8_56_E_3

F. 299

8-56-E-3
IX b 9 M

8_56_E_3

LVDOVICI MOLINAE

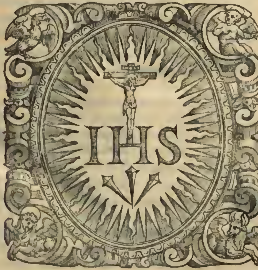
E SOCIETATE IESV,

PRIMARII QVONDAM IN EBORENSI Academia Theologiæ profeſſoris;

De Iuſtitia, Tomus Primus.

Complectens Tractatum Primum, & ex Secundo Diſputationes CCLI. vſque ad vltimas voluntates incluſiuè.

CVM TRIPLICI INDICE, QVORVM PRIMVS Diſputationum: alter locorum Sacræ Scripturæ, tertius rerum memorabilium capita complectuntur.

VENETIIS, M D XCIIII.

Apud Minimam Societatem.

PHILIPPO HISPANIARVM PRINCIPI AVGVSTISSIMO.

QVID nam erit Princeps Auguſtiſſime, cur ducta iã inde à ſenioribus annis conſuetudine ſcriptorũ plerique ſuarum lucubrationum monumẽta niſi ſub regum præſidio, tutelaque proferre nõ audeant? Si nuncupatione patrocinium quærunt contra mordacitatem obtrectatorum, equidem in me haud receperim fore, vt id genus hominum Cynica efferatum rabie dentem ob id cohibeat: cũ venatici canes nullo diſcrimine feras, etiam regia in ſylua regum delicijs dicatas, acriter exagitent, ac morſu laceſſant. Sin autem id agunt, non tam conciliandę gratiæ, quam perſoluendi officij cauſa, rati debere ſe hoc ſummis viris, præcipuè regibus, quorum in hæc ſtudia regalis beneficiẽtiæ vela pandũtur omnia, honeſta ſanè cauſa, ſed & iuſta permouentur. Ego verò, Princeps maximè, vt ſecunda mouear, prima certè nec moueor, nec moueri vnquam potero: non quin tuo indigeam præſidio, quo tot vrbes tam opulentæ, tot regna tã inclyta, tot prouinciæ tam amplæ indigent, ſed quia illa me tuetur Diui *Lib. 1. de Trin. c. 3.* Auguſtini immortalitate digna ſententia aientis, malle ſe reprehendi à reprehenſore falſitatis, quam ab eius laudatore laudari. Tranſuerſas cenſorum lineas, ſi ad amuſſim veri iudicij ſyncerè illinantur, perinde ſuſpiciam atque Apellis, paratus, ut par eſt, ſtylum vertere, ſi quod in meis commentarijs peccatum iure ſit animaduerſum. Secunda igitur inter alias cauſa, quæ ratione officij tota nititur, vehementer adductus, tuæ Maieſtati hos de Iuſtitia Commentarios, laboribus elucubratos meis conſecro, dedicoque: atq; vt clientes Principibus in famulatum filios addicunt ſuos, ſic ego mentis meæ fœtus (tuo nomine id genus opera Clemens Alexandrinus appellauit) tibi quo poſſum ſtudio *Stromat.* ſupplex offero, atque vt fidens offeram tua me imprimis humanitas digna principe, dein aliæ, & quidem iuſtæ, cauſæ commouent & commonent. Nã cum iuſtitiæ fruendæ cauſa Reges olim conſtituti ſint, vt *Cice. 2. de Offic.* ſcribit Herodotus, eaque virtus prope vna, & ſola ſit firmamentum imperij, regiæ dignitatis ornamentum, iniuſtè facerem, ſi hunc de iuſtitia librum alteri, quam regi, aut principi, qui ſpe tanti imperij iam nunc opulentis regibus ſuperior eſt, nuncuparem. Huius quidem ar-

gumentum operis de iuſtitia, quam Soli veteres dedicabant, ob id iudi cia aduerſo ſole exercentes, deberi videbatur patri Philippo, cuius il lud circunfertur ſpecioſum emblema. Sol quadrigarum inuehens cur ru: addito elogio. IAM ILLVSTRABIT OMNIA. Sed cum ſub illius ſolis luce in lucem editi nuper à me ſint Commentarij in primam partem Diui Thomæ, quos in Eborenſi Academia dictaueram, nunc proximū hoc opus, quod, præter alia, in eodem Lyceo auditorum auribus dederā, alteri Philippo deſtinare placuit, qui patrem, vt nomine, ſic & factis referet, eiuſque in ſeruanda iuſtitia integritatem, & conſtantiam, vt ſpes eſt, æmulabitur. Quæ cum ita ſint, Princeps clariſſimè, accipe debi tum tibi multis nominibus hoc iuſtitiæ, quæ te ſola facere regē, & ſer uare poteſt, monumentum in communem Reipublicæ, quę ad te ma ximè attinet, vtilitatem à nobis erectum, erectum inquam, dum ad tā tæ celſitudinis pedes ſtatuitur, commendationem, celebritatemque ex inde habiturum. Nos interim, quod reliquum eſt, in vota, preceſque effuſi, tuam hanc ætatem filo fluētem aureo fauſtis hominibus proſe quemur. Enitere tanti magiſtratus, candidate vnice, enitere hæres per vtrumque Oceanum longè, lateque fuſi, & ad geminos cœli cardines recurrentis imperij, & per omnes virtutum gradus ad culmen regię di gnitatis contende. Semina patriæ virtutis in te altius iacta indulgente cœlo dignam in frugem adoleſcant, & te animo repetentem exempla tuorum, & pater Philippus, & Carolus auus ad ſolidam, Germanamque iuſti Principis effigiem tuis exprimendam moribus excitent, ut cū tibi pater exacto fœliciter ætatis curſu lampada tradiderit, qua iam illu ſtrauit omnia, Regnum, & auitis armis, & paterno conſilio florentiſſi mum ſerues, & amplifices; nec non iuſtitia, quæ pulſa mortalium ſce leribus in cœlum ſublimis abijſſe fingitur, indidem in terras, in publi ca, priuataque domicilia, in forum, in prætoria, in Senatum tuis deuo cetur auſpicijs. His artibus moderatus orbem, poſtquam tua ætas mul tos, vt optamus, ſolis anfractus, reditusque conuerterit, ad cœlum, quo Iuſtitia ceſſit, conſcendes, non vt illa inter libram, leonemque ſi gna iuſtitiæ, & fortitudinis, ſed inter Hiſpanos Reges harum virtu tum laude inclytos, ac cœleſtis aulæ proceres collocandus.

D. LVDOVICVS MOLINA.

AD LECTOREM.

EMISSIS nuper in primam partem D. Thomæ Commentarijs, quos in Luſitania in Eborenſi Academia primarius Theologiæ profeſſor auditoribus tradideram, deeſſe nolui, Lector eruditiſſime, quominus datam in eodem opere fidem præſtarem. Habes promiſſum à nobis de Iuſtitia volumen primum in eadem Officina elaboratum, nunc tamē accuratius recognitum, ex tribus quæ ſuperſunt, citò habiturus aliud, in quo de contractibus diſputatur. Quibus verò cauſis permotus argumentum hoc fusè pertractare animum induxi, imò neceſſe habui, per initium huius operis cognoſces. Equidem non ſum inſcius multos eſſe, ad quorum ſtomachum (quæ cuique eſt genij & ingenij uarietas) niſi per breui compendio tradita doctrina non faciat, adeo, vt quicquid ea breuitate concinnatum non ſit, id verò tanquam ingrati ſaporis fercula reſpuant, auerſenturq́ perinde quaſi breuitas vna ſit, ad quam vt ad obruſſā exigatur omnis de quacumq́ re ſumma, infima explicatio. Eſt profectò, vt dicam quod ſentio, magnum operis ornamentum breuitas, ac ſummè optabilis, ſi eam fert operis dignitas: verum cum breui ac compendiario dicendi genere velut offuſa caligine rerum, de quibus agitur, ſplēdor obſcuratur ac penè obruitur, id qui poſtulent, aut rerum dignitati parum conſulunt, aut, vt cum Lyrico loquar, ſincerū cupiunt vas incruſtare. Ecquis iuſtitiam, quæ longè lateq́ patet, & per omnes omnium hominum actiones publicas, priuataſq́ funditur, in ſummam, compendiumq́ pro dignitate redigat? Ecquis argumentum rerum pondere & varietate maximum in epitomen quaſi in faſciculum illiget? Dabis igitur veniam, Lector optime, ſi in quatuor eaq́ iuſtæ magnitudinis volumina, noſtra hæc diuiſa iuſtitia venerit in manus, vtinam in laudem numinis, & communem omnium vtilitatem. Vale.

INDEX DISPVTATIONVM,

QVAE IN HOC TOMO

CONTINENTVR.

In quo prior numerus Diſputationes, ſecundus uerò columnam indicat.

TRACTATVS PRIMVS.

1 DE uarijs iuſtitiæ acceptionibus. col. 1
2 De uarijs iuris acceptionib⁹, & in qua ſit obiectum iuſtitiæ. 6
3 Diuiſio iuris in ſua membra. 8
4 Ius naturale quid ſit, & an ea, quæ iuris naturalis ſunt, mutari queant. 10
5 De iure poſitiuo, partibuſque illi ſubiectis. 14
6 De diuiſione iuris tradita a iuriſconſultis, & qua ratione cum diuiſione hactenus explicata concilianda ſit. 15
7 Diſtingui num debeat ius patronium, dominatiuum, & œconomicum. 16
8 Iuſtitiæ uis & natura explicatur. 18
9 De iniuſtitia. 19
10 Vtrum eo ipſo, quod aliquis facit iniuſtũ, dicatur iniuſtus. 20
11 Vtrum poſſit quis pati iniuſtum nolens. 21
12 De diuiſione iuſtitiæ in commutatiuam et diſtributiuam. Et num uindicatiua iuſtitia inter partes iuſtitiæ ſubiectas ſit connumeranda. 23
13 Vtrum iuſtum ſit ſimpliciter idem, quod contrapaſſum. 26

TRACTATVS SECVNDVS.

1 QVis ſit ius ad præſens inſtitutum ſpectans. 28
2 De diſcrimine inter ius ad rem & ius in re. 30
3 Dominium quid, & quotuplex ſit. 36
4 De titulo iuris & dominij. 46
5 De uſu, & habitatione. 47
6 Vtrum minores fratres dominiũ aliquod rerum habeant, an ſolum uſum. 49
7 De uſufructu. 52
8 Quot modis uſusfructus conſtituatur. 56
9 Quot modis uſusfructus finiatur. 58
10 De emphyteuſi, feudo, libello, ſuperficiarioque contractu. 66
11 Quid & quotuplex ſit ſeruitus. 69
12 Quid, & quotuplex ſit poſſeſſio. 75
13 De actibus ueris & fictis, quibus poſſeſſio comparatur. 81
14 Seruitutum, & iurium incorporalium poſſeſſio, quomodo comparetur. 86
15 De amiſſione poſſeſſionis. 89
16 De emolumentis poſſeſſionis, & de præſidijs ad ipiſcendæ, recuperandæ, & tuendę poſſeſſionis. 91
17 Poſſeſſionis definitio in ſenſu formali, nõ nullaque diuiſiones poſſeſſionis. 96
18 Vtrum ſolę res libero arbitrio pollẽtes dominij ſint capaces. 97
19 Vtrum exiſtens extra charitatem dominij ſit capax. 101
20 An licitè, & quo iure, rerum dominia fuerint diuiſa. 104
21 Poteſtas quid ſit, & de ciuili & eccleſiaſtica poteſtate. 112
22 De origine laicæ, ciuiliſque poteſtatis. 118
23 De ſupremis poteſtatibus ciuilibus, regia ſcilicet, ſeu Monarchia, Ariſtocratia, & Democratia, & quænam earum ſit præſtantior. 124
24 De orto ĩperatoriæ dignitatis, & quatuor illis præcipuis orbis imperijs, de quibus Daniel 2. Et num iuſtè fuerint comparata. 128
25 De regia poteſtate erga ſubditos, & erga regiæ coronę bona, & num donatio a Conſtãtino Eccleſiæ facta fuerit legitima. 131
26 Vtrũ regia poteſtas de iure naturali ſit. 133
27 Quanam ratione ſeculares legitimæ omnes poteſtates a Deo ſint. 134
28 Vtrum Chriſtus quatenus homo rex fuerit temporalis, & dominus orbis. 136
29 Vtrum ſummus Põtifex dominium iuriſdictionis temporalis, ſupremamq; in uniuerſum orbem habeat poteſtatem. 145
30 Vtrum imperator ſit dominus orbis. 160
31 Vtrum eccleſiaſtici a ciuili poteſtate ſint exempti, & quo iure. 161
32 De mãcipijs, & primo, utrum unus homo in alium comparare poſſit dominiũ proprietatis. 166
33 Tituli quibus dominum in ſeruos iuſtè cõparatur, & an infantes eorum, qui in Granatenſi regno rebellarunt, iuſtè in ſeruitutem redigi potuerint. 168
34 Ex quibus locis mãcipia a Luſitanis aſportentur. Et quæ eorum iure belli Luſitanorum iuſtè uideantur in ſeruitutem redacta. 176
35 De mancipijs ex cõmercio Luſitano quid cenſendum. 188
36 Vtrum qui in hoc Regno, & alijs poſſidẽt mancipia, de quibus concluſione quarta præcedentis diſputationis dictũ eſt, licitè illa retineant, & an licitè emi poſſint. 205
37 Vtrum mancipijs, legitimo titulo in ſeruitutem redactis, fas ſit fugere ad ſuos. 208
38 Quouſque ius dominorum in ſeruos ſe extendat. Et an mancipia habere poſſint rei alicuius dominium. 213
39 Quibus modis mancipia a ſeruitute liberentur. 216

40 Vtrum

40 Vtrum chriſtiana mancipia eorum, qui in tribunali inquiſitionis de crimine hæreſeos aut apoſtaſiæ a fide damnantur, libera maneant. 220
41 De acquiſitione & amiſſione dominij ferarum. 228
42 Fera percuſſa ab uno et capta ab alio, aut extracta de laqueo alterius, ad quem pertineat. 231
43 An uenatio licitè poſſit prohiberi, & quouſque in communem utilitatem ſit prohibita. 234
44 Venatio quouſque Eccleſiaſticis ſit prohibita. 235
45 Poſſit ne unuſquiſque prohibere uenationem in agro ſuo, & unaquæque communitas prohibere extraneis, ne in terris ipſius uenentur. 236
46 Principes & magnates, quouſque deputare ſibi poſſint loca ad uenandum, & piſcandum, quæ cæteris ſint interdicta. 237
47 Quouſque, qui habent loca cæteris ad uenandum interdicta, reſtituere teneantur damna, quæ fera intulerint. 240
48 An columbaria licita ſint. 243
49 Ad quam reſtitutionem teneatur, qui iniuſtè alios uenari prohibet. Et num ex uenatione, ſolum in commune bonum, aut ratione ſtatus prohibita, obligatio reſtituēdi oriatur. 244
50 De reſtitutione ex uenatione animalis, cuius dominium ad alium pertinet, & quid de columbarum aucupio. 246
51 Ad quam reſtitutionem teneatur, qui in loco ad uenādum interdicto, aut in prædio alieno, uel loco communitatis alterius, ipſis inuitis, uenatur. 247
52 De cuſtodibus locorum interdictorum, & de damnis, quæ uenantes inferunt ſatis, &c. 250
53 De uarijs bonorum generibus, quæ domino carent. Et quæ eorum uacantia dicantur, & ad quem pertineant. 251
54 Metallorum uenæ, antequàm inueniātur, an domino careant. 255
55 Dominium eorum bonorum, quæ diſputatione 53. domino carere oſtēſa ſunt, quo modo comparetur, theſauris & bonis uacantibus exceptis: & quæ res pro derelictis ſint habendæ. 258
56 Theſauri, quando inueniuntur, ad quem pertineant. 260
57 De acquiſitione & amiſſione dominij per alluuionem, & unionem, aut permixtionem cum re altera. 265
58 De acquiſitione dominij lignorum, quæ in communibus ſyluis cæduntur, & uniuerſim de ſyluis cæduis. 268
59 De paſcuis. 271
60 Exceptio, præſcriptio, & uſucapio quid ſint. 274
61 Vtrum preſcriptio uim habeat in foro conſcientiæ. 278
62 De prima conditione ad præſcribendum neceſſaria, hoc eſt, de poſſeſſione. 283
63 De ſecunda conditione, nempè de bona fide, & an dubium malā fidem efficiat. 284
64 De titulo ad præſcriptionem, & quæ ignorantia poſſeſſorem malæ fidei efficiat, uel ad præſcribendum non ſufficiat. 288
65 Quando & quouſque mala fides autoris, hoc eſt, eius a quo res in alium deriuata eſt, ſucceſſori ad præſcribendum noceat. 293
66 Vtrum leges ciuiles, concedentes præſcriptionem cum ſciētia iuris alieni, uim habeant circa pœnas, actiones, & iura, præſertim circa ea realia, quibus ſeruitutes reſpondent. 295
67 An quando debitum ob malam fidem nō præſcribitur, præſcribatur actio: & quid de triennali præſcriptione mercedis famulorum. 300
68 De tempore quo res mobiles præſcribuntur, & quæ res immobiles, quæ uerò mobiles dicantur. 302
69 De tempore quo res immobiles aduerſus priuatos præſcribuntur. 303
70 De tempore, quo beneficia, ſeruitutes, & alia iura ad aliquid iteratis uicibus faciendum, recipiendum, aut exequendum præſcribuntur. 305
71 De tempore, quo actiones, & debita præſcribuntur, & quo mancipium præſcribat libertatem. 309
72 De tempore, quo res immobiles, & quę cū immobilibus computantur, aduerſus Eccleſiam præſcribantur. 310
73 De tempore ad res pręſcribendas aduerſus fiſcum. 312
74 De tempore ad præſcribendum aduerſus Principem ea bona, quæ ad illius fiſcum non ſpectant. 314
75 Quando poſſeſſio longiſſimi temporis, ſcilicet triginta, quadraginta annorum, aut alterius maioris ſpacij certi, ſine titulo ad præſcribendum non ſufficiat. 316
76 Præſcriptio temporis, de cuius initio non eſt memoria, & centenaria, in quo differant: & quomodo utraque probetur. colum. 327
77 De tempore ad præſcribendum aduerſus leges neceſſario. 329
78 Præſcriptio quando non currat, quia non incipit, quando ceſſet, ſeu dormiat, quando interrumpatur, & quando perpetuetur, ſeu prorogetur. 329
79 Quæ præſcribi non poſſint. 335
80 De remedio reſtitutionis in integrum aduerſus præſcriptionem iam peractam. 339
81 Vtrum per teſtamentum, aut contractum lege humana nullum, comparari poſſit dominium. 340
82 Acceptio interdum ob honeſtam, ſeu non turpem cauſam, interdum ob turpem, & quot modis in genere turpitudo contingat. 356
83 De iis, quæ iudices, teſtes, tabelliones, & alij miniſtri publici, tanquam pretium, ob iuſtam cauſam accipiunt, quouſque illicitè, & cum onere reſtituendi id accipiant. 357
84 Iudicibus eccleſiaſticis quouſque permiſſum, aut prohibitum ſit aliquid accipere. 363

85 Quæ accipere poſſunt Epiſcopi, quando ad Ecclesias conſecrandas, aut uiſitandas acceſſerint. 367

86 Quouſque de iure communi iudicibus ſæcularibus fas ſit, aut non ſit accipere, & quid circa eos, alioſque miniſtros publicos in hoc, & in Caſtellæ Regno ſit ſancitum. 369

87 Pœnæ ſtatutæ dantibus, & accipientibus contra leges diſputatione præcedente relatas, præſertim priuationis officiorum, quouſque in foro conſcientiæ debeantur. 372

88 Quæ contra leges a miniſtris publicis accipiuntur, quouſque, & cui in conſcientiæ foro ſint reſtituenda. 373

89 Quod iudex in pretium pro ferenda iuſta ſententia accipit, cui ſit reſtituendum. colum. 380

90 Vtrum in foro exteriori aliquando actio ad repetendum ei concedantr, qui iudici aliquid dedit, ut ſentẽtiam iuſtam pro ſe ferret. 381

91 De pœnis uendentium, aut ementium abſque facultate Regis officia publica, eaque per alios adminiſtrantium. 382

92 Dantes, promittentes, accipientes, aut acceptantes promiſſionem, pro iuſtitia aut gratia a Sede Apoſtolica obtinenda, eiſq; obtentis utentes, quibus pœnis ſubiaceant. 384

93 Vtrum licitè quippiam accipiatur pro operationibus aliarum uirtutum a iuſtitia. 394

94 Quæ accipiuntur ob turpem cauſam, obnoxiæne ſint reſtitutioni, & quouſque in foro exteriori denegetur eorum repetitio. 399

95 Pœna amiſſionis propriorum bonorum, quouſque commiſſo crimine, debita ſit ante latam ſententiam. 409

96 Pœnæ bonorum, quę propria non ſunt delinquentium, quouſque uim habeant nulla expectata ſententia. 415

97 Pœnæ conuentionales quouſque debeantur. 417

98 De bello cur hoc loco dicendum. 418

99 Vtrum bellum licitum ſit aliquando. ibid.

100 De autoritate ad bellum iuſtum neceſſaria, & in quo reſideat. 423

101 Vtrum qui ſine legitima autoritate bello, alioquin iuſtè, damnum dat, teneatur id reſtituere. 427

102 Communis quædam belli iuſti cauſa, omnes alias particulares complectens. colum. 430

103 Belli cauſa quouſq; explorata eſſe debeat. Et circa rem dubiam an liceat mouere bellum. Et quo pacto res ſit tractanda, antequam ad arma ueniatur. 433

104 De cauſis quibuſdam particularibus iuſti belli, ſcripturarum exemplo roboratis. colum. 441

105 De alijs iuſti belli cauſis, quarum quædam probantur, quædam reijciuntur, aliæ in locum alium remittuntur. 443

106 Vtrum propter idolatriam, & quædam alia peccata, inferri poſſit bellum infidelibus. columna 446

107 De intentione ad bellum mouendum neceſſaria. Et an liceat quærere occaſiones belli iuſti. 449

108 Vtrum Epiſcopis, & clericis, licitum ſit pugnare. 451

109 Vtrum in euentibus in quibus ſub lethali culpa tenetur quis concurrere ad mortẽ, aut mutilationem alterius, illa ſecuta incurrat irregularitatem. 456

110 Quouſque in a ijs euentibus in bello, ſiue iuſto, ſiuè iniuſto, irregularitas incurratur. 460

101 In bello an liceat uti inſidijs. Hoſti quouſque fides ſit ſeruanda. An liceat pugnare in die feſto. Et meditationes bellicæ quouſque liceant. 461

112 Quando de iuſtitia belli conſtat, licitum eſt extraneis ad id iuuare, & an liceat uocare fideles in adiutorium. 463

113 Subditi nũ inquirere teneãtur de iuſtitia belli, & in dubio an poſſint pugnare. 464

114 Extranei, niſi certi ſint de iuſtitia belli, an peccent auxilium præſtando, & ad quantam reſtitutionem teneantur. 467

115 De cooperantibus in bello iniuſto, & an Chriſtiani captiui, qui remigant, & alia obſequia in bello Turcarum, aduerſus fideles præſtant, peccent, reſtituereq́ue teneantur. 468

116 De Principe comparatione militum, et de militibus Principis, hoſtiumq́ue comparatione. 470

117 In genere quæ liceant in bello iuſto. 474

118 Quando bello de hoſtium poteſtate extrahuntur, quæ hoſtes bello ab a ijs ceperãt, reſtituenda ne ſint prioribus dominis, & de priuilegio poſtliminij. 477

119 Vtrum in bello iuſto fas ſit interficere innocentes. 485

120 Vtrum fas ſit ſeruituti ſubijcere innocentes Reipublicæ, cum qua eſt iuſtum bellũ, & an liceat interficere, uel ſeruituti ſubijcere obſides, ſi hoſtes promiſſis non ſteterint. 487

121 Vtrum in bello iuſto fas ſit ſpoliare bonis ſuis externis, etiam innocentes. Et de repreſalijs, quid ſint, & quomodo concedantur. 488

122 In bello iuſto an liceat tradere militibus ciuitatem in prædam, & an liceat interficere omnes, qui pro parte contraria arma ſumpſerunt. 491

123 De compoſitione inter bellantes, & an principes ſine cõſenſu ſubditorum componere inter ſe poſſint circa damna, quæ ſubditi pertulerunt. 493

124 Teſtamentum quid ſit, & quo a cæteris ultimis uoluntatibus differat. 495

126 De teſtamento in ſcriptis, ſeu clauſo, & ſolennitate in eo neceſſaria. 499

126 De ſolennitate in nuncupatiuo teſtamento requiſita, & quando in teſtamentis neceſſaria ſit publicatio, & quid ea ſit. colum. 503

127 Teſtamentum abſolui debet, ut ſit ualidũ, nonnullaque alia circa teſtamenti ſolemnitatem; & quis numerus teſtium ſufficiat,

ciat, ubi ordinarij facilè dari non poſſunt. 505
128 De ſolemnitate requiſita in teſtamento inter liberos. 508
129 De ſolemnitate teſtamenti coram rege facti,& teſtamenti militis. 511
130 De ſolemnitate teſtamenti cæci. columna 512
131 De codicillis & ſolemnitate in eis requiſita. ibid.
132 De clauſula codicillari expreſſè, aut tacitè appoſita,& uarijs illius effectibus,aliqua miſcentur de præteritione,exhæredatione,& fideicommiſſaria ſubſtitutione. 516
133 Vtrum ſolemnitas ciuili iure in teſtamẽtis,& codicillis ſtatuta, reprobata ſit iure canonico; & quæ in terris Eccleſiæ, & Eccleſiaſtico foro ſufficiat. columna 520
134 De ſolemnitate in teſtamento, aut legatis ad pias cauſas neceſſaria. 523
135 An ſit obligatio condendi teſtamentum, & quam uoluntaria eſſe debeat diſpoſitio ultima,ut ſit ualida. 527
136 Carens uſu rationis ſurdus ac mutus, & impubes,an teſtari poſſint. 530
137 Prodigus, ſeruus, publicus uſurarius,excommunicatus, damnatus ob libellum famoſum, infamis damnatus ad naturalem, aut ciuilem mortem, an teſtari poſſint. 532
138 Filiusfamilias, præſertim, ſi ſit clericus, an teſtari poſſit. 534
139 Teſtamẽtum ante profeſſionem religioſi factum,an ſit ualidum,& de renunciatione bonorum ante eandem profeſſionem quouſque ſit ualida. 537
140 Quæ bona religioſi, & quando ad religionem pertineant. 545
141 An religioſus poſt profeſſionem teſtari poſſit, & quid de commendatarijs. columna 558
142 De uarijs clericorum bonis, & quorum conſtet eos aut habere, aut non habere dominium, & de quibus ſit controuerſium. 563
143 An clerici hodie dominium comparent redditũum ſuorum beneficiorum. columna 570
144 Vtrum beneficiarij hodie lethaliter peccent,reſtituereque teneantur,ſi quid,ultra ſuam competentem ſuſtẽtationem, in uſus non pios de redditibus ſuorum beneficiorum inſumant. 574
145 Congruens beneficiarij cuiuſque ſuſtentatio quæ iudicanda ſit. 585
146 Beneficiarij quouſque de bonis ſuis conferre poſſint conſanguineis. columna 594
147 Quouſque beneficiarij teſtari poſſint. 597
128 Beneficiarij an de bonis, de quibus teſtari non poſſunt, donare poſſint inter uiuos,& quid de maioratibus ab eis inſtitutis. 611
149 Contractus, alienationes, & promiſſiones iure humano, aut etiam naturali irrita, quando accedente iuramenti confirmatione,obligent. 614
150 An quando ex iuramento contractus, aut promiſſio ipſo iure nulla obligat, reuiuiſcat vis,quæ eiſdem ineſſet, ſi humano iure non eſſent irrita. 622
151 Teſtamentum an alia ratione, quàm teſtatoris morte, firmum reddi poſſit, ſaltem, ut ſine lethali culpa nequeat reuocari. 625
152 Vtrum teſtamentum factum a duobus, in quo hæredem de communi conſenſu inſtituunt,uel aliud ſtatuunt,premortuo uno, poſſit ab altero, quod bona, quæ ad ipſum ſpectant, reuocari. columna 635
153 Quando teſtamentum reuocatum ſit cẽſendum. 636
154 Qui hæredes eſſe poſſint. 646
155 De hæredibus ex teſtamento,& quid interſit inter inſtitutum in re certa,& inter alios hæredes. 649
156 Hæredis inſtitutio ex certo dumtaxat die,aut ad certum diem,an ualida ſit. columna 658
157 Hæredis inſtitutio,aut legatum, alterius voluntati commiſſa, an valida ſint. Et quãdo aliquid pauperibus relinquitur, a quo, & quibus pauperibus ſit diſtribuendum. 660
158 Deſcendentes an neceſſario inſtituendi ſint hæredes,& in qua portione columna 666
159 In deſcendentium defectum, an aſcendentes ſint neceſſario inſtituendi hæredes,& in qua portione: & quid de fratribus. 669
160 Quouſque libertus inſtituere teneatur ſuum patronum hæredem, & uniuerſim de ſucceſſione patroni in bonis liberti. 672
161 Conſanguinitatis gradus quanam ratione tam ciuili, quàm canonico iure ſint computandi. 673
162 Quis dicendum ſit diſcedere inteſtatus, & de ſucceſſione ab inteſtato deſcendentium. 675
163 De ſucceſſione aſcendentium ab inteſtato. 676
164 De ſucceſſione ab inteſtato collateralium, coniugis ſuperſtitis,ac fiſci; & peregrino diſcedenti ab inteſtato quis ſuccedat. 681
165 Filij legitimi, & qui illegitimi dicantur: & de uarijs illegitimorum ſpeciebus columna 688
166 De ſucceſſione filiorum naturalium. columna 691
167 De ſucceſſione ſpuriorum: & num collaterales ſpurij,aut naturales,ſibi inuicem ſuccedant. 697
168 De alimentis filijs illegitimis debitis. columna 705
169 Quæ parẽtes deſcendentibus illegitimis ultra explicata immediatè,uel per interpoſitam perſonam relinquunt, aut contra

tra illegitimi ſuis aſcendentibus, quouſque reſtitutioni obnoxia ſint. columna 711
170 De ſucceſſione illegitimorum in nobilitate, & in alijs, quæ non ſint bona parentum externa. 669
171 Quid, & quotuplex ſit legitimatio. colum. 670
172 De legitimatione per ſubſequens matrimonium. 719
173 De legitimatione per reſcriptum, & diſpenſatione. 725
174 Legitimatio in præiudicium tertij, an indigeat, ut tertius citetur, ualidaque ac licita ſit, & de aliquibus quæ in reſcriptis interdum apponuntur. columna 737
175 De præteritione & exhæredatione, tam deſcendentium, quàm aſcendentium. 754
176 De cauſis, ob quas fas eſt exhæredare, vel deſcendentes, uel aſcendentes. columna 770
177 Inſtituto in portione minori, quàm ſit legitima, ſolum conceditur actio ad ſupplementum. Et num legitimæ grauamen poſſit apponi. 788
178 Hæres in quibus euentibus hæreditatem amittat. 795
179 Suus hæres quis dicatur. 801
180 De tranſmiſſione hæreditatis non aditæ iure ſuitatis ſanguinis, ac deliberandi. 802
181 De tranſmiſſione legatorum, & an nulla reddantur, ſi hæreditas adita non fuerit. 811
182 Subſtitutio quid, & quotuplex ſit. columna 813
183 De vulgari ſubſtitutione. 818
184 De pupillari ſubſtitutione. 826
185 De exemplari ſubſtitutione. columna 838
186 De fideicommiſſaria ſubſtitutione. colum. 842
187 De quarta Trebellianica a fideicommiſſis deducenda, & num fructus in ea ſint computandi, & quouſque ſint reſtituendi. 846
188 Quæ ab hærede grauato ſint fideicommiſſario reſtituenda, & num ſepulchrorum & patronatus iura ad fideicommiſſarium pertineant. 855
189 Fideicommiſſum quando expiret. colum. 860
190 Conditio, ſi ſine liberis deceſſerit, quando tacitè appoſita cenſeatur fideicommiſſis & alijs diſpoſitionibus. Aliquid etiam de expreſſa tangitur. columna 863
191 De breuiloqua, ſeu reciproca ſubſtitutione. 886
192 De compendioſa ſubſtitutione, & ſimul de militari. 880
193 Legatum & fideicommiſſum particulare quid ſit. 892
194 Dominium rei legatæ, incrementum, & fructus illius, quando ad legatarium pertineant: cui item pereat, & an legatarius poſſit propria autoritate eam viue pare. columna 893
195 Legare quis, & cui poſſit. Quæ communitati facta cenſeantur. Quando legata debeantur, & a quo, atque ubi peti poſſint. 899
196 Legatum de re hæredis, aut alterius, aut in qua teſtator non habet plenum ius, uel quæ poſſideri non poteſt legatario, quouſque ualeat. 904
197 Incertitudo legatarij, aut error in nomine illius, quando reddat nullum legatum. 908
198 Si legatur res una ex inæqualibus, quoad ualorem, quando ſit ualidum legatum, & ad quem ſpectet electio ex illis rebus. 911
199 Quando res eadem pluribus legatur, ſingulis inſolidum, quid & quouſque illis debeatur: Item, quando res determinata alicui legatur, & ad alia legata non ſuperſunt bona defuncti, an ille præferatur, & an legatum pro parte poſſit acceptari. 916
200 De legato rei, quæ nondum exiſtit, de legato cum onere, & de legato uxori, aut creditori relicto. 919
201 De legato rei pignori, aut hypothecæ ſubiectæ. Item de legato eiuſdem rei, aut eiuſdem quantitatis pluries facto, & an, ſi legatarius emat, aut alio titulo comparet rem legatam, expiret legatum. colum. 928
202 Legatum omnium mobilium, an nomina debitorum contineat. Legatum omnium, quæ continetur certo loco, an comprehendat pecuniam & nomina debitorum ibi reperta, nec non res, quæ poſtea inferuntur. Et legatum apothecæ pannorum, an pannos, uel domum, uel utrunque contineat. Et obiter de legato lanæ ac ligni. 931
203 An in legato uſusfructus, aut rerum certi generis, uel quæ in aliquo loco continentur, uenalia etiam comprehendantur. 936
204 De legato quotæ hæreditatis, aut bonorum, & in quibus bonis ſit ſoluendum. 939
205 Quotuplex ſit legatum, & de legato puro, & in diem. 944
206 Quid & quotuplex ſit conditio, quando implenda, & quod legatum, aut hæredis inſtitutio, propriè ſub conditione dicatur. 946
207 De conditionibus in ultimis diſpoſitionibus, ſi non nupſerit, ſi caſtè uixerit, ſi contraxerit matrimonium, aut ſi ingrediatur monaſterium. 953
208 Modus quid, & de ultima diſpoſitione ſub modo facta. 957
209 Cauſa quid, & num gratuita ob cauſam per ultimam uoluntatem, aut inter uiuos diſpoſitio, cauſa non ſubſiſtente, ualida ſit. 965
210 Accepta in eleemoſynam ob paupertatem,

tem, ſanctitatem, aut aliam cauſam fictam, obnoxia ne ſint reſtitutioni, & cui ſit facienda. Idem de acceptis conferent e ea principe ob ementita ſeruitia, aut aliam cauſam confictam. columna 971
211 Demonſtratio quid. Et num falſa demonſtratio gratuitam diſpoſitionem uitiet. 972
212 De reuocatione legatorum. columna 974
213 Falcidia quid, & quando a legatis detrahi poſſit. 975
214 De loco, in quo defunctus eſt ſepeliendus, deque ſepulturæ electione, & quod ob debita nefas ſit impedire defuncti ſepulturam. 981
215 De quarta funeralium Epiſcopo, & parochiali Eccleſiæ debitis, & de luctuoſa, quam vocant. columna 986
216 De commodis hæreditatem adeuntis, non petito tempore ad deliberandum, inuentariumque conficientis, & de incommodis illud non conficientis, aut tempus ad deliberandum efflagitantis. 990
217 Vtrum hæres inuentarium non conficiens, aut tempus ad deliberandum poſtulans, teneatur in foro conſcientiæ vltra vires hæreditatis, & quid de Eccleſia, & quibuſdam alijs in foro exteriori. 1002
218 De forma inuentarij. columna milleſimaoctaua.
219 Vtrum teſtatore mittere poſſit hæredi inuentarij confectionem. Qui item alij conficere teneantur inuentarium. Et num eis poſſit remitti. columna milleſimadecimaſeptima.
220 De tutore, & curatore, & quotuplex vterque ſit. 1019
221 Qui tutores & curatores eſſe non poſſint. 1032
222 Qui a munere tutoris & curatoris excuſentur. 1036
223 De ſatiſdatione & iuramento tutorum & curatorum, & de inuentario. columna 1040
224 De adminiſtratione tutorum & curatorum, atque de emolumento, ſeu præmio ipſis propoſito. 1045
225 Quando tutela, aut cura finiatur, & qui tanquam ſuſpecti ab illa ſit remouenda. 1061
226 De qua bonorum partitione futurus ſit ſermo, & quæ ante illam explicanda ſint. 1064
227 De patria poteſtate, & ſimul de arrogatione, & adoptione. columna 1064
228 De effectibus patriæ poteſtatis. columna 1073
229 Quot modis a patria poteſtate quis liberetur. 1082
230 Caſtrenſia bona quæ ſint. columna 1087
231 Quæ bona quaſi caſtrenſia ſint, & utrum exhæredatio, aut præteritio in eis caſtrenſibus bonis valida ſit. columna 1090
232 Aduentitia bona quæ ſint, & quouſque vſusfructus & adminiſtratio eorum ad patremfamilias pertineat. columna 1093
233 Quæ bona profectitia ſint. columna 1097
234 Profectitium ne, an aduentitium bonum ſit, quod filius ſua induſtria bonis parentis lucratur, & quid de acquiſitis opificio in parentis domo, dum ab eo alitur. 1099
235 De impenſa funeris, deductione æris alieni, alimentis familiæ, atque patronibus alijs, quæ non ſunt bonorum defuncti inter ipſius deſcendentes. columna 1104
236 De partitione bonorum inter deſcendentes, & qualiter tertium defuncti in Luſitania, & tertium & quintum in Caſtella, ſint accipienda. columna 1109
237 Collatio quid, quorum bonorum eſſe debeat, & comparatione quorum ſucceſſorum. 1113
238 Donata a parentibus ob cauſam, vt in dotem, ad nuptias, ad ingrediendum religionem, & ordines ſuſcipiendos, an adducenda ſint ad collationem; & quid de ueſtibus, & ſumptu in conuiuio nuptiarum. 1122
239 Sumptus, quos pater cum filio in ſtudio fecit, aut in re alia addiſcenda, & libri ab eo illi dati, an ſint conferendi. columna 1128
240 Quæ expenderint parentes in peregrinatione filijfamilias, pro illius delicto, in eruendo eo a captiuitate, aut uinculis, conferenda ne ſint. 1131
241 Vtrum militia, ſeu officium, aut dignitas, quam pater filio emit, aut dedit, eiuſve æſtimatio, conferenda ſint; itemque quod pater inſumpſit vt filius gradum, beneficium, ordines, aut aliud ſimile obtineret; & quid de re emphyteutica. columna 1132
242 Conferre ne teneatur filius, quæ de bonis patris male conſumpſit. columna 1135
243 Vtrum donationes ſimplices parentum in filios adducendæ ſint ad partitionem. 1137
244 Remuneratoria donatio parentum ad liberos, an ſit conferenda. 1141
245 Nonnulla in complementum tractatus de partitione bonorum. 1143
246 De poſſeſſione hæredi tradenda, & quonamque hæredi reſtituere teneatur, ſi comperiatur, non ipſum, ſed alium legitimum fuiſſe hæredem. 1147
247 De executoribus teſtamentorum, & qui ad id eligi poſſint. 1153
248 Validumne ſit teſtamentum, in quo hæres non inſtituitur, & executor uniuerſalis

ſalis relinquitur: & num executores ad munus ſuſcipiendum poſſint compelli, & quouſque agere poſſint. columna 1157

249 An executoribus, ac prælatis liceat a teſtatoris voluntate diſcedere. columna 1161

240 Rationem exigere executionis teſtamẽtorum, executoreſque cogere vt defuncti voluntatem adimpleant, ad quos iudices ſpectet. 1165

251 Intra quod tempus hæredes & executores uoluntatem defuncti implere teneantur. 1167

F I N I S.

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE,

QVORVM EXPLANATIO INTELLIGI EX HOC opere aliqua ex parte poteſt.

Numerus columnam indicat, litera columnæ partem.

GENESEOS.

1 *FAciamus hominem ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtram, ut præſit piſcibus maris, & uolatilibus cœli, & beſtijs uniuerſæq; terræ.* 97.D

1 *Creſcite & multiplicamini, & replete terram, & ſubijcite eam, & dominamini piſcibus maris, &c. Et rurſus. Ecce dedi uobis omnem herbam* 99.A

1 *Ecce dedi uobis herbam afferentem ſemen, & uniuerſa ligna, quæ habent in ſemetipſis ſementem, ut ſint uobis in eſcam, & cunctis animantibus.* 98.A

2 *Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi.* 118.D

3 *Sub uiri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui.* 39.D.119.A

3 *Spinas & tribulos germinabit tibi.* 106.A

4 *Fuit Abel paſtor ouium, & Caim agricola.* 109.D

14 *Melchiſedech Rex Salem, proferens panem & uinum (erat enim Sacerdos Dei altiſſimi) benedixit ei.* 114.B

14 *Benedictus Deus excelſus, quo protegente hoſtes in manibus tuis ſunt.* 420.A

21 *Eijce ancillam hanc & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo. Et infra. Non tibi uideatur aſperũ ſuper puero, & ſuper ancilla tua. Omnia, quæ dixerit tibi Sara, audi uocẽ eius, quia in Iſaac uocabitur tibi ſemen.* 656.A

25 *Dedit Abraham cuncta, quæ poſſederat, Iſaac: filijs autem concubinarum largitus eſt munera, & ſeparauit eos ab Iſaac filio ſuo, dum adhuc ipſe uiueret.* ibid. B

25 *Vendidit primogenita.* 114.B

47 *Præter terram Sacerdotum.* 162.D.163.D

49 *Non auferretur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius.* 103.A.141.C

EXODI.

21 *QVi percuſſerit ſeruum aut ancillã uirga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit. Si percuſſerit quiſpiam oculum ſerui, aut ancillæ, et luſcos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo, quem eruit. Dentem quoque ſi excuſſerit ſeruo, aut ancillæ, ſimiliter dimittet eos liberos.* 215.A

21 *Sin autem dixerit, nolo egredi liber, &c. uſque ad illa uerba. Seruiet tibi uſque in æternum.* 171.C

23 *Inſontem & iuſtum non occides.* 485.B

23 *Non accipietis munera, quæ etiam excæcãt prudentes, & ſubuertunt uerba iuſtorum.* 375.C

LEVITICI.

25 *SI paupertate compulſus uendiderit ſe tibi frater tuus, &c. Et infra. Seruus & ancilla ſint uobis de nationibus, &c. uſque ad illa uerba, ac poſſidebitis in æternum.* 167 C

DEVTERONOMII.

4 *NE fortè eleuatis oculis ad cœlũ, uideas Solem, & Lunam, & omnia aſtra cœli, & errore deceptus adores ea & colas, quæ creauit Dominus Deus tuus in miniſterium cunctis gentibus, quæ ſub cœlo ſunt.* 99.D

4 *Scitis, quòd docuerit uos præcepta, atque iuſtitias quas ego præcipio tibi.* 5 C

9 *Ne dicas in corde tuo, propter iuſtitiam meam introduxit me dominus, ut terram hanc poſſiderem, &c.* 4.C

15 *Sin autem dixeris, nolo egredi liber, &c. uſque ad illa uerba, ſeruiet tibi uſque in æternum* 171.C

17 *Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris, &c. uſque ad illa uerba, ut nullus deinceps intumeſcat ſuperbia.* 155.B

18 *Prophetã de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me, ſuſcitabit tibi Deus tuus. Ipſum audies. Et infra. Prophetam ſuſcitabo eis, &c. uſque ad illa uerba, ego ultor exiſtam.* 139.A.144.C

20 *Si quando acceſſeris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem. ſi receperit & aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea eſt, ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo: ſi autem fœdus inire noluerit, & acceperit contra te bellum, oppugnabis eam &c.* 435.C.475.C

20 *Cum tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne, quod in ea generis maſculini eſt, abſque mulieribus et infantibus.* 485.C 486.B.492.D

REGVM.

SPortulam non habemus, ut demus homini Dei. 1.Reg 9. 266.D

Afferte

1. Reg. 13 *Afferte mihi holocauſtum & pacifica. Et obtu-lit holocauſtum. Stultè egiſti, &c.* 115.B
1. Reg. 15. *Abiecit ſe dominus ne ſis Rex.* 101.D.104.B
2. Reg. 24. *Percuſſit cor ſuum Dauid. &c.* 102.D
2. Reg. 1. *Stans ſuper eum, occide illum.* 22.A

PARALIPOMENON.

2. Paral. 7. *SI feceris iuxta omnia, quæ præcepi tibi. et iu-ſtitias meas, iudiciaq; ſeruaueris. ſuſcitabo thronum Regni tui, &c. Si autem auerſi fue-ritis, & dereliqueritis iuſtitias meas, & præ-cepta mea, quæ præcepi uobis, euellam uos de terra.* 5.C
2. Paral. 26. *Adolere uoluit incēſum ſuper altare, &c.* 115.C

PSALMORVM.

2 *EGo autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſu-per Sion montem ſanctum eius, prædi-cans præceptum eius.* 115.D.138.B. 144.C
2 *Poſtula a me, & dabo tibi gentes heredita-tem tuam, & poſſeſſionem tuam.* 137.C. 144.A
4 *Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Domino. Multi dicunt quis oſtendet no-bis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen ul-tus tui Domine.* 4.C.9.C
8 *Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius: oues et bo-ues uniuerſas, uolucres cœli, & piſces ma-ris, qui perambulant ſemitas maris.* 100.C
17 *Omnia iudicia eius in conſpectu meo, & iu-ſtitias eius non repuli a me.* 5.C
21 *Regnum ipſius omnibus dominabitur.* 137. C
81 *Eripite pauperem a potente, & egenum de manu peccatoris liberate.* 420.C
88 *Si autem dereliquerint filij eius legem meā, et iuſtitias meas, &c.*
88 *Diſpoſui teſtamentum electis meis, iuraui Dauid ſeruo meo, uſque in æternum præpa rabo ſemen tuum, et ædificabo in generatio ne, & generationem ſedem tuam.* 139.D. 144.C
98 *Moyſes et Aaron in Sacerdotibus eius.*
102 *Regnum ipſius omnibus dominabitur.* 137 C.144.A
104 *Nolite tangere Chriſtos meos.* 163.A
113 *Cœlum cœli domino: terram autem dedit filijs hominum.* 99.C.100.C

PROVERBIORVM.

8 *PEr me Reges regnant, et legum condito-res iuſta decernunt.* 136.A
24 *Erue eos, qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum, liberare non ceſ-ſes.* 448.B

ECCLESIAST.

41 *SApientia abſcondita, et theſaurus inuiſus quæ utilitas in utriſque.* 121.C

ESAIAE.

9 *PArvulus natus eſt nobis, et filius datus eſt nobis, et factus eſt principatus ſu-per humerum eius, et uocabitur nomen e-ius admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, pater futuri ſeculi, Princeps pacis. Multi-plicabitur eius imperium, et pacis non erit finis. Super ſolium Dauid, et ſuper Regnū eius ſedebit, ut confirmet illud, et corroboret in iudicio et iuſtitia, a modo et uſq; in ſem-piternum.* 139.C.144.C

IEREMIAE.

22 *PAſtores multi demoliti ſunt uineam me-am.* 127.A
22 *Scribe uirum iſtum ſterilem. et non erit de ſemine eius uir, qui ſedeat ſuper thronum Dauid, et poteſtatem habeat ultra in Iu-da.* 139.D 141.B.144.C

EZECHIELIS.

34 & 37 *SVſcitabo ſuper eas paſtorem unum, qui paſcat eas, ſeruus meus Dauid. ipſe pa-ſcet eas. Rurſus. Seruus meus Dauid Rex ſuper eos, et paſtor unus erit omnium eo-rum.* 139.B.144.C

DANIELIS.

2 *ECce quaſi ſtatua, &c.* 130.A
7 *Regnum eius æternum, et quod non cor-rumpetur.* 139.D.144.C

OSEAE.

8 *IPſi regnauerunt, et non ex me, Principes extiterunt, et non cognoui. Argentum et aurum ſuum fecerunt ſibi idola, ut inte-rirent.* 101.D.104.A

MATTHAEI.

3 *APpropinquauit Regnum cælorum.* 138. B.144.C
5 *Beati qui eſuriunt, et ſitiunt iuſtitiam.* 4. C
5 *Niſi abundauerit iuſtitia ueſtra plusquam Scribarum et Phariſæorum, non intrabi-tis in regnum cœlorum.* 4.C
5 *Ego dico uobis, non reſiſtere a malo.* 419.A. 422.A.B
5 *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillā, præbe illi et alteram.* ibid.
5 *Facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos et ma-los, et pluit ſuper iuſtos et iniuſtos.* 103. D
6 *Attendite, ne iuſtitiam ueſtram faciatis co-ram hominibus.* 4.C
8 *Si eijcis nos hinc, mitte nos in gregem porco-rum. Et dixit. Ite. Et ſuffocati ſunt.* 137.D 144.B
8 *Ego ſub poteſtate conſtitutus habens ſub me milites, &c.* 420.D
13 *Simile eſt Regnum cœlorum theſauro ab-ſcondito in agro, quem, qui inuenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius uadit, et uē-dit uniuerſa, quæ habet, & emit agrum il-lum.* 261 C

16 Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Et tibi dabo claues Regni cœlorum. 116.A
17 Magiſter ueſter nõ ſoluit didrachma? Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ a quibus capiunt tributum? a filijs ſuis, an ab alienis? Reſpondente Petro: Ab alienis. Intulit Chriſtus. Ergo liberi ſunt filij. Ne ergo ſcandalizentur, uade, &c. 143.C.162.D
17 Illum ſumens, da illum pro me & te. 164.B
18 Amen dico uobis, quæcunque alligaueritis ſuper terrã erunt ligata & in cœlo; & quæcunque ſolueritis, &c. 116.B
21 Flagello uendentes & ementes eiecit è templo. 137.D.144.B
21 Maledixit ficulneæ, & aruit. ibid.
22 Reddite, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. 494 A
23 Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, et Phariſæi: omnia ergo, quæcunque dixerint uobis, ſeruate & facite: ſecundum opera uerò eorum nolite facere. 102.D
24 Quòd ſi dixerit malus ſeruus in corde ſuo, &c. & partem eius ponet cum hypocritis. 576.D
26 Conuerte gladium tuum in locum ſuum: omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. 419.A 422.C
26 Calicem, quem dedit mihi pater, non uis bibam illum? 423.A
26 An putas, quia non poſſum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo pluſquam duodecim legiones angelorum. ibid B
28 Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. 115.D.137.B.144.A

L V C Æ.

1 DAbit illi dominus ſedem Dauid patris eius. & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. 138. C.D. 144.C
2 Exijt edictum a Cæſare Auguſto, ut ſcriberetur uniuerſus orbis. 160.B.D
3 Quid faciemus & nos? Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, ſed contenti eſtote ſtipendijs ueſtris. 472.A
12 Homo, quis me conſtituit iudicem & diuiſorem inter uos? 140.A.144.C
14 Niſi quis renunciauerit omnibus, quæ poſſides, non poteſt meus eſſe diſcipulus. 110.D
22 Principes gentium dominantur eorum: uos autem non ſic. Sicut miſit me pater, ego mitto uos. 148 C
22 Domine, Ecce duo gladij hic. At ille dixit eis, ſatis eſt. 146.D.155.D
24 Finxit ſe longius ire. 461 B

I O A N N I S.

13 OMnia dedit ei pater in manus. 137.C. 144 A
15 Non uos me elegiſtis, ſed ego elegi uos. 116.C
18 Dedit alapam Ieſu. Si malè locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo; ſi autem bene, quid me cædis? 422.A
18 A ſemetipſo hoc dicis? uſque ad illa uerba, ut teſtimonium perhibeam ueritati. 138.B. 140.C.144.C
19 Non haberet poteſtatem aduerſum me ullã, niſi tibi datum eſſet deſuper. Propterea, qui me tradidit, maius peccatum habet. 143.C
21 Paſce oues meas. 155.A

A C T O R V M.

5 NOnne manens tibi manebat, & uenundatũ in tua erat poteſtate? &c. 111.B
10 Orationes & eleemoſinæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu Dei. 421.A
23 Percutiat te Deus paries dealbate, &c. 422. B.

A D R O M A N O S.

2 TRibulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum: gloria autem & honor homini operãti bonum. Quicunque enim ſine lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum ſed factores legis iuſtificabuntur, &c. Si igitur præputiũ iuſtitias legis cuſtodiat, &c. Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt &c. uſque ad illud Cuius laus, non ex hominibus, ſed ex Deo eſt. 4.C
2 Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtẽdunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum. 9.D
12 Non uos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ. 4 9.A 422.B
13 Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, &c. 102.C 122.C.130. C.135.B. 105.B
13 Non ſine cauſa gladium portat. miniſter Dei eſt, uindex ad iram ei, qui malum agit. 420.B.422.D
13 Cui tributum, tributum. 165.C
14 Quod non eſt ex fide, peccatum eſt. 282.D 200.A.715.A

AD CORINTHIOS.

QVid mihi eſt de ijs, qui foris ſunt, iudicare. 448.D 1.ad Cor. 5
Vnuſquiſque in qua uocatione uocatus eſt, in ea permaneat. Seruus uocatus es, non ſit tibi curæ, ſed & ſi potes fieri liber, magis utere. 167. D 1.ad Cor.
Nõ uir ex muliere, ſed mulier ex uiro Etenim non eſt creatus uir propter mulierem, ſed mulier propter uirum. 118. D 1 ad Cor. 11.
Sine dubio præter eum, qui ſubiecit ei omnia. 137.D.144.A 1.ad Cor. 15.
Scitis gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter uos egenus factus eſt, cum eſſet diues, ut illius inopia uos diuites eſſetis. 143.B 2. ad Cor 8
Qui altario ſeruit, de altario uiuere debet. Nemo ſuis ſumptibus militat. 585.A B 2 ad Cor. 9

AD GALATAS.

4 QVanto tẽpore hæres paruulus eſt, nihil differt a ſeruo, cum ſit dominus omnium, ſed ſub tutoribus, & curatoribus eſt, uſque

uſque ad præfinitum tempus a patre. 37.B. 198.B

4 Eijce ancillam & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ. 696.A

AD EPHESIOS.

1 COnſtituit ad dexteram patris in cœleſtibus ſupra omnem principatum & poteſtatem, & omne, quod nominatur, non ſolum in hoc ſæculo, ſed etiam in futuro. Et omnia ſubiecit ſub pedibus eius, & ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam. 137.B. 144.A

5 Subiecti inuicem in timore Chriſti. Mulieres uiris ſuis ſubditæ ſint ſicut domino ſicut Eccleſia ſubdita eſt Chriſto, ita & mulieres uiris ſuis in omnibus. 135.D

AD PHILIPPENSES.

6 OBedite parentibus ueſtris in domino. Serui ſubditi eſtote dominis carnalibus cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis ueſtri ſicut Chriſto. Vſque ad illud. Et non hominibus. 135.D

AD COLOSSENSES.

2 IPſe eſt caput omnis principatus, & poteſtatis. 137.B.144.A

AD TIMOTHAEVM.

1.ad Tim.3 VNius uxoris uir. 14.C

1.ad Tim.3 Admone illos Principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire. 135.C

1.ad Tim.5 Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in uerbo & doctrina. 583.D

1.ad Tim.6 Quicunque ſub iugo ſerui dominos ſuos honore dignos arbitrentur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres ſunt, ſed magis ſeruiant, quia fideles ſunt. Hæc doce, & exhortare. Si quis aliter docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus, ſuperbus eſt, nihil ſciens. 167.C

AD TITVM.

2 NEmo militans Deo, implicat ſe negotijs ſæcularibus. 147.C.160.A.453.A

AD HEBRAEOS.

1 QVem conſtituit hæredem uniuerſorum. 137.C.144.A

2 Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius: in eo autem, quòd omnia ſubiecit, nihil dimiſit non ſubiectum ei. ibid.

5 Chriſtus non ſemetipſum clarificauit ut Pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum. filius meus es tu: quemadmodum, & in quodam alio loco dicit, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. 115.D

7 Alij ſine iureiurando, uſque ad illa uerba, ſecundum ordinem Melchiſedech. ibid.

9 Teſtamentum in mortuis confirmatum eſt, alioquin nondum ualet, dum uiuit, qui teſtatus eſt. 495.D.625.D

11 Sancti per fidem uicerunt Regna. 420.A

12 Profanus, ut Eſau; qui propter unam eſcam uendidit primitiua ſua. 114.B

PETRI.

SVbditi igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum ſiue Regi, quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis ad uindictam malefactorum, laudem uero bonorum: quia ſic eſt uoluntas Dei. Et infra. Serui ſubditi eſtote in timore dominis, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. 102.C.130.B.135.C.240.A 1.Petr.2.

IOANNIS.

OMnis, qui facit peccatum, & iniquitatē facit: & peccatum eſt iniquitas. 30.B 1.Ioan.3.

APOCALYPSIS.

19 HAbet in ueſtimento, & in femore ſuo ſcriptum, Rex regum, & Dominus dominantium. 137.B.144.A

FINIS.

INDEX PRAECIPVARVM RERVM, QVAE IN HOC OPERE EXPLANANTVR.

Numerus indicat columnam, litera columnæ partem.

Ab inteſtato.

AB inteſtato quis diſcedere dicatur. 675.d

Ab inteſtato hæredes ſuccedunt in omnibus defuncti bonis, deducto ære alieno, & competenti impenſa funeris, niſi teſtamentum validum ſit quoad legata, quæ tunc deducenda etiam erunt. 676.a

Ab inteſtato ſoli deſcendentes ſuccedunt: ſi ſuperſtites filij defuncti ſint, per capita: ſi verò in vlteriori gradu ſuccedant, ratione parentum defunctorum, ſuccedunt per ſtipitem. ibid.b

Ab inteſtato ſuccedunt ſoli aſcendentes proximiores in gradu in defectum deſcendentium; ſed iure communi cum eis ſuccedunt per capita fratres vtrinque coniuncti. Quòd ſi duo aſcendẽtes proximiores ſint ex parte cuiuſdam parentum, & vnus ex parte alterius, hic accipit dimidium hæreditatis. ibid.d

Ab inteſtato diſcedenti ſine liberis bona, quæ aduenerunt ex parte patris, nõ (vt Bartolus voluit) pertinent ad magis coniunctos ex parte patris, & ſimiliter de bonis quę aduenerunt ex parte matris. In Galia tamen ſeruatur doctrina Bartoli, & aliquibus in locis Caſtellæ, vt in ciuitate Conchenſi. 677.c

Ab inteſtato exiſtente hærede parente alicui filio in bonis, quę ex altero parente aut ex aſcendentibus illius tali filio aduenerunt, ſi is parens ad ſecundas tranſeat nuptias, temporeque mortis illius ſuperſtes ſit filius prioris matrimonij, is ſuccedit in bonis illis, deducto vſufructu, &c. 678 a

Ab inteſtato deficientibus deſcendentibus & aſcẽdentib. hæredes ſunt collaterales proximiores in gradu vſque ad decimum. 681.c

Ab inteſtato fratres vtrinque coniuncti excludunt omnes alios fratres. 682.a

Ab inteſtato filii fratris vtrinque coniuncti ſuccedunt cum patruis per ſtipitem. ibi.b

Ab inteſtato filij fratris vtrinque coniuncti excludunt patruos, fratres defuncti ex altera tantum parte coniunctos. ibid.c

Ab inteſtato, deficientibus fratribus vtrinque coniunctis, atque horum filiis, ſuccedunt fratres omnes ex altera tantum parte coniuncti. ibid.

Ab inteſtato ſuccedunt per ſtipitem filii fratris ex altera parte cõiuncti cum patruis fratribus defuncti ex altera parte. ibid.d

Ab inteſtato ſi ſuccedant fratres ex altera parte, quorum quidam vterini ſint, alii conſanguinei, vterini præferuntur in bonis, quæ fuerunt matris, conſanguinei in bonis patris, cætera bona æqualiter diuiduntur. Idem quando filii horum fratrum per ſtipitem ſuccedunt cum patruis. ibid.

Ab inteſtato hæredes quòd, ſi vtrinque ſint coniũcti, præferantur aliis, ſolum habet locum in fratribus, & filiis fratrum, non verò in nepotibus eorum, & in aliis collateralib. ſed ſemper proximiores defuncto in gradu ſuccedunt illis per capita. 683.a

Ab inteſtato diſcedente patre, qui quoſdam filios habet inter ſe vtrinque coniunctos, & alios vterinos, ſi vnus vtrinque coniunctorum repudiet hæreditatem, in illius portione ſuccedunt alii fratres, etiam vterini, non verò filii repudiantis, & nepotes defuncti. ibi.d

Ab inteſtato ſuccedunt per capita filii fratrum patruo defuncto, quando non ſuccedunt vna cũ patruo aliquo ſuperſtite, neque tunc locum habet repræſentatio. 685.a

Ab inteſtato filii fratris defuncti præferuntur patruo magno, cum quo ſunt in eodem gradu, hoc eſt, fratri patris, aut matris eius defuncti, cui eſt ſuccedendum: quare in eo euẽtu admittenda eſt repræſentatio. 687 a

Ab inteſtato, quando in linea collaterali, neq; ſunt fratres, neq; filii fratrum defuncti, ſemper proximiores in gradu ſuccedunt per capita, abſque vlla repræſentatione. ibid.b

Ab inteſtato hæredes ſibi mutuo ſunt vxor & maritus in omnibus bonis, modo non ſit conſanguineus vſque ad decimum gradum qui ſuccedat, & non ſit diuortium inter illos, & de Luſitano iure vir in domum vxorem receperit. ibi.d

Ab inteſtato ſuccedit fiſcus, ſi non ſit conſanguineus vſque ad decimum gradum, neque alter coniux, qui ſuccedant. 688.a

Ab inteſtato ſucceſſio illegitimi. Vide illegitimus.

Abſens.

Abſentes & præſentes quoad pręſcriptionem qui. 303.c

Acceptio.

Acceptio alia ob honeſtam, alia ob turpem cauſam. 356.c

Acceptio tribus modis turpis. ex parte dantis, ex parte accipientis, & ex parte vtriuſque. ibid.d

Accipere non poſſunt in pretium iudices, tabelliones,

nes,& alii miniſtri publici,qui conſtitutum habent aliquod ſtipendium iuſtum lege, aut conuentione pro munere aliquo exequendo,vltra id pretium,teneturque incrementum reſtituere. 357.b

Accipere non poteſt, quis in pretium aliquid, vt ritè & iuſtè id efficiat, quod ex munere facere aggreditur:ſicut neq; vt ab iniuſtitia abſtineat, vt affirmatiuo aut negatiuo præcepto tenetur: ſi quid verò ita accipiat, reſtituere id tenetur, 358.a

Accipere poteſt iudex, tabellio, & quicunq; alius miniſter publicus competens ſtipendium, non ſolum pro obligatione exequẽdi actus ſui muneris,ſed etiam pro ſingulis actibus, quos exequitur. 359.d.& 360.a

Accipere poteſt teſtis expenſas itineris,& pretium laboris, ſi quem notabilem ſubire debeat,accedendo ad teſtificandum,vel valorem operarũ, aut lucri ceſſantis, quib.ſe priuat,eaq; illi debẽtur,ſi quid tamen accipiat, vt verum dicat, peccat, teneturq; id reſtituere. 360.c

Accipere poteſt teſtis,qui extra domicilium ad teſtificandum accedit, integras expenſas; & non ſolum incrementum vltra id,quod domi inſumeret. 364.d

Accipere poteſt iudex,tabellio, & quicunq; alius miniſter publicus vltra pretium lege taxatum, moderatum aliud pretium,ſi quid inſuper efficiat,ad quod non tenetur, modò ſcandalũ ceſſet, neque etiam lege prohibitus ſit ea de cauſa plus accipere.Quòd ſi lege inhabilis non redderetur ad id accipiendum,peccaret accipiendo, reſtituere tamen non teneretur. 361.b

Accipere ſunt prohibiti tabelliones in Regno Caſtellæ vltra pretium lege taxatum quacunq; occaſione,niſi ad oppidum aliquod accedant,aut domo egrediantur ad conficiendam ſcripturã publicam,ſtipeodiumque pro his illic eſt taxatum. ibid.d

Accipere poteſt miniſter publicus vltra pretium lege ſibi taxatum vſq; ad infimum pretium iuſtum, quando abſq; dubio conſtat pretium taxatum non attingere infimũ iuſtum,præſertim ſi cõſnetudine ſit receptum vt accipiatur. Id verò euenire poteſt,ſi ſtipendium taxatum ſit antiquitus,abundantiaq; pecuniæ res omnes multum in pretio accreuerint. ibid.

Accipere non poſſunt miniſtri Regis occultè a Rege,aut contra præſcriptum ſui muneris obtentu, quòd ſtipendia tenuia ſint. Idem de iudicibus,qui ad maiora munera gradatim ſolẽt promoueri. 362.d

Accipere poſſunt iudices à Summo Pontifice delegati munera à litigantibus io cibo & potu, & non in aliqua alia re;modo tacitè nõ petantur, ſed ex mera liberalitate offerantur, & intra paucos dies conſumantur,prudentis arbitrio habita conditione dantis,& recipientis,& modo frequenter ab eodem non accipiantur. 363.c

Accipere poſſunt ijdem iudices à Summo Pontifice delegati,quando ratione cauſę ſibi commiſſæ extra domicilium proficiſcuntur,ſuam,ſuorumq;,quos ſecum deferunt,integram ſuſtentationem,quo ad cibum,hoſpitium,& equitatũ, pro perſonæ qualitate competentem, etiam ſi pingue beneficium habeant; accipere autem id debent ab vtroq; litigantium,niſi in vnius commodum proficiſcantur.Non tamen debent quærere occaſionem proficiſcendi,neq; accipere à pauperibus expenſas. 364.d

Accipere oon poteſt iudex ordinarius expenſas, quando domicilium egreditur. 365.a

Accipere non poteſt delegatus ab ordinario ſumptus a litigantibus;quando egreditur domicilium.Neque ipſe,aut ordinarius, poſſunt munera accipere a litigantibus, niſi vbi præſcripta fuerit conſuetudo in contrarium. ibid.b

Accipere poteſt aſſeſſor iudicis delegati à ſummo Pontifice ſtipendium à litigantibus,quod delegatus iudex illi præſcripſerit. ibid.c

Accipere non poteſt iudex delegatus a ſummo Põtifice quicquam a litigantibus, præter commemorata,etiam ſponte oblata, incapaxq; eſt ad illa recipienda,teneturq; ea reſtituere dãti, nihil impediente,quòd reſtitutionem remittat. Si tamen hic iudex beneficium oon habet vnde ſuſtẽtetur,ſumere poterit moderatum ſtipendiũ. Item ſi,poſtqoam delegatus deſierit eſſe iudex, quod accepit,reſtituat,iterumq; ab eo,cui reſtitutio ſit facta,illi condonetur, licitè illud accipit,ac retinet. 366.a.& 367.a

Accipere ſportulas licèt interdictum in iure ſit delegatis ſummi Pontificis, conſuetudine præſcripta eas accipiunt. 366.d

Accipere oon poteſt index ordinarius a litigantibus, quæ delegatus ſummi Pontificis prohibitus eſt accipere, teneturque reſtituere danti, ſi quid tale accipiat;tutus tamen erit, ſi is liberè id remittat. 367.a.b

Accipere poſſunt epiſcopi expenſas, tum dum ad conſecrandas eccleſias accedunt,tum etiam dũ eas viſitant. Eiuſmodi expenſæ procurationes appellantur, ibid.d

Accipere munera,niſi a ſuis aſcendentibus,deſcendentibus,& collateralibus vſque ad ſecundum gradum,nec non ſculenta à conſanguineis vſq; ad quartum gradum,& ab ita amicis,aut aliter impeditis, vt cum eis cauſam habere poſſint, prohibentur iudices omnes, & quicunque alij miniſtri publici,ſub grauiſſimis pœnis,tam ipſis,quam dantibus;& eſt nulla ſententia iudicis, qui eam tulit in fauorem eius, à quo munus accepit, 369.c

Accipere vltra ſtipendium vnicuiq; taxatum,prohibentur miniſtri omnes publici in Luſitania ſub grauiſſimis pœnis.Neque aduerſus eam legem eſt præſcriptio. 367.d

Accipere prohibẽtur iudices omnes in Regno Caſtellæ,tam per ſe,quam per alios quicquam, etiam in eſca & potu,a quibuſcunq;, qui vel cauſam cum ipſis ſint habituri,vel habuerunt, itẽque ab ijs,qui horum intuitu aliquid dederint, & graues pœnæ adduntur, 351.d

Accipere prohibẽtur tabelliones in Regno Caſtellæ ſub grauib. pœnis quicquam vltra ſtipendiũ ipſis taxatum,etiã ſi gratis eis offeratur. 372.a

Acceptum in munus a miniſtro publico, a dante ſolum ad redimendam ſuam vexationem, quia aliàs timet miniſtrum nõ facturum quod ex officio tenetur,aut aliter inuoluntariè mixtè,obnoxium eſt reſtitutioni danti. 373.c

Accipi & dari miniſtro publico prohibitum, non peccat, qui dat, ſi ad redimendã ſuã vexationẽ id det, quia alioquin grauabitur iniuſtè; ſola autem formido, quòd, niſi det, fortè iniuſtè grauabitur, non excuſat dantem à culpa. 373.d

Accipi & dari prohibitum, ad redimendã vexationem cenſendum eſt licitè eſſe datum, quando, niſi detur, longè maius detrimentum in ſumptibus, aut alia via iniuſtè cogetur ſubire expectãdo, qui id dat. 374.a

Acceptorum in munera à miniſtris publicis, & ab illorum famulis, quando ea ratione dantur, vt ſine mora expediatur negotium dantis, etiam in dubio an de rigore iuſtitiæ obligatio ſit reſtituendi, iniungendum eſt in pœnitentiam à cõfeſſarijs reſtitui, ne venale fiat, quis negotiantiũ præponi debeat in expediendo priùs illius negotio, cum aliorum grauamine & detrimento Reipublicæ. ibid.b

Acceptum à famulo miniſtri publici, vt intempeſtiuè aditum ad dominum daret, aut vt negotium expediendum illi offerret, licitè poſſet retinere & accipere, quando moderatum eſſet, & id non eſſet impedimentum, quin potius iuuamen, vt totidem reliquorum negotia dominus expediret. Tametſi neq; hoc ferre debeat timoratus miniſter publicus. ibid.c

Accepta munera à miniſtris publicis per liberalẽ ac ſpontaneã donationem, eſto animo vt citò, atq; in fauorem donantium, quod iuſtum eſt, exequantur, ſecluſa lege, quæ id prohibeat accipere, accipientis fiunt, neq; tenetur ea reſtituere. 375.a

Acceptio & datio munerum iudicibus, & alijs miniſtris publicis, licèt interdum, etiam ſecluſa lege poſitiua, ſit cũ peccato, vt quando eſt cũ periculo iuſtitiã peruertendi, ſortiaturq; ſpeciem ab effectu intẽto, vt homicidio, furto, &c. interdum tamen poteſt eſſe ſine peccato. ibi.d

Accipi & dari munera publicis miniſtris meritò prohibetur, eſtq; poteſtas in Principe irrita illa faciendi, ita vt dñiũ nõ trãsferatur, obnoxiaq; reſtitutioni ſunt, nulla expectata ſentẽtia. 376.a

Accipientes iudices, & alij miniſtri publici munera, contra ſola legem poſitiuam, quæ accipi ea prohibet, licèt peccent, periuriq; ſint, ſi ſe ad eã legem ſeruandam obſtrinxerunt, iniungiq; à cõfeſſarijs expediat, vt illa reſtituant, ante tale tamen præceptum aut latam ſententiam reſtituere ea non tenentur. 377.c

Acceptum pro ferenda iuſta ſententia, danti eſt reſtituendum ante latam ſententiam: poſt eam verò latam, fiſco, aut cui per ſententiam applicabitur. 381.a

Acceptum vt feratur ſnĩa, adiudicatur fiſco, niſi quando datur ſolùm ad redimendam dantis vexationem. Multi volunt adiudicari etiam danti, quando non eſt datum vt pro ipſo, ſed ſolũ vt ſententia feratur. 382.a

Accipientes, dãtes, promittentes, acceptantes, pro iuſtitia aut gratia à ſede Apoſtolica obtinendis, eiſq; obtentis vtentes excõicationis, à qua non abſoluũtur, niſi de mandato ſpeciali Papæ, aut in articulo mortis, & erogatis prius pauperib. ita datis aut acceptis, alijſq; grauiſſimis pœnis afficiuntur Bulla Gregorij. XIII. Si in poteſtate dantis non ſit facere vt acceptũ reſtituatur, abſolui poteſt ſine reſtitutione. Latè exponitur extrauagans tota. 384.d

Acceptũ ita, niſi meritò præciperetur reſtitui pauperibus, danti eſſet reſtituendum ante latã ſententiam. 386.a

Acceptum aut datũ pro iuſtitia aut gratia iam antea obtenta, qñ non ſit in complementum promiſſionis expreſsè aut tacitè antea factæ, non comprehenditur ea extrauagante. 392.a

Acceptũ, datum, promiſſum, & acceptatũ, quæ intelligantur in ea extrauaganti. 388.d

Acceptum, datũ, promiſſum, aut acceptatum, ob gratiam aut iuſtitiam à Sede Apoſtolica obtinendã, eo ipſo, quòd de conſenſu tacito vel expreſſo Summi Pontificis fieret, ceſſarent pœnæ prædicta extrauagante ſtatutæ. 392.c

Accipi tanquã pretium nequit pro his, ad quæ tenetur quis, quaſi ex iuſtitia, vt ſi teneatur ex religione, eſtq; id obnoxium reſtitutioni. 394.c

Accipi pro obedientia ei exhibenda, cui iã eſt debita, non poteſt aliquid tanquam pretium. Poteſt tamen interdum accipi pro opere, quod ex obedientia præſtatur, quando ſcilicet, qui iubetur, non tenetur facere gratis, vt ciuis iuſſus in bellum proficiſci. ibid.d

Accipi aliquid poſſe, aut non poſſe in pretiũ pro opere, ad quod de præcepto tenetur, qua regula diſcernendum. 395.a

Accipi poteſt pretium moderatum & competens pro operibus bonis ad quæ quis non tenetur, modò ſimonia non interueniat. 357.b.

Accipi pro re turpi poteſt iuſtè pretium, nõ quia turpis eſt, ſed ex alijs capitibus. 400.a

Accipi iuſtè poteſt pretium pro iniuſta ferenda ſnĩa, atque etiam pro peccato omiſſionis. ibid.c

Accipere pretium, aut de pretio paciſci ob rẽ turpem, peccatum, atq; illicitum eſt ante illam patratam: ſecus exigere pretium atque impletionem pacti, poſt illam patratam, pretiumq; accipere. 401.a.b

Accipere pretium, & paciſci de re turpi, antequã fiat, eius ſpeciei eſt peccatum, cuius ſpeciei eſt res ipſa turpis, ad quam ordinatur. 401.b

Accipere non ſolum poteſt publica meretrix, quod pro fornicatione cõmeruit, ſed etiam in exteriori foro ad id conceditur illi actio. Quod ſi nihil conſtitutum fuit, exigere poteſt conſuetum pretium. 404.b

Accipit licitè moderatum pretium pro fornicatione peracta, virgo, vxor, & quæcunq; alia fornicaria. Quòd ſi promiſſum illi fuit, licitè id exigit, teneturq; fornicarius in conſcientia illi ſoluere. 405.a

Acceptũ ob fornicationem ab vxore filia familias, & moniali, nõ ſecus tradendum eſt marito, patri, aut monaſterio, quàm ſi opere manuũ ſuarum id comparaſſent. ibid.

Acceptũ ob fornicationem ex ijs, qui alienare nõ poſſunt, obnoxium eſt reſtitutioni. ibid.b

Acceptum à religioſis ob fornicationem, turpemve amorẽ cũ ipſis, obnoxiũ eſt reſtitutioni monaſterio, etiam ſi ſuperior ſit, qui id dedit. ibid.b

Acceptum à fornicarijs vltra moderatũ pretiũ ob fraudem, & dolũ, ſeu mendacia, obnoxium eſt reſtitutioni: ſecus de accepto ob blanditias. ibi.

Accipiens ob turpem cauſam, ſi lex illum incapacem facit (quod rarò euenit) reſtituere id tenetur ante latam ſententiam. 406.d
Acceptorum turpiter cui faciẽda ſit reſtitutio vniuerſim explicatur. 407.a
Acceptio ſæpe eſt peccatum, quando retẽtio eius, quod ita acceptum eſt, non eſt peccatum. ibid.d

Actio.

Actio realis reſpondet iuri in re: perſonalis verò iuri ad rem. 35.d
Actio rei, quæ verè debetur, licitè poſt certum tẽpus poteſt lege ciuili denegari rationabili ex cauſa, neq; id canonico iuri aduerſatur. 301.b
Actiones ciuiles, & debita quæ illis exigi poterãt, regulariter de iure communi præſcribũtur triginta annis, modò ad debita præſcribenda adſit bona fides. 309.a
Actiones variæ ciuiles, & debita de iure Caſtellæ quanto tempore præſcribantur. ibid.b
Actio, quæ decennio, aut longiori tempore durat, aduerſus Eccleſiam & pia loca quadraginta, & uerſus Romanam Eccleſiam centum annis, præſcribitur. ibid.c
Actiones, quæ breuiori tempore, quàm decennio durant, eodem tempore aduerſus Eccleſiam & priuatos præſcribuntur. ibid.
Actio vt compleatur legitima competit aduerſus hæredes: aduerſus legatarios autem, vt pro rata contribuant, ſolùm quando hæredibus non remanerent integræ portiones legitimæ, & durat triginta annis, tranſitq; ad hæredes. 789.a
Actiones actiuæ, & paſſiuæ, quæ ratione hæreditatis competebant, tranſeunt ad fideicõmiſſariũ reſtituta hęreditate, vel integræ, ſi tota fuit reſtituta, vel pro rata portionis reſtitutæ. 844.d
Actiones non diuiduntur inter hæredẽ, & fideicõmiſſarium, ſed integrę tranſeunt, quando iuſſus eſt retinere rem, aut quantitatem certam, & reliquum reſtituere. Quòd ſi id non pertingat ad quartam, detrahit decrementum, & quoad id diuiduntur actiones. 847.a
Actiones & iura nomine bonorum comprehendũtur: ſecus ſi addatur mobilium, & immobilium 931.d
Actiones criminales quatenus aduerſus filium familias ſine cõſenſu patris intentari poſſint, aut non. 1076.b

Aditio hæreditatis.

Aditio hæreditaris quid. 44.b
Adita hęreditate comparat hæres dominium ante apprehenſionem: ſecus de poſſeſſione. 43.d
Adita hæreditate ad omnia defuncti onera tenetur hæres. 44.c
Adire poteſt monaſterium hæreditatem religioſo delatam, illo ignorante, ac inuito, quin & defuncto, ſi ante illius mortem delata fuit. 551.d. 552.a
Adire poteſt pater hæreditatem filio familias delatam, ignorante ac inuito filio, quin & defuncto, ſi ante illius mortem delata fuit. 552.b

Adoptiuus.

Adoptiuus hæres ſuus eſt, ſi adoptãti ſuccedat ab inteſtato: ſecus ſi ex teſtamento. 802.a
Adoptiuus filius non intelligitur in illa tacita conditione hæredis grauati, ſi ſine liberis deceſſeris. 868.b
Adoptionis genera duo. Arrogatio vnum, & quid ea ſit. 1066.a
Adoptatus non manet agnatus vxori adoptantis. 1070.a
Adoptio preſſè quid, eſt filij familias, fit à iudice loci, & quid ad illam requiratur. ibid.
Adoptans quando aſcendens non eſt adoptati, nõ tranſit in ipſius poteſtatem adoptatus. ibid.c
Adoptans diſſoluit adoptionem quando vult & quo pacto, adoptione nõ diſſoluta, ei ſuccedat adoptatus. ibid.
Adoptatus ſuccedit patri naturali, ac ſi adoptatus non eſſet. ibid.d
Adoptatus ab aſcendente, etiam per lineam maternam, tranſit in ipſius poteſtatem, & egreditur poteſtatẽ patris naturalis, ſucceditq; adoptanti, non verò patri naturali. 1071.a
Adoptans aſcendens poteſt diſſoluere adoptionẽ quando voluerit, eoq; ipſo relabitur talis filius in poteſtatem patris naturalis, eiq; ſuccedit, & num ſi poſt mortem patris naturalis diſſoluat adoptionem neutri ſuccedat. ibid.c
Adoptans aliquem, ita vt in ipſius tranſeat poteſtatem, poteſt tradere illum alteri in adoptionem. 1072.a
Adoptari poſſunt & arrogari etiam fœminæ, licèt fœminæ, neque adoptare, neque arrogare poſſint, niſi Principis priuilegio, & tũc arrogati non tranſeunt in ipſarum poteſtatem. ibi.b
Adoptans, aut arrogans, quas qualitates habere debeat. ibi.c
Adoptans quando teneatur præbere alimenta adoptato. 1090.b

Aduentitia.

Aduentitia bona quæ. 1093.d
Aduentitiorum bonorum dominium pertinet ad filium, vſusfructus verò ad patrem, exceptis nõnullis euentibus. 1094.b
Aduentitium bonum eſt in Luſitania, quod ab alio, quàm ab aſcendente donatur filio ad matrimonium, etiam ſi intuitu patris, aut etiam patri ad id donetur, niſi donans exprimat, vt filius teneatur id adducere ad partitionem. 1098.d
Aduentitium, aut quaſi caſtrenſe filij efficitur in Luſitania, quod ad petitionem aſcendentium, aut de illorum conſenſu transfert Rex in talem filium, quod aſcendentibus conceſſerat. 1099.a

Adulteri.

Adulteri quando in continenti dicuntur interfici à marito eos in adulterio deprehendente. 95.b

Aduocatus.

Aduocati ad quid teneantur, quando hæres ab inteſtato illorum petit patrocinium ad vendicandum bona teſtatoris in minus ſolemni teſtamẽto alijs relicta. 351.d

Aedificium.

Aedificij dominium domino ſoli cedit. 167.c

Aetatis venia.

Vide venia ætatis, & minor.

Alienatio dotalis fundi.

Alienatio fundi dotalis inualida eſt, redditur tamen valida, ſi iuramento confirmetur. 614.d

Alimenta.

Alimenta ſpurijs denegabantur iure Cæſareo, quod intelligendum eſt de ijs, ſine quibus conſeruare poterant vitam. 705.d

Ali-

Alimenta filijs omnibus illegitimis iure canonico (cui ſtatur) debentur, quando aliunde ea non habent. 706.a
Alimenta tenentur aui præſtare nepotibus illegitimis in defectum ſuorum parentum. ibid.d
Alimentorũ loco ſi pater filio ſpurio dediſſet fundum, & filius moreretur, nõ relicta ſobole, quæ eis indigeret, fundus reuertitur ad patrem, aut hæredes patris, & non pertinet ad hæredes filij, niſi per modum contractus eſſet datus, in commodum ac detrimentum filij. 708.a
Alimentorum loco in Caſtella, ſi adſint legitimi deſcendẽtes, tradi non poteſt illegitimo, niſi quintum bonorum patris, quod verò ita traditum fuerit, alienare poteſt filius, etiam per vltimam voluntatem. ibid.
Alimenta filij ſpurij competentia tradenda ſunt prius de quinto bonorum parentis, quàm inde legata pia impleantur. Quòd ſi legatis pijs, aut alijs, non ſuperfuerit omittenda ſunt talia legata. ibid.b
Alimentorum loco tradere poteſt pater filiæ ſpuriæ tantam dotem, quantum in alimenta in totam vitam indiguerit. In Caſtella tamen, ſi parẽs legitimam ſobolem habeat, excedere nõ poteſt quintum bonorum patris. ibid.e
Alimentorum loco ſi in dotem plus, quàm ad alimenta ſufficiat, datum ſit filiæ ſpuriæ, & repeti ab hæredib. patris valet, & eſt illis reſtituẽdum, nulla expectata ſententia. 709.a
Alimenta lactis vſque ad tertium annum impletum tenetur adhibere mater filio illegitimo, aut etiam legitimo, ſi factum ſit diuortium, reliqua alimenta eiuſdem temporis, & ſequentis tenetur facere pater, etiam lactis, ſi mater iuſtum habeat impedimentum. ibi.d
Alimenta in defectum patris tenetur præſtare mater, & in matris defectum alij aſcendentes. Et vnde puer ſit alimentandus his omnibus deficientibus. 710.c
Alimenta conſtante matrimonio, facto diuortio, aut diſſoluto morte alterius coniugis, cuius expenſis ſunt filijs pręſtanda. 1075.b
Alimenta de bonis parentum, quæ propter graue delictũ confiſcantur, denegari filijs. exceptis ijs, ſine quibus vitam non conſeruarent, neq; cum naturali, neq; cum canonico iure pugnat. 706.e
Alimenta ſi denegentur, obtendente eo, a quo petuntur, alium non eſſe ſuum deſcendentẽ, cauſa ſummariè eſt cognoſcenda propinquitatis, interim tamen alimenta præbere non cogitur, niſi alter ſit in poſſeſſione. 1078.a
Ad alimenta ex bonis patris ius, quod habent filij, non tranſit ad hæredes filiorum, quaſi loco filiorum hæredes etiam ali debeant, tranſit tamẽ aduerſus hæredes patris. 706.d
Alimenta præſtare tenentur deſcendentes tam legitimi, quam illegitimi, ſuis aſcendentibus, ſi eis egeant, ſed remotiores ſolum in defectum proximorum. 707.b
Alimenta, præter ea quæ ad vitę conſeruationem ſunt neceſſaria, denegare poſſunt aſcendentes deſcendentibus, & deſcẽdentes aſcendentibus, ex quibus cauſis poſſunt eos exhæredare. 710.d. 781.c
Alimenta vt nepotibus potius præſtentur ab auis maſculis paternis, quàm à maternis, & è cõtra, non habet locum de iure Caſtellæ, & Luſitaniç, ſed æquè tenentur aui proximiores in gradu. 1089.a
Alimenta aſcendentes deſcendentibus, & deſcendentes aſcendentibus, etiam filia coniugata, & illegitimi pręſtare tenentur, & quouſque & qui ante alios. 1077.a
Alimenta tenetur frater præbere ſorori vterinę, quę aliunde ea non habet, non tamen tenetur eam dotare, ſicut ſororem cõſanguineã. 1051.d
Alimenta an frater fratri, aut ſorori egenti pręſtare teneatur. 1090.a
Alimenta qui alieni præbere tenetur, non ſemper tenetur illam dotare: tametſi ſemper licitè id efficiat. 1052.a
Alimenta debent liberti patronis ſi egeant, quin & filio, & patri ac matri patroni, ſi liberti deſcẽdentibus careant. Patroni verò ſolum debent libertis alimenta, ſi ius patroni ſeruare velint. 1089.d
Alimenta ſi libertus patrono non tribuat, redigitur in ſeruitutem, vendique poteſt, vt patronus alatur. 2090.a
Alimenta arrogantem teneri præbere arrogato, effectus eſt patriæ poteſtatis. ibid.
Alimenta quando adoptans prębere teneatur adoptato. ibid.b
Alimentorum nomine quæ intelligantur: & quouſq; cogi quis debeat ea exhibere. 707.b
Alimenta non comprehendunt debita eius, cui alimenta debentur, neq; item ſolutionem pœnæ ob delictum, neque ad ea tenetur, qui alimenta præſtare præcipitur. 1089.d
Vide illegitimus.

Alluuio.

Alluuione quando dominium acquiratur & amittatur. 265.c
Alluuione acquiſitum, quando cedat quoad dominium vtile, & quando non, feudatario, & emphyteutę. 267.a.b

Alueus.

Alueus fluuij de nouo relictus, aut de nouo occupatus ad quem pertineat. 266.b

Amens.

Amens in lucido interuallo teſtari poteſt, tametſi in dubio an lucidum habuerit interuallum, pręſumendum ſit id non habuiſſe. 530.b
Amens ſi ſit aliquis, quantam curam habere illius debent, qui hæredes ſunt, vt hęreditate non priuentur. 780.d
Amentis, cui ſuccedit, ſi quis curam non habeat, amittit fiſco hæreditatem. Quòd ſi alius, proteſtatione hæredi facta, curam illius habeat, tunc ad eum ſpectat hæreditas. 800.b

Ancilla.

Ancillæ partus in fructibus non computatur. 52.c
Ancillarum partus ab hæreditate adita pertinent ad hæredem grauatum, computandi in quartam trebellianicam, quando fideicommiſſum non à puncto mortis teſtatoris eſt reſtituendũ. 858.a
Vide Seruus.

Animal.

Animalia, quæ fera, & quæ non fera. 300.a

Animalia,& reliqua quæ domino carent,iure gentium ſunt primo capientis. 300.b

Animalia manſueta dominum habent, & eſto à fera interficiantur,partes & corium ſunt domini animalis, ibid.

Animalium immanſuetorum,quæ ceperamus,amittimus dominium, cum primum ad priſtinam redeunt libertatem, & quãdo redijſſe ſunt cenſenda. ibid.d

Animalium,quæ cicurata erant, amittimus dominium,cũ primum amiſſa redeundi conſuetudine,ſe recipiunt ad ſuam naturalem libertatem, 301.b

Animaliũ dominium,quæ in locis circumſeptis, aut in ſaltibus principum continentur, ad quẽ pertineat. 302.c

Animal ab vno ita percuſſum,vt ab eo eſſet capiẽdum,ad ipſum pertinet totum,eſto alius præoccupet illud. 303.b

Animal percuſſum ab vno, in cuius poteſtatem non erat deuenturum,& captũ ab alio,fit quoad dominium & poſſeſſionem capientis, ſed ſi alter cauſa,& non occaſio fuit, vt caperetur,inter vtrunque eſt diuidendum. ibid.c

Animal in laqueum, aut venatorium inſtrumentum incluſum,ad eum ſpectat totum,qui inſtrumentum expoſuit: quando tamen, ſi ab alio nõ extraheretur,fortè euaderet,diuidendum eſt inter vtrumque, 304.b

Annus.

Annus pubertatis ad teſtandum eſſe debet expletus.Et dies vltimus inceptus habetur pro expleto, 531.b

Apes.

Apum, & examenum dominium, 302.a

Apoſtoli,

Apoſtolorum præcepta, quatenus rectores eccleſiæ erant,ad ius humanum ſpectant. 14.c

Ariſtocratia,

Ariſtocratia reſpublica quæ. 124.c

Ariſtocratia poteſtas variè poteſt conſtitui. 126.b

Ariſtocratiæ poteſtatis leges, ſenatus conſulta appellantur. ibi.c

Arrogare.

Arrogatio quid,quis arrogari poſſit,& quæ requirantur vt ſit valida. 1066.a

Arrogatus in poteſtatem arrogantis tranſit, fitque proinde filiusfamilias illius. 1067.c

Arrogatori ex quibus tantum cauſis fas ſit emancipare,diſſoluereq; arrogationem, & in qua portione ei ſuccedat arrogatus. ibid.d

Arrogatus quando ſuccedat patri ſuo naturali, & quando non, 1069.a

Arrogatus non amittit iura materna, vt ei ſuccedat,ac ſi arrogatus ab alio non eſſet. ibi.d

Arrogatus non manet agnatus vxori arrogantis, 1070.a

Arrogans aut adoptans aliquem, ita vt in ipſius tranſeat poteſtatem, poteſt tradere illum alteri in adoptionem. 1072.a

Arrogans aut adoptans quas qualitates habere debeat, ibid.c

Arrogare non poteſt tutor, aut curator minorem ſibi commiſſum. ibid.d

Arrogati,& adoptiui conferunt,quando legitimæ eis debentur. 1114.d

Aſcendens.

Aſcendentium legitima iure Cæſareo eſt tertium bonorum,in Caſtella & Luſitania duæ partes. 671.a

Aſcendentes,in deſcendentium defectum, niſi inſtituantur hæredes,aut appoſita legitima cauſa exhæredentur,teſtamentum eſt nullum,quoad hæredum inſtitutionem. Idem ſi poſtea probetur exhæredationis cauſam fuiſſe inſufficientẽ. Quòd ſi in non integra legitima inſtituantur, agitur ad incrementum. 670.a

Aſcendentes ſoli,qui ſuperſtites fuerint,ſunt neceſſario hæredes inſtituendi in defectum deſcendentium. Si tamen aui aut proaui ſint inſtituendi, & fuerint duo ex parte vnius parentum, & vnus ex parte alterius, dimidium diuiditur inter duos alios. ibid.c

Aſcendentes vnà cum fratribus vtrinque coniunctis ſuccedunt per capita defuncto de iure Cæſareo:de iure verò Luſitano & Caſtellæ ſoli aſcendentes. 671.b

Aſcendentes proximiores in gradu ſuccedunt ab inteſtato in defectum deſcendentium,ſed de iure communi cum eis ſuccedunt per capita fratres vtrinque coniuncti defuncto. 677.c

Aſſeſſor.

Aſſeſſor iudicis delegati a ſummo Pontifice accipere poteſt a litigantibus ſtipendium,quod delegatus iudex illi conſtituerit. 365.d

Aſſeſſore ſi indigeat ordinarius, ipſe tenetur illi ſoluere ſtipendium,non vero litigantes. 366.a

Baptiſmus.

BAptiſmus licite offertur infideli muneribus promiſſis,ſi illud recipiat. 398.d

Bellum.

Belli iure ſi reſpublica ſubiecta ſit, tantum principi ſubeſt, quantum quæ maximè illi ſubeſt. 126.a

Belli iure Chriſtianus vnus non fit ſeruus alterius Chriſtiani. 168.c.& 476.a

Bellum aduerſus nos gerentes cenſendi non ſunt dominium rerum,quas a noſtris capiunt,comparare,quando arbitramur bellum a noſtra parte eſſe iuſtum. 169.d

Bella vniuerſim qui damnarint. Lutherus Chriſtianorum aduerſus Turcas bella damnauit. 418.b

Bellum non ſolum eſt licitum Chriſtianis,ſeruatis conditionibus ad id neceſſarijs;ſed etiam interdum eſt melius,quam cõtrarium. Et aliquando lethalis poterit eſſe culpa non bellare. 419.a

Bellum non ſolum defenſiuum,ſed etiam offenſiuum poteſt eſſe licitum ac iuſtum. 420.a

Bella à Chriſtianis geſta, non omnia cum conſilijs pugnant euangelicis. 422.b

Bellum defenſiuum cum moderamine inculpatæ tutelæ,cuiq; iniuriam patienti licèt. 423.c

Belli offenſiui iuſti prima conditio eſt,vt in inferẽte ſit autoritas ad id ſufficiens. ibid.d

Belli inferendi autoritas eſt in principe, qui ſuperiorẽ in ſuo principatu non recognoſcit. ibid.

Belli inferendi autoritas eſt in republica libera, quæ ſuperiori non eſt ſubiecta. ibid.

Belli inferendi autoritatem non habent domini tẽporales,qui ſuperiorem recognoſcunt,quorũque dominium pars eſt integri alicuius principatus,

tipatus,itemq; ciuitates, quæ ſuperiorem habent. ibid.

Bellum inferre poſſet familia vna pro iniurijs ab alia ipſi illatis,aut pagus vnus alij,quando ſuperiorem non recognoſcerent. 425.a

Belli indicendi autoritatem poteſt obtinere ciuitas,aut magnas aliquis ſuperiorẽ recognoſcens, vel priuilegio ſuperioris,vel conſuetudine præſcripta,quæ non mala fide,& per potentiam ac rebellionem ſit vſurpata. 426.b

Belli inferendi autoritatem tribuere poterit ciuitati,aut magnati quando alteri ſubijciuntur, neceſſitas vrgens id faciendi, ſuperiore non ſubueniente. ibid.c

Bellum mouere poſſet magnas ſuperiorem habẽs, ad ſibi ſubditos cõpeſcendos & puniẽdos intra limites iuriſdictionis,quam in eos habet. ibi.d

Bellum mouere non poſſunt adinuicem duo regna, ſeu prouinciæ eidem principi ſubiectæ,vt ſunt hodie omnes Hiſpaniarum,abſq; autoritate communis principis, niſi vrgeret neceſſitas, cui ille non ſubueniret. 427.a

Belli mouendi autoritatem habet perſona Eccleſiaſtica,quæ dominium temporale habet alteri nõ ſubiectum, eſto bellum per alium exequi debeat. ibid.

Belli mouendi autoritatem habet Summus Pontifex,etiam vt Summus Pontifex eſt, pro poteſtate,quam in omnes laicas poteſtates per comparationem ad finem ſpiritualem habet. ibid.

Belli ſuprema autoritas licèt ſit in eo,qui ſuperiorem non recognoſcit,autoritatem tamen belli di habere dicuntur,qui de expreſſa, aut de præſumpta illius facultate pugnant, modò limites præpoſitorum bello non tranſgrediantur. ibid.b.c

Belli autoritas,quando ſubditis, militibusve denegatur, quia voluntas Principis, aut ducis non eſt,vt id damnum hoſtibus inferatur,reſtituendum hoſtibus eſt damnum ſine autoritate illatum:ſecus quando ob alios ſolùm fines denegatur. ibid.d

Bello iniuſtè ſibi inuicem dãna & iniurias inferentes ſubiecti eidem Principi,ad Principem ſpectat ea componere,& punire. 428.d

Belli tacitam voluntatem aduerſus hoſtes, quãdo præſumendam. 429.a

Bellum ſine facultate,ſaltem præſumpta,exercere, licèt ex ſuo genere, lethalis culpa ſit,duciſque belli præcepta tranſgredi, vnde tamen conijciẽda ſit culpa lethalis,aut non,in euentibus particularibus. ibid.c.d

Bellum non prius poteſt inferre reſpublica vna alteri,à qua paſſa non eſt iniuriam,ſed a ſubditis illius, quam illam admoneat,vt eos puniat, & reſarcire ſibi faciat iniurias illatas,ſi penes illam hæc duo fuerint. Quando autem illa,quod in ſe eſſet, hac in parte non præſtaret, in culpa eſſet, moueriq; aduerſus illam poſſet bellum. 424.b

Belli iuſti cauſa vniuerſalis eſt iniuria,vel impediẽda,vel reſarcienda,vel vindicanda, ſatiſq; interdum eſt iniuria materialiter,id eſt,abſq; peccato. 430.a

Bellum vt iuſtè, inferatur,ſufficit iniuria materialiter,quæ ex re aliena detenta ꝑficiſcatur,ſecus quæ ex ſolo damno iniuſtè materialiter dato oriatur. ibid.d

Bellum iuſtũ offenſiuum, vnum eſt ad vlciſcendã iniuriam,ſiue ſimul intẽdamus recuperare noſtra,ſiue non,& ad hoc ſemper requiritur præcedat vera culpa hoſtium:alterum ad obtinendũ,quæ ad nos ſpectãt, & ad hoc neceſſaria nõ eſt culpa,ſed ſufficit materialis iniuria. 431.b

Bello iuſto ob iniuriam ſolùm materialem, quæ liceant,& quæ non. ibid.d

Belli cauſa iuſta non eſt quæcunq; iniuria,ſed grauis prudentis arbitrio, pro leui conceduntur repreſalia. 432.a.b

Bellum eſſe poteſt iniuſtum, culpaq; lethalis aduerſus propriam rempublicã, eſto cauſa iuſta ſit aduerſus eam, cui infertur, quando ſcilicet poteſt non inferri, & grauiſſima mala propriæ reipublicæ ex illo ſequuntur. ibi.c.d

Belli cauſa quantum examinata & explorata eſſe debeat,& quouſq; aduerſarij ſint audiendi, vt bellum licitè ac iuſtè inferatur. 433.a

Bellum non poteſt iuſtè inferri, neq; pars, de qua eſt controuerſia, poteſt ab eo peti,qui bona fide cæpit aliquid poſſidere,interim dum res eſt dubia an ad poſſidentem pertineat, & quo pacto negotium tranſigi debeat, & quam diligentiam facere teneatur, qui poſſidet, vt ſciat an ad alterum pertineat. ibid.d.

Bellum iuſtum moueri poſſet aduerſus poſſidentem rem,de qua eſt dubiũ ad quem duorũ pertineat, ſi illam cœpit poſſidere, aut occupauit in dubio ad quem pertineat,atq; re diſcuſſa & dubia manente, diuidere illam non velit pro quantitate dubij. 435.d

Bellum antequàm inferatur,quando controuerſia eſt de aliqua re inter duas reſpublicas quo pacto negotium ſit peragendum. 436.a

Bellum iuſtum formaliter qua ratione eſſe poſſit ex vtraque parte. ibid.d

Bellum vt inter Principes Chriſtianos impediret Summus Pontifex,poſſet de plenitudine ſuæ poteſtatis aduocare ad ſe cauſam, illoſq; vel inuitos,iudicare:cur verò frequenter id non expediat,ràròque aut nunquam fiat. 437.b.

Belli cauſa quantumcunq; iuſta comperta ſit, ſi antequam dimicari ſit cœptum,hoſtes offerant ſatisfactionem competentem, etiam belli expenſas illucuſq; factas, tenetur alter à bello deſiſtere:alioquin contra iuſtitiam peccat, teneturq; ad damna,quæ bello dederit. 438.b

Bello iuſto poſtquàm dimicari eſt cœptum, non tenetur de iuſtitia,qui illud infert, ceſſare, etiã oblata competenti ſatisfactione,ſed poteſt progredi ad competentem vindictam iniurijs præteritis,ſed non amplius. 440.d

Belli iuſti variæ cauſæ. 441.d

Bellum Chriſtiani inferre poſſunt prohibentibus Euangelij promulgationem,& receptionẽ,aut obſtacula apponentibus. 444.d

Bello comparari iuſtè poſſunt multa adiuuando eos, ex quorũ parte eſt bellum iuſtum,cum pacto, vt de bonis ac terris bello occupatis pars, aut totum adiuuanti adueniat. 445.a

Bellum infidelibus, qui baptiſmũ non ſuſceperũt, inferri non poteſt eo titulo,quòd infideles ſint, fidemve ſuſcipere non velint. ibi.c.d

Bellum inferre infidelibus, qui bona Chriſtianorum occupata habent, ad eos ipſos, aut eorum heredes ſpectat, quorum erant ea bona, ſi ſuperſtites ſint, & potentes ad bellum inferendum: alioquin ad ſummum Pontificem pertinet expeditionem concedere. 446.a

Bellum ſolùm ad ampliandũ imperium, gloriam & commodum illud inferentis, iniuſtum eſt. ibid.b

Belli iuſti cauſa non eſt nationem eſſe barbarã ac rudem, aptioremq; vt ab alijs regatur ac doceatur, quàm á ſe ipſa. ibid.

Bellũ inferri non poteſt ob idolatriæ ſcelus & peccata alia, quæ cum lumine naturæ pugnant, modò iniuriam innocentibus non inferant. Puniri tamẽ ac prohiberi poſſunt á principe, cui tales infideles fuerint ſubditi. 447.a

Bellum inferri poteſt ob peccata, quæ in iniuriam cedunt innocentium, quando infideles, aut alij ea patrantes, admoniti, ab eis deſiſtere non vellent. Et quid bellum hoc inferentes ſibi vſurpare poſſint. 448.a

Bellum vt licitum ſit, ſiniſtra intentio abeſſe debet, & quæ inducat culpam lethalem, quæ verò venialem. 449.a

Belli quando adeſt autoritas & iuſta cauſa, ex intentione ſiniſtra non conſurgit obligatio reſtituẽdi damna hoſtibus tali bello illata; eò quòd comparatione illorum cum iuſtitia non pugnet. 451.a

Belli non ſolum non ſunt quærendæ occaſiones, ſed etiam aliquando culpa erit lethalis illas nõ vitare. Quando tamen bellum cederet in maius bonum eorum, quibus iuſtè inferretur, vel in maius bonum ſimpliciter, quia inde facilius cõuerterentur ad fidẽ, aut alia ratione, licitè quæri atque intendi poſſent. 449.c

Bellum poteſt eſſe aliquando iuſtum & licitũ per ſe, per accidens verò ſub reatu ingentis peccati lethalis illicitum, ſi inde maiora mala, vel ſuis, vel Eccleſiæ imminerent. ibid.c

Bellare per ſe ipſos prohibitum eſt clericis. Poteſt tamen in eo diſpenſare ſummus Pontifex. Et eo ipſo, quòd diſpenſaret vt pugnarent, non incurrerent irregularitatem interficiendo in ea pugna. 451.b.c

Bellum iuſtum ſuadere poſſunt clerici, & ad illud inducere. Et qui curam Eccleſiæ habent, vocare poſſunt, ac debent, principem ſecularem, qui bello Eccleſiam ſuam ab infidelibus defendat. 452.a

Bellum indicere poteſt clericus, ducemq; conſtituere, qui illud loco ſui exequatur, ſi dominus ſit temporalis reipublicæ, quæ illud gerere debet. ibid.b

Belli duces, eſto propria manu non pugnent, aut præpoſiti ijs, qui tormenta bellica applicant, aut ſuccendunt, eſſe non poſſunt clerici. ibid.c

Bello iuſto intereſſe poſſunt Eccleſiaſtici de conſenſu, ſaltem præſumpto, ſuorum ſuperiorum, & quando bellum eſt contra hoſtes fidei, aut Eccleſiæ, poſſunt in ipſo conflictu exhortari in genere ad fortiter pugnandum, & non ſuccumbendum, non tamen vt aliquem in particulari milites interficiant. ibid.d

Bello iuſto, quando pugnare non poſſunt clerici, diripere bona hoſtium poſſunt, perindè atque alij de exercitu, niſi de contraria ducis voluntate conſtet. 455.b

Bello iniuſto pugnantibus, & quocunq; modo auxiliũ præbentibus, quales ſunt regulariter omnes de exercitu, ſecuta morte aut mutilatione alicuius, omnes ſunt irregulares. 460.a

Bello iuſto illicitè clerici pugnantes, eſto ingerere adhortentur alios ad fortiter pugnandum, & non ſuccumbendum, & eſto ipſi hoſtes vulnerent, ſi tamen ipſi nullum interficiant, nec mutilent, irregularitatem non incurrunt, exercitu multos interficiente. Idem maiori cum ratione eſt de laicis exercitus, qui per ſe ipſos nullum interficiunt, nec mutilant. ibid.b

Bello iuſto pugnantes, ſi per ſe ipſos non occidãt, aut mutilẽt, eſto ipſi vulnerent aliquos, & exercitus multos interficiat, irregularitatem nõ incurrunt. ibid.

Bellum ſi ſit iuſtum, fas eſt, vti in eo inſidijs, ſimulationibus ac diſſimulationibus, non tamen mẽtiri. 461.a

Bellum quando eſt iniuſtum, fides hoſti quouſq; ſeruanda, præſertim iuramento confirmata. ibid.d

Bello iuſto licitum eſt pugnare in die feſto, etiam omiſſo ſacro, ſi neceſſitas aut commoditas belli id poſtulet. His verò cauſis ceſſantibus, fortè nec venialis erit culpa, modò ſacrum audiatur, ſi commoditas adſit. 462.a

Bellum iuſtum gerenti licitum eſt adiuuare, etiã de præſumpto illius conſenſu: imò, ſi ille periclitaretur, & ſine notabili ſuo detrimento poſſes quis illum eruere ob eo periculo, ſub culpa lethali teneretur id efficere. 463.b

Bello iuſto fas eſt infideles adiuuare aduerſus alios infideles, fœduſq; cum illis ad id inire. 463.d

Belli iuſti adiutores vocare infideles, per ſe licitũ eſt. Per accidens verò illicitum ac fœdum eſt, ratione ſcandali, & grauiſſimorum damnorum Eccleſiæ & fidei, quæ inde ſolent euenire. ibid.

Belli iuſtitiam inquirere & examinare tenentur ij ſubditi, qui ad Regis conſilium vocãtur, vel ad mittuntur, adeò vt, ſi eorum malitia, aut culpabili negligentia inferatur, ad reſtitutionem dãnorum omnium teneantur. 464.b

Bellum qui ſubditus iniuſtum ſuſpicaretur, ſi ſperaret ſe veritatẽ aſſecuturum aut audiendum, ẽt ſi ex officio ei non incumberet, peccaret lethaliter ſolũ contra caritatem, niſi rem examinaret, & proponeret, quod ſentiret. ibid.c

Belli iuſtitiã inquirere non tenentur alij ſubditi, ſed tutò ſe committunt Principi & conſiliarijs pugnando, quando indicia non ſunt belli iniuſti, quæ ipſi inquirendo, vnuſquiſq; in ſuo ordine & gradu, poſſet facilè explorare, & quid de militibus externis iam conductis, aut qui ſemper ſeruire eidem Principi ſolent. ibid.d

Belli iuſtitiæ exiſtente dubio, ſubditus Principi tenetur parere ac pugnare. 465.b

Belli iuſtitia dubia exiſtente, eſto poſteà comperiatur iniuſtũ bellũ fuiſſe, ſubditi ad reſtitutionem non tenentur, niſi quãtum ex acceptis eo bello reperti fuerint locupletiores. 466.c

Belli iuſtitia dubia exiſtente, ſi pugnet ſubditus

eum conſcientia erronea, quòd nefas ſibi tunc ſit pugnare, ſolum tenetur ad damna, quæ dedit, quantũ ex illis factus eſt locupletior: quoniam erronea conſcientia non inducit obligationem reſtituendi ex parte acceptionis. 467.a

Bellum niſi prius extraneis conſtet iuſtum eſſe ad hibita competenti diligentia vt id ſciant, lethaliter contra iuſtitiam peccant, ſe ad illud locan do, aut quacunque alia ratione præſtando auxilium. ibid.b

Bello qui parati ſunt ſtipendio adiuuare quemcũ que vocantem, nihil curando de iuſtitia illius, in ſtatu ſunt damnationis æternę. ibid.

Bellans extraneus nihil curando de iuſtitia belli, ſi ſibi poſtea conſtet iuſtum fuiſſe licet peccauerit, ad nullam reſtitutionem tenetur. Si vero poſtea conſtet fuiſſe iniuſtum, tenetur omnia damna data reſtituere in defectum autoris belli. Niſi ille ignorantia inuincibili excuſetur: tunc enim extraneus reſtituere teneretur damna, quę dedit, & alia, quæ data non fuiſſent, niſi ipſe auxilium præſtitiſſet. Quod ſi peractó bello dubium ſit, an fuerit iuſtum: tunc, ſi autor belli cum eo dubio illud intulit, omnia damna tenetur reſtituere, & in illius defectum tenẽtur extranei, qui illum adiuuerunt. Si autem non conſtet, quali conſcientia autor bellum intulerit, nec reſtituat, extranei reſtituere tenentur partem damnorum, pro quantitate dubij, an bellum fuerit iuſtum. 467.d

Bellum ſi iniuſtum eſſe conſtet, omnes adiutorium præbentes tenentur reſtituere damna data. An verò ſinguli, in defectum aliorum de exercitu teneantur damna omnia reſtituere, ali bi dicendum. 468.d

Bellum ſi infideles iniuſtè inferant Chriſtianis, fas eſt captiuis metu mortis, aut grauiſſimi dãni, remigare in triremibus, & ſimilia alia miniſteria præſtare: ſecus ceſſante tali metu. 469.b

Bellum ſi infideles iniuſte inferant Chriſtianis, ne fas eſt captiuis, etiam mortis metu, pugnare ad uerſus Chriſtianos, quemquam vulnerando. ibidem

Bellum infideles ſi Chriſtianis inferant, captiui Chriſtiani, etiam cum iactura propriæ vitæ tenentur illa non facere, quando ea via, qui pręcipitur, vitaret notabile damnum Reipublicæ Chriſtianæ. Id tamen rarò, aut nunquam eueniet. 410

Bellum infideles ſi iniuſtè Chriſtianis inferant, captiui metu mortis, aut amiſſionis membri inferre poſſunt nocumentum Chriſtianis in bonis externis ad imperium infidelium, & an reſtituere eiuſmodi damna teneantur. ibid.

Belli miniſtri, qui neceſſaria ad bellum præparãt, quam grauiter peccẽt, & ad quam magnam re ſtitutionem teneantur, ſi ea furentur, aut corrupta, & qualia non oportet, præparent. 471.c

Bello iuſto quæ facere aduerſus hoſtes liceat. 474.2.b

Bello iuſto quæ mobilia capiuntur, gentium iure fiunt capientium, etiam ſi homines ſint, excedantque compenſationem. 476.2.b

Bello iuſto capta varie alijs atque alijs in locis di uiduntur, aut fiunt capientium, ſiquid autem contra iura illa, aut vſum præſcriptum vſurpetur, reſtitutioni eſt obnoxium. ibid.d

Bello iuſto quæ hoſtes ab alijs ceperunt, ſi nos bel lo item iuſto ab illis accipiamus, iure naturali reſtitutioni non ſunt obnoxia. 477.a

Bello iniuſto quæ hoſtes ab alijs acceperunt ſi iu ſto bello nos ab illis obtineamus, reſtitutioni ſunt obnoxia prioribus dominis, ſtando in iure naturali, licet laborem & induſtriam nobis ſoluere teneantur. ibid.c

Bello eiuſmodi res extractæ ab hoſtibus per mili tes noſtros, antequam hoſtes ad ſuos ſe recipiant, gratis tenentur nobis reſtituere; quin ſi extrahere illas optimè poſſint, & omittant, tenentur illas nobis reſtituere. 478.b

Bello rei capię quando dominium & poſſeſſio cõ parata cenſeantur. 479.a

Bello recuperata à noſtris hoſtibus, quando iure Cęſareo priorib. dominis reſtituantur, & quan do non. ibid.c

Belli ſanctio Cæſareo iure, quoad ea, quæ hoſtes capiunt à noſtris, & ius poſtliminij, in bellis cũ Chriſtianis locum non habent. 482.c

Bello recuperata ab hoſtibus per milites Caſtellanos, quo iure poſſint ſibi interdum retinere. ibid. d

Bello iniuſto capta ab hoſtibus, an liceat illa emere ab illis, & quouſq; empta obnoxia reſtitutioni ſint proprijs dominis. 484.a

Bello iuſto nefas eſt per ſe, & ex intentione interficere innocentem. 485.a

Bello iuſto fœminas adultas quouſque fas ſit interficere. ibid. c

Bellum Granatenſe. ibi.

Bello iuſto nefas eſt interficere inter hoſtes reper tos, qui ibi non habent domiciliũ, neq; adiuua bant hoſtes. 446.b

Bello nefas eſt interficere Clericos, & religioſos, de quibus non conſtat in culpa eſſe. ibid.

Bello vt non interficiantur, qui innocentes ſint cẽ ſendi. ibid.

Bello iuſto fas eſt interficere per accidens innocẽ tes, etiam ſcienter. ibid.d

Bello iuſto damna per accidens innocentibus illa ta reſtitutioni obnoxia non ſunt. ibid.

Bello iuſto licitè ſeruituti ſubijciuntur innocentes, qui partes ſunt reipublicæ, cum qua tale bellum geritur, & ſpoliantur bonis externis. 487.b.489.d

Bello iuſto quouſque fas ſit ſpoliare innocentes qui partes non ſunt eius reipublicę, bonaque eorum deſtruere, quantum belli ſtatus poſtulat, & quouſque ea reſtituendi obligatio conſurgat, aut non: tenentur tamen ea reſtituere aduerſarij, à quorum parte bellum eſt iniuſtũ. 488.b

Bello iuſto nefas eſt occupare bona eorum innocentem, qui, etſi partes ſunt reipublicæ aduerſus quam geritur, à parte tamen ſteterunt eius, qui iuſtè bellum infert. 490.d

Bello iuſto ſubiecto aliquo loco fas eſt imponere illi tributum pro quantitate culpæ, ab omnibus, etiam à ſucceſſoribus ſoluendum. 489.d

Bello iuſto fas eſt per ſe tradere interdum ciuitatem in prædam, quin & illam ſuccendere. Duces tñ quantum cõmodè potuerint, tenẽtur cu rare, vt vitẽtur iniuſtitiæ, & alia nefaria. 491.c

Bello iuſto fas eſt in conflictu interficere quoſcúque repugnantes, etiam ſi intelligatur aliquos ſine peccato repugnare: hos tamen ſi commode fieri potuerit tenentur milites ſeruare. ibi.d

Bello iuſto iam parta victoria, fas eſt interficere eos, qui tanta pœna digni fuerint reperti. 492.c

Bello parta iam victoria, multiſque repertis morte dignis, quando fas eſſet omnes, aut maiorem illorum partem interficere, & quando non. ibid.

Bello iuſto parta victoria, nefas eſſet quemquam interficere, de quo veriſimile eſſet abſque peccato pugnaſſe, inſurgeretque obligatio reſtituendi. 493

Bellum iuſtũ qui parat, cur ab eo deſiſtere teneatur, quoties ante ceptam pugnam debita ſatiſfactio illi offertur. ibid.

Bellum iuſtum gerenti quando ſub aliqua conditione hoſtes ſe dedunt, ſeruanda illis eſt conditio acceptata. ibid.c

Bello iuſto qui victor exiſtit, quæ in puniendo ante oculos habere debeat. ibid.d

Belli compoſitio, ſi de conſenſu eorum, cui damna acceperunt, facta ſit, illi in conſcientia, & exteriori foro eſt ſtandum. 494.a

Bellum qui ſcienter aut culpabili ignorantia iniuſtum intulit, tenetur ſuis reſtituere omnia damna, niſi vel libere ea remittant, vel ipſi id ſcientes, & principe non præcipiente, illum in bellũ ſua ſponte ſint comitati. ibid.

Bellum qui ſuſcepit iuſtum tenetur curare, vt ſuis ſubditis damna omnia reſtituantur: alioquin tenetur ea illis reſtituere, niſi vel bonum commune ſuadeat, vt circa illa paciſcatur, eaque remittat, vel niſi ſubditis ipſis libere conſentientibus id fiat. ibid.b

Bellum qui intulit iniuſtum, damna omnia data tenetur reſtituere, eſto aduerſarij ad ſuam redimendam vexationem, cõpoſitionem faciãt, eaque remittant. ibid.d

Belli iniuſtitia ſi certa non eſſet, fieretq; compoſitio & tranſactio circa damna data, nulla eſſet obligatio reſtituendi, eſto poſtea de belli iniuſtitia conſtaret. ibid. c.d

Bellum, vide pugnare, occidere. Meditationes bellicæ, Dux, miles.

Beneficiarius.

Beneficiarij, qui religioſi non ſunt, dominium cõparant redituum ſuorum beneficiorũ. 571.a.b

Beneficiarij ſi quantitatem notabilem vltra ſuam competentem ſuſtẽtationem in vſus profanos inſumãt, lethaliter peccant, reſtituere tamen nõ tenentur. 576.b

Beneficiarij arctius, quam alij eleemoſynas facere de ſuperfluis tenentur. 582.d. 583.a

Beneficiarius cum portione congruæ ſuæ ſuſtentationis computare poteſt totum, quo amplius eſt dignus, vt id expendere poſſit in quę voluerit. 583.b

Beneficiarius de reditibus ſui beneficij ſumere poteſt integram ſuam competentem ſuſtẽtationem, reſeruando ſibi, & hæredibus quæcunq; alia ſua bona vndecunq; comparata. 585.a

Beneficiarius ſi quid ſubtrahat de ſua competenti ſuſtentatione, aut maiori præmio, quo ſit dignus, id ſeruare poteſt conſanguineis. 586.b

Beneficiarijs annumerantur penſionarij ad effectum, vt ex pẽſione ſumere poſſint ſolum competentem ſuſtentationem & remanentia inter ſpolia clericorum computentur. ibid.d.

Beneficiarij congrua ſuſtentatio non conſiſtit in indiuiſibili, quin quo maiori indiget pro beneficij ratione, aut aliũde, eo maiorẽ latitudinem habet: & beneficiarius ab infimo vſque ad ſupremum, reſeruare poteſt ad quoſcunq; vſus, dummodo competens portio in eleemoſynis, & operibus pijs ſit inſumpta. 587.a

Beneficiarij congrua ſuſtentatio, quam latè ſe extendat. 588.a

Beneficiarius, etiam ſi turpiter viuat, non tenetur fructus beneficij reſtituere, ſed ex illis poteſt congruam ſuſtentationem accipere. 591.b

Beneficiarijs conſtitutis in maiori dignitate, nobilibus, & literatis, licitũ eſt accipere pluſquam alijs in ſuam congruam ſuſtentationem. ibid.c

Beneficiario quando liceat reſeruare incrementũ competentis ſuſtentationis in futuras neceſſitates, aut ad opus pium in futurum conſtruendum. 592.d

Beneficiarij de ſuperfluo exercere potius debent opera pia in loco beneficij, quã in alijs. 593.a

Beneficiarij reſeruare poſſunt omnia alia bona vndecunque acquiſita & fructus omnes eorum, atque ea conſanguineis tribuere, modo filij illegitimi ipſorum non ſint, graueſq; aliorum neceſſitates nõ occurrant, ſuamque ſuſtentationem ex beneficijs. 594.c

Beneficiarius, ſi quid congruæ ſuſtentationi ſubtraxerit, aut maiori præmio ſit dignus, poteſt id ſimiliter cõſanguineis reſeruare, etiam poſt concilium Tridentinum. 595.a

Beneficiarij de fructibus beneficij quouſque conſanguineis in ſuſtentationem pro conditione ſtatus, aut in moderatam dotem conferre poſſint. ibid.c

Beneficiarius ſi alia bona habet, non poteſt filio, aut filiæ ſpuriæ tradere dotem aut ſuſtentationem de ſuperfluo beneficij. 596.b

Beneficiarius, qui ad epiſcopatum, aut aliud pingue beneficium promotus eſt, quouſque augere poſſit conſanguineos alioquin humiles, & filiæ ſpuriæ quantam dotem conferre poſſit. 597.a

Beneficiarij, etiam ſi Epiſcopi ſint, teſtari poſſunt de omnibus ſuis bonis, quæ reditus beneficij non ſunt. ibid.d

Beneficiarius teſtari poteſt de his reditibus beneficij ſui; quos ſuæ cõpetenti ſuſtentationi ſubtrahit, vel quibus in præmium vltra ſuſtentationem eſt dignus. Quamuis in exteriori foro rarò hoc locum habeat. 598.b

Beneficiarius ſi aliqua inſumpſit de alijs ſuis bonis, quæ inſumere poterat de reditibus beneficij, neque animum habuit ea non compenſandi, poteſt de æquali portione redituum teſtari. Idem de bonis Eccleſiæ. ibid.d

Beneficiarius, ſtando in ſolo iure canonico, de reliquis ſui beneficij bonis teſtari non poteſt niſi de modicis ad quædam pia, aut in gratificationem. 599.a

Beneficiarij bona ex fructibus beneficij remanentia,

ſtia canonico iure ad quem pertineat, & de pœnis ea occupantibus ſtatutis. ibid.c
Beneficiarij (exceptis Epiſcopis) teſtatur in Caſtella de reditibus ſuorum beneficiorum, ſuccedũtq; in illis hæredes ab inteſtato. Et quid de Galia & Luſitania. 603.a
Beneficiario defuncto, accipit alicubi prelatus de bonis illius mobile, quod vult, luctuoſamque id in Luſitania vocant. 604.d
Beneficiario defuncto, quando luctuoſa accipi à prælato poſſit, & in quæ debeat expendi. 605.d
Beneficiarijs etiam Epiſcopis, tribuere poteſt conſuetudo ius teſtandi ad pios vſus de reditibus ſuorum beneficiorum. 607.a
Beneficiarij teſtamentum, & quãcunque aliam vltimam voluntatem ad non pia ex reditibus beneficij, poteſt reddere validam conſuetudo teſtandi ad quęcunq;, ita vt accipientes dominiũ comparẽt, nec reſtituere teneantur. ibid.b
Beneficiarij vt, ſi inteſtati diſcedant, bona ipſorũ ex beneficijs parta ad inteſtato pertineant, valida eſt conſuetudo. 608.b
Beneficiarij, ſi inteſtati decedant, conſuetudo eſt præſcripta in Hiſpanijs, vt in eorum omnibus bonis ſuccedant hæredes ab inteſtato. 609.a
Beneficiarij, vt neque teſtari in poſterum de bonis beneficiorum poſſint, neque in eis hæredes ab inteſtato poſſint ſuccedere, condere poteſt Summus Pontifex legem, nihil conſuetudine in contrarium impediente. ibid.
Beneficiarij lethaliter, nihil conſuetudine in contrariũ impediente, peccant, vel de notabili portione bonorum beneficij, quam expendere non poſſint, niſi in pijs operibus, teſtando ad non pia, vel ſua culpa decedendo ab inteſtato, quando ad conſanguineos diuites ſunt deuentura. ibid.b
Beneficiarijs, etiam Epiſcopis concedere poteſt Summus Pontifex ex rationabili cauſa facultatem teſtandi ad non pia de fructibus beneficiorum; ſecus ex irrationabili, obtentaque nõ valet. 610.b
Beneficiarijs conceſſa facultas teſtandi abſolutè, intelligenda eſt ad ſolos vſus nõ profanos. ibi.c
Beneficiarius quæ relinquit bona quouſque ex beneficio parta ſint cenſenda. 611.a
Beneficiarij, de quibus bonis libere teſtari poſſunt, donare poſſunt inter viuos, & inſtituere maioratus. ibi.b
Beneficiarii, qui cõſuetudine teſtari abſolutè poſſunt, validè donant inter viuos, & inſtituunt maioratus, etiam reuocabiliter, quin & per vltimam voluntatem, licet lethaliter peccent, ſi profanis rebus ita applicent, quæ applicare nõ poſſunt. 612.a.b
Vide Clerici.

Beneficium.

Beneficium Eccleſiaſticum quid. 33.b
Beneficii Eccleſiaſtici ante traditionem comparatur ius in re ſola collatione & acceptatione. 34.c
Beneficium Eccleſiaſticum collatione & acceptatione acquiritur, quoad dominium ſeu ius in re perfectum abſque traditione. ibi. 6.a
Beneficii poſſeſſio traditionem ſeu apprehenſionem requirit. 34.c
Beneficii Eccleſiaſtici occupans vi poſſeſſionem, aut clam, ſciens ad ſe beneficium non pertinere, in quas pœnas incidat. 95.c
Beneficium quis intruſus poſſideat. ibi.
Beneficium Eccleſiaſticum concedi non poteſt laico, bene tamen locari aut donari vtilitas illius. 55.b.c
Beneficium, non aduerſus Eccleſiam, ſed priuatũ, præſcribitur cum titulo colorato decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes; ſine vllo autem titulo non præſumitur bona fide poſſeſſum. Titulus verò beneficii nõ poteſt acquiri præſcriptione: eo quod beneficium ſine canonica inſtitutione non poſſit licitè haberi. 305.d
Beneficium non amittitur ante latam ſententiam, etiam ſi commiſſum ſit crimen, pro quo pœna amiſſionis beneficii ipſo iure ſit ſtatuta, niſi aliquid vlterius addatur, quo ſignificetur, neceſſarium non eſſe, vt feratur ſententia. 419.d.col. a
Beneficiorum reditus varium ſtatum quoad dominium & adminiſtrationem in decurſu Eccleſiæ habuerunt. 568.a
Beneficium Eccleſiaſticùm ſine cura animarum vt habeant illegitimi diſpenſat Epiſcopus, modò perſonatus ſeu dignitates non ſint. 727.b
Vide beneficiarius & legitimatus.

Bona fides.

Bona, & mala fide poſſidere, quid. 284.c.d

Bonum.

Bonorum ipſo iure fiſco addictorum comparat fiſcus ius in re à die commiſſi delicti. 35.c
Bona communia eſſe debẽt quoad vſum in extrema, aut penè extrema alterius neceſſitate, idq; ſub reatu lethalis culpę. 111.a
Bona vacantia quæ, ſpectantq; ad fiſcum. 251.c
Bona vacantia peregrini per Epiſcopum ſunt in pias cauſas diſtribuenda. ibid.d
Bona vacantia quænam iure Luſitano in redẽptionem captiuorum conceſſa ſint. ibid.
Bona vacantia præſcribuntur cum bona fide, etiã ſine titulo, aduerſus fiſcum quadriennio, modo denunciatio eorum facta ſit fiſco. 314.a
Bona pro derelicto quæ cenſenda. 252.a.259.a
Bonorum nomine, iura, actiones, & nomina debitorum comprehẽduntur: ſecus ſi dicatur, bonorum mobilium & immobilium. 931.d
Bonorum mobilium & immobilium nomine, quando nihil eſt, quod cogat comprehendi iura actiones, & nomina debitorum, tunc hæc cõſtituunt tertium genus: quando autem manifeſtum eſt, nomine bonorum mobilium & immobilium vniuerſum patrimonium comprehendi, tunc iura & actiones ad bona mobilia, cum mobilibus bonis computantur. & iura & actiones ad bona immobilia, cum immobilibus connumerantur. 933.a
Bonum immobile aduentitium alienatum à patre vendicat filius, etiam ſi emptori id ignoranter emerit. 995.a
Bonum immobile aduentitium alienatum à patre vendicat integrum filius ſolum in ſua legitima hæres à patre inſtitutus: ſi verò pluſquam in legitima ſit inſtitutus quouſq; exceptione repellatur. 997.d
Bona caſtrenſia quæ. 1085.b

Bonum caſtrenſe eſt donatum aut relictum occaſione, aut familiaritate militiæ. 1086.d
Bona caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia ſunt, quę peculiis caſtrenſibus aut quaſi caſtrenſibus comparantur. 1090.a
Bona caſtrenſia, aut quaſi caſtrẽſia ſunt, quę in ſeruitio & palatio Regis acquiruntur, & quæ ad id donantur à parentibus. 10 9.b
Bona Caſtrenſia quoad vſumfructum & plenam adminiſtrationem pertinent ad filium, niſi impubes ſit: nam tunc diſponere de eis non poteſt. ibid.d
Bona quaſi caſtrenſia quę. 1090.d
Bona aduentitia quæ. 1093.d
Bonorum aduentitiorum dominium pertinet ad filium, vſusfructus verò ad patrem, exceptis nõnullis euentibus. 1094.b
Bona profectitia quę, ſunt verò regulariter quoad dominium & vſumfructum eius parẽtis, a quo proficiſcuntur. 1097.c
Bonum profectitium eſt, quod filio intuitu parentis proximè ac principaliter eſt datum, ad eũq; parentem ſpectat. ibid.
Bonum profectitium eſt, quod filius à parentibus ſuſtentatus bonis patris acquirit, adducendum que eſt ad partitionem. 1101.a. 1102.b
Bonum aduentitium eſt in Luſitania, quod ab alio, quam ab aſcendente, datur filio ad matrimonium, etiam ſi intuitu patris, imo etiã patri ad eum finem donetur, niſi à donante exprimatur, vt teneatur id filius adducere ad partitionem. 1098.d
Bonum aduentitium aut quaſi caſtrenſe efficitur deſcendentis in Luſitania, ſi Rex de conſenſu aut ad petitionem aſcendentis transferat in deſcendentem, quod aſcendentibus conceſſerat. 1099.a
Bona. Vide. Clericus, Eccleſia, & beneficium.

Cæcus.

CAecus. Vide teſtamentum.

Capella.

Capella, feudum, ac maioratus religioſi, quando tranſeant ad monaſterium, labeni interim dum religioſus viuit, & quando non. 547.c.d

Capitis diminutio.

Capitis maxima diminutio quæ. 58.d
Capitis media diminutio quæ. 59.a
Capitis maxima & media diminutione hodie de iure communi vſusfructus amittitur. ibid.c
Capitis maxima aut media diminutione, vel damnatione ad mortẽ naturalem in Caſtella & Luſitania vſusfructus non amittitur. 60.b
Capitis maxima aut media diminutione ſiue filij, ſiue patris, deſinit filius eſſe ſub patria poteſtate, ac proinde pater amittit vſumfructũ bonorum, quæ deinceps filius acquirit. 61.d

Captiui.

Captiuis Chriſtianis apud infideles nefas eſt pugnare aduerſus Chriſtianos quenquam percutiendo. 469.b
Captiuis Chriſtianis, mortis metu fas eſt remigare in triremibus Turcarum aduerſus Chriſtianos, & ſimilia alia miniſteria in bello præſtare; ſecus ceſſante periculo ipſorum notabili. ibid.
Captiui Chriſtiani in eiuſmodi bello ſub reatu lethalis culpæ tenentur illa non facere, etiam cũ iactura propriæ vitæ, quando ex eo, quòd is, qui illa præcipitur, ea non faceret, vitaretur iactura maxima Chriſtianæ Reipublicę, quod rarò, aut nunquam eueniet. 470.a
Captiui eiuſmodi metu mortis, aut amiſſionis mẽbri, inferre poſſunt nocumentum Chriſtianis in bonis externis ad imperium infidelium, & an reſtituere eiuſmodi damna teneantur. ibid.
Captiuus apud hoſtes teſtari non poteſt de iure Cęſareo, dum apud illos eſt; teſtamentum autẽ antea factum, ſi reuertatur, valet iure poſtliminij. Re tamen vera, ſi inuitè eſt captiuus, teſtari poteſt. 532.c
Captiuus ſi ſit aliquis, quouſq; liberare eũ teneantur, qui in bonis ſuccedere illi debent, vt hæreditate non priuentur. 781.b

Cardinalis.

Cardinalis patriam egreditur poteſtatem. 1084.c

Caritas.

Caritas qua ratione generalis, & quodammodò tota virtus. 3.a

Caſtrenſia bona.

Caſtrenſia bona quæ. 1087.b
Caſtrenſe bonum eſt donatum aut relictum occaſione aut familiaritate militię. 1088.c
Caſtrenſia aut quaſi caſtrenſia bona ſunt, quæ in ſeruitio & palatio Regio acquiruntur, & quæ ad id donantur à parentibus. 1089.b
Caſtrenſe peculium quoad vſumfructum & plenã adminiſtrationem pertinet ad filium, niſi impubes ſit: tunc neq; per vltimam volũtatem, neque inter viuos poteſt de illo diſponere. ibid.d
Caſtrenſia bona ſunt, quæ caſtrenſibus bonis acquiruntur. Idem de quaſi caſtrenſib. 1090.a
Caſtrenſe aut quaſi caſtrenſe peculium exhæredationem, aut præteritionem in illis non admittunt, ſicut neq; alia peculia. 1093.a

Cathedra.

Cathedra quid. 33.a

Cauſa.

Cauſa quoad vltimas voluntates, & alias diſpoſitiones quid, & quib. verbis ſignificetur. 965.d
Cauſa ſi exiſtimata ſit, nec ſubſiſtat, ob eamq; ita gratuito ſit quippiam diſpoſitum, quòd, ea non exiſtente, voluntas diſponentis, ſaltem quaſi habitualis, eſt, vt diſpoſitio vim non habeat, nulla eſt ea diſpoſitio in conſcientiæ foro, & in externo, ſi de ea voluntate in eo conſtet. 966.b
Cauſa non ſubſiſtens quando ita concurrit ad rei collationem gratis, quòd, ſi non exiſtere intelligeretur, collatio non fieret, collator tamen non erat in eo quaſi habituali animo, vt ea collatio conſummata nulla eſſet, valida eſt, neq; accipiens reſtituere tenetur: promiſſio tamen eodẽ modo facta, nec conſummata, regulariter eſt nulla. 967.a
Cauſa ob quam aliquid confertur, ſi exiſtat, etiã multa conferentem lateant, quæ ſi ſciret, non ſolũm non conferret, ſed etiam vellet vt collatio eſſet nulla, valida tunc eſt collatio. ibid.b
Cauſa ſi ementita ſit, ob quam aliquid obtinetur à Principe, præſertim ſi obſequia ementita ſint, quando ita obtenta reſtitutioni ſint obnoxia, & quouſque quoad fructus. 972.b
Cauſis tam agendis, quam defendendis, non admittitur

mittitur minor ſine curatore, niſi ſpirituales, aut ſpiritualibus annexę ſint,& quis impuberi poſt ſeptennium ad has cauſas illi curatorem tradit. 1024.d

Cautio Mutiana.

Cautio mutiana quid. 952.b

Clauſula.

Clauſulæ quæ adhibendæ,iuribus in contrarium vt derogetur. 734.a

Clauſula ex certa ſcientia æquipollet clauſulæ de plenitudine poteſtatis,& quid vtraq; in legitimatione operetur. 743.a.b

Clauſula,ſine præiudicio hæredum legitimorum aut ſine præiudicio deſcendentium in legitimationibus exponitur. 744.a

Clauſula derogatoria ſequentium teſtamentorũ. Vide teſtamentum.

Clauſula codicillaris. Vide codicillaris clauſula.

Clericus.

Clerici bellare per ſe ipſos non poſſunt. Poteſt tamen Summus Pontifex in eo cum ipſis diſpenſare,& eo ipſo,quod diſpenſaret vt pugnarent, non incurrerent irregularitem interficiẽdo ea pugna. 451.b

Clerici ſuadere poſſunt bellum iuſtũ, & ad illud inducere. Et qui curam Eccleſiæ habet, vocare poteſt ac debet Principem ſecularem, qui bello eam ab infidelibus, defendat. 452.a

Clericus indicere poteſt bellum, ducemq; illius conſtituere, quando dominus eſt temporalis Reipublicæ,quæ illud gerit. ibid.

Clerici eſſe non poſſunt duces belli,aut præpoſiti ijs,qui tormenta bellica applicant, aut ſuccendunt, etiam ſi ipſi propria manu non pugnẽt. ibid.b.c

Clerici intereſſe poſſunt bello iuſto de conſenſu, ſaltem præſumpto ſuorum ſuperiorum,& exhortari in conflictu ad fortiter in genere pugnandum,& non ſuccumbendum, quando eſt contra hoſtes fidei, aut Eccleſiæ,non verò vt aliquem in particulari percutiant. ibid.d

Clerici in quibus euentibus licitè pugnare poſſint, imo ad id iure naturali ſub culpa lethali teneantur. 454.d

Clericos in maioribus ordinibus conſtitutos pugnare in euentibus in quibus eis non licet, culpa eſt lethalis,& quid de pœnis illis conſtitutis. Quid item de beneficiarijs, & alijs in minoribus ordinibus,& de religioſis laicis. 455.d

Clerici illicitè pugnantes in bello iuſto, ſi nullum per ſeipſos interficiant,nec mutilent, irregularitatem non incurrunt,eſto ipſi ad pugnam in genere adhortentur,& per ſeipſos aliquos vulnerent. 460.b

Clerici de conſenſu Summi Pontificis pugnantes, eſto aliquos interficiant, irregularitatem non incurrunt:ſecus de laicis in eodem exercitu pugnantibus. ibi.d

Clericorum multiplicia bona. 563.d

Clerici dominium habent bonorum, quæ nec Eccleſiæ propria ſunt,neq; ſunt bona beneficij,& quam latè illa bona pateant. ibid.

Clerici dominium bonorum nõ habent, quæ propria ſunt Eccleſiarum, aut piorum locorũ,ſed ſolum adminiſtrationem. 564.a

Clerici quo tempore non domini, ſed adminiſtratores ſolum erant bonorum Eccleſiaſticorum. 568.a.569.a

Clerici in ſacris conſtituti eſſe non poſſunt tutores teſtamentarij, aut datiui, ſed ſolum legitimi,neque tamen eſſe tenentur: miſerabilium tamen perſonarum,quarum bona alioqnin perirent,eſſe poſſunt. 1033.d

Clerici quæ acquirunt poſt clericatum, quaſi caſtrenſia bona ſunt, & patrimonium,ſi à parentibus ſit traditum,quouſque ſit profectitium. 1091.c

Clericale patrimonium à parentibus datum,quo ad proprietatem & fructus pertinet ad filium, & qua ratione profectitium ſit. 1097.d

Vide Beneficiarij.

Clericorum ſpolia. Vide ſpolia clericorum.

Chriſtianus.

Chriſtianus iure belli ſeruos non ſit alterius Chriſtiani. 168.d

Chriſtiani captiui. Vide captiui Chriſtiani.

CHRISTVS.

Chriſtus poteſtatem habuit excellentiæ minimè ſacramentis alligatam. 115.d

Chriſtus Eccleſiæ Rex cum plena poteſtate,idque eſt Meſſiæ Regnum. 140.b.c

Chriſtus pleniſſimam poteſtatem, etiam in temporalibus, habuit. ibid.c.d

Chriſtus,quatenus ex Dauid deſcendebat, Iudææ Rex non erat,& multo minus orbis. 141.a

Chriſtus iura & dominia ab hominibus nõ abſtulit,neque,vt homo,ea illis donauit. 142.a.b

Chriſtus,vt homo abſolutè eſt dominus temporalium omnium,& Rex regum, & dominus eſt dominantium. ibi.b

Ciuile animal.

Ciuile ſeu politicum animal cur ſit homo,ad eamque ſocietatem naturaliter inclinetur. 120.c

Codicillus.

Codicillo inſtitui nõ poteſt directè hæres, niſi codicillus ſit militis. 495.a

Codicillo dari poteſt hæreditas indirectè, fidei committendo hæredi ab inteſtato, aut inſtituto in teſtamento, vt eam alteri reſtituat. 497.d

Codicillo nõ ſit hæredis ſubſtitutio directa;quòd ſi codicillo aliquis hæredi ſubſtituatur, benigna iuris interpretatione cẽſetur indirecta ſubſtitutio. ibi.

Codicillo hæreditas inutiliter alicui relicta, aut codicillo confirmata,cum in teſtamento inutiliter fuiſſet relicta,cenſetur fideicõmiſſaria ſubſtitutio. 498.a.b

Codicilli ad quid inſeruiant,& quo à teſtamento differant. ibid.b

Codicillus quid. 512.d

Codicillo neque hæres indirectè inſtitui poteſt, neque illi conditio addi,neque adimi hæreditas. Poteſt tamen ſignificari commiſiſſe delictum,ob quod dignus eſt, qui hæreditate priuetur,& velle vt priuetur,probatoq; delicto ea priuabitur. 513.a

Codicillus ante, & poſt teſtamentum fieri poteſt, & factus antea valet, etiam ſi teſtamento non confirmetur, modo ex teſtamento de contraria teſtatòris voluntate non conſtet. 513.b

Codicil-

Codicillus valet ſi quis in eo dicat, velle, vt talia vel talia legata ab eo impleantur, qui in bonis ipſius ſucceſſerit, eſto qui illum cōfecit, inteſtatus diſcedat. 513.b
Codicilli plures eiuſdem validi eſſe poſſunt, modo inuicem non repugnent; ſecus de teſtamentis. 513.d
Codicilli ſolemnitas de iure communi neceſſaria. ibid.
Codicilli cæci ſolemnitas de iure communi neceſſaria. ibid.
Codicilli inter liberos ſolemnitas de iure communi neceſſarria. 514.a
Codicilli militis ſolemnitas de iure communi ne ceſſaria. ibid.
Codicilli ſolemnitas de iure Caſtellæ neceſſaria. ibid.d
Codicilli ſolemnitas de iure Luſitano neceſſaria. ibid.b
Codicillus in Regno Caſtellæ vim non habet teſtamenti, neque in eo habet locum directa hæredis inſtitutio, conditio hæredi appoſita, aut ex hæredatio. 515.b
Codicillarem clauſulam apponēs teſtator in teſtamēto, ſi adhibuit ſolemnitatem ad codicillum neceſſariam, & non ad teſtamentum, valet diſpoſitio etiam ſi teſtamentum facere intenderit. ibid.d
Codicillaris clauſula quid. 516.a
Codicillaris clauſula tacite aut virtute appoſita teſtamento quando cenſeatur. ibid.b
Codicillaris clauſulæ effectus primus, quod ſi teſtamentum habeat ſolemnitatem ad codicillum ſufficientem, & non ad teſtamentum, hæredisque inſtitutio ſit nulla, valida ſunt legata, quæ hæres ab inteſtato implere tenetur. 517.d
Codicillaris clauſula ſecundo operatur, quod inſtitutio voluntarij hæredis in teſtamento habēte ſolemnitatem codicilli, & non teſtamenti, directa talis inſtitutio conuertitur in fideicommiſſariam. 518.b
Codicillaris clauſula tertio operatur, quod inſtituto hærede extraneo, in teſtamento ſolemni, & præterito aut exhæredato, qui erat inſtituēdus, ſint ita inſtituto reſtituenda omnia bona, præter legitimam portionem præteriti, aut exhæredati. Excipitur niſi ignoráter præterijſſet, quem inſtituere tenebatur; nam tunc teſtamentum eſt omnino nullum. ibid.c
Codicillaris clauſula, quę virtute eſt in teſtamento inter liberos, operatur, quod ſi aliquis inde bitè præteritus, aut exhæredatus ſit, reliqui meliorati in eo cenſeantur, in quo à teſtatore meliorari potuerunt. 519.b
Codicillum omnis, & ſolus poteſt efficere, qui poteſt facere teſtamentum. 530.a
Codicillo ſit fideicommiſſaria ſubſtitutio; directa verò, vt vulgaris. vel pupillaris, non item: ſed ſi codicillo fiat, obliquatur, cenſeturque fideicōmiſſaria, & quando vnà cum fideicommiſſaria fieri poſſit codicillo. 817.a

Coitus.

Coitus damnatus ac punibilis quis. 701.a.b

Collatio & conferre.

Collatio quid, & quorum ſit bonorum. 1114.a
Collatio ſolum eſt deſcendentium comparatione eorum tantum, quibus legitima in bonis defuncti debetur. 1115.a
Collatio non habet locum in aſcendentibus, eſto legitima in bonis deſcendentium eis debeatur. 1116.a
Collatio ſi ſiat dotis, eo quod filia non vult eſſe illa contenta, ſolum accipit portionem æqualem de bonis talis parentis cum cæteris fratribus. 1121.a.b
Collatio vt fiat, quo pacto dos afferenda. 1124.c
Conferre, qui teneantur. 1114.c
Conferunt adoptiui & illegitimi, quando legitimæ eis debentur. ibid.d
Conferre quando teneatur nepos, & quæ. 1115.a.d
Conferuntur ſola bona profectitia. 1116.c
Conferuntur data ad ingrediendam religionem, & ad ſacros ordines ſuſcipiendos. 1118.c
Conferre non tenetur, qui contentus eſſe vult acceptis à parentibus in vita, & petere poteſt ſi quid inſuper fuit ei promiſſum, aut relictum in legatum, aut donatum cauſa mortis: ſi tamē id in officioſum alijs ſit, reſtituere tenetur incrementum. ibid.
Conferre tenetur filius donationes ob cauſam, niſi parens expreſſerit, quod illas habeat præcipuas, caſque accipiat in portione, de qua libere poteſt diſponere. 1123.a
Confertur dos, neque in Caſtella habere eam poſſunt filiæ præcipuam titulo meliorationis. 1123.d
Conferenda, ſimiliter ac dos ſunt data aut promiſſa filijs ad nuptias. 1125.c
Conferendi non ſunt reditus annui, aut aliud ſimile datum filio aut filię ad matrimonium quo ad reditus perceptos. ibid.d
Conferenda ſunt torques, veſtes, & alia nurui ad ornatum data, à parentibus viri. 1126.d
Conferendæ ſunt veſtes (præter ſimplices quotidianas) quas parentes filiæ ſuæ tradiderunt nuptiarum tempore, aut poſtea temporis progreſſu. ibid.
Conferendę non ſunt expenſæ à parentibus factæ cum filia aut filio tempore nuptiarum miſſæ primę, vel profeſſionis, aut gradus doctoratus. Neque pater tenetur eas ſumere in portione, de qua libetè poteſt teſtari. 1127.a
Conferenda ſunt data filio aut filiæ ad ingrediendam religionem. ibid.c.d
Conferendum eſt patrimonium à parentibus datum filio ad ſacros ordines ſuſcipiendos: nō tamen conferre tenetur fructus inde vſque ad parentum mortem perceptos. ibid.d
Conferenda nō ſunt, quę pater cum filio familias in ſtudijs inſumit, aut in quacūque arte, etiam mechanica, aut re addiſcenda: niſi filio conſentiente pater aliud eſſet proteſtatus, & an ſtando in ſolo iure communi ſufficiat id patrem intendiſſe. Quando filius haberet bona propria, cenſeretur pater de eis facere eas expenſas: poſſet tamen ea condonare filio. 1128.b
Conferēdi quādo ſint libri, quos pater filio emit, & quando non. 1130.a
Conferenda non ſunt, quæ pater cum filio inſumit in peregrinatione, haſtiludio, & alijs honeſtis

ſtis recreationibus:quando tamen pater habe-ret bona propria talis filij,de eis cêſeretur face re eiuſmodi ſumptus. 1131.a.b

Conferenda non ſunt quę pater cum filio inſum pſit vt eum à captiuitate liberaret à vinculis, aut a delicto,etiam pœnam ſoluendo, Si tamê filius propria haberet bona, de ijs cenſeretur pater feciſſe has expenſas. Si item pater intenderet eas computare in legitima, conferendæ eſſent. ibid.

Conferenda quando ſit militia, officium, aut dignitas,vel quod ad hæc comparanda dedit parens,quando non item. 1132.b

Conferre non tenetur filius,quæ pater cum eo inſumpſit in gradu Doctoratus, aut alterius literarij,in beneficio,aut commenda militari obtinenda,& in alijs ſimilibus,quæ nec vendi, nec transferri in alios poſſunt, quando pater non conuenit cum filio de ſimilibus ſumptibus ſoluendis. 1131.d

Conferre quouſque filius teneatur, quæ ſurripuit, aut male inſumpſit de bonis parentum, 1137.d

Confertur de iure communi donatio ſimplex facta à patre filio emancipato. 1132.d

Conferre non tenetur de iure communi filiusfamilias, ac proinde nec computare in legitimam, ſimplicem donationem factam à patre, niſi pater,antequam confirmaretur, aliud ſtatueret,aut niſi frater conferre teneretur aliquã donationem, & tunc quouſque conferenda ſit illa alia. 1139.a

Conferre de iure communi non tenetur quis donationem ſimplicem ſibi factam à matre, aut auis maternis, vel auia paterna, niſi is parens aliud ſtatueret quãdo donauit, aut cohæres cõferre teneatur aliquam donationem ob eauſam ab eodem parente factam. ibid.d

Conferuntur regulariter in Luſitania donationes omnes, etiam ſimplices,factæ à parentibus filijs. 1140.b

Conferre non tenetur in Caſtella deſcendens donationem ſimplicem ab aſcendente ſibi factã, neq; computare in legitimam,niſi excedat tertium & quintum donantis. 1141.a

Conferenda non eſt donatio ad ęqualitatem remuneratoria vni filiorum propter extraordinaria merita & obſequia,ſed deducenda eſt de toto aceruo bonorum parentis tãquam æs alienum. 1142.a

Vide Partitio.

Collegium.

Collegium non amittitur ante latam ſententiam, commiſſo crimine, pro quo pœna amiſſionis illius eſt ipſo iure ſtatuta, niſi aliunde conſtet contrariũ intendiſſe inſtitutorem. 456.d.col.1

Columba, & columbaria.

Columbarum quando dominium retineatur, & quando amittatur. 130.c

Columbaria an licita ſint expenditur, licitaque eſſe defenditur. 343.a

Columbæ,quæ in columbarijs degunt,an interfici poſſint à non dominis, & quouſque obnoxię ſint reſtitutioni,nefasq; ſit eas emere. 346.b

Columbas capientes in Regno Caſtellæ extra leucam à columbarijs,licitè id efficiunt, ad nullã quę tenentur reſtitutionem. 347.a

Columbas artibus attrahere ex alienis columbarijs,vt in ſuo domicilium collocent,vel vt extra leucam eos capiat,peccatum eſt cum reſtitutionis onere. ibid.c

Commenda.

Commenda quid. 33.a.b

Commendatarij quales hodie religioſi ſint in Hiſpanijs. 560.d

Commendatarij iſti dominium habent,etiam eorum,quę ex commendis acquirunt,& de eis teſtari poſſunt,& inſtituere maioratus. 561.a.b

Commendatarij einſmodi priuilegio fori nõ gaudent in ciuilibus in Luſitania. ibid.c

Commutatiua iuſtitia.

Commutatiuæ iuſtitiæ debitum diuerſum à debito iuſtitiæ diſtributiuæ. 23.b

Commutatiuæ iuſtitiæ medium ſecundum arithmeticam,diſtributiuæ verò ſecundum geometricam proportionem. 24.a

Commutatiuę iuſtitiæ debitum per accidens aliquando habet effigiem debiti ex iuſtitia diſtributiua. ibid.b

Commutatiuæ iuſtitiæ definitio. ibid.d

Commutatiua iuſtitia cernitur ſæpe inter Rempublicam,& ſuam partem. 25.a

Commutatiua,& diſtributiua iuſtitia infimæ ſpecies D.Thomæ ſententia. ibid.c

Conditio.

Conditio,ſi inſtitutus hæres eſſe voluerit,aut legatarius voluerit legatum,licet virtute inſit, eſto non exprimatur, quando tamen exprimitur, operatur,vt niſi hæreditas adeatur, aut legatũ acceptetur, non traſmittantur ad hæredes. 652.c

Conditio triplex,poteſtatiua,caſualis,& mixta,& quid vnaquęque ſit. 793.b

Conditionem quando cenſeatur efficere tempus reſtitutioni fideicommiſſi præſcriptum, quando non item. 861.b

Conditionale quando non cenſeatur legatum fauore libertatis. 862.a

Côditionem tacitam,ſi ſine liberis, deceſſeris habet grauamen reſtituendi poſt ſuam mortem grauati hæreditatem ab aſcendente impoſitum. 863.b

Conditio tacita,ſi ſine liberis deceſſeris, quam habet deſcendens grauatus per mortem ſuam aliquid reſtituere,locum habet in illegitimo quo ad bona, quæ licitè ei ab aſcendente relinquuntur. 863.b

Conditio eadem tacita an ſe extendat ad filios naturales hæredis ita grauati, coniecturis eſt indicandum. 866.a

Conditio illa tacita, ſi ſine liberis deceſſerit,comprehendit filios per ſubſequens matrimonium legitimatos, quando aliud de voluntate inſtitutoris fideicommiſſi non conſtat: ſecus de legitimatis reſcripto Principis, quando ad petitionem eiuſdem inſtitutoris legitimati non ſunt, aut de voluntate eius non conſtat. 868.a

Conditio,ſi ſine liberis deceſſerit, defeciſſe cenſetur,ſi vel vnus ſuperſtes ad breuiſſimum tempus ſit,vel poſthumus ita viuus naſcatur, vt hęres exiſtat. ibid.b.c

Conditio poſita à Rege in donatione caſtri, ſi cũ liberis deceſſeris, impleta cenſetur, ita vt caſtrũ ad Regem amplius non reuertatur, ſi vel vnus filius ad breuiſſimum tempus ſuperſtes ſit, vel poſthumus ita viuus naſcatur, vt hæres exiſtat. ibid.d

Conditione tacita, vel expreſſa appoſita, ſi ſine liberis deceſſeris, non expirat fideicommiſſum, ſi cõſtet parentes & liberos ſimul obijſſe: ſecus ſi id non conſtet. Et quando præſumendum ſit, quis ante quem obierit, 869.a

Conditio, ſi filios non habuerit. quando ſit eadem cenſenda cum conditione, ſi ſine liberis deceſſerit, & quando diuerſa. ibid.b.c.d

Conditio tacita, ſi ſine liberis deceſſerit, non cenſetur appoſita, quando grauatus liberum habebat, & id ſciebat teſtator. 870.a

Conditio expreſſa, ſi ſine liberis maſculis deceſſeris, non excludit ſubſtitutum, ſi deſint maſculi, & adſint fœminæ. ibid.b

Conditio tacita vel expreſſa, ſi ſine liberis deceſſerit, non efficit fideicommiſſarios filios ſuperſtites hęredis eo pacto grauati, ſed perinde pater de illis bonis, atq; de alijs ſuis, diſponit. ibid.d

Conditio tacita, ſi ſine liberis deceſſeris, natis filijs excludit cauſam piã ſubſtitutã, etiam ſi ſit monaſterium, niſi ad exonerandam conſcientiã fideicommiſſum eſſet relictum. 872.b

Conditio tacita, ſi ſine liberis deceſſeris, non ſufficit, vt hærede grauato religionẽ profitẽte, fideicommiſſum transeat ad monaſterium, eũ tñ regulariter tranſeat, quando ſub eadem conditione expreſſa fuerat grauatus. ibid.d.875.a

Conditio tacita, ſi ſine liberis deceſſeris, locum etiam habet in legatis, ſeu fideicommiſſis particularibus, in donatione cauſa mortis, atq; inter viuos, quando aliquid legatur aut donatur deſcendenti cum grauamine, vt poſt illius mortẽ deueniat ad alium. 865.c

Cõditionem inducit dies incertus, an futurus ſit, diſpoſitioni appoſitus. 944.c

Conditio preſsè ſolam de futuro contingenti cõprehendit, latè etiam quamcunq; altam. 946.d

Conditio preſsè quid. ibid.

Conditio latè quid. 947.a

Conditio quibus verbis exprimi ſoleat. ibid.b

Cõditionalis diſpoſitio ſolũ in ſpe parit obligationem, interim dum conditio pendet. 946.d

Conditio de præſenti & de præterito, diſpoſitionem non ſuſpendit: quarè, quæ de legato puro, aut in diem certum traduntur, locum habent in conditione de præſenti, aut de præterito vera. 947.c

Conditio impoſſibilis, quædam facti, & quædam iuris, & quotuplex hæc. 948.b

Conditio aſtringendi ſe ſub iureiurando faciendi aut dandi aliquid quando in vltimis voluntatibus remittatur, & quando non. ibid.c.

Conditionalis diſpoſitio, ſtando in ſolo iure naturali, vim non habet, niſi impleta cõditione, quæcunque ea ſit. 949.a

Conditionem de facto aut de iure impoſſibilem haberi pro non adiecta, aut diſpoſitionem non vitiare, ſolum habet locum in diſpoſitionibus, in quibus iure poſitiuo eſt id ſtatutum, neq; eſt ad alia extendendum. ibid.b.

Conditio de facto aut de iure impoſſibilis habetur pro non adiecta in vltimis diſpoſitionibus, neque eas vitiat. ibid.c

Conditionis impoſſibilis adimpletio diſpoſitionem non vitiat. ibid.c.d

Conditio impoſſibilis, quam diſponens poſſibilẽ eredebat, vltimam voluntatem vitiat. ibid.c

Conditio etiam de facto impoſſibilis habetur pro non adiecta, nec vitiat vltimam diſpoſitionem: illa tamen eam vitiat, quæ licèt inſtituto impoſſibilis ſit, alijs tamen eſt poſſibilis. 950.a

Conditio de futuro ad alteram partem determinata pro impleta habetur, ſicut conditio de præſenti, aut de præterito vera, efficitq; diſpoſitionem puram. ibid.b.c

Conditio poteſtatiua quæ. ibid.d

Conditio caſualis quæ. 951.a

Conditio mixta quæ. ibid.b

Conditio caſualis aut mixta ſatis eſt ſi poſt mortem teſtatoris, vel in vita poſt diſpoſitionem confectam, aut ignorante teſtatore ante diſpoſitionem impleatur, vt valida ſit vltima voluntas ſub ea facta. ibid.c

Conditio poteſtatiua poſt teſtatoris mortem debet impleri, vt vltima voluntas ſub ea facta valida ſit: niſi ea conditio iterabilis nõ ſit: nã tunc ſufficit ante teſtatoris mortem eſſe impletam. ibid.d

Conditio poteſtatiua quãdo inſtitutioni hæredis eſt addita, neque impletioni eſt præfixus terminus, ſatis eſt ſi impleatur interim dum hæres viuit: addita verò legato impleri à legatario debet, cùm primum potuerit, alioquin expirat legatum. 952.a

Conditio poteſtatiua negatiua quando appoſita eſt vltimæ voluntati, tradendum continuò eſt, quod ſub conditione eſt relictum, præſtita cautione mutiana de reſtituenda re cum fructibus, ſi conditionem fuerit tranſgreſſus. Et quid in legato libertatis aut alio pio. Quid item quando ob paupertatem mutiana cautio non poteſt dari. ibid.

Conditio in commodum alterius hæredi aut legatario appoſita, ſi ex parte illius alterius defecerit, habetur pro impleta. ibid.c

Conditiones tacitæ quæ. ibid.d

Conditio legato, aut hæredis inſtitutioni appoſita ſi viduus, aut vidua ad ſecundas nuptias non tranſierit, valida eſt, etiã ab extraneo ſit appoſita. Quòd ſi tranſeat, reſtituit ſibi relictum cũ fructibus, nulla expectata ſententia. 949.a

Conditio nunquam nubendi ei appoſita, qui nunquam matrimonium contraxit, pro nõ appoſita habetur; itemq; non contrahendi niſi ad arbitrium alterius: ſecus de conditione non contrahendi cũ aliquo aut aliquibus, vel ad certũ tempus, dummodò in pœnam non ideò auferretur legatum aut hæreditas, integrumq; remaneret cum alio, vel alijs contrahere. 953.c.d

Conditio contrahendi cum aliqua aut aliquo, & cum nullo alio, valida eſt, modò licitè & honeſtè id fieri poſſit; quòd ſi per illum alium defuerit, non impedit diſpoſitionem. 954.a

Conditio validè apponitur legato, aut hæredis inſtitutioni, ſi religionem ingrediaris, aut ſacerdos fias. ibid.c

Co-

Conditio, ſi caſtè vixeris, an impediat tranſitum ad ſecundas nuptias, coniecturis eſt iudicandū, atque indubio pronunciandum eſt non impedire. 955.a
Conditione nuptiarum ſi quid legetur, aut donetur, & legatarius, aut donatarius religionē profiteatur, totum debetur monaſterio. 956.b
Conditio, qua quis à commodo aliquo excludere tur, animo anocandi illum à religionis ingreſſu, viro Chriſtiano eſſet indigna: valida tamē ac licita eſſet, ſi bono fine quis à cōmodo aliquo excludatur, ſi religionem profiteatur, vel clericus fiat. ibid.c
Conditionis nomē ſæpe pro mō accipitur. 958.b
Conditionis nomen, ſi contineat aliquid implendum poſt diſpoſitionem obtentam, modum ſignificat, non verò conditionem. ibid.d
Conditio. Vide Legatum, & hæredis inſtitutio.

Coniux.

Coniux, qui bona fide contraxit, & in ea perſeuerabat, validè accipit legatum, donationem, aut quoduis aliud ab altero coniuge, neque id pertinet ad fiſcum. 920.d
Coniux, qui mala fide contraxerat, amittit fiſco, ſi quid per vltimam voluntatem, aut inter viuos ab altero coniuge acceperat, niſi id heredib. dātis ſit reſtituendum, eò quòd bona fide contraxerit, ac perſeuerauerit. 923.a.b
Coniugis legatum alteri coniugi factum, reputandum non eſt inualidum, quando bona fide contraxerunt, & in ea perſeuerarunt. ibid.c

Conſanguinitas.

Conſanguinitatis gradus in linea aſcendentium & deſcendentium eodem modo canonico & ciuili iure computantur. 674.d
Conſanguinitatis gradus in linea trāſuerſali canonico iure quomodo ad matrimonia computentur. ibid.
Conſanguinitatis gradus de iure ciuili quomodo ad ſucceſſiones computentur. 675.d

Conſuetudo.

Conſuetudo in contrarium decem annorum vim obligandi aufert à lege ciuili. 329.a
Conſuetudo in cōtrarium quadriginta annorum vim obligandi aufert à lege canonica. ibid.
Conſuetudo de re Eccleſiaſtica ac ſpirituali præter legem canonicam, vt ieiunandi, aut ſeruandi diē aliquem in honorem alicuius ſancti, vim obligandi inducit poſt decem annos. ibid.
Conſuetudo quæ iuri alicuius eccleſiæ particularis præiudicat, vt vim habeat, ac præualeat, eſſe debet quadraginta annorum. ibid.b
Conſuetudo, quæ iuri Eccleſiæ Romanæ, aut coronæ Regni præiudicet, eſſe debet centum annorū; quod ſi ius ei reſiſtat, vt regulariter reſiſtet, eſſe debet immemorabilis. ibid.
Conſuetudo in contrarium vim non habet aduer ſus legē, quæ ſtatuit, vt aduerſus illam nulla cōſuetudine præſcribatur; quòd ſi ſtatuat vt non niſi tanto tempore conſuetudine præſcribatur, ante illud tempus vim non amittet. ibid.c

Contractus.

Contractus Principis dominium nō transfert ante traditionem, ſecus de donatione. 43.c
Contractus guarentigius quis. 309.b
Contractus, ob ſolemnitatis defectum nulli, naturalem obligationem non pariunt, nulliq; in foro conſcientiæ ſunt. Quando autem onerοſus eſt, expectare poteſt vnus, vt alter reciſſionem petat. Multumq; in illis de iuris rigore eſt ſæpe remittendum, neque fructus percepti ſunt reſtituendi, neque de omiſſione modicæ ſolennitatis eſt curandum. 352.d
Contractus de re turpi patranda illicitus eſt & peccatum, integrumq; vtriq; contrahentium eſt diſcedere à contractu ante rem patratam, etiam inuito altero: ea autem patrata ex iuſtitia debetur pretium promiſſum, ſtando in ſolo iure naturali, liciteq; exigitur, & accipitur. 401.a
Contractus de re turpi eſt peccatū eius ſpeciei, cuius eſt res turpis, de qua eſt talis cōtractus. ibi.b
Contractus religioſi quouſq; obliget aut non obliget monaſterium. 553.a
Cōtractui, aut diſpoſitioni nullę, quando iuramētum vires tribuat, & quando non. 616.d
Contractus, pacta, promiſſiones, & renſiciationes iuramento confirmata poteſt irrita reddere ex rationabili cauſa, non ſolum poteſtas eccleſiaſtica, ſed etiam laica. 619.d
Cōtractus, ſi mutuus ſit, quo pacto minor ſine autoritate tutoris poſſit obligare alterum, cui ipſe obligatus non maneat. 1055.c
Contractibus quatenus filius familias ſine conſenſu patris obligetur, aut non. 1076.a
Cōtractus iuramēto confirmatus. Vide iuramētū.

Corporales res.

Corporales, & incorporales res quæ. 32.d

Curator.

Curator ac tutor locum non habet comparatione eius, qui ſub patria eſt poteſtate. 1023.a
Curator datur puberi vſque ad vigeſimumquintum annum, non tamen inuito, niſi iure Luſitano. Valentque acta per eundem curatorem. Ad iudicium cogitur curatorem accipere. Niſi in cauſis ſpiritualibus, aut ſpiritualibus annexis. 1024.c
Curator præcipuè datur rebus, minus præcipuè perſonis: ideò irrita non poteſt reddere vota perſonalia illius, ſicut poteſt tutor vota impuberis. 1025.b.c
Curator datur furioſo, mentecapto, & prodigo, etiam inuitis. ibid.c
Curator datur ſurdo & muto, & ijs, qui perpetuo morbo laborant, ita vt ſupereſſe ſuis rebus nō poſſint, & impuberi dum impeditus eſt tutor. ibid.
Curator de iure communi non datur teſtamento, ſi tamen detur ab ijs, qui tutorem poſſunt dare, confirmatur à iudice, & tenetur illum admitte re minor: iure verò Luſitano ita datur curator teſtamento ſicut tutor, & quæ de tutore tradūtur, in curatore locum habent. 1031.a
Curator mentecaptis, prodigijs, ſurdis & mutis, quis ſit, & quis præferendus alijs. ibid.b
Curator mente capti ſatiſdare non tenetur, ſi ſufficientia bona habeat vnde ſatisfaciat. 1041.c
Curatores, & tutores, qui eſſe non poſſint. 1032.a
Curator aut tutor eſſe nō pôt religioſus. 1033.c
Curatores, aut tutores, teſtamentarij, aut datiui eſſe non poſſunt clerici in ſacris, ſed ſolum legitimi, ſi volent: miſerabilium verò perſonarum

quarum bona alioquin perirent,eſſe poſſunt tu tores aut curatores. ibid.d
Curatorum,ac tutorum præmium. 1060.d
Curatoris munus,quando finitur. 1061.b
Vide Tutor, & Minor.

Dare.

Datum gratis ob cauſam exiſtimatam, ſi cau ſa non exiſtat,& voluntas conferentis,qua ſi habitualis fuit,vt cauſa non exiſtente inualidum eſſet, in conſcientiæ foro eſt nullum, & in exteriori,ſi de ea voluntate in eo cõſtet, quãdo tamen non ad fuit talis voluntas, validum eſt. 966.b
Dare. Vide Accipere.

Debitum.

Debitum inter inferiores & ſuperiores cuius virtutis ſit obiectum. 18.b.c
Debitum ex iuſtitia commutatiua diuerſum à debito ex iuſtitia diſtributiua. 23.e
Debitum iuſtitiæ diſtributiuæ inæquale partibus reipublicæ. 24.d
Debita,quæ ciuilibus actionibus exigi poſſunt, regulariter de iure communi præſcribuntur triginta annis. 309.a
Debita præſcribi non incipiunt ante diem in quo erant ſoluenda. 331.a

Decima.

Decima an Eccleſiæ debeat is,qui alterum iniuſtè impediuit ne piſcaretur, aut ne ſemina mandaret terræ.aut damnum ſatis intulit. 316.b
Decimas,quoad ius eas percipiendi eo modo quo illas percipiunt eccleſiaſtici, cur laici præſcribere non poſſunt,neque item res ſacras. 283.d
Vide Præſcriptio.

Decretum.

Decretum iudicis.Vide Minor,& Tutor.

Defunctus.

Defuncto aliquo,intra nouem dies inquietari,aut in iudicium vocari non poſſunt hæredes,vxor, & propinqui illius,occaſione defuncti, niſi eorundem malitia aliud poſtularet 990.d
Defuncto aliquo,ſi teſtamentum cõdidit, illud ante omnia aperiri debet. 1104.c

Delegatus.

Delegatus.Vide Accipere.

Deliberare.

Deliberare intrà quantum tempus teneatur hęres, eoque defuncto hæredes illius, 809.b
Deliberatio cur maior quondam hæredibus concedebatur. 991.b.d
Deliberandi tempus ſi petatur,quantum & à quo poſſit concedi. 1002.a
Deliberandi tempus ſi detur,tranſacto illo,& hæreditate non repudiata,adita cenſetur, & ſiue expreſſe,ſiue tacitè ſit adita,ſi inuentarium con fecit,tenetur creditoribus vltra vires hæreditatis; legatarijs autem non, & detrahit a legatis falcidiam. ibid.
Deliberandi tempore poſtulato,ſi hæres repudiet hæreditatem,nec inuentarium cõficiat, iuratur aduerſus eum in litem. ibid.b
Deliberandi tempus poſtulans hæres, aut inuentarium non conficiens,in cõſcientiæ foro tenetur creditoribus vltra vires hæreditatis. 1006.d

Democratia.

Democratia reſpublica quæ. 124.c.d
Democratiæ poteſtas variè poteſt conſtitui. 128.c.d
Democratiæ poteſtatis leges plebiſcita nuncupantur. ibid.

Demonſtratio.

Demonſtratio in diſpoſitionibus quid. 972.d
Demonſtratio falſa non vitiat diſpoſitionem quãdo conſtat de re,quæ demonſtrari intenditur, & de perſona, quæ ſimiliter intenditur demonſtrari,& qui euentus excipiantur. 973.a
Demonſtrata res ſi non exiſtat in loco in quo demonſtratur,inualida eſt diſpoſitio, ſi verò non exiſtat integra, ſolum valet quoad id illius, qđ ibi reperitur. Idem eſt, ſi non debeatur ab eo, à quo deberi dicitur. ibi.c

Deportatio.

Deportatio,& proſcriptio, qualiter de iure communi fiebant. 59.a

Depoſitarius.

Depoſitarius,ſi inuito domino, depoſito vtatur, & peccat,& valorem talis vſus reſtituere illi tenetur. 47.d

Deſcendens.

Deſcendentes niſi hęredes inſtituantur,aut appoſita legitima cauſa exhæredentur, teſtamentum eſt nullum,quoad hæredum inſtitutionem.Idẽ ſi poſtea probetur, cauſam exhæredationis ſufficientem non fuiſſe. 669.d
Deſcendens ſi hæres inſtituatur,ſed in minori portione, quàm legitima, agit ad incrementum. ibid.
Deſcendentium legitima tertium de iure Cæſareo, ſi filij quatuor non excederent: alioquin dimidium. In Luſitania duæ partes. In Caſtella quatuor, ſed meliorari in tertio poſſunt. 667.b
Deſcendentes ſoli ſuccedunt ab inteſtato aſcendẽtibus,ſi filij ſint per capita, ſi in vlteriori gradu ſuccedant,ratione parentum quos repręſentãt, ſuccedunt per ſtipitem. 677.a

Dies.

Dies vltimus inceptus anni integri pubertatis habetur pro expleto, vt pubes teſtari poſſit. 531.b
Dies incertus an futurus ſit conditionem inducit diſpoſitioni appoſitus. 944.c

Diſpenſatio.

Diſpenſatio in ius gentium vt cadat. 15.a
Diſpenſatio matrimonii circa gradus conſanguinitatis vt valida ſit,neceſſe eſt, vt ſi alter a trunco minus diſtat,quam diſtent inter ſe,id exprimatur,& vt ſi fœmina minus diſtat,id etiam exprimatur.Itemq; ſi varijs vijs ſit inter eos conſanguinitas aut affinitas. 675.b
Diſpenſatio cum illegitimis,diſtinctũ quid eſt a legitimatione,eſtq; ſtrictè intelligenda,& legitimatio amplè. 725.d
Diſpenſatio eſt cum illegitimo, ſi non ad omnia, quæ vel canonico vel ciuili iure erat inhabilis, reddatur habilis; legitimatio verò quando habilis efficitur ad omnia,ad quæ altero iure erat inhabilis: idque quibuſcunque verbis diſpenſans aut legitimans vtatur. 726.b
Diſpenſatio eſt cum illegitimo, ſi reſtrictio fiat in ſubſtantia legitimationis, ita vt ſolum fit quoad aliqua; ſi verò ſolum fiat reſtrictio in aliquo

aliquo effectu, aut effectibus, eſt legitimatio. ibid.d
Diſpenſatio cum illegitimo. Vide illegitimus.

Diſpoſitio.

Diſpoſitioni nullæ, quando iuramentum vires tribuat, & quando non. 616.c
Diſpoſitio. Vide modus.

Diſtributiua iuſtitia.

Diſtributiuæ iuſtitiæ debitum diuerſum à debito iuſtitiæ commutatiuæ. 23.c
Diſtributiuæ iuſtitiæ debitum inæquale partibus Reipublicæ. ibi.d
Diſtributiuæ iuſtitiæ medium ſecundum geometricam: commutatiuæ verò ſecundum Arithmeticam proportionem. 24.b
Diſtributiuæ iuſtitiæ definitio. ibid.c
Diſtributiua iuſtitia in rectoribus, miniſtriſq; publicis reſidet. ibid.d
Diſtributiuæ, & legalis iuſtitiæ diſcrimen. ibid.
Diſtributiua & commutatiua iuſtitia infimæ ſpecies D. Thomę ſententia. 25.c
Diſtributiuæ iuſtitiæ debitum ſi fraudetur, debetur deinceps ex commutatiua iuſtitia. ibid.d
Diſtributiuæ iuſtitiæ vt non competat repaſſum, ſeu contrapaſſum. 27.a

Diuidua.

Diuidua an indiuidua obligatio ſit, vnde iudicandum. 417.d

Diuiſio rerum.

Diuiſio rerum qua ratione potuit introduci, reque ipſa licite fuit introducta. 13.c
Diuiſio rerum, vt in ſtatu innocentiæ expediens non fuiſſet, ita poſt illũ fuit neceſſaria. 105.c.d
Diuiſio rerum gẽtium iure licitè fuit introducta. 15.a.106.c.
Diuiſio rerum nunquam fuit de iure naturali; tametſi obligatio vt fuerit, eſſe potuerit de iure naturali, ſi grauia ex rebus in communi orirentur mala. 108.b.c
Diuiſio rerum, in quibus euentibus poſt peccatũ non neceſſaria. ibid.d
Diuiſio rerum quo pacto, & per quos potuit introduci. 109.c.d

Doctores.

Doctoratus, aut alterius literarij gradus ſumptus cum filio à parentibus factos conferre non tenetur filius, quando non præceſſit ea de re conuentio cum patre. 1135.b

Dominium.

Dominium non comparatur ſolo titulo, niſi adſit traditio ſaltem ficta. 32.a
Dominij definitio. 36.a
Dominiũ directum & vtile quid. 36.c.39.a.41.c.d
Dominium latè ad incorporalia ſe extendit. 36.d
Dominium non eſt eſſentialiter ius, ſed ius naturam dominij conſequitur. 38.b
Dominium vtile quid. 39.a
Dominium rebus intellectu minimè præditis nõ conuenit. 39.b
Dominium minus latè patet, quam ius. ibid.c
Dominium triplex. 40.a
Dominium iuriſdictionis ad quos pertineat, & in quo ſit poſitum. ibid.b
Dominium iuriſdictionis ad multos ordine quodam ſimul pertinere. Vnde à iuriſperitis diuiditur in altum, & baſſum. ibid.b.c
Dominium iuriſdictionis Eccleſiaſticę ſpecies alia à dominio iuriſdictionis ſecularis. ibid.c
Dominium locorum, ſeu vniuerſitatis quid. ibi.d
Dominium hoc ſimul ad ſubditos, & ad habentẽ iuriſdictionis dominium eius loci ſpectat, poteritq; in ſuo gradu & ordine plura pecora ibi paſcere, & plura ligna inde accipere. 41.a
Dominium particulare: quod habetque illud interdum communitas rerum aliquarum. ibid.
Dominij diuiſio. ibid.
Dominium vtile dicendi ſunt habere, præſertim emphyteuta, & feudatarius. 42.c
Dominium plenum, & non plenum: & quot modis plenum non ſit. 41.b.42.d
Dominium, etiam vtile, vt comparetur, neceſſaria regulariter eſt traditio ſeu apprehenſio. 43.a
Dominium quando ſine traditione comparetur. ibid.
Dominium non transfert princeps in contractibus ante traditionem: ſecus in donationibus. ibid.c
Dominium comparat hæres ſtatim adita hæreditate ante apprehenſionem; ſecus de poſſeſſione. ibid.c.d
Dominium rei legatæ in ſingulari, adita hæreditate per hæredem, abſque traditione tranſiſſe cẽſetur in legatarium à puncto mortis teſtatoris: ſecus de poſſeſſione. ibid.
Dominium legati indeterminati in indiuiduo nõ comparatur ante traditionem. 45.a
Dominium rei donatę ſub conditione aut modo, vt donatarius præſtet alimenta, tranſit ad donantem eo ipſo, quod donatarius modum non ſeruat, abſq; vlla traditione. ibid.b
Dominium rei donatæ cum pacto aut modo, vt tranſacto certo tempore deueniat ad quẽdam tertium, de iure Caſtellæ, adueniente eo tempore, dominium transfert abſque traditione in illum tertiũ, quin & comparat poſſeſſionem; ſecus de iure communi. ibid.c.d
Dominium & poſſeſſio bonorum maioratuũ in Regno Caſtellæ mortuo poſſeſſore tranſeunt ad ſucceſſorem abſque vlla traditione. ibid.d
Dominium, aut quaſi dominium, beneficij Eccleſiaſtici ſola collatione, & acceptatione, ſiue traditione acquiritur. 46.a
Dominij ac iuris titulus quid. ibid.b
Dominium à facultate ad vſum & conſumptionem diſtinguitur circa res, quæ vſu conſumuntur. 51.a
Dominium fructuum quando comparet vſufructuarius. 52.d
Dominium rei ſuperficiei affixæ, ſiue domus, ſiue arbores ſint, nõ ad ſuperficiarium, ſed ad proprietarium ſpectat, etiſi induſtria, & ſumptibus ſuperficiarij affixa ſint. Idem de emphyteuta. 69.a
Dominium earum rerum, quæ nullius ſunt, vt ferarum, &c. apprehẽſionem corporalem animo efficiendi ea ſua requirit. 547.b.c
Dominium neque de iure communi, neque Luſitano, acquiritur traditione ſcripturæ de nouo confectę, qua titulus concedatur; ſecus de iure Caſtellæ. 154.c
Dominium transfertur traditione rei facta per verum dominũ, etſi tertius alius poſſideat: eaque

ratione talis traditio poſſeſſionem non transfert. 157.a
Dominij, iuris, atque iniuriæ ſola libero arbitrio prædita capacia. 168.a
Dominium habent pueri, & amentes. ibid.d
Dominium hominum & angelorum à Deo deriuatum, Deique vniuerſali dominio ſubordinatum. 169.a
Dominium hominum in res ipſorum non ad omnes vniuerſim vſus ſe extendit. ibid.c
Dominium rerum corporearum, ſolo iure naturali ſpectato, omnibus eſt commune. 171.c
Dominium propriæ vitæ & membrorum non habent homines, licet ius eis fruendi, & ea conſeruandi ſit ipſis conceſſum, ratione cuius iniuria ipſis fit, ſi eis nocumentum iniuſtè ipſis inferatur. 169.b.c
Dominium lethali crimine non amittitur. 172.a
Dominium iuriſdictionis poſt Adæ peccatū fuit neceſſarium. 175.c
Dominia rerum, quin & vxores diuidendas non eſſe in rebus publicis Socrates, & Plato aſſeruerunt: cōtrarium verò probauit Ariſtoteles. 176.a
Idem fuit Apoſtolicorum error. 178.d
Dominia vt in innocentiæ ſtatu indiuiſa, ita poſt illum diuidi fuit neceſſarium. 176.b
Dominia rerum diuidi gentium iure licitè fuit introductum. 177.c
Dominia prima rerum conſtitutione iure naturali fuiſſe omnibus communia, quo ſenſu aſſeratur. 178.a
Dominiorum diuiſio per quos & quo pacto introduci potuit. 180.a.b
Dominium eorum, quæ indiuiſa non fuerunt, fit primo occupantis, idque gentium iure. 181.a
Dominia quarundam rerum aliquibus diuino iure conceſſa ſunt. 110.b
Dominium rerum in communi expedientius alicui congregationi. ibid.c
Dominium non eſt cenſendum comparare hoſtes rerum, quas à noſtris bello capiunt, quando noſtrum bellum iuſtum arbitramur. 198.a
Dominium in ſeruos quouſq; & ad quæ ſe extendat, & ad quæ non. 213.b
Dominium animalium immanſuetorum amittitur ſtatim, atq; ad ſuam naturalem libertatē redeunt, & quando rediſſe ſunt cenſenda. 229.b
Dominium animalium, quæ cicurata erant, amittitur, cum primum redeundi amittunt conſuetudinem, & ad ſuam naturalem libertatem ſe recipiunt. ibi.d
Dominium falconum, & accipitrum quando retineatur, & quando amittatur. 230.a
Dominium columbarum quando retineatur, & quando amittatur. ibid.b
Dominium apum atque examenum. ibid.c
Dominium ferarum, quæ in locis circūſeptis, aut in ſaltibus Principum cōtinentur ad quem pertineat. 231.c.a
Dominium per alluuionem quando acquiratur, & amittatur. 265.c.d
Dominium ædificij & plantarum cedit domino ſoli. 567.b.c
Dominium vaſis aut picturæ in aliena materia cōfectorum, ad quem pertineat. ibid.d
Dominium comparat is lignorum, quæ ritè vel de communi ſylua, vel priuata ex facultate domini cædit. 268.a
Dominium rei bello captæ quando comparetur. 479.a
Dominium nō habent clerici bonorum, quę propria ſunt Eccleſiarum, aut piorum locorū, ſed ſolam adminiſtrationem. 564.a
Dominium bonorum Eccleſiarum penes communitates eccleſiarum eſt, & cur bona Dei, & patrimonium Chriſti dicantur. 565.a.566.c
Dominium comparat hęres ſuus hæreditatis ad ſe delatę, antequam illam adeat; alij verò heredes non niſi adita hæreditate. 803.b
Dominium fideicommiſſi, etiam directum, quando comparetur: quando item ſimul cum dominio poſſeſſio. 846.a
Dominium rei legatæ in particulari, non ſub conditione, nec ad diem ſoluendæ, à quo puncto ad legatarium ſpectet. 893.b
Dominium bonorum aduentitiorum pertinet ad filium, vſusfructus verò ad patrem, exceptis nō nullis euentibus. 1094.b
Vide. Dominus.

Dominus.

Dominus eſt maioratus bonorum vinculatorum. 37.d
Dominus omnium ita eſt Deus, vt nullius rei dominium poſſit à ſe abdicare. 98.b
Dominus eſt Deus etiam vitæ hominum, & Angelorum, eſtque dominium illius in res creatas ad omnes vniuerſim vſus. ibid.c
Dominus actu fuit Deus ſolum à puncto creationis. ibi.d
Domini ſunt homines naturali iure eorum, quæ cœli ambitu continentur. 99.a
Domini aliquo modo ſunt homines cœlorum. ibid.c
Dominus eſt Chriſtus, quatenus homo abſolutè rerum omnium temporalium, & qua ratione dominia aliorum in eiſdem rebus conſentiant. 142.b
Dominus non eſt Summus Pontifex, ſed diſpenſator bonorum omnium eccleſiæ. Quòd ſi illa ſine rationabili cauſa donet, tam ipſe, quam donatarius, reſtituere illa tenetur eccleſiæ. 152.d
Dominus eſt homo ſuæ libertatis, valens eam alienare, ſtando in ſolo iure naturali.
Dominum non habentia, gentium iure ſunt primò capientis. 171.b
Dominum habent animalia manſueta, parteſque eorum quando a fera, aut ab alio interficiuntur, ad dominum animalis ſpectant. 228.d
Domino quæ res careant. 251.b
Domino carentia, aliquove ad quem pertineant, fiunt primo occupantis, niſi aliud iure ciuili ſit conſtitutum. 258.c
Domini ſunt clerici bonorum, quæ neq; propria eccleſiæ ſunt, neq; ſunt reditus benefictorū, & quam latè illa alia bona pateant. 564.a

Donatio inter viuos.

Donatio principis dominium transfert abſque traditione: ſecus de contractu ab eo celebrato. 43.d
Donare de bonis regni quouſq; poſſit rex. 131.c
Donationes factas de bonis regni malè atque in præiudi-

præiudiciũ regni, reuocare poſſunt rex & ſucceſſores. ibid.d
Donatio à Conſtantino facta eccleſię, valida licita que fuit. 132.a
Donari à regibus coronæ, aut communia loca nõ debent; niſi moderate & iuſta ex cauſa. 239.a
Donata, ſeu collata à principio propter obſequiũ aut alias ementitas cauſas, quouſq; reſtitutioni ſiut obnoxia, etiam quoad fructus. 972.b
Donata à rege aut à regina quaſi caſtrenſia bona ſunt. 1091.e
Donatio ſine rationabili cauſa facta à ſummo Põtifice de bonis eccleſię inualida eſt, reuocariq; poteſt per ipſum & ſucceſſores: eo quod diſpẽſator ſit, & non dominus eorum bonorum; tenenturque donatarius, & ipſe reſtituere illa eccleſiæ. 152.d
Donare inter viuos, & maioratus inſtituere poſſunt prelati, & alij beneficiarij, de his bonis, de quibus liberè poſſunt teſtari. 611.b.c
Donat validè & licitè prælatus inter viuos ad pia, & remuneratoriè, quecũq; vult, etiã in eo morbo conſtitutus in quo è vita diſcedit. 612.b
Donatio animo obtinendi aliquid facta, eſto finis intentus non ſequatur, valida eſt. 375.d
Donatio omnium omnino bonorum valida eſſe poteſt principis autoritate confirmata. 635.a
Donatio inofficioſa eſſe poteſt aſcendenti, catenuſque eſt inualida. 1116.b
Donatio ob cauſam à parentibus filijs facta quid. 1122.d
Donatio ſimplex à parentibus filijs facta quid. ibid.
Donationem ob cauſam conferre tenetur filius, niſi parens expreſſerit, quod habeat eam præcipuam, accipiatq; illam parẽs in partem, de qua libere poteſt diſponere. 1123.a
Donationes ob cauſam filijs factę, cuiuſcũq; quãtitatis ſint inſinuatione non indigent. 1128.b
Donationem ad nuptias, aut dotem filiæ ſi pater promitteret, cenſetur de ſuis proprijs bonis cã promittere, nihil impediente quod talis filia haberet propria bona. 1129.a
Donatio ſimplex à patre filio familias facta, ſi ſecuta non ſit traditio, eſt inualida, niſi iuramento eſſet confirmata, idq; in Luſitania obtenta facultate regis ad confirmandam illam iuramento. 1137.c
Donatio ſimplex a patre filio familias facta, accedenteque traditione nõ confirmatur, niſi morte patris, aut iuramento, adhibito in Luſitania ex regis facultate, ſolumque confirmatur morte patris quoad ſummam, quã ſine inſinuatione fas eſt donare, niſi in morte ratificetur; quia tunc vim habet legati. ibid.d
Donatio vſusfructus bonorum aduentitiorum facta a patre filio, valet ſtatim cuiuſcunq; ſit quãtitatis. 1138.a
Donatio bonorum mobilium facta a patre filio familias proficiſcenti in bellum, aut ad palatiũ regis, valet, efficiturque caſtrẽſe bonum filij, & quid in Luſitania: valet ſimiliter donatio librorum facta filio, qui eſt in procinctu vt artẽ exerceat. ibid.b
Donatio ſimplex facta a patre filio emancipato, aut a matre, & auijs, auoque materno; (atq; in Luſitania paterno) filio ſiue emancipato, ſiue non, ſtatim valet, eſto ſecuta nõ ſit traditio, modo inſinuata ſit, alioquin quoad exceſſum non valet. ibid.c
Donatio ſimplex facta à patre filio emancipato, de iure communi conſertur. ibid.d
Donatio ſimplex facta à patre filiofamilias, de iure communi non confertur, nec proinde in legitimam eſt aſſumenda, niſi pater antequam cõfirmaretur aliud ſtatueret: aut niſi frater conferre teneretur donationem aliquam, & tunc quoque illa alia ſit conferenda. 1139.a
Donatio ſimplex facta à matre, aut ab auis maternis, vel auia paterna, non confertur de iure cõmuni, niſi parens, qui donauit, aliud ſtatuerit, quando donauit, aut cohæres conferre teneretur donationem ob cauſam factam ab eodem parente. ibid.d
Donationes omnes etiam ſimplices, à parentibus factæ, regulariter conferuntur in Luſitania. 1140.b
Donatio omnis ſimplex facta ab aſcendentibus emancipato, aut filio familias, valida eſt in Caſtella, eſto non ſit facta traditio; attamen tunc reuocari vſque ad mortem ab eo aſcendente poteſt, à quo facta eſt: ſi verò facta ſit traditio, etiam per clauſulam conſtituti redditur irreuocabilis. ibi.d
Donatio ſimplex in Caſtella facta ab aſcedentẽ, cẽſetur melioratio in tertio & quinto, ac proinde nec confertur, nec computatur in legitima, niſi tertium & quintum donantis excedat. 1141.b
Donatio remuneratoria, qua vnus plus in bonis paternis haberet, locum non obtineret, quãdo filiorum merita, quamuis extraordinarinaria, æqualia eſſent. 1142.a
Donatio remuneratoria propter extraordinaria obſequia & merita, facta vni filiorum ad æqualitatem ſolum cum meritis cõferenda non eſt, ſed habet illam præcipuam talis filius deducendam de toto aceruo tanquam æs alienum. ibid.
Donatio non cenſetur remuneratoria, quando de meritis filij non conſtat, eſto iureiurando ea affirmet pater. ibid.c
Donationi aut alteri diſpoſitioni, ſi modus impoſſibilis de iure, aut de facto apponatur, habetur pro non appoſito. 961.a
Donato prædio ad alimẽta (idẽ ſi dicatur ad vſũ) quoad proprietatem cenſetur donatum. 963.b
Donationi ad pias cauſas modus appoſitus, non cenſetur reddere nullam diſpoſitionem ſi non impleatur, niſi id donator expreſſerit: ſi tamen intelligitur illam fuiſſe illius voluntatem, nulla redditur. 964.a
Donatum ſi quid ſit eccleſiæ ſub modo, cuius trãſgreſſio nullam reddat donationem, non ſufficit tranſgreſſio ſolius prelati, vt nulla ſit, niſi quãdo in ſolo prelato erat facultas id alioquin alienandi. 965.b
Donatum ob cauſam, ſi cauſa non exiſtat, & volũtas conferentis quaſi habitualis fuit, vt cauſa non ſubſiſtente inualidum eſſet, in cõſcientiæ foro eſt nullũ, & in exteriori, ſi de ea voluntate in eo cõſtet. Quando tamen nõ adfuit eã voluntas

luntas validum eſt. 966.c

Donatio eſt valida, ſi cauſa ob quam donatur, ſubſiſtat, eſto multa lateāt donantem, quæ ſi ſciret, vellet vt eſſet inualida. 967.b

Donatæ rei ſub conditione aut modo, vt donatarius præſtet alimenta, dominium reuertitur ad donātem abſq; traditione eo ipſo, quòd modū donatarius non ſeruat. 45.b

Donatæ rei cum pactu aut modo, vt tranſacto certo tempore deueniat ad quendam tertium, de iure Caſtellæ, adueniente eo tempore, dominiū tranſit in illum tertium abſque traditione, quin & comparat poſſeſſionem: ſecus de iure communi. ibid.c.d

Donans intendendo ea via allicere alium ad mutuandū, non peccat; neq; etiam accipiēs peccat intelligendo eum donantis animum, modò de animo verè donādi ſibi perſuadeat, neq; proinde tenetur mutuò dare. 398.d

Donatum vxori, vel alteri, ſub conditione, ſi caſtitatem ſeruet, aut ſub alia conditione, non ſeruata conditione, reſtituendum eſt, nulla expectata ſententia. 430.a.101.c

Donatum ſi quid ſit ſub nuptiarum conditione, & donatarius religionem profiteatur, totum debetur monaſterio. 956.a

Donatio ob demonſtrationem falſam nō vitiatur, quando de re, quæ ſub tali demonſtratione donatur, conſtat, & de perſona cui ita donatur. Excipitur, quando demōſtratio ſimul eſt cauſa donandi, qua non exiſtente donantis intentio ſit non donare. 973.a

Donata eunti ad bellum quouſq; caſtrenſia bona ſint. 1087.d

Donatum aut relictum occaſione ſeu familiaritate militiæ, bonum eſt caſtrenſe. 1088.b

Donatum filio intuitu patris proximè ac principaliter profectitium eſt bonum, pertinetq; ad patrem, cuius intuitu eſt datum. Contrarium affirmat Anto.Gom. quando à Rege eſt donatum, 1098.b

Donatum à parentibus filijs, quando bonum aduentitium. 1097.d

Donatum in Luſitania filio aut filiæ ad coniugium ab alio, quàm ab aſcendētibus, eſto intuitu patris, imò eſto patri ad id donetur, eſt aduentitium bonum, & præcipuum talis filij, quin & quaſi caſtrenſe, ſi à Rege aut Regina ſit donatū, niſi à donante ſit expreſſum vt illud ad partitionem adducat. 1098.d

Donatio ſiue cauſa mortis ſit, ſiue non, ſi donantis morte confirmetur, detrahitur ab ea falcidia. 978.a

Vide acceptio, & modus.

Donatio cauſa mortis.

Donare cauſa mortis is ſolus poteſt, qui teſtamentum poteſt facere. Excipitur filius familias, qui de iure cōmuni donare cauſa mortis ex patris conſenſu poteſt, nō verò teſtari. 530.a.b.534.c

Donare non poteſt cauſa mortis, ſicut nec teſtari publicus vſurarius. 533.a

Donatio cauſa mortis facta à conſtituto in diſcrimine vitæ, trāſacto eo periculo abſq; alia reuocatione euaneſcit: ſecus de teſtamento. 626.a

Donatio cauſa mortis iuramento confirmata tranſit in donationem inter viuos. 625.d

Donationem cauſa mortis à duobus factam, mortuo vno, poteſt alter, quoad ea quæ ad ſe expectant, reuocare. 636.a

Donatio fraude eo pacto confecta, animo illā reuocandi mortuo altero, aut ſi priùs ipſe ſit in vitæ diſcrimine, quantam reſtituendi obligationē inducat. ibid.b

Donatio cauſa mortis ab vno tantùm facta de bonis etiā alterius ex illius facultate, morte teſtatoris confirmatur, ita vt alter ſuperſtes, etiam quoad bona, circa quæ facultatem conceſſit, illā reuocare non poſſit. ibid.c

Donatū cauſa mortis, aut inter viuos, deſcendentibum grauamine, vt poſt donatarij mortem trāſeat ad alium, habet tacitam conditionem, ſi ſine liberis deceſſeris, ſicut in fideicommiſſo. 875.d

Donationem cauſa mortis non vitiat conditio de facto aut de iure impoſſibilis, ſed pro non adiecta habetur. 949.c

Donatio cauſa mortis ſub conditione caſuali aut mixta facta vt valida ſit, ſatis eſt, ſi cōditio poſt donantis mortem, aut in vita poſt donationem factam, aut ignorante donante ante eam factam impleatur. 951.c

Donatio, ſiue cauſa mortis ſit, ſiue non, ſi donantis morte cōfirmetur, detrahitur ab ea falcidia. 977.d

Donatario cauſa mortis fieri poteſt ſubſtitutio. 813.d

Donatario cauſa mortis tradi poteſt fideicommiſſarius ſubſtitutus, ſed tunc locum non habet trebellianica. 814.b

Dos.

Dos filiæ licitè denegatur, ex qua cauſa poteſt licitè exhæredari. 782.d

Dotare ſi quis aliquam tenetur, etiam tenetur alimenta ei præbere: non tamen conuertitur: quāuis qui alimenta illi conferre tenetur, poſſit illam dotare. 1051.d

Dos & donatio ad nuptias filij aut filiæ ſunt etiam quoad fructus, & qua ratione ſunt bona proiectitia. 1097.d

Dos & donatio ad nuptias priuilegium in Caſtella & Luſitania habent ad effectum, vt inofficioſæ non cenſeantur, vt poſſit filia aut filius ſtare bonis, quæ parens habebat tempore quo illa dedit, aut tempore mortis talis parentis. 1113.b 1121.a

Dos conferenda eſt, neq; in Caſtella habere eā poſſunt filiæ præcipuā titulo meliorationis. 1123.d

Dos quo pacto afferenda ad collationem. 1124.a

Dote ſi filia non ſit contenta, ſed eam adducat ad collationem, nō plus accipit de bonis paternis, quàm cæteri fratres. 1124.c.d

Dotem ſi promitteret pater filiæ, aut donationem ad nuptias filio, cenſeretur de ſuis proprijs bonis ea promittere, nihil impediente quòd filius bona haberet. 1129.a

Dotalis fundus.

Dotali in fundo vena reperta, quando, quod inde extrahitur, in dotis augmentum cedat, & quando tanquam vſusfructus pertineat ad maritum. 262.a

Dubium.

Dubium ſpeculatiuum, & practicum quid. 481.d

Dux.

Dux.

Dux belli ad quæ teneatur. 471.a

Dux non debet facilè concedere militibus facultatem deſerendi caſtra, præſertim ſi hoſtis pugna immineat. ibid.b

Dux reſtituere tenetur Principi, ſi ſtipendia militum, quos non habet, accipiat, aut in aliquo defraudet Principem. Idem de ijs, qui ad id cooperantur, vel non impediunt, quando ex officio tenentur. Et quæ grauiora damna inde Principi, ſeculari Reipublicæ, atq; Eccleſiæ ſequantur. 472.a

Dux, qui accipit pecunias à populis ne ad eos hoſpitij gratia cum militibus accedat, grauiter peccat, reſtituereque illas tenetur. 473.a

Eccleſia, Eccleſiaſticus, & Eccleſiaſtica poteſtas.

Eccleſia, & pia alia, in quibus euentibus dominium comparent ſine traditione. 43.a

Eccleſiaſtica poteſtas eſt ad gubernandum accommodatè ad finem ſupernaturalem, laica ad naturalem. 113.b

Eccleſiaſtica poteſtas laicæ, ratione finis ei ſubiectæ, imperat. ibid.c

Eccleſiaſticę poteſtatis ſupra laicam nobilitas atq; eminentia ex obiecto & fine. ibid.

Eccleſiaſtica poteſtas legis naturæ inſtitui ab hominibus potuit, poſita fide ſupernaturali illius temporis, & remedio contra originis peccatū: quòd de iure erat diuino poſitiuo. 114.a

Eccleſiaſticam poteſtatē legis naturæ fuiſſe in primogenitis volunt multi. ibid.b

Eccleſiaſtica poteſtas legis ſcriptæ à Deo fuit inſtituta, ſupernaturalis tamen non erat quoad effectum, & in eodem ſubiecto ſæpe coniūcta fuit cum laica. ibid.d

Eccleſiaſtica poteſtas legis gratiæ ſupernaturalis eſt, à ſoloq; Deo potuit proinde inſtitui. 115.c

Eccleſiaſtica poteſtas fuit & eſt in Chriſto per excellentiam, minimèque ſacramentis alligata. ibid.d

Eccleſiaſticā poteſtatē reliquit Chriſtus ſacramentis alligatam, & quibus eam reliquerit. 116.a

Eccleſiaſtica poteſtas eſt à Chriſto, electio verò miniſtrorum eſt ab Eccleſia ex Chriſti commiſſione. ibi.c.

Eccleſiaſtica poteſtas tāquam in Eccleſiæ capite reſidet in ſummo Pontifice. ibid.d

Eccleſiaſtica poteſtas de iure eſt diuino a Chriſto inſtituta: laica de iure humano à republica inſtituta, & collata Principi. 117.b

Eccleſiaſtica & ſecularis Principis Chriſtiani reſpublicæ, non diuerſæ omnino, ſed ſubordinatę reſpublicæ inter ſe ſunt. Et quouſq; ſecularis illi nō ſubeſt. 154.a.b.158.b

Eccleſiaſtici poteſtatem habent exigendi a laicis debitum ſubſidium pro adminiſtratione ſpiritualium. 157.d

Eccleſiaſtici à laica poteſtate, & à tributis, & oneribus ſunt exempti. ibid.a

Eccleſiaſticorum exemptio à ſeculari poteſtate in cauſis eccleſiaſticis eſt de iure diuino. ibid.b

Eccleſiaſticorum non omnis exemptio eſt de iure diuino. 162.d

Eccleſiaſtici (Papa excepto) iure humano exēpti ſunt à ſecularibus poteſtatibus. 163.a

Eccleſiaſticorum exemptio à principibus, conſentientibus populis, ſunt facta, & poſt ſemel donata reuocari non poteſt. 164.c

Eccleſiaſtici à Summo Pontifice eximi poſſerent à laica poteſtate. ibid.d

Eccleſiaſticorum exemptio à tributis quoad bona ſua eſt iure humano. 165.b

Eccleſiaſtici, qui in infidelium republica commorantur, neq; à tributis, neq; à temporali eorum iuriſdictione ſunt exempti. ibid.c

Eccleſiaſtici legibus ciuilibus reipublicæ, in qua degunt, ſunt ſubiecti, ſi cū eorum exemptione non repugnent: conueniri tñ ex eis nō poſſunt, niſi coram iudice Eccleſiaſtico. 166.a

Eccleſiaſticis venatio quouſq; prohibita, & ſi ex periculoſa venatione mors alicuius ſequatur, quādo irregularitatem incurrant. 235.c

Eccleſiam territorij vnius Diœceſis pertinere ad alterum Epiſcopum quoad adminiſtrationem & decimas, adeò iure eſt prohibitum, vt ſi quis ſit in contraria poſſeſſione, ſit vehemens præſumptio, eum ex iuris ignorantia, aut mala fide poſſidere, teneaturq; probare titulum aut poſſeſſionem à tempore de cuius initio non extat memoria. 317.c

Eccleſiæ collegiatæ electio in rectorem, aut prælatum, non pertinet ad patronum, ſed ad capitulum, niſi patronus, qui Eccleſiam fundauit, aut dotauit, id in pactum deduxiſſet, conceſſumq; ei fuiſſet, nihil impediente conſuetudine in contrarium. Et tamen tempore de cuius initio non extat memoria præſcribitur ius illud eligendi & præſentandi in rectorem & prælatum. 319.d

Eccleſia quoad præſcriptionem. Vide præſcriptio.

Eccleſiaſtici ſi frumenta vltra pretium lege ciuili iuſtè taxatum vendant, & peccant, & reſtituere tenentur, non tamen puniri, aut conueniri circa exceſſum pretij, niſi coram iudice Eccleſiaſtico. 166.b

Eccleſiæ, hoc eſt, communitates ipſæ, dominę ſunt bonorum quæ dicuntur Eccleſiarum, & cur bona Dei, & patrimonium Chriſti dicantur. 565.a.566.c

Eccleſiaſticorum bonorum adminiſtratio ad prælatos, & ad Pontificem ſummum, tanquam Eccleſiæ vniuerſalis caput, & ad alios ex eorū præſcripto ſpectat. 565.d

Eccleſię bona, neq; à prælatis, neq; ab ipſa tota Eccleſia expendi licitè poſſunt, niſi ad id, ad quod quod data ſunt, aut in Eccleſiæ bonum. 566.a

Eccleſiæ vnius bona, aut monaſterij, vel pij loci, ſi ſine rationabili cauſa à Summo Pōtifice tribuerentur alteri Eccleſiæ, aut pio loco, non minus obnoxia eſſent reſtitutioni ab accipiente, & a Summo Pontifice, quam ſi laico ſimiliter eſſent data. 567.b

Eccleſiarū reditus, vnde beneficia creata ſunt, variū ſtatum quoad dominium & adminiſtrationem in decurſu eccleſiæ habuere. 568.a

Eccleſiarum reditus quo tempore in quatuor partes diſtribui cœperunt. 569.b

Eccleſiarum fabricæ, & quouſq; ſumptus earū ad epiſcopum cenſendi ſint pertinere. 578.d

Eccleſia, aut alia pia cauſa hæres inſtituta, ſi inuen-

tatium non conficiat,tenetur creditoribus & legatarijs vltra vires hæreditatis: niſi abſq; culpa illud omiſiſſet;nam tunc neq; priuatus alius hę res renetetur legatarijs, vltra vires hæreditatis. 1003.c.d

Educatio.

Educatio.Vide Minor.

Eleemoſina.

Eleemoſynas de ſuperfluis arctius, quam alij,tenentur facere beneficiarij. 582.c.d.583.a

Eleemoſyna eſt valida,ſi cauſa, ob quam fuit,putà paupertas,ſubſiſtat, eſto multa alia lateant donantem, quæ ſi ſciret, vellet vt eſſet inualida. 967.b

Eleemoſynam ob fictas cauſas accipientes quando reſtituere teneantur,& quando non,& cui ſacienda ſit earum reſtitutio. 970.d

Eligere.

Eligendi,aut alterius ſimilis iuris,comparatur poſſeſſio per vſum cum ſcientia & patientia eius, ad quem id prohibere ſpectat, eſto non adſit titulus, & modo fiat cum intentione vtendi iure ſuo,actuſq; non ſit talis vt ex circunſtantijs credatur pro tunc ſolum permiſſus. 88.b

Eligendi & præſentandi in rectores & præſides eccleſiarum cathedralium & collegiatum ius habent Hiſpaniarum Principes. 320.a

Electio de aliquibus certis perſonis ad legatum,ſideicommiſſum,aut hæreditatem, committi poteſt non ſolum in arbitrium,ſed etiam in voluntatem tertij. 663.a

Electio hæredis,legatarij,aut fideicommiſſarij, ex multis certis,ſi voluntati alterius ſit commiſſa, valet,eſto indignum eligat: ſecus ſi illius arbitrio ſit commiſſa. ibid.

Electio cauſæ piæ,quando teſtator neque deſignauit cui cauſę piæ eſſet aliquid applicandum,neque quis eſſet electurus, ad Epiſcopum pertinet domicilij teſtatoris, aut loci in quo defunctus eſt,ſi difficilis ſit vectura in locum domicilij. 664.d

Electionem pauperum, aut puellarum nubendarum,aut alterius rei ſimilis, ſi teſtator alicui cõmittat, intra idem tempus ius eligendi tranſit ad alium, in quo executio tranſiret, ſi ille eſſet executor. 1173.a

Emancipatio.

Emancipatio quo pacto fiat. Per eam filius patriã egreditur poteſtatem; retinet verò pater dimidium vſusfructus bonorum,quæ tunc habebat, ſed in Luſitania nihil. 1085.c

Emancipatio liberum conſenſum patris & filij exigit, & in quibus euentibus cogi poſſit pater emancipare filium. 1086.b

Emancipatio reuocatur,ſi filius ingratus ſit patri, niſi emancipatio patre inuito eſſet facta. ibid.d

Emphyteuſis, & emphyteuta.

Emphyteuta an dominium vtile dicendus ſit habere. 42.b

Emphyteuſis quid. 66.b

Emphyteuta eſt vſufructuarius, licèt in multis à communi vſufructuario differat. ibid.c.d

Emphyteuſis & feudi diſcrimen. 67.b

Emphyteuta & ſuperficiarius in quo differant. 68.c

Emphyteuta poſſidet,aut quaſi poſſidet ciuiliter, & naturaliter dominium vtile, poteſtque illud pręſcribere. 79.a

Emphyteuta & fructuarius,quin & tertius, qui inſcio aut abſente domino rem ab illis acceperit, præſcribere nõ poſſunt proprietatem; eò quòd ciuilem illius poſſeſſionem nõ habeant, poſſunt tamen dominium vtile. 283.d

Emphyteuſis eccleſiaſtica aduerſus priuatum pręſcribitur ſpatio ordinario,triginta annis ſine titulo,& cum titulo viginti inter abſentes, & decem inter præſentes. 306.c

Emphyteuſis religioſi quando ad monaſteriũ tranſeat. 551.a

Emphyteuſim eccleſiaſticam obtinere ſucceſſione non poteſt ſpurius principis ſecularis præſcripto legitimatus, niſi illa ad extraneos poſſit tranſire. 733.c

Emphyteuſis vt ad eos non tranſeat,perſonæ priuilegiatæ cenſentur,miles,curialis, Eccleſiaſticus, & præſertim monaſterium. 551.a

Emphyteuſis facta nominatio in teſtamẽto,in quo aliquis indebitè eſt præteritus, aut exhæredatus,valet. 756.d

Emptio, & emptor.

Emptione ſine traditione non comparatur ius in re,ſed ad rem;ideoque ſi vendatur, & tradatur alteri,efficitur huius, nihil impediente priori venditione. 32.a

Emptor rei, quàm tempore venditionis alienam eſſe dubitabat,cur pro quantitate dubij teneatur ſolum partem reſtituere:cum occupans clã rem, quam dubitabat eſſe ſuam, teneatur integram reſtituere. 204.c

Emptor rei ſub modo reſoluendo in conditionẽ efficit fructus medij temporis ſuns:cum tamen legatarius & donatarius non efficiant ſuos fructus rei ſub eodem modo ipſis legatæ, aut donatæ. 962.a

Emere an liceat indifferenter mancipia, & alia iure belli acquiſita ex hominibus vtriuſq; Reipublicæ bellum id gerentis quando, facta morali diligentia, de neutra conſtat bellare iniuſtè. 197.c.d

Emere an liceat capta bello, quo vtrinque pugnatur animo aduerſarium ſubijciendi ſine alia iuſtitia belli. 179.a

Emere an liceat, quæ Turcæ aut Saraceni Iniuſtè à noſtris acceperunt,& quouſque reſtitutioni obnoxia ſint,aut non ſint. Idemque de rebus eccleſiarum, quas Lutherani vendendas aſportant. 484.a

Epiſcopus.

Epiſcopi in ſibi ſubditos poteſtatem habent in temporalia quantum finis ſpiritualis poſtulat. 157.c

Epiſcopi, cum cætera ſui muneris efficere debeãt gratis,contenti reditibus Epiſcopatus, accipere poſſunt expenſas, dum ad conſecrandas Eccleſias, & dum ad eas viſitandas accedunt. Eiuſmodi expenſæ procurationes dicuntur. 367.d

Epiſcopus ex religione creatus,eo ipſo,iure etiam hæreditario,acquirit,eſto ex minorum ordine, aut ex noſtra ſocietate ſit aſſumptus: poſt mortem verò ea bona non ad monaſterium, ſed ad Eccleſiam pertinent. 558.c

Epi-

Epiſcopalis menſa quoque diſtincta ſit ab alijs portionibus, & quouſque hęc permixta ſint, ſæpe latet. 577.a

Epiſcopi ad fabricam quatenus teneātur. 579.a.b

Epiſcopi reditibus quouſque quarta pauperum & piorum operum permixta ſint cenſenda, vt Epiſcopi de iuſtitia id tribuere teneantur, ibid. d

Epiſcoporum ſolum bona permanentia ex reditibus Epiſcopatus pertinent in Hiſpanijs (Luſitania excepta) ad cameram Apoſtolicam. 602.a

Epiſcopi de reditibus Epiſcopatuum in Hiſpanijs non teſtantur, ſed in Luſitania pertinent ad ſucceſſorem, in alijs Hiſpanijs ad camera Apoſtolicam. ibid.d

Epiſcopus, quæ relinquit bona, quouſq; cenſenda ſint parta de reditibus epiſcopatus. 611.a

Epiſcopi de quibus bonis teſtari poſſunt liberè, donare poſſunt inter viuos, & inſtituere maioratus. 611.c

Epiſcopus ſi maioratum reuocabiliter inſtituat de ijs bonis, de quibus teſtari non poteſt, inualida eſt inſtitutio. ibid.d

Epiſcopus ſi in valetudine donet inter viuos, aut maioratum irreuocabiliter inſtituat, de bonis, de quibus teſtari non poteſt lethaliter peccat, valida tamen eſt donatio ac inſtitutio, neque accipiens ad vllam reſtitutionem tenetur. 612.a

Epiſcopus quæcunque inter viuos pie ac remuneratorie donat, in eo morbo conſtitutus, ex quo è vita diſcedit, validè ac licitè facit. ibid.b

Epiſcopus ſi in morbo conſtitutus, ex quo è vita diſcedit, prudenter donet inter viuos, aut irreuocabiliter inſtituat maioratum, validè id efficit, licet peccet lethaliter, modo coniecturæ non ſint, cauſa mortis, hoc eſt ſub conditione mortis donaſſe. ibid.d

Epiſcopi diſpenſant cum illegitimis vt minores ordines ſuſcipiant, & beneficia, quæ neque curam habent animarum, neque perſonatus ſunt, obtineant. 727.c

Epiſcopus, licet patriā egrediatur poteſtatem, remanet hæres ſuus. 802.b

Epiſcopis quæ portio debeatur de relictis per vltimam volūtatem Eccleſijs, monaſterijs, & alijs pijs locis, itemque de oblationibus funeraliū, ſtandum eſt conſuetudini loci, & in dubio cenſendum eſt eſſe quartam partem. 987.a

Epiſcoporum portio de relictis per vltimā voluntatem loco ſepulturæ de oblationibus funerum, expirauit in Luſitania, cuius loco ſucceſſit luctuoſa de bonis beneficiarij curati defuncti, & aliquibus in locis etiam de alijs. 989.c

Epiſcopus tutor aut curator eſſe non poteſt, niſi miſerabilium perſonarum, quarum bona alioquin perirent. 1034.a

Epiſcopus, etiam electus patriam egreditur poteſtatem. 1084.b

Epiſcopus & executores mutare non poſſunt defuncti voluntatem quando impleri poteſt, & irrationabilis atque illicita non eſt, neque mutatio intelligitur ex præſumpta eſſe teſtatoris voluntate. 1161.d

Eremita.

Eremitæ, qualis fuit Paulus, teſtari poſſunt. 559.a

Error.

Error Vualdenſium, Vuicleffi, & Ioannis Vs, dominij iuriſdictionis fundamentum, eſſe caritatem. 101.a

Error Vuicleffi, illicitum eſſe habere eccleſiaſticas poſſeſſiones. 108.a

Error dicentium, regium regimen eſſe contra ius naturale, regeſque omnes eſſe tyrannos, & eorum regimen eſſe contra euangelicam libertatem. 135.d

Error quorundam hæreticorum circa eccleſiaſticam poteſtatem. ibid.d

Error Manichæorum, & Vuicleffi, bella vniuerſim damnantium. 418.b

Error Lutheri bella Chriſtianorum aduerſus turcas damnantis. Et quorundam Lutheranorum bella vniuerſim Chriſtianorum inter ſe damnantium, ad quos Eraſmus videtur accedere. ibid. e

Executio, Executor, & Exequi.

Exequi teſtamentum ad hæredes ſpectat, quando à teſtatore executor nō eſt præſcriptus. 1153 a

Exequi legata in redemptionem captiuorum & alimenta, & eleemoſynas pauperum, ſpectat ad epiſcopum domicilij loci defuncti, & non ad hæredes, quando defunctus alium non præſcripſit ab hæredibus diuerſum, qui id executioni mandaret. ibid.b

Exequi quæ teſtator reſtitui præcepit pro malè ablatis, quando aliunde id non conſtat, quam ex teſtamento, ad executores teſtamentarios, aut ad hæredes ſpectat, non verò ad epiſcopum: & quando aliunde conſtaret, quouſque epiſcopus aut vicarius ſe poſſent intromittere. 1154 a

Executores teſtamentorum varij à teſtatoribus conſtituuntur, teſtatoriſque præſcripto eſt ſtandum. ibid.d

Executor quis particularis, & quis vniuerſalis dicatur. 1155.a

Executores teſtamentorum eſſe poſſunt, etiam clerici, & religioſi: hi tamen non niſi petita prius, & obtenta facultate à ſuo ſuperiori, alioquin totum eſt irritum. ibid.b

Executoris facultatem reuocare poteſt ſuperior ſuo religioſo, etiam re non integra, ad effectū vt deinde non valeant, quæ egerit, malè tamen faciet, ſi ſine rationabili cauſa eam reuocet. ibid.d

Executoris munus ſi religioſus exerceat, tenetur reddere rationem epiſcopo ac miniſtris illius, etiam ſi prælatus ſit religionis, poteſtque epiſcopus eum punire, ſi deliquiſſe comperiat. 1156.a

Executores teſtamentorum eſſe non poſſunt fratres minores, tametſi poſſint conſilium dare circa executionem: non tamen ita vt illorum conſilium ſequi teneantur executores etiam ſi id à teſtatore eſſet præceptum. ibid.b

Executrix teſtamenti eſſe poteſt fęmina. Neque relicta executrix a priori côiuge, amittet munus, ſi tranſeat ad ſecundas nuptias. ibi.c

Executores, ſi quis relinquat ſuos fratres, intelligendum eſt de maſculis, etſi ſimul habeat ſorores. Excipe, niſi vnum tantum fratrem maſculum teſtator haberet. ibi.d

Executor teſtamenti eſſe poteſt, qui decimum ſextum annum excedit, eſto ad vigeſimum quintum non perueniat. 1157.a
Executores vniuerſales etiam ſi præſcripti ſint à teſtatore, inualidũ eſt teſtamẽtum ad oẽ pias cauſas in Luſitania, & de iure cõmuni, quando nullus fuit inſtitutus hæres. ibid.c
Executoris munus ſuſcipere nullus cogitur. Si tamen illud accepter, ſaltẽ tacitè, cogitur vlterius progredi: per ſolam tamen ſcientiam, quòd ſit conſtitutus, & taciturnitatem, regulariter non cenſentur munus acceptaſſe. ibid.c.d
Executio quando ad ordinarium ex ſuo munere ſpectat, delegare quemcunque ſuorum ſubditorum ad id poteſt, illumque cogere vt id exequatur. 1158.a
Executor vt ſit cogere poteſt prælatus religioſum ſibi ſubditum. ibid.
Executor munus non accepians amittit præmiũ ea de cauſa ſibi relictum, quin & legatum, fidei commiſſum, & commodum omne ex tali teſtamento, præter ſuam legitimam, ſed præmium amittit ſtatim nulla ſententia expectata, reliqua verò poſt latam ſententiam. ibid.b
Executor, quæ amittit, quòd munus recuſet, cui cedant. ibid.c
Executoris munus defuncto eo, cui eſt relictum, ad hæredes ipſius nõ tranſit, niſi teſtator aliud diſpoſuerit. 1159.a
Executores quando conſtituti ſunt multi, ſi aliqui impediti ſint, aut exequi noo velint, reliqui exequi poſſunt, etiam ſi vnus tantum ſit, niſi teſtator contrarium ſtatuerit. ibid.b
Executores ad pia legata aut inſtitutionem implẽda, agere poſſunt aduerſus hæredes, & quoſcũque bonorum defuncti poſſeſſores. ibid.c
Executores ad non pia, ſi res exequenda ad ipſos aliquo modo pertineat, agere poſſunt aduerſus hæredes & poſſeſſores bonorum defuncti; ſi verò ad ipſos nullo modo pertineat, exequi quidem poſſunt, interim dum hæredes nõ reſiſtũt; ſi verò reſiſtant, ſolũ poſſunt implorare officiũ iudicis aduerſus illos, qđ ille præſtare tenetur, niſi teſtator eis conceſſerit, vt aduerſus hæredes & poſſeſſores agerent. ibid.d
Executores vniuerſales procedere poſſunt ad vendenda bona defuncti, vt voluntatem illius impleant: particulares non item. Si quas autem expenſas in executione faciant, de bonis defuncti ſunt ſoluendæ. 1160.c
Executores in Luſitania, nihil per ſe, aut interpoſitam perſonam emere poſſunt, etiam in publica ſubhaſtatione, ſibi vel alijs de bonis defuncti, eſtq; emptio eo ipſo nulla, & varijs afficiuntur pœnis. ibid.c
Executores nihil de volũtate teſtatoris mutare poſſunt, quando impleri poteſt, irrationabiliſq; & illicita non eſt. 1161.a
Executores, etiam cum Epiſcopo, mutare non poſſunt diſpoſitionem defuncti. quando irrationabilis & illicita non eſt, implerique poteſt, neq; ea mutatio intelligitur ex teſtatoris præſumpta eſſe voluntate. ibid.d
Executores præuenire poſſunt tempus a defuncto præfixum, quando coniecturæ non ſunt contra riam fuiſſe teſtatoris voluntatem. ibid.b
Executionis teſtamentorum rationem exigere, agere vt impleantur illorum voluntates, & deponere ac punire executores, ſi ita fuerit opus, de iure communi ſpectat promiſcuè ad epiſcopos, & ipſorum miniſtros, atque ad Principes ſeculares, & ad iudices ad id ab eis deputatos. Et quo uſque facultas in Concilio Tridentino Epiſcopis ſit extenſa. Et quæ compoſitio in Luſitania inter iudices eccleſiaſticos, & ſeculares facta ſit. 1165.a
Executioni vt mandetur teſtatoris voluntas pertinet cura etiam ad miniſtros eccleſiaſticos, eſto diſpoſitio non ſit ad pias cauſas, intentata corã ipſis lite aduerſus executores & hęredes laicos. 1166.d
Executioni vt mandentur vltimæ voluntates cura, ſicut pertinet ad epiſcopos, ita pertinet ad eos, qui iuriſdictionem quaſi epiſcopalem habent, vt ſunt multi abbates, & capitulum ſede vacante. 1167.c
Executores, aut hęredes, ſi negligentes ſint mãdare executioni voluntates defunctorum, quiuis de populo admonere iudices poſſunt, vt eas executioni mandari efficiant. ibid.
Executioni mandanda ſunt legata pia intra ſex mẽſes ab inſinuatione & ſcientia executorum, & in quas pœnas incidant, qui intra id tempus ea non impleuerint; & inſuper qui, admoniti ſemel atque iterum per Epiſcopum, eius vicariũ, aut nuncium publicum, id diſtulerint. 1168.b
Executioni qui mandare diſtulerint diſpoſitionẽ defuncti, etiam ad non pia, per annum a puncto a quo admoniti a iudice ſunt, aut ab alio de illius mandato, in quas pœnas incidant. ibid.d
Executor ſi priuandus ſit munere & emolumento propter moram, ad quem deueniat munus, emolumentumq; pertineat. Pœna autem hæredi à teſtatore ſtatuta de bonis teſtatoris debetur nulla expectata ſententia. 1169.a
Executores ſi impediti ſint, tempus impedimenti non computetur in tempore ad executionem ipſis conceſſo, niſi impedimentum eſſet perpetuum aut ad longum tempus. 1170.c
Executorem licèt teſtator eximat a reddẽda ratione executionis, cogi poteſt & debet à iudicibus illam reddere. 1171.a
Executionem ſi teſtator prohibuit deuolui ad epiſcopum, ſi teſtator de alio executore in eo euentu ſibi prouidit, non deuoluitur, alioquin ad eũ deuoluitur, ad quem de iure deuolueretur, ſi id teſtator non prohibuiſſet. ibid.b
Executioni vt mandentur, quæ teſtator præcepit, agit iudex ex ſuo officio. etiam ſi ij, quibus ſunt relicta, illa non exigant, eaq; ratione iudices cogunt ſolui minoribus fratribus legata ipſis relicta, & domibus noſtræ ſocietatis profeſſis. ibid.c
Executioni vt mandetur voluntas defuncti, ante annum, & ante ſex menſes poſſunt cogere iudices, quando id optimè fieri poteſt. ibid.d
Executores teſtamentorum lethaliter peccare poſſunt, ſi per notabile tempus ſine legitima cauſa executionem differant. 1172.b
Executioni intra quantum tempus ſit mandandum ac perficiendum ædificium eccleſiæ, monaſterij,

naſterij, hoſpitalis, à teſtatore ædificari iuſſum. ibid.c

Excommunicatus.

Excommunicatus teſtari poteſt, niſi delictum committat, ob quod teſtari non poſſit. 533.c

Excipere.

Excipere quid. 275.a

Exceptio alia peremptoria, alia dilatoria. ibid.b

Exemptio.

Exempti ſunt eccleſiaſtici in ciuilibus, & criminalibus à poteſtate laica, itemque à tributis & oneribus. 161.a

Exemptio eccleſiaſticorum non omnis de iure diuino. 163.d

Exemptio eccleſiaſticorum a poteſtate ſeculari in cauſis eccleſiaſticis eſt iure diuino. 161.b

Exemptio eccleſiaſticorum (Papa excepto) à ſecularibus poteſtatib. de iure eſt humano. 163.a

Exemptio eccleſiaſticorum à Principibus ſecularibus, populis conſentientibus fuit facta, & poſt ſemel donatam reuocari non poteſt. 164.c

Eximi potuerunt eccleſiaſtici per ſolum ſummũ Pontificem. ibid. d

Exemptio eccleſiaſticorum à tributis quo ad ſua bona eſt a iure humano. 165.b

Exempti non ſunt eccleſiaſtici, qui in Republica infidelium commorantur, a tributis, & eorum iuriſdictione. ibid.

Exempti non ſunt eccleſiaſtici à legibus ciuilibus, quæ cum eorum exemptione non pugnant: tametſi conueniri ex illis non poſſint, niſi coram iudice eccleſiaſtico. 166.a

Exhæredare.

Exhęredari religioſus non poteſt ob ingratitudinem aduerſus parentes in ſeculo commiſſam. 551.d

Exhæredatio vt valida ſit, debet nominari exhæredandus, ſaltem tali nota, vt ſine dubio intelligatur quis ſit, de quo teſtator loquitur. 764.b

Exhæredatio vt valeat, fieri debet abſolutè, & nõ ſub conditione, item in totum, & non in partem. Excipitur, niſi illũ inſtituat in minori portione, quam ſit legitima, & cauſam addat, quarè exhæredatum illum velit relinquere. Filio itè exhæredato legitimè aut præterito relinquere poteſt pater legatum. ibid.

Exhæredationis deſcendentium quatuordecim legitimæ cauſæ. 770.c

Exhęredari quando filia poſſit, quòd luxurioſam vitam eligat, aut ſine parentum cõſenſu nubat. 773.b

Exhæredationis filiæ, quæ ſine patris conſenſu nubit, validę ac licitæ ſunt leges. 777.b

Exhæredationis cauſam, qui commiſit, abſtinere non tenetur ab hæreditate antequàm exhæredetur, aut exhæredationis ſententia feratur. 775.d

Exhæredationis aſcendentium cauſæ octo. 781.d

Exhęredationis ob cauſam, quam ignorauit pater, aut ob quam morte præuentus non potuit exhæredare, etiam ſi ab hæredibus probetur, cenſendus non eſt exhæredatus. 783.a

Exhæredare nõ licet ex alijs cauſis ab enumeratis, etiam ſi grauiores ſint. ibid.b

Exhæredare nequit pater filium ex cauſis prædictis, ſi antequam teſtamentum condat, illum recipiat in ſuam amicitiam. 785.d

Exhæredatus ſi ſit filius legitima cauſa inſerta, & poſt id teſtamentum tacitè vel expreſſe illi remittat cauſam, nec mutet teſtamentum, valet quidem teſtamentum, ſed filio conceditur ſua legitima portio. 786.c.d

Exhæredationis cauſam non abolet pœnitẽtia, & mutatio morum exhæredati. 787.b

Exhæredatio, cauſaque exhæredationis abolitur per profeſſionem eius, qui cauſam commiſit. 779.b

Exhæredatio & præteritio eodem modo locum non habet in caſtrenſi, aut quaſi caſtrenſi peculio, quo in alijs. 1093.a

Expoſitio.

Expoſitio mancipij aut infantis conſcio domino, aut illam poſtquam cõſcius fuerit approbante, liberum illum efficit. 217.a

Falcidia.

Falcidia num vltra legitima deducenda ſit, quãdo deſcendens aut aſcendens grauatus eſt legata in diem, aut ſub conditione ſoluere. Atq; in praxi raro id locum habere. Et in Caſtella & Luſitania non deduci. 889.d

Falcidiæ deductio prohiberi poteſt. 854.b

Falcidia non deducitur à legatis, niſi hæres ſit etiã pia cauſa. 856.a.978.b

Falcidia detrahi nõ poteſt a legato relicto vt apud certos ſucceſſores permaneat. 856.b

Falcidia quid, & vnde ortum habuerit, ac nomen. 976.a

Falcidia locum habet in Caſtella, quando hæres adit hæreditatem. ibid.c

Falcidia, ſi multi hæredes ſint inſtituti, omneſque ſoluere debeant legata, eſt complementum vſque ad quartam partem bonorum defuncti detrahendum à legatis, ſi non in tanta portione ſint inſtituti, eſtque inter ipſos id diuidendum pro rata partis in qua ſunt inſtituti: quando autem vnus ſolus grauatur ſoluere legata, is detrahit ſibi à legatis vſque ad quartam bonorũ defuncti, computando portionem in qua eſt inſtitutus. ibid.d

Falcidia vt detrahatur, non cõputat hæres, ſi quid ſibi ab eodem teſtatore legatum ſit, ſed ſolũ in quo ab eo eſt hæres inſtitutus. ibid.d

Falcidia detrahitur attenta quantitate bonorum tempore mortis teſtatoris: neque ratio habetur incrementi aut decrementi, quod poſtea ſuccedit. 977.b

Falcidia etiam à donationibus cauſa mortis extrahitur. ibid.

Falcidia detrahitur a cęteris donationibus quę donantis morte confirmantur. 978.a

Falcidia non detrahitur quando teſtator, nõ ignarus virium ſui patrimonij, eam detrahi prohibuit: & habet etiam verum in donationib. quæ morte confirmantur. ibid.

Falcidia non trahitur, quando aliquid ita legatur vt alienari in perpetuum non poſſit. ibi.c

Falcidia a legato libertatis, aut ad libertatem, non detrahitur. ibid.c

Falcidiam non detrahit hæres, quando inuentarium iuxta formam à lege præſcriptam non cõfecit: quin ſoluit legata vltra vires hęreditatis. ibid.d

Falci-

Falcidiam non detrahit hæres, qui à iudice admonitus intra annum voluntatem defuncti executioni non mandat. Requiritur tamen condemnatoria ſententia. 979.a

Falcidia detrahi non poteſt, etiam à legatis nondum ſolutis, quando hęres aliqua ſoluit non detracta ſalcidia, vel quia nolebat illam detrahere, vel ex iuris ignorantia: ſecus ſi ex ignorantia facti; quia putabat hæreditatem habere maiores vires, aut quia apparuerunt alia debita: nam tunc repetere poteſt falcidiam: ſi etiam ex peculiari gratia eam remiſiſſet ex aliquibus legatis, poſſet detrahere illam ex alijs. ibid.

Falcidiam non detrahit hæres ſi aliquid hæreditatis negauit. Neq; à legato ſcripturæ rei, cuius legatarius iam erat Dominus. ibid.c

Falcidia quomodo, & ex quibus bonis detrahenda. ibid.d

Falcidia quando per facti ignorantiam nō fuit extracta ab hęrede, tenetur in conſcientiæ ſoro eā ſo uere legatarius, nihil impediēte præſumpta teſtatoris contraria voluntate. 980.d

Falcidiam detrahere poteſt hæres, interim dum legatarij non contraueniunt, aut ſententia nō fertur, quando in pœnam non poteſt illam extrahere, vt ob inuentarium non confectum, ob teſtatoris voluntatem nō impletam, aut quod negauit aliquid hæreditatis. 981.a

Falcidia quo modo deducenda quando hæres inuentarium confecit. 994.a.b

Familia.

Familia perfecta ex ſocietate maris cum fœmina gratia generationis reſultat: quibuſque partibus conſtet, & quot poteſtatum genera in ea ſint. 118.c

Famuli.

Famulorum ſtipendia intra quantum tempus peti debeant in Luſitania, vt actio cōcedatur. 300.b

Famulorum & quorundam aliorum ſtipendia, & debita, intra quantum tempus petī debeant, in Regno Caſtellæ, vt actio concedatur. ibid.d

Famulorum mercędes, & cætera debita, nihil impedientibus Caſtellæ, & Luſitaniæ iuribus, in conſcientiæ, & exteriori ſoro, cum ſcientia, quòd debeantur, nullo tempore pręſcribuntur. 301.a

Famulis, & quibuſdam alijs in eo ſenſu actio in Luſitania & Caſtella tranſacto certo tempore denegatur, quòd eſt præſumptio iuris & de iure contra eos, neque alia probatio admittetur, quàm confeſſio rei ſtando iuramento illius. ibid.d

Famulus. Vide accipete.

Fera.

Fera. Vide Animal.

Feudum.

Feudatarius an vtile dominium dicendus ſit habere. 42.b

Feudum quid. 66.d

Feudi inueſtitura quid. 67.a

Feudum ad ſolos deſcendentes maſculos cenſetur deuenire, niſi aliud fuerit in conceſſione expreſſum. ibid.b

Feudi & emphyteuſis diſcrimen. ibid.

Feudum in quibus degenerare interdum ſoleat à proprijſſimo feudo. ibi.b

Feudorum rarus vſus in Hiſpanijs. Et in Luſitania conceſſis aliquibus in feudi modum præcipitur, ne id reguletur antiquis feudorum vſibus. ibid.c

Feudatarius poſſidet ciuiliter, & naturaliter dominium vtile, poteſtq; illud præſcribere. 79.a

Feudum eccleſiaſticum aduerſus priuatum præſcribitur triginta annis ſine titulo, & cum titulo viginti inter abſentes, & decem inter præſentes. 306.c

Feudum, maioratus, aut capella religioſi, quando tranſeant ad monaſterium, ſaltem quoad commoditatem, interim dum religioſus viuit, & quando non. 550.a

Feudo ſucceditur ſolum vſque ad ſeptimum gradum. 682.a

Feudum ſi ex inſtitutione ſolum vocat maſculos, non poteſt Princeps habiles reddere fœminas ad ſuccedendum in eo: ſecus ſi ex lege maſculi ſolum ſuccedat. 751.b

Flumen.

Fluminis alueus de nouo relictus, aut de nouo occupatus, ad quem pertineat. 266.b

Fideicommiſſum, & fideicommiſſarius.

Fideicommiſſarius accipere ac retinere poteſt fideicōmiſſum teſtamento minus ſolemni ſibi relictum, quin & facere occultam recompenſationem, ſi ei in exteriori foro denegetur. 350.d

Fideicommiſſum nutu, aut per remiſſionē ad ſchedulam factum, validum eſt. 508.b

Fideicommiſſum relinqui poteſt vni ex multis determinatis, non ſolùm quem tertius fuerit arbitratus, ſed etiam quem voluerit. 663.a

Fideicommiſſum ſi ſit relictum in euentum, quo aliquis ſine liberis diſceſſerit, quando filius naturalis excludit ſubſtitutum, & quandò non. 753.a.b

Fideicommiſſarius vniuerſalis fideicommiſſum vniuerſale, & hæres grauatus, qui dicantur. 816.d

Fideicōmiſſum regulariter non valet de iure communi hærede grauato è vita ante aditam hæreditatem diſcedente, aut illa repudiata, ſecus de iure Caſtellæ. 842.c

Fideicommiſſum ad fiſcum ſpectat, toto tempore quo ad hæredem grauatum pertinere debebat, quando bona talis hæredis confiſcantur. Excipitur, niſi de contraria teſtatoris voluntate conſtet. 843.b

Fideicommiſſum non tranſit ad fideicommiſſariū per hæredis grauati profeſſionem, niſi ſit ordinis minorum, aut noſtræ ſocietatis, vel ad coadiutoris gradum admittatur. ibid.c

Fideicommiſſum non tranſit ſtatim emiſſa profeſſione in religione minorum, aut noſtra, ad ſucceſſorem, quando relictum eſt in tempus poſt profeſſionem, aut ſub conditione pendente poſt profeſſionem, ſi independens ſit, quòd ad vnum potiùs, quàm ad alium deuoluatur. 844.a

Fideicommiſſo reſtituto tranſeunt actiones omnes actiuæ, & paſſiuæ, quæ ratione hæreditatis competebant, vel integræ, ſi tota hæreditas fuit reſtituta, vel pro rata portionis reſtitutæ. ibid.c.d

Fideicom-

Fideicommiſſi traditio varijs modis fit,& quo pacto pupillo,aut mente capto, aut à pupillo fieri debeat. 845.a

Fideicommiſſum quando ſine reali aut verbali traditione cenſeatur tranſlatum in fideicommiſſarium,eoq; ipſo comparat dominium illius,etiã directum. ibid.d

Fideicommiſſarius grauatus reſtituere alteri fideicommiſſum,quartam non detrahit,niſi quando hæres,quaſi condonando eam illi remiſiſſet. 847.b

Fideicommiſſario quæ teneatur reſtituere grauatus hæres. 856.d

Fideicommiſſum ſi non ſtatim a morte teſtatoris ſit reſtituendum, ad hæredem ſpectant partus ancillarum percepti ab hæreditate adita, computandi in Trebellianica. 858.b

Fideicõmiſſum cedit alijs in proportione, in qua quiſq; inſtitutus eſt, quando vnus hæredũ grauatus eſt reſtituere portionem ſuam reliquis. ibid.d

Fideicommiſſarius ſepulchra non obtinet,ſi hæreditaria erant,ſed permanent cum hęrede grauato. 859.a.b

Fideicommiſſarius ſolùm conſequitur familiaria ſepulchra teſtatoris,ſi de familia ſit. ibid.b

Fideicommiſſarius conſequitur ius patronatũ eccleſiaſticum, & non permanet cum hærede, tametſi communis opinio refragetur. 560.a

Fideicommiſſum expirat,ſi hæres grauatus ante aditam hęreditatem è vita diſcedat,multi tamen caſus excipiuntur.Et in Caſtella ex eo capite nõ expirat. ibid.b

Fideicommiſſum expirat,ſi fideicommiſſarius ante teſtatorem moriatur. ibid.d

Fideicommiſſario defuncto poſt teſtatorem, ſed ante tempus reſtitutioni præſcriptum, ſi nõ ſit relictum ſub conditione, quæ adhuc tempore mortis illius pendeat,aut in diem incertũ, quæ vim conditionis habeat,tranſmittit ius illud ad ipſius hæredes:alioquin non tranſmittit,ſed expirat fideicommiſſum.Et quãdo tempus appoſitum vim habet conditionis, & quando non. 861.a

Fideicommiſſum expirat,ſi hæres deſcendens,grauatus id poſt ſuam mortem reſtituere, liberos relinquat: eò quòd grauamen illud tacitam habeat conditionem, ſi ſine liberis deceſſeris. 863.b

Fideicommiſſum ex eadem radice expirat,eſto hęres deſcendens,eodem modo grauatus, ſit illegitimus, in bonis licitè illi relictis. 865.a

Fideicommiſſum idem an eadem modo expiret, ſi filius natus naturalis ſit,coniecturis eſt iudicãdum. 866.a

Fideicommiſſum ex eadem radice expirat, ſi adſit filius legitimatus per ſubſequens matrimonium,& de contraria voluntate inſtitutoris nõ conſtat:ſecus eſt de legitimato principis reſcripto, quando ad petitionem inſtitutoris legitimatus non fuit, aut de voluntate illius non conſtat. Adoptione autem filij non expirat. 868.a

Fideicommiſſum ſub tacita,aut expreſſa conditione inſtitutum,ſi ſine liberis deceſſeris,expirat,ſi vel vnus ad breuiſſimum tempus ſuperſtes ſit, vel poſthumus viuus naſcatur, quantum ſufficit vt hæres ſit. ibid.c

Fideicommiſſum ſub tacita,aut expreſſa conditione inſtitutum,ſi ſine liberis deceſſeris,non expirat,ſi conſtet parentem & filios ſimul deceſſiſſe: ſecus ſi id non conſtat. Et quando præſumendũ ſit filium ante patrem diſceſſiſſe, & quando nõ. 869.a

Fideicommiſſarij non ſunt filij ſuperſtites hęredis grauati ſub tacita aut expreſſa conditione, ſed expirat omnino fideicõmiſſum,& hæres perinde de illis bonis diſponit,atq; de alijs ſuis bonis. 870.d

Fideicommiſſum ſub tacita vel expreſſa conditione,ſi hæres grauatus ſine liberis deceſſerit, nõ expirat ſi filij naſcantur, aut concipiantur poſt deportationem,& tunc pertinet ad fiſcum, interim dum deportatus viuit, & poſt mortem pertinet ad fideicommiſſarium: quòd ſi nati erant ante deportationem, expirat, & pertinet integrè ad fiſcum. Et quid de iure Caſtellæ, & Luſitaniæ. 871.a

Fideicommiſſum ſub conditione tacita,ſi ſine liberis deceſſeris, expirat filijs ſuperſtitibus, etiam ſi fideicommiſſarius ſit monaſterium, aut alia cauſa pia,niſi ad exonerandam conſcientiam eſſet relictum. 872.b

Fideicommiſſum ad monaſterium tranſit, excluditurq; ſubſtitutus, quãdo hæres grauatus ſub expreſſa conditione, ſi ſine liberis legitimis ex te genitis è vita diſceſſeris,profitetur religionẽ bonorum capacem. Excipitur,niſi ſubſtitutus ſit cauſa pia, aut aliud de voluntate teſtatoris conſtet, aut niſi duo ad inuicem ſint ſubſtituti & vtrique ſine liberis diſcedenti ſubſtituta ſit cauſa pia, vel in Regno Caſtellæ deſcendenti meliorato in tertio datus ſit ſubſtitutus, aut niſi in fraudem ſubſtituti, vt eum fideicommiſſo priuet, profiteatur hæres religionem. 873.a

Fideicommiſſum non tranſit ad monaſterium, ſi hæres grauatus ſub tacita conditione,ſi ſine liberis deceſſerit,religionem profiteatur. 875.a

Fideicommiſſum particulare ſolis verbis à legato hodie differt. 892.b

Fideicommiſſum non vitiat cõditio de facto, aut de iure impoſſibilis,ſed habetur pro non adiecta. 949.c

Fideicommiſſum ſub conditione caſuali aut mixta factum,vt ſit validum,ſatis eſt ſi cõditio poſt illud relictum, vel teſtatore ignorãte antea impleatur. 951.c

Fideicommiſſum ſub conditione poteſtatiua relictum, vt ſit validum, neceſſe eſt conditionem poſt teſtatoris mortem impleri: niſi conditio iterabilis non ſit: nam tunc ſatis eſt, viuente teſtatore eſſe impletam. ibid.d

Fideicommiſſaria ſubſtitutio.Vide ſubſtitutio.

Fideicommiſſum.Vide Trebellianica.

Fides Catholica.

Fides licitè offertur infideli,promiſſis muneribus ſi ab eo ſuſcipiatur. 398.c

Fides hoſti data.

Fides hoſtibus quouſq; ſeruanda,præſertim quando iuramento eſt confirmata. 461.b

Fidem ſi hoſtis non ſeruet, neq; illi eſt ſeruanda,

etiam

etiam ſi iuramento confirmata ſit. ibid.

Filius & filia.

Filia familias acceptum ob fornicationem non ſecus tradere tenetur patri, atq; acquiſita labore mariuum ſuarum. 405.a.b

Filiusfamilias pubes licèt teſtari poſſit de bonis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus, non tamen de aduentitijs, etiam de conſenſu patris. Donare tamen poteſt de eis ex conſenſu patris cauſa mortis. 534.c

Filiusfamilias pubes liberè in Regno Caſtellæ teſtari poteſt de tertio ſuorum bonorum aduentitiorum: ſi tamen vſusfructus ad patrem pertinebat, cum eo vſq; ad mortem perſeuerat, & patre mortuo impletur diſpoſitio filij. ibid.

Filiusfamilias ad pias ſolùm cauſas de cõſenſu patris teſtari poteſt de bonis aduentitijs. Quòd ſi legata non pia admiſceat, inualida ſunt, ceduntque hæredibus ab inteſtato. 536.b

Filius licèt non deſinat eſſe filiusfamilias ob clericatum, quidquid tamen, etiam poſt primam tõſuram (modò beneficium habeat, aut ex præcepto Epiſcopi inſeruiat alicui Eccleſiæ, vel in ſtudijs verſetur) acquirit, quaſi caſtrenſe eſt, pertinetq; ad eum vſusfructus. Bonorum verò aduẽtitiorum, quorũ ante clericatum pater habebat vſumfructum, perſeuerat vſq. ad mortẽ patris, etiam defuncto filio. 535.a

Filius per profeſſionem patriam egreditur poteſtatem. 549 b

Filius, qui naſcitur abſente marito, in mẽſe in quo naturaliter viuere non poſſet, ſi eſſet mariti ſpurius putatur. 678.a

Filius, qui non eſt concubinæ domi retentæ, non reputatur filius hominis alicuius, niſi vel is eũ recognoſcat, vel aliunde ſufficienter probetur. 689.c.d

Filius ex concubina domi retentá, eius reputatur, qui illam retinebat, niſi is contrarium probet. ibid.

Filia luxurioſam vitam eligens, aut nubens ſine conſenſu parentum, quando exhæredari poſſit. 773.b

Filia, quæ ante vigeſimum quintum annum nupſit ſine parentum facultate, aut fornicata eſt, eo ipſo manet exhæredata in Luſitania. Quòd ſi fratres, aut filios fratrum habeat, parentes ſine illorum conſenſu non poſſunt eam heredem inſtituere. Si autem melius notoriè nupſit, quàm à parentibus eſſet maritanda, poſſunt parẽtes ſolum in dimidio legitimæ exhæredem eam facere. 775.b

Filia, quæ ſine patris conſenſu nupſit, abſtinere nõ tenetur a bonis parentum, etiam in Luſitania, antequàm exhęredetur, aut exhęredationis ſententia feratur. 775.d

Filiam, quæ ſine parentum conſenſu nubet, leges exhæredantes, validæ ac licitæ ſunt. 777.b

Filiæ licitè dos ex ea cauſa denegatur, ex qua fas eſt eam exhæredare. 782.c.d

Filius ſuus quis, & quorũ comparatione dicatur. 793.a

Filio ſuo ſi grauamen apponatur ſub quacunque conditione, etiam poteſtatiua, eſt hodie nullũ, non tamẽ efficit teſtamentum nullum, vt olim efficiebat, quando ſub conditione caſuali aut mixta imponebatur. ibid.c

Filio etiam non ſuo, ſi grauamen apponatur cuiuſcunq; conditionis, eſt inualidũ in regno Caſtellæ, non ſolum quoad legitimam, ſed etiam quoad incrementum. 794.c

Filius ſub cuius poteſtate, & quando ſit. 826.b

Filij primi gradus ſunt ij deſcendentes, quibus legitima debetur. 853.d

Filius vendicat rem ipſius aduentitiam à patre alienatam, etiam ſi emptor ignoranter illam ab eo emerit. 992.d

Filius inſtitutus hæres in ſola ſua legitima à patre, qui prædium aduentitium alienauit, ſi inuentarium confecit, vendicat totum prædium: ſi verò pluſquàm in legitima ſit inſtitutus, quouſq; exceptione repellatur. 997.d

Filiorum nomine nepotes comprehenduntur, ſecus nomine liberorum. 1026.d

Filiorum nomine filiæ comprehenduntur. ibid.b

Filiæ ſpuriæ non tenetur pater dotem dare, tametſi licitè poſſit id efficere: tenetur tamen alimenta ei præbere. 1052.a

Filiæ ſpuriæ quantam dotem poſſit dare pater beneficiarius. 597.b

Filiusfamilias quis communi iure. 1064.c

Filiusfamilias Caſtellæ & Luſitaniæ iure quis. ibid.b

Filius illegitimus, etiam ſi naturalis ſit, filiusfamilias non eſt, niſi legitimetur, nec ſufficit diſpenſatio. ibid.

Filius, etiam illegitimus, vocare in ius non poteſt aſcendentem, niſi petita, & obtenta facultate à iudice. Excipe iudicia ſpiritualia, & ſpiritualib. annexa. 1075.a

Filiusfamilias quatenus contendere in iudicio nõ poſſit ſine conſenſu patris, neq; alius aduerſus illum. ibid.c

Filiusfamilias quatenus contractibus ſine cõſenſu patris obligetur, aut non. 1076.a

Filiusfamilias, ſi a patre diſtet, agere poteſt, & alius aduerſus eum, ſine patris conſenſu & autoritate. ibid.d

Filij, & filiæ, etiam coniugatæ, & cæteri deſcendentes, etiam illegitimi, tenentur pręſtare aſcendentibus alimenta, ſi egeant, & è contra aſcendentes deſcẽdentibus, & quouſq;, & qui ante alios. 1097.a

Filius quod à parentibus ſuſtentatus bonis illorũ lucratur, pertinet in Luſitania ad parentes, afferendumq; eſt ad partitionem; idem dicendũ in Caſtella, & de iure communi. 1101.a

Filius à parentibus non ſuſtentatus, ſi bonis parentum negotiando acquirat, quaſi inita cum eis ſocietate, petere poteſt, quod ipſius labori & induſtriæ reſpondet: ſi verò incommodum & detrimentum ſolùm parentum eſſet negotiatus, petere poſſet competens ſtipendium, niſi gratis id feciſſet. 1101.c

Filius ſi pecunia ſibi à parentibus mutuata, aut clá accepta, in ſuum commodum & damnum negotietur, ac lucretur, ad ipſum ſolùm pertinet lucrum; tenetur tamen ad damnum parentibus emergens, aut lucrum in detrimentum aliorum filiorum ceſſans. ibid.d

Filius quod ſuo labore ac induſtria, non bonis patris, ſed opificio, aut alia ratione acquirit, ſuum

eſt

eſt quoad domininm; poteſt tamen parens inde deducere, quod in illius ſuſtentationem inſumit. ibid.

Filius, qui plus opificio lucratur patri, quàm cum eo pater inſumat, non tenetur reſtituere, & adducere ad partitionem, ſi quid accipit clam, & in ludo, aut alia ratione malè inſumat, præſertim quando tantum relinquet patri, quantum cum eo inſumit. 1102.a

Filius ſi plus lucretur opificio, & induſtria, quam pater cum eo inſumat, illique id relinquat, niſi proteſtetur contrarium, cenſetur ex gratitudine id ei relinqnere, nec poteſt poſteà illud exigere. ibid.b

Filius adoptiuus. Vide Adoptiuus.

Filius. Vide illegitimus, & legitimus.

Fiſcus.

Fiſcus ius in re comparat à die cōmiſſi delicti bonorum ipſo iure ei addictorum. 35.c

Fiſco quædā bona ſunt iam incorporata, quædā ſolum debita, inter quæ computantur pœnæ ipſo iure iam debitæ, ſed nondum fiſco traditę. 312.b

Fiſco ſeculari applicata iam hodie in Hiſpanijs ſunt bona hæreticorum. 313.d

Fiſcus ſuccedit ab inteſtato defuncto, ſi non ſit cōſanguineus vſq; ad decimum gradum, aut alter coniugum, qui ſuccedant. 688.a

Fiſco amittit hæreditatem is, cuius negligentia obijt ille, cui ſuccedit, & multò magis ſi illū interfecit, etiam ſi pater aut filius ſit interfecti. Excipitur, ſi defunctus illi pepercit, aut cum haberet tempus ad mutandum teſtamentum, illud non mutauit. 795.b

Fiſco amittit hæreditatem interfecti hæres, niſi interfectores accuſet. Excipitur, interſectoris filius, atq; interſectoris pater. Et intrà quantum tempus intentari debeat accuſatio. Et quādo ante aditam hæreditatem. Et num hoc vltimū vim hodie habeat. 796.d

Fiſco hæreditatem non amittit hæres, ſi poſt accuſationem intentatam parcat. 799.a

Fiſco hęreditatem amittit in Caſtella hæres, qui cū vxore eius, cui ſuccedit, acceſſum habet, etiam poſtquàm illa vidua eſt effecta. ibid.b

Fiſco hæreditatem, & quæcunq; alia bona ex defuncto ſibi obuenientia, amittit, qui eum teſtari prohibuit. ibid.c

Fiſco hæreditatem amittit, qui teſtamentū, in quo hæres eſt ſcriptus, falſi vſq; ad vltimam ſententiam accuſat, ſi teſtamentum verum pronuncietur. Excipitur, ſi tanquā tutor, aut curator minoris, vel tanquam regis, aut fiſci procurator id efficiat. ibid.

Fiſco hæreditatem amittit inſtitutus hæres, ſi palam, vel ſecretò promittat ſe reſtituturum hęreditatem illegitimo, aut alteri incapaci illius. 800.a

Fiſco hęreditatem amittit, qui mente capti, cui ſuccedit, curam non habet. Quòd ſi alius, proteſtatione facta hæredi, curam illius habeat, ad illū tunc ſpectat hæreditas. 800.b

Fiſco in quibus euentibus defertur hęreditas, qua alij priuantur tanquam indigni, tenetur fiſcus ad debita defuncti, & ad legata, detracta falcidia, ſi illam detracturus erat hęres. Neq; prius hæreditas fiſco debetur, quàm ſentētia feratur. ibid.d

Fiſcus fruitur fideicommiſſo toto tempore, quo hæres grauatus illo erat fruiturus, ſi ob illius delictum bona confiſcentur. Excipitur, quando cōtrarium fuit teſtatoris voluntas. 842.d

Fiſcus accipit legatum, & quoduis aliud, quod cōiux, qui mala fide contraxit, ab altero accepit, niſi ob bonam fidem alterius coniugis tradendum ſit hæredibus illius. 923.a

Fiſco amittitur legatum, ſi poſt mortem teſtatoris grauem iniuriam legatarius illi inſerat, vt dormiendo cum illius vxore, neceſſaria tamen eſt ſententia. 975.b

Fiſco amittitur legatū, ſi legatarius promiſit illud, aut partem illius reſtituere filio illegitimo teſtatoris. ibid.c

Fiſcus. Vide præſcriptio.

Fluuius.

Fluuij alueus de nouo relictus, aut de nouo occupatus ad quem pertineat. 266.b

Fornicarius.

Fornicarijs occultis, & alijs criminoſis non conceditur actio in foro exteriori ad pretium pro crimine patrato. Quòd ſi acceptum ſit, fiſco repetetur, fiſcoq; adiudicabitur. Niſi acceptum ab ijs fornicarijs ſit, quorum ſornicatio in exteriori foro non punitur. 406.a

Fornicatio. Vide accipere ob ſornicationem.

Fortitudo.

Fortitudo in voluntate reſidet, tametſi ſimul habitus in iraſcibili comparentur. 19.a

Frater.

Fratri conſanguineo prætérito querela ad reuocādum teſtamentum, & obtinendam hæreditatē conceditur quando frater hæredem inſtituit perſonam infamem. 672.a

Fratres vtrinq; coniūcti excldunt ab inteſtato omnes alios fratres. 682.a

Fratrum vtrinque coniunctorum filij excludunt ab inteſtato fratres ex altera parte defuncti. ibid.c

Fructus.

Fructus animalium qui. 53.a

Fructus nou eſt ancillæ partus. ibid.b

Fructus pendentes, quando finitur vſusfructus, ad proprietarium, aut illius hæredes pertinent. ibid.c

Fructuum dominium quando comparet vſufructuarius. ibi.b

Fructus hæreditatis percepti ante mortem teſtatoris, itemq; pendentes tempore mortis teſtatoris, partes ſunt hæreditatis, ſuntque proinde reſtituendi ab hærede grauato, deducta trebellianica. 851.b

Fructus percepti ante aditam hæreditatem cedunt hæreditati, ſuntque proinde reſtituendi, deducta ex eis trebellianica. Excipitur, ſi grauatus ſit hæres ſuus: hic enim ſuos illos efficit. ibid.c.d

Fructus qui dicantur percepti iudicio teſtatoris, qui non item. 852.a

Fructus percepti iudicio teſtatoris computantur in quarta trebellianica, ex ipſis & hæreditate extrahenda. Quòd ſi quartam ſuperent, incrementum ad grauatum hæredem ſpectat.

Quando

Quando verò teſtator expreſſe aut tacitè fructus reſtitui præcepit, reſtituuntur, ſed ex illis, & ex hæreditate extrahitur Trebellianica. ibid. b

Fructus iudicio teſtatoris non percepti, ſi negligētia aut abſentia fideicommiſſarij non petatur hæreditas, pertinēt præcipuè ad hæredem grauatum, neque illos in Trebellianica computat. Excipitur, ſi fideicommiſſarius eſt minor, ciuitas, Eccleſia, aut captiuorum redeptio, aut pius alius locus: nam tunc præcipui pertinent ad fideicommiſſarium. ibid.c

Fructus percepti non iudicio teſtatoris, computātur in quartam Trebellianicam à puncto, quo hæres grauatus in mora fuit reſtituendi hæreditatem. 853.b

Fructus percepti ex hæreditate quocunque modo reſtituta pertinent ad fideicommiſſarium. ibid.d

Fructus percepti à liberis primi gradus in Trebellianicam non computantur, ſed ſunt præcipui eiuſmodi hæredis grauati, etiam ſi teſtator prę cepiſſet, vt illos reſtitueret. Teneretur tamen reſtituere, ſi quos perciperet à tempore, a quo in mora eſt reſtituendi hæreditatem. ibid.

Fructibus ac emolumentis hęreditatis annumerātur partus ancillarum ab hæreditate adita, vt ad hæredem grauatum pertineant, computandi in Trebellianica, quando fideicommiſſum non ſtatim à teſtatoris morte eſt reſtituēdum. 858.b

Fructus rei legatæ in particulari, non ſub conditione, nec vt à certo die tradatur, à quo puncto ad legatarium pertineant. 893.b

Fructus medij temporis rei determinatæ, legatæ vt in diem certum ſoluatur, ſi dies in gratiam hæredis ſit appoſitus ſpectant ad hæredem: ſi verò in gratiam legatarij ad ipſum ſpectant. Quod ſi res medio illo tempore pereat; legatario perit, & remanentia ex illa ad ipſum pertinent. 897.d

Fructus legati, quod non eſt determinatum in in diuiduo, atque rei proprię teſtatoris, ſolum debentur a puncto, quo hæres in mora eſt illud ſoluendi. 898.b

Fructus rei proprię teſtatoris legatę in indiuiduo ſub conditione, non debentur, niſi à puncto impletæ conditionis. ibid.

Fructus à principio perceptos vnà cū re tenetur reſtituere, qui contrauenit modo ita diſpoſitioni appoſito, vt, ſi illi contraueniretur, res eo ipſo amitteretur, aut cenſeretur nunquam ad id vocatus. Excipe in maioratu. 959.d

Fructus rei venditæ ſub modo reſoluēdo in conditionem, cur intermedio tempore pertineāt ad emptorem, & fructus legati aut donationis ſub modo reſoluendo in conditionem medio tempore percepti ad legatarium aut donatarium non pertineant. 961.d

Fructuum nomine quid intelligatur. 1151.a.b

Fruendi ius.

Fruendi ius ad quæ ſe extendat. 52.a

Funus, & funerale.

Funeralium oblationum, ſeu ſepulturæ relictorū per vltimam voluntatem Eccleſijs, monaſterijs, & alijs pijs locis quāta portio Epiſcopo debeatur, conſuetudini loci eſt ſtandum, & in dubio cenſendum eſt eſſe quartam. 986.d

Funeralium quarta. Vide ſepultura.

Funeris impenſa ex bonis ante omnia deducēda, & quid nomine illius intelligatur. 1104.d

Funeris impenſa, comprehendendo conſuetas ac moderatas veſtes lugubres, cum ære alieno defuncti computatur, & extrahitur, neq; id in Luſitania tenetur defunctus accipere in tertio ſuorum bonorum. ibid.

Funeris impenſa coniugis vnius, ſuperſtite alio, extrahitur in Luſitania de communibus bonis, ſi contractu medietatis cōtraxere; alioquin de bonis ſuperlucratis, quod ſi illa non ſint, impenſa vxoris de bonis viri extrahitur. 1106.b

Funus. Vide ſepultura.

Furtum.

Furtum filij in bonis patris eiuſdem eſt ſpeciei cū alijs furtis, & eis leuius. 18.b

Furtumne ſit ablatio filij à patre, & vxoris à marito. 39.d

Furti definitio quo pacto vſurpet dominium. ibid.

Furtum lignorum de ſyluis, neque infamiam infert, neque vt furtum puniri ſolet. 269.c

Gladius.

Gladius. Vide poteſtas.

Gradus.

Gradus conſanguinitatis. Vide conſanguineus.

Gratia.

Gratia, & caritas cur iuſtitia ſint, qua corā Deo iuſti ſumus. 5.d

Gratiæ & iuſtitiæ expeditiones à ſede Apoſtolica, quando datum, acceptum, promiſſum, aut acceptatū eſt aliquid, vt illæ obtinerentur, aut impetrarentur, ſunt nullæ. Et quid nomine gratiæ aut iuſtitiæ a ſede Apoſtolica. 386.b.387.b

Grauamen.

Grauamen, modus, conditio, aut dilatio apponi non poſſunt legitimæ deſcendentium & aſcendentium, ſuntq; ipſo iure nulla ſi apponantur. 789.c

Grauamen filij legitimæ non cenſetur ex eo appoſitum, quod pater illi vulgariter, aut pupillariter ſubſtituat. ibi.d

Grauamen vſque adeo legitimæ non poteſt apponi, quod eſto quis cum eo inſtituatur pluſquā in legitima, & hæreditatem adeat, validum ſit quoad incrementum, non vero quoad legitimam. 791.a

Grauamen legitimæ appoſitum, vt ſit validum nō ſufficit conſenſus tacitus, ſed neceſſarius eſt expreſſus. ibid.d

Grauamen, neque in filij fauorem, apponi poteſt legitimæ, eſtque inualidum ſi apponatur. 792.a

Grauamen imponi non poteſt legitimę, etiā ſtatuto patri relictum eſſet relinquere filio quantum vellet, aut eſto filia cum iuramento illi renunciaſſet, & pater nihilominus legitimam illi relinqueret. ibid.c

Grauamen conditionis poteſtatiuæ legitimæ filij ſui hodie impoſitum, eſt nullum, quanuis de iure antiquo eſſet validum. 793.d

Grauamen conditionis caſualis aut mixtæ, appoſitum legitimæ filij ſui, nō efficit hodie teſtamē tum

tum nullum, vt efficiebat de iure antiquo, eſt tamen reijciendum à legitima. 794.c
Grauamen cuiuſcunque conditionis ſi legitimæ filii, etiam non ſui, imponatur, inualidum eſt in Regno Caſtellæ, etiam quoad incrementum. ibid.d
Grauamina apponere poteſt pater legitimæ; quã impubes ab eo acceperit, & cæteris bonis illius, ſi illi pupillariter ſubſtituat. Quin & hæredibus illius ab inteſtato poteſt eadem grauamina imponere, nullum filio ſubſtituendo. Eo verò ipſo, quòd filius pubes ſit, ceſſant ea omnia grauamina. 836.a.b

Guarentigius contractus.

Guarentigius contractus quis. 309.a

Habitatio.

Habitatio quid, & quantum iuris contineat. 48.d

Hæreditas.

Hæreditas quid. 32.d
Hęreditatis aditio quid. 44.b
Hæreditas quando iacere dicatur. ibid.
Hæreditas quando delata, & quãdo adita dicatur. 746.a
Hæreditas dari poteſt indirectè codicillo, vt fideicommittendo hęredi ab inteſtato, aut teſtamento inſtituto, vt hæreditatem alteri reſtituat. 497.d
Hæreditatem religioſo delatam adire poteſt monaſterium religioſo ignorante, ac inuito, quin & defuncto, ſi ante illius mortem delata fuit. 551.c.552.a
Hęreditatem filiofamilias delatam adire poteſt pater filio ignorante, quin & defuncto, ſi ante illius mortem delata fuit. 552.a
Hęreditas relinqui poteſt vni ex multis determinatis, nõ ſolum quem tertius fuerit arbitratus, ſed etiam quem voluerit. 662.d
Hæreditatis, & partium eius nomina. 667.a
Hęreditatem amittit hęres fiſco, vel portionem, quę ipſum contingit, ſi interficiat eum, cui ſuccedere debet, etiam ſi pater aut filius ſit. Excipitur, niſi illi parcat interfectus ante mortem, aut, cum tempus ad mutandum teſtamẽtum habuerit, illud non mutauit. Item is, cuius negligentia perit is, cui ſuccedere debet, amittit fiſco hęreditatem. 795.b
Hęreditatem fiſco amittit hęres interfecti, niſi interfectores accuſet. Excipitur filius interfectoris, & interfectoris pater, & intra quantum tẽpus intentari debeat accuſatio, & quando ante aditam hęreditatem. Et num hoc vltimum vim hodie habeat. 796.c
Hęreditatem non amittit hęres, ſi poſt accuſationẽ intentatam parcat. 799.a.b
Hęreditatem fiſco in Caſtella amittit hęres, qui cũ vxore eius, cui ſuccedit, acceſſum habet et poſt quàm vidua eſt effecta. ibid.b
Hęreditatem, & quęcunque alia bona ſibi ab eo obuenientia, amittit fiſco, qui alium teſtari prohibuit. ibid.c
Hæreditatem fiſco amittit, qui teſtamentũ, in quo hæres eſt ſcriptus, falſi accuſat vſque ad vltimã ſententiã, ſi verum pronuncietur. Excipitur, niſi id faciat tanquam tutor aut curator minoris, aut tanquam regis aut fiſci procurator. ibid.
Hæreditatem fiſco amittit inſtitutus hæres, ſi palam vel ſecreto promittat ſe reſtituturum hæreditatem filio illegitimo, aut alteri illius incapaci. 800.a.b
Hæreditatem fiſco amittit, qui mentecapti, cui ſuccedit, curam non habet. Quòd ſi alius, proteſtatione facta hęredi, curam illius habeat, ad illum hęreditas ſpectat. ibid.b
Hæreditatem amittit, non fiſco, ſed captiuis redimendis, hæres captiui qui fuerit negligens in illo redimendo. ibid.c
Hæreditas quando fiſco defertur, ꝗ hæredes ſint ea indigni, tenetur fiſcus ad debita defuncti, & ad legata, detracta falcidia, ſi illam detracturus erat hæres. neq; prius hæreditas fiſco debetur, quam ſententia feratur. ibid.d
Hæreditas iacens non datur comparatione hæredis ſui. 804.b
Hæreditatem non aditam non tranſmittit hæres non ſuus inſtitutus ſub conditione poteſtatiua, neque ſanguinis iure, neque deliberandi, niſi ſolum quoad ſuam legitimam, ſi illi illegitima ſit debita. 805.a
Hæreditas, iuſve ex tranſmiſſione reſultans, quanto tempore præſcribatur aduerſus eos, ad quos iure ſanguinis eſt tranſmiſſum. 806.a
Hæreditas non adita tranſmittitur ad quoſcunque hæredes iure deliberandi intra quantum tempus à tempore ſcientiæ, quòd ſit delata. 809.b
Hæreditati cedunt fructus percepti ante mortem teſtatoris, itemq; pendentes tempore mortis illius; ſuntq; proinde reſtituendi ab hærede grauato, trebellianica deducta. 851.b
Hæreditati cedunt fructus percepti ante aditam hæreditatem, ſuntque proinde reſtituendi deducta ex eis trebellianica. Excipitur, quando hæres ſuus grauatus ſuit: hic enim ſuos illos efficit. ibid.c
Hæreditas non poteſt pro parte adiri, & pro parte repudiari. 918.d
Hæreditas ſub modo relicta tranſmittitur modo nondum impleto, quando modus per ſucceſſorem poteſt impleri, teneturque ſucceſſor illum impleri. 958.a
Hæreditas ſi ſub modo ſit relicta, antequam hæredi tradatur, cauere tenetur de ea vnà cum fructibus ex ea perceptis reſtituendis, ſi modũ non impleat. 960.b
Hæreditas vni relicta ob errorem in perſona inualida eſt in conſcientiæ, & exteriori foro: ſi verò is exiſtat, cui eam relinquere eis verbis intendebat, illi debetur, etiam in exteriori foro, nihil impediente quòd quædam iura ſint in contrarium. 968.a
Hæreditatis in poſſeſſionem quando hæres mittẽdus. 1147.d
Hæreditatem poſſidens bona fide tanquam ad ſe pertinentem, ſi poſtea comperiatur ſpectare ad alium, neq; ex fructibus ex ea perceptis tenetur reſtituere, niſi quod ſuperfuerit, aut in quo factus ſit locupletior, ęllo luxurioſè & perditè reliqua conſumpſerit. 1149.c
Hæreditatem bona fide credens ad ſe delatam, ſi cõtemplatione illius largius de ſuis bonis expẽdat antequam poſſeſſionem occupet, nihil de

hæreditate poteſt compenſare,ſed integra pertinet ad legitimum hæredem. ibid.d

Hæreditatem non ſuam prædicto modo bona fide poſſidens,ſi donauit ex illa, eaq; ratione ſibi donatarios deuinxit, non cenſetur factus locupletior, ſi verò aliquid ea de cauſa redonatum ſit,aut poſteà redonetur,id reſtituendum eſt legitimo hæredi. 1159.a

Hæreditate ex prædicta ſi quid donatum ſit,atq; exiſtat,vendicat id legitimus hæres:ſi verò non exiſtat,donatarius tamẽ factus inde eſt locupletior,id debet legitimo hæredi, in quo locupletior reperitur. ibid.b

Hæreditate ex eadem ſi quid bona fide ſit venditum, & exiſtat.pretium ſuccedit in hæreditate loco rei venditæ.Et ad quid antiquus poſſeſſor, & emptor teneantur. ibid.

Hæreditate ex eadem tenetur a lite conteſtata,qui bona fide eã poſſidebat, reſtituere omnia, quæ ex illa & fructibus tunc ſtabant, & in quibus factus fuerat locupletior, & fructus omnes vlterius perceptos,& qui commodè poterant percipi:eodem modo tenentur, qui ſcienter hæc poſt litem conteſtatam emeruut,aut alio titulo acceperunt. ibid.c

Hæreditatem bona fide tanquam hæres qui poſſidet,neque illam,neq;res illius præſcribit aduerſus legitimũ hęredem, niſi triginta annis:emẽs tamen aliquid ab illo, tempore conſueto præſcribit,exceptis aliquibus euentibus. 1151.c

Hęreditatem mala fide poſſidens reſtituere integram tenetur legitimo hæredi cum omnibus fructibus,etiam quos commodè percipere potuit. 1152.b

Hæreditatem. ita mala fide poſſidens,ſi quid caſu fortuito poſt litem conteſtatam pereat hæreditatis, tenetur id reſtituere (intellige,poſt latam ſententiam) ſecus ſi ante litem conteſtatam caſu fortuito pereat eo pacto, quo apud hæredẽ periret. ibid.c

Vide Hæres.

Hæres.

Hæres dominium comparat hæreditate adita ante traditionem:ſecus de poſſeſſione. 43.d

Hęres adita hęreditate ad omnia defuncti onera tenetur. 44.c

Hęres apprehenſione domus comparat etiam poſſeſſionem contentorum,animo ea etiam poſſidendi. 82.d

Hęres adita hæreditate,comparat poſſeſſionem interdicto quorum bonorum; legati verò quod legatarius abſque ipſius facultate occupauerat, interdicto quorum legatorum, vt ab eo falcidiam detrahat. 91.d

Hęres teſtamento minus ſolenni inſtitutus, non ſolum occupare, & retinere poteſt hęreditatem, celareque defectum teſtamenti, ſed etiam ceſſante ſcandalo, facere occultam recompenſationem,ſi in exteriori foro hęredi ab inteſtato adiudicetur hęreditas. 350.d

Hæres ab inteſtato lethaliter peccat, niſi hęredi in teſtamento minus ſolemni inſtituto hęreditatem relinquat,& ſoluat legata, aut fideicommiſſum in tali teſtamento, aut codicillo relicta,& tenetur ad damna litis,& alia illis ſecuta. ibid.

Hęres ab inteſtato in dubio, an teſtamentum minus ſolemne voluntas fuerit teſtatoris, compoſitionem facere tenetur cum hęrede inſtituto, legatariiſque, aut fideicommiſſario pro quantitate dubij plus vel minus illis relinquendo. 351.a

Hęres ab inteſtato ſi petat in foro exteriori bona teſtamento minus ſolemni relicta,cogendus in eodem foro eſt,vt iuret an ſciat, aut ſibi perſuadeat,illam fuiſſe defuncti voluntatem,confitenteq;,aut iurare nolente,adiudicanda ſunt bona in eodem foro illis aliis. ibid.b

Hęres inſtitui non poteſt directè codicillo, niſi à milite. 497.b

Hæredis inſtitutio vt ſit valida, non ſatis eſt ſi nutibus fiat, ſed neceſſe eſt vt ſcripto, aut voce qualicunque exprimatur; valet tamen nutibus facta in foro conſcientię. 505.b

Hęredis inſtitutio per remiſſionem ad ſchedulam in qua illum teſtator habet ſcriptum,valida eſt. ibid.d

Hęredis inſtitutio vi, metu, aut deceptione facta, vel arbitrante teſtatore illum eſſe ſuum conſanguineum,aut defunctum eſſe,quem inſtituere intendebat,aut iam ante inſtituerat, inualida eſt,ſi credendum ſit teſtatorem, ſecluſis his,velle vt bona ſua ad alterum deueniant. 528.a

Hęredes eſſe non poſſunt profeſſi, & coadiutores ſocietatis in bonis ſuorum,neq; domus,aut collegia loco ipſorum, ſed tanquam mortui ad id reputantur.Quin ſi bona aliqua antea habebãt, neq; de illis diſpoſuerunt, pertinent ad ipſorũ hęredes ab inteſtato. 539.a

Hęredes inſtitui poſſunt etiam communitates,niſi ſit ciuitas hoſtium,communitas Iudęorum,aut alia illicita, quę autoritate publica erecta nõ ſit: particulares tamen de iis communitatibus inſtitui poſſunt. 646.d

Hęres inſtitui poteſt amens,infans, mutus, religioſus,niſi ſit profeſſus D.Franciſci, aut noſtrę ſocietatis etiam coadiutor, & deniq; quicunque lege non eſt prohibitus. 647.a

Hęres inſtitui poteſt ſeruus,modo dominus inſtitui etiam poſſit:alioquin inualida redditur inſtitutio, niſi ſeruus manumittatur, aut alienetur. ibid.

Hęredem ſi quis inſtituat ſuum ſeruum, cenſetur illi libertatem concedere. ibid.b

Hęredes eſſe non poſſunt de iure Cęſareo deportati,& damnati in perpetuum ad metalla, neq; legatarij,niſi in alimẽta eis aliquid relinquatur, ſecus de iure Caſtellę,& Luſitano. ibid.c

Hęredes,aut legatarii,eſſe non poſſunt hæretici,& apoſtatę.Et de iure Caſtellę,nec Maumethanus, nec Iudęus inſtitui poteſt à Chriſtiano. Neque item canonico iure clericus poteſt eos, aut quemquam alium paganum inſtituere. 648.a

Hęres eſſe non poterat tranſiens ad ſecundas nuptias intra annum à morte mariti,ſed canonico iure eſt abrogatum. ibid.b

Hæres vt eſſe non poſſit in pœnam eſt ſtatutum in ſequenti Cardinalem, & ob nonnulla alia delicta: vt tamen delinquens ab hęreditate abſtinere teneatur, neceſſe eſt ſententia feratur. ibid.c

Hæres ſi is ſolus inſtituatur, qui hæreditatis eſt incapax

incapax, teſtamentum eſt nullum quo ad legata non pia. De iure tamen Caſtellæ valida ſunt. ibid.d
Hæredes propriè ſunt, tam inſtituti in tota hæreditate, quam in quota illius. 649.b
Hæredes quando in portionibus æqualibus, & quando in inæqualibus cenſendi ſint inſtituti. ibid.c
Hæredes, & hæreditas, defuncti perſonam repræſentant, eaq; ratione iura omnia defuncti, quæ cum eo non expirant, ad hæredes tranſeunt, tenenturque ad debita defuncti, ſoluereque legata. 650.a
Hæredes ſi plures ſint, vt ſingulis iura defuncti cōpetunt iuxta proportionem partis in qua quiſq; eſt inſtitutus: ita ad debita ſolum tenentur iuxta eiuſdem partis proportionem. ibid.b
Hæres ſi non in parte aliquota, ſed in re, aut rebus certis ſimul cum alijs ſit inſtitutus, parum a legatario differt; & ſicut illi nec iura defuncti cōpetunt, ita neque ad debita tenetur, neq; ius accreſcendi illi competit. ibid.c
Hæres ſi in re certa per verba directa, & non communia ſit inſtitutus ſine alio cohærede, vel cum alio, qui repudiet hæreditatem, vel ad quem non deueniat, neq; ad alios eam tranſmittat, verè eſt hæres, eique ius accreſcendi competit, & ſuccedit in iuribus defuncti, atque ad debita illius tenetur: ſecus ſi non per verba directa: nam tunc hæreditas ad hæredes ab inteſtato deuoluitur. 651.a
Hęredis inſtitutio verbis directis, indirectis, cōmunibus, proprijs, ac ciuilibus, quæ. ibid.d
Hæredes inſtituti in rebus certis inæqualibus quo ad valorem, ſi eis ius accreſcendi competat, incrementum diuiditur inter eos in partes æquales, niſi aliud de voluntate teſtatoris cōſtet. 653.b
Hæredi inſtituto in quota, ſi nullus alius ſit inſtitutus, aut alij moriantur ante teſtatorem, vel repudient hęreditatem, accreſcit reliquum hęreditatis, & non deuoluitur ad hæredes ab inteſtato. Idem ſi plures hæredes ſint, & incrementū tūc diuiditur inter eos iuxta proportionem partis ad partem, in quibus inſtituti ſunt. ibid.d
Hæredi inſtituto a milite in re certa aut in quota, quando ſciens & prudens miles de reliquis ſuis bonis non diſpoſuit, non accreſcunt cætera bona, ſed ſpectant ad hæredes ab inteſtato. 654.a
Hærede aliquo inſtituto in re certa, aut quota, ſi conſtat voluntatem teſtatoris fuiſſe, vt reliquū pertineret ad hæredes ab inteſtato, atq; ex ignorātia probabili credidit id vim habere, reliquū in modum fideicommiſſi relinquendum eſt hęredibus ab inteſtato, trebellianica & falcidia non detractis. 656.a
Hæres ſi incapax ſit totius hæreditatis, fas teſtatori eſt illi ea relinquere, quorum eſt capax, & in reliquis inteſtatum diſcedere. 657.d
Hæres inſtitui non poteſt ad tempus, niſi a milite. Et idem dicendum eſt, quod de inſtituto in parte ſolum bonorum. 658.b
Hærede aliquo inſtituto in diem incertum, an & quando eſſet futurus, ſub conditione inſtitutus cenſetur, eique tradenda eſt hæreditas, pręſtita cautione, quòd conditione non impleta illam reſtituet cum fructibus à tempore mortis teſtatoris. 659.a.b
Hęredis inſtitutio in diem certò futurum, ſed incertum quando futurum ſit, valida eſt. ibid.c
Hęredibus inſtitutis duobus, vno ad primum decennium à morte teſtatoris, altero ad reliquum tempus, primus grauatus cenſetur reſtituere hęreditatem ſecundo. Sed non improbabile eſt, validam eſſe vtranque directam inſtitutionem. 660.a
Hęredis inſtitutio alterius voluntati commiſſa inualida eſt iure Cęſareo. ibid.c
Hęredis inſtitutio ſub cōditione de futuro, ſi alius viciſſim me aut alium inſtituat, captoria dicitur & inualida eſt: ſecus ſub conditione ſimili de pręſenti, aut præterito. 661.a
Hęredis mutua inſtitutio, etiam in eodem teſtamēto, prohibita non eſt. ibi.b
Hæredis inſtitutio ſub conditione, quę ab alterius pendet voluntate, ac proinde quæ tacitè ſolum ab alterius pendet voluntate, valida eſt. ibid.c
Hæredis inſtitutio ſub conditione, ſi inſtitutus voluerit, valida eſt. Et tamen quamuis ea conditio virtute in quacunque inſtitutione inſit, quando tamen exprimitur, operatur, vt niſi adita hæreditate hæres è vita diſcedat, illam non tranſmittat ad alios. ibi.d
Hæredis inſtitutio alicuius determinatæ perſonæ, ſed ſub conditione, ſi alius ita fuerit arbitratus, valet; ſed ſi ſufficientem alius reddat rationem, cur non debeat is eſſe hæres, redditur nulla. 662.d
Hęredis aut legatarij ex aliquibus certis inſtitutio, ſi voluntati alicuius ſit commiſſa, valet eſto indignum eligat: ſecus ſi commiſſa ſit illius arbitrio. ibid.
Hæredis inſtitutio ad pias cauſas valida eſt, eſto alterius committatur voluntati. 664.a
Hæredis inſtitutio, melioratio, ſubſtitutio, & tutoris deſignatio alteri commiſſę, itemque teſtamenti confectio, quatenus iure Caſtellę valeāt. 665.a
Hæres neceſſarius quis in iure: diuerſumque eſt aliquem neceſſario ſuccedere teſtatori, velit, nolit. 666.b
Hęredes in quibus portionibus ſint neceſſariò inſtituendi deſcendentes. ibid.d
Hæredes in quibus portionib. ſint neceſſario inſtituendi aſcendentes in defectum deſcendentiū. 669.c
Hęredes neceſſario non ſunt inſtituēdi tranſuerſales, etiā ſi fratres ſint vtrinq; coniuncti. 670.c
Hæredem ſi quis inſtituat perſonam infamem, & prætereat fratrem vtrinq; coniunctum, aut conſanguineum, conceditur fratri querela ad reuocandum teſtamentum & obtinendam hæreditatem. 671.a
Hæredes ab inteſtato ſuccedunt in omnibus defuncti bonis, deducto ære alieno, & competenti impenſa funeris, & deductis legatis, ſi teſtamentum validum eſſet quoad legata. 676.a
Hęres eſt poſthumus parenti (quin potius rumpit teſtamentum illius ſi in eo fuit præteritus) eo ipſo, quòd viuus naſcatur, monſtrumq; non ſit, ei que ſuccedunt aſcendētes ſuperſtites proximiores in gradu, aut alij conſanguinei: in Caſtella neceſ-

acceſſ eſt vt viuat viginti quatuor horis,& baptizetur. 677.a

Hæres ſi parens alter extitit ab inteſtato filio in bonis,quæ ex altero parente,aut ex aſcendentibus illius filio aduenerunt, tranſeatq; ad ſecundas nuptias, & tempore mortis illius ſuperſtes fuerit filius ex priori matrimonio,is ſuccedit in bonis illis deducto vſufructu,&c. 678.a

Hæredibus exiſtentibus parentibus filio, ſi is erat in poteſtate patris,aut de iure communi aui paterni, eſto bona ſint inter parentes diuidenda, vſusfructus tamen eorum ſpectat ad patrem, aut auum,cuius erat,toto tempore quo is vixerit. 679.a

Hæredes ab inteſtato ſunt collaterales proximiores in gradu vſq; ad decimum, deficiẽtibus deſcendentibus,& aſcendentibus. 681.b

Hęredes ab inteſtato ita ſunt fratres vtrinq; coniũcti,vt excludant omnes alios fratres. 682.a

Hæredes ſunt ab inteſtato filij fratrũ vtrinq; coniũctorum cum patruis,ſed per ſtipitem. ibid.b

Hæredes ab inteſtato ita ſunt filij fratris vtrinque coniuncti,vt excludant fratres defuncti ex altera tantùm parte coniunctos. ibid.

Hæredes ſunt ab inteſtato fratres omnes ex altera parte tantum coniuncti,deficientibus fratribus vtrinque coniunctis,& eorum filijs. ibi.c

Hæredes ſunt ab inteſtato filij fratris ex altera tantùm patre coniuncti cum patruis ipſorum fratribus ex altera parte defunctis, ſed ſuccedunt per ſtipitem. ibid.d

Hæredes ab inteſtato ſi ſint fratres ex altera parte, quorum quidam vterini ſint,alij conſanguinei, vterini præferuntur in bonis quæ fuerunt matris,& conſanguinei in bonis quæ fuerunt patris,& cætera bona æqualiter diuiduntur. Idem quando filij horum fratrum per ſtipitem ſuccedunt cum patruis. ibid.

Hęredes ab inteſtato quòd preferãtur ſi ſint vtrinque coniuncti,ſolùm habet locum in fratribus, & in filijs fratrum, nõ verò in nepotibus eorũ, aut in alijs collateralibus, ſed ſemper proximi defuncto ſuccedunt illi per capita. 683.a

Hęredibus exiſtentibus ab inteſtato patri filijs, quorum quidam fratres ſint inter ſe vtrinq; cõiuncti,alij vterini, ſi vnus vtrinq; coniunctorũ repudiet hæreditatem, ſuccedunt in portione illius alij fratres,etiam vterini, non verò filij repudiantis. ibid.d

Hæredes ab inteſtato ſunt per capita,& nõ per ſtirpes,filii fratrum defunctorum, quando nõ ſuccedunt patruo vnà cum alio patruo ſuperſtite, neque tunc locum habet repræſentatio. 685.a

Hæredes ſunt ab inteſtato filij fratris,excluduntq; patruum magnum, cũ quo ſunt in eodem gradu,hoc eſt, fratrẽ patris,aut matris eius defuncti,cui eſt ſuccedendum: quarè in eo euẽtu admittenda eſt repræſentatio. 687.a

Hæredes mutuò ab inteſtato ſunt vir & vxor in omnibus bonis, modò nõ ſit cõſanguineus vſq; ad decimum gradum, qui ſuccedat,& non ſit inter eos diuortium,& de Luſitano iure vir vxorem in domum ſuam receperit. ibid.b

Hæres in qua portione ſit vxor vnà cum filiis mariti eo,quando ſine dote nupſit. ibid.

Hæres exiſtit fiſcus ab inteſtato,ſi non ſit conſanguineus vſq; ad decimum gradum, neq; alter coniux,qui ſuccedant. 688.a

Hæres inſtitutus deſcendens,aut aſcendens,minus quam in legitima portione, agit ſolum ad ſupplementum. 754.a

Hæredis titulo niſi aliquid deſcendenti vel aſcendenti relinquatur,cur pręteritus cẽſeatur, eſto pluſquam legitima illi relinquatur. 759.c

Hęredes tacitè cenſentur in Luſitania deſcẽdẽtes, & aſcendentes in ſuis legitimis, ſi teſtator ſolũ de tertio diſponat ad alia. ibid.d

Hęredis titulo niſi aſcendentibus,& deſcendentibus legitimę relinquantur,cenſentur canonico iure pręteriti. 760.a

Hęredes inſtituti cenſentur liberi, ſi pater filijs relinquat bona ſua,ſingulis res certas. ibi.b

Hæredis titulo relinquenda eſt legitima deſcendẽti aut aſcendenti in regno Caſtellæ, alioquin cẽſetur præteritus, eſtq; teſtamentum nullũ quoad hæredum inſtitutionem. 761.a

Hęres inſtitutus in minori portione, quàm legitima, eſto illam recipiat ſine proteſtatione,& chirographum ſolutionis det, agere poteſt ad cõplementum; quarè in hoc euentu non ſufficit conſenſus tacitus in patris teſtamento. 766.c

Hęredem ſi parens inſtituat filiam in dote, quam acceperat, non competit ei actio inofficioſi teſtamenti, ſed ſolùm ad complementũ, ſi minus legitima erat dos. 789.a

Hęredi inſtituto minus,quàm in legitima, ſiue in quota,ſiue in re certa ſit ita inſtitutus,non conceditur querela inofficioſi teſtamenti ad illud annullandum, ſed ſolum actio ad complementum. 788.d

Hęres aut legatarius, neq; mediatè eſſe poteſt interfector in bonis interfecti,vt ſi vir interficiat vxorem,ex qua habeat filium, exiſtere non poteſt hęres filio in bonis,quæ ex vxore illi aduenerunt,ſed in euentu,quo ad interfectorem deuenire deberent,pertinerent ad fiſcum.Itaq; pater vſufructuarius non eſſet filij in eis bonis, ſed pleno iure pertinerent ad filium. 796.a.b

Hæres ſuus quis dicatur. 793.a.801.b

Hęres ſuus remanet filius licèt religionem profiteatur,per profeſſionemq; patriam egrediatur poteſtatem. 802.a

Hæres ſuus remanet Epiſcopus licèt patriam egrediatur poteſtatem. ibid.b

Hæres ſuus eſt filius adoptiuus,ſi adoptanti ſuccedat ab inteſtato;ſecus ſi ex teſtamento. ibid.

Hęres ſuus eſt nepos filij exhęredati,ſi ab auo hæres inſtituatur, vt hæreditatem non aditã tranſmittat ad patrem ſuum. ibid.c

Hæres ſi adita hęreditate ea hac vita diſcedat,illam tranſmittit ad quoſcunq; ipſius hęredes. ibid.d

Hæres ſi hæreditate delata, ſed non adita, moriatur,non tranſmittit illam,ſed pertinet ad hæredes alios defuncti. Exceptis tribus euentib. ibi.d

Hæres ſuus hæreditatem nondũ aditam tranſmittit ad quoſcunq; ipſius hæredes,modò illã ante mortem non repudiauerit. 803.a

Hæres ſuus dominium comparat hæreditatis ad ſe delatę antequam illam adeat,reliqui verò hæredes non niſi illa adita. ibid.b

Hæres ſuus non cenſetur habere titulũ ad pręſcribendũ rẽ,quã defunctus bona fide ſine titulo poſſi-

poſſidebat: hæres autem non ſuus eum habere cenſetur à puncto aditæ hæreditatis. 801.d

Hæres ſuus repudiare hodie poteſt hæreditatē. 804.a

Hæres ſuus inſtitutus ſub conditione poteſtatiua tranſmittit hæreditatem non aditam ad ipſius hæredes quo ad ſuam legitimam: ſecus quoad incrementum. Ex facultate verò ſola illam repudiandi de iure prætorio introducta, non impeditur tranſmittere etiam incrementum. ibid. d. 805.a

Hæres non ſuus, ſub conditione poteſtatiua inſtitutus, ſi legitimam in eis bonis habeat, non trāſmittit iure ſanguinis incrementum ante aditā hæreditatem. Quòd ſi legitimam nō habeat, neque iure ſanguinis, neq; deliberandi, tranſmittit hæreditatem non aditam. ibid.b

Hæres ſuus ſemper repudiare poteſt hæreditatē, quando à creditoribus defuncti conuenitur, interim dum tacitè aut expreſsè hæreditatem nō adiuit, & conuentus intrà quantum tempus adire aut repudiare teneatur. ibid.

Hæredi ſuo conceditur poſt hæreditatē repudiatā reuocare repudiationem, & adire iterum hæreditatem, & quanto tēpore ſi non erat minor, &, quanto, ſi minor erat, & quouſque. 806.a

Hæres ſuus quanto tempore præſcriptionis via amittat ius, adeundi, occupandiq; hæreditatem, hæreditatemque ipſam. ibid.d

Hæres deſcendentes, ſiue ſui ſint, ſiue non, hæreditatem ſuorum aſcendentium non aditam iure ſanguinis tranſmittunt ad ſuos tantum deſcendentes. 808.a

Hæredes illegitimi portiones, in quib. ex iuris præſcripto ſuccedunt ſuis aſcendentibus, iure ſanguinis tranſmittunt ad ſuos deſcendentes. ibi.c

Hæres ſi inſtitutus ſit deſcendens ſub conditione pendente in futurum, quæ modus non ſit, & diſcedat ante conditionem impletam, non tranſmittit iure ſanguinis eiuſmodi hæreditatem, niſi quoad legitimam, ſi legitimam in ea habeat. ibid.d

Hæres grauatus cogi poteſt adire hæreditatē vt illam reſtituat, ſi verò coactus hæreditatē adeat, amittit Trebellianicam. 853.a

Hęres grauatus ſi ante tempus reſtitutionis fideicōmiſſi delictum cōmittat, ob quod bona ipſius conſiſcentur, fideicommiſſum ad fiſcum pertinet, tempore quo perſeueraturum erat apud delinquentem, niſi contraria fuerit teſtatoris voluntas. ibid.b

Hæres grauatus ſi religionem profiteatur, non idcirco tranſit fideicommiſſum in fideicommiſſarium, niſi profiteatur ordinem minorum, aut noſtram ſocietatem, vel in ea ad coadiutorum gradum admittatur. ibid.c

Hæres eſto profiteatur religionem minorum aut noſtrā, ſi ita grauatus eſt conditione pendente in futurū, aut in diē mortis naturalis ipſius, vtique ſi inde eſt pendens, vt fideicommiſſum ad vnū potius, quam ad alium, perueniat, expectādum eſt id tempus poſt profeſſionem. 844.a

Hæres quando eſt grauatus reſtituere hæreditatē retenta ſibi certa quantitate, non diuiduntur actiones inter ipſum, & fideicommiſſarium, ſed integrę tranſeunt in fideicommiſſarium, eſto quantitas illa quartam excedat. Quòd ſi ad quartam non pertingat, extrahit quòd deeſt, & quoad id diuiduntur actiones. 857.a

Hęres grauatus quæ reſtituere fideicommiſſario teneatur. 856.d

Hęres inſtitutus cum alijs, & grauatus portionem ſuam alteri reſtituere, ſi portioni aliquid in cohęredum defectum accreſcat, id etiam tenetur reſtituere. ibi.d

Hęres grauatus reſtituere, quod poſt ipſius mortē ex hæreditate ſupereſſet, reſeruare cum minimum debet fideicommiſſario quartam hęreditatis partem, & quouſq; hanc poſſit cōſumere. Si reſeruet integram hęreditatem, poteſt ab ea detrahere Trebellianicam. 857.d

Hęres grauatus, ſi quid pereat, tenetur ſolum de lata culpa. ibid.

Hęredis grauati ſunt partus ancillarum percepti ab hæreditate adita, computandi in Trebellianica, quando fideicommiſſum non ſtatum à teſtatoris morte eſt reſtituendum. 858.a

Hęres inſtitutus cum alijs, grauatuſq; reſtituere illis portionem ſuam, cedit illis fideicommiſſum iuxta proportionem in qua quiſq; fuit inſtitutus. ibid.d

Hęres grauatus retinet iura ſepulchri, nec trāſeunt in fideicommiſſariū, quando hæreditaria ſunt: non item tranſeunt ad fiſcum, ſed permanent cum hęrede, eſto tāquam indignus priuetur hęreditate. 859.a

Hęres ſolum conſequitur ſepulchra familiaria defuncti, ſi de familia ſit. ibid.b

Hęres non retinet ius patronatum Eccleſiaſticum, ſed tranſit in fideicommiſſarium; tametſi communis opinio refragetur. 860.a

Hęres grauatus à ſuo aſcendente hęreditatē poſt mortē ſuam reſtituere, tacitam habet conditionem, ſi ſine liberis deceſſeris, quarè eo cum liberis decedente, expirat fideicommiſſum. 863.b

Hęres idem grauatus eſto ſit illegitimus, eodem modo expirat fideicōmiſſum quoad bona, quę licitè ei fuerunt ab aſcendente relicta. 865.b

Hęredi illo modo grauato ſi naturalis filius naſcatur, quando fideicommiſſum expiret, & quādo non, coniecturis eſt iudicandum. 866.a

Hęredis grauati filius adoptiuus non comprehenditur in illa tacita conditione, ſi ſine liberis diſceſſerit: comprehenditur verò legitimatus per ſubſequens matrimonium, quando de contraria inſtitutoris voluntate non conſtat: ſecus legitimatus Principis reſcripto, niſi fuerit ad petitionem inſtitutoris, aut aliter de volūtate illius conſtet. 868.a

Hęrede ſub tacita vel expreſſa cōditione grauato, ſi ſine liberis deceſſerit, expirat fideicōmiſſum, ſi vel vnus ad breuiſſimum tempus ſuperſtes ſit, vel poſthumus naſcatur, ita vt hęres, exiſtat. ibid.e

Hæres ſi ſit grauatus ſub tacita aut expreſſa conditione ſi ſine liberis deceſſerit, & conſtat hæredem & liberos ſimul deceſſiſſe, non expirat fideicommiſſum. Secus ſi non conſtat. Et quando præſumendum ſit, quis ante quem perierit. 869.a

Hæres ſi ſit grauatus ſub tacita aut expreſſa conditione, ſi ſine liberis deceſſeris, ſi liberos ſuper-

ſtires relinquat, non remanent fideicommiſſarij, ſed fideicommiſſum expirat, eaq; bona patri accreſcunt, vt de illis, ſicut de alijs ſuis bonis diſponat. 870.d

Hæres grauatus ſub tacita cõditione, ſi ſine liberis decedat, ſi filios relinquat, expirat fideicõmiſſum, etiam ſi fideicommiſſarius ſit monaſteriũ, aut alia cauſa pia, niſi ad exonerandam cõſcientiam eſſet relictum. 872.b

Hæres grauatus ſub expreſſa conditione, ſi ſine liberis legitimis, atq; ex ſe genitis deceſſerit, reſtituere aliquid, ſi religionem profiteatur bonorum capacem, monaſterium excludit ſubſtitutum, niſi ſubſtitutus ſit pia cauſa, aut aliud de voluntate teſtatoris conſtet, aut niſi duo ſint viciſſim ſubſtituti, & vtriq; ſine liberis decedenti ſubſtituta ſit pia cauſa, vel in Regno Caſtellæ deſcẽdẽti in tertio meliorato traditus eſſet ſubſtitutus, aut niſi in fraudem ſubſtituti, vt eum fideicommiſſo priuet, hæres religionem profiteatur. ibid.d

Hærede ſub tacita conditione, ſi ſine liberis deceſſerit, grauato religionem profitente, fideicõmiſſum non tranſit ad monaſterium. 875.a

Hæredis inſtitutionem non vitiat conditio de facto, aut de iure impoſſibilis, ſed pro non adiecta habetur. 950.c

Hæredis inſtitutio ſub conditione caſuali aut mixta facta vt valida ſit, ſatis eſt ſi cõditio poſt mortem teſtatoris, aut in vita poſt inſtitutionem factam, aut teſtatore ignorante ante eam factam impleatur. 951.c.d

Hæredis inſtitutio facta ſub conditione poteſtatiua, vt valida ſit, neceſſe eſt, poſt teſtatoris mortem impleri, niſi conditio non ſit iterabilis: nã tunc ſatis eſt viuente teſtatore eſſe impletam. ibid.d

Hæredis inſtitutio ſi ſub conditione poteſtatiua ſit facta, nec impletioni ſit terminus præfixus, ſatis eſt, ſi, interim dum hæres viuit, impleatur. 952.a

Hæredis inſtitutio ſi ſub conditione poteſtatiua negatiua fiat, tradenda eſt ſtatim hæreditas præſtita cautione muciana de illa cum fructibus reſtituenda, ſi conditionem fuerit tranſgreſſus. ibid.

Hæredis inſtitutio ſub conditione in alterius cõmodum appoſita, ſi defecerit conditio ex parte illius alterius, habetur pro impleta. ibid.c

Hæredis inſtitutio viduæ, aut viduo facta, etiã ab extraneo, ſub conditione ſi ad ſecũdas nuptias non tranſeat, valida eſt, conditioneq; non ſeruata, venit reſtituenda cum fructibus nulla expectata ſententia. 953.d

Hæredis inſtitutioni factæ illi, qui nunquam fuit coniugatus, ſi apponatur cõditio nunquam celebrandi matrimonium, aut non niſi arbitrio alicuius, pro non appoſita habetur: ſecus ſi non contrahat cum aliquo aut aliquibus, vel ad certum tempus, modo non ideò in pœnam ab eo hæreditas auferatur. ibid.b.954.a

Hæredis inſtitutioni validè apponitur conditio ſi contraxeris cũ hac, aut cum hoc, & cum nullo alio. Quòd ſi per illum alium defuerit, non impedit hæreditatis conſecutionem. 954.a

Hæredis inſtitutioni validè apponitur cõditio ſi religionem ingrediaris, aut ſacerdos fias. ibid.c

Hæredis inſtitutioni ſi apponatur conditio, ſi caſtè vixeris, an impediat tranſitum ad ſecundas nuptias, coniecturis eſt iudicandum, & in dubio pronunciandum eſt non impedire. 955.a

Hæres ſi quis ſub nuptiarum conditione ſit inſtitutus, & religionẽ profiteatur, totum debetur monaſterio. 956.c

Hæres licèt iniquè, conſtitueretur quis ſub conditione, ſi vxorem duceret, aio auocandi eum ab ingreſſu religionis; bono tamen fine, validè ac licitè apponi poſſet ea conditio. ibi.

Hęredi ſi modus impoſſibilis de iure, aut de facto apponatur, pro non appoſito habetur. 969.a

Hæres. Vide Modus.

Hæres ſi quis inſtituatur, exiſtimatus filius, frater, aut alius propinquus teſtatoris, quando alioquin inſtituendus non eſſet, inſtitutio eſt nulla, & hæreditas pertinet ad hæredes ab inteſtato. 968.b

Hæres ſi quis erat inſtitutus, & quod auditũ eſſet illum eſſe mortuum, alius inſtituatur, valida eſt prima inſtitutio. ibid.d

Hæredis inſtitutio quando eſt inualida ob cauſam falſam exiſtimatam, valida quouſq; ſint legata. 969.a

Hæredes occaſione defuncti, vxor illius, & alij propinqui, intra nouem dies à morte defuncti inquietari, aut in iudicium vocari non poſſunt, niſi malitia eorundem neceſſe eſſet aliquid iſtorũ efficere. 990.d

Hæredibus cur quondam deliberatio maior cócedebatur. 991.b.d

Hæres ſi ſine beneficio inuentarij hęreditatem adeat, tenetur creditoribus defuncti vltra vires hęreditatis. 992.a

Hæres ſi, cùm hęreditatẽ tacitè, neq; expreſsè adierit, intra tres menſes, à ſcientia quòd ipſe ſit hęres, illam repudiet, ad nihil quidẽ creditoribus & legatarijs tenetur, attamẽ nullum commodũ ex hæreditate reportat. ibid.

Hęres prorogationem ad deliberandum non petens, & rite inuentarium conficiens, octo commoda reportat. ibid.b

Hæres eſto inuentariũ cõfecerit, ſi, ſciens vires hęreditatis non ſufficere, ſoluit integrè creditoribus primò aduenientibus, aut præpoſuit quos poſtponere debebat, tenetur de damno alijs, & quid in dubio. Idem de legatarijs. ibid.d

Hæres contrauenire nõ poteſt facto teſtatoris pro rata portionis, in qua illi hęres extitit. 994.d

Hęres inſtitutus filius in ſola ſua legitima à patre, qui pręedium aduentitium alienauit, ſi inuentarium confecit, vendicat totum pręedium, ſi verò pluſquam in legitima fuit inſtitutus, quouſque exceptione repellatur. 997.d

Hęres hęreditatem adiens non poſtulato tempore ad deliberandũ, & inuentarium iuxta legis pręſcriptum nõ conficiens, tenetur creditoribus & legatarijs, vltra vires hęreditatis, nullisq; priuilegijs gaudet, quibus ij potiuntur, qui inuentarium conficiunt. 1001.d

Hęredi ſi tempus ad deliberandum petat, quantũ, & à quo poſſit concedi. 1002.a

Hęredi ſi tempus ad deliberandum cõcedatur, trã

ſacto

ſiſcto eo tempore,& hęreditate non repudiata, adita cenſetur.Siue autem tacitè , ſiue expreſsè eam adeat,ſi inuentarium confecit, creditorib. tenetur vltra vires hæreditatis,legatarijs nõ itẽ, quin à legatis detrahit falcidiam. ibid.
Hæres ſi poſtulato tempore ad deliberandum nec inuentario confecto hæreditatem repudiet, iuratur aduerſus eum in litem. ibid.b
Hæredes cum non ſint,qui executores vniuerſales dicantur:ij verò,eſto inuentarium nõ conficiãt, non tenentur ſucceſſoribus & legatarijs vltra vires bonorum defuncti. ibid.d
Hæres inſtituta eccleſia aut pia cauſa ſi inuentariũ non conficiat,vltra vires hęreditatis tenetur cre ditoribus,& legatarijs. 1003.c
Hæres inuentarium non conficiens,aut tempus ad deliberandum petens,tenetur in cõſcientiæ foro creditoribus vltra vires hæreditatis. 1006.c
Hæres inuentarium non conficiens non tenetur legatarijs ante latam ſententiam:quòd ſi abſq; culpa eſt omiſſum.neq; in cõſcientiæ foro poſt latam ſententiam tenetur , neq; in foro exteriori poteſt ferri,ſi in eo non interueniſſe culpã conſtet. 1005.c.& 1007.c
Hæres grauatus non conficiens inuẽtarium, detrahit nihilominus Trebellianicam. 1019.b
Hæredis inſtitutio neceſſaria non eſt in teſtamento ad pias cauſas. 1157.b
Vide Hæreditas.
Hæres illegitimus.Vide Illegitimus.
Hæres.Vide deſcendens,aſcendens,& collateralis.

Hæreſis & Hæreticus.

Hæreſis patris in cauſa eſt, vt a puncto delicti vſuſfructus,quem in bonis filij habebat, ad filium regrediatur. 61.c.d
Hæreſis & condemnatio filij non impedit,quin vſusfructus , quem pater habebat in bonis illius acquiſitis ante crimẽ,apud patrem perſeueret , interim dum pater viuit , aut filius in Caſtella aut Luſitania matrimonium contrahit. 62.a
Hæreſi tam patris, quàm filij, egreditur filius patriam poteſtatẽ, amittitq; vſumfructum in bonis filij:tametſi, quando ſolus filius in hęreſim incidit,pater retineat vſumfructũ in bonis, quę filius ante hæreſim comparauerat. 1083.b
Hæreticus poſt mortem damnatur , & bona illius quocunq; tempore occupantur, niſi quæ à ſucceſſorib. quadraginta annis fuerint poſſeſſa cũ ignorantia,ꝙ crimen fuerit cõmiſſum. 297.b
Hæreticorum bona nullo tempore præſcribuntur aduerſus fiſcum,niſi ſucceſſores in illis ea poſſederint quadraginta annis cum ignorantia delicti hæretici. 313.a
Hæreticorum bona fiſco ſeculari iam hodie applicata ſunt in Hiſpanijs. ibid.d
Hæretici,& apoſtatæ hæredes eſſe non poſſunt. Et de Caſtellæ iure neq; Mahumetanus , neq; Iudęus inſtitui poteſt à Chriſtiano. Neq; iure canonico clerici eos inſtituere poſſunt,aut quemquam alium paganum. 648.a

Herba.

Herbam & fœnum demetẽtes in alienis locis,quæ domini ſuis pecoribus reſeruata habent, vt reſtituere teneantur,non ſolum herbæ valorem , ſed etiam alia damna inde domino ſubſecuta. 873.d

Hidalgo.

Hidalgo in regno Caſtellæ reputatur filius naturalis ex parte hidalgo genitus. 690.d
Hidalguiæ, quam vocant , parentum ſucceſſores non ſunt ij illegitimi filij,qui naturales nõ ſunt. 717.a.b
Hidalguię,quã vocant,ſucceſſores in Caſtella ſunt filij illegitimi naturales. ibid.b

Homicida.

Homicida ſuiipſius,licèt ſibi non faciat iniuriam, ſed cõtra caritatẽ,aut alias virtutes peccet,Deo tamen & Reipublicæ facit iniuriam. 21.d

Homo.

Homo ad imaginem Dei eſt, quatenus libero arbitrio eſt præditus. 97.d
Homo plus ad ſocietatem, quàm reliqua alia animalia,propendet. 118.d
Hominis prima ſocietas, ad quàm maximè propẽdet,eſt maris cum fœmina generationis gratia, vnde familia reſultat. ibi.d
Homo cur ciuile ac politicum animal,ad ciuilẽq; ſocietatem naturaliter inclinetur. 120.c

Hypotheca.

Hypothecæ & pignoris comparatur ius in re.35.a
Hypothecæ,& pignoris diſcrimen. ibid.b
Hypotheca quanto tempore aduerſus creditorẽ , cui erat ſubiecta,præſcribatur. 304.c
Hypothecæ cenſentur ſubiecta eſſe, etiam venalia, ſi quis vel omnia ſua bona, vel certi generis hypothecæ,etiam tacitæ, ſubijciat. 938.c
Hypothecæ non cenſentur ſubiecta venalia , neq; alia ad tempus ibi appoſita,ex eo,ꝙ hypothecę ſubiiciantur res certo loco exiſtentes. ibid.d

Iacens hæreditas.

IAcens hęreditas non datur comparatione hęredis ſui. 804.b
Vide hęreditas.

Ignorantia.

Ignorantia affectata,aut craſſa,ad pręſcribendum non ſufficiunt,quin potius obligationem reſtituendi inducunt ex parte iniuſtę acceptionis. 288.d
Ignorantia iuris pręſcriptionem impedit , niſi ſit valde obſcuri. 289.c.292.d

Illegitimus.

Illegitimorum filiorum varia genera. 589.a
Illegitimi naturales,itemq; nothi, qui Cęſareo iure dicerentur. ibid.b
Illegitimus , qui non eſt ex concubina domi retenta , non putatur filius alicuius , niſi vel is eum recognoſcat, vel aliunde ſufficienter probetur. ibid.d
Illegitimus genitus ex concubina domi retenta,reputatur eius, qui eam retinebat. niſi is contrarium probet. ibid.
Illegitimi naturales filii hodie ſunt omnes, qui cõcepti,aut nati ex illis ſunt, inter quos poterat eſſe legitimum matrimonium . 689.d.698.a
Illegitimus naturalis ex patre hidalgo genitus, hidalgo in Caſtellę regno reputatur. 690.d
Illegitimus ſpurius,licet aliter ſumeretur,ex iis parentib.eſt genitus,qui conceptionis & natiuitatis talis filii tempore dirimens impedimentum ad contrahendum habebant. ibid.
Illegitimi manzares qui. 691.a.697.d
Illegitimis naturalibus & eorum matri,ſi legitimè

deſcendentes,& aſcendentes nõ exiſtant,fas patri eſt de iure communi relinquere omnia bona,aut ea illis donare in vita. 691.a.b

Illegitimis naturalibus, & eorum matri, ſi pater deſcendentes legitimos habeat,fas de iure communi eſt patri relinquere ſolùm duodecimam bonorum ſuorum partem. Quòd ſi mater ſine eiuſmodi liberis viuat, fas eſt ſolũ relinquere illi dimidium duodecimæ illius partis. ibid.b

Illegitimis naturalibus, ſi ſolũ exiſtant aſcendẽtes legitimi,fas de iure communi eſt patri relinquere omnia ſua bona præter tertium,in quo aſcẽdentes neceſſariò illi ſuccedunt. ibid.c

Illegitimis naturalibus de iure communi, ſi pater ab inteſtato diſcedat, neq; relinquat deſcendentes legitimos,neq; item legitimam vxorem, ſolum obuenit ſexta pars bonorum defuncti, inter ipſos, & ipſorum matrem, ſuperſtes ſit, per portiones æquales diuidenda: reliqua verò pertinent ad alios hæredes ab inteſtato. Quòd ſi deſcendentes legitimos, aut legitimam vxorem relinquat, ſolũ tribuenda ſunt alimenta competentia. ibid.d

Illegitimis naturalibus debentur de iure communi alimenta,eſto pater teſtatus diſcedat, nihilq; illis relinquat. 692.a

Illegitimis naturalibus ſextũ bonorũ patris ab inteſtato decedẽtis debetur,eſto aſcendentes legitimos relinquat,aut filios reſcripto Principis legitimatos,aut filios adoptatos. ibi.b

Illegitimis naturalibus nepotibus,aut pronepotibus,de iure communi eadem relinquere & donare poteſt parens ex teſtamento, quæ filijs naturalibus, & eodem modo illi ſuccedunt ab inteſtato,ſed per ſtirpem,locoq; parentum mortuorum,ſi parentes filij erant naturales.Quando autem nepos eſt naturalis ex filio legitimo, auiam eſſe ſuperſtitem, ſucceſſionem non impedit,quin potius is nepos eodem modo ſuccedit tali auiæ. 693.a

Illegitimi aſcendentes eodem modo ſuccedũt deſcendentibus naturalibus ex teſtamento, & ab inteſtato,quo deſcendentes naturales aſcendentibus ſuccedunt. ibid.c

Illegitimus naturalis de iure communi eodẽ modo ſuccedit matri,etiam illuſtri,ac ſi eſſet legitimus filius illius. ibid.d

Illegitimus naturalis de iure communi comparatione auiæ maternæ ſuccedit perinde atq; ſi eſſet legitimus,ſed per ſtipitem ratione matris,eſto illa naturalis eſſet. ibid.

Illegitimus naturalis comparatione auiæ maternæ,& auorum paternorum, ſi mater erat filia naturalis, de iure communi ſolum ſuccedit eo modo quo explicatũ eſt, illegitimos naturales ſuccedere patri. 694.a

Illegitimus naturalis ex matre legitima,vtriq; auo materno eodem modo ſuccedit de iure cõmuni,ac ſi eſſet nepos legitimus. ibid.

Illegitimis naturalibus de iure communi eodem modo ſuccedunt mater, & aui materni,quo illegitimi ipſi illis ſuccedunt. ibid.b

Illegitimus naturalis conceptus aut natus ex patre plebeio exiſtente,perinde Luſitano iure illi ſuccedit,ac ſi eſſet legitimus. ibid.c

Illegitimus naturalis hominis, qui conceptionis & natiuitatis tempore erat caualeiro, Luſitano iure ab inteſtato in nulla portione ei ſuccedit; ex teſtamento, ſi legitimos deſcendentes pater habeat, nihil poteſt illi relinquere, ſi habeat aſcendentes, poteſt de tertio illi relinquere, quod voluerit. Quòd ſi aſcendentibus etiam careat, omnia bona poteſt ei relinquere. ibid.

Illegitimus naturalis in Luſitania matri, & auis maternis ſuccedit eo modo, quo iure communi:auis autem paternis tunc ſuccedit Luſitano iure,quando ſuccedit patri, & in reliquis ſeruantur regulæ iuris communis. ibid.d

Illegitimus naturalis genitus ex propria ancilla à viro plebeio ſuccedit Luſitano iure cum legitimis,modò liber maneat tempore mortis patris. Et eodem modo ſuccedit auis. 695.a

Illegitimis naturalibus filijs, aut nepotibus, ſi pater deſcendentibus legitimis careat,poteſt relinquere omnia ſua bona in Regno Caſtellæ, eſto aſcẽdentes habeat; quod ſi deſcendẽtes habeat, poteſt ſolùm in alimenta illis relinquere quintum ſuorum bonorum. ibid b

Illegitimi naturales in Caſtella ab inteſtato ſuccedunt parentibus eo modo quo de iure communi,ſuperſtitem tamen eſſe vxorem non impedit quominus ſuccedant in quinto bonorum patris. ibid.c

Illegitimi naturales, ſi mater deſcendentes legitimos habeat,ei non ſuccedunt in Regno Caſtellæ,neq; ex teſtamento,neq; ab inteſtato;tametſi fas illi ſit, in vita eis donare,aut poſt mortẽ illis relinquere de ſuo quinto quod voluerit. Quòd ſi deſcẽdentibus legitimis careat,per inde ei ſuccedunt ac ſi legitimi eſſent. ibid.d

Illegitimos naturales filios leges,quæ admiſerũt ad hæreditatem paternam cum legitimis, damnandæ non ſunt tanquam iniquæ. 696.a

Illegitimi ſpurij,hoc eſt,ex parẽtibus,inter quos tempore conceptionis & natiuitatis erat impedimentum dirimens, ſuccedere non poſſunt patri,neq; quicquã ab eo inter viuos accipere, præter alimenta.Quòd ſi plus accipiant,tenentur in conſcientiæ foro,nulla expectata ſentẽtia, id reſtituere hæredibus patris.Quòd ſi hęredes intra duos menſes id exigere negligant,repetit id fiſcus. Hæc ipſa locum habere in Caſtella oſtenditur. 699.a

Illegitimum ſpurium non poteſt pater ſubſtituere vulgari,aut fideicommiſſaria ſubſtitutione, etiã ſi eligatur ab eo,quẽ pater grauauit,vt,cui vellet,hæreditatem reſtitueret. ibid.b

Illegitimũ licèt non poſſit pater ſubſtituere pupillariter in bonis,quæ filius, cui ſubſtituitur,obtinuerit à patre;ſecus tamen in alijs bonis eiuſdẽ filij. ibid.

Illegitimi ſpurij geniti ex coitu damnato & puniabili lege humana,neq; ex teſtamento,neq; ab inteſtato,ſuccedunt matri iure cõmuni & Luſitano,& quis coitus talis. ibid.c

Illegitimus genitus ex ſolutis inter quos nõ aliud eſt impedimentum, quàm votum ſimplex caſtitatis matrimonium non dirimens,naturalis eſt. 702.a

Illegitimus ſpurius in Luſitania,& vbi non eſt ius in contrariũ,matri vniuerſim nõ ſuccedit. ibi.b

Illegitimi vt ſuccedant, aut non ſuccedant matri in Luſitania, & alijs ſimilibus locis, locum non habet lex ſi qua illuſtris. ibi.d

Illegitimus conceptus ſine peccato matris, quia oppreſſa fuit, aut ignorauit non eſſe ſuum coniuge, ſuccedit matri ac ſi eſſet legitimus. 703.a

Illegitimus ex clerico religioſo aut moniali, profeſſis in Caſtella, nec patri, nec matri, nec conſanguineis patris ſuccedit, neque aliud poteſt ab eis obtinere, quam alimenta. Vnde neque pupillariter poteſt ſubſtitui, in bonis, quæ is, cui ſubſtituitur, non habuerit à patre. ibid.b

Illegitimus conceptus ex ea copula, pro qua matri pœna capitis eſt ſtatuta, vt ex adulterio, non ſuccedit in Caſtella matri; poterit tamen mater de quinto ſuorum bonorũ relinquere ei, quæ voluerit. ibid.b

Illegitimi reliqui ſpurij, ſi mater deſcendentibus careat, perinde in Caſtella ei ſuccedunt, ac ſi eſſent legitimi. Quod ſi deſcendentes habeat, ſolum poteſt eis relinquere de quinto ſuorũ bonorum. ibid.c

Illegitimum nepotem filium naturalem, aut legitimum filij ſui ſpurij (qui tamen ex inceſtis nuptijs non eſt genitus) poteſt auus inſtituere hæredem, deficiente prole ipſius legitima: vſusfructus tamen tunc eorum bonorum non pertinebit ad patrem. ibid.d

Illegitimi ſpurij filij, aut filiæ, patri an liceat inſtituere hæredem alterum cum eis contrahentẽ, vel ſocerum, aut ſocrum eorum. 704.a

Illegitimos ſpurios poſſunt alii ab aſcendentibus inſtituere hæredes. Excipiuntur in Regno Caſtellæ filij clericorum, aut religioſorum, & monialium, qui nulli conſanguineo poſſunt ſuccedere. ibid.b

Illegitimis ſpurijs ij aſcendentes ſuccedere nõ poſſunt, quibus tales illegitimi ſuccedere nequeũt. ibid.d

Illegitimi ſpurij fratres, vterini ſint, ſibi mutuo ſuccedunt ab inteſtato, idemque eſt de alijs cõſanguineis ex parte matris comparatione filij illius ſpurij, qui illi fuerint proximiores in gradu. ibid.

Illegitimi ſpurij fratres nõ vterini, id eſt, ex diuerſis matribus, & eodem patre, neque ſibi mutuo ſuccedunt ab inteſtato, neque alijs conſanguineis ex parte patris, idque eſto reſcripto Principis ſint legitimati niſi in eo exprimatur, eſſe etiam ad eum effectum. Ex teſtamento autem ſibi inuicem poſſunt ſuccedere. Idem intelligendum eſt de alijs naturalibus. ibid.

Illegitimus naturalis ſi careat vterino fratre, & habeat fratrem vnum legitimum ex parte patris, is excludit cæteros illegitimos ab inteſtato de iure Caſtellæ. 705.b

Illegitimo naturali hominis plebei æquè ſuccedunt fratres legitimi & naturales in Luſitania. ibid.c

Illegitimis ſpurijs Cæſareo iure denegabantur alimenta. Quod non intelligendum eſt de ijs, ſine quibus conſeruare non poterant vitam, ſed de alijs. ibid.d

Illegitimis omnibus filijs alimenta iure canonico (cui ſtatur) debentur cõpetentia, quando aliunde ea non habent. 706.a

Illegitimis filijs aui in parentum defectum tenentur alimenta præſtare. ibid.d

Illegitimæ ſpuriæ filiæ tradere poteſt parens, in dotem, quod ſatis ſit ad alimenta competentia talis filiæ in totam vitam. In Caſtella tamen ſi parens legitimam ſobolem habeat, excedere non poteſt quintum bonorum patris. 708.d

Illegitimis tam deſcendentibus, quam aſcendentibus, ſi quid conferatur præter ea, quæ leges permittunt, interuenit lethale peccatum, tam dantium, quam accipiẽtium, obnoxiumque eſt reſtitutioni danti, aut hæredibus illius. Quod ſi hæredes negligant intra tres menſes illud repetere, poteſt addicere fiſcus. 711.a

Illegitimo cum ſpe ſola vt reddatur, ſi parens aliquem tertium hæredẽ aut legatarium inſtituat, nulla impoſita obligatione aut grauamine, validum eſt, id etiam ſi pater ſpem ſuam ſignificet, vt hæres aut legatarius eam intelligat. Tunc verò is nihil tenetur tradere illegitimo, ſi autem tradat, validè ac licitè id efficit. ibi.d

Illegitimi ſpurij parens ſi quẽquam inſtituat hæredem, eumque grauet, vt hæreditatem illegitimo reſtituat, ſi is, neque in ſecreto, neque in publico ad id ſe abſtringat, valida eſt inſtitutio, nihilque reſtituere tenetur illegitimo. 712.a

Illegitimo ſpurio ſi reſtituere hæreditatem publicè, vel ſecreto promiſit inſtitutus ab illius parente, præter peccatum illius parentis, & ſpurij, ſi illam recipiat, amittit eam fiſco eccleſiaſtico, ſi hæres inſtitutus erat clericus, alioquin ſeculari. Niſi verò hæres id manifeſtet, amittit omnia ſua bona, & deportatur. Et quod præmium propoſitum ſit ipſi ſpurio, & illi tertio, ſi id manifeſtent. ibid. d

Illegitimo ſpurio qui hæres inſtitutus reſtituere promiſit hæreditatem retinere ſibi licitè eam poteſt ante latam ſententiam, qua fiſco adiudicetur. 714.b

Illegitimo ſpurio qui ita reſtituere hæreditatem ſpopondit, interrogatus à iudice an id promiſerit, confiteri non tenetur, niſi aduerſus eum ſit ſemiplena probatio. 715.b

Illegitimo ſpurio qui ita promiſit reſtituere hæreditatem, ſi illam, aut partem illius ex ſua liberalitate illi reſtituat, & non quaſi illi debitam ex promiſſione, comparat ſpurius dominium illius, licitèque illam retinet ante latam ſententiam. ibid.e

Illegitimus ſpurius ſi ea bona accepiſſet tradita ſibi inuoluntariè mixtè ab hęrede, ex ignorantia credente illa in conſcientia ei deberi, tenetur ante latam ſententiam reſtituere illa hæredi. Poteſt etiam iure ſuo vti, remque detegere, & in præmium accipere licitè dimidium. ibid.d

Illegitimis duobus filijs ſpurijs diuerſorum parẽtum, ſi parentes mutuo dent, vnus filio alterius ex pacto inter eos, inualidum id eſt & reſtitutioni obnoxium ante latam ſententiam danti, aut hæredibus proprij parentis, ſi æquale fuit vtrinque datum. 716.a

Illegitimi ſpurij, ſi legitimati ſint ab eo qui poteſtatem habet ad id excipere à parenti poſſunt, quantum legitimatio permittit. Quin inſtitutus ante legitimationem obtineat, validam inſtitutionem

ſtitutionem antea factam reddit. ibid.c
Illegitimi inſtitutio ſub conditione, ſi à principe legitimetur, valet legitimatione poſt patris mortem obtenta. Debet tamen continuo poſt mortem patris peti, & ſi petita ſemel denegetur, inualida redditur inſtitutio. ibid.d
Illegitimi, qui naturales non ſunt, parentibus nõ ſuccedunt in nobilitate, & in ijs, quæ cum nobilitate coniuncta ſunt. 717.a
Illegitimi naturales in Caſtella ſucceſſores ſunt nobilitatis parentum, quam hidalguia vocant, eorumque, quæ cum nobilitate ſunt coniuncta. ibid.b
Illegitimi pares ſunt cum legitimis quoad ea, quę ad ius ſanguinis, & ad paternam pietatem ſpectant: vnde parricidæ ſunt, ſi patrẽ interficiant, & teſtificari nõ poſſunt in cauſis parentũ, quãdo legitimi non poſſunt, & inhabilitatem ex crimine patris reportant, ſicut legitimi, & quæ ſolemnitas in teſtamento patris ſufficit inter legitimos, ſufficit inter illos. ibid.d
Illegitimus natus ſpurius propter impedimentũ dirimens matrimonium, quod conceptionis, & natiuitatis tẽpore erat, & à parentibus ignorabatur, ſi poſtea ſublato impedimento contrahant, non legitimatur. 722.d
Illegitimus naturalis non legitimatur per ſubſequens matrimonium ignoranter cum impedimento dirimente contractum. 723.a
Illegitimi vt minores ordines ſuſcipiant, & beneficia, quæ neque curam habent animarum, neq; perſonatus ſunt, obtineant, diſpenſant epiſcopi. 727.c
Illegitimus, etiam ſpurius, per ingreſſum religionis profeſſione emiſſa manet diſpenſatus ad ordines ſacros ſuſcipiendos, non verò vt pręlatus fiat. 737.a
Illegitimus quando ex ſola iuris diſpoſitione excluditur à feudo, aut maioratu, ſi legitimetur à principe ad eum effectum, ſuccedit in feudo, aut maioratu: ſecus ſi non exprimatur legitimari ad eum effectum. ibid.d
Illegitimi portiones, in quibus iuris præſcripto ſuccedunt ſuis aſcendentibus, tranſmittunt iure ſanguinis ad ſuos deſcendentes. 808.d
Illegitimus inſtitutus in bonis, quæ fas ſit ab aſcẽdentibus ei relinqui, ſi grauetur alteri per ſuã mortem reſtituere intelligitur, ſi ſine liberis deceſſerit. 865.b
Illegitimus naturalis filius an ſit etiã intelligẽdus in tacita conditione deſcendentis hæredis grauati aliquid poſt mortem ſuam inſtituere, coniecturis ex circunſtantijs concurrentibus eſt iudicandum. 866.a
Illegitimam filiam ſpuriam non tenetur pater dotare, licet poſſit, ſi velit, id efficere: tenetur tamẽ alimenta ei præbere. 1052.a
Illegitimus filius, etiam ſi naturalis ſit filiusfamilias non eſt, niſi legitimetur, nec ſufficit diſpenſatio. 1065.c
Illegitimi conferunt, quando legitimæ eis debentur. 1114.d
Vide. Alimenta, & legitimatio.

Imago.

Imago Dei eſt in homine, quatenus libero arbitrio eſt præditus. 97.d

Immobiles res.

Immobiles, & mobiles res quæ, & ex iuribus & actionibus quæ cum immobilibus, & quæ cũ mobilibus computentur. 302.b

Imperator & imperium.

Imperatoria dignitas ad regiam reducitur, & de illius origine. 128.b
Imperatores Romani poſtquam fidẽ ſuſceperũt, patroni ac defenſores fuerunt Eccleſiæ. ibid.c
Imperatoris electores qui, & quando conſtituti ſunt. 129.b
Imperatoris electi examen approbatio, confirmatio, & coronatio aurea corona ad ſummam Põtificem ſpectat. ibid.c
Imperator coronis tribus, vbi, & à quo ſingulis coronetur. ibid.
Imperatoris inſtitutio quo fine, & ad quæ imperator tenetur. ibid.d
Imperator non eſt dominus orbis. 160.c
Imperium Romanum à Græcis ad Gallos quando tranſlatum. 128.c
Imperium ad Germanos quando tranſlatum. 129.b
Imperia quatuor de quibus Daniel. Romanum inter ea florentiſſimum, & potentiſſimum 130.a
Imperia illa quatuor inſtè ne fuerint comparata. ibid.b

Impenſa funeris.

Impenſa funeris creditoribus, & æri alieno præfertur nefaſque eſt creditoribus ob debita ſepulturã impedire. Et in cõſcientiæ foro quantũ de impenſa ſit detrahendum quãdo bona creditoribus non ſufficiunt. 1105.d
Impenſa funeris in Caſtella, ſi defunctus deſcendentes habeat, etiam ſi alterum coniugem ſuperſtitem relinquat, extrahitur de ſolo quinto defuncti: alioquin de toto aceruo. 1106.d

Impoſſibilis.

Impoſſibilis conditio. Vide conditio.
Impoſſibilis modus. Vide modus.

Impubes.

Impubes, etiam ſi miles ſit, ante quatuordecimũ, aut duodecimum annum expletum teſtari nõ poteſt, etiam ad pias cauſas: dies tamẽ vltimus inceptus habetur pro expleto. Neque malitia ad teſtandi effectum ſupplet ætatem. Princepſque diſpenſare cum eo poteſt vt teſtetur. 531.a

Incorporalia.

Incorporalia quæ in iure dicantur. 32.d
Incorporalium quando ius ad rem, & quãdo ius in re comparatur. 33.b
Incorporalis rei ad hæraditatem pertinentis, aut legatæ in ſingulari comparant hæredes, & legatarius ius in re ſtatim adita hæreditate. 34.d

Infans.

Infans quis, & quis infantiæ proximus. 1054.d

Infidelis.

Infideles dominia, legitimosque reges habere poſſunt. 136.b
Infidelibus, qui baptiſmum non ſuſceperunt, inferri non poteſt bellum eo titulo, quod infideles ſint, fidemve ſuſcipere non velint. 445.c

Iniuria.

Iniuria vt nõ niſi à volente ſaltem imputatiuè fiat,

ita

ita non niſi nolens dicitur eam pati. 21.c

Iniuriam vt quis patiatur, ſatis eſt ſi inuoluntariè mixtè iniuſtum patiatur. 22.c

Iniuria vt inferatur nullo eam patiente. ibid.

Iniuria culpa lethalis ex ſuo genere. ibid.d

Iniuriæ menſura ius. 28.d

Iniuria non fit rebus arbitrio non præditis, fieri tamen in eis iniuria poterit dominis earum. 29.d.& 39.b

Iniuriç ſola libero arbitrio prædita capacia, quç in animalibus, & aliis ſuis rebus iniuriam pati poſſunt. 39.b.& 97.c

Iniuſtitia, & iniuſtum.

Iniuſtitia duplex, latè ſumpta, & preſſe. 19.d

Iniuſtitia latè in omni peccato cernitur. 20.b

Iniuſtitia culpa lethalis ex ſuo genere. 22.d

Iniuſtum faciens quando non ſit iniuſtus. 20.d

Iniuſtum faciens ſemper eſt iniuſtus, quando omnino a culpa circunſtantia aliqua nō excuſatur. ibid.d

Iniuſtum, & iniuriam pati, interdum differunt. 21.b

Innocens.

Innocentem bello iuſto per ſe, & ex intentione interficere, nefas eſt. 485.a.b

Innocentes fas eſt per accidens interficere bello iuſto, etiam ſcienter. 486.d

Inquiſitores.

Inquiſitores hæreticç prauitatis ſub pœna excommunicationis, à qua abſolui non poſſunt, reſtituere pręcipiuntur, ſi quæ prætextu officii inquiſitionis extorſerunt, aut ſi quæ bona eccleſiarum ob clericorum delictū fiſco addixerunt. 367.d

Irregularitas.

Irregularitatē ex periculoſa venatione, morte ſubſecuta, quando Eccleſiaſticus incurrat. 235.d

Irregularitas, ſiue pro culpa, ſiue ſine culpa imponatur, eo ipſo incurritur, quo id adeſt, pro quo eſt impoſita, nulla expectata ſententia. 415.a.col.2

Irregularitatem non incurreret clericus interficiēdo in bello, quando a ſummo Pontifice conceſſum illi eſſet pugnare. 451.b

Irregularitatem non incurrit clericus bellum iuſtum ſuadendo, & ad illud inducendo, aut quādo præpoſitus eſt Eccleſiæ, vocando principem ſecularem, qui bello illā ab hoſtibus defendat, eſto mortes ſequantur. 452.a

Irregularitatem non incurrit clericus, qui dominus eſt temporalis reipublicæ alicuius, bellum iuſtum indicendo, & ducem conſtituendo, qui loco ſui illud exequatur, eſto mortes ſequātur. ibid.b

Irregularitem incurrit eccleſiaſticus, qui dux eſt belli, aut præpoſitus iis, qui tormenta bellica applicant, aut incendunt, ſi mors aut mutilatio inde ſequantur. ibid.c.d

Irregularitatem non incurrit Eccleſiaſticus, qui in conflictu belli aduerſus Eccleſiæ hoſtes in genere adhortatur ad fortiter agendum, & non ſuccumbendum. ibid.d

Irregularitatem incurrit, qui occidit, aut mutilat, quando vitare poteſt occiſionem, etiam cum iactura proprii honoris, famæ, aut bonorum tēporalium. Item quando occidit in defenſionē alterius, quando ſub lethali culpa non tenetur occidere. 457.b

Irregularitatem incurrit, qui occidit, aut mutilat, quando ad id ex eo ſub culpa lethali tenetur, q ipſe ſua ſponte ſe ſubiecit muneri ex quo ad id tenetur, vt occidit iudex. Itē; qui ſua culpa in eas ſe redegit anguſtias, vt ad euadendam propriam mortem, aut patris, neceſſe illi fuerit alterum interficere. ibid.

Irregularitatem nō incurrit, qui interficit, aut mutilat, aut morti vel mutilationi alium ſubijcit, denunciando, aut alia ratione, quando ad id tenetur ſub culpa lethali, non ob munus, cui ſe ſubiecerit, neq; ob ſuam culpam in eas ſe redigens anguſtias. Neq; in his euentibus neceſſaria eſt proteſtatio. ibid.d

Irregulares ſunt omnes bello iniuſto pugnantes, & conſilium aut auxiliū præbentes, quales ſunt regulariter omnes de exercitu, ſecuta morte alicuius, aut mutilatione. 460.a

Irregularitatem non incurrunt clerici in bello iuſto illicitè pugnantes, eſto ipſi in genere alios adhortentur ad pugnam, & ad non ſuccumbendum, & eſto ipſi aliquos vulnerent, modò tamen neminem ipſi interficiant aut mutilent, & eſto exercitus plurimos interficiat. Idem longè maiori cum ratione eſt de laicis exercitus, qui per ſeipſos nullum interficiunt aut mutilāt. ibid.b

Irregularitatem non incurrunt clerici de conſenſu Summi Pontificis pugnantes, eſto multos interficiant: ſecus de laicis in eodem exercitu pugnantibus. ibi.d

Irritare.

Irrita reddere poteſt ex rationabili cauſa pacta, contractus, promiſſiones, & renunciationes iuramento confirmata, non ſolum eccleſiaſtica, ſed etiam laica poteſtas. 619.d

Irrita cur reddere poſſit tutor vota perſonalia impuberis: non verò curator perſonalia vota puberis. 1025.c

Inſinuatio.

Inſinuatio teſtamenti, quando teſtator erat laicus, fieri debet coram iudice ſeculari, & non corā iudice Eccleſiaſtico, eſto hæres, & executor Eccleſiaſtici ſint: contra fieri debet, ſi teſtator erat Eccleſiaſticus: & promiſcuè coram vtroque, ſi teſtator erat laicus, & teſtamentum ad pias cauſas. 1867.b

Inſtitutio.

Inſtitutio, & inſtitutus. Vide hęres.

Inſula.

Inſulæ repertæ in mari deſertæ iure gentium fiūt primo occupantis. 258.d

Inſula in medio fluminis nata ad quem pertineat. 232.a

Interdictum.

Interdicti tempore licet præſcribi poſſit, vt celebretur pulſatis cāpanis, & alta voce; reuocari tamen ea conſuetudo, vtpote contra neruum diſciplinç eccleſiaſticæ, poteſt. 336.a

Interficere.

Interficiens ſeipſum, licet ſibi non faciat iniuriam, ſed ſolum peccet contra caritatem, & alias virtutes, Reipublicæ tamen, & Deo iniuriam facit. 21.d

Inter-

Interficere malefactores poſſent capita familiarũ, ſi in communitatem maiorem non conuenirẽt, poteſtatemve ſuperiorem non haberent: ſecus verò de priuatis hominibus. 123.a.c

Interficere malefactores iure naturali prohibitum eſt priuatis, conceſſum verò Reipublicæ. 123.a

Interficiendus iniuſtè quouſq; licitè in ſeruum emi poſſit. 173.d

Interficiendus iuſtè ab infidelibus poteſt licitè in ſeruum emi. ibid.c

Interfector hæreditatem interfecti fiſco amittit, adeoque, vt neque mediatè in bonis, quę iure hęreditario fuerunt illius, ſuccedere poſſit. Excipitur, niſi interfectus illi pepercit. Et cum tempus haberet ad mutandum teſtamentum, illud non mutauit. 795.b

Interfecti hæres tenetur interfectores accuſare, alioquin hæreditatem fiſco amittit. Excipitur filius interfectoris, & etiam interfectoris pater. Et intra quantum tempus debeat intentari accuſatio. Et quando ante aditam hęreditatem, & nũ hoc vltimum hodie vim habeat. 796.d

Interfectori quòd hæres poſt accuſationem intentatam parcat, non eſt in cauſa quòd hæreditas ad fiſcum pertineat. 799.a.b

Interruptio.

Interrumpitur naturaliter præſcriptio, ſi deſinat poſſeſſio ciuilis, aut bona fides. Et ea, quę requirit titulum, interrumpitur etiam, ſi titulus deficiat. 331.a

Inteſtatus.

Inteſtatus quis diſcedere dicatur, & vide ab inteſtato. 95.d.675.d

Intruſus.

Intruſus in beneficium Eccleſiaſticum quis.

Inuenta & inuentor.

Inuenta, quorum non reperitur dominus, deputata in Luſitania non ſunt redemptioni captiuorum, vt quidam redemptionis miniſtri contendunt. 253.c

Inuentori accipitrum, & mancipiorum fugitiuorum quæ præmia propoſita in Luſitania. 358.d

Inuentori ſi quid ſit propoſitum, aut promiſſum pro re inuenta, ſoluendum illi eſt: & quo titulo licitè accipiatur: ſecus ſi ſolum ad vexationem redimendam, quia aliter non vult id tradere. Quod verò datur, regulariter eſt cẽſendum dari ex gratitudine, liberalitate, & gaudio recuperatæ rei amiſſæ. Semper verò tenetur dominus ſoluere, ſi quid induſtriæ, laboris, aut alterius rei pretio æſtimabilis, ab inuentore appoſitum ſit. 359.b

Inuentarium.

Inuentarij beneficio poſthabito ſi hæres hæreditatem adeat, tenetur creditoribus defuncti, vltra vires hęreditatis. 992.a

Inuentarium ritè conficiens hæres, & prorogationem ad deliberandum non petens, octo commoda reportat. ibid.

Inuentarium licèt confecerit hęres, ſi ſciebat vires hæreditatis non ſufficere omnibus creditoribus & ſoluit integrè primo accedentibus, abſ præpoſuit, quos poſtponere debebat, tenetur alijs de damno, & quid in dubio. Idem de legatarijs. ibid.d

Inuentarium non conficiens iuxta legum præſcriptum, & hæreditatem adiens, tenetur creditoribus & legatariis vltra vires hęreditatis, nulloque priuilegio gaudet inuentarium conficientis. 1001.d

Inuentarium licèt nõ conficiant ij vniuerſales ſucceſſores, qui hęredes nõ ſunt, non tenentur creditoribus, & legatarijs vltra vires bonorum defuncti, & qui tales ſint. 1002.d

Inuentarium non conficiens Eccleſia, aut pia alia cauſa hæres inſtituta, creditoribus & legatarijs tenetur vltra vires hæreditatis. 1003.c

Inuentarium non conficiens hæres non tenetur legatariis vltra vires hæreditatis ante latam ſententiam, neque poſt eam latam tenetur in foro conſcientię ſi ſine culpa inuentarium ſic omiſſum: quòd ſi id in exteriori foro conſtet, ferri non poteſt ſententia. 1005.b.& 1007.e

Inuentarium non conficiens hæres, aut tempus ad deliberandum petens, in exteriori foro tenetur creditoribus vltra vires hæreditatis. 1006.c

Inuentario forma adhibenda. 1008.e

Inuentarium incipi debet intra triginta dies à ſcientia delatæ hæreditatis, modo hæres impeditus non ſit, & quid de iure Luſitano. ibid.

Inuentarium eſto non incipiatur intra triginta dies à ſcientia delatę hęreditatis, validum eſt, ſi abſoluatur intra tempus à lege datum. 1010.a

Inuentarium intra quantum tempus abſoluendũ, & quid iure Luſitano. ibid.b

Inuentario conficiendo citari debent creditores & legatarii, & quo pacto, & quid in Luſitania. 1011.d

Inuentario conficiendo adeſſe debet notarius, aut tabellio, & quãdo duo neceſſarii, & quid in Luſitania. ibid.c

Inuentarium nõ vitiat omiſſio leuis ſolemnitatis, etiam præſcriptę in forma. 1013.c

Inuentario quæ ſcribi debeant. 1014.a

Inuentario ſi quid non ſit ſcriptum, eò quod celatum ſit, aut vſurpatum, in quam pœnam incidat de iure communi & Luſitano id faciens, & ad quid teneantur qui ſimilia celauerint. ibid.b

Inuentario ſi quid ſit per errorem appoſitum, an audiatur qui id appoſuit. 1016.b

Inuentario ſubſcribere debet hęres, aut alius tabellio loco illius, vel procurator hæredis, quando per procuratorem confectum eſt inuentarium, & quouſq; hęc in Caſtella & Luſitania conſuetudine derogata ſint. ibid.d

Inuentarium, quando ſunt multi hęredes, omnes tenentur conficere, aut committere vni aut pluribus ipſorum, vt illud conficiant. 1017.b

Inuentarium non poteſt teſtator remittere hæredibus comparatione creditorum; quin potius tenebuntur illis vltra vires hæreditatis: comparatione verò legatariorum, & fideicommiſſariorum, poteſt illud remittere, neque ad legatate-

ta tenebuntur vltra vires hæreditatis, & detrahent falcidiam, & Trebellianicam. ibid.d
Inuentarium tenetur conficere hæres comparatione ſideicommiſſarij vniuerſalis, ſi fideicommiſſarius id petat, pœnæ tamen, ſi illud non conficiat, locum non habent: ſi tamen accedente iudicis præcepto illud omittat, iurabit fideicommiſſarius aduerſus eum in litem. 1018.a
Inuentarium non conficiens hæres grauatus detrahit nihilominus Trebellianicam. 1019.b
Inuentarium remittere poteſt teſtator ſucceſſori primo in maioratu comparatione poſterioris, eaq; de illo quoad inuentarium dicenda ſunt, quæ de hærede grauato comparatione fideicommiſſarij. ibid.d
Inuentarium eo modo, & ſub eiſdem pœnis & damnis tenetur conficere fideicommiſſarius comparatione creditorum, & legatariorum, quo ſuus anteceſſor, quando is illud non confecit. 1020.a
Inuentarium ſi non faciat vſufructuarius non legalis, in nullas incidit pœnas: illud tamen tenetur requiſitus efficere, quod ſi à iudice facere iuſſus non fecerit, iuratur aduerſus eum in litem, & in pœnas, quas ei iudex ſtatuerit, incidit. ibid.c
Inuentarij confectio an remitti à teſtatore poſſit, ſuperuacanea quæſtio. 1021.b
Inuentarium licet pater vſufructuarius facere nõ teneatur, quando tamen tempore traditionis non conſtaret, quæ bona eſſent aduentitia filij, in foro conſcientię tenetur facere deſcriptionem eorum, & ad id in exteriori foro poſſet cogi. Et quid de iure Luſitano. 1022.a
Inuentarium rerum Eccleſiaſticarum præcipiuntur in Caſtellæ regno facere prælati & abbates, & an iure communi ad id teneantur. 1023.d
Inuentarium omnium bonorum facere tenentur tutores & curatores coram tabellione, num coram iudice, præſertim in Caſtella & Luſitania. 1042.c
Inuentarium remittere poteſt teſtator tutori, & curatori, tametſi non circa minoris legitimã: non obſtante etiam tali remiſſione, poteſt iudex præcipere, vt circa alia item bona fiat. 1043.c
Inuentarium niſi tutoribus, & curatoribus ſit remiſſum, nihil agere poſſunt ante illud confectum, niſi vrgeat neceſſitas, & quæ pericula eis immineant, ſi ante illud confectũ aliqua agãt. ibid.d
Inuentario quæ a tutore & curatore ſcribenda ſint. Si quid autem tanquam minoris fuerit ſcriptum pręſumptio eſt iuris & de iure ad minorem pertinere, neque admittitur probatio in contrarium: ſecus ſi extra inuentarium ſcribatur, aut dicatur. 1044.c

Inueſtitura.

Inueſtitura feudi quid. 67.a

Inuoluntarium.

Inuoluntarium mixtè quouſque diſpoſitionem vltimam vitiet, cum onere reſtituendi illi, in cuius detrimentum id cedit. 527.d.528.b

Iudeus.

Iudæis matrimonium cum muliere de alia tribu quouſque erat prohibitum. 141.c.d.

Iudex & iudicium.

Iudex ex commutatiua iuſtitia tenetur, dicitque ius. 26.a
Iudicio neque actiuè, neque paſſiue admittitur minor ſine curatore, ſaltem ad eam cauſam, niſi cauſa ſit ſpiritualis, aut ſpirituali annexa. Et impuberi poſt ſeptennium in his cauſis, quis curatorem tradat. 1024.d
Iudicio contendere non poſſunt pater & filius, qui in ipſius eſt poteſtate, niſi de caſtrenſi, aut quaſi caſtrenſi peculio, & in paucis alijs. 1074.a
Iudicio non poteſt agere filius etiam illegitimus, cum aſcendente aliquo niſi petita prius, & obtenta facultate à iudice. Excipe iudicia ſpiritualia, & ſpiritualibus annexa. 1075.a
Iudicio quatenus filiusfamilias contendere non poſſit ſine conſenſu patris, neque alius cum ipſo. ibid.c
Iudex. Vide accipere.

Iuramentum.

Iuramentum vires tribuit alienationi fundi dotalis. 614.d
Iuramento firmatur contractus & alienatio minoris. 615.a
Iuramentum vires tribuit remiſſioni legitimæ, aut partis illius. ibid.b
Iuramentum, etiam ſi vi, metu, aut dolo ſit extortum, ſeruandũ eſt, quando alioquin firmat contractum: poteſt tamen peti tunc & concedi relaxatio illius. ibid.d
Iuramentum homini ſine vi, metu, aut dolo præſtitum, relaxari non poteſt per prælatum, niſi commune bonum contrarium poſtulet. 616.a
Iuramentum relaxari poteſt per ſuperiorem quãdo in illo eſt poteſtas ad illud remittendum, quæ eſt in eo, cui eſt præſtitum. Ea ratione Summus Põtifex relaxat iuramentum, vt qui gradũ inferiorem in vna vniuerſitate ſumpſit, ſumat in alia ſuperiorem. ibid.b
Iuramentum quando diſpoſitioni alioquin nullæ vires tribuat, & quando non. ibi.c
Iuramenti obligatio remitti poteſt, tum ab eo, cui eſt factum, tum etiã ex rationabili cauſa à prælato eius, cui eſt factum. 617.a
Iuramentum de re indifferenti Deo factum, eſt nullum: ſecus de eo, quod ſit homini. ibid.b
Iuramentum de re meliori Deo factum, eſt votũ iuramento firmatum. ibid.c
Iuramentũ Deo factum, ſi maius bonum impediat, eſt nullum, ſecus de iuramẽto homini facto. ibid.
Iuramentum Deo factum relaxare pertinet ad ſolas Eccleſiaſticas poteſtates: factum verò homini pertinet, tum ad ipſummet, tum ſuperiorẽ illius, tam Eccleſiaſticum, quam laicum, ex cauſa rationabili. ibid.d
Iuramentum relaxare homini præſtitum, ad ſuperiorem eius, cui eſt præſtitum, ſpectat; non vero eius, qui id præſtitit. Quare relaxare iuramẽtum infideli præſtitum à Chriſtiano, nõ ad prælatos, ſed ad ſuperiorem infidelis attinet. 619.c
Iuramentum poteſt irritum reddere, non ſolum poteſtas Eccleſiaſtica, ſed etiam laica, irrita ipſo iure

iure ex rationabili cauſa reddendo pacta & promiſſiones iuraměto confirmata, quaſi alioquin valida eſſent. ibid.
Iuramentum apponi non poteſt pactis in Caſtella, niſi talia ſint, quæ ſecluſo iuramento vim nõ haberent, aut niſi ſint cõductionum redituum Eccleſiarum, aut Eccleſiaſticorum, vel ſint compromiſſa, contractus dotis, aut arrharum, aut perpetuæ venditiones, donationes, & alienationes. Quod ſi apponantur, irrita ſunt talia pacta. 620.b
Iuramentum in Luſitania nulli omnino pacto poteſt apponi ſine facultate Regis alioquin eſt irritum pactum, & iuramentum. ibi.d
Iuramenti relaxatio, vt res iudicio examinetur, etiam à laicis poteſtatibus concedi poteſt. 621.a
Iuramenti materiam eſſe licitam, an non, vnde ex pendendum. ibid.b
Iuramenti promiſſorij duplex obligatio iuramento propria. Altera, communis iuramento omni de re non illicita. Altera propria iuramento mere ſpontaneo, in quo iniuſtitia non interuenit ex parte eius, cui adimpletur. 622.c
Iuramenti obligatio communis omni iuramento de re non illicita, eſt perſonalis, neque tranſit ad hæredes iurantis: alia vero tranſit ad hæredes, ſine periurij tamen periculo. 623.d
Iuramenti obligatio prima actionem non parit; ſecunda vero parit, etiam hæredibus eius cui eſt præſtitum, & aduerſus hæredes iurantis. 623.d
Iuramenti relaxatio ſeu abſolutio ad effectum agendi quid. 624.b
Iuramenti relaxatio ad effectum agendi eſt nulla, quando obtinenti conſtat aduerſarium licitè petere, quod ſub iuramento ſibi eſt promiſſũ, periuruſque eſt, qui ex illa agit. ibi.d
Iuramentum reuiuiſcere non facit obligationem pacti, aut promiſſionis alioquin irritæ, ſed ex iuramento oritur obligatio duplex iuramento propria. ibid.
Iuramento illud non reuocandi firmatum teſtamentum de re non illicita, abſque periurio reuocari non poteſt. 628.a
Iuramentum promiſſorium, vt iudicetur an obliget, ad quid attendendum. 629.d.
Iuramento duobus modis poteſt confirmari teſtamentum. Vno, non impedit reuocationem; altero, impedit. 631.b
Iuramento confirmata pœna, ſi teſtamentum reuocauerit, aut ſponſalibus non ſteterit, debetur non ſtando promiſſis. 632.c.d
Iuramento illud non reuocandi confirmatum teſtamentum, ſi reuocetur non ſolum teſtator eſt periurus; ſed etiam hæredes alij tenentur in conſcientia, & exteriori foro illud implere, quatenus iuramento erat confirmatum. 634.b
Iuramento illud non reuocandi confirmatum teſtamentum cenſetur habere clauſulam derogatoriam ſequentium teſtamentorum. 641.c
Iuramento confirmata ſtatuta. reuocata non cenſentur generali ſtatutorum in contrarium derogatione. ibid.
Iuramento confirmatum poſterius teſtamentum, derogat quodcunque prius, niſi iuraměto promiſſorio illud non reuocandi eſſet confirmatum. 644.d
Iuramento ſi quis hæreditati paternæ renunciaſſet, quando valida eſt talis renunciatio, dicere non poteſt teſtamentum nullum in quo à patre eſſet præteritus, aut exhæredatus. 764.d
Iuramentum in litem quid: conceditur que aduerſus hæredem, qui poſtulato tempore ad deliberandum, nec inuentario confecto hæreditatem repudiat. 1001.c
Iurent quæ tutor & curator quando munus ſuſcipiunt. 1042.a

Iuriſdictio.

Iuriſdictionem temporalem, licet habere poſſint Eccleſiaſtici, eſſe non debet maior, quam oportet, & per alios eſt exercenda. 148.a
Iuriſdictionem reipublicæ in Caſtellæ, & Luſitaniæ regnis tota eſt in rege, & ab eo in alios deriuatur. 322.a
Iuriſdictio gradus primi meri aut mixti imperij conceſſa non cenſetur, niſi expreſſe concedatur, etſi apponatur clauſula, qua omne merũ, & mixtum imperium concedi dicatur: intelligitur enim de ſolis cæteris gradibus. Et quæ ad primum gradum meri & mixti imperij pertineant. ibid.d
Iuriſdictio in Luſitania, etiam tempore de cuius initio non extat memoria, non præſcribitur aduerſus regẽ, niſi adſit titulus aut ſententia, quæ in rem tranſierit iudicatam. 324.d
Iuriſdictio. Vide poteſtas.

Ius.

Iuris variæ ſignificationes. 6 b
Ius pro iuſto accipitur, & pro legibus, & arte iuſti. 6.c
Ius a iuſtitia dictum. 7.a
Ius in qua ſignificatione iuſtitiæ obiectum. ibid.b
Ius pro facultate. 10.c
Ius dicere eſt ſententiam proferre. ibi.
Iuris pro iuſto latè, & preſsè ſumpto, & ſumpto pro lege, eædem diuiſiones. 9.a
Ius diuinum naturale quoddam, aliud poſitiuũ. 9.b
Ius naturale quod, & quomodo latum, atque inditum. 9.b.10.c
Iuris diuiſio. 10.a
Ius canonicum latè, & preſsè quid. 10.b
Ius ciuile latè, & preſsè quid. 10.b
Iuris naturalis & poſitiui diſcrimen. ibid.c
Ius poſitiuum quod. ibid. d
Iuris naturalis, an poſitiui aliquid ſit, vnde dignoſcendum. 11.a
Ius naturale, quo pacto natura ipſa nos doceat. ibid.
Iuris naturalis quædã poſſunt interdum mutari, & non eſſe iuris naturalis, non facta variatione in lege naturali, ſed aduentu circunſtantiæ ex parte obiecti, ob quam deſinat lege comprehẽdi. ibid.c.d
Iuris poſitiui res variari poſſunt, facta etiam mutatione in lege poſitiua. 12.a
Ius poſitiuum qua ratione efficere poſſit, vt aliquid non ſit de iure naturali, quod, ſecluſa lege poſitiua eſſet de iure naturali. ibid.b
Iure naturali ante rerum diuiſionem fuiſſe omnia communia, in quo ſenſu verum. ibi.d

Iure naturali naſcituros omnes liberos, in quo ſenſu verum. 13.c
Ius ciuile preſsè, addendo, aut detrahendo iuri naturali ac gentium vt fiat. ibid.b
Ius diuinum poſitiuum quod. 14.c
Ius humanum quod. ibid.
Iuris humani erant Apoſtolorum præcepta, quæ quatenus paſtores Eccleſiæ ferebant. ibid.d
Ius gentium quod. ibid.
Ius gentium diſpenſationem vt patiatur. 15.a
Ius ciuile quod. ibid.b
Iuris diuiſio à iuriſconſultis tradita explicatur, & conciliatur cum legitima iuris diuiſione. ibid.d
Ius ſeu iuſtū inter inferiores, & ſuperiores, quod. 18.c
Iuris definitio. 28.c
Ius iniuriæ menſura. 28.d
Ius habitudo eſt ad id, ad quod eſt facultas. 30.b
Ius habere ad aliquid & pati iniuriam non opponuntur, quin potius hoc ſecundum ſupponit illud primum. Facere verò iniuriam iuſtitiæ opponitur. 42.c
Iuris in re definitio. 30.a
Iuris ad rem definitio. 31.a
Ius ad poſſidēdam rem, cuius dominium retinet, & amiſit poſſeſſionem, eſt ius in re. ibid.
Ius res eſt incorporalis, licet ſit ad rem corporeā. 32.d
Ius in re comparatur beneficij Eccleſiaſtici ſola collatione & acceptatione ante traditionem. 34.c
Ius in re rei corporalis ad hæreditatem attinentis, aut legatæ in ſingulari, comparant hæredes & legatarius, ſtatim adita hæreditate. ibid.d
Ius in re pignoris, & hypotecæ ſine traditione cōparatur. 35.a
Ius omne ad rem eſt cenſendum dumtaxat, quando ex aliquo iure, aut capite non conſtat eſſe ius in re. ibid.d
Ius in re comparat fiſcus à die commiſſi delicti bonorum ipſo iure ei addictorum. ibid.c
Iuri in re reſpondet realis actio, iuri vero ad rem perſonalis. ibid.d
Ius non eſt eſſentiale dominio, ſed naturam dominij conſequitur. 38.b
Ius rebus intellectu minime præditis non conuenit. 39.b
Iuris ac dominij titulus quid. 46.b
Ius fruendi ad quæ ſe extendat. 52.a
Ius aliquod eſſe in re pendet multum à iure poſitiuo. 71.c
Iuris vſus tempore de cuius initio non extat memoria, poſſeſſionem, & præſcriptionem ſine titulo inducit, modo non conſtet de mala fide. 292.b.c.308.a
Iuris eligendi, & ſimilium comparatur poſſeſſio per viam cum ſcientia, & patientia eius ad quē id prohibere ſpectat, eſto non adſit titulus, modo tamen non fiat intentione vtendi iure ſuo, actuſque non ſit talis, vt ex circunſtantijs creda tur pro tunc ſolum permiſſus, præſcribiturque ſine titulo. 88.a
Iuris, dominii, atque iniuriæ, ſola libero arbitrio prædita capacia. 97.c
Ius dominorum in mancipia quouſque ſe extendat. 213.a.b
Iure gentium quæ dominum non habent, ſunt primo capientis. 228.d
Iura, quæ cum immobilibus rebus computātur, vt beneficium, tabellionatus, cathedra, ſeruitutes, & alia, eodem tempore & modo præſcribuntur, quo res immobiles, quādo aliud peculiariter non eſt ſancitum. 305.d
Iuris ſuffragij, aut eligendi pœna ipſo facto ſtatuta, non impedit ante latam ſententiam, quominus crimine commiſſo ſuffragium feratur, aut eligatur. 416.c.col.1
Iuribus varijs vt derogetur, quæ clauſulæ adhibēdæ. 732.b
Iuris ad rem varij gradus. 738.c
Iuri aliorum quouſque Princeps poſſit, aut non poſſit præiudicare. 739.b
Iura ſepulchrorum quę familiaria, & quæ hæreditaria. 859.a.b
Iura ſepulchrorum ſi hæreditaria ſint, non tranſeunt ad fideicommiſſarium, ſed ad hæredem pertinent, neq; tranſeunt ad fiſcum, ſed pertinent ad hæredem, ſpoliato hærede tanquam indigno hæreditate ipſa. ibid.
Iura ſepulchri ſi familiaria ſint, ſolum pertinent ad hæredē, aut fideicommiſſarium, vel ad vtrūque ſi de familia ſint. ibid.b
Ius ſepulchri hęreditarij non ad alium, quam ad hęredem, tranſire poteſt; tametſi ius inferendi mortuum in tale ſepulchrum legari & concedi alteri poſſit. ibid.c
Ius ſepulchri quid, quibus modis comparetur, appellari etiam ſepulchrum conſueuit. 982.c
Ius ſepulchri familiare quod, & ad quos pertineat. ibid.d
Ius ſepulchri hęreditarium quod, & ad quos pertineat. 983.a
Ius ſepulchri ſiue familiare, ſiue hęreditarium ſit, legari non poteſt. Qui tamē huiuſmodi ius habet, legare & concedere alteri in vita poteſt ius inferendi mortuum in tale ſepulchrum. ibid.
Ius mortuum inferendi quid, differt à iure ſepulchri, tanquam pars integri iuris à toto iure, & à quo concedatur. ibid.c
Iura, actiones, & nomina debitorum, bonorum nomine comprehēduntur; ſecus ſi addatur mobilium, & immobilium. 932.a
Iura & actiones ad bona mobilia cū mobilibus, iura verò & actiones ad immobilia cū immobilibus bonis computantur, quādo conſtat nomine mobilium & immobilium bonorum, totum patrimonium comprehendi: alioquin tertium bonorum genus efficiunt. ibid.d

Ius patronatus.

Ius patronatus quid. 83.a
Ius patronatus Eccleſiaſticum ex conceſſione, & priuilegio eſt Eccleſię. 162.b
Ius patronatum prǽſcribit vnus aduerſus alium patronum cum titulo decem annis inter prǽſentes, & viginti inter abſentes, & ſine titulo triginta annis. 306.a.b
Ius patronatus prǽſcribi nequit aduerſus Eccleſiā liberam. Excipitur, niſi certum omnino non ſit liberam eſſe, & qui prǽſcribunt parochiani ſint:

ſunt: tunc enim quadraginta annis præſcribitur ſine titulo. 319.b
Ius patroni Eccleſiæ collegiatæ non ſe extendit ad præſentandum, & eligendū rectorem, aut prælatum, niſi tempore dotationis, aut fundationis id deduxerit in pactum, fueritq; ei conceſſum, nihil conſuetudine in contrariū ſuffragante; & tamen præſcribi poteſt ius ita eligendi tempore de cuius initio non extat memoria. ibid.d
Ius patronatus Eccleſiaſticum tranſit in fideicommiſſarium; tametſi communis opinio refragetur. 860.a

Iuſtitia.

Iuſtitiæ variæ acceptiones. 2.a
Iuſtitia quæ, & in quo ſenſu communis virtus. 2.b
Iuſtitia legalis quæ, & quod eius obiectum. 3.c
Iuſtitiæ legalis encomia. 3.d
Iuſtitia qua ratione actus cuiuſque virtutis dicatur. 4.b
Iuſtitia dicitur, tum lex, tum impletio legis. 5.b
Iuſtitia cur ſit gratia, & caritas, qua coram Deo iuſti ſumus. 5.d
Iuſtitia originalis cur iuſtitia dicta. 6.a
Iuſtitia preſſè, & eius obiectum. 6.b
Iuſtitiæ definitiones. 7.c. 18.d
Iuſtitiæ, & aliarum virtutum comparatione medium quo modo diuerſimodè ſumatur. 7.d
Iuſtitiæ vt aliquid ſit actus, nō ſatis eſt ſi attingat medium, ſed etiam requiritur, vt operans, ſciēs & propter hoc ipſum eum eligat, in quo cum actib. aliarum virtutum conuenit. 8.b
Iuſtitia moralis virtus. 19.a
Iuſtitia in voluntate reſidet. 19.b
Iuſtitia circa operationes verſatur. Fortitudini etiam & temperantiæ qua ratione idem conuenit. 19.b
Iuſtitiæ & aliarum virtutum medium. ibid.c
Iuſtitia in commutatiuam, & diſtributiuam diuiditur, & in quo vtraque conueniat. 23.a
Iuſtitiæ diſtributiuæ definitio. 24.c
Iuſtitia diſtritiua in rectoribus, miniſtriſq; publicis reſidet. ibi.d
Iuſtitiæ legalis & diſtributiuæ diſcrimen. ibid.
Iuſtitiæ commutatiuæ definitio. ibid.
Iuſtitia commutatiua, & diſtributiua infimæ ſpecies D. Thomæ ſententia. 25.c
Iuſtitiæ commutatiuæ actum exercet iudex dum ius dicit. 26.a
Iuſtitiæ commutatiuæ actum debitum Princeps exequitur, dum rempublicam. defendit, ac ius dicit. ibid.b
Iuſtitia vindicatiua commutatiuæ eſt affinis, eſt tamen pars iuſtitiæ potentialis. ibid.c
Iuſtitiæ actum non ſemper exercet, qui iure ſuo actu aliquo vtitur. Qui tamen alterius iuri ſine legitima cauſa cōtrauenit, in iuſtitiam exercet. 30.d
Iuſtitiæ & gratiæ expeditiones ſedis Apoſtolicæ, quando datum, acceptum, promiſſum, aut acceptatum eſt aliquid, vt illæ obtinerentur, aut impetrarentur, ſunt nullæ, & quid nomine iuſtitiæ & gratiæ a ſede apoſtolica. 386.b & 387.b

Iuſtus.

Iuſtus non eſt, qui lethali peccato eſt infectus. 5.c
Iuſtum, vt eſt iuſtitiæ obiectum, cur non ſit inter patrem & filium. Tametſi plus rationis debiti ſit filij ad patrem. 16.d
Iuſtum patris comparatione filij virtutis eſt obiectum pietati filii reſpondens. ibid.b
Iuſtum iuſtitię quatenus ſimpliciter ſit inter patrē & filium, dominum & ſeruum, virum & vxorem. 18.b
Iuſtum inter inferiores & ſuperiores quod. ibid.c
Iuſtum non ſemper ſeruaretur, ſi repaſſum, aut cōtrapaſſum eſſet materialiter ad æqualitatem. 27.b

Laica poteſtas.

Laica poteſtas eſt ad gubernandum fini naturali accommodatē, Eccleſiaſtica fini ſupernaturali. 113.b
Laica poteſtas Eccleſiaſticæ ſubordinatur, ac ſubijcitur ratione finis. ibid.

Laicus.

Laici curæ ſacras, & ius percipiendi decimas eo modo, quo ab Eccleſiaſticis percipiuntur, præſcribere non poſſint. 283.d

Legatarius.

Legatarius accipere, & retinere poteſt legatum teſtamento, aut codicillo minus ſolemni ſibi relictum, facereq; illius occultam recompenſatiōnem, ſi ei denegetur. 350.d
Legatarij eſſe non poſſunt dē iure communi deportati, & damnati ad metalla, niſi in alimenta aliquid eis relinquatur: ſecus Caſtellæ & Luſitaniæ iure. 647.d
Legatario ſubſtitui poteſt. 813.d
Legatarijs ſubſtitutus fideicommiſſarius poteſt dari, ſed locum non habet tunc trebellianica. 814.a
Legatarius, cui ſubſtitutus eſt datus, diſcēdens ante agnitionem, ſeu acceptationem legati, tranſmittit illud ad ſuos hæredes, excluditurq; ſubſtitutus. 824.b
Legatarij eſſe ij poſſunt, qui & hæredes, atq; etiam cœnobia minorum, eſto hæredes eſſe non poſſint. 899.d
Legatarius eſto incapax tempore conditi teſtamēti, aut codicilli ſit, ſi tempore mortis teſtatoris ſit capax, validum eſt legatum. 900.d
Legatarius ſi rem ſibi legatam compararet, titulo lucratiuo ante mortem teſtatoris ab hęrede aut teſtatore expirat legatum. 930.d
Legatarius ſi rem legatam, quæ teſtatoris nō erat, comparauit titulo oneroſo à domino illius, aut ab aliquo tertio, non expirat legatum, ſed petere poteſt æſtimationem. 931.a
Legatarius ſi rem teſtatoris purè ſibi legatā, ignorans ſibi eſſe legatam, titulo oneroſo acquiſiuit ab hęrede, non expirat legatum, ſed petit æſtimationem: ſi autem ſciens ſibi eſſe legatam illā emat ab hæredē, aut teſtatore, expirat legatum. ibid.b
Legatarius ſi rem teſtatoris ſibi legatam ſub conditione, aut in diem, comparauit titulo oneroſo, non expirat legatum, ſed adueniente die, aut cōditione, petere poteſt æſtimationem. ibid.a
Legatarium ſi tacite aut expreſſe teſtator voluit prius impleri modū ſub quo illi legatum relinquit, quam legatum cōſequeretur, teſtatoris voluntati eſt ſtandum. 957.d
Legatarijs non tenetur hæres inuentarium non cōficiens

ficiens vltra vires hæreditatis ante latam ſentẽtiam: nec in foro conſcientiæ poſt eam latam, ſi abſq; culpa fuit omiſſum: quod ſi id in exteriori foro conſtet, ferri non poteſt ſententia. 1005.b.1007.c

Vide Legatum.

Legatum.

Legati rei determinatę in ſingulari, adita hæreditate, cenſetur tranſijſſe dominiũ à puncto mortis teſtatoris: ſecus de poſſeſſione. 44.d

Legati indeterminati in indiuiduo non comparatur dominium ante traditionem. ibid.

Legatum quodcunq; vt ſoluatur, competit hypothecaria actio. 45.a

Legatum vxori, aut alteri, ſub conditione, ſi caſtitatem ſeruet, aut ſub alia, non ſeruata conditione, reſtituendum eſt, nulla expectata ſententia. 416.a.col.2.

Legata ac fideicommiſſa partes ſunt teſtamentorum, aut codicillorum. 498.b

Legatum, aut fideicommiſſum validum eſt nutu factum, aut per remiſſionem ad ſchedulam. 506.a

Legata non pia relicta in teſtamento valido quia conditum ad cauſam piam, valida etiam ſunt, niſi ſolum eſſet facultas teſtandi ad pia. 523.c

Legata ad pias cauſas, relicta in teſtamento ad nõ pia inualido ob defectum ſolemnitatis, valida ſunt. 524.a

Legata pia, quando hæres eſt ſecularis, in Eccleſiaſtico & ſeculari foro poſſunt indifferenter peti. 525.a

Legata ad pias cauſas valida in ſe ſunt, eſto nullus præſens ſit teſtis: duo autem teſtes ſolum neceſſarij ſunt ad probationem in foro exteriori. ibid.c

Legata ad pias cauſas debentur ante aditam hæreditatem, & eſto hæreditas repudietur 526.d

Legatum religioſo, aut filio familias relictum, acceptare poſſunt monaſterium, aut parens, illo ignorante aut inuito, quin & defuncto, ſi ante mortem illius teſtator obijt. 552.a

Legatum non redditur ex eo nullum, quod prælatus rem legatam in luctuoſam accipiat. 606 b

Legata non pia inualida ſunt, quando is ſolus hæres inſtituitur, qui hæreditatis eſt incapax: de iure tamen Caſtellæ valida ſunt. 648.d

Legatum alterius voluntati commiſſum iure Cæſareo eſt inualidum. 660.c

Legatum licet relictum in alterius voluntatem nõ valeat, valet tamen relictum in alterius arbitrium, & quando eſto ille tertius non arbitretur, aut contrarium arbitretur, valeat. 665.a

Legatum in hęredis voluntatem relictum, non eſt inualidum, & ſi ſemel hęres conſentiat efficitur omnino validum. ibid.c

Legatum relinqui poteſt vni ex multis determinatis, non ſolum quem tertius fuerit arbitratus, ſed etiam quem voluerit. ibi.d

Legatum ad pias cauſas valet, eſto alterius committatur voluntati. 664.a

Legatum ſub conditione de futuro, ſi alius ſimile, aut plus relinquat, capiatorium dicitur, & inualidum eſt: ſecus ſi ſub ſimili conditione de præſenti, aut de præterito, fiat. 661.a

Legatum ſub conditione, quæ ab alterius pendet voluntate, atq; adeo quod ſolum tacitè ac virtute ab alterius pendet voluntate, validum eſt. ibid.c

Legatum ſub conditione, ſi legatarius illud voluerit, validum eſt, & quamquam ea conditio inſit virtute in quouis legato, quando tamen exprimitur, operat, quod ſi legatarius moriatur, antequam legatum acceptet, non tranſmittit illud ad hæredes. ibi.d

Legatum ſi ſit ad eleemoſynas inter pauperes ſunt faciẽdę loci vbi teſtator habebat domicilium, quando teſtator aliud non expreſſit, aut loci vbi mortuus eſt, ſi commodè tranſportari in locum domicilij non poſſit. Idem de alijs operibus pijs. 664.d

Legati, ſi determinatum ſit in indiuiduo, hęreditate adita comparat legatarius iuris fictione dominium à morte teſtatoris, cum facultate illud repudiandi; ſecutaque repudiatione, eadem iuris fictione cẽſetur numquam dominium comparaſſe: eo verò ſemel acceptato, irreuocabile dominium comparat. Aliorum autem legatorum ante traditionem dominium non comparat, ſed ſolum habet hypothecam in omnibus hęreditarijs bonis. 811.a

Legatorum quorumcunq; ante aditam hęreditatem ſolum comparãt legatarij ius imperfectũ: eo quod niſi aliquis inſtitutorum hęreditatem adeat, nulla reddantur. Secus in Regno Caſtellę, aut ſi legata ſint pia, vel apposita ſit teſtamẽto clauſula codicillaris, vel hęres idcirco hęreditatem non adiuit, quia teſtator prohibuerat falcidiam detrahi. ibid.d

Legatum ſi non erat in diem incertum, aut aliter ſub conditione pendente in futurum, ſed purum, & legatarius poſt teſtatorem moriatur, tranſmittitur ad hęredes, vel res ipſa ſi determinata erat in indiuiduo, vel ius vt eis ſoluatur cũ hypotheca in omnibus bonis hęreditarijs, eſto legatarius ignorauerit legatum. 812.c

Legatum in diem incertum, aut aliter ſub conditione pendente in futurum, ſi conditio impleta erat tempore mortis legatarij tranſmittit illud ad ipſius hęredes: ſi verò conditio pendebat, non tranſmittit, ſed pertinet ad ſubſtitutũ, vel collegatarium, vel ad hęredes; tacita autem conditio tranſmiſſionem non impedit. ibid.d

Legatum vſusfructus, habitationis, & vſus, non tranſmittitur. Fructus verò vſusfructus percepti vſque ad legatarij mortem tranſmittuntur. 813.a

Legatæ libertates, itemq; legata facta mancipijs, quę in eodem teſtamento manumittuntur, aut alijs legantur, non debentur ante aditam hæreditatem. ibid.b

Legata ſi ſint pia, non detrahitur ex eis falcidia, niſi hæres ſit etiam pia cauſa. 856.a

Legatum ſi relictum ſit, vt apud certos ſucceſſores permaneat, detrahi ab eo non poteſt falcidia. ibid.d

Legatum fauore libertatis quando non cenſeatur conditionale. 862.a

Legatum deſcendẽti cum grauamine, vt poſt mortem illius adueniat alteri, tacitam habet conditionem, ſi ſine liberis deceſſerit. 875.c

Legati definitio. 892.c

Legatum, ſi teſtator illud ante mortem tradat, tráſit interdum in donationem inter viuos, interdum in donationem cauſa mortis. ibid.d

Legatum rei determinatæ in ſingulari, & non ſub conditione, neque ad diem ſoluendæ, quando quoad dominium tranſeat ad legatarium, & quando fructus ex ea percepti ante teſtatoris mortem ad eum pertineant, & num fructus pẽdentes tempore mortis teſtatoris, & percepti ante aditam hæreditatem, ad eum pertineant, an verò ſoli pendentes ac percepti ab hæreditate adita. 893.b

Legato ſi viuente teſtatore aliquid accreſcat, ad legatarium pertinet, etiam ſi a teſtatore ſit factũ, ſicut & decrementum ipſi perit. 894.b.c

Legato grege, quid legatum cenſeatur. ibid. d

Legatum ademiſſe cenſetur teſtator, qui rem legatam donauit, aut titulo oneroſo, nulla vrgente neceſſitate alienauit, niſi legatarius probet, aliam fuiſſe teſtatoris voluntatem. Habentque hæc verum, etiam ſi poſtea teſtator dominium eiuſdem rei compareti ſi verò neceſſitate compulſus, ſaltem vt familiæ prouideat, eam alienet, valet legatum, niſi hæres contrariam fuiſſe teſtatoris voluntatem probet. 895.b

Legato fundo, aut area, ſi in eis teſtator plantet vineam, aut aliud, vel domum ædificet, cedunt ea omnia legatario, ſicut ſi quid in re legata deſtruat, legatario perit. 896.a

Legata domo, ſi exuratur, aut aliter pereat, debetur legatario area, ſi paulatim deſtruatur à teſtatore, domus debetur, ſi poſt exuſtionem à teſtatore ædificetur, nihil debetur. ibid.c

Legata re determinata in idiuiduo, ſi pereat poſt mortem teſtatoris, impleta iam conditione, ſi ſub conditione erat legata, idque ſine leui hæredis culpa legatario perit, ad ipſumque pertinent, quæ ex ea re permanſerint. Idem eſt ſi viuente teſtatore pereat, ſed tunc remanentia, quando non retinent eandem rationem, quam habebant in toto, vt non retinent carnes animalis, ad legatarium non pertinent. ibid.d

Legata re determinata in diem certum ſoluẽda, ſi dies in hæredis gratiam fuit appoſitus, fructus medij temporis pertinent ad hæredem: ſi verò gratia legatarij, tunc ad legatarium ſpectant. Quòd ſi tempore inter medio pereat, legatario perit, ad eumque remanentia ſpectant. 897.d

Legata re, quæ non eſt determinata in indiuiduo, & teſtatoris propria, fructus non debentur, niſi à puncto quo hæres in mora eſt illam ſoluendi. 898.b

Legata ſub conditione re propria teſtatoris determinata in indiuiduo, fructus non debentur, niſi à puncto conditionis impletæ. ibidem c

Legatum ſoluere rei non determinatę in indiuiduo pertinet ad hęredes pro rata: quare ſi vnus impotens factus ſit ad ſoluendum, alij ſoluere non tenentur loco illius. ibid.

Legati dominium quando in legatarium tranſit, non ſolum competit ei perſonalis actio, & hypothecaria in bona omnia defuncti ad illud comparandum, ſed etiam rei vendicatio: quando vero non tranſit, ſolum ei competunt duæ priores actiones. ibid.d

Legatum ſi quis vſurpet autoritate propria illud amittit hęredi: ſecus ſi teſtatoris, etiam tacita, qualem habet teſtamenti executor. 899.a

Legare is poteſt, qui & teſtari. ibid.d

Legatum communitati poteſt relinqui, quin quãdo in publicam vtilitatem ciuitatis, aut oppidi cedit, actio etiam ciuitati competit, in defectũ eorum, quibus peculiariter eſt relictum, aut vna cum illis. ibid.d.& ſeq.

Legata iure communi, hæreditate non adita, regulariter redduntur nulla: ſecus Caſtellæ iure, & qua ratione tunc petenda. 901.a

Legata pia à morte teſtatoris debentur. ibid.c.d

Legata ab hęredibus peti debent, & quando ab executure, quando item executor petere ea debet ab hęredibus, & quando petenda ſint à curatore bonis defuncti à iudice dato. 902.a

Legatum indifferenter peti poteſt vbi eſt maior hęreditatis pars, vel ea pars, vnde teſtator ſolui pręcepit, vel in loco, vbi hęres habet domicilium, vel vbi exiſtit res in ſingulari legata, optioque eſt penes legatarium. ibid.c.d

Legatum vbi ſoluendum. 903.a

Legatum rei hęredis, eſto id teſtator ignoraret, aut rei reſtitutioni hęredi ſubiectę, ſoluendum eſt, quod ſi res vinculata ſit, ſoluenda eſt æſtimatio. Quando tamen hęres ſolum inſtitutus eſt in legitima, ſoluere non tenetur tale legatũ. 904.a

Legatum rei vnius è pluribus hæredibus, ſoluendum eſt à tali hærede ſolum iuxta partem, in qua hæres eſt inſtitutus: reliquas tenentur alij ſoluere quoad æſtimationem, modo legatarius probet, teſtatorem ſciẽdo alienam eſſe illam legaſſe. ibid.d

Legatum rei aliter alienæ ſoluendum eſt, ſi teſtator ſciebat alienam eſſe, idque probare ſpectat ad legatarium, alioquin non, niſi legatarius ſit perſona coniuncta teſtatori; vel valde amicus, aut legatarius ſit ad pias cauſas. ibid.d

Legatum libertatis, quando mancipium erat alienum, & teſtator credebat eſſe ſuum, quouſque validum cenſendum. 906.a

Legata re, in qua teſtator ſolum habebat partem, aut ius aliquod, cenſetur legata quoad id ſolũ, quod in ea habebat, non vero quoad æſtimationem. 907.c

Legata ſimpliciter re hæredis, in qua teſtator partem dominij, aut dominium directum habebat, cenſetur, etiam quoad id, quod erat hæredis, illam legaſſe: ſi tamen ſolum ſeruituti ſubiecta hæredi erat, non cenſetur ſeruitutem legaſſe. 908.a

Legatum ſi ſit rei, quæ poſſideri non poteſt à legatario, quando validum eſt. ibid.b

Legatum quando incertum eſt, cui è duobus, aut tribus ſit relictum, inualidum eſt iure ciuili. Contrarium tamen eſt cenſendum in conſcientiæ & exteriori foro, nempe diuidendum eſſe inter illos. Idem ſi relictum ei ſit, qui prius aliquid effecerit, & duo ſimul id fecerint. 909.a

Legatum pium validum eſt, eſto ignoretur cui ſit relictum, & cui Eccleſię aut loco ſit tradẽdum,

ſi de

ſi de pluribus dubitetur. 910.c

Legatum ſi conſtet cui ſit relictum, ex errore in nomine, aut agnomine inualidum non eſt. 911.a

Legatum rei in genere aut ſpecie infima qualiter ſoluendum, & ad quem pertineat electio ex rebus ſub illa contentis in varijs euentibus. ibid.c

Legata iuxta conſuetudinem loci intelligẽda ſunt 914.a

Legati facta ſemel à legatario electione completa, pœnitere non poteſt, niſi quando electio eſſet nulla. 915.b

Legati electio cuidam tertio ſi ſit commiſſa, & ille intrà annum nõ eligat, deuoluitur electio ad legatarium. ibid.d

Legatum de re è multis, quas teſtator habebat, ſi illæ omnes pereant, legatum perit legatario. ibid.

Legatis duabus reb. duobus, ſub is verbis, vna detur vni, & altera alteri, optio pertinet ad primò nominatum. 916.a

Legatum rei vnius multis coniunctim, diuidendũ æqualiter eſt inter illos. Si duos coniungat teſtator, & alium ab eis diuidat, vt ſi dicat, duobus filijs Petri, & filio Ioannis, hic accipit dimidium. 916.d

Legata eadem re multis diuiſim, videndum eſt nũ per poſtremum legatum recedere voluerit à prioribus, & tunc ſoli vltimo debetur. Alioquin ſingulis debetur inſolidum, & ad quem eorum ſpectet optio illius, aut æſtimationis. Quòd ſi res illa pereat, etiam poſtquàm vni eorum tradita eſt, ſed antequam ab alijs æſtimatio petatur, illis perit, neq; tenetur hęres quicquam illis ſoluere. 917.a

Legata quantumuis ſit res determinata in ſingulari, ſi non ſit vnde impleantur cætera legata, & detrahatur falcidia, detrahenda inde eſt etiam falcidia, & reliquum pro rata, vnà cum alijs bonis ad legata ſpectantibus, diuidẽdum eſt inter legatarios. ibid.c

Legatum non poteſt pro parte acceptari, & repudiari pro parte, & quid de hærede legatarij. ibid.d

Legata re, quę habet adiunctũ, vt ancilla quę habet liberos, ſi mentio fiat adiuncti, attendendũ eſt, num ad limitandum, an ad augendum legatum ſit ea mentio facta. 919.a

Legari poteſt res, quæ futura ſperatur, vt partus ancillę, fructus prędij, &c. habetq; eiuſmodi legatum tacitã conditionem, ſi extiterit: & licèt obligatio non impleatur ante cõditionem impletã, eiuſmodi conditio tacita tranſmiſſionem nõ impediti, ſecus impediret expreſſa. ibid.d

Legatum ſi cum onere ſit relictum, non maius cenſetur, quam deducta oneris ęſtimatione, ad effectum vt de illo gabella ſoluatur, aut onus aliud ſuſtineatur. 920.a

Legatum, donatio, & quoduis aliud, datum à coniuge qui mala fide cõtraxit, alteri qui bona fide contraxit, & in ea perſeuerabat, validum eſt, neque ad fiſcum ſpectat. ibid.c

Legatum, aut quoduis aliud quod coniux, qui mala fide contraxit, ab altero accipit, amittit illud fiſco, niſi ob bonam fidem alterius coniugis tradendum id ſit hæredibus illius. 923.a

Legatum reputandum non eſt inualidum, quando vterq; coniux bonafide cõtraxit, & in matrimonio perſeuerauit. ibid.c

Legatum à marito relictum vxori tempore, quo prior viuebat, quando, ſi tranſeat ad ſecundas nuptias, neq; teſtamentum mutauit, debeatur ſecundę, & quando non item. ibid.d

Legatum à creditore relictum debitori, non computatur in debito, ſed illud accipit pręcipuum debitor, quando debitum ex ſola iuris diſpoſitione non oritur, & aliud teſtator non expreſſit. 924.b

Legatum à marito vxori relictum accipit vxor vltra dotem, & alia bona à marito ipſi debita, quando aliud de teſtatoris voluntate non conſtat. ibid.c

Legatum ab hęrede grauato fideicommiſſario relictum, accipit fideicommiſſarius vltra fideicõmiſſum, quando aliud de teſtatoris voluntate non conſtat. ibid.d

Legatum debitori, cui aliquid ex pręſcripto legis debetur, vt legitima filio & filię, computat legatarius in tali debito, niſi contrarium de voluntate teſtatoris conſtet. 925.a

Legatum a defuncto relictum Epiſcopo, non computat Epiſcopus in quarta, quę ei debetur ab Eccleſia, aut monaſterio, in quo ille ſepelitur. ibid.d

Legatum à defuncto, relictum proprię parœſcię, computat talis parœſcia in quartam, quę illi debetur ab alia Eccleſia, aut monaſterio, in quo ille ſepelitur. 926.c

Legatum vxori relictum non computat in arrhis ipſi de bonis mariti debitis. 927.a

Legatum à marito vxori relictum non computat vxor in medietate bonorum ſuperlucratorum. ibid.b

Legatum a debitore relictũ ſub conditione, vt eo ſit contentus pro debito, non ſolum computatur in debito, ſed etiam eo ipſo, quòd acceptatur, nihil amplius ei debetur: niſi fraus ex parte debitoris interueniſſet: nam tunc incrementum deberetur. ibid.c

Legatum pro debito, quod debitum non excedit, ſi in commodũ creditori cedat, vt ſępe euenit, validum eſt. ibid.d

Legatum rei pignori aut hypothecę alteri ſubiectę, ſi teſtator id ſciebat, hęres tenetur de bonis teſtatoris eam onere illo liberare; ſi verò ignorabat, ſumptibus legatarij eſt faciendum, niſi ex coniunctione cum legatario, aut ex coniecturis intelligatur aliam fuiſſe teſtatoris voluntatem, & quid quando pro ęquali, aut maiore quantitate erat ſubiecta. 928.b.c

Legatum eiuſdem numero rei pluries ab eodẽ teſtatore legatę, ſemel tantum debetur, & quid quando a pluribus teſtatoribus eadem numero res eidem legatur. 929.a

Legatum eiuſdem quantitatis, aut eiuſdem rei in determinatę in indiuiduo, ſi ab eodem teſtatore fiat eidem in diuerſis teſtamentis, aut in diuerſis codicillis, aut in teſtamento & codicillo, cenſetur diuerſa legata, & vtrunq; debetur. Idẽ ſi legetur diuerſa quantitas, & quando regula hęc deficiat. ibid.d

Legatum eiuſdem quantitatis, aut eiſdem rei indeterminatæ in indiuiduo, ab eodem facta eidem in eodem teſtamento, aut in eodem codicillo, ſemel debetur, quod ſi primo legetur minor & poſtea maior, aut è contrario, cenſetur prius legatum reuocatum. Et hæc quando non probatur aliud intendiſſe teſtatorem. 930.b

Legatum bonorum mobilium iura & actiones nominaque debitorum non comprehendit, ſed pertinent ad hæredes, quando teſtator aliter de eis non diſpoſuit: comprehendit tamen pecuniam. 933.b

Legatum eorum omnium, quæ certo loco continentur, non cõprehendit iura, & actiones, eſto inſtrumenta ibi contineantur. ibid.c

Legatum eorum, quæ aliquo loco continentur, non comprehendit pecuniam ibi repertam, ni ſi conſtet, eam etiam intendiſſe teſtatorem legare. 934.c

Legata ſcriptura ios in ea contentum cenſetur legatum. 933.d

Legatum eorum, quæ in tali capſa, aut loco continentur, chirographa & pecunias comprehendit, ſi nihil aliud ibi reperiatur: idem eſt quando aliunde cõſtat id intendiſſe & legare. 935.c

Legatum eorum, quæ aliquo loco continentur, non accreſcit, ſi caſu aliquid illuc inferatur, nec decreſcit, ſi caſu aliquid extrahatur. ibid.d

Legatum omnium, quę tempore mortis teſtatoris reperta fuerint in aliquo loco, non comprehendit, quod induſtria legatarij, ſine teſtatoris voluntate, illatum illuc fuerit; ſicut neque excludit, quod contra teſtatoris voluntatem fuerit extractum. ibid.

Legatum veſtis, aut equi teſtatoris, intelligitur de ijs, quæ habebat, quando teſtamẽtũ condidit: ſecus de ijs, quæ cõfecit, aut emit poſtea. 936.a

Legatum apothecæ pannorum, ſi apotheca erat teſtatoris, ſolam apothecam comprehendit, alioquin ſolos pannos. Intellige, niſi aliud intelligatur ex conſuetudine loquendi teſtatoris, aut ex alijs circunſtantijs. ibid.

Legatum lanæ, aut lini, quæ comprehendat. ibid.c

Legatum vſusfructus bonorum teſtatoris cõprehendit etiam bonorum venalium. ibid.d

Legatum rerum certi generis, aut generum, non comprehendit ſi quæ ſimul eius generis habebat venalia, niſi id aliunde conſtet. 937.a

Legatum rerum, quæ certo loco continentur, non comprehẽdit venalia ſimul cum alijs ibi reperta, niſi ex circunſtantijs intelligatur id etiam cõprehendere voluiſſe teſtatorem. ibid.c

Legatum quotæ hæreditatis vim habet inſtitutionis hæredis, teneturque ita inſtitutus ad onera defuncti, & tranſeunt ad eum actiones actiuæ & paſſiuæ, neq; portionem illam tenetur accipere quoad æſtimationem. 939.a

Legatum quotę bonorum eſt proprie legatum, eſtque in hæredum optione ſoluere illi æſtimationem, aut in bonis defuncti, ſi commodè diuidi poſſint, & non tranſeunt ad eiuſmodi legatarium onera defuncti, & quid nomine bonorum defuncti intelligatur. ibid.

Legatum aut prælegatum eſt melioratio in tertio & quinto. 940.b

Legatum aut prælegatum ſibi relictum poteſt acceptare deſcendens, & repudiare hęreditatem. ibid.d

Legatum quotæ ſi ſit bonorum factum ab eo, qui aſcendentibus, & deſcendentibus caret an in Caſtella optio apud hæredes ſit ſoluendi æſtimationem. 943.b

Legatum aut relictum tertij in Luſitania ſoluendum eſt in bonis defuncti, poteſtque teſtator ſibi deligere prædium, in quo illud accipiat, pręſertim quando maioratum aut capellam inſtituit. 944.a

Legatum quotuplex. ibid.b

Legatum purum quod. Tale autem eſt cenſendũ omne, de quo non conſtat purum non eſſe. ibi.

Legatum in diem eſt, quod eſt in diẽ aut tempus certum quod poſt teſtatoris mortem futurum ſit. ibid.c

Legatum in diem incertum an futurus ſit, conditionale eſt. ibid.

Legatum in diẽ certum eo ipſo, quod legatarius poſt teſtatorem hæreditate adita moritur ante eum diem, tranſmittit illud ad hæredes. ibid.d

Legatum in diem incertum non tranſmittitur, ſed nullum redditur, ſi legatarius ante eum diẽ moriatur, eſto teſtator defunctus ſit, & hęreditas adita. Excipitur, ſi dies, non in gratiam hæredis, ſed ſolius legatarij eſſet appoſitus. 945.a

Legatum in diem certum à puncto aditæ hæreditatis cedit, non ſolum vt tranſmittatur, ſed etiã vt debeatur, ſed ſoluendum tempore à teſtatore ſtatuto. Si verò ante ſoluatur, repeti non poteſt. Poteſt etiam legatario inuito ſolui ante eũ diem. ibi.d

Legati in diem rei determinatæ in indiuiduo nõ tranſit dominium in legatarium ante eũ diem, niſi ab hęrede antea ſoluatur. 946.b

Legatum ſub conditione de præſenti aut præterito vera, purum cenſetur. 947.c

Legatum non vitiat conditio de facto aut de iure impoſſibilis, ſed habetur pro nõ adiecta. 949.a

Legatum ſub conditione caſuali aut mixta factũ, vt ſit validum, ſatis eſt ſi conditio, vel poſt mortem teſtatoris, vel in vita poſt legatum relictũ, aut teſtatore ignorante ante illud relictum impleatur. 951.c

Legatũ ſub poteſtatiua cõditione relictum. vt ſit validum, impleri debet conditio poſt mortem teſtatoris, niſi conditio non ſit iterabilis; nam tunc ſatis eſt impletam eſſe viuente teſtatore. ibid.d

Legatum ſi ſub conditione poteſtatiua ſit factum, nec impletioni ſit terminus præfixus, impleri debet cum primum legatarius potuerit, alioquin expirat legatum. 952.a

Legatum ſi ſub conditione poteſtatiua ſit relictũ, tradendum eſt ſtatim pręſtita cautione mutiana de illo cum fructibus reſtituendo, ſi conditionem fuerit tranſgreſſus. Et quid de legato libertatis, aut alio pio, quid item quando legatarius ob paupertatem cautionem mutianam nõ poteſt præſtare. ibid.b

Legatum ſub conditione in alterius commodum appoſita, ſi ex parte illius alterius defecerit, habetur pro impleta. ibid.d

Legato viduæ, aut viduo, etiam ab extraneo relicto,

licto,ſub conditione, ſi ad ſecundas non tranſeat nuptias, validum eſt, factaque tranſgreſſione conditionis,reſtituendum eſt cum fructibus,nulla expectata ſententia. 953.d

Legato ei relicto, qui nunquam fuit coniugatus, ſi conditio apponatur nunquam contrahendi matrimonium,aut non niſi ad arbitrium alicuius,pro non appoſita habetur: ſecus de conditione non contrahendi cum aliquo,aut cum aliquibus, dummodo non ideo in pœnam auferatur legatum. ibid.c.d

Legato valide apponitur cõditio, ſi contrahas cũ hac aut cum hoc,& cum nullo alio, modo licitè & honeſtè id poſſit fieri: quod ſi per illum alium defuerit,non impedit legati conſecutionem. 954.a

Legato validè apponitur conditio, ſi religionem profitearis,aut ſacerdos fias. ibid.c

Legato ſi apponatur conditio,ſi caſtè vixeris, an tranſitum impediat ad ſecundas nuptias,coniecturis eſt iudicandum,& in dubio pronunciandum eſt non impedire. 955.a

Legatum ſub conditione, ſi religionem non profiteatur,licet iniquè fieret animo auocandi ab ingreſſu religionis; bono tamen aliquo fine validè ac licite apponi poſſet conditio, modo in ſeculo viueret,aut vxorem duceret. 956.c

Legatum ſi quid ſit ſub nuptiarum conditione, ſi legatarius religionem profiteatur,totum debetur monaſterio. ibi.b

Legatum ſi alicui fiat,quo ducenta ſi matrimoniũ non contrahat,centum verò ſi contrahat, ei relinquãtur,conſequitur is ducenta,ſi matrimonium contrahat. 955.d.959.a

Legata ſi alicui fuerint ducenta ſi nupſerit, centũ verò ſi religionem profiteatur, debentur illi ſolum centum ſi religionem profiteatur. 956.d

Legatum ſub modo relictum non ſuſpenditur, tranſmittiturque proinde ad heredes,& quando per hæredem poteſt modus impleri, tenetur illum implere. 957.d

Legatum ſi ſub modo fiat, antequam tradatur, tenetur legatarius cauere de reſtituenda re cum fructibus ex ea perceptis ſi modum nõ ſeruet. Nondum verò eſſe præſtitam cautionem,tranſmiſſionem legati non impedit. 960.b

Legatum ſi ſub modo ſit relictum,qui ſolam legatarij reſpiciat vtilitatem, neque obligationem eum adimplendi inducat, neceſſaria tunc non eſt cautio,& quando licet obligationem inducat,cautio non ſit adhibenda de re & fructibus reſtituendis. ibid.c

Legato ſi modus impoſſibilis de iure aut de facto apponatur,pro non appoſito habetur. 961.a

Legato fundo,aut prædio ad alimenta(idem ſi dicatur ad vſum) proprietas etiam legata cenſetur. 963.b

Legatum alicui vt nubat,quando nullam nuptiarum inducat obligationẽ,etiam ſi teſtator præcipiat,vt ei non tradatur,niſi tempore nuptiarum,& quando ſi cœlibatum ſeruare velit, ſit ei tradendum,& cuius autoritate.Tranſmittitque hoc legatum,etiam ſi ante tempus nuptiarum è vita diſcedat. ibid.c

Legato ad pias cauſas modus appoſitus non cenſetur reddere nullum legatum,ſi modus non ſeruetur,quando id teſtator non expreſſit: ſi autẽ conſtet eam fuiſſe illius intentionem, nullum redditur. 964.d

Legatum ſi quid ſit Eccleſiæ ſub modo,cuius trãſgreſſio reddat legatum nullũ,non ſufficit tranſgreſſio ſolius prælati vt ſit nullum,niſi quando in ſolo prælato erat facultas id aliuqui alienandi. 965.b

Legatum. Vide Modus.

Legatum, aut quouis alio titulo gratis relictum ob cauſam,quæ non exiſtit,ſi voluntas teſtatoris,ſaltem quaſi habitualis, erat, vt cauſa non exiſtente vim non haberet, eſt nullum in foro conſcientiæ, & exteriori ſi de ea voluntate in eo conſtet:ſecus ſi non adſit talis voluntas, ſed ſolum id non daret. 966.b

Legatum, aut alia vltima diſpoſitio eſt valida, ſi ſubſiſtat cauſa ob quam ſit,eſto multa diſponẽtem lateant,quæ ſi ſciret,vellet vt inualida eſſet talis diſpoſitio. ibid.c

Legatum vni relictum ob errorem in perſona eſt inualidũ: ſi verò is exiſtat, cui illud teſtator relinquere eiſdem verbis intendebat,ei ſanè in conſcientiæ, & exteriori foro debetur,nihil impediente,quod iura quædam ſint in contrarium. 968.a

Legata quouſque implenda, quando hæredis inſtitutio ob falſam cauſam exiſtimatam eſt nulla. 969.a

Legata inualida ſunt,etiam in exteriori foro,quãdo conſtat,voluntatem teſtatoris fuiſſe,vt cauſa non exiſtente,legatum eſſet nullum,quando verò id non conſtat, præſumitur teſtatorẽ voluiſſe vt eſſent valida,niſi hæres cõtrarium probet. ibid.c

Legatum ob demonſtrationem falſam non vitiatur, quando conſtat de re quæ ita legatur, & de perſona cui ita legatur. Excipitur,quãdo demonſtratio ſimul eſt cauſa legandi, qua non exiſtente intentio legantis ſit legatum eſſe inualidum. 973.a

Legatum cum demonſtratione in certo loco, vt apud depoſitarium, aut apud debitorem,ſi ibi non exiſtat, eſt nullum: ſi verò exiſtat ſolum quoad partem, quoad id tantum eſt validum. ibid.c

Legatum reuocatur codicillo aut teſtamento etiã ſolo nutu,tantaq; ſolemnitas requiritur ad reuocationem,quanta vt validè fiat. 974.a

Legatum ſi cancellatum reperiatur de manu, aut de mandato teſtatoris, reuocatum cenſetur. ibid.c

Legatum reuocatum cenſetur,ſi capitales grauesve inimicitiæ inter ipſum,& teſtatorem fuerint exortæ:ſi tamen in amicitiam redierint, reconualeſcit legatum:ex eo verò, quod legatum nõ reuocauerit ob inimicitias,etiam ſi codicillum poſt eas efficiat,non præſumitur reualidatum. ibid.d

Legatum cenſetur reuocatum,ſi legatarius teſtatori viuenti grauem irrogauit iniuriam, aut grauem accuſationem,aut damnum aduerſus illũ intentauit. 975.a

Legati tacita reuocatio duobus teſtibus omni exceptione maioribus probatur. ibid.d

Legatum amittit fiſco, ſi legatarius grauem in-

Iuriam teſtatori defuncto intulit,vt dormiendo cum vidua ab eo relicta, ſed neceſſe eſt ſententia feratur. ibid.c
Legatum fiſco amittitur,ſi legatarius promiſit, illud,aut partem illius, reſtituere filio illegitimo teſtatoris. ibid.d
Legata pro anima defuncti detrahenda eſſe de tertio in Luſitania, quando defunctus aſcendêtes, aut deſcendentes habebat, de quibus legatis intelligendum. 1106.a
Legata ſi id ſuperent,de quo teſtator liberè poterat diſponere, inualida ſunt quoad incremêtû, atq; à ſingulis pro rata eſt detrahendû,niſi teſtator alia alijs præpoſuerit. 1109.b
Legatum, aut mortis cauſa à deſcendente aſcendenti donatum,quem deſcendens indebitè prę teriret,aut exhæredaret, vel minus, quam in legitima, inſtitueret, computandum eſt in legitima de bonis talis deſcendentis aſcendenti debita. 1106.b
Legatus ſeruus,qui negotia defuncti gerebat,non prius tradendus eſt legatario, quàm rationem reddat. 1145.d
Legatum pium ſi executioni mandari non poſſit, non cedit hæredibus, ſed Epiſcopi arbitrio, & executorum, conuertendum eſt in aliud, quoad fieri poſſit,teſtatoris voluntati conſentaneû. 1162.d
Legatum pro ſolutione debitorum,ſi pauciora debita reperiantur,quando incrementum in operibus pijs ſit inſumendum,& quando cedat hæredibus. 1163.b
Legatum ad ædificium talis formæ certæ ſummæ pecuniæ,quando incrementum cedat ædificio, & quando ad hæredes pertineat. ibi.d
Legatum certæ ſummæ ad aliquam in particulari maritandam, ſi illa præmoriatur,quando cedat heredibus illius, quando hæredibus teſtatoris, & quando conuertenda ſit in aliud opus pium, 1164.a
Legatum vide falcidiam,& legatarius.

Legatus.

Legatorum non violandorum religio de iure eſt gentium. 15.a

Legatus ſummi Pontificis.

Legati à latere, & Nuncij,id poſſunt,quod Epiſcopi,niſi in aliquo peculiariter reſtringantur; vnde diſpenſare poſſunt cum illegitimis,vt minores ordines ſuſcipiant, & obtineant beneficia, quæ animarum curam non habent & perſonatus non ſunt. Vtrum verò plus poſſint, ex eorû facultatibus eſt iudicandum. 727.c.d

Leges.

Leges & præcepta principum ad quam virtutem pertineant. 3.c
Leges ciuiles etiam circa virtutes alias à iuſtitia ſe extendunt. 4.c
Leges condendi quanta poteſtas in rege. 125.b
Leges Ariſtocratiæ poteſtatis ſenatus conſulta appellantur. 126.c
Leges Democratiæ poteſtatis plebiſcita nuncupantur. 126.c
Leges humanæ,cùm de iure humano ſint, cur de iure diuino naturali ſit,vt eis pareatur. 135.a
Leges ciuiles quas abrogare poteſt ſummus Pontifex. 157.a
Legibus ciuilibus,quæ cum libertate eorum non pugnant, ſubiecti ſunt Eccleſiaſtici; non tamen ex illis conueniri poſſunt,niſi coram iudice Eccleſiaſtico. 166.a
Leges ciuiles vim obligandi amittunt conſuetudine in contrarium decem annorum. 329.a
Lex ſi adijciat, vt aduerſus illam conſuetudo vim non habeat, aut non niſi tanto tempore,non amittit vim ante illud tempus conſuetudine in contrarium. ibid.c
Lex canonica vim obligandi amittit conſuetudine in contrarium quadraginta annorum.ibid.b
Legem ſola prohibitione irritû reddere, quod contra eam factum ſit,quo pacto intelligendû, contrariaq; conſuetudine eſt aduerſus eam legê præſcriptum. 377.d.380.a
Legibus varijs vt derogetur,quæ clauſulæ adhibêdæ. 731.c
Leges exhæredationis filiæ,quæ ſine patris conſenſu nubit,validæ,ac licitæ ſunt. 777.b

Legitima.

Legitimæ remiſſio, ſi iuramento non côfirmetur, inualida eſt. 615.c
Legitima portio deſcendendentium de iure Cęſareo tertia pars bonorû,ſi filij quatuor nô excederent:ſi excederent,dimidium bonorû. 667.b
Legitima deſcendentium in Luſitania duæ partes bonorum. ibi.d
Legitima deſcendentium in Caſtella,ſunt quatuor partes,& de earû tertio fieri poteſt melioratio, vnà cum quinto, deductis ab eo legatis, & impenſa ceræ,& ſacrificiorum funeris. ibid.
Legitima nepotibus non debetur, niſi in defectum parentum,quos repræſentant, & pro nepotibus,niſi in defectum parentum & auorum: & tunc ſuccedunt per ſtipitem,& non per capita. 668.d
Legitima aſcendentium Cæſareo iure tertium bonorum. 667.c
Legitima aſcendentium Luſitano & Caſtellæ iure duæ bonorum partes. 667.d
Legitima ſi non integra ſit alicui relicta, datur ſolum actio ad côplementum,ſiue in re certa minus,quàm in legitima,ſiue in re incerta, ſit hæres inſtitutus. 788.d
Legitima vt compleatur competit actio aduerſus ſuos hæredes, aduerſus legatarios autem, vt pro rata contribuant,ſolum quando hæredibus legitimæ integrę non remanerent,& durat triginta annis,tranſitq; ad hæredes. 789.d
Legitimæ tam deſcendentium,quàm aſcendentiû, apponi non poteſt grauamen,modus,conditio, aut dilatio,ſuntq; ipſo iure nulla,ſi apponatur. 790.b
Legitimæ filij non cenſetur grauamen,ſi pater vulgariter aut pupillariter illi ſubſtituat. 791.a
Legitimę apponi non poteſt grauamen,eſto plus, quàm in legitima, filius inſtituatur cum eo grauamine,& filius hęreditatem adeat; ſed inualidum eſt quoad legitimam, validum verò quoad incrementum. 791.a
Legitimæ grauamen appoſitum vt valeat,non ſatis eſt tacitus, ſed neceſſarius eſt expreſſus conſenſus. ibi.d
Legitimæ ſi ſub conditione grauamen imponatur, dum plus, quam legitima, relinquitur, vt niſi

niſi filius in grauamine velit conſentire, pertineat incrementum ad alium, filius conſentire tenetur, vel amittet incrementum. 792.a
Legitimæ neq; in filij fauorem poteſt apponi grauamen, eſtq; inualidum, ſi apponatur. ibid.
Legitimæ, eſto arbitrio patris quoad quantitatem ſtatuto eſſet relicta, imponi non poſſet grauamen. Idem ſi filia legitimæ cum iuramento renunciaſſet, & pater nihilominus legitimam illi relinqueret. ibi.c.d
Legitimæ imponere poſſet pater grauamen, quãdo filius eſſet illegitimus, diſpenſatumque ſolum eſſet, vt pater relinquere illi poſſet legitimam quam vellet. 793.a
Legitimæ, etiam filij ſui, grauamen poteſtatiuæ conditionis hodie impoſitum, eſt nullum, licet de iure antiquo eſſet validum. ibid.c.d
Legitimæ filij ſui grauamen ſub conditione caſuali aut mixta hodie impoſitum, non efficit teſtamentum nullum, vt efficiebat de iure antiquo, eſt tamen reijciendum à legitima. 794.b
Legitimæ filij, etiam non ſui, ſi grauamen cuiuſcũque conditionis apponatur, eſt inualidum in Regno Caſtellæ, non ſolum quoad legitimam, ſed etiam quoad incrementum. ibid.d
Legitimam vt accipiat filius, quę debeat in eam computare. 1118.b.d
Legitimam vt parens de bonis deſcendentis accipiat, computare non tenetur, quæ deſcendens ei donauit in vita. 1122.a

Legitimare.

Legitimare ad ſpiritualia ſpectat ad Summum Pontificem: non verò ad ſuccedendum in hæreditate, & alia ſecularia, niſi permiſſu ſecularium, aut poſtulante id fine ſupernaturali. 152.a
Legitimatus ſpurius accipere à parẽtibus poteſt, quantum legitimatio permittit. 716.c.d
Legitimationis definitio. 718.a.b
Legitimatio per ſubſequẽs matrimonium eſt pleniſſima. ibid.b
Legitimatio Principis ſupremi reſcripto, aut eius, qui ad id commiſſionem accepit, ſi ſit ad tollẽdas inhabilitates canonico iure introductas, fit à poteſtate Eccleſiaſtica, ſi verò ad ciuiles, à poteſtate laica, aut ab Eccleſiaſtica, quatenus id exigit finis ſpiritualis. ibid.c
Legitimatio per ſubſequẽs matrimonium ſolum ſe extendit ad naturales. 719.a
Legitimatur per matrimonium poſt filij natiuitatem contractum is filius, qui licet tempore cõceptionis eſſet ſpurius, tempore tamen natiuitatis ceſſauerat impedimentũ dirimens: is quippe naturalis natus eſt. ibid.d
Legitimatio per ſubſequens matrimonium, vel inuitis parentibus fit; nec reuocatur per filij ingratitudinem. 720.a
Legitimatus per ſubſequens matrimonium per omnia æquatur legitimis, reputaturque legitimus, & talis ſæpe à iure appellatur. ibi.b
Legitimatus per ſubſequens matrimonium Epiſcopus creari poteſt, ſuccedit in emphyteuſi Eccleſiaſtica, & in feudo, ac maioratu, & præponitur filijs genitis ex eodem matrimonio, & ex quocunque alio poſteriori, excludit ſubſtitutum parentibus traditum ſub conditione, ſi ſine liberis legitimis diſceſſerit, & reuocat donationem factam à parentibus, perinde atque alij filij poſtea nati. ibi.c
Legitimatus per ſubſequens matrimonium, etiã ſi maior natu ſit, non præponitur natis ex priori alio matrimonio ad ſuccedendum in maioratu, feudo, &c. 721.a.b
Legitimatus minor natu ex vna concubina per ſubſequens matrimonium, præponitur in ſucceſſione maioratus legitimato ex alia concubina maiori natu per poſterius matrimonium. ibid.c
Legitimatus per ſubſequens matrimonium excluditur à maioratu, ſi inſtitutio habeat, vt legitimatus per ſubſequens matrimonium ab eo excludatur: ſecus ſi ſolum habeat, vt ſuccedant ſoli nati ex legitimo matrimonio, aut vt ſuccedãt ſoli legitimi. ibid.d
Legitimatus cenſetur nepos filius legitimus naturalis filij, ſi auus ducat concubinam, ex qua talẽ filium genuit, eſto filius tempore matrimonij eſſet defunctus. 722.c
Legitimatus non debet cenſeri filius naturalis, ſi ſequatur matrimonium cum inpedimento dirimente ignoranter contractum. 723.a
Legitimatur filius naturalis per matrimonium inter parentes in articulo mortis, aut in ſenio celebratum. ibid.b
Legitimatus eo pacto excludit ſubſtitutum patri ſub conditione ſi ſine liberis legitimis diſcedat, idque eſto pater contrahat in articulo mortis cum concubina: & eodem modo illum excludit monaſterium, eſto inſtitutus odio ſubſtituti religionem ingrediatur. 723.d. 724.a
Legitimentur reſcripto principis cur etiam ſpurij. 725.b
Legitimare in ciuilibus in quibus euentibus ad poteſtatem eccleſiaſticam ſpectet. ibid.
Legitimatio diſtinctum quid eſt à diſpenſatione cum illegitimis. Eſtque diſpenſatio ſtrictè intelligenda, & legitimatio amplè. 725.d
Legitimatio ſpurij non eſt diſpenſatio, ſed vera legitimatio, ſicut & naturalis. 726.a
Legitimatio non eſt, ſed diſpenſatio, ſi quis non ad omnia, ad quæ vel iure canonico, vel ciuili erat inhabilis, reddatur habilis, idque quibuſcunque verbis diſpenſans aut legitimans vtatur. ibid.b
Legitimatio eſt, quando reſtrictio non fit in ſubſtantia legitimationis, ſed ſolum in effectu aliquo: quando verò fit in ſubſtantia legitimationis, ita vt legitimatio ſit ſolum quoad aliqua, eſt diſpenſatio. ibid.d.
Legitimare ad ſupremum gradum mixti imperij ſpectat, eſtque proinde ſupremæ poteſtati reſeruatum. Vnde ſolus ſummus pontifex in ſpiritualibus legitimat, alij vero ex commiſſione illius. 727.b
Legitimare non poſſunt epiſcopi, diſpenſant tamen cum illegitimis, vt minores ordines ſuſcipiant, cum etiam vt ea beneficia obtineant, quę neque curam habent animarum, neque perſonatus ſunt. ibid.c
Legitimare in ciuilibus poteſt ſolus princeps ſuos ſubditos, qui ſuperiorem in temporalibus non recognoſcit etiam quoad ea quę talis ſub-

ditus in alieno habet territorio: niſi id cedat in præiudicium ſubditi alterius territorij. Alij verò inferiores, neque legitimare, neque diſpēſare poſſunt, niſi quatenus eis fuerit conceſsū. ibid.

Legitimare poteſt princeps exiſtens in alieno territorio ſubditum ſibi, niſi ad id neceſſe eſſet citare aliquem. ibid. d

Legitimare valens ex facultate principis, poteſt etiam diſpenſare, ſed non conuertitur. 728.a

Legitimandi qui facultatem habet ad ciuilia, non poteſt legitimare ad ſuccedēdum in feudo aut maioratu. ibi.b

Legitimans princeps in ciuilibus, non cenſetur legitimare ad ſuccedendum in feudo aut maioratu. ibid.

Legitimandi filios, qui facultatem à principe habet, legitimare etiam filias poteſt. ibid.c

Legitimatus ad ſuccedendum in aliquibus bonis, ſi jus patronatum habeant annexum, etiam ſpirituale, cenſetur legitimatus ad ſuccedendum in eo; neque indiget legitimatione à poteſtate Eccleſiaſtica. ibid.d

Legitimare potens ſibi ſubditos, poteſt legitimare proprios filios: non tamen vt ſuccedant in regno, quando regni inſtitutio eſt à republica. ibid.

Legitimatio ad ciuilia filij clerici ad poteſtatem laicam ſpectat; ſummus tamen pontifex legem poteſt ferre, vt filius clerici ex ſacrilegio genitus nullo modo ſuccedat in bonis patris, & vt irrita ſit legitimatio aut diſpenſatio ad id obtenta. 729.a

Legitimatio per reſcriptum ad ſuccedendum in bonis patris, conſenſum requirit patris & filij. Et licet obtineatur ante vſum rationis filij, aut ex præſumpto illius conſenſu, ſemper pendet ab illius, virtuali ſaltem, conſenſu. 730.b

Legitimatus filius in poteſtatem tranſit patris, cōparatq; pater vſumfructum in bonis illius aduentitijs. ibid.d. 735.c

Legitimatio, aut diſpenſatio, vt valida ſit neceſſe eſt legitimāti, aut diſpenſanti proponatur quicquid retrahere eum poterat à conceſſione illius, alioquin eſt ſurreptitia. 731.a

Legitimatio aut diſpenſatio vt valida ſit, quæ circunſtantiæ quoad coitum ſint exprimendæ: neque ſufficit, ſi nō exprimantur, quod legitimās apponat clauſulas, de plenitudine poteſtatis, aut ex certa ſcientia, vel ſupplentes omnem defectum; ſufficeret tamen, ſi diceret, ex quocunque coitu ſit conceptus: niſi eſſet talis, qui ſi in particulari exprimeretur, non concederetur. ibid.

Legitimatio aut diſpēſatio vt quis ſuccedat in bonis parētis, qui filios habet legitimos, inualida erit, niſi exprimatur habere filios legitimos. Idē ſi haberet aſcēdentes, quibus in portionibus ipſis debitis præiudicaretur. 732.a.740.c

Legitimatio filij naturalis obtenta ſine expreſſione, quod commode poterat legitimari per ſubſequens matrimonium, quando facile, & ſine dedecore celebrari poterat, eſt nulla. 732.a

Legitimatio ſpurii vt valida ſit, neceſſe eſt apponatur clauſula, non obſtante quocunque alio iure in contrarium. 733.a

Legitimatus principis reſcripto nihil à legitimis differt, vt in bonis parentis, & conſanguineorum ex teſtamento, & ab inteſtato ſuccedat. Vnde dicere poteſt teſtamentum patris nullum, ſi prætereatur, aut exhæredetur, & agere querela inofficioſi: ſecus de diſpenſato ad ſuccedendum patri, & de legitimato cum reſtrictione, vt pater relinquere illi poſſit, quam portionem voluerit. ibid.

Legitimatus reſcripto principis neq; in maioratu, neq; in feudo ſuccedit, niſi ad id peculiariter legitimetur. ibid.c

Legitimatus reſcripto Principis ſecularis, ſi ſpurius ſit, ſuccedere non poteſt in emphyteuſi Eccleſiaſtica, niſi talis ea ſit, quæ ad extraneos tranſeat. ibid.d

Legitimatio, ſi legitimi deſcendentes adſint, neq; de eis facta fuit mentio, eſt nulla; quod ſi facta fuit, neq; in legitimatione appoſita fuit clauſula, ſine præiudicio legitimorū, aut ſuccedentiū ab inteſtato, ſuccedit vnà cum legitimis, ſed relinqui ei non poteſt plus, quam infimo legitimorum. Vnde meliorari non poteſt in tertio, aut tertio & quinto, neq; ſuccedere poteſt in maioratu ex his bonis inſtituto. 734.a

Legitimatio reſcripto, ſi poſt eam obtentam naſcatur filius legitimus, aut legitimetur per ſubſequens matrimonium filius naturalis, nulla redditur in Caſtella ad effectum ſuccedendi patri cum legitimis. Idemque videtur abſolutè probabilius, firmiſſimiſq; rationibus cōprobatur; communis tamen opinio eſt in contrarium. Ei verò filio fas erit in Luſitania de tertio, & in Caſtella de quinto relinquere quod libuerit. ibid.d

Legitimatus reſcripto Principis etiā agnatorum comparatione cenſetur legitimatus vt eis ſuccedat, non tamen neceſſarius eſt illorum conſenſus; diſpēſatus verò, vt patri ſuccedat, non cenſetur diſpenſatus, vt ſuccedat alijs aſcendentibus, & agnatis. 735.d

Legitimatus per oblationem curię ſolum comparatione parentum cenſetur legitimatus. 736.a

Legitimato patre, filius legitimatus cenſetur comparatione aui, & aliorum agnatorum. ibid.

Legitimatus reſcripto ad retractum admittitur, ſicut & alij conſanguinei. ibid.

Legitimatus à Summo Pontifice, non ſolum ſacros ordines poteſt ſuſcipere, ſed etiam obtinere beneficia cum animarum cura: ſecus de diſpenſato ad ſacros ordines, niſi ſimul diſpenſetur ad eiuſmodi beneficia. ibid.b

Legitimatus à Summo Pontifice, neceſſe non habet, ſi poſtea diſpenſationē petat ad plura beneficia cum animarum cura, exprimere ſe fuiſſe illegitimum: ſecus de diſpenſato ad beneficium, ſi poſtea petat ad plura, quin, dimiſſo vno, non poteſt obtinere aliud ſine noua diſpēſatione. ibid.

Legitimatus reſcripto Principis cēſetur, ſi pater filium hæredem conſtituit, ſub cōditione, ſi Princeps velit eum legitimare, & acceſſit poſt mortem patris conſenſus Principis. 737.a

Legitimādi modi quidam alij hodie vim fere nō habent. ibid.

Legitimatio, quæ ex patris conſenſu fit, quando

non ſunt deſcendentes, aut aſcendentes legitimi, neq; agitur de ſucceſſione in rebus vinculo ſubiectis, citatione aliorum agnatorum non indiget, minorq; cauſa ad eam concedendam requiritur. ibid.c

Legitimatio ad ſuccedendum in eiſdem bonis, deficientibus deſcendentibus legitimis, citatione non indiget aſcendentium. 738.a

Legitimare ſine conſenſu patris, in cuius bonis eſt ſuccedendum, cur Princeps nec ſoleat, nec debeat. 739.b.c

Legitimare cur Princeps poſt mortem patris poſſit, quando id, dum viueret, petiuit. ibid.c

Legitimatio vt concedatur, maior habenda eſt ratio aſcendentium, quàm collateralium. 740.c

Legitimatio, etiam ſi deſcendentes ſint, quorum legitimæ minuantur, valida eſt de conſenſu patris, neq; neceſſaria eſt citatio deſcendentium. Vt tamen licitè fiat, præſertim quando poſt matrimonium contractum ſit, & minuuntur legitimæ, longè maior cauſa requiritur, quàm ſi in aſcendentium præiudicium fiat. ibid.d

Legitimatio cum clauſula, non obſtante quòd ſint deſcendentes legitimi, aut cum clauſula, de plenitudine poteſtatis, vel ex certa ſcientia, valet, eſto de deſcendentibus mentio non ſit facta. 743.a.b

Legitimatio ſi clauſulam habeat, ſine præiudicio hæredum legitimorum, eſto ſimul habeat clauſulas, ex certa ſcientia, aut de plenitudine poteſtatis, non priuat deſcendentes & aſcendentes portionibus ipſis debitis, neque item collaterales ſucceſſione in feudo, maioratu, aut alijs bonis ipſis reſtitui ſubiectis; quoad alia verò admittitur eo pacto legitimatus ad ſucceſſionem, etiam ab inteſtato. Si verò clauſulam habeat, ſine præiudicio deſcendentium, tunc priuat aſcendentes portionibus ipſis alioquin debitis. 744.a

Legitimatio quando pater eam non petiuit, concedi non poteſt mortuo patre, etiam ante aditam hæreditatem. 745.d

Legitimatio efficere non poteſt vt hæres, qui ritè hæreditatem adiuit, illa priuetur. 747.a

Legitimatio efficere non poteſt, vt hęres ab inteſtato legitima ad ſe iam delata priuetur. 748.a

Legitimatio concedi non poteſt ad ſuccedendum in maioratu, aut alijs bonis reſtitutioni ſubiectis, cum præiudicio eorum, ad quos alioquin eſſent deuentura, quando inſtitutio non pēdet à voluntate patris, aut principis. 749.a

Legitimatio concedi non poteſt ad ſuccedendum in maioratu, cum præiudicio alterius, ad quem deberet deuenire, etiam ſi inſtitutio facta fuerit ex priuilegio, & gratia principis cōtra aliquod ius. 750.c

Legitimatio reſcripto principis nō valet ad excludendum alium à maioratu, feudo, aut a ſubſtitutione, quando inſtitutor dixit, ſi ſine liberis natis legitimè, aut natis ex legitimo matrimonio deceſſerit. Idem ſi dicat, ſi ſine liberis legitimis decedat: quamuis multi in poſtremo hoc euentu contrarium ſentiant. 751.c

Legitimatus ſpurius excludit ſubſtitutum in euentu, quo ſubſtitutus vocaretur, ſi alius ſine liberis decederet quando eum excluderet filius naturalis. 753.b

Legitimatus ſpurius à principe, vt ſuccedat in feudo, aut maioratu, in illo ſuccedit, quando ex ſola iuris diſpoſitione ab eo excludebatur. Non ſufficit tamen ſimpliciter legitimari, niſi ad eū effectum expreſsè legitimetur. ibid.c

Legitimatus per ſubſequens matrimonium excludit fideicommiſſarium, quando ineſt tacita cōditio, ſi grauatus ſine liberis moriatur, & cōtrarium non conſtat de voluntate teſtatoris: ſecus de legitimato reſcripto principis, quando ad petitionem eiuſdem inſtitutoris legitimatus non eſt, aut de voluntate eius non conſtat. 863.b

Legitimatus filius ſub patria eſt poteſtate: ſecus diſpenſatus. 1065.d

Legitimus filius.

Legitimus filius quis. 688.b

Legitimus filius eſt ſuſceptus bona fide ex matrimonio ante faciē Eccleſiæ ex parte alterius coniugis tantum, etiam vt ſuccedat vt legitimus ei coniugi, qui malam fidem habuit. ibi.c

Legitimi reputandi ſunt filij, qui ab infidelibus ex ijs matrimonijs generantur, quæ vera ab ipſis putantur, talia autem non ſunt. 689.a

Legitimi ſunt filij, qui per ſubſequens matrimonium legitimi redduntur. ibid.

Legitimi ſunt filij, qui quamuis tempore conceptionis eſſent ſpurij, tempore natiuitatis cōtractum erat matrimonium inter parentes, ceſſante impedimento dirimente. 717.d

Libellus, aut libellarius contractus.

Libellus, aut libellarius contractus quid. 67.d

Liber & libertas.

Liberos naſcituros omnes iure naturali in quo ſenſu verum. 13.c

Libertatis fauore quando legatum non cenſeatur conditionale. 861.d

Libertatis legatum, quando teſtator putabat mancipium eſſe ſuum, & erat alienum, quouſq; validum ſit cenſendum. 906.a

Libertatem cenſetur donare ſeruo ſuo, qui illum, non ignorans ſuum ſeruum, tutorem relinquit. 1032.c

Liber efficitur ſeruus, ſi dominus eum adoptet. 1072.d

Libertus.

Libertus quis. 672.b

Libertus ſi deſcendētes legitimos aut naturales habeat, qui neceſſariò illi ſuccedant, neq; tenetur quicquam relinquere patrono, neq; illi patronus ſuccedit ab inteſtato. ibi.

Libertus ſi liberos non habeat, ſuccedit ei patronus ab inteſtato in omnibus bonis. Si verò teſtamentum condat, & non habeat in bonis centum aureos, valoris quatuordecim regalium, & nouem marauedinorum, nihil illi relinquere tenetur: alioquin tertium bonorum tenetur ei relinquere. ibid.

Libertus ſi patronum non alat, redigitur in ſeruitutem, & poteſt vēdi vt patronus alatur. 1080.a

Libri.

Libri dati à patre quando ſpectent ad filium, & quando non. 1130.a.b

Ligna.

Lignorum ceſſio ad communes vſus ex ſyluis finitimis

niti mis, donationibus illarum à principibus factis, non video cur potuit populus impediri. 239.b.c
Ligna cedere non plus poſſunt in eis prohibere, qui eas conceſſione regis obtinent, quàm rex ipſe ante conceſſionem prohibere potuiſſet. 271.a
Ligna & alia à fluminibus delata, quando pro derelictis ſint habenda. 259.d
Lignorum comparat dominium, qui ritè illa cædit de communi, aut de priuata ſylua ex facultate domini. 268.a
Ligna ſcindentes in communi ſylua ipſis ritè prohibita, ad pœnam tenentur, ſi feratur ſententia, non verò ad reſtitutionem, niſi damnum notabile ſit. 268.b
Lignorum ſciſſione de communi ſylua, ſi damnũ notabile datur, quando, & quouſque ſit reſtituendum, & quando non. 269.a
Ligna ſi qui de oppidis vicinis mutuo ſibi inuicé de communibus ſyluis furari conſueuerint, ad pœnam, ſi feratur ſententia, tenentur; non verò ad reſtitutionem, ſi damnum notabile non dederint. ibid.b
Lignorum de ſyluis furtum infamiam non infert, neque vt furtum punitur. ibid.c
Ligna ex aliena, vel cõmuni vel priuata ſylua ſcindentes, condemnati tenentur pœnam ſoluere, & reſtituere damnum, quando in more eſt poſitũ, & præſumitur id velle dominos ſyluæ. ibid.
Ligna non poteſt cædere dominus populi de cõmuni ſylua, niſi ſeruata proportione cum alijs in ſuo ordine & gradu. Quòd ſi excedat, reſtituere tenetur damnum datum ob incrementũ, non tamen tenetur ad pœnam niſi damnetur, aut damnari illicitè impediat. 272.d
Ligna. Vide Sylua.

Luctuoſa.

Luctuoſa in Luſitania quid. 605.a
Luctuoſa quando à prælatis accipi poſſit, atq; expendendam ab eis eſſe in operibus pijs. ibid.d & 601.d
Luctuoſa accipitur in Luſitania de bonis mobilib. beneficiarij curati defuncti, & quibuſdam in locis, etiam de alijs. 605.a.989.c

Ludus.

Ludo aut alio cõtractu oneroſo ſi quid à minore ſit alienatum, neq; inæqualitas, fraus, aut dolus interuenit, obnoxium reſtitutioni id nõ eſt, antequam beneficio reſtitutionis in integrũ à minore, tutore, aut curatore repetatur. 1060.a

Luſitani.

Luſitani inſulas viridis promontorij vacuas repererunt, gentiumq; iure ſuas effecerũt, & quod commercium cum finitimis locis Africæ, mancipiorum præſertim, inde habeant. 176.b
Luſitani inſulam Diui Thomæ ſub linea æquinoctiali vacuam repererunt, gentiumque iure ſuam effecerunt, & quæ commercia inde cum finitimis regnis habeant, mancipiorum præſertim. 179.b
Luſitani vltra promontorium bonæ ſpei Sofalæ ſedem figunt, & quæ commercia inde cum finitimis Cafreriæ regnis habeant. 285.c

Mala fides.

MAla & bona fide poſſidere quid. 284.d

Maioratus.

Maioratus dominus eſt bonorum vinculatorum. 37.c
Maioratus bona de iure Caſtellæ mortuo poſſeſſore tranſeunt abſq; traditione, etiã quoad poſſeſſionem, in ſucceſſorem. 45.d
Maioratus bona ſi confiſcentur ob delictum, vſuſfructus bonorum maioratus pertinet ad fiſcum interim dum delinquens viuit. 61.c
Maioratus poſſeſſor, ſi vena in eo aperiatur, lucrũ efficit ſuum proprium, modò, ſi inde bonis maioratus detrimentum obueniat, id reſartiat, & quid de huiuſmodi reſartione in Luſitaniæ regno. 256.b.c
Maioratus in prædio ſi theſaurus reperiatur, quoad portionem, quæ domino prædij debetur, pertinet præcipuus ad poſſeſſorem tunc maioratus. 262.b
Maioratus ſi rem præſcribat tanquam maioratus bonum, accreſcit maioratui, etſi comperiatur poſtea non fuiſſe de bonis maioratus: ſecus ſi non tanquam maioratus bonum illam præſcribat. 305.b
Maioratus quaſi ſint bona, præſcribi non poſſunt aliqua ſine titulo, niſi tempore de cuius initio nõ extat memoria, & quales teſtes eſſe, & quid teſtificari debeant. 320.d
Maioratus bona præſcribuntur aduerſus ſucceſſores tempore de cuius initio non extat memoria. 338.a
Maioratus bona præſcribi nequeunt aduerſus poſſeſſorem ſpatio decem vel viginti annorum, ètcum titulo: ſecus triginta aut plurium annorũ, etiam ſine titulo. In regno Caſtellæ, quoties eſt nouus ſucceſſor in maioratu, toties interrumpitur præſcriptio. ibid.b
Maioratus, feudum, aut capella, quando tranſeant ad monaſterium, ſaltem quoad commoditatem, interim dum religioſus viuit, & quando non. 550.a
Maioratum à duobus reuocabiliter inſtitutũ, vno mortuo, poteſt alter, quoad ea, quæ ad ſe ſpectant, reuocare. 635.d
Maioratus fraude eo pacto inſtitutio, animo illum reuocandi altero defuncto, aut ſi ipſe prius ſit in vitæ diſcrimine, quantam reſtituendi obligationem inducat. 636.c
Maioratus reuocabiliter ab vno inſtitutus, etiam de bonis alterius illo facultatem ad id concedente, morte inſtituentis confirmatur, ita vt alter, èt quoad bona, circa quæ facultatem cõceſſit, reuocare deinceps illum non poſſit. ibid.
Maioratui ſucceditur non ſolum vſq; ad decimũ, ſed etiam vſque ad quemcumque vlteriorem gradum. 681.d
Maioratus aut feudi in ſucceſſione, licèt præferatur legitimatus per ſubſequens matrimonium filiis natis ex eodem matrimonio, aut ex alio poſteriori, nõ tamen natis ex priori matrimonio, etſi maior natu ſit. 721.a
Maioratus, aut feudi in ſucceſſione, minor natu legitimatus ex vna cõcubina per prius matrimonium, præponitur maiori natu legitimato per poſterius matrimoniũ ex alia concubina. ibid.c
Maioratus inſtitutor ſi excludat legitimatos per ſubſequẽs matrimonium, in illo non ſuccedũt,

Non

Non cenſetur tamen eos excludere ſi dicat, ſuc cedāt ſoli legitimi, aut ſoli nati ex legitimo matrimonio. ibid.d

Maioratum vt obtineat, aut vt in feudum ſuccedat, non poteſt legitimare, qui facultatē à principe ad legitimandum habet. Neque princeps ipſe legitimans ad ciuilia, cenſetur ad eum effectum legitimare. 728.b

Maioratus, & alia bona reſtitutioni ſubiecta, non poſſunt impediri legitimatione alicuius, quin ad eum deueniant, ad quem, ſecluſa legitimatione eſſent deuentura, quādo diſpoſitio de eis bonis pendens non eſt à parente legitimandi, aut à principe. 749.b

Maioratus ſucceſſioni præiudicari poteſt lege, ne ad eum deueniat, ad quem alioquin deueniret, quando id poſtulat commune reipublicæ bonum. ibid.d

Maioratus duo, quorum alter reditus de dos cuētos excedat, ſi matrimonii occaſione ad eundē filium ſint deuenturi, in Caſtella inhibitum id eſt, & primogenitus eligit ex illis quem vult, alter ad ſecundo genitum ſpectat. 750.a

Maioratus ſucceſſione non poteſt quis priuari legitimatione alterius, etiam ſi creatio maioratus ex priuilegio & gratia principis inſtitutus eſſet contra aliquod ius. ibid.c

Maioratus ſi ex inſtitutione ſolū vocat maſculos, non poteſt princeps habiles ad ſuccedendum facere fœminas. 751.b

Maioratus inſtitutor quando vocat alium in euen tu ſi quis ſine liberis diſceſſerit, quando filius naturalis excludat ſubſtitutum, & quando non. 753.a

Maioratus in vinculo ſi conſentiant filij communiter, & pater perſeueret in conſenſu vſque ad mortem, eſto inde ſequatur legitimarum immi nutio, valet inſtitutio, ſibique præiudicant filii. 766.a

Maioratum ſi pater inſtituat ex legitima filii, & aliis bonis, inualidum eſt quoad legitimam, & validum quoad incrementum, pertinetque incrementum cum eo vinculo ad filium: ſi tamen maioratum inſtitueret ſub conditione, quod, ſi filius conſentire non vellet in toto grauamine, incrementum ad alium pertineret, teneretur filius cōſentire, vel amitteret incrementū. 792.a

Maioratus validè ac licitè inſtituitur, excludendo à participatione illius eos, qui religionem pro fiterentur, aut clerici fierent. 956.c

Maioratus inſtitutioni eſto appoſitus ſit modus, vt, qui illi contrauenerit, ipſo facto eū amittat, aut cenſeatur nunquam ad eum vocatus, non amittūtur fructus percepti a principio vſq; ad tranſgreſſionem modi. 960.a

Maioratu ſuccedens primo ex teſtamento inſtitutoris, perinde eſt reputandus quoad inuentarii confectionem comparatione proximè ſequentis, atque hæres grauatus comparatione fideicommiſſarii. 1019.d

Mancipium.

Mancipia non ſunt Chriſtiani bello iuſto ab aliis Chriſtianis capti. 14.d

Vide ſeruus.

Manzares.

Manzares. Vide illegitimi.

Matrimonium.

Matrimonium contrahere, iungiq; ad generationem tenentur homines iure naturali, exiſtente periculo interitus humani generis. 120.a

Matrimonium cum muliere de aliena tribu quouſ que Iudæis prohibitum. 141.c

Matrimonium vſuſq; illius prohiberi ſeruis non poſſunt. 215.b

Matrimonii diſpenſatio circa conſanguinitatis gra dus vt valida ſit, neceſſe eſt, ſi alter minus à trun co diſtet, quàm inter ſe, id exprimatur, itemque ſi variis viis ſit conſanguinitas aut affinitas inter eos. 674.d

Matrimonium qui clandeſtinè cum aliqua contra hit, & teſtes, quàm pœnam in Caſtella incurrant. 774.b

Matrimonium aut ſponſalia celebrantes famulus cum filia, aut conſanguinea heri, quam domi habebat, quas pœnas in Caſtella vterque incur rat. 775.a

Meditationes bellicæ.

Meditationes bellicæ, vt torneamenta, & haſtiludium, ſi ſine notabili periculo mortis aut mutilationis fiant, ratione habita vtilitatis, quæ reipublicæ, atque eccleſiæ prouenit, illicitæ non ſunt: ſecus ſi cum probabili periculo fiāt. 462.d

Medium.

Medium aliarum virtutum comparatione, & iuſtitiæ diuerſimodè ſumitur. 7.d

Medium iuſtitiæ & aliarum virtutum. 19.c

Medium commutatiuæ iuſtitiæ ſecūdum arithmeticam, diſtributiuæ autem ſecundum geometricam proportionem. 24.b

Melioratio.

Melioratio iure Caſtellæ fieri poteſt nepotibus, etiam ſuperſtitibus eorum parentibus. 668.a

Melioratio in tertio & quinto facta in Regno Caſtellæ in teſtamento, in quo aliquis filius indebitè ſit præteritus, aut exhæredatus, valida eſt. 746.c.d

Melioratio in tertio & quinto facta in teſtamento, in quo filius aliquis præteritur ex ignorantia, quòd exiſtat, aut exiſtet, quando valida ſit cenſenda, & quando non. 759.b

Meliorans in Caſtella aliquem deſcendentium in tertio & quinto bonorum, deligere poteſt ſibi rem, aut res certas in bonis ſuis in quibus id ac cipiat, modo tertium & quintum non excedāt, &, quando id non elegit, in quibus bonis ſit id ſoluendum. 939.d

Melioratus ita, repudiare poteſt hæreditatem, & accipere ſolam meliorationem, & quouſq; ad onera defuncti teneatur. 940.a

Melioratio eiuſmodi legatum eſt, aut prælegatum. ibid.b

Meliorationis tertii & quinti, quando melioraus eligit rem, quæ illa non adæquat, quando ſoluē dum ſit decrementum, & quando, ſi res pereat, debeatur adhuc melioratio. 942.a

Meliorans aſcendentem in tertio, aut etiam extraneum in quinto, an deligere ſibi poſſit bona, in quibus illud accipiat. 943.a

Melioratio aut legatum tertii in Luſitania ſolnēda ſūt in bonis defuncti, deligereq; poteſt teſtator prædium, in quo illud ſumatur, præſertim quādo maioratum aut capellam inſtituit. 944.a

Merce-

Mercedes famulorum.
Mercedes famulorum intra quantum tempus in Luſitania peti debeant, vt actio concedatur. 300.a
Mercedes,& quædam alia debita, intrà quantum tempus peti debeant in Caſtella, vt concedatur actio. ibid.d
Mercedes famulorum, nihil impedientibus iuribus Caſtellæ & Luſitaniæ, nullo tempore in conſcientiæ & exteriori foro præſcribũtur cum ſcientia,quòd debeantur. 301.a
Meretrix.
Meretrix publica non ſolum accipit licitè quod pro fornicatione commeruit, ſed ẽt in exteriori foro conceditur illi ad id actio.Quòd ſi nihil conſtitutum erat,exigere poteſt cõſuetum pretium. 404.b
Merum Imperium.
Meri & mixti Imperij conceſſione per clauſulam generalem, ſupremum,quod ea concedi cenſetur,eſt,poſſe damnare capitis. 395.b.c
Metallum.
Metallorum venæ, ſtando in ſolo naturali ac gentium iure, ad illos quoad dominium ſpectant, quorum ſunt prædia,in quibus ſunt, vt & ſaxorum venæ:iure tamen communi & particularĩũ Regnorum Principi,aut Reipublicæ ad cõmunes ſumptus deputantur. 397.d
Metallorum venas quærentibus ac inuenientibus, quæ concedant leges Luſitanæ. 398.c.d
Metallorum venas quærentibus ac inuenientibus, quæ concedant leges Caſtellæ. ibid.c
Metallorum vena ſi ſit in prędio maioratus,lucrũ, quod poſſeſſor inde reportat,ſuum eſt, modò indemnia bona maioratus ex eo capite ſeruet, & quomodò in Luſitania ſint ſeruanda. 399.b
Metalli aut rei alterius vena in fundo dotali inuẽta,quando,quod extrahitur, cedat in augmentum dotis, & quando ad virum pertineat tanquam vſusfructus. 400.a
Miles.
Milites, qui parati ſunt quoſcunq; ſequi ad bellũ, nihil curando an bellum ſit iuſtum, vel non, in ſtatu ſunt damnationis æternæ. 467.b.c
Militi debitum eſt ſtipendium ipſi conſtitutum. Quòd ſi non ſoluatur, de iuſtitia tenetur Princeps ad reſtitutionem.Licitumque militi eſt occultam facere compenſationem,ſi ſine ſcandalo poſſit. 470.d
Miles pro ſtipendio tenetur, etiam cum vitæ periculo,ſeruare ſtationẽ, defendere arcẽ,aut quoduis aliud ſibi commiſſum præſtare ſub reatu lethalis culpæ:quin,ſi fuga ipſius cauſa ſit dãnotum,reſtituere ea tenetur. 471.a
Miles, quando ſpes non eſt præualendi,expectare non tenetur cum periculo vitæ. ibid.
Miles deſerere nõ poteſt caſtra ſine ducis aut Principis facultate, & quàm graue peccatum ſit, & quot mala ex illo ſequantur, & idcirco mirandum non eſſe, quòd capite plectatur,aut triremibus adigatur. ibid.b
Miles reſtituere tenetur Principi,ſi duplicatum ſtipendium occultè accipiat,aut vltra ſibi conſtitutum, vel in cauſa ſit,vt dux, vel alter,id accipiat. 473.a
Milites, qui chirographa hoſpitij ad multos in eodem populo accipiunt, & ne hoſpitium eligant quorundã, ab hoſpitibus pecuniam accipiunt,hoſpitanturq; apud quendam alium,peccant,reſtituereq; id tenẽtur,& miniſtri, qui duplicata chirographa concedunt. 473.a
Milites,qui ab hoſpitibus plus extorquent, quam illi dare teneantur,peccant, & reſtituere id tenentur. ibid.b
Milites quando ob incolis,vel iouitis,accipere poſſunt neceſſaria. ibid.d
Miles accipere poteſt gratis ab hoſpitibus,quæ habuerit conſuetudo præſcripta loci, vt ei gratis dentur. 474.a
Miles ſi inſtituat hæredem in re certa,aut quota,& ſciens ac prudẽs de reliquis bonis nõ diſponat, pertinent reliqua ad hæredes ab inteſtato neq; accreſcunt hæredi inſtituto. 654.b
Militaris ſubſtitutio variè in compendioſa effecta 883.b
Miles,qui militiam exercet, tutor eſſe non poteſt. 1035.d
Vide bellum,& teſtamentum militis.
Militia.
Militia quid. 1132.a
Militia quando conferenda,aut quod ad illam cõparandam datum eſt, quando non item. ibid.b
Mina.
Minæ.Vide metallorum venæ.
Miniſter.
Miniſter publicus. Vide accipere.
Minores fratres.
Minorum fratrum paupertas, ita vt nullius rei, etiam in communi,dominium habeant,defenditur. 49.a
Vide religioſus.
Minor.
Minoris contractus & alienatio ſine ſolemnitatibus reuocatur, niſi iuro confirmetur. 615.b
Minor ad iudicium ſine curatore non admittitur, niſi cauſæ ſpirituales ſint, aut ſpiritualibus annexæ, & quis ad has impuberi poſt ſeptennium curatorem tradit. 1024.d
Minori vſq; ad pubertatẽ completam tutor,curator verò deinceps vſq; ad vigeſimum quintũ annum traditur. 1023.d.1024.c
Minor pubes ſi curatore careat, valent acta per eum extra iudicium, ſed reſtituitur in integrũ. 1024.c
Minoris perſonæ curam habent tutor & curator, ſed præcipuè tutor. 1045.a
Minoris educationem licẽt præſcripſerit teſtator, poteſt iudex contrarium ſtatuere,ſi ita expedire iudicauerit. ibid.b
Minoris educatio commodiùs ſit apud matrẽ, & ideò illi minor eſt tradendus, niſi contrarium ſuadeant circumſtantiæ concurrentes. ibid.c
Minori infanti, niſi circumſtantiæ illam excuſent, tenetur mater præbere lac quouſque ſit trimus annorum,reliqui omnes ſumptus de bonis minoris fieri debent. ibid.d
Minor, ſi mater ad ſecundas tranſeat nuptias, ab ipſius & vitrici educatione eſt extrahendus,niſi circumſtantiæ cõtrariũ expedire ſuadeant.ibid.
Minor quando matre & auis caret, ad iudicem ſpectat ſtatuere vbi educari debeat, & quæ ad id attendi debeant. ibid.

Mi-

Minores, qui attenta ipſorum qualitate ſeruire alijs poſſunt, aut artem addiſcere, quibus in Luſitania ſint tradendi. 1046.b

Minoribus portio ad alimenta à iudice debet taxari, & moderari, etiam ſi à patre eſſet taxata, & ſi exceſſiua ſit, quando exceſſus in damnum tutoris, aut curatoris redundet. ibid.c

Minoribus ita portio taxari debet, vt, ſi commode fieri poſſit, non inſumant reditus omnes ſui patrimonij, & quando fas ſit patrimonium minuere. ibid.d

Minoris alimenta quæ comprehendant. 1047.b

Minorum bona qualiter tutores & curatores adminiſtrare debeant. 1047.d

Minorum quæ bona poſſunt tutores & curatores vēdere ac alienare ſine iudicis decreto. 1048.a

Minorum bona emere non poſſunt tutor & curator, & perſonæ illis ſubiectæ, emptioq; eſt nulla, & quæ pœnæ ſint ſtatutæ. ibid.b

Minorum pecunia qualiter à tutoribus & curatoribus collocanda. 1049.b

Minorum quæ bona ſine iudicis decreto alienari à tutoribus, & curatoribus non poſſint. 1050.c

Minoris bona vt alienentur, quæ cauſæ legitimæ, vt iudex decretum concedat. 1051.b

Minoris bona quando iudicis decreto alienantur, à quibus alienatio incipere debeat. 1052.a

Minor, qui veniam ætatis obtinuit, alienare nō poteſt bona immobilia ſiue decreto iudicis: ſecus mobilia, quæ ſine decreto, ſi veniam non obtinuiſſet, alienare non poſſet. ibid.c

Minori cui venia ætatis concedatur, quid ea ſit, & eo ipſo ceſſat beneficium reſtitutionis in integrum, & ab eo puncto, quo ad tempus præteritum incipit currere quadriennium, quod alijs minoribus incipit expleto vigeſimo quinto anno. 1053.b

Minoris res immobiles alienari per tutorem, aut curatorem poſſunt ſine iudicis decreto, quando id præcepit teſtator, etiam in teſtamento minus ſolemni. 1054.b

Minoris vt bona alienentur, quis iudex interponere debet decretum. ibid.c

Minor infantiæ proximus poteſt ſibi obligare alterum, non verò ei obligari. 1055.a

Minor pubertati proximus cum tutoris autoritate poteſt alteri obligari, & ſine ea ſibi alterum obligare. ibid.b

Minor ſine autoritate tutoris aut curatoris, quo ſē ſu, quando contractus eſt mutuus, obliget alterum ſibi, & ipſe obligatus non maneat. ibid.c

Minor infantię proximus de dolo non tenetur, ſed ſolum quantum ex re alterius factus eſt locupletior. 1056.a

Minor, etiam pubertati proximus, licèt ex ſuo contractu ſine autoritate tutoris celebrato, aut ex minori culpa, quam dolus, obligatus non maneat, manet tamen obligatus naturaliter. ibid.b

Minor idem ſi cum tutore contrahat, non manet naturaliter obligatus, niſi inde factus eſſet locupletior, aut eandem rem dolo deſtruxiſſet, aut alienaſſet: nam tunc ciuiliter teneretur. ibid.c

Minor in quibus euentibus tenetur ſolum naturaliter, ſi fideiuſſorem dedit, tenetur fideiuſſor ciuiliter: pręterea, eſto fideiuſſorem non dederit, datur exceptio ciuilis aduerſus minorē, quòd is, qui cum eo contraxit, compenſare velit debitum ſuum ciuile cum eo debito naturali. Minori tamen per reſtitutionem in integrum non ſolum cōceditur eam elidere, ſed etiam repetere, quod ita eſſet compenſatum. ibid.d

Minoris quoad contractus, & ſolutiones vtrinq; factas, exponitur doctrina in iure tradita. 1057.b & 1059.a

Minor ſi pubes ſit, & curatorem habeat, eadē quoad contractus & ſolutiones ſine curatoris facultate facta locum habent, quæ in pubertati proximo. Si verò curatorem non habeat, valēt acta per eum, modò ad ea, ad quæ iudicis decretū eſt neceſſarium, tale interſuerit decretū. Et ſemper, ſi notabiliter ſit læſus, reſtitutio in integrū ei conceditur. 1058.b

Minor pubes ſi quæ egerit in iudicio ſine curatore, inualida ſunt in ſuum incommodum, valida verò in commodum. Abſolutè verò valent, ſi cauſæ ſpirituales ſint, aut ſpiritualibus annexæ, & ſemper ei, ſi læſus ſit, conceditur reſtitutio in integrum. ibid.c

Minor ſi in iudicio de ſola poſſeſſione recuperanda agat, valent quę ſine curatoris autoritate egerit, ſed reſtituetur, ſi ſit læſus. ibid.d

Minori autoritas tutoris aut curatoris præſtari debet per ſeipſum, & non per epiſtolam aut nuncium, atque in eo ipſo negotio aut cauſa, & nō ex internallo antea aut poſtea, alioquin acta nō valent. ibid.

Minoris ſolutio aut alienatio cum traditione ſine tutoris, aut curatoris autoritate, neq; dominiū, neque poſſeſſionem transfert, eſto res ab eo naturaliter, & ciuiliter debeatur: & an retineri tuta conſcientia poſſit. 1059.b

Minor ſi quid oneroſo contractu, etiam ludo, alienauit ſine autoritate tutoris aut curatoris, ſi inæqualitas, fraus, aut dolus non interuenit, reſtitutioni non eſt obnoxium, antequam beneficio reſtitutionis in integrum à minore, tutore, aut curatore repetatur. 1060.a

Miſſilia.

Miſſilia quæ, & fiunt primo occupantis. 252.b

Mobiles res.

Mobiles & immobiles res quæ, & ex iuribus & actionibus, quæ cum immobilibus, & quę cum mobilibus computentur. 302.b

Modus.

Modus quid. 957.c

Modus diſpoſitionem non ſuſpendit, ac proinde illo nondum impleto, tranſmittitur legatum aut hæreditas, quando modus per ſucceſſorem impleri poteſt, teneturque ſucceſſor illum implere. 958.a

Modus quibus verbis adhibeatur. ibid.

Modus conditionis vocabulo ſæpe exprimitur. ibid.b

Modi nomen ſi apponatur, & dicatur, vt ante emolumētum percipiendum impleatur, vim habet conditionis, & ſuſpendit diſpoſitionem: ſecus ſi ſolum dicatur, vt id ante poſſeſſionē adeptam impleatur. 959.b

Modus diſpoſitioni ſi ita apponatur, vt, qui cōtrauenerit, eo ipſo id amittat, aut cenſeatur nunquam ad id vocatus, qui contrauenit, non trāſmittit id ad ipſius hæredes, quin potius tenetē

id re-

id reſtituere cũ fructibus inde à principio perceptis,atque ea de re à principio cauere debet. Excipe io maioratu. ibid.c
Modus ſi appoſitus ſit legato,aut alij diſpoſitioni, antequã res tradatur, tenetur accipiens cauere de re reſtituẽda,& fructib.ex ea perceptis ſi modu nõ ſeruet:nondũ verò cauiſſe, oõ impedit tranſmiſſionem rei illius ad hæredes. 960.b
Modus ſi ſolum reſpiciat legatarij vtilitatem,ita vt obligatiooem illum adimplendi non inducat, neceſſaria non eſt cautio de illo adimplẽdo, & quando,eſto obligationem inducat,cautio neceſſaria non ſit de fructibus reſtituendis.ibi.c.
Modus quando adhibitus eſt in vtilitatem tertij,ſi per illũ ſteterit quominus impleatur, habetur pro impleto. ibid.d
Modus impoſſibilis,tã de facto,quàm de iure pro non appoſito habetur, non ſolum in vltima voluntate,ſed etiam in quacunque alia diſpoſitione. 961.a
Modus quando reſoluitur in conditionem,cur in legato aut donatione non efficiat fructus medij temporis legatarij ac donatarij:cùm tamen efficiat emptoris fructus medii temporis rei ſub eo emptæ. ibid.d
Modus legato, donationi, aut alteri diſpoſitioni appoſitus, quando obligationem eum implendi inducat,& quando non.Quando item obligationem implendi inducat,ſed ſine onere reſtituendi rem, & quando cum onere illam cũ fructibus à puncto non impleti modi perceptis.& quando etiam cum fructibus à principio ex illa perceptis. ibid.b
Modum non implere, quando ea de cauſa nulla non redditur diſpoſitio,quando culpã lethalẽ, & quando venialem inducat, & quouſq; eum implere ſit quis cogendus. 964.d
Modus ſi appoſitus ſit donationi aut legato ad pias cauſas, non cenſetur appoſitus intentione vt ſit nulla diſpoſitio ſi modus nõ ſeruetur,quãdo id non fuit expreſſum: ſi tamen conſtet eam fuiſſe donantis,aut legantis, intentionem,nulla redditur. ibid.

Monarchia.

Monarchia ſeu Regnum quid. 124.c
Monarchiæ regimen cæteris præſtantius. 127.a

Monaſterium.

Monaſteria in Luſitania ſine Regis facultate accipere non poſſunt bona immobilia, & ſi aliqua ad ea deueniant, intra quantum tempus tenentur illa alienare. 551.a
Monaſterium.Vide Religioſus.

Monialis.

Vide Religioſus.

Mores.

Mores qui legis vim habeant. 9.a

Mors ciuilis & naturalis.

Mors ciuilis quæ. 59.b
Morte ciuili aut naturali damnatus teſtari nõ poteſt de iure communi, amittitq; vſumfructum. ibid.d
Morte ciuili aut naturali damnati teſtari poſſunt de iure Caſtellæ quoad ea, quæ illis non confiſcantur. 60.a
Morte ciuili aut damnatione ad mortem naturalem in Caſtella & Luſitania vſuſfructus non amittitur. ibid.b.61.b.c

Munus.

Munus miniſtro publico dans, vt ſuã redimat vexationem, quia alioquin iniuſtè grauabitur, nõ peccat,èt ſi,& dare,& accipere ſit prohibitum. Sola autem formido,quòd,niſi det,iniuſtè grauabitur non eacuſat dantem à culpa. 373.c
Munera licitè offeruntur ac donantur ſub conditione,ſi aliquis faciat bonum,ad quod tenetur, aut deſiſtat à malo,& licitè accipiuntur conditionem implendo, modò de donantis animo conſtet. 397.d
Vide Viſitator,Procuratio,& Accipere.

Mutilatio.

Vide Occidere.

Mutuum.

Mutuum intendens ab alio is,qui donat,ad eum ſi nem dono illum alliciens,nõ peccat, neq; alius id intelligens,donumq; cõparat accipiens,modo de animo donandi ſibi perſuadeat,neq; proinde tenetur poſtea mutuo illi dare. 398.d

Naturale.

Naturalis iuris nullum fuit pęceptũ de poſſidendis rebus in commune. 107.b
Naturales filii.Vide illegitimi.

Naufragantes.

Naufragantium bona pro derelictis non ſunt habenda.Et iniquæ ſunt leges,quæ ea domino loci applicant. 359.c.d

Neceſſitas.

Neceſſitatis extremæ, aut penè extremæ, tempore communia,quoad vſum, debent eſſe bona, ſub reatu lethalis culpæ. 111.a.b

Nobilitas.

Nobilitatis parentum, eorumq; quæ cum nobilitate coniuncta ſunt,ſucceſſores non ſunt ij illegitimi filii,qui naturales non ſunt, ſecus naturales. 717.a

Notarius.

Notarios ſumere à litigãtibus poteſt ſtipendium, non ſolum quando delegatus Summi Pontificis, ſed etiam quando ordinarius cognoſcit de cauſa. 365.d

Nouem dies.

Nouem diebus a morte defuncti inquietari non poſſunt, aut in iudicium vocari, hæredes vxor illius,aut alii propinqui, niſi illorum malitia aliud poſtularet. 990.d

Nubere.

Nubens ſecundo intra annum a morte mariti hæres eſſe non poterat, ſed id canonico iure eſt abrogatum. 648.b
Nubenti filiæ ſine patris conſenſu leges, quæ exhęredationis pœnam ſtatuunt, validæ ac licitę ſunt. 777.b

Nuncius.

Vide Legatus.

Obedientia.

Obedientia poteſtatibus iure humano conſtitutis cur de iure ſit naturali. 134.d.135.a

Obligatio.

Obligatio guarentigia quæ. 309.a
Obligatio quando diuidua,& quando indiuidua. 417.d

Obſes.

Obſides interfici nõ poſſunt ob culpam eius, qui eos

eós tradidit, ſi innocentes ſint, retineri tamẽ poſſunt, ac ſeruituti ſubijci. Quòd ſi in culpa ipſi etiam ſint, interfici poſſunt, ſi culpa pœna tanta ſit digna. 488.

Occidens.

Occidens aut mutilans, quando id vitare poteſt, etiam cum iactura proprij honoris, famæ, & bonorum temporalium, irregularitatem incurrit. Itemq; quando in defenſionem alterius occidit aut mutilat, quando ſub reatu lethalis culpę non tenetur id facere. 457.a

Occidens aut mutilans, quãdo ad id ex eo ſub culpa lethali tenetur, quòd ipſe ſubijcere ſe voluit muneri, vnde ad id teneretur, irregularitatem incurrit, vt cernitur in iudice. Itemque, qui ſua culpa in eas ſe redegit anguſtias, vt ad euadendam propriam aut patris mortem neceſſe illi fuerit mutilare aut interficere. ibid.b

Occidens vel mutilans, mortive aut mutilationi obijciens alterum denunciando, aut alia ratione, quando ad id tenetur ſub culpa lethali, non ex munere, cui ſe ſubiecerit, neq; quòd ob ſuã culpam in eas ſe redegerit anguſtias, irregularitatem non incurrit. Neq; in his euentibus neceſſaria eſt proteſtatio. ibid.d

Officia.

Officia adminiſtrare nullus in Luſitania poteſt pro alio, niſi vigeſimum quintum annũ expleuerit, ſub pœna amiſſionis officij, aut valoris illius. 382.d

Officia à Rege accepta, ſine Regis facultate vendi non poſſunt in Luſitania, ſub pœna amiſſionis officij, & pretij, etiam quod ſperabatur. 383.a

Officium emens in Luſitania ſine Regis facultate incapax eſt illius, neq; retinere illud poteſt, etiã ante latam ſententiam. ibid.b

Officium vendens in Luſitania abſq; Regis facultate, illud non amittit ante latam ſententiam. Et quid emens, & vendens facere debeant, vt tuta conſcientia emens retinere poſſit officium, & vendens pretium. ibid.c

Officium vendens in Luſitania abſq; Regis facultate, pretiumq; accipiens, reſtituere illud tenetur ante latam ſententiam danti (ſed caueat ne iterum cogatur ſoluere Regi) lata verò ſententia ad fiſcum Regis pertinet. ibid.

Officij renunciatio in fauorem alicuius facta in Luſitania poſtquàm renuncians in morbũ incidit, ſi renũcians moriatur intrà triginta dies ab ea facta, eſt nulla, deuoluiturq; officium ad Regem, etiam ſi à Rege vi renunciationis eſſet illi alteri collatum. ibid.d

Officium renuncians aut vendens in Luſitania ex facultate Regis poſt crimen cõmiſſum, quo eo priuari erat dignus, amittit valorem officij, dimidium fiſco, & dimidium accuſanti, conceditúrq; actio ad eam pœnam biennio à renunciatione: is verò illud retinet, qui vi talis renũciationis illud obtinuit. ibi.

Officium adminiſtrari non poteſt in Luſitania per alium, niſi ex facultate Regis, alioquin illud amittit, & adminiſtrans ſoluit valorem illius, dimidium fiſco, & dimidium accuſanti. 384.a

Officia conferendi facultatem in Luſitania habentes, prohibiti ſunt ea vendere, vendive facere, itemque pecuniam pro collatione accipere ſub pœna, vt, qui illa emerit, aut pecuniam pro collatione fuerit largitus, officium amittat accuſanti, & inſuper omnia bona ſua, dimidiom accuſanti, & dimidium Regis fiſco. Poteritq; vtraq; pœna exigi ab eo toto tempore vitæ ſuæ, nulla præſcriptione eum iuuante. Collator verò punitur amiſſione poteſtatis illud deinceps conferendi, tranſitq; eo ipſo poteſtas ad Regem. Collatores iuramentum exigere debent ab accipiẽtibus ante collationem, ipſos ea non velle vt alteri vendant, quòd ſi poſteà cõſtet aliquem voluiſſe ea vẽdere, punitur vt periurus. Hæ omnes pœnę locum non habent ante latam ſententiã, & accipiens ita officium, retinere illud poteſt vſque ad ſententiam. ibid.

Officium non amittitur ante latam ſententiam, eſto cõmiſſum ſit crimen, pro quo pœna amiſſionis illius ipſo iure ſit ſtatuta, niſi aliud addatur, quo ſignificetur, neceſſarium non eſſe vt feratur ſententia. 416.b.col.1

Officium, aut quod ad id comparandum datũ eſt à parente, quando conferendum, quando non item. 1131.b

Officium datum filiæ in dotem, quando, licèt conferendum non ſit, expiretq; cum viro, æſtimatio tamen illius ſit reddenda vxori, aut hæredibus illius. 1133.d

Officium ſi ſit emptum conſtante matrimonio, vt regimento, quod in Caſtella vocant dimidium æſtimationis pertinet ad vxorem, aut ad hæredes illius. 1134.a

Opera pia.

Opera pia quæ. 523.b

Pactum.

PAciſci ob rem turpem patrandam illicitum eſt, & peccatum; integrumque eſt vtrique contrahentium diſcedere a pacto ante rem patratam, etiam alio inuito, re autem iam patrata, ex iuſtitia debetur pretium promiſſum, ſtando que in ſolo iure naturali, licitè exigitur & accipitur. 401.a

Pactum de re turpi, eius ſpeciei eſt peccatũ, cuius eſt talis res turpis. ibi.b

Pacta, contractus, promiſſiones, & renunciationes iuramento non confirmata poteſt irrita reddere ex rationabili cauſa, non ſolum poteſtas Eccleſiaſtica, ſed etiam laica. 619.c.d.

Pactum iuramento confirmatum. Vide iuramentum.

Parens.

Parentum in filios poteſtas quanta, eſtque de iure naturali, maiorque eſt patris, quàm matris, 119.b

Parentibus ſtando in iure naturæ fas eſt vendere filios in ſeruos, vt grauem euadant neceſſitatẽ. 172.b.c

Vide Pater.

Paraſceia.

Vide Sepultura.

Partitio.

Partitio bonorum cùm ſit, ante omnia extrahitur æs totum alienum: præponitur verò capitale vxoris, quæ contractu arrharum & dotis contraxit

traxit, quando obligatum non erat debitis. 1108.b
Partitio bonorum cum ſit, quæ alia ſint extrahenda, vt tandem ad partitionem deueniatur. ibid.c
Partitio bonorum defuncti, quando non ſunt deſcendentes, quo pacto facienda. ibi.d
Partitio bonorum defuncti inter deſcẽdentes quo modo facienda. 1109.a
Partitio bonorũ defuncti, ſi aliquis abſens ſit, an differenda, & quid interim faciendum. 1143.d
Partibilia ſi non ſint aliqua bona, quia diuidi commodè non poſſunt, quo pacto compenſatio facienda, & quis ea accipiet. 1144.c
Partitionis difficultates iudex dirimit, ac componit. 1145.a
Partitionem quædam alia attinentia explanantur. ibid.
Partitione facta, cohæredes mutuò tenentur ad inuicem de euictione, ſi aliquid ab eorum aliquo euincatur, ad idq; cautionem præſtare tenentur coram iudice. Si tamen inter omnes conueniat, vt nullus de euictione teneatur, ſtandum eſt contractui. Si item teſtator præſcripſiſſet, quis quæ bona in particulari acciperet, nullus de euictione teneretur, niſi minueretur legitima alicuius, aut de contraria teſtatoris voluntate conſtaret. 1146.c
Partitio bonorum peracta quando reuocari poſſit, quando non item. 1147.a
Vide Collatio.

Partus ancillæ.

Partus ancillarum ab hæreditate adita pertinent ad hæredem grauatum, computandi in trebellianicam, quando fideicommiſſum non ſtatim à morte teſtatoris eſt reſtituendum. 858.b

Paſcens & paſcua.

Paſcens pecora in loco communi quidem, ſed vel locato, vel conceſſo alicui ſoli, vt ipſe ibi paſcat, & pœnam ſoluere tenetur, & reſtituere illi damnum, quod ei eo modo intulit. 271.c
Paſcens communitatis ſuæ communia loca extra præſcriptas leges, pœnam tenetur ſoluere ſi dãnetur, non verò reſtituere, niſi damnum admodum eſſet notabile. Idem quãdo vicina duo oppida mutuò paſcere ſolent communia loca. ibid.d
Paſcere quouſq; poſſit dominus oppidi in cõmunibus eius oppidi paſcuis. 272.a
Paſcendo ſua pecora cum dominus populi damnum communitati vel priuatis infert, id totum reſtituere tenetur, niſi liberam omnino remiſſionem obtineat. ibid.d
Paſcens aliena paſcua vel communitatis, vel priuati, ipſis inuitis, lethaliter ex ſuo genere peccat, ſoluere tenetur pœnam, ſi damnetur, & quãdo ac quouſq; damna reſtituere teneatur. 273.c.d
Paſcendi ius in prædio alieno cum ſeruitutibus diſcontinuis annumeratur: vt verò ſine titulo præſcribatur, neceſſarius eſt vſus de cuius initio nõ extat memoria, vt in ſeruitutibus diſcontinuis. 307.d
Paſcua licèt quiuis gentium iure prohibere poſſit alijs in prædijs ſuis, Princeps tamẽ ſtatuere poteſt, vt omnibus communia quoad paſtum ſine collectis fructibus: niſi inde detrimentum aliud in planctis alijs domino ſequatur. 274.a

Pater.

Pater vſumfructum habet legalem in bonis aduẽtitijs filij familias. 56.b
Pater vſumfructum in quibus euentibus nõ habet in bonis aduentitijs filij familias. ibi.c
Pater vſufructuarius in bonis filij cauere non tenetur. Et ad quos ſumptus teneatur. 57.d
Pater ſolus quouſq; de iure Cæſareo ſubijcere ſeruituti poſſit filiumſamilias ob grauem neceſſitatem. 172.c
Pater vſufructuarius in bonis filij, licèt inuentariũ conficere non teneatur, quando tamen tempore traditionis futurum eſſet obſcurum, quæ ea bona eſſent, tenetur in conſcientiæ foro facere catalogum eorum, & in exteriori ad id poteſt cogi, & quòd in Luſitania ad id teneatur. 1022.a
Pater in cuius poteſtate eſt filius, poteſt illum reuocare ab illo, cui ſine contractu patris ſeruiebat, & à quocunq; alio, à quo detineatur, & reuocare illum fugitiuum. 1073.d
Pater & filius, qui in eius eſt poteſtate, contendere nõ poſſunt in iudicio, niſi de caſtrenſi, aut quaſi caſtrenſi peculio, & in paucis alijs. 1074.a
Vide parens.

Patria poteſtas.

Patria poteſtas amittitur maxima aut media capitis diminutione patris aut filij, & crimine hæreſeos. 60.d.62.a
Patriam poteſtatem egreditur filius per profeſſionem patris aut ipſius filii. 549.b
Patria poteſtas cui, & quorum comparatione conueniat. 825.d.1084.d
Patria poteſtas quorũ comparatione, & quouſq; & quorum ac quouſq; de iure Caſtellæ & Luſitaniæ. 1023.a.b.1065.b
Patria poteſtas de iure communi Romanorũ introducta. 1064.b
Patria poteſtas in quo, & quorum comparatione iure communi reſideat. ibid.c
Patria in poteſtate, non eſt filius illegitimus, etiam ſi naturalis ſit, niſi legitimetur, nec ſufficit diſpẽſatio. 1065.c
Patriam habet poteſtatem arrogans in arrogatum 1067.c
Patriam poteſtatem non comparat adoptans in adoptatum, quando non eſt de numero aſcendentium. 1070.c
Patriæ poteſtatis primus effectus, quòd bonorum aduentitiorum filii familias adminiſtratio, & vſusfructus pertinet ad patrem. 1073.a
Patriæ poteſtatis effectus ſecundus, quod neceſſitate preſſus vendere poteſt filium; id tamen non competit arroganti & adoptanti. ibid.b
Patriam poteſtatem non comparat adoptans in adoptatum, quando non eſt de numero deſcendentium. 1070.c
Patriæ poteſtatis effectus eſt, arrogantem præbere teneri alimenta arrogato. 1080.b
Patriam poteſtatem egreditur quis morte naturali eius in cuius poteſtate erat, quando non relabitur in alterius poteſtatem, vt in Luſitania & Caſtella non relabitur. Item morte ciuili vtriuſuis, hoc eſt, tam patris, quàm filij. 1082.a

Patriam poteſtatẽ egreditur filius hæreſi propria aut parentis,tametſi pater non amittat vſumfructum, quem ante hæreſim filij in bonis illius habebat,in bonis,tñ quæ poſt hęreſim filius cōparat,pater vſumfructum non acquirit. 1083.b

Patriam poteſtatẽ egreditur filius inceſtis nuptijs patris,modo copula ſiut confirmatæ. ibid.d

Patriã poteſtatem egreditur filius, ſi vel pater, vel filius ab hoſtibus capiatur; ſi tamẽ liberetur,cẽſetur nunquam egreſſus patriam poteſtatẽ. Per captiuitatem tamen bello iniuſto patria poteſtas nou ſuſpenditur. ibid.

Patriã poteſtatem egreditur electus in Epiſcopũ, aut Cardinalem,non verò clericus. 1084.b

Patriam poteſtatem egreditur filius, ẽt quoad bona ſua,per ſui electionem in patritium, hoc eſt, conſiliarium Regis, aut in Conſulem,& per adminiſtrationem aliarum decem dignitatũ. Egreditur verò non quoad ea, quæ ex patria poteſtate in filii commodum cednnt. ibid.d

Patriam poteſtatem egreditur filius per emancipationem,& quo pacto fiat; retinet verò pater dimidiam partem vſusfructus bonorũ, quæ filius tempore emancipationis habebat, in Luſitania verò nihil. 1085.c

Patriam poteſtatem in Caſtella,& Luſitania egrediuntur filij & filię per matrimonium,modo in Caſtella vellati ſint. 1087.a

Patronus.

Patronus non habet ius eligendi in rectorem aut prælatũ eccleſiæ collegiatæ,niſi id deduxerit in pactum, fueritq; conceſſum tempore fundationis,aur dotationis,neq; quicquam valet conſuetudo in contrarium. Et nihilominus præſcribi poteſt ius ita eligendi & præſentandi tempore de cuius initio non extat memoria. 319.d

Patronus quis. 672.a

Patroni ſunt vir & vxor, ſi vterq; manumittat, & qui ſuccedant in patronatum, hæredeſq; proinde ſine liberto. 673.a

Patronus non ſuccedit liberto habenti filios legitimos,aut naturales, qui ei neceſſario ſuccedant ĩ patronatu,hęredeſq; ꝓinde ſint liberto. 672.b

Patronus, ſi libertum egentem nõ alat,amittit ius patroni erga illum. 1080.a

Vide ius patronatum.

Paupertas.

Paupertas minorum,ita vt nullius rei,etiam in cõmuni,dominium habeant,defenditur. 49.a

Paupertas Chriſti qualis. 143.a.145.a

Paupertas ſocietatis Ieſu qualis,& quædam illi peculiaria. 537.b

Peccatum.

Peccata omnia, qua ratione ad tribunal Eccleſiæ pertineant. 157.a

Peccatum alterius,licèt nunquam fas ſit intẽdere, aliquando fas nobis eſt permittere,imò & illius occaſionem præbere. 449.d

Penſionarius.

Penſionarij beneficiarijs annumerãtur,ad effectũ, vt inde ſumere poſſint ſolam competentem ſuſtentationem, & vt remanentia inter ſpolia clericorum computentur. 586.d

Peregrinus.

Peregrino decedẽte ab inteſtato in hoſpitali, neq; habente conſanguineum vſq; ad decimum gradum,de quo poſſit conſtare, Epiſcopus diſtribuit bona illius mobilia in pias cauſas.Et quid in Regno Caſtellæ de peregrino vniuerſim ab inteſtato decedente. 252.d.688.a

Perſonalis actio.

Perſonalis actio reſpondet iuri ad rem: realis verò iuri in re. 35.d

Pia cauſa.

Pia cauſa quæ. 523.b

Pia cauſa hæres inſtituta, neque inuentarium conficiens, tenetur creditoribus & legatarijs vltra vires hęreditatis:niſi abſq; culpa illud omiſerit: nam tunc neq; hęres alius priuatus tenetur legatarijs vltra vires hæreditatis. 1003.c

Pietas.

Pietas eſt filii ad patrem. 17.b

Pietati reſpondens virtus, eſt patris ad filium. ibid.d

Pignus.

Pignoris & hypothecæ ſine traditione comparatur ius in re. 35.a

Pignoris & hypothecæ diſcrimen. ibi.b

Pignore ſi quis inuito domino vtat, & peccat, & valorem vſus reſtituere illi tenetur. 47.c.d

Piſcari.

Piſcationem aliquorum piſcium lucri ac reddituũ gratia,quouſque liceat principibus ſibi reſeruare. 237.d

Piſcari alium iniuſte prohibens,ad quantam reſtitutionem ei teneatur. 245.a

Vide Venatio.

Planta.

Plantarum dominium ſoli domino cedit. 267.c

Pœna.

Pœna talionis quæ. 26.d

Pœnæ ſeruus quis. 58.d

Pœnam,etiam lata ſententia,nõ tenetur delinquẽs ſoluere,quando non exigitur, nec executio ad ipſum ſpectat. 297.a

Pœna præſcribitur, etiam poſt latam ſententiam, & cum ſcientia ꝙ lata ſit, quando executio ad delinquentem non ſpectat. ibid.b

Pęnæ,vt collationes à Rege factę commendarum, officiorum, & ſimilium rerũ,ſint nullæ,ſi munus aliquod miniſtro,per quem id ſuit expeditum, fuerit promiſſum, aut datum;itemq; pœnę amiſſionis ipſo facto officiorum,miniſtrorũ accipientium munera ſtatutæ in Luſitania, vim non habent ante latam ſententiam, neq; retrotrahuntur ad tempus commiſſi delicti, vt reditus inde percepti reſtituantur. 372.c

Pęna vẽdẽtibus aliquid ſtatuta,nõ incurritur, niſi conſummata venditione per traditionẽ. 383.a

Pœnam non ſtatutam ipſo iure aut ipſo facto obligatio non eſt ſoluere ante latam ſententiam. 409.a.col.1.

Pœna confiſcationis ſtatuta ipſo iure, aut ipſo facto non impedit, quòd commiſſo crimine retineatur,& tranſmittatur ad hæredes interim dũ non fertur ſententia. 410.d.col.2

Pœna ipſo iure aut ipſo facto impoſita,afficit bona, quibus eſt impoſita, & fructus inde perceptos,vt à puncto commiſſi delicti ius in re comparatione eorum habeat fiſcus,aut id, cui pęna eſt applicata. 411.a.col.2

Pœna eadem per conſequens retrotrahitur ad pũ

ctum commiſſi delicti,& idcirco reſcinduntur contractus omnes, & donationes, etiam cauſa dotis ab eo puncto à delinquente, aut ſucceſſoribus factæ. Et quæ teneatur, aut non teneatur fiſcus ſoluere. ibid.d

Pœna ipſo facto aut iure ſtatuta nō impedit, quo minus delinquens á puncto delicti vſq; ad latá ſententiā dominus ſit eorū bonorū. 412.c.col.1

Pęna quando ipſo iure fuit ſtatuta, quę vſum ſuorum bonorum nō impediat deliquenti ante latam ſententiam, & quem impediat. ibid.a.col.2

Pœnam ipſo iure ſtatutam, non tenentur delinquens aut ſucceſſores illius offerre lata ſententia, ſed expectare vt exigatur, eamq; præſcribere poſſunt, ſi intra certum tempus non exigatur. 413.b.c.col.2

Pœna in foro conſcientiæ à delinquente debetur, ſi interrogatus iuridicè de crimine, quia videlicet ſemiplenè aduerſus eum probatum eſt, crimen negauit. 414.d.col.1

Pœna ſtatui poteſt vt ſoluatur ante latam ſententiam, & aliquando ſtatuitur, quando executio non eſt facienda per delinquentē, qui id, vt ſuū, poſſidet, ſed per alium. 415.a.col.1

Pœnam exequi tenetur, & offerre delinquens, qñ ſententia condemnatoria id continet. ibid.b.

Pœna circa bona, quę illorum non ſunt, qui priuatione eorum puniuntur, ſtatui poteſt, quę nulla expectata ſententia vim omnino habeat. ibid.d

Pœnæ excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti, quando ipſo iure, aut verbis æquipollentibus imponuntur, incurruntur commiſſo crimine, nulla expectata ſententia. Irregularitas ēt, ſiuę pro culpa, ſiue ſine culpa imponatur, eo ipſo incurritur, quòd id adeſt, pro quo eſt impoſita. ibid.a.col.2

Pęna amiſſionis beneficij, aut officij, quin & inhabilitationis ad alia obtinēda, ēt ſi apponatur ipſo iure, aut ipſo facto, ſententia indiget, vt executio talis pęnæ locū habere debeat: lata verò ſentētia retrahitur, quoad fructus officij aut beneficij, ad tempus commiſſi delicti. Qñ verò exprimeretur, vt locum ea pęna haberet, nulla expectata ſententia, executio vim haberet à puncto commiſſi criminis. ibid.c.d

Pęna amiſſionis ſuffragij, aut iuris, ipſo facto ſtatuta, non impedit ante latam ſententiam ſuffragiū ferre, aut eligere. 416.c.d.col.1

Pœna vt collega ipſo iure, aut ipſo facto amittat collegiaturam, quam vocant, aut municeps municipium, nó impedit quin, commiſſo crimine, retinere id poſſit ante latam ſententiam, quando aliunde non conſtat contrarium intendiſſe teſtatorem. ibid.d

Pęna conuentionalis in Luſitania, ſi valorē excedat rei pro qua imponitur, inualida eſt quo ad exceſſum, etiam ſi per interualla, & per varias moras id ſit ſoluendum. Idem eſt de pęnis a iudicibus fideiuſſoribus impoſitis. ibid.b.col.2

Pœna conuentionalis impoſita ob mutui ſolutionem, aut rei alterius, quæ in pondere, numero, aut menſura conſiſtit, locum non habet in Luſitania, quia præſumitř vſuraria, tametſi creditor agere poſſit ad intereſſe lucri ceſſantis, aut damni emergentis. ibid.d

Pęna hęc eadē in foro conſcientiæ debetur, & in exteriori (etiam in Luſitania) ſi vſurariū animū abfuiſſe conſtet. 417.a

Pęna cōuentionalis imponi poteſt in Luſitania cō ductorib. redituum, aut aliorū bonorū, modò locatores negotiari pœna nó aſſueuerint. ibid.

Pœna cōuentionalis impoſita ob turpē cauſā aut contractū iure humano nullum, exigi & accipi non poteſt, niſi contractus validus ex eo ſit reditus, quòd iuramento ſit confirmatus. ibid.

Pœna cōuentionalis ſtatuta niſi aliquid detur, tūc ſi id ſit diuiduum, & pars tantum reddatur, ſolum debetur pars pœnæ iuxta proportionem eius, quod redditum non eſt. Si verò ſit indiuiduum, tota pœna debetur. ibid.b

Pœna conuentionalis licitè exigi poteſt. Si non exigatur, non tenetur debitor illam offerre. Si exigatur, ſoluenda eſt in foro conſcientiæ nulla expectata ſententia. ibid.c

Pœna iureiurando promiſſa, ſi teſtamentum reuocauerit, aut ſi ſponſalibus non ſteterit, debetur, non ſtando promiſſis. 632.c

Pęnam delicti filij non tenetur pater ſoluere, ēt de legitima in bonis ipſius ei debita; ſecus de bonis proprijs filij, ſi quæ pater habebat. 1079.c

Vide punire.

Politicum animal.

Politicum animal eſt homo, & cur ad ſocietatē politicam naturaliter inclinetur. 120.c

Pontifex Summus.

Pontifex ſummus præcipere, & ordinare debet ſecularibus principibus ſibi ſubditis, vt ſupernaturali fini ſe accommodent, quando ab illo deuiant. 117.b

Pontificis ſummi poteſtas vna in vniuerſo orbe, & cur ita inſtitui oportuit: laica verò ſuprema multiplex. ibi.c

Pontificis ſummi nobilitas & excellentia poteſtatis. ibid.d

Pontifex ſummus plenam iuriſdictionem tēporalē hēt in terris eccleſiæ, patrimoniove Petri, nō ſecus atque alij Reges in ſuis regnis. 147.d

Pontifex ſummus non ita iuriſdictioné in tēporalibus hēt, quaſi dominus ſit orbis, vel Regis, vel Imperatoris ſibi poſſit nomen vſurpare, vel regia aliorum poteſtas ab ipſo deſcendat. 248.c

Pontifex ſummus iudicare directè non pōt in litibus, & contētionibus inter principes ſeculares, neq; infirmare eorum leges, quæ a ſupernaturali fine non deuiant. 152.a

Pontifex ſummus licèt poſſit legitimare ad ſpiritualia, non tamen ad ſucceſſionem in hæreditate, & ad alia ſecularia, niſi permittētibus principibus ſecularibus, aut exigente id fine ſupernaturali. ibid.

Pontifex ſummus, & alii prælati, Indirectè per modum correctionis paternæ intromittere ſe poſſunt in negotijs principum ſecularium. ibid.b

Pontifex ſummus iuriſdictionem vniuerſalem in omnia Eccleſiæ bona habet, non tamen eſt eorū dominus, ſed diſpenſator: quòd ſi ea ſine rationabili cauſa donet, tā ipſe, quàm donatarius, reſtituere ea tenentur eccleſiæ. ibid.d

Pontificis ſummi poteſtas ſpiritualis annexā hēt pleniſſimam iuriſdictioné in temporalia, quantum finis ſpiritualis poſtulat. 158.c

Pon-

Pōtifex ſummus licèt deponere poſſit Regem, poſtulante id bono Eccleſiæ, non tamen eligere quem voluerit, quàdo ad aliquem pertinet ſucceſſio, aut Reſpublica idoneum parata eſt eligere. 156.b

Pontifex ſummus prius eximere debet ſpiritualē gladium, quàm temporalem, quando periculum præſens contrarium omnino non poſtulat. 158.a

Pontificis ſummi iudicio & præcepto in dubio eſt ſtatuendum circa temporalia per comparationem ad finem ſpiritualem. ibid.b

Pontifex ſummus eximere potuit eccleſiaſticos à laica poteſtate. 164.d

Pontifex ſummus iure diuino exemptus eſt à ſecularibus poteſtatibus. 163.a.c

Pontifici ſummo quæ ex munere ſuo competunt, nulla ratione præſcribi aduerſus Eccleſiaſticam ſedem poſſunt. 314.a

Poſſeſſio.

Poſſeſſio beneficii eccleſiaſtici traditionem ſeu apprehenſionem requirit. 34.c

Poſſeſſionem non cōparat hæres adita hæreditate ante apprehenſionem: ſecus de dominio. 43.d

Poſſeſſio hæreditatis comparatur in Gallia, & in multis Italiæ locis ſtatim adita hæreditate, abſque apprehenſione. 44.a.80.a

Poſſeſſio & dominium bonorum maioratus in regno Caſtellæ, mortuo poſſeſſore, tranſeunt ad ſucceſſorem abſq; vlla traditione. 45.d.80.b

Poſſeſſio vnde dicta, & quot modis accipiat. 75.b

Poſſeſſionis definitio. 76.a

Poſſeſſio interdū apprehenſione vera, interdum ficta comparatur, & quid vtraque ſit. ibid.

Poſſeſſio propriè rerum corporearum dicitur, incorporearum verò, vt iurium, dicitur quaſi poſſeſſio: quamuis poſſeſſionis nomen ad incorporea etiam frequenter extendatur. ibid.c

Poſſeſſio vt reſultet, apprehēſio corpore ſimul & animo poſſidendi requiritur. ibid.d

Poſſeſſio quo a tentione differat. 77.b

Poſſeſſio naturalis, & ciuilis quid. Perſeueratq; ciuilis ſine naturali. Et ciuilis eſt, cuius potiſſimū habetur ratio ad præſcriptionē & ad alia ibid.b

Poſſeſſio ciuilis interdum eſt in vno, poſſidente altero naturaliter: poſſeſſio verò naturalis, etiam tūc requirit occupationem animo poſſidend, ſiue iuſte, ſiue iniuſtè. 76.b

Poſſeſſio ciuilis & naturalis duæ ſunt, vnam tamē integrantes, quando concurrunt in idem ſubiectum. 78.b

Poſſeſſiones ciuiliſſimæ, ſine apprehenſione, etiā ficta, imò interdum ſine animo poſſidendi comparatæ, quæ. 80.a

Poſſeſſio rei donatæ cum pacto aut modo, vt tranſacto certo tempore deueniat ad quendam tertium, adueniente eo tempore tranſit de iure Caſtellæ in eum tertium abſq; vlla apprehenſione vera vel ficta. ibid.

Poſſeſſio totius alicuius comparatur apprehenſione partis animo poſſidendi totum. 81.b.c

Poſſeſſio rei, quę apprehendi per aliud ſolet, vt equus per capiſtrum, & vinum per vas, apprehēſione per aliud comparatur. ibid.d

Poſſeſſio niſi comparetur interueniente voluntate prioris domini, nunquam actu ficto comparatur idcirco ſeratum, atq; vi aut clam, nō cōparatur poſſeſſio niſi vera apprehenſione. 82.a

Poſſeſſio quando per potentiam, & reſiſtentiam aduerſarij, aut alio impedimento apprehendi nō poteſt actu vero, tradi autoritate iudicis poteſt iuſſu, aut ſolo verbo. ibid.c

Poſſeſſionem comparat hæres cōtentorum in domo apprehenſione domus, animo contenta etiā poſſidendi. ibid.d

Poſſeſſio comparatur actu ficto, cōcurrentib. titulo & voluntate prioris poſſeſſoris, eam tradentis, nouem modis. Primò viſu. ibid.

Poſſeſſio cōparatur traditione ſcripturę, qua prior poſſeſſor titulum habebat: ſecus de ſcriptura de nouo confecta, qua titulus conceditur. Excipitur in Regno Caſtellæ. 83.a

Poſſeſſio rerum mobilium comparatur traditione clauium in præſentia domus, aut rei vbi cōtinentur. 84.b

Poſſeſſio comparatur rei, quæ conceditur eo ipſo, quòd poſſeſſor eam concedens reſeruat ſibi vſumfructum illius. ibi.c

Poſſeſſio rei conceſſæ transfertur eo ipſo, quòd à poſſeſſore conceditur, cōducendo illam ab eo, cui conceditur. 85.a

Poſſeſſionem cōparat, qui rem depoſito aut alio modo tenebat, eo ipſo, quòd titulus ei a poſſeſſore conceditur. ibid.b

Poſſeſſio acquiritur appoſitione cuſtodiæ ex parte eius, cui res conceditur, atq; de facultate concedentis. ibid.c

Poſſeſſio comparatur facta ſignatione ex parte eius, cui conceditur, atque de facultate concedētis. ibid.d

Poſſeſſio acquiritur per clauſulā conſtituti, id eſt, alienante cōſtituente ſe poſſeſſorem loco eius, cui alienatur, ratum hoc illo habente. ibid.

Poſſeſſio rerū incorporalium, vt ſeruitutū & aliorum iurium, quomodo comparetur. 86.d

Poſſeſſio incorporalium, vt ſeruitutum & aliorū iurium, quando in re corporali conſtituuntur, comparatur per immiſſionem in eam rem corporalem: neceſſaria tamen eſt ſcientia & patientia antiqui poſſeſſoris. 87.c

Poſſeſſio vt comparetur ſeruitutis aut alterius iuris incorporalis, quando vnus poſſidet, & alius eſt dominus, ſatis eſt vſus cum ſcientia & patiētia eius, qui poſſidebat, ſufficitq; ea poſſeſſio, ſi adſit bona fides ad præſcribendum aduerſus verum dominium. 88.a

Poſſeſſio iuris eligendi, aut alterius ſimilis, comparatur per vſum cum ſcientia, & patientia eius ad quem pertinet id prohibere, eſto nō adſit titulus, modò intendatur vti iure ſuo, & actus nō ſit talis, vt ex circūſtantiis credatur pro tunc ſolum ex gratia permiſſus. ibid.b

Poſſeſſio ſolo animo non poſſidendi amittitur. Quòd ſi animus ſub conditione ſit, conditionis impletionem exigit. 89.d

Poſſeſſio ciuilis immobilium, ſine ſcientia & patientia prioris poſſeſſoris nō amittitur, eſto ab alio poſſidendi animo occupetur. 90.b

Poſſeſſio immobilium amittitur, ſi a mari aut flumine permanenter occupentur. ibi.c

Poſſeſſio ciuilis mobilium per furtum amittitur, comparatq; eam fur, etiā ſi alius hærè eā tene-

ret, nó animo furandi eã de nouo occupet. ibi.
Poſſeſſio mobilium amiſſione earum amittitur. ibid.d
Poſſeſſio ferarum quando amittitur. ibid.
Poſſeſſionis emolumenta, præſcribit poſſidẽs, melior eſt conditio ipſius, vt in dubio licitè retineat, & pro eo ſententia feratur, & eſt reus, & non actor. 91.a
Poſſeſſoria remedia, ſeu ĩterdicta vnde dicta. ibi.d
Poſſeſſionem acquirit hæres bonorum defuncti interdicto quorum bonorum, ſi tamen prius hæreditatem adeat. ibid.
Poſſeſſionem legati, quod abſq; ipſius facultate occupauerat legatarius, comparat hæres, vt detrahat falcidiã interdicto quorũ legatorum. 92.a
Poſſeſſio conſeruatur illi, qui tempore litis poſſidere comperitur, nec vi, nec clam, nec precario ab eo, qui cum ipſo cõtendit, interdicto vti poſſidetis, ſi bona immobilia ſint, ſi mobilia interdicto vtrobi. Idem ſi veriſimilius poſſidere credatur. ibid.b
Poſſeſſio vi, clam, aut precario occupata, recuperatur interdictis vnde vi aut clam, & precariũ: & de pœnis vi, aut clam, aut, ſciendo ſuum nõ eſſe, aliquid occupatis. ibid.c
Poſſeſſionem, etiã ciuilem, quatenus armis defendere liceat. 94.a
Poſſeſſionem, a qua vi eiecti ſumus, quatenus incõtinenti armis recuperare liceat. ibi.b
Poſſeſſio vi, aut clam occupata, vſusfructus, aut alterius ſimilis iuris, hẽt eadem remedia, & occupator ſubiacet eiſdẽ pœnis, poteſtq; ſimiliter armis defendi, & recuperari incontinenti. ibid.d
Poſſeſſionẽ beneficij eccleſiaſtici occupans vi, aut clam, ſciens ad ſe non pertinere, in quas pœnas incidat. 95.c
Poſſeſſionis definitio in ſenſu formali. 96.d
Poſſeſſionis variæ diuiſiones. 97.a
Poſſeſſio colorata quæ. ibid.
Poſſeſſio ciuilis ad præſcriptionẽ requiritur. 283.a
Poſſeſſiõis bonę & malæ fidei mediũ nõ datur. 286.d
Poſſeſſio mala fide duplex, quod ad præſcriptionem attinet. 291.a
Poſſeſſio centenaria quo modo probetur. 327.d
Poſſeſſio immemorabilis quo mõ probetur. 328.b
Poſſeſſio triennalis non interrumpitur litis cõteſtatione; quamuis ſi per ſententia res pronuncietur ad alium pertinere, ſit illi reſtituenda. 332.b
Poſſeſſor, qui à principio fuit bonæ fidei, orta poſtea controuerſia aut dubio, neq; totum neque partem dare tenetur, interim dũ dubium perſeuerat, neq; itẽ tranſigere, eſtq; in dubio pro illo ferenda ſnia. Et ad quam diligentiam teneatur, vt ſciat an res ad alterum pertineat. 433.d
Poſſeſſor, qui a principio in dubio cępit poſſidere, aut occupare rem, de qua erat controuerſia, ſi, re examinata, remanſerit dubia, diuidere illã tenetur pro dubij quãtitate cum altero, aut circa illam tranſigere. 435.d
Poſſeſſio rei bello captæ quando comparata cenſeatur. 479.a
Poſſeſſio hæreditatis qñ hæredi tradenda. 1147.d
Poſſideat quis titulo præſumpto. 47.a
Poſſidemus per alium, qui noſtro noĩe poſſidet. Qui nõ ſibi, ſed alij acquirit, alteri poſſidet. 78.b.c
Poſſidet interdum quis per ſe ipſum ſolum ciuiliter, & per alium naturaliter. 79.a
Poſſident, aut quaſi poſſident ciuiliter & naturaliter emphyteuta, & feudatarius, & vſufructuarius, atq; habens ſeruitutẽ, ea iura, dominiũve vtile, vt poſſint ea pręſcribere. 79.b.c
Poſſidentur ciuiliter & naturaliter incorporalia, vt ſeruitutes, & alia iura, poſſuntq; proinde pręſcribi. 79.b
Poſſidet quis ciuiliter proprietatem per ſe, naturaliter verò per fructuarium, emphyteutam, feudatariũ, præſcribereq; proinde poteſt proprietatem. ibid.c.d
Poſſidere clam quis dicatur. 96.a
Poſſidens iniuſtè verè poſſidet. ibid.d
Poſſidere bona, & mala fide, quid. 284.c.d
Poſſidens, accedente dubio ſpeculatiuo an ſit res ſua, & dubitans practicè, an ſuperueniente dubio licitè poſſit eã retinere, ſimpliciter eſt malę fidei poſſeſſor, & quamuis, ſtando in legib. communibus præſcriptionis, ea mala fides præſcriptionem non interrumperet, ex peculiari ciuili lege eam interrumpit. 288.a
Poſſidet mala fide, qui ex ignorantia affectata aut craſſa poſſidet, reſtituereq; tenetur, etiã ex parte iniuſtę acceptionis. ibid.d
Poſſidens hæreditatem bona fide quaſi ad ſe pertinentem, ſi poſtea comperiat ſpectare ad alium, ſolum tenetur reſtituere ex ea & fructibus inde perceptis, quæ ſuperſuerint, aut in quib. factus fuerit locupletior. 1149.c
Poſſidens hæreditatem bona fide tanquam hæres non præſcribit illam & bona illius aduerſum legitimum hæredem niſi triginta annis: qui verò ab illo emit, tempore conſueto præſcribit, exceptis aliquibus euentibus. 1151.c
Poſſidens hæreditatẽ mala fide reſtituere tenetur eam integram legitimo hæredi cum fructib. et quos commode potuit inde percipere. 1152.b
Poſſidens ita hæreditatem mala fide, ſi quid caſu fortuito poſt litẽ conteſtata pereat hæreditatis, tenetur id reſtituere (intellige, poſt latã ſniam) ſecus ſi ante litem conteſtatam eo pacto pereat, quo apud hæredem periret. ibid.c

Poſthumus.

Poſthumus hæres eſt parenti (quin rumpit teſtamentum illius, ſi in illo fuit pręteritus) eo ipſo, q̃ viuus naſcitur, & monſtruum non eſt. In Caſtella tamẽ ad id neceſſarium eſt, vt viuat viginti quatuor horis & baptizetur. 677.a

Poſtliminij ius.

Poſtliminii ius quæ iure Cæſareo habeant. 479.d

Poteſtas.

Poteſtas alia iuris naturalis, alia poſitiui. 109.b
Poteſtatẽ habet Reſpublica in ſingulas partes eo ipſo, quòd in communitatem, aut Rempublicã conuenerunt. ibid.
Poteſtas Regia, & aliæ, vnde ortũ habuere. ibid.c
Poteſtas coerciua, ſeu politica, cum paterna coniũcta fuit in Adamo & Noe. ibid.d
Poteſtas quid, eſtque in ſolis libero arbitrio præditis. 112.c
Poteſtas, laica vna, Eccleſiaſtica alia. Eſſentq; diſtinctæ, eſto homo in ſupernaturalẽ finem nõ fuiſſet conditus, tametſi tunc facilius in vnũ numero ſupremum ſubiectum coniungerẽtur. ibid.
Poteſtas Eccleſiaſtica eſt ad gubernandum accommoda-

modatè ad finem ſupernaturalem, laica ad naturalem. 113.b
Poteſtas eccleſiaſtica laicæ, ei ſubiectæ, & ſubordinatæ ratione finis, imperat. ibi.c
Poteſtatis eccleſiaſticæ ſupra laicam nobilitas atq; eminentia ex obiecto & fine. ibid.
Poteſtas eccleſiaſtica & laica abſq; vi coerciua fuiſſent in ſtatu innocentiæ, fuiſſentq; in eodē ſubiecto, inſtituiq; ab hominibus poſſent naturali ac fidei lumine. ibid.d
Poteſtatem eccleſiaſticā legis naturæ inſtituere potuerunt homines, poſita fide ſupernaturali, quę tunc erat, & remedio contra peccatū, quod de iure erat diuino poſitiuo. 114.a
Poteſtas eccleſiaſtica & laica poſt peccatū coerciuam vim habuerunt adiunctam. ibid.
Poteſtas eccleſiaſtica legis ſcriptæ à Deo fuit inſtituta: ſupernaturalis tamen non erat quo ad effectum, & in multis coniuncta fuit in eodē ſubiecto cum laica. ibid.d
Poteſtas eccleſiaſtica legis gratiæ ſupnaturalis eſt, à ſoloq; Deo potuit proinde inſtitui. 115.c
Poteſtas eccleſiaſtica de iure eſt diuino à Chriſto inſtituta: laica de iure humano à Republica inſtituta, & collata principi. 117.b
Poteſtas Summi Pontificis vna in vniuerſo orbe, & cur ita inſtitui oportuit: laica ſuprema multiplex. ibid.c
Poteſtatis Sūmi pontificis nobilitas & excellētia. ibid.d
Poteſtas quotuplex ex familiæ communitate oriatur. 118.d
Poteſtas viri in vxorem quanta, eſtq; iuris naturalis. ibid.
Poteſtas parentum in filios quanta, eſtque de iure naturali. 119.b
Poteſtas dominorum in ſeruos quanta, & quo ſenſu de iure naturali. ibid.c
Poteſtas in perſonas liberas in earū commodum præcipuè ordinatur, poteſtas verò in ſeruos præcipuè in dominorum vtilitatem. 120.a
poteſtas Reipublicæ in partes, non à partib. ſed naturali iure à Deo eſt immediatè. 122.b
poteſtatū ſupremarū ciuiliū, regiminumve, variæ ſpecies vnde ortum habuerint. 124.b
poteſtatum ciuiliū ſupremarū tres ſpecies, Monarchia, ſeu Regia. Ariſtocratia, & Democratia. ibi.
poteſtas regia variis modis poteſt inſtitui. ibid.d
poteſtas leges condendi quanta in Rege. 125.a
poteſtas Regis in Rempublicā belli iure ſibi ſubiectam tanta eſt, quantam potuit magnam Reſpublica ipſa concedere. 126.b
poteſtas Regis non ſolum eſt in ſingulas Reipublicæ partes, ſed ēt in totam: tametſi tota poſſit ei reſiſtere, ſi tyrannus & iniuſtus ſit. ibid.
poteſtas Ariſtocratia variè pōt conſtitui. ibid.b
poteſtatis Ariſtocratiæ leges ſenatus conſulta appellantur. ibid.c
poteſtas democratia variè poteſt conſtitui. ibid.c
poteſtatis democratiæ leges plebiſcita nuncupantur. ibid.
poteſtates ſupremæ ciuiles quædam iure diuino poſitiuo à Deo emanarunt, & quædam iure belli comparatæ ſunt. 127.d
poteſtates reliquæ ciuiles à ſuprema emanarunt in vnaquaque Republica. 128.a

Poteſtas Regis in ſibi ſubditos quāta & quę. 131.a
Poteſtas Regia, aut alia ſuprema in Republica deſcendit à naturali iure, ſed ſimpliciter eſt de iure humano. 133.c
Poteſtates omnes laicæ qua ratione ſint à Deo, & quamuis multæ de iure ſint humano, de iure tñ naturali eſt vt illis pareatur. 131.d.135.a
Poteſtatem plenam iuriſdictionis temporalis habet Summus pōtifex in terris eccleſię, patrimoniove Petri. 147.d
Poteſtas temporalis licèt cū Eccleſiaſtica non repuguet in eodē ſubiecto, & qui in prælatos eligūtur, retinere poſſint tēporalē iuriſdictionē, ſi quam habeant, multiq; pontificatus annexā habeant iuriſdictionem temporalem; neq; tamen illa eſſe debet maior, quàm oportet, & per adminiſtros exerceri debet. 148.a
Poteſtas ſpiritualis ſummi Pontificis annexam hēt pleniſſimam iuriſdictionem in temporalia, quātum finis ſpiritualis poſtulat. 153.c
Poteſtas Summi pontificis ad temporalia quantū poſtulat finis ſpiritualis, non laica, ſed eccleſiaſtica iuriſdictionis temporalis appellāda eſt. ibi.d
Poteſtas ad tēporalia quantum poſtulat finis ſpiritualis, ēt Epiſcopis in ſibi ſubditos ineſt. 157.c
Poteſtas eſt in prælatis cogendi ſeculares, vt debitum ſubſidiū tribuant pro adminiſtratione ſpiritualium; & quando grauis Eccleſiæ vniuerſalis neceſſitas occurreret, poſſet ſummus pontifex cogere principes omnes Chriſtianos, & cæteros fideles, vt auxilium ferrent. ibid.d
Poteſtas ſpiritualis cenſuris eſt prius exercenda à Sūmo pontifice, quàm temporalis, quando vtraque poteſt vti, niſi præſens periculū aliud omnino poſtularet. 158.a

Præceptum.

Præcepta Apoſtolorum, quatenus rectores Eccleſiæ erant, de iure ſunt humano. 14.c

Prædium.

Prædium vrbanum quid. 72.d
Prædium ruſticum quod. 73.d

Prælati.

Vide Epiſcopi.

Presbyter.

Presbyter à patria non exit poteſtate. 1084.c

Præſcribere.

Præſcribitur ius eligendi, & alia ſimilia poſſeſſione tempore ad præſcribendum neceſſaria, eſto non oſtendatur titulus. 88.b
Præſcribitur ſine titulo ius vſu tempore de cuius non extat memoria, modò de mala fide non cōſtet. 89.a
Præſcribere idem in iure Cæſareo, atq; apud latinos antiquos, quod excipere. 275.a
Præſcriptionis vocabulū in iure canonico, & apud vtriuſq; iuris interpretes ſumitur pro vſucapione, & in ea ſignificatione vſurpat hodie. 276.a
Præſcriptionis ſeu vſucapionis definitio. ibid.b
Præſcriptio ſeu vſucapio dicitur, tum de acquiſitione dominii, præexiſtentibus cōditionib. omnibus vt poſſeſſione acquiratur, tum etiam de poſſeſſione, quæ eſt tēdentia ad dominii acquiſitionem; & hoc modo interrumpi & impediri poteſt præſcriptio: non priori. ibid.c.d
Præſcriptio non eſt præcipuè in pœnam negligentiæ, neq; exigit negligentiā in eo, aduerſus quē

præſcribitur. 277.a
Præſcripſio latius patet, quàm vſucapio. ibid.b
Præſcriptionis, vt latius patet quàm vſucapio, de-
finitio. ibid.d
Præſcriptio vim habet vniuerſim in foro conſciē-
tiæ. 279.a
Præſcriptione dominium, etiam directum rerum
immobilium comparatur. 282.b
Præſcriptio ciuilem poſſeſſionem exigit. 283.a
Præſcribere nō poteſt rem immobilē abſentis, aut
ignorantis, qui interim poſſeſſionē naturalem
rei illius occupauit, neq; qui ab hoc emptā, aut
aliter alienatam eam obtinet. ibid.b
Præſcribere nō poſſunt, colonus, conductor, & de
poſitarius, res, quas illis titulis habent, neq; ter-
tius, qui ab eis res eas immobiles, domino in-
ſcio aut abſente, bona fide emit: eò ꝙ hi poſſeſ-
ſionem non habeant ciuilem. ibid.
Præſcribere licèt non poſſint emphyteuta; aut ſru
ctuarius proprietatē, neq; tertius qui ab eis rē
acceperit inſcio aut abſente proprietario, eò ꝙ
ciuiliter non poſſideant, vtile tamen dominium
præſcribere poſſunt. ibid.c
Pręſcribunt, qui alieno nomine poſſidēt, vt tutor,
curator, procurator, ſeruus, & filius, nō ſibi, ſed
ijs, quorum nomine poſſident. ibi.d
Pręſcribere non poteſt, qui poſſeſſionis, aut domi
nii capax nō eſt: & ideò laici res ſacras, neq; ius
decimarum eo modo, quo Eccleſiaſtici eas per
cipiunt, præſcribere non poſſunt. ibid.
Præſcribere non poteſt religioſus profeſſus nomi
ne proprio. Idem de coadiutoribus noſtræ ſo-
cietatis. 284.a
Præſcribi ſine poſſeſſione bona fide non pôt. ibi.b
Pręſcriptio vt inchoetur, non ſatis eſt vt reſpōdeat
cum dubio an poſſidentis ſit, ſed requiritur vt
abſq; dubio credatur eſſe poſſidentis. 285.c
Præſcriptio non interrumpitur, ſi poſt inchoatam
ſuperueniat dubiū an res illa ſit poſſidentis, mo
do poſſidens efficiat moralem diligentiam vt
ſciat an ſit ſua. ibid.d
Præſcriptionem impedit mala fide poſſeſſio, qua
quis credit, rem, quam poſſidet, eſſe vnius, cum
tamen alterius ſit, ad quem inuincibiliter igno-
rat pertinere. 287.c
Præſcriptionem licèt non interrumperet ea mala
fidei poſſeſſio, qua quis ſuperueniēte dubio ſpe
culatiuo an res ſit ſua, practicè dubitat an poſſit
illam retinere, ſi in communibus præſcriptio-
nis legibus ſtaremus, ex peculiari tamen ciuili
lege eam interrumpit. 287.b
Præſcriptionem non impedit circa vnam partem
dominij, aut circa vnū ius, mala fides circa aliā
eiuſdem dominij partem, aut circa aliud in ea-
dem re ius. ibid.d
Pręſcribere vt quis poſſit, non requiritur verus,
ſed pręſumptus titulus; qui vſucapiendi confer
re dicitur conditionem. 288.b.c
Pręſcribi nō poteſt cū ignorātia affectata aut craſ-
ſa, quin potius obligationem reſtituendi ex par
te iniuſtę acceptionis inducit. ibid.d
Pręſcriptio non fit, etiam in conſcientię foro, cum
poſſeſſione bona fide ex ignorantia iuris etiam
inuincibili. 289.c
Pręſcriptio vt non fit, duplex mala fides diſtingui
tur. 291.a
Pręſcriptio nec tempore, quo ſine titulo alioquin
pręſcriberetur, fit, quando poſſeſſio eſt ex igno
rantia iuris. 292.a
Pręſcriptio ex poſſeſſione à tēpore cuius initii nō
extat memoria pręſumitur cum bona fide, atq;
adeo ſine iuris ignorantia. ibid.c
Pręſcribit, qui poſſidet ab eo, qui ex ignorantia iu
ris tradidit: quoniā accipiens ſolam facti igno-
rantiam videtur habere. ibid.
Pręſcriptionem non impedit ignorantia iuris val-
de obſcuri. ibi.d
Pręſcriptionem impedit iuris ignorantia, etiam in
ruſtico, milite, & muliere. ibid.
Pręſcriptioni ſucceſſoris particularis mala fides
autoris non obſtat; tametſi non computet tem-
pus poſſeſſionis autoris: & quando res immobi
lis abſentis decem, aut viginti annis erat pręſcri
benda, ante triginta non præſcribatur. Quis itē
autor, ſucceſſor particularis, & vniuerſalis dica
tur. 293.b
Præſcriptionem vt compleat ſucceſſor, computat
tēpus autoris, id eſt, antecesſorū poſſeſſorum, ſi
bona fide illi poſſederunt: ſecus ſi mala. ibid.d
Præſcriptioni ſucceſſoris vniuerſalis, hoc eſt, hære
dis, adeò nocet mala fides autoris, vt eſto ſucceſ
ſor bona fide poſſideat, inuentariumq; confece
rit, ipſius bona fide poſſeſſio nihilominus, vt ip
ſe præſcribat, inſeruiat. 294.a
Præſcriptioni tertij hæredis licet nō inſeruiat poſ
ſeſſio bona fide prędeceſſoris, quando anteceſ-
ſor primus mala fide poſſedit, tēpus tamen ſuæ
propriæ bona fide poſſeſſionis inſeruit. ibid.d
Præſcribere beneficium aut dignitatem cum bona
fide quis poteſt aduerſus tertium, non compu-
tando tēpus poſſeſſionis ſui prædeceſſoris quā
do prædeceſſor mala fide aduerſus eundem ter
tium poſſidebat. 295.a
Præſcribere non poteſt hæres ſuus titulo hęredis,
tempore ad præſcribendum cum titulo ſufficiē
te, quando anteceſſor titulum non habebat: ſe-
cus de hæredibus non ſuis. Et qua alia ratione
hæres ſuus præſcribere etiam eodem tempore
poſſit. ibid.b
Pręſcriptio cū mala fide iure canonico abrogata,
nullibi inter Chriſtianos locum habet. 296.a
Præſcribitur actio & pœna ex lege pœnali reſul-
tantes, tam à delinquente, quàm ab hæredibus,
cum ſcientia, quòd illa aduerſus delinquentem
competant. Præterquam in hęretico, & hęredi-
bus illius, quando bona illius poſt patratum de
lictum poſſidēt cum ſcientia quòd delictum ſit
commiſſum. ibid.c
Pręſcribitur pœna, ēt poſt latam ſententiam, & cū
ſcientia quòd lata ſit, quādo executio non incū
bit delinquenti, neque exigitur. 297.a
Pręſcriptione non extinguitur debitum, quod nō
in pœnam, ſed pro damno dato, aut alia ratio-
ne debetur, cum ſcientia, imo cum ignorantia
craſſa, quòd debeatur: ſecus cum ignorantia in
uincibili. ibid.d
Pręſcriptio non habet locum, quando abſque pec
cato debitum propter impotentiam, nullumve
impedimentum, nō ſoluitur, cum ſcientia quòd
debeatur. 298.a
Pręſcriptio debiti defuncti locū non habet in ſuc
ceſſore vniuerſali, eſto i eo adſit bona fides, quā
do

do mala fide defunctus non ſoluit: ſecus ſi in defuncto adfuit bona fides: tūc enim ſucceſſor vtitur acceſſione temporis defuncti. ibid.b

Præſcribi nequit ius eligendi, ſeruitutis, aut alterius ſimilis, per vſum cum ſcientia & patientia eius, aduerſus quem præſcribitur, ſi adſit ſcientia, quòd ad vtentem non pertineat, aut affectata, vel craſſa ignorantia. ibid.d

Præſcribi non poteſt aduerſus ius ſeruitutis vrbanæ cum ſcientia, quòd debeatur, tempore quo alius ea non vtitur. 299.c

Præſcribi poteſt aduerſus ius ſeruitutis ruſticæ cū ſcientia, quod debeatur tempore quo alius ea non vtitur. ibid.d

Præſcriptio mercedum famulorum, & quorūdam aliorum debitorum, locum non habet in conſcientiæ, & exteriori foro cum ſciētia quòd debeantur, nihil impedientibus Caſtellæ, & Luſitaniæ iuribus. 301.a

Præſcribuntur cum titulo res mobiles triennio, ėt ſi Eccleſiæ Romanæ ſint. 302.d

Præſcribuntur res mobiles ſine titulo 30. annis, ėt aduerſus Romanam Eccleſiam. 303.a

Præſcribuntur aduerſus priuatos res immobiles cū titulo, inter præſentes decem annis, inter abſētes viginti: ſine titulo inter vtroſq; triginta, & qui præſentes & abſentes dicantur. ibid.b

Præſcribitur quanto tempore hypotheca aduerſus creditorem, cui erat ſubiecta. 304.c

Præſcribens maioratus rem aliquā tanquam bonū maioratus, accreſcit maioratui, etſi cōperiatur poſteà de bonis maioratus nō fuiſſe: ſecus ſi rē præſcribat, non tanquam maioratus: pertinet enim tunc ad ipſum, & ſucceſſores ipſius. 305.b

Præſcribuntur iura, & res, quę cum immobilib. cōputātur, tempore & modo quo res immobiles, quando aliud peculiariter non eſt ſancitū. ibi.c

Præſcribitur beneficium, nō aduerſus eccleſiā, ſed priuatum, cum colorato titulo decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes. Sine titulo autem non præſcribitur bona fide. Beneficij verò titulus non poteſt acquiri præſcriptione: eò quòd beneficium ſine canonica inſtitutione non poteſt licitè obtineri. ibid.d

Pręſcribitur ius patronatus aduerſus priuatū, cum titulo decem annis inter pręſentes, viginti inter abſentes, & ſine titulo triginta. 306.a.b

Præſcribitur aduerſus priuatum eccleſiaſtica emphyteuſis, aut feudum triginta annis ſine titulo, & cum titulo viginti inter abſentes, & decem inter præſentes. ibid.c

Præſcribitur vſusfructus cum titulo collato ab eo, qui non poterat, decē annis inter præſentes, viginti inter abſentes, & triginta ſine titulo. ibi.d

Præſcribuntur ſeruitutes reales cū titulo decē annis inter ꝑſentes, & 20. inter abſentes. 307.a

Præſcriptionis ſeruitutis negatiuæ, vt quòd alius non altius tollat, itemq; iurium, quæ in negatione conſiſtunt, vt quòd alius non venetur, aut nō eligat, non prius incipit tempus, quàm alius, aggrediēs facere oppoſitum, impediatur: eò quòd non antea incipiat poſſeſſio talis ſeruitutis aut iuris. ibid.b

Præſcribuntur ſine titulo continuæ, aut quaſi continuæ, ſeruitutes decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes: diſcontinuæ vero non minori tempore, quàm de cuius initio non extat memoria. ibid.c

Præſcriptio vt ſit ſine titulo ſeruitutum continuarum, aut quaſi continuarum, poſſeſſio requiritur, quæ ſine titulo eſſe non poteſt, niſi per vſū non vi, nec precario, cum ſcientia & patientia domini prædii. ibid.d

Præſcriptio ſeruitutis diſcōtinuæ per vſum, de cuius initio non extat memoria, vim tituli habet, neq; neceſſe eſt probare ſcientiam & patientiā domini, ſed ſolum vſum. Cum diſcontinuis verò ſeruitutib. hac in parte computatur ius paſcēdi in prædiis alienis. ibid.

Præſcribitur ſine titulo per non vſum illius decē annis inter pręſentes, & viginti inter abſentes ea vrbana ſeruitus, quę, vt pręſcribi incipiat aduerſus eum, qui in poſſeſſione eſt illius, vltra non vſum eius, qui in ea eſt poſſeſſione, exigit actū domini prædij, quo poſſidēti contrauenia: modo tamen non vſus illis decem aut viginti annis computetur à puncto actus, quo ei contrauentum eſt, adſitq; bona fides toto eo tempore in eo, qui præſcribit. 308.a

Præſcribūtur ſine titulo reliquæ ſeruitutes per nō vſum poſſidentis decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes, etſi adſit ſcientia, ꝙ ad eum, aduerſus quem præſcribitur, pertineant. Excipitur, quando ſeruitus eſt ad vtendum per maiora interualla, quam dierum: nam tunc exigitur tempus duplicatum. ibid.c

Præſcribuntur regulariter de iure communi actiones ciuiles, & debita, quæ illis exigi poterāt, triginta annis, modo ad debita præſcribenda adſit bona fides. 309.a

Præſcribantur quanto tempore de iure Caſtellæ actiones variæ ciuiles & debita. ibid.

Præſcribitur actio, quæ alioquin decennio, aut lōgiori tempore durat, aduerſus Eccleſias, & pia loca, quadraginta, & aduerſus Romanam Eccleſiam centum annis. ibid.c

Præſcribuntur actiones, quę breuiori tempore durant, eodem tempore aduerſus Eccleſiam, & priuatos. ibid.

Præſcriptio immobilium, & eorum, quæ cum immobilibus computantur, locum non habet aduerſus Eccleſiam, niſi 40. annis, & centū ſi Romana ſit, ėt ſi Eccleſia ſit, quæ aduerſus Eccleſiā præſcribat; aduerſus eos verò, qui gaudent priuilegijs ordinis D. Benedicti, locum non habet, niſi ſexaginta annis, atq; in his præſcriptionibus titulus non eſt neceſſarius. 310.b

Præſcribere ſi quis incipiat aduerſus priuatum, & res illa incipiat pertinere ad Eccleſiam, ad complendā pręſcriptionē ſatis eſt, complere in eadē proportione tēpus aduerſus Eccleſiā, in qua de erat aduerſus priuatū. Idē eſt ſi incipiat præſeribere aduerſus Eccleſiam inferiorem, & res tranſeat ad Eccleſiam Romanam, vel ad monaſteriū gaudens priuilegio Benedictinorum. 311.d

Præſcribenti ſi ius ſit in contrarium, aut aliūde aduerſus eum ſit præſumptio poſſeſſionis mala fide, niſi vel oſtendat titulum, vel poſſederit tempore de cuius initio non extet memoria, inualida erit præſcriptio triginta aut quadraginta annorum. ibid.

Præſcriptio aduerſus bona fiſco iam incorporata locum

locum non habet, niſi ſit quadraginta annorũ cum bona fide. 312.c

Præſcribuntur res fiſco nondum incorporatæ, eaque ratione debitæ, quòd ob non ſolutum tributum fiſco addicantur, quinquennio. 313.a

Præſcriptio nullo tempore habet locum in hæreticorũ bonis, niſi ſucceſſores in illis ea poſſederint 40. annis cum ignorantia delicti. ibid.

Præſcribuntur aduerſus fiſcum bona omnia ipſo iure fiſco debita quinquẽnio à morte delinquẽtis, ſolo hæreſeos crimine excepto. ibid.b

Præſcribuntur aduerſus fiſcum bona vacãtia cum bona fide, etiam ſine titulo, quadriennio, modò denunciatio eorum facta ſit fiſco. 314.a

Præſcribuntur bona vacantia, quorum denunciatio facta non eſt fiſco, & vniuerſim bona fiſco nondum incorporata, quorum non eſt facta peculiaris exceptio in iure, eo modo quo bona priuatorum. ibid.

Præſcribuntur aduerſus fiſcum eccleſiaſticum bona illi debita, ſiue incoporata illi iã ſint, ſiue nõ, quadriginta annis, & centum ſi fiſcus ſit eccleſię Romanæ. Excipiuntur bona hæreticorum. ibi.b

Præſcriptio non datur aduerſus ea, quæ Sũmo Põtifici ex ſuo munere competunt. ibi.c

Præſcribi nullo tempore põt tributa, & cẽſus, quæ principi inſignum ſubiectionis debentur. ibi.d

Præſcribi nequit, quod ſupremæ poteſtati eſt innatum, quatenus ſuper omnes eſt, vt quòd ad eũ non appelletur, quòd coercere ſubditum non poſſit quãdo ratio poſtulat, & quòd nullis illius legibus pereatur. 315.a

Præſcribi non poſſunt bona coronę Regni minori ſpatio, quàm centum annorum. Idem eſt de bonis ciuitatum. 316.a.b

Præſcribuntur bona Regis, quæ neq; coronę ſunt, neque ad fiſcum ſpectant, vt bona cuiuſuis alterius priuati. ibid.c

Præſcriptio longiſſimi temporis triginta aut plurium annorum titulo non indiget, niſi quando ius eſt in contrarium poſſeſſionem prohibens, aut eſt præſumptio malę fidei, vel probatur poſſeſſio temporis de cuius initio non eſt memoria. ibid.d

Præſcriptio non habet locum, quando cõſtat apertè de poſſeſſione mala fide, aut ex ignorantia iuris, etiam ſi poſſeſſio ſit à tempore cuius initij non extat memoria. 317.a

Præſcribi nequit exẽptio à decimis breuiori tẽpore, quàm annorũ quadraginta cum titulo, aut tẽpore de cuius initio non extat memoria. 318.d

Præſcriptio iuris vt laicus decimas recipiat, nõ habet locum ſine titulo, etiam ſi poſſeſſio temporis, de cuius initio non extat memoria, probetur, niſi probetur anteceſſores ante annum poſſediſſe. 319.a.887

Præſcribitur quadraginta annis ſine titulo conſuetudo, vt locus aliquis decimas non ſoluat, nõ tamen ſine titulo quadriginta annis priuatus id præſcribet; quoniã conſuetudo diuerſum quid eſt à præſcriptione priuati. 319.a

Præſcribi nequit ius patronatus Eccleſiæ liberę, ẽt tempore de cuius initio nõ extet memoria. Excipitur, qñ certum non eſt, eccleſiam eſſe liberã: atq; tunc, ſi parochiani ſint, qui præſcribãt, quadraginta annis ſine titulo præſcribent. ibid.b

Præſcribi poteſt tempore, de cuius initio non extat memoria, ius præſentãdi, aut eligendi rectorem, aut prælatum in Eccleſia collegiata, eſto patroni eiuſmodi Eccleſiarum id iuris nõ habeãt, niſi id deduxerint in pactum, fueritq; eis cõceſſum tempore fundationis aut dotationis taliũ Eccleſiarum. ibid.d

Præſcribi ſine titulo bona aliqua tanquam maioratus aduerſus eos, qui, ſi vinculata nõ eſſent, in eis ſuccederent, nõ poſſunt, niſi tempore de cuius initio non extat memoria, & quales teſtes eſſe, quid teſtificari debeant. 320.d

Præſcriptio quando tempus immemoriale exigit ſine titulo, ſufficit ad eam cũ titulo tempus ordinarium, habita ratione rei quæ præſcribitur, & eius, aduerſus quem præſcribitur. Et quando titulus neq; cõtinet apertum defectum, neq; rẽ efficit perſpicuam: tunc enim tempus quadraginta annorum requiritur. 321.a

Præſcribuntur bona, vt ſint maioratus, cum titulo decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes. ibid.c.d

Præſcribat vt quis iuriſdictionẽ aliquam ſine titulo in Caſtellæ & Luſitaniæ regnis neceſſariũ eſt tempus de cuius initio non ſit memoria: cũ titulo verò centum annorum. 322.a

Pręſcribi aduerſus principem poſſunt, quæ ad gradus meri, & mixti imperij pertinẽt, intra primũ, & multa quæ ad primum pertinent. 323.c

Præſcriptio iuriſdictionis cuiuſcũq; ſine titulo aduerſus principem, regnive coronã, exigit poſſeſſionem tẽporis de cuius initio non extat memoria: cum titulo verò centum annorum. ibid.d

Præſcribitur iuriſdictio aduerſus priuatum, cũ titulo decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes, & triginta ſine titulo. 324.a

Præſcribi aduerſus regem non poteſt in Luſitania iuriſdictio, etiam tempore de cuius initio non extat memoria, niſi adſit titulus aut ſentẽtia, quæ in rem tranſierit iudicatam. ibid.d

Præſcribi non poteſt ſine titulo, quòd tributa alij a rege ſoluantur, niſi tempore, de cuius initio non extet memoria; & tunc dũmodo fama, aut vehemens præſumptio non ſit malæ fidei; alioquin neq; eo tempore præſcribuntur. 325.a

Præſcribi cum titulo non poſſunt tributa aduerſus regẽ; niſi ſpatio centum annorum. ibid.b

Præſcribere ſine titulo non poſſunt domini, vt ſubditi ea extraordinaria tributa eis ſoluant, quę in Caſtella impoſitiones vocãt, niſi tempore de cuius initio non extat memoria, neq; in eo, ſi fama, aut vehementia indicia ſint, fuiſſe per iniuſtitiam extorta. ibid.d

Præſcribi poſſunt tributa aduerſus priuatos, cum titulo, de quo non ſit præſumptio malæ fidei, decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes. 326.c

Præſcriptio centenaria diuerſa eſt ab ea, de cuius initio non extat memoria, & idcirco probata cẽtenaria, ſi de eius initio memoria ſit, nõ eſt probata illa alia. 327.a

Præſcriptio centenaria, quando præſumptio iuris eſt in contrarium, titulum exigit, in immemorabili verò non requiritur, quin potius titulus, & neceſſaria omnia ad legitimã poſſeſſionem eo ipſo interueniſſe præſumuntur. ibid.b

Prę-

Præſcriptionem immemorabilem nó impedit, ꝙ
conſtet, poſſeſſionem, cui nititur, cœpiſſe poſt
ducétos, aut trecentos annos, modo initium il
lius excedat memoriam ſenũ, qui nunc ſunt, &
ex auditu, & traditione ſuorum maiorum. ibi.c

Præſcriptio aut poſſeſſio centenaria quomodo
probetur. ibid.d

Pręſcriptio ſeu poſſeſſio immemorialbilis quomo
do probetur. 328.a

Præſcribitur aduerſus legem ciuilem conſuetudi
ne in contrarium decem annorum. 329.a

Præſcribitur aduerſus legem canonicam conſue-
tudine in contrariũ quadraginta annorũ. ibid.

Præſcriptio dicitur interdum non currere, quia
nondum inchoari cœpit. ibid.d

Præſcriptio, quæ titulo non indiget, vt currat, aut
inchoetur, ſatis eſt poſſeſſio, & bona fides, quę
vero titulo indiget, vltra illa duo requirit titu-
lum. Quare eadem res prius poterit inchoari
pręſcribi longiore pręſcriptione, quę titulo nõ
indiget, quam breuiori, quæ illo eget. 330.a

Præſcriptionem inchoari impediũt, quæ eam dor
mire, aut interrumpi faciunt, modo, antequam
inchoetur, adueniant. ibid.b

Præſcriptio interdum noo currere dicitur, quia
ea, quæ iam iocœpit, ceſſat, & quaſi dormit, ita
vt deducto tempore, quo dormire dicitur, tem
pus pręteritũ à puncto, quo incœpit, copulari,
& continuari poſſit cũ tẽpore, quod ſequitur,
quando dormire deſinit, ad conſtituendum tẽ
pus ad præſcribendum neceſſarium. ibid.c

Præſcriptio incipere non poteſt in bonis aduenti
tijs filij familias, quorum pater habet vſumfru
ctũ, interim dum eſt in patria poteſtate. Quod
ſi pater aliquid eorum alienet, ſolum currere
incipit præſcriptio triginta annorum rei illius
à puncto, quo filius patriam egreditur poteſta
tem. Quæ aũt in eis bonis præſcriptio incœpiſ
ſet, antequã ad talem filium deuenirent, conti-
nuatur, & nec dormit, nec interrumpitur. ibi.b

Præſcriptio incipere non poteſt io fundo dotali
interim dum talis eſt: quæ autem incęperat, ne
que interrumpitur, neque dormit. ibid.c

Præſcriptio incipere non poteſt in re præſcribi
prohibita, vel in ſe, vel comparatione poſſiden-
tis. ibid.d

Præſcribi non incipiunt debita ante diem in quo
erant ſoluenda. 331.a

Præſcriptio quæ incipit, quod alius iure ſuo non
vtatur, a tempore non vſus incipit: quod ſi po-
ſtea vtatur, antequam præſcriptio abſoluatur,
interrumpitur omnino, ita vt a non vſu, qui po
ſtea ſequetur, incipere iterum debeat. ibid.

Præſcriptio ceſſat, ſeu dormit aduerſus Eccleſiã,
quando Eccleſia vacat, & prælato caret, aut eũ
habet, ſed impeditum ac impotentem ad agen-
dum. ibid.b

Præſcriptio dormit, aut ceſſat aduerſus imperato
rem, aut regem, interim dum imperium aut co
rona regni vacat. ibid.

Præſcriptio dormit aduerſus Romanam Eccleſiã,
tempore ſchiſmatis, aut ſede vacante. ibid.

Præſcriptio dormit aduerſus pupillum durante
pupillari ætate. ibi.c

Præſcriptio dormit tempore hoſtilitatis. ibid.

Præſcriptio quouſq; tempore peſtis domiat. ibid.

Præſcriptionem interrumpi eſt, tempus præſcri-
ptionis extingui, ineptũ oino reddi ad præſcri
ptionem, & quãdo naturaliter interrũpat. ibi.d

Preſcriptionem ciuiliter interrumpi quid. ibid.

Præſcriptio triennalis non interrumpitur litis cõ
teſtatione, tametſi, ſi per ſententiam pronuncie
tur res ad aliũ ptinere, ſit illi reſtituẽda. 332.a

Præſcriptio cum bona fide decem, viginti, trigin-
ta, & plurium annorum, per litis conteſtationẽ
coram iudice competente, non vero per cita-
tionem interrumpitur, modo tamen actor non
ſuccumbat, & modo conteſtatio non ſit facta
malitioſe animo ſolum interrumpendi & dila
tandi præſcriptionem. ibid.b

Præſcriptio, quę cum ſcientia, quod res debea-
tur, peragitur, ſola citatione interrumpitur, aut
per hoc, quod debitor pignus aut nouam cau-
tionem tradat. 333.a

Præſcriptio quo pacto interrumpi valeat, qñ fa-
cultas non eſt citandi, aut conteſtandi litẽ. ibi.b

Præſcriptio actionis quãdo interrumpitur per ci
tationem, quouſq; prorogetur tempus præſcri
ptionis eiuſdem actinois. ibid.d

Præſcriptionis interruptio ciuilis ſolum habet lo
cum comparatione eius, qui litem eſt conteſta-
tus, aut citauit, nõ vero comparatione cætero-
rum, niſi per eam conteſtationem, aut citatio-
nem, poſſidens in mals fide conſtituatur: nam
tũc naturaliter interrũpit quoad oẽs. 334.b.c

Præſcriptio interrupta poteſt de nouo incipere, ſi
adſit bona fides, & quouſque ſit continuanda
vt abſoluatur. ibid.c

Præſcribi res furtiua, aut per vim ablata, etiam à
tertio poſſeſſore, non poteſt tribus, decem, aut
viginti annis: ſecus triginta, aut pluribus. 335.b

Pręſcribi noo poteſt res communis aliquibus ad-
huc inter eos indiuiſa, ab vno illorum. ibid.c

Præſcribi liber homo in ſeruum non poteſt. ibi.d

Præſcribi non poteſt obedientia à ſubdito aduer-
ſus eum, cui illam debet, item vt non viſitetur
à prælato, & vt procuratio epiſcopo non ſolua
tur quando viſitat. Vnus tamen pręlatus pręſcri
bere poteſt aduerſus aliũ, vt ſubditi ad ipſum
pertineant, & vt ab eo viſitentur, ipſique pro-
curatio ſoluatur. ibi.

Præſcriptio licet locum habeat contra neruum di
ſciplinæ Eccleſiaſticę, vt quod tempore interdi
cti, celebrari poſſit pulſatis campanis, & alta vo
ce, poteſt tamen ea conſuetudo reuocari. 336.a

Pręſcribi non poſſunt fines prouinciarum, epiſco
patuum, parochiarum, & quę eis cohęrẽt, vt ſi
Eccleſia aliquo in cõfinio alicuius epiſcopatus
ſit, modo ſufficienter conſtet tales fines pręfi-
xos eſſe. Idẽ de finibus ducatuum, comitatuũ:
fines tamẽ prædiorum pręſcribi poſſunt. ibi.b

Pręſcribi non poſſunt res in publicum vſum de-
putatę, vt vię, platęę, pontes, &c. etiam ſi popu-
lus eis vti deſinat. ibid.

Pręſcribi non poteſt res poſſideri prohibita, ab
eo, qui poſſidere illam non poteſt. ibid.c

Pręſcribi poteſt res ſine ſolemnitatibus alienari
prohibita, etiam quando ſine eis alienata ſuit,
modo mala fides ex parte poſſidentis non in-
terueniat, & modo ex facti ignorantia, & non
iuris, ſine eis ſolemnitatibus alienata poſſidea
tur, aut accepta ſit. ibid.d

Pre-

Præſcribi incipere, aut continuari non poteſt aliquid aduerſus pupillum interim dũ pupillaris ætas durat. 337.a

Præſcriptio ſola triginta annorum aduerſus minores puberes admittitur, etiã ſi titulus adſit. ibi.c

Præſcriptio, quæ iam cœperat, non impeditur ex eo, quòd ea res deinceps alienari ſit prohibita, niſi fiat pupilli. ibid.c.d

Præſcribuntur aduerſus ſucceſſores tempore de cuius initio non extat memoria res vinculo maioratus affectæ, aut quouis alio modo alienari prohibitæ. 338.a

Præſcribi nequeunt bona maioratus, & alia ſimpliciter alienari prohibita, ſpatio decem, aut viginti annorum, etiã cum titulo: ſecus triginta aut plurium annorum ſine titulo. ibid.

Præſcriptione completa aduerſus maiorem, conceditur ei reſtitutio, ſi iuſta cauſa ſit ad eam concedendam, vt ſi, dum completa fuit, erat in expeditione, aut alia ratione abſens in reipublicæ cõmodum, aut erat captiuus, aut alia ſimilis. Conceditur verò quadriennio tantũ, poſtquàm impedimentũ ceſſauit, & inuincibilis ignorantia, quòd eſſet pręſcriptũ. Si tamen ante completam præſcriptionem impedimentum ceſſauerit, ita vt litis conteſtatione potuerit illam interrumpere, non conceditur reſtitutio. 339.b

Præſcriptione, etiam tẽporis longiſſimi, completa, conceditur minori reſtitutio in integrum, vſq; ad vigeſimum nonum ſuæ ætatis annum. Et Eccleſiæ quatuor annis à puncto, quo cõpleta fuit. ibid a

Præſcriptione completa ex ignorantia inuincibili, quòd aduerſus eum pręſcriberetur, cõceditur maiori reſtitutio aduerſus præſcriptionem decem & viginti annorum. Et num concedatur aduerſus longiorem. 340.a

Præſcriptæ rei comparatur dominium, & licitè retinetur, interim dum per beneficium reſtitutionis minori, Eccleſiæ, aut maioribus ex iuſta cauſa conceſſum, non reperitur. ibid.b

Præſcribatur vt res, quam defunctus bona fide ſine titulo poſſidebat, cenſetur habere hæres nõ ſuus titulum à puncto aditæ hæreditatis: ſecus de hærede ſuo. 803.c

Præſcribitur quanto tempore aduerſus hæredem ſuum ius ſe immiſcendi, & occupandi hęreditatem ad ſe delatam, hęreditaſq; ipſa. 806.d.

Præſcribitur hæreditas iusve ex tranſmiſſione reſultans, aduerſus eos, ad quos iure ſanguinis eſt tranſmiſſum. 809.a

Præſcribatur quanto tempore vt ſolum quarta funeralium, aut minus quam quarta, aut nihil debeatur. 938.c

Præſcribit hęreditatem, & res illius, qui illam bona fide tanquam hæres poſſidet, non breuiori tẽpore, quàm triginta annorum aduerſus legitimum hęredem. Sumens tamen ab illo aliquid illius præſcribit tempore conſueto, exceptis nõ nullis euentibus. 1151.c

Præſens.

Præsẽtes & abſentes quoad pręſcriptionẽ q.303.c

Præſentare.

Præſentandi & eligendi in rectores & præſides Eccleſiarum collegiatarum ius habent principes Hiſpaniarum. 320.a

Præteritio.

Præteritus ſi ſit deſcendens, aut exhæredatus non appoſita cauſa ſufficienti exhęredationis, teſtamentum eſt nullum quoad ſolam hęredis inſtitutionem. Neq; ſatis eſt, ſi quantum eſt legitima, aut pluſquã legitima, titulo legati, aut alio, qui non ſit hæredis, illi relinquat. Idem eſt intelligẽdum de præteritione & exhęredatione aſcendẽtis facta a deſcendente. 754.a

Pręteritus ſi ſit aut exhęredatus deſcendens, cauſa exhęredationis, aut pręteritionis appoſita, agere poteſt deſcendens ad annullandum teſtamentũ quoad ſolam hęredis inſtitutionem querela inofficioſi, ſi cauſa non probetur ſufficiens, ad teſtatoremq; aut ad hęredes alios ſpectat eã probare. Idẽ intelligendum eſt de pręteritione, aut exhęredatione aſcendentis. ibid.c

Pręteritionis & exhęredationis diſpoſitio eodem modo intelligenda eſt in filijs legitimatis, & in illegitimis, quando portio eis in bonis aſcendentium, aut deſcendentium debetur, ſicut in legitimis. 755.d

Pręteritio aut exhęredatio ſi indebitè ſit facta, atq; in teſtamento codicillaris clauſula ſit appoſita, cenſentur hęredes ab inteſtato grauati reſtituere hęredi inſtituto reliquum bonorũ detractis legatis, & legitimis ipſorũ portionibus. 756.c

Pręteritio aut exhęredatio eſto indebitè ſit facta, inualidumq; proinde ſit teſtm̃ quoad hęredum inſtitutionem, valida ſi eſt in Regno Caſtellę melioratio tertij & quinti in eo facta. ibid.

Præterito aut exhæredato indebitè aliquo, valent nihilominus nominationes ad emphyteuſim in eo factæ. 757.b

Pręteritus ſi ſit poſthumus aut alius, quia ignorabatur exiſtere aut futurus, inualidum eſt teſtamentum, etiam quoad legata, & fideicommiſſa, & nominationes in emphyteuſim. Excipe legata, de quibus dubitandum non ſit ſimili modo eſſe ſtatuenda, eſto teſtator de tali filio eſſet conſcius. 758.d

Pręteritus ſi ſit filius ob ignorantiam quòd exiſtat, aut exiſtet, & in eo teſtamento melioratio facta ſit, quando iudicanda ſit valida, & quando non. 759.b

Pręteritus cur cenſeatur, & teſtamentum quoad hęredum inſtitutionũ ſit nullum, eſto pluſquã legitima alicui relinquatur, ſed non titulo hęredis. 769.c

Pręteriti nõ cenſentur iure Luſitano aſcendentes, & deſcendentes, ſi teſtator ſolũ diſponat de ſuo tertio: quia cẽſetur tacitè illos inſtituere in ſuis legitimis. ibid.d

Pręteriti cenſentur canonico iure aſcendentes & deſcendentes niſi titulo hęredis relinquantur illis legitimę. 770.a

Pręteritus cenſetur filius, etiam in teſtamẽto inter liberos, niſi titulo hęredis ei relinquatur ſua legitima. ibid.

Pręteritus cenſetur, etiam in Caſtellæ regno, deſcẽdens aut aſcendens, cui legitima alio titulo, quã hæredis, eſt relicta, eſtq; proinde teſtamentum nullum quoad heredum inſtitutionem. 761.b

Pręteritio appoſita legitima pręteritionis cauſa valet, ſicut exhęredatio. ibid.d

Præteritionis & exhęredationis eſto legitima ſit cau-

cauſa, paterque eam apponat, ſi tamen nec pater, nec hęredes illam probent, filius licitè agit ad reſcindendum teſtamentum, obtinetque hæreditatem. 763.c

Præteritio & exhæredatio, ſi teſtamentũ, in quo facta eſt, ſit nullum, etiam quia hæres adire noluit hæreditatem, eſt etiam nulla. Et verũ ex hoc capite nulla etiam ſit in regno Caſtellę. ibi.d

Præteriri aut exhæredari vt quis poſſit ob delictum, eſſe debet annorum decem cum dimidio, & in fœminis ſufficere videntur nouem cum dimidio. Si tamẽ delictum ſit carnis, neceſſe eſt peruenerint ad pubertatem. 764.a

Pręteritus aut exhæredatus à patre ſi cum iuramẽto renunciaſſet hæreditati paternæ, quando valet renunciatio, dicere non poſſet teſtamentũ nullum, in quo eſſet præteritus. ibi.d

Præteritio aut exhæredatio filiæ, aut filij, ſi talis filius aut filia conſentiat, dum pater conficit teſtamentum, valida ſunt, neque poteſt dicere poſtea teſtamentum nullum, eſto nulla cauſa ſit teſtamento inſerta. 765.b

Præteritio vel exhęredatio valet, neque poteſt deinceps dicere nullum tale teſtamentũ, ſi filius ita præteritus poſt patris mortem in eo tacitè vel expreſſe conſenſerit, & quando tacitè conſentire cenſeatur. 766.b

Præteritioni aut exhæredationi ſi minor conſenſum præbuit, vel dum teſtamentum conficiebatur, vel poſt patris mortem, conceditur ei, ſi notabiliter læſus eſt, reſtitutio in integrũ vſque ad vigeſimum nonum annum. ibid.c

Præteritus aut exhæredatus ſi ſit vnus filiorum, cauſa non inſerta, ſimulq; inſtituti ſint hæredes alij filij in ſuis integris portionibus, eſto filius præteritus teſtamentum approbet, poſt mortẽ patris alij filij poſſunt dicere illud nullum ex illo capite: ſecus ſi inſerta cauſa eſſet præteritionis, aut exhæredationis. ibid.d

Præteritus aut exhęredatus non incerta cauſa ſi erat vnus ſolum filiorum, iſq; ante mortem patris moriatur, valet teſtamentum de iure prętorio, licet de ciuili iure non valeret. 767.b

Præteritus aut exhæredatus filius nondum natus, non prius reddit nullum teſtamentum, quam naſcatur viuus, & in Caſtella quam poſt natiuitatem viuat viginti quatuor horis & baptizetur. Quod ſi moriatur poſt patrem, recuperat vires teſtamentum. ibid.c

Præteritus aut exhæredatus ſi fuerit filius legitimè, & relicta ſobole moriatur ante patrem, auus ſuperſtes inſtituere non tenetur nepotes, neque ſuccedunt loco patris. 768.a

Præterito filio aut exhæredato non inſerta cauſa, per triginta tantum annos conceditur actio ad dicendum nullum tale teſtamentum, & bonorum poſſeſſio quanto tempore eidem concedatur, & quod emolumentum habeat, & num hęc locum habeant in emancipato. ibid.

Præteritus aut exhæredatus ſit ſit filius cauſa inſerta, ſolum per quinquennium ab adita hæreditate conceditur illi querela inofficioſi teſtamenti. Si tamen minor ſit, quinquennium incipit à vigeſimo ætatis illius anno, & num hæc locum habeant in emancipato. 768.d

Præteritionis, aut exhęredationis deſcendentium quatuordecim legitimę cauſę. 770.c

Pręteritionis aut exhęredationis cauſam qui cõmiſit, abſtinere non tenetur ab hęreditate, antequam exhęredetur, aut ſententia exhęredationis feratur. 775.d

Pręteritionis aut exhęredationis aſcendentium cauſę octo. 741.d

Pręterire aut exharedare non licet ex alijs cauſis ab enumeratis, etiam ſi grauiores ſint. 783.a

Pręteritio aut exhęredatio eodem modo locum non habent in caſtrenſi, aut quaſi caſtrenſi peculio, quo in alijs. 1093.a

Vide exhæredatio.

Preces importunæ.

Preces importunę quam raro inualidam efficiant vltimam diſpoſitionem. 529.a

Pretium.

Pretia rerum accreſcunt multiplicata pecunia, valorque ipſius pecunię ad res comparandas decreſcit, vt experiẽtia in Hiſpanijs a ſexaginta annis compertum eſt. 362.a

Princeps.

Princeps dum rempublicam defendit, & ius dicit, iuſtitiæ commutatiuæ actum ab eo debitũ exercet. 26.b

Princeps abſque traditione dominium non tranſfert; ſecus in donationibus. 43.c

Princeps quouſque iuri aliorum præiudicare poſſit, aut non. 739.c

Procuratio.

Procuratio, ſeu collecta epiſcopo exhibẽda quid. & quanta, & quid iure circa eas, & inhibitionẽ viſitatoribus ne per ſe, aut ſuos, munera accipiant, & quid circa procurationes habeat hodie conſuetudo pręſcripta. 368.a

Procurator.

Procurator ſi reuocetur, valida eſt reuocatio, eſto ſub iureiurando, qui illum conſtituit, ſe aſtrinxiſſet, eum non reuocare. 633.d

Pro derelictis.

Pro derelictis, quę cenſenda. 252.a.259.a

Pro derelictis non ſunt habenda bona naufragantium, & iniquę ſunt leges, quę ea domino loci applicant. ibid.b

Prodigus.

Prodigus, ſi bonorum adminiſtratio illi ſit interdicta, teſtari non poteſt, etiã ad pias cauſas. Teſtamentum autem ante eiuſmodi interdictum factum eſſet, validum. 531.b

Prodigus, cui curator eſt datus, cum illius autoritate poteſt ſe alteri obligare: ſolus autem licèt poſſit obligare alterum ſibi, ipſe tamen obligari non poteſt. 1055.b.c

Profectitia.

Profectitia bona quę. Sunt vero regulariter quoad dominium, & proprietatem eius parentis à quo proficiſcuntur. 197.c

Profectitium eſt, quod filio proximè ac principaliter, patris intuitu eſt datum, ad eumque parentem proinde pertinet. Contrarium affirmat Ant. Gom. quando à rege eſt donatum. ibid.

Profectitium bonum eſt, adducendumq; ad partitionem, quod filius à parentibus ſuſtentatus, bonis parentum acquirit. 1101.a.1102.c

Profeſſio.

Profeſſione fructuarij non expirat vſusfructus, quando

quaudo monaſterium bonis profeſſi ſuccedit, ſed cõmoditas ad monaſterium ſpectat dũ religioſus ille viuit. Idemq; eſt io vſuſructu patris, quoad bona aote ꝓfeſſionẽ filio acquiſita. 62.d
Profeſſio religioſi ante decimum ſextum ętatis annum expletum, & ante anoũ integrum probationis ab habitu ſuſcepto facta, eſt nulla. 542.b
Profeſſio exhęredati, cauſam exhęredationis abolet. 787.c
Profeſſio hæredis grauati non facit fideicommiſſum tranſire ad fideicommiſſarium, niſi ſit ordinis minorum, aut noſtræ ſocietatis, vel ad coadiutoris gradom in ea admittatur. Et quid quaodo relictũ fuit ſub conditione adhuc pendente, aut iu tempus poſt profeſſionem. 843.c
Profeſſio patris aut filij eximit filium à patria poteſtate. 549. b.c. 1084.d
Vide religioſus.

Promiſſio.

Promiſſio exhibitione non conſummata regulariter eſt nulla, quando facta fuit ob cauſam exiſtimatam, neq; exiſtentem. Si tamen conſummata fuit, ſæpe oon eſt nulla. 967.c
Promiſſio iuramento cõfirmata. Vide iuramentũ.
Vide donatio.

Proprietas.

Proprietas qnid. 39.a

Proſcriptio.

Proſcriptio & deportatio qualiter iure communi fierent. 59.a

Prouincia.

Prouincia vna prohibere poterit extraneis commercium, habitationem, imo & portum quib. non extreme iodigeant, in ea. 443.d

Prudentia.

Prudentia, alia monaſtica, alia politica. Hæc alia architectoniea, ſeu regitiua, alia politica ꝑſſe. 2.c

Pubertati proximus.

Pubertati proximus quis. 1055.a

Publicatio teſtamenti.

Publicatio teſtamenti quando neceſſaria, & quo modo fiat. 504.a

Pugnare.

Pugnare in quibus euẽtibus liceat clerico, imo iure naturali ad id ſub lethali culpa teneatĩ. 454.d
Pugnare in quibus euentibus non licet eccleſiaſticis in bello iuſto, diripere poſſuot hoſtium bona, vt alij de exercitu, quando non conſtaret de contraria ducis voluntate. 455. b.c
Pugoare Clericos, quando id eis non licet, culpa eſt lethalis, ſi in maioribus ordinibus ſint conſtituti, & quæ pœnę ſint eis conſtitutæ, & quid de beneficiarijs, & alijs in minoribus conſtitutis, & de religioſis laicis. ibid.d
Pugnare bello iuſto licitum eſt die feſto, etiã õmiſſo ſacro, ſi id neceſſitas aut cõmoditas belli poſtulet. His cauſis ceſsãtib. forte nec venialis erit culpa, ſacro audito, ſi adſit cõmoditas. 461.a
Pugoare nefas eſt Chriſtianis captiois aduerſus Chriſtianos, quemquam percutiendo. 709.b
Vide bellum.

Punire.

Puniri cur ſolus filius poſſit ob delictum patris, ꝓſertim qñ ſub patria eſt adhuc poteſtate. 121.b
Punire pęna atroci ſoli iudici coouenit, non verò parentibus aut alijs. 1080.c
Punire pœna domeſtica, & ſimilibus parentibus, & multis alijs, quouſq; conueniant, neque idcirco excommunicationẽ incurrunt, ſi puniant in minoribus ordinibus conſtitutos. ibi.d
Puniens laicus ſimili pœna ordinibus ſacris initiatos excõicationẽ incurrit, eſto pater ſit. 1081.a
Vide pœna.

Pupillus.

Vide, Minor.

Quarta.

QVarta Trebellianica. Vide Trebellianica.
Quarta funeralium. Vide ſepultura & Eṕs.

Quaſi caſtrenſia.

Quaſi caſtrenſia bona quæ. 1091.c

Quintum bonorum.

Quintum io Caſtella ante tertium eſt extrahendum de aceruo bonorum defuncti. 1110.a

Realis actio.

REalis actio reſpondet iuri in re: perſonalis verò iuri ad rem. 35.d

Regia poteſtas ac regimen.

Regia poteſtas & aliæ vnde ortũ habuere. 109.b
Regia poteſtas varijs modis poteſt inſtitui. 124.d
Regium ſeu Monarchæ regimen cæteris præſtantius. 127.a
Regia & quæuis alia ſuprema poteſtas in republica deſcendit à iure naturali, ſed eſt ſimpliciter de iure humano reipublicæ. 133.c
Vide rex.

Regimen.

Regimen liberorum potiſſimum in eorum commodum, ſeruorum verò in dominorum vtilitatem præcipuè ordinatur. 120.a
Regiminis, poteſtatumve, variæ ſpecies vnde habuerint ortum. 124.b
Regiminis ſupremi ciuilis tres ſpecies, nempe Monarchicũ, Ariſtocratium, & Democratium. ibi.
Regimen regium, ſeu Monarchiæ cæteris præſtantius. 127.a

Regimiento.

Regimiento, quod in Caſtella vocant, aut officiũ ſimile, ſi emptũ ſit conſtante matrimonio, annumerãdũ quoad æſtimationẽ eſt cũ bonis ſuperlucratis, & dimidium pertinet ad vxorẽ, aut ad hæredes illius, & quid quando matrimonium contractu mediętatis fuit celebratum. 1134.a

Regnum.

Regnum, monarchiave, quid. 123.a
Regnũ, aut prouincia ꝓhibere extraneis põt commerciũ, habitatiooem, & portum in ea. 443.d
Vide rex.

Religioſus.

Religioſis venatio quouſque prohibita ac indecens. 236.a
Religioſus profeſſus præſcribere non poteſt oomine proprio. Idẽ eſt de coadintoribus noſtræ ſocietatis. 284.a
Religioſa acquiſita per fornicationem tradere tenetur monaſterio. 405.b.col.1
Religioſus ſi quid det ob fornicationẽ, amoréve turpẽ, obnoxiũ eſt reſtitutioni monaſterio, ẽt ſi ſuperior monaſterij ſit, q id dedit. 405.d. 552.d
Religioſos pugnare, quando eis non licet, quale peccatum, ſiue in ſacris ordinibus ſint cõſtituti, ſiue non. 536.b
Religioſi teſtari poſſunt ante ingreſſum in nouitiatum,

ratum, & toto tempore nouitiatus etiam ſine facultate ſuperioris; & quid quoad hoc vltimũ in noſtra ſocietate. 540.b
Religioſi profeſſio ante decimum ſextum ætatis annum expletum, & ante integrum ꝓbationis ab habitu ſuſcepto facta, eſt nulla. 542.b
Religioſi nouitij renunciatio bonorum, niſi intra duos menſes ante profeſſionẽ, & de facultate Epiſcopi, aut ipſi⁹ vicarij fiat, eſt nulla, ẽt ſi iuro ſit confirmata. Neq; tunc vires habet, niſi depẽdenter ex eo, quod profeſſio ſequatur. ibi.c
Religioſi nouitij finito probationis anno admitti ad profeſſionem, aut expelli à monaſterio debent, ſola ſocietate Ieſu excepta. ibid.d
Religioſorũ nouitiorum bona dari monaſterio, aut ab eo accipi nõ poſſunt, ante emiſſam profeſſionem ſub excõmunicationis pęna, excepto ſolo victu, & veſtitu nouitij. ibid.
Religioſi nouitij teſtamentum non gaudet priuilegio militis quoad ſolemnitatem. 544.a
Religioſi teſtamentum factum, tempore nouitiatus, aut dum ingredi religionem parabat, profeſſione non annullatur. ibi.b
Religioſi teſtamentum factum, antequam de ingreſſu religionis cogitaret, profeſſione non annullatur. Excipitur quando in ingreſſu dixit ſe, & omnia bona ſua offerre monaſterio. 545.a
Religionum quę monaſteria ius habeant ad bona ſuorum religioſorum, & quæ non. ibid.d
Religioſus nouitius ſi inteſtatus diſcedat, bona ipſius pertinent ad hæredes ab inteſtato, & non ad monaſterium. 546.c
Religioſus eo ipſo, quod profitetur, bona omnia ipſius, de quibus non diſpoſuerat antea, pertinent ad monaſterium, tenetur tamen monaſterium ad debita illius ante profeſſionem contracta iuxta vires bonorum. ibid.
Religioſus ſi ante profeſſionem condiderat teſtamentum, in quo aliquem hæredem inſtituerat, neque aliud expreſſit, emiſſa profeſſione pertinent bona ipſius quoad vſumfrũctum ad monaſterium, vſque ad mortem talis religioſi. Quod ſi hæres ante religioſum moriatur, pertineat pleno iure ad monaſterium. ibi.d
Religioſus, ad cuius bona ius non habet monaſterium, ſi teſtamentum condiderat, ſtatim emiſſa profeſſione bona illius pertinent pleno iure ad hęredem, ſuntq; illi ſtatim tradeda. 546.a.c
Religioſus profeſſione emiſſa reuocare nõ poteſt teſtamentum, quod ante illam condiderat, etiã in fauorem monaſterij. 547.b.c
Religioſorum bona ita cedunt monaſterijs, vt integræ maneant legitimæ portiones filiorum, ẽt naturalium quos ante ingreſſum habebat. ibid.
Religioſo profeſſionem emittente continuo tradendæ ſunt filijs legitimæ portiones, quæ neq; quoad vſumfructũ ad monaſteriũ ꝑtinẽt. ibi.c
Religioſo profeſſionẽ emittente vſusfructus, quẽ habebat in bonis aduentitijs filij, pertinet ad monaſterium, interim dum filius in Luſitania & Caſtella matrimonium non contrahit. 548.a
Religioſo profeſſo defuncto ante ſuos aſcendentes, portiones in bonis illius debitæ parẽtibus, ad parẽtes, & nõ ad monaſteriũ, pertinẽt. 549.a
Religionẽ filio profitente, nõ amittit pater vſumfructum, quem in bonis illius habebat, quin, ſi filius ante patrem moriatur, vſusfructus ille perſeuerat cum patre interim dum viuit. Bonorum tamen, quæ filio poſt profeſſionem adueniunt, vſusfructus pertinent, non ad patrem, ſed ad monaſterium. ibid.c
Religionem patre profitente, vſusfructus bonorum quæ filio poſtea adueniunt, non ad monaſterium, ſed ad filium ſpectat. 55c.a
Religioſi feudum maioratus, aut capella, quando traſeant, ſaltem quoad commoditatem, dũ religioſus viuit, ad monaſteriũ, & quando nõ. ibi.
Religioſi emphyteuſis quando ad monaſterium tranſeat. 551.a
Religioſus quę bona poſt profeſſionem acquirit, ad monaſterium ſpectant. ibi.c
Religioſus licet teſtari non poſſit, hęres poteſt inſtitui, & ſuccedere ab inteſtato. ibid.d
Religioſus propter ingratitudinem aduerſus patrem in ſeculo commiſſam exhęredari non poteſt. ibid.
Religioſus non ſibi, ſed monaſterio acquirit, neqi ipſe, ſed monaſterium adit hęreditatem ad ipſum delatam. ibid.
Religioſus vt monaſterio acquirat, partim cõparatur ſeruo, & partim filiofamilias, vt monaſterio fuerit vtilius. 552.a
Religioſi legatum acceptare poteſt monaſterium religioſo ignorãte, & inuito, quin & defuncto, ſi poſt teſtatorem obijt. ibid.b
Religioſo ſi quid relinquatur, aut donetur ſub cõditione, vt ad ipſum, & non ad monaſterium, pertineat, intelligendum eſt, quoad commoditatem. Quod ſi prælatus non conſentiat, redditur nullum, nec conſenſus valet, niſi ad pium & licitum vſum. ibid.
Religioſi delictum ad nihil obligat monaſteriũ, niſi quatẽnus inde factũ ſit locupletius. 553.a
Religioſi contractus quouſque obliget, aut non obliget monaſterium. ibid.
Religioſi ex contractu ſine ſuperioris facultate celebrato tenetur naturaliter, quantum fuerit dãni cauſa iniuſta, non vero amplius. 554.b
Religioſi fideiuſſor ſi datus fuit, quod ſuperior ratum haberet contractum, tenetur ciuiliter: alioquin ex contractu religioſi non tenet. ibi.c
Religioſus fugitiuus & apoſtata quicquid acquirit, monaſterio acquirit. ibid.
Religioſus de facultate ſummi Pontificis aut alterius ſuperioris, extra clauſtrum degens, quod acquirit, monaſterio acquirit, & quouſque expendere id poſſit. ibid.d
Religioſo eo ipſo, quod facultas eſt conceſſa degendi in ſeculo per totam vitam, cenſetur conceſſa adminiſtratio & diſpoſitio in vita eorũ, quæ acquiſierit, & quouſque. 551.d
Religioſi incluſi in alio monaſterio in pœnitentiam pertinent bona quoad vſumfructum ad ſecundum monaſterim, interim dum in eo cõmoratur, poſtea vero conſolidatur vſusfructus cum proprietate, & pertinet ad primum monaſterium. ibid.b
Religioſus ſi inualidè profiteatur ſecundo in alio monaſterio, omnia bona illius, etiam acquiſita poſt ſecundam profeſſionem, pertinent ad primum. Si vero validè, quæ acquiſierit poſt eam profeſſionem, pertinent ad ſecundum. ibid.c

Religioſus minor, aut profeſſus vel coadiutor noſtræ ſocietatis, ſi de licentia Summi Pontificis profiteatur in alia religione, aut Epiſcopus fiat, licet non recuperet bona, quæ ad ipſum alioquin pertinuiſſent, bona tamen, qua hæreditario iure, aut alia ratione ad ipſum deinceps pertinebunt, ſunt monaſterij, in quo profitetur, aut ipſius quoad commoditatem, dum Epiſcopus fuerit, poſt mortem vero ad Eccleſiam ſpectãt. 556.b

Religioſus monaſterij, quod ius habet ad bona illius, ſi profiteatur ordinem minorum, bona, quę deinceps ad ipſum iure hęreditario eſſent deuentura, pertinent ad hæredes ipſius ab inteſtato; alia vero quoad commoditatem ad monaſterium, in quo degit. ibid.d

Religioſi iniuſtè à religione eiecti bona pertinent ad monaſteriũ, vt antea quam eijceretur. 557.b

Religioſus iuſtè eiectos non reducidit in arctiorẽ obedientiam Epiſcopo, quam alij clerici. ibid.

Religioſo iuſtè à monaſterio eiecto eo ipſo cẽſentur conceſſa vſus, & commoditas eorum, quæ deinceps acquiſierit. Eorũ vero dominium pertinet ad monaſterium vnde fuit eiectus, ſi illius ſit capax, & tota commoditas poſt mortem ; eiecto dominij capax non ſit. ibid.c.558.a

Religioſus in Epiſcopũ aſſumptus eo ipſo acquirit, iure etiam hęreditario commoditatem, quãuis ex ordine minorum, aut noſtræ ſocietatis, ſi aſſumptus: poſt mortem vero ea bona, non ad monaſterium, vnde fuit aſſumptus, ſed ad Eccleſiam, cuius eſt paſtor ſpectant. ibid.c

Religioſus profeſſus, aut coadiutor noſtræ ſocietatis, neque ad pias cauſas teſtari poteſt. ibid.d

Religioſus profeſſus, qui liberos ante ingreſſum habebat diſponere inter illos põt in Regno Caſtellæ de tertio, & inſtituere de eo maioratũ. 560.a

Religioſi quales ſint hodie commendatarij in Hiſpanijs. ibid.c

Religioſis à ſolo Summo Pontifice concedi poteſt facultas teſtandi, non ſolum valide, ſed etiã ex rationabili cauſa licite. 562.a

Religioſorum quatuor gradus. ibid.c

Religioſis beneficiarijs concedi à Summo Pontifice ſolet facultas teſtandi. ibid.d

Religioſo facultas ad teſtandũ conceſſa intelligitur ſolũ ad pia, qñ aliud non exprimit. 563.a.b

Religioſis ſimplicibus, qui in monaſterijs degũt, concedi non ſolet facultas teſtandi, & ex qua cauſa poteſt aliquando concedi. 562.d

Religioſis, qui vel in ſeculo ex facultate, vel non in perfecta communitate viuunt, concedi ſolet facultas teſtandi. 563.a

Religioſi nouitij renunciatio bonorum facta, etiã ad pias cauſas, atque confirmata iuramento, eſt nulla, niſi intra duos menſes ante profeſſionẽ, & de licentia Epiſcopi aut eius vicarij fiat, neq; ſortitur effectum, niſi ſecuta profeſſione. 619.d

Religioſi nouitij renunciatio aut diſpoſitio, facta ſub cõditione profeſſionis, valida eſt, etiã poſt Concilium Tridentinum. 620.b

Religioſus, ẽt profeſſus, hæres inſtitui põt, niſi ſit ordinis D. Franciſci, aut noſtræ ſocietatis. 647.a

Religioſus profeſſione emiſſa, etiã ſpurius, diſpẽſatus manet ad ordines ſacros ſuſcipiendos, nõ vero vt prælatus fiat. 737.a

Religioſus licet per profeſſionem patriam egrediatur poteſtatem retinet, tamen priuilegium hęredis ſui, vt hæreditatem non aditam tranſmittat ad monaſterium. 802.a

Religioſus nec tutor nec curator eſſe põt. 1033.c

Religioſus eſſe poteſt executor teſtamenti, obtẽta prius facultate à ſuo ſuperiori, alioquin irritũ eſt quod fecerit: ſuperior aũt quam facultatem põt ſubdito concedere poteſt ſibi vſurpare, niſi aliud p̃ſcriptũ à ſuo ſuperiori illi ſit. 1155.b

Religioſo ſi ſuperior facultatem executoris reuocet, non poterit is vlterius in executione progredi, etiam ſi res non eſſet integra; male tamẽ faceret ſuperior, qui ſine rationabili cauſa facultatem reuocaret. ibid.d

Religioſus ſi ex ſui ſuperioris facultate munus ſuſcipiat, tenetur Epiſcopo rationem adminiſtrationis reddere, etiam ſi prælatus ſit religionis, poteſtque Epiſcopus illum punire, ſi cum deliquiſſe comperiat. 1156.a

Religioſi minores eſſe non poſſunt executores teſtamentorum: præbere tamen poſſunt conſiliũ circa executionem & diſtributionem bonorũ defuncti, nõ tamen ita, vt illud ſequi teneantur executores, etiam ſi ad id eos teſtator aſtrinxerit. ibid. b

Remigare.

Remigare. Vide Caput.

Renunciatio.

Renunciatio bonorum facta a nouitio, niſi intra duos menſes ante profeſſionem facta ſit, & de facultate Epiſcopi, aut ipſius vicarij, eſt ipſo iure nulla, ẽt ſi iurẽ ſit confirmata: neq; tunc effectũ ſortitur, niſi ſequat poſtea profeſſio. 542.b

Renũciatio bonorũ facta ante ingreſſũ religionis, ſine vllo intuitu ingreſſus, valida eſt: ſecus vt dicendũ de ea, quæ intuitu ingreſſus fieret. 543.a

Renunciationis nomine, etiam donatio, quæ incipit à traditione comprehendi videtur in Concilio Tridentino. ibid.d

Renunciatio bonorum, etiam ad pias cauſas, & iuramẽto confirmata, facta à nouitio, eſt nulla, niſi intra duos menſes ante profeſſionẽ de licẽtia Epiſcopi, aut vicarij ipſius fiat nec effectum ſortitur, niſi ſecuta profeſſione. 619.d

Renunciatio, aut diſpoſitio nouitij, eiuſve, qui ingredi parat religionem, valida eſt, etiam poſt Concilium Tridentinum, ſi ſub conditione profeſſionis fiat. 620.b

Renunciaſſet ſi quis hæreditati paternę cum iuramento, quando ea renunciatio valet, dicere nõ poſſet nullum teſtamentum patris, in quo cũ prætérijſſet, aut exhæredaſſet. 764.d

Repreſalia.

Repreſalię quid, & quando licitæ. Quod ſi princeps Reipublicæ in cauſa ſit ob ſuam culpam, quod concedantur, reſtituere tenetur ſuis ſubditis innocentibus damna ipſis illata. 489.d

Repreſaliæ vt licitè concedantur, licet minorem cauſam requirant, quam vt bellum inferatur, exigunt tamen cauſam non leuem. 490.c

Repreſalias is ſolus poteſt concedere, apud quem eſt autoritas bellum indicendi. ibid.

Repræſentatio.

Repræſentatio in linea collaterali ſolum, ſe extendit ad filios fratrum. 683.b

Repræ.

Repræſentatio filiorum locum non habet viuente ipſorum patre. 684.a
Repræſentatio locum non habet in filijs fratrum ad ſuccedendum ab inteſtato patruo, quando non ſuccedunt illi cũ patruo ſuperſtite, fratre defuncti, ſed ſoli filij fratrũ ſuccedũt: quarè tũc per capita, & non per ſtirpes ſuccedũt. 685.a
Repræſentant filij fratris defuncti patrem ſuũ, ad excludendum ab inteſtato patruum magnum, hoc eſt, fratrem patris, aut matris defuncti, cui eſt ſuccedendum. 687.a

Repudiare.

Repudiare poteſt ſemper hæres ſuus hæreditatẽ, ſi à creditoribus defuncti conueniatur, interim dum tacitè aut expreſsè hęreditatem nõ adiuit. Et quouentus intrà quantum tempus adire aut repudiare teneatur. 805.b.c

Res, Et rerum diuiſio.

Rerum diuiſio qua ratione potuit introduci, req; ipſa fuit licitè introducta. 13.c
Rerum diuiſio. Vide diuiſio rerum.
Rerũ quæ vſu cõſumuntur, poteſt eſſe facultas ad vſum & conſumptionem ſine dominio. 52.c
Res mobiles, & immobiles quę Seruitutes, iura atque actiones, quæ cum immobilibus rebus, & quæ cum mobilibus computentur. 302.b

Reſcriptum.

Reſcriptum ſi ſolum ſit contra legem, quæ ſimpliciter ſtatuit contrarium eius, quod cõceditur, neq; id, quod conceditur, ſit in notabile præiudiciũ tertij, neceſſaria non eſt derogatio talis legis, et in generali; ſi verò ſit in præiudiciũ tertij, neceſſaria eſt, & ſuffiet clauſula vniuerſalis q̃ dicat, non obſtantibus iuribus in contrarium. 732.c
Reſcriptum ſi ſit contra ius, quod futuris principũ conceſſionibus derogat, & ſimul ſit in notabile præiudiciũ principis, Reipublicæ, aut alterius tertij, neceſſaria eſt clauſula, quæ in particulari deroget legi illi, dicendo non obſtante tali lege in contrarium lata, alioquin reſcriptum eſt inualidũ. Sufficeret tamen clauſula generalis, quæ haberet, non obſtantib. iuribus in contrarium, etiam ſi de illis ſpecialis fieri deberet mentio. Si autem non vergeret in præiudicium tertij, ſufficeret clauſula generalis, non obſtantib. quibuſcunque iuribus in contrarium. ibid.
Reſcriptum derogans iuri in Concilio generali condito, indiget, vt ſit validũ, clauſula, non obſtante quocunq; iure in contrarium, etiam Cõcilij generalis. ibid.d

Reſpublica.

Reſpublica poteſtatẽ habet in ſingulas ſuas partes eo ipſo, quòd in communitatem, rempublicáve conuenerunt. 109.b
Reipublicæ ſocietatate cur indigeat homo, ad eandemq; naturaliter inclinetur. 120.c
Reipublicę poteſtas in partes, non à partibus, ſed naturali iure à Deo eſt immediatè. 122.b
Rerũ publicarum tres ſpecies, Monarchica, Ariſtocratia, & Democratia. 124.c
Reſpublica iure belli ſubiecta tñ regis poteſtati ſubeſt, quantũ q̃ maximè illi ſubeſt. 125.d
Reſpublica tota, & nõ ſolum partes ſingulæ, ſubiacent regi: tametſi reſpublica tota poſſit regi reſiſtere, ſi tyrannicè aliquid velit in eam exercere. 126.a
Reſpublica, quæ regimine alio regitur, poteſt ſibi eligere regem, ſufficitq; ad id conſenſus maioris reipublicæ partis: nõ verò, quæ regẽ hẽt, poteſt regimen in aliam ſpeciem transferre. 127.b
Reſpublica Eccleſiaſtica, & ſecularis principum Chriſtianorũ, non oĩno diuerſæ, ſed ſubordinatę reipublicæ inter ſe ſunt. Et quatenus ſecularis ab Eccleſiaſtica ſit independens. 154.a.b.158.a
Reipublicæ, tanquam omnibus ſuis partibus ſuperiori, conuenit, quando morte ſui regis multi, qui partes eius ſunt, contendunt regnum ad ipſos pertinere, ipſos audire, atq; ſententiam ferre, & poſſeſſionem regni illi tradere, cui illud adiudicauerit. 438.a

Reſtituere.

Reſtituere quouſq; teneantur damna, quæ feræ dederint, ij, qui loca habent ad venandum interdicta. 240.b
Reſtituenda qñ ſint, aut non ſint, damna hoſtibus data, ſine ducis, aut principis autoritate. 417.c
Vide accipere.

Reuocatio donationis aut teſtamenti.

Reuocare poſſunt rex & ſucceſſores donationes de bonis regni male, atq; in pręiudicium regni factas. 131.d
Reuocatio prioris teſtamenti in foro conſcientiæ valet, quocunq; modo fiat, qñ conſtat voluntatẽ teſtatoris fuiſſe, vt illud non valeret. 639.c d

Rex.

Rex quantam poteſtatem habeat ad condendas leges. 125.b
Rex quãdo belli iure rempublicã ſubiecit, ita magnam in eam hẽt poteſtatem, quam magnã reſpublica poterat ei concedere. 126.a
Rex ſuperior eſt, nõ ſolũ reipublicæ partibus, ſed etiam reipublicæ toti. ibi.
Regem poteſt ſibi cõſtituere reſpublicã, quæ alio regimine gubernatur, ſufficietq; ad id conſenſus maioris partis: non verò reſpublica, quæ regem habet, poteſt regimen in ſpeciem aliã trãſferre. 127.b
Regis tyranni quatenus ſtatuta & iudicia vim habeant. 130.d
Regis in ſibi ſubditos quale dominiũ, & quanta; & ad quæ poteſtas. 131.a
Rex ad quæ tenetur. ibid.b
Rex quouſq; de bonis regni donare poſſit. ibid.c
Rex & ſucceſſores reuocare poſſunt donationes de bonis regni, male & in præiudicium regni factas. ibid.d
Rex diuidere non põt regnum, & partem vnã dare vni, & aliam alij, neq; circa illud, aut ſucceſſionem regni, quicquam mutare. 132.d
Reges legitimos ac dominia habere poſſunt infideles. 136.b
Rex Iudææ non erat Chriſtus, quatenus ex Dauid deſcendebat, & multò minùs totius orbis. 141.a
Rex regum, & dominus abſolutè temporaliũ omnium, eſt Chriſtus, quatenus homo. 142.b
Reges deponere, occurrẽte iuſta cã, neq; id exigẽte bono ſpũali, ad reſpublicas ipſas ſpectat. 151.b
Reges licèt deponere poſſit ſummus Pontifex, poſtulante id bono Eccleſiæ, non tamẽ eligere loco depoſiti, quem voluerit, quando ad aliquẽ ſucceſſio ſpectat, aut reſpublica eligere aptum eſt parata. 155.c

Reges

Reges donare non debent de corona, aut communia loca, niſi moderatè, iuſtaq; ex cã. 139.a

Rege mortuo, pluribusq; cõtendẽtibus ad ipſos Regnũ pertinere, ſi omnes partes ſunt eius reipublicæ, ad ipſam rẽpublicam, tanquam ipſis ſuperiorem, ſpectat eos omnes audire, ac ferre ſententiam, tradereq; poſſeſſionẽ regni ei, cui illud adiudicauerit. 437.d

Rege mortuo, multiſque contendentibus regnũ ad ſe pertinere, ſi eorũ aliquis pars non ſit eius reipublicæ, contendatque regnum vniendum eſſe alijs ſuis prouincijs, neque ille tenetur expectare, ſubijcereq; ſe ſententiæ eius reipublicæ, neque reſpublica ſententiæ illius, & quo pacto res tunc ſit peragenda. 438.a

Vide Regium. Et Regnum.

Romanum imperium.

Romanum imperium à Græcis ad Gallos quãdo tranſlatum. 128.c

Vide Imperator.

Ruſticum prædium.

Ruſticum prædium quod. 73.d

Salarium.

Vide accipere.

Saltus.

Saltuum principum feræ ad quem pertineant. 231.a

Vide. Venatio.

Scholaſticus.

Scholaſtici, etiã ſi in crimen inciderint, ob quod ipſo iure priuantur ſuffragio circa cathedrã, interim dum ſententia non fertur, ferre illud poſſunt. 216.c.col.1.

Scholaſtici libri quando conferendi, & quando non. 1130.b

Scriba.

Vide. Accipere.

Scriptura multis communis.

Scriptura aliqua ſi communis ſit omnibus, aut pluribus hæredibus, quis eã obtinebit, & quid faciendum. 1145.d

Sententia.

Sententia pretio accepto lata, quin & acceptato, eſt ipſo iure nulla. 381.a

Sententia, quando pretio dato ab eo, pro quo fertur, lata ſit, non ſolum eſt nulla, ſed etiam pretium dans amittit cauſam. ibi.d

Sepelire & ſepultura.

Sepulturam in loco communi parœſciæ deligere ſibi poſſunt parochiani, ſolet tamen eſſe, qui ſepulturas ſingulis deſignet. 983.d

Sepulturam poteſt quiſq; ſibi eligere extra parœſciam, & loca vbi ius ſepulchri habet. 984.a

Sepulturam poteſt pater deligere filio impuberi, & in abſentia patris poteſt eam deligere mater: ſecus de filio pubere. ibid.b

Sepulturam non eligit ſibi religioſus, niſi procul à monaſterio moriatur: prælatus tamen poteſt eam illi eligere. ibid.

Sepultura non electa ſi quis decedat, ſepeliendus eſt in ſepulchro ſuorum maiorum: quod ſi pater deligit ſibi ſepulchrum, in eo eſt ſepeliendus: ſi vero maiores ſepulchrum proprium nõ habeant, in ſua parœſcia eſt ſepeliendus; ſi autẽ æquè in duabus ſacramenta ſuſcepit, locus eſt præuentioni, alioquin parœſciæ inter ſe component, vel ſtabunt iudicio prælati. ibid.c

Sepulturam ſibi deligere poteſt vxor. Quod ſi eã non eligat, in ſepulchro viri vltimi eſt ſepelienda, niſi à viro, diuortium feciſſet. ibid.d

Sepulturam qui non elegit, neque ſepulchrum habet maiorum, in parœſcia, vbi habebat domicilium, eſt ſepeliendus, aſportãduſq; eſt ex loco, in quo mortuus eſt, ſi cõmode fieri põt. 985.a

Sepeliri famuli in noſtra ſocietate, & regulariter in alijs religionibus poſſunt, ſi, non electa ſepultura, è vita diſceſſerint. ibi.

Sepeliuntur peregrini, qui, non electa ſepultura, è vita diſcedunt, in parœſcia in qua moriuntur. Alicubi in templo maximo, & vbique loci conſuetudine eſt ſtandum. ibid.b

Sepeliri debent ſcholaſtici, & alij, qui ſimiliter in locis alijs reſident, in parœſcia in qua commorantur, ſi aliam ſepulturam ſibi non eligãt. ibi.

Sepulturam vt eligant, aut electam vt non mutẽt religioſi, aut clerici, qui inducũt alios ad id vouendum, aut quacunque alia ratione ſe aſtringendum, vel promittendum, lethaliter peccãt, eaq; electio eſt nulla, eligenſque ſepeliri ibi nõ poteſt, neq; eligere aliam, & ſepelientes quas pœnas incurrant. ibid.c

Sepeliendi ius ad parœſcias, quorum ſunt defuncti, ſpectat: religioſi ſolũ ex priuilegium id habent. Id vero concedere in vniuerſam Eccleſiã ad ſummum põtificem ſpectat, in diœceſibus verò ad Epiſcopos ex conſenſu capituli. 986.a

Sepeliendi circa priuilegium ſi religioſi cum clero, aut Epiſcopo paciſcantur, quod eo in totũ, aut in partẽ non vtentur, validum eſt tale pactum, ſatiſq; eſt, vt ſit validum, ſi celebretur de cõſenſu ſuperioris, & capituli talis monaſterij. ibi.b

Sepultura, & obſequiæ defuncti ob debita illius prohiberi, aut retardari non poſſunt, & in quas pœnas incidat creditor, qui id cõmiſerit. ibi.c

Sepeliatur ſi quis extra propriã parœſciam, quanta portio propriæ parœſciæ debeatur, de relictis per vltimam voluntatem loco ſepulturę, & de oblationibus funeralibus, conſuetudini loci eſt ſtandum, atque in dubio cenſendum eſt, deberi quartam. Et quouſque hæredes defuncti teneantur eam illi ſoluere. 987.d

Sepeliatur ſi quis extra propria parœſciam in loco non exempto propria parœſcia extrahit inde ſuam quartam, aut portionem aliam ſibi debitam, deinde Epiſcopus ſuperior parœſciæ extrahit inde portionem ſuam; Epiſcopus verò ſuperior loci ſepulturæ, ſiue idem ſit, ſiue diuerſus, extrahit quartam de remanentibus loco ſepulturæ. 988.b

Sepulturæ locus vt ſolum vſque ad quartam debeat Epiſcopo, aut parœſciæ defuncti, præſcribi ſine titulo põt decem annis. Vt verò minus, quam quarta, aut nihil omnino debeatur, non præſcribitur niſi quadraginta annis cum titulo, aut ſine titulo tempore de cuius initio non extat memoria. Cõſuetudo vero vt in aliquo loco vniuerſim nihil proprijs parœſcijs debeatur, aut epiſcopo debeatur, ac proinde lex id ſoluendi aboleatur, quadraginta annis ſine titulo introducitur. ibid.c.d

Sepelitur quando aliquis, de quibus quarta non debeatur propriæ parœſcię, neque Epiſcopo.

Et

Et ꝙ à mendicantibus de illis debeatur parœſciæ defuncti, & ꝙ remiſſum poſteà ſit, ſolúque ſoluatur, etiam quando ſepelitur in aliena parœſcia, quarta de oblationibus diei funeris. 989.a

Sepulturæ quarta, ſeu alia portio, quàm Epiſcopi accipiebant, expirauit in Luſitania, cuius loco ſucceſſit luctuoſa, quã de bonis beneficiarij curati defuncti accipiunt, & aliquibus in locis de alijs beneficiarijs. ibid.c

Sepelitur quando aliquis apud religioſos in Luſitania, ſoluũt dumtaxat parœſciæ defuncti quartam oblationum diei funeris. 990.b

Sepelitur qñ aliquis in aliena parœſcia, nihil parœſciæ defuncti ſoluitur in Euorenſi Archiepiſcopatu, variæ aliæ vigent cõſuetudines alijs in locis, quibus eſt ſtandum. ibid.

Sepelitur ſi in tertio aliquo loco, qui domicilium æquè in duabus parœſcijs habebat, æquèq; in illis Diuina Officia frequentabat, portio parœſciæ defuncti debita æquè inter duas illas parœſcias eſt diuidenda. ibid.c

Sepulto defuncto, & tranſactis nouem diebus, aut etiã intra illos, ſi hæredes voluerint, conficitur inuentarium, & minoribus tutores, aut curatores traduntur. 1107.a

Sepulto vno coniuge, & altero ſuperſtite, familia in Luſitania alitur de cõmunibus bonis quouſque partitio perficitur, & quid de famulis, qui erant tẽpore defuncti: qui ſuperſtes aũt eſt, manet in poſſeſſione bonorũ vtriq; communium, aut in quibus aliquid, ſaltem hypothecã, habet, tanquam familiæ caput. ibid.

Sepulto viro, & ſuperſtite vxore, iure communi, & Caſtellæ, hæredes viri manent familiæ caput, à quibus vxor accipit, quę ad eam ſpectãt, vxor tamen manet in domo cum omnibus vltra eam repertis. 1108.a

Sepultura. Vide funus.

Sepulchrum.

Sepulchra quæ familiaria, & q̃ hereditaria. 859.b

Sepulchra ſi hæreditaria ſint, non tranſeunt ad fideicommiſſariũ, ſed pertinent ad hæredem grauatum; neq; tranſeunt ad fiſcum, ſed permanẽt cum hærede, etſi tanquam indignus priuetur hæreditate. ibi.a

Sepulchra ſi familiaria ſint, cùm ſolũ pertineant ad eos, qui ſunt de familia, ſolum pertinent ad hæredem, vel fideicommiſſarium, aut ad vtrunque, ſi de familia ſint. ibid.b

Sepulchrũ quid, & i quo differat à iure ſepulchri, & a iure mortuũ in ſepulchrũ inferendi. 981.d

Sepulchrũ acquiri, & poſſideri à nullo põt. 982.a

Sepulchri vt rationẽ locus aliquis habeat, neceſſe eſt, vt Epiſcopi authoritate, aut Sũmi Põtificis priuilegio ad ſepulturam ſit deputatus. ibid.b

Vide ius ſepulchri.

Seruitus vrbana & ruſtica.

Seruitutis definitio. 70.b

Seruitus adeò exigit vt ſit in re aliena, vt ſi quis emat agrum, qui ſeruitutem habebat cõparatione alterius ſui agri, expiret ea ſeruitus, ita vt ſi illum vendat, neq; aliud exprimat, tranſeat liber. ibid.c

Seruitus ante traditionem nõ cõparatur, eò quòd ſit ius in re; tametſi ſola conuentione ius ad rẽ comparari poſſit ſeruitutis tradendæ. ibi.d

Seruitutis habere aliquid rationẽ, atq; adeò iuris in re, multum pendet à poſitiuo iure. 101.c

Seruitus de iure eſt poſitiuo, & quoad multas ſpecies eſt ſolum de iure ciuili. ibi.d

Seruitus realis vna, perſonalis alia, hæc regulariter expirat cum perſona, realis non item. ibi.

Seruitus perſonalis quotuplex. 72.b.c

Seruitus realis diuiditur in vrbanam, & ruſticanã. Et quid vrbana, quidq; vrbanũ prædium. ibid.d

Seruitus vrbana, affirmatiua vna, & negatiua alia. Et quot ſunt affirmatiuæ. ibid.

Seruitutes vrbanæ negatiuæ quæ. 73.b

Seruitus ruſtica quæ, & ꝙ prædium ruſticũ. ibid.c

Seruitutes ruſticæ quot. ibid.d

Seruitutes numeratæ inter vrbanas eſſe poſſunt ruſticæ, & ẽ cõtrario, pro prædij qualitate, cui aliud ſeruit. 74.a

Seruitus alia continua, alia quaſi continua, & alia diſcontinua. ibi.

Seruitutes lege, vltima volũtate, donatione, pactis, & præſcriptione conſtituuntur. ibid.c

Seruitutes quot modis finiantur. 75.a

Seruitutes quæ præſcribantur per hoc ſolũ, quòd alius iure ſuo non vtatur; quæ item per ſolum non vſum non amittantur, ſed vſus alterius exigatur. 299.b

Seruitutis vrbanæ debitor præſcribere nõ põt aduerſus ius ad illã, atq; adeò neq; extinguere ſeruitutem, cum ſcientia, quòd illa debeatur. ibi.c

Seruitutis ruſticę debitor pręſcribere poteſt aduerſus ius ad illam, atq; adeò illam extinguere cum ſcientia, quod ſit debita. ibid.d

Seruitutes reales cũ titulo præſcribũtur inter præſentes decem annis, inter abſentes viginti. 306.a

Seruitutis negatiuæ, vt altius non tollendi, & vniuerſim iuris quod in negatione cõſiſtit, vt quod alius non venetur, aut non eligat, non prius cõparatur poſſeſſio, quàm altero aggrediente contrarium, ipſe impediat: tẽpus vero præſcriptionis non incipit, niſi à puncto, quo ita comparatur poſſeſſio. ibid.

Seruitutes continuæ, aut quaſi cõtinuæ præſcribũtur ſine titulo decẽ annis inter præſentes, & viginti inter abſentes: diſcontinuæ verò ſine titulo non minori tempore præſcribuntur, quã de cuius initio non extat memoria. ibi.b

Seruitutes continuæ, aut quaſi continuę, ſine titulò pręſcribi nõ poſſunt niſi cũ poſſeſſione; hæc aũt eſſe non poteſt, niſi per vſum, non precario, neq; vi, cum domini ſcientia, & patientia. ibi.d

Seruitutis diſcontinuæ pręſcripto per vſum tẽpore de cuius initio non extat memoria vim hẽt tituli, neq; neceſſe eſt probare ſcientiam, & patientiam domini prędij, ſed ſolum. ibid.

Seruitus vrbana, quę vt pręſcribatur aduerſus eũ, qui in poſſeſſione eſt illius, vltra nõ vſum eius, exigit actum domini prędij quo poſſidenti contraueniat, exiſtente eo actu & bona fide pręſcribitur ſine titulo per non vſum eius, qui in poſſeſſione erat illius, decem annis inter pręſentes, & viginti inter abſentes. 301.a

Seruitutes alię vt ſine titulo pręſcribantur per nõ vſum poſſidentis, ſatis ſunt decẽ anni inter pręſentes, & viginti inter abſentes, etſi adſit ſcientia, ꝙ ad eum, aduerſus quem pręſcribuntur, perueneant. Excipitur, quando ſeruitus eſt ad

vtendum per maiora interualla, quam dierũ; nam tempus exigitur duplicatum. ibid.b.c

Seruus.

Seruitutem eſſe contra ius naturale gentium iure introductam, in quo ſenſu verum. 13.c
Seruitus gentium iure, vt licitè fuerit introducta. 13.d.168.a
Seruitus hominis vnius ad alterum duplex, naturalis atq; impropria, & legalis, cui additur tertia famulorum. 119.c.166.d
Seruitus mancipiorum licita, ſit adſit legitimus titulus. 167.c
Seruitus quibus titulis legitimè à principio cõparetur in aliquem, cõparaturq; iure belli. 168.c
Seruitus ob delictum incurritur, ſi ſit tanta pœna dignum, feraturque ſententia, & quod delictũ tale ſit. 169.a.191.c
Seruituti potuiſſe licitè ſubijci impuberes Saracenorum, qui in Granatenſi regno rebellauerunt oſtenditur. 170.a
Seruituti fas eſt parentibus ſubijcere filios, ſtando in iure naturæ, vt grauem euadant neceſſitatẽ, & quæ cenſenda grauis. 172.c.193.d
Seruitute quouſque ſolus pater ſubijcere de iure Cæſareo poſſit filium familias, vt grauem euadat neceſſitatem. 172.c
Seruituti licitè emptioni ſubijcit.q. ab infidelibus, niſi emeretur. eſſet iuſtè interficiendus. 173.c
Seruituti quouſq; emptione is ſubijciatur, qui iuſtè erat alioqui interficiendus. ibid.d
Seruituti ſubijci non poſſunt conſanguinei & affines ob delictum alterius, & filij admodum raro. 191.b
Seruituti poſſent matres ſubijcere filios ſuos ad grauem euadendam neceſſitatem, vbi lex nõ eſſet in contrarium, & patres nõ reſiſterẽt. 192.d
Seruitus Aethyopum viris pijs eſt fauenda, interim dum non alia via patet, qua ad fidem perducantur. 203.d
Seruituti licitè bello iuſto ſubijciuntur innocentes illi, qui partes ſunt reipublicæ cum qua tale bellum geritur. 487.b
Seruus à ſeruando dictus. 13.d.167.a
Seruus pœnę quis. 58.d
Seruorũ duo gña, famulorũ, & mãcipiorũ. 167.b
Serui vnde mancipia dicti. ibid.a
Seruus poſtquam quis legitimè eſt effectus, eiſdẽ titulis, quibus res alię, trãsfertur in alios. 168.b
Seruus non ſit Chriſtianus iure belli alterius Chriſtiani. 14.d.168.c
Serui ſiunt innocentes bello iuſto, quamuis interfici non poſſint. 168.d
Seruus poteſt quis propria ſponte fieri alterius, ſtando in ſolo iure naturali; eo quod dominus ſit ſuę libertatis. 171.b
Seruus vt quis efficiatur vendendo ſeipſum, quæ conditiones de Cæſareo iure neceſſariæ ſint. Illę verò neceſſariæ non ſunt, vbi leges illæ vim non habent. Item quando venderet ſe is, qui eis legibus ſubiectus non eſſet. ibid.d
Seruus eſt, qui ex ancilla & cõceptus & natus eſt: ſecus ſi illa erat libera conceptionis, aut partus tempore. Atq; hæc de iure Cæſareo: vbi verò alia eſſet lex, illi eſſet ſtandum. 175.d
Seruorum commercium, atq; emptio Luſitanorũ ex inſulis promõtorij viridis cũ finitimis Africę locis. 176.b.c
Seruorum commercium, atq; emptio Luſitanorũ in inſula D.Thomæ, & in finitimis regnis Angolæ, Manicongij, & alijs. 179.b
Seruorum commercium atq; emptio Luſitanorũ in Cafreriæ locis. 185.d
Seruorum commercium atq; emptio Luſitanorũ in India & alijs Aſiæ locis. 186.d
Serui natione Sinæ non videntur legitimè in ſeruitutem redacti. 188.a
Serui ex commercio Luſitano an licitè poſſideantur & emantur. ibid.d
Seruos ementes in vtraq; Guinea, de titulo inquirere tenentur, quo redimantur, redactive prius ſint in ſeruitutẽ, & ad q̃ diligentiã ac reſtitutionem teneantur, ſi, ea poſt habita emant. 192.c
Seruos apud infideles quouſq; emere liceat tẽpore famis, aut alterius grauis neceſſitatis. ibid.
Seruorum emptio vili admodum precio in vtraq; Guinea, & India an licita ſit. 194.d
Serui & alia iure belli acquiſita an indifferenter emi poſſint ex hominibus vtriuſque reipublicæ bellum illud gerentis, quando de neutra cõſtat bellare iniuſtè. 197.b.c
Serui, & alia capta bello, quo vtrinque pugnatur animo aduerſarium ſubijciendi, ſine alia iuſtitia belli vtrinq; an licitè emi poſſint. 198.d.199.a
Seruorum emptio, quæ à mercatoribus Luſitanis fit, ſine vlla belli, aut aliorum inquiſitione, dãnatur, & quouſque reſtituere mancipijs ipſis teneantur. 200.a
Seruos quouſque retinere poſſint, qui eos emerunt ab illis, qui illos in Hiſpanias aſportarunt. Et an licitè emi poſſint. 205.d
Serui, qui iniuſtè captiui retinẽtur, vt noſtri inter Turcas fugere poſſunt, & quouſque occupare bona illorum poſſint. 208.d
Seruus bello iuſto captus peccat fugiẽdo ad ſuos, teneturque ſeipſum reſtituere. 210.b
Seruus Chriſtianus bello iuſto ab infidelibus captus, quibus de cauſis, ſi fugeret ad ſuos, non teneretur reuerti, & quibus de cauſis licite poteſt fugere. 211.d
Seruus captus bello, cuius iuſtitia non eſt ita aperta, quin contraria pars iuſtè etiam formaliter pugnet, licite fugere poteſt ad ſuos. 212.a
Serui ad quæ, & quouſq; dominis ſubiaceãt. 213.a
Seruus acquirit domino quæcunq; acquirit. ibi.c
Seruorũ iniuriæ, & damna a dominis illata, ſeruis ſunt reſtituenda & ſatisfacienda. ibid.d.214.a
Serui iniurias à dominis ſibi illatas iudicibus denunciant, illiq; ex officio procedunt ad dominos compeſcendos ac puniendos. 214.b
Seruum alienũ lędẽs in corpore, & reſtituere domino tenetur damnũ, quod in eũ redundat, atque ẽt ſeruo dãnũ, qđ in corpore tulit. Et iudex vtraq; pœna punire malefactorẽ debet. 215.a
Seruis matrimonium, vſuique illius, prohiberi nõ poſſunt. ibid.b
Serui in quibus euentibus ſibi, & non dominis, acquirant. ibid.c
Serui licet comparatione domini non ſit iuſtitia & contractus, qua ſeruus eſt, eſſe tamen poteſt, qua homo eſt. ibi.d
Serui quibus modis à ſeruitute liberentur. 217.a
Seruus eſſe non poteſt Chriſtianus infidelis dominio

minio

minio Eccleſiæ ſubiecti. ibid.b
Seruus infidelis ſi à Iudæo, aut Mahometano iuriſdictioni Eccleſiæ ſubiecto circumcidatur, manet liber. 218.a
Seruus genitus à libero ex ſua ancilla, quando ipſe ac mater libertatem conſequantur. 218.d
Seruus quando per matrimonium, domino cõſentiente, libertatem conſequatur. 319.c
Seruus inſtitutione hęredis a ſuo dño, aut relictus in tutorem filij, libertatem conſequitur. ibid.d
Seruus adoptione in filium a proprio domino libertatem conſequitur. ibid.
Serui eorum hæreticorum & apoſtatarum, qui in tribunali inquiſitionis damnantur, liberi ſunt, ſtando in iure cõi, & de iure Caſtellæ ſi Chriſtiani erant tempore delicti dominorũ, & quid in Luſitania. 220.a.222.c
Seruus bona fide libertatem præſcribit viginti annis (& de iure Caſtellæ inter præſentes decem annis) q̄ ſi bona fide tanquam liber è vita diſceſſit, quinquennio a morte illius liberi p̄ſcribũt libertatẽ, & hæredes illius bona ipſius. 309.d
Seruus bello recuperatus, aut emptus, quando Cęſareo iure ad priorẽ dominium redeat. 480.a
Seruus neq; ad pias cauſas teſtari poteſt, neq; ſi ad libertatem poſtea perueniat, valet teſtamentũ factum dum erat ſeruus, aut eſto liber eſſet, ſi dubitabat ſe eſſe liberum. In hoc tamen vltimo euentu validum eſt ad pias cauſas. 532.b
Seruus hæres inſtitui poteſt, modo dominus, qui per eũ debet acquirere, inſtitui poſſit: alioquin inſtitutio eſt nulla, niſi poſtea ſeruus manumittatur, aut alienetur. 647.a
Seruus eo ipſo, quod hæres à proprio domino inſtituitur, cenſetur illi dominus concedere libertatem. Idem eſt, ſi tutorem proprij filij eum relinquat. Niſi per errorem credens eſſe liberum, tutorem eum relinquat: tunc enim neq; tutor eſt, neq; libertatem conſequitur. ibid.b
Seruum ſuum cenſetur libertate donare, ſi tutorẽ relinquat, niſi ignoret ſuum eſſe ſeruũ. 1032.a
Seruum ſuũ ſiquis adoptet, liber efficitur. 1072.d

Simonia.

Simonia, quatenus iure humano eſt introducta, & pœnę omnes ſimoniacis ſtatutæ, purgantur eo ipſo, quod aliquid tale fit Summo Pontifice in ipſo conſentiente. 392.d

Societas politica.

Societate in Republica cur indigeat homo, ad eamque naturaliter inclinetur. 118.c.120.c
Societas prima, ad q̃ homo maximè propẽdet, eſt maris cũ fœmina, vnde familia reſultat. 116.b
Societate politica indiget etiam homo propter ſcientias & artes, atque virtutes. 121.c

Societas Ieſu.

Societatis Ieſu paupertas qualis, & quædam illi peculiaria. 537.a
Societatis nouitiorum diſpoſitio ſuorum bonorum, itemque cæterorum, qui nondum profeſſi, aut coadiutores ſunt, eſt abſoluta abſque vlla conditione aut ſpe, quod ad ipſos regrediatur, etiam ſi in ſocietate non perſeuerent. 539.c.d
Societatis profeſſi & coadiutores nõ ſuccedunt in bonis ſuorum, neq; domus aut collegia ipſorũ loco, ſed tanqua mortui reputãtur. Quin ſi bona aliqua habebant, & de eis nõ diſpoſuerant, eo ipſo, q̄ ad eos gradus admittuntur, ſuccedũt in illis ipſorum hæredes ab inteſtato. ibid.a
Societatis nouitij poſt ingreſſum, quo pacto de ſuis bonis poſſunt diſponere ac teneãtur. ibi.b
Societatis nouitij an teſtari poſſint dum nouitij ſunt, & reuocare teneantur teſtamentum ante ingreſſum factum. 540.d

Solemnitas.

Solemnitas teſtamẽtorum neceſſaria non eſt vt teſtamentum validum in ſe, & in foro conſcientiæ ſit, ſed tãquã ſufficiẽs probatio in foro exteriori, qua ſecluſa, nõ alia admittet, niſi eius cõfeſſio, cuia intereſt teſtamentũ eſſe nullũ. 348.a
Solemnitas teſtamenti. Vide teſtamentum.

Solidum.

Solidi valor. 217.d

Spolia clericorum.

Spolia clericorum ad cameram Apoſtolicam ſpectant, vbi ex cõſtitutiones receptę ſunt, & quid ſpoliorum nomine intelligatur. 601.a
Spolia ea, quæ ideo cameræ Apoſtolicæ applicantur, quod indebito modo ſint acquiſita, ante latam ſententiam non debentur. ibid.
Spolia quæ in Hiſpanijs, præter Luſitaniam, ad cameram Apoſtolicam ſpectent. 602.b
Spolia nullius beneficij in Luſitania, Gallia, Germania, & alijs prouincijs, pertinent ad camerã Apoſtolicam. ibid.c
Spolijs clericorum annumerantur luctuoſa, quæ alicubi ſoluitur Epiſcopis. 605.b

Sponſalia.

Sponſalia non reuocandi ſi quis ſub iureiurando ſoluendi certam pœnam ſe aſtringat, pœnam debet, ſi promiſſis non ſteterit. 632.c

Sportulæ.

Sportulæ quid. 366.c
Sportulæ licet interdictæ ſint delegatis à Summo Pontifice, conſuetudine in contrarium eſt præſcriptum, vt eas accipiant. ibid.a. 366.d
Sportulæ quouſque de iure communi concedantur, ac prohibeantur iudicibus. Omnino eis erant interdictæ iure Luſitano. 369.b

Spurius.

Vide illegitimus.

Stipendium.

Vide accipere.

Studere.

Studeat vt filius, aut quoduis aliud addiſcat, quæ iam impleuerit pater, non tenetur filius conferre, niſi conſentiente filio aliud proteſtatus eſt pater. Quando tamen filius propria habebat bona, cenſeretur pater de eis facere eas expenſas: poſſet tamen eas condonare filio. 1128.b
Studiorum ſumptus continuare non tenetur parens: qui autem non ſoluti remanerent tempore mortis talis parentis, tanquam æs alienum eſſent ſoluendi de communi aceruo. 1130.a

Subditus.

Subditorũ & ſuperiorũ quale debitũ ſeu iuſtũ. 18.c

Subſtitutio.

Subſtitutio directa hęredi non fit codicillo, quòd ſi codicillo aliquis ſubſtituatur, benigna iuris interpretatione cenſetur indirecta. 498.a
Subſtitutio directis verbis indirectis, communibus, proprijs ac ciuilibus quæ. 491.c
Subſtitutum in euentu, quo aliquis ſine liberis

diſceſſerit,quando excludat filius naturalis, & quando non. 753.b

Subſtitutio vulgaris aut pupillaris filio facta,non cenſetur grauamen legitimæ illius. 793.d

Subſtitutionis definitio. 813.c

Subſtitutio in legatis etiam,& datione cauſa mortis,fieri poteſt. 814.a

Subſtitutio hæredi fit etiam codicillis, fideicommiſſaria tamen. ibid.e

Subſtitutio indirecta,obliqua ſeu fideicommiſſaria quid. ibid.a

Subſtitutio directa quid. ibid.b

Subſtitutio fideicommiſſaria admittit Trebellianicam, non vero directa ſubſtitutio. ibid.

Subſtitutio fideicommiſſaria locum habet in legatis, & in donatione cauſa mortis,ſed tunc locum non habet Trebellianica. ibid.

Subſtitutionis ſpecies ſeptem. ibid.

Subſtitutionis vulgaris definitio. ibid.c

Subſtitutio militaris vnde habeat ortum. ibid.d

Subſtitutus directus tradi non poteſt hæredi in tẽpus,quo iam fuerit heres, in reliquis ſubſtitutionibus,ſed ſolum fideicõmiſſarius:in militari vero tradi poteſt id in tẽpus directus. 815.b

Subſtitutionis militaris definitio. ibid.

Subſtitutionis pupillaris definitio.ibid. 826.c

Subſtitutio vulgaris & pupillaris exẽplis illuſtrantur,& quando vtraque coniungatur. 815.d

Subſtitutionis exemplaris definitio. 816.b

Subſtitutionis fideicommiſſariæ definitio. ibid.

Subſtitutio fideicommiſſaria fieri etiam poteſt heredi ab inteſtato:directa vero vulgaris non niſi ex teſtamento. ibid.c

Subſtitutio fideicommiſſaria fit etiam codicillo. Directa vero vulgaris aut pupillaris non item, ſed ſi codicillo fiat,obliquatur, & cenſetur fideicommiſſaria.Et quando vna cum fideicommiſſaria fieri poſſit codicillo. 817.a

Subſtitutio in dubio an directa,vel fideicommiſſaria ſit,cenſenda eſt directa. 818.b

Subſtitutus ſimul directè, & fideicommiſſariè,eligere poteſt quo illorum duorum modorum ſuccedere velit. ibid.c

Subſtituat ſi quis mutuo multos hęredes, quos in portionibus inæqualibus inſtituit, tunc ſi vnus nõ exiſtat hęres, portio illius accreſcit cæteris, non æqualiter,ſed iuxta proportionem portionum.in quibus inſtituti ſunt. 818.d

Subſtitutus ex capite,aut ex parte capitis impotẽtiæ hęredis,etiam cenſetur ſubſtitutus ex capite voluntatis,aut è contrario,quando aliud nõ conſtat de voluntate teſtatoris; dicitur tamen ſubſtitutio expreſſe ex eo capite, qđ teſtator expreſſit,& tacita ex eo,quod nõ expreſſit. 819.a

Subſtitutio facta verbo cõmuni capitibus omnibus,ex quibus poteſt aliquis nõ eſſe hęres, dicitur expreſſa verbis generalibus. ibid.c

Subſtitutio,in qua exprimũtur in particulari capita omnia, ex quibus poteſt quis non eſſe hęres,dicitur expreſſa verbis particularibus.ibi.d

Subſtitutio pupillaris expreſſa, includit tacitam vulgarem eidem filio factam, quando de contraria teſtatoris voluntate non conſtat. ibid.

Subſtitutio vulgaris expreſſa ex vno tantum capite, aut ex vna tm̃ parte capitis, ſi facta ſit filio impuberi, includit tacitam pupillarem, qñ de cõtraria teſtatoris voluntate non cõſtat. 820.a

Subſtitutio vulgaris expirat ſtatim ac hęreditas adita eſt p̱ heredẽ,cui ſubſtitutus eſt datus. ib.d

Subſtitutus vulgaris ſi impuberi datus eſſet a patre,licet expreſſa vulgaris expiret eo ipſo,quod impubes hæreditatem adiret,non tamen vulgaris tacita quouſque ipſe ad pubertatem deueniret. 821.a

Subſtitutio vulgaris expirat, ſi ſubſtitutus antequã impleat cõditio,ſub qua eſt datus, moriat: neq; enim trãſmittit ius illud ad hęredes. ibid.

Subſtitutus vulgaris licet datus ſit, hęres tamen quicunque legitimam ſibi debitam nondum aditam tranſmittit iure ſanguinis ad ipſius deſcendentes,& tam iure ſuitatis, quam deliberãdi ad quoſcunque ſuos hæredes modo illam non repudiauerit. 822.b

Subſtitutiones quas voluerit,licet facere poſſit,teſtator in regno Caſtellę circa quintum ſuorum bonorum; in tertio tamen,de quo inter ſolos deſcẽdẽtes poteſt diſponere,neq; poteſt in perpetuum,neq; ad tempus ſubſtitutiones facere, niſi ſubſtituendo deſcẽdentes, & in eorũ defectũ aſcendẽtes,& in defectũ eorũ quoſcunq; p̱pinquos,& his deficiẽtibus,quos voluerit.ibi.c

Subſtitutus vulgaris licet ſit hęredi datus,hæreditatem tamen non aditam traſmittit hæres iure ſanguinis ad ſuos deſcendentes,& iure deliberandi ad quoſcunque ipſius hęredes, excluditurque ſubſtitutus. ibid.d

Subſtitutus vulgaris licet ſit datus hęredi ſuo,trãſmittit tamen hęreditatem non aditam iure ſanguinis & deliberandi,perinde ac ſi hæres ſuus non eſſet. 823.a

Subſtitutus vulgaris licet datus ſit hęredi ſuo ſubſtitutione expreſſa ex capite voluntatis, hæres ſuus tranſmittit hæreditatem non aditam, etiã quoad incremẽtum legitimę ſuitatis iure, eſto iura ſanguinis & deliberandi locum non habeant,ac proinde excluditur ſubſtitutus. ibid.c

Subſtitutus vulgaris licet datus ſit legatario, legatum ad ipſius hæredes tranſmittit,excluditque ſubſtitutum, quando ante legati acceptationẽ è vita diſcedit. 824.b

Subſtitutus ſi datus ſit pluribus. quando,vno nõ exiſtente hęrede, ſuccedat ſubſtitutus, & quando non,ſed locum habeat ius accreſcendi.ibi.c

Subſtituere pupillariter qs,& cui poſſit. 826.d

Subſtitutio pupillaris licet,vt valida ſit,exigat,eũ, cui fit,eſſe ſub poteſtate ſubſtituentis, aut eſſe poſthumum,non tamen requirit, vt tempore, quo ſubſtitutio facta fuit ſub illius eſſet poteſtate. 827.a

Subſtitutio pupillaris facta in teſtamẽto nullo ex defectu præteritionis,aut exhæredationis,non inſerta legitima cauſa,valida eſt hodie. 828.d

Subſtitutiones vulgares factę filio, ipſo præterito aut exhęredato nõ inſerta legitima cauſa, ſunt nullę eo ipſo,quod filius ſuccedat,aut trãſmittat hęreditatem,qua pater illũ priuabat. 829.a

Subſtitutiones factæ in teſtamẽto,in quo filius ſit præteritus aut exhęredatus nõ inſerta legitima cauſa,nullæ ſunt de iure communi, ſi in eo teſtamento nullus alius ſcriptus fuit hęres. ibid.c

Subſtitutiones factæ in teſtõ,in quo filius eſt præteritus aut exhæredatus,non inſerta cauſa. ſed

tamen

tamen inſtituto in eo alio hærede, validæ ſunt in Luſitania, ſicut de iure communi. ibid.d

Subſtitutiones pupillares & aliæ an validæ ſint factæ in teſtaméto, in quo filius eſt præteritus aut exhæredatus non inſerta cauſa. ibid.

Subſtitutio pupillaris facta impuberi, ſi malitia ſupplente contraheret matrimonium, expiraret in Caſtella & Luſitania: ſecus iure cõmuni. 830.d

Subſtitutio pupillaris verbis generalib. quæ. Et quã ſub eiſdẽ verbis non cenſeretur pupillaris, pp inæqualitatem quæ inter duos, qui eiſdem verbis inuicem ſubſtituerentur, ſequeretur. 831.b

Subſtitutio pupillaris expreſſa verbis particularibus fit duobus modis. 832.a

Subſtitutio pupillaris tacita, quando fiat. ibi.b

Subſtitutio pupillaris, quocũq; modo expreſſa ſit, excludit matrẽ, etiam quoad legitimam illi debitam in bonis talis filij, eſto bona aliqua ei aduenerint ex linea materna. 833.a

Subſtitutio pupillaris tacita, quę in vulgari expreſſa includitur, nõ excludit matrẽ, quin potius illa ſuccedit in omnib. bonis talis filij. Excludit tamen reliquos propinquos filij illius. ibi.d

Subſtitutio vulgaris tacita, incluſa in pupillari expreſſa, excludit matrem. 834.a

Subſtitutio vulgaris tacita cõprehenſa in pupillari expreſſa, nõ excludit matrẽ teſtatoris, niſi ſubſtitutus ſit ex deſcendentibus teſtatoris. ibi.b

Subſtitutio pupillaris tacita cõprehenſa in vulgari expreſſa, excludit matrẽ impuberis, quã ſufficiẽtes coniecturę ſunt, eã fuiſſe voluntatem teſtatoris, variaq; traduntur exempla. ibid.c

Subſtitutio vulgaris tacita cõprehenſa in pupillari inualida, facta, vel à matre, quę pupillariter nõ poteſt ſubſtituere, vel à patre, valida eſt. 835.c

Subſtitutio pupillaris, inualida, ſi talis filius hæres extitit, & moriatur ante pubertatẽ, cõuertitur in fideicõmiſſariã, tenenturq; hęredes illius ab inteſtato, reſtituere ſubſtituto hęreditatem. 836.a

Subſtituendo pupillariter impuberi poteſt pater imponere grauamina, quæ voluerit, omnib. bonis talis filij, etiam legitimæ, quam ab eo acceperit. Eadem grauamina poteſt imponere hæredibus talis filij ab inteſtato, in eiſdem bonis nullũ ſubſtituendo filio. Ea tamen omnia grauamina ceſſant eo ipſo, quòd pubes ſit. ibid.b

Subſtitutio pupillaris expirat, ſi ſubſtitutus ante impuberẽ moriatur. Et eo ipſo, quòd impubes ſit pubes. ibid.c

Subſtitutio pupillaris expirat, ſi patre viuẽte filius poteſtatem illius egrediatur, vt ſi pater religionem profiteatur. Per captiuitatem verò, bello ex parte capientium iniuſto, non expirat. ibid.d

Subſtitutio vulgaris in pupillari comprehenſa nõ expirat deueniente impubere ad pubertatẽ, licèt tunc pupillaris expiret. 837.d

Subſtitutio exemplaris fieri põt amentibus, mutis ſimul & ſurdis, ſiue à natiuitate, ſiue ex tẽpore, modò ſcribere neſciant, atq; ẽt prodigis. 838.a

Subſtitui debent exemplariter deſcendentes eius, cui fit ſubſtitutio, ſi eos habeat, aut eorum aliquis, inſtitutis reliquis in portionibus ipſis debitis: in deſcendentium defectum, fratres, aut eorum aliquis, & in horũ defectũ, quicunque extraneus poteſt ſubſtitui. ibid.c

Subſtitutione exemplari facta per alterum coniugum, poteſt alter eidem filio ſimiliter ſubſtituere: & tunc alter ſubſtitutorum obtinebit bona, quæ aduenerunt ex patre, & alter, quæ aduenerunt ex matre: reliqua diuidentur æqualiter inter vtrumque. ibid.

Subſtituendiue ſint exemplariter fratres tantùm vterini à matre, & conſanguinei à patre, & num vtrinque coniuncti ſint reliquis præferendi. ibid.d

Subſtituere exemplariter poteſt mater, quæ ad ſecundas nuptias tranſit, modò humaniter, atque honeſtè circa filium teſtata ſit. 839.c

Subſtituendus nõ eſt neceſſariò exẽplariter conſobrinus filius fratris eius, cui ſubſtitutio fit. ibi.c

Subſtitutione exemplari à patre facta ſubſtitutus non præfertur matri. 840.b

Subſtitutio exẽplaris valida eſt, eſto filius aliquis indebitè prætereatur aut exhæredetur. ibid.c

Subſtitutio exemplaris expreſſa verbis generalibus quæ: & cum quibus alijs varijs modis coniungatur. ibid.d

Subſtitutio exemplaris expreſſa verbis ſpecialibus quæ: & cum quibus alijs varijs modis coniũgatur. 841.c

Subſtitutio exẽplaris expirat, ſi is, cui eſt facta, ad ſanam mentem redeat, & reconualeſcat, ſecus ſi teſtamento minimè cõdito ad amentiã redeat, etiam ſi iam obierit is, qui ſubſtituit. Amenti autem, ſi legitimè ante amentiã fuerat teſtatus, nõ poteſt ſubſtitui exemplariter. 842.c

Subſtitutio fideicommiſſaria. Vide fideicõmiſſum, & hæres grauatus.

Subſtitutio breuiloqua, ſeu reciproca quid. 866.b

Subſtitutione breuiloqua quàm varię ſimplices ſubſtitutiones ſoleant complicari. 877.b

Subſtitutio breuiloqua quoad ſimplices ex quib. conſtat expirat, quando illæ expirant. Mutuæ verò pupillares, aut exemplares, non ex eo expirant ex parte vnius extremi, quod ex parte alterius finiantur. 878.b

Subſtitui ad inuicem quando intelligantur, quando vltimus hęredum, aut legatariorum, qui è vita diſceſſerit, grauatur reſtituere totum cuidã tertio. 879.a

Subſtitutio compendioſa quid. 880.d

Subſtitutio quæ fiat verbis directis, proprijs, ac ciuilibus, quæ indirectis & obliquis, & quæ communibus. 882.d

Subſtitutiones variæ compẽdioſæ plures ac varias ſimplices ſubſtitutiones complectẽtes, atq; inter eas militarem. 883.a

Succeſſor, & ſuccedere.

Succeſſor vniuerſalis ac particularis, quod ad præſcriptionem attinet, quis. 293.c

Succedere per ſtipitem, & per capita quid. 669.a

Succeſſores vniuerſales, cum tamen hæredes non ſint, qui dicantur. 1002.d

Succeſſores vniuerſales, qui hęredes non ſunt, eſto inuentarium non conficiant, non tenentur creditoribus & legatarijs vltra vires bonorum defuncti. ibi.

Succeſſio illegitimi. Vide illegitimus.

Summus Pontifex.

Vide Pontifex ſummus.

Superficiarius & ſuperficies.

Superficiarius quis. 68.b

Superficiarius & emphyteuta ĩ quo differãt. 68.c

Superficiarius contractus ceſſat, reuertiturq; ſolũ ad dominum directũ eo ipſo, ꝙ id, ad quod ſuperficies conceſſa eſt, deſtructum. 68.c

Superficiarius ſi ius ſuum vendere aut transferre velit in alium, perinde tenetur admonere proprietarium, atq; emphyteuta. ibid.d.69.a

Superficies quando vendatur, aut locetur, & quando quaſi in emphyteuſim tradatur. 68.a

Superficiei res affixæ, ſiue domus, ſiue plantæ ſint, quoad dominiũ ad proprietariũ, non ad ſuperficiariũ, pertinent. Idem de emphyteuta. 69.a

Superior.

Superiorum, & inferiorum quale debitum ſeu illum. 18.c

Surdus.

Surdus & mutus à natiuitate teſtari non põt; itẽ neq; mutus morbo, niſi ſcribere ſciat. Poſſunt tamen façere codicillum, & donare cauſa mortis. Quod ſi milites ſint, teſtari ẽt poſſunt. Quin & alij ad pias cauſas teſtari poſſunt. 530.d

Suus filius aut hæres.

Suus filius. Vide filius.

Suus hæres. Vide hæres.

Sylua.

Syluas coronæ, aut cões, donari non debent à Regibus, niſi moderatè, iuſtaq; ex cauſa. 239.a

Sylua licitè, ijs ẽt, quibus eſt cõis, interdum prohibetur quoad ſciſionem, aut certam lignorũ ſciſionem, & quoad paſtum glandium. 268.b

Sylua ſi cõmunis ſit, ſitèq; prohibitum incolis in ea ligna ſcindere, ad pœnam tenentur lata ſententia, non verò ad reſtitutionem, niſi damnũ notabile ſit. ibid.c

Syluæ communi ſi ſciſione lignorum notabile dãnum datum ſit, quando & quouſq; ſit reſtituendum, & quando non. 269.a

Sylua ex aliena, ſiue cõi, ſiue priuata, ligna ſcindentes, damnati tenentur ſoluere pœnam & damnum, quando eſt in more poſitũ, præſumiturq; ſyluæ dominos id velle. ibid.d

Syluas à Rege conceſſas non plus poſſunt prohibere à lignis cędẽdis, q eas hñt, q̃ Rex ante cõceſſionem prohibere eas potuiſſet priuatis. 270.b

Sylua ex cõi populi dominus cędere nõ põt ligna, niſi ſeruata proportione cũ alijs in ſuo ordine & gradu. Quòd ſi excẽdat, reſtituere tenetur dãna exceſſus. Ad pœnã tamen non tenetur, niſi damnetur, aut illicitè damnari impediat. 272.c

Vide Ligna.

Tabellio.

Vide accipere.

Temperantia.

TEmperãtia in volũtate reſidet, tametſi ſimul habitus in concupiſcibili comparetur. 19.a

Tentio.

Tentio & poſſeſſio differunt. 77.a

Tertium & quintum bonorum.

Tertium & quintum accipere poſſunt parẽtes, in in quib. bonis voluerint, iure Caſtellæ, modò valorẽ non excedãt. De illo diſponere poſſunt, vel cõtractu aut donatione inter viuos, vel per vltimam volũtatẽ. Poſſunt ẽt illis imponere grauamina, & vincula, quæ voluerint; tertiò tamẽ ſolũ inter deſcendentes, ſi extiterint, &c. 668.b

Tertiũ & quintũ in Caſtella quoad legitimas nihil refert, ꝙ ante ꝙ ſit extrahẽdum; quoad quantitatẽ verò quinti, aut tertij, refert multũ, extrahẽdumq; eſt quintum ante tertium. 1109.d

Tertium in Luſitania, & tertium & quintũ in Caſtella, vt de eis tempore mortis diſponere teſtator poſſit, intelligenda ſunt de ſolis bonis quæ habuerit tempore mortis ſecluſis quę in dotes, aut alia dederat in vita. 1110.c

Tertium idem, & tertium & quintum, ad iudicandum, an, quod in vita datũ eſt filiabus & filijs, inofficioſum ſit alijs, legitimas illorum contingens, deducitur, ex toto bonorũ defuncti aceruo, adductis datis in vita: ſed ſi ad matrimoniũ contrahẽdum ſint data, qui accepit, eligere poteſt quantitatem bonorum, quæ parentes habebant quando id dederunt, vel quæ habent tempore mortis 1111.d

Tertium idem, & tertium & quintum, tacitè cenſentur obligata dotibus, & alijs validè à parentibus datis in vita. 1112.b.c

Teſtari.

Teſtari nequit de iure communi damnatus morte naturali, aut ciuili. 59.d

Teſtari poſſunt de iure Caſtellæ damnati naturali, aut ciuili morte, quoad ea quæ illis non confiſcantur. 60.a

Teſtari non poteſt cęcus, niſi nuncupatiuè, & quę ſolemnitas de iure communi in eo teſtamento neceſſaria. 512.a

Teſtari poteſt miles imminente morte in bello, vel verbo tenus, vel proprio ſanguine, aut quouis alio modo ſcribendo in terra, ſcuto, vagina, vel quncũq; alio modo valuerit, modò id duobus teſtibus rogatis conſtet. 511.c

Teſtatorem blanditijs & precibus flecti, vt eum hęredem inſtituat, aut legatum ei relinquat, cui alioquin non erat relicturus, ſi mendacia & fraudes abſint, nec diſpoſitionem vitiat, nec onus reſtituendi inducit. 528.

Teſtatorẽ induci precibus importunis, q̃ ratò diſpoſitionẽ vitiet, reſtitutioniſq; obligationẽ inducat, tametſi cum peccato fieri poſſint. 529.a

Teſtatorem reuerentiali timore induci ad aliquid relinquendum, vt vxorem marito, liberum parenti, peccatum eſt, & quando obligationem reſtituendi inducat. ibid.b

Teſtari impediens, aut teſtamentũ mutare, peccat contra iuſtitiam, cum onere reſtituendi ei, ad quẽ ea bona eſſent deuentura, & priuatur fiſco emolumẽto hæreditatis, etiã ſi portio legitima ſit, ipſi alioqnin debita. ibid.c

Teſtari non poſſunt, qui vſum plenũ rationis non habent: amens verò in lucido interuallo teſtari poteſt, tametſi in dubio præſomendum ſit lucidum non habuiſſe interuallum. 530.c

Teſtari non poteſt ſurdus, & mutus à natiuitate, atq; etiam mutus morbo, ſi ſcribere neſciat. Excipitur, niſi ad pias cauſas, & niſi milites ſint. Poſſunt tamẽ facere codicillos, & donare cauſa mortis. 530.d

Teſtari, etiam ad pias cauſas, quãuis miles ſit, non poteſt impubes, ideſt, maſculus ante quatuordecimum, & fœmina ante duodecimum expletũ, dies tamẽ vltimus inceptus, habetur pro expleto. Neq; malitia ad hoc ſupplet ætatẽ. Princepſq; diſpenſare poteſt vt teſtetur. 531.b

Teſtari nō poteſt prodigus (etiam ad pias cauſas) cui bonorum adminiſtratio eſt interdicta: ſi tamen ante eiuſmodi interdictum teſtamentum confeciſſet, validum eſſet. 532.a
Teſtari non poteſt ſeruus, quin teſtamentum factum tempore ſeruitutis, aut quādo dubitabat an liber eſſet, eſt inualidum, etiam ſi liber eſſet. Ad pias tamen cauſas factum teſtamentum, qñ re ipſa liber erat, validum eſt. ibid.b
Teſtari non poteſt de iure Cæſareo, qui apud hoſtes captiuus detinetur: ſi tamen antea condiderat teſtamentum, & reuertatur, valet iure poſtliminij. Re tamen vera, ſi iniuſtè eſt captus, teſtari poteſt. ibid.c
Teſtari, ac donare cauſa mortis non poteſt, ēt ad pias cauſas publicus vſurarius, ſi tamen cautionē præſtare nō poſſet, & cū ſignis contritionis diſcederet, ſolutis debitis, cogendi eſſent hæredes implere diſpoſitiones ad pias cauſas. ibid.
Teſtari poteſt excōicatus, niſi aliter delictum cōmiſerit, ob quod teſtari non poſſit. 533.c
Teſtari nō pōt dānatꝰ ob libellū famoſum. 534.a
Teſtari non poteſt filius familias pubes de bonis aduentitiis, etiam de cōſenſu patris, donare tamen de patris conſenſu poteſt cauſa mortis. De caſtrenſibus, & quaſi caſtrenſibus bonis teſtari liberè poteſt. ibid.c
Teſtari poteſt libere in Regno Caſtellæ filius familias pubes de tertio ſuorum bonorum aduentitiorum, ſi tamen vſusfructus erat patris, cum eo perſeuerat vſque ad mortem, & poſtea filij diſpoſitio impletur. 534.c
Teſtari & donare poteſt clericus filiusfamilias de omnibus ſuis bonis; vſusfructus tamen quem pater ante clericatū habebat in bonis filij, perſeuerat, defuncto filio, apud patrem: in eiſque bonis tenetur pater accipere portionē legitimā, quæ in bonis talis filij ipſum cōtigit. 535.a
Teſtari poteſt filius familias ad pias cauſas ſolum de conſenſu patris. Quòd ſi facultatē ad certā ſummā habeat, & permiſceat legata non pia, inualida ſunt, & cedūt hæredib. ab inteſtato. 536.b
Teſtari poſſunt religioſi ante ingreſſum in nouitiatum, & tempore nouitiatus, etiam ſine facultate ſuperioris, & quid de hoc vltimo in noſtra ſocietate. 540.b
Teſtari non poteſt, etiam ad pias cauſas, religioſus profeſſus, aut coadiutor ſocietatis Ieſu. 558.d
Teſtari poſſunt heremitę, qualis fuit Paulus. 559.a
Teſtari poſſunt Commendatarij Hiſpaniarum, exceptis D. Ioannis. 561.b
Teſtandi facultas à ſolo ſummo pontifice cōcedi poteſt, etiam licite ex rationabili cauſa. 562.a
Teſtandi facultas concedi ſolet a ſummo pontifice religioſis beneficiarijs. ibi.c
Teſtandi facultas concedi non ſolet religioſis ſimplicibus, qui in monaſterijs degūt, & ex qua cauſa poſſet concedi. ibi.d
Teſtandi facultas concedi ſolet religioſis, qui vel non in perfecta communitate, vel in ſeculo viuunt. 563.a
Teſtandi facultas religioſo conceſſa, cenſetur ſolum ad pias cauſas, quando aliud non exprimitur. ibid.
Teſtandi facultas non expirat morte concedentis, neq; finitur vno actu, ſed reuocari pōt teſtamētum, & condi aliud, neq; neceſſe eſt vt in teſtō exprimatur, conditum eſſe ex priuilegio. ibid.
Teſtandi facultas extenditur ad donationem cauſa mortis, & codicillum. ibid.b
Teſtari poſſunt beneficiarij, etiā ſi Epiſcopi ſint, de omnibus ſuis bonis, quæ reditus beneficij non ſunt. 598.a
Teſtari poteſt beneficiarius de ijs reditibus ſui beneficij, q̄ cōgruæ ſuæ ſuſtentationi ſubtrahit, vel quibus vltra ſuſtentationē eſt dignus q̄uis raro in exteriori ſoro hæc locū habeant. ibid.c
Teſtari poteſt beneficiarius de æquali portione fructuum beneficij, ſi aliquid de aliis ſuis bonis inſumpſit, quod de reditibus poterat inſumere, neque animū habuit ea non compenſandi. Idem de bonis Eccleſiæ. ibid.d
Teſtari non poteſt beneficiarius ſtando in ſolo iure canonico de reliquis ſui beneficij, niſi de modicis ad quędā pia, & in gratificationē. 599.a
Teſtari non poſſunt Epiſcopi in Hiſpanijs de reditibus Epiſcopatuū, ſed in Luſitania ad pertinent ad ſucceſſorem, in alijs Hiſpanijs ad cameram Apoſtolicam. 602.d
Teſtantur beneficiarij (exceptis Epiſcopis) in Caſtella de reditibus ſuorum beneficiorum, ſuccedunt q; in illis hæredes ab inteſtato, & quid de Gallia, & Luſitania. 603.a
Teſtādi ius poteſt tribuere conſuetudo beneficiarijs, etiam Epiſcopis, ad vſus pios de reditibus beneficiorum. 607.a
Teſtando ad non pia de portione notabili bonorum beneficij, quæ in pijs erat expendenda lethaliter peccant beneficiarij, aut ſua culpa diſcedendo ab inteſtato, quando deuenire debent ad conſanguineos diuites, nihil conſuetudine in contrarium impediente. 609.b
Teſtandi de fructibus beneficiorū ad non pia concedere poteſt ſummus pontifex ex rationabili cauſa facultatem beneficiarijs, ēt Epiſcopis: ſecus ex irrationabili, obtentaq; non valet. 610.b
Teſtandi facultas beneficiarijs conceſſa abſolute intelligenda eſt ad ſolos vſus pios. ibid.c
Teſtari quis poteſt de ijs, quorum hæres eſt capax, in reliquis inteſtatus diſcedere. 657.d
Teſtatus partim quoad tempus, & partim inteſtatus diſcedere non poteſt, niſi miles. Vnde limitatio temporis in hæredis inſtitutione habetur pro non appoſita; ſi tamen ex probabili ignorantia iuris, quis ita teſtatus diſcederet, cenſeretur grauare hęredem, vt tranſacto eo tempore reſtitueret bona hęredibus ab inteſtato. 658.b
Teſtari, qui alium prohibet, hęreditatem, & quæcunque alia bona ex illo ei obuenientia amittit fiſco. 799.c
Teſtatoris voluntas mutari per executores nō poteſt, quando poteſt impleri, & irrationabilis illicitaque non eſt. 1161.a
Teſtatoris voluntas per Epiſcopum & executores mutari non poteſt, quando poteſt impleri, irrationabiliſque & illicita non eſt, & mutatio non intelligitur ex præſumpta eſſe teſtatoris voluntate. ibid.d
Teſtatoris voluntatem ſolus ſummus pontifex aut ſupremus princeps ſecularis poteſt mutare, ex iuſta tamen, & rationabili cauſa. 1161.a
Teſtatoris vltima voluntas à ſede Apoſtolica com

mutata,mādari nō poteſt executioni, niſi prius Epiſcopus loci ſummariè cognoſcat pieces, quas oportuit,fuiſſe oblatas. ibid.c
Teſtatoris voluntas circa aliquid pium ſi executio ni mandari non poſſit,non cedit hęredibus,ſed Epiſcopi,aut executorum arbitrio conuerti in aliud debet teſtatoris voluntati quàm maximè conſentaneum. ibi.d
Vide teſtamentum.

Teſtamentum.

Teſtamenti ſolemnitas non eſt neceſſaria, vt teſtamentum validum in ſe, & in conſcientiæ foro ſit, ſed tanquā probatio legitima in foro exteriori, qua ſecluſa non alia admittetur, niſi eius confeſſio, cuia intereſt eſſe nullum. 348.a
Teſtamentum minus ſolemne validum eſt in foro conſcientiæ. ibi.b.c.d
Teſtamentum minus ſolemne naturalem obligatio nem parit. ibi.d
Teſtamento minus ſolemni hæres inſtitutus, non ſolum occupare, & retinere poteſt hæreditatē, celareq; teſtamenti defectum, ſed etiam ceſſante ſcandalo, facere occultam compenſationem, ſi hæredi ab inteſtato in exteriori foro hæreditas adiudicetur. 310.d
Teſtamentum vnde dictum. 496.a
Teſtamentum quid. ibid.b
Teſtamentum iure communi, niſi in eo hæres inſti tuatur,eſt nullum. ibid.d
Teſtamenta duo eiuſdem teſtatoris valida eſſe nō poſſunt,ſed ſecundum irritum reddit primum, niſi ſint militis,& conſtet voluiſſe valere vtrum que. 497.a.b
Teſtamentum in Luſitania, quando teſtator aſcendentes,aut deſcendentes habet,non indiget hæredis inſtitutione, quia tacitè cenſetur inſtituere aſcendentes, & deſcendentes in portionibus illis debitis. 498.c
Teſtamentum in Regno Caſtellæ hæredis inſtitutione non indiget. 499.a
Teſtamentorū,aliarumq; vltimarū voluntatum di ſpoſitiones, quouſq; de iure gentium ac natura li,& quouſq; de iure ciuili ſint. ibid.b
Teſtamentū in ſcriptis ſeu clauſum, & teſtamentū nuncupatiuum ſeu apertum quid. ibid.c
Teſtamenti in ſcriptis ſolemnitas iure Cæſareo requiſita. ibi.
Teſtamenti in ſcriptis ſolemnitas iure Luſitano re quiſita. 500.
Teſtamenti in ſcriptis ſolemnitas iure Caſtellæ requiſita. 501.a
Teſtamentum in ſcriptis hæredis manu ſcriptum, quando neceſſario non erat inſtituendus, aut aliunde non conſtat teſtatorem inſtituiſſe illum hæredem,inualidum eſt in foro exteriori:ſecus in interiori ante latam ſententiam. Et eur regulariter id vim non habet in teſtamento nuncupatiuo. ibi.e
Teſtamēti nuncupatiui ſolemnitas inre communi requiſita. 503.a
Teſtamenti nuncupatiui ſolemnitas iure Luſitano requiſita. ibid.b
Teſtamentum voce tenus quando valeat in Luſita nia ibid.c
Teſtamenti nuncupatiui ſolemnitas de iure Caſtel læ. ibi.d
Teſtamenti publicatio quando neceſſaria,& quomodo fiat. 504.a
Teſtamentum non abſolutum, eſt omninò inualidum. 505.a
Teſtamentum nuncupatiuum de iure cōmuni, & voce tenus tempore mortis in Luſitania factū, ſi non conſtat teſtatorem vlterius progredi voluiſſe,ſed res eſt dubia,validum eſt. ibid.b
Teſtamentū vt ſit validū,non ſatis eſt, ſi hæredis in ſtitutio nutibus fiat, ſed neceſſe eſt, vt ſcripto, aut voce qualicunq; exprimatur. Valet tamen nutibus facta in foro conſcientiæ. ibid.c
Teſtamētum eſt validum, ſi hæredis inſtitutio per remiſſionem ad ſchedulā, in qua nomen eſt ſcri ptum,fiat. ibid.d
Teſtamentum,vt validum ſit, fieri debet cum ſolemnitate requiſita in Regno, in quo ſit,non verò vnde eſt teſtator,aut vbi mandari debet exe cutioni. 506.b
Teſtamentum vt ſit validum, tales debent eſſe teſtes,vt alioquin inhabiles ad teſtificandum non ſint,vt eſt infamis,niſi communiter habilis putaretur. ibid.c.d
Teſtamentum vt ſit validum,qui alij à teſtium numero illius reijciantur. ibi.
Teſtamenti validus teſtis eſt religioſus, licèt malè faciat, ſi abſq; præſumpta ſuperioris facultate teſtis ſit. ibid.d
Teſtamentū vt ſit validum,debent eſſe teſtes in pręſentia teſtatoris,eumq; videre. 507.a
Teſtamentum vt ſit validum,quot teſtes ſufficiant in Luſitania,ſi in eremo, aut vbi pauci habitant, fiat,idem ſi ob peſtem, aut aliam ſimilem cauſam plures non poſſint adhiberi. ibi.b
Teſtamentum ruſticorum, vt de iure communi ſit validum, ſatis eſt,ſi quinque teſtes adhibeātur, ſi teſtentur, vbi plures adhiberi non poſſint. ibid.d
Teſtamentum tempore peſtis de iure communi factum, teſtes alioquin neceſſarios exigit vt ſit validum. ibid.
Teſtamentum nuncupatiuum,quando ob peſtem, aut aliam cauſam,plures teſtes adhiberi nō poſ ſunt,quot,vt ſit validum, de iure Caſtellæ ſufficiant. 508.b
Teſtamenti inter liberos ſolemnitas de iure cōmu ni,ſufficiuntq; duo teſtes,etiam ſi fœminæ,aut non rogati ſint. ibi.d
Teſtamentum inter liberos cum minore ſolēnitate validū,ſi admiſceatur hæres alius, inualidum eſt quoad illum,portioq; illius liberis accreſcit. Legata tamen,non liberis relicta,valent. 509.c
Teſtamentū,&c inter liberos illegitimos, valet quoad portiones,quas fas eſt illis relinquere. 510.a
Teſtamentum inter aſcendentes non valet cū duo bus teſtibus. ibi.c
Teſtamentum ex alijs capitibus, quàm ex defectu ſolemnitatis,inter alios nullum, inualidum etiā eſt inter liberos. ibid.
Teſtamentum inter liberos eadem ſolemnitate indiget in Regno Caſtellæ vt ſit validum qua indi get inter extraneos. ibid.d
Teſtamentum factum coram principe ſuperiorem non recognoſcente validum eſt ſine alia ſolem-lemnitate. 511.a
Teſtamētum militis, hoc eſt,in expeditione factū, valet

valet cum duobus teſtibus, etiam fœminis, modò ſint rogati. Et teſtari pôt, etiam ſi mutus ſit, valetq; teſtm̃, modò miles intrà annum poſtquã ab expeditione eſt reuerſus moriatur. , ibid.

Teſtamentum iure militis condere poſſunt omnes, qui in caſtris reperiuntur, modò in loco ſint hoſtili. ibi.d

Teſtamentũ cęci inter liberos non alia ſolemnitate eget, quã teſtamenta aliorũ inter liberos. 512.b

Teſtamentum cæci quam ſolemnitatem in Luſitania & Caſtella habere debeat. ibid.c

Teſtamentum condere intendẽs teſtator, & adhibens ſolemnitatem ad codicillum neceſſariam, & non ad teſtamentum, neq; valet diſpoſitio vt teſtamentum, neq; vt codicillus, niſi clauſulam apponat codicillarem. 516.a

Teſtamentũ in quibus euẽtibus clauſulam codicillarem tacitè, aut virtute habere cenſeatur. ibi.b

Teſtamentum in terris Eccleſiæ validum eſt cum duobus teſtibus & parocho, aut cum quatuor teſtibus, etiam fœminis. 521.a

Teſtamenta, etiã clericorum, confecta extra terras Eccleſię, iudicari in ſeculari & Eccleſiaſtico foro debent iuxta ſolemnitatem iuris ciuilis. 522.a.b

Teſtm̃ tunc conditum cenſetur in cauſam piã, quãdo hæres cauſa pia inſtituitur, aut ad cauſam piam via ſubſtitutionis deuenit hæreditas: ſecus ſi ſolum legata pia in eo relinquantur. ibid.c

Teſtamentũ ſi ex eo ſit validum, quia conditũ ad cauſam piam, valida ſunt legata non pia in eo relicta, niſi ſolũ eſſet facultas teſtãdi ad pia. ibid.d

Teſtamentũ, in quo quis animam ſuam hæredem inſtituit, validũ eſt, eſto nullus alius hęres inſtituatur, & cenſeatur ad pias cauſas. 524.b

Teſtamentũ, legatum, aut quæuis alia ad pias cauſas diſpoſitio, vt valida ſint, ſatis ſunt duo teſtes, etiam fœminæ, eſto reliqua ad nõ pia ſimul ſtatuta inualida ſint. ibi.d

Teſtamentum, aut alia diſpoſitio ad pias cauſas valida i ſe ſunt, eſto nullus teſtis adhibeatur: teſtes verò duo ſolum neceſſarij ſunt ad probationẽ in foro exteriori. ibi.c

Teſtamentum ad pias cauſas nutibus factum, validum eſt. 526.a

Teſtm̃, aut diſpoſitio ad pias cauſas, ideò imperfecta, quia cũ animum illo pacto diſponendi haberet teſtator, morte præuentus id non fecit, eſt nulla: ſecus ea, in qua diſpoſuit aliquid ad pias cauſas, & morte præuentus non eſt vlterius progreſſus: valida quippe ſunt, q̃ ita diſpoſuit. ibi.b

Teſtamentum, aut alia diſpoſitio ad pias cauſas alterius voluntati commiſſa, valida eſt. ibid.d

Teſtamentum, aut codicillum non facere, quando culpa lethalis ſit, & quando non. 527.b

Teſtamẽtum aut alia vltima diſpoſitio, ſi ob metũ, vim, deceptionẽ, aut ignorantiam, ita inuoluntaria mixtè ſint, quòd, his ſecluſis, non fierent, velletq; diſponens, vt ad alium ea bona peruenirent, inualida eſt. ibid.d

Teſtamentum publici vſurarij eſt nullum, niſi vſuras ſoluat, aut de illis ſoluendis cautionem præſtet. 532.d

Teſtamentum nouitij non gaudet priuilegio militis quoad ſolemnitatem. 544.a

Teſtm̃ factum à nouitio, aut dum ingredi religionem parabat, profeſſione non annullatur. ibi.b

Teſtamentum factũ ab eo, qui de ingreſſu religionis nondũ cogitabat, profeſſione nõ annullatur. Excipitur, niſi qũ ingreſſus eſt, dixiſſet, ſe & oĩa ſua bona offerre monaſterio: eo namq; ipſo ab antiqua voluntate recedere cenſeretur. 545.a

Teſtm̃ ſi condiderat religioſus ante profeſſionem, neq; aliud in eo expreſſerat, emiſſa profeſſione pertinent bona illius ad monaſterium quoad vſumfructum interim dum talis religioſus viuit, & non ad hæredem eo teſtamento inſtitutum. Quòd ſi hæres ante religioſum moriatur, pertinent pleno iure ad monaſterium. 546.d

Teſtm̃ ſi condiderat religioſus, ad cuius bona ius non habet monaſteriũ, ſtatim profeſſione emiſſa, bona illius pertinent ad hæredem inſtitutũ, ſuntq; continuò illi tradenda. ibid.a.547.a

Teſtamentum reuocare non poteſt religioſus profeſſione emiſſa, quod ante illam cõdiderat, idq́; etiam in fauorem monaſterij. 547.b

Teſtamentũ conditum à religioſo ante facultatem teſtandi, ea ſuperueniente, validũ reddit. 548.d

Teſtamentũ & quancunq; aliam vltimam voluntatem beneficiarij ad non pia de reditibus beneficij, poteſt reddere valida conſuetudo, vt ad quæcunq; prohibita teſtentur, ita vt accipientes ex illo titulo dominium comparent, & ad reſtitutionem non teneantur. 607.b

Teſtamentum ſi beneficiarius non condat, valida eſt conſuetudo, vt bona illorũ ex beneficijs parta ad hæredes pertineant ab inteſtato. 608.b

Teſtm̃ ſi beneficiarius non conficiat, cõſuetudo eſt præſcripta in Hiſpanijs, vt in eorum omnibus bonis ſuccedant hæredes ab inteſtato. 609.a

Teſtamẽtũ vt condere deinceps beneficiarij de bonis beneficiorum non poſſint, neq; in eis ſuccedere poſſint hæredes ab inteſtato, cõdere poteſt legem ſummus Pontifex, nihil conſuetudine in contrarium impediente. ibid.b

Teſtamentũ, & quæuis alia vltima voluntas, vſque ad mortem reuocari ac mutari poteſt. 625.d

Teſtamentũ in mortis diſcrimine confectũ, valet, niſi reuocetur, ſi teſtator à periculo liberetur: ſecus de donatione cauſa mortis. 626.a

Teſtamento ſi hæres ſub hac forma inſtituatur, aut relinquatur legatum, ſi ex hoc morbo è vita diſceſſero, quando iudicandum ſit valere euadente illum morbum. ibid.b

Teſtamentum de re non illicita iuramento illud nõ reuocandi firmatum, abſq; periurio reuocari non poteſt. 628.a

Teſtamentum duobus modis poteſt iuramento cõfirmari. Vno reuocationem nõ impedit, altero, impedit. 631.b.c

Teſtamentum non reuocare ſi quis promittat, ſub iure iurando ſe aſtringendo ſoluendi certã pœnam ſi illud reuocauerit, pœna debetur teſtamẽto reuocato. 632.c

Teſtamentũ iuramento illud non reuocandi cõfirmatũ, ſi reuocetur, nõ ſolum periurus eſt teſtator, ſed etiam hæredes ab inteſtato, aut ex ſecũdo teſtamento, tenentur illud in conſcientiæ, & exteriori foro implere. 634.a.b

Teſtamenti non reuocandi facultatem adimere quis ſibi validè poteſt ex conſenſu; & autoritate principis. 635.a

Teſtamentum duo, aut plures ſimul, de communi

que conſenſu poſſunt condere. 635.d

Teſtamentum à duobus factum de communi conſenſu, mortuo vno, poteſt alter, quoad id, quod ad ipſum ſpectat, reuocare. 636.a

Teſtamentum fraude eo pacto confectũ, animo ex parte alterius illud reuocandi mortuo altero, aut ſi ipſe prius ſit in diſcrimine vitæ, quantam reſtituendi obligationem induceat. ibid.b

Teſtamentũ ab vno tantum conditũ de bonis, etiã alterius ex illius facultate, morte teſtantis confirmatur, ita vt alter ſuperſtes, etiam quoad bona, circa quæ facultatem conceſſit, non poſſit illud reuocare. ibid.c

Teſtamentum reuocatum cenſetur confectione alterius validi in ſe, eſto non adeatur ex illo hæreditas, quamuis ſit, quia hæres mortuus eſt ante teſtatorem. ibi.d

Teſtm̃ ſm ſub conditione de præſenti, aut de præterito, quę exiſtit, reuocat primum teſtamentum, ſecus ſi non exiſtit, illud etiam reuocat, ſi, ſit ſub quacunq, de futuro, etiam ſi non impleatur, & ſub conditione impoſſibili cognita vt tali, quoniam habetur pro non appoſita. 637.b

Teſtamentum ſecundum inualidum non reuocat primũ, niſi in primo inſtitutus eſſet extraneus, & in ſecundo hæres ab inteſtato cum quinque teſtibus. Et quid in Luſitania, & Caſtella. Vide ibi alia circa hæc. ibid.d

Teſtamenti reuocatio verbo coram duobus teſtibus facta, qua teſtator dicat, quòd hæres ſit indignus, ſe illud reuocare, valet, ſed hęreditas tunc ad fiſcum deuoluitur. 639.b

Teſtamenti reuocatio in foro conſcientiæ valet quocunq; modo fiat, quando conſtat voluntatẽ teſtatoris fuiſſe, vt illud non valeret. ibid.d

Teſtm̃ ſi rumpatur à teſtatore, aut ab illo cancelletur ſolẽnitas neceſſaria, aut aliud teſtamẽtn ſubſtantiale, idq; non a caſu, ſed de induſtria, eo ipſo cenſetur reuocatum. Quòd ſi ſolum cancelletur pars non ſubſtantialis, quoad id ſolum cẽſetur reuocatum, niſi tabellio illud ſaluet. 640.a

Teſtamenta duo eiuſdem temporis, & eodem modo confecta ſi habeat teſtator, ſi vnum rumpat, validum eſt remanens. ibid.b

Teſtamentum nuncupatiuũ ſi ſit apud tabellionẽ, & tranſumptum apud teſtatorẽ, illudq; teſtator rumpat, non cenſetur reuocaſſe teſtamentũ, niſi aliud de voluntate ipſius conſtet. ibid.c

Teſtamenta diuerſa eodem die confecta ſi reperiãtur apud teſtatorem, neq; conſtat quod fuerit poſterius, neutrũ valet, & quid quando conſtat verè vtrumq; fuiſſe à teſtatore confectum. ibi.d

Teſtamẽtum poſterius non reuocat primũ in quo eſt clauſula annullans poſteriora, niſi in ſecũdo ſufficienter ei clauſulæ derogetur. Idem cenſendum eſt de teſtamento habente virtute clauſulam derogatoriã poſteriorum, & quæ eiuſmodi teſtamenta ſint. 641.c

Teſtamentum cum iuramento illud non reuocandi, clauſulam cenſetur habere derogatoriam ſequentium teſtamentorum. ibid.c.d

Teſtamentum conditum inter liberos virtute clauſulam habet derogatoriam ſequentium inter extraneos: ſecus ſi ſequens ſit inter liberos. 642.a

Teſtamento ſi quis apponat clauſulam ita derogatoriam ſequentium, vt à ſe auferat poteſtatẽ mutandi teſtamentum conditum, eſt nulla. 645.d

Teſtamentum in quo clauſula generalibus verbis derogatoria ſequentium apponitur, quo pacto reuocari debeat. 643.b

Teſtamentum in quo clauſula derogatoria cũ particulari nota apponitur, quo pacto debeat reuocari. ibid.c

Teſtamentum inter liberos, aut iuramento confirmatũ, ſi ẽt habeat expreſſam clauſulã derogatoriã ſequẽtiũ, quo pacto reuocari debeat. 644.b

Teſtamentum habens clauſulam derogatoriam ſequentiũ, quando conſtat teſtatorem intendiſſe illud reuocare, in conſcientiæ & exteriori foro cenſetur reuocatum, eſto nõ apponerentur verba ad id alioquin neceſſaria. ibid.c

Teſtamentum poſterius iuramento confirmatum derogat quodcunq; prius cũ quacunq; derogatoria clauſula confectum, niſi cũ iuro promiſſario illud non reuocandi eſſet confirmatũ. ibi.d

Teſtamentum inter liberos quando derogat prius cum derogatoria clauſula confectum. 645.d

Teſtamentum ſecundum poſt ortas inimicitias inter teſtatorem & hæredem confectum ſine clauſula derogatoria, an deroget prius cum derogatoria clauſula conditum. 646.b

Teſtamentum eſt nullum, etiam quoad legata non pia, in quo is ſolus hæres inſtituitur, qui hæreditatis eſt incapax. De iure tamen Caſtellæ valida ſunt. 648.d

Teſtamenti ſolemnitas quæ in teſtõ patris ſufficit inter legitimos, ſufficit inter illegitimos. 717.d

Teſtamento nullo exiſtente ob indebitam præteritionẽ aut exhęredationẽ, valida nihilominus eſt nominatio in eo facta ad emphyteuſim. 757.c

Teſtamentum ſi quis condere, aut mutare prohibeat, quas pœnas incurrat, & quãdo prohibuiſſe cenſeatur. 772.d

Teſtamentum, in quo inſtitutus eſt hæres, ſi is falſi accuſet, perſeuerans vſq; ad vltimã ſententiam, pronuncieturq; verum fuiſſe, amittit hæreditatem fiſco, etiam tanquam procurator, aut aduocatus alterius, illud accuſet, niſi ſit tutor, aut curator minoris cuius nomine id efficiat, aut niſi eſſet fiſcalis procurator. 799.c

Teſtamentum nullum redditur, etiam quoad legata, ſi nullus hæredum inſtitutorum in illo hæreditatem adeat: ſecus de iure Caſtellæ, excipiuntur legata pia, & quæcunq; alia ſi clauſula fuit appoſita codicillaris, aut ideò hæreditas non eſt adita, quia teſtator falcidiam detrahi prohibuit. 812.a

Teſtamentum conditũ ad pias cauſas, in quo anima teſtatoris inſtituta eſt hęres, aut pauperes, vel captiui, aut definita ſint opera, in quibus debeant bona inſumi, nullo alio inſtituto hærede validum eſt. 1157.b

Teſtamentum ad non pias cauſas, in quo nullus inſtitutus eſt hæres, inualidum eſt de iure communi, & in Luſitania, etiã ſi executores vniuerſales in eo ſint relicti. ibi.c

Teſtamenti inſinuatio, quãdo teſtator erat laicus: fieri debet coram iudice ſęculari, & non coram Eccleſiaſtico, eſto executor, aut hæres, Eccleſiaſticus ſit; contra fieri debet ſi teſtator erat Eccleſiaſticus, & promiſcuè coram vtroq, ſi teſtator erat laicus, & teſtamentũ ad pias cauſas. 1167.b

Te-

Teſtamenta,ſi teſtator tempus præſcripſit,intrà id implenda ſunt: quòd ſi dixit,impleantur intra primum annum,ſin minùs intrà ſecúdum, &c. finito primo anno oſtendere debent,ſe intrà illum implere non potuiſſe, tempus autem à teſtatore,aut lege præſcriptum à die ſcientiæ, & hęreditatis aditę incipit currere,eſto à die mortis ſit præſcriptum. ibid.d

Teſtamentorum executio.Vide executio.

Vide Teſtari.

Teſtis.

Teſtis neceſſe eſt excedat annos pubertatis tempore quo teſtificatur,non in tempore de quo teſtificatur,niſi quando expreſsè ſtatutum eſt in iure,vt ſtatutum eſt circa teſtamenta. 327.d

Teſtis accipere poteſt expenſas itineris, & pretiū laboris, ſi quem notabilem ſubeat accedendo ad teſtificandum, valorem operarum aut lucri ceſſantis,quibus ſe priuat,eaq; illi debentur:ſi quid tamen,vt verū dicat,accipiat peccat, teneturque id reſtituere. 360.c

Teſtis iuſſus,ſolum ex obedientia & caritate tenetur teſtificari:quarè ſi quid celet,aut ſe abſcondat ne teſtificetur,non contra iuſtitiam,ſed contra caritatem atq; obedientiam peccat,neq; regulariter tenetur reſtituere. ibid.d

Teſtis prohibitus eſt quicquā accipere,tā pro vero,quā pro falſo teſtimonio, & ſi quid accepiſſe cōperiatur,repellitur eius teſtimoniū.361.a.b

Teſtis qui extra domiciliū ad teſtificandū accedit, accipere poteſt integras expenſas,& nō ſolū incrementum vltra id quod domi inſumit.364.d

Teſtis qualis ad teſtamenta.Vide teſtamentum.

Theſaurus.

Theſaurus quid. 251.d

Theſauri,& alia, quæ cum domino careant, quondam illum habuerunt, in Luſitania ad Regem non ſpectant, ſed ſolum vacantia bona preſsè ſumpta. 254.a.264.d

Theſaurus arte prohibita inuentus ad fiſcum ſpectat. 260.a

Theſaurus inuentus de iure communi ad quem, aut ad quos pertineat. ibid.c

Theſaurus inuentus in agro,quem quis emit,ſciēs ibi latere,totus eſt inuentoris. 261.c

Theſaurus in loco ſacro,aut Eccleſiæ inuētus, pertinet quoad medietatem ad moderatorem eius Eccleſiæ. ibid.d

Theſaurus in fundo dotali repertus,quoad partē, quæ fundi dño debet, pertinet ad vxorē:vſus tñ conſtante matrimonio pertinet ad virū. 262.a

Theſaurus in prædio maioratus repertus, quoad portionē, quæ domino prædij debet, pertinet pręcipuè ad poſſeſſorē tunc maioratus. ibid.b

Theſaurus in ꝑdio locato,aut cuius aliquis vſumfructum habet,quoad portionē domino fundi debitā pertinet ad dominum directum. ibid.c

Theſaurus repertus in feudali, aut emphyteutico fundo, quoad portionē quæ domino fundi debetur, diuidendum eſt inter proprietarium & feudatarium,aut emphyteutam. ibid.d.263.c

Theſaurus à communi ſeruo inuentus,quādo inter dominos ſit diuidendum. 263.c

Theſaurus in Caſtella inuētus, pertinet quoad ſolam quartam partē ad inuentorem:quoad alias verò tres ad regem. 264.a.c

Timor reuerentialis.

Timore reuerentiali vxorem à marito, liberum à parente induci,vt aliquid ipſis aut alteri relinquat,peccatum eſt,& quando reſtitutionis obligationem inducat. 529.c

Titulus.

Titulus dominij ac iuris quid. 46.b

Titulus quis verus,& quis præſumptus. ibid.d

Titulus non verus,ſed præſumptus ad præſcribendum requiritur, qui trāsferre dicitur vſucapiē di conditionem. 288.b

Torneamenta.

Torneamenta,& haſtiludium,ſi ſine probabili periculo mortis aut mutilationis fiant,habita ratione vtilitatis,quæ ex eis reipublicæ,atq; Eccleſiæ prouenit,licita ſunt:alioquin illicita. 462.c

Traditio.

Traditio regulariter eſt neceſſaria,præter titulum ad comparandum dominium.Et in quibus euētibus dominium ſine illa comparetur. 43.a.b

Tranſmittere.

Tranſmittit hæreditatē ad quoſcunq; ipſius hæredes,qui illa adita ex hac vita diſcedit. 802.c

Tranſmiſſio hæreditatis delatę, & nondū aditę locum non habet niſi in tribus euentibus. ibid.d

Tranſmittit hæres ſuus ad quoſcunq; ipſius hęredes nondum aditam hæreditatē, modò illam, dum viueret,non repudiauerit. 803.a

Trāſmittit hęres ſuus inſtitutus ſub cōditione poteſtatiua non aditā hæreditatē quoad ſuā legitimā,ſecus quoad incrementū.Ex facultate illā repudiandi iure prætorio introducta nō impeditur tranſmittere etiam incremētū.804.d.805.c

Tranſmittunt hęredes deſcendentes, ſiue ſui ſint, ſiue non,hæreditatem non aditam,iure ſanguinis ad ſuos tantum deſcendentes. 808.a

Tranſmittunt illegitimi iure ſanguinis ſuis deſcendentibus portiones,in quibus ex præſcripto iuris ſuccedunt ſuis aſcendentibus. ibid.c

Tranſmiſſio deſcēdentis locum non habet ſanguinis iure,ſi inſtitutus fuit ſub conditione pendēte in futurum,quæ modus non ſit,& ante cōditionem impletam moriatur.Excipe legitimam, ſi legitima debita illi erat. ibi.d

Trāſmiſſio hæreditatis iure deliberandi omnibus hæredibus, atq; ad quoſcunq; ipſorū hæredes intra quantum tempus competit. 809.b

Tranſmittit legatarius ad ipſius hæredes legatum, ſi mortuus fuit poſt teſtatorem, & legatū erat purum, hoc eſt, non in diem incertū aut aliter ſub conditione in futurum;tranſmittit verò rē ipſam,ſi legatum erat res determinata in indiuiduo, alioquin ius vt ſoluatur cum hypotheca. 812.c

Tranſmittitur legatū ad hæredes in diem incertū, aut aliter ſub cōditione pendente in futurū, quā cōditio tempore mortis legatarij erat impleta: ſi verò impleta non erat,pertinent ad ſubſtitutū,aut collegatarium, & in horum defectū ad hæredes teſtatoris: conditio autem autē tacita tranſmiſſionem non impedit. ibid.d

Tranſmiſſio legati locū non habet in habitatione, vſu,vſufructu, fructus tñ percepti ex vſufructu vſq; ad legatarij mortem tranſmittuntur.813.a

Tranſmittit legatarius, cui ſubſtitutus vulgaris eſt datus,ad hæredes ſuos legatū,excluditq; ſubſtitutum

tutum,quãdo ante legati acceptationem ex hac vita,diſcedit. 824.b
Tranſmittit fideicommiſſarius ius ſuum ad hæredes ipſius, ſi poſt teſtatorem ante reſtitutionis tempus moriatur,quando ſub conditione vlterius pendente non ſuit relictum: ſecus aũt ſi cõditio pendebat, nam tũc eo ipſo legatũ expirat. Et qñ tempus reſtitutioni deſtinatũ includere cenſeatur conditionem,& quando non. 861.a
Tranſmittitur ad hæredes legatum in diem certũ eo ipſo,ꝙ legatarius poſt teſtatorem hęreditate adita ante eum diem moritur. 944.d
Tranſmiſſio legati in diem incertum relicti nõ fit, ſi legatarius poſt teſtatorem, aditamq; hæreditatem,ſed ante aduentum eius diei moriatur.Excipitur,quando dies non in gratiam hæredis, ſed ſolius legatarij apponitur. 945.b
Tranſmittuntur legata,aut hæreditas ſub modo relicta,modo nondum impleto, quando modus impleri poteſt per ſucceſſorem, teneturque ſucceſſor illum implere. 958.a
Tranſmiſſio, vide Subſtitutus vulgaris.

Trebellianica.

Trebellianica locum habet in fideicõmiſſaria ſubſtitutione,non verò in directa. 814.b
Trebellianica qua ratione introducta. 842.d
Trebellianicam amittit hæres grauatus, ſi coactus à iudice hæreditatem adeat. 843.a
Trebellianica quando habet locum. 846.c
Trebellianicæ origo,& vnde dicta. 847.a.b
Trebellianicã non extrahit fideicõmiſſarius vnus, qui alteri reſtituere eſt grauatus,niſi hęres quaſi donando eam illi remiſiſſet. ibid.c
Trebellianicam vltra ſuam legitimã deducit de iure communi deſcendens grauatus reſtituere hęreditatem ſub conditione,aut non ſtatim mortuo teſtatore:ſi verò purè & ſtatim, deducit alteram,quam maluerit:idem de aſcendente grauato. In Caſtella verò & Luſitania nihil præter legitimam deducit. 848.b
Trebellianicæ extractio prohiberi poteſt,etiam codicillo,& neceſſaria eſt prohibitio expreſſa, ſaltem verbis generalibus, vnde ſufficienter mens teſtatoris intelligatur. 854.a
Trebellianicæ deductio, etiam filijs primi gradus prohiberi poteſt. 855.b
Trebellianica deduci non poteſt à fideicommiſſo cauſæ piæ relicto, niſi hæres grauatus ſit etiam cauſa pia. 856.a
Trebellianica detrahi nõ põt à fideicõmiſſo relicto & apud certos ſucceſſores permaneat. 857.b
Trebellianicam detrahit hæres grauatus,etiã ſi inuentarium non conficiat. 1019.b
Trebellianica.Vide Fructus.

Tributum.

Tributa,& cenſus,quæ Principi in ſignũ ſubiectionis debent̃,nullo tẽpore præſcribi pñt. 314.d
Tributa,vt alij à Principe ſoluantur, non præſcribuntur ſiue titulo, niſi tempore de cuius initio nulla extet memoria, ſine fama, aut vehementi præſumptione malæ fidei,alioquin neque eo tẽpore pręſcribuntur. 325.a
Tributa aduerſus regem pręſcribi non poſſunt cũ titulo,niſi ſpatio centum annorum. ibid.b

Triennalis poſſeſſio.

Triennalis poſſeſſio luis conteſtatione non interrumpitur,quamuis, ſi per ſententiam pronuncietur rem ad alium pertinere,ſit illi reſtituenda. 332.a.b

Tutor.

Tutorem proprii filii,ſi dominus ſeruum ſuum relinquat,cenſetur illi donare libertatẽ,niſi ignorans ſeruum eſſe id faciat:nam tunc nec tutor, nec liber eſt. 647.b.1032.a
Tutor & curator locum non habent cõparatione eius,qui ſub patria eſt poteſtate. 1023.a
Tutor impuberi, etiam inuito,vſq; ad pubertatem completam datur; modò nec mancipium, nec ſub patria poteſtate ſit,pręcipuè datur perſonę, ſecundario rebus omnibus illius,ſaltem quę in aliqua prouincia ſunt. ibid.d
Tutor locum habet comparatione filii emancipati viuente patre. ibid.
Tutor teſtamentarius quis,à quo tradat̃, matri impuberis præfertur,& ſatiſdare nõ tenet̃. 1025.d
Tutor dari poteſt à patre filio exhæredato, & tutor datus à patre in teſtamento minus ſolemni, confirmandus eſt à iudice,nec ſatiſdare tenetur. 1026.b.d
Tutorem poteſt tradere pater filio naturali,ſi licitè aliquid illi relinquat,vel dederit dũ viueret, eſtque confirmandus à iudice, nec ſatiſdare tenetur. ibid.c
Tutorem poteſt tradere pater filio emãcipato, & eſt confirmandus à iudice ſine ſatiſdatione, & inquiſitione. ibid.d
Tutorem ſi det mater filio,quem intrà legitimã inſtituerat, approbãdus eſt à iudice ſine vlla ſatiſdatione,& iquiſitione quoad bona matris;quoad alia leuẽ inquiſitionẽ tenet̃ facere an diues, & idoneus ſit:ſi verò ſolũ in legitima illum inſtituat,aut legatum illi relinquat,tenetur iudex facere diligentem inquiſitionem, compertoq; eũ idoneum eſſe, tenetur eum approbare ſine ſatiſdatione,alioquin illum nõ approbat. 1027.a
Tutorẽ ſi extraneus relinquat impuberi quẽ inſtituat,& qui nulla alia bona hẽat,approbãdus eſt à iudice ſine inquiſitione,& ſatiſdatione. ibi.b
Tutor legitimus quis, & nõ habet locum datiuus quando adeſt legitimus. ibid.d
Tutore teſtamentario non exiſtente,mater præfertur cæteris in tutela, ẽt comparatione filii naturalis,ſi acceptare illã vellet,tenetur tamen renũciare Velleiano,& cæteris priuilegiis, ꝙ ſi ad ſecundas nuptias tranſeat,aut luxurioſe viuat, amittit tutelam,& bona,ẽt ſecundi mariti,manẽt hypothecata pro tutela,& ea reincidat in viduitatem ad tutelam non admittitur. ibid.
Tutores legitimi non ſunt parentes comparatione filiorũ ſpuriorũ, poſſunt tñ eſſe datiui. 1028.c
Tutelæ nepotis præfertur auia deficiẽte matre,ſed eo modo quo mater:in Caſtella tñ & Luſitania æquè tutores ſunt omnes quatuor aui ſuperſtites,& mares fęminis præponuntur. ibid.
Tutores legitimi in defectum aſcendentium ſunt omnes maſculi propinquiores in gradu pupillo,& qui ſint ex eis deputandi,&c. 1029.a
Tutor eſt legitimus patronus cõparatione liberti, deficientibus aſcendentibus talis pupilli. ibid.c
Tutor datiuus quis. Datur à iudice domicilii patris, aut vnde traxit originẽ,vel matris, ſi incertus ſit pater, vel à iudice in quo natus eſt pupil-

lus

ſus,ſi ibidem cômoretur,& locus eſt præuētioni,& an detur à iudice loci vbi pupillus habet maiorem ſuorum bonorum partem. 1030.a
Tutorem ſi non petat mater pupillo intrà annum à morte patris,aut alius propinquus,qui ei ſuccedere debet, & in pupillari ætate decedat amittit ius omne ad bona illius, etiam ex ſubſtitutione:hoc tamen vim non habet ante latam ſententiam.Et quiuis de populo tutorē illi poteſt petere,& iudex nullo petente tenetur dare ex officio. 1031.a
Tutores & curatores qui eſſe non poſſint. 1032.a
Tutor eſſe poterit mater,eſto minor viginti quinque annis ſit. 1033.a
Tutor aut curator eſſe non pôt religioſus. 1033.c
Tutores aut curatores teſtamētarij aut datiui eſſe non poſſunt clerici in ſacris, ſed ſolū legitimi, non cū tenentur; miſerabiliū verò perſonarū, quarū bona alioquin perirēt eſſe poſſunt. ibi.d
Tutor aut curator eſſe nō poteſt debitor, aut creditor eius,cui eſt adhibendus, & qui excipiantur. 1034.d
Tutor aut curator eſſe nō poteſt,qui bona ſua habet fiſco obligata. 1035.c
Tutor aut curator eſſe non poteſt , qui militiam exceceret, ibid.d
Tutor eſſe non pôt, qui à patre datus inimicitias cū illo poſteà exercuit,neq; cum eo eſt reconciliatus,item neq; qui minori eſt inimicus. 1036.a
Tutor aut curator eſſe non poteſt,qui ad adminiſtrandum bona minoris perpetuum habet impedimentum. ibi.
Tutores & curatores ne ſint, qui excuſationē habeant. ibid.b
Tutores & curatores quam ſatiſdationem dēt;qui excipiantur , & quid de conſuetudine Caſtellæ & iure Luſitano. 1040.a
Tutoris,& curatoris ſi iudex cōpetētē ſatiſdationē nō accipiat, cōpetit actio ad itereſſe aduerſum illum ei,cui tutor aut curator eſt datus. 1041.c
Tutoris & curatoris bona hypothecata taciè ſunt minori a puncto tutelæ,aut curæ ſuſceptæ. ib.d
Tutores & curatores ꝙ iuſm præſtare debeant, quando tutelam,aut curam ſuſcipiunt. 1042.a
Tutores & curatores inuentarium oium bonorū tenentur facere coram tabellione. Et num corā iudice,præſertim in Caſtella & Luſitania.ibid.c
Tutori & curatori remittere pôt teſtator inuentarij confectionē; tametſi non quoad legitimas filiorū: & nihilominus iudex pôt præcipere , vt circa alia ēt bona fiat ſi expedire viderit. 1043.c
Tutor & curator,qñ eis remiſſa non eſt confectio inuentarij,nihil agere poſſunt ante illud,niſi vrneat neceſſitas,& quę pericula illis imminent, ſi ante illud confectum aliqua agant. ibi. d
Tutor & curator perſonæ minoris habent curam, licèt tutor præcipuè. 1045.a
Tutores & curatores qualiter minorum bona adminiſtrare debeant. 1047.d
Tutores & curatores quę bona minoris ſine iudicis decreto vendere,& alienare poſſint. ibid.d
Tutor & curator,& perſonæ illis ſubiectę,emere non poſſunt bona minoris,emptioq; eſt nulla, & quæ pœnæ ſint ſtatutæ. 1048.c
Tutores & curatores quid facere debeant de pecunia minoris. 1049.d
Tutor & curator quæ minoris bona ſine iudicis decreto alienare non poſſint. 1050.d
Tutor & curator ſine decreto iudicis alienare poſſunt bona quęcunq; minoris,qñ teſtator id permiſit,etiam teſtamento minus ſolemni. 1054.b
Tutor aut curator vt bona minoris alienent, quis iudex interponere debet decretum. ibi.c
Tutor ſolus agit cauſas pupilli infantis,aut infantiæ proximi; hic verò licèt nulli alij poſſit obligari,poteſt tamē alterum ſibi obligare. 1055.a
Tutorum & curatorum præmium. 1060.d
Tutela finitur perueniēte minore ad pubertatem, adeo vt ſi quid poſteà tutor adminiſtret,non teneatur ad id fideiuſſor, multis præterea alijs modis. 1061.b
Tutor & curator quam rationem, & cui reddere teneantur,ſuntq; ipſorum bona tacitè hypothecata minori. ibid.d
Tutor & curator ſuſpectus quis. Et quiuis de populo poteſt de eo crimine accuſare. 1062.a
Tutor aut curator de ſuſpecto accuſatus,liteq; cōteſtata,ſuſpēdēdus eſt, neq; valēt acta deinceps per eū,& interim adhibendus eſt alius. 1063.c
Tutor aut curator remotus,quòd dolo aliquid egerit aduerſus minorem,eo ipſo eſt infamis:ſecus ſi lata culpa,aut alia minori. ibid.d
Tutor,aut curator,arrogare non poteſt minorem ſibi commiſſum. 1072.d

Tyrannis.

Tyrannis,Oligarchia,& Democratia quid. 126.c

Vacantia bona.

VAcātia bona quæ,ad fiſcumq; ſpectāt. 252.c
Vacātia bona peregrini per epiſcopū in pias cauſas ſunt diſtribuenda. ibi.d
Vacantia bona quænam iure Luſitano in redemptionem captiuorum conceſſa ſint. ibid.
Vacantia bona preſsè ſumpta in Luſitaniæ Regno pertinent ad fiſcum,non verò theſaurus & alia, quæ cum aliquando dominum habuerint,nūc domino carent. 254.a
Vacantia bona præſcribuntur cum bona fide,etiā ſine titulo,aduerſus fiſcum quadriennio,modo denunciatio eorum ſit facta fiſco. 314.a

Valor pecuniæ.

Valor pecuniæ ad res comparandas decreſcit multiplicata pecunia , rerumq; pretia accreſcunt, vt experientia in Hiſpaniis a ſexaginta annis cōpertum eſt. 362.a

Venatio.

Venari feras, ſtando in ſolo naturali ac gentiū iure,cuique licet,etiam in agro alieno. 229.a
Venator excitans ſuis canibus feram,aut ita percutiēs,vt moraliter eam eſſet capturus,ad ipſum ſolū pertinet,licèt alius eam interficiat, aut capiat.Quòd ſi ſolum ſit occaſio,vt alter eam caperet,tota eſt capientis.Si verò ſit concauſa,diuiditur inter vtrumque. 232.c
Venatorio inſtrumento animal captum,ad eū ſpectat totum, qui inſtrumentum expoſuit, niſi euaderet,ſi ab alio non extraheretur:tunc enim diuiditur inter vtrunq;. ibid.d
Venatio rationabili ex cauſa poteſt prohiberi, & re ipſa multipliciter eſt prohibita. 235.a
Venatio Eccleſiaſticis quouſq; prohibita , & ſi ex periculoſa venatione mors alicuius ſequatur, quando irregularitatem incurrant. ibid.c

Venatio

Venatio religioſis quouſque prohibita ac indecẽs. 236.a
Venari poteſt quiuis de iure communi prohibere alios in agro ſuo, niſi ius ſit penes alium vt eſt in ſaltibus Principum. ibid.b
Venandi ius poteſt quis habere in agris alienis, & quaſi ſeruitutem, vt ſolus ipſe poſſit ibi venari, vt habent Principes in ſaltibus ipſorum quoad hoc. ibid.c
Venari poteſt quiuis iure Luſitano in agro alieno, niſi ſeptus ſit. ibid.d
Venari prohibere poteſt vnaquæq; communitas in terris ſuis extraneis ſtando in ſolo iure naturali & communi, quamuis interim, dũ non prohibentur, venari licite poſſint. ibid.
Venandi loca ſibi ſolis, poẽna ſq; alijs ibi venantib. ſtatuere, quouſque Principibus, & magnatibus liceat. 233.b
Venationem & piſcationem rerum aliquarum, lucri ac redituum gratia quouſque liceat principibus ſibi reſeruare. ibid.d
Venandi interdicta loca, non debent temere magnatibus, & alijs cõcedere, & qua ratione multa in Luſitania conceſſa videantur. 239.a
Venandi qui loca habent interdicta, quouſq; reſti tuere teneantur dãna, quæ dederint feræ. 240.b
Venari aut piſcari aliuin alio prohibens, ad quã tam reſtitutionem ei teneatur. 245.a
Venatione capta tẽpore, aut inſtrumento prohibitis, obnoxia non ſunt reſtitutioni. Neq; regulariter in ea venatione culpa lethalis interuenit. ib.c
Venatio ex eo illicita, quia, quod capitur, ad alium quoad dominium ſpectat, ex ſuo genere culpa eſt lethalis, cum onere id reſtituendi, etiam ex parte rei acceptæ. 246.a
Venans vbi alios ſolus ius habet, peccat contra iuſtitiam, teneturq; ſoluere pœnam, ſi damnetur, & reſtituere damnum, ſi quod inde illi alteri euenit, ſuum tamen efficit quod capit, quando feræ in ſua naturali erant libertate: quare qui ab illo emit, aut dono accipit, licitè id facit, ad nul lam q; reſtitutionem tenetur. 248.a
Venatione captũ ex vallis ſuo principis ſaltu, modicæ, aut nulli reſtitutioni obnoxiũ eſt. ibi.c.d
Venans in ſaltu prohibito deprehenſus ac ſoluens pœnam, an inſuper reſtituere teneatur damnum. Et quid de damnis in ſaltibus, quando pœna non ſoluitur. 249.a
Venans aut piſcans in agro alieno inuito domino, ſtando in iure communi, ſuum efficit, quod capit: reſtituere tamen tenetur domino agri, ſi quod lucrum eã ratione illi ceſſauit. ibid.d
Venantes reſtituere tenentur damna, ſi quæ ſatis, & alijs rebus venando inferant, & quando lethaliter ea inferendo peccent. 250.d

Venæ metallorum.

Vide Metallorum venæ.

Venditio.

Venditione ſine traditione ſolum comparat emptor ius ad rem, & ideo, ſi vendatur & tradatur alteri, comparat ſecundus dominium, nihil im pediente priori venditione. 32.a
Venditio niſi conſummata ſit per traditionem, nõ incurritur ob eam pœna ſtatuta aliquid vendẽtibus. 383.a
Venditio a Turcis & Saracenis, quæ bello iniuſto ſe perant, obnoxia ne ſint reſtitutioni, an non. Idẽ de rebus Eccleſiarum, quas Lutherani vendendas aſportant. 484.a
Venditio, qua pater vendit rem aduentitiam filii, eſt nulla, poteſtq; filius illam vẽdicare, etſo emptor ignoranter illam emiſſet. 995.a

Venia ætatis.

Venia ætatis quid, & quibus concedenda, atq; ad alienandum mobilia ceſſat beneficium reſtitutionis in integrum minori, qui veniam ætatis obtinuit. 1052.c
Venia ætatis nõ prodeſt, vt q s obtineat, qđ illi erat reſtituendum, cũ legitimæ eſſet ætatis. 1053.b

Verba teſtamenti varia.

Verba directa, indirecta, communia, propria, ac ci uilia quæ. 654.b. 882.d

Vltima diſpoſitio, ſeu voluntas.

Vltimarum voluntatu (excepto teſtamento) ſolẽnitas de iure communi neceſſaria. 513.d
Vltimam diſpoſitionem non vitiat conditio de facto aut de iure impoſſibilis, ſed pro nõ adiecta habetur. 949.c
Vltima voluntas ſub conditione poteſtatiua facta, impleri dẽt conditio poſt mortem teſtatoris: niſi conditio iterabilis nõ ſit: nã tunc ſatis eſt eſſe impletam viuente teſtatore. Secus ſi ſub cõditione caſuali aut mixta ſit facta. 951.c.d
Vltima diſpoſitio. Vide Modus, & Teſtamentum.

Vindicatiua iuſtitia.

Vindicatiua iuſtitia affinis eſt commutatiuæ, eſt tamen pars iuſtitiæ potentialis. 26.c

Vindicta.

Vindictam iuſtam ſumere poſſet familia vna de alia, aut pagus vnus de alio, quando ſuperiorem nõ haberent: ſecus priuatus vnus de alio, à quo iniuriam eſſet paſſus. 425.a

Virtus.

Virtutum aliarum comparatione, & iuſtitiæ, quo modo diuerſimodè ſumatur medium. 7.d
Virtutis opus ſine peccato fit propter lucrum, aut commodum temporale. 397.c
Virtutis opus, ad quod quis tenetur, licitè ſuadet, offerendo ei munera, ſi id efficiat, & licitè accipiuntur, modo de donantis animo conſtet. ib.d

Vir.

Viri in vxorem poteſtas quanta; eſtq; naturalis iuris. 118.d

Viſitatores.

Viſitatores prohibiti ſunt munera accipere tã per ſe, quàm per ſuos. 368.a

Voluntas vltima.

Voluntates vltimæ quot. 495.b.c
Voluntas vltima quid. ibid.d
Voluntatum vltimarum diſpoſitio quouſq; de iure gentium ac naturali, & quouſque de iure ciuili ſit. 499.b
Voluntatum vltimarum (excepto teſtamento) ſolẽnitas de iure communi neceſſaria. 513.d
Voluntatem vltimã teſtatoris ſolus ſummus Pontifex, aut Princeps ſupremus ſecularis põt mutare ex iuſta & rationabili cauſa. 1162.a
Voluntates vltimæ à ſede Apoſtolica commutatæ mandari non poſſunt executioni, niſi prius epiſcopus loci ſũmarie cognoſcat preces, vt oportet, fuiſſe oblatas. ibid.c
Voluntas teſtatoris quoad aliquid pium, ſi executioni

tioni mandari non poſſit, nõ cedit hæredibus, ſed Epiſcopi & executorum arbitrio conuerti debet in aliud, quàm maximè teſtatoris voluntati conſentaneum. ibid.d

Vide Modus & teſtamentum.

Votum.

Vota perſonalia puberis cur irrita non poſſit reddere curator, poſſit verò tutor vota impuberis. 1025.b.c

Urbanum prædium.

Vrbanum prædium quid. 72.d

Vſucapio.

Vſucapio in iure Cæſareo & apud Latinos quid. Ex vſucapione apud illos reſultabat exceptio ſeu præſcriptio, à qua tituli de longi temporis præſcriptione. 275.c

Vide Præſcriptio.

Vſufructuarius.

Vſufructuarius dominus an ſit dicendus. 42.b

Vſufructuarius quouſque conſeruare teneatur animalia, quorum eſt fructuarius. 52.b

Vſufructuarius quouſque ſubſtituere teneatur vites, & alias plantas. ibid.d

Vſufructuarius quando fructuum comparet dominium, & quàdo pertineant ad proprietariũ, aut illius hæredes. ibid.

Vſufructuarius quam cautionem reddere debeat. 53.c.d

Vſufructuario quæ non liceant circa vſum. ibid.d

Vſufructuarius qualem habeat adminiſtrationẽ bonorum. 54.c

Vſufructuarius quos ſumptus facere teneatur, & qui ad proprietarium ſpectent. ibi.d

Vſufructuarius pater in bonis filii cauere non tenetur, & ad quos ſumptus teneatur. 57.d

Vſufructuarius poſſidet ciuiliter, & naturaliter vſumfructum, poteſtque proinde illum præſcribere. 79 b

Vſufructuarius non legalis ſi inuentarium nõ cõficiat, in nullam incidit pœnam; tenetur tñ requiſit⁹ illud efficere: &, ſi a iudice efficere iuſſus id non faciat, iurat aduerſus eum in litẽ, inciditq; in alias pęnas, ſi iudex eas illi ſtatuerit. 1020.b

Vſufructuario eiuſmodi an remitti a teſtatore poſſit inuentarii confectio, ſuperuacanea quęſtio. 1021.b

Vſufructuarius pater in bonis filij licet non teneatur inuentarium conficere; quando tamen tempore traditionis non conſtaret quæ ea eſſent, tenetur pater in conſcientiæ foro, catalogum eorum facere, & ad id poteſt in exteriori cogi. Et quid de iure Luſitano. 1022.a

Vide vſumfructum.

Vſurarius.

Vſurarius publicus ſicut teſtari non poteſt, ita neque donare cauſa mortis. 532.d

Vſurarius publicus neq; ad pias cauſas teſtari, aut donare cauſa mortis poteſt. Si tñ cautionem pręſtare non poſſet, & cũ ſignis contritionis diſcederet, ſolutis debitis, cogendi eſſent hęredes implere diſpoſitiones ad pias cauſas. 533.c

Vſusfructus.

Vſufructuarius an dominium vtile ſit dicendus habere. 42.a

Vſusfructus definitio. 52.a

Vſusfructus ancillæ, partum illius non comprehendit. ibid.c

Vſusfructus formalis, & cauſalis quid. 53.a

Vſusfructus propriè, & impropriè quid. In hoc dominium tranſit in fructuariũ, reſq; ipſi pereũt: in illo non item. ibid.

Vſusfructus alienari nequit ſine proprietarij facultate: bene tñ vtilitas illius poteſt in alium transferri, quæ ius eſt diſtinctum ab vſufructu. 55.a

Vſusfructus legalis vnus, cõuentionalis alius. 56.a

Vſusfructus legalis eſt patris in bonis aduentitijs filijfamilias. ibid.b

Vſumfructum pater in eis nõ hẽt, quæ filio bona ea lege dantur, vt pater vſumfructum eorum non hẽat, niſi filius neceſſario in eis ſuccederet. ibid.

Vſumfructum pater in eis item non habet, quæ eũ condonat filio: & quando, & quouſq; tacitè cenſeatur eum illi condonare. ibid.d

Vſumfructum non habet pater in eis bonis filii, quæ, patre renuente, filio donantur, aut relinquuntur. 57.a

Vſumfructũ nõ hẽt pater in vſufructu filii: tametſi habeat in bonis emphyteuticis, & feudalib. ib.b

Vſumfructum nõ habet pater in bonis a Rege, Regina, vel Principe donatis filio, etiam ſi patris intuitu illi donentur. ibid.c

Vſusfructus conuentionalis quot modis conſtituatur. Et peculiariter de eo, qui vltima voluntate conſtituitur. ibid.d

Vſusfructus ſex modis finitur. 58.a

Vſusfructus ædium ita finitur deſtructis illis, vt neque maneat vſusfructus areæ. Excipitur in vſufructu patris in bonis aduentitiis. ibid.c

Vſusfructus alicui & hæredibus conceſſus de ſolis proximis intelligitur. ibid.

Vſusfructus ciuitati, communitati, aut pio loco cõceſſus ſine temporis præfinitione, conceſſus cẽſetur ſpatio centum annorum. ibid.d

Vſusfructus hodie maxima & media capitis diminutione amittitur. 59.c

Vſusfructus maxima aut media capitis diminutione, vel damnatione ad mortem naturalẽ in Caſtella, & Luſitania non amittitur. 60.b

Vſusfructus eius, cuius bona confiſcant̃, in Caſtella, & Luſitania pertinet quoad vtilitatem ad fiſcum vſque ad mortem illius, cuius bona confiſcantur. 61.b

Vſusfructus tamen patris in bonis filii, quando pater ob crimen hęreſeos condemnatur, a puncto delicti regreditur ad filium, neque pertinet ad fiſcum. ibid.d

Vſumfructum amittit pater bonorum, quæ filius poſt maximã aut mediam capitis diminutionẽ ſuam ant patris acquirit, eò quod eo ipſo filius patriam egrediatur poteſtatem. 61.a

Vſusfructus patris in bonis filii per crimen hæreſeos filii, & cõdemnationẽ non ceſſat in patre quoad bona, quæ ante crimen erant filii. ibid.

Vſumfructum, quẽ pater amittit in bonis filii, quia fili⁹ delicto aut capitis diminutione ſua, aut patris, egreditur patriã poteſtatem, regreditur ad patrẽ, ſicut & patria poteſtas, ſi a principe ad ſtatũ priſtinũ is reſtituat̃, qui a gradu decidit. 62.c

Vſusfructus fideicõmiſſi, aut bonorũ maioratus, pertinet quoad cõmoditatem ad fiſcũ, interim dum fideicommiſſum nõ expirat, aut viuit maioratus, quando bona fideicommiſſarii, aut maiora-

, ioratus ob ipſorum delictum confiſcantur. ib. d
Vſusfructus per fructuarij profeſſionem non expirat in religionibus, quę bonis religioſorum ſuccedunt, ſed commoditas ad monaſterium pertinet, dum talis religioſus viuit, idemq; eſt in vſufructu patris in bonis filij. ibid.
Vſusfructus cum titulo conceſſo ab eo, qui nô poterat illum concedere, decem annis præſcribit inter preſentes, viginti inter abſentes, & triginta ſine titulo. 307.a
Vſusfructus, quem pater habebat in bonis aduentitijs filij, perſeuerat cû patre vſq; ad mortem patris poſt ſuſceptos a filio ordines ſacros. 536.a
Vſusfructus, quem pater religioſus habebat in bonis aduentitijs filij, emiſſa profeſſione pertinet ad monaſteriû, interim dû talis filius in Luſitania & Caſtella matrimoniû nô côtrahit. 548.b
Vſumfructum quem pater habebat in bonis aduêtitijs filii, non amittit pater per profeſſionem filii, qn potius mortuo filio perſeuerat apud patrem, toto tempore vitę ipſius. Bonorum verò, quæ filio poſt profeſſionem adueniunt, vſusfructus, non ad patrem, ſed ad monaſterium ſpectat. 549.d
Vſusfructus bonorum, quæ filio poſt profeſſioné patris adueniunt, non ad monaſterium, ſed ad filium ſpectat. 550.a
Vſusfructus perſeuerat cum parente, in cuius poteſtate erat filius defunctus, toto tempore quo pater vixerit, etſi bona inter vtrumque parentum ſint diuidenda. 679.a
Vſumfructû de iure côi non habebat pater in portionibus, quæ filijs adueniebant ex morte fratris, cui vna cum parêtibus coexhæredes exiſtebant, & quo pacto intelligendum. 680.d
Vſusfructus, & adminiſtratio bonorum aduentitiorum filiifamilias, pertinet ad patrem. 1073.b
Vſumfructum in bonis aduentitiis filii familias amittit pater, ſi ab adminiſtratione amoueatur, quòd illa diſſipet: ſolumq; illi de redditib. tradûtur alimenta, ſi his indigeat. 1074.c
Vſumfructum in bonis filii amittit pater eo ipſo, quòd pater in hæreſim incidit; hæreſi autem filii licet non amittat vſumfructum in bonis, quæ filius ante hæreſim comparauit, amittit tamen in bonis acquiſitis poſt hæreſim filij. 1083.b
Vſusfructus bonorum, quę filius tempore emancipationis habebat, retinet pater dimidiû: in Luſitania vero nihil. 1085.d
Vſusfructus bonorum aduentitiorû filii pertinet ad patrem, exceptis nonnullis euentib. 1094.c
Vſusfructus bonorum aduentitiorum filii perſeuerat integer defuncto filio in ſolo patre toto tempore quo viuit. Excipitur in Luſitania, quando matrimonium celebratum erat contractu medietatis bonorum. ibid.d
Vſusfructus idem perſeuerat in Caſtella eodê modo in auo comparatione nepotum, quando filius coniugatus, antequam velaretur, è vita diſcederet. 1095.c
Vſusfructus idem in Caſtella non perſeuerat cum patre quoad tertium bonorum filii, qn poſt pubertatem de eo filius diſpoſuit. 1095.a
Vſusfructus idem non perſeuerat cum patre, ſi erat bonorum maioratus, aut alia ratione reſtitutioni obnoxius. ibid.b
Vide vſufructuarium.

Vſus.

Vſus quid. 47.b
Vſus interdum ſumitur pro actu vtendi, interdum pro iure vtendi. ibid.c
Vſus caſualis, & vſus formalis quid. ibid.d
Vſus latè vt comprehendit vſumfructum, & preſſè. 48.a.b
Vſus quantum tribuat iuris. ibid.
Vſus quot modis conſtituitur, ac finitur. ibid.c
Vſus iuris eligendi, & ſimilium, cum ſcientia & patientia eius, ad quem id prohibere ſpectat, inducit poſſeſſionem, etſi non adſit titulus, modò tamen fiat intentione vtendi iure ſuo, & actus non ſit talis, vt ex circunſtantiis credatur pro tunc ſolum permiſſus, præſcribiturq; ſine alio titulo. 88.b
Vſus iuris têpore, cuius initii non extat memoria, poſſeſſioné, & præſcriptionem ſine titulo inducit, modo de mala fide non conſtet. 89.a
Vſus cum vero titulo & ſciêtia ac patientia, inducit poſſeſſionem incorporalium, vt ſeruitutum & aliorum iurium. 86.d
Vſus & titulus, cum ſcientia & patientia veri domini, ſufficit ad dominium, aut quaſi dominiû, rerum incorporalium comparandum, licèt nô ad poſſeſſionem, quando tertius alius eſt in poſſeſſione. 87.b

Vxor.

Vxor in adulterio deprehenſa, & adulter, qn incôtinenti dicuntur interfici à marito. 95.b
Vxores cômunes in Republica eſſe debere Socrates & Plato aſſeruerunt. 105.c
Idem fuit Apoſtolicorum error. 108.b
Vxor acceptum ob adulterium, non ſecus tradere tenetur marito, ac acquiſita labore manuum ſuarum. 362.
Vxor & vir ſibi mutuo ſuccedunt ab inteſtato in omnibus bonis, ſi côſanguineus deſit, vſque ad decimum gradum, qui ſuccedat, & inter illos nô ſit diuortium, atq; de Luſitano iure vir vxorem in domum ſuam receperit. 687.c
Vxor quando ſine dote nupſit, in qua portione cû filiis ſuccedat neceſſario marito. ibid.

LAVS DEO.

FINIS.

LVDOVICO MOLINA
E SOCIETATE IESV,
De Iuſtitia, Tomus Primus.

Auctoris conſilium, operiſq; huius generalis quædam diſtributio.

POſt Tractatum de prudẽtia, diſſerit D.Tho.de iuſtitia: quę pręſtantiſſima eſt inter cæteras cardinales uirtutes. De ea uerò ac partibus, quas habet ſubiectas, diſputat à q. 57.uſq; ad 79.à queſtione autẽ 80. uſq; ad 122. diſſerit de nirtutibus iuſtitiæ annexis, nempe de religione & alijs, quæ ab integra perfectaq; iuſtitiæ ratione non nihil deficiunt: diſputationem quoque addit de praeceptis ad iuſtitiã pertinentibus. Licèt autem, quæ per has 23.quæſtiones D.Thomas de iuſtitia tradit, ſapientiſſimè, ut & cætera alia, dicta ſint: Eccleſiæ tamen utile, theologiſque pergratum, imò & neceſſarium fore iudicamus, ſi rem hanc multò copioſius tractarémus: multa, quæ D.Tho. de contractibus & pleriſq; alijs rebus prætermiſit, diſputantes. Ita enim fiet, vt Theologi in enodandis hominum conſcientijs, paſſim non hæreant, audacioreſque proinde, aptioreſque multò ſint ad proximos ſuos iuuandos, & à peccatis eruendos, atque ut prælaturis, regiminiq; toti Eccleſiæ longè euadant utiliores. Cùm enim uia & ratione, ex ſuiſque principijs res intelligant, in quo longo interuallo iuris peritos ſuperant; ſanè, ſi eam Theologiæ partem, quæ de motibus diſſerit, copioſè & pro dignitate & amplitudine obiecti & facultatis Theologiæ tradiderimus, ea, quę uirum Theologum ex ijs, quę iuris periti tractant, ſcire decet, nec ſine methodo & arte Theologiæ inſeruerimus; nihil uiro Theologo deerit, quod ad Eccleſiæ gubernationem, & Reipublicæ Chriſtianæ utilitatem neceſſarium fuerit iudicatum. Hoc cõſilio ductus, multiſque alijs grauiſſimis de cauſis permotus, ordinem D. Thomæ in his 23. quæſtionibus, præter noſtrum morem, relinquere, opuſq; hoc de iuſtitia in uarios tomos diſtributum earum loco inſerere ſtatui.

Diſtribuimus autem totum hoc de iuſtitia opus in ſex tractatus. Primus eſt, de iuſtitia in genere, partibuſque illius. Secundus, de iuſtitia commutatiua circa bona externa; qui uaſtiſſimus eſt. Tertius, de iuſtitia commutatiua circa bona corporis, perſonarumq; nobis coniunctarum. Quartus, de iuſtitia commutatiua circa bona honoris & famæ, itemque circa bona ſpiritualia. Quintus, de iudicio & exequutione iuſtitiæ per publicas poteſtates; ubi de iudiciali correctione, iuſtitiaque uindicatiua erit ſermo: quæ omnia partim ex iuſtitia commutatiua sũt debita, partim uerò ad iuſtitiam commutatiuam reuocantur, ut ſuo loco explicabitur. Sextus denique eſt, de iuſtitia diſtributiua.

A

De iuſtitia in genere, partibuſque illi ſubiectis,

Tractatus Primus.

DISPVTATIO I.
De uarijs iuſtitiæ acceptionibus.

VT Dilucidius progrediamur, diſtinguendæ ante omnia ſunt uariæ iuſtitiæ acceptiones. Iuſtitia ergo, ut cum Ariſtotele 5.Ethicorum c.1.& 2. D.Thom. 2.2.q.58. art.5.& 6.ait, ſumitur duobus modis: & utroq; eſt quodammodo ad alterum. Vno, pro actu cuiuſcunque uirtutis, non quà talis eſt, ſed quatenus ordinatur ad commune bonum multitudinis, cuius pars eſt ille, qui eum exercet. Seu (& in idem redit) quatenus emanat ab homine, nõ vt in ſe ſingularis quædam perſona eſt, quæ per prudentiam monaſticam conformiter ad rectã rationem operatur, ſed ut eſt pars Reipublicæ, quæ eo modo operando optimè ſe habet ad ſuum totum, bonumq; cõe. Itaq; quemadmodum (ut tractatu præcedente de prudentia diſput.5.explicatum eſt) Ariſtot.5.Ethicorũ ca 8. tam in ciue, quàm in principe ac rectore multitudinis, duplicem prudentiam diſtinxit, monaſticam.ſ. quæ præſcribit ſingulis, ut priuatæ quędam perſonæ ſunt, quid faciendum ſit, & politicam, quę ea, quę in bonum cõe debent dirigi, vt optimè ſe habeat totum, cuius ſunt partes, ſingulis præſcribit; hancq; ſubdiuiſit, in regnatiuam, quæ eſt in principe, Reipublicæq; rectoribus, ad pręſcribendum ſubditis quid cuiq; iuxta ſuum munus, ſtatum & conditionem ſit faciẽdum, ut totum bene ſe habeat, quam proinde architectonicam appellauit, legeſque ab ea emanare docuit, & in politicã preſsè ſumptã, quæ eſt in ſubditis, præſcribitq; unicuiq; eorũ quid ſibi, vt pars eſt Reipublicæ, faciendum ſit, vt ad ſuum totum communeq; bonum bene ſe ſe habeat: ſic quoq; in re poſita docet, actum cuiuſcunq; moralis uirtutis poſſe duobus modis ſpectari. Vno, ut quiuis, quatenus particularis quædam perſona eſt, per prudentiam monaſticam eo operatur conſonè ad rectam rationem: eoq; modo ſpectatum pertinere ad particularem aliquam uirtutem, nimirum ad fortitudinem, temperantiam, liberalitatem, iuſtitiam commutatiuam, aut aliam ſimilem, iuxta materiam circa quam uerſabitur. Altero, vt, qui eum elicit, bene eo ſeſe habet ad ſuum totum bonumq; commune, per prudentiamq; politicam ab eo elicitur quatenus pars eſt Reipublicæ: quo pacto ſpectatum docet, ſortiri formalem rationem iu-

B — Iuſtitia q. & in quo ſenſu communis u-tus.

Prudentia alia monaſtica, alia politica.

C — Politica, alia architectonica, alia preſſè.

D

ſtitiæ latè ſumptæ, quæ omnibus uirtutibus eſt communis, non quidem per eſſentiam, quaſi ſit de ratione intrinſeca cuiuſque earum, ſed quia comitatur actus omnium uirtutum, in eiſque inuenitur; modò tamen, dum fiunt, in commune Reipublicæ bonum eo pacto, quo explicatum eſt, ordinentur. Atque in hoc ſenſu Ariſt. 5. Ethicor. cap. 1. & 2. iuſtitiam hoc modo ſumptam appellat totam uirtutem. Vt enim charitas licèt in ſe ſit peculiaris quædam uirtus, in eo tamen ſenſu poteſt in uiro iuſto, qui omnia ſua actu in Deum refert, appellari uniuerſalis, & quodammodo tota uirtus, quod in omni uirtutis actu, eo modo in Deum relato, inuenitur ratio formalis charitatis: ſic quoque vult Ariſtoteles, iuſtitiam, de qua diſputamus, eſſe quidem eſſentialiter & in ſe uirtutem quandam particularem, quæ reſpicit commune Reipublicæ bonum, & B nihilominus quatenus rectores uirtutum opera, quæ præcipiunt, ordinare debent in bonum commune, & ſubditi in eundem finem omnia ſua bona opera exercere debent, eſſe generalem totamque quodammodo uirtutem. quia ſimiliter in quocunque actu uirtutis, qui in commune bonum exercebitur, ratio formalis iuſtitiæ reperietur.

Charitas uniuerſalis & tota uirtus, qua ratione.

Diuus Thomas articul. 6. citato, conſonè ad Ariſtotelem, docet, uirtutem hanc eſſe in principe, rectoribuſq; Reipublicæ, architectonicè, quatenus per leges ea præcipiunt & ſtatuunt, quæ ad commune bonum optimamque Reipublicæ adminiſtrationem pertinent, ut unuſquiſque ita ſe gerat, ut commune bonum, Reipublicæque perfectio poſtulat. Quo fit, ut leges & ſtatuta principum, & reliqua quæ Reipublicæ rectores executioni mandant, quatenus in eum finem ea dirigunt, ad hanc uirtutem pertineat. Addit D. Thomas, ſubditis ineſſe eandem uirtutem tanquam mandantibus exequutioni, quæ per rectores conſtituta ſunt, dum legibus ad eundem finem ſe accommodant: eaq; de cauſa uirtus hæc, iuſtitia legalis appellatur. Docet præterea Ariſtoteles. 5. Ethicorum capit. 1. & 2. obiectum illius eſſe iuſtum, non ut eſt idem, quod æquum, opponiturq; iniquo, quo iniuria inuoluit (eo enim modo ſpectatum, obiectum eſt iuſtitiæ particularis, quæ uirtus eſt cardinalis) ſed ut eſt idem, quod legitimum, hoc eſt, quod lege eſt præceptum, legive conſonat, cui aduerſatur iniuſtum, in ea ſignificatione, qua is, qui à lege diſcedit, iniuſtus dicitur, ut ibidē Ariſtoteles affirmat. Eius modi ergo uirtus, & D eſt ad alterum, nempe ad bonum commune Rempublicamque ipſam, & iuſtitia dicitur, quatenus, qui ductum illius ſequitur, eique ſe accōmodat, legibus, quas Reipublicę decus & perfectio poſtulat, adæquatur. Eam ait Ariſtoteles eſſe præclariſſimam, continereque in ſe uirtutes omnes, & neque heſperum, neque luciferū eſſe ita admirabilem, multoque adhuc maiorem ſplendorem habere, quatenus architectonicè in Reipublicæ moderatoribus, quàm quatenus in reliquis, reſidet.

Leges & pcepta ad q̄ uirtutē pertineant.

Iuſtitia legalis quæ.

Eius obiectum.

Iuſtitia legalis encomia.

Ex dictis inſero, ad legiſlatores Reipublicęque adminiſtratores pertinere conſtituere, non eas ſolum leges quæ ad iuſtitiam uirtutem cardinalem, ſed etiam eas quæ ad alias uirtutes, fortitudinem. ſ. temperantiam, & cęteras ſpectāt: id quod Ariſtot. 5. Ethicorum c. 1. etiam affirmat.

Ciuiles leges etiā ad uirtutes alias à iuſtitia ſe extēdunt.

A uit. Munus quippe eorum eſt, tales ſuis legibus & adminiſtratione conſtituere ciues, quales bonum cōe, decuſq; Reipublicæ poſtulat. Ad qđ non ſatis eſt, ſi iuſtitiam non traſgrediātur, ſed fortitudinem eos ſeruare neceſſe eſt, non deſerendo ſuum locum in bello, & temperantiam, Sodomię uitium, & alia, quę Rempublicam fœdant, fugiendo; moderatèq; in ueſtitu, cultu & cibo ſe habendo, ne facultates inutiliter expendantur, ac molles fiant. Quocirca rectè Vlpianus. l. iuſtitia. ff. de iuſtitia & iure; Iuris, inquit, præcepta ſunt hæc, honeſtè uiuere, alterum nō lædere, ſuum cuiq; tribuere; quibus uerbis non ſola iuſtitiæ præcepta comprehenduntur. Idem habetur inſtitu. de iuſtitia & iure. §. iuris præcepta. Rectè quoq; idem Vlpianus. l. 1. ff. de iuſtitia & iure. §. huius ſtudij, præmiſerat; Iuris ſtu- B dij duas eſſe poſitiones ſeu partes, ius uidelicet publicum, quod ad Reipublicæ ſtatum communem ſpectat, ut conſtituere ſacra, ſacerdotes, & magiſtratus: & priuatum, quod ad ſingulorum utilitatem pertinet. Idem repetitur inſtitut. eodem titulo. §. huius ſtudij.

Ea iuſtitiæ acceptio, quam de mente Philoſophi hactenus explicauimus, præbet anſam, ut duo quædam hoc loco magnopere auertamus. Primum eſt, actum omnem uirtutis, quatenus per eum is, à quo elicitur, ipſius regulæ ac menſuræ ſe ſe adæquat, nempe rationi rectæ, legiq; ac uoluntati Dei, appellari iuſtitiam. Quo pacto uſurpata iuſtitia, cōis eſt eſſentialiter ad omnem uirtutis cuiuſuis operationem. In ea ſignificatione ſumitur frequēter in ſcripturis ſacris. Matt. 5. Beati, inquit Chriſtus, qui eſuriunt & ſi- C tiunt iuſtitiam. Et, Niſi abundauerit iuſtitia ueſtra pluſquàm ſcribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Et c. 6. Attendite, inquit, ne iuſtitiam ueſtram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis. Deute. 9. Ne dicas in corde tuo, pp iuſtitiam meam introduxit me Dominus ut terram hanc poſſiderem, cùm pp impietates ſuas iſtæ deletæ ſint nationes. Neque enim pp iuſtitias tuas, & ęquitatem cordis tui ingredieris ut poſſideas terras earū. Pſal. 4. Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ (legem Dei uidelicet obſeruando) & ſperate in dño. Continuo uerò ſubiungit Propheta, legē Dei mētibus noſtris eſſe inditā, vt illi nos accōmodantes, eiuſmodi ſacrificium Deo offerre poſſimus, dicens. Multi dicunt, quis oſtendit nobis bona? ſignatū eſt ſuper nos lumē vultus tui Dñe. Et Paulus ad D Rom. 2. Tribulatio & anguſtia in oēm aīam hoīs operantis malum: gloria aūt & honor oī operanti bonū: quicunq;. n. ſine lege (ſcripta. ſ.) peccauerunt, ſine lege peribunt: & quicunq; in lege (ſcripta uidelicet uiuētes) peccauerunt, p legem iudicabuntur. Non. n. auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Cùm. n. gentes, quæ legem (ſcriptam) non habent naturaliter ea, quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legē non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, q oſtēdunt opus legis ſcriptū in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorū. Et infra. Si igitur præputium iuſtitias legis cuſtodiat, non ne præputium illius in circuncisionē reputabitur? Et iudicabit id, quod ex natura eſt præputiū (id eſt, qui de gente & populo eſt incircunciſorum) legē conſummans, te, qui per literam & circunciſionem præuaricator legis

Iuſtitia, qua ratiōe actus cuiuſque uirtutis dicatur.

gis es. Nõ enim qui in manifeſto Iudæus eſt (legem uidelicet ſcriptam profitens) neq; quæ in manifeſto in carne eſt circunciſio, ſed qui in abſcondito Iudæus eſt (legem uidelicet coram Deo obſeruans, ac proinde factis eum confiteos, quod vox, Iudæus, ſignificat) & circunciſio cordis in ſpiritu, non litera (legis obſeruatione, ſuperflua nociuaque deſideria amputans, ſubaudi, uerè Iudæus, uereq; circunciſus eſt) cuius laus, non ex hominibus (quorum iudicium fallax eſt) ſed ex Deo eſt. Memineris autẽ, Paulũ conferre Iudæos cum gentibus interim dum lex vetus durabat, genteſq; in ouili & eccleſia legis naturæ ſalutem conſequi poterant. Eodem modo ſumitur iuſtitia ab Anſelmo in dialogo de ueritate. c. 13. dum iuſtitiã definit, eſſe rectitudinem uoluntatis propter ſe ſeruatam. Chryſoſtomus prætereà homil. 15. in Matth. exponens uerba illa capitis 5. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, apertè docet iuſtitiam interdum ſumi in eadem ſignificatione: paſſimq; patres in ea acceptione illam uſurpant. Imo Tullius lib. 1. de legibus. Eodem modo illam accipit, dum eam definit, eſſe obtemperationem legibus. Quin in ſcripturis ſacris promiſcuè legum obſeruationes, legeſque ipſæ iuſtitiæ appellantur, quatenus iuſtos homines efficiunt: obſeruationes quidem formaliter, leges uero tanquam normæ & regulæ, quæ iuſtitiam docent & menſurant. Deuteronom. 4. Scitis, ait Moyſes, quòd docuerim uos præcepta atque iuſtitias, quas ego præcipio tibi. 2. Paralipom. 7. Si feceris iuxta omnia, quæ præcepi tibi, & iuſtitias meas, iudiciaque ſeruaueris, ſuſcitabo thronum regni tui, &c. Si autem auerſi fueritis, dereliqueritis iuſtitias meas & præcepta mea, quæ propoſui uobis, euellam uos de terra. Pſalm. 17. Omnia iudicia eius in conſpectu meo, & iuſtitias eius non repuli à me. Pſalm. 88. Si autem dereliquerint filij eius eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, ſi iuſtitias meas profanauerint, & mãdata mea nõ cuſtodierint. Quibus plura alia teſtimonia, quæ tacitus prætereo, addi potuiſſent.

Iuſtus non eſt, qui in lethali eſt peccato.

Secundum eſt. Cum, autore Dionyſio c. 4. de diuinis nominibus, bonum ex integra cauſa ſit, malum autem ex particularibus defectibus; ſanè, qui in ſorde alicuius lethalis culpę iacet tranſgreſſione legis alicuius, quam uel ſua propria, uel primi parentis uoluntate fregerit, ita ut illi, ſaltem ut gratuita dona amittat, ad culpam imputetur, iuſtus nulla ratione dici ualet. His ſi adiungas, ad finem ſupernaturalem ſatis non eſſe impletionem legis naturalis, ſed ſimul etiam requiri impletionem ſupernaturalium præceptorum, ad quam gratia & caritas eſt neceſſaria: imò impletionem legis naturalis nullius eſſe fructus, ualoris, ac meriti ad eum finem, niſi ex gratia & charitate fiat, ut in Concordia & 1. p. q. 14. art. 13. latè oſtendimus, inueniẽs, qua nam ratione gratia & charitas iuſtitia, qua coram Deo iuſti formaliter ſumus, meritò dicatur hominemque tunc iuſtificari, quando illam recipit. Etenim cum gratia & charitas lethalia omnia peccata deleat, principiumque ſit legem ſupernaturaliter ac meritoriè implendi, atq; adeo accommodatè ad uitã æternam, ſanè illa eſt, quæ nos iuſtos facit ac rectos coram Deo, utpote, quæ nõ ſolùm obliuitates omnes contra legẽ ipſius tollit, ſed ẽt habiles ac promptos nos reddit ad legem totã meritoriè, & ut ad ſalutem oportet, implendam. Verùm de hac re alibi latius. Alia quoque ratione gratia & caritas iuſtitia poteſt appellari, quatenus uidelicet nos adæquat, commenſuratoſque reddit fini ſupernaturali.

Gratia & charitas cur iuſtitia ſiat,

Idem de originali iuſtitia.

Præter hanc & præcedentem rationem, donum integrum, quod primi parentes ſibi & poſteris acceperunt, iuſtitia originalis appellabatur. Sola uerò ea pars, quæ uires ſentientes cohercebat, ſubditaſq; rationi reddebat, ſi iuſtitia originalis appellanda ſit, ſolùm erit, quatenus hominem naturali fini adæquabat, commenſuratumque reddebat, ne ab illo deuiaret, ſed facile eum conſequeretur.

Iuſtitia ſpſſe, & eius obiectum.

Alio modo ſumitur iuſtitia, ut eſt particularis uirtus in ordine ad alterum, cuius obiectum eſt iuſtum preſsè ac propriè ſumptum, ut eſt idem, quod æquum: cuius oppoſitũ eſt iniquũ, quod iniuriam alterius comparatione inuoluit. Atque iuſtitia hoc modo ſumpta computatur inter uirtutes cardinales, de eaque inſtituimus hoc opus in ſex tractatus diſtributum.

DISPVTATIO II.

De varijs iuris acceptionibus, & in qua ſit obiectum iuſtitiæ.

CVm habitus, actus, & potẽtiæ per ſua obiecta definiantur, in explicanda iuſtitia ordiẽdum nobis eſt cum D. Thoma. 2. 2. q. 57. à iuris explicatione, quòd obiectum eſt iuſtitiæ. Animaduertendum uerò eſt, uocabulum, ius, æquiuocũ eſſe. Inter alia autem, primò ſignificare idem, quod iuſtum in vtraq; ſignificatione diſputatione præcedẽte explicata. Inde uerò trãſlatum eſſe ad ſignificandas leges, quibus id cõtinetur, ſiue naturales illæ ſint, ſiue ſcriptæ, artemq; qua id cognoſcitur. Sicut enim medicinæ nomen primo eſt impoſitũ ad ſignificandũ medicamentum, quod ad ſanandum confert, inde uerò deriuatum eſt ad artem, qua id cognoſcitur & applicatur, ſignificandam: ſic ẽt uocabulum, ius, primò eſt impoſitũ ad ſignificandũ iuſtum in utraque ſignificatione, diſputatione præcedente explicata, inde verò accõmodatum eſt ad ſignificandas leges quibus continetur, artemq; ac peritiã, qua id cognoſcitur. In hac poſteriori ſignificatione ſumpſit Celſus iuris cõſultus ius, dum, teſte Vlpiano. l. 1. ff. de iuſtitia & iure, illud definiuit, artem boni & æquĩ. Peritiam quippe legum ac iuſti appellauit ius, artẽque boni, & æqui, ut ex Vlpia. uerbis ac inſtituto eadẽ lege aperte cõſtat, quidquid Sotus. 3. de iuſtitia. q. 1. art. 1. in contrarium dicat. In eadẽ ſignificatione ſumpſit idem uocabulum Iſidorus. 5. lib. Ethymol. cap. 3. & refertur cap. ius generale. d. 1. cũ dixit. Ius generale nomen eſt: lex autem (ſcripta uidelicet) iuris eſt ſpecies. Eadẽ uocabuli uſurpatio poteſt ex eo confirmari, quod in eadẽ ſignificatione dicere conſueuimus, hoc uel illud iure naturali aut poſitiuo (hoc eſt, lege) eſſe conſtitutum, ius, appellantes, tam naturalem, quam poſitiuam legem, non ſolùm quãdo id præſcribit ac præcipit, quod ad iuſtitiam preſſe ſumptam, ſed ẽt quando præcipit, quod ad quamcunq; aliam uirtutem ſpectat, quo pacto dicere cõſueuimus, ieiuniũ quadrageſimale iure humano eſſe conſtitutum, baptiſmũ uerò & confeſſionem iure diuino poſitiuo. Quòd autem ius pro iuſto, obiectoq; iuris in hac poſteriori

Iuris uariæ ſignificationes.

Ius interdum iuſtũ, interdũ leges, artemque iuſti ſignificat.

riori ſignificatione, ſumatur, teſtatur Iſidorus loco proximè citato dicens; Ius autem eſt dictum, quia iuſtum eſt; atq; ſubiungens; omne autem ius legibus & moribus conſtat. Teſtatur prætereà communis loquentium uſus.

Ius an à iuſtitia dictũ.

Verum autem ius à iuſtitia dictum ſit, an è contrario, iuſtitia à iure. Vlpianus. l. 1. citata aſſirmat, à iuſtitia dictũ eſſe ius: ſumit tñ ius pro legibus, arteq; boni, & æqui. Sotus uerò loco citato contendit, iuſtitiã a iure eſſe dictam, vt ius idem eſt, quod iuſtũ. Ratio illius eſt, qñ habitus ſumit nomen ab obiecto, & non è contrario. Id tñ vt plurimũ nõ eſt verum. A viſu quippe dr̃ obiectũ uiſibile, & à ſnia ſcibile, & non è contrario: quare inde non cõſtat iuſtitiã dictã eſſe à iure, cõtrariumq; reputo magis uerum.

Cum ius in ea ſignificatione, qua eſt idem, quod iuſtum duobus modis uſurpetur: uno B latè, vt eſt idem, quod legitimum, conſouumve rationi ac legi: altero preſsè, vt eſt idem; quod æquum, iniquo, quod iniuriam inuoluit, oppoſitum, conſiſtitq; in medio ex natura rei cõparatione & proximi inter plus & minus, ſeu inter lucrum & damnũ in ſenſu quẽ. 1. 2. q. 64. explicauimus; ſanè quemadmodum nemini poteſt eſſe dubiũ, uſurpatum in priori acceptione, obiectum non eſſe iuſtitiæ uirtutis cardinalis; ſic quoq; nullus iure dubitare poteſt, vſurpatum in poſteriori acceptione, eſſe illius obiectum. Id qđ D. Th. q. 57. citata artic. 1. affirmat, conſentiuntque Ariſtoteles, Vlpianus, ac Iuſtinianus. Vt enim Ariſtoteles. 5. Ethicorum ca. 1. iuſtitiam per habitudinem ad ſuum obiectum definiens, dixit, eſſe habitum quo hoĩes apti ſunt ad res iuſtas agendas, & quo iuſta agunt, C & uolũt iuſta: ſic quoq; Vlpianus. l. iuſtitia. ff. de iuſtitia & iure, & Iuſtinianus. §. 1. inſt. de iuſtitia & iure, definiẽtes ſimiliter iuſtitiam per habitudinẽ ad ſuum obiectũ, dixerũt, eſſe conſtãtem & perpetuã voluntatẽ, ius ſuũ unicuiq; tribuentẽ. Definitio hæc inſerius explicabitur.

Ius qđ iuſtitię obiectũ.

Ius pro poteſtate ad aliquid.

A iure in hac acceptione emanarunt quædã aliæ iuris acceptiones. Nempe, pro facultate, poteſtateve quam ad aliquid homo habet: quo pacto dicimus, aliquem vti iure ſuo. Iudex etiã cum ſnĩam profert, eſto iniqua ea ſit, ius dicere dicitur, vt Paulus iuriſconſultus. l. penul. ff. de iuſtitia & iure ait. Dicitur uerò tunc ius dicere, relatione facta ad id, quod iudicem facere oportet, quaſi proferre ſnĩam vt oportet, ſit ius dicere, hoc eſt, explanare & pronunciare quod iuſtum eſt. Idem iuriſconſultus ibidem D ſubiungit, ius vſurpari ẽt pro loco in quo ius dicitur: idemq; ex eodem affirmat D. Tho. art. 1. citato. Dominico autẽ Soto. 3. de iuſtitia. q. 1. art. 1. id non placet: quia vocari aliquem in ius, non tam eſt uocari in locũ ubi ius dicitur, quàm vt coram iudice cõpareat iuris experiundi gratia. Miſſas facio alias iuris acceptiones.

Medium aliarum uirtutum cõparatione.

Sapereſt admoneamus diſcrimen illud, qđ D. Tho. art. 1. citato inter iuſtitiã & reliquas uirtutes morales cõſtituit. Videlicet, iuſtitiam à reliquis moralibus uirtutibus differre, ꝙ in reliquis medium ſumitur per comparationem ad agentem. In uirtute namq; tẽperantiæ alia quãtitas cibi & potus eſt medium per comparationem ad eum, qui unam habet complexionem, robur, & uires, & alia per comparationem ad alium, qui habet longè diuerſam complexio-

A nem, & alia quantitas eſt medium per comparatõnem, ad eundem, dũ ſanus eſt, alia dum febricitat, aliæve concurrunt circunſtantiæ: idẽ cernitur in fortitudine: aliæ quippe difficultates & pericula aggredienda ſunt, medijq; rationẽ habent, comparatione eius, qui maiores habet uires, quę ſanè rationem medij nequaquam haberent comparatione alterius, qui longè minores vires, longeque minora ſubſidia haberet.

Medium iuſtitiæ comparatione.

In uirtute uerò iuſtitiæ medium non ſumitur per comparationem ad agentem, ſed ex natura rei collatione facta cum altero. Vt ſi mutuo accepi centum, aut furatus ſum, medium eſt, ut exceſſum, quem exiſtente eo contractu, aut furto, habeo ultra id, quod meum eſt, aut ad me pertinere debet, & defectum, quem proximus infra id, quod ſuum eſt, propterea patitur, re- B ducam ad æqualitatem, reſtituendo illi centũ. Quòd ſi impotens ſim, excuſabor quidem ad tempus propter impotentiam, manet tamen obligatio ad idem medium ex natura rei conſtituendum.

Iuſtitia in quo cũ alijs uirtutibus conueniat.

Licèt autem inter iuſtitiam & reliquas morales uirtutes ſit prædictum diſcrimen, in hoc tamen conueniunt, quòd ſicut in reliquis, ut actus aliquis ſtudioſus ſit, uerúſque ac proprius actus illius uirtutis, non ſatis eſt ſi attingatur, quod uerè eſt medium per comparationem ad eum, qui eum actum elicit, ſed ulterius requiritur, ut ſciens & eligens propter hoc ipſum illum eliciat: ſic quoque in uirtute iuſtitiæ, ut actus ſtudioſus ſit, ad uirtutemque iuſtitiæ pertineat, non ſatis eſt, ſi uerè eo attingatur medium ex natura rei, fiatque id, quod in ſe iuſtum eſt, ſed vlterius requiritur, C vt qui eum elicit, ſciens & eligens propter hoc ipſum eum eliciat. Quo fit, vt quemadmodum ſi aliquis ex auaritia, & non vt temperatè uiuat, commedat quod oportet, efficiet quidem hic & nunc, quod temperatum eſt in ſe, actus tamen ille neque ſtudioſus, neque uirtutis erit temperantiæ: ita ſi quis ſoluat, quod debet at non ea intentione quia illud debet, ſed metu, aut propter malum aliquem finẽ, non efficiet actum iuſtitiæ. Cõſonatque apertè cum noſtra doctrina Ariſtoteles. 5. Ethicorum capit. 8. dum ait, ſi quiſpiam depoſitum inuitus & ob timorem reddiderit, non eſt dicendum hunc iuſtum, aut ius agere. Quare hac in parte nullum uideo diſcrimen inter iuſtitiam & reliquas uirtutes, vt vult D. Tho. Etenim quemadmodum quando in materia iuſtitiæ attingi vide- D tur medium, ſed opus nõ fit ex intentione quia tale, fit quidem, quod in ſe eſt iuſtum, actus tñ non eſt iuſtitiæ: ſic etiam, qñ in materia temperantiæ attingitur id, quod re uera eſt medium facta collatione cum operante, & tamen actus non elicitur ex intentione, quaſi id ſit uolitum quia tale, fit quidem quod in ſe eſt temperatum, actus tamen non eſt temperantiæ. Vtrum autem per eiuſmodi actus impleantur præcepta, diximus 1. 2. q. 100. artic. 9.

DISPVTATIO III.

Diuiſio iuris in ſua membra.

Licèt D. Tho. 1. 2. q. 57. art. 2. & 3. ſolum uideatur locutus de diuiſione iuris, quod obiectum eſt iuſtitiæ particularis, quæ uirtus eſt cardinalis, diuidendum tamen nobis eſt

ius

A ius latius ſumptum, ut obiectum eſt cuiuſcunq; legis, aut moris, qui uim legis habeat: cuius modi ſunt, rerum diuiſio, immunitas legatorum, & pleraque alia, quæ conſuetudine perſcripta ſunt de iure gentium, aut ciuili: eædem quippe diuiſiones ſunt iuris utroq; modo ſumpti. Imò cum diſputatione præcedente oſtenſum ſit, ius non ſolum dici de obiecto legis, ſed etiã de lege ipſa: & quam latè lex patet, tam latè pateat ipſius obiectum; ſanè eodem modo diuidi poteſt ius ſumptum pro lege, & ſumptum pro legis obiecto. Quo fit, ut quæ de iuris diuiſione dicemus, de iure quouis horum trium modorũ accepto intelligi ualeant.

Mores uim legis habẽtes qui.

Primo autem loco conſtituemus cum Theologis dilucidam ac uniuerſalem quandam iuris diuiſionem. Deinde uerò cum ea cõciliabimus

B quandam aliam quæ. ff. de iuſtitia, & iure, & inſtituta de iure natu. gent. & ciuili habetur: quæ ſanè tenebras huic rei uidetur effundere. Illud uerò non eſt omittendum, ius diuinum duplex eſſe, naturale uidelicet, & poſitiuum. Cũ enim natura a Deo optimo maximo inſtituta ſit: naturæq; legem, qua bonum a malo diſcernimus, ipſe mentibus noſtris impreſſerit, ut uel experientia ipſa conſtat, colligiturque apertè ex illo Pſal. 4. Multi dicunt, quis oſtendit nobis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine, quod ſanè lumen aliud nõ eſt, q̃ uis ipſa intellectus, qua ea quæ ex ſe & natura ſua bona ſunt, ab ijs quæ ex ſe mala ſunt, ſecernimus ac diiudicamus, conſequens profectò eſt, ut ius naturale a Deo optimo maximo ſit mentibus noſtris inditum, naturiſq; ipſis rerũ impreſſum,

Ius diuinũ naturale vnum, poſitiuũ alterũ. Naturale explicatur.

C atque adeo ut ſit ius diuinum, a Deo ipſo latũ. Id quod confirmari poteſt ex illo ad Roman. 2. Cum gentes quæ legem non habent (ſcriptã uidelicet, a Deo angelorum, Moyſiſq; miniſterio Iudæis latam) naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt, einſmodi legem (ſcriptam) non habẽtes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum; dum ſcilicet naturaliter eos docet, quid ſibi faciendum ſit, & a quo abſtinere debeant: quare cum eiuſmodi lex in eorum mentibus ſcripta, non ab alio, quàm a Deo immediatè lata ſit, efficitur, ut diuina ſit. Eſſe autem præter eam ius aliud diuinum poſitiuum, ex præceptis baptiſmi, confeſſionis, & ex plèriſque alijs ueteris ac noui teſtamenti eſt manifeſtum.

D Hoc conſtituto, altero duorum modorũ conficere poſſumus diuiſionem iuris. Primo diuidẽdo ius in diuinum, & humanum. Rurſus diuinum, in naturale, & poſitiuum. Poſtea humanum, quod totum poſitiuum eſt, in ſua mẽbra. Secundo, diuidendo ius in naturale, & poſitiuum. Deinde poſitiuum in diuinum, & humanum. Rurſus humanum, in ius gentium, ciuile, & canonicum. Ita ut canonicum ſit, quod per eccleſiam, eiuſve miniſtros, qua tales ſunt: traditum eſt, ciuile uerò, quod conditum eſt per ſeculares poteſtates. Quamuis ſi ſtrictè, & propriè de iure canonico loquamur, ſit illud ſolũ, quod ad regimen uniuerſalis eccleſiæ a ſummis pontificibus traditum approbatumve eſt: conſtitutiones uerò particulares miniſtrorum eccleſiaſticorum nõ, niſi ut illas a iure ſeculari ſecernamus, ſint cum canonico iure annumerandæ.

Iuris diuiſio.

Ius canonicum latè & preſſe qd.

A Atque hic ſecundus diuidendi modus mihi magis placet.

Hoc loco, ne quem æquiuocatio fallat, animaduertendũ eſt. Ius ciuile duobus modis poſſe uſurpari. Vno, pro iure toto, quo regnum, aut ciuitas regitur. Et quia unumquodque regnum nõ ſolum regitur iure ſibi proprio, ab ipſomet regno conſtituto, ſed etiam iure, quod commune habet cum omnibus gentibus, quale eſt ius naturale & ius gentium, efficitur, ut ius ciuile hoc modo ſumptum, ius naturale, & ius gentiũ complectatur. De eo ſic ſumpto affirmat Vlpianus, l. 1. ff. de iuſtitia & iure. §. huius ſtudij, collectum eſſe ex naturalibus præceptis, gentium, & ciuilibus. Et Ariſto. 5. Ethic. cap. 7. diuidit Ius ciuile hoc modo ſumptum, in ius naturale, & legitimum, hoc eſt, poſitiuũ, quale dicit eſſe il-

Ius ciuile latè & preſſè quid.

B lud, quod a principio, antequam ſcilicet lata eſſet lex, nihil referebat ſic, an aliter ſe haberet; poſtquàm autem lata lege poſitũ eſt, refert. Altero mõ poteſt ius ciuile uſurpari pro eo, quod eſt proprium cuique ciuitati aut regno. Sumptum uero hoc modo, diſtinguitur a iure naturali & a iure gentium, eſtque membrum diuidens noſtræ diuiſionis.

DISPVTATIO IIII.

Ius naturale quid ſit, & an ea, quæ iuris naturalis ſunt, mutari queant.

HAc diſputatione explicãdum eſt membrũ primum ſecundæ diuiſionis iuris in commune: ſequenti uerò explicabimus membrum

C ſecundum, & eas partes in quas illud ſubdiuiſimus. Ius naturale definitur ab Ariſto. 5. Ethicor. cap. 7. eſſe illud, quod ubique eandem uim habet, & non quia uidetur aut non uidetur, id eſt, cuius obligatio oritur ex natura rei de qua eſt præceptum, & non ex arbitrio præcipientis: & quia res eandẽ naturã retinet apud oẽs, idcirco naturale ius eãdem quoq; uim apud oẽs habet. Quo loco accipe egregium hoc diſcrimẽ inter ius naturale, & poſitiuũ. Quòd obligatio iuris naturalis oritur a natura obiecti, indeq; ſe diffundit in preceptũ. Ea uerò de cauſa dici cõſueuit, ea, quæ ſunt iuris naturalis, prohibita eſſe, quia mala, & non ideo mala eſſe quia prohibita. Similiter in bonis, iuſſa eſſe quia bona, & neceſſaria ut fiant, & non ideo eſſe bona, neceſſariaque ut fiant, quia iuſſa. E contrario uero obli

Ius naturale quod.

Diſcrimen inter illud & poſitiuũ.

D gatio iuris poſitiui oritur a præcepto & uoluntate præcipientis, indeque deriuatur in obiectum. Atque idcirco de ijs, quæ iuris ſunt poſitiui, dici conſueuit, ea eſſe mala, quia prohibita, & non ideo prohibita, quia in ſe mala. Similiter in bonis, eſſe bona neceſſaria ut fiant, quia imperata, & non ideò imperata, quia de ſe bona neceſſaria ut fiant. Atque hac de cauſa merito Ariſtot. 5. Ethicor. cap. 7. ea eſſe iuris poſitiui definit, quæ a principio, antequàm lex ſtatuatur, nihil refert, ſic an aliter fiant; poſtquam uero lex eſt lata, refert; quia uidelicet eorum obligatio non oritur a natura rei præceptæ, ſed a præcepto & uoluntate præcipientis. Regula ergo generalis ad dignoſcẽdum, num aliquid ad ius naturale, an ad poſitiuum pertineat, hęc eſt. Si obligatio oritur a natura rei, quæ præcipitur aut prohibetur, quia uidelicet in ſe eſt neceſſa-

Ius poſitiuum quod.

ria ut fiat, ut eſt ſubuenire extremè indigenti, uel quia in ſe eſt illicita & mala, ut furari, adulterari, mentiri, tunc præceptio aut prohibitio pertinet ad ius naturale: ſi uerò obligatio non oritur a natura rei quæ præcipitur aut prohibetur, ſed a præcepto & uoluntate prohibentis, eſto ex parte rei ſit congruitas, & exigētia quædam ut præcipiatur aut prohibeatur, pertinet ad ius poſitiuum. Eiuſmodi ſunt ieiunium quadrageſimæ, confeſſio annua, ſuſceptio baptiſmi, &c. Quia ergo ius naturale a rerum ipſarū naturis, quæ præceptæ aut prohibitæ ſunt, oritur, eo, ꝙ in ſe illicitę aut neceſſarię ſint ut fiāt, ſi uirtus ſalua debeat conſiſtere: natura uerò quemadmodum indidit nobis ſemina quædam ad cognoſcēdum ex rerum ipſarum naturis ueritates ſpeculatiuas, non ſolum principiorum, ſed etiam concluſionum, quæ ex ipſis deducuntur, ſic quoque dedit igniculos ad cognoſcēdas ex naturis earūdem rerum ueritates practicas, non ſolum principiorum, ſed etiam concluſionum quæ ex eis deducuntur; inde oritur, ut dici conſueuerit, ius naturale eſſe quod natura ipſa nos docet. Aduerte tamen, naturam non ita diſtinctè nos docere ea quæ iuris ſunt naturalis, quin in deducendis aliquibus concluſionibus ex principijs facilè error ſurrepat, præſertim quando concluſiones eiuſmodi remotè obſcureque ex primis principijs colliguntur: quo fit, ut circa ea, quæ iuris ſunt naturalis, error poſſit aliquando euenire.

Natura quo pacto ius naturale nos docet.

Dubium tamen eſt circa rem præſentem, an ea, quæ iuris ſunt naturalis, poſſint aliquādo ita mutari, ut eſſe deſinant de iure naturali. Ad qđ reſpondēt Ariſtot. 5 Ethic. cap. 7. & D. Tho 1. 2. q. 57. art. 2. ad primum, poſſe interdum mutari; non tamen omnia, ſed aliqua. Vt enim inter res naturales quædā ſunt neceſſariæ omnino, quæ uariationem non patiuntur, ut ignis ita eſt calidus, ut eſſe nequeat frigidus, & homo ſuaptè natura ita uim habet ad intelligendum, ut nequeat ea priuari; & quædam ſunt ita ſuaptè natura tales, ut poſſint aliquando aliter ſe habere, ſicut, licèt dextera manus naturaliter fortior ſit, quàm ſiniſtra, interdum tamen ſiniſtra euadit fortior, quàm dextera: ita in rebus moralib. quædam ſunt de iure naturali eius conditionis, ut nequeant non eſſe, cuiuſmodi ſunt quæ in Decalogo præcipiuntur, eo modo quo præcipiuntur, in quæ, ſic ſpectata, ne diuina quidem potentia cadit diſpenſatio, ut 1. 2. q. 100. arti. 8. latè oſtendimus: alia uerò ita ſunt de iure naturali, ut poſſint aliquādo deficere, & non eſſe de iure naturali. Hoc modo licèt reddere depoſitum ſit de iure naturali, ſi tamen rei depoſitæ dominus in furiam incidat, periculumq; ſit ne ſe, uel aliū ea interficiat, de iure naturali eſt contrarium, nempe dum periculum illud imminet, rem depoſitam ei non reddere.

Aliqua naturalis iuris mutari, & non eſſe iuris naturalis poſſūt.

Eſt tamen notandum latiſſimum diſcrimē inter uariationem eorum quæ ſunt de iure naturali, & eorum quæ ſunt de iure poſitiuo. Variatio namque eorum, quæ ſunt de iure naturali, non euenit propter uariationem, aut mutationem, quæ in lege naturali fiat, ſed propter aduentum circumſtantiæ, quæ extrahit obiectum a numero eorum, quæ lex ea comprehendebat: quare fit ſine ulla diſpenſatione, aut mutatione legis, lumine intellectus dictante & interpretante, A quòd perſiſtente lege in ſe ut antea erat, non intelligatur in eo euentu, talique ſuperueniente circumſtantia. Neque enim unquam de iure naturali fuit, ut enſis depoſitus redderetur furioſo illum petenti, quin potius cōtrarium ſemper naturale ius præcepit. Vnde efficitur, ut uniuerſim uerū ſit, id quod eſt de iure naturali, eo pacto, quo obiectiuè cenſetur eſſe iuris naturalis, ubique & apud omnes habere eandem uim, ut Ariſtot. 5. Ethic. cap. 7. definiuit. Variatio autem eorum, quæ ſunt de iure poſitiuo, euenire pōt, non ſolum facta uariatione ex parte obiecti, ut ſi is, qui die Veneris a carnibus abſtinere tenebatur, in febrim incidat, ſed etiam facta mutatione & uariatione in ipſa lege, eam abrogando omnino, aut in ea diſpenſando. Cum enim obligatio illius, nō ex natura obiecti, ſed ex uo- B luntate pendeat legiſlatoris, pro illius arbitrio eam abrogantis, aut in ea diſpenſantis, deſinit, uel omnino, uel ex parte obligare. Quo fit, ut merito Ariſtoteles loco citato, ea quæ iuris ſūt poſitiui, mēſuris uini aut tritici comparauerit, quæ pro hominum arbitrio mutantur, neque ſunt eædem apud omnes. Prædictis ſi adiūgas, poſitiuum ius, hominumque uoluntatem, poſſe interdum proponere ex parte obiecti circunſtantiam, qua id, quod ſecluſa tali circunſtantia eſſet iuris naturalis, deſinat ad ius naturale pertinere, intelliges multa, quæ aliquibus ſolent multum negotij faceſſere.

Non tamē facta uariatione in lege, ut ea q̄ iuris ſunt poſitiui.

Primum eſt, ius poſitiuum humanum efficere poſſe, ut aliquid liceat, quod ſecluſo tali iure, eſſet contra ius naturale: nō quaſi ius humanum præiudicare poſſit iuri naturali, ipſum in C aliquo derogando; ſed ꝙ poſſit apponere circūſtantiam ex parte obiecti, qua id eſſe deſinat de iure naturali, quod foret ſecluſa ea circunſtantia. Exemplum accommodatum habemus in lege præſcriptionis, qua ei, qui bona fide poſſedit aliquid alienum toto tempore dato ad præſcribendum, fas eſt, tranſacto eo tempore, retinere illud, eſto reſciat fuiſſe alienum: quod tamen, ſecluſa lege præſcriptionis, eſſet contra ius naturale. Vt uerò id dilucidius intelligas, animaduerte, de iure naturali eſſe, non retinere alienū inuito domino: cui iuri nihil pręiudicat lex pręſcriptionis, ipſum in aliquo derogando: eo ꝙ non efficiat, ut inuito domino liceat retinere alienum, dum perſiſtit alienum, quod eſſet præiudicare iuri illi naturali: ſed princeps poteſtatem habens iure naturali ſpoliandi ſubditos do- D minio rerum ſuarum, illudque in alios transferendi, quando id bono Reipublicæ, uidetur expedire, eo ipſo, ꝙ ad reſcindēdas lites, & quaſi in pœnam negligentiæ propriorum dominorum, ne id in poſterum publicam tranquillitatē turbaret, legem iuſtam præſcriptionis cōdidit, qua ſtatuit, ut qui bona fide rem aliquam certo quodam tempore poſſideret, compararet dominium illius, priorque dominus illud amitteret, appoſuit circunſtantiam ex parte obiecti, qua id, quod ſecluſa ea lege eſſet alienum, ac proinde cuius retentio eſſet contra ius naturale, ſtante ea lege, neque alienum ſit, neque illius retentio ſit contra ius naturale.

Poſitiuum ius qua ratione efficere poſſit, ut aliquid eſſe deſinat de iure naturali.

Secundum eſt, in quo ſenſu uerum ſit, quod communiter dici conſueuit, nempe de iure naturali fuiſſe omnia communia, iure uerò gentium introductam, factamq; fuiſſe rerum diuiſionem.

Iure naturali fuiſſe ante rerum diuiſionē oīa cōia, ut uerum.

ſionem. Senſus enim eſt, ſpectata prima rerum conſtitutione, qua res à Deo conditæ, & donatæ ſunt generi humano in commune, nihil cuiquam appropriãdo, ſpectatoq; iure quod tunc erat, antea quàm quicquam iure poſitiuo ac gẽtium fuiſſet introductum, in hoc ſenſu, iure naturali fuiſſe omnia communia, quòd contra ius naturale fuiſſet, prohibere quenquam uſu cuiuſcunque illarum, fieretque illi iniuria; eò quòd communea eſſent ſibi cum reliquis hominibus. Quia tamen Deus ita generi humano in commune res donauit, ut nec preceperit, ut haberent eas communes, nec prohibuerit, ut eas inter ſe diuiderent præſertim ſi id temporis ſucceſſus, generiſque humani ſtatus poſtularet; ſanè, homines poſt lapſum in peccatum, poſtulante id recta ratione, diuidere eas inter ſe potuerunt, reque ipſa diuiſerunt: tum ut meliùs adminiſtrarentur: tum etiam ut pax inter homines ſeruaretur, quæ ſanè, ſi omnia omnibus uniuerſim eſſent communia, ſeruari nulla ratione poſſet. Ius ergo poſitiuum, ex communi hominum tacito uel expreſſo beneplacito, aut ex primorum parentum, uel Noè poſt diluuium, ſtatuto, aut alterius, quem ſibi in principem elegiſſent, efficere potuit, ut quod ante rerum diuiſionem eſſet contra ius naturale, ea facta, adueniẽteque circunſtantia ex parte obiecti appropriationis rerum, iuri naturæ non repugnaret. Eaq; de cauſa, poſt rerum diuiſionem, licitum eſt cuique, prohibere ab uſu rei ſuæ quemcunque alium, qui ea extremè, aut grauiter non indiguerit. Infra autem oſtendemus fidei dogma eſſe licitam eſſe rerum diuiſionem.

Iure naturali naſcituros omnes liberos, ut [illegible]

Tertium eſt, in quo ſenſu l. manumiſſiones. ff. de iuſtitia & iure, aſſertũ fuerit, iure naturali omnes homines naſcituros fuiſſe liberos. Id quòd non ſolùm fuit etiam aſſertum l. 4. ff. de ſtatu hominum. §. ius autem gentium, Inſtitut. de iure naturali gentiũ & ciu. & §. ſeruitus. Inſtitut. de iure perſonarum, ſed etiam additum his iuribus fuit, ſeruitutem eſſe contra ius naturale, fuiſſeque contra naturam de iure gentium introductam. Senſus autem horum omnium eſt, ſpectata præciſè prima rerum conſtitutione, homines ita iure naturali naſcituros fuiſſe liberos, ut ſeruitus eſſet contra naturam, iuſque ipſum naturale, atque adeò iniuſta.

Seruitus ut licitè gentium iure introducta.

Commiſſa autem culpa per aliquos populos, ortoque bello iuſto, quo fas fuit eos interficere, non ſolum iure gentium ſeruitutem eſſe licitam, minimeque contra ius naturale, eo ipſo quòd ex parte obiecti ea circunſtantia licitæ eorum interfectionis reſultauit, ſed etiam autoritate propria cuiuſque populi aut principis, qui ius ſimile ad interficiendum quacunque ex cauſa haberet, potuiſſe licitè introduci, commutando mortem iis, qui illa digni erant, in perpetuam eorum ſeruitutem.

Seruus a ſeruando dictus.

Atque hac ratione ſeruitus cepit meritò iure gentium introduci, ut uel nomen ipſum ſerui indicat: dicti .n. ſunt ſerui a ſeruando, quia à morte ſeruati, ut habetur l. 4. citata, & §. ſerui, Inſtit. de iure perſonarum.

Quartum, quod intelliges, ſunt uerba illa Vlpiani l. ius ciuile. ff. de iuſtitia & iure, ubi ait. Cùm aliquid addimus uel detrahimus iuri cõmuni, naturali ſcilicet & gentium (ut ex iis, quæ præmiſerat eſt manifeſtum) ius ciuile efficimus.

Ius ciuile, ut addẽdo, ac detrahẽdo naturali ac gentiũ fiat.

Quibus uerbis affirmat, ius ciuile aliquando addere iuri naturali & gentium, aliquando uerò aliquid ab eis detrahere. Addit quidem nonnunquam ſolam determinationem ad quædam particularia, nonnunquam uerò noua omnino ſtatuta. V.g. De iure naturali eſt; Deum coli debere: quod uerò hoc uel illo ſacrificio in particulari colatur, non eſt de iure naturali, ſed ex arbitrio hominum pendet. Quare ſtatuere capram Diis, ſed non duas oues, mactare (quod eſt exemplum Ariſtotelis. 5. Ethicorum. c. 7.) non ad ius naturale, ſed ad poſitiuũ ciuile ſpectat. Eodemque modo determinatio ſacrificiorum in lege ueteri, & ſacrificij miſſæ noua lege, ad ius diuinum poſitiuum ſpectat. Item de iure naturali eſt, malefactorem puniri debere: quòd uerò hac uel illa pœna in particulari, ut qđ latro ſuſpendatur, uel flagelletur, aut triremibus adigatur, non eſt de iure naturali, ſed ad ius humanum ciuile ſpectat id conſtituere. Vniuerſimq; addere ſtatuta, quæ nec in naturali, nec in gentium iure continentur, ſiue illa iuris naturalis determinationes ſint, ſiue non, ad ius ciuile pertinet. Detrahit uerò aliquando ius ciuile aliquid de iure naturali, non directè, ſed indirectè, ut explicatum eſt.

DISPVTATIO V.

De iure poſitiuo, partibuſq; illi ſubiectis.

IVS poſitiuum quid ſit, & in quo à naturali differat, explicauimus obiter diſputatione præcedente. Illud diſputatione 3. diuiſimus in diuinum, & humanum.

Ius diuinũ poſitiuum.

Ius poſitiuum diuinũ eſt, quod à Deo optimo maximo, aut Chriſto, quatenus homo eſt ſimulque Deus, de iis, quæ ad naturale ius non ſpectant, latũ eſt, idq; ſiue miniſterio Angeli, ſiue alicuius alterius ſuorũ ſeruorum, ut Moyſis, uel Apoſtolorum condiderit.

Ius humanum.

Ius uerò humanum ſunt reliqua præcepta, quæ homines tulerunt accepta à Deo poteſtate, pro miniſterio, & dignitate cuiuſq; ad leges condendas.

Apoſtolorum præcepta.

Vnde colligitur, præcepta, quæ Apoſtoli quatenus paſtores & rectores Eccleſiæ tulerunt, ad ius humanum pertinere cuiuſmodi ſunt præcepta de ieiunio quadrageſimæ, de obſeruatione diei dominicæ, de bigamo non ordinando, de quo 1. ad Timothæum 3. & alia huiuſmodi.

Ius humanum ſubdiuiſimus eadem diſputatione 3. in ius gentium ciuile, & canonicum, ſimulque explicauimus quid eſſet ius canonicum, & in quo à ciuili diſtinguatur. Quare ſolùm ſupereſt explicemus, quid ſit ius gentium, & in quo à ciuili differat.

Ius gentiũ.

Ius gentium eſt ius humanum, quo omnes, aut fere omnes gentes utuntur, ut habetur c. ius gentium. d. 1. Neque enim, ut aliquid ſit de iure gentium, neceſſarium eſt, ut omnes uniuerſim gentes illud exerceant. Etenim licèt inter Chriſtianos ſit in more poſitum, ut qui ab aliis Chriſtianis in bello iuſto capiuntur, mancipia non fiant, id non tollit, quominus de iure gentiũ ſit, ut capti in bello iuſto ſeruitutem contrahant. Licèt etiam barbara aliqua natio non uteretur ea re, qua reliquæ cõiter utũtur, id nõ impediret quominus ea res de iure gẽtium eſſet. In primis ergo rerũ diuiſio eſt de iure gẽtium. Cõmunis quippe eſt

omnibus nationibus, ad illamque neceſſarius fuit conſenſus hominum, ut ea, quæ alioquin omnibus in commune à Deo donata fuerant, diuiderentur. De iure etiam gentium eſt, ut facta rerum diuiſione, res, quæ domino carent, ſint primò occupantis: item legatorum nõ uiolandorum religio, & fere oẽs contractus, quos homines communiter exercent, & pleraq; alia.

Diſpẽſatio in ius gentium, ut cadat.

Petes, utrum in ius gentium cadat diſpenſatio aut abrogatio. Reſpondetur. Cùm ſit ius humanum hominum uoluntate introductum, cadere proculdubio, ſaltem in parte, ut patet, quoniam Chriſtiani capti à Chriſtianis in bello iuſto mancipia non fiunt, & inter religioſos poſſidentur bona in communi. In totum autem uix abrogari poſſet quod ad ius gentium pertineret. Ratio eſt, quoniam ad id neceſſarius eſſet communis conſenſus omnium, aut ferè omnium nationum, qui difficilè haberi poteſt. Atque, quod ad rerum diuiſionem attinet, ſi prorſus tolleretur, tot inde orirentur mala, ut proculdubio culpa eſſet lethalis eam omnino tollere. Si tamen tolleretur, non dubito quin factum teneret. Ratio eſt, quoniam quemadmodum humana uoluntas ſufficiens cauſa fuit ad rerum diuiſionem inducendam, ſic quoque ſufficiens uidetur ad illam tollendam.

Ius ciuile.

Ius ciuile eſt, quod eſt proprium cuiuſque regni, aut ciuitatis, id eſt, non omnibus, aut ferè omnibus, commune. Huic annecte peculiaria ſtatuta oppidorum, priuatarumque ſecularium communitatum. Notat D. Thomas 2. 2. quæſt. 57. artic. 2. mutuum conſenſum duarum priuatarum perſonarum in aliquo contractu ſufficere ad conſtituendum iuſtum, ſeu ius aliquod inter illos. Illud tamen continuò efficitur de iure naturali, gentium, aut ciuili, pro qualitate contractus, aliquo horum iurium introducti. Quòd autem mutuus ille conſenſus ad id ſufficiat, ex eo probari poteſt. Quoniam, ſuppoſita rerum diuiſione, unuſquiſq; iure etiam naturali, poteſt ſua libera uoluntate tranſferre in alterum dominiũ eius, quod ſuum eſt, aut ſe illi obligare, modò aliqua iuſta de cauſa iure humano non ſit impeditus, ut ſunt pupilli, & alij iure ciuili alienare prohibiti.

DISPVTATIO VI.

De diuiſione iuris tradita à iuriſconſultis, & qua ratione cum diuiſione hactenus explicata conciliãda ſit.

EXplicata hactenus cum Theologis diuiſione generali iuris, ſupereſt cum ea conciliemus diuiſionem à iuriſconſultis traditam. Lege namque prima. & ſequentibus. ff. de Iuſtitia & iure. & §. primo. & ſequentibus, Inſtit. de iure naturali, gentium & ciui. diuidunt ius, in naturale, gentium, & ciuile. Atque interea, quæ de iure gentium eſſe dicunt, connumerant religionem erga Deum, & ut parentibus & patriæ pareamus, itemque fas eſſe uim & iniuriam ui repellere, quæ omnia conſtat eſſe de iure naturali. Vt ergo ea diuiſio intelligatur, in primis ſciendum eſt. Iuriſcõſultos nihil fuiſſe locutos de iure, ut ita dicam, ſupnaturali, quale eſt ius poſitiuum diuinum, neq; item de iure à miniſtris Eccleſiæ ad finem ſupernaturalẽ condito, quale eſt ius cannonicum: eaq; de cauſa ſolum diuiſiſſe in illa tria membra ius illud, quod non tranſcendit limites naturæ. Idemq; ius eſt, ꝙ Iſidorus, ſecutus iuriſconſultos, diuidit. c. ius autem. d. 1. Et quãuis uideatur ſumere ius gentiũ, naturale, & ciuile, eodem modo, quo à Theologis ſumitur, non tamen facienda eſt uis in exẽplis, quæ adducit: ſicut nec in exemplis, quæ iuriſconſulti adducunt, quæ interdum minus idonea uidentur: id quod Couar. ad Reg. peccatum, parte 2. §. 11. nu. 4. & 5. etiam adnotauit.

Sciendum eſt deinde, iuriſconſultos prædictis in locis longè aliam rationem diuidendi fuiſſe ſecutos, longeq; aliter ſumpſiſſe uoces illas, ius naturale, & ius gentium, atq; à Theologis ſumantur. Nomine namque iuris naturalis, intellexerunt, non id, quod quocunq; modo naturale eſt hoĩbus, ſed quod ita eſt eis naturale, ut commune ipſis ſit cum brutis, natura per inſtinctum & propenſionem naturalẽ ad id et bruta inſtigante; eiuſmodi ſunt coniunctio maris & fœminæ, liberorum procreatio, & id genus alia. Hoc modo accepiſſe eos ius naturale, conſtat apertiſſimè, tum ex eorum uerbis, tum ẽt ex exemplis, quæ ſubiungunt. Nomine uerò, iuris gentiũ, intellexerũt, ius quodcunq; quod omnibus, aut ferè omnibus, hominibus eſſet propriũ, ſiue pertineret ad ius naturale, ſiue ad ius gentiũ, ut de eis Theologi loquuntur. Quarè præcepta decalogi, quæ hominibus ſunt ꝓpria, pertinentq; ad ius naturale, comprehendunt ſub iure gentium, ut ex eorum uerbis & exemplis liquidò cõſtat. Neq; eos latuit ſe ſub iure gentium comprehendere multa, quæ erãt de iure naturali, in eius acceptione legitimã, qua Theologi & Philoſophi utuntur. Quin potius Iuſtinianus. §. ſingulorum, inſtituta de rerum diuiſione, abſq; ænigmate affirmat in diuiſione à ſe facta titulo de iure naturali gentium & ciuili (ea eſt quam cum diuiſione Theologorum conciliamus) ſub iure gentium comprehẽdiſſe ea quæ ſunt iuris naturalis. Interdumq; iuriſconſulti in quibuſdam alijs legibus ſumunt ius naturale in acceptione, ꝗ Theologi, & Philoſophi uſurpant. Volentes uerò cõſtruere tres gradus iuris, unum, qui communis eſſet hominibus cum brutis, alterum, qui hominibus eſſet proprius, omnibus tamen, aut ferè omnibus cõmunis, & tertium, qui peculiaris eſſet cuiuſq; regni, aut ciuitatis, diuiſerunt ius eo modo. Quo fit, ut eorum diuiſio in nullo Theologorum diuiſioni aduerſetur; tametſi aptior multo ſit Theologorum diuiſio, magiſq; propriè in ea uoces uſurpentur.

DISPVTATIO VII.

Diſtingui num debeat ius paternum, dominatiuum, & œconomicum.

ARiſtoteles 5. Ethicorum. cap. 6. & D. Tho. 2. 2. q. 57. art. 4. uolunt, inter patrem & filium, dominum & ſeruum, uxorem & uirũ, nõ eſſe iuſtũ ſimpliciter, ꝙ appellant iuſtũ ciuile, quale eſt inter ciues: ſed inter patrẽ & filium eſſe iuſtũ paternum, inter dñm & ſeruum iuſtum herile, inter uxorem & uirum iuſtum œconomicum. Ratio eſt, quoniam cùm iuſtitia ſit ad alterum, inter illos eſt iuſtum ſimpliciter, quorum

rum unus eſt omnino alter ab alio: filius uerò eſt quaſi pars patris ab eo deciſa, ſeruus uerò, quà talis, eſt poſſeſſio ac ueluti inſtrumentum domini, & uxor quaſi unum quid cum uiro, tũ ad generationem, tum etiam ad familiæ gubernationem. Quia tamen uxor eſt uiro quaſi æqualis, uult Ariſtoteles, iuſtũ, quod cernitur inter uirum, & uxorem, minus recedere à ratione iuſti ſimpliciter, q̃ recedat iuſtũ, ꝗ inter patrẽ, & filiũ, & ꝗ inter dominũ & ſeruum cernitur.

Circa hæc obſerua, Ariſtotelem non negare eſſe inter connumerata iuſtum, ſeu ius ſimpliciter, ſumptum latè ut eſt obiectum legis cuiuſcũque, dictaminiſque rationis: ſic enim eiuſdem ad ſe ipſum, nedum ad alio, eſſe poteſt ius: hominem namque ſeruare propriam uitam, temperatè uiuere, & executioni mandare cætera, quæ ſunt ſecundum uirtutem, ſimpliciter eſt de iure naturali.

Obſerua deinde, quãuis Ariſtoteles inter filium & patrem neget iuſtum ſimpliciter, non tamen negare debitum ſimpliciter ſecundùm naturalem uirtutem: plus quippe debiti naturalis habet filius comparatione patris, quàm cõparatione cuiuſuis alterius proximi; & idcirco pater, ordine charitatis, omnib. alijs proximis eſt præponendus, ut ſupra q. 26. oſtendimus. Eſt que filij comparatione patris longè arctior uirtus pietas nempe, quam ſit comparatione aliorum: eaque de cauſa longè grauius peccat, ſi patrem inhonoret, aut quiduis aliud in eum peccet, quàm ſi in alium idem committeret: eo ꝗ arctiorem uirtutem, iuſque arctius uiolet. Ratio ergo cur Ariſtoteles negat iuſtum ſimpliciter inter filium & patrem, ut iuſtum obiectum eſt iuſtitiæ, hæc eſt. Quoniam cùm ad eiuſmodi iuſtum tria requirantur, nempe, ut ſit ad alterum, ut intercedat ratio debiti & ut conſtituatur æqualitas, in filio comparatione patris, primũ & tertium deſiderantur; quia neq; eſt alter omnino à patre, neque ei reddere ualet æquiualens: non tamen deeſt ſecundum, nempe ratio debiti, quin potiùs longe plus illi debet, quàm cuius alteri. Propter eandem rationem inter nos & Deum non eſt iuſtum ſimpliciter. Licèt enim longè plus, quam parentibus, illi debeamus, quicquid tamen ſumus, ipſius ſumus factura, ac ſerui, nec æquiualens ualemus ei reddere.

Pietas eſt filij ad patrẽ

E contrario, patris comparatione filij, ea ſola ratione non eſt iuſtum ſimpliciter, ꝗ filius non ſit alius omnino à patre; eaque de cauſa filij utilitas ac documentum in patrem redũdet. Id quod illuſtri illo exemplo Seleuci Locrẽſiũ Principi probari ſolet. Cùm enim filio, ab adulterium commiſſum, uterque oculus, iuxta legẽ in adulteros latam foret eruendus, ne filius utroque lumine priuatus maneret, iuſſit partiri ſupplicium, ſibiq; erui unum oculum, & filio alterum, afflictionem ſuam propriam filij reputans, & è contrario. Patris ergo comparatione filij, quoad ea quæ ut pater illi debet, quædam alia peculiaris uirtus à iuſtitia diſtincta eſſe uidetur, quæ pietati filij reſpondet.

Iuſtũ quod patris ad filium.

Seleuci factum.

Dubium eſt hoc loco, Vtrum inter patrem & filium, dominum & ſeruum, uirum & uxorem quoad ea, quæ non debent inuicem, qua tales ſunt, poſſit eſſe iuſtum ſimpliciter: filius nanq; poſtquam eſt emancipatus, egreditur poteſtatem patris: & licèt occurrente graui patris ne-

A ceſſitate, teneatur ei ſubuenire, habet tamen ſua propria bona, poteſtque cum patre inire cõtractus, &c. Imò, dum eſt ſub poteſtate patris, habere poteſt peculium caſtrenſe, aut quaſi caſtrenſe, cuius diſpoſitio & adminiſtratio à patre non pendet. Item ſeruus habere poteſt propria bona ſibi ab alio ſub ea conditione donata, ut ad ſolum ſeruum pertineat, nec domino debeantur. Vxor ſimiliter de iure communi habebat bona paraphernalia, quorum adminiſtratio ad eam pertinebat. Præterea hi omnes ratione enormis iniuriæ agere poſſunt in iudicio aduerſus ſibi ſuperiores.

Caietanus 2. 2. q. 57. artic. 4. negat. Sotus uero 3. de iuſtitia. q. 1. art 4. & Buridanus. 5. Ethicor. q. 18. affirmant. Conſonatq; D Thom. q. 57. citata, art. 4. Licet autem neutra ſententia probabi-

Iuſtũ, iuſtitia ſimpliciter, quatenus iter patrem & filium, &c.

B litate careat, propendeo tamen in hanc ſecundam. Quoniam peculiare iuſtum, quod inter eiuſcemodi perſonas cernitur ſolũ uidetur eſſe quoad ea, quæ, ut tales ſunt, uiciſſim ſibi debẽt. Hæc enim ſunt, quæ per ſe emanãt ab illis, qua tales ſunt, & quorum contraria cum eorum ſtatibus per ſe pũgnant. In reliquo uerò ſolùm ſe uidẽtur habere ut cõciues, aut proximi inter ſe diuerſi, quibus ſtatus illi patris & filij, domini & ſerui, uxoris ac uiri, accidunt. Poſſumus id confirmare, quoniam ſi filius in bonis temporalibus patrẽ deſraudet, certè non cenſetur peccare contra uirtutem pietatis, qua iuſtum paternum uiolatur, quæq; diſtincta ſpecie eſt à iuſtitia, ſed contra iuſtitiam. Vnde non tenebitur cõfiteri furtum, aut defraudationem, factam fuiſſe patri; quoniã peccatum eſt eiuſdem ſpeciei,

C ac ſi aduerſus alium fuiſſet factum: & quod defraudatio in bonis temporalibus ſit facta patri, non aggrauat, ſed extenuat culpam.

Hoc loco aduerte, reſpectu etiam aliorum ſuperiorum, quoad ea quę illis, qua tales ſunt, peculiariter ſunt debita, uideri etiam eſſe peculiare iuſtũ. Eis quippe, qua tales ſunt, debetur obſeruantia, de qua, & de partibus illius, diſputat D. Tho. inferius à quæſt. 102. tanquam de peculiari uirtute iuſtitiæ annexa.

Debitum quod, inter inferiores, & ſuperiores.

DISPVTATIO VIII.

Iuſtitiæ vis & natura explicatur.

D. Thom. quæſt. 58.

EXplicato iuſtitiæ obiecto, explicanda eſt cõſequenter uis & natura iuſtitię. Vlpianus l. iuſtitia. ff. de iuſt. & iur. & Iuſtinian. inſtit. eodẽ titulo. in prin-

D cipio, in hunc modũ iuſtitiam definiunt. Eſt cõſtans & perpetua uoluntas, ius ſuum unicuiq; tribuens. Quõ uerò illæ voces, conſtans & perpetua uoluntas, ſoli iuſtitiæ diuinæ primo aſpectu uidentur conuenire, gloſſę utrobiq; habẽt, definitionem illam de ſola iuſtitia diuina fuiſſe traditam. Quamuis ſtatim eandẽ definitionem iuſtitiæ humanæ ẽt accõmodent. D. Tho. 2. 2. q. 58. artic. 1. ita eam exponit, ut ſolis uerbis ab illa Ariſtotelis definitione. 5. Ethicorum c. 1. diſferat. Iuſtitia eſt habitus, quo homines apti sũt ad res iuſtas agendas. Nomine namq; uoluntatis, intelligit, nõ potentiã, ſed actũ uoluntatis. Addit p̃tereà, actũ poſitũ fuiſſe loco habitus: non ſecus ac in illa fidei definitione, quã tractatu 79. in Ioannem tradit Auguſtinus, Fides eſt credere quod nõ uides, ideſt habitus quo inclinaris

Iuſtitię definitio.

naris

A
naris ad credendum quod non uides. Vnde ſenſus p̃dictæ definitionis eſt, iuſtitia eſt conſtans & perpetua uoluntas, ideſt, eſt habitus quo inclinamur cũ conſtantia & firmitate ad uolendum ius ſuũ unicuique. Etenim ad uirtuté perfectè acquiſitam ſpectat, ut homo cum firmitate quadã ad conſtantia operetur, ut.2.Ethicorum c.4.habetur. Licet autem ad iudicẽ pertineat tribuere ius ſuum unicuique ſententiam pronunciãdo, qua, quid cuiuſque ſit, declaret; ad unumquemque tamen ſpectat, ius ſuum tribuere cuique opera iuſtitiæ exequendo. Definitio autem intelligenda eſt ita, ut modum utrumque ſuo ambitu comprehendat.

Iuſtitia moralis uirt°.

Iuſtitiam autem uirtutem, eamq́ue moralem, eſſe, ex eo eſt manifeſtum, quòd ſit habitus electiuus in mediocritate conſiſtens prout prudens definierit: tametſi medium illius ſit medium rei per comparationem ad alterum, ut
B
diſput.2.explicauimus.

Iuſtitia in uoluntate.

Non ſolùm iuſtitiam eſſe in uoluntate tanquam in ſubiecto, ſed etiam fortitudinem & temperãtiam (tametſi in iraſcibili & concupiſcibili actibus fortitudinis & temperantiæ cõparentur etiam quidam habitus, qui minus ꝓptie rationem uirtutis ſortiũtur) oſtendimus. 1.2.q.56.art.4.5. & 6. cum cõi Doctorum ſnia.

Iuſtitia circa operationes.

Eadem 1.2.q.60.art.2.oſtendimus iuſtitiam uerſari circa operationes, ut operatio a motu ſenſitiuo diſtinguitur, nempe uerſari circa emptiones, locationes, aliaſque operationes, quæ ſunt ad alterum. Ad alias uerò uirtutes pertinere reprimere paſſiones, quæ eſſe ſolent impedimento, ne iuſtitiæ operationes exerceantur. Vt ad liberalitatem pertinere reprimere inordi-
C
natam pecuniæ cupiditatem, ad manſuetudinem reprimere iram, quæ cauſa eſſe ſolet percuſſionis iniuſtæ. Oſtendimus præterea, quãuis

Fortitudini & tẽperantia idẽ, qua ratione conuenit.

fortitudinis & tẽperantię ſit cõprimere inordinatos motus, paſſioneſve iraſcibilis, & cõcupiſcibilis; earũdem tñ uirtutum eſſe uerſari circa operationes externas tãquam circa propriam materiam & obiectum, ut circa aggreſſiones inimicorũ, circa moderatam comeſtionẽ, &c.

Iuſtitiæ & aliarũ uirtutum medium.

Quo nam pacto medium aliarum uirtutum ſumatur comparatione operantis, mediumque rationis dicatur: medium uerò iuſtitiæ ſit mediũ rei, ſumaturq́; per comparationem ad alterum, expoſuimus ex parte diſput.2. ſed multò fuſiùs.1.2.q.64. Iuſtitiæ uero actum eſſe, reddere unicuiq; quod ſuum eſt, hoc eſt, quod illi de-
D
betur, ad eumve pertinet, ad quem actum etiã reducitur, nolle cuiquam nocumẽtum inferre, ex dictis eſt ſatis manifeſtum. De præſtantia iuſtitiæ ſupra alias uirtutes morales diſputauimus copioſè.1.2.q.66. Atque hæc ſunt quæ D. Tho.2.2.q.58.per totam quæſtionem diſputat.

DISPVTATIO IX.

De iniuſtitia.

D.Thom.quæſt.59.

Conſequenter aliquid dicendũ eſt de iniuſtitia in genere cum D.Tho.2 2. q.59. Sicut diſp 1.duplicẽ iuſtitiã diſtinximus cum D. Thoma & Ariſtotele, legalẽ uidelicet, & particularem, quę uirtus eſt cardinalis: ſic quoque duplex iniuſtitia

Iniuſtitia duplex.

A
diſtinguitur. Vna, quæ iuſtitiæ legali opponitur appellariq́; poteſt illegalis iniuſtitia. Poſita autem eſt in legũ inobedientia, deſpectioneq́; boni communis. Altera, quæ iuſtitiæ uirtuti cardinali eſt contraria, deſtruitque proinde æqualitatem, quam is, qui in eam incidit, ad proximum ſuum habere debebat.

Quærit Dominicus à Soto.3.de iuſtitia q.3. art.1. ad primum, an in oĩ peccato reperiatur ratio iniuſtitiæ, legali iuſtitiæ oppoſita. Reſpõdetq́;, tunc ſolùm reperiri formaliter, qñ quis peccat ex cõtemptu legis ac boni cõis: non uerò qñ peccat, non quidẽ aĩo tranſgrediendi legem, ſed explendi proprium appetitum, ut ira percitus interficiendo proximum, uel auaritia furtum committendo, aut alia ſimili appetitione ductus. Contraria tñ ſnĩa eſt longè probabi-
B
lior. Quoniam ad rationem uitij neceſſe nõ eſt. ut aliquid ſit intentũ ac uolitũ formaliter: ſed ſatis eſt, ut ſit uoluntarium ac imputatiuè uolitũ, quo pacto in oĩ peccato cernitur legis inobedientia. Itaq́; ratione Ariſtot. 5. Ethicor.c. 1. prope medium, quamcunq; legis tranſgreſſionem appellat iniquitatem, tranſgreſſoremque iniquum. Et Ioan. 1. ſua canonica c.3. Omnis, inquit, qui facit peccatum, iniquitatem facit, & peccatum eſt iniquitas. Quamuis teſtimonium hoc intelligi poſſit de iniquitate, ſeu iniuſtitia, ut opponitur iuſtitiæ in ea acceptione, qua diſput.1.explicatũ eſt, eam eſſe communem eſſentialiter omnibus functionibus uirtuti.. Quatenus enim peccatum omne intrinſecè habet ut ſit tranſgreſſio legis alicuius, atq; adeò, ut ſit inobedientia quędam, erit iniquitas: non tamen in
C
furto.v.g. erit diſtincta à peccato furti, & in homicidio a peccato homicidij. Iuxta mentem uerò Ariſtotelis, admiſſaque acceptione iuſtitiæ legalis, quæ omnibus uirtutib. moralibus communis ſit, non tamen per eſſentiam, iuxta ea quæ diſp.1.explicata ſunt, ſanè in omni peccato, cuicunque uirtuti particulari contrario, adiungenda eſt particularis ratio formalis adiuncta iniuſtitiæ legalis, ſaltem quando uitium illud prohibitũ eſt in Republica: non tñ illa erit peccatũ lethale q̃do non adeſt formalis cõtemptus legis, nec ſequitur grauis læſio boni cõis.

Iniuſtitia latè in omni peccatu cernitur.

DISPVTATIO X.

Vtrum eo ipſo, quod aliquis facit iniuſtum, dicatur iniuſtus.

D.Thom.q.59. art.2.

D
Quæſtionem hanc tractat D. Tho. art. 2. eiuſdem quæſtionis cum Ariſt. 5. Eth.c.8. Sit uerò 1.conclu. Qui ignorantia inuincibili, aut ea ui, quæ rõnem uoluntatij omnino tollat, aliquid efficit, ꝙ in ſe eſt iniuſtum, ut percutit, uel ſimile quid præſtat, nec propriè loquendo dicitur iniuriam facere, nec eſt proptereà iniuſtus. Hæc probatur, quoniam eiuſmodi actus rationem non habet culpæ: eo quòd ſit protſus inuoluntarius.

1.Concluſ. Iniuſtũ faciens, quãdo iniuſtus non ſit.

Secunda concluſio. Qui ex ignorantia uincibili, uel metu, ira, aut alia ſimili paſſione, ſciens & prudens facit quippiam iniuſtum, & dr̃ iniuriam facere, & uerè eſt iniuſtus eo modo operãdo: tametſi apud Ariſtotelẽ loco citato, is ſolus dicatr̃ iniuſtus abſolutè, q ex electione ſeu malitia, & ex habitu efficit iniuſtũ. Primũ ex eo eſt manifeſtũ, ꝙ in eiuſmodi actu uerè ſit rõ iniuſtitiæ, eiuſdem ſpeciei, ac ſi idẽ actus ex electione, ma-

2.Concluſ.

ne, malitia, ac ex habitu eliceretur. In uitijs
namque, ut ex obiecto ſpecies uitij reſulter, ſa
tis eſt ſi obiectum ſit interpretatiue, & imputa
tiuè uolitum, ut prima ſecundæ uarijs in locis
oſtenſum eſt: in re autem propoſita pluſquàm
interptetatiuè & imputatiuè eſt obiectum no-
litum. Secundum uerò docet apertè Ariſtote-
les loco citato. Philoſophi namque, quemad-
modum noluerunt appellare ſtudioſum ſim-
pliciter, niſi eum, qui ex electione & habitu ſit
miter operaretur, ut ex 2. Ethicorum capit. 4.
conſtat: ſic etiam noluerunt appellare uitio-
ſum ſimpliciter niſi eum, qui ex electione &
habitu prauum quippiam operaretur: non ta-
men negauerunt rationem culpæ ac peccati in
actibus, de quibus in priori parte ſecundæ no-
ſtræ concluſionis eſt ſermo, ut ex Ariſtot. 5. E-
thicorum capit. 8. apertè conſtat.

DISPVTATIO XI.

Vtrum poſſit quis pati iniuſtum uolens.

D. Thom. q. 59. artic. 3. & 4.

HAnc quoque quæſtionem diſcutit D.
Thomas art. 3. queſtionis citatæ cum
Ariſtotele 5. Ethicorum cap. 9. & 11.
Obſerua, illud eſſet diſcrimen inter
pati iniuſtum, & pati iniuriam. Quòd licèt pa-
ti iniuſtum ſumi ſoleat, tum materialiter, ſine
iniuſtitia inferentis, tum etiam formaliter, cū
iniuſtitia inferentis, & patientis renitentia,
qui id pati nollet: nihilominùs pati iniuriam,
non ſolet ſumi niſi formaliter, hoc eſt, interue
niente iniuſtitia ex parte inferentis, & reniten
tia ex parte patientis, qui id nollet pati.

Iniuſtū & iniuriā pati interdū differunt.

Hoc conſtituto, ſit prima concluſio. Nullus,
niſi uolens (ſaltem imputatiuè) efficere poteſt
iniuſtum formaliter, hoc eſt, iniuriam. Nullus
item, niſi nolens, ſaltem nolleitate ſeu inuolū-
tario mixto, poteſt pati iniuſtum formaliter,
ſeu iniuriam. Adde, neminem pati poſſe inin-
riam, niſi altero formaliter eam inferente. Pri-
ma pars concluſionis probatur facilè, quoniā
facere iniuſtum formaliter, ſeu iniuriam, eſt
committere iniuſtitiam & peccatum: nullus
autem committit peccatum, niſi uolens illud
committere, ſaltem imputatiuè, quatenus in
poteſtate ſua habuit illud uitare. Peccatum nā-
que adeò eſt uoluntarium, ut ſi quippiam uolū
tarium non ſit, peccatum non ſit. Secunda pars
probatur, quoniam cùm unuſquiſque quod ad
ſe attinet, cedere poſſit iuri ſuo, ſanè uolenti
& conſentienti omnino, hoc eſt, abſq; ullo in-
uolūtario admixto, nulla ſit iniuria in eo quod
ſic uolens patitur. Atque eo modo intelligen-
dum eſt tritum illud axioma; uolenti & cōſen
tienti non ſit iniuria. Fieri tamen poteſt iniu-
ria alijs, quorum iuri ille cedere non potuit. Vt
ſi mors alicuius redundet in iniuriam uxoris,
& filiorum, eſto ille conſentiat, ut ſine cauſa
interficiatur, iniuria ſit uxori & filijs.

Prima concluſ. Iniuria ut non niſi a uolēte ſit, ita nec patitur niſi a nolente.

Ex hac parte concluſionis colligit Ariſtote-
les. 5. Ethicorum c. 11. eum, qui ſe ipſum inter-
ficit, ſibi quidem nullam efficere iniuriam; iniu
rium tamen eſſe Reipublicæ cuius eſt pars, &
in cuius detrimentū mors illius cedit, cuius iu
ri ille cedere non potuit: eaq; de cauſa meritò

Interficiēs ſe, non ſibi ſed Deo & Reipub. iniurius.

A legibus ciuilibus conſtitutam eſſe pœnam ſibi
necem inferentibus, ut ſepultura careant, aut
aliam ignominiam patiātur. Præterea, cùm ho
mo nō ſit dn̄s propriæ uitę, ſed Deus ſanè, qui
ſeipſum interficit, iniuriam Deo efficit, ut D.
Tho. art. 3. citat. in reſponſione ad 2m adnota
uit. His de cauſis lethaliter peccāt, non ſolùm
contra charitatem, ſed ēt contra iuſtitiam, qui
eos interficiunt, qui precibus interfici poſtu-
lant, iuſtiſſimeq; legibus ciuilibus puniuntur.
Quo pacto. 2. Regum. 1. Dauid occidi iuſſit
Amalechitam qui Saulem, id ab eo efflagitan-
tem interfecerat. Notat ēt Dominicus a Soto.
3. de iuſtitia. q. 3. art. 3. patriā non habere domi
nium uitæ ſuorum ſubditorū, ut habet Deus:
eaq; de cauſa patriā interficere non poſſe pro
libito ſubditos ſuos, ut poteſt Deus, & ut pōt
B quiſque pecus ſuū occidere: ſed ſolùm ptātes
publicas poſſe tanquā iudices interficere ſubdi
tos rationabili ex cauſa. Poſſunt ēt eoſdē mor-
tis periculis obijcere, qn̄ bonū Reipublicæ id
efflagitat, ad idq; eos cogere. Ex his oībus cō-
ſtat, longè aliam Deo, q̄ Reipublicæ, iniuriam
inferre, qui ſe ipſum, uel alium iniuſte interfi-
cit. Verùm de his oībus fuſior erit ſermo tract.
3. Illud obſerua, quamuis is, qui ſe ipſum inter
ficit, ſibi non faciat iniuriam, eoq; ex capite nō
peccet contra iuſtitiam: peccare tn̄ lethaliter
contra charitatem, qua ſe ipſum tenetur dilige
re. Simul etiam peccare poſſe contra alias uir-
tutes, ut contra fortitudinem, ſi ſe ex puſilla-
nimitate interimat.

Addimus in eadem parte concluſionis, ſaltē
nolleitate & inuoluntario mixto. Qm̄ ut aliqs
C pati dicatur iniuriā, qn̄ alius eam infert, id effi
ciendo, qđ de ſe iniuſtū eſt, ſatis eſt nolleitas,
ac inuoluntarium mixtum. Qui namq; uſuras
ſoluit, licèt uoluntariè ſimpliciter eas ſoluat,
pati tn̄ iniuriam dr̄: eò ꝙ nollet eas ſoluere, ſi
uſurarius gratis nellet pecuniam mutuare, &
ob id inuoluntariè mixtè eas ſoluat, quod ſatis
eſt, ut pati quis iniuriam dicatur, qn̄ alius in-
fert, quod de ſe eſt iniuſtū. Similiter qui metu
mortis dat pecuniam latronibus, ne ei mortem
afferant, licèt uoluntariè ſimpliciter eam det,
iniuriam tn̄ pati dr̄ ꝑ eandem rationem. Ter
tia pars concluſionis probatur, qm̄ pati iniu-
riam ſupponit eam inferri iniuſtè: alioquin e-
ſto id, quod infertur, eſſet ex ſe iniuſtum, non
tamen eſſet iniuria, atq; adeò neque, qui id pa-
teretur, diceretur iniuriam pati.

Ad iniuriā ſufficit inuoluntariū mixtum.

D Secunda concluſio. Fieri pōt ut aliquis, quā
tum eſt ex ſe, iniuriam inferat ac peccet, nullo
eam propriè patiēte. Hæc probatur, qm̄ ſi quis
cum fraude & dolo uendere intendat aliquid
ultra iuſtū pretium, & alius ſciens ac prudens
emat aīo liberè donandi exceſsū iuſti prætij,
ſanè is uenditor iniuriam facit quantum eſt ex
ſe, nullus tn̄ eam patitur: qm̄ qui liberè in re
aliqua conſentit, non dicitur pati in ea iniuriā.

2. Concluſ. Iniuria infertur, nullo eam patiente.

In quarto articulo eiuſdē quæſtionis, addit
D. Thomas, eum qui formaliter facit iniuſtum,
iniuriamve infert, peccare ex ſuo genere letha-
liter. Probatur, quoniam infert proximo no-
cumētum iniuſtè, quod cum charitate pugnat,
atque adeo iniuſtitia eſt ex ſuo genere lethale
peccatum. Ex paruitate tamen materiæ, & ex
alijs circunſtantijs poterit aliquando eſſe cul-
pa ſolùm uenialis.

Iniuria ex ſuo genere lethale peccatum.

DI-

DISPVTATIO XII.

De diuiſione iuſtitiæ in commutatiuam & diſtributiuam. Et num vindicatiua iuſtitia inter partes iuſtitiæ ſubiectas ſit connumeranda.

D.Thom.q.61.arcicul.1.3.& 4.

AGendũ eſt conſequenter de partibus iuſtitiæ ſubiectis. Ariſt.5.Eth. cap.2. & cum eo D.Tho.2.2.q.61.arti.1.& Doctores cõmuniter, in duas tãtum ſpecies diuidunt iuſtitiam particularem, nẽpe in commutatiuam, & diſtributiuã. In qua diuiſione magno onere nos leuabũt, quæ 1.p.q.21. artic.1.de his partibus ea occaſione diximus, ut explicaremus, num uel iuſtitia uindicatiua, uel B earum aliqua, in Deo propriè reperiretur, dum uel delicta punit, aut propter Chriſti merita ea condonat, uel præmia pro meritis retribuit, quæ omia eo loco uidenda ſunc.

Iuſtitia in commutatiuã & diſtributiuã diuiditur.

Iuſtitia cõmutatiua & diſtributiua quemadmodum in ratione iuſtitiæ particularis in commune conueniunt, ſic quoq; conueniunt in eo, quòd utraque reſpicit debitum aliquo modo, quatenus per eas redditur alicui quod ſuũ eſt, uel ad quod habet ius, ſaltem ex conditione, quòd in recompenſationem dederit, aut det aliquam rem, uel concedat ius ad aliquid aliud, uc accidit in emptionibus & uenditionibus, cæteriſque contractibus mutuis. Conueniunt præterea, quòd utraque æqualitatem conſtituit: utrũque namque, nempe & reſpicere debitũ aliquo modo, & conſtituere æqualitatem, eis conue- C nit, non quatenus tales iuſtitiæ in ſpecie ſunt, ſed quatenus in ratione iuſtitiæ particularis in genere conueniunt.

In quo conueniunt.

Differunt uero penes diuerſam rationem debiti, quam reſpiciunt, diuerſamque rationem æqualitatis, quam conſtituunt: quę ſanè diuerſa æqualitas ex diuerſa ratione debiti originē habet. Iuſtitia namq; diſtributiua præcisè reſpicit illud debitum, quo aliquid ea ratione alicui debetur, quòd pars ſit communitatis, bonaq; Reipublicæ communia, ſi in ea redundent, diuidendaq; ſint (quod quàm rariſſimè accidic) partib. Reipublicæ debeantur. Cùm enim Reipublica nihil aliud ſit, quàm collectio omnium ſuarum partium, ſane eius bona partium ſunt, in commune tamen ab eis poſſeſſa: quare ſi, quia redundant, diuidenda ſint, per Reipublicæ partes D ſunt diſtribuenda, & unicuique ſua portio debetur. Iuſtitia uerò commutatiua reſpicit quodcunque aliud debitum, quod quouis alio titulo cuique debeatur.

R[illegible] ciunt [illegible] debi[illegible] diuerſas.

Eſt uerò hoc diſcrimen inter has duas rationes debiti. Quòd illud quod primo modo debetur, non debetur partibus omnibus Reipublicæ æqualiter, ſed unicuique pro conditione & gradu, quem habet in Republica. Quo fit, ut non ſolùm, quò pluribus partibus Reſpublica conſtat, eò minus de bonis communibus ſingulis debeatur, ſed etiam ut, exiſtente certo numero partium ipſius, ſingulis non debeatur portio æqualis ſimpliciter, ſed æqualis proportione quadam, ita ſcilicet, ut qualis fuerit proporcio conditionis ac dignitatis cuiuſq; partis ad alteram, talis ſit proportio partis communium

Diſtributiuæ iuſtitiæ debitum inæquale partibus reipublicæ.

A bonorum, quæ ei debetur, ad partem, quæ debetur alteri. Id uerò, quod debetur ſecundo modo, debetur ad æqualitatem, & per commenſurationē ſimpliciter, non quidem mathematicè, ſed moraliter, comparatione eius unde conſurgit obligatio. Vt ſi furatus ſum centum, totidē reſtituere cogor. Si rem emi, pretium illi æquale, iuxta id quod pacti ſumus, debeo reddere Si mea ſponte centum ex liberalitate promiſi, eoque ipſo me debitorem cõſtitui, totidem ſoluere aſtringor. Hãc poſteriorem æqualitatem, ſeu medium, quod iuſtitia commutatiua cõſtituit, appellat Ariſtoteles.5.Ethicorum cap.3.& 4.ſecundùm proportionem arithmeticam: quia eſt ęqualitas inter duas quãtitates. Illam uerò priorem æqualitatem, ſeu medium, quod iuſtitia diſtributiua conſtituit, appellat ſecundùm pro- B portionem geometricam: quia eſt æqualitas, non inter quantitates, ſed inter proportiones, atque adeò eſt proportio proportionum. Vtraque ergo eſt æqualitas, atque adeò proportio; ſed una eſt æqualitas quantitatum, alia uerò eſt æqualitas proportionum.

Mediũ cõmutatiuæ ſecundũ arithmeticã diſtributiuæ ſecũdũ geometricã proportionem.

Aduertendum eſt tamen, per accidens in debito ex iuſtitia commutatiua cerni interdum effigiem quandam debiti ex iuſtitia diſtributiua. Vt ſi tres ineant contractum ſocietatis, &, computatis omnibus, capitale unius excedat in duplo capitale alterius ex reliquis duobus, & rurſus capitale huius excedat in ſex qui altero capitale tertij remanentis, ſanè lucrum in eadem proportione eſt inter eos diuidendum, eſtque ſingulis ex iuſticia commutatiua debitum: eò quòd unuſquiſque cõparet ſibi ius ad lucrum C iuxta proportionem capitalis, quod eo ipſo, quòd comparatum eſt, eſt illi debitum, non ea ratione quaſi bonum commune ſit, & tanquam ſuperfluum ſit per accidens inter partes diuidendum, ſed quòd ineundo ſocietatis contractum, apponẽdoq; tantum capitalis, unuſquiſque efficit ſibi tanquam perſonæ priuatæ debitum, quod ex lucro reſpondet capitali, quod proinde eo ipſo, quòd comparatum eſt, eſt ipſi ad æqualitatem ſimpliciter, ſeu arithmeticam reddendum

Iuxta hactenus dicta in hunc modum poſſumus definire iuſtitiam diſtributiuã. Eſt iuſtitia particularis quæ partibus Reipublicæ id reddit, quod ea ratione eis eſt debitum, quòd bona communia, ſi redundent, diuidendaque ſint partibus Reipublicæ, iuxta Geometricam pro- D portionem ſunt appropriunda. Et quia, id iuxta eam proportionem exequi, poteſtatibus publicis incumbit, affirmat D.Thomas.2.2.quæſt.61. articul.1.ad tertium, uirtutem hanc potiſſimũ reſidere in Reipublicæ rectoribus: in ſubditis uerò ſolùm cerni quatenus eis complacet, contentiq; ſunc ut ea diſtributio eo modo fiat.

Diſtributiuæ definitio.

Iuſtitiam quoque commutatiuam poſſumus etiam definire, eſſe iuſtitiam particularem, quæ unicuique reddit quicquid quouis alio titulo eſt illi debitum.

Commutatiuæ definitio.

Poſſumus breuius definire iuſtitiã diſtributiuam, eſſe iuſtitiam particularem, quæ æqualitatem iuxta proportionem geometricam per ſe conſtituit. Commutatiuam uerò, eſſe iuſtitiam particularem, quę æqualitatem iuxta proportionem arithmeticam per ſe conſtituit.

Vtraq; breuius definitur.

Ex dictis ſatis eſt manifeſtum diſcrimen la-

Iuſtitiæ legalis & di-

Arboti ex diſcrimen cu

tum, quod inter iuſtitiam legalem, & iuſtitiam diſtributiuam interponitur. Iuſtitia nanq; legalis reſpicit commune bonum Reipublicæ ut quam optimè ſe habeat, operaq; omnium aliarum uirtutum in eum finem refert ut diſputatione 1. explicauimus. Iuſtitia uerò diſtributiua reſpicit bonũ ac debitum partibus Reipublicæ de cõmunibus bonis, qua partes Reipublicæ ſunt. Diſerimen verò iuſtitiæ cõmutatiuæ, à legali, & diſtributiua, explicatione non indiget.

Commutatiua ſæpe eſt inter Rempublicam & partem.

Illud etiam ex dictis intelligetur facile, quod D. Thomas 2. 2. quæſt. 61. artic. 4. ad ſecundum adnotauit. Nempe, licèt commutatiua iuſtitia frequentius uerſetur inter partes Reipublicæ inter ſe, uerſari etiam poſſe inter Rẽpublicam & ipſius partem. Sicut enim, ſi Reſpublica mutuo det ciui centum, tenetur ciuis de iuſtitia commutatiua illa Reipublicæ reddere ad æqualitatem arithmeticam: ſic quoque, ſi ciuis Reipublicæ rem aliquam vendat, aut illi locet operas ſuas, vel alium contractum cum ea ineat, tenetur Reſpublica ad arithmeticam æqualitatem ſoluere illi pretium, aut rependere iuxta contractum, quem cum eo inijt. Quicquid enim ciui ex iuſtitia debetur, modo non debeatur tanquam commune bonum redundans, quod inter ciues ſit diuidendum, debetur illi ex iuſtitia commutatiua, ſiue id à priuata perſona, ſiue à Republica debeatur. Quare ex iuſtitia commutatiua debet Reſpublica ijs militibus, quos ad bellum conduxit, ſtipendia, quæ illis promiſit, eſto ciues eius ſint. Ex eademque iuſtitia debet iudicibus, & alijs miniſtris publicis, ſtipendia ipſorum muneribus conſtituta: nec in his iuſtitia diſtributiua interuenit. Imò verò, ut 1. par. loco citato adnotauimus quando Reſpublica ex gratitudine & honeſtate ſolum morali aliquid in præmiũ ſuis ciuibus repẽdit, nihil iuſtitiæ diſtributiuæ interuenit, ſed ſolũ gratitudinis, ac liberalitatis: nõ ſecus acſi idem ſimiliter in peregrinum de ſe bene meritum conferret.

Iuſtitia cõmutatiua & diſtributiua infimæ ſpecies.

D. Thomas 2. 2. quæſt. 61. artic. 3. affirmat, diſtributiuam & commutatiuam iuſtitiam eſſe duas ſpecies infimas, eò quòd neutra habeat differentias per ſe, quibus vlterius diuidatur. Nec refert, quòd ſint multæ vitiorum ſpecies iuſtitiæ commutatiuæ contrariæ, vt furtum, homicidium, adulterium, &c. Vni nanque & eidem virtuti poſſunt multa vitia eſſe contraria, vt liberalitati prodigalitas, & auaritia.

Argumentum.

Buridanus 5. Ethicorum, quæſt. 7. contendit, iuſtitiam diſtributiuã nequaquã diſtingui ſpecie à commutatiua. Ducitur præcipuè hoc ferè argumẽto. Debitum ex vtraque iuſtitia eſt eiuſdem rationis: ergo iuſtitiæ illæ non diſtinguuntur ſpecie. Conſequentia eſt manifeſta. Antecedẽs ſic põt probari. Quĩ ſi poteſtas publica, ad quã ex iuſtitia diſtributiua ſpectat diſtribuere bona Reipubl. non ſeruet eam diſtributionẽ iuſtè, tenetur reſtituere ei, cui abſtulit portionem ſibi debitam, emolumentum totũ quo illum priuauit: ſed actus ea rõne reſtituẽdi, autore D. Tho. 2. 2. q. 62. art. 1. eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ: ergo debitũ ex vtraq; iuſtitia eſt eiuſdẽ rõnis.

Soluitur.

Ad hoc argumentum negandum eſt antecedens. Ad probationem verò, cõceſſa maiori & minori, neganda eſt cõſequentia. Eo nanque ipſo, quòd poteſtas publica cõtra iuſtitiam diſtributiuam priuauit ciuem portione bonorum cõ-

A munium, quæ ipſi debebatur, damnum ei intulit, ac proinde contraxit debitum nouum rependendi illi ex iuſtitia commutatiua, ad æqualitatemque arithmeticam, quantum fuit emolumentum, quo illum iniuſtè priuauit. Verùm de hac re tractatu ſequenti, dum de reſtitutione erit ſermo. Hæc quod attinet ad primum eorum, quæ in hac diſputatione propoſita ſunt.

Iudex ex commutatiua iuſtitia dicit ius.

Quod verò attinet ad 2m, ſciendum eſt. Iudicem, & qui ius dicit in ciuilibus, & qui cauſas tractat criminales, pœnamque iuſtam infligit, ſi præciſè ſpectetur quatenus id præſtat, quod ex officio ſuo præſtare debet, exercere actum iuſtitiæ commutatiuæ. Partes nanque Reipublicæ ob id tributa, & alia ſtipendia ſoluunt, habenteque bona cõmunia deputata, quibus princeps & alij miniſtri publici potiuntur, ut ius dicant,
B ipſosq; defendant, & bono communi Reipublicæ proſpiciant. Quo fit, ut princeps, & alij miniſtri publici, quaſi ex pacto cum Republica, locatas operas ſuas habeant ad hæc omnia exhibenda: eaq; de cauſa non minus ex iuſtitia commutatiua ea præſtent, teneanturque reſarcire damna, quæ niſi ſuum officium præſtiterint, ſequentur, quàm, qui operas ſuas ad alia locatas habent, ex iuſtitia commutatiua eas præſtant, teneanturque reſarcire dãna, quæ, ſi ea non præſtiterint, fuerint ſecuta. Illud præterea eſt ſciendum, iudicẽ, cũ in ciuibus ius dicit, alia quoq; rõne actum iuſtitię cõmutatiuæ exercere, nempe, quatenus cooperatur vt vnus ex ſubditis iuſtitiã cõmutatiuã cũ altero ſeruet, ac exerceat.

Solum ergo ſupereſt expẽdamus, an iuſtitia vindicatiua, quatenus pars læſa, aut Reſpubli-
C ca, competentem vindictam pro delicto ac iniuria exigit atque aſſumit, iudexque & alij miniſtri publici pro ſuo munere ad id cooperantur, iuſtam pęnam infligentes, pars ſit iuſtitiæ particulari ſubiecta, ſub iuſtitia commutatiua contenta, an non. Ad quod paucis dicendum eſt. Iuſtitiam vindicatiuam eſſe quidem valde affinem iuſtitiæ commutatiuæ, ad eamque reduci, quatenus ad æqualitatem ſecundum proportionem arithmeticam pœnam exigit ac imponit pro delicti, iniuriæque quantitate; nihilominus deficere à perfecta ratione iuſtitiæ, quatenus pœna, quæ pro iniuria & delicto ſumitur, damnum illatum non reſarcit, ſed ſolum patitur reus, quantum iuſtum eſt ipſum pro delicto pati, cum tamen dãnum integrum perſeueret. Quia ergo deficit à perfecta ratione iuſtitiæ, ſa-
D nè nec ſub iuſtitia commutatiua comprehenditur, nec inter partes iuſtitiæ particulari ſubiectas, computatur, ſed ſolum inter partes iuſtitiæ potentiales: eaque de cauſa de ea diſſeruit D. Thomas. 2. 2. q. 108.

Iuſtitia vindicatiua cõmutatiuæ affinis pars que eſt iuſtitiæ potẽtialis.

DISPVTATIO XIII.

Vtrum iuſtum ſit ſimpliciter idem, quod contrapaſſum.

D. Thom. quæſt 61. artic. 4.

QVæſtio hæc excitatur à D. Thom. 2. 2. q. 61. art. 4. cum Ariſtotele. 5. Ethico. cap. 5. propter Pithagoricos, qui aſſerebant, iuſtũ poſitum eſſe in cõtrapaſſione, ſeu in repaſſione, ita. ſ. vt vnuſquiſq;

id pateretur, quod intulit. Vt ſi oculum eruit, aut dentem extraxit, oculus ab eo eruetetur, aut dens extraheretur: quæ pœna talionis conſueuit appellari. Eandem ſententiam referente Ariſtotele loco citato, Rhadamantus iudex Cretenſium integerrimus approbauit. Pro rei ſolutione obſeruat D. Thomas, cum paſſio in re morali violentiam quandam importet, tunc proprie dici, quando aliquis inuoluntariè quippiam ſuſtinet, ut quando detrimentum iniuſtus recipit in propria perſona, quod propiſſimè dicitur paſſio, aut in re alia ad ſe pertinente. Quando verò ſponte permutat vnum pro alio, nec paſſionis nec repaſſionis propriè nomē meretur: tametſi Ariſtoteles, extenſo vocabulo, cōtra paſſionis ſeu repaſſionis nomine inuoluntarijs quoq; cōmutationibus loco citato vtatur.

Talionis pœna quæ.

A

1. Concluſ. Hoc ita conſtituto, prima concluſio eſt. In diſtributiua iuſtitia non cernitur repaſſio. Probatur, quoniam in ea non habetur ratio, vt cuius tantum de bono communi recipiat, quantum contulit. Ello enim nihil bono communi contulerit, particeps eſſe debet communium bonorum, quando, quia redundant, diſtribuuntur in rer ciues. Hinc conſtat, ſi iuſtum ſumatur, vt ſuo ambitu commutatiuum & diſtributiuum complectitur, non eſſe idem, quod repaſſum.

B

2. Concluſ. Secunda concluſio. In commutatiua iuſtitia non ſemper cerneretur iuſtū, ſi pateretur quis idem, quod intulit. Atq; in hac concluſione corrigit Ariſtoteles Pithagoricorum & Rhadamāti ſententiam. Eam probat, quoniam de homine plebeo, qui Regem percuſſiſſet, non ſumeretur vindicta æqualis delicto & iniuriæ, ſi ſimili modo percuteretur: ſed longè acerbius eſſet puniendus, vt pœna æquaret culpam: eò quòd ex qualitate perſonæ offenſæ ac offendentis accreſcat, aut decreſcat culpa. Econtrario autem, ſi Rex hominem aliquem ex infima plebe iniuſtè percuteret, æqnum non eſſet, vt ſimilem per cuſſionē in pœnam ſuſtineret: eò quòd pœna ex qualitate perſonæ longo interuallo excederet culpam. Hac eadem ratione, qui aliquid eſſet furatus, non puniretur ad æqualitatem, ſi ſolum cogeretur reddere, quod eſſet furatus; aut tantumdem, perinde ac ſi illud mutuo aut commodato accepiſſet: ſed propter iniuriam, tum proximo, tum Reipublicæ illatam, atque in medicinam, vt tam ipſe, quàm cæteri, pœnæ timore in officio contineantur, longè grauiori pœna mulctari debet. Itaque penſata vndique quātitate delicti, ac dāni illati, penſataq; quātitate pœnæ ex qualitate perſonæ, quæ eam dēt ſuſtinere, & ex cæteris circunſtātijs, infligēda eſt pœna, q̄ arbitrio prudentis delicto cōmenſuretur.

C

D

3. Concluſ. Tertia concluſio. In commutationibus non ſeruabitur iuſtum, ſi vnuſquiſque artifex pro opificio alterius, quo ipſe indiget, reddat opificium ſuæ artis, quo alius ſimiliter indigeat. Vt ſi faber domorum reddat ſutori domum pro calceo: ſed penſandus eſt valor cuiuſque rei, cuius nummus (vt Ariſtoteles loco citato ait) conſtitutus eſt menſura & quaſi fideiuſſor, quòd dum ad æqualitatem reddetur, alij artifices reddent viciſſim opificia ſua ijs, qui eis indiguerint, commutationeſq; ad æqualitatem, quoad valorem, faciendæ ſunt, vt ſint iuſtæ; ſiue res pro rebus commutentur, & quando vna aliam excedit in ualore, compenſetur exceſſus pecunia, aut redditis pro vna multis rebus; ſiue res pro pecunia commutentur, ut in emptione & venditione fit.

4. Concluſ. Quarta concluſio. Si repaſſum, aut contra paſſum, fiat ad æqualitatem, quoad latitudinem iniuriæ, pœnæ, valoris, &c. vt duabus concluſionibus præcedentibus fieri debere eſt explicatum, idē eſt iuſtum commutatiuum, quod contrapaſſum, vt ex eiſdem concluſionibus, eſt manifeſtum.

DE IVSTITIA commutatiua circa bona externa.

Tractatus Secundus.

Explanata tractatu præcedente iuſtitia particulari in genere, & eius ambitu per diuiſiones poſitas explicato, deinceps differendū nobis eſt de partibus illius. Et primò de iuſtitia commutatiua. Tres verò tractatus ſequentes, vt in principio huius de iuſtitia operis diximus, diſtinguimus penes materias, circa quas iuſtitia commutatiua verſatur. Licèt autem, ſi ad materiæ dignitatem attendas, naturæ ordo poſtularet, vt tractatus hic, non ſecundus, ſed quartus eſſet ordine; eò quòd bona externa bonis corporis, honoris, famæ, ac ſpiritualibus ſint longè inferiora: quia tamen, quæ in hoc tractatu dicenda ſunt, lucem dicendis in ſequentibus tractatibus afferent, doctrinæ ordo poſtulauit, vt de iuſtitia commutatiua circa bona externa hunc ſecundum inſtitueremus tractatum. Primo autem loco de iure & dominio rerum in genere, nec non de partibus, quibus dominium quaſi integratur ac perficitur, tanquam de fundamentis, quæ iacienda ſunt, diſſeremus.

DISPVTATIO I.

Quis ſit ius ad præſens inſtitutum ſpectans.

Prætermiſſis alijs iuris acceptionibus tractatu præcedente diſputat. 2. explicatis, vna quædam, quam ex parte ibi tetigimus, diſputationiq; vniuerſæ de iuſtitia apprimè conducit, eſt nobis hoc loco, ut rei natura patietur, diffinienda, pauloque accuratius explicanda. Nec video poſſe ius in ea acceptione aliter commodius definiri, quàm ſi dicamus. Eſt facultas aliquid faciendi, ſiue obtinendi, aut in eo inſiſtendi, vel aliquo alio modo ſe habendi, cui ſi, ſine legitima cauſa, contraueniatur, iniuria fit eam habenti. Quo fit, ut ius in hac acceptione ſit quaſi menſura iniuriæ: quantum enim ei, ſine legitima cauſa, contrauenitur & præiudicatur, tantum fit iniuriæ. Iuris definitio.

Explicemus partes definitionis, ut res hæc paulatim dilucidior fiat. Ac ſanè nonnullæ earum ſolū indigent exemplorum exhibitione. Facultas, quam ex natura rei habet vnuſquiſq; ad utendum rebus ſuis, ut ad comedendū proprium cibum, ad induendā propriā ueſtem, ad decerpenda ex arboribus ſuis poma, ad ambulā

dum

dum in propria domo, aut in uia publica eſt ius de quo modo loquimur: quoniam eſt facultas horum unumquodque efficiendi, cui ſi contrauениatur, eum, cuius eſt, abſque legitima cauſa, ab executione cuiuſuis eorum prohibendo, fit illi iniuria. Facultas item alicuius obtinendi, quod ſibi debetur, aut quia ſuum eſt, ut ſi illud commodauit, uel aliquis illud furto ab ipſo arripuit, aut eſto non ſit ſuum, ei tamen titulo emptionis, mutui, uel quouis alio debetur, eſt ius, de quo modo loquimur: quoniam eſt facultas id obtinendi, cui ſi, ſine legitima cauſa, contraueniatur, illud ei non exhibendo, fit illi iniuria. Item facultas uniuſcuiuſque inſiſtendi, aut perſiſtendi in poſſeſſione rerum ſuarum, eſt ius, quod nunc tractamus: quoniam ſi, ſine legitima cauſa, illi contraueniatur, per expulſionem illius à poſſeſſione, infertur eidem iniuria. Facultas præterea, quam unuſquiſq; ex natura rei habet, ut recipiat quicquid gratis ex ſuaq; liberalitate quicunq; alius uoluerit tribuere, eſt ius, de quo modo loquimur: quoniam ſi quis, ſine legitima cauſa, illi contraueniat, uel arcendo eum mendacijs, ui aut aliqua alia ratione ne id accipiat, uel ui, mendacijs aut fraudibus donatorem, aut teſtatorem arcendo aut cohibendo ne illud idem illi dono det aut in teſtamento relinquat, iniurius illi eſt: & idcirco tenetur damnū eidem reſtituere. Propter hoc & ſimilia alia exempla, appoſuimus in definitione uerba illa, aut aliquo alio modo ſe habendi.

Additum eſt in definitione, cui ſi, ſine legitima cauſa, cōtraueniatur, iniuria fit eam habenti. Quoniam contrauenire ex legitima cauſa facultati, quam ad aliquid prædictorum aliquis ex natura rei alioquin habeat, nec facit ut facultas illa in ſe ſpectata non ſit, ius, de quo loquimur, nec in eo fit ulla iniuria eam habenti. V.g. facultas, quam is, qui rem depoſuit, habet, ut ea ſibi reddatur, ſanè ius eſt, de quo loquimur: quòd autem ſuperueniente furia & periculo, quòd, ſi illi reddatur, ſe ipſum, aut alium interficiat, ei non reddatur, ac proinde facultati, quā alioquin ad id habet, illa de cauſa contraueniatur, nec tollit facultatem illam in ſe ſpectatam eſſe ius illius, nec fit illi iniuria: eò quòd legitima de cauſa facultati illi contraueniatur. Facultas item, quam unuſquiſq; habet, ut de ſuis bonis comedat & ueſtiat, quæ uoluerit, ius etiam eſt huius loci: quòd autem in bonum Reipublicæ ciues interdum prohibeantur tali uel tali genere ueſtium, aut ciborum uti, ne ſumptus immoderati fiant ac uitia creſcant, homineſque præ delitijs molleſcant, nec tollit quominus facultas illa in ſe ſpectata ius ſit de quo loquitur, nec ulla fit iniuria ciuibus eam facultatē habētibus: quandoquidem per publicas poteſtates, legitimaque de cauſa fiat: quibus multa alia potuiſſent exempla adiungi ſed ſcripta ſufficiant.

Per eandem partem definitionis reijciuntur à ratione iuris facultates, quibus, quacunque ratione contraueniatur, nulla habentibus eas facultates iniuria infertur: cuiuſmodi ſunt facultates rerum omnium ratione & libero arbitrio ſuapte natura carentium, ut brutorum ad paſtum, & ad utendum proprijs membris, lapidum ad deſcendendum deorſum, & cæteræ aliæ. Cùm enim eiuſmodi res eo ipſo, quòd libero arbitrio prædıtæ non ſint, iniuriæ nō ſint capaces, ſanè ut in eo, quòd earum facultatibus

A quacunque ratione contraueniatur, nulla eis fit iniuria; ſic nec facultates illæ iuris rationem habent. Quia tamen homo facultatem habet paſcendi pecora ſua in agris ſuis, aut in agris communibus ad paſtum pecorum ciuium deputatis, facultatiq; illa iuris rationem habet, ſanè qui tali facultati contraueniret, pecora alicuius ſine legitima cauſa à ſimili paſtu prohibendo, iniuriam faceret, non quidem pecoribus, ſed illorū domino, teneretur q; illi reſtituere dānū, quod ea de cauſa accepiſſet. Tales etiam ſunt facultates, ſeu potius poteſtates, per liberum arbitriū ad furandum, adulterādum, detrahendum, &c. Vt enim in contrauentione, ne ſimilia fiant, non fit iniuria habentibus eas facultates: ſic nec illæ iuris rationem habent.

Illud circa eandem partem definitionis admonuerim, non dici contraueniri iuri alicuius ex eo, quòd ius ab eo auferatur, ſed ex eo, quòd iure in eo perſiſtente, contra ius illius fiat. Vnde ſi quis a procuratore ſuo ius auferat, quod ad tempus illi conceſſerat, non dicitur contrauenire iuri illius: Qui tamen durante iure in procuratore, contra ius illius faceret, diceretur iuri illius contrauenire, iniuriamque illi facere,

Quòd ſi quis petat, quid nam ſit ius, ſeu facultas hactenus explicata. Reſpondeo, non eſſe aliud, quàm habitudinem, ſeu relationem perſonæ, à qua habetur, ad id, ad quod eſt talis facultas.

Ius habitudo, ad quod eſt facultas.

Sunt deinde nonnulla animaduertenda, ut ius à nobis definitum amplius intelligatur. Primum eſt. Quempiam habere ius ad aliquid, & pati iniuriam, nequaquā inter ſe pugnare: quin potius, pati quempiam iniuriam, ſupponere, illum habere ius ad aliquid. Ius quippe, ut dictū eſt, eſt quaſi menſura iniuriæ, in eoq; ratio iniuriæ eſt poſita, quòd ſine legitima cauſa contraueniatur iuri quod quis habet. Facere autē iniuriam, aduerſatur iuſtitiæ eo quòd iniuriam facere, iurive alicuius ſine legitima cauſa contrauenire, ſit in iniuſtitiam, ſiue omiſſionis, ſiue commiſſionis peccato, incidere: iuſtitia autem & iniuſtitia inter ſe opponuntur.

Secundum eſt. Non ſemper eum, qui exequitur id, ad quod habet ius, exercere actum iuſtitiæ; tametſi is, qui ſine legitima cauſa contrauenit iuri alterius, ſemper, ut dictum eſt, in iniuſtitiam incidat, Verbi gratia, qui ueſcitur cibo ſuo, induitque ſe ueſtibus ſuis, actum exercet, ad quem habet ius, diciturque proinde uti iure ſuo: non tamen exercet actum iuſtitiæ: eo quòd iuſtitia ſit ad alterum; is uerò eiuſmodi actibus nequaquā alterum reſpiciat. Qui tamen, ſine legitima cauſa, contraueniret illi iuri, prohibendo ne ille eiuſmodi actus exerceret, iniuſtitiam committeret.

DISPVTATIO II.

De diſcrimine inter ius ad rem & ius in re.

DVplex ius diſtinguitur, nempe in re, & ad rem; & vtriuſque cognitio eſt ualde neceſſaria ad plurima in uniuerſa de iuſtitia tractatione intelligenda. Quo circa, quid utrumque ſit, pluribus erit nobis hoc loco explicandum.

Ius in re, tenui meo iudicio, non aliter poteſt commodius definiri, quam ſi dicamus. Eſt

Iuris in re definitio.

ius

ius circa rem aliquam, ad quod res ipſa deuincta eſt. Ius uerò ad rem, Eſt ius circa rem aliquam, ad quod res ipſa nondum eſt deuincta. Porrò rem deuinctam, aut non deuinctã eſſe iuri quod circa illam habetur, multum pendet ex iuris humani, poſitiuive diſpoſitione, vt in explicatione harum definitionum fiet manifeſtũ.

Iuris ad rē definitio.

Quia verò nihil magis nobis eſt deuinctum, quàm id, cuius ſumus domini, iura, quæ circa res quarum ſumus domini habemus, earundemmet rerum comparatione, in primis ac præcipuè appellantur iura in re. Vt ius, quod quiſque habet ad vtendum ac fruendum re ſua, ad illam diſtrahendam, & alenandam, imò & ad poſſeſſionem illius cõparandam, quando poſſeſſionem amiſit, eſt ius in re comparatione ipſiuſmet rei licèt non comparatione poſſeſſionis illius, quæ nondum exiſtit. Etenim res illa ad cu- B iuſcunque manis & poſſeſſionem deueniat, ſemper eſt deuincta iuribus illis omnibus, quæ dominus circa illam habet, ac proinde domino conceditur realis actio, quam rei vendicationem iura appellant, ut de manu cuiuſcunque, tanquam legitimus dominus, illam ſibi vendicet, & in conſequentiam conceditur illi poſſeſſio, tanquam eo ipſo ſibi debita; & conceditur vſus & fruitio, ac quodcunque aliud ius, quod in illa habet, niſi contractu aliquo, aut alia ratione illud alienauerit, aut ad tempus ſit impeditum. Si enim rem ſuã in emphyteuſim alteri tradidit (aforamento vocant Luſitani, atque etiam prazo) quoniam per huiuſmodi contractum, vſum, & fruitionem rei illius a ſe abdicauit, & in emphyteutã (hoc eſt, in eum, cui rem in emphyteuſim tradidit) tranſtulit, retento ſi- C bi dominio eiuſdem rei directo, non conceditur illi vſus & fruitio, interim dum contractus emphyteuticus perſeuerat. Si quis item veſtem, aut aliam rem in pignus tradidit, non conceditur illi vſus illius, donec pretium, ad cuius aſſecurationem pignus traditum eſt, ſoluat.

Dictum eſt, iura, quæ circa res, quarum ſumus domini, habemus, eſſe iura in re earundemmet rerum comparatione: quoniam aliquando comparatione earum rerum, ad quæ ſunt iura, non ſortiuntur rationem iuris in re, ſed iuris ad rem. V.g. ſi quis deiectus fuit à poſſeſſione rei ſuæ, eamq́ue amiſit, licèt ius quod habet vt ſibi poſſeſſio reſtituatur, ſit ius in re comparatione rei ad quam poſſidendam habet ius, eò quòd res ipſa ad id ſit ex natura rei deuincta & obligata, & idcirco ad cuiuſcunque manus perue- D niat, ſecum fert eſſe ita deuinctam; nihilominus comparatione poſſeſſionis, ad quam habendam eſt illud ius, quia nondum exiſtitit, idq́ue, quod non exiſtit, non poteſt eſſe deuinctum, non dicitur habere ius in re, ſed ad rem. Eodem modo ius, quod quis habet ad fruendum re ſua, hoc eſt, ad percipiendum ex ea fructus, eſt ius in re, ſi conferatur cum re, cuius fructus debet percipere; eò quòd illa ad id ipſi ſit deuincta: ſi tamen conferatur cum eis fructibus, quos percipiendos ius habet, qui iam exiſtant, habet etiã ius in re; quia eo ipſo, quòd fructus exiſtunt, dominium eorum comparat: ſi verò cum eis, qui nondum exiſtunt, ſolum habet ius ad rem, hoc eſt, ad illos percipiendos, ſi extiterint: non verò ius in re, eo quòd in re, quæ nondum exiſtit, nequeat eſſe ius, quaſi

A ad illud ſit res iam deuincta.

Ceterum vt hoc diſcrimen inter ius in re, & ius ad rem paulatim innoteſcat, ſciendum eſt. Ad comparãdum dominiũ, atq; adeò ius in re, nec ſatis eſſe rem, cuius dominium ſumus comparaturi, exiſtere, vt de ſe eſt notiſſimum; nec inſuper habere titulum aptum ad transferendum dominiũ, qualis eſſet legitima emptio, vel donatio, aut alius ſimilis; ſed vlterius requiri, eandem rem eſſe nobis traditã genere aliquo traditionum, quas inferius, dum de poſſeſſione erit ſermo, exponemus ad poſſeſſionem comparandam requiri omnino, ac ſufficere. Ita habetur. l. traditionibus. C. de pactis, Cuius hæc ſunt uerba. Traditionibus, & vſucapionib. dominia rerum non nudis pactis transferuntur. Idem fuſius habetur, Inſtituta de rerũ diuiſione. §. Per B traditionem, & quatuor ſequentibus, affirmatq́ue communis Doctorum ſententia, quam inter alios refert & ſequitur Antonius Gomez. tomo 1. variarum Reſolutionum. cap. 2. numer. 1. & tomo 2. cap. 15. ad finem. Hinc eſt, quòd ſi quis rem aliquam alicui vendat, nec tamen ei tradat, emptor ſolum comparet ius ad illam rem, eſto pretium ſoluerit; non verò ius in re ac dominium: quoniam hæc ante traditionum rei emptæ nõ cõparantur. Vnde vlterius efficitur, quòd ſi idẽ venditor eandem rẽ ſimul vendat, & tradat alicui alteri, ſecundus emptor, nihil priore uenditione impediente, comparet dominium illius, nec eam teneatur tradere poſteà priori emptori. Ita habetur expreſſe. l. quoties. C. de rei vẽdicatione, & libro quarto. Ordinationum huius Luſitaniæ Regni. titu. 28. & l. 50. C titul. 5. part. 5. legum Caſtellæ. Vide alia iura & Doctores quos citat Couarru. 2. variar. Reſolut. capit. 19. Ratio huius rei hæc eſt, quoniam res illa, per ſolum titulum emptionis, deuincta non erat priori emptori, qui nondum ius in illa cõparauerat, ſed ſolum habebat ius ad illam, vt ſcilicet venditor eam ſibi traderet, traditioneq; efficeret eam illius. Quia itaque obligatio non erat rei, ſed venditoris: & per venditionẽ ſecundam, ſubſecuta traditione, facta eſt ſecundi emptoris; non conceditur primo emptori actio realis in rem, quæ alterius eſt effecta, ſed perſonalis in uenditorem, vt ipſi perſoluat quantum ei intererat, venditionem firmam eſſe, perduciq́ue ad ad vltimum effectum. In quibus autem euentibus comparetur dominium per titulum ante traditionem, diſputatione ſequenti expli- D cabitur.

Dominiũ non comparatur ſolo titulo ſine traditione.

Sciendum eſt deinde, Inſtituta de rebus corporalibus & incorporalibus. §. vnico, diſtingui duo genera rerum, corporales ſcilicet, & incorporales. Corporales dicũtur; quæ tangi poſſunt, vt veſtis, domus, aurum, argentum, & cæteræ ſimiles res. Incorporales verò dicuntur, iura ad aliquid. Licèt enim ius ſæpe numero ſit ad aliquid corporale, ipſum tamen ius in ſe, quia tangi nequit, ſed intellectu percipitur, corporale appellatur. Exemplo eſſe poteſt illud, quod ibidem affertur, hæreditas nempe, ſeu ius ad bona defuncti, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato quis illis ſuccedat. Antequam enim hæres hæreditatẽ adeat, hoc eſt, illam acceptet, profiteàturve velle ſe eſſe hæredem, habet ius ad rem comparatione bonorum defuncti: eo verò ipſo, ꝙ illam adit, cõparat eorum dominiũ ut

Corporales, & incorporales res quæ.

diſputatione

Hæreditas quid.

diſputatione ſequenti oſtendemus. Ius ergo illud, quod ad bona defuncti habet, & a quo hæres denominatur, eſt quod appellatur hæreditas eo loco, computaturque inter res incorporales: tametſi interdú bona ipſa defuncti hæreditas etiam appellentur. Connumeratur etiam eodem loco inter res incorporales vſusfructus, ideſt, ius fruendi re alterius, & vſus, ideſt ius vtendi tantum re alterius. Præterea connumerantur ea iura in prædia, tam vrbana, quam ruſtica aliorum, quibus, vt inferius oſtendetur, reſpondent ſeruitutes ex parte eorundem prædiorū. V. g. ius viæ per agrum alienum, ius mittendi ſtillicidium alicuius domus ſuper alienam domum, aut aream, & ſimilia alia de quibus inferius erit ſermo. Ac demum vniuerſim connumerantur quæcunque alia iura, quæ ex quacunque alia obligatione oriuntur. Addere ēt poſſumus beneficium Eccleſiaſticum, hoc eſt, ius ad percipiendum decimas ac reditus, ratione officij, munerisque Eccleſiaſtici, atque ad exequendum omnia, quæ ad munus illud ſpectant. B Commendam, ideſt, ius ad recipiendos eos reditus Eccleſiaſticos, qui vnicuique cōmendæ ſunt deputati. Cathedram, ideſt, ius ad docendum, recipiendumque ſtipendium ei muneri pręſcriptū. Ius patronatus, ideſt, ius ad eligendum & præſentandum ad beneficiū Eccleſiaſticum, & ſimilia alia.

Incorporalium quando ius in re, & ad rē cōparatur.

Sicut autem rerum corporalium interdú cōparatur ſolum ius ad rem, interdum verò ius in re: ſic etiam rerum incorporalium. Regulariter autem ante traditionem, actumve, qui ad poſſeſſionem eiuſmodi rerum comparandā ſufficiat, juxta ea q̄ dicenē dū de poſſeſsione erit ſermo, eſto adſit legitimus titulus, nō comparatur ius earum in re, ſed ius ad rem. Vnde ſi quis donet, aut vendat alteri vſumfructum, ant aliud ius in C prædio ſuo, cui iuri ſeruitus in eo prædio reſpōdeat, & ante traditionem ſeu actū, quo ille poſſeſſionem illius iuris accipiat, dominus prædij vendat, & tradat idem prædium alteri, nullo interpoſito pacto, vt emptor teneatur permittere, & concedere ius, quod vēditor illi alteri donauerat aut vendiderat, ſanè emptor, cui facta fuerit traditio prædij, ad nihil tenetur ei, cui prius fuerat venditum aut donatum ius illud: eo quod ſolum comparauerit ius ad rem. Secus autem eſſet, ſi præter titulū emptionis, aut donationis, interueniſſet traditio illius iuris: tūc enim, quia primus emptor, aut donatarius, cōparaſſet ius in re, antequam ſecunda venditio D fieret, vtique ad cuiuſcunque manus prædium illud deueniſſet, cum eo onere & obligatione reali tranſiſſet. Ita colligitur apertè ex l. ſi ſub vna. §. ſi quis viam. ff. de verborum obligat. cuius hæc ſunt verba. Si quis viam ad fundum ſuū dari ſtipulatus fuerit: poſtea fundū, partemve eius ante conſtitutam ſeruitutem alienauerit, euaneſcit ſtipulatio. Ex quibus verbis patet, ſtipulationem, titulumve ad ſeruitutem, non eſſe ſatis, vt conſtituta cenſeatur, comparatumque ſit ius in re, niſi traditio ſit ſubſequuta. Quia ergo ex ſola ſtipulatione nondum erat ius in re, neque actiuum, ex parte fundi, in cuius vtilitatem ſeruitus erat promiſſa, neque paſsiuum, ex parte alterius fundi in quo erat promiſſa, ſed ſolum erat obligatio perſonalis conſtituendi eā ſeruitutem, inter eum, qui eam promiſerat, &

A illum, cui eam promiſerat: ius autem & obligatio perſonalis, nec tranſit cum fundo, in cuius vtilitatē debetur, neque cum fundo, in quo debetur; inde eſt, quod ſi fundus, in cuius vtilitatem ſeruitus fuerat promiſſa, vendatur, ius ſeruitutis illius non trāſeat in emptorem (niſi fortè venditor, ſimul dum fundum vendidit, ius illud perſonale, quod ad illam ſeruitutem habebat, ceſsit, ſaltem per clauſulam illam generalem, quam tabelliones in inſtrumentis publicis ſolent apponere, nempe, quod ceſsit omne ius reale vel perſonale competens ſibi in tali re) & maiori cum ratione ſi vēdatur, & tradatur fundus, in quo talis ſeruitus fuerat promiſſa, obligatio concedendi eam non tranſeat in emptorem. Idem colligitur ex. l. pluribus. §. ſi placeat. ff. eodem titulo, & ex l. pro parte. ff. de ſeruitutibus. Quando ergo. l. eorum. ff. de damno infecto, dicitur, fructuarium habere ius in re in fundo, cuius eſt vſufructuarius, intelligendum ſanè eſt, de fructuario, qui nō habet ſolum titulum, B ſed cui facta eſt traditio, ex eo quòd gratia tradendi illi poſſeſsionem miſſus fuerit in fundū, cuius eſt conſtitutus fructuarius, vel quòd dominus fundi, ſciens & prudens, eum vti & frui fundo paſſus eſt (vtrumuis enim horum, inter alia, ſufficit ad comparandam poſſeſsioné vſusfructus, vt habetur. l. 3. verſicul. dare. ff. de vſufructu) non verò antequam facta ſit ei traditio vſusfructus: neque enim ante traditionem, eſto ius habeat ad rem, eſt ſimpliciter vſufructuarius. Si placet, lege apud Antonium Gomez. 3. tomo uariarum reſolutionum c. 15. num. 20. & 21. alia iura, & communem Doctorum ſententiam, quam circa hæc omnia refert ac ſequitur.

Dixi ſuperius, ad comparandum ius in re circa res incorporales præter titulum eſſe regulariter neceſſariam traditionem: quoniam aliq̄-C do id non eſt neceſſarium, quando ſcilicet id peculiariter iure aliquo ſancitum eſt. Hac ratione ad comparandum ius in re in beneficio Eccleſiaſtico, illudq́ue efficiendum ſuum, neceſſaria non eſt traditio, ſed ſatis eſt præcedat collatio, & ſequatur acceptatio, ratave habeatur collatio: eo enim ipſo, quod acceptatur, ratave habetur collatio, efficitur acceptantis, comparatque proinde ius in re; cum tamen ante acceptationem ſolùm habeter ius ad rem. Ita habetur capit. ſi tibi abſenti. de præbendis lib. 6. Ad poſſeſsionem tamen beneficij, neceſſaria eſt traditio & quaſi apprehenſio illius, interuentu D alicuius actus. Vt per ſeſsionem in cathedra Epiſcopali, aut in ſede Canonicali, & per alios actus conſuetos, accipitur poſſeſsio Epiſcopatus, Canonicatus, aliorumque beneficiorum Eccleſiaſticorum.

Ius in re cōparatur beneficij ſola collatione & acceptatione.

Poſſeſſio apprehenſionem requirit.

Quando item res aliquæ incorporales tranſeunt in aliquem iure hæreditario, ut ius patronatus, aut ſeruitutes aliquæ, uel quid ſimile, ſtatim hæres, adita hæreditate, comparat ius in re comparatione illorum. Quando item in ſingulari legatur res aliqua incorporalis alicui, ut ſeruitus, aut fundus cui ſeruitus debetur, ſtatim ac hæres adit hæreditatem, comparat legatarius ius in re in huiuſmodi rebus incorporalibus. Imò iuris fictione, eo ipſo, quod hæres adit hæreditatem, cenſetur legatarius cōparaſſe ius in re in eiuſmodi rebus incorporalibus ſibi legatis. Hæc omnia,

Idem, hæreditate adita, in rebus hæreditatis & in legatis in ſingulari.

nia, præter multa alia iura quæ d[illegible]putatione ſequenti adducemus, colliguntur ex l. ſi partē. §. ſi per fundum. ff. quemadmodum [illegible] uirutes amittātur. Lege iura & doctores, quæ Antonius Gomez. 2. tomo variar. re[illegible] lut. c. 12. n. 8. refert, & ſequitur. Verum autem rerum i[illegible]oraliū comparetē dom[illegible], dicemus di[illegible]pu[illegible]one ſequēti.

Idem in pignore & hypotheca.

Q[illegible] [illegible]m res aliq[illegible]a [illegible] p[illegible] traditur, aut [illegible]o h[illegible] ç[illegible]bij[illegible]itur, ſiue pa[illegible]one inter de[illegible] [illegible]edi[illegible] rem, [illegible] [illegible]poſitione [illegible]atur, [illegible] etiam ſi[illegible] hypotheca tacita [illegible], ſi[illegible] expr[illegible]ſſa, ſiue uniuer[illegible]is omnium bonorum, ſiue particularis quorundam, quæ ſpeciatim deſignentur, creditor q[illegible]idem comparat ius in re, ut de eiuſmodi bonis ſibi ſoluatur debitum, quando aliunde non fuerit unde ſoluatur: vnde ad quemcunque bona i[illegible]la tranſeant, cum illo onere reali ac obligatione tranſeunt.

Aſſertum hoc ex eo eſt manifeſtum, quod ad nih[illegible] aliud pignoris aut hypothecæ contractus fueri[illegible] ad[illegible]u[illegible]tus ac inſtitutus, niſi ad concedēdum ius in re in pignore & hypotheca ad ſecuritatem debiti. Præter innumera verò alia iura, confirmari poteſt idem aſſertum ex. l. eorum. ff. de damno infecto, iuncta l. quid de credi[illegible]ore, eodem titulo, ubi habetur, creditorem habere ius in re, & ſermo eſt de creditore cu[illegible] pi[illegible]nus aut hypotheca conſtitutum eſt. Intereſt autem inter pignus & hypothecam, quòd (vt habetur. §. item ſeruiana, uerſicu. inter pignus, Inſtit. de actionibus) pignoris appellatione eam propriè rem contineri dicimus, quæ ſimul etiam traditur creditori, maximè ſi mobilis ſit. At eā quæ ſine traditione, nuda conuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione contineri diximus. Comparatur verò ius in re comparatione eius rei, quæ in pignus aut hypothecam conſtituitur ſola pactione aut iuris diſpoſitione abſq; alia traditione, ut ex verbis proximè relatis cōſtat. Et multò apertius ex. l. 1. ff. de pignoratitia actione, cuius hæc ſunt verba. Pignus contrahitur, non ſolum traditione, ſed etiam nuda cōuentione etſi non traditum eſt: Porrò in ea lege pignus impropriè & latè vſurpatur, ut hypotecam etiam ſ[illegible]o ambitu complectitur.

Pignoris & hypothecæ diſcrimen.

Ius in re cōparat fiſcus à die commiſſi delicti, bonorū ipſo iure illi addictorum.

Ius præterea, quod fiſcus à die commiſſi delicti comparat in bona hæretici, aut cuiuſuis alterius, cuius bona pro crimine aliquo ſint ipſo iure fiſco addicta vel proſcripta, e[illegible] ius in re ante vllam eorundem bonorum traditionem, eaque de cauſa ad quemcunque quocunque titulo tranſeant, onus illud ſecum deferunt, ut fiſco debeantur.

Ius ad rem eſt cenſendum quod non cōſtat eſſe in re.

Pro huiuſce autem rei faciliori intel[illegible]igentia præ[illegible]poteſt hæc regula generalis. Quando ex dominio, aut diſpoſitione al[illegible]ius [illegible]is, nō conſtat, ius, quod qui[illegible] ante traditionem comparatione alicuius rei [illegible], eſſe iu[illegible] in re, cenſendum eſt illud eſſ[illegible] dumtaxat ius ad rem. Quando autem an[illegible]e rei traditionē ius in re legis alicuius diſpoſitione concedatur, ex ijs, quæ dicenda ſunt in progreſſu operis, liquidò conſtabit. Porrò iuri ei, qui ius in re habet, conceditur actionem realem comparatione rei, quæ tali iuri eſt deuincta, ad cuiuſcunque manus res illa perueniat, reciprocāturque hæc duo, habet ius in re, & conceditur illi actio realis. Ei verò, qui ſolum habet ius ad rem, ſola actio perſonalis iure conceditur.

Iuri in re, realis, iuri ad rem, perſonalis actio reſpondet.

DISPVTATIO III.

Dominium quid, et quotuplex ſit.

CONſti[illegible]uto quid ſit i[illegible], q[illegible]d item ius in re, & ad rem, gradum faciamus ad explicand[illegible] dom[illegible]ium, quod [illegible]nu[illegible]tè pat[illegible], non ſolum quam ius in comm[illegible] ſed [illegible]m[illegible]am ius in r[illegible], ut ex di[illegible]s di[illegible] e [illegible]eden[illegible] [illegible]acilè e[illegible] manifeſtum. B[illegible] ſi qui[illegible]. §. d[illegible] ff [illegible]tia. n. 4. ff. de acquire[illegible]da poſſeſſione [illegible] h[illegible] modum definit dominium [illegible] ius perfectè di[illegible]ponendi de re corporali, niſi le[illegible] prohibeantur. Hanc definitionem amplectuntur communiter iuriſperiti, quos Antonius Gomez. ad. l. 4[illegible] Tauri. n. 5. refert, ac ſequitur: tametſi iura, quæ in illius confirmationem i[illegible]le accumular[illegible] parum ad rem faciant. Hæc autem Bartoli defi[illegible]io multò magis probatur, quàm i[illegible]la alia, quam tradit Sotus. 4. de iuſtitia. q. 1. a[illegible]. nempe, eſt propria cui[illegible]ſque facultas, & [illegible]n rem quam habet, qu[illegible]m in ſuum ipſi[illegible] commodum v[illegible]urpare poteſt quocunque vſu lege permiſſo. Lic[illegible]t enim idem ſit vtriuſque ſenſus, compē[illegible]ioſior ſanè, & fortè cautior, eſt Barto[illegible]i definiti[illegible].

Dominij definitio.

Cæterùm [illegible]n ea pro[illegible]enere ponitur [illegible] [illegible] dominium & pleraque alia iura co[illegible]ut. Per partem illam, perfe[illegible]e diſponēdi d[illegible] re, hoc eſt, omni modo, & propria autoritat[illegible] [illegible] in proprium, ſiue in alienum commodum ea vtendo, & ſiue eam diſtrahendo aut conſumendo, ſiue reſeruando, reijciuntur omnia iura, quæ vel omnino non ſunt domini[illegible]m, vel non ſunt integrū & perfectum do[illegible], quo[illegible] ſolum hoc loco definitur. eo enim cogni[illegible]o [illegible] erat in[illegible]ige re dominia minus perfect[illegible]a, quæ quaſi partes integri & perfec[illegible] dominij [illegible]unt. Cuiuſmod[illegible] [illegible]unt, directum dominiū, quod proprietarius habet in rem tradita in emphyteuſim, & vtile emphyteutæ. Inter al[illegible]a iura reijcitur etiam, quod quis procuratori aut amico concederet diſponendi de re al[illegible]qua quoc[illegible]q; modo vellet: quia enim non [illegible]opria autorit[illegible]te poſſet procurator, aut a[illegible] de tali re [illegible]iſponere, non ce[illegible]eretur habere ius perfectè diſpone[illegible] de re illa, quale ad dominium eſt neceſſarium.

Dominium directum, & vtile.

Addit Bartolus partem i[illegible]am corporali: quoniam cenſet rerum incorporalium, hoc eſt, iurium, eſſe non poſſe dominium propriè & preſſe, ſed quaſi dominium; neq; poſſeſſionem, ſed quaſi poſſeſſionem. Attamen, ſaltem latius ſum pto dominio, ut de directo & de vtili etiam dicitur, concedi poteſt, iurium, vt beneficiorū, cathedræ, &c. quando de illis habetur ius in re, haberi dominium. Et ita conſueuimus dicere, hunc vel illum eſſe dominum huius beneficij, aut cathedræ. Et c. ſi tibi abſenti de præbēd. lib. 6. dicitur, per acc[illegible]tationem benefici[illegible]a collata comparari ius in re, ita vt dici valeat ſuum, id eſt, ipſius acceptantis. Multò autem frequentius dicere conſueuimus, eiuſmodi iurium cōparatam, aut nō comparatam eſſe poſſeſſionē. Illud etiam admonuerim, Bartolum nec negare, nec iure ab illo negari poſſe, Deum propriſſimè eſſe dominum angelorum: qui tamen ſunt omnino corporeæ molis expertes.

Dominium latè ad incorporalia ſe extēdit.

Addit vltimo partem illam, niſi lege prohibeatur: q[illegible] quaſi alligari ac impediri ius aliqd, ne in actum prodeat, & ſi prodierit, ne factum

teneat,

A teneat, quod aliquando iura iuſta de cauſa efficiunt, non tollit dominium, & ius perfectè diſponendi: ſed illud ligat quoad actum. Vnde ſicut aliquem propter amentiam ſomnũ, uel infantiam, non poſſe diſponere de re ſua, non tollit quin ſit illius dominus; eo quòd in ſe habeat verum ius diſponendi de illa, tametſi impeditũ quoad actum propter defectum vſus rationis: ſic vi alicuius legis, aut mandato principis, iuſta de cauſa impediri ne in actum prodeat, &, ſi prodierit, ne factum nim habeat, non tollit quominus ille legitimus integerque ſit illius rei dominus. Aliud quippe eſt, partem iuris quaſi integrantis dominium ab vno auferri, & conferri alteri, ut ſit quando uni legatur dominium agri, & alteri uſusfructus, aut quando retento dominio directo, ager traditur in emphyteuſim: aliud verò, nulla parte iuris in alium tranſlata, impediri quemquam ab vſu talis iuris: primum nanq; in cauſa eſt, ut aliquis non ſit integrè & perfectè dominus, boc eſt, pleno iure, ut B habetur.l.Generaliter.ff.qui à quibus. & l.ſi ita ſtipulatus (quæ eſt 126. in eo titulo.) §. Titius. ff.de verb.obligationibus: ſecundum uerò non tollit quempiam eſſe perfectè dominium, ſed ſolùm ligat illi ius in totum aut in parte. Quòd ergo pupillus alienare nequeat bona ſua vſque ad tempus à patre aut à iure præfinitũ, non tollit quominus ſit legitimus eorum dominus, iuxta illud Pauli ad Gala.4. Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo; cum ſit dominus omnium: ſed ſnb tutoribus & actoribus eſt uſque ad præfinitum tempus à patre.

Maioratus dominus eſt bonorũ uinculatorum.

Quod item bona aliqua uinculata ſint, atque adeò alienari prohibita, ut ſunt bona maioratus, non tollit quominus is, ad qnem jure hæreditario perueniunt, verus integerque ſit illorũ dominus: eo quòd nullum ius, nullaue pars integri dominij, ſit ab eo ablata, & translata in a- C lium, ſed ſolum ſit alligata quoad actum alienãdi, conſtituendique grauamen quodcunque in eiuſmodi bonis, quominus cum eodem omnino iure, atque æquè libera ad ſucceſſorem tranſeant. Quarè ſicut princeps quando à parte aliqua eorum bonorum ſoluit uinculum, permittitque illam alienari, nihil dominij confert primogenito; q iure hæreditario illa poſſidet, ſed ſolum reſoluit vinculnm, quo dominium eorũ bonorum, quoad actum alienandi, erat alligatum: ita quando annuens petitioni alicuius, bona eiuſdem uinculo primogenituræ alligat, legeve pnblica id fieri permittit, nullum domi- D nium auſert, ſed ſolùm ligatius alienandi, actũque illius irritũ facit. Quare audiendi non ſunt multi, quos Pinellus ad l.1. C. de bonis maternis.n.5.& Molina lib.1.de primog.cap.19. referunt, quibuſque ſubſcribit Antooius à Gama, part.1.deciſionom Luſitanatum, deciſione 350. n.1.quatenus affirmant, poſſeſſotes maioratuũ non eſſe veros dominos, ſed ſolum uſufructuarios bonorum maioratuum. Quin potins cũ eiſdem Pinello & Molina, cum Couarr.t.libt.variar.reſolut.c.15.n.14.Anton.Gom.ad legem 4. Tauri.n.76.& pleriſque alijs quos citant, dicendum eſt, eſſe legitimos, atque integros dominos: id, tum præter hactenus dicta, tum etiam qnia bona illa dominum habent, nec alius deſignabitur, quàm poſſeſſor maioratus, confirmari poteſt, ex.l.Generaliter.verſi. ſub cõditione. ff.qui & à quibus, cuius hæc ſunt verba. Sub cõditione ſeruus legatus, pendente conditione, pleno iure hæredis eſt, ſed nullã libertatem ab eo conſequi poteſt, ne legatario iniuria fieret, ſi ſcilicet impleretur conditio ad eumq; eo ipſo pertineret. Conſtat ergo, aliquem ea de cauſa alienare non poſſe rem aliquam, quòd aduenien te morte poſſeſſoris, aut impleta aliqua conditione, res illa tranſitura ſit in dominiũ alterius, non tollere, quominus ante mortẽ, aut ante impletam conditionem, is, qui illã poſſidet, ſit verus perfectuſque dominus illius. Idem probant text.in l.non ideò.ff.de rei vendicatione, & alia iura, quæ commemorati doctores citant.

Dubium eſt hoc loco, an dominium formaliter & eſſentialiter ſit ius, ita ut ius ſit genus cõparatione dominij; an verò relatio dominij ſit quippiam antecedens ſacultatem, iuſve perfectè diſponendi de re, cuius ſumus domini, quaſi dominij definitio deſcriptiua ſit, tradita p effectum propriũ dominij. Et quamuis metaphy- B ſica hæc non multũ ad rem moralem conferat, communiterqne dici conſueuerit, ius eſſe uerũ genus dominij: contrariũ mihi uidetur verius.

Ius non eſt intrinſecũ, ſed dominij naturã conſequit.

Primò, quoniam rectè dicimus, quia Petrus eſt dominus huius rei, habet ſacultatem perfectè de illa diſponendi: è contrario uerò non rectè dicimus, quia habet ſacultatem perfectè diſponendi de hac te, eſt dominus illius; ſicut etiam non rectè dicimus, quia habet facultatem ridẽdi eſt hõ; ergo facultas, ſeu ius perſectè diſponendi, eſt effectus dominij, non ſecus ac facultas ridendi eſt effectus hominis. Secundo, qm̃ eſſe ſuum, ſeu proprium alicuius, uidetnr correlatiuum domini: dominus enim eſt, qui habet aliquid ſunm ſimpliciter: ꝙ ſi id ſit alius hõ, appellatur ſeruus, qui telatiuè dicitut ad ſerui dominum; ſuum autem ſimpliciter, ſiue id ſit alius C homo, ſiue quæcunqne alia res, eſt correlatiuũ adæquatum domini in commune: cùm ergo eſſe ſuum, ꝙ correlatiuum eſt domini, & obiectũ iuris, ſacultatiſve ad utendum re, ſiue ſua eà ſit, ſiue aliena (quod correlatiuum eſt iuris) ſiot lõgè diuerſa, efficitur, ut ius & dominiũ non ſint idẽ formaliter, ſed relatio iuris relationẽ dominij ea rõne conſequatur, ꝙ idcirco unuſquiſq; facultatem habeat non ſolum utendi, ſed ẽt diſponendi perfectè de re aliqua, ꝙ illa ſit ſua, ipſeq; dñs ſit illius. Tertio, poteſt quis conferre procuratoti ſuo, aut amico in bonũ amici ius, tum ad utendum re ſua oĩbus modis, quibus ip- D ſe uti poteſt, tum etiam ad illam alienandum, & conſumendũ, retento ſibi dominio, interim dum tem non conſumit aut alienat: ergo ius ad utendum re aliqua, & ad illam alienandum, & conſnmendum, diſtinctum quid eſt à dominio, quod in eo præeiſe eſt poſitum, quòd res ſit ſua ſimpliciter. Confirmatur, quoniam ius ad utendum re aliqua, & ius ad eam alienandum ſunt iura diſtincta, poteſtque unus & idem habere multa iura circa unam & eandem rem pro diuerſitate obiectorum, ad quæ ſunt ea iura: ſed ratio dominij circa unam rem eſt vnica & ſimpliciſſima: ergo ratio iuris ad perfectè utendum, & diſponendum de re aliqua diuerſa eſt à ratione dominij. Quartò eo ipſo quòd res aliqua ſimpliciter eſt alicuius, illeque proinde eſt dominus illius, ex natura rei habet his plenum & integtum ius circa illam, niſi fortè

A res illa deuincta ad eum accederet iure aliquo in re, iuxta ea quæ diſpuratione præcedente dicta ſunt: ſed (vt ex emphyteutico contractu eſt manifeſtum) poteſt is abdicare à ſe totum ius ea utendi, & fruendi, eamque adminiſtrandi, & conferre illud alteri, retenta proprietate, hoc eſt, retinendo rem illam eſſe ſuam ſimpliciter, ut antea erat, quod iuris interpretes appellant dominium directum: ergo domininm & iura ad vtendum & diſponendum de re, quæ ſublatis impedimentis ex natura rei dominium conſequuntur, diſtincta inter ſe ſunt.

Dominium directum quid.

Vt autem explicemus quot modis dominiũ vſurpetur, & in qua acceptione ſit à nobis definitum, ſciendum eſt. Conradũ in prioribus quæſtionibus de contractibus, Maiorem in 4. d. 15. q. 10. & nõnullos alios, Gerſonem de poteſtat. Eccleſ. conſideratione 13. & de uita ſpirituali B lect. 3. ſecutos, affirmare. Ius non aliud eſſe, quã facultatem quãcunque ad rem quamuis: dominiumque eum iure recurrere, eſſeque nõ ſolum in beſtijs, vt in equo ad paſtum ſumendum, ſed etiam in rebus cognitione carentibus, ut in aſtris ad illuminandum, in elementis ad conſiſtendum in ſuis proprijs locis, &c. Diuidunt præterea ius & domininm tam latè ſumptum, in dominium beatificum, originale, imò & in dominium damnatorum, & in nonnulla alia membra, quæ nec referre eſt neceſſe. Ex dictis autem diſputatione 1. conſtat, nec ius, nec dominium rebus mente minimè præditis, quæ eo ipſo iniuriæ capacia non ſunt, vlla ratione poſſe conuenire. Quæ namque ſuorum actuum dominium non habent, multò minus aliarum rerum poterunt dominium habere. Quòd ſi aliquando dominari, aut prædominari dicuntur, C ut de aſtris & elementis dici conſueuit, ſermo eſt metaphoricus, quo vis aut exceſſus eorum ſuper alia ſignificatur. Ex dictis quoque, tã hac, quàm præcedente diſputatione, ſatis eſt manifeſtum, dominium longè minus latè patere, q̃ ius. Præterea, quis dicat, ius, quod filius habet, vt à patre alatur, & quod ſubditus habet ut à prælato dirigatur, & doceatur, & quod uxor habet comparatione uiri, eſſe dominium. Imò neque lus omne ſuperiorum in inferiores rationem habet dominij. Eiuſmodi eſt illud, quod prælatus habet in ſubditos, aut magiſter in diſcipulos ad illos docendos & puniẽdos: tametſi dominij nomen interdum ad ſuperiores aliquos, qui neque iuriſdictionis dominiũ, de quo ſtatim erit ſermo, re uera babẽt propter eorum D eminentiam aliquam ſuper ſubditos, extendatur quo pacto Geneſ. 3. mulieri dicitur, Sub uiri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui.

Ius & dominium in intellectu nõ præditis minimè conuenit.

Conradus & alij nituntur probare, dominiũ tam latè patere, ac ius. Quoniam ſi quis rapiat filium à patre, aut uxorem à marito, committit furtum: cùm ergo furtum ſit cõtrectatio rei alienæ inuito domino; fit, ut pater dominus ſit filij, & maritus uxoris. Ad hoc argumentum in primis negandum eſt, id eſſe propriè furtum; eſt enim ſpecies alia iniuriæ coniuncta cum dãno proximi: unuſquiſque autem tenetur non ſolum ceſſare ab iniuria, reſtituendo patri filium, & uxorem marito, ſed etiam reſarcite illi damnum, in quibuſcunqne illius bonis illi ea de cauſa ſubſecutum. Dicendum eſt deinde, nomine domini, in definitione ſurti, intelligi, non ſolũ

Argumentum.

Soluitur.

A uerum dominum, ſed etiam eum, ad quem res quocunqne modo pertinet. Vnde ſi à depoſitario iniuſtè & occultè accipiatur depoſitũ, aut ueſtis ab eo, qui illam habet commodatam, committitur furtum, eſto neuter illorum ſit uerus dominus rei ita ab ipſis ablatæ.

Prætermiſſa ergo horum Doctorum opinione, dicendum eſt, cum Couar. regula peccatum part. 2. §. 9. n. 8. conſonè ad Bart. l. 1. §. per banc. ff. de rei uendic. & ad alios, triplicem eſſe dominij ſpeciem, nempe dominium iuriſdictionis, dominium locorum, ſeu rerum pertinentium ad uniuerſitatem iure uniuerſitatis, & dominium particulare, quod unuſquiſque ſuper res ſuas habet, aut quod uniuerſitas ſeu communitas aliqua non ſecus habet, ac ſi eſſet perſona particularis.

Dominium triplex.

B Dominium iuriſdictionis, ſi temporale, ſeu ſeculare ſit, ad eos ſolum ſpectat, quibus iuriſdictio in ſubditos, protectioque eorum ita incumbit, ut ſubditi uaſalli eorum dicantur: non uerò ad alios, qui nomine, atque præſcripto illorum iuriſdictionem protectionemque exercent. Tale autem horum hominum dominium poſitum eſt dumtaxat, in iure eos gubernandi, iudicandi, & protegendi, ac defendendi, nec non in iure accipiendi ab eis emolumenta, quæ ea de cauſa ipſis debentur. Seu potiùs dominiũ eorum in eo ſitum eſt, quòd Reſpublica aut cõmunitas ſit eorum propriè quoad hæc omnia iura in eam & in partes illius exercenda.

Dominium iuriſdictionis ad quos pertineat, & in quo ſit poſitum.

Non eſt uerò abſurdũ eiuſmodi dominiũ ad duos, aut ad plures pertinere ſimul ordine quodam comparatione unius, & eiuſdem commu- C nitatis, nempe ad unum immediatè, & ad aliũ aut alios mediatè. Vt dominium iuriſdictionis alicuius oppidi, aut ciuitatis, pertinere poterit immediatè ad Ducem aliquem, Marchionem, aut Comitem: mediatè uerò ad regem. Quòd ſi Rex ille, quoad iuriſdictionem, ſubiectus ſit Imperatori, aut alicui Regi alteri potentiori, tunc demum adhuc mediatiùs una cum toto regno, ad talem imperatorem aut potentiorẽ Regem pertinebit. Hac de cauſa iuriſperiti dominium illud iuriſdictionis, ꝙ modo explicato ad multos ſpectat, diuidunt in altum, ſeu ſuperius, & mediatius, & in baſſum, id eſt, immediatũ, aut immediatius cõparatione alterius ſuperioris, q̃ mediatius in eandẽ cõmunitatẽ habeat dñium.

Ad plures ordine quodam poteſt pertinere.

Dixi paulò ſuperius, dominiũ iuriſdictionis, ſi temporale ſeu ſeculare ſit, &c. qm̃ ſpiritualis D iuriſdictio ſummi Pontificis in totã Eccleſiã, Patriarcharũ, Metropolitanorũ, & Epiſcoporũ, ordine quodã in uarias Eccleſiæ partes, alia ſpecies eſt dominij iuriſdictionis cõtra diuiſa à dominio tpali: q̃ licèt dñij noĩe non ſoleat appellari, ſuo tamen modo rationem dominij iuriſdictionis habet, a Xp̃o miniſtris Eccleſiæ collati.

Dominium iuriſdictionis Eccleſiaſticæ, ſpecies alia à ſeculari.

Domininm locorum, ſeu rerum pertinentiũ ad uniuerſitatẽ iure uniuerſitatis, eſt dominiũ, non quidem iuriſdictionis, ſed proprietatis cõparatione eorum locorũ aut rerũ, quæ ita ſunt uniuerſitatis ꝓpriæ, ut ad ſingulorũ uſum ſint deputatæ. Eiuſmodi ſunt prata oppidi aut ciuitatis alicuius deputata ad paſtũ pecorũ eorũ, qui illius ſunt loci. Syluæ itẽ ad ligna ſcindẽda ſimiliter deputatæ, & alia eiuſmodi. Porrò eiuſmodi res & loca, nõ ſolum ſunt ipſius oppidi, aut ciuitatis, ſed etiam domini, qui urbi aut op

Dominium vniuerſitatis quid.

pido

pldo iure dominatur, idq; in ſuo otdine & gradu. Atque ita poteſt, pro ratione ſui gradus in populo aut ciuitate, eis uti ſine aliorum præiudicio, plura pecora, quàm alij, ſi ea hēat, ibi paſcendo, & pluta ligna, ſi eis indigeat, ſcindendo: idque non ſolum ſi immediarum dominiū iuriſdictionis in eo oppido aut ciuitate habeat, ſed etiam ſi habeat mediatum dumtaxat.

Dominium particulare.

Dominium particulare, quòd unuſquiſqne in res ſuas habet, eſt ſimiliter dominium, nō iuriſdictionis, ſed proprietatis, & adeò notum, ut explicatione non egeat. Dicimus autem, communitatem aliquam poſſe ſimile dominium in rem aliquam habere: quoniam ſi ciuitas aut oppidum, vel vineam, vel domum, aut quippiam aliud habeat, non quidem iu vſum ſingulorum, ſed ut reditus ad publicos ſumptus deſeruiant, ſane perinde communitas rem illā poſſidebit, dominiumq; illius habebit, atq; vnus quiuis de populo dominiū habet ſuarū rerum priuatarū.

Dominij diuiſio.

Ex dictis conſtat, dominium diuidi poſſe, in dominium iuriſdictionis, & dominium proprietatis. Quam diuiſionem innuit Seneca. 7. de beneficijs dum dixit, omnia regem imperio poſſidere, ſingulos dominio. Rurſus dominium iuriſdictionis diuidi poſſe, in eccleſiaſticum, & ſeculare. Et dominium proptietatis in duo membra explicata.

Dominium plenum, et non plenū.

Dominium item, præſertim proprietatis, diuiditur rurſus in plenum, & non plenum. Duplici autem ex capite poteſt euenire ut dominium aliquod ſit non plenū. Vno, quia licèt ex parte obiecti, ſeu rei cuius quis dicitur eſſe dominus, ſit integrum, quia eſt cum iure ad omnem vſum & diſpoſitionem de re illa, habet tamen comparticipem in toto eo iure ac dominio. Vt quando aliqui adierunt hæreditatem inter eos diuidendam ipſis relictam, aut emerunt & acceperunt aliquid, vt inter eos ipſos diuideretur, nōdumque facta eſt diuiſio. Altero (vt colligitur apertè ex l. ſi ita ſtipulatus. 126. §. Titius. ff. de verborum obligationibus, & ex l. Generaliter. ff. qui & à quibus) poteſt euenire ex parte obiecti, quia ſcilicet, qui dominus eſt rei alicuius, non habet integrum ius in illa, ſed pars vna iuris pertinet ad vnum, & alia ad alium. Vt quādo ad vnnm pertinet proprietas, & ad alium vſusfructus vnius & eiuſdem rei.

Dominium directum, & vtile.

Sumpto dominio nō pleno hoc ſecundo modo, ſubdiuiditur à iuriſperitis, in dominium directum, & vtile. Dominium proprietatis ſine uſufructu, appellant dominium ditectum. Vſumfructū uerò (hoc eſt, ius vtendi & fruēdi re aliena ſalua ipſius ſubſtantia, ut habetur Inſtit. de vſufructu in principio) appellant dominium utile, quale eſt in nudo uſufructuario, in emphyteuta, & ſeudatario, qui, ut in ſequentibus uidebimus, plus aliquid iuris habent in re aliena, quàm merus uſufructuarius.

Diuiſionem hanc dominij non pleni, in directum & utile, tradit Bart. l. ſi quis ui. §. differentia, a n. 5. ff. de acquirenda poſſeſſione. Quòd autem id rei, quod ad aliquem pertinet, dū alius eiuſdem rei habet uſumfructum, proprietas appelletur, conſtat ex §. Titius, citato, & Inſtitu. de uſufructu. §. vſufructus, atque ex l. 3. ff. de uſufructu, cuius hæc ſunt uerba. Ne in uniuerſim inutiles eſſent proprietates, ſemper abſcedente uſufructu, placuit certis modis extingui uſum-

A fructum, & ad proprietatem reuerti. Quòd autem is, ad quem proprietas rei pertinet, dominus illius dicatur, apertè patet ex §. Titius citato, & Inſtituta de uſufructu in principio, & §. 1. omneſque id confitentur. Hac de cauſa Bartolus diuiſiouem propoſitam confirmat, oſtendens uſufructuarium eſſe dominum eius rei, cuius alius habet proprietatem, ex l. poſſeſſores. C. de ſundis patrimonialibus. lib. 11. quæ emphyteutam appellat dominum agri, emphyteutici: cum tamen dominus non ſit proprietatis, ſed ſolum uſusfructus. Idem poſſet probare ex l. 4. ff. de uſufructu, cuius hæc ſunt uerba. Vſusfructus in multis caſibus pars dominiū eſt.

Sunt qui uelint emphyteutam, feudatarium, & maiori cum rōne merum uſufructuariū, non habere dominium rei cuius ptoprietas eſt apud B alium, ſed eum ſolnm appellandum eſſe dominum rei, cuius eſt proprietas. Conſonat. l. 1. ff. ſi ager uectigalis, cuius hæc ſunt uerba. Qni in perpetuum fundum fruendum conduxerunt à municipibns, quamuis non efficianrur domini, tn̄ placuit competere eis in rem actionem aduerſus quemuis poſſeſſorem, ſed & aduerſus ipſos municipes. Ecce lex illa aptè negat uſufructuarium eſſe dominum. Gloſſa tamen Accurſij eo loco exponit, de dominio directo. Conſonant pretereà. l. 1. ff. de uſufructu, & Inſtinianus Inſtit. eodem titulo in principio, dum uſumfructū definiunt, eſſe ius alienis rebus utendi & fruendi ſalua rerum ſubſtantia: cùm enim res illas alienas appellent, cenſent non eſſe nſufructuarij, atque adeò nſufructuarium illarum dominium non habere. Aluarus Valaſcus de Inre Em C phyteutico quæſt. 13. ad textū in. l. peſſeſſores, reſpondet. Ibi non eſſe ſermonem de quocunq; emphyteuta, ſed de emphyteuta in agris patrimonialibus, qnos Luſitani, reguēgos appellāt: hi autem erant, de quibus lib. 2. Luſitanarum ordinationum tit. 7. §. ultimo habetur ſermo, qui pleno iute, hoc eſt, quoad proprietatem & nſūfructum, erant eorum agrorum domini, cum ſolo onere quotannis ſoluendi canonem, certamen penſioné, quales multi ſunt in Luſitania. Ad quædā ēt alia iura nititur reſpondere. Et nihilominus cenſet, recedendū nō eſſe à cōmuni diuiſione poſt Bartolū recepta, à qua neq; ego recedendum arbitror, tametſi ſemper confitendū ſit, proprietariū magis propriè, ac pręcipuè eſſe dominū rei, quàm uſufructuariū, eaq; rōne iura aliqua ſolū proptietarium appellare domi-D niū, dominio præcipuo ac ſimpliciter, quale eſt directū, ut exponit Accurſius: cùm tn̄ quædam alia iura nſufructuarium appellent ēt domintū, dominio minus præcipuo, quale eſt vtile. Itaq; qn̄ dominiū eſt non plenū, res eſt utriuſq; uſufructuarij quidē, quoad ius utendi & fruendi: proprietarij uerò, quoad ius eā alienādi, & quo ad alia iura, nempe ut certo tēpore uſusfructus ad proprietatē redeat, & ut emphyteuta ſoluat illi canonē, & quoad quædam alia, quæ, dū de cōtractu emphyteutico erit ſetmo, explicabūt.

Vſufructuarius dominus minus præcipuè ē dicendus.

Illud admonuerim, cùm parū pro nihilo reputetur, nullū aliud ius in re efficere, ut proprietarius non dicatur pleno iure dominus illius, præter uſumfructum, perpetuū præſertim, qualis eſt in emphyteuta, ſeudatario, ac ſuperficiario perpetuis. Quare eſſe rem hypothecæ ſubiectam, nel habere in ſe ſeruitutem, aut cen-

ſum, non efficit quominus proprietarius pleno iure dominus illius dicatur: tametſi pleniore iure eſſet illius dominus, ſi res illa omnino eſſet libera, nulliue alteri obligata.

His ita conſtitutis, dicendum eſt. In definitione dominij ſolum dominium proprietatis plenum ex vtroque capite explicato fuiſſe definitum. Solus enim is, qui ex vtroque capite habet dominium plenum, poteſt de re perfectè diſponere, cuius eſt dominus. Cognito autem quid ſit dominium plenum, facile erat intelligere, quod eſſet dominium non plenum, ex quocunque capite eueniret, vt non eſſet plenum.

Ad dominium regulariter, præter titulū, neceſſaria traditio.

Illud hoc loco repetendum eſt, quod diſputatione præcedente, explicantes ius in re, tradidimus. Nempe, ad comparandum dominium de re aliqua, ſiue illud plenum ſit, ſiue non plenum, pręter titulum, neceſſariam regulariter eſſe traditionem, ſeu apprehenſionem, qualis ibi dicta eſt. B Ita habetur l. traditionibus. C. de pactis. §. per traditionē, & quatuor alijs ſequentibus, Inſtituta de rerū diuiſione, & alijs iuribus, quæ Couar. 2. variar. reſolut. cap. 19. nu. citat.

Excipitur primo Eccleſia, dominiū ante traditionē quando cōparat.

Excipiuntur tamen ſequentes caſus. Primus eſt, quando Eccleſijs, monaſterijs, hoſpitalibus, & alijs quibuſdam pijs locis, ciuitatibus, vel in redemptionem captiuorum, hæreditas aliqua, legatum, aut fideicommiſſum eſt relictum, vel donationis titulo aliquid eis datum, aut etiam venditum eſt. Tunc enim ſtatim abſque vlla traditione tranſit in eis dominium. Ita habetur l. vt inter diuinum. C. de ſacroſanctis Eccleſijs. Quare ſi idem vendatur & tradatur ſecundo emptori, inualida eſt talis venditio.

C Quia vero quemadmodum lege conſtitui poteſt, vt ſolo titulo abſque vlla traditione dominium transferatur: ſic quoque princeps, cuius eſt leges condere, eo ipſo, quòd abſque traditione velit ſolo titulo dominium ſuarum rerum in alterum transferre, re vera illud in eum transferet, voluerunt plurimi, quos Couar. cap. 19. citato. nume. 3. refert, eo ipſo, quòd princeps dono aliquid dat, aut contractum venditionis, vel alium ſimilem cum aliquo celebrat, transferre in eum dominium, abſque vlla traditione eo quòd præſumendum ſit eam eſſe principis voluntatem.

Princeps an ſine traditione dominiū trāſferat.

Placet tamen magis opinio Couaruuiæ in eo loco, & paucorum aliorum, nempe in contractibus non transferri dominium, niſi de voluntate principis aliunde conſtet. D Potius quippe præſumendum eſt, velle contrahere, vt alij contrahunt: præſertim cum id in ipſius commodum vergat. Secus eſt de donationibus & priuilegijs, in quibus præſumendū eſt eam eſſe principis uoluntatem. Quod confirmatur ex cap. Si tibi abſenti. de præb. li. 6. vbi definitur, collationem beneficij ſufficere ad tranſlationem dominij, iuriſue in re, abſq; alia traditione, eo ipſo, quòd collatio acceptatur, quando autem titulo oneroſo aliquid conceſſum alicui eſſet abſque traditione, & poſteà ex ignorantia, aut obliuione donaretur alteri, præſumendum non eſt, voluntatem principis eſſe, ut hic dominiū conſequatur, & præferatur illi alteri: quoniam id abſque iniuſtitia & peccato velle non poteſt.

Secundò. Hæreditate adita, dominiū comparat hæres ante traditionem: ſecus de poſſeſſione.

Secundus eſt, in hærede, ſiue is ex teſtamento, ſiue ab inteſtato ſuccedat in bonis defuncti: continuò namque ac hæreditatem adit, comparat dominium illius abſq; vlla talium bonorum

A traditione & apprehenſione, vt patet ex l. Cum hęredes. ff. de acquirend. poſſeſſ. cuius hæc ſunt verba. Cum hæredes inſtituti ſumus adita hæreditate, omnia quidem iura ad nos tranſeunt: poſſeſſio autem niſi naturaliter comprehenſa ſit, ad nos non pertinet. Ex his verbis cōſtat, ad ſolam poſſeſſionem hæreditatis comparandam neceſſariam eſſe traditionem ſeu apprehenſionem: ius verò in re ac dominium bonorum hæreditatis comparari ſtatim adita hæreditate. Idem patet. ff. de acquirenda hæreditate per totum, & affirmat communis doctorum ſententia, quam referunt, ac ſequuntur Couar. de teſtam. cap. Raynuntius. §. 10. nu. 6. & Anto. Gom. 1. tom. uariar. reſol. c. 2. nu. 1. illud obiter admonuerim, de iure quidem communi, atq; in hoc Luſitaniæ regno, & in regno Caſtellæ, hæredem non prius comparare poſſeſſionem hæreditatis, quam illam apprehendat, ut habent iura citata.

Ius Galiæ, & Italiæ.

B In regno autem Galliæ, & in multis loci Italiæ, poſſeſſio bonorum defuncti peculiari lege eorum regnorum, tranſit ad hæredem una cum dominio abſq; aliqua apprehenſione, eo ipſo, quòd hæreditatem adit, ut multi, quos Couar. 3. uariar. reſol. cap. 5. à. nu. 6. & Molina. 3. libro de primogenijs cap. 12. a. n. 6. referunt, affirmant.

Aditio hæreditatis quid.

Porrò hæreditas tunc adiri dicitur, cum hæres eam acceptat, profiteturq; ſe uelle eſſe hæredem, ut habetur Inſtit. de hęredum qualitate. §. vltimo.

Iacere quādo dicatur.

Medio autem tempore, à morte uidelicet eius, in cuius bonis ſuccedere debet, uſq; ad hęreditatis aditionem, hęreditas jacere dicitur: eo quòd bona illa careant domino, quippe cum prior dominus mortuus ſit: is C uerò, qui in eorum dominio ſuccedere debet, uſque ad aditionem hæreditatis habeat ſolum ius ad rem. Ratio autem, ob quam iura ſtatuerunt, ut hæres, ante aditam ſua libera uoluntate hæreditatem, dominium bonorum defuncti non compararet, hæc fuit. Quoniam ſimul conſtituerunt, ut eo ipſo, quòd hæres eſſe uellet, & dominium bonorum defuncti compararet, teneretur ad omnia debita defuncti, aliquando etiam ultra uires hæreditatis, nempe ſi hæres, ſine inuentarij cōfectione, eſſe uellet, ut alio in loco dicendum eſt: rationi autem erat conſonum, ut dominium, emolumentumq; hæreditatis, nō prius haberet, q̄ ſua libera uolūtate, profitendo ſe uelle eſſe hæredē, tantū onus ſubiret.

Tertiò. Legati in ſingulari cōparatur dominiū adita hæreditate.

D Tertius eſt, quādo aliquid deſignatum in ſingulari, ut talis fundus, aut talis ſeruus, aut aliqua alia res certa & determinata in ſingulari, legatur alicui. Tūc enim legatarius, hoc eſt, is, cui legatum relinquitur, comparat dominium illius abſque aliqua traditione eo ipſo, quòd hęres adit hæreditatem, eſto legatarius ignoret, & hæreditatem eſſe aditam, & ſibi eſſe relictū tale legatū. Imò, iuris fictione, eo ipſo, ꝙ hęres hæreditatem adit, cenſetur dominium rei legatæ tranſijſſe in lagatarium à puncto mortis teſtatoris. Ita colligitur ex l. à Titio. ff. de furtis, ex l. ſi tibi hō §. cū ſeruus. ff. de legatis primo, affirmatq; glo. utrobiq;, & ex uarijs alijs iurib⁹, idē aſſerit cōmunis ſentētia, q̄ referūt & ſequūtur Couar. de teſtis c. Raynaldus. §. 1. n. 1. & Antonius Gomez. 1. tomo uariar. reſol. cap. 19. n. 7.

Secus de legato rei nō deſignatę in ſingulari

Quando uerò legatur alicui aliquid, certum quidem in quantitate, ſed incertum in indiuiduo, ut ꝙ dentur alicui tot mēſuræ tritici uini,

aut

aut olei, aut certa pecuniæ ſumma, vel aliud ſimile incertum in ſingulari, licèt adita hæreditate non comparet dominium illius, eò quòd incertum ſit, conceditur tamen illi actio hypothecaria, vt habetur l. r. C. communia de legatis cō ſentiuntque Doctores, qnos refert & ſequitur Anto. Gomez. vbi ſupra. nu. 8. Concedi verò actionem hypothecariam, eſt, bona defuncti, ad quemcunque perueniant, manere obligata ad ſolutionē talis legati, ita videlicet, vt legatario non ſolum detur perſonalis actio aduerſus hæredem, ſed etiam, in defectum hęredis, detur illi realis actio aduerſus bona, quæ fuerunt defuncti, vt qui illa poſſident, vel legatum ſoluant, vel ea tradant, vt ex eis ſoluatur legatum.

Legati cuiuſcunque competit hypothecaria actio.

Hæc eadem hypothecaria actio etiam competit quando legatum eſt rei deſignatæ in ſingulari, vt ex iure citato conſtat, & conſentiunt Doctores communiter. Inſeruiet verò, quando res legata fuerit conſumpta culpa hæredis, aut delata in loca longinqua, ita vt, iuxta ea quæ in materia de legatis dicemus, non pereat legatario: tunc enim proderit hypothecaria actio, vt legatarius tutius petat & obtineat legati valorem, quando res ipſa legata tradi ei non poteſt.

Quartò.

Quartum poſſumus addere, quando quis donauit alteri rem aliquam ea lege, ſeu ſub eo modo ac conditione, vt donatarius alimenta illi tribueret: ſi namque donatarius modum non ſeruet, præbendo donatori alimenta, continuo, abſque alia traditione, dominium rei donatæ regreditur ad donantem. Ita habetur. l. 1. C. de donat. quæ ſub modo.

Quintò.

Quintum uoluerunt addere Decius & alij, quos Couar. 1. variar. reſolut. capit. 14. nu. 2. & Molina. 3. libro de primog. cap. 12. num. 1. referunt, quando aliquis alicui donauit aliquid, cum eo pacto ſeu modo, vt, finito certo tempore, res illa deueniret ad quendam tertium: tranſacto namque eo tempore, eſto ille tertius abſens eſſet & id ignoraret, tranſit dominium illius rei in illum tertium. Ita colligunt ex l. quoties. C. de donat. quæ ſub modo, quatenus lex illa illi tertio tribuit vtilem actionem. Contrarium tamen cum Couar. loco citato, Anton. Gom. ad l. 40. Taur. nu. 25. & cum multis alijs, quos referunt, oſtendemus diſpu. 265. Eſt tamē lex Caſtellæ. 7. titul. 4. p. 5. quæ ſanè apertis uerbis, non ſolum dominium, ſed etiam poſſeſſionem illi tertio eo ipſo tribuit abſque apprehenſione aliqua rei illius. Et quamuis Couar. loco citato. num. 5. & Anto. Gom. loco etiam citato num. 28. uim illi legi inferendo, eam ita interpretari conētur, vt nec poſſeſſio, nec dominium ante tradionem tranſeat, placet tamen dicamus cum Molina loco citato num. 4. cum Gloſſatore illius legis, & Roderico Soares, in Regno Caſtellæ abſque traditione & apprehenſione tranſire in illum tertium, non ſolum dominium, ſed etiam poſſeſſionem, vt lex illa apertè diſponit, de qua re diſputat. 265. citata ſermo erit.

Ius Caſtellę.

Sextò. De iure Caſtellę.

Sextū poſſumus addere in Regno Caſtellæ, ex l. 45. Tauri, qua ſancitum eſt, vt mortuo poſſeſſore maioratus, continuò abſque aliqua apprehenſione, aut actu vero vel ficto, poſſeſſio, tam ciuilis quam naturalis, quorumcunque bonorum maioratus, tranſeat ad legitimum ſucceſſorem, nō obſtante quòd, viuente priore poſſeſſore maioratus, aut eo mortuo, alius occupauerit poſſeſſionem, aut quòd prior poſſeſſor, dum viueret, tradiderit ei poſſeſſionem. Sanè dum poſſeſſio, non ſolum ciuilis, ſed etiam naturalis, abſque aliqua traditione & occupatione cōceditur, maiori cum ratione dominium earundem rerum cenſetur conceſſum. Lege ea de re Molinam. cap. 12. citato, & cap. 13. Couar. 3. variar. reſolut. cap. 5. à num. 6. & Antonium Gomezium ad eandem legem Tauri. Beneficij eccleſiaſtici comparari dominium, aut quaſi dominium, per ſolam collationem, ſubſecuta acceptatione, abſque aliqua apprehenſione vera vel ficta, oſtendimus diſputatione præcedente.

Septimò. Beneficij dominium collatione & acceptatione, ſine traditione, acquiritur.

DISPVTATIO IIII.

De titulo iuris & dominij.

Titulus quid.

EXplicato iure & dominio, dicendum eſt breuiter quid nomine tituli iuris, & dominij intelligatur. Radicem igitur ac originem, vnde dominium, aut ius quoduis oritur, appellant iuriſperiti titulum dominij aut iuris. Quòd ſi Metaphyſicorum more loquendum nobis ſit, ea ratio ſundandi relationem dominij aut iuris, quæ illius eſt velut radix & origo, appellatur titulus dominij, & iuris. Verbi gratia. Titulus dominij, aut iuris in aliquod Regnum, eſt, quempiam eſſe legitimè electum in Regem, aut carnali propagatione tanquam primogenitum originem trahere à legitimo Rege, aut iure belli Regnum occupaſſe, vel aliud ſimile, quod ſufficiens ratio fundandi ſit ius Regni. Emptio item, permutatio, donatio, eſſe aliquid relictum in teſtamento, aut legitimè ſuccedere defuncto ab inteſtato, eſt titulus dominij aut iuris rerum, quæ his vijs comparantur. Legitima electio alicuius in cathedram, epiſcopatum, aut beneficium, eſſeve quippiam horum legitimè collatum alicui, eſt titulus dominij, aut iuris cathedræ, epiſcopatus, aut alterius beneficij. Dixi, eam rationem fundandi, quæ eſt velut radix & origo: quoniam ad comparandum dominium, aut ius in re, præter titulum, regulariter neceſſaria eſt etiam, tanquam ratio fundandi, conditione ſine qua non, traditio & apprehenſio rei, ut explicatum eſt: attamen illa non eſt radix & origo dominij aut iuris in re, ſed ſolum eſt conditio ſine qua regulariter à radice & origine, nec dominium, nec ius in re emanat. Id ergo, quod eſt ratio fundandi dominium, aut ius, tanquam illius radix & origo, ſiue ſimul requiratur aliquid aliud tanquam cōditio ſine qua non, ſiue nihil aliud vlterius requiratur, eſt quod appellatur titulus dominij, aut iuris.

Titulus verus, & præſumptus.

Porrò titulus interdum eſt verus, quando ſcilicet eſt vera radix & origo dominij, aut iuris: interdum verò eſt ſolum præſumptus, quando ſcilicet præſumitur vera radix & cauſa, & tamen re ipſa non eſt. Vt quando quis bona fide emit rem aliquam, aut illā dono accepit ab eo, cuius illa non eſt, credens illum eſſe legitimum dominum rei illius, aut procuratorem domini rei illius. Talis namque emptio, aut donatio, licèt non ſit radix & cauſa ſufficiens ad transferendū dominium, eſto traditio accedat, præſumitur tn̄ talis, interim dum bona fides adeſt.

Poſſeſſio ſine titulo præſumpto. Qui ergo rem bona fide ita poſſidet, dicitur poſſidere illam cum titulo, non quidem uero, ſed præſumpto. Qui autem rem poſſidet ſine radice, & cauſa uera, aut præſumpta, quæ ſufficiens ſit ad transferendum dominium, iuſue iure, dicitur ſine titulo poſſidere. Atque hæc inſeruiunt quàm maximè ad præſcriptionis negotium, ut inferius ſuo loco patebit.

DISPVTATIO V.

De uſu, et habitatione.

Explicandæ nunc eſſent ſingulæ illæ duę partes, ex quibus dominium plenum integratur. Quia tamen nihil eſt, quod de proprietate ſola nũc dicamus, agemus ſolum de vſufructu: ſi tamen prius hac diſputatione expoſuerimus minus quoddam ius in uſufructu intrinſece incluſum, quod interdum ſolet à directo & utili dominio ſeparari, nempe uſum, docuerimuſq; quid ſit habitatio, quæ nonnihil à nudo uſu differt. Si item diſputatione ſequenti obiter, occaſione huius diſputationis, expenderimus, an minores fratres, ſolùm uſum habeant rerum ipſis conceſſarum, ſine earum dominio.

Vſus quid. Vſus, ut ex Inſtitut. de uſu & habitatione per totum, & ex alijs iuribus colligitur, eſt ius dumtaxat utendi aliena re ſalua il ius ſubſtantia *Vſuarius quis.* Vtendi, inquam, præciſe quatenus in re explicatum eſt, ſas eſſe ei, cui uſus rei alicuius eſt conceſſus, ea uti: quod ſtatim explicauimus. Is uerò, cui talis uſus conceſſus eſt, appellatur uſuarius.

Vſus, & pro actu, & pro iure utẽdi. Vt autem diffinitio intelligatur, ſciendum eſt. Vſum duobus modis accipi. Vno pro actu vtendi, quo pacto equitatio dicitur uſus equi, & habitatio uſus domus. Altero, pro iure ad eo modo utendum. Vſus in priori acceptione appellatur à iuriſperitis uſus facti, id eſt, uſus qui eſt factum, ut eum diſtinguant ab vſu in poſteriori acceptione, qui eſt ius ad factum, permanetque eſſante actu utendi.

In definitione ergo propoſita, vſus, à parte definiti, ſumitur in poſteriori acceptione, pro iure ad utendum: & quia definitur per habitudinem ad actum, ad quem eſt ius, dum in definitione dicitur, utendi, ſumitur vſus in priori acceptione, pro actu uidelicet vtendi. Merito ergo in definitione pro genere ponitur, ius, quod ſuo ambitu vſum, vſumfructum, & cætera iura complectitur. Per particulam illam, vtendi, reijciuntur iura, quæ non ſunt ad vtendum, ut ius depoſitarij comparatione depoſiti, & creditoris comparatione pignoris, quæ tantum abeſt, ut ſint ad utendum depoſito aut pignore, ut ſi creditor & depoſitarius inuito domino illis vtantur, non ſolum peccent, ſed etiam reſtituere teneantur ualorem vſus. Per particulam, dumtaxat, reijcitur vſusfructus, qui, licèt ſit ad utendum re aliena, nõ tñ eſt ad utendum dũtaxat, ſed etiã ad fruendum. Additur, aliena re, quoniam ius, quod dominus rei habet ad ea vtendum, quodque cum dominio eſt coniunctum, & ab eo deriuatur, non eſt vſus hoc loco *Vſus cauſalis quid.* definitus. Diſtinguunt namque iuriſperiti duplicem vſum, & duplicem vſumfructum Quendam, quem idcirco cauſalem uocant, quòd à dominio rei, cuius eſt vſus, aut vſusfructus, cauſetur: talis eſt vſus, aut vſusfructus, quem dominus habet in re, cuius eſt dominus. Alium, quẽ appellant formalem, illum nempe, qui ſubiecto eſt ſeparatus à dominio rei. Atque hic eſt vſus à nobis hoc loco definitus, & vſusfructus, de quo diſputatione 8. erit ſermo. *Vſus formalis quid.* Additur, præterea, ſalua illius ſubſtãtia: quoniam ius ad vſum, per quem res omnino conſumitur, aut alienatur, vt ius ad alienandam pecuniam, aut quamuis aliã rem, ad comedendum panem, ac bibendum vinum aut ad occidendum pecus, nec dicitur propriè vſus, nec eſt, qui à nobis hoc loco definitur, & de quo agimus. Illud admonuerim, vſum bifariam ſumi poſſe. Vno latè, pro iure vtendi, ſiue ſimul coniunctum habeat ius fruendi, ſiue non. Altero preſsè, pro iure dumtaxat vtendi. *Vſus latè, & preſſe ſumitur.* Hoc modo diuiditur contra vſumfructũ, & hoc modo eſt à nobis definitus, appellaturque vſus nudus. l. 1. ff. de vſu & habitatione.

Vſus quantũ tribuat iuris. In vſu parum eſt iuris. Qui namque ius habet vtendi fundo alieno, ſolùm habet ius ſumendi poma, olera, flores, fœnum, & ligna ad vſum quotidianum. Poterit etiam in eo ambulare, & commorari, ita dumtaxat, ut domino fundi moleſtus non ſit, nec impediat eos, per quos opera ruſtica exercentur. Non tamen põt donare, aut vendere quidquã horum alteri, nec locare aut concedere alteri ius ad ea emolumenta percipienda: quod tamen poteſt vſufructuarius. Item, qui vſum habet domus, poteſt ipſe ſolus in ea habitare, cum vxore, liberis, ſeruis, ac famulis, poteſt etiam hoſpites recipere. Quòd ſi vſus domus ad mulierem pertineat, poterit uir habitare cum ea, atque adeò tota utriuſque familia. Qui tamen vſum habet domus, non poteſt ius illud in alium vllo pacto transferre, facultatem illi, ut in ea habitet; tribuendo. Qui vſum habet ſerui, aut iumenti, poteſt ipſe ſolus opera & miniſterio eorum uti; non tamen id alteri concedere. Quòd ſit pecorum vſus quis habeat, neque lacte, neque lana, neque fœtibus uti poteſt, niſi fortè modico lacte, ut habetur. l. plenum. ff. de habitatione: eo quòd hæc ad fructus pertineant, qui in vſu pecoris nõ computãtur. Poterit tamen uti pecoribus ad ſtercorandum ſuos agros: non verò alienos. Hæc omnia habentur Inſtit. & ff. de vſu & habitatione.

Vſus quot modis conſtituitur ac finitur. Vſus eiſdem modis conſtituitur, ac finitur, quibus vſusfructus, ut habetur Inſtituta de vſu & habitatione. Quibus autem modis vſusfructus conſtituat, & finiatur, dicemus diſp. 8. & 9.

Illud prætereundum non eſt, quòd quando vſus alicuius domus alicui eſt conceſſus, ſolùm cenſetur illi conceſſum, quod paulo ante expoſuimus. At verò, ſi habitatio alicuius domus teſtamento alicui relicta ſit, uel aliqua alia ratione ſit conceſſa, nomine habitationis cenſetur illi conceſſum quoddam ius medium inter vſum & vſumfructum, vt habetur. §. ſed ſi cui, Inſtituta de vſu & habitatione. Differt enim *Habitatio quid.* habitatio à nudo vſu domus: quoniam uſuarius, cui vſus domus conceſſus eſt, non poteſt eam locare: is uerò, cui habitatio domus conceſſa eſt, poteſt eam locare, & acquirere ſibi pretium locationes, ut habetur duobus iuribus citatis. Differt uerò habitatio ab vſufructu; quoniam vſusfructus multis alijs modis finitur, ut diſputatione 9. videbimus: habitatio uerò ſolum finitur morte eius, cui conceſſa eſt, ut habetur

betur l. habitatio,& l.eũ antiqtas. C.de vſufructu & habitatione. l.ſi habitatio. ff. de vſu & habicatione,& l.legaiũ.ff.de capitis diminutione.

DISPVTATIO VI.

Vtrum minores fratres dominium aliquod rerum habeant, an ſolum vſum.

EXplicato quid ſit vſus, examinabitur melius hæc qõ, quę circa rerum dñium ſolet excitari. Numq̃ ſatis laudata Minorũ fratrũ ſanctiſſima familia cum ad perfectiſſimam paupertatis normã ſemper ſe effingere conata ſit, aſſeuerat, ſe nec io cõe, nec in particulari cniuſquam rei dñium habere, etiamſi de numero earũ rerum illa ſit, quas vnico actu conſumunt, quales ſunt peconia, panis, vinum, &c. ſed ſolum dicnnt ſe habere nudum earum rerum vſum, quæ in eleemoſynam ipſis rraduntur. Dominium verò pecuniæ & quarundam ſimilium rerum manere aſtrunnt apud dantem interim dum res illæ nõ conſumuntur, aut alienantur: dominium verò aliarum rerum, ut domorum, hortorum, calicũ, &c. eſſe dicunt penes ſummum Pontificem, ipſis dumtaxat relicto libero vſu earum rerum, etiam ad conſumptionem, & alienationem, dependenter tamen à libera uoluntate eorum, penes quos eſt earũ dominiũ, ita videlicet ut nulla prorſus eis iniuria ſieret, ſi dñi vſum earũ ipſis interdicerent, eaſve de eorum poteſtate eriperenr, ac amouerent. Ita declaratũ fuit per Nicolaum 3. cap. Exijt qui ſeminat, de uerborum ſignific. lib. 6. declaratumque ac conſtitutũ fuerat antea per Gregorium 9. & alios ſummos Põtifices. Idem declarauit Clemens 5. in Clementina exiui de paradiſo. de uerbor. ſignif.

Minorum paupertas.

Quod hac in re negotium faceſſit, eſt Ioannes 22. qui in extrauaganti ad conditorem, de verborũ ſignificatione, & duabus ſequentibus, probare conatur, in rebus, quæ vſu conſumuntur, vſum, hoc eſt, facultatem & ius ad vſum, ſeparari non poſſe ab earum dominio. Atque ut deincep, ambiguum non eſſet, dominium rerum, quibus fratres minores utuntur, eſſe apud ipſos, in extrauagãti ad conditorẽ ait, ſe abdicare dñium totũ eiuſmodi rerũ à ſe & à ſede Apoſtolica, ſi q̃ apud ſedẽ Apoſtolicã eſſe prętẽdãt.

Vſum a dominio in ijs, qua vſo conſumuntur, non diſtingui, dicere videtur. Ioan. 22.

Rationes, quibus probari uidetur in rebus, quæ vſu eoſumuntur, vſum ſeparari non poſſe ab earum dominio, ſunt. Prima, quoniam cùm vſus eiuſmodi rerum ſit earum comſumptio, non videtur tradi poſſe facultas ad vſum ſine re ipſa, atque adeò ſine illins domioio. Id quod videtur affirmare D. Thomas 2.2.q.78.artic.1. his uerbis. Quædam res, inquit, ſuot, quarum vſus eſt ipſarum rerum conſumptio, ſicut vinum conſumimus eo vtendo ad potum, & triticum conſumimus eo vtendo ad cibum. Vnde in talibus non debet ſeorſim computari vſus rei à re ipſa, cuicunque conceditur vſus, ex hoe ipſo conceditur res: & propter hoc in talibus per mutuum transſertur dominium. Si quis ergo ſeorſim vellet vendere vinum, & ſeorſim vſum vini, venderet eandem rem bis. Hæc D. Thom.

Idem ſuadetur. 1.

Secunda, quoniam, vt ex dictis diſputatione præcedẽte eſt manifeſtum, vſus formalis, ideſt, qui à dominio rei, qua eſt vtendũ, ſit ſeparatus conſtitui nequit in rebus quæ vſu conſumun- A tur: eo quòd ille eſſe debeat ſalua rei alienę ſubſtantia: eiuſmodi autem res per earum vſum cõſumantur. Similiter, ut diſputatione ſequẽti ſiet manifeſtum, vſusfructus formalis propter eandem rationem eſſe nequit propriè rerum, quæ vſu conſumũtur, vt iura ſtatuunt. Quòd ſi vſumfructum improprium earum eoncedunt, eſt, trãſeunte earum rerum dominio in vſufructuariũ, vt videbimus: ergo rerum, quæ vſu conſumuntur, habere nequeunt fratres minores vſum ſine earum dominio.

Secundò.

His non obſtantibus, dicendum eſt, paupertatem, quam Minores fratres conteodunr ſe ꝓfiteri, & quã Nicolaus 3. Clemens 5. & alij ſummi Pontifices approbarunt, & declararunt, eſſe optimè poſſe, atque adeò minores fratres illã habere. Vt verò hæc res meliùs intelligatur, ſci- B endnm eſt. Minores fratres partim habere plus iuris ad vſum rerum ipſis conceſſarum. Quam habeat vſuarius, de quo diſputatione præcedẽte dictũ eſt, & vſufructuarius, de quo ſermo erit diſputatione ſequenti; partim verò habere longè minus, quàm illi habeant. Habent quidem maius ius, quatenus percipere poſſunt omnes earum fructus, eaſque & earum fructus conſumere & alienare; ad quæ omnia non ſe extẽdit ius vſuarij, nec etiã vſufruactuarij: eùm ſemper nti aut frui rebns debeant ſalua earum ſubſtantia. Habent verò longè minus: quoniam habẽt eiuſmodi ius dependenter ſemper à voluntate eorum, penes quos eſt dominium erundem rerum, ita vt nulla iniuria illis fiat, ſi eos, quoties dominis placuerit, prohibeant ab vſu earundẽ rerum: cùm tamen vſuario & vſuſructuario, de C quibus iura loquuntur, iniuria fieret, ſi dñs rerum, quarum ſunt vſuarij aut fructuarij, prohiberet eos ab earum vſu, aut fruitione. Hinc facilè intelligetur, Minores ſratres nõ ita habere ſolum vſum ſacti rerum ipſis eonceſſarum, quaſi non habeant ius ad eis eo modo vtẽdum. Sic enim, ut Ioannes 22. in extrauagantibus citatis optimè atgumeotatur, talis vſus rerum alienarum, ſine iure & ſacultate ad eis utendũ, eſſet iniuſtus, atque adeò eſſet abuſus. Habent itaq; ius & facnltatem ad vſum, ſed dependentem ſemper a uoluntate dominorum earundem rerum: eo modo, quo procurator, aut amicus, cui quis concederet vſum & eonſumptionem quarundam ſuarum rerum interim dum ipſe nõ vellet id reuocare, & eo modo, quo conuiua, ſine vllo dominio io rebus quæ ſibi apponuntur, In- D terim dum ea eſt uoluntas illius, qui eũ ad prãdium inuitauit. Quia ergo ius, q̃ Minores habent ad uſum, & conſumptionem rerum ipſis traditarum, eſt longè minus, quàm id, quod habent uſuarins & uſuſructuarius, de quibus iura loquuntur, ad differentiam illius, appellatur à Nicolao 3. & ab alijs, uſus facti, non q̃ ſit nudũ factũ ſine iure ad illud, ſed quòd ſit ius tenuiſſimum ad ſactum, pendens ſemper à uoluntate dominorum. Atque hac ratione ceſſant multæ obiectiones Ioãnis 22. in extrauagãtib. citatis.

Paupertas minorum defenditur.

Poſſumus, præter exemplum procuratoris, amiei, & conuiuæ, qnòd rem euidenter demonſtrat, confirmare ueritatem explicatam. Quoniam in alijs religionibus, ut omnes conſitentur, priuati non habent dominium rerum, quas uſu conſumunt, ſed dominium eſt in commuoitate ipſa, particulates uerò ex facultate tacita

Paupertas aliarum religionum.

uel

vel expreſſa prælatorum res conſumunt, depen denter, ut facultas illa poſſit per prælatum reuo cari, atque hæc eſt paupertas ſingulorum reli giuſorum in alijs religionibus: ergo in primis circa ea, quæ vſu cóſumuntur, poterit in aliquo eſſe facultas & ius ad conſumptionem, ſine do minio eiuſdem rei. Deinde, quemadmodum in ſingulis religioſis poteſt, ſine dominio rerum quas conſumunt, eſſe facultas ad vſum depen dens à voluntate alterius: ita in tota religione poterit, ſine dominio, eſſe ſimilis facultas ad v ſum, dependens à voluntate alicuius, qui non ſit de religione, quique ſit earundem rerum dominus. (A)

Vſus à dominio diſtinguitur in vſu conſumptibilibus.

Ad illud Ioan. 22.

Ad ea, quæ in contrarium adducta ſunt, di cendum eſt. In primis, licèt Ioannes 22. laceſſi tus ab Ochamo & alijs eiuſdem ordinis, qui illi fuerunt infeſtiſſimi, alijſque occaſionibus per (B) motus, à ſe & à ſede Apoſtolica abdicauerit to tum dominium rerum fratrum Minorum, po ſteà tum Alexandrum 6. tum alios ſummos Pó tifices, ut habetur in priuilegijs fratrum Mino rum, verb. Paupertas, idem dominium recepiſ ſe. Porrò Ioannes 22. in illis extrauagantibus nihil, tanquam certum, definit & ſtatuit, ut illas intuenti eſt manifeſtum, ſed ſolum diſputando & argumentando in eam partem magis incli nauit.

Ad 1. argumentum.

Quare ad primam rationem, qua probatur in ijs, quæ vſu conſumuntur, facultatē ad vſum & conſumptionem ſeparari non poſſe a domi nio, negandum eſt, non poſſe tradi facultatem ad vſum (præſertim dependentem à libera re uocatione domini quoties & quando voluerit) ſine re ipſa & dominio illius, eſto vſus ſit con (C) ſumptio rei illius: contrarium enim ſatis diluci de oſtendimus.

Ad id, quod adducitur ex D. Thoma. dicen dum eſt. Solum velle, quòd cum valor rei, quæ vſu conſumitur, non ſit alius, quàm vtilitas ad eum vſum quo conſumitur, nefas eſt accipere pretium vnum ad æqualitatem pro re. v. g. cen tum aureos pro totidem, qui mutuo dantur, & alium pro vſu eorum ad mercaturam, quo con ſumuntur: hincque vult vſuram ex eiuſmodi mutuo eſſe illicitam & iniuſtam. Illis autem ver bis; ſed cuicunq; cóceditur vſus, &c. ſolū vult, eū, qui mutuo concedit eiuſmodi res ad vſum, eo ipſo concedere rem, eaq; ratione per mutuū eiuſmodi rerum transferre earum dominium. Qui verò mutuo dat ad vſum rem, quæ vſu nó conſumitur, vt equum ad iter faciendum (quæ (D) conceſſio peculiari nomine appellatur commo datum) non eo ipſo cenſeri dare rem ipſam: at que idcirco, dum res commodatur, non tranſ ferri illius dominium: nó tamen negat D. Tho mas, poſſe aliquando concedi rem vſu con ſumptibilem ad vſum, quo conſumitur, præſer tim dependenter à libera reuocatione, quin transferatur dominium illius.

Ad ſecundum.

Ad ſecundā, conceſſo antecedente de vſu for mali, de quo iura loquūtur, & de uſufructu for mali, de quo item iura loquuntur, eo quòd illa ſint iura ad utendum, aut etiā fruendum rebus ſalua earum ſubſtantia; neganda eſt conſequen tia: quoniam longè diuerſum ius eſt, quod fra tres Minores habent in rebus, quas conſumunt, quod optimè poteſt eſſe ſeparatum à dominio earundem rerum, ut explicatum eſt.

(A)

DISPVTATIO VII.

De vſufructu.

Vſusfructꝰ definitio.

VSusfructus, ut habetur l. 1. ff. de uſufructu. & Inſtit. eodem titulo in principio, eſt ius utendi & fruendi aliena re ſalua illius ſubſtan tia. Eſt enim ſermo hoc loco de uſufructu pro iure ad utendum & fruendum. Is uerò, qui eiuſ modi ius habet, appellatur, tum uſufructuarius, tum etiam fructuarius.

Vſufructuarius quis.

Per particulam, utēdi & fruendi, reijcitur à ratione uſu-fructus nudus uſus, qui non eſt ad fruendum. Reijciuntur etiam iura, quæ nó ſunt ad utendum & fruēdum. Porrò uſufructuarius non ſolum habet ius ad integre utendum bonis omnibus in quibus uſusfructus eſt conſtitutus, (B) in quo multum excedit nudum uſuarium, ſed etiam ad percipiendum omnes eorum fructus, ita ut eo ipſo, quòd illos percipit, dominiū eo rum comparet. Atque hoc eſt, quod in re pro poſita appellamus frui. Nomine autem fructuū in pecoribus & alijs animalibus intelliguntur, non ſolum lana & lac, ſed etiam fœtus omnes & partus. Tenetur tamen fructuarius conſerua re integrum numerum ſibi traditum, totidem capita ex fœtibus loco demortuorum ſubſti tuendo, in numerus integer perſeueret. Intel ligendum uerò id eſt, quando conceſſus ei fuit uſusfructus pecorum & armentorum grega tim. Secus autem quando conceſſus ei fuit uſuſructus ſingulorum capitum in particulari: tunc enim loco demortuorum nullum tenetur ſubſtituere. Porrò fœtus, interim dum loco de (C) mortuorum non ſubſtituuntur & deſignantur, fructuarij ſunt: quare ſi tunc pereant, fructua rio pereunt. Poſtquam autem ſubſtituti ac deſi gnati ſunt, fiunt proprietarij: & ideò, ſi tunc pereant, proprietario pereunt. Hæc omnia ha bentur. l. uetus, quæ eſt 75. & duabus ſequenti bus. ff. de uſufructu, & §. in pecudum; cum ſe quentibus, Inſtit. de rerum diuiſione.

Ius fruendi ad quæ ſe extendat.

Fructus animaliū qui.

Vſusfructus, ancillæ partum nó comprehēdit.

Quando tamen uſusfructus ancillæ alicui conceditur, partus illius non efficitur fructua rij, ſed proprietarij. Ita habetur l. uetus, §. in pe cudum citatis. Ratio autem à iure redditur, quia, cum fructus omnes gratia hominis con diti ſint, abſurdum eſt hominem inter fructus computare.

Quod de fœtibus ſubſtituendis dictum eſt, intelligendum quoque eſt in uinea, & arbori (D) bus. Loco enim arborum & uitium demortua rum, tenetur fructuarius plantare alias, niſi tem peſtate aut alio infortunio, abſque ſua culpa, deiectæ aut deſtructæ ſint. Ita habetur l. arbo res. ff. de uſufructu.

Dominiū fructuum, quādo pertinet ad fructuarium.

Tunc uerò fructuarius efficitur dominus fru ctuum rei, cuius habet uſumfructum, quando illos percipit. Antequàm enim illos percipiat, cùm ſint unum per colligationem & unionem cum re, cuius habet uſumfructum, dominium eorum pertinet ad dominum, cuius eſt res, quæ fructus illos in ſe habet: ipſe uerò ius ha bet ad illos percipiendos, perceptioneq́ue ip ſa efficiendos ſuos, interim dum perſeuerat tempus uſusfructus. Quare ſi fructuarius è ui ta decedat, pertinent, non ad hæredes fructua rij, ſed ad proprietarium. Ita habetur Inſtit. de rerum diuiſione. §. Is uerò. Si tamen interim,

dum

dum vſusfructus perſeuerat, furto auferantur, datur fructuario actio aduerſus furē: eo ꝙ eius interfuerit fructus non eſſe ablatos, vt habetur. l. ſi fur. ff. de uſufructu. Tametſi, nec tunc dominium fructuum, ita ablatorum, comparet, quouſque illi reddantur, aut nomine ipſius alius eos decerpat, aut ſumat, ut ibidem habetur.

Additur in definitione particula, aliena re, ad excludendum ius, quod is, qui iure pleno dominus eſt rei alicuius fructiferæ, habet ad ea vtendum & fruendum. Hoc enim loco definitur ſolus vſusfructus formalis, hoc eſt, qui ſubiecto eſt ſeparatus à dominio directo: non uero is ēt, qui cum dominio directo eſt coniunctus, quem iuriſperiti appellant uſum fructum cauſalem, ut diſputatione 5. dictum eſt. Quamuis autem in iure, & apud Doctores, nomine uſusfructus, ſolus formalis ut plurimum intelligatur, Arias tñ Pinellus ad l. 1. C. de bonis mater. part. 2. à nu. 9. fuſius, & melius, q̃ alij oſtendit, uſumfructũ cauſalē inter [illegible] in iure appellari ēt uſumfructũ.

Vſusfructus formalis, & cauſalis qui.

Poſtremo additur, ſalua illius ſubſtātia. Quoniam uſusfructus propriè (qui ſolus iuribus citatis definitur) ſolum eſt circa res, quæ uſu non conſumuntur, ut ſunt ager, domus, pecora, &c. Circa res uerò, quæ uſu conſumuntur, ut ſunt uinum, oleum, triticum, pecunia, aliaque id genus, eſſe nequit uſusfructus propriè loquendo, ut habetur Inſtituta de uſufructu §. Conſtituitur, & ff. de uſufructu earum rerum quæ uſu cōſumuntur per totum. Iiſdem tamen in locis ſubiungitur, utilitatis gratia Senatuſconſultum inſtituiſſe, ut in ijs etiam rebus eſſet uſusfructus, impropriè tamen, ita uidelicet, ut ſi quis. v.g. leget alicui uſumfructum ſuorum omnium bonorum, aut quorundam quæ uſu conſumuntur, bona, quæ uſu conſumuntur, tradantur ei æſtimata, comparetque eo ipſo eorum dominiũ, præſtita cautione, quòd, trāſacto tempore uſuſfructus, reddet illorum æſtimationem. Intereſt ergo inter eiuſmodi uſumfructum impropriũ, & uſumfructum proprium. Quòd in im͠pprio, dominium rerum, quarũ habetur uſusfructus, tranſit in uſumfructuarium, ut finito tempore uſusfructus reddat, non illas, ſed æſtimationē: quare, ſi tempore uſusfructus pereant, pereunt uſufructuario. In uſufructu uerò proprio, dominium rerum, quarum eſt uſusfructus, non tranſit in uſufructuarium, ſed manet apud alium; uſufructuarius uerò ſolum habet ius utendi ac fruendi illis: unde fit, ut ſi, ſine uſufructuarij culpa, pereant, non ipſi pereant, ſed alteri, qui earum habet dominium.

Vſusfructus propriè.

Impropriè.

Quid inter utrumque interſit.

Vſufructuarius tenetur cautionem reddere. In primis, quòd rebus, quæ uſu non conſumuntur, quarumque dominium non eſt apud eum, utentur boni uiri arbitrio, hoc eſt, ut uir bonus re propria uteretur ac frueretur. Ad id enim ſolum ius habet, eaque regula eſt utendum ad diiudicandum ac diſcernendũ in particulari quid licitè poſſit, aut non poſſit. Vnde, ſi excedendo eiuſmodi utendi ac fruendi modum, res, quibus fruitur, pereant, aut deteriores fiant, non ſolùm in exteriori, ſed etiam in conſcientiæ foro, tenetur damnum reſtituere. Huc etiam pertinet, ut rem, qua utitur, non transferat ad indignos uſus, ut ne domum habitationis uertat in ſtabulum iumentorum, aut in ſtabulo inſtituat piſtrinum, aut ſeruum honeſtioris conditionis deiiciat ad uilia miniſteria, uictumue, aut ueſtitum pro dignitate illi deneget. l. æquiſſimam, & l. ſed etſi. ff. de uſufructu. Deinde tenetur cautionem reddere, quòd, tranſacto uſusfructus tempore, reſtituet eiuſmodi res, quales tunc ſuperfuerint. Quouſque autem reficere teneatur gregem pecorum & armentorum, nec non arbores & uites rerum, quarum ſibi conceſſus eſt uſuſfructus, dictum eſt ſupra. Item tenetur cautionem reddere, quòd, tranſacto tempore uſusfructus, reſtituet æſtimationem rerum uſu conſumptibilium, quarũ ſibi conceſſus eſt uſusfructus, quarumque dominium in eum tranſit. De harũ autem rerum numero, quod ad uſumfructum attinet, ſunt etiam ueſtes, & aliæ res ſimiles, quæ uſu, ſi non conſumuntur, certè minũtur ualde, ut habetur Inſtit. de uſufructu. §. Conſtituitur, & conſonat l. 1. ff. de uſufructu rerum quæ uſu conſumuntur. Nec contradicit. l. ſed & ſi quid. ff. de uſufructu, quæ uſumfructum ueſtimentorum computat cum uſufructu rerum, quæ uſu non conſumuntur. Eadem quippe lex ſeipſam explicat, dum addit, ſe id intelligere, quando legatur uſusfructus ueſtis, ut, finito tempore, ueſtis reſtituatur, & non æſtimatio illius. Quibus uerbis ſatis apertè docet, quando id non exprimitur, ueſtis uſumfructum computandum eſſe cum uſufructu rerum, quæ uſu conſumuntur. Porrò, ſatis dationes omnes commemoratas exhibendas eſſe ab uſufructuario, habetur expreſſe. l. ſi cuius. & l. ſequenti. ff. de uſufructu. l. 1. & ſequentibus. ff. quemadmodũ uſufructuarius caueat. l. 2. & ſequentibus. ff. de uſufructu rerum quæ vſu conſumuntur. c. finali. de pignoribus, & l. 1. & 4. C. de uſufructu. Lege autem prima proximè citata cauet, eſto uxor leget uiro uſumfructũ ſuorũ bonorũ, eũq; expreſſe eximat ab obligatione ſatiſdandi, teneri nihilominus ſatiſdare. Et l. penul. C. ut in poſſe. l. id uniuerſim ſtatuitur de oĩ uſufructu teſtamento relicto; quare teſtator remittere nō poteſt legatario, cui vſumfructũ relinquit, eiuſmodi cautionē. Quando fructuarius ſatiſdare nō poteſt; eo ꝙ paup͛ ſit, eaq; de cauſa fideiuſſorē non inueniat, ſi nō ſit p̄ſona ſuſpecta, ſatis erit iuratoria cautio. Quòd ſi perſona ſit ſuſpecta, ſecreſtabũtur bona apud aliquē, de cuius manu uſũfructũ ſumat. Ita Bartolus. l. uſusfruct⁹. C. de uſufructu cui concinũt Panormit. c. ultim. de pignoribus. nu. 6. & pleriq; alij, quos Anto. Gomez. 2. tom. uaria. reſolut. cap. 15. n. 3. refert & ſequitur, conſonantque quædam iura, quæ etiam refert.

Cautionē quā reddere debeat fructuarius.

Ad uſufructuariũ pertinet adminiſtratio bonorũ oĩum, quorũ habet uſumfructũ, necnō naturalis eorũ poſſeſſio, de qua in ſequētibus erit ſermo. Ad conſeruationē tñ & utilitatem eorũ cenſetur tanq̃ procurator proprietarij, eaq; de cauſa tenetur curare utilitatē & conſeruationē eorũ: alioquin ipſi imputabitur damnũ ꝙ eius negligētia euenerit. Ita colligitur ex l. 1. ad finē, & ex l. 2. ff. uſufructuarius quēadmodũ caueat. Quarè quaſi nomine proprietarij agere poteſt in iudicio quicquid ad utilitatem & conſeruationem proprietatis pertinet.

Adminiſtratio qualis fructuario competat.

Vſuſfructuarius tenetur ad expenſas & ſumptus modicos ad refectionē rei, qua fruitur, ita neceſſarios, ut ad utilitatē uſus præſentis rei illius, fructuſue perceptionē ſpectent. Non uerò tenetur ad ſumptus magnos, neq; ēt ad eos, qui

Sũptus qui ad eum, & qui ad proprietarium ſpectent.

tenetur

A ad perpetuam rei utilitaté ſpectent. Vnde ſi maiores ſumptus in reſectionem rei illius rationabi iter utiliterq; efficiat, finito uſufructu, concedetur illi actio negotioru geſtorum aduerſus proprietariu ad illos recuperandos. Si quid ét in lite inſumat, uel ad rem, qua utitur uendicandam & extrahendam de manu cuiuſcunq; alterius poſſeſſoris, uel ad illam defendendá, repetere ſimiliter id poterit à proprietario. Hæc oia colligútur ex. l. uſufructu legato, &. l. hactenus. ff. de uſufructu, & ex l. cú ad quem. C. eodem titulo. Tenetur tñ fructuarius ſoluere tributum, ſi quod ex re, qua fruitur, ſit ſoluendum. Ita habetur. l. uſufructu relicto. ff. de uſufructu.

Vſusfructus alienari nequit, ſi ne proprietarij facultate.

Licèt proprietarius uendere poſſit abſq; uſufructuarij conſenſu proprietatem, ut cóſtat ex l. locú. ff. de uſufructu, & ex l. uerbis. C. eodé titulo: uſufructuarius tñ abſq; facultate & cóſenſu proprietarij, nec uẽdere, nec donare, nec alio B titulo poteſt transferre in alium uſumfructum ita ut alius fructuarius maneat cum iure eiuſdẽ rónis cum eo, ꝗ ipſe habet: quin potius, ſi id attentet, cótinuo amittet uſumfructú, acquiretur que proprietario. Ita colligitur aptè ex. l. ſi uſus fructus. ff. de iure dotiú, cóſonat. §. finitur, uerſ. non cedendo. Inſtit. de uſufructu, & habetur. l. 24. tit. 31. part. 3. legú Caſtellæ. Poteſt nihilominus abſq; facultate & conſenſu proprietarij uẽdere, aut quouis alio titulo concedere alteri utilitaté, ꝗ hét, conferendo illi ius ad uſum & fructus loco ſui percipiendos, uel in uitam totá cócedẽtis, uel ad certum tempus; quod ius nó eſt uſusfructus, ſed ius quoddá ab uſufructu diſtinctú: eo ꝗ de ratione uſusfructus ſit eſſe ius utẽdi & fruendi proprio nomine: & hoc modo C intelligenda eſt definitio uſusfructus in principio huius diſputationis tradita. Porrò ſi uſufructuarius concedat alteri, locatione, uenditione, aut quouis alio titulo, prædictum ius ad utilitatẽ, manet quidem uſusfructus in eo, in quo antea erat, impeditus tñ, quoad actú utendi & fruẽdi, pp tráslationẽ iuris ad utilitatẽ in aliú.

Bene tamẽ utilitas conceditur ius ad illam.

Idem in beneficio Eccleſiaſtico.

Exemplú accómodatú habem⁹ in beneficiato, qui ius habet ad decimas pcipiendas nomine proprio, neque illud transferre poteſt in laicú, ut patet ex c. quáuis, & c. prohibemus, de decimis, & tñ locare ac uendere pót decimas laico, conferendo illi ius recipiendi eas ſibi, nó nomine proprio, ſed nomine ipſius beneficiati, ut ex c. ueſtra, de locato, eſt manifeſtú Eiuſmodi autẽ ius, quod conductor decimarú beneficij habet, D alterius rónis eſt a iure ipſius beneficiati. Quia ergo uſufructuarius cócedendo eiuſmodi ius, nec tráſfert uſumfructú, nec eſſe deſinit uſufructuarius, efficitur ut uſusfructus, nó morte eius, in quem ius illud transfert, ſed morte ipſiusmet uſufructuarij ceſſet. Efficitur præterea, ut ipſemet teneatur eas cautiones reddere, de quibus ſupra eſt habitus ſermo, ipſeq; agere poſſit in iudicio, quæ ad utilitatem & cóſeruationẽ proprietatis ſpectant: non uerò is, in quem ius ad utilitaté tráſtulit. De eiuſmodi ergo iure ad utilitatem percipiendam, quod ab uſufructu eſt diſtinctú, intelligi debent. l. arboribus, &. l. uſusfructu, ff. de uſuſruct. & Inſtit. de uſu & habitatione in principio, uerſ. ultimo, quatenus, affirmant vſufructuarium locare, vendere, ac donare poſſe id, ad ꝗ habet ius, ꝗ nudo vſuario denegatú eſt. Quando auté uſusfructus uenditur, A aut donatur alicui tertio, ſola utilitas cenſenda eſt donari, aut uẽdi, niſi contrariú aliúde apertè conſtet, ꝗ præter Antonium à Gama deciſione 299. Couaru. 1. variar. reſolut. c. 8. nu. 7. cú multis alijs adnotauit, uſque adeo ut dicát, ꝗ ſi vſufructuarius vendat rẽ ipsá, cuius proprietas ad aliú ſpectat, nó cẽſeat vẽdere uſúfructú, aut rẽ, quæ nó eſt ſua, ſed commoditatẽ, ꝗ in ea habet.

DISPVTATIO VIII.

Quot modis vſusfructus conſtituatur.

Vſusfructus legalis & conuentionalis.

VSusfructus duobus modis in genere cóſtituitur, nempe lege, & priuata hois diſpoſitione. Ille appellatur vſusfructus legalis, quia lege conſtitutus; hic verò, ad differentia illius alterius, dicitur conuentionalis: tametſi nó ſem B per conuentione, hoc eſt, pacto ſed interdum vltima voluntate, aut donatione conſtituatur.

Legalis eſt patri in bonis filij aduentitijs.

Legalis eſt, qui lege patri conceditur, in bonis duntaxat aduentitijs filij familias: nó verò in bonis eius caſtrenſibus, aut quaſi caſtrẽſib. ut patet. l. ꝗcunque, & l cú oportet. C. de bon. ꝗ libe. & lib. 4. Ordinationú Luſitanarum tit. 78. §. 1. & 2. Quia verò, quæ de hoc uſufructu dici poterant, commodius explanabuntur in progreſſu huius operis, tandemq; abſoluentur diſputat. 231. dicto prius de patria poteſtate, & de uarijs illis bonorum generibus, contenti ſimus modo hac breui illius explicatione.

Locaret pater primo.

Sunt verò nonnulli caſus, in quibus pater uſumfructum non habet in bonis aduentitijs filij familias. Primus eſt, quando tali filio aliquid donatur, aut relinquitur ex teſtamento, ea lege C & conditione, vt pater vſumfructum inde non habeat: tunc enim fructus eorum bonorum ad filium pertinet. Ita habetur in authentica excipitur. C. de bonis quæ liberis, in authentico, vt liceat matri, collatione. 8 & 4. lib. Ordinationú Luſitanarum titulo. 78. §. 4. Id verò optimè intelligit Antonius Gomezius ad legem. 48. Tauri. n. 11. præter quàm in bonis, in quibus filius neceſſariò ſuccedit: in his enim vſusfructus denegari non poteſt patri, atque adeo nequit teſtator códitionem illá apponere. Obſeruant Bart. in tract. de duob. fratrib. n. 9. Syluest. verb. peculium. 1. q. 5. & 7. ac alij, ſi quis filio familias alicuius, aut mater ipſius, aliquid illi donent, aut relinquant, dicentes, velle, ut id illi ſit in peculium, caſtrenſe, aut quaſi caſtrenſe; ſi id natura rei, ſpectatis circunſtantijs concurrentibus, nó D patiatur, non eſſe quidem peculium caſtrenſe aut quaſi caſtrenſe, vt expreſsè habetur. l. ſi fortè. ff. de caſtrenſ. pecul. attamen eſſe ita aduentitiú, vt uſusfructus ad filium pertineat, & non ad patrem: quoniam uidetur tacitè donare ſub conditione, ut vſusfructus pertineat ad filium.

Secundò.

Secundus eſt, quando pater relinquit filio vſumfructum bonorum aduentitiorum. Ita habetur. l. cum oportet. §. non autem, verſic. ſin autem. C. de bonis quæ liberis, & lib. 4. Luſitanarum Ordinationum titulo. 78. §. 5. Quo loco obſerua, patrem liberè poſſe condonare filio eiuſmodi vſumfructum, neque filium teneri aſſerre eum ad collationem cum ſuis fratribus, vt tenetur adducere alia donata a patre; neque patrem teneri accipere eum in partem, de qua ipſe liberè poterat teſtari, nempe in ſuum tertium in hoc Luſitano Regno, aut in tertium &

quintum

quintũ in Regno Caſtellæ, ut colligitur ex verſ. ſin autem citato. Ratio autem huius diſpoſitionis iuris ciuilis hæc eſt, quouiam hoc non eſt patrem donare de ſuis bonis, ſed eſt uon vſurpare id de bonis filij, ut poterat. Hæc omnia affirmãt Bart. & alij, quos Ant. Gom. ad l. 29. Tau. nu. 29. & ad l. 48. num. 9. & 10. refert ac ſequitur. Quo loco obſerua, quando pater ſciens ac prudens permittit filium accipere vſumfructum ſuorum bonorum, ſuaque bona aduentitia adminiſtrare, tacitè cenſeri illum ei condonare, nt ex verſic. citato colligitur. Optimè tñ obſeruat Ant. Gome. conſentaneè ad eum textum, per eiuſmodi ſcientiam & patieutiam non plus eiuſmodi uſusfructus cenſeri patrem douare, quàm id, ꝙ patitur filium accipere: quare poſtquàm per tẽpus aliquod eſt paſſus filium accipere vſumfructum, poterit deinceps vſurpare ſibi vſumfructum eorum bonorum.

Tertiò. Tertius quando aliquis donat, aut relinquit aliquid filio, patre renuente, nec volente ut id filius accipiat. Si enim filius contra patris voluntatem id obtineat, vſusfructus rei illius non pertinet ad patrem. l. vlti. §. ſin verò pater. C. de bonis quæ liberis, Gloſſ. in authentica idem eſt. C. eodem titulo, & lib. 4. Luſitanarum Ordinationum titulo 78. §. 6.

Quartò. Quartus, quando filio datus, aut relictus eſt vſusfructus alicuius rei: tunc enim, quia vſusfructus eſt ſeruitus quædam; & ſeruitutis nõ eſt ſeruitus, ut habetur. l. 1. ff. de vſufructu legato; uſusfructus non pertinet ad patrem, ſed ad ſolũ filium. Ita affirmat Gloſſ. citata, & diſponunt ordinationes Luſitanæ titulo citato. §. 7. Anton. Gom. ad. l. 48. Tauri. n. 2. vult, tunc commoditatem vſusfructus acquiri patri, nec tamen ipſum ius. Credo id ſaltem in hoc Luſitaniæ regno locum non habere. In bonis tñ emphyteuticis filij familias pater habet uſumfructũ. Ita Aluarus Valaſcᵒ de iure emphyteutico. par. 1. q. 38. n. 28.

Quintò. Quintus eſt, quando aliquid à Rege, Regina, uel principe donatũ eſt filio, uel filiæ familias: reputatur namq; id ac ſi eſſet bonum caſtrenſe atque ita uſusfructus illius, ſiue illud mobile, ſiue immobile ſit, pertinet ad talem filium, & nõ ad patrem. l. Cùm multa. C. de bonis quæ liberis, & lib. 4. Luſitanarum Ordinationum titulo citato. §. 8. Id quod etiam vim habet, eſto donatio ſacta ſit filio familias intuitu patris, ut doctè oſtendit Anton. Gome. ad legem 48. Tauri. n. 4. & conſentiunt prædictæ Ordinationes lib. 4. tit. 77. §. 8. ubi idem ſtatuitur de douationibus filijs familias à Rege intuitu parentum factis, quod de alijs donationibus ſactis iutuitu ipſorummet filiorum.

Pater uſufructuarius ad quã cautionem, & ad quos sũptus tenetᵣ. Illud animaduertendum eſt, patrem ſatiſdare non teneri quando eſt uſufructuarius in bonis aduentitijs filij: in multiſque alijs excedere vſufructuarios conuentionales. Tenetur tamen ad maiores ſumptus ex fructibus ipſis, ſi ad refectionem bonorum, quibus fruitur, neceſſerij ſint. Imò & ad ſumptus litis, ſi quæ circa ea bona oriatur, vt colligitur ex. l. 1. C. de bouis maternis. Lege, ſi placet, Anto. Gom. ad. l. 48. Tauri à n. 14. & 2. tom. varia. reſolut. cap. 15. n. 7. Molina tñ lib. 1. de Maiora. c. 27. non nihil reclamat.

Vſusfructus conuentionalis. Iam verò vſusfructus conuentionalis interdum conſtituitur ultima voluntate, ut quando teſtator legat alicui vſumfructnm rei alicuius.

A Tunc enim proprietas pertinet ad hæredem, uſusfructus verò ad legatarium. Quando verò teſtator legat alicui proprietatem aliquam deducto uſufructu, uſusfructus pertinet ad hæredẽ, & proprietas ad legatarium. Quòd ſi vni leget proprietatem, alteri verò uſumfructũ, ſunt quidem duo legata: ad unumq; legatarium ſpectat proprietas, quam tranſmittere poteſt ad hæredes: ad alterũ verò vſusfructus, qui morte illius expirat, aut breuiori tempore, ſi ad tempus breuius relictus ſit, reditque ad proprietatẽ. Interdum verò vſusfructus conuentionalis cõſtituitur donatione, venditione, permutatione, aut alio contractu. Ita habetur Inſtit. de uſufructu. §. vſusfructus, & ff. ac C. eodem titulo, varijs in locis.

quot modis conſtituatur.

B

DISPVTATIO IX.

Quot modis vſusfructus finiatur.

Vſusfruct. finitur. Primò. Finitur vſusfructus formalis, ſi uſufructuarius cedat vſumfructum proprietario, vel vſufructuarius acquirat proprietatem. Atq; hoc ſecundum cõſolidatio appellatur. Ita habetur. §. Finitur, verſiculo, itẽ finitur. Iuſtituta de uſufruct. Secundò. Finitur præterea elapſo tempore, quo lege conceditur, aut quo vltima voluntate, donatione, ant contractu fuit conſtitutus, ſi ad tempus ſit conſtirutus.

Tertiò. Item ſi vſufructuarius eo non utatur tempore ad præſcribendum proprietatem rei immobilis neceſſario, iuxta ea, quæ, dum de præſcriptione erit ſermo, dicemus. Ita conſtitntũ fuit: C l. corruptionem. C. de uſufructu: cum tñ antea ꝑ non uſum illius longè minori tpe amitteretᷣ.

Quartò. Item deſtructa re, in qua habetur vſusfructus, vt ſi ædes incendio conſumautur, aut corruant: tunc enim ita finitur vſusfructus, ut neq; areæ vſusfructus maneat, ut habetur Inſtit. §. citato. verſ. eo amplius. Obſerua tamen, id locum non habere in vſufructu patris in bonis filij aduentitijs: cũ enim id, quod, deſtructa re aliqua filij, manet, ad bona etiam filij aduentitia pertineat, iu eo etiam habet pater vſumfructum.

Quintò. Item morte naturali vſufructuarij finitur uſusfructus. Inſtit. §. citato. l. corruptionem. C. de vſufructu. Si namque ad hæredes tranſiret, inutilis eſſet proprietas. Vnde ſi uſusfructus ita cõſtituatur, ut ad hæredes fructuarij tranſeat, id ſanè intelligendum eſt, de hæredibus proximis, D nõ verò de remotis. Ita definitum eſt. l. antiquitas. C. de vſufructu. Quòd ſi vſusfructus aliquis ciuitati, communitati, Eccleſiæ, vel alicui pio loco, ſine temporis præfinitione, relinquatur, cenſetur ei relictum per ſpatium centum annorum. Quia is finis eſt vitæ longæui hominis. Ita habetur. l. an vſusfructus. ff. de uſufructu.

Sextò. Item finitur vſusfructus maxima & media capitis diminutione vſufructuarij, ut habetur Inſtit. de vſufructu. §. finitur, & l. Corruptionem. C. eodem titulo. Eſt verò maxima capitis diminutio, vt habetur Inſtit. de capitis diminutione. §. maxima, eſt, quando aliquis ſimul & ciuitatem & libertatem amittit, qui ſeruus pœnæ effici dicitur. Vt quando aliquis ob atrocitatem delicti damnatur ad metallum, aut beſtijs ſubijcitur, vt habetur Inſtit. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluatur. §. pœnæ ſeruu. Ci-

Maxima capitis diminutio quid.

uitatem

uitatem etiam & libertatem amittit, pœnæq́; ſeruus efficitur, qui mortis pœna damnatur, ut habetur.l.q ultimo ſupplicio.ff de pœnis, & 5. libro Luſitanarum Ordinationum, titulo.94. Item maxima capitis diminutio eſt, quando libertus, ob ingratitudinem in patronum commiſſam, in ſeruitutem redigitur. Et quando aliquis maior uigintiquinque annis, ut potiatur prætio, patitur ſe vendi, ut habetur Inſtit. de capitis diminutione. §. maxima.

Media capitis diminutio quæ.

Media capitis diminutio eſt, quando ciuitas amittitur, ſed libertas retinetur, ut accidit, tum ei, cui aqua & igni eſt interdictum, tum etiam ei, qui in inſulam deportatur, ut habetur Inſtitut. de capitis diminutione. §. minor. Vt uerò habetur Inſtitut. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluatur. §. Cũ autem. verſ. relegati, nõ ſatis eſt, ſi aliquis in Inſulam relegetur, ut deportatus in Inſulam cenſeatur, atque adeò vt mediam capitis diminutionem dicatur paſſus. Deportatio, & proſcriptio, interdicendo aqua & igni, fiebat antiquitus in perpetuum, & cum amiſſione omniũ bonorum, ut patet.l.eius qui.§.ſi cui.ff. de teſtamẽtis, & alijs iuribus: tametſi.l.quando, & in authentica, bona damnatorum. C. de bonis proſcriptorum, de confiſcarione bonorum aliquid ſit remiſſnm. Et hæc ſola depottatio & proſcriptio erat, quæ efficiebat mediam capitis diminutionem, & quæ mors etiam ciuilis reputabatur.

Mors ciuilis quæ.

Qui verò modò aliter, uel proſcribũtur, uel in Inſulam relegantur, ſolum cenſebantur olim relegati, neque dicebantur pati mediam capitis diminutionem, nec mortui ciuiliter.

Antonius Gom. 2. tomo uariar. Reſolut. c. 15. n. 18. ductus authentica, ſed hodie. C. de donationibus inter virũ & uxorem, quæ ex authentico de nuptijs. §. quòd autem, deſumpta eſt, & ſtatuit, hodie nullum à principio bene natum, ideſt, ingenuum, fieri ex ſupplicio ſeruum pœnæ, ait, diſpoſitionem iuriũ, quæ ſtatuebant maxima & media capitis diminutione amitti uſũfructum, non habere hodie locum Indeque infert legem 24. tit. 31. par. 3. legum Caſtellæ, quæ poſt authenticam illã idẽ ſtatuit, ꝙ iura illa antiqua, videri corruptam, vel non eſſe ſeruandã tanquam iniquam & contrariã iuri communi.

Miror tamen virum doctum non aduertiſſe, nihil tale ex authentica illa colligi. Illa namque ſolum tollit ſeruitutem pœnæ in primo & tertio modo, quibus aliquis maximam capitis diminutionem incurrit, ne einſmodi ſeruitus matrimonio, uel contrahendo, uel iam contracto, impedimento deinceps ſit, quaſi ex eo capite, qui ita damnatur, deſinat eſſe liber: non tamen tollit à maxima capitis diminurione mortem ciuilem, patriæque amiſſionem, quæ communis ſibi eſt cum media capiris diminutione, ac proinde non tollit, per maximam & per mediã capitis diminutionẽ, ratione mortis ciuilis, amitti uſumfructum, nt antequàm per authenticã, ſed hodie à natis ingenuè ſeruitus pœnæ eſſet ablata, per eaſdem capitis diminutiones amittebatur. Melius dixiſſet, in Regno Caſtellæ iam hodie poſt legẽ quartã Tauri nõ amitti uſũfructũ ꝑ maximã & mediã capitis diminutionẽ.

Maxima & media capitis diminutione uſusfructus hodie iure cõmuni amittitur.

Quod ut melius intelligatur, ſciendum eſt. De iure communi, nec damnatum ad mortem naturalem, nec damnatum ad mortem ciuilem, ut damnatum ad metallum, deportatum, & in-

Damnatus naturali aut ciuili morte teſtari nequit iure communi.

A terdictũ aqua & igni, potuiſſe teſtari, quin potius, ſi quod teſtamentem ante talem damnationem, imò & ante crimen ob quod ita damnatur, confeciſſet, damnatione ſubſecuta, irritum erat & inane. Ita habetur.l.eius qui.§.ſed cui, ff. de teſtamẽtis.l.qui ultimo ff. de pœnis, & multis alijs iuribus, quæ Antonius Gom. ad legem 4. Tauri. n. 1. & Couar. in rub. de teſtamentis. p. 3. n. 27. citant, idemque habetur lib. 1. Luſitanarum ordin. tit. 67 §. 20. Ratio erat, quoniam eo ipſo, quòd aliquis ita damnabatur, omnibus ſuis bonis ſpoliabatur, quæ omnia vel addicebantur fiſco, vel, ſi quæ non confiſcabantur, relinquebantur hæredibus illius ab inteſtato: ille verò tanquam mortuus, quod attinet ad bona temporalia, reputabatur, eaque de cauſa, ſi uſufructuarius erat, uſusfructus regrediebatur B ad proprietatium, non ſecus ac ſi naturaliter eſſet mortuus. Iam uerò inter mortuos ciuiliter, atque adeò inter eos, quibus de iure communi prohibitum erat facere teſtamẽtum, computat Antonius Gom. loco citato damnatos ad triremes. Bartol. præterea, & communis ſententia, quam refert & ſequitur Panormit. in rub. de teſtam. compntanr etiam damnatum ad carcerẽ perpetuun. Vſque adeò antem damnatj ad mortem ciuilem aut naturalem prohibiti erant teſtari, ut neque ad pias cauſas teſtari quicquam poſſent, ut Panormit. loco citato, & communis ſententia affirmat, ſatiſque apertè innuunt ordinationes Luſitaniæ titulo 94. citato.

Couar. in rub. de teſta. loco citato, Antonius Gom. ad legem 4. Tauri. n. 2. & multi alij, quos idem refert, cenſent, poſt authenticam, ſed hoC die, & authenticum de nuptijs, unde illa deſũpta fuit, prædictos omnes, excepto eo, qui ad mortem naturalem fuerit damnatus, ſi ingenui ſint nati, poſſe reſtari de iure communi. Ducuntur autem, quoniam in illis authenticis ſublata eſt ſeruitus pęnę ab illis omnibus, prætcrquàm ab eo, qui ad morrem naturalem eſt damnatus, de quo in illis authenticis nulla ſit mentio.

Couar. & Ant. Gom. ſententia.

Crediderim tñ neutrum eorum, quæ ij autores affirmant, uerum eſſe. In primiſq; nõ dubito falſum eſſe, in authenticis illis exceptũ eſſe dãnatum ad mortem naturalem, quaſi poſt illa iura maneat ſeruus pœnæ. Iura namq; illa uninerſim loquuntur, ſtatuunrq́; nullum, ab initio bene natũ, eſſe deinceps ex ſupplicio ſeruũ. Quare nullus omnino eſt excipiendus, etiam is, qui ad mortem naturalem ſit damnatus: cùm iura D illa nullũ excipiant. Neq; oportebat fieri de illo ſpecialem mentionem, nt comprehenderetur: cũ cæteri nati ingenui, qui ante illa iura ex ſupplicio ſerui erant pœnæ, nulla facta de eis peculiari mentione, in illis iuribus cenſeantur comprehenſi.

Improbat.

Deinde falſum eſt, ꝙ dicunt, illos nidelicet, à quibus ſeruitus pœnæ in illis aurhenticis ſnblata eſt, poſſe hodie de iure communi teſtari. Vt .n. ex iutibus, in quibus teſtari prohibebantur, conſtat, ut quis teſtari non poſſit, non ſatis eſt, ſi libertatem per ſeruiıutem pœnæ uon amiſerit, ſed ſimul etiam requiritur, ut per pœnã nõ amiſerit ciuitatẽ, ut in deportatis, & in ijs, quibus aqua & igni eſt interdictũ, eſt maniſeſtnm, qui, cùm libertatem non amitterent, prohibebantur teſtari; co quòd amitterent ciuitatẽ, quę mors etiam erat ciuilis. Quare cũ illi oẽs, à qui-

bus

bus in authēticis citatis auferunt ſeruitus, ſimul amitterent ciuitatem, non ſecus ac deportati, nec ciuitas illis reſtituatur, efficitur, ut ex hoc capite, etiam poſt iura illa authenticorum, teſtari de iure communi non poſſint. Atque hac ratione Panorm. in rubrica citata, Barto. & alij, poſt iura authenticorum, computant illos omnes inter eos, qui teſtari non poſſunt.

In Caſtellæ morte naturali aut ciuili damnatus teſtari conceditur. De iure regni Caſtellæ. l. 4. Tauri, quæ eſt. 3. lib. 5. nouæ collectionis, tit. 4. eſt peculiariter hodie conſtitutum, vt damnatus propter delictum, ſiue ad mortem ciuilem, ſiue ad naturalem, perinde ex teſtamento, codicillo, aut quacunque alia ultima uoluntate, per ſe, uel per alium, de omnibus ſuis bonis poſſit diſponere, ac ſi non eſſet ita damnatus. Excipiuntur bona, quæ illi veniunt confiſcanda, aut alicui alteri applicanda ob delictum, de quibus diſponere prohibetur. Quo fit, ut in regno Caſtellæ locum hodie non habeant prohibitiones, quæ ſunt de iure communi, ut damnatus ad mortem naturalem, aut ciuilem teſtari non poſſit. Notat Anto. Gom. ad eandem legem, in regno Caſtellæ poſſe ita damnatum ſuccedere poſt damnationē, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, cuicunq; alteri, poſſeq; diſponere de his & alijs bonis, quæ illi non fuerint confiſcata, non ſolùm per ultimam uoluntatem, ſed etiam per contractū.

His ita conſtitutis, quæ in ſequentibus nos non paruo onere liberabunt, ut ad id, unde digreſſi ſumus, reuertamur. Illud dico. In regno Vſusfruct⁹ maxima aut media capitis diminutione Caſtellæ non amittitur. Caſtellæ poſt legem 4. Tauri non amitti uſumfructum per maximam, aut mediam capitis diminutionem. Ratio veiò eſt, quoniam cū ea de cauſa de iure communi per maximam & mediā capitis diminutionem vſusfructus amitteretur, quòd delinquens eo ipſo bonis omnibus temporalibus, quæ poſſidebat, ſpoliaretur, & vel cōfiſcarentur, uel deuoluerentur ad hæredes ab inteſtato ipſius, quod ad illa attinet, perinde, ac ſi eſſet mortuus, reputaretur, quod in cauſa erat ut uſusfructus non ſecus rediret ad proprietarium, ac ſi vſusfructuatius ad finem uitæ perueniret; ſanè eo ipſo, quod de iure regni Caſtellæ, nihil impediēte delicto & condemnatione, illi relinquitur libera de ſuis bonis diſpoſitio, ēt per ultimam uoluntatē, relinquitur ēt illi vſusfructus, nec prius regreditur ad proprietarium, quàm uſufructuarius naturaliter moriatur. Ex his cōſtat, falſum ēt eſſe, quod Anton. Gom. 2. tom. uar. reſol. c. 15. nu. 18. affirmat, nempe, hodie in Regno Caſtellæ damnatum ad mortem, ſi poſt ſententiam auſugiat, impedimentoq; ſit ne ſententia executioni mādetur, amittere continuo uſumfructum proprietario. Etenim cum in eo Regno per talem fugā & condemnationem non auferatur ab eo facultas teſtandi & diſponēdi de ſuis bonis, ſanè nec vſumfructū amittit, donec vltimū emittat ſpiī.

Idem ferè in his omnibus de iure Luſitano. Quod ad ius Luſitaniæ Regni attinet. 5. libro Ordinationum tit. 94. ſtatutum eſt, ut quamuis de iure communi damnatus ad mortem naturalem teſtari non poſſit, liceat tū ei teſtari de tertio ſolum ſuorum bonorum ad ſequentia opera pia dumtaxat. Ad redimendos captiuos, ad maritandas orphanas, ad eleemoſynas hoſpitalibus elargiendas, ad Miſſas celebrādas, & ad Monaſteriorum, aut Eccleſiarum reparationē: non verò ad alia opera, quod intelligerē, niſi cōſtaret eſſe æque pia. Excipiūtur, qui ob crimina hæreſeos, læſæ maieſtatis, aut ſodomiæ dānantur, quibus, nec ad hæc quidem, teſtari permittitur.

Cum autem in hoc Luſitaniæ Regno, damnato ad mortem diſpoſitio de ſuis bonis, ſaltē ad prædicta pia opera, cōcedat, ſanè vſusfructus, ſi quem habebat, eo ipſo uidetur ei permiſſus, atque adeo non regreditur ad proprietarium ante mortem naturalē eius, qui ita damnatur. Lōgè maiori cum ratione cenſendus eſt in eodem Regno conceſſus uſusfructus damnatis ad mortem ſolum ciuilem. Quin potius (vt quod ſentio dicam) qui ordinationes compilauerunt, in ea uidentur fuiſſe ſentētia, quam Couar. & Antonius Gom. ſequuti ſunt, nempe, poſt iura authenticorum ſolum damnatum ad mortem naturalem eſſe de iure communi ſeruū pœnæ, nec poſſe teſtari: damnatos verò ad mortem ciuilē teſtari poſſe. In ea namque ordinatione is, qui ad mortem naturalem damnatus eſt, ſeruus pœnæ dicitur eſſe de iure communi, ideoque de dānatis ad mortem ſolum ciuilem non uidetur facta mentio, ut illi ēt facultas ad teſtandum cōcederetur, quod arbitrati ſint, eos de iure cōmuni teſtari poſſe. Quare non dubito. In Luſitaniæ etiam Regno, vſumfructum per maximam & mediam capitis diminutionem non regredi ad proprietarium, quouſque is, qui maximam, aut mediam capitis diminutionem patitur, uitam finierit. De conſuetudine aliorum Regnorum, quòd damnati teſtentur, quando bona eorum non confiſcantur, lege, ſi placet, Iulium Clarum. 3. lib. ſent. §. teſtamentum q. 21.

Ex dictis facilius dirimetur quæſtio illa, an ex delicto propter quod bona confiſcantur, finiatur vſusfructus condemnatione ſubſequuta, redeatque ad proprietariū; an uerò pertineat ad fiſcum. Ad quod dicendum eſt, ēt ſi delictum & condemnatio ſit talis, ut de iure communi, iuxta hactenus dicta, finiendus eſſet vſusfructus, regreſſuruſque eſſet ad proprietatē, in hoc tū Regno, & in Regno Caſtellæ, iuxta ea quæ proximè dicta ſunt, non finitur, ſed ius vſusfructus perſeuerat in delinquente vſq; ad mortē eius naturalem; tota autem cōmoditas uſusfructus, interim dū delinquens viuit, pertinet ad fiſcū, delinquente autem mortuo, uſusfructus regrediē ad proprietatem. Vſusfruct⁹ his, quæ ... confiſcantur, ad fiſcum ... quo ad ... interim, dum viuit ... in Ca... & ... ll. ſpectat. Hæc ſentētia ex eo probatur, quoniam, ut aperte colligitur ex l. ſi poſtulauerit. §. iubet. ff. ad l. Iuliā de adulterijs, & cū Bartolo & alijs affirmat Antonius Gom. 2. tomo uariar. reſol. c. 15. nu. 16. quando cōfiſcantur bona vſufructuarij, & delictū ac condemnatio nō eſt talis, vt de iure communi vſusfructus finiatur, redeatque ad proprietarium, tota commoditas uſusfructus pertinet ad fiſcū: ſed oſtenſum eſt in hoc, & in Caſtellæ Regno nō finiri uſumfructū ex maxima & media capitis diminutione, vt de iure cōmuni finiebat: ergo in eis Regnis, quando bona delinquentis confiſcantur, non finitur uſusfructus, totaq; illius cōmoditas ptinet ad fiſcum vſque ad mortē naturalē delinquentis, etiam ſi delictum & condemnatio ſit talis, ut de iure cōmuni uſusfructus foret finiendus.

Exceptio. Ab hac regula excipitur vſusfructus, quē pater habet in bonis aduentitijs filij familias, ſaltem quando filius patriam egreditur poteſtatē per crimē hæreſeos pati is. In primis, nanq; cū per maximam ac mediā capitis diminutionē patris aut filij, fili⁹ deſinat eſſe in poteſtate patris,

vt habe-

vt habetur Inſtit. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluatur. §. cum autem is, & §. pœnæ ſeruus; cùm item per crimen hæreſeos, etiamſi occultum ſit, atque adeo nondùm ſit lata ſententia, filius egrediatur poteſtatem patris, ut habetur cap. 2. §. vltim. de hæreti. lib. 6. eo autem ipſo, quòd filius patriam poteſtatem egreditur, patet amittat vſumfructum in bonis, quæ filius deinceps acquiſierit; efficitur, vt eo ipſo, quòd pater aut filius maximam aut mediam capitis diminutionem patiatur, aut pater crimen hæreſeos incurrat, amittat uſumfructum in bonis, quæ filius deinceps acquiſierit. Secus autem eſt dicendum (ſi crimen hæreſeos excipias) in bonis, quæ ante eum euentum ad filiū ſpectabāt, & in quibus pater iam antea vſumfructum habebat. Eiuſmodi namque uſumfructum non amittit pater, niſi per ſuam mortem naturalem, exceptis caſibus iure expreſſis. Vt de iure communi quando filium emancipat: tunc enim quaſi in præmium retinet ſolùm dimidiam partem vſusfructus bonorum aduentitiorū, quæ filius ante talem emancipationem acquiſierat. Et de iure huius regni, & regni Caſtellæ, quando filius aut filia patriam egreditur poteſtatem quia matrimonium contrahit: tunc enim integer vſusfructus omnium ſuorum bonorum pertinet eo ipſo ad ipſos, & nihil illius ad patrem, vt cōſtat ex l. 48. Tauri, quæ eſt 9. tit. 1. li. 5. nouæ collect. & ex lib. 1. Luſitanarum ordinationum tit. 6. §. 4. & l b. 4. tit. 78 §. 2. Idem eſt de iure eiuſdem regni, quando egreditur per emancipationem, ut patet. §. 2. citato. Quia ergo in alijs euētibus, vſusfructus, quem pater in bonis iam acquiſitis filij habebat antequam filius patriā egrederetur poteſtatem, non amittit pater ante ſuam mortem naturalem, vt ex dicendis in progreſſu huius operis erit manifeſtum, credo, ſi pater in delictum incidat, ob quod bona cōfiſcentur, eiuſmodi vſumfructum, interim dum viuit, pertinere ad fiſcum quoad commoditatem, & non ad filiū. Excipitur crimen hæreſeos; eo nanque per patrem commiſſo, credo continuo pertinere vſumfructum ad filium, & non ad fiſcū: id quòd affirmat ét Iacobus Simancas de cath. inſtit. tit. 9. n. 81. Huius autem rei ratio eſt, non præciſe, ꝙ talis filius à puncto commiſſi delicti egrediatur patriam poteſtatē, ſed ꝙ iuris diſpoſitione pp delicti atrocitatē tam potenter egrediatur, vt filius omnino, ét quoad oīa ſua bona, ab ea fuerit exemptus, ut ſatis apertè colligitur ex c. 2. §. vltimo de hæret. lib. 6. vbi ex eo fundamento decernitur, emancipationem talis filij à patre poſt crimen patratum, ſed interim dum ignorabatur, effectam, nullam omnino eſſe, qm̄ iam filius, pp delictum tam atrox à patre commiſſum, egreſſus omnino erat illius poteſtatē. Cenſet ergo ſummus pontifex, à puncto cōmiſſi delicti ita filium egreſſum fuiſſe patriam poteſtatem, vt in bonis aduentitijs ipſius nullū pater retineret vſumfructum: alioquin aliā rationem reddere deberet, cur emancipatio illa nulla eſſet, ſaltē vt ob eā dimidiū vſusfructus ad filiū à puncto talis emancipationis nō ptineret.

Idem Simancas tit. 9. citato. n. 18. ait. Si bona filij familias ob crimen hæreſeos, quod ipſe cōmiſit, confiſcentur. confiſcari ét vſumfructum, quem pater catholicus in bonis aduentitijs talis filij habebat, eſto filius Eccleſiæ reconcilie-

A tur. Ducitur, quoniam per maximam aut mediam capitis diminutionem, quam filius ex tali condemnatione incurrit, egreditur patriam poteſtatem, eaque de cauſa pater amittit vſumfructum in bonis illius. Contrariam tñ ſententiam credo eſſe veram, nempe, ſiue filius patriā egrediatur poteſtatem per eam condemnationem, ſiue per crimen ipſum hæreſis, quaſi filius, per quod crimen patris egreditur patriam poteſtatem, per idem, ſi à filio committatur, eandem patris egrediatur poteſtatē argumento text. in §. cum autē is. verſ. pari ratione. inſt. quib. mod. ius patr. pot. ſolua. atq; adeo vſusfructus bonorum, quæ deinceps acquiſierit. non pertineant ad patrem; nihilominus, vſumfructum bonorū, quæ antea acquiſierat, & qui iam antea erat patris, pertinere ad patrem, & non ad fiſcum, vſq;

B ad mortem naturalem patris, eſto filius relaxetur brachio ſeculari, aut alia ratione ante patrē è vita diſcedat: niſi fortè filius Eccleſiæ reconciliatus matrimoniū in hoc regno, aut in regno Caſtellæ contrahat: nam tunc, ſicut vſusfructus ille redire debebat ad filium, ita eo ipſo pertinet ad fiſcum. Ducor illo eodem fundamento, quo inferius diſpu. 140. cum Nauarro, Greg. Lopez. Pinel. & multis alijs dicimus, vſumfructū, quem pater in bonis aduentitijs filij habebat, perſeuerare cum patre vſque ad mortem ipſius naturalem, & non pertinere ad monaſterium, eſto filius religionem profiteatur, per eamque profeſſionem patriam egrediatur poteſtatem. Etenim factum filij, ſiue laudabile, ſiue vituperabile ſit, præiudicare non poteſt iuri patris iā antea acquiſito. Licèt ergo pater per talem pro-

C feſſionem, delictum, aut condemnationem filij, amittat vſumfructum in bonis, quæ deinceps ad talem filium pertinere debebant, non tamen in bonis, in quibus antea vſusfructu potiebatur.

Illud obſeruandum eſt, quòd ſi poſt egreſſum filij à patria poteſtate propter delictū, aut maximam vel mediam capitis diminutionem patris, aut filij, is, ob cuius delictum filius liberatus eſt à patria poteſtate, reſtituatur à principe ad ſtatum priſtinum, filius regreditur ad patriam poteſtatem, paterque incipit habere uſūfructum in bonis aduentitijs, quæ filius tunc habuerit. Ita habetur Inſtit. §. citato. verſic. ſed ſi.

Quando bona alicuius confiſcātur, quorum dominium per mortem illius, aut ſub aliqua alia conditione pendente in futurum, deuenire

D debebat ad alium, interim dum ita condemnatus viuit, aut conditio illa non impletur, commoditas vſusfructus eorum bonorum pertinet ad fiſcum; non verò ad eum, ad quem dominiū eorum bonorum debet deuenire. Hinc eſt, ꝙ ſi bona illius confiſcentur, qui dominium habebat alicuius hæreditatis, quā grauatus erat per ſuam mortem, aut implerā alia conditione, reſtituere alteri, commoditas hæreditatis illius, interim dum ille viuit, pertineat ad fiſcum. Ita habetur expreſſe. l. Statius Florius. §. Cornelio. ff. de iure fiſci. Inde etiam eſt, quòd ſi ei, qui maioratum, aut alia bona uinculata poſſidet, bona ob delictum confiſcentur, commoditas bonorum, ita uinculatorum, pertineat ad fiſcum, interim dum ille viuit. Ita Molina. 4. libro de primogenijs. cap. 11. à num. 11. Iacobus Simancas loco citato numero 19. & alij.

Vſusfructus profeſſione fructuarij, non expirat.

Dubium vlterius eſt, an per ingreſſum vſu-
fructuarij in religionem, emiſſionemque pro-
feſſionis, finiatur vſusfructus, redeatque ad pro
prietatem. Et quidē in alijs vſufructuarijs a pa-
tre in bonis aduentitijs filij, communis opinio
eſt gloſſæ in authentica ingreſſi. C. de ſacroſan-
ctis Eccleſijs, Panorm. c. finali, de pignoribus,
n. 2. & plurium aliorum, quos Antonius Gom.
ad legem. 48 Tauri. n. 8. & Aries Pinellus ad le-
gem primam. C. de bonis mater. par. 1. à n. 47. re
ferunt & ſequuntur, nō finiri, ſed reſidere in ip-
ſo monacho, morteque illius naturali finiri. Ad
monaſterium verò, interim dum vita talis mo-
nachi perſeuerat, pertinere vtilitatem talis uſus
fructus, iuxta authenticam ingreſſi. C. de ſacro-
ſanctis Eccle. modò tamen monaſterium de nu
mero eorum ſit, quæ in bonis monachi ſucce-
dunt, qualis nec eſt noſtra ſocietas, nec religio B
Minorum, quibus in locis vſque ad profeſſio-
nem, incorporationemne plenam in corpore
religionis, ius vſusfructus perſeuerat in religio
ſo; emiſſa verò profeſſione, extinguitur, reditq́;
ad proprietarium. Atque hæc communis opi-
nio eſt amplectenda.

Præcipua difficultas eſt, de vſufructu patris
in bonis filij aduentitijs. Couar. de teſtam. cap.
2. n. 8. cum quibuſdam alijs, in ea eſt ſententia,
licèt non admodum firmus, vt dicat, patre emit
tente profeſſionem, finiri vſumfructum, & re-
gredi ad filium. Bartol. in authentica idem eſt.
C. de bonis quæ liberis, quem Panorm. refert, ac
ſequitur, cap. in præſentia, de probationibus. n.
57. & alij, de quorū numero eſt Syluester verb.
religio. 6. nu. 1. affirmant, dimidiū vſusfructus
eorum bonorum pertinere ad filium, & dimi- C
dium ad monaſterium, ſicut quando filius à pa
tre emancipatur, quaſi in remunerationem be-
neficij accepti, habet pater dimidium vſusfru-
ctus in bonis aduentitijs filij vt habetur. l. cum
oportet. §. cum autem. C. de bon. quæ liber. Na-
uar. verò c. nō dicatis. n. 70. & 87. Anton. Gom.
& Aries Pinellus locis citatis, cum quibuſdam
gloſſis duabus authenticis citatis, & cum mul-
tis alijs, aſſeuerant, totum vſumfructum eorum

Idem in vſufructu patris.

bonorum, interim dū pater viuit, pertinere ad
monaſterium. Et hæc ſententia eſt amplecten-
da, vt principijs iuris, & authēticæ ingreſſi, cō-
ſonantior. Eoq́; maiorem vim in hoc Luſitaniæ
Regno, quàm in alijs, debet habere, quò expreſ
ſe lib. 2. Ordinationum tit. 5. §. 1. conſtitutū eſt,
vt in rebus definiendis ſtetur gloſſis Accurſij,
quando communiter à Doctoribus non repro- D
bantur, neq. eſt ius eiuſdem Regni, aut commu
ne, vel conſuetudo in contrarium. Eſt tñ intelli
genda, niſi filius per matrimonium egrediatur
patriā poteſtatem: eo nanq; ipſo in hoc Regno,
& in Regno Caſtellæ vſufructus totus ptinet ad
filiū aut filiam, & non ad patrē, atq; adeò neq;
ad monaſteriū loco patris. Præterea intelligēda
eſt, de ſolis bonis aduentitijs, quæ filius ante p-
feſſionem patris habebat, ſecus de ijs, quæ po-
ſteà acquiſierit. Et. n. cū iam ſit extra patriā po-
teſtatem, vt ſuo loco dicetur, pertinent fructus
eorū ad filium, & non ad patrē, neq; ad mona-
ſteriū loco patris. Itē eſt intelligenda, dummō,
ſi monaſterium, aut pater ea bona non admini-
ſtret, pſoluat ſumptus ad adminiſtrationem ne
ceſſarios. Vtrū aūt per poſſeſſionem filij, aut p
hoc quòd ſacros ordines ſuſcipiat, amittat pa-

A ter vſumfructum in bonis aduentitijs, filij, &
quædam alia, quæ hoc loco circa deſitionem
vſusfructus dici poterant, commodius exami-
nabuntur diſp. 138. 140. & 232.

DISPVTATIO X.

De emphyteuſi, feudo, libello, ſuperficiarioque contractu.

QVoniam emphyteuta, libellarius, feudata
rius, & ſuperficiarius ſolum habent do-
minium vtile in re aliena, vereque ſunt vſufru-
ctuarij, tametſi ab ordinario vſufructuario, de
quo diſputationibus præcedētibus dictum eſt,
in multis differant, aliquid hoc loco de his di-
cendum eſt, quantum ſatis ſit, vt termini intelli
B gantur, quo dilucidius in ſequentibus proceda
mus. Exacta verò diſputatio de emphyteuſi, tā
ſeculari, quàm eccleſiaſtica, commodius trade-
tur inferius dum de hoc contractu inter alios
fuerit ſermo.

Emphyteuſis eſt contractus, quo res aliqua Emphyteuſis quid.
immobilis alicui fruenda traditur ſub aliqua
penſione, domino proprietatis ea de cauſa red-
denda. Traditur verò interdum in perpetuum,
interdum ad aliquot vitas, & interdum ad tem
pus certū, quod non minus ſit, q̄ decennium. Si
enim decennium non attingat, non cenſetur
tranſlatum dominium vtile, atque adeò nec eſt
emphyteuſis, ſed contractus locationis, vt ha-
betur. 4. lib. Luſita. Ordinationum, tit. 60. §. 2. tit.
64. & 65. in principio, & affirmant Syluester
verb. emphyteuſis in principio, & pleriq; alij.
C Contractus hic Luſitanè appellatur aforamen-
to, dicitur etiam prazo, appellatur quoq; fateo
ſi, quando eſt perpetuū. Is, cui res in emphyteu Emphyteuta quis.
ſim traditur, emphyteuta dicitur: aliquando e-
tiam appellatur emphyteuticarius. Luſitanè ve
rò nuncupatur foreiro. Is, qui in emphyteuſim
tradit, quiq́; illi in eo iure ſuccedit, appellari cō
ſuerit proprietarius (Luſitanè dr̄, o ſenhorio)
reſque ipſa dr̄ emphyteutica (Luſitanè, foreira)
reſpectu talis, vel talis perſonæ, Eccleſiæ, vel
monaſterij, cuius eſt directum dominium.

Quòd emphyteuta vſufructuarius ſit, ex ſe
eſt manifeſtum, colligiturq́; ex §. adeò, Inſtitu-
ta de locatione, vbi habet, emphyteuſi prædia
fruenda tradi, id, inter alios, affirmat ēt Conra-
dus de contractibus quæſt. 12. argumēto. 2. poſt
ſecundam concluſionem. Differt tñ in multis à
D communi vſufructuario. Communis namq; vſu Emphyteuta a communi fructuario in quibus differat.
fructuarius vendere non poteſt ius ſuum, neq;
illud in alterū transferre. Emphyteuta aūt & do
nare & vendere (ſeruatis tñ aliquibus conditio
nibus, de quibus ſuo loco erit ſermo) alijſq́; mo
dis illud ita in alium transferre poteſt, vt is, in
quē trāsfertur, eiuſdem rationis ius habeat. Itē
morte communis vſufructuarij finitur vſusfru
ctus, vt diſputatione præcedente oſtenſum eſt:
morte verò emphyteutæ nō finitur emphyteu-
ſis, niſi in vitā illius conceſſa ſit. Præterea vſuſ-
fructus communis conſtitui poteſt etiam in re
bus mobilibus: emphyteuſis verò ſolum in im
mobilibus.

Feudū eſt conceſſio rei alicuius immobilis,
aut quæ pro imobili habeat, quoad dñium vti- Feudum quid.
le, p fidelitate, ſeruitioq́; pſonali exhibēdo, re-
tenta proprietate. Siue id, qđ conceditur ſit ca-

C ſtrum,

ſtrum, ciuitas, oppidum, aut regnum, ſiue aliquid aliud. Is, cui conceditur, dicitur, tum feudatarius, tum etiam vaſallus. Is verò, qui concedit, appellatur infeudator, dominus, & proprietarius. Vt quidam volunt, feudum dictum eſt à fidelitate, quam feudatarius domino ſeruare debet, aut à fœdere.

Feudatarius quis.

Porrò in feudo interuenit inueſtitura: quæ duplex eſt. Quædam propria, realis & corporalis, nempe, quando dominus eum, cui feudum concedit, inducit in corporalem poſſeſsionem eius rei, quam illi in feudum concedit. Eoque ipſo vaſallus conſequitur ius in re, vtileque dominium illius. Alia inueſtitura eſt, quæ appellatur abuſiua, nempe, quando dominus eum, cui feudum concedit, inueſtit per traditionem anuli, enſis, pilei, aut alterius rei. Per hanc inueſtituram non cenſetur comparata poſſeſsio, nec ius in re, vtileque dominium, ſed ſolum cenſetur facta facultas, vt propria autoritate accipiat poſſeſsioné rei in feudum illi conceſſæ, qua poſſeſſione ſubſecuta, comparat is ius in re, vtileque illius dominium, & non antea. Ita Iulius Clarus. 4. lib. ſent. §. Feudum quæſt. 26. & communis ſententia, quam refert.

Inueſtitura feudi, quid.

Feudum ad ſolos deſcendentes maſculos, non verò ad fœminas cenſetur deuenire, niſi in conceſſione fuerit aliud expreſſum.

Feudum propriſſimum eſt, quod definiuimus. Differt verò ab emphyteuſi præter alia, ꝙ in emphyteuſi in recognitionem dominij directi ſoluitur aliquid reale, vel in pecunia, vel in aliqua alia re: in feudo verò ſolum in recognitionem dominij directi ſoluitur perſonale obſequium, vel in bello, vel quoduis aliud, prout fuerit conſtitutum. Interdum verò feudum degenerat in aliquibus à proprijſſimo feudo a nobis definito. Nempe, quia imponitur onus aliquod reale, vt penſio annua auium, equorum, pecuniæ, aut alterius rei; vel quia, cum gratis res in fundum concedi ſoleat, conceditur accepto pretio; vel quia non ſolú conceditur dominium vtile, ſed ét directú, vel quia feudatarius liberatur ab obſequio perſonali, varijſque alijs modis. Adhuc tamen cenſetur feudú, & in ijs, quæ retinet feudi, iudicandum eſt de illo iuxta iura feudorú. De his, & de variis ſpeciebus feudorum, multiſq; alijs, quæ ad hanc ré ſpectant, ſi placet, lege inter alios, Iulium Clarum. §. citato, & Aluarum Valaſcum de iure emphyteutico. part. 1. à quæſt. 38.

Feudi, & emphyteuſis diſcrimen.

Cęterum feudorú, cum in alijs locis frequés ſit vſus, in Hiſpanijs eſt admodum rarus. In Luſitania autem. lib. 2. Ordinationú. titulo 17. §. 2. de bonis coronæ, aliquibus quaſi in feudi modum conceſsis, ſancitum eſt, ne omnino antiquis feudorum vſibus regulentur.

Libellus, libellariuſve contractus, vt Iulius Clarus. 4. libro ſent. §. emphyteuſis. q. 1. Aluarus Valaſcus de iure emphyteutico p. 1. q. 35. & alij, quos referunt, affirmant, eſt contractus, quo emphyteuta aut vaſallus pro penſione ſibi ſoluenda concedit alteri ré, q̃ ipſe ab alio habet in emphyteuſim, aut feudú. Ita colligitur ex cap. 5. §. ſi quis verò, de ꝓhibita feudi alienatione per Lothariú. Quo fit, vt libellus nó aliud ſit, q̃ emphyteuſis, aut feudú alteri emphyteuſi aut feudo ſubalternatú. Luſitanè appellatur, prazo de prazo, aut feudo de feudo. Is ergo, q a dño directo accipit emphyteuſim, aut feudum, dicitur emphyteuta, aut feudatarius: is verò, qui ab emphyteuta, aut feudatario accipit eandem ré pro penſione, appellatur peculiari nomine libellarius. Admonét Doctores citati, vocabula iá hodie ſæpe confundi, libellumq; appellari emphyteuſim, & emphyteuſim libellum: idemque eſt de vocabulis feudum, & libellus. Illud etiá notádum eſt, aliter accipi libellum à gloſſa in authentica ingreſſi. C. de ſacroſanctis Eccleſijs, & aliter ab alijs autoribus. Verum id, quod explicauimus, iuri, doctoribuſq; magis conſonú eſt.

Libellus quid.

Libellarius quis.

Superficiarius is dicitur, qui in alieno ſolo habet, non quidem ſolum ipſum, ſed ſuperficié dumtaxat, areamve ad domum conſtruendam, oliuetú plátandú, aut quoduis aliud. Poteſt verò cócedi ſuperficies multis modis, vt donatione, gratiſve abſq; pretio, aut penſione, vel pro pretio. Quòd ſi pretium ſemel tantú ſoluatur, ſuperficieſq; concedatur in perpetuum, erit véditio ſuperficiei. Si verò ſuperficies concedatur minus, q̃ per decenniú, erit locatio ſuperficiei, ſiue pretiú ſoluatur ſemel, ſiue ſingulis annis, aut menſibus, vel hebdomadis. Hoc modo in núdinis locari ſolet ſuperficies ſoli alicuius ad caſulas conſtruendas, vbi tpe nund. naiú aſſeruétur ac vendatur merces, venditoreſq; a temporum iniurijs protegantur. Interdum conceditur ſuperficies in perpetuum, aut ad decennium, vel vltra, pro annua penſione: & tunc ſuꝑficiarius accedit multú ad emphyteutá; tamet ſi ab eo in aliq̃b. differat. Atq; de hoc ſolo ſuperficiario eſt nobis præcipuè hoc loco dicendú.

Superficiarius quis.

Is itaq;, cui non ſuperficies ſola, ſed ſolú ipſum conceditur in perpetuú, aut ad decénium, vel vltra ad domum conſtruendam, vineam, vel oliuetum plantandum pro annua penſione, eſt verus emphyteuta illius ſoli; comparatq; vtile dominium, nó ſolum in ſuperficie, ſed etiam in ſolo ipſo, caq; de cauſa, ſi domus, vinea, aut oliuetú pereant, contractus nihilominus perſeuerat, poteritq; reędificare domum, & plátare iterum vineam, aut oliuetum. Is verò, cui ſola ſuperficies pro annua penſione eſt conceſſa ad domum ædificandam, vel aliquid aliud conſtruédum, nec eſt ſimpliciter emphyteuta, nec comparat dñium vtile ſoli, ſed ſolius ſuperficiei, deſtructaq; domo aut pereunte vinea, uel oliueto, cótinuò finitur cótractus, regrediturq; ſolú pleno iure ad proprietarium. Eſt namq; regula generalis, ꝙ quando ſola ſuperficies conceſſa eſt ad aliquid in ea conſtruédú, ſiue ſuperficies védita fuerit, ſiue tradita ꝓ annua penſione, aut quouis alio mô, eo ipſo ꝙ id, ad qđ tradita eſt, deſtruitur, cé ſetur perire ſuperficies, finiturq; ꝓinde cótractus, nec ſuperficiarius pôt ampli⁹ aliq̃d ſimile in eodé ſolo conſtruere, niſi alius celebretur contractus. Ita Bartol. l. 2. ff. de ſuꝑficiebus, & multi alij, quos refert & ſequit̃ Aluarus Valaſcus de iure emphyteutico quæſt. 35. n. 4. & colligit̃ apertè ex l. quoties i fine. ff. de vſufructu, & ex l. inter quos. §. damni. ff. de damno infecto. Superficiarius in ꝑpetuú, aut ad decennium, vel longius tempus pro annua, aut menſtrua penſione, ferè in reliquis alijs æquiparatur emphyteutæ ſoli, ut affirmant Bartolus. l. 1. §. penult. ff. de ſuperficiebus, Antonius Gomez. ad legem 70. Tauri nume. 31. Syluester uerbo Emphyteuſis, quæſt. 15. ad finem, & alij. Vnde

Superficiarius & emphyteuta in quo differant.

deſi vendere velit ius ſuum, tenetur admonere A dominum directum, teneturque ad alia, quæ, dum de emphyteuſi erit ſermo, ſubijciemus.

Lege 2.ff.de ſuperficiebus habentur hæc verba. Superficiarias ædes appellamus, quæ in conducto ſolo poſitæ ſunt: quarum proprietas & ciuili, & naturali (ideſt, gentium) iure, eius eſt, cuius eſt ſolum. Quicquid uerò aliqui dicant, non dubito, quin dominus ſoli cóparet dominium directum, tum ędificiorum, tum etiam arborum, quæ ſolo ſuo adhęrent, eſto expenſis ſuperficiarij ſolo ſint affixæ, & unum quid cú eo effectæ: id quod ſatis apertè docent uerba eius legis, conſentiuntque Bartol. ibidem, & alij, patebitque amplius ex alijs iuribus, quæ in progreſſu huius operis citabimus. Quare, ſi finito contractu aliquid eorum ſolo affixum remanſerit, pertinebit utique ad proprietarium, nec fas B erit antiquo ſuperficiario illud extrahere proprietario inuito: ſicut nec emphyteutæ idē fas eſſet: ſed id pertinet ad melioramenta in re aliena appoſita, quorum æſtimationem tenetur ſoluere proprietarius. Si uerò ſuperficiarius caſulam mobilem affixiſſet in alieno ſolo, illam quidem, quoniam moraliter non reputatur unum quid cum ſolo, auferre poſſet.

Illud admonuerim. l. citata nomine, conducti ſoli, non intelligi propriè conductum: ſed conceſſionem ſuperficiei in perpetuum pro annua penſione, appellari conductionem ſoli, eo loquendi modo, quo antiqua iura emphyteuticum contractum, locationem appellant, vt ſuo loco dicemus. Illud addiderim. domū, vineā, aut oliuetum conſtructum in ſupeſficie alieni ſoli ad id empta, aut donata tranſire ſimiliter C in dominium directum eius, cuius eſt ſolum. Nec enim id, quod lex illa ſecunda citata ſtatuit, ex eo vim habet, quòd ſolum eſſet conductum ad domos in illo ædificandas, ſed ex eo quod, quicquid alieno ſolo adhæret, cedit, quo ad dominium, domino ſoli, vt alibi inferius explicandum eſt.

DISPVTATIO XI.

Quid & quotuplex ſit ſeruitus.

QVoniam vſuifructui, vſui, & habitationi reſpondet ſeruitus ex parte rerum alienarum, in quibus quis vſumfructum, vſum, aut habitationem habet, ſeruituteſque vniuerſim quaſi ablationes quædam ſunt partis integri ac pleni dominij, aliquid etiam de ſeruitutibus hoc D loco, ubi de dominio in genere agimus, dicendum eſt. Quod etiam inſeruiet, ut, cognitis terminis, dilucidius in ſequentibus progrediamur.

Porrò ſeruitus hoc loco non in ea ſignificatione ſumitur, qua abſtractum eſt ſerui, qui relatiuè dicitur ad dominum: ſed in ea, qua res aliena alteri ſeruire, ſubijcive dr̄, vt in ea aliquid in commodū eius, cui ſeruire dicitur, fiat, aut non fiat. Quo pacto res proprietarij ſeruire dicitur vſufructuario, ut ex ea fructus percipiat. Itemq; ea domus, quæ ſeruitutem habet ne amplius attollatur, ne lucē proſpectumve domus uicinæ impediat, ſeruire dr̄ domui, in cuius utilitatem attolli nequit. Atq; de eiuſmodi ſeruitutibus loquūtur iura Inſtit. C. & ff de ſeruitutibus. Quia

A ergo ſeruitutes, de quibus nunc loquimur, ſolum ſunt in rebus alienis comparatione eorū, quibus ſeruiunt, quorūve ſunt ſeruitutes, efficitur, ut ea ſeruitus, à qua quis ſeruus relatiuè ad dominum ſuū dicitur, non ſit de numero earū, de quibus modò loquimur, id quod colligitur apertè ex. l. in re cómuni. ff. de ſeruitutibus urbanorū prædiorum, & ex. l. uti frui. ff. ſi uſuſructus petatur, quibus in iuribus habetur, nemini rem ſuam ſeruire, ſed alienam. Idemq; affirmat Panormit. c. in Eccleſia, de cauſa poſſeſsionis & proprietatis. num. 48. traduntque reliqui utriuſque iuris interpretes: tametſi eorum aliqui interdum appellent eam ſeruitutem merè perſonalem: eò quòd ſit perſonæ ſerui ad perſonam domini.

Ea ergo ſeruitute prætermiſſa, quanquam iu B ris interpretes ſeruitutem, de qua loquimur, nō definiant in genere, ſed ſolum eam diuidant in ſua membra, quorundamq; membrorum definitiones aliquas parum aptas tradere conentur, fortè tamen ſeruitutem in genere poſſumus in hunc modum definire. Eſt habitudo, paſſiuave obligatio, in re aliena, reſpondens iuri in eadē re ad aliquid circa illam faciendū, aut impediēdum ſalua illius ſubſtantia. Porrò ab huiuſmodi habitudine, paſſiuave obligatione, formaliter dicitur res aliena, quaſi habitualiter ſeruire rei, comparatione cuius habet eam obligationem: ſeruituſque quaſi habitualis, de qua loquimur, nō eſt aliud, q̄ habitudo, obligatiove illa.

Seruitutis definitio.

In ea definitione pro genere ponitur, habitudo, ſeu obligatio, per quam definitionis partem reijciuntur à ratione ſeruitutis ea omnia, C quæ paſſiuæ obligationes non ſunt. Per partem illam, in re aliena, reijciuntur obligationes in re propria, atque adeò reijcitur ſeruitus à qua mancipium dicitur ſeruus domini ſui. Vſque adeò autem ad rationē ſeruitutis exigitur obligationem eſſe in re aliena, ut ſi quis emat, & acquirat prædium aliquod, quod comparatione alterius rei ſuæ habebat ſeruitutē aliq̄, cótinuò in prædio illo deſinat eſſe ea ſeruitus. Ita habetur expreſſè. l. 1. ff. quemadmodū ſeruitus amittatur, & l. ſi quis. ff. de ſeruit. urbanorum prædiorū. Additurq; in hoc poſteriori iure, ſi is, qui emit prædium, quod comparatione rei ſuæ ſeruitutem habebat, rurſus illud uendat, niſi exprimat ſe illud uendere cum ſeruitute, q̄ antea habebat, cenſetur illud uendere liberum ab ea ſeruitute: eò quòd ea ſeruitus eo ipſo deſierit, ꝙ D ipſe comparauit dn̄ium talis prædij. Idem habetur. l. 27. titulo. 31. part. 3. legū Caſtellæ. Per partē illam, rn̄dens iuri in eadem re, reijcitur obligatio oīs, quæ nondum eſt realis, rn̄dens iuri conſtituto iam in re ipſa, quæ deuincta ſit & obligata. Vnde quia, ut diſputatione. 2. oſtendimus, ius in re regulariter non habetur ante traditionem, eſto quis emat uſumfructum, aut aliq̄ aliam ſeruitutem in re aliena, ſi tn̄ nondū ſit ei facta traditio, aut quaſi traditio illius, nōdū eſt ſeruitus illa, q̄ emit: eò ꝙ quemadmodum ille nondum habet ius in re, ſed ad rem, ita nōdū eſt obligatio in re illa, quæ rn̄deat iuri in re. Quo fit, ut tūc ſolum ſit obligatio pſonalis ex parte eius, qui ſeruitutem illam uendidit, ad eam conſtituendam, traditionem, aut quaſi traditionē, ipſius efficiendo: & tn̄ ſeruitus nondū ſit. Per particulam illam, ad aliquid circa illam

Seruitus ius reale.

efficiendum, reijcitur obligatio omnis in re a- A
liena, quæ non eſt ad aliquid in ea efficiendum,
ſed vt aliquid ex ea ſoluatur, vt obligatio, quæ
oritur ex cenſuali contractu ſuper bono immo-
bili collocato, vt quotannis tantum vel tantum
ſoluatur: eſto enim ſit facta traditio, compara-
tumq; ius in re, obligario tamen illa non eſt ſer
uitus: quia non eſt, vt is, cui res illa ita eſt obli-
gata, aliquid in ea efficiar, ſed vt ex ea ſoluatur
ei penſio. Additur in definitione, aut ad aliquid
impediendum: quoniam non omnis ſeruitus
eſt, vt aliquid in re aliena fiat, ſed quædam ſunt
ne aliquid fiat, vt ex parte dictum eſt, patebit-
que amplius ex ſequentibus. Denique per par-
tem illam, ſalua rei ſubſtantia, reijciuntur pi-
gnus & hypotheca. Licèt enim obligationes pi
gnoris & hypothecæ ſint in re aliena, iurique
in eadẽ re reſpondeant, ſolum tamẽ ſunt, vt res B
diſtrahi, ac vendi poſsit, vt debitum ſoluatur,
quando aliunde non fuerit vnde ſoluatur, ac
proinde nec ꝓpriè eſt obligario ut aliquid fiat
aut impediarur in re aliena, neque eſt ut fiat ſal
ua illius ſubſtantia, atque adeò ſeruitus non eſt.

Duo quædam hoc loco admonuerim. Primũ
eſt. Res, quantum eſt ex ſe, liberas eſſe à ſeruitu
tibus, & ideò ſeruitutem eſſe obligarionem ſu
peruenientem ſupra id, quod res alias ex ſe ha-
bebat. Quouſque autem in prædijs, tam vrba-
nis, quàm ruſticis, hoc vel illud ex natura rei,
aut ex diſpoſitione iuris poſitiui, vel commu-
nis, vel huius Regni, aut Regni Caſtellæ, liceat
aut non liceat, vide. ff. de operis noui nuntiatio
ne, de damno infecto, de aqua pluuia arcenda,
ne quid in loco ſacro fiat, de locis & itineribus
publicis, ne quid in loco publico vel itinere C
fiat, & duobus titulis ſequentibus, de flumini-
bus, & tribus titulis ſequentibus. C. de ædificijs
priuatis, & duobus titulis ſequentibus, tertia
parte legum Caſtellæ titulo vltimo, & lib. 1. Or
dinationum huius Luſitaniæ Regni titulo. 49. à
§. 24.

Ius in re, & ſeruitus multũ à iure poſitiuo pendent.

Secundum eſt, ius aliquod eſſe, aut non eſſe
ius in re, atq; adeò reſultare, aut non reſultare
ex illo ſeruitutem, pendere multum ex diſpoſi-
tione iuris poſitiui. Vnde ex ſola diſpoſitione
iuris poſitiui eſt, quòd vſus, vſusfructus, & ha-
bitatio ſint iura in re, atq; adeò quòd obligatio
nes, quæ illis in rebus alienis reſpondent, ſint
ſeruitutes: ſicut etiam ex ſola iuris diſpoſitione
prouenit, vt ius, quod is, qui domum minus, q̃
ad decennium, conduxit, ex eo contractu ha-
bet, non ſit ius in re, ac proinde quòd in domo D
non reſultet ſeruitus, eſto ſit facta traditio do-
mus ad habitandũ, iſque, q illam conduxit, eã
habitet. Hinc intelliges ſeruitutes eſſe de iure
poſitiuo, & licèt ſeruitus indiſtinctè, præſertim
ſi tam amplè vocabulum vſurpetur, vt eam e-
tiam comprehendat, à qua mancipium, ſeruus
domini ſui dicitur, ſit de iure gentium, vt In-
ſtitut. de vſu & habita. §. vltimo innuitur; ſanè
multæ in ſpecie ſolum ſunt de iure ciuili. Qua-
re Bartol. ad l. ex hoc iure. ff. de iuſtitia & iure.
nume. 21. non tantopere, ex §. illo. Inſtit. citato
debuit commoueri, vt cum prius aſſeruerit ſer-
uitutes videri de iure ciuili, tandem in eã partẽ
inclinauerit, quæ eſſe de iure gentiũ affirmat.

Seruitus alia perſonalis, alia realis.

Iam verò ſeruitus, vt habetur. l. 1. ff. de ſerui-
tutibus, diuiditur primò, in perſonalem, & rea-
lem. Quæ diſtinctio non ſumitur ex parte obli-

A gationis, quaſi vna ſit realis reſpondens iuri in
re, atq; adeò ad quemcumque res, quæ ſeruit,
pertranſeat, tranſeat cũ illo onere & obligatio
ne, interim dum ex alio capite ſeruitus non eſt
finita, ſed diſtinctio ſumitur ex parte eius, cui
immediatè debetur ſeruitus. Si namque ſerui-
tus immediatè debeatur perſonæ, vt cernitur
in vſusfructu, vſu, & habitatione, appellatur ſer
uitus perſonalis. Si verò debeatur immediatè
rei, quæ non eſt perſona, vt alteri prædio, & ra-
tione prædij cuicunque perſonæ, ad quam præ
dium pro tempore ſpectauerit, appellatur ſer-
uitus realis, vt conſtat apertè ex. l. prima citata.

Perſonalis quæ.

Realis quæ

Hinc eſt, quòd ſeruitus perſonalis regulari-
ter expiret cum perſona, cui debetur, ſi iam an-
tea ex alio capite non expirauit, vt de vſufru-
ctu, vſu, & habitatione oſtendimus diſputatio-
B ne 5. & 9. Realis uero ſeruitus non expiret cum
dño prædij, cui ſeruitus debetur, ſed debita ſit
omnibus, ad quos prædium illud tranſierit. Di-
xi, ſeruitutem perſonalem regulariter expirare
cum perſona, cui debetur: quoniam quẽadmo-
dum emphyteuta, feudatarius, libellarius, & ſu
perficiarius, veri ſunt vſufructuarij, in multis ta
men differentes à communi vſufructuario, vt
diſputatione 10. oſtendimus: ſic quoq; obliga-
tio realis, quæ in re aliena iuri eorum reſpon-
det, vera eſt ſeruitus ab ea communi ſeruitute,
quæ vſuifructui reſpondet, differens in multis:
ea autem ſeruitus morte illorum non finitur,
quin potius tranſit ad hæredes, quouſque con-
tractus omnino finiatur.

Perſonalis quotuplex Realis, alia vrbana, alia ruſtica. Vrbana quæ.

Seruitutem perſonalem ſubdiuidunt aliqui,
in ſeruitutem merè perſonalem, qualis eſt illa,
C quæ reſidet in perſona aliqua comparatione al-
terius perſonæ, & mixtam, qualis ea eſt, quæ re
ſidet in re, quæ non eſt perſona, comparatione
perſonæ. Prioris membri tradunt exemplum in
ſeruitute, à qua mancipium ſeruus dicitur do-
mini ſui. Eaq; ratione cum Bart. in Rubric. C. de
vſufructu, connumerât quatuor ſpecies ſeruitu
tis ꝑſonalis: tres quæ rñdent vſuifructui, vſui,
& habitationi: & quartam hanc, quam paulò
ante oſtẽdimus non eſſe de numero ſeruitutũ,
de quibus hoc loco ſermo eſt: quare ſolum ſunt
tres aliæ ſpẽs ſeruitutis perſonalis. Poſſumus ni
hilominus tradere exemplum cũ Fabio & Iaſo-
ne, quos refert & ſequitur Antonius Gom. 2. to
mo variar. reſolut. cap. 15. num. 1. in ea ſeruitu-
te, quæ, in mancipio reſultat cõparatione eius,
qui illius habet vſumfructũ, aut vſum; eſt enim
D perſonæ comparatione perſonæ: eæ verò, quæ
ſunt in rebus, quæ non ſunt perſonæ, compara-
tione eorum, qui illarum habent vſumfrctum,
vſum, aut habitationem, appellari poterunt
perſonales ſeruitutes mixtæ.

Realis ſeruitus diuiditur, in vrbanam, & ru-
ſticam. Vrbana ſeruitus eſt, quæ vrbano prædio
debetur, ſiue à ruſtico ſiue ab vrbano prędio de
beatur. Vrbanũ prædium dr̃ ædificium oẽ habi
tandi gratia confectũ, ſiue in vrbe, ſiue in villa,
aut alibi conſtructum ſit, horti etiam gratia do
morum ac recreationis confecti, domibuſque
cõiuncti, inter vrbana ꝑdia cõputantur, vt utrũ
que patet. l. vrbana prædia. ff. de verbo. ſignific.

Vrbanæ quot, & quæ affirmatiuæ.

Vrbana ſeruitus ſubdiuiditur, in affirmati-
uam, & negatiuam. Affirmatiuæ ſunt, quæ ſe-
quuntur. Stillicidium admittendi, alienæ vide-
licet domus ſupra domum, aut areã propriam.

Idem

Idem dic de flumine, ſeu canali alienæ domus. Itineris, ſeu aditus per alienum prædium in domum propriam. Oneris ferendi, alienæ ſcilicet domus ſupra proprium parietem, aut columnam. Tignum mittendi, id eſt, ſeruitus quæ reſultat ex iure mittēdi tignum aut trabem propriæ domus in domum, aut parietem alienum. Protendendi, id eſt, ſeruitus quæ reſultat ex iure potendendi domum propriam per domum aut ſolum alienum. Proijciendi, hoc eſt, ſeruitus reſultans ex iure immittendi aquam, fimũ, &c. in ſolum aut locum alienum. Proſpectus, ſeu luminum, eſt ſeruitus præſtandæ lucis per feneſtram, aut foramen domus, aut parietis alieni, quæ in domum propriam deriuetur, ſiue cœlum videatur, ſiue non. Ita habetur. l. luminum, &. l. lumen. ff. de ſeruitutibus vrbanorum prædiorum. Altius tollendi, eſt ſeruitus, qua quis tenetur domum aut parietem eleuare, eleuatumq; conſeruare propter utilitatem alteri domui inde prouenientem, ne videlicet videantur, quæ in ea fiunt, ex eminentiori aliquo loco, aut vt ventus, vel aliquid ſimile atceatur, aut ob quamuis aliam vtilitatem.

Negatiuę quę. Negatiuæ vrbanæ ſeruitutes in negatione ſunt poſitæ. Sunt verò, quę ſequuntur. Altius non tollendi, ædificium videlicet, aut parietem inuito domino alterius ædificij. In hac autem ſeruitute non continetur, quòd in eodem loco non plantentur arbores, etto in altitudinem quamcunque ſe attollant, vt habetur. l. quod autem, & l. ædificia. ff. de ſeruitutibus vrbanorũ prædiorum. Item ſeruitus ne luminibus officiatur, ædificando nempe aliquid, aut plantando arbores, quibus vel aſpectus cœli impediatur, vel lumen, aut radius ſolis conueniens ac vtilis alicui domui, aut ſolario. Ita habetur. l. inter ſeruitutes, & duabus ſequentibus. ff. de ſeruitut. vrbanorum prædiorum. Item ſeruitus ne proſpectus officiatur, quæ in eo eſt poſita, ne quid ædificetur, aut fiat, quod gratiorem proſpectũ ex aliena domo, aut vrbano prædio impediat, vt conſtat ex. l. inter ſeruitutes citata. Item ſeruitus ſtillicidium aut flumen ſeu canalem propriæ domus non auertendi propter aliquam vtilitatem alterius domus, aut vrbani prædij.

Ruſtica ſeruitus quę. Ruſtica ſeruitus dicitur, quæ ruſtico prædio debetur. Dicuntur verò prædia ruſtica ea omnia, quæ vrbana non ſunt. Inter ruſtica computantur ſtabula, quæ ab ædificijs gratia habitandi conſtructis ſe iuncta ſunt, vt habetur. l. eo iure. §. 2. ff. in quibus cauſis pignus vel hypotheca.

Ruſticę quot. Ruſticæ ſeruitutes ſunt quæ ſequuntur. Iter, id eſt, ſeruitus quæ conſequitur ius tranſitus hominis per vnum prædium in aliud ruſticum. Item actus, id eſt, ſeruitus quæ conſequitur ius, non ſolum tranſitus hominis, ſed & agendi iumentum vel vehiculum. Item via, id eſt, ſeruitus quæ conſequitur, non ſolum prædicta iura, ſed etiam ius ferendi trabes & lapides per prædium alienum: quo fit, vt ſecunda ſeruitus includat primam, & tertia includat ſecundam & primam. Hæc omnia conſtant Inſtit. de ſeruitutibus, & l. 1. & 2. & l. q ſella. ff. de ſeruitutibus ruſticorũ prædiorum. Itē aquæductus, id eſt, ſeruitus quæ conſequitur ius ducendi aquã per prædium alienum. Item ſeruitus, quæ conſequitur ius paſcendi pecora vnius prædij in alio prædio. Item ea, quæ dr̃ pecorum appulſus, & eſt,

A quæ conſequitur ius appellendi ad aquam pecora vnius prædij per prædiũ alienum. Itē aquę hauſtus, id eſt, quæ conſequitur ius hauriendi aquam de fonte aut puteo alieno. Item ſeruitus coquendi calcem in prædio alieno. Item ſeruitus arenam fodiendi in prædio alieno. Hæc conſtant Inſtit. de ſeruitutibus, & ff. de ſeruit. ruſticorum prædiorum.

Commemorauimus ſeruitutes omnes, quæ à iuriſperitis commemorari ſolent, quarumq; fit mentio in iure. Illud admonuerim, inter vrbanas ſeruitutes annumeratas eſſe, quæ frequētius ſolent eſſe vrbanæ, & inter ruſticas, quæ ſolent eſſe ruſticæ. Id verò non tollit, quin pro qualitate prædij, cui prædium aliud ſeruit, quædam ex computatis cum vrbanis, aliquãdo poſſint eſſe ruſticæ, & quædam ex computatis cum ruſticis, eſſe poſſint vrbanæ. Vt ſeruitus non attollendi domum, ne impediatur ventus in area ad purganda grana deputata, erit ſeruitus ruſtica. Et ſeruitus hauriendi aquam ex puteo alieno ad domeſticam tãtum neceſſitatem, erit ſeruitus vrbana. Nec abſurdum vllum reputo plures eſſe ſeruitutes, quam quæ numeratæ ſunt.

B

Rurſus ſeruitus in commune diuiditur, in cõtinuam, quaſi continuam, & diſcontinuã. Quæ diuiſio inſeruit multum ad doctrinam de præſcriptione, vt ſuo loco videbimus. Seruitus continua eſt, cuius actus ſeu vſus, quantum eſt ex ſe perpetuò & continuè durat; vt ſeruitus aquæ ductus, tigni ſuſcipiẽdi, oneris ferendi, & ſimiles. Seruitus quaſi cõtinua eſt, cuius actus, quia à naturalibus cauſis pendet nõ ſemper eſt; attñ potentia & in præparatione, ſi ſcilicet naturales cauſæ concurrerent, ſemper eſt; vt ſtillicidium admittendi, aut auertendi. Diſcontinua eſt, cuius vſus non ſemper eſt, vt ſunt illæ, quarum vſus in hominum actione eſt poſitus, ab ea que pendet; vt iter, actus, via, aquæ hauſtus, foſſio arenæ, & ſimiles. Seruitus diuiditur in cõtinuam, quaſi continuã, & diſcontinuã. Continua quæ. Quaſi continua quæ. Diſcontinua quæ,

C

Seruitutes varijs modis conſtituuntur. Primò, lege, vt ex illa eſt manifeſtum, quæ vſuſfructui legali, de quo diſputatione 8. dictum eſt, reſpondet. De earum numero eſt, quæ. l. vltim. §. vltimo. C. de ſeruitutibus ſancitur, nempe, vt iuxta areã, in qua grana purgantur, nemini liceat domũ aut quippiã aliud ita attollere, vt ventus impediatur, areaq; ad id muneris inutilis reddatur. De earundem numero ēt eſt ea, quæ in Ordinationibus huius Regni titulo citato ſtatuitur. Videlicet, vt nemini liceat aperire feneſtram è regione feneſtræ vicini ſui vnde videri poſſint, q̃ in aliena domo fieri poſſunt: eo nãq; ipſo, ꝙ vnus habet feneſtrã in domo ſua, eſt ſeruitus legalis in hoc Regno in pariete domus vicini, q̃ eſt è regione, vt aperiri non poſſit feneſtra è regione. Similes ſunt aliæ, tã de iure communi, q̃ de iure particulari diuerſorũ Regnorũ. Quamuis, vt verũ fatear, excepta ſeruitute, q̃ reſpõdet vſuifructui legali, cæteræ, q̃ inter legales numeratæ ſunt, nõ videantur propriè ſeruitutes: eò ꝙ non rſideant iuri in re, qđ quis in re aliena habeat, ſed ſolũ ſit ius qđdam ad prohibendum aliqua ex iuris diſpoſitione. Quia tamen ſeruitutibus ſunt affinia. C. de ſeruitutibus. l. vltima, mentio fit de prohibitione illa, ne iuxta areas, in quibus grana purgantur, aliquid erigatur, quod uentum impediat. Deinde conſtituuntur ſeruitutes vltimis voluntatibus. Seruitutes variè conſtituuntur.

D

In ijs enim, de quibus poteſt quis liberè teſta- A
ri, conſtituere poterit ex teſtamento, quas ſerui
tutes uoluerit. Item conſtituuntur, donatione,
pactionibus, & præſcriptione. Vt habetur In-
ſtitut. de ſeruitut. §. vltimo.

Variè finiũtur.

Finiuntur ſeruitutes, finito tempore pro quo
lege, pacto, donatione, aut ultima uoluntate
fuerant conſtitutæ. Item remiſſione ſeruitutis.
Item ſi quis comparet dominium prædij, quod
ſibi tantùm, aut alteri ſuo prædio ſeruiebat, ut
ſupra dictum eſt, & etiam præſcriptione, de
qua te ſuo loco dicendum eſt.

DISPVTATIO XII.

Quid, & quotuplex ſit poſſeſſio.

CONſequenter dicendum eſt de poſſeſſione: B
tùm quòd ſit quaſi ultima perfectio, com-
plementumq; perfecti dominij: tum etiã quòd
illius cognitio ad præſcriptionis negotium, &
ad pleraque alia intelligenda, ualde neceſſa-
ria ſit.

Poſſeſſio igitur duobus modis ſumitur. Vno,
pro obiecto, ſeu re poſſeſſa; quo pacto prædia,
quæ poſſidemus, & quorum ſumus domini, ali
quando iure ciuili & canonico poſſeſſiones ap
pellantur, ut conſtat ex. l. interdum. ff. de uerbo.
ſignifica. Altero, formaliter, ꝓ forma uidelicet,
ſeu re, à qua aliquis formaliter dicitur poſſeſ-
ſor, & res aliqua dr̃ poſſeſſa. Atq; de poſſeſſio-
ne hoc ſecũdo modo eſt nobis hoc loco ſermo.

Poſſeſſio unde dicta.

Vt Paulus iuriſconſultus. l. 1. in princ. ff. de ac
quirenda poſſeſſione ait. Poſſeſſio dicta eſt à pe
dibus, quaſi (ut ex Labeone refert) pedum poſi- C
tio: eò quòd potiſſimus actus, quo poſſeſſio re-
rum immobilium, quæ præcipuę ſunt, compara
tur, ſit pedum in eis poſitio, ut colligitur ex l. 3.
in principio. ff. eodem titulo. Eſt præcipuus a-
ctus, quo poſſeſſio rerum mobilium acquiri cõ
ſueuit, ſit apprehenſio earum manu, ut colligi-
tur ex. l. 1. §. 1. ff. eod. titulo. A nomine ergo in-
ſtrumenti, quo poſſeſsio rerum immobilium,
quæ inter ea, quæ poſsidemus, maioris ſunt pre
tij, comparari conſueuit, deſumptum eſt nomẽ
poſſeſsionis in genere. Alij, quos Couar. in ru-
bric. de teſtamẽ. p. 1. nu. 2. refert, uoluerunt dici
à ſedium poſitione. Cõradus de Contractibus,
q. 4. concluſione. 3. Sylueſt. uerbo poſſeſsio, &
quidam alij affirmant, dici à pedum ſeſsione.

Cæterùm iuriſperiti difficillimum ſemper in
dicarunt definire quid ſit poſſeſsio, adeò ut D
Gloſſa. l. ſtipulatio. § hæc quoque. ff. de uerbo-
rum obligat. proruperit in hæc uerba. Poſſeſsio
nem peritiſsimi auſi non ſunt definire. Rationẽ
huius rei eam eſſe arbitror, quòd ex ſtatutis,
hominumq; beneplacito pendeat, quis poſside
re, aut non poſsidere ſit cenſendus, eaque ratio
ne poſſeſsio, tanquam quippiam inconſtans,
minimeque certam ac inuariatam habens natu
ram, difficilè poſsit definiri: quare mirandum
non eſt, ſi nulla ex definitionibus hactenus ex-
cogitatis, plenè ſatisfaciat.

Prætermiſsis uerò alijs definitionibus, duæ
ſunt quæ plus probabilitatis habere uidentur,
magiſque conducunt ad naturam poſſeſsionis
intelligẽdã. Vna, quã expẽdemus diſputatione
ultima ex ijs quas de poſſeſſione conficiemus.
Altera, quã examinabimus hoc loco, & quã in
ſenſu cauſali tradunt Hoſtiẽſis in ſũma & Azo.
C. de acquir. poſſeſſione, amplectùturq; Couar.
loco citato, & Sylu. uerbo dñium. nu. 3. & uerb.
poſſeſſio. Videlicet, Poſſeſſio eſt rei corporalis
detẽtio, corporis & animi, iuriſq; adminiculo.

Poſſeſſionis definitio.

Eandem definitionem paulò explicatius poſſu
mus ferè cum Couar. ad regulam poſſeſſor. p. 2.
in initio. nu. 1. conficere in hunc modum. Eſt ap
prehenſio rei corporalis, uera uel ficta, corpo-
re & animo, iuriſq; adminiculo. Porrò hęc defi
nitio non tam explicat, quid poſſeſsio in ſe ſit,
quàm modum quo comparetur, eaq;, quæ ad il
lius acquiſitionem neceſſaria ſint: quare ſenſus
definitionis eſt. Eſt apprehenſio rei corporalis
uera uel ficta, id eſt, eſt quippiam reſultans ex
apprehenſione uera uel ficta rei corporalis. Tũc
autem res corporea dicitur uerè apprehendi,
quando accipitur manibus, ſi ſit res corporea,
aut pedibus intratur, ſi ſit immobilis: hi namq;
ſunt naturales, præcipuiq; actus, quibus poſſeſ
ſio comparatur, ut paulò antea explicatum eſt.
Tunc uerò dicitur fictè apprehendi, quando in
teruenit aliquis alius actus, qui ex iuris diſpo-
ſitione, ſufficiens etiã ſit ad poſſeſsionem com-
parandam: eo enim actu, iuris fictione, cẽſetur
res apprehenſa. Qui autem ſint hi actus expo-
nemus diſputatione ſequenti.

In definitionibus Hoſtienſis & Azonis no-
mine, detentionis, intelligitur omnis apprehen
ſio uera uel ficta, quæ ex diſpoſitione iuris ſuf-
ficiens ſit ad poſſeſsionem comparandam.

Dicitur in definitione, rei corporalis: quoniã
rerum incorporearum, ut iuriũ, & ſeruitutum,
nõ eſt propriè poſſeſſio, ſed quaſi poſſeſſio, iux
ta ea quę diſputat. 2. & 3. dicta ſunt: eò quòd nõ
per ſe, ſed per aliquid reale & corporeum ap-
prehendãtur. Vnde Inſtit. de interdictis in prin-
cipio, & capit. cùm Eccleſia, de cauſa poſſeſ. &
proprietatis, iunctis gloſſis utrobique in uer-
bo, quaſi poſſeſſionem, ſolùm dicitur eſſe quaſi
poſſeſſio iurium ac rerum incorporearum. Fre-
quenter tamen harum etiam rerum dicitur eſ-
ſe poſſeſſio, ut beneficij, comendæ, uſusfru-
ctus, &c. Quare ſi ad harum etiam rerũ poſſeſ-
ſionem accommodare uoluerimus definitio-
nem traditam, expungenda ab ea erit parti-
cula illa, corporalis, ut Couar. ad regul. poſ-
ſeſſor loco citato eam expungit, dicendum-
que erit, eſt apprehenſio alicuius rei uera uel
ficta, &c.

Additur in definitione, corpore & animo:
quoniam ut habetur l. 3. in princip. & §. in amit
tenda, & l. quemadmodùm. ff. de acquirenda
poſſeſ. utrumque requiritur ut poſſeſsio reſul-
tet, apprehenſio uidelicet corporalis, & ani-
mus ea apprehenſione poſſidendi, hoc eſt, ha-
bendi talem rem ut ſuã. Non ſufficit uerò ad id
ſolus animus, quia naturalis actus, quo, & ante
rerum diuiſionem comparãda foret poſſeſsio,
& poſt earum diuiſionem comparatur unà cũ
dominio earum rerum, quæ antea nullius erãt,
eſt earum apprehenſio corporalis: eo enim actu
comparatur dominium, & poſſeſſio ferarum,
piſcium fluuiorum & maris, gemmarum, & the
ſaurorum, quæ antea nullius erant, ut habetur.
l. 1. §. 1. ff. de acquirend. poſſeſ. & Inſtitut. de re
rum diuiſione. §. feræ & ſequentibus. Neque
enim ſufficit animus habendi ut meam eam fe-
ram, quam uideo, ut dicat habere dominiũ, aut
poſſeſ-

A poſſeſſionem illins· ſi enim alius priùs corpore eam apprehendat, ille eſt, qui dominiũ, & poſſeſſionem illius aſſequitur. Idẽ cernitur in theſauro, & in quacunque alia re, quæ domino caret, nec lege eſt alicui conceſſa. Quia ergo hic actus naturalis eſt ad poſſeſſionem comparandam, is ſanè iure ciuili, uel aliquid aliud, quod locum illius ſubiret, conſtituendus fuit ad poſſeſſionem acquirendam. Non ſufficit etiam ſola corporalis apprehenſio, ut poſſeſſio reſultet, niſi adſit etiam animua ea apprehenſione poſſidendi, habendive rem apprehenſam ut ſuam: quũ cum apprehenſio multis alijs de cauſis fieri poſſit, ſæpeq; re ipſa fiat, neceſſe fuit, ut per animum ea poſſidendi determinaretur & contraheretur ad integram & perfectam cauſam, unde poſſeſſio reſultaret.

Poſſeſſio, & tẽtio differunt.

B Apprenſio ergo & inſiſtẽtia in re corporea, ſi aliquo alio animo fiat, quam habendi eam ut ſuam, non efficit poſſeſſionem, ſed tentionem, quæ pro uarietate animi, quo res apprehẽditur & tenetur, & tituli aut contractua pręcedentis, ſortitur narias naturas & appellationes. Vt colonus dicitur tenere rem conductam, cômodatarius rem commodatam, depoſitarius rem in depoſitum, & qui aliquid accipit in pignus, dicitur tenere rem in pignus, & ita de cæteris: nullus tñ horum dicitur eas res poſſidere, ſed legitimus earũ poſſeſſor eſt is, qui illas, ut ſuas, ita tenendas eis tradidit, tametſi per eos poſſidere eas dicatur naturaliter, ut ſtatim explicabimus.

Poſſeſſio naturalis, & ciuilis quid.

Quandiu aliquis corpore ſimul & animo poſſidet, dicitur in iure poſſidere naturaliter & ciuiliter. Naturaliter quidem, quatenus actu corporeo, quo poſſeſſio acquiritur, inſiſtit in re. C Ciuiliter uerò, quatenus animo actuali, aut quaſi habituali, etiam dormiens & nihil de poſſeſſione cogitans, inſiſtit in poſſeſſione rei. Et licèt, ad comparandam poſſeſſionem ciuilem, neceſſe ſit ſimul concurrat naturalis poſſeſſio: perſeuerare tñ poteſt ſola ciuilis poſſeſſio ſine naturali. Vt quũ quis diſcedens corpore à re, quã poſſidet, animo in eã inſiſtit, quouſque uel propria uoluntate, aĩo à poſſeſſione deſiſtat, nolens amplius rem poſſidere, uel, iuxta iuris diſpoſitionem, deiectus à poſſeſſione, eamq; amiſiſſe cenſeatur. Huiuſmodi uerò ciuilis poſſeſſio, quę in dormiente, abſente, & nihil de re, quam poſſidet, cogitãte, perſeuerat, eſt de qua potiſſimùm ratio habetur in iure, & quæ præſcriptionẽ inducit. Imò eſt à qua dicitur ſimpliciter quis poſſidere. Vt enim habetur. l. Clam poſſidere. §. qui ad nundinas. ff. de acquiren. poſſeſ. & alijs iuribus, D ſi is, qui rem aliquam immobilem poſſidebat, ab ea diſcedat, ut quia ad nundinas proficiſcebatur, interimq; alius aĩo poſſidendi eã occupet, ſanè is, qui ita diſceſſit, amiſit diſceſſu ſuo poſſeſſionem naturalem, quam alius per ingreſſum in eam vacuã aĩo illam poſſidendi cõparauit: poſſeſſio tñ ciuilis remanet apud eũ, q̃ diſceſſit, quouſq; reuertens in poſſeſſionem naturalem nõ admittatur, uel ſuſpicans ſe non admittendum, nec præualiturũ aduerſus eum, qui naturaliter eam poſſidet, ab illa aggrediẽda & occupanda deſiſtit: eo enim ipſo, quòd, uel, aggrediens poſſeſſionem naturalem, in eam non admittatur, uel ab ea aggredienda, putãs ſe nec admittendum, nec præualiturum, deſiſtat, cenſetur deiectus à poſſeſſione ciuili, iſq;, qui antea

Ciuilis cõparata perſeuerat ſine naturali, & eſt potiſſima poſſeſſio.

A ſolùm poſſidebat naturaliter, incipit poſſidere etiam ciuiliter, tametſi iniuſtè & ui, ut §. citato habetur. In illo ergo medio tempore, quo vnus poſſidebat ſolùm naturaliter, & alius poſſidebat ſolùm ciuiliter, is ſimpliciter cẽſendus erat poſſidere, qui ciuiliter poſſidebat: is uerò, qui naturaliter tantùm poſſidebat: non erat dicendus poſſidere ſimpliciter, ſed cum hoc addito diminuente, naturaliter, præſertim cùm poſſideret iniuſtè. Obſerua tñ, ad poſſeſſionem naturalem neceſſarium ſemper eſſe habere adiunctum animum poſſidendi, habendive rem ut ſuã, ſiue iuſtè ſiue iniuſtè, & ſiue is animus poſſeſſionẽ efficiat ciuilem, ſiue nõ. Quare ſi quis, in abſentia alterius, occupaſſet rem uacuã poſſeſſore naturali, non quidem animo illam poſſidẽdi, ſed eam habitandi, aut ea vtendi, non di- B ceretur poſſidere illam naturaliter, ſed ſolùm tenere rem illam aliquo alio fine.

Diſputant iuriſperiti, an poſſeſſio ciuilis & naturalis ſint duæ poſſeſſiones, an potius una tantùm. Couar. ad regulam poſſeſ. p. 2. in initio nu. 4. & 5. propendet in eam partem, ut credat eſſe vnam, qualitate dumtaxat differentem. Antonius uerò Gom. ad l. 45. Tauri à nu. 19. cum communiori iuriſperitorum ſententia contendit, eſſe duas ſubiecto ab inuicẽ ſeparabiles, ut ex ꝓximè dictis eſt manifeſtum. Atque hæc ſententia magis placet; modò addatur, efficere unam totam ex utraque conflatam, quando in uno eodemque ſubiecto coniunguntur, ita uidelicet, ut qui naturaliter, & ciuiliter poſſidet, non dicatur habere duas poſſeſſiones, ſed unam totã ac perfectam: tametſi dupliciter poſſidere dica- C tur, ciuiliter ſcilicet, & naturaliter.

Poſſeſſio naturalis, & ciuilis duæ, integrantes unam.

Sunt uerò nonnulla animaduertenda hoc loco. Primum eſt, interdũ dici aliquem poſſidere aliquid per ſe ipſum, interdum uerò per alium, qui ipſius nomine poſſidet, ſiue is ſit procurator, ſiue ſeruus, ſiue filius, aut quicunque alius. Vt enim habetur. l. Generaliter. ff. de acquirẽda poſſeſſione, per eum generaliter poſſidemus, qui noſtro nomine poſſidet. Quando uerò aliquis eius eſt conditionis, ut, quod acquirit, nõ ſibi, ſed alteri acquirat ut filius patri, aut ſeruus dño, ſi rei alicuius iuſtam apprehendat poſſeſſionem, non eſt ipſe, qui poſſidet, ſed pater, aut dñs per eum, vt habetur Inſtit. per quas perſonas nobis acquir. §. item uobis, & §. itẽ placet, & l. rẽ, & l. quod ſeruus. ff. de acquirẽda poſſeſſione. Dixi, iuſtam poſſeſſionem: quũ ſi iniuſta D eſſet, nec ſibi, nec patri, aut dño eam cõpararet, ſed maneret poſſeſſio apud antiquũ poſſeſſorẽ, non obſtante quòd is, qui incapax eſt ſibi acquirendi rem illam occuparet. Ita habetur iuribus citatis. Pupillus uerò & furioſus per tutorem aut curatorem acquirũt poſſeſſionem, ut habetur. l. 1. §. adipiſcimur. ff. de acqui. poſſ. ubi ſubiũgitur, pupillum, ſi iudicio polleat, poſſe per ſe ipſum acquirere poſſeſſionem. Obſerua tñ, ut per aliũ poſſeſſionẽ comparemus, neceſſe eſſe, ut in eo ſit animus eam nobis cõparandi, ut habetur ibidem. §. hæc, & §. per procuratorẽ. Acquirit tñ eam nobis, dicimurq; per illũ tã corpore, q̃ aĩo poſſidere, eſto ignoremus eã nobis eſſe acq̃ſitã, ut habetur. l. 1. C. de acqui. poſſ. & l. 3. § ſaltus. ff. eodẽ tit. Is tñ, q̃ eius eſt conditionis, ut qđ acq̃rit, nõ ſibi, ſed nobis acq̃rat, eſto animũ hẽat acq̃rẽdi ſibi, & nõ nobis, acq̃rit no-

Poſſidemꝰ per alium.

 bis,

bis, & non ſibi, vt ex l.rem.ff.de acquirenda A poſſeſſione, & ex alijs iuribus citatis conſtat.

Secundum eſt. Interdum quempiam poſſidere per ſe ipſum ſolum ciuiliter, & per alium naturaliter. Vt locator, per ſeipſum poſſidet ciuiliter, & per colonum, aut inquilinum naturaliter, vt habetur.l.3.§.quòd ſi ſeruus. & §.ſaltus. ff.de acquirenda poſſeſſione. Per depoſitarium etiam, cõmodatarium, & vniuerſim per eum omnem, qui rem tenet & non poſſidet, dicitur quis naturaliter poſſidere, vt habetur Inſtitut. de interdictis §.poſſidere & alijs iuribus.

Dubium tamen emergit hoc loco, an vſufructuarius, atque adeo emphyteuta, & feudatarius, dicantur poſſidere rẽ, cuius habent vſumfructum, dominiumve vtile: an verò ſolus proprietarius ſit, qui per eos poſſidere dicatur. Prætermiſſis B verò alijs opinionibus, quas Couar. ad regulam poſſeſſor. p.2. in initio, a num.4. Antonius Gomez.ad.l.45.Tauri.n.100. & Aluarus Valaſcus de iure emphyteutico quæſt. 18. à num.1.referunt, breuiter dicendum eſt. Si ſermo ſit, non quidem comparatione rei corporalis, cuius directum dominium eſt proprietarij, ſed cõparatione iuris ea fruẽdi, cuius poſſeſſio, aut quaſi poſſeſſio, per corporeum actum comparatur, vt diſput. 2. ex parte explicatum eſt, eos, & poſſidere, aut quaſi poſſidere, ciuiliter, quantum ſatis eſt ad iura illa, dominiumque vtile preſcibendum & poſſidere etiam, aut quaſi poſſidere, naturaliter. Idemque dicendum eſt de alijs ſeruitutibus, iuribuſq; in re incorporalibus. Atq; in hoc tres Doctores citati tandem vñr conuenire. Si uerò ſermo ſit comparatione ipſius C rei corporalis, quæ propriè dicitur poſſideri, dicendum eſt In primis, ſolum proprietarium poſſidere eam ciuiliter, ac proinde nec fructuarium, nec emphyteutam, aut feudatarium, præſcribere poſſe proprietatem: eò quòd ſine ciuili poſſeſsione eius rei, ſiue corporalis, ſiue incorporalis, quæ præſcribenda eſt nulla ratione præſcribi poſſit. Deinde communior ſententia eſt, emphyteutam & feudatarium poſsidere naturaliter nomine proprio rem emphyteuticam: eò quòd illius habeant dominium vtile, quod ſatis eſt ad poſſeſsionem naturalẽ rei. Idem volunt Anton.Gom.loco citato, & pleriq; alij de vſufructuario, & videtur colligi ex.l.naturaliter.ff.de acquirenda poſſeſsione, & ex alijs iuribus. Couar.tamen & Aluarus Valaſcus, cum multis alijs contrarium affirmant. Hæc tamen apud me nõ magni ſunt momenti: D nam quaſi poſſeſsio, tam ciuilis, quàm naturalis, quam hi omnes habent in re, cuius proprietas eſt apud alium, ſufficiens eſt vt illis concedãtur remedia poſſeſſoria, de quibus inferius, vt colligitur ex.l.vltima.ff.vti poſsidetis, & vt præſcribere poſsint dominium vtile, iuſve, qđ in ea re quaſi poſſederint. Præterea, hi omnes rem eandem, quoad proprietatem, videntur ſimul poſsidere naturaliter nomine proprietarij, ita vt proprietarius non minus dicatur poſsidere per eos naturaliter proprietatẽ, q̄ p colonũ.

Tertium, quod duximus animaduertendum, eſt. Poſſeſsiones omnes, tam ciuiles, quam naturales, quarum in iure communi ſit mentio, comparari actu aliquo apprehenſionis verò vel ficto, eaſque ſolas comprehendere definitionem poſſeſsionis, quam explicamus, vt à nobis eſt A propoſita. Eſt verò ex peculiari iure quorundã Regnorum genus aliud poſſeſsionis, tã ciuilis, quam naturalis, quod abſque aliquo actu verò vel ficto, imò abſque animo poſsidẽdi, ſolo ſtatuto legis comparatur. Atque eiuſmodi poſſeſſio, ad diſtinctionem earum, quarum in iure cõmuni mentio habetur, appellatur a doctoribus ciuiliſsima poſſeſsio, ſiue ea ciuilis ſit, ſiue naturalis. Eiuſmodi poſſeſsiones ſunt. In primis illa de iure Galliæ, multorumq; locorum in Italia, ut diſp.3.explicauimus, qua, abſq; ulla apprehenſione uera uel ficta, tranſit in hæredem poſſeſsio bonorũ hereditatis. Deinde eſt illa de iure regnum Caſtellę, qua, ut eadem diſputatione retulimus, quando aliquid donatur alicui cum pacto, aut modo, ut tranſacto certo tempore res illa deueniat ad alterum, continuò, B finito eo tempore, tertius ille comparat poſſeſſionem illius abſque aliquo actu uero uel ficto. Iiẽ illa, qua ut ibidem diximus, iuxta legem.45. Tauri, mortuo ultimo poſſeſſore maioratus, poſſeſsio, non ſolum ciuilis, ſed etiam naturalis bonorum omnium illius maioratus, tranſit eo ipſo ad legitimum ſucceſſorem abſq; aliquo actu uero uel ficto, eſto ille ignoret prædeceſſorem mortuum eſſe, & eſto alius ante mortem, uel poſt mortem ultimi poſſeſſoris, poſſeſſionem occupauerit alicuius eorum bonorum, uel ultimus poſſeſſor, dum uiueret, eam illi tradiderit. Couar.ad regulam poſſeſſor parte.2.in initio.n.1.ut hanc quoque poſſeſsionem in definitione, quam explicamus, comprehendat, particulæ illi, corpore & animo, addit particulam uero uel ficto: eiuſmodi namque poſſeſſo- C res, ſaltem fictè, ex iuris diſpoſitione, corpore & animo poſsident, eſto nullum corporis aut animi actum nec uerum nec fictum, quo rem, quam poſsident, apprehendant, eliciant. Idem autor.3.uariar.reſolut.cap.5. & Anton. Gom. ad.l.45.Tauri.n.111.latè & doctè contra Aretinum probant, iure poſitiuo conſtitui poſſe hanc ciuiliſsimam poſſeſsionem, quæ ſine omni actu ſit, ſola iuris diſpoſitione.

Particula ultima definitionis, nempe, iuriſq; adminiculo, non eum ſenſum habet, quaſi ea apprehenſio corpore & animo iuſta eſſe debeat, ſaltem iuxta apprehendentis æſtimationem: ea enim ratione poſſeſsio, qua latro rem furto ablatam poſsideret, & quæcunq; alia, qua quiuis alius ſciens & prudens rem aliquã iniuſtè poſſideret, non eſſet poſſeſsio; cum tamen uerè D poſſeſsio ſit, tametſi iniuſta, doctoreſq; eam in definitione tradita cõprehendere intendant. Senſus ergo illius particulæ, ut Bart.l.1.in principio.ff.de acquirẽda poſſeſsione exponit eſt, ut ius nõ refragetur, diſpoſitione aliqua impediens, ne tali apprehenſione corpore & animo cõparetur poſſeſsio; cum tñ ſecluſa ea diſpõne apprehenſio ſufficiẽs eſſet ad eã comparandã. Per eã particulã reijcitur à rõne poſſeſsionis, apprehenſio corpore & animo, qua laicus locũ ſacrũ, ut ſuum, occupare uellet. Iure nãq; poſitiuo.l.q uniuerſas.§.1.ff.de acquirenda poſſeſſione, laicus incapax factꝰ eſt poſſeſsionis loci ſacri: quare eo ipſo, ꝙ locus quẽ laicus poſſidebat, ſacer effectus eſt amittit laicus poſſeſsionẽ illius, & eſto locũ ſacrũ corpore, & animo habendi illum, ut ſuum, occupet de nouo, non comparat poſſeſsionem illius. Per eandem particulam

Ciuiliſſimæ poſſeſſiones ſine apprehenſione, etiã ficta, comparatæque.

Galliæ iur.

Ius Caſtel.

ticulam reijcitur à ratione poſſeſsionis ciuilis, A apprehenſio corpore & animo, qua quis rem immobilem abſentis occupat, quouſque prior poſſeſſor præſens ſit, ad poſſeſſionemque non admittatur, aut, arbitrans ſe non præualiturum, non aggrediatur occupare eam: interim namque, dum prior poſſeſſor abſens eſt, eſto alius corpore & animo poſſidendi rem immobilem apprehendat, non comparat poſſeſſionem ciuilem, vt ſupradictum eſt, iure ciuili id ita ſtatuente. Per eandem quoque particulam in regno Caſtellæ reijcitur à ratione poſſeſſionis, tam ciuilis quam naturalis, occupatio corpore & animo poſsidendi, qua, mortuo vltimo poſſeſſore maioratus, alius à legitimo ſucceſſore rem aliquam ad maioratum pertinentem occuparet, aut ante mortem illius occupaſſet: is namque refragrante l. 45. Tauri, nec naturaliter, nec ciuiliter B poſsideret, ac proinde nec remedia poſſeſſoria illi ſuffragarentur, nec tentio illa ad præſcriptionem quicquam illi prodeſſet.

DISPVTATIO XIII.

De actibus veris & fictis, quibus poſſeſſio comparatur.

QVi ſint actus veri, quibus poſſeſsio, tam rerum mobiliũ, quàm immobilium, comparatur, diſputatione præcedẽte explicauimus.

Poſſeſſio totius cõparatur apprehenſione partis, animo poſſidẽdi totum.

Illud nunc obſeruandum eſt, quando actu vero poſſeſsio comparatur, per actum circa partem animo tamen per partem apprehendendi totum, comparari poſſeſsionem totius. Quo fit, vt ad comparandam poſſeſsionem domus, neceſſe non ſit intrare ſingulas domus partes, ſed ſatis ſit intrare domum quoad aliquam eius partem animo poſsidendi totam domum: & C vt, ad obtinendam poſſeſsionem fundi, ſatis ſit intrare quamuis partem aut glebam fundi animo poſsidendi totum fundum. Ita habetur. l. 3. in princip. ff. de acquirenda poſſeſſione, cuius hæc ſunt verba. Quod autem diximus, & corpore & animo acquirere nos debere poſſeſsionem, non vtique ita accipiendum eſt, vt qui fundum poſsidere velit, omnes glebas eius circumambulet, ſed ſufficit quamlibet partem eius introire, dum ea mente & cogitatione hac ſit, vt totum fundum vſque ad terminum velit poſſidere. Hactenus Paulus iuriſconſultus ibi. Ad acquirendam tamen poſſeſsionem diuerſarum domorum, aut diuerſorum prædiorum, quæ vnum prędium non efficiant, neceſſe eſt ſingula intrare quoad aliquid vniuſcuiuſque. Quando etiam id cuius poſſeſsio apprehendi- D tur, non eſt quippiam toti fundo commune, ſed peculiare alicuius partis, vt ſi poſſeſsio ſeruitutis itineris, aut aquæductus, per aliquem fundum capiatur, tunc opus eſt intrare, actumue ſeruitutis exercere, in totam illam partem. Ad acquirendam verò poſſeſsionem vſusfructus totius alicuius fundi, ſatis eſt intrare partem quamlibet fundi animo capiendi poſſeſsionẽ vſusfructus totius fundi: eò quòd vſusfructus eſſe ſoleat totius fundi. Quando verò res, cuius eſt cõparanda poſſeſſio, capi cõſueuit, nõ per partem ſui, ſed per aliquid aliud, vt equus per capiſtrum, vinum per vas, &c. tunc ſatis eſt eam accipere per id, per qđ accipi cõſueuit. Ita Faber. Initit. de rerum diuiſione. §. Item ſi quis.

De actibus fictis, quibus poſſeſsio comparatur, diſſerunt, præter alios, Panormit. cap. ex li- A teris. de conſuetudine. n. 9. Conradus de contractibus. q. 14. §. vltimo. Couar. 3. variar. reſolut. cap. 16, à nume. 7. & copioſius ac melius, quàm alij, Antonius Gomez. ad l. 45. Tauri à num. 45. Illud in primis obſeruandum eſt cum Conrado loco citato & alijs. Quando poſſeſsio non acquiritur interuenientе voluntate prioris poſſeſſoris, qui eam nobis tradat, comparari non poſſe per actum fictum, ſed neceſſario debere interuenire actum verum. Quo fit, ut poſſeſsio earum rerum, quæ antea nullius erant propriæ, ſed efficiuntur primò occupantis, ut ferarum, theſaurorum, & rerum ſimilium, non comparetur, niſi per ueram apprehenſionem: id quod ſatis apertè conſtat ex §. illud. Inſtit. de rerum diuiſione, & alijs iuribus, & Doctoribus, quos Antonius Gomez ubi ſupra. nu. 46. citat. Fit deinde, B ut poſſeſsio ui aut clam comparata, nunquam acquiratur, niſi per ueram apprehenſionem, uſque adeò, ut ſi depoſitarius clam acquirere debeat poſſeſsionem rei mobilis, quam apud ſe depoſitam habet, neceſſarium ſit apprehendat eam, moueatque de loco ſuo, ut conſtat ex. l. 3. §. ſi rem. ff. de acquirenda poſſeſsione. Fit præterea, ut eſto iudicis autoritate mittatur quis. in poſſeſsionem rei, quam alius poſsidebat, non aliter comparet poſſeſsionem, quàm ſi eam uerè apprehendat, niſi ſimul accedat uolũtas prioris poſſeſſoris, qui eam tradat: tunc enim comparare eam poteſt per actum fictum. Ita cum Bartolo, Panormitano, & pleriſque alijs, quos refert Antonius Gom. ubi ſupra. num. 54. Excipitur, niſi per potentiam & reſiſtentiam aduerſarij, aliòue iuſto impedimento, ap- C prehendi non poſsit poſſeſsio per actum uerũ: tunc enim ſatis eſſet oſtendere rem, tradereque poſſeſsionem illius per uiſum. Quin, ſi per uiſum tradi non poſſet, ſatis eſſet ſolo uerbo eam tradere, ut colligitur ex. l. unus. §. ultimo, & ex l. ſequenti. ff. de bonis autoritate iudicis poſsidendis, & affirmant multi, quos Antonius Gomez. refert. Fit demum, ut poſſeſsionem bonorum defuncti non aliter comparare poſsit hæres, dum hæreditatem adiuit, factuſq; eſt dominus illius, quàm per ueram apprehenſionem: eò quòd nullus ſit poſſeſſor, qui eam illi tradat. Apprehenſione uerò domus cenſetur etiam comparata poſſeſsio bonorum mobilium defuncti, quæ in ea continentur, ratione continentis apprehenſi; modò tamen adfuerit animus illa quoque ea ratione poſsidendi. Ita cum Bar- D tolo & alijs Anton. Gomez. ubi ſupra. n. 40. argumento multorum iurium quæ citat.

Poſſeſſio, non interueniente voluntate prioris Domini, nunquam actu ficto comparatur.

His ita conſtitutis. Actus ficti, quibus interueniente titulo, ſimulq; concurrente uoluntate prioris poſſeſſoris, qui poſſeſsionem tradat, cõparantur poſſeſſio, ſunt, qui ſequuntur. Primus eſt, per uiſum. Oſtendente namque antiquo poſſeſſore rem, cuius uult tradere poſſeſsionem, eamq; concedente, cõparat is, cui conceditur, poſſeſſionem illius, ſolo aſpectu & uiſu, eſto ab ea diſtent. tex. eſt in lege 1. §. ſi iuſſerim, & in l. quod meo. §. ſi uenditorem. ff. de acquirẽda poſſeſ. cuius hæc ſunt uerba. Si uicinum mihi fundum uenditor ex turre demõſtret, uacuãq; poſſeſsionẽ ſe tradere dicat, non minus poſsidere cœpi, quàm ſi pedes finibus intuliſſem. Idẽ probãt alia iura, quæ Antonius Gomez. ad l. 54. Tauri, n. 45. citat, eſtq; cõmunis Doctorum ſententia.

Titulo & uoluntare prioris poſſeſſoris cõcurrentibus, acto actu comparatur poſſeſſio. Primò aſpectu.

Secun-

Secundò, traditione ſcripturæ.

A Secundus, ſi antiquus poſſeſſor eſt, quē in poſſeſſionē mittere vult rei alicuius, tradat ſcripturam, quam habebat, & qua conſtabat de titulo & iure, quo res illa ad ſe pertinebat: eo enim ipſo comparat poſſeſsionem illius rei. Ita colligitur ex. l. 1. C. de donationibus, & affirmat communis ſententia doctorum. Traditione quippe talis ſcripturæ & inſtrumenti, iuris fictione, cēſetur tradita res ipſa. Dubium tamen eſt, vtrum traditione ſcripturæ de nouo confectæ, qua venditor, aut alienator rei alicuius, ſe eam alicui tradere dicat, transferatur & acquitatur poſſeſsio.

Ius Caſtel.

Et quidem arbitror in Regno Caſtellæ transferri: id namque habetur expreſſe. l. 8. tit. 30. part. 3. & cōſonant. l. 2. tit 12. lib. 3. Fori. & l. 17. & 44. Tauri, affirmantque multi graues iuriſperiti Hiſpani, quos Antonius Gomez. loco citato. num. 57. refert. B Neque eſt ſufficiēs fundamentū, quo, tam ipſe, quàm Couar. loco citato, dubitarunt de ſenſu illarū legum, uidelicet, quòd leges Hiſpanæ ferè nunquam corrigere intendant. Ius commune, ſed tantum illud confirmare, & declarare, ut in earum procœmio dicitur. In declaratione namque habentis poteſtatem ad extendendum ius aliquod includitur, ita illud declarare, ut extendatur ad aliquem nouum caſum.

Ius Luſi.

In hoc autem Luſitaniæ Regno dicendum eſt, traditione talis ſcripturæ non comparari poſſeſſionem, eſto in ſcriptura dicatur, eum, qui illā tradit, dimittere ex tunc poſſeſsionem, eamque trāsferre in eum, cui tradit talem ſcripturā: ſed neceſſariam eſſe apprehenſionem illius rei aliquo alio actu. Tali namque ſcriptura ſolum conceditur facultas occupandi poſſeſsionem autoritate propria, per ſe, uel per alium, ita ut neceſ- C ſarium non ſit à iudice, aut aliquo alio illam ei concedi. Ducor ad hæc ita aſſerendum. Quoniā de Iure communi non ſufficit traditio talis ſcripturæ ad transferendam poſſeſsionem: in hoc autem Regno non eſt lex, quæ id concedat; quin potius. 4. libro Ordinationum. titulo 50. §. 3. & 4. manifeſtè innuitur contrarium, dum dicitur, ui talium ſcripturarum poſſe vnumquemque accipere per ſe ipſum poſſeſsionem eiuſmodi, rerum, modò non adſit, qui contradicat: tabellionesq; poſſe conficere huiuſmodi hominibus publica inſtrumenta, quòd per ſe ipſos poſſeſsionē acceperint, quin ad id neceſſarium ſit, uel mandatum, uel iudicis autoritatem interuenire: modò uideant prius ſcripturas publicas, aut eis cōſtet de iuſto titulo, quo res illæ ad eos perueniant, eſto eis non cōcedatur poſſe ſumere poſ- D ſeſsionem per ſe ipſos. Prohibentur tñ tabelliones ſub certa quadam pœna conficere abſq; iudicis mandato publica inſtrumēta poſſeſsionis acceptæ, quando neq; eis oſtenditur ſcriptura publica, qua res illæ ad eos pertineant, neq; eis conſtat de iuſto aliquo titulo. Illud addiderim, traditione eiuſmodi ſcripturarum de nouo confectarum, non ſolum non acquiri poſſeſsionem, ſed neque cenſeri traditam rem, ita vt illius cōparetur dominium: quare ſi alicui vendatur res aliqua, conficiaturq; ſcriptura venditionis, eiq; tradatur, nec tamen res ipſa vendita ei tradatur actu aliquo verò vel ficto, vtique ſi idem venditor, iterum illam vendat alteri, eamque illi tradat, ſecunda venditio eſt valida, & non prima, iuxta ea q̄ diſp. 2. & 3. dicta ſunt, nō obſtāte traditione ſcripturæ uēditionis facta primo emptori.

A Audio in hoc Regno conſuetum non eſſe per actum fictum hactenus explicatū accipi poſſeſſionem. Aduerte tamen, quòd cum comparari eo actu poſſeſsionem ſit de iure cōmuni (quod uim habet in hoc Regno, quando non eſt lex Regni, aut conſuetudo præſcripta in contrarium) & neque ſit lex Regni in contrarium, neque conſuetudo per uſum in contrarium, ſed ſolum per non uſum huius uiæ ad comparandam poſſeſsionem, utendo alijs, quæ ſub diſiunctione cū hac ad id præſcriptæ ſunt ſanè ius commune hac in parte adhuc ſuam uim obtinet in hoc Regno. Sola namque conſuetudo per uſum in contrarium eſt, quæ uim aufert à legibus poſitiuis, quando eſt præſcripta; quod tam ad hanc, quam ad quācumque aliam ſimilem difficultatem in quauis alia materia eſt memoriæ commendandum.

Tertiò, traditione clauiū in præſentia domus, vbi res mobiles continentur.

B Tertius eſt, ſi antiquus poſſeſſor in præſentia horrei, domus, aut alterius rei, in qua uinum, oleum, triticum, aut quæcumque aliæ res continētur, tradat claues talis horrei, domus, aut alteri* rei: eo. n. ipſo, qui claues accipit, comparat poſſeſsionem huiuſmodi rerum mobilium, quæ intus continentur, eſto non uideantur: modò, tam in dante claues, quam in eas accipiente, ſit intētio tradendi & accipiendi poſſeſsionem. Simul etiam tranſit dominium earum rerum in accipientem claues, ſi erant tradentis claues. Quòd ſi non erant eas tradentis, is, qui illas accipit, p̄ſcribere incipit, ſi adſit bona fides. Ita habetur l. clauibus. ff. de contrahenda emptione. l. 1. §. ſi iuſſerim. ff. de acquiren. poſſeſſ. l. 2. C. de periculo & commodo rei uenditæ. l. qua ratione. §. itē ſi quis merces. ff. de acquirēdo rerum dominio, C & §. item ſi quis merces, Inſtit. de rerum diuiſione. Aduerte tamen, neceſſariam eſſe præſentiam domus, aut horrei, in quo tales res continētur, ut apertè colligitur ex duobus prioribus iuribus citatis, & affirmat communis opinio, habeturque l. 7. titulo. 30. part. 3. legum Caſtellæ.

Quartò, reſeruatione vſusfructus rei, quam concedit, comparat alter poſſeſsionem.

Quartus actus eſt, ſi poſſeſſor antiquus, ad quem res pertinebat, eam uēdiderit, donauerit, aut quemuis alium actum tranſlatitium dominij circa eum exercuerit, reſeruans ſibi uſumfructum: eo enim ipſo, fictione iuris, cenſetur tradidiſſe proprietatem abſque aliquo alio actu, iſq; cum quo talis contractus eſt celebratus, cēſetur comparaſſe poſſeſsionem. Sunt autem hæc intelligenda, ſiue antiquus poſſeſſor uendat aut donet unam tantum rem, & uſumfructum illius ſibi reſeruet, ſiue uendat aut donet omnia bona ſua, & uſumfructum eorum ſibi reſeruet; item ſi D ue res præſentes ſint, ſiue abſentes. Hæc omnia conſtant ex. l. quiſquis, & ex l. ſi quis argentum. §. ſed ſiquidem. C. de donationibus, & ex. l. 9. titulo. 30. part. 3. legum Caſtellæ, eaque affirmat communis Doctorum ſententia. Ratio uerò, inter alias, eſt hæc. Quia cum nullus ſit propriè uſufructuarius, niſi dominium directum ſit apud alium, ſanè eo ipſo, quòd quis uendit, aut donat rem aliquam conſtituendo ſe uſufructuarium illius, cenſetur amittere proprietatem, tradereque dominium illius alteri, transferendo in eū poſſeſsionem ciuilem. Idem intelligendum eſt de eo, qui uenderet, aut donaret rem aliq̄, accipiendo ſimul eā in emphyteuſim, aut feudum, à donatario, aut emptore: emphyteuta namque & feudatarius uſufructuarij ſunt, huiuſmodiq; contractus ſupponūt ꝓprietatē eſſe apud aliū.

Quintus

Quinto, cõſtituendo ſe cõductorem rei, quã concedit, comparat alter poſſeſſionem.

Quintus eſt, ſi antiquus poſſeſſor, ad quẽ res pertinebat, eam uendat, donet, aut quemuis alium actum tranſlatitium dominij circa eam exerceat, conſtituendo ſe ſimul conductorem eiuſdem rei ab eo, cui ſtatuto certo aliquo pretio eam alienat: eo namque ipſo cenſetur eam illi tradere, transferreq; in eum omnem poſſeſſionem, quam habebat; idque ſiue præſens res ſit, ſiue non. Ita habetur expreſſe. l. quædam mulier. ff. de rei uendicatione. l. qui bona fide. §. 1. & l. interdum. §. vltimo. ff. de acquirenda poſſeſſione. l. ſerui emptor. ff. de periculo & commodo rei uenditæ, & l. 9. titulo. 30. part. 3. Ratio eſt: tum quia cõductor poſſidet nomine locatoris: tum etiam quia contractus conductionis ſupponit dominium apud locatorem. Atque ita, ſi is, qui illam conducit, erat dominus & poſſeſſor, ſupponit ſe rem in illum transferre.

Sextò, comparante titulum, qui eam tenebat depoſitam, aut alio modo.

Sextus eſt, quando res mea. v.g. erat apud te commodata, locata, depoſita, vel aliquo alio ſimili modo, & eam tibi vendam, dono dem, mutuem, aut aliquo alio titulo tranſlatitio dominij concedam; eo enim ipſo, virtute prioris tentionis, accedente titulo tranſlatitio dominij, comparas poſſeſsionem, niſi fortè aliquis alius tertius eam ciuiliter poſſideret, text. eſt in l. ſiue autem. verſ. ſi quis rem. ff. de publicana, & in l. certi conditio. §. vlt. ff. ſi certum petatur, & in §. interdum, Inſtit. de rerum diuiſione; in l. non ſolum. §. quod vulgo. ff. de uſucapionibus, & l. 47. titulo. 28. par. 3. legum Caſtellæ.

Septimò, appoſitione cuſtodis.

Septimus eſt, quando poſt uenditionem, donationem, aut quemuis alium actum tranſlatitium dominij, de uoluntate alienantis, apponitur cuſtodia ex parte eius cui fit alienatio, ſiue res ſit præſens, ſiue abſens: ſtatim namque, ac cuſtos incipit cuſtodire, eſto ignoret finem propter quem poſitus eſt in cuſtodiam, poſſeſſio talis rei tranſit in eum, cui uendita, donata, aut quouis alio modo alienata ſit, idque ſiue res ſit mobilis, ut pecora, ligna, triticum &c. ſiue immobilis, ut pomarium, uinea, caſtrum, &c. Ita colligitur apertè ex l. quarundam rerum. ff. de acquirenda poſſeſſione.

Octauò, ſignatione.

Octauus eſt, ſi de voluntate vendentis, aut quocunque titulo alienantis, emptor, ſiue quicunque alius, cui alienetur, per ſe vel alium ſignet rem emptam, aut quouis alio titulo ſibi alienatam: eo enim ipſo comparat poſſeſſionem illius. Vt ſi quis emeret duas trabes de numero multarum, aut duo pecora de numero plurium alicuius gregis, & venditor concederet, vt acciperet & ſignaret, vt ſuas, duas trabes, aut duo pecora, quæ vellet, hoc ipſo, quòd per ſe, aut alium, aliquas ſignaret, compararet poſſeſſionẽ earum, vt colligitur ex. l. quòd ſi neque. ff. de periculo & commodo rei venditæ.

Nonò, per clauſulam conſtituti.

Nonus actus, & frequentior in vſu, eo quòd tabelliones paſſim in publicis alienationum inſtrumentis eo vtantur, eſt, ſi antiquus poſſeſſor facta venditione, aut interueniente quocunque alio actu tranſlatiuo dominij, conſtituat ſe poſſidere nomine eius, cui alienat talẽ rem: eo. n. ipſo poſſeſſio omnis, quæ erat in alienante, trãſit in eum, cui fit alienatio: modò is, cui fit alienatio, ratum id habeat: cum enim ad comparandam poſſeſſionem requiratur animus poſſidendi, proculdubio neceſſe eſt, ut qui per talem actum acquirere debet poſſeſſionem, ratum id

A habeat. Quare ſi abſens ſit, nec per procuratorem, tutorem, aut curatorem ſuum poſſeſſionẽ acquirat, ſanè non prius eam comparat, quam poſtquam id ratum habet, & approbat. Vnde ſi, poſtquam alienator conſtituit ſe poſſidere nomine eius, cui rem alienat, vendat, & tradat eãdem rem alteri, antea quam ille alius ratum habeat eum nomine ipſius poſsidere, vtique ſecũda alienatio eſt valida, non prima, per ſecundã que trãsfertur dominium, iuxta ea, quæ diſp. 5. dicta ſunt. Ceterum alienantem tradere poſſeſſionem per hoc, quòd conſtituat ſe poſsidere nomine eius, cui fit alienatio, appellant iuriſperiti, tradere illam per clauſulam conſtituti, hoc eſt, per clauſulam appoſitam in inſtrumẽto alienationis, qua conſtituit ſe poſſeſsorem nomine alterius: eo enim ipſo poſsidet per eum ille,

B cuius nomine ſe conſtituit poſſeſſorem. Obſerua tamen, neceſſarium eſſe, vt is, qui alienat, tũc poſſeſſor ſit eius rei, cuius ſe conſtituit poſſeſſorem nomine alterius, quando alius id acceptat, ratumque habet: alioquin nõ transferet poſſeſsionem, quam ipſe tunc non habet. Hæc oĩa colliguntur ex. l. quòd meo. l. qui bona fide. l. interdum. §. vult. ff. de acquirenda poſſeſsione, & ex multis alijs iuribus, quæ Anton. Gom. ad. l. 45. Tauri à n. 78. citat, vbi latè diſputat de acquiſitione poſſeſsionis per clauſulam conſtituti.

Illud hoc loco aduerte, vniuerſim quoties poſſeſsio acquiritur cenſeri traditam rẽ, cuius comparatur poſſeſsio. Vnde ſi præceſsit venditio, aut alius titulus dominij tranſlatitius, eo ipſo comparatur dominium. Obſerua tamen, ſolum titulum vna cum traditione, abſque acqui-

C ſitione poſſeſsionis, ſufficere ad dominij acquiſitionem. Si namque meus fundus ab alio poſsideatur, & non a me, ſatis eſt, ſi, præcedente venditione, donatione, aut alio titulo dominij trãſlatiuo, eum in præſentia, aut abſentia poſsidentis, tibi tradam, vt compares dominium illius, eſto non acquiras poſſeſsionem, ſed poſſeſsio apud illum alium maneat. Traditio namque latius patet, quàm poſſeſsio, & illa eſt, quæ cum titulo ſufficit ad comparandum dominium, vt conſtat ex. l. traditionibus. C. de pactis. Hanc noſtram aſſertionem colligunt cõmuniter doctores ex l. ſi fundum. ff. de fundo dotali. Lege Anton. Gom. 5. tom. variar. reſolutionum. c. 15. ad finem. Idem autor ad. l. 45. Tauri. n. 9. contendit, ſi verus dominus rei alicuius eam teneat ab ſque poſſeſsione, vt ſi ſit colonus, aut depoſita-

D tius, vel eam rem commodatam habeat à poſsidente, per clauſulam conſtituti, qua vetus dominus profiteatur ſe tenere illam nomine eius, cui vendit, donat, aut alio titulo concedit rem, trãsferre in eum dominium illius, ita vt neceſſe non ſit illum actu vero eam apprehendere.

DISPVTATIO XIIII.

Seruitutum, & iurium incorporalium poſſeſſio quomodo comparetur.

QVoniam eſt peculiaris difficultas circa modum, quo poſſeſsio ſeruitutum & iurium incorporaliũ, vt iuris eligẽdi, præſentãdi, &c. comparatur, aliquid ea de re dicendum eſt. Sit ergo prima concluſio. Concurrente vero titulo ad comparandum dñium, aut quaſi dominiũ eiuſmodi ſeruitutũ ac iuriũ, per vſum eorũ ſciẽ- 1. Conclu.

tia

A tia & patientia eius, ad quem tradere, aut impedite poſſeſsionem ſpectat (ſi ſit aliquis ad quem id ſpectet) non ſolum reſultat dominiū, aut quaſi dominium eorum, ſed etiam comparatur poſſeſsio. Idem dic per immiſsionem in fundum, in quo conſtituenda eſt ſeruitus, factā animo tradendi poſſeſsionem ab eo, qui ſeruitutem concedit. Prior pars huius concluſionis apertè patet ex. l. 2. C. de ſeruitute & aqua, & ex l. quoties. 2. ff. de ſeruitutibus. l. ſi partem. ff. quemadmodum ſeruitus amittatur, & ex multis iuribus, quæ Couar. regul. poſſeſ. par. 2. in initio à n. 8. & Antonius Gomez. 2. tomo variar. reſolut. c. 15. à n. 23. citant, eſtque communis Doctorum ſententia. Obſerua tamen, in euentu, in quo vnus eſſet dominus fundi alicuius, & alius eſſet in eius poſſeſsione, eo ipſo, quòd ſciente B domino, qui tradere uellet ſeruitutem, is, qui titulum habet, exerceret actum talis ſeruitutis, in eo reſultaret ſolum dominium, aut quaſi dominium ſeruitutis, eo quòd illud cenſeretur traditio ſeruitutis: non tamen reſultaret poſſeſsio, niſi ſcientia & patientia eius concurreret, qui in poſſeſsione eſt fundi: cum enim proprius dominus fundi poſſeſsionem fundi non haberet, nequaquam poſſet tradere in eo poſſeſsionem ſeruitutis. Idem intellige in ſecunda parte concluſionis, quando dominus fundi mittendo aliquē in eum, tradere illi vellet ſeruitutem in ipſo.

Circa poſteriorem partem concluſionis quidam ſunt arbitrati, miſsionem in fundum ſufficere quidem ad tradendam ſeruitutem, & vt dominium, aut quaſi dominium ſeruitutis in eo reſultet: non tamen ut comparetur poſſeſsio, niſi is, qui in fundum mittitur, exerceat actum ſer C uitutis ac iuris, cuius poſſeſſionē in fundo vult comparare. Ducuntur, quia iura vſum ſeruitutis, ac iuris videntur exigere ad comparandam illius poſſeſſionem, quippe quæ nunquam ſolius miſſionis in fundum meminerint. At verò quoniam. l. 3. verſi. dare. ff. de vſufructu, & alijs iuribus apertè innuitur, poſſeſſionem vſusfructus non ſolum vſu, ſed etiam traditione ac miſſione in fundum comparari, Innocentius c. in literis, de reſtit. ſpol. & alij affirmant, peculiare eſſe in vſufructu, ut miſſione fructuarij in fundū, poſſeſſio etiam illius comparetur; eo quòd vſufructuarius comparet dominium vtile fundi; poſſeſſionem verò aliorum iurium ac ſeruitutū dicunt non comparari niſi per vſum & actum eorum. Placet tamen magis ſententia Antonij D Gomez. loco citato, nempe in alijs etiam ſeruitutibus & iuribus acquiri poſſeſſionem per immiſſionem in rem, in qua tale ius aut ſeruitus acquiri debet. Niſi fortè ſit ius aliquod, quod non conſtituatur in re aliqua peculiari, quale videtur eſſe ius eligendi: tunc enim ad poſſeſsionē videtur neceſſarius vſus talis iuris, vt ſatis apertè innuit. l. ſi partem. ff. quemadmodum ſeruitus amittatur. Probat autem Antonius Gomez. ſuam ſentētiam ex. l. via iter. ff. de ſeruitutibus, in qua habetur, ſeruitutes reales, & iura incorporalia acquiri quemadmodum vſusfructus acquiritur, & ex. l. ſi ego. ff. de publiciana, in qua idem innuitur. Porrò ad comparandam poſſeſſionem eiuſmodi iurium neceſſaria eſt ſcientia & patientia eius, ad quem pertinet eam concedere aut reſiſtere aggredienti. Tum quoniā huiuſmodi iura cum rebus immobilibus computantur, vt alio in loco oſtendendum eſt: poſſeſſio autem ciuilis rerum immobilium non comparatur cum ignorantia antiqui poſſeſſoris, vt diſput. 12. ex parte dictum eſt, inferiusq; magis manifeſtum fiet. Tum etiam ob alias rationes huius rationabilis diſpoſitionis iuris poſitiui, quas cum Innocentio & alijs tradit Antonius Gomez. loco citato. Lege etiam Panormitanum c. de quarta, de præſcriptionibus. num. 29.

Secunda concluſio.

Secunda concluſio. Si alius à legitimo domino poſſideat, tunc ad acquirendam poſſeſſionē ſeruitutis & iuris incorporalis, ſatis eſt vſus illius cum ſcientia & patientia poſſeſſoris, aut immiſſio in fundum per eum facta, animo concedendi poſſeſſionem: neq; requiritur patientia & ſcientia veri domini. Quare in hoc euentu præſcribi poterit ſine ſcientia veri domini tempore à iure conſtituto, modo adſit bona fides ex parte eius, qui illo modo poſſidet & præſcribit. Ita affirmant Antonius Gomez. & Couar. locis citatis, & multi alij, quos referunt: colligūtque hāc concluſionē ex. l. ſi ego. §. 1. ff. de publiciana, & l. ultim. C. de longi tēpis præſcriptione.

Tertia concluſio.

Tertia concluſio. Si quis, ſciente & patiente domino, aut eo ad quem tradere aut prohibere poſſeſſionem ſpectat, vtatur iure aliquo, vt eligendi, aut alio ſimili, comparat poſſeſſionem illius, eſto careat alio titulo: modo tamen eo utatur intendens & credens ſe uti iure ſuo: modò ēt actus ſit talis, ut ex illius natura, aut ex frequētatione & circunſtantijs, credatur non conceſſus & permiſſus pro tūc ex gratia, ſed vt ſpectans ex iure ad exercentem. Quod ſi tempore ad præſcribendum cōſtituto perſeueret in eiuſmodi poſſeſſione, præſcribet tale ius, eſto aliū titulum non oſtendat. Hæc cōcluſio colligitur apertè ex c. cum eccleſia, de cauſa poſſeſſionis & proprietatis, & ex. l. Si quis diuturno ff. ſi ſeruitus vendicetur, & ex. l. 2. C. de ſeruitutibus, eāque per partes aſſeuerat cum Innocent. & Bartol. Panormit. c. cum eccleſia citato. n. 3. & 4. & rurſus à nu 21. vſq; ad 27. & 30. vſq; ad 36. & c. bonæ memoriæ. 2. de poſtul. prælа. nu. 19. 20. & 21. & conſonat Ant. Gom. loco citato cū alijs, quos citat. Dictum eſt, modò vtatur intendens & credens ſe vti iure ſuo. Qm̄, vt habetur. l. vltima. ff. quemadmodū ſeruitus amittatur, nullus actus eſt ſeruitutis, aut alterius iuris, niſi quo quis credit ſe vti ſuo iure aut ſeruitute ſua: atq; ob eam cauſam, niſi actus ſit huiuſmodi per illū poſſeſſio talis iuris aut ſeruitutis non acquiritur. Præterea, ſi quis nō credat eo ſe vti iure ſuo nō erit bonæ fidei poſſeſſor talis iuris, & idcirco non præſcribet. Dictum quoq; eſt, modò ēt actus ſit talis, vt ex natura ſua, aut ex frequentatione & circūſtantijs credatur nō conceſſus & permiſſus pro tunc ſolū ex gratia: nā alioqui nullius iuris comparabitur poſſeſſio. Verbi gratia, eſto aliquis ſæpius amicum ad cœnam vel prandium inuitet, non proinde amicus, quamuis ſæpiſsimè conuiua fuerit, poſſeſsionem acquirit comedendi apud illū, qui eū inuitare cōſueuerat: qm̄ ex natura actus intelligitur id cōceſſum fuiſſe ex gratia uſq; ad beneplacitū inuitantis. Quo circa Panormit. loco citato à. 22. docet optimè cum Innocentio & Bartol. ex natura actus, ſpectatis reliquis circunſtantijs, arbitrio prudentis iudicis eſſe iudicandum, an unus ſolus actus ſufficiat ad iudicandum aliquē

eſſe

eſſe in poſſeſsione alicuius iuris, an uerò requirãtur multi, & quot, pro ueri ſimilitudine, quæ eſt, conceſſos, aut non cõceſſos fuiſſe ex gratia. Si enim aliquis electioni alicuius epiſcopi interfuit cum uoce & ſuffragio, quoniam eiuſmodi actus non uidetur ex gratia conceſſus, eo non ita conſueuerit concedi, ſanè vnus ſufficit, ut quis cenſeatur eſſe in poſſeſsione talis iuris eligendi, modo aliunde non cõſtet conceſſum fuiſſe ex gratia. At uerò ſi, qui ita interſuit, non ſit de eorum numero, ad quos de iure communi eligere ſpectat, neq; aliunde probet ſe ad eligendum habere ius, utiq; cũ præſumptio ſit in cõtrarium, eo de iure communi ad ſolum canonicorum capitulum ius eligendi conſueuerit ſpectare, deijcietur ab eo iure, & in conſequentia a poſſeſsione. Atque hic eſt caſus de deciſio capitis cùm eccleſia citati. Quòd ſi actus B talis ſit, vt concedi interdum ſoleat ex gratia, vt concedi ſolet iter per alienum fundum, profecto neq; ex uno, neq; ex duobus actibus cenſenda eſt poſſeſsio ſeruitutis, quando nõ adeſt titulus, ſed ex multò pluribus, ſpectatis cæteris circunſtantijs concurrentibus.

4. conclu. Quarta concluſio, uſus alicuius iuris aut ſeruitutis tanto tempore, ut initium illius memoriam hominum excedat, non ſolum poſſeſsionem efficit, ſed & præſcriptionẽ, ita ut ad id neceſſarium non ſit probare ſcientiam & patientiam eius, aduerſus quem erat præſcribendum, aut ad quem concedere, aut prohibere poſſeſsionem ſpectabat. Semper tamen neceſſaria eſt bona fides: qm̃ malæ fidei poſſeſſor nullo tempore præſcribit. Hæc concluſio eſt Couar. loco citato & multorũ, quos citat, & colligitur ex l. 1. C. de ſeruitutibus, C & ex alijs iuribus. Eamdẽ affirmat Gloſ. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotidiana & æſtiua. Ratio huius concluſionis eſt, quoniã uſus bona fide iuris alicuius tanto tempore, vim habet conſuetudinis, habetque priuilegium ad præſcribendum abſq; alio titulo, & quin neceſſarium ſit probare ſcientiã & patientiam eius, ad quem pertinebat concedere poſſeſsionem, quin potius, ea ſcientia & patientia, atque adeò poſſeſsio eiuſmodi iuris præſumitur. Hæc dicta ſint in particulari de poſſeſsione iurium, quæ non modicam lucem afferent ijs, q̃ in ſequentib. dicẽtur. De poſſeſsione beneficij eccleſiaſtici alio in loco dicendũ eſt.

DISPVTATIO XV.

De amiſſione poſſeſſionis.

Poſſeſſio ſolo animo non poſſidendi amittitur. D Explicatis modis, quibus poſſeſſio comparatur, modi etiam ſubijciendi ſunt, quibus amittitur. Poſſeſsio ſolo animo non poſsidendi amittitur, vt patet. l. 1. §. ſi vir. l. 3. §. in amittenda, & l. ſi quis. ff. de acquirenda poſſeſsione. Si quis tamen ſub tacita conditione recedat à poſſeſsione, ſanè is, non ſecuta conditione, poſſeſsionem non amittit. Vt ſi quis eo animo poſſeſsionem relinquat, vt in alterum eam transferat, certè nõ comparante poſſeſsionẽ illo, in cuius gratiam eam reliquit, nõ amittit ipſe poſſeſsionem: quoniam ſub tacita ſolum conditione cẽſetur illam relinquere, ſi ſcilicet alius, in cuius fauorem ipſe ab ea diſcedit, illam conſequatur. Ita habetur. l. ſi me, in princip. ff. de acquirenda poſſeſsione. Quòd ſi abſolutè, & non ſub tacita A conditione, tradat quis poſſeſsionem, tũc, eſto alius eam non aſſequatur, amittit poſſeſsionẽ. Atque in hunc modum, intelligenda ſunt iura quæ. l. ſi me, videntur aduerſari.

Poſſeſſio immobiliũ vt amittatur. Poſſeſsio ciuilis rerum immobiliũ, eſto eiuſmodi res occupentur ab alio in abſentia prioris poſſeſſoris animo eas poſsidendi ac habendi vt ſuas, non amittitur quouſque prior poſſeſſor, ſciens res illas ab alio occupatas eſſe animo poſſidendi, & aggrediens poſſeſsionem earum naturalem, ad eam non admittatur, vel arbitrans ſe nec admittendum, nec præualiturum, aggredi deſiſtat talem poſſeſsionem: hoc enim dato, continuò amittit poſſeſsionem ciuilem, & comparat eam, qui animo poſsidendi tales res occupatas habebat, vt diſp. 12. dictum eſt. Habetque hoc verum, etiam quando colonus, depoſitarius, B aut quicunque alius, per quem prior poſſeſſor naturaliter poſsidebat, eas res vendiderit, inique ve tradiderit illi, qui eas occupat animo poſsidendi: quo fit, vt ad amiſsionem poſſeſsionis ciuilis rerum immobiliũ neceſſaria ſit ſcientia & patientia prioris poſſeſſoris, vt diſputatione præcedente dicebamus. Ita habetur, non ſolum. l. clam poſsidere. §. qui ad nundinas, ſed etiam. l. 3. §. ſi quis. l. ſi id. §. 2. l. quamuis pupillus. §. 1. & l. quamuis ſaltus. ff. de acquiren. poſſeſsione, & l. vltima. C. eodem titolo. Prædicta verò iura intelligenda ſolum eſſe de poſſeſsione rerum immobilium, affirmat gloſſ. l. quãuis ſaltus citata, & conſtat apertè ex l. Si rem mobilem. ff. eodem titulo, & ex alijs iuribus, quæ circa poſſeſsionem rerum mobilium mox referemus. Per occupationem rei immobilis à mari C vel a flumine, non quaſi per tranſitum, ſed permanẽter, amittitur poſſeſsio illius. Ita habetur. l. 3. §. Labeo. & l. qui vniuerſas. §. 1. ff. de acquirenda poſſeſsione. Pupillus & furioſus amittere nequeunt poſſeſsionem ſuo animo & cõſenſu proprio, ſed neceſſarius eſt cõſenſus tutoris, aut curatoris, atq; hoc pacto intelligendæ ſunt. l. ſi is, & l. poſſeſsionẽ. ff. de acquir. poſſeſsione.

Mobilium poſſeſſio vt amittatur. Poſſeſsio rerum mobilium facilius multò, q̃ immobilium, amittitur. Per furtum namque amittitur earum poſſeſsio ciuilis, comparatque eam fur, etiã antequam is, qui poſsidebat, ſciat rem talem furto eſſe ablatam & occupatam. Itẽ licèt is, qui rem eſt furatus, ſit depoſitarius, per quem prior poſſeſſor rem illam poſsidebat naturaliter, non ſufficit tamen in depoſitario animus denegandi rem apud ſe depoſitam, eamq; D poſsidendi vt ſuam, vt poſſeſsionem ciuilem illius comparet, ſed neceſſe eſt, vt animo uſurpãdi eam ſibi, corporaliter eam apprehendat moueatque de loco ſuo. Ita habetur. l. 3. §. ſi rem. ff. de acquirenda poſſeſsione. Per amiſsionem rerum mobilium, eſto nullus alius eas poſsideat, amittitur earum poſſeſsio. Si tamen eiuſmodi res in noſtra ſint cuſtodia, ſed non occurrant, quia indigent maiori & diligentiori inquiſitione, non cenſetur amiſſa earum poſſeſsio. Hæc omnia, præter ius citatum, habentur. l. 3. §. Nerua. l. ſi id. l. rem, & l. ſi rem. ff. de acquirenda poſſeſsione. Piſcium, uolucrum, & ferarum, quæ à nobis capta ſunt & poſſeſſa, cum manus, cuſtodiamve noſtram effugiunt, & ad ſuam redeunt libertatem, poſſeſsionem eorum amittimus, eſto in noſtro agro, à nobiſque poſſeſſo commorentur. Columbæ tamen, quæ in noſtro columba-

rio

rio commorantur, & cætera noſtra, feræ alio-
quin, animalia, quæ conſuetudinem eundi ac
redeundi habent, à nobis dicuntur poſſideri, e-
ſto abeant, & redeant. Idemque eſt de apibus
noſtrorum aluearìorum. Ita habetur. l. 3. §. Ner-
uá. ff. de acquirenda poſſeſſione.

DISPVTATIO XVI.

*De emolumentis poſſeſſionis, & de præſidijs adi-
piſcendæ, recuperandæ, & tuendæ poſſeſſionis.*

Poſſeſſor bonæ fidei præſcribit.

POſſeſſionis emolumenta multa, nec parui
momenti profectò ea ſunt. Inter alia, bonę
fidei poſſeſſor certo quodam tempore præſcri-
bit rem, quam ita poſſidet, comparatque domi-
nium illius, cùm tamen non eſſet ſua. Quòd ſi
poſt comparatam bona fide poſſeſſionem, ante
Melior eſt conditio ipſius.
quàm rem præſcribat, dubitare incipiat, an ea
res ſit ſua, vel alterius, in dubio melior eſt con-
ditio ipſius, atque ita neq; rem totam, neq; par
rem illius tenetur alteri reſtituere, ſed ſolú mo-
ralem adhibere diligentiam, ut certò ſciat an al
terius ſit. Præterea is, qui rem poſſidet, neq; eá
petit in iudicio, neque ei incumbit probare ſuã
Eſt reus & non actor.
eſſe, eſto re uera ſua non ſit: ſed id incumbit a-
ctori ac petenti, qui eſt extra illius poſſeſſioné.
Quòd ſi à probatione deficiat, aut obſcurũ ſit,
ad quem res iure pertineat, ſententia profertur
in fauorem poſſeſſoris, ut habetur Inſtit. de in-
terdictis. §. retinendæ, idq; propterea quòd ſit
melior conditio ipſius. Hoc uerò, ut ibidem di-
citur, & notat ac commendat Panor. de ſenten
tia & re iud. c. Cùm ſuper. nu. 18. & c. Conſulta-
tionibus, de officio delegati. nu. 9. non leue, ſed
magnum emolumentum eſt: præſertim cùm ſæ
pe difficile admodum ſit probare rerum domi-
nia. Qua de cauſa, ut habetur. §. citato, & l. 1. ff.
uti poſſidetis, litigantes prius contendere ſo-
lent de poſſeſſione, quàm de dominio aut iure,
quod quiſque habet in re, de qua contendunt.
Quo loco obſerua, iura & Doctores interdum
contentionem de poſſeſſione appellare de poſ
ſeſſorio, & contentionem de proprietate & do
minio rei appellare de petitorio.

Propter eiuſmodi emolumenta poſſeſſionis,
ſunt in iure conſtituta quædam remedia, ad adi
piſcendam, conſeruandam, & recuperandã poſ
ſeſſionem, quæ iuriſperiti poſſeſſoria remedia
appellant, & Inſtit. C. & ff. de interdictis, inter-
dicta nuncupantur; non quidem quòd ſemper
illis aliquid interdicatur, ac prohibeatur, ſed ꝙ
à prætoribus inter duos dicebantur, ut habetur
Interdicta ſeu poſſeſſoria remedia vnde dicta.
Inſtit. de interdictis. §. 1. unde dicuntur interdi
cta, hoc eſt, inter duos dicta, qui de poſſeſſione
contendebant. Erantq; formulæ quædam, qui-
bus prætores utebantur, à quorum principijs in
terdicta hæc nomina ſua aſſumpſerunt. Vnum-
que eorum appellatur, interdictum quorum bo
norum. Alterum, interdictũ uti poſſidetis. Ter-
tium, interdictum utrobi. Quartum, interdictũ
unde ui aut clam, &c. Quamuis autem formulę
hæ, ac modus procédendi, nó ſit hodie in uſu,
ut Inſtitut. & C. de interdictis habetur, remedia
tñ illa ſút in uſu, eiſdemq; uocabulis appelant.

Interdictũ quorum bonorum.
Interdictum quorum bonorum, ad poſſeſſio
nem adipiſcendam ordinatur, eoq; poſſeſſio bo
norum, quæ defunctus tempore mortis poſſide
bat, conceditur hæredi, tam ex teſtamento, quá
ab inteſtato, aduerſus quemcumq; alium poſſeſ
ſorem, aut contendentem pſſeſſionem eorum:
modò hæres adeat hæreditatem, poſſeſſionem-

A que nunquam acquiſierit. Si namque poſt hære
ditatem aditam, poſſeſſionemque acquiſiram,
ex ea deijceretur, vel iam eſſet deiectus, nó ſub-
ueniretur ei hoc remedio, ut habetur Inſtit. de
interdictis. §. 2. Hæc omnia habentur. l. 1. & ſe-
quentibus. ff. & C. quorum bonorum, & Inſtit.
de interdictis. §. citato. Si tamé poſſeſſor aduer
ſus hæredem oſtenderet ſe titulo poſſidere, lo-
cum non haberet hoc interdictum, ut cũ mul-
tis alijs affirmat Antonius Gom. ad l. 45. Tauri.
nu. 128. iuxta l. 1. ff. quorum bonorum: poſſetq;
poſſeſſor opponere, ſe dominum eſſe, admitte-
returque ea exceptio: modò incontinenti com
probaret, ut ad finem numeri ſequentis Anto-
nius Gomez. ſubiungit.

Aduerſus legatariũ, qui abſque facultate hæ
Quorum legatorum.
redis occupaſſet poſſeſſionem legati ſibi reli-
B ctì, conceditur hæredi interdictum quorum le-
gatorum, ut in legati poſſeſſionem mittatur, q̃-
do à tali legato detrahenda eſſet falcidia, hoc
eſt, portio quædam ipſi hæredi, iuxta iuris ciui
lis diſpoſitionem debita, ut ſuo in loco uidebi-
mus. Hoc totum conſtat ex l. 1. & ſequentibus.
ff. quorum legatorum, & ex l. unica. C. eodé tit.

Vti poſſidetis, & vtrobi.
Interdicta, uti poſſidetis, & utrobi, inſeruiũt
ad retinendam poſſeſſionem. Interdictum qui-
dé, uti poſſidetis, in rebus immobilibus: inter-
dictum uerò, utrobi, in reb. mobilibus. Conté-
dentibus namque aliquibus de re aliqua, ille,
horum interdictorum beneficio, in poſſeſſione
conſeruatur, qui tempore litis poſſidere inueni
tur: modò tñ non inueniatur poſſidere ui, aut
clam, uel precario ab eo, qui cum eo contendit,
eſto ab aliquo alio poſſideat ui, clam, aut preca
C rio. Si uerò dubium ſit quis eorum potius re ip
ſa poſſideat, Ille his interdictis tuendus eſt in
poſſeſsione, de quo ueriſimilius eſt ipſum poſſi
dere: quare ad alterum ſpectabit proprietatem
petere in iudicio, probareque eam ad ſe pertine
re, atque adeò directè petere ut proprietas ſibi
adiudicetur, & in conſequentiam proprietatis
petere, ut in poſſeſſionem illius mittatur. Hæc
omnia habentur. l. 1. & ſequen. ff. uti poſſidetis
& l. unica. C. uti poſſidetis, & §. retinendæ, &
§. quorum ius, Inſtit. de interdictis.

Quædam alia interdicta inſeruiunt ad recu-
Vnde vi, vnde vi aut clã. & precarium.
perandam poſſeſſionem amiſſam: eaque de cau
ſa reſtitutoria interdicta appellantur. Eiuſmodi
ſunt interdicta, unde ui, & unde ui aut clam, &
precarium. Is namque qui probat alium ui a ſe
poſſeſsionem eripuiſſe aut clã, uel precario poſ
D ſidere, hoc eſt, cum precibus a ſe poſſeſsionem,
aut vſum alicuius rei vſq; ad ſuũ beneplacitũ,
aut ét ad aliquod tempus obtinuiſſe, reſtituitur
in poſſeſsionem beneficio horũ interdictorũ;
aliuſque a poſſeſsione deijcitur, ut patet ff. de
vi & vi arma. & ff. quod ui, aut clã, & ff. de pre-
cario. Quamuis autem interdictum, unde ui,
quondam ſolum haberet locum in rebus immo
bilibus; in rebus uerò mobilibus non, niſi quan
do intra res immobiles continebantur, ſimulq;
cũ immobilib. uſurpabantur, expellensq; à poſ
ſeſsione teneretur ad oẽs fructus &. damna ſub
ſecuta, hodie tamen. C. unde ui. l. ſi quis in tau-
ram, & Inſtit. de ui bonorum raptorum. §. quia
tñ, & Inſtit. de interdictis. §. ſed ex conſtitutio-
nibus, ui expellens à poſſeſsione tam bonorum
mobilium, quàm immobilium, nó ſolũ pellitur
à poſſeſsione, & tenetur ad ea oĩa, quæ dicta
ſunt,

ſunt, ſed etiam amittit ex pulſo rem illã, ſi erat ſua: quòd ſi ſua non erat, cogitur eam illi reſtituere, & inſuper æſtimationem illius, eſto expulſus iniuſtè eam poſſideret. Si quis etiam ingrediatur poſſidendam rem aliquam poſſeſſore vacantem, ita vt neque ciuiliter poſſideatur, q̃ tamen ſciat, non ad ſe, ſed ad alium pertinere, ſiue ſciat in particulari quiſnam ille ſit ſiue nõ. ſtatuitur. l. vltim. C. vnde vi, vt non ſolũ tradere teneatur rẽ illã ei, ad quẽ pertinet, cũ oĩbus fructibus & dãnis ea de cauſa illi ſubſecutis, ſed ẽt teneatur vniuerſim, ad oĩa ad quæ teneretur, ſi vi poſſeſsionem illam occupaſſet. Meminiſſe tñ neceſſe eſt leges has pœnales eſſe, neminemq; proinde ad has pœnas teneri ante latã ſentẽtiã.

Porrò ea, quæ de pœnis dicta ſunt, quas incurrit is, qui vi poſſeſſionem occupat, alterumque ab ea deijcit, cõfirmata ac ſtabilita ſunt Ordinationibus huius Luſitaniæ Regni lib. 4. titulo 50. & in Regno Caſtellæ. lib. 3. Ordinat. tit. 14. l. 2. & lib. 4. fori tit. 4. l. 1. & part. 5. titu. 13. l. 11. & lib. 4. nouæ collect. tit. 13. l. 1. & lib. 6. tit. 3. l. 11. Et quamuis Ordinationes huius Regni ſolum videantur facere mentionem de poſſeſſione rerum immobilium, cum tamen nihil in contrarium ſtatuant circa res mobiles, remanet circa illas diſpoſitio iuris communis legis ſi qs in tantam, ac proinde idem cẽſendũ eſt in hoc Regno de rebus mobilibus & immobilibus. Couar. 3. variar. reſolut. c. 16. nu. 7. affirmat, rigorẽ pœnæ illius legis, ſi quis in tantam, communi vſu Chriſtiani orbis antiquatum eſſe, refertq; teſtimonia quorundam id aſſerentiũ. Antonius tñ Gomez. ad l. 45. Tauri. nu. 187. & 183. perinde loquitur, atque ſi antiquatus non eſſet, & in hoc Luſitan. Regno audio antiquatum non eſſe, imò ordinationem, quæ illi conſonat, vim ſuam retinere. Quod attinet ad l. vltimã. C. vnde vi, in Ordinationibus huius Regni loco citato. §. 1. in hunc modum limitatur. Si quis occupet rem vacuam poſſeſſione naturali, credens non eſſe ſuam (quæ occupatio ibidẽ dicitur fieri, non vi vera, ſed quaſi vi) poſteaque comperiat eſſe ſuã, admittatur ad id ſummatiè probãdum; & quidem ſi intrà quatuor dies, vel ſcriptura publica, vel teſtibus, in caſibus in quibus in hoc Regno probatio per teſtes admittitur, id ꝓbauerit, teneatur nihilominus reſtituere poſſeſſionem antiquo poſſeſſori, non tamen prohibeatur contendere cum eo de proprietate, & in conſequentiam proprietatis de poſſeſſione. Si verò intra quatuor dies id non probauerit, amittat omnino ius quod habebat, nunquamque amplius admittatur ad id probandum.

Ius Luſitaniæ.

Quando autem cenſendus ſit aliquis vi expellere alterũ à poſſeſſione per ſe vel per aliũ, multis iuribus traditur latè. ff. de vi & vi armata, & ff. quod vi aut clam. Obſerua tamen, ꝙ licèt is, qui animo poſſidendi occupaſſet rem immobilẽ abſentis, ac proinde poſſidentis illam ſolũ ciuiliter ratione abſentiæ, non cenſeretur vi propriè dicta acquiſiuiſſe naturalem poſſeſſionem illius rei: ſi tñ vi prohiberet poſſeſſorẽ ciuiliter redeuntem, ne acciperet poſſeſſionem eiuſdem rei naturalem, proculdubio, quatenus ea violenta prohibitione ſpoliaret eum poſſeſſione ciuili, quæ eo ipſo, iuxta legẽ elã poſſidere. §. qui ad nundinas. ff. de acquirenda poſſeſſione, tranſiret in ipſum, cenſendus eſſet vi pro-

A prię dicta ſpoliaſſe illũ poſſeſsione ciuili, eamque ſibi comparaſſe. Quare. §. qui ad nundinas citatus, dũ affirmat, eum, q ita ſpoliat aliũ poſſeſsione ciuili, poſsidere vi, intelligendus eſt de vi propriè dicta. Neque is, de quo agimus, ſolũ cenſendus eſt vi poſsidere, quando ad arma vẽtum eſt, repulitq; aliũ conantem occupare poſſeſsionẽ naturalẽ, ſed ẽt quando ille metu armorum, & periculi, ꝙ ſibi imminebat, accedere ad occupandã poſſeſsionẽ naturalẽ non eſt auſus, eaque rõne ſpoliatus eſt ciuili, vt colligitur ex l. 1. §. eũ qui, & l. 3. in principio. ff de vi & ui armata. Si tñ is, qui regreditur, ſtatim iudicis autoritate tentaret expellere alium à poſteſsione naturali, vtens interdicto vti poſsidetis, petenſque conſeruari in ſua poſſeſsione ciuili, q̃ adhuc retinet, tunc ille alius, cum nondũ vi ſpo-
B liaſſet hũc poſſeſsione ſua, non incideret in pę nam legis, ſi quis in tantam, ſed iuxta Ordinationes huius Regni incideret in pœnam legis vltimæ. C. vnde vi, moderatam, vt Ordinationes huius Regni eam moderantur.

Poſſeſſionem, ẽt ciuilem, quatenus armis defendere liceat.

Illud ẽt obſerua, cum ut habetur. l. 1. C. vnde vi & ff. de vi & vi armata l. 1. §. eum qui, & l 3. §. eum igitur, unicuiq; rite poſsidẽti fas ſit armis ſuam defendere poſſeſsionẽ, vim vi repellendo cum moderamine inculpatæ tutelæ, cõſequens profectò eſt, eum, qui regreditur, ſuamq; inuenit naturalem poſſeſsionẽ occupatam, poſſe armis, ſi ita opus ſit, expellere iniuſtè eam occupantem, non minus q̃, qui ſimul eſt in poſſeſsione ciuili & naturali, poteſt eam armis defendere aduerſus iniuſtè eam inuadentem, ni eum repellendo cum moderamine inculpato tutelæ.
C Ratio eſt, qa defenſio ciuilis poſteſsionis eius, qui regreditur, & inuenit rem ſuam occupatam quoad poſſeſsionem naturalem, id poſtulat: unicuiq; autem fas eſt defendere ſuam legitimã poſſeſsionem aduerſus eam impedientem. Cũ hac noſtra aſſertione conſonat apertè. c. Olim. 1. de reſtit. ſpoliatorum, eamque affirmat Panormit. cap. item cum, eodem titulo. num. 4.

Recuperare poſſeſſionẽ vi amiſſam quatenus armis incontinẽti liceat.

Illud prætereà aduerte, ut habetur. l. 3. citata. §. eum igitur, & tradũt Ordinationes huius Regni loco citato. §. 2. non ſolum fas eſſe defendere propriã poſteſsionem uim ui repellendo cũ moderamine inculpatæ tutelæ, ſed ẽt, poſtquã ab ea deiecti ſumus, fas eſſe eã ui & armis cum eodem moderamine recuperare: modò tñ fiat incontinenti, & non ex interuallo. Quando autem cenſendũ ſit fieri incontinenti, & nõ ex in-
D teruallo, dicũt optimè Ordinationes huius Regni, appoſitè ad doctrinã Bartoli, & multorum aliorũ, quos Antonius Gomez. in l. 45. Tauri. n. 190. refert ac ſequitur, id arbitrio prudentis viri penſandũ iudicandumq; eſſe, ſpectata qualitate rei, de qua qs eſt expulſus, qualitate & cõditione loci, qualitate ac potentia, tam expellẽtis, q̃ expulſi, alijſq; circunſtantijs concurrentibus. Si enim, inquiunt Ordinationes, expulſio facta ſit ab homine infimæ ſortis, & nullius ferè potentiæ, alteri ſimili, aut maioris potentiæ, recuperatio incontinenti, & nõ ex interuallo, cenſebitur illa, quæ facta fuerit antequàm expulſus ad aliud diuertat. Quòd ſi, poſtquàm ad aliud diuertit, ui uelit poſſeſsionem recuperare, cenſebitur, nõ incõtinenti, ſed ex interuallo id efficere, ac proinde incidet in pœnã. l. ſi qs in tãtã. Si uerò, inquiunt Ordinationes, expulſio

facta

facta eſſet à nobili, & circa rem magni pōderis, A atq; in loco ubi expulſus non facilè poterat cōuocare tantā copiam hominū, quæ, ſpectata potentia & præſidijs eius, qui eiecit, ad recuperādam poſſeſſionem ſufficeret; tunc tanto tēpore iudicandus eſt incōtinenti, & non ex interuallo, aggredi recuperationem rei, quanto indicatū fuerit indiguiſſe ad ſufficienter ſe præparandum, morali adhibita diligentia, & ſpectatis circunſtantijs omnibus concurrentibus: ad quod, inquiunt Ordinationes, aliquando duo menſes non ſufficient: & Hugotio, quem multi ex iuris peritis ſequuntur, affirmauit interdum nec decē annos ſufficere, ſi res occupata caſtrū ſit, controuerſiaq; ſit inter duces aut alios potentes, cōcurrantque aliæ circunſtantiæ, quæ moram maiorem ad recuperationem requirant. Addit Antonius Gomez. loco citato, quando incontinenti recuperatur poſſeſſio, cenſeri non fuiſſe amiſſam: quo fit, ut ea interruptione nō impediatur præſcriptio, ut gloſſa quædam, quam Bartolus & alij ſequuntur, affirmat. Optimè etiā admo- B net, ea, quę dicta ſunt, intelligenda eſſe, quando aliquid conceditur fieri incontinenti, & non ex interuallo, ad propulſandam iniuriam realem. Secus autem quādo permittitur ad uindicandam iniuriam perſonalē; quo pacto marito impunè permittitur interficere uxorem & adulterum in adulterio deprehenſos, modò id in continenti, & non ex interuallo, efficiat. In eo namque euentu, idem eſt dicere, in continēti permitti, ac dicere in flagranti delicto, uidelicet ſtatim ac deprehenſi ſunt, antequàm manus eius effugiant, penituſq; pro tunc euadant.

Idem de poſſeſſione uſusfructus, & ſimilium iurium.

Duo hoc loco obſerua. Primum eſt. Interdicta, imò & pœnam legis ſi quis in tantam, habere locum in fructuario, quando moleſtatur, aut expellitur à ſua poſſeſſione naturali, uel etiam ciuili iuris uſusfructus, imo & in ijs qui habēt C quaſi poſſeſſionem ſeruitutum, aliorumq; iuriū incorporalium, ut colligitur ex l. 3. §. unde ui. ff. de ui & ui armata, & ex alijs iuribus, affirmantque alij, quos ad l. 45. Tauri. nu. 193. Antonius Gomez. refert ac ſequitur.

Pœnæ ui occupātiū beneficiū Eccleſiaſticum.

Secundum eſt. Eſſe legē quandam eccleſiaſticam aduerſus ui occupantes poſſeſſionem beneficiorum eccleſiaſticorum, ſimilem legi ſi quis in tantā: cap. namq; eum qui de præbendis lib. 6. ſtatutum eſt, eum qui ui occupat beneficium curā animarum habens, aut in id ſcienter ſe intrudit (dicitur autem intruſus, qui ſcienter iniuſtè occupat beneficium, ſiue ui illud occupet, D ſiue nō) eſſe ipſo iure priuatum quocumq; alio curam animarū habente, ſi fortè aliquod aliud habebat. Additur præterea, eum, qui uiolenter occupat dignitatem, aut beneficiū quoduis eccleſiaſticū, eo ipſo amittere omne ius, quod ad illud habebat, ſi fortè ius aliquod ad illud habebat. Couar. 3. uariar. reſol. c. 16. num. 7. & 8. cum quibuſdam alijs affirma, eum, qui inuitis & contradicentibus poſſeſſoribus beneficij, poſſeſſionem acciperet, incurrere pœnam illius capitis, quamuis haberet iuſtum titulum, & quamuis poſſeſſores reſiſtere non fuiſſent conati. Rationem reddit, quoniam illa, inquit, in re propoſita cenſetur uiolenta occupatio poſſeſſionis, conſonātque ſatis uerba capitis illius. Si tñ ingrederetur poſſeſſionem beneficij uacuam, non diceretur uiolentus poſſeſſor: quocirca nō incurreret pœ- A nam illius capitis tanquam uiolentus poſſeſſor. Si tñ beneficium eſſet curatum, ſcienſq; ſe ſine titulo iniuſtè occupare poſſeſſionē, eam nihilo minus occupaſſet, incurreret pœnā prioris partis capitis tanquā intruſus in beneficiū curatū.

Poſſidere clam quis dicatur.

Quod attinet ad poſſeſſionē clam, illud obiter, eſt aduertendum. Illum poſſidere clā, qui in principio acquiſiuit clam poſſeſſionē, ut in rebus mobilibus fur acquirere ſolet nō ſolùm poſſeſsionem naturalem, ſed etiam ciuilē: in rebus tñ immobilibus, qui acquirit clam poſſeſsionē, ſolùm conſueuit cōparare poſſeſsionem naturalem; quippe cùm ante ſcientiam antiqui poſſeſſoris non cōparet poſſeſsionem ciuilē. Itaq; ex initio poſſeſsionis acquiſitæ, iudicādum eſt, an quis clam poſsideat, uel non: ſi enim à principio clā acquiſiuit poſſeſsionē, eſto poſtea manifeſtet ſe poſsidere, dicitur clā poſsidere: ſi uerò in principio nō acquiſiuit poſſeſsionem clā, eſt poſteà eam occultet, non dicitur clā poſsidere, ut habetur. l. clam. ff. de acquirenda poſſeſ. & B alijs in iuribus. Hæc pauca ita in genere dicta ſint de interdictis, remedijſve poſſeſſorijs. Quòd ſi longiorē deſideras diſputationem, lege inter alios Anton. Gomez. ad l. 45. Tauri à num. 127. uſque ad 192.

DISPVTATIO XVII.

Poſſeſſionis definitio in ſenſu formali, nonnullæq; diuiſiones poſſeſſionis.

DIſputatione 12. definitionem poſſeſſionis in ſenſu cauſali tradidimus & explicauimus, quę plus facere uidebatur ad intelligentiā eorum, quæ de poſſeſsione hactenus dicta ſunt. Supereſt intelligemus, quo nam pacto in ſenſu formali definiri queat, nec non ut nōnullas poſ- C ſeſsionis diuiſiones ſubijciamus.

Bartolus. l. 1. in princip. ff. de acquirenda poſſeſsione, credens poſſeſsionem eſſentialiter eſſe ius quoddam (qua in re Doctores cōmuniter Barto. ſequūtur) in hunc modum definit poſſeſſionem in ſenſu formali. Eſt ius inſiſtendi rei nō prohibitæ poſsideri. Idē uerò intelligit per particulā, nō prohibitæ poſsideri, quod nos per illā aliā, iuriſq; adminiculo. Hæc tñ definitio mihi non placet. Is namq;, qui iniuſtè poſsidet, uerè poſsidet, ut ex dictis eſt manifeſtū, Bartoluſque ipſe affirmat: & tñ non habet ius ad inſiſtendum rei, quā poſsidet, ſed ius ad inſiſtendū eſt D in eo, qui à poſſeſsione eſt iniuſtè deiectus, & qui re uera non poſsidet. Item poſſeſsio diuiditur per iuſtam & iniuſtam: & poſſeſsio iuſta à iure inſiſtendi, per quod cōpletur in eſſe poſſeſsionis iuſtæ, habet quòd ſit iuſta ab inſiſtentia uero ipſa iuris adminiculo habet, quod ſit poſſeſsio: quare non in iure, ſed in inſiſtentia actuali, aut quaſi habituali, in ſenſu ſupra explicato, poſita eſt eſſentialiter poſſeſsio. Confirmatur quoniam, qui iniuſtè poſsidet, ſed bona fide, re uera ſimpliciter & abſolutè poſsidet, eoq; poſſeſsionis genere, quod ad præſcriptionē ſufficit, & ut licitè fruatur emolumētis omnibus poſſeſsionis diſputatione præcedente explicatis: cùm ergo ſimpliciter nō habeat ius, ſed ſolùm ſecundū quid, hoc eſt, in ſua exiſtimatione; conſequens profectò eſt, poſſeſsionem eſſentialiter non eſſe ius. His rationibus permotus arbitror, poſſeſsionem in

Iniuſtè poſſidens uerè poſſidet

ſenſu formali poſſe in hunc modum definiri. Eſt inſiſtentia actualis, aut quaſi habitualis, in re aliqua ex apprebenſione corpore & animo iuris adminiculo proueniens.

Poſſeſſionis definitio.

Poſſeſſio, inter alias diuiſiones, diuiditur in iniuſtam, & iuſtam. Et poſſeſſio in ſe iniuſta diuiditur, in eam, quæ ſimul eſt talis ex mente poſſidentis, atque adeò quæ eſt mala fide, & in eã, quæ nõ eſt talis ex mẽte poſſidentis, eſtq; proinde bona fide. Simili modo poſſeſſio in tota ſua latitudine diuiditur in poſſeſſionem bonæ fidei, & malæ fidei: de qua diuiſione in materia de præſcriptione erit fuſior ſermo. Itẽ ex parte tituli diuiditur poſſeſſio in eam, quã vulgus iuriſperitorum coloratam appellat, nos appellare poſſumus veriſimilem, qualis eſt ea, cuius eſt titulus veriſimilis, hoc eſt, nõ apertè nullus: & in eam, quam appellant non coloratam, dicereq; poſſumus nõ veriſimilem, qualis eſt, cuius titulus eſt apertè nullus. Item poſſeſſio pro varietate titulorũ diuiditur quaſi in varias ſpecies à titulis ipſis ſumentes nomina, vt dicitur res aliqua poſſideri, pro empta, hoc eſt, titulo emptionis, pro donata, pro legata, pro dote, &c. Similiter dicitur quis poſſidere pro emptore, pro legatario, &c. Hæc de poſſeſſione dicta ſint.

Poſſeſſio colorata quæ.

B

DISPVTATIO XVIII.

Vtrum ſola res libero arbitrio pollentes dominij ſint capaces.

Explicato integrè dominio in genere, de illius, & de iuris ſubiecto eſt dicendũ. Pars, quæ affirmat, ex ijs quæ diſput. 1. dicta ſunt, ſatis perſpicua eſt. Quæ namque arbitrio prædita non ſunt, vt iniuriæ nõ ſunt capacia, ita neq; iuris, atq; adeò nec dominij. Sanè ſi quis beſtias, nõ ſolum oblectationis gratia, vt in venatione, ſed etiam abſque vllo emolumento, interficiat, nullã illis iniuriam irrogat magis, q̃ ſi virgultũ de quercu abſq; vlla cauſa præcidat. Poterit ille quidem iniuriam cũ reſtitutionis onere domino animalis, aut plantæ, inferre, ſi arborem illius ſuccidat, aut beſtiã interficiat; non tamen animali, aut plantæ, vt D. Tho. 2. 2. q. 64. art. 1. ad. 3. adnotauit. Cũ ergo, qui iuris eſt capax, iniuriæ quoq;, qua cõtra ius illud veniatur, capax ſit; efficit̃, vt quæ libero arbitrio expertia ſunt, iuris atq; dominij non ſint capacia. Confirmatur ex illo Geneſ. 1. Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtram, & præſit piſcibus maris, volatilibus cœli & beſtiis vniuerſæ terræ, quaſi dicat, & eo ipſo, quòd ad imaginẽ & ſimilitudinem noſtrã ſit, præſit, & dominus ſit, ſicut & nos domini ſumus: cum ergo, vt. 1. p. oſtenſum eſt, homo ad imaginem & ſimilitudinem Dei eatenus ſit, quatenus intellectu & voluntate, liberove arbitrio eſt præditus; ſit, vt quæ libero arbitrio expertia ſunt, dominij non ſint capacia. Vt enim, quæ mente ſunt prædita, per ſuum arbitrium dominium habent ſuorum actuum, dum pro ſuo arbitratu eos eliciunt, eiſque vtuntur: ſic etiam per idem arbitrium capacia ſunt dominij aliarum rerum, quatenus eo ipſo, quòd illarum ſunt domini, eis tanquam ſuis vti poſſunt pro arbitratu: dominiũ namq; ad vſum, liberamq; diſpoſitionẽ rei, cuius quis eſt dominus, ordinatur. Cõfirmatur rurſus eadem pars affirmans ex illis alijs verbis,

Dominij, iuris atque iniuriæ ſoli libero arbitrio prædita capacia.

C

D

A quæ Geneſ. 1. ſubiunguntur. Ecce dedi vobis herbam afferentẽ ſemen, & vniuerſa ligna, quæ habent in ſemetipſis ſementem, vt ſint vobis in eſcam & cunctis animantibus. Herba namque quæ paſtum beſtiis ſuppeditat, non beſtijs ipſis, quæ dominij capaces non ſunt, ſed hominibus data eſt, vt beſtijs, quæ homini conceſſæ ſunt, inſeruiret in eſcam. Si quando ergo, quæ mente carent, dominari, aut prædominari dicuntur, ſermo eſt metaphoricus, vt diſputat. 1. explicatum eſt.

Dubiũ eſt hoc loco, an amentes & pueri ante vſum rationis dominiũ habeant. Etenim non defuerunt, qui id negarent, ea ducti ratione, q dominium liberum arbitrium velut fundamentum habeat. Dicendum tamẽ eſt, ſine dubio dominos eos eſſe rerum, quæ ad ipſos ſpectant. B Dominium namque in potentijs fundatur, hoc eſt, in eo, quòd ſecundum ſe & ſuam naturam natus quis ſit vti rebus per liberum arbitrium, licèt arbitrium ipſum, quoad vſum, ſit impeditum: alioquin eo ipſo, quòd quis dormiret, amitteret dominium ſuarum rerum, quod eſt ridiculum. Vnde iura, & pueris, & amentibus poſſeſſionem ac dominium tribuunt, vt diſput. 12. dictum eſt. Illud demum Pauli ad Galat. 4. irrefragabiliter idem confirmat. Quanto, inquit, tempore hæres paruulus eſt, nihil differt a ſeruo, cum ſit dominus omnium.

Amentes & pueri dominium habent.

Illud aduertendum eſt, Deum optimum maximum, creationis titulo, ita vniuerſorum eſſe dñm, vt quãtumuis dominium rerũ aliquarum creaturis mente præditis cõcedat, contradictionem implicet, cuiuſquam earum dominium à C ſe abdicare, quaſi eiuſdem rei non maneat dominus. Quo fit, vt dominiũ, quod creaturæ libero arbitrio præditæ in alias res habent, cum ſit participatio quædam diuini dominij, ſubordinatum ſemper ſit iuri ac dominio, quod Deus in eaſdem res habet, & ab eo dependens. Cum enim Deus hominũ & Angelorum ſit pleniſſimè dominus, multò plenius dominiũ rerum, quas illis concedit, apud ſe retinet, quàm in eos tranſeat: non ſecus ac dominus alicuius mancipij, eorum, quæ mancipium poſſidet, dñs eſt.

Deus ita Dominus omniũ, vt nullius rei poſſit à ſe dominium abdicare.

Eſt verò Deus optimus maximus creationis titulo etiam vitæ hominũ & Angelorum dominus, quam proinde pro arbitratu poteſt ab eis auferre abſq; cuiuſquam iniuria. Quod tamen neq; creaturis ipſis, quarum eſt vita, conuenit. Licèt enim homines ꝓpriæ vitæ cuſtodes ſint, iuſque habeant ea fruendi, eamq; defendendi, D & idcirco iniuria illis fiat, ſi iniuſtè ab eis auferatur, aut aliquid fiat, quo minatur; non ſunt tamen illius, aut membrorũ domini, vt tractatu 3. oſtendemus. Eſt prætereà Deus eodem titulo dominus rerum omniũ, nõ ad certos & limitatos vſus, vt ſunt creaturæ comparatione rerum, quarum habẽt dominium, ſed ad omnes vniuerſim, etiam ad illas in nihilum redigendas. Creaturarũ verò dñium ad multos vſus ſe nõ extendit: partim qa vim ad eos nõ habent, vt ad redigendũ res in nihilũ, aut ad alia ſupernaturalia circa illas exercendũ: partim verò qa ius, qđ in illis habent, ad eos vſus nõ ſe extendit. Hac rõne mancipij dñs neq; interficere illud poteſt, neq; impedire oĩuo illius coniugiũ, vſumq; ipſius. Illud tñ circa diuinũ dñiũ obſerua. Quòd cum dominus actu, ſuum correlatiuum actu e-

A tiam requirat, efficitur, vt licèt Deus ex æterni tate fuerit potentia dominus, actu tamen ſolũ fuerit dominus à puncto creationis rerum.

Vt verò Angelos omittamus, de quorum do minio non ſatis poteſt nobis in hac vita conſta re. Homines naturali iure domini ſunt, ſaltem rerum omnium quæ cœli ambitu continentur, etiam lucis & influentiarum cœli, Eo namque ipſo, quòd naturæ autor in prima rerum con ſtitutione ſublunaria omnia propter hominem condidit, vt eſſent in alimentum alioſque uſus & commoditates illius (id quod natura ipſa re rum, ordoque earum apertè indicat) eo ipſo, in quam, dominum eorum omnium illum conſti tuit, vt natura ipſa, rerumque ordo, & lumẽ na turale intellectus atteſtantur, quod eſt iure na turali eſſe hominem dominum eorum omniũ quæ diximus.

Homines domini ſunt rerum quæ cœli ambitu cõtinentur.

B Porrò dominium hoc naturale ex naturis rerum nouit Ariſtot. & docuit. 1. Po lit. c. 5. & cum eo D. Tho. 2. 2. q. 66. art. 1. Quan do ergo Geneſ. 1. hominibus dixit Deus, Cre ſcite, & multiplicamini, & replete terrã, & ſu bijcite eã, & dominamini piſcibus maris, &c. & rurſus, Ecce dedi vobis omnem herbam &c. non contulit illis primò dominium, ſed ſolum illos docuit dominiũ, quod creatione ipſa ſue rant cõſecuti quodq; ex naturis ipſis rerũ pote rãt ꝑ ſe ipſos intelligere. Vnde meritò nõ dixit, Ecce do, ſed ecce dedi vobis oẽm herbam, &c.

Dixi, homines naturali iure dominos eſſe, ſal tem rerum omnium quæ cœli ambitu contin tur. Quoniam dubitare quis poſſet, an etiam cę lorum eſſent Domini, poſſetque partem negan tem confirmare.

Argu. 1.

C Primò, quoniam non poſſunt illis vti ad omnem vſum, neque de illis perfe ctè diſponere fruſtra: autem natura concederet dominium rei, ad cuius vſum & diſpoſitionem neque vires neque facultatem concederet.

Secundum

Secundò, quoniam Geneſ. 1. dũ docetur, do minium ipſa rerum conſtitutione eis traditum, ſolum fit mentio de dominio rerũ ſublunariũ.

Tertium.

Tertiò, quoniam Pſal. 113. dicitur, Cęlũ cœ li domino: terram autem dedit filijs hominũ: ergo dicendum eſt, ſaltem cœli empyrei, qui ſe des eſt beatorum, homines non eſſe dominos, eſto propter illos conditum ſit.

Cœlorum ẽt ſunt homines aliquo modo domini.

Dicendum tamen eſt cũ Dominico à Soto. 4. de iuſtit. q. 2. art. 1. etiam cœlorum eſſe homi nes aliquo modo dominos. Id quod docere vi detur D. Tho. 1. p. q. 96. art. 1. dum nullam crea turam corpoream excipit, cuius dominium ho minibus creatione ipſa rerũ non ſit collatũ.

D Et 2. 2. q. 66. art. 1. dum nullã ẽt rem externã exci pit. Et confirmatur. 1. Quoniam conſtat cœlos, ſolẽ, lunã, & cætera aſtra, nõ ſolũ ꝑꝑ hoĩes fuiſ ſe à Deo condita, ſed ẽt in eorũ miniſteriũ, atq; vt ex illis lumen, influentias, & cætera commo da reciperẽt: ſic. n. Moyſes Deuter. 4. ait. Ne for tè, eleuatis oculis ad cœlum videas ſolẽ, & lu nã, & oĩa aſtra cœli, & errore deceptus adores ea & colas, quæ creauit Dominus Deus tuus in miniſteriũ cũctis gentibus quæ ſub cœlo ſunt: cum ergo ex eo dominium hoĩm circa res ſu blunares colligatur, ꝙ ſint ꝑꝑ hoĩem in vsũ & cõmoditates, quas ex illis recipiunt, conſequẽs profectò eſt, vt & cœlorum ſit ẽt ſuo modo do minus. Secundò, qm̃ ad dominium ſatis eſt fa cultas pro arbitratu eis vtendi ad vſus, ad quos natura cõtulit nobis res, & ad vſus, qui lege di

A uina vel humana non ſunt prohibiti: homo nã que dñs eſt ſui mancipij, eſto nefas ſit ei illud interficere, & dñs eſt rerum, quas non poteſt re digere in nihilum: ergo cum hõ vti & frui poſ ſit aſtris, & cœlis, quoad lumen influentias, & alias commoditates, quas ex eis percipit, & quarum cauſa creata ſunt, ſanè, licèt cœlos de ſtruere non poſſit, nec impedire eorum motũ, & eſto vires ad id haberet, nefas illi eſſet: eo ꝙ Deus ius ad id ei non concederet, quia cederet in præiudicium aliorum & damnum vniuerſi; id non tollit quominus ſuo modo dicendus ſit illorum dominus, quoad vſus & cõmoditates, quas diuina inſtitutione ex illis percipit. Eſto namque deſtruere quis poſſet integrum elemẽ tum aliquod, aut ſpeciem aliquam, vt poterat Noe dum eas incluſas habebat in arca, ſanè ius

B ad id non haberet: quia cederet in præiudiciũ aliorum & in detrimentum vniuerſi: & tñ non idcirco dicendus eſſet non habere cum cæteris hominibus dominium rerum ſublunarium.

Ad primũ.

Ad primum ergo argumentum in contrariũ dicendum eſt, ad rationem dominij neque ne ceſſarium eſſe, vt qui dominus eſt rei alicuius, poſſit ea vti in omnem vniuerſim vſum, ſed ſo lum in eum, ad quem vires habet, & qui nec le ge diuina, nec humana ſit illi prohibitus, neq; item vt poſſit de illa quocumq; modo diſpone re, ſed ſolum quoad vſus ſibi poſſibiles, transfe ribileſque in alios, abſque cuiuſquam legis pro hibitione. Hoc autem modo eſſe poſſunt hoĩes domini, etiam cœlorum, quoad vſus & commo ditates, quas ex illis poſſunt recipere, non verò quoad naturas ipſas cœlorum, vt D. Thom. 2. 2.

C q. 66. artic. 1. adnotauit. Diſponere etiã poſſunt de huiuſmodi commoditatibus, quoad id fieri poſſit, vt lucem per domum ſuam communicã do domui alterius, &c. non tñ ita, vt in detrimẽ tum propriæ vitæ cedat abdicare à ſe cõmodita tem aliq̃, quia id iure naturali eſt prohibitum.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum dicendum eſt, ob id Geneſ. 1. factam fuiſſe mentionem ſolum de rebus ſublu naribus, qm̃ illæ plus hominibus ſunt ſubiectę, pleniuſque dominium circa illas habent, q̃ cir ca res cœleſtes; nõ verò ꝙ cœlorũ nullũ domi niũ habeant. Hac ẽt rõne, licèt Pſal. 8. dicatur, Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, peculiariter tñ addiẽ, oues & boues vniuerſas, volucres cœ li & piſces maris, qui perãbulãt ſemitas maris.

Ad tertiũ.

Ad tertium dicendum eſt, teſtimoniũ illud intelligendum eſſe, quoad habitationem pecu

D liari quodam modo. Eo enim pacto elegit ſibi Deus cœlum empyreũ in peculiarem ſuam ſe dem, habitationem, ac curiam, in qua Angelis beatis & ijs animabus ſanctis, quæ nihil iam ex piandum habent, ſe ipſum per viſionem beati ficam communicat: terram autem dedit in habi tationem filijs hominum dum eccleſiæ militan tis curſus perſeuerat. Porrò in cœlum empy reum habent etiam homines ſuo modo domi nium, quatenus & rectum domus huius vniuer ſi corporei eſt, quæ hominibus eſt donata, &, iuxta D. Thomæ opinionẽ, in hæc inferiora in fluit, vt in tractatu de opere ſex dierũ dictũ eſt.

Dñium rerũ corporearũ, ſolo iure naturali ſpectato, oĩbus cõe.

Illud poſtremò, vt viam diſp. 20. præmunica mus, eſt animaduertendũ. Quod cũ naturæ au tor ita res oẽs alias corporeas cõdiderit ꝑꝑ ge nus humanũ, vt nihil, cõſtitutione ipſa, rerum, cuiq̃ hominum propriũ effecerit, ſed omnes in

diſtinctè

diſtinctè in hominum commodum & utilitatẽ condiderit; efficitur, ut, ſi ſolum ius naturale, primamq; rerũ conſtitutionem ſpectemus, dominium aliarum omnium rerum corporearum omnibus hominibus ſit commune, nullaque rerum dominia ſint inter homines diuiſa. Dona tamen, ſiue corporea, ſiue incorporea, ſiue indita à natura, ſiue propria induſtria comparata, quæ cuique hominum ineſſent, illius eſſent propria quoad dominium, ut pulchritudo, artes, ſcientiæ, & id genus alia, imò & honor, & fama proprijs meritis comparata, quamuis ab alienis ſuppoſitis, quoad opinionem uel honorem externum, penderent.

DISPVTATIO XIX.

Vtrum exiſtens extra charitatem dominij ſit capax.

Error Vualdenſium, & aliorũ.

ERror fuit Vualdẽſium, quẽ ſecuti ſunt Vuitcleffus, & Ioannes Hus, de eo in Concilio Conſtatien. ſeſſ. 8. & 15. damnati, fundamentũ dominij iuriſdictionis, poteſtatis uidelicet ciuilis & eccleſiaſticæ, eſſe charitatem, ita. ſ. ut amiſſa per peccatum lethale charitate, continuo poteſtas ciuilis & eccleſiaſtica amitteretur. Imò quidam eorum aſſeruerunt, prædeſtinationem quoque eſſe fundamentum poteſtatis ciuilis & eccleſiaſticæ. Ante hos omnes fuerunt alij hæretici tẽpore beati Bernardi, qui, ut ipſe ſermone 66. in Cantica refert, ſe Apoſtolicos appellabant, idemq; prorſus, quod Vuitcleffus & Ioannes Hus aſſeuerabant: Armachanus quoque li. 10. de quæſtionibus Armen. c. 4. & in dialogo in ſcripto, defenſorium pacis affirmauit, fundamẽtum dominij & poteſtatis ciuilis, qualis eſt in regibus, eſſe charitatem. Licet hi omnes de dominio iuriſdictionis loquantur, quia tamen argumenta, quibus nituntur, non minus cum dominio proprietatis pugnant, Conradusq; de cõtractibus q. 7. de utroque dominio eorum errorem accipit, nos de dominio in genere quæſtionem excitauimus.

Argu. 1. In confirmationem huius erroris argumentatur 1. Armachanus. Quia dominium omne, & poteſtas omnis eſt à Deo: non eſt autem rationi conſentaneum, ut inimicis, & inobedientibus, ſuarumq; legum tranſgreſſoribus, Deus hæc beneficia conſerat. ſicut nec humani principes ſua munera & bona conferre ſolent inimicis & inobedientibus: ergo fundamentum utriuſque dominij eſt charitas.

Confir. Confirmatus, quia Oſeæ. 8. nõ uidetur Deus agnoſcere dominium & imperium in peccatoribus, Ipſi, inquit, regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui, redditurq; ne continuo cauſa, Argentum & aurum ſuum fecerunt ſibi idola, ut interirent: ergo per peccatum poteſtas & dominiũ amittitur. Adde, Saulem. 1. Reg. 15. propter peccatũ proiectum fuiſſe à Deo, ne regnaret ſuper Iſrael.

Secundũ. Secundò, dominij fundamentum eſt hominẽ eſſe ad imaginem & ſimilitudinem Dei, ut in diſputatione præcedente dictũ eſt: ſed in eo, in quo non eſt charitas, quique lethali crimine eſt infectus, non remanet Dei imago: ergo neque dominium ullum aut poteſtas in alios.

Tertium. Tertiò, ob crimen læſæ maieſtatis humanæ amittitur dominium: ſed lethale peccatum eſt crimen in diuinam maieſtatem: ergo per illud amittitur dominium, & poteſtas in alios.

Contraria tñ concluſio tanquam orthodoxa fides eſt amplectenda, nempe, per lethale crimẽ neutrum dominium amitti, atque adeò charitatem, nec dominij ꝓprietatis, nec iuriſdictionis eſſe fundamentum. Ita Bernard. ſermone. 66. in Cantica Gerſon de uita ſpirituali lect. 3. Victoria in relatione de Indis Inſulanis a nu. 5. Conradus quæſt. 7. citata, Alfonſus à Caſtro aduerſus hæreſes titulo poteſtas, & alij. Dominiũ lethali crimine non amittitur.

Definita fuit in Concil. Conſtant. ſeſſ. 8. ubi quartus artic. Vuitcleffi dãnatus habebat. Si Epiſcopus, uel ſacerdos, eſt in peccato mortali, nõ conficit, non ordinat, non conſecrat, non baptizat. Et octauus, Si Papa ſit præſcitus & malus, & per conſequens membrum diaboli, non habet poteſtatem ſuper fideles. 15. Nullus eſt dñs ciuilis, nullus eſt Prælatus, nullus eſt Epiſcopus, dũ eſt in peccato mortali. 18 Parochiani poſſunt propter peccata ſuorum prælatorum ad libitũ ſuum auferre decimas. Eadem concluſio in eodem Concilio definita fuit ſeſſ. 15. ubi artic. 8. aduerſus Ioannem Hus damnatus habebat. Sacerdotes quomodolibet criminosè uiuentes ſacerdotij polluunt poteſtatem. Et. 30. Nullus eſt dominus ciuilis, nullus eſt prælatus, nullus eſt Epiſcopus, dum eſt in peccato mortali. Eadem concluſio ex parte definita eſt in Concil. Trident. ſeſſ. 7. canone. 12 de ſacramentis in genere, & ſeſſ. 14. canone 10.

Deinde probatur concl. 1. Qm̃ ſeculares principes & ptãtes, de quibus Paulus ad Rom. 13. loquebatur, ſanè infideles erant in lethali pctõ ſine charitate: & tñ obedire illius ꝑcipit, illoſq; miniſtros Dei eſſe affirmat, à Deoq; habere eã ptãtem. Ait namq;. Ois aĩa ptãtibus ſublimioribus ſubdita ſit: nõ. n. eſt poteſtas niſi à Deo, quę aũt ſunt, à Deo ordinata ſunt: itaq; qui reſiſtit ptãti, Dei ordinationi reſiſtit; qui aũt reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Et infra. Dei. n. miniſter eſt, uindex in irã ei, qui malũ agit. Ideò neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolũ ꝑꝑ irã, ſed ẽt ꝑꝑ conſcientiã. Ideò. n. & tributa præſtatis, miniſtri. n. Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo oĩb⁹ debita, cui tributũ, tributũ; cui uectigal, uectigal: cui timorẽ, timorẽ; & cui honorem, honorem. Et Petrus 1. ſua canonica c. 2. cùm præmiſiſſet, Conuerſationem ueſtram inter gentes habentes bonã, addit. Subditi igitur eſtote oĩ humanæ creaturæ ꝑꝑ Deum, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis ad uindictam malefactorum, laudem uerò bonorum; quia ſic eſt uoluntas Dei. Et infra. Serui ſubditi eſtote in timore dominis, non tantum bonis & modeſtis, ſed ẽt dyſcolis: ubi pctõribus obedire præcipit. Et Chriſtus Mat. 23. Super cathedram, inquit, Moyſi ſederũt Scribæ & Phariſæi: oĩa ergo, quęcunq; dixerint uobis, ſeruate & facite, ſm̃ opera uerò eorũ nolite facere: ergo poteſtas, atq; adeò dñium, per lethale peccatum non amittitur. Lege Bernardũ ſermone 66. citato, vbi alia ſcripturę teſtimonia doctè expẽdit. Secundò, ſcriptura ſacra malos & peccatores appellat reges, & Dauid, dum eũ inſequebatur Saul, dominum ſuum & unctum Domini eum appellabat, neq; auſus eſt extendere manum ſuam in eum, quin, ut habetur. 1. Regũ. 24. quòd præcidiſſet oram clamydis Saul ſilenter,

lentet, percuſſit cor ſuum; eò quòd eſſet unctus Domini: cum tñ Saul eſſet in actuali lethali peccato. Item nec Dauid ipſe, & Salomon, nec multi alij iniqui reges, tam Iudæ, quàm Iſrael, amiſerunt regnum dum lethaliter peccaueruut, aut in peccatis perſeuerauerũt: dictum namq; erat, Non auferetur ſceptrum de Iuda, nec Dux de ſe more eius, donec ueniat, qui mittendus eſt: ergo per lethale peccatũ dominiũ non amittitur. Tertiò, nõ magis dignus eſt peccator, ut ſpolietur naturalibus, q̃ ſupernaturalibus: ſed p p peccata lethalia, quæ cum fide ac ſpe non pugnant, non amittuntur fides & ſpes ſupernaturales, ut ſuo loco in hac 2.2. demonſtratum eſt, & quoad fidem definit Concilium Trident. ſeſſ. 6. Canone. 25. ergo non amittet peccator poteſtatem ciuilem aut dominium tẽporale. Quartò, ſi per peccatum lethale amitterentur poteſtas ciuilis B & dominia rerum, ſanè incerta eſſent rerum dominia: quippe cùm incertũ ſit, quis ſit in lethali peccato, & quis non: quare, præter alia incõmoda, neſciretur an, & cui facienda eſſet teſtitutio. Item uia aperiretur deprædationibus & ſeditionibus, cùm unuſquiſque obtendere poſſet, ſe uſurpaſſe, aut uſurpare uelle res aliorum, quòd in lethale peccatum incidiſſent, dominiũ que rerum ſuarum amiſiſſent. Præterea incertũ eſſet, quis nam eſſet legitimus dominus, cui parendum eſſet, & num leges & præcepta ab eo lata uim ullam habeteut: quare periret regimen & adminiſtratio rerum publicarum, & conſequenter pax, & tranquillitas hominum: ſtultũ autem eſt cogitare, ſapientiſſimum Deum ſic res diſpoſuiſſe, ut tot & tam grauia incõmoda locum haberent. Poſtremò, nõ minus indignus C eſt peccator uita & iure, quod circa ſuam propriam perſonam habet, q̃ ſit indignus rebus exterioribus: ſed per lethale peccatum non amittit uitam, libertatem, ius, propriã uitam, ac propriam libertatem defendendi, & contrahendi, matrimonium: ergo neq; amittit dominium rerum exteriorum. Quemadmodum.n. Deus promiſcuè bonis ac malis uitam in hoc mundo concedit uſque ad certum uitæ terminum, in quo uitam æternam promereri ualeant, aut ab ea pro ſua libertate in extremã miſeriã deflectant, nec per peccatum eam continuo auſert: ſic quoque in uitæ ſubſidium, promiſcuè bonis & malis bona hæc temporalia concedit, facitque ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, ut Matth. 5. habetur.

Ad primũ. Ad primum ergo argumentum in contrariũ neganda eſt minor. Cùm enim Deus homines in hoc mundo in probationem cõſtituat, eos ad pniam uſque ad mortem cuiuſq; expectans, ſanè quemadmodũ malis & peccatoribus auxilia ſupernaturalia & dona pro ſua bonitate largitur, quibus eos ad ſe trahit, atq; inuitat, ſic quoque oĩbus indifferenter ſubſidia tpalia tribuit: tametſi aliqñ, ut eos deterreat & adiuuet, & ut ſeueritatẽ aliquam ſuæ iuſtitiæ in hac uita experiantur, eos in temporalibus puniat, ſterilitate, morbis, priuatione regnorũ, imò & ablatione uitæ, alijſq; ſimilibus infortunijs, ut ex ſcripturis ſanctis conſtat. Ad Dei etiam prouidentiam ſpectabat, ita poteſtates ciuiles & eccleſiaſticas inſtituere, ut non ſtatim commiſſo quocunq; lethali peccato, uel publico, uel occulto, amitterentur, propter grauiſſima abſurda & incõmo- A da, quæ ex contraria diſpoſitione ſequerentur, ut ex parte explicatum eſt.

Ad confir. Ad confirmationem dicendum eſt, Deum eo in loco conqueri, φ decem tribus elegerint ſibi in regem Roboam & ſucceſſores eius domino inconſulto, & φ poſt regem ita electum, confecerint, ſibi uitulos aureos & argenteos: atq; in pœnam horum delictorum minatur illis mala omnia quæ propheta eo loco connumerat: non uerò affirmat reges illos amiſiſſe ius regni ſtatim poſt admiſſum peccatũ. Lege ſi placet Driedonem de libertate Chriſtiana lib. 3. ca. 9. Id uerò quòd de Saule ſubiungitur, nõ eſt cõtra nos: neque enim negamus Deum aliqñ in pœnã iuſtam peccati priuare aliquos regno, ſicut & ualitudine ac uita. Aduerte tñ, Saulem non ita fuiſſe deiectum de regno, quaſi aliquo tẽpore poſt peccatum non fuerit rex: ſed ita, ut, in pœnam delicti, non ſucederent illi poſteri ſui in regno, ſed in eo finiretur. Quo fit, ut Dauid unctus fuerit in regẽ, nõ ut ſtatim rex eſſet, ſed ut Sauli in regno ſuccederet. Id qđ ſatis innuit Dauid, dũ ſp Saulem tamquam regem ueneratus eſt, atq;, ut ei ſuccederet, diem obitus illius ſpectauit.

Ad ſecũdũ. Ad ſecundum neganda eſt minor: homo namque quatenus per intellectũ & uoluntatem libero arbitrio eſt præditus, dicitur eſſe ad imaginem & ſimilitudinem Dei, ut diſputatione præcedente, & latius. 1. p. dictũ eſt, quod manet amiſſa charitate per lethale peccatum. Quare argumentum retorqueri optimè poteſt in aduerſarios.

Ad Tertiũ. Ad tertium dicendum eſt, ob crimen læſæ maC ieſtatis humanæ amitti dominium poſita ea lege poſitiua, qua ea pœna ſtatuta eſt, accedenteque ſententia: at cum non ſit lex ſtatuta, quòd per quodcumque lethale peccatum dominium amittatur, non eſt par ratio. Adde, licèt lethalia peccata Deum offendant, nõ tamen eis intendi læſionem maieſtatis diuinæ; cùm tamen crimina læſæ maieſtatis humanæ directè tendant in principum, aut reipublicæ perniciem.

DISPVTATIO XX.

An licitè, & quo iure, rerum dominia fuerint diuiſa.

D. Thom. quæſt. 66. art. 2.

D EXplicatis ijs, quæ circa ſubiectum dominij in cõe diſputanda uidebantur, conſequenter examinandũ eſt, num rerum dñia licitè ſuerint diuiſa, & quo iure. Et quãuis quæſtio præcipuè habeat, locũ in dominio proprietatis, extendi et põt ad dñium iuriſdictionis. Etenim ſtatim ac genus humanũ ab innocẽtiæ ſtatu per pc̃ñi corruit, neceſſarium fuit iuriſdictionis dominium cũ ui quadam coercente introduci, quo homines in officio continerẽtur, propulſarentur & puniretur iniuriæ, paxq; & tranquillitas inter eos ſeruaretur. Multiplicatis præterea hominibus, & per orbem diſperſis, neceſſe etiam fuit eiuſmodi dominium diuidi, pluteſq; conſtitui rectores, qui uarias prouincias, ciuitates ac populos moderarentur. Dominiũ iuriſdictionis poſt Adæ peccatum neceſſarium.

Arg primũ. Quod ergo dominia proprietatis licitè non fuerint diuiſa, ſuaderi poteſt. Primò, quoniam

ius

ius humanum nullā vim habet aduerſus ea, quę ſunt de iure naturali: quippe cum naturale ius variationi & immutationi non ſit ſubiectū, vt habetur. d. 1. cap. 1. & d. 6. cap. vltimo, pertineat que ad ius diuinum, vt tractatu præcedente diſputatione. 3. & 4. oſtenſum eſt, aduerſus quod ius humanum nullam vim habet, vtpote ius inferioris, quod aduerſus ſuperioris ius vim non poteſt habere: ſed de iure naturali ſublunaria omnia ſunt omnibus communia quoad dominium, vt diſp. 18. oſtenſum eſt, & habetur. c. ius naturale. d. 1. ergo rerum diuiſio quoad dominia, quæ de iure humano fuit introducta, illicitè facta fuit.

Secundū. Secundò, Clemens c. dilectiſſimis. 12. quæſt. 2. ait. Cōmunis vſus omnium, quæ ſunt in hoc mundo, omnibus hominibus eſſe debuit, ſed per iniquitatem alius dixit, hoc eſſe ſuum, alius iſtud, atque ita, inquit, inter mortales facta eſt diuiſio: ſed quod per iniquitatem eſt introductū, illicitum eſt: ergo licita non fuit rerum diuiſio.

Inter naturales etiam philoſophos controuerſum fuit, expedientior ne eſſet communis rerum poſſeſsio, non quidem in toto orbe, ſed in vnaquaque republica, an verò diuiſio rerum quoad dominia, qualis eſt hodie. Et quidem Socrates & Plato, vt Ariſtoteles. 2. Politicorum c. 2. & 4. refert, in ea fuerunt ſententia, vt dicerēt, expedientius multò eſſe omnia in Republica eſſe communia, non ſolùm poſſeſſiones, ſed etiā vxores. Eandemque Socratis & Platonis ſentētiam refert etiam Clemens cap. dilectiſſimis citato. Ducebantur, quoniam ea ratione Reſpublica eſſet maximè vna abſque diſſimilitudine, arctiorque inter homines eſſet caritas & amor. Contra verò Ariſtoteles eodem libro c. 2. & 3. ſenſit, egregijſque rationibus Socratis & Platonis Rempublicam impugnauit, oſtenditque ea via multò amplius pacem, coniunctionem, & caritatem inter ciues perturbari. Neque in republica, quæ totum quoddam eſt ethereogeneū partium varietatem exigens, eam quærendam eſſe partium ſimilitudinem ac vnitatē, quæ naturā & rationem totius deſtruat. Lege eo loco Ariſtotelem, qui ſanè præcipua omnia, quæ ad rem hanc ſpectant, tetigiſſe videtur.

1. conclu. Dominia vt in innocentiæ ſtatu indiuiſa, ita poſteà diuidi debuere.

Verùm philoſophis omiſſis, ſit. 1. concluſio. Quemadmodum in innocentiæ ſtatu expediēs ac decens erat communis rerum poſſeſſio (vxorem excipe, quæ, quoad generationis actum, cū lumine naturali, vt alio in loco eſt oſtendendū, pugnat) ita in ſtatu naturæ lapſæ, multiplicatiſque in orbe hominibus, adeò expediens, ac neceſſarium eſt res quoad dominia eſſe diuiſas, ut ex communi rerum poſſeſsione grauiſſima orirentur mala, & incommoda, uixque hominum ſtatus conſeruari poſſet. Prior pars facilè patet. Quoniam in eo ſtatu abſque ullo labore terra affatim ſuppeditaret hominibus neceſſaria, neque ulla in eis eſſet inordinata affectio ad temporalia, qua unus in aliorum iniuriam ac detrimētum aliquid ſibi uellet uſurpare. Si qua etiā cultura eſſet opus, illa exigua eſſet, & abſque labore quaſi animi gratia, nulluſque ad eam renitentiam, aut auerſionem ullā haberet: quo fit, ut decens ac expediens tunc fuerit cōmunis rerum poſſeſsio, qualis á Deo, ipſa rerum inſtitutione, fuerat hominibus collata. Poſterior uerò pars probatur. Quoniam cum ex una parte poſt

A peccatum terra, vt hominibus neceſſaria ſuppeditet, nimio eorum labore & ſudore indigeat, vt experientia teſtatur, ſpinaſque & tribulos, etiam culta, germinet, vt Geneſ. 3. habetur: ex alia verò parte homines poſt peccatum ſegnes ac debiliores ad laborandum effecti ſint, abundentque prauis affectibus & cupiditatibus; ſanè ſi toti hominum communitati eſſent omnia communia, nullius culturam & adminiſtrationem temporalium rerum propter laborem & moleſtiam, quam adiunctam habet, curaret; cū tamen ſinguli optimis quibuſque rebus potiri vellent. Vnde neceſſario ſequeretur penuria & rerum egeſtas, orirentur rixæ & ſeditiones inter homines circa rerum temporalium vſum, ac conſumptionem, robuſtiores opprimerent debiliores, nullus in rebus publicis ſeruaretur or-

B do, dum ſinguli ſe cæteris pares arbitrarentur, ſingulique proinde id muneris ſibi vellent, quod plus commodi & honoris, minuſque moleſtiæ & difficultatis haberet, nulluſque id ſubire vellet, quod laborioſum, ſordidū, & abiectum eſſet, reique publicæ neceſſarium: vt ergo hæc omnia abſurda tollerentur, vnicuique demandata eſt cura & adminiſtratio propriarum rerum: atque ita expediens ac neceſſarium omnino fuit diuidi rerum dominia, vt re ipſa diuiſa intuemur. De hac re Ariſtoteles. 2. Politicorū. cap. 3. Diuus Thomas. 2. 2. quæſt. 66. art. 2. Conrad. de contractibus. quæſt. 9. Medina de rebus reſtituendis. q. 1. Sotus. 4. de iuſtit. q. 3. art. 1. Scotus in 4. diſt. 15. q. 2. & alij. Obſeruant Conrad. & Sotus locis citatis, quamuis rerum diuiſio non tollat omnino abſurda omnia & mala, quę

C ſequerentur, ſi rerum dominia non eſſent diuiſa, vt tamen expediens & neceſſarium omnino ſit ea diuidi, ſatis eſſe ſi magna ex parte tollantur. Poſita namque hominum malitia & imbecillitate, quæ ſubtractionem iuſtitiæ originalis fuit ſubſecuta, nihil eſt quod naturæ humanæ ſufficienter medeatur. In ijs etiam, quæ ad finē ordinantur, ſatis eſt ſi medium aliquod expedientius & accommodatius ad finem iudicetur, eſto non perfectè & plenè, ſed magna ex parte finem attingat, vt amplectendum ſit, quādo non datur aliud, quod perfectius illū attingat.

2. conclu. Diuiſio rerum gentium iure licitè fuit introducta.

Secunda concluſio. Rerum diuiſio nec eſt de iure naturali, nec de iure diuino poſitiuo; licitè tamen de iure humano gentium fuit introducta. Prior pars probatur, quoniam nullam erit oſtendere legem diuinam poſitiuam, qua rerū

D diuiſio ſit introducta, & vt ex dictis diſp. 18. cōſtat, ſtando in ſolo iure naturali, & cōſtitutione rerum, omnibus omnia ſunt communia: ergo rerum diuiſio neque eſt de iure naturali, neque de iure diuino poſitiuo; ſed ſi aliquo iure licitè fuit introducta, illud fuit humanum. Cum uerò apud omnes gentes rerum dominia ſint diuiſa, ſanè, ſi rerum diuiſio licitè fuit introducta, iure gentium id fuit effectum: quod addo, vt in probanda poſteriori concluſionis parte, ſolū nobis probandum ſuperſit, rerū diuiſionē iure humano fuiſſe licitè introductam. Cōfirmatur eadē concluſionis pars, ex Auguſtino c. quo iure. d. 8. ex tractatu. 6. in Ioannē, vbi ex profeſſo probat rerū diuiſionem, neq; de iure naturali, neq; de iure diuino poſitiuo fuiſſe introductā, quin potius ſtando in ſolo iure naturali oībus oīa eſſe cōmunia, ſed eſſe de iure humano. Tolle, in-

quit, iura Imperatorum(ideſt, ius humanum) & quis audet dicere, hæc uilla mea eſt, mea eſt hæc domus.

Poſterior pars, nempe ꝙ iure humano licitè fuerit introducta, probatur. Primo, qm̄ non aduerſatur iuri naturali, eſtque expediens & neceſſaria ad uitanda incommoda, quæ, ut paulò antea oſtendimus, ſequerentur ſi in ſtatu naturæ lapſæ rerum dominia non eſſent diuiſa, atq; adeò conſona eſt rectæ rationi: ergo licitè potuit introduci iure humano. Antecedés quoad poſteriorem partem ex ſe, & ex dictis præcedéte concluſione eſt manifeſtũ. Quoad prioré uerò probatur. In primis, qm̄ ius naturale nó prohibet, quod eſt expediens, & neceſſarium, conſonumque rectæ rationi: ius namq; naturale nó impedit, quod bonum eſt. Præterea eſt dictamẽ rectæ rationis: dictamina aũt rectæ rationis adinuicem non aduerſantur. Deinde, qm̄ nó in eo ſenſu dr̄, ſtando in ſolo iure naturali eſſe omnia omnibus cõia, quaſi ius naturale præcipiat oĩa eſſe cõia, impediatve rerum diuiſionem, ſed in eo, ꝙ cum res generi humano per creationem à Deo indiſtinctè ſint collatæ, ad oẽs ſanè pertinent, niſi ſuperueniat earum diuiſio, & appropriatio, uoluntate eorũ effecta, quibus, ut de illis, quod uiderint expedire, efficiant, conceſſa ſunt. Quo fit, ut iure naturali non ſit illis prohibita rerum diuiſio, ſed permiſſa. Quod arbitror uerũ eſſe, non ſolùm in ſtatu naturæ lapſæ, ſed etiam in ſtatu naturæ integræ. Potuiſſent nàq; homines in illo ſtatu de cõi conſenſu diuidere inter ſe & appropriare abſque cuiuſquam iniuria res omnibus à Deo conceſſas, non ſecus ac in ſtatu naturæ lapſæ iuſtiſſimis de cauſis effectum eſt. Quia tamen id tunc non erat neceſſarium, contrariumq; erat decens, ueriſimile eſt in eo ſtatu diuidendas non fuiſſe; tametſi homines illi id pro arbitratu potuiſſent efficere.

Hoc loco obſerua, quòd, ante factam quidem rerum diuiſionem, contra ius naturale foret prohibere quemquam ab uſu rerum omnibus communium: ſicut modò contra ius naturale eſt prohibere quemquam ne aquam ſumat de fonte omnibus cõi, aut ne tranſeat per uiam publicam; eò ꝙ ius naturale præcipiat ne prohibeas quemquam ab uſu rerum omnibus communiũ. eſt enim id manifeſta iniuria. Facta autẽ rerum diuiſione, quia deſinit cõe eſſe, quod antea erat cõe, deſinit quoque eſſe contra ius naturale prohibitio uſus rei alicuius. Porrò ea prohibitio deſinit eſſe contra ius naturale, non quidem uariatione facta in iure naturali, quod in ſe mutationi ac uariationi minimè eſt ſubiectũ, ſed facta uariatione in obiecto, cui circũſtantia illa aduenit, ut cõe iam non ſit, quod antea cõe erat, ratione cuius circunſtantiæ comprehendi deſinit ſub præcepto iuris naturalis, ſub quo antea comprehendebatur. Hæc latius explicauimus tractatu præcedente. Ex his conſtat, nullũ ius naturale fuiſſe reuocatum in ſtatu naturæ lapſæ, ut rerum diuiſio eſſet licita: meritoque reprehendi. Scotum in 4. d. 15. q. 2. & cum eo Gabrielem eadem. d. ꝙ aſſeruerũt, poſt lapſum primorum parentum reuocatum fuiſſe præceptũ legis naturæ de poſſidendis rebus commune.

Secundò eadem pars concluſionis probatur, quia Deus filijs Iſrael tradidit terrã promiſſionis, quam à Cananæis abſtulit propter eorũ pec-

A cata, & Sauli ac Dauidi tradidit regnum Iſrael, ſcripturaq; ipſa de rebus loquitur, tamquã debitis & appropriatis diuerſis hominibus. Imò præceptum, de non furando, ſupponit rerum diuiſionem: ergo rerum diuiſio non eſt contra ius naturale(alioquin ipſo iure eſſet nulla) quin potius approbata eſt in ſcripturis ſacris. Vnde meritò Auguſtinus de hæreſibus ad Quoduultdeum, hæreſ. 40. cõmemorat Apoſtolicorũ hæreſim, qui uſum uxorum, & poſſeſſioné rerum in particulari damnabant. Et in Concilio Conſtantien. ſeſſ. 8. damnatus eſt Vuitcleffus, præſertim art. 10. 36. & 44. ꝙ aſſeruerit, illicitũ eſſe eccleſiaſticis habere poſſeſſiones. Quo fit, ut maiori cum ratione damnandi ſint, qui negant, etiam ſeculares poſſidere poſſe aliquid in particulari.

B Obijciet aliquis. Quod lumen naturale intellectus iudicat ac docet, eſt de iure naturali: ſed lumẽ naturale intellectus iudicat ac docet, poſt peccatum neceſſariam omnino eſſe rerum diuiſioné, ut pacificus hoĩum ſtatus & Reipubl. cõmodũ conſeruetur: ergo de iure naturali, & nó de iure gentium, introducta eſt rerum diuiſio. Obiectio.

Ioannes Medina cócedit, rerum diuiſionem poſt lapſum primorum parentũ eſſe de iure naturali; modò tñ ius naturale ſumatur latè, pro omni uidelicet eo, quod lumen naturale intellectus iudicat eſſe faciendum. Nihilominus abſolutè dicendũ eſt, neq; etiam poſt lapſum primorum parentum eſſe de iure naturali. Cùm enim res à Deo conditæ & donatæ fuerint toti generis humani congregationi indiſtinctè, ſanè eſto ex eo, quòd non diuiderentur, orirentur grauiſ-

C ſima mala, obligatioq; proinde conſurgeret de iure naturali eas diuidendi, nihilominus antequàm accederet tacitum uel expreſſum decretũ ac ſtatutum, tum ut diuiderentur, tum etiam circa modum diuiſionis, quod uel communitas ipſa hominum ex cõi conſenſu, uel aliquis, qui oĩbus præeſſet, & ad id eos cogere poſſet, ferret, qualis eſſe potuit Adam interim dum uiueret, manſiſſent res indiuiſæ, & oĩbus cões, quales à Deo conditæ & primò donatæ ſunt. Aliud namque eſt obligatio ad faciendam rerum diuiſionem aliud uerò ipſa rerum diuiſio. Illud quidẽ primum, multiplicatis multum hoĩbus, imminentibuſq; aut inſurgentibus grauiſſimis malis niſi diuiſio rerum fieret, eſſe potuit de iure naturali, quo charitatis lege unuſquiſque teneretur in rerum diuiſionem conſentire, eamq; cu-

D rare, & multo magis rector multitudinis, ſi qs eſſet, quem non dubito potuiſſe ſubditos ad id cogere, quin & ferre legem, quæ eam, uel multis inuitis, introduceret, ita ut quicquid in poſterum unuſquſq; iuxta eam legem compararet, efficeret illud ſibi proprium. Secundum uerò, népe ipſa actualis rerum diuiſio, ſine tacito aut expreſſo humano ſtatuto eſſe non potuit, etiam poſt peccatum. Quare non fuit de iure naturali, ſed humano: obligatio tamen, ut fieret, eſſe potuit de iure naturali, non ſemper, ſed quando ex eo, quòd non fieret, imminerent grauia mala. Neque inter omnes, ſed inter eos tantum, inter quos ea mala imminerent. Atque hoc tantùm eſt, quod Ioannes Medina uoluit.

Ad argumentum ergo dicẽdum eſt, id, quod iudicat lumen naturale intellectus ut fiat, ſi iudicet id tanquam medium moraliter neceſſarium Soluitur.

omnino

omnino ad finem, ad quẽ quis tenetur, eſſe de iure naturali ut fiat; ac proinde argumenrũ ſolum probare, nõ quidem rerum diuiſionem in ſe eſſe de iure naturali, ſed obligationẽ, ut fiat, eſſe de inre naturali, non ſemper, ſed pro tẽpore, & inter quos iudicaretur eſſe omnino neceſſaria ad uitãda grauiſſima mala inrer homines. At uerò id, quod iudicat lumen narurale inrellectus ſolum ut expediens, oon uerò ut neceſſarium omnino moraliter ad talẽ finẽ, non eſſe de iure naturali nr fiat, ſed integrum eſſe hominibus id ſtatuere, uel nõ ſtarnere. Quare tanta poſſet eſſe rerum abundantia, & tam pauci potuiſſenr eſſe homines, ut nullum peccatum eſſet, non fieri tunc rerum diuiſionem, retenta retum poſſeſſione in communi. Eo etiam modo, eorũq́ue hominum inſtitui poteſt communiras aliqua, ut nullũ peccatum ſit, quin potius magnũ meritum, in ea ſolum poſſideri res in communi, ut ſtatim ampliùs patebit.

Potestas, alia iure naturalis, alia poſitiui.

Quæret aliquis, per qnos hoĩes facta fuerit rerum diuiſio. Ad cuius rei explicationẽ notandum eſt cum Ariſtotele. 1. Politicorum, duplex eſſe genus poteſtatis ſupet alios hoĩes, quod ad præſens inſtirutum attinet. Quædam namq; poteſtas eſt, qnæ ortum habet ex ſolo iure naturali; qna de cauſa poteſtas naturalis dicirur. Talis eſt poteſtas parris in filios, & in alios deſcendẽtes. Alia uerò eſt, quæ habet ortũ ex hoĩum noluntare ſe illi ſubijcere uolentium, & idcirco ciuilis poteſtas appellatur. Eo.n. ipſo, ꝙ homines ad unam rempublicam, ſeu congregationẽ conſtiruendam adunantur, reſpublica ipſa habet poteſtatem in ſingulas partes, poteſtq́; tota reſpublica eam poteſtatem, quam habet, transferre in unum quendam, aut plures qui eam regant. Indeq; ortum habuerũr legitimę Regum poteſtates, maiores nel minores, ptout à. Rebus ipſis publicis cum pleniori, aur minus plena poteſtate inſtituri ſunt. Inde etiam habuerunt ortum legitimę alię poteſtates aliornm rectorum earum Rerum publicarum, quæ non per reges, ſed per ſenatores, aut aliquo alio modo, iuxta cuiuſque inſtitutionem, gubernantur.

Rerum diuiſio per quos potuit introduci.

His ita conſtirutis, dicendum eſt. Tribns modis potuiſſe legitimè inſtitui ac introduci rerũ diuiſionem. Primò, poreſtare paterna, per primum parentem anre diluuium, & per Noe poſt diluuium; eoq́ue modo arbitror fuiſſe introductam. Cum enim tam Adamus, quàm Noe, parẽtes eſſent omninm, qui in terra tunc morabantur, nec ſupra ſe quemquam ſuperiorem haberenr, ſanè cum poteſtate paterna coniuncta tũc uidebatur poreſtas coerciua, legumq́ue in ſuos poſteros, ipſis tunc ſubditos, ferẽdarum, ad eoſq́ue parentes pertinere uidebatur regimen generis humani, & punitio delictorũ. Quare, ſaltem conſenriente ſobole, quæ tũc erat (imò credo, etiam illa renitente) ſtaruere potuerunr rerum diuiſionẽ, qualem ad quietum hominũ ſtatum expedire proſpiciebanr, ut eam re ipſa Adamus uidetur conſtituiſſe. Statim namque Gene. 4. legimns, Cain & Abel ſua peculia habuiſſe diſtincta. Abelq́; obtuliſſe de primogenitis gregis ſui, & Cain ædificaſſe ciuitarem, uocaſſeque eã ex nomine filij ſui Henoch. Quòd ſi anre diluuium facta fuit rerũ diuiſio, poſt dilnuium filij Noe eodem iure uterẽtur, quo oouerant homines uſq; ad id tempus fuiſſe uſos. Et quod poſt

A dilnuium quiſq; occupaſſet, id in ſunm cõpararet domininm, patre præſertim bona inter eos dinidente, accedenteq́; mutuo eorum cõſenſu, eodemq́; iure poſteri uterenrur. Secundò fieri potuit rerum diuiſio multiplicatis iam hominibus, electoq́; prr eos aliquo in principẽ cõmunem aurorirare cuius bona ad illud uſq; tẽpus communia diuiderentur. Terriò poruir fieri cõmuni hominum conſenſu, eo pacto, quo Gene. 13. orto iurgio inrer paſtores Abrahã & Loth, Abraham optionem dedit Loth, ut dextrã, uel ſiniſtram ſibi eligeret. Quocumq; aũr modo rerum diuiſio facta fuerit, de reliquis, quæ indiuiſa reſtabant, ſemper id tacito, uel expreſſo conſenſu, ſtatutum, ſeruatumq; fuit, ut fierent primò occupanris. Quo fir, ut ſicut rerũ diuiſio de iure eſt gentium: ita de iure gentium ſit, ut quę

Indiuiſa fiunt primò occupantis.

B in nullius ſunt bonis, fiãt primò occupanris, ut habetur inſtit. de rerum diuiſione. §. feræ, & alijs iuribus. Quædam tñ ita cõia omnibus relicta ſunt, ut occupari ea non permittantur. Huinſmodi ſunt uiæ publicæ, & alia, quæ uel in cõmunes uſus omoium uniuerſim, uel aliquorum de aliqua cõmunitate deputata ſunt. Illnd obſeruandum eſt, gnamuis de iure gentium ſir rerũ diuiſio: iura tñ ciuilia multa poſteà ſtatuiſſe circa diuiſiones & appropriationes multarum rerum, nec non circa tranſlationem & amiſſionẽ dominiorũ. Iure etiam diuino dominia quarundam rerum aliquibus collata ſunt, ut filijs Iſrael conceſſit Deus terram promiſſionis, auferens dominiũ illius à prioribus poſſeſſoribus. Eiſdẽ contulit bona, q̃ mutuo ab Aegyptijs petierũt. Sanli quoque & Dauidi dedit regnum Iſrael.

C Qno fit, ut hi oẽs iure diuino poſiriuo ex ſpeciali priuilegio fuerinr cõſtituti harũ rerũ dñi.

1 Conclu. Congregationi alicui expedientior poſſeſſio in communi.

Tertia cooclusio. Alicui hoĩum congregationi, ẽt poſt naturã lapſam, expediẽtior eſt poſſeſſio rcrum in cõi, q̃ earum diuiſio & appropriatio ſingulis. Hæc concluſio in primis locum habet in congregationibus religioſorum, qui ad ſectandam perfectionem renunciaro ſeculo in paupertate & caſtitate ſub obedientia uiuunr, quibuſq́; uſus rerum tpalium ex obediẽtia, iuxta cuiuſq; indigentiam, diſpenſatur ac conceditur. In his.n. pp eorũ ſtatum, rarionemq́; uiuendi, tantum abeſt ut ex poſſeſſione in cõe rerum ad uitam tpalem tuendam ipſis neceſſariarũ incommoda aliqua ſequantur, ut earundẽ rerũ inter eos diuiſio cum eorum ſtaru pugnaret, ex eaq́ue grauiſſima inter eos mala orirenrur. De ſi-

D milibus namq;, qui ad perfectionem Euangelicam peculiariter ſectandam Chriſti diſcipuli eſſe uellent, Chriſtus Lucæ. 14. dixit. Niſi quis renunciauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Illiq́; adoleſcenti, qui ſeruauerat omnia mandata, dixit. Si uis perfectus eſſe, uade, uende oĩa q̃ habes, & da pauperibus, & ueni, & ſequere me. Obſerua, ꝙ quẽadmodũ cœlibatus conſilium eſt ſingulis, non uerò toti hoĩum collectioni; alioquin periret genus humanũ, ad cuius conſeruationẽ qlibet in aliorũ, defectũ, ſub reatu lethalis culpæ teneretur ducere uxorẽ, & uacare generarioni: ſic quoque panpertarẽ, abdicatiooẽq; rerũ tpalium in particulari, conſiliũ eſt ſingulis, non uerò toti hominũ collectioni: eò ꝙ nec pax, nec expediens orbis ſtatꝰ cõſeruari poſſet, ſi mulriplicatis hoĩbus, oẽs uniuerſim in communi res poſſiderẽt.

Deinde concluſio propoſita locum etiam habet, quando communitas aliqua, etiam coniugatorum, valde eſſet inſignis in ſanctitate, vt erant fideles Hieroſolymitani in principio naſcentis Eccleſiæ propter Spiritus ſancti dona, quæ eo tempore maximè abundabant. Tunc.n. ſanctitatis, donorumque Spiritus Sancti abundantia, in illa parua hominum congregatione tollebat incommoda, quæ ex poſſeſſione rerum in communi poterant oriri: expediebatq; tunc eos illo modo viuere in argumĕtum ſanctitatis ipſorum, & in doctrinæ Euangelicæ confirmationem. Obſerua, fuiſſe fœliciſsimis illis fidelibus omnia communia, quoad vſum, offerentibus ſingulis ſua bona ad cęterorŭ vſum, & aliquibus vendĕtibus bona aliqua ad ſumptus cæterorum: non tamen tenebantur abdicare à ſe dominia rerum in particulari; imò neque offerre illa ad vſum aliorum, ſed id efficiebant ex abundantia charitatis, ac deuotionis. Id quod ſatis, conſtat ex illo Actorum. 5. ad Ananiam. Nŏne manens tibi manebat, & venŭdatum in tua erat poteſtate. Punitus ergo fuit morte, tam ipſe, q̃ vxor illius, non ꝙ partem pretij reſeruaſſent, ſed ꝙ fuerint mĕtiti, dicĕtes ſe minori pretio agrŭ vendidiſſe, vt ſatis innuŭt verba Petri.

4 conclu. Bona communia eſſe debent in extrema alterius neceſſitate.

Quarta concluſio. Bona nihilominus temporalia communia eſſe debent omnibus quoad vſum, tempore quidem extremæ, aut penè extremæ neceſsitatis, ſub reatu lethalis culpæ; alijs verò temporibus, quando id prudentia ac recta ratio poſtulat, de conſilio, aut ſub reatu venialis, iuxta ea, quæ, dum de eleemoſyna eſſet ſermo, dicta ſunt. Atque de eiuſmodi communitate bonorum intelligendi ſunt Ambroſius, Auguſtinus, & alij patres, quorum dicta loco citato retulimus, ac expoſuimus. Quod ad dominium iuiriſdictionis ſecularis attinet, ex ijs, quæ circa 2. concluſionem diximus, ſatis conſtat, iure humano fuiſſe diuiſum; id quod ex diſputationibus proximè ſequentibus erit magis manifeſtum. De poteſtate eccleſiaſtica, in eiſdem diſputationibus aliqua erit mentio. Reliqua, quæ ad illam ſpectant, ſuis proprijs locis diſputanda reſeruabimus.

Ad primŭ.

Supereſt reſpondeamus ad argumenta propoſita. Ad primum, quod attinet ad maiorem, dicendum eſt. Quamuis ius humanum nullam vim habeat aduerſus ea, quæ ſunt de iure naturali, vim à iure naturali, in ſe ſpectato, auferendo, illudque mutando, apponere tamen poſſet circunſtantiam ex parte obiecti, ſuperuentione cuius, deſinat id eſſe de iure naturali, quod ſecluſa ea circunſtătia erat de iure naturali, vt explicatum eſt. Quod verò attinet ad minorem, dicendum eſt. Non ita ſublunaria eſſe omnibus communia de iure naturali, quaſi ius naturale præcipiat ea eſſe communia: ſed quia ſtando in ſolo iure naturali ante factam rerum diuiſionĕ, quæ in poteſtate eſt hominum, quibus res indiſtinctæ ſunt conceſſæ, ita ſunt omnibus communia, vt contra ius naturale ſit prohibere aliquem hoĩm ab earŭ vſu. Inde verò nŏ ſequitur, rerum diuiſionem non poſſe iure humano licitè introduci: quare neganda eſt conſequentia.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum dicendum, eſt Clementem in Epiſtola, unde caput illud deſumptum eſt, exhortari fideles Hieroſolimitanos ad poſſeſsionem rerum in communi quoad uſum, qualis erat tempore Apoſtolorum. Vnam verò è rationibus, quibus eos conabatur perſuadere, eſſe, ꝙ creatione ipſa rerum omnia debebant eſſe communia; ſed per iniquitatĕ, id eſt, occaſione ſumpta ex iniquitate peccati originalis, quo diſſoluta eſt natura humana, & propter mala, quæ iuſtè timebantur niſi res diuiderentur, introductam fuiſſe rerum diuiſionem. Vnde ad minorem argumenti dicendum eſt, licèt illicitŭ ſit, quod in eo ſenſu per iniquitatem eſt introductum, quaſi iniquè ſit introductum; non tamen eſſe illicitum, quod in eo ſenſu eſt introductum per iniquitatem, quòd occaſione iniquitatis, atque ad vitandum grauiſsima mala & peccata, introductum eſt.

DISPVTATIO XXI.

Poteſtas quid ſit, & de ciuili & eccleſiaſtica poteſtate.

EXplicato dominio in genere, vt ad partes illi ſubiectas deſcendamus, ordiendum nobis eſt à dominio iuriſdictionis. Tum quia nobilius eſt. Tum quia notitia illius cŏducit, ut tituli dominij proprietatis meliùs intelligătur. Accedit, quòd in eo explicando minus negotij eſt, quàm in explicando dominio proprietatis. Quia uerò dominium iuriſdictionis poteſtas quædam eſt, ab explicatione poteſtatis erit nobis incipiendum.

Quod ad præſens ergo inſtitutŭ attinet, poteſtas, ut Victoria in relectione de poteſtate Eccleſiæ. q. 1. in principio, & Nauar. c. Nouit. de iudicijs, nota. 3. corol. 16. conſentaneè ad D. Tho. in 4. d. 24. q. 1. art. 1. quæſtiunc. 1. ad. 3. cenſent. Eſt facultas alicuius autoritatem & eminentiă ſuper alios habentis ad eorum regimen & gubernationem. Conſonat illud Pauli ad Rn. 13. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Quo in loco rectores facultatem & autoritatem ad aliorum regimen habentes, atque adeò ſublimitatem & eminentiam ea in parte ſuper illos, poteſtates appellantur, tranſlato nomine abſtracti ad ſignificandum ſuppoſitŭ, in quo ea facultas, cernitur, ut tĩ ea facultate eſt affectum. Eſt ergo poteſtas, de qua loquimur, in ſolis uigentibus intellectu & libero arbitrio ad alios regendos & gubernandos, atque adeò in ſolis hominibus, inter res omnes corporeas.

Poteſtas quid.

Laica vna. Eccleſiaſtica alia

Poteſtas duplex eſt. Laica uidelicet, & Eccleſiaſtica. Quo loco animaduertendum eſt, eſto homo conditus non eſſet in finem ſupernaturalem per media ſupernaturalia comparandum, ſed in ſolum finem naturalem, adhuc tamen diſtingui poſſet eiuſmodi duplex poteſtas. Tametſi utraque tunc eſſet naturalis, faciliuſque coniungi poſſent in uno & eodem ſupremo principe ac capite, à quo in alium, aut in alios deriuari poſſet poteſtas, quæ ſuo modo eſſet eccleſiaſtica. Quod in hunc modŭ explicatur. Eſto hŏ à Deo fuiſſet conditus in ſolum finem naturalem, adhuc homines agnoſcerent eſſe unum primum principium ſumme bonum, à quo eſſe & cætera bona acceperunt & expectant, ac proinde dignum eſſe, cui famulatum & honorem exhibeant. Quare ſicut congregati ad rempublicam unam conſtituendam eligere ſibi poſſent communem principem, qui eos in pace & juſtitia cŏtineret, eoſq; defenderet, & commune temporale eorum bonŭ curaret: ſic ĕt eligere poſſent aliŭ qui ad cultum, debitumq; famu-

latum

latum Deo exhibendum præeſſet, quiq; in eo munere principe ſeculari eſſet ſuperior. Poſſent etiã pro arbitratu eligere vnum cõmunem principem, qui in regimine vtroq; eſſet ſupremus, quiq; vel vtrumque regimen per ſe ipſum exerceret, vel ſi vtrique muneri vnus nõ ſufficeret, aut minus decenter ab eodem poſſet exerceri; eò quòd alij mores, & alius habitus muneri vtrique decere videãtur; ſubſtitueret ſibi aliquẽ alteri eorum munerum exercendo, qui per poteſtatem ab eo acceptam illud exequeretur. Vnde memoria proditum eſt, quondam apud gẽtes fuiſſe ſacerdotes & miniſtros idolorum, à regibus & principibus ſecularibus diſtinctos, & interdum ſacerdotium ſupremnm cum munere regio fuiſſe cõiunctum. Hodie etiam apud Iaponẽſes, & alios infideles, diſtincti ſunt ſacerdotes à principibus ſecularibus, ſiue ab eis pendeant, promoueantur, ac deponantur, ſiue nõ, pro diuerſarum regionum more. Similiq; modo, ſtando in ſolo lumine ac fine hominũ naturali, inſtitui potuerunt ad cultũ veri Dei, vt Victoria de poteſtate Eccl. relectione 1. q.3. nu.3. & relectio.2.q.1.nu.2. rectè adnotauit.

Cum uerò homo ad finem ſupernaturalem, per media ſupernaturalia aſſequendum, ſit conditus, poteſtas eccleſiaſtica diſtinguitur à laica. Quòd laica, ex ſe, ſolum ſit ad gubernãdum accõmodatè ad finem naturalem, ad quem ſuapte natura ordinatur. Eccleſiaſtica verò ſit ad gubernandum accõmodatè ad finem ſupernaturalem, inducẽdo uidelicet ad media fini ſupernaturali accommodata. Quo fit, ut hæ duæ poteſtates diſtinguantur ex parte finium diuerſorũ adinuicem ſubordinatorum: quodammodo eo pacto, quo ars equeſtris diſtinguitur ab arte frẹnifactiua; quod genus diſtinctionis familiare eſt in practicis facultatibus. Quare quemadmodum artis equeſtris eſt imperare frẹnefactiuæ, ut ſua opera præſtet accommodatè ad finem ſuperiorem equeſtris: ſic etiam ad eccleſiaſticam poteſtatem ſpectat imperare laicæ poteſtati, ut accommodatè adminiſtret ad finem ſupernatnralem poteſtatis Eccleſiaſticæ, cui finis naturalis laicæ ordinatur. Cum uerò nobilitas & eminentia cuiuſque facultatis ex obiecto & fine potiſſimum penſanda ſit, ſanè pro quantitate exceſſus ſupernaturalis finis ad naturalem, ſalutiſq; ſpiritualis animæ ad temporalia commoda, pacificumq; ac tranquillum huius uitæ ſtatum, iudicanda erit nobilitas & eminentia poteſtatis eccleſiaſticæ ſupra poteſtatem laicã.

Eccleſiaſtica à laica diſcrimen.

Eccleſiaſtica laicæ eiſ ſubiectæ imperat.

Quoniam uerò in ſtatu innocentiæ quiuis conciperetur in gratia, naſcereturq; proinde ſuffultus ſufficientibus principijs, ut per ſe ipſum argumentum finis ſupernaturalis promereretur, facileq; inſtrueretur in ijs, in quibus eum inſtrui oporteret, neque ad id coactione indigeret; ſanè in eo ſtatu utraq; poteſtas, eccleſiaſtica uidelicet & laica, eſſet abſque vi coerciua, ſuperioribus dirigẽtibus inferiores ad ſuos fines, ut 1.p. in tractatu de opere ſex dierũ oſtendimus: expediretq; utramque in eiſdem ſuppoſitis coniungi: eoq; poſito ſupernaturali ſtatu, neutra in hoc ſenſu eſſet ſupernaturalis, quaſi homines, dirigente eos lumine naturali, fideiq; illuſtratione, non poſſent vtramq; p ſe ipſos inſtruere. Cum verò homines illius ſtatus corpore & anima cõſtarẽt, ſanè nõ ſolũ iterno,

Eccleſiaſtica & laica in ſtatu innocentiæ abſque vi coerciua.

A ſed & externo corporeo cultu, nõ ſecus ac nos, Deũ coluiſsẽt, eſſetq; vniformis eorũ cultus, vt Victoria relectione citata. q.4. n.1. rectè docet.

Diſſoluta natura per peccatũ, ac gratia amiſſa, vtraque poteſtas coniunctam habet vim coactiuam, ſubditis coactione indigentibus, vt ad ſuos fines directione perducantur. Diſtinguere verò oportet tria tempora, treſve ſtatus Eccleſiæ vniuerſalis. Legis videlicet naturæ, legis ſcriptẹ, & legis gratiẹ. Et quidem in lege naturæ, poſita fide & cognitione ſupernaturali ad ſalutem tunc neceſſaria, poſito item remedio pro eo ſtatu contra originis peccatum inſtituto, quod erat de iure diuino poſitiuo, ſanè cum homines illius ſtatus ad ſolam legem naturalẽ tenerentnr, potuiſſent per ſe ipſos inſtituere vtramqne poteſtatem ciuilem & eccleſiaſticam, quibus ad naturalem & ſupernaturalem ſinẽ gubernarentur. B Potuiſſentq; vel illas diuidere, vt vna eſſet in vno ſuppoſito, & altera in alio; vel eas in vno & eodem ſuppoſito coniungere. Quo pacto Melchiſedec ſimul erat Rex Salem, & ſacerdos Dei altiſſimi, vt ad Hebræos.7. & Geneſ.14. habetur. Volunt multi graues autores, primogenitos in lege naturẹ, præſertim poſt diluuium, fuiſſe ſacerdotes; Melchiſedecq; fuiſſe Sem primogenitũ Noe. Atq; hoc eſſe ius, quod Eſau, tãquam primogenitus, vendidit Iacob: qua de cauſa profanum eum appellat Paulus ad Hebræos.12. Victoria relectione.1. de poteſtate Eccl. quæſtione 4. nume.2. & 3. & relectione 2. quæſt.1. num.2. meritò ait, poteſtatem eccleſiaſticam fuiſſe in lege naturæ ſtatim poſt peccatum. Quin adderem, ad illam inſtituen- C dam, qualis tunc fuit, ſatis fuiſſe naturalem, & ſupernaturalem notitiam, quæ ex innocentiæ ſtatu manſit in Adamo, iuncta ruinẹ notitia, nec non promiſſionis redemptoris illi cõtinuò factæ, & notitia originalis peccati, ac remedij, quod aduerſus illud ei renelauit Deus. Non tñ credo, vel aliud fuiſſe tunc de iure diuino poſitiuo, quàm applicationem remedij contra originale peccatum, vel poteſtatem vllam eccleſiaſticam, aut genus aliud oblationis aut ſacrificij fuiſſe à Deo iure diuino poſitiuo inſtitutũ: ſed modum: poteſtatis eccleſiaſticæ, diuiniq; cultus, relictum fuiſſe hoĩbus ipſis, vt illũ inſtituerent: magnaq; ex parte p Adamũ, & per Noè, poſt diluuium, fuiſſe inſtitutum, qui longo tempore vixerũt, multũq; à Deo fuerũt illuminati.

Vtraque coerciuam vim habuit poſt peccatum.

Eccleſiaſtica legis naturæ.

Tempore legis ſcriptæ, qñ Deus populũ pe- D culiarem ſibi elegit, ex quo naſceretur redemptor, & in quo prædiceret ac præſignaret, quæ in lege gratiæ erant futura, quatenus ea ratione credibiliora redderentur, viamque aduentui vnigeniti filij ſui præpararet, poteſtatem eccleſiaſticam ipſemet inſtituit, ſummum videlicet ſacerdotium Synagogæ, alioſque gradus & miniſteria illius poteſtatis, nec non ſacrificia, ritus, & cultum, quibus ipſe coleretur, quæ omnia de iure erant diuino poſitiuo. Poteſtatemq; totam eccleſiaſticam in ſolo tribu Leui eſſe uoluit. Quæ omnia ex ſcripturis ſacris conſtant. Ea tamen poteſtas non ita erat ſupernaturalis, quaſi ſupernaturalem effectum attingeret: quemadmodũ eccleſiaſtica legis gratiæ poteſtas ſupernaturales effectus remiſſionis peccatorũ, collationis gratiæ, cõfectionis Euchariſtiæ, &c. inſtrumẽtaliter attingit. Tametſi in le-

Eccleſiaſtica legis ſcriptæ à Deo inſtituta.

Supernaturalis non erat quoad effectum.

ge

ge veteri fuerit ſacr̃m circuncifionis, ad cuius præſentiam gratia conferebatur, ſicut ét conferebatur in lege naturæ ad præſentiam remedij contra originale peccatum. Quia ergo poteſtas illa nullum ſupernaturalem effectum attingebat, ait Victoria relectione 1. de poteſtate Eccleſ. quæſtione. 3. numero 6. & quidam alij, poteſtatem illam totam potuiſſe inſtitui iure humano: tametſi homines neſciuiſſent inſtituere illa omnia vt eſſent ſymbola futurorum in lege gratiæ, neque ea adaptare ſciuiſſent ad fines, ad quos à Deo fuerunt eo pacto inſtituta.

Poteſtas illa coniuncta eſſe potuit in eodem ſuppoſito cum laica & ciuili poteſtate. Imò re ipſa in Moyſe coniuncta fuit, qui & Rempublicam in temporalibus adminiſtrabat, & ſacerdos erat, ſacrificiaq; offerebat, iuxta illud Pſal. 98. Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius. B Coniũcta etiã fuit in Samuele, qui ſacerdos erat, & Rempublicam in ſpiritualibus & temporalibus gubernabat, vt ex 1. Regum conſtat. Item poſteà in Machabęis, qui ſummi erant ſacerdotes, & ſupremam Reipublicæ curam in temporalibus habebant, vt ex libris Machabæorũ eſt manifeſtum. Tẽpore autem regum eccleſiaſtica poteſtas ſeiuncta erat à ciuili & temporali: eò quòd, iuxta præſcriptum legis, ſummus ſacerdos, cæteriq; ſacerdotes, eſſe non poterant niſi de tribu Leui: reges verò fuerũt de tribu Beniamin, & de tribu Iuda. Vnde quia Saul. 1. Regum. 13. holocauſta & pacifica obtulit, vſq; adeò diſplicuit Deo, vt deiectio illius de regno inde traxerit originem, vt ex verbis illis Samuelis conſtat. Stulte egiſti, nec cuſtodiſti mãdata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. C Quod ſi nõ feciſſes, iam nunc præparaſſet Dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum: ſed nequaquam regnum tuum vltra conſurget. Quæſiuit Dominus ſibi virum &c. Et Ozias. 2. Paralipo. 26. lepra fuit percuſſus, quòd adolendo incenſum, ſacerdotum officium vſurpare voluerit.

Eccleſiaſtica legis gratiæ ſupernaturalis, à ſolo Deo inſtitui potuit.

Iam verò eccleſiaſtica poteſtas, quæ legis gratiæ tempore in Eccleſia eſt Chriſtiana, cum maxima ex parte ſupernaturalis omnino ſit, ut pote quæ effectus ſupernaturales attingit, remiſſionis peccatorũ, collationis gratiæ, confectionis Euchariſtiæ, creandi ſacerdotes, conferendique illis poteſtatem ad hæc ipſa, concedendi indulgentias, quibus peccata quoad pœnam remittuntur, excommunicandi, & alios, ſimiles; ſanè ſecundum ſe totam, neque à Republica, neque ab humano, aut naturali iure, ſed à iure D tantum diuino poſitiuo potuit ortum habere. Fuit verò hæc poteſtas, & eſt in Chriſto, ut homine, ſecũdum excellentiam, ſacramentiſque minimè alligata. Data namq; eſt illi omnis poteſtas in cęlo & in terra, ut habetur Matth. 27. Conſtitutuſque eſt à Deo patre ſacerdos ſummus, caput, & rex Eccleſiæ, iuxta illud Pſalmi. 2. Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion mõtem ſanctũ eius, id eſt, Eccleſiã, prædicans præceptum eius. Et ad Hebræos. 5. Xp̃s non ſemetipſum clarificauit ut Pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum, Filius meus tu, ego hodie genui te: quemadmodum & in quodam alio loco dicit, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec, & capite 7. Alij ſine iureiurando ſacerdotes facti ſunt: hic autem cum iureiurando, per eum qui dixit ad illum, iura-

A uit Dominus & non pęnitebit eum, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec. Denique argumentum Pauli in ea, quam ad Hebræos ſcripſit Epiſtola, eſt, oſtendere excellentiam ſacerdotij Chriſti in lege noua ſecũdum ordinem Melchiſedec, ſupra ſacerdotium veteris legis, ſecundum ordinem Aaron: quod ſacerdotio, morteq; Chriſti antiquatum eſt, ac deſiuit eſſe. Hanc autem poteſtatẽ reliquit Chriſtus in Eccleſia, ſacramentis tamen, certiſque quibuſdam legibus alligatam. Reliquit verò illam, non omnibus de Eccleſia, ſed Petro ipſius vicario, reliquiſque Petri ſucceſſoribus, tamquã capiti loco ſui, à quo tota dependeat. Matth. nãque 16. Petro peculiariter promiſit claues regni cœlorum, quæ hanc important poteſtatẽ. In Petro item tamquam in capite & vicario loco ſui, promiſit ibidem ſe fundaturum ſuam Eccleſiam, aduerſus quam portæ inferi non præualerent: id quod poſt reſurrectionem Ioannis. 21. opere adimpleuit. Eam etiam reliquit cęteris Apoſtolis, & Epiſcopis eorum ſucceſſoribus quibus etiam clauium poteſtatem promiſit Matth. 18. contulit verò partim cœnę tempore, & partim poſt reſurrectionem. Tamquam adminiſtros verò, & eorum coadiutores, inſtituit ſeptuaginta duos diſcipulos, quorum loco ſuccedunt parochi, cæteriq́ue præsbyteri Epiſcopis inferiores, qui partem quãdam haberent huius ſupernaturalis poteſtatis. Quo fit, ut ſicut Chriſtus Eccleſiaſticam poteſtatem nõ habuit ab Eccleſia, iuxta illud Ioannis. 15. Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos; habuit verò eam à patre: ſic quoque poteſtas, quæ hodie eſt in Eccleſia, tam in Summo Pontifice, quàm Epiſcopis, & inferioribus ſacerdotibus, non ſit ab Eccleſia, ſed à Chriſto collata Petro, Apoſtolis, & alijs diſcipulis, & ſucceſſoribus: tametſi electiones in poſterum, quibus hæc poteſtas applicatur, commiſerit Chriſtus Eccleſiæ, & diſpoſitioni Summorum Pontificum, vt latè, dum de fide eſſet ſermo, explicatum eſt.

Quibus relicta.

Inſtitutum noſtrum hoc loco non eſt diſputare de eccleſiaſtica poteſtate in ſe, & comparatione ſuorum actuum, atq; effectuum, cum quæſtione. 1. huius ſecundæ ſecundæ attic. 10. multa dixerimus, præſertim de ea poteſtate, quæ in Summo Pontifice reſidet, & à qua reliqua pendet. Diſputationes verò aliæ de eccleſiaſtica poteſtate ad materiam ſacramentorum, & ad alia loca ſpectant. Quod verò hoc loco intendimus, non aliud eſt, quam diſtinguere poteſtatem eccleſiaſticam a laica, eamque, vt in Summo Pontifice reſidet, conferre cum laica quoad dominum iuriſdictionis in temporalibus, de quo nunc diſſerimus.

Papalis & regia poteſtates.

Quod ergo ad rem præſentem attinet. In primis habemus, eam Eccleſię Chriſtianę poteſtatem, quæ in Summo Pontifice tamquam in Eccleſiæ capite reſidet, diſtinctam eſſe à laica & ciuili principum ſecularium poteſtate: id quod affirmat Gelaſius capit. duo ſunt. diſtin. 96. dicens. Duo ſunt, imperator, quibus principaliter hic mundus regitur, autoritas ſacra Põtificũ, & regalis poteſtas. Qđ multis cõfirmant Sotus in 4. diſt. 25. quæſt. 2. artic. 1. concluſione 1. Victoria relectione 1. de poteſtate Eccleſiæ, quæſt. 1. à nume. 3. Durandus de origine iuriſdictionũ. q. 2. Ioannes Pariſienſis de poteſtate regia & papali

papali à cap.2. Caſtrus. lib. 1. de poteſtate legis pœnalis ca. 1. Nauarrus cap. Nouit. de iudicijs. a corol. 16. num. 80. & alij: præcipuas autem vires tetigimus in his quæ hactenus dicta ſunt.

Habemus deinde, eandem Summi Pontificis poteſtatem differre à poteſtate principum ſecularium ſibi ſubditorum. Primò, ex parte finis: illa namque reſpicit finem ſupernaturalẽ, & media illi proportionata; hæc verò reſpicit finem naturalem, & media ad eum accómodata. Quare, cum finis naturalis ad ſupernaturalem ordinetur & facultas, quæ finem ſuperiorem reſpicit, præcipere & ordinare ei facultati debeat, quæ inferiorem ac ſubordinatum finẽ reſpicit; efficitur, vt ad Summum Pótificem ſpectet præcipere & ordinare ſecularibus principibus ſibi ſubditis (hoc eſt ij, qui intrà gremium Eccleſiæ ſunt) vt fini ſupernaturali ſe accommodent, q̃do in ſuo regimine ab eo deuiant. Differt ſecundò, quòd poteſtas Summi Pontificis ſupernaturalis eſt, ad ſupernaturales effectus ſe extendẽs: poteſtas verò principũ ſecularium eſt merè naturalis. Tertiò, quòd poteſtas Summi Pótificis, non ab Eccleſia, ſed à Chriſto in Eccleſia eſt inſtituta; tametſi illius applicatio ad hanc vel illam perſonam ex electione Eccleſiæ pendeat: quare de iure diuino eſt poſitiuo. Poteſtas, verò laica principum ſecularium de iure eſt humano, à Republica ipſa inſtituta, & collata principi, vt diſputatione ſequenti erit manifeſtum. Quartò differt, quòd poteſtas Súmi Pontificis eſt vna in vniuerſo orbe: poteſtas verò principum ſeculariam, niſi iure belli, aut legitima ſucceſsione vel conſenſu ipſarummet rerum publicarum, multæ vnum communem principem habeant, multiplicatur pro diuerſitate rerum publicarum ſibi principem eligentium. Vt enim Chriſtus vnicum eſt caput totius vniuerſalis Eccleſiæ: ſic decens, expediensque fuit, Summum Pontificem, quem caput & vicarium ſuũ Chriſtus in terris relinquebat, vnicum conſtitui. Adde, cum fides ſit vna, nullam varietatem admittens, expedientiſſimum fuiſſe, multiplicatis rebus credendis, vnicum caput cóſtitui, quod ex cathedra, quæ Spiritus Sancti aſſiſtentiam ad id haberet infallibilem, controuerſias circa fidem exortas dirimeret, quatenus fidei & Eccleſiæ vnitas, paxque inter fideles melius conſeruarentur. Atque hæc eſt ratio ob quam cum in ſtatu legis naturæ, quando admodum pauca hominibus erant propoſita ad credendũ explicitè, conſtitutus non fuerit vnus ſummus ſacerdos, qui toti præeſſet Eccleſiæ; In Synagoga tamen, & multò magis in Eccleſia Chriſti, multiplicatis rebus explicitè credẽdis, cóſtitutus fuerit vnus ſummus ſacerdos, cui cæteri ſubeſſent, tenerenturque obedire. Poſtremò differt, quòd quãuis poteſtas Summi pontificis poſterius, tempore, quàm regalis fuerit inſtituta, vt tamen Gelaſius c. Duo ſunt diſt. 99. ex Ambroſio refert, plus eã nobilitate excedit, quàm aurum plumbum excellat. Innocentius 3. c. Solitæ. de maior. & obedientia, comparat has duas poteſtates duobus illis magnis luminaribus in firmamẽto cæli collocatis: Summique Pontificis poteſtatem ait eſſe luminare maius, quod diei ſpiritualium præeſt: poteſtatem uerò imperatoris eſſe luminare minus, quod nocti temporalium præeſt. Nec ſolùm ex præſtantia finis, ſibi cómunis, cũ Eccle- A ſiaſtica poteſtate, quæ tempore erat legis naturæ & ſcriptæ penſanda eſt excellentia poteſtatis Summi Pontificis ſupra regiam & imperialem poteſtatem, ſed etiam ex mediorum ad eũ finem, quibus vtitur, nobilitate & excellentia, effectumq; ſupernaturalium, quos attingit. De hac re Victoria relectione 1. de poteſtate Eccleſiæ quæſtio. 5. in principio. Sotus loco citato, concluſione 2. & Ioannes Pariſienſis. cap. 5.

Poteſtatis ſummi Pótificis excellentiæ.

Circa laicam poteſtatem vnum eſt, quod adnoneamus. Quãuis ſub ſe plures cótineat partes, nempe, poteſtatẽ patris in filio, viri in uxorem, quæ de iure ſunt naturali, & plures alias diuerſimodè adminiſtrãdi tam Rempublicam totam, quàm partes illius; nihilominus in ſequentibus præcipuè nobis erit ſermo de regia, & imperiali poteſtate, tamquam de præcipua parte, B qua cognita, facilè reliquæ intelligentur. In ea tamen explicanda aliquid de reliquis admiſcebimus.

DISPVTATIO XXII.

De origine laicæ, ciuiliſque poteſtatis.

Propenſio hominis ad ſocietatem.

VT homo, propter rationes quas ſubijciemus, ſocietate plus indiget cum alijs hominibus, quàm reliqua animantia cum animalibus ſuæ ſpeciei: ſic etiam natura, quæ in neceſſarijs non deeſt, maiorem, tum aptitudinem, tum propenſionem ad ſocietatem illi, quàm cæteris animantibus, contulit. Prima verò ſocietas, ad quam, autore Ariſtotele 1. Politicorum c. 1. natura illi propenſionem indidit, eſt illi quidem C cum beſtijs communis, nempe, quæ cernitur inter marem, & fœminam gratia generationis. Eſt namque cunctis animantibus innatum deſiderium, tale alterum poſt ſe relinquendi, quale ipſum eſt. Ad generationiſque actum, tãquam ad rem ad ſpecierum conſeruationem omnino neceſſariam, vehementiorem multò, quàm ad alios actus, propenſionem illis natura impreſſit. In eundemque finem tam ingentem amoris affectum inter marem & fœminam veluti glutem, quo ſocietas illa contineretur, naturæ autor eſſe voluit.

Prima hominis ſocietas.

Familiæ communitas.

Ex hac autem ſocietate familiæ communitas, ſocietaſve, ortum habuit inter homines. Porrò perfecta familia, autore Ariſtotele loco citato, ex tribus perſonarum ſe mutuò reſpiciẽtium complicationibus coaleſcit. Prima eſt, viri cum vxore. Secunda, parentum cũ filijs. D Tertia, dominorum cum ſeruis, in familiæ ſubſidium, & obſequia neceſſaria aſſumptis. Ex his verò tribus complicationibus, quibus perfecta familia cóſtat, triplex poteſtas oritur in familia.

Poteſtas viri in vxorem.

Prima, quæ de iure eſt naturali, uiri in uxorem. Eſt enim uir ſuapte natura uxoris caput, cui proinde præeſſe conuenit: vxori uerò ſubeſſe, & obedire. Indicante id naturali exceſſu, uiribus, ac iudicio, quo uir uxorem excedit. Qua de cauſa uir non fuit conditus propter mulierem, ſed è contrario, mulier propter uirum, ut adiutorium haberet, tum ad generationem, educationemque filiorum, tum ad reliqua ſubſidia uitæ, ut Geneſ. 2. eſt manifeſtum. Vnde Paulus 1. ad Corinth. 11. Caput, inquit, mulieris eſt uir. Et non uir ex muliere eſt, ſed mulier ex uiro. Etenim, ſubiungit. Non eſt creatus uir pro-

pter

pter mulierem, ſed mulier propter virum. A Quo fit, vt vxor naturaliter, ex intentione autoris naturæ in prima rerũ conſtitutione, viro ſubſit, eique obedire teneatur. Quando ergo Gene. 3. in pœnam peccati dixit illi Deus: Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui; naturale ius illi expoſuit, nempe, quòd, diſſoluta natura ꝑ peccatum, futura erat ſub viri poteſtate, cum ui coactiua, & coerciua. Quæ futura non fuiſſet, ſi nullum fuiſſet peccatum: eo quòd in ſtatu innocentiæ non eſſet neceſſaria, ſed ſufficeret ſola vis directiua. Fortè ſimul etiam indicare illi voluit Deus, abuſum illius poteſtatis malitia virorum futurum, diſſoluta natura per peccatum, quo ſæpe ſine cauſa ad amaritudinem & afflictionem perducturi erant vxores, vt in tractatu de opere ſex dierum dicebamus. Obſeruãdum tamen eſt, vxorem iure naturali ſubeſſe viro, B nõ vt ſeruam, neque quãtum illi ſubſunt filij, qui, quòd plus à parentibus acceperint, longeque inferiores illis ſint, plus ſubiectionis ac obſeruantiæ illis debent, quàm vxor debeat viro: ſed ſubeſſe illi vt ſociam, minus tamen præcipuã, ad generationem, & ad comparanda, ac paranda ſubſidia neceſſaria ad regimenque familiæ.

Poteſtas parentum in filios.

Secunda poteſtas eſt parentum in filios, q̃ et eſt de iure naturali. Etenĩ ſicut naturæ autori, à quo eſſe & cætera bona accepimus, religionẽ, obſeruantiam ac obedientiam debemus: ita parentibus, per quos eſſe accepimus, alimenta, educationem, & alia bona, debemus in ſuo ordine & gradu pietatem, obſeruationẽ, ſubiectionem ac obedientiam, naturis ipſis rerum, lumineque intellectus naturali id docentibus. Plus tamen hæc ipſa patri, quàm matri, debemus: C eo quòd principalius ad ea omnia concurrat, vnde titulus paternæ poteſtatis in filios oritur.

Poteſtas dominorũ in ſeruos.

Tertia eſt, dominorũ in ſeruos. Quæ in innocentiæ ſtatu non fuiſſet: eo quòd nulla in eo futura eſſet ſeruitus. In ſtatu verò naturæ lapſæ ſeruorum duo ſunt genera. Vnum eſt eorũ, qui mancipia dicuntur, quæ id, quod ſunt, dominorum ſunt. Alterum eſt eorum, qui famuli dũtaxat ſunt, mercede conducti ad certa quædam obſequia & miniſteria familiæ neceſſaria, ad quæ ſolum poteſtati ſubſunt dominorum. Licèt autem neutra ſeruitus à naturis & conſtitutione ipſa rerum originem trahat, iuxta quam omnes liberi & pares ea in parte naſcũtur, poſſunt tamen accedere legitimi tituli, quibus iuſtè cõtrahatur, vt ex delicto, quo aliquis morte ſit dignus, oriri poteſt ſeruitus legitima prioris D generis, morte naturali in perpetuam ſeruitutem commutata: quod in commodum & minus malum mancipij cedit. Varijs etiam alijs titulis oriri poteſt, quos ſuo loco explicabimus. Ex pacto, quo is, qui alimentis & pecunia indiget, ꝓ certa pecuniæ ſumma & alimentis ſe alteri ad talia vel talia miniſteria tanto vel tanto tempore præſtãda ſubijcit, oritur ſeruitus poſterioris generis. Poſitis aũt legitimis titulis, q̃bus vna aut altera ſeruitus legitimè eſt contracta, iure naturali oritur poteſtas dominorum in ſeruos: non ſecus ac poſitis alijs legitimis contractibus, ex naturis ipſis rerum oriuntur diuerſa iura & obligationes. Quare, licèt nec de iure naturali ſit, quòd familia ſeruis conſtet, nec ſeruitus ex naturis ipſis primaque rerum conſtitutione per ſe oriatur, quemadmodum per ſe oritur

A coniunctio maris cum fœmina, & liberorum procreatio, ac proinde poteſtas parentum in filios, & viri in vxorem, vſque adeò vt, ſi periculum immineret, ne humanum genus periret, iure naturali tenerẽtur homines matrimonia inire, vacareque generationi, nihilominus ſuperuenientibus legitimis titulis (qui a ſolo humano arbitrio pendent) quibus ſeruitus legitimè ſit contracta, de iure eſt naturali.

Tres poteſtates explicatæ i patre familias domus vniuntur. Et licèt eis, commune totius domus ac familiæ bonum intendendo, vti debeat; eſt tamen inter eas hoc diſcrimen. Quòd cum duæ priores ſint comparatione liberorum hominum, vti eis debet in ipſorum bonum ac cõmodum. Vltima verò de ſe ordinatur ad vtilitatem propriam familiæ. Autore namque Ariſto- B tele. 1. Politicorum hoc eſt diſcrimen inter regimen liberorum ac ſeruorum. Quòd cum liberi ſint gratia ſui, ſerui verò gratia dominorum, liberorum regimen pręcipuè bonum eorũ, qui reguntur, ſpectare dẽt; rametſi rectori pro muneris qualitate, honor, obedientia, & obſequia à ſubditis exhiberi debeant, eaq́; ipſa rector exigere ac intendere ſimul poſſit. Seruorum autem regimen, domini bonum, familiæque commodum præcipuè reſpicit: quamuis ratio ipſa poſtulet, vt domini, quorum commodis ſerui, voluntatique inſeruiunt, viciſſim illorum bonum, in ſuo ordine & gradu, regimine ſuo curent & intendant. Ad idque iure naturali tenẽtur, non ſolum quia proximi ſunt, in ſuo ordine & gradu magis coniuncti, magiſque familiares & noti, q̃ cæteri, ſed ẽt quia regimen, ac C proinde cura ipſorum ad ipſos ſpectat. Cæterũ pauperes patres familias, qui integrã, omnique ex parte perfectam non hñt familiã, ait Ariſto. vxore & filijs, ꝓpriaq; opera vti loco ſeruorũ.

Societate politica, cur egeat homo, naturaliterq; ad eam inclinetur.

Præter ſocietatem, aut ſocietates explicatas, maiori quadam indiget homo, ad quam ſuapte natura propendet, naturali lumine intellectus eã docente, & ad illam hoĩem inſtigãte, à qua ciuile & politicum animal nuncupatur. Si namque oculis ac mente cætera animalia luſtres, inuenies, vnumquodq; ita à natura fuiſſe productum, vt ſaltem modica educatione per parentes à principio adhibita, ſibi ipſi ſufficiant, ad neceſſaria vitæ ſubſidia, prout cuique eſt opus, comparanda: cum ab ipſo naturæ autore, & tegmina ad veſtitum, & arma, tum ad ſui defenſionem, tum ad hoſtium offenſionem, & varia in- D ſtrumenta atque inſtinctus ad ſuas operationes exercendas, & alimenta ſingulis ad paſtum accommodata, abundè ſint ſubminiſtrata. Idẽ ſolum hoĩem, quem rõne dotauit, qua & rerum peritiam comparare, & inſtrumenta neceſſaria cõficere, & reliqua ſubſidia vitæ ſibi parare poſſet & acquirere, nudum inermemq́; pruduxit, omniq́; arte & inſtinctibus vacuũ, & tam multis rebus ad ſubſidia vitæ indigentem, vt neque vnus homo, neque vna integra & perfecta familia, ad ea omnia paranda ſufficiat, ſed plurimæ neceſſariæ ſint, quæ rebus, opificibuſque diſtinctis vacando, ſibi mutuò ſuppeditent neceſſaria ad victum, veſtitum, habitationẽ, morbos depellendos, & ad id genus alia, quæ ad quotidianos vſus, vitamque tranſigendam ſunt neceſſaria. Si nãque, quæ ad ſolum panẽ parandũ neceſſaria ſunt, cogitatione expẽdas, à terræq́; cultura,

cultura,vt ſemen illi mandetur, incipias,percut
raſque ea omnia,quibus triticum indiget, vt tã
dem colligatur , mnodetur , teratur, a ſuribus
purgetur, & coquatur, ſimulque expendas in-
ſtrumenta, quæ ad hæc omoia neceſſaria ſunt,
& in ſingulis inſtrumentis artifices,q ad illa cõ
ficienda, parandamque materiam, ex quibus
proximè cõfici debent, & ad pleraque alia ſunt,
neceſſarii,facilè coniicies, quàm multæ familię
diuerſis muneribus intendentes,variiſque arti-
bus pollentes, neceſſariæ ſint,vt cuique homi-
num, quæ ad vſus quotidianos vitamque tranſi
gendam neceſſaria ſunt ſuppeditentur.Cum er
go ciuitas non aliud ſit, quàm tanta hominum
congregatio, vt ſibi mutuò ſufficiant ad ea om
nia præſtanda, quæ, tum ad quotidianos vſus,
vitamque tranſigendam,tum ad alia,de quibus
mox erit ſermo,neceſſaria ſunt,efficitur,vt pro
pter indigentiam,lumine ipſo intellectus id do
cente, ad idque inſtigante,naturaliter propen-
deat homo ad conuiuendum cum aliis in ciui-
tatis,reipublicæque communitate.Nomine rei-
publicæ, ac ciuitatis, hoc loco intellige,etiam
oppida vicina, pagos, ac villas circũiacentes,
quibus præcipua communitas, quæ caput eſt,
ad agriculturam, aliaque ſubſidia indiget. At-
que à ciuitate,republicaque hoc modo ſumpta,
dicitur homo ciuile ac politicum animal.

Secundò indiget etiam homo vita in pluriũ
familiarum communitate, quoniam cum naſca
tur omnibus artibus, peritiaque rerum omniũ
vacuus,ac ſine naturalibus inſtinctibus,quibus
bruta ad nociua fugienda,quęreundaque & cõ
ficiẽda neceſſaria,ſunt prædita;ſanè niſi in mul
tarum familiarum communitate verſaretur,ne-
que artes addiſcere, quibus ad paranda ſubſi-
dia neceſſaria indiget. (Cum tamen longè plu
res illi eſſent addiſcẽdæ,eò quòd aliorum ope-
ra & induſtria vti non poſſet) neque naturaliũ
ſupernaturaliumque rerum poſſet ſcientiam
comparare. Denique inſtrui, imbuique non poſ
ſet peritia & moribus,quæ ingenuum probum
que virum decent, atque ita periret amicitia,
vſusque multarum virtutum. Adde, inſuauem
iniucundamque eſſe ſapientiam, niſi aliis com-
municetur, & de ea cum aliis diſſeratur. Sapien
tia oãque abſcondita,& theſaurus inuiſus,quæ
vtilitas in vtriſque, ait ſapiens Eccleſiaſtici.41.
Vnde inter omnes animantes ſolus homo ſer-
mone fuit præditus,quo & commercia cum a-
liis in communitate poſſet habere, & ſenſa ſui
animi aliis poſſet exprimere,nunc alios docen-
do,nunc interrogando, viciſſimque ab aliis ad-
diſcendo,& amicitiam virtuteſque alias poſſet
cum alijs exercere. Atq; hinc Ariſtoteles.1.Po-
liticorũ c.2.colligit, hominem plus, q̃ apes,&
q̃ cætera animalia, quæ congregantur, ſociale
animal eſſe. Etenim inquit, natura nihil ſuper-
fluum efficit, neque ad aliud ſermonem homi-
ni tribuit, quàm ad conuiuendum, ſocietatem-
que cum alijs hominibus habendam.

Tertiò, indiget hõ vita non ſolum in commu
nitate plurium familiarum,ſed ẽt integrę perſe
ctęq; reipublicę, vt pax, ſecuritas & iuſtitia in-
ter homines conſeruetur. Cũ.n.vires totius rei
publicæ longè ſint maiores,q̃ ſingularum fami
liarum, ſinè potentia totius reipublicæ melius
vnuſquiſq; ab aliorũ iniuria defendetur, arce-
bunturq; ac punientur malefactores & facino-
A roſi, quàm viribus ſolis illius,cui iniuria para-
tur,vel infertur. Item,cum amiſſa originali iu-
ſtitia p peccatũ, neceſſe ſit plures oriri contro-
uerſias ac difficultates, ſanè facilius multò ſecu
rius ac rectius reipublicæ autoritate cõponent̃,
q̃ ſi vnuſquiſq; in cauſa propria iudex eſſe de-
beat. Facilè nãq; quiuis paſſione affectuq; ad ꝓ
pria excæcatur, iudiciumq; proprium peruer-
tit, cum tamen non ita facilè id contingat in
poteſtate autoritate publica conſtituta.

Cum verò hominũ ſenſus poſt pctm̃ ad malũ
proni ſint ab adoleſcentia,totq; praui affectus,
quot experimur, in illis vt plurimũ dominent̃,
ꝓfectò ſi ita extra politicã cõmunitatem viue-
rent, vt nulla eſſet publica ſuperior poteſtas,q̃
ſua potẽtia & autoritate eos coercere,ac cõpri
mere poſſet, oia plena eſſent cædibus,ſeditioni
B bus,rapinis,furtis,dolis,ac fraudibus,potentio
rib.opprimẽtib.minus potẽtes,lõgeq; deterior
eſſe cõditio ac miſeria gñis humani,q̃ ſit hodie
hoibus in Rebuſpublicis diſtinctis adunatis.

His alijſque ſimilibus de cauſis naturale eſt
hominibus, hoc eſt, à propria ipſorum natura
profectum, lumine naturali intellectus id ex
naturis ipſis rerum ita eos docente, atque ad
hoc ipſum eos inſtigãte,vt conueniant, non ſo-
lum in pagis, ſed ẽt in integra perfectaq; repu-
blica,qualis eſt ciuitas eo mõ ſumpta,quo pau-
lò antea diximus: aut ẽt in prouincia integra,q̃
ſibi magis ſufficiens ſit, tũ ad ea oia,quæ dicta
ſunt, tũ ẽt ad propulſandas, & vindicãdas iniu
rias externorũ hoſtium, ſi quæ ab eis parentur,
aut iã illatæ ſint, & ad iura belli perſequendũ.

Victoria in relectione de poteſtate ciuili à
C num.6.& Sotus.4.de iuſtitia quæſt.4.art.1.aſſe-
uerant, eo ipſo, quòd homines ad integrandũ
vnum reipublicæ corpus conueniunt,iure natu
rali oriri poteſtatem corporis totius reipublicæ
in ſingulas partes ad eas gubernandum, ad le-
ges illis ferendum, iuſque illis dicendum, & ad
eas puniendum. Quare, inquiunt, cum Deus op
timus maximus autor ſit iuris naturalis, ſanè
huiuſmodi poteſtas immediatè eſt à Deo natu
ram inſtituente; iametſi hominum adunatio in
vnam rempublicam conditio ſit,ſine qua ea po
teſtas non reſultaret. Hinc Victoria loco citato
nu.8. vult, poteſtatem hanc non oriri ex eo,ꝙ
homines ſe illi volunt ſubijcere,eamq; pro ſuo
arbitratu in ſeipſos ad commune ipſorum bo-
num eligunt, quaſi perinde oriatur,ac ſi congre
gati aliqui ad quoduis aliud, eligerent ſibi cõ-
D munem aliquam poteſtatem: hæc namque po-
ſterior poteſtas ortum non habetet à Deo im-
mediatè per ius naturale, ſed ab hominibus ip-
ſis libere ſe illi ſubijcientibus, neque eſſet pote
ſtas maior, quàm homines pro ſuo arbitrio illi
tribuiſſent. Illa verò alia prior poteſtas eſt ab ip
ſa natura rei, poſita adunatione hominum ad
vnam rẽpublicam conſtituendã, ac proinde eſt
à Deo immediatè tamquam ab autore naturæ,
& non ab hominibus, qui ad vnam rempubli-
cam conſtituẽdam conuenerunt, niſi tamquam
à conditione ſine qua, vt non reſultaſſet reſpu-
blica, ita neq; poteſtas illius in ſingulas partes.

Poteſtas reipublica in partes, non à partibus, ſed naturali iure à Deo eſt immediatè.

Ducuntur autem hi autores ad hoc ita aſſe-
rendũ. Qm̃ eiuſmodi cõmunitas à natura ad eã
inſtigante, eãq; poſtulante proficiſcitur, ipſaq;
natura cõmunitatis iã ortæ poſtulat poteſtatem
in ſe ipſa ſupra ſingulas ſuas partes: ergo eſt de

iure

iure naturali, atq; adeò à Deo immediatè. Confirmat id Victoria. Quoniam de iure naturali ſingulis de tepublica eſt prohibitũ interficere malefactores, eſto ipſi ſint, qui iniuria ſint affecti, idq; quinto præcepto decalogi: imò eiſdem etiam eſt prohibitum punire illos alijs pœnia: cum ergo reipublicæ id liceat, vt ex ipſomet vſu, & ex ſcripturia conſtat, poſſulatque natura rei, efficitur, vt longe diuerſa ſit poteſtas, quæ ex natura rei conſurgit in republica, à collectione particularium poteſtatum ſingulorum, ac proinde vt eam non habeat reſpublica autoritate ſingulorum, ſed immediatè à Deo.

A

Ad hanc tamen confirmationem reſponderi poſſet, ſaltem familias ipſas, earumq; capita, iure naturali habete poteſtatẽ interficiendi ac puniendi malefactores eo ipſo, ꝙ ſuperior alia potestas cõſtituta non ſit, in quam familiæ ſuam transferant poteſtatem, vt infra diſputatione 200. cum Nauarro, Gabr. Et Angelo oſtendemus: quare ex eo, quòd familiæ priuatæ ſuã ea in parte tranſtuliſſent poteſtatem in totum Reipublicæ corpus, eò quod expediens omnino eſſet, vt ea potius in corpore toto reipublicæ, q̃ in ſingulis familijs reſideret; habere poſſet reſpublica ſola eam poteſtatem à partibus ſuis ſibi collatam, & non immediatè à Deo.

B

Hac tamen ſolntione non obſtante, placet Victoriæ & Soti opinio. Tũc quòd in ſe conſentanea ſit rationi. Tum etiam quoniã, eſto reſpublica ex familijs non conſtaret, ſed ex hominibua ſingulia, in republica tamen eſſet eadem poteſtas. Præterea, qna ratione in familia ex natura rei conſurgit poteſtas occidendi externos malefactores, quæ poteſtas nõ eſt in ſingulis de familia, quatenus ſingulares, priuatæque perſonæ ſunt, cur etiam nõ conſurget ſimilis poteſtas in tota republica, quæ à partibus, quibus conſtat, communicata illi non ſit? profectò nulla poteſt reddi legitima ratio. Fortè contendet aliquia, priuatas quoque perſonas poſſe ſumere iuſtam vindictã de ijs, qui ſibi ſunt iniurij & malefactores, qñ nulla alia eſſet cõſtituta ſuperior poteſtas, cui id incumberet. Id tñ nullo mõ auderem concedere: eo enim dato, pari rõne concedendũ eſſet, in euẽtu, quo per publicam poteſtatem non ſumeretur, vel quia affectus iniuria deficeret in probatione, vel quia publica poteſtas ſua nequitia eam non ſumeret, poſſe priuatam perſonam ſumere per ſe ipſam vindictam ceſſante ſcandalo: non ſecus, ac ceſſante ſcandalo, poteſt propria autoritate accipere, qđ ſibi debetur, ſi aliter id recuperare, non valeat. Cõcedendũ etiam eſſet, non eſſe de iure naturali, quòd perſonæ priuatæ ſumere nõ poſſent per ſe ipſas vindictã, ſed de iure dũtaxat poſitiuo, ac ꝓinde homines, dum coeunt ad conſtituendam vnam rempublicã, poſſe ſibi reſeruare poteſtatẽ ſumẽdi per ſe ipſos vindictam, eam a ſe nõ abdicando neq; transferẽdo in rempublicam: quę nulla ratione ſunt concedenda. Quare dicendũ eſt, rempublicã non habere ſuam poteſtatẽ autoritate partiũ ex quibus coaleſcit, ſed autoritate diuina, à Deoq; immediatè, tanq̃ autore naturæ. Confirmatur, qm̃ ſi autoritas reipublicæ nõ eſſet à Deo immediatè, ſed a cõceſſione partium, ſanè tunc, ſi aliquis de cohabitãtibus ſuũ ad id nõ vellet præbere aſſensũ; reſpublica nullam in eũ autoritatẽ haberet: quippe cũ ſinguli

C

D

A

alij non habeant ius & autoritatem in hunc ac proinde nec poſſent tribuere reipublicæ autoritatẽ in ipſum. Quare à quocumque, qui de nouo naſceretur, aut de nouo veniret in rempublicam, interrogandum eſſet, an conſentiret in autoritatem reipublicæ ſupra ſe expectanduſque eſſet illius conſenſus: quod eſt ridiculum.

DISPVTATIO XXIII.

De ſupremis poteſtatibus ciuilibus, regia ſcilicet, ſeu Monarchia, Ariſtocratia, & Democratia, & quænam earum ſit præſtantior.

HVcuſq; ſolum oſtendimus originem eius ciuilis, politicæve poteſtatis, quæ reſidet in toto reipublicæ corpore comparatione ſuarum partium. Quia verò reſpublica ſecundum ſe totam exercere non poteſt poteſtatem hanc in ſuaa partes (eſſet enim operoſum, moraliterque impoſſibile, ad ſingulos huius poteſtatis actua exigere, expectareq; conſenſum ſingulorum de republica, difficileque admodum tanta hominum multitudo in idem placitum conueniret) lumen ipſum naturæ docet, in reipublicę arbitrio eſſe poſitum, cõmittere alicui, vel aliquibus, regimen & poteſtatem ſupra ſe ipſam, prout voluerit, expedireque iudicauerit. Hinc habuerunt ortum varia regimina iuſta, quæ in diuerſis rebuspublicis conſpiciuntur, vnaquaq; eligente, conſtituenteque ſibi regimen, tradenteque ſupra ſe maiorem aut minorem poteſtatem pro ſuo arbitratu.

B

Regiminis diuerſitas vnde.

Porrò ſuprema regimina iuſta rerumpublicarum, atq; adeò reſpublicę ipſæ (nomine earũ deſumpto à regimine, quo gubernãtur) ad tres ſpecies reducuntur ab Ariſtotele. 1. Politicorũ. cap. 5. Nempe, ad monarchiam, hoc eſt, vnius principatum, Ariſtocratiam, id eſt, optimatum principatum, & Democratiam, id eſt, popularẽ ſeu multitudinis principatum. Etenim reſpublica, aut regitur per vnum commune caput ac principem, cui reipublicæ poteſtas eſt demandata, & tunc dicitur Monarchia ſeu regnum, princepſque ipſe rex ac monarcha nũcupatur. Tametſi hodie per antonomaſiã, qui toti orbi, aut magnæ illius parti dominatur, monarcha, orbis videlicet, conſueuerit appellari. Reliqui verò, qui vni aut alteri prouinciæ dominantur, reges prouinciæ aut prouinciarum conſueuerunt appellari. Deinde, aut reſpublica gubernatur per paucos & optimates, vt Roma quondam ante Imperatorea, & Venetiæ hodie, & dicitur Ariſtocratia: rectores verò, vel Senatores, vel alio nomine, prout reſpublica inſtituerit, appellantur. Aut deniq; reſpublica regitur per multos, & appellatur Democratia. Cum aũt poteſtas à republica in rectores deriuetur pro ipſius Reipublicæ arbitratu, poterit ſanè in vnaquaq; Reipublicæ ſpẽ deriuari amplior, & minus ampla: neq; eſt maior in Reipublicæ rectoribus, quàm à republica fuerit illis conceſſa. Quin potius, ſi rectores eam extendant, maioremq; ſibi vſurpent, in tyrannidem per iniuſtitiam, q̃ ea in parte committunt, degenerant.

C

Tres illius ſpecies.

Monarchia ſeu regnum quid.

D

Ariſtocratia quid.

Democratia quid.

Hinc eſt, ꝙ regia poteſtas multis modis inſtitui poſſit. Primò, cõcedẽdo illã alicui in vitã ſolũ illius, ita videlicet, vt eo mortuo, alius a republica eligatur, conſtitutis certis quibuſdam electoribus,

Regia poteſtas varijs modis inſtitui poteſt.

ctoribus, præſcriptaq; certa eligendi forma. Secundò, concedendo eam alicui, & deſcendentibus maſculis dumtaxat illius, ita ut eis deficientibus ius eligendi pertineat ad Rempublicam. Tertiò, abdicando à ſe totũ ius eligendi, ꝓp incommoda & ſeditiones, quæ inde poſſunt oriri, regiamq́ue ptãtem alicui concedendo, ut deueniat ad quoſcũq; illius, ſuorumq; ſucceſſorũ propinquiores conſanguineos; ita tñ, ut deſcendentes aſcendentibus præferantur, & aſcendentes collateralibus, ſemperq́; maſculi fœminis ꝓponantur. Varijq́; alijs modis, prout à republica in prima regni creatione fuerit conſtitutum. Quo pacto in Gallia lege Salica fœminæ oẽs à ſucceſſione in regno omnino excluduntur. Põt ẽt poteſtas concedi regibus amplior, aut minus ampla, ita ut aliqua eis liceant, aut non liceant & ad aliqua teneantur, aut non teneantur. Denique illis ſtandum eſt, quæ qñ poteſtas regia alicui primò conceſſa fuit, fuerint cõſtituta. Et quẽadmodum Reſpublica uariare non põt, auferendo aut minuendo ptãtem, quam à principio cõceſſit, tametſi poſſit illam ampliare, & concedere maiorem: ita princeps, renuente Republica, ampliare ſibi non poteſt ptãtem, neq; quicquã eorũ tranſgredi, q̃ a principio fuerint cõſtituta.

Leges condendi poteſtas quanta in rege.

Cum ptãte regia ad rempubl. moderandã cõiuncta eſt poteſtas ferendi leges, quibus gubernetur. Obſeruat Alfonſus à Caſtro. 1. de ptãte legis pœnalis c. 1. qñ res aliunde non conſtat, ex uſu recepto, quo populus contrauenire, aut nõ contrauenire ſolet ijs legibus à rege latis, quæ Rempublicam grauant, cõijciendum eſſe, an populus, in prima ptãtis regiæ creatione, cõceſſit regibus ptãtem condendi huiuſmodi leges dependenter ab approbatione populi, aut non. C Si namque uſus habeat, ut tales leges uim non habeant, niſi a populo approbentur, cẽſendum eſt Rempublicam non maiorem ptãtem regibus cõceſſiſſe, quã condendi eas leges depẽdenter ab approbatione populi. Veriſimileq́; eſt, ſi populi ad id aduerterunt, non maiorẽ ptãtem regibus conceſſiſſe: imò eſto non aduerterent, hæc uidetur fuiſſe Reipublicæ intentio ſibi regem conſtituentis, qñ aliud non expreſſit, ſemperq́; eſt potius præſumendum regem per potentiam ampliaſſe ſuam ptãtem, ſubditis non audentibus reſiſtere, q̃ ſubditos reſtrinxiſſe illi ptãtem ſemel conceſſam. Quare fas erit Reipublicæ non acceptare leges, quæ ipſam notabiliter grauent, qñ ad cõe bonum neceſſariæ omnino non ſunt. D Quòd ſi princeps ad id eam cogat, iniuſtitiam committet. Si uero, inquit Caſtrus, uſus receptus habeat, ut legibus principũ nõ iniquis omnino parcatur, cenſendum eſt, Rẽpublicam omnem omnino ſuam ptãtem regi conceſſiſſe, qđ uix de aliqua credi põt. Præſertim cùm, ut paulò antea dictum eſt, reges per potentiam ſuam ſoleant extendere ptãtem, adhucq́ue in hoc euentu fas erit Reipublicæ, quaſi appellare à legibus nimium eam grauantibus, principẽ ſupplicando, ut uel ab eis abſtineat, uel rigorem earũ minuat, oportebitq́; eam audire, iuſtam ne cauſam ſuæ appellationis habeat: ꝙ ſi ſufficientem non oſtenderit, tunc quidem cogi poterit, parereq́; tenebitur. Illud admonuerim, ſi princeps iure belli ptãtem in aliquam Rempublicam cõparaſſet, tunc, cum non haberet a republica ſuã ptãtem, ſed tantam iure belli comparaſſet, quan-

A tam reſpublica ipſa poſſet illi concedere, utique princeps poſſet eam cogere ad illas leges, quæ non eſſent adeò graues, ut iniuſtitiam continerent: ſemper tamẽ leges tolerabiles eſſe debẽt, quæ populum non grauent, & quæ illius animũ à principis beneuolentia non auertant.

Rex toti reipublicæ ſuperior.

Conceſſa uerò alicui per rempublicam regia ptãte, rex manet ſuperior, non ſolũ ſingulis reipublicæ partibus, ſed & toti reipublicæ, quoad latitudinem ptãtis ſibi conceſſæ, ita ut poſſit ea ptãte uti, non ſolum in ſingulas Reipublicæ partes, ſed ẽt in totam Rempublicam, eam, ſi opus fuerit, puniendo, ut Sotus & Victoria locis citatis probè notarunt. Neque Reſpublica poteſt ab eo auferre ptãtem cõceſſam, uel eam minuere, aut legitimũ uſum illius impedire: alioquin regium regimẽ non eſſet Monarchia, quę ad unũ B ſupremũ caput reduceretur, ſed Democratia, q̃ ad Reipublicæ multitudinem ultimò reduceretur. Si tñ rex ptãtem ſibi non conceſſam uellet aſſumere, poſſet quidem Reſpublica ei, tamquã tyranno ea in parte, reſiſtere: perinde ac cuiuis alteri extraneo, qui Reipublicæ iniuriã uellet inferre. Ratio uero eſt, quia neque rex ea in parte eſt Republica ſuperior, neque Reſpublica eſt illo inferior: ſed manet, ut ſe habebat antequam illi ullam concederet poteſtatem.

Ptãs Ariſtocratia uariè poteſt conſtitui.

Similiter in Ariſtocratia republica, cum optimatum poteſtas à republica tota pro ſuo arbitratu inſtituatur ac concedatur, uarijs etiam modis poterit inſtitui. Videlicet, ut plures aut pauciores ſint optimates, ut hoc uel illo modo eligantur, ut tanto, uel tanto tpe in munere perſeuerent, ut tanta uel tanta ſit poteſtas eorum, C & ut hoc uel illo modo a tribuno plebis, aut à reliqua republica pẽdeat. Neque in his, aut quibuſcumq; alijs, q̃ fuerint inſtituta, poſſunt quicquam excedere. Quòd ſi aliquid amplius ſibi uſurpent, iniuſtitiam committunt. Porrò leges, quæ ab eiuſmodi optimatibus, iuxta Reipublicæ præſcriptum ac poteſtatem illis conceſſam, emanant, appellantur, ſenatus conſulta.

Poteſtas Democratia uariè põt conſtitui.

In Democratia etiam republica, cum poteſtas plurimorum, qui regimini deputantur, à tota Republica ſimiliter inſtituatur & concedatur, pro arbitratu poterit uarijs modis inſtitui, tum quoad numerum, tum etiam quoad modũ eligendorum, qualitatem, ac periodum regiminis cuiuſque, & quoad quantitatem & latitudinem poteſtatis, ac dependentiam illius ab alijs. Similiterq́; nefas illis erit quicquam excedere. D Leges uerò quæ ab his, iuxta poteſtatem eis cõceſſam, emanant, plebiſcita nuncupantur.

Tyrannis, Oligarchia & democratia quid.

Quàdo autẽ in prima regiminis ſpecie ex tribus explicatis ad iniuſtitiam fit deflexio, uel occupando Rempublicam, uel non in commune bonũ, ſed in commune proprium iniuſtè illam adminiſtrando, uel poteſtatem conceſſam excedendo, regimen appellatur tyrannis, & rector tyrãnus, nomine in malam partem uſurpato. Dicitur namque à potentia, & quondam uſurpabatur in bonam partem: qua ratione potentes dicebantur tyranni. Quando uerò in ſecunda ſpecie fit ſimiliter deflexio ad iniuſtitiam, regimen dicitur oligarchia, id eſt, paucorũ principatus. Quando autem fit in tertia, Democratia appellatur, tametſi iam hodie ab aliquibus nomen hoc in bonam partem ſumatur, quo pacto illud hactenus ſumpſimus. Ariſtoteles tamen. 3. Politicorum

ticorum cap. 5. tertiam regiminis iuſti ſpeciem appellat politiam, id eſt, Rempublicam, nomine, tribus illis ſpeciebus regiminis iuſti aliogn communi, accommodato ad ſignificandam ſolum tertiam ſpeciem, deflexionem verò ab illo per iniuſtitiam, appellat Democratiam.

Monarchia regimen cæteris præſtantius.

Ex tribus ſpeciebus regiminis iuſti explicatis, præſtantiſſimum regimen eſt Monarchia, ꝓpter eà quòd eo regimine pax & tranquillitas publica melius conſeruetur, minuſque in eo, quàm in quocunque alio locus ſeditionibus relinquatur. Nam vt rectè poſt Enniū Lucanus, Nulla fides regni ſocijs, omniſque poteſtas impatiens conſortis erit, &cæt. Et Dominus Hieremiæ. 12. Paſtores multi demoliti ſunt vineam meā. Ars præterea eo perfectior eſt, quo plus naturā imitatur: in rebus autem naturalibus regimen ad vnum reducitur, ut uno eodē membra omnia mouentur & gubernantur, & unica ratione potentiæ reliquæ, una apes cæteris præeſt, & regimen totius uniuerſi ad unum ſupremum rectorem & moderatorē Deū reducitur, Quo fit, ut Monarchia cæteris regiminibus ſit præſtantior. Neque in ea minus eſt ſubditis libertatis, quàm in cæteris regiminibus, ut Victoria de poteſt. ciuil. num. 11. rectè adnotauit: cum in ea ſubditi unum tantum ſupremum dominum habeant, non plures, ut in alijs. De hac re lege diuum Thom. 1. de regimine principum cap. 2.

Verùm enim uerò illud cum Victoria loco citato num. 14. eſt animaduertendum, quòd cum in alijs regiminibus Reſpublica nulli in particulari tradiderit ſupra ſe ipſam poteſtatem, ſed ꝑ rectores amouibiles, & qui expirant, gubernetur, quocūque tempore poterit, ſi ei placuerit, cōſtituere ſibi regem, ut Venetiæ hodie, aut Genuenſis Reſpublica, poterunt ſibi regem creare, ſi id expedire iudicauerint Ad quod ſatis erit, ſi maior Reipublicæ pars conſentiat: illa namque cenſetur cōſenſus totius reipublicæ ratione maioris ſuæ partis: quod proinde uim habet aduerſus minorem, ac proinde minor tenetur illi ſtare. Confirmatur, quoniam ſi in conſilijs Reipublicæ ſententia & beneplacitum maioris partis non eſſet ſequendum, ſanè reſpublica gubernari non poſſet, difficileq; admodum quicquam illi utile poſſet decerni: quippe cum ex tanta hominum multitudine, nunquam deeſſet aliquis, cui contrarium placeret. Addit Victoria, ꝙ cum Chriſtiana. Eccleſia unica ſit ſpiritualis Reſpublica, ad cuius finem, & commune bonū, finis ac regimē ſecularium principum illi ſubditorū ordinatur, utique ſi maior pars Eccleſiæ conſentiret, ut unus communis eligeretur Imperator, qui eam defenderet, quique cæteris regibus ea in parte eſſet ſuperior, propterea quòd id iudicaretur ualde expedire, conſenſus ille & beneplacitum ſufficeret, ut reliqui de Eccleſia tenerētur illi ſtare, conſentireq; in electione talis Imperatoris. Imò ſi id iudicaretur expediens omnino ac neceſſariū Eccleſiæ ad ſui conſeruationē, ſolus ſummus Pontifex poſſet id præcipere & ſtatuere, totaq; Eccleſia teneretur ſtare decreto illi ac ſtatuto, iuxta ea quæ diſp. 29. dicēda ſūt.

Iam uero ciuiles ſupremæ poteſtates, de quibus hactenus locuti ſumus, ſunt, quæ a Republica dimanant in rectores. Iure autem poſitiuo diuino quædam, ſingulari priuilegio, à Deo immediatè emanarunt. Tales fuere poteſtas Moy-

A ſis in filios Iſrael, poteſtates item Saulis & Dauidis, qui à Deo conſtituti ſunt reges Iſrael. Iure & belli vnus princeps in plures Reſpublicas, & una Reſpublica Ariſtocratia, aut Democratia, in plures alias, comparare potest iuſtam poteſtatem, quæ nō ſit à rebus ipſis publicis, quibus dominatur, illi collata. Et hoc modo dilatata, comparataque fuerunt maxima quæque imperia, quæ hactenus in orbe fuere.

A poteſtatibus ciuilibus explicatis emanant reliquæ inferiores in Rebuſpublicis, ut proregum, belli ducum, iudicum, optimatum, marchionum, comitum &c. Ad reges namque, & alios ſupremos moderatores, lumine naturali id docente ac præſcribente, ſpectat, per ſe, uel per alios, ad regimen ſplendoremque Reipubl. eos creare & conſtituere: eo ꝙ ipſe ſolus non poſſit
B omnia immediatè per ſe ipſum adminiſtrare.

DISPVTATIO XXIIII.

De ortu imperatoriæ dignitatis, & quatuor illis præcipuis orbis imperijs, de quibus Daniel 2. Et num iuſtè fuerint comparata

Imperatoria dignitas ad regiam monarchicāque dignitatem reducitur ac ſpectat. In hūc uero modum in orbem fuit introducta. Qui pluribus prouincijs dominabantur, multoſque reges ſubditos ſibi habebant, ad differentiā regū communium, ſibi per excellentiam imperatoris nomen vſurpauerunt. Hoc modo Romani principes, qui circa Chriſti aduentum maximam luſtrati orbis partem obtinebant, Imperatores dicti ſunt, etiam antequàm fidei Chriſtianæ nomē

Imperatoriæ dignitatis origo.

C darēt. Poſtquam verò Eccleſiæ Chriſti colla ſubdiderunt, Cōſtantinuſque Magnus Romana vrbe Eccleſiæ donata, imperij Romani ſedem Conſtantinopolim in Græciam tranſtulit, Imperatores patroni erant ac defenſores Eccleſiæ.

Gloſſa cap. Venerabilem, de electione, in verbo tranſtulit, ex hiſtorijs aſſeuerat. Cùm tempore Stephani ſecundi Pōtificis maximi, extincto penè imperio in partibus Occidentis propter varias ſeptentrionales nationes, quæ illud vi & armis penè occupauerant, Romana Eccleſia ab Aſtulpho Longobardorum rege miſerandū in modum vexaretur, neque imperatores, qui Conſtantinopoli morabantur Summo Pontifice crebro & enixè eorum opem aduerſus barbarorū incurſus implorāte, rebus Eccleſiæ afflictis opē

Romanū imperium à Græcis ad Gallos quādo tranſlatum.

D ferre curarent. tunc quidem Stephanum Papam anno Domini ſeptingēteſimo ſeptuageſimo ſexto Imperium Romanum à Græcis ad Gallos trāſtuliſſe, Carolumque Magnum Pipini filium Imperatorem creaſſe, quem poſtea Leo. 3. acclamātibus & flagitantibus populis, Imperatorem cōfirmauit & coronauit. Gilbertus Genebrardus lib. 3. Chronologiæ, circa annum à Chriſto nato 752. cum alijs vult, hunc Summum Pontificē fuiſſe Stephanum 3. Circa annum etiam 756. refert Palmer. in chron. Naucleri, aſſerere, hunc Stephanum ea etiam de cauſa tranſtuliſſe inſignia, dignitates, & titulos imperij ad reges Frācorū, ꝙ oriētalis Imperator Catholicos vexaret.

Licèt autē Romani imperij ad Gallos tranſlatio ex eo videatur habuiſſe originē, ꝙ Stephanus ad Pipinū in Galliā ſe cōtulerit, ſuppetias aduerſus Aſtulphū ab eo obtenturus, vbi Pipinum &

duos

A duos eius filios denuo reges Galliæ in templo diui Dionyſii inunxit, idemque Galliæ regnum eorum poſteritati hæreditarium declarauit; nihilominus communiter affirmatur, translationé hanc Romani imperij ad Gallos, factâ fuiſſe per Leoné 3. qui anno ſalutis octingenteſimo, aut octingeſimo primo, Carolú Magnú conſtituit coronauitq́; Imperatoré Occidentalem, remanente Orientali Imperio apud Græcos: indeque dicunt traxiſſe originé, vt occidétales Imperatores vngerentur & coronarentur per Summum Pontificem. Quin fertur Carolú Magnú pepigiſſe cum Eirene, & poſteà cum Nicephoro, vt ipſe Occidentis, illi verò Orientis tenerent imperium, vt ex Platina, & Blondo refert Genebrardus lib. 4. Chronographiæ circa annú octingenteſimum, & lib. 3 circa eundem annú. B Romanú verò imperiú Occidétale pſeuerauit apud Gallos annos circiter cétú & decem, vſq; ad Ludouicum 4. Quo ſine ſobole obeunte, extincta eſt progenies Caroli Magni per lineam maſculinam, translatumq́; eſt imperium ad Germanos, quorum primus Imperator fuit Conradus tempore Anaſtaſii 3. circa annum nongenteſimú duodecimum. Cæterum neque Ludouicus. 4. neq; Conradus, neq; alii Imperatores vſque ad Ottonem primú cognomento Magnú, coronati ſunt. Otto primus a Ioann. 15. circa annum nongenteſimum ſexageſimum tertium coronatus inunctusq́; eſt Imperator Germanorú, populo Romano Auguſtú eum ſalutante. Otto 3. a Gregorio. 5. circa annum nongenteſimum nonageſimú ſeptimum coronatus vnctusq́; eſt Germanorum Imperator, cui tandem Italia, ꝙ C extincta Caroli Magni ſobule perpetuis ſeditionibus conflictaretur, conceſſit penitus Germanorum imperium. Coacta verò Romæ Synodo cui Otto tertius interfuit, conſtitutum eſt, vt deinceps à ſeptem Germanis principibus, tribus Eccleſiaſticis, & quatuor ſecularib⁹, ad plura ſuffragia eligeretur futurus Imperator, nempe, ab Archiepiſcopo Maguntino, a Colonien̄ſi, à Comite Palatino, à Duce Saxoniæ, à Marchione Brandemburgenſi, & à Rege Bohemiæ, qui túc dux erat. Súmus auté Pontifex ſibi reſeruauit, tú examen, approbationé, & confirmationé illius in Imperatorem, qui ab illis ſepté eſſet electus: tum ét vnctionem & coronationem illius corona aurea. Tres namque coronæ electo & cóſirmato in Imperatorem imponuntur. Prima ferrea ab Archiepiſcopo Colonienſi in Aqſgrano eiuſdem diœceſis. D Secunda argentea ab Archiepõ Mediolanéſi in quodá eius diœceſis oppido in Italia. Et tertia aurea à Súmo Pontifice Romæ. Atque hic mos Imperatores eligendi, confirmandi, vngendi, & coronandi in hodiernum vſque dié perſeuerat. Fuit verò Henricus ſecúdus imperator primus, qui ab his ſepté electoribus fuit electus. Porrò hæc Imperatorú inſtitutio in eú finé ſtatuta fuit, vt patroni eſſent, ac defenſores Eccl̃æ ad hæreticos, & quoſcúq; alios fidei hoſtes exturpádos, & ad præſtandú quæcúq; alia viderint ad protectioné, Eccl̃æq́; patrocinú expedire. Atque ideò iuramentú fidelitatis circa hæc oia & quædá alia Súmo Pótifici præſtant. Quo fit, vt Eccl̃æ ꝓtectio ac defenſio armis & potentia ad Imperatores ex officio pertineat. Hæc oia cóſtant ex cap. Venerabilé de electione, ex Clemétina Romani, & gloſ-

Ad Germanos quando imperium translatum.

Imperatoris electores, qui, & quando cóſtituti ſunt.

Coronæ tres imperatori vbi & a quibus, imponantur.

Imperatoris finis ac munus.

A ſis ibidé, præſertim verbo veſtigiis de iure iurádo, & ex Gloſſa verbo, illi autem, & ex duabus gloſſis ſequentibus, iuncto textu, cap. Ad Apoſtolicæ de ſententia & re iudicata lib. 6. Lege etiam Genebrardum lib. 4. Chronolog. circa annum 997. & rurſus circa annum 1007.

Porrò Romanú imperiú potétia & gloria florentiſſimum meritò iudicatur inter ea quatuor præcipua orbis imperia de quibus Danielis. 2. quæ bello & armis magna ex parte cóparata & dilatata ſunt. Primum Aſſyriorum & Caldæorum. 2. Medorum. 3. Græcorum ſub Alexandro, & 4. tandem Romanorum, de cuius origine ac initio proximè locuti ſumus. Quòd ſi bella, q̃bus cóparata ſunt, iuſta fuerunt, imperia quoq; ipſa fuerunt iuſta. Si auté bella fuerunt iniuſta, imperia quoq; fuerunt iniuſta, quoad id qđ bel B lo iniuſto acquiſitú eſt neq; prius comparatum fuit legitimú eius partis imperij dominiú, qđ iniuſtè acquiſitú eſt, q̃ populi tacitè vel expreſsè liberè conſenſerunt, vt, nó obſtante belli iniuſtitia, imperatores illi eis dominarétur. Veriſimile aút eſt huiuſmodi imperia magna ex parte iniuſtè fuiſſe acquiſita, idq́; inter alios affirmant Durandus de origine iuriſdictionis, Albertus Pighius lib. 1. Hierarchiæ Eccle. c. 14. & Driedo lib. 1. de libertate Chriſtiana. cap. 15. eaque de cauſa volunt hęc imperia Danieli fuiſſe oſtenſa, non ſub ſimilitudine hominú, ſed beſtiarú. Quod ſi obijcias, in ſcripturis ſanctis dici interdú fuiſſe à Deo imperatoribus illis conceſſa, vt Nabuchodonoſor apud Danielé, & Ieremiæ 27. & Cyro Iſaię 44. & 45. & Eſdræ 1 Dicendú eſt, conceſſa fuiſſe permittendo id, vtendoque C hominibus illis tanq̃ inſtrumentis, quibus hominú peccata puniret, Cyriq; imperium ordinando in reductionem filiorú Iſrael de Babylonica captiuitate. Si rurſus obijcias, Paulú ad Roman. 13. & Petrum. 1. ſua canonica cap. 2. locutos fuiſſe de poteſtatibus, quæ tunc erant, quæ ſanè erant Romanorum. Reſpondendum eſt, in primis Petrum & Paulum de poteſtatibus ſublimioribus in genere fuiſſe locutos, interim nec expendendo, nec definiendo an hæ vel illæ in particulari eſſent legitimæ: quoniam eſto in ſe tales non eſſent, non ſpectabat ad eos tunc id docere, neque expediebat: communiterque videbantur reputari à ſubditis legitimæ, quo dato, tenebantur illis obedire. Dicendum eſt deinde, ſaltem comparatione multorum fuiſſe legitimas; D vt pote bello iuſto comparatas, aut rebus publicis ipſis ſua ſponte ſe Romanis ſubiicientibus: & fortè eo tempore erat iam conſenſus populorum tacitus, vel expreſſus, vt Romani illis dominarentur. Dicendum præterea eſt, quod eſto Romani Imperatores tyrannicè tunc aliquibus dominarentur, nihilominus, vt cum Victoria tractatu. 5. dicemus, eo ipſo quòd Reſpublica aliqua illos tolerat, eò, quòd non valeat iugum eorum excutere, non ſolum præcepta & iudicia iudicum per eos conſtitutorum, obligabant in foro conſcientię ſingulos de Republica, ſed etiam præcepta & iudicia ipſorummet Imperatorum; non quidem autoritate propria imperatorú, ſed autoritate ipſiuſmet Reipublicæ: præſumédum namque eſt Rempublicam velle, vt tale regimen vim habeat, pro ſito, quòd Reſpublica ipſa non poteſt aliud conſtituere.

Quatuor imperia. Romanú interea florentiſſimú.

Iuſtè ne fuerint comparata.

DISPVTATIO XXV.

De regia poteſtate erga ſubditos, & erga regia corona bona, & num donatio à Conſtantino Eccleſiæ facta fuerit legitima.

Regis dominium in ſubditos quale, & quanta poteſtas.

EX hactenus dictis eſt manifeſtum, regem, & quemcunque alium ſupremum Reipublicę adminiſtratorem, dominum non eſſe bonorum ſuorum ſubditorum; ſed ſolum habere in ſuos ſubditos dominium iuriſdictionis ad ius illis dicendum, eoſq; defendendum & gubernandú in commune bonum. Ad hoc namq; ſolum electus eſt, conceſſaq; illi eſt facultas & poteſtas à republica. Quare ſi ſuorum ſubditorum bona pro libito ſibi uſurpet, aut alteri concedat, iniuſtus eſt, & ad reſtitutionem tenetur, neq; ualida eſt talis conceſſio. Hoc totú de ſe eſt perſpicuũ, B idq; affirmât Bartolus in procœmio ueterum. ff. §. omnem, à nu. 3. Panormit. ca. uenerabilem de electione. nu. 19. Innocentius & alij. Poterit tamen, quatenus adminiſtrator Reipublicæ eſt, & quatenus ad commune bonum omnes illi ſubijciuntur, condere leges, quas ad idem bonũ commune uiderit expdire, quibus dominia amittantur, & transferantur ad alios, ut legem præſcriptionis, & alias ſimiles; idq; non ſolum in pœnam culpæ, ſed etiam in ſolum commune bonum, nulla interueniente culpa. Item, cum ratio poſtulauerit, exponere poterit, non ſolum ſuorum ſubditorum bona, ſed etiam perſonas pro bono cõi, ab eiſq; exigere poterit, & recipere, quę, ſeruata quoad fieri poterit inter eos æqualitate, in bonum cõe expedire fuerint iudicata.

Rex adquę tenetur.

C Cum autem rex in protectore & defenſorem Reipublicæ ab externis hoſtibus & internis maleſactoribus ſit conſtitutus, atque ut ius dicat, & pacem ac iuſtitiam in ſubditis conſeruet, & deniq; ut Rempublicam in commune bonum adminiſtret, eaq; de cauſa tributa ei ſoluantur, aliaq; emolumenta, quæ ad regis potentiam, dignitatem, & honoré neceſſaria ſunt; ſanè tenetur rex de iuſtitia, atq; ex ſuo munere, prædicta omnia pręſtare: quẽadmodum ſubditi uiciſſim tenentur ei rependere reuerẽtiam, obedientiá, tributa, & alia ſubſidia, quæ pro munere ſuo illi debentur. Quamuis autem rex donare poſſit de bonis regni ea, quæ non cedant in graue & notabile pręiudicium regni, remunerareq; poſſit ac debeat merita ſuorum ſubditorum, eò magis, quo plus in commune bonũ cedunt, ut colligitur ex cap. abbate, de ſententia & re iudica- D ta. lib. 6. atque ex alijs iuribus; non tamen poteſt donare ea, quæ cedant in graue notabile præiudiciũ regni; quin potius, ſi ita donet, poteſt donationem reuocare, etſi iureiurãdo eam firmaſſet: eodemque modo eam poſſunt reuocare ſucceſſores, in quorum præiudicium facta eſt. Ita colligitur ex cap. intellecto, de iureiurando, & affirmant Innocentius, & Panormitanus ibi uſque ad numerum. 8. Bartholus in l. prohibere. §. Planè. ff. quod ui aut clam. Ratio eſt, quoniam rex, comparatione bonorum coronæ regni, eſt quaſi adminiſtrator: bona namq; coronæ regni ſuo modo ſunt uinculata, & à Republica regibus conceſſa ad defenſionem & adminiſtrationem Reipublicæ, & non ut, in regni, & Reipublicæ detrimentum, dilapidentur. Et quamuis rex iuſta de cauſa poſſit ab eis auferre illud quaſi

Donare de bonis regni quouſque poſſit.

A ſi uinculum, quod habent, non tamen pro libito & abſque legitima cauſa.

Donatio à Conſtantino Eccleſię facta.

Hinc dubitant doctores, an donatio à Conſtantino facta Eccleſiæ fuerit ualida: cum fuerit de re admodum graui, ac in præiudicium ſucceſſorum. Et quicquid quidam iuriſperiti dixerint, dicẽdum eſt cum Bartolo in rubrica procœmij citati (tametſi eo in loco non ſit admodum firmus) Panormitano loco citato, Maiore in 4. d. 15. q. 10. par. 2. & multis alijs, non ſolum bona fide & abſq; peccato factam, acceptatamq; fuiſſe, ſed etiam uideri profectam ex diuina inſpiratione ad exaltationem, ſplendorem, & dilatationem Eccleſiæ. Et præterquàm quòd quaſi in remunerationem pro ſalute, uictorijs diuinitus comparatis, fide, ac alijs beneficijs acceptis, fuerit facta; facta fuit Deo in ipſius Eccleſia, & in B commune bonum totius imperij, tot iam de imperio ſubiectis Eccleſiæ. Porrò donationes, quę cedunt in commune Reipublicæ bonum, licitæ ſunt; ad rempublicamque ciuilem ſpectat Eccleſiam dotare & exaltare, a qua, tanquam a matre, tot bona accipit, & ad cuius finem finis temporalis Reipublicæ ordinatur. Et peculiariter id ſpectat ad principes nomine totius Reipublicę: donationeſq; in cauſas pias fauorabiliores multò ſunt in iure, quàm reliquæ, præſcribente docenteque id lumine naturali. Accedit a ſanctiſſimo Syluestro fuiſſe acceptatam, in eaque ſanctiſſimos & doctiſſimos Sũmos Pontifices perſeueraſſe, atque in eam ſequentes Imperatores ac reſpublicas conſenſiſſe.

Vt uerò probè notat Albertus Pighius lib. 5. Hierar. Eccleſiaſticæ ca. 16. donatio illa tota per C Conſtantinum facta, extincto imperio illo antiquo in Italia, aliiſq; Occidentis partibus, ut diſputatione præcedente dictum eſt, expirauit: longeq; aliam originem habent bona, quæ poſteà, ut ſua, Romana Eccleſia poſſedit, ut iam nũc ſubiungam, ab illa antiqua origine. Et eſto donatio facta per Conſtantinum nõ expiraſſet, cum (ut diſputatione præcedente oſtenſum eſt) imperium Germaniæ, quod hodie eſt in Eccleſia, longè diuerſum ſit ab illo antiquo Conſtantini & ſucceſſorum nihil ſanè bona illa, quæ à Conſtantino Eccleſiæ Romanæ fuerunt donata, ad Imperatores Germanos, qui modò ſunt, pertinerent. Quòd uerò bona, quæ ad patrimoniũ Romanæ Eccleſiæ ſpectant, longè diuerſam originem ab illa antiqua habeant oſtendit optimè Albertus Pighius, & conſtat ex alijs, quos idem D autor & Genebrardus, referunt. Arithpertus námque Longobardorum Rex donauit Eccleſiæ Romanę Hexarchatum Rauẽnatem (qui multas urbes cõtinet) & multa alia. Pipinus poſteà, & Carolus Magnus eius filius, extirpatis funditus ex Italia Longobardis, donationẽ auxerunt. Mechtildis poſteà comitiſſa moriens Eccl'æ Romanæ reliquit, quicqd a Piſſia amne, & sãcto Quirico agri Senẽſis, uſq; ad Ceperanũ inter Apenninũ & mare interiacet. Atq; id eſt, quod peculiariter dr̃ Petri patrimoniũ. Vltro deinde acceſſerũt terris Eccl'æ Benauentanus Ducatus, & poſtremò utraq; Sicilia Normanorũ fratrũ, Trancredi filiorum, uirtute à Saracenis & Græculis uindicatæ.

Rex diuidere non poteſt regnũ, neque circa illud aut ſucceſſionẽ quicquam mutare.

Cæterum reges, ut donare non poſſunt in notabile præiudicium, ac detrimentum regni, ita neq; diuidere poſſunt regnum, partemq; unam dare uni filiorum, & alia alij. Et multò minus

poſſunt

poſſunt cōcedere regnum alicui extraneo, non conſentiente ipſa Republica: niſi fortè illa iure belli eſſet capta. Deniq; nihil circa regnum, ſuc ceſſionemq́ue in illo, mutare poſſunt. Ita, inter alios, Maior loco citato. Lege etiam Panormitanum capite intellecto, de iureiurando nu. 5. & Innocentium cap. Grandi. de ſupplenda negligentia prælatorum lib. 6.

DISPVTATIO XXVI.

Vtrum regia poteſtas de iure naturali ſit.

Victoria in relectione de poteſtate ciuili nu. 8. aſſeuerat regiā poteſtatem eſſe de iure naturali, illi videtur ſubſcribere Couar. de practicis quæſtionibus. c. 1. num. 6. Suaderi autē id pōt. Primò, quoniã poteſtas Reipublicæ in ſingulas ſuas partes eſt de iure naturali, vt diſput. 22. oſtēſum eſt: ſed eadē eſt poteſtas, quā Reſpublica trāſfert in regē; quippe cum, creato rege, non maneant duæ poteſtates, vna in Republica, & altera in rege, ſed abdicante à ſe republica ſuā poteſtatem, eamq; in regem transferente, remanet vna ſola poteſtas regis: ergo ſicut poteſtas Summi pontificis eſt de iure diuino, eſto applicatio illius ad hunc vel illũ, qui eligitur in Summũ Pontificem, pendeat à voluntate & electione hominũ: ita poteſtas regis erit de iure naturali, eſto applicatio illius ad hunc vel illum, qui in regem eligitur, à libera conceſſione & electione Reipublicæ pendeat.

Argum. 1.

Secundò, nō ſola poteſtas Reipublicæ oritur ex iure naturali, ſed etiã, quòd eam alicui vel aliquibus committat, proficiſcitur à lumine ipſo, iureq́ue naturali; eò quòd Reſpublica tota nequaquam, ſecundum ſe totã, poſſit illã exercere: ergo ſiue Reſpublica ſibi eligat regiũ regimen, ſiue Ariſtocratiũ, ſiue Democratium, ſanè ſuprema ciuilis poteſtas, quam pro ſuo arbitratu elegerit, ſp erit de iure naturali. Atq; hoc argumēto ductus Couar. eã ſibi opinionē pſuaſit.

Secundũ.

Dicendum eſt tamen cum Durando de origine iuriſdictionis. q. 1. Driedone 1. de libertate Chriſtiana cap. 15. Alfonſo à Caſtro. 1. de poteſtate legis pœnalis cap. 1. & alijs, tũ regiã, tum quãuis aliam ſupremã ciuilē poteſtatem, quam pro arbitratu Reſpublica ſibi elegerit, eſſe immediatè à Republica, & mediatè à Deo per lumē naturale & poteſtatē, quã Reipublicæ cōceſſit, vt ſibi deligeret ciuilē poteſtatē prout vellet, expediréq; iudicaret. Quare deſcēdit à iure naturali, eſt tñ ſimpliciter de iure humano Reipublicæ, pro arbitratu ſibi deligentis, nō ſolum perſonã, aut perſonas, quibus tribuat poteſtatē, ſed ēt modum, quantitatem, ac durationē talis poteſtatis. Sicut. n. leges Summi Pontificis deriuantur à poteſtate, quam iure diuino habet ad eas condendum, ſunt tamen ſimpliciter de iure humano: ita etiam, licèt ſuprema ciuilis poteſtas, quam pro arbitratu ſibi Reſpublica eligit, deriuetur à naturali poteſtate, quam ad illud cō ſtituēdum habet, eſt tñ de iure humano. Neque eſt eadem ratio de ſuprema ciuili poteſtate, vt non ſit de iure humano, & de ſuprema Eccleſiaſtica poteſtate Summi Pontificis. Poteſtas nãq; Summi Pontificis, nec conſtituitur ab Eccleſia, nec ab ea variari, minui aut coarctari poteſt, ſed ſolum Eccleſię fuit à Chriſto conceſſum, vt iuxta leges, quas ipſi ſummi Pōtifices præſcriberent, facultatē haberet eligendi perſonã, cui poteſtas illa applicaretur. At verò ſuprema ciui-

Regia aut alia ſuprema in republica poteſtas deſcendit a iure naturali, ſed eſt de iure humano.

Molina de Iuſtitia Tom. 1.

lis poteſtas conſtituitur à Republica talis vel talis vel ratis, & tanta vel tanta, hocq; vel illo modo reſtricta & deſcendens ab alio aut ab alijs, pro ipſius Reipublicæ arbitrio.

Ad primum ergo argumentum in cōtrarium neganda eſt minor. Longè nãq; diuerſa eſt poteſtas, quã Reſpublica regi communicat, ab ea, quam in ſe habet; poteſtq; maiorem vel minorem illi cõmunicare, vt dictum eſt. Ad probatio nem verò minoris dicendum eſt creato rege, nō manere quidem duas poteſtates, quarum quæuis prodire poſſit immediatè & integrè in actũ exercendæ iuriſdictionis ac regiminis in partes Reipublicæ. Etenim quantum Reſpublica concedit regi poteſtatis in depēdentis in futurum a ſe ipſa, tantum ſibi adimit poteſtatem, quo ad immediatum illius vſum; nihilominus negandum non eſt, manere duas poteſtates, vnam in rege, alteram verò quaſi habitualem in Republica, impeditam ab actu, interim dum illa alia poteſtas perdurat, & tantũ præcisè impeditã, quantum Reſpublica independenter in poſterum à ſe Regi illi eam cōceſſit. Abolita verò ea poteſtate, poteſt Reſpublica integrè vti ſua poteſtate. Præterea, illa perdurante, poteſt Reſpublica illi reſiſtere, ſi aliquid iniuſtè in Rempublicam cōmittat, limiteſve poteſtatis ſibi conceſſæ excedat. Poteſt etiã Reſpublica exercere immediatè quemcunque vſum ſuæ poteſtatis, quem ſibi reſeruauerit.

Ad primũ.

Ad ſecundum, conceſſo antecedente, neganda eſt conſequentia. Sicut enim de iure naturali eſt, quòd Reſpublica, aut princeps iubeat, puniri eve faciat maleſactores; attamen, quòd hac potius, quam illa pœna punire faciat hoc uel illud delictum, eſt de iure poſitiuo; eò quòd à libero ſuo arbitrio, iureq́ue, quod conſtituere ea in parte voluerit, id pendeat: ita licèt de iure naturali ſit, quòd Reſpublica aliquē vel aliquos rectores eligat, quibus regimē committat; eò ꝙ tota non poſſit ſe ipſam regere; de iure tamen poſitiuo ipſiuſmet Reipublicæ eſt, quodcumq; in ſingulari regimen elegerit: eò quòd ab arbitrio ipſius pendeat, hoc potius, quàm quodcumque aliud eligere.

Ad ſecundum.

DISPVTATIO XXVII

Quanam ratione ſeculares legitimæ omnes poteſtates à Deo ſint.

Cvm legitimæ omnes poteſtates laicæ, vel ſint de iure naturali, vt poteſtas patris in filios, viri in vxorē, reipublicæ in ſingulas partes, atq; adeo ſint à Deo tanquam ab autore naturæ, vel deſcendant à iure naturali, conſtituãturq; iure poſitiuo, partim p poteſtatē iure naturali ad id immediatè conceſſam, vt ſunt poteſtates oēs ſupremæ laicæ, & ſi quæ aliæ immediatè conſtituantur à toto corpore reipublicæ; partim verò p poteſtatē à iure naturali mediatè ad id deriuatã, quales ſunt poteſtates aliæ, ꝙ mediatè cōſtituuntur à corpore toto reipubl. mediatè videlicet regia, & aliis ptãtib⁹ ab ipſa creatis, & per poteſtatem ad id in cōmune reipublicæ bonum illis conceſſam; conſequēs profectò eſt, vt legitimæ oēs laicæ poteſtates proximè vel remotè ſint à Deo, atq; adeò iuxta diuinũ beneplacitũ & voluntatem ſint conſtitutæ. Vnde licèt, ꝙ à regia, & alijs legitimis inferioribus poteſtatibus ritè, vel cō ſtituuntur, vel præcipiũtur, ſint de iure poſitiuo, ꝙ tamē illis, poſt

quàm ita fuerint cõſtitutę, pareatur, eſt de iure
naturali, lumine ipſo naturali intellectus, ex na
turis ipſis rerum, id ita docẽte & præſcribente,
atque adeò eſt de iure diuino à Deo ipſo, me-
dijs naturis rerum, ita conſtitutum.

Cur de diuino ac naturali iure ſit vt humanis legibus pareatur.

Quo fit, vt leges & pręcepta, non iniuſta, lai-
carum pnteſtatum de iure ſint humano; quòd
verò illis pareamus, ſit de iure naturali ac diui-
no. Vt enim Deus optimus maximus mundum
hunc vniuerſum quoad naturalia per cauſas ſe-
cundas naturales gubernat, quarum quædam
ſunt ab eo immediatè vt Angelis, cœli, & aſtra,
à quibus regimen & procreatio interiorum pẽ
det; quædã verò ſunt immediatè, mediantibus
videlicet alijs cauſis ſecundis, qua ratione attin
gere a fine vſque ad finem fortiter, & diſponere
omnia ſuauiter dicitur, influxum, operationem
que cauſarum non excludendo, cum tamẽ eius
ſapientiæ ac prouidentię regimẽ totũ huius v-
niuerſi quoad naturalia tribuatur: ita ſanè ipſe
eſt qui per poteſtates legitimas, à ſe proximè
vel remotè deriuatas ac conſtitutas, creaturas
omnes libero arbitrio præditas ad fines ſuos, tũ
naturalem, tum ſupernaturalẽ dirigit ac guber-
nat. Quo fit, vt legitimæ omnes poteſtates, qui-
bus obedire tenemur, à Deo ſint, Deique vices
vnaquæq; in ſuo ordine & gradu teneãt, vt dũ
illis obedimus, earumque pręcepta ſeruamus,
Deo pariter in illis obediamus, Deique præce-
ptũ ac voluntatem exequamur. Vnde Paulus ad
Rom. 13. de poteſtatibus ſecularibus, eiſque lai-
cis, agens, ait. Omnis anima poteſtatibus ſubli-
mioribus ſubdita ſit: non .n. eſt poteſtas niſi à
Deo; quæ autẽ ſunt, à Deo ordinata ſunt. Itaq;
qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit: q
autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationẽ acquirũt.
Et paucis interiectis. Dei miniſter eſt tibi in bo-
num: ſi autẽ malũ feceris: time, nõ.n. ſine cauſa
gladiũ portat, Dei.n. miniſter eſt, vindex in irã
(id eſt, in pęnã) ei qui malũ agit. Ideoq; neceſſi
tate ſubditi eſtote, nõ ſolũ pp irã, id eſt, pœnã,
ſed etiam propter conſcientiam (id eſt, ut pecca
tum vitetis) ideò enim & tributa præſtatis: mi-
niſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruiẽtes. Ad
Timoth. 3. Admone illos principibus, & pote-
ſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedirẽ. 1. Petri. 2.
ſubditi eſtote oi humanę creaturæ pp Deũ, ſiue
regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanq̃ ab eo
miſſis ad vindictam malefactorũ laudẽ verò bo
norũ; qa ſic eſt volũtas Dei. Et infra. Regẽ hono
rificate. Serui ſubditi eſtote in oi timore domi-
nis, nõ tantũ bonis & modeſtis, ſed ẽt diſcolis.
Et Paulus ad Epheſ. 5. ſubiecti, inquit, inuicẽ in
timore Chriſti. Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint,
ſicut domino, ſicut Eccleſia ſubiecta eſt Chri-
ſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus. Et ad
Philip. capite 6. Obedite parentibus veſtris in
Domino. Serui ſubditi eſtote dominis carnali-
bus cũ timore & tremore, ĩ ſimplicitate cordis
veſtri, ſicut Chriſto non ad oculum ſeruientes,
quaſi hominibus placentes, ſed ut ſerui Chriſti
facientes voluntatem Dei ex animo cum bona
voluntate ſeruientes, ſicut Domino, & non ho-
minibus. Ex quibus conſtat, ſeculares poteſtates
à Deo eſſe, & vt Dei miniſtros Deũ ipſum refer
re. Prætereà, dum illis obedimus, Deo nos obe-
dire, eiuſq; præceptum & voluntatem ſeruare.
Hinc vlterius facilè patet, quàm ſtultus eorum
error fuerit, q aſſeruerunt, regium regimen eſſe

A contra ius naturale, regeſque omnes eſſe tyran-
nos, & eorum regimen eſſe contra Chriſtianã
libertatem & legem Euangelicam. Nihil enim,
quod cum recta ratione conſonat, & à iure na-
turali deriuatur, & cũ ſcripturis ſacris oino cõ-
ſentit, contra ius naturale eſſe poteſt. Prætereà,
Melchiſedec rex fuit Salem, & ſacerdos Dei al-
tiſſimi. Ioſeph procurator fuit Pharaonis regis
Aegypti. Dauid & Saul reges à Deo ſunt cõſti-
tuti. Et Deuterono. 17. filijs Iſrael conceditur cõ
ſtituere ſibi reges, regniq́, leges eo loco pręſcri
buntur. Itẽ Prouerbiorum. 18. ait Deus, Per me
reges regnant, & legum conditores iuſta decer
nunt. Cum verò nihil in Euangelio ſit prohibi-
tum, quod naturali iure non prohibeatur: liber
taſq́; Euangelij in eo ſit poſita, quòd à iugo ve
teris legis ſimus liberati, & quòd à ſeruitute
B peccati liberi facti ſimus iuſtitia, ridiculũ profe
ctò, ineptũq; ni no eſt aſſeuerare, regiũ regimẽ
cum Euangelio, Euangelijq́; libertate pugnare.

Ex his, quæ, tum hac, tum nouem alijs diſpu-
tationibus præcedentibus dicta ſunt, facilè cui
uis poterit eſſe manifeſtum; nationes aliquas in
fideles eſſe, nihil omnino impedire quominus
inter homines earũ veri reges ſint, qui illis do-
minentur, legitimęque aliæ poteſtates ſecula-
res. Nec item impedire, quominus infideles ip-
ſi legitimi ſint earum rerum domini, quas tan-
quam priuatæ perſonæ, vt proprias, poſſident.
Etenim dominia iuriſdictionis & proprietatis
toti generi humano ſunt communia, eorumq́;
fundamentum neq; eſt fides, neque caritas, ſed
mediatè uel immediatè oriũtur ex ipſiſmet na-
turis rerum, primaque ipſorum conſtitutione,
C diſſoluta natura per peccatum, ſactaque ea de
cauſa rerum diuiſione, vt explicatum eſt.

Infideles dominia, & leges legitimos habere poſſunt.

DISPVTATIO XXVIII.

*Vtrum Chriſtus Quatenus homo rex fuerit tem
poralis, & dominus orbis.*

EXplicata ſuprema laica poteſtate, vt cum ea
Eccleſiaſticam Summi Pontificis conſera-
mus, remque ab ouo, vt aiunt, deducamus, exa-
minandum eſt quãta fuerit poteſtas Chriſti cir-
ca res temporales. Et quidẽ cõſtat Chriſtũ, qua
tenus Deũ, iure creationis dominũ eſſe omniũ,
vt diſputatione 18. oſtenſum eſt. Dubium verò
eſt, vtrum, quatenus homo, ſit etiam dominus
orbis, quaſi dono patris dominium iuriſdictio
nis temporalis acceperit in vniuerſum orbem,
D fueritque ab eo rex totius mundi ſuper omnes
Principes terræ conſtitutus.

Partem affirmantem amplectuntur Burgenſ.
additione 2. ad caput 1. Matthæi. Nicolaus Gran
dis in illud ad Hebręos. 1. Quẽ conſtituit hære
dem vniuerſorum, Roffenſis articul. 25. contra
Lutherum, Albertus Pighius. 5. lib. Hierarchię
Eccleſiaſticæ. c. 3. Almainus de poteſtate Eccle-
ſiaſtica. c. 8. Bachonius in. 4. q. 1 plogi. art. 2. &
q. 11. Nauar. c. Nouit de iudicijs. notab. 3. n. 8. &
130. Hoſtienſis cap. Quod ſuper his, de voto, &
alij ex iuriſperitis, qui eo innixi fundamento aſ
ſeuerant, Summũ Pontificẽ, q à Xp̃o eã poteſta
tẽ accepit, q̃ Xp̃s habuit in terris, dñm eſſe tem
poralem totius orbis. Ad eandem ſententiam ac
cedunt Durãdus de origine iuriſdictionis. q. 3.
Turrecremata. 2. libro ſũmæ. c. 116. ad 2. D. An-
tonin' 3. p. tit. 3. c. 2. in initio, & D. Tho. 3. de re-

Partem affirmantem qui amplectantur.

gimine

gimine principum à c.12.uſq; ad 15.idem uide
tur aſſerere.3.p.q.59.art.4. ad 1. Eandem ſniam
redolet Chryſoſt.hom.83.in Ioannem,exponés
illa uerba, Si ex hoc mundo eſſet regnum meũ.
Eandem abſq; ullo ænigmate aſſeuerat Bernar.
3.de conſideratione ad Eugenium ad initium,
his uerbis. Diſpoſitio tibi ſuper orbem credita
eſt,non data poſſeſſio. Non tu ille, de quo Pro-
pheta ait,& erit omnis terra poſſeſſio eius.Chri
ſtus hic eſt,qui poſſeſſionem ſibi uendicat,& iu
re creationis,& merito redemptionis,& dono
patris.Cui enim alteri dictum eſt,Poſtula à me,
& dabo tibi gentes hęreditatem tuam,& poſſeſ
ſioné tuã terminos terræ. Poſſeſſioné & dñium
cede huic:tu curam illius habe. Hęc Bernardus.

Suadetur primò.

Hęc ſententia ſuadetur.Primò,qm̃ id pertine
re uidetur ad Chriſti dignitatem & excellentiã;
quin & illi uidetur debitum ex gratia unionis B
humanitatis cum uerbo, per quã, quatenus ho-
mo,conſtitutus eſt caput & dñs,non ſolum ho
minum,ſed etiam Angelorũ: Ipſe enim,ait Pau
lus ad Coloſſen. 2. eſt caput omnis principatus
& poteſtatis.Conſtitutus(ut ad Epheſ.1.addit)
ad dexteram patris in cœleſtibus ſupra omnem
principatum & ptãtem,& omne,quod nomina
tur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futu-
ro,& omnia ſubiecit ſub pedibus eius,& ipſum
dedit caput ſuper omnem Eccleſiam:non uide-
tur autem pater æternus filio denegaſſe,quæ ad
ipſius dignitatem & excellentiam attinebant,
quæque tanquam creaturarum omnium caput,
ex unionis dono,ſuo quaſi iure uendicabat.

Secundò.

Secundò, Apocalyp.19. de Chriſto ſcriptum
legimus, Habet in ueſtimento & in femore ſuo
ſcriptum, Rex regum & dominus dominantiũ. C
Pſal.2. Poſtula à me,& dabo tibi gentes hæredi
tatem tuam & poſſeſſionem tuam. Pſal.21. Re-
gnum ipſius omnibus dominabitur. Matth.28.
Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in ter-
ra.Omnis,ait Chriſtus,& non ſpiritualis tantũ.
Ioan.13.Omnia dedit ei pater in manus. Ad He
bræos. 1. Quem conſtituit hæredem uniuerſo-
rum:perſpicuum autem eſt,non quatenus Deũ,
ſed quatenus hominem,conſtitutum eſſe hære-
dem uniuerſorum. Et cap.2.de Chriſto ait Pau-
lus.Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.Addens,
in eo quòd omnia ei ſubiecit, nihil dimiſit non
ſubiectum ei, quod explicans peramplius.1.ad
ad Corinth.15.ſubiungit,Sine dubio præter eũ,
qui ſubiecit ei omnia:ergo Chriſtus, quatenus
homo,dominus eſt rerum omnium creatarum.

Tertiò.

Tertiò, Chriſtus fuit uſus aliquando tempo- D
rali ptãte.Matth.namq; 8.dęmonibus poſcenti-
bus, ſi eijcis nos hinc,mitte nos in gregem por
corum,dixit,Ite.Et ſuffocati ſunt.Matt.21.Male
dixit ficulneæ,& aruit. Item flagello eiecit emẽ
tes & uendentes de templo: in his autem Chri-
ſtus nullam iniuſtitiam commiſit, ſed iure ſuo,
& poteſtate eſt uſus.

Negãtis par tis autores.

Contrariam tñ ſniam,nempe,Chriſtum neq;
habuiſſe dominium rerum tpaliũ,neque regem
fuiſſe temporalẽ,ſed regnum ipſius fuiſſe ſpiri-
tuale Eccleſiæ, militantis primum in hoc ſecu-
lo, & triumphantis poſteà in ſempiternum in
alio(eò quòd utraq; Eccleſia ſimpliciter ſit una
& eadem differens ſolum penes diuerſos ſta-
tus,ut quæſt.1.huius.2.2.art.1.oſtendimus)aſſe
uerant, Victoria Relect.1.de poteſtate Eccleſia-
ſtica.q. penult. à nu.15. Sotus in 4.d.25.q.2.art.

A 1.& 4.de iuſtitia.q.4.artic.1.Ioannes Pariſienſis
de autoritate regia & papali c.8.& 9.& Bartho
lomæus Medina.3.p.q.59.ad art.4.D.Tho.Ean-
dem redolent Abulenſis ad caput. 21. Matth.q.
3. exponens illud Zachariæ, Ecce rex tuus ue-
nit,&c.Auguſtinus & alij ad illa uerba Ioã.18.
Regnum meum non eſt de hoc mundo, Et Am-
broſius.3.libro in Lucam prope finem.

Suadetur primò.

Probari autem poteſt.Primò,qm̃ ubicumque
in ſacris literis mentio fit de regno Chriſti, ſer-
mo eſt de regno ſpirituali non uerò de tpali:er-
go abſq; ullo fundamento aſſeritur, Chriſtum
fuiſſe Regem tpalem. Antecedens probatur,ex
illo Pſal. 2. Ego autem cõſtitutus ſum rex ab eo
ſuper Sion montem ſanctum eius,id eſt, Eccle-
ſiam,quæ regnum eſt ipſius,iuxta illud Ioannis
Baptiſtę Matth.3.Pñiam agite:appropinquauit
B enim regnum cœlorum. Id quod apertius do-
cuit Chriſtus ipſe Ioã.18.dicens, Regnum meũ
non eſt de hoc mundo. His enim uerbis manife
ſtè docuit, ſe non eſſe Regem temporalem, &
nihilominus habere regnum alterius rationis à
mundanis & caducis regnis. Etenim cum eum
interrogaſſet Pilatus, Tu es Rex Iudæorum? re-
ſpondit Chriſtus. A temetipſo hoc dicis,an alij
tibi dixerunt de me? Si namq; à ſe loqueretur,
cum ignarus eſſet legis,ſanè de regno intellige
ret temporali. Si uerò non ex ſe,ſed ex Iudæo-
rum accuſatione loqueretur, proculdubio ſer-
mo eſſet de regno Meſſiæ:neque enim Chriſtus
aliter ſe regem fecerat,quàm profitendo ſe eſſe
Meſſiam. Vt ergo Chriſtus melius Pilatum doce
ret,interrogauit eũ. A temetipſo hoc dicis,an
alij tibi dixerunt de me? Vnde cum ſubiunxiſſet
C Pilatus, ex Iudæorum accuſatione interrogatio
nem illam ortum habuiſſe,dicens: Gens tua &
pontifices tui tradiderunt te mihi, quid feciſti?
Reſpondit Chriſtus. Regnum meum non eſt de
hoc mundo,Quaſi diceret,ne fallaris Pilate,Re
gnum meum, quod tanquam Meſſiæ ad mẽ ſpe
ctat,& de quo Iudæi me accuſant,nõ eſt de hoc
mundo. Cum uerò inde Pilatus intuliſſet:ergo
rex es tu? Reſpondit Chriſtus, explicans modũ
& qualitatem regni ſui. Ego in hoc natus ſum,
& ad hoc ueni in mundum,ut teſtimonium per
hibeam ueritati, nempe homines docendo fidẽ
& uiam ſalutis æternæ. Quod eſt illud idem,qđ
Pſal.2.poſt uerba relata fuerat prædictum, Præ-
dicans præceptum eius. Atque hoc eſt regnum
Meſſiæ,de quo Angelus Lucæ.1.ad B.Virginem
dixit:Dabit illi dominus Deus ſedem Dauid pa
D tris eius, hoc eſt, Dauidi patri eius promiſſam,
futuram Meſſiæ, eidem Dauidi de ſuo ſemine
promiſſo, & cuius typum Dauid in ſuo regno
geſſit.Hæc autem ſedes,& hoc regnum Meſſiæ,
ſanè non eſt aliud,quàm Eccleſia,quæ una & ea
dem eſt à principio mundi,& de militante tran
ſit in triumphantem, & de Eccleſia legis natu-
ræ & Synagogæ tranſiuit in Eccleſiam Chriſtia
nam,facto uno ouili ſub uno paſtore Chriſto &
eius uicario Summo Pontifice ex duobus ouili-
bus, deſtructa & euacuata macerie legis uete-
ris,quæ ouilia illa ante Chriſti mortem diuide-
bat,ut in hac 2.2.quæſt.1.art.10.explicauimus.
Quia uerò,quo tempore Angelus cum B.Virgi
ne loquebatur, ferè tota Eccleſia militãs erat ſo
la Synagoga, quæ dom⁹ & Soboles erat Iacob,
cui præcipuè promiſſus erat Meſſias,quæq; trã-
ſitura erat in Eccleſiam Chriſti ac cum illa con

tinnanda, ſuſcitante Deo in Synagoga prophetam illum ac legislatoré, de quo Moyſes Deuteronom. 18. dixerat, Prophetam de gente tua & de frattibus tuis, ſicut me, ſuſcitabit tibi De' tuus, ipſum audies. Et infra Deus ipſe. Propbetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui, & ponam verba mea in ore eius, loquetutq; ad eos omnia, quæ præcepero illi: qui auté verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor exiſtam: ideò de Chriſto ſubiunxit Angelus. Et regnabit in domo Iacob, hoc eſt, in Eccleſia, in æternum, & regni eius nó erit finis. Itaq; Eccleſia, regnumve Meſſiæ, dicitur regnum Dauidis, quia Dauidi, ſuæ ſoboli, fuit promiſſum, & quia tegnum Dauid typum regni Meſſiæ geſſit. Vt enim Dauid cóſtitutus eſt Rex ſuper populum Dei electum: ita Chriſtus ſuper Eccleſiam Dei electam. Et ſicut Dauid prius vnctus fuit in regé, quàm regnum cóſequeretur, & p multas tribulationes ac perturbationes ad regnú peruenit, priuſq; regnauit in Iuda, & Beniamin, & poſtea in alijs tribubus, imò ad gentes ſe etiá poſtea extendit: ſic Chriſtus prius fuit vnctus à patre in regé Eccleſiæ, quam eá fundaret, & ſanguine ſuo per mortem ac varias tribulationes eam ſibi acquireret, priuſque regnauit in ijs, qui ex Iudæis conuerſi ſunt ad fidem, poſteà verò regnum Eccleſiæ ad gentes longè lateq; protulit. Atque his de cauſis Ezechielis. 34. & 37. Meſſias futurus, Dauidis nomine appellatur. Et ſuſcitabo, inquit Deus, ſuper eas paſtoré vnum, qui paſcat eas ſeruum meum Dauid, ipſe paſcet eas. Et turſus, ſeruus meus Dauid Rex ſuper eos, & paſtor vnus erit omnium eorum. De eodem Meſſiæ Regno, de quo Angelus ad B. Virginem fuit locutus, præfatus eſt etiam Iſaias cap. 9. Cum enim præmiſiſſet, Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerú eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Cóſiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri ſeculi, Princeps pacis, ſubiunxit. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Super ſoliú Dauid & ſuper Regnú eius ſedebit, vt confirmet illud & corroboret in iudicio & iuſtitia à modò & vſque in ſempiternum. Quod ſanè in ſolú Eccleſiæ Regnú rône ſtatus Eccleſiæ triumphátis quadrat. Cum. n. regna oia terrena cum múdo ipſo finé ſint habitura, ſanè Meſſiæ regnum, quod Lucæ. 1. futurum dicitur in æternum, nec habiturum finem, & Iſaiæ. 9. corroborandum dicitur in iudicio & iuſtitia à modò & vſque in ſempiternum, & Daniel. 7. æternum aſſeritur, & quod non corrumpetur, non aliud eſt, quàm regnum Eccleſiæ, vt militátis & triumphantis ſtatum cóplectitur. De quo Regno Pſalm. 88. ait Deus. Diſpoſui teſtamentum electis meis, iura ui Dauid ſeruo meo, vſque in æternum præparabo ſemen tuum, & ædificabo in generatione & generationé ſedé tuá. Locú verò illum Iſaiæ. 9. expoſuimus copioſè. 3. p. q. 27. art. 1. diſput. 2.

Secundò. Secundò eadé ſententia probatur, qm Ieré. 22. de Ieconia dictú eſt, ſcribe uirú iſtú ſterilé, & non erit de ſemine eius vir, qui ſedeat ſuper ſoliú Dauid, & poteſtatem habeat in Iuda: ſed Xp̄s fuit de ſemine Ieconiæ, vt ex Euangelio cóſtat: ergo regnú Xp̄i ſuper ſoliú Dauid non fuit téporale & terrenú, de quo Ieremias eo loco loquebatur, ſed ſpúale, quale paulò antea explicatum eſt, & de quo Angelus & Iſaias in literali ſenſu locuti ſunt. In eumq; modú Hieronymus in teſtimoniú Ieremiæ citatú, & Ambroſius loco citato copioſè & erudité ſatis, alijq; Doctores cómuniter cóciliát Ieremiæ teſtimoniú cú teſtimonijs Lucæ. 1. & Iſaiæ. 9 nó ergo Xp̄s Rex fuit temporalis, laicam habens poteſtatem.

Tertiò. Tertiò, qm̄ Luc. 12. cùm lis, ſermoq; eſſet de téporali hęreditate, dixit Chriſtus, Homo, quis me conſtituit iudicé & diuiſorem inter vos? ſi autem à Deo patre conſtitutus eſſet Rex temporalis, laicam habens poteſtatem, ſanè non negaſſet ſe iudicem eſſe conſtitutum.

Quartò. Quartò, quoniam fruſtra eſſet in Chriſto ea poteſtas, qua nunquam eſſet vſurus: poteſtas namque non eſt niſi propter actum.

Quintò. Quintò, qm̄ poteſtas illa nihil omnino conducebat ad finé redemptionis generis humani per Chriſti humilitatem & paupertatem: quin potius contrarium expediebat magis, decebatque magis Chriſtum, qui perfectæ paupertatis & contemptus rerum humanarú exemplú in ſe ipſo nobis præbere intendebat perfectior namque eſt ea paupertas, quæ non ſolum vſum rerú à ſe abdicat, ſed & ius, dñium, ac proprietaté, q̄ ea, quæ ſolú vsú abdicat. Quorsú ité Xp̄s dñiú rerú téporalium acciperet, quas Paulus ut ſtercora arbitrat́, & quarú habiturus nó erat usú?

Accedit in extrauag. Cum inter nonnullos, Et quia quorundá, de uerborum ſignificatione hæreti, Chriſtú & diſcipulos paucarum rerum habuiſſe dominium: non ergo Chriſtus quatenus homo dominus fuit omnium.

His ita explicatis, quid de hac re ſentiamus, ſequétes aperiét cóclusiones. 1. concl. Chriſtus, quatenus homo, rex eſt eccleſię, in terra militátis, & in cœlo triúphantis, cú pleniſſima poteſtate omniú, quæ ad finé ſupernaturalé Eccleſię propriú neceſſaria ſunt. Et hoc eſt regnum propriú Meſſie, de quo Chriſtus dixit, Regnum meú nó eſt de hoc múdo, hoc eſt, nó eſt qualia ſunt caduca & peritura terrarum regna, ſed ſpirituale ac æternú, atq; ad finé lógè diuerſum à fine proprio terrenorú principatuú. Hęc eſt fidei dogma, in quo omnes conueniunt. Eá uerò confirmant ferè omnia argumenta, quæ in utráque quęſtionis partem propoſita ſunt. — 1. Conclu. Chriſtus Eccleſiæ Rex.

Secunda cóclusio. Chriſtus nó ſolum habuit pleniſſimá poteſtatem in ſpúalibus ad condendá Eccleſiá, q̄ ſanguine ſuo acquiſiuit, ad leges illi ferendas, ad inſtituenda ſacramenta, poteſtateſq; Eccleſiaſticas, quibus adminiſtraretur, & ad cætera omnia, quæ ad finé illius ſupernaturalé conſentanea iudicaret; ſed etiá, ad eundem finem, habuit pleniſſimá poteſtaté in temporalibus, ita uidelicet, ut mutare potuerit, & poſſit, Reges, cæteraq; oia in temporalibus diſponere, quæ ad finem ſupernaturalem Eccleſiæ uiderit expedire. In hac concluſione Victoria & Sotus locis citatis conueniút cum Doctoribus prioris ſentétiæ. Deniq; eſt cómunis Doctorú ſententia, eáq; cum minimú probant argumenta, q̄ pro priori ſentétia ꝓpoſita ſunt, fietq; magis manifeſta ex ijs, qbus diſputatione ſequéti oſtédemus, Summú Pótificé habere plená poteſtaté in temporalibus ſuper membra Eccleſiæ, quantum præciſè fuerit neceſſarium ad finem Eccleſiæ ſupernaturalé. Illa. n. eadé hoc ipſum probant, nó ſolú, q̄ à Xp̄o, ut homine, ea poteſ- — 2. concluſ. Pleniſſimá in téporalibus poteſtaté habuit.

tas

tas in Summum Pontificem deriuata ſit; ſed ẽt, quòd decens omnino fuerit, ut ſicut Chriſtus Vicario ſuo relinquebat ptãtem in tpalibus ſuper omnia membra Eccleſiæ, quæ illi ſubijciebat, quantum ad ſupernaturalem Eccleſię finem neceſſarium iudicaret: ita etiam pater æternus Chriſto concederet excellentiæ ptãtem in tpalibus ſuper orbem uniuerſum per comparationem ad ſupernaturalẽ finẽ Eccſę, quã cõdebat, & cuius Rex, caput, & dominus cõſtituebatur.

3. Conclu. Chriſtus, quatenus ex Dauide deſcendebat, nõ erat Rex Iudeę.

Tertia concluſio. Chriſtus, quatenus ex Dauide per carnalẽ propagationẽ deſcendebat, neq; erat iure hæreditario dominus orbis, neq; Rex Iudeæ. Prior pars cõis eſt olm. Qm̃ neq; Dauid, neq; ullus ſuorũ progenitorũ, dñs fuit orbis, ut Chriſtus iure hereditario, quatenus ex Dauide deſcendebat, dñs eſſet orbis. Poſterior uerò eſt contra Armachanũ de quęſtionibus Armenorum lib. 4. c. 16. Burgenſem, & Bachonem locis citatis, qui aſſeruerunt, iure hæreditario fuiſſe Chriſto Domino debitũ tpale Regnum Iſrael, quatenus, uel ratione B. Virginis, uel ratione Ioſeph, cuius Chriſtus hæres erat legalis, deſcẽdebat à Dauide: Cuius tñ oppoſitũ proculdubio eſt aſſerẽdum cum Victoria, Soto, Almaino, & cõi Doctorum ſententia. Etenim licet exploratum ſit, B. Virginem ac Ioſeph ex regia Dauidis ſtirpe deſcendiſſe; non tñ conſtat, non fuiſſe alios poſteros Dauidis, ad quos potius hæreditario iure Dauidis Regnum illud pertineret; quin potius contrarium eſt longè uerisſimilius. Præterea, tpale Regnum Dauidis in Ieconia, aut Sedecia eius patruo, iuxta uaticinium Ieremiæ citatum, fuit finitũ. Adde, etiam Machabęos legitimos fuiſſe Principes; qui tñ per maſculam lineam non deſcendebant ex Dauide, ſed erant ſacerdotes de tribu Leui: quin potius nulla fit mẽtio, quòd ex Dauide per lineam fœmininam genus ducerent, aut quòd ad illos Reipublicæ adminiſtratio pertineret ex eo, ꝙ poſteri eſſent Dauidis. Imò uerò illi, non tamquã Reges, ſed tanquam iudices ac duces, qui ſimul erant ſacerdotes, illius Reipublicæ clauum tenebant: ꝙ ſi Regnum Iudæ ad poſteros Dauidis tũc pertinebat, ſanè illi fuiſſent tyranni, quod de ſanctiſſimis uiris nulla ratione eſt dicendũ. Dubitandũ tñ non eſt, illos de tribu Iuda per lineam fœmininam deſcendiſſe, eaq́; ratione uſq; ad Chriſti aduentum, iuxta Iacob uaticinium Gen. 49. ablatum non fuiſſe ſceptrum de Iuda, nec ducem de fœmore eius. Licet. n. illi Reges nõ fuerint, fuerunt tñ duces ac iudices Iudaici populi: atq; ita uſq; ad aduentum Chriſti dux non defuit de tribu Iuda, qui populum regeret Iudæorum. Quãuis autem Numerorum ultimo prohibitum fuerit filijs Iſrael ducere uxores de aliena tribu; id tñ ſolum habebat locum, qñ ex defectu maſculorum periculum imminebat ne bona immobilia unius tribus ad alienam tribũ tranſirent, eaque ratione confunderentur hæreditates, ut D. Tho. 1. 2. q. 105. art. 2. ad 2. ait, conſtatq́; apertè ex eodem capite: ea namq; ſola eo loco ratio illius legis ſubijcitur, ex qua legitimus legis ſenſus eſt accipiẽdus. Quin apertè ibi innuitur, ceſſante eo periculo, poſſe fœminas nubere quibus uellent, & uiros ducere poſſe quas uellent. Id quod ex alijs etiã locis ſcripturæ ſacræ apertiſſimè comprobatur. Secundò namq; Paral. 22. ſoror Regis Iudæ nupſit Ioiadæ Põtifici, qui de tribu erat Leui. Michol, quæ de tribu erat Beniamin, nupſit Dauidi, qui erat de tribu Iuda. Et Eliſabet, quę erat de tribu Leui, cognata erat B. Virginis, quę erat de tribu Iuda. Et pleraq; alia ſunt eiuſmodi exempla in ſacris literis. Quare, cum tribus Leui hæreditatem nõ haberet extra alias tribus, integrum erat mulieribus de tribu Leui nubere quibus uellent, ut D. Tho. in 4. d. 30. q. 2. art. 1. quæſtiuncula ultima ad quartum affirmat. Iamq́; erat in more poſitum, ut tribus Iuda & tribus Leui connubijs commiſcerentur. Lege, ſi placet, Canum. 2. de locis capit. 14. ad 1.

4. Conclu. Chriſtus iura & dominia ab alijs nõ abſtulit.

Quarta concluſ. Chriſtus, quatenus homo, in hoc ſenſu non fuit dñs orbis nec tpalium rerũ, quòd nec iura nec dominia Regnorum, aliarumque rerum ab alijs abſtulit, ſibiq́; uſurpauit; ſed ſinguli perinde remanſerunt cum iuribus ac dominijs Regnorum, & aliarum rerum, ac ſi Chriſtus in hunc mundum non ueniſſet. Idq́; non ex donatione Chriſti, quatenus hominis, quaſi illa prius acceperit, & poſteà hominibus impertiuerit, ſed quia ſicut Regnorum adminiſtrationẽ, ac poſſeſſionẽ aliarum rerũ tpalium contẽpſit: ſic ẽt regna ipſa, & res alias proprijs dñis reliquit. Hanc ſatis probant rõnes, q̃bus poſteriorẽ ſñiam confirmauimus. Neq; plus uolunt Auguſtinus & Ambroſius, ut legenti erit manifeſtũ.

5. Conclu. Chriſtus, ut homo, dominus abſolutè eſt tẽporaliũ omniũ, & rex regum poteſt appellari.

Quinta concl. Chriſtus, quatenus homo, dono patris excellentiæ ptãtem habuit ſuper oĩa tpalia, & ius in omnia creata, non ſolum p̃ræciſè quatenus expediens fuerit ad finem ſpiritualem & ſupernaturalem Eccleſiæ uniuerſalis, ſed etiam abſolutè, ita ut, abſq; cuiuſquam iniuria, uſurpare ſibi potuerit, & poſſit, omnia mundi regna, Reges deponere, ac denique de rebus omnibus temporalibus ad libitum diſponere ex iure & poteſtate, quam ſuper omnia habet. Quo fit, ut ea ratione, quatenus homo, dici poſſit dominus orbis, & rex regum, etiam quoad temporalia omnia: quia temporalia omnia illi omnino ſubiacent, & ipſe eſt caput, & dominus omnium. Exiſtimo namque, quòd quemadmodum Deus quatenus Deus, Dominus eſt uniuerſalis omnium, neque cum hoc ſuo dominio uniuerſali pugnant dominia particularia creaturis libero arbitrio præditis à Deo conceſſa, ut diſputatione. 18. oſtenſum eſt: ſic etiam Chriſto, qua homo eſt, conceſſit ius & poteſtatem abſolutam ſuper omnia creata, omnia plenè illi ſubijciendo, etiam in temporalibus: quoniam id dignitas & excellentia Chriſti hominis poſtulabat, ex donoq́; unionis, quo caput hominum, & Angelorum ex natura rei eo ipſo eſt conſtitutus, ſuo quaſi iure id ſibi uendicabat. Neque id tollit ab hominibus alijs iura & dominia Regnorum, cæterarumq́; rerum, quas Deus illis conceſſit; ſed ſolum ea omnia Chriſto ſubiecit, ita ut ab eius imperio, nutuque dependeant, non quidem quòd à Chriſto, quatenus homine, & non à Deo dominia rerum hominibus ſint collata; ſed quòd ab ipſo Chriſto ea ipſa prorſus dependeant, tanquam illi ſimpliciter ac plenè ſubiecta.

Concluſionem hoc modo explicatam innuere uidetur Sotus in 4. loco citato, dum affirmat, Chriſtũ, quatenus hoĩem, potuiſſe quidẽ, ſi uoluiſſet, accipere uniuerſale dñium orbis, ẽt ſeculare, non tñ accepiſſe niſi ſolum Regnum ſpirituale. Fatetur ergo in Chriſto, quatenus ho-

mine, poteſtatem & ius ad omnia ſecularia ſibi à Deo Patre conceſſum: ſi namque illud nō haberet, certè accipere non potuiſſet dominium orbis ſeculare, quod tamē minimè accepit. Prætereà, ſi Chriſtus, quatenus homo, non habebat eiuſmodi poteſtatem & ius ad temporalia omnia & ſecularia, ſanè paupertas & abiectio ipſius nō eſſet adeò commendabilis: quippe cum ſine iniuſtitia vſurpare nō potuiſſet dominium & adminiſtrationem Regnorum, cæterarumq; rerum tpalium: qñquidem quatenus hō, ad eā rē ius non hrēt: & obid nō fuiſſet Chriſto adeò uoluntaria. In eo autē elucet maximè paupertatis, humilitatis, ac obiectionis exēplū in Chriſto, ꝙ cum oīa ſibi eſſent ſubiecta, poſſetq; oīa ſibi vēdicare, neque vſum, neque adminiſtrationem eorum voluit accipere, ſed relinquens vnicuique dominium atque vſum ſuarum rerum, pauperrimam vitam voluit traducerè. Atq; hoc eſt, quod Paulus. 2. ad Corint. 8. apertè his verbis docet. Scitis, inquit, gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet diues, vt illius inopia vos diuites eſſetis. Loquitur nāque de Chriſto vt homine, & ait. Cum eſſet diues, vtique quoad ius & poteſtatem, quam habebat vſurpādi ſibi omnia tanquam dominus omnium rerū, quatenus homo egenus factus eſt propter vos, nihil eorū volens, ſed abiectam, humilemque vitam ſibi ſeligens. Eandem concluſionem confirmat illud Matthæi. 17. Cum enim, qui tributa colligebant dixiſſent Petro. Magiſter ueſter nō ſoluit didrachma? præuenit Petrum Chriſtus dicens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ, à quibus accipiunt tributum? à filijs ſuis, an ab alienis? cumque reſpōdiſſet Petrus. Ab alienis, intulit Chriſtus: Ergo liberi ſunt filij; quaſi diceret, Quanto ergo magis ego, qui licèt hō ſim, filius ſum Regis omnium regum, liber ero & immunis ab omni regum temporaliū imperio. Ne ergo ſcandalizentur (eſto nulla tributi lege tenear) uade ad mare, &c. ſanè hic eſt apertus, genuinuſque ſenſus illius loci qui uim nullam illi infert: cæteri peregrini ſunt & violēti. Vnde miror quoſdam adducere illud Ioan. 18. Non haberes poteſtatem aduerſum me vllam, niſi tibi datum eſſet deſuper, ut probent regum, rectorumque poteſtatem eſſe à Deo. Quaſi poteſtas Pilati in Chriſtum fuerit legitima, cōceſſaque Pilato à Deo. Iure quippè diuino Chriſtus exemptus erat ab omnibus poteſtatibus creatis: quin potius omnes, qua homo, habebat ſibi ſubiectas, idque dignitas & excellens eminentia Chriſti meritò poſtulabat. Verbum autem illud; Niſi tibi datū eſſet de ſuper; idem eo loco ſignificat, quod permiſſum in redemptionem & bonū generis humani. Confirmatur, quoniam poteſtas, quā Pilatus in Chriſtum exercuit, fuit iniqua: ſciebat. n. innocentem eſſe, & per inuidiam fuiſſe traditum, ideoque illi dixit Chriſtus, Proptereà qui me tradidit tibi, maius peccatum habet; quaſi diceret. Tu quidem peccatum habes, quòd me ita indignè iudices, & impiè tractes, ſed qui me tradidit tibi, maius peccatum habet; ſit ergo, ut poteſtas, quam Pilatus in Chriſtum exercebat, non fuerit a Deo: ſola namque iuſta poteſtas eſt à Deo. Sanè quintam hanc noſtram concluſionem ſatis probant ac ſtabiliunt ea omnia argumenta, quæ in conformationē prioris ſententiæ in huius diſputationis initio cōfecimus. Imo ſuſpicor autores poſterioris ſententiæ illi repugnaturos non fuiſſe, ſi, ut a nobis propoſita explanataque eſt, fuiſſet illis propoſita. Etenim illud ſolùm videntur uoluiſſe quod quarta noſtra concluſio aſſeuerat: cui neque autores prioris ſententiæ credo eſſent refragaturi. Quare in re omnes uidentur conuenire.

Ad primū prioris ſententiæ. Reſtat ut utriuſque ſententiæ argumenta diſſoluantur, quæ cum quarta & quinta concluſione pugnare uidentur. Ad primum ergo prioris ſententiæ dicendum eſt, ſolam poteſtatē & ius in omnia creata, iuxta ea quæ dicta ſunt in quinta concluſione, pertinere ad dignitatem & excellentiam Chriſti: nō uerò regnum & monarchiam temporalem orbis per dominij à priuatis hominibus uſurpationem, aut per uſum, poſſeſſionem, & adminiſtrationem rerum temporalium, ut in quarta concluſione explicatur.

Ad ſecundum. Quod uerò ad teſtimonia attinet in ſecundo argumento adducta, illa ſanè non ſolum probant dominium Chriſti ſpirituale in eccleſiam, ratione cuius omnium omnino conſtitutus eſt iudex, cui omne genu flectetur, quique unicuique reddet iuxta opera ſua, ſed etiam oīa, aut certè pleraq; probant poteſtatem, ius, & dominium in omnia uniuerſim temporalia, ut quinta noſtra concluſione explicata ſunt. *Ad tertiū.* Ea uerò omnia, quorum in tertio argumento ſit mentio, licuerunt Chriſto, non ſolum quia id expediens erat ad bonum ſpirituale eccleſiæ, quam fundabat, in ordine ad quem pleniſſimam poteſtatem habebat in tpalia oīa, ſed etiā abſolutè & oīno, quatenus habebat ſimpliciter ius & dñium in omnia creata iuxta ſecūdam concluſ.

Ad primū poſteriorIS. Ad primum poſterioris ſententiæ dicendum eſt, non de ſolo regno Eccleſiæ fieri mentionem in ſcripturis ſanctis, quaſi excludatur poteſtas Chriſti plena omnino in temporalibus ac ſuper omnes principes terræ, qualis a nobis cōcluſione quinta explicata eſt; ſed ſimul etiā tradi apertiſſimè eiuſmodi Chriſti poteſtatem, ut oſtenſum eſt: quæ tñ meritò regnum huius mūdi non appellatur, quandoquidem habitura nō erat uſum & adminiſtrationem rerū temporalium, ut habent poteſtates principū terrenorū.

Ad ſecundum. Ad ſecundum dicendum eſt, illud ſolum probare, non habuiſſe Chriſtum regnum temporale, & de hoc mundo in ſenſu proximè explicato: non uerò non habuiſſe eam pleniſſimam poteſtatem, atque ius, & dominium in temporalibus, quod quinta docet concluſio.

Ad tertiū. Ad tertium dicendum eſt, illud optime quidem probare, Chriſtum non aſſumpſiſſe munus & officium iudicis temporalis; ueruntamen nō probat illum, caruiſſe poteſtate, ut id, ſi uellet, efficeret: neque id negauit Chriſtus, ſed ſolū innuit, ſe à nemine ad id munus ſubeundū fuiſſe conſtitutum ac deputatum, quod eſt veriſſimū.

Ad quartum. Ad quartum dicendum eſt, nō fuiſſe fruſtra; tum quia ipſa per ſe Chriſtum decebat, illiq; ex natura rei debita erat, tametſi uſus oīmodus illius non expediret: tum ēt quia conducebat maximè ad commendandum & exaltandum exemplum paupertatis, humilitatis, uoluntariæque abiectionis Chriſti: tum deniq; qm̄ Chriſtus ea poteſtate aliquando uſus fuit, tametſi admodū raro, ut in euentibus, de quibus in poſtremo argumento prioris ſententiæ eſt ſermo.

Ad

Ad quintum dicendum eſt, Poteſtatẽ, de qua quinta noſtra cõcluſio loquitur, conduxiſſe nõ parum ad finem redemptionis per humilitatẽ & paupertatem: quandoquidẽ, vt oſtenſum eſt, extollit exemplum paupertatis, humilitatis, & abiectionis voluntariæ Chriſti, qui, cum diues eſſet, propter nos egenus factus eſt. Poteſtas autem illa coniuncta cum actu, hoc eſt, cũ poſſeſſione, vſu, & adminiſtratione rerum temporalium, eſt, quæ nihil ad finem redemptionis conducebat: & hanc Chriſtus non habuit, quin potius tanquã ſtercora, multò magis, quam Paulus, eſt arbitratus. Ad id verò, quod dicitur, perfectiorem eſſe paupertatem, quæ abdicat, non ſolum vſum, ſed & dominium, ac ius ad res ipſas, dicendum eſt. Id veriſſimum eſſe in nobis, in quibus periculum eſt, ne, ſi dominium & ius ad vſum nobis relinquamus, iterum vſu, poſſeſ- B ſione & adminiſtratione rerum temporalium implicemur, & à Dei cultu, orationiſq; quiete impediamur, atq; à perfectione ſectanda retardemur: ſecus autem in Chriſto, in quo nullum tale erat periculum, cuiuſq; voluntariam paupertatem, & abiectionem, commendabat maximè ius & dominium omnium rerum, quod in eo erat vi gratiæ voionis & dono Patris.

Ad ſextum

Ad vltimum dicendum eſt, in illis extrauagantibus eſſe ſermonem de dominió proprietatis rerum in particulari, ita ſcilicet, vt illarum dominium à dominis prioribus ad Chriſtum, Apoſtoloſque tranſierit, quo pacto Chriſtus & Apoſtoli paucisſimarum rerum dominium habuerunt.

DISPVTATIO XXIX.

Vtrum ſummus pontifex dominium iuriſdictionis temporalis, ſupremamq́; in vniuerſum orbem habeat poteſtatem. C

Dominiũ iuriſdictionis temporalis in vniuerſum orbẽ, qui Summo Pótifici tribuũt.

MVlti ex iuriſperitis, quos Nauarrus cap. Nouit, de iudi. notabili. 3. nu. 19. refert, in ea ſunt ſententia, vt dicant. Sũmum Pontificem habere ſupremam ciuilem poteſtatem, iuriſdictionemve temporalem, quæ & gladius temporalis dicitur. Tametſi Panormit. eodem capite, & cap. ſi duobus de appellationib. & quidã alij dicant, habere illã quaſi habitualiter, conſtrictãque in vaginam, hoc eſt, ei conceſſam, non exercendam per ſe, niſi in euentu neceſſitatis, ſed exercendam per Principes & poteſtates ſeculares, qui ea ad Summi Pontificis nutum vti debent. Huic ſentẽtiæ ſubſcribunt D. Antoninus. 3. p. tit. 22. c. 5. §. 8. & Syluester. verb. Papa. q. 7. & a q. 10. vſq; ad 14. & verb. legitimus. q. 4. prope D finem, ſecuti Hoſtienſem & Auguſtinum de Anchona. Aſſeueratq; Syluester, poteſtatem Imperatoris & aliorũ Principum ſecularium eſſe ſubdelegatã cõparatione Summi Pontificis, à Deo mediante Summo Pontifice ad eos deriuatam, atq; à Sũmo Pontifice dependentẽ. Idemq; ea, quæ Conſtantious donauit Eccleſiæ, donaſſe in recognitionẽ ſupremi dñij temporalis Summi Pontificis in vniuerſum orbem: contra verò Sũmum Pontificem donaſſe Conſtantino imperium, poteſtatemq́; laicam quoad vſum. Subiungit ẽt, ſi Summus Pontifex iuriſdictionem temporalẽ extra patrimoniũ Eccleſiæ noo exercet, id non eſſe ex defectu poteſtatis, ſed ad vitandum ſcandalum, & ad pacem conſeruandam. Alij (vt Ioãnes Pariſieoſis de poteſtate regia & papali in principio, & cap. 11. refert) Sũmo Pon- A tifici tribuunt, nõ ſolum dominium iuriſdictionis temporalis in vniuerſum orbẽ, ſed & dominium proprietatum, ita ut, ſi uſurariũ abſoluat, non teneatur deinceps vſurarius reſtituere, quę per iniuſtitiam acquiſiuit; &, ſi res vnius alteri concedat, teneat factum, eſto Summus Põtiſex peccet. Hoc tamẽ dominium proprietatum Syluester D. Antoninus, & reliqui Doctores citati communiter negant cõuenire Summo Põtifici.

Suadetur primò.

Suaderi poteſt primò horum omnium Doctorum ſententia. Quoniã Chriſtus, quatenus homo, eſt dominus orbis, aut, vt nos diſputatione præcedente oſtendimus, habet ſupremam poteſtatẽ in temporalibus, ita vt non ſolum poteſtates omnes laicæ illi omnino ſubiaceãt poſſitq́; illas pro arbitratu deponere, ſed etiam res omnes creatæ illi omnino ſubſint, ita vt abſque cuiuſquam iniuria, poſſit eas concedere cui voluerit: ſed Chriſtus vicario ſuo reliquit poteſtatem, quam habuit: ergo tam latam poteſtatem in temporalibus habet, quàm latam illi tribuunt autores citati.

Secundò.

Secundò Chriſtus inſtituit Republicã Eccleſię perfectiſſimã, quæ tanquã monarchia ad vnũ duntaxat ſupremũ caput reduceretur: ergo poteſtates laicę in tẽporalib⁹ ſubiectæ omnino ſunt Summo Pontifici, non minus, quàm optimates ſuo Regi ſubiecti ſunt; alioquin ſi in temporalibus Summo Pontifici non ſubijcerentur, regimen Reipublicæ Eccleſiaſticæ non ad vnum ſupremum capue, ſed ad plura, tanquam monſtruoſum corpus, reduceretur.

Tertiò.

Tertiò, Summus Pontifex, vt diſputat. 24. dictum eſt, tranſtulit imperium à Græcis ad Germanos, conceſſitque facultatem eligendi Imperatorem ſeptem Germanis Principibus, ſibi demum reſeruata approbãdi, vel caſſandi electionem autoritate. Ad hæc Summus Pontifex Imperatorem iam confirmatum, & coronatum poteſt, ſi opus fuerit, deponere, quẽadmodum re ipſa Innocentius. 4. depoſuit Federicum 2. cap. ad Apoſtolicæ. de ſenten. & re iudicata. lib. 6. Item Zacharias depoſuit Hildericum Regem Francorum, quòd inutilis eſſet Regno, & præpoſuit Pipinum Caroli Magni patrem, vt Gelaſius cap. alius. 15. q. 6. ait, Et Innocentius 4. in Concilio Lugdunenſi Santio. 2. inter Reges Luſitanos. 4. quòd nimis remiſſi & negligentis eſſet animi, Alfonſum eius fratrem vicarium & adminiſtratorem Regni dedit, vt conſtat ex. c. Grandi, de ſupplenda negligentia prælat. lib. 6. Præterea, vacante imperio, Summus Pontifex imperij ſubditis ius dicit, vt ex Clementina Paſtoralis prope finem, de re iudicata, eſt manifeſtum: hæc autẽ, & plura alia, ſanè ad Summum Pontificem non ſpectarent, niſi ipſe in poteſtates omnes laicas ſupremam haberet iuriſdictionis temporalis poteſtatem.

Quartò.

Quarto, ſententia horũ Doctorũ videtur definita a Nicolao 2. c. 1. 22. d. Ait namque, Eccleſiam ſolus ille fundauit, & ſuper petram fidei mox naſcentis erexit, qui beato æternæ vitæ clauigero terreni ſimul, & cœleſtis imperij iura commiſit. Multoq́ne apertius definita videtur à Bonifacio 8. in Extrauag. Vnam ſanctam, de maioritate & obedientia. Inquit enim, In hac Eccleſia eiuſque poteſtate duos eſſe gladios, ſpiritualem videlicet, & temporalem ... à gelicis dictis inſtruimur. Nam dicentibus apo-

A ſtolis, Ecce gladij duo hic (in Eccleſia.ſ. cum Apoſtoli loquerentur) non reſpondit Dominus, nimis eſſe, ſed ſatis. Certè, qui in poteſtate Petri temporalem gladium eſſe negat, malè verbũ attendit Domini proferentis; Conuerte gladiũ tuum in vaginam. Vterque ergo eſt in poteſtate Eccleſiæ, ſpiritualis ſcilicet gladius, & materialis; ſed is quidem pro Eccleſia; ille verò ab Eccleſia exercendus, ille ſacerdotis, is manu regũ & militum, ſed ad nutum & potentiam Sacerdotis. Oportet autem gladium eſſe ſub gladio, & temporalem autoritatẽ ſpirituali ſubijci poteſtati: nam cum dicat Apoſtolus, Non eſt poteſtas niſi à Deo; quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt: non autem ordinata eſſent, niſi gladius eſſet ſub gladio, & tanquam inferior reduceretur per alium in ſuprema. Et paucis interiectis. Spiritualem autem & dignitate & nobilitate B terrenam quam liber præcellere poteſtatem oportet tanto clarius nos fateri, quanto ſpiritualia temporalia antecellunt. Et alia in eandem ſententiã ſubijcit. Rationes alias minoris momenti, earũque ſolutiones, vide, ſi placet inter alios, apud Ioannem Pariſienſem de poteſtate Regia & Papali cap. 12. & ſequentibus, & apud Nauarrum loco citato.

Extrema ſẽtentia, in ſummo Põtifice eſſe ſolum poteſtatem in ſpiritualibus ſuadet.

Quidam in extremam ſententiam abierunt, nempe Summum Pontificem nullã omnino habere poteſtatem in temporalibus, ſed in ſpiritualibus dumtaxat. Quæ opinio ſuaderi poteſt. Quoniam Chriſtus Dominus Petro, eiuſq; ſucceſſoribus, ſolum commiſit claues Regni cœlorum: cum ergo hoc Regnum lõgè diuerſum ſit, à terreno & temporali; cõſequens profectò eſt, C vt Summi Pontificis poteſtas tota ſit in ſpiritualibus, & nulla in temporalibus.

Cõfirmat.

Confirmatur ex illo ad Titum. 2. Nemo militans Deo, implicat ſe negotijs ſecularibus: cum ergo nemo ex officio plus Deo militet, q̃ Summus Pontifex, efficitur, vt nemo minus implicare ſe debeat negotijs ſecularibus, ac proinde vt nullam illi Chriſtus reliquerit poteſtatem in ſpiritualibus. Rationes alias, earumque ſolutiones lege apud Turrecrematam. 2. lib. ſummæ c. 115. & 116. & apud Nauarrum loco citato.

Media ſententia vera

Inter has duas extremas ſententias media q̃dam amplectenda eſt, quæ aliquibus concluſionibus continetur, in quibus conueniunt Victoria relectione. 1. de poteſtate Eccleſiaſtica. q. penultima, & relectione de Indis Inſulanis. p. 1. à nu. 26. Sotus in 4. d. 25. q. 2. art. 1. à 3. concluſione, Nauar. c. Nouit de iudicijs notabili. 3. D Turrecremata. 2. lib. ſummæ c. 113. & 114. Henricus q᷑ libet. 6. q. 23. Albertus Pignius lib. 5. hierarchiæ Eccleſiaſticæ. Petrus de Palude in lib. de poteſtate Eccleſiaſtica, Thomas Vualdẽſis lib. 2. doctri. fid. art. 3. c. 76. 77. 78. Sanderus lib. 2. c. 4. viſibilis Monarchiæ Driedo lib. 1. de libert. Chriſtiana. c. 15. & 16. & lib. 2. c. 2. Caietan. in apologia tomo. 1. Opuſculorum tractatu. 2. c. 13. ad. 8. & ſupra in hac. 2. 2. q. 43. articul. 8. Durandus de origine iuriſdict. q. 3. Ioan. Pariſienſis de poteſtate regia & papali, & alij. Tametſi Ioannes Pariſiẽ. nonnihil in fauorem principum ſecularũ plus iuſto poteſtatem ſummorum Pontificum ad tẽporalia reſtringat. Cui non eſt inferior ea in parte Ioannes Maior in 4. diſt. 24. q. 3.

In terris eccleſiæ, patri-

Sed antequam concluſiones ſubijciamus illud prænotandum eſt. Nos non loqui de terris A Romanæ Eccleſiæ, ad illius ſplendorem, & autoritatem, nec non in ſubſidiũ pro adminiſtrandis ſpiritualibus meritò ei donatis, quæ proinde ad Romanæ Eccleſiæ & Petri patrimonium pertinere dicuntur. In eiuſmodi namque terris ſummi Pontifices habent ſupremam poteſtatẽ & iuriſdictionem temporalem, non ſecus ac reges in ſuis proprijs regnis, vt Innocent. 3. capite per venerabilẽ qui filij ſunt legitimi affirmat. Quare in illis vtrumq; habet gladiũ pleniſſimè.

monioue Petri plenã iuriſdictionem tẽporalẽ habet ſummus Pontifex.

Illud etiam cum Driedone c. 15. & 16. citatis, Durando loco citato, & alijs eſt obſeruandum. Quamuis poteſtas laica, vt diſp. 21. oſtenſum eſt, in eodem ſubiecto non pugnet cum poteſtate Eccleſiaſtica, eaq́; de cauſa in Chriſti Eccleſia comites & alij optimates, qui in epiſcopos, & alias dignitates eliguntur, relinquere minimè B teneantur dominia tẽporalia, ſi quæ ex ſuo patrimonio habebant & prætereà, non ſolũ Eccleſia Romana, ad ſuum ſplendorem & autoritatem, atque in ſubſidium pro adminiſtrandis ſpiritualibus, temporalem aliquam habeat iuriſdictionem, ſed etiam quædã aliæ inferiores Eccleſiæ, vt Toletana, Bracarenſis, Conimbricenſis, &c. Quamuis, inquam, hæc ita ſint, nihilominus nefas eſt Eccleſiaſticis, præſertim prælatis, plus ſe immiſcere curis & negotijs temporalibus, quàm poſtulat recta ratio, & quam patiatur eorũ cura & munus in ſpiritualibus, cui ante omnia incumbere tenentur. Quia ergo cura in ſpiritualibus Eccleſiæ vniuerſalis non compatitur ſecum regimen, & adminiſtrationẽ imperij in temporalibus, eò q᷑ neq; vnus vtrique muneri ſufficiat, neq; ijdem mores & habitus C vtriq; muneri conueniant; nefas eſſet vel ſummum Pontificem imperium accipere, vel imperatorem, retento imperio, eligi in ſummum Põtificem; quin & Paulus illis verbis, Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus, contrarium docuit, & Chriſtus longè aliter ſuos inſtituit miniſtros, dum Lucæ. 22. dixit. Principes gentium dominantur eorum, &c. Vos autẽ nõ ſic, &c. Et ſicut miſit me Pater, ego mitto vos. Quo fit, vt iuriſdictio temporalis moderata eſſe debeat in Eccleſiaſticis, quæ curam, ſplendorem, ac autoritatem, quam poſtulat cuiuſque dignitas, & ſtatus, non excedat, & quæ per miniſtros ad id conſtitutos exerceatur.

Iuriſdictionẽ temporalem licèt habere poſſint eccleſiaſtici, eſſe non debet maior, quã oporteat, & g aliis eſt exercenda.

His prænotatis, ſit. 1. conclu. Summus Pontifex neq; ita habet poteſtatem iuriſdictionis in tẽporalibus, vt ſit dominus orbis, aut ut nomen D regis vel imperatoris ſibi poſſit vendicare, neq; ita ut ab eo dominiũ iuriſdictionis temporalis ad reges deriuetur; ſed poteſtas regalis eſt oĩno diuerſa à papali, quæ a Deo, mediante cõſenſu & electione Reipublicę regẽ ſibi ad adminiſtrationẽ in tẽporalibus, finemq́; naturalẽ cõſtituẽtis, habet ortũ: papalis verò ortum habet a Deo per Chriſtũ eam inſtituentem ad regimen per comparationem ad finem ſupernaturalem dumtaxat. Hæc concluſio manifeſta eſt ex ijs, quæ diximus diſp. 21 & ſequentibus, eamque expreſſè affirmat Nicolaus Papa in epiſtola ad Michaelem Imperatorem c. Cũ ad verum. 96. d. vbi ait. Cum ad verum ventum eſt, vltra ſibi neque imperator iura pontificatus arripuit, neq; Põtifex nomen imperatorium vſurpauit: q̃m idem mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus actibus proprijs & dignitatibus diſtinctis offi-

1. conclu. Summus Pontifex dominus non eſt orbis, neque regiæ aliorum poteſtates ab ipſo deſcendunt.

cia

cia poteſtatis utriuſque diſcreuit. Et Gelaſius in
A epiſtola ad Anaſtaſium imperatorẽ eadem 96.
d.cap.Duo sũt. Duo ſunt, inquit, imperator Au
guſte, quibus principaliter hic mundus regitur,
autoritas ſacra Pontificum, & regalis poteſtas.
Eatenuſq; vult regalem & imperialem ptãtem
Pontificibus eſſe ſubiectam, quòd Pontifices,
tanquam paſtores, reges & imperatores poſſint
excommunicare, eoſq; coercere, qñ ſpiritualis
finis, ad quem Pontificum poteſtas ordinatur,
id poſtulauerit. Et Ioannes Papa. cap. ſi impera-
tor, eadem. d. imperator, inquit, filius eſt, non
præſul Eccleſię. Quod ad religionem cõpetit, di
ſcere ei conuenit, non docere. Habet priuilegia
ſuæ poteſtatis, quæ adminiſtrandis legibus pu-
blicis diuinitus conſecutus eſt: ad ſacerdotes
Deus uoluit, quæ Eccleſię diſponenda ſunt, per
B tinere, non ad ſeculi poteſtates: quas, ſi fideles
ſunt, eccleſiæ ſuæ ſacerdotibus uoluit eſſe ſubie
ctas. Et infra. Imperatores Chriſtiani ſubdere de
bent executiones ſuas eccleſiaſticis præſulibus,
non præferre. Et Innocentius 3. ad Conſtanti-
nopolitanum Imperatorem, cap. Solitæ de ma-
ioritate & obedientia, Non negamus, inquit,
quin præcedat Imperator in tpalibus illos dum
taxat, qui ab eo ſuſcipiunt tpalia: ſed pontifex
in ſpiritualibus antecellit, quæ tanto ſunt tpali-
bus digniora, quanto anima præfertur corpori.
Et infra. Ad firmamentum cœli, hoc eſt, uniuer
ſalis Eccleſiæ, fecit Deus duo magna luminaria,
id eſt, duas dignitates inſtituit, quæ ſunt Pontifi
calis autoritas, & regalis poteſtas: ſed illa, quæ
pręeſt diebus, id eſt, ſpiritualibus, maior eſt, quę
uerò carnalibus, minor: ut quanta eſt inter ſo-
C lem & lunam, tãta inter Pontifices & Reges dif
ferentia cognoſcatur. Et, c. per uenerabilem, qui
filij ſint legitimi, fatetur idem Innocentius 3. ſe
non habere ptãtem in tpalibus ſuper Regẽ Frã-
corum, de quo eo loco erat ſermo, & quem fate
tur non habere ſuperiorem in tpalibus. Et c. No
uit, de iudicijs ait. Se non intendere perturbare
aut minuere iuriſdictionem in tpalibus Regis
Francorum. ſicut nec Rex Francorum uult, nec
debet iuriſdictionem Summi Pontificis impedi
re; ſed ſolùm procedere contra illum per modũ
fraternæ correctionis de peccato iuxta formam
Euangelij, faceturque iudicium de ſeudo, eò ꝙ
res ſit tpalis, non ad ſedem Apoſtolicam, ſed ad
Francorum Regem attinere. Et Melchiades Pa-
pa. 12. q. 1. c. Futurã, fatetur, cathedrã Petri do-
natione Imperatorum accepiſſe prædia, & urbẽ
D Romanam. Quod etiam patet ex cap. Conſtanti
nus. 96. d. non ergo Pontifices ſunt dñi orbis in
tpalibus. Vnde Bern. 1. de conſideratione ad Eu
genium, In criminibus, inquit, non in poſſeſſio
nibus poteſtas ueſtra: qm̃ pp illa, & non pro-
pter has, accepiſtis claues Regni cœlorũ. Et in-
fra. Hñt hæc infima & terrena iudices ſuos Re-
ges & Principes terrę. Quid fines aliorum inua
ditis? quid falcem ueſtram in alienam meſſem
extenditis? nec tamen iudicat Bernardus extra
poteſtatem Summi Pontificis eſſe iudicare de
temporalibus, non ſolùm in terris patrimonij
Eccleſiæ, ſed etiam de alijs, quando neceſſitas
finis ſpiritualis id poſtulat; ſed quod vult, eſt. Vt
id, quoad fieri poſſit, exequatur per alios: per ſe
autem non, niſi incidenter, & quando aliud fie
ri non poteſt. Subiungitq;, nõ quia indigni uos,
ſed quia indignũ uobis talibus inſiſtere: quippe

A potioribus occupatis. Deniq; ubi neceſſitas exi
git, audi quid cenſeat, nõ ego, ſed Apoſtolus. Si
enim in uobis iudicabitur mũdus, indigni eſtis,
qui de minimis iudicetis: ſed aliud eſt inciden
ter excurrere in iſta, cauſa quidem urgẽte: aliud
ultro incumbere iſtis tanquam magnis digniſq;
tali & talium intentione rebus. Hactenus Ber-
nardus. Et ſub finem libri. Illas, inquit, quas ad
te neceſſe erit intrare cauſas (neque enim oẽs
neceſſe erit) diligenter uelim, ſed breuiter deci
dere aſſueſcas. Et infra. Quædam, ut dixi, nego-
tia, nec audiendo, quædam alijs committendo,
Quæ tua digna putaueris audientia, fideli quo-
dam & accomodo ipſi cauſæ compendio termi
nando. Noſtrum pręterea inſtitutum luculenter
pluribus affirmat Bern. 2. lib. ex illo Matt. 20. &
Lucæ 22. Scitis quia Principes gentium domi-
B nantur eorum: uos autem non ſic, & ex multis
alijs. Deinde ſi Summus Pontifex dñs eſſet or-
bis, uel id eſſet iure naturali, uel humano, uel di
uino poſitiuo: non naturali, neque humano, ut
perſpicuũ eſt: neq; etiam diuino poſitiuo, quip-
pe cum Petro & ſucceſſoribus ſolum ſit dictum,
tibi dabo claues Regni cœlorum, & paſce oues
meas, in quibus intelligitur ſolũ ſpiritualis po-
teſtas per cõparationem ad finem ſupernatura-
lem; & tpalis non, niſi ex cõſequenti, quatenus
ad finem ſupernaturalem neceſſarium iudicabi
tur: ergo Summus Pontifex non eſt dominus
orbis, neque Reges ab illo ſuam habent poteſta
tem, aut aliter, aut plus illi ſubſunt, quàm iudi-
catum fuerit neceſſarium ad finem ſupernatura
lem: atque adeo in cæteris ſunt ab illo exem-
pti, & omnino independentes. Præterea, non
C maiorem poteſtatem habet Summus Pontifex
in temporalibus, quam in ſpiritualibus: ſed in
infideles nullam poteſtatem habet in ſpirituali-
bus, cum Paulus. 1. ad Corinthio. 5. dicat. Quid
enim mihi eſt de ijs, qui foris ſunt, iudicare, ſed
ſolum ius habet ad proponendum explican-
dumque illis Euangelium, eoſque ad fidem in-
uitandum: ergo non eſt dñs illorum in tempo-
ralibus, ac proinde neque eſt dñs orbis. Adde,
ꝙ cum ex eo, ꝙ hoĩes ad fidem conuertantur,
non ſint peioris conditionis, neque ſua iura &
dominia amittant (id namque eſſet grauiſſimũ
iugum ceruicibus hominum una cum fide im-
ponere, eamque illis efficere odioſam) fit, ut ne-
que Chriſtianorum ſit dominus in tempora-
libus. Item per aduentum Chriſti in mun-
dum non amiſerunt homines ſua iura & domi-
D nia, neque ab illo, quatenus homine, illa accepe
runt, aut accipiunt, ut diſputatione præceden-
te oſtenſum eſt: ergo non ita inſtituit Chriſtus
Summum Pontificatum, ut à Summo Pontifice
acciperent homines ſua iura & dominia, imò
neque ut ab eo in illis penderent: id enim mini
mè expediebat. Poteſtas autem illa ad tempora
lia, quam diſputatione præcedente oſtendimus
eſſe in Chriſto, eſt in eo excellentiæ, quam pro-
inde, ſicut neque poteſtatem excellentiæ in ſpi-
ritualibus, quibus illum pręficiebat, Summo Põ
tifici non communicauit. Adde, gratiam & fidẽ
non deſtruere, ſed perficere naturam: quare cũ,
antequàm homines fidem Chriſti ſuſciperent,
ueri fuerint Reges independentes in ſuo tempo
rali dominio à quocunque alio, idque per pote
ſtatem ſibi à Republica communicatam, quæ iu
re naturali eam habet: conſequens profectò eſt,
ex

Summo Põ tifici, nõ cõ municauit.

ex eo, quòd fidem ſuſceperint, nequaquam poteſtatem illam & dominiũ amiſiſſet: tametſi ꝑ ingreſſum in Eccleſiam Summo Pontifici ſubijciantur, vt ab eo, quando per abuſum deuiauerint, coerceantur. Ex his conſtat, Albertum Pignium. 5. libro perdoctæ ſuæ, & non ſatis laudatæ Hierarchiæ Eccleſiaſticæ c. 7. & 14. non nihil exceſſiſſe, dum licèt Summum Pontificem non efficiat dominium orbis, neque iuriſdictionis quicquam illi tribuat in eos, qui ſunt extra Eccleſiam, vult tamen Reges, eo ipſo, quòd Eccleſiam ingrediuntur, ſupremoque illius capiti ſubijciuntur, ſe, ſuaq; ſceptra tradere Chriſti Eccleſiæ, atq; ab ea veluti accepta recognoſcere, eiuſque iudicio regnare Reges & Imperatores, & amoueri à Regno. Si namque velit ſceptra, iuriſdictioniſque dominiũ, non eſſe propria principum ipſorum, ab Eccleſia & illius capite non aliter dependentia, nec illi ſubiecta, quàm quatenus omnino poſtulat finis ſupernaturalis, certè ſalſum affirmat, neque eſt audiendus.

Reges deponere, occurrente iuſta cauſa, neq; id exigente ſpirituali bono ad Reſpub. ſpectat.

Ex dictis infero, primò. Ad Summum Pontificem via ordinaria, ceſſanteque fidei, cauſa, & exigentia, non qualicumque ſed admodùm graui per comparationem ad finem ſupernaturalẽ, neque pertinere creare Reges & alias poteſtates laicas, neque etiam eas deponere, ſed id pertinere ad Reſpublicas ipſas, quarũ, vt eſt Reges ſibi conſtituere, ſic etiam eſt eos deponere, poſtulante id recta ratione, occurrenteque iuſta & vrgente cauſa. Optimum tamen conſilium eſt, vt quando dubij alicuius poteſt eſſe ſuſpicio, & quando non tota Reſpublica, ſed maior illius pars conſentit, conſulatur Summus Pontifex, vt eius interueniente autoritate id fiat, in maiorem cauſæ iuſtificationem: præſertim cũ, vt plurimum, bonum ſpirituale commune Reipublicæ inde pendeat, quo dato, ad Summum Pontificem ſpectat ſuam interponere autoritatẽ, bonumque commune cenſuris & alijs modis iuuare comprimendo eos, qui id impedire contendunt, quod commune ſpirituale bonum, ſaluſq; ſpiritualis Reipublicæ poſtulat. Ea verò rõne, poſtulante id maiori optimatũ Reipublicæ parte, Zacharias depoſuit Hildericũ, & præpoſuit Pipinum in Regno Galliæ: & Innocentius adiutorem & moderatorem Regi Luſitaniæ conſtituit, eos coercendo cenſuris, qui id conabantur impedire. Non ergo eo modo Reges pendent à poteſtate Summi Pontificis, quo Epiſcopi conſtituti per diuerſa loca, quos & creare & amouere poteſt tanquam ſupremus in ſpiritualibus Eccleſiæ paſtor ac moderator: tametſi ſine ratio nabili cauſa eos amouere nõ debeat. Neque itẽ pendent ab eo perinde ac optimates Regni pendent à Rege, ac perinde atq; Reges, vel alij Principes, ab Imperatore non exempti, ab eo pendẽt, eſto ab Imperatore amoueri nequeãt. Quin potius tam Reges ab Imperatore exempti, quã Imperator ipſe, ſupremæ ſunt poteſtatis in temporalibus à nullo alio dependentes. Quodammodo verò maior eſt dependentia Imperatorũ Germanorum à Summo Pontifice, quam aliorũ Regum catholicorũ: eo φ Germanum Imperiũ, populis & Ottone 3. conſentientibus, creatũ ſit dependenter ab approbatione, & cõfirmatione Summi Pontificis, vt diſput. 24. oſtenſum eſt.

Secundò infero, in Summo Pontifice non eſſe poteſtatem iudicandi directè cauſas, liteſque

A & contentiones temporales inter Principes, neque item poſſe Summum Pontificem infirmare eas leges ciuiles Principum ſecularium, quæ à ſupernaturali fine non deuiant, neque poſſe ſtatuere, vt à iudicibus ſecularibus ad eum appelletur in ijs, quorum cognitio ad ſeculares poteſtates ſpectat. Et quamuis legitimare poſſit quoſcũque ad ſpiritualia, vt ad ordines ſuſcipiẽdos, ad beneficia Eccleſiaſtica obtinenda, & vniuerſim ad ea, quæ ad Eccleſiaſticam iuriſdictionẽ ſpectant: non tamen poteſt legitimare ad ea, quæ ad iuriſdictionem ciuilem & temporalem pertinent, vt ad ſucceſſionem in hæreditate, & ad alia, quæ legibus ciuilibus licitè filijs illegitimis ſunt prohibita. Niſi fortè Principes ſeculares conſentiunt, vt Summus Pontifex ea ẽt in parte legitimaret; vel niſi bonum commune ſpiri

B tuale id in aliquo euentu poſtularet: tũc enim, inuito etiã Principe ſeculari, legitimare poſſet in ijs, quæ ſecundum ſe ad iuriſdictionem pertinent ſecularem. Neque aliud voluit Innocentius. 3. capite Per uenerabilem, qui filij ſint legitimi. Hæc omnia ex eo ſunt manifeſta, quòd Principes ſeculares, eorumquè tribunalia in tẽporali Reipublicæ adminiſtratione, exempta ſunt à poteſtate Summi Pontificis, præterquàm in ijs, quæ ad finem ſupernaturalem pertinent, ſi quando ab eo deuiarent, aut quando aliquid omnino neceſſarium eſſet ad bonum ſpirituale commune, ut dicemus. Indirectè etiam, per modum correctionis fraternæ, poſſunt, tam ipſe, φ alij prælati inferiores, ſe intromittere in rebus ſecularibus, & in controuerſijs principũ, eo modo quo capite Nouit de iudicijs explicatur, &

C quem latius explicauimus in materia de correctione fraterna, & proſequemur tractatu. 5. ita tamen vt præiudicium nõ fiat foro ſeculari. Vnde Bernat. 1. de conſideratione ad Eugeniũ, ut paulò antea retulimus, In criminibus, inquit, non in poſſeſſionibus poteſtas ueſtra. Habent hæc infima terrena iudices ſuos Principes terræ. Et Alexander. 3. c. Cauſam. 2. extra, qui filij ſint legitimi. Nos, inquit, attendentes, quòd ad Regem pertinet, non ad Eccleſiam, de talibus poſſeſſionibus iudicare, ne uideamur iuri Regis Anglorum detrahere, qui ipſarum iudicium ad ſe aſſerit pertinere, fraternitati ueſtræ mandamus, quatenus Regi poſſeſſionem iudicium relinquentes, de cauſa principali, uidelicet, utrum mater prædicti Regis de legitimo ſit matrimonio nata, plenius cognoſcatis, & cauſam huiuſ

D modi terminetis. Et ſimile quid confitetur Innocentius. 3. c. Nouit de iudicijs, ut ſupra dictũ eſt. Et Alexander. 3. c. ſi duobus. §. denique, de appellat. ait. Quæris, ſi à ciuili iudice, ante iudiciũ uel poſt, ad noſtram audientiam ſuit appellatũ, an huiuſmodi appellatio teneat? Tenet quidem in his, qui ſunt noſtræ temporali iuriſdictioni ſubiecti: in alijs uerò, & ſi de conſuetudine Eccleſiæ teneat, ſecundùm iuris rigorẽ credimus nõ tenere. Quia uidelicet tribunal ſeculare in rebus tẽporalibus à Sũmo Põtifice eſt exemptũ.

2. Conclu. Papa iuriſdictionẽ in oia Eccleſiæ bona habet, ſed nõ eſt illorum dominus.

Secunda concluſio. Licèt Summus Pontifex iuriſdictionem uniuerſalem habeat in temporalia bona Eccleſiæ, non tamen eſt illorum dominus, ſed diſpenſator ac gubernator, qui proinde non ad libitum de illis poteſt diſponere, ſed ſolũ ex rationabili cauſa, adeò ut ſi illa donet abſque aliqua cauſa, donatio ſit nulla; & tam ipſe, quàm

quàm donatarius, teneatur ad eorum reſtitutionem Eccleſiæ illi, ad quā pertinent. Hæc eſt Turrecrematæ.2. libro ſummæ.c.113.propoſitione.6. Caietani in hac.2.2.q.43.art.8. quo loco eam oſtendimus, & eſt communis. Ratio uerò illius eſt qm̄ huiuſmodi bona non ſunt collata Summis Pontificibus, aut alijs prælatis Eccleſiæ, ſed quædam Eccleſiæ Romanæ, quædam uerò particularibus Eccleſijs, ut Toletanę, Eborenſi, & cęteris. Quo fit, ut eorum dominium non ſit apud Sūmum Pōtificem, aut alios prælatos, ſed apud Eccleſias ipſas, quibus talia bona donata ſunt: prælati uerò ſint diſpenſatores & gubernatores eorum. At uerò Summus Pontifex, quatenus caput eſt Eccleſiæ uniuerſalis, illorum omniū bonorum, ſit diſpenſator & gubernator uniuerſalis, non ſolum eorum, quę propria ſunt Eccleſiæ Romanæ, ſed etiam omnium uniuerſim ad quaſcumque Eccleſias pertinentium, quæ eo ipſo ad Eccleſiam uniuerſalem pertinēt, cuius Summus Pontifex eſt caput & gubernator, habens ſibi ſubordinatos & à ſe dependentes diſpenſatores & adminiſtratores bonorum omnium particularium Eccleſiarum. Hac ergo de cauſa, licet Summus Pontifex diſpenſator ſit, & iuriſdictionem habeat in omnia bona tp̄alia Eccleſiæ uniuerſalis, non tn̄ eſt eorum dn̄s, neque poteſt de illis ad libitum ſuum diſponere. Comparatione uerò bonorum, quæ particularia, & propria ſunt ſingulorū, tam ſecularium, quàm eccleſiaſticorum, nec ipſe, nec rex, aut imperator dominium habent proprietatis: quin neque eorū diſpenſationem; eò quòd non ſint bona communitatis, ut eorum diſpenſatio ad rectores communitarum pertineat, ſed ſint bona propria ſingulorum, quorum proinde diſpenſatio ad ipſos, & non ad rectores multitudinis, ſpectat.

3. Conclu. Poteſtas ſpiritualis Papæ omnem habet plenam poteſtatē in temporalia, quantū poſtulabat finis ſpiritualis.

Tertia concluſio. Poteſtas ſpiritualis Summi Pontificis ad finem ſupernaturalem, adiunctam quaſi ex conſequenti habet ſupremam & ampliſſimam poteſtatem iuriſdictionis temporalis ſuper omnes principes & reliquos, qui ſunt de Eccleſia; præcisè tn̄ quantū poſtulat finis ſupernaturalis, ad quem ſpiritualis poteſtas ordinatur. Quare, ſi id exigat finis ſupernaturalis, poteſt Summus Pōtifex deponere reges, eoſq; regnis ſuis priuare. Poteſt etiam inter eos iudicare de rebus temporalibus, legeſque eorum infirmare, & reliqua omnia inter Chriſtianos omnes exequi, quæ ad ſupernaturalem finem ſalutemque cōem ſpiritualem, non utcumque, ſed ſimpliciter prudentis arbitrio iudicata fuerint neceſſaria, idque non ſolum cenſuris ad id cogendo, ſed etiā pœnis externis, ac ui, & armis, non ſecus, ac quiuis alius princeps ſecularis: tametſi ut plurimum expediens ſit, Summum Pōtificē non per ſe, ſed per principes ſeculares id exequi. Atq; hac ratione uerè Summus Pōtifex dr̄ habere utrumque gladium, ſupremamq; ptā tem tp̄alem & ſpiritualem. Obſerua tamen, ſupremam hanc poteſtatem iuriſdictionis tp̄alis, quæ in Summo Pontifice reſidet, eum non ad tp̄alia ipſa, ſed ad ſupernaturalem finem ordinetur, non eſſe merè ptātem temporalem, ſed eſſe ſpiritualem ex parte finis. Quo fit, ut appellāda non ſit ptās laica, ſed eccleſiaſtica, iuriſdictionis tamē temporalis, ut illam diſtinguamus à ptāte merè ſpirituali, quæ illam annexam habet.

Concluſio ita explicata probatur. Primò, qm̄

A Eccleſia Chriſtiana, cui Summus Pontifex iure diuino caput & ſupremus rector præficitur, & quæcumque alia Reſpublica ſecularis cuiuſuis Chriſtiani principis, non ſunt duæ diuerſæ Reſpublicæ, perinde atque Reſpublicæ Hiſpanorū & Gallorum; ſed ſunt adinuicem ſubordinatæ, ita vt vna in alia includatur, finiſque naturalis cuiuſque Reipublicæ ſecularis, tanquam imperfectus, ordinatur, ad finem ſupernaturalem quē reſpicit Eccleſia: ſed quando duo artifices, aut moderatores, eatenus ſunt ſubordinati, quòd finis vnius ſubordinatus eſt fini alterius, artifex & moderator ſuperior præſcribit leges & modum inferiori, quatenus finis ſuperior poſtulat, vt in arte equeſtri cōparatione frænifactiuæ eſt manifeſtum, docetque Ariſtoteles.1. Ethicorū. c.1. ergo Summus Pontifex, qui Eccleſiæ ad finē

B ſupernaturalem eſt præfectus, præſcribere & ordinare habet principibus ſecularibus, cæteriſq; Chriſti fidelibus, quatenus expedire iudicauerit ad finem ſupernaturalem. Ac ſanè inſufficiēter Chriſtus ſuæ Eccleſiæ prouidiſſet, niſi principes omnes ſeculares Chriſtianos, cæteroſque fideles, ſubordinatos ac ſubiectos Summo Pontifici hac in parte reliquiſſet, cùm pleniſſima poteſtate in ſummo Pontifice ad eos pro munere ſuo coercendos & cogēdos ad id, quod ad finē ſupernaturalem iudicaret ſimpliciter neceſſariū. Quin potiùs eo ipſo, quòd Chriſtus Petro & ſucceſſoribus ſupremam Eccleſiæ curam ad finem ſupernaturalem commiſit, cenſetur ex cōſequenti conceſſiſſe illis poteſtatem, de qua loquimur. Deus namque & natura in neceſſarijs non deficiunt: conceſſoque alicui munere aut

C regimine aliquo, cenſentur conceſſa ei ea ſine quibus id rectè expediri non valet, vt habetur cap. præterea, de officio delegati, loquiturque textus de vi coerciua ad id, quod eſt iniūctum.

Illud uerò eſt hoc loco aduertendum cū Victoria relectione.1. de poteſt. Eccleſiaſt. q. penultima. nu.9. & alijs. Poteſtatē Regis non oīno pēdere eodē modo a poteſtate Summi Pontificis, quo ars fræna cōficiendi pēdet ab equeſtri, aut ars conficiendarū nauiū ab arte nauigandi. Artes namq; fræna & naues cōficiendi præcisè ordinantur ad finem equeſtris & artis nauigandi, ita uidelicet, ꝙ ſi nō eſſet uſus equi, fræna nō fierent, & ſi non eſſet nauigatio, naues non cōficerentur: & idcirco artes fræna & naues conficiēdi oīno pendent ab arte equeſtri & ab arte nauigandi, atque adeò ab earum finibus. At uerò, eſto non eſſet finis ſupernaturalis, nec per cōſe

D quens poteſtas quædā ſuperior ad eū ordinata, adhuc tn̄ eſſet finis naturalis ad quem Reipublicæ adminiſtratio ordinatur, atque adeò poteſtas regis ad eum finem. Atque hinc eſt, ꝙ poteſtas regis ad ſuum finem naturalem in ſe ſpectatum independens ſit à Summo Pontifice: & idcirco intromittere ſe non poſſit Summus Pontifex in regimen principum ſeculariū, quatenus præciſe reſpicit finem Reipublicæ politicum ac naturalem, vt ſupra dictum eſt. Quia tamē princeps Chriſtianus ſecularis deuiare poteſt in ſuo regimine ab eo, quod ſupernaturalis finis Eccleſiæ omnino poſtulat, eatenus regimen illius à Summo Pontifice pendet, poteſtque Summus Pōtifex tunc cohibere illum & caſſare, quæ ita ordinauerit, imò & illum, ſi opus fuerit, punire, tenetturque in adminiſtratione ſubiacere Sū-

mo

mo Pontifici, & ſtate omnibus, quæ ad finem ſupernaturalem illi fuerint ritè præſcripta.

Secundò probatur concluſio, quòd Sūmus Pōtifex eſt paſtor uniuerſalis totius gregis Chriſtiani à Chriſto inſtitutus, iuxta illud Ioan.21. Paſce oues meas: paſtoris aūt eſt errantes oues, cuiuſcunque ordinis ſint ac dignitatis, in uiam reuocare, eaſque quacunque ratione ad uiā cōpellere, idq; in paſtoris officio cenſetur eſſe conceſſum ac iniunctum: ergo eo ipſo, quòd à Chriſto paſtor uniuerſalis Eccleſiæ eſt conſtitutus, cenſetur illi tradita prædicta poteſtas. Atq; hoc argumento utitur aduerſus quendam Conſtantinopolitanum Imperatorem Innocentius 3. c. ſolitæ de maioritate & obedientia, ut illi oſtenderet fas ſibi fuiſſe eum reprehendere.

Tertiò, non minus poteſt Sūmus Pōtifex modò in temporalibus, q̄ quondam poterat ſummus Sacerdos in ueteri lege: ſed, ut habetur Deutero.17. orta cauſa dubia in temporalibus, quam ſeculares iudices non ſufficienter definirent, ſupremum iudicium ſpectabat ad ſummū Sacerdotem cum capitis pœna ei, qui illius ſententiæ ſtare nō uellet: ergo ad Summum Pontificem in Eccleſia ſpectat etiam iuriſdictio in tpalibus, ſaltē quatenus finis ſpiritualis, cui eſt præfectus, id poſtulauerit. Verba Deuteron.17. hæc ſunt. Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris inter ſanguinem & ſanguinē, cauſam & cauſam, lepram & non lepram, & iudicum inter portas tuas uideris uerba uariari, ſurge & aſcende ad locum, quem elegerit Dñs Deus tuus, ueniesq; ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tpe, quæresque ab eis, qui iudicabunt tibi iudicij ueritatē, & facies quodcumque dixerint, qui præſunt loco, quem elegerit Dñs, & docuerint te iuxta legem eius, ſequerisq; ſniam eorum, nec declinabis ad dexteram nec ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Iſrael, cunctusq; populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumeſcat ſuperbia.

Quartò, quoniam hæc eſt expreſſa ſententia Bernardi.4. de conſideratione ad Eugenium, cuius hæc ſunt uerba. Quid tu denuo uſurpare gladium tentes, quem ſemel iuſſus es ponere in uagina? Quem tamen, qui tuum negat, non ſatis mihi uidetur attendere uerbum Domini dicentis ſic. Conuerte gladium tuum in uaginā: tuus ergo & ipſe, tuo forſitan nutu, & ſi non tua manu euaginandus. Alioqui, ſi nullo modo ad te pertineret & is dicentibus Apoſtolis, Ecce gladij duo hic; nō reſpondiſſet Dominus; ſatis eſt, ſed nimis eſt. Vterque ergo Eccleſiæ, & ſpiritualis ſcilicet gladius, & materialis, ſed is quidem pro Eccleſia, ille uerò ab Eccleſia exercendus, ille ſacerdotis, is militis manu, ſed ſanè ad nutū ſacerdotis, & iuſſu Imperatoris. Vbi uides uerba Bonifacij.8. in extrauag. unam ſanctā, ex Bernardo magna ex parte fuiſſe deſumpta. Libet et uerba illa alia Berna.2. de conſideratione ad Eugenium ſubiungere. Age, inquit, indagemus adhuc diligentius quis ſis, quā geras uidelicet pro tpe perſonam in Eccleſia Dei. Quis es? Sacerdos magnus, Summus Pontifex, tu princeps Epiſcoporum, tu hæres Apoſtolorum, tu prima-

A tu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abrahā, ordine Melchiſedech, dignitate Aaron, autoritate Moyſes, iudicatu Samuel, poteſtate Petrus, vnctione Chriſtus. Pluraque alia ſubiungit, quibus dignitatem & poteſtatem Summi Pontificis extollit. Cum verò dicat, autoritate Moyſes, iudicatu Samuel, maniſeſtè docet in eo eſſe poteſtatem circa temporalia, quam probare intendimus. Quintò probatur ex Nicolao Papa & Bonifacio ſupracitatis, qui in ſenſu à nobis explicato aſſeruerunt, Petrum terreni ſimul & cœleſtis imperij iura accepiſſe, habereque vtrumque gladium, ſupremamque in temporalibus & ſpiritualibus poteſtatem.

Ex dictis Sotus, Victoria, & alij locis citatis colligunt, exigente id fidei, Eccleſiæ, aut boni

B ſpiritualis communis conſeruatione, poſſe Sūmum Pontificem deponere Reges. Eaque ratione meritò tranſtuliſſe imperiū à Græcis ad Germanos, depoſuiſſeque Hildericum, & priuaſſe Regni adminiſtratione quendam Luſitaniæ Regem. Quamuis Turrecremata & Paludanus de poteſtate Eccleſiæ optimè ſubiūgant, eſto Summus Pontifex deponere poſſit Reges, non tamē nouos conſtituere, priuando eū Regno, ad quē, in defectum depoſiti, ius regni alioquin pertineret, aut ſi neceſſe eſſet eligere alium in depoſiti defectum eligente ſolum Summo Pōtifice, & non concurrentibus illis ad electionem, ad quos ius eligēdi pertineret, quales eſſent reſpublica, & optimates illius. Si tamen, inquit Victoria, Reſpublica aliqua Chriſtiana eligere ſibi vellet regem infidelem, aut alium vnde ſpirituale bonum non leuiter periclitaretur, & admonita

C nollet deſiſtere, poſſet ſummus Pontifex id impedire: etſi Reſpublica reſiſteret, poſſet cōſtituere alium loco illius, etiam reclamante & renitente Republica. Præterea, ſi princeps aliquis hæreticus, aut ſchiſmaticus fieret, poſſet Sūmus Pontifex vti aduerſus eum gladio temporali, procedereque vſque ad depoſitionem & expulſionem illius à regno. Eodēque modo, ſi princeps aliquis hæreticis, ſchiſmaticis, aut alijs infidelibus eccleſiam oppugnantibus, auxilium præſtaret, vel aliquid aliud efficeret, quod in eccleſiæ detrimentum cederet, poſſet ſimili modo vti gladio temporali aduerſus illum. Item, contendētibus Regibus Chriſtianis inter ſe circa principatum aliquem, aut circa quoduis aliud temporale, & in bella ruentibus, ſi inde meritò detrimentum maximum in ſpiritualibus timere-

D tur, vel quòd interim fidei hoſtes deuaſtarent eccleſiam, vel quòd ſequerentur grauiſſima dāna ſpiritualia & peccata, quæ ex huiuſmodi bellis inter Chriſtianos ſolent oriri, poſſet Summus Pontifex, ad vitanda ea mala, cognoſcere de huiuſmodi cauſa, proferreque ſententiam, etiam illis inuitis, tenerenturque ſtare illi ſententiæ. Quòd ſi id non faciat, inquiunt Victoria, Albertus Pighius, Durandus, Turrecremata, & alij, non eſt, quòd ad id non habeat poteſtatem iure diuino ipſi conceſſam, ſed quia non audet, timens ne inde ſequantur rebellio à ſede Apoſtolica, aut grauiora alia incommoda. Itē, condentibus principibus leges, quæ in graue detrimentum ſpirituale proximorum cedāt, ac foueant peccata, poteſt Summus Pontifex præcipere earum conditoribus, vt illas reuocent: quòd ſi noluerint. Poteſt ipſemet eas reuocare,

eoque

eoque ipſo vim omnem amittent, eſto eſſent tales, quæ ſecluſa reuocatione vim poſſent retinere. Hoc pacto Summus Pontifex abrogauit legem illam ciuilem, qua conſtituebatur malæ fidei poſſeſſorem poſſe certo quodam tempore præſcribere, vt ex c. vigilanti, & ex capite vltimo, de præſcriptionibus, eſt manifeſtum: illa námque præſcriptio abſque præſcribentis peccato eſſe non poterat, hominesque ad rapinas & alia peccata inuitabat. Quando autẽ vnus princeps iniuriam alteri in temporalibus irrogaret, unde tamen graue damnum ſpiritualis communis boni non immineret, cauſa illa ad Summum Põtificem non ſpectaret, niſi per modũ fraternæ, ſeu paternæ potius correctionis, qualis eſt patris ſpiritualis ac prælati ad ſibi ſubditum, ad eruẽdum illum à peccato: quo pacto peccata oĩa ad tribunal ſedis Apoſtolicæ, vt c. Nouit de iudicijs habetur, ſpectant. Idque non ſolùm quando publica ſunt, & ſcandalum pariunt, ſed etiã quando ſunt ſecreta, pendentque in futurum: tunc enim ad Pontificem ſummum ſpectat cohibere & compellere huiuſmodi peccatores, vt à peccatis egrediantur, non ſolùm cenſuris, ſed etiam alijs pœnis exterioribus, ut pecuniæ, imò & carceris, aut exilij, ſi peccatum id poſtulet, ut interdum poſtulare ſolet cõcubinatus. Ea tamẽ uia nihil præiudicij inferri debet foro ſeculari, cauſas, quæ ad ipſum pertinent, & quas poteſtates laicæ paratæ ſunt, prout oportet, expedire, trahendo ad forum eccleſiaſticum. Obſeruat optimè Victoria relectione de Indis Inſulanis par. 1. nu. 29. Poteſtatẽ ad temporalia, quatenus ſpiritualia exigunt, non ſolùm reſidere in Summo Pontifice comparatione omnium, qui ſunt de eccleſia, ſed etiam in quocumque epiſcopo cõparatione ſuorum ſubditorum: epiſcopoſque poſſe eodem modo punire & cohibere peccara ſecularia, non ſolùm cenſuris, ſed etiam pœnis exterioribus, pecuniarijs, & exilij, ac alijs: modò tamen id non faciant ex auaritia, & ad quæſtum, ſed ex neceſſitate, & ad commodum rerum ſpiritualium: peſſimeque facere, uel principes, uel magiſtratus temporales, qui epiſcopos hac in parte impediunt.

Vlterius Summus Pontifex, & in ſuo ordine & gradu cæteri Epiſcopi, poteſtatem habẽt exigendi à ſecularibus ſibi ſubditis debitum ſubſidium pro adminiſtratione ſpiritualium, eoſque ad id cogendi: cum verò eiuſmodi cauſa finem reſpiciat ſpiritualem, ad forum eccleſiaſticum ſpectat. Item quemadmodum rex, orta neceſſitate vrgente Reipublicæ ſæcularis, poteſtatem habet exigendi à ſubditis ſubſidia, quibus neceſſitati illi ſubueniat, quando aliter non poteſt ſufficienter illi ſubueniri: ſic arbitror ſummum Põtificem, orta vrgẽte neceſſitate Eccleſiæ vniuerſalis, cui aliter non poſſit commode ſubueniri, habere poteſtatẽ exigendi à principibus Chriſtianis, & à cęteris ſuis ſubditis, ſubſidia & auxilia ad id neceſſaria, eoſque cogendi ad illa pſtandum. Ratio eſt, qm̃ Reſpublica Eccleſiæ non minus ſibi debet eſſe ſufficiens, quàm quæcumque Reſpublica ſecularis; neque minor poteſtas hac in parte credenda eſt eſſe in ſupremo capite Eccleſiæ, quàm in adminiſtratoribus ſecularium Rerumpublicarum; neque membra Eccleſiæ minùs tenentur ſuam Rempublicam ſpiritualem, quam temporalem, conſeruare. Ita af-

A firmat Turrecremata lib. 2. ſummæ, c. 114. propoſitione. 8. videturque conſentire Victoria de poteſt. Eccleſ. quæſt. citata. Denique Sũmus Pontifex pleniſſimam habet poteſtatem iuriſdictionis circa temporalia, præciſè tamen iuxta exigentiam finis ſupernaturalis.

Illud tñ meritò Victoria & Sotus locis citatis obſeruant, Summum Pontificẽ in prædictis euentibus non ſtatim debere gladium temporalem eximere, niſi in mora eſſet præſens periculum: ſed debere prius vti gladio & poteſtate ſpirituali, præcipiẽdo aliquid, uel ſimpliciter, uel ſub aliqua cẽſura. Via namq; ordinaria Summi Pontificis eſt uſus poteſtatis ſpiritualis, cui poteſtas temporalis eſt in ſubſidium adiuncta, atque ita non prius eximendus eſt gladius iuriſdictionis temporalis, quàm experimento ſit com-
B pertum non ſufficere vires gladij ſpiritualis.

Interrogabit aliquis. Quid ſi Summus Pontifex principi alicui ſeculari præciperet reuocare legem aliquam, aut aliquid aliud in ſeculari regimine mutare, quòd iudicaret id minime expedire: cõtra uero Princeps ſecularis expedire iudicaret: cuius nam ſententiæ eſſet ſtandum? Reſpondet Victoria de poteſt. Eccleſ. loco citato. nu. 14. Si Summus Pontifex id præciperet, ꝙ iudicaret minimè expedire regimini temporali in ſe ſpectato, tunc audiendus nõ eſſet: eo quòd iudicium de regimine temporali in ſe, & per comparationem ad finem naturalem ſpectat, nõ ad Summum Pontificem, ſed ad Principem ſecularem. Et eſto Summus Pontifex uerum diceret, præceptum illud nequaquã pertinet ad autoritatem & poteſtatem Summi Põtificis eo ip-
C ſo, quòd res, de qua agitur, ſaluti animarũ, Chriſtianæque religioni contraria non eſſet. Si verò Summus Pontifex idcirco id præciperet, quòd iudicaret vergere in detrimentum ſalutis animarum vt ſi præciperet reuocari legem aliquã, ꝙ iudicaret ſeruari non poſſe ſine peccato, aut eſſe contra ius diuinũ, vel fouere peccata; tunc ſtandum eſſet iudicio Summi Pontificis: eo ꝙ tam iudicium de ſpiritualibus, quam de temporalibus per comparationẽ ad ſpiritualia, non ad Principes ſeculares, ſed ad Summum Pontificẽ ſpectet. Eius namq; eſt conſiderare de medijs ꝑ comparationẽ ad finem, cuius eſt cõſiderare de ipſo fine. Præterea, poteſtas Sũmi Pontificis ſuperior eſt & architectonica comparatione poteſtatis Principũ ſeculariũ, ac proinde Sũmo Põtifici parare tenentur in ijs, quæ ad finẽ ſuperna-
D turalem ſpectant. Intelligendum tñ id eſt, quando res non oĩno conſtat. Si namq; conſtaret, Sũmũ Pontificẽ errare, aut præcipere id in fraudẽ poteſtatis laicæ, nõ tenerentur Principes ſeculares illi parere. Quo loco obſerua, Sũmo Pontifici curandã eſſe rõnẽ cõmodi temporalis adminiſtrationis Reipubl. ſecularis, neq; ſtatim ꝓcipere debere quicq̃d ſe primo aſpectu offert vt conducens ad religionẽ, pietatemq; Chriſtianã promouendã, ſine vllo reſpectu cõmodi Reipublicæ temporalis: præſertim cum populi & reges non teneantur, nec cogi poſſint ad rationẽ optimam Chriſtianæ vitæ, ſed ſolùm ad Chriſtianam vitam intra certos limites & terminos.

Iudicio Sũmi Pontificis in dubio eſt ſtãdum.

Supereſt rñdeamus ad argumẽta initio ꝓpoſita. Ad primũ negãda eſt minor: ptãs namq; illa Chriſti circa tpalia fuit excellẽtiæ in Xp̃o, q̃ proinde negandũ eſt reliquiſſe Sũmo Pontifici.

Ad primũ argumentum primæ ſententiæ.

Ad

Ad ſecundum. Ad ſecundum dicendum eſt, ſolum probare, poteſtates laicas omnino ſubijci in temporalibus Summo Pontifici, quantum neceſſe eſt ad finem ſupernaturalem. Eatenus namq; Reſpublica temporalis ſubordinatur Reipublicæ ſpirituali Eccleſiæ, & in ea quaſi includitur: ſecundùm ſe autem Reſpublica temporalis integra quædam Reſpublica in ſe eſt, cuius poteſtas ſumma eſt Princeps temporalis.

Ad tertiũ. Ad primum, quod in tertio argumento adducitur, dicendum eſt. Translationem illam Imperij licuiſſe Summo Pontifici, quatenus id ad cõſeruationem Eccleſiæ erat neceſſarium. Cum autem Germania munus illud Imperatoris, defenſoriſque Eccleſiæ, aſſumeret, vireſque ſuas ad id offerret, recta ratio poſtulabat, vt electio Imperatoris ad Germanos optimates pertineret: quare quaſi pactum quoddam fuit tempore Ottonis tertij, vt electio ad optimates illos, approbatio verò & confirmatio Imperatoris ad Summũ Pontificem pertineret: & ob id, neque Summus Pontifex, abſque legitima cauſa, poteſt illos priuare iure illo, neque à Summo Pontifice tolli poteſt ius, quod habet ad confirmandam & approbandam electionem.

Ad ſecundum verò, quod de depoſitione Imperatoris adducitur, dicendum eſt. Imperatoris depoſitionem ex iuſta cauſa pertinere ad Summum Põtificem. Tum pro poteſtate pleniſſima, quam in temporalibus habet ad omnia, quæ ſpirituale bonũ, finiſque ſupernaturalis poſtulat. Tum etiam, quoniam iure peculiari ad eum ſpectat approbatio, coronatio, & vnctio Imperatoris. Tum denique, quoniam munus Imperatoris ad defendendam Romanam vniuerſalemq; Eccleſiã inſtitutum eſt, quaſi Imperator tanquam miniſter Summi Pontificis ſit, gladium iuriſdictionis temporalis Summi Pontificis ad illius nutũ ſua potentia exercens, iuramentumque fidelis Eccleſiæ defenſoris Summo Pontifici præſtat.

Ad tertium, quod adducitur, dicendum eſt. Vtrumq; licuiſſe Summo Pontifici; eo quòd vtrumque neceſſarium fuerit ad ſpirituale bonũ eorum regnorum. Præterea, ad vtrumque concurrit conſenſus & poſtulatio optimatum ac populorum regnorum illorum.

Ad vltimum, quod in eodem argumento adducitur, dicendum eſt. Cum Imperator, nec ſucceſſorem, nec aliquem, cui Imperium ſit debitum, relinquat: quemadmodùm mortuis regibus regulariter ſolet manere Regni legitimus ſucceſſor; munuſque Imperatoris, poſtquam tẽpore Ottonis tertij ad Germanos eſt translatũ, quaſi ex pacto & inſtitutione ipſa, ſummopere a ſede Apoſtolica pendeat, mirandum non eſſe, ſi, vacante Imperio, ad ſedem Apoſtolicam pertineat iudicare ſubditos Romani Imperij. Hodie tamen, viuente Imperatore, eligitur Rex Romanorum, qui à Sede Apoſtolica approbatur & confirmatur, vt eo ipſo, quòd Imperator mortuus fuerit, ſine alia electione & approbatione ſuccedat in Imperio; & idcirco non datur Imperium vacuum.

Ad quartũ. Quartum argumentum ſolum probat, in Sũmo Pontifice eſſe ſupremam poteſtatem ad tẽporalia, gladiumve temporalem in ſenſu in 3. concluſione explicato neque aliud voluerunt duo illi Summi Pontifices. Vnde argumentum probat tertiam concluſionem.

Ad argu. ſecundæ ſententiæ. Ad argumentum, quo illa alia extrema opinio ſuadebatur, dicendum eſt. Claues Regni cœlorum, poteſtatemque in ſpiritualibus, adiunctam quaſi ex conſequenti habere poteſtatem in temporalibus iuxta ſpiritualium exigentiam, vt oſtenſum eſt.

Ad confir. Ad confirmationem dicendum eſt, vti poteſtate in temporalibus, iuxta ſpiritualium exigentiam, atque ad ea tanquam ad finem, non eſſe implicare ſe ſecularibus, ſed efficere, vt temporalia ſpiritualibus deſeruiant, & vt ab illis, in deſtructionem eorum, non deuient. Sumere præterea iuriſdictionem aliquam temporalem, quantum ad autoritatem & ſplendorem ſedis Apoſtolicæ deceat, conferatque ad meliorem vſum ſpiritualium, atque in ſubſidium pro eorum adminiſtratione, non eſſe implicare ſe negotijs temporalibus; ſed efficere, vt temporalia ſpiritualibus inſeruiant, quod Paulus nequaquam prohibere intendit.

DISPVTATIO XXX.

Vtrum imperator ſit dominus orbis.

QVidam ex iuriſperitis, inter quos numerandus eſt Bart. in l. hoſtes. ff. de capt. & poſtl. reuerſ. & in Extrauaganti ad reprimendum, quæ eſt Henrici ſeptimi, in verbo totius orbis, aſſeruerunt, Imperatorem eſſe totius orbis dominum. Imò Bartolus eo tandem in. l. hoſtes progreſſus eſt, vt aſſeruerit, affirmare contrarium fortè hæreticum eſſe, motus ex illo Lucæ. 2. Exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt ſcriberetur vniuerſus orbis. Hæc tamen ſententia ridicula planè eſt, vt ex ijs, quæ de origine huius poteſtatis diximus diſputatione. 24. adiunctis ijs, quæ diſputatione præcedente dicta ſunt, eſt maniſeſtum.

Imperator non eſt dominus orbis. Hoc autem loco hoc vnum tantum aduerſus hanc ſententiam ſubijcio argumentum. Si Imperator eſſet dominus orbis, vel id eſſet iure naturali: atque hoc aſſertum eſſet ſtultum; vel per electionem totius mundi, qui conſenſum præbuiſſet, vt unus eſſet communis omnium Imperator: quod abſque vlla probabilitate ac fundamento affirmaretur; vel iure belli, & hoc conſtat eſſe falſum, cum nullus vnquam, non ſolum iuſtè, ſed neque iniuſtè, ſubegerit ſibi oẽs vniuerſim nationes, præſertim cum noſtris temporibus plurimæ ſint repertæ, quæ antea omnino fuerunt incognitæ, & multæ aliæ ſint etiam adhuc incognitæ; vel iure humano poſitiuo, idq; uel Summi Pontificis: & hoc non; quippe cum neque ipſe ſit dominus orbis; vel ipſorumet Imperatorum, aut alicuius alterius: quod item verum eſſe non poteſt; eò quòd tale ius ligare nõ potuerit non ſubditos illius, qui id condidiſſet; aut denique iure diuino: quod non minus eſt falſum; quippe cum nullum teſtimonium ad id ſufficiens poſſit adduci: ergo Imperator non eſt dominus orbis.

Illud verò Lucæ 2. probat quidem exijſſe edictum à Romano Imperatore, vt ſcriberetur vniuerſus orbis, ſiue illud iuſtum eſſet, ſiue iniuſtũ: non verò Romanum Imperatorem fuiſſe verum dominum orbis uniuerſi. Adde, eo in loco, nomine vniuerſi orbis, non intelligi vniuerſam terram, ſed per hyperbolem, maximam illam

orbis tunc cogniti partem, cui Romani dominabantur, appellari orbem vniuerſum. In eodemque ſenſu Imperatores arroganter ſe aliquando orbis ac mundi dominos nominarunt. Adde etiam, frequens eſſe in communi loquentium vſu, partem orbis appellari orbem, iuxta illud. Ignotum vobis Arabes veniſtis in orbem. Si longiorem de hac re deſideras diſputationem, lege inter alios Victoriam in Relectione de Indis inſulanis. par.1. à numer.24. Sotum 4. de iuſtitia quæſt.4. articul.2. & Couarruuiam regula peccatum par.2. §.9. à numer.5.

DISPVTATIO XXXI.

Vtrum eccleſiaſtici à ciuili poteſtate ſint exempti, & quo iure.

EXplicata ciuili & Eccleſiaſtica poteſtate, & quouſque dominium iuriſdictionis vtriuſque ſe extendat, aliquid dicendum eſt de exemptione Eccleſiaſticorum à ciuili poteſtate.

1. conclu. Eccleſiaſtici à ciuili poteſtate, & à tributis ſunt exempti.

De qua re ſit prima concluſio. Clerici iam hodie à ciuili poteſtate ſunt exempti, ita vt neque in criminalibus, neque in ciuilibus à ſecularibus iudicibus iudicari poſſunt, ſed ab Eccleſiaſticis dumtaxat. Exempti etiam ſunt à tributis, & aliis oneribus. Hæc manifeſta ſunt ex tota. 11.q ex capit. non minus, de immunitat. Eccleſ. ex capit. quanquam, de cenſibus lib.6. & ex pluribus alijs iuribu. Verum de vtraque parte concluſioni in ſequen u fuſior erit ſermo.

2. Conclu. Iure diuino exempti ſunt in cauſis Eccleſiaſticis.

Secunda concluſio. In cauſis merè Eccleſiaſticis clerici diuino iure exempti ſunt a ciuili & laica poteſtate, vt in creandis Epiſcopis, & ſacerdotibus, in diſtribuendis diœceſibus, & paræcijs, in cauſis inde emergentibus, & denique in his omnibus, quæ ex ſe ad ſolam ſpectant Eccleſiaſticam poteſtatem. Hæc probatur, quoniam poteſtas Eccleſiaſtica, vt diſputatione 21. & ſequentibus oſtenſum eſt, diſtincta eſt a ciuili, & ea ſuperior, atque à Chriſto immediatè inſtituta, & in Petro, Apoſtolis, & diſcipulis ipſis, eorumque ſucceſſoribus tradita: poteſtas vero ciuilis ortum habet à Deo per Rempublicam, ſolumque ſe extendit ad naturalia: ergò in cauſis merè Eccleſiaſticis, quæ poteſtatis Eccleſiaſticæ ſunt propriæ, clerici iure diuino à poteſtate ciuili exempti ſunt. Vnde Apoſtoli, ſine vlla laicæ poteſtatis autoritate, curam & adminiſtrationem Eccleſiæ exercebant, eodemque modo perpetuò ſe geſſerunt eorum ſucceſſores. Meritò ergo, poſt Vuitcleffum, & Ioannem Hus in Concilio Conſtantienſi ſeſſione 8. & 15. damnatos, à Ioanne 22. damnatus eſt Marſilius Patauinus, qui aſſerebat, Chriſtum tributum ſoluiſſe, nō ex liberalitate & condeſcenſione, ſed neceſſitatè coactum. Item ad Imperatorem pertinere, Papam corrigere atque inſtituere. Item emanaſſe ab Imperatore, ſacerdotem vnū eſſe maiorem, habereque maiorem autoritatem, quàm alius Sacerdos habeat, poſſeque illam tollere, ſicut eam contulit. Addebat, neq; Papam, neque totam Eccleſiam, punire poſſe aliquem coactiuè, niſi Imperator dediſſet ei autoritatem. Quæ omnia cum libertate Eccleſiaſtica pugnant. Errores huius hæretici, doctamque eorum confutationem, lege apud Albertum Pighium quinto libro Hierachiæ Eccleſiaſticæ.

Eadem concluſio confirmatur ex capite ſi Imperator. 96. diſtictione. Vbi Ioannes Papa inter alia ait. Ad Sacerdotes Deus voluit, quæ Eccleſiæ diſponenda ſunt, pertinere non ad ſeculi poteſtates, & ex aliis iuribus diſputatione 29. citatis. Confirmatur etiam ex inſigni illo facto Conſtantini Magni in Concilio Nicæno, quod Ruffinus lib. 10. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ commemorat, & refertur capit. Continua, & capit. Sacerdotibus. 11. quæſtio. 1. Cum enim Epiſcopi libellos accuſationum, quoſdam aduerſus alios, ad Conſtantinum detuliſſent, conuocatis illis, dixit. Vobis dedit Deus poteſtatē iudicandi nos, vos verò ab hominibus iudicari non poteſtis: libelloſque omnes ſibi oblatos coram omnibus proiecit in ignem; id quod ex Syluestri ſuggeſtione didiciſſe videtur. Id verò, quod Conſtantinus affirmauit, potiſſimum habet verum in cauſis merè Eccleſiaſticis: non ergo ad ſeculares pertinent, quæ merè ſunt Eccleſiaſtica. Quo fit, vt, qui ius patronatus habent præſentandi in Epiſcopos, & ad alia beneficia Eccleſiaſtica, ſolum id habeant ex priuilegio & conceſſione poteſtatis Eccleſiaſticæ, tametſi eis ſoleat concedi in gratitudinem pro ſubſidijs temporalibus, quæ contulerunt ad inſtitutionem beneficiorum, vel alia iuſta de cauſa. Caietanus. 1. tomo Opuſculorum tractatu. 1. de poteſtate Papæ cap. 27. Victoria Relectione. 1. de poteſtate Eccleſ. quæſt. vltim. numer. 3. Sotus in 4. diſt. 25. quæſt. 2. articul. 2. & Driedo. 2. de libertate Chriſtiana cap. 2. aſſeuerant, ſi Summus Pontifex poteſtate eccleſiaſtica, in Eccleſiæ perniciem apertè abuteretur conferendo ſimoniacè in ſubditorum perniciem beneficia Eccleſiaſtica, poſſe Principes ſeculares illi reſiſtere, nec obedire eis, quæ ab eo malè præciperentur, denegareque poſſeſſionem beneficiorum hominibus eo pacto electis. Quamuis autem id verum ſit, præſertim cum beneficiorum ſtipendia à laicis conferantur vt eis paſtores & rectores, qui ipſorum curam in ſpiritualibus habeant, tribuantur; non eſt tamen multum extendendum, neque impudenter, ſed ſumma cum reuerentia & ſubmiſſione Summo Pontifici Chriſti Vicario reſiſtendum.

3. Conclu. Nō omnis Eccleſiaſticorum exēptio de iure diuino.

Tertia concluſio. Non omnis exemptio clericorum eſt de iure diuino. In hac conueniunt Sotus, Victoria, & Driedo locis citatis. Caietanus in ſumma verb. excommunic. capit. 31. & 37. Nauarrus in Manuali cap. 27. num. 119. & alij, eſtque Diui Thomæ in illud ad Roman. 13. Ideò .n. tributa præſtatis. Tametſi Panormitanus c. 2. de maior. & obedient. ac alibi, & quidam alij affirmant, Clericos, quoad perſonas ſuas & bona, iure diuino à laica poteſtate eſſe exemptos. Noſtra tamē concluſio probatur, quoniam nullus eſt locus vnde id ex iure diuino ſufficiēter colligatur. Quidā adducunt illud Ioſeph Gene. 47. qui terrā oēm Aegypti tributariā fecit Pharaoni, præter terram ſacerdotalē. Id tamen nihil ad rem: beneficentiæ namque Regis, poſtulante id recta ratione, fuit factum. Adducunt prætereà illud Matthæi. 17. Reges terræ à quibus accipiūt tributum, a filijs ſuis, an ab alienis? Et paucis interiectis: Ergo liberi ſunt filij. Attamen id ſolum probat de Chriſto, vt diſputatione 27. oſtēſum eſt. Quòd ſi de aliquo alio veriſimiliter

etiam probat, ſolum eſt de Summo Pontifice Chriſti Vicario, vt ſubiiciemus. Item adducunt illud Pſalmi 104. Nolite tãgere Chriſtos meos. Eo tamen in loco ſolum præcipitur, ne iniuria Dei miniſtris irrogetur, in quibus Principes etiam ſeculares intelliguntur. Concluſio propoſita ex ſequentibus fiet amplius manifeſta.

4 conclu. Papa iure diuino exẽptus à ſeculari poteſtate. Reliqui conſentaneè ſolum

Quarta concluſio. Diuino iuri & naturali eſt maximè conſentaneum perſonas Eccleſiaſticas exemptas eſſe à foro ſeculari, præſertim in criminalibus. Summum Pontificem arbitror iure diuino eſſe omnino exemptum ab omni vniuerſim terrena poteſtate. Reliquæ verò Eccleſiaſticæ perſonæ, non iure diuino, ſed humano videntur exemptæ à ſecularibus poteſtatibus. Prima pars probatur, quoniam cum miniſtri Eccleſiæ iure diuino inſtituti ſint cum Eccleſiaſtica poteſtate ad vacandum ſpiritualibus, ſub vno ſupremo capite ad cuius forum in ſpiritualibus pertinent, ſanè diuinum ipſum ius, quo ita inſtituti ſunt, gradus item ac dignitas eorum lumenque ipſum naturale poſtulant, vt à foro ſecularium, qui ipſis in ſpiritualibus ſubditi ſunt, omnino eximantur. Tum vt liberiores ad vacandum ſpiritualibus reddantur, ad diuerſa tribunalia minimè diſtracti, vt ſæpe ſimul accidere poſſet. Tum etiam, vt eorum, in ſubditos ſuos, autoritas melius conſeruetur: indecens quippe eſſet, vt Epiſcopus & parochus, quibus iudices ſeculares tanquam filij in ſpiritualibus debent ſubiacere, ab eiſdem in temporalibus iudicarentur, ac punirentur; indeque plurima indecentia, valdeque abſurda oriri poſſent, dum Eccleſiaſtici ob metum ſecularium, à quibus in temporalibus penderent, erga illos munus ſuum in ſpiritualibus exercere non auderent. Ad hæc, reuerentia, quam etiam perſonis Eccleſiaſticis, tanquam patribus & diuino cultui dicatis, ac conſecratis, ſeculares iure diuino exhibere debent, valde ſane minueretur, fierentque contemptibiles apud ſeculares, quod Dei optimi maximi honori, eorumque ſpirituali ſaluti minimè expedit. Eadem pars confirmatur ex facto illo inſigni Conſtantini Magni ſupra memorato, necnon ex illo alio Ioſeph. Geneſ. 47. qui, poſtulante id recta ratione, terram ſacerdotalem liberam à tributo reliquit.

Secundam partem, nempe, Pontificem Summum iure diuino eſſe omnino exemptum ab omni vniuerſim terrena poteſtate, affirmare videtur Driedo. 1. de libertate Chriſtiana cap. 15. dum docet, Pontificem Summum à nulla terrena poteſtate poſſe, extra hæreſis caſum, iudicari, aut puniri: Pontificemque ipſum, quemadmodum non poteſt ſe ipſum interficere, ita nec facere alteri poteſtatem, vt eum interficiat, eaque ratione a nemine pro quocumque crimine poſſe interfici, etto propria ſponte ſe aliorum iuditio velit ſubijcere. Hoc ipſum aſtruere videntur multi alij, quos in hac 2. 2. quæſt. 1. artic. 10. citauimus, dum aſſeuerant, Summum Pontificem, extra hæreſis caſum, à nemine poſſe deponi à Pontificatu, aut puniri: eò quòd iure diuino ab omnibus ſit exemptus: conſentitque Victoria ad finem relectionis citatæ, dum cum Caietano de poteſtate Papæ cap. 27. affirmat, Summum Pontificem iure diuino a nemine pro quocumque delicto poſſe interfici. Ac ſanè, ſi Imperatores Ethnici punire potuiſſent Summos Pontifices delinquentes, dum in eorum terris morabantur, cum eadem ſecularis poteſtas (ſtando in ſolo iure diuino) eſſet in Conſtantino, & alijs Imperatoribus, qui Eccleſiæ gremium ingreſſi ſunt (tametſi in ſpiritualibus Summo Pontifici fuerint ſubiecti) Imperatores Chriſtiani, punire poſſent Summum Pontificem delinquentem. Saltem id cum iure diuino minimè pugnaret, ſed ſolum eſſet contra exemptionem iure humano ab Imperatoribus Eccleſiæ, Summiſque Pontificibus collatam. Poſſumus autem eandem partem probare, quoniam decentiſſimum erat, vt Summus Pontifex, tanquam caput Chriſtianæ Reipublicæ cui ſeculare ſubeſſe debebant, hanc exemptionem haberet, præſertim cum, vt dicemus, per ſuam poteſtatem eximere poſſet Eccleſiaſticos a poteſtate Principum ſecularium Eccleſiæ ſubditorum: ſed Chriſtus potuit conferre illi talem exemptionem: ergo verſimile eſt eam illi contuliſſe, atque adeò ipſe iure diuino ab omni laica poteſtate eſt exemptus, præſertim ſi illa membrum ſit Eccleſiæ. Confirmatur, quoniam Chriſtus illam immunitatem habuit, vt diſputatione. 28. oſtenſum eſt: cum ergo Summum Pontificem ſui Vicarium in terris reliquerit, veriſimile eſt eam illi contuliſſe. Id quod ſatis innuere viſus eſt Matth. 17. vbi poſtquàm capit. 16. Summum Pontificatum illi promiſiſſet, publicanis tributum exigentibus, concludenteque Chriſto, ergo liberi ſunt filij, addidit. Vt autem non ſcandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piſcem, qui primus aſcenderit, tolle & aperto ore eius, inuenies ſtateram, illum ſumens da eis pro me & te. Vbi ſolum ad vitandum ſcandalum iuſſit reddi tributum, etiam pro Vicario ſuo, coniungens illum cum ſe ipſo, illius poſt ſe faciens mentionem: nullam verò reliquorum Apoſtolorum.

Tertia verò pars concluſionis, nempe, reliquas perſonas Eccleſiaſticas, non iure diuino, ſed humano videri exemptas à ſecularibus poteſtatibus, ex eo eſt manifeſta, quòd, vt præcedente concluſione dictum eſt, nullum ſufficiens teſtimonium ex iure diuino adduci poteſt vnde id rectè colligatur. Sed petes, à quo ergo fuerunt exemptæ. Reſpondeo, in primis ab Imperatoribus, cæteriſque Principibus Chriſtianis, populus conſentientibus, quia id res ipſa poſtulabat. Eam verò exemptionem, ſemel Eccleſiæ conceſſam & donatam, ſine Eccleſiæ conſenſu reuocare non poſſunt. Reſpondeo deinde, Summum Põtificem ſolum, per poteſtatẽ, quàm ad temporalia iuxta ſpiritualium exigentiã habet, potuiſſe eximere oĩno Eccleſiaſticos à laica poteſtate, eoſq; ſuis legibus Eccleſiaſticis, qbus hac in re ſtandũ eſt, re ipſa exemiſſe. Vt. n. oſtenſũ eſt, exẽptio Eccleſiaſticorũ expediebat maximè ad decorẽ, bonũq́ ſpũale totius Reipublicæ Chriſtianæ, iuriq; naturali ac diuino erat maximè conſentanea: eaque de cauſa hac de re Eccleſiaſticæ leges ciuilibus ſunt anteferendæ.

Obſeruãt Victoria & Sot. locis citatis, ſi clericorũ libertas in manifeſtam cederet ſecularis Reipublicæ perniciẽ, clericis impunè vacãtibus in laicorũ cędes, Summique Põtifices admoniti ad-

ti adhibere nollent remedium, poſſe equidem Principes ſeculares ſuis ſubditis conſulere, nihil immunitate & priuilegio clericorum impediente. Ratio eſt, quoniam Reſpublica ciuilis eſt ſibi ipſi ſufficiens: quo circa quemadmodū propria autoritate poteſt ſe ipſam defendere, & ſeruare indemnem à quacumq; alia Republica ſeculari, ſic etiam ab Eccleſiaſticis. Meritò autem admonent, poteſtatem hanc eſſe apud Principem: non verò apud iudices & magiſtratus: & idcirco nefas illis eſſe proprio autoritate agere contra Eccleſiæ libertatem, eccleſiaſticas leges vel ciuiles ea in re infringendo, aut clericos capiendo, vel malefactores extrahendo de Eccleſijs, vel aliqua alia ratione leges tranſgrediendo: tametſi vim vi repellendo, cum moderamine inculpatę tutelæ, ſuos ab Eccleſiaſticis tutari ac defendere poſſint.

5. Conclu. Iure humano exempti ſunt à tributis. Quinta concluſio. Eccleſiaſtici quoad bona ſua exempti ſunt à tributis, non iure diuino, ſed humano, poſtulante id recta ratione. Hęc eſt Diui Thomæ in illud ad Roman. 13. Ideò enim tributa præſtatis, quo in loco ait. Exemptionem Eccleſiaſticorum à tributis habere æquitatem, non tamen eſſe ex neceſſitate, quaſi ſit de iure diuino. Aequitas autem, qua iure humano à tributis ſunt exempti, hæc eſt. Quoniam cum tributa regibus præſtentur in ſubſidium Reipublicæ temporalis, & pro laboribus & adminiſtratione, qua eam in temporalibus adminiſtrant; clerici verò non minores operas præſtent in eadem Republica in ſpiritualibus adminiſtranda; æquum ſanè erat, Eccleſiaſticorumque dignitas poſtulabat, vt non minus, quàm nobiles, qui aliquando vtiles fuerunt Reipublicæ in bello, aut in rebus aliis bene geſtis, à tributis eſſent exempti. Confirmatur concluſio ex eodem teſtimonio Pauli citato: omnibus namque indifferenter præcipiebat tributa præſtare Principibus, neque Eccleſiaſticos eximebat. Ideò enim, inquit, & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorē; cui honorē, honorem. Nemini quicq̃ debeatis, niſi ut inuicē diligatis. Certè Eccleſiaſtici, qui in Republica infideliū commorarentur, tenerentur tributa præſtare Principibus illius Reipublicæ; quippe cū Principes illi nō minus in eorū bonū, q̃ aliorū, Rempublicā adminiſtrarent ac defenderēt: quare cum priuilegio illorū Principum non eſſent exempti, & Sūmus Pontifex poteſtatē in eā Rēpublicā non haberet, vt poſſet Eccleſiæ nō ſubiectam; tenentur in foro cōſcientiæ tributa ſoluere. Quin potius, tā in cauſis ciuilibus, quàm criminalibus, ſubiecti eſſent principib. illius Reipublicæ, vt Albertus Pighius libro. 5. de hierar. Eccl. cap. 7. rectè affirmauit. Confirmatur præterea concluſio ex cap. tributum, cū ſequenti. 11. quæſt. 1. vbi eam confitetur Ambroſius. Ex eadē præterea cauſa & quæſtione cōſtat prius Eccleſiaſticos exēptos fuiſſe à poteſtate laica quo ad perſonas, quàm quoad tributa. Eandem concluſionē confirmant, quæ dicta ſunt concluſione præcedente circa exēptionem quoad perſonas. Quòd ſi obijcias, capite quāquam. de cenſibus libro. 6. aſſeuerari, Eccleſias, Eccleſiaſticaſque perſonas, ac res earum non ſolum iure humano, ſed etiam diuino exemptas eſſe. Dicen-

Eccleſiaſtici Reipublicæ infideliū neq; à tributis, neque à iuriſdictione illorū ſunt exempti.

A dum eſt cum Dominico à Soto loco citato, Eccleſias, perſonas Eccleſiaſticas, & res earum eſſe exemptas iure etiam diuino quoad cauſas merè Eccleſiaſticas: quoad reliqua verò conſonè ſolum ad ius diuinum & ad lumen naturale, iuxta ſeoſum ſupra explicatum.

6. Conclu. A legibus ciuilibus, quaten⁹ cū libertate Eccleſiaſtica nō pugnant, exempti nō ſunt. Sexta concluſio. Eccleſiaſtici neque iure diuino neque humano exempti ſunt ab ijs legibus ciuilibus, quæ non ſunt contra libertatem Eccleſiaſticam, ſed ad bonam Reipublicæ adminiſtrationem ſunt inſtitutæ; quales ſunt, quibus pretia frumenti, & aliarum rerum conſtituta ſunt, & quibus prohibetur talis vel talis ratio ædificandi, aut aliquid ſtatuitur circa ſuccedendi modum in hæreditate, & aliæ ſimiles ciuibus omnibus communes. Hæc eſt Victoriæ, & Soti locis citatis, Syluest. verbo lex, quæſtio. 15. & B communis. Probatur, quoniam clerici partes ſunt Reipublicæ, eundemque communem regem, aut rectorem habent cum laicis: ergo legibus illius toti Reipublicæ communibus tenentur ſubiacere quoad id, quod cum eorum libertate & exemptione non pugnat. Præſertim cū Reipublicæ regimen legibus indigeat, quę ſint omnibus ciuibus communes; neque eas ſtatuere ſpectet ad Summum Pontificem, ſed ad Principem in temporalibus. Si ergo clerici frumenta vendant vltra pretium iuſtè à Republica ſtatutum, & peccant ſicut laici, & ad reſtitutionē tenentur. Non tamen conueniri poſſunt ea de re coram iudice ſeculari, ſed coram eccleſiaſtico, qui illos tenetur cogere ad huiuſmodi leges ſeruandas, debita eos pœna mulctando, ita vt plenè reſtituant quicquid vltra pretium iuſtè a Republica taxatum acceperunt. C

DISPVTATIO XXXII.

De mancipijs, & primò, vtrum vnus homo in alium comparare poſſit dominium proprietatis.

Explicato dominio iuriſdictionis, de dominio proprietatis erit nobis deinceps diſſerendum. Quia verò quid illud ſit, quibuſque quaſi integrantibus partibus conſtet, abundè dictum eſt dum de dominio in genere nobis eſſet ſermo, explicandi ſunt varij tituli, atque modi, quibus comparatur, & amittitur, tam ipſum, quàm ius in re, & ad rem. Atque in primis examinandum eſt, vtrum vnus homo D in alium habere poſſit, non ſolum dominium iuriſdictionis, ſed etiam proprietatis, & quibus titulis eiuſmodi dominium acquiratur & amittatur.

Seruitus duplex. Naturalis. Dominium hoc habitudo quædam eſt ad ſeruum, non quemcunque, ſed ad ciuilem, legalemque ſeruum, vt Ariſtoteles vocat. Ad cuius rei intelligentiam ſciendum eſt, duplicem eſſe ſeruitutem, vt Ariſtote. 1. Politicorum capit. 3. & 4 docet. Quædam eſt, quam vocat naturalem, qua ſcilicet hebetiores & rudiores, corporeque robuſtiores, ſuapte natura aptiores ſunt ad parendū, & vt ab alijs in ipſorū bonum gubernētur, q̃ ad imperādum & gubernandū. Hæc autem aptitudo impropriè appellatur ſeruitus, neque cuiquam alteri tribuit ius in huiuſmodi hoīes, ſed ſolū ex quadā æquitate, & non ex iuſtitia, natura ipſa id poſtulat, vt ſe ipſos

A ſua ſponte ſubijciant ſapientioribus, & elegantioribus, non ad aliud, quam vt, in ipſorummet proprium bonum, ab illis regantur & guberněntur; viciſſim illis rependendo, obedientiam, obſeruantiam, & honorem, aut etiam obſequia & ſubſidia alia, prout regimen, cui ſe ſubiecerint, regium ſcilicet, aut quoduis aliud, poſtulauerit. Alia eſt ſeruitus, quam Ariſtoteles ciuilem & legalem vocat, ratione cuius mancipia id, quod ſunt, dominorum ſunt, ad operas & vtilitates, quæ ex eis percipi poſſunt. Huiuſmodi homines, vt Inſtitut. de iure perſonarum. §. ſerui, habetur, ſerui dicti ſunt a ſeruando: quia videlicet Imperatores, quos bello capiebant, quoſq; fas illis erat interficere, ſeruabant, commutata eorum morte in perpetuam ſeruitutem. Dicti etiam ſunt mancipia, quaſi ab hoſtibus manu capta, vt ibidem ſubiungitur. Quo fit, vt hæc etiam B ſeruitus in bonum ipſorum ſeruorum introducta ſit, quatenus perpetua ſeruitus minus malũ illis eſt, quàm priuari uita. Inter hæc duo ſeruitutum genera quaſi medium quoddam tenet ſeruitus famulorum mercede conductorũ ad aliquas operas & obſequia præſtanda: quorum proinde non comparatur dominium proprietatis, ſed ſolum ius ad operas & famulatũ præſtandum. In re ergo propoſita ſolum nobis eſt ſermo de ſecunda ſeruitutis ſpecie, à qua mancipia relatiuè dicuntur ſerui, comparatione domini proprietarij ipſorum.

Legalis mancipiorum. — *Serui vnde dicti.* — *Tertia ſeruitus famulorum.*

Eiuſmodi autem ſeruitutem licitam & iuſtã eſſe, dummodò legitimi adſint tituli, ſatis eſt manifeſtum, non ſolum ex communi Doctorum ſententia, ex iure ciuili & Canonico, extra de coniugio ſeruorum per totum, & alias ſæpe, C & ex prima illa origine, qua dictum eſt fuiſſe introductam, ſed etiam ex ſcripturis ſacris. Leuitic. namque 25. licèt de filijs Iſrael præciperet Deus, Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non eum opprimes ſeruitute famulorum, ſed quaſi mercenarius & colonus erit, vſque ad annum iubilæi operabitur apud te, & poſteà egredietur cum liberis ſuis, & reuertetur ad cognationem & poſſeſſionem patrum ſuorum: mei enim ſerui ſunt, & ego eduxi eos de terra Aegypti. non veneant conditione ſeruorum. De alijs tamen ſeruis ſubiungebat. Seruus & ancilla ſint vobis de nationibus, quæ in circuitu veſtro ſunt, & de aduenis, qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra veſtra, hos habebitis famulos, & hæreditario iure tranſmittetis ad poſteros ac poſſidebitis in ęternũ. 1. ad Timo. 6. Quicũq; ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant quia fratres ſunt, ſed magis ſeruiãt quia fideles ſunt. Hæc doce & exhortare. Si quis aliter docet, & nõ acquieſcit ſanis ſermonibus, ſuperbus eſt. nihil ſciens. 1. ad Corin. 7. Vnuſquiſq; in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat. Seruus vocatus es? non ſit tibi cura, ſed & ſi potes fieri liber, magis vtere. Idem patet ad Epheſ. 6. Ad Coloſ. 3 & 4. Ad Philemoně, & 1. Petri. 2. Idem definitũ eſt in Concilio Gangrẽſi cap. ſi quis ſeruũ 17. q. 4. his verbis. Si quis ſeruum alienum occaſione religionis docet dominum ſuum contemnere, & eius miniſterium deſtituere, ac non potius docuerit eum ſuo domino bona fide ac cum omni honorificentia de

Seruitus mancipiorum licita.

A ſeruire, anathema ſit. Idem definitum eſt cap. Si quis ſeruum. 2. ex concilio Martini Papæ, eadě cauſa, & queſtione.

Quod ſi quis nobis obijciat. l. Libertas. ff. de ſtatu hominum, &. §. ſeruitus, Inſtit. de iure perſonarum, quibus in locis dicitur, ſeruitutem eſſe de iure gentium, qua quis dominio alieno cõtra naturam ſubijcitur; vnde videtur colligi, ſeruitutem illicitam eſſe, vtpote contra ius naturæ. Dicendum eſt, verbis illis ſolum intendi, ſeruitutem, ſi ſola prima rerum conſtitutio abſque circunſtantijs, quibus commerita ſit, ſpectetur, eſſe contra naturam, eò quòd ſtando in ſola prima rerum conſtitutione omnes à natura ipſa eſſemus liberi: at verò ſuperuenĭetibus circunſtatiis, quibus commerita eſt, licitè ac iuſtè ſuiſſe de iure gentium introductam, contra id B quod, ſpectata ſola prima rerum conſtitutione, natura rerum poſtulabat. Lege, quæ diximus diſputatione. 20. circa rerum diuiſionem, nec non tractatu. 1. diſput. 4.

Obiectio. — *Diluitur.*

DISPVTATIO XXXIII.

Tituli quibus dominium in ſeruos iuſtè comparatur, & an infantes eorum, qui in Granatenſi Regno rebellarunt, iuſtè in ſeruitutem redigi potuerint.

ILlud ante omnia eſt ſtatuendum, poſtquàm ſeruitus legitimè in mancipium aliquod eſt cõparata, eiſdem titulis & modis dominium illius transferri in alios, quibus dominia aliarum rerum trãsferri conſueuerunt, nempe venditio C ne, permutatione, donatione, vltima voluntate, &c. Solum ergo hoc loco erit ſermo de titulis, quibus à principio ſeruitus legitimè contrahitur, dominiumque in mancipium comparatur.

Primus eſt, iure belli. Videlicet quando aliquis iuſto bello capitur: iure namque gentium mancipium fit capientium, morte in perpetuã ſeruitutem commutata. De qua re nullus eſt qui dubitet, eritq; inferius fuſior ſermo dum de bello diſputabimus. Excipitur, quando Chriſtiani à Chriſtianis bello iuſto capiuntur, vt ibidě dicemus: conſuetudo quippe præſcripta, atque adeò ius eſt inter Chriſtianos, ut ſeruituti non ſubijciantur. Si tamen Chriſtiani ab infidelibus bello iuſto ex parte infidelium caperentur, verè eſſent illorum mancipia: eò quòd gen D tium ius omnibus ſit commune, iuſtaque eſſet mortis commutatio, quam infideles iuſtè Chriſtianis ita captis inferre poſſent, in perpetuam ſeruitutem.

Primus ſeruitutis titulus iure belli. — *Chriſtianus iure belli non fit ſeruus alterius Chriſtiani.*

Huic titulo annectere poſſumus, quando innocẽtes, qui partes ſunt Reipublicæ aduerſus quã iuſtum bellum geritur, quales ſunt infantes & alij, capiunť. Licèt. n. licitè interfici non poſſint, iure tñ belli ac gentium, fiunt mancipia capientium. Ratio eſt, quoniam illis, tanquam in proprijs membris, punitur iuſtè Reſpublica quoad omnia bona fortunę, de quorum numero eſt libertas: eſtque hoc communi uſu receptũ. Verũ de his omnibus ſermo erit in materia de bello.

Serui fiunt innocẽtes bello iuſto.

Secundus eſt, quando aliquis propter delictum, quod prudentis arbitrio tanta pœna ſit dignum, ab habente ad id poteſtatem, ſeruitutis pœna damnatur: neque enim propter culpam

Secundus ob delictũ.

ptius

prius aliquis ſeruitutem incurret, quàm feratur ſententia. Hunc eſſe iuſtum titulum confirmãt, quę ſequuntur. Cap. eos qui. 32. diſt. Vrbanus ſecundus concedit ſecularibus principibus facultatem, vt ſeruituti ſubiiciant fœminas, quæ contraxerint cum initiatis ordinibus ſacris; ſi illi, admoniti à ſuis prælatis, non deſtiterint. Item in Concilio Toletano nono capite cum multæ. 15. quæſtione octaua ſancitum eſt, vt filij, qui ex nefario matrimonio cum initiatis ordinibus ſacris fuerint ſuſcepti, nõ ſolum excludantur omnino ab hæreditate parentum, ſed etiam ſerui ſint in perpetuum eius Eccleſiæ, ad quam initiatus ille pertinuerit. Capite, ita quorundam de Iudæis & Saracenis, Alexander. 3. in Concilio Lateranenſi ſtatuit, vt Chriſtiani deferentes arma, ferrum, & ligamina galearum ad Saracenos, aut in galeis, & piraticis Saracenorum nauibus regimen & curam gubernationis exercẽtes, præter alias pœnas, ſerui fiant capientium. Item libertus, qui in eum ſe grauiter ingratum exhibuerit, qui ſua ſponte illum manumiſit, in pœnam delicti redigitur in ſeruitutem. l. ſi manumiſſus. C. de libert. & eorum liberis, & Inſti. de capitis diminut. §. maxima. Prætereà cap. de raptoribus. 36. q. 1. conſtituitur, vt ſi raptor cum rapta ad Eccleſiam confugerit, conſtiteritque raptam violentiam pertuliſſe, raptus ſeruituti ſubiiciatur, aut ſe redimendi liberam habeat facultatem. Si verò puella raptori conſenſerit, illaque patrem habeat, raptor patri ſimili ſatisfactione teneatur.

Superioribus annis, cũ in Granatenſi Regno illi, qui à Saracenis originem trahebant, à fide apoſtatando, ſeu potius internam apoſtaſiam, quam ſemper in corde habuerunt, apertè manifeſtando, rebellaſſent, meritò in apoſtaſię & rebellionis pœnam ſeruitutis perpetuæ, nihil baptiſmo, quod antea ſuſceperant, impediente, dãnati ſunt. Philippus tamen ſecundus Hiſpaniarum Catholicus Rex, timoratam quandam legẽ tulit chriſtianiſſimo ſuo pectore digniſſimam, qua ſtatuit, ut rebellantiũ filij, qui rebellionis, capturæve eorum tempore, ad annos pubertatis non perueniſſent, tanquam innocentes libertate donarentur, vt re ipſa donati ſunt.

Impuberes Saracenorum Granatenſiũ redigi in ſeruitutem non potuiſſe ſuadetur. Primò.

Dubium verò eſſe poteſt, an Rex in conſcientia eam legem ferre teneretur. Pars, quæ affirmat, ſuaderi poteſt. Primò, quoniam illi innocẽtes fuerunt: pœna autem, præſertim tanta & tã acerba, quanta & quàm acerba eſt ſeruitutis, imponi iuſtè non poteſt niſi propter culpam, maxime hominibus baptizatis, quales vt plurimũ pueri illi erant, cum ferè omnes ante rebellionem fuerint nati.

Secundò.

Secundò, quoniam qui in Regno Granatenſi à Saracenis ducebant originem, non erant vna Reſpublica diuiſa à reliquis Hiſpanis, vt infantes illorum, tanquam partes Reipublicæ ſibi aduerſæ, aduerſus quam bellum iuſtum gererent, punire poſſent in bonis fortunæ, de quorum numero eſt libertas, vt videre eſt in materia de bello. Atq; ex hoc fundamento, nempe quod illi, qui in Regno Granatenſi ex Saracenis originem ducebant, nõ efficerent ante rebellionẽ Rempublicã diſtinctã à cæteris Hiſpanis, ſed vnã & eandem ſub eodẽ Principe cũ eis, nõ dubito nefas fuiſſe Hiſpanis vllũ ius belli exequi aduerſus eos, qui cum alijs non rebellarunt, ſed omnino innocen-

A tes fuerunt; idque etiam ſpoliando dumtaxat illos bonis ſuis temporalibus. Huic eidem fundamento nititur argumentum propoſitum, videlicet quod cũ infantes illorum, qui rebellarunt, nõ efficerent cum illis vnam Rempublicam, aduerſus quam Hiſpanis eſſet bellum iuſtum, ſed cum eiſdem Hiſpanis, tam ipſi, quàm eorum parentes, vnam efficerent Rempublicam, nefas fuerit Hiſpanis exequi ius vllum belli in infantes eorum, qui rebellarunt, priuando eos libertate aut bonis alijs temporalibus, quorum dominium ad eos, & non ad eorum parentes, pertinet; ſed ſolum potuerunt exequi iura belli in eos, qui rebellarunt.

Potuiſſe redigi probabilius.

Pars tamen, quæ negat, mihi videtur vera, nempe Regem in conſcientia aſtrictum nõ fuiſſe ferre eam legem, ſed potuiſſe licitè damnare
B omnes illos pueros, vt perpetuæ ſeruituti addicerentur. Ducor. Primò, quoniam re vera eorũ parentes, ſtatim ac rebellarunt, ſibi elegerunt Regem, feceruntque cum liberis ſuis, quos ſecũ habebant, Rempublicam vnam iniquam ſub illo Principe, aduerſus quam totam, & non ſolum aduerſus ſingulos, qui nocentes erant, erat bellum iuſtum Hiſpanis, non minus quàm aduerſus quamcunque aliam Rempublicam Saracenorum: illa verò Reſpublica, ſi præualuiſſet, terras ſanè noſtrorũ occupaſſet, in captiuitatẽque redegiſſet noſtros, tam infantes, quàm adultos: ergo ſicut Chriſtianis iuſtũ gerentibus bellum cum quacumque alia Turcarũ aut Saracenorum Republica, fas eſt redigere in perpetuã ſeruitutẽ infantes, quos ceperint, Rẽpublicam in illis quoad bonum libertatis puniendo; ita pro-
C fecto fas fuit Hiſpanis redigere in ſeruitutẽ pueros iniquę illius Reipublicæ eorum, qui rebellarunt. Secundò, quoniam licèt ob delictum parentum nefas ſit interficere innocentem, fas tñ eſt punire illum in honore & fama, infamem huiuſmodi ac ineptum ad multa reddendo, eodemque modo fas eſt illum punire in bono libertatis, ſi delictum patris tanta pœna ſit dignum, idque bono communi Reipublicæ ad aliorum terrorem expediat; qua de cauſa filij ſuſcepti ex matrimonio cum initiatis ordinibus ſacris in cõmune bonum atque ad aliorum terrorem ſeruituti ſubijciuntur cap. Cum multæ. 15. q. 8. cum ergo delicta apoſtaſiæ à fide & rebellionis, vt rebellantes liberius in infidelitate permaneant, grauiſſima ſint peccata, & digniſſima, tum in ſe, tum etiam ad aliorum terro-
D rem, quæ non ſolum in delinquentibus, ſed etiam in eorum filijs ad commune bonum puniantur; conſequens profectò eſt, vt innocentes filij eorum, qui ita rebellauerunt, ob parentum delictũ pœna ſeruitutis perpetuæ iuſtè potuerint mulctari, eſto cum parentibus non effeciſſent vnam iniquam Rempublicã, aduerſus quã Hiſpanis bellum iuſtum ſuſceptũ eſſet. Tertiò, quoniam ſi ob ventrem fas eſt filium mancipij innocentem redigere in ſeruitutem tamquam fructum eius, qui ob ſuum, vel ſuorum anteceſſorum delictũ, iuſtè aliqñ in ſeruitutẽ redactus eſt, cur non ẽt ob delictũ eius, qui vt liberè apoſtataret, in Reipublicæ maximũ detrimentũ rebellauit, erit fas redigere in ſeruitutẽ filiũ eius tanq̃ illius fructũ? Præſertim, cũ in re propoſita pater in filio puniatur, eoq; intuitu ea pœna filio in Reipublicæ bonũ, ad aliorumq; terrorem infliga-

inſligatur. Adde, Rempublicam iuſtè timere potuiſſe ne, pro affectu filiorum in parẽtes, huiuſmodi innocentes, cum ad perſectam ætatẽ deuenirẽt, ueſtigia patrum ſequerentur, eaque de cauſa prudenter iudicare deberet bono communi expedire, ut in ſeruitutem redacti per uarios dominos diuiderentur, qui curam eorum agerent. Quamuis autem hæc ratio ſola ſufficiens non ſit, ut innocentes illi ſeruituti ſubijcerentur, præcedentes tamen coadiuuat.

Ad primũ. Ad primum ergo argumentum in contrariũ, conceſſa maiori, ad minorem dicendũ eſt. Quàuis pœna iuſtè imponi non poſſit niſi propter culpam; culpam tamen Reipublicæ, aut parentum, interdum ſufficere, ut Reipublicæ membra, aut filij, in bonis externis, honoris, famæ, aut libertatis iuſtè puniantur.

Ad ſecundum. Ad ſecundum dicendum eſt, oſtenſum eſſe, qui in regno Granatenſi rebellauerunt, effeciſſe ſimul cũ liberis ſuis unam iniquam Rẽpublicam ſub uno principe. Eſto autem illam non effeciſſent, oſtenſum eſt, parentum peccata fuiſſe ſatis, ut innocentes filij iuſtè in ſeruitutem redigerẽtur. Hæc quod attinet ad ſecundum titulũ.

Tertius titulus emptionis ab ipſo ſeruo, aut à parente. Tertius titulus eſt. Emptio & uenditio. Ponendumque in primis eſt, hominem, ſicut non ſolum externorum ſuorum bonorũ, ſed etiam proprij honoris & famæ eſt dominus, ut tractatu. 4. oſtendimus; ſic etiam dominum eſſe ſuæ libertatis, atq; adeò ſtando in ſolo iure naturali, poſſe eam alienare, ſeq; in ſeruitutem redigere. Id quod conſtat, nõ ſolum ex illuſtri illo Beati Paulini epiſcopi exemplo, *Paulini illuſtre factum.* qui eximia in Deũ & proximos caritate ſe ultro in commutationẽ pro libertate filij cuiuſdam uiduæ in ſeruitutẽ dedit, ſed etiam ex illo Exod. 21. & Deuteron. 15. de ſeruo Hebræo, qui ſeptimo anno iuxta legem erat dimittendus liber. Subiungitur namque. Sin autem dixerit, nolo egredi, eò quòd diligat te, & domum tuam, & bene ſibi apud te eſſe ſentiat, aſſumes ſubulam, & perforabis aurẽ eius in ianua domus tuæ, & ſeruiet tibi uſq; in æternum. Si tamen quis ſuæ libertatis prodigus eſſet, abſq; rationabili cauſa ſe ſeruituti ſubijciens, non minus imò magis peccaret, quàm ſi, non ſolum pecuniarum, ſed etiam honoris & famæ, ſine aliorum tamen ſcandalo, eſſet prodigus. Hoc ita conſtituto, ius Cæſareum (ſecluſa uenditione, qua parentes filios ſuos uendant, de qua ſtatim erit ſermo) ſolam eam emptionẽ, & uenditionem liberæ perſonæ ratam & firmã habent, in qua interueniunt ſex ſequentes conditiones. Prima, ut is, qui uenditur, ſit maior uiginti annis. Secunda, ut quando uenditur, ſciat ſe eſſe liberum. Tertia, ut permittat ſe ab alio uẽdi, ut de pretio participet. Quarta, ut re ipſa de pretio participet. Quinta, ut is, qui illum uẽdit, ſciat eum eſſe liberum. Sexta, ut qui eum emit, arbitretur illum eſſe ſeruum. Concurrentibus ſimul his ſex cõditionibus, ualida eſt uenditio, & uſq; adeò ille ſeruus ementis efficitur, ut eſto ei poſteà pretium iuſtum pro illo offeratur, non teneatur eũ manumittere. Quòd ſi quacũque de cauſa illum manumittat, manet ille, non ingenuus, ut antea erat, ſed libertinus. Quacunque aũt illarũ ſex conditionum deficiente uenditio eſt nulla, conceditúrque uendito proclamatio ad libertatẽ. Hæc oĩa conſtant ex. l. 1. & 4. ff. quibus ad libertatem proclamare nõ liceat. l. liberis. ff. de liberali cauſa. l. non ideò. l. ſi miniſterium. C. eodem titul. l. & ſeruorum, & l. homo liber. ff. de ſtatu hominum, & ex §. penultimo, Inſtit. de ſtatu hominũ, notatq; gloſſa ibi, & cũ ea D. Antoninus. 3. p. tit. 3. §. 5. Syluester & Angel. uerb. ſeruitus. & Doctores communiter. Illud uerò obſeruandum eſt, ius hoc ſolum habere uim, ubi ius Cæſareũ uim habet. Quin & leges illæ ſolum uidentur loqui de liberis hominibus, qui, cum legibus illis ſint ſubiecti, permittunt ſe ipſos uendi alijs hominibus, qui eiſdem legibus aſtrigantur, ut ſatis innuit l. non ideò. C. de liberali cauſa. Quo fit, ut ſi aliqs eiuſmodi legibus ſubiectus ſe ipſum ſine illis conditionibus liberè uendat in loco, ubi leges illæ nõ uigent, uenditio ſit ualida: eò quòd iure naturali diſponere poſſit de ſua libertate, uolentíque & conſentienti nõ fiat iniuria. Efficitur deinde, ut ſi aliquis, legibus quidẽ illis ſubiectus, ſine illis cõditionibus emat aliquem in ſeruũ, attamen in loco ubi leges illæ nõ uigent, ut Aethyopem in Aethyopia, ualidus ſit contractus, ue req; ille, qui emptus eſt, ſeruus reddatur. Efficitur præterea, ut ſi homo, legibus illis non ſubiectus, ſe ipſum ſine illis conditionibus uendat in loco, ubi huiuſmodi leges uigent, emptio ſit ualida: eò quòd leges illæ ſolum in fauorem libertatis eorũ, q̃ illis ſubijciuntur, latæ fuerint.

Parentes quouſque vendere filios poſſint. Sciendum eſt item, iure naturæ fas eſſe parentibus in graui ſua neceſsitate filios uendere. Id quod ex Exodi 21. etiam colligitur. Cum uerò quondam, referente Couarruuia. 3. uariarum reſolutionum cap. 14. nu. 4. lege Romuli licitum eſſet patribus ter uendere filios, ſi caſu ſemel atque iterum manumitterentur, idq; etiam nulla parentes cogente neceſsitate; poſteà tamen iure Cæſareo. l. 1. & 2. C. de patribus q̃ filios ſuos diſtraxerunt, ſancitum eſt, ut nõ niſi nimia paupertate & egeſtate parentes cogente id liceat, alioquin alienatio ſit nulla. Præterea, ut quotieſcunque emptori iuſtum pretium offeratur pro filio aut filia ita uenditis, aut æquale aliud mancipium, is, qui ita fuit uenditus, non ſolum maneat liber, ſed etiam ſit ingenuus, ac ſi nũquam in ſeruitutem incidiſſet. Quod de uenditione dicitur, intelligerem etiam de permutatione, aut quocumq; alio contractu, quo filius alienaretur, ut grauiſsimæ patris neceſsitati ſubueniretur. Meritò autẽ Couar. loco citato, cũ multis alijs quos citat, affirmat, deueniente poſtea patre ad pinguẽ fortunã, cogi poſſe, ut filiũ, quẽ ita uendidit, redimat. Facultas aũt illa, filios in graui parentũ neceſsitate uẽdẽdi, intelligitur, interim dũ filij ſub patria ſunt poteſtate; factis uerò filijs ſui iuris, id parẽtibus nõ licet, ut ait Gloſſ. l. 2. C. de patribus qui filios ſuos diſtraxerũt, & habetur. l. 8. tit. 17. par. 4. legum Caſtellę, affirmatque Aries Pinellus ad rub. C. de bonis mater. part. 2. nu. 23. imò ſi filius eſſet coniugatus, eſto de iure communi non ideò egrederetur patriã poteſtatem, ut de huius Regni & Caſtellæ iure egreditur, uendi nõ poſſet: quia id cederet in detrimentũ uxoris; neque et hodie poteſt pater uẽdere filiũ ordinibus ſacris initiatũ, ut Couar. loco citato ait, eſto ordo ſacer eum non eximat à patria poteſtate. Præterea, quia filius de iure Cæſareo non eſt ſub matris ptãte, de eodẽ iure uẽdi nõ poteſt a matre, ut affirmat Gloſſa citata, & cum ea Aries Pinellus loco citato.

tato. Dublum eſt, vtrum ſi occurrat æqualis pa-
tris neceſſitas cum nimia paupertate & egeſta-
te, aut etiam maior, vt ſi in ſeruitutem ſit redigē
dus, aut occidendus, vel mutilandus, niſi filium
vendat, fas ſit patri filium vendere. Gloſſa cita-
ta, quam Couar. loco citato, & alij ſequuntur,
negat: quoniam, inquiunt, l. 2. citata ſolum con-
ceſſit facultatem in caſu nimiæ paupertatis &
egeſtatis. Placet tamen magis ſententia Pinelli
loco citato, numero. 27. contrarium affirmātis.
Ea namque lex per epicheiam ad caſus, in qui-
bus par, aut maior eſt ratio, extendenda eſt: quo
niam, ſi eiuſmodi euentus legislatori tunc oc-
curriſſent, illos proculdubio etiam expreſſiſſet.
Illud admonuerim, legem ſecundam citatā ſo-
lum habere vim in locis, in quibus ius Cæſareū
viget, vt de præcedentibus dicebamus. Quare,
B & in Aethyopia, & in alijs ſimilibus locis, ſtan
dum eſt iuri naturali, niſi forte eo in loco ius a-
liquod peculiare ſit ea in parte. Quo fit, ut in e-
uētibus, in quibus iure naturali fas eſt patri aut
matri propter egeſtatem, aut aliam ſimilem cau
ſam, filium vendere, ſi venditio fiat in loco vbi
nullum eſt peculiare ius, venditio ſit valida, vē-
dituſque maneat vere ſeruus. Neque verò illo
priuilegio fungi poterit, vt ſcilicet reddito pre-
tio competenti, aut mancipio alio æquali, reſti-
tuatur libertati, ſitq; ingenuus: eo quòd lex illa
in fauorem libertatis eorum, qui legi illi ſubie-
cti ſunt, ſit lata. Idem dic, ſi in eodem loco ven-
datur aliquis, qui extra illum locū ſubiectus eſt
iuri Cæſareo, vt ſi aliquis noſtrorū apud Aethio
pes neceſſitate compulſus ſuū illis filiū vendat.

Cæterum dubium eſt, quidnam de illis dicē-
C dum ſit, qui apud Æthiopes aut Braſilicēſes ſunt
interficiendi à ſuis, & forte comedendi, ſi tamē
merces, vel pretium aliquod pro illis offeratur,
à morte vindicantur: poteritne tunc aliquis, eo
cum illis pacto inito, vt mancipia ipſius fiant,
mercede aut pretio oblato ſuæ illos ſeruituti ſu

Iuſtè interficiendus licitè emi in ſeruum poteſt.

bijcere? Cui dubitationi in primis reſpondendū
eſt, ſi ille iuſtè à ſuis eſſet interficiēdus, quia ca
ptus ab illis bello iuſto, aut ob aliud delictū ea
pœna dignum, tametſi iniquè eſſet comeden-
dus, licitè poſſe emi, & redigi in ſeruitutem. Ra
tio verò eſt, quia neque iuſtitiæ, neque caritatis
lege tenetur quiſquam illum à iuſta morte e-
ruere. Nec ſolùm æquum eſt, ſed etiam pium &
per humanum, miſere periturum hominem ſo-
luto pretio redimere, mortemque illius cū ſer-
uitute permutare. Quòd ſi vili emeretur, eſſet
D quidem iuſta ſeruitus, nec quicquā mancipio re
ſtituendum, cum illius ſeruitus empta non fue-
rit, ſed pro vita permutata: comparatione verò
illorum, qui vitam illam vendiderunt, ſi pretiū
eſſet nimis vile, iniuſtitia cōmitteretur, niſi for
te vendentes id tacitè donare voluiſſent. Si ve-
rò iniuſtè eſſet interficiendus, maior eſt diffi-
cultas, cuius elucidandæ cauſa dicenda ſunt nō

Iniuſtè interficiēdus quo vſque emi poſſit.

nulla. Primùm eſt, ſi is, qui pretium offert, crue-
re illū poſſet vi, aut alia ratione gratis ſine ſuo
detrimento, lege caritatis teneretur ſub reatu
lethalis culpæ id efficere, vitamque vna cum li-
bertate incolumen illi ſeruare. Secundum eſt, ſi
ille miſer haberet vnde tuto ſolueret poſteà pre
tium, mutuo eſſet illi exhibēdum. Tertiū eſt, ſi
non haberet, & pretium, habita ratione valoris
rerum in ea regione, non attingeret valorem p
petuæ ſeruitutis, nefas eſſet pro eo pretio redi-

A gere illum in perpetuam ſeruitutem: ſed eruen
dus eſſet à morte, vel ut ad tēpus ſeruiret, quo-
uſque pretium compenſaret, & lucrū ceſſans, ſi
quod fortè ei, qui tale pretium exhiberet, tunc
ceſſaret, vel vt conſtitutus in ſua libertate ope-
raretur illudque perſolueret. Cum enim in hoc
euentu totum ius vitæ huius ſit penes ipſum, &
nihil penes eos, qui iniuſtè volunt eam ipſi eri-
pere, ſanè ꝓ illo pretio nō emitur vita, vt mors
(quocumque pretio vita comparata) commuta-
ri illi iuſtè poſſet in perpetuam ſeruitutē, vt in
caſu, in quo vita iuſtè foret auferenda, paulò an
tea dicebamus: ſed dumtaxat, agendo vtiliter
negotium huius, pretium loco huius offertur,
ne iniuſtitia aduerſus eum committatur: eaque
de cauſa ſolum fas eſt, exigere ab hoc quantum
valet pretium in bonum ipſius oblatum; non ve
B rò quantum ualet vita, id vè quod in mortis com
mutationem poterat ab eo exigi. Quartum eſt,
ſi pretium eſſet æquale ſeruituti, emere illū poſ
ſet in ſeruum perpetuum. Ita Nauar. in manual.
c. 23. nu. 95. Ratio eſt, quoniam non cenſetur ſim
pliciter pauper, qui uires habet ad laborandū,
aptuſve eſt ad ſeruiendum, ut mere gratis elee-
moſynæ præcepto teneamur illi exhibere ualo-
rem quemcunque quo ad euadendam extremā
aut grauem neceſſitatem indiguerit: quare ſicut
fas eſt paciſci cū huiuſmodi hoibus, ut ſeruiant
tanto tempore, quanto fuerit opus, ut & pretiū,
& lucrum, ſi quod ea de cauſa ceſſauerit, com-
penſetur: ſic etiam fas erit paciſci, ut perpetuò
ſeruiant, ſi pretium perpetuæ ſeruituti ſit æqua-
le. Confirmatur, qm̄ quando parentes in graui
ſunt neceſſitate, fas eſt emere ab eis filios, parē-
C tibuſque ipſis fas eſt eos uendere, ut ab ea eruā
tur, idq; non ſolùm quando filij & parentes bar
bari ſunt, ſed etiam quando tam illi, quam emē
tes, ſubiecti ſunt legibus Cæſareis, ut ex. l. 2. C.
de patribus qui filios ſuos diſtraxerunt, eſt ma-
nifeſtum: ergo ſtando in ſolo iure naturæ fas e-
rit illum emere pretio iuſto, qui eo pretio extre
mè indiget; cū non ſit de illius ſeruitute, quam
de ſeruitute filiorū, maior ratio. Tertiò, ſi quid
obſtaret, eſſet ſolùm præceptū de eleemoſyna,
quo ita extremè, aut grauiter indigenti pretiū,
quo ab ea neceſſitate erueretur, gratis impertiri
teneremur; cū ergo præceptū de eleemoſyna ſo
lū obliget de caritate, & non de iuſtitia; ſanè li-
cet, qui ita paciſceretur cū illo extreme indigen
ti, lethaliter peccaret contra caritatem, non tñ
contra iuſtitiam; quin potius iuſtū, validumque
D contractum celebraret, quo ſibi in ſeruū perpe-
tuum illum compararet: quare, cum poſtq̄ ſerui
tus illa iuſte eſſet contracta, dominus mancipij
non plus teneretur in eleemoſynam eā illi dona
re (præſertim ſi non de ſuperfluo ſtatus eſſet cō-
parata) quàm teneretur donare libertatē cuicū
que alteri ſuo mancipio; efficitur ſanè, ut, ſaltē
poſtq̄ ſeruitus ea rōne eſſet contracta, licitè illū
in ſeruū perpetuū poſſideret. Quòd ſi his adiun
gas, caritatis lege bonum ſpirituale illius præ-
pōderare bono eiuſdem corporali, ac libertati,
inuenies (ſaltem quando ille infidelis eſſet, cui
ſeruitus multum ad ſpiritualem ſaltem confer-
ret, eo quòd adduceretur ad Chriſtianos, & ba-
ptizaretur, ratioque educationis, & morū illius
multò melior haberetur, quàm ſi ſuæ libertati
relinqueretur) præceptum caritatis & eleemo-
ſynæ non poſtulare, ut gratis illi daretur præ-

tium, ſed potiùs in recompenſationem pro perpetua ſeruitute. Nos autem potiſſimum intendimus, noſtrum hoc & Nauarri aſſertum verum omnino eſſe, quando ſeruitus conferet, vt, qui ita emitur, vna cum vita corporis ſalutem animæ conſequatur: quod ſæpe in Braſilica regione, & in Aethyopia eueniet. Quamuis autem non negemus, habere etiam locum, quando ſeruitus ad ſpiritualem ſalutem eius, qui ita emeretur, non conferret, vt rationes, quas confecimus, perſuadere videntur; non dubitamus tamen, ſuadendum eſſe Chriſtianis, vt quando, qui ita eſſet emendus, Chriſtianus eſſet, gratis omnino pretium exhiberetur, vel commodatum, ſi ille ſimpliciter non eſſet pauper; id namque, præſertim erga fidei domeſticos, Chriſtiana poſtulat caritas, neque vnquam audiuimus Chriſtianum ſuam, aut ſuorum filiorum libertatem Chriſtianis vendidiſſe, vt ab extrema, vel graui neceſſitate erueretur; neque ſi quiſquam eſſet, q. neceſſitate oppreſſus vellet ſe, aut ſuos filios vendere, Chriſtianum reperiret, qui eos emeret; ſed merè gratis, vel mutuo illi ſubueniret. In confirmationem eorum omnium, quæ dicta ſunt, accedit ratio illa non contemnenda Nauarri. Quòd licèt in ſepium magis ſit, vt pretium gratis & ex eleemoſyna exhibeatur, etiam quando is, qui à morte iniuſta eſſet eruendus, infidelis eſſet, poſito tamen hominum in hoc mundo ſtatu, eorumque auaritia, & fragilitate, pium magis eſt aſſerere, ſas eſſe in eiuſmodi euentibus emere illo pretio eorum libertatem, qui in hunc modum extrema laborant neceſſitate; eò quòd, niſi hoc ita aſſeratur, rari admodum ſint futuri, qui pretio merè gratis oblato, proximos ſuos à morte velint liberare. Quo ſit, vt contraria opinio præbere facilè poſſit occaſionem, ne multi à temporali morte pariter & æterna eruantur. Nauarrus loco citato vult, eos, quorum ſeruitus modo explicato emeretur, gaudere priuilegio legis ſecundæ. C. de patribus qui filios ſuos diſtraxerunt, ita ſcilicet, vt quoties ſerui illi, vel aliquis alius, iuſtum pretium, vel mancipium illis æquale, offerret poſſeſſori, maneret liberi & ingenui, ducto argumento à paritate rationis: quoniam eadem videtur eſſe ratio de filio in extrena patris neceſſitate vendito, & de patre, aut homine liberis carente, qui ad eandem neceſſitatem euadendam ſeipſum venderet. Quamuis autem id placeat, quando tam emens, quàm vendens, iuri Cæſareo eſſet ſubiectus: non tamen placet, quãdo iuri Cæſareo non eſſet ſubiectus: eò quòd lex illa in fauorem ſolum libertatis ſubditorum illi iuri fuerit condita, vimque non habeat vbi homines Cęſareo iure non reguntur.

Quartus titulus natiuitatis conditio.

Quartus titulus eſt natiuitatis conditio. Qui namque naſcitur ex matre ancilla, ſiue pater liber ſit, ſiue non, ſiue naſcatur ex matrimonio legitimo, ſiue ex copula fornicaria, eſt ſeruus: qa partus ſequitur vẽtrem. Ita habetur. l. partũ. C. de rei vendicatione. §. penultim. Inſtitut. de iure perſonarũ. §. ſed & ſi quis, Inſtituit. de ingenuis. cap. vnico de natis ex libero ventre, eſtq; communi vſu in Hiſpanijs comprobatum. Si tamen mater, vel qñ concepit, vel tempore partus, vel intermedio tẽpore libere ſit, proles naſcitur libera: eò ꝙ in fauorem libertatis partus ſequatur ventrem pro quocumque tempore liber fuerit, dum fœtus intra illum contineretur. Ita habetur. §. ſed & ſi quis, Inſtit. de ingenuis, traduntque Doctores communiter. Vbi tamen id in fauorem libertatis conſtitutum non eſſet, natura rei potiùs poſtulat, vt ſolum tempus partus ſpectetur, ſtandumq́ue eſſet iuri aut conſuetudini eius loci. Si item quoad alia eſſet alicubi aliud peculiare ius aut conſuetudo, nempe vt proles ſequeretur patrem, vel ut ad illius ſeruitutem neceſſarium eſſet utrumque parentem eſſe ſeruum, uel aliud ſimile, ſtandum eſſet illi iuri aut conſuetudini, ut ex. c. licet de coniugio ſeruorum colligitur, & docet eo loco Panormitanus. Ius tamen Cæſareum, quo utimur, maximè hac in parte rationi conſentaneum eſt. Primò, quoniam de matre conſtat: de patre uerò nihil poteſt eſſe certum. Secundò, quoniam mater periclitatur in partu: pater uerò non item. Tertiò, quoniam licèt pater pręcipuè ad generationem concurrat; partus tamen quodammodò eſt magis fructus matris, pluſque concurrit ad nutritionem & educationem filiorum, & plus impeditur a ſeruitio domini, tam dum grauida eſt, quam dũ proles educatur, quàm pater.

DISPVTATIO XXXIIII.

Ex quibus locis mancipia à Luſitanis aſportentur. Et quæ eorum iure belli Luſitanorum iuſtè videantur in ſeruitutem redacta.

AD huius rei intelligentiam ſciendum eſt, Luſitanos ſuis nauigationibꝰ anno 1446. reperiſſe inſulas viridis promontorij, quod antiqui Arſinarium promontorium nũcuparunt. Sunt verò inſulæ illæ numero duodecim, quas quondam Heſperides appellarunt. Earum pręcipua Diui Iacobi dicitur, in qua ſita eſt ſedes Epiſcopalis Archiepiſcopatui Olyſſiponenſi ſuffraganea, & gubernator regis Luſitaniæ reſidet.

Heſperides Inſulæ.

Has Inſulas Luſitani vacuas inuenerunt, eaſq; colere & habitare cœperunt. Quo ſit, vt gentium iure Luſitanorum dominio, tanquam primò occupantium, legitimè acceſſerint. Inde cũ Africæ finitimis locis commertium habere cœperunt; pacificè ad Aethiopes illos ſuas merces aſportantes, indeq; alias extrahentes. Loca illa Africæ (quæ à Ialophis, Mahomentana ſecta iã infectis, incipiunt, complectunturq; varia idolatrarum dominia) Guinæa ſuperior à noſtris appellatur, & Luſitanè, Guinè de riba. Merces quas ex his locis Luſitani reportant, ſunt, auri nonnihil, ambari, & algaliæ, quam noſtri vocant, pro harum mercium qualitate, non parũ, cerę, bouinorum coriorum plurimum; mancipiorum verò ingens multitudo, quæ licèt non tam vili prætio ab eis emantur, quam vili emũtur mancipia Guineæ inferioris, de quibus ſtatim erit ſermo, tantum tamen lucrum inde mercatores reportant, vt in inſula viridis promontorij quartam horum mancipiorum partẽ regi perſoluant, iſve, q. reditus hos regis locatos habent, quos noſtri Contratadores do Cabo Verde appellãt. Et inſuper ex reliquis tribus partibus ſoluũt vigeſimam partem. Ex ijs autẽ mancipijs, quæ, facta hac tota diuiſione, pertinẽt ad mercatorẽ, cũ in Luſitaniam perueniunt, ſoluit mercator. In primis decimã partẽ eorũ, q̃ ſalua perueniũt. Atq; hanc decimã vocãt. Deinde ex

rema-

remanẽtibus ſoluit ſiſam, hoc eſt, decimam partem. (A) Niſi in ſuum miniſterinm aliqua aſportet. Ex his enim, quæ in miniſterium aſportantur, quamuis decima ſoluatur (niſi, qui ea aſportat, exemptus ſit à tributis, ut ſunt eccleſiaſtici) non tamen ſoluitur ſiſa. Conductores uerò illorum redituum hoc gaudent priuilegio, ut ex ſingulis mancipijs, quę in Luſitaniam aſportant ſoluant ſolum ſiſæ treſcentoss nummos æreos, quos res uocant. Vtrum uerò decimam etiam ſoluant, non eſt mihi exploratum. Quando uerò ex Inſulis illis extrahuntur mancipia, nõ in Luſitaniã, ſed ad alia loca, ex ſingulis, quæ ita extrahũtur, perſoluuntur ibi decem aurei. Quando autem ex fluminibus & locis Africæ aſportantur mancipia, non in inſulas illas, ſed in Luſitaniã, ſoluitur in Luſitania quarta pars eorũ, quæ ſalua perueniunt, & inſuper uigeſima pars remanentiũ. (B) Atque ex reliquis ſoluitur ſiſa, exceptis ijs, quæ in proprium famulatum aſportantur.

Iã uerò titulus, quo mancipia hæc Luſitanorum ſeruituti ſubijciuntur, non eſt ius aliquod belli; quod Luſitani cum illis gentibus habeãt; ſed ſola emptio, pro mercibuſve permutatio. Quare iuxta ea, quæ diſputatione præcedente dicta ſunt, ut legitimè à Luſitanis titulo emptionis aut permutationis poſſideantur, neceſſe eſt quando eis uenduntur, aut permutantur, aliquo alio titulo legitimè redacta iam fuiſſe in ſeruitutem. Niſi fortè aliquod eorũ à Luſitanis ematur, ut à morte ſuorũ iuſta, uel iniuſta eruatur, iuxta ea q̃ diſputatione p̃cedẽte dicta ſunt.

Facta autem diligenti inquiſitione, dicã paucis, quod de hac re comperire potui. Noſtris tẽporibus eiuſmodi mancipia (niſi fortè aliquod quàm rariſſimè) non aſportantur à Luſitanis (C) iocalibus, rubeo aliquo pileo, aut alijs munuſculis, & parui pretij donarijs, ut nonnulli ſcripſerunt. Quin potius audio in uiridi promontorio examen fieri, an aliquid à noſtris commiſſum ſit contra infideles: tum quia id poſtulat debitũ regimen: tum etiam ne id infidelibus occaſio ſit noſtros interficiendi, qui inter illos morantur, excludendiq́ue noſtrorum commercium. Facilè namq; id efficerent, ſi aliquid tale præſentirent: tametſi non adeò callidi ſint, ac noſtri, noſtroſque ſuſpiciant. Sequentibus autem titulis dicuntur redacta in ſeruitutem, antequam noſtris uendantur.

Inter illos rari ſunt reges potentes, qui populos multos ſibi habeat ſubditos, ſed diuiſi ſunt in multos ueluti regulos, duces, aut ſimiles dominos. (D) Sunt autem à temporibus antiquis, etiã antequam noſtri eo appellerent bella inter illos, quibuſdam populis cum alijs dimicãtibus, prædaſque in ſe inuicem exercentibus, nulla, ut fertur, iuris ac iuſtitiæ habita ratione. Hac ratione à populis, qui ſub uno ſunt domino, capiuntur multi de populis, qui ſub alio ſunt Principe, rediguntur q; in ſeruitutem; & ex his uendũtur multi Luſitanis. Ferturq;, cum Luſitanorum nauigia ad locum aliquem, ſeu flumen eorum perueniunt, Aethyopes acui magis ad prædas in finitimis oppidis exercendas, ut habeant captiuos, quos in commutationem pro mercibus uendant. Cõmorantur prætereà inter Aethyopes illos Luſitani aliqui, qui inter eos mercaturam exercent, quoſque Tangoſmaos appellant. Hi etiam, cum nauigia aliqua Luſitanorum ad

(A) locum aliquem appellunt, ingrediũtur cum aliquibus ex ipſis Aethyopibus interiora earũ regionum, ſecumq; deferunt merces, quas in eorum nundinis, aut foro ubi res inter illos uenduntur, commutant pro mancipijs ſimiliter captis; quæ uincta ſecum publicè ad nauigia portant, uenduntq́ue mercatoribus nauigiorum. Fertur prætereà, in huiuſmodi locis ius dici ſubditis ſub arbore aliqua præſide domino loci, ſenibuſq; quibuſdam ad plura ſuffragia ſententiã ferentibus: atque hac ratione aliquos ſeruitutis perpetuæ, loco mortis naturalis, damnari, & interdum plecti morte naturali. Leuiſſimum uerò furtum, etiam unius gallinæ, aut rei leuioris, cõſueuerunt punire pœna capitis, aut perpetuæ ſeruitutis. Dictumq; mihi eſt, regulum quendã ex illis ſuum proprium filium deprehenſum in (B) leui quodam furto, in pœnam iuſſiſſe, ut uenderetur Luſitanis in ſeruũ. Quæ cauſa eſt, ut inter illos quàm rariſſima ſint furta. Tanta uerò fertur eſſe inter eos barbaries, ut pro delicto patris interdum progenies tota, non ſolum filiorum, ſed etiam fratrum, iubeatur interfici, aut in ſeruitutem redigi. Quòd ſi Princeps alicui eorum ſuccenſet, facilè illum interfici iuber, aut ſubijci ſeruituti, etiam cum familia.

Luſitani nihil omnino curant de titulo, quo ij, qui ipſis in commutationem pro mercibus uenduntur, à ſuis, aut ab eorum aduerſarijs in ſeruitutem redacti ſint; ſed quotquot illis afferuntur, tot emunt, modò, pro pretij quantitate, illis placeant. Quin dicũt, nec ſi de titulo inquirere uellent, quicquam certi poſſent reperire; idq́ue ægrè paterentur Aethyopes, non ſecus ac (C) inter nos ægrè ferret uenditor mercis alicuius, ſi ab emptore interrogaretur de titulo, quo eam comparauit. Denique quantum intelligere potui ex mercatoribus, qui eiuſmodi mancipia in Aethyopia emunt, eaq́ue inde huc aſportant (cum quibus locutus ſum, quiq́ue nihil eorum, quæ retuli, diffitentur) illi nihil aliud curant in hac negotiatione, q̃ ſuum lucrũ & commodũ; mirãturq; ſi quis illis ſcrupulum uelit inijcere, ſatiſq; præclarum cum Aethyopibus, quos ita emptos aſportant, factum eſſe putant, cum hac ratione ad fidem adducantur, & prætereà longè meliorem uitã, quoad corpus, inter nos ducant, q̃ inter ſuos nudi, uiliq́ue cibo nutriti. Interrogati huiuſmodi mercatores, num interdũ ab Aethyopibus uenditum ſportentur in nauigia mancipia, de quibus uel præſumptio ſit, uel (D) conſtet, furto eſſe ablata à ſuis oppidanis? Reſpondent, id aliquando, tametſi non admodum frequenter, accidere. Interrogati rurſus, quanã conſcientia ea emant; cum ſciant furto eſſe ablata, neque legitimè in ſeruitutem redacta? Quidam reſpondit. Quoniam, niſi emantur, ſunt cõtinuo interficiẽda ab ijs ipſis, qui ea ſurati ſũt, ne res detegatur, ipſiq; à ſuis ob delictum interficiantur. Alius dixit, multos nõ audere ea emere: quoniam ſi res detegatur periclitabuntur ipſi mercatores. Eò ꝙ lex mercatorib. ab Aethyopibus ſit impoſita, ut priuatim nullum ita emant, niſi accedente ſimul ſene aliquo Aethyope, qui & interpres ſit, & uideat, num furto ſit ablatum. Itaque comperi hæc etiam emi. Quòd ſi interdum non emantur, raro mercatores propter conſcientiam id non efficere, ſed ut pœnam, indignationemq́ue Aethyopum fugiant.

Inter

Inter Aethiopes Guineæ ſuperioris, cũ quibus Luſitanis eſt commercium, tari dicuntur eſſe, qui carnibus ueſcantur humanis. Fertur tamẽ ſuperioribus annis aſcendiſſe reginam quandã cum ingenti exercitu, multoſq́ue ſubiugaſſe, militumq; paſtum magna ex parte fuiſſe Aethiopes, quos debellabant, eaque ratione interficiebant, ut illorum carnibus ueſceerentur.

Qui à nobis hactenus ſunt explicati, tituli ſunt, & modi, quibus mercatores Luſitani eiuſmodi mancipia aſportant. Et de negotiatione ipſa, & his titulis, neq; in Epiſcopo uiridis promontorij, neq; in alijs ſacerdotibus ibi commorantibus, neq; etiam in hoc regno ullum uideo eſſe ſcrupulũ: ſed mercatores & Tangoſmaos, quos uocant, abſoluunt. Neq; pœnitẽtes credo his de rebus confiteri, ullumve dubium mouere in confeſſionibus, neq; confeſſarios quicquã interrogare. Quòd ſi illis in locis, uel Epiſcopus, uel Regius gubernator Tangosmaos pœna aliqua interdum afficiunt, id ſolum eſt, quòd intra annum ad confitendum & communicandum non acceſſerint, uel quòd cum infideli aliqua cõcubuerint (quod eo in loco punitur) uel ob aliquem alium exceſſum; non uerò quòd negotiationi illi intenderint. Quid autem de his titulis, negotiationeq; hac cenſendum ſit, diſputatione ſequenti dicetur. Modò ſolum narramus factum.

D. Thom. Inſula.

Anno 1473. Luſitani progredientes ſuis nauigationibus repererunt ſub linea æquinoctiali Inſulam Diui Thomæ, ſimiliter uacuam, quam colere & inhabitare, gentiumq́ue iure tanquam primò occupãtes legitimè poſſidere cœperũt. In ea eſt hodie ſedes alia Epiſcopalis, Archiepiſcopatui Olyſſipponẽſi ſimiliter ſuffraganea. Inde Luſitani commercium ſuis nauigantibus cum finitimis Africæ regnis ac locis habere cœperunt. Atque hæc omnia loca Guineam inferiorem, Luſitanè verò Guine deuaxo appellant. Eſt verò aliquid hoc loco de duobus præcipuè illius commercij regnis dicendum.

Manicongi Regnum.

Primum eſt Manicongi regnum, quod à multis annis fidem cum ſuo rege ſuſcepit, eſtq́ue in ſpiritualibus epiſcopatui Inſulæ Diui Thomæ ſubiectum. Ex hoc regno, cum omnes Chriſtiani ſint, nullum aſportatur mancipium neq; propter delicta ſeruituti ſubijciuntur, ſed alijs pœnis à ſuo rege puniuntur. Tametſi audiam præteritis annis, in ſeditione quadam de contentione regni Ineo regis defuncti, multos in ſeruitutem fuiſſe redactos ob eo, qui extitit uictor. Ex hoc tñ regno Luſitani, qui in eo habitant (quoſque Pomberos ibi appellant, ut in Guinea ſuperiori Tãgosmaos) alijq; Æthyopes, interiora alia infidelium loca ac dominia peruadẽtes, mercibus ex Luſitania aſportatis, ingentem emunt mancipiorum copiam, quàm uinctam publicè aſportant, uenduntq́ue mercatoribus Luſitanis, qui eò cum nauibus & mercibus appellunt.

Angolæ Regnum.

Secundum regnum eſt Angolæ, ut noſtri uocant, quod à nobis omnium, quæ in eo ſunt cõmercio, eſt remotiſſimũ. Dixi, ut noſtri uocant: quoniam prouincia illa uaſtiſſima eſt, cuius incolæ cõi nomine Ambundi uocantur, & prouincia ipſa Ambundia: diuiſaque eſt in multas alias prouincias, eo pacto quo Italia & Gallia in prouincias multas ſunt diuiſæ. Conſtat præterea multis quaſi regibus, quos Sobas uocant, & partes prouinciæ, quibus ſinguli dominantur, Mirindas appellant. Quidam horum Sobarum, abhinc circiter octoginta annis, adiutorio quorundam Luſitanorum, qui ex Manicongi regno negotiationis cauſa ad eum deuenerant, bellum inferre cœpit finitimis Sobis, quos ſibi ſubiecit ac tributarios fecit, relinquens illis dominia, quæ antea habebant: atq; ita mirũ in modũ imperium ſuum dilatauit. Et quoniã Soba ille, Angola Inene, hoc eſt, magnus, dictus eſt, Luſitani prouinciam illam Angolæ regnum appellarunt, cuius caput eſt, ciuitas nomine Cabaça.

Cum rege hoc bellum hac occaſione eſt hodie Luſitanis. Ad hunc regem ſemel atq; iterũ, ipſo poſtulante, aſſeueranteq; uelle ſe eſſe Chriſtianũ, miſſi ſunt ſacerdotes ex Luſitania, & ex Inſula D. Thomæ, & inter eos monachus quidã ordinis Diui Bernardi. Quia tamen commerciũ cum Luſitanis, eorumq́, adiutorium ea uia intẽdebat, non uerò ſalutem animę ſuæ, diffidens ſe ſine ſacerdotibus habiturum ſecum Luſitanos, nullus inde fructus ſubſecutus eſt, ſed ſacerdotum quidam in eius regno mortui fuerunt, alij uerò in Luſitaniam ſunt reuerſi, calicesq́ue & ſacra alia ornamenta apud illum poſteà reperta ſunt. Temporis progreſſu, cum cerneret ſe Luſitanorum commercio deſtitui, legatos ad Ioannem tertium Luſitaniæ Regem miſit, quibus ſacerdotes efflagitabat, affirmans uelle cum ſuis baptiſmum ſuſcipere, offerentiq; regi ditiſſimas argenti fodinas, quas in ſuo regno habebat, atque mancipiorum commercium.

Legatis illis à Luſitano rege benignè ſuſceptis, per humaniterq́; tractatis, tandem circa annum milleſimum quingenteſimũ ſexageſimũ dimiſſi ſunt, addita inſuper regis benigniſſimè legatione, cum qua miſſus eſt Paulus Diaz Nouais, & quatuor ex noſtra ſocietate, qui uotis illius ſatisfacerẽt. Qui cum perueniſſent, comperærunt Angolam Inene defunctum, loco que illius filium eius Dambi Angulam regnantem. Cùm uero in regia ſua ciuitate alacriter eos ſuſcepiſſet, ac benignè primò tractaſſet, cupiditate motus, occupare cœpit bona omnia legati ac cæterorum Luſitanorum, quæ, ut pro mancipijs in Luſitaniam remittendis commutarent, ſecũ detulerant, dicens, uelle ſe in mancipijs ea illis perſoluere, quod & fecit; doloſè tamen: quadã quippe ſimulatione illa ab eis poſteà abſtulit, non tam mancipiorum cupiditate, quam ut eorum in Luſitaniam regreſſum impediret. Denique omnes bonis ſuis ſpoliauit, ex quibus multi mortui ibi ſunt, alij uerò uacui ad nauigia deuenerunt: legatumq́ue & duos illos ex noſtris, inuitos atq; ſine ullo fructu, apud ſe retinuit, ſperans ea ratione futurum, ut Luſitani in ſuo Regno commercium haberent. Duo uerò alij ex noſtris, non longo tempore poſtquam eò appulerunt, aeris inclementia obierunt. Sicq́ue pauci ex Luſitanis, qui eò deuenerant, in Luſitaniã reuerſi ſunt. Cum verò legatus, duoq́ue illi patres, & quidam alij ex Luſitanis, varijs tentatis modis, Regeq́ue etiam Luſitano id curante, obtinere ſuum egreſſum non poſſent; tandem ea ratione barbarũ illum Regem perſuaſerunt, ut permitteret legatum & unum ex noſtris regredi dicebant enim, eo pacto facilius, quod ſperabat & optabat, euenturum, ipſis coram Luſitano Rege cauſam totam, negotiumq́ue illius al-

terius

A teτius patris agentibus, qui apud illum tanquã obſes remanebat. Poſt aliquot verò annos ille etiam pater, qui Franciſcus Goues vocabatur, iniuſtè detentus, ac diutino exilio afflictatus, mortuus eſt.

Paulus verò Diaz anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo quarto expeditionem à Rege Sebaſtiano ad iniuriam, quam Aethyops ille Rex Luſitano Regno intulerat, vindicãdam obtinuit, Neque parum ad eam comparandum contulit ſama, quæ tunc erat, & indies ſuccreuit, eſſe in eo Regno argenti fodinas non paucas. Vidi ego inſtructionem, quæ poſt longam diſcuſſioñe data præfecto claſſis fuit ab ijs, quibus in Luſitaniç Regno cura examinãdi, quç ad Regis conſcientiam ſpectant, eamque exonerandi, commiſſa eſt, præſcribentem, quonam pacto cum Rege illo ſe gerere deberet antequàm bel- B lum illud moueret, exigendo uidelicet primum ab eo compẽſatioñe pro iniuria illata, &c. Quæ inſtructio, ſi, ut par erat, fuit exactè ſeruata, neque, auaritia ducem ac milites obcæcante, ulla facta fuit illius transgreſſio, ſanè nihil erat, quod amplius ad iuſtum bellum poſſet deſiderari. Miſſi etiam ſunt in ea expeditione viri ex noſtra ſocietate, qui ducis ac militũ confeſſiones ad hũc vſque diem audiunt, illiſque concionantur, & qui multos Aethyopum ad fidem conuerterũt, ſperantque vt Regnum totum facilè fidem ſuſcipiat, ſi Luſitanorum ditioni, vt cœpit, ſubdatur.

Ex relatione noſtrorum, qui in ea expeditione profecti ſunt, accepi. Cũ eo appulliſſent, gubernatorem fixiſſe ſedem in ea maritima introitus Regni parte, quæ Loanda dicitur. Compertoque C defunctum fuiſſe Dambi Angolã, regnareque Quilonge Angolam pronepotem Angolæ Inene, miſiſſe ad illum ingens quoddam munus, quod ſignificauit ſe a Rege Luſitano deferre auo illius Dambi Angolæ, vna cum reſponſo eorum, quæ à Luſitano Rege poſtulabat. Atque hoc & alijs muneribus ac beneficijs cœpiſſe cũ illo habere amicitiam & commercium, adiuuareque illum in bellis, quæ cum finitimis Sobis habebat; ſicque amicitiam & commercium inter eos perſeueraſſe, pluſquam per quatuor annos, nulla illi aut ſuis illata iniuria, quin potius præſtitis multis beneficijs atque obſequijs. In fine verò huius temporis, cum barbarus ille ingentem copiam mercium delatam ſciret in Regiam ſuam ciuitatem, ex tredecim, aut quatuordecim nauigijs, quæ eo appulerant, eſſeque in D ea triginta aut quadraginta Luſitanos, qui ſua, aliorumque negotia agebant, cupiditate tantæ mercis, timens ne fortè ſuperare ſimul non poſſet tot Luſitanos, finxit bella varijs in locis, in quæ illos diuiſit, præcepitque omnes eadẽ die interfici, quòd & factum eſt, obtendens Luſitanos velle occupare illi Regnum, ſicque merce illa, atque alijs Luſitanorum bonis potitus eſt, cœpitque bellum gubernatori Luſitano inferre: qui, cum regionis interiora permiſſu Regis eſſet iam ingreſſus, coactus eſt exurere alia bona, quæ ſecum habebat, ſeque recipere cum ſuis ad fluuium quendam, vnde bellum illi commodius poſſet inferre, adiungendo ſibi Sobas finitimos, timore ne eos, ipſorumque bona perderet, illoſque protegendo atq; adiuuando aduerſus Angolam, alioſque Sobas, atque dilatan- A do eorum dominia, illoſque omnes vaſallos atque tributarios Luſitano Regi efficiẽdo. Quod & fœliciter ſucceſſit. Etenim non ſemel cum hoſte illo, qui ferè decies centena hominum milia aduerſus eum congregauit, confluxit, eumque ſuperauit, obtinuitque iam loca, in quibus fodinas argenti eſſe fertur. Ob commemoratas iniurias, aliaſque multas à barbaro iſto Rege noſtris illatas, non dubitatur bellum illud eſſe iuſtum, eoſque ex hoſtibus, qui eo bello capiuntur, legitimè in ſeruitutem redigi.

Quia verò complura alia mancipia, tum ex eo Regno, tum ex finitimis locis Regni Manicongi, & alijs aſportantur, titulo emptionis, ac permutationis pro mercibus, atque aliqua donata à Sobis, vel in tributum ab eis ſoluta, operæ pretium erit, quæ relatione accepimus, B partim ab alijs, & præcipuè à noſtis, qui inibi commorantur, referamus, vt conijci melius poſſit, iuſtene eiuſmodi mancipia poſſideantur. Et quoniam, paucis mutatis, eadem fortaſſe videtur eſſe ratio de mancipijs, quæ in Guinea ſuperiori, & in Cafreria (de quibus inferius erit ſermo) à Luſitanis emuntur, de quibus non tantam habemus locem, eo quòd noſtri inter illos non commorentur.

In vnaquaque Mirinda dicuntur eſſe quatuor hominum genera. Primum eorum quos Mocotas vocant, & ſunt nobiles inter illos, ac proinde liberi. Secundum eorum, qui nati ſunt ex hominibus naturalibus illius Mirindæ, quos filios Mirindæ vocant; ſuntque agricolæ, aut mechanici. Atque hi etiam liberi ſunt. Tertium eorum, quos Quiſico appellant. Atque C hi ſunt mancipia annexa Mirindæ, ſeu maioratui Mirindæ, quæ proinde cum ſua tota ſobole tranſeunt vna cum Mirinda in ſucceſſorem. Eiuſmodi Quiſico adeò antiquum eſt inter illos, vt de origine illius nulla extet memoria, ſed ſola traditione inter eos ſit conſeruatum. Et cum inter illos nulla ſit ſcriptura, quando hac de re interrogantur, reſpondere ſolent, ſic uſu fuiſſe receptum à ſuis maioribus. Quartum eſt mancipiorum, quæ Mobicas uocant, & ſunt, quæ Sobæ, & alij priuati ſibi in mancipia acquirunt, de quibus proinde pro libito diſponunt. Nec ſolùm Luſitanis ea pro mercibus, ſed multò magis ab antiquiſſimis temporibus ea commutant ac uendunt inter ſe. Deferrique inter illos conſueuerunt ad nundinas, & ad publicum forum, atque ibi uenduntur & D permutantur, prætiumque eſſe ſolent multarum aliarum rerum. Mos prætereà eſt inter illos; ut qui filias habet, eas in uxores uendat pro mancipijs, bobus, & alijs ſimilibus rebus; eo modo, quo Labam filias ſuas Iacob Patriarchæ in uxores uendidit. Qui inter illos plura mancipia habet, ditior ſolet reputari: eo quod illis ad agriculturam, & alia ſua negotia ac miniſteria utantur, eiſque emant ſibi neceſſaria. Filij etiam, quos domini ex ſuis ancillis generant, mancipia inter illos ſunt, à proprijſque parentibus uendi conſueuerunt, non ſecus ac ſi ab eis geniti non fuiſſent: id quod in cauſa eſſe ſolet, ut Sobarum propinqui, mancipia et ſint, atque Luſitanis & alijs ſæpe uendantur.

Quartum hoc hominum genus frequentius conſueuit redigi primò in ſeruitutem bellis, quę Sobę quàm ſæpiſſime inter ſe gerunt, nulla

de

de iuſtitia belli ratione habita, ſed unoquoque connanre ſubijcere ſibi alterum, ac dilatare ſuũ Imperium. Qui autem, nel in conflictu belli, uel excurſionibus capiuntur ex aduerſarijs, miſerè ſubijcinntur ſeruituti. De Sobis, qui Angolæ parent, ſignificatum mihi eſt, eſſe frequenres lites & contentinnes inter ens, quas Mochanos uocant, eaſque ad Regem deſerunt, Regẽ uerò diſferre cauſæ definitinnem, interim dum munera ei ab utroque offeruntur: quandn uerò munera ceſſanr, quod uterque ſit iam exhauſtus, reſpondere, ut armis rem definiant; ſicque illns bella inter ſe gerere.

Multi etiam ex primo & ſecundo hominum genere, quæ commemorata ſunt, rediguntur à proprijs ipſorum Sobis in ſeruitutem, ob delicta interdum grauia, interdũ leuiſſima, quæ nõ ipſi, ſed aliqui ſuorum propinquorum, ipſis inſcijs, cõmiſerunt, & interdum ob ſola indicia, aut ſuſpicionem, uel ueram, uel ab ipſo Soba confictam.

In primis, ſi Soba uel leue indicium habet, aliquem machinari illi mortem, aut inſurgere uelle aduerſus eum, uel adiuuare uelle alterum aduerſus ſe, uel aliud ſimile, interficit, aut in ſeruitutẽ redigit, omnibusque bonis ſuis ſpoliat, non ſolum eum, de quo talem habet ſuſpicionem, ſed etiam omnes propinquos illius, eoſq; omnes, qui ad illum pertinent, dictiſque Sobæ ſtatur, abſque alia, uel inquiſitione, uel iudicij tella: quin potius, ſi quiſquam ſubditorum detegit ueritatem, quam Soba negat, eo ipſo, in ſeruitutem redigitur, aut interficitur cum omnibus, qui ad ipſum pertinent, ſufficitque inter illos teſtis unus ad condemnandum aliquem de crimine, quod ei imponitur. Non poteſt autem non eſſe iniquum, non ſolùm quemquam ob ſolam ſuſpicionẽ ac indicia interficere, aut in ſeruitutem redigere, aut priuare ōibus bonis ſuis, ſed etiam multò magis innocentes propinquos illius, aut ad eum pertinentes, eadem pœna afficere, eſto de delicto illius alterius plenè conſtaret, iuſteque ille alter tãta pœna afficeretur. Fertur etiam ſolam Mirindam totam, aut maiorem illius partem poſſe conqueri, aut contendere iudicio cum Soba. Quòd ſi priuatus aliquis cũ eo contendere uelit aut de eo conqueri, ipſum, & omnes propinquos ipſius, atque omnes ad eum pertinentes, reputari incurrere crimen læſæ maieſtatis, eaque de cauſa interfici, aut ſeruituti ſubijci, atque ſpoliari omnibus ſuis bonis. Hæc uerò omnia, & alia his ſimilia, prnbant milites & mercatores Luſitani, qui inibi cõmorantur, pp lucrum. Sunt enim ſingulis ex his Sobis, qui Luſitano regi parent, præpoſiti ſinguli Luſitani, q̃ tanquam domini ſunt illorum, & cum quibus Sobæ mancipia & bona eiuſmndi diuidunt. Neque religioſi perſuadere poſſunt contrarium, Luſitanis illis obtendentibus, morem illũ eius patriæ non eſſe iniquum, ſed neceſſarium pro regionis qualitate. Significatum eriã mihi eſt, quando Soba aliquis condemnandus, puniendusque eſt à gubernatore Luſitano pro aliquo crimine, id, pro more patriæ illius, fieri in exercitu, conuocatis Sobis omnibus cum ſuis: tuncque proponi cauſam aduerſus reum coram iudicibus ad id deputatis. Quòd ſi, iuxta morẽ eius regionis, dignus comperiatur morte, & qui tan quam læſæ maieſtatis reus puniatur, non ſolùm

A interficitur ipſe, ſed cnntinuo inſiliunt alij in eos, qui illum fuerant comitari tanquam milites illius, eſto nobiles, aut de filijs Mirindæ illius ſint, & interficiunt multos ex eis, reliquns verò in ſeruitutem redigunt. Accurrunt etiã in domum Sobæ illius, eamque diripiunr, & omnes de familia illius in ſeruitutem redigunt, etiam vxores & filios, ſicque plurimi innocentes miſere in ſeruitutem rediguntur, replentnrque Luſitani mancipijs & bnnis innocentum, pro culpa vnius nnocentis.

Inter multa alia exempla, quibus mihi ſignificatum eſt, quàm iniuſtè multi illis in locis in ſeruitutem redigantur, hæc referam. A quodam Soba dono miſſus eſt puer in præſentia cuiuſdam ex noſtris patribus. Interrogans autem pater ille, an verè eſſet mancipium, & qua ratione B ſeruitutem incurrerit, comperit, quẽdam illius fratrem aſpexiſſe vnam è mulieribus Sobæ illius, eaque de cauſa, illum, propinquoſque omnes illius, ſpoliatos omnibus ſuis bonis, tanquã læſæ maieſtatis reos, in ſeruitutem fuiſſe redactos, neque alia ratione nobilem illum puerum ſeruituti fuiſſe ſubiectum, quam ob leue illud delictum fatris ſui, in quo ipſe nullam habuit culpam. Tunc pater curauit, vt priſtinæ ſuæ libertati reſtitueretur.

Solus Angolæ re pauones habet, eoſq; in magno numero. Legem rulit, vt ſiquis pennam aliquam ex illis extraheret, ipſe, & omnes propinqui eius, bonis omnibus ſpoliati, interficerentur, aut ſeruituti ſubijcerentur. Aliam tulit, vt q̃ contingeret cucurbitas in palmis ipſius appenſas, vt vinum ex palmis in eis ſtillerur, ipſe, & C propinqui oẽs illius, ſpoliati omnibus bonis, interficerentur, aut mancipia ipſius efficerentur, ſi miſeſque alias leges habet, auaritiæ, crudelitatis, atque iniuſtitiæ plenas, quibus ob leuia aliorum delicta, innoeentes multos ſpoliat bonis ſuis, & vel interficit, vel mancipia ſua iniuſte efficit. Longum eſſet percenſere exempla alia, quibus multi iniuſtè ſeruituti ſubijciuntur.

Si defunctus aliquis debita aliqua relinquit, Soba in captiuos accipit filios omnes illius, eſto debitum exiguum ſit, longeque plus valeant filij. Tempore etiam pacis, homines vnius Mirindæ ſurripere ſolent eos, qui alterius ſunt Mirindæ, eoſque vendunt in mancipia. Fertur etiã in quodam fluuio, vbi loci dominus noſtris eſt inimicus, negotiationem fieri ſolum de nocte, Aethyopibus nocturno tempore aſportãtibus ad D nauigia captiuos, quos vendant. Quæ ſanè negotiatio valde eſt ſuſpecta: quandoquidem facilè Aethyopes de nocte adducent homines furto à ſuis, aut ab alienis oppidis ablatos. Etiam fertur, interdum dominos Mirindarum mittere aliquos ad aliqua loca, in quibus paratas habẽt inſidias, vt capti ibi deferantur ac vendantur mercatoribus Luſitanis. Prætereà fertur, ſi pater filio, aut alicui uxorum, leui etiam de cauſa, ſuccenſeat, id interdum ſufficere, vt filium, aut uxorem vendat. Et nonnunquam, vt tintinnabulum aliquod, aut ſpeculum, vel rem aliam ex mercibus Luſitanorum, quam cupit, poſſideat, filium aut filiam ſine alia cauſa vendere. Denique fertur, in hac inferiori Guinea multos veſci carnibus humanis, ſæpeque accidere, vt in foro publico, dum mercatoribus mancipia emenda offeruntur, niſi mercator tantum in pretio aſcendat

dat pro aliquo mancipio, quantum lucri in ſoto ex carnibus illius ſolet acquiri, potius miſerū mancipium interfici, quàm viuum uendi, tanta eſt hominum feritas ac barbaties. Luſitani mercatores, ſiue ſint qui nauigijs ad varia loca negotiationis cauſa appellunt, ſiue quos pomberos vocant, atque interiora regionum mercimonij cauſa penetrant, ſiue alij incolæ regni Angolæ ac Manicongi, nihil omnino de titulis curant, aut inquirunt, quibus vel in ſeruitutem redigunrut, quando ipſis venduntur, vel iam antea tedacta ſunt, ſed promiſcue omnia accipiunt, modò in ptetio conueniant. Neque Epiſcopus inſulæ Diui Thomæ, neque alij ſacerdotes ſeculares, qui in eis locis commorantut, vllū eis ſcrupulum inijciunt, vt de mācipijs Guineæ ſuperioris dictum eſt. Ex tegno autem Angolę, & ex alijs locis Guineæ inferioris aſportantur quotannis greges mancipiorum, non ſolùm in hoc Luſitaniæ regnum, ſed etiam in Braſilicam regionem, vbi ad ſacarum colendum ac conficiendum neceſſatia ſunt, & in vatias alias noui orbis partes, tum ad varia alia miniſteria, tum præcipuè ad auri atgentique fodinas. Et cum totidem, & eo plures, quotannis interficiantur, multique bello pereant, adeò homines in ea tegione multiplicant, eo quòd mulras habeant vxores, & tetta humida & calida ſit, vt ſatis, ſupque in ea remaneant. Tametſi ſama ſit, multò plures ſœminas in ea eſſe, quam mares, propteteà quòd multi bello quotannis pereant.

Mancipia Guineæ inferioris aſportari ptimū debent in inſulam D. Thomæ. Niſi prius mercatores in ea conueniunt, vt ex Angolæ regno in Btaſilicam regionem deferantur: & tunc ex ſingulis mancipijs ſoluunt tria millia nūmorum æris, quos res vocant. Ex ijs, quæ ad inſulam D. Thomæ aſportantur, ſoluitur regi, aut conductoribus redituum regis, quarta pars, & inſuper vigeſima temanentium. Niſi nauigijs tegis, aut conductorum redituum regis, acceſſerint ad negotiandum: nam tunc ſoluunt partem dimidiā eorum. Quando ex inſula D. Thomæ mancipia in Luſitaniam deferuntur, ſolum ſoluitur ex eis ſiſa, eo modo quo de mancipijs Guineæ ſuperioris ſupra dictum eſt. Si veiò conductores redituum regis ea aſportent, ſoluunt ex ſingulis ſolum ttecentos res.

Sofalæ ciuitas. Anno 1501. Luſitani vltra promontoriū bonæ ſpei Sofalā nauigationibus ſuis deuenerūt. Poſtquam vetò ſedem ibi collocarunt, cum finitimis tegnis commerciū habere cœperunt. Ptæter aurum verò, metceſque alias, inde etiā mancipia robuſta, proceræq; magnitudinis, quæ Cafres appellant, in Indiam aſpottāt, & inde in Indicis nauibus nonnulla in Luſitaniam. Hæc magna ex parte empta, in commurationemque ꝓ alijs mercibus aſportati ſolebant. Anno autem 1569. à rege Sebaſtiano miſſus eſt Frāciſcus Barreto nobiliſſimus ſtrenuiſſimuſq; dux, qui paulò antea Orientalis Indiæ ſuetat gubernator, multaque fortiter & fælicitet geſſerat, vt de Rege Monomotapæ, Sofalæ finitimo, iuſtam ſumeret vindictam. Eo quòd quorundam Mahumetanorum inuidia ac ſuaſu, patrem noſtræ Societatis Gondiſaluum a Silueira Comitis Sortelhę filium iniuſtè & in Chtiſtianam teligionē ignominioſè interfeciſſet. Cum enim hic pater, qui in India paulò antea ſuetat ptouincialis, de re-

Monomotapæ Regnū.

A gis illius conſenſu verbum Dei in eo regno diſſeminaſſet, multaque hominum millia ad fidem conuertiſſet, Mahumetani quidam vanos, pueriſeſque timores regi iniecerunt, patrē videlicet illum veneficum eſſe, futurumque niſi interficeretur, vt ipſius veneficijs & incātationibus Rex ipſe regnum amittetet, eaque de cauſa, patre rē totam ptæſciente, mortemque expectante, illū interfici iuſſit, & vna cum eo Eccleſias iam extructas diſſipauit atque extinxit. Hanc itaq; præcipuè vlturus iniuriam, nec ſine magna ſpe obtinendi locupletiſſimas auri fodinas, quæ in eo regno ſunt, ꝓfectus eſt Franciſcus Barreto (quē nonnulli ex noſtris etiam comitabantur) ſimili ferè inſtructione illi, de qua paulò antea locuti ſumus, quam nos etiam vidimus. Licèt autem aliquot annis bellum illi, eiuſque ſucceſſori cum

B eo rege ſuetit, & cum quibuſdam alijs, qui illi adhæſerunt, quos prius neceſſe erat debellare, multaque fortiter geſſerint, tandem multis ex noſtris veneno illorum hominum, bello, & laboribus paulatim vna cū Franciſco Barreto conſumptis, ceſſauit bellum illud, magnaque pars militum, qui incolumes remanſerunt, in Indiam profecta eſt.

De mācipijs, quæ iure illius belli capta ſunt, idem eſt cenſendum, quod de mancipijs, quæ belli iure Luſitanorum in regno Angolæ capiūtur, paulò antea dictum eſt, nempe dubitandū nnn eſſe iuſto titulo in ſeruitutem à noſtris eſſe redacta. Fertur etiam nonnullos illotum regum quaſdam alias iuſtas cauſas belli noſtris poſteà dediſſe, noſtra inuadendo ac deptædando. Si qui autem alij illotum hominum iuſto ſimiliter

C bello, uel poſteà, uel ante bellum à Franciſco Barreto illatum, capti à noſtris ſunt, idem etiā de his eſt cenſendum.

Quod uerò ad ea mancipia attinet, quæ vel ante bellum, uel poſt bellum, uel tempore ipſo belli, negotiatione ſola cum illis, aut cum alijs nationibus, quæ in tota illa Africæ parte, quæ Cafraria nuncupatur, plurimæ ſunt, à Luſitanis ſunt comparata, idem ferè dicendum cenſeo de titulis, quibus in ſeruitutem ſunt redacta, & de modo negotiationis Luſitanorum, quod de mācipijs Guineæ ſupetioris dictum eſt. Eodem.n. modo ſunt bella & latrocinia inter illos, quo inter Aethyopes Guineæ ſupetioris. Fertur etiam tempore ſamis, aut dum aliquis intet ſuos ære alieno eſt grauatus, debitūq; ab eo exigitur, adducere filios uenditum, ut ſuæ ſubueniat neceſ-

D ſitati. Inter hos etiam Aethyopes dicuntur eſſe nationes, quæ carnibus ueſcantur humanis. Por rò hi omnes Aethyopes mancipia uendunt, tū Luſitanis, tum etiam Mahumetanis, qui intet illos commorantur, illaque cum alijs mercibus ad alios Mahumetanos tranſmittunt, eiſque ea in ſeruos uendunt. Hæc ꝙ ad Aſticam attinet.

Quod uerò ad Aſiam ſpectat, ex India aſportant Luſitani uaria mancipiorum genera pto nationum uarietate, cū quibus uel bellum uel cōmercium habent. Illud ſummatim dicam. Si mācipia ex illis regnis ſint, cū quibus Luſitanis iuſtum eſt bellum, non eſſe ꝙ uereamut affitmare, iuſtè eſſe in ſeruitutem tedacta. Eiuſmodi, inter alia, ſunt, quæ ex regno ſunt Calecut. Semp .n. à principio ingreſſus noſttorum in Indiam Rex ille fuit nobis infeſtiſſimus, ſemperq; ſuerūt Luſitanis cū eo bella. Audio tū anno 1586. Indiæ Aſiæque mancipia.

initam

initam cum illo fuiſſe pacem. Eiuſmodi ét ſunt, A
quæ ex aurea Cherſoneſſo à multis dicta, aſpor
tantur, hoc eſt, ex Inſula Samatrenſi, & ex locis
circa Malacham eidem inſulæ uicinis. Totum
namque illud Aurea Cherſoneſſus quondam di
cebatur. Nam, quæ núc Inſula Samatra dicitur,
olim ut fertur, lingula quadam, ſeu Ithmo con-
tinenti iungebatur: quo maris irruptione diſſe-
cto, Inſula ex peninſula relicta eſt. Noſtri Sama-
trenſes uocant Dachens, illos uerò alios Mala-
ios. His adde, qui Inſulam Iauam incolunt,
quos noſtri Iaos appellant. Cum his enim om-
nibus iuſtum bellum fuit ferè ſemper Luſitanis.
Sunt autem hi omnes vultu & corporis magni-
tudine quaſi medij inter Indos & Aethyopes
qui Africam incolunt. Idem dicendum eſt de cę
teris mancipijs eorum regnorum, cum quibus
iuſtum bellum Luſitanis erat, quo tépore in ſer- B
uitutem ſunt redacta; de quibus non poteſt cer-
ta præfigi regula. Dixi, Samatrenſem inſulam à
multis Auream Cherſoneſſum dici: quoniam
alij rectius arbitrari videntur, inſulam potius
Ceilon eſſe Auream Cherſoneſſum.

Aſportantur verò multa alia mancipia ex ꝓ-
uincijs, cum quibus Luſitanis nullum eſt bellũ,
vt ex Cambaia, Pegu, Sina, Iappone, & ex nõnul
lis alijs. Et quamuis in Cambaiæ regno, & in ali
quibus alijs Indiæ, dicantur eſſe frequentes fa-
mes hominesque tunc non ſolum filios, ſed ſe-
ipſos viliſſimo pretio uendere, fertur tamé mul
tos, etiam quando nulla uiget fames, aliorum fu
rari filios, eoſque non ſolùm noſtris, ſed etiam
infidelibus uendere. Licet autem nõ ſolùm quo
dam Indiæ Concilio prouinciali, ſed etiam legi
bus regis Luſitaniæ cautum fuerit, ne ij infide- C
les, qui Luſitanorum ditioni ſubſunt, eiuſmodi
mancipia poſſideant, eoque ipſo, ꝙ ad noſtro-
rum terras perueniũt, perſoluto illis paruo quo
dam pretio, quod inibi, rerum circunſtantijs ex
penſis, prudenter conſtitutum eſt, diligéter ab
eorum manibus uendicati, libertate donentur,
eaque occaſione multi eorum facilè fidé Chri-
ſtianam ſuſcipiant; licèt etiam Mahumetanis,
qui in illis degunt regionibus, ſub grauibus pę
nis ſit prohibitum, ne eiuſmodi mancipia aſpor
tent, aut emant, eo quòd ea ſoleant obcæcare ut
plurimum ſuæ peruerſæ ſectæ erroribus: neſcio
tamen, an de mancipijs eiuſdem generis, quæ à
Luſitanis emuntur & aſportantur, diligens fiat
examen, ſint ne legitimè in ſeruitutem redacta
nec ne; & an ipſi, dum ea ab infidelibus emunt,
ullum examen efficiant, fuerint ne legitimè ſer D
uituti ſubiecta, ſubijcive tunc primum poſſint,
quando ea ab infidelibus emunt.

Iapponenſia mancipia.

Porrò quamuis inter Iapponenſes principes
inteſtina bella frequentiſſima ſint, de eorum tñ
bellorũ iuſtitia meritò dubitari poteſt. Eo quod
nulla ab infidelibus illis iuſtitiæ ratio haberi ui
deatur in bellis inferédis, ſed qui potentior eſt,
aut in maiorem ſpem uictoriæ erigitur, alios ui
& armis aggrediatur, ac ſibi ſubijcere conetur:
quo poſito, is, qui iniuſto bello appetitur, iuſto
ſanè bello ſe tuetur. Illud etiam præſumendum
ac credendum eſt, bella, quæ principes Iappo-
nenſes Chriſtiani hodie cum aliquibus infideli
bus habent iuſta eſſe: quandoquidem patres ex
noſtra ſocietate apud illos concionantur, eorũ
que confeſſiones audiunt, neque permitterent
quicquam iniuſtum aduerſus alios moliri. Haud

A tamen ſcio, an mercatores Luſitani, dum Iappo
nenſes aliquos in ſeruos & ancillas emunt, exa
men efficere curent, bello ne iuſto ſint capti, le-
gitimeque redacti ſint in ſeruitutem, an non.

Sinenſia mancipia.

De Sinenſibus mancipijs, quæ Luſitani emũt
& aſportant, eſt maius dubium, quonam titulo
iuſtè aliquando ſint redacta in ſeruitutem, atq;
adeò quonã iure iuſtè ualeant poſſideri ab ijs,
in quorum poteſtatem deuenerunt, eſto legiti-
mo pretio ea comparauerint. Etenim conſtat,
Sinarum prouincias perpetua pace frui, quippe
quibus nullum omnino ſit bellum, niſi cũ Tar-
taris, qui à noſtrorum commercio longiſſimè
diſtant. Conſtat præterea, eas prouincias abun-
dantiſſimas eſſe, neque unquam inter ipſos eſſe
famem, ut aliqui Sinarum neceſſitate oppreſſi, fi
lios ſuos uendere legitimè poſſint. Item cõſtat
B Sinarum iudices neminem ſuorum ſeruitutis ꝑ
petuæ damnare, niſi fortè ut regi ſuo in aliquo
miniſterio ancillentur. Quo fit, ut nullus iuſtus
titulus ex his, quos diſputatione 33 commemo
rauimus, ſe ſe offerat, quo in ſeruitutem redigi
Sinæ huiuſmodi potuerint. Niſi fortè pirata ali
quis Sinarum, una cum ſuis, uel de Sinarum cõ
ſenſu, uel quòd Luſitanis eſſet infenſus, à Luſita
nis ſit captus. Quod neque credo, neque tolle-
ret ſcrupulum de fœminis Sinis, quæ a Luſita-
nis captiuæ aſportantur.

Ne uerò diſputatione ſequẽti ad Sinas regre
diamur, illud dicam. Si, ut fama eſt, origo ſerui-
tutis eorum Sinarum, qui a noſtris poſſidentur,
non alia fuit, quàm furtum, quo ſe inuicem Si-
næ furantur, ut extraneis uendantur, nullus pro
fectò eorum legitimè poſſidetur, quantumcun
C quemagno aliquo pretio de manu furis fuerit
emptus, aut de manu cuiuſcumque alterius uen
ditoris, in cuius poteſtaté deuenerat. Ratio eſt,
quoniam rei furto ablatæ nũquam comparatur
dominium, ad quemcunque, & quocumq; pre-
tio comparata deueniat: ſed reſtituenda eſt ſuo
domino ſtatim, ac conſtat furto fuiſſe ablatam,
niſi fortè tanto tempore fuerit bona fide poſſeſ
ſa, quantum ad eam præſcribendam eſt neceſſa-
rium: quare, cum libertas nullo tépore præſcri-
batur, ut ex l. ult. C. de longi temporis præſcri-
ptione quæ pro libertate, &c. ex l. uſucapioné.
ff. de uſucapionibus, & ex l. 6. tit. 29. p. 3. legũ Ca
ſtellæ eſt manifeſtum· nec ſi noſtris legibus li-
bertas præſcriberetur, id locum haberet aduer-
ſus alienam Rempublicam, in qua illæ non ui-
gent, & cuius ſunt homines, de quibus diſputa
D mus; conſequens profectò eſt, ut ſi homines hi
furto à principio fuerint ablati, tam ipſi, quàm
progenies fœminarum, quæ à principio fuerint
eo modo in ſeruitutem redactæ, liberi ſint, nec
iuſtè retineri poſſint captiui. Quin potius reſti
tuendum illis ſit, quod diſputatione ſequẽti ex
plicabitur, reſtituendum eſſe ei, qui, cum liber
eſſet, captiuus fuit detentus, iam quando bona
fide, quàm quando mala fuit retentus: quod idẽ
propter eandem rationem de quocumque alio
ſine legitimo titulo à principio in ſeruitutem
redacto exiſtimandum eſt. Poſtquàm hæc ſcrip-
ſeram, ea contuli cum patre quodam ex noſtra
ſocietate, qui diu in regione Sinæ commoratus
fuerat, interioraque penetrarat, eaq; probauit.

DISPVTATIO XXXV.

De mancipijs ex commercio Luſitano quid cenſendum.

De

DE hac re nihil facilius ac certius dici poteſt, quam ea mancipia, quæ aliquo illorũ titulorum, qui diſp. 33. explicati ſunt, à principio in ſeruitutem ſunt redacta, licitè aſportari & poſſideri: quæ verò non ita ſeruituti ſunt ſubiecta, neque licitè aſportari, neque poſſe retineri, eſto competenti alias pretio cõparata ſint, & eſto bona fide ad hanc vſque diẽ quocumq; lõgo tẽpore ſint poſſeſſa, vt paulo antea oſtenſum eſt. Quia tamen morales ſermones, quo uniuerſaliores, eo minus vtiliores ſunt, minuſq; veriores ad actiones in particulari exercendas, vt Ariſt. 2. Ethicorum c. 7. prudenter docuit: & ſi quis ea expendat, quæ circa huius rei fidelem hiſtoriam (neque omnes, qui dici poterant, abuſus continentẽ) diſputatione præcedente dicta ſunt, facilè intelliget rem hanc, non ſolùm ſcrupulis, ſed & apertis animarum periculis in multis eſſe plenam, aliquid in particulari pro meo munere, atque ad meam exonerandam conſciẽtiam, tametſi inuitus, dicere aggrediar. Non quòd rem tantam ſolus definire audeam, neque quòd tantum mihi tribuam, vt in ea meis dictis ac iudicio velim ſtetur: ſed tum vt pro mea tenuitate confeſſarijs, timoratiſque alijs, qui de hac re interrogant, conſulam, præſertim cum non defuerint externi ſcriptores, qui negotiationem hãc lethalis culpæ intrepidè damnent: tum etiam, ſi fortè diſputatione hac id aſſequi valeã, vt ij, quibus regni huius Luſitaniæ gubernatio eſt cõmiſſa, quique examinandi ea, quæ ad regis conſcientiam attinent, eamque exonerandi curam habent, nec non qui regis confeſſiones audiunt (quos omnes & ſingulos vna cũ Epiſcopis Viridis promontorij, & Inſulæ Diui Thomæ, nõ dubito ſub reatu lethalis culpæ teneri id efficere, ſi, vt minimum, res hæc vt dubia ſe illis offerat) regi ſuggerant, vt eam expendi ac iudicari per viros doctos ac timoratos, ut in conſcientia tenetur, efficiat; qui, facta prius diligenti ac certa inquiſitione de titulis ac modis, quibus re ipſa eiuſmodi homines in captiuitatem rediguntur, captiuique aſportantur, ſtatuant, quid iuſtè, & quid iniuſtè fiat, quidque facto opus ſit, ut tam regis conſcientia, quàm negotiantium, mancipiaque a negotiantibus ementium, tuta ſit. Carolus namque Quintus, cum dubia oriri cœpiſſent circa mancipia noui orbis, rem examinari fecit, atque ut ſuæ, ſuorumque conſcientiæ conſuleret, legem Chriſtiano Imperatore dignã tulit, ut omnes libertate donarentur, nulluſq; deinceps ſeruituti ſubijceretur. Philippus ſecundus eius filius, Rex noſter catholichiſſimus, cũ oriri cœpiſſent dubia circa innocẽtes filios eorum, qui in regno Granatenſi rebellarunt, iuſtè ne mancipia fieri poſſent, legem quoque tulit, ut omnes libertate donarentur; eum tñ, ut diſp. 33. oſtendimus, ad id, noſtro iudicio, minimè teneretur; cur ergo, cũ res, de qua agimus, ſtatim in aliquibus ut dura, periculiſque plena ſe ſe offerat, neque deſint ſcriptores, qui eam tanquã iniuſtam lethalis culpæ damnent, timoratoſq; multos hodie conſcientia propria pungat; cur, inquam, rege id iubente, non examinabitur, reſecabiturque, ſi quid compertum fuerit iniuſtè fieri, publicaque autoritate ac maturo iudicio approbabitur, quicquid iuſtè & licitè fit? Ita. n. fiet, ut rumores iniuſtitiæ, ſcandalũque, ſi quid eſt, ceſſet, & Rex ſuæ, ſuorũmque conſcientiæ

A conſulat, & neque cõfeſſarij, uirique alij docti & timorati negotiatores ſine cauſa conturbẽt; aut ſi quid dignum reſecatione fuerit compertũ, ut negotiatores, auaritia excæcati, deinceps in re perſpicua aduerſus confeſſarios, & uiros doctos non ſe protegant, obijciẽtes, negotiationem hanc in ſpiritnale mancipiorum bonum cedere, neque uerò ipſos eſſe primos, qui eam aggrediantur, neque regem, aut Epiſcopos illarũ regionum tali negotiationi aduerſari, aut ullũ ipſis ſcrupulũ inijcere. Quæ omnia, ſi res in ſe iniuſta ſit, nullius ſanè ponderis ſunt ac momẽti, ut à lethali culpa, onereque reſtituendi excuſentur. Ego ſanè non dubito, ſi uel Philippo Regi Catholichiſſimo, uel quõdã Emanueli, Ioãni 3. Sebaſtiano, & Hẽrico, Chriſtianiſſimis, pijſſimis, minimeque auaris Luſitaniæ regibus, res

B hæc, uel ſemel, ut dubia fuiſſet propoſita, ita ut in ea aliquod iniuſtitiæ periculũ perſenſiſſent, quin ſtatim eã examinari ac decerni iuſſiſſent: ſed cum hæc longo maris tractu a Luſitania peragãtur, paulatimque cœperint, & poſteriores principes nec diſcutere ſoleant, nec fortè expediat, quæ tempore ſuorum anteceſſorũ ſunt introducta, quando circa illa nullum dubiũ ſe ſe offert, ad locaque illa, ubi hæc peraguntur, uiri docti & timorati rarò accedant, rarique ſint inter nos, qui hæc curent, & ad ea attẽdant, rariores uerò qui ea principibus ſuggerere, uel poſſint, uel audeant, mirandum non eſt, ſi res hæc ad principum aures, qui, una cũ ſuis, uarijs alijs rebus ſunt intenti, nondùm peruenerit, neq; illi, ut par erat, ad hunc uſq; diẽ fuerit conſultũ.

Rem itaque aggredientes, non ut eam plenè

C definiamus, ſed ut lucem aliquam ad illius integram definitionem afferamus, conabimur certa ab incertis ſeparare.

Sit ergo prima cõcluſio. Si mancipia ſint ex eis locis, in quibus diſputatione præcedente dictum eſt eſſe Luſitanis iuſtum bellum, eoque tẽpore inde ſint aſportata, quo tale fuit bellum, non eſt quòd mercatores, qui illa inde aſportãt, vllam inquiſitionem faciant, ſint ne iuſtè in ſeruitutem redacta, quando veriſimilis aliqua præſumptio in contrarium de aliquo, aut de aliquibus nõ ſe offert: & multò minus eſt quod inquiſitionem faciant, qui in hoc regno à mercatoribus, aut ab aliquo alio, ea emunt, aut quouis alio titulo comparant. Idem eſt, quando ceſſauit bellum, & nullus eſt rumor aut præſumptio, quòd aliqui de illis locis iniuſtè ſint in ſeruitutem redacti. Prima pars probatur, quoniam cùm illis 1. Conclu.

D in locis bellum iuſtum ſit Luſitanis, & præterea quilibet venditor præſumatur bonus, vendereque, quod ſuum eſt, aut ius habere ad id vendendum, niſi veriſimiles aliquę coniecturæ in contrariũ ſe ſe offerant, meritove ſe offerre debeãt; ſanè in ea negotiatione præſumendum ac præſupponendum eſt, mancipia omnia, quæ vendẽda exponuntur, belli iure redacta eſſe in ſeruitutem, niſi, de aliquo, aut de aliquibus in particulari ſe offerrent veriſimiles coniecturæ, quòd iniuſte ſeruituti eſſent ſubiecta. Confirmatur, quoniam ſicut in quacunque alia negotiatione ſcrupuloſa, ſuperfluaque eſſet inquiſitio, an quod vẽditur, legitimè uendatur, niſi legitima cauſa præſumẽdi, timendive contrariũ ſe offerret: ita & in hac negotiatione ſuperflua, ſcrupuloſaque eſt inquiſitio, an mancipium, quod uenditur, legitimè in ſeruitutem

ſeruitutem fuerit redactũ quando nullus in contrarium eſt rumor, nullaque legitima cauſa dubitandi ſe ſe offert. Secunda pars, nempe quod multo minus teneantur inquiſitionem facere, qui eiuſmodi mancipia in hoc regno emunt à mercatoribus, &c. notiſſima eſt. Tum quia pro illis pugnat eadem aut maior ratio. Tum etiam quia longius diſtant, nec, ſi uellent, vllã facere poſſent fructuoſam diligentiam de ſingulis in particulari. Tum denique quoniam ad regẽ, miniſtroſq; regis ſpectat vigilare ac diſcutere, an mancipia, quæ in hoc regnum, ex locis præſertim ſui commercij, aſportautur, legitimè ſeruituti fuerint ſubiecta. Tertia vero pars, nempe ꝙ eadem ſit ratio quaudo ceſſauit bellum, & nullus eſt rumor, &c. probatur. Quoniam militant eædem rationes, præ[illegible]mendumque eſt eiuſmodi mancipia, vel eſſe de numeto eorum, quæ bello ſunt capta, vel ex fœminis in eo capti[illegible] fuiſſe progenita, vel iuſto alio titulo redacta eſſe in ſeruitutem. Ex hac concluſione conſtat, de Turcis, aut Mauris, deque progenitis ex il[l]is, qui venditioni exponuntur, nullam neceſſariã e[ſſ]e i[n]quiſitionem, an legitimè redacti ſint in ſeruitutẽ, quando de aliquo in particulari non ſe offert legitima aliqua dubitandi ratio, an liber ſit: fuit namque ſemper legitimum bellum Chriſtianis cum his natiooibus.

2. Conclu. Secunda concluſio. In utraque Guinea, & in quocunque alio loco, ſas eſt emere eum, qui ob ſufficiens ad id crimen publica autoritate ꝓ loci regimine in ſeruitutem eſt redactus. Ob crimen verò alicuius nefas eſt in ſeruitutem redigere uxorẽ, aut ſratrẽ, aliosve conſanguineos, aut affines magis remotos, imò neque filios, tã qui ſui ſint iuris, quàm qui in parria ſunt poteſtate, niſi crimen adeò eſſet atrox & fœdum, ut in reipublicæ bonum, atque aliorum exemplũ prudentis arbitrio iudicaretur puniendum etiã eſſe ſeruitute filiorum; potinſque puniendus eſſet in filijs, qui ex eo delicto traherent originẽ, q̃ in alijs, raroque erit crimen patris, ꝙ ſeruitute filiorũ iuſtè poſſit puniri, atq; adeo ſimpliciter eſt dicẽdũ, illis in locis emi nõ poſſe filiũ, q̃ ob ſolũ delictũ patris in ſeruitutẽ ſit redactus.

Quod delictum ſufficiant ad dãnandum ſeruitute. Prima pars ex dictis diſput. 33. eſt mani[fe]ſta. Hanc autem poſſumus tradere regulã. Crimen, quod inter nos prudentis arbitrio iuſte puniretur pœna deputationis alicuius ad perpetuo remigandum in triremibus nec non crimen quod inter nos paulò leuiori pęna eſſet dignum, iudicari debet ſufficiens, ut iuſtè aliquis damnetur ſeruituti perpetuæ. Probatur, quoniã durior multo eſt pœna, miſerandaque magis eſt ſeruitus remigantium in triremibus, quam ſit ſeruitus cõmunium ſeruorum. Adulterium itaque vxoris alicuius æthyopum, eſto illi multas habeãt vxores, eſſet ſatis, ut tam ipſa, quàm adulter perpetuæ ſeruituti damuarentur. Item vis illata pudicitiæ cuiuſque fęminæ. Furtum itẽ rei notabilis pro qualitate regionis, & alia crimina his ſimilia. Furtum verò rei leuis, vt vnius galliuæ, ad id non eſſet ſatis. Niſi forte eſſet experientia inter illos, ea ratione homines a furtis cõtineri, & niſi minima furta ita ſeuerè puniantur, furta augeri in detrimentum reipublicæ. Quemadmodũ .n. in exercitu non damnamus, minima quæque ſub mortis pœna prohibita, capite plecti, aut ſeruitute in triremibus, quoniam id exigit mili-

A taris diſciplina, & bonum commune exercitus: ſic ẽt quando bonum commune reipublicæ indigeret, ut minima quæque furta ſeuere punirẽtur, licita eſſet ea pœna: præſertim ſi ante delictum commiſſum, notum omnibus ſit, ſubeundam illi eſſe, qui illud commiſerit. Vnde cũ cõpertum experiẽtia ſit, Aethyopes internos furti uitio eſſe deditos, audiamuſque quàm rariſſima eſſe furta in locis unde aſportantur, cum tamẽ longè minor ſit rerum cuſtodia inter illos, quã inter nos; utique quemadmodum non facilè aſſerendum eſt, iuſtè illis in locis homines ob leuia furta ſeruitute dãnari, ita nec temerè id eſt damnãdum. Denique ſi ij, qui ob leuia furta ſeruitutis perpetuæ inter illos damnantur, interficiendi ſunt a ſuis, [ni]ſi à Luſitanis emantur, emi tunc licitè poſſunt: quandoquidem ea ratione

B eruuntur à morte, quæ non ſine culpa, pro more regionis i[l]lius, ſufficiente, ſoret inſligenda.

R[eli]quum concluſionis ex eo eſt manifeſtũ, quòd lumen ipſum naturæ docet, nefas eſſe pro u[ni]us de[lict]o punire alterum omnino innocentem, præſertim tanta pœna, quãta eſt ſer[ui]tutis perpetuæ, [ni]ſi forte fil[i]ũ, dum eſt [ſ]ub patria poteſtate, pro[pt]er coniunctionem maximam, quã habet cum patre, cuius eſt quaſi pars, & in quo pater ipſe delinquens punitur. Neque tũc filius innocens eſt puniendus, niſi quam rariſſimè, poſtulante id bono maximo Reipu[b]l[i]cæ. Neq; ſcimus toto iure canooico & ciuili fil[i]um unquã ſeruitutis eſſe damnatum, niſi ſolum illum, qui naſcitur ex crimine utriuſque parentis deſiſtere nolentium à damnato, nullo, & ſcandoloſo matrimonio initiati ordinibus ſacris: neque tũc filius ille damnatur, ut alicui alteri ſeruiat, q̃ Eccleſiæ. Cũ [e]rgo ſama ſit, mercatoreſq; ipſi fateãtur, inter æt[h]yopes ob unius crimen, ẽt leuiſſimum, interdũ ſeruituti addici filios, uxores, & fratres deli[n]quen[t]is, ſanè, dũ mãcipia mercatoribus uenduntur, i[n]terrogare & [i]nquirere tenẽtur num ob cr[i]men alterius ſint damnata, docereque æthyopes, neq; ius naturæ, neq; ſanctiſſimã noſtrã legem id pati, neq; [i]pſos poſſe ea tuta conſcientia emere, aut poſſidere. Idemq; facere tenẽtur inquirẽdo, nũ pater leuiter offẽſus filium aut uxorẽ uendat, aut ſine aliqua iuſta cauſa: quandoquidem ſatentur ſæpe æthyopes ſine iuſta cauſa proprios liberos, & uxores uẽdere, aliquando ſola cupiditate obtinendi tintinabulum, aut aliquas alias Luſitanorũ merces. Neque eſt ꝙ mercatores, ſuam excuſantes auaritiã, ob-

D tendant, laturos ægrè æthyopes, ſi de titulis, q̃bus in ſeruitutem redacta ſint mãcipia, quæ ipſis uenduntur, inte[r]rogent, modoque prædicto illos admoneant, quæ liceant, & quæ non. Nullus namq; fert ægrè, ꝙ doceatur ius naturale, ꝙ ipſe ignorat, de eoq; admoneatur; multoq; minus id præſumendũ eſt de Aethyopibus, qui Luſitanos ſuſpiciunt; quin potius ædificabuntur, ſuſpicientq; ſanctiſſimã noſtram legẽ, ac religionẽ, quæ id prohibet, ad eãq; afficientur. Quòd ſi mercatores de titulis prædicto modo inqu[i]rere non velint, cũ confiteantur Aethyopes uẽdere q̃ plurimos prædicto mõ iniuſtè in ſeruos, oĩno à mercatura eiuſmodi mancipiorum abſtineãt. Quando namq; ſuſpicio eſt aliquos uendere nõ ſua, abſtinendum eſt oĩno à negotiatione cũ illis. Isque, qui ab illis aliquid tale emit, nõ dicitẽ poſſeſſor bonæ fidei, quin potius, præter pecca-

tum,

tum, quod ab illis emendo committit, tenetur poſteà facere debitam diligentiam, ut ſciat, an res illa legitimè fuerit uèdita. Quòd ſi nulla occurrat diligentia, quæ ad illud ſciendum poſſit deinceps fieri, adhucque perſeueret dubium, an legitimè fuerit uendita, tunc pro quantitate dubij, quod remanet, incumbit onus reſtituendi partem ualoris rei emptæ. In teque propoſita teſtitutio facienda eſt mãcipio, cuius eſt libertas, de qua eſt dubiũ, an legitimè fuerit uèdita.

4. Conclu. Tertia concluſio. In ijs Indiæ locis, in quibus ſæpe fames admodum grauiter premit, homines infideles, & in quibuſcumque alijs ſimilibus locis, & euentibus, fas eſt accedere cum annona, aut pecunia, emereque filios infidelium, uel etiã parètes ipſos, qui ſe uoluerint uẽdere in ſeruos. Nefas tamen eſt denegare illis annonam, ſi iuſtũ offerant pretiũ, cogereq́; illos, ut uendant libertatẽ; cum tamen fas ſit, ſi unus libertatẽ offerat, & alius pretiũ, nec utriq; poſſit ſubueniri, præponere eũ, qui libertatem offert. Nefas etiam eſt emere ab infidelibus filios, quę ſub eorũ ſunt poteſtate, niſi in graui admodũ eorũ neceſſitate, cui aliter nõ poſſint commodè ſubuenire. Quòd ſi extra eam neceſſitatem quis eos emat, tenetur illis reſtituere libertatem, cuius nunquã cõparauit dominiũ, & inſuper pretium obſequiorum, cõmoditatumq́; omnium, quas ex illis reportauit. Parentes tamen ipſos poterit emere extra grauẽ eorum neceſſitatẽ, ſi illi ſua ſpõte uelint ſe ipſos uendere. Filios etiã, qui ſub patria ſunt poteſtate, ſi doli ſint capaces, aptique ad celebrandũ cõtractum, poterit extra grauẽ eorum & parentũ neceſſitatẽ emere, de eorum ſimul ac parentum libera uoluntate; modo tamen eo in loco non ſit lex, quæ contractum talium filiorum irritum faciat.

Prima pars huius concluſionis manifeſta eſt ex ijs, quæ diſputatione. 33. dicta ſunt. In graui namque neceſſitate, & parentes ſe ipſos, & filios, qui in ipſorum ſunt poteſtate, licet uendere. Locutus ſum de graui infidelium neceſſitate: quoniam cum ſeruitus ſub Chriſtianorum poteſtate in bonum ipſorum ſpirituale cedat, caritas eſt libertatem eorum emere, ut ea occaſione Chriſtiani fiant. Quòd ſi Chriſtiani eſſent, lex caritatis poſtularet, non ſolum ut liberi relinquerentur, ſed etiam ut mere gratis ſæpe eis ſubueniretur, ut eadem diſputatione dictum eſt.

Secunda pars, nempe nefas eſſe cogere illos, ut libertatem uendant, ſi iuſtum pro annona offerant pretium, fas tamen eſſe præponere eum, qui offerret libertatem, quãdo utriq; non poſſet ſubueniri, probatur. Quoniam tyrannidem quandam contra proximi caritatem aperte ſonat, uenditorem iuſto pretio pro annona, qua proximus indiget, non contentum, uelle ulterius extorquere libertatem. Quando autẽ utrique nõ poſſet ſubueniri, cum ſeruitus, & in maius commodum uenditoris annonę cedat, & in ſalutem ſpiritualem infidelis, præponi is optime poſſet, qui libertatem in pretium offerret.

Tertia pars, nempe nefas eſſe emere filios ab infidelibus niſi in graui eorum neceſſitate, ex eo eſt manifeſta, quòd extra illam, naturale ius talem poteſtatem parentibus deneget; neq; poſitiuũ ius eam contra filiorũ bonum poteſt tribuere, licèt eam poſſit arctare. Vt autem diſput. 33. dicebamus, ubi ius Cæſareum nõ uiget, ma-

A tres etiam, patribus non renuentibus, uendere poſſunt filios, ut ſæpe in India, fame graſſante, uendere eos ſolent. Æs ſolum alienum non eſt ſufficiens cauſa, ut pater filium uendere poſſit, ut à debito liberetur, niſi quando, iuxta morẽ patriæ, pater iuſte uel iniuſte ſeruituti pro debito eſſet ſubijciendus, aut grauiſſimo alio malo afficiendus: tunc enim, ut ab eo periculo, iuſtè uel iniuſte imminente, ſe liberaret, poſſet filium ſeruituti mancipare.

Quarta pars, uidelicet, ſi quis extra grauem parentum neceſsitatẽ eos emat, teneri reſtituere illis libertatem, cum alijs quæ ibi ſubijciuntur, ex eo eſt manifeſta, quòd contractus patris in eo euentu ſit nullus, utpote extra limites paternę poteſtatis celebratus, ac proinde filij libertatem ſuam non amittant, cuius ſunt domini. B Eo autem ipſo, quòd quis homine libero tãquam mancipio utatur, tenetur reſtituere obſequia, & emolumenta, quæ ex illo percepit, quatenus ex illis factus eſt locupletior dumtaxat, ſi bona omnino fide, uere credens ſuum eſſe mancipium, eo uſus eſt: integre autem ſi mala fide eo eſt uſus, ut inferius dicemus.

Reliquum uerò concluſionis ex eo eſt manifeſtum, quòd cum unuſquiſque dominus ſit ſuę libertatis, libere poteſt eam uendere, etiam extra grauem neceſſitatem, imo & ſine ulla neceſſitate, tametſi peccet eã prodigendo, ut diſput. 33. dictum eſt. Quare ſi legibus loci, in quo contractus celebratur, irritus non ſit, ualidus erit. Idemque eſt de contractu & conſenſu filij doli capacis, patris etiam accedente conſenſu; modo legibus eius loci maior aliqua autoritas ne- C ceſſaria non ſit vt contractus ille ualidus ſit.

Tota hæc concluſio in aliquibus Indiæ locis quàm ſæpiſſimè habet locum. Aduertendum uerò eſt, quando rumor eſt, multus afferri ad uendendum, qui filij nõ ſunt uendentium, ſed ſunt furto ablati, uel in euentu aliquo particulari indicia & coniecturæ occurrunt, quibus id merito eſt timendum, nefas eſſe emere eos, qui ita oſferuntur, niſi prius fiat ſufficiens examẽ, cõſtetque moraliter ementi, illũ iuſte uendi. Quòd ſi aliter ematur, tenetur emptor ad ea oĩa, quæ in calce. 2. concluſionis dicta ſunt. Idemque eſt, ſi, qñ nõ eſt fames, neq; conſtat de graui patris aut matris neceſſitate, à patre aut matre filium quis emat. Atque in locis Indiæ confeſſarij hac de re examinare tenẽtur pœnitentes, qñ occurrit aliquis de quo, ex qualitate ſtatus, modiq́; nego- D tiationis, præſumptio, eſt, illum mancipia ab infidelibus emiſſe.

Circa pretiũ ẽt, quo eiuſmodi mãcipia emuntur, nec nõ ea, quę ex Guinea, præſertim inferiori, aſportãtur, eſt nõ leuis ſcrupulus. Emũtur nãque in aliquibus Indiæ locis de manu parentũ, interdũ pretio quatuor aut ſex regaliũ argẽti. Itẽ in Guinea uno ſpeculo ex ijs, quibus pauperes fœminæ inter nos utuntur, uel paulò pluribus mercibus, ſemicubito panni cærulei, uiridis, aut rubei coloris. Alijs mercibus ex uitro, aut auricalcho cõfectis, quæ parui apud nos pendũtur, ſimilibuſq́; alijs rebus quæ inter illos æſtimantur, adeò ut interdũ mancipiũ nõ pluris conſtet mercatori, q̃ nũmo uno auri, aut ẽt minori pretio. Hæc ita eſſe nõ diffitentur mercatores, teſtimonioque eſſe poſſunt tributa, quæ ex illis regi ſolui ſupra commemorauimus; & quòd tã mer-

catores ipſi, quàm illi alij, quos pomberos aut A
Tangomaos appellant, qui ut plurimum emũt
immediatè mancipia ab Aethyopibus, & ite-
rum uendunt mercatoribus, in hac negotiatio-
ne multum lucrantur: præterea, quòd ſumptus
faciant, in annona mancipiorum dum ea aſpor-
tant, & quouſque ea in hoc regno vendunt, &
quod multa eorũ, antequàm uel ad hoc regnũ
perueniant, uel uendantur, moriantur: hæc au-
tem omnia eſſe non poſſunt, niſi viliſſimo pre-
tio uendãtur in Aethyopia. Præterea, cum loca
illa calidiſſima, moleſta, minimeque ſalubria
ſint, ad ea nequaquam mercatores, niſi ſpe in-
gentis lucri accederent.

Ego negationem hanc in Guinea ex hoc capi
te damnare non auderem, neque legi hactenus,
qui eam damnet, aut in dubium ex hoc capite
eam reuocet. Ratio eſt, quoniam res illæ, licèt B
inter nos uilipendantur, apud illos tamen ob
penuriam & raritatem plurimi æſtimantur, ta-
metſi ad id conferat rudis, agreſtiſque ipſorum
natura. Præterea transportatio earum tam lon-
go maris tractu, tanta moleſtia & periculis, ea-
rum pretium multũ in illis locis meritò auget,
poſito, quòd Aethyopes illis rebus delecten-
tur, ac proinde eas uelint emere. Item abũdan-
tia mancipiorum, quæ illis in locis vendenda
exponuntur, uilius multò efficit illorum pre-
tium, quàm ſi pauciora uenderentur. Item ſum
ptus faciendi in mancipijs aſportandis mole-
ſtia, & periculum in eiſdem afferendis, tum ne
mancipia ipſa, tum etiam ne mercatores ipſi pe
reãt, meritò mercatorum comparatione, uilius
multo facit pretium illorum, quàm ſi hæc om-
nia non interuenirent. Neque hac in re attendi C
debet ualor hominis, qua homo eſt, neque item
quatenus Chriſti ſanguine eſt redẽptus, ut qui-
dam de negotiatione hac admirans, eamque
hac ſola ratione ſuſpectam habens, obijciebat:
ſed commoditas, quæ à mercatore ex mancipio
aſportando percipitur.

Quare dummodò iuxta ualorem, æſtimatio
nemve, tam mancipiorum, quàm mercium in
eo loco, commutatio fiat, non iudico ex hoc ca
pite negotiationem hanc eſſe damnandam, in-
terim dum aliud non mihi elucet: præſertim
cum tam longo tempore, nemine ſcrupulũ inij
ciente, ſit introducta, nec ulla in cõtrarium ur-
gens ratio ſe ſe offerat. His omnibus accedit,
Aethyopes ipſos inter ſe mancipia uẽdere pro
rebus uiliſſimis illius regionis, quæ tamen ab
eis æſtimantur, ut pro pilis Elephantorum, quę D
collo ornatus cauſa appendant, pro dentibus
panterarum, quæ ſimiliter collo appendant, &
pro alijs ſimilibus rebus.

De illis alijs, quæ in India uili illo pretio uen
duntur, ſi id eſſet, quia annona, quæ à mercato-
re aſportatur, & quam pro mancipio cõmutat,
licèt in loco unde aſportatur mercatori ſolum
quatuor, ſexve regalibus argẽteis conſtaret, ni-
hilominꝰ maris lõgo tractu delata ꝑꝑ illius pe
nuriam in loco, in quo mancipiũ uenditur, mul
to ualeret, non adeò eſſet mirandum. Verumta
men audio mancipia eiuſmodi uendi in com-
mutationem pro ipſis nummis argenteis modi
ci illius ualoris relati.

Vt ergo, qui tã longè ab illis locis diſtamus
aliquid de hac re, iuxta ea quæ ad aures noſtras
peruenerunt, dicamus, ſciendum eſt. In regno

A Cambaiæ, in quo inter alia regna hæc mãcipia
emi conſueuerunt, ſolere pueros uendi à paren
ribus fame non multum premente, cum nõ ſint
multi, qui neceſſitate compulſi filios ſuos uen-
dant, ſex, octo, aut decẽ pardaos, ut uocant (de
eſt huic nummo ad ualorem eius aurei nũmi,
quem Luſitanè cruzado, Hiſpane uerò ducado
appellamus, quarta pars) delati uerò huiuſmo-
di pueri ad ea Indiæ loca, quæ ditionis regis Lu
ſitaniæ ſunt, uendi cõſueuerunt alijs Luſitanis,
quindecim, uiginti, uiginti quinque, triginta,
quadraginta, & interdũ q̃nquaginta huiuſmo-
di nũmis, quos pardaos uocãt, ꝓ qualitate pue
rorum. Qñ uerò multa uiget fames in regno
Cambaiæ, multiq́; ſunt, qui neceſſitate preſſi fi-
lios ſuos uendant, pretiũ admodũ minuere con
ſueuerunt, ne & ipſi, & filij pariter pereant: &
B tunc interdũ eos uendunt uiliſſimo illo pretio,
nõ ſolũ Luſitanis, ſed ẽt Mahumetanis, alijſque
infidelibus, in ſpirituale detrimentũ puerorũ.

His poſitis, dico in primis. Qñ cõe puerorũ
pretiũ non eſt illud uile, ſed aliud lõgè maius,
nec eſt aliqua peculiaris ratio quare puer aliq̃s
minori pretio, q̃ alij, ematur (ut eſſet ſi uita il-
lius periclitaretur multum, aut eſſent faciendi
magni ſumptus in illo curãdo & nutriendo, pe
riretq́; ſi in parentum poteſtate relinqueretur,
&c.) utiq; ſi puer uili illo pretio emaẽ, emptio-
nem eſſe iniuſtam, emptorẽq́; in conſcientia te
neri, puerum libertate donare, non plura obſe-
quia ab eo exigendo, neque longiori tempore,
quàm pro quantitate pretij, quo illum compa-
rauit. Neq; inſcientiam uenditoris, neque illius
neceſſitatem excuſare emptorem, quin & pec-
C cauerit puerum emendo uili illo prætio, & te-
neatur modo explicato reſtituere illi libertatẽ,
quando communis neceſſitas, abundantiaque
uenditorum non effecit, ut illud eſſet commu-
ne pretium puerorum tũc in illa regione. Imò
dico, quando aliunde non conſtaret uendito-
rem parentem eſſe pueri, præſumendum ex tã
uili pretio eſſe, puerum furtiuum eſſe. Ea autem
præſumptio, ſi emptionis tempore adfuit, ita ut
emptor à principio non fuerit bonæ fidei poſ-
ſeſſor, non ſolum emptorem obligaret, ut mo-
ralem efficeret diligentiã ad ſciendum, an puer
eſſet furtiuus, ſed etiã, ſi nihil certi pro utraq;
parte comperiret, ut pro quantitate dubij, an
puer furtiuus eſſet, minueret de tempore, quo
alioquin puer pro pretio ſeruire tenebatur.

Illud deinde addo, nempe, ſi ſpectata cõmu-
D ni hominum neceſſitate, & multitudine eorum,
qui filios ſuos uendendos exponebant, illud e-
rat cõmune tunc pretium puerorũ in ea regio-
ne, q̃uis de iuſtitiæ rigore non auderem cogere
emptores, ut pueros uili illo ꝑtio cõparatos li-
bertate donarent, contenti ut ad tẽpus ſolũ ſer-
uirent, maius, uel minus, ꝓ quãtitate pretij: ni-
hilominus proximi caritate, præſertim quæ in
Chriſtianis eſſe dẽt, maximè ad fidei domeſti-
cos, poſtulare, ut pueri illi poſtq̃ baptiſmo fue-
rint abluti, nõ poſſideãtur ut ſerui ꝑpetui, atq;
adeò ut nõ uendanẽ alijs ut mãcipia, ſed uel ad
tẽpus aliqđ, uel ad uitã ſolũ eos emẽtiũ, eis utã
tur tanq̃ famulis prout fuerit pretiũ, qđ ꝓ illis
dederũt, attentiſq́; alijs circũſtantijs cõcurrẽti-
bus: atq; ita audio viros religioſos, & timora-
tos cõſulere, qn & ꝑcipere i India, qñ qd ſimile
in cõfeſſionibus, aut extra cõfeſſiones cõperiũt.

Prior

Prior pars ex eo probatur, quòd illud ſit tunc commune & iuſtum pretium mercis illius in ea regione, attentis circunſtantijs concurrētibus. Secunda verò pars alia nō indiget probatione: nihilominus non auderem., poſtquam de iuſtitiæ rigore dominium niſi illo pretio eſt comparatum, ad id præcepto cogere, renuentique abſolutionem denegare, aut ei, qui puerum ita emptum alteri longe maiori pretio vendidiſſet, in iungere reſtitutionem; ſed ſolum illi ſuaderem, ut ſi cum domino mancipij efficere commode poſſet, ut, accepta pretij parte, poſt certum tempus illud manumitteret, id efficeret.

Dubium. Enimuerò antequam quartam concluſionē ſubijciamus, duo ſunt nobis dubia examināda. Primum eſt, an quando facta morali diligentia (ſi,q̃ fieri poſſit) externis non conſtat, utra duarum Rerumpublicarum inter ſe bellum gerentium, iuſtum bellum adminiſtret, ſed res anceps eſt, unde merito externis eſt præſumendum, utramque, ſi nō materialiter, cū id fieri nequeat, certe formaliter aduerſus alteram gerere iuſtū bellum, quia Chriſtianorum Reſpublicæ ſunt, credendumque eſt, vtramque partem belli cauſam accuratè expendiſſe, & ex doctorum virorum conſilio bellum gerere, cum res morales ſæpenumero dubiæ ſint, plurimæque dentur opiniones pro utraque parte veriſimiles, an, inq̃, tunc fas ſit externis hominibus, emere ab unaquaque illarum Rerumpublicarum, tum res alias mobiles, quas milites bello ceperint, tum etiam captiuos. Demus enim, diſputationis gratia, Chriſtianos, à Chriſtianis captos, poſſe in

Reſpōſio. ſeruitutem redigi. Ad quam dubitationem, ſaluo meliori iudicio, reſpondendū eſt. Licite qui dē illiuſmodi res emi & retineri poſſe, modo, qui emit, paratus ſit eo ipſo, quòd de belli iniuſtitia illius Reipublicæ, à qua illas res emit, ipſi fuerit exploratum, talia mancipia libera relinquere, illiſque perſoluere ſeruitia & cōmoda, quæ ex eis perceperit, quatenus inde factus fuerit locupletior, ſi venditor eiſdem mancipijs nō plene ſatisfecerit; & ſimili ratione, modo paratus ſit reddere res alias, aut ſi illæ nō ſuperſint, reddere ſi quid ex illis factus ſit locupletior; & inſuper, modo animum habeat, vt quoties occaſio & ſpes ſe obtulerit ſciēdi, an bellum ex parte talis Reipublicæ fuerit iniuſtum, id inquirere ſtudeat.

Couaruuias Regula peccatum parte.2.§.11.à nu.6. arbitratur, iure Cæſareo vtramque Rempublicam ita bellantium comparare dominium rerum, quas milites bello capiunt, eaque de cauſa iure Cæſareo conſtitutum eſſe, ut ſi noſtri milites, etiam durante eodem numero bello, eadēque belli cauſa quippiam mobile recuperent ab hoſtibus, fiat militum capientium, nec teneantur illud reſtituere prioribus dominis, à quibus hoſtes illud acceperant. Exceptis tamen quibuſdam rebus, quibus ius Cæſareum priuilegium poſtliminij conceſſit, hoc eſt, quòd eo ipſo, ꝙ ad noſtros limites regrederentur, redirent ad ſtatum, in quo erant, antequam ad manus hoſtium deuenirent, atque adeo earum dominiū ad eos pertineret, quorum erant antequā ab hoſtibus caperentur. Ait namque Conar. licet quē admodum cum fur aliquid furto accipit, nec ipſe comparat dominium illius, neque antiquus dominus illud amittit, eaque de cauſa id quęcū

A que res illa quocumque titulo perueniat, reſtituenda eſt antiquo domino: ſic etiam quando de iniuſtitia belli ex parte illius Reipublicæ cōſtat, quicquid eius milites ex contraria Republica capiant, illius non comparent dominiū, ſed apud eos maneat, quorum erant ea bona, atque ita, ſi illa bello recuperentur, non fiant recuperantiū, ſed reſtituenda ſint prioribus dominis; nihilominus quando vtraque Reſpublica arbitratur ſe iuſtum gerere bellum, id locum nō habere, ſed ſemper quicquid bello capitur, fieri capientis. Atque hac ratione ait, Romanos prudēter arbitrantes, ſicut ipſi bella dumtaxat iuſta inferre intendebant, ſic quoque bellum poſſe eſſe iuſtum ex parte aduerſariorum, ius illud conſtituiſſe, nempe, quod bello capta fierent capientium, exceptis nonnullis rebus, quibus iuſtis a-

B liquibus de cauſis priuilegium poſtliminij conceſſerunt. Sane iura multa Cæſarea, quæ in materia de bello referemus, id aperte ſonant quare ius Cæſareum noſtram ſententiam confirmare uidetur. Quia tamen re ipſa, quemadmodum fieri nequit, ut bellum ſit materialiter iuſtum ex vtraque parte: ita etiam fieri nequit, ut ex utraque parte dominium comparetur earum rerū, quæ eo bello capiuntur, ſed ſolum ex parte eorum, quorum eſt iuſtitia; ex parte verò aliorū, licet inuincibiliter ignorent ſe iniuſtum bellum gerere, nulla ratione poſſint re ipſa dominium comparare, ſed ſolum ex eorum præſumptione & exiſtimatione, nefaſque omnino eſt Rempublicam aliquam tale bellum mouere, ut præſumere debeat, aut tuta conſcientia poſſit, aduerſarios perinde comparare dominium re-

C rum, quas eo bello capiunt, ac comparent homines, qui de ipſa ſunt; ſane non arbitror iura illa in foro conſcientiæ ullam uim habere, imo neque in exteriori foro inter Chriſtianos, ut in materia de bello dicemus: quo fit, ut iura illa, meo iudicio, nihil efficiant ad noſtram ſententiam comprobandam, ſed aliunde oſtendenda ſit.

Ratio, quæ eam mihi perſuadet, hæc eſt. Quoniam vnaquæque illarum Rerumpublicarum, ſiue ſimul materialiter habeat iuſtum bellum, ſiue non, interim dum ſibi perſuadet bellum ex parte ſua eſſe iuſtum, licite poteſt retinere bona ita capta, poſſidereque illa, ut ſua, quin etiā ſubditi cuiuſque illarum Rerumpublicarum, interim dum princeps bellum illud gerit, etſi

D merito de inſtitia belli dubitent, dummodo tamen de iniuſtitia eis non conſtet, non ſolum licite pugnant, ſed etiam, iuſſi à principe, tenentur pugnare, liciteque retinent quæ tali bello comparant, ut in materia de bello oſtendemus: ergo dum illi eiuſmodi res licite, ut ſuas, poſſident, fas erit vnicuique illud idem ius ab eis emere, teſque cum eodem onere, ut ſcilicet cum primum de iniuſtitia belli conſtiterit, eas reſtituant, ſimili modo poſſidere. Confirmatur, quoniam id in nullum damnum, quin potius in nō mediocre hominum contrariæ Reipublicæ cōmodum cedit: quandoquidem ea ratione multiplicantur homines, qui eo ipſo, quòd de belli iniuſtitia innotuerit, tenentur ſinguli integre res illas eis reſtituere quique oblata ſpe & occaſione agnoſcendi iniuſtitiam belli, eā tenentur inueſtigare, ut res ablatas dominis reſtituant.

Secundum dubium eſt, An quando externis conſtat Dubium.

A conſtat duas aliquas Reſpublicas in hoc ſenſu inique pugnare, ꝙ neque de iuſtitia, aut iniuſtitia belli quicquam curant, ſed vtraque conatur, ſiue iure ſiue iniuria, alteram ſpoliare, ſibique ſubijcere, qua de cauſa paciſci cum hoſtibus recuſant, ſed perſeuerare in bello volunt, ſeſeque mutuò iniurijs afficere, qualia verendũ eſt ne ſint multa Infidelium, barbarorum præſertim, bella, vtrum, inquam, capta tunc vtrinque efficiantur capientium, atque adeo homines vtrinque eo bello capti ſerui capientium fiant, poſſintque ab externis tuta conſcientia emi in ſeruos perpetuos.

Reſponſio. Ad hoc dubium, ſaluo meliori iudicio, dicendum arbitror, quamuis durum videatur admittere, bello ita iniuſto capta fieri capientium: nihilominus quando id ita de vtraque Republica conſtaret, non eſſe improbabile fieri capientiũ, B poſſeque externos illa emere; ſaltem poſt emptionem non auderem præcipere ementibus, vt illa reſtituerent; ſicut neque ante emptionẽ genus illud mercaturæ conſulerem. Ducor autem ad hoc probabiliter exiſtimandum. In primis; quoniam licet Reſpublicæ illæ lethaliter peccẽt ita prælianđo, quintumque decalogi præceptũ tranſgrediantur quoties aliquem interficiunt, nefaſque ſit cuiquam externorum partem alteram adiuuare, imò peruerſus ſit contractus, aut quaſi contractus, quo tacito uel expreſſo cõſenſu mutuò uolunt, ut capta utrinque ſint capientium, & ut quæ Reſpublica præualuerit, alteram ſibi ſubijciat; nõ ſecus ac peruerſus contractus eſt, quo aliquis cum aliqua de pretio paciſcitur, vt copiam ſui corporis contra ſextum decalogi præceptum efficiat, aut quo aliquis cum aliquo C paciſcitur, ut alium iniuſte interficiat; nihilominus contractus eſt æqualis utrinque eaq; ratione, quemadmodum in pacto de fornicatione, aut de altero iniuſte interficiendo, paciſcentes tenentur re integra deſiſtere à cõtractu, ſi tamẽ vel fœmina copiam ſui effecit, vel ille alius alterum inique interfecit, de iuſtitia debetur illis pretium quod re vera ſuum efficiunt, dum in illius poſſeſſionem mittuntur: ſic etiam, licet eo modo iniquo bellantes, teneantur ſemper à bello deſiſtere; quæ tamen capiunt ſua efficiunt, ex iniquo illo, attamen æquali, tacito vel expreſſo contractu. Quin, ſi vna illarum Rerumpublicarum, ita inique bellantium, alteram penè deuictam haberet, deuicta verò pacem peteret, ſane licet ea quæ vinceret, in eo ſẽſu teneretur à bello deſiſtere, quòd nullum poſſet iuſte interficere, iuſte tamen ſpoliare & ſubijcere ſibi poſſet D aduerſarios; eo quòd aduerſarij idem erga ipſã in eo euentu ſimiliter feciſſent; & poſt factum iuſte, ui illius taciti & æqualis contractus, id ꝙ acciperet, poſſideret. Ducor deinde, non ſolum quia, vt dictum eſt, æqualis eſt vtriuſque Reipublicæ conditio, ſed quoniam cùm vtrinque & fiant, & facta ſint damna ac iniuriæ, & neutra pars parata ſit ad reſtituenda damna alteri, ſane vnuſquiſque, ex tacito uel expreſſo cõſenſu ſuæ Reipublicæ, retinere ſibi poterit capta ab hoſtibus eo bello in recompenſationem damnorũ, quæ hoſtes ſuæ Reipublicę intulerunt, paratiq; ſunt deinceps inferre. Durum namque profecto eſſet, præcipere vnicuique ita bellantium reſtituere hoſtibus, quæ ab eis accepit, & dãna, quæ intulit, cum hoſtium Reſpublica neque velit, nec A que parata ſit reſtituere viciſſim, quæ accepit, & damna, quæ intulit. Quòd ſi eiuſmodi homines licite ſibi retinere poſſint, quæ bello ita iniquo acceperunt; ſane vnuſquiſque externus licite emere ab eis poterit ius illud, ꝙ in res eiuſmodi cõpararunt, eaſque ſimili modo poſſidere. Fortè non deerit, qui ex hoc capite ſedare velit conſcientias ementium mancipia ab infidelibus in utraq; Guinea, & in Cafreria, eaq; in hoc regnum, & ad alia loca aſportantium, negotiationemq; hanc iuſtã ac licitã proferre audeat.

Sit nihilominus. 4. concluſio. Mihi longè veriſimilius eſt, negotiationem hanc ementium eiuſmodi mancipia ab infidelibus illis in locis, eaque inde aſportantium, iniuſtam, iniquamque eſſe, omneſque qui illam exercent, lethaliter peccare, eſſeque in ſtatu damnationis æternæ, B niſi quem inuincibilis ignorãtia excuſet, in qua neminem eorum eſſe affirmare auderẽ. Regem præterea, & omnes, qui regni clauũ in manu tenent, nec non Epiſcopos promontorij viridis, & Inſulæ Diui Thomæ, & qui horum omnium confeſſiones audiunt, ſingulos in ſuo gradu & ordine, teneri curare, ut res hæc examinetur, & ſtatuatur quid liceat, & quid non liceat; & ut iniuſtitiæ in poſterum efficaciter reſecentur; niſi eis aliquid, quod me lateat, in facto ipſo innoteſcat, aut principia alia eis eluceant, q̃ ego ignorem. Ducor, quoniam lethale eſt peccatum, non ſolum contra caritatem, ſed etiam cõtra iuſtitiam, cum onere reſtituendi, emere ea, de quibus veriſimilis eſt præſumptio, aut eſſe meritò debet (quamuis auaritia obcæcante de ea non curetur) titulo iniuſto eſſe cõparata, nec C eſſe vendentium: ut ſi quis ea emat, de quibus veriſimiliter debet præſumere ea eſſe furto cõparata, ſanè, ſi ſine præuio examine, quo certo comperiatur nõ eſſe furto comparata, illa quis emat, ut ſibi omnino retineat, lethaliter peccat; neque eſt a principio bonæ fidei poſſeſſor; ſed tenetur poſtea facere debitam diligentiam, ut comperiat, an res empta aliena ſit, eoq̃ue cõperto, tenetur integre eam reſtituere, quòd ſi nihil certi comperire valeat, pro quantitate dubij remanentis, an aliena ſit, tenetur partẽ valoris illius, maiorem vel minorem pro q̃titate dubij, reſtituere: cũ ergo ex his, quæ hac & præcedente diſputatione dicta ſunt, & ex ijs, quæ iã nũc expẽdemus, meritò quicunq; illis in locis eiuſmodi mãcipia ab infidelibus emit, debeat ſibi perſuadere, ut plurimũ ſine iuſto titulo in ſeruitutẽ D eſſe redacta, efficitur ut emendo illa, ſine ulla inquiſitione de titulo, quo ſeruituti ſint ſubiecta, & ſine iuſta cauſa depellendi præſumptionẽ, q̃ eſt, aut eſſe debet in cõtrariũ, lethaliter peccet; neq; incipiat bona fide poſſidere, ſed teneatur, quoties ſe occaſio obtulerit, veritatẽ inquirere, ꝙ ſi non ſe offerat, ut regulariter ſe nõ offeret, teneatur reſtituere mãcipio (in cuius libertatis detrimentũ emptio facta eſt) pro quantitate dubij, aut præſumptionis remanẽtis, nõ quidẽ partẽ valoris mancipij, ſed partẽ eius, ꝙ ſua mancipij. ſ. intererat, liberũ eſſe, ꝙ ſane lõgè plus eſt, q̃ commodum ꝙ alij ex ipſius ſeruitute reportant, atque adeò q̃ valor mancipij aliorum cõparatione. Dixi, ſed partem eius, ꝙ ſua, mancipij. ſ. intererat, liberum eſſe: quoniam illud eſt damnum, ꝙ mancipio intulit, quodq; illi eſt reſtituẽdum, & nõ valor illius præciſe, vt alijs ſeruorum

Solum

Solùm reſtat vt probemus minorem totius huius progreſſus, nempe vnumquemque ementium illis in locis mācipia de manu infideliū ſibi perſuadere debere, vt plurimum, titulo iniuſto eſſe redacta in ſeruitutem, expendendo nōnulla. Atque ut altius principium petamus, illud in primis pono. Communem eſſe doctorū concluſionem, quam in materia de bello oſtendemus, nefas eſſe externis quamcumque duarū Rerumpublicarum, bellum inter ſe gerentium, adiuuare præliando aduerſus alteram, interim dum eſt dubium, vtra earum iuſtā belli cauſam habeat aduerſus alteram; eademque ratione ne fas illis eſſe, ſine vlla prorſus inquiſitione de iuſtitia belli, utramuis illarum adiuuare, propter periculum, quod eſt, ne, ſi iuſtitia alteram Rempublicam tueatur, iniuria illi inferatur præliādo ita aduerſus eam. Vnde doctores meritò affirmant, quoties, ſine prævia inquiſitione, externi ita præliantur, lethaliter peccare, non ſolum cōtra caritatem, ſed etiam contra iuſtitiam; nec cēſeri bonæ fidei poſſeſſores eorum, quæ eo bello capiunt, ſed teneri poſtea inquirere de iniuſtitia belli, illaque comperta, teneri integre reſtituere, quæ ita occuparunt, & inſuper omnia dāna, quæ intulerūt: quòd ſi neque de iuſtitia, neque de iniuſtitia belli poſſit quicquàm eſſe certum, teneri pro quantitate dubij reſtituere partem damnorum, & partem eorum quæ acceperunt, etiamſi illa non ſuperſint, neque ex eis facti ſint locupletiores, idque propter iniuſtitiæ peccatum, quod præliando eo modo commiſerunt.

Hoc poſito, dico. Sicut illi ea de cauſa lethaliter peccant contra iuſtitiam, nec cenſentur bonæ fidei poſſeſſores eorū, quæ tali bello capiūt, reſtituereque tenentur modo explicato: ſic quoque externi, qui, ſine vlla inquiſitione de iuſtitia belli, promiſcue ab vtraque Rerumpublicarum inter ſe bellantium capta in bello emunt, præſertimque mancipia titulo talis belli in ſeruitutem redacta, lethaliter peccare contra iuſtitiam propter periculum, cui ſe exponunt, emendi ea, quæ ementium non ſunt, emendique, in grauiſſimam mancipiorum iniuriam, ſeruitutē; ſeu potius libertatem, quam capti homines nō amiſerunt, & cuius dominium retinent, tenerique ſimiliter modo explicato eam mancipijs ipſis reſtituere. Atque hoc ſolū ſatis eſſe deberet ad damnandam lethalis peccati iniuſtitiæ negotiationem mancipiorum, de qua diſputamus: cùm nullam inter Aethyopes inquiſitionem Luſitani faciant de iuſtitia belli, neque de alijs titulis, quibus mancipia, quæ ipſis venduntur, in ſeruitutem ſint redacta, ſed promiſcuè emant, quæcumque ad eos afferuntur.

Sed iam ad Aethyopum bella veniamus. Sanè quam rariſſimè præſumendum eſt ea iuſta eſſe. Etenim, qui ſe inter eos potentiores arbitrātur, alios iniuſte inuadunt, & opprimere conantur; atque hi ſunt, qui maiores mancipiorum venalium prædas aſportant, alijs iniuriam ſuſtinētibus, mancipijſque ipſis iniuſte ſuam libertatē ammittentibus. Narrauit mihi quidam dignus fide, qui inter Cafres longo tempore fuerat verſatus, quique parū ſcrupuli in emendis eiuſmodi mancipijs habebat, eſſe in ea regione inter alios quendam potentem regem, qui ſubditos audaces & præfetoces habebat quos cæteri multum

A timebant; huncque vt magnam mancipiorū copiam quæſtus gratia cogeret, conſueuiſſe de nocte in loca circunuicina impetum facere, militibus in varios pagos diſtributis, ita .ſ. vt alij in pagum vnū, alij verò in alium conſertim irruerent. Vbi verò ad proxima loca ventū eſt, & iā colloquijs apta, vocem quàm maxime contēdere ac proclamare, ſe aduenifſe, admonereque ut ſibi conſulant, & aduertant, quanto ſint ipſi armis ſuperiores, potentioreſque illis, foreq; ut, niſi tot in ſeruitutem tradant, oēs internecionē ferant; tunc miſeros illos, perterritos ne oēs ſe dantur, ingredi domum, & hunc exponere extra domum filium vel filiam, & claudere oſtiū, alium vnam ex vxoribus. &c. eoq; modo captiuos duci ac vendi. Comes patris noſtri Gōdiſalui à Sylueira, inter alios illorum hoim mores,
B quos ad nos ſcripſit, referebat, tantam eorum eſſe barbariem, ut qui ab vno eſſet ſpoliatus, aliū longe diuerſum diriperet, ſolum obtendens, ſe quoque ab alijs eſſe ſpoliatū. Ex quibus patet, q̄ raro præſumendum ſit eſſe bella iuſta inter Aethyopes, ut ſine vllo prorſus examine tuta conſcientia mercatores emere ab illis poſſint mancipia belli titulo in ſeruitutem redacta.

Multo autem minus credendum eſt, inter Æthyopes eſſe bella de communi quaſi conſenſu & pacto tacito & iniquo diuerſarum Rerumpublicarum mutuo inuicem bellare volentiū, iuxta ea quæ dubio. 2. ante quartam concluſionē dicta ſūt, ut mercatores, vel illo lubrico & ſcrupuloſo modo, nunquam ante factum conſulendo, obtendere poſſint, ſe iuſte emere mancipia belli titulo comparata. Neque ſi veriſimilis ali-
C qua eſſet coniectura, eſſe interdū eiuſmodi bella inter Aethyopes, mercatoribuſque daremus fas illis eſſe emere mancipia eiuſmodi bello cōparata, poſſent licite ac iuſte ea emere, anteaquàm illis conſtaret, ea, quæ in particulari emunt, tali bello, aut aliquo alio iuſto, in ſeruitutem eſſe redacta: quin ſi, ſine vlla inquiſitione, aut in dubio, an iuſte in ſeruitutem eſſent redacta, illa emerent, & lethaliter contra caritatem ac iuſtitiam peccarent, & reſtituere tenerentur modo ſupra explicato.

Quod de Aethiopum bellis, quibus ordinarie capiunt mancipia, quæ Luſitanis vendunt, præſumendum eſſe arbitror (iuxta ea, quæ mercatores ipſi, nulla tormentorum vi coacti, dum interrogantur, reſpondent) eſt, potius illa eſſe latrocinia, quam bella. Etenim dum Luſitanorū nauigia eo appellunt, aut anteaquàm appellant, vt ea parata habeant, ij, qui in quibuſdam pagis ſub vno domino degunt, accedunt de nocte, aut aliquo alio tempore, ex locisque finitimis prædas agunt, & mancipia, quæ vi capiūt, ſecum adducunt, raroque exercitus congregāt, & collatis ſignis congrediuntur. Neque propugnacula habent, aut oppida aliter, quàm vallis, aut arboribus, munita. Quio & negotiatio hæc Luſitanorum occaſio, incitamentumque videtur illis eſſe, exercendi inter ſe eiuſmodi hominum prædas, aut certe longe frequentius, atque in maiori hominum numero, quam ſi non eſſet ea negotiatio, idque præſertim in utraque Guinea, ad quam Mahumetani mercatores non accedūt, neque ſcimus qui alij hoc negotiationis genus illis in locis exerceant, quàm noſtri. Id q negotiationem quoque inficit atque danat.

Quod ſi his adijcias, mancipia quæ interdũ
uendenda afferuntur, non quidem capta ex alie
nis pagis, ſed furtim accepta ex opdidis ipſorũ-
met capientium, & præterea, q uàm multa alia
mancipia his in locis Luſitanis uendantur, ſine
crimine ad perpetuam ſeruirutem ſufficiente,
& ſine iniũa cauſa à proptijs parentibus, mari-
tis, & à pagorum dominis ſeruituti ipſorum uẽ
ditione ſubiecta, quam multa nendi conſtat,
tum ex dictis cõcluſione. 2. & diſputatione præ
cedente, iunctis ijs quæ concluſione 3. addita
ſunr, tum etiam ex ipſorummet mercatorum cõ
feſſiooe, inuenies ſatis probatam minorem il-
lam propoſitionem, ad quam probandam tam
multa dicta ſunt, ſimul etiam probataoı inue-
nies. 4 ipſam concluſionem.

Hoc loco nihil de ſæuitia dicam, qua inter-
dum eiuſmodi mancipia tractanrur, dum ab il-
lis, quos Tangosmaos aut pomberos appellãr,
ab inrerioribus locis ad nauigia aſportãtur. Fer
tur enim præſcindi ioterdum brachium unius,
mortuumque relinqui: eo uerò, taoquam flagel
lo, alios percuti atque agi, ut mortis timore iter
faciant, aliaſqoe ſæuitias in eos exerceri. Dum
enim miſeri à ſuis anelli, uinctoſque ita ſe pro-
duci uident, partim à more patriæ, partim ſerui
tutis metu, mortiſque horrore (metuunt quip-
pe ne interficiantur & deuoreorur) retardati p-
gere renuunt; ij etiam, qui eos ducunt, interdũ
non qoalicunque eorum paſſu ſunt contenti.
Nihil item dicam de ſæuitia, qua in nauigijs,
dum aſportantur, tractari ſæpe ſoleant, & quã
multi ſint, qui, ut multum lucrentur, tam mul-
tos aſportant, ut neceſſe ſit plurimos illorum
mori propter nauigij anguſtias, quibus uelut
car-ere noctes atque dies includuntnr. Nihil de
concubinatu, tam Tangomaorum cum fœmi-
nis, quas aſportant, & quas in ſuum obſequium
in illis locis relinquunt, in quibus uxores non
habent, quam etiam mercatorum. Nihil item de
concubinaru mancipiorum ipſorum ioter ſe,
dum maſculi permixti fœminis aſportantur.
Hæc enim, & his ſimilia, uitia ſunt negotian-
tium, quæ negotiationem ipſam non efficiunt
per ſe iniuſtam & illicitam illis tamen mederi,
tum ad Epiſeopos, parochos, & cõfeſſarios ſpe
ctat, tum etiam & gubernatores illarum prouin
ciarum, & huius regni, ad alioſque regis mini-
ſtros: expediretque forte, ut aliquæ ea de re con
derenrur leges. Hæc omnia ſimul ſumpta io cau
ſa eſſe poſſunt, vt q̃ rariſſimi, aur prorſus nulli
ſiot, qui in hoc oegotiationis geoere progreſ-
ſus multos io diuitijs efficiant, vr ab ipſiſmet
mercatoribus audiui, Deo noo fauente, propter
multa, qoæ in ea interueniunr, peccata. Atque
vtinam grauiora alia inſortunia ob hoc nego-
tiationis genus tanto rempore diſſimulatum,
vt aliqui timenr, non eueneriot.

5. Conclu. Sir nihilominus quinta cooclusio. Interim
dum illis omnibus nationibus (in quibus oſtiũ
magnum & euideos apertum eſt, deſidiaq; no-
ſtra pereunt) concionatores non ſuppetunt, alij
que Eccleſiaſtici miniſtri, qui ea, quæ Ieſu Chri
ſti ſunt quærant ſanè viris pijs huic cauſæ ſerui
turis fauendum eſt, quantum ſalua coosciéotia
fieri poſſit: eo quòd miſeris captiuis tantum bo
num, quantum eſt fides, extrahi à barbara illa
& impia hominum colluuione, & inter Chri-
ſtianos viuere, ac uitam finire, tametſi cum ſer-

A uitutis perpetuæ miſeria coniunctum, ea ratio-
ne obueoiat. Quia tamen facienda non ſunt ma
la, ut eueniant bona, ijque qui illos aſportant,
non ſpirituale eorum booũ, ſed temporale ſuũ
lucrum quæruot; non plus negotiationem hãc
approbare fas eſt, nec Epiſcopis Viridis promõ
torij, & Inſulæ Diui Thomæ cõfeſſarijs, aur ijs,
qui regni huius clauum reoent, eam permittere
licebit, quàm iuſtitia, & proximi caritas patian
tur. Illud dicam, incertũ mihi eſſe, quo iure re-
ges Luſitaniæ prohibere alijs nationibus Chri-
ſtianorum poſſint, ne cum illis iofidelibus com
mercium, ſicut Luſitani, habeant; niſi conciona
tores, miniſtroſq; Euangelij illis ſubminiſtrẽt.
Ea enim lege, eaque de cauſa à Summis Ponti-
ficibus ipſis ſolis huiuſmodi commercium con
ceſſum eſt, atque ea ſola eſt ſufficiens ratio, qua
B re alijs nationibus (quibus alioquin de iure gẽ
tium eſt commuoe) interdicatur. Quòd ſi mioi-
ſtri Euangelij ad nationes illas barbaras idonei
mitterentur, io ſuiſque regionibus ad fidem cõ
uerrerentur, tunc ſanè omnes pij conſulere po-
tius deberent ac ſauere miſerorum hominum li
bertari, neque aliter ſeruitus cuiuſque illorũ eſt
permitrenda, quàm ſi luce clarius eam iuſtã eſ-
ſe conſtet. Tum quòd libertatis cauſæ, quippe
quæ pijſſima eſt, per ſe ſit ſuffragandum. Tũ ẽt
quòd id magno eſſet adiumẽto, vt fides noſtra,
moreſque Chriſtiani in illis locis propagaren-
tur. Quod ſi, quæ Dei ſunt, curaremus, conten-
tique eſſemus commercijs alijs iuſtis cum illis
nationibus, vtique Deus bonorum operum lar-
gus remunerator, facilè multas auri argentique
fodinas illis in locis patefaceret, faciatque cul-
C tura, quæ ibidem, ut in D. Thomæ inſula, vigere
poſſet, & aliarum rerum vtilitate multiplici, lu
crum, quod ex mancipijs percipitur, compenſa
ret, ſimulque res omoes noſtras protegeret.
Quamuis autem aliud non eſſer lucrum, quàm
tutas ab æterno interitu habere cooſcieorias,
hoc vnum ſatis eſſe deberet.

Verùm enim vero quouſqoe mercatores, qui
vel immediatè mãcipia ab Aethyopibus emũr,
vel ea iude aſportant reſtituere reneantur, quan
do eis certò moraliter non conſtat mancipium,
quod emuor, iuſto titulo in ſeruiturem eſſe re-
dactum, iam ſæpius ioculcatum eſt. Duo quædã
admonuerim. Primum eſt. Latum eſſe diſcrimẽ
inter eum, qui veriſimiliter credens aliquid eſ-
ſe ſuum, at non certus oĩoo, illud occultè acci-
pit ab eo, q bona fide id cœpir poſſidere; & io-
D ter eũ, qui dubius, an ꝙ ſibi vẽditur, aut donaẽ,
furtiuũ ſit, illud accipit, ſiue ſoluro pretio acci-
piat, ſiue gratis. Ille oamq; primus integre om-
nino teoçtur reſtituere, quod ita accipit: ſecun-
dus verò ſolum tenetur reſtituere partem, pro
quantitate dubij, an res ſit aliena. Ratio autem
huius diſcrimiois eſt, qm̃ interim dum certum
nõ eſt id, ꝙ quis bona fide cœpit poſſidere, ſuũ
non eſſe, oullum ius eſt, vt in totum, vel in par-
te illa re ſpolieт, neq; eſto ipſe merito incipiat
dubitare ao ſua res ſit, tenerur, quicq̃ illius da-
re, quouſq; oĩno ſibi perſuadeat rẽ nullo mõ eſ-
ſe ſuá: eo ꝙ in dubio melior ſit conditio poſſidẽ
tis, quando poſſeſſio bona fide incepit. At verò
quaodo res titulo gratuito, aut oneroſo accipiẽ
de manu alicuius, quia is, qui eã accipit, etiamſi
dubius, an res aliena ſit, eam accipiat, ſuccedit
in totũ ius certũ, aut dubiũ, ꝙ is, qui illam tra-
didit,

didit, habebat; inde oritur, quòd licèt teneatur diligenter indagare, vtrum aliena ſit, compertoque eam alienam eſſe, teneatur integram reſtituere; manẽte tamen dubio, an tradentis fuerit, an potius aliena, ſolum teneatur reſtituere partem pro dubij quantitate: eò quòd licèt ipſe propter dubium nunquam inceperit bona fide poſſidere, non tamen illi conſtat rem ad alterum pertinere, aliquemque iniuſtè eſſe deiectum à ſua poſſeſſione. Atq; ex hoc fundamento dicimus, emptorem rei alicuius in dubio, an res tempore venditionis fuerit vendentis, non teneri integrè eam reſtituere, interim dum omnino non conſtat eam vendentis non fuiſſe.

Secundum eſt, ſi aliquando ex aliquibus circunſtantijs contingat, aliquem ex prædictis mercatoribus emiſſe mancipia cum inuincibili ignorantia, quòd non eſſent iuſto titulo in ſeruitutem redacta, eſto poſteà ignorantiam depellat, meritoque dubitare incipiat, an iuſto titulo ſeruituti fuerint ſubiecta; teneri quidem facere moralem diligentiam, vt ſciat, an iniuſtè ſeruituti fuerint ſubiecta; interim tamen, dum id non conſtat, nihil omnino teneri reſtituere; eò quòd in dubio melior ſit ipſius conditio, qui ab initio bona fide cœpit poſſidere. Quòd ſi comperiat iniuſto tirulo fuiſſe in ſeruitutem redacta, tenetur reſtituere libertatem mancipijs, ſi adhuc ſuperſint, idque in quo ex illorum obſequijs, aut quouis alio modo ex illis factus fuerit locupletior, iuxta ea quæ diſputatione ſequenti in ſimili euentu dicemus.

DISPVTATIO XXXVI.

Vtrum qui in hoc Regno, & alijs poſſident mancipia, de quibus concluſione quarta præcedentis diſputationis dictum eſt, licitè illa retineant, & an licitè emi poſſint.

DIximus de cœnoſo fonte mancipiorũ, quę ex vtraque Guinea & Cafreria aſportantur. Nunc aliquid etiam de riuis inde deriuatis, ad hominum pacandas conſcientias, dicendum eſt. Quare in hac diſputatione ſermo non erit de mercatoribus, qui ex illis locis ea aſportant, ſed de reliquis poſſeſſoribus, ad quos inde deriuantur.

1. Conclu. Sit ergo prima concluſio. Quicunque bona fide emerunt eiuſmodi mancipia à mercatoribus, aut ea vlterius poſſident deriuata ab ijs, qui bona fide ea aliquando poſſidere cęperunt, quales regulariter ſunt poſſeſſores omnes, de quibus in hac diſputatione nobis eſt ſermo, licitè illa retinent. Eſto autem dubitare incipiant propter ea, quæ diſputationibus præcedentibus dicta ſunt, aut propter rationes alias dubitandi, quæ occurrant, an iuſtè in ſeruitutem ſint redacta, licitè illa retinent, neque ad vllam reſtitutionem tenentur, quouſquè omnino ſibi perſuadeant, ea in particulari, quæ poſſident, non fuiſſe titulo legitimo ſeruituti ſubiecta: quod tamen rarò continget. Si tamen occurrat via, qua ſpes ſit certò ſciendi, an ſine ſufficienti titulo fuerunt ſeruituti ſubiecta, tenentur id inquirere. Quòd ſi omittant, omiſſioque in cauſa ſit, vt veritas non poſſit in poſterum deprehendi, aut ſaltem non tam bene, tenentur reſtituere mancipio arbitrio prudentis partem eius, quod mancipij intererat veri- A tatem detegi, maiorem uel minorem pro quantitate ſpei. Quod ſi poſteà certò aliunde deprehendatur, mancipium iuſtè in ſeruitutem redactum, ceſſat obligatio illi reſtituendi: eò quòd eo ipſo conſtet, ex omiſſione illa culpabili inquirendi de titulo, nullum illi damnum fuiſſe illatum. Mancipium verò affirmare, ſe iniuſtè redactum eſſe in ſeruitutem, etiam ſi modum iniuſtum, quo ſeruituti fuit ſubiectum, narret, regulariter non ſufficit, vt poſſeſſor omnino ſibi debeat perſuadere rem ita ſe habere; quippe timeri iuſtè poſſit, ipſum libertatis deſiderio id effingere, ac mentiri. Qui tamen, ſemoto omni dubio, ſibi omnino perſuaderet, rem ita habere, teneretur ſanè hominem libertate donare, eaque omnia efficere, quæ concluſione ſequenti dicemus.

B Primum & præcipuum, quod longa hac concluſione aſſerere intendimus, ex eo eſt manifeſtum, quòd illi omnes, vel fuerint à principio bonæ fidei poſſeſſores ſuorum mancipiorum, vel ijs ſucceſſerunt in iure ſuorum mancipiorum, qui aliquaodo bonę fidei poſſeſſores eorum fuerunt. vt autem in calce diſputationis præcedentis oſtenſum eſt, quicunque bona fide cœpit aliquando poſſidere, vel ei ſuceſſit in iure, qui bona fide aliquando cœpit poſſidere, ad nullam reſtitutionem tenetur, quouſque ſibi omnino conſtet, rem, quam poſſidet, ſuam non eſſe; eò quòd in dubio melior ſit conditio poſſidentis. Porrò cum ad ſubditos non ſpectet examinare, an merces, quæ ad hoc regnum aſportantur & in eo venduntur, legitimè à ſubditis huius C regni aſportentur & vendantur, ſed id ad principem, & ad eius miniſtros pertineat, ſubditorumque ſit prouidentiæ & adminiſtrationi ſuperiorum ſe committere; ſanè quàm facilimè omnes, qui hactenus mancipia, vel à mercatoribus ipſis, vel ab alijs emerunt, bonæ fidei poſſeſſores erunt, taleſque meritò ſunt cenſendi. Ea autem, quæ a nobis diſputationibus præcedentibus dicta ſunt, licèt perſuadere videantur, plurima mancipia aſportari ex illis locis iniuſtè ſeruituti ſubiecta, non tamen perſuadent omnia, ac proindè de nullo in ſingulari id perſuadent.

Reliqua, quæ in eadem concluſione adduntur, alia non indigent probatione: præſertim cũ conſtet, bonæ fidei poſſeſſorem ſimul ac oritur dubium, an res, quam poſſidet, ſua ſit, continuare D bonæ fidei poſſeſſionem deſinere, tenerique in conſcientia ac de iuſtitia inquirere veritatẽ, vt, ſi comperiat rem, quam poſſidet, ſuam non eſſe, eam reſtituat. Quare, ſi quis id omittat, tenetur reſtituere alteri pro quantitate ſpei, quæ erat vt ſciretur alienam eſſe, idque propter veri ſimilitudinem damni, quod ea omiſſione illi intulit. Quòd ſi, poſtquam id culpabiliter omiſit, conſtet, rem alienã fuiſſe, veritatemque tunc fuiſſe deprehendẽdam, ſi diligentia debita fuiſſet adhibita; ſanè tunc, qui illam omiſit, non ſolum rem tenetur reſtituere ſed etiam fructus ac emolumẽta, quæ à tempore talis omiſſionis ex ea percepit. In re autẽ propoſita teneretur, præter libertatem, reſtituere mancipio obſequia & emolumenta à tempore talis omiſſionis ex eo percepta, eſto inde factus nõ fuerit locupletior.

Secunda concluſio. Bonæ fidei poſſeſſor mã- 2. Conclu.

A cipij, aut qui bonæ fidei poſſeſſori in iure mancipij ſucceſſit, ſtatim ac certò deprehendit, mancipium iniuſtè fuiſſe ſeruituti ſubiectum, illud tenetur reſtituere ſuæ libertati, nihil obſtáte p̄tio quantocumque maximo, quo illud emerit: quod non à mancipio, ſed à uenditore debet recuperare. Tenetur præthereà reſtituere illi feruitia exhibita, & ſi quem alium fructum ex illo p̄ ceperit: ſolum tamen quantum ex his fuerit factus locupletior, atque id in defectum aliorũ, qui iniuſtè illud ſeruituti ſubieeerunt: qui proculdubio omoia illi reſtituere ante omnes alios tenentur, tanquam cauſæ præcipuæ & iniuſtæ totius damni illati. Quòd ſi tale mancipiũ ancilla ſit, & titulo natiuitatis ex illa filios aut alios deſcendentes captiuos habeat, hos ẽt oẽs libertati tenetur reſtituere, perſoluereque illis obſequia & fructus, ſi quos ex illis percepit, q̄tũ B ſimiliter inde factus fuerit locupletior. Quòd ſi aliquod prædictorum mancipiorum fuerit mortuum, quantum ex obſequijs, fructibuſque ab eo perceptis factus fuerit locupletior, tenetur illius hæredibus reſtituere. Quòd ſi hæredibus careat, reſtituendum id quidẽ erit pauperibus, aut in alijs pijs operibus pro anima talis mancipij erit inſumendum. Hæc tota concluſio probatione non indiget: quoniam bonæ fidei poſſeſſor licèt ex parte iniuſtæ acceptionis nihil reſtituere teneatur, eo quòd non fuerit ipſe in culpa; ex parte tamen rei poſſeſſæ, & emolumentorum, quæ ex illa percipit, quando comperit rem non eſſe ſuam, reſtitnere tenetur quantum inde factus fuerit locupletior; idq́ue quando alius, qui tanquam cauſa iniuſta damni præcipuè ad id tenetur, non reſtituit. Nihilominus aduerſus C venditorem talis mancipij integrum illi ius manet iudicio agere, & expetere quantum ſua interrat emptionem fuiſſe validam, remque verè fuiſſe venditoris.

3.Conclu. Tertia cõcluſio. Etiam poſtquàm quis ex ijs, quæ duabus præcedentibus diſputationibus dicta ſunt, aut aliunde ſibi perſuaderet, mancipia, quæ ex prædictis locis aſportantur, magna ex parte iniuſtè eſſe redacta in ſeruitutem, poſſet licitè ea emere, non quidem dũ poſſidentur ab ijs mercatoribus, qui illa aſportant, ſed poſtquá iá ab aliquo alio bona fide poſſideri cœpiſſent: tenereturque poſtea moralem facere diligentiam, vt ſciret an mancipium, quod emit, aut titulo gratuito eo modo cœpit poſſidere, legitimè à principio fuerit redactum in ſeruitutem, idque ſi via aliqua occurreret, qua id ſciri certò D poſſet. Quòd ſi nulla occurrerit, vt regulariter non occurret, vel facta morali diligentia nihil certi poſſit reperiri, ad nullam reſtitutionem tenebitur mancipio, ſed licite poterit illud poſſidere. Probatur concluſio, quoniam, vt oſtenſum eſt, is, qui bona fide aliquando eiuſmodi mancipia poſſedit, quique illi in titulo ſucceſſerunt, legitimum in ea mancipia ius habent: orto autẽ dubio, an iuſtè fuerint à principio redacta in ſeruitutem, tenentur quidem facere moralẽ diligentiam, ſi via ad id accommodata occurrat, vt rei veritatem certò deprehendant; non tamen, antequàm certò comperiaot iniuſtè fuiſſe redacta in ſeruitutem, tenentur ad ullam reſtitutionem: ergo hi alij poſſunt emere aut accipere merè gratis ab eis ius illud, ea mancipia cum eodẽ onere ſumentes. Neque id ſanè in detrimentũ A ac præiudicium mancipiorum, quin potius in eorum bonum ac commodum cedit: quandoquidem hi alij, eo quod veriſimiliter putent ea iniuſte fuiſſe ſeruituti ſubiecta, maiorem curam habebunt, acriuſque propriæ conſcientiæ ſtimulis pungentur, vt, quoties ipſis veritatem deprehendendi ſe offerat, moralem ad eam cognoſcẽdum diligentiam adhibeãt: neque illi alij ab eodem onere liberi maneant. Ab hac concluſione eſt excipiendum, quando, ſi eiuſmodi mancipia in poſſeſſione priorum dominorum manerent, rei veritas poſſet deprehendi, mãcipiaque facilè poſſent libertate donari: aſportata verò in lõginquam aliquam regionem eo commodo priuarentur: quod tameo raro admodum eneoiet.

Quarta concluſio. Qui in poſterum bona fide emerent eiuſmodi mancipia de manu merca B torum, qui illa ex Aethyopia aſportãt, eo quòd rationes dubitandi, an à principio iuſte fuerint in ſeruitutem redacta, ad eorum aures non peruenirent, aut quia quacũque alia ratione eſſent bonæ fidei eorum poſſeſſores, tuta conſcientia poſſent ea retinere, donec certò illis conſtaret iniuſtè fuiſſe in ſeruitutem redacta. Probatur cõcluſio, quoniam re vera eſſent bonæ fidei poſſeſſores: in dubioq́ue melior eſſet ipſorum conditio, ut illa ſibi retinerent. 4.Conclu.

Poſtrema concluſio. Qui dubius, propter rationes noſtras, aut propter quaſcunq; alias, eiuſmodi mancipia emeret, aut acciperet de manu mercatorum, qui illa aſportant, aut de quocunque alio, qui neque bona fide poſſidere cœpiſſet, neque ſucceſſiſſet in titulo alicui, qui bona fide ea aliquando poſſediſſet, ſane teneretur ad C reſtitutionem mancipijs faciendam, maiorem vel minorẽ pro quantitate dubij an iuſte à principio fuerint in ſeruitutem redacta. Probatur cõcluſio, quonia neque is, nec anteceſſores ipſius eſſent poſſeſſores bonæ fidei, vt melior eſſet conditio ipſorum poſſidentium: quare, cum ſuccedant in iure dubio, an anteceſſores iuſte poſſederint, teneotur ad reſtitutionem arbitrio prudentis faciendam mancipijs pro dubij quantitate. 1.Conclu.

DISPVTATIO XXXVII.

Vtrum mancipijs, legitimo titulo in ſeruitutem redactis, fas ſit fugere ad ſuos.

D DVbium non eſt, eos homines, qui ſine titulo iuſto captiui detioentur, fugere poſſe ad ſuos, aut quouis alio voluerint. Quare, cum Turcarum, & Maurorum bellum aduerſum nos ex eorum parte ſit iniuſtum, dubium non eſt, noſtros, qui apud illos captiui detinentur, licite poſſe fugere quo velint occulte, & palam, ac ui etiam adhibita; poſſeque quoſcunque alios licite eorum fugam adiuuare. Quin etiam fas illis eſt, in recompenſationem iniuriarum & damnorum, quæ acceperunt, nec non obſequiorum, quæ illis exhibuerunt, & quia perpetuò noſtris cum illis bellum eſt, accipere non ſolum ab eis, à quibus iniuria ſunt affecti, competentem recompenſationem damnorum & iniuriarum; eo quòd illis in locis non ſit, qui ius illis dicat; ſed etiam tam ab illis, quàm ab alijs, iure belli, atque ex præſumpta noſtrorum Principũ uoluntate,

tate, accipere quæcunque potuerint; modo in A
particulari aliquo enentu ſcandalum non inter
ueniat. Fere in his omnibus conſentit Caieta-
nus.2.2.q.66.artic.8.

Quæſtio ergo ſolùm habet locum, in capti-
uis legitimo titulo ſeruituti ſubiectis. Neqne de
his omnibus controuerſia eſt inter Doctores.
Omnes namque conuenıunt, eos, qui vel ſe ip-
ſos vendiderunt, vel à parentibus legitime ven
diti ſunt, vel ex matre, aliqno horum duorum ti
tulorum in ſeruitutem redacta, nati ſunt, fugere
licitè non poſſe. Quòd ſi fugiant, teneri ſe ipſos
reſtituere, nec nō damna inde ſuis dominis ſub
ſecuta, ſi, vnde ea reſtituant, habeant. De ijs ve-
rò captiuis, qui in pœnam delicti iuſte in com
munem perpetuam ſeruitutem ſunt redacti, li-
cet Doctores non loquantur, credo tamen idē
prorſus fuiſſe dicturos. Etenim ſicut iuſto exilio B
damnati fugere inde non poſſunt, ſed per ſe ip-
ſos tenentur eam pœnam exeqni ac adimplere:
ſic etiam, qui ob delictum ſeruitute communi
ſunt iuſte mulctati, fugere de ſeruitute non poſ
ſunt, ſed per ſe ipſos tenentur eam exequi pœ-
nam, eo ipſo, qnòd per ſententiam iuſte eſt eis
inflicta: eſt enim vtrobique eadem ratio. Solum
ergo eſt controuerſia inter Doctores de manci-
pijs iure belli in ſeruitutem redactis, necnon
de filijs natis ex matre iure belli ſeruituti ſubie
ctæ, an fas eis ſit ad ſuos fugere.

Affirmans Couar. & Soti ſententia.

Couaruuias: 1.variar. reſolutio cap.2. nu.10.
& regula peccatum par. 2.§.11. num.6. aſſeue-
rat, fas illis id eſſe, eoque ipſo, quòd egredian-
tur fines eorum, a quibus captiui tenebantur,
conſequi libertatem. Quia tamen, inquit, inte-
rim dum eos fines non egrediuntur, libertatem C
non conſeqnuntur, nefas eſt illis fugere, vt in-
tra eos diuagentur; eo quòd iniuriam facerent
dominis priuando eos ſeruitio ipſis debito, cū
nondum dominium eorum amiſerint. Ad gloſ-
ſam autem cap. ius gentium diſt. 1. in verbo, ſer
uitutes, quæ affirmat, peccare captiuum bello
iuſto, ſi fugiat dominum ſuum, reſpondet, intel
ligendam eſſe, quando fugit, ut non egrediatur
fines intrà quos non conſequitur libertatem: ſe
cus autem quando fugit, vt redeat ad ſuos. So-
tus etiam. 4. de iuſtitia. q. 2. art. 2. ait, ſe non au-
dere cogere in eas anguſtias ſeruos captos bel-
lo iuſto, ut non poſſint fugere ad ſuos.

Probatur.

Confirmat uero Couaruuias ſuam ſenten-
tiam ex. l. nihil intereſt. ff. de captiuis & poſt-
lim. reuerſ. unde id uidetur colligi. Tum etiam
ex. l. 23. titulo. 14. par. 7. legum Caſtellæ, quæ id D
expreſſius habet, dum ſtatuit. Si Saracenus iuſte
à noſtris captus fugiat, eo ipſo, quòd ad ſuos
peruenit, conſequi libertatem, adeo ut, ſi poſtea
ſua ſponte regrediatur ad mercaturam inter no
ſtros exercendam, cogi non poſſit ad priſtinam
ſeruitutem. Idem innuitur. l. 23. titulo. 29. p. 3.

Ex hac ſententia colliguot nonnulli. Primò,
minoris ualoris eſſe ſeruum bello iuſto cap-
tum, quàm ſint ſerui iuſtis alijs titulis in ſer-
uitutem redacti: eo qnòd facilius multò illius,
quàm aliorum, poſſit amitti dominium abſqne
ulla culpa & contra domini uoluntatem. Secun
dò, nefas eſſe punire eiuſmodi ſeruos, quòd fu
gam ad ſuos arripiant: quandoquidem pœna
infligi iuſte nequeat, niſi propter culpam: hi
uerò nullam culpam committant, fugam ad
ſuos arripiendo. Addunt nihilominus, fas eſ-

A ſe compedibus ac uinculis eos conſtringere, ne
fugiant. Addunt etiam, quamuis licitum eiuſ-
modi ſeruis ſit fugere, ſibique dum fugiunt è
manibus eorum, qui nomine & iuſſu domino-
rum eos inſequuntur; nefas tamen illis eſſe, vim
inferre in ſequentibus. Quemadmodum, in-
quiunt, fas eſt malefactoribus fugere miniſtros
publicos, qui eos inſequuntur, non tamen vim
ullam illis inferre: alioquin daretur bellum iu-
ſtum formaliter & materialiter ex utraque par-
te. Tertiò, eos, qui eiuſmodi ſeruis conſilium
aut auxilium præſtant, vt fugiant, ad nullam te-
neri reſtitutionem dominis: eo quòd cooperen
tur ad id, quod iuſtum ac licitum eſt: cum ta-
men, qui alijs ſeruis conſilium aut auxilium ad
fugam præbent, reſtituere teneantur illorum
dominis valorem ſerui, & ſi quæ alia damna in
B de eis ſint ſubſecuta.

Negās ſententia aliorum.

In contraria ſententia eſt aperte gloſſa illa ci
tata, quæ vniuerſim aſſerit, ſeruum bello iuſto
captum peccare, ſi fugiat dominum ſuum. Re-
ſpondetque ad. l. nihil intereſt in contrarium
citatam, intelligendam eſſe quando bellum ex
parte capientium fuit iniuſtum. Eandem ſen-
tentiam amplectuntur Turrecremata, & alij i-
bidem, D. Antoninus. 3. parte. titulo. 3. capitul.
6. §. 4. Fortunius. l. manumiſſiones. ff. de iuſtitia
& iure, & Nauarrus in Manu. capitulo. 17. num.
103. qui latius rem hanc perſequitur in vltima
editione.

1. Conclu.

Sit prima noſtra conclusio. Captus bello ita
iuſto, ut de iuſtitia capientium, & iniuſtitia
aduerſariorum conſtet, lethaliter peccat, ſi fu-
giat dominum ſuum, teneturque ſeipſum re-
C ſtituere, eſto ad ſuos perueniat. Probatur pri-
mò, quoniam poſſeſſor erat legitimus ac indu-
bitatus illius dominus, & ipſe fugiendo ſe ip-
ſum ab eo furatur, ut habetur. l. 1. C. de ſeruis fu
gitiuis: ergo & peccat lethaliter, & tenetur ſe
ipſum reſtituere, non ſolùm ex parte rei acce-
ptæ, ſed etiam ex parte iniuſtæ acceptionis. Cō-
firmatur eum peccare lethaliter, etiam ſi extra
fines capientium atque ad ſuos fugiat, quonià.
l. 3. C. eodem titulo ſtatuitur, vt deprehenſus in
eiuſmodi fuga, puniatur, uel amputatione alte-
rius pedis, uel deputatione ad metalla: tam gra
uis autem pœna non poteſt iuſte ſtatui, niſi pro
culpa lethali. Hac uero in re potius ſtandum eſt
legibus Codicis, quam Digeſtorum, non ſo-
lum quòd poſteriores ſint, ſed etiam quòd ſint
Principum Chriſtianorum, ſtatuanturque ſup-
D poſita iuſtitia, quæ in Chriſtianorum bellis eſ-
ſe debet. Ac ſanè conſuetudine eſt receptiſſi-
mum, ſeruos fugientes tunc maximè puniri,
quando deprehenduntur fugere ad ſuos, quo-
cumque titulo in ſeruitutem iuſte ſint redacti.
Adde, ſi nefas eſſet punire ſeruos bello iuſto
captos & ad ſuos fugientes, inutilem admo-
dum reddi eiuſmodi ſeruitutem. Quotidie
namque ſerui fugam arriperent ad ſuos, ſcien-
tes ſe nec peccare, nec poſſe licitè pro eo fuga
puniri. Vnde plus domini inſumerent in eis
quærendis & aſportandis, quam eſſet eorum,
tum obſequium, tū etiam ualor. Præterea, eiuſ-
modi ſeruitus dominis eſſet multorum peccato
rum occaſio, dum continere ſe non poſſent,
quin ſeruos toties fugam ad ſuos arripientes,
eaque tot damna ipſis inferentes, punirent:
quare potius homines iuſte interficerent hoſtes
ſuos

ſuos in bello, quàm ad tale ſeruitutis genus eos aſportatent: quod in detrimentum ipſorummet ſeruorum redundaret. Quo fit, vt minimè credendum ſit, gentium iure tale ſeruitutis genus fuiſſe introductum.

Secundò, ſi vera eſſet contraria ſententia, ſerui, de quibus loquimur, liberi manerent ſtatim, ac egrederentur fines eorum, qui illos poſſident, ſiue peruenirent ad ſuos, ſiue ad extraneos: autores namque contrariæ opinionis affirmare videntur, non ideò illos libertatem conſequi, quòd ad ſuos perueniant, ſed quòd egrediantur fines eorum, qui illos poſſident: ac ſanè mirum eſſet quòd, iuxta eorum ſententiam, Turca à Luſitanis captus, & fuga ad Regem Marrochienſem perueniens, non conſequeretur libertatem, ſed teneretur in conſcientia, vel ad ſuum dominum redire, perſeuerareque in ſeruitute, vel tranſire ad ſuos. Quòd ſi nobis dent, quod eorum verba videntur ſignificare, ſequeretur, ſi Turca, aut Aethyops iuſto titulo belli poſſeſſus à Luſitano, fines Regni Luſitaniæ egrederetur, perueniretque in Regnum Caſtellæ, præſertim quando hæc duo Regna diuerſos habebant Reges, conſequeretur libertatem, neque eſſe Luſitano reſtituendum. Sequeretur prætereà, in Regno Caſtellæ nô poſſe capi, aut ſi iuſtè caperetur, eo quòd Caſtellanis etiam eſſet iuſtum bellum aduerſus illum, capientem nequaquam teneri reſtituere illum Luſitano: contrarium tamen habet conſuetudo recepta.

Tertiò, captus bello iuſto, eaque ratione in ſeruitutem redactus, eo ipſo cenſetur damnatus iuſtè pœna ſeruitutis perpetuæ, capienſque aut is, in quem capiens illum transfert, verè conſequitur dominium illius: ſed damnatus iuſtè, ad pœnam, quæ ad ipſummet ſpectet exequi & implere, tenetur in foro conſcientiæ eã implere: ergo eiuſmodi captus, ſubtrahere ſe non poteſt a ſeruitute fugiendo ad ſuos; ſi autem ſe ſubtrahat, tenetur ſe ipſum reſtituere. Quòd autem ſeruitus perpetua pœna ſit, quam ſeruus ipſe tenetur exequi & implere, manifeſtum eſt. Tum quia, vt ſupra dicebamus, eſt eadem ratio de ea, & de exilio. Tum etiam, quia ſi non egrediatur fines poſſidentium, tenetur ſeruus eam per ſe ipſum exequi, vt aduerſarij etiam affirmant. Tum denique, quia legitimè redactus in ſeruitutem quocunque alio titulo, eam implere tenetur per ſe ipſum, nec poteſt fugere.

Ex his conſtat ſuadentem fugam homini bello iuſto capto, aut ad eam illum adiuuantem, teneri reſtituere domino valorem mancipij, & ſi quæ alia damna illi vlterius inde ſequantur.

Exceptio. Ab hac concluſione excipitur, quã fidelis aliquis iuſtè eſſet captiuus apud infideles, indeq; fugiſſet, neq; ſine notabili detrimento ſpiritualí apud illos poſſet commorari: tunc enim ſatis eſſet, ſi illis debitam recompenſationem in pecunia, aut alia ratione exhiberet, neque cum tãto ſuo ſpirituali periculo teneretur redire. Præſertim cum mores illorũ peſſimi occaſio maxima illi eſſent detrimenti ſpiritualis. Quòd ſi ab infidelibus cogeretur ad malũ, aliquave alia iniuria illi fieret, vt ſi a Iudæis vel Saracenis circũcideretur, tunc ſanè in recõpenſationẽ iuſtã, & A quia inter illos nõ eſſet, qui ius ad eam iniuriã vindicandam illi diceret, eaque eſſet præſumpta voluntas principum ſuæ Reipublicę, vel Sũmi Pontificis, qui Reipublicæ Eccleſiaſticæ ſupremus eſt princeps, & ad quẽ ſpectat iniurias in detrimentum ſpiritualis boni, religioniſque Chriſtianæ cedentes, vlciſci, poſſet fugere, nulla facta compenſatione, ſi iniuria tanta pœna eſſet digna. Nauartus & quidã alij citant ad hoc probandum. c. nulla. 54. d. Caput tamen illud, cũ ſolũ loquatur de infidelibus, qui inter Chriſtianos commorantur, & ad quos leges & iuriſdictio Chriſtianorum ſe extendunt, nihil ſanè probat, quando infideles legibus Reipublicæ Chriſtianæ non ſunt ſubiecti.

2. Concl. Secunda concluſio. Quando bellum nõ eſſet ita perſpicuè iuſtum, quin pars altera, ſaltẽ formaliter, iuſtè pugnaret, præſertim ſubditi illius, B qui in dubio Regi ſuo parere tenentur, tunc captus bello ita iuſto, licèt iuſtè retineri poſſit & coerceri ne fugiat, viq; reduci ſi fugiat, licitè tamen fugere poteſt ad ſuos, aut quocumque velit, neque tenetur ſe reſtituere. Probatur, quia in eo euentu æqua eſt conditio captiui, ac domini ſui; neque minus pertinet ad eum dominium ſui & poſſeſſio ſuæ libertatis, quam ad ſuum dominum; eſtq; bellum iuſtum formaliter ex vtraque parte: ergo poterit pro iure ſuo ſubtrahere ſe à ſeruitute, fugereque quocumque velit, præſertim cum vi redactus fuerit in ſeruitutem, vique cœperit poſſeſſio domini ſui.

Ad probationes in contrar. Ad legem nihil intereſt, cui Couaruuias nititur, & ad quædam alia apertiora iura Cæſarea, quæ citare poſſet, de quorum numero eſt. §. C Item ea quæ ex hoſtibus, Inſtitut. de rerum diuiſione, vbi habetur; Mancipium, quod bello iuſto cœpimus, iure gentium fieri noſtrum; ſi tamen euaſerit à noſtra poteſtate, & ad ſuos reuerſus fuerit, priſtinum ſtatum recipere; dicendum eſt, id locum non habere, quando bellum contrariæ partis apertè eſt iniuſtum, vniuerſimque neque habere locum in foro conſciẽtiæ, niſi in caſu ſecundæ noſtræ concluſionis: & tunc ſolum, vt ipſe ſe poſſit tueri in ſua libertate; nõ verò ita, vt dominus non poſſit dum ſeruituti ſubijcere: neque item in foro exteriori in bellis Chriſtianorum propter ea, quę diſputatione. 35. dubio. 1. ante quartam concluſionem dicta ſunt. Quare curandum hodie non eſt de iure illo Cæſareo propter ea, quę ibi dicta ſunt, & repetentur in materia de bello. Quia taD men, etiam Turcæ & alij Mahometani, qui aduerſum nos iniuſtiſſimum bellum habent, arbitrantur bellum ex parte ſua eſſe iuſtum, inde eſt, quòd quicunq; captiui regulariter arbitrentur ſe poſſe fugere, & tam ipſi, quàm ſui, exiſtiment illos conſequi libertatem, ſtatim ac fines noſtros egrediuntur, præſertim ſi ad ipſos, vel ad eorum amicos deueniant. Atque ad hoc reſpicientes Romani, cõſtituiſſe vidẽtur iura illa. Ad leges aũt Caſtellæ, quę manifeſtè loquuntur quando bellum eſt perſpicuè iniuſtum ex parte aduerſariorũ, & iuſtũ ex parte noſtra, dicendũ eſt; cõditores illarũ legum ſecutos fuiſſe ius Cæſareum, neque intendiſſe conſtituere aliud nouum ius poſitiuum in eo Regno: quare neque de illis in conſcientia, aut exteriori foro, ſicut neq; de iure Cæſareo ea in parte eſt curãdũ. Niſi forte iura illa ſeruarentur, ne Saraceni

oſſen-

offenderentur, arcerenturq; à mercatura & cõmercio cum noſtris, atque ne ſimiliter cum noſtris agerent, qui, cum aliquando fuiſſent ipſorum captiui, manuſque eorum effugiſſent, ad mercaturam cum illis exercendam, aut ad aliquid aliud tempore pacis inter illos agendum, reuerterentur.

Diſpoſitionem huius Regnl eitca eos, qui capiunt ſeruos fugientes, nec non prçmium illis propoſitum, & pœnam, niſi intrà quindecim dies certiorem dominum faciant, habes libro 5. Ordinationum titulo 41.

DISPVTATIO XXXVIII.

Quouſque ius dominorum in ſeruos ſe extendat. Et an mancipia habere poſſunt rei alicuius dominium.

DOminium in ſeruos non tam amplum ius tribuit dominis, quàm dominium in pecora, quæ pro iure noſtro mutilare etiam, ac interficere licitè poſſumus. Tribuit quidem illis ius ad omnes eorum operas, quas recta ratio poſtulat, vt pro eorum conditione ac viribus præſtent, ad omnes eorum fructus, vt ad partus ancillarum, & ad reliqua emolumenta, quæ ex eis commodè percipi potuerint, vſque adeò, vt ſi quid, vel donatione, vel teſtamento, aut ab inteſtato, vel quacunque alia ratione acquirant, nõ ſibi, ſed dominis, iuxta ciuiles leges, id acquirant, vt ex. §. 1. Inſtit. de ijs qui ſunt ſui vel alieni iuris, & ex pleriſque alijs iuribus conſtat. Intelligendum tamen id eſt cum limitationibus, quas ſubiiciemus. Quando nanque gentium iure introductum eſt, vt qui iuſto bello caperentur, temporali morte in perpetuam ſeruitutem miſericorditer commutata, redigi in ſeruitutem poſſent, eo pacto intelligere ſeruitutem potuerunt, reque ipſa, vt ex ciuilibus legibus, conſuetudineque ipſa conſtat, eam intellexerunt, vt dominium in ſeruos ea omnia iura comprehenderet. Reliquæ autem ſeruitutes, quæ emptionis titulo, aut in pœnam pro delicto, vel quocumque alio titulo poſteà introductæ ſunt, inſtar primæ illius ſunt introductę, eodemque modo intellignntur, niſi in earum aliqua iure ciuili facta ſit aliqua exceptio; vt in ea, qua pater filium vendit, quæ meritò cæteris mitior eſt aliquantulo, facta eſt.

Licèt autem ius dominorum in ſeruos tam latè pateat; non tamen ſe extendit ad eorum vitam, cuius dominium ſibi ſoli, Deus reſeruauit, atque adeò neque ad membra, & ſalutem mancipij, quæ quaſi partes quędam vitæ illius ſunt, à quibus vita ipſa pendet: & multò minus ſe extendit ad ſalutem illius ſpiritualem, quaſi aliquid prçcipere ei, aut ab eo exigere poſſint, quod cum ſpirituali illius ſalute pugnet. Quare, ſi eorum domini, vel vitam, vel membrum ab eis eripiant, vel immoderatis laboribus, inedia, nuditate, vel iniuſto ſupplicio, aut aliqua alia ratione indebita, & quæ vim coerciuam dominorum in ſeruos excedat, valetudini aut corpori eorum noceant, vel aliquid, quod contra eorum ſpiritualem ſit ſalutem illis præcipiant, aut quocumque alio modo iniuria eos afficiant, ſanè & lethaliter peccant, ſi iniuria, attenta qualitate perſonæ, & circunſtantijs concurrentibus, notabilis ſit, & ad reſtitutionem damnorum ipſiſmet mancipiis, aut hæredibus eorum faciendam, tenentur; punirique debent à poteſtatibns publicis, non ſolum pro damnis iniuſtè eis illatis, ſed etiam pro iniurijs, quæ damni rationem non habuerint; eſtque illis à confeſſarijs iniungenda pro eiuſmodi iniurijs debita ſatisfactio mancipijs facienda, quando per poteſtates publicas iniuria punita non fuerit, ne miſeri homines omni ſubſidio careant in damnis & iniurijs, quibus à dominis iniuſtè afficiuntur. Porrò tantum poteſt eſſe aliquãdo damnum, ac iniuria, vt non minus, quàm libertate, compenſetur. Leuiora autem damna & iniuriæ, quæ in exteriori foro, nec punientur, nec audientur, compenſari poterunt remittendo illis aliquid de labore, quid iuſtè aliàs illis eſſet iniungendum, conferendo illis meliorem victum ac veſtitum, condonando illis delicta alia, pro quibus licitè poſſent puniri, alijſque ſimilibns rationibus. Licèt autem ſeruo non permittatur agere in iudicio aduerſus dominum ſuum, niſi in cauſa ſuæ libertatis, & in alijs quibuſdam euentibus, qui ad commune bonum ſpectant, vt patet. l. vix, iuncta gloſſa ibi. ff. de iudicijs; permittitur tamen ei recurrere ad iudicem, eique denunciare iniurias & damna, quæ à domino ſuo patitur: iudicique ipſi præcipitur, vt ex officio ſuo procedat de plano ad inquirendam veritatem denunciationis, & ad vindicandum ſeruum ab iniuria, vt patet Inſtitut. de ijs qui ſunt ſui, vel alieni iuris. §. vltimo, & l. 1. §. ſeruos, & §. quod autem. ff. de officio præfecti vrbis; notatque Panormitanus. cap. Nouit de iudicijs, numer. 48. in eiuſmodi denunciatione neceſſarium non eſſe, vt præcedat monitio. Quòd ſi dominus ſeruum ſuum interficiat; tanquam homicida eſt puniendus, nõ ſecus ac ſi alienum ſeruum interficeret, vt habetur Inſtitut. de iis qui ſunt ſui vel alieni iuris, vbi ſcriptum legimus. Præcipit Princeps, vt, ſi intolerabilis videatur ſæuitia dominorũ, cogantur ſeruos ſuos, bonis conditionibus vendere, vt pretium dominis detur. Et infra. Sed & dominorum intereſt, ne auxilium contra ſæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur iis, qui iuſtè deprecantur, ideòque cognoſce de querelis eorum, & ſi vel durius habitos, quàm æquum eſt, vel infami iniuria affectos eſſe cognoueris, venundari iube, ita vt in poteſtatem domini non reuertantur. Et. l. 1. §. quod aut. ff. de officio præfecti vrbis, habetur. Si domini ſeruos ſæuitia, ſi duritia, ſi fame premant, ſi in obſcœnitatem eos compulerint, vel compellant, apud præfectum vrbis exponant. Et. l. ſi lenones. C. de Epiſcopali audientia ſtatuitur, vt ſi domini ancillis neceſſitatem peccandi impoſuerint, liceat Epiſcopis eas à ſeruitute liberare, libertati in pœnam delicti dominorum eas donando. Hinc Diuus Antoninus. 3. par. titulo. 3. capit. 6. §. 7. meritò affirmat quãdo dominus ſeruum ſuum ad peccandum ſolicitat, ita vt ea de cauſa ſeruus in periculo lethalis peccati ſit, poſſe licitè fugere dominum ſuũ, ſi ille admonitus nolit deſiſtere. Adde, nec teneri reuerti, niſi periculũ ceſſet, & dñs paratus ſit nullá pœnà, nullumq; grauamẽ eà occaſione, & cauſa illi inferre: quandoquidem dominus in culpa fuit, ſeruuſq; legitima cauſa fugit, neque vllam pœnam cõmeruit. Eadem confirmari poſ

ſunt

ſunt ex illo Exodi.21. Qui percuſſerit ſeruum, aut ancillam virga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit. Et infra. Si percuſſerit quiſpiam oculum ſerui, aut ancillę, & luſcos eos ſecerit dimittat eos liberos pro oculo, quē eruit. Dentem quoque ſi excuſſerit ſeruo aut ancillæ, ſimiliter dimittet eos liberos. Quamuis autem leges hæ, quia iudiciales erant, ceſſauerint, æquitate tamen nitebantur, tenenturque hodie naturæ iure, qui ſimilia crimina in ſeruos ſuos commiſerint, ſatisfactionem competentem ſeruis ipſis efficere, qua homines ac proximi ſunt, & quatenus damnum & iniuria in eos quoad ea, quæ dominorum poteſtati minimè ſubſunt, redundat. Vnde meritò Abulenſis ad eum locum quæſt.27. adnotauit, eum, qui alienum ſeruum occidit, aut ita percutit, vt illum ineptiorem ad ſeruiendum, minoriſue valoris reddat, ad binam reſtitutionem teneri. Vnam domino ſerui faciendam, quatenus id in damnum illius ceſſit. Alteram verò ſeruo pro damno illi illato. Simul etiam puniri debet per publicas poteſtates pœna aliqua, quæ in compenſationē pro iniuria ſeruo illata cedat. Hinc conſtat, minus peccare eum, qui ſeruum proprium, quàm qui alienum iniuſtè percutit: eo quòd ille vni tantum, hic verò duobus damnum ac iniuriam inferat.

Matrimonium, & vſus illius prohiberi ſeruis non poſſunt.

Sicut ius dominorum in ſeruos ad ea, quæ hactenus dicta ſunt, non ſe extendit: ita neque vt illis coniugiū, mattimonijq; vſum prohibeant, tum ad naturam propagandam, tū etiam in ſubſidium ſalutis eorum ſpiritualis, & remedium contra concupiſcentiam: quod cuique iure naturali licet, neque gentium iure, quo ſeruitus fuit introducta, tolli aut impediri potuit. Quo fit, vt nefas ſit dominis, prohibere ſeruos ſuos ne matrimonium contrahant, vt habetur cap.1. de cōiugio ſeruorum, ac alibi. Quòd ſi eos prohibeant, iniuriam illis faciunt, dominiſq; inuitis cōtrahere poſſunt, & ab Eccleſia protegentur, ac defendentur aduerſus eos. Hæc quod attinet ad primum eorum, quæ in hac diſputatione propoſita ſunt.

Quod verò ad ſecundum ſpectat, dicendum eſt: Eos licèt regulariter, quicquid acquirunt, dominis, vt iura præſcribunt, acquirant; in ſequentibus tamen euentibus ſibi ipſis acquirere, verumq́ue dominium comparare.

Serui ſibi acquirunt primò.

Primus eſt, ſi interueniat pactum inter ipſos & dominū, ut quotidie, aut ſingulis hebdomadibus, menſibus, uel annis, certum quid ei ſoluant, reliquum uerò de ſuis laboribus ac lucris ſibi reſeruent, aut aliud ſimile pactum. Id quod frequentiſſimè fit in hoc Luſitaniæ Regno, vſuq́ue receptum eſt. Atque ea ratione multi ſerui propria pecunia ſe ipſos redimunt. Licèt enim domini comparatione ſerui, ea ratione qua ſeruus eſt, neque amicitia, neque iuſtitia ſit: ea tamen ratione, qua homo eſt, vtrumque eſſe poteſt, ut Ariſtoteles.8. Ethicorum. cap.11. affirmat. Quo fit, ut tunc dominus ſtare teneatur cōtractui, neque uſurpare poſſit, quæ ſibi ſeruus eo modo comparauit.

Secundò.

Secundus, ſi quid dominus tacitè uel expreſſe donet ſuo ſeruo, aut uelit eum tanquam ſuū habere, ſiue ex alterius donatione, ſiue ex ludo, aut quacunque alia ratione. Quemadmodum enim inter dominum & ſeruum, non qua ſeruus eſt, ſed qua homo, cui accidit, ut ſit ſeruus, eſſe poteſt contractus, ut paulò ante dictum eſt: ita etiam donatio, & poſtquàm ſemel liberè eſt facta per dominum, reuocari non poteſt, niſi iuſta interueniat cauſa. Quare diſtinguendum eſt de iis, quæ dominus tacitè uel expreſſe concedit ſeruo, num ſolum ad uſum ea concedat, an etiam, ut ſint ſerui, ita ut liberè de illis poſſit ſeruus diſponere. Atque in priori euentu ſeruus non comparat dominium: in poſteriori verò illud acquirit.

Tertiò

Tertius, quando ſeruo, uel à domino, uel ab aliquo alio reſtituitur aliquid pro damno aut iniuria ſibi illata in ijs, quæ domini poteſtati non ſubiacent, iuxta ea quæ ſupra dicta ſunt. Quia enim reſtituuntur pro iniuria ſibi ipſi facta, qua homo eſt, & quoad ea, quæ domino non ſubiacent, verè comparat illorum dominium.

Quartò.

Quartus, ſi quid ei ſit donatum, aut relictū, ea tacita uel expreſſa conditione, ut ſit ſerui, & non domini. Sicut enim licèt pater uſumfructū habeat in bonis aduentitiis filij, ſi quid tamen ea conditione filio relinquatur, ut uſusfructus ad ipſum, & non ad patrem, pertineat, comparat ſibi filius rei ipſius uſumfructum, ut diſputatione.8. dictum eſt: ſic etiam, ſi ea lege aliquid relinquatur ſeruo, ut ſit illius, & non domini, ſanè ad dominum nulla ratione pertinebit: quandoquidem vnuſquiſque de bonis ſuis diſponere poteſt ut uoluerit, imponereq́ue illis poteſt cōditionē, ne ad hunc uel ad illum deueniant: tūc ergo dominium illorum bonorum, non ad dominum, ſed ad ſeruum pertinebit. Relinqueretur uerò aliquid cum conditione tacita, ut ad ſeruum, & non ad dominum pertineret, ſi, uerbi gratia, diceretur. dono aut relinquo ſeruo Petri tantum, ut ſe redimat.

Quintò.

Quintus, ſi bonis ſuis, quorum eſt dominus ludo, aut aliqua negotiatione, ſine vllo præiudicio obſequiorum, quæ domino debet, aliquid lucretur: illud namque ſuo peculio cedit.

Hæc omnia cum iure Cæſareo non pugnant, quin potius illis ſuffragatur, dum manifeſte docet, ſeruos interdum habere bona ſua propria, poſſeq́ue illis bonis inire pactum validum cum dominis ſuis. Etenim l.1. §. ſeruos. ff. de officio præfecti vrbis, inter alia, de quibus dicitur eum poſſe cognoſcere, hæc uerba habentur. Seruos, qui ſua pecunia emptos, ut manumittantur, de dominis querētes audiet. Et l.uix ff. de iudicijs, inter alios euētus, in quibus permittitur ſeruis agere in iudicio cum domino ſuo, unus hiſce uerbis connumeratur. Sed & ſi qui ſuis nūmis redemptos ſe, & non manumiſſos, contra placiti fidem aſſeuerant. Quare iura, quæ docent, ſeruum, non ſibi, ſed domino acquirere, intelligenda ſunt regulariter, & quando aliunde contrarium non conſtat. De contractibus tamen ſeruorum lege, quæ inferius diſput.261. dicentur.

DISPVTATIO XXXIX.

Quibus modis mancipia à ſeruitute liberentur.

Mancipia à ſeruitute liberentur. Primò.

ALiquid ēt dicendum eſt de mndis, quibus mancipia à ſeruitute liberentur. Primus vulgatiſſimuſque eſt, per manumiſſionem ſiue ea mere gratis fiat, ſiue aliquo interueniente

pretio,

pretio, aliquove impoſito grauamine, aut alia ſimili ratione.

Secundò. Secundus, ſi dominus, aut alius, eo ſciẽte nec contradicente, infantem exponat, aut expoſitionem, ſe inſcio factam, approbet poſtea: eo namque ipſo talis infans manet liber. Item ſi ſeruũ ægrotum exponat, aut illi deneget alimenta neceſſaria, habetur pro derelicto, conſequiturque eo ipſo libertatem; neque qui illum ſuſcipit, curamve illius habet, ius in talem ſeruum acquirit. Hæc definita ſunt cap. vnico. de infantibus & languidis expoſitis. l. 2. & 3. C. eodem titulo. l. ultima. ff. pro derelicto & l. unica. §. ſed ſcimus. C. de latina libertate tollenda.

Tertiò. Tertius, ſi dominus neceſſitatem fornicandi ancillæ imponat, ea, implorato Epiſcopi auxilio, per eum ab omni miſeriarum neceſſitate abſoluitur, ut habetur. l. ſi lenones. C. de epiſcopali audientia. Gloſſa autem eo loco affirmat, omnes ſemper eam legem intellexiſſe, ut illa per Epiſcopum libertate donaretur.

Quartò. Quartus eſt, ſi Iudæus, uel paganus, uel hæreticus, ſeruum iam Chriſtianum quocunque titulo poſſideat: eo enim ipſo ſeruus ille libertatem cõſequitur, nullo perſoluto pretio: quòd ſi poſſideat ſeruum nondum Chriſtianum, & ſeruus ille baptiſmũ ſuſcipere voluerit, eo ipſo, quòd Chriſtianus fuerit effectus, conſequitur ſimiliter libertatem, & eſto dominus poſteà fidem etiam ſuſcipiat, nõ propterea ſeruus ille amittit ſuam libertatẽ. Ita habetur. l. Deo nobis. §. His ita. C. de epiſc. & cler. Porrò ſanctio hæc, ſimiliſque aliæ, quæ ſubijciẽtur, intelliguntur de infidelibus, qui Eccleſiæ, membriſve illius, quoad iuriſdictionem temporalem ſunt ſubiecti, quia videlicet degunt in terris iuriſdictionis eccleſiæ. Eiuſmodi namque infidelibus, pro temporali iuriſdictione, quæ in eos habetur, meritò interdicitur, ne poſſidere incipiant mancipium iã Chriſtianum; iureque hoc illis grauamen imponitur, ut ſi quod aliud poſſidere uelint, ea lege illud poſſideant, ut ſi ille ad fidem conuertatur, libertatẽ, nullo pretio perſoluto, conſequatur. Infidelibus uerò, qui neque temporali iuriſdictioni Eccleſiæ ſubſunt, interdici non poteſt, ne ſeruum, etiam Chriſtianum, poſſideant, nec ullũ grauamẽ ea in parte illis imponi. Gregorius 9. cap. ultimo de Iudæis & Saracenis, poſteà conſtituit, ut ſi Iudæus mercimonij cauſa mancipiũ infidele emiſſet, & tale mancipiũ ſuſcipere vellet baptiſmum, perſolutis Iudæo duodecim ſolidis (id eſt, nummis aureis ualoris quatuordecim regalium argenti & nouem maranedinorum, ut infra diſp. 278. explicatur) maneat liberum. Quòd ſi neque mancipium ſit ſolpendo, neque alius loco illius ſoluat, tenetur Iudæus intra tres menſes, à die ſuſcepti baptiſmi, exponere illud uenale: quòd ſi non exponat, tunc tranſactis illis menſibus, manet liberum, nullo perſoluto pretio. Quòd ſi uenale illud expoſuerit, nec ſit Chriſtianus, qui illud emat, tũc mancipium illud, vel obtinet ſtipem petet ad ſoluendum, uel ſeruiet infideli, quantum ſatis ſit ad eam pecuniam compenſandam, uel eum dimittet ut alteri ſeruiat, aliove modo lucretur pecuniam, quam illi perſoluat. Si uerò Chriſtianus intra tres præſcriptos menſes illud emat, minimè illud efficiet ſeruum perpetuũ, ſed quouſque compenſet pecuniam pro eo redditam

A nec enim plus iuris in eum comparat, quàm haberet Iudæus, poſtquàm ille fuit baptizatus. Atque hæc eſt mens illius iuris. Lege etiam caput primum. & ſecundum eiuſdem tituli, & cap. mancipia, & cap. fraternitatem. 54. diſt.

Duo hic admonuerim. Vnum eſt, ſi mancipiũ mercimonij cauſa non eſſet comparatum, ſed uel eſſet uernaculum, hoc eſt, natum ex ancilla Iudæi, uel ad proprium ſeruitium pretio comparatum, tunc merè gratis manere liberum. Alterum uerò eſt, diſpoſitionem capitis ultimi de Iudæis, habere locum in mancipio pagani, uel Mahumetani iuriſdictioni temporali Eccleſiæ ſubiecti, idque ex paritate rationis, & propter ea, quæ iam nunc ſubiungam.

Quintus eſt, ſi Iudæus mancipium ſuum infidele circunciderit: eo enim ipſo in delicti pœ- Quintò.

B nam manet liberum: Ita habetur. l. unica. C. ne Chriſtianum mancipium. Idem credo hodie eſſe intelligendum, ſi Mahumetanus, iuriſdictioni temporali Eccleſiæ ſubiectus, mancipium ſuum paganum circumcidat. Ducor. Tũ quia eſt eadem prorſus ratio. Tum etiam quia cum illa eadem lege, nulla mentione facta de pagano & hæretico, fuerit paulò antea conſtitutum, ut ſi Iudæus Chriſtianum mancipium poſſideat, mãcipium illud maneat liberum. l. Deo nobis. §. His ita. C. de Epiſcopis & clericis, referens ſe Imperator ad legem unicam. C. ne Chriſtianum mancipium, ait. Repetita lege iubemus, ut nullus Iudæus, uel paganus, uel hæreticus ſeruos Chriſtianos habeat, quòd ſi inuenti in tali ſtatu fuerint, ſancimus, ſeruos omnibus modis liberos eſſe ſecundum antiquiorem noſtrarum

C legum tenorem. In præſenti autẽ hoc amplius decreuimus, &c. hæc Imperator. Vbi uides quod de Iudæis dixerat, de hæreticis etiam & paganis, eo quod ſit eadem ratio, uelle eſſe intelligendum. Eademque ratione utraque lex hodie eſt etiam intelligenda de Mahumetanis, qui tunc neque paganorum, neque hæreticum nomine comprehendebantur. Porrò, quòd, ſi Iudæus mancipium ſuum circuncidat, conſequatur eo ipſo libertatem, iure canonico eſt etiam ſancitum, in Concilio Tolet. 3. cap. 14. & refertur c. nulla. 54. d. & in Concilio Toletano 4. c. 57. & habetur de conſecr. d. 4. cap. plerique. Tam autem, quæ hoc quinto modo, quo mancipia libertatem conſequuntur, quàm quæ quarto præcedente, dicta ſunt, locum non raro habebunt in ijs infidelibus Indiæ Orientalis, qui ditioni Chriſtianorum ſunt ſubiecti.

D Sextus eſt, ſi vir ſolutus ſuam ancillam habuerit concubinam, & cum ea eo pacto perſeuerauerit uſque ad mortem, licèt eium tam ancilla, quàm filij, ſi quos ex illa genuerit, ſerui maneant; interim dum ille viuit, integrumque illi ſit tempore mortis ſeruos illos relinquere, uel legando eos alicui tanquam tales, uel pronunciando ut ſerui hæredum maneant: ſi tamen nihil de illis pronunciet, tunc demum morte domini tam ancilla, quàm filij, ſi quos ex illa ſuſceperit, manent ipſo iure liberi. Ita habetur. l. ult. C. communia de manumiſſionibus. Nec refragantur Ordinationes huius Luſitaniæ regni libro. 4. titulo. 92. in principio, dum, poſtquàm ſtatutum fuerat, ut filij naturales plebei hominis, ideſt, de piaon, ſuccederent patri perinde ac ſi eſſent legitimi, ſubiungitur, Sextò.

A gitur, idem dicendum eſſe de filio, quem huiuſmodi uir plaon ſolutus genuerit ex ſua ancilla, dummodò tempore mortis talis patris filius ille liber maneat. Illud conſtat, priuilegium hoc locum non habere, quando dominus ancillæ clericus erat, vel coniugatus, vel aliquo alio modo impeditus, ne cum ea tunc poſſet matrimonium contrahere. Præterea ex eo, quòd quis ad tempus ſuam ancillam habeat in concubinã ſi tamen non perſeueret cum ea in concubinatu, uel quia duxit aliam uxorem, uel aliqua alia ratione, ſane ancilla illa, eſto dominus eius ex ea genuerit filium, non gaudet eo priuilegio, ut ſatis clare uidetur colligi ex ea lege. De filijs uerò ex ea genitis dicendum uidetur, eos gaudere illo priuilegio. Verum iuris peritis relinquo, quouſque hæc conſuetudine ſint recepta: inclinandumque ſemper eſt in fauorem libertatis, B filiorum præſertim, qui nulla interueniente ipſorum culpa eo modo geniti ſunt. Couar. in epitome in quartum decret. parte. 2. §. 7. num. 1. colligit ex authentico de triente & ſemiſſe. §. vlt. eſto dominus talis ancillæ matrimonium cum ea poſtea contrahat, neque illam neque filios, quos ex ea genuit, libertatem conſequi, ſed ſolum gaudere priuilegio. l. ultimæ. C. communia de manumiſſionibus. Si tamen, uel ſola mater manumittatur, filios eo ipſo manere etiam liberos. In Regno autem Caſtellæ eo ipſo, quòd dominus matrimonium contrahit cum ſua ancilla, tam illa, quàm filij ex ea geniti, libertatem conſequuntur, iuxta l. 1. titulo. 13. & l. 5. tit. 22. part. 4. legum Caſtellæ.

Caſtellæ ius.

Septimò.

Septimus eſt, ſi perſona libera contrahat cum ſerua, ignorans ſeruitutem, & dominus C vel illam ei tradat in matrimonium, non detegendo illi ſeruitutem, vel ſciens illos ita contrahere, ſeruitutem non detegat, eo ipſo perſona illa ſerua, ſiue maſculus ſit ſiue fœmina, conſequitur libertatem. Ita habetur in authentico de nuptijs. §. ſi uero ab initio, & l. 1. titulo. 5. partit. 4. legum Caſtellæ, & tradunt gloſſa ult. & doctores cap. ultimo, & cap. 2. de coniugio ſeruorum. Et affirmant Couar. loco citato Aluarus Valaſcus de iure emph. q. 37. num. 4. & 5. Item ſi quis in matrimonium tradat ſuam ancillam libero homini, qui illius ſeruitutem non ignorat, attamen dotis inſtrumentum ancillæ conficiat, eo ipſo illa libertatem conſequitur, ut conſtat ex l. unica. §. ſed & ſi quis homini, iuncta authentica ad hoc. C. de latina libertate tollenda, & affirmant Couar. & Aluarus Valaſcus loco citato. D Hinc conſtat, quando uel uterque contrahentium eſt ſeruus, uel licet alter ſit liber, non ignorat ſeruitutem alterius, eſto dominus expreſſe conſentiat in matrimonium ſui mancipij, dummodo inſtrumentum dotale ei non cõficiat, mãcipiũ illud libertatẽ non cõſequi: in quo (ut Valaſcus adnotauit) ſæpe errat uulgus.

Octauò.

Octauus, ſi quis ſuum ſeruum hæredem inſtituat, uel tutorem eum filio ſuo relinquat, non ignorans eum eſſe ſuum mancipium: eo enim ipſo in utroque euentu cenſetur libertatem illi concedere, ut inferius diſputatione. 154. oſtendimus.

Nonò.

Nonus eſt, ſi quis ſuum proprium mancipiũ adoptet in filium: eo enim ipſo liber efficitur, ut habetur. §. ult. inſt. de adoptionibus. atque in calce diſputatione. 227. dicimus.

A

DISPVTATIO XL.

Vtrum chriſtiana mancipia eorum, qui in tribunali inquiſitionis de crimine hæreſeos aut apoſtaſia à fide damnantur, libera maneant.

LIcet diſputatione præcedente in 4. modo, quo mancipia conſequuntur libertatem, in genere ſit oſtenſum, Chriſtiana mancipia hæreticorum, cæterorumque infidelium, qui temporali iuriſdictioni Eccleſiæ ſubduntur, eo ipſo conſequi libertatem: eſt tamen peculiaris difficultas, an id locum etiam habeat in Chriſtianis mancipijs eorum hæreticorum, & apoſtatarum, qui in tribunali inquiſitionis damnantur.

Alfonſus a Caſtro. 2. de iuſta hæreticorum B punitione cap. 7. Iacobus Simancas de catholicis inſtitutionibus titulo. 61. à nu. 8. & Franciſcus a Penha ad. 3. partem directorij quæſt. 119. comment. 168. partem affirmantem ueram exiſtimant, & eſt uſu recepta in Regno Caſtellæ: citatque ad id Franciſcus à Penha ſanctionẽ quandam primæ Hiſpalenſis inſtructionis, qua, approbantibus Regibus Catholicis Ferdinando & Eliſabeta, anno 1484. conſtitutum eſt, ut mancipia iam Chriſtiana, quæ in bonis horum hæreticorum, & apoſtatarum reperirentur, non addicerentur fiſco, ſed libertate donarentur. Vnde dicunt Simancas & Franciſcus a Penha, ſi aliquis horum hæreticorum intra tempus gratiæ ad Eccleſiæ unitatem redeat, atque ea de cauſa omnia bona ſua illi ſint à rege conceſſa, nihilominus Chriſtiana illius mancipia donari libertate, C quam per dominorum delictum fuerant conſecuta.

Libera ſũt de iure cõmuni, & in Regno Caſtellæ.

Sententia hæc ſemper mihi uiſa fuit uera, ſtando in ſolo iure communi tam Cæſareo, quàm canonico.

A iure uerò Cæſareo, tanquam ab antiquiore incipiendo, ſuaderi poteſt. Primo, ex. l. unica. C. ne Chriſtianum mancipium, & ex l. Deo nobis. §. His autem. C. de epiſcopis & cleris, quibus in iuribus (ut diſp. præcedente in modis 4. & 5. quibus mancipia libertatem conſequuntur, relatum, deductumque eſt) fuit ſancitum, tum ut Chriſtianum mancipium eo ipſo, quòd eſſet alicuius Iudæi, pagani, uel hæretici, conſequeretur libertatem: tum etiam, ut ſi quod eorum infidele mancipium tranſire uellet ad religionem Chriſtianam, eo ipſo, quod baptiſmum D ſuſciperet, conſequeretur etiam libertatem, quam non amitteret, eſto dominus eius poſteà Chriſtianus fieret: ſed cum primum Chriſtianus aliquis in hæreſim aut apoſtaſiam à fide incidit, uerum eſt dicere, mancipia Chriſtiana, quæ poſſidebat, aut quæ durante eo crimine ad eius poteſtatem quocumque titulo deuenerunt, eſſe mancipia hæretici: ergo eo ipſo ui iurium, quæ citauimus, conſecuta ſunt libertatem. Cum ergo iura, quæ poſtea proſcriptionem bonorum hæreticorum ſtatuerunt, neque priora illa iura ea in parte abrogarint, neque gratia ditandi fiſcum, præiudicandive libertati Chriſtianis mancipijs iam antea in fidei fauorem conceſſæ, ſint introducta, ſed ſolum ut pœnæ acerbitate hæreſes extirpentur, neque denique ulla ratione prioribus illis iuribus aduerſentur; eo quòd lex confiſcationis ſolum ea hæ-

reticorum

reticorum bona fiſco addicat, quæ ſecluſa ea le-
ge, crimine commiſſo, futura erant hæretici, de
quorum numero ſanè non ſunt mancipia Chri-
ſtiana, quæ vi priorum legum in primo hæreſis
puncto efficiebantur libera; conſequens profe-
ctò eſt, vt ſtando in iure Cæſareo & canonico,
mancipia Chriſtiana eorum hæreticorum ſeu
apoſtatarum, qui de crimine hæreſeos in tribu-
nali inquiſitionis damnantur, libera ſint, neque
ad fiſcum Regis pertineant.

Secundò, qm̄. l. Manichæos. C. de hæreticis,
qua, inter alias pœnas, primò inſtitutū fuit, vt
bona hæreticorum fiſco addicerentur, neq; eo-
rum filij aliter ad hęreditatem paternam admit
terentur, quam ſi, relicto errore, catholicam fi-
dem amplecterentur, conceditur hæreticorum
mancipijs infidelibus, ut ſi ad fidem tranſire uo
luerint catholicam, libera maneant: ergo, quòd
hæretici bonorum confiſcatione puniēdi ſint,
non tollit quominus ui priorum legum manci-
pia eorum Chriſtiana libertatem conſequan-
tur, neque cum cæteris hæreticorum bonis ad
fiſcum ſpectent.

Tertio, lege canonica. c. 1. & apertius. c. 2. &
c. vltimo de Iudæis & Saracenis, & cap. manci-
pia, & c. fraternitatem. 54. d. Chriſtiana manci-
pia Iudæorū, temporali iuriſdictioni Eccleſiæ
ſubiectorum, ſunt ipſo facto libera: ſed hæreti-
ci ad Iudaiſmum apoſtatantes (quorum in Hi-
ſpanijs ſunt fere mancipia, de quibus nunc agi-
mus) verè ſunt Iudæi ad iuriſdictionem Eccle-
ſiæ temporalem & ſpiritualem pertinentes, ta-
metſi baptizati, eaque ratione apoſtatæ à fide:
cum ergo, ut in prima ratione dictum eſt, lex cō
fiſcationis ſolum ſit eorum bonorum, quæ ſe-
cluſa ea lege in puncto criminis hæreſeos & a-
poſtaſiæ futura erant apoſtatæ, neque gratia di-
tandi fiſcum, ſed puniendi magis hæreticos la-
ta ſit; efficitur, ut eiuſmodi mancipia libera ma
neant, nec ad fiſcum pertineant.

Quarto cap. ultimo, extra de hæret. à Grego-
rio. 9. declarantur abſoluti à debito fidelitatis,
dominij (noua editio habet, hominij) & totius
obſequij, quicunque lapſis manifeſte in hære-
ſim aliquo pacto, quacumque firmitate valla-
to, tenebantur aſtricti (ea omnia ſunt verba te-
xtus) ergo mancipia hæreticorum, atque adeo
apoſtatantium à fide catholica, eo ipſo, ꝙ de cri
mine dominorum conſtat, manent libera, ac ꝑ-
inde non pertinent ad fiſcum. Confirmatur hæc
ratio, ex ca. quicunque. §. illorum autem, de hæ
reticis lib. 6. vbi Alexander 4. pronunciat, eman
cipationem filiorum ab hæreticis, poſt crimen
patratum, effectam nullius eſſe momenti, etiam
ſi poſt emancipationem ipſam conſtet, dum il-
lam fecerunt, fuiſſe hæreticos. Reddit verò Sū-
mus Pontifex rationem, quoniam talis emanci
patio facta eſt de hominibus ſui iuris: cum di-
gnum, inquit, ſit, ut propter tanti atrocitatē de
licti filij eſſe in parentum hæreticorum deſie-
rint poteſtate. Hæc textus ille. Cū ergo filij non
alia ratione effecti fuerint ſui iuris, patre patrā-
te delictum, etiam antequam de delicto conſta
ret, niſi quia iuxta diſpoſitionem Gregorij. 9. c.
ultimo citato, omnes, qui illi erant ſubiecti, eo
ipſo ab omni debito fidelitatis, dominij, totiuſ-
que obſequij ſint abſoluti; conſequens profe-
cto eſt, ut Chriſtiana mancipia eo ipſo, quòd do
minus in hæreſis crimen incidit, ſui iuris ac li-

A bera maneant, nec ad fiſcum pertineant.

Cęterū Ioan. Andreas Francus Geminianus,
& Peruſinus. c. quicunque. §. illorum de hæreti-
cis lib. 6. Ioan. Anania, & Marianus Socinus, c.
ultimo extra de hæreticis, cenſent, ſeruos eorū,
qui de hæreſi & apoſtaſia damnantur, libertatē
non conſequi, ſed pertinere ad fiſcum, perinde
atque alia eorumdem hæreticorum bona. Id ve
rò neque alij fundamento innixi, neque aliter
docent, quam, dum comparant manumiſſionē
mancipij factam ab hæretico poſt crimen com
miſſum cum emancipatione filij eodem tempo
re facta, aſſeuerando emancipationem eſſe nul
lam, ut pote factam de homine iam ſui iuris per
delictum patris, ut habetur. §. illorū: manumiſ-
ſionem verò eſſe nullam, non ea ratione, quaſi
mancipium fiat ſui iuris, conſequaturque liber-
B tatem per crimen domini; ſed quia hæreticus
iam poteſtatem non habet in ſuum mancipiū,
quod ſtatim ipſo iure, cum cæteris bonis eiuſ-
dem hæretici, iuxta caput cum ſecundum leges
de hæreticis lib. 6. eſt confiſcatum.

Franciſcus verò à Penha hos DD. exponit, ut
loquantur ſolùm, de mancipijs nondum Chri-
ſtianis: hi namque cum neque iure Cæſareo, ne
que canonico, eo ipſo, quòd dominus eſt hære-
ticus, libertatem conſequantur, ſane ad fiſcum
pertinent, perinde ac alia hæreticorum bona.
Quòd ſi de Chriſtianis etiam id intelligant, ꝑ
fecto audiendi non ſunt, cum neque vllo ſolido
fundamento iuuantur, neque iuri Cæſareo & ca
nonico, contrarium ſtatuenti, ſatisfaciant, illiuſ
ve meminerint. Porrò diſtinctio hæc, Chriſtia-
norum mācipiorum à nō Chriſtianis, fit aperte
C ad hunc effectū in illa inſtructione Hiſpalēſi ci
tata: ſic. n. habet. Dñi rex & regina voluerūt, ſer-
uos quorūcunq; hæreticorū libertate donari, ſi
in eorū poteſtate exiſtentes Chriſtiani fuiſſent.

In hoc verò Luſitaniæ regno, cum tempore
Ioannis Tertij inquiſitionis tribunal erigi cœ-
piſſet, nec tñ vſq; ad tempora Regis Sebaſtiani
bona eorū, qui in eo tribunali dānabantur, fiſco
addicerētur; ꝓpea ꝙ ij, qui ex Hebræis originē
ducebant, pacto pro certa aureorū ſumma cum
rege inito, id ab eo ad certum annorū numerū
obtinuiſſent; eo tempore expleto, cū de eiſdem
bonis in poſterū cōfiſcandis, iudiceq; ad id mu
neris creādo ageretur, dubitari cœpit, an Chri-
ſtiana horū hoīum mancipia, quæ in hoc regno
non in paruo numero erant futura, libera mane
rent; an ad fiſcū regis pertinerent. Ad id. n. uſq;
tempus, cū bona horum hoīum eis ipſis, aut eo
D rum ab inteſtato hæredibus, iuxta initum pactū
relinquerentur, nulli miſerorū mancipiorū cau
ſa in mentē venit, atq; ita, una cū cęteris bonis,
eorum dominis relicta ſunt. Cum verò uiri ali-
qui docti conueniſſent, ut de hoc, & de quibuſ-
dā alijs dubijs iudiciū ferrent, nulla lege lata, q̄
priores abrogaret in hoc regno, nulliq; conſue
tudini præſcriptæ innitētes (quæ à tēpore, quo
erectū in hoc regno fuit inquiſitionis tribunal,
ad illud vſq; tēpus, præſertim aduerſus legē ca
nonicā, & aduerſus libertatē eſſe nō potuit) ſta
tuerūt, eiuſmodi mancipia libera non manere,
ſed ad regis fiſcū ꝑtinere. Ni fallor, nō alio fun-
damēto ducti, q̄ illo iuriſperitorū, quos retuli-
mus, & ꝙ illa ſit communis eorū ſententia, nul
lis alijs eiuſdē iuris interpretibus refragātibus.

Paucis admodum annis, poſtquam hæc ita
conſti-

De Luſitano regno quid.

conſtituta ſunt, cum in Eborenſi Academia, exponendo. 2. 2. D. Thomæ, ad hanc ipſam diſputationem, quam modo pertractamus deueniſſemus, prius re cum quibuſdam ex inquiſitoribus hæreticæ prauitatis collata, quibus noſtra ſententia non diſplicuit, fundamentis ſupra poſitis innixi, cum Alphonſo à Caſtro & Iacobo Simancas aſſeruimus; ſtando in iure communi, Chriſtiana horum hominum mancipia libera manere. Addentes, ſi iudicaretur expediens, ut libertate non donarentur, ſed ad fiſcum pertinerent; præſertim ne ſpes libertatis illis eſſet occaſio crimina ſuis dominis imponendi; id hac ratione poſſe in poſterum fieri. Si imperiales leges (quæ, ut. 2. libro Ordinationum tit. 5. habetur, uim habent in hoc regno in ijs, quæ priuatis eiuſdem regni legibus, conſuetudinibuſque præſcriptis non repugnant) ea ex parte, qua contrariũ B ſtatuunt, abrogarentur. Quòd ad leges verò canonicas attinet, abrogatio etiam hac in parte à Summo Pontifice obtineretur. Dicebam tamen mãcipia, quæ a tempore erecti tribunalis inquiſitionis in hoc regno, uſque ad id tempus libertatem vi legum imperialium & canonicarum erant ſortita, ſed per ignorantiam ea non potiebantur, libera omnino eſſe, neque eam vllo tempore aduerſus ea mancipia poſſe præſcribi, ut conſtat ex l. ultima. C. de longi tẽporis præſcriptione quæ pro libertate, ex l. vſucapionum. ff. de vſucapionibus, ex §. ſed aliquando Inſt. de uſucapion. & ex. l. 6. tit. 29. par. 3. legum Caſtellæ. Idẽ dicendũ eſt de filijs eiuſmodi ancillarũ, ſoboleq; per lineã ſœmininã vlterius procreata.

Non defuit poſtea, qui noſtra fundamenta eneruare fuerit conarus, aſſerueritque, ſtando in C ſolo iure cómuni, eiuſmodi mãcipia libera minime manere, ſed ad fiſcum ſpectare, atque adeo nullum eorum unquam à principio erecti tribunalis inquiſitionis in hoc regno libertatem eſſe conſecutum.

Reſponſũ ad quoddã noſtrũ fundamẽtum.

Vt verò ſuam tueatur ſententiam, ad legem Deo nobis. §. his ita, reſpondet. Ibi ſolum eſſe ſermonem de hæreticis, qui publice in ſua hæreſi, & cum ſuis bonis viuere, habereque ſua conuenticula permittebantur, qualiter in Germania & Gallia hodie multi permittuntur. Ratio uerò quare conſtitutum eſt, ut Chriſtiana eorũ mancipia eo ipſo eſſent libera, fuit: quia periculum erat, ne inter eos peruerterentur: cum ergo, inquit, hæretici & apoſtatæ, de quibus loquimur, viuere in ſuo errore non permittantur, ſtatimque ac deprehenduntur; omnia ipſorum bo D na, & cum illis mancipia omnia eripiantur, ut lata poſtea ſententia fiſco applicentur, efficitur, ut & ratio illius legis in his mancipijs ceſſet: & hæretici, de quibus loquimur, in eorum numero, de quibus in ea lege eſt ſermo, minime comprehendantur.

Refellitur.

Ad hoc autem in primis reſpondeo, cum lex uniuerſim de Chriſtianis mancipijs hæreticorũ lata ſit, nulla facta reſtrictione, quòd tales hæretici uiuere cum ſuis bonis publicè permittãtur, ſane quòd poſtea grauiores pœnæ in hæreticos latæ ſint, nec viuere in ſuo errore publice permittantur, bonaque eorum, ſi in errore deprehẽdantur, fiſco applicentur, non tollit quin priuilegium illud Chriſtianorum mancipiorum, in fidei & libertatis fauorem introductum, integrum maneat; præſertim cum adhuc in fidei fa-

A uorem cedat, quatenus ea ratione mancipia infidelia, ſpe libertatis in eo euentu aſſequendæ, ad fidem alliciantur: & cum dum lex nõ diſtinguit, ac excipit, nec nos diſtinguere aut excipere debeamus: ac denique cum in dubio, verbis legis ſtandum ſit, ſitque in fidei & libertatis fauorem inclinandum, ſane non uideo qua ratione, adhuc ui legis illius perdurante, poſſit contrarium tuta conſcientia affirmari. Id quod inde etiam poteſt confirmari, quoniam, ſi poſt illã legem, quæcunque aliæ pœnæ in hæreticos eſſent latæ, etiam capitis, diligenterque inquirerentur, nec permitterentur in ſuo errore perſeuerare, ſolaque confiſcationis bonorum pœna non eſſet lata, profecto nullus eſſet, qui affirmare auderet, Chriſtiana mancipia eiuſmodi hæreticorum ui prioris illius legis libera non mane-
B re: cum ergo lex confiſcationis, neque gratia ditandi Principes, neque minuendi fauorẽ & priuilegia fidei ac libertatis, ſed ſolum ad coercendum & puniendos magis hæreticos lata ſit; cõſequens abſque dubio eſt, ut etiam poſt legem confiſcationis, Chriſtiana hæreticorum mancipia libertatem conſequantur.

Deinde ex ipſomet iure ciuili oſtendamus, etiam poſt legem confiſcationis, ereptioniſque per confiſcationem Chriſtianorum mancipiorum de poteſtate hæreticorum, eiuſmodi mancipia conſequi libertatem. Lex namque confiſcationis lata fuit à Theodoſio. l. Manichæos, & uſque adeo mancipia & alia bona hæreticorũ de eorum poteſtate eripiebantur & applicabantur fiſco, ut neque filij in eis ſuccederent, niſi paternam deſererent impietatem, catholicique eſ-
C ſent. Eademque lege, nihil confiſcatione impediente, concedebatur libertas mancipijs infidelibus eorum hæreticorum, quorum bona erant confiſcanda, dummodo ad fidem catholicam tranſire vellent. Quo fit, ut, uel ex ipſamet lege conſtet, quòd fiſco applicanda eſſent bona hæreticorum, neque mancipia in poteſtate hæreticorum eſſent permanſura, nec deuentura eſſent ad filios non catholicos, nihil omnino impedire, quominus libera manerent. Poſt legem uerò Manichæos à Theodoſio latam, Iuſtinianus, qui Theodoſio fuit poſterior, tulit. l. Deo nobis, de qua eſt controuerſia: quæ ſane minime abrogauit legem confiſcationis à Theodoſio latam, quin eam ſupponens, imò eam, & legem unicam. C. ne Chriſtianum mancipium à Conſtantino latam referens. §. his ita, dixit. Repetita le-
D ge iubemus, &c. Quo fit, vt quæ in ea ſancita ſunt, intelligenda etiam ſint de Chriſtianis mãcipijs eorũ hæreticorũ, a qbus ob hæreſeos crimen mãcipia forẽt eripiẽda, & applicãda fiſco.

Reſponſũ ad aliud fundamentum.

Ad legem verò Manichæos, unde ſecundo loco noſtram ſententiam confirmauimus, reſpondet. In primis, legem illam ſolum habere locum in mancipijs Manichæorum & Donatiſtarum, de quibus ſolis in ea eſt ſermo; cum tamen iam hodie nulli tales ſint. Deinde verò neq; his ſeruis lege illa tribui libertatem, ſed ſolum ſtatui, extra noxam eos eſſe, ſi dominum ſacrilegum euitantes, ad Eccleſiam Catholicam ſeruitio fideliori tranſierint. Quia tamen, inquit, gloſſa Accurſij uerba illa, extra noxã ſint, exponit, id eſt, liberi ſint, plerique crediderũt ea lege libertatẽ eiuſmodi ſeruis concedi: cum tñ uerbum, noxa, in lingua latina nunquã ſeruitutẽ ſignificet,

cet, quaſi eos eſſe extra noxam, ſit eſſe liberos: ſed uel culpam, vel pœnam ſignificat: quare ſenſus eſt, à culpa & pœna ſint immunes.

Refellitur. Ad primum horum dicendum eſt, quamuis de ſolis Manichæis & Donatiſtis in ea lege expreſsè ſit ſermo, quia tamen eadem eſt ratio de cæteris hæreticis, & rationes, quæ in ea lege redduntur, quare eo modo illi ſint puniendi, in omnes quadrant, ideò merito ad omnes legem illam eſſe extendendam, de omnibuſque eſſe intelligendam. Accedit, Iuſtinianum. l. Deo nobis. §. his ita, eam de hæreticis omnibus fuiſſe interpretatum, dum ratione legis huius, & legis vnicæ. C. ne Chriſtianum mancipium dixit, repetita lege, &c. ipſeque de omnibus vniuerſim in eo. §. loquatur.

Ad ſecundum dicẽdum eſt, aperte eum eſſe ſenſum illius legis, neq; ſolùm Accurſium eã ita intelligere (cuius gloſſis, quãdo communi Doctorum ſententia non reijciuntur, neque eſt lex aut conſuetudo pręſcripta in contrariũ, ſtandum eſt in hoc Regno, ut habetur 2. lib. Ordinat. titul. 5.) ſed etiam communem Doctorũ ſententiam. Neque Accurſius nomine, noxæ, ſeruitutem in ſua gloſſa intellexit, ſed culpam & pœnam: breuiſſimè tamen aperuit ſenſum totius periodi circa illud uerbum, noxam, exponendo, id eſt, liberi erunt: uerbum nanq; illud, erunt, quod futuri eſt temporis, ſi periodũ totam expendas, manifeſtè indicat illam non eſſe expoſitionem ſolius uocis, noxam, ſed totius periodi: cuius ſanè ille eſt legitimus ſenſus. Theodoſium quippe ſtatuere, vt ſerui abſque noxa, id eſt, culpa ac pœna, deſerere poſſint dominum ſuum ſacrilegum & hæreticũ, & tranſire ad Eccleſiam, fidem catholicam amplectẽdo, Deoq; fideliori ſeruitio famulando, profectò nõ aliud eſt, quàm eos libertatem cõſequi eo ipſo, quòd catholicam fidem amplectantur. Atque id eſt, quod Accurſius breui illa ſua gloſſa uoluit. Licèt autem aduerſario daremus, neq; ea lege comprehendi hæreticos & apoſtatas noſtri temporis, neque ſeruos, etiam Manichæorum & Donatiſtarum, libertatem conſequi ui ſolius illius legis, negare tamen non poteſt, non obſtante lege confiſcationis bonorum Manichæorum & Donatiſtarum, quæ ea lege lata eſt, mancipia Chriſtiana eorũdem Manichæorum & Donatiſtarum libertatem conſequi, ui legis Deo nobis, quæ poſteà à Iuſtiniano lata eſt: eademq; ratione hodie mãcipia Chriſtiana hæreticorum noſtri temporis, nihil impediente lege confiſcationis bonorum hæreticorum, conſequi etiam libertatem ui legis Deo nobis.

Reſponſũ ad iura canonica. Ad iura canonica, quibus tertio loco noſtrã ſententiam confirmauimus, reſpondet. Iura illa ſolum loqui de Chriſtianis mancipijs eorum Iudæorum, qui in terris Chriſtianorum morantur, nondumque baptiſmum ſuſceperunt, quales ſunt hodie multi in Italia, & in alijs prouincijs Chriſtianorum. Quare, inquit, ſine probabilitate extenduntur ad Chriſtiana mancipia neophitorum Hebręi ſanguinis, qui ad Iudaiſmum deficiunt. Hi namque in iure, non iam ſub titulo de Iudæis, ſed ſub titulo de hæreticis & apoſtatis comprehenduntur.

Refellitur. Ad hoc dicendum eſt, quamuis illis iuri-

A bus expreſsè ſit ſolum ſermo de mancipijs Iudæorum, qui baptiſmum non ſuſceperunt, eò quòd in locis, quibus decretis illis ſubueniebatur, ſolum hi eſſent, gratiaq; ſubueniendi eorũ exceſſibus iura illa lata ſint; nihilominus per epicheiam eſſe cenſendum, mentem eorum, qui ea iura condiderunt, non fuiſſe, ut ſi illi ijdem baptizarentur, fingenteſq; ſe eſſe Chriſtianos comperirentur Iudæi eorum Chriſtiana mancipia, propter dominorum infidelitatem, non potirentur in fidei fauorem priuilegio eodem, quo gauderent, ſi domini baptiſmum nõ ſuſcepiſſent; pręſertim cum illos ſuſcepiſſe baptiſmum, non tollat eos verè eſſe Iudæos, vt antea erant; nec minuat, ſed augeat eorum infidelitatis culpam: tales autem ſunt quotquot in Hiſpanijs ob crimen apoſtaſiæ ad iudaiſmum

B puniuntur: originẽ quippe ab eis Iudæis trahunt, qui inter Chriſtianos morabãtur, quiq; fingentes ſe eſſe Chriſtianos, perpetuo inter ſe eo ritu uixerunt. His accedit, Gregorium Magnum, cuius ſunt duæ illæ epiſtolæ decretales. c. mancipia, & c. fraternitatem. 54. d. & Gregorium. 9. cuius eſt caput ultimum extra de Iudæis & Saracenis, leges ciuiles, & præſertim legem Deo nobis, ſecutos, iura illa condidiſſe: addentes limitationem illam, quando mancipiũ mercimonij cauſa eſſet emptum, &c. uoluiſſeque, ut integrè ſeruarentur ut ſatis apertè innuit Gregor. Magnus. c. mãcipia citato, in quo earum legum meminit. Imò verò, cum leges illæ in fidei fauorem, atq; ad Eccleſiæ petitionẽ ab Imperatoribus fuerint latæ, uim quodammodò canonicarum legum, ex petitione ipſa

C & approbatione Eccleſiæ, uſuq; earum, habere uidentur: conſtat autem ex his, quæ hactenus diximus, Chriſtiana mancipia apoſtatantium à fide. l. Deo nobis comprehendi. Ad hæc confirmari hoc ipſum poteſt, quoniam ſi non eſſet lex, qua bona apoſtatantium à fide fiſco addicerentur, ſanè nullus eſſet, qui dicere auderet, Chriſtiana mancipia apoſtatantium ad Iudaiſmum illis canonibus non comprehendi: cum ergo lex confiſcationis nihil ab illis eximat canonibus quod, ea ſecluſa, eis comprehẽderetur, neque fiſcus in alijs bonis apoſtatantium à fide ſuccedat, quàm in ijs, quorum apoſtatæ eſſent domini à puncto temporis commiſſi delicti, cõſequẽs profectò eſt, ut ad Chriſtiana mancipia eiuſmodi hominum ad Iudaiſmum deficientium canones citati ſe extendãt.

D Ad cap. ultimũ extra de hæreticis, unde quarto loco confirmauimus noſtram ſententiam, rñdet. Ex eò quòd eo capite pronuncientur abſoluti ab omni debito fidelitatis, & totius obſequij, quicumq; lapſis manifeſtè in hæreſim tenebantur aſtricti, nequaquam colligi, mancipia eorum manere libera. Etenim debitores hęretici cenſentur ibi abſoluti ab oligatione ſoluendi hæretico, nõ tamen fiſco, qui in eorum bonis ſuccedit: & vaſſalli cẽſentur abſoluti ab obſequio & obedientia, alioquin illi debita, non tamen ab obſequio & obedientia præſtanda ei, qui in eo iure ſucceſſerit. Eodemq; modo, licèt mancipia ui illius capitis ab eius dominio maneant abſoluta, ita ut amplius neq; parere, neque ſeruire illi teneantur, nihilominus non cenſentur abſoluta à poteſtate fiſci, qui in Reſpõſum ad c. ult. de hæret.

bonis hæretici ſuccedit. Hoc ipſum ualidè, ut A
ait, confirmat, quoniam ius, quo bona hæreticorum
indiſtinctè publicari præcipiebantur, iá antea
erat códitum ab Innocentio. 3. c. vergentis eo-
dem titulo: quare licet cap. illo ultimo poſteà à
Grego. 9. mancipia abſoluantur à dominio hæ
retici, non ſequitur reddi ſui iuris: quandoqui
dem iá uirtute præcedentis ſtatuti capiéda erãt
à fiſco unà cum cæteris bonis eiuſdé hæretici.

Satis fit.

Ad hanc rñſionem dicendum eſt, licet man
cipia Chriſtiana, de quibus loquimur, ui pcisè
illius capitis non efficiantur ſui iuris, nec libe-
rentur à fiſci ptãte (unde, quæ Chriſtiana non
ſunt, licet uí illius capitis liberentur à debito,
quo hæretico tenebantur aſtricta, non tñ libe-
rantur à ptãte fiſci) nihilominus quéadmodú
filij familias hæreticorum, quia nulli alteri, q̃
patri, tenebantur aſtricti, ui illius capitis céſen B
tur eo ipſo, ꝙ pater incidit in hæreſun, effecti
ſui iuris, ut Alexan. 4. c. quicunq; §. illorum de
hæreticis lib. 6. pronunciat, eaq; de cauſa vſuſ-
fructus bonorum ipſorum aduentitiorum, nó
ad fiſcum, ſed ad ipſoſmet filios à die commiſſi
à patre criminis ſpectat: ſic etiá, cú Chriſtiana
mancipia corundem hæreticorum, iuxta ciui-
les leges ab Eccleſia receptas & approbatas, à
die commiſſi criminis dominorum conſeque
rentur libertatem, ſanè cenſendum eſt Grego-
rium. 9. eo. ca. intendiſſe illis conferre omnem
abſolutionem, quam iuxta antiquiora iura có
ferre illis potuit, atq; adeò effecit illa ſui iuris à
die cómiſſi delicti dñorum, non ſecus ac (pro-
nunciante id Alexand. 4.) filios familias eorun
dem hęreticorum ſui iuris ſimili modo effecit.

Ad confirmationem dicendum eſt, quãuis C
lex publicationis bonorum iam antea ab Inno
centio. 3. c. uergentis lata fuerit, non tamen ut
ipſo iure à die commiſſi criminis publicaren-
tur (id enim poſt Gregorium. 9. à Bonifacio. 8.
c. cum ſm leges, de hæreticis li. 6. ſancitum eſt)
ſed à puncto latæ ſententiæ: quare cum Chri-
ſtiana mancipia hæreticorum, tum antiquiori
bus iuribus, tum etiam à Gregorio. 9. facta ſint
ſui iuris ſtatim à crimine dominorum; conſe-
quens eſt, ut confirmatio pro nobis pugnet:
quippecúm libertas eiuſmodi mancipiorũ tpe
antecedat ius in re, quod uirtute capitis uergé
tis poſt ſolam latam ſententiam comparat fiſ-
cus. Sæpe autem oſtendimus ſupra, legem con
fiſcationis nihil omnino pręiudicare libertati,
iure Cæſareo & canonico iam antea Chriſtia D
nis hæreticorũ mancipijs conceſſæ. Neque ani
mo ditandi fiſcum, ſed puniendi & coercendi
magis hęreticos, fuiſſe eam legem introductá,
ut Innocen. 3. cap. uergentis ſatis apertè innuit.

Alia eiuſdem confirmatio.

Vlterius confirmat ſuam ſñiam quoniam licet da
remus, inquit, de iure cói Chiſtiana mancipia
hæreticorum libera manere; cú tñ poſt erectú
in Luſitania ſanctæ Inquiſitionis tribunal, nó
conſtet tale ius fuiſſe ſeruatum; credi poteſt, il-
lud apud nos núquam fuiſſe receptú, atq; adeò
iam modò eſſe per contrariam conſuetudiné
abrogatum. Quamuis. n. directè aduerſus liber
taté nullo poſſit tpe præſcribi tñ contra ius po-
ſitiuum, ſeruo in aliquo caſu libertaté ſtatués,
non eſt ꝙ præſcriptio nequeat procedere: quia
talis præſcriptio non præiudicat directè liber-
tati, quaſi per eá homo liber capiatur in ſeruú,

A ſed immediatè tollit beneficium iuris poſitiui,
quo ſeruus redditur liber, ac ſolú conſequẽter
operatur, ne ſeruus códitioné ſeruilé amittat.

Refellitur.

At cum iura cóia, de quibus eſt cótrouerſia,
recentia non ſint, ſed antiquiſſima, & non ſo-
lum totum ius canonicum, ſed & ciuile, quate
nus iuribus & cóſuetudinibus particularibus
huius regni non repugnat, receptum fuerit ab
Emanuele Luſitaniæ rege. 2. lib. Ordinat. tit. 5.
non uideo qua probabilitatis ſpecie affirmari
poſſit, ea iura cóia, de quibus agimus, nunquã
fuiſſe in hoc Luſitaniæ regno recepta. Si quæ
ergo contraria conſuetudo hac de re eſt in hoc
regno, ſolum cæpit à tpe, quo erectũ in eo eſt
Inquiſitionis tribunal, eò ꝙ antea q̃ rariſſimè,
aut nunquam, ſe obtulerit occaſio fiſco applicã
di bona hæreticorum, apoſtatãtiũve à fide; præ
B ſertim inter quę eſſent mancipia; atque ſi aliqñ
ſe obtulit, incertum ſit, an libertate ſint donata.
Licèt uerò iã hodie ab erecto inquiſitionis tri-
bunali in hoc regno tranſierint quadraginta
anni, quod tps ſufficiens eſt ad pręſcribendum
aduerſus leges, ẽt canonicas, uidendum eſt, an
dubia, quæ hac de re intermedio tpe inſurrexe
runt, impedimento ad pręſcribendum fuerint.

DISPVTATIO XLI.

De acquiſitione & amiſſione dominij ferarum.

CONſequenter dicendum eſt de acquiſitio-
ne & amiſſione dominij rerũ ratione ca
rentiũ. Et primò earũ, quæ antea nullius erant
propriæ. Vt vero à feris incipiamus (ferarũ no
C mine etiam piſces & volucres cópreliendédo)
ſciendum eſt. Animalium ratione carentium,
ut colligitur ex §. feræ, & ſequentibus, Inſt. de
rerum diuiſione, quædam ſuapte natura eſſe
fera, quædá non item. Poſterioris generis ſunt
oues, boues, porci, gallinæ, anſeres, & id genus
alia. Prioris uerò lepores, cerui, grues, pdices,
& pleraque alia; inter quæ piſces oés cómemo
rantur. Sciendum eſt deinde, quædam eſſe ani
malia eiuſdẽ appellationis, aut ẽt ſpeciei, inter
quæ, uel pp complexioné, uel pp educationé,
quædam fera ſunt, quædam uerò domeſtica, ut
in anatibus, anſeribus, columbis, & alijs cerne
re licet: ſicut etiam quædam, ſuapte natura fe-
ra, educatione cicurantur, ut cerui, accipitres;
quædam verò ſuapte natura domeſtica, ſibi ip-
ſis in ſyluis diu relicta, efferantur, ut ſues, ca-
D præ aliaque id genus complura.

Animalia, quæ fera, quę non item.

His ita conſtitutis, generalis hæc regula eſt
ſtatuenda. Quæ bruta animantia domino ca-
rent, gentiũ iure fiunt primò occupãtis. Quæ
regula in reliquis etiam rebus locum habet, ut
patet. §. feræ Inſtit. de rerum diuiſione. l. 1. ff. de
acquiren. poſſeſ. l. 1. & 3. ff. de aquiren. rerum
domin. cap. ius naturale, & cap. ius gentium. d.
1. eſtque omnium conſenſu receptiſſima.

Animalia, quæ domino carent, primo capiẽtis ſiũt.

Vt verò à manſuetis oĩno animalibus nos
expediamus, ſciendum eſt, regulariter illa om-
nia proprios habere dños, & eſto longè aber-
rent, aut à lupo, aliave fera capta deferantur, nó
amitti eorum dominium, adeò ut ſi ab ea inter
ficiantur, aut alia ratione pereant, carnes, eorũ
& quicquid aliud ex eis remãſerit, ad illius do
minium ſpectẽt, cuius illa erãt animalia. Quin
etiam

etiam ſiquis propria induſtria ac labore eiuſ-
modi animalia, eorũve partes extrahat de ore
lupi, aut alterius beſtiæ faucibus, eſto peritura
alioqui omnino eſſent, niſi ipſe ea extraheret,
tenetur ſanè ea dño animalium reſtituere quã
uis iure poſſit ab eo pretium ſui laboris ac in-
duſtriæ, exigere quatenus utiliter negotium il
lius egit. Hæc omnia habẽtur l. Pomponius.ff.
de acquirendo rerum domin. 5.libro Ordinat.
huius Luſitaniæ regni.titulo.41.§.4.l. Pompo-
nius. ff. familiæ hercif. & §. Gallinarum Inſti-
tut.de rerum diuiſione.

Quòd ad fera animalia attinet, de quibus eſt
pręſens diſputatio. Si talia ſint, quæ ad nullius
dominium ſpectẽt, utique ſtando in ſolo iure
naturali ac gentium, fas eſt cuique ea uenari ac
capere. Atq; eo ipſo, ꝙ ea ceperit, gentium iure
dominium eorum cõparat, ſiue ea in ſuo pro-
prio agro, ſiue in cõi, ſiue in alieno capiat. Ita
habetur Inſtit.de rerum diuiſione.§. feræ, & l.
3.ff.de acquirendo rerum dominio.

Eiuſmodi animalium tandiu dominium re
tinetur, quandiu in noſtra cuſtodia coercẽtur.
Cum primum verò noſtram cuſtodiam, eua-
dunt, in ſuamq; naturalem libertatem ſe reci-
piunt, amittitur eorum dominium, rurſuſque
fiunt primò capientis. Cenſentur verò ſuã na-
turalem libertatẽ conſecuta, qñ manſueta non
ſunt, quæ abire & redire ſoleant, eoq; pacto cu
ſtodiã fugiant, ut dñi cuſtodientiſve oculos fu
giant; vel eſto adhuc ſint in cõſpectu, difficilis
ſit eorum proſecutio & comprehẽſio. Hæc ha
bentur: §. feræ citato, & l. 3.4.& 5.ff.de acquirẽ-
do rerum dominio. Quò fit, ut aues, quæ in ca-
C ueis, ne fugiant, cõtinentur, regulariter ſuã cẽ-
ſeantur conſecutæ libertatem ſtatim, ac caueas
egrediuntur: quippecum continuo difficilis eſ
ſe ſoleat earum captura. Niſi fortè intra domo
rum clauſtra egrediantur, in quibus uel claudẽ
do feneſtrã, uel alia ratione earum non ſit diffi
cilis comprehenſio. Itẽ ſi, ꝙ ad manſuetudinẽ
quandã eſſent redactę vel ꝙ alas habeant abſci
ſas, uel alia quauis ratione difficilis non ſit ea-
rum captura, ſanè interim dum conſpectũ nõ
fugerent, minimè cenſeretur amiſſum earum
dominium. Quin, eſto conſpectum fugerent,
dum facilè paulò poſt eſſent capiendæ, nequa-
quam earum dominium amitti crederetur.
Hęc enim omnia prudẽtis arbitrio, circunſtan
tijs concurrentibus ſpectatis, iudicanda ſunt.

D Porrò earum ferarum, quæ educatione cicu
ratæ ſunt, quęq; abire & redire domũ ſolẽt, ut
eſſe ſolent quidam cerui, tandiu dñium retine
tur, quandiu illæ animũ redeundi retinent: ſta
tim verò ac ãium illum amittunt, earũ quoq;
amittitur dñium, fiuntque capientis, eſto faci-
lior aliquantulum ſit earum comprehenſio, ꝙ
de priſtina manſuetudine partem aliquam re-
tineant. Tunc verò redeundi animum amiſiſſe
cenſentur, cum reuertendi conſuetudinem
amiſerunt. Hęc omnia habentur, Inſtitut.de re
rum diuiſione.§. pauonum, & l.naturalem.ff.
de acquirendo rerum dominio.

Nauar.in Manua.c.17.nu.128.Syl.verb.inuẽ
tum.q.2.Maior in 4.d.15.q.10.& quidã alij, iux
ta gloſſ.quãdã.l. de quib⁹.ff.de legibus in Verb.
inueterata, arbitrãtur, ſatis eſſe ſi eiuſmodi ani
malibus bis nõ redire contingat diebus & ho-

A ris conſuetis, vt reuertendi cõſuetudinem ami
ſiſſe cenſeantur, fiantque primò capientis. Ar-
bitror tñ prudentis arbitrio relinquendũ eſſe,
qñ conſuetudinẽ reuertendi amiſiſſe ſint cen
ſenda. Si namq; dũ nõ reuertuntur, facili nego
tio quęruntur, atq; aſportantur, aut non longè
fugiunt in ſylua, ſed in ſuburbanis commoran
tur, aut uagantur per alienas domos, eſto per
octo, aut quindecim dies, aut etiam per men-
ſem, non reuertantur, cenſenda non ſunt con-
ſuetudinem amiſiſſe reuertẽdi: uelle aũt, quod
gloſſa illa in re, de qua loquitur, rectè docet ad
id, de quo diſputamus, accommodare, ſanè ra-
tioni minimè eſt conſentaneum.

Quod verò ad falcones, & ſimilia animalia, Falconum dominiũ.
aucupio, & receptui ad aucupis manum aſſue-
facta, attinet: quãdiu illa cõſuetudinem ad ma-
B num aucupis redeundi non amittunt, eſto ex-
tra noſtram cuſtodiam ſint, eorũ apud nos do-
minium perſeuerat. Quòd ſi illã aliqñ amitte-
rẽt, ad ſuamq; naturalem feritatẽ redirẽt, ſanè,
eſto ſtigmata haberent impreſſa ac notas, ut cu
ius erant agnoſcerẽtur, fierent profectò capiẽ-
tis. Qm̃ regula illa vera eſt uniuerſim, ferarum
amitti dominium ſimul ac ea ad ſuã libertatẽ
ac feritatem redeunt. Quia tñ eiuſmodi anima
lia ſemel aſſuefacta raro conſuetudinẽ reuertẽ
di ad manum amittunt, in dubioq; præſumẽdũ
eſt eã non amiſiſſe, quærendi ſunt proprij dñi,
illiſq; ſunt reſtituenda, ut lib. 5. Ordinat. huius
regni, titulo 41. ſtatuitur. Ibidem, vltra impen-
ſas factas, pręmia inuentoribus conſtituuntur.

Earum verò columbarum, quæ in noſtro cõ Columbarum dominium.
morantur columbario, tandiu dñium retine-
C mus, quãdiu eo redire conſueuerunt. Quòd ſi
domicilium mutent, continuo dominium ea-
rum amittimus. Idem dicendum eſt de apibus, Apum dominium.
quæ in noſtris alueatibus cõmorantur. Quòd
ſi examen totũ ex noſtro aluiario cõuolet, do-
minium illius retinemus, quandiu eſt in no-
ſtro conſpectu, difficiliſq; non eſt illius conſe-
cutio & comprehenſio. Statim verò, ac diſpa-
ret, difficiliſve eſt illius cõprehenſio, dominiũ
illius amittimus. Noua aũt examina, quæ cer-
tis tẽporibus ex alueatibus egrediuntur, eius
ſunt, cuius erat examen, à quo ſunt progenita,
Ferarum namq; fructus & partus, generatio-
nis, originiſve titulo, eius ſunt, cuius erant fe-
ræ, ex quibus ſunt progeniti, ut ex.§.itẽ ea quæ
ex animalibus, Inſt.de rerum diuiſione eſt ma
D nifeſtũ. Eſt nihilominus in his ẽt examinibus
ſeruanda regula paulo antea pręfixa, nempe, ita
rim, ac diſparent, difficiliſve eſt eorum comprę
henſio, eorum amitti dominium. Quæcunque
uerò examina dño carent, fiunt primò ea occu
pantis, eſto in alieno agro, alienave arbore cõ-
ſederint. Imò verò eſto ibi fauos confecerint,
tam faui, q̃ agmina, ſunt primò occupantis. Si
tñ dñs agri præuiderit poterit prohibere alios,
ne ſuum agrum ad ea occupandum ingredian
tur, ut ipſe prior illa accipiat. Quòd ſi contra eã
prohibitionem alius ingrediatur, eaque pręoc
cupet, erunt quidem ea ita occupantis, ſed te-
nebitur dño agri ad ea, quæ inſequentibus di-
cemus. Si uerò dñs agri iam antea illa inueniſ-
ſet, & tanquam ſua occupaſſet, & tñ in arboris
aut rupis cauitate vbi ea inuenit illa reliquiſ-
ſet, uel quia aptus eſſet locus, uel quouſq; aluea

repararet, tunc utrique dñium eorũ cõparaſſet. Porrò in aliquibus regionibus mos eſt aluearia in locis deſertis conſtituere, ſi fortè peregrinum aliquod examen in ea confluat. Quo poſito, eo ipſo, φ examẽ aliquod in eo aluear incipit habitare, efficitur dñi illius a'uearis: niſi forte proprius examinis dñs i lud inſequeretur. Hæc, quæ de apibus & colũbis dicta ſunt, aperte conſtant ex §. apum. & §. pauonum, inſtit. de rerum diuiſione, ex l. naturalem §. apum. ff. de acquirendo rerum dominio, & ex l. 3. §. Nerua, & ſequenti. ff. de acquiren. poſſeſſ.

Dominiũ ferarum in circumſeptis, & in ſaltibus principum.

Ferarum dominiũ, quæ captæ aliqñ, aut quaſi captæ, incluſæ, in locis circunſeptis continẽtur, ut in uiuarijs, piſcinis, ſtagnis, & alijs ſimilibus locis, nec non earum quæ in eiſdem locis ex illis procreantur, ad eũ ſpectat, qui eas in tali cuſtodia retinet, ut colligitur ex l. 3. §. itẽ feras. ff. de acquirend. poſſeſſ. & ex §. item ea quæ ex animalibus, inſtit. de rerum diuiſione. Quæ autem in circũſeptis ſaltibus magnæ vaſtitatis continentur, ita ut nunquam captæ, aut quaſi captæ fuerint, ſed ſemper fuerint in ſua natura li libertate, tametſi ſeptum illud præſtet, ut & feræ intus contineantur, cum nullus fugæ detur locus, & vt alij uenatores arceantur, atq; ita feræ felicius multiplicentur; nihilominus tñ ad illius dominium non pertinẽt, cuius eſt ſaltus; tametſi ille ſolus eas uenandi ius habeat, ſed in ſua ſunt naturali feritate, ac libertate. Idẽ dicendum eſt, de piſcibus lacuum, ac paludũ magnæ vaſtitatis. Ita colligitur ex l. 3. §. item feras, citato, & affirmat Couar. regul. pcẽm. p. 2. §. 8. nu. 15. opinionem deferens, quam alibi fuerat ſecutus. Confirmari verò poteſt ratione. Qm̃ ferarum, eſto in agro noſtro ſint, nõ prius cõparatur dominium, q̃ illæ capiãtur: eiuſmodi aũt feræ ex eo, φ in tam uaſto loco circũſeptæ ſint, non cenſentur captæ, ſed ſunt in ſua naturali libertate ac feritate. Maiori ergo cũ ratione, quæ in ſaltibus principum, & in alijs locis minimè circumſeptis cõtinentur, in quibus uenari eſt prohibitum, ad eorum dominium non pertinent, quorũ ſunt ſaltus, ut l. 3. §. citato habetur. Quin potius, eſto feræ captæ aliunde aſporten tur, & mittãtur in ſaltus magnæ vaſtitatis, ſiue circumſeptos, ſiue non, aut in lacus, ſeu paludes, ut ibi multiplici prole propagentur, dominium earum non pertinet ad dñm ſaltuum, lacuum, aut pa'udum. Ratio eſt, qm̃ eo ipſo, φ ibi miſſæ ſunt, ſuam naturalem libertatem ſunt cõ ſecutæ, ac proinde, antequam iterum capiantur, ad nullius pertinent dominium.

DISPUTATIO XLII.

Fera percuſſa ab vno & capta ab alio, aut extracta de laqueo alterius, ad quem pertineat.

Prior ex his duabus queſtionibus excitatur. l. naturalem. §. quæſitum eſt. ff. de acquirendo rerum dominio, & §. itẽ quæſitũ eſt, Inſtit. de rerum diuiſione: duæq; contrariæ referuntur ſenten. iæ, & utrobiq; ea eligitur, quæ dominium talis feræ tribuit, non quidem percutienti, ſed eam capienti. Idemque ſancitur. l. 21. titul. 28. part. 3. legum Caſtellæ.

Diſtinguendum tñ eſt, ſi n. vulnus lethale e- A rat, ſufficienſve ut caperetur, percutienſq; ita feram inſequebatur, ut moraliter eã eſſet capturus, ipſi proculdubio tota debetur. Ratio eſt, qm̃ licèt ante naturalem illius apprehenſionẽ dominium illius non cõparet, ut ex dictis diſ. 2. & 3. eſt manifeſtũ, nihilominus ſola percuſſione ad capturã ſufficiente conſecutus eſt ius ad eã capiendam ac poſſidendam, atq; adeò ad illius dominium comparãdum, quatenus cauſam ſufficientẽ dedit ſine qua tunc non caperetur: quò fit, ut ipſi ſoli debeatur. Neq; aliud ſignificare videntur iura citata, ut ex ratione, quam ſubiungũt, eſt manifeſt. Definiunt namque ea ratione eam eſſe capientis, qm̃ multa accidere ſolent, ut percutiens eam nõ capiat. Quibus uerbis ſatis apertè indicant, cũ moraliter eſſet certum à percutiente ipſo fuiſſe capiendã, B tunc quidẽ ad eũ ſoli prædã pertinere. Mirum quippe eſſet, feram primo ictu ab aliquo ante ſuos oculos interfectã, ad ipſum ſolum nõ pertinere, ſed eſſe primò eã occupantis; contrariũ que habuit ſemper conſuetudo. Si verò percuſſio ſufficiens non erat, ut caperetur, aut percutiens non inſequebatur feram, eaq; ratione ad ptãtem illius moraliter loquẽdo non erat deuẽtura; tunc, cum non prius dominium illius aliquis comparet, q̃ eam apprehendat, fit capientis. Quamuis, ſi percuſſio unius non ſolum eſt occaſio, ſed & cauſa, ut ab alio capiatur, æquitas & iuſtitia poſtulat, vt pro quantitate cauſe, quam alius, ut caperetur, dedit, eã inter ſe diuidant. Dominium tamen & poſſeſſio ſolum eſt eam capientis, atq; occupantis: alter verò ſolũ habet ius, tanquam concauſa ut ſibi aliquid ex C ea concedatur. Luſitana lex quæ huic noſtræ ſa uet ſnĩæ, ſtatim ſubijcitur, Lege Sylu. Verb. inuentum quæſt. 2. pronunciato. 2. & Ang. eodẽ verbo. Idem dicerẽ, cũ unus venando ſuis canibus leporẽ excitat aut cuniculum, & dum canes feram inſequuntur, alius caſu illam interficit, aut capit. Si namq; capienda certò erat à canibus, qui eam excitarunt, tota debetur venatori cuius ſunt canes. Si verò certum nõ erat fuiſſe ab illo capiendam, tunc aut ſolum fuit occaſio, vt alius eam caperet, & tunc tota eſt capientis; aut ſimul fuit in cauſa, ut lepus teneretur, & tunc inter utrumque præda diuidenda eſt, ſeruata proportione cauſalitatis, qua vterque ad feram capiendam concurrit.

D Quod ad ſecundam quæſtionem attinet, nẽpe an fera, quæ in laqueo, aut alio uenatorio inſtrumento, ab vno ad venandum aut piſcandũ expoſito, ab altero inuenitur, ſit eius, cui venatorium inſtrumentum ita expoſuit, an verò alterius, qui eã ibi reperit, indeq; eam extraxit. l. in laqueum. ff. de acquirendo rerum dominio, apertè innuit, eſſe extrahentis illam de laqueo. Eodemq; modo intelligit legẽ illã ac ſequitur. l. 21. tit. 28. p. 3. legum Caſtellæ; tametſi addat, aliquibus in locis contrariam conſuetudinem eſſe. Eandem ſententiam, ubi mos contrarius nõ fuerit, amplectuntur Nauar. in Manu. c. 17. nu. 176. Couar. regula pcẽm. p. 2. §. 8. nu. 13. Maior. 4. d. 15. q. 10. & alij. Syluester loco citato, & quidam alij citant quaſdam gloſſas iuris in contrarium, quas nõ reperio. Addit verò Syluester. Licet rigor iuris uideatur uelle feram eſſe extrahentis illam de alieno laqueo.

Nihi-

Nihilominus hic, ſicut in quæſtione præcedente, aliter ſentiendum eſſe arbitror. Si namque fera ita ſit in alieno laqueo irretita, aliove inſtrumento concluſa, ut moraliter certũ eſſet eã peruenturam ad manum eius, qui laqueum tetendit, niſi alius eã extraheret; tunc in foro cõſcientiæ tota illius eſt, qui uenandi inſtrumentũ expoſuit. Ratio eſt, qm̃ licèt ante naturalem apprehenſionẽ manibus ſuis fortè illius dominium non conſequatur; eo tñ ipſo, ꝙ propria induſtria, utenſq; iure ſuo eam ita irretiuit, ſolus ipſe ius cõparauit, ut per naturalem apprehẽſionem & extractionẽ de ſuo venatorio inſtrumento, dominium illius acquireret, eaque ratione ipſi ſoli tota præda debetur. Dixi, fortè: qm̃ cum fera iam non ſit in ſua naturali libertate, ſed capta ſit in inſtrumento ad eam capiendam expoſito, cur, ſicut feram eſſe ita incluſam ſufficit, vt perſeueret poſteà in dominio & poſſeſſione illius, nõ ſufficiet etiam, vt à principio dominium & poſſeſſio illius cõparetur? Iura tñ innuũt, nondum dominium & poſſeſſionẽ eſſe comparatam; pluſq; exigi ſolet ad comparandum dominium & poſſeſſionem, q̃ ad perſeuerandum in eis ſemel iam comparatis. Noſtra ſnĩa indubitata eſt in hoc Luſitaniȩ regno, non ſolum in conſcientia, ſed etiam in exteriori foro: eſt.n. ſancita. 5. li. ordinationum tit. 41. §. penultimo. Idem dicunt multi ſeruari multis in locis in regno Caſtellæ, imo Antonius Cordubenſis in tract. de caſibus conſcientiȩ q. 119. citat. l. 17. titul. 4. lib. 3. fori, qua idem ſancitum affirmat, ac ſanè, nihil impediente iure cõi, idẽ in foro exteriori eſſe ubique ſeruandum arbitror. Ratio uerò, quæ me mouet, eſt, qm̃ lex in laqueum, & aliæ ſimiles, ſi rectè expendantur, non uidentur condere nouũ ius poſitiuũ, quo contrarium eius fiat, ac iudicetur, quod ſtando in ſolo iure naturali faciendum, iudicãdumq; eſſet: ſed ſolum uidẽtur uelle ſtatuere, & explicare quid rei natura, gentium iure ſuppoſito, habeat: eſt.n. lex in laqueum, non aliud, q̃ relatio ſnĩæ Proculi ea de re: ſola aũt rei natura ſpectata, extra controuerſiam noſtra videtur ſnĩa; quam, præter ratione paulo ante confectã, poſſumus confirmare. Qm̃ ſi, vt videbimus, ſpectata ſola rei natura, qui in agro, aut ſaltu alieno contra dñi voluntatem venatur, non ſolum iniuriã illi facit, ſed ẽt tenetur illi reſtituere, quãtum dño agri aut ſaltus intererat, cũ tũc nõ venari, vt cõis doctorum ſnĩa affirmat, conſonãtque ius cõe, & leges Caſtellæ; quantò magis, qui agnoſcens uenatorium inſtrumentũ alienum eſſe, atque id eſſe contra præſumptam dñi voluntatem, iniuriam illi faciet, ſi ferã, quã in eo ipſe irretiuit, inde auferat, tenebiturq; illi reſtituere iacturã, quæ ei ex tali extractatione accidit: quæ proculdubio in re, de qua diſputamus, eſt integer ualor feræ. Id Proculum in errorẽ induxiſſe videtur, quòd nec attenderit, quamuis ex feræ illaqueatione dñs venatorij inſtrumenti non comparet feræ dominium, comparare tñ ius, vt ſolus ipſe eam efficiat ſuam nec item aduerterit, iniuſtitiam, onuſq; reſtituẽdi, nõ ſolum oriri, ex eo, ꝙ alter habeat dominiũ rei, quæ eo inuito aufertur, ſed ẽt ex eo, ꝙ cõparatum ius habeat ad eam ſuam efficiẽdam. Ad hæc, ſi priuatus quiſque venari aut piſcari alte-

A rum prohibeat, qñ iure ei liceret, ſanè illi iniuriam faceret, tenereturq; damnum inde ſubſecutum illi reſtituere, vt affirmant doctores, eſtque manifeſtum, nempe quantũ ſua intererat, tunc tpis piſcari, aut venari: ergo pari rationẽ, qui laqueos alterius, ad venandũ aut piſcandũ pro iure ſuo expoſitos, amouet, aut diſſoluit, eãque ratione eſt impedimento, ne feræ illis illaqueentur & capiantur, tenetur illi reſtituere quantũ ſua intererat, retia aut laqueos non eſſe amotos vel diſſolutos: maiori ergo cũ ratione reſtituere ei tenebitur, ſi feras iã in eis irretitas & captas inde eripiat, ſibique eas aſſumat. Ac ſanè ſi quis naturæ lumen cõſulat, facile inueniet, intellectum reſpuere contrariam ſentẽtiam, tanquam rationi minimè cõſentaneam. Si verò fera ita erat illaqueata, vt euadere pro-

B babiliter poſſet, tunc, qui eam de laqueo extraxerit (ſpectata duntaxat rei natura) ſolum reſtituere tenetur dño laquei partem feræ aut ualoris illius, maiorem vel minorem pro quantitate probabilitatis quæ erat, illam eſſe in ptãtem tendentis laqueos deuenturam. Ratio eſt, qm̃ cum nondum eſſet conſecutus dominium ac poſſeſſionẽ illius, ſed ſolum ius, vt eam ſuam efficeret, neq; certũ eſſet, eũ apprehẽſione illius naturali effecturũ eã ſuam, ſanè, ſpectata duntaxat rei natura, ſolum illi debetur pars pro quantitate probabilitatis & ſpei, quæ erat, fore, vt ab eo caperetur, & pro quãtitate cauſȩ, quam capturæ feræ illius dedit: iſq;, qui illam de laqueo extraxit, comparauit in eo euentu dominium & poſſeſſionẽ illius. Dixi, ſpectata duntaxat rei

C natura. Quoniam in hoc regno propter legem ſuprà citatã fortè fera tota dño laquei adiudicabitur; ſolumque concedetur ei, qui illã extraxit, actio negotiorum geſtorum aduerſum eũ, qui laqueum expoſuit, ut ſibi perſoluat laborẽ & induſtriam, qñ id in bonũ dñi laquei ceſſit. Quòd ſi, dum uenator animal uagũ perſequitur, in laqueum incidat ab alio expoſitum, tũc quidem, ſi laqueus ita fuit cum cauſa vt caperetur, ut alioqui euadere potuiſſet, diuidendũ eſt inter venatorem & eum, qui laqueũ expoſuit; eò ꝙ uterque in cauſa fuerit vt cõprehenderetur. Si verò ſola inſecutio venatoris ſufficiens õino erat, vt caperetur, totũ quidẽ pertinet ad inſecutorẽ: qm̃ laqueus ad hoc, ut caperetur, per accidens ſe habuit. Ex his dubia alia, quæ facilè poterunt ſuboriri, diſſolui commodè poſſunt.

D

DISPVTATIO XLIIII.

An venatio licitè poſſit prohiberi, & quouſq; in communem vtilitatem ſit prohibita.

VEnationẽ hoc loco ſumimus, vt aucupiũ & piſcationem cõprehendit. Porro cum illa, quantum eſt ex ſe, licita ſit, iureque naturali & gentium oĩbus ſit permiſſa; eo ꝙ gentium iure feræ manſerint indiuiſæ & oĩbus cões, ſiãtque eodem gentium iure primò capientis; nõ defuerunt quidam, quos Couar. reg. pcc̃m pat. 2. §. 8. nu. 1. & alij referunt, qui aſſeuerauerint, principes nõ poſſe prohibere venationem. Ea ducti ratione, ꝙ principes nullam ſupra ius naturale ac gentium habeant ptãtem. Cæterum cum neque naturali, neq; gentium iure ſit ve- *Venatio poteſt prohiberi.*

natio præcepta, ſed ſolum, ſtando intra ſolos limites talis iuris, licita ſit ac permiſſa, ſuperuenireq́; poſſint legitimę cauſę, quibus expediés, decenſque ſit eam, vel aliquibus perſonis, vel certis quibuſdam locis, aut tpibus uel aliquibus inſtrumentis prohiberi; ſanè ridiculum eſt affirmare, poteſtates publicas nõ poſſe ſub quibuſdam certis limitibus & terminis venationé prohibere. Neq;.n. id eſt naturali aut gentiũ iuri aduerſari, ſed eſt per ptatem, quam habent, iuſta de cauſa coarctare id, quod ſtãdo in ſolo iure naturali & gentiũ erat licitũ; quod ſanè fas eſſe principibus, non ſemel ſupra oſtéſum eſt.

Solet verò venatio in cõem vtilitatem merito prohiberi. In primis certis quibuſdã anni téporibus, in quibus feræ grauidæ ſunt, ſuoſq; filios procreant. Deinde certis quibuſdã inſtrumentis, quibus plurimi capiuntur piſces minutiſſimi, idque ne ea ratione ualde feræ minuãtur, & cibus Reipublicæ neceſſarius deficiat. B Hac eadé ratione ſolet meritò prohiberi, ne niuis tpe lepores, cuniculi, perdices, & colũbę capiantur. Prohiberi etiã ſolet, ne homines piſcẽtur mittédo in flumina & paludes eas res, quibus tum piſces moriũtur, tum aquę etiã inficiũtur. Idque ſub flagellorum pœna cõbaraço & preguaon, vt vocant, prohibitum eſt in hoc regno. 4. p. legum extrauag. tit. 14. l. 3. Eſt. n. id valde pernitioſum Reipublicę. Reliquas harum rerum prohibitiones in hoc regno lege ſi placet. 5. li. Ordinat. tit. 84. & tit. 14. citatò. §. 1. 2. & 3. Prohibitiones verò regni Caſtellę habentur 7. libr. nouę collect. titul. 8.

DISPVTATIO XLIIII.

C

Venatio quouſque Eccleſiaſticis ſit prohibita.

CVm ratione ſtatus clericos minimè deceat venatio, ac ſi frequens ſit & immodica, animũ à rebus diuinis ſeiunctum diſtrahat: pręſertim cũ in cauſa eſſe ſoleat, ut illud, quod de reditibus Eccleſiaſticis pauperibus erat erogandum, cũ canibus, accipitribus, equis, & miniſtris ad eam neceſſarijs, uanè & inordinatè inſumatur; meritò clericis eſt prohibita venatio, maximè cum canibus & accipitribus, vt paret extra de clerico venatore c. 1. & 2. & 34. d. c. 1. ac alibi, & in Cõcil. Trid. ſeſſ. 24. c. 12. de reformatione inter alia, de quibus canonici admonentur, vnũ eſt, vt ab illicitis venationibus D aucupijs, choreis, &c. abſtineãt. Epiſcopi, ſi frequentes ſint in huiuſmodi venationibus, iuribus citatis ſuſpendi iubentur à communione tribus menſibus, presbyteri duobus, & diaconi ab oĩ officio. Cęterum ex ſolo venationis capite, non facilè damnes clericum culpę lethalis. Quòd ſi venatio ex ſuo genere periculoſa eſſet, ne inde caſu mors aut mutilatio alicuius ſequeretur, qualis eſſe ſolet aprorũ venatio; tunc ſanè, ſi Eccleſiaſticus talis venationis cauſa eſſet, ex eaq; ſine alia ipſius culpa, mors aut mutilatio alicuius ſequeretur, irregularitatem ex homicidio aut mutilatione caſuali incurreret: eò quòd dediſſet operam rei ſibi illicitę, & aptę, vt inde effectus ille ſequeretur.

Vt bene notat Medina, de rebus reſtit. queſt. 12. quieta & minimè tumultuoſa venatio, ne- A ceſſitatis, aut honeſtę recreationis cauſa, clericis non interdicitur. Idẽ docere videtur Panormitanus, extra de clerico venatore, & alij.

Religioſis, eò quod plus eos dedeceat, maiori cum ratione interdicta eſt venatio, vt Clemét. 1. de ſtatu monachorum. §. porrò, eſt manifeſtũ. Aliud tñ eſt, aſpicere alios venantes, nullo incompoſito motu aut curſu aſpicientis, indeq; honeſtam ſumere recreationé; aliud verò quépiã per ſe ipſum venari. Illud primum nulli eſt prohibitũ; quamuis & ab eiuſmodi aſpectu abſtinere debeant viri, quò religioſorem uitã profitentur, niſi caſu accidat alios reperiri inter venantes. Secundũ verò eſt, qd prohibetur, qñ venatio eſt inquieta tpe quadrageſimæ & alijs, in quibus ratio poſtulat, vt minori recreationi, & diſtractioni vacemus, magis indecés eſt B ea venatio, quę limites recreationis illorũ téporum tranſgreditur, quàm alijs anni téporibus.

Religioſis quouſque illicita.

DISPVTATIO XLV.

Poſsit ne unuſquiſque, prohibere venationem in agro ſuo & vnaquaque communitas prohibere extraneis ne in terris ipſius venentur.

LIcet feræ, quę in alienis agris & locis capiũtur, iure gentium & Ceſareo ſint capientium: de iure tñ cõi integrum eſt vnicuiq; prohibere alijs, ne in ſuo fundo, aut loco venẽtur, vt conſtat inſtitutis de rerum diuiſione. §. ferę & l. 3. ff. de acquirendo rerũ dominio. Quo fit, C ut unuſquiſque uſurpare ſibi poſſit ius uenandi in ſuo proprio loco, aut alijs illud uendere, aut locare. Excipitur, niſi tale ius iã antea eſſet alicuius alterius, vt in ſaltibus principum, alijſque locis, quę in hoc regno Coutadas vocant, de quibus diſputatione ſequenti erit ſermo. Licet. n. in illis multi priuati hoĩes ſuas habeant poſſeſſiones, ius tñ in illis venatum exercẽdi, non ad ipſos, ſed ad eum ſpectat, ad quẽ tale ius pertinet. Qui potius poſſeſſiones illę perpetuo eam habent quaſi ſeruitutem, vt non earũ domini, ſed ille tantũ in eis venari poſſit: & ad quemcumque quocumque titulo pertranſeãt, cum eo tranſeunt onere & ſeruitute.

Poſtulante autem id bono cõi, poteſt princeps legem ferre, ut nullus prohibeat venari in agris ſuis; niſi qñ eſſent tales, ut ex uenatione D notabile damnum immineret, ut ſi conculcãdę eſſent ſegetes, aut vineę paſtinatę damnũ ex venatione eſſent reportaturę. In hoc aũt regno id conſtitutum uidetur. 5. n. lib. Ordinationum tit. 111. ſancitum eſt, ut nullus abſq; facultate regis in montibus, & terris, aut in fluminibus, uel lacubus, etiaſi ipſius ſint, cõſtituat Coutadas, in quibus uenatio, aut piſcatio, uel paſtus ſint alijs prohibita: atque ita audio conſuetudine eſſe receptum. Quare in hoc regno iuri cõi hac in parte uidetur derogatum; tantumq́; iuris eſt unicuique ad uenandum & piſcandum in loco alieno, quantum dño loci, modò inde aliud detrimentum illi non ſequatur: quod intellige, cum locus ſeptus non eſt. Sicut aũt, ſtando in ſolo iure cõi ac lumine naturali, fas eſt unicuiq; prohibere alijs ne uenentur, aut piſcẽtur in ſuo agro: ſic quoque unaquęque cõitas,

Ius Luſitanum.

aut

aut populus prohibere poteſt extraneis ne in
terris ipſius proprijs uenentur, aut piſcentur:
cũ ſit par ratio, nec minus dominij habeat una
quæque cõitas in terris ſuis, quàm unuſquiſq;
in ſuo agro. Ita affirmant Medina de rebus re-
Victoria opinio refellitur. ſtitut. q. 12. & alij. Quare Victoria in relectio-
ne de Indis noui orbis parte. 2. num. 4. plus iu-
ſto concedit extraneis ius uenandi & piſcãdi
in terris aliorum. Licet enim ſtando in ſolo na
turali & gentium iure, fas ſit cuiq;, interim dũ
non prohibetur, uenari & piſcari in terris alio
rum; & ſi quid cœperit, gentium iure illius do
miniũ acquirat; eò ꝙ rei ita captæ nullus alius
eſſet dñs; nihilominus unaquæq; cõitas titulo
dñij terrarum, quæ ad ipſam ſpectant, ſibi ſoli
poterit uſurpare ius uenandi & piſcãdi in eis,
alioſq; à tali uenatione & piſcatione ꝓhibere.
Atq; iuxta hæc intelligẽdũ puto. §. flumina aũt,
Inſtit. de rerũ diuiſione; uideturq; nobiſcũ con
ſentire Sotus. 5. de iuſtitia quæſt. 3. art. 3. ad. 2.

DISPVTATIO XLVI.

Principes & magnates quouſq; deputare ſibi poſ ſint loca ad uenandum & piſcandum, quæ cæteris ſint interdicta.

IN Primis, ſi principes ſupremi ſint, habeant
que loca aliqua, quorũ dominium proprie
tatis ad ipſos ſolos ſpectet, non dubium eſt, fas
illis eſſe, venationem in eis, piſcationemq; in-
terdicere ſibique duntaxat eiuſmodi ius reſer
uare: nec non, pro publica ꝑtãte quã habẽt, mo
deratas pœnas venantibus aut piſcantibus in
locis deſignatis, abſq; ipſorum facultate, ſtatue
re. Etenim ſicut quicumq; priuatus, ſtãdo in ſo
lo iure gentium & cõi, poteſt id efficere in ſuo
proprio agro, vt diſputatione præcedente oſtẽ
ſum eſt: ita maiori cum ratione principes idẽ
in ſuis propriis prædiis ad ſuã honeſtam, prin-
cipique competentem & accommodatam re-
creationem, poterit efficere. Magnates alij, qui
ſuperiorem agnoſcunt, idẽ quoq; efficere poſ-
ſunt in locis, quorum dominium proprietatis
ad ipſos ſolos ſpectet, niſi principis lege cõtra-
rium ſit conſtitutum, ut diſputatione præcedẽ
te retulimus, inſtitutum eſſe in hoc Luſitaniæ
Regno. De facultate tñ principis (quã ex ratio-
nabili cauſa æquum eſt concedat) poterunt ẽt
certos ſaltus, ac loca deſignare, ac præſcribere,
in quibus nulli alteri venari fas ſit; ac modera-
tas pœnas ſtatuere, ſi ad id iuriſdictio eorum ſe
extenderit; ſin minus, ex facultate principis.

Deinde princeps, uel de conſenſu libero po
pulorum, uel ſua propria autoritate, ſi neceſſa-
rium omnino iudicaretur ad ſuã cõpetentem
ſuſtẽtationẽ, vel ad ſumptus in regni defenſio-
nem neceſſarios, uendicare ſibi poſſet ius ve-
nandi, aut piſcandi in aliquo, vel aliquibus lo-
cis, alioquin cõibus, tale vel tale genus piſciũ,
ut tynnorum in locis, ad quæ confluere ſolent,
quæ latinè tynnaria, Hiſpane vero almadrauas
uocãt, ut inde nõ exiguos ſumpus haberet. Pro
batur, qm̃ in primis, ſi populi conſentirent, nul
la illis fieret iniuria. Deinde, qm̃ regi fas eſt im
ponere tributa, etiam renuente populo, qñ ita
neceſſariũ eſt, uel ad competentẽ regis ſuſten-
tationẽ, uel ad regni defenſionẽ & utilitatẽ: er

Molina de Iuſtitia. Tom. 1.

A go eorum loco, & vt ſinguli non grauẽtur, fas
illi erit uſurpare ius piſcãdi in aliquo loco, aut
piſcandi certũ piſciũ genus, uel aliud ius ſimi-
le: præſertim cum pauci piſcaturam illam exer-
cere deberent. Nefas tñ eſſet, interdicere popu-
lis cões alias piſcationes: tametſi, pro reipubli-
cæ neceſſitate, poſſet rex cõſtituere in illis ma-
iora vel minora vectigalia, prout ex illis maio-
ra uel minora lucra ſolent hoĩes aſportare.

An verò ad ſuam ſolam honeſtam cõpeten-
tem, recreationem poſſit princeps ſibi ſoli uen
dicare ius venandi aut piſcandi in aliquo loco,
non ſibi proprio, ſed cõi, aut in quo ſint ẽt præ
dia aliqua priuatorũ, põt eſſe maius dubiũ. Et
quidẽ cõſentientibus ijs populis, quibus locus
ille eſſet cõis, nemini poteſt eſſe dubiũ id licitũ
B eſſe: ſolentque interdũ populi aliqui, ut ad ſe re
gem attrahant, cuius præſentia ditari & nobili
tari ſolent, non ſolum hæc regibus libenter cõ
cedere, ſed ẽt ſuis proprijs ſumptibus ea illi præ
parare. Semper tñ priuatis hominibus, qui ibi
haberent prædia aliqua, reſarcire teneretur, uel
princeps, uel cõitas ipſa, detrimentum, quod in
illos, pluſquàm in reliquos, redundaret. Etiam
ſine cõſenſu populorum, ait Sotus. 4. de iuſtitia
quæſt. 6. art. 4. poſſet princeps aliquẽ, aut aliqua
cõia Reipublicæ loca, moderata tñ, ad decen-
tem ſuam recreationem, quã & regius ſtatus,
& Reipublicæ ſplendor poſtulat, ſibi uendica-
re, in quibus ſolus ipſe ius uenandi haberet. Ar
bitror tñ cum Medina de rebus reſtituendis
q. 12. opus eſſe compenſationem aliquam face
re, non ſolùm priuatis hominibus, qui ibi præ
C dia aliqua haberent, quantum eſſet detrimen-
tum, quod illis inde eueniret, ſed etiam popu-
lis quorum loca illa erant cõia, eamque maio-
rem vel minorem, pro ratione detrimenti, qđ
vſurpatione illius iuris, multiplicationeq; fera
rum in eo loco illis proueniret: quod quidem
præſtare poſſet, uel remittendo illis tributum
aliquod, vel aliqua alia ratione. Ducor ad hoc
ita aſſerendum. Qm̃ Reſpublica tota eſt, quæ re
gi tenetur tribuere, quæ ad sũptos neceſſarios,
regiumque ſplendorẽ neceſſaria ſunt; nec plus
quidam, q̃ alij, ſed omnes proportione quadã
ſunt æqualiter grauandi: quare ſi ad regium ſta
tum ac ſplendorem neceſſariũ eſt, ut Rex ius il
lud, in quorundam detrimentum, ſibi vſurpet,
neceſſe eſt, vt alij ad illud eis reſarciendum cõ-
tribuant; vel certè, vt de bonis regis, à tota Re-
D publica illi conceſſis, aut aliunde acquiſitis, id
reſarciatur. Quando autem iure belli prouin-
cia aliqua uſurparetur, Rexque uel ſaltus, qui-
bus antiquus princeps utebatur, ſibi eodẽ mõ
uendicaret, vel alios ſibi de nouo conſtitueret,
ceſſarent ſanè hæc oĩa, vt diſputatione ſequẽti
dicetur, vbi de onere, quo ſimilia loca ad venã
dum alijs interdicta poſſideri dẽnt, erit ſermo.

Porrò magnates, & alij priuati, nõ, niſi mo-
do à principio huius diſputationis explicato,
obtinere poſſunt ſimilia loca, in quibus ipſi ſo
li ius habeant venandi, aut piſcandi, vel certè
de conſenſu populorum, qui ipſis ſubditi ſunt,
modò liberè conſentiant, & non metu domi-
norum, ne ſi illorum uoluntati refragentur,
eos habeant infeſtos, approbanteque id ſimul
rege in hoc regno (idemque uidetur eſſe ferè
in alijs) compenſandoque damna priuatis, qui

 omni-

omnino liberè noluerint aliter conſentire. Neque facilè eſt concedenda multiplicatio eiuſmodi locorum, præſertim cum rarò ſubditi liberè conſentiant, damnaq; grauiſſima ex multiplicatione ferarum ſoleat in populos permanere. Cum autem ad principem ſpectet remunerare de Republica, tã in ſpiritualibus, quàm in tpalibus, benemeritos; ea de cauſa interdum aliquibus concedit, vel ius aliquod ſuum venãdi aut piſcandi in aliquo loco, uel ius aliud, qđ de nouo conſtituit in loco aliquin cõi. Qñ aũt iure belli terræ in Hiſpanijs, & præſertim in hoc Luſitaniæ regno, de ſaracenorum ptãte extrahebantur, multa eiuſmodi iura videntur cõceſſa ab Alfonſo Henriquez, primo Luſitaniæ Rege, & ab alijs regibus monaſterijs fratrum Diui Benedicti, Diui Bernardi, canonicis regularibus Diui Auguſtini, & aliquibus magnatibus, quibus terræ, magna ex parte cultoribus tunc vacuæ, & iura in fluminibus donabantur. Atq; hinc magna ex parte videntur habuiſſe in hoc regno ortum ſimilia iura quorundam monaſteriorũ, & aliquorum magnatum. Reges tñ non temerè, neq; ſine rationabiliſſima cauſa, bona, & iure coronæ regiæ diſſipare poſsũt, præſertim cum, deficientibus ea ex cauſa neceſſarijs vectigalibus, neceſſe ſit populos tributis grauare, atq; opprimere. Multominus poſſunt donare quibus libuerit, bona & iura alioquin cõia: maximè cum ea ratione aliqñ eueniat, ut cum ciuitates aliquæ circum circa innumeras habeant ſyluas, quę quondam cões erant, donatione earum per reges facta, non relinquantur populis loca in quibus, uel pecora paſcant, uel vnde ligna ad vſus neceſſarios colligant, ſed neceſſe illis ſit pecunia, etiã in ipſiſmet ſyluis, ab ijs, quibus à rege donatę ſunt, ea comparare. Sanè non video qua ratione eiuſmodi donationibus ſpoliari potuerint populi iure ſumendi inde ligna ad vſus quotidianos. Præſertim cũ, ſi eiuſmodi homines de Republica, aut de rege erant bene meriti, ratioque poſtulabat, ut præmijs, ac beneficijs afficerentur, fieri id debuiſſet, vel de bonis regis, uel ſumptibus totius Reipublicæ: non verò ſpoliando quoſdam dũtaxat populos prædijs & bonis ad vſus quotidianos illis communibus.

Animaduertẽdum eſt cũ Caietano in sũm. Verbo. Venatio, Medina q. 12. citata, Gabriel in 4. d. 15. q. 5. & alijs, qñ ab antiquo, cuius initij non eſt memoria, aliquis eſt in poſſeſſione iuris venandi aut piſcandi, de quo loquimur, non eſſe quòd ſcrupulus ei inijciatur; imò nec ſi tanto tpe ſit in ea poſſeſſione, quantum ad illud præſcribendum ſit ſatis, cõſonatq; l. ſi quiſquam. ff. de diuerſis & tpalibus præſcriptionibus, & l. ſanè ſi maris. ff. de iniurijs. Obſeruat tñ Couar. loco citato nu. 1. & 10. examinandum eſſe an tyrannide, iniuſtoq; titulo cœperit poſſeſſio talis iuris. Si namq; fama eſſet tyrannide iniuſtoque titulo cœpiſſe, conquerentibuſque populis, & minimè ob timorem audentibus ſe opponere ac reclamare, vtique cum poſſeſſor malæ fidei nullo tpe præſcribat, eſto de initio poſſeſſionis non conſtaret, retineri non poſſet talis poſſeſſio, ſed reſtituenda eſſent damna illuc vſque iniuſtè ea ratione illata.

Illud poſtremò cum doctoribus citatis, Na-
A uarro in Manuali c. 17. nu. 121. Sylueſ. uerbo reſtitutio. 3. nu. 2. & verbo Venatio, & cõi doctorum ſententia, ob ſeruandũ eſt, nefas eſſe principibus imponere pœnas mortis, uel mutilationis, imò neq; flagellorum, uenantibus in loco prohibito. Quòd ſi ad terrorem aliqñ imponerentur, lethaliter peccaret, qui eas executioni mandaret, cum onere reſtituendi damnum illatum. Niſi fortè aliquis punitus ſępius leuioribus pœnis, & admonitus, deſiſtere non uellet, graueq; damnum inferret: tũc. n. flagellorum pœna, ſi id illius conditio ferret, poſſet puniri.

DISPVTATIO XLVII.

Quouſque, qui habent loca cæteris ad venandum interdicta, reſtituere teneantur damna, quæ feræ intulerint.

B

AD hanc dubitationem cum diſtinctione reſpondendum eſt. Si namq; locus ad venandum interdictus totus ſit eius quoad proprietatem, qui ſolus ius ad venandum in eo habet; alij verò intra illum prædia aliqua habeãt, quæ, poſtquam locus eſt interdictus, uel emerunt, vel in emphyteuſim à dño illius loci acceperunt; ſanè ad nullam reſtitutionem tenetur damnorũ, quæ beſtiæ illius loci intulerint. Probatur, quia in primis, non tenetur reſtituere dãna, quæ prædijs intra eũ locum cõſtitutis intulerint; qñquidem prædia illa cum eo onere, & ea quaſi ſeruitute à principio ſunt uẽdita, aut tradita in emphyteuſim, ita vt licet poſſeſſoribus eorum fas ſit inde abigere feras, nefas tñ illis
C ſit eas interficere, ſed ſuſtinere tenentur dãna, ſi quæ feræ intulerint, eaq; ratione prædia illa minoris erant valoris, qñ vendita aut tradita ſunt in emphyteuſim: ergo qui habet ius, ut ſolus ipſe in eo loco venetur, non tenetur ea damna reſtituere. Deinde, neq; tenetur reſtituere damna, quæ locis circum vicinis tales feræ intulerint. Tum quia vnicuiq; fas eſt feras illas interficere in eis locis, ſibiq; ipſi eas accipere, in emolumentumq; Reipublicæ, & præcipuè illorum locorum vicinorum cedit, eſſe tot feras, quæ venatione à quocunq; capi poſſint. Tum ẽt qm̃ pp damna, quæ per accidens ſequuntur locis circum vicinis, coniuncta cũ tanto eorum, ſi eo vti velint, & Reipublicæ cõmodo, nõ tenetur quis minuere feras ſui ſalt⁹.

D Quæ dicta ſunt, locum ẽt habẽt, qñ prædia, quæ in loco interdicto includuntur, à principio non erant illius, qui ſolus ius venãdi in eo habet. Nihilominus dñi prediorum, uel pretio accepto, vel gratis & merè liberè conſenſerũt, vt ſolus ille ius ibi haberet venandi: eò namq; ipſo conſenſerunt, vt prædia illa eam quaſi ſeruitutem haberent, ſuſtinerentq; damna & grauamina, quæ ex multiplicatione beſtiarum in loco ita interdicto, poterant ipſis & eorũ ſucceſſoribus ſuboriri. Si qui tñ nõ conſenſiſſent, aut non liberè, ſed principum aut magnatum timore, ne ipſis infeſti eſſent, eoſq; alijs oneribus grauarẽt, cõſenſum præbuiſſent, tunc his, ſucceſſoribuſq; in ipſorum prædijs, reſtitutio eſſet facienda damnorum omnium, quæ receperunt, & quæ in futurum recipient, eſto primarij populi, ijque, quibus populi regimen cõmiſ-

miſſum eſt,conſenſiſſent. Ratio eſt, quoniam
nulli priuatorum, etiam de conſenſu rectorũ
populi, iuſtè inferri poteſt damnum in ſuis re-
bus proprijs, ipſo inuito.

Item ſi princeps aliquis iure belli terras ali-
quas ſibi ſubijciat,expulſus inde & ſpoliatis ea
rum habitatoribus, vt Reges Hiſpaniarũ, pul-
ſis Saracenis, terras multas in Hiſpanijs ditio-
ni ſuæ ſubiecerũt;tunc quidem, ſi princeps ibi
loca aliqua in ſaltus ſuæ recreationi competẽ-
tes ſibi deputet,cæteriſq; interdicat,quia ſimi-
li modo à principibus,qui inde expulſi sũt,poſ
ſidebantur, vel quia de nouo vult ea ad id mu-
neris deputare,ſanè quamuis in eis prædia ali-
qua quibuſdam priuatis, uel ſimul, vel poſteà
concedat, locaq; vicina alijs gratis,aut tributo
aliquo,vel pretio accepto diſtribuat,ad nullam
reſtitutionem tenebitur damnorum,quæ ferę
eorum locorum intulerint.Ratio eſt,quoniam cum
eo onere cenſetur princeps ea prædia & loca
conceſſiſſe.Quare ad examinandum quando,
& quouſque dominus loci, alijs ad venãdum
interdicti,reſtituere teneatur damna,quæ ferę
illius loci dederint,aſpiciendi,atque expendẽ-
di ſunt tituli & modi, quibus is locus à princi
pio eſt alijs ad venandum interdictus.

Quando autem locus aliquis, ſiue cõis ma-
neat populorum quoad proprietatẽ, ſiue non,
poſtquam alij in eo prædia ſua habebant, cæte
ris ad venandũ interdicitur, vt frequentius fie
ri ſolet;tunc ſanè,ſiue princeps illum ſibi ad ve
nationem deputet, ſiue aliquis alius de conſen
ſu principis, tenetur oĩbus & ſingulis, qui in-
tra locum interdictum prædia habent,reſtitue
re damna oĩa, quæ feræ illis intulerint; niſi, vt
dictum eſt, à principio de cõi ac libero omni-
no conſenſu omnium & ſingulorum, qui in-
tra illos limites habent prædia,deputatus inter
dictuſq; fuerit;vel niſi, poſtq̃ deputatus fuit, fa
cta fuerit cõpoſitio aliqua cum oĩbus & ſingu
lis pro damnis, quæ in futurũ illis euenire poſ
ſent, ſiue parua ſiue magna ea demum futura
ſint, aut aliqua alia ratione illi conſentiant,&
grauamen illud in poſterum remittant.Eo nã-
que ipſo,quòd ſemel illud ritè remiſerint,liber
manet dñs loci interdicti à reſtituẽdis damnis
quæ feræ in poſterum dederint. In caſu autem
propoſito intelligenda eſt cõis doctorum ſñia
aſſerentium, dominum eiuſmodi locorũ tene
ri in cõſcientia reſtituere damna oĩa & ſingu-
la, quæ feræ eorum locorum dederint,neq; ali
ter abſolui poſſe niſi ſerio ſtatuat id opere im-
plere; & niſi, poſtquàm id iniunctum fuit,ope
re impleuerit.Ita Caietanus in Opuſ.17.reſpõ-
ſionum.12.reſponſione, Nauar.in Manu.c.17.
nu.120. Couar.regula pctm̃ parte.2.§.8.nu.11.
Gabr.in 4.d.15.q.5. & pleriq; alij. Meritò autẽ
nonnulli admonent, non eſſe ſatis, ſi dñs loci
tantum de tributis, alioquin ſibi debitis, remit
tat ijs populis, quibus feræ damnum inferunt,
quantum fuerit damnum;niſi ex remiſſione il
la tantum unuſquiſque recipiat commodum,
quantum fuit damnum,quod accepit.Cum.n.
multi in unoquoq; oppido ſint,qui tributa per
ſoluant,nec tñ prædia habeant,in quibus dãnũ
à feris recipiant;aut qui nõ pro quantitate prę
diorũ tributa ſoluant; ſanè ſola remiſſione tri-
butorum facta populis, quibus damna ſimul

A ſumpta æqualiter cõpenſentur, ſatisfactũ non
erit unicuiq; pro quantitate damni ſibi ſpecia-
liter illati, ac proinde tuta non erit cõſcientia
principis aut magnatis, qui curare, opereque
pręſtare tenetur,non ſolum,vt ad ęqualitatem
ipſe ſatisfaciat,ſed etiam,vt ad vnumquemque
eorum, qui damnum receperunt, reſtitutio dã
norum ad æqualitatem perueniat. Si quis autẽ
continua ſua, & ſuorum vigilia noctu atq; in-
terdiu in abigendis feris à prædijs ſuis, damnũ
euitauit, tunc quidem valor vigiliæ & laboris
illius,inter damna,quę eſt paſſus,erit computã
dus. Porrò damna computari debent quoad lu
crum dominis prędiorum ex eo ceſſans, ꝙ fru
ctus ſuo tpe in ea quantitate nõ percipiãt, qua
eos eſſent percepturi, detrahendo, non ſolum
ſi quas maiores expenſas in eis percipiendis in
B maiori illa quantitate erant facturi, ſed ẽt non
nihil pro maiori labore, quem erant ſubituri:
nõ tñ quanti ęſtimatur maior ille labor, ſi aliũ
de ęquale lucrũ ſuo labore non potuerunt per
cipere. Quòd ſi damna non poſſint ſingulis ad
ęqualitatem quotannis cõpenſari,vt pp ferarũ
multitudinem, magnitudinemq; damnorum
aliqñ eueniet; ſanè tunc tenetur princeps, aut
quicumq; alius interdictam habẽs venationẽ
curare,vt ferę minuantur,aut venationem aſſi
duè exercendo, aut alijs liberam faciendo fa-
cultatem, vt feras ibi conſectentur, aliterq; nõ
poteſt abſolui. Neque ſatisfaciet,ſi liberam ſub
ditis ſuis concedat facultatem vendendi præ-
dia & bona ſua ac recedendi, ſi eam iacturam
non velint ſuſtinere,vt magnates nonnulli re-
ſpondere ſolent, dicentes:malle ſe ſubditis ca-
C rere,q̃ eiuſmodi feris ad ſuam oblectationem.
Non, inquã, ita quis ſatisfaciet. In primis,quoniam
ꝑdia, ſubiecta illi iacturæ, longè minoris ſunt
pretij, nec ipſe minorem illum valorem reſar-
cit. Deinde, quoniam populi non ſunt pp principes
& dominos tpales, qui illos regunt, ſed è con-
trario,principes & rectores inſtituti sũt in cõ-
modum populorum: neque ſuæ oblectationis
gratia cogere ſubditos poſſunt, vt domicilium
mutent, & bona ſua uendant, eſto ſine alia ſua
iactura poſſent id efficere, nedum cum id eſſe
non poſſit ſine magno miſerorum detrimen-
to. Non etiam erit ſatis, ſi dominis prædiorum
liberam faciant facultatem interficiendi feras
in ſuis ſolis prædiis repertas, qñ id ad damna
impedienda ac cõpẽſanda non fuerit ſufficiẽs.
D Aduerte tñ, ꝙ ſi ad Reipublicæ ſplendorem,ſu
præmique principis competentem oblectatio
nem,bellicaſque exercitationes ſuorum in fe-
ris interficiẽdis, expediret feras in magna mul
titudine in loco aliquo conſeruari, poſſet prin
ceps, qñ aliter damna non poſſent cõpenſari,
concedere ijs, qui iacturam inde acciperẽt, tri
buere ęquæ commoda prædia in aliis locis,eoſ
que cogere, vt vel damna ſuſtinerent, vel alio
migrent.Admonent prętereà doctores,quoad
damna,quę ſubditi ex feris iam acceperunt,ſa-
tis quidẽ eſſe, ſi ſubditi liberè omnino ea dñis
remittant, vt dñi tuti ſint in conſciẽtia.attñ nõ
eſſe ſatis, ſi præcipui, rectoreſque populorum,
oĩum nomine, ea remittant, niſi ſinguli de ple
be remittant, vnuſquiſq; in ſingulari damnũ,
quod accipit,regulariterque pręſumendũ non
eſſe ſingulos merè liberè & gratis remittere.

DI-

DISPVTATIO XLVIII.

An columbaria licita ſint.

CVm duabus diſputationibus præcedentibus coniuncta eſt hæc diſputatio. Etenim columbaria loca quędam ſunt ad aucupium alijs interdicta: quia, cum dominium columbarum, quæ in eis ſuum habent domicilium, ad columbariorum dominum ſpectet, nefas a ijs eſt, etiam extra columbaria, eas aucupari: niſi vbi lex eſt, vt extra certos limites à quocumq; capi poſſint. Cum verò huiuſmodi aues alieno grano & fructibus uеſcantur, neque id reſtitui conſueuerit, aut facilè poſſit, non immeritò dubitatur an columbaria licita ſint.

Paluda.in 4.diſt.15.q.2.conclu.5. Maior ibidem quæſt.28. & quidam alij, ea damnant tanquam illicita; affirmantque dominos columbariorum reſtituere teneri damna, quæ columbæ tpe meſſis, & dum ſemina terræ mandantur, alijs inferunt. Ac ſanè negari nõ poteſt, tpe meſſis reperiri ſtomachos columbarum, pullorumque earum plenos tritico, vt ſæpe experimento didici. Vtrum verò ſint ſolũ ex granis, quæ de ſpicis decidunt, dum multipliciter meſſis agitatur, quouſque ad aream perueniat, aut de ſpicis, quę de meſſorum manibus, aut alia ratione decidunt; an verò etiam ex alijs, id ſanè ignoro verisimile tñ videt͛ illas etiã alias ſpicas depaſci, præſertim dum ſegetes demeſſę iacent in agris antequàm ad aream aſportentur. Negandum item non eſt, dum ſemina terræ mandantur, inueniri grana aliqua tritici in earum ſtomachis, granis vitiæ Syluеſtris permixta, Luſitani eruilhaca vocant, & alijs rebus, quibus reliquo anni tpe veſcuntur, vt experimento etiã didici, animo expendendi an licita eſſent colũbaria. Fertur tñ columbas ſolum deuorare grana, quæ diſcooperta inueniunt, aut quæ ſolo roſtro poſſunt inuenire, nihilque pedibus, aut alia ratione diſcooperire.

Illud admonuerim, non ſatis conſultum eſſe damno aliorum, qui intrà leucam, aut duas leucas in circuitu columbarij agros habent, ex eo, quòd colũbarij dñs in agro ipſo, in quo columbarium eſt collocatum, ſemina quotannis mittat, unde tpe meſſis columbę ueſci poſſint. Qm̃ certo multorum annorum experimento compertum habeo, nihil minus ſolere colligi ex eo agro, quàm ex alijs. Vnde id impedimento non eſt, quominus columbæ fructibus aliorum ueſcantur. Neq; item ſufficiẽter hæc quæſtio dirimitur, ſi dicatur; licita quidem eſſe columbaria, dummodò intra columbarium ſufficiens paſtus colũbis miniſtretur. Tum quia id non impedit quominus, dum egrediuntur, bonis alienis ueſcãtur; præſertim cum paſtus, qui meſſis tpe, aut dum ſemina terræ mandantur, in agris reperitur, melior eſſe ſoleat, quàm qui intra columbarium eſſet miniſtrãdus. Tũ etiam quia longè maiores eſſent ſumptus, quã emolumẽtum quod ex columbis proueniret, nulluſq; eſſet, qui ijs impenſis columbarium alere uellet. Quare ſimpliciter, & ſine limitatione, aut damnanda ſunt, aut probanda columbaria, ſi moraliter ſit loquendum.

Columbaria licita defendantur.

Quãuis aũt res hæc ſcrupulo aliquo non careat, Nauarrus in Manuali c.17.nu.126.& ſuo mó Sotus.4.de iuſtitia q.6.art.4. Syluеſter Verbo Reſtit.3.q.4. Caietanus uerbo columbariũ, & alij, columbaria non damnant, neque ego damnanda iudico, ubi lex non eſt, quæ ea prohibeat, quin potius cõſuetudine recepta ſunt, interimque dum damnum notabile non ſentitur, ut credo regulariter non ſentiri: ſicut neq; ex coturnicibus & perdicibus ſentiri conſueuit. Ducor aũt his rationibus, quæ ſimul ſumptæ non modicam uidẽtur habere uim. Prima, ꝙ regulariter uicini nec conquerantur, nec ſẽtiant damnum: unde tacitè quaſi conſentire in columbarijs uidentur. Secunda, qm̃ à colũbis, quę in eis habent domicilium, pulli auferũtur, quod in cauſa eſt, ut minus multiplicẽt. Quòd ſi alibi nidos facerent, multiplici prole in dies augerẽtur, ut alię aues ſylueſtres. Tertia, quòd multis in locis columbę, non ita ſint propriæ dominorũ colũbariorũ, quin extra leucã à columbarijs poſſint à quocunq; licitè capi, & interfici; nõ ſecus ac reliquę aues oĩb. cões. Quarta, ꝙ colũbaria in cibum & ornamentum Reipublicę inſeruiãt. Quinta, ꝙ à Republica, & illius moderatoribus non improbentur, ſed permittantur, legeſq; in fauorem eorum, qui columbaria ſtruunt, condãtur. Quòd ſi illicita eſſent, nefas profectò foret, moderatores Reipublicę ea permittere. Sexta, ꝙ columbę deuorãt mala ſemina, ut lolium, nigellã, uitiam Syluеſtrem; quę eſt quaſi innatum earum pabulum, aliaq; eiuſmodi: unde in cauſa ſunt ne inter ſegetes tãtum herbę naſcatur, ut eas ſuffocet. Vt autem à fide dignis accepi, in locis ubi multũ eſt millij, ut inter Durium & Minium, utiliſſima ſunt columbaria, gaudentque agricolę columbarum multitudine: eò ꝙ deuorent grana uento de ſpicis decidentia, quę, niſi deuorẽtur, perdunt ſata. Alij addunt, colũbas mittere ſtercora in agros, eaq; ratione compenſare etiam damnum, ſi quod inferũt. Parum tñ puto emolumenti inde agris prouenire, niſi qñ de colũbarijs ſtercus extrahitur, & in magna quantitate in agros mittitur. Accedit, eam innatam ſimplicitatem columbis uideri, ut neque ſpicas, dũ calami erecti ſunt, cõtingant, neq; ſemina terrę mandata diſcooperiant, ſed ſolum deuorẽt grana, quę alioquin peritura erant, ut multi affirmant. Teſtaturq; pręter earum Chriſti ore in euangelio aſſertam ſimplicitatẽ, ꝙ ex agro, in quo columbariũ eſt collocatũ, nihil minus colligi cõſueuerit, q̃ ex remotis ab eo agris. Ac ſanè decebat, ut qñ mediũ hoc genus inter colũbas domeſticas & mere Syluеſtres (quas noſtri Torcazes uocant) quod in colũbarijs habitat, non aliter ad hominũ cibũ commodè põt conſeruari, eã illi autor naturę inderet ſimplicitatem, ut damnum in uicinis agris non afferret. Quòd ſi quis experimẽto deprehendat, eas detrimentũ, quod alicuius ſit ponderis & momenti, bonis aliorum afferre, is neceſſe eſt aſſerat, illicita eſſe colũbaria, dominoſq; eorum teneri alijs dãna, quę illis intulerint, reſtituere.

DISPVTATIO XLIX.

Ad quã reſtitutionem teneatur, qui iniuſtè alios venari prohibet. Et num ex venatione, ſolũ in commune bonum, aut ratione ſtatus prohibita, obligatio reſtituendi oriatur.

Qui

QVi in[illegible] alium uenari, aut piſcari prohibet, contra iuſtitiã peccat, reſtituereq́; ei tenetur æſtimationem damni, lucrive, ꝙ iniuſtè impediuit. Vt ſi unus miſſurus erat rete in mare, & alius iniuſtè eum impediuit, reſtituere tenetur, non quidem quantum poterat capere, ſed prudentis arbitrio pretium, quo ille eiuſmodi ſpem poterat uendere: aliquidq́; adhuc detrahendum eſt de pretio, ſi quod aliud lucrum aut emolumentum percepit, aut percipere commodè poterat, dum ita fuit impeditus, aut ſi quam iacturam erat paſſurus in retibus, aut aliquid plus erat inſumptus piſcãdo, q̃ inſumpſit, ſi ẽt labore multo erat piſcatur*, & quieuit, ali[illegible]uid item de pretio eſt detrahendum; licèt nõ q̃t[illegible]m ille labor æſtimabitur: qñquidem potius elegiſſet is, qui impeditus eſt, maius [illegible]um lucrum cũ eo labore, q̃ carere eo labore. Quod de piſcatione dictum eſt, intelligendum eſt de aucupio, & uenatione. Ita Gabriel in 4. d. 15. q. 5. Nauarr. in Manuali, cap. 17. nu. 120. Couar. reg. peccatum. par. 2. §. 8. nu. 12. & alij. Poteſtq́; probari, qm̃ qui iniuſtè contra uenit iuri, quod alius habet, eaq́; ratione impedimento eſt, ne emolumẽtum percipiat, qđ pro ſuo iure erat percepturus, reuera & cõtra iuſtitiam peccat, & damnum infert, lucrũve impedit iniuſtè: er[illegible]o tenetur i[illegible]ud reſtituere.

Addit Couar. [illegible] p[illegible]ſcator ex p[illegible]ſcibus capiendis ſoluturus erat partem de[illegible]imam Eccleſiæ, dec[illegible]imam quoq́; partem lucri i[illegible]ius reſtit[illegible]endam eſſe Eccleſiæ. Hoc tñ non arbitror eſſe uerum. Qm̃ decima ſolum debetur de perceptis, neq́; conſuetum eſt, qñ aĩalia, aut hoĩes damnum ſatis inferunt, illudq́ue perſoluitur, decimam partẽ reſtitui Eccleſiæ. Durumq́; admodum eſſet aſſerere, eũ, qui iniuſtè eſſet in cauſa, ne alius ſemina terræ mandaret, debere Eccleſiæ decimam partem damni dati. Hęc quod attinet ad primum eorũ, quæ propoſita ſunt.

Quod verò attinet ad fm̃, ea, quę ſunt capta uenatione aut piſcatione, quæ ex eo tm̃ eſt illicita, quia in bonũ cõe eſt prohibita certis anni tpibus, aut certis inſtr̃is, uel alia ſimi[illegible] ratione, obnoxia non ſunt reſtitutioni, ſed fiunt capientis: ſatiſq́; eſt ſoluere pœnam lege ſtatutã, ſi cõdemnatoria ſñia feratur: ſin minus uenator ad nihil aliud tenetur. Hæc cõis eſt doctorum, poteſtq́; probari, qm̃ eiu[illegible]modi uenatione non accipitur alienum, neq́; præi[illegible]dicatur iuri cuiuſq̃ alterius, ſed [illegible]i capitur, quod eſt cõe, iureq́; gentiũ fit capientis: leges præterea, quæ iuſtè i[illegible]lam uetant, licèt prohibeãt actum; non tñ prohibent acquiſitionem ferarũ: ergo quæ ita capiuntur, fiunt capientis, neq́; reſtitutioni ſunt obnoxia. Imò regulariter tranſgreſſio eiuſmodi legum non eſt culpa lethalis, ſed uenialis: eo ꝙ inde non ſequatur notabile detrimẽtum Reipublicæ. Idem ẽt colligere licet ex pœnis earum, & ex illarum executione, ſi qñ ad terrorem ſint grauiores aliquæ ſtatutæ. Fortè in hoc regno culpa eſſet lethalis piſcari, offas medicatas, aut eas eſcas in flumina aut paludes proijciendo, quibus & piſces enecentur oẽs, & aquæ inficiantur, idq́; atteſtatur pœna flagellorum, fune ad coll[illegible] alligato, ob hoc crimẽ ſtatuta. Si tñ ita fieret, ut ex aqua nullũ, neque hoĩbus, neque pecoribus immineret pe-

A riculum, pęnaq́; non cum ea ſeueritate executioni mandetur, non auderem condemnare culpæ lethalis. In regno Caſtellæ. l. 9. tit. 8. lib. 7. nouæ collect. mitior multò pœna ſtatuitur, q̃ culpam non indicat lethalẽ. Multo minus obnoxia ſunt reſtitutioni, quæ capiũtur uenatione ex eo ſolum prohibita, ꝙ indecens ſit ratione ſtatus, qualis eſt uenatio Eccleſiaſticorum.

DISPVTATIO L.

De reſtitutione ex uenatione animalis, cuius dominium ad alium pertinet, & quid de columbarum aucupio.

QVãdo uenatio ex eo eſt illicita, ꝙ dñium animalis, quod capitur, ad aliũ pert[illegible]net, tunc uenatio ex ſuo genere eſt lethali[illegible] culpa contra iuſtitiam; & quod capitur, obnoxiũ eſt reſtitutioni, non ſolum ex parte iniuſtæ acceB ptionis, ſed ẽt ex parte rei acceptæ, ita ut aĩal ita captum, carnes i[illegible]ius, & quicquid aliud ex eo ad cuiuſuis manus deuenerit, obnoxiũ omnino ſit reſtitutioni. Si uerò bona fide cõſumatur, tunc in defectum eius, qui illud cœpit, reſtituere tenetur, qu[illegible]id conſumpſit, quantũ inde factus eſt locupletior. Hoc totum affirmãt doctores cõiter, reſq́; eſt ſatis manifeſta. Cum enim dn[illegible]m talis aĩalis ſit alterius, ſanè, dum illud capitur, furtum cõmittitur; & quicquid illius exiſtit, ad eum pertinet, cuius erat tale animal, ut de partibus an[illegible]malis domeſtici diſp. 41. oſtendimus. Quando aut[illegible]m an[illegible]mal, quod uenatione capitur, ad alterius domi[illegible]ium ſpectet, oſtendimus latè diſp. 41. citata.

Ius Luſitanum.

Quod idem in hoc Luſitaniæ regno cenſendum eſt de columbis, quę in columbarijs aluntur, C quocunque loco cap[illegible]antur: ſp namq́; dominium earum apud dñm columbarij, [illegible]n quo hñt domicilium, perſeuerat, neque in hoc regno factam ſcimus poteſtatem eas alic[illegible]bi aucupandi, aut conſuetudinem eſſe ea de re præſcriptam. Quare ſi quis, uel in hoc regno, uel in alijs, mortuas columbas uendat, q̃ aucupio captæ præſumantur ſine legis facultate, ex illo emi non pñr, ut de reliquis furtiuis dčm eſt. Quòd ſi emantur, tenetur emens debitã adhibere diligẽtiam, ut ſciat, an alienæ reuera ſint, & quis ſit illarum dñs, ut ei illas reſtituat. Si verò facta diligentia, neque an furtiuæ ſint, neq́; de dño quicq̃ certi poſſit comperire, pro quantitate dubij remanentis tenetur, in uẽditoris defectum, reſtituere uel pauperibus, uel p̃ſumD pto dño, partem maiorem uel minorem ualoris earum, ut ſupra de mancipijs emptis in dubio, an iuſtè fuerint in ſeruitutem redacta, dicebamus. Quod ſi bona fide eas cõſumpſit, & poſtea ſciuit alienas fuiſſe, reſtituere ſimiliter, in defectum uenditoris, tenetur, ſi quid inde fortè fuit factus locupletior. In Regno Caſtellæ. l. 7. tit. 8. lib. 7. nouæ collect. [illegible]b pœna flagellorum inhibetur, ne quis columbas uẽdat, niſi dominus ſit colũbarij, aut de [illegible]ius facultate.

Ius Caſtellæ.

Verũ in Regno Caſtellæ, referente Couar. regula peccatum, par. 2. §. 8. nu. 14. Ant. Cordubenſi in tractatu caſuum conſciæ, q. 121. & alijs, conſtitutum eſt, ut columbæ columbariorum a quocunque poſſint capi extra leucam a columbarijs, idque argumento a cõtrario ſenſu colligitur apertè ex l. 7. tit. 8. lib. 7. nouæ collectionis. Dubitant uerò Cordubenſis & alij,

an ſi

an ſi capiantur extra leucam, obnoxiæ ... minus ſint reſtitutioni dñs columbariorum. Quamuis autem neutram partem iudicent im probabilem, uerius tñ cenſent, obnoxias eas eſſe reſtitutioni. Legé uerò, quæ ſtatuit, ut extra leucam poſſint capi, dñt eſſe ſo ú permiſſiuá, ut impunè id fiat: non uerò conferre ius ut licitè ac iuſtè capiantur. Ducuntur autem, qm̃ retenta dñium illarum, ēt qñ ſunt extra leucam illam, perſeuerat cum dño columbariorum: ridiculum namque eſſet aſſeuerare, dñm colũbariorum, interim dum domiciliũ non mutant, earum dñm amittere quoties leucam illá egrediuntur, illudq; recuperare, quoties illá ingrediuntur: ſi ergo tunc capiantur, in conſcientia dño columbarij, tanquam uero adhuc earum dño, erunt reſtituendæ. Hæc ſententia improbabilis omnino, meo iudicio eſt. Reſpublica namque, præſertim cũ animal illud quaſi medium ſit inter domeſticum & ferum, rebuſq; alienis paſcatur, ſtatuere optimè poteſt, ut cum eo onere dñs colũbarij dñium illius retineat, ut, ſi extra leucam capiatur, ea ipſa captione amittat dñium, & fiat capientis: idque cenſendi ſunt uoluiſſe qui legem illam condiderunt. Alioquin profectò ex ... inde ... naque legiſlator ... no, ... nulle ullo pror ſus emolumento, præter eo ... permitteret, ut impune caperentur, dominoque ... de negaret actionem aduerſus uenatorem, & nihilominus ... uenatorem obnoxium, ut ... foro conſcientiæ perinde reſtitueret, ac ſi talis lex lata non eſſet.

Dubium. Inter rogabis: Quid ſi columbæ capiantur intra leucam ab uno columbario, nihilominus ſint alterius columbarij, quod diſtat pluſq̃ per leucã? Dicendum eſt, fieri capientis. Nihilominus ra rò poſſe euenire, ut id ſciatur; in dubioq; preſumendum eſt, eas eſſe eius, quod eſt intra leucã.

Soluitur.

Dubium. Interrogabis rurſus. Quid ſi capiantur extra leucã, nihilominus inſtrijs uenatorijs lege prohibitis? Dicẽdum eſt, peccare quidem uenia liter, qui talibus inſtrijs cõtra legis præſcriptum eas capit, nihilominus dñium earum comparare. Quoniam tranſgreſſio unius legis, non præiudicat iuri per alteram legem conceſſo.

Satisfit.

Licet unicuiq; fas ſit in ſuo columbario efficere, quæ ad conſeruationem ... columbarum in eo, & per accidens ad inuitationem aliarum, ut ibi ſuum collocent domicilium, ac commodata iudicauerit; nefas tñ eſt, ea ſemina in eo ſpargere, aut eis artibus uti, quæ inſeruiunt ad attrahendum columbas ex alienis columbarijs: id namq; cotra iuſtitiam eſſet, cum onere reſtituendi damnum alijs illatum. Idem eſt, ſi ſimilibus artibus quis uteretur ad attrahendas columbas extra leucam a columbarijs, ut ita attractas ibi aucuparetur. Ita Medina de rebus reſtituendis quæſt. 3. Nauarrus in Manuali, c. 17. nu. 1... & alij.

DISPVTATIO LI.

Ad quam reſtitutionem teneatur, qui in loco ad uenandum interdicto, aut in prædio alieno, uel loco communitatis alterius, ipſis inuitis, uenatur.

QVando uenatio, aut piſcatio, ex eo eſt illicita, q̃ locus ſit interdictus, iuſ'; uenandi, aut piſcandi in eo ad aliquem in particulari

A pertineat, & nihilominus dñium ferarũ illius loci nullius eſt, ut ... iſque ... ea, quæ ... ſpu 41. dicta ſunt, ... et, eo q̃ feræ in eo in ſua natura ... ni libertate: tunc qui aïalia ibi uenatur, aut piſcatur, ... at quidem contra iuſtitiam: comparat tñ dñium eorum, q̃ ita capit, et tenetur ſoluere pœna lege ſtatutã, modo ... ratur ſiũa, & inſuper reſtituere tenetur damnum inde ei ſubſecutũ, in cuius fauorẽ locus eſt interdictus. Hæc eſt Medinæ de reb. reſtitu. q. 12. Couar. regula peccatum. p. 2. §. 8. & cõis.

Quòd is, qui ita uenatur, aut piſcatur, cõtra iuſtitiam peccet, probatur. Qm̃ contrauenit iuri legitime alteri, ut ſupponimus, conceſſo, ut ſolus ipſe in eo uenetur. Pro quantitate tamen damni inde illi, qui tale ius habet, ſubſecuti, iudicandum eſt, an culpa ad lethalem perueniat,

B an uerò ſolum ſit uenialis: non autẽ pro quantitate ualoris aïalium, emolumentiq;, quod is, qui uenatus aut piſcatus eſt, reportat. Si tamen uenator longè maius damnum dare intendit, ſed idcirco id non dedit, quia non potuit, inde etiam expendendum eſt, an culpa uenandi in loco prohibito ad lethalem peruenerit.

Quòd uerò is dñium cõparet aïalium, quæ ita cepit, ex eo eſt manifeſtum, q̃ aïalia illa nullius adhuc erant, gentiumq; iure fiant capientis: cum ergo aïalia ita capta reſtitutioni non ſint obnoxia, ſed ſolum, qui ea cepit, teneatur damnum reſtituere, ſi quod intulit; efficitur ſanè, ut is, ad cuius manus, ſiue pretio, ſiue alia ratione, uel ipſa, uel eorum carnes, tranſierint, eſto ſciat ubi, & quo modo capta ſint, ad nullã

C reſtitutionem teneatur, ſed tuta conſcientia ea, & accipere, & retinere poſſit.

Quòd uerò is, qui ea animalia ita iniuſtè cepit, teneatur ſoluere penam lege ſtatutam, modo condemnetur a legitimo ſuo iudice, probatione non indiget: ſupponimus enim pœnam moderatam, iuſtamque eſſe.

Quod denique reſtituere teneatur damnũ ea ... ſubſecutum, qui ſolus ius ibi piſcandi, aut uenandi habet, probatur. Qm̃ ſi qd damnum, lucrumve ceſſans inde illi ſubſecutũ eſt, proculdubio tale damnũ contra ipſius ius, atq; adeo contra iuſtitiam illatum illi eſt: damnum aũt iniuſtè illatum, reſtitutioni eſt obnoxium. Damnũ uerò, adeo reſtõ arbitrio prudentis ... circumſtantijs concurrẽtibus, penſanda ... San... uenatio ... ſſimo

D princ ... ca, ... ẽt de iuſtitiæ rigore, eſt iniungenda re ... o. Quia non q̃tũ ualent aïalia ... uendum eſt, non ſolum poſtq̃ capta ſunt, ſed ẽt dum in ſaltu ipſo uerſantur, eſtq; induſtria apponenda ut capiantur. Si namque aïalia eſſent dñi ſaltus, nõ plus foret illi reſtituendũ: oſtenſum aũt eſt, ea nullius eſſe interim, dũ ſunt in ſaltu. Solum ergo id eſt reſtituendũ, q̃tum ſua intererat, ea non eſſe capta, eo q̃ plura aïalia per ipſum, & p ſuos forent capienda, niſi ea iniuſtè eſſent capta: cũ uerò tot alia in ſaltu remaneant, neq; id impedimento regulariter ſit, ut, quotquot uoluerit, poſſit capere; ſanè nulla eſt reſtõ iniungenda: qm̃ id ſolum in iniuriã, non uerò in damnũ illius ceſſit: pro iniuria uerò, præcipuè dãno, non debet reſtõ, ſed pœna ſolum, ſi ſiũa feratur, ut ſuo loco oſtendemus. Porrò, q̃ dñs ſaltus plus uel minus

nus ægrè ferat, aĩalia in eo capi, conducet qui-
dem, ut iniuria maior uel minor ſit, non uerò
ut damnum accreſcat. Eodem modo iudican-
dũ eſt de reſtitutione pro piſcibus in loco pro-
hibito captis. Si nãq; quis piſcetur eos piſces,
qui eo in loco non commorãtur, ſed tranſeũt,
neq; impedimento ſit, quominus is, qui ſolus
ius hẽt ad piſcandũ, per ſe, vel ꝑ alios, quibus fa
cultatẽ cõcedit, eos capiat; neq; ex eo ꝙ eos ip-
ſe tunc capiat, decreſcit pretiũ aliorum; ſanè ad
nullã reſtõnem tenetur. Si uerò inde detrimen
ti aliquid ei, qui ſolus piſcandi ius hẽt, quacun
que rõne eueniat, id totũ tenetur illi reſtituere.

Cæterum de iuſtitiæ rigore, ultra pęnã lege
ſtatutam, debetur reſtõ integri damni ex vena
tione, aut piſcatione in loco ꝓhibito dati: non
ſecus ac fur, eſto pœnam flagellorum, aut capi
tis, uel aliq̃ pecuniariam pro furto ſubeat, tene
tur integrum furti damnũ ei reſtituere, a quo
rem furto abſtulit. Niſi, ut rectè Medina, q. 12.
citata ait, is, qui ſolus ius hẽt uenandi, aut piſcã
di, contentus eſſe ſoleat ſolutione pœnæ: quod
ex ſtatuto, uel cõſuetudine ipſa eſt iudicandũ.
Si namq; dñs ultra pœnam exigere non ſoleat
ſolutionẽ damni, cẽſendum eſt, ſola pœna eſſe
contentum. Quòd ſi ex magnificentia dñi ſal-
tus intelligeretur, nõ curare damni reſtõnem,
ſed ſolũ ſtatuere pœnas, ut feręturę ſint, nulluſ
que eas uenari audeat, ut regulariter de princi
pibus & magnatibus eſt præſumendum, iniun
genda non eſſet damni reſtitutio, ẽt qñ crimẽ
fuit occultum, pœnaq; nõ exigitur. Pręſertim,
ſi non leuis eſſet ſuſpicio de tyrannide in pro-
hibitione uenationis, & oppreſſione popullo-
rũ, maximè ſi is, qui eſt uenatus, longè maiora
damna ex feris ſaltus in ſuis bonis ſuſcepiſſet.
Et certè in hoc Luſitaniæ regno inuſitatũ om
nino uidetur, ut pro eiuſmodi rebus reſtitutio
iniungatur: totq; ſunt loca ad uenandum pro-
hibita, ut principes, & magnates contenti eſſe
deberent pœnis, quas uenatores ſoluunt, quan
do in delicto comprehenduntur.

Porrò quando feræ, nullo dolo ac fraude ue
nantis, de loco prohibito egrediũtur, & extra
eum capiuntur, licitè quiſque eas capit, ad nul-
lamque, uel pœnam, uel reſtitutionẽ tenetur.
Ita affirmant doctores communiter, reſq; eſt
ſatis manifeſta: quoniam tunc, neque ex parte
rei captæ, quæ omnibus eſt communis, neque
ex parte loci, uenatio eſt illicita.

De iure cõi, ſi quis, inuito dño, fundum pro
prium alterius ad uenandum, piſcandũ, aut au
cupandum ingrediatur, iniuriã illi facit; & li-
cèt uenator, aut piſcator aĩalium, quæ ibi cepe
rit, dñium cõſequatur; tenetur tñ ad reſtõnem
faciendam dño fundi, non quidem aĩaliũ, ſed
damni, lucrive ceſſantis, qđ illi inde fuerit ſub
ſecutum. Ita Medina & Couar. locis citatis, &
doctores cõiter: eodemq; modo hæc oĩa pro-
bantur, quo de eo, qui in ſaltu ad uenandũ pro
hibito ſimili modo uenatur, paulò antea ꝓba-
ta ſunt: eſt.n. utrobiq; eadem ratio, conſonant-
que. §. feræ. Inſtit. de rer. diuiſ. & l. 3. ff. de acqui.
rer. dom. habetq; id uerũ ẽt in aucupio auium
Syluestrium, ut conſtat ex l. diuus. ff. de ſer. ruſt.
præd. & ex l. itẽ ſi fundũ. §. aucupiorũ. ff. de uſu
fructu. Quare reijcienda eſt contraria ſñia So-
ti. 4. de iuſt. q. 6. art. 4. & quorundam aliorũ, qui

A Sotum ſecuti, aucupium excipiũt. Si ergo dñs
fundi aĩal illud capturus erat, niſi alius cõtra ip
ſius prohibitionẽ illud in eo fuiſſet uenatus, pi
ſcatus, aut aucupatus, reſtituere illi tenetur ua-
lorem integrum aĩalis: qm̃ æquale eſt damnũ,
qđ cõtra iuſtitiam illi intulit, lucrumve quod
illi iniuſtè ĩpediuit. Quòd ſi res dubia erat, plus
uel minus pro q̃titate dubij tenetur dño reſti-
tuere. Si uerò moraliter erat certũ lucrũ nullũ
illi ea de cã impediendum, eo ꝙ neq; dñs agri
aĩal erat capturus, neq; alteri ius ad illud capiẽ
dum locaturus ad nullã prorſus reſtõnem te-
netur. Qñ ergo. l. 16. tit. 28. p. 3. legum Caſtellæ
ſtatuitur, ut ſi aliquis uenatione aliquid in fun
do alieno capiat, dño fundi id anteq̃ capiatur,
prohibente, res ita capta ſit dñi illius fundi; in-
telligendum id demũ eſt, non ꝙ ipſo facto dñs
B fundi dñium illius acquirat, ſed ꝙ illi in foro
exteriori ſit adiudicanda: tum in pœnam eius,
qui in alieno fundo inuito domino uenatio-
nem exercuit: tum ẽt in recompẽſationem dã-
ni, ſi quod fortè ea ratione accepit, ut rectè Me
dina loco citato eam legem exponit. Quare an
te latam ſñiam is, qui rẽ illam cepit, ſolum ad
id tenetur, quod paulò ante dictum eſt. Couar.
loco citato longam circa illam legem diſputa-
tionem texit, parum meo iudicio neceſſariã.

Porrò hæc eadẽ locum hñt in eo, qui in ter-
ris, aut fluuijs alterius cõitatis, ea inuita, uena-
tur, aut piſcatur: iniuriam namq; illi facit, tene
turq; ad reſtõnem damni, ſi quod inde illi cõi-
tati obueniat: comparat tñ dñium aĩalium quę
ita ceperit. Neq; obſtat, ꝙ, qui in aliena cõitate
C contra illius uoluntatem cedit ligna, non com
paret eorum dñium. Qm̃ ligna, cũ ex terra na-
ſcantur, illiq; adhæreant, ad illius dñium perti
nent, cuius eſt terra illa; & idcirco, ſi cędantur,
aut colligantur contra dñi uolũtatem, dñium
eorum apud eum, cuius antea erãt, perſeuerat:
feræ uerò cũ ex ſe inuicem procreẽtur, nec ter
ræ adhæreant, ſanè dũ in ſua ſunt libertate, nul
lius ſunt propriæ, ſed gentiũ iure fiunt capien-
tium. Quæ de uenatione in agro alieno, aut a-
lienæ communitatis de iure communi dicta
ſunt, locum non habent in hoc Luſitaniæ re-
gno, iuxta ea quæ diſp. 45. dicta ſunt.

DISPVTATIO LII.

De cuſtodibus locorum interdictorum, & de damnis, quæ uenantes inferunt ſatis, &c.

DE cuſtodibus locorum ad uenandum in-
D terdictorum eſſet hoc loco dđm, niſi cõ-
modius rem totã de cuſtodibus uniuerſim in
unum locum in materia de reſtõne reſeruare-
mus. Quòd uerò ad damna attinet, quæ uenan
tes, equis, canibus, & pedibus ſuis, uel quauis
alia rõne ſatis, atq; alijs rebus inferunt, dum fe
ras quærunt, aut inſequũtur, dđm eſt, teneri ea
integrè reſtituere. Si tñ uerò ſcientes ſe illa in
tegrè proprijs dñis eſſe reſtituturos, ea intule-
runt, non eſt ꝙ facilè peccati lethalis damnen
tur. Tum ꝙ damnum ad æqualitatẽ reſarcien-
dum non ſit notabilis iniuria, q̃ proximo fiat.
Tum ẽt ꝙ præter intentionem, oblectationis,
ac prædæ aio, non uerò nocendi, iniuriamve
faciendi inferantur; id quod nõ ſolent homines
admodũ ęgrè ferre. Niſi fortè alicui rei in par-
ticulari damnum inferretur, quã prudens qui
uis deberet aduertere, laturum unumquemq;
ægrè,

ægrè, ſi deſtrueretur. Dixi, proprijs illorum dominis: quoniam ſi quis notabile aliquod damnū inferat ſatis, aut aliquibus alijs rebus, de quib. poſtea non facilè ſciri poterit cuius ſunt, ut proprio illorum dño reſtō fiat, dubiū non eſt, tunc tpis peccare lethaliter, eſſo animo integrè reſtituendi pauperibus, illud inferat: id. n. in notabilem dñi illarum rerum iniuriam ac damnū cedit. Niſi uerò uenantes, qui talia damna intuliſſe comperientur, ſeriò proponant, iis ſimilia nocumenta deinceps nō inferre, iure abſolui nequeunt. Dixi ēt, certò ſcientes ſe illa integrè reſtituturos: quoniam ſi uel res ſit dubia, quia facilè obliuioni tradetur, aut mutabitur aīus, uel dānum non ſit integrè reſtituendum, certè culpa eſt lethalis hmōi damnum inferre, niſi adeò eſſet exiguum, ut ad lethalem culpā non ſufficeret: manetq; obligatio integrè reſtituendi. In defectū uerò eorū, qui pcipua cā illius fuerūt, quales eſſe ſolēt, qui præcipui ſunt uenationis autores, quiq; ſecum alios deferunt, ij ipſi, qui nocumentum aliquo mō dederunt, licèt non fuerint præcipua cauſa, reſtituere ſanè tenētur.

DISPVTATIO LIII.

De varijs bonorum generibus, quæ domino carent. Et quæ eorum uacantia dicantur, & ad quem pertineant.

CONſequenter diſputandum eſt, de acquiſitione dñij multarum aliarum rerum, quæ dño uacant: quæ, cum multiplicia ſint, primò erunt diſtinguenda. Quædam. n. ſunt, quæ nunquam dñm habuerunt, ut lapilli, & gemmæ, & id genus alia, quę in littore maris, fluminibus, aliiſque in locis inueniuntur. Inſulæ quæ nunquam fuerunt habitatæ, & ſi quæ in continēti ſunt alia ſimilia loca. Prçterea quicquid a iud, quod licet quōdam dñm habuerit, tpis tñ longinquitate, quo deſijt poſſideri, iā modo dño caret, aliquove ad quem, iuxta ciuilia iura, hæreditario iure ſpectet. Eiuſmodi ſunt inſulæ, & loca, quæ, licèt quondā fuerint habitata, a multo tamen tēpore ſunt deſerta, & ſine domino. Sunt etiam res aliquæ mobiles, quæ licèt aliqñ fortè habuerint dominium, temporis tamen decurſu, nullius iam ſunt, ut multa, quæ à tempore lōginquo naufragijs in fundo maris continentur, & caſu aliquo, uel extrahuntur, uel reperiuntur in littore; & ſimilia, quæ in terra poſt longum tempus, quo alicubi repoſita, recondita, aut amiſſa ſunt, reperiuntur.

Porrò inter hęc oīa, ea ſolum, quę alicubi repoſita poſt longum tps reperiuntur, hñt rationem theſauri, iuxta illud Pauli iuriſconſulti. l. nunquam. ff. de acquir. rer. dom. Theſaurus eſt quædam uetus depoſitio pecuniæ, cuius nō extat memoria, ut iam dñum nō habeat: ſic. n. fit eius, qui inuenerit, quod non alterius ſit. Alioquin, ſi quis aliquid, uel lucri cauſa, uel metus, uel cuſtodiæ cōdiderit ſub terram (intellige, & adhuc dominum habet) non eſt theſaurus. Hactenus iuriſconſultus ille. Et l. unica. C. de theſauris. libr. 10. docetur, noīe theſauri intelligi, non ſolam pecuniam, ſed ēt quæcunque alia mobilia. Sic. n. in ea lege ſcriptū legimus. Theſaurum, ideſt, condita ab ignotis dominis tpe uetuſtiori mobilia. Ex quibus conſtat, ad rationem theſauri duo neceſſaria eſſe. Vnū, ut fuerit quondam repoſitus. Alterum uerò, ut tantu

A intercesſerit tps, q domino iam careat. Libuit diſtinguere theſaurum a cęteris mobilibus rebus, quæ tpe antiquo dominum habuerūt: quoniam de acquiſitione dominij theſauri ſunt quædā peculiaria poſitiua iura, eaq; rōne de eo in particulari, diſp. 56. futurus eſt nobis ſermo. Interdum uerò ſumitur theſaurus latius, ut comprehendit etiam eam pecuniam, quæ dñm habet, ut conſtat ex l. theſaurus. ff. ad exhibendum.

Pro derelictis quæ.

Quędam alia bona, ſiuè immobilia, ſiuè mobilia ſunt, quæ cum de proximo dominum habuerint, ex eo domino uacant, q ab eo derelicta ſint, ut ſint primò occupātis. Id quod interdum accidit expreſſo actu prioris domini: interdum uerò præſumpto: & tunc, quæ ita relinquuntur, dicuntur haberi pro derelictis: quando autem id ſit præſumēdum, diſp. 55. dicetur.

Miſſilia quæ.

B Cum bonis derelictis computantur ea, quæ in iure Miſſilia nuncupantur. Eiuſmodi ſunt, nummi, & alia, quæ aliquibus in locis, quādo poſſeſſio Epiſcopatus, aut ſimilis rei accipitur, uel in alijs ſolemnitatibus, aut euentibus, ſolēt iactari, ut ſint primò capientium, ut habetur. l. qua ratione. §. penult. ff. de acquir. rer. domi. & §. hoc amplius. Inſtit. de rer. diuiſ. Quāuis hæc, ut ibidem dr̄, non careant dño; ſed uoluntate eorū, qui illa vel proijciūt, uel proijcere iubēt, trāſferatur eorum dñium in primò capientē.

Vacantia bona quæ.

Bona ēt eorum, qui ex hac uita ab inteſtato diſcedūt, neque hæredes relinquunt, qui illis, iuxta iuris ciuilis preſcriptum, ab inteſtato ſuccedant, eo ipſo domino uacare cēſentur. Atq; ea ſunt, quæ in iure peculiari noīe bona vacantia appellantur. Ex diſpoſitione verò iuris cōis, C ſi defunctus ſit, eo ipſo ad fiſcum deuoluūtur, ad Regis ſumptus, in Reipublicæque ſubſidiū. Ita habetur. l. 1. §. vlt. ff. de iure fiſci. l. 1. & l. uacātia. C. de bonis uacantibus. lib. 10. & aliàs ſæpe. Idem eſt de iure huius Luſitan. Regni, vt ex li. 2. Ordin. tit. 15. §. 16. & ex lib. 4. titu. 69. conſtat, & de iure Regni Caſtellæ, ut habetur. l. 12. tit. 8. lib. 5. nouæ collect.

Ad fiſcum ſpectant.

Ab hac diſpoſitione iuris excipitur, quando peregrinus aliquis in hoſpitali ab inteſtato diſcedit, bonaq; illius, iuxta hactenus dicta, vacare debebant, applicandaq; erant fiſco: nā tunc bona illius mobilia ibi reperta per Epiſcopum loci in pias cauſas ſunt diſtribuenda, ut in authentica omnes peregrini. C. cōmunia de ſucceſſionibus conſtitutū eſt. Qui aūt ab inteſtato iuris diſpoſitione defuncto ſuccedāt, inferius, D cū de ultimis voluntatibus erit ſermo, dicetur.

Ius Luſitanum.

Rex Emmanuel lib. 1. Ordinat. titu. 69. §. ult. conceſſit, vt quando aliquis ex hac vita diſcederet, nec hæredem ab inteſtato haberet, qui illius bona vellet acceptare, tunc quidem res deferretur ad eum, cui eo in loco iniuncta eſt cura eleemoſynas in captiuorum redemptionē recipiendi, vt ea demum bona captiuis impenderentur; modo miniſter ille hæreditatem eo modo vacantem vellet acceptare. Alioquin curator eis bonis præficeretur, qui aduerſus creditores fideliter ea defenderet. Tūc verò, ſi per ſolutis debitis, bona aliqua remanerent, vtiq; tanquam uacantia ad Regis fiſcū pertinerent, nullumq; ius captiui ad ea haberent. Quod uerò Emanuel Rex eo loco non intēderit bona omnia uacantia captiuorum redemptioni deputare,

putare, ſed ſolum quando defunctus hæredē, aut hæredes habet, illiq; propter defuncti debita, hæreditatiſque onera, ipſam adire recuſant, non ſolum expendenti uerba illius. §. erit manifeſtum, ſed etiam colligitur ex eo, quòd li. 2. Ordinat. titu. 17. §. 19. & §. ultimo conſtituitur, ut ſi bona uacantia eorum, qui ab inteſtato diſcedunt, coronæ Regni ſint addicta, &, ut ita dicam, incorporata, ac ſi, poſt eam incorporationē, à Rege a'icui concedantur, cum bonis de corona Regni traditis computentur: quod ſane nequaquam ſtatueretur, ſi uniuerſim uacantia bona in redemptionem captiuorum eſſent deputata. Adde, lib. 4. Ordinat. tit. 69. apertè inui, eiuſmodi bona occupāda eſſe à Regijs quæſtoribus (quos Almoxarifes uocant) tanquam bona ad Regis ærariū ſpectantia. Adde etiam, quòd cum poſſint aliquādo uacare mul B ta aureorum nullia, tam mobilium, quàm immobilium bonorum, uerſimile non eſt, Regem tantam pecuniarium ſummam captiuorū redemptioni uoluiſſe deputare.

Regina Catherina, quo tpe loco Regis Sebaſtiani hoc Regnū moderabatur, priuilegiū (quod uidi, & cuius exemplar habeo) conceſſit, ut bona eorū hominum abſentiū, quorum neq; notitia, ubi nam eſſent, haberetur, neq; in uenirentur heredes, in redemptionē captiuorum traderentur manpoſteiro, ut uocant, eo modo, quo eorum bona, qui ab inteſtato diſcedunt, illi tradi conſueuerunt: ea tamen lege, ut ſi qn̄, uel abſentes illi, uel eorum heredes comparerent, ſua illis bona integrè perſoluerētur.

Verum enim uerò circa hoc priuilegiū obſerua, in redemptionē captiuorum non conce C di eorum bona, quos conſtat diſceſſiſſe ab inteſtato, nec habere hæredes, ut ſatis ex uerbis ipſis priuilegij manifeſtum eſt: præſertim cum ſe referat ad conceſſionem bonorum diſcendentium ab inteſtato per Regē Emmanuelem factam. Quo fit, ut bona eorum, de quibus conſtat, & ab inteſtato diceſſiſſe, & hæredes non habere, ad Regis fiſcum pertineant.

Illud ēt obſerua, neq; ex hoc priuilegio, neque ex illa alia cōceſſione Regis Emmanuelis haberi, bona, quæ inueniuntur, & quorū ignoratur dn̄s, in redemptionē captiuorum à regibus eſſe conceſſa. Imò uerò neq; de eis diſponere ad Regem ſpectat: cum potius in pias cauſas, pro aīabus eorū, quorum ſunt ea bona, arbitrio inuenientiū, aut ſummi Pontificis, uel D Epiſcoporū inſumi debeāt. Audio aūt receptatores eorum, quæ ad redemptionē captiuorū ſpectant intuitu priuilegij Reginæ, multa eiuſmodi bona ab ijs, qui ea inueniunt, extrahere, illiſq; in ſeculari tribunali adiudicari. Imò, dū hæc Eboræ exponerem, comperi eiuſmodi miniſtrum eodem priuilegio extraxiſſe de manu inuētoris fruſtrum auri in agro repertū, quod theſauri rationē habebat, & ab antiquiſſimis temporibus domino caruit (uidebatur enim eſſe fruſtum antiquiſſimi idoli) totumq; proinde ad inuentorem iuxta ea, quæ diſputatione ſequēti dicemus, ſpectabat. Hæc oīa inde ortum habent, qd̄ neq; reginæ priuilegium, neq; Regis Emmanuelis cōceſſio ſatis expēduntur, quæ proculdubio ad nihil horum ſe extendūt.

Dubium eſt hoc loco, utrum in hoc Luſitaniæ Regno ea oīa, quæ hac diſputatione cōme A morata ſunt, ad Regem ipſo iure pertineant. Partē, quæ affirmat, ſuadere uidetur. §. iſte. 16. citatus. tit. 17. §. li. 2. Ordinat. cuius hæc ſunt uerba. Item dereito real he, todos os bens uagos, à que naõ he achado certo ſenhorio: cum ergo theſauri, & cætera cōmemorata, præſertim ea, quę dominum aliquando habuerunt, bona uacantia ſint, quibus certus dominus non inuenitur, efficitur, ut ad Regem pertineant.

Pars, tn̄, q̄ negat, eſt procul dubio amplectenda, nempe neq; theſauros, neq; cætera alia, præter ea quæ proximè diximus peculiari nomine in iure appellari bona uacantia, eo. §. cōprehendi. Atq; adeò in hoc Regno, cū m nulla alia lex ſit, quæ circa theſauros quicqua diſponat, ſtādū erit circa eos diſpoſitioni iuris cōis. Ducor primò, qm̄ de iure cōi, neq; theſauri, neq; ea, quæ habentur pro derelicto, neq; eę feræ, q̄ aliqn̄ fuerunt captæ, & poſteà ad ſuam natura lem libertatem ſe receperunt, computātur inter bona uacantia, eſto aliqn̄ habuerint dn̄m, & modò eo careant, quin potius de eis peculiaria alia iura ſunt conſtituta; nomine q; bonorum uacantium ſolum intelliguntur bona eorū, qui ſine hæredibus ab inteſtato diſcedūt, ut ex iuribus ſupra citatis cōſtat: cum ergo Ordinationes huius Regni in ea ſignificatione ſumant uocabula, in qua à iure cōi & doctoribus uſurpantur, legeſque regnorū peculiares, q̄tum cōmodè fieri poſſit, ita intelligēdæ ſint, ut à iure cōi nō diſcedant, cui legiſlatores particulares, præſertim Luſitani, ſe cōformare ſtuduerunt (ut huius Regni Ordinationes cū iure cōi conferēti erit ſatis manifeſtū) efficitur, ut in eo. §. noīe, de bens uagos, ſolum intelligātur bona eorum, qui ſine hæredibus ab inteſtato diſceſſerunt, ac proinde ut theſauri, & cætera alia, q̄ dn̄o carent, non cenſeantur in ea cōprehenſa. Secundò, qm̄ eodē libro tit. 17. §. 19. & §. penultimo, dum cōmemorantur bona, q̄ ad fiſcū Regis pertinent, regniq; coronæ poſſunt incorporari, & deueniunt ad bona uacātia, ſolū cōmemorannur eorum bona, qui ſine hæredibus ab inteſtato diſcedunt. Tertiò qm̄ theſauri ſimpliciter non ſunt bona uacantia; quippe eū ex eo inuenientis efficiuntur, q̄ pp tpis longinquitatem, quo à nullo poſſidentur, in nullius ſint bonis, neq; fuerint ꝓximè. Quò fit, ut ſicut theſaurus ad deſcēdentes illius, q̄ ui illū abſcondit, non ſpectat, eò q̄ longinquitate tpis, quo à nullo poſſidetur, oēs dn̄ium & ius ad illum amiſerint: ita ēt neq; ad Regē ſpectet, qui toto eo tpe poſſeſſionē ēt illius nō habuit. Adde, neq; uſum in hoc Regno, qd̄ ſciā, obtinere, ut uel theſaurus, uel aliquid aliud eorū, q̄ dn̄o carēt, Regi adiudicet, p̄ter bona eorū, qui ſine hæredibus ab inteſtato diſcedūt. Hęc tam multis dixi, ut nullꝰ decipiat, exiſtimās theſauros in eo. §. cōprehēdi: ut ego aliqn̄ deceptꝰ ſū.

Iam uerò bona, quæ longiſſimo tpe poſſide rī non deſierunt, nihilominus tn̄ ignoratur, quiſnam ſit eorum dn̄s, ad quemve iure pertineant, qualia regulariter ſunt inuenta, & ſimilia alia bona, utiq; neq; inter uacantia, neq; in ter ea, q̄ dn̄o carent, cōputantur, ſed appellanť bona incerta: & poſt debitā diligentia, ut ſciaſ ad quem ſpectant, eo non cōperto, regulariter ſunt

A ſunt pauperib⁹ reſtituéda. Cæterũ de his infra peculiaris erit ſermo in materia de reſtõne.

DISPVTATIO LIIII.

Metallorum uenæ, antequàm inueniantur, an domino careant.

HOc loco obiter examinandum eſt, an auri, argenti, & aliorum metallorũ uenæ, anteq̃ inueniantur, cõputãdæ ſint inter bona, de quibus diſputatione p̃cedente dictũ eſt. Mihi dubium non eſt, ſtando in ſolo gentium iure, illas ad eos quoad dñium pertinere, quorũ ſunt agri, aut prędia, in quibus reperiuntur: nõ ſecus ac uenæ ſaxorũ, & uenæ aquę, quę in eiſdem prædijs reperiuntur, ad eoſdẽ quoad dominium ſpectant. Cum. n. eiuſmodi uenæ ibi generentur, parteſq; quædã prædij ſint, dubiũ non eſt, ad eũ eiuſmodi metallorũ fodinas ex natura rei, quoad dñium, pertinere, cuius eſt B prædium. Longè verò diuerſa eſt ratio de theſauro, qui neq; in prædio, in quo reperitur, fuit genitus, neque pars prædij eſt, ſed induſtria humana fuit in eo repoſitus. Quo fit, ut eiuſmodi metallorũ uenæ cõputandæ non ſint inter bona, quæ dño carent, quæq; ad præcedentẽ, & duas ſequẽtes diſputationes ſpectant. Dixi, ſtãdo in ſolo gentium iure, pertinere quoad dominium ad prædij dñm: q̃m regulariter de iure ciuili, uel cõi, uel particulariũ Regnorum, ubicunq; fuerint repertæ, meritò ſolẽt eſſe deputatæ Principi, aut Reipublicæ, ad ſũptus publicos, oneraq; Reipublicæ ſuſtinenda. Vnde

Ius Luſitanum. §. 15. tit. 15. lib. 2. Ordinationũ huius Luſitanię regni ſic habet. Item dereito real he, os uieiros & minas dour o & prata, ou qualquer entro metal. Vt tñ lucri ſpe hoĩes alliciantur ad eas C in bonum publicũ quærendas & aperiendas, ſtatui ſolent uariæ leges pro tẽporum & locorum uarietate, quibus uel pars aliqua eorũ, q̃ inde fuerint extracta, uel præmia alia inuẽtoribus cõſtituuntur. Quinta aũt parte legũ extrauag. eiuſdẽ regni tit. 6. leg. 1. anno 1557. oĩbus eſt conceſſum, ut in quacunq; huius regni parte, præter eam quæ tranſmontana dicitur, quærere & aperire poſſent uenas quorumcunq; metallorũ, tam in proprijs, q̃ in alienis agris, perſoluto dñis alienorũ prædiorũ damno, ſi quod in eis aperiendis & quærendis illis dederint. Ac præter certũ quoddã prẽmiũ, qđ uenam inuenienti lex illa conſtituit, fodinam ipſam ad certam uſq; diſtantiã, tam quoad longitudinem, quàm quoad latitudinem, illi con D. cedit; ita tñ, ut deductis expenſis, quinta metallorũ pars, quę inde extracta fuerit, regi perſoluatur. Lege alia, quæ eo loco diſponuntur.

Ius Caſtellæ. In regno Caſtellę oẽs huiuſmodi fodinę ad Regem ſimiliter ſpectant, integrumq; eſt oĩbus, ẽt exteris, eas quærere & aperire, ẽt in alienis prædijs. Quondam à Ioãne. 1. l. 3. tit. 13. li. 6. nouæ collect. ſancitum fuerat, ut, deductis expenſis, tertia pars metallorum, quæ extraherẽtur, pertineret ad inuentorẽ: reliquæ uerò duę ad Regẽ. Poſteà Rex noſter Philippus. l. 4. eiuſdem tituli, idem ſtatuit, eſto uena eſſet ualde abundans & fructuoſa: ea tñ lege, ut inuentor reciperet tertiã partem, quouſq; illi obuenirẽt centum mille ducati: deinceps uerò ſolũ reciperet quartam partem, quouſq; alij centũ mille ducati eidem obuenirent; in poſtremũ uerò

A ſolum reciperet quintam partem. Nouiſſimè. l. 5. eiuſdem tituli ſtatuit, ut qñ ex cẽtum libris (Hiſpanis, quæ ſedecim ſunt unciarum: centũ aũt Hiſpanicas libras quintal in eo Regno uocãt) plumbi & argenti permixti, extraheretur, ſelibra Hiſpanica argẽti (marco vulgo dr) perſolueretur Regi octauæ ſolum pars argenti, reliquum uerò pertineret ad inuentorẽ: qui tñ expenſas oẽs facere teneretur. Qñ uerò extraheretur ultra ſelibram, nec tñ, quod extraheretur, excederet tres ſelibras, perſolueretur quarta pars. Quod ſi tres ſelibras excederet, nec ſex ſuperaret, perſolueretur tertia pars: ſi uerò ſex ſuperaret, perſolueretur dimidiũ Regi. Circa fodinas aũt auri uniuerſim cõſtituit, ut dimidium auri, qđ extraheretur, Regi perſolueretur: reliquum uerò pertineret ad inuẽ- B torem: qui tñ expẽſas oẽs facere teneretur. Antonius Gomezius ad l. 45. Taur. nu. 51. iuxta legem illam Ioã. 1. locutus eſt, quã citat octauã. tit. 12. lib. 6. Ordinat. Sotus uerò. 5. de iuſtitia. q. 3. art. 3. neſcio vnde permotus, aſſeruerit, conſuetudinem in Regno Caſtellæ eſſe, ut quinta pars metallorum perſolueretur Regi: reliquæ uerò quatuor pertinerent ad inuentorem.

Molina lib. 1. de primogenijs c. 23. nu. 8. innuit, uenæ aureæ, argenteæ, aut alterius metalli partem quandam ad Regem pertinere, aliã ad inuentorem, & reliquam ad dñm fundi: nõ tñ citat legem. 5. §. 15. tituli citati, qua conſtitutum eſt, ut damna alia dño fundi perſoluãtur, & inſuper accipiat centeſimam partem metallorum, quæ fuerint extracta. Si autem fundus ſit de numero bonorũ, quæ uinculo pri- C mogenij ſunt alligata, diſputat uniuerſim, an; quod ex marmorea, aurea, aut quauis alia uena talis fundi poſſeſſor maioratus extrahit iure dñij fundi, ad ipſum pertineat; an uerò refundendum ſit in cõmodum & augmentum bonorum maioratus. Quicquid aũt ſit de diſpoſitione legis diuortio. §. ſi uir in fundo. ff. ſoluto matrimonio, circa ea, quæ maritus ex ſimilibus uenis fundi dotalis extrahit, utrũ cedant in augmentum dotis, an uerò ad maritũ ſpectent, ſanè in re propoſita dicendũ eſt, quicquid poſſeſſor maioratus ex eiuſmodi uenis extrahit, ſuum id efficere. Si tñ uel de nouo uenam aperiat, indeq; detrimẽtum notabile quõ ad alios fructus in poſterum recipiendos, fundo obueniat, quod ex ipſamet uena ſucceſſoribus in maioratu, in poſterũ non reſarciatur; D. uel uena, ante inſtitutionẽ maioratus aperta, aliter utatur, quàm præcedentes poſſeſſores illius fundi ea uti conſueuerunt, indeque ſimiliter detrimentum obueniat fundo quoad fructus, qui ex eo erant percipiendi, tenetur profecto bonis uinculo primogeniturę alligatis reſarcire damnum, qđ intulit, ſeruareq; indẽnes poſſeſſores in futurum in eodẽ maioratu.

Poſterior pars huius noſtræ aſſertionis ex eo probatur, ꝙ poſſeſſor maioratus tenetur ſeruare indẽnes ſucceſſores futuros in eodẽ maioratu, ut eodẽ mõ fruantur bonis primogenituræ, uinculo alligatis: ergo ſi, uel in aperiẽda de nouo uena, detrimẽtum notabile bonis inferat, ne æquale cõmodũ ex eis ſucceſſores pcipiant, uel utendo aliter uena iã aperta, q̃ anteceſſores uti conſueuerint, ſimile detrimẽtum

inferat,

inferat, proculdubio tenetur reſarcire detrimẽtum illud in ipſiſmet bonis maioratus. Dixi, notabile detrimentum: quoniam, ut Molina loco citato cum Iulio Claro notat, modica deterioratio in percipiendis commodis ex re, cuius quis eſt dominus, ſiue is tantum habeat dominium utile, ut feudatarius & emphyteuta, ſiue ſimul habeat proprietatem, ut habet poſſeſſor maioratus, in conſiderationem non uenit.

Prior uerò pars ex eo probatur, qm̃ poſſeſſor maioratus, cum dñs re uera ſit bonorum maioratus, interim dum ipſe uiuit, utique non ſolum fructus, ſed & quæcunque emolumenta poteſt ex eis percipere, ſuaq́; illa efficere, dũmodo bona illa deteriora ſucceſſoribus non relinquat. Neque ualet argumentum à uiro comparatione dotalis ſundi, cuius dominium ſimpliciter pertinet ad uxorem, & ex quo ſolum id poteſt percipere, quod fructus rationem habet, ad poſſeſſorem maioratus, qui uerè ac ſimpliciter eſt dominus bonorum maioratus.

Iuxta poſteriorem partem huius noſtræ aſſertionis dico. Si in hoc Regno tertius aliquis inueniat uenam auri, aut alterius metalli in fundo alterius, uinculo primogenituræ alligatæ; cum iuxta iura huius Regni, dñs ſundi nihil ex ea uena habeat, ſed ſolum ſit illi perſoluendum nocumentum, quod ex apertione illius uenæ fundus ille fuerit paſſus; utique ſi nocumentum ad futuros ſucceſſores in eo maioratu ſe extendat, quia ſimiliter priuabũtur fructibus partis illius fundi, reſarciri debere nocumentum illud in bonis immobilibus, aut quæ pro immobilibus reputentur, uniendaque illa eſſe maioratui, ut ſucceſſores indemnes etiam ſeruentur.

Vena fundi dotalis an cedat in dotis augmentum.

Quod ad dotalem ſundum attinet, illud breuiter dicendum eſt. Si uena, uel marmorea, uel quæcunque alia, talis ſit, ut lapides, qui inde extrahuntur, aut quicquid aliud inde emitur, ibidem renaſcatur & accreſcat, ut aliquibus in locis euenire ſolet in marmoribus, & in alijs ſimilibus rebus; tũc ſanè, quod ita extrahitur, inter fructus ſundi reputatur, pertinetq́; proinde ad uirum, cuius eſt uſufructus ſundi dotalis, ut conſtat ex l. diuortio. §. ſi uir in fundo. ff. ſoluto matrimonio, & ex l. ultima. ff. de fundo dotali. Si uerò, quod ex uena extrahitur, ibi non renaſcatur, ex eiſdem iuribus, & ex l. ſi ex lapidicinis. ff. de iure dotium, conſtat, non cõputari inter fructus, ſed inter partes ipſius fundi, ac proinde, quantum eſt ex natura rei, dominium illius ad uxorem pertinere, cedereq́; uel ipſum, uel pretium illius, ſi uendatur aut diſtrahatur, in dotis augmentum: nõ ſecus ac ſi pars alia fundi à fundo diuideretur, aut uenderetur, ut ex iuribus citatis conſtat. Nihilominus. l. ſi fundus. ff. ſoluto matrimonio, meritò ſancitum eſt, ſi lapidea uena, uel quæcunq; alia aperta iam erat in fundo, qui in dotem marito ſuit traditus, ex eaq́; uel lapides, uel quodcunq; aliud ſolebat extrahi tũc quod matrimonio conſtante inde extrahitur, non cedere in dotis augmentum, ſed pertinere ad maritum. Cuius rei hæc ibi redditur ratio, quia palam, inquit Iuriſconſultus, ſit eo animo dediſſe mulierem fundum, ut is fructus ad maritum pertineat, niſi contrariam uoluntatem in dote dando declarauerit mulier; conſentiuntq́; gloſſa & Bart. ibi, atq; alij Doctores cõiter. Etenim qm̃ res aliqua, quæ ad certũ uſum & emolu-

A mentum erat iam deſtinata, fruenda traditur, cẽſetur ad illũ uſum tradita, quo ſp̄ frui ſolita eſt, & cõſonat apertè. l. itẽ ſi ſundi. ff. de uſufructu.

Tota difficultas eſt ſolum, qm̃ uena de nouo aperitur, idq́;, quod extrahitur, ibi non renaſcitur, an aliqm̃ ad maritum pertineat. Et quidẽ cõueniunt oẽs, qm̃ uenæ apertio non ceſſit in commodum ſundi, quia inde non effectus fuit fructuoſior & melior, pertinere ad uxorem, cedereq́ue in dotis augmentum. Qñ uerò ceſſit in commodũ ſundi, quia uidelicet extractis lapidibus, aut re alia ſimili, fructuoſior quacunq; ratione eſt redditus, controuerſia eſt inter iuriſperitos.

Illud mihi eſt certũ, ſpectata ſola rei natura, pertinere ad uxorem, cedereq́; in augmentum dotis: eò q̄ res ita extracta non habeat rationẽ fructus fundi, ſed partis inde exciſſæ. An uerò
B ex quadam æquitate iuriſconſultus. l. diuortio. §. ſi uir in ſundo. ff. ſoluto matrimonio, uoluerit illud cõcedere uiro, qm̃ ea ratione reddidit fundum ſructuoſiorem, ut ſonare uidetur textus ille, uel non, ſed pertineat ad uxorem, ut ſonare uidentur. l. ultima. ff. de fundo dotali. l. ſi ex lapidicinis. ff. de iure dotium, & l. 27. titul. 11. par. 4. legum Caſtellæ, iuriſperiti iudicent.

DISPVTATIO LV.

Dominium eorum bonorum, quæ diſputatione 53. domino carere oſtenſa ſunt. quo modo comparetur, theſauris & bonis uacantibus exceptis: & quæ res pro derelictis ſint habendæ.

Domino, eove ad quem pertineant, carentia, ſiũt primo occupantis.

C STatuenda nobis eſt hæc regula, quam diſpu. 41. etiam preſcripſimus. Quę res dño carẽt, eove ad quem de iure pertineant gentium iure ſunt primò occupantis. Ita habetur. §. feræ. Inſtit. de rerum diuiſione, cuius hæc ſunt uerba. Quod ante nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur. l. 3. ff. de acquirendo rerum dominio, & l. 1. ff. de acquiren. poſſeſ. Excipitur ab hac regula, niſi de aliquibus in particulari aliud iure ciuili conſtitutum ſit; ut de theſauris conſtitutum eſſe oſtendemus diſputatione ſequenti, & de bonis uacantibus oſtendimus diſput. 53. eaq́; de cauſa hæc duo bonorum genera excepimus in titulo huius diſputationis. Quũ fit, ut reliquarum rerum, quæ diſputatione 53. dño carere oſtenſæ ſunt, reali earum ac naturali occupatione dominium comparetur, ſiantq́; primò oc-
D cupantis. Conſonat. §. lapillorum Inſtit. de rerũ diuiſione, cuius hæc ſunt uerba. Item lapilli & gemmæ & cætera, quæ in littore maris inueniũtur, iure naturali (hoc eſt, gentium) inuentoris ſunt. Si tñ, ut gloſſa ibi exponit, apprehẽdãtur. Eademq́; eſt ratio de cæteris rebus, quæ dño carent. Conſonat ẽt §. Inſula eodem titulo, qui ſic habet. Inſula, quæ in mari nata eſt (quod rarò accidit) occupantis ſit: nullius. n. eſſe creditur. Neſcio an. §. 9. titul. 15. li. 2. Ordinationũ huius Regni, eiuſmodi inſulæ, & quæcunq; aliæ Regno uicinæ, Regi applicentur; ſic enim habet. Idem dereito real he, as ilhas adiacentes ao Reino à que ſaon mais chegadas. Id tamen locum habebit comparatione ſubditorum: non uerò extraneorũ, ſi eas prius occupauerint, quibus ius alterius regni præiudicare non põt, quominus gentiũ iure utantur. Neq; ius hoc Luſitanũ col-

Ius Luſitanum.

ligitur ex.l.Inſulæ.ff.de iudicijs,ſi rectè expendatur. In more aūt videtur poſitum, ut ſubditi cuiuſq; Reipublicæ,ſi uel inſulā,uel locum aliū deſertum reperiant,illum ſuæ Reipublicæ addicant,pręmio à principe,aut Republica accepto.

Bona pro derelicto.

De bonis pro derelicto habitis ſermo habetur Inſtituta de rerū diuiſione. §. penultimo & ultimo,&.ff.pro derelicto per totum. Qñ igitur certò non conſtat,rem aliquam ab eo eſſe derelictam, cuius antea erat,coniecturis id eſt iudicandum.Si namque facilè poteſt eam recuperare, & iacet ac negligit, ueriſimile eſt eam dereliquiſſe & cōtemnere. Gabriel.in 4 diſt.15.q.1.dub.7.Nauar.in Manuali c.17.nu.170.poſt Federicum,docent,ſi quis tpe tempeſtatis librū apertum proijciat in mare,eſſe ſignum contemnere illum, & derelinquere : ſecus aūt ſi clauſum & coopertum illum proijciat. Puto tamen hoc,& his ſimilia, non eſſe uniuerſim uera, neque aliā tutiorem ac meliorem poſſe conſtitui regulam, quàm ſimiles euentus prudentis arbitrio eſſe relinquendos, ut ſpectatis circunſtātijs omnibus concurrentibus conijciant, ac iudicent, an dñs rei cenſendus ſit eā reliquiſſe. Etenim ſi quis ea ratione librum apertum proijciat in mare,q́ periculum non patiatur moram illum claudendi, aut etiam operiendi,uel proijcienti non ſit ſpes librum euaſurum, & caſu euadat, certè dño eſt reſtituendus; niſi aliunde contempſiſſe, ac reliquiſſe ſit manifeſtum. Ea tñ, quæ in tempeſtate ita iactātur, ut ueriſimile ſit,dominos,eſtọ mortem euadant, reuerſuros non eſſe,neq; alios eorum nomine ad illa quærendum & recuperandū,ueriſimile eſt haberi à proprijs dominis pro derelictis,idq́; affirmare uidetur.l.falſus.§.ſi iactum.ff.de furtis. Regulariter uerò,quæ ui tempeſtatis iactantur,aut ex naufragio accipiuntur, habenda non ſunt pro derelictis,ut cōſtat ex.§.ultimo Inſtitut.de rerū diuiſione.l.falſus citata, l.2.§.ultim. & l.qui leuandæ.ff.ad legē Rodiā.l.interdum.§.1.ff.de acquirend.poſſeſ.l.qua ratione.§.ultim.ff.de acquirendo rerum dominio,& l.nauigia.C.de furtis.Sunt uerò iniquæ quorundam locorum leges, quæ ſtatuunt, ut eiuſmodi bona, tanquam aberrantia, efficiantur dñi loci, ad quem appulerint. Ita Couar.reg.pctm̄.p.3.§.2.nu.5.Gabriel ubi ſupra dub.6.Nauar.c.27.nu.118. Caietanus uerbo excommu.cap.23.& alij. Quin hodie capientes, animo ſibi uſurpandi, bona eorum, qui naufragium faciunt,non ſolū ſunt excōmunicati ipſo facto, eo ipſo,q́ in mora ſunt reſtituendi, iuxta caput excommunicationem de raptoribus, ſed ēt ſunt excommunicati in bulla Cœnę Dñi,eo ipſo,q́ bona illa,uel de ipſa naui,uel aſportata ad littora,uel quacunque alia ratione, animo ſibi ea retinendi accipiunt; etiamſi de manu eorum, qui illa prius iā occupauerant, ſcienter tamen, illa accipiant.

Multò minus, quæ de incendijs, uel eripiuntur, uel accipiuntur, habenda ſunt pro derelictis; ſed proprijs ſunt dominis reſtituenda.

De lignis, ſimilibuſq́; alijs rebus,quæ fluminum ui, præſertim dum inundant,aſportantur, pro lignorum qualitate, diſtantia dūi,induſtria ad illa eripienda appoſita,prudentis arbitrio eſt iudicandum,an habēda ſint pro derelictis,ſintque proinde occupantium effecta. Si namque exigui ſint pretij, dominuſq́; inde multum diſtet,pro derelictis ſunt habenda. Quòd ſi talia ſint, ut meritò iudicandum ſit dñi uoluntatem eſſe,ut ſibi reſtituantur,tunc ipſe tenetur ſoluere induſtriam, & laborem,qui in illis eripiendis eſt poſitus. Poterit etiam, qui ea in ſuo prædio habet,iudicio agere ac petere,ut lignorum domino tempus conſtituatur, in quo uel illa inde auferat, uel habeat pro derelictis:tranſacto uerò eo tempore, ſi domino prædij adiudicentur, comparat eorum dominium. Ita Nauar. capit.17.num.176.& Gabr.quæſt.citata.

DISPVTATIO LVI.

Theſauri, quando inueniuntur, ad quem pertineant.

Ius commune.

QVid hoc loco theſaurorum nomine intelligatur explicatū fuit diſputatione. 53. De iure cōi, ſi theſauri magica arte,aut alia legibus odioſa ac prohibita, inueniantur,ad fiſcum pertinent, etiam ſi in proprio inuenientis agro reperiantur.Ita colligitur ex lege unica.C.de theſauris li.10.& affirmant gloſſa ibi, & Doctores cōiter.Nauar.in Manuali capit.17.nu.175.ait,legem uideri pœnalem, eaq́; de cauſa uideri, inuētorem poſſe illum retinere ante latam ſnīam. Aduerte tñ, q́ ſi ante latā legem illam ad fiſcū, tanquam reditus regius, pertinebat,ſanè lex illa non eſt pœnalis,ſed ſolum illum concedit inuentori ac domino agri, ſub conditione, q́ arte magica,aut alia ratione lege prohibita,non inueniatur; alioquin illum ſibi reſeruat,ut antea, tanquam reditus regius, ad ſe pertinebat. Atq; hoc ſanè ſm eſt,q́ lex illa ſonare uidetur. Quod ſi ita eſt,lex non eſt pœnalis,ſed ante latā ſnīam theſaurus fiſco eſt reſtituendus. Atq; ex hoc capite defendi optimè poteſt, theſaurum magicis artibus inuētum deberi fiſco ante latam ſnīam. Non uerò ex eo, q́ acquiſitus ſit contra legem diuinam & humanam, ut Aluarus Valaſcus de iure emphyt.par.1.q.15.nu.4.uult: id namq; minimè ſufficit, ut ante latam ſententiam debeatur: ſicut neque, quod acceptum eſt pro homicidio patrando,homicidio ipſo ſubſecuto.

Quòd ſi theſaurus non ſit inuentus arte prohibita,diſtinguendum eſt. Quia ſi inueniatur in agro ipſiuſmet inuenientis,totus efficitur inuenientis. Si uerò in agro alieno,tunc ſi caſu,aliud intendendo, fuit inuentus, dimidium pertinet ad inuentorem, & aliud dimidium ad dominū agri. Quòd ſi ager ſit ciuitatis, oppidi,uel etiā Cæſaris, ſeu Regis, medietas illa pertinet ad ciuitatem,oppidum, aut regem,aut alium, cuius fuerit ager,aut locus in quo fuit inuētus. Si aūt theſaurus de induſtria fuit inquiſitus,totus pertinet ad dominum agri, aut loci, in quo fuit repertus, ſiue is ſit priuata perſona, ſiue ciuitas, oppidum,aut quicūq; alius. Ita habetur.l.unic. C.de theſauris li.10.§.theſaurus Inſtituta de rerum diuiſione.l. ſi is qui.ff. de acquirēdo rerum dominio,& l.3.§.in locis.ff.de iure fiſci.Obſeruat uerò optimè Caietanus.2.2.q.66.art.5.ad 2.& poſt eum Nauar.loco citato, cū eiuſmodi leges pœnales non ſint, ſed ſolum ex quadā æquitate ſtatuant circa comparandū dominium theſaurorum inuentorum,uim habere in foro conſcientiæ ante latā ſnīam,ita ut inueniēs caſu theſaurum in loco alieno, teneatur dimidium dño loci,in quo fuit inuentus,reſtituere,nulla expectata ſententia : inueniens uerò illum de induſtria,totū tenetur,deductis expenſis,reſtituere.

Dubium

Dubium.

Dubiũ eſt,an ſi quis ex facultate domini agri quærat in eo theſaurum, illum ſibi, an domino agri acq̃rat. Reſpondet optimæ Syluelter verb. inuenrum,à nu.8. Quòd ſi dominus agri,ſciens ibi eſſe theſaurum, facultatem faciat quærendi illum,ut ſit inuentoris,efficitur inuentoris·quia libere cedit ſuum ius. Si uerò quærendi eum facultatem faciat,ignorans opes,quas in ſuo agro habet,cum tamen,qui eam facultatẽ petit, ſciat eas ibi latere; tunc quidem totus domino agri acquiritur:eo quòd de induſtria cenſeatur in eo loco theſaurum quæſiuiſſe, nec facultas illa fuerit ſufficienter uoluntaria ex parte concedentis, propter illius ignorantiam, exiſtente ea ſcientia ex parte illam poſtulantis ac obtinentis, atque ita non fuerit ſufficiens ad dominium transferendum.Conſonat.l.unica.C.de theſauris lib. 10.& conſentit Antonius Gomez.ad l.45. Tauri B num.51.Quòd ſi ſine ulla ſcientia, quòd theſaurus eo in loco lateret,peteretur, & obtineretur facultas;totus efficeretur inuenientis.Idẽ eſſet, ſi cum ſola ſpe illum inueniendi,præſertim ſi cõiecturæ,quæ erant ad illum inueniendum,ſi vllius eſſent momenti,domino agri exponerent. Atque in hoc euentu vera eſt opinio Nauarti loco citato, num.172. qui abſolute affirmat, theſaurum de induſtria quæſitum in alieno agro,ex facultate domini agri, eſſe totum inuentoris.

Dubium.

Dubium eſt deinde,an qui emit agrum ſciens in eo latere theſaurum,integrum illum ſibi comparet. D.Thom.2.2.q.66.articul.5. ad.2. partem innuere videtur affirmantem;eademque eſt nobis amplectenda cum Dominico Soto.5. de iuſtitia,q.3.artic.3.ad ſecundum.Nauar.ubi ſupra. nu.575.& aliis,aduerſus Angelum. Probari au C tem poteſt. Primo,quoniam eã innuit Chriſtus Dominus Matth.13.dicens,Simile eſt Regnũ cælorum theſauro abſcondito in agro, quem qui innenit homo,abſcõdit, & præ gaudio illius uadit, & uendit uniuerſa quæ habet,& emit agrũ illum.Secundò,quoniam dominus agri non eſt dominus theſauri,qui in eo latet quandoquidẽ neque eſt pars agri, neque fructus illius,imo ex ijs,quæ diſp.53.diximus, conſtat theſaurum,antequam inueniatur, uacare domimo; eaque rõne ſtãdo in ſolo naturali ac gentium iure eſt primo occupantis; nõ ſecus ac feræ propter eandẽ rationem ſunt prımò occupantis: ius verò Romanorum fuit,quod ex quadam æquitate,atque ad pacem cõſeruandam ſtatuit,ut uel totus, uel dimidium illius,eſſet domini agri: cum ergo,q̃ ſcit eum in illo agro latere, non teneatur id de- D tegere domino agri, ſed poſſit uti ea ſcientia in ſuum proprium commodum, poſthabito commodo alieno;conſequens profecto eſt, ut nihil ea ſcientia impediente, poſſit licite agrum illũ emere eo pretio, quo iuſte emeretur, ſi in eo nõ lateret theſaurus,vt, comparato ita dominio agri,ſuum efficiat theſaurum illum integrũ.Hinc patet,q̃ falſa ſit quorundam ſententia,quos Syluest.vbi ſupra refert, qui aſſeruerunt, eum, qui ignoranter emit agrũ,in quo theſaurus latebat, & poſtea illum inuenit,ſuum eum non efficere.

Dubium.

Dubium præterea eſt,vtrum qui inuenit theſaurum in loco ſacro,aut in Eccleſia,illum integrum ſibi acqnirat. Et quamuis Inſtituta de rerum diuiſione.§.Theſaurus,aperte ſtatuatur,eſſe totum inuenientis,& l.3.§.ſi in locis.ff.de iure fiſci,dicatur,dimidium illius pertinere ad fi-

A ſcum;nihilominus dicendum eſt cum Nauarro, nu.175.citato,Couaruuia regula peccatum par. 3.§. 2.nu.3. Antonio Gomez.ad.l. 45. Tauri nu. 52.Angel.& Syluester verbo inuentũ, & alijs, dimidiũ eſſe p̃lati,eiuſve cui fuerit talis locus ſacer.Rõ eſt,qm̃,ut Angc.& Syluestro adnotarũt, hodie Eccleſiæ hac in parte p̃latorũ eſſe cenſẽ.

Theſaurus in fundo dotali inuentus.

Porrò theſaurus in fundo dotali inuẽtus,quo ad portionẽ illius, quæ domino fundi debetur, licet conſtante matrimonio pertineat ad maritum quoad uſum,diſſoluto tamen matrimonio, aut facto diuortio,pertinet integre ad vxorem. Ita habetur expreſſe.l.diuortio.§. ſi fundum. ff. ſoluto matrimonio.Ratio verò ibi redditur,qm̃ theſaurus non computatur inter fructus agri·& licet fundus dotalis cõſtante matrimonio ſit viri quoad vſumfructum: ſimpliciter tamen, etiã B conſtante matrimonio,eſt uxoris.Idem affirmat communis Doctorum ſententia,quam refert & ſequitur Molina lib.1.de primog. cap. 23.

In prædio maioratus repertus.

Theſaurus verò in prædio uinculo primogenij ligato repertus,quoad portionem,quæ ex illo domino prædij debetur, integre pertinet ad poſſeſſorem maioratus eo tempore, neq; tenẽ quicquam ſucceſſoribus reſeruare.Ratio eſt,qm̃ non eſt pars maioratus, imo neq; fructus, quin potius,ſtando in ſolo iure naturali & gentium, totus futurus erat primò occupantis: quo ſit,ut quòd diſpoſitione iuris ciuilis poſſeſſori tunc, tanquam vero domino fundi debeatur, nullum uinculum bonorum primogenij ſortiatur,ſed liberum omnino maneat,ut de illo,ut libuerit,diſponat.Lege Molinam loco citato.

In prædio locato, aut cuius aliqs vſumfructũ habet.

At qñ is,qui neq; utile,neque directũ dñium C in fundo aliquo habet, inuenit in eo theſaurũ; tunc,eſto fundũ illũ in pignus acceperit,aut locatũ illũ habeat,nihil portionis illius theſauri, q̃ dño fundi debetur, ad eũ p̃tinet, ſed ad dñm agri. Quare,ſi caſu illũ reperiat,dimidiũ debẽ dño agri,& dimidiũ ipſi iure inuentoris. Ita habetur.l.ſi is,q.ff.de acquirẽdo rerũ dñio. Quòd ſi de induſtria illũ quærat,ac inueniat,totus debetur dño agri. Idẽ oino dicendũ eſt, ſi nudus vſufructuari[9] theſaurũ inueniat in fundo,cuius habet vſumfructũ,ut affirmãt Aluarus Valaſcus de iure emphy.p.1.q.15.nu.1.& Molina lib.1 de primogenijs c.23.nu.2.Bartol.& communis Doctorum ſententia,colligiturq́; ex l.diuortio.§.ſi fundo.ff.ſoluto matrimo.ubi ea rõne dr̃,theſaurũ inuentũ in fundo dotali, in quo uir habet uſumfructũ, nõ ad uirũ, ſed ad uxorẽ pertinere, D ꝙ theſaurus in fructibus fundi nõ computetur.

Repertus in feudali aut emphyteutico prædio.

Tota difficultas eſt,qñ theſaurus inuenitur in prædio feudali,aut emphyteutico,an portio illa,q̃ debẽ dño fundi,p̃tineat ad proprietariũ, an ad emphyteutã,aut feudatariũ.Aluarus Valaſcus,& Molina locis citatis affirmãt,cõmunio rẽ doctorũ ſententiã eſſe,totũ pertinere ad emphyteutã,aut feudatariũ(tametſi ipſi aliã,q̃ referemus,ſententiã ſequãtur) eaq́; rõne, ſi feudatarius,aut emphyteuta in eo fundo theſaurũ inueniãt,integrũ ſibi illũ acq̃rere.Citãt vero gloſſã in.§.Theſauros, in uerbo, Suo. Inſtituta de rerum diuiſione, quam dicunt, id affirmare, doctoreſque communiter illam ſequi. At certe ex gloſſa illa nihil tale colligi poteſt; quin potius pares ea in parte efficit,nudum proprietariũ,& emphyteutã,aut feudatariũ, ut quicunq; illorũ in prædio ſuo illo pacto eũ inuenerit,ſuũ illum

I a efficiat.

efficiat. Vnde meritò in margine huic gloſſæ, alia apponitur, quæ in hunc modũ habet. Quid ſi concurrant, unus cõtra alterum, uel ambo cõtra tertium (qui ſcilicet in prędio utriuſque theſaurum inuenerit) quid iuris? remittitque reſponſionem ad Angelum ibi.

Nauar. num. 173. citato, poſt Angelum & Syluestrum uerbo inuentum, & quidam alij, quos Aluarus Valaſcus refert, idẽ Aluarus Valaſcus & Molina affirmant, ſi proprietarius theſaurum in eo agro inueniat, teneri tradere dimidiũ emphyteutæ, aut feudatario, eò quòd nõ ſint nudi uſuſructuarij, ſed utile dominiũ ſimpliciter habeant, quod ad alios poſt mortem tranſmittũt. Similiter ſi emphyteuta, aut feudatarius theſaurum in eodem agro inueniant, teneri tradere dimidiũ proprietario. Quod ſi obijcias. Tunc ergo, ſi uel ꝓprietarius, uel emphyteuta, aut feudatarius theſaurum in eo agro inueniant, nihil differunt ab extraneo, qui in agro omnino alieno theſaurum inuenit; qñquidẽ non plus, q̃ dimidium theſauri inuenti, tradere dño agri tenentur. Rñdet Aluarus Valaſcus, hac rõne inter eos differre, qñ illi de induſtria poſsũt quærere theſaurum in eo agro, & ex illo ita inuento uſurpare ſibi dimidiũ: extraneus uerò nõ item. Neſcio tñ quid Nauar. & alij rñderent in euẽtu, in quo extraneus aliqs in agro emphyteutico theſaurũ caſu inueniret, an medietas, quæ ad dñm agri ſpectaret, diuidenda eſſet inter emphyteutã & proprietariũ. Aluarus Valaſcus. n. 10 cum Portio & Angelo. §. theſauros Inſtit. de rerũ diuiſione, rñdet, totã illam medietatẽ pertinere ad ſolum emphyteutam. quia, inquit, qñ habens directum dñium concurrit cum habente utile ad idem, præfertur habens utile; citatq; ad id Bartolum. l. procuratore. ff. de procuratorib. Nihil tamen in Bartolo eo in loco reperio unde colligatur, quod in re propoſita affirmant.

Autoris ſententia.

In hac re credo dicendum eſſe, ſemper id, qđ de theſauro inuentori iure inuentoris debetur, tribuendũ eſſe ꝓprietario, aut emphyteutæ, uel feudatario, q illũ in feudali, aut emphyteutico prędio inuenerit. Reliquũ uerò, qđ iuxta iuris diſpoſitionẽ debetur dño agri, diuidẽdũ eſſe inter ꝓprietariũ & emphyteutã, aut inter ꝓprietariũ & feudatariũ. Eodẽq; mõ, ſi extraneus in eo prædio theſaurũ inueniat, portionẽ, quæ ex illo dño prædij debetur, ſimiliter eſſe diuidendã inter utrũque; ſicut ẽt inter eos dñium prædij diuiſũ eſt. Ducor ad hoc ita aſſerendũ. Primò, quia, data opinione Nauarri, & cæterorũ, id poſtulat æquitas, reiq; ipſius natura, ut ex ſe eſt manifeſtum. Secundò, qm̃ hoc conſonat magis gloſſæ illę receptæ. §. Theſauros, longeque melior eſt hæc deciſio eius dubij, qđ gloſſula illa altera circa eã mouet, q̃ deciſio Angeli, ad q̃ eadẽ gloſſula remittit. Tertiò & potiſſimũ, qm̃, cum nullũ ſit ius, unde cõtrariũ colligatur, hoc tñ colligitur à ſimili ex. l. is qui. ff. de acquirẽdo rerũ dominio, ubi traditur, ſp diuidẽdũ eſſe, qđ ex theſauro inuẽtori cedit, ab eo, qđ cedit dño agri. Eaq; rõne ibi definitur, ꝙ ſi ſeruus, q à tribus, aut quatuor poſſidetur, caſu theſaurũ inueniat in ſundo alieno, dimidiũ illius ſit domini fundi, & alterũ dimidiũ inter dominos ſerui diuidaẽ, in ea ꝓportione, in qua unusqsq; dñium illius habuerit: à ſimili ergo, qñ unus in cõmuni agro cũ altero, ut emphyteuta in cõmuni agro ſibi cum proprietario, aut è contrario, proprietarius in communi agro cum emphyteuta, theſaurum inuenit, medietas, quę illi iure inuẽtoris cedit, perinde, acſi extraneus aliqs eundẽ theſaurum in eodẽ agro inueniſſet, integra illi debetur; altera uerò medietas, quę dño agri debetur, diuidẽda erit inter utrumq;, ſicut dñium inter utrumq; diuiſum eſt. Ibidem ẽt ſubiungiẽ, ſi cõmunis ille ſeruus in agro unius illorũ theſaurum inuenerit, dubium non eſſe, eã partem, quę dño agri debetur, ad ſolum agri dñm pertinere: de reliqua uerò eſſe ſolum dubium, an in eo euentu diuidenda ſit inter plures illos dominos, an ſolum pertineat etiam ad dominum agri propter rationem, quę ibidem ſubiungitur.

Cum in hoc Luſitanię Regno circa theſauros inuentos nihil conſtitutum ſit, ſanè quæ hactenus dicta ſunt, uim in eo habent.

Quod ad Regnũ Caſtellæ attinet, Antonius Gomez. ad legẽ 45. Tauri num. 51. refert. l. 8. titulo. 12. lib. 6. Ordinationũ, qua ſancitũ eſt, ut deductis expẽſis, tertia theſauri pars ſit inuẽtoris: reliquę uerò duę ad Regẽ ſpectẽt. Quod ſi theſaurus in agro alieno inueniaẽ, vlut Antonius Gomez. tertiã illã partẽ diuidendã eſſe inter inuẽtorẽ & dñm agri; inõ tũ theſaurus caſu inueniatur. Si namq; de induſtria inueniatur, vult totũ pertinere ad dñm agri. Tandem poſtq̃ hæc ita retulit, vult legem illã intelligendã eſſe ſolum de metallorũ uenis, quas minas uocamus: nõ uerò de theſauris; ſed circa theſauros ſtãdũ eſſe in eo Regno diſpoſitioni iuris communis.

Ius Caſtellæ.

Couar. regula peccatũ. p. 3. §. 2. num. 4. refert legẽ. 7. titul. 12. p. 6. earundẽ Ordinationũ ſãcientẽ, quocũq; in loco theſaurus inueniaẽ, quintã partẽ eſſe inuẽtoris: reliquas uerò ad Regẽ ꝑtinere. Atq; id ita haberi in antiqs Ordinationib. manuſcriptis i uulgatis aũt excuſſis haberi quartã partẽ eſſe inuẽtoris: reliquas uero Regis, atq; hoc poſteriori mõ habet hodie. l. 1. tit. 13. li. 6. nouæ collect. cui ẽ ſtãdũ. De metallorũ uenis qđ i eo Regno ſtatutũ ſit, diximꝰ diſp. 54.

Paludanus in 4. diſt. 15. q. 3. art. 5. cõcluſione 1. & D. Antoninus. 2 p. tit. 1. c. 15. §. 2. affirmãt, theſaurũ de cõſuetudine, ubicũq; reperiaẽ, eſſe Principis. Cũ uerò in Regno Caſtellæ iuxta hãc cõmunẽ cõſuetudinẽ lex paulo ante citata ſãcita ſit, qua quarta pars inuẽtori tribuiẽ, & reliq̃ ad Regẽ ſpectãt, nulla de dño agri facta mẽtione; non dubito, qn nihil in eo Regno dño agri debeatur: quando quidem ſtando in ſolo iure naturali & gentiũ, nihil illi debeatur, eaq; lex diſpoſitioni iuris ciuilis cõmunis derogauerit.

Domino agri in Caſtella nihil debetur.

Sotus. 5. de iuſtitia. q. 3. art. 3. ſecutus Syluestrũ uerb. inuentũ, ait, auſcultandã nõ eſſe Paludani ſententiam: qm̃, inquit, cõſuetudo illa, in nulla bene inſtituta Republica fuit introducta. Addit, in Hiſpanijs ſeruari ius cõmune, & ſi alicubi cõſuetudo illa uim obtinuit, ꝑ uim, & contra ius naturæ ac gentiũ fuiſſe introductã. Exiſtimat ẽt, cõtra iuſtitiã eſſe, Principẽ exigere ſibi partẽ aliq̃ de theſauris iuentis; & idcirco cõſuetudinẽ illã uim nõ hr̃e in foro conſcientię, eſto alicubi introducta iã ſit. Meritò tñ Couar. hãc Soti ſñiam impugnat. Etenim licèt ſtãdo in ſolo gentiũ iure, ea inuenta, quę dño carẽt, ſint primo occupantis; nihilominus quemadmodũ ius ciuile ſtatuere potuit, ut q caſu theſaurũ in agro alieno iueniret, i interiori & exteriori foro,

Sotus.

Refellitur.

ro, teneretur tribuere illius dimidium domino agri, qui nerò illum de induſtria inueniret, teneretur tribuere eidem totum, ut ipſemet Sylneſter & Sotus admittunt; cur etiam non poterit ſimili modo ſtatuere, ut ad ſuſtinenda Reipublicæ onera, theſauri, qui deinceps inuenientur, ꝑtineant integri ad Regem, aut ut in illis certam aliquam habeat partem? Neque enim id eſt ſtatuere aliquid contra ius gentium, ſed rationabili ex cauſa impedire, ne dominium theſauri inuenti ſit alicuius, cuius eſſet ſtando in ſolo naturali ac gentinm inre, efficeteque ut ſit alicuius alterius: id quod poteſt optimè Reſpublica facere; nō ſecus ac efficere poteſt, ut uenatio aliqua illicita ſit, quæ ſtando in ſolo iure naturali ac gẽtium eſſet licita, ut diſputatione. 43. oſtenſum eſt, & plura alia his ſimilia oſtendimus in ſuperioribns poſſe eam efficere. Sane ſtatuta Principum, nec facile, nec ſine fundamento improbãda ſnnt: Sotus uero, nt hæc improbet, nulli alteri nititur, quam gentinm iure, quæ in nullius ſunt bonis, primo occupantis fieri, ut ciuiles leges docent: hoc uerò quam infirmum ſit, ſatis ex ptoxime dictis eſt manifeſtum. Caietanus, Nauarrus, & cæteri Doctores citati nobiſcum hac in parte conſentiunt, quatenus affirmant in foto conſcientiҿ circa theſauros legibus ciuilibus cuiuſque loci eſſe ſtandum: quod ſane non aſſeuerarent, niſi exiſtimarent, poteſtatem eſſe in Republica ad theſaurorum dominia iuſtis de cauſis, quibus placeret, applicandum.

DISPVTATIO LVII

De acquiſitione & amiſſione dominij per alluuionem, & vnionem, aut permixtionem cum re altera.

CVm hactenus dictis uidetur qnodammodo coniunctum, nt de his propoſitis modis, quibus domininm comparatur & amittitur, aliquid dicamus: de quibus Inſtituta de rerum diuiſione a §. præterea. qnod per alluuionem, & ff. de acquirendo rerum dominio, eſt ſermo. Atque ut ab alluuione ordiamur, ſi flumen paulatim decurſu temporis aliquid ſundo alicuius adieeerit (quod in iure incrementum latens appellatur) gentinm iure illius efficitur, cuius eſt prædium, cui ita eſt additum. Similiter ſi eodẽ modo aliquid detraxerit, dominium illius amittitur. Si tamen flumen ſimnl detraxerit partem aliquam ſundi vnius, eamque adiunxerit fundo alterius, manet eius, cuius antea erat. Ita habetur Inſtituta de rerum diuiſione. §. citato, & l. adeo. §. 1. ff. de acquirendo rerum dom.

Inſula in flumine nata.

Inſula autem, quæ in flumine interdum naſcitur, ſi in medio ſit fluminis, eorum efficitur, qui utrinque è regione prædia habuerint: eſtqne inter eos æqualiter diuidenda. Atque hoc, & quæcunque aliud ſimile, appellatur incrementum patens. Quòd ſi ex una parte ripæ multi habeãt prædia, diuerſis partibus Inſulæ è regione reſpondentia; tunc medietas Inſulæ, quæ eſt uerſus eam ripæ partem, inter eos ita eſt diuidenda, ut quæ pars illius medietatis fnerit è regione prædij vnius, dominio illius cedat; quæ verò fuerit è regione prædij cuinſuis aliorum, ad eũ ſimili modo pertineat. Si verò Inſula, in flumine nata, uni parti ripæ fuerit propinquior, tota cedit dominio illius, ant eorum, qui è regione prædia in ea ripa habnerint. Quòd ſi Inſula primò nata ſit è regione unius prædij, & poſtea

A creſcat, adeoque extendatur, ut eſſe incipiat è regione prædij alicuius alterius, tota Inſula ꝑſeuerat illius, cuius antea erat. Ratio eſt, quoniã incrementum illud, & extenſio, accreſſi Inſulҿ, quæ iam antea habebat dominum; eaque de cauſa, ſicut illud incrementum accreſcit Inſulæ, ſic etiam cedit dominio illius, cuius antea erat Inſula. Porro ſi ea ratione fiat Inſula aliqua, ut flumen diuidatur, cingeteque incipiat partem ptҿdij alicuius; tunc illa, ita flumine cincta, eius erit, cuius erat antea. De Inſula de nouo in medio mari nata, dictum eſt diſp. 55. hæc omnia habentur. §. Inſula Inſtit. de rerum diuiſione. l. adeo. §. 1. l. inter eos. l. ergo, & l. Inſula. ff. de acquirendo rerum dominio.

Alueus relictus, & alius de nouo occupatus.

Cæterum ſi fluuius, naturali alueo derelicto, per partem aliam fluere incipiat, alueus relictus B eorum efficitur, qui prædia utrinque habẽt, eſtque eodem prorſus modo inter eos diuidẽdus, quo dictum eſt Inſulam de nouo in flunio natã eſſe diuidẽdam. Alueus verò, à fluuio de nouo occupatus, efficitur publicus. Quo fit, ut ſi poſt longum tempus iternm fluuins ad priorem alueum reuertatur, aluens, qui de nouo relinquitur, non ad eos, quorum antea erat, ſed ad eos, q utrinque habent prædia, pertineat. Ex quadã tamen æquitate, ſi fluuins, dum ſuum deſerit alueum, agrum integrum alicuius occupet, illi, uel in totum, vel quoad partem relinquitur; nõ tamen ex iuris rigore. Quòd ſi fluuij, aut maris inundatione ager alicuius occupetur, non propterea eius eſſe deſinit, cuius ante inundationẽ erat. Eaq; de cauſa, ſi aqua receſſerit, ad eũ pertinet, cuius ante inũdationẽ erat. Hҿc oĩa hñr, In C ſtituta de rerũ diuiſione. §. ꝙ ſi naturali, & l. adeo. §. Inſula, & l. ergo. ff. de acquir. rerũ dñio.

Ius Luſitanum.

In hoc regno dubinm eſſe poteſt, an Inſula in fluuio nata, & alueus à fluuio relictus, ad regẽ ſpectent: eo qnòd. §. 7. tit. 35. lib. 2. Ordinationnm, dominium fluuiorũ, eſto quoad vſum omnibus commnnes relinquantur, regi tribuatur. Sic. n. habet. §. ille. item dereito real he, eſtradas publicas, & ruas publicas antiguamẽte uſadas, & os rios nauegaueis, & aquelles de que ſe fazen os nauegaueis, ſe ſam cabedais que corran continuadamente em todo tempo, & pero q̃ o uſo aſſi das eſtradas & ruas publicas, como dos rios ſeia iguoalmente comun à toda à gente & à qualquer outra couſa animada, ſempre à propriodade dellas fica no patrimonio real. Standum tamen erit conſuetudini. Aluarus Valaſcus D de iure emphyteutico par. 1. q. 16. nu. 6. affirmare videtur, iu hoc regno pertinere ad regẽ, propter. §. illum citatũ, idq; in praxi audio receptũ.

Eodẽ numero, admonet, ea, quæ de alueo fluuij dicta ſunt, intelligenda eſſe, qñ fluuius naturaliter mutat alueum: ſecus antem qñ induſtria humana, nt tempore Ioannis. 3. in parte quadã Tagi, & fluminis Benauentani in hoc regno efctũ eſt. Atq; in primis id fieri neqt, niſi de ptincipis mandato, ut conſtat ex l. 1. C. de alluuionibus. Deinde verò dñis prædiotũ, q̃ de nouo fluuius occupat, totũ damnũ ſoluẽdũ eſt, æqtaſq; poſtulat, ut rex in hoc regno, aut quicunq; alij, ad quos antiquus alueus ſpectare debebat, illũ cedat, ut dñis ꝑdiorũ noui aluei dãnũ ꝑſoluat.

Illnd ẽt in dubitationẽ nocari poteſt, utrum ſcilicet alluuionis augmenta, de qbus hactenus locuti ſumus, ſolũ proprietario cedant, an verũ

etiam nudo fructuario, quoad uſumfructum, & feudatario ac emphyteutæ, quoad utile dominium. Et quidem. l. item ſi fundum. §. huic uicinus, & §. ſi inſula. ff. de uſufructu, ſancitum eſt, ut incrementum alluuionis latens cedat uſufructuario: patens uerò, quale eſt Inſulæ natæ in medio fluminis, non cedat.

Quod ad feudatarium attinet, Gregorius Lopez ad. l. 30. titul. 28. par. 3. legũ Caſtellæ, & Aluarus Valaſcus quæſt. 16. citata nu. 2. citant. ca. 1. §. ſi quis de manſo, de cõtro. inueſti. quòd de conſuetudine feudatorum neque incrementũ patens, neque latens ad feudatarium pertineat, ſed ad ſolum proprietarium. l. tñ. 30. Caſtellæ citata conſtitutum eſt, ut ad eum pertineat ſolum incrementum latens, non uerò patens. Quo fit, ut de iure Regni Caſtellæ iuri illi feudorum ea in parte derogatum ſit.

Denique quod attinet ad emphyteutam, cõmunis ſentẽtia Bartoli & aliorũ quos Aluarus Valaſcus refert, eſt non ſolum incrementum latens, ſed etiam patens, ad eum pertinere. Latẽs quidẽ argumento a minori ad maius, ab uſufructuario ad emphyteutã, qui plus iuris in re emphyteutica habet, quàm merus uſufructuarius. Neq; ſimilitudo ex feudo quicquam cogit, quoniam quod peculiariter, & contra id, quod rei natura alioquin poſtulat, in feudis conſtitutum eſt, extendendum non eſt ad emphyteutã. Patẽs uerò, quoniam ſicut decremẽtum agri emphyteutici pertinet ad emphyteutã, neq; ea de cauſa minuitur penſio, quã tenetur ſoluere, niſi fundus totus deſtruatur: ita etiã incrementũ, quodcumq; illud ſit, ad eũdem pertinere debet, nec propterea augenda eſt penſio. Lege, ſi placet, alia, quæ Aluarus Valaſcus eo loco de hac re diſputat. Atque hæc de alluuione.

Aedificiũ & plãtæ domino ſoli cedunt.

Porrò ea, quæ ſolo adhærent, ut ædificia, & plãtę poſtq̃ radices egerint, eius ſunt, cuius eſt ſolum; ſiue ab alio confectum ſit ædificium, aut plantæ ſint diſpoſitæ, ſiue à fundi dño. Idem dicendum eſt de materia in alieno ædificio collocata, ut de calce, parietibus, & lignis, & de ea parte materiæ, ex qua in ædificio ſtatua eſt confecta, ſaltem interim dum ædificium non eſt diſſolutũ, aut ſtatua nõ eſt confracta. Quòd ſi planta, quę prope alienum erat ſolum, in eo radices agat, efficitur eius, cuius erat ſolum. Si uerò partim habeat radices in alieno ſolo, & partim in proprio, erit communis utriuſque domini. Si ex aliena materia quippiam aliquis conficiat, ut ex alieno auro aut argento uas aliquod, aut in aliena materia aliqd ſcribat, figuræ uaſis, aut cuiuſuis alterius rei, & characteres, efficiuntur eo ipſo domini talis materiæ. Si tamen inſignis aliqua & pretioſa pictura in uili tabula eſſet confecta, tunc ſanè tabula potius cederet in dominium eius, cuius eſt pictura, quàm è contrariò, pictura in dominiũ eius, cuius erat tabula.

Illud circa hæc omnia obſeruandum eſt, ſemper prudentis arbitrio perſoluendum ac compenſandum eſſe id, quod in alterius dominium, modis explicatis, cedit: præſertim quando nulla culpa ex parte eius interuenit, cuius res illa alioquin erat futura. Hæc, & quædam alia, quæ perſequi latius ad iuriſperitos ſpectat habentur Inſtit. de rerum diuiſ. à. §. Cum ex alieno, & l. adeo. §. Cũ quis, & l. qua ratione. ff. de acquir. rerum domi. & l. in rem actio. ff. de rei uendic.

DISPVTATIO LVIII.

De acquiſitione dominij lignorum, quæ in communibus ſyluis cæduntur, & uniuerſim de ſyluis cæduis.

Conſequenter dicendum eſt de acquiſitione dominij earum rerũ in particulari, quę licet antea non erant omnibus uniuerſim communes, alicui tamen populo, communitati, aut Reipublicæ communes erant, ut ſunt ligna ſyluæ alicui populo communis. Sequenti uerò diſputatione dicemus de uſu paſcuorũ, ſimili mõ cõium. In utraque aũt diſputatione ſermonem miſcebimus de abuſu & iniuſtitia in cędẽdis lignis alienis, paſcẽdiſq́, gregib⁹ in alieno agro.

1. Concl. Sit igitur prima concluſio. Quando quis ciuis eſt, aut incola populi, aut communitatis, cuius eſt talis ſylua, ac iuxta eius cõmunitatis præſcriptum ligna cędit, licitè id facit eoque ipſo, quòd ligna aliqua cędit, ſibiq́ue illa uſurpat, eorum ſibi dominium comparat. Idem eſt de eo, qui in aliena ſylua de facultate tacita uel expreſſa eius, qui illam poteſt concedere, ligna cædit. Hæc concluſio notiſſima eſt.

Antequàm ſequentes concluſiones ſubijciamus, ſtatuendum eſt cum Soto. 4 de iuſtitia. q. 6. art. 4. & alijs, fas eſſe cuique communitati ſyluam ſuam communem ꝓhibere ſub certis quibuſdam pœnis, etiam ijs, qui de eadem ſunt cõmunitate, quatenus ea rõne melius cõſeruetur, uel quoad glãdes, uel quoad ea ipſa ligna; idq; uel prohibendo ibi oĩno ſciſſionem lignorũ (ſi aliunde poſſint commodè aſportari) uel prohibendo certam ſciſſionem, quę plus nocumenti plantis afferet, pluſq; ſyluã ipſam deuaſtat. Fundamentum hoc inde eſt manifeſtum, quoniam publica poteſtas ad omnia ſeſe extendit, quæ ad cõmunem utilitatẽ, melioremq; Reipublicæ, & bonorum ipſius, conſeruationẽ ſpectant.

2. Concl. Hoc ita conſtituto, ſecunda concluſio eſt. Si ijs, qui de eadem ſunt communitate, cõtra præſcriptam legem aliquid cædãt, tenetur quidem ſoluere pœnam, ſi deprehendantur & damnentur: ad nullam tamen reſtitutionem tenentur communitati faciendam; niſi fortè damnum notabile, attẽtis circunſtantijs cõcurrẽtibus dederint. Hæc eſt Soti loco citato, & quoad priorẽ partẽ eſt manifeſta. Qm̃ lex illa pœnalis eſt iuſta, ut ſupponimus: ergo ſi, qui eam eſt tranſgreſſus, deprehendatur, & condemnetur, tenet̃ ſoluere pœnã, & nõ antea. Poſterior uerò pars probatur, quoniam credendum non eſt, communitatem eo rigore cum ijs, quibus ligna ſunt communia, uelle uti, ut teneantur illa reſtituere: quare, ſi damnũ extraordinariũ, magnumq́, attentis circunſtãtijs cõcurrentibus, non ſit, ſi neq̃ illud dedit reſtituere nõ tenetur; imò neq; lethaliter peccat. Quin potius, ſi prohibitio irrationabilis & iniuſta eſſet, eò q̃ nõ relinqueretur oppidanis locus unde ea commodè poſſent aſportare, nulla prorſus eſſet culpa aſportare, de cõmuni ſylua ligna ad cõmunes & quotidianos uſus neceſſaria, ac proinde tunc nulla poſſet infligi pœna: eo quòd pœna, ut debeatur, iuſteque infligi poſſit, culpam ſupponat.

3. Concl. Tertia cõcl̃o. Qñ oppidanus aliq̃s notabile, extraordinariũq; dãnũ dederit, tenet̃ illud reſtituere cõmunitati, niſi de cõtraria volũtate cõmunitatis cõſtet, q̃ uidelicet, qñ nouit q̃s ſimi

lia

lia damna dederit, ſolā pœnam exigit, eaq; cõtenta eſt, uel aliqua alia ratione. Porrò quando damnum reſtituendum eſt, non quidem eſt reſtituendum quantum ualent ligna iam ſciſſa & aſportata, ſed quantum ualent in ipſa ſylua antequam ſcindantur: neque tunc id totum reſtituere tenetur: eo quòd oppidanus ſit, & partem quadam eorũ ſine onere reſtituendi potuit ſcindere, ſibique aſciſcere: ſolum ergo incrementũ damni ſupra id, quod ſine reſtitutionis onere ſcindere potuit, tenetur reſtituere. Si tamen dãnum illatum longe maius ſit, quã valor lignorum ſciſſorum, ac aſportatorum, eo quod nouæ plantæ ſciſſæ ſint, aut aliqua alia ratione; tũc in reſtitutione facienda ad latitudinem damni dati eſt reſpiciendum; non verò ad lignorum ſciſſorum ualorem. Iam uerò, an damnum datũ notabile ſit, arbitrio prudentis, attentis circunſtãtijs omnibus concurrentibus, eſt expendendũ. Id enim, quod ubi ſylua eſt modica, & ubi admodum parce concedi ſolet facultas ad ſcindẽda ex ea aliqua ligna, cenſeretur damnum notabile, ſaue ubi ſylua eſſet uaſtiſſima, & abundantiſſima, aut ubi facile concedi ſolet facultas oppidanis, non ſolum ad ligna cædenda ad quotidianos vſus, ſed etiam ad fabricandam propriã domum, non cenſeretur magnum & extraordinariũ damnũ. Quo fit, ut hac de re certa aliqua regula cõſtitui nõ poſſit, ſed prudentis arbitrio, expenſis circũſtantijs oĩbus, res ſit relinquẽda.

4. Conclu. Quarta concluſio. Si ſint duo oppida propinqua, quorum quoduis ſuam habeat propriam ſyluam, mutuoque oppidani unius oppidi extrani ſcindant ligna ex ſylua alterius, excuſantur, tã a lethali culpa, quam ab onere reſtituendi; modo notabile damnum, attentis circunſtantijs cõcurrentibus, non inferant: pœnam tamen tenẽtur ſoluere, ſi deprehendantur & damnentur. Hæc eſt Soti loco citato. Ratio autem illius eſt, quoniam communitates ipſæ ſola pœna uidentur contentæ: reliqua verò eſſe uolunt in mutuam compenſationem. Præſertim cum ligna Syluæ, quæ terra ſua ſponte producit, non tanti fieri conſueuerint, deberentque eſſe omnibus vniuerſim ad vſus quotidianos communia, niſi eorum penuria timeretur. Quo fit, ut furtum in eiuſmodi rebus, licet vere furtum ſit, non tanti pendi conſueuerit, ut furtum in alijs rebus, neque homines propter illud infamiam incurrãt, aut tam acriter puniantur, ac propter alia furta: quin potius æquum non eſſet, eos acerba aliqua pœna puniri. Si quẽ in cõfeſſione deprehenderẽ, q, cũ ligna in cõmuni ſylua ſui oppidi haberet, in aliena ligna ſcidiſſet, illũ reprehenderẽ, & ne ulterius ad cædenda ligna pgere curarẽ, ea tñ dexteritate, ut ſcrupulũ lethalis culpæ, q̃do damnum non eſſet notabile, illi nõ injicerẽ.

5. Conclu. Quinta concluſio. Qui in aliena prorſus ſylua, ſiue alicuius communitatis, ſiue domini priuati, ligna contra domini uoluntatẽ cæderet, & teneretur pœnã ſoluere, ſi deprehenderetur ac condemnaretur, reſtituereq; ualorem lignorum, quanti æſtimarentur in ipſa ſylua antequam ſcinderentur, & peccaret lethaliter, niſi exiguitate damni dari, à tanta culpa excuſaretẽ. Hæc eſt Soti loco citato, Medinæ de rebus reſti. q. 12. verſus finem, & communis. Cum.n. qui ea ſcindit & uſurpat, verum furtum committat, ſane ultra peccatum, ad illa eia tenetur. Eſt tñ cũ

A Doctoribus citatis obſeruandũ, eos, qui ita ſcindunt ligna, nõ plus teneri ad damni ſolutionẽ, quam iuxta præſumptam dominorum ſyluæ uoluntatẽ, quæ ex ſtatutis eorum, fama, & uſu magna ex parte deprehenditur: decetq; eos nõ eſſe admodum ſeueros hac in parte pp rei ipſius qualitatem; quia in re mitiores eſſe ſolent cõmunitates, quam domini priuati. Vnde, ſi quando aliquis deprehenditur, ſolum eaiq; ſolet ab eo pœna, non uero aliquid ulterius pro damno dato, ut regulariter fieri ſolet; tũc is nihil amplius tenetur pro damno reſtituere. De eo uerò, qui non deprehenderetur, dicendũ eſt, teneri ad aliq̃ pro damno reſtitutionem, quando præſumptio eſt, dominum ſyluæ id in animo habere; & in dubio, uel uenia eſt obtinenda, vel reſtitutio facienda. Ceſſaret autem dubium, quãdo domi

B no ſyluæ perſpectum eſſet, qui nã ligna cæderint, & tñ uel ſubticeret, uel ſaltem damnũ nullum exigeret, eſto grauiter quereretur, & minas iacter. Et quando omnino non eſt in more poſitũ, ut aliud ſoluatur, q̃ pœna, cũ delinquens deprehẽditur, & dñs uult illã exigere. Aduerte autem communitates aliquas ſyluas ſuas cuſtodire, habereq; leges pœnales aduerſus extraneos ligna ſcindentes, non quidẽ eo intuitu, ut damna ſoluãtur, aut ne oĩno extranei ligna ſcindãt, ſed ne nimiè ſcindãtur, & deuaſtentur ſyluæ, itẽ que, ut ex pœnis ſtipendia cuſtodibus ſoluant, aliq; publici ſumptus fiant. Atque in hoc euentu extranei, niſi dãnũ notabile dederint, neq; le thalis culpæ ſunt dãnandi, neq; eſt illis iniũgenda reſtitutio. Quãdo vero de præſũpta uoluntate cõmunitatis, aut dñi, cuius eſt ſylua, cõſtaret,

C nequaq̃ phibere, quominus aliqui uicini ligna ſcindãt ad quotidianos vſus neceſſaria, eoq;, cũ illud nouerint, tacẽt, atq; ita uirtute cõſentiũt, tũc q̃dẽ ea ſcindere, & aſportare nullũ ẽ pctm̃.

Ius Luſitanum. In hoc Luſitaniæ Regno lib. 5. Ordinationũ tit. 111. §. 1. ſancitũ eſt, ut nullus, tã in eis locis, quæ charnecas uocant, q̃ eis, quæ appellant matos maninhos, prohibear, ne ſcindere ligna, uel extrahere de ſuberibus cortices, vel eas radices de terra euellere, quas noſtri cepas uocãt: & ut nemo p his tributũ petat, uel ſtatuat. Quòd ſi q̃cq̃ in cõtrariũ fuerit ſtatutũ, ſit totũ irritũ & inane; & inſup graues pœnæ p ea re ſtatuunt.

Itẽ ibidẽ. § 3. quoad ea loca, quæ coutadas aut deſeſas Regis nũcupantur, ſtatuitur, ut ſeruẽtur ea, quæ antiquis ea de re ſtatutis cõtinẽt. Quod uero attinet ad alia ſimilia loca, quæ priuilegio regũ aliquibus cõceſſa ſunt, ſancitur, ut ea ſeruẽtur, quæ priuilegijs, & inſtrumentis eorũ continentur. Ex eã lege, ut ſi ea loca, quo ad

D paſtũ & ligna cædẽda, ijs, qui uicinas habẽt poſſeſſiones, uoluerint eſſe prohibita, poſſeſſiones vicinorũ ſint & ſimili modo eis prohibitæ; poſſintq; uicini eaſdẽ pœnas in eos exercere, quas ipſi in ſuis locis, iuxta ſua priuilegia, a uicinis poſſint extorquere. Præterea ſtatuitur, ut ſi eiuſmodi hoĩes ſua loca alijs uelint interdicere, quo ad paſtũ & ligna ſcindenda, tunc ipſi uti nõ poſſint locis, quæ coutadas, paſſos, & roſios docõcelho nuncupantur; eſto eiuſmodi loca prædijs nõ ſint uicina. Quòd ſi eis paſcãtur, cõſtituitur, ut eiſdẽ pœnis ipſi ſubiaceãt, quibus alij in ipſorũ locis ſubiacẽt. Deniq; ſancitur, ut q̃n aliquis ex eo ĩ aliq̃ pœnã inciderit, q cõtra ea, qua inhibita ſunt, aliquid in iſtiuſmodi locis fecerit, pœ

na illa ſolum poſſit mandari executioni intrà tres menſes à commiſſo delicto; eoque tempore tráſacto, delinquẽs ad nullá pœná teneat, niſi aliud peculiariter fuerit alicui loco conceſſũ. A

In Syluis à Rege conceſſis quouſque priuati prohiberi poſſint ligna cædere.

Cæterum Sotus & alij loco citato meritò obſeruant, quando Rex alicui largitur oppidum cum nemore, aut ſolum nemus ſeu ſyluam, non plus poſſe hunc prohibere oppida nos à ſciſſione lignorum, quàm rex ipſe eos potuiſſet prohibere. Ratio eſt manifeſta, quoniam Rex non conceſſit, nec cócedere potuit, plus iuris, quàm ipſe haberet: quando ergo ſylua totius erat oppidi, oppidaniſque alius locus non ſuppetit, unde commode aſportare ligna poſſint ad neceſſarios uſus, prohiberi ſane ab illis cædere is minime poſſunt: modo ſylua ad id ſufficiat. Quod ſi non ſufficiat, ſolum poteſt illis præſcribere certas ac rationabiles leges prohibitorias, quatenus poſtulat bonum commune, ut ſylua in bonum publicum melius conſeruetur. Ex titulis autem & originibus, unde domini ſyluas poſſident, uidendum eſt, prohiberene poſsit oppidanos à lignorum ſciſsione in ſyluis circumiacentibus. Ac ſanè quando in detrimentum commune à regibus, uel a miniſtris publicis ... merias, quas in hoc regno uocant, conceſſiſſent, extrahere illas autoritate publica poſſunt populi de manibus eas poſsidentium, ... dendo cum illis coram rege ... d quod ... tis ... uitur quarto libro Ordinationum titulo. 6 ... a §. 8. Leges autem uariæ regni Caſtellæ, quæ hac de re latæ ſunt, & quibus oppidis ſubuenitur circa loca communia quoad paſtum & ligna, quæ occupata fuerant, atque etiam Regis facultate cóceſſa, habentur lib. 7. tit. 7. nouæ collect. Quouſque populorum domini in ſylua populi ſibi ſubiecti cædere poſsint ligna, commodius dicet̃ diſputatione ſequẽti. De cuſtodibus ſyluarũ cæduarum dicetur in materia de reſtitutione.

B

DISPVTATIO LIX.

De paſcuis.

1. Conclu. QVod ad paſcua attinet, ſit prima concluſio. Qui paſcua ſuæ communitatis in cómune bonum alicui dumtaxat ad paſtu conceſſa, & cæteris prohibita, ſuis pecoribus depaſcitur, & tenetur ſoluere pœnam, ſi quę ſit ſtatuta, modo deprehenſus condemnatuſq́ ſit, & lethaliter peccat, ſi dãnum ſit notabile, ad reſtitutionemq; damni tenetur, prout fuerit præſumpta illius volũtas, cui facienda eſſet reſtitutio; quæ, mó concluſione quinta præcedentis diſputationis explicato, eſt conijcienda: idemq; de reſtitutione dicendum eſt, quod ibi circa ligna eſt explicatum. Concluſio ex dictis diſputatione præcedẽte eſt ſatis perſpicua. Habet autem locum in aliquibus locis, in quibus paſcua quædam, alioquin cõmunia, uel locantur alicui ad ſũptus aliquos publicos, uel in tto pacto cũ aliquo, q carnes toto anno populo neceſſarias certo aliquo pretio uendere teneatur, illi concedũtur ad paſcẽda pecora ad id muneris neceſſaria.

C

2. Conclu. Secunda cóncluſio. Qui cõmunitatis loca, ſibi cũ alijs ad paſtũ communia, contra præſcriptas leges depaſcitur, tenetur ſoluere pœnã, ſi dãnetur; non tñ reſtituere dãnum, niſi forte aliqñ ad modũ eſſet notabile & extraordinarium, attentis circunſtantijs concurrentibus. Idem dicendũ eſt, ſi qui ſunt ex uicinis oppidis, mutuò ſibi depaſcere ſoleant communia oppidorũ paſcua.

D

A Hæc etiam ex dictis diſputatione præcedente concluſione 2. 3. & 4. ... manifeſta: eſt enim in ſyluis cæduis, & in paſcuis eadem ratio.

3. Conclu. Tertia concluſio. Ex eo, quòd quis dominiũ iuriſdictionis oppidi alicuius habeat, nó eſt dominus cómunium paſcuorũ illius oppidi, quæ in hoc Luſitaniæ regno Baldios vocãt, ſed integer populus ac communitas eorum habet dominium, ꝙ rectè probat Aluarus Valaſcus de iure emphy. q. 8. à nu. 40. Poterit tamen ibi paſcere ſua pecora, ſicut cęteri de populo, abſq; cuiuſquã eorũ præiudicio & grauamine; Ita uidelicet, ut pecora, quæ in ea paſcua induxerit, nó multum quoad numerum ſuperẽt alicui uni pecora; tametſi, pro ſua dignitate & loco in ea cõmunitate, poſsit plura, quã quicũq; aliorum, paſcere. Couar. de practicis quæſtionibus cap. 37. B ait, receptum eſſe in auditorijs Caſtellæ, ut poſſit ibi paſcere pecora in duplo, quam ſinguli ex præcipuis aliorũ paſcere permittãtur. Et quamuis Couar. originẽ recepti huius uſus non probet, certe uſus rationi eſt cóſentaneus, quando, ſpectatis cæteris cócurrentibus circũſtantijs, inde non ſequitur notabile grauamẽ populo, qualecunque, paſcua pecoribus cómunitatis nó ſufficere, ſi dominus populi duplũ illũ pecorum, uel armentorum numerum ibi alteret: tunc enim minuere teneretur numerum, vt omnibus de populo commode ſufficeret. Hæc cóncluſio ex ſe ſatis cóſentanea eſt rationi, ex parteq; probatur à Couar. loco citato quẽ lege, ſi placet; recipitur uero cómuniter ab alijs, qui poſt Couaruuia ſcripſerunt. Aduerte tamẽ, hoc nó habere hodie locum in hoc Luſitaniæ regno. namq, ... ta anno 1525. in comitijs de Torres nouas, & rurſus C Eboræ anno 1535 & hſ. 4. par legum extrauag. tit. 6. cautum eſt, ne hi, quos Alcaides mores uocant, aut eorum locum tenentes, in oppidis, vbi id muneris habent, neq; etiam commẽdatarij in ciuitatibus, pagis, aut oppidis, vbi ſuas habẽt cõmendas, vllatenus poſsint pecora aut armenta habere, niſi habeãt terras proprias ipſis optimatibus deputatas, aut ſuarum cõmendarũ. & tunc, ut taxata ea habeant à præſide prouinciæ. Quamuis autẽ lex non loquatur expreſſe de dominis oppidorũ iuriſdictionẽ eorũ habentium, ait tñ Aluarus Valaſcus de iure emphy. q. 8. num. 43. eſſe eandem rónem, communique interpretatione atq; uſu eſſe ita receptũ. *Ius Luſitanum.*

4. Conclu. Quarta concluſio. Sicut dominus populi nó eo ipſo eſt dñs paſcuorũ cómuniũ: ita neq; ſyluæ cęduę populo cõmuni: quare licet uti poſsit D lignis ſyluæ in ſuo gradu & ordine, ſicut quiuis alius de populo, nó tñ excedere pót, ꝓportionalẽ cũ illis æqualitatẽ, ei ſuo mó ſimulẽ, q̃ de paſcuis eſt explicata: neq;. n. ei alios grauare licet. Qđ ſi illã excedat, ꝑinde tener̃ reſtituere dãna cõmunitati eo mó data, atq; diſputatione ꝑcedẽte dictum eſt quemcunque alium de populo teneri: ad pœnas tamen non tenetur, niſi damnetur, aut illicitè damnari impediat. Hæc ſatis eſt perſpicua, neque indiget probatione alia.

5. Conclu. Quinta conclo. Si dñs populi dãnũ notabile in paſcuis, cõibus dederit, tenetur illud reſtituere: nõ ſecus ac ſi quiuis alius de populo, ſi ſimile dãnũ dediſſet, & aduerſus quẽ uites eſsẽt ad eum cogendum, teneretur id reſtituere: neque excuſatur ex eo, ꝙ cõmunitas id non petiir quia non audet: neq; ex eõ, quòd cõmunitas illud remittat,

mittat, niſi remiſſio ſit omnino libera, eo modo, quo, dũ de venatione eſſet ſermo, explicauimus liberam eſſe debere. Quare ſi dñs oppidi depaſcat loca deputata pecoribus eius, cum quo contractus eſt initus, ut certo pretio carnes neceſſarias populo vendat, illi facienda eſt reſtitutio. Si verò, quia ille experimento dedicit dominũ oppidi paſcere ea paſcua ſibi peculiari pacto aſcripta, ea de cauſa ſequentibus annis pretium carnium auxit; ſanè dñs oppidi reſtituere tenetur oppidanis damnũ illius incrementi. Simili modo, ſi dñs oppidi ex eo, ꝙ ſuis pecoribus ea paſcua occupat, quæ locanda erant ad ſumptus aliquos publicos, in cauſa ſit, vt vel minori pretio, vel nullo locẽtur, tenetur proculdubio damnũ illud cõitati reſtituere. Quod ſi cõſueto pretio eſſent locata, tũc damnũ reſtituendum eſſet ei, qui illa haberet conducta. Quòd ſi plura pecora, uel armenta paſcat, quàm par ſit, attento ſuo gradu & ordine, idque detrimentum alijs oppidanis inferat, vel lucri ceſſantis, vel dãmni emergentis, id totum vnicuiq; eorum reſtituere tenetur; niſi remiſſione oĩno libera remittatur. Denique ſi dñs oppidi ſuis pecoribus damnum inferat priuatorum prædijs, paſcendo eorum ſata, &c. id totum tenetur reſtituere ſingulis, quibus damnum eſt illatum, eſto ipſe non ſit in culpa, ſed paſtores ipſius. Quoniam ſicut quicunque alius de populo ea lege ſua pecora ibi paſcit, vt quodcumque damnum illa dederint, teneatur illud reſtituere, uel certe pecora ei tradere, cui damnum ab ipſis illatum fuit, q[illegible]a interuenit culpa ex parte ipſius, vt, cum, in materia de reſtitutione, de damno dato fuerit ſermo, oſtendemus: ita dñs oppidi eodem prorſus modo tenetur reſtituere damna, quæ ſua pecora dederint. Quod ſi paſtores in culpa fuerunt, poteſt quidem illos cogere, vt illud ſoluant, in defectum tamen eorum, ipſe eo modo tenetur illud reſtituere, quo dictum eſt.

Cæterum quia oppidani ſæpe numero, ne dominum infeſtum habeant, aut ex verecundia, nõ audent de eiuſmodi damnis conqueri, & cum illo expoſtulare, eaq́; exigere, ſanè dñi in ſuis locis, cum veriſimile eſt pecora ſua aliquid nocumenti dediſſe, tenetur id diligenter inquirere, vel ex paſtoribus ipſis iureiurando interpoſito, vel promulgatione in Eccleſijs oppidi facta, vt qui damnum aliquod fuerit paſſus, illud parocho detegat, aut alicui alteri aperiat, vt integrè ipſi ſoluatur.

6. Conclu. Sexta cõcluſio. Qui aliena paſcua, ſiue alicuius cõitatis ea ſint, ſiue perſonæ priuatæ, contra illius uoluntatẽ paſcitur, lethaliter peccat, niſi dãni paruitate excuſetur; teneturq́; pœnam ſoluere, ſi quæ ſtatuta ſit, modò tñ deprehendatur ac damnetur, & inſuper damnum datum. Hæc concluſio eodem modo eſt intelligẽda, quo quinta diſputationis præcedentis explicata fuit: eſt.n. eadem prorſus ratio de paſcuis & de ſyluis cæduis alienis, ideoq́; in ea explicanda & confirmanda non amplius immoror. Simile eſt damnum, quod ſæpe dare ſolent aliqui, præſertim muliones, dum in locis alienis fęnum & herbã demetunt, & aſportant, quæ dñi eorum locorũ ſuis armentis & pecoribus reſeruabant; ſuntq́; ſæpe in cauſa longè maioris dãni, quam ſit pretium herbæ: eò quòd illa deficiente, eorum armenta tpe hyberno pereant, teneturq́; eiuſmodi hoĩes reſtituere pretiũ herbæ, & damna inde ſubſecuta, ſi illa aut attenderũt, aut attẽdere debuerunt. Quare dñi eorũ, dum illos in Tranſtagana regione, & alibi, ad quærendam herbam mittunt, admonere illos deberent, ne cui damnum inferrent, & vt potius ſine herba redirent.

Septima concluſio. Sicut, ſtando in ſolo naturali & gentium iure, poteſt vnuſquiſque prohibere aliis venationem in loco ſuo, ut in materia de venatione dictum eſt; & nihilominus Princeps in Republicę cõe bonum poteſt contrariũ ſtatuere, fas videlicet cuique eſſe venari in alienis agris: ſic etiam licet, ſtando in ſolo naturali & gentium iure, poſſit quiſq; maiori cum ratione prohibere alijs paſtum in ſuis prędijs, poteſt nihilominus princeps, ſi ita expedire iudicauerit, ſtatuere, vt fructibus collectis, nullus prohibeat alijs paſtum in ſuis prædijs; modo prædia non ſint vineæ, & ſimilia alia, quę magnũ detrimentũ patientur, ſi oĩbus ſint quoad paſtũ cõia. 7 Conclu. Hanc affirmat & probat latè ac doctè Couar. loco citato, probationes breuitatis cauſa omittõ. Hanc ſolam breuiter tangã. Quòd cum dñs prædij eo ipſo ſit dñs herbarũ, & cęterarum plantarum, quæ in eo naſcuntur, vel in eo fixas radices habent, ut diſputatione 57. oſtenſum eſt; ſanè ſicut ſtãdo in ſolo naturali & gentium iure prohibere poteſt in prædio ſuo venationem ferarũ, quarum non eſt dñs; ita ẽt longè maiori cum ratione prohibere ac vendere poteſt paſtum herbarum ſui prædij, quarũ eſt dñs, vel illum ſuis pecoribus reſeruare: id quod multis ex iure cõi accerſitis teſtimonijs loco citato, pbat Couar. Quia tñ cõe bonum priuato eſt prępenendum, vtiq; ptãs publica, cui oẽs per comparationem ad cõe bonum ſubiacent, poterit contrarium ſtatuere, ſi eidem communi bono id expedire iudicauerit. Præſertim cum, quod ita ſtatuerit, ſingulis de Republica prodeſſe poſſit; quippe cum ſinguli in alienis agris paſcere poſſint pecora ſua; per accidenſque ſit, quòd vnus plura habeat prædia ad paſtum apta, quàm alius, & temporis progreſſu poſſit è contrario id euenire.

Octaua cõcluſio. Octaua concluſio. In regno Caſtellæ nullus priuatus abſq; principis priuilegio, aut legitima præſcriptione, prohibere poteſt alijs agrum ſuum ad paſtum, conuertendo illum in locum, quem dehefa uocant, hoc eſt, alijs ad paſtum interdictum. Quin potius, collectis cuiuſq, agri fructibus, fas eſt cuiq; de populo, ſua in eo pecora, nullo perſoluto pretio, paſcere: integrum tñ cuiq; eſt colere ſuum agrum quocumq; culturæ genere, atq; adeo conuertere illum in vinetum, aut in ſimile aliud prædiũ, qđ deinceps ea ratione ſit alijs prohibitũ ad paſtũ, ꝙ eas habeat plãtas, qbus ingreſſus pecorũ nocebit. Ita Cou. loco citato nu.3. citatq́. ad id peculiaria iura regni Caſtellæ, quæ ſcię habetur hodie lib.7. titu. 7. & libr.3. titu.14.l.1.cap.8. noua collectionis. tus Caſtellæ.

Ius Luſitanum. In hoc autẽ Luſitanię regno ſimile aliquid videtur cõſtitutũ li.5. ordinationũ tit.111. ignoto tñ conſuetudines & leges, quę varijs in locis uigent, uel ex regis pręſcripto, vel eorũ magiſtratum, quos Camara vocant, quocirca nihil certi poſſum de hac re affirmare.

DISPVTATIO LX.

Exceptio, præſcriptio, & uſucapio quid ſint.

CONſequenter diſputandum eſt de modis, quibus legis autoritate dominium amittatur

tur & acquiratur. Primo autem loco ſe nobis offert præſciptio, & uſucapio, de quibus ante omnia explicandum eſt, quid ſint. Occaſione verò præſcriptionis, ſimul erit explicandum, quid exceptionis nomine in iure intelligatur. A

Præſcribere in iure Cæſareo idē, quod excipere. Exceptio quid.

Præſcribere, vt poſt Alciatū & alios Nauar. in man. c. 17. nu. 85. & copioſius Couar. reg. poſſeſſor. p. 1. in initio, & §. 1. obſeruant, apud autores Cæſarei iuris idem eſt, quod excipere, & præſcriptio idē, quod exceptio. Exceptio verò, propriè loquendo, ut Couar. loco citato rectè oſtēdit, eſt oppoſitio, quæ actionem ſeu litem aliquam intentanti opponitur; ſiue lis, & actio, ea omnino impediatur ac ceſſet, ſiue nō ceſſet, ſed retardetur ſolum; dummodò tū intētio, ſeu fundamentum, in quo actio & lis fundatur, non negetur: tunc.n. propriè non diceretur exceptio, ſed generali vocabulo appellaretur defenſio. Lucem petamus ab exemplo. B Si Petrus actionem, ſeu litem aduerſus Paulum intentet, vt ſibi ſoluat centum aureos pro equo, quem illi vendidit; ſane intentio & fundamentum huius actionis eſt venditio equi. Si ergo Paulus reus Petro actori opponat, ſe non emiſſe ab eo equum, nō propriè dicetur excipere; eò quòd intentionem ac fundamentum actionis neget; ſed dicetur ſe defendere: probatioq́; eius, quod opponit & negat, ad actorem pertinebit. At verò ſi opponat ſe iam ſoluiſſe illi pretium, dicitur propriè excipere: quia non negat actionis intentionem ac fundamentum, ſed excuſationem ac exceptionem obiicit, ꝙ ſoluerit pretium: probatioque tunc exceptionis oppoſitæ ad reum pertinet. Quia verò hæc exceptio, ſi probetur, omnino impedit ac extinguit actionē, appellatur exceptio peremptoria. C Si uero opponeret, eum, ad cuius tribunal uocatur, non eſſe ſuum iudicē, tūc, quia eo id probaret, integra maneret actio eorum legitimo alio iudice intentanda, diceretur exceptio dilatoria. Doctores itaque citati dicūt, in iure Cæſareo, idē eſſe præſcribere, quod excipere; & præſcriptionem, quod exceptionem. Inde verò arbitratur Couar. ſignificationem hanc in iure ciuili ortum habuiſſe, ꝙ præſcribere idē eſt, quod legē ac formam ſtatuere. & quia quondā, quēadmodū actionibus, ſic ēt exceptionibus præſcripta erat quædā forma; excipere dictū eſt præſcribere, & exceptio dicta eſt præſcriptio.

Vſucapio quid.

Ad rem ergo, de qua nobis præcipuè eſt hoc loco ſermo, ut accedamus, obſeruāt optimè Doctores citati, acquiſitionem dominij, tam rerum immobilium, q̄ mobilium, ex eo capite, ꝙ quis D tanto tpe bona fide & cū cęteris conditionibus eas poſſiderit, quanto & cum quibus humano iure ad id ſufficere eſt conſtitutum, neq́, latinè, neque à legum ciuilium cōditoribus, appellari præſcriptionem, ſed uſucapionem; earumq́; poſſeſſores, qui ea ratione comparant illarum dominium, non dici eas præſcribere, ſed eas uſucapere. Dum autem priores dn̄i aduerſus eos intētant actionem, qua tanquam ſuas vendicare ſibi eas res uolunt; contra vero poſſeſſores illis obijciunt, ſeu excipiunt, ſe tanto tpe & cum eis conditionibus illas poſſediſſe, vt cōparauerint iam earum dominium, eaque de cauſa locum nō habere actionem, quam intentant; dicunt, eiuſmodi peremptoriam exceptionem appellari in iure ciuili exceptionem; excipereq́; illo modo, dici pręſcribere. Atq; in hac ſignificatione (tametſi, ut inferius oſtendemus, latius uocabulum pateat) inſcribuntur tituli in iure Cæſareo, de longi tpis præſcriptione, hoc eſt de exceptione aduerſus antiquos dominos, quæ ex eo præſentibus poſſeſſoribus competit, ꝙ longo tpe, & cū conditionibus ad id neceſſarijs res poſſederint, inſcribunturque alij ſimiles tituli: id quod non parum inſeruit ad intelligendos textus iuris Cęſarei, Inſtit. C. & ff. de uſucapionibus, & alijs in locis, vbi iuris conſulti de præſcriptione in ea ſignificatione loquuntur.

Præſcriptio in iure canonico, & apud interpretes idē, quod uſucapio.

Licèt autem legum iuris Cæſarei conditores ita loquantur; in iure tn̄ canonico & apud interpretes iuris utriuſq;, uſurpatiſſimū eſt præſcriptionis vocabulum, pro acquiſitione dominij ex poſſeſſione, tpe, & cum conditionibus ad id requiſitis: in eaq́; ſignificatione nos illo deinceps utemur cū cōi doctorum, & iuris canonici, nec non ciuilium iurium particulariū regnorū uſu.

Multi vſucapionē a pręſcriptione diſtinguūt, quaſi uſucapio ſit rerum mobilium, præſcriptio uerò immobilium. Satis tn̄ Couar. loco citato oſtendit, utramq; locum habere, tam in rebus immobilibus, quam mobilibus.

Vſucapionis ſeu præſcriptionis definitio.

Vſucapionem definit Modeſtinus iuris conſultus. l. 3. ff. de vſucap. Eſſe acquiſitionem dominij per continuationē tpis lege definiti. Hoc eſt per continuationem poſſeſſionis tpe a lege definito, ut ab ea definitum eſt, ac proinde cū conditionibus ad id ſtatutis, nempe ut poſſeſſio ſit bona fide, ut res poſſeſſa ſurtiua non ſit, &c. ut in ſequētibus fiet manifeſtum. Cum enim, ꝙ unus ea uia & ratione dominium amittat, & alter illud acquirat, humano iure in cōe bonum, ne uidelicet rerum dominia ſint incerta, & ut litibus obuietur, ſancitum ſit, ſanè ex impletione conditionum legibus ad id ſtatutarum pendet, quòd ea uia dominium acquiratur; ac proinde non aliter melius definiri potuit uſucapio, q̄ ꝙ ſit acquiſitio dn̄ij per continuationem poſſeſſionis tpe lege definito cū mō & conditionibus lege ſtatutis. Ipſū uerò uſucapionis uocabulū, id uſucapionē eſſe, indicat: ſonat enim captionē, ſeu acquiſitionē dominij, uſu ac poſſeſſione rei.

Illud naturali philoſophia eſt perſpicuum, quamuis ſola introductio formæ ſubſtantialis in materiam ſit propriè generatio; alterationē tn̄ præuiam dici etiam generationem, ſumpta denominatione à termino ad quem eſt tendentia; atq; ea ratione, dum lignum alteratur ac diſponitur ad formam ignis, dici generari ignem; ita tn̄, ut impediri generatio poſſit, fieriq́, ut nūquam in futurum uerum ſit dicere, ignis eſt genitus: ꝙ longè aliter cernitur, ſumpta ignis generatione pro introductione formæ ſubſtantialis in materiam; eò ꝙ ſimul ſit, ignem eo modo generari, & eſſe genitum. Haud ſecus in re, de qua diſputamus, quamuis uſucapio proprie ſolum ſit ipſa actualis acquiſitio dominij, quæ cōſequitur poſſeſſionē toto tpe & cum cōditionibus ad id requiſitis; nihilominus poſſeſſio, quæ ad dn̄ij acquiſitionem diſponit, dr̄ ēt uſucapio, ſumpta denominatione à termino; & dum res ita poſſidetur, anteq̄ dn̄ium illius cōparetur, dr̄ uſucapi; ita tn̄, ut poſſit uſucapio impediri, & fieri, ut nunquam in futurum uerum ſit dicere, rem uſucaptā eſſe ac præſcriptam: ꝙ tn̄ non cernitur, ſumpta uſucapione pro actuali cōparatione dn̄ij, q̄ ſimul ſit, & facta eſt. Sumpta ergo uſucapio-

capione & præſcriptione pro præuia poſſeſſio-
ne, & diſpoſitione ad actualem dominij conſe-
cutionem, conſueuerunt Doctores dicere, uſuca
pionem ac præſcriptionem interrumpi, nempe
qñ poſſesſio interrũpitur, aut ceſſat bona fides:
non uerò ſumpta pro actuali ipſa conſecutione
dominij, quo pacto à Modeſtino deſumpta eſt.
Panorm. in rubr. de præſcriptionib. definit
præſcriptionem. Eſſe ius quoddam ex tpe con-
gruens, legum autoritate uim capiens, negligé-
tibus pœnam inferens, & finẽ litibus imponẽs.
Cæterum, ſiue definire intendat præſcriptionẽ
pro exceptione, ſiue pro uſucapione, certè defi-
nitio hæc, quam multi etiam Theologorum, am
plectuntur, nobis non probatur. Præterquam.n.
ꝙ longa nimiũ ſit, artiq; definiendi minimè cõ-
ſentanea, ſanè cum præſcriptionis finis præci-
puus non ſit, punire illius negligentiam, in cu-
ius detrimentũ præſcribitur, ſed proſpicere cõi
bono, ne rerum dominia cõfuſa, incertaq; ſint,
& ut litibus uia præcludatur, nequaquã ad præ-
ſcriptionis rationẽ eſt neceſſe, ut in pœnam ſit
negligentiæ; quin potius ſæpiſſimè erit eũ igno
rantia inuincibili, atq; adeò abſq; ulla culpa &
negligentia eius, in cuius detrimentum præſcri
bitur: partes autem omnes legitimæ definitio-
nis rei cuiuſcumque intrà definiti ambitum con-
tentæ debent conuenire.

Præſcriptio latius patet, quam uſucapio.

Illud prætereà eſt animaduertendũ. Quãuis
uſucapio ſit id, qđ hactenus definiuimus & ex-
plicauimus: præſcriptionẽ tñ, quod ad rem præ
ſentem attinet, latius patere. Interdũ namq; di-
cimus nos præſcripſiſſe aduerſus actionem per-
ſonalẽ, quę intentari in nos poterat, & pręſcrip
ſiſſe aduerſus ius, quod quis in rem aliquam ha
bebat, eaq; ratione interdum extinctam eſſe ſer
uitutem, quæ illi iuri in ea re reſpondebat, & ſi-
milia alia ſæpe dicimus, in quibus locũ non hẽt
uſucapio, eò ꝙ ea ratione, neq; dominiũ, neque
quaſi dominium cõparemus, ſed ſolum ius ali-
quod extinguatur, exceptionemq; legis autori-
tate cõparemus ex non uſu illius iuris certo ali
quo tpe, aut ex non intẽtata actione, ut iam am
plius eſſe non poſſit uſus illius iuris, intentariq;
nõ poſſit talis actio, ut ex dicendis in huius ma-
teriæ progreſſu erit manifeſtum. Sumpta ergo
præſcriptione, non pro uſucapione paulò ante
definita, ſed pro exceptione, non quacumq; ſed
qua opponitur, tpe a lege dato, & interuenien-
tibus conditionibus lege ſtatutis, extinctum eſ
ſe dominium, uel ius aliud quodcumq; (quo pa
cto ſumitur in titulis, quę de pręſcriptione ſunt
in iure Cæſareo, & qua rõne cõprehẽdit ea oia,
quæ dicta ſunt) ſic poſſimus eam definire. Eſt ex

Pręſcriptio nis late definitio.

ceptio perẽptoria, ex tpe legibus definito uim
habens. Pro genere ponitur, exceptio. Per parti
culã, peremptoria, excluduntur, quæ perempto
riæ non ſunt. Per particulã uerò, ex tpe legibus
definito uim habens, excluduntur cæterę perẽ-
ptoriæ exceptiones, quæ non ex tpe lege conſti
tuto, ſed aliunde uim habent, neq; ad materiã,
de qua modò diſputamus, ſpectãt. Porrò nomi-
ne, tpis lege conſtituti, intelligimus conditio-
nes reliquas lege ſtatutas, ut ex eo tpe talis ex-
ceptio oriatur. Non fecimus in hac definitione
mentionẽ poſſeſſionis: qm̃ eiuſmodi exceptio,
extinctioq; contrarij iuris, non ſemper reſultat
ex poſſeſſione; ſed interdum ſolum reſultat ex
non uſu illius certo aliquo tpe, ut ex dicẽdis pa

A tebit. Parum admodum differt hæc noſtra defi-
nitio ab ea, quam de eadem re tradit Couar. reg.
poſſeſſor p. 2. §. 1. nume. 4. mutando etiam non
nihil à quadam alia, quam tradunt quędam gloſ
ſæ & Godofredus, defenditq; Alciatus.

DISPVTATIO LXI.

Vtrum præſcriptio uim habeat in foro cõſcientiæ.

HOc loco ſolũ nobis eſt ſermo de præſcrip-
tione bona fide, quam ſolã probat ius ca
nonicũ. De pręſcriptione uerò mala fide, quã ci
uiles leges aliqñ cõſtituerũt, ſermo erit poſteà.

Pars negãs

De hac re variæ ſunt Doctorum ſententiæ,
quas refert Gloſſa.c. Vigilanti de præſcrip. Hu-
go, ut ex Ioanne Andrea refert ibidem Panor-
mit. Summa Roſela, & alij aſſeruerunt, uim non
B habere in foro conſcientiæ; eaque de cauſa, ſi
poſt rem legitimè præſcriptam, præſcribenti
conſtet alienam fuiſſe, teneri eam reſtituere.

Suadetur primò.

Probãt id primò, qñ ut habetur reg. locuple-
tari, de reg. iuris lib. 6. Non debet quis cum alie
na iniuria, uel iactura locupletari: ſi aũt, q bona
fide rẽ præſcripſit, ſciens poſteà alienã fuiſſe eã
nõ reſtitueret, locupletaretur cũ aliena iactura:
ergo tenetur in foro conſcientiæ eã reſtituere.

Secundò.

Secundò, fundamẽtum præſcriptionis eſt bo
na fides: ergo quocumque tempore ex eo ceſ-
ſat, quòd cognoſcitur fuiſſe alterius, tenetur,
qui eam præſcripſit, reſtituere.

Aliorum reſtrictio.

Alij dixerunt, rem legitimè præſcriptã, ſi ti-
tulo oneroſo fuit cõparata, ut quia fuit empta,
aut permutatione acquiſita, reſtituendam non
eſſe, eſto poſt præſcriptionem conſtet fuiſſe alie
C nam: qñ cũ ille, qui præſcripſit, iuris autoritate
præſcriptionis lege adiuuetur, potius indem-
nitati propriæ, quã eius, cuius res illa ante præ-
ſcriptionẽ erat, dẽt cõſulere. Si uerò titulo gra-
tioſo acqſita fuit, ut donationis, legati, aut ſuc-
ceſſionis ex teſtamẽto, uel ab inteſtato, reſtituẽ
dam eſſe: eo quòd, qui eam præſcripſit, non de-
beat tunc cum aliena iactura locupletari.

Reſtrictio aliorum.

Adrianus in 4. de reſtitutione in propria qõ-
ne de præſcriptione & poſt eũ Medina de reb.
reſtit. q. 16. & 18. cenſent. Qñ is, aduerſus quẽ
præſcribitur, negligens fuit in re ſua inquirẽda
& recuperanda, præſcriptione ipſa amittere do
minium, lege intendẽte punire negligentiã illã
Reipublicæ perniciosã ea pœna; atq; adeò tũc,
qui legitimè eam, præſcripſit, eſto poſtea ſciat
fuiſſe alienam, non teneri eam reſtituere; eò ꝙ
D legis autoritate cõparauit dominium illius. Vi-
deturq; Adrianus lethalẽ culpã negligentię exi
gere, ſi ea pœna uim debeat habere, ut expendẽ
ti uerba Adriani erit manifeſtum. Qñ uerò non
fuit negligentia in eo, aduerſus quem præſcribi
tur, uel quia inuincibiliter ignorabat rem illã eſ
ſe ſuam, aut alia de cauſa, tunc quidem neq; prę
ſcriptione amiſiſſe dominium, neq; alterũ illud
comparaſſe. eò ꝙ, ubi non eſt culpa, locum non
habet pœna; ac proinde ſi in eo euentu poſt tp̃s
pręſcriptionis ſciat fuiſſe alienam, teneri eam
reſtituere: modò tamen conſumpta non ſit: tũc
enim, cum obligatio reſtituendi non conſurge-
ret ex parte iniuſtę acceptionis; quippe cùm bo
na fide eſſet conſumpta, ſed ſolum ex parte rei
acceptæ; utiq; ſolum teneretur reſtituere, quan
tum ex illa factus eſſet locupletior. Ad hanc ſen
tentiam uidentur accedere Caſtrus. 2. de leg.

pœna.

pœna.c.5.Maior in 4.diſt.15.q.11.Panor.c.Vigilanti de præſcrip.nu.6.& alij.Quin & Scotus in 4.d.15.q.2.Gabriel ibidẽ.q.14.Cont.de contractibus.q.15.& alij,dũ affirmãt præſcriptionẽ in pœnam fuiſſe ſtatutam negligentiæ dñi, cuius res illa erat, in eadem uidentur fuiſſe ſententia. A

Præſcriptio vniuerſum vim habet in foro cõſcientiæ.

Proculdubio tñ amplectenda eſt opinio,quã probat Gloſſa.2.c. Vigilanti.de præſcrip. & quã ſequũtur Caietanus in Sũma Verbo pſcriptio, Sotus.4.de iuſtitia.q.5.art.4.Couar.regu.poſſeſſor.p.1.§.1.nu.4.& 5.& p.3. in initio.nu.1.& latius toto.§.2.Paulus Caſtrenſis conſilio 293.Felinus in rubrica de præſcriptione,& ad quam accedunt Sylueſter Verb. præſcriptio.q.13.& multi alij ex iuriſperitis, quos Panormit.& Sylueſter locis citatis teferunt. Nempe,eſto nulla adſit negligentia ex parte eius,aduerſus quem præſcribitur, ſi tñ re præſcribatur interuenientibus B conditionibus oĩbus ad legitimã pſcriptionẽ à iure ſtatutis,eũ q illã pſcribit,eo ipſo legis autoritate cõparare dñium illius;ac proinde,eſto poſtea ſciat, ſuiſſe alterius, neque in exteriori,neque in conſcientiæ foro teneri illam reſtituere.

Probatur hæc ſñia, qm̃ in principe eſt plena poteſtas, tam in ſubditos, quã in eorum bona, quatenus cõe bonum & utilitas publica poſtulat:ſed hæc poſtulant,ut bonæ fidei poſſeſſor, interuenientibus certis quibuſdam cõditionibus, tranſactoq; certo quodam tpe, rem,quam poſſidet, præſcribat,dominiumq; illius proinde conſequatur, quod antiquus dñs,eſto nulla interuenerit ipſius negligẽtia,amittat; lexq; ſi ea de re ſtatuatur, eſt cõis,& æqualis oĩbus de Republica, ut pote quæ in rps futurum feratur:ergo iuſtè principes poſſunt illam ſtatuere,quæ uim,&t C in conſcientiæ foro, habeat,& cuius uirtute dominium rei præſcriptæ in præſcribentem transferatur cum ergo principes re ipſa illam ſtatuerint,ut Inſt. C. &.ff. de uſucapionibus, ac alibi eſt manifeſtum; & ius canonicum,extra de præſcriptionibus,eam approbauerit,ut in progreſſo liquidò conſtabit; conſequens profectò eſt, præſcriptionis legem uim habere in foro conſcientiæ, eſto nulla interueniat illius culpa aut negligentia,aduerſus quem præſcribitur.

Maior primo loco ꝓpoſita receptiſſima eſt, conſtatq; ex ijs, quæ, dum de dominio iuriſdictionis eſſet ſermo,dicta ſunt.Eo namq; ipſo,ꝙ Reſpublica aliquem in principem ſibi delegit, ptãtem illi tribuit condendi eas leges, quas in cõe bonum, publicamq; utilitatem expedire indicaret, neque populus contrauenire poteſt ijs D legibus, quas tales eſſe conſtat:huic autem, de qua diſputamus, non ſolum non contrauenit, ſed etiam longo iam tempore illam recepit.

Minor uerò probatur, qm̃ niſi ea lex eſſet in Republica, dominia rerum incerta eſſent,in magnum Reipublicę detrimentum:orirentur namque quàm plurimæ, & difficiles lites, & una cũ litibus odia; & cum poſt longa tpa difficile probari poſſet ius cuiuſq; periclitaretur iuſtitia:itẽ laquei multi hominum conſcientijs eſſent expoſiti:ſępe etiam eueniret,ut quod quis in dotẽ cum uxore ad matrimonij onera ſuſtinenda acciperet, lite extraheretur,aut certè in dote defẽdenda plus neceſſe eſſet inſumere, quàm eſſet dotis emolumentum: expedientiſſima ergo eſt lex illa cõi bono. Vnde Caius iuriſcõſultus.l.1. ff.de uſucapionibus,Bono publico,inquit,intro-

A ducta eſt uſucapio, ne diu & ferè ſemper incerta eſſent dominia rerum; cum ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas ſtatuti temporis ſpatiũ.Quibus uerbis aperte affirmat,præſcriptionis lege uere transferri dominium:alioquin nõ minus,ſed plus, poſt præſcriptionis legem dominia manerent incerta. Id quod etiam aperte conſtat ex definitione illa Modeſtini. l. 3. ff. de uſucapion. quam diſputatione præcedente explicauimus, Eſt acquiſitio dominij per cõtinuationem,&c.Neratius quoque l.ultima.ff. ꝓ ſuo ait,uſucapio,etiam alijs cauſis cõceſſa, interim propter ea,quæ noſtra eſſe exiſtimãtes poſſidemus,conſtituta eſt,ut aliquis litium finis eſſet.

Quòd verò eam legem poſtulet commune bonũ & utilitas publica,eſto nulla interueniat negligentia ex parte eius, aduerſus quem præ-

B ſcribitur,ut in minori,quam probamus,ſubiungebatur,ex eo eſt manifeſtum,quòd ea omnia, quæ de dominiorum incertitudine, litium multiplicitate,& difficultate,conſcientiarum,& iuſtitiæ periculo,dicta ſunt,æque uim habent, ſiue interueniat negligentia ex parte eius aduerſus quem præſcribitur,ſiue non. Quin potius,ſi nulla interueniente tali negligentia, lex bono communi non expediret, princepſque eam cõdere non poſſet,quæ uim in foro conſciẽtiæ haberet,quæque uere dominium transferret,ſane multo magis eſſent incerta rerum dominia,longeque grauiora pericula conſcientiarum ſubditorum ex ea orirentur, quàm ſi ea lex non eſſet ſtatuta: quandoquidem,qui pręſcriptam rẽ aliquam haberet, iudicare non poſſet,an is,aduerſus quem ipſe pręſcripſiſſet,culpabilem negligentiam in ea acquirenda & obtinenda habue-

C rit:quare indigna prorſus eſſet ea lex,q̃ à Principe Chriſtiano,in tam euidens animarum ſuorum ſubditorum periculum,ſanciretur. Iam uero ſi,ut Adrianus unlt,lethalis culpa negligentiæ eſſet neceſſaria,ut ea lex uim in conſcientiæ foro habere poſſet,raro,aut nunquàm, vere ea transferrentur dominia: quandoquidem raro, aut nunquam,lethalis culpa eſt, quenquam ſua negligere,quod ad prodigalitatem ſpectat,quę ex ſuo genere culpa eſt uenialis:eſt ergo expediens bono communi,ut lex præſcriptionis cõſtituatur,quæ, etiam quando nulla eſt negligentia in illo, aduerſus quem præſcribitur, dominium in eum transferat, qui alioqui legitime præſcribit,quæque uim in foro conſcientiæ habeat.Ac ſane miror Medinam,qui confitetur,ut

D præſcriptionis lex uim in foro conſcientiæ habeat, ſufficere,ſi interueniat alia legitima cauſa cur ita lata ſit,eſto negligentia ex parte eius,aduerſus quem pręſcribitur,non interueniat,culpam illam cum Adriano, ut uim in foro conſcientiæ habeat,exegiſſe: quicquid enim Medina in contrarium dicat, proculdubio,quę a nobis ſunt propoſitę rõnes, ſunt ſufficientiſſimæ, longeq; plus põderis habent,ut id ita ſtatueretur,q̃ negligẽtia illius,aduerſus quẽ pręſcribit.

Reliqua,quæ in probationem noſtræ ſententię aſſumpſimus,probatione non indigent,illo dumtaxat excepto;legem,quam de præſcriptione principes tulerunt,eos intellexiſſe,&t quando nulla fuit culpa, aut negligentia ex parte eius,aduerſus quem pręſcribitur.Quod probari poteſt.In primis,quoniam ad iure optimo ſtatuere potuerunt,bonoque communi, ut ſtatuerent,

rent, expediebat; ut utrumq; ſatis oſtenſum eſt: cũ ergo abſolutè, & ſine ea condõne legẽ p̃ſcriptionis tulerint, nihilq́; in iure ciuili ſit, qđ eã reſtitutionẽ ſonet, proculdubio cẽſendum eſt, legẽ pręſcriptionis intelligendam eſſe, eſto negligẽtia & culpa ex parte eius nõ interuenerit, aduerſus quẽ præſcribitur. Deinde, qm̃ cũ iure canonico, ca. uigilanti, & c. ult. de præſcr. Sũmi Pontifices ſolum reprobent pręſcriptionem mala fide, ſanè, à contrario ſenſu, omnem aliam, etiam ubi nulla interuenerit negligentia ex parte eius aduerſus quem præſcribitur, approbarunt in foro conſcientiæ, cui reprobatione illius alterius iniquæ præſcriptionis, cõſulebant. Tertiò, qm̃ iura ciuilia, ut ſupra retulimus, ſolum reddunt cauſam legis iuſtæ præſcriptionis, ne dominia incerta maneant, & ut uia litibus præcludatur; nihil uerò de punienda negligentia eius, aduerſus quem præſcribitur, meminerunt: cum ergo duæ illæ priores & præcipuę legis cauſæ æquè uim habeant, eſto nulla talis interueniat negligentia, conſequens profectò eſt, ut præſcriptionis lex etiam tunc temporis uim habeat.

Obiectio.

Obijcies fortè caput uigilanti, citatum, ubi Alexander. 3. ait, Epheſinũ legiſlatorem pp euitandam ſegnitiem inſtituiſſe præſcriptionẽ: quibus uerbis innuere uidetur in pęnam negligentiæ fuiſſe introductam.

Diluitur.

Dicendum tñ eſt, pręter quàm ꝙ ibi ſermo eſt de præſcriptione mala fide, uerba textus ſic habere. Propter uitandam ſegnitiem, & longi tp̃is errorem & confuſionem, legem præſcriptionis tuliſſe. Quibus uerbis nulla mentio de pœna, aut culpa ht; ſed ſolum aſſeritur, finem legis fuiſſe, ut homines acuerentur ad inquirendas & comparandas res ſuas, & ut dominiorum cõfuſio, & incertitudo uitaretur. Præterea nos non negamus, legiſlatores ſimul fortè intendiſſe, ut, ſi quæ culpabilis negligentia interueniſſet, illa etiam ea uia puniretur, ſed ſolum dicimus, hunc non fuiſſe præcipuum, ſed acceſſorium, ac minus præcipuum legis finem, quo ſecluſo, lex adhuc ſuam integram uim haberet. Felinus præterea & Paulus Caſtrenſis locis citatis obſeruant, ſi qñ de negligentia mẽtio aliqua in iure fiat, non ſumi pro culpa propriè, ſed pro nuda & ſimplici negatione inueſtigationis & acquiſitionis rei ſuæ, ſiue culpam habeat coniunctam, ſiue non. Quo pacto ſumitur à Ioanne. 3. par. 6. legum extrauag. huius Luſitaniæ regni titulo. 1. l. 1. quæ de præſcriptione lata eſt.

Hęc quoq; ratio addi poterat aduerſus Adrianum & Medinam, ꝙ legibus pœnalibus nõ amittitur dominium ante latam ſñiam: ſed lege præſcriptionis, qñ culpa interuenit, amittitur dominium ante latã ſñiam, ut Adrianus & Medina aſſeuerant: ergo præſcriptionis lex non eſt ſtatuta in pœnam pro negligentiæ culpa. Reſpõdere tñ ut cumque poſſent, qñ pœna non eſt mãdanda executioni per ipſum delinquentẽ, ut in re propoſita cernitur; eò ꝙ res pręſcripta nõ ſit in ptãte illius, qui in pœnam dominium amittit, ſed qui dominium lege præſcriptionis comparat; abſurdum non eſſe, ſi ſola legis autoritate ante ullam ſententiam dominium in pœnam amittatur.

Argumentum.

Ex dictis facilè erit intelligere, nullã eſſe ſimilitudinem, qua Adrianus & Medina in ſuæ ſñiæ confirmationem utuntur. Inquiunt enim, ſicut
A qñ per ſñiam in ſe iniuſtam res aliqua alicui adiudicatur, talis ſñia ſolum habet uim in exteriori, non uerò in interiori foro: ſic etiã qñ aliquis rem aliquam præſcribit abſque ulla culpa & negligentia eius, aduerſus quem illam pręſcribit, talis pręſcriptio ſolum habet uim in exteriori foro ad lites tollendas, non uerò in interiori.

Diluitur.

Eſt tñ utrobiq; diſpar ratio. Iudex namq; per ſentẽtiam non tribuit ius, ſed ſolum illud declarat, & idcirco, ſi is, cui res adiudicatur, ius non habebat ante ſñiam, neque per ſñiam illud cõparat: lex uerò p̃ſcriptionis, principis autoritate, quia id poſtulat bonum commune, uerè tribuit dominium ei, qui legitimè rem aliquam præſcripſit, atque adeò efficit, ut qui, ſecluſa pręſcriptionis lege, non eſſet dominus rei, quam pręſcribit, ea exiſtente, dominium illius aſſequatur, eaB que de cauſa reſtituere non teneatur id, cuius ante pręſcriptionem non erat dominus.

Dominiũ, etiam directum immobilium præſcriptione comparatur.

Facilè etiam erit ex dictis colligere falſam eſſe communiorem illam iuriſperitorum ſñiam, qua affirmant, uſucapione rerum mobilium cõparari quidem dominium utile & directum, at uerò pręſcriptione rerum immobilium ſolũ cõparari dominium utile, non autem directũ. Contrarium namq; huius poſterioris partis eſt proculdubio aſſerendum, cum Couar. reg. poſſeſſor par. 3. in initio à nu. 2. & cum multis alijs, qñ res immobilis, tanquam ſua, quoad utrumq; dominium tp̃e ad pręſcribendum ſufficiẽte, bona fide ab eo poſſidetur, qui illã pręſcribit: cõparat enim, nõ ſolum dominium utile, ſed ẽt directũ, ut ex iuribus citatis, & pleriſq; alijs eſt manifeſtum. Barto. l. ſi quis ui. §. differentia num. ult. ff. C de acquiren. poſſeſſ. licet dicat, pręſcriptione acquiri ſolum dominium utile; addit tñ, longè diuerſum eſſe ab eo, qđ eſt in emphyteuta, eſſeq́; dñium quoddã maius. Neſcio tñ cogitare dñiũ utile maius, q̃ ſit in emphyteuta perpetuo, commentitiaq́; eſt ea diſtinctio. Longiorem de hac re diſputationem lege, ſi placet, apud Couaru.

Ad argumenta, quibus prima ſententia confirmata fuit, dicendum eſt. Ad primum regulam illam intelligendam eſſe, niſi iuſta de cauſa autoritate publica conſtitutum ſit, ut in commune bonum iacturam aliquam in aliquo euentu patiatur aliquis, quę in alterius commodum cedat, ut in re propoſita cernitur.

Ad primũ argumentum.

Ad ſecundum dicendum eſt, bonam fidem toto tempore ad pręſcribendum dato, antequàm dominium uia pręſcriptionis compare- D tur, eſſe fundamentum pręſcriptionis: cognitionem uerò ſuperuenientem poſt rem pręſcriptam, & dominium illius comparatum, quòd res illa ante pręſcriptionem fuerit alterius, nihil impedire pręſcriptioni iã peractę, neque illam reuocare. Quòd ſi quis, poſt rem aliquam legitimè pręſcriptam, arbitretur ſe teneri eam reſtituere, eò quòd comperiat illam fuiſſe alterius; tunc talis conſcientia eſt erronea, tenetúrque is, qui eam habet, uel conſcientiam deponere, uel rem reſtituere; non quidem, quòd ea res alteri ſit re ipſa debita, ſed ſolum, ut ipſe, ob ſuam erroneam conſcientiam, peccatum euitet, eò quòd, ut ad Rom. 14. habetur, Quod non eſt ex fide, id eſt, quod credulitati & exiſtimationi aduerſatur, qua quis credit ſe ad aliquid in conſcientia teneri, peccatum eſt.

DISPVTATIO LXII.

De prima conditione ad præſcribendum neceſſaria, hoc eſt, de poſſeſſione.

EXaminandæ iam nunc ſunt conditiones ad legitimã præſcriptionem neceſſarię. Quarũ prima eſt poſſeſſio: ſine poſſeſſione namque rei pręſcribendę non datᷣ pręſcriptio, ut habet reg. ſine poſſeſſione, de regulis iuris lib.6. Cum uerò duplex poſſeſſio ſit, ciuilis uidelicet, & naturalis, ut diſp. 12. dictũ eſt, ſola naturalis poſſeſſio ad pręſcribendũ nõ ſufficit; cum tñ ſufficiat ſola ciuilis, ſiue uera apprehẽſione, ſiue ficta ſit cõparata, ſiue ſine ulla apprehẽſione, ut in euẽtibus diſp. 3. & 13. explicatis; maioríque cũ ratione ſufficiet quando coniunctam etiam habet poſſeſſionẽ naturalẽ. Ita Couarr. reg. poſſeſſor. p.2. in princip. num. 7. & Doctores cõmuniter.

Hinc eſt, quòd ſi quis in alterius abſentia, aut eo ignorãte, occupet rẽ aliq̃ illius immobilem; eamq́; alicui tertio uẽdat, qui eã bona fide retineat, hic tertius, interim dum dñs rei illius abſẽs eſt, aut id ignorat, nequeat illã pręſcribere, neq; id tẽpus ad præſcribendum cõputetur: eo quod, ut diſp. 12. oſtẽſum eſt, ſolum habeat poſſeſſionẽ rei illius naturalẽ, ciuilis uerò ſit apud abſentem, id ve ignorantẽ, quouſque reuerſus in naturalẽ poſſeſſionẽ non admittatur, aut credens ſe non præualiturum, uel quacunque alia ratione, ab ea aggredienda deſiſtat.

Eadem ratione, colonus, conductor, depoſitarius, & alij ſimiles, præſcribere nõ poſſunt res, quas legitimè ita retinẽt: eò quòd ciuilis harũ rerum poſſeſſio ſit apud proprietariũ, imo proprietarius per eos dicatur etiam poſſidere eaſdẽ res naturaliter, ut diſp. 12. oſtẽſum eſt. Quo fit, ut ſi horum aliquis rem aliquam eiuſmodi immobilem alicui alteri, inſcio proprietario, uendat, eſto is, qui illam emit, bona fide eam retineat, præſcribere eam non poſſit, neque illud tempus ad præſcriptionem ualeat computari: eò quòd poſſeſſio ciuilis non ſit apud ipſum, ſed perſeueret in proprietario.

Emphyteuta uerò, & uniuerſim uſuſructuarius, licet ciuiliter non poſſideant proprietatẽ rei, cuius habent utile dominium, aut ius fruendi, eaque ratione præſcribere non poſſint proprietatem, ſed, quod ad proprietatẽ attinet, ſit idem dicedum de ipſis, & de colono, aut conductore; nihilominus, quia dominiũ utile, aut ius fruendi, ciuiliter poſſident, ut diſp. 12. oſtenſum eſt, præſcribere illud poſſunt aduerſus proprietarium, ſi bona fide ſine legitimo titulo tanto tpe illud poſſideant, quantum ad præſcribendum eiuſmodi incorporalia iura eſt neceſſariũ.

Qui alieno nomine, locove alterius poſſidet, ut tutor, curaror, procurator, qua tales, ſeruus & filius familias in ijs, quę dominis & parentibus acquirunt, non præſcribunt ſibi, ſed ijs, qui per eos poſſident.

Qui poſſeſſionis rei alicuius non eſt capax, præſcribere eam non poreſt; & maiori cum rõne, ſi incapax ſit dñij rei illius: quippe cũ præſcriptio non aliud ſit, quàm acquiſitio dominij ex poſſeſſione bona fide tempore ad præſcriptionem alioquin requiſito. Quia ergo laici, ex iuris humani diſpoſitione, capaces nõ ſunt poſſeſſionis rerum ſacrarum, ut diſp. 12. oſtenſum eſt, neque etiam iuris decimas nomine proprio exigendi, eo modo quoad Eccleſiaſticos ſpe- A ctat eas exigere, ut ex c. cauſam, de præſcrip. eſt manifeſtum; hinc eſt, quòd res has præſcribere non poſſint. Ita Medin. de rebus reſtituendis. q. 16. Couar. 1. uariarum reſol. c. 17. nn. 6. Caſtrus 2. de lege pęnali. c. 5. Syl. uerb. pręſcrip. 1. q. 2. & doctores communiter: & quoad decimas habetur expreſſe capit. cauſam citato.

Hac eadem ratione religioſus profeſſus, qui propter uotum paupertatis capax non eſt dominij, nihil nomine proprio, ſeu ſibi præſcribere poteſt. Ita Medina loco citato, & alij, eſtque id ſatis manifeſtum. Idem dic de coadiutoribus noſtræ ſocietatis.

DISPVTATIO LXIII.

De ſecunda conditione, nempe de bona fide, & an dubium malam fidem efficiat.

SEcunda conditio ad præſcriptionem neceſ- B ſaria eſt bona fides: poſſeſſor namque malę fidei ullo tempore non præſcribit, ut habet reg. poſſeſſor, de regulis iuris lib. 6. Et cap. ult. de præſcriptione, ex Lateranenſi Concilio ſub Innocent. 3. hęc uerba habentur. Quoniam quod nõ eſt ex fide, peccatum eſt, ſynodali iudicio definimus, ut nulla ualeat abſq; bona fide præſcriptio: cum generaliter ſit omni conſtitutioni, atque conſuetudini derogandum, quæ abſq; mortali peccato non poteſt obſeruari: unde oportet, ut, qui præſcribit, in nulla tẽporis parte rei habeat conſcientiam alienę. Hæc ibi. Quæ ante oculos ſunt habenda in eorum fundamentum, quæ dicenda ſunt.

Ad poſſeſſionem apprehenſio rei, uera uel ficta, eſt regulariter neceſſaria, cum animo poſſidendi, hoc eſt, habendi illam ut ſuam. Hic autẽ C animus actualiter, uel quaſi habitualiter, poſteà perſeuerans, ut in dormiente, aut nihil de re, quam poſſidet, cogitante, ſufficit ad poſſeſſionem ciuilem continuandam poſtquam ſemel actu apprehenſionis uero uel ficto inchoata eſt, ut diſp. 12. eſt explicatum.

Hoc ita conſtituto, nunc rudi Minerua, antequàm preſius rem examinemus, accipe quid ſit bona, & mala fide poſſidere. Quando conſcientia, hoc eſt, exiſtmatio mentis, reſpondet animo, ita ſcilicet quòd, ſicut animus rem apprehenſam habet actualiter aut quaſi habitualiter ut ſuã, ſic etiã exiſtimatio & conſcientia credit illam eſſe ſuam, dr̃ eſſe bona fides ex parte mentis; iſq́;, qui ita poſſidet, dr̃ bona fide poſſidere. Qñ uerò animus, id eſt, uoluntas, habet rem ut ſuam, & cõſcientia, mentiſve exiſtimatio credit D eſſe alienam, dicitur eſſe mala fides; iſq́;, qui eo mõ poſſidet, dr̃ mala fide poſſidere, ut colligitur ex Aug. c. ſi Virgo. 34. q. 2. & ex alijs iuribus.

Bona, & mala fide poſſidere quid.

Porrò in controuerſiam uocant, utrum comparatione eius, qui poſſidet, detur medium inter bona & mala fide poſſidere. Dinus reg. poſſeſſor cenſet, non dari medium. Couar. uerò eadem regula. p. 2. §. 7. à num. 2. aſſeuerat cum quibuſdam alijs, quos refert, dari medium. Eumque, qui dubius eſt, an res, quam poſſidet, ſua ſit, necne, neque eſſe poſſeſſorem bonæ fidei, neque malæ, ſed eſſe in media quadam diſpoſitione. Ac ſanè, ſi bona fide poſſidere non aliud ſit, quàm poſſidere credendo rem eſſe ſuam; & mala fide poſſidere, non aliud ſit, quàm poſſidere credendo rem eſſe alienam, negari non poteſt, eum, qui dubitat an res, quam poſſidet, ſua ſit, necne, mediã quandã diſpoſitionẽ, inter bonæ

Mediũ an detur inter poſſeſſionẽ bona & mala fide.

bonæ ac malæ fidei poſſeſſorem, tenete. Cæterum de hac re ſtatim aperiam quid ſentiam.

Dubium, an res ſit poſsidentis nũ præſcriptioné interrumpat. Grauior quæſtio eſt, vtrum dubium, an res, q̃ quis poſsidet, ſua ſit, interrumpat præſcriptionem: an uerò poſſeſsio cum eo dubio ſufficiens ſit ad continuandã, & perficiendã p̃ſcriptionem. Sotus.4.de iuſtitia.q.5.art.4. Malor in 4.d.15.q.11.& Adrianus de reſtit.q. de p̃ſcriptione affirmant, interrumpere & impedire p̃ſcriptionẽ.

Pars affirmans ſuadetur. Primò. Poteſtq́; id probari, Primò, q̃m interrumpit bonã fidem; quippe cum is, qui dubitat an res, q̃ poſsidet, ſua ſit, non dicatur eam bona fide retinere, vt ex dictis patet: cum ergo ad præſcriptionem bona fides ſit neceſſaria toto tempore ad præſcribendum ſtatuto; conſequens eſt, ut tale dubiũ interrũpat, ac impediat p̃ſcriptionẽ.

Secundò. Secundò argumẽtatur Adrianus, ſicut q̃ agit cõtra conſcientiã ad alterã cõtradictionis partẽ determinatã, peccat; ita q̃ agit cõtra conſciẽtiã dubiã: & vtrumq́; cõprehẽditur verbo illo Pauli ad Rõ.14. Quod nõ eſt ex fide, pct̃m eſt: ergo qui rẽ aliq̃ poſſidet cũ dubio an ſua ſit, nõ ſecus ſe habet ad p̃ſcribendũ, ac is, qui ea mala fide poſſidet: præſertim cum, ut ex c.ult. de præſcriptione retulimus, mala fides pp pct̃m impediat præſcriptionem: ſi ergo, ut is, qui dubitat an res, quam poſſidet, ſua ſit, continuare nõ poſſit præſcriptionem, & multò minus eã perficere.

Porrò obſeruant hi Doctores, q̃uis dubiũ p̃ſcriptionẽ interrũpat, ſcrupulũ tñ, hoc eſt, trepidationẽ ſine argumẽtis ſufficientibus, eã nõ interrũpere; idq́; eſto diu multũq́; poſſidentis animũ ſollicitet. Maior addit, ut dubiũ p̃ſcriptionẽ interrũpat, neceſſariũ eſſe, ut ſit deliberatũ, & tale, quale, dũ de hr̃ſi in hac.2.2.diſſeruimus, dicimus requiri, ut dubius in fide hæreticus cẽſeat.

1. Conclu. Sit uerò prima concluſio. Ad inchoandã præſcriptionem non ſatis eſt, ſi quis rem poſſidere incipiat cum dubio an ſua ſit, ſed neceſſaria eſt bona fides, qua abſq́; dubio exiſtimet rem ſuam eſſe. In hac conſentiunt doctores communiter, colligiturq́; apertè ex l.bonæ fidei in principio (quæ eſt.48.) ff.de acquirendo rerum dominio, eamq́; innuunt.l.1.C.de vſucapione transformanda, & alia iura. Confirmari autẽ poteſt. Primò q̃m qui in dubio, an res aliqua ſua ſit, incipit eam ſibi oino uſurpare, peccat: eo q̃ cum immediate antea bona fide eã non poſſederit, non eſt melior conditio ipſius poſsidentis; cũ ergo ea p̃ſcriptio, quæ pp conſcientiam & exiſtimatioñe eſſe nequit ſine peccato, interdicta & reuocata oino ſit c.ultimo de p̃ſcriptionibus, & alibi; cõſequens profectò eſt, ut poſſeſſio cũ dubio, an aliquid ſuũ, ipſius uidelicet poſsidentis, ſit, nequaq̃ ad inchoandã p̃ſcriptionẽ ſufficiat. Secundò, q̃m ad præſcriptionẽ bona fides requiritur: is verò, de quo diſputamus, neq́; per comparationẽ ad quæſtionẽ ſpeculatiuam, utrũ res illa ſit ſua, habet bonã fidẽ in ſenſu ſupra explicato, neq́; p comparationẽ ad quæſtionẽ practicã, uidelicet, an exiſtente eo dubio ſitne res illa ſua necne, fas ſit eã ſibi uſurpare; quin potius p cõparationẽ ad hanc quæſtionẽ practicã haber malã fidẽ, eo q̃ cõſcientia tunc dictet, nefas eſſe eã ſibi uſurpare: cũ ergo in moralibus habenda ſit rõ de fide per cõparationẽ ad quæſtionẽ practicã, hoc eſt, de dictamine conſcientiæ circa agẽda, de quo intelligendũ eſt illud Pauli, Quod non eſt ex fide, pct̃m eſt, & nõ de fide & exiſtima-

A tione per comparationem ad quæſtionem ſpeculatiuam, niſi quatenus ex ea pendet fides & dictamen circa quæſtionem practicam; manifeſte ſequitur, poſſeſſionem cum dubio, an res ſit poſſidentis, quæ in mala fide per comparationẽ ad quæſtionem practicã conſtituit poſſidentẽ, nõ eſſe ad p̃ſcriptionẽ inchoandã ſufficientẽ.

Secunda concluſio. Si poſt legitime inchoatam præſcriptionem ſuperueniat dubiũ, an res ſit poſſidentis, tale dubium præſcriptionem nõ interrumpit; quin potius poſſidens continuare, perficereque poteſt cum eo dubio præſcriptionem. Modo tamen interim, dum dubitat, moralem efficiat diligentiam ut ſciat, an res ſit aliena. Hæc eſt aduerſus Sotum, Anto.de Butrio.c.vltimo de præſcript.& alios autores citatos. Ea tamen affirmant, Gloſſa, Panorm. Felin. & multi alij c.ultimo de præſcrip. Bartol.l.naturaliter. ff.de uſucap. Medina de rebus reſtituẽdis. q.17. Couar. regula poſſeſſor.p.2.§.7.à nu.3.& multi alij. Probatur primò ex Concilio Lateran. cap. ultimo de præſcrip. ubi ad continuandam præſcriptionem ſolum exigitur, ut is, qui poſſidet, in nulla temporis parte, ad præſcribendum, cõſtituti, conſcientiam habeat rei alienæ. Idẽ exigitur cap. ſi uirgo. 34 q.2. Idemque apertius in auth.l.1.C.de vſucapione transſur. Secundò, cũ in dubio melior ſit conditio poſſidentis, ſane qui rem aliquã bona fide cœpit poſſidere, eſto ſuperueniat probabile dubium pro utraque parte, an res illa ſua ſit, licitè continuare poteſt poſſeſsionem, eamque ſibi retinere, modo moralẽ adhibeat diligentiam ut ſciat, an aliena ſit: cum ergo ius canonicum ſolũ abrogauerit leges præſcriptionis cum mala fide, idque ea ratione, q̃ tes illo modo præſcribi non poterant ſine peccato, proculdubio mens eorum, qui ius canonicum condidere, non fuit impedire quominus cum dubio, de quo loquimur, continuari, perficique poſſit præſcriptio. Tertiò, q̃ eo modo poſſidet, poſſidet bona fide per comparationem ad quæſtionem practicam, cuius in rebus moralibus & in conſcientiæ foro potiſſimum eſt habẽda ratio: etenim propoſita quæſtione, utrũ, qui dubitat, an ea res ſua ſit, necne, quam uſque ad hoc temporis momentum bona fide poſſedit, continuare licite poſſit poſſeſſionem, ſane ratio & conſcientia abſque ullo dubio dictat, id licite poſſe; eo quod in dubio melior ſit conditio poſſidentis, atque adeo is bona fide continuat poſſeſſionem: cum ergo poſſeſſio bona fide ſufficiat ad cõtinuandã & perficiendã præſcriptionẽ, cõſequẽs eſt, ut dubiũ ſupueniens poſt legitime inchoatã p̃ſcriptionẽ, nihil oino impediat quominus p̃ſcriptio cõtinuetur, ac perficiatur.

2. Conclu.

B

C

D

Medium non datur inter poſſeſſionem bonæ & malæ fidei. Ex his tam facile patet, ſi ſermo ſit per comparationẽ ad quæſtionẽ practicam, nõ dari mediũ inter bonæ & malæ fidei poſſeſſorẽ, ut Dinus dicebat. In principio namq́; poſſeſsionis, ſolus is bona fide poſsidet, q̃ credit rẽ eſſe ſuã; eo q̃ is ſolus habere poſsit dictamen practicũ, quo iudicet, ſe iuſte poſsidere: is vero, q̃ uel alienã eſſe credit, uel dubitat an ſua ſit, poſsidet mala fide: quia ut oſtenſũ eſt, uterq́; iudicat nefas ſibi eſſe eã, ut ſuã, poſsidere. At uerò poſt inchoatam bona fide poſſeſsionẽ, tã is, qui credit rẽ eſſe ſuã, q̃ qui dubitat an ſua ſit, poſsidet bona fide: ſolus verò, qui credit eſſe alienam, idque ſibi perſuadet, poſsidet mala fide. Quo fit, ut ſum-

pta

pra bona & mala fide per comparationẽ ad quæſtionem practicã, quo pacto in re propoſita ſimpliciter eſt ſumenda, dicere optime poſsimus, toto tempore requiſito ad præſcribendum neceſſariam eſſe bonam fidem. Quòd ſi bonam & malam fidem, quæ per comparationem ad quæſtionem ſpeculatiuam habentur, explicare velimus, indeque quodammodo illam metiamur, tunc quoniam ſola credulitas, quòd res ſit eius, qui illam poſſidet, habet ſemper adiunctam bonam fidem, tam in principio, quàm in medio poſſeſſionis; & ſola credulitas, quòd res non ſit illius, habet ſemper adiunctam malã fidem tã in principio, quam in medio: dubitatio uero, an res ſua ſit, indifferens eſt ad bonam & malam fidẽ, eo quòd in principio poſſeſſionis habeat adiunctã malam fidem, & in medio bonã; inde eſt, quòd iura ad inchoandam præſcriptionem exigãt B bonam fidem, credulitatemque quòd res ſit eius, qui illam poſsidendam aggreditur: ad præſcriptionem verò continuandam exigant, ut non interueniat credulitas rei alienæ, ſimulque merito dicant, per malã fidem interrũpi præſcriptionẽ: in quibus oĩbus cum hactenus dictis conſonãt.

Dubium.

Dubium eſt hoc loco, utrum ſi quis in medio præſcriptionis, nõ ſolum dubitet an res ſit ſua, ſed etiam ſimul ex inſcitia dubitet, an exiſtente eo dubio poſsit licite eam retinere, inquam, is bona, an mala fide dicendus ſit poſsidere. Dicẽdumq; eſt, mala fide poſsidere, eo quod peccet poſſeſsionem ita continuando cum conſciẽtia illa erronea; conſcientiaque ipſa ac lumen naturale dictans, neſas tunc eſſe cum eo dubio practico poſſeſsionem continuare. Cæterum quia hoc ſolum prouenit ex errore inſcitiave in exiC ſtimatione illa practica, cum tñ ex natura rei exiſtente illo dubio ſpeculatiuo licite continuari poſsit poſſeſsio, ſane mala illa fides ac error practicus in mente, licet ſufficiat, ut pctm̃ ſit continuare poſſeſsionẽ cũ ea cõſcientia; ſtando tñ in ſolo iure naturali, communibuſq; legibus præſcriptionis, non interrumperet præſcriptionẽ. Ratio eſt, qm̃ error in ſola conſcientia practica nõ adimit ius ꝙ quis, ea ſecluſa, re ipſa habebat. Nõ immeritò dixi, ſtãdo in ſolo iure naturali, & cõmunibus legibus præſcriptionis. Qm̃. l. ſi fur. §. 1. ff. de vſucapionibus, videtur ſancitũ oppoſitũ. Verba quippe illius. §. hæc ſunt. Si quis id, ꝙ poſsidet, nõ putet ſibi per leges licere vſucapere, dicendũ eſt (ẽtſi erret) nõ procedere tñ eius vſucapionẽ; uel quia nõ bona fide uideatur poſD ſidere, uel quia in iure erranti non procedat vſucapio. Maiori ergo cũ rõne, ſi quis rẽ aliq̃ poſsideat mala fide, credens eſſe Titij. v. g. cũ tñ non ſit illius, ſed Semptonij, cõparatione cuius nullã malã fidẽ habet, qu potius inuincibiliter ignorat illius eſſe, ſanè nõ præſcribet eã aduerſus Sẽꝓniũ, ut Couar. reg. poſſeſ. p. 2. § 8. nu. 5. cũ multis alijs rectè adnotauit, quicquid quidã alij in contrariũ dixerint. Si tñ quis bonã fidẽ habeat cõparatione ꝓprietatis alicuius rei, q̃ poſsidet, & malã cõparatione vſusfructus, q a putat eſſe alterius; aut è contrario, bonã cõparatione uſusfructus, & malã cõparatione ꝓprietatis, præſcribere poterit id illius rei, comparatione cuius habet bonã fidẽ, & non id, comparatione cuius habet malã fidẽ. Idẽ eſt, ſi bonã fidem habeat cõparatione vnius partis fundi, & nõ alterius, aut unius iuris in fundo illo, & nõ alterius. Item liA cet quis ex uno capite nõ habeat bonã fidem, ſi tñ ex alio ſimpliciter habeat bonã fidẽ, ſane ꝑſcribet rem, q̃ ita poſsiderit: ut ſi eam dono, aut quocumque alio titulo, ab eo illam accepit, quẽ credebat non eſſe legitimum dominum; ſi tamẽ alia uia ſuam ipſius eſſe putauit, eam præſcribere potuit: eo quòd ſimpliciter bona fide eã poſſiderit. Hęc omnia Couar. loco citato.

Ad primũ partis affirmantis.

Cæterum duobus argumẽtis, quibus opinio Soti, Maioris & Adriani confirmata eſt, in hũc modum eſt ſatisfaciendum. Ad primum negandum eſt, dubium poſt inchoatam præſcriptionẽ ſuperueniens, an res, quam quis poſsidet, ſua ſit, interrumpere bonam fidem, ut explicatũ eſt.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum dicendum eſt, antecedens eſſe verum per comparationem ad quæſtionem practicam: ſecus autem per comparationẽ ad quæB ſtionem ſpeculatiuã, an res ſua ſit, necne, ut copioſe aduerſus eundem Adrianum prima ſecundæ, quæſtione. 19. articulo. 6. oſtendimus.

DISPVTATIO LXIIII.

De titulo ad præſcriptionem, & quæ ignorantia poſſeſſorem malæ fidei efficiat, vel ad præſcribendum non ſufficiat.

Diſputatio hæc, quoad poſteriorem partem propoſitã, appendix eſt pręcedentis: quoad priorem verò, de titulo, ad doctrinæ perſpicuitatem præmittatur neceſſe eſt.

Titulus præſumpt⁹ eſt qui ad præſcribendũ requiritur.

Poſitis iis, quæ de titulo ad comparandũ dominiũ, aut ius diſputatione. 4 dicta ſunt, quod ad rem præſentem attinet, dicendum eſt. Ad præſcribendum neceſſarium non eſſe verum titulum: is namque, qui uero titulo aliquid poſſidet, reuera dominium, aut quaſi dominium, uel C ius in re habet, ac proinde comparatione eius, quod ita poſsidet, præſcriptione nõ indiget. Ad multas tamen præſcriptiones, ut in progreſſu uidebimus, requiritur titulus, qui in hoc ſenſu ſit præſumptus verus, quòd re vera, quantũ eſt ex ſe, erat verus titulus; ſed propter circumſtantiam, quam habet adiunctam, & quæ ignorantia facti probabiliter ignoratur, deſinit eſſe titulus verus: cum tamẽ verus ab eo credatur & ꝑſumatur, qui rem eo titulo poſsidet. Quia ergo eiuſmodi titulus verus non eſt, non transfert dominium in poſsidentem dicitur tamen transferre in eum uſucapiendi conditionem, quatenus efficit illum habilem ac diſpoſitum ad tanto uel tanto tempore cum eo titulo præſcribendum.

Transfert vſucapiendi cõditionem.

Exemplo res fiet manifeſta. Tituli emptionis, ꝑmutationis, donationis &c. re vera, quantũ eſt D ex ſe, veri tituli ſunt; ſi tamen, qui rem uendit, ꝑmutat, aut donat, nõ erat legitimus illius dominus; vtique ꝑp hanc conditionẽ deſinunt eſſe verè tituli, neque transferre poſſunt dominiũ. Quod ſi is, qui rem aliquo horum titulorũ poſſidet, probabiliter conditionẽ illam ignorabat, erit præſumptus titulus, de quo loquimur, qui, licet inſufficiens fuerit ad transferendum dominium, ſufficiens tamen eſt ad certo quodam tẽpore præſcribendum rem, quæ ita poſſidetur; eaque de cauſa tranſtuliſſe dr̃ uſucapiendi conditionẽ. Hęc de primo eorũ, quæ propoſita ſunt.

Ignorantia affectata, aut craſſa malæ fidei poſſeſſorẽ efficit.

Quod attinet ad ſecundum, ſciendum eſt. Vt quis bonæ fidei poſſeſſor dicatur, atque adeò ꝑſcribere poſsit, non ſatis eſſe, ſi credat rem, quã poſsidet, ſuã eſſe, niſi meritò id ſibi perſuadeat. Si nãq; uel ex ignorãtia affectata, vel quacumq; alia rõne craſſa, eã ſuã eſſe ſibi ꝑſuadeat, nõ dr̃

poſsidere

A poſſidere bona fide; quin potius peccabit lethaliter, ſi res eius ualoris ſit, qui ad culpam lethalẽ ſufficiat, tenebiturq́; eam reſtituere, non ſolum ex parte rei acceptę, ſed etiã ex parte iniuſtę acceptionis. Quo fit, ut eum præſcriptio cũ ea fide peragi nõ poſſit ſine culpa lethali, non ſecus iure canonico cenſenda ſit reprobata, atq; ea, quę cum ſcientia fit rei alienę, ut Medina de rebus reſtituendis. q. 17. §. penult. rectè ait, conſentiuntque alij doctores.

Medinę falſa opinio.

Porrò idẽ Medina eadem. q. §. antepenultimo pręmiſerat, quod ad forũ cõſcientiæ attinet, impertinẽs eſſę, utrum qui rem poſſedit toto tempore ad præſcribendum neceſſario, eam poſſederit ex ignorãtia iuris, an facti; & utrum eam poſſederit ex ignorãtia iuris manifeſti, an obſcuri. Si nanq́, ait, ignorantia probabilis, ſeu inuincibilis fuit, tunc, ſiue ea fuerit iuris, ſiue facti, & B ſiue fuerit iuris obſcuri, ſiue manifeſti, uere eam in foro conſcientiæ pręſcripſit; eò quòd bona fides adfuerit. Si uerò ignorãtia fuit uincibilis & craſſa, tunc, ſiue ea fuerit iuris ſiue facti, & ſiue fuerit iuris obſcuri, ſiue manifeſti, eã non præſcripſit in foro conſcientiæ: quia non adfuit bona fides ad præſcriptionem neceſſaria, hoc eſt, quæ eſſet ſine culpa, negligentiaq́; ſciendi, qđ præſcribens tenebatur. In foro autem exteriori, quia in eo, inquit, proceditur ex pręſumptione, neq; ignorãtia iuris præſumitur inuincibilis, ſaltem quãdo ius eſt manifeſtum, is, qui cum iuris ignorantia rem aliquam toto tempore ad præſcribendum neceſſario poſſidet, non cenſetur eam præſcribere; eò quòd non præſumatur habuiſſe bonam fidem.

2. Conclu. Poſſeſſio ex iuris ignorantia ad præſcriptionẽ non ſufficit.

C Couar. regul. poſſeſſor. q. 2. §. 2. à num. 5. longam de hac re texit diſputationem. Vt uerò paucis me expediam, ſit prima cõcluſio. Falſa eſt procul dubio, & contra communem doctorum ſententiam, quam Couar. & alij referunt, Medinæ opinio, quatenus affirmat, in foro cõſcientiæ ſolum habendam eſſe rõnem, an ignorantia, Theologorũ more, uincibilis, uel inuincibilis ſit, hoc eſt, cũ peccato ob negligentiã ſciendi, an res bene poſſideatur, uel ſine peccato; non uerò habẽdam eſſe rationem, an ſit iuris uel facti, poſito ꝙ inuincibilis ſit. Ratio uerò fundamẽtalis, cur ea opinio falſa ſit, hęc eſt. Qm̃ cũ pręſcriptio iure humano ciuili introducta ſit contra id, qđ & rei natura alioquin habebat, ſane ſicut in exteriori, ſic & in conſcientiæ foro, non maiores uires, neque ſub alijs conditionibus locum habet, ut ꝑ eã aliquis dñium ſuarũ rerũ amittat, & alius illud acquirat, q̃ eodẽ ciuili iure fuerit conceſſũ, D aut canonico, quoad ea, quę ad Eccleſiæ iuriſdictionẽ ſpectant: cõſtat aũt iure ciuili ſancitũ eſſe, iuris ignorantiã ad eã nõ ſufficere, ſed ſolũ facti, mõ inuincibilis ſit. Ita habet. l. ita iuris. ff. de iuris & facti ignorãtia, cuius hæc ſunt uerba. Iuris ignorantia in uſucapione negaſ prodeſſe: facti uerò ignorantiã ꝓdeſſe cõſtat. Et. l. nunq̃ in princ. ff. de uſucapionibus, Nũq̃, inquit Paulus Iuriſconſultus, in uſucapionibus iuris error poſſeſſoribus prodeſt. Vnde ſubiungit, eum, q̃ à pupillo abſq; tutoris autoritate ex iuris ignorãtia aliqd emit, ꝙ ignoraret ad talis emptionis ualiditatẽ id eſſe neceſſariũ, uſucapere id nõ poſſe. Idẽ habetur. l. 2. §. ſi à pupillo. ff. ꝓ emptore, ubi definitur, eũ, q̃ à pupillo ſine tutoris autoritate aliqd emit, ſi ignorauit pupillum eſſe, poſſe id uſucapere, quia ignorãtia fuit facti: ſecus aũt ſi ſciret eſſe pupillũ, ignoraret tñ neceſſariam eſſe tutoris autoritatem: tunc enim eſſet iuris ignorantia, quæ uſucapionẽ impedit. Idem habetur. l. quemadmodum. C. de agricolis & cẽſi. lib. 11. Vbi aduerſus emptorẽ contra legis prohibitionem dr̃. Et hæredibus eius (uenditoris. ſ.) & cõtra hęredes emptoris uendicationem damus, lõgi tp̃s præſcriptione ſubmota: malæ fidei nãq; poſſeſſorem eſſe nullus ambigit, qui aliquid cõtra legum interdicta mercatur. Idẽ habetur reg. qui contra iura mercatur, de regul. iuris lib. 6. cap. 2. §. contractus de rebus Eccleſ. non alienandis. lib. 6. & alijs iuribus. Idemq́ue affirmant multæ Gloſſæ iuris canonici & ciuilis.

Confirmatur aduerſus Medinam, ſanctionem illam, quòd uniuerſim iuris ignorantia nulli ad præſcribendum patrocinetur, non fundari in præſumptione, quòd, qui ea fuit affectus, uincibilem ignorantiã habuerit, & cum peccato poſſederit. In primis, q̃a eſto in foro exteriori conſtaret, parſq́; ipſa aduerſa confiteretur, eum, qui tempore ad præſcribendum neceſſario rem aliquam iuris ignorantia poſſedit, illam poſſediſſe inuincibili ignorantia & abſque ulla ſua culpa, nihilominus in eodem exteriori foro non cenſeretur eam præſcripſiſſe, ſed adiudicaretur priori domino: cum ergo, quãdo ſanctio aliqua in ſola præſumptione fundatur, & in exteriori foro conſtat non interueniſſe id, quod præſumitur (præſertim ſi pars aduerſa id confiteatur) non ſtetur tali ſanctioni, eſto ſit præſumptio iuris & de iure, quam iuriſperiti uocant, aduerſus quã non admittitur probatio, ſed ſola partis aduerſæ confeſſio; conſequens profecto eſt, ut ſanctio illa non fundetur in præſumptione uincibilis ignorantiæ & peccati ex parte poſſidentis. Deinde, q̃m præſumptio, quæ ad condemnandũ ſufficiat, ſolum habet locũ in ijs, quæ raro aliter eueniũt: at uerò licet raro eueniat quemq̃ inuincibilẽ habere ignorantiã eorum, quę ſunt iuris naturalis; frequentiſſimum tñ eſt ignorantiam eſſe eorum, quæ ſunt iuris humani, non ſolum apud indoctam plebẽ, quæ poſſidere & præſcribere debet, ſed ẽt apud ipſos iuris peritos: tam multa. n. & tã uaria ſãcita ſunt iure ciuili, ut uix ullus ea oĩa ita in promptu habere poſſit, quin, ſaltẽ ex inaduertentia & obliuione, erretur paſſim circa ea, quæ iuris ſunt humani: nõ ergo eſt uetiſimile ſanctionẽ, quòd ignorantia iuris nulli ad præſcribendũ patrocinetur, fundari in præſumptione, quòd ea ignorantia uincibilis ſit, & cum peccato; ſed iura, ſupponendo ignorantiã tam iuris, q̃ facti poſſe eſſe inuincibilem, ſoli ignorãtię facti inuincibili tribuere uoluerũt priuilegium, ut pręſcriptioni patrocinaretur; non uerò ignorãtię iuris inuincibili. Sane ſi ſanctio iuris, de qua diſputamus, in ſola pręſumptione fundaretur, ꝙ iuris ignorantia ſemper eſſet uincibilis & cum culpa poſſidentis, ac proinde uim non haberet in foro conſcientię, qñ iuris ignorantia eſſet inuincibilis, ut Medina cõtendit, iniqua oĩno eſſet, ut pote, q̃ anſã pręberet iniuſte hoĩes ſpoliandi frequenter in foro exteriori ijs rebus, quas in cõſcientia foro legitimè p̃ſcripſiſſent, & quarũ facti eſſent legitimi dñi, potiuſq; peccata & iniuſtitias foueret, quàm impediret.

Argumentum.

Obijcies. l. quemadmodum. C. de agricol. & cenſi. lib. 11. & reg. q. cõtra iura, de regulis iuris.

A lib.6. vbi habetur, eum qui contra iura mercatur, præſumi, imò neminem ambigere, eſſe malę fidei poſſeſſorem: eademque eſt ratio de quocumq; alio, qui contra quâcumq; aliam iuris diſpoſitioné aliquid acquirit. Quo fit, ut ſemper iuris ignorantia malæ fidei poſſeſſorem conſtituat: cum uerò id intelligi non poſsit re ipſa; eo quòd conſtet dari interdum iuris ignorantiam inuincibilem; reſtat intelligendum eſſe in ſola iuris præſumptione, ut Medina affirmabat.

Mala fides duobus modis.

Ad huius argumenti ſolutionem magnopere eſt obſeruandũ, fidem (quod ad præſcriptionem attinet) duobus modis dici malam. Vno, quia eſt cum peccato, idq; uel quia adeſt ſcientia rei alienæ, uel dubium in principio poſſeſſionis, iuxta ea quæ diſputatione præcedéte dicta ſunt, uel certe negligentia ſciendi an res ſit B aliena, quæ proinde uincibilem ac culpabilem efficit ignorãtiam. Atq; eiuſmodi fides dicitur mala, eo quòd cũ peccato, ac uera culpa Theologica ſit coniũcta. Altero modo dicitur mala, hoc eſt, reprobata à iure, & inſufficiens, ac proinde uitioſa ad præſcriptionis effectum, ut pote carens conditionibus à iure ad pręſcribendũ reqſitis. Mala fides hoc poſteriori modo accepta, ſuo ambitu complectitur malam fidem priori modo ſumptam, & præterea quamcunq; aliã fidem, quæ, licet culpam Theologicam non habeat adiunctam, reprobata tamen eſt à iure, & inſufficiens ad præſcribendum iudicata. Talis eſt exiſtimatio de re, ꝙ legitime poſsideatur, cum inuincibili iuris ignorantia, idq; ſiue culpa aliqua iuridica interueniat, hoc eſt, negligentia leuis, aut leuiſſima, ſine culpa Theologica ét uenialis, ſiue nulla prorſus culpa, tam Theo- C logica, q̃ iuridica interueniat. Porrò eiuſmodi mala fides, quę ſine culpa Theologica interuenit, non eſt de qua Summi Pontifices c. uigilanti, & c. ultimo de præſcriptionibus loquuntur, dũ eas pręſcriptiones damnant, quę fiunt abſq; bona fide, eaſq; leges reddũt irritas, q̃ tales præſcriptiones ꝑmittunt; ſed ſolũ illa prior mala fides, quę culpã Theologicã adiunctam habet.

Ad argu.

Ad argumentũ ergo propoſitũ dicendũ eſt, in illis iuribus ſumi malã fidé in poſteriori illa acceptione, qua ſuo ambitu cóplectitur eá ét fidé, q̃ eſt cũ ignorãtia iuris inuincibili, & abſq; ulla Theologica culpa. Quare illis in iurib' nõ eſt ſermo de mala fide ſolũ præſumpta, ſed de mala fide uera, ut ex. l. quemadmodũ citata (unde regula illa iuris deſũpta fuit) eſt manifeſtũ.

D Couar. loco citato, cũ quibuſdam alijs quos citat, arbitratur, ignorantiam iuris inuincibilé, licet non ſufficiat ad pręſcribendum intra tempus, quo cum titulo pręſcribitur; ſufficere tamé ad præſcribendum intra tempus, quo ſine titulo, iuxta ea quæ in ſequentibus dicemus, præſcribi ſolet.

Argum.

Potiſſima illius ratio eſt. Quoniam cum eiuſmodi ignorantia malam fidem non inducat, certe quamuis titulum uitioſum reddat, ſufficiens tñ erit ad præſcribendum rem tanto tempore, quãto, ſi nullus interueniſſet titulus, cum ſola bona fide præſcriberetur. Idem confirmat ex c. ueniens. de emptione & uenditione.

Deinde ita Couar. rem inuoluit, ut non facile intelligas, quænam fuerit illius ſententia: tandem namque concludere uidetur, qũ ignorantia eſt iuris ita reſiſtentis, ut reddat nullũ côtractum, ſeu acquiſitionem rei, non ſufficere ad ꝑſcribendum, etiam tempore, quo ſine titulo cũ bona fide præſcriberetur, adducitque exemplũ de eo, qui emeret à pupillo ſine tutoris autoritate, ignorans neceſſariam eſſe tutoris autoritatem: idemque videtur dicturus, quoties ex iuris ignorantia aliquid aliud acquiritur, deficiente ſolemnitate aliqua, ſine qua, ex iuris diſpoſitione; eſt nulla talis acquiſitio.

2. Concl. Neque ad pręſcribendum tépore, quo ſine titulo præſcribitur, ſufficit.

Quicquid tamen Couar. loco citato ſenſerit, ſit ſecunda concluſio. Ignorantia iuris, etiamſi Theologicè ſit inuincibilis, ſine culpa ve lethali aut veniali, non ſufficit, ad præſcribendum, etiã intra tempus de cuius initio non ſit memoria. Hanc, præter plures gloſſas, affirmant Molina lib. 2. de primogenijs c. 7. à nu. 66. Panorm. & Felin. c. de quarta de præſcription. & videtur communior doctorũ, quos Molina & Couar. citant, B neque forte ab ea diſſidet Couar. cuius mentem diſp. 75. explicabimus. Eam verò probant illa omnia iura, quæ affirmant, iuris ignorantiam ad vſucapionem nihil valere, præſertim. l. quemadmodum, & regula, qui contra iura; quæ duo iura affirmant, eam ignorantiam inducere malam fidem: poſſeſſor autem malæ fidei vllo tempore non præſcribit, ut habet regula poſſeſſor, de regulis iuris lib. 6. & aſſeuerant alia iura. Eadem concluſio colligitur ex cap. dudum de decimis. Molina tamé loco citato nu. 75. cũ multis alijs, quos citat, ait, in immemoriali pręſcriptione ſẽper ob temporis longiquitatem præſumi interueniſſe bonam fidem, atque adeò iuris ignorantiam abfuiſſe, quando id aliunde ſufficienter nõ conſtat. Aduerte item, cum dicimus, iuris inuincibilem ignorantiam impedire quominus præ- C ſcribatur, intelligendum id eſſe, de ignorantia eius, qui poſſidet, quiq; præſcribere ié debuit: ſecus autem de ignorantia eius, qui rem contulit, vt bene notat gloſſa. § ſed tamen. Verſ. item ſi is, Inſtit. de Vſucapionib. Vnde ſi is, qui in ancilla habebat ſolum vſumfructum, iuris ignorãtia arbitratus partum illius durante vſufructu ad ipſum pertinere, illum uẽdidit ei, qui neſciebat fuiſſe partum ancillæ, cuius uenditor ſolum habebat uſum fructum, poteſt illum uſucapere tempore ſufficiente ad rem mobilem cum titulo præſcribendam.

Ad argumentum.

Ad argumentum Couaruuiæ negandum eſt iuris ignorantiam inuincibilem non inducere malam fidem late ſumptam, qualis ſufficit ad impediendum omnino præſcriptionem, ut paulo antea explicatum eſt: cap. autem ueniens, nihil habet unde ea opinio ſufficienter colligatur.

Tertia concluſio. Ignorantia iuris valde obſcuri pęſcriptioné non impedit.

D Tertia concluſio. Error ignorãtia ve iuris maxime dubij, neque eam præſcriptioné impedit, in qua titulus requiritur. Hæc eſt Panormitani & Felini cap. de quarta citato, Couar. ubi ſupra nu. 9. Moli. nu. 69. & communis, colligiturq; ex c. cum dilectus de conſuetudine. Ratio autem illius potiſſima eſt, qm̃ cum ſint multa in iure ualde dubia & controuerſa, & circa quæ paſſim diſſentientes ſunt Doctorum ſententiæ, & ꝙ uno tpe eſſe uidetur uerũ, tpis decurſu falſum cẽſeatur, ſane intolerabile omnino ac ineptum eſſet conſtituere, ut inuincibilis eiuſmodi ignorantia præſcriptionem impediret: quo fit, ut per epicheiam, cenſenda ſit ea excepta.

Ait uero Molina loco citato, idem intelligendũ eſſe de iuris errore, alioquin perſpicui, in minore, ruſtico, milite, muliere, & in alijs, in q̃bus

error

error iuris toleratur: citatque ad id Couarruuiam,& quoſdam alios. Couar. tamen id minime aſſerit, neque credo eſſe verum, ſi namque vel mulier, vel minor, vel quicumq; alius ex cõtractu aperte vſurario, vel aliter iniuſto, aliquid iuris errore lucraretur, ſane quãuis error ille eſſet in eo inuincibilis, & abſque vlla culpa, non tñ, quod ita iniuſte acquireret, vllo tẽpore præſcriberet. Quare licet in his perſonis iuris error toleretur ad effectum, vt non puniantur, & vt inde in ſuis bonis detrimentum minime patiãtur, non tamen illis, vt ſibi aliena acquirant, & eorũ dominium comparent, patrocinatur. Confirmatur hæc noſtra ſententia: qm̃, ꝙ ignorantia iuris præſcriptionem impediet, non idcirco eſt ſancitum, ꝙ craſſa & vincibilis, præſumatur, vt ex eo capite affirmandũ ſit, in ruſticis & alijs iuris ſanctiones ignorantes præſcriptionẽ nõ impedire.

DISPVTATIO LXV.

Quando & quouſque mala fides autoris, hoc eſt, eius, à quo res in alium deriuata eſt, ſucceſſori ad præſcribendum noceat.

Prima concluſio. SIt prima concluſio. Mala fides autoris ſucceſſori particulari non nocet ad præſcribendũ quocumque titulo illi ſuccedat, tametſi computare non poſſit ad præſcribendum tempus, quo autor mala fide poſſedit. Ab hac concluſione excipitur, quando res aliqua immobilis, quæ intra decem, aut viginti annos (iuxta ea, quæ in progreſſu videbimus) erat præſcribenda, ignorante illo, ad quem ea pertinet, poſſidetur: tunc enim ante triginta annos non præſcribitur.

Succeſſor vniuerſalis, & particularis, quis. Ad huius & ſequentis concluſionis intellectum ſciendum eſt, ſolum illum ſucceſſorem appellari vniuerſalem, qui ſimpliciter & proprie eſt hæres alicuius, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, item ſiue ſolus ſit hæres illius, ſiue ſimul cum alijs. Quis autem hic ſit, explicabitur dum de vltimis voluntatibus fuerit ſermo. Qui verò eo pacto hæredes ſunt, perſonã defuncti repręſentant. Legatarij verò, & ij hęredes, qui legatariorum potius, q̃ hæredum, rõnem hñt, itemq; quicũque alij, ſiue viuis ſiue defunctis, in re aliqua ſuccedant quocunq; titulo, ſiue oneroſo, ut emptionis, ꝑmutationis, &c. ſiue lucratiuo, ut donationis legati, &c. dñr ſucceſſores particulares, de quibus in noſtra concluſione eſt ſermo.

Hoc ita conſtituto, prima pars concluſionis habetur expreſſe. l. ante uitium. ff. de diuerſis & temporalibus pręſcriptionibus, & §. inter uenditorem Inſtit. de uſucap. Eiſdẽ iuribus, innixis Gloſſis ibidem, habetur ſecũda pars: uniuerſim namque quando anteceſſor, aut anteceſſores bona fide rem præſcribendam poſſederunt, poteſt ſucceſſor in illa re, ſiue is ſit particularis, ſiue uniuerſalis ſucceſſor computare ad pręſcribendum totum tempus, quo anteceſſores rem poſſederunt, quod iuriſperiti uocant uti ad præſcribendum acceſſione temporis autorum: tempus autem quo anteceſſor, uel anteceſſores rem mala fide poſſederunt, non poteſt ſucceſſor computare ad præſcribendum, eo quòd illo tempore nõ præſcribatur. Vltima pars habetur expreſſe in authentica malæ fidei. C. de longi temporis præſcriptione, quæ deſumpta eſt ex authentico, ut ſponſalitia largitas. §. rurſus, habetq; locum etiam quando ſucceſſor particularis bona fide & cum titulo emptionis, aut quocunque alio, cœpit poſſidere. Quia tamen authenticum

A illud ſolum loquitur in præſcriptione, quæ alioquin decem annis inter præſentes, & uiginti inter abſentes erat peragenda: hæc uerò ſolum habet locum in rebus immobilibus, ut in progreſſu uidebimus; ſane authenticum illud non habet locum in præſcriptione rerum mobilium, ſed peragetur tempore, quo alioquin tales res forent cum titulo præſcribendæ.

Secunda concluſio. Mala fides autoris uſque adeo nocet ſucceſſori uniuerſali ad præſcribendum, ut eſto uniuerſalis ſucceſſor bona fide poſſideat, neque uti uelit acceſſione temporis, quo autor poſſedit, ſed uelit computare præſcriptionem à tempore, quo ipſe bona fide cœpit poſſidere, non poſſit illam ullo tempore præſcribere, idque ſiue talis res immobilis ſit, ſiue mobilis. Ita habetur expreſſe. l. cũ hæres. ff. de diuerſ. 2. Conclu. B & tempor. præſcript. l. ſi mala fide. C. communia de uſucapionib. & §. diutina Inſtit. de uſucapionibus, & affirmat Panormit. c. 2. nu. 8. & cap. ſi diligenti. nu. 29. de præſcript. & communis ſententia doctorum. Ratio uerò, cur ita iure ſtatutum ſit, eſt. Quoniam hæres uniuerſalis perſonã defuncti repręſentat, illique ſuccedit in omnibus oneribus, eaque de cauſa, quaſi una omnino reputatur poſſeſsio defuncti & hæredis, & quia illa una poſſeſsio habuit uitioſum initiũ, tota poſſeſsio iuris fictione uitioſa reputatur: atque hęc eſt ratio, q̃ tria illa iura citata aperte reddunt. Habetque hoc locum non minus quando hęres inuentarium confeciſſet, quàm quãdo illud non confeciſſet, ut recte aduerſus quoſdã probat Couar. regul. poſſeſſor. part. 2. §. 9. nu. 5.

Quando autem hęres, pręter hęredis titulũ, C haberet alium in rem, quæ fuit defuncti, quo illam poſſet præſcribere, tunc mala fides defuncti, ei non noceret. Vt ſi defunctus, cum prius rem aliquam pignori vni dediſſet, eam alteri uẽdidiſſet, hæreſque eam redemiſſet, ſanè ſicut ille, cui defunctus illam uendidit, præſcribere illam potuit quoad illud pignoris onus, nihil mala fide defuncti impediente: ſic etiam hæres, q., non iam titulo hęredis, ſed redemptoris illam poſsidet. Ita habet̃ expreſſe. l. ante uitiũ citata.

Couar. §. citato, licet à noſtra 2. concluſione, q̃ cõmunem eſſe fatetur, diſcedere non audeat, multũ tñ tergiuerſatur, quaſi hęres non vtendo acceſsione temporis defuncti, ſed computando à tpe, quo ipſe bona fide cępit poſsidere, pręſcribere rẽ poſsit tpe neceſſario ad ſine titulo pręſcribendum. Quia tñ, ſi quę a nobis dicta ſunt expendantur, comperietur nihil omnino efficere, quę Couar. adducit, nõ amplius hac in re im D moror. Qui tñ recte loco citato admonet, q̃uis defunctus rem cum titulo, alioqui ad pręſcribẽdum ſufficiente, poſſediſſet, ut ſi illam emiſſet, ſi tñ mala fide eam poſſediſſet, ſciens eſſe alienã, hęredem neque ex illo titulo cum bona fide poſſe illam pręſcribere: quoniam ſicut bona fides hęredis, una cum titulo pro hęrede, non ſufficit hęredi ad pręſcriptionem, mala fide defuncti illam impediente: ita neque titulus defuncti, qui cum eadem mala fide fuit coniunctus, ſufficiet.

Illud etiam placet, quod numero. 6. cum Accurſio & alijs addit, uidelicet quando iura diſponunt, ſucceſſorem uniuerſalem præſcribere non poſſe, qñ in autore mala fides pręceſsit, intelligendum id eſſe, de mala fide uera: non autem de præſumpta, aut ficta. Quare licet hæres,

qui proxime ſucceſſit defuncto mala fide poſſidenti, præſcribere non poſsit cum bona fide; hæres tamen huius hæredis præſcribere poteſt eam rem, non vtendo acceſſione temporis poſſeſsionis duorum præcedentium, qui præſcribere non potuerunt. Ratio eſt, quoniam iura duplicem fictionem in vna & eadem re & ex eodem capite deteſtantur. Primus autem hęres fictione tantum iuris, quatenus perſonã defuncti repręſentabat, cenſebatur mala fide poſsidere: quare, ſi in ſecundo hærede fingamus etiam ex eo mala fide poſſidere, quòd perſonam primi hæredis repræſentat, concurrent duæ fictiones ex capite repræſentationis ſui autoris.

Illud rectè cum Panormitano, Felino cap. de quarta de præſcriptionib. & alijs obſeruar, eũ, qui in beneficio, aut alia dignitate ſuccedit alicui defuncto mala fide poſſidenti aduerſus aliũ, ad quem tale beneficium vel dignitas pertinebat, poſſe illud cum bona fide præſcribere, non computando tempus poſſeſſionis malæ fidei p̃deceſſoris. Ratio eſt manifeſta, qm̃ id non poſſidet titulo hęredis illius (eſto forte alioqn hęres illius ſit) ſed ex cõceſsione aut collatione eius, ad quẽ ſpectabat bñficiũ aut dignitatẽ cõferre.

Illud poſtremò eſt obſeruandum, quando hæres de numero eſt eorum, qui ſui hęredes in iure vocantur. vt diſp. 179. dicetur eſto prædeceſſor bona fide aliquid ſine titulo poſſediſſet, nõ poſſe eiuſmodi ſuum hęredem id præſcribere titulo pro hærede, ſed, ut illud pręſcribat, neceſſe eſt, ut, cõputando tempus in quo prędeceſſor illud bona fide poſſedit, tñ eiuſmodi hęres continuet poſſeſsionem cum bona fide, quantũ neceſſe eſt rem poſsideri, ut ſine titulo pręſcribatur. Ita habetur expreſſe. l. nihil ꝑ hęrede. C. de vſucapione pro hærede, & l. 2. ff. pro hęrede. Ratio autem eſt, quia vt diſp. 180. dicetur, hæres ſuus cenſetur continuare dominium ſui prædeceſſoris tanquam vnus cum illo, & idcirco ante aditam hęreditatem comparat dominium illius, quod cęteris heredibus non conuenit, eaq; de cauſa ex eo, quòd hęres exiſtat, non cenſetur habere nouum titulum ad comparandum dominium rerum, quarum prior poſſeſſor erat dominus. Secus autem res habet in hęrede non ſuo, ut in filio emancipato, & alijs: ſi .n. prędeceſſor poſſedit bona fide, titulus pro hęrede, quo anteceſſori ſuccedit, eſt verus ac legitimus ad p̃ſcribendũ tpe, quo cũ titulo res illa p̃ſcribi conſueuit. Ita Couar. reg. poſſeſſor. part. 2. §. 5. nu. 3. & Anto. Gomez. 1. tomo. var. reſ. c. 9. nu. 19. & Doctores cõmuniter. Bal. & Alexand. voluerunt, q̃uis hęres ſuus, quatenus filius, non habeat titulũ pro hęrede ſufficientem ad pręſcribendũ; illum tñ habere tanq̃ agnatum, aut cognatũ eiuſdẽ teſtatoris, atque poſt longã diſputationẽ tãdẽ ad eã ſententiã videtur accedere Couar. An. verò Gom. ex alio fundamento vult illum habere titulum ſufficientem ad pręſcribendũ, nẽpe ſi renunciare velit ſucceſsioni de iure ciuili, ſuccedereq; eligat de iure pręторio, iuxta ꝙ nõ cõſideratur ſuitas aut patria poteſtas. Illos, ſi placet, legito. Vtinã tot tricę a iure abſcinderent.

DISPVTATIO LXVI.

Vtrum leges ciuiles, concedentes præſcriptionem cum ſcientia iuris alieni, vim habeant circa pœnas, actiones, & iura, præſertim circa ea realia, quibus ſeruitutes reſpondent.

HÆc etiam quęſtio ad intelligentiam bonę fidei ad pręſcribendum neceſſarię nõ parũ refert. Quid verò nominibus actionis realis, perſonalis, iuris, & ſeruitutis intelligatur, ex ijs, quę diſp. 1. 2. 3. & 11. dicta ſunt, facile patet.

Cum verò, ut diſp. 63. retulimus, ius canonicum c. vltimo de pręſcrip. & alibi, leges ciuiles, quatenus pręſcriptiones cum mala fide conſtituũt, abrogauerit, nõ deſuerũt, qui affirmarint, id ſolum habere locum in terris temporalis dominij Eccleſiæ; eo quòd, ut inquiunt, poteſtas Summi Pontificis ad leges principum ſecularium non ſe extendat. Contrarium tamen conſtat aperte ex ijs, quę diſp. 29. dicta ſunt: oſtendimus namque in Summo Pontifice eſſe pleniſsimam poteſtatem ſuper oẽs principes Chriſtianos, & eorum leges ac ſtatuta, quatenus animarum ſaluti, finique ſupernaturali fuerit neceſſarium. Quare, quę iure canonico hac de re conſtituta ſunt, uim habẽt in quocunq; toto ſeculari cuiuſque Principis Eccleſiæ ſubiecti, ut communis Doctorũ opinio affirmat. Imò verò Panormit. cap. vltimo de pręſcrip. & Medina de rebus reſtituendis quæſt. 17. contendunt, eas leges, etiã ante definitiones canonicas, fuiſſe ex natura ipſa rei nullas, idque ſolum Summos Pontifices ſuis definitionibus declaraſſe.

Quidam alij dixerunt, ius canonicum ſolum reuocaſſe leges ciuiles quatenus cum mala fide admittunt rerum præſcriptionem; non vero quatenus admittunt præſcriptionem iurium & actionum. Rationem huius rei reddunt. Quoniã res, quæ proprie præſcribi, vſuve capi dicuntur, poſſidentur a præſcribente, eaque ratione cum conſcientia, quòd alienæ ſint, retineri non poſſunt ſine peccato tempore toto ad eas præſcribendum neceſſario. Actiones verò perſonales, quas alij aduerſus nos habent, & iura, etiamſi ea in prædijs noſtris habeant, à nobis non poſſidentur, atque adeo ſcientia noſtra, quòd illi eas actiones & iura habeant, non tollit, quominus per hoc, quòd illi tempore toto ad præſcribendum neceſſario eis non vtantur, nos aduerſus illos ea præſcribamus: quippe cum ſine vllo noſtro peccato id eſſe poſſit.

Sit prima concluſio. Non ſolum quando lex ipſa pœnalis ſolum concedit actionem aduerſus delinquentem intra certum tempus, ſed vniuerſim quoties ex lege pœnali conſurgit actio ad pœnã aduerſus delinquentem, præſcribi poteſt actio & pœna ipſa, tam ab ipſo delinquente, q̃ ab illius hæredibus, eſto ſciant eam actionem aduerſus delinquentem competere, & pœnam, pro ea culpa eſſe debitam. Excipe in hæretico, nec non in ijs, qui in bonis illius ſuccedũt, qñ illa poſſident cũ ſcientia, ꝙ fuerint hõis hæretici poſt crimen cõmiſſum. Hæc concluſio eſt Couar. in epito. ad quartũ decre. p. 2. c. 6. §. 8. nu. 16. & regula poſſeſſor p. 2. §. 11. nu. 5. Panormit. & Felin. multorumque aliorum c. vltimo de pręſcrip. & eſt conſona Adria. de reſtitu. quæſt. de præſcriptione, & Medin. de rebus reſtituendis quęſtio. 17. Fundamentum illius eſt. Quoniam delinquens, & hæredes illius, eſto ſciant eam actionem competere aduerſus delinquentem, obnoxiumque illum eſſe tali pœnæ, quin & actionẽ eſſe mixtã ex reali & perſonali, ſi bona ſint ipſo iure ꝑ crimẽ fiſco addicta, vt sũt bona hæreticorũ & contrahentiũ inceſtas nuptias, quia

Prima concluſio.

tamen

tamen neque tenentur offerre pœnam, neq; curare ut intentetur actio, aut ut feratur ſententia, ſed ſolum ſubire pœnam, ſi ſententia feratur, & executioni mandetur; ſanè licitè pœnam retinent, nihil omnino impediente ſcientia, quam habent, quæ proinde non conſtituit illos in mala fide practica, neque ſimpliciter in mala fide; tametſi Adrianus, & alij ualde impropriè illam malam fidem appellent: quare cum, quantū eſt ex parte bonæ fidei, conditionem ac diſpoſitionem habeant ſufficientem ad actionem & pœnam præſcribendam, utique ſi eo pacto toto tp̄e à iure conſtituto perſeuerent, illas præſcribent: qñquidem caput ultimū de præſcript. ſolum derogare intenderit legibus, quæ præſcriptionem cum pctō, uel cum occaſione peccati admittūt.

Addit optimè Couaruuias, cum multis alijs, quando per ſententiam ſolum adiudicatur pœna fiſco, aut alicui alteri, ita ut neque damnatus ipſe, neque illius ſucceſſores ſint ſententiæ executores, non teneri eos offerre pœnam illi, cui adiudicata eſt, antequam exigatur: eò quòd executio ad eos non ſpectet. Quarè ſi negligentia eorum, ad quos executio ſpectat, tanto tempore pœnam poſt ſententiam latam poſſideant, quantum ad eam præſcribendam ſat eſt, procul dubio illam præſcribent, nihil omnino impediente ſcientia, quòd lata ſit ſnīa, quæ ſimiliter non conſtituit illos in mala fide practica, neque efficit ut poſſeſſio & retentio illa cum peccato ſit.

Poſterior uerò pars concluſionis idcirco eſt addita, quoniam, ut habetur capit. accuſatus. §. penultim. de hæret. lib. 6. & c. 2. de præſcrip. li. 6. hæreticus poſt mortem poteſt damnari, bonaq; illius quocumque tempore poſſunt fiſco addici. Et quamuis hæredes, aliiue ſucceſſores in bonis illius, ea poſſint præſcribere, ſi ſpatio quadraginta annorum, à morte talis hæretici, ea poſſederint cum ignorantia, quod fuerint hominis in hæreſim lapſi; non tamen ſi ſcientiam habebant fuiſſe bona hominis hæretici, ſed poteſt fiſcus quuncumque tempore ea ab illis exigere, ut expreſsè habetur ca. 2. citato. Peculiare autem eſt in fidei fauorem, ut licet eiuſmodi ſucceſſores cum ea ſcientia illa poſſint bona retinere, etiam poſt ſnīam latam, interim dum fiſcus ea ab illis, ſaltem per edictum publicum, non exigit; nihilominus ſpeculatiua illa ſcientia impediat præſcriptionem, ut Couaru. in epitome adnotauit.

2. Conclu. Secunda concluſio. Ad extinguendum uia præſcriptionis debitum, quod quis tenetur ſoluere, non in modum pœnæ, ſed in recompenſationem damni, aut quacunque alia ratione, neceſſe eſt, ut non adſit fides rei alienæ, hoc eſt, ne ſcientia quod alteri ſit debitū, imò neque ignorantia craſſa; alioquin nullo tempore præſcribetur. Si uerò tanto tempore adſit ignorantia inuincibilis, quòd ſit debitum, quantum ad præſcribēdum eſt neceſſarium, extinguetur tale debitum, & per conſequens actio, quę ad illud cō petit. Hæc eſt Panorm. Adriani, & Medinę locis citatis, & complurium aliorum. Prior pars probatur, quoniam cum ea ſcientia, aut ignorantia craſſa, retineri non poteſt debitum toto tempore ad præſcribendum neceſſario abſque peccato, eaq; de cauſa retentio & poſſeſſio illa eſt cū mala fide practica: cum ergo poſſeſſor malę fidei practicę ullo tempore non præſcribat; omniſque præſcriptio, quę abſque peccato confici

A nequit, ſit iure canonico reuocata; conſequens profectò eſt, ut eiuſmodi homo præſcribere nō poſſit debitum. De actione uerò, an illā præſcribat, dicetur diſputatione ſequenti.

Hoc loco illud obſerua, eſſe per accidens quòd toto tpe ad præſcribendum neceſſario excuſaretur a culpa, quod non reſtitueret, uel quia toto eo tpe non eſſet ſoluendo, uel quia longè diſtaret a creditore, aut quacunq; alia ſimili rōne, nihilominus præſcribere nullo modo poſſet. Rō eſt, qm̄ ſi eo tpe iuſta de cauſa differat ſolutionem, ſolum id poteſt tuta conſcīa efficere ea lege & animo, ut poſtea ſoluat; tenetutq; eo tpe ſatisfacere eo modo quo poſſit, & cū minimum tenetur reddere creditorem indemnem, ſaltem ſeipſum de nouo ad ſolutionem in tp̄s futurū aſtringendo; neque ulla ratio poſtularet, ut in eo B euētu ius humanū in alterius damnum præſcriptionem concederet: quare, quòd per accidens talis retentio debiti excuſaretur à culpa, id nequaquam ad præſcriptionem ſufficeret.

Poſterior pars notiſſima eſt, qm̄ tunc retentio & poſſeſſio eſſet cum bona fide, tam practica, quàm ſpeculatiua: quare optimè ſufficeret ad pſcriptionem, tum debiti, tum etiā actionis, iuxta id, quod legibus ciuilibus, iuſta alioquin de cauſa, eſt conſtitutū. Aduerte tñ, quod uniuerſalis ſucceſſor, cum defuncti perſonā repręſentet, non pręſcriberet, ſi defunctus cum mala fide, iuxta ea quę in priori parte huius concluſionis dicta ſūt, debitū retinuiſſet: ſecus aūt ſi cū bona fide; quin & uti poſſet tunc acceſſione temporis, quo defunctus præſcribere debitum & actionē inceperat.

Confirmat totam hāc cōncluſionem apertè, C l. 1. tit. 1. par. 6. legum extrauag. huius Luſitanię Regni. Cum enim antea li. 4. Ordinationum tit. 80. ſancitum eſſet, ut quoties quis ratione alicuius contractus, aut quaſi contractus, quippiam alteri deberet, teneretur creditor illud exigere intrà quinquennium à die, quo debitor id ſoluere teneretur, modo tñ in eodem oppido habitarent, tranſacto uerò quinquennio debitor pręſcriberet aduerſus creditorem actionē & debitum quod ſi in diuerſis oppidis intra eandē Regni partem, quę uulgo comarca dr̄, habitarent, teneretur illud exigere intra decēnium: ſi uero in diuerſis partibus Regni, quę uulgo comarcas dicuntur, habitarent, teneretur illud exigere intra uiginti annos; ſin minus actio ſimul & debitum aduerſus eum pręſcriberetur: nihilominus Ioannes 3. l. illa extrauaganti citata, legem D proximè relatā reuocans, ſtatuit, ut uniuerſim quoties quippiam ratione contractus, aut quaſi contractus, eſſet debitum, creditor teneretur illud exigere intra triginta annos a die, qua debitor illud ſoluere teneretur, eoq; tpe tranſacto, debitor pſcriberet aduerſus creditorē actioné & debitum; modò tñ bona fides toto eo tempore interuenerit: cum mala uerò fide conſtituit, ut, iuxta ius canonicū, nullo tempore pręſcriberet.

Tertia concluſio. Ad comparandum uia pręſcriptionis ius quoduis, ut eligendi, præſentandi, piſcandi, uenandi, aut paſcendi in loco aliquo, ius uię, aquęductus, aut alterius ſeruitutis, non ſatis eſt uſus eiuſmodi iurium toto tempore ad præſcribendum neceſſario cum ſcientia & patientia eius, ad quē pertinet tale ius concedere, neq; itē ſatis eſt quicūq; alius ex ijs, quibus diſputatione. 14. diximꝰ cōparari poſſeſſio- 3. Conclu.

A nem eiuſmodi iurium, niſi ſimul toto eodem tẽpore adſit bona fides, quod ius illud ad præſcribentem pertineat, & quòd licite ab eo vſurpetur, & retineatur. Hæc eſt Medinę q. 17. citata, & multorum aliorum. Poteſt verò facile probari, q̃m, qui ſine eiuſmodi fide poſſideret, eſſet poſſeſſor malæ fidei practicæ, furtumque, aut quaſi furtum iuris alieni committeret, ꝙ nõ eſſet ſine lethali culpa: poſſeſſor autem malæ fidei practice vllo tp̃e non præſcribit. Mala autẽ fides adeſſet, ſi cũ craſſa ignorantia eſſet vſus iuris illius.

Porrò antequam duas ſequentes concluſiones ſubijciamus, ſciendum eſt, ut conſtat ex l. hæc autem. ff. de ſeruitut. vrbanorũ prædiorũ, juncta l. ſequitur. §. ſi uiam. ff. de uſucapionibus, ſeruitutes ruſticas, ut viæ, aquæ ductus, paſtus, &c. præſcribi per hoc ſolum, quòd is, cui debentur, certo quodam tempore eis non utatur; B neque eſſe neceſſarium actum aliquẽ eius, cuius eſt prędium, quique ſeruitutem debet p̃ſcribere. ſeruitus verò vrbanas, vt tigni mittendi, & alias ſimiles, non præſcribi per ſolum non uſum eius, cui ſeruitus debetur, niſi ſimul interueniat actus aliquis eius, cuius eſt prædium, quique ſeruitutem debet præſcribere. Vt ſi extrahã tignum a pariete tuo, & aliud non immittam, non præſcribes ſeruitutem aduerſum me, niſi à te foramen obſtruatur, atque illud ſit in cauſa ne ego tempore ad præſcribendum neceſſario utar iure meo, tignum aliud inferendo. Similiter, ſi habeo ſeruitutẽ in domo tua, ne tu altius eam tollas, ne mihi eripias proſpectũ feneſtræ, eſto ego deſtruam, aut obturẽ feneſtram meã, non incipies præſcribere aduerſum me ſeruitutem altius non tollendi, niſi tu altius tuleris domum tuam. C Hæc ſunt exempla, quæ adhibentur l. hæc autem citata.

4. Conclu. Hoc ita conſtituto, ſit quarta concluſ. Quando ad præſcribendũ ius, quod alius habet in re noſtra, illudue extinguendum, non ſatis eſt ſi ille non vtatur iure ſuo, ſed ſimul etiam requiritur, ut pręcedat aliquis noſter actus, ut de iure per comparationem ad ſeruitutem vrbanam dictum eſt, tunc ſane neceſſaria eſt bona fides toto tempore ad præſcribendum conſtituto, ignorantiave inuincibilis, quòd ille ius tale habeat. Hęc autem bona fides eſſe poterit progreſſu tẽporis, ſi poſſeſſores talis prędij vrbani obliuiſcantur iuris, quod ille alius habebat, taroque ante talem obliuionem erit bona fides. Niſi forte meritò pręſumatur, eum cui ſeruitus erat debita, iuri ſuo tacite ceſſiſſe. Quare dum ſcientia ſeruitutis adeſt, eſto is, cui debetur, eã ignoret, D lethalis erit culpa, uel domum attollere, vel aliquid aliud contra ſeruitutẽ debitam facere; neque vllo tempore cum ea mala fide pręſcribetur. Hęc omnia ex eo probantur; quoniam iniuria illi fit, cui ea ſeruitus debetur, ita contraueniendo iuri illius, ac perſeuerando in deiectione illius à iure ſuo: cum ergo id non ſit ſine peccato, nullo tempore cum ea fide præſcribetur.

5. Conclu. Quinta concluſio. Quando ad præſcribendũ ac extinguendũ ius, quod alius in re noſtra habet, ſatis eſt ſi ille tanto tempore iure ſuo non utatur, quantum ad pręſcribendum eſt conſtitutum, neque vllus noſter actus ad id eſt neceſſarius, ut de pręſcriptione iuris per comparationem ad ſeruitutem ruſticam dictum eſt, tunc cũ ſcientia ex parte eius, qui pręſcribere debet, ꝙ A alius ius illud habet, & ꝙ eo non utendo illud amittet, poterit optime pręſcribi. Probatur cõcluſio, quoniam qui pręſcribere debet, nõ tenetur admonere alium, vt utatur iure ſuo, ſed ſolum non impedire uſum illius, quando ille uti uoluerit ſeruitute: quare ſcientia illa non eſt mala fides practica, & idcireo poteſt legitime eum ea pręſcribere. Conſentiunt Panormitanus, Adrianus, & Medina locis citatis, Syluеſt. uerbo pręſcript. 1. numer. 1. & alij. De tempore, quo iura & actiones pręſcribantur, aliquid dicemus in ſequentibus.

DISPVTATIO LXVII.

An quando debitum ob malã fidem non præſcribitur, præſcribatur actio: & quid de triennali præſcriptione mercedis famulorum.

B IN hoc Luſitanię Regno lib. 4. Ordinationum tit. 10. iuncto tit. 19. præcedente, & l. 3. tit. 1. par. 6. legum extrauagãt. (quæ ex parte reuocat conſtituta tit. 19. citato) ſancitum eſt, ut niſi famuli, aut famulæ, intra triennium à die, quo dominis ſeruire deſiterint, mercedem ſuorum obſequiorum petant, non poſſint eã deinceps petere, neque domini teneantur eam ſoluere: modo tñ duæ interueniant conditiones. Vna, quòd domini triennio illo perſeuerent in loco vbi in ſuum famulatum eos receperunt; alioquin, iuxta l. 1. tit. 1. par. 6. legum extrauagan. diſputatione præcedente relatam, neque debitum, neque actio pręſcribetur ante triginta annos. Altera uerò, ut famulus, aut famula, vigeſimũ quintum ętatis annum attigerit; ſin minus trienniũ C illud, comparatione talis famuli, ſolũ incipiet à die, quo famulus ille vigeſimum quintum annũ attigerit. Antonius à Gama deciſione. 334. merito ait, leges illas intelligi ſolum de obſequijs, quæ ob eam mercedem, quæ vulgo ſoldada aut iornal dicitur, præſtari ſolent, ſiue à principio de certa mercede fuerit conuentum, ſiue non: non verò intelligi de obſequijs, quæ non pro tali mercede, iuxta patriæ morem, impendi conſueuerunt. Quare actio ad pretium pro eiuſmodi obſequijs non præſcribitur in hoc Luſitaniæ Regno ante triginta annos, iuxta primam legem diſputatione præcedente relatam. Illud etiam animaduertendum eſt, quamuis titulo. 20. citato innui videatur, concedi dominis præſcriptionem debiti elapſo illo triennio; id tamen reuocatum eſſe à Ioanne. 3. in ſuo ſimili. l. D 1. citata, tametſi ea reuocatione minime indigeret, cum iure canonico iam antéa irritum eſſet factum. Non tamen lege. 1. citata uocauit triennalem illam præſcriptionem actionis, ut bene Antonius à Gama obſeruat.

In Regno autem Caſtellæ libro. 4. nouæ collectionis titulo. 15. l. 9. habetur ſimilis ſanctio de triennali præſcriptione, quoad omnia uniuerſim obſequia famulorum. Extenditurque ad multos alios. Verba illius legis hæc ſunt. Mandamos que los que ouieren viuido con qualquier perſona deſtos nueſtros Reynos, ſeã obligados à pedir lo que pretendieren q̃ ſe les quedare deuiendo del ſalario y acoſtamiẽto que tuuierẽ de ſus ſeñores, y otro qualquer ſeruicio q̃ les ayã hecho, dẽtro tres años q̃ fuerẽ deſpedidos de los tales ſeñores, y q̃ paſſados aq̃llos no lo puedan

mas

Ius Luſit.

Ius Caſtel.

mas pedir, excepto, ſi moſtraren auerlo pedido dentro delos dichos tres años a los dichos ſus ſeñores, y ellos no ſelo ayan pagado ni ſatisfecho, y eſto miſmo mádamos que ſe entienda y eſtienda a los boticarios, y joyeros, y otros officiales mecanicos, y a los eſpecieros, cófiteros, y otras perſonas que tien entiendas de coſas de comer: los quales, paſſados tres años, no puedan pedir loque vuieren dado de ſus tiendas, ni las hechuras que vuieren hecho.

1. Conclu. His ita relatis, ſit prima concluſio. Nihil impedientibus his & alijs ſimilibus legibus, debitum mercedum famulorum, aut quodcunque aliud ſimile, cum ſcientia aut ignorantia craſſa, quòd debeatur, neque tempore his legibus præfixo, neque longiori, tum in foro conſcientiæ, tum in exteriori iudicari poteſt eſſe præſcriptū. Hæc ex dictis diſputatione præcedente eſt manifeſta: qm̃ præſcriptio rei alteri debitæ cū mala fide, qualis iſta eſt, iure canonico eſt reuocata, & ex natura ipſa rei uſque adeò eſt nulla, ut ciuilis poteſtas nullam nim ei tribuere poſsit. Et expreſſe quoad mercedem famulorum eá affirmant Caſtrus. 2. de lege pœna. c. 10. Couar. §. 11. cit. nu. 3. & 4. Gama ubi ſupra, & pleriq; alij.

2. Conclu. Secunda concluſio. Nihil iure canonico impediente, cóſtitui optime poſſet lex, ut talis uel talis actio perſonalis tanto vel tanto tempore, in hoc ſenſu, etiam cum mala fide, præſcriberetur, quòd tranſacto eo tempore actor nullo modo aduerſus reum audiretur. Hæc eſt Adriani quæſt. de præſcriptione citata, & uera, quicquid multi reclament. Ratio illius eſt, qm̃ quemadmodum iure ciuili licite ſancitum eſt, ut nullo modo audiatur, qui læſionem infra dimidium iuſti pretij in emptionis & uenditionis contractu obtenderit, eſto, qui læſit, in foro conſcientiæ eam læſionem reſtituere teneatur, idque qm̃, ſi ea actio concederetur, multiplicarentur lites, grauioraque mala Reipublicæ imminerent: ſic etiā, ſi Reipublicæ iudicaretur expediens, in aliquo euentu nullam omnino actionem tranſacto certo tempore concedere, licita quidem eſſet lex, quæ eam omnino denegaret: neque iura canonica id impedire intédunt, nec, ſi uellent, iure poſſent: ſed illud dumtaxat uolunt, ne debiti præſcriptio cum mala fide concedatur.

3. Conclu. Tertia concluſio. Quia præſcriptio actionis intra triennium, de qua loquimur, aliæque id genus, ea de cauſa videntur introductæ, ne plures idem debitum ſoluatur, dum famuli quocunq; tempore probare poſſunt obſequia exhibita, domini uerò facilè obliuiſci poſſunt ſolutionis, eorumque hæredes facilè poſſunt eam rem ignorare aut inſtam aliam cauſam, cur nihil illis debeatur, aut non tantum, quantum petunt; placet dicamus cum Couar. & Gama locis citatis, aliſq; Doctoribus Hiſpanis, famulos poſt triennium audiri in ſeculari foro, illiſque adiudicari mercedes, modò confeſsioni ac iuramento dominorum, hæredumve, ſtare nelint; quaſi ui ſimilium legum tanquam præſumptio iuris & de iure, ꝙ mercedes ſint ſolutæ, inducta ſit aduerſus famulos: contra quam licet in iure non admittatur probatio, admittitur tamen partis contrariæ cófeſsio. Couar. & alij cenſent, admittendas etiam eſſe probationes perſpicuas & dilucidas, quod mercedes non ſint ſolutæ. Ego uerò multum ea de re dubito, neque ſanè, niſi ægrè ac difficil-

A limè, pars illa negans probari poteſt, nempe, qñ nunq̃ toto tpe antecedente facta fuerit ſolutio.

DISPVTATIO LXVIII.

De tempore quo res mobiles præſcribuntur, & quæ res immobiles, quæ verò mobiles dicantur.

A Diſputatione 63. egimus de ſecunda conditione ad præſcribendum neceſſaria, népe de bona fide. Deinceps dicendum eſt de tertia, uidelicet de tempore ad præſcribendum neceſſario. Cæterum, cum pro diuerſitate rerū ac perſonarum uaria ſit ratio temporis ad præſcriptionem neceſſarij, liber totam rem in varias diſputationes perſpicuitatis gratia diſſecare. In lucem verò omnium primo loco dicemus, quæ res proprie mobiles dicantur, & quæ immobiles; quæ item cum rebus mobilibus, & quæ cum immobilibus computentur.

B Vt Panormit. c. nulli de rebus Eccleſiæ nō alienandis nu. 9. & 10. conſone ad quædam iura ait, conſentiuntque Doctores communiter. Proprie nomine rerum mobilium, atque adeo immobilium illis oppoſitarum, ſolū intelliguntur res corporales. Quæ ſi loco moueri poſsint, ut animalia, veſtes, pecunia, naues, &c. dicuntur res mobiles: ſi verò loco dimoueri non poſsint, ut prædia, dicuntur res immobiles. Quando autem nihil eſt, quod cogat, aliquid aliud nomine rerum mobilium, & immobilium intelligere, ſolæ res corporales ſunt intelligendæ. Sæpe tamē neceſſe eſt, res etiam incorporales intelligere, vt iura, ſeruitutes, debita, actiones, &c. Tunc autem ſeruitutes & iura, non ad aliquid ſemel, ſed iteratis vicibus faciendum, recipiendū, aut exequendum, cum rebus Immobilibus computantur, ut beneficium Eccleſiaſticum, cathedra, commēda, ius patronatus, uſuſfructus, cenſus, tabellionis munus, & his ſimilia, ut innuit gloſſa, in verbo, iura, conſone ad textum c. 2. de rebus Eccleſiæ non alienandis lib. 6. & colligitur ex Clemeot. exiui de paradiſo. §. cumque annui redditus de verbor. ſignificat. Vbi habentur hæc uerba. Cumq; annui redditus inter immobilia cenſeantur à iure, &c. Cum rebus & immobilibus computantur, debitum rei immobilis, aut quæ cum immobili computatur, & actio, aut ius ad rem Immobilem, aut quæ cum immobilibus rebus computatur. Debita autem rerum mobilium, actiones item ad illa obtinenda, cum rebus mobilibus computantur. In hac ergo diſputatione noſtra, rerum mobiliū, res ſolū proprie mobiles intelliguntur, quales ſunt corporales. De actionibus namque, atque adeò de iure ad illas, quanto tempore præſcriptione extinguantur, dicetur peculiari diſputatione.

Mobiles & immobiles res quæ.

1 Conclu. Sit igitur prima concluſio. Vt res mobiles priuatorum præſcribātur, ſufficit, ac requiritur poſſeſſio earum bona fide cum titulo per trienniū. Ita habetur Inſtit. de uſuc. in principio, & l. unica. C. de vſucapione transfor. ac alibi. Quòd uerò titulus ſit etiam neceſſarius, colligitur aperte ex l. Celſus. ff. de vſucap. & ex l. nullo. C. de rei uendi. & affirmat Couaru. regula poſſeſſor. p. 2. §. 5. nu. 2. & Doctores, quos citat. eodem etiam tempore præſcribuntur cum titulo res mobiles Eccleſiæ, etiamſi ea Romana ſit, vt habetur aperte in authentica quas actiones. C. de ſacroſanct. Eccleſ. & aſſerunt Gloſſa ibi, Couar. regu. poſſeſſor. p. 2. §. 2. nu. 5. & Doctores, quos citat.

Secunda concluſio. Res mobiles ſine titulo præſcribuntur ſpatio triginta annorum, tū aduerſus priuatos, tum aduerſus Eccleſias, etiam Romanam. Probatur, quoniam ut diſputatione ſequenti oſtendetur, hoc tẽpore præſcribuntur res immobiles ſine titulo aduerſos priuatos: ergo maiori cum ratione præſcribentur eodem tempore res mobiles. Id quod de rebus etiam mobilibus innuitur. l. ſicut in rẽ, & l. ſi quis emptionis. C. de præſcript. triginta annorum. Cum uerò circa res mobiles, ne præſcribantur, nullum priuilegiū habeat Eccleſia ultra priuatos, ſatis patet ſpatio triginta annorum præſcribi etiam contra Eccleſiam, neque id quiſquam inficiatur.

DISPVTATIO LXIX
De tempore quo res immobiles aduerſus priuatos præſcribuntur.

Concluſ.

VT res immobilis priuati præſcribatur, ſufficit & requiritur poſſeſsio cum bona fide & titulo per decem annos inter præſentes, & per uiginti inter abſentes, & per triginta ſine titulo tam inter abſentes, quam inter præſentes. Hanc totam concluſionem colligit Gratianus ex uarijs iuribus ciuilibus. §. præſcriptionum, quod habetur poſt cap. placuit. 16. q. 3.

Prior illius pars, quòd ſcilicet cum titulo ſufficiant decem anni inter præſentes, & uiginti inter abſentes, habetur expreſſe Inſtit. de uſuc. C. de præſcrip. longi temporis, & l. ſi quis emptionis in princip. C. de præſcript. triginta annorum, eamque affirmat communis Doctorū ſententia. Præſcriptionẽ hanc decem, aut uiginti annorum, appellant iura præſcriptionem longi temporis. Ab hac parte concluſionis excipitur, qn̄ erat mala fides in autore, qui titulum ſucceſſori particulari conceſsit; iſq́;, aduerſus quẽ res præſcribitur, ignorabat à quo poſsideretur: tūc .n. neceſſarium eſt tempus triginta annorum, iuxta ea quę diſput. 65. cōclu. 1. dicta ſunt.

Præſentes & abſentes qui.

Verum explicandum eſt, qui cenſeantur præſentes, & qui abſentes. Id quod ex profeſſo præſtat. l. ult. C. de longi temporis præſcriptione, ſtatuens. Eos præſentes cenſeri, qui in eadẽ prouincia commorantur, ſiue res præſcribenda in eadem ſit prouincia, ſiue non. Eos uerò cenſeri abſentes, qui in diuerſis prouincijs cōmorant. Vt tamen cum Bartolo quædam gloſſa ibi notat, uerum illud erat, quando prouinciæ per præſidẽ unum, communem omnium iudicem, regebantur, uerumq́ue etiā eſſet hodie, ſi prouinciæ aliquæ ſimili modo regerentur. Quia tū hodie ſingulę ciuitates habent ut plurimū ſupremos ſuos iudices ſub Rege, regioſve ſenatus, quorū iuriſdictio certis qbuſdā locorū terminis clauditur, ſpatiumq́; integrū iuriſdictionis cuiuſq; comarcā uocant, intrà quā ſunt uarij alij iudices inferiores, qui prætori, uel iudici ſuperiori ſubſunt, inde eſt quòd hodie, iuxta eandẽ gloſſam, quam Panorm. c. de quarta de præſcrip. nu. 30. approbat, affirmatq́; eſſe communiter receptam, illi cenſeantur præſentes, qui in eadẽ Regni parte, quam comarcam uocant, habitant: illi uerò cenſeantur abſentes, qui in diuerſis eiuſmodi partibus degunt. Conſonantq́ue apertiſſimè Ordinationes huius Luſitaniæ Regni lib. 4. titul. 33. quæ eodem modo de præſentibus & abſentibus loquuntur.

Illud uerò eſt obſeruādum, qn̄ abſentia non eſt per decẽnium integrū, ſed ſolum per quandam illius partem, ſolam eam temporis partem eſſe duplicandam ad complendam præſcriptionem. Vt ſi duo, quorum unus aduerſus alterum præſcribere debet, ſolum per quinquẽnium abſẽtes ſint, præſcriptio complebitur ſpatio quindecim annorum: ſi uerò abſentes ſint per triennium dumtaxat, cōplebitur ſpatio tredecim annorum, & ſic de quacumq; alia abſentiæ parte maiori uel minori. Ita habetur in authentica, quòd ſi quis. C. de præſcriptione longi tẽporis.

Poſterior pars concluſionis, quòd ſcilicet cū bona fide & ſine titulo res immobiles priuatorum tam inter præſentes, quàm inter abſentes, triginta annorum ſpatio præſcribantur, præter §. præſcriptionū citatum, colligitur apertè ex. l. ſicut in rem. l. ſi quis emptionis. §. quòd ſi quis. C. de præſcriptione triginta annorum, & ex cap. Sanctorū de præſcriptione, ubi Eccleſia aduerſus priuatū præſcribit cum bona fide, ſpatio triginta annorum, eo pacto, quo quicunque alius priuatus aduerſus alium priuatum eandem immobilem rem præſcriberet, ut ibi Panormita. exponit, & affirmat; conſentitq́; in hac poſteriori parte noſtræ concluſionis communis Doctorum ſententia. Præſcriptio autem triginta annorum, & quæcunque alia longioris temporis, appellatur longiſsima, aut longiſsimi temporis præſcriptio.

Ius Caſtel.

Illud hoc loco eſt animaduertendum, in Regno Caſtellæ lib. 4. nouæ collectionis titul. 15. l. 3. ſic haberi, En los fueros de algunas Ciudades ſe contiene, q̄ el que tuuiere o poſſeyere caſa, o uiña, o heredad por año y dia, en paz, y en faz de aquel q̄ ſe la demāda, entrando y ſaliẽdo el morador enla Villa, no ſea tenido à reſpōder por ella, y es dubda ſi en la dicha preſcripciō de año y dia es meneſter titulo y buena fe. Nos tirando eſta dubda mādamos, que el q̄ tuuiere la coſa año y dia, no ſe eſcuſe de reſpōder por ella en la poſſeſsiō, ſaluo ſi tuuiere la coſa año y dia con titulo y buena fe. Ego hanc legẽ intelligo, non ꝙ illo tpe anni & diei præſcribatur res ipſa immobilis, & efficiatur in foro conſcientiæ ipſius poſsidẽtis, eſto alioquin ſua nō eſſet; ſed ſolum, quòd in locis, ubi eſt illa lex, præſcribat̃ actio eo tempore aduerſus eum, qui ita negligens fuit ad agendum, idq́ue ad tollendas lites.

Expoſitur

Hypothecæ quanto tẽpore aduerſus creditorem præſcribatur.

Quo tpe res immobilis cum titulo, aut ſine titulo, præſcribitur aduerſus dominum illius, præſcribitur etiam aduerſus creditorem, cui titulo hypothecæ erat ſubiecta, atque adeò ius hypothecæ extinguit̃. l. 1. & 2. C. ſi aduer. creditorẽ, & l. ſi quis emptionis in principio, iuncta l. cū notiſsimi in principio, & Gloſſa. 2. C. de ꝑſcriptione triginta annorū, & lib. 4. Ordinationum Luſitanarum titulo. 33. Hoc tamen intelligitur, quando res illa poſsidetur ab aliquo tertio. Si uerò poſsideatur ab ipſomet debitore, q illam hypothecæ ſubiecit, aut ab hæredibus illius, nō præſcribitur, niſi ſpatio quadraginta annorū. Si item poſsideat̃ a quodā alio creditore, cui ſecūdo loco hypothecæ ſit ſubiecta, & primus creditor illā exigat, ut inde ſibi debitū ſoluat̃, tūc uiuente cōmuni utriuſq; debitore, ſecūdus creditor illā nō præſcribet, niſi ſpatio quadraginta annorū: poſt mortẽ uerò illius eā præſcribet triginta annis cōputatis à morte cōmunis debitoris: ꝙ ſi computare ẽt uelit tempus,

quo

quo communis debitor illam poſſedit, tunc ſa-
nè illam ſpatio quadraginta annorũ præſcribit.
Porrò tempus præſcriptionis hypotecæ fluere
incipit à die, quo debitum erat ſoluendum: ut
in hypotheca, quam uxor cõparatione dotis ha
bet in bonis mariti, currere incipit à die ſoluti
matrimonij, ant facti diuortij: qm̃ ab eo die dos
incipit deberi. Similiter ſi contractus erat, ut à
tali uel tali die, uel adueniente tali uel tali con-
ditione, aliquid ſolueretur, ad idq́ue aliquid hy
pothecæ erat ſubiectum, tempus præſcriptionis
illius hypothecæ currere incipit à die ad ſolu-
tionem ſtatuto, uel conditionis impletæ. Hæc
omnia habentur. l. Cum notiſſimi. §. 1. & ſequen
Ius Caſtel. tibus. C. de præſcript triginta annorum. In Re-
gno tñ Caſtellæ hypotheca aduerſus quẽcumq;
præſcribitur ſpatio triginta annorum. l. 63. Tau
ri, ut ad eã legem nu. 2. notat Antonius Gomez.
Ius Luſita. In hoc uerò Regno lib. 4. Ordinat. titulo. 33. ſta
tuitur, ut ab ipſo debitore, hæredibus illius, & à
ſecundo creditore præſcribatur ſpatio uiginti
annorum, modò primus creditor præſens ſit.
Quòd ſi ſit abſens, præſcribatur ſpatio quadra-
ginta annorum. Et quamuis initium ſupputatio
nis tpis præſcriptionis, tam in his euentibus,
quam quando hypotheca poſſidetur ab aliquo
extraneo, qui dominium illius comparauit, ali-
ter uidetur conſtitui, q̃ de iure communi; Anto
nius tñ à Gama deciſione. 99. ita Ordinationẽ il
lam interpretatur, ut ſimul neceſſariũ eſſe dicat
initium de iure cõi conſtitutum, refertq́ue, id
ita aliquando in hoc Regno fuiſſe iudicatum.
Quod poſſeſſor maioratus præſcribit, ſi tan-
quam rẽ ipſius maioratus illud præſcribat, ma-
ioratui accreſcit, pertinetq; proinde ad ſucceſ-
ſores in maioratu: non uerò ad alios hæredes
præſcribentis, eſto poſteà conſtet rem illam nõ
fuiſſe de bonis maioratus. Si uerò non tanquam
rem maioratus, ſed ex alia cauſa, & tanquam ali
ter ſuum illud præſcribat, tunc non pertinet ad
maioratum. Ita Molina libr. 1. de primogen. cap.
26. num. 7. & alij, quos citat, reſq́ue eſt ſatis ma-
nifeſta.

DISPVTATIO LXX.

De tempore, quo beneficia, ſeruitutes, & alia iura ad aliquid uerarum uicibus faciendum, recipiendum, aut exequendum præſcribuntur.

QVia hæc omnia, ut diſputatione. 68. expli-
catum eſt, cum rebus immobilibus cõpu-
tantur, eodem tpe cum titulo, aut ſine titulo, &
inter præſentes, aut inter abſentes præſcribun-
tur, quo res immobiles, qñ aliud iure aliquo pe
culiariter circa aliquod eorum non eſt ſancitũ.
Idq; tanquam regula eſt ante oculos habendũ.
Beneficij præſcriptio. Beneficium Eccleſiaſticum, non quidem ad-
uerſus Eccleſiam aliquam, ſed aduerſus priua-
tum, qui legitimum titulum ad illud habuerit,
pręſcribitur poſſeſſione illius bona fide, interue
nienteq; titulo colorato, ut uocant, ſpatio decẽ
annorum inter præſentes, & uiginti inter abſẽ-
tes: ſine ullo uerò titulo non præſumitur poſ-
ſeſſio beneficij bona fide, ut ait Gloſſa ultima
capit. contingit. de dolo & contuma. Ita Co-
uaru. regul. poſſeſſor. par. 2. §. 10. nume. 9.
cum Felino & alijs, quos citat. Titulus autem ad
A beneficium non poteſt acquiri præſcriptione:
eò quòd beneficium Eccleſiaſticum nõ poſſit li-
citè ſine inſtitutione canonica obtineri, ut ha-
bet regul. 1. de regulis iuris lib. 6. & conſtat ca.
ex frequentibus de inſtitutionibus, affirmant-
q́ue Couar. ubi ſupra, & Doctores communiter.
Qñ Eccleſia libera non eſt, ſed à ſua prima in Iuris Patronatus, Præſcriptio.
ſtitutione patronum habuit, cõis ſnĩa Doctorũ,
quam Couaruuias. §. citato num. 8. refert. eſt, ius
patronatum præſcribi poſſe aduerſus patronum
priuatum. Circa tp̃s tñ, ad eam præſcriptionem
neceſſarium, uariant Doctores. Quidam, quos
ibidem Couar. refert, cenſent, ſufficere tp̃s ordi
narium decem annorum inter præſentes, & ui-
ginti inter abſentes cum titulo, & triginta ſine
titulo. Couar. cum quibuſdam alijs tanquam ma
gis tutum cenſet, neceſſarium ſemper eſſe tem-
B pus quadraginta annorum; quamuis titulũ non
iudicet neceſſarium. Ducũtur hi Doctores, qm̃,
inquiunt, agitur de præiudicio Eccleſiæ, cuius
intereſt non mutare patronos: aduerſus Eccle-
ſiam autem, ut uidebimus, non præſcribitur bre
uiori tpe, q̃ quadraginta annorum. Certè hæc
ratio apud me non multum ponderis habet. Pri
mò, quia Eccleſię parum admodũ intereſt, hunc
uel illum habere patronum, æqueq; euenire po
teſt, ut is, qui præſcribit, utilior Eccleſiæ ſit futu
rus, q̃ is, aduerſus quem præſcribitur, aut è con-
trario. Secũdò, qm̃ deiectione à poſſeſsione bo-
na fide illius, qui cum titulo per decem, aut ui-
ginti annos, aut ſine titulo per triginta annos iã
poſſederat, plus mutantur patroni Eccleſiæ. Ter
tiò, quoniam in dubio melior eſt cõditio patro-
ni poſſidẽtis. Quartò, quoniam ſine iure expreſ-
C ſo, aut urgenti ratione, recedendum non eſt à tẽ
pore, quo priuatus de iure cõi aduerſus priuatũ
præſcribere ſolet res immobiles. Ob has ratio-
nes mihi magis placet prior ſententia, quam ẽt
confirmant, quæ in ſequenti. §. ſtatim ſubijci-
mus. De iure patronatus, an præſcribi poſſit ad-
uerſus Eccleſiã liberã, dicetur diſputatione. 75.
Emphyteuſis Eccleſiaſtica, aut feudum Eccle Eccleſiaſticæ Emphyteuſis aut feudi pręſcriptio.
ſiaſticum, hoc eſt, rei cuius dominium directum
ad Eccleſiã pertinet, præſcribitur aduerſus pri-
uatum emphyteutam, aut feudatarium, ſpatio
ordinario triginta annorum ſine titulo, aut de-
cem uel uiginti cum titulo. Ratio eſt, qm̃ quod
præſcribitur, eſt dominium utile, quod non eſt
iam Eccleſię, ſed priuati. Ita cum Bartolo & alijs
Aluarus Valaſ. de iure emphy. q. 17. à nu. 13. An
tonius a Gama deciſ. 149. nu. 5. & copioſius Co
D uar. regu. poſſeſſor. p. 2. §. 2. nu. 6. Cõſonat caput
ad audiẽtiam de pręſcript. & affirmant gloſ. ibi,
Panorm. Felinus, & cõis ſnĩa Doctorum, quam
referunt. Eam uerò ſolum cenſent plurimi limi-
tandam, qñ inſcia Eccleſia, cuius eſt dominium
directum, & cuius intereſt hunc potius, quàm
alium, habere uaſſallũ, aut emphyteutã, nouus
emphyteuta rem poſſedit: ſi namque de poſſeſ-
ſione erat conſcia Eccleſia, conſentiunt Docto-
res, præſcribi intrà tp̃s ordinarium: eò φ, ut ca-
pite ad audientiam innuitur, negotium princi-
paliter, non ad Eccleſiam, ſed ad priuatum, ad-
uerſus quem præſcribitur, pertineat. Si ergo feu
dũ, & emphyteuſis Eccleſiaſtica tpe ordinario
præſcribuntur aduerſus priuatũ, quanto magis
ius patronatus: cũ plus referat Eccleſiæ, hũc po
tius, q̃ alium habere emphyteutam uel uaſſallũ,
quàm hunc uel illum habere patronum laicum.
Quod

Seruitutũ præſcriptio

Quod ad ſeruitutes attinet, ſeruitus perſona A
lis,qualis eſt uſusfructus, præſcribiť cũ bona fi-
de,tituloq́; conceſſo ab eo,qui illũ non poterat
cõcedere , inter præſentes quidẽ decẽ annis,at
inter abſentes uiginti : ſine titulo uerò triginta
annis.Ita colligitut ex.l.ultima in fine.C.de lõ-
gi temporis præſcript.lege Antoniũ Gom.2.to-
mo uariar. reſolut.cap.15.nu 25.& Couar.1.ua
riar.reſolut.capit.17.nu.11.ubi affirmat eſſe cõ
muoẽ opinionem, uſumfructũq́; reputari par-
tem dominij,quod ad præſcriptionem attinet.

Quod idem dicendum eſt de reali ſeruitute,
quæcunq; illa ſit,ſi titulus adſit,ut paret ex.l.ul
tim. in fine.C.de lõgi temporis prçſcript.& ex
alijs iuribus,quæ citat Antonius Gomez.ubi ſu
pra num.26.& ſequentibus.Idẽ affirmat eſſe cõ
munitet receptũ Couar.1.uariar.reſolut.cap.17.
B num.11.ante uerſ.His uerò.Aduerte tñ,ꝙ cum
poſſeſſio ſeruitutis negatiuæ,ut altius nõ tollẽ
di,& ſimilium,non prius comparetur,q̃ altero
contrariũ moliente(ut domũ attollere),ꝓhibea
tur,& impediatur ab eo,qui poſſeſſionẽ cõpara
re debet;ſane in ſeruitutibus negatiuis nõ pri⁹,
cũ titulo aut ſine titulo , currere incipiet tẽpus
præſcriptionis,q̃ aliquid tale eueniat.Id qđ me
morię eſt commendandũ,quoad oĩa,quorũ poſ
ſeſſio in negatione conſiſtit; ut ꝙ aliquis ad ele
ctionẽ non admittatur; ꝙ non uenentur,aut nõ
piſcentur in tali uel tali loco.Anteq̃.n.,aggre-
diente aliquo , uel aliquibus,contrariũ facere,
impediãtur,& ille,q obſtat,prçualeat,non cen
ſetur ea de re poſſeſſionẽ comparaſſe, eſto titu
lũ ad id habeat.Ita cũ Gloſſa in l.1.C.de ſeruitu
tibus,Antonius Gomez.ubi ſupra num.28.An-
tonius Padilla in l.ſi q< actiones.C.de ſeruituti C
bus à n.14.& cõmunis Doctorũ ſnĩa,q̃ referũt.

Porrò ſeruitutes reales , ſi cõtinuæ,aut quaſi
cõtinuę ſint,præſcribũtur ſine titulo ſpatio de-
cẽ annorũ intet præſentes,& uiginti inter abſẽ
tes.Si uero ſint diſcõtinuæ,nõ præſcribuntur ſi
ne titulo, niſi tpe de cui⁹ initio nõ extat memo
ria.Ptior pars cõſtat apertè ex.l.ſi qs diuturno.
ff.ſi ſeruitus uendicet , ex.l.1.&.2.iũctis gloſſis
ibi.C.de ſeruitutibus,ex.l.1.§.ultimo, & l.ulti.
ff.de aqua pluuia arcenda,& ex.l.15.titulo.31.
part.3.legũ Caſtellæ, qbus in iuribus habeť:ad
præſcribendas ſeruitutes reales titulũ non eſſe
neceſſarium , ſed ſatis eſſe longi temporis poſ-
ſeſſionem . Lege Doctores,quos Auton.Gom.
ubi ſupra.nu.23.& 26.& ſequentibus refert.

Aduerte tñ,qñ in prçſcriptione eiuſmodi ſet
D uitutũ non interuenit titulus, nõ aliã poſſeſſio
nẽ obtendere , aut ꝓbare poſſe, q præſcribit,q̃
per uſum earũ cũ ſcientia & patientia poſſiden
tis ſundum;&.idcirco,ut quis eiuſmodi ſeruitu
tes ſine titulo prçſcribat,neceſſe eſt cõſtet illũ,
nec precario,nec ui,cũ ſcientia & patiẽtia prç-
diũ poſſidẽtis tanto tpe uſum eis fuiſſe, quantũ
ad præſcribendum eſt neceſſarium , ut colligi-
tur ex.l.1.& 2.C.de ſeruitutibus, & ex aliis iuri
bus,affirmantque Doctores communiter .

Poſterior concluſionis pars habeť expreſſe.l.
15.Caſtellę citata,& colligiť ex.l.ſeruitutes.14.
illius tit.ff de ſeruitutibus,ex l.hoc iure.§.duct⁹
aq̃.ff.de aqua quotidia.& ęſtiua,cuius hæc ſunt
uerba. Ductus aq̃,cuius origo memoriã exceſſe
rit, iure cõſtituti loco habeť:& ex aliis iuribus
ciuilibus & canonicis , quæ Antonius Gomez.
nu.27.citat. Ex quibus etiam conſtať,conſuetu

A dinem, uſumve,de cuius initio non eſt memo-
ria, uim ueri tituli iuris præſumptione habere:
eaq́; de cauſa in ea prçſcriptione neceſſariũ nõ
eſſe,ut de ſcientia & patiẽtia eius,aduerſus quẽ
prçſcribitur,conſtet,neque in ſeruitute,neque
in quocunq; alio iure præſcribendo.Couar.1.
uariar.reſolut.cap.17.nu.11.inter has diſconti
nuas ſeruitutes merito cõputat ſeruitutẽ paſcẽ
di in alienis agris,ad q̃ proinde exigit ſine titu
lo tẽpus,de cuius initio non ſit memoria,dicit
que ita eſſe receptũ in tribunalibus Regni Ca-
ſtellæ.Hanc uerò ſolum habere locũ,qñ eſt ſer-
uitus realis, ut regulariter eſſe ſolet,cenſenda-
que proculdubio eſt, quando non expirat cum
morte eius,qui illa utitur.Hactenus de acquiſi
tione ſeruitutis uia præſcriptionis.Quæ autem
ſeruitutes affirmatiuæ , & quæ negatiuæ , quæ
B item continuæ , & quæ diſcontinuæ dicantur ,
diſput.11.explicatum eſt.

Hic de amiſſione ſeruitutis per nõ uſum illã De amiſſione ſeruitutis perpet non uſum.
poſſidentis dicendum eſt. Quando ad præſcri-
bendam ſeruitutem urbanam aduerſus eũ , qui
poſſidet,neceſſe eſt,ut ultra non uſum illã poſ-
ſidentis prçcedat actus domini prçdij, iuxta ea
quę diſputatione. *66*.ante concluſionem quar-
tam,& concluſione ipſa quarta dicta ſunt,tũc,
ultra eiuſmodi actum & bonam fidem eadem
concluſione explicatã,neceſſe eſt,ac ſufficit,ut
is,cuius eſt ea ſeruitus,deſinat illa uti per decẽ
niũ inter præſentes, & uicennium inter abſen-
tes.Ita habetur expreſſe.l.16.titul.31.part.3.le-
gum Caſtellæ , & colligitur ex.l.penultima.C.
de ſeruitutibus:neque ullus titulus eſt neceſſa-
rius ex parte illam præſcribentis.

C Reliquę ſeruitutes per non uſum earum de-
cem annis inter præſentes, ac uiginti inter ab-
ſentes amitũtur:neq; neceſſarius eſt titulus ex
parte præſcribentis, neq; ignorantia eo tpe,ꝙ
ad eum pertineant,aduerſus quem eas præſcri-
bit, iuxta ea,quæ diſput.*66*.conclu.5. dicta sũt.
Hæc patet ex l.penultima citata . Excipitur,qñ
ſeruitus eſt ad illa utẽdum per maiora interual
la,q̃ horarum,aut dierum, ut ſi ſit ad utendum
aquæductu alternis mẽſibus, aut hebdomadis,
uel ſanè maioribus interuallis ; tunc.n. tempus
duplicandum eſt,ita nempè,ut inter præſentes
non præſcribatur niſi per non uſum illius intra
uiginti annos,ut habetur.l.ſi ſic.ff.quemadmo.
ſeruitus amitt.& l.ult. C.de ſeruitut. Quod ta-
men Couar.1.uariar.reſol.cap.17.num.10.cum
communi ſententia ait , extendendum non eſſe
D ultra ſeruitutes merè reales,neque ubi duplum
tempus excederet ſpacium quadraginta anno-
rum . An uerò inter abſentes tẽpus etiam ſit in
huiuſmodi ſeruitutibus duplicãdum, ut ſit qua
draginta annorum ? Quidam affirmant : alij
uerò negant cũ gloſſis.l.penultima,& l.ultima.
C.de ſeruitutibus; qđ quidẽ ſancitũ eſt.l.16.Ca Ius Caſtel.
ſtellæ citata.Eadẽ.l.cõſtitutũ eſt,ſeruitutẽ conti
nuã non amitti niſi per non uſum illius tpe, de
cuius initio non eſt memoria. Ibidẽ tñ affirmat
Gregorius Lòpez, contrariũ eſſe dicendũ de iu
re cõmuni,atq; adeò in hoc Luſitaniæ Regno,ĩ
quo iuri cõmuni eſt ſtãdũ.Hęc dicta ſint de hac
ſatis implexa in iure & doctoribus diſputatio-
ne,ꝓp multas & uarias ſanctiones,quę de ſerui
tutibus iure ciuili latæ ſunt. Exceptio tamen
quorundam iurium , quæ tempore ordinario
non prçſcribuntur, ſubijcietur in ſequentibus.

DISPVTATIO LXXI.

De tempore, quo actiones, & debita præſcribuntur, & quo mancipium præſcribat libertatem.

Actiones ciuiles & debita quãto tẽpore præſcribantur.

SErmo eſt de actionibus etiã ad res mobiles, & de debitis rerum etiam mobilium. Actiones igitur ciuiles de iure communi regulariter præſcribuntur ſpatio triginta annorum, & pari etiam ratione debita, quæ illis exigi poterant, modò adſit ea bona fides ad debita præſcribenda quæ diſputatione 66. & 67. explicata eſt. Patet ex l. ſicut in rẽ, in principio. C. de præſcriptione triginta annorũ. Licet autẽ aliud eſſe quõdam in hoc Luſitaniæ Regno, hodie tñ. l. 1. titu. 1. p. 6. legum extrauagantium idem conſtitutũ eſt.

Ius Caſtellæ.

In Regno uerò Caſtellæ. l. 63. Tauri ſancitũ eſt, ut qñ ultra actionem perſonalem inſtrumẽto publico conceditur ius exequendi nulla expectata iudicis ſñia, talis executio præſcribatur decem annis. Porrò contractus, ubi id conceditur appellatur contractus Guarentigius, qui ſecum habet paratam executionem. Ibidem item ſancitum eſt, ut actio, ſeu obligatio perſonalis, præſcribatur uiginti annis. Prætereà ut executio, à iudice ex tali actione conceſſa, præſcribatur ẽt uiginti annis à tpe talis conceſſionis. Inſuper ſancitũ eſt, ut qñ obligatio adiunctam habet hypothecã, aut eſt mixta ex reali & perſonali, ut eſt petitio hæreditatis, & ſunt quædã aliæ, non minori tpe præſcribatur, quã triginta annis. Diſputatio. 69. retulimus. l. tertiam tit. 5. libri quarti nouæ collect. q̃ in eo Regno, in quodam euentu concedit præſcriptionem actioois rei immobilis, anno & die; adiecimuſq́; quonã C pacto lex illa eſſet intelligenda. Dixi, actiones ciuiles regulariter præſcribi triginta annis: quoniam aliquando præſcribuntur breuiori tempore, ut redibitoria, & quanto minoris, de quibus ſermo erit in materia de emptione & uenditione, & quædam aliæ. In hoc autem Regno, & in Regno Caſtellæ, tribus annis præſcribitur actio famulorum ad exigendã mercedem obſequiorum, ut diſputatione. 67. dictum eſt.

Actio aduerſus Eccleſias quãto tempore præſcribatur.

Cæterum aduerſus Eccleſias, & alia pia loca, omnis actio, quæ decennio, aut longiori aliquo tempore alioquin durat, non præſcribitur breuiori tempore, quàm quadraginta annorum. Quòd ſi Eccleſia Romana ſit, durat ſpatio centum annorum. Actiones uerò, quæ breuiori tẽpore, quàm decennio, præſcribuntur, eodẽ modo præſcribuntur aduerſus Eccleſias, & aduer- D ſus priuatos. Hæc omnia patent ex authentica, quas actiones. C. de Sacroſanctis Eccleſijs, iuncta gloſſa ibi, idq́ue affirmant Doctores, quos Couaru. regula poſſeſ. part. 2. §. 2. num. 5. refert.

Mancipiũ quanto tẽpore præſcribat libertatem.

Quod ad libertatem attinet, licet aduerſus eã nullo tẽpore præſcribatur, ut in materia de mãcipijs oſtenſum eſt; debitũ tamen ſeruitutis præſcribitur cum bona fide mãcipij tempore uiginti annorum, ut habetur. l. 2. C. de præſcript. longi tẽporis quæ pro libertate. An uerò inter præſentes tẽpore decem annorum præſcribatur, lex id non dicit, conſonantiorq́; eſt iuri communi pars, quæ negat. Vt tamen ibidem gloſſa refert, quidam aſſeruerunt partem affirmantem, eaque ſancita eſt in Regno Caſtellæ. l. 23. tit. 29. par. 3.

Ius Caſtellæ

Quando mancipium, ſiue mas ſiue fœmina, bona fide tanquam liberum ex hac uita diſceſſit, A tranſacto quinquennio à morte illius, neq; circa bona illius, neque circa libertatem filiorum intentari poteſt actio, quaſi ille uerè eſſet mancipium, atque adeò tam bona illius, quam libertas filiorum quinquennio illo præſcribuntur aduerſus eum, qui cõtenderet illum uita functum fuiſſe mancipium. Ita colligitur ex l. 1. & ſequẽtibus. C. & ff. ne de ſtatu defunctorum, & habetur. l. 25. titulo. 29. partit. 3. legum Caſtellæ.

DISPVTATIO LXXII.

De tempore quo res immobiles, & quæ cum immobilibus computantur, aduerſus Eccleſiam præſcribantur.

B RES immobiles, & ea iura de quibus diſput. 70. dictum eſt, non minori tẽpore præſcribuntur aduerſus Eccleſiam inferiorem ad Romanam, quàm quadraginta annorum cum bona fide, ſiue priuatus ſit, qui p̃ſcribat, ſiue alia Eccleſia. Aduerſus Eccleſiam uerò Romanam hęc ipſa non minori tempore, quàm centũ annorum, præſcribuntur, etiamſi inferior Eccleſia ſit, quæ illud præſcribit. Aduerſus monaſteria & fratres ordinis D. Benedicti, eoſq́;, qui illorum priuilegijs, gaudent, non præſcribuntur breuiori tẽpore, q̃ ſexaginta annorũ. In his uerò p̃ſcriptioonibus, quæ quadraginta annorum, aut longioris tpis ſunt, regulariter neceſſarius nõ eſt titulus.

Sed antequàm probemus ſingulas huius concluſionis partes, ſciendum eſt. Quõdam ad præſcribendum aduerſus Eccleſias, ſatis fuiſſe ſpatium triginta annorum, ut Alexãder. 3. c. illud, C de præſcript. ait, conſtatq́ue ex multis alijs canonibus. 16. q. 3. ac alibi. Lege Couar. regul. poſſeſ. parte. 2. §. 2. nu. 1. & 2. Sciendum quoque eſt aliquando omnibus Eccleſijs fuiſſe etiam conceſſum, ut aduerſus nullam earum minori tempore, quàm cẽtum annorum, præſcriberetur, ut ex authentico, ut Eccleſia Romana, conſtat. Vtrumque autem hodie eſt reuocatum, ut ex probatione concluſionis, erit manifeſtum.

Prima pars, nempe ad præſcribendum aduerſus Eccleſiam infra Romanam ſatis hodie eſſe ſpatium quadraginta annorum, patet ex capit. illud citatum, ubi id conſtitutum eſt, ex capit. de quarta, capit. ad aures de præſcrip. capit. 2. eodẽ titulo lib. 6. ex authentica, quas actiones. C. de Sacroſanct. Eccleſ. & ex l. 26. titulo. 29. part. 3. legum Caſtellæ, eſtq́ue receptiſſima. Quod item uerum eſt, etiamſi Eccleſia Romana, uel Summus Pontifex ſit, qui aduerſus Eccleſiam inferiorem præſcribit, ut euenire poteſt, quando Sũmus Pontifex non de plenitudine ſuæ poteſtatis, ſuaue utendo poteſtate, accipit aliquid ab Eccleſia inferiori, credens ad ſe, aut ad Romanã Eccleſiam pertinere. Quando namque de plenitudine ſuæ poteſtatis aliquid acciperet, neceſſaria non eſſet præſcriptio. Hęc omnia Panormit. cap. cum nobis nu. 12. de præſcriptione. & alij. Addit, Eccleſiam Romanam, Summũ Pontificẽ, & quemcumque alium principem, eodem tempore præſcribere aduerſus quemcunque priuatum quo quiuis alius priuatus aduerſus alium priuatum.

Hoc uerò priuilegium extẽditur ad loca pia, ut ad monaſteria, hoſpitalia, & ad legata & donationes ad pias cauſas, ut cõſtat ex authentica

quas

quas actiones, iuncta.l.ultima.C.de ſacroſ. Eccleſ.& ex.l.26.citata, affirmat Panormit.cap.de quarta citato, num.7.id corroborans ex alijs iuribus, Felin.& plerique alij, quos Couar.loco citato, num.3.refert ac ſequitur.

Porrò idem priuilegium ad clericos, ipſorumque bona non extenditur, ſed inter perſonas priuatas hac in parte annumerantur, ut diſput.70.dictum eſt. Eſt enim priuilegium hoc conceſſum, non clericis, ſed Eccleſijs, & pijs locis, ut Panormit.cap.ſanctorum.num.6.& cap.ſi diligenti.num.36.& 37.de præſcript.Couar.1.uariarum reſolut.cap.4.numer.3.& 4.cum alijs, quos refert, affirmant. Neque item extenditur ad habentem dominium utile rei, cuius proprietas ad Eccleſiam pertinet, ut ad emphyteutam, aut feudatarium Eccleſię, ut diſputatio.70. oſtenſum eſt.

Secunda pars, nempe aduerſus Romanam Eccleſiam non pręſcribi minore tẽpore, quàm centum annorũ, probatur ex cap.ad audientiã, cap.cũ nobis, cap.ſi diligenti, de præſcript.ex capit.2.eodem titulo lib.6.ex cap.nemo.16.q.3.ex authentica, quas actiones.C.de ſacroſanct. Eccleſ.& ex.l.26.titul.29.partita.3.legum Caſtellæ. Eſt autem in ea ſermo de bonis, quæ ſunt propria Eccleſiæ Romanæ: non uerò de bonis inferiorum Eccleſiarum, in qua Summus Pontifex iuriſdictionem habet uniuerſalem, ut Panormitan.& alij notant capit.ad audientiam citato.

Tertia pars, nempe quòd aduerſus monaſteria ordinis D.Benedicti, & eorum, qui priuilegijs illorum gaudent, nõ minori ſpatio præſcribantur quàm ſexaginta annorũ, cõſtat ex priuilegio ab Eugenio Papa anno 1434. eis conceſſo; quod ſic habet. Nos in fauorẽ obſeruantię regularis ex certa ſcientia, motu proprio, ac de plenitudine poteſtatis Apoſtolicę uolumus, ſtatuimus, & decernimus, quòd contra præfatæ cõgregationis monaſteria, loca, ut perſonas, & bona aliqua, nõ currat præſcriptio, niſi poſt lapsũ ſexaginta annorum, non obſtantibus, &c. Illud circa tres partes concluſionis hactenus probatas obſeruandũ reſtat, nẽpe ſi quis præſcribere incipiat rem aliq̃ immobilem priuati per quinquennium.v.g.cũ titulo inter præſentes, & poſteà res illa ad Eccleſiam aliquã inferiorẽ ad Romanam deueniat, tunc, quia ſolum deerat dimidium tpis ad præſcribẽdum cõtra priuatum, in hoc euentu ſatis eſſe poſſidere deinceps per uiginti annos cũ bona fide, ut illã aduerſus eam Eccleſiã præſcribat. Quòd ſi ptinere inciperet ad Eccleſiã Romanã, ſatis eſſet, ut aduerſus Eccleſiam Romanã eã præſcriberet, illã per quinquaginta annos poſſidere: idem dic, q̃n uiginti annis illã poſſediſſet ſolum, dum pertinebat ad Eccleſiam inferiorẽ à Romana, ſi poſteà ad Romanã Eccleſiã ptinere inciperet. Ita Sylu.uerb.præſcript.1.q.7.cũ Panormit.& alijs, cõſonantque illa, quæ ex authentica, ꝙ ſi quis.C.de præſcript. longi temporis diſp.69. dicta ſunt. Poſtrema pars concluſionis habebat, in præſcriptionibus quadraginta, aut plurium annorum aduerſus Eccleſias, regulariter neceſſarium nõ eſſe titulum, ſed ſufficere bonam fidem: quod etiam dicendum eſt de præſcriptionibus longiſſimi temporis aduerſus priuatos, hoc eſt, triginta aut plurium annorum. Dixi, regulariter: quoniam quando ius eſt in contrarium præſcribenti, uel aliunde eſt præſumptio cõtra eum, quòd mala fide poſſederit, niſi uel titulum oſtendat, uel probet tanto tempore poſſediſſe de cuius initio non extat memoria, non pręſcribet, ut habetur expreſſe.cap.1.de præſcript.lib.6.Et inferius in peculiari diſputatione oſtendetur. Poſtrema pars concluſionis in primis probatur, ex cap.1.de præſcript.lib.6.ubi expreſſe habetur, extra duos illos euentus neceſſarium non eſſe titulum, ſed ſufficere bonam fidem. Deinde ex cap. ſanctorum. de præſcrip.ubi, quo tempore aduerſus Eccleſias pręſcribebatur ſpatio triginta annorum, ſolum exigebatur bona fides, nedum modo quando quadraginta aut pluribus annis pręſcribitur. Tertiò probatur ex iuribus, quibus poſterior pars concluſionis, diſp.69.ſtatutę, probata fuit. Eandem affirmant gloſſ.ultima. cap.ſi diligenti de pręſcript.Panormit.c.illud eodem titulo, num.6.Couar.regula poſſeſ. part.2.§.3.à num.6.& §.5. num. 2. & communis doctorum ſententia.

DISPVTATIO LXXIII.

De tempore ad res præſcribendas aduerſus fiſcum.

INter bona, quę ad fiſcum ſpectant, quędam ſunt, quę nõdum adiuncta, &, ut ita loquar, incorporata ſunt fiſco; eiuſmodi ſunt pœna, q̃ a miſſio iam crimine fiſco debentur, nondum tamen lata eſt ſententia, neq; fiſcus ea uſurpauit: interim itaque, dum ſententia non fertur, executionique mandatur, nõ cenſentur fiſco incorporata; ſed ſolum debita, eſto ſtatutum fuerit, ut ipſo iure incurreretur; quo pacto hęreticis, contrahentibus inceſtas nuptias, & alijs ſimilibus, ſtatuta eſt pœna confiſcationis bonorum, alia uerò ſunt, quę fiſco ſunt iam incorporata.

Hoc ita conſtituto, ſtatuamus ſequentes concluſiones cum Panormit.cap.cum nobis nu.11. de pręſcript.Barto.l.in omnibus.ff.de diuerſis, & tempor.pręſcript.& alijs in locis, quę Panormit.citat, cum Sylueſ.uerb.pręſcrip.1.q.7.Couar.regul.poſſeſ.p.2.§.2.num.7.& in epitome ad quartum decret.part.2.cap.6.§.8.num.16.& cum pleriſque alijs, quos Couar.refert.

Prima concluſio. *Bona ſeculari fiſco acquiſita & incorporata non pręſcribuntur minori tẽpore, quam quadraginta annorum cum bona fide.* l. omnes.& l.comperit.C.de pręſcript.triginta annorum. Quando autem.§.res fiſci, Inſtit. de uſucap. Res fiſci noſtri uſucapi non poteſt, intelligendum id eſt, de eiuſmodi rebus fiſco iam incorporatis, ut ex ijs, quę ibidem ſubiungũtur, eſt manifeſtũ: Vt uerò Gloſſa ibi ait; intelligendum etiam eſt, de ſpatio temporis, quo res priuatorum pręſcribuntur, nempe trienniо, decennio, aut tricennio, ſecus autem, de ſpatio quadraginta annorum, ut alia iura ſtatuunt. Etenim, ut probe Panormit.cap.ultimo de pręſcrip. numer.15.& alij Doctores communiter obſeruant, quando ſtatuto aliquo negatur, rem aliquam poſſe pręſcribi, intelligendum id eſt, iuxta ſubiectam materiam, hoc eſt, de pręſcriptione de qua tunc eſt ſermo, aut qua res alioquin erat pręſcribẽda: non uerò de alia lõgiori, niſi id aperte exprimat. Quare non ſolũ in re propoſita, quod dictum eſt, locum habet;

1. Conclu.

sed

ſed etiam quando priuilegio aliquo concederetur, ut res aliqua, quæ alioquin quadraginta annis foret præſcribenda, nõ poſſet pręſcribi: tũc enim adhuc non propterea cenſeretur præſcriptio immemorialis denegata: præſertim cum hæc non tam cenſeatur præſcriptio, quàm ex tã lõga poſſeſſione, in qua nullus contradixit, præſumatur ac cenſeatur uerum ac legitimum titulum præceſſiſſe.

2. Conclu. Secunda concluſio. Bona ſeculari fiſco nondum acquiſita, illi tamẽ ea ratione debita, quòd ob uectigal non ſolutum inciderit quis in commiſſum, hoc eſt, amiſerit fiſco rem, ex qua tributum debebat ſoluere, præſcribuntur aduerſus fiſcum quinquennio. Ita habetur. l. 2. C. de uectigalibus & commiſſis.

3. Conclu. Obiter inſeramus hic tertiam hanc cõcluſionem, quæ plurimũ lucis conferet ad ea, quæ dicenda ſunt in quarta ſequenti. Bona hæreticorum ob crimen hęreſis, aut apoſtaſiæ ipſo iure debita fiſco Eccleſię, nullo tempore pręſcribuntur, neque ab hæreticis, neque a ſucceſſoribus quibuſcũque in illis: excipitur, niſi ſucceſſores cum ignorantia, quòd fuerint bona hæretici, illa poſſiderint ſpatio quadraginta annorum: tũc enim illa præſcribunt. Hæc tota concluſio oſtenſa fuit diſpu. 66. concluſione. 1. & habetur. cap. 2. de præſcrip. lib. 6.

4. Conclu. Quarta concluſio. De iure ciuili in crimine hæreſeos, & apoſtaſię, quinquennio poſt mortem hæretici aut apoſtatæ, tũ actio, quæ aduerſus delinquentem competit, tum bona illius aduerſus fiſcum ſecularem pręſcribebantur. Ita habetur. l. 2. C. de apoſtatis, & affirmat gloſ. l. Manichæos. C. de hæreticis. Quæ etiam vult, idem eſſe in crimine lęſę maieſtatis humanæ. Idemq́ue eſt in quocunq; alio crimine, in quo bona ipſo iure confiſcantur, ut dicemus tract. 3. ſequenti. Conſentiunt Couar. locis citatis, & Anton. Gomez. 3. tomo uariar. reſolut. cap. 1. nu. 81. & alij Doctores, quos citant.

Bartolus reiicitur. Hinc infert Bartol. l. 2. C. de apoſtatis, inquiſitores hæreticę prauitatis quinquẽnio poſt mortem hæretici inquirere non poſſe de crimine illius, ad effectum confiſcationis bonorum. Meritò tñ reprehenditur a Panormit. cap. cũ nobis de pręſcrip. num. 8. & ab alijs. Quamuis enim, quod Bartolus infert, uerum eſſet iuxta leges ciuiles & per cõparationem ad fiſcum ſecularẽ; falsũ tñ eſt iuxta leges Eccleſiaſticas hac & diſputatione. 66. citatas, iuxta quas inquiſitores hæreticæ prauitatis procedunt, & per comparationem ad fiſcum Eccleſiaſticum, comparatione cuius ſolum præſcribitur quadraginta annis a morte hęretici, & cum ignorantia, ꝙ ea bona fuerint hominis hęretici. Cum uerò hodie bona hæreticorũ, & apoſtatantiũ iuxta Eccleſiaſticas leges fiſco addicantur, ſane ꝗuis ex conceſſione Summorũ Pontificũ ſeculari, regioq́; fiſco, & non Eccleſiaſtico, applicẽtur, eodẽ tñ mõ erunt cõfiſcanda, neq; aliter præſcribẽtur, ꝗ aduerſus Eccleſiaſticũ fiſcũ, ut Couar. in epitome, nu. 16. citato, Simancas in cathol. inſtitut. tit. 9. nu. 134. & alij adnotarunt, atq; id in Hiſpanijs ſeruatur, ſuitq́; optimo iure ita à principio introductum, ut Antonius Gomez. 3. tomo uariarum reſolut. cap. 1. nume. 81. rectè ait: id quod haud ſcio an Couar. ſatis attenderit.

5. Conclu. Quinta concluſio. Bona fiſco ſeculari nondũ

A incorporata, ei tamen ea ratione debita, quòd morte alicuius ſine legitimis hæredibus uacauerint, ſi talium bonorum facta fuit fiſco denũciatio, neque occupauit, pręſcribuntur aduerſus fiſcum quadriennio, ſiue titulus adſit, ſiue non, ut conſtat ex. l. 1. C. de quadrien. præſcriptione, & ex. l. intra quatuor. ff. de diuerſis & tẽpor. pręſcriptio: neceſſaria tamẽ eſt bona fides. Quòd ſi fiſco facta non fuit denunciatio eorum bonorum, & cum titulo & bona fide poſſideantur, ut ſi quis bona fide ea emiſſet, præſcribentur perinde atque bona priuatorum, uidelicet mobilia per triennium, & immobilia per decennium inter pręſentes. l. quamuis. ff. de uſucap. Si uerò poſſideantur cum bona fide, & ſine titulo, præſcribẽtur ſpatio triginta annorum. Id quod intelligendum etiam eſt, de quibuſcumq; alijs B bonis, quacunque alia de cauſa fiſco debitis, nõdum tamen illi incorporatis, ut conſtat ex. l. in omnibus. ff. de diuerſ. & tempo. præſcrip. l. 2 3. & 4. ff. de requiren. reis. & l. quęre. C. ad l. Cornel. de falſis. Excipitur, niſi quid aliud in iure ſit exceptum, quod breuiori tempore aduerſus fiſcum præſcribatur, ut habetur. l. 3. de requi. reis, & alibi.

Sexta concluſio. Quod ad fiſcum Eccleſiæ attinet, ſiue bona ad illum ſpectantia incorporata iam fiſco ſint, ſiue non, præſcribuntur aduerſus fiſcum Eccleſiæ inferioris à Romana ſpatio quadraginta annorum: aduerſus uerò fiſcum Eccleſiæ Romanæ ſpatio centum annorum. Excipiuntur bona hæretici, quę partim nunquã pręſcribuntur, partim uerò præſcribuntur a ſucceſſoribus in illis ſpatio quadraginta annorum à C puncto mortis hęretici cum ignorantia, quod ea fuerint hominis hęretici, ut dictum eſt. Hæc concluſio eſt Panormit. capit. cum nobis de pręſcript. num. 9. elicitque illam ex capit. 2. de præſcrip. lib. 6. neque ſcio quemquam, qui contradicat. Vt tamen uerum fatear, caput illud non urget. In priori namque capitis parte ſolum eſt ſermo de bonis, quę erant Eccleſiæ, & ad Eccleſiã propter crimen regrediuntur: & authentica, quas actiones, iuncta. l. ultima. C. de ſacroſãctis Eccleſijs, quę in confirmationem poterat adduci, ſolum probat quoad bona, ad quæ obtinenda fiſco ſeculari cõpeteret actio per iuregium decennium aut ultra: unde alijs longius huius concluſionis examen relinquo. 6 Conclu.

DISPVTATIO LXXIIII.

D *De tempore ad præſcribendum aduerſus Principem ea bona, quæ ad illius fiſcum non ſpectant.*

SEptima concluſio. Quæ Sũmo Pontifici ex ſuo munere à Chriſto inſtituto competunt, nullo tempore, nullaq́ue ratione pręſcribi poſſunt aduerſus Sedem apoſtolicam, quaſi in aliquo Sedis Apoſtolicę poteſtas minuatur. Hęc eſt manifeſta, qñ illa poteſtas eſt de iure diuino: aduerſus autem ius diuinum non datur pręſcriptio, neq; cõſuetudo, quæ uim ullã habeat. Ita Panormit. cap. cum nobis. de præſcrip. n. 12. 1. C.

2. Conclu. Secunda cõcluſio. Tributa & cenſus, quę in ſubiectionis ſignũ Principi debentur, nullo tpe poſſunt præſcribi, quaſi qs ea uia maneat in poſterũ exẽptus ad ea ſoluenda. Ita Panormit. c. cũ nobis citato. Bart. l. in omnibus. ff. de diuerſ. & tempor. præſcrip. Couar. reg. poſſeſſ. part. 2. §. 2. num. 8. & alij quos citat, iuxta. l. competit. C.

de

de præſ.triginta annorum, & traditur.l.6.titul. 29 part.3.legum Caſtellę. Conſonat.l.1.tit.15. lib.4 nouę collect.illis uerbis. Y aſsi miſmo lo que las leyes dizen, que las coſas del Reyno no ſe puedan ganar por tiẽpo, ſe entienda de los pechos y tributos à nos deuidos.

3. Conclu. Tertia cõcluſio. Quod ſupremæ poteſtati ita eſt innatum, ut quaſi ad rationem illius, qua ſuper omnes alios eſt, pertinere uideatur, à nullo ſubditorum ualet aduerſus Principem præſcribi; ut quòd ad Principem ab eo non appelletur, quòd coercere eum non poſsit quando ratio & iuſtitia poſtulauerit, defectuſque illius corrigere, & quod nullis Principis legibus ſubiaceat. Quę omnia, ut tractatu quinto patebit, ad primum & ſupremum gradũ meri imperij ſpectant. Ita poſt Panormitanum loco citato, cum Baldo & plerique alijs quos citant, Couar. loco citato, & de practicis quæſtionibus cap.4.nu.1.& 2.& Aluarus Valaſcus de iure emphyt.q.8.a nu.29. quin Baldus ait Principem id non poſſe concedere, eò quòd ſit euiſcerare, deſtruereq; Imperium. Tota concluſio colligitur, argumento à minori ad maius, ex l.comperit citata, & ex cõcluſione præcedẽte, eaq; de cauſa illam hic pręmiſimus. Statuta item eſt hæc noſtra concluſio in Regno Caſtellæ uarijs iuribus, quæ Couar. locis citatis refert, & habetur.l.1.tit.15.li.4.nouæ collect.his uerbis. Pero la iuriſdiction ciuil y criminal ſuprema, que los Reyes an por maioria y poderio real, que es de fazer y cumplir dõde los otros ſeñores y iuezes la menguaren, declaramos que eſta no ſe pueda ganar, ni preſcriuir por el dicho tiempo, ni por otro ninguno. Idem habetur libr.2. Ordinat. huius Luſitaniæ Regni titul.26.in principio, illis uerbis. Em as doacoẽs feitas as Rainhas & aos Iffantes, & a outros alguns ſenhores, foraõ poſtas clauſulas, quel he concediaõ alguãs terras, uillas, lugares com toda ſua iuriſdicaõ ciuil & crime, mero, & mixto imperio, naõ reſeruando pera ſi parte algũa da dita iuriſdicaõ, & em outras reſeruaraõ alguna parte dela: & poſto que as ditas doacoẽs aſsi largamente paſſaſſem, ſempre foraon entendidas, & ſe entenderam, quæ fique a nos reſeruada à mais alta ſuperioridade, & real ſenhorio, que o Rey tem em todos ſeus ſubditos & naturaes & §.15.ſubijcitur. Et porque a correicaõ he ſobre toda a iuriſdicaõ que eſguarda a ſuperioridade, & o maior & mais alto ſenhorio à que todos ſaon ſoieitos, à qual aſsi he unida & coniunta ao principado do Rey, que à naon pode de todo de ſi tirar, defendemos, &c. Cõfirmare poſſumus hanc & præcedentem cõcluſionem, quoniam cum præſcriptio neque de naturali, neque de gentiũ, ſed de ciuili iure ſit, non plus ſe extendit, quàm vnuſquiſque ſupremus Princeps in ſuo Regno eam ſuis legibus uoluerit eſſe extenſam: at uerò, præterquàm quòd ex iuribus citatis ſatis colligatur præſcriptionẽ non ſe extendere ad ea, quæ his duabus concluſionibus continentur, ſanè cenſendum eſt eam eſſe mentem, cuiuſque ſupremi Principis in ſuo Regno: contrarium enim in perniciem ac detrimentum eſſet Reipublicę. Hinc infero, cum nullis alijs legibus quiſq; præſcribere poſſit exemptionem à ſuo Principe, quàm legibus & iure eiuſdem Principis; eo quòd in ordine ad ſuos ſubditos nullæ aliæ leges uim habeant: neque uerò præſumendum ſit mentem alicuius Principis eam eſſe, ut quiſquam præſcriptionis uia omnimodam exemptionem ab ipſius poteſtare conſequatur, fiatque diuiſio Reipublicæ, conſequens omnino eſſe, ut nullus prorſus uia præſcriptionis conſequi unquam poſſit omnimodam exemptionem à ſupremo alias ſuo Principe. Id quod affirmat Panormitanus capit. cum non liceat, de præſcrip.num.16. Non ergo placet contraria ſententia Couar.regul.poſſeſ.par.2.§.2.numer.8. contrarium cum quibuſdam aliis aſſerentis.

4 Conclu. Quarta concluſio. Bona, quæ ad Regni coronam ita ſpectant, ut nihilominus non repognet iuri communi fieri alicuius priuati, ut ſunt ſaltus, prædia alia urbana, aut ruſtica, & his ſimilia, non præſcribuntur aduerſus Regni coronã minori ſpatio, quàm centum annorum. Ita Couar.regul.poſſeſſor.par.2.§.2. in calce numeri. 8 & num.9.& multi alij, quos refert. Conſentit Aluarus Valaſcus de iure emphyt.quæſt.17.numer.12. Probatur, quoniam.l.ultima.C.de ſacroſanct. Eccleſ. conceſſum eſt ciuitatibus, ut aduerſus eas non præſcribatur minori tempore, quam centum annorum, etiam quoad bona, quæ ipſis uendita, donata, aut relicta fuerint; neque id reuocatum fuit, aut ad breuius tempus contractum per authenticam, quæ ibi ſubiungitur, quemadmodum coarctatum fuit idem priuilegium, quatenus conceſſum erat Eccleſijs inferioribus à Romana, & alijs pijs locis: cum ergo idem priuilegium maiori cum ratione habeant bona totius regni, qualia ſunt ea, quæ ad coronam pertinent; conſequens profecto eſt, ut minori tempore, quàm centum annorum, non præſcribantur.

5 Conclu. Quinta concluſio. Ea bona, quę ſunt Principis, nõ quia Princeps eſt, ut ſunt bona, quæ ex ſuo patrimonio, aut aliũde, non uerò ex Regni corona aut fiſco, ad ipſum ſpectant, eo tempore præſcribuntur aduerſus Principem, quo præſcriberentur aduerſus quemcunque priuatum. Hæc etiam eſt Couar. num. citato, & aliorum quos refert: tametſi quidam refragentur. Probari autem poteſt, quoniam non conſtat de priuilegio, quod Regi quoad ſimilia bona cõueniat.

DISPVTATIO LXXV.

Quando poſſeſſio longiſſimi temporis, ſcilicet triginta, quadraginta annorum, aut alterius maioris ſpatij certi. ſine titulo ad præſcribendum non ſufficiat.

NOn ſolum proximè præcedens diſputatio, ſed & multæ aliæ antecedentes, hanc ad ipſarum complementum exigere uidentur. Poſſumus uerò quaſi fundamentalem concluſionẽ ſtatuere, quæ, quando aliud non colligitur ex iure uel communi, uel particularium regnorum, eſt uniuerſim uera, ac proinde illi eſt ſtandum.

Conclu. Quando ius non eſt in contrarium eius, quod pręſcribitur, neque aliunde eſt pręſumptio malæ fidei poſſidentis, neceſſarius non eſt titulus ad præſcribendum tpe lõgiſſimo triginta, quadraginta, aut pluriũ annorũ, iuxta ea quæ diſputationibus pcedentibus dicta ſunt. Quando uerò uel ius eſt in contrarium, uel eſt pręſumptio

malæ

malæ fidei, non ſatis eſt ad præſcribendum poſſeſſio longiſſimi temporis, ſed inſuper titulum probare neceſſe eſt; ſufficiet tñ poſſeſſio tpis, de cuius initio nõ eſt memoria, eſto titulus nõ probetur. Hæc tota concluſio colligitur, cũ ex alijs iuribus, tũ pcipuè ex c. r. de pręſcr. li. 6. ubi tota habetur expreſsè & abſq; ullo ænigmate.

Quando de poſſeſſione aliqua conſtaret eã fuiſſe ſemper mala fide, aut ex ignorantia iuris minimè dubij, tunc poſſeſſor, ét ſi tempus eſſet tantum de euius initio non eſſet memoria, nõ præſeriberet: qm̃ poſſeſſor malæ fidei ullo tpe non præſcribit, & iuris ignorantia, etiam ſi inuincibilis ea ſit, tollit præſcriptionem ex iuris ciuilis diſpoſitione, imò efficit poſſeſſioné mala fide, ſumpto latè malæ fidei uocabulo, ut diſputatione 64. oſtenſum eſt. Solum ergo habet locum concluſio propoſita, qñ non cõſtat apertè de mala fide, nec item perſpectum eſt, poſſeſſionem ex iuris ignorantia prouieniſſe, ſed tantum eſt de ea re præſumptio. Quamuis, ut diſputatione 64. dictum eſt, regulariter poſſeſſio tanto tpe, de euius initio non ſit memoria, uim tituli habeat, tollatque proinde præſumptioné ignorantiæ iuris ac malæ fidei, quando aliud iure in aliquo particulari caſu non eſt conſtitutũ: id quod ſatis colligitur ex cap. 1. de præſcipt. lib. 6. quatenus poſtremam noſtræ concluſionis partem aſſeuerat.

A iure canonieo ordiendo ca. r. de præſcrip. lib. 6. ſequens controuerſia iuxta eoncluſionem propoſiiam dirimitur; imò, ut eadem diſſoluatur, eo in capite concluſio noſtra eſt conſtituta. Epiſcopus unus in territorio & diœceſi alterius poſſidebat quaſdam eccleſias & decimas, quas ab eo repetebat Epiſcopus in cuius diœceſi erant ſitæ. Poſſeſſor earũ ſe deſendebat obijciendo, legitimè eas ſe præſcripſiſſe, poſſeſſione earum integris quadraginta annis. Reſpondet Bonifacius. 8. Cum ius commune eontra talem poſſeſſorem faciat (eò quòd capit. omnes. 16. quæſtione. 7. ac alibi in hunc modum ſit conſtitutum, omnes baſilicæ, quæ per diuerſa loca conſtructæ ſunt, nel quotidie conſtruuntur, pa cuit ſecundum priorum canonum regulam, ut in eius epiſcopi poteſtate eõſiſtant, in cuius territorio poſitæ ſunt) non ſatis eſſe ad legitimam præſcriptiouem, ſi probet quadraginta annis eas poſſediſſe, ſed inſuper eſſe neceſſe, ut uel oſtendat titulum, quo illas eo tempore poſſedit, uel probet eas poſſediſſe tanto tempore de cuius initio non ſit memoria. Nam, inquit Summus Pontifex, licet ei, qui rem præſcribit Eccleſiaſticam, ſi ſibi non eſt contratium ius commune, uel contra eum præſumptio non habeatur, ſufficiat bona fides; ubi tamen eſt ei ius commune contrarium, nel habetur præſumptio contra ipſum, bona fides non ſufficit, ſed eſt neceſſarius titulus, qui poſſeſſori cauſam tribuat præſcribendi: niſi tanti temporis allegetur præſcriptio, cuius contrarij memoria non exiſtat. Hactenus Bonifacius.

Notat optimè Couar. r. uariarum reſolutionum c. 17. nu. 7. non ſatis eſſe, ſi ius quocunque modo ſit in contrariũ, ad hoc ut lõgiſſimo tpe, alioquin ordinario, præſcribi nõ poſſit ſine titulo; ſed neceſſariũ eſſe ius, quod reſiſtat, ac uetet poſſeſſionem iliã, atq; adeò, quòd ſpectata rei qualitate, iutiſq; uehementi prohibitione, arbitrio prudentis, uehemens conſurgat præſumptio, poſſeſſionem uel mala fide fuiſſe, uel certè ex iuris ignorantia. Atq; hoc ſanè eſt, quod uoluiſſe uidetur idem Couar. reg. poſſeſſ. loco diſputatione 64. citato, qua in diſputatione dicebamus non ſatis eo in loco ſe explicuiſſe. Vnde ex eo, ꝙ pdia ſuapte natura à ſeruitutibus ſint libera, quia tñ ius non uetat ſeruitutes concedi in alienis prædijs, ualdeq; conſuetum eſt in eis cõſtitui, poſſeſſio quidé ſeruitutis in alieno prędio nõ cenſetur eſſe contra ius cõe, ut tituli probatio ſit neceſſaria. Quia etiã, licet de iure quarta decimarum & oblationũ pertineret ad Epiſcopum, non tamen erat prohibitum illi cedere, neque inconſuetum erat eam alteri concedere, inde eſt, quòd capit. de quarta de præſcript. definiatur, clericum quendam aduerſus Epiſcopum ſe potuiſſe defendere quadragenaria illius præſcriptione: eò quòd non eſſet pręſumptio uehemens, uel de poſſeſſione illius mala fide, uel ex ignorantia iuris, præſertim cum clericus ille ſuo prædeceſſori in poſſeſſione illius quartæ ſucceſſiſſet. Hac eadé ratione capite cura de iure patronat. Alexander tertius, licet ſtatuat, ut nullus Clericus uel Monachus, ex donatione laicorum uendicare ſibi præſumat Eccleſias ſine autoritate & cõſenſu Epiſcopi Diœceſani, uel tenuere taliter acquiſitas, eò quòd id ſit contra iuris prohibitionem, taliſq; collatio ſit irrita & inanis, addit, niſi legitima fuerit præſcriptione munitus, aut Diœceſani Epiſcopi habuerit poſteà conſenſum; quod Gloſſa, & Doctores intelligunt, de præſcriptione triginta annorum. Quia enim, ut Gloſſa ibi ait, & approbat Panormitanus, non erat uehemens præſumptio, quòd ex iuris ignorantia eas Eccleſias ita poſſediſſent, idque uel quòd Prælatis uidentibus & tacentibus ex præſumpto illorum conſenſu eas poſſediſſent, uel quòd non immediatè eas ipſi de manu laicorũ ſuſcepiſſent, ſed ſucceſſiſſent in earum poſſeſſione, loco illorum, qui de manu laicorum illas acceperant, idcirco Alexander tertius in eo euentu admittit præſcriptionem quadraginta annorum, ſine titulo alioquin legitimo. At uero qm̃ in pacem & bonam Eccleſiarum adminiſtrationem eſt conſtitutum, ut Eccleſiæ omnes intrà territorium cuiuſque Diœceſis conſtitutę ad Epiſcopum illius Diœceſis pertineant, & ut decimæ a parochianis Clericis ſpiritualia ipſis adminiſtrantibus ſoluantur, non uerò aliquibus alijs; ſanè, quando de legitimo titulo aliud non conſtat, præſumptio eſt uehemens poſſeſſionem Eccleſiarum, ac decimarum unius Diœceſis, qua ab Epiſcopo alterius Diœceſis poſſidentur, mala fide aut ex iuris ignorantia fuiſſe introductam, niſi tanto tempore fuerint poſſeſſæ, ut de initio illius non ſit memoria: ea namq; poſſeſſio uim tituli, iuris præſumptione, habet, & malæ fidei ac iuris ignorantiæ præſumptionem excludit.

Eodem modo, cum iure Canonico arctè ſit omnibus præceptum, ut decimas ſoluant, ſanè quamuis poſſit, non ſolum clericus, ſed etiam laicus præſcribere exemptionem à decimis, ut Couaruuias. r. uariarum reſolutionum, capit. 17. numer. 10. probat; non tamen illam breuiori tempore præſcribet, quàm quadraginta annorum cum titulo, uel ſine titulo tempore de cuius initio non ſit memoria, ut Couaruuias ibidem

A ibidem iuxta caput primum de præſcript. lib. 6. ſubiungit. Ius uerò percipiẽdi decimas licet ex priuilegio ſedis Apoſtolicæ poſſit habere laicus, quia tamen priuilegio ſecluſo, incapax eſt poſſeſsionis talis iuris, utique neque tempore, de cuius initio non ſit memoria, ius illud præſcribet; incapacitate ad poſsidendum tale ius operante, ut neque tempore, de cuius initio nõ ſit memoria, poſsit præſcribi. Excipe, niſi conſtet anteceſſores ſuos, ante tpa Concilij Lateranenſis ſub Alexandro tertio, circa annũ 1179. illud poſſediſſe. Ante illa namque tempora conſuetum erat concedere laicis de Eccleſia bene meritis ſimilia iura; eo uerò in Concilio uehementer fuit prohibitum, factiq; ſunt in poſterum incapaces iuris illius. Lege Couar. c. 17. citato num. 4. & in calce num. 5. Eodem capite bene cum alijs obſeruat, aliud eſſe conſuetudinẽ B alicuius loci, ut non ſoluantur decimæ, aliud uerò præſcriptionẽ. Conſuetudo namque, etiamſi ſit contra ius Eccleſiaſticum expreſſum, uim habet eo ipſo, ꝙ eſt quadraginta annorũ, eſto nullus interueniat titulus; pſcriptio uerò nõ item.

Iuris patronatus præſcriptio aduerſus Eccleſiam.

Portò communis, cũ Archidiacono, eſt plurimorum Doctorum ſententia, quam Couaruuias regul. poſſeſ. par. 2. §. 10. nu. 2. refert, ius patronatus licet aduerſus priuatum præſcribi poſſit tempore ordinatio, ut diſp. 70. dictum eſt, aduerſus Eccleſiam tamen, patrono alioquin liberam, præſcribi non poſſe à laico. Ratio eorum eſt, quoniam, inquiunt, cum ius patronatus ſpiritualibus ſit annexum, & quaſi ſpirituale ſit, laici ſunt incapaces illud poſſidendi aliter, quam ex priuilegio ſedis Apoſtolicæ, aut iuris communis titulo conſtructionis aut dotationis talis Eccleſię, ut ex cap. Sacroſancta, de electione, & ex alijs iuribus colligitur. C

Merito tamen Couar. cum Ioanne Andrea & pleriſque alijs excipit, preterquam quando nõ eſt omnino certum, Eccleſiam fuiſſe liberam, & qui pręſcribere ius patronatus debent, ſunt parochiani ipſi: tunc enim pp probabilitatem, quę eſt, ab eis fuiſſe conſtructam, & propter obſequia & onera, quę in illius utilitatem quotidie pręſtare ſolent, admittendum eſt, poſſe illud pręſcribere tempore ordinario quadraginta annorum abſque titulo, ad hunc ſolum effectum, quòd, qñ non conſtaret aperte ius patronatus ad ipſos non pertinere, non poſſent ab illo expelli, ſed in dubio ſit melior eorũ cõditio.

Qñ Eccleſia eſt collegiata, conſtat ex c. Sacroſancta, & ex c. Meſſana de electione, rectoris & D prælati electionem non pertinere ad patronũ, ſed ad capitulum; niſi patronus, qui Eccleſiam ædificauit aut dotauit, id in pactũ deduxiſſet, fuiſſetq; illi conceſſum. Quod uſque adeò uerũ eſt, ut nulla conſuetudo in contrarium uim poſſit habere, ut habetur expreſſe c. Meſſana citato, tametſi approbatio rectoris & paſtoris a capitulo electi ad patronum ſpectet. Quamuis autem hoc ita ſit, nihilominus quoniam, uel deducendo id in pactum tempore fundationis, aut dotationis Eccleſiæ, uel priuilegio Summi Pontificis, tacitaque uel expreſſa illius conceſsione, à principio dotationis & fundationis Eccleſię, aut poſtea temporis progreſſu frequens eſt, patronos Eccleſiarum collegialium habere ius eligendi, ac nominandi rectorem ac prẹlatũ, inde eſt, ꝙ quando eiuſmodi patroni à tẽpore, de cu-

A ius initio non extat memoria, ſunt in poſſeſſione eligendi & nominandi rectores & prælatos Eccleſiarum collegialium, in hoc ſenſu cenſendi ſint præſcripſiſſe ius illud, quòd non ualeant eo ſpoliari ac deijci, eſto nullum alium titulum probent ac oſtendant: eo quòd poſſeſſio illa tãti temporis, in re in Eccleſia multis frequenterque cõceſſa, uim tituli præſumpti habeat, ut dictum eſt, cõſonantque uaria iura. Atque in hoc ſenſu Reges Hiſpaniarum præſcripſiſſe ſunt cenſendi ius eligendi ac nominandi rectores & Epiſcopos cathedralium & collegialium Eccleſiarum in Hiſpanijs, & in cæteris prouincijs illis annexis, quas ipſi erexerunt ac dotarunt, in eodemq; ſenſu accipienda ſunt c. nobis de iure patronatus, & c. generali de electione lib. 6. quæ aperte huic fauent ſententię. Longè aperB tius illi fauet Concilium Tridentinum ſeſsion. 25. c. 9. cuius initium ſic habet. Sicuti legitima patronatuum iura tollere, piaſque fidelium uoluntates in eorum inſtitutione uiolare, ęquum non eſt: ſic etiam, ut hoc colore beneficia Eccleſiaſtica in ſeruitutem, quod à multis impudenter fit, redigantur, non eſt permittendum. Vt igitur debita in omnibus ratio obſeruetur, decernit Sancta Synodus, ut titulus iuris patronatus ſit ex fundatione uel dotatione, qui ex authentico documento, & alijs iure requiſitis oſtendatur, ſiue etiam ex multiplicatis præſentationibus per antiquiſsimũ temporis curſum, qui hominum memoriam excedat, aliaſve ſecundum iuris diſpoſitionem. In ijs uerò perſonis, ſeu cõmunitatibus, uel uniuerſitatibus, in qbus id ius pleruñq; ex uſurpatione potius quã uerum prę- C ſumi ſolet, plenior & exactior probatio ad docendum uerum titulum requiratur. Nec immemorabilis temporis probatio aliter eis ſuffragetur, quam ſi, prẹter reliqua ad eam neceſſaria, prẹſentationes etiam continuatę, non minori ſaltem, quàm quinquaginta annorum ſpatio, quę oẽs effectum ſortitę ſunt, authenticis ſcripturis probentur, &c. Ecce, pręſcriptio temporis, de cuius initio non eſt memoria, admittitur in iure patronatus, abſque alterius tituli probatione, prẹſertim ſi ſufficienter conſtet de uſu illius iuris proximis quinquaginta annis. Lege, quę in eodem capite adducuntur, & ſeſsion. 15. c. 12. & 24. c. 18. & longiorem de hac re diſputationem apud Couar. §. 10. citato.

Bona tanq maioratus quo tempore præſcribantur.

Quod ad ius ciuile attinet, in primis quoniã bona omnia, quantum eſt ex ſe libera ſunt, quemadmodum a ſeruitutibus, ita multò magis à D uinculo primogenituræ, ſane ad eum, qui illa tã quam primogenij bona uult poſsidere, probare ſpectat eo uinculo eſſe affecta: quippe cui ius ipſum, naturaque alioquin ipſorũmet reſiſtat. Hac de cauſa in Regno Caſtellę. l. 14. Tauri ſancitum eſt, ut qui legitimum titulum oſtendere non ualuerit, unde bona, quę tanquam maioratus poſſidet, poſsidereve contendit, eo uinculo affecta eſſe conſtet, non aliter ex diutina ſua, ſuorumq; anteceſſorum poſſeſsione cẽſeatur probare tale uinculum eorum bonorum, quam ſi conſuetudinem immemorabilem, quòd tanquam bona maioratus fuerint poſſeſſa, & cum qualitatibus quę id concludant, oſtendat; nempe quòd, cum anteceſſor in illis bonis plures filios legitimos habuerit, ſẽper primogenitus in eis integre ſucceſſerit, nulla ea de cauſa facta

com-

compenſatione alijs fratribus. Præterea teſtes, qui id teſtificaturi ſunt, eſſe debent bonæ famę, teſtificaturique ſunt, ſe id ita fieri uidiſſe ſpatio quadraginta annorum, & audiuiſſe fieri à ſuis maioribus & longęuius, qui etiam ita fieri id uiderunt & audierunt, neq; uoquam niderunt aut audierunt cótrarium, eamq; eſſe uocem & famá publicá cómunemq; opinioné inter uicinos & babitatores loci illius. Quia ergo in eo Regno, nó minor probatio, q̃ hæc, ad id exigitur, cóſtat in eo, ad pręſcribendú ſine titulo bona aliqua tanquá maioratus in detrimentú aliorú, qui in illis ſuccedere debebant, nó ſufficere minus tépus, q̃ de cuius initio nó ſit memoria, & cú qualitatibus, & ꝓbationibus explicatis.

Molinæ opinio.

Aduertit uerò Molina lib.2.de primog.c.6.n.51. ſufficere nihilominus ad præſcribendum huiuſmodi primogenia poſſeſſioné quadraginta annorum cum titulo: eo quòd uniuerſim, quando ad præſcribendú ſine titulo neceſſaria eſt immemoriabilis poſſeſſio, ſufficiat poſſeſſio quadraginta annorú cú titulo, ut præter caput primum de præſcrip. lib.6. colligitur aperte ex c. cum perſonæ de priuil. lib.6. & nntát ibi cómuniter Doctores. & eo.n. in capite ad præſcribendá exemptioné ab ordinario, in qua ius commune præſcribenti reſiſtit, & quæ per conſequeos tépus immemoriabile requirit, ſuffieere decernitur ſpatium quadraginta annorú cum tali titulo, qui licet nó ſufficiat per ſe ad cóprobandá plene talem exemptionem, fuerit tñ ſufficiens ad præbendam cauſam præſcribendi. Idem etiá colligitur ex.l.1.titul.10.lib.5. nouæ collectionis legú Caſtellæ. Cum.n.l.1.titul.19.lib.4. eiuſdem collectionis ſtatuatur, ad præſcribendú in eo Regno ſine titulo iuriſdictioné ciuilé, & criminalem in oppido aliquo, neceſſariú eſſe tempus, de cuius initio non ſit memoria; in illa alia lege ſancitur, ſufficere cú titulo, clanſulave generali quæ id ſuo mó ſigoificet, ſpatiú quadraginta annorum ſine nlla interruptione. Hanc tñ doctrinam ſolum exiſtimo eſſe ueram, quando titulus non continet apertum defectum, qui illum reddat nullum & inualidum, ſed res cum minimú manet dubia: tunc enim in eo ſenſu is, qui cum eo titulo poſſedit, præſcripſiſſe eſt cenſendus, ꝙ neceſſe nó erit amplius titulum illum & cauſam examinare. Atque hoc ſolum eſt, qđ colligiť ex illis iuribus. Nec uideo cur in maioratibus ad præſcribendú cú eiuſmodi titulo nó ſit ſatis tempus ordinarium decé annorú inter præsétes, & uiginti inter abſentes. Etenim ſi c. perſonæ citato tempus quadraginta annorú exigitur, id ſane fuit, quia illud eſt ordinarium ad præſcribendum aduerſus Eccleſias. Lege ét illa Caſtellæ citata, ſi ad præſcribendum cum illo titulo tempus ét quadraginta annorú requiritur, id ex eo conſtitutum fuit, ꝙ præſcriptio illa ſit aduerſus coroná Regni; poſſetque iure optimo conſtitui tempus centum annorum, eo ꝙ, ut diſputatione præcedente conclusione quarta oſténſum eſt, aduerſus Regni coroná non minori tépore, q̃ centum anoorum, præſcribatur: ex quadam tñ æquitate conſtitutú eſt ſolú tempus quadraginta annorú, ꝓpterea ꝙ titulus ille tá apertus uideretur, ut fere nihil amplius ad pleoam probationem deſiderari poſſe uideretur. At uerò bona maioratuú, de quib⁹ modo loquimur, ſolum præſcribuntur aduerſus priuatos, qui hæreditario iure in illis ſuccedere debebant, aduerſus quos cum titulo, ſatis eſt ſpatium decem aut uiginti annorú, & ſine titulo ſatis eſſet ſpatium triginta annorum, niſi in contrarium eſſet illa iuris reſiſtentia, malæq; proinde fidei præſumptio. Docet autem optime Couar. regul. poſſeſſ. par.2.§.3.qñ, quòd ius reſiſtat, neceſſaria eſt ſine titulo præſcriptio de cuius initio nó eſt memoria, cum titulo ſufficere tépus alioqui ordinariú; ut aduerſus Eccleſiam inferiorem ad Romanam, quadraginta annorum; aduerſus Romanam autem, ciuitatem, aut coronam Regni, centum annorum; conſonantque ſatis caput 1. de præſcrip. lib.6. & alia iura. Hęc quoad bona maioratuum, qui a priuatis conſtituuntur.

Quoniam, ut tractatu quinto oſtendemus, iuriſdictio tota Republicæ ac Regni, tam ciuilis, quàm criminalis, in Luſitaniæ & Caſtellæ Regnis penes Regem eſt, ab eoq; in omnes alios deriuatur, & idem regulariter eſſe ſolet in alijs regnis; inde eſt, quod niſi cótrarium probetur, de quacunque iuriſdictione in particulari, multo magis præſumendum ſit ad Regem pertinere, & nó ad priuatos, quàm de quibuſcunq; bonis præſumendú ſit libera eſſe à uinculo primogenij, niſi contrarium probetur. Hinc eſt, ꝙ ad quécunq; priuatú, qui iuriſdictioné quamcúq; ad ſe pertinere cótendat, probare id ſpectet; & niſi ſufficienter probet, ſuccumbat: eo ꝙ à parte Regis pugnet præſumptio, quod ſua ea ſit, ut affirmat communis Doctorum ſententia, quos Couar. de practicis quæſtionibus cap.1. & 4. & Aluarus Valaſcus de iure emphy. quæſt.8. à nu. 20. referunt ac ſequnntur. Inde etiam eſt, ꝙ ad præſcribendú eiuſmodi iuriſdictioné ſine titulo, nó min⁹ tépus ſufficiat, q̃ de cuius initio nulla extet memoria: eo ꝙ præſumptio, ipſúq; ius reſiſtat, ut Doctores, quos Couar. regul. poſſeſſ. part.2.§.3. refert ac ſequitur aſſeuerát. Quia uero ꝑſcriptio eſſe debet aduerſus Regé, Regniq; coroná aduerſus quá nó minori tpe, quàm centum annorum, ét cum titulo, præſcribitur, inde eſt, quòd eiuſmodi iuriſdictio cum titulo non breuiori, quàm centum annorú, tempore præſcribatur. Id qđ affirmat Couar. § 3. citato de iuriſdictione criminali: de ciuili uerò uidetur aſſeuerate, ſatis eſſe ſpatium quadraginta annorum cum titulo. De utraque tamen puto ueram eſſe noſtram aſſertionem; cum utrobiq; ſit par ratio. Neq; exceptio ex l.1.tit.10.lib.5. nouę collectionis legú Caſtellæ paulo antea relata quicquam obſtat. Tum quòd, ut paulò antea dictum eſt, id ex rationabili cauſa, in eo ſolum euentu, de quo ibi erat ſermo, conſtitutum eſt. Tum etiam quoniam ibi non ſolum eſt ſermo de iuriſdictione ciuili, ſed etiam de criminali ac mero imperio, ut legé illá expendenti erit manifeſtú.

Quando uera.

Quando falſum.

Illud etiam obſeruo, cum ad commune Reipublicæ bonum ſpectet coronam Regni non minui, Regiſq; iuriſdictionem ac potentiam integras manere: præſcriptio uerò non maiores uires habeat, quam legibus ciuilibus pro principis arbitrio, ut expedire iudicauerit, conceda tur, ſępe in Rebuſpublicis merito ſtatui, ut multa, quæ in Reipublicæ, & coronę Regni detrimétum uergere poterant, nullo tempore, etiam de cuius initio non ſit memoria, præſcribantur.

Cæterum cum tam meri, quam mixti imperij, multi ſint gradus, ut tractatu.5. explicabi-

tur, ea, quæ ad primum gradum, non ſolum me ri, ſed etiam mixti imperij ſpectant, nulli cenſe tur conceſſa, niſi nominatim & expreſsę eorũ aliquod concedatur, idq; etiã ſi clauſula aliqua uniuerſalis apponatur, qua dicatur concedi om ne merum & mixtum imperium loci alicuius: ea.n. clauſula ſolum intelligitur, de omni mero & mixto imperio inferiorum graduum. Ad pri mum uerò & ſupremum gradum meri imperij ſecularis ſpectat poteſtas condendi leges, quæ totam Rempublicam obligent, poteſtas mone tam proprio nomine cudendi; poteſtas quòd ad ipſum ultimò appelletur, poteſtas tributa im ponẽdi, poteſtas tabelliones & alios miniſtros publicos inſtituendi de nouo: ſecus autem eos eligendi, aut præſentandi, uel creandi loco de functorum, aut alia ratione amotorũ. Quòd ue rò ad tabelliones attinet, uide in hoc Regno, quæ li.2. Ordinat. tit.26.à §.20.uſq; ad 28. con ſtituuntur. Item pertinet poteſtas ueniam con cedendi ætatis minoribus, poteſtas legitiman di illegitimum, poteſtas reſtituendi infami ſuã famam atq; ſtatum priſtinum, poteſtas remitté di pœnam delicti, quãdo non eſt pars læſa, quę accuſet, poteſtas concedendi ut in cauſa aliqua procedatur appellatione poſtpoſita, poteſtas concedendi ut cognoſcatur de cauſa, quæ in ré iudicatam tranſiuit, & reuocandi ſententiam, quæ tranſiuit in rem iudicatam, & ſi quid aliud eſt ſimile.

Communis eſt Doctorum ſententia, quã Co uar. regul. poſſeſſ. part.2.§.3. refert ac ſequitur, præſcribi poſſe iuriſdictionem aduerſus princi pem, non ſolum ciuilem, ſed etiam criminalem ad merum & mixtum imperium in gradibus ſu premo inferioribus ſpectantem, atq; adeò præ ſcribi poſſe iuriſdictionem criminalem punien di malefactores ultimo ſupplicio, alijsq; infe rioribus. Atque dum clauſula uniuerſali totum merum & mixtũ imperium alicuius ciuitatis, aut alterius oppidi cuipiam conceditur, ſupre mum, quod ea clauſula cenſetur eſſe conceſſum, eſt, poſſe punire mortis ſupplicio, idque nomi ne meri imperij, ut cum Bartolo tractatu.ſ. dice mus, ſolet interdum ſolum ſignificari; tametſi merum imperium multa alia comprehendat.

Aliqua etiã ex ijs, quę ad ſupremũ gradũ me ri & mixti imperij pertinent, ut ius tabelliones inſtituendi, ius uectigalia indicendi, ius legiti mandi illegitimos, & quæ his ſunt ſimilia, poſ ſe præſcribi aduerſus principem, affirmat com munis Doctorum ſententia, quam Couar. regu. poſſeſſ.p.2.§.2.nu.8. refert ac ſequitur. Vt enim hæc, licet raro & paucis, concedi tamen inter dum ſolent: ſic etiam præſcribi aduerſus princi pem poſſunt. Poteſtas uerò condẽdi leges, quæ totam Rempublicam obligent, & ut ultimò ad aliquem appelletur, quemadmodum nulli un quam ſubditorum concedũtur: ita neq; preſcri bi poſſunt. His affinia ſunt ualde, poteſtas cudẽ di proprio nomine monetã, poteſtas conceden di, ut appellatione poſtpoſita procedatur, & ut cognoſcatur de cauſa, ut reuocetur ſententia, quæ in rem tranſiuit iudicatam.

Ad præſcribendum aduerſum principem, re gnive coronam, aliqnid horum omnium, quæ ad iuriſdictionem ciuilem, aut criminalem me rumve aut mixtum imperium, in quocunq; gra du ſpectãt, neceſſarium eſt ſine titulo tp̃s de cu.

A ius initio non ſit memoria, & cum titulo centũ annorum tp̃s, iuxta ea quæ hactenus dicta ſunt, tametſi non deſint, qui uelint ſufficere cũ titulo tp̃s quadraginta annorum, quorum opinio pp ea, quæ ſupra dicta ſunt, nobis nõ placet. In præ ſcriptione aũt tp̃is, quod omnẽ excedit memo riam, non reputo neceſſarium probare ſcientiã & patientiam eius, aduerſus quẽ præſcribitur, quicquid multi in contrarium dicant. Qm̃ in ea præſcriptione titulus p̃ſumitur, & à principio interueniſſe neceſſaria ad poſſeſſionem, ſiue id fuerit ſcientia & pacientia uſus iuris, quod præ ſcribitur, ex parte eius, aduerſus quẽ præſcribi tur, ſiue actus corporalis, quo poſſeſſio talis iu ris ſit apprehenſa; neque ad continuandam po ſtea poſſeſſionem, neceſſaria eſt ſcientia ex par te illius, aduerſus quem præſcribitur.

B Dictum eſt, ad præſcribendum aduerſus prin cipem regnive coronam: qm̃ aduerſus priuatũ, cum ius nõ reſiſtat, neque præſumptio ſit, ꝙ ad unum priuatorum magis, quàm ad alium, ea iu riſdictio ſpectet, neq; quiſquam priuatorũ pri uilegium longioris tp̃is habeat, ſanè ſatis erit cum titulo tp̃s decem annorũ inter præſentes, & uiginti inter abſentes, atq; triginta annorum ſine titulo. Ita Couar. cum alijs quos refert.§.3. citato, & de practicis quæſtionibus capit.4.

Conſentit cum his omnibus ius Caſtellæ li. 4. nouæ collectionis tit.15 l.1. ab Alfonſo.11. la ta, & à Philippo 2. Rege noſtro Catholico an no 1566. innouata, qua in hunc modum ſancitũ eſt. Porque algunos en nueſtros Reynos tienen y poſſeen algunas ciudades, uillas, y lugares, y iuriſdictiones, ciuiles y criminales, ſin tenet pa

C ra ello titulo nueſtro, ni de los Reyes nueſtros anteceſſores, y ſe ha dudado, ſi lo ſuſodicho ſe puede aquirir contra nos, y nueſtra corona, por algun tiempo; ordenamos y mandamos, que la poſſeſſion immemorial, probandoſe ſegun, y como, y con las circunſtantias que la ley de To ro quiere, que es la l.1. titu.7. lib.5. delte libro, baſte para aquirir contra nos, y nueſtros ſucceſ ſores, qualquier ciudades, uillas, y lugares, y iu riſdictiones ciuiles y criminales, y qualquiera coſa, y parte dello, cõ las coſas a el ſeñorio y iu riſdiction annexas, & pertenecientes, Con tan to que el dicho tiempo de la preſcripcion no ſea interrumpido ni deſtaiado por nos, o por nueſtro mandado o otros en nueſtro nombre, natural o ciuilmente.

D In hoc aũt Regno li.2. Ordinat. tit.26. expli catur quouſque unuſquiſq; Regi inferiorũ uti poſſit iuriſdictione ſibi cõceſſa, & quonã pacto intelligendæ, ac limitãdæ ſint donationes iuriſ dictionis aliquibus factæ. Præterea.§.11.& 12. ſta tuitur, ut iuriſdictio nullo tpe, et de cuius ini tio non ſit memoria, præſcribatur aduerſus Re gẽ, neq; quiſquã plus iuriſdictionis poſſit obti nere, uel ciuilis, uel criminalis, q̃ donatione Re gis expreſſa fuerit illi cõceſſũ, aut ſnia ſupremi Senatus, q̃ in rẽ iudicatã tranſierit, illi fuerit ad iudicatũ: omnis alia iuriſdictionis poſſeſsio cẽſe tur nulla, inualida ac te p̃baia ad ullo tpe p̃ſcri bendũ. Lege Aluarũ Valaſc.q.8. citata a nu.21. Ius Luſitanum.

Cum tributa in Reipublicæ ſubſidiũ, ad one raque illius portanda à ſubditis ſoluantur, ſa nè non minor eſt præſumptio omnia princi pi deberi, ad eumque ſolum pertinere, quàm iu riſdictionem ciuilem & criminalem. Quo fit, ut niſi

ut niſi priuati ſufficienter probent aliqua principis donatione, aut alia ratione ad ſe pertinere, princeps circa ea fundatã habeat ſuã intentionẽ, illiq; ſint continuò adiudicanda. Stando uero in ſolo iure cõi, ſine titulo, non minori tẽpore aduerſus principẽ Regniq; coronã præſcribentur, quàm de cuius initio non ſit memoria, ut de iuriſdictione ciuili & criminali dictũ eſt; idq; qñ aliunde non conſtaret ſemper mala fide, fuiſſe poſſeſſa; qñ namq; de mala fide cõſtaret, nihilve impediente tpe de cuius initio non ſit memoria, uehemens præſumptio, aut fama eſſet ſemper ſine iuſto titulo, malaq; fide fuiſſe poſſeſſa, profectò nullo unquam tpe præſcribentur. Conſentiunt Ordinationes huius Luſitaniæ Regni lib. 2. tit. 45. §. 1. cum ſtatuant, tpe de cuius initio non ſit memoria præſcribi eiuſmodi tributa, principi alioquin debita. Item eo dẽ. §. iuncti. §§. ſequẽtibus, quatenus ſtatuunt, qñ uehemens eſt præſumptio malæ fidei, nihil tpe de cuius initio non ſit memoria impediente, præſcribi nullo modo poſſe. Ex emplumque ibi adhibetur. Quando in exigẽdis tributis tráſgreſſi ſunt limites eius codicis publica autoritate conſcripti, in quo continetur, quæ tributa in unoquoq; oppido, & a quibus exigenda ſunt; quem ordinationes, foral appellant. Lege eiꝰ. §. penultimo eiuſdem tituli, quæ nullo unquam tpe præſcribi poſſint, neq; conceſſa cẽſeantur, etio generalibus exuberantibuſq; clauſulis inter ea, quæ conceduntur, comprehendi uideantur. Cum titulo autem vult. Couar. regul. poſſeſſor part. 2. §. 4. & alij quos citat, præſcribi tributa aduerſus Regni coronam ſpatio quadraginta annorum, iuxta cap. 1. de præſcrip. lib. 6. Cęterum, perſiſtendo in fundamentis ſupra iactis, dicendum eſt, aduerſus coronam Regni cũ titulo non minori tpe præſcribi, quàm centum annorum, eò q hoc ſit ordinarium tẽpus præſcribendi aduerſus coronã Regni: ſicut tẽpus quadraginta annorum eſt ordinarium præſcribendi aduerſus Eccleſias priuatas, de qua ſola præſcriptione ſermo erat capit. 1. de præſcrip. lib. 6.

In Caſtel. In Regno Caſtellæ. l. 1. tit. 15. lib. 4. nouæ collect. quam Eliſabeth & Ferdinandus Reges Catholici tulerunt, & poſteà nepos eorũ Carolus. 5. & pronepos Philippus. 2. innouarũt, peculiariter ſancitum eſt, ut ea tributa (quæ in eo Regno Alcaualas uocant) quæ tpe ſeditionũ Henrici. 4 Eliſabelis fratris, nec non ſeditionum tẽpore ipſius Eliſabelis, quidam uſurparunt, nullo unquam tpe, etiam de cuius initio nõ ſit memoria, poſſint præſcribi, nihil obſtãte ſcientia, & patientia principũ, ſed interrupta cenſeatur eorum poſſeſſio & fides, & reddita nulla omnino ad eiuſmodi tributa ullo unquam tempore præſcribenda. Quo fit, ut tributa, de quibus ea lege eſt ſermo, nullo unquã tpe poſſint pſcribi.

Cõparatione ſubditorũ, qui tributa ſoluunt, qñ illa non ſunt de eorum numero, quæ ab omnibus Regi ſolui conſueuerunt; ſed alia ſuperaddita, quæ in Regno Caſtellæ impoſitiones cõi nomine appellantur, ſanè, cũ præſumptio ſit potius per uim & metum & deniq; inuoluntariè mixtè à ducibus, marchionibus, comitibus, & alijs nobilibus extorta eſſe à ſuis ſubditis, quos uaſſallos uocant, quàm ſubditos ex ſua liberali tate, ſponteneoue aĉ iuſto titulo ea cœpiſſe ſoluere, dicendum eſt, non minori tempore iis illa recipiẽdi præſcribi abſq; titulo aduerſus ſubditos, quam de cuius initio non ſit memoria. Id que qñ alioquin fama & indicia urgentia non ſunt, fuiſſe per iniuriam & iniuſtitiam extorta: eo namque dato, neq; tempore de cuius initio non eſt memoria præſcribentur. quippe cum malæ fidei poſſeſſor ullo tempore non præſcribat. Hoc totum, præter quàm quòd ex ſe & ex hactenus dictis eſt ſatis manifeſtum, colligitur apertè ex cap. ſuper quibuſdam. §. præterea de Verbor. ſignificatione, & ex cap. quod latenter de reg. iuris, & affirmant id Panormitanus, Ioannes Andreas, Hoſtienſis, & alij reg. quod latenter citata, & alij, quos Couar. regul. poſſeſſor part. 2. §. 4. refert ac ſequuntur.

Conſentit l. 7. tit. 15. lib. 4. nouæ collectionis à Carolo. 5. ea de re lata: ſic enim habet. Mandamus, que todos aquellos, que por tiempo y eſpacio de quarenta años han eſtado en poſſeſſion de lleuar algunas impoſitiones, no ſean quitados ni priuados de la dicha poſſeſſion por iuezes de impoſitiones, ni por otros algunos. Saluo que ſobre la propriedad ſe haga iuſticia a los que pretendieren tenella. Y en quanto a el derecho de la propriedad declaramos y queremos, que ſi los ſeñores que han lleuado de ſus uaſſallos algunas coſas, o otras perſonas prouaren la immemorial coſtumbre, por la maneta y con las qualidades y circunſtancias que por derecho y leyes deſtos Reynos ſe deuen prouar, ſea auida en lugar de titulo baſtante. Hanc tamen legem intelligo, quando non eſt fama, neo ſunt uehementia alia indicia iniuſtè id à principio fuiſſe extortum.

In hoc autẽ Regno ſub grauibus pœnis prohibetur ſimilia tributa à ſubditis exigi & accipi lib. 2. Ordinat. titul. 26. §. 40. & 41 & tit. 45. §. 4. Conſentiunt nihilominus Ordinationes titulo illo. 48. cum ijs, q dicta ſunt, quatenus ſtatuunt, ut tẽpore, de cuius initio non ſit memoria, præſcribantur eiuſmodi augmenta tributorum, qñ ex circunſtantijs, quæ ibi exprimuntur, non eſt uehemens præſumptio, iniuſtè & cum mala fide fuiſſe extorta. Libro tamen. 4. Ordinatio. tit. 65. §. Egeralmẽte, ſtatuitur, ut ex locis, quæ à iudicibus ad id cõſtitutis dantur ad culturam (deſeſmeria in hoc Regno uocant) nullũ exigi poſſit tributũ, ſi antea locus ille a tributo erat exẽptus. Quòd ſi exemptus non erat, ut nullũ poſſet addi tributum, idq; in fauorem culturæ talium locorum, & eſto exigatur, aut addatur, ut nullo tempore, etiam de cuius initio memoria non extet, poſſit præſcribi.

Eiuſmodi iñ impoſitiones, de qbus loquimur, credo præſcriberẽtur aduerſus ſubditos ſpatio decem annorum inter præſentes, & uiginti inter abſentes cum titulo tali, qui bonam fidem prudentis arbitrio argueret ex parte dñi. Neq; in hoc euentu arbitror neceſſariũ eſſe ſpatium quadraginta annorũ cum titulo, quicqd Couarruuias c. 1. de pſcriptione li. 6. in cõtrariũ dicat. Ratio eſt, quia qñ ceſſat malæ fidei præſumptio ex parte pſcribentis, ut in caſu, de quo diſputamus, ceſſat manifeſtè, ſanè tps ſufficiens ad pſcribẽdum cũ titulo aduerſus priuatos, quales ſunt ſubditi comparatione dñorum, eſt decem aut uiginti annorũ. Hinc dico, ad præſcribẽdos quoſcunque alios annuos reditus, de quibus, attentis circunſtantijs concurrentibus, præſump-

tio granis non ſit de poſſeſſione malæ fidei, ſatis eſſe ſpatium ttiginta annorum ſine titulo, ut diſputatio. 70. dictum eſt.

DISPVTATIO LXXVI.

Præſcriptio temporis de cuius initio non eſt memoria, & centenaria, in quo differant: & quomodo vtraque probetur.

PRæcedens diſputatio hanc in ſui complemẽtum exigit. Pretermiſſis verò alijs opinionibus (quas, ſi placet, lege apud Couar. regul. poſſeſſ. p. 2. §. 3. à nu. 4. & apud Ludouicum Molinam lib. 2. de primog. c. 6. a nu. 42.) Centenaria præſcriptio immemorialis non eſt: quocirca probata centenaria poſſeſſione, probata non cenſebitur immemorialis præſcriptio, ſi de initio talis centenariæ poſſeſſionis conſtet: ſemperque, B iuris ſaltem præſumptione, poſſeſſio de cuius initio non extat memoria, excedere cenſetur cẽtum annos, adeo vt ſi de poſſeſſione aliqua conſtet initium habuiſſe infra centum anoos, licet ignoretur quo tempore cœperit, non cenſeatur præſcriptio de cuius initio nõ ſit memoria. Hac de cauſa immemoriabilis præſcriptio magis priuilegiata eſt in iure, quam centenaria: q̃n nanq; præſumptio iuris eſt in contrarium, in centenaria præſcriptione titulus eſt neceſſarius, in immemoriabili non item, quin potius eo ipſo, ꝙ immemoriabilis poſſeſſio probatur, titulus interueniſſe præſumitur, probatuſque reputatur, ac cenſetur, non ſolum vim, metum, & malam fidem abfuiſſe, verum etiam ea omnia interueniſſe, quæ ad legitimam poſſeſſionem ſunt neceſſaria, quando aliunde ijs contrarium non conſtat, C vt diſputatione præcedente dictum eſt Vnde bene probat Couar. §. 3. citato. nu. 9. præſcriptionẽ immemoriabilem ſemper ſufficere ad præſcribendum aduerſus Romanam Eccleſiam, aduerſus quam tempus centum annorum eſt neceſſarium; & eadem ratione ad præſcribendum aduerſus coronam Regni.

Illud verò animaduertendum eſt, ex eo, quòd conſtet poſſeſſionem aliquam cœpiſſe poſt longiſſima quædam tempora, vt ducentorum, ſexcentorum, aut mille annorũ, non tolli ꝙ ſit immemoriabilis, modò initium illius memoriam ſenum, qui modò ſunt, etiam ex auditu & traditione ſuorum antecesſorum, excedat. Conſtat namque maioratus omnes, aut fere omnes, Hiſpaniarum cœpiſſe poſt tempora Principis Pelagij, qui Hiſpanias à Saracenis primus cœpit D vendicare. Cõſtat item impoſitiones, quas multi nobiles à ſuis ſubditis accipiunt, longe minoris eſſe temporis; & nihilominus plures eorum maioratuum, earumque impoſitionum cœpiſſe à tempore, de cuius initio non extat memoria, conſtat, vt iura, quæ præcedente diſputatione citauimus, præſupponunt.

Centenaria poſſeſſio quomodo probetur.

Centenaria poſſeſſio licet difficile probetur, probari tamen poteſt. In primis, publico inſtrumento, ex quo de poſſeſſione à tempore centũ annorum, vel ante centum annos comparata cõſtet. Deinde, teſtibus, quorum teſtimonium, vel præteritis temporibus ante illorum mortem ad rei perpetuam memoriam iuxta caput, quoniã frequenter, vt lite non conteſtata, fuerit iuridice exceptum, vel qui de integro centum annorum ſpatio teſtificentur, ſi illorum ætas totum A illud ſpatium octo aut decem annos excedat, ea que de re illi ſufficienter recordentur. Neque enim, vt eorum teſtimonium ea de re ſit legitimum, neceſſe eſt, ut quando id accidit, illi ad pubertatis annos deuenerint. Etenim licet in teſte neceſſarium ſit, vt, quo tempore teſtificatur, annos pubertatis excedat, non tamen requiritur vt tempore, de quo teſtificatur, eoſdem pubertatis annos exceſſerit, niſi quando id peculiariter in iure eſt ſancitum, vt circa teſtamẽta. §. teſtes, iuncta gloſſa ibi, Inſtit. de teſtament. conſtitutũ eſt. Hos modos probandi centenariam poſſeſſionem tradunt, lateq; oſtendunt Panorm. c. cũ nobis. de præſcrip. nu. 5. & 6. Couar. §. 3. citato, nu. 8. & Molina c. 6. citato à nu. 4.

Poſſeſſio immemorabilis quomodo probatur.

Poſſeſſio immemoriabilis, iuxta Gloſ. vltimã cap. 1. de præſcript. lib. 6. & Doctores, quos Co- B uar. §. 3. citato refert ac ſequitur, probatur per teſtes, qui teſtificentur ſe ſemper id audiuiſſe & vidiſſe, neque vnquam audiuiſſe aut vidiſſe contrarium, eamque eſſe & fuiſſe ſemper communẽ opinionem & famam ſuorum maiorum, & neq; extare, neque extitiſſe apud ſuos maiores memoriam de contrario, aut de initio illius poſſeſſionis. Lex Tauri. 41. ſecuta ea poſitionem Lapi ad eam Gloſſam & multorum aliorum Doctorum, quos Couar. §. 3. citato nu. 7. refert ac ſequitur, addidit, teſtes eius debere eſſe ætatis, vt teſtificentur ſe ſpatio quadraginta annorum id vidiſſe & audiuiſſe. Vnde difficile probatur poſſeſſio, aut conſuetudo, de cuius initio nõ ſit memoria. Porrò, quicquid nonnulli in contrarium dixerint, neceſſe non eſt, vt teſtes quando id teſtificantur, ætatis ſint quinquaginta quatuor an- C norum, quaſi tempore, de quo teſtificantur, annos pubertatis attigerint, ſed iuxta ea, quæ paulò antea dicta ſunt, ſatis eſt ſi quadraginta octo, aut quinquaginta ſint annorum.

Quaſdam autem alias conditiones ſtatuit lex Tauri neceſſarias, vt ſufficienter probata cenſeatur poſſeſſio, aut conſuetudo immemoriabilis vt diſputatione præcedente retulimus. Couar. num. 7. citato ait, in praxi, non obſtante Taurina conſtitutione, ſæpiſſime admitti opinionem Gloſſæ, vt eam Lapus intelligit, abſque alijs ſolemnitatibus, quas lex Tauri addit. Molina cap. 6. citato num. 32. refragatur, affirmatque non ſolum in caſu illius legis, & in caſu. l. 1. tit. 15. lib. 4. nouæ collect. quem diſp. præcedente retulimus, omnes illas conditiones eſſe ſeruandas, vt expreſſe duæ illæ leges ſtatuunt, ſed etiã. ex paritate rationis, in omnibus alijs euentibus, in D quibus in eo Regno poſſeſſio, aut conſuetudo immemoriabilis ſit probanda. Addit præterea, ſe ſemper vidiſſe eas rite ſeruari: tametſi ſubiungat, non eſſe ſcrupuloſe ſeruandas: eo quòd, vt Bartolus & alij docent, omiſſio modicæ ſolemnitatis non ſoleat vitiare actum; Dicendum arbitror, neque extra Caſtellæ Regnum eas conditiones eſſe ſeruandas, neque in eo Regno extra caſus legibꝰ illis expreſſos: eo quòd leges illæ à iure communi exorbitent, ſolumque in illis caſibus id peculiariter diſponant, neque interuenientibus illis circunſtantijs vim vllam habeat argumentum à paritate rationis in ijs, quæ ſunt iuris meri poſitiui. Atque hoc ſolum eſt, quòd voluiſſe uidetur Couaru. loco citato. Porro conditiones legis Tauri late & bene explicat Molina loco citato à numero 29.

DISPVTATIO LXXVII.

De tempore ad præſcribendum aduerſus leges neceſſario.

QVamuis de conſuetudinibus, & quanto tẽpore eis aduerſus leges præſcribatur. 1.2. in materia de legibus fuſius ſit agendũ: paucis tamen hoc loco, cum Panormitano. c. ult. de conſuetudinibus num. 11. & cum pleriſque alijs, dicendum eſt.

Aduerſus ciuilem legem præſcribi conſuetudine decem annorum, hoc eſt, legem ciuilẽ uim ſuam amittere ubi conſuetudo in contrarium decem annis uiget.

Aduerſus legem uerò Canonicam præſcribi conſuetudine quadraginta annorum.

Conſuetudo tamẽ de re Eccleſiaſtica ac ſpirituali, quæ eſt præter legẽ Canonicam, uim obligandi habet poſt decẽ annos. Vt ſi conſuetudo alicuius loci ſit, ut die aliquo quaſi ex obligatione ieiunetur, aut ut dies aliquis in honorem alicuius Sancti, quaſi de obligatione ſeruetur, talis conſuetudo obligare incipit poſt decem annos à tempore, quo introduci cœpit.

Cõſuetudo, qua iuri alicuius Eccleſiæ pręiudicatur, eſſe debet quadraginta annorũ, ut tali Eccleſiæ præiudicium inferat, quippe cum, ut ſupra dictũ eſt, aduerſus particularẽ Eccleſia non præſcribatur niſi ſpatio quadraginta annorum. Eadẽ ratione ſi conſuetudo ſit, quæ in aliquo præiudicet, nõ dico legibus à Sũmo Pontifice aut principibus ſecularibus latis, ſed Eccleſiæ Romanæ, aut coronæ Regni, non minori tẽpore uim aduerſus Eccleſiã Romanã, aut Regni coronã habebit, quàm centũ annorũ: aut, ſi ius reſiſtat, ut regulariter reſidet, nõ minori tempore uim habebit, quàm de cuius initio non ſit memoria, ſiue id conſuetudo, ſiue præſcriptio appellandum ſit.

Si lex aliqua, ſiue canonica ſiue ciuilis, ſtatuat aliquid, adijciatque, ut aduerſus illud, uel omnino non pręſcribatur, uel non niſi tempore quadraginta, centum annorum, aut de cuius initio non ſit memoria, uel quouis alio annorum ſpatio, tunc aduerſus talem legem, uel omnino nõ præſcribetur, uel non niſi tempore, quo lex ſtatuerit; idque eſto interueniat bona fides & titulus, ut conſtat ex. l. ubi lex. ff. de uſucap. Ratio eſt, quoniam præſcriptio ex principum arbitrio & beneplacito pendet.

DISPVTATIO LXXVIII.

Præſcriptio quando non currat, quia non incipit, quando ceſſet, ſeu dormiat, quando interrumpatur, & quando perpetuetur, ſeu prorogetur.

EXplicatis conditionibus ad præſcribendum neceſſarijs, hac diſputatione examinabimus, quæ ſunt propoſita: & duabus ſequẽtibus dicemus, quę pręſcribi non poſſint, & quibus aduerſus præſcriptionem ſubueniatur.

Præſcriptio interdum dicitur à Doctoribus non currere, quia nondum tempus illius incępit. Interdum uerò dicitur non currere, quia ea, quæ iam incepit, ceſſat, & quaſi dormit, ita ut, deducto tempore, in quo ceſſare, aut dormire dicitur, tempus præteritum à puncto, in quo incepit, continuari & computari poſſit cum tempore, quod ſequitur poſtquam dormire deſinit, ad conſtituendum ex utroque unum integrum tempus ad præſcribendum neceſſarium. Inter- A dum autem ea præſcriptio, quæ incepit, dicitur interrumpi, quia tempus præſcriptionis præteritum extinguitur, incipiumque omnino iudicatur ad pręſcriptionem, ita ut ſi in poſterum ſit præſcribendum, neceſſe ſit incipere & percurrere denuò totum tempus ad præſcribendum requiſitum.

Vt tempus eius pręſcriptionis, in qua titulus non eſt neceſſarius, currat, ſeu incipiat, requiritur poſſeſſio & bona fides in ſenſu in ſuperioribus explicato. Vt uerò currat ſeu incipiat tempus præſcriptionis, in qua titulus eſt neceſſarius, præter poſſeſſionem & bonam fidem, opus eſt interueniat etiam titulus. Quare cum aliquando una & eadem res poſſit longiori tempore præſcribi ſine titulo, & breuiori cum titulo; ut res immobilis triennio ſine titulo pręſcribitur aduerſus priuatum, & decennio B cum titulo ſi ſit pręſens, aut uicennio ſi ſit abſens; conſequens profectò eſt, ut interdum poſſit incipere longior eiuſdem rei pręſcriptio ſine titulo, nondum currere incipiente breuiori cum titulo, eò quòd plures conditiones ad hanc, quàm ad illam, ſint neceſſarię.

Illud eſt obſeruandum, ea omnia, quę diceremus eſſe cauſam ſufficientem, uel ut pręſcriptio ceſſet ac dormiat, uel ut interrumpatur, eſſe etiam cauſam ſufficientem ne currere incipiat, ſi ante illius inceptionem adueniãt. Neque enim minus requiritur, ut tempus pręſcriptionis incipiat, quàm ut continuetur poſtquàm incepit. E contrario, non quicquid impediret, ne pręſcriptio inciperet, impedit poſteà ne continuetur. Eſſe namque aliquem filiumfamilias, uſque adeò impedit pręſcriptionem in bonis illius ad- C uentitijs, quorum pater habet uſum fructum, ut interim dum ſub patria eſt poteſtate, nulla pręſcriptio incipere poſſit aduerſus eum, ut patet. l. 1. §. ultimo. C. de annali exceptione, & l. 1 C. de bonis maternis. Quin potius, ſi pater quocunque titulo alienet quodcunque illorum bonorum, ſolum, poſtquàm filius patriam poteſtatem fuerit egreſſus, currere inciperet aduerſus illum præſcriptio triginta annorum rei ita alienatæ, & nulla alia minor, ut habetur in authentica, niſi triennale. C. de bonis maternis. Si tamen præſcriptio bonorum aduentitiorum talis filij incepiſſet antequam bona illa ad talem filium pertinere cępiſſent, nõ ceſſat, neque dormire incipit ex eo, quòd ad talem filium pertinere incipiant, ut diſputatione ſequenti oſtendemus. Similiter fundum aliquem eſſe dotalẽ, D impediret omnino ne inciperet præſcriptio illius aduerſus uxorem, cuius eſſet, ut conſtat ex l. in rebus. C. de iure dotium: ſi tamen præſcriptio illius incepiſſet antequàm talis fundus eſſet dotalis, ex eo, quòd fundus eſſet effectus dotalis, non impediretur, neque dormiret pręſcriptio. Idem eſt de quacunque alia re ſimpliciter alienari prohibita, ut diſputatione ſequenti oſtendetur. Pręrereà, ut pręſcriptio currere incipiat, neceſſe eſt, ut res neque ſimpliciter ſit prohibita pręſcribi, neque etiam comparatione eius aduerſus quem erat pręſcribenda. Eo namque ipſo, quod res quęcunque lege aliqua eſt prohibita præſcribi, quamcunq; adſit bona fides in poſſidente, imò & titulus alioquin habilis, incipere non põt pſcriptio, lege id uetante ac impediente, ut hr. l. ubi lex. ff. de uſucap.

In debitis præſcribendis præſcriptio non incipit currere, niſi à die, qua iã erant ſoluẽda, & debitor eſt in mora, iuxta ea quæ diſp. 69. de hypotheca dicta ſunt, & habetur expreſſe. l. cũ notiſſimi. §. illud autem. C. de præſcript. triginta annorũ, & lib. 4. Ordinat. titul. 80. in principio.

In ijs etiã, quę præſcribũtur per hoc, ꝙ alius iure ſuo nõ utatur, pręſcriptio incipit a die, qua incepit non uti tali iure, cum poſſet. Quod ſi in termedio tpe à puncto, in quo non uti incepit, uſque ad punctum in quo complenda erat præſcriptio, iure ſuo utatur, interrũpitur oĩno talis præſcriptio, ita ut, ſi in poſterum ſit præſcribendũ, cõputari debeat tẽpus à puncto, à quo, poſt talem uſum, iterũ non uti incepit, cum poſſet.

Præſcriptio ceſſat, ſeu dormit, aduerſus Eccleſiam quidem, qñ uacat & caret prælato, aut habet illum, ſed inutilem ad agendum, quia excommunicatum, ſuſpẽſum, captiuũ, aut quouis alio mõ impeditũ, ac impotentem. Tempus. n. illud totum computandũ non eſt ad conſtituendũ tempus integrum ad præſcriptionem neceſſariũ, cap. 1. & cap. auditis, de pręſcript. Addit cap. 1. num. 3. Panormitanus cum Bartolo, idem eſſe in pręſcriptione aduerſus imperatorem tẽpore, quo imperium uacat. Idẽque eſſet aduerſus Regni coronam tpe, quo Regnum uacaret. Tempore etiam ſchiſmatis dormit præſcriptio aduerſus Eccleſiã Romanã. cap. cum nobis, de reſcript. Dormit etiam aduerſus pupillum durante pupillari ętate: ſecus aũt cum ad pubertatis annos peruenit. l. ſicut, uerſ. quo ergo. C. de pręſcript. triginta annorũ, in authẽtica niſi tricẽnale. C. de bonis maternis, & lib. 4. Ordinationum Luſitanarum, titul. 80. §. penultimo. Quidam inter caſus, in quibus præſcriptio dormire dicitur, computant, qñ bona aliqua ſunt aduentitia filij, quorum pater habet uſumfructum, & qñ fundus eſt dotalis: ſed perperam: quoniam licet id impediat ne pręſcriptio de nouo incipiat, non tamen ut nõ continuetur, ut paulò ante dictum eſt, & diſputatione ſequenti erit manifeſtum. Item tempore hoſtilitatis præſcriptio dormit, cap. ex tranſmiſſa, de præſcrip. & cap. prima actione. 16. q. 3. Eadẽ ratione dormit tempore peſtis, præſertim ſi ea de cauſa ius in eo loco nõ reddatur. Quòd ſi reddatur, & iuſto mortis timore quis nõ acceſſit ad litẽ conteſtandã, ait Panormit. c. tranſmiſſa citato, ſaltẽ illi cõcedi beneficiũ reſtitutionis in integrum aduerſus pręſcriptionem. Lege Panormitanum ibi Syluestrum uerb. præſcript. 1. q. 9. & gloſſam ultimam capit. cum non liceat, de præſcript. latius de ceſſatione præſcriptionis diſputantes.

Interruptio pręſcriptionis duplex. Naturalis quæ.

Interruptio præſcriptionis, iuxta Panormitanum capit. illud de præſcript. nu. 6. Couar. regu. poſſeſſor. p. 2. §. 12. & communem doctorũ ſententiam duplex eſt. Nempe naturalis, & ciuilis. Tũc præſcriptio interrũpitur naturaliter, quando deſinere incipit aliquid de ſubſtantialibus præſcriptionis, uidelicet uel poſſeſſio ciuilis, uel bona fides, ẽt ſi deficiat, q̃a res creditur eſſe unius, cũ tñ ſit alterius. Neq; iã hodie ullã uim habẽt eæ ciuiles leges, quę ſolũ ad inchoandã pręſcriptionẽ bonã fidẽ exigebant, quippe q̃ iure Canonico ſint abrogatæ. Si ẽt deſinere incipiat ſolus titulus (qđ q̃ rariſſimè accidet, quin ſimul bona fides deficiat) interrumpetur ea pręſcriptio, quæ titulũ requirit; non uerò illa eiuſdem rei, quæ ſine titulo peragitur. Hæc Panormit. & Couar. locis citatis, Syluester uerb. præſcript. 1. q. 12. & alij quos citant. Tametſi Felinus, & alij quos Couar. refert, cẽſeant, defectu bonæ fidei nõ interrũpi præſcriptionẽ, ſed dormire, ita ut, ſi poſtea regrediatur bona fides, cõputari poſſit tempus præteritum, in quo fuit bona fides, cũ futuro, in quo iterũ regreſſa eſt, ad integrandũ tẽpus ad præſcriptionẽ neceſſariũ, detracto ſolũ tpe intermedio, in quo fuit mala fides. Prior tñ ſententia eſt nobis amplectenda.

Ciuilis quæ.

Interruptio ciuilis eſt quæ fit per actum aliquem iuridicum, ex iuris decreto & ſtatuto pręſcriptionem interrumpentem, eaque de cauſa talis interruptio ciuilis dicitur.

Triennalis præſcriptio non interrumpitur litis conteſtatione, imò uerò procedit & perficitur ẽt perdurante lite. Si tñ conteſtata iam lite perficiatur, & poſſeſſor poſtea damnetur, tenetur eam rem reſtituere ei, pro quo ſententia fertur. l. 2. §. ultimo. ff. ꝓ emptore. l. Iulianus. §. quãtum. ff. ad exhibend. & l. ſi poſt acceptum. ff. de rei uendic. Ita Panormit. cap. illud citato. num. 21. Couar. ubi ſupra num. 4. & alij.

Præſcriptio decem aut uiginti annorum tũ titulo, interrumpitur per litis cõteſtationẽ; non uerò per ſolã citationem. l. motæ litis. C. de rei uendic. Panormit. cap. illud citato, Bartol. & cõmunis Doctorũ ſententia, q̃ refert & ſequitur Couar. ubi ſupra. Idẽ eſt de ꝑſcriptione triginta, aut plurium annorum cum bonæ fidei poſſeſſione & ſine titulo. Hæc. n. ꝓpter bonæ fidei poſſeſſionem, & prolongationem illam maioris temporis, æquiparatur præſcriptioni decem, aut uiginti annorum cum titulo, iuxta Panormitanũ & Felinũ cap. illud citato, & alios, quos refert & ſequitur Couar. loco citato, conſentitq; Gratianus cap. Placuit. §. Poteſt. 16. q. 3. Porro litis cõteſtatio, ut interrũpat eiuſmodi præſcriptiones, neceſſe eſt fiat coram iudice cõpetente, ut iuxta Gloſſas aliquas communiter receptas affirmant Doctores citati. Præterea ſi actor, qui litẽ mouit, in cauſa ſuccubuerit, conteſtatio litis nõ interrumpit præſcriptionem. Unde effectus ille pẽdẽs eſt ex eo, ꝙ actor nõ ſuccũbat, tanq̃ à cõditione ſine qua præſcriptio cœpta nõ cenſebitũ interrupta, ut Couar. cum alijs, quos refert, affirmat, fauet. l. euidenter. ff. de except. rei iudicatæ. Panormitanus & alij, quos Couar. refert, uolunt, ut ꝑ litis conteſtationẽ præſcriptio interrumpatur, neceſſarium ẽt eſſe, ut cõteſtetur animo litem proſequendi; alioquin ſi actor, nullũ impedimentũ habens, litem cõteſtatam deſeruerit, nõ habebit effectũ interrũpendi præſcriptionem, argumento à cõtrario ſenſu. l. ultima. C. de præſcript. triginta annorũ. Gloſſa tamen prima in eadem lege affirmat contrarium eſſe communẽ Doctorum opinionẽ, atq; in hanc ſecundam, ut probabiliorẽ, ꝓpendet Couar. loco citato. Puto tamẽ in hunc modum conciliãdas eſſe has duas opiniones, ut ſi ex circunſtantijs concurrentibus cõſtet, uehemenſve præſumptio iudicis arbitrio ſit, litẽ motã cõteſtatamq; eſſe animo ſolũ interrumpendi præſcriptionẽ, eãq; iuxta legẽ ultimam citatã, ut mox dicemus, perpetuandi, ſeu prorogandi, iudicandum eſſe tã in conſcientia, quàm in exteriori foro, præſcriptionem nec interruptam, nec prorogatam eſſe, id quod ſatis expendenti legem illam ulti-

mam

mam erit manifeſtum. Quando tamen non eſt ſaltem vehemens talis præſumptio, tunc per litis conteſtationem interruptam prolongatamque præſcriptionem eſt cenſendum, ſiue, qui litem eſt conteſtatus, litem proſequatur, ſiue nõ: id quod ſatis aperte conſtat ex eadem.l.vltima. atque hoc eſt, quod Gloſſa ibi, & communis Doctorum ſententia voluit.

Præſcriptio, quæ (vt diſp.65. & 67. dictũ eſt) cum ſcientia, quòd aliquid debeatur, peragitur, quæque in odium eius, qui non petit, introducta eſt, interrumpitur per ſolam citationem. Ita communis Doctorum ſententia, quam Couar. nu.4. citato refert ac ſequitur, conſentit Gratianus.§. poteſt citato, & habetur expreſſe.l. ſicut, iuncta Gloſſa ibi, & l. cum notiſſimi in principio, & §.imò.C.de præſcript. triginta annorũ. Imò interrumpitur etiam per traditionẽ pignoris, aut per exhibitionem nouæ cautionis, quę à debitore creditori fiat, vt habetur.§.imò citato.

In euentibus omnibus, in quibus dictum eſt pręſcriptionem ciuilem interrumpi vel per litis conteſtationem, vel per ſolam citationem, quando, qui illam eo pacto vult interrumpere, aut litem conteſtandi, aut aduerſarium citandi facultatem non habet, vel propter aduerſarij abſentiam, vel infantiam, vel furorem, cum neque tutorem neque curatorem habeat, vel quia eſt in magna poteſtate conſtitutus, præſcriptionẽ interrumpet, ſi iudicem adeat, libellum porrigat, remque in querimoniam deducat. Quòd ſi iudicem adire non poterit, ſatis erit adire loci Epiſcopum, eique in ſcriptis rem manifeſtare. Quòd ſi nihil horum poſſit efficere, ſatis erit, ſi rẽ publice proponat, vbi aduerſarius habet domicilium, idque ſubſcribatur, vel per tabellionem, aut ſcribam publicum, vel per teſtes, ſi in eo loco non fuerit talis miniſter publicus. l. vt perfectius.C.de annali exceptione.§. poteſt citato, verſiculo is aut. Penultima tamen lex tit.29. parte.3. legum Caſtellæ per ſolam citationẽ videtur docere, etiam in præſcriptionibus decem & viginti annorum cum titulo, nec non triginta cum bona fide & titulo, fieri interruptionem ciuilem pręſcriptionis, & ibi notat Gregorius Lopez, tametſi anceps ſit.

Ius Caſtel.

Felinus c.cum non licet, de præſcript. uoluit, hodie nullam rem præſcribi poſſe aduerſus Eccleſiam Romanam, ductus, ꝙ quotãnis in bulla cœnæ Domini excommunicentur, occupantes ac retinentes res Eccleſiæ Romanæ. Merito tñ Couar. loco citato num.5. cum alijs eam ſententiam reijcit: quoniam neque ea excommunicatio ligat poſſidentes eas res bona fide, qui ſoli eas aduerſus Romanam Eccleſiam poſſunt præſcribere. Neque item, licet admonitio Summi Pontificis, tanquam iudicis ſupremi, uim citationis litiſque conteſtatæ ad præſcriptionem interrumpendam habeat, id intelligendum eſt, de admonitione in genere comparatione eius, qui bona fide poſſidet: quippe qui, ut inuincibiliter ignorat ſe poſſidere rem Eccleſiæ Romanæ, ſic per eam generalem admonitionem nullá ratione in mala fide conſtituatur.

Quandocunque interrumpitur præſcriptio actionis, ſi nõ ſolum interrumpatur per citationem, ſed progreſſus fiat uſque ad litis conteſtationem, tunc eo ipſo perpetuatur, ſeu prorogatur ac extenditur tempus neceſſariũ ad præſcribendam talem actionem uſque ad tempus quadraginta annorum, computandum a die, qua actor, qui litem eſt conteſtatus, deſiſtit ab illa proſequenda; tranſitque vis intentandi iterum eandem actionem ad hæredes illius, quouſque tempus illud quadraginta annorum cõpleatur. Ita ſancitum eſt l.ultima. C. de præſcript. triginta annorum, & l.1.§.1.C.de annali exceptione. Additque gloſſa communiter recepta l. ultima citata, id locum habere, non ſolum in actionibus perſonalibus, ſed etiam in realibus; nec ſolum habere locum in actionibus, quæ alioquin ſpatio triginta annorum forent præſcribendę, ſed etiam in alijs longe breuioribus, ut in redhibitoria, & alijs; conſentiunt Couar. §.12. citato. num.6. & alij quos citat.

Credo tamen diſpoſitionem illius legis ultimæ locum non habere in hoc regno: lib. namq; 4. Ordinat. tit.80.§.2. ſtatuitur, quòd qñ præſcriptio actionis interrumpitur per citationem factam debitori, aut quouis alio modo, quo iuxta iuris diſpoſitionem interrumpatur, incipiat iterum currere tantundem temporis, quantum à principio erat neceſſarium ad eandem actionẽ præſcribendam. Quo fit, vt in hoc regno locum non habeat perpetuatio, ſeu prorogatio præſcriptionis. Et quamuis, quæ vſque ad illum.§. ſtatuta erant circa actiones ciuiles perſonales, corrigantur.l.1.tit.1.p.6. legum extrauagantium, ſpatiumque requiſitum ad præſcribendas eas actiones protrahatur ad triginta annos, vt habet ius commune, quæ tñ §.illo.2. diſpoſitą erãt, nequaq̃ innouauit, ſed manent in ſuo robore antiquo.

Ius Luſitanum.

Verũ licet, qñ interrumpitur præſcriptio naturaliter, interruptio illa locum habeat quoad omnes homines, vt conſtat ex l.naturaliter.ff.de vſucapionibus, & affirmat communis doctorũ ſententia; qñ tñ interrumpitur ciuiliter, ſolum habet locum comparatione eius, qui illam litis conteſtatione, aut citatione interrumpit, niſi qñ ea ratione præſcribens cõſtituitur in mala fide: tunc enim, cũ per malam fidem interrumpatur naturaliter, ceſſat præſcriptio quoad omnes.

An verò poſtq̃ præſcriptio ſemel eſt interrũpta, poſſit iterum incipere. Si interruptio ſit naturalis, fatentur oẽs poſſe iterum incipere, mõ prudentis arbitrio adſit bona fides, ut Couar. loco citato. nu.7. affirmat, cõſonat.l.penult.tit.29. p.3. legũ Caſtellæ. Idẽ procul dubio eſt dicendũ qñ interruptio eſt ciuilis. Veruntamẽ ſi lis ſit cõteſtata, neceſſariũ eſt tẽpus quadraginta annorũ a die, quo actor à lite proſequenda deſtitit, vt actio pſcribatur, vt expreſſe habetur.l. vltima.C. de præſcript. triginta annorum, & in conſequentiam realis actionis requiritur idem tempus vt res, de qua agitur, ſit omnino præſcripta. Si namque intra quadraginta illos annos actio iterum, vel ab eodem actore, vel ab ipſius hæredibus intentetur, ſane ſi uincant, res ad eũ effectũ aduerſus eos non cenſebitur omnino præſcripta: reus .n. tenebitur illam eis reſtituere, quemadmodũ in triennali præſcriptione, qñ lis conteſtata eſt ante abſolutam præſcriptionem, ſi is, qui præſcripſit, tempore præſcriptionis peracto damnetur, tenetur ſane reſtituere actori rem mobilẽ, q̃ præſcripſerat, vt ſupra dictũ eſt. Atq; hoc eſt, ꝙ intendit communis doctorum ſententia, quã Couar. loco citato refert. Neque placet, quod cum Salyceto ibidẽ addit, quippe cõmuni do-

ctorum ſententiæ, & legi ultimę. C. de præſcriptione triginta annorum repugnet.

Illud in memoriam eſt reuocandum, ex eo, quòd poſſesſio de uno in alium tranſeat, ſi utrerque bona fide poſſedit, nec interrumpi, neque dormire præſcriptionem, ſed tempus utrumq; computandum eſſe ad conſtituendum integrũ tempus ad præſcribendum neceſſarium, ut ex dictis diſputatione. 65. eſt manifeſtum.

DISPVTATIO LXXIX.

Quæ præſcribi non posſint.

PRæter ea, quæ in ſuperioribus oſtenſa ſunt præſcribi non poſſe, uel quia posſideri nequeunt ſaltem à laicis, uel quia quaſi de ratione ſunt ſupremæ poteſtatis, qua ſuprema eſt, uel B quacunque alia ratione, quæ ſequuntur præſcribi etiam non poſſunt.

Res furto ablatæ, nec non quæ per uim posſidentur, uſu capi nequeunt, non ſolum à fure, & ab eo qui per uim poſſesſionem occupauerit, ſed etiam à quibuſcunque alijs, qui bona fide ab eis eas emerint, aut quocunque alio iuſto titulo bona fide eas poſſederint. Ita habetur Inſtit. de uſucap. §. furtiuę quoq; res. Vt tñ ibi notat Gloſſa, & approbant Doctores cõiter, intelligendum eſt id, de præſcriptione longi temporis, triennij, decenni, aut uiginti annorum, de qua ſola erat in eo. §. ſermo: ſecus autem de præſcriptione longisſimi temporis, triginta uel plurum annorum, iuxta. l. omnes, & l. ſicut in rem. C. de præſcript. triginta annorum. Ita Syluest. uerb. præſcriptio. 2. q. 12. Panormitan. cap. nihil C num. 8. & cap. ſi diligenti nu. 29. & 30. de præſcriptione, & Doctores communiter. Reijcienda eſt ergo opinio Soti 4. de iuſtitia. q. 5. art. 4. aſſerentis, hæredẽ latronis, & eum, qui tales res à latrone emit, ſi bona fide eas poſſederunt, poſſe illas præſcribere tẽpore ordinario. Eſt enim id contra apertisſima iura, quæ non uidetur legiſſe, & contra cõem Doctorum ſniam. L. 5. tit. 15. lib. 4. nouæ collect. ſtatuit, rem uel furto ablatam, uel quã quis habuerit abſcõditã, præſcribi nõ poſſe aduerſus legitimum illius dominũ.

Eadem lex ſtatuit, rem hęredibus, aut quibuſcunq; alijs communem, quam inter ſe nõdum diuiſerint, quocunque tempore unus eorum eã poſſederit, non poſſe illam præſcribere aduerſus reliquos, quin eis reddere teneatur portiones ſuas. Idemq; eſt de iure communi: quia qui D rem communem posſidet, nomine ſuo & aliorum, quibus eſt cõis, cenſetur illam posſidere. l. ſi cõem. ff. quemadmodum ſeruitus amittatur.

Succeſſorem uniuerſalem, qualis eſt hæres, neque cũ bona fide præſcribere poſſe rem, quã defunctus mala fide poſſedit, dictũ eſt diſp. 65.

Liber homo nullo unquam tempore poteſt præſcribi. l. ultima. C. de longi temporis præſcrip. quæ pro libertate. l. uſucapionẽ. ff. de uſucapione. §. ſed aliquando. Inſtit. eodem titulo, & l. 6. titulo. 29. parte. 3. legum Caſtellæ.

Obedientia præſcribi non poteſt à ſubdito aduerſus eum, cui alioquin illam debet, cap. cũ non liceat, de præſcrip. Lege quæ dicta ſunt diſput. 74. Neq; item poſſunt ſubditi præſcribere aduerſus prælatum, aut Epiſcopum, ut non uiſitentur. Neque item, ut Epiſcopo non ſoluant A procurationem illi debitam, dum ab ipſo uiſitãtur, cap. cum ex officio de præſcrip. & cap. cum inſtãtia, de cenſib. Alius tamen præſcribere poteſt aduerſus Prælatum, ut ad ipſum ſubditi talis Prælati pertineant, & ut ab ipſo uiſitentur, & ut ipſi procuratio, & non antiquo Prælato, debeatur, ut in eodẽ c. cũ ex officio ſubiũgitur.

Contra neruum etiam Eccleſiaſticæ diſciplinæ non ualet præſcriptio, ut quòd in Eccleſia aliqua tempore interdicti celebrari poſſit pulſatis campanis & alta uoce, cap. cum inter de conſuetudine. Vt tamen uerum fatear, inde nõ probatur, non ualere pręſcriptionem, aut conſuetudinem in eo caſu, ſed meritò eſſe reuocandam talem conſuetudinem, ut in eo capite reuocatur, quòd ſi conſuetudo, & per conſequens pręſcriptio, eſſet ipſo iure nulla, ſanè Summus Põ B tifex non diceret ſe eam reuocare; q̃a non eſſet, qđ reuocaret, ſed pronunciaret eã eſſe nullam; neque aliud probant iura alia, quæ ſolẽt citari.

Limites ſeu fines prouinciarum, Epiſcopatuum, & parochiarum, & quæ eiuſmodi finibus cohærent, ut ſi Eccleſia aliqua in confinio alicuius Epiſcopatus ſita ſit, præſcribi non poſſunt; modo tamen ſufficienter conſtet tales fines præfixos conſtitutosq́; eſſe, cap. ſuper eo de parochijs, & cap. quicunque iuncta Gloſſa ibi, ca. licet in regulis, & c. inter memoratos. 16. q. 3. Eadem ratione, ait Hoſtienſis, pręſcribi non poſſe limites ducatuum, comitatuum, &c. Limites tamen prædiorum præſcribi poſſunt, c. uolumus. 16. quæſt. 4. & cap. quia iudicante. de pręſcript.

Res publicę, id eſt, quæ in uſum aut commodum publicũ ſunt deputatæ, præſcribi non poſ C ſunt, neq; in totum, neq; in partem, ut uiæ publicę, pontes, &c. l. uſucapionem. ff. de uſucapionibus. l. præſcriptæ. C. de operibus publicis: habetq́ue id uerum, etiam ſi populus eis uti deſinat. l. uiam. ff. de uia publica.

De rebus alienari prohibitis an pręſcribi poſſint, diſtinguit optimè Panormitan. c. cum non liceat de præſcript. nu. 7. Prætermiſſis interim rebus, quarum poſſeſſio eſt aliquibus prohibita, qui proinde nullo tempore poterũt eas præſcribere; eò q̃ ſine poſſeſſione non detur præſcriptio, ſeu uſucapio; cęterarum rerum, quæ prohibitę ſunt alienari, quædam non ſimpliciter prohibentur alienari, ſed ſine quibuſdam ſolemnitatibus, ut ſunt res Eccleſiarum, res pupillorum, & minorum. Quædam uerò ſimpliciter prohibentur alienari, ut ſunt fundus dotalis, D res uinculo primogenituræ alligatæ, res ſub fideicommiſſo relictæ, ut quando bona aliqua alicui relinquuntur, ut poſt mortem ipſius tranſeant omnia ad alterum, id quod in iure fideicommiſſaria ſubſtitutio appellatur, & quando aliquid in particulari alicui legatur: hæres nãque illud non poteſt alienare, ſed integrum tenetur tradere legatario, quin potius eo ipſo, quòd hæres hæreditatẽ adit, dominium talis legati tranſit in legatarium, imò iuris fictione cẽſetur tranſijſſe a puncto mortis teſtatoris, ut diſput. 3. oſtenſum eſt.

De rebus prioris generis ait optimè Panormitanus, poſſe p̃ſcribi aduerſus Eccleſias & minores, eſto nõ interuenerint ſolẽnitates illę, ſintque p̃inde alienationes illæ ipſo iure nullę; mõ tñ non interueniat mala fides ex parte poſſidẽtis: poſſeſſor namq; mala fide ullo tp̃e non præ

ſcribit;

ſcribit; & modo talis alienatio non ſit facta ex ignorantia iuris, ex parte eius, qui eiuſmodi res accepit, aut poſſidet, quòd ſolemnitates illæ neceſſariæ eſſent, ut alienatio eſſet ualida, ſed ſolum interuenit ignorantia facti, quòd is, cuius res illę erant, pupillus eſſet aut minor, quòd, cū putauerit interueniſſe ſolemnitatem aliquam neceſſariam, ex facti ignorantia non interuenerit: ut.n.diſput.64.& 75.oſtenſum eſt iuris ignorantia impedit præſcriptionem, non uerò ignorantia facti, etiam in his ipſis alienationibus aduerſus minores & Eccleſias, ut ex.l.2.§ ſi a pupillo.ff.pro emptore, ex cap. de quarta de præſcrip. & ex alijs iuribus diſputationibus citatis oſtenſum eſt.

Illud tamen eſt animaduertendum, quãuis lege illa.2.§.ſi à pupillo. ff.p emptore, & alijs iuribus antiquis, ſancitum fuerit, ut aduerſus pupillum cū ignorantia facti poſſet præſcribi, poſtea tñ de iure.C.omnem præſcriptionem, & triginta annorum, pupilli comparatione ſublatã eſſe, adeò ut neq; incipere, neq. continuari tempore pupillaris ætatis poſſit, ſed totum illud tẽpus ſemper ſubtrahendum ſit l.ſicut in rẽ.uerſ. quæ ergo.C.de præſcriptione triginta annorū, in authentica niſi tricennale. C.de bonis maternis. & lib.4 Ordinationum huius Luſitaniæ Regni.titul.80.§.penult. Imo uero licet quondam oĩs pręſcriptio aduerſus minores extra ætatem pupillarẽ admitteretur, eiſq; cõcederetur beneficiū reſtitutionis in integrū aduerſus talẽ pręſcriptionem, hodie tamẽ de iure.C.ſola præſcriptio triginta annorū aduerſus eos admittitur: nõ uerò alia minor decem aut uiginti annorū, etiamſi interueniat titulus, ut ſatis aperte cõſtitutum eſt.l.ultim. C.in quibus cauſ.in integrū reſti.neceſſaria non eſt, & l.3.C.quibus nõ obijcitur longi tẽps præſcrip. Neſcio tñ an in hoc Luſitaniæ Regno hoc locū habeat: 4.namq; libro Ordinat.titul.80.§.penult.ſanciri vř, ut omnis præſcriptio locum habeat aduerſus minorem poſt annos pubertatis; concedatur tamen ei in integrum aduerſus eam reſtitutio.

Ius Luſitanum.

Quod ad res poſterioris generis attinet, ut certa ab incertis ſeparemus, ſi tales res præſcribi cępiſſent anteq̃ rõnem fundi dotalis, aut bonorum uinculo maioratus ſubiectorū ita ſortirentur, ut per inſtitutionẽ maioratus nõ poſſet id iam reuocari; uel antequam ad minorem uel ad filiumfamilias pertinerẽt, aut quauis alia ratione effecta eſſent bona lege, uel ſtatuto, aut etiam ultima uoluntate ex cauſa rationabili prohibita ſimpliciter alienari; conueniunt, omnes, non impediri præſcriptionem ex eo, quod poſteà rationem ſortiantur bonorum quę alienari non ualeant; quin potius peragi præſcriptionem eodem tempore, quo pręſcriberentur, ſi talem rationem non eſſent ſortita. Ita colligitur aperte ex.l.ſi fundum. ff.de fundo dotali, ubi id expreſſe ſtatuitur de fundo dotali; idemque pari ratione dicendum eſſe affirmant de cęteris rebus, quę poſt cœptam pręſcriptionem alienari prohibentur, Panormit.capit.cum non liceat citato, Antonius Gomez.ad.l.quadrageſimam Tauri, num.90. Molina.4.lib.de primogeni.cap.10.à num.40. Bartol. & alij quos referunt. Excipitur, quando bona incepta antea pręſcribi, ad pupillum pertinere incipiunt: eo enim ipſo dormit pręſcriptio, quouſq; pupillare tempus per-

A transeat, ſiue is filiusfamilias ſit, ſiue non, ut cõſtat ex.l.ſicut in rem. uerſ.quę ergo.C.de præſcrip.triginta annorum, ex authentica, niſi tricennale.C.de bonis maternis.& ex 4.lib.Ordinat.tit.80. §.penult.

Conueniũt deinde, bona uinculo maioratus aſtricta, & quęcũq. alia alienari prohibita, pręſcribi aduerſus ſucceſſores tpe, de cuius initio nõ eſt memoria: quoniã illa pręſcriptio uim tituli & facultatis Regię ad alienãdum iuris pręſumptione ſupponit, itemq; interueniſſe oĩa ad id neceſſaria. Ita Antonius Gom.nu 90.citato. & Mol.c.10.citato nu.10.& alij, quos referunt.

Pręterea conueniunt bona maioratus, & cætera alienari prohibita nõ poſſe pręſcribi aduerſus ſucceſſorem in illis, pręſcriptione longi tẽporis decem, aut uiginti annorum, id quod colligitur aperte ex.l.ultima.§.ſin autem ſub conB ditione.C.communia de legatis, illis uerbis, ut nec uſucapio, nec lõgi temporis pręſcriptio cõtra legatarium, uel fideicommiſſariū procedat, &c.affirmantq́ue Antonius Gomez. num.90.citato. Molina cap.10.citato.num.1.Aries Pinellus in authentica niſi tricennale num.22.& 35. C.de bonis maternis. Couar.regul.poſſeſ.par.3.in calce.§.ultimi in poſtrema editione, & molti alij, quos referunt. Neque obſtat.l.Sticho.ff. de uſufructu legato, quę ſufficere ait ſpatium longi temporis: hoc enim aliud ius illi antiquo hac in parte derogat.

Dubium uerò eſt, utrum eiuſmodi bona, ſaltem ſpatio triginta annorum, præſcribantur. Et quidem communis opinio, quam Molina loco citato num. 20.Couar. & Pinellus locis etiam citatis, & Antonius à Gama deciſ.26.num.5.& C deciſ.93.num.3.referunt ac ſequuntur, affirmãt præſcribi aduerſus poſſeſſorẽ, aut alienantẽ, & quemcunq; ſucceſſorem, poſtq̃ iam aduenit tẽpus, in quo in illis bonis debebat ſuccedere: nõ uerò antea, cū agere nõ poſſet, & multo minus aduerſus ſucceſſores nondū natos. Fundamentū, uerò eorum eſt, ꝙ.l.ult.§.ſin aũt ſub cõditione, ſolū prohibeat pręſcriptionẽ longi tpis: ergo argumento à contrario ſenſu, præſcribi poterunt eiuſmodi bona tpe longiſſimo triginta, aut quadraginta annorū. Anton.Gomez.nu.9. citato affirmat, neq; tpe longiſſimo aduerſus illos præſcribi. Recedendū tñ nõ eſt à communi ſententia, quam lex illa.C.ſatis innuit, ſufficienterq́ue elidit Aries Pinellus in illa authentica multa ex iuribus, quibus Antonius Gomez.nititur. Couar.tñ loco citato non improbabile iuD dicat, eiuſmodi bona ſpatio triginta annorum præſcribi oĩno aduerſus oẽs ſucceſſores, etiam nondum natos, multiſq́ue id doctè confirmat; recedere tamen omnino non audet a communi aliorum ſententia. Eum legito.

Illud uerò eſt obſeruãdū, cū in Regno Caſtellæ, mortuo poſſeſſore maioratus, dñium & poſſeſſio, tam naturalis q̃ ciuilis, bonorū oĩum ad talem maioratū pertinentiū, abſq; aliqua apprehenſione uera uel ficta trãſeat ad ſucceſſorẽ, ut diſputat.3.dictum eſt; conſequens eſſe, ut quoties moriť poſſeſſor maioratus, fiat interruptio præſcriptionis bonorum omniū, quæ ad talem maioratū pertinẽt, eo ꝙ, qui præſcribere quodcunq; illorum cœperat, amittat poſſeſſionẽ: ꝑ amiſſionẽ uerò poſſeſſionis ꝓſcriptio interrumpatur, ut diſputatione præcedente oſtẽſum eſt.

DI-

DISPVTATIO LXXX.

De remedio reſtitutionis in integrum aduerſus præſcriptionem iam peractam.

MInoribus reſtitntio datur in integrum cic ca præſcriptionem aduetſus ipſos iā cōpletam, etiam ſi illa ſit longiſſimi temporis, triginta, aut plutium annorum, & eſto nulla inter uenetit eotum ignorantia, neque impedimentum ad illam interrumpendum. Conceditur uerò ilhs beneficium hoc, ſolū quadriennio poſt impletum uigeſimum quintum annum ſuæ ętatis, hoc eſt, uſque ad 29. expletum. l. unica. C. ſi aduerſ. uſucapionem. l. ult. C. de temporibus in integrum reſtit. l. ult. C. in quibus cauſis reſtit. in integrum non eſt neceſſ. & li. 4. Ordinarion. Luſitanarum titul. 80. §. penult. Hęc ipſum bene B ficium ſimili modo habet Eccleſia quadriennio tantum poſt impletam aduerſus eam præſcriptionem, etiamſi illa ſit quadraginta, aut centum annnrum, ut communis Doctorum ſententia affirmat, quam latè refert ac ſequitur Panorm. c. 1. de præſcriptione à num. 9. & Couar. reg. poſſeſtor par. 3. §. ult. num. 4.

Maioribus etiam. 25. annis reſtitutio in integrum conceditur circa pręſcriptiones peractas aduerſus eos poſtquàm erant maiores, quando tamen adeſt legitima cauſa eam concedendi. Vt ſi, dū quis erat in expeditione aliqua aduerſus hoſtes, uel quauis alia ratione Reipublicæ cauſa aut cōmodo abſens, uel apud hoſtes captiuus detinebatur, peracta fuit aduerſus eū præſcriptio, conceditur illi reſtitutio in integrū. Variæ cauſæ iuſtæ huius conceſſionis commemoran- C tur. ff. ex quibus cauſis maiores. 25. annis &c. C. quibus non obijcitur longi temporis pręſcript. C. de reſtit. militum. §. rurſus inſtitut. de actionibus, & l. 28. titul. 29. par. 3. legum Caſtellæ. Lege autem. 1. ff. ex quibus cauſis maiores, poſt commemoratas nonnullas eiuſmodi cauſas addit iuriſconſultus. Itē ſi qua alia iuſta mihi cauſa eſſe uidebitur, in integrum reſtituam. Hinc Doctores, quoties cauſam aliquam iudicant iuſtam ut reſtitutio in integrum aduerſus præſcriptionē concedatur, cauſaq́; illa non eſt de numero earum, quæ expreſſæ ſunt in iure, dicere conſueuerunt; ex ea cauſa petendam concedendamq́ue eſſe reſtitutionem, ob clauſulam generalem, ſi qua iuſta cauſa eſſe uidebitur.

Quando cauſa ſufficiens eſt, ut maiori beneficium reſtitutionis in integrum concedatur, cō- D ceditur quadriennio dumtaxat poſtquàm tale impedimentum ceſſauit, & poſtquàm, qui impeditus fuit, de præſcriptione ipſa ſciuit, ita ut quadriennium numerari incipiat à tpe, quo ceſſante impedimento, ignorātia inuincibilis pręſcriptionis ceſſauit: quia ex tunc, & non antea, cenſetur interuenire negligentia illud petendi. Ita Sylu. uerb. pſctip. 1. q. 14. & alij, argumento text. in c. 1. & 2. de in integrum reſtit. li. 6. in uerbo, & negligēter omiſerit. Idemq́; eſt in Eccl'a.

L. ab hoſtibus. §. ultimo. iuncta. l. ſequenti. ff. ex quibus cauſis maiores, definitur. Maiori concedendum non eſſe beneficium reſtitutionis in integrum, ſi poſtquàm cauſa & impedimentū ceſſauit, nōdum completa erat præſcriptio, ſed ſupererat adhuc tempus ſufficiens, ut litis cōteſtatione poſſet cōmodè præſcriptionē interrū- A pere. Quare tunc ſolum conceditur maiori quadriennium ad petendum reſtitutionem in integrum, quando ante præſcriptionem completam non potuit commodè illam interrumpere. Ita Couar. regul. poſſeſſ. part. 3. §. ult. nume. 3.

Illud etiam controuertunt doctores. Vtrum, licet ignorantia eius, aduerſus quem præſcribitur, præſcriptionem non impediat, ſi tñ ea ignorantia inuincibilis ſit, cauſa ſit ſufficiens, ut beneficiū reſtitutionis in integrū maiori ex clauſula illa generali concedatur, ſi qua iuſta cauſa eſſe uidebitur. Cōueniuntq́; doctores cōiter, eſſe cauſam ſufficientem, ut ſaltem aduerſus præſcriptionem longi temporis decem aut uiginti annorum cōcedatur: onus tñ probandi interueniſſe inuincibilem ignorantiam, incumbere ei, qui tale beneficium petit; cui, niſi eam legitimè B probet, nequaquam eſt concedendum. Ita Panorm. c. 1. & cap. uigilanti. nu. 3. de præſcript. & cōis doctorum ſententia, quam Couar. §. ultimo citato refert & ſequitur. An uerò ex eo capite cōcedendum etiam ſit aduerſus præſcriptionem longiſſimi temporis, triginta, quadraginta, aut plurium annorum, diſputat latè ibidem Couar. quem lege, ſi placet.

Obijcies, ſi non ſolum minoribus & eccleſiæ conceditur ſimpliciter beneficiū reſtitutionis aduerſus præſcriptionem, ſed ēt maioribus ex rationabili cauſa; inutilis ergo eſt pſcriptio. Obiectio.

Neganda eſt tamen cōſequentia. Primò, quia ultra quadriennium, modo explicato, non conceditur. Secundò, quia, quando non interuenit legitima cauſa, maioribus non conceditur. Poſtremò, quia is, qui pręſcribit, ſemper comparat C dominium rei, quam præſcribit: neq; tenetur illam reſtituere minori, Eccleſiæ, aut maiori, qui legitimam habet cauſam petendi beneficium reſtitutionis, antequàm illud petat & cōcedatur, eiq́; illi adiudicetur. Quare & anteq̄ beneficiū petatur, legitimè illam ſibi retinet, & ſi intrà quadriennium non petatur, ita deinceps legitimè illam ſibi retinet, ut repeti ab eo non poſſit. Reſponſ.

Hæc dicta ſint de hac moleſta, oblongaq́; materia præſcriptionis, in iure multiplicibus regulis, earumq́; uarijs temporibus mutationibus, multiplicibus itē extēſionibus, reſtrictionibus, ac exceptionibus uarijs in locis ſparſis ſatis implexa, atque inuoluta: quam tamen, quoad potuimus, in cōpendium redigere ſumus conati.

DISPVTATIO LXXXI.

D *Vtrum per teſtamentum, aut contractum legē humana nullum, comparari poſſit dominium.*

ADiſputatione 60. agere cœpimus de acquiſitione & amiſſione dominij legis autoritate. Hucuſque autem ſolum diſſeruimus de præſcriptione, quæ ad id ex eo capite uim habet. Inſtitutum ergo ut proſequamur, examinandum eſt conſequenter, an per teſtamētum, quod ob ſolemnitatum defectum lege humana eſt nullum, comparari poſſit dominium in foro conſcientiæ. Et ſimiliter, num per contractū, qui ob defectum ſolemnitatum eſt etiam lege humana nullum, poſſit in eodem conſcientiæ foro acquiri dominium.

Exempla ſunt. Lege humana cautum eſt, ut teſta-

teſtamentum, in quo non fuerit certus teſtium numerus, aliæque ſolemnitates, de quibus infra ſuo loco erit ſermo, ſit nullum, nó ſecus ac ſi cō fectum non eſſet. Quæritur ergo, num ſolum in exteriori, an etiam in conſcientiæ foro ſit nullū, ita videlicet, ut ſi in eo extraneus aliquis ſit inſtitutus hæres, teſtatore fratres ſuos prætermittente, talis hæres in foro conſcientiæ, nulla expectata ſententia, teneatur relinquere hæredi tatē fratribus defuncti, qui ab inteſtato illi ſuccedunt, eſto ipſe certo ſciat cōtrariam fuiſſe defuncti uoluntatem. Item iure eſt ſancitum, ut alienatio bonorum Eccleſiaſticorum, in qua non interuenerint certę quædam ſolemnitates, de q̄bus, dū de emphyteuſi Eccleſiaſtica erit ſermo, ſuo loco dicetur, ſit ipſo iure nulla. Quæritur ergo, num alienatio facta per donationem aut alium contractum, in quibus ſolemnitates illæ non interuenerint, ſit ſolum in exteriori, an uerò etiam in conſcientiæ foro nulla, ita ut accipiens talem rem Eccleſiaſticā, irrequiſitus, nullaque expectata ſententia, teneatur reſcindere contractum, aut curare, ut eiuſmodi ſolemnitates ſuppleantur. Preſertim quando utrinque nō fuerit æqualitas, ſed id in minus commodū Eccleſiæ ceſſerit. Quando namque contractus, uel eſſet omnino æqualis, uel cederet in maius Eccleſiæ commodum, ſatis eſſet expectare, ut ſi Eccleſia id uellet & peteret, reſcindeſetur: quippe cum neque is, qui cum ea contraxit, illam læſerit, neque teneatur reddere Eccleſiæ, quod ab ea acceperit, niſi Eccleſia, quod in recompenſatio nem ei eſt datum, reſtituat.

Panorm. & multorum opinio. Panorm. e. quia plerique de immunitate Eccleſ. num. 42. & c. 1. de in integrum reſtit. num. vlt. Adrian. quod libr. 6. concluſione. 2. Syluest. Verb. hæreditas. 3. q. 7. Medin. de rebus reſtit. q. 23. ad finē, & permulti alij ex iuriſperitis, quos Couar. c. cum eſſes de teſt referut, aſſeuerāt, eiuſ modi teſtamenta & contractus valida eſſe in ſoro conſcientiæ, modo conſtet eam fuiſſe voluntatem teſtatori. Vnde conſequēter dñt, ſi frater defuncti, qui ab inteſtato dēbat ſuccedere, ſibi oīno perſuadeat, defuncti voluntatem fuiſſe, vt extraneus, qui in minus ſolemni teſtamento reperitur hæres inſtitutus, in bonis ipſius ſuccederet, teneri in foro conſcientiæ relinquere illi hęreditatē, eſto ipſi in foro exteriori adiudicetē. Secus autem, ſi res ſit dubia, vt ſi dubium eſſet, an tale teſtamētum eſſet defuncti, vel ſi teſtatoe ſciebat teſtamentum minus ſolemne eſſe nullū, hæreſque in eo inſtituta erat vxor, quam veriſimile ſit ſolū, ne eam contriſtaret, inſtituiſſe eo pacto hæredem; cum conſtaret hæreditatē ob teſtamenti defectū ad fratrem eſſe deuenturā.

Suadetur primò. Sententia hęc ſuaderi poteſt. Primo, quoniā ſecluſa lege humana eas ſolennitates, vt teſtamentum ſit validum, exigente (idem eſt de contractu) ſane tale teſtamentum eſt validum ac ſufficiens ad dominium transferendum; ut enim habetur inſtit. de rerum diuiſ. §. per traditionē, nihil tam conueniens eſt naturali æquitati, quā voluntatem domini, volentis rem ſuam in aliū transferre, ratam habere: ſed eiuſmodi ſolemnitates idcireo iure ciuili in teſtamentis exigunt, vt nequitiæ & fraudes euiteotur, quæ cupiditate hæreditatis ſolent euenire: cum ergo, fine legis ceſſante, & lex obligare ceſſet; conſequens eſt, vt quando conſtat nullam nequitiam interueniſſe, voluntatemque teſtatoris fuiſſe, vt bona ipſius ad extraneum ita inſtitutum deuenirent, validum ſit teſtamentum in foro conſcientię, eſto careat ſolēnitatibus iure ciuili req̄ſitis.

Confirm. Confirmatur, inquit Adrianus, hæc ratio q̄m ceſſante fine legis naturalis ac diuinæ de corrigendo proximo, quando non eſt ſpes emēdę, ad quam correctio fraterna præcipitur & ordinat̄, ceſſat obligatio præcepti de eo corrigendo: ergo quando conſtat nullam nequitiam interueniſſe, ad quam tollendam ius humanum ſolemnitates in teſtamento exigit, ceſſabit obligatio legis humanę, ac proinde teſtamentum minus ſolemne validum erit in foro conſcientiæ.

Secundò. Secundò, ſi eiuſmodi teſtamentum eſſet nullum in foro conſcientiæ, ſequeretur, poſſe aliquando euenire, vt quis abſque vlla ſua culpa relinquere non poſſet ſua bona cui vellet: hoc autem, quando quis non habet deſcendentes aut aſcendentes, quos neceſſario hęredes debeat inſtituere, videtur ſatis abſurdum. Conſecutio verò probatur, quoniam eſſe poterit in loco vbi neque tabellionis ſit copia, neque etiam numerus teſtium, qui iure ciuili exiguntur.

Tertiò. Tertio, ex ſola voluntate teſtatoris minus ſolemni teſtamento expreſſa oritur naturalis obligatio: quippe, ſtando in ſolo iure naturali, ea ſola voluntas ſufficiat ad transferendū dominiū: item ciuilis lex, irritans teſtamentum minus ſolemne, fundatur in præſumptione fraudis ac nequitiæ, quæ interuenire facile poteſt: cum ergo in foro conſcientiæ, quando de veritate cōſtat, locum non habeat ciuilis lex, quæ in contrarij p̄ſumptione fundat̄; idq; qđ naturaliter dētur, ſoluendū ſit in eodē foro: conſequēs profecto eſt, vt q̄ñ de teſtatoris uoluntate conſtat, teſtm̄ minus ſolemne vim habeat in foro cōſciē.

Confir. Confirmant prætetea hi Doctores ſuam ſententiam ex dicto quodam Innocent. capitulo. quod ſicut, & cap. quia propter, de electione, q̄ Panormitanus cap. 1. de in integrum reſtit. commendat. Ait namque Innocentius, ſi electio aliqua, ſpectato ſolo iure naturali & gentium, valida ſit, eſto deſit ſolemnitas aliqua iure poſitiuo, vt ſit valida, requiſita, validam nihilominus eſſe in foro conſcientiæ; eo quod ſolemnitas introducta ſit iure poſitiuo ad vitandas fraudes; & in foro cōſcientiæ naturalis æquitas hac in parte rigori iuris poſitiui ſit præferenda. Adhibet exemplum in caſu capitis, quod ſicut citati, nempe quando quis fuit electus à maiori parte capituli, deſunque vnus, qui ad eam electionem non fuit vocatus: licet enim eiuſmodi electio ſit irritanda in foro exteriori, vt eo in capite definitur, valida tñ eſt in foro cōſcientiæ, ita; qui ita fuit electus, tutus eſt in foro cōſcientiæ.

Iuxta horum omnium Doctorum ſententiam legata relicta in minus ſolemni teſtamento ſoluenda ſunt in foro conſcientiæ. Prætetea lethaliter peccat hæres ab inteſtato, cui de teſtatoris uoluntate conſtat, ſi ex eo, quòd hæreditas relicta fuit alicui extraneo in minus ſolemni teſtamento, eam petat in foro exteriori, tenetuique illi reſtituere, non ſolum obtentam hęreditatem, ſed etiam damna omnia ex eo, quòd illam petierit & obtinuerit, ſubſecuta.

In horum Doctorum ſententia fuit apertè Plinius Iunior. Is namque. 2. lib. Epiſtolarū ſic ad Annianum ſcribit, Admones me codicillos.

Attiliani,

A Attiliani, qui me ex parte inſtituit hæredẽ, pro non ſcriptis habendos, quia non ſunt confirmati teſtamento. Quod ius nec mihi quidem ignotum eſt, cum ſit ijs etiam notum, qui nihil aliud ſciunt. Sed ego propriam quandam legem mihi dixi, ut defunctorum uoluntates, etiam ſi iura deficerent, quaſi perfectas tuerer. Conſtat enim codicillos iſtos Attiliani manu ſcriptos. Licet ergo non ſint confirmati teſtamento, à me tamen, ut confirmati, obſeruabuntur. Et lib. 5. in hunc modum ad Caluiſium ſcripſit. Hoc enim, ſi ius aſpicias, irritum, ſi defuncti uoluntatem, ratum & firmum eſt: mihi autem defuncti uolũtas, uereor quam in partem iuriſconſulti quod dicturus ſum accipiant, antiquior iure eſt.

Contraria ſententia.

Contrariam ſententiam, nempe eiuſmodi teſtamenta & cõtractus in hoc ſenſu eſſe in foro conſcientiæ inualida, quòd hæres ab inteſtato B licitè poſſit petere & retinere hæreditatem alteri in eis relictam, omittereq́; ſolutionem legatorum in eiſdem relictorum (modo non ſint ad pias cauſas) idq́; eſto ei conſtet euidenter contrariam fuiſſe uoluntatem teſtatoris, & pari ratione, quòd is, qui contraxit cõtractu inualido propter defectum ſolemnitatis, poſſit illum licitè reſcindere, eſto bona fide & ex ignorantia ita contraxerit, affirmant Victoria. 2. 2. in principio materiæ de reſtitutione, Sotus. 4. de iuſt. q. 5. art. 3. Couar. regul. peccatum. p. 2. §. 3. nu. 9. & 10. & cap. cum eſſes de teſt. 3 nu. 6. Ledeſm. 2. 4. q. 18. art. 1. dub. 12. & alij: tametſi inter eos, ut ſtatim patebit, nonnihil ſit diſſidij.

Suadetur 1

Poſſumus, uerò eam probare. Primò, quia Reſpublica, ſeu Princeps, ad tollendas fraudes & impedienda damna, quæ facilè poſſunt ſuboriri, habet poteſtatem cõdendi leges, quę uniuerſim irrita reddant & inefficacia ad transferendum dominium in foro conſcientiæ ea teſtamẽta & contractus, quibus defuerint ſolẽnitates, quas iudicauerit expedire: quemadmodum ad tollenda alia incommoda ſtatuere potuit, leges præſcriptionis, quæ uim haberent in foro conſcientiæ, & quibus aliquis abſq; ſua culpa amitteret dominium rei ſuæ, & acquireret illud alter, & ſimiles alias, ut ex dictis in ſuperioribus patet: ſed Princeps eiuſmodi leges circa contractus aliquos & teſtamenta ſtatuerunt, ut de contractibus ſuo loco erit manifeſtum, & de teſtamentis patet, ex l. hac conſultiſſima. C. de teſtamentis, ubi ſcriptũ legimus. Non ſubſcriptum à teſtibus, & non ſignatum teſtamentum pro infecto haberi conuenit. Et §. ſequenti. Ex imperfe D cto teſtamento uoluntatem tenere defuncti nõ uolumus. Et l. ex imperfecto. C. eodem titulo dicitur, Ex imperfecto teſtamento neq; Imperatorem hæreditatẽ uendicare, eſto in eo hæres ſit inſtitutus. Et Inſtit. quibus modis teſtamentum infirmetur. §. ex eo, ait Iuſtinianus, Imperfectũ teſtamẽtum nullũ eſt, ut interim iura alia omittam: cum ergo leges humanæ iuſtæ uim habeãt in foro conſcientiæ, ut Panorm. & cæteri, cum quibus diſputamus, confitentur, cõſequens eſt, ut eiuſmodi contractus & teſtamenta minus ſolemnia, legibus humanis inualida, nullam uim in foro conſcientiæ ad dominium transferendũ habeant. Secundo, non ſolum ſubditi, ſed etiam eorum bona publicæ poteſtati ſubiacent in cõe bonum, atque ad tollenda incommoda, quæ in Republica oriri poſſunt, ut in ſuperioribus ſæ-

A pe eſt oſtenſum: ergo licet unuſquiſque, ſolo iure naturali ſpectato, ſecluſaq́; Principis ordinatione in contrarium, diſtribuere poſſit ſua bona ut libuerit, poterit nihilominus Princeps, ſi id bono cõi expedire, & Reipublicæ eſſe utile iudicauerit, certos modos & formas præſcribere ad ea incommoda tollenda, quibus ea demũ fiat bonorum diſtributio, ita ut quicquid alio modo factum fuerit, irritum omnino reddat, nulliuſq́; momenti: cum ergo id circa teſtamenta minus ſolemnia, & quoſdam contractus, manifeſtè fuerit ſancitum, ut ex iuribus citatis conſtat; conſequens eſt, ut, nihil manifeſta teſtatoris uoluntate impediente, eiuſmodi teſtamenta & contractus nullam uim in foro conſcientiæ habeant, idq́ue propter Principis ſtatutum ea de re meritò confectum.

B Tertiò, alienatio facta à pupillo ſine tutoris autoritate eſt nulla in foro cõſcientiæ, idq́; eſto pupillus cordatior ſit, maiorique iudicio polleat, quàm multi adulti, quorũ alienatio eſt ualida: ratio uerò huius rei eſt, quia lex humana indiſtinctè uoluit irritam eſſe pupilli alienationem, tametſi legiſlatores inde fuerint adducti, ad eam legẽ ita iuſtè ferendam, quòd pupilli ordinariè nõ tanto iudicio polleant, quantum par eſt, ut ſibi ea in parte ſufficienter proſpiciant: neque enim legiſlatores in conſtituendis legibus reſpicere debent ad euentus particulares, ſed ad id, quod per ſe & ordinariè bono cõi expedit: eſto uerò finis, propter quem lata eſt lex, in aliquibus particularibus euentibus deficiat, nõ propterea deſinit uniuerſim obligare, exceptis aliquibus inopinatis euentibus, in quibus contrarium expedit omni C no bono cõi, quos legiſlator ipſe, ſi occurriſſent, exciperet, ſuntq́; proinde per epicheiam cenſendi non comprehendi tali lege: ergo pari ratione, cum, propter nequitias & fraudes, quæ facilè orirentur, bono communi expediat conſtitui, ut teſtamentum minus ſolemne nullum ſit, idq́ue legiſlatores indiſtinctè ſtatuerint; ſanè, eſto finis huius legis aliquando deficiat, deficereq́; re ipſa conſtet, nihilominus teſtamentũ minus ſolemne erit tunc nullũ in foro cõſcientiæ.

Tertiò.

Quartò, ſecluſa lege humana, nõ minor obligatio naturalis oritur ex alienatione facta à pupillo pollente iudicio, quàm oriatur ex uoluntate teſtatoris expreſſa teſtamento minus ſolẽni: ſed lex humana per poteſtatem, quam Princeps ad bonam Reipublicæ adminiſtrationem in omnes ſuos ſubditos & in eorum bona ha- D bet, uniuerſim impediuit naturalem obligationem, quæ ex pupilli alienatione poterat oriri, etiam quando finis legis in particulari ceſſaret: ergo eadem rõne leges, quę ſtatuerunt ut contractus & teſtã minus ſolemnia eſſent nulla, per eandẽ Principis ptãtem uniuerſim impedire uoluerunt, ne ex eis oriretur obligatio naturalis, etiam quando finis legis in particulari ceſſaret. Neq;. n. lex ceſſat, fine illius in particulari ceſſante. Finis namque ſtatuti, quo Conciliũ Tridentinũ matrimonia clandeſtina irrita effecit, fuit, ne orirentur grauiſſima illa mala, quæ ex illis nata erãt oriri, paſſimq́; pullulabãt: quamuis aũt in multis particularibus euentibus nullũ omnino ſit periculum cuiuſpiã mali, non proinde deſinit clandeſtinũ matrimoniũ eſſe in illis nullũ, impeditamq; habere obligationẽ naturalẽ, quę ſecluſa illa lege ex eo oriri neceſſariò debebat. Longè quippe diuerſa

Quartò.

uerſa ſunt, præcipere aut prohibere aliquid ſolum quatenus conducit ad aliquem finem, & legiſlatorem bono aliquo fine permotum præcipere aut prohibere aliquid abſolute. In primo namque euentu, ex eo, quòd aliquid conducat actu, aut non conducat ad eum finem, iudicandum eſt, an id ſub tali præcepto cõtineatur, necne. In ſecundo uerò, eſto finis ceſſet in particulari, non proinde deſinit cadere ſub præcepto illud omne, de quo legiſlator, in eum finem reſpiciens, in genere præcepit, aut quod prohibuit.

Quintò. Quintò, ſi leges, inualida reddentes teſtamẽta minus ſolẽnia, uim non haberent in foro conſcientiæ, quando de teſtatoris voluntate conſtaret, ſane id occaſio multorum peccatorũ eſſet, atque ad ea leges coo peraretur, ac proinde eſſent iniquæ. Conſecutio probatur, quoniam earum uirtute hæres ab inteſtato cum lethali peccato hæreditatem extraheret ab hærede extraneo conſtituto in minus ſolemni teſtamẽto: generaliter autem omni conſtitutioni eſt derogandum, quæ abſque lethali peccato ſeruari non poteſt, ut cap. vlt. de præſcript. habetur.

Sextò. Sextò, eſto in foro exteriori hæres ab inteſtato confiteatur, voluntatem defuncti fuiſſe, vt hęres in minus ſolemni teſtamento conſtitutus obtineret hæreditatẽ, adiudicabitur hæreditas hæredi ab inteſtato, eo ꝙ teſtm̃ fuerit inualidum, perindeque cenſeatur ac ſi confectum non fuiſſet: leges igitur irritantes minus ſolemnia teſtamenta non fundantur in præſumptione nequitiæ ac falſitatis teſtamenti, ſed inde vim habẽt, quòd re vera legiſlator, pro poteſtate quam ad id in ſua republica habet, voluit vt eiuſmodi teſtamenta eſſent omnino inualida, quæcunque tandem fuiſſet voluntas teſtatoris. Conſequentia probatur, quoniam quando lex aliqua in ſola præſumptione fundatur, vimque propterea in foro conſcientiæ non habet, ſane ſi cõſtat de contrario præſumptionis ex confeſſione illius, cui ea lex fauet, non ſtatur in foro exteriori tali legi, ſed veritati: vt quia lex, quæ, antequam Cõcilium Tridentinum inualida efficiſſet clandeſtina matrimonia, ſtatuebat, vt in exteriori foro cenſeretur conſummatum matrimoniũ, ſi poſt ſponſalia eſſet ſubſecuta carnalis copula, fundabatur in præſumptione, quòd ſponſi maritali affectu, animoque conſummandi matrimonium talem copulam habuiſſent, vtique ſi is, qui contenderet vi illius copulæ alterum effectum eſſe ſuum coniugem, confiteretur eam non fuiſſe habitam ex maritali affectu, animoque conſummãdi matrimonium, in foro exteriori non iudicaretur illos eſſe coniuges, vt communis practica in foro exteriori ante Concilium Tridentinum habebat, affirmabatque communis ſentẽtia Doctorum. Etenim licet, quando præſumptio eſt iuris & de iure, quam iuriſperiti vocant, vt illa erat, non admittatur probatio in contrarium, admittitur tamen confeſſio illius, qui adminiculũ ex ea lege contendit.

Cõfirmat. Poſſumus confirmare, leges inualida reddentes teſtamenta minus ſolemnia, non fundari in præſumptione, quoniam ad aliquid abſolute ſtatuendum nunquam lege præſumitur id, ꝙ raro ex re aliqua, ſed quod vt plurimum ac regulariter ſolet euenire: at verò frequentius multò euenire ſolet, vt teſtatoris voluntas ea fuerit, quæ reperitur in teſtamento minus ſolemni, ſaltem quũ duo aut tres teſtes omni exceptione maiores interfuerunt, q̃ contrariũ: ergo lex, quę eiuſmodi teſtamentũ reddit inualidum, non fundatur in præſumptione, ꝙ nõ ea fuerit defuncti volũtas.

Septimò. Septimò, ſi contractus, iure canonico aut ciuili ꝓꝑ defectum ſolemnitatis nullus, eſſet validus in foro conſcientiæ, ſanè nullius momenti eſſet lex, quæ illum nullum efficeret; imò verò eſſet iniqua, quippe cum ui illius nullus talis cõtractus eſſet in re ipſo & in conſcientiæ foro inualidus, & in exteriori foro abſque lethali culpa peti non poſſet vt iuxta eã canonicam aut ciuilem legem nullus pronunciaretur: quare cum hæc abſurdiſſima ſint, dicendum proculdubio eſt eiuſmodi contractus nullos re ipſa eſſe, non minus in conſcientia, quàm in exteriori foro.

Diſsidium inter Doctores huius ſententiæ. Subijciendum verò eſt diſſidium, quod eſt inter nonnullos ex Doctoribus, qui hanc ſententiam ſequuntur. Sotus & Victoria locis citatis, poſt Alexandrum & quoſdam alios ex iuriſperitis, quos Couar. c. cum eſſes de teſta. num. 10. refert, aſſeruerunt, opinionem hanc eatenus eſſe veram, quòd humanę leges, irritantes cõtractus & teſtamenta minus ſolemnia, concedunt celebranti talem contractum, ac hęredi ab inteſtato non ſolum in exteriori, ſed etiam in cõſcientiæ foro, petere reſciſionem cõtractus, & occupare hæreditatem aduerſus hæredem in minus ſolẽni teſtamento inſtitutum, eamque in iudicio petere tanquam ſibi re ipſa debitam, nihil contraria teſtatoris voluntate impediente. Simul etiã affirmant, eiuſmodi leges nõ tollere quominus alter, cum quo talis contractus eſt celebratus, licite poſſit retinere, quod eo contractu accepit, interim dum in iudicio non petitur vt contractus pronuncietur nullus ac reuocetur; & quominus hæres in minus ſolenni teſtamento inſtitutus accipere, & retinere ſibi in conſcientię foro poſſit bona ita ſibi relicta, diſſimulareq; defectum talis teſtamenti, interim dũ ab hærede ab inteſtato ea bona in iudicio non petuntur. Itaq; velle videntur, leges irritantes contractus, & teſtamenta minus ſolemnia, non abſtuliſſe ab eis vim transferendi dominium in cõtrahentes, in ter ſe & in hæredes in eis inſtitutos, ſed ſolũ in eo ſenſu irrita ea reddidiſſe, quòd alteri contrahentium conceſſerunt facultatem petendi, vt tales contractus pronunciarentur nulli ac reuocarentur, & ſimiliter ꝙ hæredi ab inteſtato facultatem conceſſerunt vſurpandi ac petẽdi ſibi hæreditatem, perinde ac ſi defunctus ab inteſtato diſceſſiſſet, idque tradẽdo illis verum ius, ita vt tuta ſaluaq; conſcientia id poſſent efficere. Eodem mõ dicunt legatarium, cui in minus ſolemni teſtõ aliquid eſt relictũ, poſſe petere, & accipere legatũ ſibi ita relictũ, niſi hæres ab inteſtato reſiſtat, ac ſe opponat; ſimulq; hæredẽ ab inteſtato poſſe licite ſe opponere, vſurpareq; eiuſmodi legata, obijciẽdo teſtm̃ eſſe nullũ, eaq; repetere, ſi iam antea ab aliquo alio eſſent ſoluta.

Huius opinionis non aliud video fundamentum apud Sotum & Victoriã, quam quòd leges ciuiles & Eccleſiaſticæ his de rebus non eo rigore videãtur intelligendæ, vt impedire velint dominij translationem, aut aliud concedere, quã repetitionem aut retentionem eorum, quæ eiuſmodi contractibus, aut teſtamentis minus ſolẽnibus alienata, aut relicta alicui ſint. Præſertim, ait Victoria, cum id confirmet vſus proborũ virorum,

torum, qui, cũ ſciant aliqua alienata eſſe ab Ec- A
cleſijs ſine ſolemnitatibus ad id neceſſarijs, ea
retinent, dum nõ petuntur. Neque Victoria &
Sotus hãc opinionem tanquam certam ſequun
tur, ſed tanquam ſibi uериſimilem.

Couar & aliorũ placitum. Couatuuias & Ledeſmius locis citatis & An
tonius Gomez. ad.l.3.Tauri à nu.123.aduerſus
Victoriã, Sotũ, & alios cõtendunt, iura canoni
ca & ciuilia in prædictis euentibus, nõ ſolũ con
cedere iuſtã repetitionẽ, retẽtionẽ, aut occupa-
tionẽ eorũ, q̃ ita alienata, aut relicta alicui ſunt,
ſed oĩno impedire dñij trãſlationẽ, ac proinde
poſſidẽtes aliq̃d titulo cõtractus, aut teſtamẽti
minus ſolẽnis, teneri illud reſtituere, ẽtſi nullus
ſit, q̃ id petat; eo q̃ poſſideãt alienũ inuito dño.

Autor. Vt in hac graui, difficili, quotidiana, & utili
quæſtione dicam, quod ſentio, ſciendum eſt. Ex
mente legũlatorũ circa iura, quæ quoad inuali B
ditatẽ teſtorum & cõtractuũ minus ſolemniũ
lata ſunt, pẽdere, tũ legitimã eorundẽ iuriũ in-
terpretationẽ, tũ proinde quæſtionis ſolutionẽ.

Atque ut à teſtamentis, ultimiſve uoluntati-
bus ordiamur. Vnum è quatuor potuerunt le-
giſlatores intendere in eiuſmodi legibus con-
dendis. Primum, relinquere ultimis uoluntati-
bus ſuam uim, q̃ ex natura rei habent, neque im
pedire obligationem naturalẽ, quæ ex eis, ſtan-
do in ſolo iure naturali, apta eſt ſequi: & nihilo
minus, pp fraudes, ementitaq́; teſtamenta, & le
gata, quæ ob cupiditatem facile poſſent accide
re, inducere præſumptionem iuris & de iure, ut
nulla iudicarentur teſtamenta, quibus deeſſet
ſolemnitas aliqua iure humano requiſita. Hanc
ſententiam uidẽtur ſequi multi ex Doctoribus
pro prima ſententia relatis: neque dubito eam C
eſſe falſam, ut ſufficienter probant, præſertim
quintum argumentum, & confirmatio ſexti,
quę pro ſecunda ſententia confecimus: neque
dubitarem appellare iniuſtas leges ciuiles, quę
id ita ſtatuerent, ut pote quæ falſum, ementi-
tumq́; iudicarent, quod ordinariè non eſſet ta-
le, eique fundamento innitendo, bona defun-
ctorum in eis euentibus ut plurimum illis adiu
dicarentur, quibus nequaquam eſſent debita,
quique abſque peccato ea retinere non poſ-
ſent, & auferrentur ab eis, quibus eſſent debita.

Secundum potuit eſſe mens legumlatorũ, p
poteſtate, quam in ſubditos, &, in eorũ bona ad
communem Reipublicæ utilitatem habent, caſ-
ſare atque irrita reddere teſtamẽta, aliaſq́; eorũ
ultimas uoluntates, in quibus quacunq; de cau
ſa nõ interueniſſẽt certæ quædã ſolẽnitates eiſ- D
dẽ legibus ſtatutæ; impedireq́; ne ex eis ulla o-
bligatio naturalis oriret̃: idq́; ne ementitis teſta
mentis, aut codicillis, factave in eis aliqua frau
de, bona defunctorũ cõtra eorũ uoluntatẽ iniu
ſte occuparentur. Præſertim cũ ex eo, q̃ ueræ eo
rum ultimę uoluntates ob ſolemnitatis defectũ
caſſarentur, bona eorum deuenire deberent ad
ipſorũ hæredes ab inteſtato, qui cõiunctiſſimi
ipſis ſunt, & quos ęquitas poſtulabat, ut potius,
q̃ alios, hæredes inſtituerẽt. Sententiã hãc ſecu
ti ſunt Couar. Antonius Gomez. & Ledeſmius
locis citatis, mihiq́ue aliq̃ñ uiſa fuit uera. Quo-
niam re uera, ut probant argumẽta, quæ pro ſe-
cunda ſententia cõfecimus, id potuerũt optime
intendere, & efficere legiſlatores, ratioq́;, q̃ p-
xime reddidimus, ſufficientiſſima erat, ut id effi
cerent. Quin & iura, quæ ſupra retulimus & nõ

A nulla alia, ſatis aperte, primo aſpectu, huic ſen-
tentię fauent. Præterea id cõſonat cũ uſu exte-
rioris fori, quo teſtamenta eo ipſo, q̃ aliqua ei
deeſt ſolemnitas, pnunciãtur nulla, hæredeſq́;
ab inteſtato, etſi ſciant cõtrariã fuiſſe defuncti
uolũtatẽ, abſq; ſcrupulo occupant & poſſident
eorũ bona, neq; legata in eis relicta ſoluunt, ni
ſi fuerint pia: qđ nequaq̃ abſque lethali culpa ef
ficere poſſẽt, niſi legiſlatores, mõ explicato, e-
iuſmodi teſtamenta irrita reddidiſſent. Ab hac
ſuia neq; modo recederem, niſi alia cõperiſſem
iura, quæ mihi perſuadent hanc, quam proximè
ſubiungam, fuiſſe legumlatorum mentem.

Tertium itaq; eſſe potuit legumlatorũ inten Autoris ſententia.
tum, nõ quidẽ irritas reddere minus ſolẽnes te
ſtatorũ ultimas uoluntates, impedireve ne ex
eis ea naturalis obligatio emanaret, q̃ ex natura
B rei nata eſt oriri; neq; itẽ ex præſũptione falſi-
tatis eas nullas pronunciare, iuſq́ue concede-
re hæredibus ab inteſtato, ſed duntaxat nõ ad-
mittere eas tanq̃ legitimas ad probandum eam
fuiſſe uoluntatẽ teſtatoris: eo pacto, quo in hoc
Luſitaniæ Regno.3.lib Ordinat. titul.45.ſtatui-
tur, ut exceptis quibuſdã euentibus, qui ibi ex-
primuntur, non admittatur uel teſtium, quantũ
uis multorum, uel quæcunque alia probatio, ni-
ſi ſcripturæ publicæ circa quemcunque contra-
ctum aut diſtractũ, qui in immobilibus ualorẽ
ſexcentorum æreorum nummorum, quos reais
uocant, exceſſerit, uel in rebus mobilibus ualo
rem triginta mille eorundem nummorũ ſupera
uerit: permittitur tamen ei, qui probationem
ſcripturæ publicæ non habet, relinquere rẽ iura
mento alterius: etſi tamen ille alius falſum iu-
C ret, ſufficienterq́; id probetur, punitur quidem
ut periurus, non tñ propterea debitum ei adiu-
dicatur; qui probatione per ſcripturam publi-
cam, aut confeſſione debitoris caret, ut ibidem
habetur. Simili modo dici poteſt, conditores le
gum ſolemnitatum teſtamentorum ac codicil-
lorum, ad fraudes, ementitaq́; teſtamenta & le
gata uitanda, itemq́; ut bono ipſorummet teſta
torum ac publico proſpicerent, non intendiſſe
eis legibus adimere uim ullam ultimis uolunta
tibus, ſed duntaxat ſtatuere, ut, quæ ſine eis ſo-
lemnitatibus deinceps fierent, reputarẽtur nul-
læ ad fidem in foro exteriori faciendã, ipſoſmet
teſtatores eiſdem legibus præmonendo, quali-
ter ſuas uoluntates ultimas condere deberent,
ut fidem facerent. Quòd ſi hoc fuit legumlato-
rum intentum, dicendum eſt, leges ciuiles non
D reſiſtere ultimis uolũtatibus minus ſolẽnibus,
quaſi ab eis uim ſuam, obligationemq́ne natu-
ralem auferant; ſed duntaxat eis non aſſiſtere a-
ctionem ciuilem ex eis concedendo: eo quòd
iuſtis de cauſis inſufficientes eas reputent ad fi-
dem in exteriori foro faciendam.

Hanc aũt fuiſſe legumlatorũ mentẽ mihi per
ſuadent nõnulla iura. Primũ & potiſſimũ eſt.l.
ultima.C.de fideicõmiſſis, ubi Iuſtinianus aper
te uĩ interpretari iura, quæ ſolemnitatẽ in ulti-
mis uolũtatibus, ut ſint ualidæ, exigunt. Cũ.n.
teſtator quidã ſuũ hæredẽ grauaſſet, ut hæredi-
tatẽ cuidã tertio reſtitueret, neq; teſtiũ ſolẽni-
tatem ad id neceſſariam adhibuiſſet, eaque dé
cauſa hæres neque fideicommiſſum ſoluere uel
let, neque manifeſtare fidei ipſius id à teſtato-
re fuiſſe commiſſum; ad eam litem dirimen-
dam ſtatuit Iuſtinianus, ut ſiue fideicommiſ-
ſum

ſum uninerſale ſit, hoc eſt, de hæreditate reſtituenda, ſiue particulare, ideſt, de legato reddendn, eſto teſtator non adhibuerit ſolemnitatem legibus requiſitam, ſi tamen is, cui id reſtituendum venit, petat ab hærede aut legatario, ut iuret, an teſtator fidei ipſius commiſerit, vt id ſibi reſtitueret, teneatur iurare: ſi uerò iurare renuat, uel fideicommiſſum confiteatur, cogatur illud ſoluere. Redditque rationem, quæ ad inſtitutum noſtrum magnopere conducit, dicens. Cum enim res per teſtium ſolemnitatem oſtenditur, tunc & numerus teſtium, & nimia ſubtilitas requirenda eſt. Lex etenim, ne quid falſitatis incurrat per duos forte teſtes compoſitum teſtamentum, maiorem numerum teſtium expoſtulat, ut per ampliores homines perfectiſſima ueritas reueletur. Cum autem is, qui aliqnid ex uoluntate defuncti lucratur, & maxime ipſe hæres, cui ſumma autoritas totius cauſæ commiſſa eſt, dicere compellitur ueritatem per ſacramenti religionem, qualis locus teſtibus relinquatur, uel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta? Hactenus textus ille. Ex quibus uerbis aperte conſtat, ſolemnitatem, uel teſtium, uel quàcunque aliam, ſolum exigi in ultimis uoluntatibus, ut fidem faciant in foro exteriori: nô uerò, ut uim in ſe habeant, & ut obligatio naturalis ex eis reſultet. Ex eiſdem quoque uerbis conſtat, confeſſionẽ, quòd ea fuerit teſtatoris uoluntas, factà per eũ, cui intererat irritam illam eſſe, ſatis eſſe, ut aduerſus eum ſit ualida, nihil impediente, quòd in ea adhibita non fuerit ſolemnitas teſtium, uel quæuis alia iure ciuili requiſita. Quin & hæredẽ ab inteſtato, qui ob defectum ſolemnitatis intẽderet ad ſe pertinere hæreditatem, aut non teneri ſoluere legata, uel fideicommiſſa in teſtamento aut codicillo relicta, cogi poſſe in foro exteriori, ut iuret, an abſque dubio ſciat, aut ſibi perſuadeat, eam fuiſſe teſtatoris uoluntatem, atque adeo ſe teneri in foro conſcientiæ illi ſtare: ꝙ ſi uel iurare renuat, uel confiteatur eam fuiſſe defuncti uoluntatem, cogendum eſſe illi ſtare. Idẽ ſtatuit idem Iuſtinianus Inſtitut. de fideicômiſſis. §. ultimo, commemorans eandem legem Codicis, quam, poſt cæteras Cæſareas de ultimarũ uoluntatum ſolemnitatibus, conſtituerat.

Secundò Idẽ mihi perſuadet. l. etſi inutiliter. C. de fideicommiſſis. Vbi Antoninus Imperator ait, Si teſtator inutiliter (hoc eſt, ſine debita ſolẽnitate) reliquit fideicommiſſum, & hæres ſciẽs illam fuiſſe volũtatem defuncti, illud ſoluit, neque ipſum, neque hæredes illius poſſe illud repetere: redditque rationem dicens Cum, nô ex ea ſola ſcriptura (minus ſolemni ſcilicet) ſed ex conſcientia relicti fideicommiſſi defuncti uolũtati ſatisfactum eſſe uideatur. Ex quibus uerbis aperte conſtat, defectum ſolemnitatis non impedire quominus in conſcientiæ foro fideicommiſſum debeatur, ac proinde quominus ex minus ſolemni teſtatoris uoluntate obligatio naturalis oriatur.

Tertiò idem confirmat. l. non dubium. C. de teſtamentis, ubi etiam de legatis habetur quòd ſi hæres fideicommiſſa aut legata in minus ſolẽni teſtamento relicta ſoluit, neque repetere illa poteſt, neque, ſi annua aut menſtrua ſint, deſiſtere ab eis perſoluendis. Quod nô aliunde eſt, niſi quia ex teſtamento minus ſolemni oritur obli-

A gatio naturalis, quæ ſufficit, ut ſit melior conditio poſſidentis. Præterea, quia præſumitur hæredem ea ſoluiſſe ex conſcientia, quòd ea fuerit defuncti uoluntas.

Quartò idem mihi ſuadet, quòd communior Doctorum ſententia, quam Iulius Clarus, lib. 3. ſententiarum. §. teſtamentum. q. 90. Couar. c. cũ eſſe. de teſt. referunt, affirmat cum gloſſa. l. cũ quis. C. de iuris & facti ignorantia, & l. 1. C. de condictione indebiti, ex ultima uolũtate minus ſolemni oriri obligationem naturalẽ. Atq; hac de cauſa dicunt, præter alia, quæ ex hoc capite commemorauimus ſancita eſſe iure ciuili, conſtitutum quoq; eſſe. l. militis. §. ueteranus. ff. de militari teſtamento, ut legatarius, qui ſine uitio eſſet in poſſeſſione legati ſibi relicti in minus ſolenni teſtamento, haberet exceptionẽ aduerſus
B hæredem illud petentẽ, nec in exteriori foro teneretur illud ſoluere: eo quòd eſſet melior côditio poſſidentis; idq; affirmàt eo loco Bartol. nu. 18. & alij DD. communiter. Atque ex illo iure uolũt Emmanuel à Coſta. c. ſi pater. p. 1. uerb. in ſuo teſtamento nu. 14. & alij, quos Gama deciſ. 221. & 347. refert, in hoc Luſitan. Regno, ſi uel maritus in minus ſolẽni teſtamento relinquat uxori legatum tertiæ partis ſuorũ bonorũ, uel uxor marito, poſſe eiuſmodi lẽgatarium ſe tueri aduerſus hęredes defuncti exceptione, ꝙ ſit in legitima illius poſſeſſione. Etenim de iure huius Regni lib. 4. Ordinat. tit. 7. coniux, qui ſuperſtes fuerit alteri coniugi, eo ipſo abſque alia apprehenſione manet in poſſeſſione omnium bonorum, tanquam caput domus, ab illoque tenẽtur petere hæredes defuncti, quod ad ipſos per
C tinet. Atque hic eſt alius caſus, præter cômemoratos ſupra diſp. 3. in quo reperitur poſſeſſio ciuiliſſima abſq; ulla apprehenſione uera uel ficta. Obſerua tñ, ꝙ ſi legatum aliquod, aut fideicommiſſum relictum in minus ſolenni teſtamẽto ſolutum eſſet ab hærede ex ignorantia facti, ſæpe quia ignorabat teſtm̃ eſſe minus ſolẽne, côcederetur illi repetitio, nihil impediente poſſeſſione, in q̃ miſſus eſſet legatarius: ſecus autẽ, ſi eſſet ſolutũ ꝑ ignorantià iuris, quia. ſ. igoorabat ex teſtô minus ſolẽni nô deberi. Ita habetur expreſſe. l. fideicommiſſũ. C. de condictione indebiti, & l. cũ quis. C. de iuris & facti ignorãtia, & affirmant gloſſa & Bart. ibidẽ. Couar. c. quamuis pactũ. p. 2. §. 4. nu. 8. & Doctores cômuniter.

Quinto idẽ mihi perſuadet ius Regni Caſtellæ. Etenim in calce legis. 3. Taur. quę eſt. 2. lib. 5.
D nouæ collection. tit. 4. & quæ meminit. l. 1. præcedentis, eamque explicauit, & coarctauit: conſtituta. n. illis duabus legibus ſolemnitate rota in teſtamentis & codicillis hodie in eo Regno requiſita, ſubiungitur. Los quales dichos teſtamentos y codicilos, ſi no tuuieren la dicha ſolẽnidad de teſtigos, mandamos q̃ no hagan ſe, ni prueua en juyzio ni fuera del. Ecce, nullam uim ſeu obligationẽ auſert a teſtis & codicillis ob ſolẽnitatis defectum, ſed ſolum ſtatuit, ut fidẽ nô faciant, inſufficientiaq; ſint, ut ex illis quicquà, uel in iudicio, uel extra iudiciũ probetur.

Quòd ſi hęc fuit legumlatorum mẽs, ſanè dicendum eſt, hæredem in minus ſolemni teſtô inſtitutum, non ſolum poſſe occupare & retinere hæreditatem ſibi relictam, celareque defectum teſtamenti, ſed etiam poſſe, ceſſante ſcãdalo, ſacere occultam recompenſationem, ſi hæreditas

in exteriori foro hæredi ab inteſtato adiudicetur. Idem dicendum eſt de legatario, aut fideicō miſſario, cui in teſtamento aut codicillo minus ſolemni relictum eſſet legatum, aut fideicōmiſſum. Dicendum præterea eſt, hæredem ab inteſtato, qui ſibi perſuadet, aut merito perſuadere debet, uoluntatem teſtatoris fuiſſe illam, quę in teſtamento, aut codicillo minus ſolemni continetur, lethaliter peccare, ſi uel petat adiudicari ſibi hæreditatem alteri ita relictam, uel nō ſoluat legata, aut fideicommiſſa eo pacto relicta, tenerique ad reſtitutionem, tum horum omnium bonorum, tum etiam expenſarum litis, aliorumque damnorum hæredi, fideicōmiſſario, aut legatarijs ob eam litem, bonorumque occupationem ſubſecutorum. Item (quod magnopere eſt aduertēdum) in dubio an ea uere fuerit teſtatoris uoluntas, teneri facere compoſitionem cum hærede, legatarijs, & fideicommiſſarijs ita minus ſolemniter inſtitutis, pro dubij quantitate, ſibi uſurpando partem eorum bonorum, & partem alteram illis relinquendo. Vt enim in materia de mācipijs diximus, & in materia de bello, & alias ſæpe eſt repetendum, qñ aliquis nondū bona fide cœpit poſſidere aliqua bona arbitrās, ſemoto omni dubio, ea ad ſe in foro cōſcientiæ pertinere, non eſt melior conditio ipſius, idque potiſſimum locum habet, quando agitur de occupādis ijs bonis defuncti, de quibus eſt dubiū ad quem in foro conſcientiæ pertineant. Quòd ſi facta morali diligentia deſperetur ſciri poſſe, ad quem è duobus, aut pluribus in foro conſciētiæ pertineant, diuidenda ſunt inter illos ꝓ dubij quantitate. Præterea dicendum eſt, qñ hæres ab inteſtato petit hæreditatem in minus ſolēni teſtō alteri relictā uel renuit ſoluere legata, aut fideicōmiſſa minus ſolemniter relicta, poſſe iuxta l. ult. C. de fideicōmiſſis, & debere in foro exteriori cogi, ut iuret, an ſciat, omninove ſibi ꝑſuadeat, eam fuiſſe teſtatoris uoluntatem, atque adeò debitā illis eſſe in foro conſcientiæ. Quod ſi, uel annuat, uel iurare renuat, adiudicanda ea eſſe hæredi, fideicommiſſario, aut legatarijs in minus ſolemni teſtō aut codicillo relicta, non quidem ui talis teſtamenti, aut codicilli, quaſi fidē in foro exteriori faciat, ſed ui propriæ cōfeſsionis formaliter aut uirtute factæ ab hærede ab inteſtato, q̄ uim habet in foro exteriori, nihil impediente præſumptione in contrarium, & ꝙ tale teſtm̄, aut codicillus minus ſolemnis fidē nō faciat in foro exteriori. Denique dicendū eſt, aduocatos, qui ſibi perſuaſerint eam fuiſſe legumlatorū mentem, q̄ tertio loco explicauimus, utramque eſſe hanc noſtram ſententiam, teneri in conſcientiæ foro interrogare clientulos, qui eorum petunt patrociniū, ut ipſis tanq̄ hęredibus ab inteſtato in exteriori foro adiudicētur bona defuncti in minus ſolemni teſtō aut codicillo alijs relicta, num ſibi perſuadeant, illam fuiſſe uoluntatem teſtatoris: ꝙ ſi annuant, aut ipſimet aduocati, illis negantibus, id ſibi perſuadeant, nō poſſe illis præſtare patrocinium, utpote ad rem iniuſtā, teneriq; illos admonere, nō poſſe petere ea bona in foro cōſcietię, ſi ſemoto oī dubio arbitrētur eam fuiſſe uoluntatē teſtatoris, & in dubio teneri facere cōpoſitionem, ut dictū eſt.

Illud admonuerim, Couatu. Ledeſmi & antonij Gomez. ſententiā defendi nullo mō poſſe in fideicommiſsis minus ſolemni teſtō aut co-

A dicillo relictis, idq; ſiue uniuerſalia, ſiue particularia ſint, ut ex l. ult. C. de fideicommiſ. & §. ultimo. Inſtit. eodem tit. eſt manifeſtū. Iulius Clarus q. 90 citata à Couar. diſſentit, & in legatis, quæ, ꝓpter ea, quæ ſuperius diximus, arbitratur deberi in foro conſcientiæ, etiamſi in minus ſolēni teſtō, aut codicillo ſint relicta. Quia verò iura omnia, quæ citauimus, nihil expreſſe dicunt de hæreditate, arbitratur uerā eſſe Couar. opinionem quoad hæreditatem in minus ſolemni teſtō relictā; tametſi non admodum ſit firmus. Eſt uero ea ſententia reijcienda: tum quia eadē aut maior ſit ratio de hæreditate, quę de legatis & fideicommiſsis, ut comparatio illius obligatio naturalis ex minus ſolemni teſtō oriatur: tū uel maxime, qm̄ ex ratione, quam Iuſtinianus. l. ult. C. de fideicōmiſsis teddit. aperte conſtat, ſo-
B lemnitatē teſtōrum ſolū eſſe neceſſariam ad ꝓbationē eorū legitimā, & ut fidem in foro exteriori faciant; nō uero ut ex teſtis obligatio naturalis oriatur idēq; ſatis apette innuit. l. 3. Tauri.

Quartum denique legumlatorū intentum eſſe potuit non auferre quidem à minus ſolemnibus ultimis voluntatibus vim naturalē, ut hęres legatarius, & fideicommiſſarius in eis inſtituti, occupare, retinere, ac cōſumere poſſent tuta cōſcientia bona eo pacto illis relicta, quouſq; vel ferretur ſententia in contrariū, vel bona illa peterentur ab hærede ab inteſtato: ſecus autem ſtatim ac peterentur, aut ferretur ſententia. Hoc cum Alexandro arbitrati ſunt Victoria & Sotus, nec tamen video id iuri alicui inniti, aut legitimæ rationi, quę perſuadeat eā fuiſſe legumlatorum mentem. Quin potius, quicunque id at-
C tente expenderit (arbittor) iudicabit illud improbabile, indignumque, quòd ſapiens legiſlator intenderit.

Expeditet profectò, quandoquidem res hæc tota ex legumlatorum mente pendet, vt Chriſtiani legiſlatores, vnuſquiſque in ſuo Regno, diſertis verbis explicarent, num intenderent irritas omnino reddere vltimas volūtates minus ſolemnes, impedireque ne ex eis obligatio naturalis oriretur, vt Couaru. Ledeſm. Antonius Gomez. & ex parte Iulius Clarus arbitrātur: an verò eam non impedire, vt communior multorū Doctorum ſententia exiſtimat: ita enim fieret, vt & confeſſarij eſſemus vnanimes, & multo melius conſcientijs hominū conſuleretur. Hæc dicta ſint quod attinet ad vltimas voluntates.

Quod verò attinet ad contractus, nō dubito
D veram eſſe opinionem Couar. Ledeſmij, & Antonij Gomezij. Tum quia id ſonant aperte iura, quæ de inualiditate eiuſmodi contractuū ſunt lata, neque eſt ius aliud, quod ea aliter interpretetur, vt ſunt iura aperta, quę interpretantur, nō fuiſſe intentum legumlatorum auferre ab vltimis voluntatibus minus ſolemnibus vim obligandi naturalem, quam habent in foro conſciētiæ. Tum ēt qm̄, cum vnicuique contrahentium conſtet ſe verè celebraſſe eum contractū minus ſolemnem, ſane ſi ex eo oriretur obligatio naturalis, nullus eorum poſſet tuta conſcientia ex eo capite illud reuocare, quòd fuerit minus ſolemne niſi forte petendo, vt in pœnam alterius reuocaretur. Tum deniq; qm̄ de matrimonio clādeſtino celebrato ſine ſolemnitatibus in Concilio Tridentino ſtatutis nullus negare poteſt nō oriri obligationem naturalem, eſſequenullum

omnino

omnino in foro conſcientiæ. Eademq́ue eſt ratio de alijs contractibus ſtatutis ſimili modo ipſo iure irritus.

Sunt verò hæc intelligenda cum hac moderatione. In primis enim, vt a principio dicebamus, quãdo contractus eſſet oneroſus, & vtrinque æqualis, vnuſquiſque contrahentium expectare poſſet, vt alter, ſi vellet, peteret, illius reuocationem ob ſolemnitatis defectum. Neque tunc ęquitas ferret, vt quando contractus reſcinderetur, fructus percepti ſoluerentur. Tum quia præſumendum eſſet eos bona fide eſſe perceptos & cõſumptos. Tum etiam qm̃ aduerſarius toto eo tempore vſus etiam eſt re data in recõpenſationem, ex qua fructus potuit etiam percipere, aut cum ea negotiari, vel emere rem fructiferam. Quando etiam ſolemnitates in fauorem vnius dumtaxat partis eſſent introductæ, vt in fauoré minoris, ita vt nihil impediente defectu ſolemnitatis, poſſit minor ille velle, vt ſtetur cõtractui; tunc ſane alter expectare optime poteſt, vt ex parte minoris petatur reſciſio contractus. Præterea, quando ſolemnitas ſolum exigeretur, vt de ſynceritate & veritate conſtaret, ne palliaretur vſura, aut alind malum; ſane ſi nihil mali interueniſſet, idq́; in foro exteriori ex confeſſione vtriuſq; partis conſtaret, non propterea, etiam in exteriori foro, eſſet reſcindendus contractus, eo quòd præſumptio omnis mali eo ipſo ceſſaret. V.g. Pius. 5. in bulla cenſuum inter alia, ob quæ ſtatuit, vt cenſualis cõtractus cũ pacto de retro vendendo eſſet ipſo iure nullus, vnum fuit, vt pecunia coram tabellione ſolueretur. Proculdubio tamen, ſi vere eſſet ſoluta, eſto non in præſentia tabellionis, quia contrahentes ignorabant id eſſe neceſſarium, tutam non redderem conſcientiam illins contrahentis, qui ex eo capite vellet reſcindere contractum, neq; crederem iudices poſſe illum nullũ pronunciare ob eum defectum, ſi is ipſe qui reſcindi peteret, confiteretur pecuniam fuiſſe ſolutam. Illud poſtremo admonuerim, aliquando iuris rigorem eſſe prætermittendum, quod ad eiuſmodi attinet ſolemnitates, iudicandumq́ue potius id eſſe, quod ęquitas poſtulat, quodq́; verisimiliter ij ipſi legum conditores, ſi præſentes eſſent, iudicaſſent ſpectatis circunſtantijs omnibus concurrentibns. Neque enim proſpicere potuerunt omnibus ſingularibus euentibus, dum id ſtatuerunt, quod vt plurimum communi bono expedire iudicarunt. Neq; æquitas & caritas poſtulat, vt quod pro caritate & cõmuni bono ſtatutum eſt, executioni mandetur, qñ in particulari cum caritate & æquitate pugnare iudicatur. Exemplum ſit, qnod in Eborenſi ciuitate accidit. Cum quidam mancipium quoddam quorundam minorũ iuſto pretio, ſpectatis tunc circunſtantijs cõcurrentibus, emiſſet, vtiliterq́; ſatis actũ fuiſſe tunc negotium minorũ ab oibus iudicaretur, cũq́ue eſſent ſolẽnitates iure requiſitę obſeruatæ, accidit, vt vna memoria excideret, & per inaduertentiã fuerit omiſſa, quę ad iudicẽ potius, q̃ ad emptorem ſpectabat; non occurit tñ iudicem de ea admonere. Aliqunt verò poſteà annis elapſis, factiſq́; expenſis cũ mancipio fugitiuo, qui ſæpe in lõginquas ſugit regiones, caſu euenit, vt mancipiũ illud valde vtile, eaq; rõne magni pretij euaderet. Tunc aũt minores, cupiditate illius, inquirere cęperũt, num

A via aliqua repetere illud poſſent: cum verò deprehendiſſent ſolemnitatẽ illã non fuiſſe ſeruatam, mancipiũ & fructus oẽs ex illo perceptos repetere cœperunt; atq; in prima inſtantia, nõ ſine dolore ipſiuſmet iudicis, qui naturã ipſam rei ac æqnitatem lõge aliud poſtulare cernebat, ne à iuris rigore diſcederet, ſentẽtiã tulit, vt reſtitueretur. Sane in eo euentu, in quo minorum negotium vtiliter fideliterq́ue geſſum eſt, & in quo, ſi res è contrario accidiſſet, integrum non fuiſſet emptori ex illo eodem capite reuocare contractum, æquitatetem potius & caritaté iudicarem fuiſſe ſectandam, quàm iuris rigorem, ob omiſſam bona fide leuem ſolemnitatem, ex qua nihil oĩno commodi minorũ pendebat: ita .n. veriſimile eſt ipſos legũ latores in eo euẽtu, ſpectatis oĩbus circunſtantijs, fore iudicaturos.
B Molina. 2. lib. de primog. cap. 6. n. 33. ex Bart. & alijs, quos refert, affirmat, omiſſionem modicę ſolemnitatis actum non vitiare. Idem dicimus inferius diſp. 218. cũ multis, quos Greg. Lopez, & Aluar. Valaſ. referunt ac ſequuntur, etiam ſi ſolemnitas illa ſit de forma ſeruari præſcripta, vt actus ſit validus. Quæ autem modica indicanda ſit, arbitrio prudentis eſt relinquendum.

Supereſt rñdeamus ad argumenta vtriuſque opinionis à principio confirmatæ, quatenus cũ noſtra ſententia pugnare videbuntur. Quin & argumenta pro opinione Panormitani & aliorum ſoluenda ſunt, quatenus cum opinione Couar. Ledeſmij, & Antonij Gomez. pugnant. Cũ enim, qnod hi autores exiſtimarunt, eſſe potuerit intentum legumlatorũ, imo verò conſultum forte plus fuiſſet ſaluti animarũ, ſi illud fuiſſet
C eorum intentum; eo quòd ex viginti vltimis voluntatibus minus ſolemnibus, vix vna non deducatur in forum contentioſum; & ex ijs, quæ deducuntur, cum detrimento ſalutis hæredum ab inteſtato, adiudicari eis ſoleant bona defuncti; ſane nullum eorum poteſt vim habere; cum nullum eorum attingat iura, ex quibus noſtrum ſententiam nobis perſuademus.

Ad primũ ergo pro opinione Panormitani & aliorum, in primis concedenda eſt maior. Id verò, quod ex. §. per traditioné, in illius probationem adducitur, ſolum habet verum, quando non adeſt legitima cauſa id impediendi, neque ſuperueuit lex poſitiua, quæ ex tali cauſa id impediat. Deinde cõcedenda eſt ẽt minor, & negãda eſt cõſequentia, & ſimul propoſitio illa, quæ quaſi in cõſequentiæ probationé aſſumitur, népe
D ceſſante fine legis in aliquo particulari, legé deſinere in eo obligare; id qđ ex argumentis, q̃ pro ſecunda opinione cõfecimus eſt manifeſtũ. *Ad primũ pro opinione Panor. & aliorũ.*

Ad confirmationem Adriani neganda eſt cõſequentia: lex namq; naturalis & diuina non vniuerſim & abſolute præcipit correctionem fraternam, ſed cũ limitatione, præciſe quatenus inſeruit ad fratris emẽdã: lex verò humana, quę irrita redit teſtamẽta minus ſolẽnia, iuxta opinioné Coua. Ledeſmij, & Antonij Gom. licet originé habeat à fine, à quo legiſlator fuit motus, irritat tñ ea teſtamenta, non præciſe qñ eſt neceſſarium ad finé, ſed abſolute & omnino, vt dictũ eſt: quare non eſt par ratio. Adde, legem correctionis fraternæ eſſe affirmatiuam, quæ non obligat ad ſemper ſed aliquãdo, qñ videlicet iuxta finis exigentiam fuerit expediens: leges verò, de qbus loquimur, eſſe negatiuas vniuerſim *Ad confir.*

prohibentes, ne talibus contractibus, &(iuxta opinionem Couaruuiæ) ne talibus teſtamentis dominium transferatur.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum dicendum eſt, id nullum eſſe abſurdum in euentu aliquo particulari, neque prætereà eſſe omittendum quod poſtulat bonum commune. Quemadmodum etiam nullum eſt abſurdum, ſi aliquis propter præſcriptionis leges, quas poſtulat bonum commune, interdum ſine culpa ſua amittat dominium rei ſuæ.

Ad tertiū.

Ad tertium neganda eſt prior pars maioris, iuxta noſtram quidem ſententiam, quoad contractus; iuxta opinionem verò Couar. etiā quoad teſtamenta. Lex namque humana irritans eiuſmodi contractus & teſtamenta, lataque à poteſtate publica, cui teſtator & bona illius ſubiacent per comparationem ad bonum commune, impedit ne ex ea obligatio naturalis oriatur, vt dictum eſt. Neganda eſt etiam poſterior pars eiuſdem maioris: lex namque illa non fundatur in præſcriptione, ſed uel irritat vniuerſim teſtamentum minus ſolemne, quæcunque fuerit voluntas teſtatoris, idque quia ita poſtulat bonum commune, ne permiſſio teſtamenti minus ſolēnis occaſio ſit malorū in Republica, vel, vt nos dicimus, non admittit illud in probationem ſufficientem uoluntatis teſtatoris, eaque de cauſa illi nō aſſiſtit cōcedendo ex illo ciuilē actionē.

Ad confir.

Ad dictum Innocentij dicendum eſt, electionem illam non eſſe nullam, ſed irritandam, ſi in ea non uelit conſentire, qui abſuit, & non fuit vocatus; eaq; de cauſa electum illum poſſe perſeuerare in munere aut beneficio, ad quod fuit electus, interim dū electio non irritatur. Quod ſi electio eſſet ipſo iure nulla, nō poſſet tuta cōſcientia retinere tale munus aut beneficium: eo quòd careret titulo ad id neceſſario.

Ad primū alterius cōtrariæ ſententiæ.

Ad primum pro aliorum opinione dicendū eſt. Probare quidem eſſe in Republica poteſtatem ad condendas eas leges: non tamen probare tales leges conditas eſſe circa teſtamenta. Illæ verò, quæ in eo argumento referuntur, intelligendæ ſunt ſolū in exteriori foro, atque ad effectum, vt in eo fidem faciant, vt exponunt l. vltim. C. de fideicommiſſis, & alia iura, ex quibus noſtram ſententiam probauimus: non verò in foro conſcientiæ.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum ſimiliter dicendum eſt, probare quidem Principem, poſſe id efficere. non verò factum fuiſſe, quod ad teſtamenta attinet.

Ad tertiū.

Ad tertium dicendum ſimiliter eſt, probare potuiſſe Principem id efficere, datoq;, quòd id feciſſet, amiſſuram non fuiſſe legem ſuam vim, etiam in particulari euētu, in quo finis legis deficeret: non verò probare id factum eſſe, quod ad teſtamenta attinet. Adde, cōtractus pupilli, neq; etiam ex parte ipſius eſſe omnino nullos, ſed parere obligationem naturalem, quam tamen elidere ac nullam reddere poteſt beneficio reſtitutionis in integrum, vt vtrunque diſput. 224. ex iure ipſo ciuili oſtendimus.

Ad quartū.

Ad quartum dicendum eſt, probare, potuiſſe Principem impedire, ne ex teſtamento minus ſolemni oriretur obligatio naturalis, etiam in particulari euentu, in quo is finis ceſſaret, vnde ad id licite ſtatuendum adduceretur: non tamen probare id ſtatuiſſe. Prætereà dictū eſt ex contractu pupilli oriri obligationē naturalem.

Ad quintū.

Ad quintum dicēdum eſt, habere vim aduerſus eos, qui affirmant, legem fundari in præſumptione, quaſi lex iudicet teſtamenta & codicillos minus ſolemnia, eſſe ementita: non verò aduerſus nos, qui dicimus, leges iuſta de cauſa, & præmonendo teſtatores, nolle admittere probationem, quæ ex illis elicitur, atque adeo illis nō aſſiſtere in foro exteriori. Quòd verò inde occaſionem ſumant peruerſi vſurpandi, quod in conſcientiæ foro vſurpare non poſſunt, imputandū nō eſt legiſlatoribus, ſed nequitiæ abutentiū ijs iuribus, quæ in commune bonum ſtatuta ſunt.

Ad ſextū.

Ad ſextum negandum eſt, ſi hæres ab inteſtato cōfiteatur illam minus ſolemnem fuiſſe veram uoluntatem teſtatoris, adiudicandā illi eſſe hæreditatem, vt ex l. vltim. C. de fideicommiſſis oſtendimus. Licet enim leges negantes actionem ex teſtamento minus ſolemni non fundentur in præſumptione, ſed ſolum inſufficientia iudicēt eiuſmodi teſtamenta, vt fidem faciant in foro exteriori: quando tamen adeſt confeſſio partis contrariæ, ea confeſſio cenſetur ſufficiens legitimaque probatio.

Ad confir.

Ad confirmationem dicendum eſt, optime probare, leges illas non fundari in præſumptione, quòd minus ſolemnis voluntas non ſit vera teſtatoris voluntas.

Ad ſeptimum.

Septimum verò argumentum probat optime noſtram ſententiam quoad contractus.

DISPVTATIO LXXXII.

Acceptio interdum ob honeſtam, ſeu non turpem cauſam, interdum ob turpem, & quot modis in genere turpitudo contingat.

TRactatio de acquiſitione & amiſſione dominij lege humana poſtulat diſputemus etiam, quouſque, qui contra diuinam aut humanam legem aliquid accipiunt, dominium illius comparent, aut non comparent, teneanturque, aut non teneantur id reſtituere. Quo vero dilucidius id fiat, rem hanc in aliquot ſecamus diſputationes: in quarum lucem ac fundamentum id, quod propoſitum eſt, præmittimus.

Res aliqua, tam à iudicibus & alijs miniſtrī publicis, quàm à quibuſcūq; alijs, duobus modis poteſt accipi contra legem diuinam, aut humanam, atq; adeò turpiter. Vno, ob honeſtam, ſeu non turpem cauſam, ac proinde ob rem licitam in ſe, qualis eſt ferre iuſtam ſententiam, nō demorari in expeditione negotij alicuius, & his ſimilia, quæ licite exequi quis poteſt iuxta munus ſibi commiſſum. Altero, ob turpem cauſam, remve illicitam, vt ob ferendam iniquam ſententiam, ob homicidium, aut adulterium patrādum, vel ob quoduis aliud, quod diuino aut humano iuri aduerſetur. Primo autem loco in ſequentibus diſputationibus dicemus de ijs, quæ accipiuntur ob honeſtam cauſam, & ſecundo de ijs, quæ accipiuntur ob cauſam turpem: Explicauimuſq; quid habeat natura rei, ſecluſa humana lege, quæ acceptionem prohibeat, quid item cenſendū ſit lege humana ſuppoſita.

Porrò acceptio rei alicuius tribus modis poteſt eſſe turpis, ſeu illicita, vt habetur l. 1. ff. de condictione ob turpem cauſam.

Primò, ex parte dantis tantum, vt ſi quis det aliqd in pretiū beneficij Eccleſiaſtici, qđ alius accipiat credens gratis ſibi ac liberaliter dari. Secundò, ex parte accipientis tantum, vt quando quis, vt ſuæ neceſſitati cōſulat, ſoluit vſuras:

turpi-

turpitudo namque tunc eſt ex parte accipientis, & non ex parte dantis. Tertio, ex parte utriuſque, ut quando unus dat in pretium beneficij, & alius eodem animo id accipit, uel quãdo unus dat pro ferenda iniqua ſententia, aut patrando homicidio, & alius eo animo id accipit.

DISPVTATIO LXXXIII.

De ijs, quæ iudices, teſtes, tabelliones, & alij miniſtri publici, tanquam pretium, ob iuſtam cauſam accipiunt, quouſque licite, & cum onere reſtituendi id accipiant.

IVdices, tabelliones, & quicumque alij miniſtri publici, qui uel ut iuſtitiã adminiſtrent, vel quod uis aliud munus exerceant, conſtitutum, uel ex conuentione, aut lege taxatum habent certum ac iuſtum ſtipendiũ, nihil amplius B in pretium pro eo munere exercendo poſſunt accipere. Si uerò accipiant, reſtituere id tenentur. Ita Medin. de reſtit. q. 2. art. 2. § contingit, & fuſius. q. 25. Couar. regul. peccatum part. 2. §. 3. nu. 1. & 2. Adrianus quodlib. 10. art. 1. & de reſtitut. q. reſtat quærere, Gabr. in 4. d. 15. q. 6. Nauar. in Manuali cap. 17. num. 33. & doctores communiter. Eiuſmodi uero acceptio ad concuſſionis & calumniæ uitium, iuxta Auguſtinum cap. militare. 23. q. 1. ſpectat, a quo Ioannes Baptiſta milites admonet, ut, contenti ſuis ſtipendijs, abſtineant. Probatur concluſio, quoniam qui à Republica conſtitutum habent certum pretium, aut premium pro iuſtitia adminiſtrãda, uel quouis alio munere exercendo, iam ex tacita uel expreſſa conuentione cum Republica tenentur ex iuſtitia munus illud exercere pro eo pretio, aut C præmio, quod conſenſu utriuſque partis eo ipſo cenſetur iuſtum & à Republica ipſa taxatum. Qui item conſtitutum non habent certum ſtipendium pro munere exercendo à Republica aut principe ſoluendum, ſed pro unoquoq; ſui muneris actu, quem exercent, ſtipendium accipere debent à partibus, eo ipſo, quòd lex ſuper ueniens illud taxat, efficitur id ita iuſtum, ut deinceps in indiuiſibili conſiſtat, non ſecus ac quando frumenti pretium lege iuſta taxatur: cum ergo neq; pro eo, ad quod aliquis iam ex iuſtitia tenentur, aliquid amplius, iuxta communẽ doctorum ſententiam, in pretium poſſit accipere, eo quòd tranſgrederetur iuſtum; neque item ultra pretium, uel conuentione partium, uel lege taxatum, poſſit aliquid accipere, quia ſimiliter tranſgrederetur pretium iuſtum: conſequens D profectò, eſt ut in euentibus, de quibus in concluſione eſt ſermo, ſi quid amplius in pretium accipiatur, iniuſte id fiat, onuſque reſtituendi incumbat.

Illud in primis circa concluſionem propoſitam cum Medina & Couaruuia locis citatis obſeruandum eſt, in munere iudicis, tabellionis, aut cuiuſuis alterius publici miniſtri, duo cerni. Alterum eſt, muneris exercitium, nempe iudicem litigantes audire, merita cauſarum expendere, libros euoluere, ſententiam proferre, &c. tabellionem uero ſcribere, iudicem adire, mandata illius exequi &c. Alterum autem, iuſte id efficere, hoc eſt, iudicem iuſtam proferre ſententiam, litigantes non retardare, & ſi quid aliud eſt neceſſarium, ne iniuſte munus ſuum exequatur, tabellionem ſimiliter fideliter ſcribere, ſe-

A cretum in ijs, ad quæ tenetur, ſeruare, partes non retardare, &c.

Pro ſecundo eorum, quæ in munere cuiuſq; publici miniſtri cernuntur, accipere nõ poſſunt pretium: quia ad id ea iuſtitia tenentur, poſito, quòd munus amplectantur: eſſet namq; contrarium in iuſtitia, nempe proferre iniuſtam ſentẽtiam, aut illius periculo ſe exponere, falſum ſcribere, partes plus iuſto retardare, &c. Vniuerſim autem nullus pro eo, ad quod iam ex iuſtitia tenetur, poteſt quicquam accipere in pretium, ſiue id cadat ſub iuſtitiæ præceptum affirmatiuũ, vt reſtituere alienum, reddere pignus adueniente tempore conſtituto, &c. ſiue ſub negatiuo, ut ſunt illa, quæ commemorata ſunt, nempe non proferre iniuſtam ſententiam, neq; periculo id efficiendi ſe exponere, nõ ſcribere falſum in pro B ximi præiudicium, non retardare plus iuſto partes, & pleraque alia, ut non furari, no occidere proximum, &c. Cum enim hæc omnia ex iuſtitiæ rigore ſint debita, ſane, ſi quid in pretium pro illis accipiatur, cõſurget inæqualitas in materia iuſtitiæ, atq; adeò cõſurget iniuſtitia cum onere reſtituendi. Vnde l. iuriſgentium. §. ſi ob maleficium. ff. de pactis habetur, ſi ob maleficium, ne fiat, promiſſum ſit, nulla eſt obligatio ex hac conuentione. Concinunt. l. 2. & l. ult. ff. de condictione ob turpem cauſã. Confirmatur, quĩ ſi pro eiuſmodi rebus fas eſſet aliquid in pretium accipere, ſequeretur iniuſtos hominũ aggreſſores poſſe aliquid iuſte accipere ne eos interficerent, nec teneri poſtea reſtituere pretiũ, quo nihil poteſt dici, quod magis ridiculum ſit & abſurdum. Reijcienda eſt ergo Soti opinio. (Sotus refellitur.) C 4. de iuſtitia q. 7. artic. 1. ad ſecundum, aſſerentis eum, qui furari vult, vel aliũ iniuſte interficere, licet ab eo, cui iniuriam vult inferre, nihil accipere poſſit, vt deſiſtat, accipere tamen poſſe pretium a quodam tertio, ſi is illud ei offerat vt deſiſtat, nec teneri poſtea illud ei reſtituere, niſi in iudicio illud repetat, & qui accepit, cõdemnetur. Eſt namque opinio hæc contra communem Doctorum ſententiam, & improbabilis omnino: quippe cum nihil venale in eo, quòd deſiſtat ab iniuſtitia patrãda, reperiatur: & ſi tale aliq̃d reperiretur, vendi id non minus illi cui iniuſtitia patratur, quàm cuidam tertio poſſet. Poſſumuſque hoc confirmare aduerſus Sotum: quĩ ſi vera eſſet ipſius opinio, ſane vſurarius poſſet accipere pretiũ pro mutuo, ſi non ab eo, cui mutuũ daret, certe à quodam tertio, ad cuius pre D ces mutuo daret, vel ad cuius preces vſuram ab eo, cui mutuo daret, non acciperet, quod Sotus non admitteret: id nãque & probabilitate caret, & vſuris ad iniuſtitijs oſtium euidens aperiret.

Obijcies, qui inuenit alienum, tenetur ea iuſtitia reſtituere id proprio dño: & tamen accipere poteſt pro ea reſtitutione pretium: vt enim diſputatione 41. d[illegible]um eſt. [illegible] Ordinat. huius Luſitaniæ Regni titul. 41. conſtitutum eſt, vt vltra expenſas in acc[illegible] re alieno capiendo & cõſeruando teneatur dñs ſoluere inuentori certũ quid in præmiũ qñ, qui illũ inuenit, eſt venator. Inuẽtori ẽt ſerui fugitiui, ſi ſeru᷑ Aethiops fuerit, tenet᷑ dñs ſoluere trecẽtos æreos nũmos, quos reais vocãt: ſi verò, vel albus, vel idic᷑ fuerit, tenet᷑ illi ſoluere mille eiuſmodi nũmos: ergo falſa eſt generalis illa regula, quã ſtatuimus. (Obiectio.)

Dicendum eſt, hæc non ſolũ in pretium pro (Diluitur.)

reſtitutione facienda, ad quam inuentor, poſtquam res ad eius manus deuenit, de iuſtitia tenetur, ſed ſolum pro induſtria, labore ac moleſtia in capiendis & retinendis eiuſmodi rebus, ad quæ non tenetur inuentor de iuſtitia, ſed poteſt pro illis poſtulare iuſtum pretium, non minus quàm iudex & tabellio pro ſuis muneribus (vt dicemus) exequẽdis. Dicendum eſt deinde, id merito autoritate publica ſtatutum eſſe inuẽtoribus, non tam in pretiũ laboris & induſtriæ eorum, quàm in præmium habita utilitatis publicæ ratione, ut uel eo pacto uenatores in capiendis accipitribus, & omnes uniuerſim in capiendis ac deprehendendis ſeruis fugitiuis eſſent diligentiores, ne eiuſmodi res ſuis dominis ac Reipublicæ perirent, & ut mancipia fugam arripere non auderent. Poſtquam autem hæc publica autoritate in commune bonũ ſunt ſtatuta, aut priuata dominorum autoritate inuentoribus ſunt re ipſa promiſſa, in conſcientia & in exteriori foro illis debentur; non quidem ui reſtitutionis rerum inuentarũ, quam faciunt, ſed ui promiſſionis publica aut priuata autoritate factæ. Quando autem, poſtquàm aliquid eſſet inuentum, & inuentor ſua nequitia id nollet reſtituere, aliquid illi promitteretur, ſolum ad redimendam propriam uexationem, quia ille non vult aliter rem tradere; tunc in cõſcientia illud ei non deberetur, quia donatio illa non eſſet ſpontanea. Reſultante uero, quando dominus rei [illegible]d, nequaquam ab eo extortum inuentori tribuit, cenſendum eſt ex grato & liberali animo, atque ex affectu lætitiæ rei inuentæ id tribuere: unde tuta conſcientia illud accipitur, ac retinetur, ut Couar. loco citato rectè aſſirmat. Eodem titulo Ordinationum iubentur reſtitui reliqua inuenta proprijs dominis abſq; ullo præmio, conſonatq; l. falſus. §. qui alienum. ff. de furtis. Semper tamen tenetur dominus ſoluere, ſi qui ſumptus utiliter in talibus rebus recuperandis, & conſeruandis ſunt facti, & inſuper pretium laboris & induſtriæ appoſitæ, ſi talia ſint, quæ ſtipendio ſint digna; poteſtque ad id in foro exteriori cogi actione negotiorum geſtorum.

Ad rem igitur ut regrediamur, quod ad primum eorum attinet, quæ in munere cuiuſq; miniſtri publici reperiri dicebamus, dicẽdum eſt, poſſe pro illo recipere competens pretium, uel à Republica ipſa, aut Principe, uel à priuatis in quorum bonum, & ad quorum petitionem illud exercet, Etenim actus muneris illius de ſe eſt dignus pretio, ut ex ſe eſt notiſſimum, ille-que, qui eo fungitur munere, in ſe ſpectatus nõ tenetur de iuſtitia tale munus ſubire, gratiſque uſũ illius exercere, ſed poteſt Reipublicæ principi, aut priuatis ad id ſuam operam & induſtriam locare; eſtque id uerum, eſto actus ſit proferre iuſtam ſententiam, actusq; emanet à iuris prudentia, uel quacunque alia uirtute intellectuali uel morali. Pluſq; iuſto, meo iudicio, rem hanc coarctat Nauar. in opuſculo de datis & acceptis pro iuſtitia à numero. 43. Quòd n. emanent ab huiuſmodi uirtutibus, quodque actus ſint, ſiue interni, ſiue externi uirtutum, nihil impedit quominus, quatenus in utilitatem Reipublicæ, aut aliorũ exercentur, & quatenus antequã ad eos exercẽdos ſe aſtringat, nõ ſunt debiti ab eo, a quo exercentur, poſſit pretium [illegible] to eis exi-

Nauar. reſellitur.

A gere, & accipere prout alijs utiles ſunt, remanẽte ſimul ei, qui illos exercet, bonitate uirtutis, merito, & laude eorundẽ actuum. Porro, quòd eiuſmodi actus, quatenus uirtutis actus ſunt, aut etiam entitatiue, excedant omne pretiũ, nõ tollit, quòd, ſpectata utilitate, quæ ex eis alijs prouenit, eorumq; indigentia, æſtimabiles ſint certo aliquo finito pretio. Quare, etiam exercitium ſingularis cuiuſq; actus, de numero eorũ, de quibus loquimur, uendi poteſt, & non ſola obligatio ad illos exercendos, quicquid Nauar. dicat. Nobiſcum conſentit Sotus. 4. iuſtitia quæſt. 7. art. 1. ad ſecundum.

Quod autẽ concluſione propoſita aſſerimus eſt. Poſito, quòd iudex ſtipendium publicum à rege, aut Republica pro munere exequendo accipiat, nihil in pretium poſſe accipere à litigantibus, niſi forte emolumenta aliqua, quæ ſimul
B publica autoritate expreſſa, uel tacita, quaſi in augumentum & complementum ſui ſtipendij ſint ei conceſſa, ut pro ſubſcriptione, ſigillo, aut alia ſimili re. [illegible] quæ in noua collectione Caſtellæ lib. [illegible] titulo. 9. l. 17. & titul. [illegible] habentur. A paucis autem annis iu hoc Luſitaniæ regno eſt introductum, ut ſportulæ in a[illegible] quibus euentibus iudicibus ad id deputatis ſoluantur.

Aſſerimus item, ſi tabellioni, aut cuiuis alteri miniſtro publico taxatum erat quidnam pro quauis ſui muneris [illegible] one accipere deberet, uel ſuperueniente poſt à lege [illegible], nõ poſſe aliquid amplius [illegible] accipere, tenerique, ſi accipiat, reſtituere: quia accipit ultra id, quod ſibi debetur, uel ex pacto tacito uel expreſſo cũ principe aut Republica [illegible] munus accepit, uel ex lege iuſta [illegible]. Quãdo autẽ nihil [illegible] autoritate eſſet taxatum [illegible] pretium iuſtum [illegible] rerũ, in [illegible] accipere poterit in pretium pro unoquoque actu quicquid prudentis arbitrio, iuxta temporum, [illegible], & circumſtantiarum uarietatem, fuerit iudicatum non excedere iuſtum pretium rigoroſum.
C

De teſte conſtat accipere poſſe expenſas itineris, & pretium laboris, ſi quem notabilem ſubire debeat, accedens ex remoto loco ad teſtimonium ferendum, uel [illegible] operarum, quibus ſe priuat, lucri ceſſantis, ac damni emergentis, eaque illi deberi, ut habetur cap. ſtatutum. §. proterea de reſcrip. lib. 6. capite ſi teſtes. §. liberi. verſ. uecturis. 4. q. [illegible] l. quo[illegible] C. de teſtibus, &c. 3. lib. Luſitanarum Ordinationũ, titulo. 42. §. 5. ut tamen ueritatem teſtetur, aut vt teſtimonium [illegible]at, quã à publica poteſtate iubetur; affirmant [illegible] doctores citati, nihil [illegible] poſſe accipere, tenerique quicquid eam ob cauſam accepe[illegible] reſtituere. Ratio tamen [illegible] nituntur, minime placet. Arbitrantur namque teſtẽ à publica poteſtate iuſſum teſtificari, teneri de iuſtitia ſuum dicere teſtimonium: ſecus aũt ſi non iubeatur. Item eo ipſo, quòd ſiue iuſſus, ſiue non iuſſus, ad teſtificandum accedit, teneri de iuſtitia uerum proferre, nihilque celare, atque eam ob cauſam pro his, ad quæ de iuſtitia tenetur, nihil poſſe accipere: quemadmodũ de iudice & tabellione [illegible] eſt. [illegible] tu, aduerſus [illegible] oſtẽdemus, teſtẽ, [illegible] iuſtitiam peccet, falsũ
D

Teſtis.

quid

quid contra innocentem dicendo, itemque qñ accedendo ad teſtificãdum in cauſa eſt, ueritatẽ celando, ut is, in cuius fauorem uerum dicere tenebatur, alios non adhibeat teſtes, eaq́; ratione ius ſuum non defendat; non tñ peccare contra iuſtitiam, ſed ſolum cõtra caritatem, & obedientiam, ex eo quòd, iuſſus à publica poteſtate, ſe abſcondat nec teſtificetur, uel ex eo quòd, ad teſtificandum accedens, celet ueritatẽ, adiuuareq́; deſinat innocentem. Ratio uerò legitima, cur pro ueritate dicenda nihil accipere poſſit, eſt, qñ nihil eſt ibi ꝑtio æſtimabile, pro quo pretium accipi poſſit: & qm̃, ut in ſequentibus oſtendemus, ut aliquis legi diuinæ, aut humanę pareat, eamq́; adimpleat, nullum poteſt pretiũ exigere uel accipere, atque adeò contra iuſtitiã peccat, accipiendo tanquam debitum in recompenſationem, quod ei non debetur. Porrò cap. non ſanè. 14. quæſtione. 5. prohibitum eſt quicquam accipere proferendo teſtimonio, ſiue uero ſiue falſo, & ſi quid probetur fuiſſe acceptũ, repellitur omnino tale teſtimoniũ, ut habetur cap. ſi teſtes. §. lege Iulia. de ui. 4. quæſt. 3. Vtrum autem quod pro falſo teſtimonio ferendo accipitur, in conſcientiæ foro ſit neceſſariò reſtituendum, ex dicendis erit manifeſtum.

Deinde circa eandem concluſionem propoſitam obſeruandum eſt. Si quis à iudice, tabellione, aliove miniſtro publico petat, ut aliquid efficiat ultra id, quod pro munere ſuo pro pretio taxato facere tenetur, ut quòd plus laboris uel ſtudij, quàm tenetur, negotio ſuo impẽdat, uel ut accedat, quò accedere non tenetur, uel a tabellione quis petat, ut ſcripturam in papyro ſcribi conſuetam, & pro qua certum pretium eſt lege taxatum, conficiat in membrana, idq́; laborioſius ſit, aut aliud ſimile efficiat; poteſt quidẽ pro ij, ad quæ ex munere ſuo non tenetur, moderatum pretium accipere. Ita Nauar. in opuſculo de datis & acceptis pro iuſtitia in calce nu. 47. & nu. 48. Poteſt uerò probari, qm̃ id pretio eſt æſtimabile, neque miniſter publicus pro ſtipendio lege taxato id facere tenetur. Si tamen uel ſcandali periculum, in aliquo peculiari euẽtu timeretur, uel lege id alicubi ea de cauſa eſſet prohibitum, uel ne ea uia abuſus intromitterentur, tunc quidem peccatum eſſet id accipere, ſolum tamen inſurgeret obligatio reſtituendi, qñ lex incapacem redderet accipientem ad dominium rei ita acceptæ comparãdum. In Regno autem Caſtellæ lib. 4. nouæ collectionis titulo. 16. & 17. tabellionibus ita eſt taxatum pretium, ut prohibitum illis ſit, quicquã accipere ut domum egrediantur ad conficiẽdam ſcripturam, aut quocunque alia ratione, vel occaſione: quando tamen egrediuntur oppidum, in quo habitant, ad aliquid efficiendum, conceditur illis, vt ultra pretium taxatũ poſſint accipere ſtipendium, quod ibidem etiam taxatur. Titulo tamen 17. l. 2. §. 1. & 3. Philippus Secundus eis itẽ conceſſit, vt quando domum egrediuntur in oppido, in quo cõmorantur, ad ſcripturã cõficiendam, aliquid amplius accipiant, idq; illis taxat.

Ius Caſtel.

Illud etiam circa eandem concluſionem eſt obſeruandum, idcirco in ea dictum eſſe, taxatum habeant certum iuſtum ſtipendium. Quoniam ſi conſtat non eſſe iuſtum, accipere poſſunt incrementum vſque ad limites iuſti pretij pij, idque tunc maxime quando contra legem,

A quæ pretium taxauit, id iam conſuetudine eſt introductum.

Porrò antequam hoc ipſum planius oſtendamus, ſciendum eſt. Hac ratione pretium lege taxatum facilè poſſe reddi infra pium iuſtum, quia creſcente pecunia, decreſcit valor illius ad res cęteras pecunia compenſandas, atque adeo creſcit valor cæterarum rerum comparatione pecuniæ. Si ergo lex in Hiſpanijs antiquitus eſſet lata, quando in eis rara erat pecunia, ſane pretium, quod tunc propter pecuniæ paucitatem erat iuſtum, poterit modo eſſe manifeſte infra infimum iuſtum propter pecuniæ abundantiã, quæ ob ingentem vim auri & argenti quæ quotãnis ex nouo orbe, alijſque locis in Hiſpanias aſportatur, mirum in modum excreuit. Vnde vidèmus à quinquaginta annis pretia rerum in B duplo, imò in triplo maiora euaſiſſe. Niſi ergo fiat mutatio legũ, facile euenire poterit, vt pretium lege taxatum, olimque iuſtum, ſit modò manifeſte infra iuſtum. Prouidendumque eſſet hac de re à publicis poteſtatibus, ne ſubditi ꝓpria autoritate cõtra legũ ꝓſcripta pretia extenderent. Video poſtq̃ hæc ita docui, in multis ꝓuiſũ eſſe in hoc Luſitaniæ Regno: tameſi multi conquerantur, plus iuſto, & cũ nõ leui populorũ grauamine, tabellionũ ſtipendia fuiſſe aucta.

Vt ad rem redeamus, dictum eſt, ſi conſtat ꝑtium non eſſe iuſtum: quoniam in dubio legi, aut pacto eſt ſtandum. Quòd uerò, quando conſtat pretium non eſſe iuſtum, nec publica poteſtas illud auget, poſſit miniſter publicus ab ijs incrementum ſumere, in quorum commodum, & ad quorum petitionẽ ſuum munus exercet, C probatur. Quoniam lex iniuſta in conſcientia nõ obligat, qualis eſt illa, de qua loquimur. Neque miniſtri publici deſerere tenentur publica officia Reipublicæ neceſſaria, ipſiſque collata, & quæ ab eis conuenienter exercentur. Nobiſcum conueniunt hac in re. D. Antonius. 2. par. tit. 2. c. 5. §. 1. & 3. p. titu. 3. c. ult. §. 11. & Syluester uerbo reſtitut. 3. q. 5. pronunciato. 10. Illud tñ eſt obſeruandum, iuſtum pretium, de quo loquimur, ęſtimandum non eſſe ex indigẽtia miniſtri publici ad alendam familiam, vel ad ſubueniendum ſuæ paupertati, ſed ex opere & obſequio, quod præſtat, ut prudentis arbitrio tantum recipiat, quantum ratio dictat, ut attenta conditione ſeu qualitate & quantitate operis muneretur. Dictum eſt etiam, poſſe eos accipere incremẽtum pretij uſque ad limites iuſti pij: D quoniam ſi lex ſtatuiſſet pium, ſeu infimum pretium iuſtum, lex eſſet iuſta & ſeruanda: nefas autem uidetur propria autoritate, quando pretium eſt lege taxatum, & temporum uarietate redactum eſt infra iuſtum, illud extendere, niſi quouſque limites iuſti attingat.

De miniſtris autem regis, quibus tenuia ſtipendia pro temporum conditione, quæ tamen quondam, quando minor erat copia pecuniæ, proportionata iudicabantur, non auderem idem dicere. Quin potius arbitror eos autoritate propria nullam poſſe capere compenſationem. Ratio eſt, quoniam rex plurimos inueniet, qui pro eo ſtipendio ei libenter in eo miniſterio deſeruiãt, neque ſubminiſtrare tenetur eiuſmodi miniſtris, quæ eis ad competentem ſuſtentationẽ ſufficiant, ſed ſolum iuuamen quoddã: facile namq; inueniet diuites, qui pro eodẽ iu-

uamine illi ſeruiant. Præterea eiuſmodi munera adiuncta habere ſolent priuilegia, honorem, & eminentiam ſupra alios, dependẽtiamque aliorum ab eiuſmodi miniſtris, quod nõ mediocris pars eſt præmij. Adde, eiuſmodi homines in recompenſationem, quòd fideliter in eiuſmodi miniſterijs ſeruierint, ſperare, ut ad alia maiora & utiliora promoueantur, reque ipſa ſolere quaſi in præmium ad illa promoueri: ea autem ſpes pretio eſt æſtimabilis. Adde etiam, eos frequenter petere & obtinere à rege donationes, aliaque emolumenta, quæ intuitu obſequiorum eis conceduntur. Eiuſmodi ergo homines, ſi contẽti non ſunt ſuis ſtipendijs & emolumentis, neque à rege ad utiliora munera promoueantur, illa deſerant, neque deerunt, qui illa obeãt. Idẽ dico de iudicibus à rege conſtitutis, qui, ſi digne ſua munera adminiſtrent, ad maiora & utiliora ſolent promoueri. Illud tamen negandum non eſt, pauperibus, qui eiuſmodi muneribus abutendo facile diteſcere poſſunt, uel regis bona occulte occupãdo, uel largitionibus ſiniſtra aliqua admittendo, non mediocrem interitus æterni occaſionem una cum his muneribus cõcedi, eſto alioquin timorati eſſent, recteque uiuere optarent.

Illud poſtremo circa eandem propoſitam cõcluſionem obſeruandum eſt, in ea ſolum nos eſſe locutos de eo, quod ultra ſtipendium lege taxatum, acciperent in pretium. Quouſque autem largitiones poſſint, aut non poſſint accipere, tanquam donationes ex liberalitate, aut ex animo grato, dicetur deinceps.

DISPVTATIO LXXXIIII.

Iudicibus eccleſiaſticis quouſque permiſſum, aut prohibitum ſit aliquid accipere.

QVamuis ſtatim poſt præcedentem diſputationem explicandum foret, quouſque, & ſub quibus pœnis miniſtris curiæ Romanæ à Gregorio 13. & alijs Pontificibus prohibitũ ſit accipere aliquid pro iuſtitia, aut gratia, quia tamen id commodius fiet, ſi prius expoſuerimus, quouſque conceſſum aut prohibitum ſit iudicibus eccleſiaſticis, & eṗis aliquid accipere, quouſque item de iure communi, & præcipue de iure huius Luſitaniæ regni, & regni Caſtellæ ſecularibus iudicibus, cæteriſque miniſtris publicis permiſſum, aut prohibitum idem ſit, necnõ donationes his omnibus factæ, quouſque ſtando in ſolo iure naturæ, aut etiam ſuppoſitis legibus poſitiuis, ualidæ ſint, aut inualidæ, conſurgatque, aut non conſurgat obligatio reſtituendi; hæc, & pauca alia prius eo ordine, quo propoſita ſunt, præſtabimus, deinde ad id, quod hoc loco explicandum fuiſſet, deueniemus.

Iudices à Summo Pontifice delegati accipere poſſunt à litigantibus munera in cibo & potu, non uero in aliqua alia re, poſſuntque ea accipere modo ex mera liberalitate offerantur, atque adeò, ut gloſſa loco citando ait, nec tacite nec expreſſe petantur, & modo ſint tam exiguę quantitatis, ut intra dies paucos conſumi poſſint. Ita habetur cap. ſtatutum. §. inſuper. de reſcript. libro 6. Cum, uerò numerus dierum, intra quos conſumi poſſint, non definiatur, prudẽtis arbitrio definiendus relinquitur, habita ratione iudicis recipientis, perſonæ largientis, rei, quæ offertur, & cæterarum circunſtantiarũ concurrentium. Et cum textus de diebus in plurali numero loquatur, cum minimum fas erit accipere, quod intra duos dies conſumi poſſit, dũmodo unus & idem frequenter ea temporis ꝓgreſſu non offerat. Hæc omnia gloſſa loco citato, conſonãt. l. plebiſcito. ff. de officio præſidis, & l. ſolet. §. ultim. ff. de offic. proconſulis. Quæ explicat, dum munera accipi prohibentur, non intelligi comprehendi, quæ modo dicta ſunt, quæque ibidem xenia appellantur.

Obſerua tamen, id uerum eſſe, niſi ex lege, quæ munera prohibet, hæc etiam prohiberi cõſtet. Gloſſa autem. l. plebiſcito citata, & alia in authentico ut iudices ſine quoquo ſuffragio fiant. §. ſcriptum eſt exemplar, affirmant, iam hodie neque de iure ciuili communi fas eſſe iudicibus accipere eiuſmodi xenia, niſi quando iudici ſtipendium nullum eſt conſtitutum. Ducuntur uerbis illis illius authentici, Adminiſtrationes accipientibus, hoc tuam denunciare uolumus ſedem, ut curialibus omnem ferant fauorem, nihil penitus ab eis accipientes. Et paucis interiectis. Sicut curialibus parcere te uolumus, ita defenſorum caſtigare, & retinere auaritiam ſancimus, & ab eis præſumere accipere à noſtris ſubiectis, niſi ſecũdum quod eis adminiſtrat Reſpublica, aut ſi non eſt aliquod eis publicum ſolatium, quantum inculpabilis antiquitas definiuit, ut à ſpontaneis ipſis magis, quàm ab inuitis accipiant, & hoc parum, & quantum eis ad mediocrem ſufficit uitæ gubernationem. Sciant enim quia, ſi citra hæc aliquid acceperint, non ſolum quadruplici ſubiacebunt pœnæ, ſed etiam exilium habebunt continuum, prius eis plagis corporeis infligendis. Forte ius illud canonicum iuxta hoc authenticum fuit ſancitum: eiuſmodi quippe iudices delegati, ſtipendium habere non ſolent, atque ita quando extra ſuum domicilium, propter cauſam ipſis commiſſam proficiſcuntur, accipere poſſunt moderatas expenſas, hoc eſt, quod ſecum & cum ſuis, quos deferunt, illis diebus expenderint in cibo, potu, hoſpitio, & equitatu, modo, pro perſonæ qualitate, non faciant incompetentes & irrationabiles ſumptus. Debent uerò accipere expenſas æque ab utroque litigantium, niſi proficiſcantur ad aliquid, quod eorum alteri dumtaxat incumbit, ut ad ſumendum teſtimonium alicuius abſentis, qui ſumptibus unius litigantium ad iudicem deberet accedere: tunc enim ille ſolus ſoluere eas debet, nec tamen hi iudices quærere debent occaſionem proficiſcendi extra domicilium, ut eiuſmodi expenſas accipiant, quando cauſæ utilitas aut neceſſitas id non exigit. Item, quando litigantes fuerint notabiliter pauperes, exigere non poſſunt ab eis expenſas. Hæc omnia habentur capit. & §. citatis, iuncta gloſſa ibi, conſentitque caput cum omni, de uita & honeſtate clericorum.

Gloſſa. §. citato, & Panormitanus capit. cum ab omni, etiam citato, num. 13. obſeruant, iudicem delegatum, eſto pingue habeat beneficiũ vnde ſuſtentetur, diueſq; ſit, poſſe accipere eiuſmodi expẽſas: id quod ſatis apertè innuitur capit. cum ab omni, citato. Vtrum autem accipere

ſolum

ſolum poſſit incrementum, quod plus inſumit,
quàm ſi maneret domi, an verò integras omnes
expẽſas. Gloſſa, Panormitan. locis citatis, & ple
rique alij meritò affirmant, accipere poſſe inte-
gras expenſas. Idemque aſſerunt de teſte, qui ad
teſtificandum accedit. Vt etiam res habet in Epi
ſcopo cum ad viſitandam, aut conſecrandam Ec
cleſiam aliquam accedit.

An verò iudex ordinarius accipere poſſit ex-
penſas quando domicilium egreditur. Panormi
tanus loco citato, cum gloſſa ibidem negat: eo
q iudex ordinarius, vt Epiſcopus, reditus bene
ficij hẽat, vt onera beneficio annexa ſuſtineat.
Excipitur in duobus caſibus, de qbus paulo an-
tea dictũ eſt, ut diſputatione ſequenti dicetur.

Vtrum uero delegatus alicuius inferioris à
Summo Pontifice, ut delegatus Epiſcopi, acci-
pere poſſit expenſas, quando proprium domici
lium egreditur. Panormit. loco citato, & gloſſa.
§. inſuper citato, diſtinguũt. Si namque delega-
tus ſit ad cauſas uniuerſas, nihil poteſt accipe-
re, ſed prælatus tenetur ei prouidere. Si uerò de
legatus ſit ad cauſam aliquam particularem, ſed
ex malitia, nihil etiam poteſt accipere. Quòd ſi
bona fide, ſecluſaque malitia ſit delegatus, acci
pere poteſt perinde ac delegatus Summi Ponti
ficis. In his omnibus conſentit Syluester uerb.
iudex 1.q.8.& 9. Tametſi, cum quadam gloſſa,
c. cum ab omni, citato, neget uniuerſim delega-
tum ordinarij ad cauſam particularem, q̃ ordi-
narius per ſeipſum poterat expedire, accipere
poſſe expenſas. Quod placet, qm̃ ordinarius eã
expedire tenet̃: ideo. n. reditus beneficij habet,
ut onus ſuſtineat, & cętera ſui muneris exequat̃.

Syluester ait, multis placere, delegatum ordi
narij, ordinariumque ipſum poſſe accipere a li-
tigantibus munera in eſca & potu, nõ ſecus ac
delegatus Summi Pontificis poteſt ea accipere.
Ratio eorum eſt, qm̃ id quondam conceſſum e-
rat iudicibus ſecularibus ordinarijs. Mihi verò
id non placet, quando conſuetudine præſcripta
non eſſet introductum. Eſſetque etiam tunc diſ-
ſuadendum pp periculum peruerſionis iuſtitię,
& qm̃ boni ſpeciem non habet: ab omni autem
mali ſpecie abſtinere debent omnes, præſertim
Eccleſiaſtici, qui cæteris exẽplo eſſe debent. Ne-
que illud in hoc regno video conſuetudine eſſe
introductum. Ducor, qm̃ iudices Eccleſiaſtici
ordinarij, quaſi in ſtipendiũ huius muneris, ha
bent ſuum pingue beneficium, tenenturque ſol
uere delegatum, ſi quem ſibi ſubſtituant, ut di-
ctum eſt, & de iure authenticorum, ut dictũ eſt,
uidetur ſublatum, q iudicibus ſecularibus fue-
rat quõdam conceſſum, quando ſtipendium pu
blicum habent, ut ſuum munus exerceant. cap.
uerò ſtatutum, ſolum id concedit merito iudici
bus delegatis à Sede Apoſtolica, qui ſtipendiũ
habere non ſolent, neque eſt ad alios extenden-
dum, in quibus non eſt eadem ratio.

Iudices præterea à Summo Pontifice delega
ti, ſi ad deciſionem cauſæ ſibi commiſſæ aſſeſſo
re indigeant, hoc eſt, uiro docto, qui ob rei diffi
cultatem cum eis de cauſa iudicet, conſtituere
illi poſſunt moderatum ac competens ſtipen-
dium a litigantibus ſoluendum. Ita habetur c.
ſtatutum. §. aſſeſſorum, de reſcript. lib. 6.

Quid, ſi iudex ordinarius aſſeſſore indigeat?
Tenentur ne litigantes ſoluere ſtipendiũ illius,
an potius ordinarius ipſe? Panormit. cap. cũ ab

A omni citato num. 14. & Sylueſter loco citato. q.
10. cum communi Doctorũ ſententia affirmant
ordinarium ſoluere illud debere: eo quòd, ut ſu
beat onus totum iudicij, ſuſcipit fructus benefi
cij. Notarius uerò, & alij miniſtri ſimiles, acci-
pere poſſunt moderata & conſueta ſtipendia,
non ſolum quando de cauſa cognoſcit iudex de
legatus Summi Pontificis, ut habetur cap. ſtatu
tum. §. notarium de reſcript. lib. 6. ſed etiam quã
do cognoſcit iudex ordinarius: tametſi ea de re
dubitet Panormit. loco citato.

De legati Summi Pontificis nihil amplius, q̃
quæ commemorata ſunt, poſſunt accipere, neq;
in expenſas, neque in ſalatium, neque in ſportu
las, quas uocant (quãuis de his dicemus ſtatim,
conſuetudinem præſcriptam eſſe in contrariũ)
neque tanquam munus mere liberaliter oblatũ,
B atque ad quicquam horum recipiendum uſque
adeo incapaces efficiuntur, ut ſi recipiunt, te-
neantur id reſtituere: neque ſat ſit, ſi is, cui reſti
tutio erat facienda, obligationem remittat, quo
niam inualida eſt talis remiſſio. Ita habetur c. ſta
tutum citato. §. ſi quid, & conſonat in multis c.
cum ab omni citatum.

Obſeruandum eſt, quãuis munus, quod eiuſ-
modi delegati exequuntur, in ſe ſit dignum ali-
quo ſtipendio, ac proinde, niſi ius poſitiuum ob
ſtaret, poſſent illud exigere & accipere; nihilo-
minus quoniã ſupponitur eos alioquin ex ſuis
beneficijs Eccleſiaſticis ſufficientem habere ſu-
ſtentationem, ea iuberi eſſe contentos, inhabi-
leſque ex rationabili cauſa reddi ad aliud reci-
piendum, præter ea quæ ſunt cõmemorata. At-
que hæc ratio redditur c. cum ab omni de hone
ſtate cleric. Hinc dubitant Doctores, quando a-
C liquis eiuſmodi iudex delegatus aliunde nõ ha
beret ex beneficio, aut alijs reditibus Eccleſiaſti
cis, competentem ſuſtentationem, an poſſet ali
quid accipere pro eo munere exeqnẽdo. Panor-
mit. ad idẽ caput. nu. 11. Adrianus quodlib. 10.
art. 1. ante literam. H. & alij affirmant, conſonat
que c. cum ab omni citatum, & c. ſtatutũ in prin
cipio, manifeſte loquitur de ijs iudicibus, qui be
neficium habent Eccleſiaſticum, dum ait; ſanci-
mus, vt nullis, niſi dignitate præditis, aut perſo
natum obtinentibus, ſeu Eccleſiarum cathedra-
lium canonicis, cauſæ autoritate literarum Se-
dis Apoſtolicæ, vel legatorum eiuſdem, de cæte
ro committantur.

Nomine ſportularũ, de quibus mentio eſt fa-
cta iure ciuili & canonico, intelliguntur, quę iu
dicibus, vltra ſtipendium publicum, à litiganti-
D bus conferuntur: præſertim quando lege nõ eſt
taxatum quantum cõferri debeat, ut loco citato
Panormitanus ait, & affirmant Doctores com-
muniter. Id etiam, quod lege taxatum eſt, ſolet
interdum ſportularum nomine comprehendi.
Quin vniuerſim munera, quæ intuitu cuiuſuis
muneris exequendi offerri ſolent (ſumpto nomi
ne à uaſe in quo munera antiquitus ferri cõſue-
uerant) ſportulæ nuncupantur. Sic 1. Regũ. 9. di
xit Saul ad puerum ſuum, Sportulam, id eſt, mu
nus, non habemus, vt demus homini Dei.

Audio, à iuriſperitis in foro tam ſeculari quã
Eccleſiaſtico diu verſatis, eſſe conſuetudinem
præſcriptam, non ſolum in hoc Regno, & in Hi
ſpanijs, ſed ẽt in Romana Curia, ut iudices à Se
de Apoſtolica delegati ſportulas accipiant, hoc
eſt, prætium à litigantibus, etiã quãdo eiuſmo-

di iudices conſtitutum habent publicum ſtipẽdium. Eſtque ſtandum huic conſuetudini, quicquid Panormit. capit. cum ab omni. num. 10. in contrarium uideatur innuere. Vniuerſimq; ubi circa omnia, quæ dicta ſunt, conſuetudinem in contrarium præſcriptam inueneris, non facilè damnes, quòd iuxta eam fit.

Gloſſa cap. ſtatutum. §. ſi quid, de reſcript. li. 6. ait, quamuis, iuxta ea quæ ibi diſponuntur, ſola remiſſio eius, cui reſtitutio eſt facienda, iudicem delegatum ab onere reſtituendi non eximat; ſi tamen is, cui facta fuerit talis reſtitutio, id donet ac reddat reſtituenti, ualida erit donatio; modò nulla interueniat fraus, ſed ſyncerè id fiat, & modo iudex, qui id reſtituit, non ſit iã iudex delegatus illius, cui reſtituit: alioquin adhuc eſſet lege impeditus, ne quid a tali litigante poſſet accipere. Placet ſanè hæc ſententia: plus namque eſt donare aliquid poſt reſtitutionem factam, quàm reſtitutionem remittere: & caput citatum ſolum hoc ſecundum reddit inualidum, non uerò illud primum: quare, cum odia ſint reſtringenda, ſecluſaque legẽ illa poſitiua, ualida ſit ea donatio; ſane ſententia illius gloſſæ rationi eſt conſentanea.

Panormit. cap. cum ab omni citato à nu. 9. notat, ea oĩa, quæ iudices delegati prohibiti ſunt à litigantibus accipere, multò magis interdicta eſſe iudicibus ordinarijs, qui, ut munus iudicãdi ſubeant, deputatos habent fructus ſui beneficij: idemq; affirmant cæteri Doctores communiter. Quo fit, ut ſi uel ſportulas pro munere exequendo, uel quid aliud accipiant, teneantur id reſtituere. An uerò ſi pars, cui reſtitutio eſt facienda, animo liberali id remittat, tuti ſint in conſcientia? Gloſſ. cap. ſtatutum. §. inſuper, in uerbo, moderatas, de reſcript. li. 6. in partem inclinat affirmantem: qm̃ caput illud, dum remiſſionem reſtitutionis nullam reddit, loquitur ſolum de delegatis à Summo Põtifice, quibus id in pœnam ſtatuit: pœnæ autem argumento à ſimili, aut à maiori ratione, extendendæ non ſunt: eſtque amplectenda omnino ea ſententia.

In Clementina nolentes, de hæret. ſub excõmunicationis pœna, à qua abſolui non poſſint, præcipitur inquiſitoribus hæreticæ prauitatis, ut reſtituant, quæ prætextu officij inquiſitionis modis illicitis extorſerint, necnon ſi quæ bona Eccleſiarum, ob clericorum delictum, fiſco addixerint. Additurque nullo eos pacto nullaque remiſſione ab onere reſtituẽdi immunes reddi.

DISPVTATIO LXXXV.

Quæ accipere poſſunt Epiſcopi, quando ad Eccleſias conſecrandas, aut uiſitandas acceſſerint.

CVm Epiſcopi & Archiepiſcopi gratis efficere teneantur reliqua, quæ ad eorum munus ſpectant, eaq; de cauſa fructus ſuorum Epiſcopatuum, & Archiepiſcopatuum, ut diſputatione præcedente dictum eſt, accipiant; in duobus tñ euentibus eis conceditur, ut expenſas accipiant. Primus eſt qñ accedunt ad conſecrandas Eccleſias, ut habetur cap. cũ ſit de ſimonia. Secundus uerò, qñ accedunt ad eas uiſitandas, ut ex iuribus citandis erit manifeſtum. Porrò eiuſmodi expenſæ procurationes appellantur in iure: eo quòd eis tribuantur pro cura, quæ de

A illis eſt habẽda. Dicuntur etiam collectæ. Eſt uerò iure cõſtitutum, ut in his duobus euentibus illis tribuantur, ut ea ratione ad Eccleſias conſecrandas ac uiſitandas magis alliciantur, ut Panormit. cap. cum ſit, citato adnotauit.

Capite Romana. §. procurationes. de cenſibus lib. 6. ſancitum eſt, ut procuratio pro uiſitatione debita non recipiatur in pecunia, ſed ſolum recipiatur moderata in uictualibus, & ut nulla pecunia uel a uiſitatore, uel ab aliquo ſuorum, occaſione ſui muneris aut conſuetudinis, accipiatur. Item ut neque ipſe, neq; ſuorum aliquis, munus aliquod, etiam oblatũ accipiat, & ſi quid in contrarium fuerit præſumptum, accipiens incurrat maledictionem, a qua nõ liberetur, niſi duplum reſtituat. Capite exigit ſequẽti ſancitum eſt etiam, ut qui procurationem uiſitationis gratia debitã,

B in pecunia exegerit, aut oblatã in pecunia acceperit, uel munus contra prohibitionem paulo antea relatã acceperit, uel uiſitationis officio non impenſo procurationẽ in uictualibus receperit, teneatur intra menſem reſtituere Eccleſię, a qua id fuerit acceptum, duplum eius, quod ita receperit, idque ſub pœna interdicti ab ingreſſu in Eccleſiam, ſi fuerit Patriarcha, Archiepiſcopus, aut Epiſcopus; & ſub pœna ſuſpenſionis ab officio & beneficio ſi fuerit aliquis de numero inferiorũ. Itemque ut nulla remiſſio facta ab eis, quibus reſtitutio erat facienda, eos ab onere reſtituendi liberet.

Cæterum capit. felicis ſequenti, conceſſum eſt, ut Patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, & alij quibus ex officio uiſitare incumbit, recipere poſſint procurationem in pecunia, modo tamen pecunia eis offeratur, & modo perſonaliter

C uiſitent. Additumq; eſt, eos una die recipere non poſſe, niſi unã procurationẽ, eſto multas Eccleſias ea die uiſitent, & eſto unaquæq; earũ ſufficiens ſit ad integrã procurationẽ ſoluẽdã.

Circa hæc tñ obſerua, gloſatorem eius textus ad finẽ caſus propoſiti aſſeuerare hodie prælatos habere diſpenſationem ad multas Eccleſias eadem die uiſitandas, & ad recipiẽdum ab unaquaq; earum integram procurationẽ. Obſerua deinde, gloſſam ibidem, uerbum illud, perſonaliter, intelligere, uel per ſe uel per uiſitatorem ad id delegatum, qui ad Eccleſiam perueniat, nec a remotis rationem Eccleſiæ exigat. Obſerua tertiò, in hoc Eborenſi Archiepiſcopatu (idem credo eſſe in alijs Luſitaniæ diœceſibus) antiquam eſſe conſuetudinem, ut ſiue multæ

D Eccleſiæ eadem die uiſitentur, ſiue una tantum, & ſiue uiſitentur per proprium paſtorem, ſiue per aliũ ab eo delegatũ, unaquæq; earũ integrã ſoluat procurationẽ in pecunia, idq; ſiue illa offerat in pecunia, ſiue non, eſtq; taxatũ, ut prętiũ ſit ſelibra unciarum octo argenti, q̃ marcum uocant, id eſt, ſex ducati, & credo poſtq̃ in hoc Regno regalis argenteus ad ualorẽ quadraginta teruncriorũ, quos reais uocamus, euectũ eſt, eoſdẽ ſex ducatos ſolui, eſto ſelibra argẽti, ad ſeptem aureos cũ dimidio ſit euecta. Potiò eiuſmodi p̃tia in hoc Regno collectę uocantur.

Quædam Eccleſiæ excipiuntur, quæ minorẽ quandam ſummam ſoluere conſueuerunt, uel propter paupertatem, uel quòd fortè alijs quõdam fuerunt annexæ. Aliquibus in locis audio in more eſſe poſitum, ut aliquę Eccleſię nihil oĩno ſoluant, niſi à ſui paſtoris perſona uiſitẽtur.

In

In aliquibus etiam alijs, ſi paſtor in propria A perſona eas uiſitet, tribuitur ei longe maior copia pecuniæ, quam ſi per delegatum eas uiſitet. Vnde tamen hę omnes antiquæ conſuetudines habuerint ortum ignoro: illis tamen & quibuſcunque alijs, quæ præſcriptæ fuerint repertæ, eſt ſtandum. Quòd autem Eccleſiæ non uiſitentur, aut procurationem non ſoluant, cum à proprio prælato uiſitantur, præſcribi non poteſt, vt diſputatione 79. oſtenſum eſt.

DISPVTATIO LXXXVI.

Quouſque de iure communi iudicibus ſecularibus fas ſit, aut non ſit accipere, & quid circa eos, alioſque miniſtros publicos in hoc, & in Caſtellæ Regno ſit ſancitum.

AD initium diſputationis 83. diximus, quouſque de iure communi fas ſit, aut non ſit B iudicibus ſecularibus munera à litigantibus accipere. De eodem iure fas illis erat accipere aliquas ſportulas, ut duos aureos ab unoquoque litigantium in principio litis, & totidem in fine, quando res, de qua erat controuerſia, ualorem, centum aureorum ſuperabat: nihil uerò quando minoris erat ualoris, ut ex authentico de iudicibus. §. ne autem, conſtat. Aliquibus etiam in locis conſuetudo fuit, ut acciperent decimam partem, aut aliam ualoris litis, ut refertur cap. cum ab omni de uita & honeſtate clericorum, neque id eo in loco uidetur reprobari.

Licet autem ea omnia, & alia forte his ſimilia, fuerint eis de iure communi conceſſa: longe tamen plus de iure huius Luſitaniæ Regni tam ipſi, quàm alij miniſtri publici arctantur. Nihil namque amplius, quàm proprium ſtipendiũ, aut C quod cuique iuxta munus ſuum præſcriptum eſt ut accipiat, poteſt uel tanquam munus, uel quacunque alia ratione recipere.

Ius Luſitanum.

Quinto namq; lib. Ordinat. tit. 56. iudicibus omnibus, ſenatoribus, cæteriſq; omnibus miniſtris publicis, ſiue ad iuſtitiam, ſiue ad bona, aut domũ Regis pertineant, ſiue ad regimen cuiuſcunq; oppidi, omnibuſq; uniuerſim alijs inhibetur, ne ſibi, filio, aut cuicunq; alteri, qui ſub eorum poteſtate aut regimine ſit, recipiant donum, aut munus quodcunque, eſto, qui dat, aut offert, nullum cum ipſis negotium gerat. Pretereà, ut nullus inferiorum miniſtrorum publicorum poſſit adminiſtrare bona miniſtri ſibi ſuperioris, nec quicquam, ut illius ſit, emere, aut aliquid illi uendere, aut mutuo uel commodato dare. Hæc oia ſub pœna amiſſionis offici, aut of D ficiorum, ſi multa habuerint, & ſolutionis uiginti loco cuiuſque eorum quę ita acceperint, ita ut dimidium accuſanti, & dimidiũ fiſco Regis applicetur. Ei uero, qui tale minus dederit, aut miſerit, conſtituitur pœna amiſſionis omnium bonorum quæ eodem modo diuidantur, prætereà amiſſionis omnium officiorum publicorum, ſi quæ habuerit, & exilij quinquennio ultra mare. Eademq; pœna ſtatuitur miniſtris inferioribus, q̃ miniſtris ſibi ſuperioribus pręſtiterint aliquid eorum, quæ paulo antea commemorata fuere. Conceditur que actio ad bona & munera ita amiſſa petenda, ſolum per decennium à die commiſſi delicti. Omnibus nihilominus miniſtris publicis conceditur, ut à ſuis conſangoineis aſcendentibus & deſcendentibus, nec non à tranſuerſalibus uſque ad ſecundum gradum, accipere poſſint, quæcunque uoluerint ipſis conferre. Eiſdẽ etiam miniſtris permittitur accipere panem, uinũ, carnes, fructus, & cætera eſculenta, quæ inter cognatos & amicos conferri conſueuerunt, a cæteris conſanguineis & affinibus uſq; ad quartum gradum, necnon ab alijs, cum quibus tam arctam habuerint amicitiam, aut aliquod aliud impedimẽtum, ut idcirco iudices eſſe nequeant in eorum cauſis. Quamuis autẽ prohibitio, quę circa hæc in Ordinationibus, quas de fazenda uocant, cap. 194. habetur, non ſit tam arcta, quia tamen Ordinationes Regni poſterius à Rege Emmanuele correctę editæq; fuerunt, ut ex tempore quo hæ & illæ tempore Emmanuelis Regis fuerunt excuſſæ, & ex hiſtoria regis Emmanuelis à Damiano Goes conſcripta cap. ult. conſtat, nec non quia B in Ordinationibus Regni res accuratius & exactius multo, quàm in illis alijs, conſcriptę & in ordinem digeſtæ ſunt; fit, ut Regni Ordinationibus hac in parte ſtandum ſit.

In eodem titul. 56. §. 2. ſtatuitur, ut ſi is, qui miſit munus, aut aliquid per ſe uel per alium dederit, negotiũ cum eo, qui accepit, gerebat, iſq;, qui accepit, iudex erat, accipiẽs amittat officiũ, & omnia bona ſua, fiſco Regis addicenda. Item vt, ſi, quod accepit, ualorem unius aurei exceſſerit, exulet in perpetuum in Inſula D. Thomæ; ſi uerò non exceſſerit, exulet quinquennio in locis Africæ. Quòd ſi attigerit ualorem duodecim aureorum, interficiatur.

§. 3. additur, ut ſi is, qui id recepit, iudex non ſit, ſed ſit alius miniſter publicus, corã quo, qui uel per ſe uel per alium id dedit, negotium gerebat, & officium amittat, & triginta loco unius C ſoluat, ita ut dimidium accuſanti, & dimidium fiſco Regis addicatur.

§. 4. ſubiungitur, ut ſiquis prædictorum omnium miniſtrorum nihil quidem acceperit, acceptauerit tamẽ promiſſionem factam amittat officium, & inſuper ſoluat triplum ualoris promiſſionis fiſco Regis.

§. 5. & 6. ſancitur, ut is, qui aliquid dedit, aut promiſit iudici, uel cuiuis alteri miniſtro publico, cum quo negotium gerat, præter omnes ſupra dictas pœnas, amittat eo ipſo parti, quæ cũ eo contendebat, ius totum, quod habebat. Attamen ſi intra menſem, & antequàm à Rege alia uia ſciatur, Regi reuelauerit, eiuſmodi miniſtrũ id accepiſſe, aut promiſſionem acceptaſſe, idq; ſufficienter probauerit, liber erit ab omnibus pœnis; non ſecus ac ſi nihil tale commiſiſſet. Si tamen ſententia a tali iudice eſſet lata, nulla oino eſſet, eſto lata eſſet aduerſus eum, qui rẽ ita detegit. Quòd ſi, q rẽ ita detegeret, aliqđ aliud interuẽtu eiuſmodi miniſtri obtinuiſſet, nõ id in præiudiciũ tertij non cedetet, totũ eſſet ratũ & firmũ: cum tñ, ſi rẽ non detexiſſet, totũ eſſet caſſum & irritum, non ſecus ac ſi non eſſet obtentum. Additur, eſto, qui rem ita reuelaret, nõ poſſet id probare, nihilominus talis reuelatio, & propria ea de re confeſſio, nihil ei nocebit.

Si miniſtri publici, perdurante negotio, quippiam emant ab ijs, qui cum ipſis negotium gerunt, aut illis uendant, reputatur ac ſi dono id accepiſſent, ſubiacentq; tam emẽtes, q̃ uendentes, pœnis accipientiũ ac offerentium munera. Eiſdem pœnis ſubiacet iudex, qui rogat quemcunque alium, ut aliquid remittat, aut códonet cui-

cuicunque alteri, eſto is, qui rogatur, precibus non annuat. Hæc habentur titulo citato. §. penultimo & ultimo.

§. 4. eiuſdem tituli prohibentur miniſtri bonorum Regis, & qui Regis negotia quocunque modo curant, accipere quippiam ab ijs conductoribus redituum & bonorum Regis, qui illis ſunt ſubiecti, eſto ſua ſpõte, mereq; liberaliter id illis offerant. Prohibentur præterea ſocij eſſe illorum, aut cuiuſcunque alterius miniſtri publici ipſis ſubiecti, in conductionibus redituũ, & aliorum bonorum: idque ſub pœna amiſſionis officiorum, tam dantis, quàm accipientis, ſi primum fuerint tranſgreſſi, & inſuper ſolutionis uiginti locò unius. Si uerò tranſgreſſi fuerint ſecundum, ſub pœna amiſſionis officiorũ, & ut unuſquiſque eorum ſoluat quantum reditus, aut bona illa fuerint conducta. Alia etiam ſub ſimilibus pœnis prohibentur eodem titulo, & lib. 4. Ordinat. tit. 38. & 39. & part. 1. leg. extrauag. titu. 19. lege. 1. & in Ordinationibus, quas uocant da fazenda, à c. 191. uſque ad 194.

Eodem. 5. lib. Ordinati. tit. 59. uniuerſim prohibentur oẽs miniſtri publici accipere pro uno quoque miniſterio amplius, quàm unicuiq; taxatum & præſcriptum fuerit, ſub pœna, ut ſi aliquid amplius accipiant, quod ad ualorem quingentorum nummorum ęreorum, quos reais nocant, non perueniat, exulent biennio in locis Africæ, & inſuper nouẽ loco unius appendant. Si uerò, quod ita amplius acceperint, ad quingentos nummos æreos perueniat, ſiue ab uno ſiue à pluribus, & ſiue ſimul, ſiue ſucceſſiuè prędictam ſummam acceperint, præter pœnã prædictam pecuniariam, amittunt officium, exilioque triennali mulctantur. Quod ſi quantitas ad duo mille eiuſmodi nummos perueniat, præcipitur ut exilium ſit in Inſula Diui Thomæ uſq; ad Regis beneplacitum. Si autem ſumma ad ſex mille eiuſmodi nummos pertingat, exilare pręcipiuntur in eadem Inſula in perpetuum, ſubiũgiturque ut obtentu cuiuſcunque conſuetudinis in contrarium, ſiue generalis ſiue ſpecialis, eſto per id temporis ſententiæ in illius fauorẽ ſint latæ, prædicti omnes ab eiuſmodi pœnis non eximantur. Quo fit, ut aduerſus hanc legem locum non habeat præſcriptio.

Hoc loco ſubijciendæ eſſent prohibitiones, quæ ſunt de iure huius Luſitaniæ Regni, ne officia publica uendantur, aut pretio occultè accepto in alios transferantur, & ne per tertiã perſonam adminiſtrentur: ut uerò dilucidius omnia tradantur, hac de re peculiaris inſtituetur diſputatio.

Quod ad Regnum Caſtellæ attinet, lib. 3. nouæ collect. tit. 9 l 3. Verſ. la 6. & l. 5. & 6. prohibentur omnes uniuerſim iudices accipere per ſe aut per alios quicquam, etiam in eſca & potu, a quibuſcunque, qui uel cauſam coram ipſis ſunt habituri, uel iam antea habuerint, nec non ab alijs, qui horum intuitu aliquid ipſis dederint, idque ſub pœna amiſſionis officij, & ut inhabiles ſint ad quodcunque aliud habendum ac exercẽdum, & ut ſoluant, quod ita acceperint, & inſuper duplum fiſco Regis, & puniantur littereà arbitrio Regis. Qui autem eiſumodi munera iudicibus dederint, immunes ſunt à pœna, ſi rem detegant: & tres teſtes ſingulares, hoc eſt, qui de diuerſis numero criminibus teſtificentur, ſa

A tis ſunt ut iudex condemnetur, modò teſtes ſint omni exceptione maiores.

Libro etiam. 4. eiuſdem collect. tit. 16. & 17. taxantur tabellionibus ſtipendia, quæ pro unaquaq; ſcriptura & munere exequendo accipere debent, & tit. 17. uerſus finem legis primæ, eis præcipitur, ut nihil amplius accipiant, etiam ſi merè gratis illis offeratur, idque ſub pœna quadrupli, & ut prima uice ſuſpendantur anno integro ab officio, ſecunda uerò eo omnino priuẽtur, ſatiſque eſt probatio trium teſtium ſingularium ad plenam probationem.

DISPVTATIO LXXXVII.

Pœna ſtatuta dantibus & accipientibus contra leges diſputatione præcedente relatas, præſertim priuationis officiorum quouſque in foro

B *conſcientiæ debeantur.*

VT igitur à pœnis ordiamur, quæ dantibus & accipientibus cõtra præſcriptum legũ diſputatione præcedente relatarum ſunt ſtatutæ. Alicui uideri poſſet, obtinentem officium, uel quoduis aliud, nempe commendam, tençã, quam in hoc Luſitaniæ Regno uocant, aut aliquid aliud interuentu miniſtri publici, muneribus, aut pollicitationibus à ſe ſubornati, teneri, aut detegere talem miniſtrũ intrà menſem à delicto commiſſo, aut reſtituere Regi officiũ, & reditus ex illo perceptos, uel quoduis aliud, quod à Rege obtinuiſſet, & emolumenta inde percepta, idq; nulla expectata ſententia. Ducique ad id ſibi perſuadendum hac non leui ratione poſſet: quoniam, ut diſputatione præcedente ex lib. 5. Ordinati. tit. 56. §. 6. relatum eſt, talis

C collatio eſt ipſo iure nulla, non ſecus ac ſi nihil tale fuiſſet à Rege conceſſum.

Cæterum quamuis hoc ſpecie aliqua probabilitatis non careat, ſaluo tamen meliori iudicio, contrarium in re graui & quotidiana arbitror aſſerendum. Nempe, qñ aliud non interuenit, quod collationem nullam efficiat, ex hoc ſolo capite non conſurgere obligationem reſtituendi ante latã ſñiam. Id quippe eſſet illaqueare ſubditorum conſcientias in re, hominum fragilitate poſita, quotidiana, admodumq; difficili, poſtquã crimen ſemel eſſet cõmiſſum, quod de Chriſtiano Principe non eſt pręſumendum: ſed mens legislatoris fuiſſe uidetur, ut collatio eo ipſo, quòd eſſet detecta, deductaq; in iudicium, pronunciaretur & re uera eſſet nulla. Id quod ſatis innuunt uerba ordinationis eo loco, quæ ſic habent. Et deſcobrindoſe por otra ma-

D neira o tal deſpacho, ou couſa que lle for impetrada por aquelle que a dita peita recebeo, ou a promeſſa dela acceptou, ſera nenhum, como que naon foſſe impetrada, ou auida. Ecce, ſolũ poſt detectionẽ ſtatuitur, ut ſit nulla, ſermoq; eſt ibi de detectione Regi, ipſiuſve miniſtris, facta delatione ad iudicium. Secundò, qñ cum officia publica, & pleraq; alia, paſſim, poſtq̃ lex illa lata fuit, contra præſcriptum illius obtenta ſint, neque ullus unquam fuerit, qui ea reſtituerit, & multò minus; q reſtituat reditus & emolumenta ex illis percepta, quia neque in mentẽ illis uenit ſe ad id teneri: cum item nunquam à Regibus curatum ſit, ut lex illa cũ eo rigore executioni mandetur, ſanè cenſenda non eſt cum eo rigore obligare: leges namque non plus obligant, quàm uſu utentium fuerint cõprobatę.

Ad

Ad reliquas uerò pœnas, legibus diſputatione præcedente relatas, non tenentur transgreſſores ante latam ſententiam, etiamſi pœnæ illæ ſint amiſſionis officiorum, quorum collatio ad Regem ſpectat. Id quod clare patet ex toto tit. 56. citato, in quo nũquam dicitur ipſo iure, aut ipſo facto, quin potius ex decurſu totius tituli patet, pœnas in eo ſtatutas locum non habere ante latam ſententiam. Confirmatur id euidentiſſime, qm̃ ut diſputatione præcedente ex principio illius tituli retulimus, ſolum cõceditur decennium à commiſſo delicto, ut agatur aduerſus eum, qui legem eſt transgreſſus, & priuetur officio; quod ſane non ſtatueretur, ſi officium à puncto commiſſi delicti illius non erat, ſed iniuſte illud detinebat. Et quamuis interdum in aliquibus legibus diſputatione præcedente relatis dicatur, & per eſſe meſmo feito perca officio, nõ eſt sẽſus, quòd ipſo facto aut iure illud amittat, ſed quòd propter tale factum puniatur pœna amiſſionis officij, ut ſatis conſtat ex ordinationibus, quas uocant da fazenda. capite 154. §. ultimo, ubi ponitur idem uerbum, & manifeſte cõſtat ſumi in poſteriori ſenſu. Adde, quamuis ſumeretur in priori ſenſu, mẽtem legiſlatoris poſſe eſſe, ut etiam officij, perinde, ac cæterarum rerum, non amittatur dominium, aut quaſi dominium, ante latam ſententiam.

DISPVTATIO LXXXVIII.

Quæ contra leges à miniſtris publicis accipiũtur, quouſque, & cui in conſcientiæ foro ſint reſtituenda.

DE ijs, quæ tanquam pretium accipit quicũque miniſter publicus pro munere ſuo exequendo, ultra id quod lege iuſta taxatum, cõſtitutumque eſt ut accipiat, dubium non eſt, reſtituendum eſſe tanquam iniuſte acceptum, reſtitutionemque faciendam eſſe danti, aduerſus quem iniuſtitia fuit commiſſa, iuxta ea, quæ diſputatio. 83. dicta ſunt.

De ijs uero, quæ tanquam munera, gratiſve data, contra id, quod legibus præſcribitur, accipiuntur (quæ omnia peitas in hoc Luſitaniæ Regno uocantur) diſtinguendum eſt. Si enim ad redimendum ſolum uexationem conferantur, quia alioquin is, qui ea confert, merito timet miniſtrum publicum nõ præſtaturum ſuum munus, ut oportet ac tenetur, uel aliqua alia ratione tã inuoluntariè dentur, ut ſufficiens id non ſit ad transferendum dominium uia donationis, tũc conſurgit obligatio reſtituendi, quod ita acceptum eſt, nulla expectata ſententia, eſtque reſtitutio in foro conſcientiæ facienda danti, ut ex ijs, quæ ſubijciemus, erit manifeſtum.

An uerò, licet miniſter publicus peccet accipiendo, quod ei ad redimendam uexationem datur, is etiam, qui confert, ut uexationem ſuam redimat, peccet, præſertim exiſtente lege, quæ collationem & acceptionem munerum prohibet, Sotus. 4. de iuſtitia quæſt. 7. art. 1. ad 2. ait peccare. Communiter tamen Doctores affirmant non peccare. Quòd ſanè uerum eſt, quando certo conſtat iniuſte uexari, neque alia uia euadet iniuſtitiam, niſi munus offerendo. In dubio autem, an iniuſtitia illi fiat, etiamſi ex affectu ad proprium commodũ timeat fraudandum ſe iri iure ſuo, nefas eſt munus offerre, & forte non aliud uoluit Sotus, neque confeſſarij faciles eſſe debẽt, ut ex quacunq; iniuſtæ uexationis apparẽtia, munera offerri permittant.

Porrò datur aliquid ad redimendam uexationem, non ſolum qñ, niſi detur, imminens eſt periculum, quòd iuſtitia euidens præuertatur, ſed etiam quando cum publicus miniſter æqualis omnibus eſſe debeat, ut negotia eorum expediat, tempuſque ad id rationabile & accõmodatũ adhibere debeat, ita ut ſegnis non ſit, nec ſua culpa partes remorentur; attamen ita ſe gerit, ut, niſi munus ei offeratur, eueniet, ut tot ex ijs, qui poſterius acceſſerunt, ipſi præponat, aut tã negligens ſua culpa ſit in negotio expediendo, ut longe maiores ſumptus expectãdo fiant, aut alia uia longe maius detrimentum ex iniuſta dilatione immineat, quam ſit ualor muneris. Atq; ad hoc attendere debent confeſſarij, dum confeſſiones miniſtrorum publicorum audiũt. Nulla enim æquitas patitur, ut ultra publicũ aut priuatum ſtipendium ipſis cõſtitutum, quaſi uenale efficiant, quem multorum prius, aut citius expediant, cum detrimento, tam illius, qui munus aut pecuniam ea de cauſa offert, quam aliorum, qui, quòd munus non offerant, aut non tantum, quantum alij, moras ingentes faciunt. Idem dico de famulis ſenatorũ, aliorumve miniſtrorũ publicorum, quibus negotia expedire incũbit. Æquitas namque ſimiliter non patitur, ut eiuſmodi famuli quaſi uenale efficiãt, cui prius aditum præbeant ad miniſtrũ publicum, aut cuius negotium ante alia miniſtro publico offerãt: ipſique miniſtri publici uigilare tenentur, ne negotiatores hac in parte grauentur, uel muneribus & largitionibus, quæ tribuere cogũtur, uel iniuſta quorundam dilatione, ut alij ꝑ munera præponantur. Et cum eiuſmodi res contra iuſiurandum à miniſtris publicis accipiantur, manifeſteque ſint in grauamen ac detrimentũ Reipublicæ, & niſi reſtituantur, facile in poſterum propter lucrum, quod remanet, accipientur, cũ eiuſmodi miniſtri publici uideant ſine onere reſtituendi ſe abſolui, ſane, etiam quãdo aliquod eſſet dubium, an de rigore iuſtitiæ obligatio eſſet reſtituendi, iniungẽdum, ſaltem in pœnitentiam iuſtiſſimam, illis eſſet, ut ea, quæ acceperunt, dantibus reſtituerent. Si uero fieri id iam non poſſet, pauperibus largirentur, neque aliter eſſent abſoluẽdi, ne tale turpe lucrum, cum tanto ipſorum ſpirituali, & Reipublicæ temporali detrimento, retineretur.

Quando famulus alicuius miniſtri publici aditum intempeſtiue ad Dominum ſuum alicui negotiatori daret, uel negotium alicuius domino ſuo intempeſtiue expediendum offerret, idque in eã non eſſet, ut alij remorarentur, ſed potius ea uia miniſter publicus plura negotia expediret, quam alioquin teneretur, eſſetq; expediturus; tũc tuta cõſcientia accipere poſſet eiuſmodi famulus pretium moderatũ, ut tale beneficium præſtaret. Quamuis neque hoc ferre deberet timoratus miniſter publicus, ne hac occaſione abuſus in Rempublicam introducerentur.

Quando ea, quæ miniſtri publici cõtra legis præſcriptum accipiunt, ea liberalitate ac libertate eis dantur, quæ intrà limites donationis ſit ſatis ad transferendum dominium, ut quia ex amicitia perinde cuique illorum dantur, ac ſi nõ

eſſet

eſſet miniſter publicus, uel quia ex gratitudine beneficij accepti dum bene eſt uſus ſuo munere, & ex gaudio rei iuſte obtentæ illi datur, uel etiam ut in poſterum talē ſe gerat, qualis ſe geſſit, diligenterque expediat negotium eius, qui munus mittit, uel denique antequàm negotiū expediat, munus ad eum mittatur, ut afficiatur ad diligenter atque in fauorem eius, qui munus mittit, negotium intra iuſtitiæ limites expediendum, in his, inquam, & in alijs ſimilibus euentibus dicenda ſunt nonnulla.

Primum eſt, ſecluſa lege poſitiua, quæ eiuſmodi acceptiones prohibeat, miniſtros publicos comparare dominium eorum, quæ ita accipiunt, nec teneri illa reſtituere. Probatur, quoniam collatio eiuſmodi rerum eſt uera donatio, ſpectatoque ſolo iure naturæ, integrum eſt cuiq; dominium rei ſuæ ſponte in alterum transferre, quippe cum nihil tam conueniens ſit naturali æquitati, quàm uoluntatem domini, uolentis rem ſuam in alium transferre, ratam habere, ut Inſtitut. de rerum diuiſio. §. per traditionem, ſcriptum legimus: ergo ſecluſa lege poſitiua, quæ eiuſmodi acceptiones prohibeat, miniſtri publici comparant dominium rerum, quas ita accipiunt, nec tenentur illas reſtituere. Confirmatur, quoniam quondam. l. plebiſcito. ff. de offic. præſidis, & l. ſolent. §. ultimo. ff. de officio proconſulis, permittebatur iudicibus accipere à litigantibus eſculenta, & poculenta aliqua, neque id prohibetur hodie iudicibus delegatis à Summo Pontifice, ut ex capit. ſtatutum. §. inſuper de reſcriptis lib. 6. conſtat, quod ſane nulla ratione fuiſſet unquam in iure conceſſum, ſi ſtando in ſolo iure naturali eiuſmodi donationes eſſent nullæ.

Obiectio occluditur. Neque refert, ſi quis dicat, eſſe magnum periculum iuſtitiam peruertendi, ſi quid detur iudici animo illum afficiendi, ut largitori faueat, idque iudex accipiat. Exodi namque 23. Iudicibus dicitur. Non accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubuertunt uerba iuſtorum. Non, inquam, hoc refert, quoniam ſolum probat, eſſe cauſam iuſtiſſimam, ut datio & acceptio prohibeatur, iudiceſque nulla ratione debere munera accipere; nō uerò probat, donationem eſſe nullam, eaque nō transferri dñium. Alia excluditur. Nec itē refert, ſi rurſus dicat, ſaltem qñ, qui eo animo dedit, finē non eſt aſſecutus, q̄a iudex in contrariū, ac ipſe munere ſuo intēdebat ſententiā tulit, donationē eſſe nullā, neq; habuiſſe tantū uolūtatij, quantū eſt neceſſariū ad dñium uia donationis transferendū. Nō, inq̄, hoc ēt refert: qm̄, ꝙ donans finē, quē ſua donatione intendit, nō aſſequatur, nō tollit, quomin⁹ donatio ſit ualida, habereq; cenſeatur uoluntariū, qđ ad trāſferēdū dñiū ſufficiat, ut dicemus ſuo loco, exēplū adhibendo in eo, q munera ad mulierē aliq̄ miſit, animo alliciēdi eā ad fornicādū, nec tñ illa cōſentire unq̄ uoluit: eiuſmodi nāq; donationes cēſēdæ ſunt abſolutæ, animo ut ea uia finis intētus ſequatꝰ, nō uerò cōditionales, quaſi ſenſus donationis ſit, do ſub conditione, ut hoc facias; ac proinde ualidæ ſunt in foro cōſcientię.

Secundum eſt, licet donationes, de quibus loquimur, ſecluſa lege poſitiua, quæ eas prohibeat, ſæpe fiant, & accipiantur cum peccato, uel propter ſcandalum, uel propter periculum peruerſionis iuſtitiæ, uel quia non habent tantum uoluntatij ex parte dantis, quantum ſatis ſit ad transferendum dominium, atque accipiatur cum grauamine Reipublicę; interdum tamē poſſe fieri & accipi ſine ullo peccato, ut quando ex amicitia datur aliquid miniſtro publico, etiamſi amicitia habuerit ortum ex eo, quòd ſit miniſter publicus, aut quando ex gratitudine & gaudio rei iuſte obtentæ aliquid ex mera liberalitate illi datur: in eiuſmodi namque donationibus nihil uitij ex natura rei conſpicio. Porro quādo datio & acceptio eſt mala propter periculum peruerſionis iuſtitię, datio & acceptio induunt ſpeciē iniuſtitię, prout fuerit effectus, qui inde timetur, uel homicidij, uel damni in honore ac fama aut bonis externis proximi.

Tertium eſt, propter mala & damna, quæ huiuſmodi dationes & acceptiones habere ſolent adiuncta, iure optimo lege poſitiua prohibentur, eſtque in principe poteſtas, ut ipſo iure nullas eas reddat, ita ut in foro conſcientiæ teneatur accipiens reſtituere, quæ ita acceperit, nulla ſpectata ſententia. Quæ autem acceptiones, & à quibus, & quouſq; prohibitæ ſint in unoquoque Regno, tum ex iure communi, tum ex particularibus legibus & conſuetudinibus illius expendendum, iudicandumque eſt. De hoc tertio pronunciato nullus eſt, qui dubitet: eò quòd in principe ſit plena poteſtas in ſubditos, & eorū bona ut ſtatuat quicquid communi bono expedire iudicauerit.

An accepta prohibita miniſtris publicis lege humana, obnoxia reſtitutioni ſint nulla expectata ſententia. His ita conſtitutis, controuerſia eſt, utrum, quæ accipiuntur eiuſmodi donationibus ualidis expectato ſolo iure naturali, obnoxia ſint reſtitutioni in foro conſcientiæ nulla expectata ſententia, eo ipſo, quòd accepta ſunt contra præſcriptum legis humanæ.

Pars affirmans ſuadetur. Pars, quæ affirmat ſuaderi poteſt. Primo, quoniam quando lex prohibet acceptionem aliquam, efficit accipientem incapacem rei, quam prohibet accipere, redditque collationem talis rei inhabilem ad transferendum dominium: ſiquidem ad utrumque eſt poteſtas in principe, ut paulo antea dictum eſt: cum ergo accipiens non comparet dominium talis rei; conſequens eſt, ut nulla expectata ſententia reſtituere teneatur, quod ita accepit.

Confir. Poſſumus hoc nos ualidiſſime confirmare, ex l. non dubium. C. de legibus, ubi inter alia habetur, nullum pactum, nullam conuentionem, nullum contractum inter eos uideri uolumus ſubſecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente; quod ad omnes etiam legum interpretationes, tam ueteres, quàm nouellas trahi generaliter imperamus, ut legiſlatori, quod fieri non vult, tantū prohibuiſſe ſufficiat, cæteraque quaſi expreſſa ex legis liceat uoluntate colligere; hoc eſt, ut ea, quæ lege fieri prohibentur, ſi fuerint facta, nō ſolum inutilia, ſed pro infectis etiam habeantur; licet legiſlator fieri prohibuerit tātū, nec ſpecialiter dixerit, inutile eſſe debere, quod factū eſt, illud quoq; caſſum, atque inutile eſſe præcipimus. Secundum prædictam itaque regulam, qua ubique non ſeruari factum lege prohibente cenſuimus, certū eſt nec ſtipulationem huiuſmodi tenere, nec mandatum ullius eſſe momenti, nec ſacramentum admitti. Hactenus lex illa. Ex qua apertiſſime uidetur colligi, acceptionem quamcunque factam lege prohibente, eſſe ipſo iure nullam,

ac

ac proinde rē ita acceptam reſtitutioni eſſe obnoxia in foro conſcientiæ nulla expectata ſnia.

Secundò.

Secundo, poſſumus eandem partem affirmantem ſuadere, quoniam, ut doctores communiter affirmant, qñ acceptio eſt mala, accipiens tenetur reſtituere rem acceptam, uel danti, ſi datio non fuit mala, uel pauperibus, aut fiſco, ſi datio mala fuit: cum ergo ſuppoſita lege, Luſitana præſertim, quæ, ut relatum eſt, ſub grauiſſimis pœnis acceptionem & dationem prohibet, tā datio, quam acceptio malæ ſint; conſequens eſt, ut accipiens in foro cōſcientiæ reſtituere teneatur rem ita acceptam, nulla expectata ſentētia.

Soti, & utriuſq; Medinæ ſententia.

Sotus 4. de iuſtit. q. 7. art. 1. ad 2. ductus, ut uidetur, primo argumento propoſito, hanc amplectitur ſententiam, quando aliquid contra pſcriptum legum accipitur, ut alteri fiat iniuſtitia. Et quamuis ſubiungat ſtatim ſermonem de muneribus, quę iudicibus offerūtur, ne ſcias tñ diſcernere, tam ex ijs, quæ eo loco docet, quam ex ijs, quæ 1. lib. de iuſtitia, q. 6. art. 6. ad tertium membrum 4. argumentu dixerat, ſenſeritne eiuſmodi munera obnoxia eſſe reſtitutioni i cōſciētiæ foro ante latam ſententiam, an non: multi tamen illi tribuunt partem affirmantem. Eandē amplectū ur Ioan. Medina de reſtitut. q. 20. Bartol. Medina in inſtructione Hiſpana de modo adminiſtrandi Sacramentum Pœnitentię folio 226. §. 3. de los juezes, & quidā alij. Addit Bart. Medina; hac de re nullum eſſe dubium: quoniā eiuſmodi leges conuentionales ſunt inter principem & miniſtros publicos, vi ſub eo pacto officia hæc publica accipiant, vt munera non accipiant, ad idque iureiurando ſe aſtringunt, eaq; ratione incapaces fiunt dominij eiuſmodi munuſculorum. Neminem tamen ex his doctoribus video inniti confirmationi, quam nos primo argumento adiecimus.

Autoris ſententia.

Mihi contraria ſententia placet. Nempe licet peccent, qui contra præſcriptum legū eiuſmodi donationes accipiunt, periuri que ſint, ſi iurēiurando ad eas nō accipiendū ſe aſtrinxerunt, vt in hoc regno miniſtri publici ſe aſtringunt, & iudices oēs ac tabelliones in regno Caſtellæ. Licet itē, ut periuria, & alia mala, quæ eiuſmodi donationes comitantur, in poſterum uitentur, expediat, ut confeſſarij ſæpe, ſaltem in pœnitentiam, iniungant, ut quæ accepta ſunt reſtituantur; idque eo magis, quo timor aliquis ſubeſſe poſſit, ut mere libere nō ſint conceſſæ; nihilominus donationes, de quibus loquimur, ualidas eſſe, neque conſurgere obligationem reſtituendi ante latam ſententiam, aut ante latū pcēptū, quo cōfeſſarius ad id pœnitentē aſtringat.

Moueor autē, quoniam huiuſmodi donationes, ut oſtenſum eſt, ſecluſa lege humana, ualidæ ſunt. In primis autem l. non dubium. C. de legibus, eas ualidas eſſe non impedit: qm̄ præter alia, quæ in ſolutionibus argumentorum dicemus, ut bene Syluester uerb. lex. q. 28. cū Panormit. & Cardinal. in Clementina. 1. de reſcriptis ait, lex illa ſolum habet locū, quādo legislator prohibet aliquid non apponendo pœnā, ſecus autem qñ, præter prohibitionē, progreditur ulterius ad pœnā iniungendā, quod uidere eſt in oībus legibus, q eiuſmodi donationes phibēt.

Deinde uerò leges Luſitanæ non reddūt eas inualidas. Tum quia, ut ex diſp. 56. conſtat, oēs apponunt grauiſſimas pœnas, in nullaque earū innuitur acceptionem eſſe inualidam. Tum ēt qm̄, ut ex eadem diſputatione & ex diſp. 87. eſt manifeſtum, etiam quando legibus illis ſtatuitur, ut quod obtinetur interuentu talis donationis totum ſit irritum & nullum, id non habet locum, niſi poſtquam res ad iudicium fuerit delata, ſubſecutaque fuerit ſententia. Imo neque pœna amiſſionis officij propter tale crimē obligat in hoc Luſitaniæ regno in foro conſcientiæ ante latam ſententiam, ut eadem diſputatione oſtenſum eſt. Tum denique quoniam 4. libro Ordinat. tit. 38. in principio, cum iudicibus, & quibuſdam alijs miniſtris publicis prohibeatur emere, permutare, conducere reditus & alia bona immobilia, &c. in locis, ad quæ eorum iuriſdictio ſe ſe extēdit, ſubiūgitur. Et qualquer que o contrario fizer, aia por pena, que o contrato ſeia nenhum, & todo aquillo, que o dito official por bem de le receber ou ouuer, ſeia perdido & confiſcado pera a coroa de noſſos Reinos. Hinc manifeſte conſtat, neque ſufficere, neque mentē legiſlatoris in ſimilibus legibus eſſe, ut eo ipſo, quòd lege prohibeatur aliquid, quod ſecluſa ia lege eſt ualidum, ſit irritum & inualidum ante latam ſententiam; alioquin fruſtra inter alias pœnas, quæ locum non habent ante latam ſententiam, apponeretur in ea lege, & qualquer que o contrario fizer, aia por pena, que o contrato ſeia nenhum. Quo loco obſerua, pœnam hanc annullationis contractus in ea lege, meo iudicio, locum non habere, niſi poſt latam ſententiam. Tum quia ſimul, eodemque tenore commemoratur & ſtatuitur cum alijs, quæ locū nō habent ante latam ſententiam, ut legem illam inuenti eſt manifeſtum. Tum uel maxime, quia uerbo de futuro dicitur, aia por pena que o contrato ſeia nenhum: iuxta regulam autē Bartoli. l. 1. C. de pœna iudicis nu. 4. qñ lex loquitur per uerbū futuri temporis, uidelicet, amittat actionē, perdat cauſam, priuetur iure ſuo, aut alijs ſimilibus, ſemper intelligitur p ſententia ferēdā.

Leges etiam Caſtellæ non plus reddunt inualidas eiuſmodi donationes in eo Regno, quam Luſitanæ leges in hoc. Etenim l. 5. & 6. lib. 3. nouæ collectionis tit. 9. ſolum prohibent, ne iudices eiuſmodi donationes accipiant ſub pœna amiſſionis officiorum ipſo facto, & ut ſoluant, quod ita acceperint, & duplum fiſco Regis. Ecce, leges illæ pœnam apponunt, imò inter pœnas computant, ut ſoluatur quod acceptum eſt, & inſuper duplum, idque totū fiſco Regis; quæ pœna locum non habet ante latam ſententiā. Neque in illis legibus mentio vlla fit de iuramēto, ſed l. 3. antecedente, inter alia q̄ iudices, ante q̄ munus iudicandi ſuſcipiant, iurare præcipiūtur, eo quòd expediant, ut rite munus ſuum exequantur, ſextum eſt, q neq; munera accipient, neq; promiſſionem eorum acceptabunt: ad eadem autem, & multa alia, iureiurando ſe etiam aſtringunt iudices in hoc Regno. Impertinens uero eſt iuramentum hoc, eſto eadem lege fuiſſet iuſſum, ut qui accipit, incapax fiat dominij rei, quam ita accipit, teneaturque illam reſtituere ante latam ſententiam. Solū quippe eſt in cauſa, ut qui contra id, quod iureiurando ſpopondit, aliquid accipit, periurus ſit: non uero, ut, q accipit, non efficiatur accipientis, aut ut, poſtq̄ acceptum eſt, teneatur id reſtituere: præſertim cum forma iuramenti ſit, ſe nihil accepturum;

non

non uero non retenturum, ſi id acceperit. Si nãque forma hoc etiam ſecundum contineret, tũc ſane obligatio conſurgeret reſtituendi, q̃ contra præſcriptum legis accepiſſet, non quidẽ de iuſtitia, quaſi, quod accepiſſet, nõ efficiſſet ſuũ, ſed ex religione, quia teneretur implere ſecundam partem ſub forma iuramenti comprehenſam, ut pote licitam, & meliorem, quam ſit retẽtio. Quod etiam dicunt aliqui ex Doctoribus, cum quibus diſputamus, leges uidelicet illas non eſſe pœnales, falſum profecto eſt, ut ex forma earum eſt manifeſtum. In legibus tñ pœnalibus duo attendenda ſunt. Vnum eſt, pœna impoſita: alterum uerò, præceptum ipſum, ad cuius tutiorem obſeruationem apponitur pœna. Et quidem ad pœnam nullus regulariter tenetur ante latam ſententiam, etiam poſt tranſgreſſionem præcepti, pœnamque commeritam. Ad præcepti uerò obſeruationem tenetur cõtinuo, eſto lex pœnalis ſit. Nullam uero effigiem, mentionemve, conuentionis in illis legibus inuenio, ut iudices, qui eiuſmodi donationes acceperint, incapaces ſint earum, illaſque reſtituere teneantur, præſertim cũ illas non accipiant quaſi in pretium; alioquin non eſſent donationes, de quibus loquimur.

Poſſumus deinde confirmare noſtram ſentẽtiã ex c. ſtatutum. §. ſiquid, de reſcrip. lib. 6. Quo in loco poſtquam iudex delegatus Summi Pontificis multa prohibitus eſſet accipere, additur. Si quid autem contra conſtitutionem præſentẽ receperit, ad ipſius reſtitutionem integram teneatur, nulla eorum, quibus reſtitutio facienda fuerit, remiſſione ullatenus profutura eidẽ. Ecce, cum iam antea eodem capite prohibita eſſet acceptio, prioribus tamen uerbis illius. §. redditur nulla, iniungiturque obligatio reſtituendi: poſterioribus uerò annullatur remiſſio, quæ ab eo fieri poterat, cui reſtitutio eſſet faciẽda: q̃ ſane urgens eſt argumentum, ſolam præcedentẽ prohibitionem acceptionis non feciſſe irritam dominij tranſlationem, niſi ſequentia adderentur. Quòd ſi id locum habet in legibus Eccleſiaſticis, quãto magis in ciuilibus, quæ, licet in cõſcientiæ foro ualide ſint, non tamen tantum, q̃tum Eccleſiaſticæ, ad forum conſcientiæ, ſed plus ad forum, iudiciumque exterius reſpiciũt.

Illud admonuerim, quamuis tranſgreſſio legum, de quibus diſputamus, lethalis ſit culpa ratione iuris iurandi, quo iudices & alij miniſtri publici in hoc Regno & in Regno Caſtellæ ad earum obſeruationem ſe aſtringunt, ſi tamen iuſiurandum ſecludas, quando peccatum lethale eſſet, aut ueniale, expendendum eſſet ex periculo peruerſionis iuſtitiæ, aut ſcandali, quod inde immineret, ex quantitate rei, quæ acciperetur, & ex qualitate pœnarum, quæ earum legũ trãſgreſſoribus opponuntur, & ex illarum executione. Illud obſerua, cum res, quæ ita accipitur, ex dantis libera uoluntate in accipientis dominium tranſeat, neque accipiens ad illius reſtitutionem, ut oſtenſum eſt, teneatur; cõſequens eſſe, accipere duos ſolos, aut plures aureos, quantum eſt ex parte ſolius materiæ, ſeclusis alijs capitibus, nõ efficere culpã lethalẽ in donationibus, de quibus loquimur, niſi ex pœnis legum, earũq; executione, aut ex periculo peruerſionis iuſtitiæ, uel ſcãdali, lethalis culpa ſit. Quæ oĩa prudentis arbitrio expendenda ac iudicanda ſunt.

A Ad argumenta in contrarium reſpondendum eſt. Ad primum quidem negandum eſt antecedens, ut ſatis oſtenſũ eſt. Licet autẽ in principe, qñ prohibet ne aliquid accipiatur, poteſtas ſit, ut accipiẽtẽ incapacẽ dominij rei illius efficiat, neceſſe tñ eſt, ut conſtet id ſua lege intendiſſe. *Ad primũ contrarium.*

Ad confirmationem dicendum eſt, in primis Bartol. ad eam legem, & alios, quos Adrianus de reſtitutione quęſtione de ludo, quæ incipit, quia in ſuperioribus dictum eſt, &c. folio. 142. in codicibus paruis, refert ac ſequitur, intelligere legem illam, vt locum non habeat qñ lex aliqua prohibet aliquid, nec ſiſtit, ſed ulterius progreditur conferendo modum infirmandi, quod contra eam legem actum fuerit: tunc enim, inquiunt, non plus cenſetur infirmare quã iuxta modum traditum. Vnde quia lex ciuilis, quæ lu- *Ad confir.*
B dum prohibet, non ſiſtit ibi, ſed ulterius progreditur; concedendo in pęnam repetitionẽ eius, quod ludo comparatum eſt, ait Adrianus, lex illa non intendit irritum efficere, quod ludo cõparatur, reſtitutionique obnoxium, niſi poſt q̃ in pœnam fuerit in iudicio repetitum, lataque fuerit ſententia. Panorm. Cardin. & alij, quos Sylu. uerb. lex. q. 28. ut dictum eſt, refert & ſequitur, uolunt, legem illam locum non habere, qñ lex aliqua non ſolum prohibet aliquid, ſed progreditur ulterius ad pœnam conſtituendã trãſgreſſoribus. Forte diſpoſitio illius legis uim nõ habet, niſi in foro exteriori, & poſt latam ſentẽtiam, quaſi eo ipſo q̃ aliquid contra legis præceptum factum eſt, dignum ſit, quod in pœnam irritum & nullum pronuncietur, taleque proinde pronunciandum ſit. Arbitrorque legem illã nõ
C amplius uſu eſſe receptam; id quod & leges Luſitanæ ſupra relatæ ſatis teſtantur, & cõmunis uſus in toto orbe: neque enim quiſquam, quod contra legis conſuetis prohibitionem nihil omnino expreſſe irritantis, contractum aliquem celebrauerit, uel aliquid acceperit, conſueuit ante latam ſententiam illum reſcindere, aut reſtituere quod ita accepit: quare uſus eam legẽ eſt interpretatus, & forte contra eam præſcripſit. Eſſetque ſane intolerabilis, attenta iuris poſitiui amplitudine, multiplicibuſque illius ꝓhibitionibus. Imò neq; in exteriori foro, qñ leges ſunt pœnales, & non apponitur clauſula, quæ irritũ reddat, ſi quid in contrarium fuerit factum, ꝓnunciabitur irritum & nullum, quod cõtra eiuſmodi leges fuerit actum, ſed ſolum legis tranſgreſſor condemnabitur, vt pœnam ſoluat; id q̃
D ſatis conſonum eſt legibus huius Luſitaniæ regni, & Panormit. Cardin. Sylueſt. & alij affirmant. Hæc tã multis dicta ſint ſemel, ne ſæpius lex illa, non dubium, nobis negotium faceſſat.

Ad ſecundum argumentum neganda eſt maior, ſi vniuerſim intelligatur. Quando. n. in acceptione interuenit pctm̃, q̃ non eſt cõtra iuſtitiã comparatione eius, qui dedit, ſed contra principis obedientiam, aut aliã uirtutẽ, licet qui accepit, puniri poſſit priuatione eius rei ꝓp culpã, quam eam accipiendo commiſit: non tñ tenetur eam reſtituere ante latam ſententiam, ut oſtenſum eſt, fietq. ex dictis magis manifeſtũ. *Ad ſecundum.*

DISPVTATIO LXXXIX.

Quod iudex in pretium proferenda iuſta ſententia accipit, cui ſit reſtituendum.

ILlud in primis ſciendum eſt, quando ſententia fertur accepto pretio, eſſe ipſo iure nullam,

ſam, ut conſtat ex Iuenales. C. quando prouoca re non eſt neceſſe, cap. cum ab omni, de uita & honeſtate clericorum, & notant Gloſſ. ult. & Panormit. ibi. num. 7. Bart. l. 1. C. de pœna iudicis. nu. 5. & doctores communiter. Quin ut habetur lib. 5. Ordinat. huius Luſitaniæ regni tit. 56. §. 5. retulimuſque diſp. 76. ſatis eſt, ſi præceſſerit promiſſio per iudicem acceptata, ut ſententiæ ſubſecuta ſit ipſo iure nulla, & conſonat Bart. ad finem legis ultimæ. C. de pœna iudicis.

Quod ad rem uero propoſitam attinet, quando nulla interueniſſet culpa ex parte dantis, ut ſi omnino ad redimédam uexationem, iuxta ea quæ diſputatione præcedente dicta ſunt, dediſſet, conueniunt omnes reſtitutionem faciendã eſſe ei, qui dedit. Quando uerò culpa ex parte illius interueniſſet, ut regulariter accidit, eo quòd id iuſtiſſimis de cauſis legibus ſit prohibitum, & de ſe illicitum ſit, quam plurimi nolunt, reſtitutionem nó ei, qui dedit, ſed uel fiſco, uel pauperibus, aut alicui alteri eſſe faciendam. Dicendum tñ eſt cum Barthol. Medina in inſtructione Hiſpana, conſonantque Sotus & alij, ante latã ſententiam, qua is, qui dedit, ob culpam commiſſam condemnetur ad amiſſionem rei, quam dedit, & applicetur uel fiſco, uel paupetibus, uel alicui alteri rei, reſtitutionem eſſe faciendã danti. Ratio eſt, quoniam nulla eſt lex poſitiua, quæ transferat dominium rei illius ante latam ſententiam in fiſcum, uel in pauperes, aut in aliquem alium. Quare cum ex eo, quòd iudici fuerit data, dominium illius non tranſierit in iudicem; conſequens eſt, ut maneat apud dãtem, ac proinde ut illi ſit reſtituenda. Autores uero contrariæ opinionis inde ſibi eam perſuaſerunt, quòd quando turpitudo eſt ex parte dantis, non conceditur ei repetitio, ſed res adiudicatur fiſco, aut alicui alteri, ut habetur. ff. de condictione ob turpem cauſam. l. 3. & alijs iuribus, idemque expreſſe diſponitur ibi. L. 2. §. ſed etſi, quando aliquid datur iudici, ut in fauorem dantis iuſtam pronunciet ſententiam: quia præſumitur uoluiſſe eum corrumpere. Id tamen ſolum habet locũ in foro exteriori; at in conſcientiæ foro non, niſi ſequatur ſententia, qua is, qui dedit, condemnetur ad illius amiſſionem. Ante latam uerò ſententiam ei proculdubio reſtituenda eſt, qui dedit: eo quòd dominium illius apud eum perſeueret. Idem prorſus dicendum eſſet de muneribus datis & acceptis cõtra legis prohibitioné, de quibus diſputatione præcedente locuti ſumus, ſi iuxta ſententiam eorum, cum quibus ibi diſputauimus, reſtitutioni eſſent obnoxia.

DISPVTATIO XC.

Vtrum in foro exteriori aliquando actio ad repetendum ei concedatur, qui iudici aliquid dedit ut ſententiam iuſtam pro ſe ferret.

Prætermiſſis alijs opinionibus, placet ſenté tia Bartoli. l. 3. C. de pœnis iudicis. Videlicet, ſi aliquis litigantium pecuniam, uel aliquid aliud iudici dederit, ut pro ſe rantum ſententiã ferret, non concedi actionem ad id repetendũ, etiamſi cauſa inueniatur iuſta ex parte ipſius, quin potius eo ipſo cauſam amittet: quia præſumetur intendiſſe corrumpere iudicem, ac proinde interueniſſe turpitudinem ex parte ipſius.

A Atque in hoc euentu intelligit. l. 2. §. ult. ff. de condict. ob turpem cauſam diſputatione præcedente relatam.

Si uerò pecuniam, uel aliquid aliud iudici dedit, ut iudex, prout iuſtum inueniret, eum expediret, nec cauſam illius remoraretur: tunc, inquit, de iure antiquo digeſtorum concederetur ei repetitio, eo quòd turpitudo ſolum eſſet ex parte accipientis, non uerò ex parte dantis. Nihilominus ait, cum in authentico, ut litigantes iurent, in principio, prohibitum ſit litigantibus quicquam iudici dare quacunque de cauſa, præter ea quæ iure ſint expreſſa, poſt ius illud nouũ ſemper erit turpitudo ex parte dãtis, atq; adeo nunquam ei concedetur actio ad repetendum, ſed, quod ita acceptũ fuerit, applicabitur fiſco in foro exteriori, ad quem, iuxta legem Lucius. ff. de iure fiſci, repetere expectat, quæ ita turpiter dantur & accipiuntur, ut Panormit. ait. cap. cum ab omni de uita & honeſtate clericorum. nu. 8. Ac ſane hæc ſententia Bartoli uerisſima eſt in hoc Luſitaniæ Regno, in quo iure optimo uniuerſim eſt prohibitum quicquam dare iudicibus propter incõmoda, quæ inde oriri poſſunt.

Panormitanus uero loco citato. Couar. regu. peccatum par. 2. §. 3. nu. 1. Sylu. verb. iudex. 1. q. 12. pronunciato. 6. & alij, quos referunt, diſſentiunt a Bartolo quatenus aſſeuerat, de iure nouo authenticorum vniuerſim denegari repetitionem: dicunt enim concedendam eſſe, quando ex coniecturis circunſtantijſque concurrentibus ſufficienter præſumitur dantis animũ nõ fuiſſe corrumpere iudicem: eo quod tunc non cernatur turpitudo ex parte dantis. In eadem ſententia videtur eſſe Nauar. in opuſculo de datis & promiſſis notabili. 9. nu. 14. dum affirmat, eum, qui iudici aliquid dat, vt iudex iuſtitiam ſeruet, uel citius ſine alterius præiudicio ipſum expediat, non dare turpiter, neque peccare, & idcirco non incurrere pœnas extrauag. de qua diſputatio. 92.

Veruntamen, licet ex natura rei, ſecluſaq; lege poſitiua, quæ dare prohibeat, turpitudo non cernatur; poſita tamen lege poſitiua, quæ iuſtis de cauſis id uniuerſim prohibet, turpitudo cernitur, etiam quando in particulari ceſſat finis legis, iuxta ea quæ diſp. 81. dicta ſunt: atque hac de cauſa plus placet opinio Bartoli, niſi quando aliquid euidenter eſſet datum ad redimendam uexationem, quia ſcilicet apertiſſima erat iuſtitia ex parte dantis, neque alia ſupererat ei uia, ut iniuſtitiam imminentem uitaret, niſi aliquid largiendo iudici, uel quando iniuſte, & cum dantis magno detrimento, iudex cauſam remorabatur, neque alia erat uia, ut iniuſtitia illa ceſſaret, niſi iudicem munerare: hi namque euentus per epicheiam non improbabiliter excipiendi uidentur ab uniuerſali legis prohibitione.

DISPVTATIO XCI.

De pœnis uenditium aut ementium abſque facultate regis officia publica, eaque per alios adminiſtrantium.

Ntequàm ad alia tranſeamus, cum ijs, quæ hactenus dicta ſunt, coniunctum quodã modo eſſe uidetur, ut id, quod propoſitum eſt, expediamus. In primis lib. 1. Ordinat. tit. 73. ſan

citum eſt, ut nullus, etiam loco alterius, adminiſtrare poſſit officia publica, niſi vigeſimum quintum annum expleuerit, ſub pœna amiſſionis officij, aut æſtimationis illius, ſi officium erat alienum.

Titulo. 74. ſancitur, vt nullus tabellio, aut ſcriba publicus, vel quicunque alius, qui a rege officium obtinuerit, illud vendat ſine expreſſa regis licentia, ſub pœna amiſſionis officij, & pretij, quod pro eo acceperit, accipereve ſperauerit, & ut emens obtinere illud non poſſit.

Circa hanc pœnam primo obſerua, vt incurratur, non ſatis eſſe, ſi interueniat pactum venditionis, ſed ſimul neceſſe eſſe, vt ſequatur traditio officij. Odioſæ namque & pœnales leges intelligendæ ſunt de venditione conſummata & ſufficiente ad tranſlationem dominij, qualis non eſt ſola venditio, niſi ſequatur traditio, vt ex dictis diſp. 2. & 3. eſt manifeſtum. Ita Antonius Gomez. ad legem. 45. Tauri. nn. 94. & 95. & Couar. 2. variarum reſol. c. 16. nu. 7. & alij, quos citant, redibitque ſermo de hac re cum de emphyteuſi ſuo loco diſputabimus.

Secundo obſerua, quòd cum emens tale officium incapax illius fiat, vt ſatis patet ex illis uerbis legis, & o comprador naon poſſa auer, & ſi que a nos pera o darmos a quẽ for noſſa merce, nõ poteſt illud retinere, ẽt ante latã ſentẽtiam.

Tertio obſerua, vendentem teneri reſtituere pretium, ante latam quidem ſententiam ei, qui emit, iuxta ea quæ diſp. 89. dicta ſunt (caueat tamen ne, ſuperueniente poſtea ſententia, cogatur ſoluere illud iterum regi in pœnam) poſt latam verò ſententiam regi.

Quod ad officium verò attinet, is, qui illud uendidit, non uidetur illud amittere ante latam ſententiam, vt ex illis verbis legis patet. O uendedor perca o preço que por tal uẽda receber, ou eſperar de receber, & mais perca o dito officio: ſunt enim de futuro, & eodem modo, eadẽque ſerie uerborum mentio fit de amiſſione officij & pretij: conſtat uero pretium non amitti ante latã ſententiam. Quando ergo unus occulte uendidit officium alteri, & is, qui emit, nulla mentione facta de emptione illud à rege obtinuit, cedẽte illo antiquo poſſeſſore, collatio ſane eſt nulla propter occultã uẽditionẽ, qua de cauſa emptor non poteſt illud in foro cõſcientiæ retinere. Ne ergo ipſe pretium amittat, & alius officiũ, poſſent ſimulatione aliqua petere à rege, ut iterum rediret ad antiquum poſſeſſorem, quo obtento, uterque eſſet tutus in conſcientia; eo quòd antiquus poſſeſſor nunquam amiſiſſet dominium, aut quaſi dominium illius, & emptor licite recuperaret pretium, quod nõ amittitur ante latam ſententiam.

Eodem tit. 74. §. 1. ſtatuitur, renunciationem officij publici in fauorem alicuius, ut ui illius à rege illi conferatur, factam à poſſeſſore talis officij poſtquam in periculoſum, aut in quemcunque alium morbũ incidit, ſed intra triginta dies à die renunciationis mortuus eſt, eſſe nullã, ita ut etiam ſi ui illius officium à rege conferatur, collatio ſit nulla, maneatq; officiũ deuolutũ ad regem, ut, cui uoluerit, illud conferat. Idem eſt, ſi collatio officij ad quemcũque aliũ pertineat.

Qñ poſſeſſor officij publici crimen cõmiſerat, propter quod dignus erat, ut eo priuaretur; neque renunciare illud poteſt in fauorem alte-A rius, neque uendere, eſto facultatem haberet à rege, ut illud uenderet, idque ſub pœna, ut ſoluat ualorem dicti officij, dimidium accuſanti, & dimidium fiſco regis: is uerò, qui uirtute talis renunciationis officium à rege obtinuerit, illud non amittit. Porrò agi poteſt ad pœnam ualoris officij aduerſus eum, qui illud uendidit, aut renunciauit, ſolum intra biennium à die talis renunciationis. Ad pœnam uerò delictorũ, quæ commiſerat, agi poteſt tempore ordinario. Ita habetur ibidem. §. 2.

In eodem tit. §. 3. ſancitur, ut nullus adminiſtret officium publicum per alium ſine expreſſa facultate Regis, ſub pœna ut amittat officium, & ut is, per quem adminiſtratur, ſoluat etiã ualorem officij, dimidium accuſanti, & dimidiũ fiſco Regis. De hac re lege etiam. l. 1. & ſequen-B tes, tit. 38. par. 1. legum extrauag.

Lib. 4. Ordinationum tit. 41. prohibetur, ne quiſquam eorum, qui facultatem habent conferẽdi publica officia, illa uendat uendiue faciat, neque pecuniam pro collatione eorũ accipiat, ſub pœna, ut qui illa emerit, aut pecuniam pro eorum collatione largitus fuerit, amittat officium accuſanti, & inſuper omnia bona ſua, dimidium accuſanti, & dimidium fiſco regis, poteritque utraque pœna exigi ab eo toto tempore uitæ ſuæ, nulla eum iuuante præſcriptione. Is uerò, qui ita contulerit officium, punitur pœna amiſſionis poteſtatis illud deinceps conferẽdi, tranſitque eo ipſo poteſtas illa ad regẽ. Collatoribus inſuper præcipitur, ut priuſquam officia conferant, iuramentum ab ijs, quibus conferenda ſunt, exigant, quo affirment, ſibimet-C ipſis ea uelle, & non ut alijs uendant: ſi uero poſtea comperiatur ea alijs uendere noluiſſe, puniantur tanquam periuri.

Hæ omnes pœnæ locum non habent ante latam ſententiam, arbitrorque eum, qui officiũ emiſſet ab habente poteſtatem ad illud conferendum, comparare dominium illius, ualidamque eſſe emptionem, uſque ad latam ſententiã, ut ſatis indicant uerba ordinationis tit. 41. citato. Vtrum uero fas ſit regibus vendere officia publica, aut facultatem ad ea uendendum concedere, dicetur tractatu. 6.

DISPVTATIO XCII.

Dantes, promittentes, accipientes, aut acceptantes promiſſionem, pro iuſtitia aut gratia à Sede Apoſtolica obtinenda, eiſque obtentis vtentes, quibus pœnis ſubiaceant.

D EXaminandum eſt iam nunc, quod propoſitum eſt, quodque diſp. 84. fuiſſet explicandum. Quondam Bonifacius 8. extrauag. quandam de hac retulit quæ prima eſt inter communes, in titulo de ſententia excommunicationis. referentibus tamen Palud. in 4. d. 18. q. 3. penultima colum. Angel. Verb. excommunica. 5. caſ. 25. Syluest. Verb. excommunicatio. 7. caſu. 46. nn. 82. Caiet. eodem uerbo poſt cauſam. 18. & alijs, quos Syluester refert, conſentienteque Nauarro de datis & promiſſis pro iuſt. nu. 2. illa reuocata fuit per Clementem 5. Anno uero 1574. innouata, auctaque fuit per ſequentem Gregorij. 13. extrauagantem. Extrauag. Gre. 13.

Ab ipſo Pontificatus noſtri principio, quam maxime poſſumus, enitimur, atque contendimus, ut domus & curia noſtra à ſordibus expurgetur.

getur. Cui rei ſalubri conſilio incumbens, felicis recordationis Bonifacius. 8. excommunicauit, & anathematizauit omnes clericos, religioſos, & laicos utriuſque ſexus, ſiue familiares curiæ, ſiue undecunque alios, qui aliquod pactum facerent, ſeu quid paruum, uel magnum promitterent: uel promiſſionem reciperent, aut ex pacto, uel promiſſione occulta, uel manifeſta, ſiue ſub uerbis generalibus, & plane non expreſſis, ſiue ſpecialibus & aperte expreſſis facta, quicquam darent, aut reciperent pro iuſtitia, ſiue pro gratia, ſiue pro ſe ſiue pro alio, in cauſis uel iudicijs, ſeu alias per literas Apoſtolicas, & quibuſcunque alijs modis apud Sedem Apoſtolicam obtinenda: & eam ſententiam ad promittentes, & acceptantes, danteſque & recipientes duxit extendendam. Illos etiam, qui ſibi intra triduum non reuelarent eum, quem in culpa eſſe ſcirent, uel aliquem per quem ad ſe fideliter referretur, ſimili uoluit ſententiæ ſubiacere. Ac decreuit, ut nullus hanc incurrens excommunicationis ſententiam abſque ſpeciali mandato ſuo abſolutionis beneficium ualeret obtinere, niſi in mortis articulo conſtitutus. Sed nec quiſquam admitteretur ad abſolutionis gratiam, niſi prius erogatum eſſet pauperibus, quantum ille dediſſet, uel etiam recepiſſet. Iuſtitiæ uero, ſiue gratiæ expeditiones ſic obtentæ, nullius prorſus eſſent roboris uel momenti. Et ſcienter illis utentes ſimili ſententia innodauit, ac reſeruans ſibi abſolutionem eorum cum prædictis ad pœnas ſimiles in omnibus [illegible]. Sed hoc ſcelus ita hodie in mores inductum eſt, ut plerique cupiditate improbi quæſtus potentiorum ſuffragationibus innixi huiuſmodi negotiorum expeditiones hac illac conquirentes, turpiſſime nundinentur. Alij alios, quos gratia præſtare arbitrantur, donis, pollicitationibuſque ambiant. Quidam etiam ſe talium operam atque induſtriam pretio & muneribus quæſtiſſe affingant. Quæ cum peſſima ſint, & curiæ prædictæ exiſtimationem grauiter offendant, in eos, qui talia agunt, animaduertendum fore arbitrati, conſtitutionem prædictam cum ſuis cenſuris & pœnis omnibus innouamus, eaſdemque omnes extendimus ad audentes qualecunque horum facinorum, quæ ad [illegible], danteſq; illis & alijs ſupradictis auxilium, conſilium, uel fauorem. Quin etiam eos omnes omni beneficio, officio eccleſiaſtico & ſeculari, ſiue temporali, ſiue perpetuo, ipſo iure priuamus, ac priuatos eſſe declaramus: & præterea infamiæ ſubiectos perpetuæ ac inhabiles ad illa & alia eſſe uolumus. A quibus etiam, prout quæque res erit, tales pœnæ exigantur, quæ cæteris ſint exemplo. Illis tamen, qui rem adhuc incognitam, compliceſque ac fautores, & ſocios retexerint, impunitas concedatur. Datum Romæ anno Incarnationis. 1574.

Pœnæ huius extrauagantis ſunt. In primis excommunicationis latæ ſententiæ, a qua non poſſint abſolui niſi de mandato ſpeciali Summi Pontificis, aut in articulo mortis. Et ut nõ prius abſolutionis beneficium impendatur, quam pauperibus erogetur quantum, qui abſoluendus eſt, uel dedit, uel recepit. Hoc intelligo, quando re ipſa aliquid datum eſt, & receptum: illud enim ſolum reſtitutioni eſt obnoxium. Et quando per eum, qui abſoluendus eſt, ſtat quominus reſtituatur. Si enim id ad dantem non eſt regreſſum, neque obtinere poteſt à recipiente, ut illud reſtituat, neque quicquam aliud facere, ut cum effectu id reſtituatur, abſolui poſſet: quia per eum non ſtat, quominus reſtituatur.

Obſerua, niſi peculiariter hac extrauagante, & illa alia Bonifacij. 8. eſſet præceptum, vt quod ita datum & acceptum eſt reſtitueretur pauperibus antequam dans & accipiens in foro conſcientiæ beneficium abſolutionis ab excommunicatione acciperent, reſtitutionem ante latam in foro exteriori ſententiam faciendam non fuiſſe pauperibus, ſed danti, ſiue res reſtitutioni eſſet obnoxia, quia iniuſte accepta, ſiue quia accipiens incapax factus eſſet dominij illius iure aliquo poſitiuo, vt ex ſupradictis, præſertim diſp. 88. eſt manifeſtum. Iure autem optimo in his extrauagantibus conſtitutum eſt, vt quia res & turpiter data, & turpiter accepta eſt, neque eſſe ſoleat in manu eius, qui dedit, ſed qui accepit, qui proinde dominium illius non comparauit, ſed tenetur eam reſtituere, reſtitutio non fieret danti, qui ea indignus factus eſt, ſed pauperibus: ita enim regulariter eueniet, ut dominus rei non ſit executor ſuæ propriæ pœnæ, ſed alius, ceſſatque ratio propter quam pœnæ legibus ſtatutæ regulariter non debentur ante latam ſententiam, ne ſcilicet delinquens executor efficiatur ſuæ propriæ pœnæ, quod durum difficileq; admodum eſſet. Adde, in re propoſita eum, qui beneficium abſolutionis de mãdato Summi Pontificis debet impendere, conſtitui quaſi iudicem, vt pœnam executioni mandare præcipiat, antequam abſolutionem impendat.

Deinde ſimul etiam in pœnam ſtatuitur, vt expeditiones iuſtitiæ vel gratiæ, ea via obtentæ, ſint ipſo iure nullæ perinde ac ſi conceſſæ, expediteque non fuiſſent. Tertio, omni beneficio & officio eccleſiaſtico ac ſeculari, tam temporali, quàm perpetuo, priuantur ipſo iure, infamiæque perpetuæ ſubijciuntur, & redduntur inhabiles ad illa omnia officia & beneficia, & ad quæcunque alia. Inſuper præcipiuntur puniri alijs pœnis prout cuiuſque delictum poſtulauerit. Ijs tamen, qui rem adhuc incognitam, & cõplices, fautores & ſocios detexerint, impunitas promittitur.

Hæc extrauagans vniuerſalis eſt quoad omnes perſonas eccleſiaſticas, & laicas, mares & fœminas, comprehenditque non ſolum epiſcopos, ſed etiam Cardinales, vt bene probat Nauarrus in opuſcul. de datis & promiſſis notabi. 6. numero. 9. Tametſi per epicheiam merito eos eximat a ſola pœna amiſſionis beneficiorum & officiorum, nec non infamiæ & inhabilitatis ad beneficia & officia, idemque non improbabile cenſeat de epiſcopis. Quo fit, vt Cardinales & epiſcopi, ſi aliquod prædictorum criminum committant, excõmunicationem incurrant, cæteriſque pœnis huius extrauagantis, præter illas commemoratas, ſubiaceant.

Pœnæ huius extrauagantis non incurruntur pro delictis in ea expreſſis, niſi quando fiunt pro iuſtitia vel gratia pro ſe vel pro alio apud ſedem Apoſtolicam obtinenda, vt ex ipſamet extrauaganti patet. Incurruntur tamen ſiue iuſtitia, aut gratia per literas Apoſtolicas ſit expe-

dienda, ſiue per ſolam ſignaturam, aut ſolo uerbo uiuæ [illegible] oraculo, ut conſtat ex illis uerbis. In [illegible] iudicijs, ſeu alias per literas Apoſt[illegible] & quibuſcunque alijs modis obtin[illegible]. Q[illegible], qui aliquod horum delictorum commit[illegible] uerbo abſolutiones, diſp[illegible], indu[illegible], uel alias gratias à S[illegible] Apoſtolica ob[illegible], incurreret proculdubio pœnas huius extrauagantis. Ita Nauarr. ubi ſupra no[illegible] 17. num. 5.

Porrò, qui aliquam earum actionum, quæ in hac extrauaganti prohibentur, efficeret pro iuſtitia vel gratia iam obtenta, niſi [illegible] etiam dirigere[illegible] aliam in poſterum obtinendam, non incurreret pœnas huius extrauagantis. Quoniam, vt ex ea patet, ſolum prohibentur actiones in ea commemoratę ſub eis pœnis, quando fiunt pro iuſtitia, aut gratia obtinenda: pœnæ autem extendendę non ſunt vltra id, quod lex ipſa ſonat. Ita Nauar. vbi ſupra notabili. 19. & 21. nu. 28. Id tamen, vt idem Nauar. notabili. 13. num 22. dixerat, intelligendum eſt, quando ante gratiam uel iuſtitiam obtentam non præcederet tacita vel expreſſa promiſſio eius, quod poſtea datur: tùc enim illud eſſet explere, quod pro iuſtitia faciẽda eſſet promiſſum, & aperte prohibetur in hac extrauaganti ſub pœnis in ea contentis. Imo ſola præcedens promiſſio, ſiue poſtea impleretur, ſiue non, eſſet ſufficiens, ut pœnæ in hac extrauaganti ſtatutæ incurrerentur.

Iam uero obtinere iuſtitiam aut gratiam apud Sedẽ Apoſtolicam, in primis eſt illam obtinere à Summo Pontifice, & eius miniſtris, qua Summus Pontifex eſt iuriſdictionem exercens ſpiritualem à Chriſto relictam: non uerò qua dominium & iuriſdictionem habet temporalem in Romana vrbe, & aliquibus alijs locis. Id namque per accidens conuenit Sedi Apoſtolicæ, Summoque Pontifici, qua Summus Pontifex. Quo fit, vt ſi aliquis crimina in hac extrauaganti commemorata committeret, vt iuſtitiam, vel gratiam temporalem a Summo Pontifice, vel eius miniſtris obtineret, quatenus tempora le dominium, cum Sede Apoſtolica per accidens coniunctum, non ſecus exercent, ac alij Principes in ſuis curijs & Regnis, non incurreret pœnas huius extrauagantis.

Deinde, eſt illam obtinere à Summo Pontifice, aut eius miniſtris, in curia Summi Pontificis, aut in loco vbi Summus Pontifex reſidet ſi aliquando contingat curiam, audiẽtiamue Summi Pontificis reſidere in vno loco, & Summum Pontificem in alio: vtrumque enim Sedes Apoſtolica, quod ad præſens inſtitutum attinet, appellatur, ut ex Clementina, Ne Romani. §. ſane de electione, & ex alijs iuribus rectè oſtendit Nauar. in opuſculo de datis & acceptis notabili. 18. num. 26. Iuſtitia uero & gratia, quæ à iudicibus delegatis a Summo Pontifice reſidentibus extra curiam, & locum ubi Summus Pontifex reſidet, obtinetur, ut à legatis a latere, nuncijs, collectoribus, inquiſitoribus, & alijs, non dicitur obtineri apud Sedem Apoſtolicam, & idcirco, eſto interuenientibus criminibus, de quibus in hac extrauaganti eſt ſermo, obtineatur, non incurruntur pœnę huius extrauagantis.

His ita conſtitutis, dicamus prius de actionibus pro quibus Bonifacius. 8. pœnas conſtituit, & quas Gregor. 13. innouauit; poſtea uerò de iis, quas Gregorius. 13. addidit. Prioris generis ſunt, quæ ſequuntur. Prima, facere pactum pro iuſtitia ſibi, aut alteri obtinenda. Vterque enim eo ſentientium in tale pactum incidunt eo ipſo [illegible] pœnas huius extrauagantis. Secunda, promittere aliquid ea de cauſa. Tertia, acceptare promiſſionem. Quarta, ex pacto uel promiſſione occulta, uel manifeſta, ſiue ſub uerbis generalibus, & plene non expreſſis, ſiue ſpecialibus, & aperte expreſſis facta, quicquam dare. Quinta, illud recipere. Sexta aliquid dare pro iuſtitia, uel gratia obtinenda, nulla præcedente pactione aut promiſſione. Septima, illud ſimili modo recipere. Octaua, conſcium eſſe aliquid horum prædictorum omnium [illegible] um, & id non denunciare Summo P[illegible] intra triduum per ſe, uel per aliũ qui h[illegible] id illi referat. Nona, eum, qui co[illegible] ius [illegible] iuſtitiam aliquam aut gratiam prædicto modo eſſe obtentam, ea uti.

Cum omnes hæ actiones tanquam principales prohibitę ſint ſub [illegible] pœnis & nulla earum tanquam acceſſoria, ſinguli, qui [illegible] horum efficiunt, eſto tes effectum no[illegible] tur neque ipſe ulterius progrediatur, ſed [illegible] te con[illegible] uo deſiſtat, inc[illegible] omnes pœnas. Quare, qui [illegible] um promi[illegible] ea de cauſa, eſto [illegible] id pro[illegible], ſed cum repelleret, in de[illegible] nes pœnas. Excipiendum ta[illegible], qui rem intra triduum [illegible] enim non aliam arbitror [illegible] in hac extrauaganti, quà [illegible] ipſo facto [illegible], u[illegible] mię. amiſſ[illegible] & officiorum ea de ca[illegible] intelligenda [illegible] a eſt [illegible] excipe ſub illa pœna [illegible], q[illegible] d Sede Apoſtolicam c[illegible] firmat, & [illegible] opuſculo citato not[illegible]. 4

Nona ru[illegible] ab[illegible] numer. multi in hac extrauaganti [illegible] ſub pœnis in ea [illegible] pacta [illegible], acceptationes promiſſionum, [illegible] & acceptiones pro iuſtitia aut gratia [illegible] Apoſtolicam obtinenda quæ ant[illegible] hanc extrauagantem, [illegible] iure naturæ & [illegible] Eccleſiaſtico erant [illegible]. Dicuntur illis uerbis huius extrauagantis, quæ fine [illegible] ſunt, a quo mens[illegible] legis ſæce pienda [illegible] & curia noſtra à ſordibus purg[illegible] es a[illegible] loco, non corporales, ſ[illegible] tuales [illegible] untur, de quibus Apocalyp[illegible] Qui in ſordibus eſt, ſordeſ[illegible] quæ hic non aliud ſunt, quam peccata, idem ex [illegible] alijs uerbis, Quæ cum peſſima ſint, & curiæ prædictæ exiſtimationem offundant, in eos, qui talia agunt, animaduertendum fore arbitrati: ea namque omnia uerba aperte ſonant, quæ hic prohibentur & non quaſi in pœnam (ut prohibetur in pœnam uti expeditionibus gratiarum aut iuſtitiæ ita obtentis) peccata fuiſſe ante hanc extrauagantem. Ac ſane placet hæc ſententia. No tamen ut Nauarr. (ut ſe ipſum explicat) ita omnia fuiſſe ante hãc extrauagantem prohibita, ut ſingula penitus inducerent obligationem reſtituendi, quod ita acceptum eſſet, ac poſt hanc extrauagantem eam inducunt.

Hinc

A Hinc notabili.9.& ſequentibus vult, quamuis, qui paciſcitur, promittit, vel dat pro gratia obtinenda, incidat in pœnas huius extrauagantia; quamuis in eas etiam incidat, qui eadem facit, vel vt iudicem corrumpat, vel vt ſententiam pro eo ferat in cauſa, de qua non conſtat eſſe iuſtam ex parte eius, cui fauet; quamuis, denique eaſdem incurrat, qui eadem facit, vt iudex aliquid, quod ex ipſius pendet arbitrio, efficiat, videlicet, vt dilationem concedat maiorem, vel vt ſententiam anticipet, vel deferat appellationi, aut aliud ſimile efficiat, ſaltem quatenus horum vnumquodque rationem habet gratiæ; nihilominus affirmat, neque in conſcientiæ, neque in exteriori foro, ſi de animo & ſynceritate conſtet, eas pœnas incurrere illum, qui quippiam eorum efficit, uel ut iudex rectam iuſtitiam faciat, uel ut illam citius, quam alias erat B facturus, abſque cuiuſquam præiudicio expediat (excipit, quando iuſtitia facienda eſſet circa ſpiritualia, quę nondum eſſent acquiſita, idque propter ſimoniæ uitium) uel ad redimendam ſuam uexationem circa ius iam quæſitum. Ducitur, quoniam tunc, licet turpitudo ſit ex parte iudicis, ac proinde non neget iudicem in his euentibus pœnas huius extrauagantis incurrere; nulla tamē eſt ex parte dantis: eo quòd id neque naturali & Diuino, neque humano iure prohibitum ſit, ſiue id fiat in cauſa propria, ſiue in aliena.

Ego uerò hanc Nauarri ſententiam ſolum probandam cenſeo, quando certò omnino conſtat de iuſtitia eius, in cuius fauorem id muneris datur; atque tunc in illis ſolum duobus euentibus, in quibus in calce diſputationis nonageſimę diximus, licere aliquid dare iudici, aut al- C teri miniſtro publico ad redimendam uexationē. Quando uerò nulla eſſet uexatio, qui ueram arbitraretur opinionem Panormitani, Couaruuiæ, & aliorum, quos eo loco retulimus, amplecti poſſet opinionem Nauarri hoc loco. Nos uerò, qui cum Bartolo exiſtimamus hæc omnia, etiam ex parte dantis, extra illos duos euentus prohibita eſſe, iure ſaltem poſitiuo ciuili, quod in foro Eccleſiaſtico, quando contrarium iure Canonico non eſt diſpoſitum, uim etiam habet, plenaque illa exiſtimamus periculis peruertendi iuſtitiam, ſi admittantur, eo quòd munera excæcent prudentes, & ſubuertant uerba iuſtorum, nequaquam amplecti audemus hanc Nauarri opinionem; quin potius in eam partem propendemus, ut eos, qui talia efficiunt pœnas D huius extrauagantis incurrere arbitremur.

Cæterum illud placet, quod aduerſus Ioannem Monachium loco citato numero. 19. Nauarrus affirmat. Nempe, illum pœnas huius extrauagantis, & illius alterius Bonifacij Octaui incurrere, qui promittit, aut dat aliquid iudici pro auferenda, aut differenda iuſtitia alterius. Tum quia, credendum non eſt conditores harū extrauagantium hos uoluiſſe excipere, qui in maiori culpa ſunt, quàm alij, qui earum pœnis ſubduntur; pluſque attendendum eſt ad mentem, quàm ad uerba legumlatorum. Tum uel maxime, quoniam illud eſt obtinere iuſtitiam in toto aut in parte, ut in his extrauagantibus de iuſtitia eſt ſermo: ſumitur namque pro actu iudicandi ſiue interlocutorie, ſiue definitiue: ſententia uerò ſiue æqua ſit, ſiue iniqua, ius uel

A iuſtitia appellatur, ut ex illis uerbis. l. ius pluribus modis. ff. de iuſtitia & iure, conſtat. Prætor quoque ius reddere dicitur, etiam cum inique decernit, relatione facta, non ad id, quod Prætor ita fecit, ſed quod Prætorē facere conuenit.

Verùm uerò ex paruitate materiæ, quæ promittitur, datur, aut recipitur, excuſentur à pœnis huius extrauagantis, qui aliquam actionum in eis prohibitarum exercent. Partem negantem ſuadere uidentur illa eius uerba; ſeu quid paruum uel magnum promitterent, &c. Nauarrus tamen loco citato numero. 17. partem affirmantem non immerito credit ueram. Quoniam in quacunque alia re paruitas materiæ excuſare ſolet regulariter à culpa lethali; neque hæc uidetur excipienda. Præſertim cum tam graues pœnę in hac extrauaganti imponantur; nec ma- B ior excommunicatio incurratur, niſi pro culpa lethali; nec æquitas poſtulet, vt pro leui re imponatur; & propter alia fundamenta, quæ adducit. Quare hanc extrauagantem intelligit de re magna aut parua, quæ tamen ante hanc extrauagantem ſufficeret ad culpam lethalem: arbitraturque, quando res, quæ datur, aut promittitur, parua eſt, non ſufficere culpam mortalem, quæ ex parte ſiniſtræ intentionis, qua datur, aut accipitur, interueniat, ut promittens, dans, uel accipiens, pœnas huius extrauagantis incurrant. Quanti autem ualoris eſſe debeat res, ut pœnis huius extrauagantis quis irretiatur, ait arbitrio prudentis eſſe relinquendum, attenta qualitate dantis, & accipientis, gratiæ, aut iuſtitiæ, quæ obtinenda ſperatur, & alijs circunſtantijs concurrentibus. Si enim, inquit, ſpectatis omnibus C circunſtantijs, talis ſit, quæ allicere non poſſit accipientem, cenſendum non eſt dantem, aut accipientem pœnas huius extrauagantis incurrere. Quo fit, ut non, quod in furti materia ſufficeret ad culpam lethalem, ſufficiat in re propoſita, ut pœnas huius extrauagantis quis incurrat. Arbitror tamen hæc, nec multum, nec facile eſſe extendenda, ſed cuique timorato, in hac materia trepidandum eſſe.

Vnde quod notabili. 13. numer. 18. Nauarrus ſubiungit, nempe, non incurrere pœnas huius extrauagantis illum, qui pro gratia aut iuſtitia obtinenda aliquid ex gratitudine promitteret, ſine animo aliter ſe obligandi, quàm ex ſola gratitudine, neq; item illum, qui aliquid amplius, quàm ex gratitudine tenetur, promitteret, modo exceſſus tam paruus eſſet, ut ſolus ad incur- D rendas pœnas huius extrauagantis non ſufficeret, idque eſto in utroque euentu ſiniſtra aliqua intentio interueniret; ſane indiget moderatione. Licet enim, quòd quis iudici, uel gratiæ collatori generalibus urbaniſque uerbis dicat, ſe futurum gratum, inſeruiturum illi, uel commendaturum illum in ſuis orationibus & ſacrificijs, ſi tale uel tale quid efficiat, aut conferat ut oportet, regulariter non ſit ſatis ut cenſendus ſit pœnas huius extrauagantis incurriſſe; nihilominus, quando, attentis circunſtantijs concurrentibus, talis fuit promiſſio, & ſpes emolumenti recipiendi inde iniecta, quæ mouere potuit iudicem, aut gratiæ collatorem, ad id præſtandū, quod alioquin non feciſſet, ſane neque promittentem, neque iudicem, aut collatorem gratiæ, excuſare auderem à pœnis huius extrauagantis, idque multo minus, quando iudex, aut gra-

tiæ collator expertus eſſet, illum ſolitum eſſe A
oerba opere implere mnnerando eos, à quibus iuſtitia in fauorem ipſius fuerit adminiſtrara, uel a quibus gratias alias accepit. Ducor primo, quoniam obligatio ex gratirudine oon tam oritur ex eo, quòd iudex pro munere ſuo efficiat, quod teoetur, aut gratiæ ſpiritualis collator pro munere etiam ſuo conferat beneficia Eccleſiaſtica, aut alias gratias ur oporter (quippe qui nihil de ſuo conferant ſtipendiumque, com petentemue ſuſtentationem habeanr pro eiuſmodi muneribus eo pacto adminiſtrandis) quàm oriatur ex ijs, quæ quis ex mera liberalitate largitur de ſuo: quare ſicut, quæ ira promittunror, non debentur iuſtitiæ admioiſtratoribus, & ſpiritoalium gratiarum diſtributoribus, ſimpliciter ex gratitudine; ſic neque eiuſmodi promiſſiones proficiſcuntur ex uirtute gratitu B
diois, neque ſunt aliud, quam ineſcationes ac inſtrumenra ad peruertendam iuſtitiam, eneruandamque inregriratem ac rectirudinem, quæ in diſtributoribus gratiarum ſpirirualium eſſe debet, denigrandumque decorem Hierarchiæ Eccleſiaſticæ. Neque enim mious excæcanr & præuertunt uerba prudentis, rectitudinemque iuſtorum, quàm munera ipſa, neque ſunt aliud quàm munera in ſpe oblata & accepta ante iuſtitiæ adminiſtrationem, aur gratiæ collationem. Ducor ſecundo, quoniam eſto quis iudici, aur gratiæ collatori, ſimiles res promitteret intendens inducere ſuper ſe maiorem obligationem, quàm ex gratitudine, obligario illa nullum ſortiretur effectum, vt pote nullo iuſto titulo contracta: eſſet namque talis promiſſio ipſo iore nulla, ut pote de re illicita, puniretur que C
iudex, aut gratiæ collator, qui illam acceptaret: cum ergo promiſſiones factæ, anre iuſtitiæ adminiſtrationem, aur gratiæ collationem, ea de cauſa iure humano ſint prohibitæ, quòd ſubuertant corda iudicum, gratiæque collatorum; ſane, cum promiſſiones, de quibus loquimur, non minus illa ſubuertant, ſimpliciterque promiſſionis nomine contineansur, comprehenſæ videnrur in promiſſionibus hac extrauaganti prohibitis, arque adeò, qui illas efficiunt, incurrunt pœnas huius extrauagantis. vt Ioannes Monachius, cuius ſententiam Nauarrus impugnat, recte (ſi hoc tantum voluir) aſſeruit.

Idem maiori cum rarione diceodum eſt de ijs, qui tales promiſſiones acceptanr, uel uirtute earum aliquid poſtea recipiuor, de quibus diſſerit Nauarrus notabili. 12. oum. 21. eodemque D
modo de eis loquitur, quo de promittenribus locutus fuerar notabili. 11. tametſi dicat, iudicem, qui promiſſionem ex gratitudine factam acceptaret animo ea via iuſtitiam peruertendi, iocurrere in pœnas huius extrauagantis: quia, inquit, licet promiſſio fuerir licita, acceptatio tamen illius eo animo eſſet mala, & in hac extrauaganti, ſub pœnis in ea ſtatutis, prohibita.

Porrò, vt notabili. 16. numer. 25. idem autor ſubiuogit, etiam promiſſio faciendi aliquid pretio æſtimabile pro iuſtitia aut gratia obtinenda eſt ſatis, ut pęnæ huius extrauagantis incurrantur; modo id ootabile quippiam ſit, mouereque animum poſſit eius, qui vel iuſtitiam adminiſtraturus, vel grariam collatorus ſit; qualis eſt promiſſio fabricandi illi domum, iter in boonm illius faciendi, ſcribendi librum, &c.

A Quando aliquid datur in ſtipendium, ſeu, vt vocanr, ſalarium coosuetum, ſiue iudici, ſiue cuicunque alteri mioiſtro publico, vt iuſtitia vel graria, literæue earũ obtineantur, vel ei, qui negotium geſturus eſt, ſuamue induſtriam adhibiturus effecturusue, vt literæ gratiæ, aut iuſtitiæ aſportenrur, noo incurruntur pœnæ huius extrauagantis. Quoniam licet ea omnia tanquam in finem referantur, vt iuſtitia vel graria obtinearur, non tamen danror aur accipiuntur quaſi in pretium pro iuſtitia, aur gratia obtinenda, aut vt ad id adducarur, qui illam eſt adminiſtraturus, aut collarurus, quod ſolum prohibetur io hac extrauagaoti; ſed dantur tanquam mercedes debitæ mioiſtris publicis, aut quibuſcunque alijs, pro miniſterijs quæ exercent. Eſt autem hoc verum, etiam ſi ſoluerentur ſtipen-
B dia maiora, quam ſint debita, uel ante gratiam, aut iuſtitiam obreotam, vel poſt; modo tamen id non referretur, vt inde proxime vel remote moueretur miniſter publicus ad iuſtitiam adminiſtrandam io fauorem dantis, vel ad gratiam tunc, uel poſtea illi confereudam. Vode ſi iudex in Romana Curia ante latam ſententiam maiores propioas, vt vocanr, ſeu ſportulas ab vtroque litigantium ęqualiter exigeret, quàm ſibi eſſent debitæ, peccarer quidem contra iuſtitiam, renereturque reſtituere incrementum, non tamen iocurrerent pœnas huius extrauagantis, tam ipſe, quàm qui eas ſoluerunr: eo quòd neque datæ, neqoe acceptæ eſſeor pro iuſtitia obtineoda, ſed tanquam pretium exceſſiuum pro miniſterio exequendo. Si tamen vnus litiganrium maiorem multo propinam de-
C bita offerret iudici, vt illum alliceret ad ferendam in ſui fauorem ſententiam, iudexque id acciperet vterque incurreret pœnas huius extrauagantis. Eodem modo, ſi quis notario maius ſtipendium debito ſolueret, non incurreret pœnas huius extrauagantis. Si tamen id referret, vt notarius graria, qua pollet apud iudicem, aut gratiæ collatorem, cum illis efficeret, ur in fauorem ipſius prouunciarent ſententiam, gratiamue aliquam conferrent, incideret in pœnas huius extrauagantis: ſicut etiam incideret notarius, ſi eodem animo incrementum illud acciperet. Ita Nauarrus vbi ſupra notabili. 15. numer. 23. & notabili. 21. nume. 29. & 31.

Illud animaduertendum eſt cum Nauarro notabili. 9. numero. 14. conſentiuntque Couaruuias regul. peccarum parte, 2. §. 8. numer. 9. So-
D tus & plerique alij, quos Couaruuias refert. Quòd quemadmodum Summus Pontifex, licet neque ſe, neque alios purgare poſſit à ſimoniæ peccato, quatenus ſimonia iure Diuino eſt prohibita, nihilominus incidere noo poteſt in pœnas iure humano ſimooiacis ſtatutas, eximereque ab eis poteſt quoſcunque uoluerit, imo uerò ſua autoritate re ipſa cenſetur eximere omnes, qui cum eo, uel de conſenſu ipſius, efficiunt actum, qui alioquin eſſet ſimoniacus, tum à crimine ſimoniæ, quatenus iore humano eſt inductum, tum uoiuerſim ab omni pœna ſimoniacis ſtatuta (quod dici cooſueuit Summum Pontificem purgare ſimoniam) ſic etiam, qui actionem quamuis in hac extrauaganti ſub pœnis in ea ſtatutis prohibitam cum Summo Pontifice, uel cum miniſtris eius, de expreſſo aut tacito ipſius conſenſu efficeret, neque in peccatum

ob

A ob talem actionem iure humano inductum, neque in pœnas huius extrauagantis incideret: quia ſimiliter Summus Pontifex cenſeretur hæc omnia ſua autoritate purgare. Quo fit, vt ſi aliquis ſucceſſorum aliquam harum actionum tacite, uel expreſſe in Romana Curia permittat, continuo ceſſent pœnæ hac extrauagante eam actionem exercenti ſtatutæ. Quòd ſi, ignorante Summo Pontifice, aliqua harum actionum fiat cum aliquo inferiorum, tunc, eſto gratia à Summo ipſo Pontifice immediate ſit concedenda, incurrit pœnas huius extrauagantis, qui illam exercet: eo quòd Summus Pôtifex nequaquam purgare cenſeatur, quod ignorat.

His ita explicatis, ſubijciendæ ſunt actiones, quas Gregorius decimus tertius addidit. Ac primo, quas addidit tanquam principales, pro quibus incurruntur pœnæ in hac extrauaganti ſta- B tutæ, eſto nullus alius effectus ulterius ſequatur: deinde verò, quas addidit tanquam acceſſorias.

Atqui tres addidit tanquam principales. Prima eſt, nundinari conquirendo expeditiones negotiorum, innitendo ſuffragationibus potentiorum. Quo loco aduerte cum Nauarro opuſculo citato notabili, 27. numer. 37. non prohiberi quemquam accipere ſtipendium pro induſtria & labore, quæ apponit in agendis aliorum negotijs apud Sedem Apoſtolicam, ſiue ad gratiam, ſiue ad iuſtitiam, ſpectent; ſed accipere pretium pro gratia aut iuſtitia obtinenda fauore potentiorum: ſicut potentes ipſi pœnas huius extrauagantis incurrerent, ſi pretium acciperent, vt ſuo valore & potentia gratiam, vel iuſtitiam alijs obtinerent. Eo autem ipſo, quòd C quis paciſcatur, vel promiſſionem acceptet, aut aliquid recipiat, vt ſuffragatione alterius gratiam aut iuſtitiam apud Sedem Apoſtolicam alicui acquirat, incidit in pœnas huius extrauagantis, eſto nihil aliud vlterius efficiat, nulluſque effectus inde ſequatur: quia hoc eſt, quod tanquam principalis actio in hac extrauaganti prohibetur.

Secunda eſt, ambire, ſeu adire alliciendo donis, aut pollicitationibus eos, quos, gratia præſtare arbitrantur, vt ſibi, vel alijs, gratiam vel iuſtitiam ea ratione apud Sedem Apoſtolicam acquirant. Cum hæc etiam actio ſit principalis, eſto nihil vlterius fiat, aut ſequatur, & eſto alij pollicitationes aut dona non acceptent, incurruntur pœnæ huius extrauagantis.

Tertia eſt, fingere mentiendo ſe talium operam & induſtriam quæſiuiſſe pretio & muneri- D bus. Cum ſimiliter ſit actio principaliter prohibita, eo ipſo incurruntur pœnæ huius extrauagantis, eſto nullum emolumentum ex tali fictione proueniat mentienti, neque aliquid aliud ulterius ſequatur.

Cum Gregorius decimus tertius extendat pœnas extrauagantis Bonifacij octaui ad exercêtes tres actiones proxime explicatas, his uerbis; Conſtitutionem prædictam cum ſuis cenſuris & pœnis omnibus innouamus, eaſque omnes extendimus ad audentes qualecumque horum facinorum; admonet bene Nauarrus notabili. 23. numer. 33. ut, qui has tres actiones exercent, pœnas huius extrauagantis incurrant, neceſſe eſſe, ut cum audacia, ſeu præſumptione eas exerceant: id quod ſatis aperte ſonat uer-

A bum illud, audentes: quare, qui abſque audacia & præſumptione ex ignorantia culpabili aliquid horum efficeret, non incideret in pœnas huius extrauagantis. cum tamen, qui aliquam aliarum præcedentium actionum ex culpabili ignorantia efficeret, eas incurreret.

Ad tres alias acceſſorias extendit etiam Gregorius. 13. pœnas huius extrauagantis. Nempe, ad dantes auxilium, conſilium, uel fauorem ad aliquam, tam trium præcedentium, quàm aliarum extrauagantis Bonifacij. 8. Cum uerò hę tres acceſſoriæ ſint, ſane, ut propter eas pœnæ huius extrauagantis incurrantur, non ſatis eſt, ſi quis conſilium, auxilium, aut fauorem ad aliquam aliarum præcedentium dederit, niſi illa, ad quam aliquid horum datum eſt, fuerit ſecuta: illa autem ſecuta, eſto nihil ulterius fiat, nul- B luſque alius effectus ulterius ſequatur, qui conſilium, auxilium, uel fauorem dedit, incurrit pœnas huius extrauagantis, ut bene ait Nauarrus notabili. 30. numero. 40.

Illud poſtremo admouerim, etiam eos, qui extra Romanam Curiam commorantur, poſſe facile incurrere has pœnas, ſi uel gratia, aut iuſtitia, actionibus in hac extrauaganti prohibitis impetrata, ſcienter utantur, uel conſilium, auxilium, aut fauorem ad aliquam earum actionum dederint, uel etiam effecerint, literis aliquid promittendo, uel alia ſimili ratione.

DISPVTATIO XCIII.

Vtrum licite quippiam accipiatur pro operationibus aliarum uirtutum à iuſtitia.

C HActenus diſſeruimus de his, quæ ob honeſtam iuſtitiæ cauſam accipiuntur, & de nonnullis alijs, quę illorum occaſione diſputanda uiſa ſunt. Vt uerò integra ſit tractatio de ijs rebus, quæ ob honeſtam cauſam accipiuntur, dicendum erit, quouſque pro operationibus aliarum uirtutum licite aliquid accipiatur, ſiue operationes illæ debitæ ſint ex præcepto, ſiue non.

De qua re ſit prima concluſio. Pro operatio- 1. Concl. ne uirtutis, ad quam quis quaſi ex iuſtitia tenetur, nefas eſt pretium accipere: &, ſi accipiatur, obnoxium eſt reſtitutioni. Verbi gratia, uouiſti Deo peregrinationem, conſtruere Eccleſiam, ingredi religionem, &c. nefas tibi eſt pro his rebus implendis pretium accipere, tenerisque ad reſtitutionem, ſi accipias. Probatur concluſio, D quoniam non ſecus teneris hæc implere Dei comparatione, quàm ſi ex iuſtitia tenereris côparatione hominum: uerum quia in ordine ad Deum non eſt iuſtitia, ſed alior quædam uirtus, nempe religio, teneris ex uirtute religionis, ſed quaſi ex iuſtitia: ergo ſicut pro ijs, ad quæ ex iuſtitia teneris, nefas eſt accipere pretium, quia accipis tanquam tibi debitum in recompenſationem, quod re uera non eſt debitum (id enim pretium ſignificat) ita nefas eſt accipere pretium pro eiuſmodi rebus.

Secunda concluſio. Pro obedientia illi exhi- 2. Concl. benda, cui iam eſt debita, nihil poteſt accipi tanquam pretium. Poteſt tamen interdum accipi pro opere, quod ex obedientia præſtatur, quando ſcilicet, qui iubetur, non tenetur id efficere gratis. Prior pars ex eo eſt manifeſta, quòd obe-

dientia, poſt illius debitum contractum, ex iuſtitia aut quaſi ex iuſtitia eſt debita. Poſterior uerò probatur, quoniam ſi poſtulante id bono publico, Rex præcipiat aliquibus, ut proficiſcâtur ad bellum, licet illi tenentur quidem obedire, neque ut, Regi ea in re obediant, quicquam poſſint, tanquam pretium accipere; nihilominus, ſi ſint bona unde illis poſſit ſolui ſtipendium, non tenentur ire gratis, ſed pro labore & periculis, quibus pro Republica ſe exponunt, accipere poſſunt, vel à Rege, vel à tota Republica iuſtum ſtipendium: quòd ſi abſque debita cauſa non ſoluatur, tenetur ſiue Princeps, ſiue Reſpublica illis reſtituere. Quando uerò ſubditus gratis tenetur exhibere, quod iubetur, tunc neque ut obediat, neque pro opere, quod ex obedientia præſtat, poteſt quicquam tanquam pretium accipere: quia poſito præcepto, ſiue Dei, ſiue hominis præcipientis, id debet gratis, id eſt, nullo ei perſoluto pretio: quare ſi quid in pretium accipiat, accipit tanquam ſibi debitum in recompenſationem, quod re uera non debetur, ac proinde accipit iniuſte, teneturque id reſtituere.

Regula.

Hinc poſſumus elicere hanc generalem regulam ad diſcernendum uniuerſim, quando quis pro opere, ad quod tenetur ex præcepto, aut ut deſiſtat à malo, vel illud non faciat, ut ex præcepto tenetur, poſſit, aut non poſſit accipere pretium, & quando teneatur id reſtituere. Videndum namque eſt, num iure naturali, uel poſitiuo Diuino aut humano ad id teneatur nullo poſtulato pretio. Quòd ſi tenetur, nihil in pretium poteſt accipere; eo quòd, id debeat gratis, & pretium quippiam debitum ſignificet in recompenſationem, quod ex iuſtitia ſit ſoluendum: quare ſi quid tunc accipiat in pretium, accipit vt ſibi debitum, quod re vera debitum non eſt, ac proinde peccat contra iuſtitiam, teneturque id reſtituere. Quando uerò ita quis ex præcepto tenetur ad aliquid, vt nihilominus ratio, iuſtitiaque ipſa, poſtulet, vt compenſetur pretio; quod potiſſimum cernitur in ijs, ad quæ quis tenetur ſola lege caritatis, & quæ cedunt in aliorũ, aut Reipublicæ commodum; eo quòd æquitas tunc poſtulet, vt opera, labor, & ſumptus de neceſſitate præcepti caritatis in vtilitatem alicuius appoſita ab eo compenſentur; ſumi poteſt aliquid, in pretium, nihil impediente obligatione præcepti ad id efficiendum. Exempla reddent dilucidam vtramque, huius regulæ partem.

Iuxta priorem partem regulæ, quoniam quiuis Chriſtianus, vi præcepti Eccleſiæ, tenetur, audire ſacrum diebus feſtis nullo poſtulato pretio, & abſtinere à carnibus diebus quadrageſimæ, & ieiunare, ſi ad legitimam ætatem peruenit, nullum poteſt recipere pretium, vt hæc omnia præſtet, teneturque id reſtituere, ſi recipiat. Neque ſufficientem afferet excuſationem, ſi dicat, ſe id recipere pro moleſtia, quam ſubit: quoniam eam tenetur ſubire ex præcepto, tanquam quippiam annexum ac coniunctum cum opere, ad quod ex præcepto tenetur. Eodem modo ethnicus accipere non poteſt pretium, vt baptiſmum ſuſcipiat, quem iure Diuino poſitiuo ſuſcipere tenetur, abſque vllo pretij emolumento.

Vir etiam, aut mulier, ut à fornicatione deſiſtant, accipere non poſſunt pretium: quia ad id iure naturali tenentur abſque vllo pretio. Dices, ſaltem ſi mulier fornicando acceptura erat

A licite pretium, vt eam pateretur turpitudinem, poterit pretium accipere, non quidem vt non fornicetur, prout ex præcepto tenetur, ſed pro lucro ceſſante ex eo, quòd fornicari deſiſtat. Negandum tamen id eſt: quoniam iure Diuino ad vtrumque tenetur abſque vllo pretio, nempe ad non fornicandum, & ad non quærendum pretium via fornicationis. Alioquin etiam, qui locare vult ſuam operam ad interficiendos alios iniuſte, poſſet licite accipere pretium pro lucro, quod illi ceſſaret ſe ita nõ locando, quod eſt ridiculum. Quo loco obſerua, aliud eſſe mulierem paciſci de pretio via fornicationis, aliud, poſtquàm ex pacto pretij fornicata eſt, pretium accipere. Primum eſt illicitum; tenetur que proinde ab illo abſtinere abſque vllo pretio. Secundum verò eſt licitum; neque abſtinere

B tenetur a pretio via illa iniqua commerito, ideoque vt illud non recipiat, paciſci poterit de compenſatione iuſta.

Maius dubium eſt de eo, qui adueniente tempore, in quo gratis ſubuenire tenetur ſimpliciter ac omnino pauperi extreme indigenti, illi non ſubuenit niſi accepto pretio, vel ab aliquo alio paupere, qui, quòd ipſe gratis, non velit dare rem, qua ille alius extreme indiget; eam ab illo emit, vel ab ipſomet paupere poſtquam deuenit ad pinguem fortunam, quia non aliter voluit ei ſubuenire, dum extreme indigebat; vtrum, inquam, qui eiuſmodi pretium accepit, licet lethaliter peccauerit non ſubueniendo gratis, reſtituere teneatur pretium.

Pars, quæ negat, ſuaderi poteſt. Primò, quoniam, qui eiuſmodi pretium accepit, non ex iu-

C ſtitia, ſed ex caritate tenebatur ſubuenire gratis illi extreme indigenti, vt in materia de eleemoſyna oſtendimus: ergo accipiendo pretium non peccauit contra iuſtitiam, ſed contra caritatem, atque adeo reſtituere illud non tenetur. Secundò, quoniam non accepit pretium pro ipſo opere ſubueniendi extreme indigenti, ſed pro re, qua illi ſubuenit, quæ re vera pretio illo æſtimabatur: ergo licet peccauerit vendendo tunc rem, quam lege caritatis exhibere gratis tenebatur, non tenetur tamen reſtituere pretium iam acceptum. Hæc duo argumenta ſatis probabilem mihi efficiunt hanc partem negantem, neque in rigore auderem ab ea diſcedere. Hæc de priori parte regulæ.

Iuxta poſteriorem verò, licet vnuſquiſque ſub reatu lethalis culpæ exhibere teneatur diui-

D ti rem, qua extreme indiget, vt equum ad euadendam mortem, quæ iniuſte eſt illi inferenda, medicinam, aut cibum, quibus extreme indiget; non tamen tenetur exhibere illam gratis, ſed poterit exigere & recipere pretium. Licet etiam aduocatus, aut medicus, teneantur aliquando ſub reatu lethalis culpæ exhibere ſuas operas eis indigentibus; non tamen gratis, ſed pro pretio, ſi illi ſint ſoluendo. Itẽ licet ſub reatu lethalis teneatur quis aliquãdo liberare domũ proximi ab incendio, aut prohibere ne diripiatur; non tamen gratis, ſi labor, & induſtria, quã apponit, pretio ſint digna; quin potius agere poterit aduerſus dominum domus actione negotiorum geſtorum. Eodem modo, qui iuſſus a Rege proficiſcitur ad bellum, exigere poteſt iuſtũ ſtipendiũ à Rege, aut à Republica. Quin & Apoſtoli, licet à Chriſto euangelizare, tegereque Eccleſiam

eleſiam eſſent iuſti, licite exigere & accipere poterant ab Eccleſia alimenta & ſubſidia vitæ neceſſaria, ad eaque ſubminiſtranda tenebatur Eccleſia, vt late Paulus primo ad Corinth.no no.docet ac probat; eaque ratione viris Eccleſiaſticis decimæ in vitæ ſubſidium, non verò in pretium pro ſpiritualibus, quæ adminiſtrant, ſunt deputatæ, vt alibi eſt dicendum.

Quando ergo l.quarta.§.ſi tibi.ff.de conditione ob turpem cauſam, & l.ſolent.ff.de præſcriptis verb.aſſeritur, repeti non poſſe, quod ob indicandum proprio domino ſeruum fugitiuum datum eſt; verum quidem id eſt, quando pro opera & labore aſſumpto in domini vtilitatem datum eſt, aut quando publica, aut priuata domini autoritate, promiſſum erat in præmium indicanti, vt homines allicerentur ad comprehendendos ac indicandos eiuſmodi ſeruos, & quando dominus ſerui ex liberalitate id dediſſet: in his enim euentibus, licet ſciret vbi ſeruus lateret fugitiuus, teneretur lege caritatis illum indicare; compararet tamen dominium rei, quam ita acciperet; non quidem ex eo, quòd efficeret id, ad quod lege caritatis tenebatur, ſed ex illis alijs prioribus legitimis titulis, vt diſput.83.dictum eſt.

3.Concluſ. Tertia concluſio. Pro bonis operibus ad quæ quis non tenetur, cum ſint ſupererogationis, & præſertim pro ijs, quæ in aliorum commodum cedunt, accipi poteſt pretium; modo immoderatum non ſit, atque adeò iniuſtum quoad exceſſum, & modo in venditione aut commutatione ſimonia non interueniat. Quando autem hæc interueniat ſuo loco in hac ſecunda ſecundę dicetur. Probatur concluſio, quoniam ad ea non tenemur, in illiſque exercendis cum minimum labor aliquis & induſtria, aut etiam moleſtia cernitur: ergo horum ratione, fas erit accipere moderatum pretium à paciſcente ea de re nobiſcum; vt ſas erit accipere moderatum pretium pro inſeruiendo infirmo; pro organis in Eccleſia ad cultum diuinum pulſandis, &c.

Ioannes Medina de reſtitutione, quæſtione vigeſima ſexta, cum Adriano quodlibe.decimo videtur aſſerere, peccatum eſſe facere opus quoduis virtutis propter lucrum, aut aliud commodum temporale tanquam finem. Contrarium tamen oſtendimus in hac ſecunda ſecundæ quæſtione decimanona, & vigeſima ſeptima, articul. tertio, & prima ſecundæ quæſtione decimanona, articul. ſeptimo, modo tamen opus virtutis ſit etiam volitum quia tale, aut propter alium finem bonum, ita vt lucrum aut commodum temporale ſint finis partialiter volitus ac intentus. Aliqua alia docet ibidem Medina cum Adriano, quibus aperte refragamur primo ſecundo loco citato.

4.Concluſ. Quarta concluſio. Ex natura rei fas eſt offerre munera more inuitantis & allicientis ad ea opera bona præſtanda, quæ is, cui offeruntur, tenetur gratis efficere. Idem eſt, vt deſiſtat à malo. Fas etiam eſt eadem munera offerre ſub conditione, ſi ille opera illa bona, ad quæ inuitatur, efficiat, aut a malo deſiſtat. In

A hunc modum, dono aut donabo tibi hoc, ſi hoc feceris, aut ab hoc malo deſtiteris. Fas præterea eſt ex natura rei munera eo modo oblata recipere, modo tamen de animo donandi abſolute, aut ſub illa conditione conſtet. Hæc concluſio videtur eſſe Medinæ & Adriani, locis citatis. Probari autem poteſt, quoniam ſicut fas eſt allicere precibus aliquem ad id, quod tenetur facere gratis, & pro quo nefas eſt illi accipere pretium, cur etiam fas non erit illum muneribus & donationibus allicere; quando animus offerentes eſt re vera donare, eſto non donaret, niſi ea via intenderet, ac ſperaret perducere illum ad bonum, quod optat? Sane nulla poteſt reddi legitima ratio. Præterea, vnuſquiſque donare poteſt, quod ſuum eſt, ſub conditione, quæ mala non ſit: ergo poterit donare,

B ſub conditione, ſi is, cui donat, efficiat tale bonum, aut deſiſtat a tali malo, eſto teneatur gratis, & efficere illud, & deſiſtere ab hoc. Patet conſequentia, quoniam neque conditio illa eſt mala, neque allicere vtrumque horum eſt malum, neque item aliquem lucro excitatum vtrumque horum efficere, imo neque intendentem ſimul commodum temporale eadem efficere eſt malum, vt concluſione præcedente dictum eſt; modo tamen id non accipiat in pretium: quare cum is, qui offert, donatione ſua, aut conditione ſub qua donat, non intendat niſi id, quod poſita donatione ille, cui fit ſub conditione, poteſt licite implere; conſequens eſt, vt talis donatio licita ſit, tam ex parte donantis, quàm ex parte accipientis &

C implentis conditionem, ac proinde vt accipiens nequaquam reſtituere teneatur. Item licitum eſt habenti in alium poteſtatem, cogere illum minis & uerberibus, ut id efficiat, aut ab eo deſiſtat, quod efficere, aut à quo deſiſtere tenetur gratis; ut licitum eſt, patri cogere filium minis & uerberibus, ut die dominica ad ſacrum audiendum, accedat, aut ut deſiſtat a fornicatione: ergo licitum etiam erit ei dono, aut promiſſionibus ad idem illum allicere. Idcirco autem in concluſione appoſita ſunt uerba illa, ex natura rei: quoniam, poſita prohibitione iuris poſitiui, illicitum eſt dare aut accipere illo modo, ut de iudicibus & alijs miniſtris publicis dictum eſt.

D Ex hac concluſione conſtat, licite matres & patres, dare aut promittere aliqua filijs ſub conditione, ſi frequentent ſacramenta, aut ſi ingrediantur religionem, uel etiam ut efficiant id, aut abſtineant ab eo, quod facere, aut à quo abſtinere tenentur gratis: eſt enim in parentibus animus ea donandi. Item licite fieri legata, aut relinqui hæreditatem ſub conditione, ne hæres aut legatarius fornicetur, aut ſub conditione, ut cœlibem uitam ducant.

Ex eadem concluſione conſtat, ſancte & pie fideles inducere poſſe infideles donis & promiſſionibus, ut baptiſmum fidemque Chriſtianam ſuſcipiant, eaque illis promittere, & dare ſub conditione, ſi

Chriſtiani fiant, & non aliter; modo animus ſit ea donandi ſub illa conditione, non uerò ea illis in pretium conſerendi vt ſuſcipiant baptiſmum. Item ſancte & pie infidelibus iuſte ad mortem damnatis, aut alia pœna dignis, condonari pœnam ſub conditione, ſi Chriſtiani fiant. Poſſeque aliquem ſumere aliquam infidelem in vxorem ſub conditione, ſi Chriſtiana fiat: ſimiliq́ue modo poſſe aliquam ſumere infidelem aliquem in ſuum virum ſub conditione, ſi ille Chriſtianus eſſe velit. Plura diximus hac de re in hac ſecunda ſecundæ quæſtione decima, art. octauo, quæ quartam concluſionem propoſitam confirmant.

Ex eadem quoque concluſione patet, eum qui vt alliciat alium ad ſibi mutuandum, aliquid dono illi dat, non peccare. Neque eum, qui accipit, peccare, aut teneri reſtituere, quod ita accipit, ſi ſibi perſuadeat eum, qui dat, habere animum donandi; quamuis ſciat illum non fuiſſe donaturum, niſi ſperaret ſe ea via conſecuturum mutuum. Donatio namque abſoluta, quamuis facta ſit animo alliciendi ac mouendi aliquem ut mutuo det, ualida eſt, eſto donans non daret niſi ſperaret ſe eã uiã conſecuturum finem intentum. Neque qui donationem accipit, ſciens donantem intendere eum finem, tenetur aut facere id, cuius intuitu alius donat, aut non accipere donationem; quin potius licite donationem accipit, integrumq́ue illi poſtea manet, annuere, aut non annuere uotis donantis, ut dum de donationibus fuerit ſermo dicemus.

DISPVTATIO XCIIII.

Quæ accipiuntur ob turpem cauſam, obnoxiane ſint reſtitutioni, & quouſque in foro exteriori denegetur eorum repetitio.

Reſtitutioni eſſe obnoxia ſuadetur. 1. CONſequenter dicendum eſt de ijs, quæ ob turpem cauſam accipiuntur. Pars uerò quæſtionis propoſitæ, quæ affirmat, ſuaderi poteſt.

Primò, quoniam qui aliquid accipit, ut id bonum efficiat, quod de præcepto tenetur facere, continuo tenetur id reſtituere, ut diſputatione proxima & alijs præcedentibus oſtenſum eſt: ergo maiori cum ratione, qui aliquid accipit, ut id malum efficiat, quod de præcepto tenetur uitare, tenebitur continuo id reſtituere.

Secundò. Secundo, datio ob turpem cauſam eſt inualida: ergo accipiens tenetur reſtituere, quod ob eam acceperit. Conſequentia eſt manifeſta: antecedens uerò probatur. Quoniam promiſſio ob turpem cauſam eſt inualida, ut conſtat ex l. generaliter, & ex l. ſi ſtipuler. ff. de uerbor. obligat. & ex c. ultim. de pactis, quibus in iuribus, ac alibi habetur, turpem omnem ſtipulationem, ſeu promiſſionem inualidam eſſe: ergo datio etiam ob turpem cauſam inualida erit.

Tertiò. Tertiò, quòd ſimoniacè accipitur, retineri nequit, ſed eſt ſtatim reſtituendum: ergo

A pari ratione, quod ob turpem cauſam accipitur, retineri non poterit, ſed erit continuo reſtituendum.

Pro declaratione & luce huius diſputationis aduertendum eſt ex Ioanne Medina de reſtitutione. q. 20. rem turpem, actumve peccati duobus modis, quod ad præſens inſtitutum attinet, talem eſſe poſſe. Vno, quia ratione ſui eſt talis, ſiue quia de ſe eſt res mala, ut fornicatio, homicidium, &c. ſiue quia ſecundũ ſe eſt prohibita, ut comedere carnes in quadrageſima, & aliquibus in locis, iudices accipere munera, alioquin licita. Altero, quia ratione circumſtantiæ extrinſecæ eſt talis, puta temporis, loci, iuraméti, aut uoti rei contrariæ, &c. Vt uendere, de ſe, non eſt illicitum neque prohibitũ; eſt tamen illicitum in die feſti ratione circunſtantię temporis, propter quam eſt prohibitũ; B & in loco ſacro ratione circumſtantiæ loci, & ſeruire alicui illicitum non eſt in ſe; ſi tamen impediat impletionem uoti de ingredienda religione, aut ſi contra iuramentum id non faciendi intuitu alicuius maioris boni, eſt illicitum & malum ex circunſtantia extrinſeca.

Hoc ita conſtituto, ait Medina, licet fas ſit accipere pretium ob turpem cauſam ſecundo modo, quando res, pro qua accipitur, eſt alioquin pretio æſtimabilis, ut pro re, quæ uenditur in tempore, aut loco ſacro, aut pro ſeruitio exhibito in impedimentum uoti, aut cõtra iuramentum; uniuerſim tamen nefas eſſe accipere pretium ob turpem cauſam primo modo, ſiue res, pro qua accipitur, ſit peccatum commiſſionis, ſiue omiſſionis tantum. Ratio illius Medinæ opinio. C eſt, quoniam peccatum non eſt quippiam uendibile, eo quòd nullius ſit ualoris, ſed tãquam quid turpe & inutile ſit fugiendum. Hinc colligit, non ſolum coniugatam nihil poſſe accipere in pretium pro adulterio, aut uirginem, uel aliam occultã fornicariam pro fornicatione; ſed neque publicam meretricem, vſq; adeo ut, ſi quippiam in fornicationis pretium accipiant, teneãtur illud reſtituere. Addit tamen, poſſe eas aliquid accipere per donationem liberam, eſto motiuũ donationis fuerit, quòd illæ in fornicationem cõſenſerint. Atq; ex hoc capite excuſat meretrices, & alias fornicarias à reſtitutione eorum, quæ, ut copiam ſui corporis faciant, accipiunt. Si tamen, inquit, fornicantium animus ſit, non donare, ſed dare in pretium turpitudinis, tenentur tam aliæ fornicariæ, quam meretrices, reſtituere quod ita ac-D cipiunt. Idem quoad meretrices affirmant quidam, quos Couar. regul. peccatum, part. 2. S. 2. nu. 1. refert.

Contraria ſentẽtia, nempe rem, pro qua aliquid tanquam pretium accipitur, eſſe in ſe turpem ac prohibitam, nõ tollere quominus pretio ſit æſtimabilis, non quidem ratione deformitatis, & quatenus Dei eſt offenſa, in quibus Rem eſſe turpem nõ impedire, ne pro illa accipi pretium. poſita eſt ratio peccati, ſed ratione delectationis, quam habet adiunctam, aut ratione laboris, detrimenti, aut periculi, quod ſubit, qui in gratiam alterius ſimile quid exercet, affirmant doctores communiter. D. Thomas, & cum eo Caietanus. 2. 2. q. 32. art. 7. ad ſecundũ, & q. 62. art. 5. ad ſecũdum. Adrianus de reſtitutione in quæſtione quæ incipit, oritur alia quæſtio an meretrix,

meretrix, &c. Panormitanus cap. quia plerique de immunitate eccleſ. à nu. 12. Sotus. 4. de iuſtitia. q. 7. art. 1. ad ſecundum. Couar. §. 2. citato, Nauar. in Manuali à nu. 30. & plerique alij; tametſi quidam eorum ſolum loquantur de actu meretricis pro quo pretium accipit. Eadem tamen eſt ratio de alijs, vt oſtendemus. Couar. præterea loco citato. nu. 7. aſſeuerat, pro ferenda iniuſta ſententia accipi non poſſe pretium, etiam poſtquam ex pacto eſt iniuſte lata: eo quòd res illa non ſit pretio æſtimabili. Mihi uerò longe probabilius eſt contrarium, nempe exercitium illius actus eſſe pretio æſtimabile, nó quidem ratione iniuſtitiæ, quæ aduerſus proximum exercetur, ſed ratione periculi & diſcriminis cui ſe exponit, qui eam fert ſententiam, cum reſtituere teneatur damna proximo inde ſubſecuta, & non ſolum proprium honorem & exiſtimationem in periculum uocet, ſed etiam bona ſua, & ſalutem animæ in diſcrimen maximum adducat. Quo ſit, ut non ſolum commiſſionis peccatū, ſed & puræ omiſſionis eſſe poſſit pretio æſtimabile ob ea, quæ commemorata ſunt, ſufficienterque euerſa maneant fundamentum, & opinio Medinæ.

Sit ergo prima de hac re concluſio. Spectato ſolo iure naturali, accipiens moderatum & æquale pretium ob turpem cauſam, neque iniuſtitiam committit, neque tenetur illud reſtituere. Hæc ex dictis eſt ſatis manifeſta, quoniam pugnare in bello alterius iniuſto, aut vindictam de aliquo ſumere iuſſu alicuius & in gratiam alterius, uel mulierem copiam ſui corporis, facere alicui viro, imo & uirum fornicari in gratiam fœminæ, pretio ſunt æſtimabilia. Quo ſit, ut accipere pro eiuſmodi rebus turpibus moderatum & æquale pretium, nihil iniuſtitiæ contineat, ac proinde ut accipiens, ſpectato ſolo naturali iure, reſtituere illud non teneatur. Dictū eſt, moderatum & æquale pretium: quoniam ſicut in alijs contractibus exceſſus pretij cauſa eſt iniuſtitiæ, accipienſque reſtituere exceſſum tenetur: ſic etiam in re propoſita, quando de formali, aut uirtuali uoluntate id donandi non conſtat ex parte dantis.

2. Concluſ. Secunda concluſio. Pactio & acceptio pretij ob rem turpem illicita eſt & peccatum antequam talis res turpis fiat. Poſt rem autem patratam illicitum non eſt petere & accipere pretiū antea promiſſum aut conſtitutum. Quia uerò promiſſio & pactio, traditioque pretij ante rē turpem patratam eſt peccatum, nullam uim habent tunc obligandi. Quo circa neque, qui rem turpem promiſit pro pretio, tenetur illam implere, neque, qui pretium pro ea promiſit, tenetur ſtare promiſſis, pactumque implere, ſed potest diſcedere à promiſſione & pacto ante rem turpem patratam. Poſt illam uerò patratam, ſtàdo in ſolo iure naturali, tenetur ſoluere pretium. Peccatum autem, quod cernitur in promiſſione, pactione, acceptione pretij, & traditione illius ante rem turpem patratam, non eſt peccatum iniuſtitiæ, ſed eſt illius ſpeciei cuius fuerit peccatum rei turpis, ad quam ordinatur.

Primam partem huius concluſionis affirmàt Caiet. 2. 2. q. 32. artic. 7. ad ſecundum. Et Couar. regula. peccatum. p. 2. §. 2. num. 1. Probarique poteſt, quoniam antequam res turpis fiat, ut antea quàm mulier copiam ſui corporis faciat, aut

A antea quàm quis, mercede conductus ad alium interficiendum, illum interficiat, promiſſio, pactio, datio, & acceptio pretij pro tali re turpi, ordinantur ad eam patrandam: ſed, quod ordinatur ad lethale peccatum tanquam ad finem, eſt lethale peccatum eiuſdem ſpeciei cum fine: ergo illa omnia peccata ſunt lethalia eiuſdem ſpeciei cum re turpi, ad quam ordinantur. Imo ſunt unum numero peccatum lethale cum peccato rei turpis, ad quam ordinantur, tanquam partes integrantes unum numero peccatum, quod ex illis omnibus coaleſcit, niſi detur tanta interpollatio, moraliſue diſcontinuatio, quæ ſufficiat ad illa efficienda diuerſa numero peccata: non ſecus ac accipere palliū, accingere enſem, pergere ad interficiendum aliquem, ſtringere enſem, hominemque interficere, ſunt

B unum numero integrum peccatum lethale homicidij, niſi detur talis interpollatio, moraliſq; diſcontinuatio, quæ ſufficiat ad multiplicanda diſtincta numero peccata illius ſpeciei. Atque ex his prima & ultima pars concluſionis propoſitæ ſimul manent confirmatæ.

Secunda pars, nempe, poſt patratam rem turpem, illicitum non eſſe petere & accipere pretium antea promiſſum, aut conſtitutum, neque etiam illud dare & accipere, eſt Caietani, & Couaruuiæ locis citatis. Poſſumus autem eam probare, quoniam, ut in prima concluſione oſtenſum eſt, ſpectato ſolo iure naturali, illud eſt debitum ex iuſtitia, neque ordinatur iam ad peccatum & rem turpem, quæ tranſiuit, eſſeque deſijt, ut dicere poſſimus ex ordine ad illam tanquam ad finem inſici: ergo ſpectato ſolo iure

C naturali, illud eſt licitum, iſque, qui tale pretium exigit & accipit, exigit actum iuſtitiæ, accipitque quod ſibi debetur: is uerò, qui illud reddit, exequitur actum iuſtitiæ, in cuius contrario iniuſtitia cerneretur.

Vnde reijcienda eſt opinio Nauarri in Manuali in editione latina, loco citato, præſertim nu. 40. & 41. aſſerentis, peccare illos lethaliter, qui poſt crimen patratum pretium petunt tanquam ſibi debitum. Ait namque non eſſe illis debitum ratione operis patrati, idque debere eos confiteri. Contrarium verò ſatis aperte conſtat ex dictis. Accedit, quòd ſi eis non eſſet debitum, ſane tenerentur id reſtituere, ſi ipſis datum eſſet vt debitum, atque in pretium, & non ex ſola liberalitate: quod tamen Nauarrus ipſe negat, dū de pretio, quod meretrices recipiunt, agit, reijcitque contrariam *Medinæ* opinio- Nauarr.

D nem. At, inquit Nauarrus, ſi pretium petant tanquam ſibi debitum propter opus turpe patratum, complacent in opere præterito & peccāt. Obiectio illius.
Quis tamen non videat, neceſſe non eſſe complacere in òpere præterito ex eo, quòd quis petat & accipiat pretium pro eo ſibi promiſſum ac debitum? Poterit namque dolere, tam de opere præterito, quam quod pretio fuerit adductus ad id patrandum, Deumque offendendū, firmiterque ſtatuere, nihil tale in poſterum efficere; & nihilominus exigere, & accipere pretium, quod propter illud patratùm commeruit, ſibique eſt debitum. Poterit præterea cohibere actum complacentiæ & diſplicentiæ circa actū turpem præteritum, petereque & accipere pretium pro eo ſibi iam debitum. Porrò Nauarrus ideo aberraſſe videtur, quòd non attenderit la- Satis fit.

ciſſimum diſcrimen, quod eſt inter pretium pro peccato antequam peccatum committatur, & poſtquam eſt iam commiſſum. Petitio namque, acceptio, & collatio pretij pro peccato antequam ſit commiſſum, eſt vera culpa eiuſdē ſpeciei cum peccato, pro quo petitur, accipitur, aut datur; eo quod ordinentur vt peccatum illud ſit, ponaturque in rerum natura: at verò petitio, acceptio, & collatio pretij pro peccato iam commiſſo, tanquam quid iam commeriti & debiti, nulla eſt culpa: cum illa non ordinentur ad peccatum, vt ſit: quod paulo antea cum Caietano & Couar. explicatum eſt. A

Tertia pars, videlicet: neque promiſſionem, neque pactum, neque ſolutionem pretij pro re turpi vllam uim habere ante rem turpem patratam, ſed integrum eſſe cuique contrahentium diſcedere à pacto & promiſſione, eumque qui pretium accepit, teneri illud reddere, eo quòd impletio contractus peccatum ſit; habetur expreſſe. l. generaliter, & l. ſi ſtipuler. ff. de verborum obligationibus. §. quod turpiter Inſt. de inutilib. ſtipula. & cap. vltimo de pactis, quibus in iuribus docemur, promiſſionem omnem, ſtipulationem, ac pactionem de re turpi, id eſt, quæ impleri nequit ſine peccato, inualidam eſſe. Idē habetur. 2. 2. q. 4. per multa capita, præſertim c. in malis, vbi dicitur. In malis promiſſis reſcinde fidem: in turpi voto muta decretum. Impia eſt promiſſio, quæ ſcelere adimpletur. Hinc patet, ſi quid cum meretrice conſtiturum ſit, vt in futurum in peccatum conſentiat, pactum poſſe ac debere reſcindere; imò eſſe nullum antequam turpitudo ſit peracta, paciſcentemque ad nihil illi teneri: quin potius ipſam, ſi quid in pretium accepit pro turpitudine futura, teneri id reſtituere ei, qui dedit, nec vult pactionem perficere. Idemque dicendum eſſe de eo, qui pecuniam accepit, ut interficeret alterum, aliquáve aliam iniuriam illi inferret, & de quocunque alio, qui pro quocunque alio maleficio exequendo pretium accepit. Qui namque pecuniam dedit, deſiſtere poteſt à contractu, antequam res ſit peracta, & ideo, qui pretium accepit, tenetur illud reſtituere, neque vlterius progredi. Quòd ſi deſiſtere non velit poſtquam, qui pecuniam dedit, illi ſignificauit ſe deſiſtere velle à contractu, & maleficium perficiat, proximum interficiendo, aut quoduis aliud damnum illi inferendo, tenetur nihilominus pretium ei, qui dedit, reſtituere, & damna omnia illi, cui iniuriam intulit, ſubſecuta. B C

Hoc loco obſerua, quamuis in foro exteriori, vt dicemus, concedatur meretrici actio ad pretium pro turpitudine commiſſa, non tamen illi concedi, vt, qui cum illa pactum iniuit circa turpitudinem in futurum patrandam, cogatur ſtare contractui, illumq́ue implere. In primo namque euentu cogitur fornicarius ad rem iuſtam & licitam, nēpe vt ſoluat pretium debitū ex turpitudine cum meretrice peracta: in ſecundo verò cogeretur peccare, quod nullum ius, nullaque æquitas patitur. D

Præterea, vt iura illa citata definiunt, pactum illud ante turpitudinem peractam eſt nullum, & ob id neque qui cum meretrice illud iniuit, neque meretrix ipſa cogi poſſunt, vt illud perficiant. Quin potius, ſi meretrix ante turpitudinem pretium acceperat, cogetur in foro exteriori illud reddere ei, qui, vt poteſt, deſiſtere vult a contractu. A

Quarta verò pars, nempe; ſtando in ſolo iure naturali, poſt rem turpem patratam conſurgere in foro conſcientiæ obligationem ſoluendi æquale & moderatum pretium pro ea promiſſum, aut conſtitutum; ſatis patet ex prima concluſione, & ex probatione. 2. partis. 2. concluſionis. Iura ergo, quæ ſtatuunt, promiſſionem & pactum de re turpi inualida eſſe, intelligenda ſunt ante rem turpem patratam, præſertim in foro conſcientiæ, ſtandoque in ſolo iure naturali.

Obiectio.

Quod ſi quis nobis obijciat. l. ſi plagij. ff. de verbo. obligat. quæ ſic habet, ſi plagij faciendi, vel facti cauſa concepta ſit ſtipulatio (id eſt, promiſſio ſub certa quadam forma iure ſtatuta) ab initio non valet, quibus verbis manifeſte aſſeritur, promiſſionem ob rem turpem non valere, etiam poſtquam talis res turpis opere eſt impleta. B

Diluitur.

Dicendum eſt in primis, Gloſſam ibi aſſerere non eſſe certum, promiſſionem factam ob rem turpem iam tranſactam eſſe inualidam. Deinde melius dicendum eſt, inter hæc duo eſſe latum diſcrimen, ſcilicet, promiſſionem factam ob rem turpem patrandam obligare re turpi opere iam impleta, & promiſſionem, quæ fit ob rem turpem patratam eo intuitu, quòd is, cui id promittitur, eam patrauerit, validam eſſe. Primumq́ue eſſe, quod nos aſſerimus: ſecundum verò, quòd ea lege negatur. Cum enim ea promiſſio mala & turpis ſit, quippe quæ facta ſit intuitu rei turpis iam patratæ & ad illam gratificandam, peccatumq́ue ſit illo eodem intuitu illam implere, neque pretium debitum ſit ob rem illam turpem iam factam, eo quòd facta nō fuerit pro pretio antea promiſſo aut conſtituto; conſequens eſt, vt non ſit par ratio, vt, ſi ſecunda promiſſio inualida ſit, prima etiam ſit inualida poſt rem turpem opere impletam. Iuxta hunc ſenſum legis citatæ, ſi quis poſt fornicationem patratam promittat aliquid meretrici, aut alij fornicariæ intuitu conſenſus, quem gratis præſtiterat, vel promittat aliquid interfectori ſui inimici in gratiam ſolius homicidij, inualida eſt promiſſio, neque eam tenetur implere, qui promiſit: ſecus autem ſi alio intuitu non malo illis eiſdem aliquid promiſit; vt quòd fornicaria fornicando honoris ſui ac famæ iacturam fecerit, vel quòd homicida periculis maneat expoſitus, aut quod ſignum maximum amoris exhibuerit. Itaque licet promiſſio intuitu actus peccati patrati ſit nulla, valida tamen eſſe poteſt, ſi facta ſit intuitu rei non malæ, quæ cum eo actu fuerit coniuncta. Poſſet etiam exponi lex illa, quòd ſolum habeat locum in foro exteriori, quaſi inualida ſit, ut concedatur actio ad exigendam, quod propter plagium promiſſum eſt, etiam ſi plagium fuerit iam factum: ſecus vero in foro conſcientiæ ante latam in exteriori foro ſententiam, vt nos loquimur. Poſtrema pars concluſionis ſimul cum prima probata fuit. C D

3. Concluſ.

Tertia concluſio. Publica meretrix non ſolum licite retinet, quod à potente alienare in pretium iuſtum, aut etiam gratuita donatione propter fornicationem datum eſt, ſed etiam poſt fornicationem peractam conceditur ei actio in foro exteriori ad petendum pretium moderatum ipſi ante fornicationem promiſſum.

ſum. Imo ſi, nullo conſtituto pretio, copiam ſui corporis fecit, cogetur fornicarius ſoluere conſuetum pretium: eo quòd illa cenſenda non ſit gratis, ſed pro conſueto pretio copiam ſui corporis feciſſe, idque attendere debebat fornicarius, vt Couarruias. §. citato rectè ait. Hæc concluſio eſt communis, quam aſſeuerant omnes, quos ante primam concluſionem citauimus, & habetur. l. 4. §. ſed & quod meretrici. ff. de condictione ob turpem cauſam. Vbi dicitur, meretricem turpiter facere, quòd ſit meretrix, quia id eſt contra ius naturale: non tamen turpiter accipere, cum ſit meretrix. Horum autem verborum hic eſt ſenſus. Turpiter facit, quòd ſit meretrix, quia id eſt contra ius naturale: non tamen turpiter accipit cum ſit meretrix, quia neque ex natura rei peccat ita accipiendo poſt turpitudinem patratam, neque id prohibetur, ſed iuſta de cauſa omnino permittitur in foro exteriori, ſicut etiam meretricum fornicatio permittitur in eodem foro ad vitanda maiora mala: nihilominus tamen eadem acceptio appellatur alioquin turpis denominatione extrinſeca: eo quòd fiat ob cauſam turpem præteritam, ſeu potius ex turpi cauſa præterita tanquam illius effectus. Quia ergo, quod ex alijs turpibus cauſis accipitur, non permittitur, ſed punitur in foro exteriori denegatione repetitionis, & actionis ad illud petendum, ſi, poſtquam ex natura rei erat iam debitum, non ſit ſolutum, applicationeque illius fiſco, ſiue ſolutum iam eſſet, ſiue non, inde eſt, quòd legibus ciuilibus de eo non dicatur, non accipi turpiter, etiam poſt cauſam turpem patratam, quemadmodum dicitur de lucro meretricio. Atque ita ceſſant obiectiones Nauarri loco citato à n. 34.

De occulta fornicaria eſt dubium, an quod pro fornicatione accipit in pretium, teſtituendum ſit in foro conſcientiæ, aut ſaltem id ab ea in foro exteriori repeti poſſit. Quòd ad primum attinet, quidam, quos Couaruuias. §. citato num. 1. & 2. ac alij referunt, aſſeruerunt; quãcunque fornicariam, quæ meretrix non ſit, reſtituere teneri in foro conſcientiæ quicquid in pretium ſuæ turpidinis accipit. Eſt tamen improbabilis ſententia. Cum enim copia, quam illa ſui facit, multo maioris ualoris ſit, quàm ea, quam facit publica meretrix, nullaque ſit lex poſitiua, quæ incapacem illam reddat pretij, quod ea de cauſa accipiat; ſane retinere poterit pretium moderatum, quod ita acceperit. Quòd ſi nondum illud accepit, fuitque illi promiſſum, & ſecuta eſt turpitudo, tenetur promittens illud ei in foro conſcientiæ ſoluere. Idem dicendum eſt de pretio, quod virgo accepit, illive promiſſum fuit, vt copiam ſui corporis faceret; & de eo, quod accepit coniugata, aut monialis, aut eis promiſſum fuit, vt Sotus, Nauarrus, Couaru. & alij locis citatis affirmant: cum ſit eadem ratio de omnibus.

Vtrum verò coniugata teneatur reddere tale pretium marito, filia familias patri, ac monialis monaſterio? Cum Dominico a Soto & alijs eſt dicendum, non ſecus teneri illud reddere, quã ſi labore manuum ſuarum id comparaſſent. Debent tamen illud eis reddere occulte, vt propriæ conſulant famæ, vitenturque alia mala. Quin ſi quid illis eſſet prouiſum ac debitum

A ob fornicationem, necdumque eſſet ſolutum, teſtitutio eſſet facienda, non fœminis ipſis, ſed marito, patri, aut monaſterio, quando periculum eſſet eas non eſſe illis pretium tradituras.

Si fornicarij, aut fornicariæ, aliquid acceperint ab ijs, qui poteſtatem non habent alienandi, tenentur id reſtituere. Atque hac de re examinandæ ſunt fornicariæ, etiam ſi meretrices ſint.

Si quid fornicaria acceperit à religioſo, eſto ille facultatem à ſuo ſuperiore habeat alienandi aliqua, quia tamen facultas illa non intelligitur ad eum finem; eo quòd eſſet iniqua, neque in conceſſione generali comprehenſum intelligatur, quod ſi in particulari fuiſſet propoſitum, nequaquam fuiſſet conceſſum, vt patet regul. In generali de regulis iuris libro. 6. teſtituendum

B eſt monaſterio, niſi monaſterium ipſum id ex rationabili cauſa condonet, videlicet, vt conſulat famæ religioſi, aut propter paupertatem eius, quæ id accepit & conſumpſit. Idem eſt, ſi ſuperior ipſe monaſterij aliqua ob fornicationem propriam det. Quoniam neque de bonis monaſterij facultatem habet conferendi quicquam in eum finem, neque de bonis, quæ ab alijs accipiat: quando quidem nihil poteſt efficere ſibi proprium, neque aliter ſibi ipſi concedere poteſt ius alienandi, quæ ab alijs acceperit, quam ſuis ſubditis, neque voluntas præſumpta ſuorum ſuperiorum fit, ut eiuſmodi res in eum peſſimum finem alienet: quare facta ea alienatio vana eſt & irrita.

C Si fornicariæ fraude, aut dolo quicquam extorſerint ſuperfluum ab eo, qui poteſtatem habet alienandi, vt mentiendo ſe uiro eſſe incognitas, aut non niſi à tali, vel tali magnate, vel aliud ſimile, propter quod maius pretium accipiant, quam ex natura rei ſit dignum, & quam accepiſſent, ſi fraus illa non interueniret, reſtituere tenentur, quòd ita ſuperflue extorſerint. Quod verò blanditijs & lenocinijs extorquet, cum ſponte voluntarieque eis confeiatur, reſtitutioni non eſt obnoxium, vt 1. 2. q. 6. art. 7. oſtenſum eſt. Fornicaria occulta.

Quod ad ſecundum attinet, nempe, an quod occultæ fornicariæ in prætium ſuæ turpitudinis accipiunt, repetatur in foro exteriori, arbitror diſtinguendum eſſe cum Couaruuia re gul. peccatum part. 2. §. 2. numero. 3. Quædam namque occultæ fornicationes ſunt, quæ ſi in iudicium adducantur, punientur in foro exteriori, vt adulteriũ, inceſtus, &c. quædam verò quæ

D in foro exteriori non puniuntur, vt occultæ fornicationes fœminarum, quæ iuris ſui ſunt, nec tamen ſunt meretrices. Si ſermo ſit de his poſterioribus, arbitror, eſto eiuſmodi fornicarijs pro miſſum aliquid ſit pro fornicatione, & fornicatio ſit ſubſecuta, non audientur in iudicio, ne audientur publicæ meretrices, vel ſi audiantur, ſolum id fore, vt eiuſmodi pretium fiſco adiudicetur. Ratio eſt, quoniam ex ſtipulatione contra bonos mores non conceditur actio in fore exteriori, vt conſtat ex l. Marcalem C. de condict. ob turp. cauſ. Præſertim cum in hoc Luſitaniæ regno, licet eiuſmodi fornicariæ non acriter puniantur, puniantur tamen aliquo modo, vt patet. l. 1. tit. 6. par. 1 legum extra.

Si tamen ab eiuſmodi fornicarijs in iudicio

repe-

repetatur, quod iuſte in pretinm turpitudinis acceperunt, in primis non concedetur actio hominibus, qui pretium dederunt: eo quòd iuſte de manu illorum id acceperint, nec minor turpitudo fuerit dantium, quàm accipientium. Deinde verò neque fiſco videtur cõcedenda. Quoniam, vt bene Couaruuias loco citato adnotauit, ſolum conceditur actio fiſco circa turpiter accepta, quãdo accepta ſunt pro crimine, quod à republica puniri conſueuit. Subiungit tamen propter famoſam quorundam ſententiam vſu nonnullorum iudicum contrarium eſſe in foro exteriori introductum: quod tamen ipſe non probat. In hoc autem Luſitaniæ regno, licet eiuſmodi fornicariæ aliquo modo puniantur, vt ex lege citata liquet; ſuſpicor cõſuetudinem non eſſe, vt, quod acceperunt, fiſeo addicatur. Præſertim cum ſimiles leges non ſoleant ea ſeueritate executioni mandari, qua coduntur.

Si autem loquamur de occultis fornicarijs prioris generis, in primis non conceditur eis actio, vt pretium comparent pro ſubſecuta fornicatione antea promiſſum. Idemque eſt de quocunque alio crimine, quod in foro exteriori punitur, idque ob eam cauſam, ne quis præmium & lucrum pro eo crimine reportet, pro quo pęnam in eodem foro meretur, vt ex l. Marcalem. C. de condict. ob turp. cauſ. eſt manifeſtum. Deinde verò fiſco adiudicabitur pretiũ, quod eiuſmodi fornicariæ acceperint: eo quod acceptio fuerit turpis, & iure humano prohibita. Idemque eſt iudicium de quocunque alio pretio accepto pro crimine iure humano prohibito, vt colligitur ex l. Lucius. ff. de iure fiſci.

Ex hactenus dictis conſtat, accepta in pretium ob turpem cauſam, qnando pretium eſt moderatum, neque in conſcientiæ foro, neque in exteriori, niſi poſt latam ſententiam, obnoxia eſſe reſtitutioni. Niſi, quando lex incapacem reddit accipientem, vt reddunt extrauagantes Bonifacij. 8. & Gregorij. 13. diſputatione. 92. relatæ: id tamen quam rariſſime euenit.

Magna ergo ex parte ceſſat quæſtio illa, cui facienda ſit reſtitutio turpiter acceptorum in pretium. Ante latam enim ſententiam, nulli eſt facienda, niſi lex incapacem ſecerit accipientem. Poſt latam verò ſententiam, facienda eſt illi, cui, eo modo accepta, per ſententiam applieabuntur. Quòd ſi nulli expreſſe applicentur, fiſco cenſentur addicta. Quando verò lex incapacem reddit accipientem, ſi ſimul etiam reddat incapacem daotem, vt extrauagantes citatæ reddunt, non ſolum quando aliquid datum eſt in pretium, ſed etiam quando dono eſt datum; tunc ſi lex exprimat, cui reſtitutio ſit facienda (vt regulariter ſolent exprimere, extrauagantesque citatæ præſcribunt vt fiat pauperibus) illi eſt facienda; alioquin fiſco. Quòd ſi ſolum reddat incapacem accipientem, idque, quòd accepit, nulla ratione erat ei debitum, reſtitotio facienda eſt danti, apud quem perſeuerat dominium rei, quam ita dedit; eo quòd datio illa gratuita vim non habuerit dominij transferendi. Quando verò erat illi debitum, ſed virtute legis factus eſt incapax illius, credo reſtitutionem faciendam eſſe, vel fiſco, vel pauperibus, in modum pœnæ, ad quam exequendam obligat lex in eo euentu ante latam ſenten-

A tiam eo ipſo, qnòd accipientem effecit incapacem illius. Ex qualitate aotem legiſlatoris, ac legis, conijciendum eſt tunc, an mens illius fuerit, vt reſtitutio fieret fiſco, cui ſimiles pœnæ regulariter ſunt debitæ, an potius pauperibus.

Ad primum argumentum initio propoſitum, conceſſo antecedente in euentibus diſputatione præcedente & alijs antecedentibus explicatis, neganda eſt conſequentia: quoniam in illis euentibus nihil eſt, pro quo pretinm poſſit eſſe debitum, ut eſſe poteſt in actibus peccatorum, aut etiam in peccatis omiſſionis, ut oſtenſum eſt. *Ad primum argumentum initio propoſitum.*

Ad ſecundum negandum eſt antecedens, quando res turpis, pro qua aliquid datur, opere eſt implera, ut oſtenſum eſt. Ad probatiooem uerò, conceſſo antecedente, de promiſſione pro *Ad ſecundum.*
B re turpi, antequam ea res turpis opere completa ſit, in quo ſenſu, ut dictum eſt, intelligenda ſunt tria illa iura, quæ citantur, neganda eſt conſequentia, quando res turpis, quæ eo pretio eſt digna eſt iam opere impleta.

Quòd ſi obijcias, acceptio ob rem turpẽ eſt peccatum, ergo & retentio eius, quòd ita acceptum eſt: peccat ergo, qni ob rem turpem accipit, niſi reſtituat, quod accepit, ac proinde reſtituere id tenetur. Ad hoc argumentum poſſet in primis negari prima conſequentia, ut eam negat Medina de reſtitutione quæſt. 20. patitur enim in multis rebus inſtantiam. Qui namque propria autoritate accipit, quod ſuum eſt, quando publica autoritate id poteſt commode obtinere, peccat accipiendo, non tamen retinendo, quod accepit. Maioris tamen perſpicuitatis *Obiectio.*
C gratia, diſtinguendum eſt antecedens. Si enim intelligatur, poſt rem turpem patratam, negandum eſt: ſi vero ante illam patratam, concedendum eſt; peccat tamen, nõ contra iuſtitiam aduerſus eum, qui pretium dedit, ſed peccato eiuſdem ſpeciei, cuius eſt res turpis, ad quam ea acceptio ordinatur. Eodemque modo concedenda eſt conſequentia, ſi conſequens intelligatur ante rem turpem patratam, ita ut retentio ſit ad eandem rem turpem opere ob tale pretium implendam. Si verò conſequens intelligatur poſt rem turpem patratam, neganda eſt conſequentia. Eſt quippe diſpar ratio. Etenim acceptio ordinatur ad culpam, & idcirco eſt peccatum: receptio vero, poſt rem turpem patratam, non ordinatur iam ad culpam, & ideo non eſt peccatum.

D Ad tertium conceſſo antecedente; eo quod res ſpiritualis, pro qua in Simonia pretium accipitur, non ſit uendibilis, ſed quemadmodum data gratis, ita iuſſa à Chriſto gratis dari; neganda eſt conſequentia: quia res turpes, pro quibus pretium iuſte accipitur, ex ſe ſunt uendibiles. Cui autem reſtituendum ſit, quod Simoniacè accipitur, tam ante latam ſententiam, qua, qui Simoniacè dedit, ad amiſſionem illius damnetur, quam poſt illam prolatam, alio in loco explicandum eſt. *Ad tertiũ.*

DI-

DISPVTATIO XCV.

Pœna amiſſionis propriorum bonorum quouſq̃, commiſſo crimine, debita ſit ante latam ſententiam.

AD tractationem de acquiſitione,& amiſſione dominij legis autoritate etiam ſpectat diſputemus, quouſq; in pœnam dominiū amittatur,illudq; acquirat is,cui pœna applicatur.Reijcientes ergo pœnas corporales in tractatum quintum, quo in loco dicemus, quouſque, ēt poſt latam ſnīam, teneatur, aut non teneatur,damnatus earū aliquā executioni mādare; hoc loco ſolum dicemus de pœnis bonorum externorum , de quorum dñij acquiſitione & amiſſione in hoc tractatu diſputamus.

Dictum eſt in quæſtione propoſita,propriorum bonorum:qm̄ nō eadem cernitur omnino ratio in bonis,quæ uel ſunt cōmunitatis,tametſi à ptātibus publicis priuatis hoībus conferātur, ut ſunt officia publica, beneficia Eccleſiaſtica,&c. uel à priuatis inſtituta ſunt, ut ſint quaſi cōia , ut ſunt collegiaturæ, quas uocant, & his ſimilia;uel ſub certis legibus aut conditionibus alicui relinquuntur, ut relinqui ſolent aliqñ hæreditas & legata, cōſueueruntq; donationes aliquæ cōferri;uel deniq; ſunt bona ſupernaturaliter Eccleſiæ conceſſa, quorū diſpoſitio facultati Summi Pōtificis, clauibuſque Eccleſiæ ſubiacet,ut ſunt participatio Sacramentorum, uſus munerum Eccleſiæ, cōio in ſuffragijs ac bonis ſpiritualibus aliorū, &c. & ſiquæ ſūt alia ſimilia bona,quæ à bonis proprijs cuiuſq; ſimili modo, ac quoduis horum, quæ cōmemorata ſunt,ualeant diſtingui. Propter diſcrimen ergo , quod cernitur inter pœnas,quæ inſtituuntur circa bona prioris & poſterioris generis, in hac diſputatione dicemus ſolum de pœnis circa bona propria, in ſequenti autem de pœnis circa bona alia diſſeremus.

Quid conuenitur. Conueniunt oēs, qñ pœna lege non ſtatuitur ipſo iure,aut ipſo facto crimine commiſſo incurrenda,non deberi ante latam ſnīam,qua delinquens ad eam ſoluendam à iudice condēnetur. Tota verò cōtrouerſia eſt,qñ pœna amiſſionis propriorum bonorum lege ſtatuitur ipſo iure, aut ipſo facto incurrenda, quo pacto & hæreticis, & contrahentibus inceſtas nuptias, & pleriſque alijs delinquentibus, eſt pœna confiſcationis, amiſſioniſve oīum bonorū ſtatuta, an delinquens continuò commiſſo crimine amittat dominium, legitimam poſſeſſionem , & adminiſtrationem ſuorum bonorū, teneaturq;, proinde in foro conſciæ ea offerre fiſco,aut cuicunque alteri,cui lege talis pœna applicatur:an potius ante latam ſnīam, neque poſſeſſionem, neq; adminiſtrationē, imò neq; dominium amittat, ſed tuta conſcientia poſſit tanquam ſua, obnoxia tñ ut,ſi ſententia feratur, ad fiſcum deuoluantur,illa retinere.

Partem affirmantem qui aſſeuerent. Partem affirmantem aſſeuerat Alfonſus à Caſtro,2. de iuſta hæreticorum punitione c.6. & fuſius li.2.de lege pœna.c.10. poſt Panor. & Feli.c.1.de conſtitu. eundem Panorm.c.dilecti de arbitris, & quoſdam alios,quos Couaru.in epit.ad quartum decreta.capit.6. §.8.nume.10. refert . In eandem uidetur propendere Ant. Gom.3.tomo uari.reſol.cap.2.nume.5.

Eam probant.1. Hanc ſuam ſententiam probat Caſtrus.Primò,

A qm̄ hæreticus(idem accipe de quocunque alio , cui bona ipſo iure confiſcantur) eo ipſo, ꝙ in hæreſeos crimē incidit, dominium amittit ſuorum bonorum, bonaq; illa efficiuntur fiſci:ſed nulla eſt lex, quæ illi, ſic priuato dominio ſuorum bonorum , concedat poſſeſſionē ac uſum eorū : ergo ſub reatu lethalis culpæ tenetur tradere illa fiſco,cuius ſunt. Conſequentiam probat,qm̄ retinere alienum, eoq; ut inuito dño,peccatum lethale eſt ex ſuo genere.

Maior probatur.1. Deinde probat maiorem.Primò, ex ca.cum ſm̄ leges de hæreticis libr.6. quo in loco bona hæreticorum ipſo iure decernuntur confiſcata, tametſi præcipiatur,ne fiat executio confiſcationis anteq̃ feratur ſnīa de crimine per iudicem Eccleſiaſticum: ſi autem commiſſo crimine hæreticus ante latam ſnīam maneret do-

B minus eorum bonorum,ſanè bona illa non eſſent ipſo iure confiſcata , ſed confiſcanda per ſententiam criminis declaratoriam. Confirmatur hæc ratio Primò,quia bona hęreticorū eſſe ipſo iure confiſcata, non eſt aliud, q̃ ptāte ſolius iuris, ſeu legis, nulla expectata iudicis ſnīa, eſſe confiſcata. Secundò,quia qn̄ ipſo iure, aut ipſo facto imponitur pœna excommunicationis pro aliquo delicto,ſtatim commiſſo crimine incurritur excommunicatio abſq; alia iudicis ſnīa, ut cōis ſnīa Doctorum affirmat, & obſeruat praxis ac uſus Eccleſiæ:ergo idem erit quando bona ipſo iure cōfiſcantur.

Secundò. Secundò probat eandem maiorem ex eodē capite cum ſm̄ leges,in cuius initio dr̄;contrahentes inceſtas nuptias ſm̄ leges ciuiles,eo ipſo perdere dominium rerum ſuarū,& deferē-

C tes ſpecies illicitas, ut arma, ferrum,& c.ad Saracenos,eo ipſo earundem ſpecierum,& rerū proprietate priuari, & fiſco rerum & ſpecierū dictarum proprietatem acquiri:idem uerò eſt de hæretico; qm̄ bona ipſo iure confiſcari , & dominium eorum ipſo iure amitti , pro eodē in eo capite reputantur. Quòd ſi quis reſpondeat, ut rñdere ſolent autores contrariæ ſentētiæ,hæreticū retinere quidem dominium ſuorum bonorū ante latam ſnīam , in hoc tñ ſenſu à puncto commiſſi criminis illud amiſiſſe, ꝙ lata ſnīa retrotrahitur effectus cōdemnationis ad punctum commiſſi criminis,ita ut uirtute ſnīæ priuetur dominio bonorum,quæ ab illo puncto habuit; argumentatur contra hoc Alfonſus à Caſtro . Qm̄,quod per diuinam po-

D tentiam eſſe nō poteſt, fieri nequit per iudicis ſententiam : ſed diuina potentia fieri non poteſt, ut hæreticus,poſtquàm fuit dominus ſuorum bonorum uſque ad latam ſententiam, toto eo tempore dñs illorum non fuerit; eò ꝙ id ſit concedere potentiam ad præteritum:ergo neque ſententia iudicis id efficere poteſt.

Tertiò. Tertiò , ſi hæreticus dominus eſſet ſuorum bonorum ante latam ſententiam, poſſet ea uendere, donare, alijſq; titulis in dñium & poteſtatem alterius transferre:quippe cum hi ſint eſſectus ueri dominij, qñ quis lege aliqua prohibitus non eſt id efficere , ut prohibitus eſt pupillus: ſed nulla alienatio facta per hæreticum à puncto commiſſi criminis uſq; ad latam ſententiam eſt ualida, quin potius oēs,lata ſeutentia , reſcinduntur ac pronunciantur nullæ : cū ergo aduerſarij nullam legem poſſint oſtendere,

dere, qua hæretico ſit conceſſum alienare bona ante latam ſñiam; conſequens eſt, ut à puncto cõmiſſi delicti dominium eorũ amiſerit.

Quartò. Quartò, ſi hæreticus ante latam ſententiã retineret dominium ſuorum bonorũ, illo ante eandem ſententiam defuncto, ſanè filius Catholicus ei ſuccedens compararet domini um eorundem bonorum; unde ſequeretur, ſi poſtquàm ita ſucceſſit conſtaret de crimine defuncti, de eoq; damnaretur, filium nõ poſſe ſpoliari bonis illius; eò quod nullus puniatur amiſſione bonorum, quorum eſt dñs, ob culpam & pctm alterius: conſequens aũt eſt contra c. accuſatus. §. in eo uerò, de hæret. li. 6. & contra c. 2. de pñ. lib. 6. ergo hæreticus defunctus à puncto commiſſi criſ amiſit dominiũ ſuorum bonorum.

Minor probatur. Deinde probat minorem eiuſdẽ primi argumenti, qm̃ ſi aliqua eſſet lex, q̃ hæretico ante latam ſñiam concederet poſſeſſionẽ ac uſum bonorũ, quorũ amiſit dñium, maximẽ eſſet c. Cũ ſm leges citatũ, quatenus poſtq̃ ſtatuit bona hæreticorũ eſſe ipſo iure confiſcata, addidit; cõfiſcati oiis tñ hmodi executio, ſeu bonorum occupatio, fieri non debet per principes & alios dominos tpales ante promulgatam ſñiam de crĩe per perſonam eccleſiaſticam ad id habentem ptãtem: neq; n. inquit, Caſtrus, aliam legẽ aduerſarij oſtendunt: caput aũt illud non concedere hæreticis uſum & poſſeſſionem eorũ bonorum in foro conſcientiæ, ex eo probat, qm̃ hæc conſecutio nulla eſt; fiſcus, dominive tpales prohibentur exequi confiſcationem & occupare bona hæretici ante latam ſñiam; ergo hæretico ante eandem ſñiam conceditur retentio & poſſeſſio eorũ: plurima namq; ſũt, in quibus prohibetur quis accipere, quod ſibi eſt debitũ; & tñ, qui id poſſidet, tenetur ſtatim illud ei reſtituere; ut, qui aliquid uendidit minus iuſto pretio infimo, niſi defraudatus ſit ultra dimidium iuſti pretij, petere non poteſt in iudicio id, in quo eſt defraudatus; cum tñ, qui eum defraudauit, teneatur illud ei ſtatim reſtituere; multaq; alia ſũt ſimilia: cũ ergo, inquit, ex eo quod fiſcus eo in capite exequi prohibeatur confiſcationem ante latam ſñiam, nequaquã ſequatur conceſſum eſſe hæretico licitè ea retinere, oſtenſumq; ſit eũ teneri ſtatim illa reddere, niſi poſſeſſio & retentio lege aliqua ſit conceſſa; conſequens eſt, ut lethaliter peccet ea retinendo; Adde, inquit, eſto eo in capite conceſſum eſſet hæreticis retinere ſua bona ante promulgationem ſñię, neq; tñ ibi, neq; alibi idem cõceſſum eſſe alijs delinquentibus, quibus bona ſunt ipſo iure confiſcata, ut patrantibus crimen læſæ Maieſtatis humanæ cudentibus falſam monetã, incidentibus in crimen nefandũ in hoc Luſitaniæ regno, & in regno Caſtellæ, & alijs ſimilibus. Neq; argumento à ſimili põt permiſſio illa extendi ad alios, præſertim qñ leges ad diuerſos ſpectãt legiſlatores, quo pacto caput cum ſecundum leges, ſpectat ad ſummũ Pontificem, & leges ſtatuentes pœnam confiſcationis delinquentibus commemoratis, ſpectant ad principes ſeculares in ijs, quæ poteſtati Summi Pontificis minimẽ ſubduntur.

Eandẽ partem affirmantẽ probant. Secundo probat Caſtrus ſuã ſñiam, qm̃ hæreticus ſtatim poſt ſñiam iudicis Eccleſiaſtici declaratoriã criminis tenetur tradere oĩa bona ſua fiſco, nulla expectata ulteriori ſñia, qua condẽnetur pœna amiſſionis bonorũ pp tale crimen: ergo ẽt ſtatim cõmiſſo crimine, ante ullam illius declaratoriam ſñiam, tenetur idẽ efficere. Antecedens, inquit, aduerſarij oẽs cõcedunt, præter unum Caietanũ, qui arbitratus eſt, ut hæreticus teneatur tradere fiſco bona ſua, ultra ſñiam criminis declaratoriã, neceſſariũ eſſe adiudicari pœnã: quę tñ ſñia facilè, inquit, impugnatur ex c. cũ ſm leges citato, ubi ad cõfiſcationis executionẽ & occupationẽ bonorum, non dr, neceſſariũ eſſe promulgari prius ſñiam per iudicẽ Eccleſiaſticũ de pœna, ſed de crimine ſolum, nihilq; aliud expectandũ pręcipitur. Conſequentiã uerò probat, qm̃ declaratoria ſñia ſolum eſt neceſſaria, ut conſtet de crimine: unde qñ crimen eſt adeò notoriũ, ut nulla poſſit tergiuerſatione celari, poteſt fiſcus ſtatim occupare bona delinquẽtis, nulla oĩno expectata ſñia, ut Dñicus, & Felin. affirmant: ſed hæretico magis cõſtat de ſuo crimine ſtatim ac illud committit, q̃ ſibi & alijs cõſtet per ſententiam iudicis declaratoriã; quippècũ euidentiam habeat ſe illud cõmiſiſſe, ſententię uerò multis rationibus poſſit ſubeſſe falſum: ergo, quicquid ſit de foro exteriori, tenetur hæreticus in foro cõſcientiæ ſtatim cõmiſſo crimine tradere bona omnia ſua fiſco, cuius ea ſunt.

Tertiò. Tertio, ſi fiſcus conſcius Petrũ in hæreſim incidiſſe euidentia, quæ nulla poſſet tergiuerſatione celari, eriperet ab eo bona ante ſñiam declaratoriam criminis, licet peccaret trãſgrediendo præceptum Eccl'æ capite cũ ſm leges, ne bona ante ſñiam criminis declaratoriã occuparentur, non tñ teneretur reſtituere ea hæretico: ergo hæreticus tenebatur tũc ea fiſco tradere. Conſequentiã probat, qm̃ fieri nequit, ut res, q̃ non eſt pluribus cõis, iuſtè poſſit ab uno quoq; eorũ pro eodẽ tpe pacificè poſſideri: quare uel hæreticus ante latã ſñiam tenebatur ea fiſco tradere, uel fiſcus tenetur ea, ita accepta, reſtituere hæretico. Antecedens uerò probat, ex l. quod à quoquam. ff. de reg. iuris, cuius hec ſunt uerba; Quod à quoquã pœnæ noĩe exactũ eſt, id eidẽ reſtituere nemo cogitur: cũ ergo fiſcus bona illa eripuerit ab hæretico in pœnam iuſtam delicti; conſequens eſt, ut eadẽ illi nequaquã reſtituere teneatur. Neq; ſatiſfaceret, inquit, qui diceret, regulam illã intelligẽdam eſſe, non in conſciẽ, ſed in exteriori foro. Tũ quia eodem mõ dici poſſet caput. cu ſm leges, dum prohibet confiſcationis executionẽ ante latã ſñiam, intelligendũ eſſe ſolũ in foro exteriori: q̃nquidem nulla põt reddi uerĩimilis rõ quarè potius textus unus, q̃ alius, intelligi debeat ſolũ in foro exteriori. Tũ ẽt quia Decius & Ioan. Ferrarius ad eandẽ regulã affirmãt, intelligendã eã eſſe in foro cõſciæ, & Inno. ad c. ex rõne de appellationib' aſſeuerat, ſi pęne executio fieret ſine ſñia, ualidã eẽ: qđ dictũ cõmẽdat Bald. c. 1. de feudo ſine culpa nõ amittẽdo.

Quartò. Quartò, ſi fiſcus euidẽter ſciret Petrũ incidiſſe in hęreſim, neq; haberet teſtes, quib' id poſſet pbare ut ferretur ſñia condẽnatoria, ſanè poſſet ſecreto occupare q̃cunq; bona illius in cõpenſatione iuſtã bonorum, q̃ ſe inuito detinet: ergo hæreticus in foro cõſciæ tenet' illa ei tradere. Cõſequentia ex eo eſt manifeſta, quod nũ-

quam

A quã liceat facere cõpẽſationẽ ꝓpria autoritate, niſi qñ is cuiꝰ ſunt bona, q̃ occupãtur, tradere tenetur in cõſcïa, qđ cõpẽſatur. Antecedẽs uerò ꝓbatur, qm̃ nũq̃ aliquis amittit ius pp defectũ ꝓbõnis, ut conſtat ex l. duo sũt. ff. de teſtãria tutela, cõſẽtitq; cõis iuriſperitorũ & Theologorũ ſnĩa, dum affirmant, poſſe unumquemq;, ceſſante ſcandalo, dicere ſibi ius, qñ ſibi deficit pſpicui ſui iuris probatio.

Quinta. Poſtremò, hæreticus ante latam ſententiam neque titulo dominij ueri aut præſumpti poſſidet ea bona, neque legis aut iudicis autoritate, neque noïe, aut uoluntate dñi, cuius effecta ſunt ea bona: cũ ergo non ſint alij modi, quib. res aliqua iuſtè poſſideri poſſit, cõſequens eſt, ut iniuſtè ea bona poſſideat, & p cõſequens, ut añ latã ſnĩam reſtiuere ea teneat.

B Pars negās uera. Contrariam ſententiam, nempe hæreticũ & quencunque alium delinquentem, cui bona ipſo iure ſunt confiſcata, non teneri ea tradere fiſco ante latam ſentẽtiam, quin potius poſſe nita conſcïa ea in perpetuum retinere, & tranſmittere ad poſteros, ſi nunquam feratur ſnĩa, affirmant Adrian. quolib. 6. q. 1. Caieta. 2. 2. q. 62. art. 3. & in ſumma uerb. pœna, Victoria in relectione de Indis Inſulanis. par. 1. nu. 7. Sotus. 1. de iuſtitia & iure. q. 6. art. 6. Couaru. in Epitome ad 4. decret. ca. 6. §. 8. nu. 10. Nauar. in Manuali. c. 23. nu. 66. Archid. c. felicis. de pœnis lib. 6. Sylueſt. uerb. hæreſis. 1. q. 8. & uerb. Aſſaſſinus. q. 5. Iacob. Simancas in inſtitutionibus, titul. 9. à nu. 157. & eſt communis hodie inter Theologos & iuriſperitos.

C Probatur primò, qm̃ lex humana, iuxta Iſidorum (id quod ẽt recta ratio, lumenq; naturę docẽt) ut ſit iuſta, eſſe debet tolerabilis, hominumq; imbecillitati accõmodata: talis aũt non eſſet, q̃ delinquentem obligaret per ſeipſum exequi tã acerbã, & difficilẽ pęnam, qualis eſt, vt ſeipſum quis oĩbus ſuis bonis euerteret, eaq; traderet fiſco, qn potius eſſet moraliter loquendo obſeruatu impoſſibilis, & abſque emolumento illaquearet hominum cõſcientias, multumque difficilem redderet reſipiſcentiam occulti hæretici à ſua hæreſi: ergo credendum non eſt eam fuiſſe mentem cuiuſquam legiſlatoris, maximè Eccleſiaſtici: præſertim cum uſus, qui optimus eſt legum humanarum interpres, contrarium habeat. Neque deſunt Doctores graues ex ijs,

D quos citauimus, qui non immeritò aſſeuerent, eſto ea fuiſſet mens legiſlatorum, non obligare in foro conſcientiæ: eò quòd poteſtas eorũ ſolũ ſe extendat ad condendas leges æquas, hominumq; imbecillitati tolerabiles.

Secundò, quoniam in re graui, & quando bonum, in quo quis debet puniri, à legiſlatore non pendet (quod dico propter bona ſecundi generis in principio huius diſputationis commemorata) æquitas non patitur, ut quiſquam, antequàm audiatur, damnetur: poterunt namque multa interuenire, quæ adeò delictum extenuent, ut prudentis arbitrio delinquens puniendus non ſit toto legis rigore; quæ tamen omnia non poteſt lex proſpicere, & circa ea prouidere: quædam etiã poterunt interuenire, q̃ ſuadeant augendã eſſe pęnam legis: unde, iuxta uaria iura, cõemq; Doctorũ ſnĩam, q̃ Couar. 2. uar. reſolu. c. 4. refert ac ſequitur, ad iudicem ſpectat legis pœnã ex proprio iudicio iuxta circunſtantias concurrentes interdum augere, & interdum moderari: atque hac de cauſa legis ſententia in eiuſmodi pœnis, iuxta iuris ipſius diſpoſitionem, uim non habet, niſi per iudicem (qui, ad legis differentiam, iuſtum animatum ab Ariſtotele. 5. Ethic. capit 4. appellatur) cognita prius cauſa, expenſiſque circunſtantijs omnibus concurrentibus, reo ſit applicata: quo fit, ut iudicis ſententia non ſolum inſeruiat, ut de crimine & pœna à lege ſtatuta innoteſcat, ſed etiam, ut uniuerſalis legis ſententia per particularem iudicis hic & nunc applicata, aut etiam per uirtutem Epicheiæ, iuxta circunſtantias omnes concurrentes, moderata uel aucta comparatione huius uel illius uim effectumque ſuum ſortiatur. Eſt ergo ſententia iudicis conditio ſine qua pœna à legibus, de quibus loquimur, ſtatuta, non ita à tranſgreſſoribus eſt debita, quaſi per ipſoſmet ſit executioni mandanda, idque non ſolum quando in lege pœnali non apponuntur uerba illa, ipſo iure, aut ipſo facto, in quo omnes conueniunt, ſed etiam quando apponuntur. Illa namque appoſitio non fit ad eum finem, ut excluſa iudicis ſententia pœna executioni mandetur, ſed additur ad ſubijciendum pœnæ bona omnia, quæ à tempore commiſſi delicti pertinent ad delinquentem, nec non fructus omnes eorum, atque ad ea ui ta is legis ita afficienda, ut à tempore commiſſi delicti comparet fiſcus, aut quicunque alius, cui lege applicantur, ius in re ad acerbiorem delicti & delinquentis pœnam, ita ut, ad quemcunque tranſierint prædicta bona, obligata ſint fiſco, non ſecus acſi in poteſtatem eſſent delinquentis. Vnde eiuſmodi pœna apponi non ſolet niſi in atrocioribus delictis, & quę in perniciem publicam uergunt.

Tertiò, quoniam æquitas non patitur, ut in eiuſmodi cauſis idem ſimul ſit iudex, actor, reus, teſtis, atque executor pœnæ: hæc namque omnia, iuris diſpoſitione, diuerſa eſſe, & ſolent, & debent; neque iudex ſecundum priuatam ſuam ſcientiam, ſed ſecundum allegata, & probata debet iudicare: ſi autem hæreticus, etiam quando eſt occultus, teneretur ante latam ſententiam offerre pœnã confiſcationis ſuorũ bonorũ fiſco, ipſe ſimul iudex, actor, teſtis, & executor aduerſum ſemetipſum exiſteret: nõ eſt ergo cõtraria ſnĩa cũ æquitate, iuriſq; diſpoſitione cõſentiens.

Quartò. Neque hæreticus, qui abſque ullo teſte protulit hæreſim, tenetur ante latam ſententiam offerre bona ſua fiſco, neque item is, qui corã teſtibus in hæreſim incidit: ergo nullus ad id tenetur. Conſequẽtia patet. Prior uerò pars antecedẽtis ex eo eſt manifeſta, ꝙ neque Inquiſitores ipſi ita illum punirent, ſi reſipiſcens ſe illis manifeſtaret: quarè rationi non eſt conſentaneũ exiſtimare, reſipiſcentẽ teneri tã acriter in ſe ipſum animaduertere. Poſterior autem ex eo probatur, quòd cum teſtes ſolum ſint neceſſarij ad telam iudicij, & ut ſententia ſecundum allegata & probata feratur; gratis quis diceret, neceſſarios eſſę

teſtes,

teſtes, ut hæreticus teneretur offerre bona ſua fiſco, & negaret neceſſariam eſſe ſententiam.

Quintò, hæreticus occultus non poſſet ſeipſum punire tradendo omnia bona ſua fiſco, niſi ſe ipſum proderet ac infamaret; præſertim ſi uir eſſet diues: ubi primum namque bona traderet, ex paupertate agnoſceretur deliquiſſe: Chriſoſtomus autem capit. quis aliquando de pœnitent. diſtinct. 1. ait, Non dico ut te prodas. Caſtrus. 2. de leg. pœnal. capit. 15. concluſ. 4. cum Panorm. affirmat, hunc etiam teneri tradere bona ſua fiſco, & capit. 11. conatur ſatisfacere argumento; at profectò non ſatisfacit omni ex parte.

Sexto ex cap. cum ſecundum leges citato, ubi ſententia manifeſtè exigitur, ut occupari poſſint bona à fiſco tanquam ſua, nedum ut delinquens ipſe ea offerre teneatur.

Licet autem hæreticus, aut quicunque alius, qui in crimen incidit cui eſt pœna amiſſionis bonorum ipſe iure ſtatuta, non teneatur bona ſua tradere ante latam ſententiam; lata tamen ſententia, retro agitur confiſcatio à tempore commiſſi delicti, ita ut bona omnia, quæ à commiſſo delicto illius fuerunt, ad quemcunque quocunque titulo deuenerint, pertinent ad fiſcum, etiam ſi hæreticus poſt ſuam mortem damnetur. Atque hac de cauſa reſcinduntur omnes donationes, legata, uenditiones, & quicunque alij contractus, etiam cauſa dotis, ab eiuſmodi delinquentibus à tempore commiſſi delicti facta, ut pote nullius momenti ad effectū, ut fiſcus non occupet ea omnia bona. Neque fiſcus tenetur ſoluere pretium, quod hæreticus in commutationem pro his bonis accepit, niſi fortè pretium, aut aliquid loco pretij, in bonis defuncti fuerit repertum: tunc enim ſolus ualor, qui fuerit repertus eſt reddendus. Ita cum directorio Inquiſitorum affirmant Couaru in Epit. capit. 6. §. 8. nume. 9. & Doctores communiter. Quando etiam alienatio facta ab eiuſmodi delinquente eſſet ex cauſa neceſſaria, qualis eſſet, ſi facta eſſet pro alimentis comparandis, licita eſſet & ualida, neque fiſcus repetere poſſet rem ita alienatam, ut Couaru. loco citato, & alij, quos refert, rectè affirmant. Debita, quæ eiuſmodi delinquens ante delictum contraxiſſet, teneretur fiſcus ſoluere, iuxta l. non poſſunt, ff. de iure fiſci, cuius hæc ſunt uerba; Non poſſunt ulla bona ad fiſcum pertinere, niſi quæ creditoribus ſuper futura ſunt. Id enim bonorum cuiuſque intelligitur, quod ære alieno deducto ſupereſt. Secus autem eſſet de eis debitis, quæ poſt delictum contraxiſſet, niſi ſimili modo inter bona defuncti reperiretur eorum ualor, ut Couar. ibidem ait. Quæ dicta ſunt de retro actione confiſcationis à tempore commiſſi delicti, & annullatione alienationum à delinquentibus poſt delictum commiſſum effectarum, ſunt communi Doctorum ſententia, uſuque ipſo recepta, iuxta normam directorij Inquiſitorum libr. 3. titul. 9. eaque intendunt. capit. Cum ſecundum leges citatum, & alia iura, quæ pœnam amiſſionis bonorum ipſo facto pro delicto aliquo ſtatuunt. Item lex Manichæos. C. de hæret. facultatem donandi, emendi, uendendi, teſtandi, quoſuiſque alios contractus celebrandi abſtulit ab hæreticis. Eademque aufertur incidentibus in crimen læſæ maieſtatis humanæ. l. ulti. C. ad l. Iuliam maieſtatis. Ratio uerò horum omnium hæc eſt, quoniam, ut dictum eſt, quando pœna confiſcationis ipſo iure erat ſtatuta, ſtatim commiſſo crimine comparat fiſcus ius in re circa bona omnia delinquentis, eaque de cauſa ad quemcunque tranſeant, tranſeunt cum eo onere & obligatione reali, quam contractus, aliave alienatio facta à delinquēte, aut à quouis alio, nequit impedire: ſicut neque ius hypothecæ impeditur ex eo, quòd res hypothecæ ſubiecta alienetur, neque is, cui ſubiecta eſt talis hypotheca, ſoluere tenetur pretium, quo eam comparauit is, ad cuius poteſtatem deuenit, quando ex ea ſoluendum eſt debitum, in defectum aliorum bonorum præcipui debitoris.

Dubium. Dubium uerò eſt, utrum eiuſmodi delinquentes retineant dominium ſuorum bonorum à tempore commiſſi delicti uſque ad latam ſententiam. Doctores communiter negant, etiam ij, qui arbitrantur eos non teneri offerre bona ſua fiſco, idque ſonare uidentur aliqua iura. Contrarium tamen affirmant Archidiaco. cap. Cum ſecundum leges citato, Vict. in relect. de indis. part. 1. nume. 14. Iacobus Siman. titul. 9. citato à nume. 228. & quidam alij, eos uidelicet retinere dominium ſuorum bonorum. Et hæc ſententia nobis placet, cui etiam non repugnat Sot. loco citato. Confirmari autem poteſt ex l. quæſitum eſt. ff. qui & à quibus, ubi habetur, eum, qui maieſtatis crimine reus factus eſt, ante damnationem dominium eſſe ſuorum bonorū. Licet enim fiſcus, ui legis ſtatuentes pœnam confiſcationis ipſo iure, ſtatim commiſſo crimine comparet ius in re in bona omnia delinquentis, illaque ita maneant fiſco obligata, ut alienationes factæ per delinquentem ſint inualidæ: nihilominus quemadmodum delinquens ui talis legis non aliter cenſetur amiſiſſe bona ſua ante latam ſententiam, quàm in debito; & ſub conditione ſi feratur ſententia, ita neque dicitur amiſiſſe eorum dominium, niſi in debito, & ſub eadem conditione. Quare, non ſimpliciter, ſed ſecundū quid, dicendus eſt amiſiſſe dominium, comparaſſeque illud fiſcum. Et in hoc ſenſu accipienda ſunt iura, quæ contrarium innuunt: neque aliud uoluiſſe uidentur plerique ex Doctoribus contrariæ ſententiæ.

Ex dictis licet colligere nonnulla cum Victor. loco citato numer. 15. Primum eſt eiuſmodi delinquentes, licitè poſſe uiuere de bonis ſuis, ſuamque alere familiam. Ita eſt communiter receptum, idque præter Victoriam, affirmant Bartol. l. poſt. ff. de donat. Sylueſtr. uerb. hæreſ. 1. quæſt. 8. Sotus loco citato concluſio. 4. Et plerique alij.

Secundum eſt, titulo gratioſo licitè poſſe transferre bona ſua in alios, ut ultima uoluntate,

A tate, & inter uiuos donando, ac mutuo dando, modo ne donent in fiſci fraudem, aut intelligant ex repentina repetitione horum bonorum per fiſcum, ſi crimen, fuerit detectum, probabiliter imminere iacturam aliquam donatarijs aut mutuatarijs, quæ ſcilicet in eoſdem redundare poſſit ratione damni alicuius emergentis, præter ſolutionem eorum, quæ acceperunt; quod rarò admodum contingat. Simili modo poſſunt licitè locare alijs res ſuas. Probantur hæc omnia, quoniam eiuſmodi delinquentes ante latam ſententiam non priuantur iuſto uſu rerum ſuarum; hæc autem omnia ad iuſtum earum uſum pertinent. Neque inde imminet detrimentum aliquod ijs, quibus eiuſmodi titulis conferuntur; quandoquidem, niſi crimen B detegatur, nihil reddere teneantur: ſi uerò detegatur, ſolum teneantur reddere, quod ſuperſit ex ijs, quæ acceperunt, aut id in quo inde facti fuerunt locupletiores.

Tertium eſt, titulo oneroſo, ut uendendo, permutando, tradendo in dotem, &c. præter quàm ex cauſa neceſſaria, iuxta ea quæ cum Couarru. ſupra dicta ſunt, nefas illis eſſe tradere alijs bona ſua, quando periculum eſt, crimen eorum damnandum aliquando eſſe in iudicio, bonaque eorum eſſe confiſcanda. Probatur, quoniam licet ante latam ſententiam, neque eo uſu ſuorum bonorum ſint, priuati; quia tamen decipiunt eos, cum quibus tales contractus celebrant, exponuntque generos periculo amittendi dotes uxorum, & emptores amittendi rem & pre- C tium, lethaliter peccant. Quando uerò nullum eſſet periculum, quòd fiſcus bona eorum eriperet, aut ij, qui cum illis tales contractus celebrant, intelligerent periculum, cui ſe exponunt, non peccarent eos contractus celebrando. Vnde publici hæretici, qui hodie ſunt in Septentrionalibus regionibus, non peccant eiuſmodi contractus, etiam cum catholicis, celebrando. Poſſumuſque hinc ſumere argumentum contra opinionem Caſtri, quòd iuxta illius ſententiam, quicunque emerent aliquid ab eiuſmodi hæreticis, tenerentur illud tradere fiſco, cui ante latam ſententiam eſſet debitum: id uerò eſſet illaqueare, periculoque exponere hominum conſcientias.

Ad primũ contrariæ ſententiæ.

Ad primum ergo argumentum Caſtri ne- D ganda eſt maior: non enim illud amittit, niſi ſecundum quid, & in debito, ac ſub conditione, ſi feratur ſententia, ut oſtenſum eſt.

Ad primã probationem maioris.

Ad primam probationem dicendum inprimis eſt, bona hæreticorum decerni ipſo iure confiſcata, non excludere expectandam eſſe ſententiam, ut confiſcatio executioni licitè mandetur, ut in eodem textu ſubiungitur, atque adeò ut hæreticus teneatur ea tradere fiſco. Dicendum eſt deinde, bona hæreticorum ſtatim commiſſo crimine decerni ipſo iure confiſcata, non aliud ſignificare, quàm decerni ipſo iure fiſco obligata, ita ut, lata ſententia, retro agatur confiſcatio à die commiſſi delicti propter ius in re, quod ui talis legis fiſcus in omnia bona hæretici à cõ

A miſſo delicto comparauit, ut oſtenſum eſt: id autem non tollit quin, & hæreticus dominus maneat horum bonorum, & expectanda ſit ſententia, ut confiſcatio executioni mãdetur: Atque hinc patet ſolutio ad primam confirmationem: non enim illic eſt ſenſus eorum uerborum, ſed qui proximè eſt explicatus. Ad ſecundam uerò, conceſſo antecedente, neganda eſt conſequentia; diſpar quippe eſt ratio de pœna bonorum, quibus excommunicati priuantur, & de pœna bonorum propriorum, quæ ammittunt hæretici, ut dictum eſt, & ſubiungetur diſputatione ſequenti.

Ad ſecundam.

Ad ſecundam probationem eiuſdem maioris iam oſtenſum eſt illud caput, non eſſe intelligendum de amiſſione dominij & pro- B prietatis ſimpliciter, ſed ſecundum quid, & in debito, ac ſub conditione ſi feratur ſententia. Ad id uerò, quod ſubiungit Caſtrus, licet non pugnet cum hac noſtra expoſitione data, dicendum eſt. Neminem affirmare, ita retro trahi cõfiſcationem per ſententiam, quaſi ſententia efficiat, ut hæreticus amiſerit dominium à tempore commiſſi delicti, quod eſſet concedere ad præteritum potentiam; ſed ita, ut bona omnia, quæ hæreticus poſſedit, & quorum habuit dominium, à tempore commiſſi delicti debeantur fiſco lata ſententia, ſub cuiuſcunque poteſtate ea fuerint, idque propter ius in re, quod fiſcus in ea omnia à puncto commiſſi delicti comparauit.

Ad tertiũ.

Ad tertiam negãda eſt ſequela, ſi quid amplius, aut aliter, quam ſupra explicatum eſt, C intelligatur. Sicut enim qui bona maioratus poſſidet, licet uerus ſit eorum dominus donare tamen aut quouis alio modo alienare ea non poteſt, eò quòd obligata ſint certis quibuſdam ſucceſſoribus; ſic etiam hæreticus, cũ eo ipſo, quòd crimen committit, fiſcus comparet ius in re in omnia illius bona, nequit ea in fiſci præiudicium alienare; eaque ratione, lata ſententia, caſſantur alienationes omnes ab eo in fiſci præiudicium factæ.

Ad quartũ.

Ad quartam concedenda eſt prima ſequela: ſed neganda eſt ſecũda. Cum enim fiſcus, antequàm bona illa ad filium tranſirent, comparaſſet ius in re in ea ob delictum patris, utique tranſierunt cum eo onere & obligatione comparatione fiſci: eaque de cauſa, D damnato patre, eripiuntur de poteſtate filij, aut cuiuſuis alterius, ad quem tranſiſſent, eo modo quo eriperentur de poteſtate delinquentis, niſi fortè cum ignorantia quòd fuiſſent bona hominis hæretici, pertranſiſſent, eademque fide poſſeſſa eſſent quadraginta annorum ſpatio: tunc enim eo ipſo præſcriberentur, ut habetur capit. 2. de præſcrip. lib. 6. dictumque eſt ſupra dum de præſcriptionibus erat ſermo. Quòd ſi bona illa pertranſiſſent ad filium ante delictum patris; tunc, quia filius comparaſſet dominium eorum ante quàm contraherent obligationem comparatione fiſci, nequaquam ad fiſcum pertinerent, ſed haberet locum, quod ad probationem ſecundæ ſequelæ in eo argumento adducitur: eaque de cauſa non confiſcantur

dotes

dotes traditæ filiabus ante delictum patris.

Ad probationem minoris. Ad probationem minoris eiuſdem primi argumenti non opus eſt reſpondeamus: quãdoquidem nos non dicimus, eiuſmodi delinquentes amittere ſimpliciter dominium ſuorum bonorum ante latam ſententiam, ut opus ſit quaſi diſpenſatione & conceſſione legis, ut illa licite retineant, eiſque utantur. Qui uerò concedunt eos amittere dominium earum rerum, ægrè ſanè argumento reſpondent, tametſi ſatisfacere illi conentur.

Ad ſecundum argumentum. Ad ſecundum principale argumentum di cendum eſt in primis, nunquam per iudicem Eccleſiaſticum proferri ſententiam criminis declaratoriam, quin ſimul pronuncietur hæreticum incurriſſe pœnas omnes iuris, & adiungatur relaxari brachio ſeculari, ſi is de numero eorum ſit, qui brachio ſeculari ſint relaxandi. Deinde ſimpliciter negandum eſt antecedens; ut enim diſputatione.66.cum Couar.dictum eſt, neque poſt ſententiam condemnantem pœna confiſcationis tenentur delinquens, aut eius ſucceſſores, offerre bona fiſco, nedum poſt ſolam ſententiam criminis declaratoriam, ſed expectare poſſunt, ut bona ab eis exigantur, manderurque ſententia executioni, quam ipſi aduerſus ſe ipſos exequi non tenentur. Imò uerò præſcribere poſſunt ea bona poſt ſententiam condemnantem ad pœnam, ſi tanto tempore non petantur, quantum ad ea præſcribendum eſt neceſſarium, ut diſputatione citata dictum eſt. Ad probationem uerò antecedentis negandum eſt, omnes, præter vnum Caietanum, id concedere. Quod autem adducitur ex capit. Cum ſecundum leges, id non probat. Licet enim præcipiatur, ut poteſtates ſeculares non prius procedant ad executionem cõfiſcationis, quàm iudex Eccleſiaſticus pronunciet ſententiam criminis declaratoriam; inde tamen non ſequitur, hæreticum teneri ſtatim poſt eam ſententiam exequi per ſe ipſum cõfiſcationem, offerreque bona ſua fiſco; quin potius expectare poterit, tum ſententiam condemnantem ad pœnam, tum etiam, ut illa executioni mandetur, petanturque ea bona. Id etiam, quod Caſtrus in probationem conſequentię aſſumit, nempe ſententiam ſolum eſſe neceſſariam ut cõſtet de crimine, falſum eſt. Vt enim ſupra oſtendimus, neceſſarium etiam eſt, ut per iudicem, tanquam per cauſam particularem, pœna uniuerſalis legis hic & nũc applicetur, ut ſuum effectum ſortiatur. Quare, licet euidentia patrati ſceleris non indigeat clamore accuſantis, ut Auguſti. capit. euidentia, extra de accuſationibus ait; ut tamen Gloſſa ulti. & ſcribentes ibi communiter notant, ſententia iudicis ſemper eſt neceſſaria.

Ad tertiũ. Ad tertium negandum eſt antecedens. Cum enim hæreticus uerè ſit dominus, iuſteque poſſideat ſua bona ante latam ſententiam, ut oſtenſum eſt; ſanè, qui ea ab illo eriperet alia ratione, quàm ut autoritate publica eſſent in depoſito ad ſecuritatem uſque

A ad latam ſententiam, raptor eſſet, aut fur, teneretúrque illa eidem ipſi reſtituere. Ad probationem uerò dicendum eſt, regulam illam in foro etiam conſcientiæ intelligendam eſſe; ſenſum tamen illius eſſe, quod à quoquam pœnæ nomine exactum eſt, ſed iuxta ordinem iuris, atque adeò poſt latam ſententiam, id eidem reſtituere nemo cogitur. Eſt enim regula illa ſtatuta aduerſus quoſdam, qui ſatis pueriliter exiſtimabant, nihil nomine pœnæ, ſalua conſcientia, accipi poſſe. Quod autem regula illa eo pacto ſit intelligenda, uel Inde perſpicuum eſt, quòd ſi priuata perſona aliquid in pœnam, alioquin iuſtá, ob culpam aduerſus ſe commiſſam propria autoritate uſurparet, proculdubio teneretur illud reſtituere, niſi prius ei adiudicaretur.

B Inno. autem & Baldus locis citatis, non aliud uoluerunt, quàm merum executorem ſententiæ ab alio latæ poſſe executionem ad effectum perducere, quin admittat exceptiones aduerſus ſententiam latam, ſententiæque diſcuſſionem, ut eos legenti facilè patebit: hoc autem nihil ad rem, de qua diſputamus.

Ad quartũ. Ad quartum negandum eſt antecedens. Ad probationem uerò dicendum, ea, quæ aſſumuntur, uera eſſe, quando bona, de quibus agitur, pertinent ad eum cui deeſt probatio, abſque ulla dependentia à conditione aliqua nondum impleta: ſecus autem quando is ſolum habet ius dependenter à conditione nõdum impleta, ut in re propoſita accidit. Bona

C quippe hæretici non pertinent ad fiſcum, niſi dependenter ex eo, quòd feratur ſententia, tanquam à conditione ſine qua, neque hæretici tenetur ea tradere, neque fiſcus poteſt ea ſibi uſurpare, ut oſtenſum eſt. Ac ſanè, ſi hoc argumentum & præcedens uim aliquã haberent, idem prorſus eſſet dicendum, eſto lex pœna is non ſtatueret pœnam ipſo iure aut ipſo facto, ut expendenti utrunque argumentum erit manifeſtum: Caſtrus autem ne quaquam concederet, fiſcum, aut quemuis alium, uſurpare poſſe pœnam in his euentibus ante latam ſententiam.

Ad quintũ. Ad quintum dicendum eſt, poſſidere titulo dominij, legitimæque poſſeſſionis lege permiſſæ.

D Duo ſunt hoc loco obſeruanda. Vnum eſt, ſi eiuſmodi delinquentes, legitime interrogati in iudicio, quia uidelicet erat aduerſus eos ſemiplena probatio, crimen negarent; nunc, quia iniuſtè eſſent cauſa, ne pœna adiudicaretur fiſco, qui ad illam habebat ius in re, ſanè tenerentur illam reſtituere fiſco ex hoc alio capite, quòd fuerint iniuſta cauſa, ne fiſcus illam conſequeretur, cui alioquin erat debita. Ita Sotus.1.de iuſt.quæſt.6.artic.6. ante quintam concluſ. Atque in hoc euentu, ſi fiſco conſtaret crimen, pro quo ea pœna eſt ſtatuta, ab eis fuiſſe commiſſum, poſſet facere occultam compenſationem, modo ſcandalum ceſſaret, neque alia uia obtinere poſſet, quod ſibi eo pacto deberetur. Idemque ſentiendum eſſet, eſto pœna ipſo iure ſtatuta non foret: quandoquidem delinquens, qui

qui crimen ſemi probatum negaret, eſſet cauſa iniuſta, ne fiſcus obtineret bona in ordine ad quę habebat ius ad rem, ſimul ac crimen patratum eſt.

Alterum uerò eſt, nos non negare, poſſe ſtatui pœnam bonorum propriorũ delinquentis quæ ante latam ſententiam debeatur, quando ... non eſt neceſſe, ut executio fiat per ipſum delinquentem, ſed per alium, in cuius poteſtate ea bona ſunt. Tunc enim, quia ceſſat grauamen illud & difficultas maxima, ut delinquens pœnam exequatur aduerſus ſe ipſum nemine eam exigente, neque fortè conſcio ipſum ad eam teneri, ſtatui poſſunt ſimiles pœnæ, taleſque ipſa aliquæ ſtatutæ ſunt. Talis eſt illa à Bonif. 8. & Greg. 13. ſtatuta, cuius meminimus diſputatione. 92. Nempe, ut quod acceptum eſt ... gratia, aut iuſtitia à Sede Apoſtolica obtinenda, teneatur accipiens reſtituere pauperibus antequàm ab excommunicatione abſoluatur: cum tamen plerumque dominium pertineat ad eum, qui dedit, ut ibidẽ dictum eſt, qui punitur, ut, nulla expectata ſententia, illud amittat in pœnam iuſtam, quòd malè illud dederit. Tales etiã ſunt ... aliæ, de quibus in progreſſu huius operis erit ſermo. Non etiam negamus, de plenitudine poteſtatis legiſlatorum, poſſe eos interdum ſtatuere pœnas aliquas leues, quæ debeantur nulla expectata ſententia, & quas exequi teneantur tranſgreſſores ipſi legum. Id tamen rarò à moderatoribus faciendum, aut fortè nunquam. Neque præſumendum unquam eſt, eam eſſe uoluntatem legiſlatorum, niſi id apertè ſimè aliud de ... conſtet, ... ex uerbis illis, ipſo iure, aut ipſo facto. Deniq; non negamus, teneri delinquentem ... pœnam poſt condemnationem, ... ſententia contineantur, ut per ſe eam exequatur, ut ... iudex præcipiat, ut in pœnam ſoluat tantum uel tantum, quod aliquando iudices efficiunt, ſed ſolum dicimus, quando dum ... damnatur aliquis ad pœnam, uel amiſſionis bonorum, uel partis eorum, neque pronunciatur, ut ipſe id exequatur, ut ordinariè præcipi non ſolet, expectare poſſe, quouſque pœna ab eo exigatur. Ita Nauar. in Manual. capit. 25. num. 66. & Couar. in Epit. parte. 2. capit. 6. §. 8. num. 10.

DISPVTATIO XCVI.

Pœnæ bonorum, quæ propria non ſunt delinquentium, quouſque uim habeant nulla expectata ſententia.

QVod ad bona attinet poſterioris generis diſputatione præcedente commemorata, dubitandum non eſt, poteſtatem eſſe, tum in iis qui de illis ut proprijs diſponunt, tum etiam in diſpenſatoribus, & adminiſtratoribus bonorum ac munerum ſpiritualium, qua les ſunt poteſtates Eccleſiaſticæ, & munerum Reipublicæ ſecularis, ut ſunt Principes ſeculares, ſtatuendi pœnas amiſſionis aut priuationis eorum quæ in conſcientia & exteriori foro ipſo facto, nulla iudicis expectata ſententia, uim habeant. Cum enim eiuſmodi bona propria non ſint eorum, quibus conferuntur, illiſve participant, ſanè concedi, aut permitti poſſunt cum conditionibus, quas uoluerint ij, quorum ſunt propria, aut quas communi bono expedire iudicauerint ij, quibus diſpenſatio & adminiſtratio eorum, Chriſti, aut Reipublicæ ſecularis loco, incumbit.

Vt uerò à ſpiritualibus ordiamur, conſentiunt Doctores omnes, ex ipſoque Eccleſiæ uſu & praxi eſt manifeſtum, pœnas excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti, nulla expectata iudicis ſententia incurri, commiſſo crimine pro quo ſunt impoſitæ, quando ipſo iure, aut ipſo facto, aut ... æquipollentibus uerbis ſunt impoſitæ. Irregularitas etiam, quia eſt impedimentum canonicum ad ſacros ordines ſuſcipiendos, aut ... ordinum actus exercendos, ſine in pœnam alicuius delicti, ſiue ... culpa, ... qua de cauſa ſit ſtatuta, nulla expectata iudicis ſententia incurritur. Vt ... Couar. regul. peccatum ... 2. §. 8. nume. 6. & in Epitom. ad 4. decret. par. 2. cap. ... §. 8. nume 16. & capit 8. §. 5. num. 8. ... aliqua efficitur ... incapax ... in pœnam, ſiue ... a ... cauſa, ... illud habet, etiam in foro conſcientiæ, ... que expectata ... ſententia, eaque de cauſa ... illius in toto ... ſuccedere nequit in bonis parentis, illorumve dominium comparare. Obſerua tamen, quod quia ius humanum uim non habet ad impediendum effectum ſacramenti, quando ad ... cætera ad ipſum neceſſaria, inde eſt, quod ... irregularis in hoc ſenſu incapax ... ad ſacros ordines ſuſcipiendos quòd peccet illos ... uerè tamen illos ſuſcipiat, qua ... & in Epiſcopo eſt an ... os conferendi, & in ... ſufficiunt.

Quod attinet ad pœnam amiſſionis ... ipſo iure, ... ipſo facto, ... in iure, quamuis Nauar. in Manual. capit. 23. nume. 67. innuere uidetur, nece... non eſſe iudicis ſententiam, ut ... teneatur beneficium, ... tamen probabilius eſt contrarium cum Sot. ... iuſtit. quæſtio. 6. arti. ... 6. ... Idem innuit Couarru. in Epitom. parte. 2. cap. 6. §. 8. nume. 8. & ſic his accedit ... & Nauar. idem affirmat in opuſculo de datis & ... ſis pro Iuſtit. Corol. 31. nume. 4. ubi uult, pœnam illam priuationis ipſo iure omnis beneficij & officij Eccleſiaſtici ac ſecularis, & inhabilitatis ad illa omnia beneficia & officia, & quæcunque alia obtinenda, à Gregor. 13. ſtatutam in extrauagante diſputat. 92. relata, non deberi ante latam ſententiam: tum propter eius pœnæ maximam acerbitatem, & quòd ad terrorem, & exaggerationem uideatur ita ſtatuta: tum etiam quia pœnę graues, quæ executionem exigunt ipſius delinquentis, ut eſſet relinquere beneficium, aut officium iam obtentum, non debentur ante latam ſententiam, eſto ſtatutæ ſint ipſo iure, aut ipſo facto. Id tamen, in beneficijs præſertim Eccleſiaſticis, intelligendum eſt, quando

ſitana conſentaneè ad Panor.c.ſuam,de pęn. A Ionocentium, & alios,dicendum eſt,teneri. Idem dicerem poſita lege Luſitana:quoniam, vt in ea ſatis innuitur, fundatur in vſuræ præſumptione: quando autem lex fundatur in pręſumptione,conſtatque de contrario eius, quod lex præſumit, non eſt illi ſtandum in foro conſcientiæ. Imò neq; in exteriori, ſi in eo idem conſtet, ſaltem ex confeſſione eius, qui legis pręſidio vti vult.

Qui reditus ad ſe pertinentes, vel alia ſua bona alijs locant,imponere pôt conductorib. pœnam conuentionalem,niſi tempore conſtituto ſoluant.Modo tñ locatores eiuſmodi homines non ſint,qui negotiari cum pecunia ſoleant, neq; eam tradere cõſuerint ad vſuram. Ita habetur titulo citato.

Quando pœna ob turpem imponitur cau B ſam,aut ob contractum ex natura rei illicitũ, vel iure poſitiuo nullum,nec exigi,neq; accipi poteſt ea pœna.Si tñ contractus eſſet talis, vt confirmatus iuſo eſſet validus,tunc ſi celebretur eo pacto,quo eſt validus, exigi & accipi poteſt pęna impoſita.Ita hr ibidem.§.pen. & vlt.Idem eſt de iure cõi iuxta varia iura & cõem opinionem, quæ Couar.capite quãuis pactum.part.2.§.4.nu.4.refert.

Si quis ſub certa pœna dare promiſit aliquid totum,nec tñ reddidit niſi partem;tũc, ſi obligatio erat diuidua,q̃ iuriſperiti vocant, vt ſi promiſit ſe daturum duas veſtes cõfectas tali die,quarum quæuis ſine alia inſtituto inſeruit,nec reddidit niſi vnam,tenetur ſoluere partem pœnæ duntaxat, iuxta proportionem C eius,quod dedit,ad rem totam,quam promiſit,hoc eſt,dimidium pœnæ in exemplo propoſito. Si verò obligatio erat indiuidua, vt ſi promiſit dare vnam veſtem confectam,& partẽ confecit,ſed veſtem non abſoluit,tenet̃ ſoluere integram pœnam.Ita Panor.cap.ſuã.citato.nu.5.Angel.verb.pęna,§.14.Syluest.ibidẽ, q.19.iuxta notata per Bart.& alios, l.ſtipulationes diuidũtur,ff.de verb.oblig Ea verò tra ditur regula ad cognoſcendum qñ obligatio diuidua ſit,& qñ indiuidua, vt ſi ſolutio partis afferat commoditatem comparatione partis,ſicut ſolutio totius, comparatione totius, obligatio ſit diuidua: ſi verò commoditatem non afferat,ſit indiuidua.

Regula quando obligatio diuidua, & quando indiuidua.

Qui pœnam incurrit conuentionalem, nõ tenetur illam offerre, ſed tuta conſcientia po D teſt eam non ſoluere ſi non petatur. Si tamen petatur ab eo, cui debetur, tenetur in foro conſcientiæ eam illi ſoluere abſque vlla contradictione, nullaque expectata iudicis ſententia. Ita Couar.in epit.part.2.cap.6.§.8. numero 12. Nauar. in Manual. cap. vigeſimo tertio, nume. 67. in poſtrema editione, & multi alij, quos citant, idque habet conſuetudo. Is verò, cui debetur,tuta conſcientia poteſt illã exigere & accipere, vt communis ſententia affirmat.

DISPVTATIO XCVIII.

De bello cur hoc loco dicendum.

D.Thom.2.2.quæſt.40.

VT ſit expleta diſputatio de acquiſitione & amiſſione dominij in pœnam, poſtulat doctrinæ ordo,vt dicamus de acquiſitione & amiſſione dominij iure belli:cum perſpicuum ſit,homines dominio ſuarum rerũ iure belli ſpoliari,maximaq; ex parte id in pœnam iuſtã ſolere fieri; tametſi naturali ac gentium iure aliquid amplius liceat in bello,q̃ iuſtam ab aduerſarijs pœnam exigere.Id tñ,quod amplius licet,hoc cõe hẽt cũ acquiſitione & amiſſione dominij in pęnã,ꝙ iure belli ſemper dominium comparatur cõtra voluntatem eius,qui illud amittit.De quo modo acquiſitionis & amiſſionis dominij nunc,ante quàm ad ultimas uoluntates,& cõtractus accedamus,diſputandum erit.

Porrò licet bellum iniuſtum cum caritate quadam ex parte pugnet, eaq; de cauſa de eo diſſeruerit D.Thom.in materia de caritate,q.40.huius.2.2.multò tñ magis cum iuſtitia pugnat,& tam iuſtum, quam iniuſtum bellũ,ex principijs iuſtitiæ longè maiori ex parte, quã ex principijs caritatis, expendendum examinandumq; eſt.Quo circa ad hunc potius locum, quam ad materiam de caritate ſpectat diſputare de bello;longèq; plures ſunt,qui in materia de iuſtitia,quàm qui vnà cum caritate de eo diſſerant.

DISPVTATIO XCIX.

Vtrum bellum licitum ſit aliquando.

ANte omnia examinandum eſt, an bellũ aliqñ ſit licitum. Error Manichæorum fuit,vt conſtat ex Auguſt.22. contra Fauſtum à cap.74.bellum eſſe illicitum.Ea verò de cauſa Moyſem reprehendunt, ꝙ bella geſſerit. Vvitcleffus etiã,vt refert, & ex ſacris literis ac Patribus impugnat Vvualdenſis de ſacramentalibus c.169.bella,vſumq; armorum damnare vr vniuerſim:Lutherus,vt art.34.refert,refellitq; Roffenſis,damnauit prælia Chriſtianorum aduerſus Turcas,dicens, eſſe repugnare Deo viſitanti iniquitates noſtras per illos. Eũ tñ errorẽ nunq̃ Germanis perſuadere potuit. Alij ex Lutheranis,referente Caſtro aduerſus hæreſes verbo bellum,hęreſi prima,videlicet Oecolampadius, & Cornelius Agrippa in libro de vanitate ſcientiar.ea bella dãnant,quæ Chriſtiani contra Chriſtianos exercent,aſſerẽtes eſſe cõtra doctrinam Euangelicã. Eraſmus in annotationibus ad 3.& 22.c.Lucæ,& Chiliade.4.centuria.1.adagio.1. parum diſtat ab hoc errore. Eraſmum referunt & impugnant Ioan.Arboreus.2. Theoſophiæ c.14. & Sixtus Senenſis lib.6.Biblioth.annotation.156.

Error dãnantium bella.

Lutheri error. Ius fundamẽtum.

Hos errores conantur ſuadere Eraſmus, & alij

Vnde ꝓbet.

alij ex Lutheranis, ex illo Matth.5. Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram. Et ego dico vobis, nō reſiſtere malo. Et c.26. Conuerte gladium tuum in locum ſuū: Oēs.n.qui acceperint gladium, gladio peribunt. Et ad Rom. 12. Non vos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ.

Concluſio.

Statuenda nihilominus eſt hæc concluſio. Nō ſolum fas eſt Chriſtianis bella gerere, ſeruatis conditionibus, de quibus in ſequentib. ſed etiam aliquando melius id eſt, quam contrarium. Poteritque eſſe euentus, in quo culpa lethalis ſit non bellare.

Prima pars communis fuit ſemper in Eccleſia. Eam affirmat Auguſt. 22. contra Fauſt. à cap. 74. vſq; ad 79. & refertur cap. quid culpatur, 23. q. 1. Epiſt. 205. ad Bonifacium, & refertur c. Noli exiſtimare, eadem cauſ. & quæſt. De verbis Domini, tract. 9. & refertur c. militare. ead. cau. & quæſt. lib. 6. quæſtion. qui eſt in Ieſum Naue, q. 10. & refertur 23. q. 2. c. Dominus, & 19. de Ciuit. c. 12. Iſidor. 18. Etymol. c. 1. & refertur 23. q. 2. c. 1. Greg. lib. 12. Epiſt. Epiſt. 24. & refertur 23. q. 1. c. vlt. Ambroſ. 1. officior. cap. 33. 35. 40. & 41. & lib. 3. cap. 14. & Epiſt. 65. ad Syagrium. Ber. ſer. ad milites tēpli, & alij. Affirmareq; bellum vniuerſim eſſe illicitum, error ſanè eſt in fide.

Probatur 1. pars concluſionis. 1. ex illo Ioānis Baptiſtæ Lucæ 3. Interrogantibus namque militibus. Quid faciemus & nos? reſpōdit. Neminem concutiatis, neq; calumniam faciatis, ſed contenti eſtote ſtipendijs veſtris. In quæ verba Auguſti. Epiſt. 5. ad Marcellinum ait. Si Chriſtiana diſciplina bella culparet, hoc potius militibus conſilium ſalutis petentibus in Euangelio diceretur, vt abijcerent arma, ſeq; militiæ omnino ſubtraherent. Dictum eſt autem eis, neminem concuſſeritis, nulli calumniam feceritis, ſufficiant nobis ſtipendia veſtra: quibus proprium ſtipendium ſufficere debere præcepit, militare vtiq; nō prohibuit. Et 22. contra Fauſtum cap. 74. Alioquin, inquit Ioannes, cum ad eum baptizandi milites venirent, dicentes. Et nos quid faciemus? reſpōderet eis. Arma abijcite, militiam iſtam deſerite, neminem percutite, vulnerate, proſternite. Sed quia ſciebat eos, cùm hæc militando facerent, non eſſe homicidas, ſed miniſtros legis, & non ultores iniuriarum ſuarum, ſed ſalutis publicę defenſores, reſpondit eis, neminem concuſſeritis, nulli calumniam feceritis, ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum. Addit Auguſt. Sed quia Manichæi Ioannem apertè blaſphemare conſueuerunt, ipſum dominum IESVM Chriſtum audiant, hoc ſtipendium iubentem reddi Cæſari, quod Ioannes dicit debere ſufficere militi. Reddite, inquit, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & Deo, quæ Dei ſunt. Ad hoc enim tributa præſtantur, ut propter bella neceſſario militi ſtipendium præbeatur.

Secundò, bellum licitum fuit in lege naturæ, vt conſtat ex pugna illa Abrahami, Geneſ. 14. cum quatuor illis regibus ante ullam legem ſcriptam: cui reuertenti benedixit Melchiſedec Rex Salē Sacerdos Dei altiſſimi dicens, Benedictus Abraham Deo excelſo, qui creauit cœlum & terram, & benedictus Deus excelſus, quo protegente hoſtes in manibus tuis ſunt: licitum etiam fuit bellū in lege ſcripta, vt ex Moyſe, Ioſue, Sanſone, Gedeone, Dauide, Machabæis, & denuq; ex tota ſcriptura veteris teſtamenti eſt manifeſtum; nonnullaq; eorum præcepit Deus, ut bellum Saulis cōtra Amalechitas: quin & Paulus ad Hebræos 11. commendans nonnullos eorum, qui in lege ſcripta bella geſſerunt, ait. Sancti per fidem vicerunt regna: ergo bellum non eſt contra legem naturæ: ſed Chriſtus Dominus in Euangelio ea ſolum prohibuit, quæ erant contra legem naturę, eaque ratione lex Euangelica lex libertatis appellatur; ergo Chriſtianis fas eſt bellare.

Tertiò, licitum eſt regibus ſtringere gladiū aduerſus malefactores, & ſeditioſos ſuę Reipublicę, vt conſtat ex illo ad Romanos 13. Non ſine cauſa gladium portat: miniſter Dei eſt vindex ad iram ei, qui male agit; ergo licitum etiam erit eis ſtringere gladium aduerſus hoſtes externos in defenſionem ac protectionem ſuorum ſubditorum; pauperem à potente eripiendo, & egenum de manu peccatoris liberando, iuxta pręceptum Pſal. 81. idque non ſolum bello defenſiuo uim ui repellando, quod naturali iure cuique licet; vt l. uim vi, ff. de iuſt. & iure legimus ſcriptum, ſed etiam bello offenſiuo, res ablatas repetendo, damna reſarciendo, & iniurias ſuis illatas vindicando: alioquin miſera ſanè eſſet conditio cuiuſque Reipublicę, quę infeſtaretur ab hoſtibus, ſi nullo exiſtente communi ſuperiori in terris, qui vindicare poſſet iniurias eidē reipublicę illatas; fas ſolum eſſet ſe defendere, inimicos arcendo, neque vlterius belli iura proſequi poſſet, illatas iniurias vindicando. Semper namque reſpublica maneret lęſa, malique audaciores fierent ad iniurias inferendas, & nunquam eſſet pax & ſecuritas in Republica, quę autore Auguſtino in epiſt. ad Bonifacium, & habetur ca. Noli. 23. q. 1. finis eſſe debet iuſti belli. Adde, neq; orbem in ſtatu fœlici poſſe ea ratione conſiſtere; eſſet namque innocentium iniqua conditio, ſi de iniurijs à tyrannis, & raptoribus, & latronibus ſibi illatis per rempublicam ſumere iuſtam vindictā & recompenſationem non poſſent. Vnde meritò Auguſtinus lib. 6. quęſtionum. 10. q. & habetur cap. Dominus, 23. q. 2. dixit, Bella iuſta definiri ſolere, quę vlciſcuntur iniurias, ſi gens vel ciuitas plectenda ſit, quę uel vindicare neglexit, quod à ſuis improbè factum eſt, vel reddere, quod per iniuriam ablatum eſt. Iſidorus capite 1. eiuſdem quęſtionis, Iuſtum ait eſſe bellum, quod ex edicto geritur, de rebus repetēdis, aut propulſandorum hoſtium cauſa.

Quartò probatur exemplo ſanctiſſimorum hominum, non ſolùm in veteri teſtamento, vt Ioſue, Dauidis, Machabęorum, & aliorum, qui bella offenſiua intulerunt, ſed etiam in nouo. Chriſto enim placuit Centurio, cuius puerum ſanauit; de quo Auguſti-

guſtinus. 22. contra Fauſtum, cap. 74. ait. Meritò, & illius centurionis dicentis, & ego homo ſub poteſtate conſtitutus habens ſub me milites, & dico huic vade, & vadit, & alio veni, & venit, & ſeruo meo fac hoc, & facit, fidem laudauit, non illius militiæ deſertionem imperauit. Chriſto item placuit ille alius Centurio Actorum 10. cuius orationes & eleemoſynæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu Dei. Martinus etiam adhuc miles, itemq; Sebaſtianus, & multi alij milites, qui martyrio coronati ſunt, Chriſto placuerunt. Conſtantinus præterea, Theodoſius, alijq; Chriſtianiſſimi Imperatores, conſilio pontificum ſanctiſſimorum, vt Syluestri, & Ambroſij bella geſſerunt, & eorum nonnulli diuinitus in prælijs adiuti ſunt. Quin & hodie, dum Imperatores à Summo Pontifice coronantur, gladius ſanctus eis traditur ad Eccleſiæ & fidelium defenſionem, vt olim 2. Machab. cap. 15. à ſancto Ieremia Iudæ Machabæo datus eſt.

Quod ſi bellum aduerſus quoſcunq; alios reipublicæ hoſtes Chriſtianis eſt licitum, multò magis licitum eſt aduerſus Turcas, cũ quibus tot & tam iuſtas cauſas belli habent, quòd Chriſtianorũ terras iniuſtè vſurpauerint ac retineant, ꝙ tot ſtrages in Chriſtianos tam crudeliter exercuerint, grauiſſimaſq; eis iniurias intulerint, & ꝙ fidem, rempublicamq; Chriſtianam funditus euertere moliantur. Qua de cauſa nonnullorum conciliorum, plurimorũque ſummorum pontificum autoritate bellũ aduerſus Turcas decretum, attentatumq; eſt. Meritò ergo Lutheri error, inter alios eiuſdẽ hæretici errores, à Leone X. in Bulla, quæ poſt Lateranenſe Cõcilium, 3. tomo conciliorum habetur, fuit damnatus.

Lutheri fundamentũ euertitur.

Quòd ſi Lutheri fundamentum alicuius eſſet ponderis ac momenti, ſanè neq; famis, peſtis, aliorumq; morborum ac infortuniorum tempore, fas eſſet media quærere aduerſus ea mala; cùm non minus hiſce malis viſitet nos Deus, ac puniat iniquitates noſtras, q̃ Turcarum bello. Deus aũt ita eiuſmodi incommodis caſtigat & corrigit peccata noſtra, vt non modò nõ prohibeat, ſed velit potius, imò & præcipiat quæri & adhiberi remedia ad illa propulſandũ. Etenim, qui fame, aut morbo laborans panem aut medicinam non ſumeret, cùm poſſet ac ſperaret ea ſe ratione mortis periculum declinare poſſe, lethaliter peccaret, eſto ſterilitas & morbi in pœnam delictorũ Deo permittente accidiſſent. Adde, ſæpe hæc mala effectus eſſe negligentiæ & ſocordiæ noſtræ, neq;, qñ ea adſunt, conſtare, an Deus velit nos ea via punire, & quouſq; an potiùs velit, cooperantibus nobis, nos liberare. Quo fit, vt hic Lutheri error deliramentum ſit ac ſtultitia, vel callida potius nequitia, qua ſingularis hic ſerus, diabolo autore ſuadẽte, Domini vineam hac etiam ratione demoliri conatus eſt.

Secunda verò, & tertia pars concluſionis ex eo facilè probâtur, ꝙ cum pro reipublicæ ſalute, etiam corporis vita exponenda ſit, ſanè qñ ad reipublicæ ſalutem, non ſolum corporalem, ſed etiam ſpiritualem, fidei conſeruationem, Chriſtianæ religionis augmentum, ac ipſorummet inimicorum ſpirituale bonum, bellum iudicaretur neceſſarium, non ſolum melius eſſet illud inferre, q̃ contrarium; ſed ẽt tantum intereſſe poſſet, tãtaq; eſſe poſſet ſpes victoriæ, vt apertiſſimè eſſet lethalis culpa, à principe, cui ex officio cura, defenſio, ac compenſatio iniuriarum reipublicæ illatarum incumbit, bellum non moueri, non ſolũ defenſiuum, ſed etiam offenſiuum. Cumq; ſubditi in reipublicæ bonum principi teneantur parere, ſanè poſſet eis aliquando ſub lethali culpa præcipere, vt ad bellum procederent.

Ad teſtimonia in contrarium.

Ad teſtimonia in contrarium, præterquàm ad illud Matth. 26. dicẽdum eſt, ea omnia pertinere ad conſilium Euangelicum, qđ contrarium in euentibus aliquibus particularibus non expedit magis bono cõi, aut aliunde nõ iudicatur magis expedire. Vt enim Auguſt. in epiſt. 5. ad Marcellinum adnotauit, & refertur cap. paratus. 23. q. 1. Chriſtus, percuſſus in vnã maxillam, non præbuit alteram, ſed dixit, Si malè locutus ſum, teſtimoniũ perhibe de malo: ſi autem bene, quid me cædis? Expediebat namq; bono communi, homines tunc intelligere, reſponſionem Chriſti, ob quam fuerat percuſſus, culpa vacaſſe. Paulus item Act. 23. vt loco citato Auguſtinus etiam adnotauit, à ſummo Sacerdote percuti iuſſus, reſpondit; Percutiat te Deus, paries dealbate, &c. Agebat namq; Paulus tũc partes fidei & Eccleſiæ, in fideiq; bonum, ac autoritatem ſuæ doctrinæ, expediebat loqui ea libertate. Præſertim cum iam quemadmodum Synagoga Eccleſia ceſſauerat: ſic & ſummus Pontificatus. Eodemque modo, qñ bellum bono cõmuni expedire iudicatur, præſertim ſi ex officio quis illud in ſuorum bonũ inferre teneatur, melius eſt illud inferre, quàm ab eo abſtinere, quin & aliquãdo ſub lethali culpa tenebitur princeps illud inferre, vt oſtenſum eſt. Quo fit, vt non omnia bella, quæ in Eccleſia geſta ſunt, cum conſilijs pugnent Euangelicis. Præſertim cum reges, licèt cedere poſſint iuri ſuo priuato, non tamen reipublicæ ſibi commiſſæ, ſuorumque ſubditorum.

Ad illud Matthæi 26. dicendum eſt, cum D. Auguſtin. lib. 22. contra Fauſtum capi. 70. verba illa; Omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt; intelligenda eſſe de ijs, qui priuata, non verò, qui publica autoritate à Deo deriuata gladium aduerſus malefactores accipiũt, de quorum numero ſunt, qui bella iuſta gerunt, in quibus locum habet illud ad Roman. 13. Non ſine cauſa gladium portat: miniſter enim Dei eſt, vindex ad iram. Vide Auguſtin. 22. contra Fauſtum cap. 74. de militibus, qui iuſſi autoritate publica militabant, ait; Sed quia ſciebat Ioannes eos, cum hæc militando facerent, non eſſe homicidas, ſed miniſtros legis, & non vltores iniuriarum ſuarum, ſed ſalutis publicę defenſores, reſpondit eis, &c. Et cap. 75. ſequenti apertè innuit, principes, non priuata, ſed publica autoritate à Deo deriuata, bella iuſta gerere. Senſus itaque illorum

verborum Chriſti; oēs enim,qui gladium acceperint,gladio peribunt;hic eſt.Iuſtè namq; ſtatutum eſt,vt oēs,qui priuata ſua autoritate gladium acceperint ac interfecerint,gladio pereant; eráq; dictum illud vulgare in eo ſenſu in hominum ore. Quamuis autem Petrus tūc in Chriſti defenſionem gladiū exemerit;quia tñ abſq; ipſius facultate, imò contra ipſius voluntatem id fecit,idcirco eum Chriſtus dñs reprehendit.Noſſe namq; debebat Petrus, tā ex verbis prætéritis Chriſti, q̃ ex facto, quo ſe vltro obtulit inimicis,voluntariam eſſe illam oblationem ad mortem.Atq; hoc ſignificant verba illa à Chriſto mox addita,Calicem, quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Eū etiam reprehendit, quoniam factum illud potius videbatur habere ſpeciem vindictę,quàm defenſionis. Contra tam magnam enim, & tā bene inſtructam armis hominum turbam, vana erat vnius Petri defenſio,ac nocumēti plus quàm vtilitatis, allatura,vt quæ ad irritandos potius atq; incendendos hoſtes in Chriſtum, quàm ad eorum impetum ſuſtinendum,vireſque infringendas pertineret. Atq; hanc cauſam innuunt verba illa Chriſti ; An putas,qui non poſſum rogare patrem meum,& exhibebit mihi modò plus quam duodecim legiones angelorum? Adde , fuiſſe etiam aduerſus miniſtros publicæ poteſtatis : decuit autem Chriſtum (tamet ſi illi iniquè agerent) Petrū in aliorum exemplum reprehēdere,quòd gladium aduerſus publicos miniſtros ſtringeret.

DISPVTATIO C.

De autoritate ad bellum iuſtum neceſſaria, & in quo reſideat.

Prima belli offenſiui iuſti conditio.

Agendum deinde eſt de conditionibus neceſſarijs, vt bellum iuſtum,licitumque ſit. Prætermiſſo autem bello defenſiuo, quod,vt ſuo loco dicendum eſt,etiam moderamine inculpatæ tutelæ, vim vi repellendo, cuiq; ad propulſandam iniuriam, quæ ei infertur,iure naturali licet;prima conditio neceſſaria,vt bellum offenſiuum iuſtum,licitumque ſit,eſt,autoritas in inferente.

Porrò eiuſmodi autoritas eſt in principe, qui ſuperiorem in ſuo principatu non recognoſcit. Eademq; ratione eſt in re publica libera, quæ ſuperiori non eſt ſubiecta, quales ſunt Venetorum,Genuenſium, & ſimiles aliæ reſpublicæ.Alij verò domini temporales,qui ſuperiorem recognoſcunt,& quorum dominium pars eſt alicuius integri principatus, vt dux Brigantinus in hoc Luſitaniæ regno , Albanus in regno Caſtellæ,& alij ſimiles, necnō ciuitates, quæ partes ſunt alicuius integræ rei publicæ,vt Olyſſipo,Toletum,& aliæ ſimiles, autoritatem non habent mouendi bellum offenſiuum abſq; ſuorum principum facultate. Hac in re Doctores omnes conueniunt,D.Th. & Caiet.2.2.q.40.art.1.Adrian. de reſt.q. aggredior caſus ſpeciales,Victor. in relect.de iure belli à num.5. Couar. regu.peccatum,par. 2.§.9.num.1. Caſtrus 2.de iuſta hæret. punit. cap.14.Sotus 5.de iuſt.q.3.art.5. ad 1.Gabri. in 4.d.15.q.4.art.1 Panorm.cap.Sicut 3.de iureiur.à nu.7.Bart.l.hoſtes.ff. de cap. & poſtli min.reuerſ.& alij.Idē et affirmat Iſidor.cap.1. 23.q.2.& Aug.cap. quid culpatur.23.q.1.dū ait.Ordo ille naturalis mortalium paci accōmodatus hoc poſcit,vt ſuſcipiendi belli autoritas atq; conſilium penes principes ſit : idem de republica libera intelligens. Vt enim diſp. 23.& 26.oſtenſum eſt, autoritas, quæ eſt in principe aut rege,à republica in eum deriuata eſt, eamq; proinde retinet reſpublica, quæ alio regiminis genere ſe ipſam gubernat.

Illud obiter , antequā rationem reddamus eorum quæ aſſerta ſunt,eſt obſeruandū.Cum iura quædam Cæſarea, vt.l.hoſtes.ff.de captiuis & poſtlim. reuerſ.& l.hoſtes,ff.de verb.ſignif.docent,bellum inferri non poſſe abſque Imperatoris conſenſu , intelligendum id eſſe, de ſubditis Romani Imperij,vt tempore,quo iura illa condita fuere, ſubdita erat pars magna orbis. Iam verò hodie pauciſſimę prouinciæ illi ſubſunt : reliquæ autem, vt Hiſpanicæ omnes,Gallicæ,Italicæ,& pleræq; aliæ,eo conſenſu non indigent.

Ratio quare autoritas bellum inferendi reſideat in principe,qui ſuperiorem non habet, & in republica libera, reddita eſt diſputatione præcedente.Vnaquæq; n.integra reſpublica ſufficiens ſibi eſſe debet,vt Ariſt.3 .Politicorum docet,eaq; de cauſa,propter rationes diſputatione præcedente redditas, ſtringere poteſt gladium,etiam in externos malefactores, repetendo, quæ iniuſtè à ſibi ſubditis abſtulerunt,& iniurias ſuis illatas vindicando:porrò quæ autoritas eſt in republica libera, eadem eſt in principe,quem ſibi in caput ſupremum elegit, in quem proinde ſuam tranſtulit poteſtatem:eadem quoque eſt in principe,qui bel li iure legitimum reipublicæ alicuius dominium comparauit.

Illud tñ obſeruandum eſt,q̃ſi non reſpublica ipſa, ſed aliqui de republica damnum aut iniuriam alteri reipublicæ intulerunt,rempublicam,quæ in ſe aut in ſuis damnum aut iniuriam eſt paſſa, nō poſſe prius inferre bellū, vindictamq; ſumere de malefactoribus illis, quàm admoneat rempublicam, quorum ſunt ſubditi , vt eos puniat,eogatq; reſarcire integrè dāna illata.Vt enim Driedo li.2.de libert. Chriſt.cap.6 Caiet.2.2.quæſt.40.art.1.Gabri. in 4.diſt.15.q.4.art.1.& alij rectè adnotarunt, actor ſequitur forum rei:eaque de cauſa princeps reipublicæ,quæ damnum eſt paſſa, non aliter ſubit rationem iudicis comparatione illorum malefactorum, quàm in defectum iudicis eorum proprij ipſorum,qui eos puniat, & cogat reſarcire damna . Quòd ſi reſpublica , quorum ſunt ſubditi , admonita præſtare non voluerit, quod tenetur ; tunc non ſolum aduerſus malefactores ipſos, ſed etiam aduerſus rempublicam fas erit mouere bellum: eò quòd in culpa ſit,nō puniendos ſuos ſubditos, & non cogendo illos reſarcire damna, vt ex officio tenetur. Vnde Aug.li.6. quæſtionum. q. 10.& refertur capitu. Dominus,

23.q.2.Iuſta, inquit,bella definiri ſolent, quæ A
vlciſcũtur iniurias,ſi qua gens,vel ciuitas,quę
bello petenda eſt , vel vindicare neglexerit
quod à ſuis improbè factum eſt , vel reddere
quod per iniurias ablatum eſt.

Dubium verò eſt hoc loco,vtrum ſi tã bar
bara ſit aliqua natio,vt ſuperiorẽ non habeat,
ſed ſingulæ duæ familiæ , aut duo pagi ita ab
inuicem ſint diuiſi,vt cõem nõ habeant ſupe-
riorem,quod in Braſilica regione euenire vſ,
fas ſit vni familiæ,aut pago,propria autorita-
te ſumere iuſtam vindictam & ſatisfactionem
de iniurijs ac damnis ab altera familia aut pa
go illatis.Reſpondendum eſt,poſſe,vt mnue-
re vſ. Nauar.cap.nouit.de iud.corol.25.n.94.
& 95.& apertiùs Gabr. in 4.diſt.15.q.4.art.c.
& Angel.verbo Bellum.§.6.dum docent,qñ is,
qui iniuriam intulit, ſuperiorem non habet à B
quo puniatur,poſſe eum,qui iniuriam eſt paſ
ſus , propria autoritate repetere ſua ab illo.
Poſſumus vero nos hanc rationem reddere.
Quoniam,poſita ea barbarie,ſanè in vnaqua-
que familia,aut pago , militant rationes pp
quas dicimus eſſe autoritatem in vnaquaq; re
publica ad vindicandas iniurias ſuis ab exter-
nis illatas:quarè concedenda etiam erit in eo
euentu in vnaquaq; familia aut pago, ea auto
ritas comparatione malefactorum alterius pa
gi,aut familiæ.Licèt ergo nullus priuatus,etiã
tunc, ſumere poſſit vindictam de iniuria ſibi
illata, eò quòd facilè vnuſquiſque in propria
cauſa poſſet obcæcari,ideòq; ſcriptũ ſit,Mihi
vindictam,& ego retribuam,dicit dñs; nihilo
minus petere illam poteſt autoritate capitis, C
quale in ea familia,aut pago reperitur; quod
tanquam Dei miniſter publica,à Deoq; proin
de autoritate deriuata,illam exequatur.

Ratio quarè magnates, qui ſuperiorem ha
bent,& ciuitates,quæ partes ſunt integræ rei-
publicę,ius non habent inferendi bellum pro
pria autoritate,hęc eſt.Quoniã petere poſſunt
iuſtam vindictam,& compẽſationem damno
rum ac iniuriarum coram ſuo ſuperiore , ad
eumq; ſpectat ius dicere ea in parte,qñ is,qui
iniuriam intulit, eidẽ ſuperiori eſt ſubiectus:
quarè ſi propria autoritate bellum inferrent,
vſurparent vtiq; ius ſui ſuperioris . Atq; hac
de cauſa.l.hoſtes. ff de capt. & poſtli.reuer. &
l.hoſtes.ff.de verborum ſignifi.latrunculos &
prædones appellant eos ſubditos Romani im
perij,cui bellum propria autoritate inferunt. D
Quando autem is,qui iniuriam aut damnum
intuliſſet,alienæ eſſet reipublicæ,poſſet uel is,
qui iniuriam accepit,vel reſpublica,cuius hic
eſt ſubditus, petere coram republica, aut ſu-
periore alterius,vt malefactorem puniret,co-
geretq; reſarcire dãna : at verò qñ bellũ eſſet
mouẽdum,eò φ talis reſpublica,aut ſuperior
id præſtare non vellet, non ſpectat ad particu-
larem,qui iniuriã eſt paſſus, tale bellum mo-
uere,perturbareq; ſuam rempublicam,ſed ad
rempublicam & principem ipſum,cui totius
reipublicę cura,protegereq;ac vindicare ſuos
ſubditos ex officio incũbit:quarè ſi bellũ pro
pria autoritate moueret, ſanè,in pnicię publi
cã,ius ſui ſuperioris,ac reipublicæ vſurparet.

Victor.in relect.de iure belli.nu.9.conſenta
neè ad Caietanum 2.2. q.40.art.1. obſeruat.
Cùm belli indicendi autoritas à iure humano
ac gentium magna ex parte pendeat, conſue-
tudinem præſcriptam poſſe tribuere eam au-
toritatem ciuitatibus,aut magnatibus,qui ſu-
periorem agnoſcunt. Idem, dicendum eſt de
priuilegio à Principe conceſſo . Hac de cauſa
Caſtrus.2.de iuſta hæret.punit. c.14.aſſeuerat
in Italia Ducem Ferrariæ, Ducem Mantuæ, &
Marchionem montis Ferrati,antiqua conſue-
tudine obtinere autoritatem bellum indicen-
di.Quamuis Caietanus addat, intelligendum
id eſſe,modò bona fide in tali poſſeſſione fue
rint.Si namq, eam autoritatem potentiæ ma-
gnitudine rebellando aduerſos dominos ob-
tinuerunt, à quibus coerceri non potuerunt,
ſanè cum poſſeſſor malè fidei nullo vnquam
tempore præſcribat,nefas illis erit propria au
toritate bellum inferre.

De ducibus,& marchionibus Germanię du
bitat Caſtrus an eãdem habeant autoritatem:
quoniam,inquit, omnes ſubditi ſunt Impera-
tori,à quo quiuis eorum poteſt puniri,ſi alte-
ri iniuriam irroget;eiuſq; rei indicium eſſe di
cit,Senatum publicum imperatoria autorita-
te in Germania ſuffultum, ad quem ex omni-
bus Germaniæ locis confugiunt , quotquot
obtendunt à proprijs dominis iniuſtè ſe eſſe
damnatos.

Illud quoad magnates illos Italiæ, & Ger-
maniæ dixerim,ex nominibus ducũ,aut mar-
chionum,quibus nuncupentur, ne quaquam
metiendum eſſe an reſpublicæ , quibus præ-
ſunt,alteri ſint ſubiectæ,necne, ſed ex regimi-
nis modo. Quòd ſi legitimo titulo nulli alte-
ri pareat , ius vtiq; habent indicendi bellum.
Idem dicendum eſt,ſi, quamuis alteri pareãt,
vel legitima conſuetudine , vel priuilegio ius
habent bellum indicendi;quã rẽ,qui abſentes
ſumus,commodè definire non poſſumus.

Idem Victor.loco citato meritò ait,neceſſi
tatem poſſe aliquando conferre autoritatem
belli mouendi ijs, qui alteri ſunt ſubiecti . Si
namq; in eodẽ regno ciuitas vna alteram op
pugnet,graueſq; iniurias illi inferat, aut dux
vnus alteri duci , rexq; requiſitus negligeret,
aut non auderet iniurias illatas vindicare,poſ
ſet ciuitas,aut dux, qui iniuriam eſſet paſſus,
non ſolum ſe defendere,ſed etiam bellum in-
ferre,& animaduertere in hoſtes, occidereq;
malefactores,quãdo ita neceſſe eſſet, vt ab in-
iurijs inferendis ſe continerent . Non tamen
auderẽ facultatem hanc multum extendere.

Panorm.ca.ſicut, 3. de iure iurando,quem
multi alij ſequuntur,affirmat,magnatem, qui
ſuperiorem agnoſcit, poſſe pro quantitate iu
riſdictionis,quam ad ſibi ſubditos puniendos
habet, mouere bellum aduerſus ſuos rebelles
& iniquos, intrà limites effectuum , ad quos
ſua iuriſdictio ſe ſe extendit.Id quod nulli po
teſt eſſe dubium.

Petet aliquis , vtrum quando duæ integræ
reſpublicæ,aut regna,vnum habent commu-
ne caput , ut hodie habent regna omnia Hi-
ſpaniarum , poſſit vnum aduerſus alterũ mo-

uere bellum abſque facultate communis regis. Ex dictiſque facile conſtat, non poſſe: eò quòd tota autoritas vtriuſq; ad mouendũ bellum ſit penes communem principem. Excipitur, quando ſuperueniſſet ea neceſſitas, quæ de ciuitatibus, aut magnatibus eiuſdem regni paulò ante explicata eſt.

Illud ſupereſt admonendum cum cõi Doctorũ ſnia, qñ perſona Eccleſiaſtica ſupremũ dominium temporale alicuius rei publicæ obtinet ad eum ſpectare autoritatem mouendi bellum, ſiue illud per ſe ſiue per aliũ, iuxta ea quæ inferius dicenda ſunt, debeat exercere. Summus aũt Pontifex, non ſolum tanquã princeps patrimonij Diui Petri, terrarumq; in Eccleſiæ bonis contentarum, mouere põt bellum, non ſecus ac alij principes temporales, ſed etiã, pro poteſtate, quam in oẽs laicas poteſtates ad finem ſupernaturalem habet, poterit vel bellum mouere, vel facultatẽ illud mouendi alijs cõcedere, oblata iuſta aliqua occaſione ac cauſa, iuxta ea quę diſ. 29. dicta ſunt.

DISPVTATIO CI.

Vtrum qui ſine legitima autoritate bello, alioquin iuſte, damnum dat, teneatur id reſtituere.

ANtequã ad alias cõditiones accedamus, explicandum eſt, quantum peccent, & quouſque reſtituere teneantur, qui ſine conditione nunc explicata bellum exercerent.

Notandum autem eſt, quanuis prima & ſuprema autoritas, à qua omnis alia pendet, in ijs ſolum reſideat, de quibus diſputatione precedente dictum eſt; qñ m̃ bellum eſt iuſtum, quotquot ex expreſſa, vel præſumpta illorum voluntate bellum mouent, aut ad illud cooperantur, legitima autoritate bellare, ſiue ſint de eadem, ſiue de aliena republica; modò tamen nihil exerceant, niſi iuxta expreſſam, aut præſumptam voluntatem ſupremi capitis, aut ducum, qui à ſupremo capite bello pręfecti ſunt. Quòd ſi aliquid contra expreſſam, aut præſumptam eorum volũtatem, etiam dum ſunt in ipſo prælio, exerceant, utiq; ſine legitima autoritate id efficiunt, ac proinde peccãt, plus vel minùs, iuxta ea quæ dicenda ſunt, interdumq; reſtituere tenebuntur damnum, quod dederint.

Vt verò intelligatur, quando ex eo capite conſurgat obligatio reſtituendi hoſtibus damnum, quod ſine legitima autoritate datum fit, & quando non, attendendum eſt ad finem denegationis autoritatis. Si namq; finis ſit, ne hoſtibus nocumentum inferatur, aut non niſi vſque ad certos limites, quia id poſtulat æquitas, aut iuſtitia belli, vel pietas Chriſtiana, præſertim quando bellum cum Chriſtianis geritur; tunc ſanè quicquid damni, ſine legitima autoritate datum fuerit, hoſtibus ipſis eſt reſtituendum. Exemplum habemus in exercitu, quem ſub Albano duce anno 1580. Philippus Hiſpaniarum rex miſit in Luſitaniam. Cum.n. rex nulla ratione nocere intenderet, nec vel-

A let, vt ius vllum belli, niſi aduerſus reſiſtentes, exerceretur, & aduerſus hos non, niſi admodum moderatè: quoniam & pietas regis, & res ipſa ita poſtulabat; ſanè quemadmodũ milites acriter puniebantur, ſi damnum aliquod dediſſe deprehendebantur, ita reſtituere tenentur quodcunque damnum ſua ſponte in itinere dederunt. Cumque, dum prælium iuxta Olyſſiponem commiſſum eſt, Dux Albanus ſolum conceſſerit militibus depredari ſuburbana, idque intrà ſolos tres dies, ſanè milites, qui vel alibi, vel vltra id tempus, damnum quodcunque dederunt, tenentur id reſarcire ijs ipſis, quibus datum eſt. Aut, ſi quemquam illorum ignorantia fortè à culpa excuſauit, reſtituere tenetur quantum inde factus fuerit locupletior:

B Quòd ſi finis, ob quem autoritas denegatur, non eſt, ne damnum hoſtibus inferatur, quin potiùs duces, & princeps percuperent inferretur, ſed ſolum eſt, vt diſciplina militaris ſeruetur, & ne, dum imprudenter quis aliquid aggreditur, vel ipſe, vel exercitus damnum recipiat, aut ne, dum aliqui prædas in hoſtes exercere volunt, illis aſſuefacti, piratæ aduerſus ſuos euadant, aut alia ſimili de cauſa: tunc ſanè damnum, quod hoſtibus datum fuerit (vt quod Chriſtiani Saracenis, aut Turcis eo pacto intulerint) nequaquam eſt illis reſtituendum. Quoniam licèt expreſſa vel præſumpta principis voluntas ſit, ne quis illos ita aggrediatur ſimul tamen credendum omnino eſt, pręſumptam ſaltem illius voluntatem eſſe,

C ne damna ita data illis reſtituantur; quin potius ſibi vnuſquiſq; reſeruet, quod de illorum poteſtate extraxerit. Si tamen lex aliqua ſit, quę ſtatuat, vt pars aliqua eorum, quæ ita vſurpantur, regi, aut alicui alteri ſoluatur, illa ſola ſoluenda erit, vel obtinenda erit venia à rege, aut ab eo, cui debetur.

Illud ẽt animaduertendum eſt, quando finis, ob quem denegatur autoritas bellandi, damnumque hoſtibus inferendi, ſolum eſſet, ne hoſtes eo pacto laceſſiti, longè maiora damna inferant noſtræ reipublicę; tunc ſanè licèt, qui pręđas in eos propria autoritate exerceret, non teneretur damna illis reſtituere, niſi ea via ſperaretur ſedandos eſſe hoſtes, & continendos ne damna inferrent, idque propterea quòd in eo ſolo euentu pręſumendum

D eſſet principis uoluntatem eſſe, vt illis reſtituerentur: nihilominus teneretur reſtituere, ſi quod damnum hoſtes inde permoti noſtrę reipublicę intuliſſent: quippe qui ea ratione fuerit quodammodò cauſa damni illius iniuſta.

Vtrum Chriſtiani captiui, qui iniuſtè à Turcis & Saracenis detinentur, reſtituere teneantur, quę clam ab illis infidelibus accipiunt, dicetur inferius, dum de furto fuerit ſermo.

Quando ciuitates eidem principi ſubiectę, aut alij ſubditi propria autoritate bellum iniuſte adinuicem mouerent, damnaque & iniurias ſibi inuicem inferrent, ad principem ſpectaret rem componere, penſatiſque dam-

damnis & iniurijs vtrinque illatis, circunſtantijſque omnibus concurrentibus, acerbiorem pœnam parti vni, quàm alteri, pro quantitate culpæ inferre, aut etiam ſatisfactionem aliquam iniungere.

Quñ præſumendum ſit, eſſe tacitam regis, licèt non expreſſam, voluntatem, vt aliquid fiat contra hoſtes, eos interficiendo, diripiẽdo, aut ſeruituti ſubijciendo, non põt certa regula ſtatui, ſed coniecturis id prudentis arbitrio iudicandum eſt; vel quia id ita fieri conſueuit, nec tñ punitur, aut reprehenditur, ſed laudatur, vel ex circunſtantijs alijs concurrentibus: in repentinis nanq; euentibus locus nõ datur recurrendi ad regem, aut ad duces belli; & qñ bellum perpetuum eſt cũ aliquibus hoſtibus, vt Chriſtianis cum Saracenis & Turcis, raró præſumendum eſt contra regis voluntatem eſſe, vt damnum illis inferatur, niſi in aliquo euẽtu grauiora mala inde noſtris imminerent. Regem verò denegare facultatem aliquibus prouincijs, aut priuatis hominibus eam petentibus, ad eiuſmodi hoſtibus bellum damnumq; ſuis ſumptibus inferendum, ſufficiens non eſt argumentum, vt credatur contra regis voluntatẽ eſſe damnum interdum illis de induſtria à priuatis abſq; alia regis expreſſa facultate inferri: ſæpe.n. neq; ad decus & honorem regis pertinebit concedere, vt prouinciç aliquæ bellũ gerant, arcemq; aliquam aggrediãtur, neq; tutò id fiet: ſæpe ẽi longè maiora mala ſequentur, ſi aliqui quaſi ex officio expreſſa regis autoritate prædas mari exerceãt in hoſtes, q̃ ſint emolumenta, quç inde ſperari poſſint, eaq; de cã meritò rex eiuſmodi facultates petitas denegat: cũ tñ gaudeat, ſi ſui vel nacta aliqua occaſione, vel gratia ſortunam experiendi, ſeque exercendi in rebus bellicis, repente damna interdũ hoſtibus inſerant, atq; ex eis prædas agant. Quarè prudentis arbitrio, ſpectatis circunſtantijs concurrentibus, expẽdendum eſt, quando id liceat, & quando non, neq; facilè viri fortes, & de republica bene meriti lethalis culpæ hac in parte ſunt damnandi.

Licèt ex ſuo genere lethalis culpa ſit abſq; tacita uel expreſſa principis voluntate, bellũ aut damnũ hoſtibus inſerre; licèt item periculoſum valde ſit in exercitu ducis prçceptis minus audientem eſſe, eaq; de cauſa minima quçque alioquin delicta, ſi contra militarem diſciplinam, duciſq; obedientiam fiant, meritò ſoleant acriter, & interdum capite plecti, qñ tñ ex eo, ꝙ miles obedientiam ducis non ſeruet, neq; periculum imminet ꝙ grauiter puniatur, neq; damnum vllũ aliorum, aut exercitus eſt timendum, non facilè damnandæ ſunt culpæ lethalis inobedientiæ aliquæ, quæ animi magnitudinem oſtẽdunt; neque item damna, quæ contra ducis obedientiam ſimile quid aggrediendo, hoſtibus inferuntur; qñ non res geſta, ſed inobedientia Principi, aut duci diſplicet. De cæteris inobedientijs, & damnis, ex periculo pœnæ, cui miles ſe exponit, & periculo damni, quod inde alijs, aut bono publico imminet, atq; ex qualitate ipſa rei, & præcepto Principis, aut ducis id fieri vetantis, aut ægrè tolerantis, iudicandum eſt, an ad culpam lethalem perueniant.

DISPVTATIO CII.

Communis quædam iuſti belli cauſa, omnes alias particulares complectens.

Dicendum deinde eſt de ſecunda conditione, vt bellum iuſtum, licitumq; ſit, nempe de cauſa ad id ſufficiente. Antequàm ad examen quarundam cauſarum in particulari ad id ſufficientium deſcendamus, tradenda eſt generalis quædã, quæ omnes alias complectitur. Secunda iuſti belli conditio.

Hanc affirmat Victor. de iure belli, nu. 13. eſſe iniuriam. Intellige, vel impediendam, vel reſarciendam, aut vindicandã. Conſentaneè loquitur Aug. c. Dominus. 23. q. 2. dum ait. Iuſta bella definiri, quæ vlciſcuntur iniurias, ſi qua gens, vel ciuitas, quæ bello petenda eſt, vel uindicare neglexerit, quod à ſuis improbè factũ eſt, vel reddere quod per iniurias ablatum eſt. Et D. Thom. 2. 2. q. 40. art. 1. dum, referens hæc Auguſtini verba, ad iuſtam belli offenſiui cauſam ait neceſſarium eſſe, vt qui eo impugnantur, propter aliquam culpam impugnationem mereantur.

Obſerua tñ, ad bellum iuſtum ſufficere interdum iniuriam materialiter, hoc eſt, abſque peccato. Eo namq; ipſo, quòd Deus conceſſerat filijs Iſrael terras Chananæorum, & Amorræorum, ius habebant expellẽdi bello gentes illas repugnantes, vt, quod ſuum Dei donatione erat, occuparent, eſto gentes illæ donationem à Deo ſactam ignorarent, eaq; de cauſa abſq; peccato reſiſterent, retinereq; vellent terras illas, ac proinde ſolùm materialiter iniuriam filijs Iſrael facerent. Hac ratione Abulen. Ioſue 11. affirmauit, bellum illud ex vtraq; parte fuiſſe iuſtum. Ex parte quidem filiorum Iſrael materialiter & formaliter: ex parte verò illarum gentium formaliter ſolum, quatenus, inuincibiliter ignorantes donationem & voluntatem Dei, abſq; peccato ſe, reſq; ſuas tuebantur.

Attende tamen, filios Iſrael non habuiſſe ſolum hoc ius, ut bellum illud mouerent; alioqui neſas illis profectò fuiſſet, interficere omnes gentes illas, quæ nullum peccatum aduerſus eos commiſerant, atque adeò ex eo titulo ſolum illis licuiſſet ea efficere, quæ omnino neceſſaria erant, vt de illorum poteſtate extraherent, quæ ſibi à Deo erant donata, & nihil amplius. Vltra illum autem titulum, hunc etiam habebant, quod propter idolatriam & grauiſſima alia peccata, quæ gentes illæ in Deum commiſerant, iuſſerat Deus filijs Iſrael, vt eas interficerent, ac delerent: eaque de cauſa, tanquam Dei miniſtri, autoritate & iuſſu Dei puniebant eorum peccata interficiendo homines illos, terraſque & eorum bona occupando. Quia tamen gẽtes illæ hoc quoq; inuincibiliter ignorabant, abſque peccato ſe ipſos defendebant, & contra impugnantes bellabant.

Dixi paulò antea , ad bellum iuſtum ſufficere interdum iniuriam materialiter: quoniá duplex eſt materialis iniuria. Vna, qua ſine peccato pp ignorantiam inuincibilem, detinetur, quod re vera alteri debetur, ita ꝙ obligatio id tradendi eſt ex parte ipſius rei, excuſat tñ à culpa ignorãtia inuincibilis. Altera verò, qua ex eadem ignorantia, ac proinde ſine culpa damnum aut iniuria infertur, inde tñ, qui iniuriam infert, non fit locupletior, atq; adeò neq; ex parte rei acceptæ conſurgit obligatio quicquam tradendi, neq; ex parte iniuſtæ acceptionis: eò ꝙ ignorantia à culpa excuſet. Prior iniuria, materialiter ſumpta, ſufficit ad bellum iuſtum. Poſterior verò non item: eò quòd neq; in pœnam poſſit iuſtè inferri, cum nulla præceſſerit culpa, neq; ad obtinendum, quod bellum inferenti debeatur; cùm nihil, quod ad eum pertineat, detineat is, cui bellum infertur.

Iuxta hactenus dicta poſſumus deſtinguere duplex genus belli offenſiui. Vnum, quod infertur ad vltionem ſumendam de iniuria illata, ſiue ſimul intẽdamus recuperare noſtra, reſarcireq; damna nobis illata, ſiue non. Atq;, vt hoc iuſtum ſit, neceſſe eſt præcedat culpa in hoſtibus, & de hoc tñ videntur locuti Auguſtin. D. Thomas, & Victoria locis citatis, dũ ad iuſtitiam eiuſmodi belli culpam prærequirunt in hoſtibus. Obſerua tñ, quamuis cauſa iuſta eiuſmodi belli, non ſolũ expendenda ſit ex quantitate culpæ hoſtium, ſed ſimul etiam ex quantitate valoris rerũ, quas nobis debẽt, nec tradere uolunt; nihilominus quantitatẽ pœnę ac vindictæ in eos exercendæ, vltra obtentionẽ rerum, quæ ad nos ſpectant, ſolum eſſe metiendam ex quantitate culpæ, quam in iniuria inferenda commiſerunt: pœna namque ſemper debet reſpondere ſoli culpæ commiſſæ, ſi iuſta & licita eſſe debet.

Alterũ genus belli iuſti eſt, ad occupandũ noſtra, ea ve, quæ nobis debentur, qñ ignorantia inuincibili detinẽtur, neq; alia via obtinere ea poſſumus. Et ad tale bellũ neceſſe nõ eſt præcedat culpa, ſed ſatis eſt ſi præcedat iniuria materialis, qualis paulò antea explicata eſt. Sicut. n. Princeps ius dicit ſuis ſubditis, non ſolum qñ vnus iniuſtè formaliter detinet, quod ad alium pertinet, ſed etiam qñ illud detinet iniuſtè ſolùm materialiter, iubetq; vi auferri ab eo, qui bona fide illud poſſidet, eſto ille arbitretur iniuriam ſibi ea in re fieri: ſic etiam ſimile ius habet in eos extraneos, qui, qđ ſuum aut ſuorũ eſt, ſimili modo bona fide retinent, quando aliter obtinere illud non poteſt: ſubit namque tunc, comparatione eorum, rationem iudicis & executoris.

In hoc ſecundo belli iuſti genere, cũ nulla ſit culpa ex parte hoſtium, ſolum licet facere aduerſus eos, quod neceſſarium eſt ad extrahẽdum de ipſorum poteſtate, quæ iniuſtè materialiter detinent: etiam ſi id ſit cum eorum interitu ac cæde coniunctum. Extrahenda tñ ſunt cum quanta minori eorũdem iactura id fieri poſſit: ꝙ ſi aliquid amplius fiat, iniuſtitia committitur cum onere reſtituendi. Vſq; adeò

A verò nihil in pœnam poteſt vlterius aduerſus eos fieri, vt neq; belli expenſæ, ad id extrahendum neceſſariæ, poſſint ab eis exigi: eò ꝙ neq; ex parte rei acceptæ, neq; ex parte iniuſtæ acceptionis (cum abſq; ulla culpa fuerint illarũ cauſa, aut occaſio) ad eas teneant. Sicut. n. qñ duo contendunt in iudicio circa rem aliquã, nunq̃ is, qui cauſa cadit, condemnatur ad expẽſas, quas in re illa extrahẽda alius fecit, neq; iuſtè poteſt condemnari, niſi qñ deprehenditur fuiſſe in culpa non relinquendo rem aduerſario ſine lite: ita ad belli expenſas nunquã tenetur aduerſarius, niſi quando fuit in vera culpa pugnãdo, ita quòd bellum ex parte ſua fuit iniuſtum, non ſolum materialiter, ſed ẽt formaliter. Obſerua tñ, ꝙ ſi, anteq̃ bellum inferatur, ea ſeruentur, quæ diſputatione ſequẽ-

B ti dicenda ſunt deberi ſeruari, rarò eueniet, quin culpa ſit ſaltem præſumpta, ex parte aduerſarij, ac ꝓinde quin puniri poſſit, exigiq; ab eo poſſint expenſę belli, ex parte illius, qui bellũ intulerit formaliter & materialiter iuſtum.

Illud eſt animaduertendum cum Victor. loco citato nu. 14. & alijs, non quácunq; iniuriã vel materialem, vel ſimul ẽt formalem, eſſe ſufficientem, vt bellum iuſtè inferatur, ſed oportere eſſe prudentis arbitrio grauem, & dignã, vt pp eam tm̃ malum, quantum eſt bellum, inferatur. Ratio eſt, qm̃ ſicut non licet pro quacunq; culpa exequi graues pœnas, vt mortis, abſciſſionis membri, & flagellorum, in inter nos maleſactores: ita non licet pro quacunq; iniuria ab externis illata bellum aduerſus eos

C mouere, quo tot cędes, direptiones, incendia, vaſtationes, & ſimilia alia grauiſſima mala inferuntur. Etenim iuxta delicti quantitatem eſſe debet plagarum modus. Vnde pro leuioribus iniurijs, & cauſis, concedi ſolent repræſalia, quæ vocant, de quibus infra erit ſermo.

Illud ẽt eſt animaduertendũ, Principem in bello inferendo nõ minus poſſe eſſe iniuſtum aduerſus ſuá Rẽpublicam, q̃ aduerſus alienã, cui illud inferre parat. Eaq; de cauſa, non ſolũ eſſe illi attendendũ, an habeat iuſtam belli cauſam aduerſus alienã Rẽpublicam, ſed ẽt, an iniuſtus ſit aduerſus ſuá eiuſmodi bellum mouẽdo. Etenim ſi prudẽtis arbitrio tale bellum futurũ eſt in detrimentum maximum ſuæ Reipublicæ, quia vires non habet ad ſuperandũ, vel quia cum modico ſuę Reipublicę, boniq;

D cõis emolumento, ſubditos ſuos maximis periculis & detrimentis exponet, reditus publicos in eo inſumet, Rempublicam nouis tributis & exactionibus grauabit, &c. ſanè culpa erit lethalis, cõtra iuſtitiã aduerſus ſuam Rempublicam, eiuſmodi bellum ſuſcipere, ſi commodè ab eo poſſit abſtinere. Reſpublica namque non eſt pp Regem, ſed Rex propter Rempublicã, vt illa defendat, adminiſtret, & gubernet, non ad ſuũ arbitratum, uanitatẽ, & commodũ, ſed ad Reipublicæ cõe bonũ; quo fine adductæ gẽtes præfecerũt ſibi Reges ac Principes, atq; eis id ius, quod habent, poteſtatẽq; tribuerunt. Vnde rectè Ariſt. 4. Polit. c. 10. hoc cõſtituit diſcrimen inter Regem & tyrãnum, ꝙ tyrannus in propriũ cõmodum, & quæſtũ:

Rex

Rex verò in commune ac publicum bonum Rempublicam adminiſtret.

DISPVTATIO CIII.

Belli cauſa quouſque explorata eſſe debeat. Et circa rem dubiam an liceat mouere bellum. Et quo pacto res ſit tractanda antequam ad arma ueniatur.

VT bellum ex parte cauſæ iuſtum, licitũque ſit, non ſatis eſt, Principem, qui illud mouet arbitrari ſe habere iuſtã belli cauſam: ſic.n.& Turcarũ, & Saracenorum aduerſus nos bella eſſent iuſta; ſed opus ẽt eſt, vt, qñ res dubia eſſe põt, pro rei pondere, grauitate, ac difficultate diligẽs prius inquiſitio fiat, adhibito eorum ſapientium, & prudentium conſilio, de quibus meritò credendũ ſit, ſyncero & maturo iudicio, paſſioneq; ſemota ea de re iudicaturos, veritatẽq; inuenturos. Audiendæ ẽt ſunt aduerſariorũ rõnes, modo ſyncerè, & ſine fraude agere velint. Etenim princeps, qui bellũ mouet, rõnem iudicis ſubit circa aduerſarios in re grauiſſima, in qua, nõ ſolum agitur de re, pp q̃ bellum mouetur, ſed ẽt de cæde multorum, grauiſſimisq; alijs malis alteri Reipublicæ inferendis; quæ proculdubio multos ẽt innocentes, contingent: iudex aũt non, niſi ſufficienter prius explorata & perſpecta cauſa, poteſt licite ſniam ferre, & multò minus eam executioni mandare, eoq; plus illi eſt trepidandum, videndumq; nũ cã perſpecta ſatis, explorataq; ſit, quò de re grauiori agit. Cumq; in re morali difficile verũ ac iuſtũ attingatur, præſertim qñ de commodo iudicantis agitur, ſanè ſi negligenter & cũ paſſione hæc examinentur, facilè errabitur, neq; error à grauiſſima culpa, & reſtitutionis onere Principem & conſiliarios excuſabit.

Qñ inter Principes aliquos oritur controuerſia circa rem aliq̃, diſtinguendum eſt. Qm̃ vel vnus eorum erat in legitima poſſeſſione illius, ita ꝙ bona fide, abſq; dubio quin ad ſe pertineret, cœpit illam poſſidere, vel neuter erat in tali poſſeſſione, ſed morte cuiuſdam tertij res vacauit, & contendunt ad vtrum eorum pertineat; aut certè, ſi alter eorum cœpit poſſidere, id non fuit ſine cõtrouerſia, aut dubio, num ad ſe, vel ad alterum pertineret.

In primo euentu, interim dum certum nõ eſt, ad quẽ res pertineat, ſed dubiũ, & rões ſunt pro utraq; parte, neq;, qui eſt in poſſeſſione, tenet tradere totum, aut partem, neq; qui eſt extra poſſeſſionem, põt, vel bellũ mouere, vel quicq̃ rei illius occupare; ſed rõnib. duntaxat poteſt experiri ius ſuum: aliusque non ſolum tenetur eas audire, ſed ẽt moralem adhibere diligentiam, vt ſciat, an res ad ſe, vel ad alium pertineat, ſi via aliqua occurrat vnde id poſſit deprehẽdi. Ita Victor. de iure belli à nu. 25. Exemplum habemus accommodatum in inſulis Malucis, anteq̃ Regnum hoc Luſitaniæ cum Regno Caſtellæ coniungeret. Cum.n. Ioannes 3. Luſitaniæ Rex in pacifica eſſet illarum poſſeſſione, dubium oriri cœpit

A tpe Caroli V. an, iuxta diuiſionem illam orbis occidentem & orientem uerſus autoritate Alexandri 6. inter Reges Caſtellæ, & Luſitaniæ factam, inſulæ illæ ad eam partem orbis pertinerent, q̃ ad Reges Caſtellæ, an verò ad aliam, quæ ad Reges Luſitaniæ ſpectat. Qua in re dico. Interim dum certum non erat, ad quã partem pertinerent, neq; Regem Luſitaniæ teneri tradere eas, aut partẽ earũ, neq; Regẽ Caſtellæ licitè potuiſſe mouere bellum, aut partẽ earum occupare, ſed rõnibus tm̃ negotiũ fuiſſe tranſigendum, vt re ipſa peractum fuit, antequã lis ad certum tp̃s pro certa aureorum ſumma inter Carolũ V. & Ioannem III. componeretur. Regẽ tñ Luſitaniæ teneri moralẽ facere diligẽtiã, vt ſciret, ad q̃ partẽ ptinerẽt.

Primum, & ſecundũ eorum, q̃ aſſerta ſunt,
B ex eo probãtur, ꝙ in dubio melior ſit conditio poſſidentis, eaq; de cauſa, qui eſt in legitima poſſeſſione, interim dum oĩno ſibi non conſtat rẽ ad aliũ pertinere, neq; teneatur ſeipſum ea priuare, neq; alius, etiã is iudex ſit, poſſit licite illũ ea aut parte illius ſpoliare. Atq; hinc ortum habuit tum regula illa 11. de reg. iuris lib. 6. Cum ſunt partium iura obſcura, reo fauendum eſt potius, q̃ actori: is verò qui poſſidet, reus eſt comparatione illius, qui eſt extra poſſeſſionẽ, & contendit rem ad ſe pertinere. Tum ẽt regul. 65. quæ habet; in pari delicto vel cauſa, potior eſt conditio poſſidẽtis. Præterea, ſi is qui eſt extra poſſeſſionem, poſſet in dubio mouere bellum aduerſus eum, q poſſidet, ſequeretur, exiſtente eadem cogni-
C tione in vtroq; bellantium de iuſtitia vtriuſq; partis dari bellum iuſtum ex vtraq; parte. Nã, qua rõne is, qui eſt extra poſſeſſionem, poſſet iuſtè rem illam bello occupare, eadem, imò longè maiori, poſſet eam defendere, qui eſt in poſſeſſione illius; quippe cum dubium æquè vtriq; faueat, meliorq; ſit conditio poſſidentis: id aũt concedere, ſanè eſſet concedere iuſtũ bellũ formaliter & materialiter ex vtraq; parte, quo nihil abſurdius affirmari poteſt.

Tertium eorum, quæ aſſerta ſunt, probatur. Qm̃ orto dubio, veriſimiliq; rõne, an res quã vnus poſſidet, ad alium pertineat, fas eſt ei, q eſt extra poſſeſſionem, experiri ius ſuum coram cõi iudice, ſi illum habeat, neq; poſſeſſori vllam ea in parte facit iniuriam, iudexq; tenetur cauſam examinare, vt quotidianus vſus
D teſtatur: cum ergo Principes iudices ſint ad inuicem in cauſis, quas unus habet aduerſus alterum, conſequens profectò eſt, vt vnuſquiſq; eorum proponere poſſit alteri rõnes, quas aduerſus eum habet, & vt alius teneatur illas audire & expendere, illiſque ſatisfacere.

Quartum verò ex eo eſt manifeſtum, ꝙ rei alicuius poſſeſſor, eo ipſo, ꝙ dubitat an res, q̃ poſſidet, ſua ſit, & negligit veritatem inquirere, ſi qua via diligentia adhibita occurrat veritatem deprehendendi, deſinit poſſidere bona fide, exponitq; ſe ſua ſponte periculo detinendi iniuſtè alienum inuito dño, eaq; rõne peccat contra proximi charitatem. Licet.n. in dubio non teneatur præponere proximum ſibi, ſpoliando ſe re, quam poſſidet, eamq; illi tradendo;

dendo; tenetur tñ tacere moralem diligentiã, ne illum grauet detinendo, quod illius eſt.

Sunt qui dicant in euentu, de quo diſputamus, ſi re diligenter examinata, maior ſit veri ſimilitudo, ꝙ pertineat ad eum, qui non poſſidet, q̃ ad eum, qui poſſidet, non tñ res certò conſtet, ſed ſemper maneat dubia, eum, qui poſſidet, teneri eam diuidere cum eo, qui nõ poſſidet, pro quantitate dubij, ita vt maiorem partem illi tradat, & minorem ſibi retineat. Quod ſi opere id nõ præſtet, poſſe alterũ mouere bellũ tanq̃ aduerſus iniuſtũ detentorẽ.

Mihi verò longè probabilius eſt contrariũ. Qm̃ interim dum res eſt dubia, ita vt abſque ambiguitate non conſtet ita pertinere ad alterum, vt integrè ſit illi tradenda, melior eſt conditio poſſidentis, ac proinde nec totũ, nec partem, exiſtente eo dubio, tenetur tradere. B Neq; eſſet æquus iudex, qui in eo euentu iuberet rem diuidi: neq; vnquam auditum eſt iudicem, qui arbiter non ſit, pcepiſſe, vt is, qui bona fide rem aliq̃ cœpit poſſidere, eam pro quantitate dubij diuideret cum aduerſario, neque iura ſonant id ita eſſe faciendum.

Quare iniquus eſſet aduerſarius; ſi in eo euentu bellum moueret, reſtituereq; teneretur damna oia, quæ eo bello daret. Neq; Princeps, qui bona fide cœpit poſſidere, tenet con ſentire, vt ea de re iudicent arbitri: cum ipſe iudex ſit in ſua cauſa propria aduerſus alterã Rempublicam: ſicut viciſſim Reſpublica altera iudex eſt in ſua cauſa aduerſus eum.

Illud libẽter darem, qn̄ is, qui poſſidet, propẽderet magis rem pertinere ad aduerſariũ, C q̃ ad ipſum; neq;, depoſita paſſione, adhibitaq; morali diligentia, poſſet veritatem dubio omni ſemoto deprehendere; contra verò aduerſarius affirmaret, rem ad ſe, ſemoto oĩ dubio, pertinere, eaq; de cauſa bellum vellet mouere, teneri eam, pro quantitate dubij, diuidere cum illo, niſi conuenirent, vt ſtaretur iudicibus arbitris. Ratio eſt, qm̃ tunc nullus eſſet cõis iudex ordinarius, qui rem definiret, litẽq; componeret. Et qm̃ aduerſarius verè eſt iudex in ea cauſa, ut poſſit ſñiam proferre, & mouere bellum iuſtum, ſi ſibi, adhibita morali diligentia, & ſemota paſſione, oino perſuaderet rem ad ſe pertinere: quare licet ipſe ſit etiam iudex, vt in contrarium ſimiliter ſñiam proferat interim dum res non eſt ſibi certa; D ſanè, cum veriſimilius ſibi ſit, rem ad alium, q̃ ad ſe pertinere, & aduerſarius cõſtanter affirmet, rem indubitàter ad ſe pertinere, tenetur pacem componere cum illo, rem pro quantitate dubij cum illo diuidendo. Quod tamen non teneretur facere priuatus, qui iudicem cõem haberet cum aduerſario; ſed expectare poſſet, vt pferretur ſñia, & ut vel res tota ipſi relinqueret, vel adiudicaret tota aduerſario.

In ſecundo verò euentu ſupra propoſito, nempe qñ neuter eſt in poſſeſſione rei, de qua eſt controuerſia, uel alter ingreſſus eſt poſſeſſionem altero contradicente, aut in dubio an res ad ſe pertineret, dicendum eſt, ſi re diligenter diſcuſſa, adhuc manet dubium, ad quem duorum pertineat diuidẽdam eſſe inter vtrũ- A que pro quantitate dubij, aut faciendam eſſe compenſationem in aliqua alia re, ſi res commodè diuidi nequeat. Quòd ſi alter eorum renuat, erit iniuſtus, poteritq; eo ipſo moueri iuſtum bellum aduerſus eum. Ita Vict. loco citato nu. 28. Probatur, quoniam in eo euentu neutrius illorum eſt melior conditio, eo ꝙ neuter cœperit bona fide poſſidere: cum ergo conſtet rem ad alterum pertinere, & dubium ſit ad quem eorum pertineat, diuidenda erit inter vtrumque pro quantitate dubij. idque ſanè docet recta ratio, pronunciaretq; quicunque æquus ac iuſtus iudex, ſi ea de re contenderẽt, qui communem aliquem haberent iudicem: quo fit, vt idem facere teneãtur Principes, qui iudicem communem non habent. Præterea, ſi in eo euentu fas eſſet cuique eorum occupare ſibi eam rem totam, daretur bellum iuſtum formaliter, & materialiter ex vtraque parte, quod eſt abſurdum.

Qñ inter duas Reſpublicas, Principeſve diuerſarum Rerumpublicarum, controuerſia oritur circa aliquam rem, vt quondam inter Ioannem III. & Carolum V. circa Inſulas Malucas, hoc pacto res eſt peragenda, antequam ad arma veniatur. Pacificè princeps vnus proponere debet alteri rationes, ac ius totum, qđ circa eam rem habet, viciſſimq; audire tenetur rationes, & ius totum alterius, ſicque vltro, citroq; datis rationibus, & rñſionibus, res ſine tegnis, fraudibus, ac ſubdolis dilationibus examinari debet, quouſq; veriſimile ſit, nihil plus lucis ex eo examine, conſilijſque peritorum ea de re poſſe haberi. Fieri autem id poterit, vel legationibus vtrinq; miſſis, vel cõuẽtu aliquo celebrato in confinijs Regnorũ, miſſis vtrinq; viris doctis & peritis, ut factũ fuiſſe fertur qñ controuerſia illa fuit circa Inſulas Malucas, vel quouis alio modo, qui Principibus placuerit. Re autem ita examinata, ſi res vtrinq; ita dubia maneat, vt iudicio vtriuſque partis certò, ſemoto omi dubio, non conſtet ad quem pertineat; tunc, ſi alter eorũ erat bonæ fidei poſſeſſor, illi omnino eſt relinquenda, quouſq; aliud conſtet; neque poteſt quicquam ab eo exigi, niſi fortè ille velit cum alio tranſigere, vt remittat in futurum ius totum, quod circa eam rem poterit obtendere. Neq; item poteſt ullum bellum aduerſus eum moueri. Quod ſi neuter erat bonæ fidei poſſeſſor, res eſt diuidenda inter vtrumq; pro dubij quantitate, ut dictum eſt. Iſq;, qui renuerit, eſt iniuſtus, poteritq; iuſtum bellum aduerſus eum moueri: ſi verò iudicio vtriuſque partis certò conſtet, ad quem res pertineat, illi eſt relinquenda. Quòd ſi partes iudicio diſcordent, & vtraque iudicet ſemoto dubio ad ſe pertinere; tunc vna ſanè decipitur, ſed ſi inuincibiliter erret, quia moralem adhibuit diligentiam, ſecutaq; eſt iudicium peritorum, ac timoratorum, erit bellum iuſtum ex vtraq; parte; ſed ex vna formaliter ſimul & materialiter, ex altera verò formaliter tñ. Tunc verò conſilium eſſet optimum, vt litem tranſactione componerent, vel vt iudices eligerent arbitros, quorum iudicio ſtarent. Credo

do tamẽ ad neutrum teneri,præſertim qñ grauiſſima alia mala, præter ordinaria belli, inde non timerentur,& qñ neutra pars ſibi perſuaderet alteram procedere bona fide, habereque bellum iuſtum ſaltem formaliter, ſeq; non minus poſſe decipi, quã alteram: quę.n. pars vtrumq; horum ſibi perſuaderet,meo iudicio,teneretur, vel tranſactionem facere cũ altera,maiorq; pars eſſet relinquenda ei, qui bona fide cœpiſſet rem poſſidere,vel conſentire,vt iudices arbitri eligerẽtur,qui rem definirent.Etenim cum in eo euentu ęqua ſit cõditio vtriuſq; partis,ex belloq; grauiſſima mala oriantur,tenerentur partes litem altero illorum modorum inter ſe componere,à belloq; abſtinere.Qñ verò vtraq; pars ſibi perſuaderet rem abſque vllo omnino dubio ad ſe pertinere, alteramque partem non ſine culpa nõ velle à lite deſiſtere, ſaltem quia vel non quãtum oportet, vel non ſine paſſione vult rem expendere,certè neutra teneretur vel tranſactionem,vel iudices arbitros admittere:eo ꝙ vtraquæque earum ſupremus ſit iudex aduerſus alteram ea in parte, neque tenetur cedere iuri ſuo.Atq; hac ratione poteſt ſæpe eſſe bellum iuſtum formaliter ex vtraque parte. Quãuis ſemper timendum ſit,ne, ſaltem pars altera,ſit in culpa, quod non quantum oportet; aut non ſine paſſione velit rem expendere,& examinare.

Quamuis autem, qñ lis eſt inter Principes Chriſtianos,& iudicaretur bono Eccleſiæ,fini que ſupernaturali expedire omnino, vt Summus Pontifex rem definiret, poſſet pro plenitudine poteſtatis,quam ad finem ſupernaturalẽ habet,ſe intromittere,cauſamq; ad ſe auocare,eamq; ſnia definire,& cenſuris, ac alijs vijs rebellem compeſcere,vt diſp.29. dictum eſt.Ordinariè tñ expediẽtius eſt, ne id faciat. Qm̃ id occaſio eſſe poſſet grauiſſimorum malorum;dum,qui damnaretur,facilè in odium Summi Pontificis exardeſceret, arbitrareturque paſſione ductum, aut re non bene perſpecta,ſententiam contra ſe tuliſſe, indeque ſumere poſſet occaſionem denegandi obedientiam Summo Pontifici, tum in alijs,tum etiam ea in re,tam perſpectumq; obtenderet eſſe ius ſuum, vt diceret ſe etiam aduerſus Summum Pontificem poſſe bellum mouere. Atq; hac de cauſa rarò, aut nunquam ſolet ſe intromittere in litibus Principum Chriſtianorum vtendo plenitudine hac ſuæ poteſtatis: ſed ſolum tanquã pater ſolet eos monere, vt ſeipſos componant,& à bello abſtineant.

Dixi ſupra;qñ inter duas Reſpublicas,Principeſve diuerſarum Rerumpublicarum oritur controuerſia, rem prædicto modo eſſe tractandam:qm̃ qñ mortuo Rege varij ſubditi illius Reipublicæ contendunt Regnum ad ſe pertinere,ſanè Reſpublica ipſa eſt,quę, tanquam in eo euentu ſuis omnibus partibus ſuperior,iudicare debet, ad quem Regnum pertineat,illudque illi tradere:non ſecus atq; tempore ſchiſmatis ad Eccleſiam, tanquam ad ſuperiorem omnibus ſuis membris in eo euentu, pertinet iudicare, quis ſit legiti- A mus Summus Pontifex, vt in materia de fide oſtendimus.

Aduerte tamen, ꝙ quando morte Regis Princeps alterius Reipublicæ contenderet Regnum ad ſe pertinere, vniendumq; eſſe cum alijs ſuis Regnis,vt morte Henrici Philippus Secundus contendit, Luſitaniæ Regnum ad ſe pertinere,cęteriſq; Hiſpaniarum Regnis eſſe vniendum; ſanè tunc,cum cauſa Reipublicę non eſſet cum ſua parte,homineve ſibi ſubdito,ſed cum aliena Republica, Principeque alterius Reipublicæ, neq; talis Princeps ſubiectus eſſet Reipublicæ illi, neq; Reſpublica Principi,ſed perinde ea in re eſſent pares, ac ſi de tertia aliqua re inter ſe cõtenderẽt. Neq; ergo Rex Philippus expectare tenebat ea de re ſententiam Reipublicæ Luſitanæ,eiq; ſe ſu- B bijcere ac parere,miratuſque ſum, multos cõtrarium aſſeruiſſe:neq; rurſus Reſpublica Luſitana expectare debebat ſententiam Regis Philippi, ſed cauſa inter Hiſpaniarum Regẽ, & Rempublicam Luſitanam eo modo erat tractanda,quo explicatum eſt tractari debere controuerſias, quæ inter diuerſos Principes, diuerſaſve Reſpublicas oriuntur.

Belli cauſa explorata & cognita ſufficienter,hoſtibuſque propoſita,vt cedant,ſufficienterq; ſatisfaciant, ſi rebelles fuerint comperti & pertinaces, poterit moueri bellum aduerſus eos. Obſeruant verò Caietan. in ſumma verb.bellum.Maior in 4.diſt.15.q.20.& Driedo.2.de liber.Chriſt.cap.6.quacunq; de cauſa bellum inferatur,ſi hoſtes, antequam bellum inchoatum ſit, & vtrinque dimicari ſit cęptũ, C offerant ſufficientem ſatisfactionem,ita vt nõ ſolum parati ſint compenſare iniurias,& damna illata;reddereq; omnia, quæ ad bellatores ſpectant,ſed etiam ſoluere omnes belli expenſas factas,teneri Principem deſiſtere à bello, quod mouebat. Ratio eſt, quoniam autore Auguſt.Epiſtol.205.ad Boniſ.& habetur cap. Noli. 23. quæſt.1. Bellare ooo eſt voluntatis, ſed neceſſitatis: tunc autem ceſſat omnis neceſſitas belli;modo tamen talis ſit oblatio, ut fidendum illi ſit. Doctrina hæc ſatis conſentanea eſt verbis illis Deuteronom. 20. Si quando acceſſeris ad expugnandam ciuitatem,offeres ei primũ pacem.Si receperit, & aperuerit tibi portas,cunctus populus, qui in ea eſt, ſaluabitur,& ſeruiet tibi ſub tributo: ſi autẽ D fœdus inire noluerit, & acceperit contra te bellum,oppugnabis eam,&c.

Obſerua tamen, qñ hoſtium terræ debitæ eſſent inferentibus bellum, vt Chriſtianis debitæ ſunt terrę Saracenorum & Turcarum, tunc ſanè illas offerre deberent eo pacto, quo ſunt debitæ,& inſuper ſatisfactionem,iniuriarum præteritarum, paratiq; eſſe deberent ad pœnam condignam ſuſtinendam ꝑ præterita crimina. Quòd ſi inter eos aliqui digni eſſent,qui capite plecterentur,illos etiam tenerentur offerre, vt principes à bello teneretur deſiſtere.Aequum tamen eſſet, vt Chriſtianus Princeps multum de ſummo iuſtitiæ rigore interdum remitteret.

Dubium eſt.Verum vſque adeò,qui iuſtam Quæſtio.

belli

belli habet cauſam, teneatur acceptare competentem ſatisfactionem,& deſiſtere a bello, quando tuiò ante prælium cœptum offertur, vt niſi eam acceptet bellum ex parte ipſius ſit deinceps,non ſolum illicitum,quia contra caritatem,ſed etiam iniuſtum, ac proinde reſtituere teneatur damna,quæ dederit.

Pars affirmãs probatur primò.

Pars quæ affirmat, ſuaderi poteſt. Primò, quoniam Princeps, qui iuſtam belli cauſam habet aduerſus alterum Principem,aut Rempublicam, ſubit rationem iudicis, quaſi per accidens in defectum ſuperioris,qui iudicet, infligatque pœnam condignam: ergo quando aduerſarius condignam ſatisfactionem offert, deſinit alius Princeps procedere vt iudex,publicave autoritate, ac proinde peccat contra iuſtitiam, teneturque reſtituere damna, quæ intulerit.

Secundò.

Secundò,bellum nõ poteſt eſſe iuſtum formaliter & materialiter ex vtraq; parte:ſed durum admodum eſt cõcedere Rempublicam, aut Principem, qui peccarunt,& offerunt cõpetentem ſatisfactionem, non poſſe licitè ſe defendere, ſi aduerſa pars eam nõ acceptat, bellumq; inferat: ergo bellum erit tunc iniuſtum ex parte eius, qui non vult deſiſtere.

Hanc partem veram eſſe exiſtimo, ſi tamen ſequenti modo intelligatur. In primis quãdo ei,qui bellum iuſtum moueret, ſolum fieret iniuria materialiter,iuxta ea quæ diſput. 102. explicata ſunt:tunc enim, ſi oblata illi re,pro qua contendit,non deſiſteret omnino,eſſet iniuſtus,vt ibidem oſtenſum eſt,teneretur q; reſtituere damna omnia,quæ bello daret. Quin ex eo temporis momento bellum formaliter & materialiter eſſet iuſtum ſolum ex parte contraria. Deinde,quando eſto interueniſſet iniuria formaliter,nõ tamen eſſet digna morte aliquorum in particulari,ſufficienteq; compenſaretur alia via,eaque compenſatio offerretur:tunc enim,niſi illam acceptaret,eſſet iniuſtus,tenereturq; ſimiliter reſtituere damna, quæ bello daret,niſi ſufficienter cõpenſarẽtur ijs,quæ in recompenſationem illi offerebantur.

Quando verò aliqui in particulari digni eſſent morte propter iniuriam illatam, eſto de numero eorũ eſſet Princeps Reipublicæ, aduerſus quam bellum geritur, non credo peccaret contra iuſtitiam,ſi deſiſtere non vellet à bello,niſi offerrentur, qui digni ſunt morte, aut fugiſſent de ea Rẽpublica:& cum in reliquis competens ſatisfactio offerretur,integrũ ius ei relinqueretur interficiendi malefactores illos, vbicunq; deprehendere eos potuiſſet. Peccaret tamen contra caritatem, ſi poſtulante id recta ratione,& bono vtriuſq; Reipublicæ, non acceptaret competentem ſatisfactionem oblatam in rebus alijs.

Hoc ſecundum ex ſe eſt manifeſtum. Primum verò inde mihi perſuadeo, quod Princeps,aut Reſpublica,quæ ſuperiorem non habet,non per accidens, ſed per ſe habet ius vindicandi iniurias ſibi, aut ſuæ Reipublicæ ab alieno Principe,aut Republica illatas:& quando aliqui propter iniuriam illatã digni ſunt, qui capite plectantur, non tenetur de iuſtitia acceptare compenſationem aliam, ſed iuſtè exigere poteſt eam pœnam: non ſecus, ac quando ſuus ſubditus dignus eſt morte, licitè poteſt illum in pœnam interficere, eſto ille aliam æqualem, aut etiam maiorem compenſationem in bonis externis offerat.

Ad duo ergo argumenta propoſita,quatenus alieni ſortè pugnare videbuntur cum hac noſtra ſententia,dicendum eſt. Ad primum quidem, quamuis Princeps,aut Reſpublica, quaſi per accidẽs ſubeat rationem iudicis aduerſus ſubditũ alterius Reipublicæ,qui iniuriam ei intuliſſet, in defectum videlicet ſuperioris illius,ſi illum non vellet punire tota pœna,qua eſt dignus;nihilominus aduerſus Principem alterius Reipublicæ, aut Rempublicã ipſam,non ſubire rationem iudicis per accidens,ſed per ſe. Præterea eſto admitteremus ſubire per accidens rationem iudicis in defectum ſuperioris,qui eum puniret; nihilominus eo ipſo,quod non datur talis ſuperior,habet ius puniendi eadem pœna, qua punire poſſet ſuperior: quare ſicut ſuperior poſſet non alia pœna eſſe contentus,quàm capitis, ſi reus illa eſſet dignus;ſic etiam poteſt Princeps hic nulli alteri pœnæ acquieſcere.

Ad primum argumẽtũ.

Ad ſecundum conceſſa maiori, ad minorem dicendum eſt, eam etiam eſſe veram, ſi hoſtes eam ipſam ſatisfactionem offerãt, quã offerre tenentur; ſecus autem,ſi,licet in alijs bonis offerant competentem,non tamen offerant,quam offerre tenentur,nempe eos ipſos malefactores (ſi reſpublica eos apud ſe habeat) qui extremo ſupplicio ſunt digni. Porro Princeps,ſi de numero eorum ſit,fugere poteſt,& tenetur in eo euentu,ne Rempublicam ſuam iuſto bello exponãt.

Ad ſecundũ.

Poſtquàm autem bellum cœptum eſt, & cædes aliquæ interuenerunt; dicunt autores citati, eum,qui iuſtè bellum infert,non teneri ab eo deſiſtere,eſto aduerſarij debitam offerant ſatiſfactionem. Ratio,inquiunt,eſt. Quoniam ipſi non offerendo debitam ſatiſfactionem,antequam prælium inciperetur, ſua ſpõte ſe conſtituerunt extra ſtatum ſatisfaciendi, in ſtatu executionis iuſtitiæ vindicatiuæ,vt inceptione ipſa belli cœpit iam executioni mãdari, ac proinde in poteſtate eius, qui iuſtè bellum incepit, iam tunc eſt illud perficere, neque acceptare ſatisfactionem. Addit tamen Driedo,niſi pro loci,temporis,perſonarum, aliarumque circunſtantiarum cõcurrentium conditione,lex caritatis ſuggereret, oportere à bello inchoato deſiſtere.

Hinc credo hos Doctores non loqui de obligatione ex iuſtitia,ſed ſolum ex caritate. Plus namq; lege caritatis tenetur, qui iuſtam belli habet cauſam,à bello abſtinere, ab exequendove rigore iuſtitiæ vindicatiuæ iura belli exequendo,quando rationabilis compenſatio offertur antequam præliari ſit cœptum, quàm quando compenſatio poſt prælium inceptum offertur.De iuſtitiæ verò rigore ſemper licet exequi totam vindictam ad illud vſque tempus pro iniuria illata commeritam, niſi illa eadem compenſatio, quæ de iuſtitiæ

rigore

rigore debetur, offeratur; non verò licet exequi aliquid amplius, idque ſiue bellum ſit cœptum, ſiue non. Hæc intellige, modò ſimul reddatur, ſi quid debetur, & reſarciantur damna illata, ac perſoluantur belli impenſæ, nec non valor periculorum, laboris, & induſtriæ, quę aduerſariorum culpa illuc vſque ſunt adhibita.

Ceſſat ergo quæſtio illa, an de iuſtitiæ rigore, ſi offertur compenſatio poſtquàm bellari eſt cœptum, teneatur, qui iuſtam habet belli cauſam, deſiſtere à bello, adeo vt, ſi non deſiſtat, bellum deinceps ſit ex parte ipſius iniuſtum, teneaturque reſtituere damna, vel non. Quibuſdam dicentibus omnino non teneri: alijs verò affirmantibus, non teneri quidem, ſi ſint in actuali conflictu; teneri autem, ſi ceſſauit conflictus actualis, eſto perſeueret bellũ inter illos. Nos namq; dicimus, ſemper ſi per impoſſibile turo offerretur ea ipſa ſatisfactio, ſeu compenſatio, quam is, qui iuſtum bellum gerit, poteſt de ſummo iuſtitiæ rigore exequi pro iniuria vſque ad momentum in quo offertur commiſſa, ita vt ad mortem traderentur quotquot ea illuc vſque eſſent digni, & perſoluerentur cætera omnia, quæ paulò ante commemorata ſunt, teneri de iuſtitia deſiſtere à bello, idque ſiue copię eſſent in actuali conflictu, ſiue non. Ratio autem eſt, quoniã ab eo temporis momento ceſſat iniuria aduerſariorum, & pro iniuria præterita nihil amplius poteſt Princeps bellator licitè per ſeipſum exequi, quam hæc ipſa, quæ ei offerẽtur, etiam ſi integrè iura omnia belli perſequi velit. Nihilominus, quia moraliter eſſe nequit, vt ea ipſa compenſatio, quam de iuſtitiæ rigore poteſt exequi, ei offeratur, præſertim cum, qui digni ſunt morte, neque eam ſint expectaturi, neque tuta cõſcientia expectare poſſint; ſimpliciter dicimus, poſt inceptum bellum, etiam ſi ab actuali conflictu ceſſatum ſit, non teneri eum, qui iuſtum bellum intulit, de iuſtitiæ rigore ab eo deſiſtere. Lege verò caritatis non plus tenetur ceſſare, quàm ex Driedonis ſententia dictum eſt. Illud verò plus habet locum, quando à conflictu eſt ceſſatum, quàm quando ſunt copiæ in actuali conflictu.

DISPVTATIO CIIII.

De cauſis quibuſdam particularibus iuſti belli, ſcripturarum exemplo roboratis.

Explicata communi cauſa iuſti belli, & quouſque ea explorata eſſe debeat, quæque præcedere debeãt, antequam ad arma veniatur, deducendæ ſunt cauſæ aliquæ particulares ex communi illa cauſa.

Prima cauſa belli iuſti.

Prima, eaque notiſſima, eſt, ad occupandũ, quæ Principi debentur, neque aliter, quam per bellum obtineri ab eo poſſunt. Hac de cauſa mortuo Saule, Dauid 2. Reg. & 3. bellũ mouit aduerſus Isboſet, filium Saulis, qui occupauerat Regnum Iſrael Dauidi per Samuelem à Deo conceſſum.

Secunda.

Secunda eſt, ad reprimendum, ac puniendum ſubditos iniuſtè rebellantes contra dominum ſuũ, nolenteſve illi parere in ijs, quæ iuſtè præcipit. Fit namque eiuſmodi bellum ad recuperandam obedientiam ac ſubiectionem iniuſtè denegatam, eaque, quæ cum obedientia & ſubiectione coniuncta ſunt, nec nõ ad vindicandam iniuriam, tali rebellione & inobedientia illatam. Sic Dauid bellum geſſit aduerſus Abſalonem, necnon aduerſus Saba filium Sochri 2. Regum 20. Vnde Auguſ. cap. quid culpatur. 23. quæſt. 1. aduerſus violentiam inquit, reſiſtẽtium ſiue Deo, ſiue aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipſa bella ſuſcipiuntur à bonis, cum in eo rerum humanarum ordine inueniuntur, vbi eos, vel iubere aliquid, vel in talibus obedire iuſtè ipſe ordo conſtringit.

Tertia.

Tertia, iniuria, aut contumelia notabilis Principi, aut Reipublicæ illata. Hac de cauſa 2. Reg. 10. bellum mouit Dauid aduerſus Hanon Regem Ammonitarum; eò quòd nuncijs, a Dauide amicitiæ cauſa ad eum ſalutandum miſſis, in contumeliam dimidiam barbæ partem raſerit, veſteſque medias ad nates vſque præſciderit.

Quarta.

Quarta, præſtare auxilium hoſti, qui bellum habet iniuſtum cum Principe aliquo, aut Republica: eo namq; ipſo Reſpublica illa, aut Princeps, iuſtam belli cauſam habet aduerſus eum, qui tale auxilium præſtitit, propter iniuriam, aut ſimul etiam damnum ea ratione ſibi illatũ. Hinc Dauid 2. Reg. 8 iuſtè percuſſit Syriam Damaſci, eò quòd aduerſum ſe auxilium Adarezer Regi Soba præbuiſſet.

Quinta.

Quinta, defendere iniuſtè ſceleſtos aliquos, ne iuſtè puniatur. Tantum enim referre poterit eos puniri, vt poſſit iuſte inferri bellum aduerſus id prohibentes. Hac de cauſa Iud. 10. iuſtum fuit bellum vndecim tribuum Iſrael aduerſus tribum Beniamin, eò quòd defendere voluerunt, habitatores Gabaa, ne punirentur propter ſcelus illud immane, quo vxorẽ viri Leuitę eo vſque incredibili libidine vexarunt, quouſque animam efflauit.

Sexta.

Sexta, Principem, aut Rempublicam aliquam violare fœdus, aut pactum, quod non parui referat aduerſus alium Principem, aut Rempublicam. Hac ratione iuſtum fuit bellum Regis Ioram 4. Reg. 3. aduerſus Maſam Regem Moab, eò quòd fregiſſet fœdus, noluiſſet ſoluere centum millia agnorum, & totidem arietum cum velleribus ſuis, quæ quotãnis ſoluere tenebatur, ut teſtatur miraculoſa victoria diuinitus eo bello conceſſa.

Septima.

Septima, vt Caſtrus 2. de iuſt. hæret. pun. ca. 14 Victor. in relect. de Indis inſulanis parte 2. in principio, Couar. reg. peccatum, par. 2. §. 9. num. 5. & alij, quos Couar. refert, rectè dicũt, eſt denegare aliqua, quæ gentium iure omnibus licent, ſuntque proinde ſuo modo debita. Talis namque denegatio, vtpote iniuſta, iniuriam ei, cui talia denegantur, infert. Quo circa ad eam, vel propulſandam, vel, poſt quam illata fuerit, vindicandam, poterit interdum moueri iuſtum bellum. Cæſar nanque, quòd Senatus aditum ſibi Romam denegaſſet, apud

Lucanum

Lucanum rectè dixit; Arma tenēti omnia dat, qui iuſta negat. Quia ergo tranſitus ſine nocumento per vnam regionem in aliam gentium iure eſt omnibus debitus, iuſtum fuit bellum filiorum Iſrael Numer. 21. aduerſus Seon Regem Amorreorū, propterea quòd illis denegaſſet tranſitum per terrā ſuam, filijs Iſrael pollicentibus, ſe neque declinaturos in agros, aut vineas eorum, neque bibituros aquas de puteis eorum, ſed via regia inceſſuros, donec eorundem finibus excederent. Vnde Auguſt. capit. Notandum 23. quæſt. 2. ex quæſt. 44. ſuper Numeros; Notādam, ait ſanè eſt, quemadmodum iuſta bella gerantur à filijs Iſrael cōtra Amorreos: innoxius enim tranſitus denegabatur, qui iure humanæ ſocietatis æquiſſimo patere debebat.

Libuit cauſas has in particulari ex communi illa deducere, atque ex ſcripturis ſanctis referre, vt manuductus quiuis literarum ſanctarum exemplis melius circa quaſcunque alias, quæ in particulari occurrerent ferre ſciret iudicium, iuſtæ ne ac ſufficientes eſſent, an ſecus, ad bellum iuſtum inferendum.

DISPVTATIO CV.

De alijs iuſti belli cauſis, quarum quædam probantur, quædam reijciuntur, alia in locum alium remittuntur.

Octaua Victoriæ.

VIctoria 2. par. Relect. de Indis inſulanis in principio ait, gētium iure fas eſſe cuique peregrinari in alienas prouincias, & illic degere, ſine aliquo tamen incolarum detrimento. Item ius cuique eſſe eò nauibus appellendi, vtendique portubus, & fluminibus earum, affirmatque portus, & flumina cuiuſque prouinciæ eſſe omnibus communia. Præterea eodem gentium iure aſſeuerat fas eſſe cuique negotiari in alienis prouincijs, importando merces, quibus ibi carent, & exportando aurum & argentum, merceſq; alias quibus illæ abundent. Item ait, ſi alijs peregrinis, aut hoſpitibus aliqua licent in ea prouincia, aut effodere aurum & argentum de aliquo cōmuni agro, vel extrahere illud de fluminibus, aut piſcari margaritas in mari vel fluminibus, prohiberi non poſſe ijs, qui de nouo eo acceſſerint, ne id ſimiliter faciant. Hæc autem omnia ita affirmat eſſe de iure gentium, vt ſi barbari noui orbis quicquam eorum Hiſpanis eo accedentibus prohibuiſſent, inde Hiſpani iuſtam aduerſus illos belli cauſam haberent.

Refellitur.

At nobis contrarium videtur verum. Etenim, licet illa omnia gētium iure in hoc ſenſu fas ſint cuique extraneo, quòd interim dum ab habitatoribus non prohiberentur, licitū ſit cuique illa efficere; & præterea, quòd dum extraneus aliquo illarum rerum vſu extremè vel grauiter indigebit, non poſſit licitè prohiberi; eò quòd, & lex caritatis id poſtulet, & rerum diuiſio præiudicare non potuerit quominus vnuſquiſque, etiam inuitis dominis, ea re vtatur, qua extremè indiget: nihilominus,

A cum poſt rerum & prouinciarum diuiſionem non minus propria ſint cuiuſque Reipublicæ, quæ ab ea poſſidentur in commune, & quorum dominium tota reſpublica habet, quam ſint cuiuſque de Republica, quæ ab eo tanquam propria poſſidentur, ſanè quemadmodum quicunque particularis interdicere licitè poteſt omnibus alijs ne rebus ipſius vtantur, quando grauiter, aut extremè his non indigebunt, & licitè etiam poteſt nullum cum alijs commercium admittere: ſic etiam Reſpublica moderatorve illius, licitè prohibere poterit omnibus extraneis, ne rebus proprijs Reipublicæ, quæ communes ſint ciuibus omnibus, vtantur interim dum illis extremè aut grauiter non indigebunt: licitè etiam poterit velle nullum cum illis habere B commercium: neque in his vllam eiſdem faciet iniuriam, vt ea de cauſa poſſint bellum iuſtū mouere: idque apud non paucas Reſpublicas videmus factitari. Eoque magis quæuis Reſpublica licitè prohibere poterit commercium, portum, & habitationem extraneis, quò eos potentiores viderit. Timere namque iuſtè poterit, ne ipſam, quæ humana eſt malitia, ſubijciant, neve incommodum aliud ex eorum commercio & habitatione experiatur: eaque de cauſa prudenter poterit præſcindere occaſiones omnes, ſibique conſulere, ne quicquā tale eueniat, ea, quæ ipſius ſunt, illis denegando. Quod autem prouincia aliqua vſum quarundam rerum ſuarum communium quibuſdam extraneis concedat, ſanè ab ea libertaC tem non adimit, quominus ſimilē vſum peregrinis alijs denegare poſſit: cum integrum cuique ſit concedere, cui libuerit, rerum ſuarum vſum; eoque alijs interdicere. Negari etiam non poteſt, portus, flumina, & fodinas auri & argenti ad eorum dominium pertinere, quorum eſt prouincia, in quibus ſunt: Quin & maritima vnda continenti adhærens ad eos ſolos pertinet quorum eſt prouincia, eaque de cauſa vſurpare ſibi poſſunt ius ibi piſcandi, cæteriſque piſcaturam eo in loco prohibere. Sicque Luſitaniæ, & Hiſpaniarum Rex prohibere poteſt externis, reque ipſa prohibet, ne tynos in Turdetana, vulgo Algarbienſi ora, neve in Hiſpalenſi expiſcentur. Cum verò Chriſtiani, ius habeamus denunciandi Euangelium vbique terrarum, concionatores ad D quoſcunque infideles deferendi, eos protegendi, cogendique infideles, non quidem, vt Euangelium ſuſcipiant, ſed ne impedimento ſint, cum concionatoribus, quominus illud denuncient, tum etiam ſuis, quominùs illud audiant, ſuſcipiant, & iuxta illud viuant: ſi verò gentes aliquæ, aut Reges, & dynaſtæ contrarium effecerint, fas nobis ſit bello illos coercere, iniuriamque fidei, & Euangelio ea in parte illatam punire, vt in materia de fide quæſt. 10. artic. 8. oſtenſum eſt: cum inquam, hæc ita habeant, ſanè, vel inuitis infidelibus, poſſumus cum nauibus ad eos eo fine accedere, tandiuque, & cum ea potentia in eorum portubus & terris commorari, quandiu & quantum neceſſe erit, vt hæc tutò fiant,

fiant,eaq; ratione commercium aliquod, vel ipſis inuitis,cum eiſdem exercere. Quamuis, ſi fieri id commodè poſſet,expediret, ut legatione prius cum illis ageretur,concionatoreſque ſoli,aut cum admodum paucis,mitterentur, quam ea accedere potentia, quę armis eos contineret, vitamque concionatorum tutam redderet.

Nota. Aliam iuſtam belli cauſam,poſſidédiq; iure belli terras aliquorum, tradit Victor. eadē 2.par.releċt nu. 17. Nempe,quando duo Principes,aut prouinciæ gerunt bellum inter ſe, atq; ea pars,quę aduerſus alteram iuſtum hēt bellum, ea lege vocat aliquem in ſuum adiutorium,vt vel totum,vel pars eorum,quæ bello occupata fuerint,ad adiutorem pertineat. Cum enim vnicuiq;,ex conſenſu gerentis bellum iuſtum, fas ſit cooperari & adiuuare ad tale bellum;eò quòd non aliud id ſit, q̃ accepta autoritate ab eo, qui illam poteſt conferre,cooperari ad bonum,licitumq; ſit pactum illud pro periculis,induſtria,ſumptibus,& laboribus,quę adiutor ſubit;ſanè,quæ ea ratione aduenerint, legitimo titulo adiutor poſſidebit. Illa eadem legitimo etiam titulo poſſideret,ſi nullo præcedente pacto,in gratitudinem pro præſtito auxilio illi donarentur. Ex adiutorio autem iuſtè ac licitè præſtito facilè euenire poſſet,vt ij,aduerſus quos præſtitum eſt,bellum aduerſus adiutorem mouerēt. Cū verò id iniuſtum eſſet, poſſet deinceps adiutor ſua propria autoritate bellum ad eam iniuriam vindicandam mouere. Hac ratione Romani,ſocios adiuuando, potuerunt iuſtè dilatare ſuum Imperium. Eadem etiā ratione Luſitani in India habere potuerunt occaſiones varias nonnulla iure belli occupandi. Fertur etiam Hiſpanos terras Mexicanorū obtinuiſſe,ea ratione Talchathedanos aduerſus Mexicanos adiuuando.

Cum ſupra,dum de dominio eſſet ſermo, oſtenſum ſit, neque Imperatorem dominum eſſe orbis, neq; item Summum Pontificem; & quamuis Summus Pontifex pleniſſimā habeat poteſtatem in eos,qui ſint de Eccleſia,ēt quoad temporalia, præciſè tamen quatenus neceſſarium fuerit ad finem ſupernaturalem, nihilominus nullā habeat ſupra infideles, qui Eccleſiæ gremium nondum ſunt ingreſſi;conſequens profectò eſt,vt,quòd nationes aliquę Romano non pareant Imperio, vel infideles ſint,fidemq; ſuſcipere noli velint, iuſta cauſa non ſit, vt Imperatoris, aut ſummi Pontificis autoritate bellum eis inferatur, & vt vlla ratione cogi poſſint ad fidem ſuſcipiendam. Quia tamē in materia de fide aptior eſt locus ad diſputandum,an infideles,qui baptiſmum nondum ſuſceperunt,cogi poſſint ad fidem,& penes quem ſit autoritas,& quanta ad denunciādum illis Euangelium,& quæ in denunciādo euangelio liceant,aut nō liceant,nec nō ad diſputandū,an ſchiſmatici,& ij infideles,qui baptiſmū ſuſceperūt,cogendi ſint redire ad gremiū Eccleſiæ, puniendiq; ſint, & à quo,hiſce de rebus nihil amplius hoc loco erit dicēdū.

Illud tamen non omiſerim,quando aduerſus infideles eſſent iuſtæ aliæ cauſæ belli, vt ſunt nobis aduerſus Saracenos & Turcas;tunc ſi ſuperſtites ſint illi,aut eorum hæredes,quorum terras obtinent,aut quibus iniuriam aliā intulerunt,potenteſq; ſint ad bellum inferendum,ad eos ſpectare illud inſerre, & recuperare quæ ſua ſunt,atq; punire iniuriam illatā. Quòd ſi ſuperſtites non ſint,aut ſint impotētes ad bellum inferendum,tunc ad ſummum Pontificem,pro plenitudine poteſtatis, quam in Eccleſiæ bonum habet, pertinere diſtributionem expeditionis,id quod Caiet. 2.2.q.66. art.8.affirmauit.

An verò propter idolatriam,& quædā alia peccata,fas ſit inferre bellum aliquib.ex infidelibus,ſequenti diſputatione diſcutiemus.

Non eſt autem cur in controuerſiam vocemus,an iuſta belli cauſa ſit imperij amplificatio,gloria,ac commodum bellum inferentis. Cum luce clarius ſit, qui ea ſola de cauſa bellum gerit,tyrannidem ac iniuſtitiam exercere. Præterea, eo dato, bellum poſſet eſſe formaliter, & materialiter iuſtū ex vtraq; parte, quod contradictionem inuoluit:tunc.n.accedentes ex vtraque parte ad bellum eſſent innocentes, atq; adeò ex natura rei non poſſent ſe inuicem interficere,quod cum natura belli iuſti manifeſtè pugnat.

Non eſt etiam quod diſquiramus, an iuſta cauſa ſit ad bello ſubiiciendam nationem aliquam,quòd barbara ea ſit ac rudis, aptiorq; vt ab aliis regatur,boniſque moribus imbuatur,quàm vt ſeipſam regat. Eſto non defuerint, qui eam aſſeruerint ſufficientem eſſe rōnem ut Braſilienſes omnes,cęteriq; habitares noui orbis,nec non Aethyopes,in ſeruitutem poſſent redigi,& conſequenter,tanquam mācipia, quæ quicquid acquirunt, domino acquirunt, priuari terris ſuis, boniſque aliis omnibus excludi. Etenim cum diſputatione 32. oſtenſum ſit, id nequaquam ſufficientem cauſam eſſe vt ſeruituti ſubiiciantur, euerſum manet fundamentum, cui hi autores nitebantur vt aſſeuerarent, ſpoliari conſequenter poſſe terris ac bonis, quę poſſiderent.

DISPVTATIO CVI.

Utrum propter Idolatriam, & quædam alia peccata, inferri poſſit bellum infidelibus.

Maior in 4. diſtinctione 15. quæſtione 20. & Alphonſ. à Caſtro 2. de iuſta hęreticor punitione.cap.decimoquarto,aſſeuerant, propter idolatrię ſcelus poſſe iuſtè inferri bellum ijs infidelibus, qui neque Eccleſię gremium ſunt ingreſſi, neque ſubditi ſunt principibus Chriſtianis, ſi admoniti noline deſiſtere; affirmantque, vel eam ſufficientem fuiſſe cauſam, vt infidelibus noui orbis bellum iuſtè inferretur, atque ut Hiſpanis ſubiicerentur. Id verò probant, quoniam propter hoc peccatum Deus pręcepit filiis Iſrael delere gentes multas.

Innoc.

Innoc. prætereà c. quod ſuper his, de voto. D. A Anton. 3. p. tit. 22. c. 5. §. 8. & Sylueſt. verb. Papa, q. 7. & alij inquiunt, huiuſmodi infideles ſummi Pontificis, aut imperatoris autoritate puniri poſſe ꝓꝓ ea peccata, quæ cũ naturę lumine pugnant, vt propter Sodomiam, concubitus cum matribus, & ſororibus, & ſimilia aliæ crimina, licitèq; ea de cauſa poſſe aduerſus eos bellum inferri, videturq; Caſtrus ad hanc etiam ſententiam accedere.

1. Conclu. Sit tñ prima concluſio. Neq; propter idolatriæ ſcelus, neq; ꝓꝓ alia peccata, quæ pugnant cum lumine naturæ, fas eſt vel ſummo Pontifici, vel Imperatori, aut cuiuis alteri principi, qui iuriſdictionem in eos non habeat, punire eiuſmodi infideles, bellumue ea de cã aduerſus eos mouere: modo eiuſmodi crimina talia B nõ ſint, quę iniuriam inferant innocentibus. Hanc præter alios, affirmant Victor. in relect. de Indis. par. 1. nu. 40. & Couar. reg. Peccatum p. 2. §. 10. nu. 4. & 5. Potiſſima aũt ratio, qua probatur eſt. Qm̃ ad puniẽdum, vindictamq; ſumendum de aliquibus pro aliqua culpa, ſanè, vel iuriſdictio, ſuperioritaſq; eſt neceſſaria, vel certè requiritur, vt vel is, qui punire dẽt, vel ij, qui ad ipſum ſpectant, iniuriam tali culpa acceperint; tunc. n. rationem ſubit iudicis cõparatione talium malefactorũ, in defectu proprii illorum ſuperioris, qui illos punire deberet: ſed neq; ſummus Pontifex, neq; Imperator, aut alius Princeps, cui illi non ſub ſunt, ſuperior eſt eorum, vllamue hẽt iuriſdictionem in eiuſmodi infideles, qui ſunt extra C Eccleſiam, vt diſput. pręcedente, & latius alibi oſtenſum eſt: neq; eiuſmodi peccata cedunt in iniuriam alicuius eorum, vel ſuorum ſubditorũ, vel aliquorum innocentium, quos iure naturali poſſint defendere; ſed ſolum ſunt Dei offenſæ, in ſolã ipſorummet peccantium perniciem: ergo nullus prædictorum põt licitè eos punire, bellumue eis ꝓꝓ ea crimina indicere. Confirmatur, qm̃ ſicut ad Hiſpaniarũ Regem non ſpectat punire ea peccata, quæ in Gallia fiunt, eò ꝙ iuriſdictionem non hẽat in Gallos: ita neq; ad ſummum Pontificem, Imperatorem, aut alium principem, qui in eiuſmodi infideles iuriſdictionem non hẽat, pertinet punire ea illorum peccata, quæ ſolum cedunt in offenſam Dei, ipſorumq; peccantium perniciem. Item par eſt ratio de vno peccato D contra legem naturæ, & de reliquis, quæ non cedunt in alterius iniuriam: ſed ſummus Pontifex punire nõ poteſt peccata infidelium fornicationis, ſeruitutis idolorum, ebrietatis, & furti, vt ex 1. ad Corint. 5. conſtat, vbi, connumeratis his peccatis, ait Paulus; Quid mihi de iis, qui foris, id eſt, extra Eccleſiam, ſunt iudicare? nam eos, qui foris ſunt, Deus iudicabit; quaſi dicat, iudicium, & eorum punitio, non ad Eccleſiaſticam poteſtatẽ, ſed ad Deum ſpectat: ergo neq; ſummus Pontifex, neq; aliquis alius, qui in eos iuriſdictionem non hẽat, punire poteſt ea illorum peccata, quæ in ſolam Dei offenſam, & perniciẽ cedunt peccantium.

Ad argumẽtũ Ad argumẽtum Caſtri dicendum eſt, iuſſu ſolum peculiari & autoritate Dei fas fuiſſe A filiis Iſrael nationes illas propter idololatriã, & alia eorum peccata delere. Eaq; de cauſa ad uerſus nullos alios legimus filios Iſrael, mouiſſe poſtea bellum eo intuitu, quòd idolatrę eſſent, & peccatores.

1. Conclu. Secunda concluſio. Fas eſt propriis Principibus eiuſmodi infidelium, qui temporalẽ iuriſdictionem in eos habẽt, prohibere eis eiuſmodi peccata, eoſq; propter illa punire. Hãc oſtendimus in materia de fide q. 10. artic. 11. quo in loco ea de re copioſius erit agendum.

2. Conclu. Tertia concluſio. Licitum eſt prohibere eiuſmòdi infidelibus, & quibuſcunq; aliis hominibus, peccata, quę in innocentium iniuriã cedunt. Quòd ſi ab illis deſiſtere noluerint, fas eſt mouere aduerſus eos ea de cauſa bellũ, B iuraq; illius perſequi, idq; abſque ulla ſummi Pontificis autoritate. Exempla ſunto, ſi innocẽtes immolent, aut eos interficiant, vt eorũ carnibus veſcantur, aut quouis alio modo iniuſtè perimant; vel ſi innocentes tyrannicis legibus opprimant, aut alia ſimili ratione diuexent. Hanc affirmant Victoria, in relect. de Indis par. 2. nu. 15. & alii. Poteſt verò probari, quoniam vnicuiq; mandauit Deus de proximo ſuo, vt habetur Eccleſiaſt. 17. & Prouerb. 24. pręcipitur; Erue eos, qui ducũtur ad mortem, &, qui trahuntur ad interitum, liberare ne ceſſes: ergo qui uis naturali iure defendere poteſt innocentes à tyrãnide & oppreſſione, idq; potiſſimum ad Principes ſpectat. Neque neceſſe eſt expectare, vt innocentes ad mortẽ ducãtur, ſed fas erit cogere, vt ſtatim ceſſetur C à peſſimo ritu, aut cõſuetudine, & ut iniquæ, & peſſimæ leges abrogentur, inferendo, ſi ad id opus fuerit, bellũ, iuraq; illius proſequẽdo, ac deponẽdo Prĩcipes iniquos, alioſq;, ſi opus fuerit, creando. Neq; obſtat, ſi barbari ac ſubditi ipſi velint eos mores & ſacrificia, nolintq; extraneos ea de cauſa bellum ſuis inducere: integrum nanq; eſt cuiq;; vel inuito eo, qui iniuſtè occiditur, illum eruere à morte, vt in eo conſtat, qui laqueo, aut alia ratione vult ſibi ipſi manus afferre, mortemq; conciſcere.

Obſerua tamen, cum eiuſmodi bellum non inferatur ad recuperandum aliquid proprium, neque ad uindicandam propriam iniuriam, ſed ſolum ad ſubueniendum innocentibus, qui ea ſola ratione ad inferentes D bellum ſpectant, quatenus proximi ſunt; non plus fas eſſe bellantibus de bonis aduerſariorum ſibi vſurpare, quàm expenſas belli, & recompenſationem iniuriarum & damnorum, ſi quæ ab aduerſariis interbellandum acceperunt, nec non iuſtum præmium ſui laboris & induſtriæ: neque enim gratis tenentur ſe exponere periculis, ſuamque operam, & induſtriam collocare: ipſique hoſtes tenentur hæc omnia ſoluere, qui cauſa iniuſta fuerunt; vt bellum iuſtum aduerſus eos ſuſciperetur; reliqua verò, ſi quæ ſuperſint, debita videntur iis, in quorum gratiam pugnatur, quorumque partes aguntur, id eſt, innocentibus, qui iuſtè in ſui defenſionem, atque ad iniurias propulſandas bellum poſſent mouere. Intellige, modo ne ad innocentum, illiuſque Reipu-

Reipublicæ bonum ſpectet,vt bellantes domi nium integrum earum regionum aſſumant; id quod plerunq; vſu eueniet.

DISPVTATIO CVII.

De intentione ad bellum mouendum neceſſaria. Et an liceat quærere occaſiones belli iuſti.

Tertia belli iuſti conditio.

TErtia conditio neceſſaria,vt bellum ſit licitum eſt,vt debita fiat intentione.Ita D. Tho.2.2.q.40.art.1.Concinit etiam Auguſt.c. quid culpatur.23.q.1.dicens;Nocendi cupiditas,vlciſcendi crudelitas, impacatus,atque implacabilis animus,feritas rebellandi,libido dominandi, & ſi qua ſimilia,hæc ſunt, quę in bellis iure culpantur.

Neceſſe eſt ergo, vt bellum non procedat ex odio, ſed vel intuitu boni communis, vel recuperandi, quod ad bellum mouentem pertinet,vel iuſtæ vindictæ, aut alterius iuſtæ cauſæ belli.Quod ſi bellum ex inimicorum odio in ſenſu.2.2.quæſt.vigeſimaquinta.artic.8.explicato procederet, ſanè eſſet culpa lethalis. Quòd ad alias ſiniſtras intentiones attinet, vt inanis gloriæ, inordinatæ libidinis dominandi,&c.ex earum qualitate iudicandum eſt, an ad culpam perueniant lethalem. De duobus proximè commemoratis dicendum eſt, quando aliunde adeſſet iuſta cauſa belli, neque ex bello tot mala propriæ Reipublicæ, aut boni communis ſequerétur,vnde lethali culpa inficeretur, ex illis culpam venialem non excedere.

Victor.de iure belli num.60.admonet,quęrendas non eſſe occaſiones belli. Etenim licet cuique fas ſit vti iure ſuo non tamen intendẽdo,vt ea via dentur iuſtæ cauſæ belli cum tanto damno ſpirituali vitæ bonorumque externorum proximorum,quantum ex bello ſequi ſolet,& cum peccato illius, qui inde occaſionem ſumeret præbendi cauſam iuſtam belli. Proximos namque tenemur diligere ſicut nos ipſos.

Quin obſerua,aliquando culpam eſſe lethalem non ſolum facere aliquid ea intentione, ſed & non deſiſtere ab eo;quod licet ea intentione non faciamus,videmus tñ futurum occaſionem,vt bella oriantur. Neque enim ſub reatu mortalis tenemur ſolum non intendere id,quod cum tam grauibus damnis proximorum eſt coniunctum,ſeu etiam tollere occaſiones, quando ſine notabili noſtra iactura id commode poſſumus.

Illud addiderim, quando bellum cederet in maius bonum nationum, quibus inferretur,necnon Eccleſiæ, quia ea via conuerterentur ad fidem,propagaretur Eccleſia,ceſſarent à peccatis,multiq;eorum vitam æternam conſequerentur fas eſſe,vtendo iure noſtro, id efficere,vnde futurũ ſperamus, vt detur nobis iuſta cauſa belli,etſi alioquin id non eſſemus facturi, & etſi ſimul intendamus commodũ noſtrum temporale.Ducor,quoniam licet nefas ſit intendere culpam alterius, fas tamen

A eſt illam permittere,imò & occaſionem illius præbere,in maius eius, qui illam committet, bonum,& commune,vt cum Nauar.& Sot.in in hac.2.2. oſtendimus,dum de correctione fraterna erat ſermo. Et quoniam licèt teneamur auferre occaſiones damnorum, quæ in proximos redundant,quando damna illa coniuncta non ſunt cum longè maioribus eorũ bonis: ſecus tamen quando ſunt coniuncta, præſertim ſi ſimul coniuncta ſint cum magno Eccleſiæ bono, ac noſtro; quin potiùs licitè in hoc euentu præbemus occaſiones illorum malorum eo bono ſine propoſito. Neque id eſt odio illos proſequi,ſed diligere, volendo illis maius bonum. Quod autem cũ tanto eorum ſpirituali bono, propagationeque Eccleſiæ, ſimul bonum noſtrum tempo- B rale intendamus,illos iuſto bello nobis ſubijciendo,ſanè non inficit belli intentionem, ita vt bellum illicitum reddat: additio quippe boni, & iuſti finis, non inficit, quod alioquin ob præſtantiorem finem ſimul appetitur. Tametſi in re propoſita, quando pręcipuè, effrenateque temporale commodum appetitur, occaſio, incentiuumque mouentibus eiuſmodi bella eſſe ſoleat violandi iuſtitiam, innumeraque flagitia committendi, quibus & ſcandalum infidelibus præbent, & impedimento ſunt,ne ſanctiſſimam fidem, ac religionem noſtram ſuſcipiant, nec tanti illam faciant, quanti feciſſent, niſi vitæ noſtræ fœtore tantopere offenderentur. Præcipuus ergo finis mouentium eiuſmodi bella eſ- C ſe deberet, fines Eccleſiæ extendere, pabulum doctrinæ ſalutaris, lucemque Euangelij infidelibus inferre,& animus eorum ab interitu ſempiterno vendicare; ſimulque minus præcipuè,ac veluti in pręmium laboris & induſtrię intendere quis poſſet eoſdem ſibi ſubijcere, fortuniſque illorum potiri.

Rectè admonet Victo.de iure belli nu.33. euenire aliquando poſſe, vt belllum aliquod ſit iuſtum & licitum per ſe,& illicitum per accidens. Etenim ſi ex eo,quod iuſtè quis bello recuperare vellet ciuitatem,caſtrum,aut aliud ſimile,vel ſumere iuſtam vindictam de iniuria ſibi illata, iudicaret, facileve intelligere poſſet, euentura eſſe longè maiora mala boni communis ad ſe pertinentis, vt deuaſtationem multarum ſuarum ciuitatum, in- D gentes cędes ſuorum, aliave ſimilia mala ſuæ Reipublicæ, vel futura eſſe bella in perniciem & vaſtitatem virium Eccleſiæ, eaque ratione pręberi occaſionem Eccleſiæ hoſtibus occupandi terras Chriſtianorum, Eccleſiamque deuaſtandi, ſanè quamuis tale bellum iuſtum, & licitum eſſet per ſe, per accidens tamen ratione damnorum, quæ vel ſuæ Reipublicæ, vel bono communi inde emergerent, teneretur Princeps, qui illud inferre cogitaret, ab eo ſub reatu lethalis culpæ abſtinere, patique potius illatam iniuriam, iacturamque bonorum ſuorum. Quando verò tali bello cenſendus eſſet iniuſtus aduerſus ſuam Rempublicam, cum onere reſtituendi damna, quæ ea

ratione illi euenirent,dictum eſt in calice di-
ſputat. 102.

Conneniunt DD. communiter,quando ad-
eſt prima & ſecunda conditio,vt bellum ſit li
citum,nempe autoritas & iuſta cauſa illud in
ferendi,ex deſectu debitæ intentionis,vt ſi ex
odio inferatur, aut ſiniſtra alia intentio admi
ſceatur,nullam conſurgere obligationem re-
ſtituendi hoſtibus damna illata. Ratio eſt,quo
niam peccatum eiuſmodi bellum illicitum in
ferentium,non eſt cõtra iuſtitiam, ſed ſolum
contra caritatem (pugnant namque iuſtè, ſed
non bene ex parte intentionis) obligatio autẽ
reſtituendi non oritur ex culpa contra carita
tem,ſed contra iuſtitiam.

DISPVTATIO CVIII.

Vtrum Epiſcopis, & clericis licitum ſit pugnare.

EXplicatis conditionibus requiſitis,vt bel-
lum iuſtum ac licitum ſit, explicandum
eſt, quibus bellum alioquin licitum ratione
ſtatus non liceat. Id enim ad conditiones liciti
belli quadam ex parte ſpectat.

Clericis prohibitũ eſt per ſeipſos propria
manu pugnare,vt conſtat ex cap. quicunque
clericus,cap. clerici,cap. quicunque ex clero.
23. q. 8. & ex alijs iuribus. Et Greg. Nazian. ora
tione 2. de pace ait, arma prohibita eſſe Epi-
ſcopis & clericis. Ratio hujus prohibitionis
eſt. In primis,quoniam pugna miniſtros Eccle
ſiæ non decet,qui rebus ſpiritualibus,contem
plationique vacare debent. Deinde verò,quo
niam omnes clericorum gradus ad altaris mi
niſterium ordinantur, in quo Chriſti paſſio
miſſæ ſacrificio repræſentatur,eaque de cau-
ſa indecens illis eſt ſanguinem alienum effun-
dere,ſed potius parati eſſe debent ad ſuum ꝓ
prium pro Chriſto effundendum,vt quod mi
niſterio gerunt, opere imitentur. Quo circa
merito in Eccleſia inſtitutũ eſt,vt effundentes
humanum ſanguinem, quempiam interficien
do aut mutilando,eo ipſo irregulares ſint.

Eſt verò prohibitio hæc,non de iure Diui-
no,ſed humano, vt commodius oſtendemus
tractatu 3. ſequenti,quando vniuerſim diſpu-
tabimus quouſque ſanguinis effuſio, licita in
ſe,clericis ſit interdicta. Quarè diſpenſare po
teſt Summus Põtifex cum clericis, ut pugnẽt
propria manu,expedietq; id erit vrgente ali
qua neceſſitate. Sine rationabili autem cauſa,
licet factum teneret,non tamen rectè faceret:
quĩ id indecens eſt clericali ſtatui. Quin illud
eſt addendum, eo ipſo ꝙ Summus Pontifex
concederet, alicui clerico pugnare propria
manu,non incurreret is ipſe pugnans irregu-
laritatem,eſto ita præliando mutilaret aut in-
terficeret;quoniam eo ipſo cenſetur Pontifex
auferre ab actu quem permittit, pœnam om-
nem & cenſuram. Ita Couar. clem. ſi furioſus.
p. 2. §. 3. nu. 2. & Doctores cõmuniter,conſen-
tiuntq; ea,quæ diximus diſput. 92. circa pur
gationem ſimoniæ & pœnarum extrauagan-
tis,de qua ibi fuit ſermo,eò ipſo quod autori

A tate Summi Pontificis quippiam fieret ea ex-
trauagante prohibitum.

Clerici licet per ſeipſos non poſſint pugna
re,poſſunt tamen ſuadere bellum iuſtum, &
ad illud inducere. Ita D. Tho. 2. 2. q. 40. art. 2.
ad 3. & colligitur aperte ex cap. igitur, & qua
tuor ſequentibus. 23. q. 8. Item ſi curã habeant
alicuius Eccleſiæ vocare poſſunt,& debent,
Principem ſecularem,qui bellum in defenſio
nem ſuæ Eccleſiæ aduerſus infideles gerat. Vn
de Aug. epiſt. 50. ad Bonifacium,& habetur. c.
Maximianus. 23. q. 3. Maximianus,inquit,Epi-
ſcopus Vagienſis auxilium petijt ab Impera-
tore Chriſtiano contra hoſtes Eccleſiæ,non tã
ſui vlciſcendi cauſa, quam tuendæ Eccleſiæ ſi
bi creditæ. Quod ſi prætermiſiſſet, non eius
fuiſſet laudanda patientia, ſed negligentia me
B ritò culpanda. Hæc Aug. Poſſunt etiam clerici
indicere bellum,ducemq; conſtituere, qui lo
co ſui bellum exerceat,ſi ad id,propter domi
nium temporale,iuriſdictionem habeant. Ita
Doctores communiter: quoniam id poſtulat
dominium ipſum tẽporale, colligiturq; aper
tè argumẽto à ſimili ex cap. Epiſcopus,ne cle-
rici,vel monachi. lib. 6. cuius hæc ſunt verba.
Epiſcopus,ſeu quicunq; alius prælatus,vel cle
ricus iuriſdictionem obtinens temporalem,ſi
homicidio,aut alio maleficio ab aliquibus in
iuriſdictione ſua commiſſo, balliuo ſuo, aut
alij cuicunq; iniungat,vt ſuper hoc veritatem
inquirens iuſtitiæ debitum exequatur, irregu
laris cenſeri non debeat, quãuis ipſe balliuus,
vel alius contra malefactores ad pœnam ſan-
C guinis proceſſerit iuſtitia mandãte. Nam licet
clericis cauſas ſanguinis agitare non liceat,eas
tamen (cum iuriſdictionem obtinent tempo-
ralem) debent,& poſſunt metu irregularitatis
ceſſante,alijs delegare. Ecce non denegatur
clericis,vt,quod ad dominium eorum tempo
rale ſpectat,etiam ſi id ſit ſanguinem huma-
num licite fundere,ſaltem per delegatum,exe
qui poſſint.

Cap. ſentẽtiã,ne clerici,vel monachi, inter
alia, quę propter ſanguinis effuſionẽ clericis
prohibentur,dr. Nullus quoq; clericus rupta
rijs,vel balliſtarijs,aut huiuſmodi viris ſangui
num pręponatur. Quibus verbis prohiben-
tur præfici in bello,etiam iuſto,ijs,qui machi
nas ad rumpendum murum mouent, aut qui
quouis alio inſtrumento pugnant. Vnde eſſe
D nõ poſſunt duces in bello,eſto propria manu
non pugnent,vt ibidem colligit Panor.

An verò intereſſe poſſint bello iuſto,& ex- Dubium.
hortari in eo ad pugnã, eſto ipſi nõ pugnent.
D. Th. 2. 2. q. 40. ar. 2. ad 2m ait,fas eſſe plẽtis &
clericis ex autoritate ſuperioris intereſſe bel-
lis,non quidẽ vt propria manu pugnẽt,ſed vt
iuſtè pugnãtib. ſpũaliter ſubueniãt ſuis exhor
tationibus,& abſolutionibus,& alijs eiuſmo-
di ſpiritualib. ſubuẽtionibus: ſicut & in veteri
lege Ioſu. 6. ꝑcipiebãt,vt ſacerdotes ſacris buc
cinis in bellis clãgerẽt. Atq; hoc,inquit,primo
fuit cõceſſum,vt Epiſcopi vel Clerici ad bella
procederent: quòd autem aliqui propria ma
nu pugnent abuſionis eſſe. His verbis innuere
videtur nefas eſſe Epiſcopis aut clericis bellis
intereſſe,

Suadetur Eccleſiaſticos intereſſe non poſſe bello iuſto ex aliquibus capitibus iuris.

intereſſe, niſi de conſenſu ſuorum ſuperiorũ. Confirmari verò id poteſt ex cap. reprehẽſibile. & ex cap. quo auſu. 23. q. 8. in quorum altero Nicol. ad Ludouicum, & Carolum reges ait. Reprehẽſibile valde conſtat eſſe, quod ſubintuliſti dicendo, maiorem partem omnium Epiſcoporum die noctuq; cum alijs fidelibus tuis contra piratas maritimos inuigilare, ob idq; Epiſcopi impediantur venire: cum militum Chriſti ſit Chriſto ſeruire; militum verò ſeculi ſeculo, ſecundum quod ſcriptum eſt, Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus. Quòd ſi ſeculi milites ſeculari militiæ ſtudent, quid ad Epiſcopos, & milites Chriſti, niſi vt vacent orationibus. In altero verò Gelaſius Elpidio Epiſcopo ait. Quo auſu, qua temeritate reſcribis, Rauenam te parare proficiſci: cum canones euidenter præcipiant, nullum omnino Pontificum, niſi nobis ante viſis, atq; conſultis, ad comitatum debere contendere. Quemadmodum tibi putas licere, quod non licet, niſi, quod hoc officio carere feſtinas, quo his exceſſibus te oſtendis indignum. Quòd verò nefas ſit clericis exhortari in bello ad pugnam, videtur haberi expreſsè cap. quod in dubijs, de pœnis, cuius hæc ſunt verba. Quia verò tam ſacerdotes, qui gubernant naues ad pugnam, quã qui perſonaliter exercent conflictum, & hi qui alios incitant ad pugnandum, omnes enormiter peccant, de rigore canonico eos credimus deponendos.

His non obſtantibus dicendum eſt, conſenſum, ſaltem præſumptum, ſuperioris ſufficere vt Prælati, & Clerici præſentes eſſe poſſint bello, imò & vt religiosè ac piè in ipſomet conflictu excitent ad victoriam & pugnam in genere, quando eſt aduerſus Eccleſiæ, & fidei hoſtes; modò in particulari non dicãt interfice, aut mutila, ſed vel fortiter age, vel ne ſuccumbas, vel pugna ſtrenuè pro fide, &c. Minuſque in his relinquitur locus dubitationi, vbi viget conſuetudo, vt in Hiſpanijs. Neq; aliud, quam primum, vr voluiſſe D. Tho. in reſponſione ad ſecundum citata. Præſumptus verò conſenſus intelligi poteſt, qñ acceditur ſine detrimento propriarum ouium, ſimulq; acceditur, vel ad ſubueniendum proximis in ſpiritualibus, vel quia præſentia Eccleſiaſticorum, qui accedũt, confert non parum ad defenſionem Eccleſiæ propriarum ouiũ, vel boni cõmunis, uel ad illius notabile augmentum. Eoque plus locum habet præſumptus conſenſus ſuperioris, qñ cum nihil occurrat vnde cõtrariũ ſit credendũ, nõ eſt facilis ad eũ acceſſus, vt Prælatorũ ad Sũmũ Pontificẽ. Præſumptus verò cõſenſus in re propoſita pro expreſſo haberi debet, preſertim cũ ex præſentia, & adiutorio in bello iuſto nulla incurratur irregularitas, vt diſputatione ſequẽti erit manifeſtũ.

Secundum verò aſſerit & copioſius, q̃ alij, diſputat Nauar. in man. c. 27. a nu. 211. vſq; ad 217. conſentitq; Gratianus dum poſt cap. quicunq; ex clero. 23. q. 8. addit. His ita rñdetur. Sacerdotes propria manu arma arripere non debent: ſed alios ad arripiendum ad oppreſſorum defenſionem, atq; ad inimicorum

A Dei oppugnationem eis licet hortari. Subiungitq; cap. igitur, & quatuor ſequẽtia, quæ maniſeſtè probant licere præſulibus & ſacerdotibus hortari ad pugnam, fortiterq; agendum contra hoſtes fidei, præſenteſq; eſſe in bello. Poteſtq; confici hoc argumentum. Ante conflictum licitum eſt hortari in genere ad pugnam & ad fortiter agendum contra hoſtes fidei, vt oẽs admittunt, modo tamen non addatur, interfice, aut mutila; ſed non minus inde poteſt miles moueri ad interficiendum, quã ſi eodem modo fieret illi adhortatio in ipſo conflictu: ergo ſicut adhortatio illa ante conflictum, eſto inde moueatur miles ad interficiẽdum, non reputatur cauſa proxima occiſionis aut mutilationis, ad effectum vt in bello licito clericis non liceat, aut vt propter eã in- B currant irregularitatem, ſic neq; reputabitur in ipſo conflictu. Hæc namq; ex iure poſitiuo pendent, expedienſq; fuit, vt id in bello iuſto, præſertim contra fidei hoſtes, ad cõe & Eccleſiæ bonum permitteretur. Sicut etiam permiſſum eſt præſulibus, qui dominium habent tẽporale, iudices conſtituere, qui loco ſui cauſas ſanguinis exequantur, necnon indicere bellum, & conflare exercitum, duces præficere, qui ſui loco copias moderentur & pugnent, neq; propterea cenſentur eſſe cauſa propinqua cædium, quæ inde ſequuntur, ad effectũ, vt vel id eis non liceat, vel in irregularitatẽ incidant. In bello autem iniuſto non ſolum qui in ipſo conflictu: ſed etiam qui ante conflictũ adhortaretur, incurreret irregularitatem, ſi mors aliqua aut mutilatio inde eſſet ſecuta.

Ad duo priora capita.

C Ad duo ergo capita, quibus probabatur, nefas eſſe Eccleſiaſticis bello intereſſe, dicendum eſt loqui, qñ præſumptio erat voluntatis Summi Pontificis in contrarium: illi enim vocati erant à Summo Pontifice, neq; venire voluerunt, quo ad bellum proficiſcerentur: & qñ eorum præſentia neceſſaria non erat bono cõmuni & Eccleſiæ, quin potius decebat eos non intereſſe, vt ex ipſiſmet capitibus conſtat.

Ad cap. quod in dubijs.

Ad cap. quod in dubijs, de pœnis, reſpondet gloſſa ibi, in eo cap. ſermonem eſſe, quando bellum eſt iniuſtum. Alia autem capita, quæ nos citauimus, decernere eiuſmodi exhortationem licere in bello iuſto. Nauar. verò vult prædictum caput in dubijs, intelligendum eſſe de exhortatione in particulari ad in- D terficiendum & mutilandum, quo pacto exhortans cauſa eſſet propinqua occiſionis, ſiue ante conflictum, ſiue in conflictu exhortaretur: nõ verò de exhortatione in genere ad fortiter pugnandum.

Euentus, in quibus clerico licitum eſt pugnare.

Sunt verò aliqui caſus in quibus clericis licitum eſt pugnare, & tunc longè maiori cum ratione licitum eis erit exhortari alios, etiam in ipſo conflictu, vt adiuuent & fortiter pugnent, etiam interficiendo & mutilando, quando ita neceſſarium eſt ad finem, ad quem licitum eſt pugnare.

Primus.

Primus eſt, quando clericus non poteſt aliter conſeruare propriam vitam: tunc enim licitum eſt illi pugnare propria manu. Vnde ſi in naui vita ipſius, vnà cum aliorum vita,

periclitetur, niſi ipſe pugnet, eſto anceps ſit victoria, licitè poteſt pugnare.

Secundus. Secundus quando id neceſſarium eſſet ad defenſionem Reipublicæ, patriæ, aut ciuitatis, ita quòd, pugnantibus clericis, patria, aut ciuitas vel exercitus conſeruabitur, illis verò non pugnantibus deſtruetur, aut capietur. In hoc autem euentu, vt Caietan. 2. 2. q. 40. art. 2. probè ait, non ſolum licitum eſt clericis pugnare, ſed etiam iure naturali ad id tenentur, cui lex poſitiua Eccleſiaſtica nec cenſenda eſt intendiſſe, nec, ſi intendiſſet, potuiſſet præiudicare.

Tertius. Tertius, quando id eſſet neceſſarium ad cõſecutionem iuſtæ victoriæ, à qua pax & bonum commune Eccleſiæ pendet, ita quòd niſi clerici pugnarent, vel non obtineretur: vel periclitaretur maximè; illis verò pugnãtibus obtineretur: tunc enim iure etiam naturali tenerentur pugnare.

Quartus. Quando etiam clericus ſine notabili ſuo periculo interficere poſſet nocẽtem, idque neceſſarium omnino eſſet ad defendendam vitam innocentis, qui optaret nocentem interfici, vt ipſe euaderet, teneretur etiam iure naturali illum interficere ad eruendum innocentem à morte, vt tractatu ſequenti oſtendemus.

Hos omnes caſus admittunt Doctores communiter cũ Caiet. loco citato. Tametſi de hoc vltimo, quia ad bellum propriè non pertinet, nullam in hac materia mentionem faciant.

Dubium. Duo ſuperſunt dubia in hac diſputatione enotanda. Primum eſt, vtrum clerici quando propria manu pugnare non poſſunt, poſſint nihilominus vſurpare hoſtium ſpolia & bona, ſicut alij milites. Quãdo namque licitè pugnarent, omnes cõfitentur accipere poſſe ſtipendium & ſpolia ſicut alij milites.

Meo quidem iudicio ſcrupuloſè quidam hac de re loquũtur. Breuiterq; dicendum cenſeo, id pendere ex expreſſa, vel tacita ducis, aut Principis exercitus voluntate, & qñ aliud non conſtat, præſumendum eam eſſe, vt, quod diripuerint ſuum id efficiãt clerici, non ſecus ac ſi eſſent milites. Sunt. n. vtiles exercitui, imò & pars exercitus non minus, q̃ milites, atque adeò gaudere debent commodis belli, ſicut milites; præſertim cum aduerſarij non minus clericorum ſint hoſtes, q̃ aliorum, qui in exercitu pugnant. Qñ autem conſtaret contrariam eſſe ducis volũtatem, illi reſtitutio eorũ bonorũ eſſet facienda, cui princeps aut dux vellet.

Dubium. Secundũ eſt cuiuſmodi peccatum admittãt clerici, ſi extra caſus in quibus dictum eſt id eis licere, prælientur. Dicendum eſt, ſi ſint in ordinibus ſacris conſtituti, cõmitti ab eis culpam lethalem, vt cõiter Doctores affirmant. Patet, qm̃ priuãtur vſu ſuorum ordinum, priuariq; poſſunt officio, & iubentur recludi in monaſterio, ꝙ ſi in bello moriantur, licèt nõ priuentur Eccleſiaſtica ſepultura iubetur, tñ ne oblationes, & orationes offerãtur pro eis; quæ oĩa patent ex cap. quicunq; clericus, ca. clerici, c. quicunq; ex clero. & c. quo auſu. 23. q. 8. tam graues aũt pœnæ non imponuntur niſi pro culpa lethali. Si verò ſint ſolum in mi-

A noribus conſtituti, diſtinguendum eſt. Qm̃ vel ſunt beneficiati, & tunc timendũ eſt, ne fortè peccatũ ſit lethale pugnare propria manu, nõ dimiſſo prius beneficio: eò ꝙ inhabiles reddantur ad miniſteriũ, cui rõne beneficij ſunt addicti, quod tãdẽ non minus tenẽtur ſubire, q̃ conſtituti in ordinibus ſacris. Si verò beneficiati non ſint, gaudeant tñ priuilegio fori, eò quod habitum & tonſuram deferant, ſimulq; deputati ſint ab Epiſcopo miniſterio alicuius Eccleſiæ, vel habitent in ſeminario, aut de licẽtia Epiſcopi verſentur in aliqua ſchola aut vniuerſitate quaſi in via ad maiores ordines; peccant venialiter. Quòd ſi priuilegio fori nõ gaudeant, vt ſunt reliqui, credo cum Couar. in Clem. ſi furioſus. p. 2. §. 3. nu. 2. nec venialiter

B peccare. Qm̃ abſq; vllo ſcrupulo receptum eſt vt tales iudices ſint in cauſa ſanguinis, & pugnent propria manu: & quoniã qñ clerici pugnare & exercere cauſam ſanguinis prohibebantur, ſolum illi minores ordines ſuſcipiebant, qui miniſterio Eccleſiæ deputabantur, aut beneficium obtinebant, vel ad maiores ordines aſpirabant. De religioſis laicis, qui in maioribus ordinibus non ſunt conſtituti, non deſunt, qui affirment culpam lethalem ab eis contrahi, ſi depugnent: ꝙ confirmant ex capite eos qui. 20. q. 3. id tñ mihi non eſt certum, neq; caput illud id probat, ſed ſolũ, ſi apoſtatæ ſint, teneri ſub lethali culpa à militia diſcedere, & honoribus publicis, & regredi ad monaſterium. Longè tamen maior indecentia eſt religioſos laicos pugnare, quam non religio-

C ſos in minoribus ordinibus conſtitutos idq; ratione ſtatus & profeſſionis vitę perfectioris: quare grauius ſaltem illi peccant, quam iſti.

DISPVTATIO CIX.

Vtrum in euentibus in quibus ſub lethali culpa tenetur quis concurrere ad mortem aut mutilationem alterius, illa ſecuta incurrat irregularitatem.

OCcaſione euentum, in quibus diſputatione præcedente dictum eſt teneri clericos iure naturali pugnare quęrendum erat, an tunc, ſubſecuta morte, aut mutilatione alicuius, incurrerent irregularitatẽ. Ne verò eadem quæſtio ſæpe repetatur, vniuerſim hoc

D loco, quod propoſitum eſt, quærimus.

Caietani, Soti, Nauar. de denunciantibus ſententia. Caiet. 2. 2. q. 33. ar. 7. Soto de tegẽdo ſecreto membro 2. q. 4. concl. 2. & 5. de iuſt. q. 5. ar. 1. ad 3. & Nauar. c. inter verba, nu. 620. aſſeuerãt, in quibus euẽtibus clerici iure naturali denũciare teneñ de malefactore aliquo ad impediẽdũ damnũ reipublicæ aut proximi, eſto id efficiant, indeq; mors malefactoris ſequañ, nõ incurrere irregularitatẽ. Ducunñ, qm̃ cum iure naturali id efficere teneanñ, leges Eccleſiaſticę, q̃ neq; ꝓiudicare pñt, nec volũt naturali ac diuino iuri, intelligẽdæ nõ ſunt, quaſi in eo euẽtu irregularitatẽ ſtatuere intẽdant. Addũt tñ, qui ita denũciãt, teneri ꝓteſtari, ſe neq; intendere, neq; velle mortẽ aut mutilationẽ eius, de quo denũciãt, iuxta c. Prælatis. de hom. li. 6.

Licet

De interficiẽtibus Caieta. Nauar. Gloſ. & Syl.ſenten ia.

Licèt id ita affirmet de clericis denunciantibus, debellantibus tñ in euentibus, in quib⁹ ſub reatu lethalis culpæ pugnare tenentur, Caiet. 2. 2. q. 40. ar. 2. & Nauar. in Ma. c. 27. nu. 213. aſſerunt, incurrere irregularitatem, idem que docent de quocunq;, qui, ut patrem, vel quemuis alium proximũ defeñdat, aliquem interficit, qñ ad id ſub reatu lethalis culpæ tenetur: conſentiuntq; gloſſa in Clem. ſi furioſus, de hom. & Syl. verb. bellum 2. & alij. Neq;

Eorum fundamentum.

ducuntur alia ratione, q̃ ꝙ Clem. citata ſolum pronunciet non incurri irregularitatem ab eo, qui, aliter non valens mortẽ vitare, ſuum occidit aut mutilat inuaſorem. Hinc enim, argumento à contrario ſenſu, volunt eum, qui, non ſuum, ſed alterius occidit inuaſorem, irregularitatẽ incurrere, eſto ad illum occidendũ iure naturali ſub reatu culpæ lethalis teneatᷣ.

Aliorum contrana ſententia.

Contrarium affirmat Fortunius à Nauar. citatus, innuitq; apertè Pan. c. Petitio. de hom. nu. 2. & Vict. in cõmentarijs manu ſcriptis ad 2. 2. q. 40. art. 2. Couar. verò in Cle. ſi furioſus. p. 2. §. 3. nu. 2. & p. 3. §. 1. nu. 5. longè plus, vult, nẽpe quoties qs in ſui, vel alterius defenſionẽ licitè interficit, non incurrere irregularitatẽ.

1. Conclu.

Sit verò hac de re noſtra 1. conclu. Qñ aliquis aliter mortem, aut mutilationem vitare valens, etiam ſi id cum iactura honoris & famæ aut bonorum temporalium, quenquam occidit aut mutilat, vel etiam in defenſionem alterius in euentibus, in quibus iuxta ea, quæ tractatu ſequenti dicenda ſunt, quamuis licitè poſſit, non tamen tenetur interficere, incurrit irregularitatem. Hæc concluſio oſtendenda eſt tractatu ſequenti aduerſus Couar.

C

2. Conclu.

Secunda concl. Qñ aliquis ex officio, cui ſe ſponte ſubiecit, tenetur ſub reatu lethalis culpæ interdum interficere, vt Iudex, aut princeps malefactores; tunc ſanè eos interficiendo, aut mutilãdo, icurrit irregularitatẽ. In hac oẽs cõueniũt. Vt. n. voluntarie ſubijcere ſe voluit muneri, qđ id habebat annexum, ſic in radice exercere voluit actum, qui pp defectum lenitatis minus idoneus redderetur miniſterio altaris, eaq; de cauſa merito ſtatuto Eccleſiæ incurrit irregularitẽ. Idem accidit, qñ ſua culpa quis in eas ſe redegit anguſtias, vt ad euadendam propriam, aut parentis mortem, neceſſe ſibi eſſet alium interficere: tunc. n. q a id euitare potuit, & debuit, ſi interficiat, in irregularitatẽ incidit. Hæc à nobis dicta ſunt hoc loco, vt intelligatur, diſparẽ eſſe rõnem in euentibus harum concluſionũ, & euẽtibus ſequentis, de quibus hoc loco eſt cõtrouerſia.

D

3. Conclu.

Tertia concl. Qñ aliquis ſub reatu mortali tenetᷣ interficere, aut mutilare aliquẽ, vel morti illum obijcere, aut mutilationi, denunciando, aut quauis alia rõne, idq; nõ peculiariter ex munere, cui ſe ſubiecit, neq; ꝙ ſua culpa in eas ſe redegerit anguſtias non incurrit regularitatem, eſto illum interficiat aut mutilet, vel ſequatur illius interfectio aut mutilatio.

Probatur concl. Primò, argumẽto ad hoĩes, Caiet. videlicet, & Nauar. qui ſanè non ſatis ſibi conſtant. Qui iure naturali tenetur denunciare, de crimine, pro quo alius eſt interficien-

A

dus, non incidit in irregularitatem, eſto ex ea denuntiatione ſequatur mors denunciati, idque non ob aliam cauſam, vt ipſimet vnà cum Soto rectè affirmant, niſi quia cũ iure naturali teneatur ſub reatu lethali denunciare, per Epicheiam cẽſendum eſt, leges Eccleſiaſticus, quæ iuri naturali præiudicare non poſſunt, non intendiſſe, vt in eo euentu incurreretᷣ irregularitas: ſed in reliquis euentibus, qui noſtra concluſione continentur, non minus tenentur homines iure diuino & naturali mutilare, aut interficere, neq; plus ſua culpa, aut voluntate inciderunt in eam obligationem, q̃ in illo priori euentu incidatur: ergo non incurrent irregularitatem, ſed per Epicheiam erunt cenſendi ſimili modo excepti à legibus, quæ inficientibus aut mutilãtibus regularitatem ſtatuunt.

B

Illud ẽt aduerſus Sot. Nauar. & Caiet. animaduertendum eſt, nulla opus eſſe proteſtatione, vt irregularitas non incurratur in euentu, in quo quis iure naturali tenetur denunciare. Etenim, ꝙ in hoc euentu nulla incurreretur irregularitas, vim habuit, antequã cap. prælatis, de hom. lib. 6. cõderetur; eò quòd nũquam hic euentus legibus Eccleſiaſticis ſit cõprehenſus, vt ipſimet Doctores concedunt: cũ ergo proteſtatio ſolum habeat locum, qñ ſecluſa proteſtatione irregularitas foret incurrenda, & neq; in illo iure, neq; in alio conſtituatur, vt in hoc euentu adhibeatur proteſtatio ad effectum ne irregularitas incurratur; cõſequens profectò eſt, illam neceſſariã nõ eſſe.

Secundò probatur concluſio, & pono, in Clem. ſi furioſus, de homic. illis verbis; & idẽ de illo cenſemus, qui mortem aliter vitare nõ valens ſuum occidit vel mutilat inuaſorem; non condi nouum ius, ſed ſolum aduerſus cuiuſdam Ioannis opinionem, quæ refertur & reprobatur in glo. c. de his clericis. 1. 50. diſt. declarari, quid rei natura haberet. Id quod ſuaderi poteſt, tum ex priori parte illius Clementinæ, in qua dũ dicitur; ſi furioſus, aut infans, ſeu dormiens hominem mutilet, vel occidat, nullam ex hoc irregularitatem incurrit; ſanè non conditur nouum ius: neq; enim pro actu non humano, quales illi ſunt, quiſpiam incurrit vnquam irregularitatem. Tum etiam ex illo verbo poſterioris; & idem etiam cenſemus: non enim dicitur ſtatuimus, volumus, aut ordinamus, ſed cenſemus, hoc eſt, iudicamus atque ſentimus, quod verbum declarationem ſanè ſonat apertè eius, quod rei natura habebat, non verò nouam iuris diſpoſitionem. Atq; hoc ipſum affirmat Nauar. ipſe, aduerſus quem diſputamus, in Manu. c. 27. num. 211. idemq; innuunt Sot. 5. de iuſt. q. 1. art. 8. ad 3. Panor. c. ſicut dignum, de homic. num. 14. & alij. Neque cap. de his clericis, citatum, vnde præter Ioannem illum D. etiam Tho. 2. 2. q. 1. artic. 7. ad 3. ante illam Clementinam motus eſt ad aſſerendum interfectorem inuaſoris aliter non valentem propriam mortem vitare incurrere irregularitatem, id probat. Etenim in eo cap. non eſt ſermo de ijs clericis, qui ſe defendendo cum moderamine inculpatæ tutelæ interfecerunt, non valentes ali-

ter propriam mortem vitare; neq; enim in ta
li ho micidio culpa interueniſſet: clerici autē
illi culpabiles in eo cap. cenſentur, narrāturq;
pęnitentiam egiſſe, & emendatos eſſe. Eodem
que modo intelligendum eſt caput de his cle
ricis. 2. eadem d. Eſt. o. in eo ſermo de clericis,
qui exiſtentes in ciuitate ab hoſtibus obſeſſa,
quoſdam ex hoſtibus propria manu pereme
runt: cum tñ eam mortē vitare potuiſſent, ac
debuiſſent, relinquēdo militibus alijſq; laicis
illius ciuitatis pugnā ꝑpria manu cū hoſtib⁹.

Hoc poſito hunc in modum argumentatio
nem conficio. In Cle. oen. ſi furioſus, non con
ditur nouum ius, ſed per Epicheiam declara-
tur, nunquam fuiſſe mentem Eccleſiæ, vt, qui
ſe defendendo cum moderamine inculpatæ
tutelæ ſuum occidit inuaſorem, aliter non va
lens propriam mortem vitare, incurreret irre
gularitatem: ſed longè maior, & vrgentior eſt
neceſſitas interficiendi, aut mutilādi, mortive
aut mutilationi obijciendi, quando ius natu-
rale ad id obligat ſub reatu lethalis culpæ, at-
que adeò qñ id ita neceſſarium eſt ad euaden
dam mortem animæ, Deumq; non offenden-
dum, quam qñ ſolum neceſſarium eſt ad eua-
dendam mortem corporis: ergo multo magis
per Epicheiam eſt cenſendum mentem Eccle-
ſiæ non fuiſſe, vt in euentibus noſtrę conclu-
ſionis irregularitas contraheretur.

Cōfirmatur hæc ratio, quoniam neceſſitas
interficiendi ad vitandam culpam lethalem,
non ſolum ea ratione eſt maior & vrgentior,
quam neceſſitas interficiendi ad euadendam
corporis mortem: quatenus ſalus & vita ani-
mæ præſtantior eſt vita corporis, pręponde-
ratq; non offendere Deum alijs oībus bonis,
ſed ēt qm̄ poteſt quis cum magno ſuo merito
permittere ſe occidi, ne ipſe aggeſſorem occi-
dat; cū tñ nulla ratione, vel expediat, vel liceat
id omittere, quod ſine lethali culpa omitti nō
poteſt: longè ergo maior eſt ratio, vt per Epi-
cheiam cenſeamus nunquam mentem Eccle-
ſiæ fuiſſe, vt ex ea occiſione, quæ ſine peccato
euitari non poteſt, irregularitas contrahere-
tur, quam ex ea, quæ vitari non poteſt ſine
amiſſione vitæ propriæ corporis.

Rurſus confirmare poſſumus eandem ra-
tionem, ſimulque noſtram concluſionem, qm̄
quorſum qñ inenitabili omnino neceſſitate
tenetur quis interficere, quia ad id ſub letha-
li culpa obligat ius naturale, ſtatueret Eccleſia
vt incurreretur irregularitas, niſi vt timore ir
regularitatis proniores redderentur homines
ad peccandum lethaliter, Deum offendendū,
ſempiternamq; amittendam beatitudinem?
Quod impium eſt de Eccleſia exiſtimare. Quo
etiam iure quave æquitate Eccleſia ſacerdotē
vſu ſuorum ordinum cum tanto ſpirituali &
tēporali ipſius detrimento priuaret, eò ꝙ id
efficiat, quod ſine interitu æterno vitare non
poteſt, quodq; cum magno merito exercet?
Cum ergo hæc omnia abſurda per ſe, & à ra
tione per quam aliena exiſtant, non erit homi
nis iuſtis momentis Eccleſię prouidentiam
ponderantis exiſtimare voluiſſe eam ſuis legi-
bus irregularitate irretire illos, qui in euenti
A bus noſtra concluſione expreſſis morti, aut
mutilationi cauſam præbuerunt.

DISPVTATIO CX.

Quouſque in alijs euentibus in bello, ſiue iuſto ſiue iniuſto, irregularitas incurratur.

PRima concluſio. Non ſolum qui in bello 1. Concl.
iniuſto pugnāt, ſed etiā q. quouis modo
opem vel auxilium dant, exhortando, conſu-
lendo, aut quouis alio modo, imò & qui præ
ſentes ſunt ad quoduis ſubſidium, aut adiu-
torium præſtandum, ſunt irregulares eo ip-
ſo, ꝙ mors, an mutilatio alicuius in bello ſe-
quatur. Ita colligitur ex c. ſicut dignum. §. vlt.
de hom. & affirmant Inn. & Pan. c. petitio, de
B hom. Nauar. in Man. c. 27. nu. 224. Couar. i cle.
ſi furioſus. p. 2. §. 3. nu. 2. prope finē, & docto-
res cōmuniter. Eſtq; ante oculos habendū, ſin
gulos in bello reliquis pręſidio eſſe, animūq;,
audaciam, & quaſi protectionem adhibere.

Secunda concl. Etiā in caſibus, in quibus in 2. Conclu.
bello iuſto clerici pugnādo lethaliter peccāt,
non ſunt irregulares, eſto in eo bello aliqui in
terficiantur, aut mutilentur, modo ipſi eos
non interficiant, aut mutilent, habetq; id ve-
rū, nō ſolū ſi in genere exhortētur ad pugnā,
fortiterq; dimicandum, armaq; & ſubſidia p̄-
beant, ſed ēt ſi ipſi aliquos percutiant, ac vul-
nerent. Huic concluſioni quadam ex parte fa-
uent. c. Præſentium, & c. continentia, de cleri.
percuſſore: ſed apertè colligitur ex cap. peti-
C tio; de homicidio, cui iuri innixi eam ample
ctuntur Panor. ibidem Nauar. in man. c. 27.
nu. 215. Couar. in Cle. ſi furioſus. p. 2. §. 3. nu.
2. Docto. cōiter. Quod ſi clerici ita pugnando
in bello iuſto irregularitatē nō incurrūt, mul
tò minus illam incurrent laici licitè, & meri-
toriè in eo pugnantes. Huius concluſionis nō
alia eſt rō, q̄ ꝙ cum hæc ex iure poſitiuo pen
deāt, merito in fauorem belli iuſti, quo Eccle
ſia & Reſpublicæ defenduntur ac ampliantur, à
Sūmis Pontificibus cōſtituta ſunt: præſertim
cū ſi, morte aut mutilatiōe in bello iuſto ſub-
ſecuta, oēs, qui in eo conſilium, fauorē, vel au
xilium dederunt, irregularitatē incurrērent, ſa
nè in ſingulis iuſtis prælijs exercitus totus, in
numeraq; alia hominū multitudo maneret ir
regularis, quod eſſet infinitam penè multitu-
D dinem irretire, hominesq; tardos ad pręlian-
dum & ad iuuandum in bello iuſto, cū magno
Eccleſiæ & Reipublicæ detrimento, reddere.

Tertia cōcluſio. Clerici pugnantes ex cōſen 3. Conclu.
ſu, ſeu diſpenſatione Sūmi Pontificis, ēt ſi per
ſeipſos interficiant aut mutilēt, nō incurrunt
irregularitē: ſecus aūt de laicis, qui in eodem
bello pugnāt. Prior pars cōcluſionis eū cōi Do
ctorū ſnīa aſſerta à nobis fuit diſp. 108. qm̄ eo
ipſo Sūmus Pontifex cenſetur auferre irregulari
tatem. Poſterior verò ex eo probatur, qm̄ cū
alij ad id vocentur aut admittantur, qđ licitè
poſſunt efficere, neq; in eorum exercitio quic
quā Sūmus Pontifex diſpenſet, ſanè neq; tol
lere eſt cenſendus irregularitatē, q̄ ex eo exer
citio interdū incurritur, niſi aliud exprimat.

DISPVTATIO CXI.

In bello an liceat vti inſidijs. Hoſti quouſque fides ſit ſeruāda. An liceat pugnare in die feſto. Et meditationes bellicæ quouſque liceant.

HAEc quoq; diſputatio ad conditiones liciti belli ſpectat. Quod ad primum attinet, breuiter dicendum eſt. Licèt nefas ſit mētiri hoſtibus in bello iuſto, fas tamē eſt vti inſidiis, occultare conſilia, diſſimulare, ac ſimulare multa, quibus hoſtes decipiantur, capiantur, & vincātur. Primum ex eo eſt manifeſtū, quod mentiri ſit intrinſecè malū. Secundum verò affirmat Aug. c. Dominus. 23. q. 2. illudq; confirmat, qm̄ Ioſue 8. præcepit Deus vti inſidijs in bello. Idem poteſt probari manifeſtè, quoniam in illis omnibus non interuenit mēdacium. Tum quia Chriſtus abſq; mendacio finxit, ſe longius ire. Tum etiam quoniam in illis nihil affirmatur, aut negatur: quarè cum in bello iuſto fas ſit nocere hoſtibus, fas quoque erit ea omnia eo animo efficere, vt hoſtes decipiantur, quo ita facilius vincantur, capiantur, & euertantur.

Quòd verò attinet ad ſecundum, dicēdum eſt. Nefas eſſe frangere fidem hoſtibus, non ſtando iuſtè promiſſis, iuſteve cum eiſdem cōſtitutis. Vnde Aug. ad Bonifacium. c. Noli. 23. q. 1. Fides quando promittitur, ēt hoſti ſeruanda eſt, contra quem bellum geritur, quāto magis amico, pro quo pugnatur. Quòd ſi aduerſarius promiſſis, cum eove conſtitutis nō ſtaret, neq; nos ſtare illi tenemur. Verbi gratia, ſi induciæ, quas treguas vocant, ad tempus eſſent conſtitutæ, & aduerſarius eas non ſeruaret, neq; nos ſeruare eas teneremur, eſto iuramento eſſent confirmatæ. Quoniam pactum ſemper habet tacitam illam conditiónem, modo tu illi ſtes. Quòd ſi ſimul multa conſtituerentur ad pacem componendam, & aduerſarius fidem in vno eorum non ſeruaret, neque nos in illo & reliquis tenemur ſtare conſtitutis: quoniam ſemper habent tacitam illam cōditionem, modò tu viciſſim omnia ſerues.

Si promiſſum, conuentumve cum hoſte, ex obiecto iniquum ac malum eſſet, ſeruari non poſſet, eſto iuramento eſſet cōfirmatum. In malis namq; promiſſis, ait Iſid. cap. in malis. 22. q. 4. reſcinde fidem. Tritumq; eſt axioma; iuramentum non eſſe vinculum iniquitatis, hoc eſt ad malum non obligare.

Quòd ſi id, quod pmiſſum eſt, oneroſum ſit & graue, diſtinguendum eſt. Aut. n. conſtat iniuſtè exigi & accipi ab hoſtibus, aut non. In hoc ſecundo euentu ſoluendum eſt, quantumvis id graue ſit, & eſto promiſſum fuerit ad euadendam mortem vincula, aut aliud graue malum, vt ſi bello iuſto, aut certè, de quo non conſtaret fuiſſe iniuſtum, Princeps eſſet captus, & in illius redemptionem, vel ingens pecuniæ copia quotannis ſoluenda, vel graue aliquod tributum fuiſſet promiſſum. Si autē conſtat iniuſtè exigi & accipi ab hoſtibus, promiſſioq; iuramento non fuit confirmata, tunc

A talis promiſſio fuit nulla, neq; eſt adimplēda. Si verò fuit iuramēto confirmata, obligat ſub lethali culpa; eò q́ licèt hoſtis iniuſtè id accipiat, qui tñ ſub iuramento promiſſit, nihil mali facit implendo, vt ex cap. debitores, de iure iurando, & ex alijs iuribus conſtat. Neq; obtēta relaxatione iuramenti à prælato eius, qui tali iuramēto ſe aſtrinxit, tollitur illa obligatio; ſed neceſſaria eſt relaxatio per ſuperiorem eius, cui eſt præſtitutum, vt diſp. 149. patebit.

Quod ad tertiū attinet dicendum eſt. Non ſolum vrgente neceſſitate, ſed ēt occurrente occaſione melius pugnandi, cōſequendiq; victoriam, fas eſſe pugnare diebus feſtis: quin & fas eſſe ea de cauſa ſacrum amittere. Hoc totū colligit optimè Caiet. 2. 2. q. 40. art. 4. ex c. licet. de ferijs. Si namq; ad capiendos piſces, B qui certis quibuſdam temporibus adueniunt, fas eſt piſcari in die feſto, vt in eo cap. conceditur, longè maiori cum ratione fas erit pugnare in die feſto occurrente occaſione id tunc efficiendi, conſequendiq. victoriam in tantum Reipublicæ bonum. Conſonat etiam cap. ſi nulla. 23. q. 8. vbi Nicolaus Papa ad conſulta Bulgarorum reſpondet; Si nulla vrget neceſſitas, non ſolum in quadrageſimali tēpore, ſed omni eſt à prælijs abſtinendum: ſi autem ineuitabilis vrget importunitas, nulli tempori belli præparationi eſſe parcendum.

Dicendum deinde eſt, pugnare in die feſto, etiam ſine neceſſitate & maiori commoditate, non eſſe lethalem culpam: modò ſacrum non omittatur, ſi commoditas ſit illud audiendi. C Probatur, qm̄ pugnare, quod indifferenter exercetur à magnatibus & principibus, non plus eſt opus ſeruile, quam haſtiludium, & aliæ meditationes belli ac ludi publici: quare ſicut hæc abſq; lethali culpa exercētur in die feſto, eo quod ſeruilia opera non ſint, ita & pugna exerceri valet. Quin & abſq; veniali exerceri ſortè pōt, præſertim à militibus, qui iuſta pugna diſtrahi nō ſolēt à rebus ſpiritualibus, ſed potius occaſio illis eſſe ſolet vitandi peccata lethalia. Illud ēt eſt admonendum caput primum, de treg. & pace, quod certis anni temporibus bellum inter Chriſtianos interdicit, receptum non fuiſſe, vt gloſſa, & Panor. ibid. affirmant.

Quod denique attinet ad quartum, hæc regula ſtatuenda eſt cum D. Thom. 2. 2. q. 40. D artic. 1. ad quartum. Meditationes bellicas, ludoſve militares, vt ſunt haſtiludium, torneamenta, equeſtris ludus mutua arundinum iaculatione, &c. ſi ita fiant, vt ex illis non immineat vt plurimum periculum mortis, mutilationis, vel notabilis vulneris, eſto rarò aliquando aliquid horum ſequatur, licitos eſſe. Quod ſi ita fiant, vt maius periculum immineat, vetitos eſſe diuina lege ſub culpa lethali. Prudenter verò admonet Victoria in relectione de homicidio num. 32. in iudicando in particulari, an aliquis horum ludorum licitus ſit, vel non, ſimul habendam eſſe rationem quantitatis periculi, quod ex illo imminet, & vtilitatis communis, quæ ex eiuſmodi ludi exercitatione dimanat, quate-

nus inde hoĩes habiliores redduntur ad pugnam, & ad Reipublicæ & Eccleſiæ defenſionem: in bonum namque commune fas eſt periculum aliquod ſubire, Rempublicamve ſibi ſubditis illud permittere.

Licèt ergo extra de torneamentis, ea prohibeantur torneamenta, quæ cum probabili & frequenti periculo mortis fiunt, præcipiaturq́; , vt qui in eis, vel ex vulnere in eis recepto, mortuus fuerit, etiam ſi pœniteat, eccleſiaſtica careat ſepultura; nihilominùs, ſi torneamenta ea moderatione & cautela fiant, vt ex illis periculum probabile mortis non immineat, quo pacto in Hiſpanijs fieri conſueuerunt, prohibita non ſunt, quin in extrauagãti vnica, de torneamentis à Ioan. 22. permittũtur. Ita Maior in. 4. d. 15. q. 5. Nauar. in Manu. cap. 15. num. 9. & Doctores communiter.

DISPVTATIO CXII.

Quando de iuſtitia belli conſtat, licitum eſt extraneis ad id iuuare, & an liceat vocare infideles in adiutorium.

COnſequẽter dicendum eſt de adiuuantibus ad bellum. Et primò, qñ de iuſtitia belli conſtat. Et quidem ex dictis, præſertim diſ. 105. facilè patet, licitum eſſe non ſolum de expreſſo, ſed ẽt de præſumpto conſenſu eorum, quos conſtat bellum iuſtum gerere, partes eorum agere, ipſoſq́; adiuuare: quoniam id non aliud eſt, quàm cooperari ad id quod bonum, iuſtumq́; eſt, accepta ad id autoritate ab eo, qui illam poteſt conferre. Quin ſi illi periclitarentur, aduerſus quos bellum iniuſtum infertur, poſſetque quis eos ſine notabili ſuo detrimento eruere ab interitu, teneretur id efficere ſub reatu lethalis culpæ.

De expreſſo cõſenſu Iorã regis Iſrael, imò ad illius petitionẽ, adiuuit eum Ioſaphat Rex Iudę 4. Reg. 3. aduerſus Maſam Regem Moab: eò ꝙ fregiſſet iniuſtè fœdus, nolletq́; ſoluere centum millia agnorum, & totidem arietum cum velleribus ſuis, quæ quotãnis Regi Iſrael ſoluere tenebatur: iuſtèq́; & ſanctè Ioſaphat auxilium illud præſtitiſſe, vel ex Eliſei reſponſo in gratiam Ioſaphat, miraculoq́; ſubſecuto, quo duo illi Reges victoriam reportarũt, eſt manifeſtum.

De præſumpto verò cõſenſu Regis Sodomorũ, necnon ad liberandum Loth innocentem, licitum ac ſanctũ fuit Abrahami adiutoriũ Gen. 14. quo prædam tulit de manu Regis Chodorlahomor, & aliorũ, q̃ cũ eo erãt. Hæc qđ attinet ad primũ eorum q̃ propoſita ſunt.

Quod vero attinet ad ſecundum, quæſtionem inter alios diſputant Maior in 4. d. 15. q. 20. & D. Anton. 3. p. tit. 4. c. 2. §. 11. In primiſq́; nullus dubitat fas eſſe adiuuare infideles in bello iuſto, quod aduerſus alios infideles habeant. Itemq́; inire fœdus cum illis aduerſus alios infideles; quo pacto Machabei fœdus cum Romanis aduerſus idolatras alios iniere.

Deinde verò, quod ad rem propoſitam attinet, paucis dicendum eſt. Per ſe quidem, nullis aliis circunſtãtiis ſpectatis, licitum id eſſet eo quod, vt quiuis conducere licitè poteſt milites infideles ad iuſtè ſe defendendum, regnumq́; ſuum, vel ſua recuperandum; ſic etiã vocare in ſuum adiutorium poteſt principẽ infidelem: per accidens tamen ratione ſcandali & damnorum, quæ Eccleſiæ inde poſſent prouenire, ſi Eccleſiæ hoſtes ea ratione maiores vires aduerſus Eccleſiam aſſumerẽt, terraſque fideliũ ingrederentur: & vel eas deuaſtarent, vel captiuos fideles deferrent, eoſq́; apoſtatare facerent, vel alias iniuſtitias exercerẽt, ſuiſq́; prauis moribus verbo & exemplo fideles inficerent, fœdiſſimum id regulariter eſſe & illicitum.

DISPVTATIO CXIII.

Subditi num inquirere teneantur de iuſtitia belli, & in dubio an poſſint pugnare.

INter cooperantes ad bellum, quidam ſubditi ſunt illud inferentis, alii verò extranei. De extraneis dicemus diſputatione ſequenti: de ſubditis verò examinandum eſt modo, an qñ neq́; de iuſtitia, neq́; de iniuſtitia belli ipſis cõſtat, quicq̃ inquirere teneañ, & num in dubio, an bellũ iuſtũ ſit, licitè poſſint pugnare.

Sit verò prima concluſio. Qui ad Principis conſilium, vel vocantur, vel admittuntur, inquirere & examinare tenentur iuſtitiam belli, adeò, vt ſi eorũ malitia, aut culpabili negligentia bellum iniuſtũ inferatur, reſtituere teneãtur damna oĩa inde ſecuta. Probatur, qm̃ qui impedire poteſt damna grauiſſima, quæ bello iniuſto proximis inferuntur, ſanè lethaliter peccat, niſi illa impediat, tenetúrq́; ad eorum reſtitutionẽ, ſi ex officio id illi incumbit, ſaltẽ quia munus ferendi iudicium circa iuſtitiam belli in ſe ſuſcepit: ſed ij, de quibus loquimur, non ſolum inquirendo diligenter de iuſtitia belli, ea poſſunt impedire, ſed ẽt id eis cõmittitur, eorumq́; iudicio acquieſcunt princeps, & cęteri de Republica: ergo inquirere & examinare tenentur diligẽter iuſtitiã belli, adeo, vt ſi eorum culpabili negligentia bellum iniuſtum inferatur, reſtituere teneãtur damna oĩa ſecuta. Qui aũt ex officio non teneretur, ſuſpicaretur tñ rem non fuiſſe ſatis examinatam, bellumq́; eſſe iniuſtum, & ſperaret ſua induſtria, & diligentia veritatem comperturũ, foreq́; audiendũ contra caritatem lethaliter peccaret, niſi veritatẽ inquireret, ac patefaceret. 1. Concluſ.

Secunda cõcluſio. Minores de Republica non teneñ examinare cauſam belli, ſed tutò pugnare poſſunt cõmittentes ſe iudicio, aut definitioni Principis, & eorum, qui Principi ſunt à conſiliis. Idem dicendũ eſt de ijs ſapientibus, quibus iudicium de cauſa belli nõ eſſet commiſſum, qñ indicia non eſſent iniuſtitiæ. Tã aperta verò eſſe poſſent indicia iniuſtitiæ belli, & tales de ea rumores, vt nõ ſolũ ſapientes, ſed ẽt cões milites tenerentur rem examinare, aut de ea ab alijs inquirere, vnuſquiſq́; pro captu ſuo, aliterq́; ignorãtia non excuſaret eos a peccato, & ab onere reſtituẽdi. In hac con- 2. Concluſ.

concluſione conſentire videntur Vict. de iure belli nu. 25. & 26. Gab. in 4. d. 15. q. 4. concluſ. 4 Sot. 5. de iuſt. q. 3. ar. 3. ad 1. D. Tho. & ar. 5. ad 1. & multi alij.

Prima pars probatur, quoniam neq; fieri pōt, ut que expedit, vt ratio negotiorum publicorū omnibus de plebe reddatur, neq; illi ſufficientes ſunt ea examinare, aut ēt percipere. Perfectus ēt obediens non diſputat, ſed paret, decetq; illum recta de ſuo ſuperiore præſumere atq; ſentire, quoniam neq; indicia, neq; rumor ſūt in contrariū. Valdè præterea durū eſſet aſtringere ſubditos, vt, audito ſuperioris præcepto, tenerentur adire ſapientes, & de iuſtitia illius inquirere. Secunda verò ex eo probatur, quoniam illa vt ſufficiēs diligentia, argumentumq; ſufficiens iuſtitiæ belli, vt ēt ſapientes tutò ſe poſſint committere Principis definitioni, præſertim cum non minùs ſubditi ſint, q̃ alij. Tertia verò probatur, quoniā quoniam eiuſmodi adeſſent indicia & rumores de iniuſtitia belli, hæc ipſa ſuadent ſubditos non debere ſe committere Principis definitioni, ſed debere aliunde inquirere & præſcrutari rem, pro vt quiſque commodè poſſet: alioquin ignorātia eſſet quaſi affectata nolentis intelligere, vt bene ageret: quæ ſanè nec à culpa, nec à reſtituendi onere excuſaret. Poſſumuſque id confirmare, quoniam aliter Turcæ, & Saraceni ſequentes Principes ſuos in bello contra Chriſtianos, & milites, qui ad Iudæorū & Pilati imperium Chriſtum comprehenderunt, iniurijs affecerunt, ac crucifixerunt, excuſarentur à culpa: quod nulla ratione eſt dicendum.

Tertia concluſio. In dubio ſubditorum an bellum ſit iuſtum, licitum eſt illis pugnare. Contrarium aſſeruit Adria. quodli. 2. ad 1. circa 2 punctum, idemq; innuit de reſtitutione in q. aggredior caſus. §. ſed cum. Noſtra tñ concluſio communis eſt Doctorum, eam affirmāt Victor. de iure belli nu. 31. Caiet. & Ang. verb. bellū, Driedo 2. de libertate Chriſtiana, c. 6. Gab. in 4. d. 15. q. 4. Maior eadem d. q. 2 e. & pleriq; alij. Eſt etiam expreſſa Aug. cap. quid culpatur. 23. q. 1. ex 22. contra Fauſtum. c. 75. vbi ait. Vir iuſtus, ſi fortè ſub rege homine ēt ſacrilego militet, rectè poteſt illo iubente bellare, ſi, quod ſibi iubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certum eſt, vel vtrum ſit, certū non eſt: ita vt fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſeruiendi. Ex quibus verbis gloſſa in eo cap. colligit, in dubijs eſſe ſemper obediendum. Quod nos latè oſtendimus. 1. 2. q. 19. art. 6. addentes cū cōi Doctorū ſnīa, intelligendū id eſſe, de dubio ſpeculatiuo, nō verò de practico, aduerſus quod nō licet agere, niſi depoſito prius dubio. Quod quia non aduertit Adrian. ab aperta D. Aug. communiq; Doctorum ſnīa diſceſſit. In re autem, de qua diſputamus, dubium ſpeculatiuū eſt, vtrū bellum, quod meus Princeps gerit, iuſtum ſit. Practicum vero, vtrum dum de iuſtitia huius belli dubius ſum, fas ſit adiuuare meum Principem. Quod verò noſtra concluſione aſſeueramus, eſt, manente priori dubio, fas eſſe ſubditis adiuuare in eo bello, ac proinde non eſſe dubium, ſed certum, id licere. Sicut enim inſurgente dubio ſpeculatiuo, an quod hactenus bona fide poſſedi, meū ſit, nec ne, poſſum licitè illud retinere; quia cum in dubio, ſit melior conditio poſſidentis, ſimul cū eo dubio eſt certum licitè me illud retinere: ſic etiam, cum ſubditus ſuæ Reipublicæ ac Principi ſit deuinctus, bonumq; illius præponere debeat bono cuiuſuis alterius, ſanè interim dum illi non conſtat de iniuſtitia ſuæ Reipublicæ, debet illi fauere, eamque adiuuare.

Illud circa rē, de qua diſputamus, eſt addēdū, etſi ſubditus nō ſolum dubitaret, an bellū ſui Principis eſſet iuſtū, ſed ēt an perſiſtente eo dubio licitum ſibi eſſet pugnare, accedēte Principis præcepto, quo pugnare præciperet, fas illi eſſet, teneretur que pugnare. Ratio eſt quoniam licèt ſecundum hoc dubium ſit practicum comparatione illius prioris, eoq; perſeuerante nefas ſit cōtra illud agere, interim dū non aduenit circunſtantia, quæ tranſire illud faciat de practico in ſpeculatiuū; quia tñ per præceptum Principis tranſit in ſpeculatiuum comparatione huius alterius quæſtionis, an in dubio, num aliquid liceat, adueniente præcepto ſuperioris ſit parendum: conſtatq; parēdum tunc eſſe, vt 1. 2. loco citato latè oſtendimus, inde profectò eſt, quòd, nihil impediente vtroque dubio, licitum illi ſit, teneaturque in eo euentu pugnare.

Caiet. in ſumma verb. bellū, & alij volunt, nomine ſubditorum, ut in dubio pugnare poſſint, parereq; Principi pugnare præcipienti teneātur, intelligi etiam milites alienigenas mercede conductos, qui continuis ſtipendijs ſub eodem Principe degunt, tam tempore pacis, quàm belli. Placetq; hoc: quoniam hi tanquā famuli reputantur, qui ſimiliter in dubio parere tenentur heris, qui mercede illos iam antea conduxerant: quamuis fortè hi ad maiorē diligentiam adhibendam teneri videantur, vt ſciant de iniuſtitia belli, quando aliqua apparent indicia quàm indigenæ de republica; & in dubio, ſi multum propendeat bellum eſſe iniuſtum, integrumq; illis ſit diſcedere, quia expleuerunt tempus, pro quo ſe militiæ aſtrinxerant, videantur teneri diſcedere.

Dubium eſt, vtrum ſubditi, qui modo explicato licitè in dubio pugnant, ſi poſteà cōperiant bellū à parte ipſorū fuiſſe iniuſtū, teneantur reſtituere damna, quæ dederunt. *Dubium.* Reſpondendūq; eſt, neq; illos, neq; quoſcunque alios, qui abſque peccato fuerunt cauſa illius belli, teneri aliud reſtituere, q̃ ſi quid hoſtium in ipſorum poteſtate fuerit repertū, aut ex illo fuerint facti locupletiores. Ratio eſt, quoniā cū non peccauerint, ſolū tenētur reſtituere ex parte rei acceptæ, ſi permaneat, vel quātum ex ea facti ſint locupletiores. Reijcienda eſt ergo, cum Vict. de iure belli nu. 32. & 33. ſententia Syl. verb. bellum. 1. q. 9. aſſerētis eos, qui dubij de iuſtitia belli pugnant, licèt non peccent, excuſante eos obedientia ſuperioris, cognita tamen poſteà iniuſtitia belli, teneri reſtituere, quæ conſumpſerunt, & in qui-

bus

bus non ſunt facti locupletiores.

Victoria loco citato ſubiungit, ſi talis ſubditus (non ſolum dubius de iuſtitia belli, ſed etiam dubius, an ſibi ita dubio liceret ire ad bellum) pugnaret, teneretur reſtituere dãna, quæ daret, eſto ex illis non eſſet factus locupletior. Ratio illius eſt, quoniam fecit contra conſcientiam, ac proinde peccauit dando illa dãna. Mihi verò cõtrarium videtur probabilius. Nam ille re vera, ſecluſo errore conſcientiæ, ius habebat pugnãdi, inferendiq; ea damna, eſto de iuſtitia belli dubitaret, vt Vict. admittit: iniuſtitia autem, quæ prouenit ex conſcientia erronea, qua quis putat ſe iniuſtè facere, quod facit iuſtè, non inducit obligationem reſtituendi ex parte iniuſtæ acceptionis.

DISPVTATIO CXIIII.

Extranei, niſi certi ſint de iuſtitia belli, an peccent auxilium præſtando, & ad quantam reſtitutionem teneantur.

EXtranei lethaliter peccant contra iuſtitiã, ſi vel ſe ipſos locent, vel quouis alio modo ad bellum præſtent auxilia, niſi, adhibita prius morali, ac debita inquiſitione, meritò ſibi perſuadeant iuſtum eſſe bellum ex parte eorũ, quos adiuuare volunt. Ita Caiet. in ſumma verb. bellũ, Driedo 2. de libert. Chriſt. c. 6. Syl. ver. bellũ 1. q. 9. Gab. in 4. d. 15. q. 4. art. 2. concl. 4. Maior ibid. q. 20. conc. 4. & Doctores cõiter. Vnde meritò infertur, eos milites, qui parati ſunt ſequi ad bellũ quẽcunq; vocantẽ, non curando an bellum ſit iuſtum, nec ne, in ſtatu eſſe damnationis, neque poſſe abſolui. Quod intelligẽdum etiam eſt de ijs ſubditis, qui parati ſunt ſequi ſuum principem, eſto conſtet de iniuſtitia belli. Intellige tamen, modò actum ea de re eliciãt: habitibus nanq; neque meremur, neque demeremur.

Præcipuum aſſertũ ex eo probatur, quod extraneus auxilium ad bellum præſtans, nõ prius ſibi meritò perſuadens iuſtum illud eſſe, periculo ſe exponit inferendi grauiſſimã iniuriã aduerſarijs, coniunctam cum dãno vitæ, aliorumq; bonorum, quibus ijdem potiuntur: cũ ergo neq; cauſam, neq; circunſtantiã habeat, quę illum excuſet, vt habet ſubditus, qui in dubio fauere debet ſuæ reipublicæ, parereq; debet ſuo ſuperiori, conſequens profectò eſt, vt contra iuſtitiam lethaliter peccet.

Hinc patet, hoc locum non habere in illis extraneis; qui ante bellum illud ſuas operas principi illi ad pugnandum locauerant: hi namq; eo ipſo ſunt ſubditi, & in dubio, an bellum ſit iuſtum, parere poſſunt & tenentur, vt diſputatione præcedente cum Caiet. dictum eſt.

Petes, verum extranei, qui ita cũ peccato cõtra iuſtitiam cooperantur ad bellũ, teneantur ſemper ad reſtitutionẽ damnorum, quæ illata fuerint, & ad quãtã reſtitutionẽ teneantur. Reſpondeo. Si poſteà illis conſtet, iuſtum in ſe fuiſſe bellũ, cui adiutoriũ præſtiterũt, ad nullã teneri reſtitutionẽ. Quoniã ſatis eſt bellum materialiter fuiſſe iuſtũ, vt non conſurgat ob-

A ligatio reſtituẽdi. Confirmareq; id poſſumus, quoniã adiuuantes ad bellũ cũ peccato nõ tenentur reſtituere niſi in defectum Principis, qui cauſa fuit præcipua oium damnorũ; ſed princeps, qñ bellũ fuit iuſtum, idq; ſibi conſtabat, ad nullã reſtitutionem tenetur, eò quòd iuſtè ea omnia damna intulerit: ergo neq; cæteri, qui illum adiuuarunt, eſto cum peccato id egerint, tenentur ad reſtitutionem.

Quòd ſi cõſtaret poſteà de iniuſtitia belli, tenerentur reſtituere damna oia illata, eò quod ipſi iniuſtè formaliter, & materialiter ea dediſſent. Tenerentur tñ ea reſtituere in defectũ Principis, qui cauſa fuit præcipua eorum omnium damnorum. Niſi tamen princeps propter inuincibilem ignorantiam excuſaretur à culpa, tunc enim ipſi ſoli reſtituere tenerẽtur,
B tum damna omnia, quæ ipſi dediſſent, tum etiam illa, quæ data non eſſent, niſi ipſi eo in bello auxilium præſtitiſſent.

Si verò, confecto bello, adhibitaq; debita diligentia, dubium maneret an bellum iuſtũ fuerit, diſtinguendum eſt. Quoniam ſi princeps, qñ bellum intulit, dubius ẽt erat de iuſtitia belli, oia damna integrè ſunt aduerſarijs reſtituenda. Sicut.n. qui dubius, an aliquid ad ſe pertineat, illud vſurpat ab eo, qui bona fide illud cœpit poſſidere, & lethaliter peccat, & tenetur integrè illud ei reſtituere: ſic, qui dubius, an iuſtè poſſit damnũ inferre proximo, illud infert, & lethaliter peccat, & tenetur integrè illud reſtituere: quia in vtroq; euentu melior eſt conditio illius, qui bona fide erat
C in poſſeſſione ſuorum bonorum. Tunc tamen adiuuantes in bello ſolum tenerentur reſtituere in defectum principis, qui præcipua cauſa iniuſta illorum damnorum extitit.

Si verò non conſtaret, quali cum conſcientia princeps bellum intulerit, neq; ille vllam faciat reſtitutionẽ; tunc, qui in eo bello adiuuerunt, tenentur reſtituere partem damnorũ, quorum fuerunt cauſa, maiorem vel minorẽ prudentis arbitrio, pro quantitate dubij, veriſimilitudinisve maioris, vel minoris, quòd bellum fuerit iniuſtum. Cum enim, ſi iuſtitia eſſet à parte illius, quem adiuuerunt, ad nullã ipſi tenerentur reſtitutionem, ſanè in dubio, an bellum iuſtum fuerit, ſolum reſtituere tenebuntur pro quantitate dubij, quod in ipſis eſt, an bellum illius, cui opem vireſque dede
D runt, cum iuſtitia fuerit, an cum iniuſtitia cõiunctum.

DISPVTATIO CXV.

De cooperantibus in bello iniuſto, & an Chriſtiani captiui, qui remigant, & alia obſequia in bello Turcarum aduerſus fideles præſtant, peccent, reſtituereq; teneantur.

QVando de iniuſtitia belli conſtat, tunc, qui ad illud vel pugnando, vel quouis alio modo adiutorium præſtant, & peccant læthaliter, & tenentur reſtituere damna omnia inde ſecuta, vt ex ſe eſt manifeſtum, affirmatq; communis doctorum ſententia. Ne vero

ro eadem principia ſæpius repetantur , inferiùs in materia de reſtitutione oſtendemus, an ſinguli militãtes in eiuſmodi bello, in aliorum defectum,reſtituere teneãtur damna omnia,quæ exercitus dederit.

Chriſtiani captiui an peccent miniſtrãs in bello præſidio aduerſus Chriſtianos.

Eſt autem dubium perdifficile, an Chriſtiani captiui, quibus de iniuſtitia belli Turcarũ, & Saracenorum aduerſus Chriſtianos conſtat, lethaliter peccent remigando in triremibus quæ Chriſtianos inuadunt;itemq; aſportando ſarcinas & neceſſaria ad bellum aduerſus Chriſtianos · ad extremum eoſdem fidei hoſtes humeris , manuq; iuuando ad caſtra munienda,ædificanda propugnacula,aliaq; eiuſdem generis militari labore opera perficiẽda.

Nauar. ſententia.

Nauar.in Manu.cap. 27.num.63. & fuſiùs, cap.ita quorundam.not. 11. aſſeuerat , Chriſtianos eo pacto remigantes lethaliter peccare,atq; idem credo diceret de alijs,quæ nunc breuiter percenſuimus numerando. Ducitur, quoniam cooperantur ad lethale peccatum ſimilia imperantium:quod neque mortis metu propoſito licet.

Illius fundamentum.

1.Conclu. Sit tamen prima concluſio . Neque mortis metu fas illis eſt pugnare aduerſus Chriſtianos , quenquam interficiendo , vulnerando, aut percutiendo.Probatur,quoniam id eſt intrinſecè malum, vt pote Innocentis percuſſio abſque autoritate aut iure ad id faciendum ; quod neq; efficere, neque adoriri,intendere, aut ſuadere licet .

2.Conclu. Secunda concluſio.Metu mortis, aut notabilis alterius detrimenti , fas eſt remigare in triremibus infidelium,reliquaq;præſtare,quę commemorata ſunt.Probatur,quoniam licèt ea oĩa præcipiantur,& ordinentur ab infidelibus ad malum finem, peccatumq; lethale ; ãn ſe tñ mala nõ ſunt,vt remigare verſus Chriſtianos,aſportare ſarcinas,& arma, admouere ſcalas,cõſtruere propugnacula,&c ſed ſunt ex ſe indifferentia : & quamuis à Chriſtianis captiuis accommodatè fiant ad finem infidelium , non tamen fiunt ab eis pp eum finem, ſed ad euadendam propriam mortem,notabileq; proprium detrimentum , qui ſunt fines optimi: facere autem,quod ex ſe non eſt malum,& pp optimum finem, ſanè malum non eſt,ſed bonum,eſto,qui id ita efficit,videat inde euenturum malum alijs ex alterius nequitia & prauitate;præſertim cùm caritatis ordine fas ſit pręponere vitam propriam aliorum vitæ;& cum is,qui id ita efficit, videat non futurũ alium, qui idẽ efficiat,eſto ipſe id non faciat,atq; adeò vitandum non eſſe damnum proximi.

3.Conclu. Tertia concluſio . Non imminente mortis periculo,aut notabilis alterius detrimenti,lethalis culpa erit quicquam illorum efficere , atq; adeò,quando commodè potuerint, tenẽtur captiui ea vitare. Probatur , quoniam illa re ipſa cedunt in damnum & iniuriam innocentum,tametſi alterius malitia,ad idq; ordinantur ab eis, à quibus præcipiuntur: quiuis autem,ſi commodè poſſit, impedire tenetur damna,quæ proximis iniuſtè inferuntur, nedum ad illa neq; per accidens cooperari.

4.Conclu. Quarta concluſio . Quando ex eo , quòd quis eo modo non cooperaretur, maximum Reipublicæ damnum euitari poſſet,vt captio inſignis caſtri,aut ciuitatis,aut regis,vel alterius perſonę,quę multum communi bono referret, teneretur is,etiam cum periculo propriæ vitæ,id non efficere.Probatur,quoniam pro maximo Reipublicæ bono tenetur quiſque ſub reatu lethalis culpæ vitam propriam exponere, vt in materia de caritate oſtenſum eſt.Raró tamen id eueniet:tum quia raró eiuſmodi euentus occurret:tum etiam quonia raró ex eo,quòd quis id non efficeret,vitaretur prædictum malũ; eò quòd non deeſſent alij, qui id ipſum præſtarent.

5.Conclu. Quinta concluſio.Mortis metu,aut amiſſionis membri,fas eſt eiuſmodi captiuis nocumẽtum inferre Chriſtianis in bonis externis , ea ad infidelium imperium deſtruendo, capiendo,& ad triremes aſportando.Probatur,quoniam in eo euentu ſunt in extrema neceſſitate illorum bonorum ad vitam propriam conſeruandam;ergo quantum fas eſt cuiq; in extrẽma neceſſitate ſumere de bonis aliorum ad cõſeruandam propriam vitam,tantũ damni fas erit eiuſmodi captiuis inferre bonis aliorum ad vitam propriam tuendam;præſertim cùm, ſi ipſi non cooperentur ad illud damnum,de futuri non ſint,qui illud ſimiliter inferant .

Quòd ſi petas,an reſtituere teneantur damna,quæ ita dederint. De iuſtitiæ rigore, iuxta ea,quæ in materia de eleemoſyna diximus, dicendum eſt teneri.Attamen regulariter credẽdum eſt Chriſtianos, neq; ab illis reſtitutionẽ expectare,neq; eam velle . Quoniam,præterquàm quòd mortis metu, & non in commodum proprium id effecerint , de futuri non erant,qui idem damnum darent.

Ad fundamẽtum Nauarri.

Ad fundamentum,cui Nauarrus nititur,dicendum eſt. Licèt cooperari ad peccatum alterius,quoniam,quod à cooperante fit,eſt intrinſecè malum,nunquam liceat;cooperari tñ aliquid quod indifferens eſt de ſe,licere iuſta de cauſa & optimo fine,eſto nequitia alterius ad malum & peccatum ordinetur.Fieri etiam optimè poſſe,vt quod comparatione vnius peccatum eſt,vt deſtruere, aut auferre aliena inuito domino,comparatione alterius,qui extremè rebus illis indiget , nullum ſit peccatum, vt explicatum eſt.

DISPVTATIO CXVI.

De Principe comparatione militum , & de militibus Principis, hoſtiumque comparatione .

Militi debitum eſt de iuſtitia ſtipendium cum eo conſtitutum. Quòd ſi non ſoluatur,tenetur Princeps ad reſtitutionem.Licitamq; eſt militi occultam facere compenſationem,ſi ſine ſcandalo poſſit,neq; alia via ſperet ſolutionem.Patet,quoniam interuenit contractus locationis & conductionis inter militem & Principem; & quemadmodum miles contractum impleuit ac inſeruiuit,ita Princeps tenetur

netur illi ſoluere pretium conſtitutum & pro meritum.

Miles viciſſim pro ſtipendio, etiam cum vitæ periculo, tenetur ſeruare ſtationem, defendere arcē, aut quoduis aliud ſibi commiſſum, ſub reatu culpæ lethalis. Fauet l. 3. ff. ad legem Iuliam maieſt. qua capite plectuntur, qui hoſtibus cedunt. Quin, ſi fuga ſua cauſa ſit damnorū, de iuſtitiæ rigore tenetur ea reſtituere: qm̄ ex officio, & pro ſtipendio tenebatur ea defendere. Si tn̄ nulla eſſet ſpes præualendi, nō teneretur mortem fruſtra expectare: quoniā neq; ad id ſe aſtrinxit, neque tuta conſcientia potuit ſe aſtringere. Tanto magis ad hæc omnia tenetur dux, quam priuatus miles, quanto maius ſtipendium accipit, maiorem honorē conſequitur, ſi ſtrenuè ſe gerat, maius præmiū à Principe ſperat, vt pote tanquam is, cui res tota præcipuè eſt commiſſa.

Miles relinquere non poteſt caſtra ſine ducis, aut Principis facultate; idq; eò magis, quò plus imminet prælium, pluſq; eo indiget dux aut Princeps. Præſertim cū, ſi multi caſtra deſerant, Reſpublica & exercitus periclitentur, victoria anceps futura ſit, aut nulla, ſumptuſque ingentes belli inanes reddantur: quæ oia attendere debent confeſſarij militum. Cùm verò tot & tam ingentia mala ex deſertione caſtrorū ſine ducis aut principis facultate eueniant, mirandum non eſt, ſi eiuſmodi culpa capitis pœna, vel addictione ad triremes interdum plectatur. Cap. infames. 6. q. 1. eiuſmodi homines inter infames computantur, & l. omne. §. qui in facie. ff. de re militari, capite plectebantur, ſi in conſpectu aliorum militum caſtra deſerebant. Vtrumq; affirmat gloſſ. cap. ius militare. diſt. 1. verb. deſeratur. Neq; cū diſpēdio Reipublicę, & Principis expedit, vt duces faciles ſint in concedenda facultate diſcedendi, præſertim qn̄ milites valde neceſſarij ſunt. Memores namq; eſſe debent, quot ſumptus eum illis fecerit princeps in ipſis perducendis, & quanta cum populorum vexatione in itinere, & dum conuocabantur, fuerint hoſpitio excepti: neq; expedire vt iterum alij ſimiles ſumptus fiant, & alia vexatio detur in eiſdem, aut alijs perducendis. Ex alia tn̄ parte, qn̄ reſpublica non multum eorum miniſterio indiget, vel vrgens cauſam ſeſe offert, eſſe non debent admodum difficiles ad concedendum redeundi facultatem, ne difficultas eam obtinendi occaſio ſit, ne milites ad bellum velint accedere. Iam verò, quòd princeps milites dimittat qn̄ eis non indiget, aut qn̄ ſibi placet, integrum militibus nō facit, vt diſcedant quādo voluerint. Quoniā ea lege, eo ve tacito pacto, ad bellum conducuntur, vt integrum principi ſit illos relinquere, quando eis non indiguerit; ipſis verò licitum non ſit recedere abſque principis facultate. Ex damno verò & periculo, quod, ſpectatis circunſtantijs, imminet ex eo, quòd milites abſq; facultate caſtra deſerant, & ex pœna ſtatuta, ac rigore, quo executioni mandatur, iudicandum eſt, an in deſertione caſtrorum abſq; ducis aut principis facultate lethale crimen admittatur.

A Milites, iuxta dictum Ioannis Baptiſtę, Luc. 3. contenti eſſe debent ſtipendio ſuo. Vnde ſi duplum, aut triplum accipiant, fraude aliqua aut dolo, reſtituere tenentur principi incrementum. Idem eſt de ducibus, qui ſtipendia militum, quos non habent, accipiunt, in eorū que defectu tenentur id reſtituere quicunque principis miniſtri, qui ſcienter, aut ſua culpabili negligentia, ea ſtipēdia ſoluerunt, ad idve cooperati ſunt, vel cum ex officio impedire tenerentur, non impedierunt. Deniq; quicquid hac in parte contra vel expreſſam, vel abſque vllo dubio præſumptam principis voluntatē accipitur, reſtituendum eſt, vel obtinenda eſt à principe venia.

B Solet cum hoc furti bonorū principis peccato eſſe coniunctum aliud, aut alia longè grauiora propter grauiſſima damna, quæ inde vlterius ſequuntur. Cùm enim princeps conſilio expertorum in bello iudicet, vel ad victoriam comparandam, vel ad defendendum caſtrum, neceſſarium eſſe certum numerum militum, ſtatuatque, vt is integer conſtetur, & retineatur, eidemq; ſtipendia ſoluantur, ſæpe euenit vt, dum duces & milites eiuſmodi ſtipēdia furantur, dimidia aut tertia pars militum deſit, idq; in cauſa ſit, vt victoria non comparetur, ſuccumbat exercitus, inimici caſtra & ciuitates obtineant, ſumptus belli inanes reddantur, vires Reipublicæ & Eccleſiæ infringātur, & principis ac Reipublicæ honor depereat. Quarè grauiſſimum eſt illud peccatum, dum inde hæc imminent mala, cum onere ex

C iuſtitiæ rigore ea omnia damna perſoluēdi, tum principi, tum etiam priuatis, qui vel mortem, vel direptionem bonorum ea de cauſa paſſi ſunt, nec non perſoluendi principi emolumenta, quæ probabiliter ſperabat, niſi in ipſum, & rempublicam tantum ſcelus eſſet admiſſum. Atq; ad hæc attendere debent confeſſarij, dum audiunt militum, & præſertim ducum confeſſiones.

Non diſſimile eſt peccatum eorum miniſtrorum principis, qui neceſſaria ad belli expeditionem parant, ſi vel vt furentur, vel ob ſuam ſocordiam & negligentiam, corruptum cibum, aut potum, aut quacunq; alia ratione peſſimum militibus commeatum præparent, vnde mors multorum euenit, cum qua coniun-

D cta eſſe ſolent cætera damna paulò antea commemorata, ad quorum omnium reſtitutionē de iuſtitiæ rigore tanquam illorum cauſa tenentur. Idem debet eſſe iudicandum, ſi ꝑpeorum furtum non tanta copia rerum paretur, quanta neceſſaria eſt, & princeps præcipit, id que in cauſa ſit, vt victoria non comparetur, & alia damna ſequantur. Vel ſi ſulphureo pulueri, ob lucrū, aut quamuis aliam rationem, aliquid admiſceatur, tabíue fiat, vt nō ſit aptus ad victoriam comparandam. Hæc & his ſimilia attendere debent confeſſarij eiuſmodi miniſtrorum, diligenterq; ea examinare, & acriter illis inculcare, quàm hæc bono communi referant, & quàm graue peccatum cum tanto onere reſtituendi in his cernatur.

Moleſtum valde ſolet eſſe oppidis, ſi milites

lites hoſpitij gratia ad ea diuertant,eaq; ratione,qñ milites ad bellum deferuntur, oppidani,qui timent ne ad ſe diuertant,occurrere ſolent duci in itinere,ac pretium non leue offerunt orantes,vt ita iter dirigat, ne apud ipſos diuerſetur; ſolentq; ſimul occurrere tria vel quatuor oppida circumvicina, vt vnumquodque ſuam redimat vexationem; & interdum duces,vt plura occurrant, maioremq; pecuniæ ſummam offerant,ſilent,quà ipſis ſit tranſeundum:atq; hac arte accipere ſolent à diuerſis oppidis mille, aut bis mille aureos toto vno itinere. Eſt verò id iniquè & iniuſtè acceptum,obnoxiumq; reſtitutioni ijs ipſis,à quibus acceptum eſt. Neq; enim ius habent duces,vt id venale efficiant, & ſimul populum vnum hoſpitio grauent, & alia corradẽdo ab eis eiuſmodi pretia:neq; princeps id, in tantum Reipublicæ detrimentum concedere intendit,neq; licitè aut iuſtè poteſt.

Milites etiam hoc aliud iniuſtitiæ peccatũ committere ſolent, cum onere reſtituendi, quod eo pacto accipiunt. Petere ſolent ab eo militum miniſtro,qui præit & hoſpitia militibus in vnoquoq; oppido diſtribuit,tria aut quatuor chirographa ad tres vel quatuor diſtinctas domos,vt in vnaquaq; hoſpitio recipiantur: ſingulæ earum libenter offerunt binos denarios, id eſt, duos regales argenteos, vt eo onere liberentur;atq; hac arte hoſpitantur in vna, & iniuſtiſſimè à ſingulis alijs accipiunt ſingulos binos regales argenteos. Tam igitur milites accipientes, quàm miniſtri, qui chirographa concedunt,niſi milites reſtituãt, tenentur damna ita data reſarcire tanquam illorum cauſa.

Caiet.verb.bellum & Driedo. 2.de libertat. Chriſt.c.6.obſeruant.Milites, qui ruſticos aut alios hoſpites grauant ab eis exigendo plus, quàm illi dare teneantur, peccare cum onere illis reſtituendi, quod inſuper accipiunt, idq; eſto bellum iuſtum ſit. Neq; excuſari diſſimulatione,aut etiam autoritate principis,vel ducis. Niſi fortè in pœnam alicuius delicti iuſtè hominibus illis principis aut ducis autoritate,quæ quaſi latæ ſententiæ vim haberet,grauamen hoc imponeretur. Neq; item excuſari ex eo,quòd debitum ſtipendium eis non ſoluatur. Bona namq; ruſticorum aut ciuium obligata non ſunt, vt ſtipendium illis ſoluatur: ſed ſoluẽdum illis eſt à principe ex ærario publico, aut ex reditibus ad ſumptus publicos deputatis, vel contribuentibus ſingulis de Republica pro qualitate facultatum cuiuſq;: nõ verò grauando & vexando quoſdam particulares de Republica præ cæteris, quod eſſet iniuſtum,etiam ſi id princeps intenderet.

Obſeruat tamen bene Driedo, quòd ſi vel milites in extrema eſſent famis neceſſitate,vel neceſſarij omnino eſſent ad defenſionem Reipublicæ hominum illorum,neq; haberent aliunde ſtipendium,aut vnde viuerent,poſſent ab illis, vel inuitis,accipere neceſſaria:quando quidem ſine magno illorum & Reipublicæ damno diſcedere non poſſent. Princeps tamẽ teneretur poſteà illis ſatisfacere de ærario aut

A reditibus publicis, vel certè liberando illos in poſterum ab aliquo tributo,quouſq; compenſarent,quæ ita inſumpſerunt.

Caiet.etiam obſeruat,in locis,in quibus recepta conſuetudo obtinuit, vt hoſpites gratis tribuant militibus ligna & paleas, ſe id non damnare:quoniam,inquit, quaſi ſorte quadã accidit,quædam loca præ alijs ea in parte grauari. Idem dicendum eſſet,ſi conſuetudo obtineret,vt aqua,ſal,acetum,oleum,aut aliud ſimile gratis daretur:quod audio milites in Angræ inſula obtendere.

DISPVTATIO CXVII.

In genere quæ liceant in bello iuſto.

B Explicandum eſt deinde ius belli quouſq; ſe extendat,ac proinde, quæ liceant,aut non liceant in bello iuſto.

Sit prima cõcluſio. In bello iuſto in primis fas eſt facere omnia,quæ ad defenſionem propriam, boniq; communis neceſſaria fuerint iudicata. Eaq; ratione fas eſt diruere arces hoſtium,erigereq; propugnacula propria in eorum terris, & capere ab eis arma & naues, quantum ſatis ſit ad pacem ac ſecuritatem cõſeruandam. Hanc & ſequentes concluſiones inter alios affirmat Victo. de iure belli à num. 15. & à nu. 54. Probari autem poteſt, quoniã finis belli,præter propriam, boniq; communis defenſionem,eſt pax & ſecuritas, vt capit. Noli. & cap. apud veros. 23. q. 1. autor eſt Auguſt. cùm ergo ex fine ea metienda ſint, quæ C ſunt ad finem:conſequens eſt,vt in bello iuſto non ſolùm fas ea omnia ſint,idq; hoſtium expenſis,ſi ſua culpa cauſam, vt illa neceſſaria eſſent,dederunt,ſed etiam cætera omnia,quę ſine fraude & dolo, iudicata fuerint neceſſaria ad continendos illos in officio, & ad vitandum periculum, ſi quod ex eis immineat. Quo fit,vt ſi neceſſarium, expediensve fuerit iudicatum, fas etiam ſit exigere ab eis ad eũ finem obſides. Confirmariq; hoc poteſt,quoniam ſi ciuis iniuriam alicui alteri intulit, magiſtratus non ſolum cogit eum ſatisfacere iniuriam paſſo,ſed etiam,quando iuſtè timetur ne vlteriùs pergat facere iniuriam,cogitur vel ſatiſdare,vel recedere ab vrbe, & deniq; facere id omne,quod neceſſarium fuerit iudicatum, vt vitetur periculum: ergo idem licebit D aduerſus extraneos reipublicæ hoſtes,quãdo iuſtam belli cauſam aduerſus eos habemus. 1.Conclu.

Victoria loco citato, num. 56. rectè admonet,quando arx,ciuitas,aut quoduis aliud,neceſſitate belli eſſet occupatum ſolùm ob finẽ aliquem, de quibus præcedente concluſione habitus eſt ſermo, & non ob cauſas, de quibus ſequenti concluſione dicetur, tunc rebus compoſitis,belloq; omnino peracto, ita vt nihil timendum iam ſit ab hoſtibus,reſtituendũ illis eſſe. Cum enim ſolo eo fine occupare,retinereq; id liceret,ſanè ceſſante fine,reſtituendum continuò eſt.

Secunda concluſio. Deinde fas eſt in bello iuſto occupare ea omnia, quæ ad nos pertinent, 2.Conclu.

nent, acciperéq; de bonis hoſtium compenſationem damnorum omnium, quę intulerunt, necnon impenſas omnes belli. Impenſarū nomine intelligendo, non ſolùm ſumptus belli, ſed etiam iuſtam mercedem pro laboribus, quos ſubierunt, & periculis, quibus ſe expoſuerunt, quatenus belli ſumptibus non fuerūt hæc perſoluta. Item fas eſt ſumere de hoſtib. iuſtam vindictam pro delictorum quātitate, capite, ſi ita fuerit opus, plectēdo eos, qui delicta patrarunt, eorumne fuerunt cauſa, iuſtasq; alias pœnas imponendo, vt tributa pro quantitate culpæ, vel alias ſimiles pœnas. Probatur concluſio, quoniam iudex iuſtus ea omnia exercere poteſt in eum malefactorem, in quem iuriſdictionē habuerit, ad eaq; omnia eum cogere, quin & ad ea omnia, quæ pœnæ rationem non habent, malefactor ipſe tenetur nulla expectata ſententia: ſed princeps aut reſpublica, quæ iuſtam belli cauſam habet aduerſus aliam rempublicam, iudicis rationem ſubit comparatione illius ad illam puniendā, exequendumq; id omne, quod iuſtum fuerit: ergo illa omnia fas ſunt in bello iuſto. Poſſumus confirmare fas eſſe ſumere iuſtam vindictam, vltra recompenſationem damnorū omnium. Tum quia obtineri non poſſet pax, trāquillitas, & ſecuritas, quæ belli ſunt finis, niſi inflicta pęna iuſta, ſumptaq; competente vindicta, qua tam ipſi, quàm alij, pœnę acerbitate continerentur, ne ſimile quid committerēt. Tum etiam quia, ſi hoſtes tm̄ profligentur, reſarcianturq; ſola damna, nō tollitur dedecus reipublicæ, quæ iniuriam contumeliamq; accepit: princeps verò, non ſolum alia, ſed etiā honorem & autoritatem Reipublicæ tenetur tueri & conſeruare. Quòd autem inter pœnas imponi poſſint ciuiles, bonorum tēporaliū, vt quòd occupari poſſit arx, ciuitas, aut aliud ſimile, vel exigi ſumma aliqua pecunię, aut imponi tributum, quæ delicti quantitatem non excedant, confirmari poteſt. Quoniam in primis licitum eſt punire internos malefactores ſimilibus pœnis: ergo & externos hoſtes. Deinde ex illo Deut. 20. Si acceſſeris ad expugnādam ciuitatem, offeres ei primum pacem. Si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea eſt, ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo. Ecce, tributi impoſitio in pęnam delictorum approbatur.

Hæc verò concluſio ſolum eſt intelligēda, quando non conſtat hoſtes abſque vlla culpa pugnaſſe. Quando enim culpa non interueniſſet, pœna imponi non poſſet; neq; cogi poſſent reſtituere dāna, quę ſine culpa dediſſent, & ex quibus facti non fuiſſent locupletiores, vt diſput. 102. oſtenſum eſt.

3. Conclu. Tertia concluſio. Si aliquid amplius vſurpetur bello, alioquin iuſto, quàm quæ duabus præcedentibus concluſionibus commemorata ſunt, quaſi vel pœna excedat culpam, vel recompenſatio excedat quantitatem damnorū, earumq; rerum, quæ ad iuſtè bellantes pertinent, obnoxium eſt reſtitutioni. In hac conueniunt Victoria de iure belli nu. 50. 54. & 56. Gabr. in 4. diſt. 15. quæſt. 4. concl. 2. Maior ibidem, quæſt. 20. concl. 2. Syl. verb. bellum. 1. cōclu. 5. & alij, facileq; patet. Quoniam nullus eſt iuſtus titulus, quo exceſſus ille accipi, retinerique poſſit: quarè iniuſtè retinetur, obnoxiuſque eſt reſtitutioni. Obſerua tamen, quò plus bellum iuſtum perſeuerat, hoſtibus repugnantibus, damnaq; inferentibus, aut inferre attentantibus, eò plus accreſcere belli impenſas, dāna, iniuriam ac delicta, eaque ratione eò plus fas eſſe poſteà accipere in compēſationem ac pœnam iuſtam. Quo fit, vt licèt in principio iuſtum non eſſet accipere integram prouinciam aut regnum; perſeuerante tamen bello, hoſtibuſq; repugnantibus, iuſtum interdū efficiatur id totum, & aliquid amplius in compenſationem, iuſtamq; pœnam vſurpare.

Sit nihilominus 4. concluſio. Mobilia capta bello iuſto gentium iure fiunt capientium, ēt ſi excedant compenſationem damnorum. Intelligendum verò id eſt, non ſolum de alijs rebus mobilibus, ſed etiam de hominibus bello iuſto captis, qui mancipia capientium fiunt. Si tamen Chriſtiani ab alijs Chriſtianis bello iuſto capiantur, conſuetudine inter eos præſcripta, quæ uim legis habet, liberi manent, vt Bart. leg. hoſtes. ff. de captiuis, Panor. cap. ſicut 3. de iureiurando, & alij, quos Couar. reg. peccatum, part. 2. §. 11. nu. 6. refert, affirmant. Vt tamen Couar. ibidem, & Victoria de iure belli nu. 42. aiunt, retineri ſolent, acceptaq; interdum pecunia aliqua, quaſi in capientium pręmium, facilè dimittuntur. Hanc concluſionē affirmant D. Th. 2. 2. q. 66. art. 8. ad 1. Adria. de reſt. q. Aggredior caſus. §. ſed an, Couar. vbi ſupra num. 1. & 6. Gabr. in 4. diſt. 15. q. 4. concluſ. 1. Sylueſt. verb. bellum 1. q 9 conclu. 2. & Doctores communiter, habeturque. l. ſi quid bello, & l. hoſtes. ff. de capt. & poſtlim. reuer. l. naturalem, §. vlti. & l. transfugam, ff. de acqu. rerum dominio, & §. item ea quæ ab hoſtib. inſt. de rerū diuiſ. cuius hæc ſunt verba. Quæ ab hoſtibus capiuntur iure gentium noſtra fiunt, adeò vt liberi homines in ſeruitutem noſtram reducantur. Suffragantur cap. ius gentium. d. 1. & cap. dicat. 23. q. 5. vbi Ambroſius, de præda illa, quam Abraham Geneſ. 14. tulit, agens, ait, prædam victoris eſſe atque capientis.

Bart. l. ſi quid bello, citata affirmat prædam eſſe afferendam ad ducem, vt inter pugnantes pro cuiuſque meritis diuidatur, conſonat cap. ius militare. d. 1. Intelligendum verò id eſt, vbi ea viget conſuetudo. In regno autem Caſtellæ, præſertim part. 2. tit. 26. variæ ſtatutę ſunt leges circa modum prædæ diuidendę, & inter alia, quinta pars regi debetur. Licèt autem hodie quædam illorum ſeruentur in locis Africæ, quando Hiſpani prædas in Mauros exercent; in exercitibus tamen illa non ſeruantur. Sunt etiam varijs in prouincijs variæ leges conſtitutæ quonam pacto præda ſit diuidenda. Audioque in hoc Luſitaniæ regno aliam rationem diuidendi prædas conſtitutam eſſe in India, aliam in Africa, & aliam in alijs locis. Illud in genere dici poteſt, eiuſmodi iura varia, inconſtantiaq; eſſe di-

uerſis

uerſis in locis, meliuſque illa ſcire milites ipſos, quàm nos; nec non in quibus euentibus vim inter eos habeant, & in quibus non. Illud poſſumus affirmare, in euentibus, in quibus leges illæ vim habent, ſi quid milites contra earum legum aut conſuetudinum præſcriptũ vſum vſurpent, teneri reſtituere alijs portiones, quas ea præda illa iuxta eas leges erant accepturi. Quando autem nulla eſt particularis lex nec conſuetudo, aut licèt ſit, in aliquo tamen euentu ceſſat; tunc iuri gentium ſtatur, vt quod quiſque miles iuſto bello capit, ſuum id efficiat.

DISPVTATIO CXVIII.

Quando bello de hoſtium poteſtate extrahuntur, quæ hoſtes bello ab alijs ceperant, reſtituenda ne ſint prioribus dominis, & de priuilegio poſtliminij.

AD quæſtionem propoſitam, ſtando in ſolo iure naturali, dicendum in primis eſſet. Si bellum noſtrorum hoſtium cum illis, à quibus ea bona ceperant, iuſtum fuiſſet, rurſuſq; bellum noſtrum cum hoſtibus noſtris eſſet & iuſtum; tunc bona illa efficerentur noſtra, neq; teneremur ea prioribus dñis reſtituere. Ratio eſt manifeſta, qm̃ hoſtes noſtri iure belli comparaſſent illorum dominium, vereq; id amiſiſſent, qui iniuſtum bellum cũ illis gerebant: eodemq; modo nos belli iure cõpararemus dominiũ eorum, illudq; amiſiſſent hoſtes noſtri: nulla ergo eſſet ratio cur reſtituere teneremur ea bona antiquis dominis, qui iuſto titulo dominium eorum amiſiſſent.

Dicendum deinde eſſet, ſi bellum hoſtium noſtrorũ cum illis, à quibus illa acceperunt, fuiſſet iniuſtum; tunc eſto bellum noſtrum cũ hoſtibus noſtris ſit iuſtiſſimum, teneremur reſtituere ea bona prioribus dominis, ſiue illi de noſtra republica ſint, ſiue de aliena. Probatur, quoniam priores illi dñi non amiſerunt dominium; eò quòd quemadmodum bellum noſtrorum hoſtiũ cum illis fuit iniuſtum, ſic acceptio illa fuit iniuſta, veraq; rapina, quæ transferre non potuit dominiũ eorum bonorum in hoſtes noſtros: ergo quamuis bellũ noſtrum cum noſtris hoſtibus ſit iuſtum, ac proinde acceptio, qua illa de eorũ poteſtate extrahimus, de ſe eſſet ſufficiens vt compararemus eorũ dominiũ, ſi illa eſſent bona noſtrorum hoſtium, non tñ eſt ſufficiens interim dũ dominium eorum bonorum apud priores illos dominos perſeuerat. Exemplum eſt accõmodatum, qñ res furtiua emitur: licèt enim emptio de ſe eſſet ſufficiens ad acquirendum dominium, non tñ ſufficiens eſt interim dum dominium illius perſeuerat apud eum, à quo furto fuit ablata. Cõſentit l. Pomponius. ff. de acqui. rerũ domin. dum in ea definitur; quòd ſi lupus abſtulit porcos meos, & tu, vel canes tui, prædam à lupo abſtuliſtis, reſtituenda mihi eſt, eſto peritura eſſet omnino, neque ego, aut alius loco mei, eam eſſet extracturus de

A poteſtate lupi: redditurq; ratio, qm̃ porci eiuſmodi ſunt animalia, vt interim dum ipſa, vel carnes eorum permanent, eorũ dominiũ perſeueret apud eum, cuius erant porci: ſimili ergo modo, cum dominium rerũ, de quibus agimus, perſeueret apud priores illos dominos, eſto illi extracturi ea non eſſent de poteſtate ſuorum hoſtium, ſanè, ſi nos illa extrahimus, tenemur illis ea reſtituere.

Credo tñ in ſimilibus euentibus, tam in cõſcientiæ, quàm in exteriori foro quantum eſt ex ſe, conſurgere obligationem perſoluendi valorem induſtriæ, & operarum appoſitarũ ad eiuſmodi res extrahendas, quatenus id vtiliter in domini bonũ ceſſit, idq; actione quã negotiorum geſtorum vocant. Licèt enim qñ

B res furtiua bona fide emitur, dominus rei nõ teneatur ſoluere pretium emptori; eò quòd eam non emerit intuitu domini, vt eã illi traderet, venditorq; illi teneatur de euictione, ſibiq; emptor imputet, ſi ille, qui vendidit, non compareat, vel ſi ipſe, à quo emeret, non proſpexit, vel fideiuſſorem, quòd res illa venditoris eſſet, non accepit: non eſt tamen eadem ratio qñ induſtria & operæ vtiliter apponuntur, eſto, qui illas appoſuit, ſuũ commodum & vtilitatem agere intenderet ac crederet: æquitas namq; poſtulat, vt, quando in alterius vtilitatem & commodũ ceſſerunt, is ea ſoluat, quatenus ſibi profuerunt. Dixi, quantum eſt ex ſe conſurgere obligationem perſoluẽdi valorem earum: quoniam qñ eſt quaſi lex & cõſuetudo, vt, qui ſunt de eodẽ oppido aut pro

C uincia, mutuò ſe adiuuent, & accurrant ad extrahendam prædam, quam hoſtes deferunt, non perſoluũtur operæ, ſed vnicuiq; reſtituitur, quod ſuum erat, dum hoſtes prædam ad locum tutum non conuexerant. Ita conſtitutũ eſt in Regno Caſtellæ l. 26. tit. 26. par. 2. Quia etiam Principi incumbit defendere ſuos, eaq; de cauſa tributa & alia emolumenta ab eis accipit; ſanè qñ milites mercede ab eo cõducti, mari, aut terra, recuperant aliqua, quę hoſtes, à ſubditis talis principis acceperant, necdũq; ad ſuos illa perduxerant, reſtituenda ſunt integrè prioribus dominis, neq; illi ſoluere tenentur pretium operarum à militibus ea de cauſa appoſitarum. Quin duces, & milites ipſi tenerentur reſtituere eiuſmodi res earum do Ius Caſtellæ.

D minis, ſi eas non extraherent de hoſtium poteſtate, etiam cũ aliquo ſuo periculo. Ratio eſt, quoniam ea officio (Principis loco, à quo ſtipendium accipiunt) tenentur eos defendere, incolumeſq; ſeruare: & niſi id efficiant, peccãt contra iuſtitiam, & ad reſtitutionem tenẽtur: ſicut teneretur Princeps ipſe, ſi, cũ poſſet, eos non defenderet: porrò intra defenſionis ac protectionis limites continetur, vt conentur extrahere præda de hoſtium poteſtate, interim dum in mari verſantur, ad ſuoſque eas non perduxerunt.

Vt verò, quid iure Cæſareo conſtitutum ſit, melius intelligatur, ſciendum eſt. Cùm ad dominium titulus, & apprehenſio, quæ ad poſſeſſionem ſufficeret, ſint neceſſaria, vt diſputatione 2. & 3. huius tractatus explica-

tum

tum eſt:bello autem res per vim vſurpentur; tunc demum cenſeri comparatum dominiú rei mobilis bello vſurpatæ,quando ad locum tutum perducta eſt,vt intrà murum,aut intrà caſtra.Ita innuitur apertè.l.poſtliminij. ff. de cap.& poſtl.reuer.verbis illis; cùm hi,qui nobis hoſtes ſunt,aliquem ex noſtris cœperunt, & intrà præſidia ſua perduxerunt,habeturq́; expreſsè.l.26.tit.26.par.2.legum Caſtellæ; & conſonant ex parte, quæ diſputatione 16.diximus de poſſeſſione vi vſurpata. Eadem.l.26. definitur, quòd qñ res bello vſurpata pernoctauit apud eos,qui illam ita ceperunt,etiamſi neq; ad caſtra, neq; ad locum tutum fuerit perducta,comparatur dominium illius,idemque affirmat Angelus à Gregorio Lopez ad eam legem citatus. Atq; ex diſpoſitione illius legis videtur habuiſſe ortum id,quod in ore & praxi Hiſpanorum militum eſt frequentiſſimum. Aiunt namq;, ſi quid ipſi de hoſtium poteſtate extrahant, poſt viginti quatuor horas à puncto, quo hoſtes illud vel à noſtris, vel ab aliquo alio vſurpauerant, comparare ſe dominium illius, nec teneri id reſtituere priori domino. Leg. autem 13 titu.9.part.5. apertè innuitur,id,quod de pernoctatione dictum eſt, intelligendum eſſe, quando bellum terra peragitur. Quando autem aliquid mari vſurpatur, non prius comparari dominium illius, q̃ id ad locũ tutum ſit perductũ. Quin & Gregorius Lopez,cum quibuſdã alijs quos citat,intelligit ea, quę de comparatione dominij rei bello vſurpatę dicta ſunt, qñ ex parte eorum ad quos talis res pertinet,in continenti non inſequuntur hoſtes, vt eã recuperent: interim namq; dum illos inſequuntur,nec deſiſtunt ab incepta inſecutione animo rem ſuã recuperandi,eſto hoſtes cũ illa pernoctent,& vel intrà caſtra,vel intrà murum eam collocatam habeant, non amittit prior dominus dominium illius: conſonantq; ea, quæ de poſſeſſione vi vſurpata diſput.16.dicta ſunt.

Ius Caſtellæ.

Ius Cæſareũ.

His ita explicatis,ſciendum eſt, iure Cæſareo,leg.ſi quid bello.ff.de cap.& poſtli.reuer. & alijs iuribus, ſancitum eſſe, res mobiles, quæ bello ex hoſtibus recuperantur, fieri capientium,neq; reſtituendas eſſe prioribus dominis,qñ (iuxta ea, quæ paulò antea explicata ſunt) ad tutũ locum ab hoſtibus erãt perductę talisve erat poſſeſſio, quæ ad dominium comparandũ ſufficeret. Qñ namq; ante talem poſſeſſionem extrahebantur, reſtitui conſueuerant prioribus dominis;eò quod ſicut hoſtes non cõparauerant earum dominium, ſic neq; illud priores domini amiſerant. Dixi, res mobiles: quoniam immobiles eo ipſo, quòd recuperabantur,pertinebant ad antiquos dominos. Ita habetur leg.ſi captiuus.§. expulſis hoſtibus.ff.de capt.& poſtlim.reuer.

Poſtliminij priuilegium quid, & quæ iure Cæſareo illud haberẽt.

Ex rebus præterea mobilibus excipiebantur ea,quæ priuilegio poſtliminij gaudebant. Erat aũt priuilegiũ poſtliminij, quo res capta ab hoſtibus,atq; adeò quaſi extra limẽ & terminum regni perducta,cùm reuertebatur, ſiue bello extracta de hoſtium poteſtate, ſiue quacunque alia ratione,perinde reputabatur ac ſi nunquam fuiſſet extracta,atq; adeò iura omnia,quæ antea habuerat,obtinebat,eaq́; ratione,ſi ad aliquem antea pertinebat,ad eundem reuertabatur. Leg.2.ff.de capt. & poſtli. reuerſis,conceditur priuilegiũ poſtliminij nauibus oblongis,atque etiã onerarijs,eò quòd ad belli vſum ſint accommodatæ:non verò piſcatorijs,aut alijs agilibus,quę voluptatis cauſa parantur. Item equis & equabus,modo freni eſſent patientes Hominibus etiam, qui captiui ab hoſtibus detinebantur ius poſtliminij concedebatur,modò redirent animo non reuertẽdi ad hoſtes.l.eos qui.l.poſtliminij. ff. de capt.& poſtlim.reuerſis,& multis alijs iuribus. Vnde ſi aliquis eorum mancipium erat alicuius noſtrorum, tempore, quo ab hoſtibus fuit captus,tunc quando regrediebatur,redibat ad ſuum priſtinum ſtatũ ſeruituris,ad eũque dñm,cuius antea fuerat, aut ad illius hæredes pertinebat Si quis verò pretio illum redimeret dum ab hoſtibus captiuus tenebatur, ſciens mancipium fuiſſe quo tempore ab hoſtibus fuit captus,tunc quidem manebat ſeruus illum redimentis:attamen quocunq; tempore antiquus dominus illi offerret pretium, quo illum redemerat, tradere illi ſeruum ſuũ tenebatur. Si verò ignorans fuiſſe mancipium illum redemiſſet,tunc ſi intrà tres annos antiquus dominus offerret illi pretium,teneretur eum illi tradere. Secus autem elapſo triennio. Ita habetur.l.in bello.§. Si quis ſeruum.ff. de capt.& poſtlim.reuer.iuncta.l. ab hoſtibus.2. C.eodem titulo.

Ex dictis facilè intelliges, quid ſibi voluerit Labeo.l.ſi quid bello, citata,verbis illis, ſi quid bello captum eſt,in præda eſt, nec poſtliminio redit. Senſus enim eorum eſt, ſi quid bello captum eſt, in præda eſt, id eſt,ad capiẽtem pertinet; nec poſtliminio redit,vt reddendum ſit antiquo domino, à quo hoſtes illud vſurpauerant. Eſt verò id intelligendum, de rebus mobilibus, & præterea, exceptis ijs, quibus poſtliminij priuilegium eſt conceſſum, vt Bart. ibidem exponit, & conſentiunt cæteri.

Sanctionis Cæſareæ ſenſus duplex. Prior.

Hæc quæ iure Cæſareo conſtituta ſunt, altero duorum modorum cenſeri poſſunt ſtatuta. Vno,quaſi legumlatores,vt bono reipublicæ conſulerent, militeſq; ſuos ſpe emolumenti audaciores & auidiores ad prædas in hoſtes exercendas, eoſq; ſuperandum redderent,conſtituerint, vt quamuis ſtando in ſolo iure naturali, ſpectataque ſola natura rei,mobilia, quæ recuperabantur ex hoſtibus, non ad milites recuperãtes,ſed ad antiquos dominos, iuxta ea quæ ſupra dicta ſunt, pertinerẽt:nihilominus efficerentur militum. Quod ſanè, ſi ita expedire bono communi iudicaretur,poſſet abſq; dubio iure optimo conſtitui:quandoquidem commune bonum priuato ſit præponendum, faſq; ſit ſpoliare homines dominio ſuarum rerũ, transferreq; illud in alios,quando id poſtulet bonum cõmune, vt dum de præſcriptione,inualidatione teſtamentorum,& contractuum legibus poſitiuis ageremus, & aliàs ſæpe oſtenſum eſt: id autem

tem expedire bono communi ex proximè dictis eſt manifeſtum. Accedit, quod talis lex æqualis eſt omnibus de Republica,iſq; cuius bona alij extrahunt modò de hoſtium poteſtate, ſuaq; illa efficiunt,potuit, poteritque proceſſu temporis bona aliorum extrahere,ſuaq; ſimiliter efficere. Adde,cuicunque priuato,cuius bona hoſtes diripuerunt, ordinariè perire ſpē ea recuperandi,atque adeò cum paruo ſuo detrimento, magnoq; Reipublicæ emolumento,calcaria militibus ad hoſtes ſuperandos,ac diripiēdos ſimili lege adhiberi.

Tertior. Altero modo cenſeri poſſunt ſtatuta, quaſi id haberet natura rei; & quaſi, quemadmodū nos,quando bello aliquid capimus,id noſtrum efficimus;ita, dum hoſtes aliquid ex noſtris bello accipiunt,ſuum id efficiant, amittantque noſtri dominium illius:ea de cauſa,dum iterū bello recuperatur, fiat recuperantis,ſpectata ſola rei natura,nulloq; addito iure poſitiuo:ius verò poſitiuum ſolum ſit neceſſarium ad concedendum in aliquibus rebus ius poſtliminij, eaque excipiendum ab hac regula, quæ ſolis rerum naturis innitatur.

Tertior in- Couar.regul.peccat.p.2.§.11.nu.7. & 8. nemine,quod ſciam,refragante,arbitratur hoc ſe eundum voluiſſe ius Cæſareum: nō verò illud primum. Ait namque Romanos ſua prudentia non minus iuſta arbitratos fuiſſe bella hoſtium aduerſus ſe, quàm quæ ipſi aduerſus eoſdē gerebant,ac proinde fuiſſe conſequenter arbitraros, non minus hoſtes comparare dominium eorum,quæ à Romānis diripiebant,nec minus verè redigere in ſeruitutē Romanos,quos bello capiebant,quàm Romani ipſi dominium cōpararēt earum rerum,quas bello ab eis vſurpabant,vet ēque redigerēt in ſeruitutem,quos ex hoſtibus capiebant.Quare,inquit,quæ iure Cæſareo de recuperatione rerum mobilium ex hoſtibus ſancita ſunt,locum non habent, quando conſtat bellum aduerſariorum eſſe iniuſtum. Cum enim bello iniuſto comparari non poſſit dominium, ſanè dominium earum rerū, quas hoſtes bello iniuſto vſurpāt,apud antiquos dominos manet,ac proinde,ſi bello iuſto recuperentur, antiquis poſſeſſoribus, tanquam veris earum dominis,ſunt reſtituendæ.

Ego ſanè non dubito eam fuiſſe mentem Iuris Cæſarei.Poteſtq; id ſuaderi. Primò,quoniā ius Cæſareum dominium tribuebat hoſtibus earum rerum, quas à Romanis bello capiebāt, cenſebantque Romanos ab hoſtibus bello captos,verè eſſe illorum mancipia, eaq; ratione filios eorum verè egredi patriam poteſtatem, interim dum parentes erant hoſtium mācipia: hæc enim ſunt verba legis hoſtes, ff.de capt.& poſtlim.reuer.Hoſtes ſunt, quibus bellum publicè populus Romanus decreuit, vel ipſi populo Romano:cæteri verò latrunculi, vel prædones appellātur.Ideò,qui à latronibus captus eſt,ſeruus latronum non eſt, nec poſtliminium illi neceſſarium eſt.Ab hoſtibus autem captus, puta à Germanis,ſeu Parthis; & ſeruus eſt hoſtium, & poſtliminio ſtatum recuperat priſtinum.Hactenus lex illa.l.ſi captiuus, §.expulſis, ff.eo.tit.ſic habetur. Expulſis hoſtibus ex agris, quos ceperant,dominia eorum agrorū ad priores dominos redire,nec pdæ loco cedere, &c. Redire dixit, quaſi dominium eorum amiſerint,illudque cōparauerint hoſtes. Idem apertè patet ex multis aliis iuribus.Quo loco obſerua gloſſam,l.2.ff.eod.tit.affirmare,res immobiles iure Cæſareo redire ad priores dominos priuilegio poſtliminii. Secundò,quoniam idē ius Cæſareū piratis & latronibus de quibus conſtabat ius non habere ad bellum inferendum,prædaſq; exercendas,non tribuebat dominium rerum,quas rapiebant,eaque ratione, quando recuperabantur,præcipiebantur reſtitui priorib. dominis abſque vllo poſtliminij priuilegio.Eadem etiam ratione cenſebat,homines, quos capiebant,non eſſe eorum mancipia, neque indigere poſtliminij priuilegio, vt conſtat ex l.poſt liminium,§.à piratis,l.hoſtes,& l.latrones,ff.de capt.& poſtlim.reuer. & l. qui à latronibus, ff. de teſtamentis:ergo ex eo capite cenſebat,recuperata ex veris hoſtibus reſtituenda non eſſe prioribus dominis,ea verò,quæ reſtituebātur, indigere priuilegio poſtliminij,quia iudicabat hoſtes iure belli eorum dominium comparaſſe. Tertiò, quoniam poſt liminiū iure Cæſareo verè eſt priuilegium rebus aliquibus conceſſum; non indigebant autem eo priuilegio, niſi eiuſdem iuris exiſtimatione hoſtes, dum illas ceperunt, comparaſſent earum dominiū: quin potiùs,quod milites retinere ſibi poſſent aliqua eorum quæ recuperabantur,haberet ratione priuilegij eiſdem militibus conceſſi:ergo,quæ dicta eſt,fuit mens iuris Cæſarei.

Hinc fit,vt cum bella omnia, quæ Chriſtiani gerere poſſunt,talia eſſe debeant,vt ſibi omnino perſuadeant, iniuſta eſſe ex parte aduerſariorū,ſanè ea, quæ iure Cæſareo cōſtituta ſunt, vim habere nō poſſunt inter Chriſtianos ex eo capite quo iure illo ſunt conſtituta. Et nihilominus,ſi ius Regni Caſtellæ conſulas,inuenies profectò,ex eodem capite,iurique Cæſareo innitendo,idem eſſe ſancitum. Etenim l.26.titu. 26.par.2.ita habetur.Pero lo que diximos,que ſe deue tornar a ſus dueños de la preſa, que vuieſſen tirado a ſus enemigos,no ſe entiēde de aquello que vuiſſen trauſnochado en ſu poder vna noche, o a el dia metido en pos de muro de alguna ſu fortaleza,o dentro en hueſte,por que aquel ni aquella noche no lo pudieſſen cobrar los que fueſſen en pos dellos. Ca por qual quier deſtas razones ganan el ſeñorio aquellos, que lo lleuan, y pierden lo los otros cuyo era. E porende quien ende adelantelo ganare,deue por derecho ſer ſuyo. Ecce, ius illud dominiū tribuit hoſtibus earum rerum, quas bello à noſtris acceperunt; eaque ratione, cùm recuperantur poſtquam hoſtes dominium earum cōparauerant, ſtatuitur fieri eorum, qui eas recuperant, nec teneri eas prioribus dominis reſtituere.

Chriſtianorū bella qualia.

Ius Caſtell.

Dices,quid ergo? Aſſerendum ne eſt,Hiſpanos milites, qui ad hanc vſque diem eo iure vſi ſunt,reſtituere teneri prioribus dominis, quæ de hoſtium poteſtate recuperarunt? Aſſerendum ne etiam erit, in poſterum lethaliter peccare, ſi eodem iure vtantur, nec reſtituant res,

De recuperatis ab hoſtib. a militesCaſtellanos,qd cenſendum.

res, quas ita extraxerint, prioribus dominis, apud quos reuera dominium earum vſq; ad recuperationis punctum perſeuerat? Reſpondendum arbitror neganter. Ratio autem, quæ me mouet eſt. Quoniam cõſuetudo præſcripta, quę ea de re eſt, vim habet legis. Et licet ex eo capite, quo iure Cæſareo & legibus Regni Caſtellæ introduci cœpit, iuſta non ſit; ex alio tamen capite, quòd ita Reipublicæ, bonoque communi expediat, iuſta & licita in ſe eſt, potuitque iuſtè poſitiua lege à principio conſtitui, vt ſupra oſtenſum eſt: ſatis autem eſt, ſi id, quod conſuetudine eſt introductum, licitum in ſe ſit, vt conſuetudo vim habeat, eſto motiuum vnde introduci cœpit ad id non fuerit ſufficiens. His accedit, præſumptam voluntatem Principum, quando aliquid Reipublicæ expediens ſtatuũt, eſſe, vt ſi id vim inde habere non poſſit, vnde ipſi arbitrantur, eam habeat ex quocunque alio capite licitè idem ſtatuere poſſunt.

Obſerua tamen, ex capite, ex quo id vim habere arbitramur, ſolum eam habere comparatione ſubditorum eiuſdem Reipublicę: non verò alienæ, quos leges & conſuetudines alterius Reipublicæ obligare non poſſunt. Quarè, niſi conſuetudo mutua ſit, vt quando Itali, Galli, Germani, aut Hiſpani, de poteſtate Turcarum, aut Saracenorum aliquid recuperant, quod infideles illi ab hominibus alicuius aliarum Rerumpublicarum vſurparant, id ſibi retineant, ſanè in foro conſcientiæ prioribus dominis eſt reſtituendum. Obſerua etiã, ſi conſuetudo perſeuerat, vt illa, in quibus ius Cæſareum poſtliminij priuilegium conſtituit, prioribus dominis reſtituantur, illis eſſe reſtituenda. Ratio eſt, quoniam leges & conſuetudines non ſe extendunt ad plura, quàm vſu fuerint receptæ. Quo ad reliqua autem priuilegium poſtliminij nullam omnino vim habet: eo quòd ſupponat hoſtes, non ſecus, ac nos, dominium cõparare hominum, & aliarum rerum, quas bello capiunt: quod tamen oſtenſum eſt eſſe falſum. Expediret autem, vt Principes Chriſtiani his de rebus dilucidas leges, Chriſtianiſque Rebuſpublicis dignas conderent, vt militibus, confeſſariis, iudicibus, & alijs conſtaret, quid hac in parte liceret, aut non liceret.

Ius Caſtell. Leg. 13. tit. 9. par. 5. legum Caſtellæ ſancitum eſt, quando curſarij capiunt ea noſtrorum nauigia, quæ ad hoſtes noſtros abſque Regis facultate merces deferunt, aut alia, quibus noſtri animi dumtaxat relaxandi gratia nauigant, militeſque noſtri ea recuperant antequam curſarii ad ſuos perueniãt, eaq; in locum tutum aſportẽt, fieri ipſorum militum, in pœnam, quòd illi priores merces ad Reipublicę hoſtes deferant, hi verò poſteriores belli tempore ſolius cauſa recreationis, nulloq; cum emolumento Reipublicæ, incauti nauigent. Circa hanc legem obſerua, eam eſſe pœnalem, & cũ milites in poſſeſſione ſint eorum bonorum, retinere ea poſſe, etiam ante latam ſententiam, tanquam ſua; prioribuſque dominis ea exigentibus poſſe opponere, amiſiſſe eorum dominium vi illius legis, ipſoſq; illud comparaſſe. Obſerua etiam nomine, curſariorum, ea in lege (vt Gregorius Lopez rectè ad eam adnotauit) intelligi, non piratas, qui hoſtes non ſint; ſed veros hoſtes, qui mari prædas cum aliquo aut aliquibus nauigijs exercent, vt facere ſolent aliqui Turcæ ac Saraceni. Lex autem illa militibus noſtris concedit dominium earum rerum in pœnam eorum, quorum illæ erant, quando iuxta legem 26. tit. 26. part. ſecunda, nondum curſarii illi perfectam eorum poſſeſſionem habebant nec dominium comparauerant, & quando, ſi nauigia illa eſſent eorum, qui alio fine nauigarent, ipſis eſſent reſtituenda.

Illud poſtremo admonuerim, cùm oſtenſũ ſit, aduerſarios non comparare dominium rerum, quas bello iniuſto capiunt, ſed perſeuerare apud antiquos dominos; neque expediat earum dominium alijs concedi, quàm militibus noſtris, qui de inimicorum poteſtate bello eas extraxerint; ſanè ſi vel emptione, vel quouis alio titulo, quàm belli, quis eas obtineat, de iuſtitiæ rigore teneri eas reſtituere prioribus dominis, vt Couar. loco citato adnotauit. Ad pacandas tamen conſciẽtias illud eſt addendum. Quando veriſimile eſſet, illas deuenturas nunquam eſſe in poteſtatem ſuorum dominorũ, vt ordinariè eueniet, licitum eſſe eas emere, vili etiam pretio, eo animo, vt ſi proprius dominus cõparauerit, illas accipiat pro eodem pretio, ſin minus emptor illas ſibi retineat. Quoniam veriſimile eſt eam eſſe pręſumptam dominorum voluntatem: & quoniam quodammodo eſſent irrationabiliter inuiti, niſi id ita vellent. Atque ita reſpondi aliquibus Chriſtianis captiuis, qui in Africa emerũt vili pretio a Mauris aliqua de ſpoliis Luſitanorum, quando Rex Sebaſtianus occubuit. Illud obſerua, in eo euentu, ſi proprius dominus compareret, velletque rem ita emptam, teneretur, tum in conſcientia, tum in exteriori foro, ſoluere pretium pro ea ſolutum, eò quòd hoſtis, qui illam vendidit, non teneatur emptori de euictione, vtiliterque emptor egerit negotium domini talis rei vi eam pretio rediminendo. Vnde iure Cæſareo, vt ſupra dictum eſt, quando alienus ſeruus, etiam ſcienter, redimebatur de manu hoſtium, tenebatur illius dominus perſoluere pretium redemptori, vel relinquere illi mancipium redemptum. Quando etiam ex circunſtantijs & coniecturis veriſimiliter eſſet præſumendum, dominos earum rerum non futuros inuitos, vt titulo gratioſo, aut quouis alio modo eaſdem res ſibi Chriſtiani aliqui de hoſtium manu acciperent, ad nullam omnino tenerentur reſtitutionem, quouſque de contraria dominorum voluntate conſtaret.

Quod dictum eſt de ijs rebus, quæ emuntur ab illis, qui bello iniuſto eas acceperant, dicendum etiam eſt de aliquibus rebus ad cultum Diuinum ſpectantibus, quas Lutherani Angli, & alii hæretici ad Catholicorum terras aſportant, vilique pretio vendunt. Præſumendum namque eſt, voluntatem eorum, ad quos vel dominium, vel vera earum adminiſtratio ſpectat, eſſe, vt potius eas vili pretio emant Catholici, cultuique Diuino

man-

mancipent, quàm vt vendantur Saracenis, vel vſibus profanis inſumantur.

DISPVTATIO CXIX.

Vtrum in bello iuſto fas ſit interficere innocentes

Pars affirmans ſuadetur.

PArs, quæ affirmat, ſuaderi poteſt. Quoniam, vt conſtat Ioſue 6. ac alibi in ſcriptura ſacra, filii Iſrael Dei iuſſu & voluntate, etiam infantes, interficiebant: Deus item, dum Sodomam & Gomorram igne ſubuertit, infantes etiam interfecit: aquæ prætereà diluuij infantes omnes cum cæteris peremerunt: ergo licitum eſt bello iuſto, vnà cũ nocentibus, innocentes interficere.

1. Concluſ.

Sit tamen prima concluſio. Per ſe, & ex intentione, nefas eſt bello, quantumuis alioqui iuſto, interficere innocentem. Ita Victor. de iure belli. nu. 35. Driedo 2. de liber. Chriſtia. ca. 6. Couar. regul. peccatum par. 2. §. 3. nu. 4. Gabriel in 4. diſt. 15. quæſt. 9. art. 1. concluſ. 4. Maior. eadem diſt. quæſt. 20. Syluest. verb. bellum 3. quæſt. 10. concluſ. 3. & Doctores communiter. Probatur ex illo Exod. 23. Inſontem & iuſtum non occides. Deinde, quia in Republica propria nefas eſt interficere innocentem pro alterius peccato: ergo neque in aliena quando aduerſus eam eſt bellum iuſtum, fas erit per ſe & ex intentione interficere innocentẽ pro peccatis illius Reipublicæ. Ac, præterquã quòd lumen naturale id ſatis docet, confirmari poteſt ex illo Deut. 20 vbi inter alias belli leges de ciuitate rebelli dicebatur. Cum tradiderit dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne, quod in ea generis maſculini eſt (id eſt, fas tibi erit percutere) abſque mulieribus & infantibus. Par verò erat ratio de cæteris, de quibus conſtaret innocentes eſſe.

Hinc infert Victoria, nec in bello aduerſus Turcas aut Saracenos fas eſſe interficere infantes. Addit, imò neque fœminas: quia præſumuntur innocentes, niſi contrarium conſtet. In primis obſerua, ſi bellũ eſſet aduerſus hæreticos aut apoſtatas, vt fuit præteritis annis in Regno Granatenſi aduerſus illos ex Saracenorum progenie, qui rebellarunt, & de quib. tam euidentia erant argumenta omnes eſſe apoſtatas, eaq; potiſſimum de cauſa rebellare, fas proculdubio eſſe, fœminas adultas interficere ob hæreſis & apoſtaſiæ crimen. Adde, fœminas adultas, quæ vel comitantur hoſtes, vel intra vrbem, quæ obſidetur, cum eis ſunt, nõ ſolere immunes eſſe à culpa, ſed ſolere adiuuare hoſtes. Quarè licèt tutius ſit eas viuas reſeruare, dum de illarum culpa nõ conſtat; nõ ſunt tamen in eodem innocentum gradu cũ infantibus computandę. De Granatenſibus audiuimus, & ſecutas fuiſſe rebellãtes, & ita eos adiuuaſſe, vt ferè pugnarent: quare mirandum non eſt, ſi fuerit etiam auditum, eas fuiſſe interfectas; præſertim cũ tam aperta eſſent indicia eas apoſtatas eſſe.

Vt verò probè notat Victoria loco citato numero 38. non eſt iuſta cauſa ad interficien-

A dos pueros filios hoſtium infidelium, quòd verendum ſit ne, cùm adoleuerint, ſequantur veſtigia parentum, pugnent contra Chriſtianos, & eis nocumenta inferant. Neque enim facienda ſunt mala, vt eueniant bona. Neque fas eſt punire pro peccato, quod patrandum timetur, neque adhuc eſt commiſſum. Multiſque alijs rationibus proſpicere poſſumus in futurum, ne ex eis nobis detrimentum adueniat.

Qui nõ ſunt de ea republica, vt peregrini, & ij mercatores, qui in ea non habent domicilium, ſed ibi hoſpitantur & ſunt quaſi in trãſitu, innocentes reputandi ſunt, vt bene ait Caietanus, in ſumma verbo bellum, niſi contrarium aliunde conſtet: quo circa nefas eſt eos interficere. Clerici & religioſi non reputantur

B Reipublicæ partes, quod attinet ad bella: & idcirco reputandi ſunt innocentes, niſi contrarium aliunde conſtet, nefaſque eſt eos interficere, vt communiter tradunt Doctores.

Inter reliquos reipublicæ, cum qua iuſtum geritur bellum, difficile, ait Victoria numero trigeſimooctauo citato, eſt diſcernere, an aliqui ſint innocentes: eaque de cauſa fas eſt ſingulos interficere, niſi de aliquo in particulari conſtet, illum innocentem eſſe, vel propter nimiam ſuam ruſticitatem aut ſtoliditatem, vel alia de cauſa: hos enim tenerentur milites ſeruare, ſi poſſent. Quòd autem ſinguli interfici poſſint, interim dum de aliquo non conſtat innocentem eſſe, confirmari poteſt ex teſtimonio Deuteronom. 20. citato,

C vbi facultas ſit interficiendi omnes generis maſculini, exceptis mulieribus & infantibus. Victoria loco citato numero 36. ait, quando bellum eſſet cum Chriſtianis catholicis, multò plures reputandos eſſe innocentes, vt ſimplices ac innoxii agricolæ, & alij ſimiles, neque fas eſſe eos interficere, niſi de illorum culpa conſtaret, conſonatque cap. Innouamus, de treug. & pace, de quo inferius erit ſermo.

Secunda concluſio. Per accidens, intentione nocentes interficiendi, fas eſt, etiam ſcienter, innocentes interficere. Vt quando arx, aut ciuitas iuſtè oppugnatur, in qua conſtat innocentes aliquos permixtos eſſe cum nocentibus, fas eſt mittere in eam globos, aut ignem illi ſupponere, vel quod- 2. Concluſ.

D uis aliud facere ad illam capiendam, eſto intelligatur per accidens, hoc eſt, præter intentionem id efficientium, interficiendos eſſe aliquos innocentes. Quando in triremibus Turcarum ſcitur permixtos eſſe remiges Chriſtianos, fas eſt mittere in eos globos bombardarum, quibus ſubuertantur, pugnareque aduerſus illos, eſto intelligatur eiuſmodi remiges vnà cum Turcis eſſe perituros. Neque in ſimilibus euentibus conſurgit obligatio reſtituendi eiuſmodi damna innocentibus per accidens illata. Quoniam iuſtè pugnamus, neque tenemur ab eo deſiſtere, quod nobis, bonoque communi adeò refert, propter damnum, quod per

accidens alijs ſequitur. Concluſionem ita explicatam aſſeuerant, Victor. de iure belli. nu. 39. Couaruuias loco citato, & Doctores communiter, probarique poteſt. Quoniā alioquin nullum poſſet geri bellum iuſtū aduerſus nocentes, periretque iuſtitia eorum, qui iuſtam belli cauſam haberent, cum magno detrimento boni communis. Imò neq; defendi poſſet Eccleſia ab infidelibus eo ipſo, quòd innocentes aliquos inuitos in triremibus aut exercitu hoſtes aſportarent. Neque, qui ab his eſſent iniuſtè obſeſſi, poſſent globos & tela in eos mittere, quibus ſe defenderent.

Ad argumentum partis affirmantis. Ad argumentum initio propoſitum dicendum eſt, Dei autoritate, qui dominus eſt vitę omnium mortalium, quique interdum parentum peccata punit temporali pœna in filijs, ea omnia licitè facta fuiſſe: ceſſiſſeq; in commodum filiorum innocentum, quos veriſimile erat ſecuturos parentum veſtigia, futuroſque malos & peccatores, niſi miſericorditer eo pacto morte eſſent præuenti.

DISPVTATIO CXX.

Vtrum fas ſit ſeruituti ſubijcere innocentes Reipublicæ, cum qua eſt iuſtum bellum, & an liceat interficere, vel ſeruituti ſubijcere obſides, ſi hoſtes promiſſis non ſteterint.

Concluſ. QVod attinet ad primum, ſit hæc concluſio Quamuis nefas ſit interficere eos innocentes, qui partes ſunt reipublicæ, cum qua C bellum eſt iuſtum, fas tamen eſt ſeruituti eos ſubijcere. Dixi, qui partes ſunt Reipublicæ: quoniam hoſpites aut peregrini, qui partes non ſunt Reipublicę, quemadmodum nulla ratione ſunt hoſtes, ſi culpa vacant, nec proinde ſpoliari poſſunt bonis ſuis, aut vllū aliud ius belli poteſt per ſe aduerſus eos exerceri: ita neque ſeruituti poſſunt ſubijci. Eſt etiā excipiendum à concluſione, quando bellum eſt Chriſtianis cum alijs Chriſtianis. Tunc enim neque nocentes ſubijci poſſunt ſeruituti, vt diſput. 117. dictum eſt. Ratio concluſionis hæc eſt, quoniam tota Reſpublica reputatur hoſtis ad effectum, vt tota puniri poſſit in membris ſuis quo ad bona fortunæ: quare cùm libertas inter fortunæ bona computetur, conſequens D eſt, vt, quemadmodum tota, etiam in membris innocentibus, ſpoliari poteſt bonis externis, vt diſputatione ſequenti dicemus, ſic tota ſubijci poſſit ſeruituti, quando tanta eſt culpa, vt terris & alijs bonis externis ſpoliari mereatur. Quo fit, vt dubitandum non ſit, nos poſſe captiuos ducere infantes & mulieres Turcarum & Saracenorum, quorum terras & omnia externa bona, propter iniurias nobis illatas, iure poſſumus vſurpare; idque habet receptiſſima conſuetudo: Confirmari poteſt concluſio, quoniam fas eſt captiuos habere innocentes filios ſeruorum noſtrorum, vt teſtatur receptiſſima conſuetudo; ſortiuntur namque conditionem parentum, & quodam modo parentes eo pacto puniuntur in filijs;

A ergo fas etiam erit ducere captiuos innocentes filios hoſtium noſtrorum, puniendo ita parentes in filijs, Rempublicamque ipſam in omnibus ſuis membris. In hac concluſione conſentit Victoria de iure belli, nume. 42.

Obſides. Quod attinet ad ſecundum, dicendum eſt cum Victoria loco citato, numero quadrageſimotertio. Quando obſides dati innocentes ſunt, quia vel non ſunt doli capaces, vel in cauſa non fuerunt, vt princeps, aut Reſpublica, quæ illos dedit, fidem frangeret, neque vllo dolo vſi ſunt, interfici non poſſe propter peccatum ſui Principis aut Reipublicæ; tametſi retineri ac ſeruituti ſubijci poſſint. Si verò nocentes ſint, interfici poſſe, modò culpa tanta pœna ſit digna. Primum pro- B bant rationes, quibus diſputatione præcedente primam concluſionem confirmauimus: vniuerſim namque nefas eſt interficere per ſe innocentem. Reliqua verò duo probatione non indigent.

DISPVTATIO CXXI.

Vtrum in bello iuſto fas ſit ſpoliare bonis ſuis externis, etiam innocentes. Et de repreſalijs, quid ſint, & quomodo concedantur.

1. Concl. PRima concluſio. Fas eſt ſpoliare innocentes quoſcunque, etiam ſi aduenæ ſint, & peregrini; ijs bonis & rebus, C quibus hoſtes vſuri ſunt aduerſus nos, quibuſve adiuuari poſſunt ad bellum ſuſtinendum. Vt fas eſt ſumere arma, naues, pecuniam, frumentum, equos, & id genus alia, eaque ipſa, nec non agros deuaſtare, quantum iudicatum fuerit expedire ad hoſtium vires minuendas, eoſque ſuperandos. Hanc affirmat Victoria de iure belli, numero 39. & conſentaneè loquuntur Gabriel in quarto diſtinctione decimaquinta, quæſtione quarta, articulo tertio, dubio quinto, & alii. Probari autem poteſt, quoniam ſi fas eſt interficere per accidens innocentes, hoc eſt, non intentione eis, ſed hoſtibus nocendi, quando id poſtulat belli ſtatus, expedireque iudicatur ad victoriam comparandam, vt diſputatione 119. o- D ſtenſum eſt, longè maiori cum ratione fas erit ea omnia efficere, quæ commemorata ſunt, quando id poſtulat belli ſtatus, neceſſariaque ſunt ad victoriam comparandam, indeve hoſtes ſumere, vel conſeruare poſſunt vires ad bellum ſuſtinendum.

2. Concl. Secunda concluſio. Si eiuſmodi bona periiſſent, deuaſtatave eſſent iuxta belli indigentiam, non tenerentur ea reſtituere, qui bellum inferrent, etſi eſſent bona Eccleſiaſtica, aut Eccleſiaſticorum, vel aliorum innocentium, qui partes non eſſent Reipublicæ, niſi ex illis facti eſſent locupletiores. Probatur, quoniam quaſi per accidens ſequuntur eiuſmodi damna, vt diſputat. 119.

concluſum

concluſione 2. oſtenſum eſt, neque propter illa deſiſtere tenentur ij, qui bellum iuſtum gerunt, ab ijs exequendis, quæ ipſis, ſuoq; cõi bono tantopere referunt. Præterea, quia neq; tenẽtur ex parte rei acceptæ, quæ perijt, & ex qua non ſunt facti locupletiores, vt ſupponimus, neq; item ex parte iniuſtæ acceptionis; cum nulla eorum interuenerit culpa. Conſentire videntur Doctores citati, prę ſertim Gabr. conſentit etiã Syluest. verb. bellum, 3. q. 6. Obſerua tamen, illos, ex quorum parte bellum eſt iniuſtum, quique proinde in cauſa fuerũt, vt aduerſarij damna illa iuſta darẽt, teneri ea reſtituere eiuſmodi innocentibus.

3.Conclu. Tertia concluſio. Si eiuſmodi bona ſunt Eccleſiarum, aut Eccleſiaſticorum innocentum, aut aliorum innocentum, qui partes nõ ſunt Reipublicæ, aduerſus quam iuſtum geritur bellum, peractoq; bello manſerint, aut, qui iuſtum bellũ gerunt, ſciẽtes ea eſſe eiuſmodi innocentum, illa cõſumpſerint in ſuos vſus, aut his vtendo aduerſus hoſtes, aut quauis alia ratione, vel ea diſtraxerint pluſquam belli ſtatus poſtularet, tenentur illa proprijs dominis reſtituere. Hanc innuit Victor. loco citato nu. 40. probariq; poteſt. Quoniam dominium talium bonorum eſt eiuſmodi innocentum, aduerſus quos, qui tale bellum gerunt nullum ius habent, eò ꝙ non ſint partes Reipublicæ, cum qua iuſtum bellum gerunt, neq; innocẽtes illi tenentur ea gratis eiſdem concedere, ſiue ad vtendum eis aduerſus hoſtes, ſiue ad ea in vſus proprios conuertendum: ergo ſi, vel ſuperſint, vel ea conſumpſerint in quoſcunq; vſus, aut diſtraxerint pluſquam poſtulat belli ſtatus, finiſq; victoriæ, tenentur ea reſtituere ijs, ad quorum dominiũ pertinent. Quod ſi, arbitrantes eſſe hoſtium, ea diſtraxerint, ſolũ tenentur reſtituere, quod ex eis remanſerit, aut id ĩ quo forte locupletiores fuerit effecti.

4.Conclu. Quarta concluſio. Spoliare poſſunt bonis externis eos innocentes, qui ſunt partes Reipublicæ cum qua gerunt iuſtum bellum, eaq; ſibi retinere; modò ne excedatur ſumma bonorum, quam iuxta ea, quæ diſput. 117. dicta ſunt, iure belli de tota illa Republica capere poſſunt. Hanc affirmant Caiet. in ſumma verbo bellum, Victor. de iure belli nu. 40. Couar. regul. peccatum, par. 2. §. 9. nu. 4. & alii. Ratio eſt, quoniam, vt diſputatione præcedente dictum eſt, tota Reſpublica reputatur hoſtis, faſq; eſt eam punire in omnibus ſuis mẽbris, quatenus partes illius ſunt, quo ad externa & fortunæ bona. Ea etiam de cauſa fas eſt imponere tali Reipublicæ tributum ab omnibus ſuis partibus ſoluendum, imò & ab omnibus ſucceſſoribus, quatenus futuri ſunt partes eiuſdem Reipublicæ, eſto cooperati non fuerint ad Reipublicæ delicta.

Confirmari vero hoc poteſt ex communi Doctorum ſentẽtia, Bart. in primis in proprio tractatu de repræſalijs: autorũ deinde qui caſuum ſummas ſcripſerunt, verbo repræſaliæ. Victoriæ de iure belli nu. 41. Couaruuiæ loco citato, interpretum iuris canonici. cap. vnico de iniurijs & damno dato lib. 6. & iuris ciui- A lis varijs in locis, afferentium licitas eſſe repręſalias (impignorationes caſtè loquentes appellant, marchas ẽt nonnulli vocant) quando aliquis, aut aliqui de aliena Republica damnum intulerunt, & neq; ipſi volunt ſatisfacere, neque princeps ſupremive moderatores Reipublicæ admoniti cogunt illos ſatisfacere: eo nãque ipſo Reſpublica, in ſuo principe aut moderatoribus, culpam contrahit, faſq; proinde eſt Principi, cui ſubditus eſt is, qui iniuriã eſt paſſus, concedere illi, aut aliis ſuis ſubditis, vt faciãt repręſalias, ſeu impignorationes in bonis ſubditorum alterius Reipublicæ vſque ad debitam compenſationem, eſto illi, quorũ bona occupãtur, in culpa non fuerint. Ratio eſt, quoniam in eiuſmodi ſubditis punitur ea Reſpublica, quæ, quod tenebatur, vindicare neB glexit. Concinit Auguſt. ca. Dominus. 23. q. 2. dum ait, iuſta bella definiuntur, quæ vlciſcuntur iniurias, ſi gens aut ciuitas plectenda eſt, quæ vindicare neglexit, quod à ſuis improbè factum eſt. Quo loco aduerte, Principem aut ſupremos illius Reipublicæ moderatores, qui in culpa fuerunt, vt repreſaliæ illæ concederẽtur, teneri reſtituere innocentibus ſuæ Reipublicæ bona, quibus ita ſpoliati ſunt.

Licet autem minor cauſa ſufficiens ſit, vt repreſaliæ concedantur, quam ut bellum indicatur; requiritur tamen non leuis cauſa, ſaltẽ quando bona, quę ſunt vſurpanda, non ad eũ, qui nocuit, pertinent, ſed ad alios de eadẽ Republica. Cum enim vſurpatio facultatum eorum hominum, qui non nocuerunt, odioſa C ſit, facilèque occaſionem iniuriarum ac ſcandalorum præbere ſoleat, profectò neque facilè, neque leui ex cauſa repreſaliæ ſunt concedendæ.

Ad quem pertinet bellum mouere, ad eum ſolum ſpectat concedere repreſalias. Priùs autem ꝑ admoneri debet ſupremus moderator alterius Reipublicæ de culpa, in qua eſt, ꝙ non cogat ſatisfacere, quam aduerſus eam repræſaliæ concedantur. Si tamen poſt iniuriã acceptam adeſſent mercatores Reipublicæ, quæ illam intulit, periculumque eſſet, ne, dum ſatisfactio petitur, illi recederent, neque ſperaretur poſſe poſtea recuperari facilè damnum illatum, credo fas eſſe eos detinere, bonaque eorum ſecreſtare expectando rei euentum: præſertim ſi Reipublicæ autori D tate, ſupremive moderatoris, crederetur damnum illud fuiſſe illatum. Nefas tamen eſſet, vel bona eorum omnino eripere, vel iniuriam aliam illis irrogare, antequam de negligentia & culpa Reipublicæ, cuius illi ſunt membra, conſtaret.

A quarta tamẽ concluſione propoſita excipiendos exiſtimo eos, qui partes ſequuntur illius, qui bellum iuſtum gerit, quiq; quodãmodo aduerſant reliquis de ſua Republica, quę bellum iuſtum inferenti non vult parere. Exẽplum accipe in ijs, qui vel in Angrenſi Inſula, vel in hoc Luſitanię regno partes regis Philippi ſecuti ſunt. Hi naq; non reputant partes ciuitatis, aut Reipublicę, q̃ repugnauit, & idcirco nulla patitur ęquitas, vt in modico vel in

magno puniretur à militibus Regis Philippi: quare non dubito, tam in conſcientiæ, quàm in exteriori foro, illis eſſe reſtituendum quicquid à militibus vſurpatum eſt, ipſoſq; milites id occupantes nullum rei ablatæ dominiũ comparaſſe. Si tamen bona fide aliquid eorũ fuit deſtructum ac conſumptum, neq; inde aliquis factus eſſet locupletior, tunc nulla illis deberetur reſtitutio: quia neque ex parte rei acceptæ, quę non permanet, neque ex parte iniuſtę acceptionis, cùm ſupponamus id ſine peccato fuiſſe factum.

Obiectio. Fortè aduerſus eandem quartam concluſionem obijciet nobis aliquis capi. Innouamus, de treuga & pace, vbi ruſtici eius Reipublicę, cum qua bellum iuſtum geritur, prohibentur

Soluitur. ſpoliari bonis ſuis, aut in aliquo moleſtari. Dicendum eſt, prohibitionem illam eſſe de iure poſitiuo, intelligendamq; eſſe, quando bellum eſt Chriſtianorum inter ſe. Neque in ea prohibetur, ne vllo pacto ruſtici ſuis bonis ſpolientur, ſed ſolum præcipitur, vt quando ad agriculturam egrediuntur, aut regrediuntur, vel in agris commorantur, tam ipſi, quàm animalia, quibus arant & ſemina portant, congrua ſecuritate lætentur. Quod ſtatutum eſt, vt bono publico proſpiceretur, agrique non manerent inculti, vnde fames ſequeretur: quare non interdicitur quominus eripi alia eorundem bona poſſint. Præterea Caietanus in Summa verbo Bellum, dubitat, an canon ille per contrariam conſuetudinem vim ſuam amiſerit.

DISPVTATIO CXXII.

In bello iuſto an liceat tradere militibus ciuitatem in prædam, & an liceat interficere omnes, qui pro parte contraria arma ſumpſerunt.

Qvod ad primum attinet, dicendum eſt cum Victoria de iure belli nu. 52. Syluester verbo bellum. 1. q. 10. concluſ. 3. & cum alijs. Quamuis per accidens id nefas eſſe ſoleat, præſertim quando ciuitas eſt Chriſtianorum, idq; propter cędes & cruciatus innocentum, ſtupra, adulteria, & oppreſſiones aliarum fœminarum, quæ milites in ſimilibus euentibus committere ſolent, nec non propter templorũ ſpoliationes, & ſæua alia, ac iniuſta, quæ ſolẽt accidere; nihilominus per ſe nõ eſſe illicitum. Quare ſi iudicetur neceſſarium ad expediendum bellum, incẽdendos animos militum, & deterrendos hoſtes, ſas erit ciuitatem, etiam Chriſtianorum, tradere interdum militibus in prædam, eſto veriſimile ſit milites aliquos ſua culpa ſimilia flagitia commiſſuros; ſicut etiam fas aliquando eſt rationabili ex cauſa incendere ciuitatem aliquam. Duces tamen, quando ciuitas in prędam traditur, tenentur prohibere eiuſmodi ſęua & iniuſta, & quantum commodè potuerint ea impedire.

1. Conclu. Quod ad ſecundum attinet, ſit prima concluſio. In conflictu belli, oppugnatione, aut defenſione ciuitatis, vel caſtri, & denique quãdo res eſt in periculo, licitum eſt interficere indifferenter omnes è contrario pugnantes. Probatur, quoniam qui iuſtum bellum gerunt, non poſſunt commodè bellum expedire, victoriam, ſecuritatem, & pacem conſequi, niſi ex aduerſa parte dimicantes de medio tollant. Quo fit, vt, etiam quos ſcirent innocentes, vtpote excuſante eos ignorantia, aut ſimul præcepto principis à peccato pugnandi, poſſent interficere, quantum iudicarent neceſſarium ad victoriam comparandam, & periculum, quod ex eis imminerer, vitandum. Si quẽ tamen horum innocentum poſſent commodè ſeruare, tenerentur eum non interficere, iuxta ea quæ diſputatione 119. dicta ſunt. Hoc loco obſerua, interfectionem innocentum, de qua loqui mur, eſſe in defenſionem propriam ac boni communis, atque ad occupãdum, quæ ad nos pertinent, & ipſi impediunt. Quare ſicut cuiq; priuatæ perſonæ, quando aliter vel ſe, vel ſua, quę non paruì referant, non poteſt defendere, licitè poteſt interficere, etiam innocentem repugnantem ac impedientem: ita vnuſquiſq; in bello iuſto licitè poteſt interficere innocentes contra pugnantes, quantum expedire neceſſarium q; iudicauerit ad finem aſſequendum.

2. Conclu. Secunda concluſio. Parta victoria, rebuſque iam extra periculum conſtitutis, ex ſe fas eſt interficere nocentes, hoc eſt, eos qui prudentis arbitrio crimen morte dignum commiſerũt. Probatur, quoniam, qui bellum iuſtum intulit, ſubit tunc rationem iudicis ad hoſtes puniendos, vt ſupra non ſemel oſtenſum eſt; ergo ſicut quicunque iudex in ſua Republica licitè, quantum eſt ex ſe, interficit malefactorẽ ſibi ſubditum, quem morte dignum comperit: ſic, quantum eſt ex ſe, fas erit interficere ex hoſtibus quotquot morte dignos inuenerit.

3. Conclu. Tertia concluſio. Quando magna eſſet nocentium multitudo, quorum ſinguli morte eſſent digni, licèt aliquando fas eſſet eos omnes, maioremve eorum partem, interficere; aliquando tamen nefas id eſſet. Prior pars probatur, quoniam ſi aliter non ſperaretur pax & ſecuritas, & maximè ſi ſimul id expedire iudicaretur bono Eccleſiæ, nec non ipſorummet nocentum, vt ſi infideles eſſent, paruaque admodum eſſet ſpes conuerſionis eorum, & quòd à peccatis deſiſterent, proculdubio licitum, ſanctumque eſſet, vel omnes, vel tot eorum interficere, quot ad fines illos expediens iudicaretur. Etenim ea interfectio, & iuſta eſſet in ſe, & caritati Dei ac proximorum conſentanea, vtpote expediens Eccleſiæ ac interficientium bono, nec non ipſorummet interfectorum, qui, morte impediti ne peccata peccatis accumulent, minus acriter æternis flammis punientur, quàm eſſent puniendi ſi diutius in vitæ ſtatione conſiſterent. Hac de cauſa Deuteronomio 20. permittebat Deus filijs Iſrael, vt capta ciuitate rebelli, interficerent omnes, exceptis mulieribus & paruulis: ſermo namque erat de bello cum infidelibus ſuſcepto. Poſterior verò

pars

pars ex eo probatur, quòd quando fines illi optimi, aut alij ſimiles, non interuenirent, ſanè cõtra bonum commune eſſet tam ingentem hominum multitudinem ſolius vindictæ cauſa trucidare, eſſetq; proinde culpa lethalis, præſertim ſi, qui ita interficerentur, Chriſtiani eſſẽt. Nulla tamen inde conſurgeret obligatio reſtituendi; eò quòd culpa ſolum eſſet contra caritatem, non verò contra iuſtitiam.

4. Concluſ. Quarta cõcluſio. Si veriſimile eſſet eos, qui à parte contraria pugnarunt, innocentes eſſe, vel quòd ignorantia inuincibilis eos excuſauerit à culpa, vel quòd, in dubio an bellum eſſet iuſtũ, pugnauerint præcipiente eorum Principe, obedientiaq; eos excuſauerit à culpa; tunc parta victoria, nefas omnino eſſet quenquam eorum interficere. Etenim tunc nulla eorum præ B ceſſiſſet culpa, propter quam mortis pœna eſſent digni. Quare, qui ſciens, & prudens ea ratione fuiſſe innocentes, eos occideret, ad reſtitutionem damni ita dati teneretur.

Quia ergo bellum, non ſolum cedere ſolet in detrimentum boni communis propter cædes tot hominum, quot gladius, militareſque labores ſolent conſumere, ſed etiam plerunq; accidit, vt in eo multi innocentes perimãtur, alii verò vexentur, iacturaſq; maximas ſuorũ bonorum, ac libertatis incurrant (vt interim plurima facinora, quæ in bello committi, innumeraq; alia mala, quę ex eiſdem permanare ſolent, ſilentio prætereamus) inde eſt, quòd diſp. 103. cum Caietano, Driedone, & alijs aſſeruimus, eos, qui bellum iuſtũ parant, teneri ab eo deſiſtere, quoties ante cœptam pugnã aduerſarij debitam ſatisfactionem offerunt. Eiſdemque de cauſis Auguſt. cap. noli. 23. q. 1. dixit, iuſtum bellum non eſſe voluntatis, ſed neceſſitatis.

Quod attinet ad eos, qui in obſidionibus, aut alibi ſe dedunt in bello, ſanè ſi conditione aliqua, vt, ne interficiantur, aut alia non iniqua, ſe dedunt, ſeruanda illis eſt, ſi acceptetur. Alioqui, pro culpæ qualitate & quantitate, puniri poſſunt, iuxta ea quæ hactenus dicta, oſtẽſaq; ſunt. Meminerit tamen victor, ſe tanquã iudicem, non tanquam actorem, ſedere pro tribunali ad ſententiam in hoſtes, deuictamq; Rempublicam ferendam: neq; pœnam vlla ratione excedere debere culpam, miſericordiãque & clementiam ſęuitiæ & crudelitati eſſe D anteponendam: præſertim cum victi proximi ſint, Chriſtique ſanguine redempti, ſemperq; commune bonum, Deiq; gloriam & honorẽ ante mentis oculos habendum.

DISPVTATIO CXXIII.

De compoſitione inter bellantes, & an principes ſine conſenſu ſubditorum componere inter ſe poſſunt circa damna quæ ſubditi pertulerunt.

1. Concluſ. Sit prima Concluſio. Si ea compoſitio fieret de conſenſu libero ſubditorum, qui dãnum iniuſtè acceperunt, ſtandum illi omnino A eſſet. Neque in exteriori aut conſcientiæ foro vlla remaneret obligatio reſtituendi. Hęc eſt notiſſima.

2. Concluſ. Secunda concluſio. Qui ſcienter, aut cũ culpabili ignorantia, bellum iniuſtum intulit, tenetur reſtituere ſubditis ſuis damna omnia, quæ paſſi ſunt, niſi ipſi liberè ea illi remittent. Habetque hoc verum, etiam ſi in reipublicæ bonum cum hoſtibus pacificatur. Probatur, quoniam illorum omnium damnorũ ſuis ſubditis iniuſta cauſa extitit. Si tamen ſubditi ipſi conſcii eſſent iniuſtitiæ belli, & ſua ſponte, principe nec cogente, nec præcipiente, commitarentur eum in bello; tunc princeps non teneretur reſtituere eis damna, quæ in eiuſmodi bello acciperent, vt doctores communiter affirmant. Ratio eſt, quoniam tunc ipſi ſibi metipſis eſſent cauſa eorum damnorum, dum nullo præcipiente, ipſi pro ſuo arbitratu ad bellum ruerent voluntarium.

3. Concluſ. Tertia concluſio. Qui iuſtum intulit bellũ, tenetur, quantum commode ſine detrimento boni communis ſuæ reipublicæ id potuerit, curare, vt ſubditis ſuis reſtituantur dãna, quę iniuſtè acceperunt: alioquin, ſi, ipſis inuitis, pacificatur, eaque remittat, id non poſtulante bono communi, tenebitur ea ipſis reſtituere. Probatur, quoniam cum ex officio teneatur dicere ius ſubditis ſuis, cogereq; aduerſarios vt eorum damna reſarciant, ſi ſine eorum, bonique communis detrimento id commodè poſſit; ſanè iniuriam illis faceret, ea abſq; legitima cauſa remittendo, atque adeò ea illis reſtituere C teneretur.

4. Concluſ. Quarta concluſio. Quando compoſitio, & pax cum hoſtibus bono communi ſubditorũ expediret, quia eo bello perditur ac labefacta tur reſpublica, licitum eſt principi, etiam inuitis ſubditis, componere cum hoſtibus, damnaque illata, ſi ad id opus ſit, eis remittere. Ita Adrian. de reſtit. q. Aggredior caſus, §. quinto dubitatur, Gabr. in 4. diſt. 15. q. 4. art. 3. dub. 7. Maior ead. diſt queſt. 20 §. vlt. Syluest. verb. bellum. 1. q. 12. & alii quos citant. Ratio autem eſt, quoniam princeps ea in parte gerit utiliter negotium ſuorum ſubditorum ac boni cõmunis, cogereque eos, pro poteſtate quam habet, poteſt, vt detrimentum pro communi bono patiantur. Addunt tamen doctores, remittere non poſſe damna Eccleſiis illata, ſine prælatorum conſenſu: eò quòd prælati ea in parte principibus ſecularibus non ſubiiciantur. Quando tamen bono communi id ita expediret, permittere ſanè tenerentur prælati, vt cum eo Eccleſiarum detrimento compoſitio fieret: præſertim cum id in minus earundem Eccleſiarum detrimẽtum, quàm belli continuatio, redundaret.

5. Concluſ. Quinta concluſio. Si aduerſarii bellũ iniuſtũ ſcienter geſſerunt, tunc, nihil impediente cõpoſitione & remiſſione facta per principẽ (et ſi conſenſus particularium, ad redimendã ſuam vexationem, vitandaq; maiora mala accederet) tenerentur in foro conſcientiæ reſtituere damna data. Ita Adria. loco citato. §. præterea dico. Ratio eſt, quoniam conſtabat aduerſa-

rijs ſe teneri ad reſtitutionem,nec ea remiſſio A eſſet omnino libera.Quare ſicut,qui ſcit ſe litem habere iniuſtam cum aliquo , reſtituere tenetur,quod accipit,vt à tali lite deſiſtat;quia alius id non tribuit liberè ac gratis,ſed ſolùm ad ſuam redimēdam vexationem: ita ſe res habet in propoſito.

Concluſ.

Sexta concluſio.Si certa non eſſet iniuſtitia belli ex parte eorum,qui damna intulerunt,ſanè pactum,compoſitio, ſeu tranſactio, valida eſſet,etiam in foro cōſcientiæ;adeò vt,ſi poſteà illis conſtaret de belli iniuſtitia,ad nullam reſtitutionem tenerentur.Quia pactum,exiſtēte ea notitia,non fuit gratuitum , ſed oneroſū ex vtraque parte,nempè, remitto damna, aut cedo maiori iuri meo,vt tu viciſſim remittas, aut iuri tuo cedas:in pactis aūt oneroſis,vt valida ſint, non requiritur tātum ſpontanei, quā B tum in gratuitis donationibus, vt alio in loco dicendum eſt.Hęc dicta ſint de bello.Nunc de teſtamentis dicere ordiamur.

DISPVTATIO CXXIIII.

Teſtamentum quid ſit , & quo à cæteris vltimis voluntatibus differat .

Dicendum eſt conſequenter,de tranſlatione dominij, propria prioris domini voluntate. Ac primò de voluntate vltima . Simul explicabimus,quouſq; iuris ciuilis diſpoſitione quiſq; arctetur ab vltima voluntate diſponendum de rebus ſuis. Itemq; quis,eiuſdē iuris diſpoſitione, ab inteſtato defunctis ſucce- C dat.Dicemus ēt de nonnullis alijs, q̄ cū tractatione de vltimis uoluntatibus ſunt coniuncta.

Voluntates vltimæ quot.

In vltimis voluntatibus computantur,teſtamentum,codicillus,legatum, fideicommiſsū , & donatio cauſa mortis.De qua tamen aptius diſputabimus cùm de alijs donationibus fuerit ſermo . Hæ autem uoluntates ultimæ non ita inter ſe diſtinguuntur,quaſi legata(ſumpta pro legandi actibus,non verò pro rebus, quæ legantur)& fideicommiſſum, indirectaue ſubſtitutio,eſſe non ſoleant partes integrantes teſtamenta & codicillos:ſed quia vnumquodq; eorum,in ſe ſpectatum, rationem ſortitur voluntatis vltimæ.

Voluntas vltima quid .

Eſt verò vltima voluntas(vt de ea nunc loquimur) gratuita diſpoſitio de bonis in tempus poſt mortem diſponentis. Quia verò eiuſ D modi libera in illud tempus diſpoſitio,tum ex ſe,tum iuris ciuilis diſpoſitione,pro diſponētis arbitrio poteſt reuocari, neque aliter, quā diſponentis morte, cōfirmatur, iuxta illud ad Hebr.9. Teſtamentum in mortuis confirmatū eſt,alioquin nondum valet (ideſt,nondum eſt firmum)dū viuit,qui teſtatus eſt;inde eſt, ꝙ , eiuſmodi liberæ diſpoſitiones appellentur voluntates vltimæ , non per comparationem ad alias priores,ſed quia quando firmę ſunt,ſuūque ſortiuntur effectum,irreuocatæ vſque ad vltimum uitæ diſponentis terminum perſtiterunt,atque adeò fuerunt vltimæ ea de re;poſt quas non fuerunt aliæ , quæ vim illarum abſtulerint.

Teſtamētum vnde dictum.

A Vt igitur à teſtamēto, tanquam à potiſſima voluntate vltima,ordiamur.Inſti. de teſtam.in prin.habetur,dictum eſſe, quaſi mentis teſtationem.Qua in re Theophilus inſtitutionū Iuſtiniani autoritate compilator , ſecutus videt̄ Seruium Sulpitium,qui lib.2.de teſtamētis affirmat, teſtamenti nomen compoſitum eſſe,à teſtatione & mente. Id irrident Gellius, Valla, & alij,quos Couar. in rub.de teſt.par.1.refert ac ſequitur,contendentes; non magis teſtamētum dictum eſſe à mente,quàm calceamentū, ornamentum,&c. Dictum autem eſſe volunt à teſtatore,quaſi teſtamen;ſed aſſumere ſyllabam,tum,non ſecus ac velamen, nutrimen,& id genus alia nomina,eam aſſumunt , & dicūtur velamentum,nutrimentum,&c. Itaque,ui nominis,idem volunt eſſe teſtamentum,quod B teſtamen , ſeu proprium teſtatoris de ſua vltima uoluntate teſtimonium, vel certè teſtandi actus teſtamen,ſeu teſtamentum dictus eſt;eò quòd teſtator in eo alios ſuæ voluntatis vltimæ teſtes ſoleat interpellare.Theophilum quidam defendunt,quòd nō iuxta ethimologiā , ſed iuxta ſimilitudinē nominis fuerit locutus. Alij verò,quòd ſolam teſtationem,iuxta ethimologiam nominis,cōſiderauerit; ad maiorē tñ expreſſionem adiecerit,mentis,hoc eſt,voluntatis,quia re vera mentis eſt teſtatio.

Teſtamētum quid.

Teſtamētum ab Vlpiano leg.1.ff.de teſtam. in hunc modum definitur. Eſt uoluntatis noſtræ iuſta ſententia de eo,quod quis poſt mortem ſuā fieri vult.Cui definitioni meritò Glo. Accurſij ibidem adiungit,cum hęredis inſtitu C tione:intellige,directa. Pro genere in ea definitione ponitur , voluntatis noſtrę ſententia , hoc eſt,decretum exterius prolatum ac ſtatutum:in quo vltimæ voluntates cum donatione inter uiuos & contractibus conueniunt . Additur,iuſta,hoc eſt,legitima,iuriſue diſpoſitioni ita conſentanea, vt ſit valida. Iuſtum.n. ſępe id dicitur,quod legibus,ſuæue regulę ac menſurę,eſt adęquatum: eaq; de cauſa virtus in genere iuſtitia interdum dr̄, vt tracta. 1.explicatum eſt.Quia verò hoc loco ſermo eſt ſolum de teſtamento,& alijs vltimis uoluntatib. validis:ſi aliquid autem teſtamēto, vel quoad ſolennitatem, vel quoad aliquid aliud, deſit , quod iuris diſpoſitione exigatur vt ſit validū, irritum eſt & inane;ad excludendas eiuſmodi voluntatis noſtrę inualidas diſpoſitiones, ad- D dita eſt particula illa, iuſta, hoc eſt, legitima , modo explicato.Pars definitionis, quę ulteriꝰ ſubiungitur, videlicet, de eo quod quis poſt mortē ſuam fieri vult(intellige gratuito)cōis eſt omnibus vltimis uolūtatibus,iuxta ea quæ de vltimis volūtatibus in genere paulò antea dicta ſunt;per eamq, ſecernuntur à donationibus inter uiuos,& ab alijs contractibus.

Per particulā,cum hęredis directa inſtitutione, q̄ Accurſius adiungit, ſecernitur teſtm̄ à reliquis vltimis voluntatibus. Ex diſpoſitione nāq; Cæſarij iuris adeò intrinſeca eſt teſtamento hęredis directa inſtitutio , ut niſi expreſsè hęres inſtitueretur , teſtamentum eſſet irritum & inane, vt ex §. ante hæredis inſtitutionem,inſt.de legatis,§.in primis , inſt.de fidei-

deicommiſſis, l.vlt ff. de hæredib. inſtit.l.vlt.ff. de codicill.& ex alijs iuribus cõſtat. Sanè,§.an te hæredis citato ſic ſcriptum legimus. Teſtamenta vim ex inſtitutione hæredis accipiunt, & ob id veluti caput ac fundamentum intelligitur totius teſtamenti hæredis inſtitutio. Et tam ſeuerè hoc quondam ſeruabatur, vt ſi legatum aliquod,vel quoduis aliud,præcederet in teſtamento hæredis inſtitutionem, irritum id eſſet & inane,ſolumq; vim obtinerent ea, quæ poſt hæredis inſtitutionem in eo teſtamẽ to diſponebantur.Hic tamen rigor.§.ante hæredis,citato.tollitur,ſanciturq;,vt,dummodo hæres expreſsè inſtituatur, omnia ſint ualida, quę in teſtamento diſponuntur,ſiue pręcedãt, ſiue hæredis inſtitutionem conſequantur. Eo autem ipſo, quòd in vltima aliqua voluntate hæres directò inſtituitur, ſortitur ea ipſa rõnem teſtamenti. Neq; verò duo eſſe poſſunt teſtamenta eiuſdem teſtatoris valida,ſed ſemper ſecundum reddit inualidum primum, vt hr̃ inſtit.quib.modis teſtamenta infirmentur.§.poſteriore,& §.ſed & ſi quis. Excipe militis teſtamentum: cum enim miles ex parte teſtatus & ex parte inteſtatus diſcedere poſſit, duo illius teſtamenta valida eſſe poſſunt, quando vnum cum altero non pugnat,neq; conſtat teſtatorẽ voluiſſe reuocare prius per poſterius,vt colligitur ex l.quęrebatur, & l.militis codicillis,ff. de militari teſtamento,& ex alijs iuribus.

Differt ergo teſtamentum à cæteris vltimis voluntatibus, ſola hæredis directa inſtitutione.In primis namq;, vt inſt.de codicill.§.pen. habetur, hęreditas codicillis neq; dari,neque adimi directè poteſt; ne confundatur, ait textus,ius teſtamentorum & codicillorum:quod exponit gloſſa, ita ſcilicet, vt teſtamentum à codicillo diſtingui non poſſit. Excipe,in milite,qui ex priuilegio, etiam codicillo inſtituere poteſt hæredem directè,vt ex leg.militis codicillis,ff.de militari teſtamẽto conſtat.Ac proinde intellige particulam illam definitionis teſtamenti,cum hæredis directa inſtitutione,ſecluſo quocunque priuilegio,vt eiuſmodi militum codicillos à ratione teſtamẽti ſecludas. Indirectè tamen dari poteſt hęreditas codicillo, fidei committendo in codicillo hæredi ab inteſtato,vel in teſtamento inſtituto,vt hęredi tatem alicui alteri reſtituat: qui eo ipſo tenetur eam reſtituere,reſeruando ſibi ſolam quartam hæreditatis partem,quam trebellianicam appellant,vt patet inſtit.de fideicommiſſar.hæreditate,§.ſed quia hæres, l.a.tit. 12.par.6. legum Caſtellæ,& C.ac ff.ad Trebellianum.Eiuſmodi autem indirecta hæredis inſtitutio,tum fideicommiſſum,tum indirecta,fideique commiſſaria ſubſtitutio appellatur, vt ſuo loco infra dicetur.Idcirco autem hanc ſolam à cæteris vltimis volũtatibus ſupra diſtinximus,quoniam directa ſubſtitutio, qua vnus in alterius locum ad hęreditatem vocatur ſine miniſterio alicuius,qui eam reſtituat, ad hæredis directã inſtitutionem, atque adeo ad teſtamenti propriam naturam ac ſubſtantiam tanquam pars integralis illius pertinet,fieriq́ue proinde non poteſt niſi teſtamento.Tametſi quando aliquis

A codicillo conſtituit ſubſtitutum in hęreditate,ex benigna iuris interpretatione rogare cẽ ſeatur hęredem, qui vel prius teſtamento fuerat inſtitutus,vel ſuccedere debebat ab inteſtato,vt tali ſubſtituto reſtituat hæreditatem, idque etiam in pupillari ſubſtitutione; ac proinde ad indirectam ſubſtitutionem ſpectat, teneturque talis hæres reſtituere ſubſtituto hæreditatem, ſolùm ſibi reſeruando quartam Trebellianicam,vt habetur l.Scæuola, ff.ad Trebellianum,& l.cum quis,§.Seiam, ff.de lega.3.& affirmat Gloſ.§. penult.inſt.de codicill. & doctores communiter.Idem eſt dicendum,quando codicillo relinquitur alicui hæreditas, vel prius inutiliter relicta codicillo confirmatur, vt colligitur ex l.2.§.vlt. ff. de iure codicillor. & cum Barto.& alijs affirmat Molina lib.2.de

B primog.cap.8.nu.38.& Anton.Gom.ad leg.3. Tauri nu.87.vbi varia alia iura & doctores cĩ tat.Eas autem ſubſtitutiones, quæ fieri ẽt poſſunt in legatis & in donationibus cauſa mortis,vt ſuo loco videbimus, cum legatis & donationibus cauſa mortis computamus, eaque de cauſa non plures,quàm quinq; vltimas voluntates ſupra diſtinximus.

Hinc iam facilè quiuis intelliget,ad quid in ſeruiant codicilli(qui,vt habetur inſt.de codicillis in prin.ab Auguſti temporibus introduci cœperunt)& in quo à teſtamentis differant. Inſeruiunt namque ad legata inſtituenda, ad fideicommiſſarias ſeu indirectas ſubſtitutiones, & ad declarandum, immutandum, aut corrigendum aliqua in teſtamentis.Differunt

C verò præcipuè, quia teſtamenta continent directam hæredis inſtitutionem; codicilli verò minimè,niſi per accidens,& ex priuilegio militi conceſſo.

Legata autem & fideicommiſſa,quæ ab hærede ſunt executioni mandanda, partes ſunt teſtamentorum, aut codicillorum,imò interdum vnum legatum aut fideicommiſſum eſt integer codicillus,ſi nihil aliud in eo præcipiatur,neque contineat hęredis inſtitutionẽ.Donationes denique cauſa mortis, licèt frequenter extra teſtamenta & codicillos fiant,non tamen continẽt hęredis inſtitutionem,vt ſuo loco patebit.Quo fit,vt teſtamentum,directa hę redis inſtitutione, à cæteris vltimis voluntatibus ſecernatur.

Codicilli ad quid inſeruiant.

D Illud verò obſerua,de iure huius Luſitanię Regni,lib.4.ordinat.tit.70.in princ. iuncto §. penul.quando teſtator,quia ſcit ſe habere deſcendentem aut aſcendentem, vnum vel plures, qui, velit ipſe nolit, ſuccedere debent in duabus partibus ſuorum bonorum, ſolùm diſponit de tertio, conficere legitimum teſtamẽ tum ſine aliqua expreſſa hæredis inſtitutione: quia ſufficit tacita illa ex ipſarummet legum præſcripto hæredum inſtitutio. Atque hac ratione vſus eſt in hoc Regno, nullam in eo euẽ tu facere mentionem in teſtamentis de hæredum inſtitutione,ſed ſolùm de ijs, quæ teſtator fieri vult de tertio ſuorum bonorũ,aut circa propriã ſepulturam; ſimul ẽt explicat, aut præcipit,quæ ad propriam conſcientiam exonerandam ſunt neceſſaria,& his ſimilia.

Ius Luſitan.

De

tas Caſtellæ.

De iure autem Regni Caſtellæ, vt teſtamentum ſit validum, in nullo euentu eſt neceſſaria hæredis inſtitutio, ſed per hæredem, qui ab inteſtato ex legum præſcripto, aut conſuetudine patriæ ſucceſſerit, impleri debent legata, & quæcunque alia teſtator, ſine vlla hęredis inſtitutione, in ſuo teſtamento alioquin valido ſtatuerit. Ita habetur l. 1. tit. 4. lib. 5. nouæ collectionis legum caſtellę.

Poſita rerũ diuiſione (quicquid quidam in contrarium dixerint) de iure eſt gentium, immo & naturali, quod vnuſquiſq; de rebus ſuis diſponere poſſit per vltimam uoluntatem: ſicut, poſita, earundem rerum diuiſione, de iure gentium, imò & naturali eſt, poſſe celebrari permutationes, & alios contractus, ex illiſq; conſurgere obligationem. De iure tamen ciuili eſt, quòd hoc tantum vel illo modo, & cum hac uel illa ſolennitate, & non aliter, per ultimam voluntatem diſponatur, iuxta leges particulares aut conſuetudines preſcriptas cuiuſuis Reipublicæ aut loci: ſicut etiam iure ciuili multa circa contractus legibus ac conſuetudinibus variis in locis ſunt introducta.

DISPVTATIO CXXV.

De teſtamento in ſcriptis, ſeu clauſo, & ſolennitate in eo neceſſaria.

Dvplex diſtinguitur teſtamẽtum. Quoddam, quod à iure & doctoribus idcirco in ſcriptis dicitur, quòd, cum tabellionem & teſtes quid in eo contineatur lateat, fieri aliter, quàm in ſcriptis, nequit. Vulgo teſtamentũ clauſum appellatur. Alterum, quòd à iure & doctoribus propterea nuncupatiuum appellatur, quòd voce coram teſtibus nuncupetur ac declaretur quid in eo contineatur, quidue teſtator poſt mortem ſuã fieri velit. Vulgo vocatur teſtamentum apertum, fieriq; poteſt, tũ in ſcriptis, tum etiam ſola uoce, vt diſputatio ne ſequenti erit manifeſtum.

Teſtamẽti in ſcriptis ſolẽnitas iuris cõmunis.

In teſtamento in ſcriptis ſequens ſolennitas neceſſaria eſt de iure communi. Poſt confectã & clauſam ſcripturam, in qua uoluntas teſtatoris contineatur, adhiberi deben: ſeptem teſtes, maſculi, liberi, aut qui liberi reputentur, puberes, ac proinde qui decimumquartũ annum compleuerint, ac rogati, hoc eſt, ad id vocati ſeu inuitati; corã quibus teſtator vno eodemque tempore dicat ac manifeſtet, illud eſſe ſuum teſtamentum, illudq; propria manu ſubſcribat, ſi ſciat & poſſit; ſin minus adhibendus eſt octauus teſtis, qui loco illius id ſubſcribat. Deinde ſubſcribere illud debent vno & eodem tempore ſeptem illi teſtes, ſinguliq; debẽt illud ſignare, ſiue ſuo proprio annulo aut ſigillo, ſiue alieno, ſufficitque vt eodem annulo omnes illud ſignent. Ita habetur, l. hac conſultiſſima. C. de teſtam. vbi ſubiungitur ſi horum aliquid deficiat, tale teſtamentum pro infecto haberi conuenit. Idem diſponitur inſtit. de teſt. §. ſed cum paulatim, & ſequentibus, & l. ad teſtium. ff. eodem tit. l. iubemus. C. de teſt. præcipiebatur etiam, vt teſtator propria manu interius in teſtamento ſcriberet hæredum nomina, aut illa teſtibus manifeſtaret. Veruntamen lex illa per auth. ibidem ſubiunctam correctigitur: quare hodie id non eſt neceſſe, ſed ſatis eſt per alium inſcribi nomen hæredis.

Solẽnitas de iure Luſitano.

De iure verò huius Luſitaniç Regni ſequẽs ſolemnitas neceſſaria eſt ac ſufficit in teſtamẽto in ſcriptis. Poſt tale teſtamentum propria vel aliena manu ſcriptum, ſubſcribendum eſt intus propria teſtatoris manu; niſi ipſe fuerit, qui illud ſcripſit; nam tunc neceſſaria non eſt ſubſcriptio. Quod ſi teſtator ſcribere neſciat, vel non poſſit, ſubſcribendum erit propria illius manu, qui illud ſcripſit. Deinde teſtamentum illud, poſtquam clauſum fuerit & conſutum, tradendum eſt à teſtatore tabellioni coram quinque teſtibus maſculis, liberis, aut pro liberis reputatis, & qui quartũdecimum ætatis annum excedant. Et tunc coram illis interrogabit tabellio teſtatorem, an illud ſit ipſius teſtamentum, habeatque illud tanquam legitimum, validum, ac firmũ. Teſtatore verò affirmanter reſpondente, tabellio à teſtamenti tergo coram eiſdem teſtibus conficiet inſtrumẽtum approbationis, in quo explicabit, teſtatorem tradidiſſe ſibi teſtamentum illud, habuiſſeq; illud vt ſuum, & vt bonum ac firmũ. Sub ſcribent verò in eodem approbationis inſtrumento quinque illi teſtes, & præterea teſtator ipſe, ſi ſcribere ſciat & poſſit; ſin minus vnus de teſtibus loco illius ſubſcribet, ſtatimque in fra inſcriptionem ſubiunget, ſe de mandato teſtatoris, locoque illius ſubſcribere, quòd vel neſciret, vel nõ poſſet ſubſcribere. Ita habetur, 4. lib. ordin. titu. 76. §. 1. vbi ſubiũgitur. Si quippiam horum deſuerit, teſtamentum erit nullum, nihil impediente quacunque conſuetudine in cõtrarium. Præterea, ſi tabellio in approbatione eiuſmodi teſtamentorũ prædicta omnia non ſeruarit, punitur pœna amiſſionis officij, approbationiſq; inſtrumẽtum erit nullũ. Gama. deciſ. 69. refert, annullatum fuiſſe quoddam teſtũ, eò quòd non adeſſent teſtes tempore, quo à teſtatore tabellioni fuit traditum.

Hęc ſolemnitas differt ab ea, quæ de iure communi requiritur. Primò, quoad teſtiũ numerum: quia in hoc regno ſufficiũt quinq;. Secundò, quoad qualitatem, quia neceſſe non eſt vt ſint rogati: meritoque ita in ſupremo Senatu huius regni iudicatum eſt, ut Gama. deciſ. 210. nu. 2. refert, ſolo ipſo Gama refragante. Etenim in ea ordinatione diſponitur, quæ ſolemnitates in hoc regno interuenire debeãt & ſufficiant, vt teſtamentum ſit validum, illaque omittitur. Tertiò, quia ſi teſtator neſciat, aut non poſſit ſubſcribere, neceſſe non eſt adhibere octauum teſtem, qui loco illius ſubſcribat; ſed ſatis eſt vnum de quinque teſtibus ſub ſcribere loco illius. Quartò, quia ſatis eſt teſtes ſubſcribere, neque requiritur eorum ſigillum. Quintò, quia de iure communi non eſt neceſſe, quòd ad inſtrumentum approbationis concurrat tabellio; ſecus autem de iure huius regni. Sextò, quia quando teſtamentum fuit ſcriptum manu aliena, neceſſarium eſt de iure cõmuni, ut interius ſubſcribatur à teſtatore, aut

ab eo

ab eo,qui tale teſtamentum confecit,quando teſtator neſcit, aut non poteſt ſcribere: ſecus autem de iure huius regni.

Ibidem in ordinationibus.§.2.ad vitandas fraudes, quæ in ſimilibus teſtamentis poſſunt interuenire,præcipitur,vt tabellio ſcribat,aut ſcribere incipiat inſtrumentum approbationis in parte alicuius folij,in quo aliquid teſtamenti ſit ſcriptum.Quòd ſi ita folia omnia teſtamenti ſint ſcripta ,vt in nulla poſſit ſacere aut incipere inſtrumentum approbationis , præcipitur apponere ſignum ſuum publicũ in parte aliqua foliorum teſtamenti,& in inſtrumento approbationis, in quo inuolutum aut conſutum erit teſtamentum,fidem facere, quòd in teſtamento intus contento ſit appoſitum ſuum ſignum publicum , eò quòd non eſſet folium,in quo incipere poſſet approbationis inſtrumentum . Tabellioni autem, qui hoc non ſeruauerit,in pœnam ſtatuitur, vt priuetur officio.

Solẽnitas de iure Caſtellæ. De iure regni Caſtellæ ad teſtamentum in ſcriptis neceſſarij ſunt ſeptem teſtes , neceſſe eſt etiam vt interueniat tabellio ad inſcriptionem & confirmationem teſtamenti,& vt teſtator ac teſtes ſubſcribant inſcriptionem ac cõfirmationem teſtamenti. Quod ſi vel teſtator neſciat,aut non poſſit ſubſcribere,vel teſtium aliqui ſubſcribere neſciant,poſſunt reliqui teſtes ſubſcribere loco eorum ac teſtatoris , ita vt ſint octo ſubſcriptiones,vltra quas neceſſe eſt accedat publicum tabellionis ſignum . Ita conſtitutum eſt.l.3.Tauri,quæ hodie eſt.2.tit. 4.libr.5.nouæ collect. Teſtes autem tales eſſe debent,quales de iure communi ad teſtamenta exiguntur. Anto. tandem Gom.ad eandem l.3.Tauri,nu.29.ait,neceſſe non eſſe,vt ſint rogati. Contrarium tamen meritò aſſeuerat Molina lib.2.de primog.cap.8.nu.25.Cum enim ea qualitas neceſſaria ſit de iure communi & partitarum, neque lege illa ordinamenti, aut Tauri excludatur , non video cur neceſſaria non ſit.Quo ad hæc omnia lege,ſi placet eundem Anton.Gom.& Couarr.ca. cum eſſes,de teſt.num. 1.

Dubium. Dubium eſt hoc loco,an ſi is,qui eiuſmodi teſtamẽtum ſcripſit,hæres à teſtatore inſtituatur,aut legatum aliquod illi relinquatur, valida ſit talis inſtitutio,validumque ſit tale legatum, hęredis, aut Legatarij manuſcriptum? Reſpondendumque eſt, inualida eſſe, quando teſtamentum eſt in ſcriptis , de quo nunc agimus, neque hæres ita inſtitutus alioquin neceſſariò eodem modo erat inſtituendus , neque teſtator alia via per ſeipſum expreſſit ſe in eo teſtamento eum hęredem inſtituiſſe, vel tale legatum illi reliquiſſe . Ita habetur l.1.& ſequentibus, C. de ijs qui ſibi aſcribunt in teſtamento,&l.1.§.ad teſtamenta, ff.ad le. Corneliam de falſis , definitumque eſt in hoc Regno deciſ. 157. idem definitum eſt deciſ. 69. de teſtamento in quo frater hæredis ſcripſit teſtamentum,argumento l.de eo.ff.ad legem Corneliam de falſis:præſertim quia duo illi fratres erant valde amici, & viuebant in communi. Deciſ.etiam 231. idem definitum

A eſt de teſtamento quodam manu mariti ſcripto,in quo vxor & maritus ſe mutuo relinquebant hæredes . Credo tamen hæc ſolum habere locum poſt latam ſententiam: eò quòd leges illæ pœnales ſint , validaque ſint quoad reliqua eiuſmodi teſtamenta . Quin ſi is , ad quem alioquin legati aut hæreditatis emolumentum pertinet , ſciat reuera teſtatorem id ita inſtituiſſe , & præterea nullam ſuiſſe culpam in eo, qui ſcripſit teſtamentum,eò quòd inuincibiliter ignorauerit prohibitionem legis ,arbitror neque petere poſſe , vt alius condemnetur pœna amiſſionis talis hæreditatis aut legati : neque id retinere poſſe tuta conſcientia,etſo ille condemnetur. Ratio eſt, quoniam vbi nulla interuenit culpa, non poteſt pœna executioni mandari . Quare tunc

B hæres inſtitutus facere poſſet occultam compenſationem.

Quæ dicta ſunt,non ita habent locum in teſtamento nuncupatiuo : quoniam teſtibus manifeſtantur, quæ in teſtamento continentur. Atque adeò, quando illi aſſerunt eam fuiſſe voluntatem teſtatoris ipſis tunc coram teſtatore manifeſtam , ceſſat præſumptio omnis falſitatis. Credo tamen ſi is, qui propria manu ſcripſit teſtamentum nuncupatiuum , in quo ipſe hæres inſtituitur , aut legatum ei relinquitur , illud legiſſet coram teſtatore & teſtibus , & teſtes non recordarentur poſtea ipſum in eo fuiſſe inſtitutum hæredem , vel tale legatum fuiſſe illi relictum , irritum eſſet & inane in exteriori foro:eò quòd non leuis

C præſumptio eſſet falſitatis : ſatiſque conſentaneè ad hanc noſtram ſententiam loquitur Barto.l.1.§.ex illa,ff.ad leg. Corneliam de falſis.

Illud poſtremo obſeruandum eſt, in Conſtitutionibus huius Euorenſis Archiepiſcopatus titulo 51. cap.6. ad impedienda mala & ſcandala, quæ inde facile oriri poterant , meritò ſancitum eſſe , vt nullus clericus in teſtamento , quod ipſe alteri confecerit , remanere poſſit executor , neque ſibi applicet ſacrificia, quæ teſtator fieri juſſerit. Pœna etiam quinque aureorum , quæ ex carcere Eccleſiaſtico ſoluat, ſtatuitur clerico, qui teſtamentum confecerit, in quo ipſe vel hæres vel executor fuerit conſtitutus . Pręterea clericis præcipitur , vt quando eorum aliquis confe-

D cerit teſtamentum , in quo ſacrificia vel officia fieri præcipiantur in Eccleſia , cuius ipſe curam habeat , illa ſint moderata pro ratione facultatum teſtatoris , & pro quantitate & paupertate ſuæ ſobolis , alioquin tanta pœna tali ſacerdoti iniungetur , quanta fuerit culpa . Item eiſdem clericis iniungitur, vt in teſtamentis, quæ ipſi confecerint,nihil permittant relinqui in cibum , & potum aut ad alia ſimilia , ſed ſolum ad opera pia , Diuinique obſequij.

DISPVTATIO CXXVI.

De ſolennitate in nuncupatiuo teſtamento requiſita, & quando in teſtamentis neceſſaria ſit publicatio, & quid ea ſit.

Solẽnitas iure cõi in teſtamento núcupatiuo requiſita.

DE iure communi ad teſtamentum nuncupatiuũ ſeptem teſtes ſunt neceſſarij, maſculi, liberi, aut liberi reputati, puberes, rogati, qui ſimul conueniant & audiant ac intelligant teſtatoris voluntatem, vel ſcriptam, vel voce tenus prolatam, ſi voce tenus teſtamentum ſine vlla ſcriptura condatur. Non tamen eſt neceſſaria ſubſcriptio aut ſigillum. Ita habetur l. hac conſultiſſima, §. per nuncupationem, C. de teſtam. §. vlt. inſtit. de teſtam. & l. hæredes palam, ff. eod. tit. B

De iure Luſitano.

De iure huius Luſitaniæ regni, ſi teſtamentum nuncupatiuum fiat per tabellionem publicum, qui illud in ſuo exemplari, quod notam vocant, ſcribat, ſatis ſunt quinque teſtes maſculi, liberi, aut liberi exiſtimati, qui decimumquartum annum excedant, ita vt cum tabellione ſint ſex teſtes. Debentque tam teſtes, quã teſtator illud ſubſcribere, ſi ſcribere ſciat & poſſit; ſin minus aliquis teſtium ſubſcribere debet loco illius, qui ſtatim iuxta eam ſubſcriptionem addet, ſe de mandato teſtatoris loco illius ſubſcripſiſſe; quòd ille ſcribere neſciret, aut non poſſet. Atque hæc ſufficiunt, & neceſſaria ſunt, vt tale teſtamentum ſit validũ. Ita habetur 4. lib. ord. tit. 76. in prin. C

Poteſt etiam ſecundò fieri teſtamentum nuncupatiuum validum in hoc regno ſine tabellione, ſcriptum manu teſtatoris, aut alicuius alterius, modo ſubſcribatur per teſtatoré, aut per alterum, cuius manu fuerit ſcriptum, & adhibeantur quinque alij teſtes qualitatis paulò ante explicatæ, coram quibus ſimul legatur, & cum lectum fuerit, à ſingulis ſubſcribatur. In hoc tamé euentu neceſſe eſt, vt poſt mortem teſtatoris, iudicis autoritate fiat publicatio talis teſtamenti; de qua mox erit ſermo. Ita habetur titulo citato, §. 3.

Tertiò fieri etiam poteſt teſtamentum nuncupatiuum validum in hoc regno, aut quæuis alia diſpoſitio de propriis bonis, ſine vllo tabellione, aut ſcriptura tã publica, quàm priuata, voce tenus; dũmodò fiat tempore mortis, & adſint ſex teſtes, ſiue maſculi, ſiue fœminæ. Priuilegium diſponendi hoc modo conceditur, eò quòd fiat mortis tempore. Quarè extra illud tempus irritum eſt tale teſtamentum in hoc regno. In hoc etiam teſtamento requiritur publicatio illius poſt mortem teſtatoris, vt ſtatim dicemus. Ita habetur titulo citato. §. 4 D

De iure Caſtellæ.

De iure regni Caſtellæ, l. 1. tit. 2. lib. 5. ord. quæ hodie eſt l. 1. tit. 4. lib. 5. nouæ legum collectionis, Regis Philippi 2. autoritate non nihil aucta, & l. 3. Tauri confirmata. Si teſtamentum nuncupatiuum fiat cum tabellione publico, adeſſe debent tres alij teſtes vicini, eius loci in quo fit teſtamentum. Si verò fiat ſine ta-

A bellione, adeſſe debent quinque teſtes vicini ſimiliter loci, in quo fit teſtamentum; modò oppidum tale ſit, vt tot adeſſe poſſint. Quòd ſi oppidum ſit tale, vt tot adeſſe nõ poſſint, ſaltem adeſſe debẽt tres, qui eius oppidi ſint vicini. Quòd ſi fiat coram ſeptem teſtibus, validum erit, eſto neq; illi vicini ſint oppidi, in quo fit teſtamentum, neque adſit tabellio. Lege Ant. Gom. ad l. 3. Tauri à nu. 47. & Couar. c. Cum eſſes, de teſt. nu. 1. & 2. Sed obſerua, Anto. Gom. ſcripſiſſe ante legem illam 1. nouæ collect. auctam, dilucideq; explicatam Regis Philippi autoritate. Teſtes tamen ſemper debent eſſe earum qualitatum, quę de iure communi exiguntur.

Publicatio teſtamenti quã.

Quando ad validum teſtamentum, ſiue illud ſit in ſcriptis ſeu clauſum, ſiue ſit nuncupatiuum, concurrit tabellio publicus, neceſſaria non eſt publicatio illius, iuxta probabiliorem ſententiam, quam ordinationes huius regni, §. 3. citato ſequuntur, & cum quibuſdam Gloſſis affirmant, Couar. loco citato, & Anto. Gom. ad l. 3. Tauri à num. 15. Quarè, quia de 1
iure huius regni, & regni Caſtellæ, teſtamentum in ſcriptis, ſeu clauſum, nunquam eſt validum, niſi ad illius inſcriptionem & confirmationem interueniat tabellio publicus, nunquam neceſſaria eſt illius publicatio. In euentibus autem, in quibus de iure huius regni & Regni Caſtellæ dictum eſt validum eſſe teſtamentum nuncupatiuum, in quo non interuenit tabellio publicus, neceſſe eſt vt poſt defuncti mortem teſtamentum illud iudicis autoritate publicetur.

Publicatio teſtamẽti quid.

In eo autem, vt ordinationes huius regni, §. 3. citato innuunt, & latius Anton. Gom. à numer. 15. citato explicat, eiuſmodi publicatio conſiſtit. Quòd iudicis autoritate, ad petitionem, vel hæredum, vel quorumuis aliorum, quorum intereſt, vt pronuncietur an tale teſtamentum ſit legitimum, citantur illi cuia refert, vt non valeat, cuiuſmodi ſunt hæredes ab inteſtato, & etiam hæres, qui, ſi nulla interueniſſet legitima cauſa, neceſſario foret inſtituendus in eo teſtamento, & fuit præteritus ſeu exhæredatus. Præterea 2
eiuſdem iudicis autoritate vocantur teſtes, qui illi teſtamento conficiendo interfuerunt, adhibitoque per iudicem iureiurando, examinantur, an illæ ſint eorum ſubſcriptiones, legitimumque fuerit tale teſtamentum; vel ſi teſtamentum voce tenus in hoc regno tempore mortis fuit factum, an coram ipſis ita defunctus mortis tempore fuerit teſtatus. Quibus examinatis, ſi iudex nihil inueniat quominus teſtamentum illud validum ſit, pronunciat illud validum, idque ad perpetuam rei memoriam iubet iudex ſcriptis mandari, manetque eo ipſo teſtamentum publicatum.

DISPVTATIO CXXVII.

Teſtamentum abſolui debet, vt ſit validum, nonnullaq́; alia circa teſtamenti ſolemnitatem; & quis numerus teſtium ſufficiat, vbi ordinarij facile dari non poſſunt.

ETiam ſi teſtamentum inceptum ſit corã legitimis teſtibus, ſi tamen perfectum nõ ſit, quia loqui amplius non potuit teſtator, aut aliqua alia de cauſa, eſt nullum omnino, ét quoad illa, quæ teſtator coram illis teſtibus ſtatuerat. Ita habetur l. ſi quis cum teſtamẽtũ, & l. ex ea ſcriptura, ff. de teſta. l. Furioſum, C. q. teſtamenta facere poſſunt, §. ex autem ſolo, Inſtitut. quib. mod. teſtamenta infirmentur, & l. 23. tit. 1. par. 6. & affirmat communis Doctorum ſententia, quam Couarr. de teſt. cap. relatum, 1. num. 9. & Anton. Gomez ad l. 3. Tauri, num. 18. & 105. referunt ac ſequuntur. An verò id locum ét habeat in legatis ad pias cauſas, dicemus infra ſuo loco. Illud obſerua, in teſtamento nuncupatiuo de iure communi facto, & etiam in nuncupatiuo voce tenus tempore mortis in hoc regno facto, quando non conſtat teſtatorem vlterius progredi voluiſſe, ſed res eſt dubia, validum eſſe teſtamẽtum, vt rectè ex l. ſi quis cum teſtamentum, citata, probat Ant. Gom. num. 105. citato.

Illud etiam obſerua, non ſatis eſſe nutibus exprimere hæredem, ſed neceſſe eſſe, vt teſtator, vel ſcribendo propria manu illum exprimat, vel voce ita dearticulata illum exprimat, vt ex voce intelligatur, quem inſtituat, etſi balbutiendo & tardè illum proferat. Ita habetur apertè l. iubemus, iuncta l. quoniam indignum, C. de teſtam. & colligitur ex l. diſcretis, §. vlt. C. qui teſtamenta facere poſſunt. Licet autem tutum ſit, vt teſtator proprio ore pronunciet nomen hæredis, ſatis tamen erit, ſi, interrogatus à tabellione, aut etiam ab aliquo priuato, an Paulum, verbi gratia, velit cõſtituere ſuum hęredem, ore proprio reſpondeat, volo, aut quid ſimile, quo ſe id velle declaret. Ita Gloſſ. l. iubemus. verb. quemadmodum, C. de teſta. Bart. & communis ſententia Doctorum, quam referunt & ſequuntur Couarr. cap. cum tibi de teſtam. num. 4. Anto. Gomez ad l. 3. Tauri, num. 109. & Gregor. Lopez ad l. 7. tit. 73. par. 6. modo tamen ceſſet omnis ſuſpicio fraudis, conſtetq́; eam fuiſſe teſtatoris voluntatem ſui tunc compotis. Lege etiam Iulium Clarum, §. teſtamentum, quæſ. 4. & 37. Satis eſt etiam ſi teſtator, licèt non proprio nomine, ſigno tamen indubitabili hæredem voce, aut ſcripto exprimat, vt ſi dicat, inſtituo hęredem meum fratrem, quando vnum tantum habet, aut bedellum, quando vnus tantum eſt vniuerſitatis, aut hunc hominem, quem digito demonſtret, vt Ant. Gom. 1. tom. variar. reſolut. cap. 2. numer. 6. & 7. ſufficienter probat. Verum autem inſtitutio hæredis facta in teſtamento per relationem ad ſchedulã manu propria teſtatoris ſcriptam, in qua nomen hæredis exprimitur, valida ſit, cõmunior Doctorũ ſententia hodie aſſirmat, validam eſſe, modò tamen conſtet verè eam eſſe ſchedulam, ad quam ſe remittit teſtator. Ita Couar. ibid. nu. 5. Iulius Clarus, §. teſta. q. 4. & 36. & Mẽchaca lib. 2. ſucceſſionum, §. 17. nu. 5.

Licet autem in exteriori foro neceſſaria ſit inſtitutio hæredis, qualis explicata eſt; in foro tamen conſcientiæ ſatis eſt, ſi vel nutu fiat, modo certo conſtet eam fuiſſe teſtatoris voluntatem, qui ſui erat tunc compos, iuxta ea quę diſput. 81. dicta ſunt.

Illud etiam eſt obſeruandum, quamuis inſtitutio hęredis ſolo nutu facta inualida ſit de iure communi, non tamen eſſe inualidum legatum, aut fideicommiſſum ſolo nutu factũ, vt conſtat ex l. nutu. ff. de leg. 3. l. cum proponebatur, ff. de leg. 2. & affirmant Gloſſ. l. iubemus citata, & communis ſententia, quam referunt & ſequuntur Couar. cap. cũ in tibi, de teſtam. nu. 3. & Anto. Gom. ad l. 3. Tauri, nu. 111. Multo autem magis valida ſunt legata per remiſſionem ad ſchedulam, de qua paulo antea habitus eſt ſermo, vt cum Bart. affirmat communis Doctorum ſententia, quam loco citato refert Couar. nu. 4.

Teſtamentum vt ſit validum, habere debet ſolemnitatem requiſitam in Regno aut loco in quo fit; non verò in loco & Regno vnde eſt teſtator, & vbi teſtamentum mandari debet executioni. Ita Ant. Gom. ad l. 3. Tauri nu. 20. iuxta varia iura, quæ citat.

Teſtes, vt validum ſit teſtamentum, non ſolum habere debent eas qualitates, de quibus duabus diſputationibus præcedentibus dictũ eſt, ſed etiam debent eſſe tales alioquin, vt validum ſit eorum teſtimonium in iure: quarè non debent eſſe infames, &c. Obſeruat tamen optimè Iulius Clarus, §. teſtamentum. quæſt. 55. verſiculo vlt. cum Gloſ. communiter receptã, l. cum in lege, ff. de teſta. quemadmodum, eſſe quempiam ſeruum, non repellit illum à numero idoneorum teſtium ad teſtamẽtum, quando communi opinione liber reputatur: ita eſſe quempiam infamem, aut alio vitio laborare, quo alioquin teſtis eſſe non poſſit, nõ repellere illum à numero teſtium idoneorũ ad teſtamentum, quando communi opinione talis non reputabatur.

Inſt. de teſta. à §. pręter, reijciuntur à numero teſtium idoneorum ij qui in poteſtate ſunt teſtatoris. Item pater, & qui in poteſtate patris ſunt in teſtamento filij familias. Item hæres comparatione teſtamenti, in quo hæres inſtituitur, nec nõ qui in poteſtate hæredis ſunt, item pater in cuius poteſtate ſit talis hæres, & fratres qui in poteſtate talis patris ſunt. Legatarij tamen; & fideicommiſſarij particulares, in teſtes admittuntur teſtamẽti in quo legatũ aut fideicõmiſſum particulare eis relinquitur.

Verum autem validum ſit teſtamentum, in quo religioſus fuerit de numero teſtium ad illud adhibitorum. Iulius Clarus q. 55. citata. verſ. vlterius quæro, affirmat, aitq́; ita eſſe cõſuetudine receptum. Idem affirmãt Panor. & multi alij, quos Ant. Gom. ad l. 3. Tauri. nu. 18. refert. Ipſe verò Anton. Gomezius cum fabro

ait,

ait, id intelligendum eſſe, modò tempore teſtamenti habuerit ad id facultatem ſui ſuperioris; aut ſi teſtamentum de numero eorum ſit, quæ publicatione poſt mortem teſtatoris indigent, modo tempore publicationis hēat facultatem ad teſtificandum. Veruntamē cum religioſi teſtimonium ſine facultate ſui ſuperioris non ſit ipſo iure nullum, licèt malè faciat, ſi ſine ea, ſaltem præſumpta, teſtificetur; non video cur recedendū ſit à priori illa ſententia, quæ communior eſt doctorum. De clericis conueniunt omnes eſſe idoneos teſtamentorum teſtes, etiam ſine facultate Epiſcopi.

Vt teſtamentum ſit validum, debent omnes teſtes eſſe in præſentia teſtatoris, illumque videre, neque ſatis eſt ſi vocem eius audiant, vt patet l. ſi non ſpeciali, & l. ſi vnus, C. de teſtam. Quare ſi paries ſit interpoſitus inter teſtes & teſtatorem, aut etiam cortina, ita vt ab eis non videatur, teſtamentum erit nullum, iuxta cōmunem Doctorum ſententiam, quam Iulius clarus, §. teſtamentum. quæſt. 59. refert ac ſequitur.

Ius Luſitanū De iure huius Luſitaniæ regni lib. 4. ord. tit. 76. §. vlt. quando teſtamentum conficitur in eremo, aut alio loco vbi propter commorantium paucitatem non poſſint facilè inueniri tot teſtes, quot alioquin ſunt requiſiti, ſatis eſt, ſi adhibeantur tres, idq; ſiue teſtamentum ſit clauſum, ſiue apertum, & ſiue fiat ſcripto, ſiue tempore mortis ore tenus. Idemque eſt in codicillo. Vt autem bene notat Gama deciſ. 44. debent eſſe maſculi: quoniam cum in eo §. nulla fiat mentio de fœminis, teſtes debent eſſe qualitatis requiſitę alioquin ad validitatem teſtamenti.

Cum verò ordinationes eam rationem reddant huius diſpoſitionis, quòd in deſertis locis non facilè reperiantur tot teſtes, quot alioquin ad validitatem teſtamentorum ſunt requiſiti; ſanè ratio poſtulat, vt per Epicheiā idē in hoc regno ſit dicendum tempore peſtis, qñ vel teſtator peſte laborat, hominesq; ad eum accedere non audent, vel aliqua alia ratione, non facilè reperiantur teſtes alioquin requiſiti, & id affirmat Gama deciſ. 10. & 81. Merito dixi, quando vel quòd teſtator peſte laboret, vel alia ratione, non facilè reperiantur teſtes alioquin requiſiti: quoniā ſi, ſpectatis circunſtantijs concurrentibus, poſſent facilè adhiberi, inualidum eſſet teſtamentum cum ſolis tribus teſtibus, vt eadem deciſ. 10. iudicatum eſt circa teſtamentum cuiuſdam, qui tempore peſtis obijt in carcere publico, vbi ſufficiens teſtium numerus potuit adhiberi.

Ius cōmune. De iure cōi, l. vlt. C. de teſt. ſolis ruſticis fuit conceſſum, vt ſi teſtamentum conficiant in loco vbi plures teſtes inueniri non poſſunt, adhibeant ſaltem quinque. Dubitāt verò doctores, an ſtando in ſolo iure communi ſit ualidum teſtamētum cum paucioribus, quàm ſeptem teſtibus. De hac re tres ſunt ſententiæ, quas refert Iulius Clarus, §. teſtamentum, q. 56. Prima Baldi & quorundam aliorum aſſerentium, ſatis eſſe tunc quinque teſtes, modò

A plures nō poſſint facilè adhiberi; & in hanc, propter illius æquitatem, inclinat Iulius Clarus. Secunda eſt aſſerentium, neceſſarios eſſe ſeptem teſtes, & hęc videtur eſſe cōmunior, & mihi verior videtur. Tum quia priuilegiū illud quinque teſtium propter imperitiā fuit ruſticis conceſſum, quæ ratio non militat tēpore peſtis. Tum etiam quia, l. caſus, C. de teſtamentis definitur, caſum periculumq; contagionis non ſufficere, vt de numero teſtium remittatur. Facit etiam l. conficiuntur, § codicilli, ff. de iure codicillor. Lege, ſi placet, Antonium Gom. ad l. 3. Tauri, nu. 48. Tertia eſt pau corum affirmātiū, eo tempore ſufficere duos teſtes, quam Iulius Clarus omnino improbandam cenſet. Eam verò Gama deciſ. 81. arbitra

B tur amplectendam in hoc Luſitaniæ Regno, ductus, quia ſit ſententia Bart. l. vnica, ff. de bonorum poſſeſſione ex teſtamento militis: & quòd in hoc regno ſtandum ſit opinionibus Bartoli, quando nec textus, nec gloſſa Accurſij, neque communis Doctorum opinio eſt in contrarium. Veruntamen ea non eſt opinio Bart. quippe qui ſolum eo loco dicat, debere prouideri vt tempore peſtis vltimæ voluntates, etiam non ſolemniter factæ, valerent: eò quòd neque teſtes, neque notarij reperiri tūc valeant. Ex his autem verbis potius colligitur contrariam eſſe ſententiam Bart. nempè antequam id ſtatuatur, inualida eſſe teſtamēta eo tempore facta ſine ſolennitate alioquin requiſita. Eſto autem ea eſſet ſententia Bartoli, communis tamen ſententia eſt in contrarium: quā

C doquidem Doctores primæ & ſecundæ ſententiæ tertiæ, quæ pauciſſimorum eſt, repugnent.

Ius Caſtell. De iure autem regni Caſtellæ lib. 5. nouæ collectionis titu. 4. l. 1. & 2. in ſolo teſtamento nuncupatiuo, quando nec tabellio nec plures teſtes adhiberi poſſunt, ſiue ob peſtē, ſiue qua cunque alia de cauſa, ſatis ſunt tres, modò vicini ſint loci, in quo teſtamentum conficitur, iuxta ea quæ diſp. præcedente dicta ſunt.

DISPVTATIO CXXVIII.

De ſolemnitate requiſita in teſtamento inter liberos.

D SVbijcienda ſunt nonnulla, quæ, quoad ſolemnitatem, ſunt peculiariter conſtituta in iure circa quorundam teſtamenta. Atque vt à teſtamento parentum inter filios incipiamus, ſciendum eſt. De iure communi in fauorem filiorum, ad quos pertinet hæreditas, validum eſſe teſtamentum confectum inter liberos, etiam emancipatos, cum duobus teſtibus, ſiue maſculis ſiue feminis, etiam non rogatis; neq; neceſſariam eſſe teſtium ſubſcriptionem, aut aliquam aliam ex ſolemnitatibus in alijs teſtamentis requiſitis; idque ſiue teſtamentum conficiatur à patre ſiue a matre, & ſiue ſit nuncupatiuum ſiue in ſcriptis (quamuis, vt ſubijciemus, in teſtamento in ſcriptis non nihil amplius requiratur) ita habetur expreſſe l. hac conſultiſſima, §. ex imperfecto, C. de teſtam.

teſtam. iuncta l. vlt. C. familiæ erciſcundę, in quarum priori dicitur, teſtamentum imperfectum (hoc eſt, cui deeſt ſolemnitas omnis de iure ciuili introducta, nempe, omnis ſupra duos teſtes fide dignos) valere inter ſolos liberos à parentibus vtriuſque ſexus, id eſt, ſiue à patre ſiue à matre conficiatur, idemque affirmat communis Doctorum ſententia. Habetq; id verum, ſiue liberi æqualibus portionibus ſint inſtituti hæredes, ſiue inæqualibus, vt affirmat communis opinio, quā Emmanuel à Coſta, c. ſi pater, par. 1. verb. in ſuo teſtamento nume. 2. & Gama deciſ. 6 t. referunt ac ſequuntur. Tametſi Couarruu. de teſtamen. cap. Raynutius, §. 1. nume. 3. ab Emmanuele à Coſta citatus, contrarium affirmet. A

B Obſerua tamen, poſtea de iure authenticorum ſancitum eſſe, ad hoc vt teſtamentū in ſcriptis conditum inter liberos cum duobus teſtibus ſit validum, neceſſarium eſſe, vt vel ſubſcribatur à teſtatore, vel à liberis in eo inſtitutis, vt habetur in authentica ſi modo, C. familiæ erciſcundæ; vel certè vt, ſi neutrum illorum fiat, teſtator propria manu, diſtinctiſq; characteribus exprimat nomina filiorum, quos in teſtamento hæredes inſtituit, necnon portiones in quibus eos inſtituit, tempuſque in quo conficit teſtamentum, atque hoc eſt quod habetur in authē tica. quòd ſine, C. de teſtam. Quòd ſi nihil horū fiat, teſtamentum erit nullum, vt ex authenticis citatis eſt manifeſtum. Cum verò non loquantur de teſtamento nuncupatiuo, vt ex authentico de teſtamentis imperfectis, vnde authenticę illæ ſunt deſumptæ, ſi attentè legatur, conſtat, affirmatque Gloſſa in authentica ſi modò, C. famil. ercil. conſonatq; l. 7. tit. 1. p. 6. legum Caſtellæ; conſequens profectò eſt, vt circa teſtamentū nuncupatiuum ſtandum ſit, §. ex imperfecto, citato, & l. vlt. C. famil. ercil. Porrò cum authentica, quòd ſine, C de teſta. ſtatuat, vt teſtator propria manu ſcribat portiones in quibus ſingulos filios hæredes inſtituit, ſatis patet teſtamentum inter liberos cum duobus teſtibus confectum validum eſſe, eſto liberi inæqualiter ſint inſtituti hæredes, vt cum Emmanuele à Coſta; Gama, & communi Doctorum ſententia, quam referunt, paulò antea aduerſus Couar. dicebamus. C

Illud etiam eſt obſeruandum, quòd ſi in teſtamento nuncupatiuo facto inter liberos ſine ſolemnitate in aliis teſtamentis requiſita admiſceatur perſona aliqua extranea, inualidum eſt quoad illam, idq;, quod illi fuerit ita relictum, accreſcit liberis, vt conſtat ex §. ex imperfecto, & l. vlt. citatis. In teſtamento verò in ſcriptis valet legata relicta extraneis, vt ex authētica quod ſine, C. de teſtamentis, eſt manifeſtū, & affirmat Ant. Gom. ad l. 3. Tauri, nu. 58. & Doctores communiter. D

Vlterius eſt obſeruandum, non ſolum inter filios, ſed etiam inter nepotes & alios inferiores deſcendentes validum eſſe teſtamentum imperfectum quoad ſolemnitatem, ſiue ab auo aut auia, ſiue à quouis alio aſcendente maſculo, aut fœmina fiat, vt conſtat ex authentico de teſtamentis imperfectis, in prin.

A Anton. Gom. ad l. 3. Tauri numer. 54. cum alijs, quos citat, affirmat, validum etiam eſſe inter filios illegitimos naturales, quoad portiones, quas vel de iure communi, vel de peculiaribus iuribus diuerſorum regnorum, tam patres quàm matres & alii aſcendentes poſſunt illis relinquere. Et mihi id nō eſt dubium in hoc Luſitanię regno in filiis naturalibus hominis plebei, quem piam vocant; tales enim filii promiſcuè ſuccedunt parentibus, tam ex teſtamento, quam ab inteſtato, cum aliis filiis legitimis. Baldus & alii, quos idem Antonius Gom. refert, refragantur. Iulius Clarus, §. teſtamentum quæſtione 12. licet etiam videatur ex parte refragari, meo tamen iudicio, ſimpliciter conſentit. Ait namque, non ſolum teſtamentum B imperfectum factum inter liberos legitimatos eſſe validum, ſed etiam factum à matre non illuſtri, etiam inter filios ſpurios. Vnde, ſi attentè legatur; ſentit eo ipſo, quod fas eſt alicui teſtari inter filios illegitimos, validum eſſe inter eos teſtamentum imperfectum.

An verò ſicut teſtamentum aſcendentium inter deſcendentes validum eſt cum duobus teſtibus ſine alia ſolemnitate: ita viciſſim ſimile teſtamentum deſcendentium inter aſcēdentes ſit validum. Ant. Gom. nu. 54. citato affirmat. Contrarium tamen eſt dicendum cum communi Doctorum ſententia, quam Emmanuel à Coſta cap. ſi pater, par. 3. verb. priuare non poſſit, numero 12. & Iulius Clarus vbi ſupra referunt ac ſequuntur; & quia non eſt textus vnde id colligatur. C

Illud eſt obſeruandum, quamuis teſtamentum, alioquin nullum ex defectu ſolemnitatis, ſit validum inter liberos ſi fiat cum duobus teſtibus; teſtamentum tamen ex aliis capitibus nullum, vt ſi ſit imperfectum, iuxta ea quæ diſputatione præcedente dicta ſunt, vel ſolis nutibus hæredes ſint inſtituti, aut filius ſit præteritus, inualidum etiam eſſe inter liberos. Ita communis Doctorum ſententia, quam Iulius Clarus, §. teſtamentum, quæſtione octaua, & Antonius Gomez ad l. 3. Tauri, numero 18. 57. & 106. & Couarr. de teſtam. cap. relatum. 1. numero 10. referunt ac ſequuntur. Ratio eſt, quoniam l. hac conſultiſſima, §. ex imperfecto, & l. vltim. C. famil. erciſcun. ſolum loquuntur de teſtamento D inter liberos ex ſolo capite ſolemnitatis imperfecto.

Hæc omnia, quæ de teſtamentis inter liberos dicta ſunt, vim habent in hoc Luſitanię Regno. Cum enim nihil hac de re conſtitutum in eo ſit, ſtandum eſt diſpoſitioni iuris communis.

In Regno verò Caſtellæ poſt l. 3. Tauri, quæ eſt 2. libro 5. nouæ collectio. titulo quarto, eadem ſolemnitas requiritur in teſtamento nuncupatiuo inter liberos, quæ requiritur inter extraneos, vt lex illa apertè diſponit. Vtrum verò in teſtamento inter liberos in ſcriptis requiratur etiam eadem ſolemnitas, quæ in eo Regno neceſſaria eſt inter extraneos. Reſpondendum eſt affir- Ius Caſtel.

manter

manter cum Anton.Gom.ad l.3. Tauri nume. 60. ſatis enim id innuitur ea iu lege, licèt non ſit tam apertum, quam apertum eſt primum. A

DISPVTATIO CXXIX.

De ſolemnitate teſtamenti coram rege facti, & teſtamenti militis.

TEſtamentum coram Imperatore factum (idem eſt ſi fiat coram Rege, aut principe alio non recognoſcente ſuperiorem) validum eſt abſque alia ſolemnitate, vt conſtat ex l.omnium, C.de teſtamentis, & ex l.5. titulo primo, parte ſexta legum Caſtellæ. Quando autem cenſeatur factum coram Rege, explicat Iulius Clarus, §.teſtamentum, quæſtio. 56. verſ. antepenul. B

Militibus, quòd Deo, reipublicæque cum vitæ periculo inſeruiant, conceſſum eſt, vt teſtamentum, quod dum ſunt in bellica expeditio ne confecerint, validum ſit cum duobus tantum teſtibus: ſatiſque eſt ſi ſint fœminæ, vt cum Bart. & communi Doctorum ſententia ait Iulius Clarus, §.teſt, quæſt. 55. quoniam in militis teſtamento remiſſa eſt omnis ſolennitas, iure ciuili introducta, præter quàm quòd teſtes debent eſſe rogati, vt patet ex l.diuus, ff.de militari teſtamento, & ex l. 4. titulo 1.parte 6.legum Caſtellæ, affirmatque Iulius Clarus, §.teſtamentum, quæſt.58. verſ.item quæro, hanc eſſe communem Doctorum ſententiam. Poteſt verò miles teſtari in expeditione, etiã ſi ſit mutus, vt patet inſt.de militari teſta.§. quin imò. C Præterea teſtamentum factum in expeditione belli validum eſt, ſi miles intra annum poſtquam à bello eſt reuerſus moriatur: ſecus verò ſi poſt annum moriatur, vt ibidem habetur, §. ſequenti. Miles, morte in bello imminente, teſtari poteſt vt potuerit, nempe verbo tenus, vel proprio ſanguine, aut quouis alio modo ſcribendo ſuam vltimam voluntatem in ſcuto, vagina, enſe, Clypeo, aut in quauis alia re, vel digito ſcribendo in terra, & denique, quocunque modo potuerit, teſtari poteſt; modò id cõſtet duobus teſtibus rogatis, & omni exceptione maioribus, vt conſtat ex l.Milites, C. de teſtamento militis. His de rebus varia alia ſunt iura, C.eodem titulo, & inſt. & ff. de militari teſt. Extra bellicam autem expeditionem eadem ſolennitas requiritur in teſtamento militis, quæ in teſtamentis aliorum. D

Omnes, qui in caſtris reperiuntur, etiam ſi milites non ſint, gaudent priuilegio militis ad teſtamenta conficienda, modo in loco hoſtili ſint: ſecus autem ſi non ſint in loco hoſtili. Ita habetur l. 1. ff. de bonorum poſſeſs. ex teſtamento militis, & affirmat Bart. ibi & Gloſſ. vlt. in l.Scriniarios, C.de teſta. militis, & Iulius Clarus, §.teſtamentum, quæſ. 15.

DISPVTATIO CXXX.

De ſolennitate teſtamenti cæci.

CAEcus teſtari non poteſt niſi nuncupatiuè. Et de iure communi teſtari debet coram ſeptem teſtibus & tabellione; quòd ſi tabellionis copia haberi non poſſit, adhiberi debet octauus teſtis, qui locum tabellionis ſubeat. Omnibuſque vocatis & præſentibus ſignificare debet ſe velle condere teſtamentum, proferreque debet hæredum ac legatariorum nomina. Quòd ſi ſint aliqui, qui vocentur eodem nomine, ex indicijs, quę ſubiunxerit, tollere debet ambiguitatem. Præterea exprimere debet coram teſtibus portionem, ſeu quantitatem in qua ſingulos hæredis inſtituit, nec non quantitatem, quam ſingulis legatariis relinquit; debentque hæc omnia ſcribi coram teſtibus. Poſſunt etiam eſſe ſcripta quando teſtes vocantur, & tunc legi à tabellione, aût ab eo, qui tabellionis vicem ſubierit: cæco autem profitente eam eſſe ipſius voluntatem, ſubſcribi debet teſtamentum ab omnibus teſtibus, & ſigillis ſignari tam à teſtibus quàm a tabellione. Ita habetur lege hac conſultiſſima, C.qui teſtamenta facere poſſunt.

Doctores tamen communiter affirmant, quando cæcus inter liberos teſtatur, non aliam neceſſariam eſſe ſolemnitatem in ipſius teſtamento, quàm in teſtamentis aliorum, qui inter liberos teſtantur.

In hoc Luſitaniæ Regno audio conſuetudine eſſe receptum, vt cęcus eiſdem modis nuncupatiuè teſtetur, quo cæteri teſtari poſſunt: ex iure tamen communi ſuperadditur vnus teſtis in teſtamento cæci, ſupra illos, cum quibus cæteri homines teſtari poſſunt. Ius Luſit.

De iure uerò Regni Caſtellæ in teſtamento cæci cum minimum neceſſarij ſunt quinque teſtes. Intelligo autem debere eſſe vicinos loci, in quo conficitur teſtamentum. Ita habetur expreſſe, lege tertia Tauri, iuncta lege prima, titulo quarto, libro quinto nouæ collect. Ius Caſtell.

DISPVTATIO CXXXI.

De Codicillis & ſolemnitate in eis requiſita.

ANtequam de diſpoſitione ad pias cauſas dicamus, & quæ ſolemnitas in eis ſufficiat, dicendum eſt de codicillis: vt prius, quæ ad ius Cæſareum ſpectant, abſoluamus; poſtea verò, quæ iuris Canonici ſunt peculiaria, ſubijciamus.

Codicillus, iuxta nominis interpretationem, idem eſt, quod paruus codex, paruaue ſcriptura. Vt verò colligitur ex inſt. & C. de Codicillus quid.

de codicillis, & ff. de iure codicillorum, eſt quædam ſine directa hæredis inſtitutione vltimæ voluntatis diſpoſitio, ſiue in ſcriptis, ſiue nuncupatiue, etiam verbotenus, fiat. Quæ deſcriptio ex ijs, quæ diſputatione. 124. inter explicandam particulam illam definitionis teſtamenti, cùm hæredis directa inſtitutione, dicta ſunt, eſt ſatis manifeſta. Quo loco etiam explicauimus ad quid codicilli inſeruiant. Eſt verò intelligenda hæc deſcriptio, ſecluſo priuilegio. Nam miles, vt ibidem dictum eſt, ex priuilegio poteſt codicillo inſtituere hæredem directò. Non ſolùm autem non poteſt hæres directò inſtitui codicillo, ſed neque in eo poteſt illi apponi conditio aliqua, quæ vllam vim habeat. Imò neque hæreditas adimi poteſt codicillo, ac proinde nec poteſt in eo fieri exhæredatio, vt habetur inſtitut. de codicill. §. codicillis autem. Poteſt tamen teſtator codicillo ſignificare hæredem à ſe inſtitutũ commiſiſſe delictum aliquod, ob quod dignus eſt vt priuetur hæreditate, eaque de cauſa velle, vt illa priuetur; & tunc, ſi delictum probetur, vi talis codicilli priuabitur hæreditate, vt habetur l. hæreditas. C. de ijs quibus vt indignis, & l. ſecunda titulo 12. parte 3. legum Caſtellæ. Quo modo autem ſubſtitutio fideicommiſſaria fieri poſſit codicillis, & ſi in eis fiat directa ſubſtitutio, quomodo ex benigna iuris interpretatione habeat vim fideicommiſſariæ, explicatum eſt diſputatione 124. citata.

Codicillus fieri poteſt ante teſtamentum, & poſt teſtamentum. Factus verò ante teſtamentum valet, etiam ſi non confirmetur expreſsè teſtamento, quod poſteà fiat. Modò tamen ex eo non conſtet de contraria teſtatoris voluntate. Si quis codicillum conficiat, in quo relinquat legata poſt mortem ſuam implenda à quocunque ſucceſſerit in bonis ipſius, inteſtatuſque diſcedat, validus eſt talis codicillus. Hæc omnia colliguntur ex §. 1. inſtit. de codicill. & ex l. ſi quis cum teſtamentum. ff. de iure codicillorum, & ex alijs iuribus. Quamuis duo aut plura teſtamenta vnius & eiuſdem teſtatoris non poſſint eſſe valida ſimul, vt diſputatione 124. oſtenſum eſt: ſecus tamen res habet in codicillis, quando vnus alteri non repugnat; in quo euentu poſteriori eſſet ſtandum. Ita habetur §. vltim. inſt. de codic. & §. poſteriori inſt. quib. modis teſtamenta infir.

Codicilli & cæterarum vltimarum voluntatum, excepto teſtamento, ſolemnitas de iure communi.

De iure communi in omni codicillo, ſiue ſcriptis, ſeu clauſus fiat, ſiue nuncupatiuè, imò in omni vltima voluntate, excepto teſtamento, quinque teſtes neceſſarij ſunt ac ſufficiunt. Neque eſt neceſſe vt ſint rogati, imò neque vt ſint maſculi. Quando tamen vltima voluntas fit in ſcriptis, neceſſaria eſt inſuper teſtium ſubſcriptio, nullaq; alia ſolemnitas exigitur. Ita habetur. l. vltim. C. de codicil. & §. vlt. inſtit. de fidei commiſſarijs hæredit.

Excipiuntur codicilli cæcorum, in quibus de iure communi neceſſarij ſunt ſeptem teſtes & tabellio, aut aliquis, qui tabellionis locum ſubeat, & denique requiritur eadem ſolemni-

A tas, quæ in teſtamentis cæcorum, vt conſtat ex l. hac conſultiſſima. C. qui teſt. facere poſſunt. Excipiuntur etiam codicilli inter liberos, in quibus ſatis ſunt duo teſtes ſicut in teſtamentis inter liberos, vt patet l. vltim. C. familiæ erciſcundæ. Eadem ratione excipitur militis codicillus in bellica expeditione; eò quòd non maior neceſſaria ſit ſolemnitas in codicillo alicuius, quàm in eiuſdem teſtamento, & quòd miles poſſit in codicillo inſtituere hæredem. Quare id, quod habetur. l. vltim. C. de codicil. nempe in omni codicillo requiri ac ſufficere quinque teſtes, intelligendum eſt, de codicillis communibus, ſiue illi in ſcriptis fiant, ſiue nuncupatiuè.

Ius Luſit.

De iure huius Luſitaniæ Regni, ſiue codicilli
B fiant nuncupatiuè manu tabellionis, ſiue manu teſtatoris & ab eo ſubſcripti, aut manu alterius priuatæ perſonæ, ſiue fiant in ſcriptis, hoc eſt, clauſi, & cum inſtrumento approbationis à tergo, fat ſunt, & requiruntur quatuor teſtes vltra tabellionem, aut teſtatorem, quando manu ſua codicillum conficit, aut vltra priuatam aliam perſonam, quæ teſtatoris loco codicillum ſcribat ac ſignet: modò tamen teſtes ſubſcribant. Poſſuntque eſſe vel maſculi uel fœminæ, modò liberi reputentur, & quatuordecimum, aut duodecimum ſi fœminæ ſint [illegible] annum excedant. Ita habetur quarto libro ordin. titulo 76. §. antepenulti. In codicillis inter liberos, aut militis in expeditione, iuri communi ſtatur. Tempore mortis ore tenus validus erit codicillus in hoc eodem regno cum
C ſex teſtibus, ſiue maſculis, ſiue fœminis. Tum quia validum eſt teſtamentum eo modo factũ, & quę ſolemnitas ſufficit, vt ſit validum teſtamentum, ſufficit etiam vt ſit validus codicillus, Tum etiam quia titul. citato. §. Epodera, non ſolùm videtur id diſpoſitum circa teſtamentum, ſed etiam circa quancunque aliam vltimam uoluntatem, quę ore tenus eo tempore fiat, vt patet ex illis verbis; ou ordenar de ſeus bens por alguna guiſa. In ijs pagis & deſertis locis, in quibus in hoc regno validum eſt teſtamentum cum tribus teſtibus, validus eſt etiam codicillus cum eiſdem teſtibus, ſiue nuncupatiuè ſiue in ſcriptis fiat, vt habetur tit. citato. §. vltim. Quando autem codicillus in eodem regno fuerit hominis cæci, ſemper adden
D dos eſt vnus teſtis vltra eos, qui alioquin ſunt requiſiti.

Ius Caſtellę.

De iure Regni Caſtellę in codicillis eadem ſolemnitas requiritur, quam diſputatione 126. diximus in eo Regno requiri in teſtamento nuncupatiuo. Ita habetur. l. tertia Tauri, quę eſt ſecundo titulo 4. libro quinto, nouę collectionis. Anton. Gomez. ad eandem. l. nume. 71. & alij, quos Molina libro ſecundo, de primogeni. cap. octauo, numero vigeſimoquarto refert, dicunt, ſatis eſſe ſi ſint fœminę, iuxta diſpoſitionem iuris communis: vnde quando in illa lege dicitur, in codicillis requiri eandem ſolemnitatem, quę in teſtamento nuncupatiuo, id intelligunt ſolum, quoad numerum teſtium, non uerò quoad qualitatem. Dubium vero eſt, an in codicillo in ſcriptis, ſeu clau-

ſo, ſatis ſit in Regno Caſtellæ eadem ſolemnitas, an verò requiratur ſolemnitas iuris communis, nempe quinque teſtium. Anton. Gomez. ibidem numero 69. arbitratur, neceſſariam eſſe ſolemnitatem juris communis, legemque illam intelligendam eſſe ſolum de codicillis nuncupatiuis. Mihi vero contrarium videtur verum. Primo, quia, cum proximè in eadem lege ſermo eſſet de teſtamentis in ſcriptis, indiſtinctè de codicillis ſubiunxit, ſufficere in illis ſolemnitatem teſtamenti nuncupatiui: diminutaque eſſet ea lex, niſi de omnibus codicillis in ea eſſet ſermo. Secundò, quia neque de iure communi, neque de iure hujus Luſitaniæ Regni alia ſolemnitas requiritur in codicillis in ſcriptis & in nuncupatiuis: quarè conſentaneum eſt, neque legem illam voluiſſe diſcrimen ſtatuere, præſertim cùm lex illa noſtram ſententiam ſonet apertè.

Dubitant Doctores, verum poſt l. illam tertiam Tauri, codicillus in Regno Caſtellæ vim habeat teſtamenti, ita vt valida ſit inſtitutio hæredis directa facta in codicillo, nec non exhæredatio, & conditio apponſita hæredi. Quidam, quos Molina libro ſecundo de primogeni. capit. octauo, numero 28. refert, affirmant. Ducuntur potiſſimum, quòd eadem prorſus ſolemnitas requiratur in eo regno in codicillis, quæ in teſtamentis. Meo tamen iudicio ſatis efficaciter probat Molina ibidem contrarium. Quoniam neque id eſſet ſatis vt codicillus, etiam ſi in eo hæres inſtitueretur, & adhiberetur tota ſolemnitas, quæ in teſtamento eſt neceſſaria, vim haberet teſtamenti, quando conſtaret teſtatorem intendiſſe facere codicillum, & non teſtamentum. Neque eſt verum, in Regno Caſtellę nullum eſſe diſcrimen inter codicillum & teſtamentum quoad ſolemnitatem. Tum quia in codicillo teſtes poſſunt eſſe fœminę, non verò in teſtamento, etiam nuncupatiuo. Tum etiam, quia maior numerus teſtium requiritur in eo regno in teſtamento in ſcriptis, quàm in codicillo in ſcriptis, etiam ſi admitteretur opinio Anton. Gomezij, qui arbitratur requiri in eo quinque teſtes. Illud tamen eſt affirmandum, quando diſpoſitio aliqua haberet inſtitutionem hęredis, & ſolemnitatem ad teſtamentum requiſitam, neque de contraria teſtatoris mente conſtaret, præſumendum eſſe teſtamentum, tam in eo regno, quàm in quocunque alio, iuxta l. non codicillum. C. de teſtamentis. Si etiam ſufficientia eſſent indicia, loco teſtamenti errore appoſitum eſſe vocabulum codicillum reputandum eſſet teſtamentum, vt Molina loco citato nu. 39. ait.

A

DISPVTATIO CXXXII.

De clauſula codicillari expreſſè aut tacitè appoſita, & varijs illius effectibus, aliqua miſcentur de præteritione, exhæredatione, & fideicommiſſaria ſubſtitutione.

ALiquid etiam dicendum eſt de clauſula codicillari in teſtamentis apponi conſueta, & de effectibus illius. Ad cuius rei notitiam ſciendum eſt. Si teſtator, condere intendens teſtamentum, non adhibeat ſolemnitatem ad teſtamentum neceſſariam, adhibeat verò ſufficientem ad codicillum, tunc eam diſpoſitionem neque valere vt teſtamentum, neq; vt codicillum, vt conſtat ex l. 1. ff. de iure codicil. l. cohęredi. §. cum filio. ff. de vulgari pupillari ſubſtit. & ex l.
B vlt. verſ. illud. C. de codicillis. Vt autem diſput. præcedente dictum eſt, ſi teſtator hęredem directò inſtituat, neq; aliunde conſtet voluiſſe facere codicillum, cenſetur voluiſſe condere teſtamentũ, iuxta l. non codicillũ. C. de teſt. idemq; colligitur ex l. illud. §. tractari. ff. de iure codicil.

Si tñ, qui teſtm̃ condere intendit, neq; in eo apponit ſolemnitatem ad teſtamentum neceſſariam, adiungat clauſulam codicillarem, qua dicat; ſe velle, vt, ſi ea diſpoſitio non valuerit vt teſtamentum, valeat vt codicillus; tunc, ſi ſolemnitatem ad codicillum ſufficientem habuerit, valet vt codicillus. Ita habetur expreſsè tribus iuribus priori loco citatis. Ei tñ, qui ex ea diſpoſitione agere inciperet tanquam ex teſtamento, non permitteretur poſteà agere ex eadem tan-
C quam ex codicillo, vt habetur l. vlt. C. de codic. & affirmant Gama deciſ. 221. nu. vlt. & alij.

Sunt verò nonnulli euentus, in quib. codicillaris clauſula tacitè ſeu virtute cenſetur appoſita. Primus eſt, qñ teſtator in teſtamento dicit, ſe velle, vt teſtm̃ aut diſpoſitio illa valeat meliori modo quo pôt. Ita colligitur ex l. codicillis. §. vlt. ff. de leg. 2. & affirmant Doctores communiter, vt Ant. Gom. ad l. 3. Tauri nu. 74. refert. *Codicillaris clauſula cenſetur appoſita. 1.*

Secundus, qñ in teſtamento apponitur iuramentum, quo teſtator iurat, ſe velle valere, aut ſeruari omnia, quę in eo pręcipit, aut quę in eo continentur, vel quando teſtamento pręcipit, vt hęres iuret ſe ſeruaturum omnia quę in eo continentur. Ita colligunt Doctores ex l. cum pater, §. filius matrem. ff. de leg. 2. quos referunt ac ſequuntur Couarr. de teſt. c. Raynaldus. §. 3. à nu.
D 10. & Ant. Gom. loco citato. Verba illius textus ſic habent. Filius matrem hęredem ſcripſerat, & fideicommiſſa cum iuriſiurandi religione pręſtari rogauerat. Cum teſtamentum nullo iure factum eſſet (ideſt, eſſet inualidum ob ſolemnitatis defectum) nihilominùs matrem legitimam hęredem (ab inteſtato videlicet) cogendam fideicommiſſum præſtare reſpondi. Nam obnixę voluntatis preces ad omnem ſucceſſionis ſpeciem porrectę videbantur. Hactenus ille textus. Ex quo in primis colligo, vt teſtamentum valeat tanquam codicillus, neceſſe eſſe, vt habeat ſolemnitatem ad codicillum neceſſariam. Quemadmodum enim teſtamentum minus ſolemne non valet vt teſtamentum, etiam ſi in eo iuramentum apponatur, *Secundò.*

vt ea

vt ex hoc textu eſt manifeſtum; alioquin ne-
ceſſe non eſſet voluntatem teſtatoris exten-
ſam videri ad omnem ſucceſſionis ſpeciem:
ſic etiam neq; codicillus valebit vt codicillus,
niſi habeat ſolemnitatem ad codicillum neceſ-
ſariam: id quod Couar. loco citato & Docto-
res communiter affirmant. Deinde cum Coua.
obſeruo, ex textu non conſtare an iuramentum
factum eſſe debeat à teſtatore, vt teſtamentum
valeat tanquam codicillus, an verò teſtator præ-
cipere debeat vt hæres iuret, magiſque hoc ſe-
cundum, quàm primum, videri innuere verba
textus. Nihilominùs argumento à minori ad
maius rectè ex eo textu colligitur, etiam in
primo euentu valere vt codicillum. Si enim
teſtatorem præcipere, vt hæres iuret, ſuf-
ficiens argumentum eſt, propter ipſius ob-
nixas preces, velle, vt teſtamentum ſuum va-
leat meliori modo, quo poſſit, atque adeò vt
valeat tanquam codicillus, ſi valere non poſſit
vt teſtamentum; longè maiori cum ratione,
teſtatorem iurare, ſe velle, vt ſeruentur om-
nia in ſuo teſtamento contenta, erit argumen-
tum ſufficiens, ſe velle, vt valeat meliori modo,
quo poſſit.

Tertio. Tertius eſt, in teſtamento condito inter libe-
ros. Tacitè namq; cenſetur in eo appoſita clau-
ſula codicillaris, iuxta quaſdam gloſſas & com-
muniorem Doctorum ſententiam, quam refe-
runt ac ſequuntur Anton. Gom. ad l. 3. Tauri nu-
me. 62. & 74. Couar. de teſtamentis capi. Ray-
nuntius. §. 1. numer. 2. & 4. & Emmanuel à Co-
ſta cap. ſi pater part. 3. in verb. interdum num.
50. Idemque volunt eſſe in teſtamento mili-
tis, argumento l. 3. ff. de milit. teſt. Cùm autem
de iure communi, atque adeò in hoc Luſitaniæ
regno, quæ ſolemnitas ſufficit in codicillo in-
ter liberos, aut etiam militi, ſufficiat etiam in
teſtamento inter liberos, ac militis; conſequens
profectò eſt, vt, quod ad ſolemnitatem attinet,
nullius momenti ſit virtualis illa codicillaris
clauſula. Vtrum autem ex alio capite ſit alicu-
In Caſtellæ. jus momenti, dicemus ſtatim. In regno verò
Caſtellæ, cùm maior ſolemnitas neceſſaria ſit in
teſtamento inter liberos in ſcriptis, quàm in
codicillo inter liberos, vt diſputat præceden-
te, & 128. dictum eſt, poterit eſſe alicuius mo-
menti quoad ſolemnitatem. Quamuis, cùm te-
ſtamentum tam in ſcriptis, quam nuncupati-
uum, eandem ſolemnitatem in eo regno requi-
rat inter liberos & inter extraneos, multum du-
bitem, an in teſtamento inter liberos locum in
eo regno habeat virtualis clauſula codicillaris,
quæ de iure communi ſolum videtur inniti
priuilegio teſtandi minori cum ſolemnitate in-
ter liberos, quàm inter extraneos: Anton.
tamen Gom. loco citato nume 65. vult habere
locum.

Clauſula codicillaris effectus primus. Primus effectus codicillaris clauſulæ eſt.
Quòd ſi teſtamentum defectu ſolemnitatis ſit
nullum, & habeat ſolemnitatem ad codicillum
neceſſariam; tunc appoſita formaliter aut virtu-
te codicillari clauſula, licèt hæredis inſtitutio
ſit nulla, valida tamen ſunt legata in eo relicta,
hæreſque ab inteſtato tenetur ea ſoluere illis,
quibus ſunt relicta. Quia licèt teſtamentum, il-

A lud non valeat vt teſtm̃, valet tñ vt codicillus.
Quòd ſi neq; formaliter neq; virtute interueni-
ret clauſula codicillaris, inualida eſſent legata,
hæreſque ab inteſtato non tenentur ea ſoluere.

Non immeritò dixi; ſi teſtamentum defectu
ſolemnitatis ſit nullum. Quoniam ſi ſit nullum,
quòd filius, aut alius qui neceſſariò foret hæ-
res inſtituendus, ſit præteritus, vel exhæredatus
ſine iuſta cauſa; tunc etiam ſi non ſit appoſita
clauſula codicillaris, eſt quidem inualidum te-
ſtamentum quoad inſtitutionem hæredis, præ-
teritionem, ac exhæredationem; non tamẽ quo
ad legata, vt habetur in authentica ex cauſa C.
de filijs præteritis, & 4. lib. ord. hujus regni, tit.
70. §. 1. & ſequentibus, vt inferius ſuo loco vi-
debimus.

Secundus effectus eſt. Quòd ſi teſtator careat
B hæredibus, quos neceſſariò teneatur inſtituere,
inſtituatque in teſtamento minus ſolemni ex- Secundus.
traneum aliquem in hæredem ſuorum bono-
rum, tunc ſi formaliter, aut virtute apponat
clauſulam codicillarem, taleque teſtamentum
habeat ſolemnitatem ad codicillum ſufficien-
tem, inſtitutio talis hæredis directa conucrtitur
in fideicommiſſariam, iuxta ea quæ diſputatio-
ne 124. dicta ſunt, hæredeſque ab inteſtato
tenentur reſtituere illi hæreditatem, detracta
ſolum ſibi quarta trebellianica: non ſecus ac ſi
ipſis directè eſſet relicta hæreditas, & per fidei-
commiſſum factum in codicillo grauati eſſent
reſtituere eam hæredi illi extraneo. Ita colligi-
tur ex l. poſthumus. §. ſi paganus. ff. de iniuſto ru-
pto teſtamen. l. quærebatur. ff. de milita. teſta-
C men. l. ſi quis priore. ff. ad Trebellian. l. codicil-
lis. §. vlt. ff. de legatis. 2. & ex alijs iuribus. Ra-
tio autem huius effectus eſt, quoniam interue-
niente clauſula codicillari, valet totum, quod
in teſtamento continetur, eo modo quo in co-
dicillo poteſt valere: in codicillo autem eſſe
non poteſt inſtitutio hæredis directa, bene ta-
men indirecta, & idcirco, appoſita clauſula co-
dicillari, ea inſtitutio, quæ alioquin futura erat
directa, cẽſetur indirecta per fideicommiſſum.
Lege, ſi placet, iura & Doctores, quæ Ant. Gom.
ad l. 3. Tauri à nu. 76. citat.

Tertius eſt. Quòd ſi teſtator iniuſtè Tertius.
prætereat aut exhæredet filium, aut quen-
tis alium aſcendentem vel deſcendentem,
quem neceſſariò tenebatur inſtituere hære-
dem, & inſtituat extraneum aliquem in te-
D ſtamento alioquin ſolemni, apponatque
clauſulam codicillarem, tunc hæres, qui
neceſſariò erat inſtituendus, cenſetur graua-
tus reſtituere hæredi illi extraneo reliquum
hæreditatis, præter ſuam legitimam portio-
nem in qua neceſſariò debuit inſtitui hæres.
Verbi gratia, in hoc Luſitaniæ regno cen-
ſetur grauatus reſtituere illi tertium bono-
rum defuncti, & in regno Caſtellæ quin-
tum, aut tertium, ſi ſit aſcendens, deductis
inde legatis. Ita probant iura in præceden-
ti effectu citata, & affirmant Bartholus &
communis Doctorum ſententia, quam An-
tonius Gomez. ad l. 3. Tauri numer. 78.
refert ac ſequitur. Ratio autem eſt, quo-
niam, quoad portionem bonorum, de qua

A teſtator liberè poterat diſponere, teſtamentum illud vim habet codicilli validi appoſita codicillari clauſula, eaq; de cauſa hæres ab inteſtato per codicillum illum cenſetur in modum fideicommiſſi grauatus reſtituere hæredi illi extraneo portionem illam. Vtrum autem tunc hæres ita præteritus, vltra ſuam legitimam, detrahere poſſit de reliquo, quod reſtituere tenetur, quartam trebellianicam, diſputatione 187. dicetur. Quòd ſi appoſita non eſſet clauſula illa codicillaris, teſtamentum eſſet abſolutè nullum, ſolùmque ex iuris priuilegio valeret quoad legata in eo relicta, vt ex authentica ex cauſa, & ordinationibus huius regni in primo effectu dictum eſt. Quo circa reliquum bonorum defuncti pertineret ad hæredes ab inteſtato, qui in eo teſtamento forent inſti- B tuendi.

Quæ in hoc tertio effectu dicta ſunt, intelligenda ſunt, quando teſtator ſcienter & abſque legitima cauſa præteriuit, aut exhęredauit eum quem inſtituere tenebatur. Si namque ignoranter illum præteriuit, quia vita functum illum credebat, aut quia poſt conditum teſtamentũ fuit natus, vel aliqua alia de cauſa, tunc teſtamentum omnino eſt nullum, etiam quo ad legata, argumento tex. in l. ſi vnquam. C. de reuocan. donat. l. certi. C. de teſt. milit. l. cum auus. ff. de cond. & demonſt. diſponiturque apertè lib. 4. ordin. Luſitanarum tit. 70. §. 3. & 5. Ratio autem eſt, quoniam præſumendum non eſt, teſtatorem præferre voluiſſe alios ſuo proprio filio aut alteri, quem neceſſariò inſtituere tene- C batur, etiam quoad legata; neque ex ſola præſumptione hoc vim habet, ſed ex legis ſtatuto, meritò ob talem præſumptionem in publicum bonum id ſtatuentis.

Quartus. Quartum effectum clauſulæ codicillaris tradit Ant. Gom. loco citato nu. 86. nempe, quòd ſi pater efficiat teſtamentum ſolemne inter liberos, & aliquem eorum iniuſtè prætereat aut exhæredet, tunc ſi apponat clauſulam codicillarem, filij, quibus hæreditas relinquitur, cenſentur meliorati in bonis, de quibus pater liberè poterat diſponere inter liberos, nempe in hoc Luſitaniæ regno in tertio, & in regno Caſtellæ in tertio, & quinto, filiusq; præteritus, aut exhęredatus, tenetur per modum fideicommiſſi reſtituere illis, quod, præter legitimas portiones & legata, remanſerit de bonis parentis: quẽ D admodum in pręcedenti effectu dictum eſt per comparationẽ ad extraneum. Licèt aũt nullum ius citet ad hoc probandum, videtur hic effectus coniunctus cum præcedente aut præcedẽtibus, ex eiſdemq; iuribus argumento à paritate rationis deduci. Atq; hic effectus locum habebit maximè de iure cõmuni & huius Luſitaniæ regni, etiam ſi non apponatur expreſsè codicillaris clauſula, eò quòd, vt ſupra dictum eſt, in teſtamento inter liberos ſemper cenſetur appoſita, vt idem Ant. Go. ibidem nu. 64. tradit.

A DISPVTATIO CXXXIII.

Vtrum ſolemnitas ciuili iure in teſtamentis & codicillis ſtatuta, reprobata ſit iure canonico; & quæ in terris Eccleſiæ, & Eccleſiaſtico foro ſufficiat.

EXplicatis ijs, quæ ciuili iure, circa vltimarum voluntatum ſolemnitatem neceſſariam, ſancita ſunt, vt ad ea, quæ canonico iure peculiariter ſunt conſtituta, deueniamus, primo loco id diſputandum occurrit, quod propoſitum eſt.

Huic diſputationi occaſionem præbuit Alexander 3. cap. cùm eſſes, de teſt. Scribens enim Hoſtienſi Epiſcopo ſic ait. Cum eſſes in noſtra B præſentia conſtitutus, propoſuiſti talem in tuo Epiſcopatu conſuetudinem obtinere, quòd teſtamenta, quæ fiunt in vltima voluntate, penitus reſcinduntur, niſi cum ſubſcriptione ſeptẽ vel quinque teſtium fiant, ſecundum quod leges humanæ decernunt. Quia verò à diuina lege, & ſanctorum patrum inſtitutis, & à generali Eccleſiæ conſuetudine, id eſſe noſcitur alienum; cùm ſcriptum ſit, in ore duorum vel triũ teſtium ſtet omne uerbum; præſcriptam conſuetudinem improbamus; & teſtamenta, quæ parochiani coram presbytero ſuo, & tribus vel duabus alijs perſonis idoneis in extrema fecerint voluntate, firma decernimus permanere: ſub interminatione anathematis prohibentes, nequis eiuſmodi audeat reſcindere teſtamenta. Hæc Alexander 3. Quibus abrogare, C & ſub anathemate prohibere videtur ſolemnitatem iure ciuili circa teſtamenta & codicillos requiſitam, tãquam diuino iuri, patrum ſtatutis, conſuetudinique Eccleſiæ contrariam. Alex. 3. cap. cum eſſes.

Quidam dixerunt, caput cum eſſes, intelligendum eſſe ſolùm de teſtamentis ad pias cauſas, in quibus, vt diſputatione ſequente videbimus, neceſſaria non eſt ſolemnitas iuris ciuilis. Meritò tamen ſententia hæc à Panor. Couar. c. cùm eſſes, nu. 3. & à pleriſq; alijs improbatur. Tum quia Summus Pontifex de teſtamentis in genere loquitur apertè. Tum etiam, quoniam in teſtamentis ad pias cauſas neceſſaria nõ eſt præſentia parochi, ſed ſufficiũt ſoli duo teſtes, iuxta cap. relatum. 1. de teſtamentis, vt diſputatione ſequenti patebit.

D Panor. cap. cùm eſſes citato, & in quadam repetitione illi adiuncta, & quidam alij aſſerunt, Alexandrum tertium correxiſſe & annullaſſe leges ciuiles exigentes maiorem illam ſolemnitatem ad teſtamenta, tanquam contrarias diuino iuri, & conſuetudini Eccleſię, illiſq; non eſſe ſtandum, ſed diſpoſitioni. c. cum eſſes. Hęc etiam opinio meritò reprobatur communiter. Etenim in multis alijs cauſis, etiã de iure canonico, requiruntur plures teſtes, quàm duo, ad obuiandum malis, quę poterant oriri. Quin & cap. cùm eſſes, Summus ipſe Pontifex, vt ſit validum teſtamentum, vltra duos teſtes exigit parochi pręſentiam: quarè quemadmodùm id non pugnat cum diuino iure, ita neque pugnat, quòd ad eundem finem ciuiles leges exigant maiorem illam ſolemni-

tatem

tatem. Cùmq; poteſtas Summi Pontificis ad abrogandas leges principum ſecularium ſolùm ſe extendat ad eas, quæ iniquæ ſunt, peccata fouent, ac cum fine ſupernaturali non cõſentiunt, vt diſp. 29. oſtenſum eſt; ſanè, quando apertè non conſtat leges principum ſecularium fini ſupernaturali aduerſari, credendũ non eſt Summum Pontificem intendiſſe eas annullare.

Quocirca amplectenda nobis eſt opinio, quam vnà cum præcedentibus refert Gloſſa in eodem c. & ſequuntur Couar. ibidẽ & plerique alij, quos citat, nec non Canus 6. de locis c. 8. ad 4. tametſi primam opinionem non improbet. Nempe, Summum Pontificem locutũ fuiſſe in terris dominio tẽporali Eccleſiæ ſubiectis, de quarũ numero eſt ciuitas Hoſtiẽſis, & vniuerſim comparatione omnium ita ſibi ſubditorum, vt ad ſe ſpectaret ſolemnitatẽ circa eorũ teſtamenta ſtatuere. Quia n. ex ſolemnitate iuris ciuilis oriri videbat lites multas & non parua incommoda: ſufficienter verò obuiari malis, quæ ex ſola præſentia duorum teſtium in teſtamentis ſolent euenire, ſi ſimul adeſſet parochus; ſolam ſolemnitatem eo capite ſtatutam ſufficere voluit in teſtamẽtis iuriſdictioni ipſius ſubiectis, tanquã ſimiliorẽ illi, quæ & iure diuino poſitiuo fuit in veteri lege ſtatuta, & ſtatutis ac conſuetudine Eccleſiæ regulariter fuit ſemper in alijs cauſis ſeruata. Vt verò rectè Panor. Couar. & alij eo ca. obſeruant, vt eiuſmodi teſtamẽta valida ſint, non ſatis eſt, ſi alius clericus adſit cum duobus teſtibus, niſi ille ſit proprius parochus. Sufficerent tamen quatuor teſtes ſine parocho; eò quòd duo teſtes æquipolleant & præponderent parocho. Ita affirmat communis Doctorum ſententia, quam, præter Doctores citatos, refert ac ſequitur Iulius Clarus, §. teſtamentum, quæſt. 57.

Vtrum verò neceſſe ſit, vt teſtes, qui cũ parocho ſunt adhibendi, ſint maſculi. Panor. reiecta quorundam opinione, affirmat ſufficere fœminas. Couar. verò nu. 14. aſſeuerat debere eſſe maſculos. Tũ quia textus ille nõ exigit ſolam ſolemnitatem iuris gentium, ſed ſimul præſentiam parochi. Tum etiam, quoniam exigit teſtes idoneos. Mihi autem longè plus placet opinio Panor. quia fœminæ teſtes idonei ſunt, tum ad alias cauſas, tum etiam ad teſtamenta ex natura rei, gentiumq; iure, licèt non de iure Cæſareo: textus autem ille vltra teſtes, de quibus ſermo eſt iure diuino, & quorum teſtimonijs ſtari ſolet in alijs cauſis in Eccleſia, quales ſunt omnes, qui ſtando in ſolo gentium iure idonei ſunt teſtes, ſolùm exigit præſentiam parochi.

Dubium. Dubitant Doctores, vtrum in Eccleſiaſtico foro, in terris dominio temporali Summi Põtificis minimè ſubiectis, ſtandum ſit quoad teſtamentorum ſolemnitatem capit. Cùm eſſes, an verò diſpoſitioni iuris ciuilis. Iulius Clarus §. teſtamentum. q. 57. ait, communem Doctorum ſententiam in practica receptam eſſe, ſtandum eſſe diſpoſitioni c. cum eſſes. Ego autem diſtinguendum arbitror. Quia

A vel is, qui teſtamentum condidit, ſubditus erat quoad ſolemnitatem teſtandi diſpoſitioni iuris ciuilis, vel ab ea erat exemptus, poteratque ſe conformare iuri Canonico. In primo euentu dico, ſiue de teſtamento iudicetur in foro Eccleſiaſtico, ſiue in ſeculari, iudicandũ eſſe iuxta diſpoſitionem iuris ciuilis, & non iuxta diſpoſitionem capitis, cùm eſſes. Vt ſi teſtator erat laicus, & duo ſacerdotes contendant inter ſe in foro Eccleſiaſtico circa validitatem teſtamenti ob defectum ſolemnitatis, iudicandum erit iuxta diſpoſitionem iuris ciuilis, cui ſubiectus erat teſtator qñ teſtamentum condidit, & cui ſe debebat conformare. In ſecundo verò euentu, in vtroque foro eſſe ſtandum diſpoſitioni capitis cum eſſes. Verbi

B gratia, ſi teſtator erat clericus, qui ſe poſſet cõformare diſpoſitioni iuris canonici, & duo laici in foro ſeculari contendant de validitate illius teſtamenti ob defectum ſolemnitatis, iudicandum eſſe in eo foro iuxta diſpoſitionem capitis cum eſſes. Quia reuera teſtamentum fuit validum cum ſolemnitate capitis cũ eſſes, dato quòd potuerit teſtari iuxta diſpoſitionem iuris canonici. Multum tamẽ dubito, an clerici locorum Summo Pontifici quoad iuriſdictionem temporalem minimè ſubditorum, teſtari poſſint iuxta diſpoſitionem iuris canonici. Vt enim tenentur ſe conformare alijs legibus reipublicæ, cuius ſint, quoad contractus & alia, quæ ad regimen politicum illius reipublicæ ſpectant, vt diſput. 31. oſtenſum eſt; quin & teſtari debent iuxta leges ta-

C lis reipublicæ, inſtituendo ſuos aſcendentes hæredes in portionibus, in quibus iuxta leges talis reipublicæ, ſunt neceſſario inſtituendi, neq; legitimatio filiorum talium clericorum facta per Summum Pontificẽ ſufficit, vt ſuccedant parentibus in bonis eorum, ſed neceſſaria eſt legitimatio Principis illius reipublicæ: ita res videtur habere quoad ſolemnitatẽ & alia, quæ ciuilibus legibus talis reipublicæ ſunt inſtituta. Præterea, eſto ex natura rei ſe poſſet conformare quo ad ſolemnitatem diſpoſitioni iuris Canonici, videndum tamen eſt in vnoquoq; loco, an id conſuetudine ſit abrogatum. Illud verò manet vniuerſim verum, ſemper in vno eodemq; euentu eſſe eundem modo iudicandum in ſeculari, & Eccleſiaſtico foro.

D Ex dictis patet, quando Alexander 3. dixit, alienum eſſe à diuina lege, ſanctorum Patrum inſtitutis, & conſuetudine Eccleſiæ, vt inualida ſint teſtamenta ſine ſeptem aut quinque teſtibus, non voluiſſe affirmare, eſſe contrarium: quippe cùm neque diuinum ius, neque Patres, aut Eccleſiæ conſuetudo id fieri prohibeant, præſertim ſi particulares aliquæ, cur ita ſtatuatur, adſint cauſæ: ſed voluiſſe dicere, eſſe alienum, hoc eſt diſſimile, minimeve conforme: quando autem non eſt præceptum conformandi ſanctiones ſeculares ſanctionibus quibuſdam poſitiuis, quæ in veteri lege reperiuntur, aut quæ regulariter à patribus in Eccleſiaſticis cauſis ſeruantur, non tenentur principes ſeculares ſe illis con- *Exponitur c. cum eſſes.*

formare, præſertim qñ adſunt peculiares cauſæ aliter aliquid ſtatuendi. Improbat ergo Alexander 3. ſeu abrogat conſuetudinem illam quantumuis præſcriptam, ſolùm vt in poſterum non ſeruetur in terris temporali ipſius dominio ſubiectis: non verò vt inualida fuerint, quæ iuxta illam vſque ad illud temporis momentum fuerunt facta. Illud etiam obſerua, prohibitionem illam ſub anathematis interminatione, ne quis reſcindere audeat teſtamenta illa, non eſſe latæ ſententiæ, ſed ferēdæ, vt Panor. Couar. & alij doctores ibi cōiter affirmant. Vtrū verò codicilli & teſtamenta confecta ſine ſolemnitate, ſiue canonico, ſiue ciuili iure ſtatuta, valida ſint in foro conſcientiæ, quando conſtat eam fuiſſe teſtatoris voluntatem, examinauimus late diſput. 81.

DISPVTATIO CXXXIIII.

De ſolemnitate in teſtamento aut legatis ad pias cauſas neceſſaria.

Pia cauſa quæ

IVxta Panor. in rubr. de teſt. nu. 9. & cap. relatum, 1. eodem tit. nu. 7. & alios, tunc aliquid dicitur relinqui in cauſam piam, quando relinquitur in bonum propriæ animæ, vt quando relinquitur eleemoſyna pauperibus, etiam cōſanguineis, Eccleſiæ, aut monaſterio, in redemptionem captiuorum, ad orphanam maritandam, in diuinum cultum, in ſuffragia pro ſe, aut alijs fidelibus defunctis. Denique quicquid præcipuè fit Dei, finiſq; ſupernaturalis intuitu, ad gratiam, vel gloriam coram C Deo promerendam, vel in ſatisfactionem pro proprijs, vel alienis peccatis, dicitur res, ſeu cauſa pia. Lege, ſi placet, Nauar. in Apol. quæſ. 1. monito. 29. pluſquàm alios explicantē, quæ cenſeantur opera pia.

Teſtamentū quando conditum ad piā cauſam.

Teſtamentum tunc fieri dicitur in cauſam piam, quando pia cauſa hæres inſtituitur, aut ſubſtitutionis via ad cauſam piam deuenit hęreditas. Quando verò aliquis alius hæres inſtitueretur, eſto legata aliqua pia in eo teſtamento relinquerentur, non diceretur teſtamētum conditum in cauſam piam. Ita cū multis alijs, quos referūt, Gam. deciſ. 46. nu. 2. Emmanuel à Coſta. cap. ſi pater, par. 1. verb. in ſuo teſtamēto, nu. 8. & Couar. cap. relatum, 1. nu. 2.

Quando (iuxta ea quæ dicemus) teſtamentum, alioquin vel imperfectum vel minus ſo- D lemne, validum eſt, eo quòd ſit conditum in cauſam piam, valida quoq; ſunt legata, etiam non pia, in eo relicta, iuxta communem opinionē, quam referunt ac ſequuntur, Couar. vbi ſupra, Emanuel à Coſta loco citato, nu. 12. & Iulius Clarus. §. teſtamentum, quæſt. 6. verſ. vlt. Excipe cum Iulio Claro & cōi opinione, quam §. teſt. quæſt. 5. verſ. vlt. refert, qñ qui ad pias cauſas teſtatur, facultatem non habet teſtandi ad alia, iuxta ea quæ in progreſſu videbimus: tunc enim, ſi in teſtamento ad pias cauſas legata ad non pias cauſas relinquat, talia legata inualida ſunt omnino, vt pote vltra facultatem ad teſtandum factam, ac proinde neq; accreſcunt pijs alijs cauſis, ad quas teſtatur,

A ſed pertinent ad hæredes ab inteſtato.

In primo autem euentu ea ratione valida ſunt legata ad non pias cauſas in eo teſtamento, quoniam cùm inſtitutio hæredis ſit valida, teſtatorq; liberè diſponere poſſet de omnibus ſuis bonis ad quæcunq; vellet, ſanè ſi illa legata ad non pias cauſas in eo teſtamento relicta futura eſſent inualida, accreſcere deberēt piæ cauſæ in hæredem relictæ, non verò hæredibus ab inteſtato: ratio autem poſtulat, vt quæ ſolemnitas in commodum hæredis ſufficit vt validum ſit teſtamentum, ſufficiat quoq; vt valida ſint legata in eo inſtituta, qñ ſolum agitur de commodo talis hæredis, neq; iure eſt aliud in particulari ſtatutum; quo pacto in nuncupatiuo teſtamento cum duobus teſtibus inter liberos facto ſancitum eſt, vt legata in eo B extraneis relicta ſint inualida, accreſcantque hæredibus in eo inſtitutis, vt diſp. 128. oſtenſum eſt.

Cōtra verò licèt teſtm̄ minus ſolēne, in quo non eſt inſtitutus hæres cauſa pia, validum nō ſit, valida tñ ſunt legata pia in eo relicta, vt cū multis alijs affirmat Couar. loco citato nu. 3. quicquid quidam alij in contrarium dixerint. Atq; conuincit ratio, quam ſtatim reddemus, cur diſpoſitiones minus ſolemnes validæ ſint ad pias cauſas; quin & cap. relatum. 1. de legatis etiam in pias cauſas relictis loquitur.

Illud iuxta hactenus dicta vt aſſerendum, de quo præteritis dieb. dubitatū fuiſſe audiui, varièq; à quibuſdā iuriſperitis fuiſſe reſpōſum. Nempe, validum eſſe illius teſtamētum, C qui, cùm nullos haberet hæredes, quos inſtituere teneretur, in hunc modum diſpoſuit de bonis ſuis. Relinquo hæredem bonorū meorum aīam meā, & tunc multa pia pręcepit fieri, nōnullaq; legata amicis, vel conſanguineis, aut famulis reliquit, conſtituitq; quis nam eſſet futurus teſtamenti executor, atq; ita teſtamentum abſoluit. Quidam ex eo capite cēſebant inualidum eſſe eiuſmodi teſtamentum, ꝙ nullus in eo inſtitutus eſſet hæres. Veruntā verba illa, inſtituo hęredem aīam meā, ſatis indicant in eo ſenſu inſtituiſſe hæredē cauſas pias, vt ſi quid de ipſius bonis remaneret, aut de nouo, appareret, id in operibus pijs inſumeretur. Adde, vt teſtm̄ ad pias cauſas ſit validum, neceſſariā non eſſe hæredis inſtitutionem, neq; ſeruari quicquā ſolo iure ciuili D introductum, vt Iulius Clarus. §. teſt. q. 6. verſ. penul. Couar. de teſt. c. cum tibi, nu. 12. & alij cōiter affirmant. Quia ergo teſtamentum, de quo agimus, eſt ad pias cauſas, non indiget vt ſit validum ſolemnitate iure ciuili requiſita.

In diſpoſitionib. ad pias cauſas ſatis ſūt duo teſtes, ſiue maſculi, ſiue fœminæ, neq; alia ſolemnitas in eis requiritur, q̄ quæ ſufficit ſtando in ſolo naturali ac gentiū iure, idq; ſiue reliqua, quæ in eadē vltima voluntate ad cauſas non pias relicta ſunt, valida ſint, ſiue non. Ita diſponitur. c. relatum. 1. de teſt. & affirmāt Panor. & Couar. ibi, alijq; Doctores cōiter. Cum huiuſmodi diſpoſitio in ſe ſit valida, conſequens eſt, vt non ſolùm quando in Eccleſiaſtico, ſed etiam quando in ſeculari foro cauſa tra-

ſatractarūr, iudicādum ſit iuxta diſpoſitionē iuris canonici, vt Doctores communiter affirmant, ſeruatque praxis vtriuſque fori.

Obſeruant Panor. Couar. & alij, cauſam piorum legatorum, quā hæres, qui illa tenetur ſoluere, eſt ſecularis, eſſe mixti fori. Quia enim reus in ſuo foro conueniri regulariter debet, peti poſſunt coram iudice ſeculari vt ex c. relatum patet: in quo ſermo eſt cum ſecularibus iudicibus Velletrēſibus: quia verò res, de qua agitur, finem reſpicit ſupernaturalem, cuius iudicium ad Eccleſiam ſpectat, peti etiā poſſunt coram iudice Eccleſiaſtico.

Ratio cur in diſpoſitionibus ad pias cauſas ſtandum ſit iuri canonico, nō verò ciuili, eſt. Quoniam cum Summus Pontifex pleniſſimā habeat poteſtatem in principes ſeculares, quā tum finis ſupernaturalis, bonumq; animarū ſpirituale poſtulat, vt diſput. 29. oſtenſum eſt, profectò nulla eorum conſtitutio, quæ fini ſupernaturali præiudicium afferat, vim habere poteſt, niſi per Summum Pontificem approbetur, vt ex c. Eccleſia, de conſt. & ex alijs iuribus conſtat: quarè cùm Alexander. 3. cap. relatū ſtatuerit, vt in diſpoſitionibus ad pias cauſas iuri gentium in bonum animarum ſtetur, conſequens eſt, vt teſtamenta, aut legata ad pias cauſas valida ſint iudicanda, ſi adfuerūt duo teſtes, qui in quacunq; alia cauſa fidem facerent: tales autem iudicandi ſunt ſinguli, de quibus contrarium non conſtat, ad eumque, qui contenderet legatum aut teſtamentū eſſe inualidum, probare ſpectaret aliquid eis deficere, quominùs teſtes eſſent omni exceptione maiores, vt Couar. loco citato à nu. 6. probè obſeruat.

Quin cum eodem Couar. ibidem ad finem nu. 8. Corneo & Tiraquelo, quos refert, exiſtimo, duos teſtes neceſſarios non eſſe in teſtamento aut legato ad pias cauſas ad ſolemnitatem, quaſi ſine eis in ſe non ſint valida, ſed ſolum ad faciendam fidem in foro exteriori, de quo ſolo ſermo eſt cap. relatum, & vt in eo pronunciētur valida. Neq; enim vnquam per Summos Pontifices eſt ſtatutum, vt teſtamentum aut legatum ad pias cauſas ſit nullum ſine ea ſolemnitate; quemadmodum iure ciuili ſtatutum eſt, vt ſint nulla ea teſtamenta, in quibus non interuenit ſolemnitas eodem ciuili iure ſtatuta. Quarè id, quod ſtando in ſolo iure naturali ſufficit, vt diſpoſitio aliqua in ſe valida ſit, ſufficit, vt eiuſmodi teſtamenta & legata ad pias cauſas valida ſint in foro conſcientiæ. Quocirca quando hæredibus ab inteſtato conſtat, defunctum reliquiſſe aliquid in piam cauſam, eſto voce ſolùm id reliquerit, neq; poſſit ſufficienter probari per teſtes in foro exteriori, tenentur in foro conſcientiæ id ſoluere. Eadem ratione ſi aliquid alicui datū eſſet occultè à teſtatore, vt illud poſt teſtatoris mortem expēderet in aliquam, vel aliquas pias cauſas, vel vt ſibi, tanquam pauper, aſſumeret, valida eſſet talis diſpoſitio in foro conſcientiæ, eſto nullus adfuerit teſtis, nullaq; ea de re confecta fuerit ſcriptura, teneretur q; is illud expendere, vt ſibi eſſet iniunctum, modò abſque ſuo periculo, vel infamia, ne ab hæredibus furti argueretur, vel ne in foro exteriori cogeretur de ſuo illud ſoluere, id poſſet efficere. Habentq; hæc verum non ſolùm in opinione, quam nos ſecuti ſumus diſp. 81. iuxta quam idem dicendum eſt in diſpoſitionibus ad non pias cauſas, ſed etiam in opinione Couar. Ledeſmii, Ant. Gom. & Iulij Clari, quā eo loco refutauimus.

A

Ex eodem fundamento prouenit, quòd teſtamentum ad pias cauſas factum per nutus validum ſit, vt cum gloſ. cap. ſi tibi, de teſta. aſſirmat communis doctorum ſententia, quam referunt & ſequūtur Couar. ibidem, Gam. de ciſ. 81. Iulius Clarus. §. teſtamentum. quæſt. 6. & Ant. Gom. ad l. 3. Tauri, nu. 110.

B Verùm verò diſpoſitio ad pias cauſas imperfecta valida ſit, diſtinguēdum eſt. Duobus namq; modis poteſt diſpoſitio aliqua ad pias cauſas dici imperfecta. Vno, quia cum teſtator animum haberet diſponendi, & ad id fortè inſtructionem haberet propria manu ſcriptā, vocaſſetq; tabellionem, præuentus tamē morte, nihil re ipſa diſpoſuit. Et cum huiuſmodi imperfecta diſpoſitio ſimpliciter nō ſit diſpoſitio, conueniunt doctores omnes vim nō habere. Atq; hoc eſt, quod Couar. cum communi ſententia, quam refert, voluit cap. relatum. 1. nu. 9. & quod Gama deciſ. 221. ait. Altero modo dicitur imperfecta diſpoſitio, quia cū teſtator teſtamentum aut codicillum verbo aut ſcripto incepiſſet, quædamq; in eo diſpoſuiſſet, morte tamen præuentus non potuit

C abſoluere. Et in hoc euentu Iulius Clarus. §. teſtamentum, quæſt. 7. Ant. Gom. ad l. 3. Tauri nu. 18. & 106. & alij, quos referunt, cenſent talem diſpoſitionem eſſe inualidam, etiā quoad pia, quæ illuc vſq; diſpoſuerat. Contraria tamen ſententia eſt proculdubio aſſerenda cum Bart. Panor. & alijs, quos Couar. loco citato, nu. 10. refert ac ſequitur. Etenim ſtādo in ſolo iure naturali, ſecluſaq; iuris ciuilis diſpoſitione, valida ſunt illa, vt pote iam diſpoſita, non obſtante quòd teſtator poſſet illa reuocare ac mutare, vel in progreſſu teſtamenti, vel poſtquàm illud haberet abſolutum: cùm ergo, vt diſpoſitio ad pias cauſas ſit valida, non aliud exigatur, quàm quod ſufficit ſtando in ſolo iure naturali, conſequens eſt, vt illa valida

D ſuit.

Licèt vltima diſpoſitio, quæ alterius arbitrio committitur, regulariter non valeat, de qua re ſermo erit diſput. 156. valet tamen, ſi ſit ad pias cauſas, iuſta cap. cum tibi, de teſt. & communem ſententiam, quam referunt Couar. ibidem, & Iulius Clarus. §. teſt. quæſt. 6. Panor. cap. relatum. 1. nu. 6. aſſeuerat, legata ad pias cauſas deberi ante aditam hæreditatem, & eſto hæres repudiet hæreditatem.

Quoniam, quæ in contrarium iure ciuili ſunt ſancita, locum non habent in pijs cauſis, niſi dependenter ab approbatione ſummi Pontificis.

DISPVTATIO CXXXV.

An ſit obligatio condendi teſtamentum, & quam voluntaria eſſe debeat diſpoſitio vltima, vt ſit valida.

EXplicauimus ſolemnitatem ad teſtamen-
ta & codicillos neceſſariam, paucis di-
cendum eſt, an ſit obligatio aliqua, eum, qui
habet bona, & cui iure permiſſum eſt de eis
diſponere, facere teſtamentum aut codicillũ,
& quàm voluntaria eſſe debeat diſpoſitio vl-
tima, vt ſit valida.

Quod ad primum attinet, dicendum eſt,
Qñ ita eſſet neceſſarium ad exonerandã pro-
priam conſcientiam quoad debita, quæ, niſi
exprimerentur teſtamento aut codicillo, ſolui
B que præciperentur, aut non ſoluerentur, aut
non ſine moleſtia & ſumptibus creditorum,
vel ad manifeſtandum aliqua, ex quorũ igno-
ratione damnum aliquod tertio redundaret,
neq; aliunde his malis ſufficienter occurrere
tur, & denіq; qñ ſcandala, odia, aut lites ſeque
rentur, niſi teſtamentum aut codicillum con-
deret, culpa eſſet lethalis id omittere. Quãdo
verò nihil ſimile eſſet timendum, non eſſet le-
thalis culpa diſcedere quempiam ſua ſponte
inteſtatum. Præſertim cum bona ipſius hære
dibus ab inteſtato aduenire debeãt, quos abſ-
que lethali culpa, quin & ſæpe abſque veniali
poſſet inſtituere hæredes omnium ſuorũ bo-
norum. Recta tamen ratio, aliorumq; exem-
plum poſtulat, vt pro quantitate ſuorum bo-
C norum, ſpectatis circunſtantijs omnibus con
currentibus, qui morti eſt proximus, aliqua
diſponat pro anima ſua, qñ non conſtat certò
hæredem aut hæredes id ſufficiẽter præſtatu-
ros. Regulariterq;, quando tempus ſuppetit,
non ſolùm vt reponat ſe in gratia, ſuſcipiatq;
Eccleſiæ ſacramenta, ſed etiam vt condat teſta
mentum, ad illud condendum ſuadendus eſt,
& vt eo pacto adhibitiſq; ijs ſolemnitatibus
illud condat, vt litium occaſiones præſcindan
tur. Quin vt plurimum monẽdi ſunt homines
vt, dum ſani ſunt, ſua condant teſtamenta: ita
enim eueniet, vt & maturiori conſilio ac me-
liùs fiant, & ægrotationis, mortiſq; tempore
ea moleſtia ac tædio liberentur, nec tempus,
quo ad ſuæ animæ conſulendum indigent, in
teſtamento condendo inſumant.

D Quod ad ſecundum attinet, dicendum eſt.
Vt diſpoſitio vltima valida ſit in foro conſciẽ
tiæ, neceſſe eſſe, vt nõ ſit inuoluntaria mixtè,
vel errore, vel vi, aut metu iniuſtè illato, ita di
ſpoſitioni illi cauſam dantes, vt, ſecluſo tali er
rore, vi, aut metu, teſtator nullo modo ita di-
ſponeret, quin potiùs vellet, vt, nihil impediẽ
te illa ſua diſpoſitione, longè aliud de ſuis bo
nis fieret. Ratio huius rei hæc eſt. Quoniam li
bera hæredis inſtitutio, legatum, & donatio
cauſa mortis, merè gratis fiunt, ſicut & dona
tiones inter viuos, & promiſſiones merè gra-
tis factæ: ad transferendum autem dominium
aut conferendum ius titulo merè gratuito, ea
libertas in dante eſt neceſſaria, quæ in volun-
tarium mixtà, quale eſt explicatum, excludat,
A vt in progreſſu huius operis erit manifeſtum.
Confirmatur, quoniam vſurarius ea ratione
nec dominium nec ius comparat ad vſuram,
quia nullum alium habet titulum vnde illam
poſſit accipere aut retinere, quàm gratuitam
voluntatem dantis: quia verò dantis voluntas
inuoluntaria eſt mixtè, tenetur vſurarius eam
non accipere, acceptamque reſtituere.

Ex doctrina tradita prouenit, quòd ſi teſta-
tor errore ductus conſtituat aliquem hære-
dem, arbitrans eum eſſe ſuum filium, aut con
ſanguineum, aut arbitrans defunctũ eſſe hæ-
redem, quem prius in alio teſtamẽto inſtitue
rat, cùm tamen res longè aliter ſe habeat, inua
lida eſt talis inſtitutio, non ſolum in conſcien
tiæ, ſed etiam in exteriori foro, idemq; eſt in
legatis Vniuerſimq;, qñ error eſt talis, vt du-
B bitandum non ſit, præſumptam teſtatoris vo-
luntatem futuram fuiſſe, vt errore detecto il-
le non eſſet ipſius hæres aut legatarius, inſtitu
tio aut legatũ eſt nullum. Ita hr. l. ſi pater, & l.
nec apud. C. de hæredib. inſtituend. l. nec pro-
feſſo. C. de teſtam. & l. vlt. ff. de hæred. inſtituẽ.
Ex eo autem, quòd inſtitutio facta ita ex erro-
re ſit nulla, non vicientur cætera, quæ in eo te
ſtamento continentur, quando non eſt certũ
moraliter, attentis circunſtantijs concurrenti
bus, contrarium non eſſe præſumendũ de vo
luntate teſtatoris, vt ex. l. vlt. citata eſt manife-
ſtum. De hac re latiùs diſp. 209. & 211.

Ex eadem doctrina prouenit, quòd ſi quis
vi, aut metu iniuſtè illato, adducatur, vt inſti-
tuat aliquem hæredem, aut legatum illi relin
C quat, inualidum id ſit in conſcientiæ & exte-
riori foro, cum onere reſtituendi illi, in cuius
detrimentum id cedit, quia alioquin bona il-
la ad eum erant deuentura. Ita habetur l. 1. C.
ſi quis aliquẽ teſtari prohibuerit, & affirmat
Nauar. in Manual. præludio. 6. num. 7. Quin &
hic incidit in pœnam illius, qui aliquem te-
ſtari prohibet; de qua ſtatim erit ſermo, quã-
doquidem cogendo illum vi aut metu, vt ſe
aut alium inſtituat hæredem aut legatarium,
quem ſecluſa illa vi aut metu non inſtituiſ-
ſet, prohibet illum teſtari vt alioquin foret te
ſtaturus, idq; apertè colligitur ex. l. 27. tit. 1.
part. 6. legum Caſtellæ, & conſonant, argumẽ
to à contrario ſenſu. l. vlti. C. & ff. ſi quis ali-
quem teſtari prohibuerit. In foro tñ exteriori
non præſumetur talis quicumq; metus, ſed
D qui grauis fuerit attenta qualitate ſubiecti, &
attentis alijs circunſtantijs concurrentibus.

Blanditijs autem & precibus flectere teſta-
torem, vt aliquem hæredem aut legatarium
inſtituat, quẽ alioquin nõ foret inſtituturus,
modò mẽdacia aut fraudes non interueniãt,
non efficit diſpoſitionem inualidã, etiam ſi vir
ſit, qui ita flectat vxorem, vt ſe hæredem inſti
tuat. Ratio eſt, quoniam blanditiæ & preces
non efficiunt inuoluntariũ, quemadmodum
efficit metus. Ita habetur. l. vlt. C. & ff. ſi quis a-
liquem teſtari prohibuerit, & l. 27. Caſtellæ ci
tata, & affirmat Nauar. loco citato.

Si tamen preces adeò eſſent importunæ
& moleſtæ, vt teſtator, non illis adductus &
perſuaſus id efficeret, ſed ne moleſtiam il-

lam

lam pateretur inuoluntariè mixtè eo pa- A
cto diſponeret, volēs vt,nihil impediente illa
ſua diſpoſitione, ad alium potius deuenirent
bona illa, vel inſumerentur in operibus pijs
pro anima ſua;tunc ſanè inualida eſſet illa di
ſpoſitio,tenereturq; ita inſtitutus id reſtitue-
re. Valde tñ rarò id ita eueniet. Eſt namq; ob-
ſeruãdum, ꝙ quando mendacia & fraudes nõ
interueniunt,quę in iniuriam cedant tertij,ad
quem bona illa alioquin erant deuentura,
non ſatis eſt preces importunas,errorem, aut
metum,eſſe cauſam,vt teſtator grauate ac in
voluntariè mixtè ita diſponat ad hoc vt diſpo
ſitio nulla ſit,conſurgatq; obligatio reſtituen-
di,ſed vlterius eſſe neceſſarium, vt teſtator ſit
in ea quaſi habituali diſpoſitione,ꝙ ſi interro
garetur ſecreto ab aliquo extraneo,cẽderet ſe B
velle,vt nihil impediente illa ſua diſpoſitione,
aliud fieret de illis ſuis bonis. Si enim, poſi-
to ꝙ ita diſponat, in ea ſit quaſi habituali di-
ſpoſitione,vt velit validam nihilominus illam
eſſe(quod ſæpe accidet)peccauit quidem con
tra caritatem,imò & contra iuſtitiam aduer-
ſus teſtatorem, qui iniuriam illius moleſtiæ il
li intulit, ſed non tenetur reſtituere bona ſibi
eo pacto relicta: eò quòd tandem plenè &
ſimpliciter voluit vt eſſent illius. Atq; hac de
cauſa paulo ante,& in principio ſecundæ par
tis huius diſputationis addidi verba illa,vt ni
hil impediente illa ſua diſpoſitione ad alium
deuenirent bona illa, aut aliud de illis fieret.

Quod dictum eſt de precibus importunis,
quę moleſtiam ac tædium pariunt,dicendum
maiori cum rõne eſt, de reuerentiali timore C
vxoris comparatione mariti, aut filij cõpara-
tione parentum,pręſertim ſi vultu,aut aliqua
alia ratione,oſtendant ſe ægrè ferre,quod ab
eis non inſtituantur hæredes aut legatarii, aut
ꝙ in ſcriptis & occultè liberè de ſuis bonis
diſponant. Præſertim cum timere hi meritò
poſſint,ꝙ,ſi mortem euadant, moleſtiam ea
de cauſa patientur reliquo vitæ tempore.
Quare grauiter peccant contra iuſtitiam, qui
in cauſa ſunt,ne eiuſmodi valetudinarii libe-
rè de ſuis bonis diſponãt. An verò ad reſtitu-
tionem teneantur eorum, quæ ita illis relicta
fuerint,iuxta proximè dicta eſt iudicandum.

Qui impedimento eſt alicui,ne teſtetur,aut
ne mutet teſtamentum iam factum, ſiue pro-
hibendo ne tabellio aut teſtes accedant, ſiue D
quacunq; alia rõne,eſto is, qui ita prohibet,
ſit filius eius,qui vult teſtari,vel pater non ſo-
lum peccat lethaliter contra iuſtitiam, reſti-
tuereq; tenetur in exteriori, & interiori foro
emolumentum,quo ea ratione priuat eos, ad
quos bona defuncti eſſent deuentura,ſed etiã
inter alias pœnas in exteriori foro priuatur
omni emolumento bonorum talis defuncti,
adiudicaturq; fiſco id quod eſſo teſtari non
prohibuiſſet, ex bonis illius defuncti illi erat
obuẽturum, vt filius legitima ſua portione in
qua à patre hæres neceſſario erat inſtituen-
dus. Ita habetur. l. 1. & 2. ff. ſi quis aliquẽ teſta.
prohib. l. 2. C. eod. tit. l. teſtamenti. C. de inoſ-
ficioſo teſt. & l. 26. & tribus ſequentibus, tit.
7. part. 6. legum Caſtellæ.

A In materia de reſtitutione redibit ſermo,
quoſque fas ſit, aut non ſit, impedire precibus
& aliis viis ne quis hæres aut legatarius inſti-
tuatur, & quouſq; inde obligatio reſtituendi
conſurgat, aut non conſurgat.

DISPVTATIO CXXXVI.

Carens vſu rationis ſurdus ac mutus, & impubes, an teſtari poſſint.

DEinde dicendum eſt,qui poſſint,aut nõ
poſſint teſtari. Supponendumq; eſt, cũ
ſolum & omnem poſſe facere codicillos, qui
poteſt facere teſtamẽtum, vt habetur l. Diuus.
§. codicillos. ff. de iure codicillorum. Gloſſ. l.
tam is. ff. de mortis cauſ. dona. communiter re
B cepta ait, idem eſſe de donatione cauſa mor-
tis. Excipitur tamen in filio familias, vt eadem
l. §. filius familias, habetur expreſſe. Licet.n.
filius familias de iure communi neq; de pa-
tris voluntate teſtari poſſit, vt infra dicetur,
de patris tamen conſenſu donare poteſt cau-
ſa mortis. An verò admittenda ſit aliqua alia
exceptio, patebit ex ſequentibus.

Cum teſtandi actus ex ſe licitus ſit ac per-
miſſus, ij ſoli teſtari non poſſunt, qui vel facul
tatem naturalem ad id non habent, eo quòd
vſu liberi arbitrii careant, vel peculiari aliqua
de cauſa iure poſitiuo ſunt prohibiti.

A primo ergo impedimento vt ordiamur, Amens.
pueri ante vſum rationis, furioſi, ſtolidi, et vni
uerſim qui carent actu liberi arbitrii plenè de
C liberato, iure ipſo naturæ teſtari nequeunt, in
terim dum eo carent. Secus autem ſi lucidum
habeant interuallum: teſtamentum namq;, qđ
cum deliberatione plena in lucido interuallo
confecerint, validum eſt, eſto ad amentiam,
aut aliam mentis alienationem redeant. Ita ha
betur inſt. quib. nõ eſt permiſſum facere teſt.
§. 1. verſ. furioſi. l. furioſum. C. qui teſt. facere
poſſunt, & l. aduerſa. ff. de teſt. Non poteſt au-
tem melior regula ſtatui ut iudicetur, an de-
fectus vſus rationis ſit tãtus, vt reddat nullum
teſtamentum, quam, ſi ex teſtibus & circun-
ſtantiis concurrentibus, arbitrio prudentis iu
dicetur, an teſtator, quo tempore condidit te
ſtamẽtum, habuerit deliberationem plenam,
quæ in materia graui ſufficeret ad culpam le-
thalem, vel non. Verba autem teſtamenti ſape
D re cordatam mentem, nec teſtamentum eſſe
conditum proximè poſt amentiam, argumen
to ſunt factum fuiſſe in lucido interuallo, qñ
non ſunt alia, quę contrarium ſuadeant, vt An
ton. Gom. ad l. 3. Tauri. nume. 8. affirmat. In du
bio autem an is, de quo conſtat fuiſſe amen-
tem lucidum habuerit interuallũ, præſumẽdũ
eſt illum non habuiſſe, vt Gam. cum aliis de-
ciſ. 100. & Molina 2. de primog. c. 9. num. 30.
cum aliis, quos referunt, rectè affirmant.

De iure humano ſurdus ſimul & mutus à Surd⁹ & mutus.
natiuitate teſtari non poteſt, ſimiliter ſi ex
morbo ſit aliquis mutus, neq; ſcribere ſciat,
teſtari non poteſt: quoniam, vt teſtamentum
ſit validum, neceſſe eſt vt teſtator ipſe pro-
priis verbis, aut propria ſcriptura exprimat
ſuam

ſuam vltimam voluntatem eo pacto, quo diſput. 127. explicatum eſt. Ita habetur. l. diſcretus. C. qui teſta. facere poſſunt. §. item ſurdus, inſt. quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum, & lib. 1. ord. Luſitanarum titol. 67. §. 20. Atq; in hoc euentu deeſt regula illa, quod qui teſtamentum condere non poteſt, neq; conficere poſſit codicillũ, neq; donare cauſa mortis; vt enim diſp. 127. oſtenſum eſt, ſola hæredis inſtitutio, quæ de ratione intrinſeca eſt teſtamenti, eſſe nequit nutibus, ſed vel voce vel ſcriptura teſtatoris; legata verò & fideicommiſſa, atq; adeò donatio cauſa mortis fieri poſſunt nutibus, vt ibidem viſum eſt.

Miles, etiam ſi ſurdus ſit ac mutus, teſtari poteſt: eò quòd hæredem ſolo nutu valeat inſtituere, vt diſp. 129. oſtenſum eſt.

Surdus præterea & mutus teſtari poteſt ad pias cauſas: quia ſimiliter validum eſt teſtamentum ſolo nutu ad pias cauſas factum, vt diſp. 134. oſtendimus.

Impubes. Præterea impuberes teſtari non poſſunt, hoc eſt, maſculi ante quartumdecimum annum, & fœminæ ante duodecimum: quia cenſentur non habere iam integrum & perfectũ iudicium rationis, quàm ad eum actum requiritur. §. præterea, inſt. quib. non eſt permiſſum facere teſt. l. ſi frater. C. qui teſt. facere poſſunt, & lib. 1. Luſitanarum ord. tit. 67. §. 20. Neceſſe autem eſt vt quatuordecimus annus in maſculis & duodecimus in fœminis ſit expletus: dies tamen vltimus inceptus habetur pro completo, vt habetur. l. qua ætate. ff. de teſtam. Quamuis autem ad alios actus malitia ſuppleat ætatem, ad hunc tamen nõ ſupplet. Quo fit, vt licet in impubere aliquo longè maior maturitas iudicii, ſagacitas, & prudentia reperiatur, quam in multis puberibus, teſtari non poſſit, vt An. Go. ad l. 3. Tauri, cum Bal. & alijs rectè affirmat. Ratio autem eſt, quoniam licet tempus pubertatis conſtitutũ ſit ad teſtandũ, quoniam in eo præſumitur ſufficiens iudiciũ rationis, & ante illud non item, ordinarieque ita ſoleat euenire; id tamen non habet vim ex ſola præſumptione, ſed ex ſtatuto iuris poſitiui merito id vniuerſim ita ſtatuentis ad tollẽdas difficultates & præſcindendas lites. Vtrum autem princeps diſpenſare poſſit, vt impubes aliquis teſtetur, proculdubio reſpondendũ eſt poſſe, cum Bar. & alijs quos Ant. Gom. ad l. 3. Taur. num. 3. & 4. refert ac ſequitur, quid quid Bal. in contrarium dixerit. Eſt namque tempus, illud ex mero iure poſitiuo conſtitutum, potuitque cõſtitui, minus, interuenireq; põt rationabilis cauſa, vt cum aliquo, de quo cõſtat pollere maiori iudicio, quam multos puberes, diſpenſetur. Impuberes, etiam ſi milites ſint, teſtari non poſſunt. l. vlt. C. de teſtam. milit. An verò diſponere poſſint ad pias cauſas. Negandum eſt cum Panor. in Rubri. de teſt. nu. 9. & communi Doctorum ſententia. Eccleſia namque id etiam tempus exigit, vt quis maturum iudicium ad teſtandum habere cenſeatur; colligiturque hæc ſententia ex c. licet, de ſepult. lib. 6.

A

DISPVTATIO CXXXVII.

Prodigus, ſeruus, publicus vſurarius, excommunicatus, damnatus ob libellum famoſum, infamis damnatus ad naturalem aut ciuilem mortem, an teſtari poſſint.

Prodigus. PRodigus, cui à iudice ſuorum bonorum adminiſtratio ſit interdicta, teſtari nõ poteſt. Si tamen ante eam prohibitionem confeciſſet teſtamentum, eſſet validum. Ita habetur l. is cui. ff. de teſt. §. item prodigus, inſt. quibus non eſt permiſſ. facere teſt. & lib. 1. Luſita. ord. tit. 67. §. 20. Affirmat Panorm. in Rubr. de teſta. cum alijs, quos refert, eiuſmodi prodigum neque ad pias cauſas poſſe teſtari: quorum opinio placet.

B

Seruus. Seruus item teſtari non poteſt: adeò vt, ſi poſt teſtamentum cõfectum libertatem compararet, teſtamentum factum tempore ſeruitutis ſit nullum. Prætereà, ſi tempore, quo teſtamentum conficit, ignoret ſe eſſe factum liberum a domino ſuo, aut dubitet de ſuo ſtatu, eſto revera ſit liber, teſtamentum eſt nullũ. l. qui teſtamento domini, & l. ſequenti, ac l. filiusfamilias. 2. ff. de teſtamen. cap. illud. 13. q. 2. Ad pias tamen cauſas validum erit teſtamentum factum ab homine verè libero, eſto liberum ſe eſſe ignoraret, aut ea de re dubitaret, vt Panorm. ad finem rub. de teſta. cum Bartol. affirmat, confirmatque ex l. ex militari. §. ſi miles. ff. de mil. teſt. Cum enim militi dubitãti de ſuo ſtatu conceſſum ſit in ea lege, vt ſit validũ C ipſius teſtamentum, longe maiori cum ratione cenſendum eſt eſſe conceſſum diſpoſitioni ad pias cauſas. Adde, quod hic teſtator vere eſt dominus eorum, de quibus diſponit, neque ſeruitutis iugo ſubijcitur, vt in præiudicium domini cedat: quare cenſendum non eſt ſtatutũ illud Cæſarei iuris extẽdi ad teſtamentum ad pias cauſas: quin nec ſi illius conditores id intẽderẽt, vim vllam haberet inter Chriſtianos, eò quòd ab approbatione ſummi Pontificis, vt diſp. 134. dictum eſt, id pendeat.

Captiuus apud hoſtes. Qui captiuus ab hoſtibus detinetur, & qui obſes eſt apud illos (intelligit Panormit. in Rubri. de teſt. nu. 7. de obſidibus loco captiuorũ, qui captiui reputantur interim dum promiſſum non impletur) dum in eo ſtatu ſunt, teſtari non poſſunt. Quòd ſi ante eum ſtatum con-D feciſſent teſtamentũ, & reuerterentur, validũ eſſet tale teſtamentum iure poſtliminij: quin validũ eſſet ex lege Cornelia, eſto in eo ſtatu è vita diſcederent, vt habetur inſtit. quibus non eſt permiſſum facere teſta. §. vltim. & l. eius. l. obſides, & l. lex Cornelia. ff. de teſtamentis. Iuxta ea autem, quæ in materia de bello, diſp. 118. diximus, qui captus eſſet bello iniuſto quales ſunt noſtri, qui à Turcis & Saracenis captiui detinentur, cum uerè ſint liberi, condere poſſunt validum teſtamentum, etiam ſi in eo ſint ſtatu.

Vſurarius publicus. Teſtamentum manifeſti vſurarij eſt ipſo iure nullum, niſi vel ſoluat vſuras, vel cautionẽ præſtet de illis ſoluendis, eo modo quo in materia de vſuris, dum de vſurariorum pœ-

nis ſermo erit, explicabitur: vbi etiã dicetur, quis cenſendus ſit manifeſtus vſurarius, & dicentur alia, quæ ad hanc rem ſpectanr. Ita habetur cap. quanquam. §. vlt. de vſuris, lib. 6.

An vero donare poſſit cauſa mortis. Communis Doctorum ſententia negat, quando donatio eſſet maioris partis bonorum, aut certè magnę cuiuſdam quantitatis: quia cenſeretur eſſe facta in fraudem legis. Quando autem eſſet paruæ quantitatis, aliqui affirmant, quos Coua. in Rub. de teſt. par. 3. nu. 11. refert ac ſequitur. Contraria tamen eſt communis ſententia, & amplectenda cum Gloſſa vltim. cap. quã quam citato, quam Iulius Clarus lib. 4. ſent. §. donat. q. 7. & idem Couar. 3. variar. reſolut. c. 3. num. 9. referunt, videturq; Couar. ibi ſequi, tametſi ſe referat ad ea, quæ in Rubr. de teſta. dixerat. Præterea Gloſſa in principio diſputationis pręcedentis citata communiter recepta vniuerſim affirmat, eum, qui teſtari nõ poteſt, neq; donare poſſe cauſa mortis, ab eaq; regula non alium excipit, quam filium familias de conſenſu patris, quem textus ibi excipit: quare cum de manifeſto vſurario nulla ſit facta exceptio in iure, ſtandum eſt regulæ generali illius gloſſæ. Neq; ſatisfacit Couaruuiæ reſpõſio num. 11. citato, nempe Gloſſam illam intelligendam eſſe de ijs, qui ex naturali defectu teſtari non poſſunt. Tum quia ſuperuacanea eſſet talis gloſſa. Tum etiã quoniam neceſſe non eſſet eãdem gloſſam excipere filium familias, quem conſtat, non ex naturali defectu, ſed ex iuris diſpoſitione teſtari non poſſe.

C Quod ad diſpoſitiones ad pias cauſas manifeſti vſurarij attinet, ſiue teſtamento, ſiue codicillo, aut donatione cauſa mortis ſint factæ, communiter affirmant Doctores inualidas eſſe, ſi cautio non præceſſit. Excipiunt verò Couar. 3. variar. reſolut. cap. 3. verſ. vlt. & Sylueſt. ver. vſur. 9. q. 7. & alii, quos referũt. Niſi vſurarius, non potens cautionem præſtare, cum cõtritionis ſignis diſceſſit. Tũc enim æquitas, benignitaſq; poſtulat, vt ſolutis prius vſuris, de quibus conſtiterit eſſe debitas, hæredes cogantur implere diſpoſitiones ad pias cauſas.

Excommunicatus.

De excommunicato voluerunt aliqui, eum non poſſe teſtari, dubiuſque eſt Iulius Clarus §. teſtamentum. q. 24. ſi non ſit occultus. Communis tamen ſententia eſt, etiã ſi notorius ſit, teſtari poſſe. Quoniã nullibi in iure habetur eum non poſſe teſtari. Ita Pan. in rub. de teſt. D Syluest. verb. teſt. 1. q. 3. pronunci. 9. Couar. in rub. de teſt. par. 2. num. 18. Anto. Gomez ad l. 3. Tauri, num. 15. Bartol. & alii quos referunt. Si tamen pro aliquo delicto vltra excommunicationem ſtatutum ſit, vt delinquens teſtari nequeat, quo pacto cap. fœlicis, de pœnis, lib. 6. eſt ſtatutum, vt qui hoſtiliter fuerit inſecutus Cardinalem Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, vel eum percuſſerit, aut ceperit, vel ad aliquid horum fuerit cooperatus, &c. teſtari non poſſit; tunc, non quia ille eſt excommunicatus, teſtari non poteſt, ſed quia vltra excommunicationem id in pœnam eſt etiam peculiariter ſtatutum.

Damnatus ob famoſum libellum.

Damnatus ob libellum famoſum in alterĩ A confectum, & infamis eſt, & teſtari nequit. l. is cui. §. vltim. & l. cum lex. ff. de teſt. & l. lex Cornelia. §. vlt. ff. de iniurijs.

Au verò idem ſit de infami ob quodcunque aliud crimen. Couar. in Clement. ſi furioſus, par. 1. §. 1. num. 6. affirmare videtur, ductus l. is cui. citata. Contrarium tamen affirmat Bart. ad eandem legem & communis ſententia, quam referunt ac ſequuntur idem Conar. 3. variar. reſolut. cap. 3. ad finem, nume. 8. Iulius Clarus §. teſt. quæſt. 25. Syluest. verbo teſtamentum. 1. quæſt. 3. & Angelus eodem verb. num. 1.

De damnatis ad mortem ciuilem aut naturalem an teſtari poſſint de iure communi, huius Regni, & Regni Caſtellæ, diximus latè diſput. 9. occaſione illius quæſtionis, an vſusfru- B ctus morte ciuili amittatur.

DISPVTATIO CXXXVIII.

Filius familias, præſertim ſi ſit clericus, an teſtari poſſit.

De iure communi, atq; adeo in hoc Luſitaniæ Regno, in quo nihil in contrariũ ſancitum eſt, filius familias expleto pubertatis anno teſtari quidem poteſt, de bonis ſuis caſtrenſibus aut quaſi caſtrenſibus; de aduentitiis verò, ſiue in eis præter dominium habeat etiam vſumfructum, vt in euentibus diſputatione 8. explicatis, ſiue non, ſed vſusfructus pertineat ad patrem, teſtari nequit, etiam C de patris conſenſu. Ita habetur Inſtitu. quibus non eſt permiſſum facere teſt. in principio. l. qui in poteſtate. ff. de teſtamentis. l. ſenium, & l. penultim. C. qui teſta. face. poſſunt, & cap. licet, de ſepul. lib. 6. affirmatque communis ſententia Doctorum, quam referunt & ſequuntur Couar. in rub. de teſt. par. 3. num. vltim. Iulius Clarus. §. teſtamentum, q. 18. & Anto. Gomez. ad l. 5. Tauri. De patris tamen conſenſu donare poteſt filius familias cauſa mortis de bonis aduentitiis, vt diſputat. 136. oſtenſum eſt. Quis ſit filius familias, & quæ ſint bona caſtrenſia, quaſi caſtrenſia, & aduentitia, dicetur inferius ſuo loco.

Ius Caſtel.

In Regno verò Caſtellæ filius aut filia familias, ſi pubertatis annum expleuerint, perinde poſſunt facere teſtamẽtum, etiam de bo- D nis aduentitiis, ac ſi extra patriam eſſent poteſtatem, ac proinde diſponere poſſunt ad libitum de tertio ſuorum bonorum: in duabus namq; aliis partibus neceſſariò illis ſuccedunt parentes. Ita habetur l. 5. Tauri, quæ eſt hodie 4. lib. 5. nouæ collect. tit. 4. Si tamẽ pater vſumfructum habebat, etiam in tertio illo bonorũ de quo filiusfamilias liberè diſponit, vſusfructus ille perſeuerat apud patrem, defuncto filio, toto tempore vitæ patris: poſt mortem verò patris implentur legata talis filii de bonis illis: quoniam ius illud teſtandi eſt ſine præiudicio patris quoad ius fruendi bonis aduentitiis filii. Ita cum Bald. & multis aliis quos citant, Molina lib. 2. de primog. cap. 9. nu. 22. & Aries Pinel. ad l. 1. C. de bonis mater. part. 1.

num.

num. 44. quicquid in contrarium dixerit Ant. A Gomez. ad l. 6. Tauri, nu. 14.

Filius familias clericus.

Licèt clericatus non eximat filium familias à patria poteſtate, vt ſuo loco dicetur, bona tamen omnia, quæ in clericorum dominium adueniunt, eo ipſo ſortiuntur rationem bonorũ quaſi caſtrenſium, ac proinde, etſi filij ſint familias, ad eos pertinet eorum adminiſtratio, & vſusfructus, poſſuntque de eis liberè donare & teſtari, dummodo, ſi filios legitimos habeant, illis relinquãt ſuas legitimas portiones, ſin minus ſuis aſcendẽtibus. Ita habetur in authent. presbyteros, 1. C. de Epiſcopis & cleri. cuius hæc ſunt verba. Presbyteros, diaconos, & ſubdiaconos, cãtores, & lectores (quos omnes clericos appellamus) res quolibet modo ad dominium eorum venientes, habere in ſua poteſtate præcipimus, ad ſimilitudinem ca- B ſtrenſium peculiorum, & donare cui volunt ſecundũ leges, & in his teſtari, licet ſub parentum poteſtate ſint, ſic tamen, vt horum filij, aut his non exiſtentibus, parentes eorum, legitimam ferant partem. Hactenus authẽtica illa. Idem affirmãt Panormit. & Couar. cap. quia nos, de teſta. Nauar. in manu. cap. 17. nu. 142. Aries Pinel ad l. 1. C. de bonis mater. part. 1. nu. 43. Syluest. verb. clericus. 4. q. 14. nu. 10. Doctores communiter.

Couar. loco citato, & multi alij quos refert, hoc intelligunt, etiam de ijs clericis, qui ſolum habent primam tonſuram, licet alij, quos refert, refragentur. Quod tamen extendendum ſit etiam ad clericos in minoribus conſtitutos, ex ipſamet authen. conſtat, quæ cantores & lectores commemorat, & quę de portionibus filiorum meminit, propter clericos con- C iugatos. Credo tamen per contrariam conſuetudinem, & propter multitudinem eorũ, qui ad primam tonſuram & minores ordines præteritis temporibus promouebantur, id locum non habere, niſi in his clericis primæ tonſuræ, qui vel beneficium habent Eccleſiaſticum, vel hodie, iuxta Concilii Trident. ſeſſ. 23. cap. 6. de reformatione, gaudent priuilegio fori.

Dubium.

Dubitant Doctores, an priuilegium hoc clericorum intelligẽdum ſit ſolum de bonis, quæ poſt clericatum ipſis adueniunt, an verò etiam de illis, quorum dominium ante clericatum ad eos ſpectabat, ſed pater habebat eorum vſumfructum. Panorm. c. in præſentia, de D probationibus, num. 56. illud intelligit etiam de his poſterioribus bonis, patremque amittere eorum vſumfructum. Nauar. dum loco citato ait, ſaltem quæ acquiſiũt poſt clericatũ, anceps eſt.

Conar. verò capit. quia nos citato numer. 2. Aries Pinel. vbi ſupra, idem Nauar. capit. non dicatis, nume. 87. & alii, quos referunt, cenſent ſolum id intelligendum eſſe de bonis prioribus, patremque manere cum vſufructu bonorum poſterioris generis etiam poſt clericatum, neque filium poſſe de illis teſtari: id quod ſatis innuit verbum illud authenticæ, res quomodolibet ad dominium eorum venientes, poſt clericatum, apertiuſque id adhuc eſt ex l. Sacroſanctæ. C. eodem titulo.

Sententia autoris.

Dicendum tamen arbitror, in primis patrem per aduentum clericatus filii non amittere vſumfructum, quem antea habebat in bonis illius, neque per mortem filii illud amittere, vt hi Doctores rectè aduerſus Panormit. affirmant. Deinde talem filium vt habet dominium & adminiſtrationem ſui patrimonii, ad cuius titulum eſt ordinatus, etiam ſi à patre illud acceperit: ſic etiam poſſe de illo teſtari, & de aliis bonis, quæ poſt clericatum acquiſierit. Tertiò, filium liberè poſſe diſponere de tertia parte ſuorum bonorum, computando etiam bona, in quibus pater habet vſumfructum, ita vt illa accipere debeant parentes in hoc regno; & in Regno Caſtellæ in duabus partibus bonorum talis filii, in quibus neceſſario inſtituendi ſunt hæredes.

Ex his conſtat, reiiciendam omnino eſſe opinionem Ant. Gom. ad l. 48. Tauri, num. 7. aſſerentis, neque bonorum, quæ filiusfamilias clericus acquirit poſt clericatum, habere vſumfructum, & adminiſtrationem, ſed vtrũque pertinere ad patrem, eaq; de cauſa, neque teſtari, neq; diſponere de illis poſſe. Oblitus namque videtur iurium apertiſſimorum, quę citauimus.

Dubium.

Dubium eſt, vtrum in hoc Luſitaniæ Regno, & vniuerſim vbi ius commune viget, filius familias laicus teſtari poſſit ad pias cauſas de bonis ſuis aduentitiis. Dicendum que eſt, de patris conſenſu poſſe, vt habetur ex- C preſsè, cap. licet, de ſepult. libr. 6. Abſque patris verò conſenſu non poſſe, vt Panormitan. in Rubric. de teſtament. Couar. ibidem part. 3. numer. vltim. & communis ſententia Doctorum affirmat, idque expreſsè habetur cap. licet citato. Eccleſia namque ſpoliare noluit patrem iure, quod iuxta leges ciuiles in bona filii aduentitia habet. Eſtq; hoc vſque adeo verum, vt ſi filius poteſtatem habeat à patre teſtãdi ad pias cauſas certam ſummam, & permiſceat ex ea ſumma legata aliqua ad cauſas non pias, talia legata ad non pias cauſas ſint inualida, neque accreſcant aliis legatis piis, ſed hæredibus ab inteſtato. Ita Iulius Clarus cum aliis, quos citat. §. teſtamentum, ad finem, quæſt. 5.

D Bart. voluit filium teſtari poſſe ad pias cauſas, quando vnà cum dominio bonorum aduentitiorum haberet vſumfructum. Communiter tamen reiicitur à Bal. Panor. & aliis, vt Couar. loco citato refert. Bonifacius namque octauus cap. licet citato, abſque vlla reſtrictione aſſeruit, filium familias teſtari non poſſe abſq; patris conſenſu pro anima ſua, niſi peculium habeat caſtrenſe aut quaſi caſtrenſe: vſusfructus autem bonorum aduentitiorum, etiam ſi ad filium ſpectet, cum bonis illius aduentitiis computatur.

DISPVTATIO CXXXIX.

Teſtamentum ante profeſſionem religioſi factum an ſit validum, & de renunciatione bonorum ante eandem profeſſionem quouſque ſit valida.

QVod ad religioſos attinet, dicemus primo in hac diſputatione de eorum teſtamento ante profeſſionem (in noſtra verò ſocietate etiam ante tria vota poſt duos probationis annos emiſſa) facto, idque ſiue ſit factum in ſeculo ante ingreſſum in nouiciatum, ſiue tempore nouiciatus. Simul etiam cum Concilio Tridentino dicemus de renunciatione bonorum facta ante profeſſionem quouſq; ſit valida. Sequenti verò diſputatione explicabimus, quæ bona religioſi, poſt profeſſionem emiſſam ad monaſterium pertineant, quando monaſteriũ tale eſt, vt in bonis religioſi ſuccedat, & quæ monaſteria eiuſmodi ſint. Poſtremo diſputat. 341. examinabimus, an religioſus poſt profeſſionem teſtari poſſit.

Quoniam verò Doctores, qui de hac re loquuntur, particulare noſtræ ſocietatis inſtitutum, ſæpe à ſancta ſede Apoſtolica approbatũ & confirmatum, non nouerunt, pauca ad rem, de qua diſputamus, attinentia, in lucem eorũ, quæ dicenda ſunt, referam.

In noſtra ſocietate ſunt domus profeſſæ, collegia, & domus probationum in quibus nouitij inſtituuntur. Profeſſæ domus nullos omnino reditus habere poſſunt neq; ob miſſas, cõfeſſiones, conciones, aut alia miniſteria quicquã poſſunt accipere, ſed ſolum viuere poſſunt de alijs eleemoſynis petitis, aut ſponte ipſis oblatis. Licet autem Concilium Tridenti. ſeſſ. 25. in decreto de regularibus c. 3. conceſſerit omnib. monaſterijs & domibus tam virorum quã mulierum, etiam mendicantium, exceptis domibus fratum ſancti Frãciſci capucinorum & obſeruantiæ, vt bona immobilia poſſidere deinceps eis liceret; ſocietas tamen noſtra, vt ex decreto quodam ſecundæ congregationis generalis conſtat, huic indulgentiæ Concilij Tridentini renunciauit. Collegia, & domus probationũ, reditus & bona immobilia habere poſſunt in communi, vnde ſcholaſtici & nouitij alantur. veruntamẽ non ſolum profeſſæ domus ius vllum non habent ad bona ſuorum religioſorum, ſed neque collegia, neq; probationum domus.

Cum ſocietas noſtra ardua habeat miniſteria, hominibuſq; ſolidæ cuiuſdam virtutis, diuque probatis indigeat, hos omnes religioſorũ gradus in ſe complectitur. Profeſſos, qui & eruditi homines eſſe debent, & poſt longas probationes, ſpecimenq; virtutis non leue exhibitũ, pro generalis arbitrio, quando expedire iudicat, ad profeſſionem vocãtur. Coadiutores ſpirituales, qui ſacerdotes ſunt in conſcientiæ ſaltem caſibus bene inſtructi, & ſimiliter poſt lõgas probationes, & virtutis ſpecimen diu exhibitum, admittenda tria illius gradus vota pro arbitrio generalis vocantur. Coadiutores temporales, qui ad miniſteria temporalia admittũ-

A tur, & ſimiliter poſt longas probationes & virtutis ſpecimen diu exhibitum pro generalis arbitrio ad tria illius ſtatus vota recipiuntur. Et alios, qui peractis duobus probationis annis, tria ſimplicia vota publica paupertatis, caſtitatis & obedientiæ perpetuæ in ſocietate emiſerunt, cum voto aſcendendi ad aliquem trium priorum graduum, quando à Generali vocati iuſſique fuerint. Hi verò interim, vel literas addiſcunt, vel in miniſterijs ſocietatis ſpiritualibus, aut temporalibus ſe exercent.

Non ſolum autem profeſſos & coadiutores ſpirituales ac temporales, verum hos etiam verè eſſe religioſos, ſatis innuerat Concilium Tridentinum, ſufficienterq; expreſſerant Summi Pontifices, dum apoſtaſiæ crimen & excommunicationis pœnam ipſo facto eos, ſi à ſocietate B diſcederent, incurrere decreuerunt, aditumq; illis ad profeſſionem in ordinibus etiam mendicantibus, denegarunt, irritam ac nullam, ſi eſſet attentata, eam ſtatuentes, reſq; de ſe eſt ſatis manifeſta. Etenim per tria illa vota publica, ex ſocietatis inſtituto, Sediſq; Apoſtolicæ approbatione poſt duos probationis annos emiſſa, ſeipſos Diuino obſequio re ipſa mancipant, ac cum effectu ex parte ſua ſub prælati regimine, ad perpetuam obedientiam, paupertatẽ & caſtitatem, non ſecus ac profeſſi, ſub reatu ſacrilegij lethalis ſeruãdam omnino tradunt, religãt, ac deuinciunt, nec plus, ipſis, quã profeſſis, manet deinceps integrum tria illa ex parte ſua nõ ſeruare, neq; per illos ſtat quominus profeſſionem ſtatim emittant, ſed in Eccleſiæ, eiuſdemq; C ſocietatis bonum, quo religio purior perſeueret, nec Diuinum obſequium labefactetur, in ſuamque maiorem abnegationem, ac proinde meritum, Generalis præpoſiti iuſſum & ordinationem ſpectant, vt profeſſionem emittãt, vel ad coadiutorum ſpiritualium, aut temporalium gradum, prout Diuino honori ac obſequio plus conducere fuerit iudicatum, vocentur, ad idq; dum tria illa vota emittunt, peculiariter ſe aſtringunt. Quòd verò ex Sedis Apoſtolicæ priuilegio, libera maneat ſocietas, vt ſi id Diuino obſequio, religioniſq; bono expedire iudicauerit, non ſolum his, ſed etiam coadiutoribus ſpiritualibus & temporalibus remittere poſſit ſua vota, ſanè neq; illis vlla ſit iniuria, quippe quibus ſtatim à nouitiatus principio, & ſæpius poſtea, antequã finito nouitiatu tria D illa emittant vota, oĩa dilucidè proponuntur, neq; item quicquam de rõne veræ ac perfectæ religionis minuit. Nouiſſimè verò Gregorius XIII. Kalẽdis Februarij anni 1582. proprio motu, & ex certa ſcientia inter alia definiuit, hos omnes noſtræ ſocietatis verè ac propriè eſſe religioſos. Et aduerſus quendam profeſſorem, qui eum, non tanquam Summum Pontificem, ſed tanquam Doctorem particularem id definiuiſſe temerè affirmauit, ſeuerè admodum 8. Kalen. Iunij anni 1584. idem iterum definiuit, vt ex diplomatibus ea de re latis ac publicatis cõſtat, præcipiens in virtute ſanctæ obedientiæ, ac ſub pœnis excommunicationis latæ ſententiæ, necnon inhabilitatis ad quæuis officia, & beneficia ſecularia, & quorumuis ordinum regula-

ria,

ria, eo ipſo abſque alia declaratione incurrendis, quarum abſolutionē ſibi & ſucceſſoribus ſuis reſeruauit, ne quiſquam cuiuſquam ſtatus, gradus, aut præeminentiæ, &c. in dubium id amplius reuocare, aut ea de re diſputare auderet, cum pleniſſima derogatione quorumcumque priuilegiorum, &c.

Præter hos omnes gradus, ſunt nouitij in ſocietate, qui interim dum, expleto prius biennio probationis, tria illa vota publica nō emittunt, ſimpliciter ac propriè nō ſunt religioſi, ſed in via dūmtaxat, perinde atq; cæteri aliarum religionum nouitij. Gaudent tamen priuilegio canonis, ſi quis ſuadente diabolo, & alijs religioſorum priuilegijs.

Tam profeſſi, quam coadiutores omnes ſpirituales ſocietatis, ſunt eo ipſo incapaces cuiuſcumque dominij, & neq; domus profeſſæ, neque collegia, aut quiſquam alius, hęredes eſſe poſſunt eorum loco, ſed ad eum effectum reputantur tanquam mortui naturaliter, non ſecus ac minores fratres profeſſi de obſeruantia, aut capucini, quin, ſi ante profeſſionem, aut vota coadiutorium, dominium rerum aliquarū habebant, nec dè illis diſpoſuerant, pertinent, profeſſione, aut votis coadiutorum emiſſis, ad eorum hæredes ab inteſtato, perinde ac ſi in ſeculo ex hac vita ab inteſtato diſceſſiſſent.

Illi, qui finito probationis tempore tria vota ſimplicia publicè emiſerunt, ſed non dum in profeſſorum aut coadiutorum numerum admiſſi ſunt, capaces quidem iuſtis de cauſis ſunt iuris ac dominij bonorum temporalium, ſuccedereq; poſſunt aliis ex teſtamento & ab inteſtato, vt cōſtitutiones, & ſtatuūt Gregorius XIII. in diplomatibus citatis definiuit: attamen nullam eorum adminiſtrationem, nullumque vſum, vtpote ſuo. Teneturq;, quandocunque à ſuperiore fuerint iuſſi, de illis diſponere; in pauperes quidē aut ad alia pia opera, pro ſuo arbitratu ac deuotione; ſi tamen aliqua erogare vellent conſanguineis, quod ita expedire iudicarent, non aliter id efficere poſſunt, quam interueniente iudicio & arbitrio duorum, qui vita & doctrina commendentur, & ab ipſo eligantur, ſed approbentur à ſuperiore. Eſt autē eiuſmodi diſpoſitio abſoluta abſque vlla tacita vel expreſſa conditione, & abſq; ulla ſpe, quod ea bona vllo tempore in eorum dominium ac poteſtatem redire poſſint, vt de nouitiorum diſpoſitione proximè ſubiungam.

Nouitij, ante ingreſſum quidem in nouitiatum, ſtatuere poſſunt de omnibus ſuis bonis tēporalibus pro ſuo arbitratu: poſtq̄ verò nouitiatum fuerint ingreſſi, non aliter de illis poſſunt diſponere, quam vel in pia opera pro ſuo arbitrio ac deuotione, vel, ſi quid conſanguineis cōferendum iudicauerint, interueniente iudicio duorum, quos ipſi ad id elegerint, & ſuperior approbauerit, vt de iis, qui tria vota publica iā emiſerint, proximè dictum eſt. Statim autem ac nouitiatum ingrediuntur, ſimplici promiſſione debent promittere, elapſo primo probationis anno, quandocunq; a ſuperiore id eis fuerit iniunctum, ſe de illis prædicto modo promptè & plenè diſpoſituros, omnem à ſe fiduciā

A (vt Conſtitutiones aiunt) ſe mouendo, eadem bona vllo tempore recuperandi, idq; ad maiorem ſui firmitatem & meritum. Quo fit, vt diſpoſitio abſoluta ſit futura abſq; vlla tacita vel expreſſa conditione, quod, ſi à ſocietate defecerint, illa recuperent, aut quauis alia. Quod longē maiori cum ratione intelligendum eſt de iis, qui peracto iam biennio probationis, emiſſiſq; tribus publicis votis, de ſuis bonis in ſocietate diſponunt. Cum verò tam hi, quam nouitii, exempti iam ab omni iuriſdictione Principum ſecularium de ſuis bonis diſponant, atq; in commune Eccleſiæ, & religionis bonum, ad finemq; ſupernaturalem, idq; efficiant ex ſocietatis conſtitutionibus ac inſtituto à ſancta ſede Apoſtolica approbatis, conſequens profecto eſt, vt adhoc, vt eiuſmodi diſpoſitio valida om-
B nino ſit, neceſſe non ſit religioſum attingere vigeſimum quintum ſuæ ætatis annum, ſed ſatis eſſe vt eius ſit ætatis, quæ ſufficit ut religioſus noſtræ ſocietatis ſit.

His ita conſtitutis, affirmāt Doctores communiter, religioſum vtriuſq; ſexus, tum ante ſuum ingreſſum in nouitiatum, tum tempore nouitiatus, teſtari poſſe de ſuis bonis: id cōſtat ex auth. nunc autem. C. de Epiſcop. & cler. quæ deſumpta eſt ex auth. de monachis. §. ſi quis autē, ver. illud quoq;, & habetur c. ſi qua mulier. 19. q. 3. idq; aſſeuerant Nauar. cap. non dicatis nu. 76. Couar. c. 2. de teſta. nu. 4. & 5. Iulius Clarus lib. 3. ſent. §. teſtamentum, q. 28. Molina li. 2. de primog. c. 9. nu. 39. & 52. & communis ſententia quam referunt. Quando autem cap. quia
C ingredientibus. 19. q. 3. & in auth. ingreſſi. C. de ſacroſ. Eccleſijs, atq; alijs iuribus aſſeritur, ingredientibus monaſterium nullam vlterius eſſe facultatem teſtandi, intelligendum id eſt, de ingreſſu irreuocabili ex parte ipſius ingredietis, qualis in religionibus alijs, à noſtra, eſt per ſolā profeſſionem: ſecus autem de reuocabili tempore nouitiatus, prælertim poſtquam iuris interpretatione ac diſpoſitione probationis tempus datur, vt & ingrediens experiatur religionem, integrumq; illi ſit ad ſeculū reuerti, & religio periculum de illo capiat, integrumq; illi ſit eū expellere ſi diſplicuerit. Meritò ait Couar. nu. 5. citato aduerſus Rodericum Xuarez & alios, teſtamentum nouitij, etiam ſi abſq; prælati conſenſu fiat, eſſe validum, dicitque eſſe ad optimū textum. c. 4. de reg. lib. 6. Ratio autem eſt, quo-
D niam ſimpliciter eſt adhuc ſui iuris cum libera exeundi facultate.

Eſt verò obſeruandum, in noſtra ſocietate in hoc ſenſu non poſſe nouitium ſine ſuperioris licentia teſtari, ꝙ cum ea lege in lege nouitium recipiatur, vt nihil, niſi conſcio & approbante ſuperiore, dum inter nos eſſe voluerit, efficiat; adhibitaq; ſimplici promiſſione recipiatur, ꝙ peracto primo probationis anno, quandocunque ſuperior id iniunxerit, promptè & omnino ita de omnibus ſuis rebus modo ſupra explicato diſponat, vt ſpem omnem iterum illas conſequēdi amittat; ſanè contra fidem datam, cōtra idq;, quod recta ratio poſtulat, in primis faceret, ſi ſine facultate & approbatione ſuperioris teſtaretur, idq; ſufficientiſſimum eſſet, vt

tanquam

tanquam noſtro inſtituto indignus ac ineptus, continuo expelleretur à nobis. Deinde nihil impediẽte tali teſtamento, poſt emiſſa tria ſimplicia vota, teneret ſub reatu lethalis culpæ, ſi ita ſuperiores eum aſtringere vellent, reuocare tale teſtamẽtum, abdicareq; omnino à ſe omnia ſua bona modo ſupra explicato. Interim verò dũ nouitius eſſet, teneretur vel à ſocietatis nouitiatu egredi, vel teſtamentum reuocare, prõptumq; ſe exhibere ad omnino abdicandum à ſe ſua omnia bona, quando, peracto primo probationis anno, à ſuperiore ei iniungeretur. Si tamen (quod dante Domino nũquam in ſocietate eueniet) nouitius ignorante ſuperiore, ritè alioquin teſtamentum conderet, & ex hac vita diſcederet, validum eſſet tale teſtamentum, vtpote factum ab homine ſimpliciter ſui iuris.

Hinc iam facilè intelligetur, quo pacto accipiendũ ſit, quod ſupra ex noſtris Cõſtitutionibus retulimus, nempe, quemcumq; noſtrorum ante ſuum ingreſſum in nouitiatũ ſtatuere poſſe de oĩbus ſuis bonis pro ſuo arbitratu. Id nãque intelligendum non eſt per vltimã voluntatem, quæ ſolum firma ſit per mortem naturalem ita diſponentis, aut per profeſſionis, aut votorum coadiutorum ſpiritualium aut tpalium emiſſionem; ſed intelligendum eſt per donationem inter viuos, ſiue ad pia ſiue ad profana. Alioquin eſſe poſſent multi inter nos, qui, ẽt ſuperiore iubente non tenerentur vſq; ad profeſſionẽ, aut gradum coadiutoris, abdicare oĩno à ſe res ſuas abſq; ſpe illas iterũ obtinendi, eiſq; fruendi, quod eſſet contra Conſtitutiones, & ſocietatis paupertatem. Intelligenda ergo eſt conſtitutio, de diſpoſitione cũ oĩmoda abdicatione. Quare ſiquis ingrederetur nouitiatum condito prius teſtamẽto, admonẽdus eſſet, peracto primo probationis anno, teneri qñ ſuperior id iniũxerit, illud reuocare, & diſponere oĩno ad pias tñ cauſas de oĩbus ſuis bonis, aut, ſi quid conſanguineis velit largiri, interueniente iudicio & approbatione duorum, vt dictum eſt.

Illi, qui tpe probationis peracto, tria ſimplicia publica vota emiſerunt, nondumq; in profeſſorũ aut coadiutorum numerũ recepti ſunt, cum ſui iuris non ſint, omniſq; vſus & alienatio ſuorum bonorum ſint illis voto ſuo paupertatis interdicta, præter illam, quæ conſtitutionibus eſt eis conceſſa, ſanè, licet conſcio & approbante ſuperiore, tum inter viuos, modo ſupra explicato alienare poſſint ſua bona, tum ẽt donatione cauſa mortis, aut ẽt teſtamẽto, ſi aliqñ id expedire, & cum aliorum ædificatione conſentire iudicaretur; nihilominus, inſcio nec approbante ſuperiore, adeo teſtari non poſſunt, vt id non ſolum eſſet contra paupertatis votũ, verum ẽt factum non teneret. Licet.n. iubente ſuperiore vt de ſuis bonis diſponant, libera illis relinquatur diſpoſitio, ſi ad ſolas pias cauſas velint diſponere, modus tamen, vt.ſ. ſit per vltimam voluntatem, etiam ſi ad ſolas pias cauſas diſponant, liber non relinquitur, quin potius, ſi ſuperiori id ita videatur, cogi poſſunt abdicare ſtatim à ſe omnia ſua bona abſq; vlla facultate diſpoſitionem reuocandi & abſq; ſpe retinendi in poſterum ſua bona, aut eis fruendi, quod vltimę voluntati non conuenit, ac proinde vltima voluntas eſſe nequit ex ſubditi arbitrio, ſed ex ſuperioris permiſſione, qui, vt protrahere poteſt tempus diſponendi, ita concedere poteſt vt interim ſolum diſponat per vltimã voluntatem. Itaq;, vt vniuerſim loquamur, non ſolum omnis alienatio bonorum horum ſubditorum, quæ conſtitutionibus non ſit eis permiſſa, ſed etiam modus omnis eiſdem conſtitutionibus nõ permiſſus, & ſunt contra paupertatis votum, & facta non tenent, vtpote profecta ab eis, qui ad id ſui iuris non ſunt, neq; proinde ius vllum habent.

Renunciatio bonorum ingredientium religionem.

Antea quam vlterius progrediamur, vt de renunciationibus & alienationibus alijs, quæ ab ingredientib. religionẽ fiunt, ſimul loquamur, & quouſq; validæ ſint, aut nõ ſint, innoteſcat, ſciendum eſt. Concilium Tridentinum Seſ. 25. in decreto de regularibus c. 15. ſtatuiſſe, vt in quacumq; religione, tam virorum quam mulierum, profeſſio non fiat ante decimum ſextum annum expletum, & vt ad profeſſionem non admittatur, qui minori tempore, quam per annum, poſt ſuſceptum habitum in probatione ſteterit, & vt profeſſio antea facta ſit nulla, nullamq; omnino inducat obligationem. Protinus verò c. 16. ſubiungitur. Nulla quoq; renunciatio, aut obligatio, antea facta, ẽt cum iure, vel in fauorem cuiuſcumq; cauſæ piæ, valeat, niſi cum licentia Epiſcopi, ſiue eius Vicarij, fiat, intrà duos menſes proximos ante profeſſionem, ac non aliàs intelligatur effectum ſuum ſortiri, niſi ſecuta profeſſione: aliter verò facta, ẽt ſi cum huius fauoris expreſſa renunciatione, ẽt iurata, ſit irrita, & nulli' effectus. Finito tpe nouitiatus, ſuperiores nouitios, quos habiles inuenerint, ad profeſſionem admittant, aut à monaſterio eos eijciant. Per hæc tamen ſancta ſynodus non intendit aliquid innouare, aut prohibere, quin religio clericorũ ſocietatis Ieſu, iuxta pium eorum inſtitutum à ſancta Sede Apoſtolica approbatum, Dño, & eius Eccleſiæ ſeruire poſſint. Sed neq; ante profeſſionem, excepto victu & veſtitu nouitij vel nouitiæ illius tpis quo in probatione eſt, quocumq; prætextu à parẽtibus vel propinquis aut curatoribus eius, monaſterio aliquid ex bonis eiuſdem tribuatur; ne hac occaſione diſcedere nequeat, ꝙ totã vel maiorem partem ſubſtantiæ ſuæ monaſterium poſſideat, neq; facilè, ſi diſceſſerit, id recuperare poſſit. Quin potius præcipit ſancta ſynodus ſub anathematis pœna dantibus & recipientibus, ne hoc vllo modo fiat, & vt abeuntibus ante profeſſionem omnia reſtituantur, quæ ſua erant: quod vt rectè fiat Epiſcopus, ẽt per cenſuras Eccleſiaſticas, ſi opus fuerit, compellat. Hactenus Tridentina ſynodus. Quę, vt eadem ſynodus ait, nihil pręiudicant inſtituto noſtro, nihilque circa illud innouant.

Dubium.

Ambiget fortaſſe aliquis, num poſt conſtitutionem hanc, qua nulla redditur omnis renunciatio bonorum facta ante profeſſionem, niſi de licentia Epiſcopi duobus menſibus ante profeſſionem fiat, locum habeant, quæ de teſtamentis nouitiorum, aut ingredi volentium nouitiatum, dicta ſunt. Dicendumq; eſt, proculdubio

locum habere. Etenim neq; teſtamentum, neq; quæuis alia vltima voluntas, nomen habet renunciationis bonorum, neq; vllam inducit obligationem ſuper ingredientem religionem, cum ante profeſſionem reuocari ab eo poſſit quandocumq; voluerit. Quare cum neq; verba ipſa conſtitutionis vltimas voluntates comprehendant, nec finis illius, nempe, ne ea ratione nouitius retardetur ab egreſſu, ſi timeat ſe non potiturum bonis omnibus, quæ antea habebat, locum in vltimis voluntatibus habeat; conſequēs profectò eſt, vt nullla probabilitatis effigies ſit, eas nullas fuiſſe redditas ea conſtitutione.

Dubium.

Ambiget rurſus, an ea conſtitutio intelligenda ſit ſolum de renunciatione, aut obligatione facta vel inducta poſt ingreſſum in nouitiatū, an verò ēt de ea, quę facta ſit ante nouitiatum, ſiue renuncians, aut inducens ſuper ſe obligationem, ſit adhuc in ſeculo, ſiue in monaſterio, ante tamen ſuſceptum habitum, aut inchoatū nouitiatum. Diſtinguendumq; eſt, num in ſeculo ſit facta ſine intuitu & animo ingrediendi religionem, an verò intuitu ingrediendi. Et quidem in priori euentu nulli pōt eſſe dubiū validā eſſe, neq; comprehendi ea conſtitutione. Alioquin eo ipſo, quod quis ingredi vellet religionem, & q; ipſa nouitiatum ingrederetur, reſcinderētur multa, quæ valida re ipſa fuerunt, quod eſt ridiculū, neq; puto eſſe iuriſdictionē in Eccleſia ad ea ex eo capite reddenda inualida. Neq; vlla ratione eſt credendum id Eccleſiam voluiſſe, prætertim cum neq; cum illius conſtitutionis fine id congruat. In poſteriori verò euentu, ad patres deputatos ad explicandum Conciliū Tridentinum circa dubia, quæ quo illud fuerint exorta, ſpectat id definire. Ante cōtrariam tamen eorum definitionem, nulla ratione affirmare auderem validam eſſe talem renunciationem aut inductionem obligationis. Tum quia Concilium vniuerſim loquitur de renunciatione facta ante profeſſionem, non reſtringendo ad renunciationem factam tempore nouitiatus, & quod lex non reſtringit, nec nos reſtringere debemus. Tum vel maxime, quoniam finis legis, ne ſcilicet nouitius ante profeſſionem liberè recedat timore, quod non potietur omnibus ſuis bonis, quibus intuitu ingreſſus ſe ſpoliauit, æquè vim habet in renūciatione aut obligatione facta ante nouitiatum & in nouitiatu.

Patres deputati declarauerunt donationem vel renunciationem esse ualidã

Dubium.

Ambiget præterea, num in ea conſtitutione comprehendatur etiam donatio, qua illico dominium in donatarium transferatur. Ratio verò dubitādi eſt, quia illa neq; videtur propriè renunciatio, neq; inducit obligationem vllam in nouitium, quemadmodum induceret nuda promiſſio. Interim vero dum contrarium non definitur, nulla ratione affirmare auderem, nō comprehendi etiam donationem. Tum quia donatio ſpecies quædam eſt renunciandi propriis bonis. Tum etiam quia finis legis non minus habet locum in donatione, quam in nuda promiſſione, & idcirco longè maiori cum ratione cenſenda eſt reddita nulla, quam obligatio inducta per promiſſionem. Reliqua, quę de eiuſmodi renunciationibus addi poterant, cōmodius dicentur in materia de contractibus,

A dum de alienatione fundi dotalis erit ſermo.

Ad id vnde digreſſi ſumus vt regrediamur, Bar. in auth. ſi qua mulier, & quidam alij voluerunt ad validitatem teſtamenti nouitij, eiuſve, qui ingredi parat religionem, ſatis eſſe ſolemnitatem, quæ in teſtamento militis ſufficit. Quia regulari, qui miles eſt cœleſtis militiæ, concedēdum eſt, quod militibus ſecularibus conceditur. Contrarium tamen affirmandum eſt cum Nauar. cap. non dicatis nu. 81. & alijs, quos citat. Tum ob alia, quæ Nauar. eo loco adducit. Tum etiam quia argumentum à paritate rationis vt ſimiliter aliquid alijs concederetur, nullum eſt in iure, interim dum id non eſt conceſſum. Quia tamen nouitius exemptus eſt à iuriſdictione ſeculari, ſanè, quæ ſolemnitas ſufficit in clerici teſtamento, iuxta ea quæ diſp. 133. di-
B cta ſunt ſufficit ēt in teſtamento nouitij, aut cuiuſuis alterius religioſi: non vero in teſtamēto eius, qui adhuc nouitiatum non eſt ingreſſus.

Dubitant Doctores, an teſtamentum factum rūpatur & annulletur per profeſſionem poſtea ſubſecutam. Sermoque eſt de monaſterijs, quæ ius habent ſuccedendi in bonis ſuorum religioſorum: in alijs namq;, vt in noſtris, & minorū obſeruantiæ ac capucinorum, nemo dubitat non rumpi nec annullari. Diſtinguendumque eſt, quia vel tale teſtamentum fuit factum ab homine iam nouitio, aut qui religionem ingredi intendebat vel ab homine nihil adhuc cogitante de ingreſſu religionis.

In priori euentu affirmat communis Doctorum ſententia, Bar. Pan. & aliorum, quam refe-
C runt & ſequuntur, Nauar. c. non dicatis nu. 81. & 83. Couar. c. 2. de teſt. num. 4. & 5. Molina li. 2. de primog. cap. 9. nu. 49. Iulius Clarus. §. teſtamentum. q. 28. & Franciſcus Caldas de nominatione Emphyteutica q. 6. num. 16. non rumpi neq; annullari, eſto, qui ita teſtamentum conſecit, nihil oino reliquerit monaſterio, ſed omnia bona ſua reliquerit extraneis. Ratio eſt, qm licet teſtamentum natiuitate filij rumpatur, & monaſterium loco filii habeatur comparatione eius, qui profeſſionem in eo emittit, vt patet in auth. de ſanctiſ. Epiſco. §. ſed & hoc, in auth. niſi rogati. C. ad Trebe. & c. in præſentia de probationib. non tamē habetur loco filii niſi in caſibus expreſſis à iure, de quorum numero non eſt, quoad effectum inualidandi teſtamētum ante profeſſionē factū is, caſus, de quo mō loqui-
D mur, vt ex eiſdem iuribus eſt manifeſtum. Et quoniam, vt habetur expreſſe in auth. nunc autem. C. de Epiſcop. & cleri. bona profitentis religionem fiunt monaſterii, niſi prius eſſet teſtatus. quia tunc quatenus de ſuis bonis eſſet ad alia teſtatus, non pertinent ad monaſterium: quod abſq; ulla omnino reſtrictione dicitur. Præterea quia, ante ingreſſum irreuocabiliter in religionem, integrum eſt cuiq; diſponere de ſuis bonis vt libuerit, cum ſit eorum dominus, nullibique in iure prohibeatur.

In poſteriori verò euentu Bar. in auth. ſi qua mulier. C. de ſacroſ. Eccleſ. voluit rumpi teſtamentum per profeſſionem; eo quòd præſumēdum ſit voluntatem mutaſſe. & hāc fatetur Couar. num. 5. citato eſſe communiorem opinionem.

nem. Dicunt uerò DD. huius opinionis, quãdo
res aliunde non conſtat, ex tempore quo ante
profeſſionem condidit teſtamentum, multum
aut parum diſtante à tempore ingreſſus, arbi-
trio prudentis eſſe iudicandum, an intuitu in-
greſſus religionis fuerit conditum, vel non. Cõ
trariam ſententiam affirmant, poſt Antonium
à Butrio Panor. & Felinum cap. in præſentia. &
alios, Nauar. nu. 83. citato, Iulius Clarus. q. 28.
cita. Molina vbi ſupra, nu. 44. Franciſcus à Cal
das de nominatione emphyteutica. q. 6. nu. 10.
& 16. & Couar. tametſi non admodum firmus,
nu. 5. citato. Atq; hæc ſentẽtia placet. Tum quia
non reuocaſſe teſtamentum expreſſè longè ma
ior coniectura eſt, illum in antiqua voluntate
perſtitiſſe. Tum etiam, quoniã authentica nunc
autem, abſque vlla omnino reſtrictione ſtatuit,
bona de quibus is, qui monaſterium ingredi-
tur, fuerat teſtatus non pertinere ad monaſte-
rium. Tum deniq; quoniam, vt Molina argumẽ
tatur, teſtamentum antea factum non rumpi-
tur ex voluntate, non ſolum tacita, ſed etiam
expreſſa aliter diſponendi, niſi contraria diſpo
ſitio ſit ſecuta, vt conſtat ex §. ex eo autem ſo-
lo, inſt. quibus modis teſtamenta infir. & l. ſan-
cimus. C. de teſta. Quare cum hæc ſententia in-
ribus manifeſtis nitatur, & inter recentiores iã
hodie communis ſit, ſequendam eam iudico,
etiam in exteriori ſoro in hoc Luſitaniæ re-
gno, in quo Bart. ſententiæ ſunt ſequendæ, quã
do non eſt textus in contrarium, nec Gloſſa, Ac
curſij, nec communis opinio: ſatis namq; arbi-
tror eſſe, ſi propter perſpicuas rationes, quas
moderni inuenerunt, ſine controuerſia apud
eos communiter admittatur, vt à Bart. opinio-
ne liceat in hoc regno iudicando recedere. Iu-
lius Clarus & Molina, cum alijs, eam meritò re
ſtringunt, quãdo qui religionem eſt ingreſſus,
ante pfeſſionem dixiſſet, ſe & ſua omnia offer
re monaſterio: per eum enim actum cenſeretur
re ipſa diſponere aliter de bonis ſuis, ac proin
de reuocare teſtamentum factum in ſeculo. Iu-
lius Clarus voluit teſtamentum in hoc euentu
ſolum annullari quoad hæredis inſtitutionem,
non verò quoad legata. Meritò tamen Molina
affirmat, quoad legata etiam annullari: id nam-
que ſignificant verba illa, offero me & omnia
mea. Illud addiderim, quando Bartoli opinio
iudicaretur amplectenda, ex ipſiuſmet religio-
ſi confeſſione iuramento firmata conſtare ſatis
poſſe, intenderitne, an non, reuocare antiquum
teſtamentum, illiq; eſſe ſtandum, ſaltem in fo-
ro conſcientiæ.

DISPVTATIO CXL.

Quæ bona religioſi, & quando ad religionem pertineant.

SErmo eſt de religionibus, quarum monaſte
ria ius habent ad bona ſuorum religioſo-
rum, quales, vt ex dictis diſputatione præcedẽ-
te eſt manifeſtum, ſunt cæteræ, præter domus
oẽs & collegia ſocietatis, & monaſteria fratrũ
Minorum de obſeruãtia, & cæterorum qui
ſtrictius adhuc regulam Diui Franciſci obſer-

A uant, quos omnes Concilium Tridentinum Ca
pucinorum nomine comprehẽdit. In his enim
omnibus monaſterijs, domibus, aut collegijs, ſi
religioſi inteſtati, cum prius de ſuis bonis inter
viuos non diſpoſuerint, profeſſionem emittãt,
vel ad coadiutorum ſpiritualium aut tempora
lium vota admittantur, cõtinuò omnia earum
bona pertinent ad hæredes ab inteſtato, ſiunt-
que incapaces deinceps iuris aut dominii quo
rumcunque bonorum, ita vt neque ipſi, neque
monaſteria, aut quiſquam alius, eorum loco ac
nomine, vllum ius habere poſſit: ſed reputan-
tur, ac ſi mortui eſſent naturaliter, vt diſputa-
tione præced. dictum eſt. Hac de cauſa, ſi teſta
ti profiteantur, aut vota coadiutorum emit-
tant, continuò non ſecus teſtamentum, aut quæ
B uis alia vltima eorum voluntas, confirmatur,
ac ſi naturaliter eſſent mortui, ſuntque proin-
de, morte naturali ipſorum non expectata, tra-
denda eorũ bona iis, ad quos ex tali teſtamen
to aut vltima voluntate pertinent, vt commu-
nis doctorum ſententia affirmat. Dum verò
teſtabantur, aut de ſuis bonis inter viuos di-
ſponebant, poterant perinde in eleemoſy-
nam, aut in aliud opus pium; ſuis monaſterijs
aliquid dare aut relinquere, atque quibuſcum-
que extraneis.

De aliis ergo monaſteriis agendo, volue-
runt Cynus & quidam alii, quos Iulius Clarus
lib. 3. ſentent. §. teſtamentum. quæſt. 28. ſequi-
tur, ſi nouitius ex hac vita inteſtatus diſce-
dat, bona illius pertinere ad monaſterium,
non verò ad hæredes illius ab inteſtato. Con-
C trarium eſt proculdubio affirmandum cum
Panormitan. & aliis, quos Nauar. cap. non dica-
tis, nume. 81. refert ac ſequitur. Neque enim
nouitius, ſimpliciter eſt religioſus, neque mo-
naſterium vllum ius in bona illius ante profeſ-
ſionem comparat, niſi illa ei in nouitiatu do-
naſſet (quod tamen hodie, ex diſpoſitione
Concilii Tridentini ſeſſ. 25. cap. 16. de regula-
ribus, eſt irritum & nullum, vt diſputatione
præcedente relatum eſt) vel ex vltima volunta-
te ea illi reliquiſſet.

Eo ipſo, quòd quis in eiuſmodi monaſte-
riis ritè profitetur, bona omnia ipſius, de
quibus ante profeſſionem, ſaltem per vl-
timam voluntatem, non diſpoſuerat, perti-
nent ad monaſterium, non ſolum quoad pro-
prietatem, ſed etiam quoad poſſeſſionem, vt
D cum quadam gloſſa, Panorm. & aliis bene af-
firmat Nauar. cap. non dicatis, numer. 78. Ita
habetur in authent. nunc autem. C. de Epiſco-
pis, & clericis, in authent. ingreſſi, & in au-
thent. ſi qua mulier. C. de ſacroſanct. Eccleſ.
& cap. ſi qua mulier, 19. quæſt. 3. & affirmant
Doctores communiter. Monaſterium tamen
tenetur ad omnia debita talis religioſi contra
cta ante profeſſionem, ſed iuxta vires duntaxat
bonorum, quæ ex illo religioſo, vel in præ-
teritum obuenerunt, vel in futuru obuenient,
vt bene ibidem ait Nauar. nu. 74.

Quin & bona, de quibus per vltimam vo-
luntatem diſpoſuit, pertinent ad monaſte-
rium vſque ad mortem naturalem talis reli-
gioſi quoad vſum & fructus, eo pacto quo-

ad religioſum ipſum pertinuiſſent, ſi in ſeculo (A) ita teſtatus permanſiſſet: quarè ſi illi, quibus relinquuntur, moriantur ante talem religioſum, euaneſcit diſpoſitio illa vltima, bonaq; illa pertinent omnino ad monaſterium. Ita Panor. c. in præſentia, de probationibus, num. 58. Nauar. c. non dicatis, nume. 86. Emmanuel á Coſta, cap. ſi pater, par. 2. verb. teſtatore mortuo, num. 6. & 7. & Couar. c. 2. de teſtament. num. 6. Bart. & communis ſententia, quam referunt. Intelligendum tamen id eſt, niſi religioſus aliud ſuo teſtamento expreſſerit, nempe vt bona ſua omnia, aut talia vel talia, ſtatim profeſſione emiſſa, aut á tali vel tali tempore, pertineant omnino ad eum cui illa relinquit. Ita Couar. cap. 2. citato in calce, nu. 8. cum alijs quos refert, eſtq; res manifeſta. Potuit namque ante ſuam profeſſionem diſponere de ſuis bonis pro ſuo arbitratu. (B) Quod ſi profeſſio, aut vota coadiutorum, emitterentur in religione, quæ ius non habet ad bona ſui religioſi; ſtatim bona ita relicta tradenda eſſent illis, quibus per vltimam voluntatem relicta ſunt, vt ſupra dictum eſt, affirmatq; communis Doctorum ſententia.

Quæſtio.

Vtrum verò religioſus, qui condito teſtamẽto profeſſionem emiſit in cœnobio ius habente ad bona ſuorum religioſorum, poſſit poſt profeſſionẽ emiſſam illud reuocare, ſaltẽ in cœnobij fauorẽ. Licet Bart. in auth. ſi qua mulier, & pauci alij affirmauerint: Pan. tamen c. in præſentia, nu. 61. & communis ſententia, quam Nauar. c. non dicatis, num. 85. & Couar. c. 2. citato, nu. 9. referunt & ſequuntur, meritò negant. Eſt enim per profeſſionem mortuus mundo, (C) qui, vt nihil habere poteſt, ita neque diſponere deinceps poteſt de bonis, quæ antea habebat. Quare ſicut teſtari poſt profeſſionem non poteſt, ita neque reuocare teſtamentum ante profeſſionem factum. Ad eum quippe reuocare teſtamentum ſpectat, qui nouum condere poteſt.

A regula illa ſtatuta, nempe, emiſſa profeſſione in monaſterio ius acquirente ad bona ſuorum religioſorum, bona omnia, de quibus religioſus ante profeſſionem non diſpoſuerat, pertinere ad monaſterium, excipiendæ ſunt legitimæ portiones filiorum, aut aliorum deſcendentium, ſi quos talis religioſus habebat. Ita habetur expreſſè in auth. ſi qua mulier. C. de ſacroſanctis Eccleſijs, in auth. nunc autem. C. de Epiſcop. & cleric. & cap. ſi qua mulier. 19. q. 3. & (D) affirmat communis Doctorum ſentẽtia. Quod intelligo, non ſolum de legitimis filiis, ſed etiã de illegitimis, quo ad portiones in quibus, iuxta diſpoſitiones diuerſorum Regnorum, neceſſariò ſuccedunt parentibus, vt infra erit manifeſtum, aut quoad alimenta eis debita, conſentiuntque ex parte Nauar. c. non dicatis. nu. 78. & alij, quos citat.

Quæſtio.

An verò ſtatim, ac parentis profeſſio emiſſa eſt, tradi debeant filijs ſuæ legitimæ portiones, vel potius pertineant ad monaſterium vſq; ad mortem naturalem patris, controuerſum eſt inter Doctores. Bart. & alij affirmant pertinere ad monaſteriũ. Couar. c. 2. de teſt. nu. 7. Nauar. cap. non dicatis, num. 80. Panor. & alij, quos citant, dicunt, ſaltem ex quadam æquitate dicendum eſſe tradendas eſſe ſtatim filijs: conſonat caput, cum ſimus, de regularibus, aitq; Couar. diſcedendum non eſſe ab hac ſententia in vtroque foro. Quin & auth. ſi qua mulier, ſatis innuit, patrem, etiam poſt profeſſionem, vel monaſterio inuito, poſſe diuidere & tradere filijs ſuas legitimas portiones; quod verum non eſſet, ſi toto tempore vitæ patris pertinerent ad monaſterium. Adde cum filijs alimenta debeantur ante mortem patris, ſintque extra curam patris, durum eſſe ea exigere à religione toto tempore, quo pater viueret. Adde etiam, filiabus deberi competentem dotem, quæ ſtatim tradatur, vt maritus onera matrimonii ſuſtineat. Quin æquum non eſſe, vt filii deterioris conditionis maneant poſt ingreſſum patris, ſaltem quoad legitimas eorum portiones, quam ſi pater ſui iuris eſſet: ſi autem eſſet ſui iuris, ſane ante ſuam mortem ſe ſpoliaret multis bonis, vt filios ac filias matrimonio iungeret, prout eorum ſtatus poſtularet; quæ omnia locum non haberent, ſi fructus, dominium, & poſſeſſio legitimarum portionum filiorum pertinerent ad monaſterium toto tempore, quo pater viueret.

Quæſtio.

An verò vſusfructus, quem pater habebat in bonis filiorum aduentitiis, pertineat ad monaſterium toto tempore, quo pater vixerit, ſupra in calce diſputationis 9. oſtendimus pertinere, interim dum in hoc Luſitaniæ regno & in regno Caſtellæ filii non copulantur matrimonio. Et quamuis æquitas poſtularet, vt, emiſſa patris profeſſione, filiis non minus pleno iure traderentur bona ipſorum aduentitia, quam legitimæ portiones quæ illis debentur in bonis parentum quia tamen non ſunt iura, quę illud primum innuant, vt ſunt iura, quæ innuunt hoc ſecundum, recedendum non eſt ab opinione, quam eo loco cum Nauarro, qui vtrumque affirmat, & cum aliis ſecuti ſumus.

Quæſtio.

Dubium eſt, an aſcendentibus debeatur ſua legitima portio, quando filius carens deſcendẽtibus profeſſus eſt in monaſterio comparante ius ad bona talis religioſi, & diſcedit è vita ante aſcendentes. Quidam cum gloſſ. in authentica ſi qua mulier, aſſeruerunt, non deberi, ſed bona omnia talis religioſi pertinere ad monaſterium. Ducebantur, quoniam, quando defunctus habet deſcendentes, nulla portio debetur

Fundamenta aliorum.

(D) aſcendentibus: vt autẽ colligitur ex auth. de ſanctiſs. Epiſc. §. ſed & hoc, & ex c. in præſentia, de probationibus, monaſteriũ habetur loco filii. Etenim ibi ſtatuitur, quod quando aliquid relictum fuerit alicui cũ grauamine, vt, ſi ſine liberis receſſerit, illud reſtituat alicui alteri, tunc ſi is, cui cũ eo grauamine eſt id relictũ, profiteatur in monaſterio comparante ius in bona ſuorum religioſorum, expiret talis ſubſtitutio ſeu fideicommiſſum, bonaq; illa pertineant ad monaſteriũ, quaſi monaſterium habendum ſit loco filii. Excipitur, niſi grauatus eſſet, quod, ſi ſine liberis diſcederet, illud reſtitueret alteri monaſterio, aut conſumeretur in alimentis egenorũ, aut in redemptione captiuorũ: tunc enim per profeſſionem nõ expiraret fideicommiſſum illud, vt ex authen-

tico

tico citato eſt manifeſtum. Si vero, qui grauatus eſſet aliquid reſtituere, ſi ſine liberis diſcederet, profiteretur religionem, quæ non comparat ius in bona ſuorum religioſorum, continuo, emiſſa profeſſione, reſtituendum id eſſet ſubſtituto: quia neque, qui ita profitetur, eſt deinceps capax eorum bonorum, neque pertinent ad monaſterium, neque habere poteſt liberos, niſi ſpurios. Ita Couar. & alij, quos citat, cap. 2. de teſta. num. 6.

Reſolutio.

Hoc tamen illorum fundamento non obſtãte, dicendum eſt cum Bartol. & Iaſone in authẽtica ſi qua mulier, Panorm. cap. in præſentia, de probationibus, nu. 53. Inno. Ioan. Andræa, Cyno, Nauarro. cap. non dicatis, num. 78. & alijs, deberi tunc aſcendentibus ſuas legitimas portiones, quas vellet nollet religioſus ille, obtinerent, ſi moreretur in ſeculo, cui iuri profeſſio & monaſterium non potuerunt præiudicare: audioque id ita vſu eſſe receptum in hoc Luſitaniæ regno.

Ad illorum fundamẽtũ.

Ad fundamentum verò contrariæ opinionis dicendum eſt, monaſterium haberi loco filij ad effectus tantum iure expreſſos, de quorũ numero non eſt, de quo eſt ſermo.

Quæſt.

Vtrum autem, quando pater habebat vſumfructum in bonis aduentitijs filij, illum amittat ſtatim ac filius profeſſus eſt in monaſterio ius comparante in bona talis profeſſi. Quidam

Illorum fundamentum.

aſſeruerunt amittere illum, & vna cum proprietate pertinere ad monaſterium: eò quòd per profeſſionem deſinat eſſe ſub patria poteſtate, iuxta gloſ. communiter receptam in l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minoribus, quam, præter Emmanuelem à Coſta. c. ſi pater, part. 2. verb. teſtatore mortuo. num. 11. ſequuntur multi quos Aries Pinel. l. 1. part. 1. num. 46. C. de bonis mater. refert. Quin Emmanuel à Coſta loco citato, quem refert ac ſequitur Couar. cap. 2. de teſta. nu. 8. in poſtrema editione, aſſeuerat, etiam per patris profeſſionem filium egredi patriam poteſtatem, hancq; affirmat eſſe communiorẽ doctorum ſententiam, & vtrumq; affirmat Nauar. c. nullam, num. 47.

Reſolut.

Hoc tamen fundamento non obſtante, dicẽdum eſt cum Nauar. cap. non dicatis, nume. 87. Greg. Lopez ad l. 5. tit. 17. part. 4. Aries Pinel. l. 2. part. 1. numer. 45. C. de bon. mater. & multis alijs quos citant, patrem per profeſſionem filii non amittere vſumfructum ante eam profeſſionem in bonis filii comparatum, ſed perſeuerare apud patrem vſque ad mortem patris naturalem, etiam ſi filius præmoriatur: vt de vſufructu patris comparato antequam filius ordines ſuſciperet dicebamus diſp. 138. Ratio eſt, quoniam factum filii, tametſi laudabile, præiudicare non poteſt iuri patri iam antea acquiſito. In bonis tamen, quæ monaſterio ratione talis filii poſt profeſſionem aduenirent, non haberet pater vſumfructum. Tum quia regulariter talis profeſſus cum minimum habet primam tonſuram, gaudetque priuilegio fori; eaque de cauſa bona, quæ monaſterio ratione illius obueniũt, efficiuntur quaſi Caſtrenſia, iuxta authenticam Presbyteros. 1. C. de Epiſcopis, & clericis, vt diſputatione 138. dictum eſt. Tum etiam, quoniam per profeſſionem talis filius egreſſus eſt patriam poteſtatem. Idem ex hoc ſecundo fundamento dicerem de bonis, quæ filio in ſeculo aduenirent poſt patris profeſſionem, pertinere videlicet ad filium, & non ad monaſterium. Conſentit Nauar. capit. nullam, numero 47.

Ad aliorum fundam.

Ad fundamentum verò contrariæ opinionis dicendum eſt, filium per propriam, aut patris profeſſionem egredi patriam poteſtatem, non impedire vſumfructum iam antea à patre in bonis illius comparatum, ſed ſolum impedire comparandum. Excipitur, quando filius ob crimen patris egreditur patriam poteſtatem, vt diſputatione 9. dictum eſt: in odium namque delinquentium ſtatutum eſt, vt vnà cum patria poteſtate, vſusfructus etiam amittatur.

De feudo religioſi.

Regulam ſupra ſtatutam, nempe, bona omnia, de quibus religioſus ante profeſſionem non diſpoſuerat, tranſire emiſſa profeſſione ad monaſterium quod ius comparat ad bona ſuorum religioſorum, intelligit Nauar. cap. non dicatis. num. 87. Cum Decio, & multis alijs, quos Molina lib. 1. de primogen. cap. 13. num. 76. atque 84. & Caldas de nominat. emphy. quæſt. 6. num. 2. referunt ac ſequuntur, etiam de feudo, quod qui profitetur habebat; modo francum ſit, hoc eſt, liberum à ſeruitio vel conceſſum fœminæ: vel cum onere talis ſeruitii, quod monaſterium præſtare poſſit, vel conceſſum cum facultate præſtandi tale ſeruitium per alium; alioquin verò non tranſire. Iulius Clarus lib. 4. ſentent. §. feudum, quæſt. 78. affirmat, hanc eſſe communem opinionem, tametſi ipſi non placeat, ſed dicat talem religioſum reputãdum eſſe tanquam mortuum naturaliter, ſuccedereque debere in feudo eum, qui in illius defectum, iuxta feudi inſtitutionem, vocatur; quòd ſi nullus talis ſuperſit, reuerti ad dominum directum. Retenta verò communi opinione, ait, intelligendam eſſe cum Baldo, cui nullus contradicit, quoad commoditatem tantum feudi, interim dum vita talis religioſi perſeuerat: & conſentit Molina loco citato, nume. 79. Præterea intelligendam eſſe cum Speculatore, de feudis inferioribus, quę non habent dignitatem annexam: ſecus autem de Regno, Ducato, Marchionatu, aut comitatu: hæc enim neque quoad commoditatem pertinerent ad monaſterium emiſſa profeſſione. Conſentit ibidem Molina, cum alijs, quos refert, nu. 81. idque cum Panormitan. iuxta quędam iura quę citat, extendit ad oppida & caſtra iuriſdictionem habentia. Idem etiam eſſet, ſi feudum in ipſius inſtitutione haberet clauſulam, per quam monaſterium à commoditate excluderetur.

Capellæ, & maioratus.

Cum communi opinione, his modis intellecta & limitata, conſentit Gam. deciſ. 6. eamque intelligit, etiam in capellis, quas in hoc Regno vocant, & in maioratibus, quando non habent dignitatem aut iuriſdictionem annexam. Lataque eſt ſententia pro monaſterio, vt frueretur commoditate cuiuſdam capellæ toto tpe, quo monialis pfeſſa viueret, cui iure ſanguinis poſt profeſ-

profeſſionem emiſſam obuenit. Conſentiunt Caldas & alij, quos ibidem, numer. 13. & 14. refert.

Emphyteuſis religioſi.

Eandem regulam intelligunt Nauar. ibidem, Caldas num. 2. citato cum alijs, quos refert, & Syluest. verbo relig. 6. num. 1. pronunciato ſecũdo, de emphyteuſi, modò non ſit Eccleſiaſtica. Obſerua tamen emphyteuſim, tam Eccleſiaſticam quam ſecularem, tranſire quidem ad monaſterium, ſed cum hoc grauamine, vt monaſterium (niſi dominus directus contrarium eligat) teneatur eam alienare à ſe, vel venditione, vel commutatione, vel quacunq; alia ratione, transferreque in perſonam, quæ non ſit magis priuilegiata, quam ea, quæ illam habebat; ne cauſa domini directi deterior reddatur. Perſonæ autem priuilegiatæ ſunt milites, curiales, & Eccleſiaſtici. Multò autem deterior redderetur B cauſa proprietarij, ſi emphyteuſis tranſiret in religionem: quia periret ſpes quòd vnquam ſolueretur laudemium: & quòd dominium vtile regrederetur ad directum. Ita affirmat Iulius Clarus lib. 4 ſentent. §. emphyteuſis. q. 22. & cõmunis ſententia, quam refert.

Ius Luſit.

Quin de iure huius Luſitaniæ Regni lib. 2. ord. titul. 8. in prin. & §. 1. Neque Eccleſiæ, neq; monaſteria emere poſſunt bona aliqua immobilia abſque Regis facultate. Quod ſi vel ſucceſſione vel donatione aliqua illis aduenianit tenẽtur intra annum & diem ea alienare, niſi obtineant facultatem a rege, vt illa ſibi retineant. Quod in feudo & emphyteuſi locum habet, cũ inter immobilia bona computentur. Id verò in hoc regno, & ordinariè in alijs, ſancitum eſt, ne paulatim plus iuſto accreſcant, tũ immobi- C lia bona, tum etiam reditus Eccleſiarum & monaſteriorum in laicorum detrimentum: præſertim cum pleraque monaſteria iure hæreditario quotidie loco ſuorum religioſorum ſuccedant in bonis defunctorum.

A religioſo acquiſita poſt profeſſionē.

Non ſolum bona, quæ religioſus ante profeſſionem habebat, cedũt modo explicato monaſterio profeſſione emiſſa, ſed etiam quæ poſtea acquirit, ſiue illa per ſuas operas & induſtriam, ſiue per donationem, aut alium titulum acquirat, cap. abbates. 18. quæſt. 2. Et quamuis teſtari ipſe non poſſit, poteſt tamen hæres inſtitui, atq; ab inteſtato ſuccedere, etiã iure ſanguinis, in capellis, feudis, et maioratibus, eo modo quo paulo antea dictum eſt: vſque adeo vt, neq; propter ingratitudinem in ſeculo aduerſus pa- D rentes commiſſam, poſſit ab eis exhæredari. l. vlt. §. 1. iuncta Gloſ. ibi. C. de epiſcop. & cler. & iuncto authen. de monachis, in prin. & multo apertius cap. vlt. 19. q. 3. Hæc verò intelligenda ſunt, non quaſi religioſus poſt profeſſionem quicquam ſibi acquirat, & poſtea illa transfeeant ad monaſterium; eſt namq; incapax acquirendi ſibi: ſed quod ratione, nomineve profeſſi, ea omnia monaſterium immediatè acquirat, iuxta auth. ingreſſi. C. de ſacroſ. Eccleſ. Vnde profeſſus adire nequit talem hæreditatem, ſed monaſterium, etiam profeſſo ignorante & inuito, poteſt ac debet illã adire: eò quod, vt habetur cap. ſi religioſus, de elect. lib. 6. & cap. non dicatis, 12. q. 1. religioſus velle ac nolle non habeat.

A Ita Couar. c. 1. de teſt. num. 21. Gam. deciſ. 308. & alij quos citant, eſtq; communis doctorum ſententia, quicquid de legiſtarum opinione dicat Iulius Clarus lib. 3. ſent. §. teſtamentum. q. 30. Vt enim Menchaca. lib. 3. de ſucceſſionum creatione. §. 21. num. 250. copioſe referens vtrãque opinionem, rectè cum multis alijs adnotauit, religioſus, vt monaſterio acquirat, partim comparatur ſeruo, & partim filiofamilias, prout monaſterio fuerit vtilius. Comparatur quidem ſeruo, quatenus quemadmodum ſeruus domino acquirit, non ſolum vſumfructum, ſed etiam proprietatem rei, quam acquirit: ita religioſus vſumfructum & proprietatem acquirit monaſterio; cum tamen filiusfamilias ſolum acquirat patri vſumfructum. Comparatur vero filiofamilias, quoad acquirendi modum; quia B quemadmodum hæreditas filio delata, vel inuito & ignorante filio poteſt pater adire. l. vlt. in prin. C. de bonis quæ liberis: ita monaſteriũ, inuito & ignorante religioſo, poteſt adire hæreditatem, & acceptare legatum, ad religioſum alioquin pertinentia: cum tamen hæreditas ſeruo delata, eo inuito, non acquiratur domino, ex l. 3. C. de hæredibus inſtituen. Multi autem ex iuris ciuilis interpretibus eo argumento ducti negarunt, monaſterium ſine religioſo adire poſſe hæreditatem, quod religioſus ſeruo quoad acquiſitionem comparetur. Ex dictis licet colligere, etiam defuncto religioſo, poſſe monaſterium adire hæreditatem tali religioſo ante mortem delatam, ac proinde ad monaſterium pertinere, vt affirmãt Couar. & Menchaca locis citatis, & omnes, qui cenſent, mona- C ſterium ignorante & inuito religioſo poſſe adire hæreditatem tali religioſo delatam, vt Iulius Clarus confitetur.

Si aliquid teſtamento, aut donatione, alicui profeſſo relinquatur ſub conditione, vt ad eum, & non ad monaſterium pertineat, ait Bartol. in authent. excipitur. C. de bonis quæ liberis, exponendum eſſe, vt commoditas ſola & vſus pertineat ad talem religioſum, dominium vero ad monaſterium: quia alioquin repugnantia eſſet in tali legato, eſſetque proinde nullum, credendumque eſt, teſtatorem ſolum intendere, vt vſus & commoditas ad religioſum pertineat. Quod ſi prælatus non conſentiret, vt commoditas ad eum pertineret, continuo legatum eſſet nul- D lum, pertineretque ad hæredem; eo quod deeſſet conditio ſub qua eſt relictum. Conſentit Panormitan. capit. Monachi, de ſtatu monach. numero octauo, ſed addit, modo ſolum concedatur vſus rei illius ad aliquid pium; non vero vt pro libito religioſus ille ad quoſcumq; vſus poſſit ea vti, & donare cui voluerit. Quin quicumque vſus, & quæcumque alienatio religioſo per ſuum prælatum permiſſa, intelligenda eſt, modo non ſit ad aliquod illicitum: quoniam neque aliud poſſet prælatus licitè concedere, neque aliud præſumendum eſt voluiſſe concedere. Quarè, ſi quid religioſus ob cauſam turpem donaret, recipiens teneretur id reſtituere monaſterio, cuius erat dominium rei illius, vt Syluest. verb.

relig.

relig.6.quæſt.7.pronunciato. 5. rectè affirmat.

Ex delicto religioſi monaſterium non tenetur.

Monaſterium ex delicto ſui religioſi etiam ſi ille prælatus ſit, ad nihil tenetur, niſi quatenus ad monaſterium inde aliquid peruenit, aut in illius vtilitatem eſt conuerſum: quoniam delictum perſonæ in damnum Eccleſiæ non eſt conuertendum, c. ſi Epiſcopum. 16. q. 6. & regula delictum, quæ eſt 76. de reg. iuris, lib. 6.

Ex contractu quouſq; tenetur.

Item ex contractu religioſi non tenetur monaſterium, niſi quatenus tacitè vel expreſsè eſt illi commiſſa aliqua adminiſtratio, & non amplius. Quod ſi ex facultate ſuperioris ſumptib⁹ monaſterij verſetur aliquis in ſtudijs in loco diſtanti, vel in aliquo alio negotio, obligaretur monaſterium ad ea, quæ ibi, prout, attenta qualitate perſonę & negotij recta ratio poſtulat, contraheret: quoniam eo ipſo, quòd ad id mittitur, cenſetur illi conceſſa facultas celebrãdi eiuſmodi contractus. Ita cum Inno. Panor. c. quanto, de offic. ordi. Alijs verò contractibus, quos religioſus vltra adminiſtrationem ac facultatẽ tacitè vel expreſsè ipſi cõceſſam iniret, licet in hoc ſenſu obligaret ſecum contrahentes monaſterio, ſiue ꝓprio, ſiue monaſterij nomine illos celebraret, quod in poteſtate monaſterij eſſet ratos illos habere: non tamen obligaret monaſterium quaſi non poſſet non habere illos ratos. Ita cum Inno. & alijs, Panor. vbi ſupra num. 2. Nauar. c. non dicatis, nu. 64. & Doctores communiter. Lethale autem peccatum eſſet ex ſuo genere religioſum, ſiue tacita aut expreſſa facultate monaſterij, ita contrahere cũ aliquo, qui inſcius eſſet, ipſum monaſterio prędicto modo obligari, non verò monaſterium ipſi, niſi ex bona fide ac ſimplicitate religioſus à lethali culpa excuſaretur.

Quæſtio.

An verò ex eiuſmodi contractibus, ſine tacita vel expreſſa ſuperioris facultate celebratis, contrahat religioſus, ſi non ciuilem obligationem, ſaltem naturalem, qua in conſcientiæ foro teneatur: & vtrum, ſi fideiuſſor ſit adhibitus pro religioſo, ſaltem fideiuſſor contrahat obligationem ciuilem comparatione eius, cũ quo religioſus ita contraxit. Panor. conſil. 104. part. 2. cenſuit cõtrahere obligationem naturalem; forte ductus eo argumento, quòd religioſus mancipio comparetur; mancipium autem, ſi ſine domini facultate celebret contractum, licet ciuilem obligationem non contrahat, contrahit tamen naturalem, vt habetur. l. naturaliter. ff. de condictione indebi. eaque de cauſa, ſi aliquis fideiuſſor exiſtat pro eo, tenetur, vt eadẽ lege ſubiungitur.

Contrarium verò affirmãt Hoſtienſis in ſumma, idem Panormitanus & Felinus, c. ex reſcripto, de iureiurãd. & alij, nempe religioſum, neque naturaliter manere obligatum. Reddunt verò rationem diuerſitatis inter ſeruum & religioſum. Quod religioſus, vt ſupra dictum eſt, nec velle, nec nolle habeat, ac proinde neq; naturaliter poſſit ſe plus obligare, quã iuxta prælati præſcriptum & voluntatem, præſertim in ijs, quæ præiudicio eſſe poſſent religioni, religioſiq; ſtatui, vt eſſent eiuſmodi cõtractus. Præterea quia licet ius non aſſiſtat mancipij obligationi, ei tamen nõ reſiſtit: reſiſtit verò obligatio A ni religioſi vltra prælati præſcriptum.

Nauar. c. non dicatis, num. 74. anceps eſt, nonnullaque argumenta cõficit pro priori opinione. Tandem verò poſteriorem cum priori conciliat, quòd prior vera ſit antequam Prælatus irritum reddat contractum factum ſine facultate. Poſterior autem ſit vera poſtquam Prælatus irritum reddidit contractum, ita vt ex tunc neque fideiuſſor pro religioſo adhibitus teneatur.

Reſolutio.

Potius diſtinguerem dupliciter. Primò, ex parte religioſi, quia ſi interuenit vera culpa ipſius Theologica iniuſtitiæ ita celebrando contractum, conſurgit obligatio reſtituendi ſolum damnum datum, & nihil amplius. Etenim ſi religioſus quippiam furetur, aut quauis alia ratione det damnum iniuſte, conſurgit naturaliter B obligatio illud reſtituendi, quam non impedit ſtatus religionis; tametſi impotentia reſtituendi in eo ſtatu ſæpe excuſet à culpa exequẽdi eam obligationem: idemque eſt in re propoſita. Quare cum are tenetur talis religioſus ꝓ ſua virili parte, quantum ipſius ſtatus patitur, id ſatisfacere: vt ſi aliquid obtinere poſſet, qđ ex prælati facultate ipſius liberæ diſpoſitioni relinqueretur, inde teneretur reſtituere. Si verò nulla culpa iniuſtitiæ interuenit, nullam omnino contrahit obligationem: quoniam contractus fuit ex natura rei nullus, quando prælatus non vult illi ſtare: neq; religioſus ille tenetur ex parte rei acceptæ, neque ex parte iniuſtæ acceptionis; cum à culpa excuſetur.

Secundò diſtinguerem ex parte fideiuſſoris. Quoniam vel fideiuſſor petebatur ad ſecuri- C tatem contractus, ea etiam ratione, quia pendebat ex voluntate Prælati, vt regulariter credendum eſt peti: & tunc dubium non eſt, conſurgere obligationem ciuilem ex parte fideiuſſoris, in euentu, quod prælatus ſtare non velit contractui. Vel ſolum petebatur in ſecuritatem debiti, quod ex tali contractu reſultabat: & tunc cum ex eo contractu nullum debitum, etiam naturale, reſultauerit, nulla conſurgit obligatio ex parte fideiuſſoris, neque etiam pignoris, quaſi maneat obligatum, ſi forte pignus datum fuit ad ſecuritatem debiti aut contractus.

Religioſus fugitiuus & apoſtata.

Religioſus, etiam ſi fugitiuus ſit & apoſtata depoſito religionis habitu, quicquid D acquirit, non ſibi, ſed monaſterio acquirit: ſicut ſeruus fugitiuus, quod acquirit, domino acquirit. Ita Panormitan. cap. quod à te, de cler. coniug. num. 7. & cap. vltim. de regularibus, Nauar. cap. non dicatis. numer. 65. Sylueſt. verb. relig. 4. quæſtio. 10. & doctores communiter, & habetur cap. abbates. 18. quæſtio. 2.

Viuens ex legitima facultate extra clauſtrum.

Idem dicendum eſt de eo, qui ex licentia, vel ſummi Pontificis, vel alterius ſui ſuperioris, viuit extra clauſtrum, etiam ſi ſimul habeat facultatem conuertendi in ſuos vſus, aut in alios pios, ea quæ opera ſua & induſtria acquiſierit. Quæ namque per mortem eius remanſerint, cedunt monaſterio niſi facultatem peculiarem à ſummo Pontifice

habeat de eis teſtandi, aliterve diſponendi, A req; ipſa iuxta eam diſpoſuerit. Hæreditas verò delata, ſemper monaſterio obuenire intelligitur, niſi in ipſa facultate oppoſitum exprimatur. Ita Nauar. c. non dicatis, nu. 72. & 73. idemque iudicatum eſt in hoc Luſitaniæ regno, vt ex Gama dec. 308. conſtat. Quin, quando à ſummo Pontifice conceſſa eſt alicui profeſſo facultas per totum vitæ ipſius tempus degendi in ſeculo, eo ipſo cenſetur illi conceſſa facultas adminiſtrandi bona, quæ ſua induſtria acquiſierit, de illiſq; diſponendi etiam per donationes ſuo ſtatui competentes. Non tamen concedere auderem tam amplam facultatem eis, & aliis degentibus in ſeculo, ſiue cum expreſſa, ſiue cū tacita facultate adminiſtrandi & conuertendi in ſuos vſus, quæ acquiſierint, quam amplam eis Nauarrus concedit, nempe vt capellas de bonis ita acquiſitis poſſint inſtituere. Etenim id neq; homini ſeculari deſcendentes aut aſcendētes habenti permitteretur, niſi id in hoc Luſitaniæ regno in tertio ſuorum bonorum aſſumeret. Idq; intelligerem, etiam ſi talis religioſus eſſet minor. Si quidem bona, quæ hi, vel donatione, vel propria induſtria acquiſiuerint, ad monaſterium pertinent quo ad vſum.

Religioſus in alio monaſterio recluſus.

Quando religioſus in pœnitentiam recluditur in diuerſo monaſterio ab eo, in quo profeſſionem emiſit, bona, quæ primum monaſterium ratione illius acquiſierat, pertinent quo ad vſumfructum in totam vitam talis religioſi, aut tempore quo ibi commorabitur, ad ſecundum monaſterium, in alimenta: tranſacto verò eo tēpore, vſusfructus conſolidatur cum proprietate, & pertinet ad primum monaſterium. Ita Panor. c. quod a te, citato, Couar. c. 1. de teſt. nu. 10. & alij quos citant, iuxta c. ſi quis rapuerit, iuncta gl. ibi. 27. q. 1. & authenticum de ſanctiſs. epiſcop. in fine.

Religioſus profitens ſecūdo in alio monaſterio.

Quādo religioſus poſt emiſſam profeſſionē in vno monaſterio, emittit profeſſionē in alio comparante ſimiliter ius in bona ſuorum religioſorum, diſtinguendum eſt. Quoniam vel illam licitè, valideq; emittit; vel non. In hoc poſteriori euentu, omnia bona illius, etiam acquiſita poſt ſecūdam inualidam profeſſionem, pertinent ad primum; ſibique imputet ſecundum, quod illum ita receperit ac paſſus erit. Ita Sylueſ. & Panor. locis citatis, alijque doctores communiter. In priori verò licet Panorm. & alij voluerint omnia illius bona, etiam quæ prius monaſterium compararat, pertinere ad ſecundum, dicendum tamen procul dubio eſt cum Syluestro verb. relig. 4. q. 10. Peruſio, & alijs, de quorum numero videtur eſſe Couar. c. 1. de teſta. nu. 20. & 21. bona, quæ ante ſecundam profeſſionem pertinent ad talem religioſum, eſſe prioris monaſterij: quæ verò poſt ſecundam profeſſionem comparauerit, etiam iure hæreditario, pertinere ad ſecundum monaſterium. Ita colligitur apertè ex c. ſtatutum. 18. q. 1. affirmatq; gloſ. ibi. Licet enim hæreditas, nondum ante ſecundam profeſſionem delata, non pertineat ad primum monaſteriū, vt ibi habetur, atq; adeò ſpes ad eam hæreditatem tranſeat ad ſecundum monaſterium, vt ex eo textu colligitur & affirmat ibi gloſſa; inde tamen non rectè colligit Panormitanus, idem eſſe de bonis iam antea quæſitis priori monaſterio: etenim ſpes, non eſt ius comparatum ad rem, ſed eſt ſpes cōparādi ius per mortem eius, cui religioſus ſuccedere debet. Hinc vult Couar. loco citato, cum alijs quos refert, quòd ſi relictum erat legatum tali religioſo cum conditione pendente in futurū, nondūq; impleta conditione profiteatur ſecundò, eiuſmodi legatum non pertineat ad primum monaſterium, ſed ad ſecundum. At verò ſi promiſſio fit illi facta ſub conditione, conditioq; impleatur poſt ſecundam profeſſionē, rem promiſſam pertinere ad primum monaſterium, & non ad ſecundum: eo quòd, licet in vltimis voluntatibus ſpes non tranſmittatur ad hæredes, in contractibus tamen tranſmittitur. B Non tamen reperio duo iura, quæ Couar. ad hoc citat. Potiuſq; dicerem, quod ſi, mortuo teſtatore, qui legatum ſub ea conditione reliquit, religioſus profiteatur ſecundo ante impletā conditionem, legatum pertinet ad primum monaſterium: eò quòd per mortem teſtatoris comparauerat iam ius ad rem; tametſi obtinendam dependenter ab impletione conditionis. Si vero viuo adhuc teſtatore emittat ſecundā profeſſionem, legatum pertinet ad ſecundum monaſterium: eo quòd ante teſtatoris mortem non erat legatum confirmatum, quaſi primum monaſterium comparaſſet ius ad rem dependenter à tali conditione obtinendam.

Quando religioſus minor (idem erit in noſtris profeſſis ac coadiutoribus) profitetur de C licentia Summi Pontificis, aut aliàs legitimè, in religione comparante ius ad bona ſuorum ſubditorum, vel aſſumitur ad Epiſcopatum, licèt non recuperet bona iam alteri acquiſita, quæ ad ipſum attinuiſſent, ſi non fuiſſet profeſſus in noſtra aut Diui Franciſci religione, vel coadiutor; nihilominus bona, quæ deinceps, vel iure hæreditario, vel quacumq; alia ratione ad ipſum attinebunt, pertinent ad ſecundum monaſterium, vel ad ipſum quo ad vſum & commoditatem interim dū fuerit Epiſcopus; poſt mortem verò pertinent ad Eccleſiam cuius erat Epiſcopus. Ita cum Bar. Syluest. verb. relig. 4. q. 10. Ratio eſt quoniam eo ipſo, quòd conſtituitur in nouo ſtatu, ſortitur conditiones illius ſtatus.

Contra verò, quando religioſus profeſſus D in religione, ius comparante ad bona ſuorum ſubditorum, legitimè profitetur ſecundò in religione minorum ſunt qui dicant, etiam bona, quæ poſt hanc ſecundam profeſſionem ad eū ſpectant, pertinere ad prius monaſterium, eò quod ſecundum non ſit dominii capax. Potius tamen dicerem, quæ ad illum iure hæreditario pertinere deberent, ſpectare ad hæredes, ad quos pertinuiſſent, ſi talis religioſus mortuus eſſet naturaliter, iuxta ea quæ de ingredientibus religionem Diui Franciſci dicta ſunt ſupra: reliqua vero quæ elemoſynis, donatione, vel quauis alia ratione compararet, pertinere quo ad commoditatem ad monaſterium Diui Franciſci, perinde atq; cætera bona ſuorū religioſorū. Cum enim eo ipſo, ꝙ talis religio-

ſus

ſus legitimè profiteatur in religione Diui Franciſci, deſinat omnino eſſe religioſus alterius monaſterij, æquitas non poſtulat, vt aliud monaſterium ius aliquod de nouo comparet ad quæcũ que bona ratione huius religioſi.

Eiecti à religione. De eiectis à religione eſt maius dubium, ad quem pertineant bona, quæ religioſus profeſſus ita eiectus comparauit. Diſtinguendumque eſt. Quoniam vel iniuſtè fuit eiectus, vel iuſtè ob ſua facinora, aut quia pernicioſus & ſcandaloſus erat alijs. Porro in hoc euentu nulli poteſt eſſe dubium, licitum eſſe eijcere aliquem à religione: quandoquidem bonum commune præferendum eſt priuato illius religioſi, praxiſque religioſorum id ſeruat, & habent regulæ D. Auguſtini, Benedicti, aliarumq; religionum, & colligitur ex c. vlt. de regularibus.

B Quando religioſus fuit iniuſtè eiectus, cõueniunt Doctores, quæ acquirit acquirere monaſterio. Tum quia delictum prælati nocere non poteſt monaſterio. Tum etiam quoniam monaſterium compelli poteſt, & debet, vt recipiat religioſum iniuſtè eiectum, & vt alimenta illi præſtet, vel in eo, vel in alio monaſterio.

Quando verò fuit iuſtè eiectus in primis, licet ſimpliciter maneat religioſus, teneaturque ſeruare vota caſtitatis, obedientiæ, & paupertatis, prout ſtatus, in quo ponitur, id patitur, nulliusq; rei dominium poſſit proinde compara re; tacitè tamen cenſentur ei conceſſa, tũ vt ſub religionis obedientia ac regula non viuat, tũ ẽt commoditas & vſus rerum, quas cõparauerit.

Nauar. c. non dicatis, nu. 65. & c. nullam. nu. 46. cenſet, ita reincidere in obedientiam Epiſcopi, vt non ſolum eo modo, quo alij clerici, ſed etiam ex voto obedientiæ teneatur eo modo illi obedire, quo antea obedire tenebatur prælato monaſterij. Eaque de cauſa ait, ſtatim ac de monaſterio eſt eiectus, teneri præſentare ſe Epiſcopo, eiq; ſignificare, ſe eſſe eiectum de monaſterio, paratumq; eſſe illi obedire iuxta votũ emiſſum, non ſecus ac prælato monaſterii obedire tenebatur. Eſt tamẽ opinio contra praxim in Eccleſia receptam, & meo iudicio omnino improbabilis. Etenim religioſus ille non ad aliã obſeruantiam ex voto tenetur, quam ad illam, ad quam ſua ſponte voto ſe aſtrinxit: ſua antè profeſſione non ſe aſtrinxit obedire extra religionem Epiſcopo, ſed in religione prælato religionis: quo fit, vt eo ipſo, quòd per expulſionẽ à monaſterio eximitur ab obedientia prælato religionis & obſeruantiæ regulæ, non incidat in aliam obedientiæ obligationem Epiſcopo, quam in eam, qua clerici alii eiuſdem epiſcopatus, illi obedire tenentur. Confirmatur, quoniã vt ipſe Nauarrus affirmat, non tenetur ingredi aliam religionem, etiam laxiorem, eſto religio, à qua eſt expulſus, aut Summus Pontifex id illi concedant, quoniam id non vouit: ergo neque tenetur aliter obedire epiſcopo, quam cæteri clerici epiſcopatus; ſi quidem id etiam non vouit. Satis ergo erit, ſi conetur taliter viuere, vt dignus ſit, qui iterum admittatur, paratuſq; ſit in eadem religione prælato obedire, ſi, ſublatis impedimentis, iterum admittatur.

Quod ad votum paupertatis attinet, cenſet

A etiam Nauarrus, dominium eorum, quæ religioſus ille acquiſierit, pertinere ad epiſcopum, & non ad moniſterium, à quo per iuſtam eiectionem eſt iam præſciſſus, & cuius non eſt iã religioſus, idemq; cenſent quidam alii. Meo tñ iudicio dicendum eſt, dominium pertinere ad monaſterium, ſi illius ſit capax, & ea, quæ poſt illius mortem remanſerint, pertinere quoad cõ moditatem & vſum ad monaſterium vnde fuit eiectus. Ita affirmat Goffred. à Panor. relatus c. vnico de infantib. expoſitis. Tametſi Panor. ibidẽ dubitet, ductuſq; argumẽto, quo Nauarrus fuit permotus, inclinet, pertinere potius ad epũ. Ratio, quæ me mouet, eſt. Quoniã monaſterium per iuſtam eiectionem amittere non debet ius, quod ad illius bona habebat. Et quoniam eiectus non eſt ita præſciſſus à monaſterio, quin, ſi ſe dignum efficiat, teneatur monaſterium eum recipere. Præterea quoniã, quæ c. vnico de infantib. expoſitis ſtatuuntur, extendi non debent, ad euentum, de quo loquimur. Etenim illa ſtatuuntur in pœnam ob delictum parẽtum aut dominorum, idq; in bonum filiorum & ſeruorum, qui impiè exponerentur, aut quibus languidis alimenta denegarentur: pœnæ autem extendi non debent extra culpas pro quibus ſtatuuntur neq; in re, de qua loquimur, vlla interuenit culpa ex parte monaſterii, neq; item id cederet in cõmodum religioſi expulſi. Quãdo verò culpa interueniſſet in eiectione, agereturq; de bonis eiecti iam defuncti, in primis, ſi ſolum ea culpa fuiſſet in prælato, aut ẽt in minori parte capituli, delictum perſonæ nocere non deberet monaſterio, vt ſupradictum eſt. Deinde, eſto fuiſſet à maiori parte capituli, atq; adeo à monaſterio ipſo, iuſtumq; iudicaretur, vt monaſterium puniretur amiſſione commoditatis & vſus illorum bonorum id ſanè locum non haberet ante latam ſententiam.

C

Aſſumptus in Epiſcopũ. Quando profeſſus aliquis in epiſcopum aſſumitur, quę poſt dignitatem epiſcopalem acquiſierit, etiam hæreditario iure, ad ipſum pertinent quoad vſum & adminiſtrationem: poſt mortem verò illius ad Ecleſiam, in qua eſt epiſcopus; non verò ad monaſterium vnde fuit aſſumptus, vt habetur c. ſtatutum. 18. q. 1. & cap. ne pro cuiuslibet. 16. q. 1. iuncta gloſ. in verb. ſacrum. Acquirit verò iure hæreditario, etiam ſi ex ordine minorum fuerit aſſumptus, vt ſupra dictum eſt.

D

DISPVTATIO CXXXXI.

An religioſus poſt profeſſionem teſtari poſſit, & quid de commendatarys.

Religioſus, ſi profeſſus ſit, aut in noſtra ſocietate coadiutor, teſtari non poteſt, etiã ad pias cauſas. Auth. ingreſſi. C. de ſacroſ. Eccl. c. quia ingredientibus, & c. ſi qua mulier. 19. q. 3. & 1. lib. ordinat. Luſi. tit. 67. §. 20. Ratio eſt, quę in auth. ingreſſi innuitur. Qm̃ cum nihil iã habeant, aut habere poſſint teſtari nõ poſſunt. Tũ ẽt qm̃ non ſunt iam ſui iuris, & neque velle habent, aut volle, vt Nauar. c. non dicatis, numer. 76. ait. De iis verò, q. poſt duos probationis an

nos in noſtra ſocietate tria publica vota emiſerunt, ſed ad profeſſionem, aut in coadiutores nondum ſunt admiſſi, vtrum teſtari poſſint, dictum eſt diſput. 139.

Bremitæ.

Eremitæ, qualis quondam fuit Paulus, teſtari poſſunt: quoniam non ſunt religioſi ſimpliciter votis religionis aſtricti. Grat. poſt c. prælatum. 19. q. 3. ſic ait. Paulus primus eremita in teſtamento colubrium ſuum Athanaſio Alexandrino epiſcopo reliquit. Sed aliud, inquit, eſt de ijs, qui in monaſteriũ ingreſſi ſe & ſua tradiderunt; aliud de ijs, qui ſolitariam vitam ducentes, ſe nulli eccleſiæ tradiderunt. Illi ſemel tradita nulli tradere poſſunt: iſti nulli oblata liberè teſtari poſſunt. Longè tamen aliter narrat hanc hiſtoriam Hieronymus in vita eiuſdem Pauli, vt habetur in Breuiario 5. & 6. lectione eiuſdem feſti, & vt in noua decretorum editione poſt verba illa Gratiani ſubiungitur.

In auth. ſi qua mulier. C. ſacroſ. eccleſ. & in auth. nunc autẽ. C. de epiſ. & cler. & habetur c. ſi qua mulier. 19. q. 3. permiſſum nihilominus eſt religioſis profeſſis, vt ſi ante profeſſionem teſtati non fuerint, poſt profeſſionem diuidere poſſint inter liberos, ſi eos habebant, bona ſua, legitima eorum portione non diminuta, & relinquendo portionem quandã monaſterio: ſic enim ibi habetur. Si qua mulier, aut vir, liberis non exiſtentibus, monaſticam vitã elegerit, & monaſterium intrauerit, monaſterio, quod intrauit, res eius cõpetere iubemus. Sed ſi perſona liberos habens, antequam de rebus ſuis inter eos diſponat, monaſteriũ intret, liceat ei poſtea inter eos diuidere, legitima nulli diminuta: & quod eis nõ dederit, monaſterio cõpetet. Sed ſi oẽm ſubſtantiam inter eos filios diuidere voluerit, ſua perſona filijs connumerata, partẽ ſibi retineat, quæ monaſterio competere debet. Sed ſi poſt ingreſſum monaſterij moriatur anteq̃ inter eos diuidat, filij legitimã percipiẽt, reliqua ſubſtantia monaſterio competente.

Quæſtio.

Hinc in Regno Caſtellæ ſequens oritur dubium. Cum ibi parens, habens deſcendentes legitimos, ſolum poſſit diſponere ad libitum de quinto ſuorum bonorum, reliqua verò ad filios pertineant; eaq; rõne, ſi parens religionem ingrediatur, ſolum obuenire poſſit monaſterio quintum ſuorum bonorum, & nihilominus in eo regno parẽs tertium oĩum bonorũ, quę inter liberos tenetur diſtribuere, poſſit conferre, cui voluerit, aut quibus voluerit liberorum; q̃n & inſtituere ex eo maioratũ, vt l. 27. Tauri habetur. Cum, inquam, hæc ita ſint dubiũ eſt, an religioſus profeſſus, qui ante profeſſionem de bonis non diſpoſuit, poſſit poſt profeſſionẽ conferre, cui voluerit filiorum, tertiũ illud, & inſtituere ex eo maioratũ. Greg. Lopez ad l. 17. tit. 1. p. 6. negat; ductus ea ratione, ꝙ id cederet in præiudicium monaſterij, quod non obtineret tantam portionem, quãtam iuxta verba authẽ. citatæ, obtinere debet. Id tñ nullam habet probabilitatem, qm̃ ſiue de tertio illo eo pacto diſponat, ſiue non, non plus poteſt monaſterium habere, quam quintũ bonorum, ſi de illo ante ingreſſum religioſus ille aliter non diſpoſuit. Quarè dicendum eſt cum Molina 2. de

Reſolutio.

primog. c. 9. à nu. 55. diſponere poſſe, inſtituereque illo modo maioratum quaſi per vltimam voluntatẽ, ex permiſſione illus auth. vel quatenus vim canonis, legiſve Eccleſiaſticæ hodie habet, cum habeatur c. ſi qua mulier. 19. q. 3. (tametſi Nauar. c. non dicatis, num. 85. dubitet, an id ſatis ſit, vt vim habeat canonis: eò quòd Gratianus, inſerendo decretis authenticam illam, non potuit tribuere illi vim canonis) vel quatenus tacitè eſt approbata per Summos Pontifices. Illud tamen cum Nauar. ibidem, & num. 77. obſeruandum eſt, extra euentum in ea authentica conceſſum; eoque modo, quo ibi conceſſum eſt, neque inter liberos poſſe profeſſum quicquam de ſuis bonis diſponere: eò ꝙ dominio & adminiſtratione eorum careat, neque habeat velle aut nolle.

Nauarri circa commendatarios opinio.

Nauar. c. non dicatis, nu. 88. c. fin. 16. q. 1. in 3. q. num. 31. & in Apolo. q. 3. monitu. 11. 12. & 13. affirmat, commendatarios coniugatos, quales in regno Caſtellę ſunt D. Iacobi, Calatrauæ, & Alcantaræ, in Luſitano verò Chriſti, D. Iacobi, & de Auis etiam prout hodie viuunt & profitentur non habere dominium rerum, etiam patrimonialium, aut quas ſua induſtria acquirunt, ſed pertinere ad militares religiones, quarum ſunt commẽdatarij profeſſi. Hinc vlterius affirmat ſecluſo priuilegio, licèt inter liberos diſtribuere poſſint portionem legitimæ, quæ illos contingit, modo ea bona acquiſita fuerint ante profeſſionem, non tñ poſſe iuxta authenticam, ſi qua mulier. C. de Sacroſ. Eccle. diſtribuere inter liberos ea bona, quæ poſt profeſſionẽ pertinere ad eos cęperint, ac proinde neq; de illis poſſe inſtituere maioratum, aut teſtari.

Nauarri fundamentum.

Ducitur eo argumento, quòd ſint verè religioſi, ac proinde pauperes nullius rei dominium habentes. Refert etiam Motum propriũ Pij V.

Motus proprius Pij V.

quo commendatariis omnibus aufert priuilegia teſtandi facultateſque conceſſas. Quare vult, eos hodie, etiam ſi liberos habeant, non aliter teſtari poſſe, neque alia bona eis poſſe relinquere, quam poſſint alij religioſi.

Quouſque religioſi hodie ſint in Hiſpanijs.

Eſt verò rigida admodum, improbabiliſque ſententia, vt bene ait Molin. lib. 2. de primogen. cap. 9. num. 69. Ita enim ſunt religioſi, vt tamen perfectè & integrè non ſint tales: cum & caſtitatis votum quidam eorum omnino habeant diſpenſatum, nempe commendatarij Chriſti in hoc Luſitaniæ regno, qui neque coniugalem caſtitatem vouent; cæteri vero magna ex parte, eò quòd ſolam voueant caſtitatem coniugalem. Similiter paupertatem & obedientiam totamq́ue regulam, ita habent diſpenſata, vt coniugatis degentibus in ſeculo extra monaſterii clauſtra, alentibuſque liberos, ſplendidamq́ue, prout eos decet, familiam, accommodata ſint. Contrariumq́ue eo ipſo, quòd hæc omnia illis permittuntur, eſſet omnino irrationabile, moraliterq́ue ſeruatu impoſſibile. Neque verò ita cum commendatariis, qui hodie viuunt, eſt in voto caſtitatis, & in cæteris diſpẽſatum, quaſi prius ſe aſtringant ad integram caſtitatem, paupertatem, & obedientiam, qualem, qui erant à principio inſtitutionis eiuſmodi ordinum, profitebantur, & per

diſpen-

diſpenſationem liceant eis, quæ illis alijs tunc
non licebant: ſed quia conceſſum eſt eiuſmodi
ordinibus, non aliam caſtitatem, paupertatem
& obedientiam in eis profiteri, quam conſuetā
hodie ab eiſdem ſeruari. Et quãuis, quoad obe-
dientiam & paupertatem, formæ profeſſionis
nonnullorum horum ordinũ aliquid plus præ-
ſeferant, quàm à multis annis ſeruetur, non plus
tñ à ſuperioribus hodie exigitur, quàm quod
ſeruari eſt conſuetum: vſuſque & conſuetudo
tot annorum obtinuiſſe præſcripſiſſeque vide-
tur, vt non aliter illa obligent, promittive intel-
ligantur, quàm conſuetudine à tot annis ſerua-
ri conſueuerunt. Præſertim cùm multi eorum,
aut ferè omnes, nequaquam profiterentur, ſi
ad aliam vitæ rationem, quàm hodie ſeruari cō
ſuetam, tenerentur. Maximè illi, qui ſolum ob
habitum honoris gratia, cum exigua admodũ,
aut nulla tença, quam vocant, à rege ſoluenda,
profitentur. Itaq; hodie commendę & habitus,
præmia militum effecta ſunt, cum admodum
modico religionis onere. Atq; vtinam defendē
tibus Eccleſiam, pro illorumque meritis confer
rentur. Arbitrorq; commēdatarios, de quibus
loquimur, dominium habere bonorum patri-
monialium, nec non eorum, quæ ſua induſtria
acquirunt: quin & fructuum commendarum,
eo ipſo quòd eos percipiunt, poſſeſſionemque
eorum acquirunt: poſſeq; de his omnibus non
ſecus teſtari, inſtituereq; maioratus, ac cæteros
ſæculares, vt priuilegijs, conſuetudineq; anti-
qua, à multis annis facere conſueuerunt. Con-
firmarią; hoc poteſt in hoc Luſitaniæ Regno,
quoniam à multis annis nō gaudent priuilegio
fori quoad hæc omnia bona, quaſi dominium
eorum ad ipſos, non verò ad monaſterium per
tineat: eaq; de cauſa reſpondere coguntur corā
iudice ſeculari, ſolumq; in criminalibus, aut cũ
agitur de bonis commendæ, antequam fructus
ab eis percipiantur, aut de bonis cōuentus, ſer-
uatur eis priuilegium fori, reſpondentq; corā
proprio iudice ordinis.

Dominium habent bonorum, etiam commendæ.

Ad Nauarri fundamentū

Ad ea, quibus Nauarrus nititur, dicendum
eſt, eſſe quidem ſuo modo religioſos, ſed non
perfectè & integrè, vt dictum eſt, habereq; ma
gna ex parte diſpenſatum (modo ſupra ex-
plicato) paupertatis votum, adeò vt dominij
ſint capaces, prout coniugatorũ ſtatus, admini-
ſtrantium ſplendidam familiam, habentiumq;
vxores & filios poſtulat, contrariumque eſſe
omnino irrationabile.

Ad motum propriū Pij. V.

Ad motum proprium Pij V. dicendum eſt,
non eſſe intelligendum de his commendatarijs
coniugatis, de quibus loquimur, qui prout po
ſtulat eorum ſtatus antiqua conſuetudine do-
minium habent ſuorum bonorũ, poteſtatemq;
eo ipſo teſtandi. Neq; fortè Summus Pontifex
auferre ab eis poſſet poteſtatē teſtandi de bo-
nis patrimonialibus, & ſua induſtria acquiſitis;
cùm nunquam ſua profeſſione intenderint ab-
dicare à ſe dominium horũ bonorum, & tranſ
ferre illud in monaſterium, idve habeat vſus
& conſuetudo, neq; pro emolumento habitus,
tençæ, aut commendæ, id efficerent. Intelligen-
dum itaq; erit, in commendatarijs D. Ioannis,
& in alijs aliorum regnorum, tā virorum quā

A mulierum, de quibus conſtet, eos dominos nō
eſſe ſuorum bonorum, viq; ſuæ profeſſionis te
ſtari non poſſe ſecluſo priuilegio ſedis apoſto-
licæ. Adde, receptum non eſſe vſque ad hanc
diem eiuſmodi motum proprium in Hiſpa-
nijs, præſertim quoad commendatarios de qui
bus loquimur: cùm omnes abſq; vllo ſcrupulo
teſtentur, vt antea teſtabantur.

Quæſtio.

Dubiũ eſt, an perfectè religioſis cōcedi poſ-
ſet facultas teſtandi. Quicquid verò aliqui in
contrarium dixerint, dicendũ eſt cum Nauar.
c. non dicatis, nu. 89. & in Apol. q. 3. monit. 11.
Cona. c. 2. de teſt. nu. 50. Moli. c. 9. citato, nu. 67.
& alijs, quos citant, proculdubio concedi poſ-
ſe, non ſolùm validè, ſed etiam licitè modò in-
terueniat rationabilis aliqua cauſa. Nec ad id
eſt opus auferre priùs à religioſo, vel religio-
B nis ſtatũ, vel paupertatis votum; ſed quemad-
modum concedi illi poteſt adminiſtratio & v-
ſus aliquarum rerum, illas conſumendo ac etiā
alienando, quin dominus illarum conſtitua-
tur: ſic cōcedi illi poteſt, vt illas ad pias cauſas,
aut ad aliqua alia alienet per vltimam volunta-
tem: cùm id nihil aliud ſit, quàm quaſi proroga
tio facultatis ad alienandum. Probat verò do-
ctè Nauarrus, nullum alium, à Summo Pontifi-
ce, concedere poſſe facultatem teſtandi.

Religioſorũ quatuor genera.

Ibidem, quod ad rē præſentem attinet, diſtin
guit quatuor religioſorum genera. Quidā ſunt
beneficiarij. Alij ſimplices religioſi, qui in cōue
tibus perfectæ communitatis viuunt. Alij qui
beneficia non habent, nec tamen in perfecta cō
munitate viuunt, ſed de ſuperiorum licentia,
C certam habent panis, vini, pecuniæ, aut aliarum
rerum ad victũ neceſſariarum quantitatem, ita
ꝙ ſi quid eis deſit, id aliunde quærere debent:
ſi verò aliquid eis ſuperſit, illud ſuis neceſſitati
tibus ſeruant. Alij deniq; ſunt, qui de facultate
Sūmi Pōtificis, aut alia legitima, extra monaſte-
ria in ſeculo degunt; aluntur q; bonis ſua indu
ſtria, labore, aut eleemoſynis comparatis; & ne
que tribuunt quicquam monaſterijs interim
dum viuunt, neque à monaſterijs quicquam
recipiunt.

Primi gradus

Religioſis primi generis ſolet ſæpe Summus
Pontifex concedere facultatem teſtandi: idque
cum modico, vel monaſterij, vel beneficij detri
mento. Eò quòd, quæ illi in vita poterant dona
re & conſumere, tempore mortis relinquunt
pijs operibus. Quin inde monaſterium commo
D dum ſæpe reportat: cùm eiuſmodi religioſi, in-
tuitu priuilegij, multa conſeruent, de quibus
tempore mortis diſponant, quæ alioquin non
reſeruaſſent, ſæpeque eueniat, vt inteſtati diſce-
dant, eaque bona vel monaſterio, vel beneficio
obueniant.

Secundi

Religioſis ſecundi generis concedere non ſo
let Summus Pontifex facultatem teſtandi: quia
ſicut in vita nullorum bonorum adminiſtratio
nem habebant, ſic decet vt neque in morte bo-
na habeant, de quibus diſponant. Quamuis, ſi
aliquis vtilis admodum fuiſſet religioni, conce
di illi aliquando poſſet aliquid, quod vel dum
viueret pro libito honeſtè ac piè alienaret, ac
conſumeret, vel de quo, ex facultate Summi Pō
tificis, ſimiliter teſtaretur.

Tertiũ

Tertij & quarti.

Tertii & quarti generis religioſis concedi etiam conſueuit facultas teſtandi decis, quorum adminiſtrationem ac diſpoſitionem liberam habebant in vita: quoniam eadem eſt ratio quę de religioſis primi generis reddita eſt.

Facultas teſtādi ad quæ & quouſque ſe extendit.

Facultas religioſo ad teſtandum conceſſa, intelligenda eſt ſolùm ad pias cauſas, quādo aliud non exprimitur. Ita Molina lib. 2. de primog. c. 9. nu. 67. & c. 10. num. 30. & Nauar. in Apol. q. 3. monit. 6.

Teſtamentum factum virtute priuilegij teſtādi valet, etiam ſi non exprimatur teſtamentum eſſe conditum vi talis priuilegij. Facultas teſtādi non expirat morte Summi Pontificis, qui illam conceſſit. Facultas teſtandi non finitur per primum teſtandi actum; quin potiùs, qui illam habet, condere & reuocare poterit teſtamentū interim, dum vixerit. Cui facultas teſtandi conceditur, eo ipſo conceſſa cenſetur facultas donandi cauſa mortis, codicillumq́; conficiendi. Hæc probant optimè Nauarr. in Apol. quæſt. 3. monito. 7. 8. 9. & 10. & Couar. cap. cùm in officijs de teſt. nu. 8. licèt cum multis alijs, quos refert, ſecutus antea fuiſſet, teſtandi facultatē morte concedentis finiri, finiriq́; per primum teſtandi actum; opinionem tamen eo loco mutat, cōſentitq́; cum Nauarro. Si teſtamentum condatur à religioſo ante obtentam teſtandi facultatem, ſuperueniatq́; facultas ante mortem teſtatoris, validum redditur teſtamentum. Ita cum Baldo. Nauar. cap. non dicatis, nu. 89.

DISPVTATIO CXXXXII.

De varijs clericorum bonis, & quorum conſtet eos aut habere, aut nō habere dominiū, & de quibus ſit controuerſum.

CONſequenter explicandum eſt, quouſque clerici, qui r ligioſi nō ſunt, teſtari queāt. Nomine autem, clericorum, eos etiam intelligimus, qui in minoribus ſunt conſtituti, modò beneficium habeant Eccleſiaſticum, aut poſt Cōcilium Tridentinum priuilegio fori gaudeant iuxta ea, quæ diſputat. 138. dicta ſunt. Prius verò hac, & quatuor ſequētibus diſputationibus, operæ pretium eſt ad id oſtendamus, quarū rerum habeant, aut non habeant dominium, & num lethaliter peccent, aut reſtituere, teneantur, ſi, vltra ſuam competentem ſubſtentationem, quicquam eorum in vſus non pios inſumant, & qualis nam ſit competens cuiuſque ſuſtentatio.

Bona clericorum multiplicia.

Clericorum bona, quædam ſunt, quæ non ratione Eccleſiæ, miniſterijve Eccleſiaſtici, ſed aliūde ad eos ſpectant, nempe hæreditario iure, donatione, opificio, contractu, aut alia ſimili ratione, nō ſecus ac ſi eſſent laici. Atq; horum bonorum nemo dubitat eos, perinde ac laicos, comparare verum dominium. Hæc omnia bona Nauarr. in Apol. q. 1. monit. 21. ac alibi communi nomine appellat bona patrimonialia clericorum.

Alia ſunt, quæ comparant quidem ratione miniſterij Eccleſiaſtici, non tamen tanquam fructus Eccleſiaſtici beneficij, quod ad eos perti-
A neat: nomine beneficij, præſtimoniā & penſionem comprehendendo. Eiuſmodi ſunt, quæ acquirunt, organa pulſando, canendo, concionando, iudicem Eccleſiaſticum agendo, miſſas celebrando, confeſſiones audiendo, funeralia officia, etiam quæ treintanarios in Hiſpanijs vocāt, miniſtrando, idq; etiam ſi defuncti, aut illi, quorum confeſſiones audiunt, vel pro quibus miſſas celebrant, ipſorū ſint parochiani, vt Nauar. q. 1. citata, monito. 22. nu. 1. rectè oſtendit. Item quę acquirunt agendo capellanum, aut vicariū temporarium, quin & quæ à Sede Apoſtolica aliquibus Cardinalibus in ſubſidium expenſarum conferuntur quotannis, quò ſe decentius ſuſtentent, & quæ idem Summus Pontifex interdum in expenſarum ſubſidium tribuit Epiſcopo, quem aliquo legat, vt Nauar. monito. 23. ſe-
B quenti etiam oſtendit, & his ſimilia. Porrò horum etiam bonorum (quæ Nauarrus monito. 21. citato quaſi patrimonialia appellat) nullus dubitat clericos comparare dominium.

Bona propria Eccleſiæ.

Alia ſunt bona, quæ pertinent ad Eccleſias, vel hoſpitalia, aut alia pia loca, ſiue mobilia ſint, ſiue immobilia, & ſiue immobiliū fructus annexi ſint beneficio, ad beneficiatumq́; aut beneficiatos proinde pertineant, ſiue non, ſed vel ad fabricam, vel ad infirmos curandos, vel ad aliquid aliud deputati ſint horum bonorum, cum ſola adminiſtratio ad clericos ſpectet, ſiue illi prælati ſint, ſiue alij beneficiarij, aut quicunq; alij clerici, facile conſtat dominium eorum ad ipſos non pertinere. Vnde Symmachus cap. non liceat Papæ. 12. quæſt. 2. Neque Papæ
C licere ait alienare prædium Eccleſiæ, vtpote non ſuum. Quod, vt Nauar. de ſpolijs cleri. §. 2. rectè oſtendit, intelligendum eſt, abſq; rationabili cauſa.

Nauar. in Apol. quæſt. 1. monito. 24. & ſequētibus, poſt maiorem in 4. d. 24. quæſt. 16. contēdit, eiuſmodi omnia bona eſſe ſoliùs Chriſti quoad dominium, non verò Eccleſiæ, cui ſunt applicata. Potiſſimum ducitur, quoniam hæc, nec non beneficiorum bona cap. cùm ſecundū, de præbend. & cap. cùm ex eo de elect. lib. 6. appellantur patrimonium Chriſti, & ca. qui Chriſti & c. qui abſtulerit. 12. q. 2. appellantur pecunię Chriſti, & Concilium Trident. ſeſſio. 25. c. 1. de reformatione, cum Epiſcopis & beneficiarijs agens, ſic habet. Omnino eis interdicit, ne ex reditibus Eccleſię conſanguineos, familiares
D ve ſuos, augere ſtudeant: cùm & apoſtolorum canones prohibeant, ne res Eccleſiaſticas, quę Dei ſunt, conſanguineis donent, &c. Ecce, quę Dei ſunt dixit.

Hinc in opuſculo de ſpol. cleri. §. 3. nu. 7. infert Nauarr. ſi Summus Pontifex ſine legitima cauſa id, quod eſt vnius Eccleſię, tribuat alteri, peccare quidem, eam tamen Eccleſiam, quę id accipit, reſtituere non teneri alteri, ſed poſſe tuta conſcientia id retinere. Idem dicit de monaſterio aut alio pio loco, qui ſimili modo id acceperit. Rationem reddit, quoniam adhuc res illa manet in dominio Chriſti, vt antea erat. At verò, inquit, ſi Summus Pontifex ſine legitima cauſa, quod eſt alicuius Eccleſię, tribuat laico; tenetur laicus id reſtituere Eccleſię, cuius erat.

Quoniam per talem donationem res aufertur A de dominio Chriſti, Chriſto præſumptè inuito, ac proinde res eſt reſtituenda, reddendo illã Eccleſiæ, cui erat applicata.

Quod ad primum horum attinet, vt tetigimus diſp. 19. conclu. 2. dicendom eſt cũ Turrecremata. 2. lib. ſummæ, cap. 113. propoſ. 6. & Caiet. 2. 2. quæſt. 43. art. 8. innuitq; ſatis ibi D. Tho. item cum Adrian. de reſt. quæſt. quæ incipit, pro clariori intelligentia, concluſ. 4. & cum alijs, dominium eiuſmodi bonorum eſſe penes Eccleſiam particularem cuius ſunt, vt penes Eccleſiam Eborenſem, Toletanam, Romanam, &c. nomine, Eccleſiæ, communitatem ipſam intelligendo cum ſuo capite, aut ſubordinatis capitibus. Quatenus autem vnaquæq; Eccleſiarũ particulariom pars eſt vniuerſalis Eccleſiæ, dominium bonorum omnium Eccleſiarum particularium eſſe penes Eccleſiam vniuerſalem, cuius Summus Pontifex eſt caput vniuerſale.

B

Sunt verò nõnulla obſeruanda. Primum eſt. Quòd cum, quæ à fidelibus collata ſunt Eccleſijs, Dei intuitu, in illiuſq; obſequium ſint illis collata, vt diuinus cultus in eis exerceatur ac ſplendeat, ſacramenta miniſtrentur, verbum vitæ doceatur, fideles in vitam æternam gubernentur, miniſtri ad hæc omnia neceſſarij decenter ſuſtententur, præmijſque dignis afficiantur, ac ſi quid ſuperſit, pauperibus erogetur, in alijſque operibus pijs in Dei obſequium, bonumq; Eccleſiæ inſumatur: Cùm item Chriſtus, quà homo, ſupremum caput ſit & ſponſus vniuerſalis Eccleſiæ, atq; adeò particularium, ex quibus illa coaleſcit, in illiuſq; obſequium, ei uſque intuitu C hæc omnia etiam fiant; inde eſt, quòd ea, quæ Eccleſijs ad hæc omnia quaſi in dotem à fidelibus collata ſunt, & quorum verè facta eſt domina, hominibus particularibus priuatum dominium à ſe abdicantibus, in eamque illud transferentibus, dicantur ſuo modo eſſe bona Dei, illius videlicet cultui & honori dicata, & Chriſti, quã hominis patrimonium, tanquam Eccleſiæ ſponſi ac ſupremi capitis, in cuius quoque cultum & obſequium ſunt etiam Eccleſiæ collata. Adde, quòd, vt Adrianus loco citato ait, quæ Eccleſiæ, Chriſti intuitu, collata ſunt, Chriſto ſunt collata, ſed in ſuis membris, aut in ſuo myſtico corpore, eodemque modo facta ſunt Chriſti, iuxta illud, Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis: & illud Chriſti ad D Paulum, Quid me perſequeris, in membris videlicet meis.

Secundum eſt, quòd cùm, vt diſputat. 21. & ſequentibus oſteſum eſt, poteſtas in Eccleſiam, & in omnia quæ ad illam ſpectant, iure diuino reſideat in prælatis, ac ſupremè, tanquam in capite totius Eccleſiæ vniuerſalis à quo cæteri pẽdent, in Summo Pontifice, atq; ab illis in alios dirinetur: inde proficiſcitur, quòd alienatio & diſpoſitio bonorum Eccleſiaſticorum eo ipſo, quòd Eccleſię bona facta ſunt, non ad alios, quã ad prælatos, præcipuèq; ad Summum Pontificem, tanquam ad miniſtros & diſpenſatores eorum bonorum, ſpectet, aut ad eos, ad quos, ex horum ſtatuto & præordinatione, adminiſtratio deriuata eſt.

Tertium eſt, quòd cùm hæc bona in fines explicatos Eccleſijs ſint collata, idque vel propria fidelium ſponte, vel Eccleſiæ præcepto accedente, quæ nõ in alios fines potuit fideles ad id erogandum obligare; inde efficitur, quòd non ſolum prælati, ad quos iure diuino ſpectat eorũ adminiſtratio ac diſpenſatio, quique dominiũ eorum non habent, ſed neque communitas ipſa tota Eccleſię, eſto ad illam diſpenſatio eorum pertineret, poſſet aliter, quã in prędictos fines, ea impendere. Eſt namq; latum diſcrimen inter bona communitatis, quę vel ipſa ſibi ipſi in cõmune reſeruauit, vel acquiſiuit propria induſtria, vel cõtribui à ſuis partibus fecit, vt eſſent in commune, & inter bona, quę communitati ab aliquo, etiam ſi ille pars ſit illius, ad finem aliquem, aliquidve certum ac determinatum, tributa ſunt, vel autoritate ſuperioris alicuius ad totam communitatem, iuſſum eſt partibus contribui communitati ad certum quippiam determinatum. In primo namq; euentu, cum Reſpublica ipſa non ſolum ſit domina eorum bonorum, ſed etiam eorum ſit autor, neque à quo quam grauamen aliquod habeat impoſitum, vt vno vel altero modo illa inſumat, poterit pro libito de illis diſponere ad quęcumq; voluerit, quin & iactare ea bona in mare poterit, quin vitio alio peccet, quàm prodigalitatis. In poſteriori verò euentu, cùm alterius autoritate ad certum aliquid ac determinatum conſtituta ſit domina eorum bonorum, non ad aliud poteſt ea inſumere, quàm ad id, ad quod ei tributa ſunt. Quarè cum in re propoſita, bona, de quibus loquimur, Eccleſijs ſint collata, vel à priuatis propria ſponte ac liberalitate ad ea, quę explicata ſunt, vel contribuentibus decimas accedente pręcepto lato autoritate Dei, adminiſtratioque ac diſpenſatio eorum, poſtquam facta ſunt Eccleſię, non ad Eccleſias ipſas, ſed ad prælatos, pręcipueq; ad Summum Pontificem ſpectet; conſequens eſt, vt ſolùm ad Eccleſię vtilitatem, cultumq; atq; honorem Dei, & ſalutem animarum poſſint licitè expendi.

His obſeruatis, quòd dominium eiuſmodi bonorum ad Eccleſiam modo explicato pertineat, prꝫterquàm quòd vel ex eo eſt, manifeſtum: quod Eccleſiæ à fidelibus donantur, tametſi Chriſti ac Dei intuitu, in ipſius cultum & obſequium, Eccleſiaque eſt quæ eiuſmodi bonis dotari dicitur; probari poteſt ex cap. expedit. 12. quæſt. 1. vbi Proſper ait. Expedit facultates Eccleſiæ poſſidere, & proprias perfectionis amore contemni. Non enim propriæ ſunt, ſed communes Eccleſiæ facultates: & ideò quiſquis, omnibus, quæ habuit, dimiſſis aut venditis, fit rei ſuæ contemptor, cùm præpoſitus fuerit factus Eccleſię, omnium, quæ habet Eccleſia, efficitur diſpenſator. Adhibetque exemplum in beatis Paulino & Hilario, qui cùm ſua pauperibus diſtribuere poſſent, Eccleſiæ bona augere curarunt. Et de Paulino ſubdit. Quo facto ſatis oſtendit, & propria debere propter perfectionem contemni, & ſine impedimento perfectionis poſſe Eccleſiæ facultates, quæ ſunt profectò communes, poſſideri. Ecce, facultates Eccleſiæ, quarum prælatus eſt diſpenſator

ſpeculator, bis dixit, eſſe communes Eccleſiæ facultates, ſanè quoad dominium ac proprietatem: eaſque dixit habere Eccleſiam, & diſpenſari à prælato. Et Gloſ. ibi in verbo, communis, re cenſitis alijs opinionibus, in hanc noſtram incli nat. Conſonat etiam cap. cauſa, de verborum ſignific. dum affirmat, primitias, decimas, & oblationes in ſolis Eccleſiarum bonis præcipuè numerari. Eccleſiarum bona dixit. Conſentiunt etiam cap. qui Chriſti, & cap. qui abſtulerit. 12. quæſt. 2. vbi eiuſmodi bona, pecuniæ & bona dicuntur, tum Dei ac Chriſti, modo ſupra explicato, tum etiam Eccleſiæ, quoad dominium ſcilicet. Deinde probatur, quià non minus eiuſmodi bona pertinent ad dominium communitatum Eccleſiarum, quàm bona conuentuum religioſorum ad dominium eorum in commune pertineant: quandoquidem hæc
B etiam Eccleſiaſtica bona ſunt intuitu Dei in ipſius cultum, & obſequium religioſis conceſſa: ſed dominium horum pertinet ad religioſos, vt Nauarrus ipſe ſæpe affirmat, & habetur expreſsè capite, quoniam. 16. quæſt. 1. vbi de bonis Eccleſiarum, nempe de decimis & oblationibus, dicitur, liberum eſſe Epiſcopis ea con cedere Monachis Deum timentibus & colonibus, & in dominium illorum & vſum transferri: ergo dominium bonorum Eccleſiarum ad earum communitatem pertinet. Iura, quibus Nauarrus nititur, explicatum eſt in quo ſenſu appellet eiuſmodi bona patrimonium Chriſti, & bona Dei, atque pecunias Chriſti.

Quod ad ſecundum attinet, dicendum eſt.
C Quando abſque rationabili cauſa, quod eſt venius Eccleſiæ aut pij loci, autoritate Summi Pontificis tribueretur alteri Eccleſiæ aut pio loco, non minùs teneri accipientem, ac Summum ipſum Pontificem in accipientis defectum illud reſtituere Eccleſiæ, aut pio loco à quo ablatum eſt, quam ſi alicui ſeculari eſſet collatum. Oſtenſum quippe eſt, dominium rei illius pertinere ad Eccleſiam aut pium locum à quo ablatum eſt: contra iuſtitiam autem eſt, quam reſtituendi onus comitatur, diſpenſatorem, abſque rationabili cauſa, ſpoliare communitatem aliquam dominio rei, quam poſſidet. Præterea, eſto gratis daremus, dominium rei illius ad Chriſtum, & non ad Eccleſiam illam, aut pium locum pertinere; negari tamen non poſſet, vſumfructum, aut certè commoditatem rei illius, ad eam Eccleſiam, aut pium lo-
D cum pertinere, adeò vt contra iuſtitiam peccaret, reſtituereque teneretur quicunque alius, qui ab ea Eccleſia rem illam, ea inuita, acciperet, eſto traderet eam alteri Eccleſiæ, aut in alijs pijs operibus pro ſuo libito rem illam inſumeret: ſed Summus Pontifex non habet poteſtatem auferendi, abſque rationabili cauſa, eam commoditatem ab Eccleſia, & conferendi illam Eccleſiæ alteri, vt Nauarr. con fitetur: ergo non ſolùm peccat contra caritatem, ſed etiam contra iuſtitiam, damnum illud Eccleſiæ illi inferendo, ac proinde tenetur illud ei reſtituere.

Redituū beneficiorū an beneficiarij. Alia ſunt clericorum bona, quæ ſunt reditus beneficij Eccleſiaſtici. Atque de his eſt controuerſia, vtrum hodie clerici obtinentes beneficia, quorum illa ſunt reditus, comparent eorum bonorum dominium eo ipſo, quòd in ipſorum poteſtatem deueniunt: an verò ſolùm ſint eorum adminiſtri ac diſpenſatores cum facultate ſumendi de illis competentem ſuſtentationem, & cum onere inſumendi reliqua in opera pia. Sint deueni...

Varij ſtatus bonorum bonorum. Dixi hodie, quoniam diſtinguenda ſunt varia tempora, quæ in diſcurſu Chriſtianæ Eccleſiæ fuerunt. A principio namque naſcentis Eccleſiæ, clerici ordinariè in communi viuebant, quin & paupertatis votum emittere ſolebant: facultates verò cuiuſque Eccleſiæ in communi aſſeruabantur, per idoneoſque miniſtros ad id deputatos adminiſtrabantur. Ad Epiſcopos autem, accedente ſcientia & conſilio aliquorum clericorum, ſpectabat earum diſpenſatio, in Eccleſiarum fabricis, in ſuumque vſum & aliorum clericorum, tantum inſumendo, quantum cuique erat neceſſarium: reliquas verò pauperibus erogando, captiuoſque ex illis redimendo, atque alia pietatis opera prout recta ratio temporumque circumſtantiæ poſtulabant, exercendo. Hæc omnia patent ex cap. 2. & ſequentibus. 12. quæſt. 1. nec non ex multis alijs capitibus quæſtionum in eadem cauſa ſequentium. Et licèt à principio fideles prædia ſua vendere ſolerent, pretiumq; Eccleſijs ad prædicta offerre, vt ex actibus apoſtolorum conſtat; poſteà tamen (vt Vrbanus capit. videntes. 12. quæſt. 1. ait) attendentes longe plures in præſenti & futuro ex reditibus prædiorum poſſe ali, prædia ipſa Eccleſijs obtulerunt, quę præcipuè fidelium oblationes dicebantur. Atque ex his, primitijſque, ac decimis (à tempore quo ſolui cœperunt, & in locis in quibus ſoluebantur) fiebant prædicti omnes ſumptus.

Non immeritò dixi, clericos illis temporibus ordinariè vixiſſe in communi, ſolitoſque fuiſſe emittere paupertatis votum. Quoniam aliquibus permittebatur propria poſſidere, modò vel illis eſſent contenti, & quę communia erant Eccleſię, ſumptibus aliorum relinquerent, vel tantum de reditibus communibus Eccleſię eis ſuppeditaretur, quantum vltra ſuos proprios reditus ad decentem ſuſtentationem indigerent. Quòd ſi, qui proprium habere permittebantur, adminiſtrationem aliquorum bonorum communium Eccleſię haberent, iubebantur manifeſta habere, quæ bona eſſent Eccleſię, & quæ ſua: & de ſuis fas illis erat teſtari. Hæc conſtant ex c. ſint manifeſtę, & ex cap. ex his (quę deſumpta ſunt ex 40. & 41. canonibus apoſtolorum) 12. quęſt. 1. ex cap. Epiſcopi, cap. Epiſcopus, cap. illi, & cap. ſi priuatum, ead. cauſa & q. & ex Aug. cap. Nolo, & cap. certè, eadem cauſa, & quæſt. Cùm enim Auguſtinus priùs ſtatuiſſet neminem ordinare, niſi qui in communi vita viuere vellet, votumque paupertatis emitteret, cernens mala, quę inde ſequebantur, mutauit ſententiam, ac dixit. Certè ego ſum qui conſtitueram, ſicut noſtis, nullum ordinare clericum, niſi qui mecum vellet manere: aut ſi vellet recedere a propoſito, rectè illi tol-

tollerem clericatum (eum videlicet ſuſpendendo) quia deſereret ſanctę ſocietatis promiſſum, captumq; conſortium. Ecce, in conſpectu Dei & veſtro, muto conſilium. Qui volunt habere aliquid proprium, quibus non ſufficit Deus & Eccleſia ſua, maneant vbi volunt & vbi poſſunt: non eis aufero clericatum; nolo habere hypocritam. Et paucis interiectis, nolo vt habeat neceſſitatem ſimulandi; ſcio quo modo homines amant clericatum; nemini eum tollo nolēti me cum communiter viuere.

Quicquid autem exponat Gloſ. vlt. ſanè de eiſdem temporibus, & iuxta iura citata, præſertim iuxta cap. ex his, & cap. Epiſcopus, loquitur Hieron. dum cap. vlt. 16. q. 1. ad Damaſum ait. Clericos illos conuenit Eccleſiæ ſtipendijs ſuſtentari, quibus parentum & propinquorum nulla ſuffragantur. Qui autem bonis parentum, & opibus ſuſtentari poſſunt, ſi, quod pauperum eſt, accipiunt, ſacrilegium profectò cōmittunt, & per abuſionem talium, iudicium ſibi manducant & bibunt. Obſerua tamen, epiſtolam illam ad Damaſum non reperiri hodie inter opera Hieron.

B

Quòd ſi ſermo ſit de temporibus illis, in quibus canones citati, ac alij ſimiles ſunt conditi, liquidò conſtat, nullum clericum in particulari, ſiue ille Epiſcopus eſſet, ſiue parochus, aut quoduis aliud munus in Eccleſia haberet, dominium fuiſſe quorumuis redituum, decimarum, aut oblationum, in ſuſtentationem miniſtrorum Eccleſiæ deputatorum: en namque tempore, ea omnia bona erant illis communia, ſolaque adminiſtratio ac diſpenſatio pertinebat ad Epiſcopum & miniſtros ad id deputatos.

C

Tempore Simplicij, qui anno 471. Eccleſiæ præfuit, vt ex prima ipſius decretali Epiſtola conſtat, & habetur cap. de reditibus. 12. quæſt. 2. reditus Eccleſiarum in quatuor partes diſtribui cæperunt. Vna erat Pontificis. Altera inter clericos, pro meritorum qualitate, diſtribuebatur. Tertia inter pauperes. Quarta verò Eccleſiarum fabricis deputabatur. Ita habetur cap. vobis enim, & ſeptem capitibus ſequētibus. 12. quæſt. 2. quinque priores ſunt Gelaſij primi, qui tertius à Simplicio, anno 494. rexit Eccleſiam, ſextus Simplicij, ſeptimus verò & octauus Gregor. primi, ſeu magni. In Concilio Toletan. 4. anno 681. celebrato, capit. 32. & refertur cap. conſtitutum. 16. q. 1. ſtatuitur, vt Epiſcopi, iuxta priorum autoritatem conciliorum, tam de oblationibus, quàm de decimis, tributis, ac frugibus, ſolum accipiant tertiam partem. In Concilio Aurelianenſi cap. antiquos. 10. quæſt. 1. dicitur, Antiquos canones relegentes, priora ſtatuta credimus renouanda, vt de ijs, quæ in altari oblatione fidelium conferuntur, medietas ſibi Epiſcopus vendicet, & medietatem ſibi, diſpenſandam ſecundùm gradus, clerus accipiat, tam de proprijs prædijs, quàm de omni commoditate in Epiſcoporum poteſtatem durantibus. Hanc diuerſitatem conciliant Gratianus, §. ſed illud Toletani, 16. quæſt. 1. & Gloſ. capi. conſtitutum, citato, vt pro loco rum diuerſitate ac conſuetudine habeant loco

D

A cum. Gloſſa tamen citata addit, vel pro temporum varietate. Paulatim autem temporibus procedentibus, varijs ſtatutis, conſuetudinibus que diuerſis, pro temporum & locorum varietate ſubintroductis, eo tandem modo bona Eccleſiæ diſtributa, ſacerdotijſque ſunt applicata, quo hodie diſtributa ac applicata conſpiciuntur.

Hac ergo diſtributione & applicatione facta beneficijs Eccleſiaſticis, quæritur, an hodie clerici beneficia obtinentes, comparent dominium redituum ſuorum beneficiorum eo ipſo, quòd tales reditus in eorum poteſtatem deueniunt: an non, ſed ſolum ſint adminiſtratores ac diſpenſatores eorum, cum facultate inde aſſumendi, quæ neceſſaria ſunt ad ſuam congruam ſuſtentationem, & onere inſumendi cætera in operibus pijs.

Illud tamen eſt obſeruandum, non ſtatim, ac diſtributio illa in quatuor partes permiſſa eſt, introductam fuiſſe in totam Eccleſiam, ſed paulatim: longoque poſteà tempore clericos multis in locis vixiſſe in communitate. Vnde Gregorius 1. in Epiſtola ad Auguſtinum Cantuarienſem Epiſcopum, in reſponſione ad 1. & 2. Auguſtini interrogationes, & habentur capit. quia mos. 12. quæſt. 2. & capit. quia tua. 12. quæſt. 1. licèt eum admonuerit de prædicta diuiſione redituum eccleſiaſticorum in quatuor partes conſueta in eccleſia, eidem tamen præcipit, vt propterea quòd Angli tunc conuerſi erant ad fidem, eccleſiam ſuam inſtitueret more primitiuæ eccleſiæ, ita vt clerici cum epiſcopo in communi viuerent. Addit tamen, conſtitutos in minoribus ordinibus permittendos eſſe ducere vxores, ſi velint, eiſque portiones eſſe aſſignandas, de quibus extra communitatem cum vxoribus viuant, ſuaq; miniſteria cantorum, aut alia in eccleſia debere exercere.

DISPVTATIO CXLIII.

An clerici hodie dominium comparent redituum ſuorum beneficiorum.

Maior in 4. diſt. 24. quæſt. 16. & 17. & Nauar. ad cap. vltim. 16. quæſt. 1. & in Apolog. monito. 24. 27. & alijs, aſſeuerant, clericos non comparare dominium fructuum ſuorum beneficiorum, ſed eſſe ſolùm diſpenſatores eorum modo præcedente diſputatione explicato. Obſerua tamen, vtrumq; loqui promiſcuè, etiam de bonis tertij generis diſputatione præcedente explicatis; cùm tamen certum ſit, beneficiarios ſolùm eſſe illorum diſpenſatores, vt ibidem oſtenſum eſt: & de eiſdem bonis loquitur D. Thomas 2. 2. quæſt. 43. artic. 8. quarè non eſt; quod pro Maioris & Nauarri ſententia, quo ad beneficiorum reditus, illo in loco citetur. Hęc eadem ſententia videtur fuiſſe communis ferè omnium, qui aſſeruerunt, beneficiarios reſtituere teneri, ſi quid eorum fructuum, vltra competentem ſuam ſubſtentationem, in profanos vſus inſumant, quos diſputatione ſequenti referemus. Dixi, ferè omnium: quoniam licèt Partem negātem qui ſequantur.

licet multi illorum affirment, eos non habere proprietatem eorum bonorum, & ex cæteris quidam eo videantur innixi fundamento vt onus reſtituendi illis imponerent, non tamen cõſtat omnes, eodem fundamẽto ductos, id onus illis impoſuiſſe.

Eorum fundamentum.

Potiſſima ratio huius ſententiæ eſt, quòd canones, diſputatione præcedente citati, id apertiſſimè doceant. Vnde Hiero. & alij Patres, pauperum eſſe docent quicquid clerici, vltra ſuam competentem ſuſtentationem, de his bonis accipiunt, & ſacrilegium committere, iudiciumque ſibi per eorum abuſionem manducare & bibere, vt habetur cap. vlt. 16. q. 1.

Beneficiarij, qui religioſi non ſunt, dominium cõparant redituum beneficiorum.

Contraria tamen ſententia, nempe poſt diuiſionem illam bonorum Eccleſiaſticorum in quatuor partes, diſputatione præcedente commemoratam, inſtitutionemque beneficiorum cum portione redituum cuique deputata, vnumquemq; beneficiarium, qui religioſus non ſit, dominium comparare redituum ſui beneficij, eſt nobis amplectenda; quam affirmant Sotus 10. de iuſt. q. 4. artic. 3. Driedo, lib. 3. de libert. Chriſtian. cap. 4. Couarr. c. cum in officijs, de teſta. nu. 3. Ledeſmius 2. quarti. q. 18. art. 5. dubio vlt. Adrian. de reſt. q. quæ incipit, pro clariori intelligentia dictorum, D. Thom. & Caiet. 2. 2. q. 185. art. 7. idem D. Thom. quodl. 6. art. 12. & alij, quos diſputatione ſequenti affirmare referemus, beneficiarium conſumentem ſuperflue ac malè fructus ſui beneficij, peccare quidem lethaliter, non tamen teneri ad reſtitutionem: quòd ſanè verè dicere non poſſent, ſi domini non eſſent eorum fructuum, ſed ſolum diſpenſatores.

In huius ſententiæ probationem pono. Quamuis perfectius eſſet, ſingulos Eccleſiaſticos contentos eſſe moderata ſuſtentatione, neque plus ad eam ſumere de reditibus Eccleſię, quàm quatenus eis non ſufficerent alij ipſorum proprij, vt vſq; ad Simplicij tempora ordinariè videtur fuiſſe ſeruatum in Eccleſia; attamen attenta fragilitate humana, multiplicatiſque tot ſacerdotibus, & alijs miniſtris Eccleſiæ, quot progreſſu temporis multiplicari fuit neceſſe, tepereque incipiente caritate, difficilè admodum, aut ne difficilè quidem, ſeruari id potuiſſe. Neque arbitrandum eſt, vſque ad ea tempora abſque maximis difficultatibus, multorumque ruina in grauiſſima mala & peccata, fuiſſe id ſeruatum, vt canones, ad eis malis obuiandum conditi, teſtantur: id quod ſanctiſſimos Pontifices impulit, vt diuiſiones illas redituum Eccleſiaſticorum introducere inciperent, variaque beneficia Eccleſiaſtica inſtituere cœperint, deputata eorum cuique ex eiſdem reditibus certa portione.

Pono deinde, eo ipſo quòd homines non inuenirentur, qui ad eam perfectionem ſe aſtringere vellent, vt ea lege Eccleſiaſtica munera ſuſciperent, vt in communi viuentes contenti eſſent moderata ſuſtentatione, quin neque ea, vt viuentes priuatè, ſuique iuris effecti, ſolum id eis de reditibus Eccleſiæ ſuppeditaretur, quo, vltra ſuos proprios, ad moderatam cum propria familia in priuata vita ſuſtentationem, indigent, ſed exigerent eam integram, qualem gradus & miniſterium Eccleſiaſticum poſtularet, & inſuper ſi quid præmij, pro ratione ſtudiorum, ſumptuum, & laborum, quibus ad eum gradum dignè & fructuosè peruenitur, & pro ratione ipſius miniſterij æquitas aliquando poſtularet: tunc, cum nullus cogi poſſit ad ſacros ordines ſuſcipiendos, eaque munera obeunda, profectò eo ipſo, quòd ea lege æqua inuitarentur, id totum illis de iuſtitia deberetur; non quidem in pretium pro ſacramentis & alijs ſpiritualibus, quæ miniſtrarent, ſed in præmium ac retributionem iuſtam pro labore, ſumptibus, & moleſtia, & quia dignus eſt operarius mercede ſua, itq; qui altari ſeruit, de altari viuere debet, iuxta Chriſti & Pauli doctrinam. Summus autem Pontifex in eo euentu, pro plenitudine poteſtatis, qua in finem ſupernaturalem, congruumq; Eccleſiæ regimen habet, cogere poſſet fideles laicos, vt id totum in congruam miniſtrorum Eccleſiæ ſuſtentationẽ ac præmium contribuerent.

Tertio pono, oblationes & decimas, & quicquid aliud fideles, in fines diſputatione præcedente explicatos Eccleſiæ pro ſua deuotione tribuerunt, diſpoſitioni Summi Pontificis ſubiacere, vt ex illis, quam partem expedire iudicauerit, miniſtris Eccleſiæ applicet, non ſolum in congruam ſuſtentationem, qualem ſplendori Eccleſiæ, clericorum honori, ac laicorum vtilitati, conuenire iudicauerit, ſed etiam in præmium, quo ad literarum ſtudia, ſumptus & labores eorum alliciantur, & in retributionem pro vtilitate, quã ſuis miniſterijs Eccleſiæ attulerint: eaque de cauſa poſſe inſtituere varia beneficia Eccleſiaſtica, applicata cuiq; eorum certa portione redituum Eccleſiaſticorum, quæ ſit miniſtri Eccleſiaſtici in ſuſtentationem ac præmium illius.

His poſitis, probatur noſtra ſententia. Primò, quoniam diſtributio illa redituum Eccleſiaſticorum in quatuor illas partes, & rurſus temporis progreſſu diſtributio in varia beneficia Eccleſiaſtica partis illius, quæ inter clericos pro meritorum qualitate erat diuidenda, ſanè nihil aliud fuit, quàm reditus, alioquin communes Eccleſiæ, efficere proprios eorum, quibus in particulari deputabantur. Atque vt de parte Epiſcopo deputata, & alia inter clericos diuidenda ac in beneficia diſtributa ſolùm loquamur ſanè diſtributio illa non aliud fuit, quàm deputatio ſuſtentationis, præmij, ac ſtipendij cuiuſq; miniſtrorum Eccleſiæ: indeq; ortum habuit illud iuris proloquium, beneficium datur propter officium, de quo cap. vlt. de reſcrip. li. 6. Quo fit, vt eo ipſo, quòd ſinguli fructus ſuarum portionum percipiunt, dominium illorũ comparent: non ſecus ac miniſtri ſeculares dominium comparant ſuorum ſtipendiorum eo ipſo, quòd ea percipiunt.

Quo loco obſerua, habere hoc verum etiam ſi epiſcopus aliquis, aut quicunq; alius miniſter Eccleſiaſticus, permixtim acciperet aliquid de alijs portionibus, vel cum onere vt neceſſaria fabricæ ſuæ Eccleſiæ conferret, quod habent multa beneficia Eccleſiaſtica, vel cum onere id

diſtri-

diſtribuendi pauperibus, vel inſumendi in operibus pijs, quod multi affirmant de ijs Epiſcopis, qui pingues admodùm habent reditus pro ratione Epiſcopatus. Arbitrantur namq; permixtum habere multum de portionibus fabricæ & pauperum, cum iuſtitiæ onere id inſumendi in eis rebus, ad quæ bona illa fuerunt deputata: de qua re ſermo erit diſputatione ſequenti. Nunc verò id ſolum dico, onus illud, etiam de iuſtitiæ rigore, & cum obligatione reſtituendi niſi impleatur, non tollere quominùs beneficiatus dominium comparet totius ſummæ. Quemadmodum quando bona aliqua alicui Eccleſiæ, aut cuiuis alteri donantur, cum onere, aut modo, vt aliquid quot annis alicui tribuat, aut in opere aliquo pio inſumat, id non impedit, quominùs talis Eccleſia, aut donatarius alius dominium totius ſummæ, cum eo modo & onere donatæ, cõſequatur. Cùm minimum verò illud fatendum eſt, talem beneficiarium conſequi dominium ſuæ portionis propriæ, atque adeò totius ſummæ ratione illius portionis: eo pacto quo, quando duo ſunt domini rei alicuius non dum inter eos diuiſæ, vnuſquiſq; eorum eſt dominus totius rei, ſed partialiter, partialitate ſe tenente ex parte dominorum, non verò rei, cuius ſunt domini.

Secundò probatur, quia diſtributiones quotidianæ, quæ canonicis diuinis officijs intereſſentibus tribuuntur, partes ſunt redituum ſui beneficij, vt colligitur ex extrauag. de decimis inter communes. §. & quia non occurrit, quin manualia beneficia appellantur cap. vnico, de clericis non reſid. lib. 6. ſed in eodem cap. ſtatuitur, vt non intereſſentes diuinis officijs abſque cauſa legitima, neque illarum, neq; diſtributionum, quæ pro defunctorum anniuerſarijs conferri ſolent, dominium acquirant, neque illas faciant ſuas: ergo intereſſentes, legitimèque illas accipientes, dominium earum acquirunt, illaſque ſuas efficiunt. Idem ſtatuitur in Concilio Trid. ſeſſ. 22. c. 3. de reformatione, facta poteſtate Epiſcopis conuertendi in diſtributiones quotidianas tertiam partem omnium fructuũ & prouentuum. Verba Concilij hæc ſunt. Illius diei diſtributionem amittant, neq; eius quoquo modo dominium acquirant, ſed fabricæ Eccleſiæ, quatenus indigeat, aut alteri pio loco, arbitrio ordinarij, applicetur.

Tertiò, in Concilio Trid. ſeſſ. 24. cap. 12. de reformatione ſtatuitur, vt prouiſi de beneficijs curam animarum habentibus, aut de canonicatibus, vel dignitatibus, fidei profeſſionem faciant intra duos menſes à die adeptæ poſſeſſionis, alioquin vt non faciant fructus ſuos: ergo beneficiarij fructus ſuorum beneficiorum efficiunt ſuos, comparantque proinde dominium eorum: alioquin non ſtatueretur illis in pœnam, vt illos ſuos non efficerent. Item in eodem capite ſtatuitur, vt obtinentibus in cathedralibus aut collegiatis Eccleſijs dignitates, canonicatus, præbendas, aut portiones, non liceat abeſſe ab eiſdem Eccleſijs vltra tres menſes quolibet anno: alioquin primo anno priuetur vnuſquiſque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ ac reſidentiæ fecit ſuos. Quòd ſi iterum eadem fuerit vſus negligentia, priuetur omnibus fructibus, quos eodem anno lucratus fuerit. Ecce, lucratum eſſe, ſuoſq; feciſſe fructus, ſanè comparaſſe eorum dominium ſonat apertè.

Ad fundamẽtum aliorum

Ad argumentum contrariæ opinionis dicendum eſt, iura illa omnia condita fuiſſe tempore, quo clerici in communi viuebant, & ante factam diuiſionem redituum Eccleſiaſticorum in quatuor illas partes; pro eoque ſolùm tempore eſſe intelligenda, in quo nullus clericus erat dominus, ſed diſpenſator tantùm redituum illorum, nec poterat plus de illis ſumere in ſuũ vſum, quàm quod, vltra ſuos reditus proprios, ſibi eſſet neceſſarium ad ſuam congruam ſuſtentationem, vt diſputatione præcedente oſtenſum eſt: non verò eſſe intelligenda pro tempore, quo facta eſt diuiſio illorum in quatuor partes, & quartæ partis clericorum in varia beneficia Eccleſiaſtica, in quo beneficiarij dominium comparant portionis ipſis deputatæ, vt oſtenſum eſt. Ac ſanè ſi canones illi hodie vim haberent, falſa eſſet Maioris & Nauarri opinio, cum communi doctorum ſententia aſſerentium, beneficiarios poſſe aſſumere integram competentem ſuſtentationem de reditibus ſui beneficij, & reſeruare ad quoſcumque alios vſus, etiam ad teſtandum in vſus non pios, duo priora genera bonorum, quæ diſputatione præcedente explicata ſunt, nec non reditus omnes eorum: id namq; apertè pugnat cum canonibus pro tẽpore illo priſco ſtatutis, vt diſputatione præcedente oſtenſum eſt.

DISPVTATIO CXLIIII.

Vtrum beneficiarij hodie lethaliter peccent, reſtituereq; teneantur, ſi quid, vltra ſuam competentem ſuſtentationem, in vſus non pios de reditibus ſuorum beneficiorum inſumant.

Peccare, reſtituereq; teneri, qui affirment.

BEneficiarios inſumentes, vltra ſuam competentem ſuſtentationem, in vſus nõ pios de reditibus ſuorum beneficiorum, non ſolùm peccare lethaliter, ſed teneri etiam ad reſtitutionem affirmarũt Alex. Alenſis. 3. par. q. 36. mem. 5. art. 2. Richard. in 4. diſt. 45. artic. 3. q. 1. Maior in 4. diſt. 24. q. 17. In eandem ſententiam propendent, tandemque eam amplectuntur, Palud. ead. d. q. 3. artic. vltim. D. Anton. 3. part. tit. 15. cap. 1. §. 19. & Gab. in 4. diſt. 15. quæſt. 8. concluſ. 4. & 5. iuncto dubio. 6. 7. & 9. Eandem affirmant Panor. cap. cùm ſecundum, de præben. Archi. & Domi. cap. ſtatutum. §. aſſeſſorem, de reſcrip. lib. 6. Felin. cap. poſtulati, de reſcriptis, & cap. de quarta, de præſcri. Nauar. ad cap. vlt. 16. q. 1. & in Apol. q. 2. monito. 7. & alij, quos Nauar. ibidem. Couar. c. cùm in officiis, de teſt. nu. 3. & Molina lib. 2. de primoge. cap. 10. num. 52. referunt.

Probant. 1.

Ducuntur primò, autoritate canonum antiquorum, de quibus duabus præcedentibus diſputationibus ſumus locuti, qui non dominium, ſed ſolam diſpenſationem eorum redituum illis tribuunt, cum facultate inde ſibi ſu-

mendi

mendi neceſſaria ad cõgruam ſuſtentationem, A & onere inſumendi reliqua in pauperes & alios pios vſus. Idemque apertè ſentiunt Hiero. & Auguſt. quorum ſunt aliqui illorum canonum: qui ergo ſuperfluè atq; in profanos vſus eos inſumit, contra iuſtitiam peccat, reſtituereque tenetur.

Secundò. Secundò, quoniam fideles oblationes & decimas tribuerunt Eccleſiæ, vt inde miniſtri congruam ſuſciperent ſuſtentationem, & reliqua pauperibus diſtribuerentur, ac inſumerentur in alijs operibus pijs, atq; adeò donatio illa fuit cum illo modo & onere: ſed qui diſpenſat ac poſſidet bona ſub modo donata, peccat contra iuſtitiam, reſtituereq; tenetur, niſi modum & onus adimpleat: ergo beneficiarij, qui de fructibus ſuorum beneficiorum, vltra ſuam congruam ſuſtentationem, quippiam in profanos B vſus inſumunt, reſtituere id tenentur.

Tertiò. Tertiò quoniam, vt communis doctorum ſententia affirmat, beneficiari lethaliter peccãt, ſi de reditibus ſuorum beneficiorum, vltra ſuã congruam ſuſtentationem, notabile quippiam in vſus profanos, licèt non malos, inſumant, vt ſi id tribuant conſanguineis diuitibus; cùm tamen ſi vel ipſi, vel alij de ſuis proprijs bonis tantundem aut plus eiſdem tribuerent, non peccarent lethaliter: ſed id non aliunde prouenit, niſi quia iuſtitiæ lege tenentur impendere in operibus pijs, quæ de reditibus Eccleſiaſticis, vltra ſuam congruam ſuſtentationem, ſuperſunt: ergo reſtituere tenentur, ſi illa in profanos vſus inſumant.

Quartò. Quartò, quoniam non ſolùm intra condita C ante diuiſionem redditum Eccleſiaſticorum in quatuor illas partes, ſed etiam quæ condita fuere poſt diſtributam portionem clericorum in varia beneficia Eccleſiaſtica, ſtatuerunt, vt nullus beneficiarius teſtari poſſet de bonis comparatis ex beneficio Eccleſiaſtico: ſed id non aliunde ortum habuit, niſi quia, quæ ſuperſunt poſt congruam ſuam ſuſtentationem, non ſpectant ad eos, ſed iuſtitiæ lege inſumenda ſunt in operibus pijs: ergo beneficiarij reſtituere tenentur, quæ vltra ſuam competentem ſuſtentationem in profanos vſus inſumpſerint.

Quintò. Quintò, quoniam Tridentina Synodus ſeſſ. 25. cap. 1. de reformatione, cum præmiſiſſet, vt Epiſcopi modeſta ſupellectili & menſa, ac frugali victu contenti ſint, verum etiam in reliquo vitæ genere, ac tota eius domo caueant, ne quid D appareat, quod à ſancto hoc inſtituto ſit alienum, quodque non ſimplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præſeferat, protinus ſubiunxit. Omnino verò eis interdicit, ne ex reditibus Eccleſiæ conſanguineos, familiareſ ve ſuos augere ſtudeant: cùm & Apoſtolorum canones prohibeant, ne res Eccleſiaſticas, quæ Dei ſunt, conſanguineis donent, ſed, ſi pauperes ſint, ijs, vt pauperibus diſtribuant; eas autem non diſtrahant, neque diſſipent illorum cauſa: imò, quàm maximè poteſt, eos Sancta Synodus admonet, vt omnem humanum hunc erga fratres, nepotes, propinquoſque, carnis affectum, vnde multorum malorum in Eccleſia ſeminarium extat, penitus deponant.

Quæ verò de Epiſcopis dicta ſunt, eadem non ſolùm in quibuſcumque beneficia Eccleſiaſtica, tam ſecularia quam regularia, obtinentibus, pro gradus ſui conditione obſeruari, ſed & ad Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales pertinere decernit, &c. Hactenus Tridentina Synodus. Præceptum verò hoc non alium de ortum habuit, quàm quòd de iuſtitiæ rigore, quæ vltra congruam ſuam ſuſtentationem ſuperfuerint, non in alios vſus poſſint inſumere, quàm pios.

Poſtremò, quoniam Bernard. epiſtol. 2. Sext. quę eſt ad quendam Lugdunenſem canonicum, ait. De altario non licèt comparare anrea fræna, ſellas depictas. Et infra. Quicquid præter neceſſarium victum & ſimplicem veſtitum, de altario retines, tuum non eſt, rapina eſt, ſacrilegium eſt. Et epiſt. 42. Clamant, inquit, nudi, clamant famelici, neceſſitatibus noſtris detrahitur, quicquid vanitatibus veſtris accedit.

Contrariam ſententiam, nempe beneficiarios, vltra ſuam congruam ſuſtentationem, de parte redituum Eccleſiaſticorum ipſis deputata quantitatem notabilem in vſus profanos inſumentes, peccare quidem lethaliter, non tamen teneri reſtituere, affirmat in primis D. Tho. quodlib. 6. art. 12. & 2. 2. quæſt. 185. art. 7. Lethaliter peccant, ſed reſtituere nõ tenentur. Præmittit namque, Epiſcopum dominium habere bonorum, quæ aliunde, quàm ex beneficio Eccleſiaſtico, comparat: eſſe verò diſpenſatorem vniuerſalem bonorum ſuę Eccleſię. Sunt autem, inquit, bona Eccleſiaſtica non ſolùm in vſus pauperum, ſed etiam ad cultum diuinum & neceſſitates miniſtrorum expendenda. Vnde cap. de reditibus, 12. quæſt. 2. dicitur. De reditibus Eccleſiæ, vel oblatione fidelium, ſola Epiſcopo ex his vna portio mittitur, duæ, Eccleſiaſticis fabricis & erogationi pauperum profuturæ, à presbytero (id eſt, Epiſcopo) ſub periculo ſui ordinis miniſtrentur, vltima clericis pro ſingulorum meritis diuidatur. Si ergo diſtincta ſint bona, quæ debent in vſum Epiſcopi cedere, ab ijs, quæ ſunt pauperibus & miniſtris & cultui Eccleſiæ eroganda, & aliquid ſibi retineat Epiſcopus de ijs, quæ ſunt pauperibus eroganda, vel etiam in vſum miniſtrorum, aut in cultum diuinum expendenda, non eſt dubium, quòd contra fidem diſpenſationis agit, & mortaliter peccat, & ad reſtitutionem tenetur. De ijs autem, quæ ſunt ſpecialiter ſuo vſui deputata, videtur eſſe eadem ratio, quæ eſt de proprijs bonis, vt ſcilicet propter immoderatum affectum & vſum peccet quidem, ſi immoderata ſibi retineat, & alijs non ſubueniat, ſicut requirit debitum caritatis. Si verò non ſunt prædicta bona diſtincta, eorum diſtributio fidei eius committitur. Et ſi quidem in modico deficiat, vel ſuperabundet, poteſt hoc fieri abſque bonæ fidei detrimẽto: quia non poteſt homo in talibus punctaliter accipere illud, quod fieri oportet. Si verò ſit multus exceſſus, non poteſt latere vnde videtur bonæ fidei repugnare, & ideò non eſt abſque peccato mortali. Dicitur enim Matth. 24. Quòd ſi dixerit malus ſeruus in corde ſuo, morã facit

facit dominus meus venire, quod pertinet ad diuini iudicii contemptum, & cœperit percutere conſeruos ſuos, quod pertinet ad ſuperbiam, manducet autem & bibat cum ebrioſis, quod pertinet ad luxuriam, veniet dominus ſerui illius in die, qua non ſperat, & diuidet eum, ſcilicet à ſocietate bonorum, & partem eius ponet cum hypocritis, ſcilicet in inferno. Hæc D. Thom.

In quibus verbis, ſi rectè attendis, poſt diuiſionem redituum eccleſiaſticorum in quatuor illas partes ab Eccleſia factam, duos euentus diſtinguit. Primum, in quo Epiſcopo conſtat, quæ ex reditibus, qui in ſuam poteſtatem deueniũt, cedant in quartam partem ipſi in ſuos vſus deputatam, & quæ in alias quartas. Secundum verò, in quo id non conſtat, veriſimile tamen eſt, aliquid aliarum quartarum permixtum eſſe cum ſua quarta in reditibus, qui in ſuam poteſtatem deueniunt. Cum enim autoritate ſummorum Pontificum, quin & præcedentium Epiſcoporum, multa ex fabrica, & ex bonis in aliis operibus piis ab Epiſcopo inſumendis, nec non ex menſa epiſcopali, temporum progreſſu ſoleant applicari conuentibus religioſorum, vniuerſitatibus, collegiis, hoſpitalibus, & aliis ſimilibus piis rebus, imo & ſecularibus principibus in ſubſidium pro defenſione eccleſiæ, mirum non eſt, quòd non ſolum, frequenter, ſed etiam vt plurimum lateat, quouſq; ſe extendat menſa epiſcopalis, & quantum de aliis bonis permixtum cum ea ſit in reditibus, qui in Epiſcopi poteſtatem deueniunt.

In primo itaq; euentu ait D. Tho. epiſcopũ, ſi quid in profanos vſus de reditibus ad alias quartas pertinentibus inſumat, lethaliter peccare contra iuſtitiam, reſtituereque teneri: ſi quid verò, in quantumuis profanos vſus, de ſua quarta inſumat, peccare quidem contra caritatem, non tamen contra iuſtitiam, ac proinde neque teneri reſtituere: quoniam de bonis ſuæ quartæ perinde iudicandum eſt, ac de aliis ſuis bonis quacumque alia via acquiſitis, ad effectum vt, cum dominium eorum compararet, illis abutẽdo, peccet ſolum contra caritatem, non verò contra iuſtitiam.

In ſecundo vero euentu, ait D. Thom. ſi epiſcopus in diſpenſatione totius maſſæ bonorum ita permixtorum excedat modicum, ita vt clare conſtare non poſſit exceſſus, poſſe id eſſe ſine peccato: quia in ſimili euentu non poteſt vſque ad indiuiſibile æſtimari quid oporteat facere, & quouſq; ex natura ipſa rei quis ſub reatu culpæ teneatur, aut nõ teneatur. Si verò multum excedat, ita vt notabilis exceſſus deprehẽdatur, peccare lethaliter. Non tamen explicat, an ſolum contra caritatem, vel ſimul contra iuſtitiam cum reſtituendi onere. Quoniam, ſi exceſſus veriſimiliter ſit ſolum quoad abuſum in quarta ſua portione, peccatum eſt ſolum contra caritatem, vt paulò antea dixerat: ſi verò veriſimiliter contingat quippiam notabile de bonis fabricæ aut pauperum, peccat contra iuſtitiam cum reſtituendi onere, vt paulo antea etiam dixerat.

Libuit tam multis verba, ſententiamque D. A Thomæ referre: tum quia eximii huius doctoris autoritas multum ponderis habet in re tanti momenti, de qua diſputamus: tum etiam vt apertè cõſtaret, perperam Maiorem, Nauarrũ, & pleroſque alios verba D. Tho. in contrariam ſententiam torquere.

Eandem ſententiam affirmãt, Caiet. ibidem, & eadem. 2 2. q. 62. in calce art. 5. Adria. de reſti. quæſt. quæ incipit, pro clariori intelligentia dictorum. Sotus 10. de iuſtit. quæſtio. 4. artic. 3. & 4. Driedo. 2. de liber. Chriſt. cap 4. Ledeſ. 2. 4. quæſt. 18. art. 5. dub. vlt. Petrus Soto (licet à quibuſdam pro contraria ſententia citetur) de inſtitutione ſacerdotum, tract. vlt. lect. 3. Ioan Arboreus in Theoſophia par. 1. c. 25. Couarr. cap. cum in officiis. de teſta. nu. 3. Dominus Franci- B ſcus Sarmiento. c. ſi priuatum, 12. q. 1. & c. nulli, 12. quæſt. 5. & alii.

Caiet. Driedo, Ledeſmius, ac Petr. à Soto cenſent, quando pro epiſcopatus ratione reditus ſunt adeo tenues, vt ſolum ſufficiant ad congruam Epiſcopi ſuſtentationem, vel parum illam excedant, præſumendum eſſe, omnes illos collatos fuiſſe Epiſcopo in ſuam menſam ſeu portionem, ac proinde, eſto in profanos vſus, imò & cum meretricibus & hiſtrionibus illos conſumat, neque ipſum, neque recipientes reſtituere teneri. Quando verò longo interuallo excedunt congruam illius ſuſtentationem, præſumendum eſſe, quartam pauperum ac fabricę eſſe in illis permixtam, Epiſcopoq; tantam bonorum ſummam tanquam patri ac diſpenſatori fuiſſe collatam: quoniam irrationabiliter id C totum in ſuam portionem ac ſuſtentationem eſſet illi tributum. Vnde, inquiũt, ſi vltra id, quod veriſimiliter eſt præſumendum in ſuam portionem eſſe illi collatum, aliquid de reditibus illis in profanos vſus inſumat, tam ipſe, quam accipientes (in illius defectum) tenentur id reſtituere, tantundem inſumendo in vſus pios, in quibus de iuſtitia foret inſumendum.

Petrus a Soto idem arbitratur de cæteris beneficiariis, qui reditus habent notabiliter ſuam congruam ſuſtentationem excedentes. Alii verò tres Docto. citati, id ad eos non extendunt: eò quòd (vt ex iuribus duabus diſputationibus præcedentibus citatis conſtat) ſoli epiſcopi fuerunt ſemper conſtituti diſpenſatores portionis tam fabricæ, quam etiam pauperum; aliaque D beneficia eccleſiaſtica ex portione clericorum fuerint inſtituta.

Vt de hac re dicam, quod ſentio, potiſſimũ de Hiſpaniarum eccleſiis, de quibus maiorem aliquam notitiam habeo, loquar: tametſi neque de origine beneficiorum earum, neque de modo diſtributionis redituum eccleſiaſticorum inter Epiſcopatum & alia beneficia, plenam notitiam adhuc habeam.

Quod ad fabricã attinet, video in cathedralib. eccleſiis ſuos peculiares, pingues, & regulariter ſuper excedẽtes reditus, fabricę cuiuſq; eccleſiæ eſſe deputatos, ita vt nonnunq̃ Summi Pontificis autoritate inde annui reditus præcidantur, aliiſq; piis operibus deputentur, ut de Eborenſis eccleſiæ fabrica noſtris temporib. factũ vidimus. Cũ verò reliqui reditus ad cathedralem Eccleſiarum fabricæ.

dralem Eccleſiā ſpectantes, inter Epiſcopalē & A capitularem canonicorum menſam ſint diuiſi, ſane, ſi aliquando eueniret, vt reditus fabricæ deputati ad eam non ſufficerent, vtraq; menſa teneretur pro rata contribuere, quod ad fabricam (ſumptus diuini cultus in ea comprehendo) deeſſet, niſi Epiſcopali menſæ eſſent aliqua vlu alicuius eccleſiæ annexa.

Quod ad reliquas non cathedrales Eccleſias attinet, vel peculiares reditus habent ad fabricam, vel certè prioribus, abbatibus, aut commendatarijs earum, à tempore, cuius initij non extat memoria, id oneris ſolet eſſe iniunctum, viſitatoreſq; in hoc Luſitaniæ Regno ſolent ad id eos compellere, quando minus fabricæ tribuunt, quam par ſit, vel rem aliquam deprehendunt, quę reparatione aut ſupplemento pro ecB cleſiæ qualitate indigeat. Quin cap. de his, de eccleſijs ædificandis, Alexander 3. ait, De his, qui particulares eccleſias habent, duximus reſpondendum: quod ad reparationem & inſtitutionem eccleſiarum cogi debent, cum opus fuerit, de bonis, quę ſunt ipſius Eccleſiæ, ſi eis ſuperfuerunt, conferre. Et in Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 7. de reformat. ſic ſcriptum legimus. Epiſcopi parochiales eccleſias, etiā ſi iuris patronatus ſint, collapſas refici & inſtaurare procurent ex fructibus & prouentibus quibuſcunque ad eas eccleſias quomodocumque pertinentibus. Qui ſi non fuerint ſufficientes (quia videlicet neque parocho, & in eius defectum alijs beneficiarijs, ſubtrahi ad id debent, quę neceſſaria fuerint ad mediocrem ipſorum ſuſtentationē) omnes patronos & alios, qui fructus aliquos ex dictis ecC cleſijs prouenientes percipiunt, aut in illorum defectum, parochianos, omnibus modis opportunis ad prædicta cogant, quacumque appellatione & cōtradictione remota. Quòd ſi nimia egeſtate omnes laborent, ad matrices, ſeu viciniores eccleſias transferantur, cum facultate, tam dictas parochiales, quam alias eccleſias dirutas, in profanos vſus, non ſordidos, erecta tamen ibi cruce, conuertendi. Quarè, niſi alicubi comperiatur conſuetudine, vel alia ratione, onus hoc ad prælatum pertinere, certè illi hodie non eſt iniungendum. Præſertim cum, vt art. 7. citato benè notat Caieta. licet præſcribi non poſſit, vt de ſufficientibus eccleſiaſticis reditibus fabricæ competenter non prouideatur; præſcribi tamen aduerſus iura antiqua poſſit, vt non integra quarta pars eorum in fabrica in D ſumatur, & vt (quando à tempore, de cuius initio non extat memoria, id onus ad alium pertinere comperitur) ad epiſcopum non ſpectet.

Quarta pauperum & operum.

Quod verò ad pauperum, aliorumque piorum operum quartam attinet, profectò quando reditus epiſcopatus notabiliter ſuperant cōpetentem epiſcopi, pro epiſcopatus ratione, ſuſtentationem, vt frequentiſſime in Hiſpanijs ſuperant, neque in epiſcopatu, aut alibi, compeſiuntur hoſpitalia, collegia, aut alia pia opera perpetua de bonis immobilibus ab epiſcopali menſa præciſis erecta, multum veriſimile eſt, quartam illam cum epiſcopi reditibus eſſe permixtam, tenerique proinde epiſcopum de iuſtitia in [illegible] in pauperū eleemoſynis, a[illegible] op[illegible] pa tem ſuorum [illegible] m, prudentis arbitrio maiorem, vel minorem, ſpectatis omnibus circumſtantijs ac coniecturis maioribus vel minoribus, quæ ea de re fuerint. A principio namque naſcentis Eccleſiæ, vt ex antiquis canonibus conſtat, epiſcopi adminiſtratores & diſpenſatores ſunt conſtituti partis, quę ad pauperes & opera pia ſpectat, & quando nō conſtat quid de ea factum ſit, reditusque epiſcopatus multum ſuperant congruam epiſcopi ſuſtentationem, multum eſt veriſimile cum Epiſcopi potius, quàm cum aliorum beneficiariorum reditibus eſſe permixtam. Dixi, & non cōperiūtur hoſpitalia, &c. de bonis immobilibus ab epiſcopali menſa præciſis erecta, quoniam eſto comperiantur erecta a laicis, quin & ab Epiſcopis ſuis prędeceſſoribus, nō tamen de bonis immobilibus pręciſis à menſa, ſed vel de alijs beneficijs epiſcopatus apoſtolicæ ſedis autoritate ad id applicatis, vel de bonis immobilibus, quæ epiſcopus de ſuis annuis reditibus perceptis emit, ſane id nullum onus abſtulit à ſucceſſoribus inſumendi in operibus pijs eam portionem, quam anteceſſores etiam inſumere tenebantur, & quæ cum epiſcopali menſa permixta manſit.

Quando verò comperirentur opera pia perpetua erecta de bonis à menſa præciſis, vel cōſtaret aliquid ſedis Apoſtolicæ autoritate ab ea fuiſſe aliquando præciſum & collatum principibus ſecularibus, ſiue principes id vēdiderint, aut quouis alio modo alienauerint, ſiue nō, vel certè epiſcopo penſio aliqua fuiſſet impoſita, quam adhuc ſolueret; tūc id computari poſſet in portione, quam Epiſcopus de iuſtitia tenebatur inſumere in eleemoſynis aut alijs operibus pijs. Tametſi certus non ſim, an totum deberet computari, an ſolum pars prudentis arbitrio, pro veriſimilitudine quę eſſet, ſummum Pontificem voluiſſe etiam imminuere bona propria menſę, portionemve propriam epiſcopi, tanquam excedentem congruam illius ſuſtentationem.

Illud admonuerim, non eſſe tam vrgens argumentum, pauperum, piorumque operum portionem cum epiſcopali menſa eſſe mixtas, quòd reditus epiſcopatus multum excedant congruam epiſcopi ſuſtentationem, quodque irrationabiliter tanta ſumma illi in ſuos ſumptus à principio conferretur, quam vrgens quatuor doctores citati arbitrantur. Etenim reditus, qui vno tempore eſſent congrua ſuſtentatio, vel Epiſcopi, vel canonici, aut parochi, vel alterius beneficiarij, caſu poſſunt tantum excreſcere, vt alio tempore multo interuallo eam ſuperent. Quod in Hiſpanijs in Eccleſijs, quæ, pulſis Saracenis, conditæ fuerunt, eueniſſe videtur. Cum enim tunc terra multum eſſet deſerta, paucoſque haberet cultores, reditus cuiuſque Epiſcopatus, & canonicatuum, fortè neque ſexta pars erant redituum, qui modo ſunt: multiplicatis verò hominibus, populi, pagi, & villæ, multum creuerunt, longèque maior pars terræ, quam eſſet antea, in culturam redacta eſt;

eſt; idq́; in cauſa fuit, vt reditus adeò creuerint. Acceſſit, à centum annis ingentem auri & argenti copiam mari in Hiſpanias fuiſſe aſportatam, quæ rerum pretia multũ auxit, valoremq́; pecuniæ ad res emendas multum minuit: vnde factum eſt, vt reditus epiſcopatuũ, & aliorum beneficiorum, lõgè maiori ſumma pecuniæ hodie in Hiſpanijs æſtimentur, quàm olim. Cæterum quanto, propter pecuniæ abundantiam, fructuum beneficiorũ æſtimatio creuit, tanto beneficiarij maiori nummorum copia ad ſuam congruam ſuſtentationem indigent; eò quòd in eadem proportione creuerint pretia rerũ omnium, quibus ad eam indigent. Hinc dico, ex valore etiam, & incremento redituum aliorũ beneficiorum in vnoquoque epiſcopatu, conijci poſſe, quanta, proportione quadam, ſit quarta Epiſcopo deputata. Vt ſi hodie in Eccleſia Toletana, reditus cuiuſque canonicatus ſunt, verbi gratia, quatuor mille aurei, Archidiaconatus viginti mille, Decanatus, quadraginta, aut quinquaginta mille (hæc enim omnia ignoro) inde proportione quadam conijci poteſt, quàm magna ſit portio propria Archiepiſcopi. Præſertim quòd, ad autoritatem, & amplitudinem illius dignitatis vltra decimas, multa oppida à regibus Hiſpaniarum illi fuerint tributa, &, vt videtur, non cum onere, conferendi inde portiones aliquas, vel alijs beneficiarijs, vel fabricæ, aut pauperibus; attamen cum ſpe quòd Archiepiſcopi illi eſſent patres, rectèq́; reditus adeò ingentes expenderent: quod nullam obligationem de iuſtitia, ſed ſolum ex caritate inducit.

Hæc omnia dicta ſunt, vt melius hodie conijci poſſit, quanta ſit obligatio de iuſtitia cuiuſq; prælati, aut alterius beneficiarij, ad inſumẽdos reditus ſuorum beneficiorũ in operibus pijs, & vt nemo præceps ſit iniungendo reſtitutionis onere, vel beneficiarijs ipſis, vel ijs, qui ab illis aliqua, non piè data, acceperunt, niſi ſufficiẽter expenſis priùs circumſtantijs, & coniecturis omnibus, quas neceſſarium eſt ad id expendere: non verò, quòd prælati & beneficiarij ipſi eligere non debeant partem tutiorem, longeque ſecedere a peccato lethali, non ſolum contra iuſtitiam, de quo ſolo hactenus diximus, ſed etiã contra caritatem, de quo ſtatim erit ſermo. Præſertim cum tot & tam graues autores ſint, qui arctius multò de hac re ſentiant ac loquantur, & cùm difficilè admodum ſit, quenquam tutò arbitrari, quouſque vel de iuſtitia, vel de caritate, ſub lethali culpa teneantur, aut non teneantur.

His ita conſtitutis, oſtendamus prius poſteriorem partem ſentẽtiæ D. Thomæ & aliorum, quam amplectimur, nempe beneficiarios, ſiue illi prælati ſint, ſiue quicunque alij, inſumentes, vltra ſuam congruam ſuſtentationem, in vſus profanos de portione ipſis deputata, eſto illa magna ſit, ad nullam teneri reſtitutionem. Quoniam poſt factam diuiſionem redituum eccleſiaſticorum in quatuor illas partes, & poſt certa varia beneficia Eccleſiaſtica de parte inter clericos diuidenda, comparauit dominium redituum totius portionis cuique deputatæ eo ipſo, quòd in poteſtatem ipſorum deuenerunt, vt A diſputatione præcedente oſtenſum eſt: neque Summi Pontifices, qui eas portiones cuique beneficiariorum deputauerunt, vllum iuſtitiæ onus illis iniunxerunt, aut iniungere tenebantur, vt diſputatione antecedente diximus: & quamuis populus cernens a principio ea, quæ Eccleſijs tribuebantur, in ſola miniſtrorum eccleſiæ congrua ſuſtentatione, & in alijs operib. pijs inſumi, illa auxerit, ſperans ſemper ita futurum; non tamen ſub ea conditione & modo illa dedit, neque alligare potuit manus Summorum Pontificum, quin bona illa ipſorum poteſtati ſubiacerent, eaque diſtribuerent prout regimini eccleſiæ pro temporum varietate expedire iudicarent; quin potius, poſt factam eam diuiſionem, populus ipſe ſua deuotione eadem bona ſimiliter auxit: ac certè, humana fragilitate B ſpectata, intolerabilis, periculoſiſſimuſque laqueus, atque adeò irrationabilis & à caritate alienus, eccleſiaſticis iniceretur, ſi eo ipſo, quod de portione cuique deputata aliquid, vltra congruam ſuſtentationem, in toto vitæ decurſu in profanos vſus is inſumeret, de iuſtitiæ rigore, ſub lethalique culpa teneretur illud reſtituere: conſequens ergo eſt, vt nequaquam reſtituere id teneantur.

Prior verò eiuſdem ſententiæ pars, nempè, quòd lethaliter nihilominus peccent contra caritatem, ſi, quod vltra ſuam congruam ſuſtentationem in profanos vſus inſumunt, notabile quippiam fuerit, probatur. Quoniam præter quàm quòd id affirmat communis ſentẽtia Doctorum, ſanè beneficiarios vitæ integritate ac orationibus C teneri intercedere coram Deo pro populo, cuius ſudoribus ſuſtentantur, illumq́; exemplo antecedere; reditus præterea Eccleſiaſticos eo fine eſſe a populo Eccleſiæ collatos, vt inde miniſtri Eccleſiæ ſumerent competentem ſuſtentationem, & reliquum in alijs operibus pijs inſumerent; item tam copioſas portiones, onera ipſorum excedentes, eſſe ex eiſdem reditibus illis deputatas, vt haberent vnde eleemoſynas & opera pia exercerent, quæ ipſos commendabiliores redderent coram populo; id quod in ipſorum congrua ſuſtentatione quodammodo includitur, quippe cum ad eorum ſtatum ſpectet eas exercere, cæteriſque pietatis & caritatis Chriſtianæ exemplum præbere; & præcipuè ad prælatorum ſtatum, qui pauperum, omniumque ſuorum D ſubditorum patres & quaſi commune refugium eſſe debent; denique Eccleſiaſticos reditus Dei eſſe bona, Chriſtique patrimonium in ſenſu diſputatione 142. explicato; tam arctè beneficiarios lege caritatis ad nihil redituum ſuorum beneficiorum profanè expendendum aſtringunt, vt ſi quantitatem notabilem profanè expendant, lethaliter peccent. Vnde Hieronymus ad tertium Michææ cap. & refertur 44. diſtinctione tibi, inquit, ò ſacerdos, viuere de altario permittitur, non luxuriari. Sumit verò luxuriam latè, pro immoderata, indecentique, attenta ſua qualitate ac circumſtantijs concurrentibus, ſuſtentatione. Porrò in re propoſita, non cenſebitur notabilis quan-

titas, quæ culpam efficiat lethalem, ea quæ in materia furti ad lethalem culpam ſufficeret: ſed longè maior requiritur, eoq; maior, quò portio propria beneficiarij maior fuerit, pluſq; beneficiarius attentis circumſtantijs omnibus concurrentibus, ad ſuam congruam ſuſtentationẽ indiguerit. Quæ autem cenſenda ſit congruens ſuſtentatio comparatione cuiuſq; beneficiarij, diſputatione ſequenti tentabimus, quantum rei natura patitur, explanare.

Eadem pars probatur ex teſtimonio illo Cõcilij Tridentini, ſupra relato, quod eiſdem de cauſis beneficiarijs omnibus omnino interdicit, ne ex reditibus Eccleſiæ conſanguineos, familiareſve ſuos, augere ſtudeant: ſed ſi pauperes ſint, ijs, vt pauperibus diſtribuant: at verò, interdicere id omnino, lethalem culpam ſonat, modò quantitas ſit tanta, quæ ad lethalem culpam in re, de qua agimus, ſufficiat. Longè autem maiori cum ratione eſt cenſendum ſub eadem culpa eſſe illis interdictum, ne in rebus magis profanis æqualem quantitatem expendant.

B

Ex dictis conſtat, longè arctiori vinculo teneri beneficiarios expendere in eleemoſynis & alijs operibus pijs, quod vltra ſuam competentem ſuſtentationem de reditibus ſuorum beneficiorum eis ſuperfuerit, quàm alia bona ſua aliunde acquiſita, quæ eis ſimiliter ſuperfuerint. Tametſi & hæc arctius aliquantulum, quàm laici, teneantur expendere in cibos pauperum, non ſolum beneficiarij, præſertim Epiſcopi, ſed etiam cæteri clerici ratione perfectioris ſui ſtatus.

Illud tamen eſt obſeruandum cum Maiore in 4. diſt. 24. q. 17. Couar. cap. cum in officijs, de teſt. in calce nu. 1. & Nauar. in Apol. q. 1. monito. 78. nu. 3. Cum portione redituum beneficij neceſſaria ad competentem beneficiarij ſuſtentationem computandum etiam eſſe, ſi pro ratione induſtriæ, laboris, quem aſſumit, & vtilitatis, quam eccleſiæ ſuis miniſteriis affert, longè maiori mercede dignus ſit: id enim totum, etiam ſi congruam ſuam ſuſtentationem excedat, poteſt ſibi de fructibus ſui beneficii aſſumere, & inſumere in quos voluerit vſus, non ſecus ac ſi eſſent bona ſua patrimonialia, computandumque eſt inter bona illius quaſi patrimonialia. Dignus namque eſt operarius integra mercede ſua, ſiue induſtriæ, labori, ac vtilitati, quam eccleſiæ affert, condigna. Et Paul. 1. ad Timot. 5. Qui bene, inquit, præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborãt in verbo & doctrina. Et Simplicius, c. de reditibus. 12. q. 2. dum reditus eccleſiaſticos in quatuor partes diuidendos ſtatuit, de ea, quæ inter clericos erat diſtribuenda, dixit. Vltima inter ſe clericis pro ſingulorum meritis diuidatur. Pluribus Nauar. loco citato rem hanc confirmat.

C

Ad primum contrariæ opinionis. Ad primum ergo argumentum, quo Alexander Alenſis & alij Doctores citati contrarium poſterioris partis noſtræ ſententiæ ſibi perſuaſerunt, dicendum eſt, canones illos, nec nõ Hiero. & Aug. locutos fuiſſe pro ſuo tempore, quo nondum facta erat diuiſio redituum eccleſiaſticorum in quatuor illas portiones, pro quo ve-

A

riſſimum illud erat, vt diſputat. præcedente oſtenſum eſt: nõ verò pro tempore, quo facta eſt illa diuiſio.

Ad ſecundũ. Ad ſecundum dicendum eſt, quamuis fideles eo fine oblationes, & decimas tribuerint eccleſiæ, non tamen cum eo onere ac modo eas dediſſe, vt oſtenſum eſt, ſed ſolum cum ſpe, quòd ita fieret: licèt autem modus obligationem iuſtitiæ inducat, finis tamẽ & ſpes donantis, quòd aliquid fiat, eam non inducit.

Ad tertium. Ad tertium, conceſſa maiori, neganda eſt minor: explicata namq; ſunt capita vnde caritatis lege, non verò iuſtitiæ, ad id teneantur.

Ad quartum. Ad quartum, conceſſa ſimiliter maiori, negãda eſt minor. Mos enim ille antiquus, vt neq; epiſcopi, etiam ad pias cauſas, teſtarentur de reditibus eccleſiaſticis, quorum ſola adminiſtratio ad eos tunc ſpectabat, ac proinde cum ipſorum vita finiebatur, neq; ſe extẽdebat ad diſpoſitionem per vltimam voluntatem, eò quòd nõ niſi morte teſtatoris robur habeat: ille, inquam, mos antiquus ea ratione poſt factam diuiſionẽ redituum eccleſiaſticorum perſeuerauit, vt beneficiarii omnes, dum viuebant, ſeduli eſſent in expendendis in operibus piis, quæ congruę ſuę ſuſtentationi ſupereſſent, ſicq; coram laicis vitę ſanctitate plus elucerent ſcientes ademptam ipſis prorſus eſſe facultatem de eis, etiam ad pias cauſas, teſtandi.

Ad quintum. Ad quintum dicendum eſt, pręceptum illud ortum habuiſſe ex lege caritatis, qua, vt oſtenſum eſt, ad id tenentur. Ac ſanè, ſi Tridentina Synodus ſibi perſuaſiſſet, beneficiarios non eſſe dominos redituum ſuorum beneficiorum, nũquam pręceptum illud ſtatuiſſet vt ſuum, dicẽs, omnino eis interdicit, ſed ad id ex rei natura, tã quam non dominos eorum redituum, eos teneri expreſſiſſet: quo fit, vt præceptum illud non adeò faueat Nauarri ſententiæ, vt ipſe fauere exiſtimat.

Ad ſextum. Ad vltimum dicendum eſt, Bernardum propter obligationem, quam beneficiarii lege caritatis habent, inſumendi in pios vſus, quæ de reditibus ſuorum beneficiorum vltra ſuã cõgruã ſuſtentationem ipſis ſuperfuerint, fuiſſe ita locutum: eo pacto quo Ambr. in illud Lucæ 12. de diuite, cuius ager vberes fructus attulit, & refertur 47. diſt. c. ſicut ij, de ſecularibus etiam hominibus, vt D. Tho. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 1. ait, & de ſe eſt manifeſtũ, per hyperbolẽ dicit, pro

D

primum nemo dicat, quod eſt cõe, quod pluſquã ſufficeret ſumptum, & violenter obtentum eſt. Et infra. Neq; enim minus eſt criminis habenti tollere, quàm cum poſſis, & abundes, indigẽtibus denegare. Eſurientium panis eſt, quẽ tu detines; nudorum indumentũ eſt, quod tu recludis; & miſerorum redẽptio eſt & abſolutio pecunia, quã tu in terrã defodiſti: tot te ergo ſcias inuadere bona, quot poſſis pręſtare, quodvelis. Et Hieron. in regula monachor. c. de paupertate, & refertur à Gratiano. 42. diſt. in principio, ait. Aliena rapere cõuincitur, q. vltra neceſſaria ſibi retinere probatur: cũ tamen apud oẽs conſtet, eiuſmodi peccata non eſſe contra iuſtitiã, ſed ſolum contra caritatem, ac proinde nullam reſtituendi inducere obligationem.

D I.

DISPVTATIO CXLV.

Congruens beneficiarij cuiuſque ſuſtentatio qua iudicanda ſit.

Illud ante omnia ponendum eſt. Poſt diuiſionem redituum Eccleſiaſticorum in quatuor partes diſputationibus præcedentibus explicatas, creationemq; beneficiorum deputata cuique miniſtrorum Eccleſiæ ſua portione, poſſe vnumquemque beneficiariorum ſumere de reditibus ſui beneficij integram ſuam competentem ſuſtentationem, & reſeruare hæredibus, aut ad quoſcunque alios vſus, cætera omnia ſua bona & reditus eorum, ſiue ea patrimonialia ſint, ſiue quacunque alia ratione (iuxta ea quæ diſputatione 142. explicata ſunt) acquiſita. Ita D. Thom. & Caiet. 2. 2. quæſt. 185. art. 7. ad 3. & Nauar. in Apol. quæſt. 1. monito. 30. & ſequentib. & rurſus monito. 77. & 80. cum Inno. & alijs, Gabriel in 4. diſt. 15. quæſt. 8. dub. 8. Maior diſt. 24. q. 17. Couar. cap. 1. de teſt. à nu. 1. & ca. cum in officijs in calce, num. 2. eodem tit. & alij. Ratio eſt, quoniam qui altario ſeruit, de altario viuere debet, integram ſuam congruam ſuſtentationem inde accipiendo. Nemo enim ſuis ſtipẽdijs militat, vt Paulus 1. ad Corinth. 9. ait. Quin ſi aliqua de ſuis bonis patrimonialibus, aut aliũde, quàm ex reditibus ſui beneficij acquiſitis, in ſuam competẽtem ſuſtentationem, aut eleemoſynas poſt beneficium obtentum inſumpſit, poteſt illa compenſare ex reditibus ſui beneficij, integraque ſeruare ad vſus, quos voluerit: modò tamen, quando illa expendit, non habuerit animum ea non compenſandi, ſed quaſi donandi, vt in poſterum maius onus haberet plura inſumendi in operibus pijs de reditibus ſui beneficij. Ratio horum eſt, quoniã illos omnes ſumptus efficere poterat de reditibus ſui beneficij, reſeruando ſibi reliqua ad vſus, quos vellet: neque præſumendum eſt, habuiſſe animum quaſi habitualẽ priuandi ſe ea libertate, quin potiùs, ſi ea de re cogitaſſet, interrogatuſve fuiſſet, quã do eos ſumptus faciebat, veriſimiliter reſpondiſſet, ſe velle retinere in futurum eam libertatem: quod ſatis eſt, vt apud ſe maneat. & vt ſumptus illi cenſeantur facti cum libera poteſtate eos compenſandi de reditibus beneficij. Ita Nauar. in Apol. q. 1. monito. 77. nume. 7. & conſonat Gratianus, §. item ſi rectores, poſt c. iniuſtum, 12. q. 2. & multò magis, c. ſi Epiſcopus, 12. q. 5. ex Concil. Agatenſi. Neque repugnant D. Tho. & Caiet. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 2. Dum enim D. Thomas ibi ait, ſi de eo, quod vſui Epiſcopi, vel alicuius clerici eſt deputatum, velit aliquis ſibi ſubtrahere, & conſanguineis, vel alijs dare, non peccat, dummodo illud faciat moderatè, id eſt, vt non indigeant: non autem vt ditiores inde fiant. Dum, inquam, ita ait, loquitur de tota portione ipſi deputata, vt ſatis patet ex dictis diſput. 143. non verò de illa eiuſdem portionis parte, qua indiget ad ſuam competentem ſuſtẽtationem, & quam totam, ceſſantibus grauibus proximorum neceſſitatibus, licitè poterat ſecũ expendere: ſi quid enim inde ſubtrahat, licitè illud poteſt conferre conſanguineis diuitibus.

Suſtentatio [illegible] ſumi poteſt de fructibus beneficij

Vt verò diſput. præcedente cum Maiore, Nauar. Couar. & alijs, quos Couar. citat, dictũ eſt, non ſolum poteſt vnuſquiſque beneficiarius ſumere de reditibus ſui beneficij integram ſuam competentem ſuſtentationem, ſed etiam, ſi maiori parte dignus ſit in recompenſationem ac mercedem iuſtam pro induſtria, labore ſuſcepto, & vtilitate quam ſuis miniſterijs Eccleſiæ affert, poteſt id totum accipere & expendere in quos vſus voluerit; non ſecus ac ſi eſſent bona ſua patrimonialia.

Hinc vult Nauarrus in Apol. q. 1. monito. 30. & ſequentib. & monito. 78. & conſentiunt Sotus 10. de iuſt. q. 4. art. 3. Maior & Couarr. locis citatis, & Molina lib. 2. de primog. c. 10. nu. 50. ſi beneficiarius parcè viuendo minus cõſumat de reditibus ſui beneficij, quam in ſuam competentem ſuſtẽtationem licitè poterat, aut quã pro ratione induſtriæ, laboris, & vtilitatis ſuorum miniſteriorum dignus erat accipere, totũ id incrementum poſſe conuertere in vſus quos voluerit, non ſecus ac bona ſua patrimonialia. Quin & Nauar. affirmat, poſſe de incremento illo toto teſtari, etiam ad profanos, ſeu non pios vſus, eo pacto quo de ſuis bonis patrimonialibus, aut aliunde, quàm ex beneficio acquiſitis, poteſt licitè teſtari ad quæ voluerit.

Ferè hactenus dicta confirmat, quòd cum in clericorum ſpolijs, quæ ad Apoſtolicam Cameram ſpectant, annumerentur, quæ ex reditibus ſuorum beneficiorum clericis poſt mortem, ſaltem in re aliqua ex illis empta, aut in quouis alio effectu vnde facti ſint locupletiores, ſuperſunt, vt in opuſculo de ſpolijs clericorum, §. 1. §. 6. numer. 20. & §. 7. numer. 7. Nauarrus oſtendit, non verò alia licitè vndecunque acquiſita; Pius Quintus in Bulla, quam idem Nauarrus, §. octauo ſequenti refert, ſtatuit, vt quando beneficiarius, aut penſionarius, ſolùm habuit annuos reditus ex ſuo beneficio, aut beneficijs, vel penſione, non excedentes valorem triginta ducatorum auri de camera ſecundùm communem æſtimationem, non cenſeatur poſt mortẽ relinquere vlla ſpolia. Cuius conſtitutionis, vt ibidem ſubiungit Nauar. nu. 7. & tradit in Apol. quæſt. 1. monito 80. ratio eſt. Quoniam tam exigui reditus neceſſarij cenſentur ad competentem beneficiarij, aut penſionarij ſuſtẽtationem, etiam vbi pecunia, propter illius raritatem, multum valet: beneficiarius autem ac penſionarius, etiam ſi aliunde diues ſit, integram ſuam ſuſtentationem accipere poteſt de reditibus beneficij aut penſionis, reſeruando hæredibus, aut ad alios quoſcunque vſus, cætera omnia ſua bona.

Ex eadem bulla Nauarr. locis citatis aduerſus quoſdam, qui contrarium aſſeruerunt, rectè colligit, penſionarios annumerandos eſſe cum beneficiarijs ad effectum, vt, quæ vltra ſuam competentem ſuſtentationem ipſis de penſione ſuperfuerint, teneantur in vita expendere in operibus pijs, & vt poſt mortem computanda ſint in ſpolijs clericorum: id quod monito. 80. citato multis confirmat. Quod intelligendum eſt, de penſionarijs eccleſia-

cleſiaſticis; ſecus de laicis, quibus ob benemerita, aut obſequia penſio eſt conceſſa.

Suſtētatio cōgrua in indiuiſibili non conſiſtit.

Illud quoq; eſt ſtatuendum, ſicut iuſtum cuiuſque rei pretium regulariter non conſiſtit in indiuiſibili, ſed habet latitudinem quádam infimi, medij, & ſupremi ſeu rigoroſi: ſic, quod neceſſarium eſt ex reditibus beneficii ad congruá cuiuſque beneficiarii in particulari ſuſtentationem, non conſiſtere in indiuiſibili. Non ſolum quia pro diuerſitate temporum & circunſtantiarum plus requiritur vno anno, quàm alio, ſed etiam quoniam vno & eodem anno, exiſtentibuſq; eiſdem circunſtantiis, prudens humana exiſtimatio attingere non poteſt mediū vſque ad indiuiſibile comparatione cuiuſq; beneficiarij in particulari: & quoniam virtutes humanæ morales tale medium non requirunt, ſed latitudinem in eo, abſque ipſarum vitio, patiūtur. Sic res habet in temperantia comparatione vnius & eiuſdem hominis hic & nunc tali vel tali modo affecti, ſic in fortitudine, ſic etiá in iuſtitia comparatione pretii hic & nunc huius equi aut domus; eodemque modo res hēt in re, de qua diſputamus. Quin, quo beneficiarius, ſpectatis omnibus circunſtantijs, plus indiget ad congruam ſuam ſuſtentationem, eò latitudo inter infimum & ſupremum eius, quo prudentis arbitrio ad eam indiget, eſt maior: ſicut etiá quo pretioſior eſt res, eò latitudo inter infimum & ſupremū pretium illius eſt maior. Cum hæc ita ſint, communique Doctorum ſententia probentur, non immeritò Nauarr. in Apol. quæſt. 1. monito. 32. num. 2. aſſerit, vnumquenque beneficiarium inſumendo de reditibus ſui beneficij in ſuam ſuſtentationem infimum ſolum, quòd prudentis arbitrio licitè poteſt inſumere, poſſe reſeruare ad quoſcunque vſus vſque ad ſupremum, quod eiuſdem prudentis arbitrio licitè etiam poſſet inſumere. Vt ſi comparatione huius beneficiarii habentis tot reditus, concurrentibuſque in particulari his circunſtantiis, infimum, quod hoc anno licitè poteſt inſumere, ſint octingenti aurei, medium nongenti, & ſupremum mille, ſolumq; inſumat octingentos; poſſe licitè reſeruare, ad quos vſus voluerit, ducentos, qui uſque ad mille ſuperſunt. Denique illud eſt obſeruandum. Nos in congrua ſuſtentatione, vt de ea nunc loquimur, non comprehendere, quod recta ratio præſcribit, vt pro qualitate ſui ſtatus expendat in eleemoſynis & aliis operibus piis, ſed ſolum in aliis rebus, quæ, cum alioquio licitæ ſint, inter pia non computantur. Licet enim ſumptus neceſſarii ad eas eleemoſynas, eaq; opera pia, quæ ſtatus cuiuſque beneficiarii poſtulat, quo dammodo in congrua illius ſuſtentatione comprehendantur, vt diſputatione præcedente dictum eſt: quia tamen integrum eſt illi longè liberaliorem eſſe ad eius generis opera, multò plura efficiendo, quàm ſtatus ipſius poſtulet, in illiſque inſumēdo, non ſolum reditus integros ſui beneficii, ſed etiam quæcunque alia ſua bona, & hoc loco ſolum inueſtigamus quantū de reditibus ſui beneficii ad alia indigeat, vt reliquum in operibus piis inſumere teneatur, inde eſt, quòd in iſtius congrua ſuſtentatione ſolum

A ea hoc loco comprehendamus, quibus ad res alias indiget.

His ita conſtitutis, licet nulla hac de re poſſit ſtatui certa regula, propter illius inconſtantiam, & quod ex variis pendeat circunſtantiis, ſed prudentis arbitrio, omnibus ſpectatis, iudicium de ea in particulari ſit relinquendum; dicenda tamen ſunt aliqua, quò id commodius fiat.

Cōgrua ſuſtētatio quā latè ſe extēdat.

Primum eſt. Pro qualitate beneficii, & quantitate redituum, licitum eſſe maiorem, ſplendidioremq; habere familiam, atque adeo plus in ſuam congruam ſuſtētationem inſumere. Quis enim dicat tantum fas eſſe inſumere de fructibus ſui beneficii in ſuam congruam ſuſtentationem canonico, quantum epiſcopo eiuſdem Eccleſiæ? aut quantum Decano, ſi longo interuallo B reditus Decanatus illius eccleſiæ ſuperāt reditus ſimplicis canonicatus? Quis item dicat, tātum fas eſſe ſimiliter inſumere canonico Conimbricenſi, quantum Eborenſi, Conchenſi, aut Toletano, quorum canonicatuum reditus in duplo aut triplo vel quadruplo ſuperent reditus canonicatuum Conimbricenſiū? Aut tantum fas eſſe inſumere Epiſcopo Portuenſi, quantum Conimbricenſi, aut Granatenſi Archiepiſcopo, quantum Toletano? cùm reditus Toletani, & Conimbricenſis; in triplo aut quadruplo ſuperent reditus Granatenſis & Portuenſis.

Secundum eſt. Licet pro qualitate beneficii & quantitate redituum illius, nec nō pro diuerſitate quarundam aliarum circūſtantiarum, de C quibus ſtatim erit ſermo, fas ſit ampliorē, ſplendidioremq; habere familiam, atq; adeò plus inſumere de reditibus beneficii, aut beneficiorū in ſuam congruam ſuſtentationem; ſemper tamen memoria eſſe retinendum, opereq; implēdum, præceptum illud Concilii Trid. ſeſſ. 25. c. 1. de reformatione, diſput. præcedēte relatum. Nempe, vt Epiſcopi & cæteri beneficiarii, non ſolum modeſta ſupellectili & menſa, ac frugali victu contenti ſint, verum etiam in reliquo vitæ genere, ac tota eius domo caueant, ne quid appareat, quòd a ſancto inſtituto ſit alienum, quodque non ſimplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præſeferat. Hoc tamen non impedit, quo minus pro diuerſitate beneficiorum, redituum, & aliarum circunſtantiarum, beneficiarius vnus ampliorem, ſplendi- D dioremq; poſſit habere familiam, & lautiorem menſam, pretioſioremque ac ſplendidiorem ſupellectilem. Quod enim modeſta ſupellex & menſa, & frugalis victus, mediocriſque familia, prudentis arbitrio, iudicabitur comparatione Summi Pontificis, Cardinalis, qui regis ſit filius, Toletani Archiepiſcopi, & ſimilium, non iudicabitur comparatione inferiorum prælatorum. Et quod comparatione prælati iudicabitur mediocre & modeſtum, non iudicabitur comparatione ſimplicis canonici, aut inferioris alicuius beneficiarii, & ſic de cæteris, ſpectata cuiuſque conditione & gradu. Vnuſquiſque tamen ita in ſuo ordine & gradu, amplitudine & ſplendore familiæ, tueri, augereq; poteſt ſuam autoritatem & honorem, vt ob-

ſeruet,

ſeruet,ne in recreationibus, conuiuijs,& cæte-
ris alijs rebus,quicquam ſit,vel profanum , vel
immoderatum aut immodeſtum,quodq; cleri
calem ſtatum dedeceat,eo magis quò in altiori
conſtitutus fuerit dignitate, &, quo plus in eo
morum integritas, & vitæ ſanctitas elucere de-
bent. Neque enim,quæ in ſimilibus rebus ſecu
laribus principibus,magnatibus,aut aliis nobi-
libus,etiam ſi pauciores reditus,quàm ipſi,ha-
beant , indecora non ſunt , illis vlla ratione li-
cent, vtpote valde ipſis indecora, & alijs ſcan-
daloſa.

Tertium eſt, decentem beneficiarij ſuſtenta-
tionem non ſolum comprehendere,quæ ad ſe,
ſuamque familiam,iuxta ea quæ dicta ſunt, alē
dam ſunt neceſſaria , ſed etiam quæ neceſſaria
ſunt ad moderata cõuiuia,pro beneficiarij qua
litate,conſanguineis & amicis exhibenda,& ad
hoſpites excipiendos,non ſolum quando cari-
tas id poſtulat,quoniã id inter opera pia eſt cõ-
putandum,hiſq; verbis Concil.Trid.ſeſſ.25.ca.
8.de reformat.ad id hortatur;Admonet ſancta
Synodus quoſcunque Eccleſiaſtica beneficia ſe-
cularia ſeu regularia obtinentes,vt hoſpitalita-
tis officium,à ſanctis Patribus frequenter com
mendatum,quantum per eorum prouentus li-
cebit,promptè benignèque exercere aſſueſcãt,
memores eos,qui hoſpitalitatem amant, Chri-
ſtum in hoſpitibus recipere: ſed etiam quando
ſola humanitas vrbanitaſque,attenta beneficia-
rii qualitate,id exigit. Prudenter tamen Nauar.
in Apol.q.1.monito.78.nu.2.admonet, vt quã
do eiuſmodi hoſpitia à religioſis in ſuis conuē
tibus laicis iuſta aliqua de cauſa ſint exhiben-
da,ea moderatione,pro hoſpitis qualitate,fiãt,
vt ex frugalitate ædificationem,non vero ſcãda
lum ex prodigalitate, abundantia, & varietate
ciborum, præſertim ſi exquiſiti ſint , ſecum a-
ſportent.

Eodem modo decens beneficiarii ſuſtẽtatio
cõprehendit non ſolum vnde remuneratorias,
vt Nauar.in Apol.q.1.monito 82.nu.9. rectè aſ
ſerit,ſed etiam vnde moderatas merè liberales
donationes,pro loco & tẽpore,iuxta ſuam con
ditionem ac ſtatum efficiat , munuſcula aliqua
ad eos mittendo, à quibus neque retributionē
ſperat,neque aliquid prius accepit,& ſimilia a-
lia liberaliter donando: vniuerſimque ea om-
nia comprehendit decens illius ſuſtentatio,quę
ſecundum honeſtam & laudabilem conſuetu-
dinem in vſu ſunt in hominibus ſuæ conditio-
nis ac ſtatus.

De remuneratorijs donationib.non eſt,quod
in dubium vertatur:quoniam licèt ad eas nõ te
neatur ex iuſtitia,tenetur tamen ex gratitudine,
& interdum ſub culpa veniali, quam nõ eſt cre
dendum eccleſiam velle incurrat, reditus bene
ficii ad pia opera reſeruando.Et ſaltem illæ ſunt
iuxta virtutes liberalitatis & gratitudinis, eaſq;
poſtulat eorum ſtatus: modo tamen fiant mo-
deratè,neque inde occaſio ſumatur defraudan
di opera pia portione redituum, quæ vltra cõ-
petentem beneficiarii ſuſtentationem illis debe
tur.Vnde probè loco citato ait Nauar.quamuis
fas ſit beneficiario remunerare obſequia gratis
ſibi impenſa , aut alia beneficia in ſe collata ,

A pluſquam ad æqualitatem ; quoniam,iuxta D.
Tho.2.2.q.106.art.6.& Ariſt.5.Ethic.c.5.id po-
ſtulat gratitudinis virtus: non tamen immode-
ratè.Quarè,quod ad æqualitatem prudentis ar
bitrio compenſaretur duodecim aureis,poſſet
beneficiarius de reditibus ſui beneficii compē
ſare,quatuordecim , aut quindecim, non verò
triginta, aut quadraginta: quoniam cederet in
detrimẽtum piorum operum, ad quæ de incre
mento redituum ſui beneficii vltra ſuam com-
petentem ſuſtentationem tenetur.

De moderatis merè liberalibus donationib.
pro ſua conditione & ſtatu, probatur. Tum qa
id poſtulat ipſius conditio & ſtatus: omnia aũt
ex reditibus beneficii licent , quæ beneficiarii
conditio & ſtatus poſtulãt.Tum etiam quoniã,
vt infra diſp.274.& dein de contractu ſocieta-
B tis erit ſermo,dicetur,in competenti vxoris ſu-
ſtentatione pro dote includitur, vt efficere poſ
ſit moderatas eleemoſynas & donationes,quas
mulieres ſui ſtatus & conditionis ſolent efficē-
re;neque ſine iuſta cauſa poteſt illas ei prohibe
re maritus:longè autem maiori cum ratione cē
ſendæ ſunt comprehendi in competenti bene-
ficiarii ſuſtentatione de reditibus ſui beneficij,
quorum, vt probauimus , eſt dominus, & qui
ſui iuris eſt ad illos rationabiliter expendẽdos.
Eademq; eſt ratio de cæteris,quæ ſubiunximus
comprehendi in competenti beneficiarii ſuſten
tatione.Quando ergo Nauar.in Apol.q.1.moni
to.78.num.1.negat, donationes ex ſola liberali
tate,& amicitia factas de reditibus beneficii li-
citas eſſe beneficiario, intelligendus eſt,de im-
C moderatis:ſecus autem de moderatis,quas re-
cta ratio pro loco & tempore,& pro conditio
ne & ſtatu beneficiarii exigit,vt in progreſſu e-
iuſdem operis ſatis ſeipſum explicat.

Quartum eſt , conſuetudinem beneficiario-
rum piæ timorat æque conſcientiæ in vnoquo-
que loco , meritò habendam eſſe pro regula ,
ad quam ſimiles beneficiarii tutò admetiri poſ
ſunt familiam & ſumptus ad ſuam competen-
tem ſuſtentationem,quãdo nulla interuenit cir
cunſtantia ,quæ aliud exigat.Vt, ſi quis ad Ebo-
renſem canonicatum promoueatur,poterit ad
exemplum canonicorum ,honeſtorum ac timo
ratorum moderari ſumptus proprię domus ac
familię.Neque,quòd is,qui permouetur, pau-
lo antea eſſet clericus pauper & infimæ ſortis ,
tollit,quominus ratione reditũ , & beneficii ,
D ſtatuſve noui,ad quem erigitur,facere poſſit sũ
ptus in ſui competentem ſuſtentationem,quos
timorati alii canonici eiuſdem Eccleſiæ,in qui-
bus nulla alia eſt peculiaris ratio ac circunſtan
tia cur merito maiores faciant,efficere regula-
riter aſſueuerunt .

Quintum eſt, ſumptis beneficiariis omnino
æqualibus,vt canonicis ſimilibus vnius & eiuſ-
dem Eccleſię,fieri optimè poſſe,vt vno & eodē
anno longè plus vnus,quàm alius,in ſua com-
petenti ſuſtẽtatione inſumat,ac proinde vt pau
ciora vni,quàm alteri , ex æqualibus reditibus
ad opera pia ſuperſint . Tum quia in familia v-
nius poterunt eſſe longè plures ægroti , quã in
familia alterius,multiſq; aliis de cauſis poterũt
vni occurrere lõge maiores occaſiones sũptuũ

rationabilium, quàm alteri. Tum etiam quoniã ſæpe accidit, vt vnus ita ſciat ſe gerere in ſumptibus faciẽdis, vt cum ſplendidius multò, quã alius, viuat, longè tamen minus, quàm ille, inſumat. Multaque alia eſſe poſſunt, vnde vnus longè plus, quàm alius, vno & eodem anno in ſua competenti ſuſtẽtatione inſumat. Quo fit, vt, ẽt beneficiarijs vnius & eiuſdem loci, æqualiumque redituum, & ſimilium beneficiorum, vno & eodem anno, ſtatui nõ poſſit certa regula ad arbitrandum quantum de reditibus ſui beneficij expendere teneatur in operibus pijs, ſed ex rerum curſu atque euentu id etiam iudicandum ſit.

Sextum eſt, facultatem ſumendi de reditibus beneficij tam amplè ad competentem ſuſtentationem, quam amplè hactenus explicauimus, intelligendam eſſe, quando non occurrunt graues admodum proximorum neceſſitates, & quã fabrica Eccleſiæ aliud non poſtulat. Quoniam valde abſurdum & ſcandaloſum eſt, pauperes fame perire, & beneficiarios de reditibus Eccleſiaſticis & patrimonio Chriſti lautè viuere, ampláſque & ſplendidas habere familias: itẽ eccleſias ruinoſas, incultas & ferè ſolo æquatas eſſe, & vel Epiſcopos, vel Abbates, vel Priores, aut Commendatarios, quibus fabrica incumbit, ſimiliter viuere, nihilque de tam ampla ſuſtentatione ſibi ſubtrahere.

Adrianus de reſtit. & Card. Alexandrin à Nauar. in Apol. q. 1. monito. 79. nu. 1. relati, voluerunt beneficiarium turpiter viuẽtem teneri reſtituere fructus ſui beneficij, ac proinde nõ poſſe ſumere ex illis competẽtem ſuſtentationem. Dicendum tamen eſt, id non impedire, quo minus poſſit inde ſumere competentem ſuſtentationem, vt ſufficienter ibi probat Nauarrus. Et quoniam, attenta fragilitate humana, irrationabiliter id ita ſtatueretur. An verò ex alijs capitibus beneficiarij reſtituere teneantur, ſuis locis eſt diſputandum.

Quæſtio. Dubium eſt hoc loco, vtrũ cęteris paribus, fas ſit conſtitutis in maiori aliqua dignitate, nobilibus, ac literatis accipere de fructibus beneficiorum ſplendidiorem, maioremque ſuſtentationem, quàm cæteris, hoc eſt, an fas ſit, accipere vltra eam quam qualitas & reditus beneficij poſtulant, etiam id quod eorum dignitas, vt cardinalatus, nobilitas, aut eminentia in literis ac doctoratus gradus, plus poſtulat. Reſpondendumque eſt cũ Nauar. in Apol. q. 1. monito. 82. nu. 7. conſentaneè ad Innocentium & alios, poſſe. (Satis ſit.) Primo, quoniam vnicuique integrum eſt ſumere de reditibus ſui beneficij aut beneficiorũ ſuam integram ſuſtentationem, vndecumq; maiori vel minori indigeat, quando aliunde eam non habet. Secundò, quoniam ea de cauſa Innocentius 3. c. de multa, de præb. cum iuxta Concil. Lateranenſe ſtatuiſſet, vt nullus plura beneficia curam animarum annexam habẽtia ſimul habere poſſet, nec plures perſonatus, adiecit, circa ſublimes tamen & literatas perſonas, quæ maioribus ſunt beneficijs honorandæ, cum ratio poſtulauerit, per ſedẽ Apoſtolicam poterit diſpẽſari, conſentitq; Concil. Trid. ſeſſ. 24. c. 17. Eadem etiam de cauſa Ioan. 22. in extrauag. execrabilis, quæ hodie eſt inter communes ſub titulo de præbendis, cùm ſub certo modo & forma irritas reddidiſſet diſpenſationes obtentas circa pluralitatem beneficiorum, adiecit. Cardinalibus tamen ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, qui circa nos vniuerſali Eccleſiæ ſeruiendo, ſingularũ Eccleſiarum commoditatibus ſe impendunt; ac Regum filiis, qui propter ſublimitatem eorum ac generis claritatem ſunt potioris prærogatiua gratię attollendi, duntaxat exceptis. Ac ſanè, ſi nefas eſſet nobili ac literato maiorem ſuſtentationem ex vnoquoque beneficio accipere, quàm cuicunq; priuato, inutilis omnino, quod ad ipſum attinet, eſſet diſpenſatio potius cum illo, quàm cum quocunque alio, vt ſimul habere poſſet plura beneficia Eccleſiaſtica, vt Nauar. loco citato rectè adnotauit.

Eſt tamen hęc doctrina cum duplici moderamine intelligenda. Primum, vt quando aliunde haberet maius illud incremẽtum, quo, vltra ordinarios ſimiles beneficiarios, ad ſuam ſuſtẽtationem indiget, neque dignitas, nobilitas, aut literæ in cauſa eſſent maioris vtilitatis Eccleſię, propter quam dignus etiam eſſet maiori illo incremento, non plus, quàm alij, ex reditibus beneficiorum poſſet accipere, ſed reliquum operibus pijs, vt alij, teneretur reſeruare: quãdo verò vel aliundè non haberet vnde cum illo incremento commodè poſſet ſuſtentari, vel illo etiam incremento eſſet dignus, propter maiorem vtilitatem, quã vel ſua autoritate, vel ſuis literis Eccleſiæ afferret (id quod vt plurimum eueniet) poſſet etiam illud incrementum de reditibus beneficii, aut beneficiorum accipere. Atque ad hoc attendiſſe videtur Innocentius, 4. cap. de multa, dum dixit, cum eiuſmodi perſonis poſſe per ſedem Apoſtolicam diſpenſari vt multa habeant beneficia curata aut perſonatus, cũ ratio id poſtulauerit; quia videlicet, vel aliunde non habent competentem ſuſtentationem, pro ratione ſui ſtatus, vel in Eccleſiæ vtilitatem cedet.

Secundum, vt fabrica Eccleſiæ incremento illo non indigeat, vt rectè Nauarrus loco citato notauit. Cum enim de reditibus Eccleſiæ debita ſit Eccleſiæ fabrica, neque æquitas patiatur, vt quando parochiani competentes reditus tribuunt, vnde & congruus miniſter illis conferatur, & Eccleſiæ fabrica ſuſtentetur, iterum grauentur, vt ad fabricam contribuant; neque itẽ fas ſit Eccleſiam, Diuinumq; cultũ non eſſe qualia oportet; ſanè, cùm fabricæ detrimento, nullus propter ſuam maiorem dignitatem, nobilitatem, aut literas accipere in ſuam ſplendidiorem, tametſi competentem, ſuſtentationẽ põt, quod fabricę eſt debitum, etiam ſi ille Cardinalis, Regiſque filius ſit.

Dubium etiam eſt, vtrum beneficiario fas ſit, quæ, vltra congruam ſuam ſuſtentationem de reditibus ſui beneficii, ſibi ſuperſunt, teneturq; inſumere in operibus piis, reſeruare in ſuas aut aliorũ, quas in futurum timet, neceſſitates; vel vt, cùm ſufficientem eiuſmodi pecuniæ copiã habuerit congregatam, collegium, aut hoſpitale, vel aliud opus pium, quod non niſi magna pecuniarum ſumma conſtrui poteſt, inſtituat. (Quæſtio.)

Dicen-

Galatia. D'cendumq; eſt, modò non occurrant graues A præſentes proximorum neceſſitates, & modo id prudenter fiat, quia veriſimiliter tales neceſſitates tàm certo ita de proximo timentur, vt non ſperetur poſſe eis aliter commodè occurri, aut quia opus illud pium, vtile eſt, veriſimileq; eſt, morte non præueniente, exitum habiturum, id licere. Sunt tamen in ſimilibus rebus ante oculos habenda, hominum inconſtantia, tenacitas in retinendis, quę inſumere tenentor, & quot obtendicula & excuſationes ad id quęrat, ſibiq; facile perſuadeant; necnon, quàm lõgam vitam ſperent, & quàm facilè repentina morte, quod intendunt, ad exitum non perducant, atque ita fiat vt, quæ in eum pium finem cõgregarunt, in eorum poteſtatē deueniant, qui pro fanè ac perditè illa inſumant. Iſi placet, Nauar. loco citato monito. 76. num. 5. B

Illud verò eſt obſeruandum, quamuis neceſſarium non ſit, vt ea pia opera, ad quæ beneficiarius de ſuperfluo redituum ſui beneficii tenetur, fiāt io eo loco vbi beneficium eſt ſitum, vt benè probat Nauarrus, monito. 79. ſequenti: quando tamen aliud non poſtulat commune Diœceſis, Regni, aut totius Eccleſiæ bonum, vt ſi Collegium in Vniuerſitate à loco beneficii diſtante ad miniſtros eccleſiæ educandos, aut aliud ſimile fiat, vel non occurrit peculiaris alia ratio, quæ id perſuadeat, ſanè eiuſmodi opera pia potius fieri deberent, in populi vtilitatem, qui reditus contribuit, quàm alterius. Quoniā, & recta ratio, & beneficiarii apud eos, a quibus paſcitur, quibuſque eſt datus miniſter, ædificatio id poſtulant. Vnde Ioannes 22. in Extrauag. C execrabilis de præbendis, inter incõmoda quæ comitari refert pluralitatem beneficiorum, in quibus beneficiarius non poteſt ſimul reſidere, ſic ait. Habentibus ipſa paratur vagandi materia, Diuini cultus minuuntur, hoſpitalitas, in ipſis beneficiis debita, non ſeruatur, &c. Licet ergo congruens ſit, vt epiſcopus in loco Cathedralis eccleſiæ vberiores eleemoſynas, operaq; alia pia efficiat; quia tamen ab vniuerſa Diœceſi reditus accipit, expediret, vt pro locorum in digentia & qualitate, in aliis etiam ſuæ Diœceſis oppidis eleemoſynas aliquas efficeret.

Quam amplè, ſalua conſcientia, potuimus, rem hanc cõgruæ beneficiariorum ſuſtentationis, dominiiq; in reditus ſuorum beneficiorū extendimus. Tum quoniam, præter alia, confeſſarios inſtituimus, qui præcipites eſſe non debent ad viam ſalutis æternæ arctandam, maiuſque onus iniungendum, quàm par ſit, idve dānandum, quod conſentanea, probabilique ratione tolerari poteſt. Tum etiā ne magnam beneficiariorum partem in deſperationis barathrum inniceremus, & ne dum graue, attenta fragilitate humana, onus eis imponitur, neque id, quod ad ſempiternam fœlicitatem adipiſcendam illis eſt neceſſarium, efficiant. Ipſorum verò erit aſſiduè meditari, ſe fidelium ſudoribus, Chriſtique patrimonio tam copioſè ali, vt vitæ integritate, ſuiſque ſacrificiis & orationibus, Deum propitium ipſis reddant, dona, ac veniā ab eo illis obtineant, verbo & exemplo eos doceant, viamque ſalutis æternæ, præeundo, eis D

oſtendant, eos regant, ſacramentaq; illis adminiſtrent. Quæ ſanè meditatio ſatis eſſe deberet, vt ſecum valdè eſſent parci, in pauperes, aliaque opera pia multum benigni, nihilque de tā ſancto patrimonio inſumerent, niſi prout recta ratio, Chriſtiana caritas, ac vitæ ſanctitas, ad quam pro ſuo munere & gradu tenentur, poſtulant. Eorundem etiam erit ante oculos habere, quam multi graues autores ſint, qui arctius multo, quàm nos & Doctores, quos ſequimur, hac de re loquantur, & quam prudens, ipſis vtile, & ſecurum ſit conſilium in re tanti momenti iuxta ſecuriorem opinionem mores ſuos componere, reditusque ſuorum beneficiorum expendere, atque antiquum hac in parte Chriſtianæ eccleſiæ ſplendorem imitari: præſertim cum id Deo, Angelis, & hominibus gratiores, commendabiliores, ac amabiliores eos reddat, cumulatiuſque ipſis ſempiternæ beatitudinis promereatur præmium.

DISPVTATIO CXLVI.

Beneficiarij quouſque de bonis ſuis conferre poſſint conſanguineis.

Diſputatio hæc appendix eſt præcedentis, idcirco ab ea diſſecta, ne illa longitudine confuſionem ac tædium pariet.

Quando non occurrunt graues aliorum proximorum neceſſitates, ceſſatque ſcandalum, beneficiarii abſq; lethali culpa reſeruare poſſunt bona omnia ſua patrimonialia, & aliunde, quā ex reditibus beneficii, acquiſita, nec non reditus horum omnium bonorum, eaque omnia tribuere conſanguineis diuitibus, etiam emendo & inſtituendo ex illis maioratum, quem alii cui eorum tribuant. Aſſertio hæc patet ex dictis diſput. præcedente: quoniam reſeruare ea poſſunt in quoſcunque vſus voluerint, ac ſumere integram ſuam ſuſtentationem de reditibus ſui beneficii. Ab ea tamen eſt excipiendū, niſi cõſanguineus ſit filius eorum illegitimus, nondum legitimatus ad ſuccedendum in omnibus illis bonis. Tũc enim ſoluni poſſunt illi tribuere, quæ infra dicemus, dum de ſucceſſione filiorum illegitimorum erit ſermo.

Cum diſputatione præcedente oſtenſum ſit; Quæſtio. ſi beneficiarius parcè viuendo minus conſumat de reditibus ſui beneficii, quàm in ſuam cõpetentem ſuſtētationem licitè poterat, aut quā pro ratione ſuæ induſtrię, laboris & vtilitatis ſuorum miniſteriorum dignus erat accipere, poſſe id totum conuertere in quoſcunq; vſus voluerit, non ſecus ac alia bona ſua patrimonialia; dubium eſt, an ſaltem poſt præceptum Cõcilii Tridentini diſput. præcedente relatum, poſſit beneficiarius illud conferre conſanguineis, aut familiaribus diuitibus, quemadmodum poteſt in quoſcunque alios vſus non pios, licitos tamen, illud expendere. Non deficit qui, cum confiteretur id ex natura rei licitum eſſe, poſt præceptum tamen Concilii Tridentini licitum negaret.

Contrarium aſſeruerunt, non ſolum Sotus Reſponſio. 10. de

A 10.de iuſt.q.4.art.3 affirmans, poſſe inde eme-
re conſanguineo diuiti annuos reditus in ma-
ioratus modũ, quo ſtatum ſuum augeat ac mu
tet,& Maior in 4.diſt.24.q.17. qui ante Conci-
lium Tridentinum ſcripſerunt, ſed etiã Nauar.
in Apol.q.1.monito.30.& 78.& Molina lib.2.
de primog.c.15.nu.50.qui poſt Concilium Tri
dentinum ſcripſere. Atque hæc ſententia mihi
placet,quando ſcandalum ceſſaret. Ducor pri-
mò,quoniam Concilium Tridentinum ſolũ in
terdicit beneficiariis ſtudium augendi conſan-
guineos aut familiares ſuos de reditibus eccle-
ſiaſticis: ſtudium autem ſolum ſonat cupidita-
tem plus,quàm par eſt,illos augendi,atq; adeò
illicitè.Neque enim cenſendum eſt velle, aut id
rationi eſſet conſentaneum,vt quod licitè dona
B re poſſent extraneis diuitibus,conſanguineis &
familiaribus,quibus magis ſunt aſtricti, quoſ-
que,cæteris paribus, ratio & virtus, vt præfe-
rant,poſtulant, nulla ratione conferre valeant.
Secundò,quoniam licet Concilium Tridentinũ
eò in loco nomine redituum eccleſiæ intelligat
etiam fructus beneficiorum,non tamen eos ſo
los intelligit,ſed etiam beneficia ipſa eccleſiaſti
ca, & bona immobilia ipſarum eccleſiarum; vt
expendenti verba ſequentia in eodem capite ſa
tis eſt manifeſtum:quis autem dicat, mentẽ Cõ
cilii in eo præcepto fuiſſe interdicere epiſcopis
& aliis beneficiariis, ne vlla ratione conferrent
beneficia eccleſiaſtica ſuis conſanguineis aut fa
miliaribus diuitibus,aut,vt,cæteris paribus,eos
æquè dignos non præferrent extraneis. Tertiò
C quoniam,vt Nauar.locis citatis probè notat,id
quod pareè viuendo ſibi beneficiarius de ſua
competenti ſuſtentatione reſeruauit, & quod
vltra ſuam competentem ſuſtentationem pro-
meritus eſt, non habent iam rationem fructuũ
beneficii,quos proinde ſolum,vel in ſuam ho-
neſtam ſuſtentationem,vel in operibus piis te-
neatur expendere,ſed habent rationem bono-
rum ſua propria induſtria acquiſitorum,com-
putanturque proinde cum aliis patrimoniali-
bus aliundeque, quàm ex beneficio,acquiſitis
eorum bonis:quo fit, vt in reditibus eccleſiæ,
de quibus in eo præcepto eſt ſermo, minimè
comprehendantur.

In ſuſtẽtatio-
nẽ,& compe
tẽtem dotẽ,
quouſque cõ
ſanguineis ſu
bueire poſſint

Solum ſupereſt explicemus, quouſque de iis
reditibus beneficiorum, quos alioquin expen-
re tenebantur in operibus piis, cõferre poſſint
aliqua conſanguineis. Dicendumq; eſt, ſi tales
D conſanguinei pauperes ſint, qui pro ſui ſtatus
ratione non habeant competentem ſuſtenta-
tionem,aut ſi nubiles feminæ ſint,quæ pro qua
litate ſui ſtatus non habeant moderatam cõpe-
tentem dotem, poſſe illis cõferre ſolũ quouſq;
non egeant, hoc eſt,quantum(adhibentibus ſi-
mul illis pro conditione ſui ſtatus induſtriam
& laborem,vt ſibi etiam acquirãt) indiguerint
ad competentem moderatam ſuſtentationem,
aut quantum indiguerint ad competentem mo
deratam dotem. Ita D.Tho.2.2.q.185.art.7.ad
2.cum Ambroſio,quem refert, lib.1.officior.c.
30.& habetur c.eſt probanda, iuncto c.conſi-
deranda,86.diſt.& Caiet. apertius ad eandem
D.Thomæ reſponſionem ad 2.verba D.Thomæ
expoſuimus diſput.præcedente. In eadem ſen-
A tentia eſt idem Caiet.eadem 2.2.q.43.art. 8. dũ
ait.Pauperes eſſe non ſolum,qui egent cibo,po
tu,aut veſte,quæ ſunt neceſſaria naturæ;ſed qui
egent oportunis ad conuenientiam ſui ſtatus,
ac proinde prælatos eccleſiæ eleemoſynaliter
poſſe diſtribuere illis, ſicut aliis pauperibus. In
eadem eſt Nauar. in Apol. q.1. monito.77.nu-
mero 4.

Eſt tamen hæc doctrina intelligenda,dũmo-
do graues aliæ proximorum neceſſitates non
occurrant. Neq; enim æquitas patitur, vt licèt
beneficiarius de reditibus beneficii, quos in o-
peribus piis inſumere tenetur, ſubuenire po-
tius debeat conſanguineis,quam extraneis,præ
termittat ſubuenire extremis, aut penè extre-
mis occurrentibus naturæ neceſſitatibus proxi
B morum extraneorum,vt conſanguineis ſubue-
niat in iis, quibus ſolum indigent ad conueniẽ
tiam ſtatus.

Illud eſt obſeruandum, quamuis beneficia-
rius,præter reditus beneficii, hẽat alia ſua pro-
pria bona,de quibus diſponere poteſt ad quos
vſus voluerit, poſſe de reditibus ſui beneficii
ſubuenire conſanguineis egentibus,vel ad eo-
rum cõgruam ſuſtentationem, vel ad congruã
dotem.Ratio eſt, quoniam ſolum ſuperfluum
ſui beneficii tenetur expẽdere in operibus piis:
illa aũt ſubuentio opus eſt pium, ac proinde
illa ſatisfacit. Quamuis laudabilius multo face
ret, ſi de aliis ſuis bonis illis ſubueniret,& ſu-
perfluum redituum beneficii ad alia pia ope-
ra reſeruaret.

Illud præterea eſt magnopere obſeruãdum,
C quòd quemadmodum ſi alii conſanguinei ha-
berent parẽtes,qui illis poſſent ac deberẽt ſuffi
cienter ſubuenire, non poſſet beneficiarius id
præuenire, tribuendo illis ſuperfluum redituũ
ſui beneficii; quoniam in eo euentu illi ſimpli-
citer eſſent diuites; ita ſi beneficiarius haberet
alia bona ſua vnde ſubuenire poſſet proprio fi-
lio,aut filiæ ſpuriis, non poſſet illis tradere do-
tem aut competentem ſuſtentationem de ſu-
perfluo ſui beneficii, ſed de aliis ſuis propriis
bonis. Quoniam,præterquam quòd cum pec-
cato,& contra id,quod ſtatus beneficii poſtula
bat,eos genuerit,ſimiliter eſſent ſimpliciter di-
uites.Quando tamen tales filii, aut alii conſan-
guinei diuites,eſſent in familia beneficiarii,ne-
que illam augerent vltra id,quod qualitas & re
D ditus beneficii poſtulant, poſſet illis reddere ſu
ſtentationem de reditibus beneficii, ſicut aliis
de eadem familia.Prætereà, ſi obſequia exhibe
rent, quæ vltra ſuſtentationem digna eſſet ma-
iori aliqua compenſatione; eam quoq; poſſet
illis exhibere de reditibus beneficii: quoniã ea
omnia incongrua beneficiarii ſuſtentatione in-
cluduntur,quam totam de reditibus ſui benefi
cii poteſt accipere.

Dubium.

Dubium eſt,vtrum ſi aliquis, humili loco na
tus,habens fratres, aut conſobrinos ex fratrib.
vel ſororibus, qui pro ſua conditione & ſtatu
competentem habeant ſuſtentationem, euehatꝰ
in magnam aliquam dignitatem, vt in epiſco-
patum,aut in aliud pinguiſſimum beneficiũ,eo
ipſo accreſcat illorum conſanguineorum cõdi
tio & ſtatus,ita vt plus egeant ad ſuam congruã
medio-

mediocrem ſuſtentationem,& ad dotem competentem,poſſitq́; proinde beneficiarius de reditibus beneficij,quod ad id eis defuerit, licitè illis conferre,& multò maiori cum ratione patri aut matri, ſi ſuperſtites fuerint, quibus tenetur ſe gratum exhibere, debitumque honorem illis deferre. Reſpondendum q́; eſt cum Nauarr.monito.77.citato,nu.5.accreſcere aliquantulum poſſeq; beneficiarium licitè illis conferre,non quantum exigere ſolent,& quantum beneficiariorum inordinata ad illos affectio facilè ſibi ſolet perſuadere ipſis licere,ſed moderatè prudentis & timorati viri arbitrio,ſpectatiſque circunſtantijs omnibus, & ſaltem quātum par eſt vt dedecus & pudor merito non ſit beneficiario,propinquos, tam arctè ſibi coniunctos,ita abiectè ſe gerere.

Reſponſio.

De filia ſpuria beneficiarij nobilis, aut in magna aliqua dignitate conſtituti, dicendum eſt. Fas non eſſe beneficiario conferre illi de reditibus beneficii, quos alioquim expendere teneba tur in operibus pijs,tantam dotem, quantā homo coniugatus æqualis ſecum conditionis cōferret in competem & moderatam dotem filię ſuæ legitimæ,vt eſt notiſſimum: quoniam neq; talis coniugatus ſolet æqualem dotem,ſed longè inferiorem ſimili ſuæ filiæ ſpuriæ,imò neq; naturali illegitimæ conferre, neque æquum eſſet conferre, paremq; illam efficere cum legitimis:non eſt verò melioris, ſed inferioris conditionis filia ſpuria clerici,quàm ſuſcepta ex adulterio coniugati.

De filia ſpuria.

Quicquid verò dicat Maior in 4. diſt. 24. q. 19. dicendum eſt,fas nihilominus eiuſmodi beneficiario eſſe,plus in alimentis & moderatam dotem tali filiæ conferre,quàm ſi eſſet ſpuria ſacerdotis pauperis & infimæ conditionis: quoniam ex ſtatu & qualitate parentis accreſcit ſtatus,qualitas,& conditio filiæ ſpuriç.Cum ergo talis beneficiarius iure etiam canonico, teneat̃ præſtare eiuſmodi filiæ alimenta qualitati parētis competentia,atque adeò dotem, quæ ad eiuſmodi alimenta in totam vitam ſibi ſufficiāt, ad idq; ipſe dum viuit, hæredeſque ipſius poſt mortem in exteriori foro cogi poſſint;ſanè ſaltem id totum conferre illi poteſt, quod attenta qualitate & conditione parētis,prudentis arbitrio,filiæ illi in exteriori foro adiudicaretur: quoniam non ſolum tanta dote indiget, ſed ēt tanta eſt illi à parente debita.Probat verò optimè Nauar.de ſpoliis cleri.§.vlt.nu.9.& ſequentibus,etiam poſt bullam Pij V.in eo §.relatam, qua ſtrictè prohibet bona Clericorum deriuari in filios ipſorum ſpurios,fas eſſe,etiam de reditibus beneficii,conferre illis alimenta,ac filiabus competentem dotem.Quoniā ſimiles prohibitiones nihil horum cenſendę ſunt comprehendere,neque fortè licitè poſſent.

DISPVTATIO CXLVII.

Quouſque beneficiarij teſtari poſſint.

DIcemus primò, quouſque beneficiarijs teſtari liceat ſtando in ſola iuris canonici diſpoſitione, deinde verò quouſque conſuetudine fas id eis ſit.

Sit ergo prima concluſio. Beneficiariis, etiā ſi Epiſcopi ſint, fas eſt teſtari ad quoſcunque vſus,de omnibus ſuis bonis primi & ſecundi generis diſput. 142. explicatis,hoc eſt,de omnib. ſuis bonis patrimonialibus, & quacunque alia ratione,etiam intuitu miniſterii Eccleſiaſtici acquiſitis,præterquàm de reditibus ſui beneficij. Hæc ex dictis diſputationibus præcedentibus eſt manifeſta. Nec non quia verum habent horum omnium bonorum dominium,neque vlla iuris poſitiui reperitur lex,quæ illos de eis teſtari prohibeat.Eſt etiam communis Doctorū, vt Couar.cap.1.de teſtam.à nu.1.Iulius Clarus lib.3.ſent.q.27.& Molina lib.1. de primog.cap. 12.nu.27.referunt,etiam quo ad bona intuitu miniſterij Eccleſiaſtici acquiſita,vt Couar.ca.1. de teſt.nu.11. Nauar. in Apol. q.1.monito.22. nu.1.& 3.& q.3.monito.1.referunt, ſatiſque efficaciter probant.Colligitur etiam apertè ex c. Epiſcopi,12.q.1.cuius hæ ſunt verba. Epiſcopi de rebus propriis, vel acqſitis, vel quicquid de proprio habet,hæredibus ſuis,ſi voluerint, derelinquant.Ex cap.placuit, 12.q.3.ca.fixum, 12.q.5.cap quia nos,de teſtam.& ex aliis iuribus.Quin de his omnibus bonis tanquā de quaſi Caſtrenſibus teſtari poſſunt clerici,qui filiifamilias fuerint,iuxta auth.presbyteros, 1.C.de epiſc.& cler.vt diſp.13 8.dictum eſt. 1.Conclu.

Secunda concluſio.De bonis,quæ ſunt propria Eccleſiæ, nec ſunt reditus proprii beneficii,vt de prædiis beneficio annexis, & de aliis, tam mobilibus quam immobilibus, bonis propriis Eccleſiarum teſtari non poſſunt. Hæc eſt communis, & colligitur ex iuribus citatis, & ex aliis: liquetque ex dictis diſputationibus præcedentibus. Lege Nauar.monito.22.citato. num.2. 2.Conclu.

Tertia concluſio. De ea parte redituum beneficii,quæ beneficiarius,vel competenti ſuę ſuſtentationi ſubtraxit,vel vltra competentem ſuſtentationem ſua induſtria,labore,& vtilitate, quam miniſteriis ſuis Eccleſiæ attulit, eſt promeritus,teſtari poteſt ad quoſcunque vſus, iuxta Nauar.in Apol.q.1.monito.30.nu.2.& monito 78.nu.3.& ſequentibus,conſentaneeq; loquuntur alii,quos diſput.145.retulimus.Ratio eſt,quoniam,vt diſputatione citata dictum eſt, eiuſmodi incrementum eo ipſo computatur cū proprijs aliis beneficiarii bonis propria induſtria acquiſitis. In exteriori tamen foro rarò fortaſſis locū habebit hæc opinio: eò quòd difficilè ꝓbari poſſit,bona, quæ beneficiario poſt mortem de reditibus ſui beneficii ſuperſunt,vel ſuiſſe ſubtracta congruæ ipſius ſuſtentationi, vel fuiſſe ea promeritum vltra congruam ſuſtentationem. 3.Conclu.

Quarta concluſio ſi beneficiarius aliqua de ſuis propriis bonis inſumpſerit, quæ inſumere poterat de reditibus beneficii,neque eum id fecit,animum habuit nō compenſandi ita inſumptum,poteſt ad quoſcunque vſus teſtari de æquali portione redituum ſui beneficij, iuxta ea quæ diſp. 145.dicta ſunt.Idem eſt, ſi aliquid cōtulit de ſuis propriis bonis Eccleſiæ,nec habuit animum illud non compenſandi:poteſt namq; teſta- 4.Conclu.

teſtari ad quoſcunque vſus de æquali portio-
ne bonorum Eccleſiæ. Ita habetur c. ſi qualibet,
12. q. 2. & c. ſi epiſcopus, 12. q. 5. & affirmat Na
uar. in Apol. q. 3. monito. 4. num 3

5. Conclu. Quinta concluſio. Beneficiarij de reliquis re-
ditibus ſuorum beneficiorũ, ſiue in ſeipſis per-
maneant, ſiue in aliquo alio, in quo beneficiarij
facti ſint locupletiores, teſtari non poſſunt, nõ
non ſolum ad vſus non pios, ſed etiam ad eos
pios, in quibus donatione inter viuos poſſent,
dum ſani ſunt, eos omnes licitè expendere. Ita
habetur, c. Epiſcopi, c. ſint manifeſtæ, 12. q. 1. ca.
quia Ioannes, c. ſi epiſcopus, 12. q. 5. c. adhuc, c.
quia nos, c. relatum, 2. de teſtamentis, auth. licẽ-
tiam, C. de epiſc. & cler. & alijs iuribus. Habetq;
id verum, etiam ſi beneficia ſimplicia ſint, vt ad
uerſus alios ſatis efficaciter probant, Couar. c.
cum in officijs, de teſt. num. 6. Nauarr. in Apol.
q. 3. monito. 1. num. 2. tum quia iura vniuerſim
loquuntur: tum quia cap. relatum de canonicis
loquitur, quorum beneficium ſimplex eſſe nul
lus eſt qui dubitet: tum denique ob alias mul-
tas rationes, quas breuitatis gratia omitto. Ra-
tio verò cur facultas teſtandi ad vſus pios illis
denegata ſit, cùm tamen conferendi donatione
inter viuos ſit eis conceſſa, ea eſt, vt dum viuũt
in pios vſus, vt tenentur ſuperflua ſuorum be-
neficiorum expendant, neque illorum cupidita
te ea ſibi retineant, vt ſupra dictum eſt, & Na-
uarr. in Apol. q. 3. monito 1. & alij rectè affir-
mant.

Ab hac tamen concluſione, vt habetur c. re-
latum, 2. de teſtamentis, excipitur, niſi de modi
ca aliqua quantitate rerum mobilium teſtetur,
relinquendo illa pauperibus, aut religioſis lo-
cis, vel illis, qui viuenti ſeruierunt, ſiue conſan-
guinei illi ſint, ſiue alij, iuxta ſeruitij tamen me
ritum. Hoc enim, vt ibidem Alexander 3 ait, cõ
ſuetudine non improbanda eſt introductum.
Id tamen intelligo, quando, quod ita in recom-
penſationem ſeruitij relinquitur, ex iuſtitiæ ri-
gore non eſt debitum, ſed ſolum ex quadã mo-
rali honeſtate ac gratitudine: id namq; totum,
quod in recompenſationem ſeruitij de iuſtitia
eſt debitum, & quodcumque aliud defuncti de
iuſtitia debitum, eſto multum ſit ſoluendũ eſt
de reditibus beneficij, ſiue defunctus id in ſuo
teſtamento, aut quacunque alia vltima volunta
te, expreſſerit, ſiue non, vt habetur c præſenti,
§. porro, de offic. ordin. libro 6. Quin & id in
competenti talis beneficiarij vſque ad vitæ ter-
minum ſuſtentatione computatur ac inclu-
ditur.

Remanentia ex fructibus beneficij ad quem pertineant. Bona beneficiarij defuncti, de reditibus be-
neficij poſt congruam illius ſuſtentationem re-
manentia, de iure in corpore canonici iuris in
ſerto, ad Eccleſiam pertinent, in qua ille erat be
neficiarius, c. placuit, 12. q. 3. ca. 1. 12. q. 4. c. 1. &
c. fixum, 12. q. 5. c. 1. & c. cum in officijs, de teſt.
Nomine autem Eccleſiæ (ſi ille erat canonicus,
qui de capitulari menſa reditus ſui canonica-
tus habebat) intelligitur canonicorum colle-
gium, ſuntque inter canonicos bona illa diuidẽ
da. Ita habetur, c. relatum, 2. de teſtamentis. Idẽ
eſt de quacunque dignitate Eccleſiæ, ſi in capi-
tulari menſa habeat portionem. Præcisè tamen

A quoad id, quod remanet ea ea portione; non
verò quoad alios reditus, ſi quos dignitas illa
ex aliquo alio beneficio, aut aliunde habeat an
nexos: hi namque pertinent ad ſucceſſorem in
eadem dignitate.

Quòd ſi ſit beneficiarius alius quicumq; qui
de communi capitulari menſa tanquam pars
communitatis illius non accipit reditu, ſui be-
neficij, tunc nomine, Eccleſię, intelligitur ſucceſ
ſor in beneficio, vt habetur eodem c. relatum,
2. & c. cum vos, de officio ordinarij, & c. præ-
ſenti, eodem tit. lib. 6. Niſi aliquid in Eccleſiæ v-
tilitatem ex eiſdem reditibus, putà in fabricã,
eſſet expendendum, vt habetur, cap. cum vos ci
tato, aut in vtilitatem defuncti, vel ad aliquem
alium conſuetudine legitimè iam præſcripta,
aut antiquo priuilegio, vel rationabili alia de
B cauſa pertineat, vt c. præſenti citato habetur.
Vbi etiam epiſcopis, alijſque eorum ſuperiori-
bus eiuſmodi bona occupantibus ſtatuitur in
pœnam, quouſque illa integrè reſtituant, ſuſpẽ
ſio ab ingreſſu eccleſię: cæteris verò Eccleſiaſti-
cis perſonis ſuſpenſio ſimilis ab officio & bene
ficio, eo ipſo incurrenda. Quando aliquis in di
uerſis Eccleſijs beneficia habet, quod de rediti-
bus eo defuncto ſupereſt, arbitrio prudẽtis eſt
diuidendum inter eos, ad quos, iuxta hactenus
dicta, reditus talium beneficiorum pertinent,
vt habetur c. relatum 2. citato. §. vlt. & c. quia ſæ
pe, de electione. lib. 6. Capitulis, conuentibus,
collegijs, & ſingularibus earundem communi-
tatum perſonis, quæ, dum Cathedrales, & Re-
gulares, ac Collegiatæ eccleſiæ vacant, occupa-
C re, inter ſe diuidere, ſurripere, dilapidare, diſſi
pare, aut conſumere præſumunt bona à præla-
tis earum eccleſiarum relicta, vel vacationis tẽ-
pore obuenientia, quę in vtilitatem earumdẽ
eccleſiarum deberent expendi, vel futuris ſuc-
ceſſoribus deberent fideliter reſeruari, ſtatuitur
pœna ſuſpenſionis ab officio & beneficio, quo
vſque integrè illa reſtituant, eo ipſo incurren-
da. Nõ obſtantibus quibuſcunque priuilegijs,
vel indulgentijs, aut contrarijs conſuetudinib.
vel ſtatutis iuramento, confirmationis ſedis A-
poſtolicę, aut alia quacunque firmitate vallatis,
quæ omnia ibi reuocantur. Intelligendum ta-
men id eſt, de antecedentibus illud caput, non
verò de ſequentibus.

In Clement. ſtatutum, de electione, declara-
tur, id quod in c. quia ſæpe, ſtatutũ eſt circa re-
D ſeruationem ſucceſſori prælato relictorum à
prædeceſſore, & eorum quæ obuenerint tem-
pore vacationis, non obſtante, quòd tempore
talis vacationis iuriſdictio ad capitulum per ti-
neat, intelligenda eſſe, de quocunque etiam e-
molumento, quod ex iuriſdictione, & ſigillo cu
riæ eccleſiaſticæ vel ſecularis, aut aliàs vndecũ-
que, ſi eccleſia non vacaret, ad prælatum perti-
neret, non obſtante qualibet contraria conſue-
tudine; ita tamen, vt rationabiles deducantur ex
penſæ. Veruntamen, ſi in aliqua eccleſia, ſede va
cante, ad ſingularem aliquam perſonam ratio-
ne dignitatis de conſuetudine, priuilegio, vel iu
re alio ſpeciali, iuriſdictio cum ipſius emolu-
mento deuoluatur, non intenditur ea conſtitu-
tione præiudicium vllum illi inferre, vt eadem

Cle-

Clementina ſubiungitur.

Spolia clericorum. Poſtea verò extrauagantibus Pauli III. Iulij III. Pauli IIII. Pij V. & Gregorij XIII. ſancitum eſt, vt ſpolia omnia clericorum ad cameram pertinerent Apoſtolicam. Nomine autem ſpoliorum clericorum intelliguntur, In primis, quæ illicita negotiatione, aut quocunque alio modo illicito a clericis acquiruntur. Hæc tamẽ bona, cùm ſolum in pœnam computentur in ſpolus, cameræque Apoſtolicæ applicentur, nõ debentur ante latam ſententiam, ſed ad defuncti hæredes ex teſtamento, aut ab inteſtato pertinent. Deinde comprehenduntur, quæcunque per mortem beneficiariorum remanent de reditibus beneficiorum poſt competentem beneficiariorum ſuſtentationem, de quibus nobis eſt hoc loco ſermo.

Pius V. & Gregorius XIII. ſpolia extenderunt ad reditus beneficiorum omnium à die vacationis eorum vſque ad nouam prouiſionem beneficii, eaq; omnia Cameræ Apoſtolicæ applicauerunt. Gregorius XIII. extrauag. 34. ea etiam extendit ad omnia bona, quæ per mortẽ religioſorum, extra clauſtra, cum licentia, aut ſine licentia degentium, remanent, ſiue illa acquiſierint ex Eccleſiaſtico beneficio, ſiue ſua propria induſtria, ſiue donatione, iure hæreditario ex teſtamento aut ab inteſtato, vel quacunq; alia ratione. Voluit namq; hæc omnia bona pertinere deinceps, non ad monaſterium cuiuſuis religioſi, ſed ad Cameram Apoſtolicam, tanquam ſpolia. Pius V. extra. 48. ab ſpoliis excipit, omnia & ſingula ornamenta, & paramenta, ac vaſa, necnon Miſſalia, & gradualia, ac cantus firmos, & muſicæ, aliosque quomodolibet nuncupatos libros, & alias res ſacras, etiam auri, & argenti, ac quæcunque alia bona per quoſcunque Patriarchas, Archiepiſcopos, Epiſcopos, Abbates, ſeu commẽdatarios, & alios quoſcunque, quæcunque & qualiacunque beneficia Eccleſiaſtica, cum cura, & ſine cura, ſecularia, & quorunuis ordinum regularia in titulum, vel commendam, aut aliàs quomodolibet obtinentes, quocunque nomine vel titulo cenſeantur, ad vſum & cultum diuinum, etiam in eorũ priuatis ædibus & capellis vel oratoriis deſtinata, tempore eorum obitus ex teſtamento, vel ab inteſtato relicta ſub quibuſuis facultatibus teſtandi, & aliàs diſponendi de bonis per eos ex altari vel aliàs quomodolibet acquiſitis, per quoſcunque Romanos Pontifices prædeceſſores & ſucceſſores noſtros, ac nos, ſub quibuſcunq; tenoribus ac firmis, &c. conceſſis, eaq; omnia applicat eccleſiis, aut monaſteriis, in quibus beneficia obtinuerint, aut quibus præfuerint, inualidatq; quæcunque donationes, & diſpoſitiones circa eiuſmodi res factas, etiamſi aliis perſonis Eccleſiaſticis, aut locis piis ſint factæ. Ab ſpoliis etiam clericorum ibidem excipit, quęcũque ſcamna, cathedras, arcas, tabulas, & mẽſas, etiam ligneas & lapideas, marmoreas etiam, & quæcunque dolia, ſeu vaſa vinaria vacua, & alia ſimilia ſupellectilia domeſtica à clericis, etiã ex fructibus beneficiorum relicta. Item vt nullius beneficiarii cenſerentur relicta ſpolia, cuius beneficium non ſuperauerit annuos reditus

A triginta ducatorum auri de camera, vt ſupra relatum fuit. Extrauagantes, in quibus hactenus dicta continentur, magna ex parte referuntur à Nauar. de ſpoliis clericorum a §. 5. & in collectione conſtitutionum, à Gregorio VII. vſque ad Gregor. XIII. anno 1579. Romę editam, ſunt Pauli III. 23. Iulij III. 6. 15. & 17. Pauli IIII. 17. Pij IIII. 10. Pij V. 1. & 48. & Gregorij XIII. 5. 32. 33. & 34.

Licet negandum non ſit, in ſummo Pontifice eſſe poteſtatem diſponendi de his omnibus bonis Eccleſiaſticis, applicandique ex rationabili & legitima cauſa hæc omnia ſpolia Cameræ Apoſtolicæ, aut alteri rei, quæ in communne ecclesiæ bonum cedat; atque hęc omnia in Italia vſu ſint recepta, quando ex peculiari facultate

B ſedis Apoſtolicæ conceſſum alicui non eſt teſtari de huiuſmodi bonis, & præterquam in beneficiis ſimplicibus in locis, vbi cõſuetudine præſcripta, ac vigenti beneficiarii teſtari de illorũ reditibus conſueuerunt, vt extrauagantes Pij V. Gregorij XIII. & quorundam aliorum ſummorum Pontificum apertè excipiunt: in aliis tamen Hiſpaniis, præterquàm in Luſitania, ſolum à multis annis eſt receptum, vt prælatorum ſpolia, quæ per illorum mortem de reditibus ſuorum beneficiorum remanerent, pertinerent ad Cameram Apoſtolicam: non verò aliorum beneficiorum, neque etiam redituum Epiſcopatuum à puncto vacaturæ vſque ad nouam epiſcopatus prouiſionem. In Luſitania verò, Galia, Germania, & aliis prouinciis, receptum nõ eſt, vt vlla beneficiariorum ſpolia, etiam prælato-

Spolia in Hiſpanis quę ad cameræ Apoſtolicam.

In Luſitania, Galia, & Germania.

C rũm, ad Cameram Apoſtolicam pertineant, vt Nauarrus in opuſculo de ſpoliis clericorum, §. 9 num. 4. & §. 14. num. 4. affirmat. Fortaſſe Principes harum prouinciarum iudicarunt, non ex pedire vt tot bona de beneficiis ſuorũ Regnorum in Italiam extraherentur, & vt a collectoribus Cameræ ſedis Apoſtolicæ ſubditi ſuorum regnorum litibus, aliiſque rationibus frequentiorum ſpoliorum exactione moleſtarentur; neque tam vrgentem eſſe Camerę Apoſtolicę neceſſitatem, vt id permittere tenerentur. Qua de cauſa eoq; Summi Pontifices ad alia ſpolia recipienda creare ac deputare collectores conſueuerunt, quàm ad ea, quæ vſu & conſuetudine in vnoquoque loco recepta ſunt, vt ex eorũ extrauagantibus citatis conſtat. Quamuis autẽ Gregorius XIII. dum ſpolia ad bona omnium

D religioſorum extra clauſtrum ex hac vita decedentium extendit, vniuerſim loqui videatur de religioſis quorumcunq; regnorum, atq; vbiuis decedentium; neſcio tamen, an id extra Italiam ſit vſu receptum, vſuve recipietur. Quare, quando caſus occurrerit, vſus ac conſuetudo loci ſunt requirenda.

Vt verò deueniamus ad conſuetudines, quæ ſunt, vt beneficiarii de bonis ex eccleſiaſticis beneficiis acquiſitis teſtentur, ſciendum eſt. In Hiſpaniis conſuetudinem non eſſe, vt prælati aliter, quàm ex ſpeciali conceſſione ſedis Apoſtolicæ, teſtentur, etiam ad pias cauſa. Vnde in Luſitania, quicquid poſt mortem prælati remanet ex epiſcopatu acquiſitum, id totum, iuxta canones in corpore iuris inſertos, pertinet ad ſucceſſorem.

Epiſcopi in Hiſpaniis nõ teſtantur.

ſorem. In alijs verò Hiſpanijs ſpectat ad Cameram Apoſtolicam, vt dictum eſt.

Alij beneficiarij teſtantur in Caſtella de redditibus ſuorum beneficiorum.

Quod ad reliquos beneficiarios attinet, antiqua eſt conſuetudo in regno Caſtellæ, quæ ad hodiernum vſque diem viget, non ſolum vt teſtentur ad libitum de bonis ex beneficijs acquiſitis, ſed etiam vt, ſi inteſtati decedant, hæredes eorum ab inteſtato non ſecus illis ſuccedant in eiuſmodi bonis, ac in alijs eorum patrimonialibus & propria induſtria acquiſitis. Hac de re legem tulerunt Carolus V. anno 1523. & Philippus II. Rex noſter, anno 1566. qua hanc cõſuetudinem aſſeruerunt, eamq; ſeruari præceperunt. Porrò lex illa eſt hodie 13. tit. 8. lib. 5. in noua collectione. Eandem conſuetudinem eſſe in Galia affirmant Couarr. cap. cùm in officijs, de teſta. nu. 9. & alij, cum gloſſa in Pragm. Sanctione, titu. de annatis, §. item quod verb. acquiſitis.

Galia.

Luſitania.

Eadem viget in tota Luſitania, vt conſtitutionibus epiſcopatuum pronunciatum eſt, tametſi (vt mox referam) aliquantulum varient quouſque ea in diuerſis diœceſibus ſe extendat. Eandem ſupponere videntur ordin. huius regni libro 2. tit. 8. §. penult. dum indiſtinctè ſtatuunt, vt ſi per mortem beneficiariorum, aut aliorum clericorum, remanſerint bona aliqua immobilia, de quibus in vita non diſpoſuerint, pertineant ad proximiorem hęredem & Ioan. tamẽ tertius, 2. parte legum extrauag. tit. 2. l. 10. petente id Domino Ferdinando Olyſsiponenſi Archiepiſcopo, verba illa, anno 1553. in hunc modum explicauit. Declaro, que à diſpoſiçaõ dodito. §. ſe entenda ſomente nos bens patrimoniaes dos ditos clerigos, ou beneficiados, & em outros bens que a ſeus herdeiros pertencaon, & naon nos bẽs que elles acquiriren, ou ouueſſem per rezaõ da igreia. Suſpicor autoritate Nauarri, qui tunc erat Conimbricæ, explicatione hanc fuiſſe adhibitam, quaſi conſuetudo efficere non poſſet, vt talia bona peruenirent ad hæredes beneficiariorum. Neque credo mentem Ioannis tertij fuiſſe, derogare cõſuetudini, qua id iam tunc licitum eſſet, ſi in conſcientiæ foro, vi conſuetudinis iam præſcriptæ, licitum eſſe poſſe. Miror etiam Gamam deciſ. 313. & quoſdam alios Senatores ab eò ibidem relatos, vi ordinationum, §. illo pen. citato, adiudicaſſe quibuſdam hæredibus ab inteſtato Archiepiſcopi Olyſſiponenſis prædium quoddam de redditib. Archiepiſcopatus veriſimiliter acquiſitum: cũ tamen, neque verba illius ordinationis tantopere cogant, vtpote quæ condita non fuit ad definiendum ad quem prædia beneficiariorum & aliorum clericorum poſt eorum mortem pertinerent, ſed ad impediendum ne illa obtinerent perſonæ eccleſiaſticę, ſed, ſi ad eas hæreditario iure deberent pertinere, tenerentur ea intra annum vendere, neque vnquam fuerit in hoc regno conſuetudo, non ſolum vt ſimilia bona prælatorum ab inteſtato deuenirent ad ipſorum hęredes, ſed neque vt teſtari de illis abſque ſpeciali ſedis Apoſtolicæ facultate poſſent, etiam ad pias cauſas, nedum ad vſus profanos. Ad legem verò extrauagantem Ioannis tertij, quæ cũ ſententia, quam tulerunt, pugnare videbatur, reſpõderunt, ſolum eſſe intelligendam de bonis, quæ poſt eam legem conditam poſt mortem beneficiariorum remanerent: non verò de illis, quæ ante illam legem conditam remanſiſſent, qualia erant bona, de quibus erant illa lis: cum tamen Ioannes tertius inde permotus fuerit ad eam declarationem adhibendam, quòd illi perſuaſerint, contrarium ex natura rei eſſe iniquum, legemque proinde patris ſui Emmanuelis aliter intellectam iniquam eſſe.

Vt ex conſtitutionibus Eborenſibus, Olyſſiponenſibus, Bracharenſibus, & Conimbricenſibus conſtat (idemque videtur eſſe de alijs aliorum Epiſcopatuum) concors eſt conſuetudo in hoc regno, quod ad beneficia omnia ſimplicia attinet, de quorum numero ſunt canonicatus, & portionariæ, nempe, vt beneficiarij teſtari poſſint de omnibus bonis inde perceptis, & vt, ſi inteſtati decedant, hæredes ab inteſtato in illis omnibus ſuccedant.

Quod verò attinet ad dignitates, & beneficia curam animarum habentia, variant. Nã Conimbricenſes Conſtitutiones ſub Domino Ioãne Soarez editæ titulo 24. idem ſtatuunt de beneficiarijs, qui vel dignitates, vel beneficia cum cura animarum habent, quod de habẽtibus ſimplicia beneficia. Olypponenſes editæ ſub Henrico Cardinali titulo 20. conſentiunt, ſi teſtamẽtum conficiant: ſi verò inteſtati diſcedant, ſtatuunt, vt omnia, quæ comperta fuerint in bonis illius acquiſita ex eiuſmodi beneficijs, pertineant ad ſucceſſorem: qui tamen debita omnia defuncti tenetur inde ſoluere. Bracharenſes ſub eodem Henrico titulo 21. definiunt, vt teſtari poſſint ſolum de dimidio eiuſmodi bonorum; reliquum verò pertineat ad ſucceſſorẽ. Si autẽ decedant inteſtati, dimidium, de quo poterant teſtari, expendatur pro anima defuncti, & reliquum pertineat ad ſucceſſorem. Deniq; Eborenſes ſub Domino Ioanne a Melo titu. 20. idem quod Bracharenſes ſtatuunt, niſi quod, ſi beneficiarius inteſtatus moriatur, definiunt, vt dimidium, de quo poterat teſtari, pertineat ad ipſius hæredes. Audio tamen, poſt has conſtitutiones conditas, non ſemel fuiſſe Eboræ latam ſententiam, eiuſmodi beneficiarios teſtari potuiſſe de omnibus bonis ex beneficio acquiſitis, quaſi hęc, & non illa, quæ conſtitutionibus continetur, ſit antiqua eius Archiepiſcopatus conſuetudo. Quod examinare deberet Archiepiſcopus, compertoq; rem ita habere, mutare deberet conſtitutionem. Quod attinet ad reditus ex beneficijs, tam ſimplicibus, quam non ſimplicibus, nondum perceptis, quouſque ad defunctum, vel ad ſucceſſorem pertineant, & quouſq; defunctus de illis potuerit teſtari, aut pertineant, vel non pertineat ad ipſius hæredes ab inteſtato, variant conſtitutiones, ſtandumq; eſt conſuetudini ac ſtatutis cuiuſque loci.

Luctuoſa, quã in Luſitania vocant.

Antequam cętera, quę circa has conſuetudines dicenda ſunt, ſubijciamus, obiter eſt referẽda conſuetudo alia, quam in aliquibus Hiſpaniæ, & Belgię locis vigere refert Nauarr. de ſpolijs clericorum, §. 9. num. 7. eſtque frequens admodum in Diœceſibus huius Luſitaniæ Regni. Quando enim beneficiarius moritur, Epiſcopus

pus de mobilibus, aut de ſe mouentibus bonis talis beneficiarij, eligit rem vnam quam vult, ſiue illa mácipium ſit, ſiue mula beneficiarij, aut quæuis alia pretioſa res mobilis. Hanc in hoc Regno Luctuoſam vocant, quòd ex lugenda defuncti morte proueniat, in Belgia verò referente ibidem Nauar. Mortmain appellant, eo quòd ob ſubditi mortem manu ſuperioris capiatur. Aliquibus in locis in hoc Regno ſolum accipi audio, quando beneficiarius defunctus beneficium habebat curatum, aut dignitatem Eccleſiaſticam, quæ beneficium curatum habet annexum: in aliquibus verò alijs ad plures beneficiarios audio conſuetudinem hanc ſe extendere. Quin audio alicubi ſolui etiam Abbatibus, quorum Abbatijs beneficia aliqua ſunt annexa, eſſeque taxatam certam pecuniæ quantitatem, quam pro Luctuoſa accipere debent. Conſulendus itaque eſt vſus conſuetudove cuiuſq; loci hac de re.

Meritò Nauarr. de ſpolijs clericorum, §. 16. Luctuoſam cum ſpolijs clericorum computat. Neque credo cóſuetudinem ſoluendi illam introductam fuiſſe quaſi in conſolationem prælati ob damnum ex morte beneficiarij ſibi ſubditi obueniens, vt Nauar. arbitratur, ſed cum difficilè admodum beneficiarij contineri poſſent, ne teſtarentur de reditibus ſuorum beneficiorum, eoſq; donarent, ac expenderent vt vellent, atque ex ſpoliorum, poſt ipſorum mortem, exactione lites multæ, aliaq; mala orirentur, nec melius ſucceſſores in beneficijs eiuſmodi ſpolia obtenta expenderent, quàm prædeceſſores, beneficiarijs ipſis (vt liberi a ſpoliorum exactione poſt ſuam mortem remanerent) libenter annuétibus, introduxerunt prælati, vt ipſi, ad expendendum cum pauperibus & in alia pia opera, acciperent pretioſiorem rem mobilem, quę inter defunctorum bona remaneret, quatenus ca ratione beneficiarij moderatam ſupellectilem haberent, & ſaltem aliquid de ipſorum bonis in operibus pijs inſumeretur.

Quia ergo luctuoſa cum clericorum ſpolijs eſt computanda, videturq; habuiſſe ortum proximè explicatum, meritò Nauar. nu. 16. citato colligit, Epiſcopos non poſſe illam expendere in vſus profanos, quin arbitror ſub reſtitutionis onere teneri expendere pretium illius in vſus ſolum pios, neque eſſe dominos pretij illius, ſed diſpenſatores, neq; propter reditus ex eiuſmodi Luctuoſis poſſe augere ſuſtentationem, alioquin congruam attenta qualitate & attentis alijs reditibus cuiuſque Epiſcopatus. Iure ergo optimo Nauar. ibidem vitio vertit cuidam Epiſcopo, quòd cùm in Luctuoſam ex bonis cuiuſdam beneficiarij defuncti accepiſſet mulam valoris ducentorum aureorú, illico eá dono dederit cuidam cognato ſuo diuiti: quod intelligo, niſi aliunde id compenſauerit in vſus pios, aut niſi quis dicat præſcriptione iam Epiſcopos effeciſſe illam ſuam, tamquam tributum bonorum talis defuncti.

Deinde colligit, Epiſcopú accipere non poſſe luctuoſam, quádo beneficium defuncti non excedebat annuos reditus triginta ducatorum, iuxta definitionem Pij V. ſupra relatam. Addo,

A vniuerſim non poſſe illam accipere, quando conſtat nihil, vltra congruam ſuſtentationem, aut vltra competens præmium pro laboribus, induſtria, & vtilitate beneficiarij, ſupereſſe de reditibus beneficij: quoniam in eo euentu, nulla remanent beneficiarij ſpolia, vt dictum eſt.

Vlterius colligit, prælatum accipere non poſſe in luctuoſam, rem vllam beneficiarij cultui diuino dicatam. Quod verum eſt vbicunque vſu fuerit recepta extrauagans Pij V. ea in parte.

Etiam colligit, non poſſe accipere in luctuoſam, menſam, ſcamnum, aut aliquid aliorum, quæ Pius V. eadem extrauagante a numero ſpoliorum excepit. Extrauagantem tamen illam, ea in parte, ſolum intelligo, quando omnia bona

B beneficiarij defuncti, quæ non conſtat patrimonialia fuiſſe, aut acquiſita propria induſtria, & denique eſſe quaſi patrimonialia, vſurpantur tanquam ſpolia, vt in Italia vſurpantur Cameræ Apoſtolicæ a Collectoribus Summi Pontificis, idque ne crudeliter agi videatur cum defuncti hæredibus. Non verò quando ſola luctuoſa loco ſpoliorum omnium a prælato accipitur. Ibidem admonet Nauarrus, ſi beneficiarius defunctus rem aliquam mobilem legauit alicui, eamque prælatus in luctuoſam eligat, non propterea reddi nullum tale legatum. Quoniam, vt recte probat, hæres tenetur rem illam redimere, ſi prælatus velit eam vendere, tenetúrq; tradere illam legatario. Quod ſi prælatus non velit eam védere, tenetur exhibere legatario iuſtam illius æſtimationem.

C His explicatis, vt ad id, vnde digreſſi ſumus, reuertamur, Nauar. in Apol. q. 1. monito. 48. & 50. & q. 3. monito. 3. 4. & 5. conſtanter affirmat, nullam eſſe conſuetudinem, vt beneficiarij, qui Epiſcopi non ſunt, de fructibus ſuorum beneficiorum ad vſus non pios, teſtentur, neque, ſi eſſet, vim vllam habere, vtpote iniquam & cótra ius naturale. Atque Couar. c. cum in officiis, de teſta. nu. 9. hoc ſecundum eſſe communiorem doctorum ſententiam, quos refert. Fatetur verò Nauarrus, monito. 5. citato, cum de iure ſolum humano ſit prohibitum beneficiarijs teſtari ad pios vſus, conſuetudinem præſcriptam tribuere poſſe illis ius teſtandi ad pios vſus; & hanc ſolam vigere forte in Hiſpaniis, & alijs locis. Eodem modo, q. 3. monito. 6. & de ſpolijs

Quæſtio. Nauarrique opinio.

D clericorum, §. 6. affirmat, poſſe quidem ſummum Pontificem concedere beneficiarijs facultatem teſtandi de reditibus beneficiorum ad vſus pios, quia poteſt in quorunque iure humano diſpenſare: non tamen poſſe illis concedere facultatem teſtandi ad vſus non pios, niſi ex rationabili & ſufficienti cauſa: neque, ſi aliter eá concedat, vim vllam habere.

Couar. nu. 9. citato, Iulius Clarus lib. 3. ſenté tiarum, §. teſt. q. 27 & multi alii, quos referút, in contraria ſunt ſententia. Videlicet, poſſe in primis ſummum Pontificem concedere beneficiarijs facultatem teſtandi ad vſus non pios. Quin & eam conceſſiſſe ſatis, præter alia, conſtat ex extrauagantibus Iulij III. & Pij IIII. quas Nauar. ipſe de ſpolijs clericorú, §. 6. & 7. refert.

Couar. & Iulij Clar.

vbi

A vbi pleniſſimam duo illi ſummi Pontifices eam conceſſerunt clericis omnibus Romæ, aut alibi in curia Summi Pontificis degentibus, cum expreſſione, vt in non pia, diuitibus, & cognatis, etiam alioquin incapacibus, poſſent ea bona relinquere. Deinde in ea ſunt ſententia vt dicant, validam eſſe conſuetudinem teſtandi de eiuſmodi bonis, etiam ad non pios vſus, eamq; eſſe multis in locis, vt ex legibus ſecularium principum ea de re conditis, ex conſtitutionibus epiſcopatuum, & ex tot grauiſſimorum virorum aſſertione conſtat, adeò vt mirandum ſit Nauarrum eam negare.

6.Conclu. Quid de hac re ſentiamus, ſequentes concluſiones aperiét. Sit ergo 6. in ordine in hac diſp. Conſuetudo tribuere poteſt ius beneficiarijs, etiam epiſcopis, teſtandi ad pios vſus de bonis B de quibus loquitur quinta concluſio ſupra propoſita, & de quibus ſolis eſt hoc loco controuerſia. In hac concluſione conuenit Nauarrus cum cæteris doctoribus, probariq; poteſt facilè. Quoniam, quod beneficiarij, etiam Epiſcopi, teſtari non poſſint ad pios vſus de eiuſmodi bonis, cùm tamen toto tempore vitæ ſuę habeant illorum adminiſtrationem, ſolum eſt de iure poſitiuo humano, quod quemadmodum tolli poteſt per aliud ius humanum, & quemadmodum ſummus Pontifex poteſt in eo diſpẽſare, & quotidie diſpenſat cum Epiſcopis vt teſtentur ad pias cauſas: ſic etiam derogari illi poteſt per contrariam conſuetudinem tempore ſufficienti præſcriptam.

7.Conclu. Septima concluſio. Conſuetudo legitimo tẽpore præſcripta, vt beneficiarij de eiuſmodi bo C nis ad libitum teſtentur, etiam ad non pios vſus, poteſt efficere validum eorum teſtamentũ, & quamcunque aliam vltimam eorum voluntatem, ita vt hæredes, legatarij, & mortis cauſa donatarij, ius & dominium comparẽt eorum, quæ ad non pios vſus fuerint illis ita relicta, itque abſque vllo reſtitutionis onere. In hac diſſentimus a Nauarro, poſſumuſque eam probare. Quoniam, vt ſupra oſtenſum eſt, beneficiarij ſunt domini redituum ſuorum beneficiorum, ſolumque ex caritate, & non ex iuſtitia, tenentur inſumere in pios vſus bona, de quibus loquitur quinta concluſio propoſita: ergo ſi nullum vnquam fuiſſet ius poſitiuum humanum, quo facultas teſtandi illis fuiſſet ſublata, irritũque eſſet factum quodcunque eorum teſtamẽ D tum de eiuſmodi bonis, ſane integra eorum adminiſtratio ac diſpoſitio, etiam mortis tempore, ad eos pertineret: & licet lethaliter peccarent contra ius naturale, vel in vita notabilem eorum bonorum quantitatem donando ac inſumendo in vſus profanos, vel in morte eam in profanos vſus per vltimam voluntatem relinquendo, factuio tamen teneret, vereq; transferrent ius & dominium, neque donatarij, legatarij, aut hæredes ad vllam tenerentur reſtitutionem, vt ſupra de donatione facta inter viuos ad vſus profanos eſt oſtenſum: cum ergo conſuetudo legitimo tempore præſcripta vim habeat aduerſus quodcunque ius poſitiuum humanũ; conſequens profectò eſt, vt vera ſit tota noſtra concluſio propoſita.

A Quod rem hanc obſcuram facit, multoſque fallit eſt, quod non attendant, aliud eſſe valide, aliud licite fieri. Item contra ius naturale eſſe beneficiarios, etiam ſi domini ſint redituũ ſuorum beneficiorum, vel in vita vel in morte inſumere in vſus profanos bona, de quibus loquimur: ſolo verò iure humano eſſe nullum eorum teſtamentum, etiam ad pios vſus, cùm tamen (poſito quod ſint domini) valida ſit eorundem bonorum donatio inter viuos ad profanos vſus. Item aliud eſſe, per conſuetudinem tẽpore ſufficienti inductam derogari iuri naturali, aliud verò iuri poſitiuo humano. Nos autem non dicimus, conſuetudinem legitimo tempore inductã eſſe cere poſſe, vt beneficiarij licitè, hoc eſt, abſq; peccato, vel diſpoſitione inter viuos vel vltima voluntate inſumãt bona, de qui B bus loquimur, in vſus non pios: quoniam, vt ſupra oſtendimus, ea inſumere eo pacto, ex natura rei eſt illicitum, atq; adeò contra ius naturale, aduerſus quod nulla conſuetudo vim habet: ſed ſolum dicimus, poſito ꝙ ſunt eorum bonorum domini, quemadmodum valida eſt donatio eorundem bonorum inter viuos & nõ pios vſus, tametſi illicite fiat: ſic ẽt validam eſſe eorũ dem bonorum diſpoſitionem per vltimam voluntatem ad non pios vſus, exiſtente conſuetudine teſtandi ad quoſcunque vſus, tametſi illicitè, hoc eſt, cum peccato, ſimiliter fiat. Rationẽ verò, cur valida ſit, diximus eſſe: quoniam ſolo iure humano ſublata fuit beneficiarijs facultas teſtandi, tam ad quoſcunq; vſus, quam etiam ad pios, irritumq; factum eſt eorum teſtamẽtum: C conſuetudo autem legitimo tempore inducta vim habet aduerſus ius humanum.

8.Conclu. Octaua concluſio. Valida eſt conſuetudo, vt, ſi beneficiarij inteſtati decedãt, bona eorũ omnia, nihil impediente quòd ex beneficijs ſint cõparata, pertineant ad eorum heredes ab inteſtato. Probatur, quoniam eadem eſt ratio de diſpoſitione expreſſa & tacita: ſed exiſtente diſpoſitione iuris cõis, vt eo ipſo, quod quis inteſtatus diſcedat, hi vel illi ſint eius hæredes, ſanè, q. non condidit teſtamentum, tacite cenſetur illis relinquere ſua bona: ergo ſicut conſuetudo tẽpore ſufficiente inducta poteſt validam efficere vltimam beneficiarij diſpoſitionem expreſſam ad profanos vſus de bonis, de quibus loquimur, eſto ille diſponendo eo pacto lethaliter peccet: ita ẽt poteſt efficere validam vltima diſpoſitio D nem tacitam, eſto ſimiliter peccet non prouidendo in vita, vt bona illa in ſolos vſus pios inſumantur, vt prouidere tenetur. Confirmatur, qm̃ cũ difficilè conſtet, quæ bona ex beneficio fuerint comparata, & quę aliunde, & num beneficiarius potuerit aliquid cõpẽſare ex fructibus beneficij ob ſumptus aliunde factos, prętetea num parcè viuendo aliquid referuauerit de ſua cõgrua ſuſtentatione, & nũ plus fuerit promeritus de fructibus ſui beneficij, q̃ cõgruã ſuſtentationem, cauſaq; ſit multarum litiũ & perturbationum in republica, ꝙ ab hæredibus ab inteſtato eripi attentent bona, quę ex beneficij reditib. beneficiario ſuperfuerũt, neq; ſucceſſores in beneficio ſoleant meliùs ea expendere, q̃ prædeceſſores expenderint; ſanè valida eſt conſuetu-

ſuetudo, vt ſi beneficiarij inteſtati diſceſſerint, A omnia eorum bona pertineant ad hæredes ab inteſtato, iuſtaque eſt lex, quæ, ad tollendas lites & alia mala in republica, præcipit, eam conſuetudinem ſemel tempore ad id integro introductam ſeruari.

9.Conclu. Nona concl. Negandum non eſt, hãc cõſuetudinem in Hiſpanijs, & in aliquibus alijs locis eſſe introductam ac præſcriptam, quicquid Nauarrus in contrariũ dicat. Id ſufficienter probant, quæ ante ſextã concluſionem dicta ſunt.

10.Concl. Decima concluſio. Nihil impediente conſuetudine præſcripta, vt vel beneficiarij ad quoſcũque vſus teſtentur, vel, ſi inteſtati diſcedant, hæredes eorum in omnibus ipſorum bonis ſuccedant, condere poteſt Summus Pontifex legem, ſi id expedire iudicetur, vt neq; in poſterũ poſſint beneficiarij teſtari de bonis, de quibus in B his concluſionibus eſt ſermo, neque, ſi inteſtati decedant, ſuccedant in illorũ bonis hæredes ipſorum ab inteſtato. Probatur concluſio, quoniã Summus Pontifex pleniſſimã habet poteſtatem ad diſponendum de bonis redituũ beneficiorũ vt expedire iudicauerit, & ad abrogandas conſuetudines omnes introductas & præſcriptas. Præſertim cùm, ſicut nullũ humanum ius, ita neque vlla conſuetudo reſtringere poſſit poteſtatem Summi Pontificis, quæ eſt de iure diuino à Chriſto immediatè ſtatuta ac conceſſa.

11.Concl. Vndecima concluſio. Nihil impedientibus conſuetudinibus introductis, lethaliter peccãt beneficiarij, qui vel de notabili quãtitate bonorum, de quibus loquimur, teſtãtur ad vſus profanos, eamve relinquunt conſanguineis diuitibus, vel, abſq; fortuito aliquo euentu, diſcedendo ab inteſtato in cauſa ſunt, vt deueniant ad C conſanguineos diuites. Probatur, quia, vt ſupra eſt oſtenſum, lethaliter peccant contra ius naturale ea, dum viuunt, inſumendo in vſus profanos; multoq; maiori cum ratione peccant lethaliter contra idem ius tacitè vel expreſſe tempore mortis eadem in profanos vſus relinquendo, quando plus conſulere tenentur ſaluti animæ ſuæ, neq; ſupereſt aliud tempus, in quo id reſarcire poſſint ex alijs bonis; nec vlla conſuetudo poteſt vim habere aduerſus ius naturale, efficereq; id eis licitum, vt dictum eſt: ergo nihil impedientibus conſuetudinibus introductis, lethaliter peccant beneficiarij, qui vel de notabili quantitate bonorum, de quibus loquimur, teſtantur ad vſus profanos, vel, abſq; fortuito & repentino euentu, ab inteſtato diſcedẽdo in cauſa ſunt, vt deueniant ad conſanguineos diuites. Confirmatur concluſio ex præcepto illo Concilij Trid. ſeſſ. 25. c. 1. de reſor. quo D beneficiarijs omnino interdicit, ne conſanguineos ac familiares ſuos augere ſtudeant de reditibus Eccleſiaſticis, ſed, ſi pauperes ſint, illis vt pauperibus illos diſtribuant: quod ſane præceptum æquè obligat in beneficiariorum morte, per vltimamq; eorum voluntatem, atq; in vita per donationem inter viuos. Neq; vſq; ad hanc diem vlla poteſt eſſe præſcriptio aduerſus illud: ergo lethaliter peccãt beneficiarij, qui ad illos, aut ad alios deteriores vſus profanos, teſtantur de notabili quantitate bonorum, de quibus loquimur, vel, diſcedendo ab inteſtato, in cauſa ſunt, vt eiuſmodi bona deueniant ad conſanguineos diuites. Conſentiunt ſatis cum hac noſtra ſententia conſtitutiones huius Archiepiſcopatus Euorenſis tit. citato. Qui ergo confeſſiones beneficiariorum, tempore præſertim mortis, audiunt, ad hanc noſtram concluſionem, quã non dubito eſſe veriſſimam, attendant.

Quã verò Ioan. 22. in extrauagante ſuſcepti, de electione, quæ etiã habetur inter cões in tit. ne ſede vacante, approbat conſuetudinem, quæ erat in aliquibus locis, vt beneficiarius poſt mortem percipiat fructus ſui beneficij primo, aut etiam ſecundo anno, eidemq; cõſuetudini moderamen apponit, nihil omnino approbat contra hanc noſtrã ſuiam. Quia non concedit, vt illos percipiat ad diſponendum de illis ad vſus B profanos, nec eſt quicquã vnde colligatur talẽ fuiſſe conſuetudinẽ, ſed ſolũ ad ſumptus funeris, & ad ſoluẽdũ debita, atq; ad alia opera in ſalutẽ aiæ ſuæ. Lege Nauar. in apol. q. 1. monito. 48.

12.Concl. Duodecima concluſ. Fas eſt Summo Pontifici ex rationabili cauſa concedere beneficiarijs, etiam Epiſcopis, facultatẽ teſtandi ad vſus profanos. Vt ſi, quaſi in remunerationem pro munere optimè adminiſtrato, aut propter obſequium aliud Eccleſiæ impenſum, id moderatè, attentis circunſtantijs concurrentibus, concederet, aut aliqua alia iuſta de cauſa. Probatur, quoniam habet pleniſſimã poteſtatẽ, non quidẽ ad diſſipandũ, ſed ad diſpenſandum eiuſmodi bona, atq; adeò ex legitima cauſa, quæ in bonum & ædificationem cedat Eccleſiæ, poterit id concedere, vt Doctores communiter affirmant.

13.Concl. Decima tertia concl. Abſq; rationabili cauſa nefas eſt eã concedere, neq; vllius eſt vigoris etiam ſi concedatur. Probatur, quoniam Summus Pontifex nõ eſt dominus horũ bonorum, ſed diſpenſator, neque conceſſa eſt illi facultas ad ea diſſipandum, ſed ſolum ad vtiliter & rationabiliter ea moderandum atq; expendendũ. Quæ autem rationabilis ac ſufficiens cauſa iudicanda ſit, prudentis arbitrio, attentis circunſtãtijs concurrentibus eſt iudicandum.

14.Concl. Decima quarta concl. Facultas teſtandi a Sũmo Pontifice non ſolũ cõceſſa abſolutè, ſed etiã quã dubium oboritur, intelligenda eſt ſolũ ad pios vſus, vt Nauar. in Apol. q. 3. monito. 6. nu. 3. cũ alijs affirmat, rectèq; oſtendit: cõſentit Molina lib. 2. de primog. c. 10. nu. 30. Quin, eſto facultas concedatur teſtandi ad quoſcunq; vſus, ſi non exprimitur, etiam ad profanos, intelligẽda eſt ſolùm de non profanis, vt ibidem ait Nauar. Quod ſolum credo eſſe verum, quãdo nulla apparet legitima ratio concedendi eam ad vſus profanos, aut aliunde res eſt dubia.

Dubium. Dubiũ eſt, an bona, quæ in Hiſpanijs remanẽt poſt mortẽ prælati, cẽſenda ſint acquiſita ex reditib. Epiſcopatus, pertinereq; proinde ad Camerã apoſtolicã, vel ad ſucceſſorẽ in hoc Luſitanę regno, an potiùs cenſenda ſint patrimonialia, aut acquiſita propria induſtria, & deniq; de numero eorũ bonorũ, de quibus ſupra oſtenſum eſt poſſe teſtari, pertinereq; ad legitimos hæredes ipſius, ſi ab inteſtato diſcedat. Idẽ dubiũ eſt de bonis aliorũ beneficiariorũ, vel in Italia

talia, vel in aliis locis, in quibus licitum illis nõ eſt teſtari de bonis ex beneficijs acquiſitis.

Satisfit.

Breuiter eſt dicendum, quando conſtat prælatum nullum patrimonium habuiſſe antequã ad Epiſcopatum promoueretur, neque aliunde conſtat comparaſſe bona ſua induſtria, donatione, aut vltima voluntate alterius, præſumi bona omnia, quæ relinquit, acquiſita ex Epiſcopatu: neq; plus probat, cap. 1. de peculio clericorum. Quando autem conſtat, habuiſſe patrimonium, aut coniecturæ ſunt comparaſſe bona propria induſtria, illave aliunde aduenïſſe ſactaque eſſe ſua propria, iudicis arbitrio relinqui, attentis probationibus & circunſtantijs omnibus concurrentibus, vt definiat, quouſque cenſenda ſint acquiſita ex beneficio, & quouſq; eſſe propria, & an in dubio aliqua eorum diuidenda ſint inter Eccleſiam, Cameramve apoſtolicam, ſeu ſucceſſorem in Epiſcopatu, & inter hęredes defuncti; ſemper tamen propendendum eſt, acquiſita fuiſſe ex beneficio, præſertim cum prælato ſit iniunctum, vt manifeſta habeat, quæ ſint ipſius, & quæ comparata habeat ex beneficio; & cum in fauorem Eccleſiæ, tanquam in rem magis piam, ſit ſemper propendendum: atq; hoc ſolum eſt, quod ſonant nonnulla iura. Longiorem de hac re diſputationem habes apud Couarr. cap. 1. de teſt. à nu. 6. Iulium Clarum, quæſt. 27. citata, & Gamam, deciſ. 313.

DISPVTATIO CXLVIII.

Beneficiarij an de bonis, de quibus teſtari non poſſunt, donare poſſint inter viuos, & quid de maioratibus ab eis inſtitutis.

Ponendum eſt, non ſolum beneficiarios alios, ſed etiam prælatos de bonis, de quibus præcedentibus diſputationibus oſtenſum eſt licitè poſſe in quoſcunq; vſus teſtari, licitè quoque donare poſſe inter viuos, & inſtituere maioratus, eaque omnia valida eſſe, ſi fiant.

Licèt autem in hac diſputatione ſermonem miſcebimus de ijs beneficiarijs, quorum teſtamentum de reditibus Eccleſiaſticis conſuetudine (iuxta dicta diſputatione præcedente) eſt validum, præcipuè tñ loquemur de prælatis alijſque beneficiarijs quibus, vt eadẽ diſputatione oſtenſum eſt, teſtari non licèt, & de inſtitutione maioratuũ, ac donatione inter viuos de ijs ſolũ bonis, de quibus teſtari non poſſunt. Vt verò dilucidior ſit diſputatio, dum de his poſterioribus erit ſermo, ſolum faciemus mentionem de prælatis, qui ſoli in Hiſpanijs teſtari nõ poſſunt. Idem verò intelligatur de alijs beneficiarijs, qui in Italia, vel alijs locis teſtari non poſſunt.

1. Conclu.

Sit ergo prima concluſio. Si prælatus de bonis de quibus teſtari non poteſt, maioratũ inſtituat per contractum reuocabilem, aut quouis alio modo reuocabiliter, inualida eſt talis inſtitutio, omniaque proinde bona illa pertinent, vel ad Cameram apoſtolicam, vel ad ſucceſſorem, tam in conſcientiæ, quàm in exteriori foro. Ita Molina lib. 2. de primog. c. 10. num. 31. Ratio eſt, quoniam talis contractus ac inſtitutio, cùm reuocari poſſit, vim habet vltimæ voluntatis, neq; aliter, quam morte diſponentis, confirmatur: omnis autem vltima voluntas prælati de eiuſmodi bonis eſt ipſo iure nulla, vt ſupra oſtenſum eſt.

2. Conclu.

Secunda concluſio. Si prælatus, dum proſpera vtitur valetudine, de eiſdem bonis, portione que Epiſcopatus ipſi deputata, donet inter viuos ad vſus profanos, vel maioratum per contractum irreuocabilem inſtituat, lethaliter quidem peccat, valida tamen eſt donatio ac inſtitutio in exteriori ac conſcientiæ foro, neq; donatarius, aut qui maioratum acceperit, ad vllam tenetur reſtitutionem. Hæc eſt aduerſus Nauarrum, eam tamen ferè totam affirmat Molina loco citato nu. 32. manifeſtaq; eſt ex diſputationibus pręcedentibus, in quibus oſtenſum eſt, prelatum dominum eſſe horum omnium bonorum, & quamuis lethaliter peccet contra caritatem profanè ea expẽdendo, omnem tamen alienationem, quam inter viuos facit, validam eſſe, per eamq; conſerre ius & transferre dominium, illudq; comparare accipientem; eò quòd ſola diſpoſitio de eiuſmodi bonis per vltimam voluntatẽ ſit ita prohibita, vt ſit ipſo iure nulla. Atq; Molina loco citato nu. 34. receptam eſſe in tribunalibus Caſtellę.

3. Conclu.

Tertia concluſio. Idem omnino dicendum eſt, ſi beneficiarij illi, qui conſuetudine teſtari poſſunt, in profanos vſus de ſimilibus bonis inter viuos donent, aut maioratum inſtituant: quin etiam ſi contractu reuocabili, aut teſtamento illum inſtituant. Quod enim lethaliter peccent contra caritatem ita in profanos vſus de eiuſmodi bonis diſponendo ſiue inter viuos ſiue vltima voluntate, diſputatione pręcedente eſt oſtenſum. Quòd vero valida ſit diſpoſitio eorum, etiam per vltimam voluntatem, morte tamen ipſorum ſubſecuta, transferatque ius & dominium, ex dictis eadem diſputatione, & alijs pręcedentibus eſt etiam manifeſtum.

4. Conclu.

Quarta concluſio. Si prelatus, in eo morbo conſtitutus ex quo è vita deceſſit, pias aliquas donationes inter viuos de eiuſmodi bonis efficit, etiam ſi illę magnę ſint quantitatis, non ſolum laudabiliter ſunt factę, validęque ſunt in foro conſcientię, ſed etiam in exteriori. Ita Nauar. in Apol. quæſt. 1. monito. 81. & 82. Molina, cap. citato num. 24. & alij, quos referunt. Probatur, quoniam ad eum pertinet adminiſtratio & diſpoſitio inter viuos de reditibus ſui Epiſcopatus, cum onere expendendi, quod vltra ſuã competentem ſuſtentationem ſuperfuerit, in opera pia: cum ergo morbus hanc poteſtatẽ, & hoc onus iniunctum, ab eo nõ auferat, quin potius id onus arctius eum aſtringat, vt quod, dum ſanus erat, non impleuit, vt tenebatur, ſaltem tunc adimpleat, placareq; ſatagat diuinam maieſtatem, boniſq; operibus ſe pręparare ad exitum ex hac vita; conſequens profectò eſt, vt laudabiles, validęq; ſint eiuſmodi pię donationes, tã in conſcientiæ, quàm in exteriori foro. Pręſertim cum multò melius ſit, vt tunc ſaltem opere fiant, quàm ea bona relinqui ſucceſſori in Epiſcopatu, qui ſortè minus vtiliter, minorique cum Eccleſię ędificatione, illa expendet. Doctrinam hanc meritò extendit Nauarrus, etiam ad donationes remunerato-

ratorias, quæ ex gratitudine honeſtateque morali ſunt debitæ. Atq; ad prælatos & beneficiarios regulares, qui licèt dominium non habeãt redituum beneficiorum, ſunt tamen diſpenſatores & administratores eorum interim dum viuunt, ac proinde, in quę opera pia poſſunt illos expendere dum ſani ſunt, poſſunt etiam dum morbo laborant, mortique ſunt proximi.

Quod hac in parte facit difficultatem eſt, caput ad hæc, de teſtam. vbi Alexand. 3. ait. Præſentibus innoteſcat, quòd clerici de mobilibus, quæ per Eccleſiam ſunt adepti, de iure teſtari non poſſunt: viuentes tamen & ſui compotes, moderatè valent aliqua de bonis ipſis, non ratione teſtamenti, ſed eleemoſynæ intuitu erogare in ægritudine conſtituti. Ecce beneficiarijs in ægritudine conſtitutis ſolum concedit facere de rebus mobilibus moderatas eleemoſynas.

Ad hoc tribus modis reſpondetur. Primò, ſolùm argumento à contrario ſenſu colligi inde, non licere facere magnas eleemoſynas, inſumereque multa in operibus pijs: argumentum autem à contrario ſenſu vim non habere, quando contrarium ex iure ipſo, reiq; ipſius natura conſtat, vt in re propoſita cernitur. Secundò, caput illud intelligendum eſſe, non de reditibus beneficij, quorum beneficiarius eſt dominus, ſed de bonis proprijs Eccleſiæ, quorum beneficiarius eſt ſolùm adminiſtrator: de ijs enim ſolùm ei ægrotanti permittitur facere moderatas eleemoſynas de rebus mobilibus. Tertiò, intelligendum eſſe, vt in foro exteriori non præſumatur fraus, factaſque eſſe donationes cauſa mortis, hoc eſt, cum conditione, quòd, ſi beneficiarius viueret, ad eum reuerterentur. Ex his ſolutionibus hæc vltima minus mihi placet, quã duæ priores.

5.Conclu. Quinta concluſio. Si prælatus in eo morbo conſtitutus de rebus, de quibus loquimur, quicquam notabile donauerit in profanos vſus donatione inter viuos, vel irreuocabiliter maioratum inſtituerit, peccat lethaliter: donatio tamen, aut inſtitutio ſemel facta, valida eſt in foro conſcientiæ. Idem credo in foro exteriori, præſertim ſi traditio fuit facta, ceſſentque aliæ præſumptiones, quòd occultè facta fuerit reuocabiliter. Quòd lethaliter peccet, ex dictis eſt manifeſtum. Quòd verò valida ſit in foro cõſcientiæ, ex eo probatur, quoniam prælatus dominus erat illorum bonorum, neque irrita reperitur in iure talis diſpoſitio inter viuos, potius quando fit tempore mortis, quàm quando fit dum incolumis eſt prælatus: oſtenſum autem eſt ſupra validam eſſe, ſi fiat dum prælatus ſanus eſt. Doctores autem, qui, concedentes prælatum dominum eſſe illorum bonorum, negant diſpoſitionem illam validam eſſe in foro exteriori, ſolum ducuntur, quia præſumitur facta cauſa mortis, atque in fraudem, quòd non permittatur teſtari: in foro autem conſcientiæ ceſſat præſumptio, ſi verè facta fuit irreuocabiliter. Vbi etiam duæ ſunt viæ diſponendi; nempe irreuocabiliter ſeu inter viuos, & per vltimam voluntatem, vnaque via duntaxat prohibetur ac irritatur, nulla profectò fraus aduerſus eam committitur, ſi via altera, quæ irrita non eſt reddita, eligatur. Ac ſanè, ſi id vllam vim haberet in donatione inter viuos ad res profanas, vim quoque haberet in donatione inter viuos ad res pias: quandoquidem prælati tam ad pia opera, quàm ad profana, prohibiti ſunt teſtari.

Molina loco citato num. 40. idem ait eſſe in foro exteriori, neque donationem eſſe factam à prælato ægrotante mortique proximo ſufficientem eſſe præſumptionem, quòd facta fuerit cauſa mortis ac reuocabiliter, idque probat ex verbis illis textus in l. Seia. §. pater. ff. de don. cauſ. mort. Eum, qui abſolutè donaret, non tam mortis cauſa, quàm morientem donare. Vbi Bartolus (quem ſcribentes communiter ſequuntur) ait, ob eum textum, infirmum non præſumi cauſa mortis, ſed potius inter viuos donare, niſi vel de reddendo conueniat, vel mortis mentio fiat. Licèt autem in communibus ægrotis, qui teſtari poſſunt, regulariter nõ ſit ea præſumptio; in prælatis tamen, quibus prohibitum eſt teſtari, negandum non eſt eſſe aliquam; nec leuem præſumptionem: id quod Couar. cap. cùm in officijs, de teſta num. 5. in in poſtrema editione, etiam de donatione ad pias cauſas in ægritudine facta affirmat: & propterea nos adiecimus verba illa in cõcluſione, præſertim ſi traditio ſit facta. Intellige tamen, eſſe præſumptionem, niſi ex circunſtantijs concurrentibus prudentis arbitrio elidatur ac ceſſet.

DISPVTATIO CXLIX.

Contractus, alienationes, & promiſſiones iure humano, aut etiam naturali irrita, quando, accedente iuramenti confirmatione, obligent.

Diximus, qui, & quouſque teſtari poſſint. Dicendum nunc eſt, quando teſtamentum firmitatem nanciſcatur, & quibus modis reuocetur. Vt verò circa primum commodius explicemus, an ex iuramento non reuocandi teſtamentum firmitatem aliquam ante teſtatoris mortem acquirat, principiaque habeamus vnde in progreſſu huius operis ſimiles alias quæſtiones circa donationes, promiſſiones atque contractus dirimamus, id, quod propoſitum eſt, hac & ſequenti diſputatione erit examinandum.

In primis verò, antequàm tradamus regulam vnde eiuſmodi quæſtiones ſint diſſoluendæ, præmittamus ex canonico & ciuili iure exempla aliqua, in quibus alienationes & pacta, iure humano irrita, vires aſſumant ex iuramento, quo confirmantur.

Primum ſit, in fundo dotali, hoc eſt, in re immobili tradita marito in dotem vxoris abſque ea æſtimatione, per quam marito cenſeatur vendita: talis namq; res, ſi à marito perſeuerante matrimonio, etiam de conſenſu vxoris, illaque cooperante, alienetur, aut ſubijciatur hypothecæ, totum eſt irritum & inane, vt dum de contractu ſocietatis in- (Alienatio dotalis fundi inualida, niſi iuramento firmetur.)

ſerius erit ſermo, videbimus. Nihilnminus tamen, ſi vxor, neque vi, neque dolo acta, eam alienationem ennfirmauit iuramento, atque adeò ſe aſtrinxit illi non contrauenturam, neque eam rem repetituram, alienatio vi iuramenti valida redditur. Ita habetur cap. cum contingat, de iureiuran. cap. licèt mulieres, eodem tit. lib. 6. Ratio eſt, quoniam lex ciuilis non præcipit vxori, vt contraueniat alienationi fundi dotalis poſt quàm eſt facta, remque illam repetat, quaſi peccet non contraueniendo & non repetendo: ſed ſolùm in illius commodum & fauorem, annullat contractum talis alienationis, cõceditque repetitionem: quia ergo, non contrauenire, & non repetere rem ita alienatam, neq; in præiudicium eſt tertij, neq; eſt malum, atq; adeò ſine diſpendiu ſalutis æternæ ſeruari poteſt; fit, vt iuramentum, quo talis mulier in fauorem eius, cum quo ita contraxit, ad id ſe aſtrinxit, obligationem ſub periurij reatu inducat, non obſtante annullatione contractus ex iuris ciuilis diſpoſitione. Atq; hæc eſt ratio, quam duo illa iura citata reddunt.

Idem in contractu minoris ſine ſolẽnitatibus.

Secundum eſt, in contractu minorum ſine ſolemnitatibus iure ciuili requiſitis vt ſit validus: licèt enim inualidus ſit, ſi tamen ſpõte, hoc eſt, ſine vi & metu, iureiurando confirmetur, firmus redditur, nec repeti poteſt, quod ita alienatum fuerit. Ita habetur in authentica ſacramenta puberum. C. ſi aduerſus venditorem; idq; ex fundamento ac ratione in præcedente exemplo reddita: quoniam iuramentum illud, cùm non ſit de re illicita, ſeruariq; proinde ſine diſpendio ſalutis æternæ poſſit, vim habet obligandi comparatione illius, in cuius fauorem eſt præſtitum.

Idem in remiſſione legitimæ filij, aut filiæ.

Tertium eſt, in pacto, quo pater cum filio aut filia paciſcitur, vt contenta ſit tanta vel tanta dote, quam ei, dum nubet, tradit, aut tali vel tali portione, & nihil amplius in ſuam legitimam portionem petat. Licèt enim eiuſmodi pactum nullum ſit iure ciuili, poſſitq; talis filius, aut filia, eo non obſtante, petere poſteà complementum ſuæ legitimæ portionis, vt conſtat ex l. pactum dotali. C. de collationib. l. ſi quando. C. de pactis, atque ex alijs iuribus; nihilominùs, ſi à tali filio aut filia, neque vi neque dolo ad id inductis, iuramento confirmetur, validum eſt, neque peti poteſt incrementum vſque ad integram legitimam portionem, quæ ſecluſo tali pacto ei debebatur. Ita habetur c. quamuis pactũ, de pactis, lib. 6. redditurque eadem ratio, quia videlicet, illius obſeruatio, neq; in diſpendium ſalutis æternæ vergit, neq; redundat in alterius detrimentum.

Quatuor iuribus citatis, dum ſtatuitur, prædicta pacta, ſi iuramento ſint confirmata, ſeruanda eſſe, vt vides, additur; modò, qui ea iuramento confirmauit, non fuerit ad id inductus vi, metu, aut dolo. Ea autem verba non arbitreris idcirco fuiſſe addita, quaſi interueniente vi, metu, aut dolo in illis euentibus, fas ſit, non obtenta prius à prælato relaxatione iuramenti, non ſtare pacto, repetereque rem ita alienatam: id namque falſum eſſet. Etenim quando id, quod promiſſorio iuramento alteri homini confirmatur, illicitum non eſt ex parte eius, qui ad id ſeruandum iuramento ſe aſtringit, vt in omnibus illis euentibus cernitur, ſeruandum proculdubio eſt, etiò iuramentum per vim, metum, aut dolum, atque adeò iniuſtè fuerit extortum: vniuerſim namque verum eſt, iuramentum alteri homini præſtitum, quod ſine diſpendio ſalutis æternæ eius, qui illud præſtitit, impleri poteſt, ſeruandum eſſe, niſi relaxatio talis iuramenti obtineatur: hac enim ratione cap. debitores, de iureiurando, ſtatuitur, vt qui iureiurando ſe aſtrinxit vſuras ſoluere, iuramentum adimpleat: poſteà tamen illas repetat, tanquam non debitas, iniuſtèque ab vſurario acceptas. Quin & cap. ſi verò, de iureiurando, expreſsè habetur, iuramentum per metum extortum ſeruandum eſſe, ſed relaxationem tunc concedi poſſe per prælatum. Idcirco ergo verba illa addita ſunt, quia quando nulla facta eſt iniuſtitia ei, qui pactum aut promiſſionem iuramento confirmauit, neque publica neceſſitas in bonum commune poſtulat, vt iuramentum relaxetur, ſanè, vt bene notat Caietan. 2. 2. quæſt. 89. articul. 9. non poteſt prælatus in detrimentum eius, in cuius fauorem eſt præſtitum, illud relaxare: quo nlam iniuriam illi faceret. Niſi fortè poteſtatem, quam inferior habet ad remittendam obligationem ex eo iuramento, haberet etiam ſuperior, aut id poſtularet bonum commune: quo pacto, vt Caiet. loco citato rectè ait, Summus Pontifex diſpenſat cum ijs, qui ſe aſtrinxerunt non ſumere ſuperiorem gradum extra vniuerſitatem, in qua ſuſceperunt inferiorem, vt nihilominùs illum ſuſcipiant. Quarè, cùm in euentibus, de quibus iura citata loquuntur, ſupponatur, pacta illa nullam, alioquin continere iniuſtitiam, ſtatuitur, omnino ſeruanda eſſe, ſi iuramentum, quo confirmata ſunt, non fuit extortum vi, metu, aut dolo; quoniam tunc locum non habet iuramenti relaxatio, quæ per prælatum fiat; quando autem vis, metus, aut dolus interueniſſet, quia locum haberet relaxatio iuramenti, ſicut quando vſurario ſub iureiurando promiſſæ ſunt vſuræ, aut graſſatori centum ne iniuſtè interficeret; idcirco non ſtatuitur, ſeruanda tunc omnino eſſe eiuſmodi pacta tali iuramento confirmata.

His exemplis ex iure canonico & ciuili præmiſſis & ex parte explicatis, hanc poſſumus ſtatuere regulam, qua dijudicetur, quando pactũ, aut promiſſio, iure humano, aut etiam naturali irrita, ex promiſſorio iuramento, quo confirmatur, vires ad obligandum aſſumat. Quando promiſſorium iuramentum fit homini de re, cuius adimpletio illicita non eſt ex parte iurãtis, ita quòd abſque lethali & veniali culpa, ſaltem ad ſuam redimendam vexationem, poteſt illã implere, obligatio conſurgit implendi, quòd ita promiſſum eſt, etſi, ſecluſo iuramento, iure humano, vel etiam naturali, eſſet irritum, neq; vllam vim obligandi haberet; quando verò eſt de re, cuius impletio ex parte iurantis illicita eſt ſaltem venialiter, nulla omnino conſurgit obligatio.

Regula quãdo iuramentum vires diſpoſitioni, alioquin tribuat.

Ratio

Ratio poſterioris partis huius regulæ eſt, quoniam iuramentum non eſt vinculum iniquitatis, quaſi obligare poſſit ad malum: contradictionemq; inuoluit, quenquam teneri aliquid facere, & peccare illud efficiendo.

Prioris verò partis hæc eſt ratio. Quoniam iuramentum, quod ſine diſpendio ſalutis æternæ, id eſt, ſine peccato, ſeruari poteſt, implendum eſt, vt iura citata docent. Quod intelligendum eſt, dum is, cui per iuramentum nos aſtrinximus, vult ſibi impleri, quod ita promiſſum eſt, atque adeò vult nos eo iuramento eſſe aſtrictos, vt D.Tho.2.2.quæſt.89.artic.9.ad 2.ait, & colligitur apertè ex cap.1. de iureiurando; & dum ſuperior ex rationabili cauſa iuramentũ non relaxat, eandem obligationem loco ſubditi, etiam illo contradicente, ſimiliter remittendo.

Porrò, in Dei reuerentiam, naturali iure tenemur implere iuramentum, quod ſine diſpendio ſalutis æternæ ſeruari poteſt, interim dum obligatio illius nõ remittitur, quatenus honos, quem Deo debemus, poſtulat, vt, quod ſub illius atteſtatione promiſſum eſt, impleatur, ne eam iniuriam illi irrogemus, vt eo teſtem promiſſionis infidelis fuerit adductus.

Diſcrimẽ inter iuramẽtũ Deo, & homini factũ.

Verùm enim verò priorem regulæ partem non immeritò reſtrinximus ad promiſſorium iuramentum homini factum: quoniam latiſſimum eſt diſcrimen, maximèque in multis quæſtionibus definiendis ante mentis oculos habendum, inter iuramentum promiſſoriũ Deo factum, quod proinde vim voti iuramento cõfirmati habet, & iuramentum promiſſorium factum homini. Cùm enim promiſſorium iuramentum, de re non illicita, eatenus ad ſui impletionem obliget, quatenus is, cui eſt præſtitũ, vult id fieri: Deus autem indifferentia in ſuum obſequium non velit, & ex duobus bonis præeligat, quod melius eſt; vtiq; ſi iuramentũ Deo factum obligare debeat, neceſſe eſt, vt ſit de re moraliter bona, ſaltem ex aliqua circunſtãtia, & vt impedimento non ſit maiori bono: cùm tamen, vt iuramentum homini præſtitum obliget, ſufficiat, vt non ſit de re illicita ex parte eius, qui illud implere debet.

Hinc oritur, quòd ſi quis alicui mulieri ſub iureiurando ſe aſtringat, ducturum eam vxorem, teneatur id implere, nec poſſit manere in perpetuo cœlibatu, eſto melius id eſſet: ſi tamen in genere ſub iureiurando promittat ducere vxorem, nulli in particulari ſe obligando; quia ſortitur rationem iuramenti, non homini, ſed Deo facti, manere licitè poteſt in perpetuo cœlibatu: eo quòd id melius ſit. Niſi fortè, iuxta conſilium Pauli, ſpectatis omnibus circũſtantijs concurrentibus, melius tunc eſſet vxorem ducere, quàm vri, atq; ex nimia infirmitate prolabi in multa peccata.

Aliud diſcrimen.

Aliud accipe diſcrimen inter vtrunque iuramentum. Quod relaxare Deo factum, pertinet ſine vlla controuerſia ad ſolas Eccleſiaſticas poteſtates, nempe ad Summum Põtificem, & ad alios prælatos, quando Summus Pontifex id ſibi non reſeruauit: Dei namque loco, tanquam ipſius miniſtri, per poteſtatem ab eo acce- A ptam, ex rationabili cauſa condonant homini obligationem, qua ex voto, aut iuramento propria ſponte emiſſo, Deo aſtricti tenebãtur: eaque ratione dicuntur diſpenſare in votis, ſiue iuramento ſint confirmata, ſiue non, vt alio in loco dicendum eſt. Relaxare verò iuramentum homini factum, in primis pertinet ad eum ipſum, cui tale iuramentum eſt præſtitum, vt paulò ante dictum eſt: & quando is tenetur illud relaxare, poteſt, & debet ad id compelli per poteſtates publicas, vt de vſurario, cui ſub iure iurando promiſſa eſt ſolutio vſurarum, habetur cap.1. de iureiurando. Nec dubito ad laicas etiam poteſtates ſpectare compellere illum, dummodò laicus ſit, & res, circa quam eſt præſtitum iuramentum, alioquin pertineat ad forũ ſeculare, neq; dubium ſit, an is teneatur iuramẽ- B tum relaxare. Idem etiam affirmat Couar. 1. variarum ſol. cap.4.nu.5.

Deinde relaxare immediatè ex cauſa rationabili ac legitima idem iuramentum loco illius, etſi ille non conſentiat, aut ignarus ſit, pertinet, meo iudicio, tum ad Eccleſiaſticas poteſtates, tum etiam ad laicas, quando ille laicus eſt, idque poſtulat ciuile ac politicum bonum. In primis, quia quando res, circa quam iuramentum vel periurium verſatur, non tranſcendit naturalem ac politicum Reipublicæ ſecularis finem, cauſa iuramenti ac periurij mixti eſt fori, vt tractatu 5. oſtendemus: præſertim cùm virtus religionis, cultuſque ac honor, quantum lumen naturale docet, Deo debitus, finem non tranſcendat politicæ ac ſecularis Reipublicæ. C Præterea, quia quemadmodum ſeculares, qui de gremio ſunt Eccleſiæ, pleniſſimè ſubiacent poteſtatibus Eccleſiaſticis, quantum bonum eorum ſpirituale, finiſque ſupernaturalis Eccleſiæ omnino poſtulat, poſſuntque proinde Eccleſiaſticæ poteſtates de eorum bonis diſponere, atque adeò, nullo ſpectato eorum conſenſu, remittere obligationes vndecunque alij ipſis aſtricti tenebantur, & per conſequens relaxare iuramenta, quibus alij eis tenebantur: ſic etiam cùm ſimili modo ſubiaceant poteſtatibus laicis quantum poſtulat finis ac bonum politicæ ac ſecularis Reipublicæ, ſanè, exigente id communi bono Reipublicæ ſecularis, poterunt laicæ poteſtates relaxare iuramenta, quibus alij aſtricti illis tenebantur, nullo expectato eorum D conſenſu. Quæſtionem hanc diſputat latè Couarr. cap. quamuis pactum, part.1.§.3.a nume. 7. varioſque citat Doctores pro vtraque parte, arbitraturque, non ad laicas, ſed ad ſolas Eccleſiaſticas, poteſtates pertinere relaxare eiuſmodi iuramenta. At certè, ſi tam ipſe, quàm alij, ad noſtra fundamenta attendiſſent, non dubito, quin ſine vlla controuerſia noſtram amplexati fuiſſent ſententiam. Primum noſtrum fundamentum eſt, longè diuerſam eſſe rationem de iuramento Deo præſtito, & homini facto. Secundùm, relaxare iuramentum, non eſſe pronunciare ac declarare, quòd in eo euentu ex natura rei non obliget; id quod Couarr. concedit laicas poteſtates efficere etiam poſſe circa ſibi ſubditos in ijs, quæ ad politicũ finem ſpectant: id eſſe, verè remittere obliga-

tionem, quę, niſi per poteſtatem publicam, aut eum, cui præſtitum erat iuramentum, remitteretur, re ipſa, ſpectatis omnibus circunſtantijs concurrentibus, perſeueraret. Tertium ac potiſſimum, relaxare eiuſmodi iuramenta non eſſe condonare obligationem, qua is, qui iurauit, naturali iure tenebatur, non eam irreuerentiam atque iniuriam Deo inſerre, vt eum adduxerit in teſtem infidelis promiſſionis, quaſi, manente adhuc infideli promiſſione, licitum ſit non ſeruare iuramentum; id namque cum iure naturali pugnat, quod proinde nulla ratione reddi poteſt licitum: ſed eſſe condonare obligationem, qua ex tali iuramento tenebatur illi, cui eſt præſtitum, opere ipſi implendo, quod ſub eo iuramento promiſit. Quando autem iuramentum factum eſt homini, homo ipſe poteſt relaxare talem obligationem, eam condonando iuranti, atque eo ipſo definit eſſe infidelis promiſſio, eſto non impleatur: ſimilique modo poteſt ex rationabili & ſufficiente cauſa eandem obligationem loco ſui ſubditi condonare ac remittere ſuperior ea in parte illius, ſiue is Eccleſiaſtica, ſiue laica poteſtas ſit. Quo fit, vt, ſi is, cui iuramentum eſt præſtitum (de vſuris, verbi gratia, ipſi ſoluendis) infidelis ſit ad Eccleſiæ iuriſdictionem non ſpectans, is verò, qui iuramentum præſtitit, Chriſtianus ſit, poſſit poteſtas laica illius infidelis relaxare Chriſtiano illud iuramentum, condonando illi loco ſui ſubditi obligationem, qua ex tali iuramento ei tenebatur; non verò poſſit Eccleſiaſtica poteſtas hominis Chriſtiani, qui iuramentum præſtitit, illud ei relaxare: quia, cùm nullam iuriſdictionem in eum habeat, cui eſt præſtitum, non poteſt loco illius condonare obligationem, qua Chriſtianus ex iuramento illi tenebatur.

Irrita reddere poteſt iuramenta poteſtas, nõ ſolum Eccleſiaſtica, ſed etiã laica.

Ex his colligo, quòd cùm ea poteſtas publica, quæ relaxare poteſt iuramentum ſibi ſubdito factum, poſſit etiam illud irritum reddere, impediendo ne ex illo obligatio comparatione ſubditi oriatur, eamve ipſo iure remittendo, vtique quemadmodum Eccleſia, poſtulante id fine ſupernaturali, condere poteſt leges, quibus pacta aliqua, promiſſiones & renunciationes, quæ, ſpectata ſola eorum natura, valida eſſent, irrita ſint & nulla etiam ſi iuramento ſint confirmata: ſic quoque princeps ſecularis ſancire poteſt ſimiles leges, quando id exigit finis politicus, bonumq; ſuæ Reipublicæ ſecularis.

Quod ad Eccleſiam attinet, exemplum habemus in Concilio Tridentino ſeſſ. 25. cap. 16. de regularibus, vbi, propter incommoda, quæ ex eo oriebantur, quòd nouitij, interim dum probationis tempus perſeuerat, retardarentur ab egreſſu, ſi ſtatus ille eis non placeret, formidando ſe non habituros in ſeculo ea omnia bona, quæ erant habituri, ſi ingreſſi non fuiſſent monaſterium, eaque ratione ducti profeſſionem emitterent, quam alioquin nõ forent emiſſuri, inter alia ſtatuitur, vt ſiue mares ſint, ſiue fœminæ, nulla eorum renunciatio aut obligatio facta ante eorum profeſſionem, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiuſcunque cauſæ piæ, valeat, niſi cum licentia Epiſcopi, ſiue eius vicarij fiat, intrà duos menſes proximos ante profeſſionem, ac non alias intelligatur effectum ſortiri, niſi ſecuta profeſſione: aliter verò facta, etiam ſi cum huius fauoris expreſſa renunciatione, etiam iurata, ſit irrita & nullius effectus. Hæc Concilium ibi. Non dubito autem, id locum etiam habere, in renunciationibus factis ante ingreſſum in nouitiatum, aut etiam in monaſterium, modò factæ ſint animo ingrediendi monaſterium, diſponendique de bonis ad ipſum pertinentibus intuitu talis ingreſſus: eo quòd finis legis ad hæc etiam ſe extendat. Crediderim tamen, eam renunciationem, aut diſpoſitionem, ſiue ante nouitiatum, ſiue in ipſo nouitiatu factam, vim habere, quæ fieret ſub conditione profeſſionis, aut, in noſtra ſocietate, votorum poſt probationem peractam. Ratio eſt, quòd hæc neque eſt abſoluta, neque ſimpliciter diſpoſitio ante profeſſionem: cum non, niſi illa ſecuta, firma ſit & valida: neq; vllum impedimentum omnimodæ libertati profeſſionis afferat, atq; adeò nihil fini illius legis obuiet: ſicut etiam, nihil illa lege impediente, valida eſt diſpoſitio bonorum nouitij per vltimam voluntatem, ſiue illa tempore nouitiatus, ſiue ante nouitiatum fiat.

Quod ad poteſtates verò laicas, exemplum habemus, tam de iure huius Luſitaniæ Regni, quam de iure Regi Caſtellæ. Quia enim, quando cauſa alioquin ſpectabat ad ſolùm forum ſeculare, ſi iuramentum interuenit, ratione illius pertinet etiam ad Eccleſiaſticum, vt habetur, cap. vlt. de foro compet. lib. 6. atque adeò fit mixti fori, idque in cauſa erat, vt cum detrimento iuriſdictionis ſecularis multæ laicorum cauſæ ad forum Eccleſiaſticum aduocarentur, lib. quarto, nouę collect. titul. primo l. 11. & 12. ſancitum eſt in Regno Caſtellę, vt in obligationibus & contractibus non apponatur iuramentum; idque ſub grauibus pœnis, tam ex parte eius, qui ſe iuramento aſtringit, quàm creditoris, atque etiam tabellionis, qui ea de re confecerit inſtrumentum, & inſuper ſtatuitur vt talis contractus & obligatio, ita iuramento confirmata, nulla ſit. Vbi vides, obligationem iuramento confirmatam irritam reddi iure ciuili, idque in pœnam, atque vt ſubueniatur iuriſdictioni Reipublicæ ſecularis. Neque videtur id condemnandum, quicquid non nulli dixerint, quos Aluar. Valaſ. conſult. 99. refert, cùm faſſit principibus ſecularibus, ſua, Reipublicæque ſibi commiſſæ tueri ſecularem iuriſdictionem, ſuis ſubditis prohibendo, ne quicquam efficiant vnde illa impediatur, aut minuatur. Eiſdem tamen iuribus permittitur, vt in contractibus, quibus laici conducunt reditus Eccleſiarũ & Eccleſiaſticorum, apponi poſſit iuramẽtum. Permittitur etiam, vt in contractibus, qui validi non ſunt, niſi iuramento confirmentur, poſſit etiam apponi. Item vt in compromiſſis & cõtractibus dotis, aut arrharum, nec non in venditionibus, alienationibus & donationibus perpetuis, apponi poſſit iuramentum.

Ius Caſt.

De iure verò huius Luſitaniæ regni libr. 4. ordin. titul. 3. omnino prohibetur ne apponatur

Ius Luſit.

natur iuramentum in quocunq; contractu, obligatione, conuentione, promiſſione, remiſſione, aut quouis alio diſtractu, ſiue hæc verbo, ſiue ſcripto fiant, & præter alias pœnas vtriq; cõtrahétium, ac tabellioni impoſitas, ſtatuitur, vt ſint hæc eo ipſo nullæ. Eſtq; in praxi receptum, vt nihil omnino excipiatur. Vnde quando iuramentum eſt apponendum contractui aut renunciationi, quæ ſine iuramento ſunt ipſo iure nulla, petitur priùs facultas à rege. Multa circa eiuſmodi iuramentum controuertit Aluar. Valaſ. conſlu. 99. citata, à quorum examine ſuperſedendum hoc loco duxi.

Iuxta hactenus dicta, quando iuramẽto ſunt confirmata contractus aut promiſſio de re non illicita ex parte eius, qui iuramento ſe aſtrinxit, & nihilominùs is arbitratur, eum, cui ita ſe aſtrinxit, non poſſe tuta conſcientia rem illam recipere aut retinere, vt ſi vſuras ſoluere promiſit, aut contractus fuit alia ratione iniuſtus, vel B graſſatori centum promiſit ne ſe iniuſtè interficeret; ſanè quemadmodum is, cui tale iuramentum eſt præſtitum, facultatem poteſt concedere, vt, non obſtante iuramento, res iudicio diſcutiatur, iuſta ne ſit an non: ita poteſtas publica poteſt eandem concedere, arbitrorque, iuxta hactenus dicta, non ſolum Eccleſiaſticam, ſed etiam laicam poteſtatem, quatenus id poſtulat bonum ciuilis Reipublicæ, poſſe eam concedere.

Iuramentũ [illegible] ſit vnde expendendum.

Vt ad priorem partem regulæ propoſitæ regrediamur, interrogabit aliquis, vnde iudicandum ſit, an id, quod iure humano, aut etiam naturali eſt irritum, & iuramento confirmatur, illicitum ſit, an non, ex parte eius, qui iureiurando illud implere ſe aſtrinxit, vt intelligatur, vtrum ex iuramento conſurgat, aut non conſurgat obligatio id implendi. Reſpondeo, non aliũde, quam ex natura ipſa rei, & ex circunſtantijs concurrentibus, atq; ex diſpoſitione iuris poſitiui. Si namque ex natura rei & circunſtantijs concurrentibus rationem culpæ non habet cõparatione eius, qui ſub iureiurando id implere promiſit, neque ius poſitiuum id prohibet lege, quæ ſub culpa, ſaltem veniali, obliget, tunc eſto irritum alioquin ſit, ſi confirmetur iuramento, conſurgit obligatio illud implendi, vt in exemplis de non repetendis fundo dotali, bono immobili ſine iudicis decreto & alijs ſolemnitatibus requiſitis à minore alienato, de non petenda integra portione filio aut filiæ debita, D & de ſoluendis vſuris, aut re graſſatori promiſſa ne iniuſtè interficiat, oſtenſum eſt. Si verò ex aliquo horum capitum ſit, ſaltem venialiter, illicitum iuranti, tunc eſto iuramento ſe aſtringat, nec tenetur id facere, nec ſine peccato poteſt. Verbi gratia, ſi quis vſurario, ratione mutui, ſub iureiurando promitteret, ſe in die nuptiarum, aut alterius pompæ illius, geſtaturum veſtes ſericas lege poſitiua prohibitas, vtique non teneretur id implere, quia eſſet malum venialiter ex ſola legis poſitiuæ prohibitione. Idẽ eſſet, ſi poſt promiſſorium illud iuramentum ſuperueniret lex poſitiua, quæ id prohiberet. Longè verò maiori cum ratione eſt idem dicendum, ſi id, quod iureiurando eſ- A ſet promiſſum, ex ſe, aut ex circunſtantia ſuperueniente, eſſet contra ius naturale.

Traditam regulam arbitror eſſe longè meliorem ad iudicandum quando ex iuramento conſurgat obligatio circa contractum, promiſſionem, ac alienationem ipſo iure irritam, quam ſint illæ, quas tradunt Bart. l. ſi quis pro eo, ff. de fideiuſſ. Panor. cap. cùm contingat, de iureiuran. Couar. cap. quamuis pactum, part. 2. in initio, §. 1. & alij iuriſperiti quatuor illius iuribus ſupra citatis, in quibus mirum in modum variant.

DISPVTATIO CL.

An quando ex iuramento contractus, aut promiſſio ipſo iure nulla obligat, reuiuiſcat B *vis, quæ eiſdem ineſſet, ſi humano iure non eſſent irrita.*

DVbitant doctores, an quando obligatio conſurgit ex iuramento, quo confirmatur contractus aut promiſſio iure humano irrita, reuiuiſcat vis ipſa ad obligandum, quam idem contractus aut promiſſio haberet, ſi irrita non eſſent iure humano, ita vt duplici ex capite tunc obligent, nempe ex iuramento, & ex natura propria talis contractus aut promiſſionis; an verò obligatio illis propria non reuiuiſcat, ſed obligent ſolùm ex capite iuramenti. Bart, Panorm. & communis doctorum ſententia, quam refert & ſequitur Couar. cap. quamuis pactum, par. 2. §. 1. nu. 7. affirmant reuiuiſcere, ac proinde ex vtroq; capite obligare. Faber C verò, & multi alij, quos Couar. ibidem refert, cenſent non reuiuiſcere, ſed obligare ſolùm ex capite iuramenti.

Vt paucis quid de hac re ſentiam dicam obſeruandum eſt. In iuramento promiſſorio de re non illicita ex parte iurantis, duplicem obligationem, ipſimet iuramento propriam, eſſe diſtinguendam. Vnam, omni eiuſmodi iuramẽto communem, primariam, illique maximè innatam, qua iurans tenetur Deo, in ipſius honorem ac reuerentiam, efficere, vt eum non adduxerit in teſtem falſi, infidelisve promiſſionis, implendo quod iureiurando promiſſum eſt. Alteram, quæ ex hac, ac proinde ex virtute religionis, naturaque promiſſorij iuramenti dimanat: non tamen vniuerſim, quaſi ſemper o- D riatur, ſed comparatione eius dumtaxat, qui licitè ac iuſtè, quod iuramento eſt promiſſum, poteſt accipere, ſine onere illud reſtituendi, quaſi ius ad id accipiendum, ſuumq; efficiendum ex iuramento, quo ſibi promiſſum eſt, cõparauerit. Eſt namque animaduertendum, quamuis ſemper ex eo promiſſorio iuramento, quod non eſt de re illicita ex parte iurantis, oriatur obligatio per comparationem ad Deum, efficiendi vt non fuerit adductus in teſtem infidelis promiſſionis, atque obligatio hæc, ratione promiſſionis adimplendæ, vniuerſim reſpiciat ſecundariò eum, cui iuramentum eſt præſtitum; tanquam cui ex ea obligatione implendum eſt iuramẽtum, interim dum ipſe aut alius, qui illius loco id poſſit efficere, promiſſionem

Obligatio duplex iuramẽto promiſſorio propria.

A ſionem non remittit, habetve pro impleta, vt diſputatione præcedente dictum eſt; nihilominùs non ſemper obligationem hanc concomitari aliam, ad quam iuramentum promiſſorium ſuapte natura ordinatur atque eſt inſtitutum, nempe, qua iurans ita ei, cui iuramentum præſtat, vi talis iuramenti aſtringatur, vt ille ius ſibi comparet, ipſique debitum efficiatur, quod eo modo promittitur, idque arctius multò vi iuramenti, quàm vi promiſſionis, cui iuramentum adiungitur. Quemadmodum enim, quando contractus ſine iuramento celebratur; vt vi illius quis comparet ius, neceſſe eſt vt ſit iuſtus: alioquin ex illo, ea ex parte qua iniuſtus eſt, nullum ius aut dominium ſibi acquirit; & quemadmodum, vt vi promiſſionis, etiam acceptatæ, is, cui aliquid eſt promiſſum, ius ſibi comparet, neceſſe eſt, promiſſionem ex mera liberalitate procedentem ſpontaneam eſſe omnino, B vt in progreſſu videbimus; ita profectò, vt quis præcisè ex ſibi præſtito iuramento, comparet ius, neceſſe eſt vt ex parte iurantis ſit omnino ſpontaneum, qui merè liberaliter ad id ex tali iuramento ſe velit aſtringere, quod nullo alio titulo debet. Hac ratione ex iuramento, quo quis metu graſſatori centum promittit, ne ſe iniuſtè interficiat, nullum ius comparat graſſator, ex iuramento etiam, quo quis vſuras promittit, nullum ius comparat vſurarius: quia quemadmodum promiſſio fuit inuoluntaria mixtè, ita etiam iuramentum, quo fuit confirmata. Eadem ratione ex iuramento, quo quis venditionem confirmauit iniuſtam ex parte emptoris, quia res vendita fuit infra infimum C pretium iuſtum, nullum ius ſibi comparat emptor, quo ad id pretij, quod ad infimum iuſtum defuit: eò quòd, vt id retineat, nullum alium titulum habeat, quàm tacitam donationem vendentis iuramento confirmatam: vendens autem inuoluntariè mixtè id tacitè donauit ac iuramento confirmauit, quia non plus pretij reperit: cum tamen neq; donatio, neque iuramentum inuoluntariè mixtè ius tribuant donatario.

Eſt verò hoc diſcrimen apprimè notandum inter duas obligationes iuramenti promiſſorij explicatas. Quòd prima, quæ communis eſt omni iuramento de re licita ex parte iurantis, & cuius tranſgreſſio efficit periurium, non tranſit ad hæredes, ſed eſt perſonalis ac propria D eius, qui iuramento ſe aſtrinxit, qui ſolus eſt periurus niſi illud adimpleat. Quare, ſi is, qui iureiurando ſoluere vſuras, aut centum graſſatori ſe aſtrinxit, illa, dum viueret, non ſoluit: hæredes ad ſolutionem nequaquam tenentur. Secunda verò obligatio, quia per eam ius ſibi comparat is, cui ſub iureiurando aliquid promiſſum eſt, eſto id nullo alio titulo illi eſſet debitum, vtiq; tranſit ad hæredes, qui ſub reatu lethalis culpæ non ſecus ſoluere tenentur debitum illud, ac alia defuncti: non tamē ſunt periuri, eſto illud non ſoluant.

Iuramēti obligatio, quæ perſonalis eſt, nō tranſit ad hæredes.

Quæ ad hæredes tranſeat ſine periurij tamen periculo.

Cum diſcrimine explicato hoc aliud eſt coniunctum. Quod ex ſola prima obligatione, neque oritur, nec conceditur actio ei, cui præſtitum eſt iuramentum: eò quòd nullum ius ad

Iuramēti obligatio quæ actionem tribuat, & quæ non.

A rem promiſſam ſibi ex illo comparauerit: quin potius cogetur iuramentum relaxare, vt diſputatione præcedente dictum eſt, & punietur pro qualitate criminis vſurarij, graſſatoris, aut alterius, quod, dum tale iuramentum extorſit, commiſit. Iudex tamen Eccleſiaſticus, ſi is, cui præſtitum eſt, ad iuriſdictionem ipſius non pertineret, vt ſi infidelis eſſet, neq;, vt teneretur, vellet iuramentum relaxare, vtique ex officio ſuo, vt animæ ſui ſubditi, qui id præſtitit, conſuleret, & ſcandalum tolleret, cogere illum poſſet ac deberet, vt iuramentum impleret. Ex ſecunda verò iuramenti obligatione conceditur actio, tum aduerſus eum, qui iurauit, tum etiam aduerſus hæredes illius, vt id impleant, quod ſub iureiurando promiſſum eſt, idque non ſolùm B de iure canonico, ſed etiam ciuili, vt ſuo loco in materia de contractibus oſtendemus. Cùm enim eo ipſo, quòd pollicitationi accedit iuramentum merè ſpontaneum, is, cui ita aliquid promittitur, comparet ius, vt quod promiſſum eſt, ſibi ſoluatur, efficiaturq; eo ipſo ſimpliciter illi debitum, idq; etiam ſi pollicitatio, præcisè à iuramento ſpectata, non eſſet, qua quis ex iuſtitia, ſed ſolùm ex fidelitate ac honeſtate morali, intra limites virtutis veracitatis, iuxta ea, quæ ſuo loco dicentur, intenderet ſe obligare; ſanè ex ſecunda obligatione iuramenti promiſſorij meritò vtroq; iure actio, tū aduerſus eum, qui iurauit, tum etiam aduerſus hæredes illius conceditur.

Illud etiam eſt obſeruandum, quando, is, qui ſub iureiurando ad aliquid tenetur, à iuramen- C to abſoluitur, vt illo non obſtante poſſit ea de re cum eo iudicio contendere, cui ex tali iuramento tenetur, neutram obligationem ſimpliciter atq; omni ex parte relaxari, ſed ſolam primam ad eum tantùm effectum, vt videatur, an etiam teneatur ex ſecunda, necne, atque etiam ſimpliciter & omnino, ex hypotheſi tamen, quòd comperiatur, non teneri ex ſecunda, aduerſariumq; iniuſtè accipere, quod ſub iureiurando illi promiſſum eſt. Quo fit, vt, ſi is, qui abſolutionem petit, conſcius ſit, aduerſarium iuſtè poſſe accipere, quod illi promiſſum eſt, abſolutio ſit nulla, peccetq; lethaliter, non ſolùm contra iuſtitiam, ſed etiam contra religionem peccato periurij, eo pacto iudicio cōtendēdo, reſtituereq; teneatur aduerſario impenſas & D damna inde illi ſubſecuta

Iuramēti relaxatio, ſiue abſolutio ad effectū agendi quid.

His iactis fundamentis, dicendum eſt, ex iuramento, quo confirmatur contractus, aut pollicitatio, ſolo iure humano irrita, non reuiuiſcere vim obligandi, quā, ſi irrita non eſſent, haberent ex ſe, ſed accedere duplicē explicatā obligationem iuramēti, vnā, per comparationem ad Deum, qua is, qui ſe ita iuramento aſtrinxit, tenetur ſub reatu lethalis culpæ periurij efficere, vt Deum non adduxerit in teſtem falſæ, infidelisve promiſſionis, & alteram, per comparationem ad eum, cui factum eſt iuramentum, qua eo ipſo, quòd iuramentum ſpontaneè eſt adhibitum, & adimpletio promiſſionis neque ex ſe, neque ex prohibitione iuris poſitiui eſt illicita, comparat ille verum ius ad id, quod ita eſt ſibi promiſſum, ac proinde efficitur ipſi

Iuramentum reuiuiſcere non facit obligationem pacti abrogatæ irritæ.

omni-

omnino debitum. Quemadmodum enim, licet ex pollicitatione facta ex ſola fidelitate humana ſine promittentis animo obligandi ſe ex iuſtitia, is, cui fit, non comparet ius ſimpliciter aduerſus promittentem vt eam adimpleat, ac proinde nec detur ei actio, & tamen, ſi accedat iuramentum, comparat ius ſimpliciter, conceditur que illi actio, etiam aduerſus promittentis hæredes, vt quod ita promiſſum eſt, impleatur, ſubſecutaque traditione acquirat verum dominium: ſic ſanè, quamuis contractus & pollicitatio iure ſolo humano irrita, nec tamen illicita, vim non habeant ad obligandum, ac proinde ex illis neque acquiratur ius, neque actio detur; ſi tamen confirmentur iuramento, eſto, interim dum ius humanum nõ reuocatur, vis propria non reuiuiſcat; quia tamen ex tali iuramento, præter obligationem ad Deum, conſurgit alia peculiaris ad eum, cui eſt præſtitum, ratione cuius efficitur ſimpliciter id ei debitum, quod cum eo conuentum, promiſſumve illi eſt, vtique is, & verum ius comparat, & conceditur ipſi actio, tam aduerſus eum, qui tali iuramento ſe aſtrinxit, quã aduerſus hæredes illius, ſubſecutaque traditione, acquirit verum dominium. Bartolus verò, Panormit. Couar. & cæteri contrariæ opinionis autores, inde ad eam amplectendam, vt eos legenti erit manifeſtum, ſunt permoti; quia iuramento de re non illicita, tam ex parte iurantis, quam eius, cui iuramentum eſt præſtitum, ſecundam illam vim ad obligandũ à nobis explicatam non agnouerunt: quarè, cum ex iuribus canonicis & ciuilibus, reique ipſius natura, intelligerent, ex contractibus & pollicitationibus ſolo iure humano irritis, ſi iuramento confirmẽtur, comparari verum ius eaque de cauſa canonico & ciuili iure concedi actionem, coacti ſunt recurrere ad reuiuiſcentiam obligationis, quã ijdem contractus & pollicitationes efficerent, ſi iure humano non eſſent irrita: cum tamen nulla ratio poſtulet, vt, interim dum ius, quo irrita ſunt, non reuocatur, vis illa reuiuiſcat; iuramentumque quo confirmantur, vim habeat ad tribuendum verum ius, ex quo actio aduerſus promittentem, hæredeſque illius, reſultet, vt à nobis eſt explanatum.

DISPVTATIO CLI.

Teſtamentum an alia ratione, quam teſtatoris morte, firmum reddi poſſit, ſaltem, vt ſine lethali culpa nequeat reuocari.

Teſtamentũ vſque ad mortem reuocari poteſt.

VT ad id, cuius gratia duas præcedentes diſputationes præmiſimus, accedamus. Receptiſſimum, indubitatumque eſt teſtamentũ, ſaltem quantum eſt ex ſe, ante teſtatoris mortẽ nullam habere firmitatem, quin pro teſtatoris arbitrio, non ſolum mutari addendo, minuendo, & corrigendo poſſit, ſed etiam integrè reuocari, vt ex Pauli ad Hebr. 9. teſtimonio diſp. 124. oſtenſum eſt, & habetur c. cum Marthę de celeb. Miſſa. Ait namque Vlpianus l. 4. ff. de adimend. leg. Ambulatoria eſt voluntas defuncti vſque ad vitę ſupremum exitum: idemque ex pluriſque aliis iuribus conſtat. Quouſque autem id codicillis fieri poſſit, diſputatione 124. & 131. explicatum eſt.

Illud vero eſt obſeruandum, quando quis in morbo, aut alio periculo conſtitutus, mortis metu teſtamentum condidit, quamuis periculum euadat, validum nihilominus manere teſtamentum quando id aliàs nõ reuocauit, etſi poſt longiſſimum tempus è vita diſcedat. Ita colligitur ex l. vlt. C. de poſth. hæred. inſtituen. & affirmant doctores communiter, eſtque vſu receptum. Contra autem res habet in donatione cauſa mortis: ſi namque in morbo, aut alio vitæ diſcrimine fiat, donatorque euadat, continuò donatio expirat, vt ſuo loco oſtendetur.

Dubium. Dubium verò eſt, ſi teſtator hac verborum forma vtatur; ſi ex hoc morbo è vita diſceſſero, ſit meus hæres Petrus, aut tale legatum Paulo relinquo, verum conualeſcente illo ex eo morbo, decedenteque poſtea ex alio, ſit nulla inſtitutio illa hæredis, ſitque nullum tale legatũ, adeò vt, ſi nullum aliud conficiat teſtamẽtum, dicendus ſit diſceſſiſſe ab inteſtato.

Multi, quos Anton. Gom. ad l. 3. Tauri, num. 126. refert, cenſent, inſtitutionem illam ac legatum nulla reddi; eo quòd facta fuerint ſub illa conditione: inſtitutio autem ſub cõditione, quę in contrarium euenit, eſt nulla, vt multa iura probant. Antonius verò Gom. contrarium aſſerit, ductus, quod ſæpe, ea verba apponantur, non animo conditionem inducendi: ſed exprimendi cauſam impellentem ad condendum tunc teſtamentum, diſponendumque eo pacto de rebus ſuis.

Satis fit. Dicerem, coniecturis prudentis arbitrio eſſe iudicandum, quæ fuerit mens teſtatoris. Et quidem ſi occurrent, quæ veriſimiliter perſuaderent, intendiſſe ſolum exprimere cauſam impellentem, validum tunc eſſe pronunciandum. Eiuſmodi eſſent, ſi poſtquam conualuit id teſtamentum retinuit atque ſeruauit, tanquã in quo ſua vltima voluntas contineretur; aut ſi admonitus, vt teſtamentum conderet, reſpõdit, ſe habere id confectum. Imo ſeruaſſe illud vſque ad mortem; neque aliud in poſtremo morbo, cum poſſet, condidiſſe, ſufficiens meo iudicio eſſet, vt validum iudicaretur, quando aliunde non eſſent veriſimiles aliæ coniecturæ, quòd diſcedere voluerit inteſtatus. Ducor, tum quia vt habetur l. in teſtamentis. ff. de reg. iu. in dubio in fauorem validitatis illius eſt iudicandum. Tum etiam quoniam, cum in eo euentu præſumendum ſit noluiſſe illum diſcedere ab inteſtatò, certè ſeruaſſe vſque ad id tẽpus tale teſtamentum, neque aliud condidiſſe, indicium ſufficiens eſt vt iudicemus, ſeruaſſe illud tanquam in quo ſua vltima voluntas contineretur. Quando autem res eſſet prorſus dubia, ſtandum eſſet verbis teſtamenti, quæ conditionem potius, quam cauſæ impellentis expreſſionem, ex ſe ſignificant.

Quæſtio. Dubium eſt hoc loco, vtrum ſi quis ita iuramento confirmet teſtamentum, vt ſe iuramento aſtringat nunquam illud reuocaturum, firmum maneat, nec poſſit deinceps reuocari. Bartol. & multi alij, quos Couar. in rubr. de teſt. par. 1. num. 15. refert, & Ant. Gom. ad l. 3. Tauri

Tauri.nume.95.ſequitur, quos etiam refert, ac videtur ſequi Molina 4.lib.de primogenijs, ca. 2.num.4. cenſent, non ſolum non manere firmum, ſed etiam teſtatorem pro libito abſque periurij reatu poſſe illud reuocare.

Reuocari poſſe abſque periurio ſuadetur. Primò.

Ducuntur. Primò quoniam promiſſio non reuocandi teſtamentum eſt contra bonos mores, atque adeò illicita, vt conſtat ex l. ſtipulatio hoc modo concepta. ff. de verborum obligat. cuius verba ſunt. Stipulatio hoc modo concepta, ſi hæredem me confeceris, tantum dare ſpondes: inutilis eſt; quia contra bonos mores eſt hæc ſtipulatio; ſed iuramentum de re illicita non obligat, eò quòd non ſit vinculum iniquitatis: ergo abſque periurio reuocari poteſt tale teſtamentum.

Secundò.

Secundò, quoniam teſtamentum ſuapte natura, atque adeò de iure naturali ac gentium eſt reuocabile: ſed promiſſio de re, quæ eſt contra ius naturale, eſt mala: ergo eſto confirmetur iuramento non obligat.

Tertiò.

Tertiò, promiſſio de re, quæ impedit maius bonum, eſto confirmetur iuramento, non obligat: ſed non poſſe reuocare teſtamentum, impedit maius bonum; quia facilè occurrere poteſt melior de eiſdem bonis diſpoſitio, præſertim ſi circumſtantiæ varientur: ergo, eſto ſub iureiurando quis promittat, ſe non reuocaturum teſtamentum, poterit licitè illud reuocare.

Quartò.

Quartò, iuramentum ſequitur naturā actus, qui eo confirmatur, & licet arctius obliget, nō tamen ad plura, aut in alio euētu, quam actus, qui eo confirmatur, obligaret: vnde qui iurat ſe ducturum aliquam vxorem, poteſt nihilominus ingredi religionem, aut, ſi illa fornicetur, poteſt ducere aliam vxorem, eò quòd illa eadē promiſſio, ſi iuramento non eſſet confirmata, habeat tacitas illas conditiones, niſi ingredi voluero religionem, & modo tu talis ſis, ac talem te conſerues, qualis æſtimaris iuramentumque non in alio euentu obliget, quam iuxta naturā promiſſionis: cum ergo teſtamentum ſit ſuapte natura reuocabile, conſequens eſt, vt, eſto iuramento confirmetur, maneat ſimili modo reuocabile.

Quintò.

Quintò, quoniam his de cauſis Vlpianus. l. 3. ff. de teſta. dixit, teſtamenti factio, non priuati, ſed publici iuris eſt; ideoque forma eius priuatorum pactis non læditur. Et l. ſi quis in principio teſtamenti. ff. de legat. 3. habetur. Nemo eam ſibi legem poteſt dicere, vt à priori voluntate ei recedere non liceat; quare, cum iuramēti vis iuriſconſultis ignota nō eſſet, ſanè cenſuerunt, neque vi iuramenti teſtatorem poſſe ſibi impedimentum apponere, quominus liberè ac licitè mutare poſſet teſtamentum.

Hanc eandem ſententiam ſecuti proculdubio ſunt, qui ordinationes huius Luſitaniæ Regni condiderunt, dum lib. 4. titul. 44. §. penultimo, inter alia, in quibus pœnam conuentionalem inualidam eſſe ſtatuerunt, connumerant, quando ò contracto for aſſi por dereito reprobado, que por iuramento naon poſſa ſer confirmado; a ſi como, ſe algun hom en prometeſſe a outro ſob certa pena de ofaſer herdeiro em parte ou em todo; oulhe fizeſſe doaçam antre viuos ſob certa pena de todos ſeus bens moueis e de raiz auidos e por auer, naon reteruando deles pera ſi couſa alguna. Quia namque in eiuſmodi donatione à ſe auferret omnimodam teſtandi facultatem, cenſent ordinationēs eiuſmodi donationem, etiam ſi iuramento confirmetur, nullas omnino vires aſſumere; ſicut neque promiſſionem de conſtituendo aliquem hæredem, non reuocandive teſtamentum, in quo in toto, aut in parte eſſet hæres cōſtitutus.

Teſtamentum de ſe nō mutando iuramento illud non reuocandi firmatum, abſque periurio reuocari non poteſt.

Contrariam ſententiam, nempe teſtatorem non poſſe abſque periurij reatu reuocare teſtamentum, quod ſub iureiurando ſe non reuocaturum promiſit, aſſeruerant Couar. par. 2. citata. num. 15. Iulius Clarus 3. lib. ſenten. §. teſtamentum. q. 49. & communior doctorum ſententia, quam referunt: quæ nobis proculdubio eſt amplectenda. Eſt autem ſermo de teſtamento, quod nullam continet diſpoſitionem contra ius diuinum aut humanum, ac proinde q̄, ſi nullum tale interueniſſet iuramentum, poſſet teſtator abſq; peccato, quemadmodum reuocare, ita etiam non reuocare. Ratio potiſſima eſt, quoniam non reuocare tale teſtamentum, nihil mali continet, vt ſupponimus, eſto fortè aliquando conſilium eſſet vt reuocaretur, & aliquid melius diſponeretur: ergo, ſi iureiurando alicui homini in illius bonum id non reuocare promittatur, obligat eiuſmodi iuramentum, quod non eſt re illicita ex parte iurantis, iuxta ea quæ duabus diſputationibus præcedētibus oſtenſa ſunt. Quin ſi teſtator mere liberè iuramentum adhibuit, vtique is, cui eſt præſtitum, ius ſibi comparauit, vt ea p̄miſſio impleatur, vt diſputatione præcedente comprobatum eſt: neq; in illius detrimentum poteſt tale iuramentum per publicas poteſtates relaxari, quominus teſtator iuri ſatisfaciat, quod ille alius abſque ſua culpa comparauit.

Secundò poſſumus idem probare, quoniam ſi teſtamentum conditum eſſet ad pias cauſas, teſtatorque iuramento ſe aſtrinxiſſet illud non reuocare, proculdubio tale iuramentum vim haberet voti Deo facti, ac iuramento confirmati, vtpote de re moraliter bona ac Deo grata: quis autem dubitet tunc culpam lethalem eſſe periurij, tranſgreſſioniſque voti Deo facti, illud reuocare, niſi eſſet in melius, idque quia ſemper id Deo gratius eſt, quod eſt melius, vt diſp. 149. dictum eſt? Præſertim cum ius ciuile nullam vim habeat, vt inualidas reddat promiſſiones ac diſpoſitiones ad pias cauſas, niſi approbante ſummo Pontifice: & de iure canonico nihil reperiamus, vnde promiſſio Deo facta de non reuocando tali teſtamento, inualida ſit, nedum, ſi ſimul etiam iuramento ſit confirmata: autores verò contrariæ opinionis aſſeuerāt, etiam ſi teſtamentum conditum ſit ad pias cauſas, & ſub iureiurando promiſſum ſit illud nō reuocare, poſſe teſtatorem pro libito & abſq; vllo peccato, id reuocare, & vel diſcedere ab inteſtato, vel condere aliud teſtamentum ad non pias cauſas.

Tertiò, quoniam licet ſtando in ſolo iure naturali & gentium, nudum ac ſimplex quodcūque

que teſtamentum ſolemne, etiam ſi ad pias cauſas ſit conditum, pro teſtatoris libito poſſit reuocari, atque adeò firmitatem ante teſtatoris mortem non naciſcatur, idque propterea quòd ea ſit teſtamenti natura, ſi præcisè in ſe ſpectetur; nihilominus in primis id non ſufficit, vt illud (poſtquam eſt conditum) non reuocare, ſit malum, vt vlterius cum probabilitatis ſpecie affirmari poſſit promiſſionem, illud in gratiam hæredis non reuocandi, eſſe malam ex obiecto ſtando in ſolo naturali ac gentium iure, iuramentumque de illo non reuocando ideo nullũ eſſe, quod ſit de re ex ſe illicita, & contra ius naturale, vt autores contrariæ ſententiæ contendunt. Deinde illud idem non tollit, quominus ſuperueniente teſtatoris promiſſione omnino ſpontanea, aut etiam iuramento confirmata, nefas, lethaliſque culpa periurij ſit ſtando in B ſolo iure naturali ac gentium reuocare tale teſtamentum: quoniam obligatio id non reuocandi, non prouenit ex natura teſtamenti in ſe ſpectati, quod reuocabile eſt, ſed ex promiſſione aut iuramento ſuperadditis, quæ eam vim habent, niſi humano iure irrita reddantur: in re autem, de qua diſputamus, licet iuribus citatis irrita ſit promiſſio ſimplex, & contractus de teſtamento non reuocando, aut in futurum nõ condendo, etiam ſi pœna conuentionalis ſit appoſita, non tamen conſtat, iuramentum eſſe redditum nullum. neque vllus aduerſariorum affirmat iuramentum ex eo capite non obligare, ſed ſolum ex eo, quòd ſit de re illicita & cõ C tra bonos mores. Adde, eſto gratis daretur tale iuramentum iure ciuili eſſe irritum, quia tamẽ ciuile ius nullam vim habet in diſpoſitionibus ad pias cauſas, & de iure canonico nihil reperitur vnde, vel vmbra ſit, iuramentum de non reuocando teſtamento ad pias cauſas eſſe irritũ; ſanè nulla cum probabilitatis ſpecie verum eſſe poteſt, teſtamentum ad pias cauſas poſſe ſine teſtatoris culpa reuocari, etiam ſi iureiurando promiſerit, ſe nunquam illud reuocaturũ; quod tamen aduerſarij affirmant.

Quartò, quoniam licet concedatur, ius ciuile non ſolum irrita feciſſe promiſſionem & pactum de teſtamento non reuocando, ſed etiam illa prohibuiſſe, atque adeo peccare teſtatorẽ, qui id ſpondet; nihilominus adhuc iuramentũ de illo non reuocando eſſet de re licita, atque adeò ſub reatu periurij obligaret teſtatorem id non reuocare, quod magnopere in re, de qua D diſputamus eſt aduertẽdum. Aliud quippe eſt, non reuocare teſtamentum, aliud verò ſpondere illud non reuocare, illudque primum, neq; malum eſt ex ſe, nec prohibitum iure poſitiuo, quicquid ſit de prohibitione ſecundi iure humano: qui autem iurat, ſe non reuocaturum, aut non conditurum teſtamentum, non iurat ſe id ſponſurum, quod, exiſtente prohibitione iuris poſitiui, eſſet malum, ac proinde iuramentum ad id non obligaret: ſed, illicitè contra poſitiuum ius ſpondendo, iurat ſe non reuocaturum, aut non conditurum teſtamentum, quæ illicita non ſunt. Itaque ad iudicandum an promiſſorium iuramentum obliget, attendendum eſt ad id, ad quod quis tali iuramento ſe aſtrin A git, non verò ad promiſſionẽ, qua ſub iuramento ad id ſe aſtringit: & quidem quando id, ad ſe aſtringit licitum eſt, iuramentum obligat, eſto actus, quo ſe aſtringit, promiſſiove iuramẽto confirmata illicita ſit; non quidem ex obiecto, (quoniam contradictionem inuoluit, id, quod promittit, illicitum non eſſe, & promiſſionem eſſe illicitam ex obiecto) ſed ex diſpoſitione iuris poſitiui, qua talis promiſſio rationabili ex cauſa ſit prohibita. Rationes alias lege, ſi placet. apud Couar. part. 2. rubricæ citata.

Ad primum argumentũ.

Ad primum argumentum contrariæ opinionis negandum eſt, promiſſionem de non reuocando teſtamento eſſe contra bonos mores naturales, quaſi ex ſe, ſecluſo iure humano, ſit illicita & mala ex obiecto, quod enim ea promittitur, non aliud eſt, quam non reuocare teſta- B mentum: quod ſanè, etiam hodie, ſtãte iure poſitiuo, quod talem promiſſionem meritò irritã fecit, & ſorte prohibuit, illicitum non eſt: ſolũ ergo eatenus eſt contra bonos mores ciuiles, dignaque ſuapte natura, quæ irrita poſitiuo iure reddatur, aut etiam prohibeatur, quatenus licet non reuocare teſtamentum (quod ea promittitur) malum non ſit; eſſe tamen teſtatorem per eam aſtrictum ad illud non reuocandum; bonum non eſt; quin potius contrarium ſeſe offert vt rationabilius, atque Reipublicę expeditius, vt ſtatuatur. Tum ne, dum hæres ſcit firmum iam omnino eſſe bona talis teſtatoris ad C ipſum deuentura, illi curet mortem, vt citius eiſdem potiatur, aut certè ingratus in alijs ei exiſtat. Tum etiam ne teſtator maneat velut ſeruus comparatione ſuorum bonorum, ſed integrũ ſemper illi ante mortem ſit, ſi vel ex circunſtantijs ſuperuenientibus, vel aliunde, melior de ſuis bonis diſponendi ratio occurrerit, eam pro arbitratu executioni mãdare. Tum deniq; quoniam ſi eiuſmodi promiſſio irrita non eſſet, facile inirentur contractus iniuſti de non reuocandis teſtamentis pro modico, aliquo emolumento, extorquerenturque eiuſmodi promiſſiones inuoluntarie mixtè, ex quibus lites & iniuſtitiæ orirentur. Quibus de cauſis. l. ſtipulatio hoc modo concepta, affirmauit, eiuſmodi ſtipulationes ac promiſſiones eſſe contra bonos mores, non naturales, ſed ciuiles modo explicato. Eſto autem concederetur, eiuſmodi promiſſiones, non quidem ex obiecto, ſed ex circũſtantijs, malisve, quæ ex illis imminent, illicitas D eſſe ſuapte natura & contra bonos mores, ut eo que ſenſu concederetur maior propoſitio, argumentum nihil concluderet: conceſſa namq; etiam minori, neganda eſſet conſequentia: quoniam, vt explicatum eſt, iuramentum non eſt de ea promiſſione facienda, quæ eo dato, eſſet mala ex circũſtantiis, ſed de non reuocando teſtamento, quod malum non eſt, eſto promiſſio, qua id promitteretur, iure naturali eſſet mala.

Ad ſecundũ.

Ad ſecundum, ſi maior intelligatur, quòd teſtamentum ſpectata præcisè ipſius natura, ſtandoque in ſolo iure naturali, ſit reuocabile, interim dum nihil ſuperuenit, quod reuocari impediat, vera eſt: ſed tunc, conceſſa etiam minori, neganda eſt conſequentia, quoniam in re

pro-

propoſita, promiſſio de non reuocando teſtamento, quæ iuramento cõfirmatur, non eſt de re, quæ ſit contra ius naturale: cum non reuocare teſtamentum, neque contra ius naturale, neque malum ſit, etiam contra diſpoſitionem iuris poſitiui, vt oſtenſum eſt. Si verò maior intelligatur, quaſi vel non reuocare teſtamentum ſit contra ius naturale aut gentium, vel quaſi nihil poſſit ſuperuenire, quod illius reuocationem illicitam reddat, falſa eſt, ac neganda, vt ex dictis conſtat.

Ad tertium. Ad tertium, neganda eſt maior, quando promiſſio & iuramentum homini fiunt, vt ex dictis duabus diſputationibus præcedentibus eſt manifeſtum: ſatis namque tunc eſt, ſi ſint de re non mala atque illicita, eſto maius bonum impediant.

Ad quartũ. Ad quartum dicendum, maiorem in primis non eſſe veram vniuerſim, quaſi nunquam iuramentum obliget, niſi quando promiſſio aut pactum ſecluſo iuramẽto obligaret: vt enim ex duabus diſputationibus præcedentibus liquet, ſæpe promiſſio eſt irrita, vel iure humano, vel naturali, & tamen, accedente iuramento, vi ſolum illius obligat. In eo autem ſenſu eſt vera, quòd ſi promiſſio in ſe ſpectata, aut pactum, habet tacitam aliquam conditionem, eandem etiam habet, eſto confirmetur iuramento: quoniam in eodẽ ſenſu cenſentur confirmata, quãdo aliud non exprimitur: atq; hoc ſolum probant exempla adducta. Deinde, quod ad rem præſentem attinet duobus modis poteſt teſtamentum iuramento confirmari. Vno, apponendo ipſimet actui teſtandi iuramentum, quo dicatur; iuro me inſtituere Petrum hæredem, aut relinquere hæc vel illa legata his aut illis: vel iuro hanc eſſe meam vltimam voluntatem; aut velle impleri, quæ in hoc teſtamento continentur: & tunc iuramẽtum non eſt promiſſorium, quo teſtator alicui ſe aſtringat, ſed eſt ſolum aſſertorium, quòd ea ſit ſua vltima voluntas, aut id velit impleri: poteſtq; eiuſmodi teſtamentũ, non obſtante tali iuramento validè ac licitè reuocari. Quod ſi id argumentum contendat, libenter annuimus. Altero, adhibendo actui teſtandi nouam promiſſionem de eo teſtamento non reuocando, eàq; iuramento confirmãdo, vel in obſequium Dei, quo pacto ea promiſſio rationem habet voti iuramento confirmati, vel in gratiam & fauorem alicuius, quo pacto eſt iuramentum promiſſorium homini factum. Hoc iactu fundamẽto, dicimus. Aliud eſſe quærere, an, non impediente tali iuramento, teſtamentum in hoc ſenſu ſit adhuc reuocabile, ita vt ſi teſtator id attentet ac exequatur, amittet vim teſtamenti: & de hac re paulò poſt erit ſermo. Aliud verò, an, ex ſuperaddita illa promiſſione iuramento confirmata, illicitum teſtatori ſit illud reuocare, vt nos aſſerimus; contrariumque huius nequaquam probat argumentum propoſitum.

Ad quintum. Ad priorem partem. 5. argumenti dicendũ eſt, Vlpianum illis verbis ſolum voluiſſe, ſolemnitatem & alia requiſita, vt teſtamentum ſit validum, nõ relinqui diſpoſitioni priuatorum, vt quocũq; modo voluerint poſſint validè teſtari, ſed eſſe iuris publici præſcribentis in commune reipublicæ bonum, certas leges & formam, aduerſus quam nihil valent pacta priuatorum: poteſt tamen ius diuinum naturale, quo quiſque ſeruare tenetur iuramentum de re non illicita, præiudicare alicui diſpoſitioni iuris humani ciuilis circa liberam teſtamentorum reuocationẽ. Ad poſteriorem verò partem dicẽdum eſt, nullam ibi fieri mentionem de iuramento non reuocandi teſtamentum, neque fortè in mentem iuriſconſulto illi tale iuramentũ veniſſe. Quicquid autem conditores iuris ciuilis communis, aut Luſitani hac de cenſuerint, ſanè eorum definitionibus non eſt ſtandum: eò quòd res hæc, non ad humanum ius, ſed ad naturale ac diuinũ ſpectat: quod ex naturis ipſis rerum, fideique principijs; ad Theologos pertinet inueſtigare ac explanare; ad ſummum verò Pontificem in canonico iure definire.

Dubium. Dubium eſt, quid ſi teſtator ſub iureiurando promiſit ſe ſoluturum certam pœnam, ſi teſtamentum reuocaret? poteritne ſine periurij reatu eam non ſoluere, eſto teſtamentum reuocauerit? Couar. in rub. de teſt. part. 2. nume. 16. cum alijs, quos refert, cenſet, tale iuramentum nullam inducere obligationem ad pœnæ ſolutionem. Fundamentum illius eſt, quoniam. l. ſtipulatio hoc modo concepta. ff. de verborum oblig. cenſetur contra bonos mores atque illicitum, quenquam pœnæ adiectione velle alterum aſtringere ad certam hæredis inſtitutionem: iuramentum verò nullam ad id, quod illicitum eſt, obligationem inducit. Idem affirmat de pœna appoſita non ſtantibus ſponſalijs, de qua cap. gemma, de ſponſalibus dicitur, eſſe ipſo iure nullam, eò quòd matrimonia libera eſſe debeant.

Pœna iuramento promiſſa, ſi teſtamentum reuocet, debet eo [illegible]. Ego non dubito contrarium eſſe affirmandum. Primò, quoniam ſoluere eam pœnam nõ ſecus illicitũ non eſt ex parte promittentis, quã ſoluere vſuras, aut centum graſſatori ne inutilè interficiat: ſed quando vſuræ aut centum graſſatori ſub iuramento ſunt promiſſa, is, qui promiſit, tenetur ſub reatu periurij ea ſoluere, niſi prius iuramenti relaxationem obtineat, vt ex c. debitores, de iureiuran. & ex ijs, quę duabus diſputationibus præcedentibus dicta ſunt, cõſtat: ergo, eſto peccauerit, qui ad talem promiſſionem teſtatorem induxit, teſtator tamen ſub reatu lethalis culpæ tenetur implere, quod ita ſub iureiurando promiſit, niſi relaxationem obtinet. Secundò, quoniam abſque vlla culpa eius, cui ſub iureiurando eſſet facta talis promiſſio, potuit teſtator illã efficere, vt ſi ex nimio amore, quo hæredem tunc proſequebatur, aut patrem illius, teſtator ſua ſponte, nemineque id eiſuadente, eam pœnam ſub iureiurando promiſiſſet: ergo tunc mala non eſſet, etiam ex parte eius, cui eſt facta. Tertiò, quia non ſolum ſolutio pœnæ, ad quam teſtator iuramento ſe aſtrinxit, mala non eſt ex ſe, ſed neque promiſſio ipſa, quaſi ſecluſo iure humano vllum ſint peccatum: ſolum verò ſunt contra bonos mores ciuiles, quatenus inde nata ſunt ſequi aliqua mala: atque ea tantum, de cauſa promiſſio pœnæ, & pœna ipſa, irrita ſunt iure humano,

vt de

vt de promiſſione non reuocandi teſtamentũ affirmat ipſe Couarruuias : ergo eo ipſo, quòd iuramento confirmata ſunt, conſurgit obligatio illas implendi, nihil omnino impediente irritatione illa humani iuris; ſicut etiam de promiſſione non reuocandi teſtamentum concedit Couar. Idemque dico de pœnæ promiſſione ſub iureiurando, non ſtantibus ſponſalibus. Licet enim canonico iure promiſſio talis pœnæ, pœnaque ipſa, irrita ipſo iure ſint; non tamen iuramentum, ſi eo confirmatur: neque c. Gemma loquitur, niſi de ſtipulatione pœnæ ſine iuramento.

Idem de pœna, ſi non fiereit ſponſalibus.

Quæſtio.

Dubium deinde eſt, ſi quis iureiurando ſe aſtrinxit non reuocaturum teſtamentum à ſe conditum, poſtea verò cõficiat alterum, in quo illud reuocet, an, licet ſit periurus, valida tamẽ ſit talis reuocatio.

Hoſtienſis & alij.

Hoſtienſis in ſumma, & alii, quos Couar. eadem part. 2. nume. 9. refert. cenſent, non ſolum illum eſſe periurum, ſed etiam nullam eſſe talẽ reuocationem, quibuſcunq; clauſulis ſit facta, ſtandumq; proinde eſſe priori teſtamento. Ducuntur, quoniam actus ex ſe non illicitus, eſto iure humano ſit irritus, ſi tamen confirmetur iuramento, vires aſſumit, neq; poteſt reuocari: talis autem eſt prior ille actus teſtandi iuramẽto eum non reuocandi confirmatus.

Communis opinio.

Contraria ſententia, quam à nume. 9. citato, & nu. 15. refert & ſequitur Couar. eſt communis, nempe validam eſſe reuocationem, ſtandũque proinde eſſe poſteriori teſtamento. Probatur primò, quoniam teſtandi actus, tam ſuapte natura, quam diſpoſitione iuris poſitiui, eſt reuocabilis, neque iuramentum illum, non reuocandi, fertur ſupra ipſummet teſtandi actum, ſed ſupra promiſſionem illum non reuocandi: neque per iuramentum, quo non reuocari promittitur, tranſit in aliam ſpeciem actus, vt donatio cauſa mortis iuramento confirmata tranſit in donationem inter viuos, vt ſuo loco dicetur: ergo, licet periurus ſit teſtator, ſi tale teſtamentum reuocet, tanquam tranſgreſſor promiſſionis iuramento confirmatæ illud non reuocãdi, valida tamen eſt reuocatio. Secundò, quoniam quando quis conſtituit aliquem procuratorẽ loco ſui in aliquo negotio, & iurauit ſe eum non reuocaturum, ſi illum reuocet, licet lethaliter peccet & ſit periurus, valida tamen eſt reuocatio, vt affirmat Gloſſ. communiter recepta c. vlt. de procuratoribus. lib. 6. idq; propterea ꝙ conſtitutio illa procuratoris reuocabilis eſt ſuaptenatura pro arbitrio conſtituentis: ergo cum ſimili modo teſtamentum ſuaptenatura ſit reuocabile, conſequens eſt, vt eſto teſtator iuramento ſe aſtrinxerit illud non reuocare, lethaliterq; reuocando peccet, valida tamen ſit reuocatio. Tertio ſi quis contraxit ſponſalia cũ aliqua, iurauitque ducturum eam vxorem; & poſtea contrahat cum alia per verba de præſenti, validum eſt matrimonium, diſſoluunturque priora ſponſalia, non obſtante, quod iuramento fuerint confirmata, & quòd, qui ita contraxit, lethaliter peccauerit contra fidem datam & contra iuramentum præſtitum: quando itẽ quis vendidit rem aliquam alicui, nec tamen

A tradidit, iuramentoq; ſe aſtrinxit non venditurum eam alteri, vtique ſi eam alteri vendat & tradat, quamuis lethaliter peccet contra iuſtitiam ac religionem, valida tamen eſt ſecunda venditio: ergo eodem modo, cum teſtamentũ ſuaptenatura ante teſtatoris mortem non confirmetur, ſi quis reuocet, quod iuramento promiſerat ſe non reuocaturum, & condat aliud, quod morte cõfirmetur, valida erit talis reuocatio, ſtandumque erit ſecundo morte teſtatoris confirmato.

Sententia autoris.

Saluo autem meliori iudicio, quamuis non dubitem hanc poſteriorem ſententiam veram eſſe, arbitror tamen in praxi, ex quodam alio fundamento, ſtandum potius eſſe priori, implendumq; eſſe prius teſtamentum, tam in conſcientiæ, quam in exteriori foro.. Etenim licet

B iure ciuili irrita ſit promiſſio non reuocandi teſtamentum, nihilominus, cum non ſit ex ſe mala, quaſi contra bonos mores naturales, vt hac diſputatione eſt oſtenſum, ſanè eo ipſo, ꝙ iuramento eſt confirmata, valida eſt, vt ex duabus præcedẽtibus diſputationibus conſtat, affirmátq; Couar. Feli. & alij, qui ſunt in poſteriori ſententia: atque vſque adeo teſtatorem obligat, vt illam tranſgrediendo, non ſolum periurij, ſed etiam iniuſtitiæ peccatum committat, ſiue id ſit propter duplicem illam vim obligandi, quam diſputatione præcedente iuramento promiſſorio ineſſe oſtendimus, ſiue quia, vt Coua. & alij volũt, reuiuiſcit vis ipſa, quæ promiſſioni ineſſet ſi iure humano non eſſet irrita; ex tali etiam promiſſione iureiurando confirmata da-

C tur actio tam de iure ciuili, quàm canonico, non ſolum aduerſus promiſſorem, ſed etiam aduerſus hæredes illius, vt diſputatione præcedente dictum eſt: quare cum debita omnia realia teſtatoris tranſeant ad hæredes, vt ea iuxta vires hęreditatis ſoluant, conſequens profectò eſt, vt in conſcientiæ, & exteriori foro reſtituere hæredi in priori teſtamento inſtituto loco defuncti teneantur, quantum ſua intereat, impletam fuiſſe promiſſionem non reuocandi prius teſtamentum iuramento confirmatam. Idem dicendum arbitror, quando prius teſtamentum conditum eſſet ad pias cauſas, & promiſſio haberet rationem voti Deo facti: hæredes namque implere tenentur vota omnia realia defuncti, tanquam vera illius debita, non ſecus ac ſoluere tenentur quæcunque alia eiuſ-

D dem defuncti debita.

Quæſtio.

Poſtremum dubium in hac diſputatione eſt, vtrum, nullo interueniente iuramento, poſſit quis ex conſenſu Principis adimere ſibi poteſtatem reuocandi teſtamentum, aut condendi teſtamentum in futurum, interueniẽte pacto aut promiſſione non reuocandi teſtamentum, aut apponente teſtatore clauſulam, quod nullo modo ſibi liceat tale teſtamentum reuocare, accedenteque ad hæc omnia confirmatione & corroboratione Principis, vel Principe in fauorem hæredum ab inteſtato concedente alicui, vt poſſit ſe inhabilem reddere ad condendum teſtamentum, vel confirmante donationem omnium bonorum præſentium & futurorum, quam ille alicui fecerit.

Saus ſit.

A Ad hoc dubium, quicquid alij dicant, dicendum eſt cum Couarruuia in Rubri. de teſtam. part. 2. num. 3. & cum alijs, quos refert, proculdubio poſſe. Ratio eſt, quoniam id non eſt contra bonos mores naturales, atque adeò, ſecluſo iure humano, illicitum non eſt: poteſt verò occurrere rationabilis cauſa, tam ex parte ejus, qui ſeipſum vult ea libertate priuare, quam ex parte Principis, qui id confirmat, cur id concedatur: quare cum volenti & conſentienti nulla fiat iniuria, Principeſque ſit ſupra totum poſitiuum ius ciuile, non eſt cur dubitemus id eſſe poſſe. Ac quamuis iniqua, atq; adeo nulla eſſet lex, qua Princeps ſtatueret, vt vniuerſim teſtamentum ſemel conditum, non poſſet amplius reuocari, eò quòd id, & contra ipſam eſſet teſtamenti naturam, & multa incommoda afferret B Reipublicæ, ſpoliaretque ſubditos innata libertate diſponendi vſque ad mortem de rebus ſuis pro ſuo libito; non tamen eſſet iniqua lex, quæ in aliquibus euentibus, quibus ſua ſponte ſubditi ſe vellent ſubijcere, priuarentur libertate teſtandi, aut reuocandi aliquod teſtamentum. Vt ſi conderetur lex, qua concederetur, validam eſſe in dotem filiæ donationem, omnium bonorum præſentium & futurorū, quando quis neque plures haberet filios, neq; ſpem eos habendi, aut dummodo ſuæ legitimæ portiones alijs reſeruarentur. Vnde arbitror hodie validam eſſe eiuſmodi donationē, ſi a Rege confirmetur. Quin, eſto non confirme- C tur, ſi adiuncta ſit cum contractu oneroſo cum quodam tertio, cui filia, aut filius matrimonio copulatur, valida eſt, vt cum Moli. lib. 2. de primogen. c. 10. infra diſputatione 280. dicimus, niſi in fraudem donandi tam copioſe filio aut filiæ ex circunſtantijs facta iudicaretur. Idem eſſet, ſi ſanciretur lex, qua permitteretur condere teſtamentum irreuocabile, in quo talis filia hæres omnium omnino bonorum inſtitueretur, detractis ſumptibus honeſtæ ſepulturæ.

DISPVTATIO CLII.

Vtrum teſtamentum factum à duobus, in quo hæredem de communi conſenſu inſtituunt, vel aliud ſtatuunt, præmortuo vno, poſſit ab altero, quoad bona, quæ ad ipſum ſpectant, reuocari.

D POſſe duos, aut plures, ſimul in eadem ſcriptura, & de communi conſenſu cōdere teſtamentum, receptiſſimum eſt, vt affirmant Iulius Clarus. §. teſtamen. quæſt. 60. Gama. deciſ. 258. & communis Doctorum ſnia, argumento textus in l. eo quòd. C. ſi certum peta. Eſtque id valde conſuetum in coniugibus.

Dubium.

Dubium verò eſt vtrum mortuo vno illorum, teſtamentum maneat irreuocabile comparatione alterius. Etenim quaſi contractus quidam interueniſſe videtur inter illos, nempe, inſtituo, aut cōſtituo, ſi & tu idē facias: confirmataque diſpoſitione morte vnius, ita vt amplius ab illa non poſſit diſcedere, nefas omnino, iniuſtum, ac inualidum videtur, alterum non ſtare eidē inſtitutioni, ſed eā ex parte ſua reuocare.

Deciditur.

A Dicendum tamen eſt cum Gama deciſ. citata, Couar. in rubr. de teſt. part. 2. numer. 7. & 8. Molina 4. libr. de primog. c. 2. num. 84. & communi doctorum ſententia, quam referunt, validam, licitamque eſſe talem reuocationem, Idemque eſſe in donatione cauſa mortis, & in inſtitutione maioratus de communibus bonis, communique conſenſu, ſiue fiat teſtamento, ſiue donatione inter viuos, in euētibus, præſertim iuxta ea quæ in Regno Caſtellæ. l. 44. Tauri, iuncta l. 17. conſtituta ſunt, in quibus poteſt reuocari, & denique in quacunque alia reuocabili inſtitutione. Ratio eſt, quoniam cum teſtamentum, & quæcunque alia prædictarum diſpoſitionum, reuocabilia ſint ad nutum ea conſtituentium, vtique, etiam ſi communi conſenſu, & de vtriuſque bonis aliqui ſimile quip- B piam ſtatuant, diſponere cenſentur iuxta naturam actus quem efficiunt, & iuxta iura quæ ea de re ſunt, atque adeo ita, vt ſemper integrum cuique illorum ſit ab ea diſpoſitione diſcedere, etiam ſi alius mortuus fuerit, neque, quod ad ſe attinet, poſſit ab ea diſcedere. Qui autem id ignorat, ſibi imputet, eaque de re interroget: neque enim id iuri alterius præiudicare debet.

Quādo tamē fraus, aut dolus interueniſſet, quo aliquis alterum induceret ad aliquid communi conſenſu ſtatuendum, aut ad ſe mutuo inſtituendum hæredes, animo id ex ſua parte C reuocandi, ſi mors ipſi, antequam alter obiret, immineret, aut poſtquam alter è vita diſcederet, tunc ſanè arbitrio prudentis reſtituere teneretur hæredibus, qui probabiliter crederentur ab illo altero fuiſſe inſtituendi, aut ſucceſſuri illi ab inteſtato, ſi non fuiſſet ita iniuſtè deceptus. Quoniam fraude illa & dolo tantundē damni cenſeretur dediſſe iniuſtè eiuſmodi futuris alioquin ſucceſſoribus defuncti, ne non ipſimet defuncto.

Obſeruant Couar. & Molina locis citatis cum communi ſententia, quam copioſiùs refert Molina; quando vnus tantum, verbi gratia maritus, conderet teſtamentum, aut inſtitueret maioratum, ſed de communibus bonis, cō cedente ad id vxore facultatem; tunc mortuo marito, non poſſe vxorem reuocare inſtitutionem illam, quoad bona, de quibus facultatem conceſſit, vt ille eo pacto diſponeret. Ratio eſt, quoniam ea diſpoſitio non eſt vtriuſque, ſed D ſolius mariti, quæ proinde tota confirmatur morte mariti. Id affirmant argumento tex. in l. nec fratris. C. de donat. cauſ. mort. & apertius. l. ſicut. §. venditionis. ff. quibus mod. pig. vel hypot.

DISPVTATIO CLIII.

Quando teſtamentum reuocatum ſit cenſendum.

PRimum teſtamentum legitimè factum, id eſt, in quo ſunt omnia requiſita vt ſit validum, reuocatur per ſecundum legitimè etiam factum, eſto in ſecundo ſit minor ſolemnitas. Vnde ſecundum teſtamentum factum ad pias

cauſas

A cauſas coram duobus teſtibus reuocat primũ, etiam ſi ad pias cauſas eſſet factum coram tabellione, & viginti teſtibus, imò etiam ſi factũ fuiſſet coram Rege, & ab eo eſſet approbatum. Ita communis Doctorum ſententia, quam refert & ſequitur Couar. in Rubric. de teſtamen. part. 2. num. 1. iuxta iura apertiſſima, quorum aliqua citabimus ſtatim. Secundum verò teſtamentum legitimè factum reuocat antecedentia teſtamenta, etiam ſi ex eo non adeatur hæreditas, vel quia hæres in eo inſtitutus noluit, vel quia mortuus eſt ante teſtatorem, vel quia quacunque alia ratione non potuit, bona quæ teſtatoris deuentura proinde ſint ad hæredes ab inteſtato. Ita habetur expreſsè. §. poſteriore, inſtitut. quibus mod. teſtamenta infir. & conſentit. l. 1 ff. de iniuſto rup. affirmantq; B Iulius Clar. §. teſtam. quæſt. 96. & Couar. loco citato, num. 21. verſicul. penultim. Antonius Gomez. ad l. 3. Taur. numer. 92. Quòd ſi ſecundum teſtamendum factum fuit ſub conditione de præſenti aut de præterito, quæ non ita habet, non reuocat prius teſtamentum; ſi verò, quæ ita habet, aut etiam ſub conditione, de futuro poſſibili, ſiue ita eueniat, ſiue contrario modo, reuocat prius teſtamentum: idem eſſet, ſi conditio eſſet impoſſibilis cognita vt talis, ſiue ea eſſet de futuro, ſiue de præſenti, aut præterito: quia haberetur pro non appoſita. Hæc omnia habentur expreſſe. l. eum in ſecundo. ff. de iniuſto rup. aſſeueratque ea Sylueſter verbo teſtam. 1. quæſtio. 2. Ea autem omnia intelligenda ſunt, quando in priori teſtamento non eſt appoſita clauſula derogatoria C poſterioris: quid enim neceſſarium ſit in poſteriori teſtamento, vt reuocet prius, in quo ea clauſula fuerit appoſita, paulò poſt dicetur.

Ius commune.

Per ſecundum teſtamentum inualidum non reuocatur primum legitimè factum, idque ſiue ſecundum ſit inualidum quia fuit inceptũ & non perfectum propter mortem ſuperuenientem antequam teſtator illud abſolueret, ſiue quia in eo facta non fuerit hæredis inſtitutio, ſiue quia defuit ſolemnitas neceſſaria, aut quacumque alia de cauſa. Ita habetur §. ex eo. inſtitut. quib. mod. teſt. infir. & l. hac conſultiſſima. §. ſi quis. C. de teſtament.

Excipitur, quando in primo teſtamento inſtitutus fuerat hæres extraneus, in ſecundo D vero hæres, aut hæredes ab inteſtato; tũc enim, ſi in ſecundo teſtamento appoſiti fuerint quinque teſtes, reuocat primum, ſi verò pauciores illud non reuocat: valetque tunc ſecunda voluntas, non tanquam teſtamentum, ſed quaſi ille diſcedat ab inteſtato. Hæc omnia habentur l. hac conſultiſſima. §. ſi quis citato. Affirmat verò Antonius Gomez. ad l. 3. Tauri, numer. 99. habere id locum, etiam ſi hæredes ab inteſtato inſtituti ſint in portionibus hæreditatis in æqualibus, aitque in eiſdem portionibus ſuccedere defuncto. Baldus cuius opinionem refert & approbat Gregorius Lopez, ad l. 22. titul. 1. part. 6. ait, tunc implenda eſſe legata in tali ſecundo teſtamento relicta.

Ius Luſit.

A Hæc tamen exceptio parum emolumenti habet in hoc Luſitaniæ Regno: cum, vt ex dictis diſputatione 125. & 126. conſtat teſtamentum in eo Regno, ſiue in ſcriptis fiat, ſiue nuncupatiuè, validum ſit cum quinque teſtibus. Locum tamen habebit in teſtamento nuncupatiuo voce tenus tempore mortis facto, quod de iure huius Regni plures teſtes exigit.

Ius Caſtel.

In Regno autem Caſtellæ, iuxta dicta eiſdem diſputationibus, locum habebit in teſtamento in ſcriptis: non verò in nuncupatiuo, quod in eo Regno valet factum cum quinque teſtibus, ac proinde ſiue in eo inſtituti ſint venientes ab inteſtato, ſiue extranei, reuocat prius teſtamentum. Ita Antonius Gomez. loco citato B numer. 100. Gregorius autem Lopez ad l. 22. titul. 1. part. 6. Gloſ. penultim. ait, locum etiam habere in teſtamento nuncupatiuo, quando in eo Regno, factum coram quinque teſtibus non vicinis, non valet: ſi namque in eo inſtitueretur hæres ab inteſtato, reuocaret prius teſtamentum in quo inſtitutus eſſet hæres extraneus.

Illud etiam eſt aduertendum, in Regno Caſtellæ, eſto in ſecundo teſtamento nullus inſtitutus ſit hæres, reuocare primum: quoniam, vt in calce diſputationis 124. dictum eſt, in eo Regno validum eſt teſtamentum in quo hæres non eſt inſtitutus, ſucceditq; hæres ab inteſtato, & tenetur implere, quæ in eo fuerint inſtituta. Ita Anton. Gomez. ad l. 3. Tauri, numer. 104.

Ius commune.

C Couar. part. 2. rubr. de teſtam. num. vlt. conclu. 6. cum Bart. & alijs quos refert, aſſeuerat, de iure communi, primum teſtamentum ſolẽne reuocari per ſecundum abſque hæredis expreſſa inſtitutione, ſi teſtator in eo dicat ſe reuocare primum, & velle diſcedere ab inteſtato: eo enim ipſo cenſetur inſtituere hæredes ab inteſtato. Addit, ſi in primo teſtamento inſtitutus fuit hæres aliquis extraneus, & teſtator voce tenus coram quinque teſtibus dicat, ſe illud reuocare, & velle diſcedere ab inteſtato, validã eſſe talem reuocationem ſtando in ſolo iure cõmuni, idemque affirmant Anton. Gomez. ad l. 3. Taur. num. 103. & Gregor. Lopez ad l. 8. titu. 1. part. 6. poſſumuſque reddere rationem, quoniam illud verè eſt teſtamentum nũcupatiuum D voce tenus factum cum virtuali hæredis inſtitutione: de iure autem communi validum eſt teſtamentum nuncupatiuum voce tenus factum, quando habet ſolemnitatem requiſitam. Vnde cum de iure huius Luſitaniæ Regni teſtamentum nuncupatiuum voce tenus factum ſolum valeat, ſi factum ſit tempore mortis; vtique, quod proximè dictum eſt, ſolum habebit vim in hoc Regno, ſi fiat tempore mortis. Quòd ſi teſtator in tali nuncupatiua reuocatione prioris teſtamenti voce tenus facta, nõ addiderit ſe velle diſcedere ab inteſtato, affirmant tres Doctores citati cum communi Doctorum ſententia, quam Anton. Gomez. nume. 102. refert, inualidã eſſe de iure communi, eò quòd in ea non ſit virtualis inſtitutio hæredis, & cõſentit in his omnibus Iulius Clarus. §.

teſt.

teſt.quæſt. 91.& 92.Idemque eſt in hoc Luſitaniæ Regno, in quo etiam hæredis inſtitutio ad validitatem teſtamenti requiritur.

Illud verò eſt animaduertendum, etiam per ſolam verbalē reuocationem coram tribus ſaltem teſtibus factam, in qua neque virtualis hæredis inſtitutio ſit adhibita, reuocari de iure communi prius teſtamētum legitimè factum, quando effluxerunt iam decem anni, vt habetur.l.ſancimus.C.de teſtam. Lex tamen illa ambigua eſt. Anton.Gomez.ad l. 3. Tauri, nume. 102.& 103.cum quibuſdam alijs, eam intelligit, de decennio elapſo poſt talem reuocationem. Alij verò de decennio elapſo à tempore conditi teſtamenti vſque ad reuocationē, quaſi reuocatio illa, vt valeat, facta eſſe debeat poſt decennium à condito teſtamento. Atque hæc ſententia placet. Tum quia illam amplectitur Gloſſa Accurſij ibidem, cui in hoc Luſitaniæ Regno eſt ſtandum. Tum etiam quia, vt Iulius Clarus.§.teſtam. quæſt. 91. refert, hæc eſt communior doctorum ſententia, quam etiam innuit Syluest.verb.teſta. 1. quæſt. 12. pronunciatio.3. Tum denique quoniam irrationabile videtur exigere decurſum decennij poſt talem reuocationem, vt valeat: præſertim cum teſtes facilius poſſint teſtificari falſum de tempore tam diuturno: & cū intra tātum tempus facilè teſtator potuerit mutare conſilium, & velle vt vim nihilominus haberet teſtamentum à ſe conditum & aſſeruatum. At verò teſtamentum à iam longo tempore fuiſſe conditum, veriſimile efficit teſtatorem voluiſſe illud reuocare: cum facilè tanto tempore mutari poſſent circunſtantiæ, quæ inducant ad illud reuocandum.

Illud etiam eſt animaduertendum; reuocationem teſtamenti, etiam ſolo verbo factam, & duobus teſtibus comprobatam, validam eſſe, quando teſtator ſignificat ſe reuocare teſtamētum, q hæres ſit indignus: ſed tunc hæreditas deuoluitur ad fiſcum.Ita habetur.l. hæreditas. C.de ijs quibus vt indignis. & affirmat Antonius Gomez.ou. 103.cum Bar.& alijs, quos refert.

In euentibus in quibus hactenus dictum eſt, de iure ciuili teſtamentum primum non reuocari per ſecundum, vel per reuocationem ſolo verbo, aut quouis alio modo factam, intelligeo dum id eſt, in foro exteriori: cum enim, iuxta ea quæ diſputatione 81.dicta ſunt, in conſcientiæ foro teſtatoris voluntati ſit ſtandum; vtique quando conſtiterit, volūtatem teſtatoris fuiſſe, vt teſtamentum à ſe cōditum nullum eſſet, hæres in eo inſtitutus obtinere in foro conſcientiæ hæreditatem ex illo non poſſet. Conſentit Antonius Gomez.ad l.3.Tauri, num.103. cum tamen, vt diſputatione citata retulimus, arbitretur, teſtamentum minus ſolemne, etiam ſi conſtet teſtatoris voluntatem in eo contineri, inualidum eſſe in foro conſcientiæ: in quibus non video eum ſibi conſtare.

Cenſetur præterea reuocatum teſtamentum legitimè factum, ſi rumpatur a teſtatore, aut deleatur, aut cancelletur aliqua pars ſubſtantialis ipſius, qualis eſſet tabellionis ſi-A gnum, aut auferat ab eo aliquam aliam de neceſſarijs ſolemnitatibus vt ſit validum, vt ſi eſſet in ſcriptis, & abſcinderet cordulam, quo eſt conſutum ſeu clauſum. Intelligenda tamen hęc ſunt, quando fiunt de induſtria, animo annullandi ac reuocandi teſtamentum: ſi verò caſu aliquid horum præter teſtatoris voluntatem eueniat, atque id probetur; vel factum ſit ab aliquo alio ſine teſtatoris voluntate, validum eſt tale teſtamentum. Ita probant. l. 1.§. ſi ligoum, cum ſequenti. ff. de bonorum poſſ. ſecundum tabulas. l.ſi vnus, verſicu. vltim. & l. noſtrum. C. de teſtamen. l. 1. & l. cancellauerat. ff. de ijs quæ in teſtamento delentur, & l.24. titul. 1. part.6.

B Quando verò cancellatur pars aliqua, quæ non continet ſolemnitatem requiſitam vt validum ſit teſtamentum, neque conſtat mentem teſtatoris fuiſſe reuocare ea ratione totum teſtamentum, ſola pars ita cancellata cenſetur reuocata, vt habetur. l. cancellauerat, citata. Quod ſi tabellio vel notarius ſaluet rupturam, aut cancellationem, hoc eſt, meo tionem illius faciat, ac dicat, non noceat; tunc nihil propterea cenſetur reuocatum aut inualidum, vt colligitur ex l. 1.ff. de ijs quæ in teſtam. delen. Ait verò Antonius Gomez. ad l.3. Taur.nume.91.cum Baldo, eiuſmodi ſaluationem, quam vocant, fieri debere ante tabellionis ſignum.

Quando teſtator duo habet teſtamenta, eiuſdem tenoris ac temporis, & æquè principalia, ſeu originalia, atque vnum eorum C rumpit aut cancellat, tunc alterum manet validum: quoniam plura illa teſtamenta pro eodem reputantur, ſolumque præſumitur contēpſiſſe vnum illorum tanquam ſuperfluum, illudque inualidaſſe quo ad vim probandi: niſi aliunde de volūtate reuocandi teſtamentum conſtet. Ita habetur l.vlt.ff.de ijs quę in teſtam. delen.

Dubium verò eſt, vtrum ſi vnum nuncupatiuum teſtamentum ſit apud tabellionem tanquam originale, & aliud inde tranſumptum & autenticum ſit apud teſtatorem, teſtatorque rumpat ſolum, quod apud ſe eſt, aut quoad eſſentialia illud cancellet, cenſendus ſit reuocaſſe teſtamentum. Anton.Gomez. num. 91. citato cum Paulo Caſtrenſi, affirmat, Angelus & Alexander, quos Iulius Clarus.§.teſtamen.q. D 93.& Gregor. Lopez ad l.24. titul. 1. part. 6. ſequuntur, negant: quoniam, cum principale inſtrumentum maneat integrum, non eſt quod cenſeatur reuocatum. Atque hæc ſententia placet, quando aliunde non ſunt veriſimiles coniecturæ, ea ratione teſtatorem intendiſſe reuocare omnino teſtamentum.

Quando eadem die reperirentur confecta duo eiuſdem teſtatoris diuerſa inter ſe teſtamenta, ita vt ex nullo capite intelligi poſſet, quod eorum eſſet ante aliud confectum, ac proinde quod reuocaret aliud; tunc neutrum validum cenſeretur, ſed hæreditas pertineret ad hæredes ab inteſtato: eo quòd vtrumque illorum teſtamentorum haberetur ſuſpectū. Ita Gloſſa

Gloſſ.l.vltim.C.de edicto D.Adria. Tollen. in verbo miſſus eſt, cõmuniter recepta, vt Iulius Clarus. §.teſtamentum.q.vltim.affirmat. In foro tamen conſcientiæ, imò & in exteriori, ſi certum eſſet, vtrumque teſtamentum confectũ eſſe à teſtatore ſanę mentis, ſed diiudicari non poſſet quod eorum prius, credo hæreditatem prudentis arbitrio eſſe diuidendam inter hæredes in vtroque inſtitutos: quoniam eo ipſo cõſtaret, non pertinere ad hæredes ab inteſtato, ſolumque eſſet dubium ad quem, vel ad quos, hæredum ita inſtitutorum, pertineret.

Quod dictum eſt, nempe poſterius teſtamẽtum legitimè factum reuocare quæcunq; priora teſtamenta legitimè facta, intelligendum eſt, dummodo, ſi prius aliquod teſtamentum habeat clauſulam, per quam teſtator derogauit poſterioribus teſtamentis, puta quia dixit, ſi quod aliud teſtamentum in poſterum confecero nolo illud valere, aut aliam magis preſſam; in poſteriori teſtamẽto apponatur aliquid per quod tali clauſulæ ſufficienter derogetur. Licèt enim teſtator, dum teſtamentum confecit, nullam ſibi poſſet apponere legem, à qua non poſſit recedere; quia tamen appoſitione talis clauſulæ proteſtatus eſt non velle valere quodcunque aliud teſtamentum condiderit, vtique, niſi in poſteriori teſtamento apponat aliquid, per quod ſignificet ſe recedere ab ea voluntate, præſumendum eſt per poſterius teſtamentum, alioqui legitimum, non intendiſſe reuocare prius teſtamentum, vtcunque habetur ex l.ſi quis in principio teſtamenti. ff. de legat. 3. ex l.ſi in mihi & tibi.§.vlt. ff.de legat.1. & ex alijs iuribus, affirmatque communis Doctorũ ſententia.

Teſtamentũ iuramẽto cõfirmatũ clauſulam cenſetur habere derogatoriã ſequentium.

Idem eſt quando prius teſtamentum cenſetur habere clauſulam poſteriorum derogatoriam. Tale in primis eſt teſtamentum, quod iuramento fuerit confirmatum; vt affirmat communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur, Antonius Gomez ad l.3. Tauri, numer.95.& 96. Iulius Clarus.§.teſtamen. quæſt. 94. verſicul.vltimo. & copioſius Couarruuias in Rubric.de teſtam.par.2.numer.19. concluſ. 4. verſicu.ſecundo infertur, eamque confirmat Gloſſ. communiter recepta, cap. cum non deceat, de elect.lib.6. quæ aſſeuerat, per generalem canonum vel ſtatutorum derogationem non tolli ſtatutum iuramento confirmatum, conſonat etiam.l.cum pater.§.filius matrem.ff. de legatis 2. Quin potius teſtamentum iuramento confirmatum vim habet clauſulæ derogatoriæ ſpecialiſſimæ & arctiſſimæ, vt dicemus. Hæc tamen intelligo, quando iuramentum eſt promiſſorium, quod teſtator non mutabit, aut non reuocabit quæ in eo continentur: ſecus autem ſi ſolum eſſet aſſertorium, nempe quòd ea eſſet ſua vltima voluntas, aut quod vellet ſeruari ac valere, iuxta ea quæ diſputatione præcedente explicata ſunt: tunc enim cum abſque vlla culpa pro teſtatoris arbitrio poſſet mutari, credo per quodcunque legitimum ſubſequens teſtamentum, etſi in eo nihil reuocatorium apponeretur, maneret reuocatum.

Molinæ de Iuſt. Tomus I.

Item conditum inter liberos.

Tale etiam eſt teſtamentum conditum inter liberos. Neque enim per ſubſequens teſtamentum legitimè factum inter extraneos, hoc eſt, non liberos, cenſetur reuocatum, etiam ſi addatur non obſtante quocunque alio teſtamento à me condito, niſi vel ſpecialis mẽtio fiat de eo, quod conditũ fuit inter liberos, vel in reuocatione illa generali addatur, etiam condito inter liberos. Priuilegium hoc teſtamenti conditi inter liberos habetur in authentica hoc inter liberos.C.de teſta.& in authentico de teſtamentis imperf. §. & ſi quidam, vnde illa fuit deſumpta, atque.l.8.& 22.titul.1.par.6. illudq; affirmat communis Doctorum ſententia, quã referunt & ſequuntur, Iulius Clarus. §.teſtam. q.98.& Couar.conclu.4.citata.corol.6.& Gregor. Lopez ad l.8.citatam.

Meritò autem dictum eſt non reuocari per ſubſequens teſtamentum factum inter extraneos: quoniam ſi conditum ſit inter liberos, ét ſi in eo nõ addatur clauſula derogatoria pręcedentis teſtamenti, illud reuocat, vt affirmat Gloſ.communiter recepta, in authentico de teſtamentis imperfectis.§.& ſi quidem, in verbo perfecta. Ratio, vt Coua.rectè ait, eſt, quoniam cum ſit æqualis fauor vtriuſque teſtamenti, poſteriori potius erit ſtandum. Habetque id verum, etiam ſi primum teſtamentum conditum inter liberos eſſet magis ſolemne, & ſecundum minus ſolemne, attamen habens ſolemnitatem ſufficientem de iure communi & huius Luſitaniæ Regni, iuxta ea quæ diſputat. 128. dicta ſunt. Ratio eſt, quia priuilegium illud conuenit teſtamento condito inter liberos, non quia eſt magis ſolemne, ſed quia eſt inter liberos legitimè conditum, hoc eſt, cum ſolemnitate ſufficiente. Iulius Clarus, vt teſtamentum minus ſolemne inter liberos deroget magis ſolemni priori, exigit, vt poſterius ſit filijs magis fauorabile, & Gregorius Lopez idem videtur vniuerſim exigere, etiam ſi ſecundum teſtamentum ſit æquè, aut magis ſolemne: Gloſſa tamen, cui omnes innituntur, id non requirit, neque Couar. id videtur exigere, neque video rationem, quæ id perſuadeat.

Quid de teſtamento ad pias cauſas.

An verò teſtamentum conditum ad pias cauſas virtute cenſendum ſit habere etiam clauſulam derogatoriam ſubſequentium teſtamentorum, æquandumque hac in parte ſit teſtamento condito inter liberos. Quidam, quos Gregorius Lopez vbi ſupra, & Couarruuias concluſio. quarta citata, corol.7.referunt, affirmant, & in eam ſententiam propendet Gregorius Lopez. Alij, quos Couar.refert, negant. Mihi autem nihil hac de re eſt certum.

Clauſula reuocatoria ſequentiũ, quæ inualida.

Vt ad reuocationem teſtamenti, in quo formaliter eſt appoſita clauſula reuocatoria ſequentium teſtamentorum, accedamus. Notant Doctores, duobus modis poſſe apponi eiuſmodi clauſulam. Vno, per verba, quibus teſtator ſignificet, auferre à ſe facultatem condendi in poſterum teſtamentum validum, quo illud prius reuocet, vt ſi dicat nolo me poſſe condere aliud teſtamentum, aut nolo

me poſſe reuocare hoc: & tūc talis clauſula eſt inualida, neque indiget reuocatione: eò quòd nullus poſſit auferre à ſe eam poteſtatem. Ita cum Bart. affirmat communis Doctorum ſententia, quā refert Couar. in rub. de teſt. p. 2. nu. 19. concluſ. 2. & ſequuntur Iulius Clarus. §. teſt. q. 99. & Molina lib. 4. de primog. c. 3. num. 33.

Quæ valida. Alio modo, ita vt ſolum ſignificet, voluntatem ſuam eſſe vt validum nō ſit quodcunque aliud poſtea condiderit, quaſi ſolum ſit proteſtatio quædam voluntatis, quam circa ſubſequentia teſtamenta habet, quando prius illud teſtamentum condit.

Porrò hæc clauſula duobus modis poteſt apponi. Vno, per verba ſimplicia & generalia, vt ſi teſtator dicat, nolo valere quodcunque aliud teſtamentum in poſterum condidero, aut quid ſimile, quod idem ſignificet. Conueniunt autem Doctores communiter (vt Iulius Clarus loco citato ait) quamuis ſola ea clauſula eſſet apposita, non cenſeri reuocatum tale teſtamentum per aliud, in quo dicatur, reuoco ac caſſo omnia & quæcunque alia teſtamenta a me facta; quam clauſulam conſueuerunt tabelliones apponere. Ratio eſt, quoniam eiuſmodi clauſula virtute intelligitur in quocunq; poſteriori teſtamento, eſto non exprimatur. Vt ergo reuocetur prius illud teſtamentū, neceſſe eſt vt in poſteriori, vel fiat mentio particularis prioris illius teſtamēti, eſto clauſulę in eo appoſitæ nulla fiat mētio, vt ſi dicatur, & nolo valere teſtamentum, quod tali die præſente tali tabellione confeci, aut aliud ſimile, vnde intelligatur illud teſtamentum in ſingulari reuocari, vel generalibus verbis fiat reuocatio clauſulæ prioris teſtamenti, vt ſi dicatur, non obſtante quocunque alio meo teſtamento, ſub quacunque verborum forma cōſecto. Ita Couarruuias loco citato, concluſ. 1. Iulius Clarus, quæſt. 99. citata, Gregorius Lopez ad l. 22. titu. 1. parte 6. & alij quos referunt, conſentitque lex illa 22.

Alio modo apponitur clauſula reuocatoria in priori teſtamento, non verbis generalibus & ſimplicibus, ſed ſpecialibus & certis limitibus circunſcriptis, vt ſi dicatur, nolo quodcunque aliud meum teſtamentum valere, niſi in eius principio aut fine ſcripta ſit ſalutatio Angelica, aut aliquid ſimile, quod veluti nota ſit quando voluntas teſtatoris erit vt illud ſuum teſtamentum reuocetur. Et tunc non ſatis erit in poſteriori teſtamento mentionem facere illius priori teſtamenti in ſingulari; nulla de tali clauſula facta mentione: ſed neque neceſſarium erit in indiuiduo referre clauſulam illā, ſed ſatis erit generalibus verbis dicere, non obſtante quocunque priori teſtamento cum quibuſcunque derogatorijs verbis confecto. Ita Couar. loco citato, concluſ. 3. Antonius Gome. ad l. 3. Tauri. num. 94. Iulius Clarus. q. 99. citata, cum Bart. & alijs, & conſonatque l. ſi quis in prin. teſtamenti. ff. de leg. 3. Tutum tamen arbitror in ſimilibus euentibus addere verba illa in clauſulis derogatoriarum derogatorijs apponi conſueta, etiam ſi de verbis illis ſpecialis mentio eſſet facienda, aut etiam ſi hic forent tranſcribenda. Idem Couar. concluſ. 4. verſic. 4. conſtat cum Paulo Caſtrenſi, Anto. Rubeo ait, quando teſtator diceret, volo hoc meum teſtamentum non cenſeri reuocatum per quodcunque aliud quod fecero, niſi in eo ad verbum ſcripta ſit ſalutatio Angelica, etiam ſi nominatim huius primæ meæ voluntatis meminero; tunc vt tale teſtamentum ſufficienter reuocetur, non facta mentione in indiuiduo de clauſula illa, ſed verbis vniuerſalioribus illud reuocando, neceſſe eſſe dicere in poſteriori teſtamēto, non obſtante quocunque alio teſtamento à me facto, quæcunque verba derogatoria habente ſub quacunque verborum forma: quaſi reliqua, præter hoc vltimum, ſufficientia ſint ad reuocandam priorem illam clauſulam, ſi in ea additum nō eſſet, etiam ſi nominatim huius meæ primæ voluntatis meminero; & vltimum neceſſarium ſit ad reuocanda ea verba in illa poſita.

Couar. loco citato, concluſ. 4. ad finem corol. 4. & corol. 6. q. citata, & Iulius Clarus cum alijs, quos referunt, admonent, quando in teſtamento condito inter liberos appoſita eſſet clauſula derogatoria; tunc, vt ſequenti teſtamēto reuocaretur, non ſatis eſſe mentionem illius prioris teſtamenti in particulari, dicendo, non obſtante tali meo teſtamento, niſi ſimul mentio modo hactenus explicato, fieret clauſulæ in eo appoſitæ. Ratio eſt, quoniam cum ex diſpoſitione legis ciuilis habeat vnam clauſulam derogatoriam tacitam, & aliam expreſſam à teſtatore appoſitam, ſanè, quod ſufficit ad priorem illam reuocandam, non ſufficit ad vtramque. Idem affirmat Couar. de eo teſtamento iuramento confirmato, quod ſimilem reuocatoriam clauſulam a teſtatore appoſitam haberet.

Illud verò eſt obſeruandum, quando teſtamenta alioquin ſunt legitima, & prius formaliter aut virtute habet clauſulam derogatoriam; cum, quod poſterius tunc (niſi in eo modis explicatis derogatio apponatur) prius non reuocet, ex eo ſolum proueniat, quod præſumendum, non ſit, teſtatorem id intendiſſe, ac voluiſſe; ſanè, ſi aliūde veriſimiliter id intendiſſe conſtet, eſto nullam omnino habeat derogationē appoſitam, reuocat prius, tam in exteriori, quā in conſcientiæ foro. Ita communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur. Couar. in rub. de teſt. par. 2. nu. 19. cōcl. 4. Greg. Lopez ad l. 22. titul. 1. part. 6. & Iulius Clar. §. teſt. q. 99.

Hinc primo infertur, ſi poſterius teſtamentū iuramento cōfirmetur, eo ipſo reuocare quodcunq; prius, etiam ſi in priori appoſita fuerit clauſula derogatoria verbis maximè ſpecialibus & circunſcriptis, & in poſteriori ſolum ſit appoſitum iuramentum. Ratio eſt, quoniā præſumendum eſt, noluiſſe eſſe periurū, atq; adeo animum habuiſſe, vt, non obſtante quacunque priori voluntate, ſtaretur ei teſtamēto. Ita communis opinio, quam Couar. & Iulius Clarus locis citatis referunt ac ſequuntur. Hoc vero intelligo de iuramento aſſertorio, aut quod illi æquipolleret, quo teſtator aſſereret eā eſſe ſuā vltimam voluntatem, velleque ſeruari.

Ab hac tamen illatione excipiendum eſt, niſi prius

ſi prius teſtamentum confirmatum eſſet iuramento promiſſorio illud non reuocandi: tunc enim, cum culpa eſſet lethalis teſtatorem iuramento in poſteriori teſtamento affirmare voluntatem ſuam eſſe, vt valeat, præſumendum potius eſſet, oblitum ſe prius teſtamentum iuramento confirmaſſe, id ita aſſerere, voluntatemque ipſius, quaſi habitualem tunc eſſe, vt ſtetur potius priori teſtamento: neque enim præſumendum eſt velle lethaliter peccare, præſertim actu adeò morti vicino. Ita Couar. concluſ. 4. citata, corol. 3. Quare vt teſtamentum promiſſorio iuramento confirmatum poſteriori alio teſtamento reuocetur, neceſſe eſt in poſteriori teſtamento dicere, non obſtante quocunque alio meo teſtamento, etiam iuramento confirmato. Atq; tunc ſolum reuocatur in ſenſu præcedente diſputatione explicato.

Hinc facilè intelligetur, iuramẽtum promiſſorium, quo teſtamẽtum confirmatur, arctiorẽ vim clauſulæ derogatoriæ ſequentiũ teſtamentorum habere, quacunque derogatoria alia clauſula formaliter teſtamento appoſita, idque ad effectum, vt nũquam reuocatum cenſeatur, niſi in poſteriori teſtamento expreſſa mentio reuocationis iuramenti fiat. Quicquid enim ſit de clauſulis derogatorijs ſuperiorum comparatione inferiorum, qui ipſorum iuramenta ex rationabili cauſa poſſunt relaxare, vt eum ſcilicet abſque expreſſa iuramenti mentione aliquibus verborum formis eorum ſtatuta, aut alia iuramento confirmata, reuocare cenſeantur, de qua re alibi diſputatum eſt; certè quando abſque periurij reatu quippiam reuocari non valet, vt in re, de qua diſputamus, cernitur, nullis verborum formis cenſendum eſt reuocatum, niſi luce clarius cõſtet, qui ita reuocat, intendiſſe id cum periurij reatu efficere. Quare, eſto teſtator, de quo loquimur, in poſteriori teſtamento dicat, caſſum & irritum decernens quodcunque aliud meum teſtm̃ quibuſcunq; verbis derogatorijs à me conditum, quæ hic forent referenda, & pro relatis haberi volo, niſi expreſſam de iuramenti reuocatione faciat mentionem, cenſendus non eſt tale teſtamentũ reuocaſſe: eo quod, vt dictum eſt, de nullo ſit præſumẽdum, incidere velle in periurij reatũ, præſertim actu morti adeo propinquo. Atque hæc ſunt quæ Couar. dicere intendit. 4. conclu. citata, corol. 2.

Ex eadem doctrina, nempe in reuocatione teſtamentorum ſtandum eſſe præſumptæ teſtatoris voluntati, inferunt cum communiori Doctorum ſententia Couarru. concluſio. 4. citata, corol. 6. & Gregor. Lopez ad l. 22. citatam, ſi præcedat teſtamentum inter extraneos cum clauſula derogatoria, & ſequatur conditum inter liberos ſine vlla clauſula in eo appoſita, cenſendum eſſe reuocatum prius teſtamentum. Quoniam quamuis à iure teſtamento condito inter liberos conceſſa non ſit virtualis clauſula reuocatoria præcedentium teſtamentorum inter extraneos, ſicut ſequentium; affectio tamen parentum ad filios, quæ legiſlatores impulit, vt ex præſumpta teſtatorum voluntate priuilegium hoc concederent (quod tamẽ A locum non habet quando de contraria teſtatoris voluntate conſtat) cogit etiam, vt nos, conſentaneè ad idem priuilegium illud aliud præſumamus. Quare quando coniecturæ eſſent, teſtatorem noluiſſe reuocare præcedens teſtamẽtum, quia, vt liberorum turbationem ſe daret, eorumque moleſtiam dum viueret vitaret, poſterius condidit cẽſendum non eſſet prius per poſterius reuocatum. Quo fit, vt tum hoc, tum quæ ſubijciemus, ex iudicis arbitrio, attentis circunſtantijs omnibus concurrentibus, plurimum pendeant.

Ex eadem doctrina Couar. loco citato corol. 5. & Gregor. Lopez ad l. 22. citatam, cum Bart. & alijs quos referunt, colligũt, prius teſtamentum habens clauſulam derogatoriam reuocari per poſterius, in quo nulla omnino de tali B clauſula facta ſit mentio, quando poſt prius teſtamentum, & ante poſterius ortæ fuere graues inimicitiæ inter teſtatorem & hæredem in priori teſtamento inſtitutum: præſertim ſi culpa hæredis ortæ ſint. Præſumendum namque eſt, teſtatorem verè intendiſſe reuocare prius teſtamentum, ſed oblitum fuiſſe clauſulæ derogatoriæ in eo appoſitæ. Quin, ſi eiuſmodi inimicitiæ poſt teſtamentum conditum ortæ ſint inter teſtatorem & legatarium, aut eũ, cui fidei commiſſum relinquit, expirat legatum & fidei commiſſum, eſto teſtator nullam aliam condiderit vltimam voluntatem: ſecus autem de hærede inſtituto, qui validam aliam vltimam teſtatoris voluntatem exigit, vt reuocatus cenſeatur: eo quod teſtamenti ratio ab hæredis in- C ſtitutione, vt diſputatione 124. dictum eſt, pendeat. Vtrumque conſtat ex l. 3. §. non ſolũ. & ex l. ex parte. ff. de adimend. legatis, & ex alijs iuribus, quæ Gloſſæ ibi, & Couar. loco citato ad finem concluſionis 5. citant.

Idem Couar. ibidem plura alia capita perſequitur, ex quibus varij Doctores idem dicendum arbitrantur; vt ſi inſtitutus hæres in poſteriori teſtamento erat carus teſtatori, aut ſi, poſt decennium decurſum à cõdito priori teſtamẽto, poſterius conficiatur. Hæc tamen & his ſimilia capita, meo iudicio digna ſunt, quorum habeatur ratio ad iudicandum, tam in conſcientiæ, quam in exteriori foro, an mẽs teſtatoris fuerit per poſterius teſtamentum, in quo nulla ſit appoſita clauſula derogatoria, reuocare prius, in quo fuerit appoſita: non verò, vt regula ordi- D nariè ſequenda inde ſtatuatur.

DISPVTATIO CLIIII.

Qui heredes eſſe poſſint.

CONſequenter de hæredibus eſt diſputandum. Ac primo examinandum, quis hæres eſſe poſſit.

Hæredes inſtitui poſſunt, non ſolum priuati, ſed & communitates, vt Eccleſia, ciuitas, vicũ, collegium, &c. l. 1. C. de ſacroſanct. Eccleſ. l. omnibus. ff. ad Trebell. Hoſtium verò ciuitates hæredes inſtitui nequeunt. l. omnibus citata. Item neque communitas Iudæorum, aut alia ſimilis, etiam ſi infideles illi inter nos commoren-

tur, ac permittantur. l. 1. C. de Iudæis. Præterea neque collegium illicitum, qualia ſunt, quæ publica autoritate creata non ſunt. l. collegium. C. de hæredib. inſtit. l. 3. §. in ſumma. ff. de collegijs illicitis, & l. 2. & 4. tit. 3. par. 6. Priuati tamé de collegijs illicitis inſtitui poſſunt. l. cum ſenatus. ff. de reb. dubijs.

Priuati, etiam ſi amentes ſint, ſurdi, muti, prodigi, religioſi (modo non profeſſi ordinis minorum aut ſocietatis noſtræ) aut ſerui ſint, inſtitui hæredes poſſunt: & vniuerſim omnes, qui legibus non ſunt prohibiti. Ita habetur. l. 2. titul. 3. part. 6. cum Azone. C. de hæredib. inſtituendis, & communi Doctorum ſententia.

Seruus tamen hæres inſtitui poteſt, modo dominus, qui per ſeruum id debet acquirere, talis ſit, vt hæres etiam inſtitui poſſit, alioquin ſerui inſtitutio non valet. l. non minus. ff. de hæredib. inſtituend. Si tamen dominus, vel manumittat ſeruum ita inſtitutum, vel illum vendat, valida erit inſtitutio antea facta; poteritque ſeruus ex facultate noui domini adire hæreditatem l. ſi ſeruus. ff. de acquirend. hæred. & l. 2. titul. 3. par. 6.

Si quis ſuum ſeruum hæredem inſtituat eo ipſo cenſetur libertatem ei concedere. l. penul. in prin. C. de neceſſarijs ſeruis hæred. inſtituen. §. idem quoque iuris, inſt. quibus ex cauſis manumittere non liceat, & l. 3. titul. 3. part. 6 Quin eo ipſo, quod quis ſeruum ſuum tutorem filij ſui reliquit, cenſetur libertatem eidem concedere. l. penul. citata. & inſt. qui teſtamento tutores dari poſſunt, in prin. Niſi tamen per erroré tutor relinqueretur, eò quod teſtator crederet liberum illum eſſe: tunc enim neque libertatem conſequitur, neque tutor eſſe poteſt, vt ibidem ſubiungitur.

Si ſeruus, pendente accuſatione, quod cum domina adulterium commiſiſſet, hæres ab illa inſtitueretur, valida non eſſet talis inſtitutio. l. his verbis. §. interdum. ff. de hæredibus inſtituend. §. eſt autem caſus. inſtit. de hæredib. inſtituend. l. 3. titul. 3. part. 6. & alijs iuribus.

Ius commune.

De iure ciuili communi, neque deportatus, neque damnatus in perpetuum ad metalla hæredes eſſe poſſunt: quin neque legatarij, niſi ad alimenta aliquid fuerit eis relictum (hoc quippe nulli prohibetur). l. 3. ff. de ijs quæ pro non ſcriptis habentur. l. 1. C. de hæredib. inſtituend. & l. 4. titu. 3. part. 6. Neque contrarium de iure authenticorum eſt poſtea ſtatutum, tam vt hi teſtari, quàm vt hęredes aut legatarij eſſe poſſint, vt aduerſus Couar. & Ant. Gom. diſputa. 9. latè oſtendimus. De iure tamen Regni Caſtellæ l. 4. Tauri, & huius regni. lib. 5. ordin. tit. 94. vt ibidem probauimus, ſicut teſtari non prohibentur, tam ipſi quam damnati ad mortem naturalem, ſic nec hæredes, aut legatarios inſtitui.

Ius Caſtellæ & Luſitanæ.

Excipiuntur de iure huius regni damnati ob crimina hęreſeos, læſæ maieſtatis, aut Sodomę, qui, vt teſtari titulo citato prohibetur, ita meo iudicio hæredes inſtitui.

De iure communi, atque adeò in hoc & Caſtellæ regnis, nullus hæreticus aut apoſtata hæres aut legatarius eſſe poteſt, etiam ex teſtamento militis. l. vlt. & Manichæos. C. de hæret. & l. 3. C. de apoſtat. Credentes etiam receptores, defenſores, aut fautores hæreticorum, ſi intra annum ex quo ipſo iure ſunt excommunicati, non ſatisfecerint, hęredes aut legatarij eſſe non poſſunt, authentica credentes. C. de hæret. cap. excommunicamus. §. credentes. de hæret.

De iure Regni Caſtellæ, neque Mahumetanus, neque Iudæus poteſt hæres inſtitui ab aliquo Chriſtiano, eoque ipſo hæreditas deuoluitur ad hęredes ab inteſtato. l. vltim. titul. 7. part. 6. De iure etiam Canonico capit. ſi quis Epiſcopus, & capit. in eos, de hęret. clerici omnes prohibentur hęredes inſtituere hæreticos vel paganos, etiam ſi conſanguinei ſint, poſt mortemque anathematizari præcipiuntur, ſi quem eorum hęredem inſtituant. Crediderim autem, paganorum nomine, quoſcunque infideles ex mente Concilij Africani, cuius ſunt duo illa capita, comprehendi. l. ex Caſtellæ. 4. titul. 3. part. 6. inter eos, qui hęredes inſtitui non poſſunt, commemorat cum Azone eos, qui ſcienter ſecundò baptizantur. Veruntamen, ſi id cum errore in fide fiat, quaſi fas, aut neceſſarium ſit ſecundo baptizari, de numero ſunt hæreticorum, eaque ſola ratione non poſſunt inſtitui hæredes.

De iure ciuili olim, quæ ad ſecundas nuptias intra tempus luctus, hoc eſt, intra annum à morte mariti, tranſibat, hæres eſſe non poterat, pœnasq; alias incurrebat, vt conſtat. l. 1. C. de ſecundis nuptijs. l. 5. titul. 3. part. 6. & alijs iuribus. Sed hæc omnia abrogata ſunt capit. cum ſecundum Apoſtolum, de ſecundis nuptijs, integrumque illi eſt quocunque tempore poſt mortem mariti ad ſecundum matrimonium impunè tranſire. Idem in regno Caſtellæ diſpoſitum eſt. l. 3. titul. 1. lib. 5. nouæ collectionis.

Cap. fœlicis, de pœnis, libr. 6. in ſequenti Cardinalem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ in pœnam ſtatuitur, vt hæres eſſe non poſſit. Alijsque iuribus, extrauagantibus præſertim, eadem pœna pro alijs delictis interdum imponitur. Quando autem in pœnam pro delicto imponitur, neceſſariam arbitror ſententiam condemnatoriam vt talis delinquens in conſcientiæ foro ab hęreditate abſtinere teneatur.

De illegitimis, quorum comparatione hęredes eſſe non poſſint, dicetur inferius ſuo loco.

Ius commune.

Quando teſtamento aliquo hæres is ſolus inſtituitur, qui hæreditatis eſt incapax, de iure communi eſt nullum, etiam quoad legata, quæ pia non fuerint, eo quod hæres deficiat. ita Ant. Gom. ad l. 24. Tauri, nu. 1. ver. 5. iuxta varia iura quæ citat. Vtrum verò de iure regni Caſtellæ valida ſint eiuſmodi legata, eaque ſoluere teneatur hæres ab inteſtato. Reſpondendum eſt cum eodem autore valida eſſe propter. l. 1. titu. 4. lib. 5. nouæ collectionis, quæ ita habet. Y mandamos, que el teſtamento que en la forma ſuſo dicha fuere ordenado, valga en quanto

Ius Caſtellæ.

a las

a las mandas y otras coſas, quæ en el ſe contienen, aunque el teſtador no aya hecho heredero alguno. Y entonces herede aquel, que vuiera de heredar en caſo, que el teſtador no vuiera hecho teſtamento, y cumplaſſe el teſtamento. Y ſi el teſtador inſtituyere heredero en el teſtamento, y el heredero no quiſiere heredar, valga el teſtamento en las mandas, y en las otras coſas, que en el ſe contienen. Ex quibus verbis conſtat, defectum hæredis, vel quod ſcriptus non fuerit; vel quòd ſuccedere noluerit, aut non potuerit, non impedire in eo Regno quominus legata, & alia, quæ in teſtaméto ſcripta ſunt, valida ſint.

DISPVTATIO CLV.

De hæredibus ex teſtamento, & quid interſit inter inſtitutum in re certa, & inter alios hæredes.

CVm hæredum, quidam ex teſtamento ſuccedant, & quidam ab inteſtato, ab illis prioribus ordiendum eſt. Dicemuſque prius de eis in genere, poſterius autem, qui eorum, & in qua bonorum portione à teſtatore ſint neceſſariò inſtituendi.

Hæredum ex teſtamento, quidam inſtituuntur, vel in vniuerſa hæreditate (qui, tum hæredes in ſolidum, tum etiam vniuerſales appellantur) vel in quota aliqua illius, puta in tertia parte, quarta, quinta, aut quauis alia, & hi omnes propriè dicuntur hæredes, vt conſtat ex l. quoties. C. de hæredibus inſtituendis, & ex alijs iuribus, conſentitque communis Doctorum ſententia. Quando autem aliqui, ſiue plures ſiue pauciores, inſtituti ſunt hæredes, neque teſtator expoſuit in quâta portione, tunc inſtituti cẽſentur in portionibus æqualibus: ſicut quãdo vnus tãtum eſt inſtitutus, nec teſtator aliud adiecit, in tota hæreditate cenſendus eſt inſtitutus. arg. text. in l. ſi quis ita ſcripſerit hæres; ff. de hæred. inſtit. & aliorum iurium.

Excipitur, niſi teſtator, quando plures hæredes inſtituit, vnum eorum inſtituat per ſe & alios collectiuo modo, vt ſi dicat; inſtituo Petrum hęredem meum, & filios fratris ſui Pauli: tunc enim Petrus inſtitutus cenſetur in dimidio hæreditatis, & filij Pauli in alio dimidio; quia inſtituuntur per modum vnius contradiſtincti Petro, vt habetur l. interdum, in prin. ff. de hæred. inſti. Vbi addit legiſlator, quòd ſi teſtator dixiſſet, Petrus, & filij fratris ſui Pauli ex æquo mihi hæredes ſint, tunc omnes inſtituti cenſerentur in portionibus æqualibus: quia id denotant verba illa, ex æquo hæredes ſint: de qua re, & ſimilibus inſtitutionibus, diſputat latè Anton. Gom. 1. tom. variar. reſol. ca. 2. à num. 3. vide etiam Couar. cap. Raynutius. §. 2. Quia tamẽ legiſlatores eiuſmodi iuribus ſolum intendũt docere Iudices modum, quo coniicere ac arbitrari debeant, quæ nam fuerit teſtatoris voluntas; non verò condere intendunt poſitiuum ius contra teſtatoris voluntatem; vtique non ſolum in conſcientiæ, ſed etiam in exteriori foro, ſemper in ſimilibus euentibus id

A indicandum ſequendumque eſt, quod, attentis omnibus circunſtantijs, plus creditur fuiſſe voluntatem teſtatoris: in dubio tamen æquali, pronunciandum eſt iuxta eiuſmodi iura.

Vt quæ ſequuntur melius intelligas, obſerua. Tam hæreditatem, quam hæredem (quæ quod ad prꝫſens inſtitutum attinet, pro eodem reputantur) perſonam defuncti repræſentare, vt conſtat ex l. hæres & hæreditas. ff. de vſucapionib. & ex alijs iuribus. Vnde in authentico, de iureiur. à moriente præſtito, in prin. ſic ſcriptum legimus. Noſtris videtur, vnam quodam modo eſſe perſonam hæredis & eius, qui in eum tranſmittit hæreditatẽ. Ratione huius repræſentationis, omne ius, quod ad defunctum pertinebat, tranſit ad hæredem, vt habetur l. hęres in omne. ff. de acqui. hęre. Niſi ſit tale, quod

B cum defuncto expiret, vt ſi defunctus erat vſufructuarius, quia ius fruendi cum vita illius expirauit, non tranſit ad hæredem. Hæreditas verò, non ſolum alia bona defuncti, ſed etiã eiuſmodi omnia illius iura, quæ cum eo non expirant, complectitur. Sicut autem ad hæredem tranſeunt iura omnia defuncti, ſic etiam tranſeunt debita & actiones, quæ aduerſus illum competebant, niſi aliqua cum defuncto expirauit: ad eaſq; tenetur hæres, ſaltem iuxta vires hæreditatis, & ſimul etiã ad legata implenda. Quæ autem iura defuncti, & quæ onera cum vita illius expirent, melius intelligetur ex progreſſu huius operis de iuſtitia, quàm ſi hoc loco vellemus ea coaceruare. Quando vnus tantum hæres ſuccedit defuncto, ille ſolus perſo-

C nam defuncti repræſentat: quando verò plures illi ſuccedunt, omnes integrè eum repręſentãt, & quilibet in parte: & quemadmodum iura, ita etiam onera & debita defuncti ad eum trãſeunt iuxta proportionem in qua eſt hęres, vt patet ex l. cũ à morte. C. de rei ven. l. 2. C. de hęreditarijs actionib. l. 2. §. vlt. ff. de prętorijs ſtipular. & alijs iuribus.

Hoc iacto fundamento; alij hęredes inſtituuntur ſolum in re aliqua certa, puta in fundo aliquo, aut in re alia determinata: vt ſi dicatur, inſtituo Petrum hęredem meorum mancipiorum, aut mearum ouium, aut mei tritici, vel meę pecunię, aut quouis alio ſimili modo in re determinata. Eiuſmodi autem hęredes, quando ſimul cum alio, aut alijs ex hęredibus prioris generis inſtituuntur, parum a legata-

D rijs differunt, vt conſtat ex l. quoties. C. de hęredib. inſt. iuncta Gloſſa ibi; Vnde ſicut, non ipſi, ſed hęredes prioris generis perſonam defuncti repręſentant, ita neque ad debita defuncti tenẽtur, vt ibidem habetur, neque, ſi quid (iuxta ea quę dicenda ſunt) hęredibus accreſcat, ipſis, ſed hæredibus prioris generis accreſcit.

Quũ tamen cum eis nullus hęredũ prioris generis inſtituitur, aut ſi inſtituat, hęreditatẽ repudiat, aut moritur ante teſtatorẽ, vel antequam hæreditatem adeat, in euẽtibus in quibus, iuxta ea quę inferius dicenda ſunt, hęreditatem non tranſmittit ad hæredes, tunc tales hæredes cẽſentur ac ſi eſſent prioris generis, perſonamq; defuncti repręſentant, ipſiſque proinde accreſcunt cętera defuncti bona, nec deuoluuntur ad hærę-

des defuncti ab inteſtato, vt patet ex l. 1. §. ſi ex fundo, ex l. quoties. §. ſi duo, ex l. ex facto. 2. ff. de hær. inſt. & ex l. 14. tit. 3. pat. 6. atque ex aliis iuribus quæ Ant. Gom. 1. tom. variar. reſolu. c. 10. num. 8. & num. 13. refert, lege etiam Syluesſ. ver. legitima. num. 14. Id verò idcirco ſtatutum eſt, ne admittatur, quenquam ex parte diſcedere teſtatum, & ex parte inteſtatum, quod iura abhorrent, vt patet reg. ius noſtrum, quæ eſt 7. ff. de reg. iuris.

Intelligendum tamen hoc eſt, quando, qui inſtitutus eſt in re certa, fuit inſtitutus per verba directa, & non communia: ſecus autem quã do inſtitutus fuit per communia, aut indirecta, vt vocant: nam tunc ſolum haberet vim legati, ac proinde ſiue nullus alius eſſet inſtitutus hęres, ſiue eſſet inſtitutus, & vel repudiaſſet hęreditatem, vel mortuus fuiſſet ante teſtatorem, B bona illa deuoluerentur ad hæredes ab inteſtato; eò quod teſtator nullum haberet hæredem ex teſtamento. Ita Ant. Gom. loco citato, nume. 12. & alij quos refert.

Ad cuius rei intelligentiam obſeruandum eſſe cum Bart. l. centurio. ff. de vulg. & pupilla. Panor. cap. Raynutius, de teſt. num. 3. 6. & 15. & cum Couar. ibidem. §. 9. num. 4. & 5. & cum alijs doctoribus communiter, iuxta l. quoniam indignum. C. de teſt. & alia iura. Inter verba quibus aliquid per vltimam voluntatem relinquitur, quędam directa vocari, & quædam indirecta ſeu obliqua. Poſterioris generis ſunt, quę fideicommiſſariam ſubſtitutionem denotant, qua quis, quod ſibi à teſtatore relinquitur, nõ ab eo directè & immediatè recepturus ſit, ſed C ab ipſius hęrede, ſiue is ſit hæres ex teſtamento, ſiue ab inteſtato; atque hac de cauſa fideicõmiſſaria ſubſtitutio indirecta appellatur. Eiuſmodi verba ſunt, rogo, volo, mando, & his ſimilia, quibus ſermo haberi videtur cum hæredibus, vt ipſi, quod diſponitur, exequantur, nempe vt reſtituant hæreditatem, vel talem aut tantam illius partem, tali vel tali. Prioris verò generis ſunt, quæ denotant aliquid directè & immediatè relinqui à teſtatore, ſiue nulla interueniat ſubſtitutio, & dicatur, relinquo omnia mea bona, aut talem, vel tantam eorum partem Petro; ſiue ſubſtitutio interueniat, & dicatur, inſtituo Petrum hæredem, & ſi ille hæres non fuerit, inſtituo Paulum. Hæ namque omnes inſtitutiones ſunt directæ, quia tam Petrus quàm Paulus illi ſubſtitutus, immediatè ſuccedere debét D defuncto: quare verba inſtituo, & relinquo, ex ſe directa ſunt.

Obſeruandum eſt deinde, comparatione directæ hæredis inſtitutionis, quædam verba appellari communia, & quædam propria ac ciuilia, vt iuriſperiti vocãt. Propria ac ciuilia ſunt, quæ ſeruata ſermonis proprietate, neque ad legatum, neq; ad fideicommiſſariam ſubſtitutionem trahi & accõmodari poſſunt, vt ſunt hęc. Sit Petrus meus hæres, aut ſit hæres, inſtituo Petrum hæredem. Quin, eſto non addatur hæres, ſed dicatur, inſtituo Petrũ in quarta, aut quinta bonorum meorum parte, vel in tali fundo, aut re alia determinata, eſt verbum proprium ac ciuile, hęredis inſtitutionem denotans, ac ſi-

A gnificans. Communia verba ſunt, quæ in differentia ſunt, ad directam hæredis inſtitutionẽ, & ad legatum, aut ad fideicommiſſariam hęredis inſtitutionem, vt ſunt verba, relinquo, ſuccedat, & his ſimilia. Notat etiam Panor. num. 15. citato, in hæredum ſubſtitutionibus conficiendis, verba propria & ciuilia denotantia ſubſtitutionem directam eſſe, ſi quis dicat, inſtituo hæredem Petrum, & ſi moriatur ſine liberis, ſit hęres Paulus, aut inſtituo Paulum: quia verba illa, ſit hęres, aut inſtituo, denotant, vt Paulus quaſi directè accipiat hæreditatem ab ipſo teſtatore. Verba verò indirecta & obliqua eſſe, ſi dicat, ſi ſine liberis moriatur, volo, rogo, mando, vt reſtituat hęreditatem Paulo. Idem omnino erit ſi dicat, reſtituat hęreditatẽ Paulo, nullo aliorũ verborum adiecto: quoniam præceptum illud, reſtituat, ad hęredem immediatè inſtitutum dirigitur. Verba autem communia erunt, ſi dicat, ſi ſine liberis decedat, ſubſtituo illi Paulum aut moriatur Paulo, hoc eſt, in cõmodum Pauli. Verbum namque ſubſtituo, cõmune eſt directę & indirectę ſubſtitutioni: itẽ, mori in commodum Pauli, indifferens eſt, vt ex directa, vel indirecta ſubſtitutione commodum reportet.

His ita explicatis, intelligetur melius, quod dicebamus. Quia enim bonorum vniuerſitas ad ſolum hęredem pertinet, ſanè quando bona vniuerſim alicui, aut aliquibus relinquuntur, inſtitutio eſt directa hęredis, ſiue per verba ꝓpria ac ciuilia comparatione directæ hęredis inſtitutionis relinquãtur, ſiue per communia, C dicendo, relinquo bona mea Petro, aut ſuccedat Petrus in bonis meis, ſiue per verba indirecta & obliqua dicendo, volo, aut mando, vt ſit meus hęres, aut vt in meis bonis ſuccedat, vel quid ſimile; modo tñ ex indirecta forma verborum perſpicuè nõ intelligeretur, mentem teſtatoris fuiſſe facere fideicommiſſariam ſubſtitutionem. Quin, eſto teſtator diceret, lego omnia bona mea Petro, eſſet hæredis inſtitutio, & nõ legatum, vt ex Bal. & alijs, quos refert, Ant. Gomez. nu. 12. citato affirmat. Ratio eſt, quia in cõtractibus & vltimis diſpoſitionibus plus attendendum eſt ad id, quod re ipſa fit, quam ad verba quibus exprimitur, quãdo de contraria mẽte cõtrahentiũ aut teſtatoris nõ conſtat: teſtatorem autẽ velle vt omnia ipſius bona ad aliquẽ directè deueniant, eſt inſtituere illum hæredẽ. D Doctrina hæc tota conſtat apertè ex l. quoniam indignum. C. de teſta. vbi de vniuerſali hæredis inſtitutione ſic habetur. Quoniam indignum eſt ob inanem obſeruationem irritas fieri tabulas & iudicia mortuorum (id eſt, teſtamenta) placuit, inſtitutioni hęredis verborum non eſſe neceſſariam obſeruantiam, vtrum imperatiuis & directis verbis fiat, aut inflexis. Nec enim intereſt, ſi dicatur, hęredem facio, vel inſtituo, vel, volo, vel mãdo, vel cupio, vel eſto, vel erit: ſed quibuſlibet confecta ſententijs, vel in quolibet loquẽdi genere formata inſtitutio valeat: ſi modo per eam liquebit voluntatis intentio. Nec neceſſaria ſunt momenta verborum, quæ fortè ſemineci & balbũtiens lingua profudit. Hæc ibi.

Quia

Quia verò ſucceſſio in re aliqua determinata, ſecundum ſe, rationem habet legati, ſanè niſi verbis ſpecialibus & ciuilibus, quæ inſtitutionem hęredis ſignificent, alicui relinquatur, ſolum cenſebitur legari; non verò eum, cui relinquitur, hæredem inſtitui. Imo eſto verba hæredis inſtitutionem apertè ſignificent, non aliter hæres inſtitui cenſetur, quam ſi nullus alius vniuerſalis, neque in quota, ſimul inſtituatur, vel in defectum ſimilium hæredum, vt dictum eſt. Hæc omnia cenſet Anton. Gomez. num. 12. citato extẽdenda eſſe ad inſtitutum in quota, nempe vt ſi, vel verbis communibus, vel indirectis inſtitutio fiat, rationem habeat ſolum legati; idque argumento textus in l. cogi. §. & generaliter. ff. ad Trebellia. Attamen in eo. §. ſolum eſt ſermo de inſtituto in re certa verbo indirecto, quem, tanquam legatarium, definit. §. ille, cogere non poſſe hæredem vniuerſalem, vt hæreditatem adeat, vt ibidem Gloſ. Accurſij exponit: & apertè conſtat ex. §. ſi quis, ſubiuncto in eadem lege, quem ad id citat Accurſius: in eo namque definitur, inſtitutum verbo indirecto in quota hæreditatis, hoc eſt, fideicommiſſarium in ſola parte hæreditatis, cogere poſſe hæredem vniuerſalem vt adeat hæreditatem; ſibique comparare integram hæreditatem, quã hæres vniuerſalis, tanquam ſuſpectam, coactus in ſolam ipſius gratiam adiuit.

Illud vlterius eſt animaduertendum, quando duo inſtituti ſunt hæredes, vnus in vna re certa, & alius in alia, illiſq; accreſcit reliquum hæreditatis, vel quia nullus alius inſtitutus eſt hæres, vel in defectum hęredum, qui ſimul fuerant inſtituti; tunc eſto res, in qua vnus eſt inſtitutus, ſit longè maioris valoris in duplo, triplo, aut quadruplo, quam ea, in qua alius eſt inſtitutus, vnumquemque debere quidem accipere eam in qua eſt inſtitutus, quia cenſendũ eſt teſtatorem intendiſſe præferre aut poſtponere in ea vnum alteri; incrementum tamen hęreditatis diuidendum eſſe inter eos in partes æquales, & non iuxta proportionem valoris rei, in qua vnus eſt inſtitutus, ad valorem rei, in qua alius eſt inſtitutus. Ita habetur expreſſe l. quoties. §. ſi duo, & l. ex facto. 2. ff. de hæred. inſtit. cum tamen, vt mox dicemus, quã do aliqui inſtituti ſunt in quotis diuerſis, ſi quid accreſcat, diuidendum ſit inter eos iuxta proportionem quotæ ad quotam, & non per partes æquales. Additur tamen. §. ſi duo, citato; modo apertè nõ conſtet contrariã fuiſſe voluntatem teſtatoris, vt ſcilicet inter inſtitutos in rebus certis incrementum diuideretur iuxta proportionem valoris rei vnius ad valorem alterius: nam tunc in ea proportione, iuxta teſtatoris voluntatem eſſet diuidendum.

Quando aliquis inſtitutus eſt in quota, & nullus eſt alius inſtitutus; aut ſi fuit inſtitutus, mortuus eſt ante teſtatorem, vel repudiauit hæreditatem, aut eam non adiuit; tunc reliquum hæreditatis accreſcit ita inſtituto in quota, nec deuoluitur ad hæredes ab inteſtato, ne dicatur teſtatorẽ deceſſiſſe teſtatum ex parte, & ex parte inteſtatum. Ita habetur. §. hæreditas, verſi. & ſi vnum, inſt. de hæred. inſt. Similiter accreſcit A incrementum hæreditatis duobus, aut pluribus inſtitutis in quotis, ſed tunc accreſcit illis iuxta proportionem quotæ ad quotam, vt patet. l. quanquam. C. de mili. teſt. l. ſed & plures, in princ. ff. de vulgari & pupil. & l. 1. C. de impuberum & alijs ſubſti.

Quia vero miles, vt diſpu. 124. oſtenſum eſt, priuilegium habet, vt diſcedere poſſit teſtatus ex parte, & ex parte inteſtatus; ſanè licèe quando integrè ex teſtamento de ſuis bonis diſpoſuit, aut ſe diſpoſuiſſe eſt arbitratus, locum ſimiliter habeat ius accreſcendi in hæredibus in re certa, aut in quota, aut quotis ab eo inſtitutis, atque in inſtitutis ab alijs nihilominus, quando prudens integrè non diſpoſuit, incrementum ſuorum bonorum, de quo non diſpoſuit, non pertinet ad hæredes inſtitutos in quota B aut quotis, vel in re certa, ſed ad hæredes ab inteſtato, quibus illud, iuxta ſuum priuilegiũ, reſeruaſſe eſt credendum. Ita habetur expreſſe l. ſi miles vnum ex fundo. ff. de mili. teſt. l. 2. C. de teſt. militis.

Dubitant doctores, vtrum quòd inſtituto in in re certa, aut in quota, quando nullus alius ſimul eſt inſtitutus hæres, accreſcant cætera bona defuncti, nec pertineant ad hæredes ab inteſtato, ſolum habeat locum in exteriori, an etiam in conſcientiæ foro. *Dubium.*

Non immeritò dictum eſt, quando nullus alius ſimul inſtitutus eſt hęres: quoniam ſi inſtitutus C ſuiſſet hæres incrementi illius, tunc manifeſtum eſſet teſtatorem ab eo etiam voluiſſe excludere hęredes ab inteſtato, ac proinde, ſi per defectum hęredis, aut hęredum ſimul inſtitutorum, vacaret, quia mortui eſſent ante teſtatorẽ, vel repudiaſſent hęreditatem, aut aliqua alia ratione, proculdubio per ius accreſcendi, etiam in conſcientiæ foro, pertineret ad hęredem inſtitutum in quota, aut in re certa.

Ad dubium propoſitum, Panorm. cap. 2. de teſtam. ad finem, nu. 4. cum Federico de Senis, Calderino, & Ioan. Andr. Sylueſt. verbo hæreditas, 3. numero 3. Anton. Gomez. primo tomo variar. reſolut. cap. 10. numero 9. & alij quos refert, reſpondeot, habere etiam locum in foro conſcientię. Quoniam ius humanum, quando diuino non aduerſatur, vim habet in foro conſcientiæ, ſufficienſque eſt ad dominij tranſlationem. Adhibent verò limitationem, modo doloſè non fuerit teſta D tori perſuaſum, reliqua ipſius bona non pertinere ad ita inſtitutum in quota, aut in re certa, ſed ad hęredes ab inteſtato; idque in cauſa fuerit, quod eo pacto ſuum condiderit teſtamentum. Tunc enim notum eſt in conſcientię foro incrementum illud reſtituendum eſſe hæredibus ab inteſtato, quibus per fraudem iniuſtè eſt ablatum. Idemque in exteriori foro iudicaretur, ſi de tali fraude conſtaret, & inſuper pœna imponeretur iniuſto inductori.

Cum hoc dubio eſt hoc aliud coniunctum, in quo variè ſentiunt doctores. Quid ſi teſtator inſtituit vnum in quota, aut in re certa, de alijs verò ſuis bonis non diſpoſuit, ſed ſolum expreſſit, ne aduenirent nec ac- *Dubium aliud.*

creſcerent hæredi ita inſtituto: pertinebunt ne tunc ad eum, an ad hæredes ab inteſtato?

Quorundam opinio. Alexander, Dynus, Imol. Bald. Aretin. Angelus de Peru quos Anto. Gom. 1. to. varia. reſ. nu. 10. c. 10. refert, cenſent, incrementum illud bonorum pertinere ad hæredem ita in quota, aut in re certa inſtitutum, non verò ad hæredes ab inteſtato. *Fundamentum primũ.* Ducuntur, quoniam iura ſtatuunt, vt inſtitutus in quota, aut in re certa, ſuccedat in omnibus bonis defuncti, de quibus non diſpoſuit, neque illa deueniant ad hæredes ab inteſtato, idque, ne quis diſceda: partim teſtatus & partim inteſtatus, quod iura abhorrent ac prohibent, adeò vt regula, ius noſtrum, de regul. iuris, habeat. Ius noſtrum non patitur, eundem in paganis (id eſt, qui iure militari condit teſtamentum) & teſtatum & inteſtatum diſceſſiſſe; earumque rerum naturaliter inter ſe pugna eſt, vt teſtatus & inteſtatus quis ſit, hactenus regula illa. Atque hac de cauſa iura ſupra citata ſtatuunt vt inſtitutus in re certa eo ipſo ſuccedat in omnibus defuncti bonis, quorum non inuenitur hæres ex teſtamento: quare cum præceptum teſtatoris latum contra ordinem iuris ſit nullum; fit, vt non impediat quominus cætera ipſius bona, iuxta iurium diſpoſitionem, accreſcant hæredi ita inſtituto. *Secundum.* Præterea, quia l. ſi quis ita hæres inſtitutus. ff. de hæredib. inſtituend. cum teſtator quendam inſtituiſſet in omnibus ſuis bonis, excepto fundo, aut vſufructu fundi, atque adeò prohibuiſſet, ne in eo ſuccederet; nihilominus ſtatuitur, rem ita exceptam ad eum hæredem non ſecus pertinere, ac ſi non eſſet excepta; eo quod teſtator de illa nõ diſpoſuerit.

Bart. opinio. Contrariam ſententiam affirmant Syluеſ. loco citato. Bartol. Paul. à Caſtro, & alij, quos Anton. Gomez. num. citato refert, Cynus & Salycetus, quos refert & ſequitur Gregorius Lopez ad l. 14. titul. 3. par. 6. quam confirmant ex l. quoties. §. ſi duo. ff. de hæred. inſt. vbi habetur, inſtitutos in rebus certis inæqualibus quo ad valorem, ſuccedere æqualiter in hæreditatem; ſi modo, ait textus, voluntas teſtatoris manifeſtiſſimè non refragetur. Ecce, inquiunt, ex eo textu colligitur, tunc ſolum inſtituto in re certa accreſcere cætera bona defuncti, de quibus non eſt teſtatus, quando non conſtat contrariã fuiſſe voluntatem teſtatoris, vt in re de qua diſputamus, conſtat. Accedit, in vltimis voluntatibus ante omnia præferri ac ſeruari debere voluntatem teſtatoris.

Bartolus & Paulus à Caſtro cenſent, inſtitutionẽ hæredis in re certa in euentu, de quo loquimur, eſſe inualidam in ratione inſtitutionis, eaque de cauſa hæreditatem totam defuncti pertinere ad hæredes ab inteſtato, iuxta ea tamen, quæ diſputatione 124. dicta ſunt, conuerti in fideicommiſſum, & idcirco hæredes ab inteſtato teneri reſtituere hæredi ita inſtituto rem illam certam, aut quotam in qua inſtitutus eſt, atque hanc cum Corneo cenſet Antonius Gomez. eſſe communiorem Doctorum ſententiam, in eamque potius, quam in ſententiam priori loco relatam, videtur propendere, eumque poſteriori loco eam referat, illamque defendat.

Cynus verò Salycetus, & Gregorius Lopez arbitrantur, validam eſſe inſtitutionem illam in re certa, rationeque illius hæreditatem totam pertinere ad hæredem eo pacto inſtitutũ: attamen eo ipſo, quòd iuſſus eſt contentus eſſe re, in qua eſt inſtitutus, cenſeri grauatum reſtituere incrementum hæredibus ab inteſtato, loco; quartæ trebellianicæ retinere ſolam rem, in qua eſt inſtitutus.

Opinio Bartoli ſanè intellecta mihi placet, *Dubij deciſio.* tam in conſcientiæ, quam in exteriori foro, quando teſtator illo modo eſſet teſtatus, ignarus iuris prohibentis quenquam diſcedere ex parte teſtatum, eaque de cauſa concedentis vniuerſam hæreditatem quibuſcunque hæredibus ex teſtamento: quæ ignorantia regulariter præſumenda eſt in omnibus, qui in ciuili iure non ſunt verſati: cum hæc res non peruia, ſed multum abdita eiuſmodi hominibus ſit.

Fundamentum, cui nitor, non eſt. §. ſi duo, citatus: in eo enim non recurritur ad teſtatoris voluntatem, quaſi ab ea pendeat, vt quis ex parte teſtatus diſcedat, neque Bartolus in re, de qua diſputamus, id intendit, aut eſt vnquam in iure permiſſum; ſed ſolum recurritur, vt videatur, an integra hæreditas, quæ inter inſtitutos in rebus certis inæqualibus tanquam inter hæredes in ſolidum eſt diuidenda, ſit per partes æquales diuidenda, vt §. ille, & alia iura regulariter atque in dubio faciendum eſſe ſtatuunt: an potius iuxta proportionem rei ad rem, in quibus ſunt inſtituti.

Fundamenta itaque, quibus innitor, duo ſimul iuncta ſunt potiſſimum. Primum, quòd nulla æquitas patiatur, vt ſine vllo Reipublicæ commodo, & ſine teſtatoris peccato, qui ſubtilem hanc iuris diſpoſitionem inuincibiliter ignorauit, fraudetur intentione ac voluntate, quam habuit diſponendo eo pacto de rebus ſuis, & hæredes ab inteſtato priuentur portione, quam teſtator intendit illis relinquere. Quod ſi teſtator prudens id eſſe cõtra iuris diſpoſitionem, eo pacto fuiſſet teſtatus; tunc meritò hæreditas tota in pœnam ipſius adiudicaretur inſtituto ſolum in re certa, aut in quota hæreditatis: quia merito ſtatueretur, vt nulla expectata ſententia, hæreditas tota aduenirct eiuſmodi hæredi; quandoquidem eo ipſo, quod teſtator moritur, hæreditas vacat, ac proinde extrahenda in pœnam non eſt de dominio & poſſeſſione hæredum ab inteſtato: at verò, cum teſtator, inuincibiliter eam iuris diſpoſitionem ignorãs, eo pacto puniatur, profectò æquitas non patiatur. Secundum eſt, quòd tam in vltimis voluntatibus, quam in contractibus, vt ſupra dictum eſt, potius ſit attendendum ad id, quod re ipſa fit, quam ad verba quibus fieri ſignificatur: qui autem ſolum inſtituit aliquem in re certa, aut etiam in quota, & reliqua ſua bona deuenire vult ad hæredes ab inteſtato, quando id non exprimit, quia neceſſarium non arbitratur, re ipſa efficit codicillum, quo

verum

verum legatum ei, quem in re illa certa, aut legatum vel fideicommiſſum ei quem in quota inſtituit, relinquit: non verò efficit teſtamentũ cum ſucceſſores ab inteſtato velit eſſe hæredes ſuos vniuerſales: quarè quemadmodum quando codicillo relinquitur alicui hæreditas, ex benigna iuris interpretatione, obliquari cenſetur talis hæredis inſtitutione omnino vitietur, tranſitque in fideicommiſſum, vt diſputatione. 124. explicatum eſt: ita in re propoſita longè maiori cum ratione id, quod ſolum verbis effigiem habet teſtamenti, reque ipſa eſt codicillus, cenſendum eſt codicillus, eaque inſtitutio in re certa, aut in quota, legatum, aut fideicommiſſum eſt appellandum, ad quod implendum cenſendum eo ipſo eſt grauatos eſſe hæredes ab inteſtato. Atque hoc eſt, quod Bartolus voluit: neque credo illum exiſtimaſſe in hoc euentu falcidiam, vel trebellianicam eſſe detrahendam, præſertim quando hæredibus ab inteſtato ſaltem quarta pars bonorum defuncti remaneret: quoniam non ea fuit mens teſtatoris, inopinatuſque hic euentus per Epicheiam cenſendus eſt exceptus à lege falcidiæ & trebellianicæ. Quando autem quis in teſtamento vniuerſalem aut vniuerſales inſtituiſſet hæredes, & rem certam, aut quotam aliquam prohibuiſſet eos accipere, intendens vt deueniret ad hæredem aut hęredes ab inteſtato; tunc, quia illud re ipſa eſſet teſtamentum, idque, quod reſeruaſſet, legati, aut fideicommiſſi rationem non haberet, vera eſſet opinio Cyni, Salyceti, & Gregorij Lopez.

Ad primum fundamentũ aliorum.

Ad fundamentum opinionis Alexandri, Dyni, & aliorum dicendum eſt, id eſſe verum, quando teſtator, non ignorans inuincibiliter eam iuris diſpoſitionem, condidit eo pacto teſtamentum: tunc enim, ſi expreſſè non prohibuit inſtitutum in re certa, aut in quota, accipere incrementum bonorum, præſumendum eſt intendiſſe, vt iuxta præſcriptum iuris, illi accreſceret: ſi verò prohibuit, curandum non eſt de ipſius præcepto, ſed puniendus eſt, vt, iuxta legum diſpoſitionem, eo ipſo incrementum pertineat ad hæredem ita inſtitutum. Non tamen eſſe verum, quando ex ignorantia inuincibili talis diſpoſitionis quis eo modo eſſet teſtatus: quoniam iniquum eſſet legiſlatores id in tali euentu velle.

Porrò ridiculum eſt arbitrari, eſſe contra ius naturale, vt quis decedat ex parte teſtatus, & ex parte inteſtatus: cùm non ſolum militi liceat, ſed etiam, quando hæres incapax eſt totius hæreditatis, fas ſit teſtatori inſtituere illum in bonis, quorum eſt capax, & in reliquis diſcedere inteſtatum, vt colligitur apertè ex l. 1. C. de ſecundis nuptijs, affirmatque communis doctorum ſententia. Satis etiam per ſe eſt manifeſtum, nullum abſurdum eſſe, ſi quemadmodum quis poteſt diſcedere integrè teſtatus, ſi dicat, inſtituo Petrum in tali meo fundo, aut in quinto meorum bonorum, reliqua verò deueniant ad hæredes meos ab inteſtato; quandoquidem eo ipſo hæredes ab inteſtato eſſent hæredes ex teſtamento: ſic etiam ſtatutum fieret, vt ea, de quibus expreſsè non diſponeret quis in teſtamento, deuenirent ad hæredes ab inteſtato. Neque contrarium voluit regula illa citata; quandoquidem concedit militem diſcedere poſſe teſtatum ex parte: ſed ſolùm voluit, quòd ſicut pugnat diſcedere aliquem teſtatum & inteſtatum, ita ſtatuit ius, vt nullus diſcedere poſſet teſtatus ex parte, & ex parte inteſtatus.

Ad ſecundũ fundamẽtũ.

Ad l. ſi quis ita, dicendum eſt, intelligendam eſſe quando teſtator conſcius erat prohibitionis ne quis ex parte teſtatus diſcederet. Aut quando præſumptio erat, illum intendiſſe ſeorſim diſponere de illa re, quam reſeruabat, & vel oblitum, vel morte præuentum, non diſpoſuiſſe: tunc enim accreſcit hæredi inſtituto.

DISPVTATIO CLVI.

Hæredis inſtitutio ex certo dumtaxat die, aut ad certum diem, an valida ſit.

Hæredis inſtitutio qualis eſſe debeat, & quouſque de iure communi, aut huius Luſitaniæ, vel Caſtellę regni, neceſſaria ſit, vt teſtamentum ſit validum, dictum eſt, præſertim, diſp. 124. & 127. Nunc circa eam nonnulla diſputanda ſunt, ordiendumq; eſt à propoſita quæſtione: eò quòd cum dictis diſputatione præcedenti ſit coniuncta.

Ex iuris diſpoſitione ſicut non poteſt quis diſcedere ex parte teſtatus quo ad bona ſua, & ex parte inteſtatus, vt diſputatione præcedente explicatum eſt: ita neque quo ad tempus, ita vt vno tempore hæres; aut hæredes inſtituti ex teſtamento debeant ſuccedere, & alio hæredes ab inteſtato; ſine eorum ex teſtamento inſtitutione. Hinc, ſi quis ita teſtetur: poſt quinquennium à morte mea ſit meus hæres Petrus, vel ſit meus hæres decem prioribus annis à morte mea; talis limitatio temporis habetur pro non adiecta, cenſeturque ille inſtitutus hæres in omne tempus: ſicut de eo, qui in quota, aut in re certa inſtitutus eſt, diſputatione præcedente eſt dictum, cenſeri inſtitutum in vniuerſam hæreditatem, quando nullus alius inſtitutus eſt hæres. Ita habetur §. hæres, inſtitu. de hæred. inſtitut. l. hæreditas ex die. ff. eodem titulo. l. 15. titulo 3. part. ſexta, & alijs iuribus. Excipitur in milite, qui ex priuilegio, quemadmodum quoad bona, ita quoad tempus, diſcedere poteſt ex parte teſtatus & ex parte inteſtatus, vt conſtat ex l. in fraudem, §. miles. l. miles ita, ff. de militari teſta. & ex l. 15. citata.

Dicendum tamen eſt, quando eo pacto quis eſſet teſtatus, ignorans inuincibiliter eiuſmodi iuris diſpoſitionem (quod regulariter de quocunque, in iure minimè uerſato, eſt præſumendum) intendenſque, vt hæredes ab inteſtato reliquo tempore potirentur bonis ſuis; tunc tam in conſcientiæ, quàm in exteriori foro, illis reliquo tempore deberi hæreditatem, quaſi qui pro priori tempore ex teſtatoris intentione eſſent hæredes, grauati cenſerentur reſtituere hęreditatem futuris pro poſteriori tempore, trebellianica minimè detracta: militant

tant namque illæ cædem rationes propter quas hoc ipſum diſputatione præcedente definiuimus, quando quis ſimili modo diſceſſiſſet teſtatus ſolum ex parte quoad bona ſua, neque eſt neceſſe hoc loco repetere, quæ ibi dicta ſunt.

Quando autem quis eſſet inſtitutus hæres in diem incertum, tam an eſſet futurus, quàm quando eſſet futurus, vt ſi teſtator habens vnicum fratrem, qui ei ab inteſtato ſuccederet, diceret, in diem quo frater meus ſecundam duxerit vxorem, inſtituo hæredem conſobrinum meum Antonium, valida eſſet talis inſtitutio: quia eſt conditionalis, vt conſtat ex l. dies incertus, ff. de conditionibus & demonſtrationibus, cuius hæc ſunt verba. Dies incertus conditionem in teſtamento facit. Et tunc, ſi is dies aduenıat, ſuperſteſque Antonius ſit, cenſetur hæres à die obitus teſtatoris: quoniam, impleta conditione, retrotrahitur inſtitutio, ac ſi nulla eſſet appoſita conditio.

Quòd ſi dies non adueniat, quia frater teſtatoris nunquam ducet ſecundam vxorem, aut Antonius, quando dies aduenerit, ſuperſtes non ſit, manet hæres frater defuncti, qui ab inteſtato ſuccedebat. Interim autem dum pendet conditio illa, quam impleri, aut non impleri in ipſius eſt poteſtate, ſuperſteſque eſt Antonius, frater defuncti, qui hæres eſt ab inteſtato, cenſetur etiam hæres ſub conditione, ſi vxorem ſecundam non ducat ſuperſtite Antonio: ipſi tamen eſt tradenda hæreditas, cautione præſtita, quod eam reſtituet, ſi impleta fuerit conditio ſub qua Antonius eſt inſtitutus.

Quando etiam quis eſſet inſtitutus hæres in diem incertum quando eſſet futurus, certum tamen, quòd eſſet futurus, valida eſſet inſtitutio; vt ſi teſtator in caſu propoſito dixiſſet, ſit hæres conſobrinus meus in die, qua mortua fuerit mater eius: etenim licèt certum ſit futurum diem, in quo eius mater morietur, quia tamen incertum eſt an tunc conſobrinus erit ſuperſtes, quod tamen neceſſe eſt, vt frater defuncti, qui hæres eſt ab inteſtato, deſinat eſſe hæres, ſitque hæres talis conſobrinus, valida profectò eſt talis inſtitutio, vtpote in certa comparatione conditionis appoſitæ.

An verò valida ſit inſtitutio, ſi quis dicat, inſtituo Petrum hæredem in die, qua Petrus ipſe morietur. Lex 15. citata affirmat. Bartolus verò, & alij quos refert ac ſequitur Antonius Gomezius, primo tomo, variarum reſolutionum, capite ſecundo, numero 11. cenſent, perinde id eſſe, ac ſi Petrus inſtitutus eſſet, vt in parte dumtaxat temporis eſſet hæres, nempe à puncto quo mori inciperet, teſtatoremque reputandum eſſe ac ſi diſceſſiſſet ex parte quo ad tempus teſtatus, atque adeò inſtitutionem illam ducendam eſſe, ac ſi eſſet pura, & ſine vlla temporis limitatione. Superuacaneum autem duco de ijs, quæ rariſſimè, aut nunquam eueniunt, diſputare.

Quæſtio. Vt ad inſtitutionem vſque ad certum tempus regrediamur, dubitant Doctores, quid ſi duo inſtituti ſint ſimul hæredes, vnus vſque ad primum decennium à morte teſtatoris, & alius reliquo tempore, valida ne erit vtriuſque inſtitutio? Dynus & Cumanus, quos Antonius Gomezius, loco citato, numer. nono refert, affirmant vtranque, vt iacet, eſſe validam tanquam directam inſtitutionem. Neque ſanè eſt improbabilis ea ſententia: quandoquidem teſtator non diſcedit, ex parte, ſed integrè teſtatus quoad tempus: ſicut ſi quis duos inſtitueret hæredes, vnum in ſexto ſuorum bonorum, & alterum in reliquo, diſcederet teſtatus integrè quoad bona. Bartolus & alij arbitrantur, tempus illud inſtitutionis ſubducendum eſſe, & vtrumuis cenſendum eſſe inſtitutum purè vnà cum alio in dimidio hæreditatis. Id tamen non videtur conſentaneum rationi. Communior Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Anton. Gomez. ibidem, & Gregor. Lopez, leg. 15. citata, cenſet primum grauatum eſſe reputandum reſtituere poſt decennium hæreditatem, quaſi comparatione ſecundi hæredis ſit illud fideicommiſſum. Hoc ſi intelligatur, ita vt trebellianica non ſit detrahenda, in primam ferè incidit ſententiam, quæ ſatis eſt probabilis. Iuxta eam verò, ſi poſterior hæres è vita diſcedat ante primum decennium abſolutum, accreſcere videtur totum illius tempus hæredi in primum decennium inſtituto: quoniam poſterior inſtitutio tacitam videtur habere conditionem, niſi priùs è vita diſcedat.

DISPVTATIO CLVII.

Hæredis inſtitutio, aut legatum, alterius voluntati commiſſa, an valida ſint. Et quando aliquid pauperibus relinquitur, à quo, & quibus pauperibus ſit diſtribuendum.

Hæredis inſtitutio, quin & legatum, ſi in alterius voluntatem committantur, inualida ſunt iure ciuili, vt ſi teſtator dicat, inſtituo hæredem meorum bonorum, quem Petrus, vel quos Petrus voluerit, aut inſtituo Paulum hæredem, ſi Petrus voluerit: idem eſt ſi dicat, lego centum ei, quem Petrus voluerit, aut Paulo, ſi Petrus voluerit. Ita habetur l. illa inſtitutio, & l. captatorias. ff. de hæredibus inſtituendis. l. captatorias. C. de teſtamen. milit. & l. 11. titulo tertio, parte ſexta. Quoad legata verò l. captatoriæ, ff. de legatis primo, & l. 29. titulo nono, parte ſexta, atque alijs iuribus, quæ Couarru. cap. cum tibi, de teſtamen. numer. primo, & 7. & Antonius Gomezius, ad l. 31. Tauri, & 1. tomo var. reſ. cap. 12. nume. 47. citant.

Couarr. licèt confiteatur quancunque hæredis inſtitutionem, quæ in alterius voluntatem committitur, eſſe nullam, vt ex iuribus citatis conſtat; cuius rei Emmanuel à Coſta capi. ſi pater, par. prima, in verbo, pauperes, ſol. 173. rationem reddit, quia, ſi poſt teſtatoris mortem, ille alius vel morte præuentus, vel quia non vult, nullum pronunciet hæredem, ille prior diſcedit inteſtatus, ac proinde inſtitutio commiſſa alterius voluntati ſimpliciter non eſt inſti-

inſtitutio, cum tamen, ab hæredis inſtitutione ratio teſtamenti pendeat: licèt, inquam, id confiteatur Couarr. cenſet tamen, non omnem hæredis aut legati inſtitutionem, quæ alterius committitur voluntati, appellari in iure captatoriam, ſed eam ſolam, quæ fit animo, aut ſpecie adulandi, aucupandive alterius voluntatem, vt aliquid efficiat, vt ſi teſtator dicat, inſtituo Petrum hæredem, aut tale legatum illi relinquo, ſi ipſe me, aut Paulum viciſſim inſtituat; aut ſi dicat, in qua portione me inſtituerit, ipſum etiam inſtituo. Hac enim via peſſimi homines captare aliorum voluntates ſolebant, eoſque perducere, vt vel hæredem, quem optabant, inſtituerent, vel legatum illi relinquerent, & tunc ipſi ſuas reuocabant inſtitutiones aut legata, deceptoſque illos altos relinquebant. Ad his itaque malis obuiandum, iure ciuili redditæ ſunt nullæ inſtitutiones & legata, quæ ſub conditione de futuro, ſi alius talem vel talem hæredem inſtituet, aut legatum relinquet, fuerint effecta. Secus autem ſi ſub conditione de præterito: valida namque eſt huiuſmodi inſtitutio, Petrum hęredem inſtituo, aut tale legatum ei relinquo, ſi ille me hæredem inſtituit, aut tale legatum reliquit, vt habetur. l. illæ inſtitutiones, ff. de hæredibus inſtituendis. Item prohibitum non eſt, aliquos ſe mutuò hęredes ex amoris affectu relinquere, vt habetur l. captatorias, ff. de hæredibus inſtituendis, quo pacto coniuges, etiam in eodem teſtamenti inſtrumento, ſolent ſe mutuò hæredes relinquere. Paſſim tamen Doctores vniuerſim inſtitutionem aut legatum captatoria appellant, quæ alterius committuntur voluntati. Fortè quia ea omnia ideò iure ciuili ſunt reddita nulla, quia ſuſpecta ſunt ne animo eorum captandi voluntates fiãt, quorum voluntati committuntur.

Quamuis nec hæredis inſtitutio, nec legatum valida ſint, ſi formaliter alterius voluntati committantur; ſi tamen tacitè ſolùm ac virtute committantur, quatenus ſub tali conditione de futuro fiunt, quam implere, aut non implere ſitum ſit in cuiuſdam tertij voluntate, valida ſunt: vt ſi quis dicat; inſtituo meum hæredem Petrum, aut lego centum Paulo, ſi Antonius tali die capitolium aſcenderit. Ita habetur expreſsè l. nonnunquam, ff. de conditionibus & demonſtra. Indeque ait Iuriſconſultus l. expreſſa, ff. de reg. iuris, dictum eſſe, expreſſa nocent, non expreſſa non nocent. Idem habetur l. 29. tit. 9. par. 6.

Valida eſt hæredis inſtitutio, aut legatum, in quibus apponitur expreſſa conditio, ſi, qui ita eſt inſtitutus, voluerit eſſe hæres, aut ſi legatarius legatum voluerit. Et quamuis ea conditio, etſi non apponatur, ex ipſamet rei natura intelligatur; nihilominus quando apponitur, niſi legatarius antequam è vita diſcedat legatum acceptet, non tranſmittit illud ad hæredes, neque hæres illo modo inſtitutus hæreditatem non aditam tranſmittit in euentibus in quibus, iuxta ea quæ inferius ſuo loco dicenda ſunt, alioquin tranſmitteret. Ita habetur l. ſi ita legatum, §. illi ſi volet, & l. ſenatus. §. A legatum, iuncta Gloſ. ibi. ff. de legatis primo, & l. ſi ita expreſſum, ff. de conditionibus & demonſtrationibus, & affirmant Antonius Gomez. ad l. 31. Tauri numer. 3. & 1. tom. var. reſ. cap. 12. num. 47.

Legatum, ſi non in liberam voluntatem, ſed in arbitrium, vel hæredis, vel cuiuſdam tertij, alicui relinquatur, validum eſt. Quòd ſi illi non arbitrentur, quia morte præuenti, aut alia de cauſa, vel iudicent non conferendum, nec ſufficientem rationem reddant cur id ita iudicent, legatum debetur legatario: quoniam id eorum iudicio eſt commiſſum, tanquam prudentium, bonorumque virorum arbitrio, neque propriè rationem habet conditionis. Ita habetur l. ſi ſic. ff. de legatis primo, cuius hęc ſunt verba. Si ſic legatum ac fideicommiſſum B ſit relictum, ſi exiſtimauerit hęres, ſi comprobauerit, ſi iuſtum putauerit, & legatum & fideicommiſſum debebitur: quoniam quaſi bono viro ei potius commiſſum eſt, non in meram voluntatem hęredis collocatum. Idem habetur l. fideicommiſſa, §. ſic fideicommiſſum, verſ. quanquam, ff. de legatis 3. qui ita habet. Quanquam autem fideicommiſſum ita relictum, ſi volueris, non debeatur: tamen ſi ita ſcriptum fuerit, ſi fueris arbitratus, ſi putaueris, ſi exiſtimaueris, ſi vtile tibi fuerit viſum, vel videbitur, debetur. Non enim plenum arbitrium voluntatis hęredi dedit, ſed quaſi viro bono commiſſum relictum. Proinde ſi ita ſit fideicommiſſum relictum illi, ſi meruerit, omnino fideicommiſſum debebitur, ſi modò meritum a- C pud virum bonum collocare fideicommiſſarius potuit. Et ſi ita ſit, ſi te non offenderit, ęquè debebitur: nec poterit hæres cauſari, non eſſe eum meritum, ſi alius vir bonus & non in ſenſus meritum potuit admittere. Hæc ibi. Idem habetur. l. 29. titulo nono par. ſexta, & affirmant Gloſ. l. 1. ff. de legatis ſecundo, Anton. Gomez ad l. 31. Tauri, num. 3. & primo tomo, variarum reſol. cap. 12. nume. 47. & Doctores quos citat. Si tamen legatum omnino eſt relictum in liberam voluntatem hæredis, vt illud ſoluat ſi voluerit, tunc licèt non ſit captatorium, atque adeò omnino nullum, ſicut ſi relictum eſſet in liberam voluntatem tertij, eſt tamen conditionale: ſemelque volente, aut ſtatuente ſoluere, firmum redditur. Quod ſi vel legatarius, antequam hæres illud ſoluere ſta- D tuat, è vita diſcedat, vel hæres moriatur, nihil, aut contrarium ſtatuendo, inualidum efficitur tale legatum. Atque hoc eſt, quod habetur, §. ſic fideicommiſſum citato, & l. 1. ff. de lega. ſecundo, atque l. 29. Caſtellæ citata. Quarè in eiuſmodi legatis & fideicommiſſis magnoperè eſt aduertendum, an verba, iuxta exempla iuribus citatis expreſſa, arbitrium ſonent, an liberã voluntatem.

Non dubito inſtitutionem etiam hæredis, quando eſt determinatæ perſonæ, quæ inſtituatur, ſed dependenter ab alterius arbitrio, ſi illi videbitur, validam eſſe, eo pacto quo de legato dictum eſt. Quòd ſi is iudicauerit, eo pacto inſtitutum non debere eſſe hæredem, ſufficientemq; rationem reddiderit cur ita iudicet,

hære-

hæreditas deuoluetur ad hæredes ab inteſtato, niſi in eo euentu teſtator alium inſtituerit hæredem.

Electio de aliquibus certis perſonis ad legatum, fideicommiſſum, aut etiam hæreditatem, committi poteſt non ſolùm arbitrio, ſed etiam liberæ voluntati cuiuſdam tertij. Vt ſi vxor in hoc Luſitaniæ Regno dicat, relinquo tertium meorum bonorum vni, aut duobus meorum filiorum, quos maritus meus voluerit: aut in Regno Caſtellæ dicat, relinquo tertium & quintum meorum bonorum ei, vel eis meorum filiorum, quibus maritus meus voluerit. Idem eſt ſi maritus ſimile legatum, aut meliorationes relinquat, electionemque vxori, aut cuiuis alteri committat. Idem quoque eſt, ſi quis dicat, relinquo hæredem meorum bonorum eum, vel eos ex meis fratribus, quos meus patruus elegerit, vel quos elegerit talis doctus ac pius vir. Ita colligitur apertè ex l. vnum ex familia, ex l. cùm quidam 24. ff. de leg. 2. ex l. vtrû, §. 1. ff. de reb. dubijs: & ex alijs iuribus, affirmatque communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Anton. Gomez. ad l. 31. Tauri, numer. 4 & primo tomo, variar. reſol. cap. 12. nume. 48. Couar. cap. cùm tibi, num. 11. de teſtam. & Emmanuel a Coſta vbi ſupra. In huiuſmodi namque euentibus, hæres, legatarius, aut fideicommiſſarius, à teſtatore manent inſtituti, adeò vt ſi is, cuius arbitrio, aut liberę voluntati electio committitur, morte præuentus, aut alia ratione non eligat, omnes illi in hæreditatem, legatum, aut fideicommiſſum, ſuccedant, ſi omnes ſuperſtites ſint, vt conſtat ex l. vnum ex familia, §. rogo, & ex l. cùm quidam citatis: quare ſola qualitas, quippiamve ad id neceſſarium, nempe electio, alterius arbitrio aut voluntati committitur, non verò hæredis, legatarij, aut fideicommiſſarij inſtitutio. Vnde eligente eo, cui electio commiſſa eſt, electus non cenſetur accipere de manu ipſius, ſed de manu prioris teſtatoris, vique teſtamenti prioris teſtatoris, neque cenſetur habere eſfectus & qualitates, quaſi accipiat ab eligente, ſed quaſi accipiat à ſolo priore teſtatore, vt habetur l. vnum ex familia, in prin. & §. 1. ff. de legato primo, & alijs iuribus, quæ Anton. Gomez. primo tomo variar. reſol. cap. 12. numero 48. citat. Poteritque electio fieri ſiue in teſtamento, ſiue extra teſtamentum coram duobus tantùm teſtibus, vt Anton. Gomez. ibidem probat. Interimque dum elector viuit, poterit electionem factam reuocare, & efficere aliam, ſi teſtator dixit, cùm morieris, eligas quem volueris, vt habetur l. vnum ex familia, in princ. & §. rogo, citatis. Quando electio liberæ electoris voluntati commiſſa eſt, valida eſt, eſto eligat indignum. ſecus autem ſi illius arbitrio ſit commiſſa: nam tunc ſolum eligere poteſt ex dignis, vt habetur l. cum quidam, citata, & affirmant Anton. Gomez. vbi ſupra, & Doctores quos citat.

Legatum, aut hæredis inſtitutio, quando ſunt ad pias cauſas, valida ſunt, eſto ita committantur alterius liberæ voluntati, vt alioquin iuxta iuris ciuilis diſpoſitiones citatas, eſſent

A nullæ, vt ſi quis ita diceret, inſtituo meos hæredes eos, ex pauperibus omnibus, qui ſunt in vniuerſo orbe, quos Petrus voluerit, aut quos elegerit, vel relinquo centum aureos maritandæ orphanæ puellæ, ſi Petrus voluerit. Ita colligitur ex cap. cùm tibi, de teſtamentis, vbi Innocen. 3. qui extremam, inquit, voluntatem in alterius diſpoſitionem committit, non videtur diſcedere inteſtatus. Quorum verborum communis, inter alias, interpretatio eſt, quando diſpoſitio eſt ad pias cauſas. Ita communis ſententia, quam referunt & ſequuntur Couaru. ibidem nume. 12. Anton. Gomez. ad l. 3. Tauri, nume. 4. & 5. & Emmanuel à Coſta vbi ſupra. Conſentit ius ciuile. l. id quod pauperibus. C. de Epiſcop. & clericis, vbi ſcriptum legimus. Id quod pauperibus teſtamento vel

B codicillis relinquitur, non, vt in certis perſonis relictum, euaneſcat, ſed omnibus modis ratum, firmumque conſiſtat. Idemque eſt de relictis in redemptionem captiuorum & ad cæteras cauſas pias. Vnde l. nulli, eodem titu. ſubiungitur. Nulli licere decernimus diſpoſitionem pij teſtatoris infringere, vel improba mente violare, aſſerendo incertum eſſe legatum vel fideicommiſſum, quod redemptioni captiuorum relinquitur: ſed modis omnibus exactum, pro voluntate teſtatoris piæ rei negotio proficere. Idem quoad inſtitutionem pauperum, vel in redemptionem captiuorum ſtatuitur. l. ſi quis ad declinandum, eodem titul. & prohibetur ab eiuſmodi legatis detrahi falcidiam. Ratio autem quarè, eſto idem iure ciuili non ſta-

C tueretur, nihilominùs in vltimis voluntatibus ad cauſas pias locum non haberent iura ſupra citata, manifeſta eſt. Quoniam, cùm inſtitutionem hæredis, aut legatum, vel fideicommiſſum committi omnino alterius voluntati, non ſit iure naturali prohibitum aut nullum, ſed ſolùm irritum ſit iure humano ciuili ad obuiandum malis, quæ inde poterant oriri: vtique in diſpoſitionibus ad cauſas pias id nullum locum habet, niſi conſentiente Summo Pontifice, iuxta ea quæ diſputatione 134. dicta ſunt: nulla autem erat ratio cur conſentiret, præſertim cùm in diſpoſitionibus ad pias cauſas non ſint ea pericula, & cùm quando hæreditas aut legatum perſonis incertis eſſet relictum, vt pauperibus, aut captiuis redimendis in genere, ſemper detur ad quem ſpectet electio, vt

D ſubiungo.

Quando teſtator reliquit bona ſua pauperibus, non exprimendo quibus, aut ad opera pia, non exprimendo quæ, aut vbi fiant; in primis executio & electio pertinet ad eum, quem teſtator deſignauit. Quòd ſi nullum ſignauit, aut ille negligens fuerit, pertinet ad Epiſcopum loci vbi teſtator habebat domicilium, vel ad ipſius vicarium. Quòd ſi teſtator erat extraneus, & neſcitur vbi habebat domicilium, aut vectura eſt difficilis propter loci diſtantiam, pertinet ad Epiſcopum loci, vbi ille mortuus fuerit. Diſtributio autem, ſiue fiat per Epiſcopum, ſiue per alium quem teſtator deſignauerit, facienda eſt inter pauperes loci vbi habebat domicilium, aut vbi mortuus eſt, ſi ignoretur locus domicilij

micilij, aut multum diſtet: in eiſdemque locis conficienda ſunt alia pia opera, quando teſtator non explicauit vbi fierent. Ita habetur. l. nulli, & l. ſi quis ad declinandum. C. de Epiſcopis & clericis, & in authentico de Eccleſiaſticis titulis, §. ſi quis autem pro redemptione. Neque hodie neceſſe eſt ea, quæ pauperibus relinquuntur, erogari hoſpitali pauperiori, vt habetur. l. ſi quis ad declinandum citata, ſed ſatis eſt diſtribui pauperibus arbitrio Epiſcopi. Lege Couarr. cap. cùm tibi citato, numero 14. & Anton. Gomez. 1. tom. var. reſo. 12. nu. 48. & ad l. 32. Tauri, num. 4. & ad l. 40. num. 49.

Hodie in Regno Caſtell. l. 31. Tauri, quæ eſt 5. titulo 4. lib. quinto, nouæ collect. inſtitutio hæredis facta ex commiſſione teſtatoris valida eſt, modò teſtator illi, cui inſtitutionem committit exprimat nomen eius, quem vult hæredem inſtitui. Item valida ſunt, ſi ex commiſſione teſtatoris fiant melioratio in tertio & quinto, exhæredatio deſcendentis, ſubſtitutio deſcendentibus vulgaris, pupillaris, & exemplaris, & quæcunque alia ſubſtitutio cuiuis alteri facta, nec non deſignatio tutoris filio, aut cuiuis alteri deſcendenti, modò peculiariter atque ſpecificè ad hæc commiſſio a teſtatore fiat. Aliter autem inualida ſunt. Quòd ſi is, cui hæc in particulari committuntur, in aliquo excedat, inualidus eſt exceſſus.

L. 32. Tauri, quæ eſt 6. nouæ collect. ſtatuitur, quando teſtator nec per ſe ipſum hæredem inſtituit, neque commiſſario facultatem, modo præcedente lege explicato hæredem inſtituendi conceſſit, nec ad alia, quæ eadem lege commorata ſunt, facultatem in particulari tribuit, ſed ſolùm conceſſit illi facultatem condendi ſui loco teſtamentum, poſſe eiuſmodi commiſſarium ſoluere debita omnia defuncti, & obſequia famulorum, funeraq; quintam partem bonorum remanentium in operibus pijs pro anima defuncti: reliquas verò quatuor partes pertinere ad hæredes ab inteſtato. Quòd ſi eis careat, eſto habeat vxorem, aut vxor virum, poſſe diſtribuere omnia vniuerſim bona talis defuncti in operibus pijs.

Inter alias expoſitiones capitis, cùm tibi, de teſt. vna, eaque doctorum frequentiſſima erat, cum, qui ſuam extremam voluntatem alteri committit, idcirco non videri diſcedere inteſtatum, quia eo ipſo cenſetur velle, vt omnia bona ſua in operibus pijs inſumantur. Id quod nonnulli, vt ibidem Couarru. refert & ſequitur, ſolùm intelligunt verum, quando alterius arbitrio, non verò liberæ voluntati, committitur. Tametſi alij etiam in hoc poſteriori euentu verum exiſtiment. Ius autem Caſtellæ, moderamine illo vtitur, vt ſi hæredem habeat ab inteſtato, qui alter coniux non ſit, ſolùm quintum in operibus pijs inſumatur. Si verò eo careat, omnia illius bona, quæ alioquin ad alterum coniugem, vel in coniugis defectum, ad fiſcum, pertinere debebant, in operibus pijs inſumantur.

Septem legibus ſequentibus Tauri, & nouæ collectionis, explicatur, quouſque facultas commiſſarij perduret, &, in defectum illius, ad quem pertineant bona defuncti. Itemque non eandem ſolemnitatem debere interuenire in cóceſſione facultatis, quam defunctus commiſſario conceſſit, quæ neceſſaria eſt in teſtamentis; alioqui facultatem nullam eſſe, neq; vllam facere fidem.

Hoc loco dicendum eſſet de inſtitutione hæredis ſub conditione, commodiùs tamen dicetur cùm ſermo inferiùs fuerit de legatis ſub cõditione.

DISPVTATIO CLVIII.

Deſcendentes an neceſſariò inſtituendi ſint hæredes, & in qua portione.

QVatuor diſputationibus præcedentibus dictum eſt de hæredum inſtitutione in genere. Tribus ſequentibus examinandum eſt, qui nam, & in quibus portionibus neceſſariò inſtituendi ſint.

Quo loco obſerua, aliud eſſe, quempiam hæredem eſſe neceſſarium, hoc eſt, qui ſi inſtituatur, velit nolit tenetur eſſe hæres; aliud verò, quempiam ſuccedere neceſſariò teſtatori tanquam illius hæredem, vebt nolit teſtator. Prioris generis hodie eſt ſolùm mancipium teſtatoris, quod, in recompenſationem eius oneris eo ipſo, quòd hæres eſt inſtitutus, libertatem teſtatore defuncto conſequitur, vt habetur inſt. de hæredum qualit. §. 1. Atque eiuſmodi hæres eſt, qui in iure dicitur neceſſarius. Dixi, hodie ſolum mancipium eſſe hæredem neceſſarium: quoniam licèt quondam ſ[?] hæredes, qui in iure ſui nuncupantur, eſſent etiam neceſſarij, vt ibidem. §. ſui autem, habetur: poſteà tamen de iure prætorio conceſſum illis fuit abſtinere ab hæreditate, vt in calce eiuſdem, §. ſub iungitur. His itaq; tribus diſputationibus de hæredibus poſterioris generis eſt nobis ſermo.

Vt ergo a deſcendentibus incipiamus, qui aſcendentibus, & quibuſcunque alijs præferendi ſunt: vtique quando teſtator legitimos deſcendentes habet, niſi illos vel hæredes inſtituat, vel, appoſita in teſtamento legitima cauſa, eos exhæredet, teſtamentum (ſaltem quoad hærendum inſtitutionem) eſt nullum, vt cùm de præteritione & exhæredatione inferius erit ſermo, manifeſtum fiet. Quòd ſi appoſita cauſa illos exhæredet, ſed cauſa poſtea non probetur, teſtamentum ſimili modo quoad hæredum inſtitutionem annullatur. Item, ſi eos hæredes inſtituat, ſed in minori portione, quam legibus ſit eis debita, licèt teſtamentum ſit validum, aguet tamen querela inofficioſi teſtamenti ad incrementum vſque ad legitimam portionem, vt ibidem perſpicuum erit.

Vt explicemus in qua legitima portione neceſſariò ſint inſtituendi, præmittendum eſt. Licèt quondam diſcrimen eſſet in ſucceſſione de ſcendentium tam ab inteſtato, quàm conſequenter quoad legitimas portiones, cõparatione patris & matris, nec non ſi deſcendentes mares eſſent aut fœminæ, vel ſub patria poteſtate, aut emancipati; hodie tamen, non ſolùm de iure huius Luſitaniæ & Caſtellæ Regnorum, ſed etiã de

de iure Codicis & authenticorum, ſublatam eſſe eiuſmodi omnem differentiam, eodemque modo, & in eiſdem legitimis portionibus ſuccedere matri ac patri, & ſuccedere fœminas ac ma[…]los, & emancipatos ac non emancipatos. Ita habetur in authentico de hæredibus ab inteſtato, in principio, & in authentica in ſucceſſione. C. de ſuis & legitim. & l. penult. & vltim. C. de legiti. hæred. atque alijs iuribus, quæ Anton. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 1. nu. 3. citat.

Illud etiam, vt iura Cæſarea, & antiqui autores intelligantur, eſt notandum. Hæreditatem vniuerſam in duodecim æquales partes conſueuiſſe antiquitus diuidi, quarum ſingulas vncias vocabant: omnes autem ſimul, vniuerſamve hæreditatem, aſſem appellabant. Præter vnciam, quæ duodecima pars erat aſſis, habebant peculiaria nomina, quibus pluralitaté eiuſmodi partium ſignificabant. Atque vnciam cùm dimidia, nuncupabant ſexcunx, quaſi ſemi vnciam & vnciam. Duas vncias appellabant ſextans, quaſi ſextam aſſis partem. Tres, quadrans, quaſi partem quartam. Quatuor, triens, id eſt, tertiam partem. Vlteriùs autem iuxta numerum vnciarum, imponebant nomina. Et quinque vncias, vocabant quincunx; ſex, ſemis; ſeptem ſeptuns, octo, bes; nouem, dodrans; decem, dextans; vndecim verò, decuns. Ita habetur inſt. de hæred. inſt. §. hæreditas, iuncta Gloſ. ibi.

Legitima portio.

His notatis, portio legitima quondam de iure communi deſcendentibus debita, ſolùm erat quarta pars bonorum teſtatoris diuidenda æqualiter inter filios maſculos ac fœminas, & in defectum filiorum inter alios deſcendentes, vt patet ex l. Papinianus, §. quoniam. & §. quanta, ff. de inofficioſ. teſtam. & ex l. cùm quæritur, & l. parentibus. C. eodem titul. & ex §. vlti. inſti. eod. tit. De reliquis verò tribus partibus diſponere poterat teſtator ad libitum, tam per vltimam voluntatem, quàm quouis alio modo dú viueret.

De iure authenticorū.

Poſteà verò de iure authenticorum in hunc modum aucta fuit eadem legitima portio. Vt ſi teſtator quatuor, aut pauciores filios haberet, tertia pars bonorum ipſius inter ipſos ęqualiter diuideretur: ſi verò plures eſſent quā quatuor, diuideretur dimidium bonorum illius. Ita ſancitum eſt in authentico de triente & ſemiſſe, §. 1. & 2. & habetur in authentica nouiſſima, & in authentica vnde ſi pater. C. de inofficioſ. teſt.

Ius Luſit.

De iure huius Luſitaniæ Regni legitima portio deſcendentium ſunt duæ partes bonorum teſtatoris ſimiliter inter eos æqualiter diuidendæ. Solum verò de reliqua tertia parte poteſt teſtator ad libitum diſponere. Ita colligitur ex li. 4. ord. titu. 70. & ex alijs earundem ordinationum locis.

Ius Caſtel.

De iure Regni Caſtellæ legitima deſcendentium ſunt omnia bona teſtatoris, præter quintum, de quo diſponere poteſt ad libitum, vel in operibus pijs, vel in fauorem extranei, vel quouis alio modo voluerit: certa tamen, ſacrificia & aliæ impenſæ funeris, de eiuſmodi quinto

A extrahi debent, & non de integro aceruo bonorum, vt habetur l. 30. Tauri, quæ eſt 13. tit. 6. lib. 5. nouæ collectionis.

Præter quintum, conceditur etiam parentibus tertium reliquarum quatuor partium ſuorum bonorum, de quo diſponere poſſunt ad libitum inter ſolos deſcendentes, poteruntque relinquere illud nepotibus, aut pronepotibus, etſi ſuperſtites ſint parentes aut aui talium nepotum aut pronepotum, filij teſtatoris. Itaque ſi bona cuiuſque parentis (deducto ære alieno) diuidantur in quindecim partes, ſolæ octo, quæ remanent detracto tertio & quinto, ſunt portio legitima neceſſariò diuidenda ęqualiter inter filios, ſi ſuperſtites ſint. Etenim tres partes ſunt quinta pars omnium quindecim, quæ ante tertium eſt detrahenda, iuxta l. 114. Styli,
B vt in calce tit. 6. citati habetur: quintum namq; omnium vniuerſim bonorum eſt de quo omnino liberè poteſt diſponere, vel in opera pia ac in ſubſidium animæ ſuæ, vel in quodcunque aliud voluerit: deinde verò de quatuor partibus alijs, quę ſunt tertium duodecim remanentium, diſponere poteſt ad libitum, ſed ſolùm inter deſcendentes: quo fit, vt ſolum remaneant octo partes ex omnibus quindecim, quæ ſint legitima portio neceſſariò diuidenda ęqualiter inter filios, ſi ſuperſtites ſint. Poſſunt verò parentes diſponere inter deſcendentes de tertio & quinto ſuorum bonorum vel per vltimam voluntatem, vel contractu aut donatione inter viuos: ſed tertium & quintum computanda ſunt habita quantitate bonorum,
C quæ habuerint tempore mortis, non verò alio tempore, in quo de illis diſponant. Poſſunt etiam eligere ac deputare partem ſuorum bonorum, quam maluerint, in tertium & quintū, dummodo valorem tertij & quinti non excedat, eamque is, aut ij obtinebunt, quos in eis meliorauerint. Neque liberum eſt alijs hæredibus ſoluere in pecunia valorem, niſi quando bona eiuſmodi fuerint, vt diuidi nequeant. Poſſunt prætereà imponere tertio & quinto grauamina, quæ voluerint, reſtitutionis vel fideicommiſſi, & vincula, ſubmiſſiones & ſubſtitutiones, quę voluerint: modò fiant inter deſcendentes legitimos, & his deficientibus, inter eos deſcendentes illegitimos, qui hæredes ipſorum eſſe poſſint, & his deficientibus, inter aſcēdentes, atque his deficientibus, inter alios con-
D ſanguineos, quibus etiam deficientibus, inter extraneos: poteruntq; parentes prędicta omnia efficere, vel ſimul, vel ſeorſim vnus ab alio. Hęc omnia, & alia his ſimilia, habentur l. 9. titu. 5. lib. 3. fori, & à l. 17. Tauri, vſque ad 30. quas inuenies tit. 6. citato nouę collect. à l. 1. vſq; ad 13. Lege Ant. Gom. ad l. 17. Tauri, & Molynam 2. lib. de primog. c. 1. nu. 5.

Illud eſt animaduertendum, legitimam portionem de iure cummuni, huius, aut Caſtellæ Regni, deſcendentibus debitam, nequaquam nepotibus deberi, niſi in defectum ſuorum parentum, quatenus perſonam illorum repręſentant, & loco eorum ſuccedunt. Eodemque modo non deberi pronepotibus, niſi in defectum tam ſuorum parentum, quam auorum, quo-

rum

rum perſonas repræſentant, & quorum vice ſuccedunt. Hinc eſt, quòd ſi nullus defunctorum filiorum teſtatoris ſobolem reliquit, portio legitima deſcendentibus debita diuidenda ſit per partes æquales inter ſolos teſtatoris filios, qui ſuperſtites fuerint tempore mortis talis teſtatoris, quod eſt filios illos ſuccedere per capita in tali legitima portione, ſeu (quod idem eſt) ſecundum viriles portiones. Si verò aliquis filiorum teſtatoris defunctus ſit, & ſobolem reliquit tempore mortis teſtatoris ſuperſtitem, toti illi ſoboli debetur ſolùm portio, in qua filius teſtatoris defunctus ſuccederet, ſi eſſet ſuperſtes; eò quòd ſoboles illa eum repræſentet, illiuſque loco ſuccedat: quod iura vocât ſuccedere, non per capita, ſed per ſtipitem, quam repræſentant. Quòd ſi in ſobole illa nulli ſint pronepotes teſtatoris, qui relicti ſint ex patre & auo defunctis, portio, quam filius defunctus teſtatoris obtinere debebat, diuidenda eſt æqualiter inter ipſius filios, ſiue illi habeant filios pronepotes teſtatoris, ſiue non. Si verò ſint in ſobole illa pronepotes teſtatoris, relicti ex patre & auo defunctis, tunc ſi talis auus alios reliquit filios, portio, quam auus ille obtinere debebat, diuidenda eſt primò æqualiter inter filios talis aui defuncti, & eum, qui ſobole relicta mortuus eſt: deinde ea portio, quam is, qui mortuus eſt, obtinere debebat, ſubdiuidenda eſt per partes æquales inter ipſius filios ſuperſtites, pronepotes teſtatoris. Ita colligitur ex l. Papinianus, §. quoniam. ff. de inofficioſ. teſt. ex §. cùm filius, inſt. de hæreditatib. quæ ab inteſtat. & ex alijs iuribus, eritque magis perſpicuum cùm de ſucceſſione ab inteſtato fuerit ſermo.

DISPVTATIO CLIX.

In deſcendentium defectum an aſcendẽtes ſint neceſſariò inſtituendi heredes, et in qua portione: & quid de fratribus.

IN defectum deſcendentium, teſtator, ſi aſcendentes habeat, tenetur illos inſtituere hæredes in portione eis debita: alioquin teſtamentum erit nullum quoad hæredum inſtitutionem: vel, ſi in minori portione illos inſtituat, agetur quærela inofficioſi teſtamenti ad incrementum vſq; ad integram legitimam portionem, eo pacto quo diſputatione præcedente de deſcendentibus dictum eſt, vt patebit loco ibidem citato.

Ij ſoli aſcendentes, qui fuerint teſtatori proximiores in gradu, ſunt neceſſariò inſtituendi, vt pater & mater, ſi vterque tempore mortis teſtatoris viuat. Altero verò eorum defuncto, ſolus is, qui ſuperſtes fuerit. In defectum autem patris ac matris, aui, tam ex parte matris, quam patris, ſunt neceſſariò inſtituendi. Quòd ſi ex parte alterius tantùm parentum exiſtant aui, illi ſoli ſunt inſtituendi in integra portione. In defectum omnium auorum, proaui ſunt inſtituendi: & ita aſcendendo, qui proximiores fuerint in gradu, ſunt ſemper præferendi cæteris in portione integra. Attamen ſi aui ſint inſtituendi, aut proaui, eò quòd illi ſint proximiores in gradu defuncto, tunc ſi ex parte vnius parentum ſint duo aui, aut duo proaui, ex parte verò alterius vnus tantùm, portio legitima diuidenda eſt in duas partes æquales, & vna diuidenda eſt inter vtrumque auum, aut proauum ex parte vnius parentum: altera verò integra pertinet ad eum, qui ſolus ſuperſtes eſt ex parte alterius parentis. Hæc omnia habentur in authentica defuncto. C. ad ſenat. conſul. tertull. & pleniùs in authentico de hæredibus ab inteſtat. §. Conſequens autem, & §. ſequenti.

De iure communi, vt notat Gloſſ. in authentica nouiſſima. C. de inofficioſ. teſtamen. & approbant Doctores communiter, refertque Antonius Gomezius, ad l. ſextã Tauri, numero decimo quarto. portio, in qua ex teſtamento aſcendentes erant neceſſariò inſtituendi, quondam ſolùm erat quarta pars bonorum teſtatoris. Poſteà verò fuit aucta, vt eſſet tertia pars: etenim, quod augmentum fuit factum in legitima, in qua deſcendentes ſuccedere debebant aſcendentibus, factum cenſetur in legitima, in qua è contrario aſcendentes debent ſuccedere deſcendentibus: illa autem de iure communi eſt hodie tertium bonorum teſtatoris, vt diſputatione præcedente oſtenſum eſt. De reliquis autem ſuis bonis diſponere poſſunt deſcendentes ad libitum, modò de numero eorum ſint, qui de eodem iure, iuxta ea, quæ diſputat. 138. dicta ſunt, teſtari poſſint. Legitima aſcendentium

De iure vero Luſitano, vt conſtat, quarto lib. ord. titul. 75. §. primo & ſecundo, & de iure Caſtellæ. l. ſexta Tauri, quæ eſt primo titul. octauo, libr. quinto, nouæ collect. portio debita ex teſtamento aſcendentibus ſunt duæ partes bonorum teſtatoris, & ſolùm de tertia reliqua diſponere poteſt teſtator ad libitum ſuum. Ius Luſitanũ & Caſtellæ.

Eſt verò circa hactenus dicta obſeruandum, de iure communi, quando aſcendentes ſiue ab inteſtato ſiue ex teſtamento ſuccedere debebãt in bonis deſcendentis, deſcendenſque ille habebat fratres, mares aut fœminas, vtrinq; coniunctos, hoc eſt, qui ſimul ex parte patris & matris eſſent illius fratres, admitti ad ſucceſſionem vnà cum aſcendentibus ſecundùm viriles portiones, ſeu per capita, vt habetur in authentica defuncto, & in authentico citatis. De iure tamen Luſitano tit. 75. citato in princ. & Regni Caſtellæ, l. 7. Tauri, excludi fratres, ſoloſq; aſcendentes ſuccedere.

Obſeruandum etiam eſt, non ſicut in linea deſcendentium, defuncto vno hæredum, deſcẽdẽtes illius repræſentant defunctũ, locoq; illius ſuccedunt, ita in linea aſcendentium, defuncto patre, verbi gratia, parentes illius repræſentare perſonam defuncti, vt vnà cum matre aui paterni ſuccedant in bonis ſui nepotis, ſed ſolam matrem, tanquam proximiorem in gradu, ſuccedere in bonis filij ſui, vt ex dictis eſt manifeſtum.

Vtrum autem pater, quando habebat vſumfructũ in bonis aduentitijs filij familias, cui ex teſta-

teſtamento ſuccedit, illum habeat præcipuum A toto tempore vitæ ſuæ, eſto bona talis filij diuidẽda ſint quoad dominium inter ipſum & matrem, hæredeſq; matris poſt matris mortem, aut inter quoſcunque alios, dicetur commodiùs dum de ſucceſſoribus ab inteſtato fuerit ſermo. vbi etiam dicetur, quando bona, quæ vni coniugum per mortem filij aduenerunt ex altero coniuge, ſi ad ſecundas nuptias tranſeat, regrediantur per mortem ipſius ad filios prioris matrimonij.

Deficientibus deſcendentibus & aſcendentibus, nullum conſanguineorum pertinentium ad lineam tranſuerſalem tenetur teſtator hæredem inſtituere: quarè, eſto habeat fratres, prætetire illos poterit; ac inſtituere hæredem, quẽ voluerit. Ita habetur inſt. de inofficioſ. teſt. in B prin. verſ. ſoror autem. l. fratres. C. eodem titul. l. 2. tit. 8. part. 6. & lib. 4. ord. huius reg. titul. 74. in prin.

Nihilominus in quodam euentu conceditur fratri prætetito querela ad reſcindendum teſtamentum fratris, & obtinendam hæreditatem quam alteri reliquit. Nempe quando defunctus hæredem ſibi inſtituit perſonam aliquam infamem, ſiue iuris infamia, ſiue facti: vt ſi inſtitutus hæres, inter probos, reputaretur vitis & prauorum morum, vt ſi eſſet ebrioſus, aut ludo dilapidaret bona, aut ſimili alio vitio deditus. Excipitur, niſi frater prætetitus laboraret etiam infamia, aut defuncto fuiſſet ingratus, mortem illius via aliqua curando, aut actionem aduerſus illum ſine debita cauſa intentando, vel illi curaſſet amiſſionem omnium, aut maioris C partis bonorum. In his namque euentibus etiam ſi hæres inſtitutus infamis eſſet, non concederetur tali fratri querela inofficioſi teſtamenti. Ita habetur 4. lib. ord. Luſitanarum titu. 74. l. 2. tit. 8. part. 6. inſt. de inofficioſ. teſt. ver. ſoror autem citato, & l. fratris, ac l. fratres. C. de inoffic. teſta. Quibus in iuribus ad id etiam vlteriùs requiritur, vt, qui ita agere debet querela inofficioſi teſtamenti, ſit frater vtrinque coniunctus, aut ſaltem conſanguineus, id eſt, coniunctus ex parte patris: ſi namque ſolùm ſit vterinus, coniunctus ſolùm ex parte matris, non conceditur ei talis actio. Atque eodem pacto intelligendæ ſunt ordinationes Luſitaniæ loco citato, & l. Caſtellæ citata, licèt id non exprimant. Filius autem fratris, conſobrinus teſtatoris mouere non poſſet eiuſmodi querelam D loco patris ſui defuncti: quia non conſobrino prætetito, ſed patri ea actio conceditur. Si ſeruus teſtatoris (qui hæres eſt illius neceſſarius) inſtitutus eſſet hæres, non poſſet aduerſus eum agi querela inofficioſi teſtamenti, vt habetur. l. fratres. C. de inofficioſ. teſtamen. & l. 3. titul. 8. part. 6. Lege, ſi placet, Auton. Gom. 1. tomo var. reſ. cap. 11. à num. 37. vbi etiam explicat quis infamis ſit cenſendus infamia facti.

DISPVTATIO CLX.

Quouſque Libertus inſtituere teneatur ſuum patronum hæredem, & vniuerſim de ſucceſſione patroni in bonis liberti.

PAtronus in re propoſita dicitur, tum is, qui liberaliter, hoc eſt, abſque pretio & recompenſatione, libertatem conceſſit, eſto grauamẽ aliquod impoſuerit: tum etiam is, qui in tali iure primo concedenti libertatem poſtea ſuccedit. Libertus verò dicitur is, cui ita libertas eſt donata. Patron' quis / Libertus quis

Si libertus, aut liberta, liberos habeat, hoc eſt, deſcendentes legitimos aut naturales, qui, iuxta ea quæ in ſequentibus dicenda ſunt, illi neceſſariò ſuccedant, vtique, ſi ab inteſtato diſcedat, liberi ſoli illi ſuccedunt: ſi verò condat teſtamentum, nihil tenetur relinquere patrono.

Quod ſi libertus, aut liberta, liberos non habeat, tunc, ſi diſcedat ab inteſtato, ſuccedit ei patronus in omnibus bonis. Si verò condat teſtamentum, habeatque in bonis minus quàm centum aureos, nihil tenetur relinquere patrono: ſi autem habeat centum, aut pluſquàm centum aureos, tenetur relinquere patrono tertium ſuorum bonorum. Quòd ſi id non præſtet, conceditur patrono actio ad illud obtinendum.

Obſerua, iuxta l. Papiam, cuius fit mentio in inſtit. de ſucceſſione libertorum. §. ſed noſtra, libertum tunc ſolùm debuiſſe relinquere patrono tertium ſuorum bonorum, quando habebat in bonis centum mille ſextertios, id eſt, vn quento de marauedis caſtellanos, aut de reais Luſitanos: ſextertius namque valoris erat decem reais, ſeu marauidis. At verò §. citatus (non quidem interpretando, ſed mutando ac innouando) in hunc modum habet. Summam legis Papiæ interpretati ſumus, vt pro mille ſextertijs vnus aureus computetur. Quarè poſt §. illum, qui libertus habuerit valorem centum aureorum, relinquere tenetur patrono tertium ſuorum bonorum. Quòd autem §. citatus minuere intenderit ſummam lege Papiæ conſtitutam, probat ſufficienter, affirmatq; cum multis alijs Couar. in opuſculo de monetis, cap. 3. §. 2. nu. 6. Obſerua tamen, aureum, de quo in §. ſed noſtra, eſt ſermo, non eſſe valoris vndecim argenteorum regalium, vt eſt aureus in Regno Caſtellæ: ſed quatuordecim, & nouem marauedinorum, vt num. 6. citato, & §. antecedente Couarr. ſatis oſtendit. Quarè, niſi conſuetudo in hoc Luſitaniæ Regno iam obtinuit, vt centum illi aurei eſſent quadringentorum reais, intelligendi ſunt valoris quatuordecim regalium argenteorum, & nouem marauedinorum. Quod ad Regnum Caſtellæ attinet, nomine eiuſmodi nummorum, in donationibus, quæ inſinuatione indigent aut non indigent, intelliguntur nummi ipſi, de quibus iure Cæſareo eſt ſermo: concertatioque inter doctores eſt, cuius valoris hodie æſtimandi ſint Et

Gal-

Gaſpar Monterroſo in ſua pract. tract. 7. fo. 117. refert ſententiam latam in Pinciano prætorio qua pronunciatum fuit, ſingulos ſolidos æſtimandos eſſe pretio quingentorum marauedinorum. Nos verò infra diſp. 578. rem latè examinamus, &, ni fallimur, efficaciter oſtendimus æſtimandos eſſe hodie, quoties in iure de eis eſt ſermo, pretio quadringentorum octagintaquinque marauedinorũ, hoc eſt, quatuordecim regalium & nouem marauedinorum; neq; illi ſententiæ eſt ſtandum, idemq; hoc loco exiſtimamus. Aureus enim, de quo in iure ſermo eſt in re propoſita, idem eſt cum ſolido, de quo in donationibus mentio fit.

Si vir & vxor aliquem aut aliquã manumittant, vterque eſt patronus comparatione talis manumiſſi. Eis verò defunctis, ius patroni tranſit ad deſcendentes, & in eorum defectum ad aſcendentes, in quorum defectum tranſit ad cõſanguineos tranſuerſales vſque ad quintum gradum. Semper autem, qui proximiores fuerint defuncto in gradu, ſuccedunt in bonis libertorum, non per ſtipites, ſed per capita, excluſis remotioribus in gradu. Fas autem eſt patronis aſſignare liberto vnum filiorum aut filiarum, vel nepotum, qui ſolus patronus ſit talis liberti: & tunc, interim dum, qui aſſignatus fuerit, vixerit, ipſe ſolus ſuccedit in bonis liberti.

Hactenus dicta tota hac diſputatione habentur inſt. de ſucceſſ. libert. §. ſed noſtra, & §. mulieris. Item inſt. de aſſignatione liber. per totum. Præter alios lege, ſi placet, Sylu. verb. manumiſſio, præſertim q. 6.

DISPVTATIO CLXI.

Conſanguinitatis gradus quanam ratione tam ciuili, quam canonico iure ſint computandi.

QVamuis diſputare nunc poterat de præteritione, exhæredatione, & inofficioſo teſtamento, ne tamen materiam ſucceſſionis interrumpamus, commodius id fiet, ſi dixerimus prius de ſucceſſione ab inteſtato, nec non de illegitimorum ſucceſſione, & quibuſdam alijs, quæ cum his ſucceſſionibus ſunt coniuncta. Operæpretium tamen erit præmittamus, qua ratione conſanguinitatis gradus ſint computandi.

Tres lineæ diſtinguuntur conſanguinitatis, deſcendentium videlicet, aſcendentium, & collateralium.

Et quidem in lineis deſcendentium, & aſcendentium, nullum eſt diſcrimen in modo computationis inter ius ciuile & canonicum, nihilque in eis lineis eſt difficultatis. Filii namque diſtant a parentibus primo gradu, nepotes ab auis ſecundo gradu, pronepotes à proauis tertio, abnepotes ab abauis quarto, & ita conſequenter. Et in quo gradu diſtat deſcẽdens ab aſcendente, in eodem diſtat aſcendens à deſcendente.

Ius canonicũ quo mõ gradus computet.

In linea verò collateralium, diſcrimen eſt in modo computandi gradus inter ius canonicum & ciuile. Ius namq; canonicum in ordine ad matrimonia, fratres, qui in patre tanquam in trunco coniunguntur, cenſet eſſe in primo gradu; filios fratrum, qui nepotes ſunt comparatione trunci, & quos primos hermanos appellamus, cenſet eſſe in ſecundo gradu; pronepotes ex diuerſis patribus & auis, qui in proauo tanquam in trunco coniunguntur, quoſq; primos ſegundos vocamus, cenſet eſſe in tertio gradu; abnepotes ex diuerſis patribus, auis, & proauis, qui in abauis coniunguntur, & quos primos tercetos vocamus, cenſent eſſe in quarto gradu, & ita conſequenter.

Ad diſcernendum verò, in quo gradu conſanguinitatis iure canonico ſint quicunque collaterales inter ſe, hæc regula traditur. Aſcendendum eſt vſque ad truncum, in quo illi coniunguntur, ſumenduſque eſt, qui plus a trunco diſtat, atque in quo gradu is in linea deſcendentium diſtat a trunco, in eodem diſtant collaterales inter ſe. Verbi gratia, nepos, quia diſtat in ſecundo gradu ab auo, in eodem diſtat ab altero nepote filio patrui ſui aut amitæ, ſecumque primo hermano, & in eodem diſtat a patruo & ab amita, eſto illi à trunco diſtent ſolum vno gradu. Pronepos, quia diſtat tertio gradu à proauo, diſtat etiam tertio gradu ab alio pronepote ex diuerſo patre & auo progenito; & eodẽ tertio gradu diſtat à patre & auo illius, eſto pater ille diſtet ſecundo gradu à trunco, atq; auus ille, qui patruus magnus eſt comparatione alterius pronepotis, id eſt, tio frater ſui aui, diſtet vno tantum gradu a trunco. Denique, quia abnepos diſtat quarto gradu ab abauo, diſtat etiã quarto gradu ab altero abnepote ſato ex diuerſo patre, auo & proauo; & eodem quarto gradu diſtat à patre, auo, & proauo talis abnepotis. Trinepos verò, ſeu trineptis, quia diſtat quinto gradu a tritauo, quinto etiam gradu diſtat ab altero trinepote genito ex patre, auo, proauo, & abauo, diuerſis, & ab eiuſmodi omnib. aſcendentibus. Quarè quia, licet prohibita quondam eſſent matrimonia inter conſanguineos vſque ad ſeptimum gradũ, hodie ſolum ſunt prohibita vſq; ad quartum gradum, talis trineptis, ſine vlla diſpenſatione, nubere poteſt cum trinepote illo, & cum illius aſcendentib. quia omnes ſunt extra quartum gradum.

Illud tamen eſt aduertendum, quamuis collaterales eo gradu diſtent inter ſe, quo eorum remotior diſtat a trunco; nihilominus, alterũ collateralem proximiorem eſſe trunco, efficere difficiliorem diſpenſationem in eo gradu, eaq; de cauſa id eſſe exprimendum in diſpenſationib. obtinendis, vt validæ ſint. nẽpe vtrum cõparatione trunci ſint in quarto & tertio gradu inſimul, vt vocant; vel in tertio & ſecundo, aut in alio proximiori. Quia ẽt difficilior eſt diſpenſatio, quando fœmina proximior eſt trũco, quã quando eſt vir; eo quod cum ſit tia comparatione viri, vir ea de cauſa debeat eam revereri, & illa è cõtrario, cùm ſit vxor, ſuſpicere debeat virũ; id quoq; in petitione diſpẽſationis eſt neceſſariò exprimendũ. Exprimendum quoq; eſt, ſi duplici ex capite ſint conſanguinei, nempe ex parte patris & matris, aut etiam ſimul ſint affines,

nes,& in quo gradu vtrinque ſe attingant. Hęc obiter,quod ad diſpenſationes attinet, ſint extra ſuum proprium locum dicta.

Ciuile ius quo mō gradus cōputet.

Ius verò ciuile, ad hæreditatis iure ſanguinis obtinendas,merito aliter computat gradus conſanguinitatis,quibus collaterales diſtant inter ſe.Gradibus namque, quibus vnus collateralium diſtat à truuco,addit gradus, quibus alter diſtat ab eodem trunco, in quo coniunguntur. Hinc eſt, quod cum fratres iure canonico ſint primo conſanguinitatis gradu, iure ciuili ſunt in ſecundo:quia vnus gradus eſt vnius illorum fratrum cum trunco,alter verò alterius eorum cum eodē trunco. Filij verò duorum fratrum, qui iure canonico ſunt in ſecundo gradu, iure ciuili ſunt in quarto:quia duo gradus ſunt cuiuſuis illorum cōparatione aui, in quo B coniunguntur, & totidem ſunt alterius. Vnuſquiſque verò eorum eſt in tertio gradu cum patruo ſuo: quia ipſius ad auum ſunt duo gradus, patrui autem ad eundem auum eſt vnus tantum gradus, qui ſimul computati ſunt tres gradus.Similiter pronepotes, ex diuerſis patribus & auis, ſunt in ſexto gradu iure ciuili. At vnuſquiſque eorum cum patre alterius eſt in quinto gradu: quia ipſius ad proauum ſunt tres gradus, patris verò alterius ad eundem proauum, ſunt tantum duo gradus. Cum auo autem alterius,patruo ſuo magno,eſt in quarto gradu:quoniam ipſius ad proauum ſunt tres gradus, patrui verò magni vnus tātum gradus. Eodem modo abnepotes ex diuerſis patribus, auis & proauis, iure ciuili ſunt in octauo gradu: C vnuſquiſque verò eorum cum patre alterius eſt in ſeptimo, cum auo in ſexto, & cum proauo in quinto.Trinepotes autem ſunt in decimo, & vnuſquiſq; eorum cum patre alterius in nono,cum auo in octauo,cum proauo in ſeptimo,& cum abauo in ſexto. Quo fit, vt iure ciuili non detur primus gradus in linea collaterali, ſed ſolum in linea aſcendentium & deſcendentium.

Vterque computandi modus, tam iure canonico, quam ciuili, traditur ab Alexand.2.capit.ad ſedem, 35. quæſtion. 5. & à Ioanne Andrea,in arbore & expoſitione illius capitis,quæ habentur in calce illius diſtinctionis;de qua re, inter alios, Couarruu.in Epitom.part.2.cap.6. §.6. Modus computandi iure ciuili habetur inſtitut. de gradibus, per totum, & alijs iuribus.

D

DISPVTATIO CLXII.

Quis dicendus ſit diſcedere inteſtatus, & de ſucceſſione ab inteſtato deſcendentium.

Ab inteſtato diſcedere cenſetur in primis, qui teſtamentum non condidit. Quāuis, ſi idcirco non condidit, quia de iure non potuit,vt pupillus, dicatur latè ſumpto vocabulo diſcedere inteſtatus: quod ad rem tamen præſentem attinet, nihil refert, an eo etiam modo ab inteſtato diſcedat.Deinde,qui condidit teſtamentum nullū.Quod ſi aliquando in foro tan- A tum exteriori,iuxta ea quæ in ſuperioribus dicta ſunt, nullum ſit, in ſolo eo foro cenſebitur diſcedere ab inteſtato:ſecus autem in conſcientiæ foro. Tertiò,quando licèt conditum fuerit validum,nullum poſtea factum eſt,vel quia illud reuocauit teſtator,vel quia natus eſt illi poſtea filius omnino in eo præteritus, vel arrogatione & adoptione alicuius in filium, vel delicto teſtatoris. Item quando ex teſtamento in ſe valido nullus extitit hæres, vel quia hæres mortuus eſt ante teſtatorem,vel repudiauit hęreditatem, vel inſtitutus fuit ſub conditione, quæ non fuit impleta.Ita habetur, inſt.de hęreditatibus quæ ab inteſta.deferuntur, in principio, & quibus mod.teſtamenta infirmentur,per totum.

B Quando quis ab inteſtato diſcedit, hæredes illius ſuccedunt in omnibus bonis eius, deducto ære alieno, & facta competenti impenſa funeris. Niſi quando teſtamentum ſolum eſt nullum quoad hæredis aut hæredum inſtitutionem, & validum quoad legata: nam tunc hæredes ab inteſtato ſuccedunt in omnibus bonis defuncti, deductis legatis validis.

Hodie etiam de iure communi codicis & authenticorum,vt diſp.158.oſtenſum eſt,ſiue quis ab inteſtato diſcedit mas ſit ſiue fœmina, ſi deſcendentes legitimos habeat, illi ſoli ei ſuccedunt,ſiue mares ſint ſiue fœminæ,& ſiue emācipati ſint,ſiue non, excluduntque omnes alios propinquos,etiam ſi aſcendentes ſint. At verò ſoli filii ſuccedunt tali defuncto,idque per capita, C ſeu in portiones æquales. Nepotes verò,ſi ſint alicuius filii defuncti,aut pronepotes,ſi ſint ex filio & nepote defunctis,ſuccedunt per ſtirpitem vnà cum patruis ſuis,loco talium filiorum, aut nepotum defunctorum, eo pacto quo diſput.157.explicatum eſt. Hæc omnia habentur in auth.de hæredib.ab inteſt.§.1.in auth.in ſucceſſione,C.de ſuis & legit.hæredib.& l.3.tit.13. par. 6. conſentiunt ordinationes huius regni, lib.4.titu.77.in prin.Lege inter alios Ant.Gom. 1.tom.var.reſol.cap.1.à nu.1. & rurſus à num. 8.& 12.

DISPVTATIO CLXIII.

De ſucceſſione aſcendentium ab inteſtato.

D Defuncto ab inteſtato non habente deſcendentes, dui illi ſuccedant, ei ſuccedunt in omnibus ſuis bonis aſcendentes, eo prorſus modo, quo diſputatione 158. explicatum eſt ſuccedere ex teſtamento in portionibus in quibus neceſſario à tali deſcendente ſunt inſtituendi. De iure quidem Luſitano & Caſtellæ ſuccedunt ipſi ſoli, eſto defunctus habeat fratres vtrinque coniunctos: de iure vero communi ſuccedunt vnà cum fratribus vtrinque coniunctis, vt ibi explicatum eſt. Ita habetur in authentica de hæredibus ab inteſtato, §. conſequens. & §. ſequenti,& in authentica defuncto, C. ad ſenat. conſult. Trebellian. & libro 4. ord. Luſitanarum, titulo 75. in princip. & 77. in princip. & l. ſexta & ſeptima

Ius Luſitanū & Caſtellæ.

Tauri,

Tauri, quæ ſunt, 1. & 4. tit. 8. lib. 5. nouæ collect.

Ius commune. Obſerua, de iure communi, l. 2 & 3. C. de poſth. hęredib. inſtituen. ſi poſthumus naſcatur totus viuus, nec ſit monſtrum, etiam ſi continuo natus in obſtetricis manibus moriatur, eſſe hęredem legitimum patri, aut etiam matri, ſi ex eodem partu ipſa continuò etiam obierit: imò etiam ſi poſt mortem matris, ſciſo ventre, viuus egrediatur, eſt legitimus hæres, vt habetur, l. quod dicitur, ff. de liber. & poſth. Quin & rumpit teſtamentum parentum, ſi in eo fuit prę teritus, vt eiſdem iuribus & alijs habetur. In hoc ergo euentu, ſi alter parens ſuperſtes ſit, ei ſuccedit in omnibus bonis, cuius talis poſthumus antequàm moreretur fuit hæres; parentibus verò deficientibus, ſuccedunt aui; deficientibus verò aſcendentibus, ſuccedunt ei propinqui collaterales.

Ius Caſtell. De iure tamen Caſtellæ, l. 13. Tauri, quæ eſt 2. tit. 8. lib. 5. nouę collect. vt talis filius hęres ſit, atque adeo vt parens ſuperſtes, aut alij aſcendentes vel collaterales illi ſuccedãt, neceſſe eſt, vt non ſolum viuus totus naſcatur, monſtrumque non ſit, ſed etiam, vt viginti quatuor horas viuat à puncto egreſſus ex vtero materno, & inſuper vt baptizetur; alioqui hæres non cenſetur. Quòd ſi propter abſentiam mariti, aut quia natus eſt in menſe in quo, ſi eſſet mariti, non poſſet naturaliter viuere, ſuſpectus ſit; tunc nõ cenſetur filius mariti, ſed ſpurius, eaq; de cauſa non reputatur hæres, eſto viginti quatuor integras horas poſt egreſſum de vtero materno viuat. Lege Ant. Gom. ad eandem l. 13. Tauri, & 2. tom. var. reſol. c. 1. nu. 7.

Obſerua deinde, Bartolum in auth. itaq;, C. communia de ſucceſſionib. iuxta l. quod ſcitis, C. de bonis quæ liber. in ea eſſe ſententia vt dicat, bona, quæ deſcendenti ab inteſtato ſine liberis aduenerunt ex parte patris, aut patris cauſa, pertinere ad ſolum patrem, aut ad alios aſcẽdentes ex parte patris; non verò ad matrem, aut ad aſcendentes ex parte matris: eodemq; modo bona, quæ eidem aduenerunt ex parte matris, aut matris cauſa, pertinere ad ſolam matrẽ, aut ad aſcendentes ex parte matris. Atq; hęc ſẽtentia fertur viu eſſe recepta in Gallia, fuitque quondam ſancita in regno Caſtellæ, l. 10. tit. 6. lib. 3. fori.

Contrariam ſententiam amplectuntur Bal. & multi alij, nempe quæcunque bona ita decedentis ab inteſtato æquè eſſe diuidenda inter patrem & matrem, & inter alios aſcendentes paternos & maternos: quoniam id ſonant aperte iure authenticorum poſtea ſancita. Neque aliud videtur diſpoſitum, l. quod ſcitis citata: quin potius in ea dicitur, bona ex parte matris pertinere ad patrem ſuperſtitem quo ad dominium, ad auum verò paternum, in cuius poteſtate erat nepos ab inteſtato decedens, quoad vſumfructum, iuxta diſpoſitionem iuris communis. Eandem Baldi ſententiam ſtatuit l. 4. tit. 13. part. 6. Eadem ſententia ſancita eſt hodie in hoc Luſitaniæ regno lib. 4. ord. titul. 75. à §. 3. & in Regno Caſtellæ, l. 6. Tauri; in qua tamen excipitur, quòd ſi in aliqua ciuitate aut oppido eius regni conſuetudine viget Bartol. opinio,

A l. 10. fori ſancita, ſtetur tali conſuetudini. Ea verò conſuetudo ſeruatur in hac ciuitate Conchenſi, in qua nati ſumus. In dictis tota hac diſputatione conſentit Couarruu. in Epitome de ſucceſſionibus ab inteſtato, à numer. 1. vſque ad 6. Lege etiam Syluest. verb. hæred. 1. nu. 3. 4. & 5.

Tertio obſerua, nihilominus, ſi mater tranſeat ad ſecundas nuptias, & vel antequam tranſiret, vel poſtea, hæres extitit alicui filio aut filię ex priori matrimonio ab inteſtato in aliquibus bonis, quæ tali filio aduenerunt ex patre, aut auis paternis; tunc, ſi talis filius aut filia tempore mortis matris ſuperſtitem habeat fratrem aut fratres ex priori matrimonio, mater habebit ſolum vſumfructum eorum bonorum toto tem-

B pore quo vixerit, neque poterit ea alienare, aut quouis modo obligare, ſed integra reſeruentur ad filios ſuperſtites prioris matrimonij. Quod ſi tempore mortis matris nulli ſint ſuperſtites filij prioris matrimonij, tunc, eſto ſuperſtites ſint nepotes, bona illa pertinent integrè ad matrem atque ad hæredes matris. Si tamen, vnà cum filio aliquo aut filijs prioris matrimonij, ſuperſtites ſint nepotes filij alicuius fratris ex priori matrimonio, iam defuncti, tunc nepotes illi admittuntur ad ſucceſſionem per ſtipitem vnà cum illis alijs filijs. Quod dictum eſt de matre tranſeunte ad ſecundas nuptias, eſt intelligendum ſimiliter de patre, quoad bona ex parte matris aut auorum ex parte matris, in quibus hæres ab inteſtato extitiſſet filio aut filię ex priori matri-

C monio, vt ſtatuitur l. 5. Tauri, quę eſt 4. titulo 1. lib. 5. nouæ collect. & in hoc Luſitaniæ regno loco ſtatim citando. Eſt tamen hoc diſcrimen inter patrem & matrem, quòd ſi eiuſmodi bona eſſent mobilia, pater non teneretur præſtare cautionem, quòd ea bona reſtituet: mater verò teneretur cautionem præſtare. Ita habetur 4. lib. Luſitanarũ ord. tit. 75. à §. 3. Conſentiunt, l. fęminę, §. vlt. & authenticæ ibi ſubiunctæ, C. de ſec. nupt. Atq; in auth. liberũ, quæ eſt 2. ibi ſubiuncta, ſtatuitur, vt eiuſmodi bona ęqualiter diuidantur inter liberos prioris matrimonij; cũ tamen, §. citato facta eſſet poteſtas matri inæqualiter ea diuidendi. Si tamen filio aut filiæ defunctis teſtari licuit, atq; ex teſtamento parenti ſuperſtiti ex priori matrimonio bona ſua reli-

D querunt, tunc integrè pertinent ad eum, non ſecus ac ſi quiuis extraneus ea bona illi reliquiſſet. Ita habetur in auth. ex teſtamento, C. de ſec. nupt. approbata in Luſitanis ord. §. 3. citato. Lege circa hactenus dicta Ant. Gom. ad l. 15. Taur. Quo loco admoneo, diſpoſitiones has de iure, non ſolum codicis, ſed & authenticorum, nempe quòd bona filii defuncti ab inteſtato, quę acquiſiuit ex parente defuncto, pertineant ad parentem ſuperſtitem, & quòd, ſi tranſeat ad ſec. nuptias, & ſuperſtites ſint fratres defuncti ex priori matrimonio, regrediantur ſolum poſt mortem parentis quoad proprietatẽ ad fratres illos, expugnare omnino Bart. opinionem, nempe quod regrediantur ſtatim poſt mortem talis filij, non ad parentem ſuperſtitem, ſed ad aſcendentes, aut alios hęredes coniugis defuncti.

Quarto obſerua, quamuis diſcedenti ab inteſtato ſine liberis ſuccedant aſcendentes, modo hac, & diſput. 158. explicato, aut ſimul etiam de iure communi fratres defuncti vtrinque coniuncti; nihilominus, ſi de iure huius aut Caſtellæ Regnorũ talis filius erat in poteſtate patris, ad patremque pertinebat vſusfructus bonorum aduentitiorum filij illius, aut de iure communi erat in poteſtate aui paterni ſuperſtitis, ad eumque proinde pertinebat vſusfructus eorundem bonorum; tunc eſto alij aſcendentes ſimul ſuccedant in bonis illis quoad proprietatẽ cum patre, aut auo habente vſumfructum, vſusfructus tamen ille remanet ipſi præcipuus poſt mortem talis filij toto tempore quo ipſe ſuperuixerit, ita habetur l. vlt. vel ſ. vlt. C. communia de ſucceſſionibus, l. 3. §. vltim. l. 4. verſic. parentib. l. vltim. §. filijs, C. de bonis quæ liber. l. vlt. & l. 3. C. de vſufruct. & in auth. de hæredib. inſtit. §. 1. illis verbis. Licet enim defunctus ſub alterius poteſtate fuerit, attamen eius filij, cuiuſlibet ſexus aut gradus ſint, etiam ipſis parentibus præponi (quo ad ſucceſsionem videlicet) præcipimus, quorum ſub poteſtate fuerit, qui defunctus eſt; in illis videlicet rebus, quæ ſecundum noſtras alias leges parentibus non acquiruntur; nam vſuſfructu videlicet, vt gloſ. ibi exponit) qui debet acquiri, aut ſeruari, noſtras de his omnibus leges parentibus cuſtodimus. Hæc ibi. Et ſermo eſt de legibus paulò ante a nobis citatis. Conſentiunt Antonius Gomez. ad l. 6. Tauri, numero 11. Molina lib. 2. de primog. cap. 9. numero 22. Pinel. ad l. 1. C. de bonis matern. parte 1. numero 44. Couarruu. cap. quia nos, de teſta. num. 2. Nauarr. cap. non dicatis, num. 87. & alij quos citant. Hac enim ratione, vt diſputatio. 138. retulimus, cenſent, vſumfructum, quem ante ſuſceptos ordines ſacros pater habebat in bonis aduentitijs eius filij, qui eos ſuſcepit, non expirare vſque ad mortem patris. Eadem etiam ratione diſput. 140. dicebamus cum Gregor. Lopez ad l. 5. tit. 17. part. 4. Aries Pinello loco citato, nu. 45. & alijs quos referũt, patrem per profeſſionem filij non amittere vſumfructum ante eandem profeſſionem in bonis illius comparatum, idque eſto talis filius iam profeſſus moriatur ante patrem, ſed perſeuerare toto tẽpore vitæ patris.

Hinc conſtat, quòd quamuis in ſucceſſione filijfamilias pater & mater ſuperſtites æque admittantur quoad proprietatem, non tamen admitti quoad vſumfructum, ſi pater in aliquibus illius bonis eum habebat: quia in eo præfertur pater vſque ad ſuum obitum: vnde l. vltim. verſic. vltim. C. ad Tertull. ſic ſcriptum legitur. Si verò, defuncta perſona, in ſacris (id eſt, in poteſtate) patris conſtituta diſceſſerit, pater quidem vſumfructum, quem & viuente filio habebat, teneat, donec viuat, incorruptum.

Dicerem tamen, in hoc & ſimilibus euentibus, ſi quæ alia eſſent bona talis filij defuncti, in quibus pater non haberet vſumfructum, vt quia erant caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia, vel aliqua alia ratione, patrem debere aſſumere in ſuam partem bona in quibus habet vſumfructum, vt etiam diſp. 138. dicebamus. Quod de patre & matre dictum eſt, locum haberet de iure communi in auo paterno, & alijs auis, qui ſuccederent tali filio mortuis patre & matre, itemque quando auus paternus ſuperſtes eſt vnà cum patre & matre filiifamilias defuncti: licet enim pater & mater ſuccedant in bonis talis filii quoad proprietatem; vſusfructus tamen pertinebit ad auum paternum, & cum ipſo vſque ad mortem ſuam perſeuerabit, vt habetur l. 3. C. de bonis quæ liber.

Admonet tamen Ant. Gom. vbi ſupra, quòd cum, iuxta l. 48. Tauri, filius eo ipſo, quòd matrimonium per verba de præſenti contrahit, non egrediatur poteſtatẽ patris, neq; ad ipſum pertineat vſusfructus ſuorum bonorum aduẽtitiorum, niſi ſimul, more regni Caſtellæ, ſit velatus, ſi talis filius poſt cõtractum matrimonium per verba de præſenti generaret, & antequam velaretur, moreretur, vtiq; perſeueraret apud patrẽ vſusfructus, & nepos, ex tali filio defuncto, eſſet ſub aui poteſtate, vſusfructusq; bonorũ illius pertineret ad auum: vnde ſi nepos ille moreretur, licet mater ſuccederet in bonis illius quoad proprietatem, vſusfructus tamen eorũ bonorum perſeueraret apud auum toto tempore, quo talis auus viueret.

Verum autem in eo regno id etiam hodie poſt Concilium Tridentinum, annullatis matrimoniis clandeſtinis, quę coram parocho non fiunt, locum habeat, cum ab eo regno diſtem, ignoro; ſtandumque erit conſuetudini. Credo tamen locum habere, quoniam poſt concilium ſimiliter prius celebrant matrimonium, & poſtea velantur.

Ant. Gom. ad l. 6. Tauri, a num. 13. diſputat, num a regula hactenus tot iuribus & communi doctorum ſententia cõfirmata, nempe vſumfructum bonorum aduentitiorum filiiſamilias defuncti perſeuerare apud patrem toto tempore quo pater ſuperuixerit, excipienda ſit tertia bonorum de qua filiofamilias, ſi pubertatis annos excedat, permittitur in regno Caſtellæ teſtari, an non, ſed ſi vel illam relinquat extraneo, vel ad legata pia pro anima ſua, expectanda ſit mors patris, vt voluntas talis filii ea in parte impleatur. Partem affirmantem amplectitur ibi Ant. Gom. Nos verò cum Bald. Molina, Aries Pinel. & aliis, quos tam ij autores, quam Ant. ipſe Gomezius refert; diſput. 138. contrarium affirmanimus. Neque ſanè ſufficienter probat id iure regni Caſtellæ eſſe exceptum ab vniuerſalib. illis iuribus; ſed ſolũ ęquum eſſe ſi exciperetur.

De iure tamen communi a regula tradita excipitur, quãdo de eodem communi iure filius defunctus habet fratres vtrinq; coniunctos, & illi defuncto ſuccedunt cum aſcendentibus: tũc enim in portione, quæ filios contigerit, etiam ſi illi filiiſamilias ſint, non habet pater vſumfructum. Ita ſancitum fuit in auth. de hæredib. ab inteſt. §. ſi verò cum adoleſcentibus, & habetur in authen. item hæreditas, C. de bonis quæ liber. Fortè tamen ibi non eſt ſermo de bonis aduentitiis filii defuncti, quorum pater iam habebat vſumfructum, quaſi pater vſumfructum iam acquiſitum amittat, ſed de vſufructu

quem

quem de nouo pater acquirere debebat in portionibus ſuorum filiorum fratrum defunctorum, eò quòd filij ipſius eſſent familias: licèt enim pater in portionibus illis, dum erant defuncti, vſumfructum non habuiſſet, vt ſi eſſent bona caſtrenſia aut quaſi caſtrenſia talis filij, aut aliqua alia ratione vſusfructus eorum ad eum non pertineret; eo tamen ipſo, quod ad fratres hæreditario iure tranſibant, erant aduentitia cõparatione eorum, atque adeò vſusfructus eorũ ad patrem pertinebat. Atque hic videtur eſſe vſusfructus de quo ibi eſt ſermo. Sic enim habet textus. Diuidenda inter eos hæreditate ſecundum perſonarum numerum, vti & aſcendentium & fratrum ſinguli æqualem habeant portionem, nullum vſum (fructum videlicet) ex filiorum aut filiarum portione in hoc caſu valente patre ſibi penitus vendicare. Ecce, de vſufructu acquirendo, & vendicando in portionibus filiorum videtur eſſe ſermo: non verò de vſufructu quæſito iam antea in bonis defuncti, quaſi illud amittat. Hoc tamen iuris peritis definiendum relinquo.

DISPVTATIO CLXIIII.

De ſucceſſione ab inteſtato collateralium, coniugis ſuperſtitis, ac fiſci: & peregrino diſcedente ab inteſtato quis ſuccedat.

DEfuncto aliquo ab inteſtato, qui neq; deſcendentes neque aſcendentes habeat, tũc illi ſuccedunt conſanguinei collaterales, qui, iuxta modum computandi iure ciuili diſpu. 160. explicatum, vſque ad decimum gradum incluſiuè illi proximiores fuerint. Licèt enim quondam ſoli agnati id eſt, conſanguinei ex parte virorum, ſuccederent ab inteſtato vſque ad decimum gradum, cognati verò, id eſt, conſanguinei ex parte fœminarum, ſuccederent vſque ad ſextum tantum, & interdum vſq; ad ſeptimum gradum, vt habetur, §. vlt. inſt. de ſucceſ. cognatorum, l. 1 §. hæc autem, ff. vnde cognati, & l. non facile, ff. de gradib. hodie tamen, cum ſublata ſit differentia cognationis & agnationis, & æque ſuccedant fœminæ ac mares, ſiue emancipati ſiue non, vt patet in authentico de hæredibus ab inteſta. per totum, conſanguinei omnes ſuccedunt vſque ad decimum gradum. Ita affirmat Gloſ. §. vltimo, inſtit. de ſucceſ. cognatorum, item in authen. in ſucceſſione, C. de ſuis & legit. hæred. item Gloſ. in auth. de hæredibus ab inteſtato, §. ſi verò neque fratres, & Doctores communiter: eſtque hodie ſancitum in Luſitania, lib. 4. ord. tit 69. & in Caſtella. l. 6. tit. 13. par. 6. Et quamuis regulariter ſuccedãt ſoli, qui proximiores ſunt in gradu, & per capita: quia tamen nonnulla interdum eſt diſcrepantia, ſequentes concluſiones rem patefacient. Admonendum tamen eſt, dum dicimus, conſanguineos ſuccedere vſque ad decimum gradum, nos loqui de communibus hæreditatibus, non verò de maioratibus, in quibus in quocunque vlteriori gradu etiam ſucceditur, neque in feu-

A dis, in quibus ſolum vſque ad ſeptimum ſucceditur gradum.

Sit ergo prima concluſio. Quando defunctus fratres habet vtrinque coniunctos, id eſt, tam ex parte patris quam matris, illi ſoli ei ſuccedunt, excluduntque a participatione hæreditatis, tam fratres ex parte patris duntaxat, qui conſanguinei fratres dicuntur, quam fratres ex parte tantum matris, qui vterini appellantur. Ita habetur expreſſe in auth. de hæredibus ab inteſtato, §. ſi igitur defunctus neque, in auth. ceſſante, C. de legitimis hæredib. in authen. de conſanguineis, & vterinis fratribus, §. quia igitur, & in authen. itaque, C. commun. de ſucceſſionibus. 1. Concluſ.

Secunda concluſio. Si adſint filij fratris vtrinque coniuncti iam defuncti, illi ſuccedunt per 2. Concluſ.
B ſtipitem loco parentis defuncti vnà cum fratribus vtrinque coniunctis patruis ipſorum, eſto ipſi in tertio gradu ſint comparatione eius, qui ab inteſtato diſcedit, & patrui ſint in ſecundo. Ratio autem eſt, quia repræſentant patrem, qui coniunctus erat defuncto in ſecundo gradu Ita habetur in auth. de hæred. ab inteſt. §. ſi autem defuncto, & in auth. ceſſante, C. de legitim. hæredib.

Tertia concluſio. Exiſtentibus filijs fratris vtrinque coniuncti iam defuncti, & non exiſtentibus fratribus vtrinque coniunctis ei, qui ab inteſtato diſcedit, eſto exiſtant fratres ex altera parte coniuncti, ſoli filij fratris defuncti ſuccedunt, & excludunt patruos ſuos, licèt patrui coniuncti ſint in ſecundo gradu cum 3. Concluſ.
C eo, cui ſucceditur, ipſi verò in tertio. Ratio eſt, quoniam repræſentant patrem, qui erat vtrinque coniunctus in ſecundo gradu. Ita habetur in authen. de hæredib. ab inteſt. §. ſi autem defuncto, & in auth. ceſſante, C. de legitim. hæredib.

Quarta concluſ. Deficientibus tam fratribus vtrinque coniunctis, quàm ipſorum filijs, & exiſtentibus fratribus ex altera tantum parte cõiunctis, ſiue ſint ex parte patris, ſiue ex parte matris, illi ſuccedunt, & excludũt omnes alios collaterales. Ita habetur in authen. de hæred. ab inteſt. §. ſi igitur defunctus neque, & in auth. poſt fratres, 1. C. de legit. hæred. 4. Concluſ.

Quinta concluſio. Si adſint filii alicuius fratris ex altera tantum parte coniuncti iam defun 5. Concluſ.
D cti, illi ſuccedunt per ſtirpes cum fratribus ex altera etiam parte coniunctis ſuperſtitibus patruis ſuis, idque ratione parentis quem repræſentant, & excludunt ſimiliter omnes alios collaterales. Ita habetur in auth. de hæred. ab inteſta. §. ſi autem defuncto, & in auth. poſt fratres, 1. C. de legit. hæred.

Sexta concl. Si mortuo fratre ſuccedant ſolũ fratres, quorum quidam ſolũ ſint vterini comparatione defuncti, alij verò ſint tãtum conſanguinei; tunc vterini præferuntur cõſanguineis in bonis, quæ defuncto ex parte matris aduenerunt: conſanguinei verò præferuntur vterinis in bonis, quę defuncto aduenerunt ex parte patris; in alijs verò bonis, quæ aliũde aduenïſſent, ſuccederent æqualiter. Idem dicendum eſt de filijs ipſorum, quando loco parentum defun- 6. Concluſ.

ctorum per ſtirpes ſuccedũt. Ita colligitur apertè ex l. de emancipatis, C. de legit. hære. & habe A tur expreſsè l. 6. titu. 13. part. 6. atque aſſirmant gloſ. & doctores, quos Ant. Gom. ad l. 8. Tauri, nu. 3. & Couar. in epit. de ſucceſſ. ab inteſt. nu. 8, referunt.

7. Conclus. Septima concluſio. Preferri in eodem gradu propinquum ex vtraque parte coniunctum ei, qui ex altera tantum parte eſt coniunctus, ſolum habet locum in fratribus, & in ipſorum filijs quatenus per ſtirpes repræſentant ſuos parentes. Vnde ſi quis diſcedat ſine aſcendentibus & deſcendentibus, & ſine fratribus & filijs fratrum, relicto vno patruo, qui erat frater ſui patris vtrinque coniunctus, & alio patruo, qui erat frater ſui patris ex altera parte coniunctus, patruus ille vtrinque cõiunctus non præfertur alteri ex altera tantum parte coniuncto, ſed B vterq; admittetur æquè ad [illegible]onem, eo quòd ſint in eodem gradu. Si [illegible] diſcedat relicto patruo magno, fratre [illegible], aut matris, ex altera parte tantùm ei coniun[illegible] & relictis nepotibus alicuius ſui fratris vtrinque coniũcti, patruus magnus, præfertur talibus nepotibus; eò quòd [illegible]ruus magnus proximior ſit in gradu, & [illegible] vltra filios fratrum, in linea collateralium, nec detur repræſentatio, nec vlla habeatur ratio, an [illegible] vtrinque coniuncti, vel non. Similiter ſi ſoli nepotes fratrũ ſuccedere debeat defuncto ab inteſtato, quòd non habeat cõſanguineos proximiores, tunc ſuccedunt per capita, & non per ſtirpes; propterea quòd in collateralium linea non detur repræſentatio vltra filios fratrum. Ita communis doctorum ſenten- C tia, quam referunt & ſequuntur, Ant. Gom. nu. 8. citato, & Couar. in epit. de ſucceſſ. ab inteſta. nu. 9. & 11. & conſentiunt authen. poſt fratres, 3. C. de legit. hæred. l. 6. tit. 13. par. 6. & alia iura citata. Horumque omnium ratio hæc eſt, quoniam excluſio in eodem gradu eorum, qui non ſunt vtrinque coniuncti, aut ſucceſſio vterinorum in ijs, quæ ex parte matris aduenerunt, & conſanguineorum in ijs quę ex parte patris profluxere, itéq; ſuccedere ex vlteriori gradu propter repræſentationem, ſolum habet locum in ijs, in quibus iura id expreſſerunt: ſolùm verò id expreſſerunt in ijs, qui concluſionibus præcedentibus ſunt commemorati. Quin in auth. de hæredibus ab inteſtat. §. huiuſmodi verò, ſic habetur. Huiuſmodi verò priuilegium in hoc ordine cognationis (collateralium ſcilicet) ſo- D lum præbemus fratrum maſculorum. & fœminarum filijs aut filiabus, vt in ſuorum parẽtum iura ſuccedant. Nulli alij omnino perſonæ ex hoc ordine venienti hoc ius largimur.

8. Conclus. Po[illegible]umus cum Couar. in epit. citato. nu. 10. & 11. h[illegible]bijcere concluſionem, quæ ſit nu[illegible]is habeat plures filios, quoſdam in[illegible] vtrinque coniunctos, & alios vterinos, di[illegible] ab inteſtato, & vnus ex filijs vtrinque co[illegible]ctus, habens filios nepotes defuncti, repudi[illegible] hæreditatem, tunc portio illius cedit æq[illegible]er, non filijs ſuis nepotibus defuncti, ſed al[illegible] fra[illegible]bus etiam vterinis. Ita Couar. ibi cũ Bart. & communi ſententia quam refert, & cõſentit Ant. [illegible]m. ad l. 8. Tauri [illegible]. 9. Ratio eſt, quoniam in primis filij repudiantis, nepoteſq; defuncti, cum habeant viuum patrem ſuum, non repræſentant illum, nec ſuccedunt loco illius, ſed ſolum ſuccedunt patrui ipſorum, qui defuncto proximiores ſunt in gradu. Deinde ſuccedunt ęquè in ea portione fratres vterini repudiantis: quoniam non ſuccedunt fratri repudianti, ſed parenti, cui repudians non vult eſſe hæres: patri autem ęque ſuccedunt filij ex ſecundo & ex primo matrimonio. Hac eadem ratione, ſi aliquis neque aſcendentes neque deſcẽdentes habens, ſed ſolum fratres, moriatur ab inteſtato, & vnus fratrum, qui filios habet, repudiet hęreditatem, ſuccedunt in ea portione, non filii repudiantis, qui, cum patrem habeant viuum, nequaquam illum repræſentant, ſuntq; ſecundum ſe remotiores in gradu, quàm ipſorum patruus, frater repudiantis, ſed ſuccedunt B ſoli fratres repud[illegible]s, non quidem ipſi repudianti, ſed fratri defuncto, cui repudians non vult eſſe hæres. Neque hoc, ſed longè diuerſum eſt, quod Couar. nu. 11. citato negat, de quo ſtatim erit ſermo, [illegible]iſque ibi, quod dicimus, innuit.

Dubium. Dubium graue, valdeq; inter Doctores controuerſum in materia hac repræſentationis parentum defunctorum in linea collateralium eſt, num quemadmodum filij fra[illegible]ius, qui ab inteſtato diſceſſit, quando [illegible]ccedu[illegible] vnà cum ſuis patruis ſuperſtitibus, repræſentãt [illegible]ſonas ſuorum parentum defu[illegible]orum, ſicque ſuccedunt per ſtirpes, & non per capita [illegible] ſi nullus frater defuncti ſit ſuperſtes, ſed [illegible] ſint filii diuerſorum fratrum defunctorum, C quoad numerum inæquales, quia ex vno, verbi gratia, remanſerunt duo filii, & ex altero tres, aut plures, ſuccedan[illegible] per ſtirpes, atque adeò obtineant inæquales portiones, an verò per capita, ęqualeſque portiones ſortiantur.

Gloſſ. Accurſii in authentica ceſſante, C. de legitimis hæredibus, propend[illegible] ſucce[illegible]e in ſtirpes. Eandem opinionem [illegible] Gloſſ. penultima, iuncta Gloſſ. in verbo puta, l. [illegible]e prima, §. vltimo, ff. ſi pars hæred[illegible]t. petatur tametſi additio ibi ad eandem Gloſſam, in contrariam ſententiam velit illam interpr[illegible]tar[illegible] [illegible]dem affirmant Gloſſ. eiuſdem Acc[illegible] [illegible] authentico de hæredibus ab in[illegible]ſtato, §. ſi autem defuncto, in verbo fratres ſ[illegible]int. D Eandem ſequuntur Bartol. & , vt v[illegible]de[illegible]u[illegible] communior Doctorum ſententia, quam refert & amplectitu[illegible] Antonius Gom[illegible] a[illegible] l. 8. Tauri, numero [illegible]o[illegible]ecimo. Potiſſima huius ſententiæ ratio eſt, quoniam authentica hactenus in ſuperioribus citata ſimpliciter docent filios frat[illegible]m defunctorum ſuccedere patruo defuncto ab inteſtato per ſtirpes, non limitando, vt id ſolum ſit quando ſuccedunt cum patruo aliquo ſuperſtite. Confirmat id Gloſſ. Accurſij poſtremo loco citata, ex eodem authentico de hæredibus ab inteſtato, §. ſi verò neque, cuius hęc ſunt verba. Si verò neque fratres, neque filios fratrum defunctus reliquerit, omnes deinceps à latere cognatos ad hæreditatem vocamus

camus ſecundum vniuſcuiuſq; gradus prærogatiuam, vt viciniores gradu ipſi reliquis præponantur. Si autem plurimi eiuſdem gradus repe riantur, ſecúdum perſonarum numerum inter eos hæreditas diuidatur, quod in capita noſtræ leges appellant. Hæc ibi. Ecce, à ſucceſſione in capita, filios fratrum defunctorum excepit, ſine vlla reſtrictione.

Deciſio.

In contraria ſententia fuit Azo, Accurſio antiquior, & ſunt multi alij, quos Couar. in Epit. de ſucceſſione ab intell. num. 8. refert ac ſequitur. Quin eam etiam ſententiam approbat Accurſius ipſe, parum ſibi conſtans, inſt. de legitima agna. ſucceſ. §. hoc etiam, in Gloſſ. verb. ſuperſtites, nempe quando filij fratrum defunctorum non concurrunt in ſucceſſione cum patruo, non ſuccedere per ſtirpes, ſed per capita. Et hæc plane mihi videtur longe probabilior atque amplectenda, vbi non fuerit lex particularis alicuius regni in contrarium, vt in hoc Luſitaniæ Regno non eſt. Potiſſimum fundamentum illius eſt, quoniam ante iura authenticorũ nulla omnino erat repræſentatio, ſucceſſiove per ſtirpes in linea collaterali, ſed vniuerſim, qui conſanguinei reperiebantur ſuperſtites ac in eodem gradu defuncto ab inteſtato viciniores, illi ſoli per capita ei ſuccedebant, vt conſtat ex l. 2. §. hæreditas, ff. de ſuis & legit. hæredibus, cuius hæc ſunt verba. Hæreditas proximo agnato, id eſt, ei, quem nemo antecedit, defertur. Et ſi plures ſint eiuſdem gradus, omnibus competit, ſcilicet, vt ſi duos fratres habui, vel duos patruos, & vnus ex eis vnum filium, alius duos relinquit, hæreditas mea in tres partes diuidatur. Hæc ibi. Idem conſtat ex §. ſi plures, inſti. de legit. agnato. ſucceſ. ita enim habet. Si plures ſint gradus agnatorum, apertè lex duodecim tabularum proximum vocat. Itaque ſi, verbi gratia, ſint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus; frater potior habeatur. Et cõtinuo ſubiungitur. Si plures ſint in gradu proximiori, omnes æqualiter ſuccedere. Idem conſtat ex lege duodecim tabularum, ver. illo proculdubio, C. de legit. hæred: & ex alijs iuribus, conſentitque communis Doctorum ſententia. Authenticum autem de hæredib. ab inteſtato, à §. reliquum eſt, introduxit eiuſmodi repræſentationem & ſucceſſionem per ſtirpes: ea autem tradita, additur §. huiuſmodi verò, non extendi vltra filios fratrum, vt ſupra retulimus. Et protinus, ſequentem in filiis fratrum ſubiunxit limitationem. Sed & ipſis fratrum filiis tunc hoc beneficium conferimus, quando cum propriis vocantur theiois (id eſt patruis) maſculis & fœminis, ſiue paterni ſiue materni ſint. Ecce textum apertum à contrario ſenſu vnde Azonis ſententia colligitur: coniunctio enim illa, &, addita, poſt dictionem aduerſatiuam, ſed, dum dictũ eſt, ſed &, præſertim addito illo aduerbio temporali, tunc, apertè ſignificat additionem nouæ limitationis, nempe priuilegium illud non ſolum non extendi vltra filios fratrum, ſed neq; ad fratres, niſi quando cum patruis ſuis ſuccedunt. Cum ergo authenticum de hæredibus ab inteſtato ſit textus capitalis in hac materia: authenticæ verò aliæ, quæ citantur, ea illo ſint deſumptæ, & contrarium non doceant, ſitque in eis ſubintelligenda limitatio in principali authentico addita; cõſequens profecto eſt, vt corruant fundamenta omnia contrariæ opinionis. Verba autem, quæ ex §. ſi verò neque, pro contraria ſententia citantur, ſic habent. Si verò neque fratres, neque filios fratrum (ſicut diximus) defunctus reliquerit, &c. In illis autem verbis, ſicut diximus, manifeſtè legiſlator ſe remittit ad ea, quæ antea circa filios fratrum diſpoſuerat, eaque præſupponit.

His accedit, repræſentationem in filiis fratrum, vt ſuccederent cum patruis ſuperſtitibus, ea ratione videri introductam, ne fratrum defunctorum ſoboles expers omnino maneret hæreditatis, à patruis, tanquam à proximioribus in gradu, excluſa, eaque ratione conſtitutum eſſe, vt parentem defunctum repræſentaret, atq; adeò vt cum patruis per ſtirpẽ ſuccederet: quãdo autem nullus eſt patruus, ceſſat ea ratio: & cum filij diuerſorũ fratrum pares eſſent in gradu comparatione defuncti; meritò inſtitutum eſt, vt in eo euentu ſtaretur iuri antiquiori: quare cum authenticum de hæredibus ab inteſtato hoc apertè ſonet, antiquiori iuri erit in eo euentu ſtandum.

Couarr. loco citato refert opinionem hanc, non ſolum Friburgenſis municipali conſtitutione ſancitã eſſe, in pluribuſq; Galliæ locis ſeruari, ſed etiam a Carolo V. in comitiis totius Imperij Germaniæ habitis anno milleſimo quingenteſimo vigeſimo nono decretam fuiſſe. Cõſtituta præterea fuit in Regno Caſtellæ, l. 8. tit. 2. lib. 4. fori, & l. 5. tit. 13. par. 6. Collectores verò legum partitarum, ſanè ius commune ſe ea in parte ſequi ſunt arbitrati. Hoc ipſum ſine dubio ſtatuit l. 8. Tauri, quæ eſt 5. tit. 8. lib. 5. nouæ collection. ſic enim habet. Mãdamos, que ſuccedan los ſobrinos con los tios ab inteſtato a ſus tios in ſtirpem, y no in capita. Con ſus tios, dixit ac limitauit, ſicut & ius Cæſareum, & antiquiores aliæ leges eiuſdem Regni. Vnde nihil cogunt, quæ in eandem l. numer. 12 & 14. Antoni. Gomez. impulſerunt, vt ſibi perſuaderet Accurſii opinionem ea lege fuiſſe ſtatutam. Tametſi ſubiungat, interim dum ſiue eo Regno lex illa Principis autoritate magis non explicatur, ſtandum eſſe opinioni Azonis, quam fatetur eſſe communem gloſſatorum legum illius Regni. Cum verò poſt ſcripta Antonii Gomezij lex illa autoritate Regis Philippi eodem modo in noua collectione ſit excuſa, ſanè, nihil in verbis illius fuiſſe immutatum, vt Ant. Gom. mutari debere cõtendit, quaſi per inaduertentiam illo modo fuerit ſcripta, non parum Azonis opinionem in eo Regno confirmat.

Dubium.

Dubium eſt, vtrum ſi defunctus ab inteſtato relinquat patruum, fratrem patris ſui aut matris, & filios fratris iam defuncti, præferendi ſint filii fratris, an verò cum ſuo illo patruo magno ſuccedant per capita in bonis defuncti: eò quòd tam patruus ille, quàm ipſi, in tertio gradu ſint comparatione defuncti.

Reſponſio.

Mihi videtur dicendũ, excludere patruum

illum.Ratio eſt, quoniam ſi ſuperſtes eſſet frater ex altera tantum parte cum defuncto coniunctus,hunc excluderent, vt ſupra oſtenſum eſt; ſed hic,ſi non eſſent filij fratris ex vtraque parte coniuncti,excluderet patruum illum:ergo lõgè maiori cum ratione filij fratris defuncti illũ excludent.Quo fit,vt ſicut ad excludendum fratrem ex altera parte defuncto coniunctum repræſentant patrem ſuum:ſic etiam,ad excludendum patruum magnum, eundem repræſentẽt, Lege Anto.Gomez.nu.14.citato.

9. Conclu. His dubijs expeditis, nona concluſio in hac materia eſt.Excluſis fratribus & filijs fratrum, in euentibus hactenus explicatis, vniuerſim in linea collaterali,qui conſanguinei inueniuntur proximiores in gradu defuncto ab inteſtato,illi ſoli ſuccedunt,idque per capita. Ita habetur ex preſſe in authentica de hæredib.ab inteſtat. §.ſi verò neq;,in auth.poſt fratres, 2. C.de legit. hæred.& l.6.tit.13.part.6. affirmatque communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Ant.Gomez.loco citato,nu.18. & Couar.in epit.citato,nu.11.

10. Concluſ. Decima concluſio. Deficientibus hæredibus in linea tranſuerſali, vſque ad decimũ gradum, aut illis aliqua de cauſa ſuccedere prohibitis, ſi defunctus ab inteſtato ſit maritus, illi ſuccedit vxor in omnibus bonis, ſi verò ſit vxor, illi ſuccedit maritus;modo inter illos nõ ſit diuortium. Ita habetur lib.4. Luſitanarum Ordinat. titul.69.l.6.titu.13.par.6.l.vnica, C.vnde vir & vxor,l.vnica,ff.eodem titulo.Ad id autem de iure Luſitano vlterius requiritur, vt vir vxorem in domum ſuam receperit, vt habetur titulo citato.

Si vir vxorem ſine dote ſuſcipiat,& vir præmoriatur,non habente vxore vnde commodè poſſit viuere, eſto vir liberos relinquat, ſuccedit vxor vnà cum filijs in quarta parte eorum bonorum mariti, in quibus liberi ſuccedunt, modò illi non ſint plures, quam tres; alioquin ſuccedit per capita cum illis: & modo quarta, aut portio illa,non excedat centum libras auri; alioquin ſuccedit ſolum in centum libris. Dominium tamen in his omnibus euentibus bonorum, in quibus ſuccedit talis vxor, pertinet ad filios eiuſdem matrimonii, ſi illos habeant, & vſus ac fructus pertinent ad matrem. Quòd ſi tales filios non habeant, bona illa pertinent pleno iure ad ipſam vxorem. Si tamen à marito aliquod legatum ſit ei relictum, computat illud in eam quartam,aut virilem portionem. Ita habetur in authentico de exhibendis reis, §.quoniam verò, in authentica,præterea;C.vnde vir & vxor, in authentico vt liceat matri & auiæ,§.quia verò legem, 2.& l.7.titul.13.par.6. Peculiaria alia hac de re videre licebit apud Gregorium Lopez ad eandem legem, vbi inter alia ait, hæc habere hodie locum in Regno Caſtellæ (idemque eadem ratione erit dicendum in hoc Luſitaniæ) non obſtante quod legitima filiorum ſit in his Regnis hodie aucta.Libra autem auri, vt conſtat ex l.quoties, C.de ſuſceptoribus & arcariis.lib.10. continebat ſeptuaginta duos ſolidos.

11. Concluſ. Vndecima concluſio. Deficientibus conſanguineis vſque ad decimum gradum,& vxore, aut viro, ſuccedit fiſcus in omnibus bonis defuncti ab inteſtato:ſecularis quidem, ſi defunctus ſit laicus:ſin minus Eccleſiaſticus.Ita habetur lib.2.Luſitanarum Ordinat.tit.15.§.16.l.6. tit.13.par.6.l.12.titu.8.lib.5. nouæ Collection. l.vnica, C.vnde vir.l.1.§.vltimo, ff. de iure fiſci, l.1.& l. vacantia, C. de bonis vacantibus, libro 10.

Duodecima concluſio.Diſcedentibus aliqui bus peregrinis in hoſpitali ab inteſtato, & non habentibus conſanguineos vſque ad decimum gradum,bona eorum mobilia, quæ ibi reperta fuerint, per epiſcopum ſunt diſtribuenda in pias cauſas.Ita habetur in authentica omnes peregrini.C.communia de ſucceſſionibus, l.5.tit. 12. libro primo nouæ Collection. ſic habet. 12. Conclu.

Si el peregrino muriere ſin hazer teſtamento, los Alcaldes del lugar, do muriere, reciban ſus bienes, y cumplan dellos lo que fuere meneſter para ſu enterramiento, y lo que reſtare guardenlo, y hagan lo ſaber a nos, para que mandemos proueer lo que deuieremos de hazer. Ius Caſtel.

DISPVTATIO CLXV.

Filij qui legitimi, & qui illegitimi dicantur: & de varijs illegitimorum ſpeciebus.

Dicendum eſt conſequenter de ſucceſſione filiorum illegitimorum.Perſpicuitatis autem gratia,prius eſt id explicandum, quod propoſitum eſt.

Quoniam verò rectum ſui,& obliqui eſt iudex,à legitimis ordiendo. In primis legitimi dicũtur,qui ex legitimo geniti ſunt matrimonio. Deinde,qui ex matrimonio in eccleſiæ facie cũ bona fide,ſaltem ex parte alterius coniugis,celebrato ſunt geniti,eſto matrimonium propter occultum impedimentum fuerit nullum, vt conſtat,ex cap.ex tenore, qui filii ſint legitimi, ex cap.2.eodem titulo,ex l.1.tit.13.par.4. ac alias ſæpe,affirmantque Molina de primoge.lib. 3.cap.1.nu.12.Emmanuel à Coſta,cap.ſi pater, p.1.verb.vxor,num.2.fol.31.Couar. in epit.ad 4.decret.par.2.cap.8.§.1.& communis Doctorum ſententia, quam referunt. Immeritò ergo Sotus in 4.diſt.41.q.1.art.4.ante 2.concluſionẽ, aſſerere trepidauit,vt filii eſſent legitimi,ſufficere bonam fidem alterius tantum coniugum:etenim ex iuribus citatis id ſufficere ſatis apertè colligitur.Quando autem in aliquibus euentibus bona fides in exteriori foro præſumenda ſit,aut non ſit,diſputant Couar.loco citato, & Gregor.Lopez ad l.1.citatam. Optimè autem, cum multis alijs quos citat, aduertit Emmanuel à Coſta vbi ſupra,filium genitum ex matrimonio in facie eccleſiæ ex parte alterius coniugis tantum bona fide celebrato,eſſe legitimum, etiam comparatione coniugis,qui impedimenti erat conſcius, idque ad ſuccedendum ei, non ſolum ab inteſtato, ſed etiam ex teſtamento cum omnibus prerogatiuis filii legitimi. Filius legitimus qui.

Vtrum

Vtrum verò filij ab infidelibus ex ijs matrimonijs, antequam ad fidem conuertantur, geniti, quæ, cùm vera non ſint, ab ipſis tamen, iuxta ſectas ſuas, vera matrimonia reputabâtur, ſi parentes ad fidem conuertantur, filij legitimi ſint cenſendi; vt ſi Iudæus, viuente vxore, quam repudiauit, aliam duxit, ex eaq́; filios genuit; aut viuente prima vxore, ſimul duxit alias, ex eiſq; liberos procreauit; reſpondendum arbitror, legitimos eſſe cenſendos, argumento tex. cap. finali, qui filij ſint legitimi. Tum quia publica vtilitas id ſuadet, ne arceantur à fide ſuſcipienda. Tum etiam quia, iuxta ſectas ſuas, bona fide talia matrimonia contraxerunt putantes legitima validaq́; eſſe. Conſentiunt Gloſ. c. vlt. citato, Couar. vbi ſupra, & alij quos refert.

Tertiò, cùm filijs legitimis eos poſſumus cô- B putare; qui per ſubſequens matrimonium ipſo iure legitimi fiunt: atq; ita computantur, l. 1. tit. 13. par. 4. colligiturq́; apertè ex c. tanta, qui filij ſint legit. De eis autem diſp. 171. dum de legitimatione erit ſermo, dicetur.

Cap. niſi cum pridem, § perſonę, de renunc. Innocent. 3. quatuor diſtinguit illegitimorum filiorum genera. Videlicet, naturales & ſpurios, nothos & manzares. Naturales filij de iure Cæſareo ij ſoli dicebantur, qui ex vnica concubina domi retenta ab eo gignebantur, inter quem & talem concubinam tempore conceptionis, aut natiuitatis talis filij, nullum erat impedimẽtum ad legitimum contrahendum matrimonium, vt conſtat ex authentico quibus modis naturales efficiantur ſui, §. ſi quis autem defunctus, & ex pleriſq; alijs iuribus: eodemq́; modo loquebantur iura partitarum Regni Caſtellæ, l. 1. tit. 15. par. 4. & aliàs ſæpe.

Naturales filij Cæſareo iure.

Nothi dicebantur, qui ab eiſdem parentibus procreabantur, ſed matre domi non retenta. Atque ea de cauſa pater eiuſmodi filiorum nõ eſt adeò certus ac priorum. Quocirca neceſſe eſt, vt pater recognoſcat vt ſuum quencunque ita genuerit; alioquin non reputabitur illius, niſi id aliunde probetur ſufficienter, vt apertè colligitur ex l. 11. Tauri, quæ eſt nona, titu. 8. lib. 5. nouæ collect. Quando autem filius naſcitur ex concubina domi retenta, eo ipſo cenſetur filius illius, qui eam domi retinebat, niſi contrarium aliunde probetur: vt ſatis innuit eadem l. 11. Tauri, & affirmât glo. c. Michael, de filijs presb. Couar. in epit. c. 8. §. 4. nu. 6. & Doctores cômuniter. Cum nothis, quod ad præſens inſtitutum attinet, computare poſſumus filios progenitos ex concubina aut concubinis, quando plures ſimul domi retinebantur: tales quippe filij iure Cæſareo, propter libidinis effuſionem patris, perinde quoad ſucceſſionem reputabantur, ac ſi ex vaga meretrice eſſent geniti, vt ex auth. citato liquet. Illud addendum eſt, filium nothum interdum accipi in longè alia ſignificatione, nẽpe pro filio nato ex adulterio, & interdum in alia, lege Couar. nu. 6. citato.

Nothi, iure Cæſareo.

Illud verò obſeruandum eſt, de iure canonico vniuerſim eos omnes filios reputari naturales, qui geniti ſunt ex parentibus, inter quos tẽpore conceptionis aut natiuitatis talium filiorum nullum erat impedimentum quod irritũ

Naturales filij iure canonico, & ſimpliciter hodie, qui.

A reddere poſſet matrimonium inter illos. Ita affirmant Panor. & alij quos Couar. §. 4. citato, nu. 2. refert ac ſequitur, & colligitur ex c. tanta; qui filij ſint legit. quatenus, nulla facta diſtinctione, an habiti fuerint ex vnica concubina domi retenta, ſtatuitur, filios ante matrimonium genitos fieri legitimos per ſubſequens matrimonium cum ea, ex qua geniti ſunt, modò, vt ſtatim ibidem ſubiungitur, non eſſent ſpurij, quia alter eorum erat coniugatus quando geniti ac nati ſunt. Ratio verò, cur merito ea extenſio de iure canonico facta fuerit, hæc eſt. Quoniam longè peius eſt publicus concubinatus cũ fœmina inſtar vxoris in contubernio retenta, quàm fortuitus ac vagus coitus cum ea, quę domi non retinetur: vnde non expediebat, vt filii earum, quæ domi in publico concubinatu retinebâtur, præferrentur in ſucceſſione in bonis parentum & in priuilegijs, filijs aliarum mulierum cum quibus impedimentum non erat vt vxores eſſe eorum poſſent, quibus cum fornicabantur. Atque hac de cauſa, etiam antequàm peculiares ciuiles leges iuri canonico conſonas varijs in regnis hac de re ferrentur, Doctores, quos Couar. num. 2. citato, & Ant. Gom. ad l. 9. Tauri, num. 1. referunt, affirmant, conſuetudine in ſeculari foro fuiſſe receptum, vt omnes illi reputarentur filij naturales, adeò vt legitimatio à Principe ſeculari obtenta nequaquam ex eo ſurreptitia reputaretur, quòd in petitione legitimandus appellatus fuiſſet filius naturalis, non explicato quòd natus non fuiſſet ex concubina domi retenta. Hodie autem lib. 4. Luſit. C Ord. titulo 71. in princip. & in Regno Caſtellæ, l. 11. Tauri, quæ eſt 9. titul. 8. lib. 5. nouæ collection. ſancitum eſt, vt ij omnes filij naturales reputentur, qui nati fuerint ex parentibus, inter quos nullum erat dirimens impedimentum, vel tempore conceptionis, vel tempore natiuitatis talium filiorum, vel matrimonium contrahere poſſent. Vnde meritò Couar. §. 4. citato num. 4. & Gregor. Lopez. l. 1. titul. 11. par. 7. & alij, quos referunt, affirmant, quæ quondam vel de iure communi, vel de iure horum regnorum, ſancita erant de filijs naturalibus natis ex vnica concubina domi retenta, vel quoad ſucceſſionem, vel quo ad alia, extendenda eſſe ad omnes, qui naturales hodie de iure horum regnorum reputantur. Quarè cum lex illa. 1. titul. 11. par. 7. ſtatuerit, vt filij nati ex vnica concubina domi D retenta, & patre hidalgo, ciuilitate illa ac exemptione patris, quam hidalguia vocant, potirentur; iure optimo hi Doctores cenſent, naturales omnes filios ex patre hidalgo potiri eo priuilegio, eſto nati non ſint ex concubina domi retẽta: atque ita eſſe ſæpe pronunciatum in prætorio Granatenſi Couar. affirmat.

Spurius filius licet interdum is dicatur, qui incertum habet patrem, qualis is eſt, qui ex ea naſcitur, quæ carnale commercium cum multis habere conſueuit, vt conſtat ex §. ſi aduerſus, inſtit. de nupt. aſſeruntque Alciatus & alij, quos Couar. in epit. cap. 8. §. 5. nu. 1. refert ac ſequitur; in re tamen propoſita is dicitur, qui ex ijs parentibus eſt ortus, qui tempore cõceptionis ac natiuitatis talis filij dirimens impedimẽtum

Spurius quis.

tum

tum ad inter ſe contrahendum habebant. Ita innuit textus, & affirmant Gloſ. ibi & Doctores communiter, c. tanta, qui fil. ſint legit. innuit etiam tex. c. ad abolendam, de filijs presb. & l. vulgo, ff. de ſtatu hominum.

Mãzares qui. Manzares dicuntur quidam ex ſpurijs, iuxta cap. niſi cum pridem, citatum. Neque mihi eſt ſatis compertum, qui nam hi ſint, parumq; ad præſens inſtitutum id refert ſcire. Gloſ. ad idem cap. ait, eſſe natos ex ſcorto, meretriceve. Quanuis autem eo pacto accipi aliquando vocabulum videatur, in eo tamen capite non ita videtur vſurpari, vt Couar. loco citato, nu. 2. adnotauit. Illud ſummatim dixerim, vocabula illegitimorum filiorum hactenus commemorata confundi ſæpè, varièq; à Doctoribus, quin & à iuribus ipſis, ſolere accipi.

DISPVTATIO CLXVI.

De ſucceſſione filiorum naturalium.

1. Conclu. DE hac re ſit prima concluſio. De iure communi, non exiſtentibus legitimis deſcendentibus neque aſcendentibus, licèt quondam conceſſum fuerit patri, relinquere filijs naturalibus, & ipſorum matri, dimidium ſuorum bonorum, aut etiam, dum viueret, in dotem, aut quauis alia ratione tradere illud eis, poſtea tamen de iure authenticorum ſancitum eſt, vt in eo euentu relinquere illis poſſet omnia bona ſua, aut etiam ea dum viueret illis tradere. Primum conſtat ex l. humanitatis, C. de naturalib. liberis. Secundum verò ex auth. licèt, C. eodem tit. & ex auth. quib. modis naturales efficiantur ſui, §. ne igitur, verſi. ſi vero filios, & ex l. 8. titul. 13. par. 6.

2. Conclu. Secunda concluſio. De eodem iure communi, exiſtentibus deſcendentibus legitimis, ſolum fas eſt donare aut relinquere ex teſtamento filijs naturalibus, atque ipſorum matri, vnciam vnam, hoc eſt, duodecimam bonorum partem. Quod ſi aliquid amplius fuerit illis datum, aut relictum, pertinet eo ipſo ad deſcendentes legitimos. Si autem mater filiorum naturalium fuerit ſine illis ſuperſtes, fas eſt relinquere aut donare illi ſemiunciam. Hæc habentur in auth. quibus mod. natur. effic. ſui, §. ne igitur citato, & l. 8. tit. 13. par. 6. Couar. in epit. par. 2. c. 8. §. 4. nu. 11. conſentaneè ad iura citata, obſeruat, ſi filij naturales ſine matre exiſtant, fas eſſe relinquere illis integram vnciam.

3. Concluſ. Tertia concluſio. De eodem iure communi, deficientibus legitimis deſcendentibus, & exiſtentibus aſcendentibus legitimis, relinquenda eſt aſcendentibus portio legitima, in qua, velit nolit teſtator, ſuccedere debent, hoc eſt, tertiũ bonorum de eodem iure communi, vt diſp. 158. oſtenſum eſt: reliquũ verò donare, aut relinquere ex teſtamento poteſt filijs naturalibus. Ita habetur in auth. quib. mod. natur. effic. ſui, §. ſi verò habuerint, in auth. licet, C. de natural. liber. & l. 8. tit. 13. par. 6.

4. Concluſ. Quarta concluſio. De eodem iure communi, patre diſcedente ab inteſtato, nec relinquente deſcendentes legitimos, nec item legitimam

A vxorem, filij naturales illi ſuccedunt in duabus vncijs, hoc eſt, in ſexta bonorum parte, inter ipſos & eorum matrem, ſi ſuperſtes ſit, per æquales portiones diuidenda; in alijs verò quinque partibus ſuccedunt alij legitimi hæredes ab inteſtato, iuxta ea quæ diſput. 164. & 163. dicta ſunt ſunt. Quod ſi vel deſcendentes legitimos, vel vxorem legitimam relinquat, in nulla parte bonorum patris ſuccedunt: illis tamen tribuenda ſunt competentia alimenta de bonis patris prudentis arbitrio. Ita habetur in authen. quib. mod. natural. effic. ſui, §. ſi quis autem, & §. ſi quis igitur, in authen. de trien. & ſemiſſe, §. conſideremus, & in auth. licet, C. de naturalib. filijs. Similiq; modo filijs naturalibus debentur alimenta de bonis parentum, quando pater diſ-

B ceſſit quidem teſtatus, nihil tamen de ſuis bonis illis reliquit, vt innuitur, §. conſideremus, & §. ſi quis igitur, citatis, & affirmat l. 8. tit. 13. par. 6. eſt enim eadem ratio, reſque patebit magis diſput. 167.

Ratio autem cur, ſuperſtite legitima vxore diſcedentis ab inteſtato, filij naturales in nulla portione defuncti ſuccedant, eſtq; ea bona, non vxori, ſed alijs legitimis conſanguineis defuncti obuenire debeant, eſt, in honorem matrimonij, ne legitima vxor cernens filios, non ex ſe, ſed ex ea, qua coniux ſuus fuerat abuſus, genitos, ſuccedere in bonis mariti, ſcandalum patiatur, afficiaturque triſtitia.

Ant. Gom. ad l. 9. Tauri, num. 4. affirmat, vt naturales filij in duabus vncijs ſuccedant, neceſſe etiam eſſe, vt defunctus aſcendentes legitimos

C non relinquat, atque omnes in authenticis citatis id aſſeuerare. At neque gloſſæ, neq; Bart. illis in locis id docent, neque Couar. in epit. p. 2. c. 8. §. 4. nu. 9. vbi ea de re diſſerit, quicquam tale affirmat, aut vllum eius opinionis autorem citat, neque video quis merito id affirmare poſſit: cũ ſupra citata, & l. 8. tit. 13. par. 6. de aſcendentibus nihil loquantur, & cum ſucceſſio filiorum naturalium in duabus tantum vncijs, legitimæ portioni aſcendentibus in defuncti bonis debitæ nullum omnino præiudicium afferat; & denique cum nullum fundamentum videam contrariæ opinionis, nulluſque autor illius citetur in particulari.

Couar. loco citato cum Baldo ait, etiam quã do ſuperſtites ſunt filij reſcripto Principis legitimati, imò & adoptiui, filios naturales non ſuc-

D cedere ab inteſtato in duabus vncijs. Ducitur, quoniam in auth. licet, C. de naturalib. liber. vt filij naturales ab inteſtato in duabus vncijs ſuccedant, exigitur, vt deſit ſoboles ciuilis: filij autem, tam reſcripto Principis legitimati, quàm adoptiui, ciuilis ſoboles ſunt. Contrarium tamẽ non dubito eſſe verum: in authentico namq; de triente & ſemiſſe, §. citato, conditio illa requiſita vt filij naturales in duabus vncijs ſuccedat, his verbis ſcribitur; ſi quis moriens legitima ſibi penitus ſobole non exiſtente, filiorum dicimus aut nepotum aut cæteræ ſucceſſionis, nempe pronepotum aut abnepotum: in auth. verò quib. mod. nat. effic. ſui, §. ſi quis autem defunctus, ſic ſcribitur; ſi quis defunctus fuerit, legitima ei omnino ſobole non exiſtente, filiorũ dicimus,

cimus, aut nepotum, vel deinceps ſucceſſionis: vbi non eſt ſermo de ſobole legitima ex priuilegio, ſed per naturam: authentica autem licet, ex illis alijs authenticis deſumpta eſt, atq; iuxta illa eſt intelligenda, ac exponenda: mirumque eſſet, quòd ſpurius principis reſcripto legitimatus, aut ab aliquo adoptatus impediret, ne naturales filij ab inteſtato in illis duabus vncijs ſuccederent.

5. Conclu. Quinta concluſio. De iure communi, in quibus euentibus poteſt pater donare, aut relinquere ex teſtamento filijs naturalibus, ea quæ tribus prioribus cõcluſionibus explanata ſunt, poteſt naturalibus nepotibus eadem donare, aut relinquere ex teſtamento, & non in alijs euentibus, idq; ſiue ſint nati legitimè ex filio naturali, ſiue illegitimè ex filio legitimo, aut ex filio naturali. Ab inteſtato verò ſuccedunt etiam in eis euentibus, atque in ea portione, in qua concluſione 4. dictum eſt ſuccedere filios naturales. Hæc omnia colliguntur ex l. v... C. de naturalib. liber. iuncto authen. quib. m... effi. ſui, §. de nepotibus... das extenſionem, quæ poſtea circa filios naturales de iure authentico rum facta eſt, cenſeri etiam factam circa nepotes: q... appel. citata apertè dicat, nihil eſſe coarctandum ... comparatione nepotum naturalium, quod ... ca... os naturales ſit conceſſum. Hæc eadem, c... Bal. & alijs affirmat Couar. loco citato. nu. 3 o. ... ege etiam Ant. Gom. ad l. 9. Tauri, nu. 6. Obſerua tamen, quando patres erant filii naturales nepotes non ſuccedere auis niſi loco parentum defunctorum, atque adeò per ſtirpẽ, vt doctores citati adnotarunt. Obſerua etiam, quando nepos naturalis eſſet ex filio legitimo, vxorem aui legitimam eſſe ſuperſtitem, nequaquam impedire quo minus nepos naturalis ſuccedat auo ab inteſtato, quin potius ſimili modo ſuccedere eidem vxori, quæ ipſius eſt auia. Quod de nepotibus comparatione auorum dictum eſt, intelligendum eſt de pronepotibus comparatione proauorum, vt ex leg. citata conſtat.

6. Conclu. Sexta concluſio. De iure communi eodẽ modo, & in eadem portione, qua deſcendentes naturales ſuccedunt aſcendentibus tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, ſuccedunt etiam aſcendentes naturales ſuis deſcendentibus, vt auus, & proauus filio naturali, & nepoti, quando tales filius & nepos non habent deſcendentes, qui aſcendentibus præferantur. Eodemque modo à deſcendentibus naturalibus ſunt alimẽta preſtanda aſcendentibus. Ita habetur expreſſe in auth. quib. mod. natur. effic. ſui, §. de nepotibus, in auth. licet, C. de natur. liber. ad finem. Et l. 8. tit. 13. part. 6.

7. Conclu. Septima concluſ. De iure communi filius naturalis non ſolum ex teſtamento, ſed etiam ab inteſtato ſuccedit matri æquè cum filijs legitimis, excluditque aſcendentes legitimos, perinde ac ſi eſſet filius legitimus. Ita habetur l. ſi qua illuſtris, iuncta gl... ibi. C. ad ſenatuſconſult. Orficianum. Et l. 1... 3. part. 6. cõſen... untq; alia iura & Doctores quos referunt & ſequuntur Couar. §. 4. citat... nu. 15. Ant. Gom. ad l. 9. Tauri, nu. 9. & Sylu... verb. filij, quæſt. 3 ... q; etiam ſi mater ſit illuſtris. De eiſdem filiis naturalibus comparatione auorum per lineam maternam, quicquid Ant. Gom. loco citato dicat, diſtingue rem. Quia ſi mater ſimul erat filia naturalis, tũc nepos ſuccedet auiæ eodem modo, ſed per ſtirpem loco matris. Auo autem materno, & auis per lineam paternam non, niſi iuxta ea, quæ cõcluſ. 5. dicta ſunt. Si verò mater erat filia legitima, tunc credo ſuccedere vtriq; auo materno eodem modo, quo ſi eſſet legitimus: quia ſuccedit loco matris, matremque repræſentat, non ſecus ac ſi eſſet filius legitimus: mater autem eſt proles legitima. Comparatione verò auorum per lineam paternam ſuccedet iuxta 5. concluſionem: eo quòd non ſuccedat ratione matris, ſed ratione patris.

8. Conclu. Octaua concluſio. De iure communi in qua portione, & quo modo filij naturales & nepotes ſuccedunt matribus & alijs aſcendentibus per lineam maternam, in eadem matres & alij aſcendentes ſuccedunt ipſis, quando tales filij & nepotes carent deſcendẽtibus. Ita Doctores communiter, vt par pietas deſcendentium ſeruetur cum aſcendẽtibus, iuxta auth. quib. mod. natur. effic. ſui, §. de nepotibus, & auth. licet, C. de naturalibus liberis. De fratribus verò naturalibus, an mutuo ſibi ſuccedant dicetur diſputatione ſequenti.

Ius Luſit. De iure huius Luſitaniæ Regni, ſumpto naturali filio tam latè, quam diſputatione præcedẽte explicatum eſt, ſi pater tempore, quo filius conceptus vel natus eſt, erat plebeius, quem piã in hoc Regno vocant talis vnuſquiſque præſumitur, niſi contrarium probetur, vt Gam. deciſ. 86. nu. 3. cum Baldo & Ripa rectè adnotauit) eſto poſtea ad gradum altiorem conſcenderit, perinde illi ſuccedit filius naturalis, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, ac ſi eſſet filius legitimus: quare æquè ſuccedit cum alijs filijs legitimis, ſi quos pater habeat. Si verò pater tempore conceptionis & natiuitatis filij erat caualeiro, tunc filius ab inteſtato in nulla bonorũ parte ei ſuccedit, ſed ſuccedunt legitimi deſcendentes, aut aſcendentes, vel collaterales, qui proximiores fuerint in gradu. Ex teſtamento autem, ſi habeat deſcendentes legitimos, nihil relinquere poteſt filio naturali: ſi verò careat deſcendentibus, & habeat aſcendentes legitimos, de tertio ſuorum bonorum poteſt illi relinquere, quod ſibi placuerit; non verò de duabus alijs partib. in quibus velit nolit, ſuccedunt aſcendentes. Quod ſi aſcendentibus etiam careat, poteſt ex teſtamento relinquere filio naturali ſua bona, eſto habeat fratres, aut alios collaterales cõſanguineos. Hęc omnia habentur 4. lib. ord. tit. 71. iudicatum vero refert Gam. ad finem deci. 313. ex eo, quod deſcendens ex parentibus non plebeis famulus ſit alicuius nobilis, nõ cenſeri piã: id quod ex ſe ſatis erat manifeſtum.

Cum vero ordinationes nihil circa matrem diſponant comparatione illius, iuri communi ſupra expoſito erit ſtandum, necnon comparatione auorum ex parte matris. Comparatione vero auorum, aut proauorum ex parte patris, tunc illis nepos, aut pronepos naturalis poteſt ſuccedere, quando iuxta ordinationes ſuccedere

dere eiſdem poteſt filius ipſorum naturalis. Vnì A uerſim autem, quando filius aut nepos naturalis ſuccedere poteſt patri, matri, aut alijs aſcendentibus, iuxta ea quæ dicta ſunt, poſſunt vicisſim aſcendentes illis ſuccedere, niſi tales filij, aut nepotes ſobolem habeant, quæ aſcendentib. debeat præferri, vt de iure communi ſupra explicatum eſt. De alimentis, quæ de iure huius Regni filio naturali, quando patri & alijs aſcendétibus non ſuccedit, debentur, dicetur, cum de alimentis filio ſpurio debitis erit ſermo.

Vt ad filium naturalem comparatione patris regrediamur, de iure huius Luſitaniæ regni tit. 71. citato ſtatuitur, filium naturalem hominis piam, quem genuit ex ſua propria ancilla, ſuccedere etiam in bonis illius, perinde ac ſi eſſet legitimus; modo tamen mortuo patre liber maneat. Vnde non ſatis eſt, ſi, poſt patris mortem, ab hęredibus aut aliunde liber fiat. Id verò additum fuit, quoniam, vt diſputatione 39. in ſexto modo ex ijs, quibus mancipium libertatem conſequitur, dictum eſt, nō ſemper filius habitus ex propria ancilla libertatem per mortem patris conſequitur. Fuit verò valde controuerſum in hoc regno, an idem eſſet de filio naturali hominis piam, quem genuit ex ancilla aliena; modo tamen tempore mortis patris liber eſſet. Et quidem partem negantem ſuadet argumentum à contrario ſenſu: ordinatio namq; citata ſic habet; E iſſo meſmo auera lugar no filho, que algun homem ſolteiro piam ouuer dal gua ſua eſcraua, ſe per morte de ſeu pai ficar forro. Ecce dixit de ſua eſcraua: ergo non idem erit, ſi fuerit ex aliena. Contraria tamen ſententia eſt amplectenda, quæ, vt Gam. deciſ. 86. 167. & 312. refert, ſępe ſenatorum iudicio fuit confirmata. Etenim illud, de ſua eſcraua, exempli gratia, & quod frequentius eueniret, fuit appoſitum; cum raro admodum filius hominis plebei ex aliena ancilla habitus liber tempore mortis patris manere conſueuerit: argumento autē à longè maiori ratione, idem ordinatio citata cenſendum eſſe voluit, ſi quando id eueniret; præſertim cum vtrunq; conſonet cum iure cōmuni, inſtit. de ſerui cognatione in principio. Eiuſmodi etiam filij naturales ex ancilla geniti eodē modo ſuccedunt auis, vt Gam. deciſ. 312. conſentaneè ad diſpoſitiones iuris communis ſupra relatas, iudicatum refert.

Ius Caſtell. De iure regni Caſtellę, pater, ſi legitimis deſcendentibus careat, etſi habeat aſcendentes legitimos, conferre, relinquereque poteſt filijs, aut nepotibus naturalibus omnia ſua bona, vel quam partem ſuorum bonorū voluerit. Quòd ſi legitimos deſcendentes habeat, ſolum poteſt in alimenta eis relinquere quintum ſuorum bonorum. Ita habetur l. 10. Tauri, quæ eſt 8. tit. lib. 5. nouæ collect. Ab inteſtato verò ſtandum eſt in eo regno iuri communi. Hoc tamen excepto, quod ſi ſuperſtes relinquatur legitima vxor, id non impedit, quò minus ab inteſtato filij naturales in ſexta parte bonorum patris ſuccedant. Ita habetur l. 9. titu. 13. par. 6. Quod ad matrem attinet, ſi deſcendentes legitimos habeat, neq; ex teſtamento, neq; ab inteſtato illi ſuccedunt filij naturales: [illegible] tamen ipſi eſt in vita illis dare, aut poſt mortem eis relinquere, quintum ſuorum bonorum, de quo pro ſua anima poterat diſponere. Quòd ſi deſcendentibus legitimis careat, etſi aſcendentes habeat, filii naturales, nepotes, & pronepotes in ſuo ordine & gradu, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, illi ſuccedunt, non ſecus ac ſi eſſent legitimi. Ita ſancitum eſt, l. 9. Taur. quæ eſt 7. tit. 8. lib. 5. nouæ collect.

Dubium. Dubitabit aliquis, vtrum Luſitania lex, nec non l. ſi qua illuſtris, quatenus in aliquibus euētibus filiis naturalibus concedunt portiones ęquales cum legitimis, iuſtæ licitæque ſint. Etenim Geneſ. 21. cum Sara dixiſſet ad Abraham. Eijce ancillam hanc & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Iſaac, durèq; id accepiſſet Abraham, dixit illi dominus. B Non tibi videatur aſperum ſuper puero, & ſuper ancilla tua: omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius; quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen. Vnde Paolus ad Galat. 4. eum locum referens ait. Sed quid dicit ſcriptura? Eijce ancillam, & filium eius: nō enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberę. Et Gene. 25. ſcriptum legimus, Deditque Abraham cuncta, quę poſſederat, Iſaac: filiis autem concubinarum largitus eſt munera, & ſeparauit eos ab Iſaac filio ſuo, dum adhuc ipſe viueret. Idem etiam docent Leo Papa ad Ruſticum Narbonenſem capit. Non omnis, 32. q. 2. & Ambroſius cap. Dicet aliquis, 32. q. 4. His ducti rationibus, Couarruu. §. 4. citato, num. 15. cum aliis, quos tam ipſe, quam Gama deciſ. 312. nu. 2. referunt, iniquas cenſent eiuſ- C modi leges.

Deciſio. Non tamen ſunt vlla ratione condemnandę, quæ vſu, vbi ea iura vigent, perpetuo ſeruatæ ſunt, ac ſeruantur. Neq; enim iuri naturali, aut Diuino poſitiuo ſunt contrarię. Etenim in illis ſcripturę locis ſermo non eſt de filio naturali, ſed de legitimo, qualis erat Iſmael, tametſi de minus præcipua vxore, quæ ſimul ancilla erat Saræ & Abrahami, habito, vt omnes confitentur. Quòd ſi legitimus non fuiſſet, vtiq; fuiſſet ſpurius, genitus ex adulterio, atque adeò non eſſet de numero filiorū, de quibus eſt nobis hoc loco ſermo. Deinde credendum non eſt, Abrahamum, dum Saræ repugnabat, ius naturæ violaſſe: quia neque ſacra ſcriptura id innuit, neq; rei ipſius natura id ſuadet, neq; de ſanctiſſimo viro, Deo tam familiari, ab eoq; tantopere illu- D minato, eſt præſumendum. Poſtremo, veriſimile non eſt, Deum ius poſitiuum eo in loco, ſtatuiſſe, quod poſteros Abrahami ad illud idem aſtringeret: pręſertim cum Abraham Ceturam habuerit etiam vxorem, licet non tam pręcipuā ac erat Sara, ex qua filios genuit, vt habet Gen. 25. Cum vero Abraham ſoli Iſaac dederit cuncta quæ poſſidebat, iuxta Domini præceptum Gen. 21. eo quod in ſolo Iſaac vocandum illi eſſet ſemen, filiis autem concubinarum (in quib. Ceturæ filii comprehendebantur) largitus ſolum fuerit [illegible] ea, eoſq; ſeparauit ab Iſaac, vt habetur Gen. [illegible] neq; conſuetudo fuerit in ſynagoga, vt filij vxorum minus præcipuarum excluderentur ab hæreditate paterna, conſequens profectò eſt, vt Gen. 21. Deus nō condiderit [illegible] poſi-

poſitiuum, quod Abrahami poſteros ad illud idem aſtringeret, neq; naturale expoſuerit, ſed iuxta doctrinam Pauli ad Galat. 4. iunctis ijs, quæ ad Rom. 9. docet, facto illo ſignificare voluerit cœleſtem hæreditatem pertinere ad ſolos legitimos eccleſię (in Sata figuratę) filios, qui per repromiſſionem ſecundum ſpiritum fidei viuæ ſunt veri Abrahę filij, potiunturque libertate, qua Chriſtus eos liberauit. Inter eos autẽ pręcipui ſunt Eccleſiæ Chriſtianę filij, liberi per Chriſtum à iugo veteris legis, & quibus longè cumulatiora dona per Chriſtum conferuntur, quàm vel in naturæ lege, vel etiam in ſynagoga fuerint vnquam collata. His omnibus addé, eſto admitteremus Deum Geneſ. 21. ius cõdidiſſe poſitiuum, quod ad Abrahamı poſtetos ſeſe extenderet, per Chriſti mortem, vt & cæteram legem veterem quoad iudicialia, expiraſſe, neque iam hodie vim habere. Quarè, cum nihil hac de re ius naturale, aut diuinum poſitiuum ſtatuat, validum ac licitum eſt, quod iure humano poſitiuo ea in parte fuerit ſtatutum, ſiue aliqua de cauſa interdum illegitimi aliqui filij ad hæreditatem vel maternam, vel etiã paternam, vnà cum legitimis filijs admittantur, vel ab ea excludantur, ſolumque alimenta, aut portio aliqua minor, quàm legitimis filijs, concedatur.

Leo autem Papa & Ambroſius duobus capitibus citatis, de illegitimis filijs ex veris concubinis fornicationeque natis iuxta ius Romanorum ante legem, ſi qua illuſtris, conditum, ſunt loquuti: idque, quod Romanorum iure fuerat ſtatutum, frequentique vſu tunc ſeruabatur, tacito argumento a maiori ratione, tam quam æquum, ex illis ſcripturæ teſtimonijs merito confirmarunt. Si namq; ſacra pagina Deũ iuſſiſſe commemorat, vt filius ancillæ concubinæ, alioquin veræ vxoris, non eſſet hæres cum filio liberæ, ſanè, ſpectata ſola natura rei, longè maiori cum æquitate, iure & vſu Romani Imperii ſeruabatur, vt filii illegitimi ex veris concubinis habiti, ad hęreditatem paternam & maternam æqualiter cum legitimis filiis minimè admitterentur.

DISPVTATIO CLXVII.

De ſucceſſione ſpuriorum: & num collaterales ſpurij, aut naturales, ſibijnuicem ſuccedant.

1. Concluſ. SIt prima concluſio. Si de nouiſſimo iure Cæſareo authenticorum loquamur, antequã nomen filiorum naturalium iure canonico tã latè extenderetur, quàm duabus diſputationib. præcedentibus explicatum eſt, nullus omnino illegitimus filius, qui natus non eſſet ex vnica concubina domi retenta, cum qua non eſſet impedimentum ad matrimonium cõtrahendum, ſuccedere poterat patri, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, quin neque pater præbere illi poterat alimenta. Ita habetur expreſſe in authen. quibus mod. natur. effic. ſui, §. vltima ſiqui dem (qui eſt penultimus) iuncto §. ſi verò eiuſdem. Etenim cum in eo auth. ſoli filij ex vnica concubina domi retenta, cum qua poterat eſſe matrimonium, naturales appellentur, modiſq; diſputatione præcedente explicatis ad ſuccedendum patri ibidem admittantur, §. penul. citato, omnes alij illegitimi filij non naturales dicuntur, omninoque à ſucceſſione patris, tam ex teſtamento, quam ab inteſtato, excluduntur, quin & ab alimentis: complexuſque, ex quibus tales filij procedunt, nefarij, damnatique eo in loco appellantur. Idem habetur in auth. licet, in vltimis verbis, C. de natur. liber. conſentitq; Bart. l. vlt. ff. de his quib. vt indig. nu. 2. & 3.

2. Conclu. Secunda concluſio. Poſita extenſione filij naturalis, quæ iure canonico facta eſt ad omnes genitos ex ijs, inter quos impedimentum non erat ad enıtrahendum matrımnnium, quæque conſuetudine multorum regnorum in foro ſeculari recepta eſt, & lege Luſitana & Caſtellæ eſt ſancita, vt diſputationibus pręcedentibus oſtenſum eſt, de iure horum Regnorum vniuerſim filij omnes in ea acceptione naturales; eſto concepti ſint ex coitu iure communi aut eorundem Regnorum punibili, ſuccedunt eo modo patri ac matri, quo diſputatione præcedente explicatum eſt. Probatur, quoniam eo ipſo, quæ de iure communi ſancita erant circa filios naturales genitos ex vnica concubina domi retẽta, cenſentur extenſa ad omnes vniuerſim filios naturales in ampliori acceptione iure canonico introducta, eaq; omnia, quæ de filiis naturalibus in his regnis quoad ſucceſſionem conſtituta ſunt, intelligũtur de naturalibus in eadem ampla acceptione. Quo fit, vt licet, vel de iure communi, vel de iure horum Regnorum, pœna ſtatuta ſit coeunti cum virgine, vidua honeſta, aut etiam comprimenti has, vel quancunq; aliam ſolutam, cum qua matrimonium poterat contrahere, nihilominus filij ex eiuſmodi copulis geniti eo pacto patri, aut matri ſuccedant, quo diſp. præcedente explicatum eſt filios naturales parentibus ſuis ſuccẽdere. Vnde quando lib. 4. Luſit. ord. tit. 81. dicitur, filio clerici, vel concepto ex quocunq; alio damnato, aut punibili coitu, cui de iure cõmuni, aut iuxta ordin. huius Regni ſuccedere non poteſt pater, aut mater, &c. vtique non excluditur quod de filijs naturalibus eodem 4. lib. tit. 71. fuerat vniuerſim ſtatutum, eſto aliquibus copulis, ex quibus naturales filij generantur, pœnæ ſtatuantur de iure communi atque Luſitani regni, vt conſtat 5. lib. ord. tit. 14. 18. 20. 21. 23. & 24. quibus in locis multæ etiam fornicationes ſimplices ſub graui pœna puniuntur; cum tamen dubium eſſe non poſſit filios naturales ex eiſdem copulis genitos eo modo parentibus ſuccedere, quo diſputatione præced. explicatum eſt. Quarè verba illa ex 4. lib. ord. tit. 81. relata, nempe, cui de iure communi, aut iuxta ordinationes huius regni ſuccedere non poteſt pater aut mater; reſtrictio ſunt illorum præcedentium, videlicet, vel concepto ex quocunque alio damnato, aut punibili coitu, quaſi non vniuerſim omni concepto ex damnato & punibili coitu ſuccedere non poſſit pater aut mater, atque adeò neque ipſe patri aut matri (cum, vt diſputatione præcedente explicatũ eſt, quando deſcẽdenti ſuccedere

dere non poteſt aſcendens, neq; aſcendenti ſuccedere poſſit deſcendens, & è contrario) ſed ex iuribus ipſis intelligendum ſit, qui nam ſuccedere poſſint, aut non poſſint.

3. Concluſ. Tertia concluſio. De iure huius Luſitani regni, & vbicunque in foro ſeculari conſuetudine aut lege recepta eſt extenſio filij naturalis iure canonico introducta, neque aliud in particulari eſt ſancitum, reliqui illegitimi filij; qui ſpurij preſsè dicũtur, nempè, qui ex ijs ſunt geniti inter quos eſſe non poterat matrimonium, ſuccedere nequeunt patri ex teſtamento aut ab inteſtato in vlla parte ſuorum bonorum, aut illam donatione vel alio contractu inter viuos accipere. De alimentis verò dicetur diſputatione ſequenti. Probatur concluſio, quoniam, vt concluſione prima ex auth. quib. mod. nat. effic. ſui, § pen. & ex auth. licet, oſtenſum eſt, hi omnes, & etiam naturales filij qui ex vnica concubina domi retenta non erant geniti, excluduntur omnino a ſucceſſione in bonis patris: ergo ſi propter extenſionem iure canonico introductam excipiamus filios naturales genitos non ex concubina vnica domi retenta, vbi ea extenſio conſuetudine aut lege eſt recepta, ſanè reliqui omnes, ſi nihil aliud ſit ſtatutum, ſed iuri cõmuni ſtetur, excludentur omnino a ſucceſſione in bonis patris. Atque hac eſt ſententia Bart. loco citato, Couarr. in Epit. par. 2 cap. 8. §. 5. nu. 3. Iulij Clari, 3. libr. ſenten. §. teſtamentum, q. 31. Gam. deciſ. 3. nu. 5. & communis: conſentitq; l. 10. tit. 13. par. 6. quæ exprimit, neque donatione, neque contractu aliquo inter viuos poſſe talem filium quicquam accipere a patre. Porro in ordinationibus Luſitanis nihil in contrarium eſt ſtatutũ, quin potius apertè conſentiunt lib. 4. tit. 81. citato.

Caſtellæ ius expenditur. Non dubito in Regno Caſtellæ locum habere, quæ hac concluſione 3. dicta ſunt: quandoquidem, l. 10. citata ſuffragatur, nec video quicquam in contrarium in eo regno eſſe diſpoſitum. Solum facit dubium l. 10. Tauri, quę eſt 8. titu. 8. lib. 5. nouæ collect. quatenus diſponit in euentu, in quo pater aut mater præbere teneantur alimenta filio illegitimo, vel dum viuunt, vel tempore mortis, non poſſe vi talis obligationis illi relinquere vltra quintum ſuorum bonorum, de quo pro anima ſua poterant diſponere; redditurque talis filius incapax ad plura bona accipienda. Additurque eiuſmodi filium, cũ eam portionem obtinuerit, poſſe de illa diſponere ad libitum, tam dum viuit, quam tempore mortis. Circa eam verò legem controuertũt aliqui, an pater eiuſmodi filio, etiã ſi diues ſit, aliundeque habeat alimenta, licitè ac validè vi talis legis relinquere poſſit quintum ſuorũ bonorum. Gregorius Lopez ad l. 10. tit. 13. part. 6. cum Aymone affirmat, idemq; dixerat Couarr. in epit. par. 2. c. 8. § 6. in priori eius operis editione. Contrarium tamen nõ dubito eſſe verũ, nempe nec patrem, nec matrem poſſe plus iure alimenta tali filio de quinto illo ſuorum bonorum relinquere, quam ad ea indigeat, ita vt, ſi aliunde competentia alimenta habeat, nihil poſſint relinquere: ſi verò indigeat parte duntaxat alimentorum, quia aliunde reliquam habet, ſolam eam partem poſſint illi relinquere. Ratio eſt, quoniam ea lex manifeſtè id ſolum ſtatuit, quando pater aut mater tenentur alimenta illi præbere, & quatenus ſpectato iure naturali & canonico (iuxta ea quæ diſputatione ſequente dicenda ſunt) ad id tenetur, intentumque illius legis ſolum fuit limitationem adhibere, ne ſub pallio alimentorum plura bona eiuſmodi filiis relinquerentur, quàm par eſſet: non verò extendere facultatẽ, quę antea erat ad bona eiuſmodi filijs relinquenda, vt legem ipſam intuenti ſatis eſt manifeſtum. Vnde Couar. in poſtrema eius operis editione in hanc noſtram ſententiam inclinauit.

Quod ſi filius ſpurius quicquã de bonis patris præter alimenta obtineat, in conſcientia, tanquam illorum incapax, tenetur id reſtituere hæredibus relictis in teſtamento, quibus per ius accreſcendi id cedit. Si autem nulli ſint ex teſtamento, tenetur reſtituere hæredibus ab inteſtato, poſſuntq; id exigere hæredes ac debent. Quòd ſi intra duos menſes exigere id negligãt, tunc poteſt fiſcus id ſibi vendicare, argum. tex. l. 1. §. vlt. C. de natur. lib. idemq; apertè diſponit l. 10. tit. 13. p. 6 Lege Couar. nu. 3. citato.

Pater neq; vulgari, neq; fideicõmiſſaria ſubſtitutione poteſt filium ſpurium ſubſtituere: quin neq; ſi inſtituat aliquem hæredem, eumq; grauet, vt, cui voluerit, ea bona reſtituat, hæres ita inſtitutus eligere poterit filium ſpurium: quoniam ſubſtitutus fideicommiſſaria ſubſtitutione à principali teſtatore cenſetur accipere ea bona. Ita Couar. §. 5. citato, nu. 3. & 4. Anton. Gom. ad l 9. Taur. nu. 20 & Molina lib. 2. de primog. c. 11. nu. 28. cum aliis quos referunt, argu. tex. l. vnum ex familia in prin. & §. 1. ff. de leg. 2. Pupillari autem ſubſtitutione licèt filio ſuo legitimo ſubſtituere etiam non poſſit alterum ſuum filium ſpurium in bonis, quæ pupillus obtinuerit a patre; ſecus tamen eſt in aliis eiuſdem pupilli bonis: quoniam licèt ſpurius ea accipiat diſpoſitione & miniſterio patris, non tamen accipit a patre, ſed a fratre ſuo pupilo. Ita colligitur apertè ex l. ſi is qui (ſexta illius tituli) ff. de vulg. & pupil. ſubſtitutione, & affirmant Gloſſ. in auth. quib. mod. natu. effic. ſui, §. penultimo, in verbo participium, Couar. num. 4. & Anton. Gom. nu. 20. citatis, cum Bar. Bald. & aliis, quos referunt.

Quarta concluſio. Filii ſpurii preſſè ſumpti, id eſt, geniti ex iis inter quos erat impedimentum matrimonium dirimens, de iure communi atq; Luſitano, neq; ex teſtamento, neq; ab inteſtato, ſuccedere poſſunt matri, quando concepti ſunt ex coitu damnato & punibili lege humana. In hac cõueniunt omnes, eamq; affirmãt Gloſ. in §. nouiſſimè, verb. admitti, inſti. ad ſenat. conſul. Orfic. Gloſ. l. ſi qua illuſtris; C. eodẽ tit. Bar. l. vlt. ff. de his quib. vt indig. & Doctores communiter, quos referunt, & ſequuntur Couar. §. 5. citato, nu. 15. Ant. Go. ad l. 9. Tau. nu. 13. Poteſtq; probari, quia quę auth. quib. mod. nat. effic. ſui, §. penult. ſtatuta ſunt de ſucceſſione filiorum non naturaliũ comparatione patris intelligenda ſimiliter ſunt comparatione matris, niſi quatenus iure ciuili fuerit exceptum: ſed l. ſi qua 4. Concluſ.

ſi qua illuſtris.C.ad Orfi.& §. nouiſſimè,inſtit. eod.tit.ſolum excipitur,quando filius,alioquin naturalis,conceptus eſt ex patre incerto, & mater eſt non illuſtris,aut quando filius eſt ex copula cum vnica concubina, cum qua non erat impedimentum ad cõtrahendum matrimoniũ, quæ copula,l.ſi qua illuſtris,appellatur conſuetudo licita:ergo in euentu, de quo ſermo eſt in noſtra concluſione,filius ſuccedere nequit matri.Idem confirmatur ex auth.ex complexu,C. de inceſt.nupt.vbi habetur;ex complexu nefario aut inceſto,ſeu damnato,liberi nec naturales ſunt nominandi , omnis paternę ſubſtantiæ (Gloſ.addit, & maternæ) indigni beneficio, vt nec alantur à patre. Conſentiunt ordinationes Luſitanæ lib.4.tit.81. verbis ſupra relatis , vbi dum negant parentes ſuccedere filio clerici aut concepto ex quocunq; alio damnato aut punibili coitu,per conſequens negant filium ſuccedere parentibus,vt ſupra dictum eſt.

Coitus dãnati & punibiles qui.

Licet in concluſione propoſita conueniant Doctores,controuerſia tamen inter eos eſt,qui coitus damnati & punibiles ſint. Et quidem cõſentiunt,adulterium cum vxore aliena, & inceſtum,tam cum conſanguinea , quam cum affine,damnatos eſſe:puniuntur namque tum iure communi,tum etiam ordinationibus Luſitanis li.5.tit.13.15.& 17.Sacrilegium etiam cum clerico,religioſo,aut religioſa , coitus dãnati ſunt in hoc Regno : puniuntur enim ibidem tit.22. 26.& 27.Non deſunt tamen doctores,qui affirment,filium ſolutæ & coniugati ſuccedere matri,eo quòd concubitus,ex quo eſt genitus,non puniatur lege ciuili. Item filium ſolutæ, conceptum ex vno aut altero concubitu cum ſacerdote ſuccedere matri; quia ſimiliter non punitur lege ciuili. Contrarium affirmat Couar.loco citato,nu.16.& 17.quoniam,inquit, cum adulterium cum ſoluta,tam ex parte ſolutæ,quã ex parte viri,cedat in iniuriam vxoris, damnatum & punibile eſt,licèt raro puniatur. Sacrilegium etiam cum ſacerdote,cum in dedecus & iniuriam ordinum ac miniſterij Eccleſiaſtici cedat,eaque ratione eiuſmodi coitus adulterinus appelletur à Gloſ.communiter recepta cap.per venerabilem,qui filij ſint legitimi, vtiq; damnatum ſecundum ſe eſt ac punibile. Conſentiunt ordinationes Luſitanæ eiuſmodi coitus damnatos & punibiles eſſe:quoniam dum loco citato tit.25.& 26. puniunt concubinas coniugatorum,clericorum,& religioſorum,vtiq; non ſolum damnant quemcunq; coitum inter eiuſmodi perſonas,ſed etiam punibilem eum cenſent ſecundum ſe,quamuis fortè concubina ſoluta non puniatur propter vnicum actum , etiã ſi de illo conſtet. Poſſumus idem confirmare , quoniam lib.4.ord.tit.81.abſolutè & abſq; vlla diſtinctione dicitur, filium clerici nec ſuccedere patri, nec matri, eo quòd concubitus, ex quo fuit genitus,damnatus ac punibilis.fit.Mirorque non defuiſſe ſenatorem in hoc regno , qui iudicauerit cõtrarium, vt Gama deciſ.136. refert,& multo magis eiuſmodi coitum ab eodem Gama ibidem appellari ſimplicem fornicationem.Nomine autem,clerici, in re propoſita intelligitur is,qui in ordinibus ſacris eſt cõ-

A ſtitutus,etiam ſi ſolum ſit Subdiaconus:quia in omni tali concubitu eſt ſacrilegium , omniſq; talis eſt inter illos, qui impedimentum dirimẽs habent ad contrahendum matrimonium.Non verò intelligitur clericus in minoribus conſtitutus,etiam ſi beneficiarius ſit:quoniam filius , ex eiuſmodi clerico genitus & ex ſoluta , naturalis omnino eſt de iure Luſitano & canonico, ac proinde ſuccedit matri. Hac eadem ratione filius genitus ex ſolutis,qui voto caſtitatis ſimplici matrimonium non dirimente eſſent ligati,ſanè naturalis eſſet , vt ſuccederet hodie matri:eò quòd genitus eſſet ex ijs, inter quos non eſſet impedimentum matrimonium dirimens, eſto peccarent contrahendo matrimonium nõ obtenta prius voti diſpenſatione.

B Hodie tamen, tam in hoc Luſitaniæ regno , quam vbicunque in ſeculari foro naturales filii conſentaneè ad ius canonicum cenſentur quotquot ex ijs ſunt geniti,inter quos non erat impedimentum matrimonium dirimens , nec quoad ſucceſſionem eſt aliud in particulari diſpoſitum,arbitror vniuerſim eſſe dicendũ, nullum omnino ſpurium preſsè ſumptum ſuccedere matri:omnẽ verò non ſpurium,atq; adeò naturalem,ſuccedere matri . Poſſumus verò id probare ratione,quam ſupra tetigimus,controuerſias omnes proculdubio dirimente:ea verò eſt huiuſmodi.Nullus illegitimus filius, qui patri non ſuccedit,ſuccedit matri,niſi de quo fuerit facta exceptio ĩ iure: ſed lege ſi qua illuſtris , C.ad Orfi.& §.nouiſſimè,inſti.eodem ti.ſolum excipiuntur filij naturales preſsè , prout de illis ciuile ius loquebatur,& ij ſpurij , ſeu vulgo C quæſiti, qui ex matre ſoluta & non illuſtri , & patre incerto erant geniti , qui hodie omnes ſunt naturales, etiam ſi ex matre illuſtri ſint geniti,ſuccedunrque in hoc Luſitaniæ regno & alijs,de quibus loquimur, matri , neque in iure ciuili inuenitur alia exceptio:ergo vera eſt noſtra aſſertio . Confirmatur,quoniam ius ciuile Cæſareum ſanè copulam omnem,quæ non eſt cum vnica concubina domi retenta, cum qua poterat eſſe matrimonium,appellat illicitam & damnabilem, ſeu damnatam , vt conſtat ex l.ſi qua illuſtris , §.vlt.& ex auth.quib.mod.natur. effic.ſui,§.penult.vt ſupra oſtenſum eſt,quin & authen.ex complexu, C.de inceſtis nuptijs,cuius verba paulo antea retulimus, deſumpta ſũt ex auth.quibus modis natur.effic.ſui,§.penult. D nec aliud diſponit,quam quod §.illo fuit diſpoſitum:ergo iure ciuili Cęſareo omnis copula , quę non eſt cum vnica concubina domi retenta,cum qua eſſe poterat matrimonium,illicitã & damnata cenſetur, atque adeò excludit filiũ ex ea genitum, tam à ſucceſſione matri, quàm patri,ſolumque, quoad ſucceſſionem matri,excipitur,l.ſi qua illuſtris, citata,& §.nouiſſimè, citato, copula ſolutæ non illuſtris cum incerto prolis parente.

Illud admonuerim,hodie in hoc regno & in alijs,de quibus loquimur, vim non habere diſpoſitionem l.ſi qua illuſtris . Quoniam in his regnis omnis , qui ex ſoluta & incerto parente ſoluto eſt conceptus, cenſetur naturalis,ac proinde ſuccedit matri, ſiue illa illuſtris ſit,ſiue nõ,

vt ſe-

vt ſæpius eſt dictum. Lex autem illa ſolum habet locũ poſito, quod ſolus is filius naturalis ſit qui genitus eſt ex vnica concubina domi retenta. in priori namque parte eiuſdem legis diſponitur, filium etiam ſpurium genitum ex ſoluta & incerto parente ſolum ſuccedere matri, modo mater illuſtris non ſit.

Illud præterea admonuerim, quando fœmina, quæ filium alioqui ſpurium conciperet, à culpa excuſaretur, vel quia fuit vi oppreſſa, vel quia iuuincibiliter ignorauit eum, cum quo rẽ habebat, non eſſe ſuum virum, uel aliqua alia ratione, filium eo pacto genitum ſuccedere matri vnà cum alijs filijs legitimis: quoniam denegatio ſucceſſionis eſt in pœnam & odium delicti parentum: vbi autem nulla interuenit culpa, ceſſare debet pœna.

5. Concluſ. Ius Caſtellæ

B Quinta concluſio. In Regno Caſtellæ filius ſpurius ex clerico, religioſo, aut moniali profeſſis, nec matri, nec patri ſuccedit, neq; conſanguineis patris, neq; poteſt quicquam ab eis obtinere præter alimenta, l. 6. & 7. tit. 8. lib. 5. nouæ collect. Quo fit, vt, quod ſupra dictũ eſt de pupillari ſubſtitutione, locum non habeat in Regno Caſtellæ in eiuſmodi filijs ſpurijs.

6. Conclu.

Sexta concluſio. In eodem regno quando filius ſpurius conceptus eſt ex coitu propter quẽ matri ſtatuta eſt pœna mortis naturalis, vt ex adulterio matris, talis filius ſuccedere nequit matri, neq; ex teſtamento, neq; ab inteſtato. Poteſt tamen mater illi relinquere quintum ſuorum bonorum, de quo diſponere poterat pro anima ſua. Ita habetur l. 7. citata, quæ eſt 9. in legibus Tauri. C

7. Concluſ.

Septima concluſio. In eodem Regno, ſi mater deſcendentibus legitimis careat, eſto habeat aſcendentes, reliqui filij ipſius ſpurij illi ſuccedunt, tam ex teſtamento, quam ab inteſtato, perinde ac ſi eſſent legitimi. Ita habetur l. 7. citata, Quarè filius ex ſoluta & coniugato, eſto ille cõſanguineus aut affinis eſſet, nõ excluditur in eo Regno a ſucceſſione matri; eo quòd pro eiuſmodi criminibus pœna mortis in eodem regno ſtatuta non ſit.

8. Concluſ.

Octaua concluſio. In eodem Regno, ſi mater deſcẽdentes legitimos habeat, ij filij ſpurij, de quibus ſermo eſt in præcedente concluſione, neque ex teſtamento, neque ab inteſtato ſuccedunt matri. Poteſt tamen mater illis relinquere quintum ſuorum bonorum, de quo diſponere poterat pro anima ſua. Ita habetur l. 7. citata. D

9. Concluſ.

Nona concluſio. De iure communi (idem cẽſendum eſt de iure Luſitano & Caſtellæ) deficiente legitima prole, auus inſtituere poteſt hæredem nepotem filium naturalem aut legitimũ filij ſui ſpurij; modo tamen inſtitutio non fiat intuitu patris, ſed nepotis, quia nepos eſt ipſius inſtituentis (tametſi ex tali filio, aut filia ſpurijs) vel aliqua alia de cauſa. Atque in dubio inſtitutio cenſetur facta intuitu nepotis, eſto pater viuat. Ita cum Bart. & communi doctorum ſententia Couar. in epit. par. 2. c. 8. §. 5. nu. 13. Pinellus l. 1. C. de bonis mate. p. 3. nu. 20. Gam. deciſ. 136. & Ant. Gom. ad l. 9. Tauri, nu. 17. colligiturq; ex l. vlt. C. de naturali. liber. Excipitur, ſi nepos eſ-

A ſet ex filio genito ex inceſtis nuptijs, argum. l. ſi quis inceſti, C. de inceſt. nupt. Ant. Gom. cum Bart. obſeruat, ſi nepos inſtitutus legitimè iuxta concluſionem propoſitam, quando hæreditatẽ aut legatum aui conſequeretur, eſſet adhuc ſub poteſtate patris, vſusfructus non pertineret ad patrem, vtpote illius incapacem, ſed ad filium. Illud etiam obſerua, concluſionem propoſitã nihil in regno Caſtellæ pugnare cum quinta præcedente, eſto talis nepos filius eſſet filii clerici, religioſi, aut monialis. Lex namque Caſtellæ ſolum prohibet filios ſpurios ſuccedere conſanguineis patris, non verò filios naturales aut legitimos genitos ex talibus ſpurijs ſuccedere cõſanguineis patris. Quòd ſi initiatus ordinib. ſacris poſt ordines ſuſceptos generaret filium, qui eſſet ſpurius, neque patri, neq; auo, etiam ſi B auus clericus non eſſet, poſſet ſuccedere.

Ant. Gom. iuxta concluſ. propoſitam ibidem vult, ſi filius ſpurius clerici, aut alterius duxerit aliquã, patrem talis filij poſſe inſtituere hæredẽ vxorem illius, vel ſocrum, aut ſocerum, idemq; affirmat, ſi filia ſpuria nupſerit alicui. Cæterũ cum in hoc regno matrimonia fiant contractu medietatis, atq; adeò quicquid vni coniugũ aduenit, cõe fiat vtriuſq;, vtiq; relinquẽdo aliquid coniugi filij, aut filiæ, imò & ſocero, aut ſocrui, virtute relinquitur tali filio aut filiæ, quod nequaquam licet. Imo eſto in hoc regno, vel alibi contraherent contractu arrharum & dotis, nõ dubito illicitum inualidumq; eſſe donare, aut promittere aliquid ſponſæ, aut ſocero, vel ſo-
C crui, ea lege, vt illa contrahat cum filio ſpurio: quoniam id eſt virtute donare filio, & quaſi emere illi vxorẽ cum tanta, vel tanta dote, quod illicitum eſt atq; inualidum. Nõ tamen damno ſententiam Ant. Gom. quando donatio, legatũ, aut inſtitutio hæredis non redundarent eo pacto in filium, aut filiam ſpuriam.

10. Concluſ.

Decima concluſ. Alii ab aſcendentibus inſtituere poſſunt ſibi hæredes filios ſpurios, nõ ſecus atq; quoſcunq; alios extraneos. Ita affirmat gloſ. in auth. quib. mod. nat. effic. ſui, §. pen. & cũ ea Panor. c. cum haberet, de eo qui duxit in matri. quã polluerat per adult. & doctores cõiter. Ratio eſt, quia id non reperitur prohibitũ in iure, quin potius expreſſe eſt conceſſum in auth. quib. mod. nat. effi. ſui, § filium verò, illis verbis, niſi fortè ſcripſerit, aut ipſe illos, aut ab illis ſcri-
D batur, hæres ſcilicet. In regno tñ Caſtellæ hoc locum nõ habet in filijs clericorum, religioſorũ, aut monialium, vt concluſ. 5. dictum eſt.

Ius Caſtellæ

11. Concluſ.

Vndecima concluſ. Sicut ſpurij ſuccedere nequeunt parentibus, aut alijs aſcendentibus, ita neq; aſcendentes ſuccedere poſſunt ipſis. Ita doctores cõiter, per regulam ſæpe traditam, habeturque in ordina. Luſitanis lib. 4. tit. 81. & in auth. quib. mod. nat. effi. ſui, §. filium verò. Lege, ſi placet, Ant. Gom. ad l. 9. Tauri, num. 45.

12. Concluſ.

Duodecima concluſ. Fratres ſpurij vterini ſibi mutuò ſuccedũt ab inteſtato, idq; dicendũ eſt de alijs conſanguineis ex parte matris, qui illis fuerint proximiores. Ita habetur in Ordin. Luſitanis lib. 4. ti. 81. l. vlt. tit. 13. p. 6. l. hac parte. l. ſi ſpurius, ff. vnde cognati: ſecus eſt de fratrib. ſpurijs nõ vterinis, quales ſũt filij diuerſarũ ma

trum,

trum,& eiuſdem patris, & de conſanguineis
eorum ex parte patris; neq; enim ſibi mutuò,
ſuccedunt ab inteſtato, eſto principis reſcripto
legitimati ſint: quoniam legitimatio illa ſolùm
intelligitur ad effectum ſuccedendi patri, niſi
aliud exprimatur. Ita notant gloſ.l.hac parte. ff.
vnde cognati,& doctores communiter:imò ve
rò habetur expreſsè in authen.quib.mod.natu-
ral.efficiantur ſui. §. filium verò. Ex teſtamento
tamen ſuccedere ſibi inuicem poſſunt, vt habe
tur. §. filium verò citato. Quod in hac conclu-
ſione dictum eſt de filijs ſpurijs, intelligendum
etiam eſt de filijs naturalibus, vt affirmant do-
ctores communiter, quos referunt & ſequũtur
Couar. in Epit. par.2. c.8. §.5. num.vlt. Gama.
deciſ.3. Anton. Gomez. ad.l.9. Tauri, num.47.
& habetur. §. filium verò citato, & l.vlt.titu.13.
part.6.

Ius Caſtellę.

In regno tamen Caſt. l. vltima citata excipi-
tur, quando filius naturalis non habet fratrem
vterinum: tunc enim, ſi habeat fratrem legiti-
mum ex parte patris, is ei ſuccedit, eſto habeat
alium fratrem naturalem, & non legitimum ex
parte eiuſdem patris. Quòd ſi fratre legitimo
careat, & habeat naturalem, ſuccedit ei natura-
lis: alij verò conſanguinei ex parte patris non
ſuccedunt illi ab inteſtato. Ita Anton. Gom. lo-
co citato, nu. 48. Quia ergo in quo euentu v-
nus conſanguineus ſuccedit alteri ab inteſtato,
alius viciſſim illi ſuccedit, niſi ſit, qui præfera-
tatur, ſanè ſi legitimus filius, neque deſcenden-
tes, neque aſcendentes habeat, neque fratres le
gitimos, neque item vterinos illegitimos, in eo
regno ſuccedet illi frater naturalis ex parte
patris, vt Greg. Lopez ad eandem legem adno-
tauit.

Ius Luſitanū

In hoc etiam Luſitaniæ Regno excipiendum
eſt, quando filius naturalis eſſet filius homi-
nis piam: cùm enim eiuſmodi filius patri ſucce-
dat, nō ſecus ac ſi eſſet legitimus, vt habetur. 4.
lib. ord. tit. 91. & per conſequens pater etiam il-
li ſuccedat, vtique in hoc regno, defunctis pa-
tre & matre, æqualiter illi ſuccedunt fratres ex
parte patris, ſiue legitimi, ſiue naturales ſint. Ita
Gama deciſ. 3. iuxta ordinationem citatam.

DISPVTATIO CLXVIII.

De alimentis Filijs illegitimis debitis.

NVnc examinandum eſt, vtrum filijs illegi
timis, quos præcedentibus diſputationi
bus oſtenſum eſt parentibus non ſuccedere, ali
menta ſaltem de illorum bonis debeantur. Et

Ius Cæſareū

quidem de iure Cæſareo patribus erat interdi-
ctum præbere alimenta filijs ſpurijs. Ita habe-
tur in authen. quib. mod. natural. effi. ſui. §. pe-
nul. auth. ex complexu. C. de inceſtis nuptijs, &
auth. licet. C. de natural. lib. Id verò intelligen-
dum non eſt de alimentis, ſine quibus eiuſmo-
di filij vitam amitterent: id namq; apertè eſſet
contra ius naturale, ac proinde manifeſtè ini-
quum: & cùm alij iure naturali in parentum
defectum ſub reatu lethalis culpæ hæc illis ex-
hibere teneantur, primo loco, multoque ar-
ctius parentes ad id tenentur: ſed intelligen-

A dum eſt de alimentis ſine quibus, vel proprio
labore ac induſtria, vel aliqua alia via poſſent
vitam conſeruare.

Ius canoni-
cum.

Iure tñ canonico hodie coguntur parentes
pro ipſorum, filiorumq; conditione, quantita-
te bonorum parentum, ſpectatiſq; cęteris cir-
cunſtantijs cōcurrentibus, nēpe, numero aliorū
filiorum, & alijs ſimilibus, competētia alimēta
illis præbere: modò tñ aliū de ea non habeant,
puta ex aliqua arte, quam eos deceat exercere,
vel aliqua alia via. Ita colligitur apertè ex c. cū
haberet, de eo, qui duxit in matrim. quā polluit
per adulteriū. Quo in loco, cū de filijs ſpurijs
eſſet ſermo, ſic hr. Solicitudinis tuæ intererit, vt
vterq; (id eſt, tā pater, q̄ mater) liberis ſuis ſm
quod eis ſuppetunt facultates, neceſſaria ſubmi
niſtrent. Atq; ex illo iure idem affirmant Inn. &
B Pan. ibidē nu. 5. Bar. l. ſi qs à liberis. §. 2. ff. de lib.
agnoſcē. l. vlt. nu. 7. ff. de iis, quibus vt ind. & ple
riq; alij, quos referunt & ſequuntur Gama de-
ciſ. 11. nu. vlt. Couar. in Epit. p. 2. c. 8. §. 6. à nu. 1.
& 9. & Ant. Gom. ad. l. 9. Tauri, nu. 37. Eſtque id
hodie in foro ſeculari receptum, quin & iure
huius Luſitaniæ regni lib. 1. ord. tit. 67 §. 10. &
lib. 4. tit. 68. ſancitum, conſentitq; ius Caſtellæ,
l. 10. Tauri, quæ eſt 8. tit. 8. lib. 5. nouæ collect.
Sunt verò hæc intelligenda, eſto talis filius geni
tus ſit ex inceſtis nuptijs, vt aduerſus Bal. affir-
mat Ant. Gom. loco citato, nu. 38. & alij quos re
fert. Quin. & Nauarr. de ſpolijs cleric. §. vlt. nu.
9. affirmat, hæc etiam poſt extrauagantem Pij
V. locum habere in filiis presbyterorum, extra
uagantemque illam interpretatur.

C Obſerua, meo iudicio, nihil cum lumine na-
turali pugnare, ſi quis propter crimē maximū,
vt hæreſeos, aut læſæ maieſtatis humanæ, ita pri
uetur bonis omnibus, vt filijs denegentur alia
alimenta de eis bonis, præter illa, ſine quibus vi-
tam non conſeruarent. Neq; hoc pugnat cum
canonica ſanctione, quæ ex naturali æquitate
meritò ſtatuit, vt quando bona habentium fi-
lios ſpurios non confiſcantur, non denegentur
ex eis competentia alimenta eiuſmodi filiis: cū
natura ipſa poſtulet, vt filii à parentibus alantur
de bonis, quæ permanent parentum, vt Couar.
in Epit. p. 2. c. 8. §. 6. nu. 15. adnotauit, aut de his
bonis quæ hęreditario iure a parentibus in a-
lios deriuantur: ius namq;, quod filii habent, vt
à parentibus alantur, licèt non tranſeat ad hære
des filiorum, quaſi defuncto aliquo filio hære-
D des illius petere poſſint, vt quæ alimenta defun
cto præſtabantur, ipſis dentur, vt colligitur ex
l. cùm ij. §. modus. ff. de tranſactionibus. af-
firmantq; Couar. loco citato, & Antonius Go-
mez. ad. l. 9. Tauri, nu. 39. & alii quos referunt;
tranſit tamen aduerſus hæredes illius qui alimē
ta præſtare tenebatur. Ita colligitur ex. l. ſi quis
à liberis. §. item reſcriptum. ff. de liber. agno. &
ex auth. licèt. C. de natur. liber. & affirmant Do-
ctores communiter, quos referunt & ſequũtur
Gama deci. 11. nu. 8. & 9. Couar. loco citato, nu.
14. & Ant. Gom. nu. 39.

Non ſolùm parentes tenentur alere filios
ſpurios, ſed etiam aui in parentum defectum,
iuxta. l. penult. ff. de liber. agnoſcen. Id ve-
rò in ſpurijs (iuxta Cæſareum ius, quod

prohibebat patri eis præbere alimenta) intelligit.l.5. titulo. 19. part,6.de auis ex linea materna:quoniam ſicut mater tenetur eos alere,vt habetur expreſsè.l.ſi quis à liberis,§.idem in liberis,iuncta.l.penult.ff.de liberis agnoſc. ita etiam aſcendentes per lineam maternam in defectum matris:non verò de auis per lineam paternam,quia, inquit, certum eſt , quæ nam ſit mater talium filiorum, non verò quis ſit pater, Nihilominùs hodie quemadmodum pater,iuxta ius canonicum in ſeculari foro receptum,tenetur alere eiuſmodi filios,ſic etiam aui paterni in defectum patris,tenentur eos alere.Ita Coua.loco citato nu.16. Ant.Gom.in calce,nu.38. citati,& alij,quos Couar.& Greg.Lopez ad.l.illam.5.referunt,eſtque in hoc Luſitaniæ Regno iudicatum,vt ex Gam.deciſ.11.citata à num.6, conſtat,

Sicut parentes,alijque aſcendentes in parentum defectum , alere tenentur liberos legitimos & naturales de iure Cæſareo, atque etiam ſpurios de iure canonico in ſeculari foro recepto: ita è contrario, filij alere tenentur ſuos aſcendentes,ſi egeant,neque commodè aliunde ali poſſint , ad idque iudicis officio cogi poſſunt.Ita habetur.l.ſi quis à liberis,in principio, ff.de liber.agnoſ.l.vlt.§.ipſum autem.C.de bon. quæ liber.l.1.2. & ſequentibus. C. de alend. liber.& l.filia tua.C.de patria poteſtate,vbi ſtatuitur , filiam etiam teneri exhibere patri alimenta,

Alimẽta quę includant.

Alimenta potum, victum,veſtitum, habitationem,& reliqua neceſſaria continent,vt habetur.l.ſi quis à liber.§.non tantùm alimenta, iuncta gloſ.ibi.ff.de liber.agnoſ.l.2,titul.19. par.4. inter quæ computa impenſam funeris,ſi moriatur,& competentes expenſas pro anima defuncti.Hæc, vt dictum eſt, tribuenda ſunt ſpectatis circunſtantijs concurrentibus , habita etiam ratione eius, cui præſtanda ſunt , vt habetur.l.2. citata.Ait verò.l.8.tit.13.par.6.alimenta prudẽtis arbitrio eſſe præſtanda ; conſonè verò ad c. cùm haberet, addit,ita tamen vt, qui illa exhibere debent,ſine ſuo notabili damno poſſint ea præſtare.Anton. Gomez.ad.l.9.Tauri, num.4e. affirmat , quando reditus bonorum Immobilium, aliaque mobilia bona non ſufficerent ad alimenta præſtanda , cogendum non eſſe eum, qui illa præſtare tenetur , vendere bonum immobile,quando ad ea præſtanda ſolùm teneretur legis diſpoſitione, & non titulo oneroſo alicuius contractus , argumento legis is qui bonis.ff.de ceſſione bonorum. Excipe,niſi,qui ea præſtare tenetur,hæres eſſet parentis filij illegitimi defuncti , & idcirco ex reditibus bonorum immobilium defuncti ea præſtare non poſſet,quia ipſe diſſipaſſet bona alia defuncti ; nam tunc de ſuis etiam bonis teneretur illa exhibere,etſi neceſſarium ad id eſſet vendere bona ſua immobilia . Dictum etiam eſt, eiuſmodi alimenta tunc ſolum ſpurijs eſſe præſtanda, quando eis indigent , quia aliunde commodè ſuſtentari nequeunt, & quatenus eis indigent : quoniam ſi aliunde ali ex parte poſſint, ſolum eſt eis tribuendum , quod deeſt ad competentia alimenta , vt etiam in Regno Caſtellæ de

A quinto bonorum iuxta.l.10.Tauri, diſput. præcedente dictum eſt . Quin ſi proceſſu temporis non indigeant,aut non tanta portione,id illis detrahendum eſt , quo non indiguerint . Hinc eſt, quòd ſi pater filio ſpurio dedit aut legauit fundum, vt ex illius reditibus aleretur,& moriatur talis filius , regreditur fundus ad patrem, aut ad hæredes patris:neque tranſire põt ad hæredes filij, niſi illi eſſent nepotes eius, qui fundum dedit, qui propter ipſorum inopiam alendi ſimiliter eſſent ab auo . Quando etiam fundus eſſet traditus æſtimatus , quia valor illius cenſebatur competentia alimenta ad tempus totum futurum,& quaſi interueniente pacto,vt illo eſſet contentus, ſiue paucioribus, ſiue pluribus alimentis in futurum indigeret , tunc fundus trãſiret ad hæredes filij illegitimi,

B cui eſſet traditus.Ita Couar.§.6.citato,nu.15.Hodie verò in Regno Caſtellæ. l.10. Tauri , citata ſancitum eſt, in primis , vt illegitimus filius in alimenta non plus accipere poſſit de bonis parentum, quàm quintum, de quo illi diſponere poſſunt pro anima ſua. Deinde,vt quæ de eiuſmodi quinto talis filius ita acceperit, poſſit poſteà ſiue in vita , ſiue in morte alienare , vt voluerit.

Ant.Gom.ad.l.9.Tauri,nu.41.meritò primũ horum intelligit, quando parentes habebant legitimam ſobolem:ne enim alij filij portione legitima defraudarentur, atq; ad lites tollendas ſancitum eſt, vt tunc filius illegitimus non plus poſſet accipere. Non exiſtente verò prole legitima, vtiq; ſicut parẽtes diſponere poſſunt pro

C anima ſua,aut ad quoduis aliud de tertio bonorum, ſi adſint aſcendentes,vel de omnibus ſuis bonis,ſi aſcendentibus careant:ita relinquere filio illegitimo poſſunt,& tenẽtur id omne, quo ad alimenta competentia indiguerit,

Meritò Ant,Gom.obſeruat, quando pater habens filium illegitimum relinqueret legata pia, extrahenda priùs eſſe de quinto bonorum parentis alimenta, quibus illegitimus filius indiguerit,tanquam verum debitum tali filio,de eo quinto bonorum patris;poſteà verò de reliquo implenda eſſe legata pia, ſi ad id ſufficiant , ſin minus omittendum eſſe , quod de eis impleri non potuerit,

In dotem filiæ ſpuriæ , etiã ſi illa clerici filia ſit, tradi à parentib.poteſt id omne, quo illa ad competentia alimenta in totã vitam indiguerit,

D attenta illius qualitate,& circunſtantijs cõcurrentibus.Ita præter alios Nauar.de ſpolijs cleri. §.vlt.nu.10.vbi extrauagantẽ Pij V.quæ contrarium ſonare videbatur,interpretatur.Qui nãq; inquit Nauar. alere poteſt filiam ſpuriã, poteſt illam dotare, eò ꝙ dos loco alimentorum ſuccedat,vt ex Bart.& alijs refert. In Regno tñ Caſtellæ,ſi parentes ſobolem legitimã habeant, ꝙ filię ſpurię fuerit in dotem datum,excedere nõ debet quintum bonorum parentum . Obſerua tamen, quod ita fuerit traditum , non ſolùm in Regno Caſtellæ,iuxta.l,10.Tauri,poterit filia illa alienare in vita & per mortem,ſed etiã, meo iudicio, in alijs locis : quoniam id tum marito in competentia alimenta vxoris & ſobolis (pro vt ad ea vxor etiam tenetur) tum etiam

tali

tali filiæ, quaſi æſtimatum traditur. Dixi, poſſe tradi in dotem id omne, quo illa ad cõpetentia alimenta in totam vitam indiguerit: quoniam ſi competẽtia alimenta excedat, tunc ipſo iure exceſſus eſt nullus, ac proinde non ſolùm repeti poteſt ab hæredibus parentum ta lis filiæ, ſed etiam tam ipſa, quàm maritus, tenentur illud reſtituere in conſcientiæ foro antequàm petatur. Bartol. & alij quos Couar. §. 6. citato, nu. 11. & Anton. Gom. ad. l. 9. Tauri, nu. 44. referunt, aſſeuerant, exceſſum illum repeti non poſſe conſtante matrimonio, ſed ſolùm eo per mortem alterius diſſoluto. Ducitur, quoniam maritus titulo oneroſo illud accepit. Meritò tamen hæc ſententia à Couarr. & Anton. Gomer. reijcitur, ſaltem quando maritus non ignorabat illam eſſe filiam ſpuriam. Quando autem id inuincibiliter ignorabat, annuere videntur. Veruntamen exiſtimo etiam tunc falſam eſſe, ſaltem quando parentes legitimam habebant prolem, idque, quòd in alimenta tradiderunt, exceſſit ſummam, de qua ad libitum teſtari poterant, vt eſt tertium bonorum in hoc Luſitaniæ regno, & ſolum quintum in Regno Caſtellæ: cùm enim exceſſus ille debitus ſit ſoboli, ſanè nequitia parentum, & ignorantia generi, nocere non poſſunt ſoboli in portione ipſi debita: ſicut nec eadem nocere poſſunt, ſi parentes filiæ legitimæ tradant in dotem vltra legitimam portionem, & id nmne, in quo pro libito poterant eam alijs filijs præferre. Quando autem id non cederet in præiudicium ſobolis, cui eſſet debitum, veram e iſtimo opinionem Couar. & Anton. Gomez. quoniam tunc parentes ex parte damni iniuſtè dati tenerentur id reſtituere genero de bonis, de quibus pro libito poterant diſponere. Quin & tunc licèt diſſoluto matrimonio hæredes parentum repetere poſſent incrementum illud a filia ſpuria & ab hæredibus illius, ſi ex ea & ex marito illo non eſſet proles, meo tamen iudicio repetere id non poſſent, ſi ſuſcepta eſſet proles, niſi ſuperſtite matre, deficeret omnino proles illa: quoniam id in mariti iniuriam cederet, eò quòd ſua ſoboles, ex ea filia ſuſcepta, priuaretur bonis ſibi cum vxore in dotem datis.

Panor. cap. cùm haberet, de eo qui duxit in matri. &c. affirmat, æquè matrem, ac patrem teneri ad alimenta filio ſpurio; ea autem, quæ proximè ſubiungam, intelligenda ſolùm eſſe de filijs legitimis & naturalibus: Communis tamen ſententia contrarium affirmat. Licèt enim iure Cæſareo prohibitus eſſet pater alimenta filio ſpurio præbere, certè eo ipſo, quòd canonico iure id fuit reuocatum, in foroque ſeculari diſpoſitio canonici iuris fuit recepta, quæ antea, circa alimenta filijs naturalibus præſtanda, Cæſareo iure fuerant conſtituta, ad ſpurios filios extenſa cenſentur, conſentiuntque Ordin. Luſitanæ locis ſtatim citandis, atque ita in hoc Regno fuiſſe iudicatum refert, Gam. deciſ. 304.

Mater vſque ad tertium annum abſolutum tenetur nutrire filium ſuum illegitimum quo ad lac duntaxat: reliquas verò expenſas, tam eo tempore, quàm poſt illud, tenetur facere pater. Quòd ſi mater in nutriendo tali filio quippiam expendat, quod pater expendere tenebatur, poterit illud poſteà exigere à patre, qui nõ ſolum in conſcientiæ foro illud ſoluere tenetur, ſed etiam in exteriori ad id cogetur. Ita habetur lib. 4. Ord. titul. 68. §. 1. Idemque in principio illius tituli diſponitur de filijs legitimis, quando fit diuortium inter coniugatos. Idem habetur l. 3. titulo. 19. part. 4. & l. nec filium. C. de patria poteſtate, & affirmant Nauar. in manuali, c. 14. nu. 17. & Doctores, quos Couar. §. 6. citato nu. 13. refert ac ſequitur.

Si mater lacte careat, aut præ paupertate, vel alio iuſto impedimento, puero lactando vacare nequeat, tunc pater tenetur lactis impenſas ſoluere. Idem dicunt multi eſſe ſi mater nobilis ſit, neque iuxta patriæ conſuetudinem eiuſmodi fœminæ ſuos filios lactare ſoleant. Quamuis autem Couar. loco citato renuat, id tamen innuunt Ord. Luſitaniæ tit. 68. citato, etiam quando per diuortium, aut morte patris diſſolueretur matrimonium. Idem eſt, ſi occultum eſſet puerum eſſe filium talis mulieris, & ſine ſua infamia & dedecore non poſſet illum lactare.

In defectum patris tenetur mater, ſi poſſit, integra alimenta præbere filio. l. ſiquis à liberis, ff de liber. agn. Quòd ſi mater non poſſit, tenentur aui, alijque aſcendentes, vt dictum eſt. Quòd ſi neque aſcendentes poſſint, conſtitutũ eſt in hoc Luſitaniæ regno, vt requirantur alij conſanguinei pueri: ſi autem illi non velint, aut eiuſmodi ſpurij ſint filij religioſorum aut religioſarum, vel mulierum coniugatarum, ita vt minimè expediat requirere conſanguineos, ſancitum eſt, vt de bonis hoſpitalium loci nutriantur: ſi verò hoſpitalia non ſint, vt alantur de reditibus bonorum communium, dos conſelhos. Quòd ſi hi etiam deſint, conſtitutum eſt, vt miniſtri das camaras, eas collectas ad id ſtatuant, quas fintas vocant, illaſque ab eis tantùm exigãt, qui ad res alias eas ſoluere cõſueuerunt. Ita hẽ tit. 68. citato, & fuſius lib. 1. Ord. tit. 67. §. 10.

Illud poſtremò eſt addẽdum, ex quibus cauſis parentes poſſunt filios exhæredare (de quibus infra erit ſermo) poſſe etiam eis denegare alimenta, de quibus in hac diſput. locuti ſumus: ſecus autem de eis, quæ ad vitam conſeruandã ſunt eis neceſſaria. E contrario, ex quibus cauſis filij exhæredare poſſunt ſuos parentes, poſſunt etiam eis alimenta denegare. l. vlt. C. de alendis liber. l. ſi quis à liberis. §. idem iudex. ff. de liber. agnoſ. & gloſ. vtrobiq; l. 6. tit. 19. par. 4. quæ exprimit nihilominùs eis non eſſe deneganda ea alimenta, quæ ad vitam conſeruandã eis fuerint neceſſaria, gloſ. vlt. cap. cùm haberet, de eo qui duxit in matrim. &c. gloſ. item in authen. vt cùm de appel. cognoſ. §. ſiue igitur, in verbo, habere, Bart. Panor. & communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Nauar. in manual. c. 14. nu. 17. Couar. in Epit. par. 2. c. 8. §. 6. nu. vlt. & Ant. Gom. 1. tom. variar. reſol. c. 11. nu. 13. Circa dicta tota hac diſput. lege quæ infra diſp. 228. circa quintum effectum patriæ poteſtatis adijcimus.

DISPVTATIO CLXIX.

Quæ parentes deſcendentibus illegitimis vltra explicata immediatè vel per interpoſitam perſonam relinquunt, aut contra illegitimi ſuis aſcendentibus, quouſque reſtitutioni obnoxia ſint.

IN hac diſputatione ſatis erit dicere de ijs, quæ aſcendentes contra legis præſcriptum deſcendentibus illegitimis relinquunt, vt eadē viciſſim intelligantur, quando eiuſmodi deſcendentes aliquid aſcendentibus ſimili modo relinquunt.

Dominic. à Soto. 4. de iuſt. q. 5. art. 1. contra iura aperta, quæ diſputationibus præcedentibus citata ſunt, communemque Doctorum ſententiam, plus iuſto laxauit rem hanc, præſertim circa filios ſpurios laicorum: quarè ſtandū non eſt illius ſententiæ.

1. Concluſ. Sit ergo prima concluſio. Si parentes, vltra explicata diſputationibus præcedentibus, per ſe ipſos quippiam immediatè vel relinquant, vel tribuant deſcendentibus illegitimis lethaliter peccant, tam dantes, quàm accipientes, modò valor ſit tantus, vt ad culpam lethalem ſufficiat; obnoxiumque id totum reſtitutioni eſt, nulla expectata ſententia; poſt mortem quidem dantis, hæredibus illius ex teſtamento relictis, ſi quos legitimè inſtituit; ad eos quippe per ius accreſcendi id pertinet; ſin minùs hæredibus ab inteſtato: ante mortem verò dantis, ei ipſi, qui dedit. Concluſionem hāc aſſeruimus diſp. 167. concl. 3. & eſt communis Bar. l. vlt. ff. de his quibus vt indignis, nu. 8. & aliorum quos referūt: & ſequuntur Anton. Gom. ad l. 9. Tauri, nu. 21. & 33. Couar. in Epit. par. 2. c. 8. §. 5. nu. 3. & 8. & Iulius Clarus 3. lib. ſententiarum, §. teſt. q. 31. Ratio autem concluſionis eſt, quoniam illegitimus iure ciuili eſt factus incapax talium bonorum, ac proinde dominium permanet apud dantem, aut, ſi defunctus ſit, pertinet ad legitimos ipſius hæredes, eſtq; proinde illis in foro conſcientiæ reſtituendum nulla expectata ſententia; adiudicabiturque illis in foro exteriori, ſi id petant. Quin, vt concl. 3. citata dicebamus, ſi intrà duos menſes negligant illud petere, poterit fiſcus id deinceps ſibi vendicare, iuxta l. 1. C. de natur. liber. & l. 10. tit. 13. par. 6. Lege Couar. nu. 3. citato.

2. Concluſ. Secunda concl. Si aliquis parentum bona ſua relinquat alicui extraneo ſine vlla quidem conditione aut grauamine, quòd ea aut partem eorum reſtituat filio ſpurio, attamen ea intentione & ſpe, quòd reſtituet; tunc, eſto hæres aut legatarius ita inſtitutus intelligat, ea intentione & ſpe id fuiſſe ſibi relictum, teſtatoremque, niſi id ſperaret, nequaquam eum hæredem aut legatarium fuiſſe inſtituturum, verè cōparat dominiū talis hæreditatis aut legati, neq; tenetur quicquam tradere filio ſpurio; ſi tamen det, licitè id accipit ſpurius, comparatq; dominium illius. Ita Couar. §. 5. citato, nu. 8. Anto. Gom. nu. 21. citato, & doctores communiter. Ratio eſt, quoniam inſtitutio illa, neque ſub conditione, neque ſub modo fuit, quòd id ſpurio reſtitueretur, ſed fuit abſoluta: ſpes autem illa, atq; intentio ſolùm fuit cauſa impulſiua ad id tali hæredi aut legatario, relinquendum, quæ nullam obligationem inducit, vt ex ijs, quæ de legatis & donationibus ſuo loco dicemus, erit manifeſtum: ergo hæres ille aut legatarius ea inſtitutione verè comparat dominium; nullamq; contrahit obligationem quicquam tribuendi filio illi ſpurio. Habetq; id verum, eſto teſtator illi ſignificaſſet, ea ſpe atq; fiducia relinquere illum ſuum hæredem aut legatarium modò tamen nullam obligationem ad id illi imponeret, neque inſtitutus ad id ſe illi aſtringeret. Quia ergo iā tunc, ſi quid ſpurius ab illo accipiat, neq; proximè, neque remotè accipit à ſuo parente, hoc eſt, ex obligatione ad id à ſuo parēte inducta, ſed ex ſola liberalitate extranei, eſto extraneus gratus eſſe velit parenti defuncto vtiq; licitè illud accipit, comparatq; dominium illius.

3. Concluſ. Tertia conclu. Si aliquis eiuſcemodi parentū quempiam iuſcium inſtituat ſuum hæredem, eumq; grauet, vt hæreditatē, aut partē illius reſtituat filio ſpurio, valida eſt inſtitutio, nihilq; reſtituere tenetur ſpurio. Idem eſt, eſto cōſcius ſit ſe inſtitui & grauari illo modo, modò ipſe ad id ſe non aſtringat. Quin ſi hæres inſtituatur, & teſtator palam eum roget, vt hæreditatem, aut partem illius reddat ſpurio, modò nec publicè, nec ſecretò ad id ſe aſtringat, valida eſt inſtitutio, comparatq; dominium bonorum, neq; tenetur quicquam tradere ſpurio. Ita colligitur apertè ex l. 3. in principio, & §. ſi quis palam. ff. de iure fiſci, ex l. tacitis, & l. Lucius. §. in teſtamento. ff. de leg. 1. & cum Bart. Baldo, & alijs affirmant, Couar. §. 5. citato, nu. 7. & Anton. Gomez. ad l. 9. Tauri, num. 21. Ratio eſt, quoniam ita à teſtatore inſtitutus & grauatus verè eſt hæres, neq; vllum crimen commiſit, cùm ad nihil illicitum, legeve prohibitum tacitè vel expreſsè ſe aſtrinxerit: ergo bona illa, non ad fiſcum propter crimen à tali hærede commiſſum, ſed ad ipſum pertinent. Cùm autem grauamen illud ſit ipſo iure nullum, eò quòd ſpurius incapax ſit eorum bonorum, quæ fideicōmiſſaria ſubſtitutione à parente ad ipſum deueniant, vt diſp. 166. cōcluſ. 3. oſtenſum eſt; efficitur ſanè, vt eiuſmodi hæres neque in exteriori, neq; in conſcientiæ foro quicquam illorum bonorum tali ſpurio reddere teneatur.

4. Concluſ. Quarta concluſ. Si is, qui hæres ab eiuſmodi parente inſtituitur, palā aut ſecretò ſe illi aſtrinxit reſtituturum hæreditatē filio ſpurio, lethaliter peccauit, tam ipſe, quàm qui eum hæredem eo pacto inſtituit, nec non filius ſpurius, ſi ex eo titulo bona illa accipiat; in pœnam verò delicti pertinent eo ipſo ad fiſcum. Hæc concluſio eſt doctorū communis. Prior autem illius pars ex eo eſt manifeſta, quoniam ea omnia in fraudem ſunt legum, quibus filius ille incapax eſt effectus illorum bonorum: quarè ſi ea ſola via, & titulo filius ille ſpurius ea accipiat, neque dominium, neque ius vllum comparat, ſed tenetur ea reſtituere. Poſterior verò pars, nēpe quod bona illa eo ipſo in pœnā ad fiſcum pertineant, conſtat ex l. 3. in principio, &

§. cùm

§.cùm ex cauſa, ex.l.penult.ff.de iure fiſci, ex.l. A ex facto. §. Iulianus, ver.reſpondi.ff. de vulgar. & pupillari ſubſtit.ex.l. beneficio. ff.ad leg.falcid.ex.l.3.C. eodem titulo, ex.l.cùm quidam.§. diuus Pius,verſ.in tacito.ff.de vſuris, ex l.prædonis.ff.de petitione hæreditatis, ex.l.tacitis, & l.Lucius.§.in teſtamento.ff.de legatis primo, & ex alijs iuribus. Item ex.§.18.titulo 15.libro 2.ordina.huius Luſitaniæ Regni. Idem habetur.l.13.titu.7.par.6. meritoque illam Gregor. Lopez ibidem interpretatur, vt ius commune non reſtringat,ſed,eſto traditio bonorum ſacta non fuerit filio ſpurio, locum habeat, quando præceſſit promiſſio teſtatori facta. Ita autem bona, circa quæ fraus eſt commiſſa, ad fiſcum pertinent, vt reſtituenda illi ſint cum omnibus fructibus ex illa perceptis,etiam ante litem con B teſtatam: eò quòd hæres mala fide poſſediſſe præſumatur,atque item filius ſpurius. Ita habetur.l.eum qui tacitum,in princ.ff. de ijs quibus vt indig.& affirmant Bart.& alij, quos Ant. Gom.ad.l.9.Tauri,num.27.refert ac ſequitur.

In conſcientiæ foro, ſi re vera hæres nihil promiſit teſtatori,ſed ex ſua liberalitate ac gratitudine,vel partem hæreditatis, vel totam tradidit filio ſpurio, in nullam incidit pœnam. Ex quibus autem coniecturis in foro exteriori præſumatur, ſufficienterve probatum cenſeatur, interueniſſe promiſſionem,fraudemque in legem fuiſſe commiſſam,diſputant Ant.Gome. loco citato à num.24.& Couarr.in Epit. par.2. cap.8.§.5.num.5.& Iulius Clarus.§. teſtamentum,q.31.

Hæres, qui ita fraudem committit in legem, C niſi id fiſco prodat, punitur èt pœna amiſſionis oium ſuorum bonorum,& deportationis in inſulā.Ita hſ.l.vnica. C.de ijs qui ſe deferunt, libr. 10.ad finem.Quando autem ſe prodit,remque fiſco denunciat, euitat prædictam pœnam, & conſequitur in præmium tertiam partem eorū bonorum circa quæ fraus illa commiſſa ſunt, vt hſ.l.vnica citata. Si filius ipſe ſpurius poſt ea bona ſibi reſtituta rem denunciet,conſequitur in præmium partem dimidiam bonorum, quæ ſibi reſtituta ſunt.l.cùm tacitum.ff.de iure fiſci, & l.14.tit.7.part.6.Si autem tertius aliquis rem deſerat,conſequitur tertiam partem iuxta Glo. iuncto textu.l.edicto.ff.de iure fiſci. Lege Ant. Gom.loco citato,nu.31.& 32.

Dubium. Dubium eſt,ad quem fiſcum pertineant bona,circa quæ fraus illa ab hærede commiſſa eſt. D Communis doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Couarr.§.citato, num.10.& Ant.Gom.ad.l.5. Tauri, nu.29.eſt, ſi talis hęres laicus ſit, eſto teſtator & filius ſpurius ſint clerici,pertinere ad fiſcum ſecularem: ſi verò hæres clericus ſit, pertinere ad fiſcum Eccleſiaſticum, eſto teſtator & filius ſpurius laici ſint. Ratio eſt, quoniam amiſſio illorum bonorum, & applicatio eorum fiſco, in pœnam hæredis eſt ſtatuta,vt iura citata apertè docent, atque adeò ſola ea bona, quæ ad hęredem pertinere deberent, tum quia hęres illo modo eſt inſtitutus, tum etiam quia promiſſio de reſtitutione facienda ſpurio eſt nulla, ſunt, quę pertinent ad fiſcum: quarè, ſi hęres (qui ſolus eo modo pu-

A nitur) laicus ſit, pœna illa fiſco ſeculari debetur; ſi verò ſit clericus, pertinet ad fiſcum Eccleſiaſticum. Quando namque parentes aliquid relinquunt aut donant ſpurijs, ſiue immediatè, ſiue per interpoſitam perſonam, quę nullum ius ſibi comparat in ea bona, ſed ſolū ſit quaſi deferens ac depoſitarius eorum bonorum, tunc vtique ea omnia bona non pertinent ad fiſcum, ſed ad alios legitimos hęredes talium parentum ex teſtamento aut ab inteſtato,vt concluſione prima cum communi doctorum ſententia ex varijs iuribus oſtēſum eſt, habeturq; expreſsè.l.1.§.ſiue itaq .C. de natur. lib.etiam quando per interpoſitam perſonam, modo explicato, dantur.

Dubium. Maius dubium eſt, vtrum hęres & filius ſpurius,nulla expectata ſententia,teneantur in con B ſcientię foro reſtituere eiuſmodi bona, quando hęres promiſit teſtatori ſe reſtituturum ea ſpurio; & cui tunc facienda ſit reſtitutio. Sotus. Sotus loco citato cenſet, nulla expectata ſententia reſtituenda eſſe pauperibus. Bart. Bart.l.vltim.nu. 9.ff.de ijs quibus vt indig. ſic ait,puto, ſalua ratione theologorum, legaliter loquendo, quòd hęres ita inſtitutus tenetur dare fiſco ſecundùm conſcientiam, neque poteſt dare ſpurio, vel retinere ſibi:quod patet, quia retinendo eſt poſſeſſor malę fidei:id autem,quod non eſt ex fide,peccatum eſt. Bart. fundamentum. Idem ex eodem fundamento affirmant Anton. Gomezius, ad l.9.Tauri,numero 28. & alij, quos Couarr.§. 5. citato numero. 9. refert. In eandem ſententiam propendet Greg. Lopez ad.l.13.titul. 7. parte 6. & C ea videtur communior inter iuriſperitos. Satisfit. Mihi verò placet ſentētia Couar. loco citato à nu. 8.quæ ſequentibus concluſionibus continetur.

5.Conclu. Sit ergo quinta concluſio in ordine. Hęres, de quo in quarta concluſione eſt ſermo, tuta conſcientia poteſt ſibi retinere bona illa ante latam ſententiam, qua fiſco adiudicentur. Probatur, quoniam eſt verus hęres,comparatque proinde dominium eorum, ſed propter delictum ſtatutum eſt in pœnam, vt illa amittat, neque incapax eſt effectus vt illa accipiat immediatè a teſtatore eo modo, quo ſpurius eſt factus incapax;tunc enim bona illa non pertinerent ad fiſcum,ſed ad hęredes alios teſtatoris, vt autores contrarię ſententiæ confitentur; cum ergo promiſſio, qua ſe aſtrinxit reſtituere ea,aut partem eorum ſpurio, ſit ipſo iure nul- D la; & pœna non debeatur ante latam ſententiā; conſequens profectò eſt,vt neque ſpurio quicquam tradere teneatur,neque ante latam ſentētiam teneatur ea fiſco offerre,ſed tuta conſcientia poſſit ea ſibi retinere.

Ad fundamētum Bart. Fundamentum autē Bart.nullius profectò eſt momenti:malam quippe illam fidem, in qua ciuilia iura præſumunt illum fuiſſe,eſt ſcientia quòd bona illa in pœnam fiſco deberentur,quę ſcientia efficit illum,non bonę, ſed malę fidei poſſeſſorem ad effectum, vt ſi vel bona illa, vel fructus eorum ante litem conteſtatem conſumat, teneatur id omne poſt latam ſententiam fiſco reſtituere, non verò ad effectum, vt peccet illa retinendo quouſque ſententia feratur,quaſi conſcientiam habeat, quòd tunc non poſ-

ſi ea retinere: quod tamen neceſſarium erat vt A teſtimonium illud Pauli ad Rom. 14. Quod nō eſt ex fide, peccatum eſt; locum in re propoſita haberet.

Obiectio. Fortaſſe quiſpiam nobis obijcit. l. prædonis, ff. de pet. hæred. quæ ſic habet; prædonis loco intelligendus eſt is, qui tacitam fidem interpoſuerit, vt non capienti (id eſt, incapaci) reſtitueret hæreditatem: prædo autem ante latam ſententiam reſtituere tenetur. Solvitur. Dicendum tamen eſt cum Gloſ. ibidem & Couar. loco citato, non aſſeruiſſe eſſe prædonem, ſed loco illius habendum eſſe, ad effectum ſcilicet, vt ab illo eiuſmodi bona extrahantur ac vendicentur. Ac ſanè, ſi prædo eſſet, non eſſet comparatione fiſci, qui non comparat ius niſi poſt delictum ipſius, ſed comparatione eorum, ad quos alioquin bona B illa ſpectare debebant, ac proinde reſtituenda non eſſent fiſco, ſed legitimis alijs hæredibus teſtatoris.

Quæſtio. Ex quinta hac concluſione conſtat, quid dicendum ſit ad quæſtionem illam, quam loco citato, num. 10. excitat Barto. Nempe, ſi eiuſmodi hæres interrogetur a iudice, num fidem præſtiterit teſtatori de reſtituendis illis bonis filio ſpurio, teneatur ne confiteri veritatem. Bart. ibi, & multi alij, quos Couar. §. citato num. 10. refert, affirmant teneri confiteri, eſto neque infamia, Reſpõdetur. neque ſemiplena probatio de tali fide præſtita præceſſerit. Contrarium tamen eſt cum Couar. affirmandum. Ratio eſt, quoniam interrogatur vt reus, atque ad ipſum puniendum amiſſione eorum bonorum: quin puniri etiam poteſt pœna amiſſionis omnium ſuorum bonorum C atque deportationis, vt ſupra dictum eſt: reus autem, niſi ſemiplena probatio aduerſus eum præceſſerit, aut id quod ſemiplenæ probationi æquiualeat, neque ſe prodere, neque reſpondere tenetur ad mentem interrogantis, iuxta ea quæ tractatu. 5. dicenda ſunt. Couar. inter autores contrariæ opinionis citat Nauarr. in commentario Hiſpano ad cap. inter verba. Corol. 65. fol. 235. §. lo ſeptimo, & 137. §. al ſeptimo. Quãuis autem ibi de teſtibus loquatur, & non de reo ipſo, inde tamen motus videtur Couar. ad eum citandum, quia affirmat in damnum alterius vergere, niſi id detegeretur, quaſi bona illa nulla expectata ſententia ad aliũ pertinerent, hæreſque tenetetur in conſcientiæ foro ea reſtituere.

6. Conclu. Sexta concluſio. Si ante eandem latam ſen- D tentiam hæres ea bona, aut partem eorum tradat filio ſpurio ex ſua libera voluntate, & non quaſi illi debita propter promiſſionem factam patri, comparat filius ille dominium eorum, neque tenetur ea reſtituere, niſi ſententia condemnatoria feratur. Hanc affirmat Couarruuias, probariq; poteſt, quoniam filius ille non accipit ea bona a patre, neq; propter obligationem inductam a patre, ſed ex liberalitate hæredis, qui eſt verus illorum dominus antequã ſententia condemnatoria feratur: ergo tuta conſciẽtia poteſt illa retinere.

7. Conclu. Septima concluſio. Si filius ſpurius ea bona acciperet, non ex liberalitate, ac voluntate hæredis, ſed quia hæres errore ductus exiſtimauit teneri in conſcientia ea illi tradere, tunc obnoxia eſſent reſtitutioni ipſimet hæredi, qui, antequàm feratur ſententia, eſt eorum dominus. Probatur, quoniam in eo euentu ſpurius ille nullum verum titulum habet vnde ea licitè, iuſteque poſſit poſſidere, dominiumque eorum permanet apud hæredem. Poſſet tamen, manifeſtando rem totam fiſco, comparare dimidiam eorum partem: quandoquidem iure ſuo vteretur detegendo crimen hæredis fiſco, pœnęq; commerſtæ illum obiiciendo, atq; in præmium dimidiam eorum partem iuxta legũ præſcriptum lucrando.

Dubium. Dubium eſt, quid ſi duo, habentes ſinguli filios ſpurios, conueniant inter ſe; tu inſtitue hęredem filium meum, aut da illi tantum, & ego B inſtituam tuum, aut illi dabo tantum, poteruntne huiuſmodi filij retinere illa bona: an verò tenẽtur ea reſtituere, & cui? Nauar. de ſpoliis clericorum, §. vlt. nu. 6. in calce notab. 4. ſatis innuit validas eſſe eiuſmodi inſtitutiones, niſi Bulla Pij V. quam in eo. §. refert, reuocatæ eſſent quoad filios ſpurios clericorum: eam tamen Bullã audio in hoc Luſitaniæ Regno non fuiſſe receptam, & ſuſpicor neque in alijs Hiſpaniarum.

Satisfit. Dicendũ nihilominùs eſt, ẽt ſecluſa Bulla Pij V. inualida eſſe illa oia, teneriq; filios illos ſpurios ea reſtituere. Non ſolũ quia id apertè eſt in fraudẽ legis, ſed ẽt qm̃, quod filius eo modo accipit, potius accipit à patre ſuo tanquam pretiũ, aut quaſi pretium, hoc eſt in commutationem pro bonis, quę daturus eſt filio alterius, quã accipiat à patre alterius. Si namq; pater di- C ceret alicui, vendo tibi hanc rem ea lege, vt reddas pretiũ filio meo ſpurio, vel commuto tibi illã pro alia, quam, non mihi, ſed filio meo reddas, vtiq; ex oĩum ſnia incapax eſſet filius eorũ bonorum, quia neq; per contractum oneroſum comparatione tertię perſonę, permiſſum eſt patri relinquere bona aliqua filio ſpurio: at verò id ipſum eſt, quod fit in cõuentione illa, de qua ſermo eſt in dubio propoſito: quarè talis filius tenetur ante latam ſententiam, qua fiſco adiudicentur, reſtituere illa danti, aut hęredibus dantis, dummodò filius alterius nihil recipiat à patre huius, aut ſi quid accepit, ſimiliter reſtituat, vel certè tenetur ea reſtituere legitimis hęredibus patris ſui in commutationem pro his, quę pater filio alterius dedit.

D Hactenus dicta intelligenda ſunt de filijs ſpurijs nõ legitimatis ad ſuccedendũ in bonis parẽtũ: ſi namq; legitimati ab eo ſint, qui ad id habet poteſtatẽ, ſuccedere parentib. poſſunt, accipereq; ab eis donatione inter viuos bona iuxta legitimationis priuilegiũ. Quin ſi pater filiũ nõdũ legitimatũ hęredẽ inſtituat, iſq; ante patris mortẽ legitimationẽ conſequatur, valida eſt ea inſtitutio, vt Iulius Clarus. §. teſtamentum. q. 31. cum communi doctorum ſententia affirmat.

Vtrũ aũt valida ſit inſtitutio, qua illegitimus hęres inſtituit à patre ſub cõditione ſi poſt teſtatoris mortẽ rex legitimationẽ concedat. Affirmãt Iulius Clarus vbi ſupra, Emmanuel à Coſta l. Gallus. §. & quid ſi tm̃, par. 2. nu. 172. Molina lib. 2. de primogen. c. 7. nu. 40. & 41. & Couar. in Epit. par. 2. cap. 8. §. 5. num. 12. cum communi

ni doctorum ſententia, quam referunt. Arbitror tamen id intelligendum eſſe; modò, quàm primùm licuerit, petatur, inualidaque meo iudicio reddetur inſtitutio, ſi ſemel denegetur: neque enim legitimi alioqui hæredes expectare debent, quouſque talis filius non obtenta legitimatione moriatur, vt in eis bonis ſuccedant.

DISPVTATIO CLXX.

De ſucceſſione illegitimorum in nobilitate, & in alijs, quæ non ſunt bona parentum externa.

HActenus dictum eſt de ſucceſſione illegitimorum in bonis externis parentum, nunc paucis dicendum eſt de eorundem ſucceſſione in nobilitate, & alijs, quæ bona externa parentum non ſunt.

Quod ad nobilitatem attinet, conueniunt doctores, eos illegitimos, qui naturales non ſunt, non ſuccedere parentibus in nobilitate, & ijs quæ cum illa coniuncta ſunt. De naturalibus autem, Anton Gomez ad l. 9. Tauri, nu. 54. Corol. 8. cum Bart. Panor. & Ioann. Andr. quos refert, affirmat, ex quadam æquitate ſuccedere patri in nobilitate. Et quamuis Couarr. in Epit. par. 2. cap. 8. §. 4. numero quarto, referat communiorem eſſe ſententiam, neque naturales in nobilitate ſuccedere, affirmat tamen Bartoli & Panormitani ſententiam in Regno Caſtellæ, lege partitarum eſſe ſtatutam, pronunciatumque eſſe ſæpe numero iuxta eam in Granatenſi prætorio, eiuſmodi naturales filios ſuccedere patri in ea nobilitate, quæ in eo regno hidalguia appellatur, ac proinde immunes eſſe à contributionibus & indictionibus, quas plebei ſoluunt: eò quòd nobilitas illa eam immunitatem habeat annexam. Ad hunc verò effectum naturales filij hodie cenſentur, quicunque ex ijs parentibus ſunt nati, inter quos tempore conceptionis aut natiuitatis talium filiorum eſſe potuit legitimum matrimonium, iuxta ea quæ diſputationibus præcedentibus explicata ſunt, eſto geniti non ſint ex concubina vnica domi retenta. Pronunciauit verò Carolus V. vt Couar. loco citato refert, & habetur lib. 6. nouæ collect. titul. 2. l. 25. eos illegitimos, qui, legitimationes ſecluſa, nobilitate illa parentum nõ gaudent, neque gaudere, eſto à Principe legitimationem obtineant, niſi in ea expreſsè concedatur, vt nobilitate illa gaudeant. idemque ſtatuit Philippus eius filius. l. 20. tit. 11. lib. 2. eiuſdem collectionis.

In reliquibus, quæ non ad ſucceſſionem in externis bonis, ſed ad ius ſanguinis ac pietatem parentibus debitam ſpectant, filij omnes illegitimi cum reliquis alijs filijs computantur. Quo fit, vt, ſi patrem interficiant, tanquam parricidæ puniantur; & vt, in quibus cauſis parentum legitimi filij teſtificari non poſſunt, neque illegitimi poſſint. Item vt inhabilitas ad aliqua, quę propter crimen hæreſeos parentum in filios redundat, vt patet, cap. ſtatutum. 2. de hæretic. lib. 6. & propter alia crimina, vt læſæ Maieſta-

A tis humanæ, ſimiliter in illegitimos quoſcunque filios redundare cenſeatur. Eademque ratione, quæ ſolemnitas ſufficit in teſtamento patris inter filios legitimos, ſufficit etiam inter filios illegitimos, quoad ea, quæ illegitimis relinqui teſtamento poſſunt. Quoad hæc omnia lege inter alios Ant. Gom. loco citato, à numero 52.

DISPVTATIO CLXXI.

Quid, & quotuplex ſit legitimatio.

COnſequenter dicendum eſt de illegitimorum filiorum legitimatione. Quam in genere ſic poſſumus definire. Eſt natalium reſtitutio quoad ea, quæ filiis illegitimis poſitiuo iure denegata ſunt. Pro genere ponitur, reſtitutio natalium. Loco differentiæ apponuntur cætera, per quæ excluditur omnis alia natalium reſtitutio, quæ legitimatio non eſt, nempe reſtitutio libertatis ei mancipio facta, quod ex matris ventre ſeruitutem contraxit, & aliæ ſimiles natalium reſtitutiones, abolitionesve inhabilitatum, à natiuitate quidem prouenientium, at ex alio capite, quam quòd ex legitimo matrimonio natus quis non ſit. Poriò in eadem definitione exprimitur, inhabilitates, quæ legitimatione abolentur, ex iure poſitiuo habuiſſe ortum. Legitimatio quid.

B

Duplex autem eſt legitimatio. Quædam iuris diſpoſitione. Atque hæc ſolùm fit per ſubſequens matrimonium, neque comparatione omnium filiorum, vt videbimus. Eſt tamen pleniſſima: eò quòd canonico & ciuili iure meritò ſtatuta ſit, idque abſque vlla inhabilitatis reſeruatione, quæ vtrouis iure introducta ſit. Alia verò eſt per reſcriptum principis qui ſupra ius, quo inhabilitates illegitimorum introductæ ſunt, poteſtatem habet; aut alicuius alterius, qui à tali principe ad id habet facultatem. Quia tamen ſicut ſecularis princeps poteſtatem non habet in eas inhabilitates, quæ ſunt canonico, Eccleſiaſticove iure introductæ, ſic neque ſuprema Eccleſiæ poteſtas iuriſdictionem in eas, quæ ciuili iure ſtatutæ ſunt, aliter habet, quàm quatenus id ſpirituale Eccleſiæ bonum poſtulat, vt ex dictis diſpu. 29. & alijs ſatis conſtat, aut niſi ſimul ſecularem poteſtatem in aliquos peculiariter habeat; inde proficiſcitur, quòd legitimatio per reſcriptum duplex eſſe ſoleat: quædam ad eas inhabilitates abolendas, quæ ciuili iure introductæ ſunt: quædam verò ad eas, quæ canonico iure ſunt ſtatutę. Proficiſcitur etiam, ꝙ ſingulares legitimationes per reſcriptū effectę nō eã plenitudinẽ habere ſoleant, quã habet legitimatio per ſubſequens matrimoniū comparata. Quoniam, ſi reſcirpium ab Eccleſiaſtica poteſtate emanet, eſſe non ſolet ad ciuilia: ſi verò emanet a laica, non ſit ad ſpiritualia. Legitimat. iuris diſpoſitione per ſubſequens matrimonium. Legitimatio principis reſcripto.

C

D

DISPVTATIO CLXXII.

De legitimatione per ſubſequens matrimonium.

VT à legitimatione, quę iuris diſpoſitione vim habet, ordiamur, ea efficitur per ſubſequens matrimonium inter parentes, à quibus illegitimi filij nati iam fuerant. c. tanta, & c. 1. qui filij ſint legit. l. cùm quis. & l. nuper. C. de natura. liber. §. vlt. inſt. de nuptijs. §. nec nõ eos. inſtitu. de hæredi. quæ ab inteſtato deferuntur. Authentico quibus mod. natural. effi. ſui. §. ſi quis igitur dotalia. l. 1. titu. 13. par. 4. affirmatq; communis doctorum ſententia.

Dictum eſt, inter parentes à quibus illegitimi filij nati iam fuerant: quoniam ſi ſolùm fuiſſent concepti ante tale matrimonium, & nati poſt illud celebratum, non dicerentur legitimati, ſed filij legitimi: eò quòd filij ſtatus indifferenter attenditur, vel penes natiuitatis, vel conceptionis tempus, pro vt tali filio fuerit expedientius vt quoad libertatem in calce diſp. 33. eſt oſtenſum, & quoad rem propoſitam habetur expreſsè. l. nuper. §. vlt. C. de natural. liber. & in auth. quib. mod. natural. efficiantur ſui, §. ſi quis igitur dotalia, prope finem. Quo fit, vt ello quis tempore conceptionis eſſet ſpurius, vtpote conceptus ex adulterio, vel ex inceſtu cum conſanguinea, vel affine, ſi tamen naſceretur poſt legitimè inter eos parentes celebratũ matrimonium, vt ſi coniugatus eum genuiſſet ex ſoluta, defunctaq; vxore, duceret ſolutam illam ante natiuitatẽ talis filij, vel obtenta diſpenſatione duceret conſanguineã aut affinẽ, ex qua illum genuerat, talis filius eſſet legitimus.

Per ſubſequens matrimoniũ non omnes filij, ex eiſdem parentibus ante tale matrimoniũ nati, legitimantur, ſed ſoli naturales: ſpurij nãque manent illegitimi, vt conſtat ex. c. tanta, qui filij ſint legitimi, & ex reliquis ciuilibus iuribus citatis. Licèt autem Bart. nomine, naturaliũ ſolum intellexerit natos ex vnica cõcubina domi retenta, eoq; pacto loquantur Cæſarea iura ciuilia citata; ius tñ canonicũ intelligit omnes, qui ex ijs parentibus geniti ſunt, inter quos tempore natiuitatis talium filiorum nullũ erat impedimentum ad matrimonium legitimè contrahendum, vt bene notat Pan. c. tanta citato, & affirmant doctores communiter, eſtq; in praxi receptum in foro ſeculari, quin & iuribus Luſitaniæ, & Caſtellæ approbatum ſancitumq;, vt ex præcedentibus diſputationibus liquet. Licèt etiam Cæſareũ ius ad legitimationem per ſubſequens matrimonium exegerit, quòd cum dotalibus inſtrumentis eſſet contractum, vt ex iuribus Cæſareis citatis eſt manifeſtum; ius tamẽ canonicum id non exigit, eſtq; id in ſeculari ſoro in praxi receptum, vt Pan. c. tanta citato, & doctores communiter affirmant.

Filius naturalis reputandus eſt is, qui licèt conceptus ex ijs parentibus ſit, inter quos tempore conceptionis erat impedimentum dirimens matrimonium, tempore tamen natiuitatis ceſſauerat impedimentum, vt ſi ſoluta concepit ex coniugato, veruntamen, tempore natiuitatis filij, mortua erat vxor coniugati illius; aut ſi ſoluta concepit ex conſanguineo vel affine, attamen tempore natiuitatis filij obtenta erat diſpenſatio vt contrahere poſſent; filius eo pacto natus eſt naturalis, & nõ ſpurius: eò quòd ſtatus filij ex tempore conceptionis, aut natiuitatis, pro vt magis tali filio fuerit expediens, eſt iudicandus, vt ſatis patet ex iuribus ſupra citatis, & affirmat communior ſententia, quam Couar. in Epit. p. 2. c. 8. §. 2. nũ. 2. refert ac ſequitur; eſtq; hodie in re, de qua diſputamus, definitum in Regno Caſtellæ. l. 11. Tauri, quæ eſt. 9. tit. 8. li. 5. nouæ collectionis. Quo fit, vt ſi parentes poſt natiuitatem talis filij inter ſe matrimonium cõtrahant, talis filius eo ipſo legitimetur.

Vt naturales filij per ſubſequens matrimonium legitimati efficiantur, neceſſarius non eſt cõſenſus parentũ aut filiorum ad eam legitimationem, vt eſt neceſſarius in legitimatione, quæ reſcripto fit principũ; quin potius ipſo iure, etiã vtriſq; inuitis, legitimati redduntur. Ita Couar. §. 2. citato, nu. 12. & 13. & alij, quos refert. Einſmodi ẽt legitimatio nõ reuocatur propter ingratitudinem filij: quemadmodum ex cõs doctorum ſñia legitimatio Principis reſcripto obtenta pp ingratitudinẽ reuocatur quoad ſucceſſionem in bonis eius parentis, cui legitimatus efficitur. Ita Couar. loco citato, nu. 13. cũ Romano. Cùm. n. hæc ex voluntate parentũ non pendeat, vt pendet quæ Principis reſcripto fit, ſanè neq; pp ingratitudinẽ põt à parentib. reuocari.

Deniq; legitimati per ſubſequens matrimonium per oĩa æquantur filiis legitimis, ideoque diſp. 164. diximus, cõputari poſſe eũ legitimis filijs, interdumq; in iure legitimos appellari: ita .n. appellantur in auth. quib. mod. natur. eff. ſui. §. ſi quis igitur dotalia, illis verbis. Et filios, vel præcedentes (nuptias ſcilicet) vel conceptos, legitimos eſſe ſancimus. Et licèt poſteà nõ naſcantur filij ei, aut ẽt nati moriantur, nihilominùs prior ſoboles legitima cõſiſtit. Hæc ibi. Concinit. c. tãta, qui filii ſint legitimi, cuius verba ſũt. Tanta eſt vis matrimonij, vt qui antea ſunt geniti, poſt contractum matrimoniũ legitimi habeãtur. Quo fit, vt eo pacto legitimati habiles ſint ad oĩa, tam ſpiritualia, quàm ſecularia, non ſecus atq; alij legitimi, ẽt vt epiſcopi creentur, & vt ſuccedant in emphiteuſi eccleſiaſtica, in feudo, & maioratu. Quin in ea ſucceſſione præponũtur filijs oĩbus natis ex eo matrimonio, quo ipſi legitimati ſunt effecti, & quibuſcunq; alijs genitis ex quocunq; alio poſteriori matrimonio, tanquã maiores natu. Eadem ẽt ratione filii ita legitimati excludunt ſubſtitutum patri vel matri ſub ea conditione, ſi ſine liberis legitimis deceſſerint: eò ꝙ filius ita legitimatus inter legitimos cõputetur, quin & inter natos ex legitimo matrimonio, vt mox dicemus. Præterea, ſicut natiuitate filii legitimi donatio à parente facta reuocatur, vt, cùm de donatione ſermo erit, oſtendetur: ita reuocat legitimatione filij ꝑ ſubſequẽs matrimoniũ. Hæc oĩa Couar. in Epit. p. 2. c. 8. §. 2. à nu. 21. vſq; ad fin. Moli. 3. li. de prim. c. 1. à nu. 6. Iulius Clarus 3. lib. ſentent. §. feudũ, q. 82. verſ. item quæro, & ſequenti, & alii doctores quos citant; tametſi in aliquibus nonnulli

refra-

refragentur, quos Couar. & Molin. referunt atque impugnant. Poſſunt verò prædicta omnia, præter alia iura confirmari ex l. cum quis. §. vltim. C. de natural. liber. cuius hæc verba. Quapropter ſancimus, in eiuſmodi caſibus (quando ſ. aliqui geniti ſunt ante matrimoniũ, & inſtrumenta dotalia cõfecta, & quidam poſt) omnes liberos vna, eademque lance trutinari, & omnes filios ſuos in poteſtate ſuis exiſtere genitoribus, vt nec prior, nec iunior vllo habeatur diſcrimine, ſed qui ex eiſdem matrimonijs (aut, vt litera alia habet, ex eiſdem maioribus) procreati ſunt, ſimili perfruantur fortuna.

Legitimatos.

Meritò autem paulo antea diximus eiuſmodi legitimatos preferri in ſucceſſione in feudo & maioratu filijs legitimis natis, tam ex eo matrimonio, quo legitimati ſunt, quã ex quocũq; alio poſteriori: quoniam ſi adſint filij legitimi ex priori aliquo matrimonio, eſto minores natu ſint, quam legitimati per ſubſequens matrimonium, præferri debent legitimatis. Ita Moli. lib. 3. de primog. c. 1. num. 7. Anto. Gomez. ad l. 9. Taur. num. 63. & 64. Syluelt. verb. filij. nu. 18. & communis doctorum ſententia quam referunt. Huius autem rei non ea eſt ratio, quòd ſi poſt natos filios naturales ſequatur matrimonium cum alia, & poſtea defuncta vxore contrahat cum concubina, filij naturales, quos ex ea genuerat, nõ legitimentur, vt quidam voluerunt: contrarium namque meritò affirmat communis doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Couar. §. 2. citato. num. 15. & Anto. Gom. loco citato. num. 60. ſed legitima ratio eſt, quoniam filij prioris matrimonij obtinuerant ius ad feudum, aut maioratum, ante quã filij naturales per ſubſequens matrimonium cũ concubina legitimarentur: æquitas autem non patitur, vt à iure prius tempore acquiſito expellantur per ſequentem legitimationem. In re quippe propoſita locum habet regula illa, qui prior eſt tempore (in iure videlicet comparando) potior eſt iure. Adde quod id cederet in præiudicium ac fraudem prioris vxoris, quæ tali viro non nupſiſſet, ſi maioratus illius ad filios ex ipſa genitos non eſſet deuenturus: quare æquitas non patitur vt in præiudicium prioris vxoris, filiorumque illius, retrotrahatur legitimatio per poſterius matrimonium ad punctum natiuitatis naturalium filiorum.

Idem meritò ait Moli. loco citato. nu. 8. cum alijs quos refert, dicẽdum eſſe, ſi quis prius ducat vnam concubinã, ex qua habebat filios naturales minores natu, &, ea mortua, ducat aliã, ex qua habebat filios maiores natu: filij quippe minores natu legitimati ex priori matrimonio præferentur in ſucceſſione in feudo & maioratu filijs maioribus natu legitimatis ex poſteriori matrimonio. Ratio eſt, quia per antecedentem legitimationem comparaſſent ius ad feudum, aut maioratum, antequam fratres maiores natu per ſubſequentem legitimationem illud acquirerent.

Licet filij per ſubſequens matrimonium legitimati æquentur per omnia legitimis, quin, ſi maiores natu ſint, anteponantur modo explicato legitimis in ijs rebus, quæ maioribus natu deferuntur; nihilominus, quando diſpoſitio de re aliqua à libera voluntate alicuius dependet, poterunt ab eo excludi, eiſque anteferri legitimi minores natu; quin & alij tranſuerſales, aut etiam omnino extranei. Vnde, ſi quis in hoc Luſitaniæ regno de tertio ſuorum bonorum, aut in regno Caſtellæ de quinto, maioratum inſtituat, excludere poterit legitimatos per ſubſequens matrimonium; in qua re omnes conueniunt. Illud tamen eſt animaduertendum, non cenſeri excluſos ſi dicat, velle, vt ſoli legitimi in eo maioratu ſuccedant, neque item ſi dicat, velle, vt ſoli nati ex legitimo matrimonio ſuccedãt; quoniam legitimati per ſubſequens matrimonium cum legitimis & cum natis ex legitimo matrimonio comparantur, vt conſtat ex iuribus ſupra citatis. Ita Couar. in epit. p. 2. c. 8. §. 2. nu. 25. & 30. Iulius Clarus. §. feudum, ver. vlt. Mol. lib. 3. de primog. c. 1. nu. 10. Panor. c. tanta, qui filij ſint legitimi. Syueſt. verb filius. q. 13. & communis opinio quam referunt, tametſi aliqui refragentur.

Dubium.

Dubium eſt, vtrum ſi quis habeat filium naturalem, & ex eo nepotem filium legitimum talis filij, mortuoque filio naturali, auus ducat concubinam, ex qua illum genuit, vtrum inquã tunc nepos reddatur per tale ſubſequens matrimonium auo legitimatus. Plurimi negant, quaſi legitimatio deſcendere non poſſit ad nepotem niſi per patrem ſuum, qui eo ipſo, quòd mortuus eſt, incapax eſt legitimationis. Contraria tamen ſententia eſt amplectenda cum Couar. loco citato. num. 19. Moli. c. 1. citato. nu. 9. Ant. Go. ad l. 9. Taur. nu. 61. & 62. & alijs quos citant.

Satisfit.

Ratio potiſſima eſt, quoniam matrimonium ſubſequens ipſo iure legitimat omnes deſcendentes naturales ex eiſdem parentibus ante tale matrimonium genitos, falſumque eſt nepotem capacem non eſſe legitimationis per ſe immediatè; quãdoquidem principis reſcripto immediatè legitimari poteſt; cum id ex ſolo poſitiuo iure, principiſque voluntate pendeat.

Dubium.

Dubium deinde eſt, vtrum quemadmodũ, ſi qui contrahant in facie Eccleſiæ, cum ignorãtia, ſaltem ex parte alterius coniugis, impedimenti dirimentis tale matrimonium, filij ex eo matrimonio nati legitimi ſunt, vt diſput. 165. oſtenſum eſt: ita ſi cum ignorantia eiuſdem impedimenti generent filium ante matrimoniũ, qui proinde ex vtriuſque exiſtimatione naturalis ſit, & non ſpurius, poſtea verò ſublato impedimento legitimè contrahant, talis filius legitimetur per ſubſequens matrimonium. Multi affirmant, quos Couar. in Epit. par. 2. cap. 8. §. 2. num. 16. refert.

Reſponſio.

Contrariam tamen ſententiã amplectuntur Couar. ibidem, num. 17. Molina loco citato. num. 11. & alij, quos citant. Quæ ſanè probabilior videtur: eo quod, cum parentes, dum ante matrimonium filium illum genuerunt, operam dederint rei illicitę, ignorantiaque, quod filius, quem ita illicitè generabãt, eſſet ſpurius, non debeat illis patrocinari. Confirmatur ex cap. cum inhibitio. §. 1. de clandeſtina deſponſatione, vbi decernitur, ſi aliqui clandeſtinè contrahant, eſto ignorent impedimentum, prolem ex tali matrimonio ſuſceptam eſ-

ſe

ſe illegitimam;eò quod rei illicitæ operam dederint clandeſtinè contra præceptum Eccleſiæ contrahendo:ergo cum contra ius naturale ante matrimonium aliqui coniũgantur,iguorantia,quòd proles ita illicitè concepta ſpuria ſit,non patrocinabitur, vt per ſubſequens verum matrimonium legitima reddatur.

Molina in calce numeri 11. citati è contra exiſtimat,ſi qui ita habeant filium verè naturalem,& cootrahant ignorando impedimentum dirimens matrimonium, nihilominus filium illum legitimari per tale inualidum matrimonium. Ducitur iuribus,quæ ſtatuunt prolem ſuſceptam ex matrimonio, ioualido quidem, ſed ante faciem Eccleſiæ celebrato cum bona fide ex parte ſaltem alterius contrahentium, legitimam eſſe. Non tamẽ auderem priuilegium hoc meritò conceſſum matrimonio ex natura rei inualido comparatione prolis bona fide ex eo ſuſceptę,extendere ad legitimandum prolem illegitimam ante tale matrimonium ex peccato vtriuſque parentis generatam: quoniam neque iura, quæ citantur id probant; neque mens dictat,vt per epicheiam arbitremur eam fuiſſe mentem Eccleſiæ io iuribus quę ſtatuũt, vt proles ſuſcepta ex matrimonio inualido, ſed bona fide celebrato,ſit legitima, neque credo Doctores,quos pro ea ſententia Moli.citat, id affirmare: nobiſcunque conſentit dominus Franciſcus Sarmiento,lib.1.interpretationum, c.6 Adde,rarò euenire,vt filius ſit naturalis,& ſit impedimentum dirimens matrimonium inter parentes, ex quibus ſuit genitus, celebratum.

Dubium.

Dubium prætereà eſt, an per matrimonium in articulo mortis,aut in vltima ſenectute cum coucubina,ex qua quis filios habebat naturales,tales filij legitimetur.Quicquid autem quidam dixerint,dicendum eſt,legitimari.Ita affirmat communis doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Couar.in Epit.p.2.c.8.§.2. nu.10.Moli.lib.2.de primog.c.5.nu.25. Ferdinan.Vaſquez Menchaca.3.lib.controuerſ.c.41. numero 4.& ſequentibus.& Antonius Gomez, ad l.9.Tauri, num.57.Ratio eſt,quoniam illud eſt verum matrimonium,eò quòd,quãdo nullum aliud adeſt canonicum dirimens impedimẽtum,ad validitatem matrimonij ſatisfit mutuus conſenſus cum facultate contrahentium, quantum eſt ex ſe, ad copulam,licet generare nequeant:talis autem facultas eſt in eo, qui, cũ alioquin potens ſit ad coeundum, in articulo tamen mortis propter ſanguinis corruptionẽ, couſumptionem, & extinctionem ſpirituum vitalium & animalium, nequit per accidens actum illum exercere: talis etiam præſumitur eſſe in ſene,niſi contrarium aliunde conſtet:neque fœmina propter ætatem, & virium conſumptionem,deſinit potẽs eſſe ad coeundum, quod ad matrimonium ſufficit,tametſi impotens ſit ad generãdum:quod,vt dictum eſt,matrimonium non impedit.

Poſita validitate eiuſcemodi matrimonij, conſentiunt doctores, quando parenti aſſignatus fuit ſubſtitutus ſub ea conditione,ſi ſine liberis legitimis diſceſſerit, aut ad maioratum,

A quem poſſidet,legitimi ſoli vocantur, filios ita legitimatos excludere ſubſtitutũ, ſuccedereq; in eo maioratu, quando pater non in odium alterius,qui alioquin ſuccedere debebat, ſed in commodum ſuorum naturalium filiorum, aut vt vteretur iure ſuo,vel aliquo alio bono fine,tale matrimonium contraxit.Controuertũt tamen,vtrum ſi in odium ſubſtituti,eiuſve,qui alioquin ſuccedere debebat in maioratu, matrimonium contrahat, vt illi noceat, eumque excludat, filij ita legitimati ſint præponendi in ea ſucceſſione.Et quidem communior ſententia,quam referunt & ſequuntur Molina libr.2. de primog.c.5.nu.27. & Ant. Gom.ad l.9.Tau. num.58.negat. Quoniam inquiunt,illud eſt in fraudem eius,qui alioqui ſuccedere debebat: fraus autem aut dolus nulli debent patrocinari: B Idẽ dñt eſſe,ſi quis ex ſimili odio ſubſtituti, religionem io articulo mortis ingrediatur.Licet enim monaſterium loco filij legitimi habeatur,ſubſtitutumque excludat, vt alibi dictum eſt; idq; locum habeat, etiam ſi quis in articulo mortis booo aliquo fine,puta eleemoſynam illam monaſterio relinquendi, religionem ingrediatur;ſi tamen inquiuot,in odium fiat ſubſtituti,idque conſtet,quia,qui ita ingreſſus eſt; id ſignificauit,aut antea fuit comminatus,præfertur ſubſtitutus monaſterio propter fraudẽ, qua vſus is eſt,qui religionem eo animo eſt ingreſſus.

Quæſtio.

Contrariam ſententiã cum paucis alijs affirmat Vaſquez Menchaca.3.lib.cõtrouerſiarum, ca.41.nu.5.& Dominus Franciſcus Sarmiento, C 1.lib.ioterpre.c. 6. innuere videtur Couar. in Epit.par.2.c. 8.§.2. nu. 10. nempe in prædictis euentibus præferendos eſſe monaſterium, & filios ita legitimatos:quæ ſententia mihi placet. Ducor,quoniam qui eo animo religionem ingreditur,aut matrimonium contrahit,licet peccet propter odium, quo ſubſtitutum proſequitur,ſiniſtramque illam intentionem, quam erga eum habet,vtitur tameo iure ſuo ingrediendo in eo articulo religionem,aut contrahendo cum concubina:qui autem iure ſuo vtitur,nequaquam cenſendus eſt fraudem committere, vllive iniuriam facere. Sanè ſi ille ſimularet ſe ingredi religionem,vt ſubſtitutum excluderet, vel contrahere cum concubina,cum tamen neque verè ingrederetur,neq; duceret illam vxorem,interueniret fraus & dolus,in eoque euen D tu ſubſtitutus in exteriori & conſcientiæ foro præferendus eſſet monaſterio, & filijs illis naturalibus, ſimulatè ſolum legitimatis: at verò quando ingreſſus eſt verus,verumque eſt matrimonium,nullam conſpicio fraudem aut dolum,ſed odium tantum, quod iuſtitiæ ius non impedit quando id exequitur quis,quod ſecluſo odio iuſtè efficeret.Adde odium poſſe tunc eſſe cauſam impulſiuam ad religionem iogrediendam,aut contrahendum cum concubina, & non finalem adde etiam,tantum potuiſſe eſſe delictum, & ingratitudinem ſubſtituti, tam indignumque poſſe illum eſſe bonis illis, vt voluntas ea via excludendi illum licita ſit & ſancta. Ducor prætereà, quoniam nullum video ius, quod noſtræ huic ſententiæ refragetur,

Deciſio.

tam

tam firma naturali ratione confirmatę. Caput namque vltimum. 20.q.3. ex Concil. Maguntino, cui aduerſarij nituntur, non pugnat contra nos. Sic.n. habet. Cõſtituit ſanè ſacer iſte conuẽtus, vt Epiſcopi, ſiue Abbates, qui non in fructum animarum, ſed in auaritiam, & turpe lucrum inhiantes, quoſlibet homines circumueniendo totonderunt, & res eorum tali perſuaſione ſurripuerunt, pœnitentiæ canonicæ (vt pote turpis lucri ſectatores) ſubiaceant. Hi verò, qui illecti comam depoſuerunt, in eo, quod cœperunt, perſeuerare cogantur: res verò eorum hæredibus reddantur. Certè caput hoc pœnale eſt, neque illius pœna ad alia delicta eſt extendenda, quibus impoſita non eſt. Quarè ſolum haberet locum, ſi, qui in mortis articulo religionem profiteretur; circumuentus à ſuperiore monaſterij id efficeret, eſto odium non interueniret ſubſtituti ex parte ingredientis, neque ſiniſtra alia intentio: ſecus autem eſſet, ſi, qui eſt in articulo mortis, propria ſponte, a nulloque monaſterij perſuaſus, religionẽ ingrederetur. Multò autem minus pœna illius capitis locum habet in eo, qui odio ſubſtituti duceret concubinam vxorem.

DISPVTATIO CLXXIII.

De legitimatione per reſcriptum, & diſpenſatione.

PEr reſcriptum Principis non ſolũ naturales filij, ſed etiam ſpurij poſſunt, ac ſolent legitimari. Ratio eſt, quoniam cum inhabilitates illegitimorum omnium iure poſitiuo ſint introductæ, accedente voluntate, ſeu decreto eius principis, cui tale ius poſitiuum ſubiaceat, abolitæ manent, ac proinde eiuſmodi illegitimus, etiam ſi ſpurius ſit legitimatus efficitur.

Diſput. 170 oſtenſum eſt duplicem eſſe legitimationem. Quandam ad ſpiritualia, quæ tollit inhabilitates iure canonico introductas: atque hanc ad ſolã poteſtatem eccleſiaſticam pertinere. Aliam ad ſecularia, quæ illegitimorum inhabilitates abolet iure ciuili inſtitutas: & hãc ſpectare ad poteſtatem laicam; ad eccleſiaſticam vero non, niſi comparatione eorum locorum, in quibus habet etiam ſupremum temporale dominium, aut niſi legitimare eo pacto ad ſpirituale bonum neceſſarium ſit, iſque ſecularis princeps, ad quem alioquin ſpectat, id præſtare non velit, aut non tã cito velit, aut poſſit, quam cito eſt neceſſarium, aut denique niſi, qui ſuperiorem in temporalibus non recognoſcit, vult ea in parte ſe aut ſuos ſubijcere ſedi Apoſtolicæ. Atque hæc ſunt, quæ Innoc. III. ca. per venerabilem, qui filij ſint legitimi, docere intendit. Lege inter alios Couar. in Epi. par. 2.c.8 §.8.num.16.& 18.

Diſpenſatio & legitimatio, diuerſa.

Illud, antequam vlterius progrediamur, eſt obſeruandum. Longè diuerſa eſſe legitimare aliquem illegitimum, & diſpenſare cum illo. Diſpenſatio namque eſt ſtricti iuris, vt iuriſperiti vocant, eaque de cauſa neque plus valet, quam verba, ſtrictè intellecta ſonant, neque effectus, & priuilegia habet, quę legitimatis competunt, vt doctores omnes iuxta caput. 1.§.vlt. & c. 2.de fil. presby. lib.6.& alia iura affirmant: legitimatio autem amplè eſt intelligenda.

Quamplurimi, quos Couar. in Epit. par. 2.c. 8.§.8.nu.4.refert, & quibus Moli. lib.3. de primog.c.3.nu. 36. annuere videtur, aſſeruerunt, legitimationem, quantumvis amplam & abſq; reſtrictione filio ſpurio per Summum Pontificem aut principem ſecularem effectam, nequaquam cenſendam eſſe legitimationem, ſed diſpenſationem. Contrarium tamen probat optimè Couar. num.4. citato, in poſtrema editione, habetque praxis, non ſolum in hoc Luſitaniæ Regno, ſed vt credo, etiam in alijs videlicet eſſe legitimationem ſimpliciter, eſto non tam ampla, & tam priuilegiata ſit, ac eſt ea naturalium filiorum legitimatio, quæ per ſubſequẽs ſit matrimonium; æquaturque legitimationi filiorum naturalium, quæ fit per reſcriptũ Principis. Idẽ ſufficienter probat ratio, quam in principio huius diſputationis reddidimus, cur ſpurij etiam filij reſcripto principis legitimari poſſint, ac ſoleant.

Hoc autem diſcrimen tradunt doctores cõmuniter inter legitimationem & diſpenſationem cum illegitimo. Quod quando illegitimo conceditur habilitas & facultas, non ad omnia, ad quæ vel iure canonico vel ciuili erat inhabilis, ſed ad aliqua dumtaxat, eſt diſpẽſatio, eſto, qui ita habilem illum reddit, dicat, legitimum te ad hoc, vel ad illud efficio. Ratio eſt, quoniã nõ poteſt quis eſſe pro parte legitimus, & pro parte illegitimus. Quando vero ſimpliciter redditur habilis, vel ad ea, ad quæ iure canonico, vel ad ea, ad quæ iure ciuili erat inhabilis, dicitur legitimatus reſtitutuſve naturalibus, quib. primitus oẽs homines habiles naſcebantur ad omnia, ad quæ poſtea iure poſitiuo inhabiles ſunt facti, idque ſiue is, qui ita legitimum facit, dicat, legitimum te efficio, aut reſtituo te natalibus, ſiue dicat, te cum diſpenſo: potius quippe eſt attendendum ad id quod fit, quam ad verba, quibus fieri ſignificatur.

Dubium.

Dubitant Doctores, quando aliquis, vel ad ſpiritualia, vel ad ciuilia ſimpliciter, & nõ quoad partem duntaxat, legitimatur, veruntamen adhibetur reſtrictio atque limitatio aliqua, vt ſi dicatur, ita tamen vt nullum inde præiudiciũ filijs legitimis ſequatur, aut ita vt patri ſuccedat in qua portione pater voluerit, vel alia ſimilis, vtrum tunc dicendum ſit id legitimatio, ſitque proinde amplè intelligendum, gaudeatque ita legitimatus omnib. facultatibus, quibus legitimati reſcripto Principis gaudent exceptis ijs, quę reſtrictione adhibita ſunt exceptæ: an verò ſit ſolum diſpenſatio. Anton. Gom. ad l.9. Taur. nu. vlt. & alij quos refert, affirmant eſſe ſolum diſpenſationem. Aſſerendum tamen eſt eſſe legitimationem, cum Couar. in Epit. par. 2.c.8. §.8.num.1. Emmanuele a Coſta. §. & quid ſi tantum, par. 2.num.152. Molina lib.3. de primog. c.3.num. 38. qui refert iuxta eam opinionem in ſummo Regni Caſtellæ ſenatu fuiſſe iudicatum, & cum Gama deciſ. 383. & multis alijs, quos hi doctores citant. Optimè autem Gama loco citato cum Socin. ait, tunc dici diſpenſationem,

Decidimus.

nem, quando ſubſtantia ipſa legitimationis reſtringit, vt ſi dicatur, ſit legitimatus quoad hoc, vel hoc: ſecus autem quando non legitimatio, ſed effectus, qui ex illa ſequi deberet, reſtringitur, vt ſi dicatur, nullum inde præiudicium fiat legitimis, aut poſſit nihilominus pater ei relinquere quam portionem voluerit, vel aliud ſimile. Vnde nequaquam idem Gama ſibi ipſi repugnat, dum deciſ. citata & deciſio. 11. nu. 3. & deci. 134. nu. 1. affirmat, eum, qui legitimatur vt ſuccedat patri ab inteſtato, aut in portione quam illi pater relinquere voluerit (quo pacto ait moris eſſe in hoc Luſitaniæ Regno legitimari ſpurios) non eſſe legitimatum, ſed diſpenſatum, loquitur namque, quando legitimatio fit ad id tantum, & non quoad alias partes, quas integra legitimatio includit. Poſſumus vero confirmare, reſtrictionem quoad effectum aut effectus aliquos non impedire veram rationem legitimationis; quoniam alioqui eo ipſo, quod à Carolo V. & Philippo eius filio explicatum fuit in nullius legitimationis reſcripto principis factæ conſequi quenquam in Regno Caſtellæ eam nobilitatem parentum, quam hidalguia vocant, vt diſp. 160. viſum eſt, dicendum eſſet nullam omnino inibi eſſe legitimationem ſpuriorum, ſed omnes, quantumcunque amplas, eſſe diſpenſationes, ſtrictéque eſſe in omnibus intelligendas, quod eſt valde abſurdum.

Legitimare quis.

Legitimare, vt tractatu 5. videbimus, ad ſupremum gradum mixti imperij, quem maximum iuriſperiti cum Barto. appellent, ſpectat; eſtque proinde ſupremæ poteſtati reſeruatũ. Quo fit, vt legitimare in ſpiritualibus, ad ſolum ſummum Pontificem ſpectet, qui vt ſuprema poteſtas eſt in eccleſia, ſic in tutum ius canonicum ſolus ipſe habet poteſtatem. Ad inferiores verò eccleſiaſticas poteſtates pertinet habiles facere illegitimos ad ſpiritualia, quantum à ſummo Pontifice fuerit illis permiſſum aut cõceſſum. Epiſcopi diſpenſare poſſunt cum illegitimis, tũ vt ſolos minores ordines ſuſcipiant, tum etiam vt poſſint ea beneficia eccleſiaſtica obtinere, quæ neq; curam habent animarum, neque perſonatus, ſeu dignitates ſunt, vt ex cap. 1. de filijs presby. lib. 6. conſtat: reliqua ſummo Pontifici ſunt reſeruata. Nuncij & Legati a latere id tutum ex munere ſuo poſſunt, quod Epiſcopi, vt tractatu. 5. videbimus, niſi in aliquo peculiariter ipſorum poteſtas fuerit arctata. Vtrum verò aliquid amplius poſſint, & quo vſque, ex facultatibus cuique eorum in particulari conceſſis eſt intelligendum. Idem dic de quocunque alio à ſummo Pontifice ad id delegato.

Eadem ratione legitimare ad ciuilia & ſecularia, præter euentus in quibus explicatum eſt ſummum Pontificem id etiam poſſe, ſpectat ad ſupremam cuiuſque Reipublicę poteſtatem, quę ſuperiorem in temporalibus non recognoſcit, idque ſibi ſubditorum comparatione dumtaxat, etiam circa bona quæ extra ipſius territorium ſunt, vt Gama deciſ. 307. nume. 5. Couar. §. 8. citato, nume. 17. cum communi doctorum ſententia affirmant: modo tamen, vt ait

A Couar. id non cedat in præiudicium alicuius ſubditi eius principis, in cuius territorio res illa ſita eſt. Poſſet etiam Princeps, extra ſuum territorium exiſtens legitimare ſuum ſubditum: eò quod id non eſſet exercere iuriſdictionem contentioſam, ſed voluntariam. Si tamen ad id eſſet aliquis citandus, quoniam admiſceretur iuriſdictio contentioſa, non poſſet princeps id efficere in alieno territorio. Ita Couar. §. 8. cita. nu. 15. & 17. Aliæ verò inferiores poteſtates, neque legitimare, neque diſpenſare poſſunt, niſi quatenus à ſupremis fuerit illis conceſſum.

Obſeruandum eſt, eum, qui Principis conceſſione facultatem habet ad legitimandum illegitimos: eo ipſo cenſeri habere facultatem ad diſpenſandum cum eiſdem: quoniam qui poteſt, quod maius eſt, poteſt etiam minus, quod

B in eo maiori includitur. Non tamen è contrario, qui facultatem habet ad diſpenſandum in aliquibus cum illegitimis, cenſetur eam habere ad eos legitimandum. Ita Couar. in Epit. par. 2. c. 8. §. 8. nu. 6. & communis doctorum ſententia, quam refert. Quamuis poſtea, num. 10. ſibi videatur contrarius dum aſſerit, eum, qui ex Principis delegatione facultatem habet ad legitimandum, non cenſeri habere facultatem ad diſpenſandum: eò quòd diſpenſatio ſit magis odioſa. Quod tamen nihil omnino viget. Etenim, vt ipſemet paulo inferius ſubiungit, diſpẽſatio ipſa iam facta in eo ſenſu eſt odioſa, quod ſit ſtrictè intelligenda: facultas verò diſpenſandi, quæ principis eſt beneficium, non eſt odioſa, ſed multò facilius conceditur, quam facultas

C legitimandi: ſicut etiam facilius diſpenſatur in aliquibus cum illegitimo, quam eidem legitimatio concedatur.

Obſeruandum etiam eſt, eum, qui poteſtatem accipit ad legitimandum ad ciuilia, non cẽſeri eam habere ad legitimandũ, vt ſuccedatur in feudo aut maioratu; niſi ſufficienter exprimatur ad id etiam facultatem concedi. Ratio eſt, quoniam, iuxta communem doctorum ſententiam, princeps ipſe, qui per reſcriptum quẽpiam legitimat, non cenſetur eum legitimare ad ſuccedendum in feudo & maioratu, niſi id exprimatur, vt perſpicuè conſtat ex. §. naturalis, ſi de feudo defuncti, &c. quare ex eo, quod facultatem ad legitimandum alicui concedat, exiſtimandum non eſt maiorem facultatem vel le concedere, quam ſit ea, qua ſolet ipſe vti, dũ

D abſolutè & ſine alia explicatione legitimat. Ita Couar. ibidem, & doctores, quos refert. Qui tamen poteſtatem accipit à Principe ad legitimãdum filios illegitimos, cenſetur accipere etiam ad legitimandum filias illegitimas: quoniam nomine filiorum, ad eum effectum, intelliguntur filiæ, vt Couar. cum alijs, num. 7. ſequenti rectè affirmat.

Item qui à ſeculari poteſtate legitimatur ad ſuccedendum in aliquibus bonis, ſi illa adiunctum habeant ius patronatus, cenſetur eo ipſo ad illud, eſto ſpirituale quippiam ſit, legitimatus, neque indiget legitimatione, aut diſpenſatione poteſtatis eccleſiaſticæ. Ita Couar. §. 8. citato. nu. 18. & alij, quos refert. Ratio eſt, quoniam acceſſorium comitatur principale.

Prin-

Princeps, qui ſuperiorem in temporalibus
non recognoſcit, quemadmodum legitimare
poteſt alios ſnos ſubditos, ita & proprios filios
illegitimos. Ita colligitur ex cap. per venerabi
lem, qui filii ſint legitimi, & affirmãt doctores;
quos Couar. refert ac ſequitur. §. citato. nu. 20.
Id tamen, nieo iudicio, ſufficere non poſſet, vt
in reguo ſuccederent, quando inſtitutio re-
gni a republica ipſa fuit vt ſoli legitimi ſucce-
derent.

Ad quem autem ſpectet legitimare filium
clerici quoad ciuilia, atque adeo ad ſucceden-
dum in bonis paternis communior doctorum
ſententia, quam loco citato, num. 19. Couar. re
fert ac ſequitur, eſt ſpectare ad principem ſecu
larem; præſertim quando filius ille in ordini-
bus ſacris non eſt conſtitutus, neque beneficiũ,
aut aliquid aliud habet, ratione cuius priuile-
gio fori gaudeat. Ratio eſt, quoniam is, qui le-
gitimandus eſt, atque adeo in quem iuriſdictio
eſt exercenda, ſecularis eſt. Et quamuis pa-
tris conſenſus requiratur, talis tamen con-
ſenſus non eſt, vt in ipſum, ſed vt in filium
laicum iuriſdictio exerceatur. Item bona, ad
quæ eſt legitimandus, ſecularia ſunt. Prçterea,
iuxta prçſcriptum legum ſecularium cuiuſcun
que regni bona clericorum deferuntur ad hæ
redes, & non iuxta ius aliquod canonicum,
quod ea de re vnquam latum fuerit, inhabili-
tasque talium filiorum ad ſuccedendum in bo-
nis parentum iure ciuili fuit introducta: quare
cum in eiuſmodi legitimatione diſpenſatio
fiat in iure ciuili, & circa perſonam ac bona ſe
cularia, neque ibi diſponat princeps de bonis
clerici, ſed ſolum tollat inhabilitatem à ſuo
ſubdito, vt in illis poſſit ſuccedere (quod rectè
Gama deciſ. 307. nu. 5. adnotauit) conſequens
profectò eſt, vt ad principem ſecularem, &
non ad poteſtaté Eccleſiaſticã eiuſmodi legiti-
matio ſpectet, idque conſuetudo videtur obti-
nere, quç in hoc Luſitaniæ Regno cõſtat ex Al-
uaro Valas. conſ. 80.

Illud tamen non dubito, Summum Pontifi-
cem in ſpirituale bonum, vt Eccleſiaſtici à ſacri
legijs & ſcandalis ſe contineant, pro iuriſdi-
ctione quam in Eccleſiaſticos & eorum bona
habet, prohibere poſſe, ne Eccleſiaſticorum bo
na ad eorundem filios ex ſacrilegio genitos de
ueniant, irritum omnino faciendo, ſi quid in
contrarium fuerit attentatum. Cum verò
eiuſmodi lex æquiſſima ſit, & ab habente ad id
iuriſdictionem pleniſſimam lata, non video
quo iure vel ab inferioribus Eccleſiaſticis, vel
à principibus ſecularibus recipi nou debeat, at
que iuxta illam in vtroque foro, dum agitur de
ſucceſſione in bonis clerici defuncti, nõ debeat
iudicari. Quod dico propter Bullam Pij V. de
qua verſus finem diſpu. 169. habitus eſt ſermo,
in qua id ſtatuit, & quam ibidem diximus in
hoc Luſitano Regno, &, vt exiſtimabamus, in
alijs Hiſpaniarum non eſſe receptam. Illud ta-
men eſt obſeruandum, eiuſmodi legem non
propriè exercere iuriſdictionem in filium cle-
rici, qui interim dum Eccleſiaſticus non eſt, ad
iuriſdictionem ciuilem, aut quaſi ciuilem Sum
mi Pontificis non pertinet, ſed eam exercere in

A parentem legiſlatori ſubditum. Quare legi-
timatio filij illius ad ſecularia, ſpectat quidem
ad Principem ſecularem, ſed nou ſufficit, vt ta-
lis filius ſuccedere poſſit in bonis parentis cle
rici, niſi ſimul Summus Pontifex in lege diſpen
ſet, qua eam diſpoſitionem de bonis clerici ſi-
bi ſubditi irritam fecit. Sicut è contrario non
ſatis eſſet Summum Pontificem in ea lege di-
ſpenſare, vt filius ille ſuccedere poſſet in bonis
parentis: quoniam adhuc iure ciuili maneret
illegitinius, inhabiliſque ad ſuccedendum, do-
nec princeps ſecularis, vel eum ad ciuilia le-
gitimaret, vel cum eo diſpenſaret, vt in parẽtis
bonis poſſet ſuccedere.

Quando filius legitimãdus eſt iam clericus,
ad iuriſdictinnem pertinens Eccleſiaſticam, ſed
B pater laicus, videtur legitimatio ſpectare ad Sũ
mum Pontificem, & nou ad principem ſecula-
rẽ: eo quod legitimatio ſit actus iuriſdictionis,
qui exercetur in perſonam, quæ legitimatur,
& non in patrem, cui ſuccedere debet: neque
id probabilitate caret. Attamen cum inhabili-
tas ad ciuilia clerici ita legitimandi ortum ha-
buerit ex iure ciuili, & nõ ex cannnico, contra-
ctaque fuerit ante clericatum, dum ille ad lai-
cam iuriſdictionẽ omnino ſpectabat, & ſit ad
ſuccedendum patri laico, cuius conſenſus ad le
gitimationem requiritur, & cui præſtatur etiã
beneficium legitimationis filij, ſitque ad ſucce-
dendum illi ciuiliter iuxta leges ſeculares eius
regni; ſanè ex eo, quod Reſpublicæ ſeculares
conceſſerint Eccleſiæ iuriſdictionem ciuilem
in Eccleſiç miniſtros, nõ videntur ceſſiſſe huic
C iuri ſuo legitimãdi ciuiliter eos, qui vi iuris ci
uilis, ante clericatum contraxerant ciuilem illã
inhabilitatem; neq; vſus habere videtur, vt cle-
rici filij illegitimi ſine legitimatione Princi-
pis ſecularis ſuccedant parentibus laicis. Quòd
ſi alicubi vſus habet, vt eiuſmodi illegitimi cle
rici ſuccedant parentibus prçſtita legitimatio-
ne, aut diſpenſatione per Summum Põtificem,
ei vſui & conſuetudini erit ſtandum. Idem dice
rẽ, quando tam filius, quam pater, clerici ſunt.

Vt legitimatio per reſcriptum obtenta vali-
da ſit, præter conſenſum patris ſi fiat ad ſucce
dendum in bonis illius, neceſſarius eſt filij con
ſenſus, vt perficiatur: quare eſto inſcio filio, aut
nondum ad vſum rationis perueniente, obti-
neatur, ſemper eſt depẽdens à libero ipſius cõ
ſenſu, vt conſtat ex authen. quibus mod. natura.
D effic. ſui. §. generaliter. Ratio vero ibi redditur,
quoniam cum filius eo ipſo, quod legitimatus
ſit, tranſeat in patris poteſtatem, ac proinde
vſusfructus bonorum ipſius, illorumque admi
niſtratio ad patrem pertineat, expediens non
fuit, vt filius inuitus Principis beneficio legiti-
maretur. Vt enim Aries Pinellus in Rub. de bo
nis mater. par. 2. num. 8. rectè adnotauit, aliquã
do quoad lucrum & commodum pecuniariũ
melioris conditionis eſt filius illegitimus, quã
legitimus. Licet autem præſumptus ſeu inter-
pretatiuus filij conſenſus ſufficiat ad legitima-
tionem perficiendam; Emmanuel tamen à Co-
ſta. §. & quid ſi tantum, part. 2. concluſio. 1. ar-
bitratur ex ſola ſcientia & ſilentio filij non
ſemper præſumi ſufficienter conſenſum, niſi
ali-

aliquid faciat , quod non , niſi legitimatio- A
nis iure, poterat efficere.

Vt item legitimatio per reſcriptũ obtenta,
aut etiam diſpenſatio,valida ſit,neceſſe eſt,vt le
gitimáti aut diſpenſanti proponatur ac manife
ſtetur quicquid retrahere eum poterat a tali le
gitimatione,aut diſpenſatione eo pacto conce
denda;alioquin ſurreptitia iudicabitur.Ita col-
ligitur ex c.vlt.de filijs presby.lib.6.cap.poſtula
ſti,de reſcriptis. cap. per venerabilem, qui filij
ſint legitimi,& ex alijs iuribus, affirmantque
Couar.in Epit.par.2.cap.8.§.9.nume.1.& do-
ctores communiter.

Hinc colligitur,explicandam eſſe legitiman
di qualitatem quoad illegitimitatis fœdiorem
modum,nempe an ſit ſpurius,quod ſi ſpurius
ſit,vtrum ex adulterio, vel inceſtu,aut ſacrile-
gio;& ſi ex adulterio,vtrum ex altera parte, tã B
tum,an ex vtraque,nempe ex coniugato & cõ
jugata.Si verò ex inceſtu,arbitratur Couar. lo-
co citando,explicandum eſſe,vtrum ex inceſtu
cum matre,aut cum filia,vel ſorore , & deniq;
explicandum eſſe gradum conſanguinitatis,
aut affinitatis inter parentes ex quibus fuit ge-
nitus.Si autem ex ſacrilegio , vtrum cum ſacer-
dote,moniali , aut religioſo,& num vtrinque.
Item explicandum eſſe,vtrum ſimul concurre
rint adulterium & ſacrilegium,aut inceſtus.Ita
Panor.cap.per venerabilem, qui filij ſint legit.
nu.27.Syl.verb. legitimus. nu.8. Aluarus Valaſ.
conſ.8.Couar.§.9.citato, & doctores alij quos
citãt,conſonant ẽt.l.ſed ſi hęc.§.patronum.ff.de
in ius voc.Neq; defectus legitimationis,in qua
eiuſmodi qualitas ſiletur, tollitũ ex eo,quod in C
legitimatione apponantur clauſulæ,de plenitu
dine poteſtatis, aut ex certa ſcientia , vel ſup-
plentes omnem defectum, vt Aluar.Valaſ.con-
ſult.80.cum alijs ,quos citat,rectè ait. Si tamen
princeps in legitimatione aut diſpenſatione di
ceret, ex quocunq; coitu talis illegitimus eſſet
cõceptus,non dubito validã eſſe diſpenſationẽ
aut legitimationem , eſto qualitas illegitimati
non exprimeretur, niſi eſſet talis,de qua præ-
ſumeretur , quòd ſi in particulari exprimere-
tur;nequaquam legitimatio aut diſpenſatio cõ
cederetur.Etenim in conceſſione generali non
cenſetur id conceſſum, de quo ſi in particulari
concedens interrogaretur, nequaquam id con
cederet,vt habetur,de reg.iuris.lib.6. Sit itaq;
hæc generalis regula. Quando coniecturæ ſunt
ſufficientes,vt dubitandum non ſit,eum,qui le D
gitimationem aut diſpenſationem concedit,ſi-
militer illam fuiſſe conceſſurum , eſto qualitas
aliqua,quæ explicata non fuit,illi ſuiſſet propo
ſita,valida eſt iudicanda legitimatio aut diſpen
ſatio ſine explicatione qualitatis illius obtenta:
in dubio autem,an eam ſimiliter conceſſiſſet ,
iudicanda eſt ſurreptitia.

Quando qualitas aliqua ideo non fuit pro-
poſita,quia tempore coitus & expeditionis le-
gitimationis ignorabatur,vt ſi quis genuiſſet fi
lium ex ea,quæ communiter habebatur vidua,
& poſt legitimationem compertum eſt fuiſſe
coniugatam, meritò Aluar. Valaſ. in calce cõſ.
80.ait validam eſſe legitimationem.

Qualitates,quæ ſolum augent culpam , non

A tamen mutant modũ illegitimitatis,ſaltem quo
ad gradum inceſtus aut ſacrilegij , neceſſe non
eſt exprimi,vt legitimatio ſit valida;vt quod na
turalis filius genitus ſit ex virgine , aut vidua ;
quod filius genitus eſſet ex nobili, aut conſtitu
to in dignitate,vt Aluar.Vala.conſ.80.affirmat,
refertque eſſe ſtylum Curiæ. Credo tamẽ ſi-
quis genitus eſſet ex epiſcopo , id exprimi de-
bere:quoniã nõ minus auget gradũ ſacrilegij ,
quam eſſe genitum ex religioſo,aut moniali.

Item ſi legitimatio aut diſpenſatio fiat ali-
cui,vt ſuccedat in bonis parẽtis , parenſq; legi
timos filios habeat,explicandũ id eſt: alioquin
erit ſurreptitia:eo ꝙ præiudicium, quod inde
filijs legitimis ſequitur, quatenus ex tali legiti
matione aut diſpenſatione minuitur legitima
ipſis debita,multum retrahere poteſt ac debet
B ad concedendam talem legitimationem ac di-
ſpenſationem. Ita doctores citati, Emmanuel à
Coſta.§.& quid ſi tantũ,par.2.nu.132.& com-
munis ſententia quam referunt.Idem dicerem
de aſcendentibus,ſi ſimiliter legitimatio aut di
ſpenſatio eis præiudicaret in portionibus ip-
ſis debitis in bonis parentis eius, qui legitima-
tur , conſentit Emmanuel à Coſta loco citato,
nu.146.cum alijs quos refert , quicquid quida
alij in contrarium dixerint.

Item ſi is,qui legitimandus eſt,filius ſit natu
ralis,commodeque legitimari poſſit per ſubſe
quens matrimonium, eoquod commodè pa-
ter, ſine ſuoque dedecore poſſit aſſumere ma-
trem vxorem, & mater ſimiliter patrem,inuali
da erit legitimatio per reſcriptum obtenta,niſi
C concedenti exprimatur commode talem filiũ
legitimari poſſe per ſubſequẽs matrimonium ;
quandoquidem id retrahere poteſt principem
à cõceſſione legitimationis.Ita habetur expreſ-
ſe,in auth.quib.mod.natural.effic.legitimi.§.ſit
igitur licentia,& affirmant doctores,quos refe
runt ac ſequuntur Couar. §.9. citato nume. 5.
Molina 3.lib. de primog.c.3.nu.39. Emanuel
à Coſta loco citato,num.96.

Occaſione legitimationis ſequentem doctri
nam tradit Couar.§.9. citato,num.6. cum Ale-
xãdro, Gomezio,& cum alijs quos refert. Aut
reſcriptum conceditur contra legem,quæ futu
ris principum conceſſionibus derogat,aut nõ,
ſed ſolum cõtra legem quæ contrarium eius,
quod conceditur,ſimpliciter ſtatuerat . In hoc
ſecundo euentu,ſi res, quæ reſcripto concedi-
D tur,non ſit in notabile præiudicium tertij, ſatis
eſt ſimplex reſcripti conceſſio ſine expreſſione,
etiam in generali, iuris,cui eo reſcripto dero-
gatur. Si verò ſit in notabile detrimentum ter-
tij,neceſſaria eſt,ac ſufficit clauſula vniuerſalis,
quæ dicat, non obſtantibus legibus ſeu iuribus
contrarium ſtatuentibus.In primo autem euen
tu,ſi reſcriptum non ſolum ſit contra legem ,
quæ futuris principum conceſſionibus dero-
gat,ſed etiam ſit in notabile detrimentum prin
cipis,Reipublicæ,aut alicuius tertij,tunc neceſ
ſaria eſt clauſula,quæ in ſpeciali deroget legi il
li dicendo , non obſtante tali lege in contra-
rium lata , alioquin reſcriptum eſt inuali-
dum. Sufficeret tamen clauſula generalis qua
diceretur, non obſtantibus quibuſcunque iuri
bus

bus in contrarium etiam ſi de eis ſpecialis mentio eſſet facienda. Quòd ſi non vergeret in notabile cuiuſquam detrimentum, ſufficeret, & neceſſaria eſſet clauſula illa generalis, nõ obſtãtibus quibuſcunque iuribus in contrarium. Si autem reſcriptum, aut ſtatutum derogaret iuri in concilio aliquo generali condito, tunc, eſto ius illud conceſſionibus futuris non derogaret, ait Couar. cum Iacobatio neceſſariũ eſſe apponere clauſulam non obſtante quocunque iure contrarium diſponente, etiam in concilio generali ſtatuto. Iuxta hæc, quoniam in auth. quib. mod. natural. effic. ſui. §. penultimo, ſpurij à legitimatione per reſcriptum Principis videntur excludi, ait Couar. cum Gomezio, neceſſarium eſſe apponere in eorũ legitimatione clauſulam, non obſtante quocunque alio iure in cõtrarium, idem affirmat Grego. Lopez ad l. 4. tit. 15. par. 4. in verb. Barraganas.

Legitimatus principis reſcripto nihil à legitimis differt, vt in bonis parentis; cui legitimatur, & aliorum conſanguineorum, tam ex teſtamento, quam ab inteſtato ſuccedat. Quare dicere poteſt teſtamentum nullum, in quo præteritur, & agere querela inofficioſi teſtamenti, perinde atq; alij legitimi, vt patet in auth. qui. mo. natura. effi. ſui. §. & quoniam variè. §. reliqui. & §. ſi quis ergo. verſ. ſit igitur licentia, in authen. quib. mod. natural. effi. legitimi. §. liceat, & §. ſit igitur licentia, & inſt. de hæredi. quæ ab inteſt. deferun. §. quibus connumerari, & l. vlt. tit. 15. par. 4. affirmantque Gama deciſ. 11. & 134. Couar. in Epit. par. 2. c. 8. §. 8. num. 2. Anton. Gom. ad l. 9. Taur. nu. 66. & doctores communiter. Diſpenſato tamen ad ſuccedendum patri, id non conuenit. Quin ſi quis legitimatus ſit, ſed cum reſtrictione, vt poſſit ſuccedere patri ex teſtamento in eo, quod pater ei reliquerit (quo pacto Couar. num. 2. citato, cum alijs quos refert, ait ſolere in Hiſpanijs concedi legitimationes omnes) tunc filius ita legitimatus non poteſt dicere nullum teſtamentum patris in quo præteritur, neque agere querela inofficioſi teſtamenti: quoniam limitatio illa patri permittit nihil ex teſtamẽto relinquere filio eo pacto legitimato. Ita Coua. & Gam. locis citatis, & doctores alij, quos referunt.

Filius tamen reſcripto legitimatus non ſuccedit in ſeudo, neq; etiam in maioratu ab alio prædeceſſore inſtituto, vt ſupradictum eſt, niſi ad id ſpecialiter legitimetur. Vtrum autem validè ac licitè ad id poſſit princeps legitimare, dicetur diſp. ſequenti.

Legitimatus reſcripto ſecularis Principis, præſertim ſi ſpurius erat, ſuccedere non poteſt in emphyteuſi eccleſiaſtica, vt habet communis opinio, quam referunt & ſequuntur Greg. Lopez ad l. 4. tit. 15. p. 4. verb. todas las honras. Gama, cum alibi, tum deciſ. 307. Meritò tamen id limitãdum cenſet, niſi emphyteuſis illa trãſitura eſſet ad extraneos; tunc enim, cum ex eo, quòd ſpurius per principem ſecularem legitimatus in tali re emphyteutica ſuccedat, nullum præiudicium ſequatur Eccleſiæ, quaſi retardetur conſolidatio dominij vtilis cum directo, neque talis ſpurius ſuccedat in dominio directo,

A quod ad Eccleſiam pertinet, ſed in ſolo vtili, quod interim ſpectat ad laicos, atque adeo ad quod ſe extendit iuriſdictio ſecularis interim dum inde præiudicium non reſultat Eccleſiæ, ſauè ſuccedere in tali emphyteuſi poteſt legitimatus per principem ſecularem. Quod autem ſuccedere poſſit in laica emphyteuſi, habetur 4. lib. ord. tit. 62. §. 4.

Vtrum autem legitimatus reſcripto Principis ſuccedere poſſit parentibus ſimul cũ alijs filijs legitimis natis ante talẽ legitimationẽ obtẽtam. Iam ſupra dictum eſt, legitimationem eſſe ſurreptitiam, niſi concedenti reſcriptum explicetur parentem habere filios legitimos. Quod ſi obtineatur facta ea explicatione, neque in legitimatione apponatur clauſula illa apponi cõſueta, ſine præiudicio filiorum legitimorum,
B aut ſine præiudicio ſuccedẽtium ab inteſtato, tunc ſuccedunt vnà cum legitimis, vt affirmãt doctores communiter, quos referunt & ſequũtur Ant. Gom. ad l. 9. Taur. nu. 67. Greg. Lopez ad ll. vlt. titul. 15. par. 4. gloſſ. vlt. & Emmanuel à Coſta. §. & quid ſi tantum, par. 2. concluſ. 2. à nu. 131. neque id eſſe inualidum aut illicitum oſtendemus diſp. ſequenti. Parentes tamen non poſſunt tunc relinquere filio legitimato maiorem portionem, quam vni ex filijs legitimis, cui minima portio fuerit relicta. Ita habetur expreſſe in auth. quib. mo. nat. effi. ſui. §. & quoniam variè, & l. vlt. §. vlt. C. de natural. lib. Vnde ſequitur, neque in Regno Caſtellæ patrem poſſe meliorare in tertio & quinto eiuſmodi filium, neque item in hoc Luſitano in tertio ſuorum bonorum, ac proinde neque ex eiuſmodi
C bonis poſſe inſtituere maioratum, in quo filiũ legitimatum filijs legitimis preferat. Ita Moli. 2. lib. de primogen. c. 11. nu. 17. & communis ſententia quam refert, conſentitque Emmanuel à Coſta loco citato. nu. 137. quamuis Xuares, ab eo relatus, in contrariam ſententiam inclinet, eamque amplectatur Ant. Gom. ad l. 9. Tau. nu. 69. contendentes duo iura illa citata, quibus cõtraria ſententia nititur, ſolum habere locum in legitimatis per oblationem curiæ, nõ verò per reſcriptum Principis. Nulla tamen poteſt reddi congrua ratio, cur id in ſolis legitimatis per oblationem curiæ locum habeat, præſertim in Regno Caſtellæ, vbi l. 12. Tauri, quę eſt 10. tit. 8. li. 5. nouę collect. ſancitum eſt, eſto quis principis reſcripto legitimatus ſit vt in bonis pater-
D nis ſuccedat, ſi tamen poſt talem legitimationem obtentam naſcatur filius legitimus, aut naturalis per conſequens matrimonium, legitimetur, talem legitimatum Principis reſcripto ſuccedere non poſſe parenti, aut cuiuis alteri aſcẽdenti, tam ab inteſtato, quam ex teſtamẽto, vnà cum filijs legitimis; poſſe tamen aſcendentes illi relinquere de quinto ſuorum bonorum, quod voluerint, ſaluis integris legitimis aliorum filiorum.

Controuertunt doctores, vtrum ſi quis non habens deſcendentes legitimos obtineat à Principe legitimationem filij, & poſt eam obtentã naſcatur filius legitimus, talis legitimatio cenſeatur reuocata ad ſuccedendum cum filio legitimo: an verò non ſolum quoad alios effectus,

ſed

ſed etiam quo ad hunc valida maneat. Cõmu-
nior ſententia Panor. c. per venerabilem, qui fi-
lij ſint legit. Bar. Syl. verb. filij. q. 14. & aliorum
quos Ant. Gom. ad l. 9. Taur. nu. 68. refert, eſtque
que quoad eum effectum cenſeri reuocatam.
Potiſſimum ducuntur, quoniam cum ea legiti-
matio fuerit perfecta & conſummata, cenſeri
non debet irrita quoad eum effectum ex ſu-
peruenïente euentu. Contrariam ſententiam,
nempe irritam eſſe cenſendam quoad illum
præciſe effectum ſuccedendi aſcẽdentibus vnà
cum legitimis filijs, ſequuntur Dinus, & quidã
alij, quos Ant. Gom. nu. citato refert, eamq; con
firmant ex l. ex facto. ff. de vulgari & pupillari
ſubſti. Eſt verò hodie in Regno Caſtellæ. l. 12.
Tauri ſancita, vt paulo ante dictum eſt. Ac ſanè
eſt æquiſſima: eo quod quando is, qui eam cõ-
ceſſit, contrarium non expreſſit, præſumendũ
non ſit voluntatem ipſius fuiſſe, vt in eo euen-
tu quoad illum effectum maneret legitimatus:
in conceſſione autem generali non eſt cenſen-
dum comprehenſum id, de quo ſi is, qui con-
ceſſit, in particulari interrogaretur; id non con
cederet, vt habet regula iuris. Confirmatur in
ualidam eſſe quoad eum effectum, quoniam ſi
a legitimante, quando legitimationem conceſ-
ſit, peteretur, vt apponeret clauſulam, vt eſto fi
lius legitimus naſceretur, ſuccederet cum eo in
bonis parentis, retrahi poſſet à conceſſione le
gitimationis in eo euentu propter præiudiciũ
filiorum legitimorum: ergo, niſi petatur & ex-
primatur, non eſt cenſendus id conceſſiſſe: præ
ſertim cum, vt ſupra dictum eſt, ex communi
doctorum ſententia ſurreptitia & nulla ſit le-
gitimatio, in qua ſiletur parentem filios habe-
re legitimos. Confirmatur rurſus, quoniam do
natio per filij natiuitatem reuocatur; eo quod
non ſit præſumendum patrem donare voluiſ
ſe in eo euentu, vt ſuo loco oſtendetur: ergo pa
ri ratione natiuitate filij legitimi irrita eſt cen-
ſenda legitimatio illegitimi ad effectum, vt cũ
eo ſuccedat aſcendentibus. Licet poſterior hæc
ſententia tam probabilis ſit, quam probabilem
eam oſtendunt rationes propoſitæ, ſitq; in Re-
gno Caſtellæ ſancita: quia tamen prior eſt Bar-
toli ac communior, & neque gloſſa Accurſij
eſt expreſſa in contrarium, fortè in hoc Regno
ſtabitur in iudicando priori ſententiæ, iuxta
ordinationes lib. 2. tit. 5. §. 1.

Illud admonuerim, ſi poſterior ſententia, in
hoc regno reciperetur, poſſe parentes relinque
re filio ita legitimato tertium ſuorum bonorũ,
aut quam partem illius maluerint: quoniam ſi
cut hoc relinqui titulo legati poteſt extraneis,
ita filio legimato reſcripto Principis

Legitimatus reſcripto Principis in paternã
tranſit poteſtatem, perinde ac ſi eſſet legiti-
mus, vt ſupra dictum eſt, auth. quibus mod. na
tural. effi. ſui, §. generaliter, Couar. in Epit. par.
2. c. 8. §. 8. nu. 5. & doctores communiter: ſecus
autem eſt de ſolum diſpenſato.

Item legitimatus reſcripto Principis non tan
tum efficitur legitimatus comparatione paren
tum, ſed etiam comparatione agnatorum, vt in
eorũ bonis perinde ſuccedere poſſit, ac ſi eſſet
legitimus. Vt verò cõparatione illorũ legitima-
A tus efficiatur, neceſſarius nõ eſt cõſenſus eorũ,
ſicut neceſſarius eſt conſenſus patris, conſonat
auth. q. mo. nat. effi. ſui. §. ſi quis ergo filios, ver.
quapp, quo in loco filij reſcripto principis legi
timati, nihil a legitimis quoad ſucceſſionẽ dif-
ferre aſſeritur, affirmatque cõior doctorum
ſententia, quam referunt & ſequuntur Couar.
in epit. par. 2. c. 8. §. 10. num. 2. Ant. Gom. ad l. 9.
Taur. nu. 69. & Greg. Lopez ad l. 7. tit. 15. par. 4.
idque definitum eſt. l. Tauri. 12. & l. 7. citata.
Quando ergo in auth. qui. mo. nat. effi. ſui. §. fi-
lium ſcriptũ legitur; Filium per eiuſmodi cau-
ſam factum legitimum, ipſi ſoli genitori legiti-
mum facimus, non etiam extraneæ cognationi
patris; ſermo eſt de legitimatis per oblationem
curiæ, id quod expreſſit. l. 7. Caſtellæ citata; ſa-
tiſq; aperte colligitur ex verbo illo illius. §. per
B eiuſmodi cauſam, hoc eſt, per oblationem cu-
riæ: argu. namque à contrario ſenſu innuitur,
ſecus rem habere in legitimatis alijs de cauſis.
Diſpenſatus vero, vt ſuccedat patri, non cenſe-
tur diſpenſatus, vt ſuccedat alijs aſcendenti-
bus, vel agnatis, vt Couar. & alij doctores com
muniter affirmant.

Vtrum autem legitimato patre, filius illius le
gitimus legitimatus eo ipſo comparatione aui
exiſtat. Affirmat Couar. §. 10. citato, n. 5. idque
egregijs rõnibus probat, cõſentit Gam. dec. 11.

Præterea, Principis reſcripto legitimatus ad
mittitur, ſicut legitimi conſanguinei, ad retra-
ctum rei, quam conſanguineus vendiderat. Ita
Couar. ibidem, num. 3. & alij, quos citat.

Legitimatus à Summo Pontifice non ſolum
C poteſt ordines ſacros ſuſcipere, ſed etiam bene
ficia curam animarũ habentia obtinere: diſpen
ſatus tamen ab eo ad ordines ſacros ſuſcipien-
dos, non poteſt beneficia curam animarum ha
bentia obtinere, niſi ad id peculiariter ſit etiã
diſpenſatus. Ita Couar. in Epi. par. 2. c. 8. §. 8. nu.
5. cum Archidiacono, & alijs, conſentitque ca-
put. 1. de filijs presby. lib. 6.

Item legitimatus à Summo Pontifice neceſ-
ſe non habet, ſi poſtea diſpenſationem petat vt
plura beneficia curam animarum habentia poſ
ſit obtinere, exprimere in petitione, ſe illegiti-
mum fuiſſe natum: at verò id neceſſe habet ex-
primere, qui ſolum eſſet diſpenſatus vt vnum
beneficium cum cura animarum poſſet habe-
re, ſi poſtea petat ſecum diſpenſari vt ſimul poſ
ſit plura habere: alioquin ſecunda diſpenſatio
D ſurreptitia erit, & nulla. Hoc ſecundum habe-
tur apertè. c. vlt. de filijs presbyt. lib. 6. primum
verò colligi videtur ex eodem cap. iuncto cap.
1. eiuſdem tituli. Poteſt præterea probari, quo-
niam cum poſt legitimationem reputetur tan-
quam legitimus, abolitamque habeat inhabili-
tatem omnem, quam quatenus illegitimus ha-
bebat, non minus aptus iam eſt ad plura bene-
ficia cum animarum cura, quam ſint filij legiti-
mi. Ita Couar. num. 5. citato cum Ioanne An-
drea, & Dominico, cap. illo vlt. citato. Idem
Couar. ibidem cum Lappo & Dominico affir-
mat, illegitimum diſpenſatum vt habere poſſit
beneficium cum cura animarum, non poſſe di
miſſo vno, obtinere alterum ſine noua diſpen-
ſatione, eo quod diſpenſatio ſtrictè ſit intelli-
genda.

genda,atq; adeo de vnico ſemel. Ita colligitur ex c.1.§.vlt.de fil.presby.lib.6.iuncto.c.non poteſt,de præſ.lib.6. Legitimatus tamen, dimiſſo vno poteſt obtinere aliud.

Illegitimi, etiam ſi ſpurij ſint per religionis ingreſſum profeſſione emiſſa manent diſpenſati ad ordines ſacros ſuſcipiendos;non verò, vt prælati eſſe poſſint,aut vt poſſint aliam dignitatem obtinere: ad id namque ſpeciali indigent diſpenſatione aut priuilegio. Ita habetur.c. 1. de filijs preſ.& affirmant Syl.ver. legitimus.nu.4.Nau.in man.c.27.nu.101.& alij quos citant.

Ad legitimationem reſcripto Principis reducitur, quando pater filium naturalem conſtituit hæredem petens à Principe, vt velit illum legitimare,atque adeò ſub conditione, ſi Princeps voluerit eum legitimare: tunc enim ſubſecuto Principis conſenſu, qui (ſi pater ſobolem legitimam non reliquit)facilè obtinebitur, efficitur ille legitimus poſt mortem patris,patriq; proinde ſuccedit. Ita habetur in auth. qui.mo.natur.effi.ſui.§.ſi vero is.& l.6.tit. 15.part.4.

Quondam alij erãt modi legitimandi filios ſolos naturales ad ciuilia,atque adeo ad ſuccedẽdum patri,de quibus ſermo eſt in auth. quibus mod.natural.effic.legit.in auth. quib. mo. natural.effi.ſui,in authẽticis quę habentur poſt l.nuper.C.de naturalibus liberis, & à l.5.vſque ad finem tit.15.p.4.de quib.Syl.ver.legitimus, nume.5. Sotus in 4.diſt.41.q.1.art.4. & Coua. in epit.p.2.c.8.§.7.& alij.Vnus erat, ſi pater publico inſtrumento talem filium appellaret filiũ ſuum,non addendo naturalem:tunc enim præſumebatur natus ex legitimo matrimonio occulto inter parentes, niſi contrarium aliunde conſtaret. Hic tamen modus poſt Concilium Trid. in quo matrimonia clandeſtina inualida effecta ſunt,locũ non habet. Alius erat per oblationem curiæ,qui varias ſpecies ſeu modos, quos Doctores citati commemorant,continebat.Vt verò tradunt,Couar.§.7.citato,Gregor. Lopez ad l.5.citatam,& alij,quos referunt,modus hic legitimandi non eſt hodie in vſu. Quarè nõ eſt,ꝙ plura circa hoſce modos dicamus.

DISPVTATIO CLXXIIII.

Legitimatio in præiudicium tertij an indigeat, vt tertius citetur, validaque ac licita ſit, & de aliquibus quæ in reſcriptis interdum apponuntur.

1.Concluſ. QVod ad res attinet nulli vinculo ſubiectas,ſit prima concluſio. Deficientibus aſcendentibus & deſcendentibus legitimis,valida eſt legitimatio illegitimi ad ſuccedendum in eis bonis,non citatis legitimatis agnatis tranſuerſalibus patris,modo ex patris voluntate legitimatio fiat. Hęc eſt Bart.in l.Gallus.§.& quid ſi tantum.ff.de lib.& poſth.& communis Docto. nec video in ea poſſe eſſe dubium. Probatur, quoniam licet agnati illi hæredes ſint patris ab inteſtato in eis bonis, quia tamen pater abſque cuiuſquam illorum iniuria licitè poterat ea omnia relinquere alicui extraneo, aut diſponere de illis ad pias cauſas,ſane in eo,quod ta-

A lis filius legitimetur,nulli iuri ipſorum contrauenitur,quo ipſis ea bona eſſent debita,ac proinde ſicut ſine ipſorum iniuria poteſt legitimari,ita neceſſe non eſt,vt ad id citentur. Concluſio hæc magis perſpicua erit ex ſequentibus. Illud addo,vt licita etiam ſit eiuſmodi legitimatio aut diſpenſatio minorem cauſam requiri, quam ſi parens legitimos deſcendentes aut aſcẽdẽtes haberet. Etenim,vt rationabiliter ea fiat, ſatis ſunt probitas legitimandi, vel patris merita,aut filium illum eis omnibus bonis indigere ad competentem ſtatum pro qualitate patris, aut aliud ſimile:eoq; minor cauſa ſufficiet,quo illegitimitas minus fœda fuerit.

Secunda concluſio. Deficientibus deſcendentibus legitimis,& ſuperſtitibus aſcendentibus, 2.Concluſ. B valida eſt legitimatio illegitimi ad ſuccedendũ in eiſdẽ bonis facta de cõſenſu patris,ẽt ſi aſcẽdentes priuentur portionibus in eiſdem bonis aliqquin debitis,& eſto nõ citentur. Hæc ẽt eſt Bar.& cõis Doctorum,quos referunt & ſequũtur Emmanuel à Coſta.§.& q̃d ſi tm̃.à nu.141. Coua.in epi.p.2.c.8.§.9.nu.7.&Mol.li.3.de primoge.c.3.nu.2.& 10.Poſſumus verò eam ꝓbare,quoniã licet,quãdo non ſunt deſcendentes legitimi,debita illis ſit portio, nempe duæ partes bonorum de iure huius Regni & Caſtellæ (exceptis,comparatione filiorum naturalium, euẽtibus,de quib.diſp.165.dictũ eſt) nihilominus cũ debitũ hoc nõ ſit niſi poſito iure ciuili, ꝙ ita id ſtatuit,& quod Pricipi ſubeſt, poteſtq; variare,atq; in eo diſpẽſare, & dependenter ex eo, ꝙ perſeuerante iure illo ſine mutatione ac C diſpẽſatiõe è vita diſcedat is, in cuius bonis eſt ſuccedẽdũ,vtiq; poſtulãte id patre, minimèq; auditis aut citatis aſcendentibus, poterit Princeps ex rõnabili cauſa derogare iuri,q̃d ab ipſo pẽdet,legitimãdo filium illegitimum,aut cũ eo diſpenſando,vt perinde patri ſuccedat,ac ſi eſſet legitimus, neq; ea in re Princeps vllam iniuriam aſcẽdentibus facit,cum vtatur iure ſuo.

Anteq̃ aũt vlterius in probatione ac explanatione huius concluſionis progrediamur,maximopere in lucẽ tam illius,q̃ cæterorũ,quæ dicenda ſunt,eſt obſeruandũ. Ante ius in re eſſe varios gradus iuris ad rẽ. Primus eſt, iuris ad rẽ plenè cõparati.Si.n.mihi promiſiſti centum, & ego acceptaui,nihilq; fit, quod promiſſionẽ inualidã reddat, cõparaui integrũ & perfectũ ius ad rẽ mihi promiſſam. Si itẽ vẽdidiſti mihi D equũ,nec tradidiſti,comparaui integrũ & perfectum ius ad illũ:nõ tñ ius in re, neq; dñium, vt diſp.2.& 3.dictũ eſt.Secundus eſt, iuris,nondum quidẽ perfectè acquiſiti,ſed tñ quod non pendet ex alterius volũtate.Verbi gratia,ſi is q̃ poteſtatẽ ad id habebat,edictũ propoſuit oppoſitionis ad cathedrã aut canonicatũ ea lege, vt cõferretur ei, qui per examen dignior eſſet repertus ex ijs,qui intra menſem ad oppoſitionẽ acceſſiſſent, ſanè,menſe elapſo, illi ſoli cõpararũt ius ad cathedrã,aut canonicatũ illũ,vt cõferretur ei qui inter ipſos dignior repériretur, neque eiuſmodi ius pendet iam ex voluntate eius,qui ea lege ad oppoſitionem vocauit, aut cuiuſvis alterius:quoniam velut cõtractus quidam fuit vtrinque celebratus,ſi acceſſeris intra

mẽſem, comparabis eiuſmodi ius vnà cum cæteris, qui acceſſerint, fuitq; cõtractus impletus ex parte eorum, qui acceſſerunt. Ius tamen ita comparatum non fuit integrum, plenum, ac perſectum, ad cathedram, aut canonicatum; ſed perfectum ius adhuc in eorum vnoquoq; erat dependens ex eo, quòd dignior reperitetur examine, ac talis iudicaretur. Tertius eſt, iuris nondum ſimiliter perfecti ac pleni, & iuſuper dependentis ab alterius voluntate. Verbi gratia, ſi donaſti, aut promiſiſti mihi cauſa mortis centum, comparo quidem ius ad illa, non tamen perfectum, atque integrum ante mortẽ tuam, interimque dum viuis, dependens a tua voluntate, qui, pro arbitratu, potes donationẽ reuocare. Simile verò eſt ius, quod aſcendentes habent in bona deſcendentium: quoniam, vt ſit perfectum, non ſolum eſt dependens ex eò, quod deſcendens moriatur ante ipſos, & in articulo mortis liberis careat, ſed etiam pendet à volũtate Principis, qui mutare poteſt leges, quib. tale ius in bona deſcendentium conceſſit, in illiſque diſpenſare.

Illud etiam eſt obſeruandum, quamuis bona cuiuſque de Republica eatenus Reipublicæ ſupremoque illius moderatori ſubiaceant, quatenus commune Reipublicæ bonum omnino poſtulat, vt in ſuperiorib. ſæpe dictum eſt; nihilominus, ſecluſa exigentia illa Reipublicæ, nõ poteſt Princeps pro ſuo libito concedere vni ius in bona alterius, eo inuito, diſpenſando in iure alioquin omnibus communi, aut condendo ius, quod inæquale hominibus de Republica ſit, vel ſecluſo quocunque iure ea bona, aut ius ad illa, concedendo: id namque in tyrannidem declinaret. Hinc eſt, quòd ſine conſenſu patris, in cuius bonis eſt ſuccedẽdum, nec ſoleat, nec debeat Princeps derogare iuri toti Reipublicæ communi legitimando illegitimos, aut eum illis diſpenſando, vt in bonis parentum ſicut legitimi ſuccedant. Inde etiam eſt, quòd ad legitimationem, aut diſpenſationem eiuſmodi, ſimul requiratur patris ac Principis voluntas. Vtrum autem exiſtente patris voluntate dũ viueret, & poſtulatione, qua à Principe peteret, vt filius legitimaretur, ſed deueniente ad Principis notitiam poſt mortem patris, poſſit Princeps eum legitimare. Dicendum eſt, id vtique poſſe. Quoniam Princeps reſeruare ſibi potuit facultatem derogandi ea in parte legibus ſuis, etiam poſt mortem patris, modo pater dũ viueret id vellet, & poſtularet; cenſendumque per epicheiam eſt, eam reſeruaſſe: quandoquidem, ſi, dum ius condidit, interrogaretur, an vellet eam reſeruare, ſine dubio reſponderet affirmatiuè, ſi id licitè poſſet, vt re vera poteſt. Quin ex authentico quibus mod. natural. effic. ſui. §. ſi verò is, conſtat, eam reſeruaſſe: quandoquidem, vt in calce diſputationis præcedentis dictum eſt, inter alios legitimandi modo is, qui ibi ſtatuitur, eſt, ſi parens carens legitima prole petat in teſtamento, filium ſuum naturalem, quem in eo hæredem conſtituit, legitimari à Principe accedente: namq; Principis conſenſu poſt mortem patris legitimatus efficitur. Quo fit, vt in ſimilibus euentibus ius, quod hæredes ab inteſtato habebant ad bona defuncti, etiam poſt mortem illius fuerit dependens à Principis voluntate, an derogare vellet legibus, quibus ius illud ad ea bona nitebatur, quod valde eſt animaduertendum in rebus, de quibus diſputamus. Atq; haud ſcio, an ſatis ea calluerit Molina lib. 2. de primog. c. 7. à nu. 36. vſq; ad 39. vbi, concedens Principem in ſimilibus euẽtibus efficere poſſe legitimum filium naturalẽ, negat poſſe ſpurium; cum tamen, ſicut derogãdo iuri poteſt ex voluntate patris legitimare ſpurium viuente patre, ita poſt mortem patris, qui id dum viueret petiuit, poſſit ſimiliter eundem legitimare.

Nũc ad concluſionem redeamus. Poſſumus illam confirmare, quoniam in auth. quib. mod. natural. effi. legiti. & quibus modis natural. effi. ſui. & C. de naturalibus liber. ſæpe ſtatuitur legitimatio naturalium filiorum, modò non adſint legitimi deſcendentes, nulla de aſcendentibus facta mentione, habitave rõne, quaſi in legitimationibus non tanti faciendũ ſit, quod aſcendẽtes portionibus alioquin debitis fraudẽtur oĩno, quanti quod deſcendentibus legitimis portiones debitæ minuantur. Vnde de iure regni Caſtellæ, vt diſp. 165. diximus, ſancitum eſt, vt ſi pater deſcendentibus legitimis careat, poſſit ex teſtamento relinquere omnia bona ſua filijs naturalibus, eſto aſcendentes habeat legitimos. Ac ſanè cum parentes filijs debeant theſaurizare, & non contra filij parentibus, ſecluſoq; articulo neceſſitatis, potius debeat quiſque filijs ſuis, quam proprijs parentibus, ſubuenire, maior cura incumbit ſuorum filiorum, quam parentum, atque idcirco minor cauſa ſufficit, vt illegitimi cum præiudicio aſcendentium, quam deſcendentium, legitimentur.

Illud tamen negandum nõ eſt in legitimationibus illegitimorum maiorem rõnem eſſe habendam aſcendentium, quam collateraliũ agnatorum; non ſolũ quia propinquiores & digniores ſunt cõparatione illius, de cuius bonis agit, ſed ẽt quia ſtantibus legibus, quibus per legitimationem eſt derogandũ, debitæ ſunt illis portiones, his vero non item: quare quemadmodũ maior aliquantulum cauſa requiritur, vt legitimatio licitè fiat exiſtentibus aſcẽdentibus, quã ſi ſoli collaterales exiſtant, difficiliusq; in priori euentu, quã in poſteriori cõcedi debeat; ſic, niſi in priori euentu mentio legitimanti fiat de aſcendentibus, ſurreptitia inualidaq; erit legitimatio, vt diſputatione præcedẽte dictum eſt: cum tamen in poſteriori euentu neceſſe ſit fieri mentionem de collateralibus. Concluſio propoſita ex ſequenti corroborabitur, circa quam dicentur, quæ hoc loco dicenda forent.

3. Concluſ. Tertia concluſio. Etiã ſi deſcendentes legitimi exiſtãt, valida eſt illegitimorum legitimatio facta de conſenſu patris, eſto inde ſequatur minui legitimorum deſcendentium portiones legitimas; neque vt valida ſit neceſſaria eſt citatio legitimorum. Vt tamen licitè fiat, præſertim quando poſt matrimonium cum legitima vxore fit, & quando ſequitur legitimas minui, longè maior cauſa requiritur, quam ſi in aſcendentium præiudicium fieret.

Conclu-

Concluſio hæc, quatenus habet, validam eſſe talem legitimationem, etiam ſi ſequatur minui legitimas, neque neceſſariam eſſe citationẽ deſcendentium legitimorum, eſt Bar. l. Gallus, §. & quid ſi tantum. ff. de liber & poſt. & communiter Doctorum, quos referunt, & ſequuntur Emmanuel à Coſta, in. § & quid ſi tantũ. p. 2. nu. 95. & à num. 133. Gama deciſ. 278. nu. 1. & 2. Antonius Gom. ad l. 9. Tauri, num. 67. Couar. in epit. par. 2. c. 8. § 9. nu. 7. & Molina lib. 3. de primog. c. 3. nu. 2. & 10. Idemque longe maiori ratione dicent circa duas concluſiones præcedentes.

Ratio autem eſt ea, quam circa concluſionẽ præcedentem reddidimus, nempe quamuis ſolis legitimis deſcendentibus ſit debita portio legitima, eo maior, quo pauciores fuerint, ac proinde viuentibus parentibus ipſi ſoli ius habeant ad quantitatem bonorum inter ipſos ex legum præſcripto per parentum mortem neceſſario diſtribuendam, ius tamen illud eſt dependenter ab eiſdem legibus poſitiuis quæ Principis poteſtati ſubiacent, atque ex eo quod eis, parente id poſtulante, à Principe non derogetur: quare poſtulante id parente, poterit Princeps, deſcendentibus minimè auditis, ex rationabili cauſa derogare legibus illis legitimando filium illegitimum, aut cum eo diſpenſando, vt perinde parenti ſuccedat, ac ſi eſſet legitimus. Quin ſi ſine rationabili cauſa efflagitante parẽte id efficiat, licet male faciat ac peccet, factum tamen tenebit: eo quod ſit diſpenſatio in lege, quæ ipſi ſubeſt, antequam ex ea integrè & perfectè ius ſit comparatum.

Poſſumus hoc ipſum confirmare, quoniam de iure communi per oblationem, qua pater ipſe filium naturalem conſentientem offerebat curiæ, fiebat legitimatus ad ſuccedendum patri vna cum alijs filijs legitimis, vt conſtat ex auth. quib. mod. natur. eff. ſui. §. & quoniam varié, & ex l. 5. tit. 15. p. 4. ergo facultas eſt in Principe legitimãdi illegitimos cum præiudicio legitimæ portionis filiorum legitimorum, antequam illi per mortem patris integrum & perfectum ius habeant ad portiones in bonis patris ipſis debitas. Poſſumus præterea id confirmare, quoniam de iure huius regni ſancitum eſt, vt filij naturales hominis plebei æqualiter ſuccedant cum legitimis, ſiue illi geniti ſint ante legitimos, ſiue poſt, vt diſpu. 165. oſtenſum eſt: ergo Princeps, viuente patre, concedere poteſt illegitimis, vt ſuccedant æqualiter cum legitimis, atq; adeo minuere poteſt ea ratione portiones legitimorũ eiſdem minimè requiſitis.

Quod autem, vt legitimatio ad ſuccedendũ cum legitimis licita ſit, longe maior cauſa requiratur, quam ſi legitimatio in aſcendentium præiudicio fieret, communiter aſſeuerant Doctores. Conſentiunt etiam iura ciuilia in auth. quib. mod. natural. eff. legi. & quib. mod. natural. effic. ſui, quæ ſæpe denegant fieri, debere legitimationem exiſtentibus deſcendentibus legitimis, quando illam concedunt exiſtentibus aſcendentibus. Et l. Tauri. 12. ſtatuit nullum legitimatum Principis reſcripto ſuccedere poſſe cum legitimis deſcendẽtibus, etiã ſi illi nati ſint

A poſt talem legitimationem obtentam, aut poſt eam facti ſint legitimi per ſubſequẽs matrimonium; ſed ſolum poſſe obtinere quicquid de quinto ſuorum bonorum voluerit pater illi relinquere.

Ratio verò eſt, non illa ſolum, de qua dictũ eſt cõcluſione præcedente, nẽpe quod in bonis patris plus debita ſit portio deſcendentib. quã aſcendentibus propter ea, quæ ibidem dicta ſunt; ſed etiam, quoniam id cedit in grauamen, præiudicium, & quodãmodo iniuriam alterius coniugis, cuius illi ſunt deſcendentes legitimi. Quare in nulla bene inſtituta Republica ſolet legitimatio concedi in præiudicium portionũ legitimis deſcendentibus debitarũ, niſi magna aliqua cauſa occurrat. Eiuſmodi (vt Emmanuel à Coſta loco citato. nu. 139. ait) eſt, ſi filius legi-B timus tale crimen in patrem commiſiſſet, tam ingratuſve illi fuiſſet, vt dignus eſſet, qui in pœnam priuaretur portione in bonis patris ipſi debita, aut illa ei minueretur; tunc enim ob eã cauſam poſſet in ipſius præiudicium legitimari illegitimus.

Dixi præſertim quando legitimatio fit poſt matrimonium cum legitima vxore contractũ, maiorem cauſam requiri, ſi adſint deſcẽdentes ex illa, quam ſi fieret in præiudicium aſcendentium; quoniam ſi ante matrimonium fieret publicè, ita vt conſtaret ei, quæ cum patre legitimam vellet contrahere, vtiq; tũc nulla fieret ei iniuria. quandoquidẽ integrum illi eſt contrahere aut non contrahere cum eo, quem ſcit habere filium legitimatum, vt vnà cum legitimis C filijs, quos genuerit ſuccedat. Hac eadem ratione, quæ de iure toti Reipublicæ communi hac in parte ſtatuta ſunt; in nullius iniuriam cedũt: quoniam omnes ea lege & conditione contrahunt: vnuſquiſq; autem videat cum quo contrahat, & cui diſcrimini ea in parte ſe ſubijciat. Vnde non eſt quod vituperetur, vel lex illa, quę erat de iure communi, vt naturalis filius oblatus curiæ ſuccederet in bonis patris vnà cum legitimis; vel Luſitana lex, quæ ſtatuit, vt naturales filij hominis plebei ſuccedãt ſimul cum legitimis, & aliæ ſimiles, quibus filijs illegitimis cõceditur ſuccedere matribus cum alijs filijs.

Addidi; & qñ ſequitur legitimas minui: quñ qñ id non ſequeretur, neceſſaria non eſſet tanta cauſa. Ad diſpẽſandũ namq; cũ illegitimo, vt in hoc Luſitaniæ Regno ſuccedere poſſit patri D in tertio ſuorum bonorũ, & in Regno Caſtellę in quinto, aut in portione eorũ bonorũ in qua pater velit, nõ tanta cauſa eſt neceſſaria; eo ꝙ, exiſtẽtibus filijs legitimis pater poſſit relinquere bona illa cuicunq; extraneo; eaq; rõne diſpẽſatio illa, aut legitimatio cũ reſtrictione vt non aliter ſuccedat, nõ cedat in detrimentũ aliorũ filiorũ aut vxoris. Eſt tñ animaduertendũ, ꝙ cũ pater vt plurimũ relinqueret bona illa aut magnã eorũ partẽ, filijs legitimis, niſi amore filij illegitimi propenderet ad ei ſubueniendũ, & tali diſpenſatione aut legitimatione liberũ ipſi relinqueretur; ſanè ſuo ẽt modo ea legitimatio aut diſpẽſatio cedit in detrimentũ vxoris & filiorũ legitimorũ: atq; idcirco non eſt facilè cõcedenda, vt ordinariè non ſolet facilè concedi.

Quamuis vt habet tertia noſtra communiorque Doctorum concluſio, neceſſe non ſit citarj aſcendentes aut deſcendentes vt valida ſit legitimatio q̃ cũ ipſorũ detrimẽto ſit; nihilominus neceſſe eſt legitimãti proponi eſſe tales deſcẽdentes aut aſcendentes, vel legitimantem vti talibus verbis in conceſſione legitimationis, ex quibus conſtet velle legitimare nihil impediẽte, quod aſcendentes aut deſcendentes legitimi exiſtant, alioquin, vt diſputatione præcedente dictum eſt, ſurreptitia & nulla erit legitimatio. Si ergo in legitimationis reſcripto præmittatur petitio, in qua id proponebatur, & ſequatur legitimatio ſine appoſitione alicuius clauſulæ reſtringentis, valida erit legitimatio. Item eſto in reſcripto non contineatur petitio, neq; de qualitate petitionis aliunde conſtet; ſi tamen in legitimatione apponatur clauſula, non obſtante quod pater deſcendentes aut aſcendentes legitimos habeat, valida ſimiliter erit legitimatio. Si item apponantur clauſulę, de plenitudine poteſtatis, aut ex certa ſcientia, eſto non apponatur illa alia, non obſtante, &c. valida erit legitimatio; dummodo nõ addatur aliud, quod reſtringat, aut de quo conſtet, contrariam fuiſſe voluntatem legitimantis. Ratio eſt, quoniam quando cauſæ cognitio & examen nõ eſt neceſſarium, ſed, quocunque modo res habeat, Princeps poteſt facere quod voluerit, vt in re propoſita poteſt; ſanè quæuis illarum duarum clauſularum æquipollet citationi, ſeu in re propoſita clauſulæ illi, non obſtante quòd deſcendentes legitimos habeat. Ita cum Inn. Panor. Decio, & alijs, Gam. deciſ. 278. nu. 1. & 2. Emmanuel à Coſta §. & quid tantum. par. 2. num. 158. & alij. Neq; refragatur, quod Molin. 3. lib. de primog. ca. 3. nu. 12. cum Baldo, Paulo Caſtrenſi & alijs docet: quoniam loquuntur, quando cauſæ cognitio & examen eſt neceſſarium, videturque Couar. 3. variarum reſolut. c. 6. nume. 9. nobiſcum conſentire. Plus tamen refragari videtur, quod idem Molina lib. 2. de primog. cap. 7. num. 15. cum Baldo, Felino, & pleriſque alijs ait, nempe clauſulam, ex certa ſcientia, nihil operari, niſi in ijs, de quibus Princeps præſumitur habere ſcientiam certam, ſicut ſunt ea quę conſiſtunt in iure; non verò in ijs, quę pręſumitur ignorare, prout ſunt ea, quæ ſunt facti: etenim in re propoſita ad factũ ſpectat, num pater legitimãdi, filios legitimos aut aſcendentes habeat, neque id principem ſcire eſt præſumendum, niſi ei proponatur. Fortè tamen in re de qua diſputamus, neque Molina ab aliorum diſſidet ſentẽtia, iuxta ea quæ numeris ſequentibus illo eodem capite de clauſula ex certa ſcientia ſubiungit. Fatetur namque æquipollere clauſulæ de plenitudine poteſtatis, neque videtur loqui quando agitur de præiudicio in iure tertij gradus a nobis concluſione ſecunda explicato, in quo, vt Princeps, accedẽte poſtulatione patris, filijs legitimis pręiudicet, neceſſarium non eſt vt citẽtur; ſed vt præiudicetur in iure in aliquo alio gradu: neq; in re, de qua agimus, video, ad quid aliud apponi poſſit clauſula, ex certa ſciẽtia, niſi vt excludantur aſcendentes ac deſcendentes legitimi, quaſi Princeps vti ad eum

A effectum velit plenitudine ſuæ poteſtatis.

Non immeritò dixi, appoſita clauſula de plenitudine poteſtatis, aut ex certa ſcientia, validã eſſe legitimationem, modo non addatur aliud quod reſtringat, aut ex quo conſtet contrariam fuiſſe intentionem legitimantis: quoniam, vt Gama deciſ. 278. nu. 2. refert, in quodam legitimationis reſcripto appoſitæ ſunt in hoc regno clauſulæ ex certa ſcientia, & de plenitudine poteſtatis, & nihilominus addita fuit clauſula, ſine præiudicio hæredum legitimorum, ex qua conſtat Principem præiudicare non intendiſſe, ſaltem deſcendentibus legitimis, atq; adeò minui non debere legitimas eorum, aut præiudicium aliud in ſucceſſione in maioratu, aut alia ſimili re, eis inferri.

Hac occaſione examinandum eſt, quem B ſenſum efficiat clauſula illa in legitimationis, aut diſpenſationis reſcriptis non raro apponi conſueta, ſine præiudicio legitimorum hæredum, aut ſine præiudicio ſuccedentium ab inteſtato: vtrum videlicet, ſi exiſtant collaterales legitimi, excludant tunc ita legitimatum. Res eſt valde controuerſa inter iuris peritos. Quidam namque eorum aſſeruerunt excludere illum. Alij affirmarunt, ſolos agnatos vſque ad quartum gradum ſecundum computationem iuris ciuilis excludere eum, non verò reliquos vſque ad decimum. Alij cenſuerunt, nullos collaterales, ſed ſolos deſcendentes excludere illum. Ducuntur, quoniam nulla eſt ratio cur ſoli collaterales vſque ad quartum gradum eum excludant, cęteri verò vſque ad C decimum non item, neque eſt vnde id colligant: ſi autem affirmandum eſſet, omnes vſque ad decimum gradum illum excludere, inutilis planè eſſet legitimatio, aut diſpenſatio, in qua talis clauſula eſſet appoſita; quod alienum omnino videtur ab eorum mente, qui eiuſmodi reſcripta concedunt. Alij denique alia aſſeruerunt. De qua re legito, inter alios, Couar. in epi. p. 2. c. 8. §. 10. nu. 1.

Gama deciſ. 278. nume. 3. & 4. diſputat hanc quæſtionem, quaſi ſolum ſit controuerſia, an virtute illius clauſulæ ſoli deſcendentes legitimi excludant legitimatum, an verò etiam collaterales, ſub collateralibus aſcendentes etiam comprehendens. Relatis verò diligenter autoribus vtriuſque ſententię, communiorem cum Alexandro eſſe oſtendit eam, quæ D affirmat, ſolos deſcendentes eum excludere. Atque iuxta eam, tanquam communiorem, & menti concedentium talia reſcripta conſonantiorem, ait iudicatum fuiſſe in hoc Luſitaniæ Regno in cauſa cuiuſdam maioratus, de qua ibi diſputat: tametſi ex alio capite velit, legitimatum illum excludendum à ſucceſſione in maioratu. Sunt, qui hanc amplectentes ſententiam dicant, vi quidem ac proprietate verborum contrarium fuiſſe dicendum, ſed ne in abſurdum illud incidamus, vt inutiliter tales legitimationes concedi affirmemus, ex mente eas concedentium, Doctorumque, atque curiarum interpretatione, eſſe aſſerendum, ſolos deſcendentes legitimos prędicta clauſula contineri.

Quia

Quia tamen ſemper verborum proprietati adhærendum putaui quando non adeſt vrgẽs, ratio,quę contrarium ſuadeat,& in re propoſita nullam talem conſpicio,quin potius clauſula illa,proprietate verborum ſeruata, ſenſum habet digniſſimum, quem concedentes ſimilia reſcripta ea clauſula intendant,dicendum arbitror. In ea nomine,legitimorum hæredum, aut ſuccedentium ab inteſtato, comprehendi quidem non ſolos deſcendentes, ſed & aſcendentes & collaterales agnatos: attamen faciendam eſſe vim in proprietate verbi illius, ſine eorum præiudicio. Summa namque cum æquitate cõcedentes eiuſmodi reſcripta ea clauſula intendunt,vt legitimatio in nullo præiudicet hæredibus legitimis (qui alioquin ſuccedere debebant ab inteſtato) quo ad ea,ad quæ habent ius ad rem in aliquo illorum trium graduum,qui cõcluſione ſecunda a nobis explicati ſunt; quoniam id verum ipſorum eſſet præiudicium legitimatione inuectum, quandoquidem,ſecluſa legitimatione,pater legitimati efficere non poterat, vt poſt mortem ipſius bona illa ad eos non deuenirent: at verò, quia priuare eos poterat cæteris ſuis bonis inſtituendo extraneum aliquem hæredem,aut illa applicando operibus pijs; ſanè in eo quod,legitimationis vi, in eis bonis ſuccedat filius legitimatus, nullum eis præiudicium infertur: atque hoc ſolum eſt, quod legitimantes concedere eiuſcemodi reſcriptis intendunt. Iuxta hæc ergo,ſi pater legitimati deſcendentes habeat legitimos, vt eiuſmodi legitimationis minuere non poteſt illorum legitimas, attamen in hoc Luſitaniæ Regno relinquere poterit filio illegitimo de tertio ſuorum bonorum,quod voluerit; in Regno verò Caſtellæ ſolum de quinto. Si autem careat deſcendentibus, & habeat aſcendentes,in vtroque Regno poterit illi relinquere de tertio ſuorum bonorũ,quod voluerit; quin & ab inteſtato in eo ſuccedet: duæ vero reliquæ portiones bonorum ad aſcendentes ſpectabunt. Si item ſit feudum,aut maioratus,vel fideicommiſſum aliquod, in quibus ſecluſa legitimatione ſuccedere non poterat illegitimus, vtique neque vi legitimationis cum ea clauſula conceſſæ ſuccedet, ſed ſpectabunt ad eos,ad quos ſecluſa legitimatione pertinebant, etiam ſi illi collaterales agnati ſint defuncti. In bonis autem reſtitutioni minimè ſubiectis, legitimatus cum ea clauſula excludet collaterales,etiam ſi pater ab inteſtato diſcedat. Quod ſi clauſula in legitimatione appoſita in hunc modum haberet, ſine præiudicio deſcendentium legitimorum, vt ſæpe habere ſolet: tunc eo pacto legitimatus excluderet aſcendentes legitimos,& cum deſcendentibus legitimis ſuccederet; ſine vllo tamen prę iudicio aut diminutione legitimarum illorũ, vt dictum eſt.

4. Concluſ. Quarta concluſio. Licèt quãdo præceſſit patris voluntas,ſeu poſtulatio, qua id à Principe petiuit, valida ſit legitimatio illegitimi poſt mortem patris,neque ad eam neceſſe ſit citari, etiam deſcendentes legitimos: quando tamen voluntas patris non præceſſit,illicita, inualidaque eſt talis legitimatio ad ſuccedendum pa- A tri,non ſolum ſi alij hæredes patris ſint iam in poſſeſſione hæreditatis, aut illam ſolum adierint,ſed etiam ſi dũ taxat delata ad eos ſit. Prior pars huius concluſionis patet ex dictis circa duas præcedentes concluſiones, eamque cum Bar. §. & quid ſi tantum,& alijs affirmat Coua. in epit.p.2.c.8.§ 9.num.8.

Quod ad poſteriorem verò partem attinet, ſciendum eſt. Hæreditatem dici delatam eo ipſo,quod mortuus is eſt, cuius erant ea bona, continuoque hæredes, ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato ſint,comparare integrum, & plenum ius ad ea bona, ſed cum poteſtate repudiandi hæreditatem,ſi voluerint,viderintve ſibi non expedire hæredes eſſe. Tunc verò hæreditatem dici aditam,quando hæres conſentit, vultve hæres eſſe, eoque ipſo talis hæres com- B parat dominium bonorum defuncti ante vllã eorum apprehenſionem,vt diſput. 2.& 3. oſtenſum eſt. Per apprehenſionem autem bonorum comparat poſtea poſſeſſionem iuxta ea, quæ ibidem,& cum de poſſeſſione eſſet ſermo, dicta ſunt.

Conſentiunt iuris periti, quos referunt ac ſequuntur Couar. in epi.p.2.c.8.§.9. Emmanuel à Coſta.§.& quid ſi tantum.p.2.nu.174.& Moli. lib.2.de primog.c.7.à nu.28. ſi hæredes ſumpſerint iam poſſeſſioné,non poſſe Principem,ét de plenitudine poteſtatis, legitimare illegitimum,vt in eis bonis ſuccedat. Ratio eorũ eſt, quoniam Princeps non poteſt quenquam priuare domino rerum ſuarum, & illas tribuere alteri, niſi id omnino expediens reipublicæ ſit, factaq; ei,qui illis fuerit priuatus, competente C compenſatione: cum autem hæredes poſt rerũ apprehenſionem,poſſeſſionemq; comparatã, non ſolum de ciuili,ſed etiam de iure gentium dominium earum rerum compauerint, conſequens eſt,vt,ſine ipſorum libero cõſenſu, Princeps nõ poſſit legitimare illegitimum, vt in eis bonis ſuccedat,ipſique eis priuentur, & vt, ſi Princeps id attentauerit,inualidum, nullumq; id ſit.

Quorũdam ſententia. Multi,quos Emmanuel à Coſta & Molina,referunt voluerunt,eſto hæreditas adita ſit, ſi tamen nondum adſit poſſeſſio,poſſe Principem legitimare illegitimũ, vt in eis bonis ſuccedat. Atque in hanc ſentẽtiam inclinare videtur Emmanuel à Coſta loco citato, tametſi Molina & Couar. ſolum recitent pro opinione alia,quam D ſtatim diſcutiemus. Ducuntur,quoniam,quod ſola aditione hæreditatis comparet hæres dominium,eſt de iure ciuili, & non de iure gentium, quemadmodum de iure gentium eſt, quòd rerum apprehenſione dominium comparetur: cum ergo Princeps derogare ijs poſſit, quæ ſunt de iure ciuili, non verò ijs, quæ ſunt de iure gentium; conſequens eſt, vt nihil impediente aditione hæreditatis, dominioque de iure ciuili per eam comparato, poſſit Princeps de plenitudine poteſtatis diſpenſare cum illegitimo, vt in eis bonis ſuccedat. Confirmat id Emmanuel à Coſta, quoniam, vt patet ex l. 2. & vlt. ff. de crimine expilatæ hæreditatis, aduerſus ſurripientem ex hæreditate, etiam ſi illa adita ſit, non datur

Fundamentum.

actio furti,ſed expilatæ hæreditatis, cum tamẽ detur actio furti,ſi comparata erat iam poſſeſſio:hinc autem non aliunde eſt, niſi quia debilius eſt dominium ſolo ciuili,quam gẽtium iure comparatum.

Improbatur. Meritò tamen opinio hæc reijcitur à Coua. & Molina locis citatis,& ab alijs,quos citant. Etenim licet dum à iure ciuili pendens eſt, ꝙ dominium comparetur,poſſit Princeps abrogando tale ius,aut in illud diſpenſando, impedire ne comparetur; nihilominus poſtquam comparatum eſt, neque impedire poteſt,quòd comparatum non fuerit, eo quòd ad præteritum non ſit potentia;neque licitè,iuſtè,aut validè poteſt auferre illud ab eo,qui id comparauit,quique ſimpliciter factus eſt rei illius dominus. Neque,quod non concedatur actio furti aduerſus eum, qui expilauit hæreditatem aditam antequam poſſeſſio comparata eſſet, tollit, quo minus ille iniuſtitiam contra ſeptimum præceptum decalogi fecerit hæredi,cui ea de cauſa actio expilatæ hæreditatis aduerſus talem malefactorem conceditur. Eodemque modo id non tollit, quin Princeps iniuſtitiam ſimiliter contra ſeptimum præceptum aduerſus eundem hæredem committat,ſi eum priuet dominio iure ciuili comparato. Falſum præterea eſt,quod dicunt Principem videlicet derogare poſſe ijs,quæ iuris ſunt ciuilis, non autẽ ijs,quæ de iure ſunt gentium. De iure namque gentium eſt, vt capti bello iuſto mancipia ſint capientium:Principes autem Chriſtiani ſtatuerunt, vt Chriſtiani capti in bello iuſto mancipia non fierent. Emptio præterea & venditio de iure eſt gentium: multæ autem emptiones & venditiones iure ciuili irritæ efficiuntur. Quin hinc poſſumus conficere eiuſmodi argumentum.Quemadmodum Princeps antequam iure gentium dominium,aut ius perfectum ad rem comparetur,poteſt ex rationabili cauſa id impedire,tollẽdo in ſuo regno id, qđ alioquin eſt de iure gentium,aut diſpenſando in eo iure;& tamen poſtquam tale dominium, aut ius eſt comparatum,nõ poteſt ſubditum ſuum ſpoliare dominio aut iure illo,quia id eſſet iniuſtitia contra ſeptimum præceptum decalogi; ita licet poſſit impedire ne acquiratur dominium aut ius ad rem ciuili aliqua lege,eam tollendo,aut in ea ex rõnabili cauſa diſpenſando; non tamen poteſt iuſtè aut validè ſpoliare quẽquam dominio aut iure ad rem ciuili lege acquiſito;quia ſimiliter eſſet iniuſtitia contra ſeptimum decalogi præceptum. Quod dominiũ, aut ius,ſemel ciuili iure comparatũ,non poſſit Princeps auferre à ſuo ſubdito,ſicut nec poteſt auferre à ſuo ſubdito, ſicut nec poteſt auferre ius aut dominium gentium iure acquiſitum, oſtendit latè & doctè Aries Pinellus in Rubri. de reſcindenda vendit.part.1.cap.2.

Cõmunior ſententia. Quando hæreditas eſt ſolum delata,& nondum adita,eſt communis iuris peritorum ſententia,paucis exceptis, Principem de plenitudine poteſtatis legitimare poſſe illegitimum vt ſuccedat in eis bonis cum præiudicio hæredũ, quibus hæreditas eſt delata. Sententiam hanc referunt & ſequuntur Couarruuias,Molina,& Emanuel à Coſta locis cita. Tametſi Couar.dubius tandẽ maneat,atq; cũ Fortunio,cuius autoritatem dicit plurimum apud ſe valere,in cõtrariam partem videatur inclinare. Molina etiã numer.31.ait,non,niſi ex magna cauſa, debere Principem id efficere, nunquamque ſe vidiſſe, aut ab aliis accepiſſe,id in Hiſpaniis eſſe factum.

Fundamentum. Fundamentum,cui iuriſperiti nituntur,hoc vnum eſt.Quod iuri adeundi hæreditatem delatam poſſit Princeps præiudicare ex certa ſciẽtia & de plenitudine poteſtatis: eo quod facultas illa adeundi hæreditatem, & quò ea adita dominium comparetur, ſint iure ciuili introducta,quibus,antequam effectum ſortiantur, poteſt princeps præiudicare.

Refellitur. Contrariam tamen ſententiam cum Fortunio,Iaſone,& paucis alijs, non dubito eſſe veram,nempe eſſe contra iuſtitiam, ſeptimumq; præceptum decalogi,atq; omnino inualidum, legiumre tunc illegitimum ad effectum,vt hæredes delata hæreditate priuentur.Ducor,quoniam per ſolam hæreditatis delationem, mortemve defuncti, comparauerunt ius ad bona illa,neq; iam ius illud plenè comparatum à lege aliqua pendet,aut voluntate principis, vel cuiuſuis alterius,ſed ſolum in poteſtate hæredũ eſt cedere iuri illi.Quin,ſi res bene expẽdatur, qđ mortuo eo,in cuius bonis eſt ſuccedẽdum, hæredes comparent plenum ius ad bona defuncti,ſintq; ipſis ſimpliciter debita, non tam videtur habere ortum à ciuili, quam a gentiũ iure;quia tamen integrum erat hæredibus cedere iuri illi,neq; cum hæreditate velle teneri ad debita defuncti, ſciriq; oportebat an hæredes eſſe vellent,vt defuncti creditores, quæ ipſis debebantur, ab eis exigerent, merito ius ciuile ſtatuit, vt hæreditatis aditione id profiterentur,atq;,ad inuitandum hæredes ad illam, quaſi in præmium eis ſtatuerunt,vt ante apprehenſionem eo ipſo aſſequerentur dominium bonorum defuncti.Hinc iam intelligetur facilè,delata & non adita hæreditate, eſſe quidem in poteſtate principis inuertere ius, quo ſtatutum eſt,vt hæreditatis aditione cõparetur dominium bonorum defuncti, irreuocabiliterq; tenerẽtur hæredes ad onera defuncti,atq; adeo impedire hos duos effectus iure ciuili ſtatutos,qui nondũ poſiti eſſent extra ſuas cauſas:at verò ꝙ hæredes ſpolientur iure illo iam plenè morte defuncti comparato, eſto à ciuili, & nõ à gentium iure habuiſſent ortum, nulla ſanè æquitas iuſtitiaq; patitur:cũ non minus contra ius naturale,ſeptimũq; decalogi præceptũ ſit, quenquã ſpoliari iure ſuo ad rẽ plenè comparato,q̃ iure in re ac dominio ſuo,ſiue ius in re & dominiũ ortũ habuerit à gentiũ,ſiue à ciuili iure; ſatiſq; conſonant cum hac noſtra ſnia, quæ Couar.3.variar.reſ.c.6.nu.9. rectè docet, egregieq; Aries Pinel.in rubr.de reſcind.vend. par.1.c.2. vniuerſim oſtendit, principem ſpoliare non poſſe dominio aut iure illo iam ad rem lege ciuili acquiſito, ſicut ſpoliare eis non poteſt quando gentium iure ſunt comparata.

Ad fundamentum. Ad fundamentum iuris peritorum dicendum eſt, quamuis princeps præiudicare poſ- ſit

ſit iuri adeundi hæreditatem, ita vt ſola aditio vim non habeat ad comparandum dominium, non tamen poſſe præiudicare iuri ad rem, qđ delata hæreditate mortuove eo, de cuius bonis agitur, hæredes acquiſierunt; ac proinde nec licitè, nec validè poſſe illos ſpoliare iure illo, aut impedire ne, ſaltem apprehenſiune, ſimul comparent dominium & poſſeſſionem bonorum defuncti. Sicut, acquiſito ſimiliter quouis alio iure ad rem contractu donatione, aut alia ratione, neque ſpoliare illo poteſt, neque impedire quin ſuo tempore dominium & poſſeſſio apprehenſione rerum, ad quas eſt tale ius, acquiratur.

5. Concluſ. Quod ad res attinet vinculo ſubſtitutionis, maioratus, aut alio ſimili ſubiectas, ſit 5. cõclu. Quando libera de eiuſmodi bonis diſpoſitio ad patrem illegitimi non ſpectat, quia ab aliquo anteceſſore alicui vinculo ſubiecta ſunt, neque id gratia & priuilegio principis effectũ eſt, ſed iure omnibus de Republica communi id permittente, tunc princeps, in præiudiciũ eorum, qui ex tali vinculo ius ad ea bona habent, nihil poteſt immutare, ipſis libere non cõſentientibus; niſi fortè in peculiari aliquo euentu id omnino Reipublicæ expediret, atq; tunc facta ſufficiente compẽſatione ei, in cuius præiudicium id cederet; aut niſi facta communi aliqua lege omnibus de Republica quam commune bonum efflagitaret.

Antequam ad id, quod concluſio hæc præcipuè affirmat, deueniamus, dicendum erit de duabus reſtrictionibus, quas illi adiecimus. Et quidem, quoad primam attinet, cum ſæpe oſtẽſum ſit, principem pleniſſimam habere poteſtatem in omnia bona ſingulorum de Republica, quantum commune bonum omnino, multumve poſtulat, nullus ſanè negare poteſt, ſi in aliquo peculiari euentu bonum commune omnino, grauiterve poſtularet, vt bona vinculo alicui ſubiecta, nõ ad eum deuenirent, qui ius ad illa ex tali vinculo habebat, ſed ad quendam alium, id principem poſſe efficere; citato tamẽ illo, ad quem talia bona alioquin fuiſſent deuẽtura, & examinata ac cognita cauſa, vt tradunt Molina lib. 3. de primog. c. 3. nu. 22 & alij quos refert. Quia tamen onus, quod bonum commune poſtulat, non vnus ſolus particularis de Republica ſuſtinere debet, vtique vel de communibus Reipublicę bonis iactura illa eſſet illi particulari reſarcienda, vel cæteri de Republica cõtribuere deberent, vt æqualitate Geometrica omnes onus illud æqualiter ſuſtinerent. In hoc autem euentu compenſationem ſufficientem faciendam eſſe ei, ad quem alioquin bona illa fuiſſent deuentura, affirmãt Molin. lib. 3. de primog. c. 3. nu. 20. & multi alij, quos citat, iuxta l. item ſi verberatum. §. 1. ff. de rei vendi. & alia iura.

Quod ad ſecundam verò reſtrictionem attinet, nullus negare poteſt, ſi commune bonum id exigat, poſſe Principẽ ſtatuere omnibus de Republica communem legem, qua cum detrimento eorum, qui alioquin ſuccedere debebant, id in poſterum ſeruetur, quod commune bonum efflagitat. Talis eſt lex 7. tit. 7. li. 5. nouæ

A colle. qua in Regno Caſtellæ prudenter ſancitũ eſt, vt ſi ex matrimonio aliquorum futurum erat, vt duo maioratus ad vnum & eundem filium deuenirẽt, quorum alter valorem de dos cuẽtos excederet, primogenitus pinguiore & potiore fruatur; minus pinguis vero pertineat ad ſecundogenitum, ne, cum Reipublicæ iactura, potentia, & diuitiæ in vno ſolo multum accreſcant, memoriaque inſtitutorum vtriuſque maioratus pereat. Quando autem nullus maioratum ad valorem illum peruenit, paciſci non poſſunt inter ſe contrahentes matrimonium, vt, cõtra vtriuſque inſtitutionem, vnus eorum deueniat ad primogenitum, & alter ad ſecundogenitum, vt bene ait Mol. lib. 1. de primog. c. 7. nu. 34.

B Contrarium eius, quod noſtra concluſio affirmat, aſſeuerant multi, quos tandem ſequi videtur Gama deciſ. 178. Noſtram tamen ſententiam amplectuntur Couar. 3. variar. reſol. c. 6. à nu. 5. Aries Pinel. in rubr. de reſcindenda vend. p. 1. c. 2. præſertim à nu. 18. Molina lib. 1. de primog c. 7. à nu. 31. & lib. 3. c. 3. num. 10. & multi alij quos citant, eamque varijs iuribus & rationibus confirmãt. Nobis verò ea ratio ſufficiat, quæ ex hactenus dictis eſt manifeſta. Nempe, neque contractus ſemel ritè factos, neque vltimas voluntates, diſpoſitionesve defunctorum in priuatorum commodum, quę legitimè ſunt factæ, morteque teſtatorum confirmatæ, poſſe per Principes mutari, neque quenquam per eos poſſe ſpoliari iure, etiam ad rem, virtute talium contractuum aut diſpoſitionum comparato: quoniam id totum contra ius eſt naturale, C ſeptimumque decalogi præceptum.

6. Concluſ. Sexta concluſio. Quod quinta concluſione dictũ eſt, ſimiliter eſt intelligendũ, quando maioratus fuit inſtitutus ex Principis facultate ac priuilegio contra iuris diſpoſitionem, cui Princeps ea facultate ac priuilegio derogauit. Hæc eſt aduerſus Couar. 3. libr. variar. reſolut. cap. 6. numer. 1. Eſt tamen Molin. lib. 1. & 4. de primogen. locis citatis, & multorum quos refert. Quin & Couar. ipſe in poſtrema editione in vltimis verbis, illius capitis in hãc noſtram concluſionem inclinat.

Contraria ſententia.

Fundamentum. Fundamentum Couar. vt in principio illius capitis contrarium noſtræ concluſionis amplecteretur, fuit. Quoniam facultas illa creandi ita maioratum contra iuris diſpoſitionem, apponendiq; circa D ſucceſſionem in bonis illis illas leges & cõditiones, fuit gratia & priuilegium Principis: Princeps autem iuxta communem ſententiam, reuocare poteſt gratias & priuilegia à ſe conceſſa, eaque interpretari ac moderari: quare poterit Princeps poſt mortem inſtitutoris maioratus de poteſtatis plenitudine tollere aliquas ex illis legibus & cõditionibus, ac proinde admittere aliquem ad maioratus ſucceſſionem, qui ex illius inſtitutione minimè foret admittendus.

Ad fundamentum. Hoc tñ fundamentũ facilè euertitur, ſi attendamus, aliud eſſe gratiã ac priuilegiũ, aliud verò effectũ ex tali gratia aut priuilegio conſecutũ. Poterit quidẽ reuocare aut moderari gratias ac priuilegia à ſe cõceſſa, ita vt vlterius vim nõ habeant;

non tamen annullare aut minuere effectus ex eis ſecutos: quoniam id non eſt gratia aut priuilegium, ſed effectus, qui ſine tali gratia aut priuilegio non fuiſſet. Vnde, ſi quis vi gratiæ alicuius aut priuilegij aliquid fecit, aut dominium rei alicuius comparauit, id nõ poteſt Princeps infringere, aut minuere, licet reuocare poſſit priuilegium ne deinceps ſimile quid ſequatur. Quia ergo in re, de qua eſt ſermo, maioratus, & leges, ſeu conditiones ab inſtituente in eo appoſitæ, non ſunt gratiæ, & priuilegia Principis, ſed diſpoſitiones atq; effectus maioratum inſtituentis, quæ vim non habuiſſent, niſi gratia & priuilegium Principis, vt id licitè & validè fieret præceſſiſſet, vtique ex eo, quod Princeps moderari poſſit gratias quoad effectus, qui nondum ex eis ſunt ſecuti, non ſequitur vt B in præiudicium tertij, qui iure ad rem ſpoliatur, inuertere, & mutare poſſit, quæ ab inſtituere maioratus de ipſius Principis facultate ſunt iam antea inſtituta: quoniam id in iniuriam, tũ maioratum inſtituentis, tum etiam ſucceſſorũ in eo ex inſtituentis præſcripto manifeſtè redũdaret, pugnaretq; cum iure naturali, ſeptimoq; decalogi præcepto. Adde, quod ſi maioratus inſtitutor ſciret diſpoſitionem ſuam à Principe poſſe infringi ac mutari, nunquam ſanè facultatem peteret, vt talem maioratum inſtitueret.

Hinc eſt, quod ſi ex inſtitutione, inueſtiturave feudi, aut ex contractu fęminæ excludantur à ſucceſſione in illo, non poſſit Princeps in præiudicium maſculorum, quibus ſolis eo ipſo ius competit, habiles reddere fœminas ad ſuccedendum in eo, idemq; eſt de maioratu. Ita Molina lib. 1. de primog. c. 7. nu. 31. Iulius Clar. 3. lib. ſenten. § feudum. q. 73. Couar. 3. variar. reſo. cap. 6. num. 7. in reſponſ. ad 5. & 6. rationem, ſecus autem eſſet, vt bene Couar. ibidem ait, ſi fœminę ſolum prohiberentur communibus legibus feudorum; quoniam ſicut Princeps legitimare poteſt illegitimum derogando ea in parte legibus ſuis: ita ex rationabili cauſa poſſet reddere habiles fœminas ad ſuccedendum in feudo, derogando ſimiliter ea in parte legibus ſuis proprijs antequam quiſquam, in cuius prę iudicium id cederet, comparaſſet ius in re in tali feudo.

7. Concluſ. Septima concluſio. In euentibus duarum cõcluſionum præcedentium, ſi ab inſtitutore fideicommiſſi, maioratus, aut feudi appoſita fuit clauſula, ſi ſine filijs natis legitimè, aut ex legiti- D mo matrimonio procreatis diſceſſerit, tunc illicita, inualidaquę eſt legitimatio illegitimi ad effectum, vt excludat ſubſtitutum, eumve, qui ad maioratum aut feudum vocatur. Ita Molina lib. 3. de primog. c. 3. nu. 31. & 29. Conſentit Couar. 3. var. reſol. c. 6. nu. 7. in reſponſ. ad 4. rationem, & alij. Ratio eſt, quoniam nomine nati legitimè, aut ex legitimo matrimonio procreati, intelligi nõ poteſt legitimatus reſcripto Principis: in eiuſmodi autem euentibus ſtãdum eſt voluntati expreſſæ inſtitutoris maioratus, feudi, aut fideicommiſſi, quam infringere non poteſt Princeps ſpoliando iure ad rem eum, qui ex inſtitutoris voluntate ad maioratum, feudũ, aut fideicommiſſum vocatur. Confirmatur ex

A dictis quarta concluſione; quoniam poſt mortem patris legitimare non poteſt Princeps illegitimum ad ſuccedendum in bonis illius, priuareq; ea ratione iure ad rem eum, qui morte illius id comparauit: cum ergo in re propoſita mortuus ſit inſtitutor fideicommiſſi, maioratus, aut feudi, vt bene Moli. lib. 3. de primog. c. 3. nu. 10. adnotauit, fit, vt filius illegitimus poſſeſſoris maioratus, feudi, aut fideicũmiſſi, quẽ inſtitutor apertè excludit legitimari non poſſit à Principe, vt excludat eum, qui ab inſtitutore vocatur, quique ius ad tale fideicommiſſum, feudum, aut maioratum vi inſtitutionis habet. Idem longe maiori cum ratione eſſet, ſi inſtitutor expreſſioribus verbis excluderet legitimatum, dicens, etiam ſi Principis reſcripto legitimatus ſit, vt ſæpe fieri ſolet. Quin, ſi excluderet expreſſe legitimatum per ſubſequens matrimonium, vt interdum fit, filius per ſubſequens matrimonium legitimatus ſuccedere non poſſet in tali maioratu, feudo, aut fideicommiſſo; quoniam ſemper inſtitutoris voluntati eſt ſtandum.

Præcipua difficultas eſt, vtrum quando in inſtitutione dictum eſt, ſi ſine liberis legitimis deceſſerit, poſſit Princeps legitimare filiũ poſſeſſoris maioratus, feudi, aut fideicommiſſi ad effectum, vt excludat eum, qui alioquin vocatur, validaque ad eum effectum ſit talis legitimatio. Communior Doctorum ſententia affirmat, quam refert Molin. lib. 3. de primog. ca. 3. num. 2. & 26. & ſequuntur Gama dec. 278. & Couar. 3. variar. reſol. c. 6. num. 7. in reſponſio- C ne ad 4. rationem, & in epi. p. 2. c. 8. §. 9. num. 8. Tametſi ſubiungat, nunquam ſe conſulturum Principi, vt ad excludendum ſubſtitutum legitimet illegitimum. Multi etiam ex autoribus, qui eam ſententiam amplectuntur, illam limitant, niſi ſit nobilis, qui tale fideicommiſſum, aut maioratum inſtituit: tunc enim cenſent, legitimatũ reſcripto Principis nõ excludere ſubſtitutum, vt Molin. ibidem, num. 30. refert. Item niſi, qui maioratum inſtituit, vocet filios & filias addatque, & eorum filios legitimos (quod ait Moli. fieri frequenter in inſtitutione maioratuum Hiſpaniarum) tunc enim cenſendum eſt, inſtitutorem excludere voluiſſe filium naturalem legitimatum Principis reſcripto, ne in id abſurdũ incidamus, vt dicamus, inſtitutorem vocare voluiſſe filios legitimatos filiarum. Ita Molina & D multi alij, quos refert ibidem, nu. 34. Quaſdam etiam alias limitationes addit.

Hac tamen opinione non obſtante octaua noſtra concluſio ſit. 8. Concluſ. Quando in inſtitutione apponitur clauſula illa, ſi ſine filijs legitimis diſceſſerit, legitimatus per Principem excludere non poteſt eum, qui in defectum filiorum legitimorum vocatur ad maioratum, feudum, aut fideicommiſſum. Ita Moli. lib. 2. de primog. ca. 7. nu. 31. & lib. 3. c. 3. num. 27. & 29. & multi alij, quos citat. Ratio eſt, quoniam menti ac voluntati inſtitutoris maioratus, feudi, aut fideicommiſſi eſt ſtandum, vt concluſione præcedente dictum eſt. Conſentitque Couarruuias: in re autem propoſita exiſtimandum non eſt, inſtitutorem nomine, filij legitimi, comprehendere

dere legitimatum reſcripto principis. Etenim li
cèt, iuris fictione, legitimatus interdum in iure
legitimus appelletur; in communi tamen vſu lo
quentium, ex quo mens inſtitutoris colligenda
eſt, nomine, legitimorum: nō comprehenditur
legitimatus reſcripto principis, vt plurimi,
quos Molina.3. lib. de primog.cap.3.à nu.3.&
nu.31.refert ac ſequitur, affirmant, eſtq; cuiq;
ſatis perſpicuum.

Dubium eſt, vtrum ſi maioratus, aut fidei-
commiſſum, inſtituta ſint cum clauſula, ſi ſine
liberis deceſſerit, nulla mentione facta de legiti
mis, vtrum, inquam, tunc filius naturalis exclu-
dat ſubſtitutum, eumve, qui in filiorū defectū
vocatur ad maioratum. Angelus & alij, quos
Molina lib.3.de primog.cap.3.num.41. refert,
affirmant excludere: quòd conhrmant ex.l. ex
facto.§.ſi quis rogatus.ff ad Trebel.& ex.l. gene
raliter.§.vlt.C.de inſtitutionibus & ſubſt.vbi id
ſanciri videtur. Molina tamen ibidem num.43.
cum Emmanuele à Coſta & alijs cenſet, ex qua
litate inſtituentis, ſi nobilis erat, aut de infima
plebe, & ex alijs circunſtantijs, iudicandum eſ-
ſe an nomine, filiorum, etiam naturales inten-
derit comprehendere, vel ſolos legitimos: atq;
id ſanè eſt, quod apertè habetur.§.ſi quis roga-
tus, citato. Addit Molina, in inſtitutione ma-
ioratus, in qua agitur de familia nobilitanda in
ſucceſſore in tali maioratu, nunquam nomine
filiorum ſimpliciter, intelligendos eſſe natura-
les: quoniam, vt Baldus, Tiraquellus, & alij af-
firmant, quando de honore filiorum agitur,
nunquam filiorum nomine comprehenduntur
naturales.

Adderem, quando, attentis circunſtantijs cō-
currentibus, cenſendum eſſet inſtitutorem fi-
deicommiſſi nomine, filiorum, non ſolos legiti
mos intellexiſſe, poſſe principem ex rationabi-
li cauſa legitimare ſpurium, vt in tali fideicom-
miſſo ſuccedat, excludatque ſubſtitutum. Ratio
eſt, quoniam tunc is nom ne filiorum compre
henditur, incapacitaſq; ad ſuccedendum, quam
habet, non eſt ex voluntate, & verbis inſtituen-
tis ita fideicommiſſum, ſed ex ciuili iure; quarè
cum princeps ex rationabili cauſa præiudicare
poſſit iuri ciuili legitimando ſpurium, illeq; eo
ipſo capax fideicommiſſi illius efficiatur, conſe
quens profectò eſt, vt ſuccedat in fideicommiſ-
ſo, excludatque ſubſtitutum.

Poſtrema concluſio. Quando illegitimus ex
iuris communis diſpoſitione excluditur à ſuc-
ceſſione in feudo propter iura peculiaria feu-
dorum (quæ ſimiliter in maioratibus ſunt in-
telligenda) tunc princeps legitimare illum po-
teſt, vt in feudo ſuccedat: ex ſola tamen ſimplici
illius legitimatione ſuccedere nequit in feudo,
aut maioratu, niſi peculiariter ad eum effectum
legitimetur, vt conſtat ex.§. naturales, ſi de feu-
do defuncti, &c. In hac concluſione conueniūt
Molin. lib.3. de primog. cap.3.num. 9. & 42.
Couar.3.variar.reſol.cap.6. num.7. Iulius Cla-
rus lib. 3. ſenten.§. feudum, quæſt. 82.& alij,
quos citat. Quòd princeps legitimare poſſit
ad eum effectum, ex eo eſt manifeſtum, quod
incapacitas, de qua in hac concluſione agimus,
proficiſcitur ex ſolo iure ciuili, cui præiudica-
A re poteſt princeps legitimando ex rationabili
cauſa.

DISPVTATIO CLXXV.

De præteritione & exhæredatione, tam deſcen dentium, quàm aſcendentium.

SI aſcendentium aliquis quemuis ex ijs de-
ſcēdentibus, quibus (iuxta ea quæ à diſpu.
158. explicata ſunt) legitima portio debetur,
vel prætereat in ſuo teſtamento, hoc eſt, neque
eum exhæredet, neque hæredem inſtituat, vel
eum quidem exhæredet, non tamen appoſita
in teſtamento cauſa aliqua, aut cauſis aliquibus
in particulari talis exhæredationis, ex ijs, quas
diſputatione ſequenti explanabimus, tale teſta-
B mentum eſt ipſo iure nullum, quoad ſolam hæ
redum inſtitutionem, ac proinde hæreditas to-
ta deuoluitur ad hæredes ab inteſtato. Neque,
vt teſtamentum ſit validum, ſatis eſt ſi teſtator
deſcendenti illi, vel legitimam, vel pluſquàm eſt
legitima, titulo legati, donationis, aut quouis
alio, qui non ſit inſtitutionis hæredis in teſta-
mento, relinquat. Si tamen eum hæredem inſti-
tuat in portione aut quantitate minori, quàm
ſit legitima ei debita, validum quidem eſt teſta-
mentum; veruntamen, vt diſp.177. dicetur, con
ceditur ei actio ad petendum complementum
vſque ad integram legitimam. Quòd ſi appo-
ſita in teſtamento cauſa eum exhæredet (idem
non dubito eſſe ſi illum prætereat) teſtamen-
tum non eſt ipſo iure nullum; deſcendenti ta-
C men ita exhæredato, aut præterito, conceditur
querela inofficioſi teſtamenti ad illud annullan
dum: ad hæredemque, aut hæredes in eo inſti-
tutos ſpectat, probare cauſam aut cauſas exhæ-
redationis in teſtamento appoſitas veras eſſe,
quando teſtator eas non probauit ſufficienter.
Et quidem, ſi vel vna ſufficienter probetur, teſta
mentum conſequitur plenam firmitatem, vali-
dumque pronunciatur, & deſcendens ille exclu
ditur omnino à bonis teſtatoris: ſi verò nulla
earum vera probetur, teſtamentum pronuncia
tur nullum, hæreditaſq; tota ad hæredes ab in-
teſtato deuoluitur.

Hęc omnia, quibus varia iura antiquiora cor
recta ſunt, conſtant apertè ex authentico, vt cū
de appellatione cognoſcitur. §. aliud quoque
capitulum, & §. ſiue igitur omnes. In quorum
D priori habentur hæc verba. Sancimus non lice-
re penitus patri vel matri, auo vel auiæ, proauo
vel proauiæ, ſuum filium, vel filiam, vel cæteros
liberos præterire, aut exhæredes in ſuo facere
teſtamento, nec ſi per quamlibet donationem,
vel legatum, vel fideicommiſſum, vel alium
quencunque modum eis dederit legibus debi-
tam portionem; niſi forſan probabuntur ingra
ti, & ipſas nominatim ingratitudinis cauſas pa-
rentes ſuo inſeruerint teſtamento. In poſteriori
verò.§. habentur hæc. Siue igitur omnes memo
ratas ingratitudinis cauſas, ſiue certas ex his, ſi-
ue vnam quamlibet parentes in teſtamento ſuo
inſeruerint, & ſcripti hæredes, vel nominatas
cauſas, vel vnam ex his veram eſſe monſtraue-
rint, teſtamentum ſuum habere firmitatem de-
cerni-

gemimus. Si autem hæc obſeruata non fuerint, A
nullum exhæredatis liberis præiudicium gene-
rari: ſed quantum ad inſtitutionem hæredum
pertinet, teſtamento euacuato, ad parentum hę
reditatem liberos tanquam ab inteſtato ex æ-
qua parte peruenire, ne liberi falſis accuſationi
bus condemnentur, vel aliquam circumſcriptio
nem in parentum ſubſtantijs patiantur. Si ve-
rò contigerit in quibuſdam talibus teſtamentis
quædam legata, vel fideicommiſſa, aut liberta-
tes, vel tutorum dationes relinqui, vel quęli-
bet alia capitula conceſſa legibus nominari, ea
omnia iubemus adimpleri, & dari illis, quibus
fuerint derelicta: & tanquam in hoc non reſci-
ſum obtineat teſtamentum. Hactenus ibi. Hæc
eadem conſtant ex authen. non licet, & authen.
ex cauſa. C. de liberis præteritis, ex l. 1. 2. 8. &
10. titu. 7. ex. l. 1. 4. & vlt. tit. 8. par. 6. & ex tit. 70. B
§. 1. 2. & 4. lib. 4. Ordina. huius Luſitaniæ Re-
gni.

Quæ hactenus dicta ſunt de aſcendentibus
comparatione deſcendentium, intelligenda ſi-
militer ſunt, ſi quis deſcendentium aſcendentē
præteręat aut exhæredet quando illi debita erat
portio de bonis talis teſtatoris. Ita habetur
expreſsè in auth. vt cum de appellatione cog.
§. ſiue igitur omnes, poſt verba, quæ proximè
retulimus, iuncto. §. ſi tales igitur, & duobus ſe
quentibus. l. 2. & 9. tit. 7. l. 1. & 4. tit. 8. p. 6. & tit.
70. §. penul. 4. lib. Ord. Luſitan.

Sunt verò hactenus dicta exactius explican-
da. Atque in primis, quod ad rem præſentem
attinet, quicquid de iure antiquiori fuerit, no-
mine deſcendentium, intelligendi ſunt, tam per C
maternam, quàm per paternam lineam, & tam
ſi emancipati ſint, quàm ſi non ſint emancipati,
etiamſi poſthumi ſint, vt conſtat ex. l. maximum
vitium. §. penul. & vlt. C. de liberis præteritis, &
ex. §. ſed hæc quidem, inſt. de exhæredatione fi-
liorum, illis verbis. Ideò ſimplex ac ſimile ius,
& in filijs, & in filiabus, & in cæteris deſcenden
tibus per virilem ſexum perſonis, non ſolùm
iam natis, ſed etiam poſthumis noſtra conſtitu-
tio introduxit: vt omnes ſiue ſui, ſiue emancipa
ti ſint, vel hæredes inſtituantur, vel nominatim
exhæredentur, & eundem habeant effectum cir
ca teſtamenta parentum ſuorum infirmanda,
& hæreditatem auferendam, quam filij ſui, vel
emācipati habent, ſiue iam nati ſint, ſiue adhuc
in vtero conſtituti, poſteà nati ſint. Hæc ibi.
Multò apertius id conſtat ex auth. vt cùm de ap- D
pel. cog. §. aliud quoq; capitulum: vt enim ex
verbis ſupra relatis eſt manifeſtum, eo in loco
ſermo eſt vniuerſim de omnibus aſcendētibus,
comparatione deſcendentium omnium, nulla
facta limitatione. Eodem modo iura huius Luſi
taniæ Regni & Caſtellę, quæ citauimus, indiſtin
ctè de aſcendentibus & deſcendentibus omni-
bus loquuntur.

Quin & diſpoſitio de præteritione & exhæ-
redatione locum habet in illegitimis, quando
portio in bonis aſcendentium eſt illis debita,
eò quod legitimati ſint, vt diſputatione. 173. o-
ſtenſum eſt, Lege iura & Doctores, quibus id
probauimus. Idem non dubito eſſe verum,
quando ex quacunque alia cauſa eſt portio illis

A debita, vt de iure huius Luſitaniæ Regni debe-
tur filijs naturalibus hominum de infima ple-
be, & in alijs euentibus, qui diſput. 166. & ſe-
quentibus explicati ſunt, debetur illegitimis, vel
in bonis matris, vel aliorum aſcendentium. Col
ligiturq; hoc ex l. ſi ſuſpecta. §. 1. ff. de inofficio-
ſo teſtam. cuius hæc ſunt verba. De inofficioſo
teſtamento matris, ſpurij quoq; dicere poſſunt:
quod exponit Gloſſa, ſi mater non ſit illuſtris,
& coitus non ſit punibilis: quoniam tunc illi
ſuccedunt illegitimi. In eadem ſententia ſunt,
Gloſſa, & Paulus Caſtrenſis. l. ſi qua illuſtris. C.
ad Orficianum, & Couarr. in Epit. parte. 2. cap.
8. §. 4. num. 16. Quando autem, licèt aſcenden-
tes poſſint aliquid relinquere ex teſtamento il-
legitimis, nihil tamen illis relinquere tenentur,
locum non habet diſpoſitio relata de præteri-
B tione & exhęredatione, vt ex ſe eſt perſpicuum,
affirmatq; Couar. loco citato: vtuntur namque
parentes iure ſuo illos prætereundo, nec hære-
des eos inſtituendo.

Cùm autem, in quibus euentibus debita eſt
portio legitima deſcendentibus, debita etiam
ſit aſcendentibus in bonis deſcendentium, quā
do hæredibus deſcendentibus carent: & diſpoſi
tio de præteritione, & exhæredatione ſimiliter
locum habeat ſi deſcendentes prætereant, aut
exhæredent aſcendentes; conſequens profectò
eſt, vt nomine aſcendentium in ea diſpoſitio-
ne ij omnes intelligantur, qui deſcendentibus,
de quibus habitus eſt ſermo, in eadem linea re-
ſpondent.

Quod dictum atque oſtenſum eſt, nempe te
C ſtamentum, in quo aliquis indebitè pręteritur
aut exhęredatur, eſſe nullum, aut per querelam
inofficioſi eſſe annullandum quoad hęredum
inſtitutionem, ita quòd hęreditas tota deuolui
tur ad hęredes ab inteſtato, intelligendum eſt,
niſi in eo teſtamento appoſita ſit clauſula codi-
cillaris: tunc enim hęredes ab inteſtato grauati
cenſentur reſtituere incrementum vltra legiti-
mam (detractis tamen ab eo legatis) ei, cui hęre
ditas in eo teſtamento erat relicta, vt diſp. 132.
oſtenſum eſt.

Quod additum eſt; validum videlicet eſſe ta-
le teſtamentum quoad reliqua; intelligendum
in Regno Caſtellę eſt; ita vt ſi in eo facta ſit me- Ius Caſtellę
lioratio alicui filiorum in tertio & quinto, va-
lida ſit. Ita ſancitum eſt. l. 24. Tauri, quę eſt 8. tit.
6. lib. 5. nouę collectionis. Quarè ſi quis habeat
D multos filios, & vnum pręteręat, aut exhęredet
inualidè, alios verò hęredes inſtituat, ſed vnum
eorum melioret in tertio & quinto, is quidem
habebit pręcipuum tertium & quintum, nihil
impediente inualiditate teſtamenti quoad hę-
redum inſtitutionem, omneſque filij ſuccedent
ab inteſtato in reliquo bonorum defuncti,
quod eſt hęreditas neceſſariò inter ipſos ęqua-
liter diuidenda, tam ex teſtamento, quàm ab in
teſtato.

Referente Aluaro Valaſco conſilio 61. con- Cõtrouerſia.
trouerſum in iudicio in hoc Luſitanię regno
fuit, an pronunciato nullo quodam teſtamen-
to, in quo filius matrem ſuperſtitem pręterie-
rat, validę nihilominus eſſent nominationes in
quaſdam emphyteuſes in eodem teſtamento, le
gitimè

gitimè alioquin ab eodem teſtatore factę. Quidam viri docti non contemnendis ſanè fundamentis, quæ ibidem Aluarus Valaſ. refert & conatur ſoluere, contendebant validas eſſe. At ipſe contrarium conſuluit, refertque ſententiam iuxta ipſius conſilium latam fuiſſe. Potiſſimum huius doctoris fundamentom ſuit, in primis, quòd. 4. li. ord. huius regni, tit. 63. §. 3. ſic habeť, E bem aſſi ſe no caſo onde a nomea ſaon feita hũa vez naoo ſe pode reuogar mais, aquelę que aſſi ha de nomear fezer hũ teſtameoto, no qual nomear, & de pois reuogaſſe odito teſtamento, ou odito teſtameoto foſſe por dereito, por qualquer modo auido por ueu hũ, fica adita oomea ſaon iſſo meſmo reuogada, & ella podera nomear outra vez: por quanto adita nomea ſaon feita nodito teſtamento aſſi reuogado, ou auido por nenhũ, & iſto meſmo auida por nenhuna, aſſi como ſe nunca foſſe feita. Ecce, inquit, manifeſtè diſponitur vniuerſim, nominationem factam in teſtamẽto oullo quo cunque modo iuris diſpoſitione, eſſe ipſo iure nullam: cùm ergo teſtamentum, in quo mater eſt prętерita, iuris communis diſpoſitione, atq; huius regni, lib. 4. tit. 70. ſit nullum; conſequens eſt, vt oominationes in eo factæ nullæ etiã ſint. Deinde quoniam. 4. lib. ord. tit. 7c. §. 1. iuncto. §. peoult. diſponitur, tale teſtamentum eſſe nullũ, ſolumq; excipiuntur legata in eo relicta: cùm ergo nominationes in emphyteuſim legata non ſint, vt latè probare conatur, manifeſtum eſt validas nequaquam eſſe.

Opinio. Fundamentum. Refellitur.

Non obſtante autoritate tanti doctoris, eorumq; qui ſententiam iuxta ipſius conſilium tulerunt, noo dubito nominationes illas validas fuiſſe, in contrariumq; ferenda fuiſſe, & eſſe in futurum ſententiam. Ducor, quoniam teſtamentum illud iuris diſpoſitione non eſt nullum abſolutè, ſed cum addito & reſtrictione, quoad ſolam hæredum inſtitutionem, ac prætеritionem, & exhæredationem, quoad reliqua verò, atq; adeò quoad nominationes io emphyteuſim, iuris expreſſa diſpoſitione eſt validum, vt conſtat ex authen. vt cum de appel. cognoſ. §. ſiue igitur omnes, verbis illis ſupra relatis; nullum præiudicium generari, ſed quantum ad inſtitutionem hæredum pertinet teſtamento euacuato. Et infra. Si verò contigerit in quibuſdam talibus teſtamentis quædam legata, vel fideicommiſſa, aut libertates, vel tutorum donationes relioqui vel quælibet alia capitula cõceſſa legibus nominari, ea omnia iubemus adimpleri, & dari illis, quibus fuerunt relicta, & tanquam in hoc non reſciſum obtinet teſtamẽtum. Ecce, iuris ipſa diſpoſitione non eſt abſolutè inualidum eiuſmodi teſtamentum, ſed ſolũ quoad hæredum inſtitutionem; validum verò pronunciatur quoad nominationes io emphyteuſim ritè in eo alioquin factas: ordinatio autem. §. illo tertio citato manifeſtè loquitur de teſtamento abſolutè ac ſimpliciter innalido, ex quocunque capite id proueniat, quale ex ipſa iuris diſpoſitione hoc noo eſt: porrò ordinatio illa, & quæcunque alia, ita eſt intelligenda, vt quoad fieri poſſit à diſpoſitione iuris communis ooo exorbitet. Ducor ſecundò (& coa-

Ad fundamentum.

A adiuuat præcedentem rationem) quoniam Ord. huius Regni, tit. 70. §. 3. citato, manifeſtè volũt huiuſmodi teſtamentũ validum eſſe quoad reliqua iuxta diſpoſitionem iuris communis, præterquàm quoad hæredum inſtitutionem, atque adeò voluot validum eſſe quoad nominationes in emphyteuſim ritè alioquin in eo factas: verba illius. §. hæc ſunt. Tal teſtamento he por dereito (commune ſcilicet) nenhuo, è de nenhũ vigor, quanto á inſtituiſaon, ou deſerdaſan nelle ſeita. Ecce, ad ius commune ſe retulit, ſecundùm quod nullum eſt tale teſtamentum, & quo ad ſolam inſtitutionem hæredum, atq; exhęredationem, ſeu præteritionem pronunciauit illud nullum, ſicut & ius commune. Adde, quòd quando res nõ eſſet adeò manifeſta ex ipſis verbis ordinationis, paragraphus ille, re dubia, exponendus eſſet ita, vt non eaorbitaret à iure B communi. Duoi verò ordinatio ſubiunxit: Mas quanto aos legados no dito teſtamento cõteudos ſeraoo em todo caſo firmes è valioſos; certè ooo negauit reliqua, quæ ex diſpoſitione iuris communis valida in eo teſtamento ſunt, valida quoq; in hoc regno eſſe, ſed cooſuluit breuitati ordinationibus huius Regni conſuetæ. Quin eo ipſo, quòd nihil in cootrarium affirmauit ac diſpoſuit, ſtandum proculdubio eſt iuri communi. Quando autem poſthumo nato oullum redderetur teſtamentum, in quo eſſet præteritus, nullæ quoq; eſſent nominatioes in emphyteuſim in eo factæ, vt de legatis in eodem teſtamento relictis mox dicemus. Quarè inde non benę argumentatur prædictus do-C ctor vt oſtẽdat, validas non eſſe in teſtamento, in quo is, de quo ſuperſtitem eſſe cõſtabat, eſt præteritus. Nobiſcum conſentit Emmanuel à Coſta. c. ſi pater. p. 3. verbo cenſendum, nu. 17. ſol. 575. nempe Luſitanam legem intelligendã eſſe iuxta ius commune, ex illoq; eſſe ſupplendam. Neq; quicquam in contrarium probant, quæ Aluarus Valaſcus cooſ. 54. nu. vlt. in contrarium adducit, quæ ſanè ex ijs, quæ paulò antea diximus, perſpicuè euertuntur.

Intelligendum pręterea eſt. Niſi teſtator idcirco prætеrijſſet filium, quia ignorabat ſe eũ habere, vt quia natus eſt poſt mortem patris, qui ignorabat vaorem eſſe grauidam, vel quia oatus eſt poſt teſtamentum conditum, vel quia credebat illum eſſe defunctum, aut quauis alia de cauſa: tunc enim neq; legata, neq; fideicom-D miſſa in eo relicta valent, ita ſancitum eſt lib. 4. Ordi. huius Regni, tit. 70. §. 3. & vlt. idem cum Bart. & alijs affirmant de iure communi Ant. Gom. ad. l. 24. Tauri, nu. 3. & Iulius Clarus, lib. 3. ſent. §. teſtameotum, q. 46. ad finem, tametſi multi refragentur. Ratio eſt, quoniam præſumendum eſt, patrem ea non fuiſſe inſtituturũ, ſi conſcius fuiſſet ſe habere filium, atq; adeò velle, vt valida non ſint, argumento textus io l. ſi cùm vel in vtero. C. de teſtamento militis. Ego ſane valida nihilominùs indicarem ea legata pia, de quibus prudentis arbitrio dubitandum omnino non eſſet, teſtatorem ſimiliter ea fuiſſe inſtituturum, eſto conſcius eſſet ſe habere talem filium. Idemq́, dicerem de legatis non pijs, de quibus, ſpectatis circunſtantijs concur-

ren-

rentibus,idem omninò eſſet credendum: ſecus autem de legatis tam pijs, quam non pijs, de quibus vel præſumendum eſſet teſtatorem ea non fuiſſe inſtituturum, vel res eſſet dubia: in dubio namq; propendendum eſt in fauorem filij. Ducor adhoc ita aſſerendum, quoniam Doctores, qui inualida in eo euentu cenſent legata, ſolùm ducuntur præſumptione, neque aliud colligitur ex iure illo citato, neq; aliud intendiſſe videtur ius Luſitanum: quando verò talia ſunt legata, vt prudentis arbitrio exiſtimandum omnino ſit ſimiliter teſtatorem fuiſſe ea inſtituturum, ceſſat præſumptio in contrarium. Quando aũt teſtator habebat alios filios, Ordinationes huius Regni nihil diſponunt, quin ſatis innuunt ſe ſolùm diſponere, quando erat tantùm ille filius. Credo autem ſimiliter in eo euentu ex circunſtantijs concurrentibus coniecturis eſſe iudicandum, quæ fuiſſet teſtatoris mens, ſi conſcius fuiſſet ſe habere eum filium, idque ſolum eſſe validum, de quo non dubitatur teſtatorem ſimiliter id fuiſſe ſtatuturum. Idemq; in Regno Caſtellæ dicendum eſt de melioratione in tertio & quinto: quæ alicui, aut aliquibus filiorum in eo euentu fuiſſet facta. Anto. Gomez loco citato legata omnia, etiam pia, & meliorationem in tertio & quinto exiſtimat inualida. Baldus & alij, quos refert in quodam alio ſunt extremo. Nobis verò media via explicata placet.

Quod dictum eſt nempe, vt filius non cenſeatur præteritus, ac proinde vt teſtamentum non cenſeatur inualidum, non ſatis eſſe ſi parens titulo legati, donationis, aut alio ſimili ei relinquat tantum, aut plus, quàm ſit ipſius legitima, niſi eum hæredem inſtituat; nullus eſt, qui de nouiſſimo Cæſareo iure autenticorum poſſit id negare, vt conſtat ex illis verbis auth. vt cum de appell. cognoſc. §. aliud quoque capitulum; vel cæteros liberos præterire, aut exhæredes in ſuo facere teſtamento, nec ſi per quamlibet donationem, vel legatum, vel fideicommiſſum, vel alium quemcunq; modum eis dederit legibus debitam portionem. Et ita affirmat communis doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Couarr. de teſtam. cap. Raynutius. §. 1. Anton. Gomez. tom. 1. variar. reſolu. cap. 11. in calce, nu. 1. & Iulius Clar. §. teſtamentum. q. 38. Hoc autem iura ſtatuerunt, non ſolum honoris filiorum cauſa, & ob alia emolumenta, quæ exhæredis inſtitutione Iulius Clarus hæredibus reſultare commemorat, ſed præcipuè, quoniam hæredi conuenit ius accreſcendi, vt diſp. 155. oſtenſum eſt, non verò legatarijs, donatarijs, & alijs: ſicut autem deſcendentes, vt teſtamentum ſit validum, neceſſario inſtitui hęredes debent: ita etiam aſcendentes, quã teſtator deſcendentibus caret. Cùm omnia, quæ quoad præteritionẽ & exhæredationem comparatione deſcendentium diſponuntur in auth. vt cùm de appell. cognoſ. §. aliud quoq; capitulum, ſimili modo intelligantur comparatione

Ius Luſitan. aſcendentiũ, vt ſupra dictum eſt. De iure tamen huius regni lib. 4. ord. tit. 70. in principio, ſi is, qui aſcendentes aut deſcendentes habet, diſponat ſolùm de tertio ſuorũ bonorum, quia aſcendentes aut deſcendentes iuris diſpoſitione neceſſariò ſuccedere debent in alijs duobus tertijs, virtute cenſetur eos inſtituere, vt ſæpe dictum eſt, ac proinde teſtamentum eſt validum, hæredeſq; illi ita virtualiter inſtituti habẽt ius accreſcendi.

Vtrum de iure etiam canonico, vt validũ ſit teſtamentum, neceſſe ſit filium hæredem inſtitui. Hoſtienſis. c. Raynutius, de teſt. & Alex. negarunt, dicentes, ſatis eſſe titulo legati, aut quouis alio legitimam ei relinqui. Contraria ſententia cum gloſ. eodem. c. Raynutius, & gloſ. c. ſi pater, de teſta. lib. 6. eſt hodie cõmunis & amplectenda, quam referunt & ſequuntur Couar. c. Raynutius. §. 1. nu. 1. & Iulius Clar. §. teſtamentum. q. 38. Ratio eſt, quoniam nihil in cõtrariũ ſancitum eſt iure canonico; iura autem ciuilia vim habent in foro Eccleſiaſtico, quando cõtrarium iure canonico ſtatutum non eſt.

Vtrum idem etiam locum habeat in teſtamento condito inter liberos, vt ſcilicet inualidum ſit ſi non titulo hæredis, ſed alio legitima alicui filiorum relicta ſit. Reſpondendum eſt, inualidum eſſe cũ communiori doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Couar. c. Raynutius. §. 1. Iulius Clarus. §. teſtamentum, q. 8. verſ. ſed pone, & Ant. Gom. l. 3. Tauri, num. 57. Ac ſanè auth. vt cùm de appel. cognoſ. §. aliud quoq; capitulum, apertè loquitur de teſtamento condito inter liberos.

Aluarus Valaſcus conſil. 23. refert ac ſatetur, hanc eſſe communem opinionem, & in eá conſentire Accurſium, ac proinde iuxta eam eſſe in hoc Luſitano regno iudicandum, vt diſponunt ord. lib. 4. ti. 5. Ipſe tamen cũ paucis alijs contrariam opinionem amplectitur, ductus potiſſimum. l. vlt. C. familiæ erciſ. Non tamen arbitror diſcedendum eſſe à cõi ſententia, præſertim cũ authenticũ, vt cum de appel. cognoſ. conditum fuerit poſt iura omnia codicis, illiſq; omnibus deroget. In re tñ, de qua prædictus doctor eo loco diſputat, arbitror, nihil impediente authentico citato, & cõi opinione, teſtamentum fuiſſe validum. Quidam n. condidit teſtamentum inter liberos, illiſq; in eo diſtribuit bona ſua per relicta particularia, putà, Petro, talia prædia, Paulo, quædam alia, & Franciſco bona omnia mobilia: dubium verò erat, an huiuſmodi teſtamentum eſſet nullum, eò ꝙ filij titulo hæredis non fuiſſent honorati. Dicerem, validũ procul dubio eſſe, mentemq; teſtatoris, iuxta ea quæ diſp. 155. dicta ſunt, abſq; vllo dubio fuiſſe, inſtituere eo pacto illos hæredes, ſingulos in re certa, neq; intendiſſe relinquere illis legata: quãdoquidem nullũ aliũ inſtituit hæredem: illiſq; proinde cõpetere ius accreſcendi, vt ex dictis eadem diſp. eſt manifeſtum: vbi etiam oſtendimus, in contractibus & in vltimis voluntatibus potiùs eſſe attendendũ ad id, quod ſit, quam ad verba, quibus ſit, qñ de mente contrahentiũ aut teſtantiũ conſtat: ſecus autem qñ res eſſet dubia. Vnde ſi quis duos ſuos filios inſtitueret hæredes, tertio verò relinqueret rem certam, teſtamentum eſſet inualidũ: quia in eo euentu id neq; cenſeretur, neq; vim haberet inſtitutionis hæredis, vt ibidem dictũ eſt. Adde diſpoſitionẽ

illam

illam factam filijs omnibus per particularia relicta, ſi non admittatur vt teſtamentum, inſtitutioq; hæredum, eſſe codicillũ aut ſcripturam, quæ patris continet voluntatem quoad incrementũ vltra legitimas portiones; quæ valet inter liberos, vt habetur, l. 5. titul. 8. par. 6. conſentiuntque l. parentibus. C. de inoffic. teſta. & l. vlt. C. fam. ercisſ. Id confirmat, quòd in diſpoſitione inter liberos cenſetur appoſita c'la codicillaris.

Ius Caſtel. Quæſtio. Controuerſum dubium eſt, an in Regno Caſtellæ locum habeat eodem diſpoſitio, vt inualidum videlicet ſit teſtamentum, in quo legitima alio titulo, quàm inſtitutionis, ſit relicta. Rodericus Xuares, & quidã alij, quos Molin. lib. 2. de primog. c. 15. nu. 16. refert, negant. Ducuntur, quoniam in eo Regno. l. 1. tit. 2. lib. 5. Ordi. quæ eſt hodie l. 1. tit. 4. lib. 5. nouæ collectionis, B ſancitum eſt, vt validum ſit teſtamẽtum, in quo nullus hæres ſit inſtitutus: quarè, eſto legitima titulo legati, aut alio, alicui filiorũ relicta ſit, validum erit teſtamentum. *Satisfit.* Contrariam ſententiã, nempe inualidum eſſe tale teſtamentum quoad hæredum inſtitutionem, affirmat Molina loco citato, nu. 17. cum Caſtillo, Burgos de Pace, & Rojas, quos refert; eamq; efficaciter meo iudicio probat. Primò, quoniam lex illa Caſtellæ citata, neq; tacitè, neq; expreſsè derogat iuri authenticorum & partitarum, quibus tale teſtamentum inualidum pronunciatur. Aliud quippe eſt, teſtamentum abſq; vlla hæredis inſtitutione validum eſſe quoad ea, quæ in eo ſtatuũtur, quod lex illa Caſtellæ ſtatuit, aliud nullam eſſe hæredis, aut hæredũ inſtitutionem, quãdo legitima alio titulo, quàm inſtitutionis hæredis, C alicui deſcendentium aut aſcendentium relinquitur, quod iura alia diſponunt: hoc enim ſecundum eſſe optimè poteſt facta hęredis extranei, aut etiam aſcendentis, vel deſcendentis inſtitutione. Secundò, quoniam ſi eiuſmodi teſtamentum validum eſſet de iure Regni Caſtellæ, ſequeretur, deſcendentẽ aut aſcẽdentem, cui hæreditas debetur, priuari poſſe iure accreſcendi ſola teſtatoris voluntate, qui legitimã titulo legati illi relinquat: quod tñ eſt abſurdum, neq; lege illa Caſtellæ fuit intentum. Lege, quę fuſius hac de re Moli. eo in loco docet.

Dubium. Dubium eſt, vtrum ſicut teſtamẽtum, in quo aliquis exhæredatur appoſita & probata legitima exhæredationis cauſa, eſt validum: ita teſtamentum, in quo appoſita ſimiliter & probata legitima cauſa præteritur, validum ſit. Vt ſi quis D in eo inſtituat alios hæredes, ac ſubiungat, filiũ autem meum Petrum ob talem, vel talem cauſam non inſtituo, aut illum prætereo, vel accipiat ſolùm centum titulo legati. Bart. & pleriq; alij, a Couar. c. Raynutius, de teſtamen. in prin. nu. 1. 2 & 8. & ab Ant. Gomez. 1. tom. var. reſol. cap. 11. nu. 2. & 3. relati, negant validum eſſe tale teſtamentum, eamq; ſententiam defendere conatur Couaruuias; tametſi ſubiungat, non eſſe omnino tutam. Huius ſententiæ non aliud video fundamentum, niſi quòd in authent. vt cùm de appel. cognol. §. aliud quoq; capitulũ, dum nullum pronunciatur teſtamẽtum in quo aliquis deſcendentiũ præteritur aut exhæredatur, de exhęredatione ſubiungitur: niſi forſan A probabuntur ingrati, & ipſas nominatim ingratitudinis cauſas parentes ſuo inſeruerint teſtã. *Deciſio.*

Non dubito contrariam ſententiam eſſe veram, nempe validum eſſe teſtamentum, in quo quis appoſita & probata legitima cauſa præteritur: quam tandem ſequitur Anto. Gom. in calce, nu. 3. citati, cum alijs, quos refert, & Couar. probabilẽ exiſtimat, quin & in eam propẽdere vĩ. Ducor in primis, quoniam præteritio, appoſita & probata legitima cauſa, habetur pro exhæredatione, vt cum alijs affirmat, probareque conatur Antonius Gomez loco citato, idẽque confirmat Couar. ex l. 3. C. de liberis præteritis, cuius hæc ſunt verba. Si quis filium proprium ita exhęredauit, ille filius meus alienus meæ ſubſtantiæ ſit, talis filius eiuſmodi verborum conceptione non præteritus, ſed exhæredatus intelligatur: cùm enim manifeſtus eſt ſenſus teſtatoris, verborum interpretatio nunquã tantum valeat, vt melior ſenſu exiſtat. Hactenus lex illa. Cùm ergo quando teſtator, inſtitutis alijs hæredibus, ſubiungit; filium autem meum Petrum, ob talem legitimam cauſam non inſtituo, aut prætereo, vel obtineat ſolùm titulo legati centum; manifeſtè eis verbis intẽdat excludere illum ab hæreditate; conſequens profectò eſt, vt eiuſmodi pręteritio, appoſita & probata legitima cauſa, cẽſenda ſit exhęredatio. Nec eſt cur id Couar. admittat qñ teſtator dixit, filium meum Petrum ob talem cauſam non inſtituo aut eum prętereo: neget verò quando dixit, ob talem cauſam obtineat ſolùm centum titulo legati. Etenim, qui exhęredat ex cauſa legitima appoſita & probata, poteſt nihilominùs relinquere filio exhęredato aliquid titulo legati: quarè quòd titulo legati aliquid relinquatur filio pręterito ex cauſa appoſita & probata, non impedit quominùs id ex mente teſtatoris exhęredatio cenſeatur.

Ducor deinde, quoniam iura nouiſſima authenticorum ęqualiter admittunt pręteritionem, appoſita & probata legitima cauſa, atque exhęredationem: vnde poſt iura authenticorum, neceſſe non eſt recurrere ad fundamentũ illud, quòd pręteritio appoſita & probata cauſa cenſeatur exhęredatio, quaſi pręteritio appoſita cauſa ex ſe id non habeat, ſed quia ex intentione eo pacto prętereuntis cenſeatur exhęredatio, ita vt ſola exhęredatio id habeat. Etenim in authen. vt cùm de appel. cognoſ. §. aliud quoque capitulum, ita habetur. Sancimus igitur nõ licere penitus liberos pręterire aut exhęredes in teſtamento facere, niſi forſan probabuntur ingrati, & ipſas nominatim ingratitudinis cauſas parentes in ſuo inſeruerint teſtamento. Ecce, de prælteritione & exhæredatione æquè dicitur, valere appoſita legitima cauſa in teſtamẽto. Neque eſt, quòd quiquam velit verba illa, niſi forſan, reſtrictionem eſſe ſolius exhæredationis, non verò etiam præteritionis, quaſi nunquam teſtamentum valeat, in quo cernitur præteritio, etiamſi legitima cauſa præteritionis in teſtamento apponatur. Non, inquam, eſt quòd quis id velit. Tum quia verba ipſa contextus aliud ſonant. Tum etiam, quoniam verba illa alia, quæ in eodem contextu ante reſtrictionem illam

illam inſeruntur, nempe, nec ſi per quamlibet donationem, aut legatum, &c. æquè de præteritione & exhæredatione intelligantur. Idem conſtat apertius ex auth. non licet. C. de liberis præteritis, quæ ſic habet. Non liceat parenti aliquem ex liberis exhæredare, vel præterire, niſi is probetur ingratus, & ingratitudinis cauſas nominatim inſerat teſtator in teſtamento. Vbi vides reſtrictionem ac limitationem illam additam immediatè fuiſſe verbo, præterire, quaſi præteritio valeat, ſi filius præteritus ingratus probetur, & teſtator cauſam ingratitudinis probauerit.

Tertiò ducor, & eſt apud me textus etiã expreſſus, ex authen. vt cùm de app. l. cogno. §. & hæ quidem exhæredationis, vbi commemoratis cauſis omnibus legitimis ad exhęredandum aut prætereundum, ſubiunguntur hæc verba. Et hæ quidem exhęredationis aut præteritionis pœnæ quantum ad ingratitudinis cauſas contra prædictas perſonas ſtatuendæ ſunt: ſi quæ autem ex his inter crimina reputantur, autores etiam alias pœnas ſentiant legibus definitas. Ecce, non ſolum exhęredationis, ſed etiam præteritionis pœna dicitur ſtatuta ob prędictas cauſas: quo fit, vt non minùs valida ſit præteritionis pęna, quàm exhęredõnis, ſi cauſa ingratitudinis appoſita ſit in teſtamento, legitimeq; probetur: alioquin nunquam haberet locum pręteritionis pœna, ſed ſemper inualidũ eſſet teſtamentum, in quo quis pręteriretur. Cũ hac noſtra ſententia conſentit apertè l. 10. tit. 7. p. 6. vt Greg. Lopez, argumento à contrario ſenſu, ibidem notat.

Dubium. Dubium eſt, quid ſi filius reuera commiſit cauſam legitimam exhęradationis aut pręteritionis, & pater inſerta ea cauſa in teſtamento illum pręteriuit aut exhæredauit; attamen neque pater neq; hęredes ſufficienter illam probant; poterit ne tũc talis filius in foro conſcientię licitè intentare querelam aduerſus teſtamẽtũ illud, eoq; in foro exteriori ex defectu ſufficientis probationis talis cauſæ pronunciato inualido, tuta conſcientia poſſidere hæreditatem paternam? Meo iudicio reſpondendum eſt, tuta conſcientia poſſe id efficere. Ratio eſt, quoniam præteritio & exhęredatio non aliter in foro cõſcientię & exteriori eſt valida, quàm quatenus iure ciuili eſt permiſſa: vt autem conſtat ex authen. nõ licet. C. de liberis pręteritis, & ex auth. vt cùm de appel. cognoſ. verbis ſupra relatis, ſolùm iure ciuili permittitur, ſi cauſa in teſtamento inſeratur & legitimè probetur. Confirmatur, quoniam exhęredatio, aut pręteritio ex eiuſmodi cauſa, pœna eſt, vt ex ſe eſt manifeſtũ, & patet ex auth. vt cùm de appel. cognoſ. §. & hę quidem exhęredationis: reus autem, eſto delictum commiſerit ob quod pœna eſt ſtatuta, non tenetur illam ſubire quouſq; delictum ſufficienter probetur & feratur ſententia, poteſtque licitè ſe defendere in iudicio aduerſus obijcientem delictum, nulla vtendo fraude, interim dum præcedente legitima probatione non eſt condemnatus.

Satisfit. Teſtamentum ex quacunque cauſa nullum reddatur, etiamſi ſit, quia hæres adire noluit hæreditatẽ, exhæredatio aut præteritio inſerta cauſa, quæ in eo facta ſit, redditur etiam eo ipſo nulla, vt patet ex l. ſi patronus. §. ex teſtamento. ff. de bonis libertorum, cuius hæc ſunt verba. Ex teſtamento aũt, à quo neq; adita eſt hæreditas, neq; petita bonorum poſſeſſio, liberis exhæredatio non nocet. Abſurdũ eſt n. in hoc valere tm̃ teſtm̃, vt exhæredatio vigeat, cùm aliàs non valeat. Idẽ conſtat ex l. filium, verſ. ſed cùm exhęredatio. ff. de bonorũ poſ. cõtra tabu. & ex l. 2. tit. 7. p. 6. vbi Greg. Lopez, propendet in regno Caſtellæ, poſt l. 1. tit. 4. lib. 5. nouę collect. valere exhęredationẽ, eſto hęres ſcriptus non adeat hęreditatem: ſic n. ea lex habet. Y ſi el teſtador inſtituyere heredero enel teſtamento y el heredero no quiſiere heredar, valga el teſtamẽto enlas mandas, y enlas otras coſas, q̃en el ſe contienen. Quarè exhęredatio ẽt in eo ſcripta valebit. Eadẽ l. 2 tit. 7. p. 6. definitur, vt quis ob delictũ poſſit exhęredari, neceſſe eſſe vt ſit cùm minimum decem annorum cum dimidio. Vide etiã l. 9. tit. 2. p. 7. & iura, quę Greg. Lopez ad id citat. Vbi in fœminis ait, ſatis eſſe ętatẽ nouem annorum cum dimidio: eſt. n. in eis medium tẽpus inter ſeptenniũ vſus rationis, & duodecimũ pubertatis, ſicut in maſculis decimus annus cum dimidio eſt tẽpus medium inter idem ſeptẽnium, & decimum quartum pubertatis. Semper tñ ad puniendum delictum carnis requiritur in fœminis & in maſculis tẽpus pubertatis expletum: quoniam ante id tempus impotẽtes iudicantur ad tale delictum patrandum. Ius Caſtellæ

Exhęredatio vt valida ſit, exprimi debet, qui exhęredatur, nomine proprio, aut tali nota vt omnino intelligatur quis ſit, de quo teſtator loquitur. Vt ſi vnicum filium habeat, & dicat, exhæredo filium meum. Valet prętereà, etiam ſi conuitij nota illum exprimat, dicens, non nominandum filium meum, aut alia ſimili, vt patet l. 3. ff. de lib. & poſt. & l. 3. tit. 7. p. 6. Item, vt valida ſit exhęredatio, neceſſe eſt vt fiat pure, hoc eſt, abſq; aliqua conditione, alioquin nulla erit, vt hſ. l. 3. §. purè. ff. de liber. & poſt. l. ſi quis Sempronium, in fine. ff. de hęred. inſt. & l. 3. tit. 7. p. 6. & affirmat Emmanuel a Coſta. §. & quid ſi tantum. p. 3. nu. 2 & 3. Pręterea, vt valida ſit exhęredatio, neceſſe eſt, vt fiat in totum, & non in partem. l. cum quidã. ff. de liber. & poſt. & l. 3. tit. 7. p. 6. Poteſt tñ filio exhæredato relinqui legatũ. Ab his tamen iuribus dum docẽt, exhęredationem fieri non poſſe in partem, excipiendũ eſt, pręterquàm ſi quis inſtituat in minori portione, quàm ſit legitima, ſubiungatq; ingratitudinis cauſam, aut in reliquo non velit eũ hæredẽ conſtituere, ſed habere illum exhęredatum: talis namq; inſtitutio valet, & neq; actio ad ſupplementũ conceditur ita inſtituto, vt conſtat ex l. omnimodo. C. de inoff. teſt. quę ſanè limitare, aut ẽt corrigere videtur legem illã digeſtorũ.

Qui cum iuramento renunciaſſet ſucceſſioni in bonis parentis in euentibus, in quibus diſpu. 149. explicatum eſt talẽ renunciationem validam eſſe, eſto à tali parente præteriretur, dicere non poſſet, teſtamentum nullum, in quo ita pręteriretur. Ratio eſt, quoniam illi in eo euentu non deberetur legitima in bonis talis parentis.

A tis.Ita cum Bartol.& alijs affirmat Ant.Gomez. 1.tom.var.reſ.c.11.nu.9.argumento tex.in.l.cũ quæritur.C.de inoffic. teſt. & aliorum iurium, quæ citat.

Dixi,in euentibus in quibus diſp.149.explicatum eſt validam eſſe talem renunciationem: quũ,vt ibidem oſtenſum eſt,in Conc.Trid. ſeſſi. 25.c.16.de regularibus,anuui lata eſt omnis renunciatio,ét iuramento confirmata facta ab ingrediente religionẽ,niſi de licẽtia Epiſcopi aut eius Vicarij fiat intrà duos menſes proximos ante profeſſionem,ſtatutumq; eſt, vt non aliàs intelligatur ſortiri effectum,niſi ſecuta profeſſione.Idẽ ibidem cenſebamus de renunciationib. factis ante ingreſſum in nouitiatum, aut etiã in monaſterium, dummodò fierent intuitu diſponendi de bonis ob ingreſſum.In hoc etiam Luſi B taniæ regno ibidem dicebamus nullum eſſe cõtractum,obligationem,conuentionem,promiſſionem,remiſſionẽ, aut quemuis alium diſtractũ verbo aut ſcripto factum ac iuramento coofirmatum,niſi prius facultas à rege obtineretur confirmandi id iuramento.Eadem diſp.oſtendimus,pactum patris cum filio aut filia,vt contẽta ſit tanta dote aut portione , & nihil amplius in ſuam legitimam petat aut accipiat , eſſe nullum ipſo iure:& longè maiori cum ratione erit nullum pactum , vt nihil omnino de bonis parentis accipiat,vt patet.l.qui ſuperſtitis.ff.de acquir.hæred.Licèt autem id ita ſit, conſenſus,tamen filij aut filiæ dum parens teſtamentũ conficit,vt ab eo præteratur aut exhæredetur,validus eſt,ac proinde talis filius, aut filia prætерita,aut exhæredata dicere non poterit nullum C teſtamentum,in quo ita prætereatur, aut agere aduerſus illud querela inofficioſi teſtamenti , eſto cauſa in teſtõ inſerat. inſertio quippe cauſæ ſolum eſt neceſſaria,quando filius inuitus exhæredatur aut præteritur . Ita communis ſnia, quam referunt & ſequuntur Ant.Gom. 1.tomo var.reſol.c.11.nu.14. & Iulius Clarus.3.ſent.§. teſtamentum.q.43.Probatur ex.l.non potuit.§. ſi quis,ſua manu.ff.de bonorum poſſeſſi. cõtra tabul.cuius hæc ſunt verba.Si quis ſua manu exhæredem ſe ſcripſerit,Marcellus nocere ei hanc exhęredationem ait.Item quia,vt mox oſtendemus, ſi filius præteritus aut exhęredatus approbet tale teſtamentum poſt mortem patris, redditur valida præteritio aut exhæredatio : ergo idẽ erit ſi in ipſa teſtamenti confectione cõſen- D tiat,renuncietq; iuri ſuo.Iulius Clarus.q.43.citata exiſtimat hæc vera eſſe , ſiue filius aut filia conſentiat dum teſtamentum conficitur,ſiue ante illius confectionem:Ant.verò Gom.cũ Ange. Baldo,Imola, & Curtio iuniore ſolùm arbitratur eſſe vera,ſi renunciatio in ipſa teſtamenti cõfectione fiat, ſecus autem ſi fiat ante confectionem teſtamenti: quoniã id habet vim pacti de non ſuccedendo parenti,quod eſt ipſo iure nullum;eſtq; renunciatio iuris de futuro, vt inſtituatur hæres,quæ inualida eſt:in ipſa verò confectione eſt renunciatio iuris de præſenti vt inſtituatur,quæ iuribus approbatur. Conſonant l.non potuit.§.ſi quis,ſua manu,quæ eſt fundamentum præcipuum communis opinionis , & alia iura quæ Anton. Gomez. affert. Quarè hæc ſententia placet. Tręs caſus diſputat Molin. lib. 2.de primog.c.3.præcedenti affines, in quibus valida eſt renunciatio partis legitimæ in bonũ alicuius filiorum,accedenteq; patris conſenſu, in quo vſq; ad mortẽ pater perſeueret, & quot periculis illos poſt eã inualidandi ſubiaceant explicat.Eiſdemq; periculis eadem ratione caſus, qui à nobis proximè eſt explicatus,ſubiacebit. Molinam,ſi placet,legas.Vnus illorum triũ caſuum,in quo conſentit Anton.Gom.1.tom.var. reſ.c.11.nu.31.eſt, ſi fratres inter ſe conueniant circa vinculum ac propter vinculum maioratus in imminutione aut alio grauamine in ſuis legitimis,in quibus debent patri aut matri ſuccedere,patre conſentiente, perſeuranteque in eo conſenſu vſque ad mortem ; nam tunc valet pactum filiorum & conuentio, argumento l.vltimæ.C.de pactis:quæ licèt loquatur ſolùm de hæredibus extraneis,vt tamen ibi notãt Gloſſa & doctores communiter , idem etiam eſt in fratribus.

Si quis poſt mortem eius,qui ipſum exhæredauit aut præteriuit, vel expreſsè conſentiat in tali teſtamento, vel tacitè ; vt ſi, cùm ipſi in eo teſtamento relinquerit legatum,vel filio ipſius, aut mancipio, illud acciperet non proteſtando ſe ea de cauſa non cedere iuri ſuo,vel fuerit aduocatus aut procurator,vt legatum aut aliquid aliud ex eo teſtamento quis conſequatur , aut denìq; aliqua alia ſimili ratione tacitè illud approbauerit, non conceditur illi amplius ius ad agendum aduerſus tale teſtamentum tanquam nullum , aut ad intentandam querelam aduerſus illud . Ita habetur. l.penul. §. vlt.l.vlt. & l. ſi pars.§. vltim. & l. nihil intereſt.ff.de inofficioſ. teſtam.l.6.iuncta.l.5. præcedente,titulo 8. parte.ſexta.

Tria obſerua.Primum eſt, ſi minor, vel dum conficiebatur teſtamentum conſenſit in ſui præteritione aut exhæredatione, vel poſt mortem patris tacitè vel expreſsè conſenſit, concedi illi,ſi notabiliter ſit læſus, beneficium reſtitutionis in integrum vſq; ad vigeſimum nouum ſuę ætatis annum.

Secundum eſt,ſi quis inſtitutus quidem ſit,at in minori portione , quam ſit integra ſua legitima,tunc eſto illã portionem petat & recipiat poſt mortẽ patris,imò eſto chirographũ det hęredibus ſe illam recepiſſe,neq; quicquam proteſtetur, manere ſibi ius vt petat incrementum, niſi ſpecialiter dicat,aut pactus ſit, ſe ea portione eſſe contentum. Ita habetur expreſsè.l.ſi qũ. §.& generaliter.C.de inofficioſo teſta. & cũ Roderico Xuares,& alijs quos refert, affirmãt Anto.Gom.1.tom.var.reſol.c.11. nu.23.& Grego. Lopez ad.l.6.tit.8.par.6. Quarè in hoc euentu non ſufficit conſenſus tacitus , ſed neceſſarius eſt expreſſus,vel dum teſtamentum conficiebatur,vel poſt mortem teſtatoris .

Tertium eſt,ſi quis ſine cauſa inſerta eſſet pręteritus aut exhæredatus,in eoq; teſtamento inſtituti eſſent alij hæredes ab inteſtato,quorum intereſſet teſtamentum quoad hæredum inſtitutionẽ eſſe nullũ,eò ꝙ ſimul inſtitutus eſſet aliquis extraneus, lõgeq, maiores portiones accepiſſent ab inteſtato,quàm ex teſtamento,vtique

que tunc, q̃ talis filius præteritus aut exhæredatus tacitè vel expreſsè poſt teſtatoris mortem teſtm̃ illud approbaret, nihil omnino impediret, quominùs quiuis aliorũ hæredũ poſſet agere de nullitate. Ita hr̃ expreſsè. l. ſi poſt mortem. §. vlt. ff. de bonor. poſſ. contra tabul. & affirmãt Gloſ. ibi, Bar. & doctores, quos Ant. Gom. 1. to. var. reſ. c. 1 1. nu. 6. refert ac ſequitur. Dixi, ſine cauſa inſerta: qm̃ ſi præteritus aut exhæredatus eſſet inſerta cauſa, tunc quia teſtm̃ non eſſet ipſo iure nullum, ſed ſolùm filio ita prçterito aut exhæredato concedetur querela ad illud annullandum niſi cauſa ſufficiens probaretur; vtiq; ſi talis filius illud approbaſſet, reliqui hçredes improbare illud non poſſent, vt cum Franciſco curtio ibidem rectè Ant. Gom. ſubiungit.

De iure ciuili, eſto filius præteritus aut exhçredatus non inſerta cauſa moreretur ante mortem patris, qui ita eum præterinit aut exhæredauit, teſtamentum ipſo iure erat nullum. l. ſi filius qui in poteſtate. ff. de liberis & poſth. cuius hæc ſunt verba. Si filius, qui in poteſtate eſt, prçteritus ſit, & viuo patre decedat, teſtm̃ non valebit, nec ſuperius rũpetur, & hoc iure vtimur. Conſentiunt Bar. & alij, quos Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 1 1. nu. 4. refert ac ſequitur. De iure tñ prætorio reconualeſcit ac valet morte talis filij, dummodò, qui ab inteſtato hæredes erant futuri, inſtituti in eo teſtamento ſint, conceditur q́, illis bonorum poſſeſſio ſecundùm tabulas. Ita habetur. l. poſthumus præteritus, verſiculo, idè & circa, iuncta Gloſ. ibi. ff. de iniuſto rupto, & affirmant Bar. & alij, quos Ant. Gom. nu. citato refert ac ſequitur.

Poſthumus prçteritus aut exhæredatus eo ipſo, quòd naſcitur; reddit nullũ teſtm̃ in quo præteritus eſt aut exhæredatus, & non antea. Quarè ſi per aborſum, aut alia ratione mortuus egrediatur vterum maternum, validum eſt tale teſtm̃. l. poſthumo, nato. C. de bonorũ poſſeſ. contra tabu. l. 1. & l. poſthumi. ff. de iniuſto rupto. §. poſthumi, verſ. & in eo, inſt. de exhæredat. liber. & l. 20. tit. 1. par. 6. affirmatq; communis opinio, quam An. Gom. nu. 4. citato refert & ſequitur. De iure autem communi, vt nullum reddat teſtamentum patris, ſatis eſt ſi totus naſcatur viuus, eſto ſtatim atq; in terram, aut in manus obſtetricis decidit, moriatur; modò conſtet non eſſe monſtruum, quod rationali animo animatum non ſit. l. 1. & 2. C. de poſthumis hæredib. inſtituend. De iure verò Regni Caſtellæ. l. 13. Tauri, neceſſe eſt, vt ab egreſſu ex vtero viuat viginti quatuor horarum ſpatio, & baptizetur, & tali tempore naſcatur, vt habita ratione temporis conceptionis reputetur legitimus, poſſeq; naturaliter viuere. Aduertendum eſt tamen, quòd ſi poſthumus viuente adhuc patre naſcatur, licèt reddat nullum teſtamentum, in quo eſt præteritus aut exhæredatus, ſi tamen viuente patre è vita diſcedat, reconualeſcit ac validum iterum redditur tale teſtamentum, idq; ſiue in eo hæredes ſint inſtituti, qui futuri erant ab inteſtato, ſiue extranei: cũ. n. a principio fuerit validum, faciliùs recuperat ſuas vires, quàm ſi à principio fuiſſet nullũ. Ita habetur. l. poſthumus, in prin. ff. de iniuſto rupto, & affirmat Bar.

A & communis Doctorum ſententia, quá refert & ſequitur Ant. Gom. nu. 4. citato.

Quando filius legitimè eſt præteritus aut exhæredatus, & tempore mortis teſtatoris viuit, tunc filij ipſius nullum ius habent ad boni aui, qui talem filiũ exhæredauit, neq; auus tenebatur eos inſtituere hçredes in portione alioquin debita filio. Ita probat latè & doctè Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 1 1. nu. 21. cum legito.

Quando teſtamentum eſt ipſo iure nullum, quia filius ſuus non inſerta legitima cauſa præteritus eſt aut exhæredatus, competit tali filio actio intrà triginta annos à morte teſtatoris ad illud dicendum nullum, quo tempore elapſo, intentare eam non poteſt aduerſus hæredes in eo teſtõ inſtitutos. Ita iuxta. l. licèt. C. de iure deliberád. & alia iura, affirmat cõis doctorũ ſñia, B quam referunt, & ſequuntur Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 1 1. nu. 4. Iulius Clarus. §. teſtamentum, quæſt. 40. & 42. & Couar. de teſtamentis, c. Raynutius, in prin. à nu. 3.

Eidem ĕt filio competit remedium petitionis bonorum poſſeſſionis contra tabulas, iuxta l. poſthumo nato. C. de bonorum poſſeſ. contra tabul. l. maximũ vitium. §. ſancimus. C. de liberis præteritis, inſt. de bonorum poſſeſſ. §. ſunt autem, & §. nouiſſime autem, & alia iura, quæ Anton. Gom. cap. 1 1. nu. 5. citat. Licèt autem eiuſmodi remedium, quod eſt de iure prçtorio, vt inſtit. de bonorum poſſeſſione, per totũ patet, filijs & parentibus duret ſolùm per annum l. 1. §. largius. ff. de ſucceſſorio edicto, inſt. de bonorum poſſeſ. §. cum igitur, & affirmat Couar. C c. Raynutius, in princ. num. 5. alijs verò ſpatio centum dierũ. l. 2. C. qui admitti ad bonorum poſſeſſionè poſſunt, & inſt. de bonorum poſſeſ. §. cũ igitur: habet tamen hoc emolumentum, q̃ eiuſmodi tempus computatur à tempore ſcientiæ, vt patet. l. 2. proximè citata, & affirmat Glo. inſt. de bonorum poſſe. §. vlt. in verb. dies vtiles: illud verò aliud iuris ciuilis currit etiam ignoranti. Ita Ant. Gom. nu. 5. citato.

Quando verò filius ſuus inſerta legitima cauſa præteritus aut exhæredatus eſt, atq; adeò teſtamentum non eſt ipſo iure nullum, ſed venit annullandum per querelam inofficioſi teſtamẽti, tunc ſolùm competit tali filio actio, ad eam querelam intentandam quinquennio, nõ à morte teſtatoris, ſed à pũcto aditæ hæreditatis computando: eo autem quinquennio elapſo, nõ poD teſt vlteriùs eam intentare. l. ſi quis filium, in fine, iuncta. l. ſcimus. 3. illud prætereà. C. de inofficioſo teſtam. l. 2. C. quibus cauſis in integrum reſtitu. neceſſaria non ſit, & l. 4. tit. 8. par. 6. affirmatq́; communis ſententia, quam referũt & ſequuntur Anton. Gom. c. 1 1. citato, num. 4. 16. & 18. Couar. & Iulius Clarus locis citatis. Si tamẽ filius ita exhæredatus minor ſit. 25. annis, quinquennium nõ computatur niſi à vigeſimo quinto anno ſuç ętatis poſtquàm deſiuit eſſe minor. Quarè tunc non indiget beneficio reſtitutionis in integrum. Ita habetur expreſsè. l. 2. C. quibus cauſis in integ. reſt. neceſſaria non ſit, & l. 4. tit. 8. par. 6.

Vtrùm verò hæc eadem ſimiliter habeant locum, quando filius emancipatus præteritus

ritus eſt aut exhęredatus. Communis ſententia cum Bart. quam referunt & ſequuntur Couarr. c. Raynutius, in princ. à nu. 3. Iulius Clarus §. teſtamentum, quæſt. 45. & Anto. Gome. 1. tom. variar. reſolut. cap. 11. à num. 34. eſt, quòd ſi filius emancipatus præteritus ſit, nulla inſerta præteritionis cauſa, ſit ipſo iure nullum teſtamentum, atque adeò competat ei actio intra triginta annos ſicut filio ſuo. Ratio eſt, quoniam authenticum, vt cum de appellatione cognoſcitur, vniuerſim loquitur, etiam in filijs emancipatis & in filijs comparatione matris, redditque tale teſtamentum ipſo iure nullum. Idem dicunt eſſe, ſi pater exhæredet filium emancipatum, non inſerta legitima cauſa: quia ſimiliter authenticum, vt cum de appellatione cognoſcitur, reddidit tale teſtamentum nullum, etiam comparatione filij emancipati. De hac re loquitur Iulius Clarus, §. teſtamentum, quæſt. 40.

Quando verò filius emancipatus præteritus eſt inſerta legitima cauſa, ſi dicatur id non ęqui pollere exhæredationi appoſita legitima cauſa, vt multi affirmant, ait Couar. loco citato, cum communiori ſententia cuiuſdam Gloſſæ, Bartoli, & plurium aliorum, tali filio ita præterito nullum aliud remedium competere, quàm petitionis poſſeſſionis bonorum contra tabulas: quod remedium durat ſolum per annum, vt dictum eſt, & de iure prętorio tam liberis ſuis, quam emancipatis conceditur, §. eadem hæc, inſtitu. de hæreditatib. quæ ab inteſta. deferuntur, l. 1. & ſequentibus, ff. & C. de bonorum poſſeſſione contra tabul. & hanc ſententiam amplectuntur Iulius Clarus, quæſt. 42. citata, & Emmanuel a Coſta, §. & quid ſi tantum, par. 3. a nume. 169. Si verò, inquit Couar. dicatur præteritionem inſerta legitima cauſa æquipollere exhæredationi, tunc idem dicendum eſt de filio emancipato præterito inſerta legitima cauſa; quod de eodem exhęredato inſerta legitima cauſa. Cum verò nos ſupra ſatis efficaciter oſtenderimus, de iure authenticorum eandem vim habere præteritionem inſerta legitima cauſa, quam habet exhæredatio in qua legitima cauſa inſerta ſit, proculdubio hoc vltimum eſt amplectendum poſt authenticorum iura.

Couar. loco citato & plorimi alij, quos tam ipſe quàm Anton. Gomez. cap. 11. citato. nu. 34. referunt, affirmant, hodie filio emancipato exhæredato inſerta legitima cauſa competere querelam inofficioſi teſtamenti, quæ non minori tempore, quàm quinquennio, præſcribitur: attamen talem filium teneri prius intra annum petere bonorum poſſeſſionem gratia litis agnoſcendæ, quam vocant, & poſtea admitti ad querelam, iuxta l. Papinianus, §. 1. iuncta Gloſſ. ibi, & l. poſthumus, §. vlt. ff. de inoffic. teſtam. & l. 21. C. eodem titul. Cum enim querela ſit de iure ciuili, & filio emancipato de iure ciuili nihil eſſe debitum in bonis patris, ſed ſolum de iure prætorio, præcipiebatur prius vti aliquo modo remedio prætorio, petendo bonorum poſſeſſionem contra tabulas quoad rem aliquam, vt, ea præparatione facta, ad querelam admitte-

A retur. Atque hoc dicunt plurimi neceſſarium eſſe etiam hodie. Vtinam autem inter Chriſtianos tot ſubtilitates, regulæ, ambages, ac tricæ in quam plurimis rebus abſcinderentur, quæ ab ethnicis iuriſconſultis excogitatæ atque inuentæ ſunt, litibuſque Reſpublicas repletas, inſectumque ius ciuile habent, adeò vt difficile admodum, & poſt longiſſimum tempus à paucis poſſit intelligi, & multo minus memoria retineri.

Ant. Gom. num. citato cenſet, hodie, poſt iura authenticorum, eodem modo competere querelam inofficioſi teſtamenti filio emancipato exhæredato inſerta legitima cauſa, atq; filio ſuo, neque neceſſariam eſſe illam bonorum poſſeſſionem gratia litis præparandæ, in eademq; ſententia videtur eſſe Iulius Clarus, §. teſtamentum, q. 40. Ratio Anto. Gome. eſt, quoniam iura B authenticorum citata de liberis vniuerſim, & de aſcendentibus eodem modo loquuntur, ſuntque ciuilia, & non prætoria iura, vt conſtat inſtitu. de bonorum poſſeſſione, §. nouiſſime autem, atque ob alias rationes, quas poteris apud eum legere. Conſonant ſatis ord. huius Luſitaniæ Regni, lib. 4. titu. 7. & l. 10. tit. 6. & l. 4. titul. 8. parte 6. legum Caſtellæ, quæ de filijs vniuerſim hac de re loquuntur. Præſertim cum in his Regnis eodem modo ſuccedant parentibus filij emancipati, ac ſui, ſeu qui in poteſtate patris erant tempore mortis illius. Neque a ſententia Anton. Gomez. recedendum cenſeo.

Modos, quibus filius præteritus aut exhære-C datus, non inſerta legitima cauſa, intentare poſſit ius dicendi nullum teſtamentum; modos item quibus, quando inſerta eſt legitima cauſa, intentare poſſit querelam inofficioſi teſtamenti, & aduerſus quos ſit intẽtanda, & vtrum ius verum que nondum intentatum tranſmittatur ad hæredes, lege apud Ant. Gome. c. 11. citato, nu. 7. 8. 15. 17. & 20.

DISPVTATIO CLXXVI.

De cauſis, ob quas fas eſt exhæredare vel deſcendentes, vel aſcendentes.

IN auth. vt eum de appel. cognoſ. §. cauſas autem, ſequentes cauſæ traduntur, ob quas fas eſt aſcendentes exhæredare ſuos deſcendentes. D Eædem traduntur, l. 4. & duab. ſequen. tit. 7. p. 6.

Prima eſt, ſi quis in parẽtes manus iniecerit. Quod intelligendũ eſt, cũ lethali culpa. Si nanq; in patriæ defenſionem, aut & legitimam ſuiipſius, vel alterius proximi, id faceret, exhæredari ea de cauſa non poſſet. Lege, ſi placet, Couar. c. Raynutius, n. 9. De hac re diſponitur etiam li. 4. ord. huius regni Luſitanię, tit. 72. § 4. Iniectionẽ verò manuum eodẽ modo intelligas, quo earũdem iniectionem in ſacerdotem quoad incurrẽdam excommunicationem. Satis. n. eſt parẽtem lapide, aut quouis alia re iniurioſè attingere. *Prima exhæredationis deſcendentium cauſa.*

Secunda, ſi grauem & inhoneſtã iniuriam eis ingeſſerit. Vt ſi grauem ac fœdam contumeliam eis dixerit. Arbitrio autem iudicis relinquitur iudicandum, quæ grauis atque inhone- *Secunda.*

ſta iniuria cenſenda ſit, attentis qualitatibus pa A rentum ac talis liberi, loci, ac reliquarum circunſtantiarum concurrentium, Ita 4.lib.ordin, tit.72.§.5.

Tertia. Tertia, ſi eos in criminalibus cauſis accuſauerit, quæ non ſunt aduerſus principem aut Rẽpublicam. Nam ſi aduerſus principem aut Rẽpublicam ſint, nequit ea de cauſa exhæredari; ac proinde neque exhæredari poteſt, quod accuſet de crimine hæreſeos, quod eſt contra maieſtatẽ diuinam, Rempublicamq; eccleſiæ. Lex 4.tit.7.par.6.ait, cauſam talem eſſe debere, vt parens morte plectendus ſit, aut exilio perpetuo, aut vnde infamia notabilis parenti ſequeretur. Greg. Lopex. ibidem, & Couarru. c. Raynutius, in prin. nu. 11. efficaciter oſtendunt, idem eſſe ſi puniendus ſit membri amiſſione. Addit B Couarru. idem eſſe, ſi talis filius, non coactus, teſtis ſit in eadem cauſa, aut aduocatus, vel procurator aduerſus parentem, vel delator criminis.

Quarta. Quarta, ſi cum maleficis hominibus, vt maleficus verſatur. Hæc verba vtrunq; coniunctim exigunt, nempe, vt & cum maleficis verſetur, & maleficus ſit, idemq; habent ord. huius regni, tit. 72.§.7. Lex tamen 4.tit.7.par.6. vtrumuis ſufficere ſtatuit, Referente Couarr. loco citato, nu. 12. Carolus Molin. nomine, maleficorum, non quoſcunq; veneficos, ſed quos incantatores vocant, intelligit. Lex tamen 4. citata tam incantatores, quam quoſcunque alios veneficos exhæredari poſſe affirmat, verbumque græcũ, quod in auth. vt cum de appel. cognoſ. habetur, vtroſque comprehendit; quod etiam Couar. loco ci- C tato affirmat.

Quinta. Quinta, ſi vitæ parentum ſuorum per venenum, aut quouis alio modo inſidiari tentauerit. Quare hac in re attentatio punitur pœna exhæredationis, etiãſi nullus alius ſequatur effectus. Vultq; Couar. loco citato, nu. 13. emere ſolum, aut parare ad id venenum, ſi detegatur, puniri ea pœna. Arbitratur tamen, ſi filius antequam res detegeretur, pœnitentia ductus deſtitiſſet, non habere locum pœnam; quia, inquit, lex nõ excludit eam pœnitentiam. Conſentiunt ordinationes huius regni, titul. 72. citato, §.8. qui ita habet. Item ſe o filho, ou filha der peçonha ao pay, ou may, ou tratar de lha dar, e naõ eſtiuer por elle como lhe ſeia dada, ou der axo, fauor, ou conſelho, ou conſentimento a algun outro acintamẽte pera lha dar. Ecce dum dixit, ou tra D tar delha dar, adiecit, e naõ eſteuer por elle como lhe ſeia dada, quaſi ſi pœnitentia ductus deſtiterit antequam detegatur, locum non habeat pœna. Addidit ordinatio, ad incurrendam pœnam ſatis eſſe præbere fauorem, conſilium, aut conſenſum, vt venenũ parenti porrigatur. Hæc autem verba adduntur, §.9. ſequenti. Item ſe buſcar por qualquier outra guiſa, ou maneira, por ſi, ou por outrem ſua morte.

Sexta. Sexta, ſi nouercæ ſuæ, aut concubinæ patris, filius ſeſe immiſcuerit. Couar. loco citato, num. 14. id intelligit, de concubina vnica & domi retenta, more legũ ciuilium. Et idem expreſſe diſponunt ordinationes huius regni, tit. citato. §. 10. Merito addit Couar. ſi filius cum ignorãtia, A quòd eſſet vxor patris, aut concubina, rem cũ illa habuiſſet, non incurrere hanc pœnam, quæ ſtatuta eſt ſolum propter circunſtantiam illã, q ſit vxor aut concubina patris; vt enim ignorantia excuſaret tunc à culpa, quam circunſtantia illa addit, ita etiam excuſaret à pena, quæ ob ſolã culpam ex ea circunſtantia profectã, ſtatuta eſt. vt t. 2. dum de ignorantia eſſet ſermo, dictum eſt. Ordinationes huius regni, §. citato, idem quod de filio, diſponunt de filia, quæ cum marito matris, aut cum eo, cuius mater eſſet concubina domi retenta, rem haberet.

Septima. Septima, ſi delator contra parentes extiterit, & per ſuam delationem grauia eos diſpendia fecerit ſuſtinere. Sermo eſt de delatione in iudicio, vt verba apertè innuunt, & diſponunt ordinationes huius Regni, tit. 72. citato, §. 11. Lex tamen 4.tit.7.par.6. etiam de delatione, infamationeve extra iudicium loquitur. Couar. loco citato exponit, de diſpendio in patrimonio. Merito tamen ordinationes hujus Regni ſtatuunt de diſpendio in honore aut in bonis temporalibus, quę omnia, verbum illud, grauia diſpẽdia, comprehendit. De diſpendio autem in bonis corporis (exilium perpetuum in eis computando) in tertia cauſa dictum eſt. Quæ autẽ grauia diſpendia cẽſenda ſint, arbitrio prudentis relinquitur iudicandum, vt Couarr. rectè ait. Porrò vt hæc pœna incurratur, neceſſe eſt, vt parentes grauia diſpendia propter delationem filij reipſa ſuſtineant, vt ex verbis legis eſt manifeſtum.

Octaua. Octaua. Si quemlibet de parentibus incluC ſum eſſe contigerit, & liberi petiti, ſeu requiſiti ab eo, vel vnus ex his, in ſua eum noluerit fideiuſſione ſuſcipere, vel pro perſona, vel pro debito, in quantum, qui petitur, probatur eſſe idoneus. Hoc tamen ad maſculos tantummodo liberos volumus pertinere. Hæc habentur in authentico citato. Ex his autem verbis conſtat, vt exhęredationis pœna ob hanc cauſam incurratur, neceſſe eſſe, vt parentum aliquis in vinculis detineatur, vel ob debitũ, vel alia de cauſa (quãuis ordinationes huius Regni loco citato, §. 12. de ſolo debito loquantur) & vt filius vel filii, requiſiti a tali parente vt pro debito aut perſona ipſius fideiuſſores ſint vt à vinculis eruatur, id non velint efficere, cùm tamẽ poſſint, idoneiq; ad id ſint. Præterea hanc pœnam ſolum incurrere liberos maſculos, non vero fœminas, eſto D renunciato priuilegio velleiano fideiuſſores eſſe poſſent; quoniam merito ius noluit eas ad id aſtringere, eo quod coniugatæ eſſe poterant, & vniuerſim minus idoneæ ſint ad ſeipſas defendendum aduerſus creditores.

Nona. Nona. Si liberorum aliquis prohibuerit aliquem ſuorum parentum condere teſtamentũ, & talis parens poſt eam prohibitionem condere potuerit teſtamentum, poteſt tunc illum ea de cauſa exhæredare. Quod ſi propter eam prohibitionem ſine teſtamento deceſſerit, aut præcedens teſtamentũ, vt volebat, non mutauit aut reuocauit, tunc, qui ita impedimento fuit, amittit fiſco, quod ipſi de bonis teſtatoris obuenire debebat. Cõparatione tamen læſi, qui alioquin hęres erat inſtituendus, aut cui legatũ erat relinquen-

quendum, punitur pęna dupli, vt conſtat ex authen. vt nulli iudicunt, §. & hoc peruenit, & ex l.29.tit.1.par.6. Quòd ſi ſoluendo non ſit, tūc de bonis teſtatoris tradi cuique debent, quę ei teſtator relinquere volebat, & prohibitus fuit. Porrò prohibere teſtari quis dicitur, etiamſi id efficiat impendiēdo tabellionem aut teſtes ne accedant ad teſtamentum conficiendum. Hæc omnia patent ex authentico, vt cum de appel. cogno.§.cauſas, iuncta Gloſ.ibi in verbo, leges, & iuxta l.1.& 2.ff.ſi quis aliquem teſtari prohibuerit, & l.1.& 2.C.eodem titulo, ex 4.lib.ord. huius Regni, titulo 73.§.13.ex l.4.titulo 7.parte 6.& l.26. cum tribus ſequentibus, titulo 1. parte 6.

Decima. Decima, ſi præter (hoc eſt, contra) voluntatem parentum inter arenarios, vel mimos ſeſe filius ſociauerit, & iu hac profeſſione permanſerit: niſi quando parentes eiuſdem eſſent profeſſionis. Ita habetur §.cauſas, citato, & l.5.tit.7.p.6. Sed hęc intelligēda ſunt de ijs, qui pretio, atq; ex officio mimi ſunt, aut ſe ad gladiandum aut pugnandum cum beſtiis conducunt: quarè hodie vix locum habent, atq; idcirco in ordinationibus huius Regni inter cauſas exhæredationis non commemorantur.

Vndecima. Vndecima Si alicui ex parentibus volenti ſuę filiæ, vel nepti, maritum dare, & dotem ſecundum vires ſubſtantiæ ſuæ pro ea præſtare, illa non conſenſerit, ſed luxurioſam degere vitam elegerit. Additur tamen; ſi verò vſque ad viginti quinque annorum ętatem peruenerit filia, & parētes diſtulerint eam marito copulare, & forſitan ex hoc contigerit in ſuum corpus eam peccare, aut ſine conſenſu parentum marito ſe, libero tamen, coniungere; hoc ad ingratitudinem filiæ nolumus imputari: quia non ſua culpa, ſed parentum id commiſiſſe cognoſcitur. Hæc in authen. vt cum de appel. cognoſ. §.cauſas.

Circa hanc vndecimam cauſam in primis obſerua, ſemper parentes pręſumendos eſſe velle maritum & dotem ſecundum vires ſuæ ſubſtantiæ filię, aut nepti dare, quando contrarium aliunde non conſtat: idque colligitur aperte ex verbis illis, quæ ſubiunguntur; ſi vero vſque ad viginti quinque annorum ætatem peruenerit filia, & parentes diſtulerint eam merito copulare.

Obſerua deinde, de iure communi, vt filia exhæredari poſſit, non ſatis eſſe ſi ſemel, aut bis furtim copiā ſui faciat. Lex Caſtellæ, 5.tit.7.p.6. quaſi authenticum relatum explicans, apertè videtur exigere, vt illam luxurioſam vitam eligat in lupanari. Tametſi Greg. Lopez ibidē id ad ſenſum a nobis traditum pertrahere conetur, eſto illa non commoretur in lupanari.

Obſerua tertio, de iure communi, eſto filia inuitis parentibus ante vigeſimumquintum annum, cui vult, nubat; modo ille mancipium nō ſit, non poſſe ea de cauſa exhæredari: neque enim eſt verbum vllum vnde ex authentico relato id colligatur: contrariumque affirmat Glo. Accurſii ibidem, & in auth. ſed ſi poſt. C. de inoffic. teſt. vnde idem etiam apertè confirmatur. Idem aſſerunt Sot. in 4. diſt. 29 q.1.art.4. ad 4. A Pan. & cōior doctorum ſententia quam Iulius Clar.§.teſtamentum, q.41. refert ac ſequitur. Sicut autem poſtquam ad vigeſimum quintū annum peruenit, ſi cum mancipio contrahat, exhæredari poteſt: ita longè maiori cū ratione poterit exhæredari, ſi ante vigeſimumquintum annum idem, inuitis parentibus, efficiat.

Couar. c. Raynutius, in prin. nu.15. cum Bart. & aliis, quos citat, ait. Eſto pater luxurioſe viuat, poſſe exhæredare filiam luxurioſè etiam viuentem ante vigeſimum quintum annum expletum: quia vita luxurioſa, quoad honorem, & damna, quæ inde ſequuntur, non adeo vituperatur in viris, ſicut in fœminis. Matrem verò luxurioſè viuentem non poſſe filiam ea de cauſa exhæredare. Conſonat Gloſ. iuncto textu in authen. vt cum de appel. cognoſ.§.cauſas, verb. B profeſſionis.

Ius Caſtellæ. Hodie in Regno Caſtellæ, l.49. Tauri, quæ eſt 1.tit.1.lib.5. nouæ collect. à Philippo 2. confirmata ſancitum eſt, vt qui contraxerit cū aliqua matrimonium, quod Eccleſia clandeſtinum iudicet, eo ipſo tam ipſe, quam teſtes, & quicunq; alii in eo matrimonio interuenerint, incurrant pęnam amiſſionis omnium ſuorum bonorum fiſco regis, & exilii perpetui a regno, cum pęna capitis, ſi tale exilium fuerint trangreſſi. Item vt hæc legitima cauſa ſit, vt tam pater quam mater exhęredare poſſint, nō ſolum filias, ſed & filios, qui ita clandeſtinè contraxerint. Verūtamen vt nullus alius ita delinquentes poſſit accuſare, niſi pater filii, aut filiæ eo pacto contrahentium, aut mater defuncto patre. Quo loco obſerua, C legem Tauri nō habere, quòd parentes ea de cauſa poſſint exhęredare etiam filios, ſed id additū eſſe à Rege Philippo, qui eandem legem confirmauit. Sotus in 4.d.29.q.1.ar.4.ad 4. & Couar. in epit. par.2.c.6. in init. nu.22. referunt Carolū V. l.41. in Pincianis comitiis edita, eam extendiſſe ad filiam maiorem vigintiquinq; annis, quę tamen nouercam non haberet. In poſtrema tamen editione Couar. dum eam Caroli V. legem refert, inſeruit hæc verba, vt quidam, quorum opinio ſatis dubia eſt & incerta, opinātur. Neſcio tamen quid his verbis ſibi voluerit. Neque credo lègem Tauri, præſertim vt aucta fuit in noua collectione, ea extenſione eguiſſe; cum vniuerſim de contrahentibus clandeſtinè loquatur, & ad filios etiam ſe extendat. Quin potius illud fuit limitatio, quòd non ſe extendat ad filiá D vigeſimumquintum annum excedentem, ſi nouercam habuèrit. Imò verò cum hodie in Regno Caſtellæ reuocatæ ſint eiuſmodi omnes comitiorum leges, quæ in noua collectione non continentur, vt ex prohemio nouæ collectionis conſtat, eiuſmodi limitatio non videtur locum habere.

Obſerua, hodie eiuſmodi legem nullum ferè locū habere poteſt Concil. Trid. ſeſſ. 24. c.1. de reform. vbi irrita facta ſunt matrimonia omnia, quę non fuerint celebrata coram parocho, aut alio ſacerdote de licētia parochi aut ordinarii, & duobus aut tribus teſtib. quę autem eo pacto celebrantur, non clandeſtina, ſed in eccleſiæ facie celebrata cenſentur, ac proinde in eis locū non habent pœnæ lege Tauri ſtatutę.

In eodem Caſtellæ Regno, l.2.tit.1.lib.5.nouæ collect.ab Alphonſo Rege ſancitum eſt, vt famulus quicunq;, qui durante tempore famulatus, ſponſalia vel matrimonium contraxerit cum filia eius, cuius eſt famulus, aut cum propiuqua, quę in heri domo habitet, ſine heri conſenſu, exulet à Regno in perpetuum, capiteque plectatur, niſi exilium ſeruauerit. Item vt, quæ ita ſponſalia aut matrimonium contraxerit, exhæredetur, bonaq; illius ad propinquiores cōſangnineos deueniant. Item vt tam pater quam mater eius, quæ ita contraxerit, vel herus, aut hera talis famuli, poſſint delictum accuſare, atque exigere vt eiuſmodi pœnæ executioni mādentur, & his non accuſantibus, conſanguinei vſque ad tertium gradum eius, quæ ita contraxerit, poſſint idem delictum accuſare; dummodo tamen pater aut mater eius, quæ ita contraxerit, aut herus famuli, veniam delicti tali fœminæ non concedant: nam tunc conſanguinei non poſſent eam accuſare. Credo autem exhæredationis pœnam, hoc eſt, vt expers ſit hæreditatis paternæ ac maternę, bonaque illius applicentur conſanguineis propinquioribus, à iudice loci imponendam eſſe fœminæ, quæ cum famulo contraxit.

De iure huius Luſitaniæ regni, ſi filia ante vigeſimum quintum ſuæ ætatis annum fornicetur cum aliquo, aut nubat ſine conſenſu patris aut matris, ipſo facto exhæredata ac excluſa manet ab omnib. bonis patris, aut matris (quod ob id ſub diſiunctione dictum arbitror, quoniā ſi mortuus alter iam erat tempore delicti, a bonis ſolum ſuperſtitis excludetur) habetque hęc pœna locum, eſto à parentibus non exhæredetur. Quod ſi tempore mortis talis patris aut matris ſupeſtites ſint alij eorum filij illegitimi aut filiæ, qui ſimile crimen non commiſerint, vel nepotes legitimi ex eiuſmodi filijs aut filiabus, tunc abſque eorum conſenſu, non poterunt parentes hæredem inſtituere in legitima, alioquin illi debita, filiam, quæ ita fornicata eſt, vel ſine facultate parentum nupſit. Quando autem nulli ſuperſtites ſunt eiuſmodi filij vel nepotes, poſſunt parentes eā hæredem inſtituere in quāta ſuorum bonorum parte voluerint. Quòd ſi prædicta filia notoriè melius ac honorabilius nupſiſſet, quàm a parentibus fuerat maritanda, tunc parentes ſolum exhæredare eam poſſunt in medietate legitimæ, quam per mortem cuiuſque eorum erat habitura. Si autem expreſsè illam in ea medietate non exhæredent, obtinebit integram legitimam, eſto ſuperſtites ſint alij filij aut nepotes legitimi ex eodem patre ac matre. Hæc omnia habentur lib.4.ordin.titu.72.in prin.& §.1.& 2. Quo fit, vt de iure huius regni nulla eiuſmodi pœna maſculis ſtatuta ſit, ſi vxores ducant inuitis parentibus. Neque fœminis, ſi poſt vigeſimum quintum ſuæ ætatis annum, vel fornicentur, vel matrimonium inuitis parentibus contrahant.

Illud vniuerſim circa prædictas omnes leges, tam iuris communis, quam huius, & Caſtellæ regni, obſeruandum eſt, quòd cum omnes pœnales ſint, filii aut filiæ, quæ exhæredationis pœnam incurrerint, non tenentur abſtinere à bonis parentum, antequam vel ab ipſis exhæredentur, vel ſententia exhæredationis in eos feratur, ſed nihil impediente delicto ab ipſis commiſſo, & quòd lex ſtatuat, vt ipſo facto aut iure, qui illud commiſerit, ſit exhæredatus, poſſunt portionem legitimam accipere & exigere, partitionemque bonorum cum cæteris fratrib. aut cohæredibus facere. Ratio eſt, quoniā nullus tenetur ſubire pœnam ante latam ſententiam, & multò minus illam exequi aduerſum ſemetipſum.

Quæſtio.

Dubium circa eaſdem leges eſt, an, quatenus exhęredant filios vel filias contrahentes ſine facultate parentum, aut etiam contra ipſorum rationabilem voluntatem, iuſtæ ac validæ ſint, ac proinde licita & valida ſit talis exhæredatio, præcedente tali delicto filij aut filiæ.

Cōmunior opinio.

Communior ſententia Panormitani, & complurium aliorum, quos Couar.2.p. epit.c.3.§.8.nu.5.refert ac ſequitur, eſt. Quando modus contrahendi matrimonium non eſt ab eccleſia prohibitus, nempe quando filij contrahunt in facie Eccleſiæ, neq; licitè, neq; validè, poſſe exhæredari, eſto ante vigeſimum quintum ſuæ ętatis annum contra voluntatem parentum cum indigno, longèque inferiori ſe contrahant, ac peccent propter inobedientiam, inordinationem, odia, ſcandala, & alia mala, quæ inde nata ſunt ſequi. Quando tamen modus contrahendi eſt ab eccleſia prohibitus, vt eſt clandeſtinè contrahere, ait idem Couarr. in eadem 2.part. Epit. cap.6. in princ. à nu.17. cum alijs, quos refert, fas eſſe principibus ſecularibus, quaſi adiuuando prohibitionem Eccleſiæ, prohibere eiuſmodi matrimonium ſub nouis pœnis, moderatis tamen: poſſeque inter eas ſtatuere filiæ, vel etiam filio, qui ita contraxerit, pœnam exhæredationis. Huius opinionis fuiſſe videtur ij, quorum conſilio lex Tauri 49. ſancita eſt, quæ pœnas ſolum ſtatuit quando matrimonium a filia ſine facultate parentum contractum clandeſtinum Eccleſiæ iudicio fuerit reputatum. Nauar. in manual. cap.14. nume.15. & Iulius Clarus, §. teſtamentum, quæſt.4. & multi alii ex iis, quos Couarruuias refert, indiſtinctè negant, licitè poſſe filiam ea de cauſa exhæredari, quòd contra voluntatem patris, parati tribuere illi condignum maritum, nubet indigno, longeque inferiori ſe, eſto talis filia lethaliter peccet non parendo ea in re patri. In eadem ſententia eſt Ledeſmus, 2.4. quęſt 49. artic.6. qui legem 49. Tauri damnat, aitque pœnam illius vim non habere, niſi prius a ſummo Pontifice approbetur.

Suadetur primo.

Poſſunt vero hæc omnia ſuaderi. Primo, quoniam poſtquam filia ad pubertatis annos peruenit, elegitq; contrahere cum viro indigno, eccleſia non ſolū permittit, ſed etiam adiuuat & defendit, vt, parentib. etiam inuitis, in ipſius facie contrahat: idq; propterea quod iuris ſui ſit ad id faciendum, per accidenſque, vtendo ita iure ſuo, malè faciat ac peccet non parendo patri, ſe ſeque ita turpiter abiicendo: ergo propterea quod ita permittente, adiuuante, ac defendente Eccleſia, in facie ipſius contrahat, neq; pater,

neque

neque ſecularis Reſpublica poteſt eam punire, præſertim pœna adeo acerba, ac eſt exhæredatio.

Secundò.

Secundò, matrimonia libera eſſe debent, eaque de cauſa pœna in eis locum non habet, ca. Gemina, de ſponſalibus: ergo filia, quæ ante vigeſimum ſuæ ætatis annum ſine facultate parentum, aut etiam illis inuitis, matrimonium contrahit, nec licitè nec validè poteſt exhæredationis pœna puniri: ea quippe pœna retraheretur maximè a contrahendo eo pacto matrimonio, atq; adeò libertas, vt nuberet, cui vellet, ab ea auferretur.

Tertio.

Tertio, cauſæ matrimoniales, non ad ſeculares, ſed ad Eccleſiaſticos iudices ſpectant, vt, præter alia iura, in Concil. Trid. ſeſſ. 24. canon. 12. ſub anathemate eſt definitum. Inſuper in eadẽ ſeſſ. c. 9. de reformat. principes ſeculares ſub anathematis pœna ipſo facto incurrenda præcipiuntur, ne quouis modo directè, vel indirectè ſubditos ſuos vel quoſcunq; alios cogant, quo minus liberè matrimonia contrahant: ergo illicitæ ac nullæ ſunt leges, quibus ſtatuũt, vt parentes exhæredare poſſint filias, ſi ante vigeſimũ quintum ſuæ ætatis annum ſine ipſorum facultate contrahant; quippe quæ libertatem nubendi, cui velint, ab eis auferant.

Contraria ſententia probatur.

Contrariam ſententiam, præter quoſdã quos Couarr. locis citatis & alij referunt, ſequuntur Domin. à Soto in 4. diſt. 29. q. 1. art. 4. ad 4. Ant. Gom. ad l. 49. Tauri. Menchaca lib. 1. de ſucceſſionib. §. 1 e. à nu. 623. vſque ad 647. & Couarr. 2. par. Epit. c. 6. in prin. à nu. 17. quę nobis probatur. Ducor potiſſimum, quoniam licet matrimoniales cauſæ ad Eccleſiaſticas, & non ad laicas poteſtates pertineant; eò quòd matrimoniũ ſit ſacramentum; nihilominus, quia ratio ſacramenti fundatur in contractu merè naturali, quem perſonæ ad Rempublicam ſecularem pertinentes inter ſe celebrant, atque in modo contrahendi interuenire poſſunt abuſus & delicta, quæ ſecularem Rempublicam denigrent ac perturbent; vtique ad eam ſpectat hos abuſus & delicta, quatenus in ipſius præiudicium cedũt, prohibere, certiſque ſtatutis pœnis illa punire: hac quippe ratione mixti fori eſt delictũ, quo, viuente altero coniuge, tranſit quis ad ſecundas nuptias. Et quamuis eccleſia prohibere Reipublicæ ſeculari poſſit, nequid circa matrimonii cõtractum ſtatuat, quod ſacramento præiudicium afferat, libertatemque, qualem ſpiritualis Eccleſiæ, ſalutiſque animarum bonum poſtulat, in contrahendo impediat, ceſſareque poſſit ſtatuta & pœnas, ſi quæ in præiudicium eiuſmodi ſpiritualis boni ſanciuerit; certè, quando ex vna parte ſtatuta & pœnæ nullum, vel matrimonio quatenus ſacramentum eſt, vel ſpirituali contrahentium bono præiudicium afferunt, ex alia vero abuſus ſecularem Rempublicam fœdantes ac perturbantes impediunt, cõducuntq; ad ſpirituale ſimul atque temporale eorum, quibus ſtatuuntur bonum, vt pœnæ timore contineantur, ne cum peccato inobedientes parentibus ſint, & tam eos, quàm alios conſanguineos inhonorent, periculiſque ſeditionum, odiorũ ac neciũ exponant, atque ne impudenter ipſi-

A met ſeipſos perdant, non leuem honoris, famæ, ac bonorum temporalium iacturam ea ratione faciendo; non video cur aſſerendum ſit, vel Eccleſiam vnquam prohibere principibus ſecularibus intendiſſe, ne ſimiles leges ac pœnas in ſuis Rebuſpublicis conderent, vel poteſtatem eſſe in Eccleſia ad id prohibendum. Tales autẽ eſſe leges, de quibus diſputamus, non difficilè erit oſtendere. In primis namque, quod quæſo præiudicium, vel ſacramento matrimonij, vel ſpirituali Eccleſiæ, ſalutiq; animarum bono affert, quòd filiæ ante vigeſimumquintum annũ, vel etiam filij, eo quaſi fræno conſtricti teneantur, ne cum tanto ſuo proprio, ſuorumque parentum ſpirituali & temporali damno, atq; cũ perturbatione ac dedecore Reipublicæ ſine parentum facultate matrimonium imprudenter B contrahere audeant? Nonne, ſi nihilominus cõtraxerint, ſacramentum validum erit? Si item vterque contrahentium illud nihilominus in eccleſiæ poſtulet facie, vel inuitis parentibus, eò quòd (tametſi per accidens cum peccato) iure ſuo vtantur, illis concedetur? At verò, quòd eo appoſito fræno, pauciora eiuſmodi matrimonia præ timore in republica contrahantur, certè non in detrimentum, ſed in maximum commodum atque decentiam ipſiuſmet ſacramenti, bonique ſpiritualis eccleſiæ, & animarum redundat. Item quod adoleſcentulę & iuuenes timore pœnę contineantur, ne imprudenter, animique leuitate ducti, ſine parentum conſenſu contrahere cum quocunq; libuerit audeãt, certè in nullum ſacramenti, aut ſalutis anima- C rum detrimentum, ſed in emolumentum potius vergit: cum experiẽtia ipſa teſtetur, qui ita cõtrahunt, ſolere poſtea non rarò dolere, quòd eo pacto contraxerint, neque ſimilia matrimonia exitum proſperum habere conſueuerint. Deinde verò quod eiuſmodi leges ac pœnæ impediant peccata & abuſus familias Rempublicamque ſecularem fœdantes ac perturbantes, conducantque ad ſpirituale ſimul & temporale bonum, tum parentum, tum etiam eorum ipſorum, quibus ſtatuũtur, notius experiẽtia eſt, quam vt probatione alia indigeat. Finge ciuiles leges, de quibus diſputamus, inualidas eſſe, & tam filios, quàm filias familias contrahere poſſe omnino impunè ſine parentum facultate, tenerique parentes non ſecus eas dotare, quàm ſi ex ipſorum facultate nupſiſſent, nec minus ſuc- D cedere parentibus, etiam inuitis, in integra legitima portione, quàm ſi ex eorum facultate nupſiſſent, & videbis qualis ea in parte, nõ ſolum ſecularis Reſpublica, ſed etiam ipſiuſmet eccleſiæ facies futura ſit, & quot mala, ſeditiones, neces, & ſcandala inde orientur. Profectò qui eiuſmodi facultatem Reipublicæ ſeculari auferre molitur, non aliud, quàm grauiſſima dama, ſine vllo temporali aut ſpirituali commodo in eam, Eccleſiamque ipſam introducere conatur. Adde, leges principum ſecularium non facilè tanquam iniuſtas & inualidas eſſe condemnandas; eas præſertim, quæ vſu in Rebuſpublicis ſunt receptæ, quales ſunt, de quibus nunc diſputamus. Adde etiam, quemadmodum ad rempublicam ſecularem ſtatue-

re ſpectat, quanta portio legitimæ filijs ex parentum ſuorum bonis obuenire debeat, in ipſiuſque poteſtate eſt eam minuere aut augere: ita ad eandem pertinere, cauſas prȩſcribere ex quibus, vel poſſint, vel ſiut neceſſariò illa priuandi; ac proinde inter eas merito computare poſſe, vt ſi filia ingrata, atque inobediens in cōtrahendo matrimonio parentibus ſit, poſſit legitima priuari, aut eo ipſo ſit illa priuata, ob ingentia mala quæ inde nata ſunt ſequi. Nec ſum eius ſententiæ vt exiſtimem, ea ſolum ratione poſſe ſecularem Rempublicam legitima illas priuare, ſi inobedientes eo pacto ſint, quia legitima beneficium eſt, quod ab ſtatuto eiuſdem Reipublicæ pendet, ac proinde id non habet rationem propriȩ pœnȩ, ſed ſuſpenſionis beneficij rationabili ex cauſa, quaſi (vt quidam arbitrantur) Reſpublica ſecularis nihil ea de cauſa poſſit ſtatuere, quod propriè habeat rationem pœnæ. Non, inquam, ſum eius ſentétiæ. Etenim præcipua ratio paulò antea a nobis confecta, apertè probat, poteſtatem eſſe in Republica ſeculari ad veras ac proprias pœnas ea de cauſa ſtatuendas. Illud admonuerim, quamuis fas ſit Reipublicæ ſeculari ſtatuere ea de cauſa rationabiles ac moderatas pœnas; nefas tamen eſſe poteſtatibus laicis, vt illas executioni mandent, impedimentum apponere poteſtatibus Eccleſiaſticis quominus inquirere, examinare, ac iudicare ſufficienter poſſint, num matrimonium ita contractum validum ac legitimum fuerit.

Ad primum argum.

Ad primum argumentum in contrarium dicendum eſt, probare quidem ſponſum & ſponſam habere ius ad tradendum ſibi mutuo per matrimonij contractum, quem in facie Eccleſiæ celebrare volunt, poteſtatem in ſua corpora, taleque matrimonium validum eſſe; neque Eccleſiam eo ipſo, quòd ita in ipſius facie contrahere volunt, poſſe illos impedire, quin potius teneri eos adiuuare, protegere, ac defendere, etiam aduerſus parentes, ne poſtquam id ita elegerunt, iure illo vti prohibeantur: nihilominus id non tollere, quin inordinatè contra parentum voluntatem, cum tanto ſuo, parentum, ac Reipublicæ detrimento id ita volendo, peccent, poſſintque idcirco a parentibus & Republica legitimæ priuatione, alijſque pœnis, quæ prudentis arbitrio bono Reipublicæ expedire videbuntur, iuſtè puniri, ne ſimilia flagitia paſſim in Republica deinceps fiant. Itaque non punitur contractus matrimonij, vſuſve iuris in tradenda mutua poteſtate corporum, ſed inobedientia & inordinatiò in vtendo tunc cum illis circunſtantijs eo iure, & cum tanto detrimento proprio, parentum, ac Reipubublicȩ: quod nequaquam Eccleſia approbat, ſed vituperat ac deteſtatur, vt patet 30. quȩſt. 5. cap. 1. 3, & 4.

Ad ſecundū.

Ad ſecundum dicendum eſt, quòd matrimonia, quoad fieri commodè poſſit, libera eſſe debeant, non tollere, quominus Reſpublica ſtatuere poſſit rationabiles pœnas ad retrahendum ab abuſibus & peccatis, quæ in eis celebrandis cum Reipublicȩ, ipſorumque contrahentium detrimento, minorique ipſius ſacramenti decentia interuenire poſſunt: ſicut antequam matrimonia clandeſtina a Tridentina Synodo irrita eſſent effecta, quòd matrimonia libera eſſe deberent, nihil impediebat quominus pecuniaria, & excommunicationis pœna ab eccleſia ipſa clandeſtinè contrahere intendentibus ſtatueretur, vt ab eo contrahendi modo, qui occaſio multorum erat malorum, homines abſtinerent: cum tamen multi, & multæ, non aliter, quam clandeſtinè, contrahere cum eis poſſent, cum quibus volebant. Item, quòd matrimonia libera eſſe debeant, non tollit quominus is cogatur pœnis cum ea contrahere, cui ſe eandem ducturum vxorem promiſit. Pȩna autem, quæ iuxta caput gemma locum in matrimonio non habet, eſt cōuentionalis, quá priuati apponūt, aut quæ matrimonio præiudicium afferat: non autem Eccleſiæ in eo capite, aut in quouis alio iure, in mentem venit, irritas facere leges aut pœnas, quas Reſpublicæ ſæculares ad impediendos abuſus & peccata, ipſiſmet contrahētibus & Reipublicæ noxia, & ſacramento minus decentia, merito ſtatuerent: neque in eccleſia, vt dictum eſt, videtur eſſe talis poteſtas.

Ad tertium.

Ad primam partem tertii argumenti dicendum eſt, aliud eſſe cauſam matrimonialē, aliud verò abuſum Reipublicæ ſeculari, ipſiſquemet contrahentibus noxium, qui cum voluntate cōtrahendi ſine parentum conſenſu interdum eſt coniunctus: atque illud primum ſpectare ſolū ad eccleſiaſticas poteſtates: puniri vero hoc ſecundum, poſtquam matrimonium eſt celebratum, nihil ſe immiſcendo in matrimonii contractu, validuſue fuerit, riteq; iuxta diuinum ius, ſtatutaq; eccleſiæ celebratus, an non, pertinere ad laicas poteſtates; ad quas eadem ratione ſpectat ſtatuere prius leges & pœnas, quibus idem abuſus puniatur.

Ad ſecundam partem dicendum eſt, perſpicuè non eſſe in eo capite ſermonem de ijs, qui filiabusfamilias aut filijs ſine parentum conſenſu contrahentibus pœnas ſtatuunt; id quod Patres, ad dubia quæ circa Concil. Trid. occurrūt expediēda deputati, expreſſerunt: neq; enim eo in loco vlla fit mentio de parentibus, qui ea de cauſa filias exhæredant: ſed eſſe ſolum ſermonem de his principib. aut magiſtratibus, qui ſibi ſubditos cum ijs matrimonia inuitos celebrare cogunt, quos ea ratione ditare volūt. Hæc dicta ſint de vndecima exhȩredationis cauſa.

Duodecima exhæredationis cauſa.

Duodecima eſt, ſi aliquis ex parētibus furioſus fuerit (intellige, vt ordinationes huius Regni diſponunt, aut quouis alio modo amiſerit iudicium rationis) & liberi illius, aut aliqui eorum, obſequium ei & curam competentem nō prȩbuerint, illeque ad ſuam redierit mentem, integrum illi eſt liberos ita ingratos exhæredare. Si autem ille ad mentem nunquam redierit, & extraneus aliquis, videns eum a ſuis heredibus ex teſtamento aut ab inteſtato neglectum, miſericorditer voluerit curam illius agere; tūc ſi hæredibus proteſtetur (in ſcriptis vt Gloſſa ait) vt curam illius habeant, illique proteſtatione facta neglexerint, ipſeque in domum ſuam eum receperit, proprijſque ſumptibus vſque ad finem vitæ curam illius egerit, hȩreditas tota

ad ip-

ad ipſum ſpectat:ita tamen, vt ſi furioſus teſtamentum confecerat, legata & reliqua in eo ſcripta, præter hæredis inſtitutionem, impleantur. Ita habetur in authentico, vt cum de appel. cognoſ. §. ſi quis de prædictis, in authentica ſiberi, C. de epiſcopali audient. lib. 4. Ordin. huius Luſitaniæ Regni, tit. 72. §. 14. 15. & 16. & l. 5. tit. 7. par. 6. Gloſſæ in authenticis citatis, quas ſequitur Greg. Lopez, l. 5. citata affirmāt, ſi nullus curam furioſi egit, tunc ab hæredibus auferendā eſſe hæreditatem tanquam ab indignis, & applicādam eſſe fiſco, iuxta l. 3. ff. de ijs quib. vt in dig. Idemq; diſponunt Ordin. huius Regni loco citato. Hoc tamen locum non habet ante latam ſententiam. Tota autem pœna huius duodecimæ cauſæ ſolum ſe videtur extendere ad hæredes ingratos, qui expleuerunt decimum octauum ſuæ ætatis annum, iuxta ea quæ in ſequenti cauſa dicenda ſunt, ſtatutumq; id eſt l. 6. tit. 7. par. 6. Huic tamen, qui decimumoctauum annum exceſſerit, ſi ingratus eo pacto exiſtat, non cōceditur poſtea beneficium reſtitutionis in integrum, vt pœnam poſſit euadere.

Decima tertia. Decima tertia, ſi quis parentum in captiuitate detineatur, & liberi ipſius, aut vnus eorum, non feſtinauerit eum redimere, illeque captiui tatem euaſerit, integrum ipſi erit filium, aut filios ita ingratos, ea de cauſa exhæredare. Quod ſi in captiuitate moriatur, & negligentia vel deſcendentium, vel aliorum hæredum ab inteſtato, aut ex teſtamento, qui ſe eſſe inſtitutos hæredes agnouerint, redemptus non fuerit, per epiſcopum Eccleſiæ, ad quam ille pertinuerit, adhibitis eccleſiæ miniſtris, conficiendum eſt inuentarium omnium bonorum illius, ex eiſque captiui ſuos redimendi, excluſis omnino hæredibus. Si tamen ille teſtamentum confecerat, omnia in eo contenta adimplenda ſunt, præter hæredum inſtitutionem. Pœna hęc tota ſolum habet locum in ingratis, qui decimum octauum ſuæ ætatis annum exceſſerint. Porrò, ad redimēdum huiuſmodi captiuum, fas eſt minori, qui decimum octauum annum exceſſerit, cōtractus celebrare, etiam alienando bona talis captiui, vt redemptionis pretium inde habeatur, teneturque captiuus ſtare poſtea illis contractibus. Hęc omnia habentur in auth. vt cum de appel. cognoſ. § ſi vnum de prædictis, l. 6. tit. 7. part. 6. & lib. 4. Ord. tit. 72. §. 17.

Decimaquarta. Decima quarta & poſtrema, ſi parentes Catholici ſint, filij autem a fide defecerint. Ita habetur auth. vt cum de appel. cognoſ. §. ſi quis de prædictis, l. 7. tit. 7. par. 6. & lib. 4. ordin. titu. 72. § penult.

Primæ exhæredationis aſcendentium cauſæ. Ex ſequentibus etiam cauſis fas eſt liberos exhæredare ſuos parentes. Prima, ſi parentes liberos ſuos ad interitum vitæ tradiderint, eos videlicet accuſando (vt ait gloſ.) de crimine propter quod ea pœna ſint puniendi. Adde, vel ſi de tali crimine eos denunciauerint. Lex 11. titul. 7. part. 6. addit, aut de crimine ob quod ſint mutilandi. Excipitur, niſi accuſatio aut denunciatio ſit de crimine læſæ maieſtatis. Idemque eſt de crimine hæreſeos, læſæve maieſtatis diuinę; vt circa cauſas, ex quibus permiſſum eſt parentibus exhæredare ſuos liberos,

A dictum eſt.

Secunda. Secunda, ſi parentes filiorum vitæ veneno, aut maleficijs, vel quouis alio modo fuiſſe inſidiati probentur.

Tertia. Tertia, ſi pater cum vxore, aut concubina filij domi retenta ſe immiſcuerit. Idem dicunt ordin. huius Luſitaniæ regni eſſe, ſi mater ſe immiſcuerit cum marito, aut amaſio filiæ, domi ab eo retentæ.

Quarta. Quarta, ſi parentes filios ſuos teſtamentū circa ea, de quibus liberè teſtari poterant, condere prohibuerint. Eadem quippe omnia io hoc euentu dicēda ſunt, quæ ſupra de filijs, parētes teſtari prohibentibus, dicta ſunt.

Quinta. Quinta, ſi vir vxori, aut è contrario, vxor viro venenum dederit, vt interficiat, aut a mente B alienet, vel quouis alio modo vnus eorum vitæ alterius fuerit inſidiatus: liberi namq; ea de cauſa exhæredare poſſunt parentem, qui crimen tale commiſerit.

Sexta. Sexta, ſi parentes curam filij, qui iudicium rationis amiſerit, nō habuerint, poteſt filius compos mentis factus eos exhæredare. Eaq; omnia, quæ in hoc euentu de parentibus, qui rationis iudicium amiſerunt, hæredum comparatione dicta ſunt, ſimiliter locum habent, quando filij in eundem morbum inciderunt.

Septima. Septima, ſi filius aut filia in captiuitate detineantur, & parentes negligentes fuerint in curāda eorum redemptione. Ea quippe omnia, quę de parentibus captiuis hæredum comparatione dicta ſunt, ſimiliter ſunt intelligenda, quā do filij in captiuitate detinentur. Quod ſi hære C dum negligentia in captiuitate diſcedant, ex ipſorum bonis, de quibus teſtari poterant, captiui ſunt ſimiliter redimendi.

Octaua. Octaua, ſi filio Catholico exiſtente, parentū aliquis à fide diſceſſit.

Hæc omnia habentur in auth. vt cum de appel. cognoſ. §. ſiue igitur, a verſi. iuſtum autē per ſpeximus, l. 11. tit. 7. par. 6. & 4. lib. ord. huius regni, tit. 73. habentq; locum in quocunque deſcēdentium comparatione aſcendentium, ſiue mares ſint, ſiue fœminæ.

Ex quibus cauſis fas eſt exhæredare, licitum quoque eſt alimenta denegare, præter illa ſine quibus vita nō conſeruaretur, vt in calce diſp. 168. oſtendimus. Eademq; imò verò longè maiori ratione, licitum eſt denegare dotem filię, quæ poteſt licitè exhæredari.

Dubium. D Dubium eſt, vtrum quando pater exhæredare non potuit filium, aut filius patrem, vt quia pater ſubito interfectus eſt a filio, & tempus nō habuit ad illum exhæredandum, aut quia cauſam legitimam exhæredationis ignorauit, fas ſit hæredibus eam cauſam obijcere filio poſt mortem matris, eaque probata auferre ab illo, tanquam indigno, hæreditatem, eique alimenta denegare. Ioan. Andr. Panor. & alij, quos Anto. Gom. 1. tomo var. reſol. c. 11. nu. 12. refert, affirmant. Mihi verò contrarium videtur probabi- Deciſio. lius cum Anto. Gom. ibidem, & Molina libr. 1. de primog. cap. 11. numer. 55. & ſequentibus. Ducor potiſſimum, quoniam in auth. vt cum de appel. cog. tanquam forma, vt exhæredatio ſit valida, ſtatuitur, vt ab ipſomet patre inierta

cauſa fiat,& non ab hæredibus. Item, vt cauſa A ſufficienter probetur, aliterque quamuis cauſa verè ſubſiſterit, hæreditas conceditur filio, vt diſp. præcedente dictum eſt. Item quia paterno amore potuit pater parcere filio, & filius reuerẽtia & amore filiali parcere potuit patri, neq; ad hæredes tranſit declaratio eiuſce voluntatis teſtatoris.

Quæſtio.

Dubium deinde eſt, an de iure communi ex alijs cauſis, ab illis quatuordecim in authen. vt cum de appel. cognoſ. commemoratis, poſſit filius à patre exhæredari.

Communis ſententia.

Communis doctorum ſententia affirmat, ſi æquè graues, aut grauiores illis ſint. vt ſi filius proditor ſit patriæ, fas eſſe illum exhæredare Hanc ſententiam referunt & ſequuntur Couar. c. Raynntius, de teſtam. in initio, nu. 16. Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 11. nu. 12. Iulius Clarus, §. teſtamentum, q. 41. Molina, li. 1. B de primog. c. 9. n. 32. 33. & 34. Emmanuel à Coſta, §. & quid ſi tantum, par. 3. à nu. 173.

Cõtraria probatur.

Contrariam ſententiam amplectuntur Hoſtienſis, Alexander, & pauci alij, quos Greg. Lopez, ad l. 8. tit. 7. par. 6. gloſ. vlt. refert, & in quorum opinionem propendet. Ea videtur ſufficiẽter probari ex auth. vt cum de appell. cognoſ. §. aliud quoque capitulum, cuius hæc ſunt verba. Sed quia cauſas, ex quibus ingrati liberi debeant iudicari in diuerſis legibus diſperſas, & non apertè declaratas inuenimus, quarum aliquæ nec dignæ nobis ad ingratitudinem viſæ ſunt; aliquæ verò, cum eſſent dignæ, prætermiſſæ ſunt; ideo neceſſarium eſſe perſpeximus, eas nominatim præſenti lege cõprehendere, vt, præter ipſas, nulli liceat ex alia lege ingratitudinis C cauſas opponere, niſi quæ in huius conſtitutionis ſerie continentur. Hactenus ibi. Quæ verba ſatis apertè ſonant, ex nulla alia cauſa, quàm ex aliqua de quatuordecim, quę proximè in codẽ authentico ſubiunguntur, fas eſſe quenquam liberos ſuos exhæredare.

Reſpondet Emmanuel à Coſta; eis verbis, non fuiſſe abſolutè excluſum non apponere alias ingratitudinis cauſas, ſed ſolum non opponere alias ex aliqua anteriori lege. Vnde ait, eſto aliqua cauſa tam grauis prudentis arbitrio, atq; aliqua ex quatuordecim numeratis, reperiretur, ſi tamen antiquiori aliqua lege ſufficiens ad exhæredandum eſſet ſancita, nefas eſſet ex illa exhæredare: ſecus autem ſi ſancita non fuiſſet. Hac ratione vult, quamuis filius tam abiectam vxorem ducat, vt, patris qualitate attenta, D non minor inde ignominia ei reſultet, quàm ex aliqua de numero illarum quatuordecim cauſarum, ſi tamen ea vxor mancipium non ſit, nefas eſſe filium ea de cauſa exhæredare; eò quòd cauſa illa quondam fuerit ſancita ſufficiens ad exhæredandum, l. 3. §. ſi emancipatus. ff. de bonor. poſſeſ. contra tabul. & inter illas quatuordecim non fuerit numerata.

Certè mihi probabiliſſima videtur opinio Hoſtien. & Alexan. neque ab ea auderem recedere.

Primò, quoniam doctores contrariæ ſententiæ potiſſimum duci videntur, poſteriores autoritate priorum, neque aliud video eorum fundamentum, quàm argumentum a paritate aut maioritate rationis, & quòd id æquitas poſtulare videatur: hoc tamen fundamentum in re, de qua agimus, nullius oſtendam eſſe momenti.

Secundo, quoniam quòd cauſæ quondam alijs legibus fuerint ſtatutæ, vel non, ſi ex circunſtantijs fuerint æquè graues, aut etiam grauiores, quam aliqua ex illis quatuordecim, non erat ratio cur in authentico, vt cum de appel. cognoſ. prohiberentur opponi.

Tertio, quoniam & verba illius authentici, niſi ad violentas recurrere velimus expoſitiones, ſatis, vel primo aſpectu, ſignificant opinionem Hoſtienſ. & Alex. & multò magis ſi expendantur. Etenim verba illa, ideo neceſſariũ eſſe perſpeximus, eas nominatim pręſenti lege comprehendere; cum ſermo habitus eſſet tã de cauſis antiquioribus legibus ſtatutis, quã de alijs, quæ cum ſtatutæ non fuerint, ſanciri tamen debuerũt, & Iuſtinianus dicat; ſe velle omnes, quę deinceps poſſint opponi, nominatim ea lege cõprehendere; certè nullũ locum reliquit, vt quæcunq; aliæ poſſent deinceps opponi, ſiue de eiſdem legibus antiquioribus ſermo fuiſſet habitus, ſiue non; alioquin non omnes comprehẽſæ fuiſſent, idq; nominatim, hac lege, quo tamen Iuſtinianus ſe efficere docet.

Quartò (& euertit fundamentum contrariæ opinionis, meoque iudicio a priori excludit expoſitionem Emmanuelis à Coſta) tam lex huius authentici, quàm antiquiores, quæ cauſas exhæredationis ſtatuebant, pœnales erant, vt eſt manifeſtum: tum ex ſe, quoniam in pœnam ingratitudinis ſtatuebant exhæredationem: tum etiam ex hoc ipſo auth. §. & hæc quidem exhæredationis, qui, vt ſupra retulimus, in hunc modum habet; & hę quidẽ exhęredationis & præteritionis pęnæ, quantum ad ingratitudinis cauſas ſtatuendæ ſunt; ſi quæ autem ex his (cauſis ſcilicet) inter crimina reputantur (quæ a iudicibus videlicet puniantur) earum autores etiã alias pœnas ſentiant legibus ſtatutas: ſed pœna, vt communis doctorum ſententia affirmat, tantum ſe extendit ad delicta pro quibus legibus eſt ſtatuta, non vero ad alia, eſto æquè grauia, aut grauiora etiam ſint, & magis digna quæ eadem pœna puniantur: ergo neque ante hoc authenticum fas erat pœnam exhæredationis infligere, niſi pro cauſis antiquioribus legibus expreſſis; neque poſt hoc authenticum, niſi pro cauſis in eo commemoratis, eſto grauiores aliæ reperiantur; quandoquidem ſancitum in eo non eſt, vt ad illas etiam hæc pœna extendatur, quin potius apertè prohibitum. Supponens ergo Iuſtinianus exhæredationis pœnam infligi non poſſe, niſi pro cauſa ad id lege expreſſa, addidit illa verba; vt præter ipſas nulli liceat ex alia lege ingratitudinis cauſas opponere, niſi quæ in huius conſtitutionis ſerie continentur: non verò (quod Emmanuel à Coſta vult) argumento a contrario ſenſu liberum relinqueret; modò cauſæ aliæ non eſſent de earum numero quæ antiquioribus legibus eſſent ſtatutæ, fas eſſe ex eis exhæredare, ſi æquè graues, aut grauiores eſſent.

Quinto, quoniam l.8.titu.7.par.6. manifeſtè A expreſſit, ex nulla cauſa, quæ non eſſet ex quatuordecim enumeratis, validam eſſe exhæredationem. Statutis enim quatuordecim his cauſis legibus præcedentibus, addit. Mas ſi por alguna otra razon qualquier, que no fueſſe de las ſobre dichas en eſtas leyes, desheredaſſe el padre a ſu ijo, no valdria tal desheredamiento. Licèt autem hęc lex vim non habeat extra regnũ Caſtellæ, certè ex illa conſtat, doctiſſimos earum legum ex communi iure compillatores eo modo, quo Hoſtienſis, & Alex. intellexiſſe authen. vt cum de appellatione cognoſ. Miror verò Couarr. & Ant. Gom. ea lege poſthabita, contrariam in regno Caſtellę amplexatos fuiſſe ſententiam.

Obiectio. Quòd ſi quis aduerſus Emmanuelem a Coſta objiciat, ingratitudinem, quam filius nobilibus parentibus natus aduerſus parentem committit, dum abiectiſſimam vxorem ducit, contineri in ſecunda ex quatuordecim ingratitudinis cauſis ſupra commemoratis, eo quòd ea via grauis, & inhoneſta iniuria parentibus ingeratur: ſi quis item aduerſus nos illud idem objiciat, & præterea quamcunque æquè grauem, aut grauiorem exhęredationis cauſam, de quibus eſt controuerſia an propter illas ſas ſit exhæredare, contineri in eadem ſecunda cauſa, vt Ant. Gom. loco citato contendit. In primis, Reſpondemus, perperam Ant. Gom. & quemcunque alium autorem contrariæ ſententiæ, qui id affirmet, aſſerere, ſas eſſe exhęredare ex cauſis in illis quatuordecim minimè comprehenſis, modo æquè graues, aut grauiores ſint: quando C quidem omnes vniuerſim, ex quibus cenſent licitum eſſe exhęredare, in illis quatuordecim

Diluitur. comprehendi arbitrentur. Reſpondemus deinde, ſecundam cauſam intelligendam eſſe, de iniuria per ſe & directè illata parentibus, qualis eſt contumelia grauis verbo illis illata, aut qualis eſt in patris ignominiam cornua pro forib. illius appendere, vel aliud ſimile: nõ autem de iniuria per accidens atque indirectè & præter filij intentionem in parentem redundante, vt eſt abiectiſſimam ducere vxorem, quæ mancipium non ſit, filium proditorem eſſe patrię, aut tentaſſe interficere Regem, filium amicitiam inire cum capitalibus hoſtibus patris, non animo illos aduerſus patrem adiuuandi, ſed quia filio placet illorum amicitia, ſuntque aliæ ſimiles, vt manifeſtè conſtat ex vndecima cauſa ex il- D lis quatuordecim, & ex communi doctorum ſententia, qui eiuſmodi cauſas, neque in illa ſecunda, neq; in omnibus quatuordecim ſimul comprehendi exiſtimant.

Dubium. Dubium etiam eſt, vtrũ ſi pater filium in ſuo teſtamento inſerta legitima cauſa exhęredauit, & poſtea eundem in ſuam recepit amicitiam,

Deciſio. cenſeatur exhæredatio reuocata, Couar. c. Raynutius in initio, nu. 17. cum aliis, quos refert ac ſequitur, conſentit, ſi pater antequam conficeret teſtamentum, vel expreſsè, vel tacitè remiſit ingratitudinem filij, cum in priſtinam amicitiã recipiendo, non poſſe deinceps conficere teſtamentum, in quo illum exhæredet: quòd ſi exhæredare illum attentet inſerta ea cauſa, inualidum eſſe teſtamentum. Ratio eſt, quoniam eo ipſo, quòd tacitè vel expreſſe ingratitudinẽ remiſit, abolita eſt ea cauſa exhæredandi, ac proinde ſine legitima cauſa deinceps exhæredat. Poſſe autem ingratitudinem tacitè remitti, cenſerique tacitè remiſſam, ſi filium ad priſtinam amicitiã admittat, colligitur apertè ex l.3.§.vlt. iuncta l.4. ſequenti, ff. de adimendis legatis, ex l. in ipſius, C. familiæ erciſcundæ, & ex aliis iuribus, quæ Emmanuel a Coſta, §. & quid ſi tantum, par.3.nu.183. citat: atque in hoc conuenire videntur doctores. Ait præterea Couar. cum aliis quos refert ac ſequitur, ſi pater poſt legitimè exhæredatum filium in teſtamento, illi expreſſe remittat ingratitudinis cauſam, neque tamen teſtamentum reuocet, abolitam cenſeri B ingratitudinem, ac proinde filiũ ſuccedere patri: id quod lex Caſtellę, 2.tit.9.lib.3. fori ait etiam affirmare.

Tota controuerſia eſt, quando pater legitimè filium in teſtamento exhæredauit, & poſt illud cõfectum in ſuam eum recepit amicitiam, teſtamentoq; minimè reuocato, pater è vita diſceſſit, an videlicet tũc cenſeatur abolita præcedens illa exhæredationis cauſa, filiuſque, propter illam quondam legitimè exhærédatus, ſuccedere debeat patri. Bart. l.3. ff. de adim. lega. Syl ueſt. verbo hæred. 2. nu. 3. & quidam alii, quos Couar. & Emman. a Coſta locis cita. referunt, aſſeuerãt abolitam eſſe, eo quod, iuxta illa iura ſupra citata, cenſeatur a patre tacitè remiſſa, ac proinde filium in eo euentu, nihil eo teſtamento impediente, ſuccedere debere patri. Co- Cõtrouerſia. uar. loco citato, cum aliis quos citat, a Bart. ſententia diſcedit, aitque in eo euentu non eſſe ſatis remiſſionem tacitam, vt filius patri ſuccedat. Quod probat ex l. filio quem pater, ff. de liber. & poſthu. vbi, cum eo ipſo, quod pater filium emancipatum arroget, cenſeatur eum in ſuam recipere amicitiam, tacitèq; illi remittere ingratitudinem, nihilominus hæc verba a Papiniano ſcripta leguntur. Filio, quem pater poſt emancipationem a ſe factam iterum arrogauit, exhæredationem ante ſcriptam nocere dixi.

Mihi ſanè hac de re opinio Emmanuelis a Decidimus. Coſta loco citato a nu. 180. probatur. Ait namque legitimum teſtamentum, in quo filius inſerta cauſa fuit a patre exhęredatus, eſto cauſa a patre tacita vel expreſſa remiſſione poſtea aboleatur, nec reuocatum, nec nullum cenſeri: vt enim nullum a patre reddatur reuocatione indiget. Quia ergo, mortuo patre, non eſt ipſo iure nullum. Papinianus, l. filio citata dixit, nocere filio arrogato. Nihilominus cum per arrogationem, aut quamuis aliam tacitam vel expreſſam ingratitudinis remiſſionem, cauſa exhæredationis aboleatur, neque vlterius ſubſiſtat, ſanè tali filio competit, non quidem ius dicendi nullum teſtamentum illud, quoniam quoad hoc exhęredatio adhuc ipſi nocet, ſed querela inofficioſi teſtamenti. Quarè petere poterit aduerſus hęredem ſcriptum poſſeſſionem hæreditatis, aut partis illius, quæ ſibi tanquam legitimo hæredi debetur. Si vero objiciatur, exhæredatum fuiſſe legitima cauſa inſerta, replicabit, cauſam remiſſam fuiſſe, ac proinde non ſubſiſtere, annul-

lan-

ſandumque proinde eſſe tale teſtamentum,tan quam ſibi iam nunc inofficioſum. Atq; hoc pacto intellecta opinio Bar.& eorum, qui illum ſequuntur,vera eſt & amplectenda.

Dubium. Dubium præterea eſt, vtrum ſi filius exhæredari dignus,agat ante mortem patris pœnitentiam,ac ſeſe ad meliorem frugem recipiat, tollatur ingratitudo,nec poſſit exhæredari,poſſitque opponere hæredi ſcripto eiuſmodi pœnitentiam,vt,nihil impediente exhęredatione,ad paternam admittatur hæreditatem. Panor.quē Syluest.loco citato ſequitur, & multi alij,quos Couar.c.Raynutius,in prin.nu.18.& 19 & Emmanuel à Coſta,§.& quid ſi tantum,par.3.à nume.188.referunt, partem affirmantem amplectuntur. Eſt tamen cum Couar.& Emmanuele à Coſta locis citatis, & cum alijs, contrarium proculdubio affirmandum. Criminis namque pœnitentia, licèt in foro interiori culpam deleat,nihil tamen impedit,quominus poteſtates ſeculares,imò & Eccleſiaſticæ,exequi aduerſus delinquentem poſſint pœnam legibus ſtatutā, quam delicto,de quo coram Deo veniam culpæ conſecutus eſt,fuit commeritus.Eodemque modo non impedit, quin parentes exhęredatione punire ingratitudinem filiorum poſſint, quantum leges ciuiles concedunt.Habetq; hoc locum,etiam in denegatione alimentorum ſine quibus vitam conſeruare poſſunt; atque etiam quando delicto non intendebatur iniuria parentis,quicquid in contrarium nonnulli dicant. Vniuerſim namque catenus fas ipſis eſt, etiam poſt filiorum pœnitentiam, exequi pœnas ingratitudinis,quatenus legibus præſcribitur, eſtque eis permiſſum.

Deciſio.

Dubium. Poſtremum dubium eſt, vtrum per profeſſionem emiſſam à filio ante mortem patris,tollatur omnis præterita ingratitudo, ita vt exhæredari iam non poſſit;aut ſi ante profeſſionem teſtamento patris erat exhæredatus,inualida talis exhæredatio reddatur.Gratianus, 19.q.3.c. vlt.expreſſam nouellam conſtitutionem adducit, qua id in religionis fauorem ſancitum eſt, etiam in parentibus, qui a filijs poterant exhæredari,& religionem profitentur: per quam ſanè conſtitutionem derogatum eſt,l.Deo nobis, §.1.C.de epiſc.& cler. ex qua contrarium colligebatur Panorm.& pleri que alij,quos Couar. c.Raynutius,in initio,num.20.& Emmanuel a Coſta,§.& quid ſi tantum,par.3.a num.195.referunt,eam amplectuntur, vniuerſimque iuxta eam volunt,per profeſſionem cauſam omnem exhęredationis aboleri:nec dubito reijciendas proculdubio eſſe varias reſtrictiones, quæ hac de re a quibuſdam confinguntur:cùm conſtitutio illa vniuerſim loquatur, neque ſolum corpori iuris canonici ſit inſerta,ſed in ſe ius commune Cæſareum ſit,non quodcunque, ſed nouiſſimum; quod proinde anterioribus omnibus derogat.Alciatus & Franciſcus Valduinus, quos Couar.refert, negant extare talem conſtitutionem, confictamq; eſſe a Gratiano arbitrantur. At Couar.ſatis doctè oſtendit deſumptam fuiſſe ex nouella conſtitutione 153. tametſi in aliquibus codicibus non reperiatur.Cum ergo Gratianus vir fuerit doctiſſimus,ſummęque auctoritatis, qui, niſi illam in nouellis conſtitutionibus reperiſſet,nūquam corpori iuris eam inſeruiſſet,Alciatumq; illam in quibuſdam codicibus,quos legit,non inueniſſe,ſufficiens argumentum non ſit,ſatam non fuiſſe,non video cur illi ſtandum omnino non ſit.

Deciditur.

Couar.ſuis. Couar.loco citato eorum ſententiam approbat, qui nouellam coarctandam cenſent, vt intelligatur in cauſa & vitio,quod directè ipſum tantum filium concernit:ſi autem patris perſonam directè cauſa ſpectet,aut lædat,non tollatur ingratitudo per profeſſionem. Atque hinc vult leg. 49.Tauri, eam filiam exhęredare permittentem, quæ ſine patris conſenſu matrimonium cōtraxit,locum habere, etiam ſi filia poſt contractum matrimonium religionem ante copulam profiteatur, matrimoniumque per talē profeſſionem diſſoluatur. Atq; hac de re pronunciatam fuiſſe ſententiam in Regio Pintiano prætorio, referente Ioan.Lupo. Certè opinio hæc,vt neque Emmanueli a Coſta,ita neq; mihi probatur,propter ea quę dicta ſunt. Et quotiam, vt Menchaca de ſucceſſionib.lib.1.§.10. num.646.rectè ait,ſi alicubi locum habet aboleri ingratitudinem per ſubſequentem pœnitē tiam,& factum filij ingrati,maximè eum habet in filia, quę, contracto matrimonio ſine patris conſenſu, ante matrimonij conſummationem profitetur religionem: quādoquidem tollit matrimonium præteritum, quod ignominiæ erat cauſa, præteritamque patris ignominiam,relarcit & abolet:vnde arbitratur in hoc euentu locum non habere exhęredationem;idemq; Emmanuel a Coſta cenſet ſtādo in iure communi. Ex eo autem capite excuſare vult ſententiam illam in Regno Caſtellæ latam,quoniam cum Caſtellæ Regnum exemptum ſit ab imperio, potuit non velle recipere nouellam illam iuris cōmunis. At certè, quamuis Princeps id ſtatuere potuerit ante illum euentum, cum non conſtet ſtatuiſſe, ſenatores iuxta ius illud commune,quod iuri regio non repugnabat, ferre tenebantur ſententiam. Et non ſolum Senatores, ſed neque Principes ipſi poſt facti contingentiam potuerunt reijcere nouellam illam, vt iuri, quod Monaſterium ex illa iam antea comparauerat, præiudicium vllum inferrent.

Improbatur.

DISPVTATIO CLXXVII.

Inſtituto in portione minori, quàm ſit legitima, ſolum conceditur actio ad ſupplementum. Et num legitimæ grauamen poſſit apponi.

QVando is, qui hęres neceſſario inſtituendus erat,inſtitutus quidem fuit,at in minori portione,quam eſſet legitima et debita,nō ſolum eſt validum teſtamentum, ſed neque ita inſtituto conceditur actio inofficioſi aduerſus illud;idq; ſiue portio,in qua inſtitutus, ſit quota hęreditatis, ſiue res aliqua certa; ſed tantum permittitur illi actio ad ſupplementum vſq; ad integram legitimam portionem. Ita poſt l. omnimo-

ni modo, C. de inoffic. teſta. habetur in authentico, vt cum de appell. cognoſ. §. hæc autem diſpoſuimus, hiſce verbis. Si qui hæredes fuerint nominati, etiam ſi certis rebus iuſſi fuerint eſſe contenti, hoc caſu teſtamentum quidem nulla tenus ſolui pręcipimus: quicquid autem minus eis legitima portione relictum eſt, hoc ſecundũ noſtras alias leges ab hæredibus impleri. Refert autem ſe ad l. omni modo citatam, & ad l. ſcimus, C. de inoffi. teſta. Idem habetur, §. ſed hæc, inſtit. eodem titu. & l. 5. titu. 8. par. 6. & affirmat communis Doctorum ſententia, quam Ant. Gomez. 1. tomo var. reſol. ca. 11. nu. 23. refert: licèt de iure antiquo querela inofficioſi teſtamenti concederetur.

Vtrum, quando pater dotem tradiderat filiæ, ſatis ſit eam inſtituere in dote, quam accepit, vt neque actio inofficioſi teſtamenti illi cõpetat, ſed ſolum poſſit agere ad complementum integræ legitimæ. Communis opinio, quã Iulius Clarus, §. teſtamentum, quęſt. 44. refert ac ſequitur, eum gloſ. l. 3. §. ſed vtrum, ff. de minor. affirmat. Licèt enim dos iam non eſſet in bonis patris, ſed detrahenda eſſet tanquam æs alienum ſi aliquid illius eſſet adhuc debitum; nihilominus tenetur filia eam computare in ſuam legitimam portionem, adducereque illam totam ad partitionem, ſi ea ſola non ſit contenta. Præterea, ſi quid ex illa ſit adhuc ei debitum, detrahendum quidem eſt de bonis patris, dummodo tamen, computando in bonis patris integram dotem, legitimas aliorum id non minuat. Quòd ſi minueret, eſto filia iã id accepiſſet, cogeretur reſtituere illud vſq; ad complementum legitimarum aliorum filiorum. Quarè quamuis quidam dicant tutius eſſe, ſi pater illam vltra dotem inſtituat in parua alia quantitate, id ſanè minimè neceſſarium puto.

Filio inſtituto in minori portione, quàm ſit legitima, ſi parens addidit legitimam ingratitudinis cauſam cur velit vt non plus accipiat, non conceditur actio ad incrementum, vt, iuxta l. omnimodo, C. de inoffi. teſta. diſp. 175. dictum eſt.

Quando filius, ſine ingratitudinis cauſa ſufficiente atque expreſſa in teſtamento, inſtitutus eſt in portione minori, quàm ſit legitima ei debita, eſto, poſt mortem parentum eam petat, & accipiat abſque vlla proteſtatione, tradatq; chirographum hęredibus ſe illam accepiſſe, poteſt nihilominus agere ad complementum, modò expreſſe non dixerit aut ſit pactus, ſe ea eſſe cõtentum, vt, iuxta l. ſi quando, §. & generaliter, C. de inoffic. teſtam. diſput. 175. dictum eſt. Ratio eſt, quoniam licèt tacitus conſenſus in teſtamentum, in quo filius eſt præteritus aut exhęredatus, ſatis ſit, vt neque poſſit dicere illud amplius nullum, neque agere aduerſus illud querela inofficioſi; vt tamen inſtitutus in minori portione, quàm ſit ſua legitima, agere non poſſit ad complementum, non ſufficit tacitus, ſed neceſſarius eſt conſenſus expreſſus, vt ibidem dictum eſt.

Actio ad complementum legitimæ competit aduerſus hæredes, & legatarios, vt pro rata

A cõtribuant. Ita cùm additione ad gloſſam quandam, l. omnimodo, C. de inoffi. teſta. & cum Bartolo ac alijs affirmat Antonius Gom. nu. 23. citato, Gregorius tamen Lopez ad l. 5. tit. 8. par. 6. gloſſ. penult. ſufficienter probare videtur, legatarios ſolum teneri contribuere ad complementum, quando alioquin hæredibus non remanerent integræ legitimæ portiones.

Quod attinet ad tempus, quo actio ad complementum legitimæ conceditur. Bartolus arbitratus eſt quinquennio ſolum durare, ſicut & querelam inofficioſi teſtamẽti, cui ſubrogatur. Communis tamen Doctorum ſententia, quam Antonius Gomez. & Gregorius Lopez locis citatis referunt & ſequuntur, affirmat, non minori tempore pręſcribi, quàm triginta annorum, iuxta l. 2. C. de conſtituta pecunia, & l. ſicut in
B rem, C. de præſcript. triginta annorum, & ea, quæ nos diximus diſput. 71. idemque eſt de iure huius Luſitaniæ Regni, vt ibidem oſtendimus: nihilque impedientibus ijs, quæ ex l. 63. Tauri prædicta diſputatione retulimus, idem Gregorius Lopez affirmat eſſe in Regno Caſtellę: quoniam, quæ ea lege diſponuntur, non ſe extendunt ad ius vt legitima compleatur. Hæc autem actio non tam ſubrogatur querelæ, quã in illius odium eſt introducta; eaque de cauſa durat tempore, quo reliquæ perſonales actiones (iuxta ea, quæ diſput. citata dicta ſunt) durare ſolent. Tranſit etiam hoc ius ad hęredes eius, qui minus, quàm in legitima portione, inſtitutus eſt, vt Doctores citati & alij communiter affirmant, habeturq; expreſſe. l. ſi quis filium, C. de inoffic. teſt.

C Legitimæ debitę deſcendentibus nullum grauamen, modus, conditio, aut dilatio poteſt a teſtatore apponi: quod ſi apponatur, licèt hodie filio non concedatur querela inofficioſi ad annullandum tale teſtamentum; attamen grauamen illud, modus, conditio, aut dilatio, ſunt ipſo iure nulla, non ſecus ac ſi non eſſent appoſita. Ita habetur expreſsè, l. quoniam in priorib. C. de inoffic. teſt. l. 17. titu. 1. & l. 11. tit. 4. part. 6. & affirmat communis opinio, quam Antonius Gomez. 1. tom. variarum reſolution. cap. 11. numero 24. refert ac ſequitur. Idem dicendum eſt de legitima aſcendentibus in bonis deſcendentium debita, vt cum gloſſa in authentico de hæredibus & faleidia, §. ſi verò expreſſim, & cum gloſſ. l. Pantonius, verbo conſtitutæ, ff.
D ſi a patre quis manumiſſus fuerit, affirmat communis opinio, quam referunt & ſequuntur Antonius Gome. numero vigeſimoquarto citato. Gregor. Lopez, l. 11. citata, conſonat etiam lex ſexta Tauri, vt Gregorius Lopez adnotauit.

Legitima apponi non poteſt grauamẽ

Illud obſerua, in eo, quod quis filio vulgariter aliquem alium ſubſtituat, nullum cenſeri appoſitum grauamen legitimæ illius; vt ſi dicat. Inſtituo hæredem meorum bonorum filium meum, & ſi ille hæres non fuerit, ſubſtituo illi Petrum, aut ſit meus hæres Petrus. Quoniam in tali ſubſtitutione teſtator ſolum ſibi prouidit de hærede caſu, quòd filius hæres non ſit, neque propterea impedire cenſetur tranſmiſſionem hæreditatis ad quoſcunque ipſius hæredes,

des,vt diſput. 183.dicetur. Obſeruа etiam,in
eo, quòd filio ſubſtituat pupillariter aliquem,
vt ſi in teſtamento ſuo dicat,ſi filius meus ante
annos pubertatis mortuus fuerit, ſuccedat in
bonis illius Petrus,nullum etiam cenſeri appo-
ſitum grauamen: quoniam pater vtitur iure ſi-
bi conceſſo ad prouidendum filio ſuo de hære
de in illo euentu,vt ſuo loco patebit.

Vſque adeo legitimæ apponi non poteſt gra
uamen,vt ſi is,cui eſt debita, inſtituatur in lon
gè maiori quantitate, verbi gratia,in omnibus
bonis teſtatoris,& grauamen apponatur bonis
omnibus,nihil impediente,quòd hæres poſt te
ſtatoris mortem adeat hęreditatem,illaque per
fruatur,& quòd ſit maius emolumentum ex in
cremento vltra legitimam,quàm detrimentum
grauaminis,inualidum ſit tale grauamen, quo-
ad legitimam; validum verò ſolum quoad in-
crementum.Ita ſancitum eſt,l.ſcimus,§.cum au
tem,C.de inoffic.teſt.Exemplum in eo.§.appo-
ſitum eiuſmodi eſt. Teſtator inſtituit hæredem
quendam extraneum in omnibus ſuis bonis,il-
lique pręcepit,vt ea omnia poſt ſuam mortem,
aut poſt aliquod certum tempus reſtitueret fi-
lio teſtatoris;ſancitur eo in §.dilatationem illā,
ſeu fideicommiſſum, comparatione legitimæ
inualidum omnino eſſe, ſtatimque legitimam
eſſe reddendam filio teſtatoris: validum verò
eſſe comparatione incrementi vltra legitimam.
Hoc autem exemplum, licet tempore illius le-
gis eſſet optimum, poſt authenticum tamen, vt
cum de appel.cognoſ.§. aliud quoque capitu-
lum,nihil valet,vt Bar.& alii doctores commu-
niter adnotarunt. Etenim poſt authenticum il-
lud requiritur inſtitutio filij, neque ſatis eſt re-
linquere illi,vel legitimam, vel maiorem quan
titatem,quàm ſit legitima, per fideicōmiſſum,
vt diſput.175.dictum eſt.Quia ergo filius cen-
ſetur hodie in teſtamento illo præteritus, nihil
valet inſtitutio illa,ſed ea omnia bona abſq; vl-
lo grauamine pertinerent eo ipſo ad teſtatoris
filium. Hodie verò exemplum accommodatū
eſt,ſi teſtator inſtituat ſuum filium in omnibus
ſuis bonis,eum tamen grauet,vt,ſi diſceſſerit ſi
ne liberis,illa reſtituat cuidam tertio,aut vincu
lo maioratus ſint eo ipſo affecta:tale enim gra-
uamen nullum eſt compartione legitimæ, pote
ritque proinde filius de ea diſponere prout vo
luerit;imò verò,ſi nihil diſponat, pertinebit ad
ipſius hæredes ab inteſtato: validum verò eſt,
quo ad incrementum vltra legitimam. Ita Do-
ctores communiter, quos referunt & ſequun-
tur Ant.Gomez.1.tom.variar.reſol.c.11.nume.
24.& 25. & Molina libr.2. de primogen.cap.1.
num.29.

Dixi,hoc locum habere, eſto hæres adeat to
tam hæreditatem,in qua eſt poſitum grauamē,
illaque perfruatur: quoniam quemadmodum
quando quis inſtitutus eſt in minori portione,
quàm ſit legitima, non ſatis eſt conſenſus taci-
tus,ſed requiritur expreſſus, vt agere deinceps
non poſſit ad incrementum vſque ad legitimā
integram,vt tam hac,quàm diſpu.175.dictum
eſt:ita res habet in grauamine appoſito in legi-
tima, quod ſanè quaſi minorem reddit legiti-
mam, quàm ſit debita.Quando ergo filius, vel
A poſt mortem patris expreſſe conſenſiſſet in gra
uamine appoſito in legitima, vel tempore quo
pater conficiebat teſtamentum, vel antequam il
lud conficeret,in euentibus in quibus diſputa.
175. dictum eſt non poſſe agere ad incremen
tum vſq; ad legitimam integram,tunc non poſ-
ſet tollere grauamen a legitima. Si itē pater gra
uamen,aut vinculū maioratus in omnibus bo-
nis apponeret,non abſolutè, ſed ſub conditio-
ne,vt niſi filius in eo toto vellet conſentire, in-
crementum vltra legitimam ad alium pertine-
ret,aut inſumeretur in operibus piis, tunc,vel
filius in eo grauamine teneretur conſentire,ef-
ficereque illud per eum conſenſum validum,
vel amitteret omnino incrementum: quo-
niam de eo incremento patri fuit integrum di-
B ſponere pro libito, atque adeo ſub illa condi-
tione. Conſentit in his Antonius Gomez. 1.
tomo variarum reſolution.cap.11.numero 25.
26. & 31. Lege iura & Doctores, quos
citat.

Grauamen, eſto in fauorem filii apponatur
legitimæ,eſt inualidum:vt ſi mater hæredem in
ſtituat filium in legitima, aut in omnibus ſuis
bonis, & prohibeat, ne vſusfructus pertineat
ad patrem, inualidum eſt tale grauamen quo
ad legitimam:ſecus quo ad alia bona. Si itē pa-
ter filium,inſtitueret,& prohiberet,etiam legi-
timam,alienari poſſe vſque ad vigeſimum quin
tum annum, inualidum eſſet tale grauamen le-
gitimæ. Ita cum Bartolo & communi Docto-
rum ſententia,Antonius Gome. loco citato,nu.
27.& conſtat ex authentico, vt liceat matri &
C auiæ,in princ.vbi habetur, quòd non in legiti-
ma,ſed ſolum in alijs bonis, quæ mater, aut
alij aſcendentes per lineam maternam relin-
quant filio,poſſunt prohibere, ne vſusfructus,
aut aliud emolumentum ex eis, pertineat ad
patrem.

Quando ſtatuto eſſet ſancitum, vt filia con-
tenta eſſet legitima,quam pater vellet illi dare.
paterque illi relinqueret certam legitimam, at-
tamen cum aliquo grauamine,dubium eſt, an
tale grauamen eſſet validum. Cum enim inte-
grum eſſet patri minorem illi relinquere legiti-
mam,videtur grauamen illud validum eſſe. Cō
trarium cum Baldo,Iaſone, Paulo Caſtrenſ. &
alijs,affirmat Antonius Gomez.cap. 11. citato,
num.28.Quoniam eiuſmodi volūtaria,quo ad
D quantitatem,legitima,ſuccedit legitimæ lege ta-
xatæ,ac proinde conditionem illius retinere de
bet. Præterea,quoniam in poteſtate patris non
eſt nullam relinquere tali filiæ legitimam, ſed
neceſſario tantum,vt minimum, tenetur illi ſta
tuere in legitimam, quantum ad competentia
alimenta ſit ſufficiens:ergo eo ipſo,quod præ-
ſcribit illi quantitatem legitimæ, ſiue maiorem
ſiue minorem, tituloque legitimæ eam relin-
quit,non poteſt ei imponere grauamen. Idem
vult Anton.Gom. quando filia cum iuramento
renunciauit legitimæ (quod præſumitur, niſi
contrarium aliúde conſtet, factum in fauorem
patris)& nihilominus pater poſtea hęredem il
lam inſtituit:in legitima namque ita relicta,illi-
que filię alioquin debitæ,non ſine probabilita-
te maxima aſſeritur imponi ne poſſe grauamē.

Subiun-

Subiungit, idem etiam eſſe, quando pater diſpenſationem obtinuit à Principe, vt filius illegitimus poſſet ſibi ſuccedere in quantitate, quam ipſe vellet. Contrarium tamen arbitror eſſe verum. Cum enim tali illegitimo, ſecluſa ea diſpēſatione, non eſſet debita legitima, neque diſpenſatio debitam eam illi efficiat, ſed ſolum per eā poteſtas facta ſit patri, vt non ſecus poſſit illi relinquere legati, aut hæredis titulo, quod voluerit, ac cuicunque extraneo, non video cur non poſſet perinde illi imponere grauamen, atque cuicunque extraneo, quem hæredem inſtitueret.

Vt intelligas varia iura, & Doctores, qui de grauamine filijs a teſtatore impoſito, inſtitutione eorum ſub conditione loquuntur, obſerua. Filium dici duntaxat ſuum, interim dum eſt ſub patria poteſtate, & comparatione parentis, ſub cuius poteſtate eſt: vnde, ſi ſit emancipatus, non appellatur ſuus. Eſto autem ſub patria ſit poteſtate, cōparatione tamen matris, aut auiæ, aſcendentiumque ex parte matris aut auiæ nō dicitur ſuus; quia non eſt ſub ipſorū poteſtate, vt diſp. 179. dicetur.

Obſerua deinde, triplicem eſſe conditionē, quod ad rem præſentem attinet. Nempe poteſtatiuam, vt iuriſperiti appellant, caſualem, & mixtam. Poteſtatiua eſt, cuius adimpletio à ſola voluntate eius, cui imponitur, pendet. Vt ſi teſtator filium ſuum hæredem inſtituat ſub hac conditione, ſi voluerit, aut ſi Titio decem dederit, quæ optimè per ſe vel per alium poſſit illi dare. Caſualis eſt, quæ non à poteſtate eius, cui imponitur, pendet. Vt ſi teſtator dicat, Inſtituo filiū, ſi nauis ex Aſia venerit. Mixta eſt, quæ partim aliunde, partim verò à voluntate eius, cui imponitur, pendet. Vt ſi dicat, inſtituo filium meum, ſi duxerit Bertam vxorem: quod & à filij voluntate, & à Berta, varijſque euentibus pendet.

His ita conſtitutis, ſcias. Licèt quondam, non ſolum de iure digeſtorum, ſed etiam de iure antiquiori Codicis, inſtitutio filij non ſui ſub quacunque harum trium conditionum inualidum non redderet teſtamentum; inſtitutionem tamen filij ſui ſub conditione caſuali, aut mixta, niſi ille filius in euentum, quòd talis conditio non impleretur, exhæredaretur, inualidum illud reddidiſſet; ſecus autem de conditione poteſtatiua; ſub illa namque optimè poterat inſtitui, validumque erat teſtamentum. Ita habetur expreſſe, l. ſuus quoque, & l. iam dubitari, ff. de hæredib. inſtitu. l. ſi pater, C. de inſtitutionib. & ſubſtitutionib. & alijs iuribus, quæ gloſ. l. ſi pater citat.

Ex his iam facilè intelliges, quæ à nobis, iuxta l. quoniam in prioribus, & l. ſcimus, §. cùm autem, hactenus circa grauamen a parentibus filijs impoſitum dicta ſunt, nullam continere difficultatem, ſi ſermo ſit de filijs non ſuis. Etenim ſiue grauamen ſit eis impoſitum ſub conditione caſuali aut mixta, ſiue ſub poteſtatiua, validum eſt teſtamentum, eſtque grauamen nullum comparatione legitimæ, ſecus autem circa incrementum: & in hoc Doctores omnes conueniunt, vt Molina lib. 2. de primog. ca. 1. num.

A 29. & alij affirmant.

Quod verò ad filios ſuos attinet, controuertunt Doctores. In primis, vtrum hodie poſt legem quoniam in prioribus, validum ſit grauamen, non ſolum circa incrementum, ſed etiam circa legitimam eis ſub conditione poteſtatiua impoſitum; ſicut validum ante eam legem erat iuxta iura illa antiquiora citata. Et quidem cōmunis Doctorum ſententia, cum gloſ. l. ſi pater, & cum gloſ. l. ſuus quoque citatis, quam etiam ſequitur Bart. eſt, inualidum eſſe quoad legitimam, idemque habetur expreſſe, l. 11. tit. 4. p. 6. Ratio eſt, quoniam per l. quoniam in priorib. derogatum ea in parte eſt antiquioribus legib. dum omne omnino grauamen & onus excluſit a legitima quorumcunque filiorum. Contrariam opinionem aduerſus Bart. videtur affir-
B mare Iulius Clarus, §. teſtamentum, quæſt. 39. eademque de re Ant. Gom. 1. tom. variar. reſol. c. 11. nu. 30. longam diſputationem texit, adductis Doctoribus vtriuſque ſententiæ; & tandem in effectu idem docet, quod communis ſententia, nempe conditionem poteſtatiuam non ita circa legitimam eſſe admittendam, quaſi vllum omnino onus aut grauamē afferat, aut quaſi impedimento ſit, ne filius ſuus legitimam non aditam, tranſmittat ad hæredes.

Controuertunt præterea DD. num hodie, ſi filius ſuus inſtituatur ſub conditione caſuali, aut mixta, ſit inualidum teſtamentū vt ſtatuūt iura illa antiqua citata; an verò ſit validū, grauamenque talis conditionis reijciendum ſit ſolum a legitima, vimque circa incrementū ha-
C beat, iuxta l. ſcimus, §. cum autem, C. de inoffic. teſt. Communis Doctorum ſententia poſt Bart. affirmat validum eſſe, grauamenque illud vim habere in incremento, non verò in legitima, iuxta §. cum autem citatum, per quem, iuxta l. quoniam in prioribus, aſſerit derogatum eſſe legibus illis antiquioribus. Doctores, qui hanc amplectuntur ſententiam, referunt ac ſequuntur Molina lib. 2. de primog. c. 1. nu. 32. Emmanuel a Coſta, §. & quid ſi tantum, par. 3. nu. 105. & Iulius Clarus. §. teſtamentum, q. 33. eaq; nobis etiam probatur.

Lex Caſtellæ, 11. tit. 4. par. 6. quicquid Molina loco citato à nu. 30. contendat, multum, ſanè à iure communi diſcrepat. In primis namq; ſtatuit, validum eſſe teſtamentum, in quo filius, etiam ſuus, inſtituitur ſub conditione caſuali
D aut mixta, vt Bartoli, Gloſſatorum, & Doctorū, qui illas ſequuntur, opinio affirmabat. Deinde vult nihilominus, grauamen talis conditionis, non ſolum vim non habere in legitima, ſed neque in incremento, contra diſpoſitionem §. cū autem citati; eſtque in ea lege ſermo, non ſolum quando filius ſuus, ſed etiam quando emancipatus, aut is, qui ſub patria eſt poteſtate, a matre ſub ea conditione inſtituitur; vt Molina ipſe tādem concedit, & conſtat, tum ex eo, quòd lex illa vniuerſim, indiſtinctèque de filijs loquitur: tum etiam, quoniam in eo Regno nullum diſcrimen quoad inſtitutionem ad ſucceſſionem eſt, inter filium ſuum, & emancipatum. Quarè mirum non eſt, ſi Rodericus Xuares & Segura, a Molina ibidem relati, terribilem & contra ius

Ius Caſtel.

com-

commune,& Emmanuel à Coſta, num. 105. citato, ſatis duram & contra æquiſſimam iuris communis rationem eam legem appellauerint. Vim tamen, quouſque reuocetur, lex illa in eo Regno habet: eò quod ad ius poſitiuum hæc ſpectent, neque vllam contineant iniquitatem.

DISPVTATIO CLXXVIII.

Hæres in quibus euentibus hæreditatem amittat.

PRæter euentus, quibus in ſuperioribus dictum eſt hæredem amittere hæreditatem, quidam alij adijciendi ſunt. Primus eſt, ſi hæres vel ab inteſtato, vel teſtamento inſtitutus, eum interficiat, cui ſuccedere debebat, amittit hæreditatem fiſco. Quin ſi negligentia & culpa talis hæredis is moriatur, cui ſuccedere debebat, ſimiliter eam amittit. Hoc vltimum habetur expreſſè, l. indignum, ff. de ijs quibus vt indignis: inde verò cætera manifeſtè colligimus. Etenim ſi, quando negligentia, & culpa hæredis ſequitur mors teſtatoris, hæres amittit hæreditatem, multò magis eandem amittet, quando ipſe eſt, qui interficit. Idem etiam conſtat ex l. vltim. §. vltim. ff. de bonis damnatorum. vbi cum filiafamilias iuſſu patris veneno interfeciſſet eum, à quo hæres inſtituta erat, decernitur hæreditatem ad fiſcum pertinere. Quin eodem §. & l. 1. Lucius, ff. de iure fiſci, vniuerſim ſtatuitur, comparata ex delicto ad fiſcũ pertinere, eſto per mortem patrantis ita extinguatur delictum, vt actio aduerſus hæredes non tranſeat. In hoc primo euentu conueniunt Bart. & communis opinio, quam Anton. Gom. 3. tomo variar. reſolu. cap. 3. num. 51. refert ac ſequitur. Quòd ſi plures hæredes fuerint ab inteſtato vel ex teſtamento, & vnus ſolum fuerit in culpa eum interficiendo, cui ſuccedere debent, portio illius, non ad cohæredes, ſed ad fiſcum ſpectat iuxta iura citata: neque contrarium colligitur ex l. 2. §. fratris, ff. ſi quis aliquem teſtari prohibuerit, vt affirmat communior ſententia, quam ibidem Antonius Gome. refert ac ſequitur. Quod ſi is, cui eſt ſuccedendum, accepto vulnere, ex quo mortuus eſt, interfectori parcat, eumque nihilominus hæredem inſtituat, vel, cum tempus habuerit ad mutandum teſtamentum in quo illum inſtituerat, teſtamentum non mutet, hæreditas, non ad fiſcum, ſed ad ipſum interfectorem ſpectat. Ita cum Baldo, Iaſone, & alijs affirmat ibidem Antonius Gomez argumento textus in l. vltim. C. de reuocandis donationibus, vbi, in vltimis verbis, idem circa donationes ſtatuitur.

Primus.

Dubitabit fortè aliquis, num hæc locum etiam habeant in filio, qui interfecit patrem, & in patre, qui iniuſtè filium interfecit. Dicendũque eſt, locum habere. Iura namque citata vniuerſim loquuntur ſine vlla reſtrictione. Quo loco obſerua, aliud eſſe quærere, num hi ſint eo ipſo exhæredati, quòd tale homicidium patrarint, ſine exhæredatione quæ inſerta cauſa facta ſit ab interfecto; ad quod neganter eſt reſpon-

A dendum, vt diſpu. 175. & 176. dictum eſt: aliud verò quærere, num tanquam indigni incurrant pœnam amiſſionis eorum bonorum fiſco; ad quod ſine dubio eſt reſpondendum affirmãter: quippe magis indignus is ſit, qui interficit filium aut patrem, quàm ſit is, qui extraneum interfecit, ac proinde dignus magis ſit, cui ea pœna infligatur. Conſentit Molina li. 1. de primog. c. 9. nu. 22. qui hoc ipſum affirmat ex quacunque cauſa ex ijs, quas ſubijciemus, filius hæreditate indignus efficiatur.

Dubium.

Verum autem is, qui legitimus hæres interfecto exiſtit, poſſit poſtea inſtituere interfectorem, aut interfector poſſit ei ſuccedere ab inteſtato, ita vt bona aliqua interfecti ad interfectorem tandem deueniant, non immerito dubi-

B tatur. Verbi gratia, interfecit quis vxorem, ex qua habebat filium, qui proinde filius matri hæres extitit, poſtea verò mortuus eſt filius, quæritur, an pater ei ſuccedat in bonis matris. Antonius Gomez cum Bart. & communi Doctorum ſententia, quam refert, ait, ſuccedere non poſſe. Quando autem hæres in eis bonis inſtitueretur, aut legatarius, vel ab inteſtato ad eum deuenirent, pertinere affirmat ad fiſcum: quia tandem ex ipſius delicto eſſet profectum, vt ea bona ad ipſum deuenirent, atque adeò, iuxta l. Lucius, ff. de iure fiſci, & l. cum ratio, §. vltimo, ff. de bonis damnatorum, pertinere debent ad fiſcum. Sic verò iudicatum fuiſſe refert in Salmaticenſi & Brixienſi Ciuitatibus, cum delictum propoſitum vtrobique euenisset.

Decisio.

C Quicquid autem ibidem cum quibuſdam alijs, quos refert, Ant. Gom. vlterius ſubiungat, non dubito, delictum patris impedimento non eſſe filio, vt ſuccedat matri, eſto filius ſit familias. Etenim in eo euentu vſusfructus in bonis matris, nõ ad patrem, eò quòd indignus eo ſit, ſed ad filium pertinebit: neque arbitror neceſſe tunc eſſe patrem renunciare tali vſufructui, vt filius, de quo loquimur, eſſe poſſit hæres matri, neque video textum vnde id cum Doctoribus, quos citat, colligat.

Secundus euentus, in quo hæres tanquam indignus amittit fiſco hæreditatẽ, eſt, ſi is, cui ſuccedit, interfectus ſit, neque interfectores autoritate publica puniri faciat. Qua in re diſtinguendum eſt. Quoniam ſi is conſilio aut opera

Secundus.

D alicuius de ſua familia interfectus ſit, idque hæres non ignorat, tenetur non ſolum antequàm adeat hæreditatem ac petat poſſeſſionem bonorum, ſed etiam antequam aperiatur teſtamentum (modò aperiri non ſit neceſſe, vt intelligatur quis ſit hæres) intentare accuſationem, & inſuper expectare vt puniantur, alioquin amittit fiſco hæreditatem. Si tamen talis hæres, interim dum hæc fiunt, è vita diſcedat, tranſmittit hæreditatem nondum aditam ad ſuos hæredes, ex moraque illa nullum detrimentum, vel legatariis, vel quibuſcunque aliis prouenire permittitur. Ita habetur l. 3. §. quod ad cauſam, & ſequentibus, ff. ad Senat. conſult. Syllanianum, l. ſi ea, & l. penultima, C. de ijs quibus vt indig. l. 13. titulo 7. parte 6. & aliis iuribus. Dictum eſt, idque hæres non ignorat: quoniam ſi ignorat

inter-

interfectum eſſe ab aliquo de familia, & hæreditatem adeat, non incidit in pœnam, vt expreſſe habetur l. 13. citata, §. ſi quis ignorans, & l. 13. etiã citata. Quibus in iuribus additur, idem eſſe eſto ſciat interfectum eſſe ab aliquo de familia, modò per imperitiam, qualis in ruſticis eſſe ſolet, hæreditatem adeat, aut teſtamentum aperiat. Si item conſtat, qui de familia interfecerint, ſed ob fugam, aut alia ratione vindicta de illis ſumi non poteſt, ita quòd nulla ſit negligentia aut culpa hæredis, tunc ſatis erit intentare accuſationem, eaque intentata, fas eſt adire hæreditatem, petereque poſſeſſionem, l. ſi ideo, C. de ijs quibus vt indignis. Quin Salycetus, ab Alexandro & à Greg. Lopez. l. 13. citata approbatus, ait. Quando palam quis interfectus eſt ab aliquo de familia, neceſſe eſſe expectare vindictam ante aditam hæreditatem: at verò quando occultè, neceſſariò habendam eſſe quæſtionem de familia iuxta Senatum conſultum Syllanianum, inquirendo de delicto & torquendo ſeruos, & tunc, ſi ſufficiens aliqua confeſſio de delicto habeatur, expectandam eſſe vindictam; ſin minus, poſſe ſtatim adiri hæreditatem, atque ita conciliant varia iura. Et hoc pacto vult Greg. Lopez intelligendam eſſe legem illam, quæ ſolam accuſationem exigit ante aditam hæreditatem; ſupplendamque illam ex iure communi, quando conſtat interfectum eſſe à familia, vt non ſatis ſit accuſatio, ſed ſit expectanda vindicta. Præterea, ſi accuſatio intentata quidem ſit, at per iudicem ſupremum loci ſtat, quominus reus condemnetur, adiri poteſt abſque pœna hæreditas, l. 15. tit. 7. par. 6. Si item à Iudice reus abſoluatur, cum hæres, quod in ſe erat, feciſſet, eſto non appellet, adire poteſt hæreditatem, l. propter venenum, §. vlt. ff. ad Syllanian. & l. 15. tit. 7. par. 6. Si tamen reus a iudice damnatus appellaſſet, hæres ante aditam hæreditatem proſequi tenetur appellationem vſque ad condemnationem vel abſolutionem rei, l. minoribus, C. de ijs quibus vt indign. Minor viginti quinque annis adire poteſt hæreditatem, neq; tenetur accuſare interfectorem. l. 15. tit. 7. par. 6. & l. minoribus citata. Gloſſa ibidem, quam Antonius Gomez. 3. tom. variarum reſolutionum, cap. 3. num. 53. ſequitur, aitque eſſe communiter approbatam, affirmat, ſi poſt aditam hæreditatem efficiatur maior vigintiquinque annis, non teneri accuſare: quoniam obligatio illa fuit iam ratione minoris ætatis extincta. Iuriſperiti videant, num hæc, quæ ex Senatus conſulto Syllaniano ortum habuerunt, quo tempore Imperium plenum erat mancipijs, etiam ex Europa, paſſimque domini ab eis enecabantur, hodie vim habeant: an verò conſuetudine eatenus ſint abolita, quatenus impediebant adiri hæreditatem, imò & aperiri teſtamentum ante expletam vindictam: ſuſpicor namque tam in hoc, quàm in Caſtellæ Regno, contraria conſuetudine hæc eſſe extincta, & multò magis in alijs Regnis, in quibus vel nulla, vel admodum rara ſunt mancipia. Tempore quidem legum partitarum, quando Saraceni erant in Hiſpanijs, & ex continuo bello cum illis plurima de gente illa poſſidebantur mancipia, quæ in dominos mortem frequenter machinabantur, mirum non

A erat, ſi Senatus conſultum Syllanianum locum hac in parte haberet, quanuis, quicquid Gregorius Lopez in contrarium velit, apertè l. 13. citata illud temperauit, dum vniuerſim ſtatuit, ſatis eſſe intentare accuſationem ante aditam hæreditatem apertumque teſtamentum: at verò iam nunc cum ſolum in Luſitania ab aliquot annis frequentia ſint mancipia ex remotioribus Africæ partibus, quæ rudia admodum ſunt, neque doloſa, vt Saraceni, in dominos machinantur, arbitror Senatus conſultum Syllanianum hac in parte conſuetudine eſſe abolitum.

Si verò is, in cuius bonis eſt ſuccedendum, interfectus quidem ſit, veruntamen non ab aliquo de ſua familia, ſed ab extraneo, fas quidem eſt hæredi adire hæreditatem, eaque frui,
B tenetur tamen accuſare interfectorem, & perſequi accuſationem vſque ad vindictam expletam; alioquin tanquam indignus amittit fiſco hæreditatem; quin tenetur eam reſtituere cum fructibus perceptis a tempore quo ſciuit fuiſſe interfectum, negligenſque fuit in accuſatione intentanda vindictaque petenda, l. hæredem, ff. de ijs quibus vt indig. l. 1. C. eodem titulo, iuncta l. 1. C. vbi cauſæ fiſcales, & l. 13. titulo 7. parte 6. Habetque id locum, etiam quando patronus ſuccedit liberto interfecto, l. portiones, ff. de ijs quibus vt indign. & quando ex pacto aliquo per mortem vxoris vir dotem lucratur, l. cum mortem, ff. de iure fiſci. Ignorantia, impotentia, reum à iudice abſolui, minor ætas, &
C reliqua quæ diximus excuſare hæredem ab hac pœna quando is, cui ſuccedit, interfectus eſt ab aliquo de familia, excuſant etiam in re propoſita, vt ex iuribus ibidem citatis conſtat. Si verò poſtea ſcientia adueniat, aut impotentia auferatur, incidit in pœnam, niſi accuſet, accuſationemque, vſque ad vindictam perſequatur, l. cum fratrem, C. de ijs quibus vt indignis.

Filius interfectoris, ſi ab interfecto ſit hæres inſtitutus, vel ab inteſtato illi ſuccedat, vt ſi ſit filius, qui ſuccedat matri, quam pater interfecit, accuſare non tenetur ſuum patrem. Ita Antonius Gomez. 3. tomo variarum reſolutio. cap. 2. num. 53. Gregor. Lopez ad l. 13. citatam, & multi alij quos referunt, argumento tex. in l. filius, ff. de conditionibus inſtitutionum, & in
D l. ſi adulterium cum inceſtu, §. liberto, ff. ad l. Iuliam de adulter. Idem meritò Gregorius Lopez ait eſſe, ſi pater interfectoris hæres ſit interfecti.

De iure communi taxatum non eſt tempus, intra quod hæres interfectorem teneatur accuſare, ſed id facere tenetur quam primum commodè poteſt, alioquin punitur amiſſione hæreditatis. Quod ſi iudex certum ei præfixerit tempus, tenetur intra illud accuſare, vtrumque affirmat gloſſa 2. communiter recepta, l. 1. C. de ijs quibus vt indignis, quam ſequitur Antonius Gomez. vbi ſupra, & alij quos citat. Hodie tamen de iure Regni Caſtellæ tenetur accuſare intra quinquennium à tempore ſcientiæ quod is, cui ſuccedit, fuerit interfectus, eoque tẽpore tran-

tranſacto, amittit fiſco hæreditatem, ſi non accuſauit. Ita habetur l. 13. citata, & l. 1. tit. 3. lib. 5. ordin. quæ eſt hodie l. 11. tit. 8. lib. 5. nouæ collectionis. Vbi additur, modò integram habeat ætatem, vigintiquinque videlicet annorum, & modo maſculus ſit & ſciat quis eum interfecerit, interfectorque abſens non ſit, & ipſe ſit potens ad accuſationem intentandam & perſequẽdam. Quod ſi interim, dum hæres non eſt in mora, alius præueniat & accuſet interfectorem, hæres non incidit in pœnam amiſſionis hæreditatis, etiamſi nũquam accuſet, l. ſororem, C. de ijs quibus vt indig.

Illud poſtremo admonuerim, quòd hæres poſt accuſationem intentatam pareat, idq; iudici præſentetur & admittat, vt quotidie fieri ſolet, non ſufficere vt talis hæres incidat in pœnam amiſſionis hæreditatis fiſco. Quoniam iudex ex officio, adhibito promotore fiſcali, proſequi ſolet & tenetur accuſationem vſq; ad ſententiam; tametſi tunc mitiorem pęnam imponere ſoleat interfectori.

Tertius. Tertius euentus, in quo hæres amittit fiſco hæreditatem, iuxta gloſſam vlt. l. ſororem, C. de ijs quib. vt indign. eſt, ſi acceſſum habeat ad vxorem illius, in cuius bonis ſuccedit. Citat ad id legem 3. §. vlt. iuncta l. ſequenti, & l. ex parte, ff. dẽ adimendis legatis: veruntamen nihil tale ex his iuribus colligitur, ſed potius contrarium, quod ad hæreditatem attinet, quicquid ſit de legatis, vt Molina, lib. 1. de primogen. cap. 9. nume. 23. cum alijs, quos citat, affirmat. Idem iuxta ius commune, quod gloſſæ illæ, affirmant nonnulli Doctores, quos Gregorius Lopez ad l. 13. titul. 7. part. 6. refert; tametſi variè hac de re loquuntur, eoſdemque impugnat Molina vbi ſupra. Quicquid autem ſit de iure communi, euentus hic ſancitus eſt in regno Caſtellæ, l. 13. citata; eamque Gregorius Lopez intelligit, etiam ſi ad vxorem iam viduam effectam acceſſum habeat.

Quartus. Quartus eſt, ſi quis aliquem teſtari prohibuerit: amittit namq; hęreditatem fiſco, & quæcunque alia bona, quæ ex tali ita prohibito ipſi aduenerint, iuxta ea quæ diſput. 176. occaſione filij in vndecima exhæredationis cauſa dicta ſũt. Vide iura, quæ eo loco citauimus, & alia, quæ hac de re diximus, quibus adde, l. 13. titulo 7. parte 6.

Quintus. Quintus, ſi inſtitutus hæres in aliquo teſtamẽto, falſi illud accuſauit, perſecutuſque eſt accuſationem vſque ad vltimam ſententiam, & pronunciatum eſt eſſe verum: amittit enim hęreditatem fiſco tanquam indignus, qui tali teſtatori ſuccedat, l. poſt legatum, ff. de ijs quibus vt indignis, l. Polla, & l. alia cauſa, C. eodem titulo, l. 13. titulo 7. parte 6. & alijs iuribus. Hoc euenire facilè poſſet, ſi is, cui ab inteſtato obuenirent omnia bona (verbi gratia, teſtatoris frater) inſtitutus eſſet hæres vnà cum aliquo extraneo, cupiditateque omnium bonorum arguere vellet teſtamentum tanquam falſum, minimèque a ſuo fratre conditum. Dictum eſt, perſecutuſque eſt accuſationem vſque ad vltimam ſententiam: quoniam ſi antea deſiſtat ab accuſatione & lite, etiam ſi lata ſit ſententia aliqua definitiua, a qua vel ipſe, vel aduerſarius appellauit, & appellatione pendente deſiſtat, non incidit in pœnam, iuxta l. alia cauſa, C. de ijs quibus vt indignis, iuncta l. cum maior, §. accuſaſſe, ff. de bonis libertor. Minor etiam vigintiquinque annis ſi accuſaſſet, quamuis lata eſſet vltima ſententia, excuſaretur à pœna, per beneficium reſtitutionis in integrum, l. poſt legatum, §. ætati, ff. de ijs quibus vt indignis. Hæres inſtitutus, non ſolum ſi nomine proprio accuſaret falſi teſtamentum, ſed etiam ſi eſſet aduocatus, aut procurator alterius ad illud accuſandum, incideret in pœnam amiſſionis hæreditatis. Excipitur, niſi tanquam tutor aut curator alicuius minoris id efficeret, aut niſi ea in parte ageret partes Regis, vt ſi eſſet procurator aut aduocatus fiſcalis. Ita habetur §. ætati, citato, & ſequentibus, l. 13. titulo ſeptimo, parte ſexta, & §. ſi tutor. inſtitut. de inofficioſo teſtamento.

Sextus. Sextus eſt, quando quis conſtitutus eſt hęres, & palam aut ſecreto teſtatori promiſit ſe hęreditatem, aut partem illius reſtituturum filio illegitimo, aut cuicunque alteri, qui non poterat ſuccedere patri in eis bonis: amittit enim hęreditatem fiſco. Ita probant iura, quę diſputatione 169. concluſione 4. citauimus. Vide quę ibi dicta ſunt, quando ipſe ſe prodit, aut is, qui de manu illius aliquid ea via accepit. Quia verò hac de re occaſione filiorum illegitimorum ibi concluſione 4. & 5. dicta ſunt, quę hoc loco dici poterant, non ſunt plura hic addenda.

Septimus. Septimus, ſi quis mente captus ſit, & hæredes curam, quam oportet, illius non habeant, aufertur ab eis hæreditas tanquam ab indignis, fiſcoque applicatur, vt cum quibuſdam gloſſis, & Ordinationibus huius Regni diſputatione 176. cauſa duodecima exhęredationis dictum eſt. Excipitur, niſi extraneus aliquis, facta hęredibus proteſtatione, curam illius habeat: nam tunc hæreditas non pertinet ad fiſcum, ſed ad talem extraneum, vt ibidem dictum eſt.

Octauus. Octauus, ſi quis captiuus detineatur, & hęredes negligentes fuerint in eo redimendo, illeque in captiuitate e vita diſcedat, amittunt hęredes tanquam indigni hęreditatem: attamen non ſpectat tunc ad fiſcum, ſed captiui ſunt ex ea redimendi, vt diſputatione 176. cauſa decima tertia exhæredationis dictum eſt. Cum hactenus dictis tota hac diſputatione conſentiunt Ordinationes huius Regni, libro 2. tit. 15. §. 18. & 19.

Duo ſunt obſeruanda. Primum, in omni euẽtu, in quo aliquis tanquam indignus priuatur hæreditate, illaque fiſco applicatur, fiſcum teneri ad omnia debita defuncti iuxta vires hæreditatis, l. non poſſunt, ff. de iure fiſci, cuius verba ſunt. Non poſſunt vlla bona ad fiſcum pertinere, niſi quæ creditoribus ſuperfutura ſunt. Id enim bonorum cuiuſque intelligitur, quod ære alieno deducto ſupereſt. Item tenetur ad omnia legata, ſi quæ teſtator relinquat, l. dicitur, ff. de iure fiſci, & l. cum fiſco, ff. ad

ff. ad Syllan. Modò tamen fiſco ſaltem quarta pars bonorum defuncti, detractis legatis remaneat, ſin minus detrahere poteſt à legatis vſque ad quartam Falcidiã, eo pacto quo hæres inſtitutus detrahere eam poterat. l.Marcellus. §.vlt.ff.ad Trebell.Hæc omnia etiam habentur, l.16.tit.7.par.6.

Secundum eſt, cùm hæc omnia in pœnam hæredibus tanquam indignis ſtatuta ſint: pœna autem ante latam ſententiam ſubeunda nõ ſit, tuta conſcientia poſſe hæredes indignos adire hæreditatem, eam poſſidere, atq; ea frui, quouſque condemnentur, & bona fiſco, aut alicui alteri rei applicentur.

DISPVTATIO CLXXIX.

Suus hæres quis dicatur.

Dicendum eſt conſequenter de tranſmiſſione hæreditatis. Vt verò ea res intelligatur, oportet priùs explicemus, quis hæres ſuus dicatur.

Vt aliquis hæres ſuus dicatur, duo neceſſaria ſunt. Primum, vt tempore mortis illius, cui hæres exiſtit, in eiuſdem fuerit poteſtate. Eſcipitur poſthumus, quia quamuis nunquam fuerit ſub patria poteſtate, comparatione tamen parentis, in cuius poteſtate ſtatim ac eſſet natus; ſi talis parens viueret, erat futurus, dicetur hęres ſuus, vt habetur inſtit. de hęreditatib. quę ab inteſtato. §. poſthumi quoque, & alijs iuribus, quæ Ant.Gom.1.tomo var.reſol.c.9.num.14.citat.

Secundum eſt, vt nullus alius in eadem linea ſit interpoſitus, cui primum illud requiſitum conueniat. Quandiu enim filius eſt hæres ſuus, nepos, qui ex tali filio deſcendit, non eſt hæres ſuus comparatione aui, eſto in poteſtate aui ſit. Mortuo autem, aut emancipato filio, nepos ex ipſo genitus remanet hæres ſuus comparatione aui. Quãdiu etiam nepos eſt hęres ſuus, pronepos ex ipſo genitus non eſt hæres ſuus comparatione proaui. Si autem nepos vel morte, vel emãcipatione, patriam egrediatur poteſtatem, pronepos efficitur ſuus hæres proaui comparatione. Hinc primò conſtat, ſolos deſcendentes dici hæredes ſuos comparatione aſcendentium; non verò aſcendentes comparatione deſcendentium, & multò minus collaterales, aut alios extraneos. Conſtat ſecundò, neminem comparatione fœminæ eſſe hæredem ſuum, eſto illa mater ſit, aut auia. Etenim deſcendentes non ſunt in poteſtate matris aut auiæ, ſed dumtaxat aſcendentium per lineam maſculinam paternam, hoc eſt, aui paternis, proaui paterni, &c. Tertiò conſtat, quamuis filia hæres ſuus ſit comparatione patris, aui, aut proaui, in cuius poteſtate ſit: nepotem tamen ex illa, comparatione eorundem, eſſe nõ poſſe hæredem ſuum. Quoniam ſicut non eſt in poteſtate matris, ita neq; eſt in poteſtate maſculorum aſcendentium per lineam maternam: Quartò conſtat, emancipatum non eſſe hęredem ſuum: eò quòd per emancipationem patriam egrediatur poteſtatem. Hęc omnia patét

A ex.§. ſui, & ex.§.cæteri, inſtitut. de hæredum qualitate, ex.l.21.tit.3.par.6.& ex alijs iuribus, quę Ant.Gom.1.tom.var.reſol.c.9.nu.7.8.& 9. citat.

Obſeruandum tamen eſt, eum, qui ſub patria erat poteſtate, ſi religionem profiteatur, quamuis eo ipſo eſſe deſinat ſub patria poteſtate, nihilominus retinere priuilegium ſuitatis, ac proinde tranſmittere ad monaſterium, aut ad quoſcunque alios ipſius hęredes paternam hęreditatem nondum aditam, vt de hęredibus ſuis diſputatione ſequenti dicetur. Ita cum Bartol. & alijs Antonius Gomez. loco citato, numero decimo, iuxta. l. Deo nobis. C.de Epiſcopis & clericis. Hoc ipſum dicendum etiam eſt de eo, qui Epiſcopus efficitur: eo namque ipſo, & patriam egreditur poteſtatem, & retinet nihilominus priuilegia omnia ſuitatis, vt expreſsè habetur in authentico, conſtitutio quę de dignitatibus.§.illud, verſic. palam, affirmatq; Ant.Gomez, num.11.ſequenti.

Obſeruandum etiam eſt, filium adoptiuum, quamuis non dicatur eſſe ſub patria poteſtate comparatione eius, à quo eſt adoptatus, habere tamen priuilegium ſuitatis, ſi illi ab inteſtato ſuccedat: ſecus autem ſi eidem ex teſtamento ſuccedat. Ita habetur.l.cùm in adoptiuis,§.ſed ne, verſ.& ideò ſancimus.C.de adoptionib.

Item nepotem, filium patris exhęredati, ſi ab auo, in cuius poteſtate ſit, hęres inſtituatur, habere priuilegium ſuitatis, vt non adita hęreditate eam ad patrem ſuum ſuperſtitem tranſmittat, vt habetur.l.qui in aliena.§.interdum, ff.de acquirend.hęred. Vtrumque cum alijs notat Ant. Gomez.nu.12.ſequenti.

DISPVTATIO CLXXX.

De tranſmiſſione hæreditatis non aditæ iure ſuitatis ſanguinis, ac deliberandi.

Cvm hæres (vt diſputatione ſecunda & tertia, oſtenſum eſt) eo ipſo, quòd hæreditatem adit, ſuam illam efficiat; manifeſtum eſt, ſi hæreditate adita e hac vita diſcedat, illam tranſmittere ad quoſcunque ipſius hæredes, non ſecus atque alia ſua bona ac iura. Quando autem è vita diſcedit, D nondum hæreditate adita vel quia ignorauit ſibi eſſe relictam, aut ad ſe ab inteſtato pertinere, vel aliqua alia de cauſa, tunc cùm nondum ſua ſit effecta, ſtatuerunt iura, vt eam non tranſmitteret, ſed pertineret ad alios prioris defuncti hæredes, qui in ipſius defectum, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato ſuccederent; exceptis tribus capitibus, in titulo huius diſputationis propoſitis; quorum duo poſteriora temporis progreſſu ſunt introducta, vt ex.l. vnica. §. in nouiſſimo. C. de caducis tollendis, & ex alijs iuribus, quæ Antonius Gomezius, primo tomo variarum reſolutionem cap. nono, numero 1. citat, perſpicuum ſatis eſt. Quoniam verò ea capita diuerſitatem non modicam continent,

tum quibus hæredibus concedantur, tum quorum comparatione hæreditatem tranſmittant, itemque circa aliqua alia, de ſingulis erit ſigillatim dicendum.

Hæres ſuus hæreditatem nondum aditã ad ſe ex defuncto attinentem, cuius comparatione eſt ſuus hæres, tranſmittit ad quoſcunque ipſius hæredes; modò tñ illam dum viueret non repudiauerit.l. apud hoſtes. C.de ſuis & legiti. hæredi.l.ſi fratris.C.de iure deliber.& alijs iuribus, quæ Anto.Gom. 1.tom.var.reſol.cap.9.nu.7.& 20.notabili.8.& Emmanuel à Coſta, ad ca. ſi pater, par.1.in verb.habens, nu.18.citant. Ratio autem, quæ hoc ipſum apertè probat, hæc eſt. Quoniam hæres ſuus vnum cum patre quoad bonorum dominium reputatur à iure, eaque de cauſa ſtatim mortuo patre, ante aditam hæreditatem, dominium bonorum per mortẽ illius ad ſe pertinentium cenſetur continuari in eo, vt habetur.l.in ſuis.ff.de ſuis, & legitim. hæredibus. l.in ſuis.ff.de liber.& poſthu.§. ſed ſui.inſtit.de hæred.qualit.§. ſui autem, inſtitut. de hæreditatibus quæ ab inteſta. deferuntur, & alijs iuribus: quia ergo eiuſmodi hæres dominus eſt paternæ hæreditatis antequàm illam adeat, manifeſtum eſt non ſecus illam ad quoſcunq; ipſius hæredes tranſmittere, atq; alia ſua bona ac iura. Nõ idem cenſent iura de ijs filijs, qui in poteſtate non erant parentum quibus ſuccedunt, vt de emancipatis, & de filijs comparatione matris & aſcendentium per lineam maternam, quos omnes iura inter hæredes extraneos comparatione ſuorum filiorum computant, vt habetur expreſsè.§. Cæteri, & duobus ſequentibus, inſtit.de hæredum qualit. Niſi enim hæreditatem adeant, non cenſentur dominium illius comparare.

Hinc ortum habuit diſcrimen illud, quod iuxta.l. nihil pro hærede. C.de vſucapione pro hærede, & l. 2.§.vltim. ff. pro hærede, in calce diſputationis.65.conſtituimus. Nempe, ſuum hæredem non cenſeri habere titulum ad præſcribendum rem, quam ſuus prædeceſſor bona fide, ſine titulo etiam cœpit poſſidere: hæredem verò non ſuum eo ipſo, ꝙ hęres eſt, cenſeri illum habere. Etenim hæres ſuus non acquirit nouum dominium in bonis patris, ſed continuat, quod antea habebat, ac proinde res cenſentur eſſe in eodem ipſo ſtatu, in quo erant apud patrẽ: hęres verò non ſuus aditione hęreditatis comparat dominiũ bonorum defuncti, quod antea non habebat, ac proinde cenſetur hſe nouum titulum pro hęrede dominij ex ſe tranſlatiuum, vt preſcribere res poſſit intrà tẽpus, quo cum titulo ea bona ſolent preſcribi.

Ex hoc eodem fundamento infert Anton. Gom. loco citato, nu. 18. cum Angelo & alijs, ſi ſtatuto caueatur, vt ex quacunque hęreditate, quę alicui obuenerit, ſoluatur certum tributum, hęredes quidem non ſuos teneri illud ſoluere, non verò hęredes ſuos: quoniam nihil de nouo cenſetur eis aduenire, ſed continuari dominium præcedens.

Obſeruant Couar. regul. poſſeſſor, par. 2.§. 5.num. 3. Emmanuel à Coſta, cap. ſi pater, par. 2.verb.habens, nu.19.Ant.Gom.1.tom. var.reſol.cap.9.num.24.& communis Doctorum ſententia, quam referunt: quàuis hodie de iure Codicis & authenticorum.l.meminimus.C.de ſuis & legitim. hæredib. & in auth. de hęreditatib. quę ab inteſt. deferũtur.§.nullam, ſublata ſit differentia inter filios ſuos, & emancipatos, aut comparatione matris, omneſq; ęqualiter vocẽtur ad ſuccedendum parentibus; id intelligendum eſſe, quoad ſucceſſionem in portionibus æqualibus, & quoad remedia ad illas integras obtinendas: non verò quoad modum & qualitatem ſuccedendi: quin potiùs hęredem ſuum ſuccedere hodie vt ſuum, atq; adeò vi ſuitatis tranſmittere hęreditatem non aditam ad quoſcunq; ipſius hæredes: emancipatum verò ſuccedere vt emancipatum, eaq; de cauſa ſolùm iure ſanguinis illam tranſmittere, non ad oẽs, ſed
B ad quoſdam ipſius hęredes, vt mox dicemus.

Dum ſupra dixi, hęredem ſuum tranſmittere hęreditatem nondum aditam ad quoſcunq; ipſius hęredes, addidi; modò dum viueret illã non repudiauerit: quoniam licèt quondam hęredibus ſuis non fuerit permiſſum repudiare hęreditatem paternam, ſed hæredes eſſent neceſſarij, qui tanquam domini ipſo iure bonorum parentum, vellent, nolent, parentum creditoribus tenebantur reſpondere; poſteà tamen de iure prętorio conceſſum illis fuit, vt antequàm hęreditatem acceptarent, poſſent ſe ab illa abſtinere. Ita habetur. §.neceſſarij verò, inſt. de hęredum quali. & different.& alijs iuribus, quę Ant.Gom.1.tom.var.reſol. cap.9.num.15.& 21.citat.

C Obſeruandum tamen eſt, medio tempore, quo ſui hęredes poſt mortem eius, cui ita ſuccedunt, neq; hęreditatem adeunt, neque illam repudiant, eſſe veros dominos eorum bonorũ, vt dictum eſt, neque talium hęredum comparatione dari hęreditatem iacentem, vt datur comparatione cęterorum, tempore, quo neq; illam adeunt, neq; repudiant. Quo fit, vt facultas ſuis hęredibus conceſſa abſtinendi ſe ab hęreditate, illam ve repudiandi, ſit facultas ablegãdi à ſe dominium, quod ipſo iure morte eius, cui ita ſuccedunt, acquiſierunt, & vnà cum illo onera talis defuncti. Ita, iuxta.l.ſi poſt mortem, in prin.ff.de legat.1.gloſ.in l. cum hęreditas. C. depoſiti. Bart. & communis doctorum ſententia, quam Ant. Gom. ibidem num.17. refert ac ſequitur.

D Obſeruandum item eſt, facultatem illam de iure prætorio ſuis hæredibus conceſſam, vt ab hæreditate paterna ſe poſſint abſtinere, nõ reddere inſtitutionem, ſeu ſucceſſionem conditionalem poteſtatiuam, quæ, iuxta dicta in calce, diſp.177. impediat tranſmiſſionem hæreditatis, ſaltem quoad incrementum vltra legitimã, niſi hæreditas priùs acceptetur, quaſi poſt ius illud prætorium, qui ante illud erant ſui hæredes, non prius hæredes exiſterent, quam conditionem illam implerent: id namque eſſet tollere prorſus de medio ſuitatem, quoad dominij hæreditatis ipſo iure acquiſitionem, & quoad tranſmiſſionem hæreditatis non aditæ ad quoſcunque hæredes: ſed facultatem illam eſſe ſolùm priuilegium ſuis hæredibus conceſſum, vt

cùm

cùm ſtatim morte eius, cui ſuccedunt, hæredes exiſtant, comparentq; dominium hæreditatis, & cum eo ius ad eandem, nondum aditam, tranſmittendum; nihilominùs poteſtatem habeant repudiandi hæreditatem, ablegandiq; à ſe illius dominium. Ita cum Bart. & communi doctorum ſententia, iuxta apertiſſima iura, Anto. Gom vbi ſupra, nu. 23.

Illud hoc loco erit breuiter addendum, ſi pater hæredem ſuum inſtituat ſub conditione poteſtatiua, cùm ea conditio nulla ſit comparatione legitimę, vt diſp. 177. oſtenſum eſt, non obſtante ea conditionali inſtitutione, talem filium tranſmittere ad quoſcunq; ipſius hęredes legitimam ſuam portionem, eſto hæreditatem non adierit: at verò incrementum non tranſmittere; quia quo ad illud valida erat illa conditio, quæ propriiſſimè habuit rationem conditionis, neque fuit impleta. Atque hoc ſolùm eſt, quod Ant. Gom. cum communi doctorum ſententia probat efficaciter aduerſus Baldum, Dinum, & alios. 1. tom. var. reſol. c. 9. num. 32. vbi rectè ſubiungit, filium emancipatum, aut à matre inſtitutum ſub eadem poteſtatiua conditione, non trãſmittere iure ſanguinis in ſuos deſcendentes incrementum (quod à patre, aut matre grauari potuit ea conditione) niſi ante mortem adierit hæreditatem: neque extraneum ſimiliter inſtitutum tranſmittere iure deliberandi talem hæreditatem non aditam, eò quòd ſimiliter inſtitutus ſit ſub vera & valida conditione attento nouo iure Codicis, quicquid fuerit quondam de iure digeſtorum. Eũ legito.

Ius, quod hæres ſuus habet comparatione creditorũ defuncti vt ſe poſſit abſtinere ab hęreditate, illamve repudiare, eſt perpetuum, ita videlicet, vt interim dum hæreditatem neque expreſsè, neq; tacitè adiuit, illi ſe immiſcendo, & tanquam hæredem ſe gerendo, integrum illi ſemper ſit, dum à creditoribus conuenitur, ab illa ſe abſtinere, eamve repudiare. Ratio eſt, quoniam beneficium hoc, ſe abſtinendi, vim exceptionis comparatione creditorum habet: regula autem eſt, quæ temporalia ſunt ad agẽdum, perpetua eſſe ad excipiendum. l. pure. §. vltimo. ff. de doli mali except. & l. licèt. C. de exception. Si tamen hæres ſuus tacitè vel expreſsè hæreditatem adiuit, conueniri eo ipſo poteſt à creditoribus loco defuncti. Hæc Anton. Gom. loco citato, num. 22. & doctores quos citat.

Numero 25. diſputat, num ſi hęres ſuus, interim dum hęreditati non ſe immiſcuit, conueniatur à creditoribus, habeant ſufficienter fundatam aduerſus illum intentionem, vt poſſit condemnari. Et quamuis communis ſententia, quam refert ac ſequitur, neget, rarò tamen in praxi id locum habebit, ſi talis hęres in iudicio compareat: quoniam eo ipſo, quod vt hæres reſpondeat, cenſetur ſe immiſcere hęreditati, eamque tacitè adire. Si verò dicat, ſe ſolùm tanquam filium comparere, ac reſpondere, cogetur hæreditatem adire, vel repudiare. Quòd ſi reſpondeat, ſe velle deliberare quid horum ſibi magis expediat, iudex, attentis

A circumſtantijs concurrentibus, ad petitionem creditorum & legatariorum, illi præſcribet tempus in quo alterum eligat: quo tranſacto, ſi intrà illud non adiuit, cenſetur hęreditatem repudiaſſe. Interim verò dum deliberat, iudex, ſi ita opus fuerit, curatorem hæreditati prębebit, vt Ant. Gomez. in calce, num. 17. rectè ait.

Hęredi ſuo, poſt hęreditatem repudiatam, conceditur beneficium, vt reuocare poſſit repudiationem, iterumque adire & acquirere hęreditatem. Et quidem, ſi illam repudiauerat poſt ętatem vigintiquinque annorum, ſolùm ei conceditur triennium poſt talem repudiationem, intrà quod poſſit illam reuocare, modò tamen bona hęreditatis non ſint iam magna ex parte alienata; nam tunc ei non conce-
B ditur reuocatio repudiationis. Si verò hęreditatẽ repudiauerat antequàm eſſet viginti quinque annorum, tunc conceditur ei reuocatio repudiationis per beneficium reſtitutionis in integrum vſque ad vigeſimum nonum ſuę ętatis annum expletum, & inſuper poſteà per tres alios annos vſque ad trigeſimum ſecundum expletum. Et quidem ſi bona hęreditatis alienata fuerunt interim dum ille vigeſimum quintum annum non expleuerat, conceditur illi reuocatio repudiationis, eſto bona alienata fuerint. Si verò intrà illud tempus non fuerunt alienata, ſolùm ſeptennio ſequenti conceditur illi reuocatio, dummodò bona hæreditatis magna ex parte alienata non ſint. Ita habetur. l. vlt. C. de repudianda hæreditate, & l. vlt. tit. 6. pa. 6.
C Porrò priuilegium hoc totum perſonale eſt comparatione ſuorum hæredum: quarè ſi hæres ſuus moriatur intrà tempus ei datum ad reuocandam repudiationem, non tranſmittit eiuſmodi ius ac priuilegium ad ipſius hęredes. Lege inter alios Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. ca. 9. nu. 31. & Doctores quos citat. Item ſi ſuo hæredi datus ſit ſubſtitutus vulgaris, reuocare nequit renunciationẽ poſtquã fuerit viginti quinque annorũ: quia eo ipſo quoad hoc amiſiſſe cenſetur priuilegium ſuitatis, vt cum Baldo, Alex. & alijs, affirmãt An. Gom. nu. citato, & Gre. Lopez ad l. vltimã citatã, glo. antepen. iuxta. l. ſi filius hæres. ff. de libe. & poſt. & alia iura quę citat. Verũ aũt eo ipſo, ꝙ hæredi ſuo datus eſt ſubſtitutus vulgaris, amittat ſuitatẽ, vt, eſto expreſsè non repudiet hæreditatem, eam non tranſ-
D mittat ex potentia ſuitatis, diſp. 183. dicetur.

Dubium eſt, vtrum iuri adeundi hęreditatẽ, quod conuenit hæredi non ſuo, poſſit præſcribi aduerſus illum, & quanto tempore præſcribatur. Et ſimiliter, verũ iuri immiſcendi ſe hæreditati, qđ cõuenit hęredi ſuo, poſſit pręſcribi, & quãto tẽpore, ita vt deinceps dominiũ amittat, neq; poſſit ſe vlterius hæreditati immiſcere. Dubium.

Ad quod breuiter dicendũ eſt, per poſſeſſionem quidem bona fide, vel totius hæreditatis, vel partis bonorũ, quæ quis tanquã ſua poſſideat, pręſcribi dñium eorũ, cum titulo aut ſine titulo, tẽpore quo aduerſus quencunq; alium, iuxta ea quę in materia de præſcriptione dicta ſunt, pręſcriberentur, ac proinde deinceps vtrũque hęredem, de quibus eſt ſermo, amittere to- Deciſio.

rum ius in re aut ad rem, quod ad illa habebant, atque adeò neque per aditionem hæreditatis, neque per hoc quòd ſuus hæres ſe velit illi immiſcere, comparare ius aliquod. Neq; eſt hoc, quod Doctores hoc loco intendunt diſputare.

Dicendum deinde eſt, ſi eiuſmodi hæredes ignorent ea bona iure hæreditario ad ſe pertinere, & qui præſcribere debet, conſcius quòd hæres ignoret, eum non admoneat, vt, ſi velit, hæreditatem adeat, eive ſe immiſceat, neque in conſcientiæ, neque in exteriori foro vllo tempore hæreditatem aduerſus eum præſcribere, præſertim, ſi qui ea præſcribere debet, illa poſſideat. Probatur, quoniam eiuſmodi bona debita re vera ſunt eiuſmodi hæredi ignoranti, iſque, qui illa aduerſus eum præſcribere vult, peccat ea illi non offerendo, eumve non admonendo, eſtque proinde malæ fidei poſſeſſor comparatione illius: ergo nullo tempore præſcribit iuri, quod hæres ille ad ea habet, iuxta ea quæ diſpu. 66. de præſcriptione iurium latè dicta ſunt.

Dicendum tertiò eſt, ſi eiuſmodi hęredes nō ignorent ius, quod ad ea bona habēt, vel is, qui in illorum defectum ſuccedere in eis debet, in nulla fuit culpa eos non admonendo, quia vel id ignorabat, vel erat abſens, præſcribere aduerſus tales hæredes ius illud ſpatio triginta annorum, poſſeq; tuta conſcientia occupare aut retinere ea bona tanquam ad ſe deinceps pertinētia: atq; in hoc ſenſu verum eſt, quod cum Bar. & communiori doctorum ſententia Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. cap. 9. nu. 27. & 28. affirmat. Tunc enim non eſt in eiuſmodi ſucceſſore mala fides, & vt hæredes illi ius illud amittant, aliuſq; illi præſcribat, ſatis eſt ſi illi eo non vtantur tempore dato ad illud aduerſus eos præſcribendum, vt diſpu. 66. citata dictum eſt: ad præſcribendum verò eiuſmodi iuribus ſine titulo regulariter requiritur & ſufficit tempus triginta annorum, vt diſp. 70. & 71. dictum eſt. Si tamen quis ſimul eſſet hæres ex teſtamento & ab inteſtato, tunc, licèt triginta annis præſcriberetur aduerſus eum ne vna via ſuccederet, poſſet nihilominus ſuccedere alia: quocirca, vt aduerſus eum præſcribatur vt neutra via poſſit ſuccedere, requiritur ſpatium ſexaginta annorum, vt ibidem Anton. Gom. num. 29. cum communi ſententia ſubiungit. Si tamen is, qui vtraque via poteſt ſuccedere, ſciens & prudens vtraq; via hęreditatem ſibi deberi, abſolutè hęreditati renunciet, cenſetur ei vtraq; via renunciare: ſecus autem ſi, ignorans ſe vtraq; via ſuccedere, abſolutè renunciet: quoniam tunc ſuccedere adhuc poteſt altera via, quā ignorabat, & cui nec tacitè cenſetur renunciaſſe. Ita Anto. Gom. cum Bart. & communi ſententia ibidem, nu. 30. habeturq; expreſsè l. penul. tit. 6. par. 6. Idem dicit eſſe Couar. reg. poſſeſſor, par. 2. §. 5. num. 5. quando vtraq; via non concurrit ſimul tempore, ſed poſteriori ſuccedit, quando priori non eſt locus: tunc enim licèt, dum prior via adeſt, abſolutè renunciet, non cenſetur renunciare poſteriori, quę poſt primam ſequitur, vt colligitur ex l. 1. §. ſed videndum. ff. de ſucceſſ. edict. Hęc de primo capite tranſmiſſionis hęreditatis nondùm aditę.

Quod ad ſecundum attinet. l. vnica. C. de iis qui ante apertas tabulas, ſancitum eſt, vt vniuerſim deſcendentes omnes, ſiue hęredes eſſent ſui, ſiue non, hęreditatem ex ſuis aſcendētibus, tam per lineam maſculinam, quàm fœmininam, ad ſe pertinentem tranſmitterent nondum aditam, non quidem ad quoſcunque ipſorum hęredes, ſed dumtaxat ad ſuos deſcendentes, idque ſiue illam non adierint, quia ignorabant ad ſe pertinere, ſiue quacunque alia ratione: modò tamen eam non repudiauerint. Tranſmiſſionem hanc appellant iuriſperiti trāſmiſſionem iure ſanguinis. Quamuis autem lex citata ſolùm videatur loqui, quando hęreditas aſcendentium pertinet ex teſtamento, idque ſiue ſimul inſtitutus ſit hęres aliquis extraneus aut deſcendens, ſiue non, gloſa tamen ibi & communis doctorum ſententia affirmat, idem dicendum eſſe, quando ab inteſtato ad talem deſcendentem ſpectat. Hodie ergo filius, etiam emancipatus, ante aditam hęreditatem non ſolùm patris, & auorum aut proauorum ex parte patris, ſed etiam matris, & auorum aut proauorum ex parte matris, illam tranſmittit ad ſuos deſcendentes, ſi quos habeat: non verò ad aſcendentes, aut collaterales, vel quoſcunque alios hæredes extraneos. Quo fit, vt ſi filius emancipatus careat deſcendentibus, diſcedatque ante aditam hæreditatem paternam, non tranſmittit illam ad matrem: hæreditatem verò maternam, etiam ſi emancipatus non eſſet, neque ex hoc capite, neque ex præcedente tranſmitteret ad patrem: eò quod comparatione matris, de cuius ſucceſſione agitur, non ſit ſuus hęres. Lege quo ad hactenus dicta Anton. Gom. 1. tom. variar. reſol. cap. 9. à num. 41. & Emmanuelem à Coſta, cap. ſi pater, par. 2. verb. habens num. 2. & communem ſententiam doctorum, quos citant.

Tranſmiſſio iure ſanguinis.

Antonius Gomez. ibidem, num. 43. cum multis alijs quos citat, affirmat, poteſtatem hanc, tranſmittendi hæreditatem parentum nondum aditam in deſcendentes, competere filijs illegitimis naturalibus, quoad portiones in quibus ex legis præſcripto ſuccedunt ſuis aſcendentibus, iuxta ea, quę ſuo loco dicta ſunt. Et quamuis nonnulli refragentur, placet hæc ſententia, conſentaneaque eſt iis, quæ diſputatione 170. dicta ſunt: eò quòd priuilegium hoc iuri ſanguinis innitatur. Quin poteſtatem hanc extendendam arbitror ad ſpurios, quoad portiones in quibus legis præſcripto ſuccedunt matribus. Eodem etiam modo intellige legitimos filios tranſmittere hæreditatem ſuorum aſcendentium nondum aditam in illegitimos deſcēdentes, quando ex præſcripto legis illegitimi poſſunt ipſis ſuccedere, vt ibidem rectè Antonius Gomezius cum alijs, quos citat, affirmat.

Illud eſt obſeruandum, ſi a aſcendens hæreditatem aliquam reliquerit deſcendenti ſub conditione in futurum pendente, quæ modus

dus non ſit, tunc ſi deſcendens ante conditionem impletam ex hac vita diſcedat, non tranſmittere hæreditatem ad ſuos deſcendentes, vt colligitur ex.l.vnica.§. ſin autem.C.de caducis tollendis,& ex alijs iuribus, quæ Antonius Gomez ibidem num.49.citat, & affirmant gloſſa vlt.l.vnica.C.de ijs qui ante aper. tabu. Bar. & alij quos Ant. Gom. ibidem refert ac ſequitur. Excipitur legitima portio,quã omnino ad deſcendentes tráſmittit, eò quòd grauamen ei imponi non poſſit.

Vtrum autem, ſi aſcendens hæredem deſcendentem inſtituat, eique vulgariter ſubſtituat quendam tertium, hæres ita inſtitutus hæreditatem non aditam tranſmittat ad ſuos deſcendentes, an verò pertineat ad ſubſtitutum, diſp. 183.dicetur.

Hæreditas,iusve ex tranſmiſſione reſultans, non præſcribitur aduerſus eos, ad quos iure ſanguinis eſt iam tranſmiſſum,eſto neq; per ipſos,neq; per priorem hæredem adita fuerit hęreditas,niſi ſpatio triginta annorum cũ ea bona fide, de qua dictum eſt quando hæreditas eſt tranſmiſſa ex potentia ſuitatis,idq; propter rationes ibidem redditas:eſt enim vtrobiq; eadem ratio. Hæc de ſecundo capite.

Tranſmiſſio iure deliberãdi.

Quod ad tertium attinet. l. cum antiquioribus.C.de iure deliber. omnibus vniuerſim hæredibus, tam deſcendentibus quam extraneis, conceditur annus computandus à die,qua nouerint hæreditatem aliquam ex teſtamento aut ab inteſtato ad ſe pertinere,vt in eo anno deliberare poſſint, num adire aut repudiare velint hæreditatem. Quòd ſi intrà id tempus è vita, neq; hæreditate adita,neq; repudiata diſcedãt, conceditur vt eam ad quoſcunq; ipſorum hæredes,etiam extraneos, tranſmittant;in ſtatu tamen,in quo ad ipſos ſpectabat,nempe cum facultate illam adeundi, vel repudiandi, ſolùm quouſq; annus compleatur, qui in prioribus hæredibus à ſcientię tempore decurrere cœperat:eo autem anno tranſacto, ſi neq; per priores hæredes,neq; per poſteriores hæreditas ſit adita,eo ipſo deuoluitur ad hæredes ab inteſtato prioris defuncti, vel ad ſubſtitutos ab eo ex teſtamento relictos. Si tamen primus hæres è vita diſcedat cum ignorantia, quod ea hæreditas ad ſe pertineret, tunc quoniam ignorans deliberare non poteſt, eam non tranſmittit ad ipſius hæredes, ſed pertinet ad hæredes ab inteſtato prioris defuncti,vel ad ſubſtitutos,niſi ex aliquo duorum priorum capitum eam tranſmittat, vt in eis ipſis explicatum eſt.Hæc habentur.l. citata, conſentiunt Antonius Gomez. 1. tom.var.reſ.c.9.à nu.51.Emmanuel à Coſta ca. ſi pater,par.1.verb.habẽs, nu.22 & communis Doctorum ſententia,quam referunt.

Quo loco in primis obſerua,vt hæres tranſmittat intrà illum annum, neceſſe non eſſe, vt petierit illud tempus ad deliberandum, vt habetur expreſsè.l.cum antiquioribus citata. Obſerua deinde, etiam quando quis tranſmittit hæreditatem non aditam ex duobus capitibus præcedentibus,tranſmittere illam cum poteſtate in hæredibus, vt illam poſſint repudiare, ſicut ipſe eam facultatem habebat. Ita probat

A tex.in l.ſi quis filium §.1.ff.de acquir.hæred.& affirmant Gloſſa ibi. Bart.& alij,quos Anton. Gomez.loco citato, nu.55. refert ac ſequitur. Obſerua tertiò,quando aliquis abſens erat propter Rempublicam, aut ex alia rationabili & iuſta cauſa ignorauit hæreditatem aliquam ad ſe pertinere, atque idcirco eam intrà tempus à iure conceſſum non adiuit, concedi, tam ipſi, quàm ipſius hæredibus, ſi ipſe ſit defunctus, reſtitutionem in integrum, vt eam poſſint adire. Ita habetur l.Pomponius.in princip.ff.de acqui. hæred. & l.1.ff.ex quibus cauſis maiores,atque alijs iuribus.Eademque ratione, ſi minor viginti quinque annis diſcedat hęreditate non adita, conceditur hæredibus illius reſtitutio in integrum. Hæc Bar. & communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Antonius B Gomez. 1.tom.variar.reſol.capi.9.num.56. & Emmanuel à Coſta.c.ſi pater,par.1.verb.habẽs à num.26.

Illud etiam eſt obſeruandum, quanuis.l. cũ antiquioribus,citata,quando hęredes, ſiue inuentarium conficerent, ſiue non, tenebantur creditoribus vltra vires hæreditatis, fuerit annus ad deliberandum conceſſus,computandus à tempore ſcientiæ, vt dictum eſt: poſteà tamen.l.vlt.§.& hæc quidem.C.de iure deliberandi,conſtituto vt, qui inuentarium conficerent, vltra vires hæreditatis non tenerentur, aliiſque poterentur priuilegijs ſancitum quoque fuiſſe, vt à iudicibus ſolùm concedi poſſent hæredibus nouem menſes ad deliberandum,idque ſemel tantùm: ſi verò plus temporis concederetur, C eſſet incrementum irritum & inane:& vt à Principe ſolùm concedi poſſet annus:itemque, vt elapſo tempore ita conceſſo, ſi hæredes intrà illud non repudiaſſent hæreditatem, cenſerentur eo ipſo illam adijſſe, vt ibidem, §.ſin autem, ſubiungitur. Hæc eadem habentur.l.2. titu.6.par.6.vbi additur, iudicem minuere poſſe tempus nouem menſium, ſi intellexerit breuius ſufficere ad deliberandum; modò tamen ſaltem concedat centum dies, conſonatq; l.itaque.ff.de iure delib.

Dubium eſt, vtrum hodie abolita ſit.l. cùm antiquioribus,quatenus concedebat tranſmiſſionem hęreditatis intrà annum à tempore ſciẽtiæ. Placetq; dicamus cum gloſſ.vlt.l.vlt.§.vlti. C.de iure deliberandi, partim eſſe abolitam, partim verò habere hodie vim. Si namque à D iudice non præfigatur hæredi ſpacium nouem menſium intrà quod deliberet, eſto poſt nouem menſes (ante annum tamen abſolutum) e vita diſcedat,tranſmittit hæreditatem. Si verò ſpatium illud ei præfigatur, tunc elapſo eo tempore cenſetur adijſſe hęreditatem,ac proinde non tranſmittit ad ipſius hęredes nondum aditam hęreditatem, ſed tacite iam aditã. Abſolutè autem cum ea gloſſa eſt dicendum, Imperatorem.l. vltima citata intendiſſe minuere tempus tranſmiſſionis, quando nouẽ menſes à iudice præſcriberentur.

DISPVTATIO CLXXXI.

De tranſmiſſione legatorum, & an nulla reddantur, ſi hæreditas adita non fuerit.

Qvoniam diſputatio de legatorum tranſmiſſione cum diſputatione de tranſmiſſione hæreditatis eſt coniuncta, hoc loco erit ſubijcienda.

Eſt autem ex diſput. 3. in memoriam reuocandum, quando res deſignata in ſingulari alicui legatur purè, hoc eſt, non ſub conditione quæ in futurum pendeat, neq; in diem, tunc ſtatim, ac hæres adit hæreditatem, legatarium cõparare dominium rei ita ſibi legatæ, etſo ignoret ſibi eſſe legatam: imò verò iuris fictione cenſeri comparaſſe dominium ſtatim à morte teſtatoris, quaſi per aditionem factam ab hærede
B retrotrahatur acquiſitio dominij rei legatæ fictione iuris, vt fuiſſe cenſeatur a morte teſtatoris. Ita tamen aditione hæreditatis facta per hæredem comparat legatarius dominium rei ſibi legatæ, vt integrum ipſi ſit acceptare aut repudiare legatum. Quòd ſi, poſtquam hæreditas fuit adita, legatarius repudiet legatum, iuris et fictione cenſetur nunquam fuiſſe dominus rei illius: eaq; de cauſa dominium rei legatę, quod legatarius comparat aditione facta per hæredẽ antequàm ipſe legatum acceperit, cẽſetur reuocabile, quaſi repudiatione efficere poſſit vt nũquam illud acquiſierit. Eo autem ipſo, quòd legatum acceptat, comparaſſe cenſetur à morte teſtatoris dominium irreuocabile. Quia ergo
C hæc ita ſe habent, non incongruè Alex. l. ſi tibi homo. §. cum ſeruus. ff. de legatis. 1. a Greg. Lopez, ad l. 34. tit. 9. par. 6. relatus, diſtinguit triplex rei legatæ dominium comparatione legatarij. Quoddam fictum, quale eſt, quod, hęreditate per hæredem adita, fingitur habuiſſe ante illam aditam a morte teſtatoris. Aliud verum, ſed reuocabile, nẽpe illud, quod habet ſtatim ac hæreditas eſt adita, antequàm ipſe legatum acceptet. Atq; aliud irreuocabile, nempe illud idem ſubſecuta iam legati acceptatione. Iuxta hoc verò triplex genus dominij concibat varia iura, quæ delegari dominio comparatione legatarij diuerſimodè loquuntur. Quando autẽ legatur aliquid certum in quantitate, genere, aut ſpecie, ſed incertum in indiuiduo, legatarius, hæreditate per hæredem adita, comparat, non quidem dominium, eò quod res legata certa non ſit & determinata, ſed ius ad illud cũ hypotheca in omnibus hæreditatis bonis, vt diſputatione 3. citata explicatum eſt. Quæ hypotheca eſt etiam comparatione legati determinati in indiuiduo, vt ibidem dictum eſt.

Antequàm autem hæres adeat hæreditatem, ſiue res legata certa ac determinata ſit in ſingulari, ſiue tantùm in ſpecie aut genere, ſolum cõparat legatarius ius quoddam remotius ad rem illam, quæ de iure communi ante aditam hæreditatem illi non eſt debita, eò quòd nondum ſit hæres qui illam debeat. Præterea, quia, ſi hæres non adeat hæreditatem, legata ipſo iu-
A re nulla redduntur, pertinentq; ad hęredem ab inteſtato, eò quod teſtamentum eo ipſo nullum omnino ſit, vt conſtat ex l. nemo. 1. ff. de teſtamentaria tutela, cuius hæc ſunt verba. Si nemo hæreditatem adierit, nihil valet ex iis, quę teſtamento ſcripta ſunt: ſi verò vnus ex pluribus hæredibus adierit, tutelæ ſtatim valent (idem intellige de legatis) neque expectandum erit, vt omnes hęreditatem adeant. Idem conſtat ex l. 1. §. aditam. ff. ſi quis teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit. l. ſi nemo. ff. de regulis iuris, & ex aliis iuribus, quæ Anton. Gome. ad l. 24. Tauri, nume. 1. & 1. tom. variarum reſolu. c. 12. nume. 18. & Emmanuel à Coſta. c. ſi pater, par. 1. verb. deferuntur, num. 3. fol. 345. citant. Excipe legata ad pias cauſas, quæ vt diſputatione 134. oſtenſum eſt, valida ſunt, teneturq; proinde ea ſolue re hęres ab inteſtato. Excipe etiam, niſi in teſtamento appoſita fuerit clauſula codicillaris, aut aliquid quod ei ęquipolleret: nam tunc etiam legata ad non pias cauſas debentur ab hęrede ab inteſtato, vt cum gloſſa cap. Raynaldus, de teſt. & gloſ. vlt. l. ex teſtamento, iuxta textum ibi. C. de fideicommiſſis, & gloſ. l. eam quam, verb. traditur. C. eodem titul. Bartol. Panormitano, & aliis affirmat Couar. cap. Raynaldus, citato. §. 3. num. 8. Excipe prætereà, ſi teſtator prohibuit hęredi detrahere falcidiam, eaque de cauſa hę res adire noluit hęreditatem: tunc enim legata nihilominùs debentur, vt habetur in authentico de heredibus & falcidia. § ſi verò expreſſim, & cum aliis affirmat Couar. loco citato, num. 9. Denique excipe, in Regno Caſtellę, vbi eſto hęres non adeat hęreditatem, valida nihilominus ſunt legata, vt ſępe in ſuperioribus dictum eſt, & habetur. l. 1. titulo 1. libro 5. Ordin. quę hodie eſt. l. 1. titulo 4. libi. quinto, nouę collectionis.

His ita conſtitutis, quod ad primum eorum attinet quę in titulo propoſita ſunt, ſit prima concluſio. Quando legata ſunt pura, hoc eſt, non ſub conditione pendente in futurum, aut aliquid eſt legatum, vt detur in diem incertũ, tranſmittuntur ad hęredes legatarij ſtatim à morte talis legatarijs, idque ſiue hęreditas adita ſit, ſiue non, & ſiue legatarius ſciuerit ſibi ea eſſe relicta, ſiue non; modò tamen legatarius mortuus non fuerit ante teſtatorem; nam tunc legata nulla redduntur expreſsè. l. vnica. §. cùm igitur, & §.
D in nouiſſimo. C. de caducis tollendis, & l. 34. titulo nono par. 6. conſentitque communis Doctorum ſententia. Quòd ſi legatũ erat res certa & determinata in ſingulari, aditaq; erat hęreditas, legatarius rem illam, cuius dominus aditione hęreditatis erat effectus, tranſmittit ad hęredes: alioquin tranſmittit ſolùm ad eos ius vt ipſis ſoluatur legatum, cum hypotheca in vniuerſa hęreditate, vt dictum eſt. 1. Conclu.

Secunda concluſio. Si legata relicta ſint ſub conditione pendente in futurum, aut in diem incertum, ita vt iuxta ea, quę diſpu. 156. explicata ſunt, & diſpu. 205. fuſiùs dicentur, vim habeat conditionis pendentis in futurum, tunc ſi legatarius poſt teſtatorem moriatur, attamẽ ante conditionẽ impletam, non tranſmittit ea ad hęre- 2. Conclu.

hæredes, ſed vel pertinent ad ſubſtitutum, vel ad collegatarium, ſi in eadem re ſimul cum legatario defuncto inſtitutus eſt alius legatarius, vel ad hæredes teſtatoris: ſi autem conditio tempore mortis talis legatarij defuncti erat impleta, transmittit ea ad ſuos hæredes. Ita habetur l. vnica, §. ſin autem. C. de caducis tollendis, & l. 34. citata, conſentitq; communis Doctorum ſententia. Hæ duæ concluſiones magis explanãtur diſput. 189. Quod de legato relicto ſub conditione dictum eſt, intelligendum eſt, ſi conditio ſit expreſſa: nam ſi ſit tacita, non impedit tranſmiſſionem legati, vt infra diſpu. 200. explicatur.

Ab his duabus concluſionibus excipitur in primis, ſi legatum ſit vſusfructus, & eadem ratione, vt ibidem notat gloſſa, ſi ſit vſus aut habitatio: hæc enim cùm ex ſui natura morte finiantur legatarij, non tranſmittuntur ad hæredes. Fructus tamen ex re in vſumfructum legata percepti, qui ad legatarium pertinent, non dubium eſt quin tranſmittantur. Excipiuntur deinde libertates legatæ, vt ſi quis in ſuo teſtamento ſeruum manumittat. Itemque legata facta tam mancipijs, quæ in eo teſtamento manumittuntur, quàm facta mancipijs, quæ alijs legãtur; vt ſi quis dicat, lego Petro mãcipium meũ Antonium, cui Antonio hoc, vel illud etiam lego. Hæc namq; ſolùm debentur à tempore aditæ hæreditatis, neq; hęreditate adita retrotrahãtur vt debita ſint a morte teſtatoris. Omnes hę exceptiones habentur expreſsè l. vnica. §. libertatibus. C. de caducis tollendis.

DISPVTATIO CLXXXII.

Subſtitutio quid & quotuplex ſit.

A Diſputatione 154. egimus de hæredum inſtitutione, deque eorum ſucceſſione, tam ex teſtamento; quàm ab inteſtato, præteritione, & exhæredatione; itemque de tranſmiſſione hæreditatis; nunc verò de ſubſtitutionibus, quæ hæredibus potiſſimum fiunt, dicendum eſt.

A ſubſtitutione ergo in genere ordiendo, eam conſentaneè ad Couarruuiam, cap. Raynutius, de teſtam. §. 4. num. 1. ſic poſſumus definire. Eſt vnius, aut plurium, in alterius, aut aliorum locum, ad rem aliquam in vltima voluntate facta vocatio. Dictum eſt, vnius aut plurium; non ſolùm quia plures in vnius locum poſſunt immediatè ſubſtitui, quemadmodum & vnus in locum plurium qui cohæredes inſtituti ſunt, vt ibi. de vulgari ſubſtitu. §. & plures, habetur; ſed etiam, quia plures ordine quodã poſſunt vni ſubſtitui, vt habetur l. 1. ff. de vulgari ſubſtitutione; vt ſi quis ſic in ſuo teſtamento dicat, inſtituo hæredem meorum bonorum Petrum, & ſi is hæres non fuerit, ſit Franciſcus, & ſi Franciſcus non fuerit, ſit Antonius. Additum eſt, ad aliquam rem, & in vltima voluntate vocatio: quoniam ſubſtitutio non ſolùm in hæreditate, ſed & in legatis & donatione cauſa mortis fieri poteſt, vt l. vnica. §. ſin autem C. de caducis tollendis expreſsè habetur. Quòd ſi ſolam

Subſtitutio- nis definitio.

ſubſtitutionem in hæreditate definire voluerimus, dicemus, Eſt vnius aut plurium, in alterius, aut aliorum locum ad hæreditatem vocatio. Hæc autem vt plurimum fit in teſtamento, tametſi interdum in codicillo etiam fiat.

Subſtitutio in hæreditate, quædam eſt indirecta, & quædam directa. Indirecta eſt quando hæreditas defertur ſubſtituto per alterum qui eam illi reſtituat; vt quando vnus inſtituitur hęres, & grauatur hęreditatem, aut partem hæreditatis reſtituere alteri. Et hæc dicitur etiam, tũ obliqua, tum fideicommiſſaria ſubſtitutio. Directa verò ſubſtitutio eſt, quãdo hæreditas ſubſtituto defertur abſq; alterius miniſterio qui illam reſtituat. Differt autem inter vtranque præter alia, quòd in fideicommiſſaria ſubſtitutione locum habet detractio trebellianicę: in ſubſtitutione verò directa non item. Directa & indirecta ſubſtitutio fieri etiam poteſt in legatis, & donationibus cauſa mortis: ſed tunc locum nõ habet trebellianica.

Indirecta ſubſtitutio quid.

Directa ſubſtitutio.

Sex ſubſtitutionum ſpecies communiter diſtinguuntur, vulgaris, pupillaris, exemplaris, fideicommiſſaria, compendioſa ſeu reciproca, & breuiloqua. Meritò tamen Emmanuel à Coſta. c. ſi pater, in prin. nu. 2: poſt Couar. cap. Raynutius, de teſtamentis. §. 9. num. 2. & alios quos Couar. refert, addit ſeptimam ſpeciem, quæ militaris ſubſtitutio appellatur, proximèque poſt vulgarem erit annumeranda.

Subſtitutionis ſpecies ſeptem.

Vulgaris ſubſtitutio ab Anto. Gomez. 1. tom. variar. reſol. cap. 3. num. 1. à Couar. loco citato, nume. 30. & ab alijs cum Bar. in hunc modum definitur. Eſt directa ſubſtitutio, quæ à quocunque teſtatore, & comparatione cuiuſcunq; hæredis fieri poteſt: Nomine teſtatoris is intelligitur qui iuris diſpoſitione teſtari valet: ſicut nomine hęredis intelligitur, qui diſpoſitione iuris hæres inſtitui poteſt. Quarè, eum, qui teſtari nequit, non poſſe vulgariter ſubſtituere, & eum, qui hæreditatis eſt incapax, non poſſe vulgariter ſubſtitui, nihil traditæ definitioni officit. Quia ergo quicunque de populo, & comparatione cuiuſcunq;, poteſt modo explicato eiuſmodi efficere ſubſtitutionem, ait l. 1. tit. 5. p. 6. ad diſtinctionem reliquarum ſimplicium directarum, ſubſtitutionem hanc vulgarem fuiſſe nuncupatam. Idem affirmat Bar. l. 1. ff. de vulgari ſubſtitutione, & alij doctores.

Vulgaris ſubſtitutionis definitio.

Melius tamen poſſumus eam hoc pacto definire. Eſt ſubſtitutio directa & ſimplex, qua quis abſque peculiari priuilegio hæredem ſibi ſubſtituit. Per particulam, directa, reijcitur, fideicommiſſaria ſubſtitutio, per particulam, ſimplex reijciuntur breuiloquæ & compendioſæ ſubſtitutiones, quæ, vt dicemus, compoſitæ ſunt ex pluribus. Per particulam, abſque peculiari priuilegio, reijcitur militaris: licèt enim per eam miles ſibi ipſi hęredem ſubſtituat, vt tamen videbimus, id efficit ex particulari priuilegio. Reliquum verò definitionis excludit pupillarem & exemplarem ſubſtitutiones, quibus teſtator, non ſibi, ſed filio pupillo, ſi intra pupillarem ætatem, vel furioſo aut mente capto, ſi ſine liberis furioſus aut mente captus vitã finiãt, hæredem ſubſtituit.

Aptior eiuſdẽ definitio.

Militaris ſubſtitutio ex illo militis priuilegio ortũ habet, quod, vt diſp. 134. 135. §. quã verò, & diſp. 156. dictum eſt, diſcedere poteſt ex parte teſtatus & ex parte inteſtatus, non ſolũ quoad bona ſua, ſed ẽt quoad tempus; quã pro vno tempore inſtituere poteſt vnum hęredẽ ſibi directum, & pro alio alium. Atq; hinc proficiſcitur, vt de bonis ſibi proprijs poſſit ſtatuere, vt poſtquàm aliquis ſibi hæres in eis extiterit, eadem bona directa ſubſtitutione deueniãt ad alium, qui ſibi ipſi hęres ab aliquo tempore ſit, nempe vel à morte hæredis primo loco inſtituti, qui poſt mortem talis militis hæres extiterit, vel à certo tẽpore poſt militis mortẽ, quod eſt directò ſibi poſt mortem ſuam ſubſtituere. Ita habetur. l. Centurio. ff. de vulg. & pupill. l. milites etiã. ff. de militari teſtamento. l. in teſtamento, 1. C. de teſtamento militis, & alijs iuribus. Alijs autem hominibus, licèt fas ſit directò ſubſtituere vulgariter hæredibus à ſe inſtitutis, ſub conditione ſi hæredes non extiterint, nefas tamen eſt illis directò ſubſtituere in tempus quo hęreditatem iam adierint, hæredeſq; extiterint: ſed ſolùm in id tempus poſſunt illis ſubſtituere indirectè, eos grauãdo, vt vel totam, vel partem hæreditatis reſtituant, vt habetur. §. extraneo, inſt. de pupill. ſubſt.

Pupillaris ſubſtitutionis definitio.

Iuxta hæc ergo, ſubſtitutionem militarem poſſumus in hunc modum definire. Eſt ſubſtitutio directa ac ſimplex, qua quis ex ſolo priuilegio hæredem ſibi ſubſtituit. Per particulã, ex ſolo priuilegio, excluditur vulgaris ſubſtitutio. Per reliquas particulas excluduntur cæterę ſubſtitutiones, eo pacto quo circa præcedentẽ definitionem explicatum eſt.

Pupillaris ſubſtitutio, vt colligitur inſt. de pupill. ſubſti. in prin. & l. 2. ff. de vulgari, in hunc modum cũ Couar. ca. Raynutius. §. 5. definitur. Eſt ſubſtitutio directa & ſimplex, qua teſtator libero impuberi in poteſtate ipſius conſtituto, neq; per mortem ipſius in alterius poteſtatẽ recaſſuro, hęredem inſtituit, qui impuberi ipſi ſit hæres. Cùm enim ſæpe euenire ſoleat, vt impubes filius poſt mortem parentis intrà pupillarẽ ætatem (hoc eſt ante quatuordecimum annum omnino expletum, ſi ſit maſculus, vt habetur inſt. de pupill. §. maſculo, & alijs iuribus, & duodecimũ ſi ſit fœmina) è vita diſcedat, neq; eo tempore condere poſſit teſtamẽtũ, prouiditius, vt parens, ſub cuius poteſtate erat, aut (ſi ſit poſthumus) erat futurus, poſſet pro eo tempore conſtituere in ſuo teſtamento illi hæredẽ; atq; hæc hæredis inſtitutio, in parentis teſtamẽto, appellatur ſubſtitutio pupillaris. Quo fit, vt teſtm̃ patris, in quo pupillaris ſubſtitutio contineatur, quaſi duplex ſit teſtamentum, vt inſt. de pupill. ſubſt. §. igitur, habetur: vnũ, quo pater ſibi de hęrede prouidet: alterum, quo de hęrede prouidet filio. Verba illius § hæc ſunt. Igitur in pupillari ſubſtitutione duo quodãmodò ſunt teſtamenta, alterũ patris, alterũ filij, tanquam ſi ipſe filius ſibi hæredem inſtituiſſet; aut certè vnum teſtamentum eſt duarum cauſarum, id eſt, duarum hæreditatum. Hæc ibi.

Exemplis vulgarem ac pupillarem ſubſtitutiones illuſtremus. Si quis ſic in ſuo teſtamento dicat, inſtituo meum hæredẽ Petrũ, & ſi ille hęres non fuerit, ſuccedat Franciſcus, vel inſtituo, vel ſubſtituo Franciſcum, ſubſtitutio eſt vulgaris. Si verò dicat, inſtituo hæredem filiũ meũ, & ſi ille poſt mortem meam intrà pupillarẽ ętatẽ diſceſſerit, hæres illius ſit. Petrus, aut ſubſtituo illi Petrũ, ſubſtitutio eſt pupillaris. Quòd ſi dicat, inſtituo meũ hęredem filium meum, & ſi ille hæres non fuerit, vel intrà pupillarẽ ętatem poſt mortẽ meam diſceſſerit, ſuccedat Franciſcus, vel inſtituo, aut ſubſtituo Franciſcum, tũc vtranq; ſubſtitutionẽ in ſuo teſtamento expreſſit, vt hr̃ inſt. de pupil. ſubſt. in prin. vulgarẽ quidem, quatenus in euentu, quod filius hęres non ſit, vt ſi ante patrem moriatur, ſubſtituit ſuum hæredem, & non filij, Franciſcũ: pupillarem verò, quatenus in euentu, ꝙ filius moriatur quidẽ poſt mortem patris hæreditate adita, atque adeò hæres ſit, ſed è vita intrà ætatem pupillarẽ diſcedat, hæredem filij ſubſtituit Franciſcum.

In definitione propoſita per verba illa, qua teſtator libero impuberi hęredem inſtituit, qui ipſius impuberi ſit hæres; reijciuntur, tum ſubſtitutio exemplaris, qua non impuberi, quà impubes eſt, ſed amenti hæres inſtituitur: tum etiã vulgaris & militaris, quibus teſtator ſibi ipſi, & non alteri, hæredem inſtituit. Cur autem dictũ ſit, in poteſtate ipſius conſtituto, atq; additum ſit, neque per mortem ipſius in alterius poteſtatem recaſſuro, explicabitur diſpu. 185. Per verba autem illa, directa & ſimplex, fideicommiſſaria, & compoſitæ ſubſtitutiones excluduntur.

Subſtitutionis exemplaris definitio.

Subſtitutio exemplaris, eſt directa ſubſtitutio ac ſimplex, qua ád exemplum pupillaris, pater aut mater, cæteriq; aſcendentes ſm̃ ſui gradus prærogatiuam, liberis mente captis, aut ſimili morbo teſtari prohibitis, hæredem inſtituũt. Ita colligitur ex §. qua ratione, inſt. de pupil. ſubſt. & ex l. humanitatis. C. de impuberum & alijs ſubſtitutionib. Ius namq; prouidit, vt ad exẽplũ pupillaris ſubſtitutionis, aſcendẽtes ſm̃ ſui gradus prærogatiuã inſtituere illis poſſent hæredes ſub cõditione, ſi amentes, ſimiliſve morbo affecti, è vita diſcederent, eſto pupillarẽ ętatem excederent, imò eſto eſſent ſui iuris. Definitio hæc tota ex dictis circa præcedentes eſt manifeſta, magiſque perſpicua fiet diſp. 185.

Subſtitutionis fideicommiſſariæ definitio.

Fideicommiſſariam ſubſtitutionem ſic poſſumus definire. Eſt ſubſtitutio ſimplex, & indirecta, qua hęres ab inteſtato, vel teſtamento inſtitutus, grauatur reſtituere alteri hęreditatẽ totã, vel quotam illius, hoc eſt, dimidiã, tertiã, quartam, aut aliam ſimilem hęreditatis partem. Is, cui hæreditas aut quota hęreditatis reſtitui pręcipitur, appellatur fideicommiſſarius vniuerſalis: hęreditas autem, aut pars hęreditatis, quę reſtitui pręcipitur, nec nõ pręceptio ipſa, dicitur fideicommiſſum vniuerſale: is verò, qui reſtituere pręcipitur, hęres grauatus nuncupatur.

Dictũ eſt in definitione, qua hęres ab inteſtato, vel teſtamento inſtitutus grauatur, &c. Qm̃ ẽt qñ quis inteſtatus diſcedit, poteſt hęredem aut hæredes ab inteſtato grauare, vt hęreditatẽ, aut partem illius alteri reſtituant, vt conſtat. §. prętereà, inſtit. de fideicommiſſarijs

hęre-

hęreditatib. l. 1. §. hoc autem, & l. recuſare. §. meminiſſe. ff. ad Trebell. & l. 3. C. eodem titul. Quo fit, vt fideicommiſſum codicillo inſtitui poſſit, vt diſp. 124. dictum eſt. Directa tamen ſubſtitutio, vt vulgaris, fieri nequit codicillo: eo quod ſit ſecunda hæredis inſtitutio. qui tanquam hæres teſtatori immediatè ſuccedat: vnde, ſi in codicillo fiat, tranſit in fideicommiſſariam ex benigna interpretatione, vt eadem diſpu. dictum eſt, & conſentit c. ſi pater, de teſt. lib. 6. Quare, ſi quis ita in teſtamento dicat, ſit mihi hæres Petrus, & poſtea in codicillo dicat, ſi Petrus hęres meus non fuerit, ſuccedat Paulus, cenſetur grauare hæredem ab inteſtato, vt hæreditatem reſtituat Paulo. Ita Glo. 1. inſt. de vulgari ſubſt. in prin. quam, vt communiter receptam, ſequitur Emmanuel à Coſta, c. ſi pater, par. 3. verbo interdum, num. 25. ſol. 592. Eodem etiam modo pupillaris ſubſtitutio, ſi codicillo fiat, obliquatur, cenſeturque hæres pupilli ab inteſtato grauatus reſtituere hęreditatē tali ſubſtituto, detracta Trebellianica, quam hæres ab inteſtato ſibi reſeruet. Quia ſi plures ſubſtituantur pupillariter in codicillo, ſubſtitutiq; ipſi adinuicē ſubſtituantur, quaſi breuiloqua ſubſtitutione, de qua in ſequentibus erit ſermo, obliquatur eiuſmodi mutua ad inuicem ſubſtitutio, ſoliq; ſuperſtites ſubſtituti, qui tempore mortis pupilli fuerint reperti, accipient de manu hæredis ab inteſtato integram hæreditatem, detracta quarta Trebellianica, vtrumque habetur expreſſe l. Scęuola. ff. ad Trebellianum. Obſeruat verò Emmanuel à Coſta. c. ſi pater. p. 3. verb. interdum, nu. 2. fol. 428. cum Bar. & communiori doctorum ſententia, ſubſtitutionem illam nō fuiſſe vulgarem patris obliquatam, quaſi filius per ſuam mortem, hæredeſve filij reſtituere tenerentur ſolam hæreditatem patris detracta legitima portione filij, in qua pater non potuit eum grauare, ſed fuiſſe pupillarem obliquatā, in qua ſi filius intra ætatem pupillarem moreretur, grauabatur omnia vniuerſim bona ipſius filij reſtituere ſubſtitutis detracta Trebellianica, id quod ſatis apertè ſignificant verba legis Scęuola. Satis etiam ingenioſe aduerſus multos à nu. 27. ibidem obſeruat, mutuam illā ſubſtitutorum ſubſtitutionem eſſe vulgarem, ita vt in portiones eorum, qui tempore mortis pupilli hæredes fideicommiſſarij non extiterint, ſuccedant cæteri, qui hæredes extiterint. Licet enim vulgaris ſubſtitutio ſimpliciter fieri non poſſit codicillo, ea tamen quæ fit poſt fideicōmiſſariam, qua fideicommiſſarij in fideicommiſſis ipſis adinuicem ſubſtituuntur, cum ſit ipſiuſmet fideicommiſſariæ explicatio & coarctatio, fieri poteſt codicillo, tanquam pars principalis fideicommiſſariæ.

Additum in definitione eſt, hæreditatem totam, vel quotam illius: quoniam quemadmodum quando aliquis hæres directo inſtituitur, non in tota hæreditate, aut in quota illius, ſed in re aliqua determinata, puta in fundo, aut determinata quantitate non dicitur hæres vniuerſalis, ſed talis inſtitutio legatum reputatur, vt diſp. 155. oſtenſum eſt: ita quando, ſolum reſtitui iubetur res aut quantitas determinata, tale

A fideicommiſſum non eſt vniuerſale, de quo ſolo loquimur modo; ſed eſt particulare, quod nihil iam hodie à legato differt, vt conſtat in l. de legatis. §. ſed non. Quo fit, vt in eo neq; Trebellianica, neque alia quæ fideicommiſſis vniuerſalibus a diſp. 186. dicemus, ſed quę ſuo loco de legatis dicenda ſunt, locum habeant, vt ex multis iuribus eſt manifeſtum.

Definitio hoc pacto explicata intelligitur facilè cum ſuo definito recurrere. Particula namque ſimplex, excludit compendioſam & breuiloquam ſubſtitutionem. Particula vero, indirecta, reijcit quatuor directas ſubſtitutiones ante hanc fideicommiſſariam explicatas. Reliquū autem definitionis, & rem magis explicat, & excludit ſubſtitutionem fideicommiſſariam particularem.

B Compoſitæ verò ſubſtitutiones, quid ſint dicetur commodius dum, explicatis prius ſimplicibus ſuſtitutionibus, de eis, in particulari fuerit ſermo. Compoſitæ ſubſtitutiones.

Duo circa ſubſtitutiones in genere obſeruā da ſunt. Primum eſt, in dubio, an ſubſtitutio aliqua directa ſit, aut fideicommiſſaria, interpretandam, cenſendamque eſſe ſubſtitutionem directam, non verò fideicommiſſariam. Ita habebetur expreſſe c. ſi pater, de teſt. lib. 6. cuius hęc ſunt verba. Cum in ſubſtitutionibus ſemper ſit interpretatio facienda (dummodo earum verbis, & perſonis conueniat inſtitutis) vt ſubſtitutio directa intelligatur potius quam obliqua. Lege Emmanuelem à Coſta in idem caput par. 3. verb. obliqua, fol. 451.

C Secundum eſt, ſi quis ſimul ſubſtituatur alteri directè & indirectè, vulgari & fideicommiſſaria ſubſtitutione, in optione eo pacto inſtituti eſſe eligere, quo illorum duorum modorum pacto ſuccedere maluerit. Ita Anto. Gom. 1. tom. variar. reſol. c. 3. num. 7. Emmanuel à Coſta. c. ſi pater, par. 3. verb. obliqua, num. 14. fol. 461. & alij quos referunt, iuxta l. recuſare. §. Titius. ff. ad Trebell.

Habet etiam hoc commodum inſtitutio ſimul directa & fideicommiſſaria, quod ſi quis ſimul vulgariter, verbi gratia, & fideicommiſſariè ſubſtituatur, vtique in euentu, quod hæres inſtitutus hæreditatem non adeat, ſuccedit ſubſtitutus in totam hæreditatem: in euentu verò, quod eam adeat, talis hæres tenetur reſtituere ſubſtituto id, quod grauatus fuit reſtituere, &

D tēpore in quo reſtituere fuit grauatus, Trebellianica detracta. Lege Ant. Gom. 1. to. var. reſol. c. 3. nu. 34. & iura ac Doctores, quos citat.

DISPVTATIO CLXXXIIII.

De vulgari ſubſtitutione.

DIſputatione præcedente explicatum eſt quid ſit vulgaris ſubſtitutio. Circa eam in primis obſerua, ſi quis ſimul tres, aut plures cohæredes in portionibus inæqualibus inſtituat, eoſque viciſſim ſubſtituat, nulla alia declaratione adiecta, tunc, ſi vnus eorum hæres non exiſtat, portio illius cæteris accreſcit, non ęqualiter, ſed iuxta proportionem partis ad partē,

in qua

in qua quiſque inſtitutus eſt. Ita habetur §.& ſi.inſt.de vulg.ſubſt.l.ſi in teſtamento,& l.ſi plures.ff.eodem tit.l.1.C.de impub. & alijs ſubſt. & l.3.tit.5.par.6.

Obſerua deinde, duo eſſe capita, ex quibus hæres inſtitutus in aliquo teſtamento non eſt poſtea hæres, nempe, vel quia nón poteſt vt ſi moriatur ante teſtatorem, aut alia de cauſa; vel quia non vult. Primum caput appellatur impotentiæ. Secundum dicitur à iuriſperitis noluntatis. Si autem contingat teſtatorem, dum hæredi aliquem vulgariter ſubſtituit, exprimere ſolum vnum caput aut partem illius, cenſetur ex iuris diſpoſitione in eo capite aut parte capitis intelligere reliqua: quia ea præſumitur teſtatoris voluntas, quando contrarium aliunde non conſtat. Tũc verò ſubſtitutio illa dicitur expreſſa ex capite, quod in ea exprimitur, & tacita ex capite, aut parte capitis, quæ non exprimũtur. Vnde ſi quis ita in ſuo teſtamẽto dicat, inſtituo meum hæredem Petrum, & ſi ille noluerit, inſtituo Franciſcũm, vtique ſi Petrus ante teſtatorẽ moriatur, aut alia de cauſa hæres eſſe non poſſit, hęreditas pertinet ad ſubſtitutũ, & nõ ad hæredes ab inteſtato: quia teſtator ſub capite nolitionis, caput etiam impotentię intellexit. Similiter ſi dicat, inſtituo meum hæredem Petrũ, & ſi ille mortuus fuerit ante me, ſubſtituo Franciſcum, ſanè in euentu, quod ex aliqua alia cauſa hæres eſſe non poſſit, aut quod, licet hæres eſſe poſſit, non tamen velit, hæreditas pertinet ad ſubſtitutum, non verò ad hæredes ab inteſtato; quoniam in illa parte expreſſa capitis impotentiæ, intelligũntur, tam reliquæ partes eiuſdem capitis, quam caput noluntatis. Ita iuxta l. Gallus, per totam fere legem.ff.de liber.& poſt. & l.vlt. iuncta gloſſa ibidem. C. de inſtitution. & ſubſtitutionibus, atque alia iura, Couar.cap. Raynutius, de teſt.§.4.num.4.& 5. Anto.Gom. 3.tom.variar.reſol.c.3.num.10.(vbi, quam latè res hæc pateat, multis illuſtrat exemplis) Emmanuel a Coſta.c.ſi pater.par.1.verb.eidem filio, num.47.ſol.129.Bart.& communis Doctorum ſententia, quam referunt.

Vt verò varias ſubſtitutionis vulgaris tacitæ & expreſſę ſpecies intelligas, tertio obſerua. Capita omnia, ex quibus hæres inſtitutus poteſt non eſſe hæres, aliquando dum fit ſubſtitutio exprimi verbo aliquo capitibus omnibus communi, & tunc ſubſtitutionem appellari expreſſam verbis generalibus. Talis erit ſi teſtator dicat, ſi Petrus hæres meus non fuerit, ſit Franciſcus. Verbum enim illud, ſi hęres non fuerit, cõprehendit capita omnia ex quibus poteſt non eſſe hæres, tanquam quippiam capitibus omnibus commune. Quando autem verbis particularibus capita omnia exprimuntur, dicitur ſubſtitutio expreſſa verbis particularibus, vt ſi teſtator dicat, ſi Petrus noluerit, aut non potuerit eſſe hæres, ſit hæres Franciſcus. Quando verò exprimitur vnum tantum caput, aut pars capitis, reſultat prima ſpecies ſubſtitutionis tacitæ, quoad caput, aut capita, quæ non exprimũtur, de qua paulo ante dictum eſt.

Secunda ſpecies ſubſtitutionis vulgaris tacitæ eſt, quando filio impuberi conſtituitur à pa-

A tre ſubſtitutus pupillaris, & nihil amplius exprimitur. Eſt enim regula, qđ in pupillari ſubſtitutione expreſſa comprehenditur tacita vulgaris ex iuris diſpoſitione, præſumptaque voluntate teſtatoris. Quare ſi teſtator dicat, ſit hæres Petrus meus filius, & ſi in pupillari ætate diceſſerit, illi ſubſtituo Antonium, aut ſit hæres Antonius; tunc ſi filius ille moriatur ante teſtatorẽm, ſuccedit teſtatori Antonius, non verò teſtatoris hæres ab inteſtato: idque propter vulgarem tacitam ſubſtitutionem, quæ in pupillari expreſſa intelligitur. Simili modo in vulgari filij ſubſtitutione expreſſa, eſto ſit ex vno tãtum capite, aut ex vna tantum parte vnius capitis, intelligitur tacita pupillaris ex eadem iuris diſpoſitione, pręſumptaque teſtatoris voluntate. Vt ſi teſtator dicat, inſtituo meum filium hæredem, B & ſi ille hæres meus non fuerit, inſtituo Antoniũ; tunc, eſto filius poſt patrem moriatur, hæreſque illius ſit, ſi tamen intra pupillarem ætatem è vita diſcedat, ſuccedit illi Antonius, non verò hæres illius ab inteſtato, idque propter tacitam pupillarem ſubſtitutionem comprehenſam in illa vulgari ex vno tantum capite expreſſa. Ita habetur expreſſe.l.iã hoc iure.ff.de vulg. & pupill. & l. quamuis. C. de impuberum & alijs ſubſtitutionib. & colligitur apertè ex l.vlt. C.de inſtitutionib. & alijs ſubſtitutionib. Vbi cum quidam in hunc modum teſtamentum cõdidiſſet; ſit meus hæres poſthumus meus, qui in ventre meæ vxoris remanet, & ſi ille natus non fuerit, ſit hæres Petrus; decernitur, nato illo, & mortuo intra pupillarem ętatem poſt ma C trem ſuccedere illi Petrum, & nõn hæredes ab inteſtato, idque propter tacitam ſubſtitutionẽ pupillarem in vulgari ex illo tantum capite, ſi natus non fuerit, comprehenſam. Conſentit cõmunis doctorum ſentẽtia, quam referunt & ſequuntur An.Go.3.tom.variar.reſol.c.3.nu.10. & Couar.c.Raynutius, de teſt.§.4.a num.6.

Quod dictum eſt, nempe in vulgari expreſſa comprehendi tacitam pupillarem, & è contrario in expreſſa pupillari comprehendi tacitam vulgarem, intelligendum eſt, quando de contraria voluntate teſtatoris non conſtat. Si namque de contraria voluntate teſtatoris conſtet, illi ſtatur, vt expreſſe habetur.l.iam hoc iure, & l.quamuis, citatis.

Recte autem obſeruat Syl. ver. hæreditas.4. no.6. quando ſuccedıtur ex vulgari, ſuccedi in D ſolis bonis patris teſtatoris: quando verò ſuccedıtur ex pupillari, ſuccedi tam in bonis patris teſtatoris, quam pupilli intra pupillarem ætatem defuncti, ſi quę ille aliũde habebat, vt diſp. 185. erit manifeſtum. Quæ circa eiuſmodi tacitas vulgares, & pupillares in expreſſis comprehenſas, addi hoc loco poterant, commodius dicentur diſp. 185. & dum de breuiloqua ſubſtitutione fuerit ſermo.

Subſtitutio vulgaris ſtatim, ac hæreditas per eum, cui ſubſtitutus eſt datus, adita eſt, expirat l.poſt aditam.C.de impuberum & alijs ſubſtitutionib.& l.4.tit.5.par.6.& colligitur ex l.ſi legata.C.de legatis, vbi habetur, ſi vulgaris ſubſtitutio facta ſit in legatis, expirare per legati agnitionem & acceptationem. Ratio autem, vt l.4. citata

Subſtitutio vulgaris quãdo expiret.

citata ait, hæc eſt. Quoniam vulgaris ſubſtitutio continet conditionem hanc, ſi is, cui ſubſtitutus eſt datus, hæres non fuerit: aditione autẽ hæreditatis, qui hæres fuit inſtitutus, abſolutè & perfectè eſt hæres. Si tamen pupillo datus eſſet à patre ſubſtitutus vulgaris, licet aditione hæreditatis facta per pupillum expiraret ſubſtitutio vulgaris, non tamen expiraret tacita pupillaris cum ea coniuncta: eaque de cauſa, ſi pupillus intra pupillarem ætatem poſtea moreretur, nec matrem haberet, ad omnia bona illius admitteretur ſubſtitutus, excluſis hæredibus ab inteſtato, etiam ad illa ad quæ vulgariter fuerat ſubſtitutus, ſi adhuc exiſterent. Atque hac de cauſa l. poſt aditam, citata in hunc modũ habet. Poſt aditam hæreditatem directæ ſubſtitutiones, non impuberibus filijs factę, expirare ſolent. Dictum namque eſt, non impuberibus factæ, propter ea, quæ proximè dixi. Dictũ etiam eſt, directæ: quoniam fideicommiſſaria, adita hæreditate per hæredem grauatum, non expirat, quin potius firmatur. Hæc Ant. Gom. 3. tom. variar. reſ. c. 3. nu. 32.

Expirat etiam ſubſtitutio, vulgaris eo ipſo quod ſubſtitutus diſcedit è vita antequam conditio, ſub qua erat ſubſtitutus, impleatur: ius namque & ſpes illius non tranſit ad hæredes. l. ſed ſi plures. ff. de vulg. & pupi. Item hęreditas, aut legatum, ſi relicta ſint ſub conditione pendente in futurum, non trãſmittuntur ad hæredes, ſi is cui ſunt relicta, ante impletam conditionem vitam finiat, vt in calce diſputationis 177. & diſp. 180. & 181. dictum eſt. Quare cũ ſubſtituto vulgari hæreditas relinquatur ſub conditione, ſi is, cui ſubſtituitur, non ſit hæres, conſequens eſt, vt ſi, dum talis conditio in futurum pendet, ſubſtitutus è vita diſcedat, expiret ſubſtitutio. Ita Ant. Gom. c. citato. nume. 29. & communis doctorum ſententia.

Quæſtio. Diſcutiendum eſt modo dubium illud, qđ diſp. 180. in hunc locum reſeruauimus. Nempe, vtrum ſi is, cui ſubſtitutus vulgaris fuit datus, è vita ante hæreditatem aditam diſcedat, illam tranſmittat ex quouis illorum trium capitum, quæ ea diſp. explicata ſunt, an nõ, ſed ſubſtitutus ſit in ea hæreditate præferendus. Ratio dubitandi eſt, quoniam, cum duplici ex capite hęreditas ad ſubſtitutum vulgariter deueniat videlicet ſi, vel inſtitutus non poſſit, vel noluerit eſſe hæres; & tranſmiſſio locum nõ habeat, quando inſtitutus non poteſt eſſe hæres; conſequens eſt, vt ſolum ſit difficultas ex parte alterius capitis: ſubſtitutio autem vulgaris ex capite voluntatis includit hanc tacitam conditionem, ſi inſtitutus voluerit eſſe hæres, ſit, alioquin ſit ſubſtitutus, vt colligi videtur ex l. 1. §. ſi proponatur. ff. ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti, & ex l. aliquando. ff. de conditionib. & demonſtra. cum ergo, quod ſub conditione relinquitur, conditione non impleta ad hæredes non tranſmittatur: conſequens eſt, vt in eo euentu non fiat hæreditatis tranſmiſſio, ſed præferendus ſit ſubſtitutus vulgaris.

Bar. & communis doctorum ſententia pp hoc fundamentum, & quædam alia iura, quæ huic opinioni fauere videntur, affirmat, ſuum

A hæredem, quando ei ſubſtitutus vulgaris eſt datus, non tranſmittere hæreditatem non aditam ad ipſius hæredes, ſed pręferendum eis eſſe ſubſtitutum. Id verò limitant, vt intelligatur, quando vulgaris ſubſtitutio expreſſa eſt quoad caput voluntatis, ſiue verbis generalibus, ſiue particularibus expreſſa ſit: ſecus autem quando vel eſt omnino tacita, vel eſt tacita quoad caput voluntatis, & expreſſa quoad caput impotentiæ. Bartolus, & alij huius ſententiæ doctores nihilominus aſſeuerant iure ſanguinis & deliberandi tranſmitti hęreditatem non aditam, non obſtãte, quòd hæredi ſubſtitutus vulgaris ſit conſtitutus. Baldus tamen & alij cenſent, etiam ſi hæredi ſuo conſtitutus ſit ſubſtitutus vulgaris, tranſmittere hęreditatem non aditam ad ipſius hęredes, præferẽdosq; proinde eſſe tali ſubſtituto. Has omnes ſentẽtias latè B explicat ac proſequitur Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 3. à nu. 15. & rurſus dilucidius & melius c. 9. à nu. 34. & à nu. 50. & quamuis Bar. ſententiam vt communiorem defendat, ſententiam tamen Baldi, præſertim c. 3. citato amplectitur.

Vt verò paucis ac dilucidè controuerſiam hanc dirimamus, ſit 1. concl. Nihil impediente, quod ſubſtitutus vulgaris ſit datus, hęres quicunque legitimam ſibi debitam nondum aditam tranſmittit iure ſanguinis ad ipſius deſcendentes, & tam iure ſuitatis, quam deliberandi, ad quoſcunque ipſius hæredes, modo tamen illam nõ repudiauerit: quare in illa hęredes ſunt præferendi ſubſtituto. Hanc affirmãt An. Gom. c. citato, à nu. 17. & c. 9. à nu. 40. Emanuel à Coſta. c. ſi pater. par. 2. verb. debitę. à nu. 3. ſol. 300. & 301. & multi alij, quos referunt, conſtatq; ex dictis diſput. 177. & 180. quoniam legitimæ neque conditio neque grauamen imponi poteſt. 1. Concl.

C

Hac eadem ratione in regno Caſtellæ. l. 27. Tauri merito ſancitum eſt, quod quamuis teſtator in quinto ſuorũ bonorũ facere poſſit ſubſtitutiones, quas voluerit, & apponere q̃cunq; alia vincula: nihilominus in tertio (de quo ſolo poteſt ad libitum diſponere inter ſolos ſuos deſcendentes) neque in perpetuum, neque ad tempus facere poſſit ſubſtitutiones, niſi ſubſtituendo deſcendentes, & in eorum defectum aſcendẽtes, & in aſcendentium defectum alios propinquos, quibus omnibus deficiẽtibus poſſit ſubſtituere quoſcunque alios extraneos. Ad D ditur, ſi aliter in tertio factæ fuerint ſubſtitutiones, ſint eo ipſo nullæ.

Secunda conclu. Eſto hæredi datus ſit ſubſtitutus vulgaris, iure tamen ſanguinis tranſmittit hæreditatem non aditam ad ipſius deſcendentes, & iure deliberandi ad quoſcunque ipſius hæredes. In hac conueniunt Bar. & Bald. & cæteri doctores communiter, quos referunt & ſequuntur Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 9. à nu. 50. & Emanuel à Coſta. c. ſi pater. par. 1. ver. habẽs, nu. 20. & 22. Pręter alia verò iura colligit apertè ex l. vnica. §. cum autẽ, iũcto. §. in nouiſſimo. C. de cadu. tollend. Etenim cum in §. in nouiſſimo dictum eſſet, hęreditatem non aditam non tranſmitti niſi ex iure ſanguinis iuxta. l. vlt. C. de ijs qui ante apertas tabulas, & ex iure delibe- 2. Concl.

randi

randi iuxta.l.cum antiquioribus.C.de iure deliberandi;in §.cum autem, hoc idem referendo atque ad dicta in §.in nouiſſimo remittendo,ſubiungitur; quando extra eos caſus hæreditas non fuit adita, pertinere ad ſubſtitutum, ſi fuit datus; vnde manifeſtè colligitur,in illis alijs duobus euentibus,quando hæreditas non fuit adita,non pertinere ad ſubſtitutum,ſed ad eos,ad quos alioquin ſit hæreditatis tráſmiſſio.

3.Concl. Tertia concl. Eſto hæredi ſuo datus ſit vulgaris ſubſtitutus,tranſmittit iure ſanguinis hæreditatē non aditā ad ſuos deſcendentes, & iure deliberandi ad quoſcunq; ipſius hæredes. Hæc eſt Imolæ,& Ant.Gom.c.9 citato.nu.50.prope finem,continetur que in præcedente concluſione.Poteſt verò probari, quoniam ex eo, quod quis ſit ſuus hæres, non amittit facultatem tráſmittendi,quam haberet, ſicut ſi non eſſet hæres ſuus, ex iure ſanguinis & deliberandi, quæ iura omnibus vniuerſim hæredibus ſunt communia.

Solum ergo ſupereſt controuerſia quo ad hęreditatem relictam hæredi ſuo vltra legitimam,num,quando ei eſt datus ſubſtitutus vulgaris, & non habet deſcendentes,nec poteſt ex iure deliberandi tranſmittere eā non aditam ad hæredes, qui non ſunt deſcendentes ipſius, vel quia ignorauit ad ſe pertinere, vel quia intra annum à tempore,quo id ſciuit,eam non adiuit,num,inquam, tunc vi ſuitatis illam ad eos tranſmittat,an non,ſed pertineat ad ſubſtitutū: comparatione namque deſcendentium oſtenſum eſt iure ſanguinis eam tranſmittere: tempus autem, in quo iure ſanguinis tráſmittitur, æquale eſt ei, in quo vi ſuitatis tranſmittitur.

Potiſſima q̄ſtionis deciſio. Hac de re mihi certè valde probabilis eſt opinio Baldi, illam videlicet tranſmittere.Ducor,quoniam quando alioquin ex iuris diſpoſitione locum habet tranſmiſſio, ſanè caput illud voluntatis in ſubſtitutione vulgari,nempe, ſi Petrus a me inſtitutus noluerit eſſe hæres,ſit hæres Franciſcus, non impedit tranſmiſſionem: etenim vi ipſa verborum non idem ſignificat,quod,ſi voluerit,ſit hæres,alioquin ſit Franciſcus; ſed potius ſignificat, ſi illam repudiauerit formaliter aut virtute,ſit hæres Franciſcus:qui autem,ſublata ſubſtitutione,ius habet tranſmittendi hæreditatem, certè ex eo, quod diſcedat illa non adita,non cenſetur eam repudiaſſe, ſed adhuc in ſe, aut in ſuo hærede, ad quem ius ſuum ac facultatem adeundi tranſmittit,liberum manet eam acceptare,aut repudiare:quo fit, vt caput illud noluntatis non inferat,ſi præciſè voluerit in ſeipſo,ſit hęres alioquin,in quocunque alio euentu,ſit hæres Franciſcus;ſed inferat,ſi voluerit per ſe,aut per hæredem, in quem vis adeundi transfuderit, ſit hęres, alioquin ſit Franciſcus:neque ſanè iura, quibus autores contrarię opinionis nituntur, quicquam in contrarium,ſi rectè expēdantur, probant.Secundo ducor,quoniam quando hęreditas eſt relicta ſub conditione,quę neque tēpore mortis hęredis impleta eſt, neque poſtea impleri poteſt,certè impeditur tranſmiſſio hęreditatis non minus iure ſanguinis,aut deliberandi,quam ſuitatis: id namque vniuerſim impedit tranſmiſſionem, eo quod auferat omnino ius hęredis ſub ea conditione inſtituti:cum ergo caput noluntatis in ſubſtitutione vulgari idem ſemper ſignificet,ſanè ſi ſenſus illius eſſet hic,ſi Petrus à me inſtitutus voluerit per ſeipſum,ſit meus hęres,alioquin in omni alio euētu ſit hęres Franciſcus,neque iure ſanguinis,neque deliberandi tranſmitteret Petrus hęreditatem non aditam; quandoquidem neque ante mortem voluerit eſſe hęres, neque poſt mortē poſſit per ſeipſum velle eſſe hęres: contrarium autem affirmant Bartolus & ſectatores alij cōtrarię opinionis.Non ergo ille eſt ſenſus capitis noluntatis, ſed qui à nobis traditus eſt;neq; eam conditionem ſignificat,quam autores contrarię opinionis volunt,ſed quam nos explicauimus. Ex ea verò iuris conſultus.l.vnica. C.de caducis tollen.& alijs iuribus,naturę ipſi rei innixus,intulit,eo ipſo,quod poteſtas tranſmittēdi ex iure ſanguinis & deliberandi introducta eſt,excludendum eſſe ab hæreditate non adita ſubſtitutum vulgarem,& admittēdum eſſe hęredem ad quē ex illis capitibus hæreditas tranſmittitur,idemque proculdubio diceret de eo, ad quem vi ſuitatis ex deciſione iurium antiquorum hęreditas tranſmittitur: pręſertim cū potētior,magiſque priuilegiata ſit ſuitas ad hęreditatem tranſmittendam, quam ſint duo illa alia capita.

Ant.Gom.1.tom.var.reſ.c.9.nu.50.verſus finem,ac alibi, vult ſi legatario datus ſit ſubſtitutus vulgaris in legato, diſcedatq; ante agnitionem ſeu acceptationem legati,non tranſmittere illud ad hęredes,ſed pręferri in eo ſubſtitutum. Id verò probat ex l. ſi ita legatum.§. illi ſi volet. ff.de leg.1. Cęterum nihil tale ex ea lege colligitur: in ea namq; ſolum eſt ſermo, quando legatum fuit relictum ſub conditione poteſtatiua, & legatarius ante impletam conditionem diceſſit è vita. Idem etiam probat ex l.ſi legata.C.de legatis. Attamen neq; lex illa id probat:in ea namq; ſolum habetur,quod ſi legatarius cui ſubſtitutus vulgaris eſt datus,legatum acceptet, expirat ſubſtitutio; hoc autem nihil ad rem,de qua agemus.Quare non dubito falſam cenſeri debere eam opinionem, ſi attendantur, quę proximè de tranſmiſſione hęreditatis,nihil impediente ſubſtituto vulgari,dicta ſunt,& quę de tranſmiſſione legatorum diſpu. 181.ſunt tradita.

Dubium. Dubium eſt,ſi teſtator multos inſtituat hæredes,eiſq; ſubſtituat quendam,an ſi vnus deſinat eſſe hæres,quia non potuit, aut quia noluit,portio illius pertineat ad ſubſtitutum, an verò accreſcat alijs hęredibus, ita vt,ſi vel vnus hęredum adeat hęreditatem, expiret ſubſtitutio,neceſſariumque ſit nullum eorum eſſe hæredem, vt hęreditas ad ſubſtitutum deueniat.

Deciſio. Dicēdum eſt, ex verbis teſtatoris id iudicandū eſſe.Si namque dicat,inſtituo meos hęredes Petrum & Paulum,& ſi neuter fuerit hęres,ſubſtituo Franciſcum, conſtat Franciſcum vocatum non fuiſſe,niſi in defectum vtriuſque ſimul,atque adeo portionem vnius,qui hęres non fuerit,accreſcere alteri. Idem in hoc euentu eſſet, etiam ſi pauperes,aut alia cauſa pia, eſſent ſubſtituti:

ſtituti:eo quòd manifeſta ſit volūtas teſtatoris. Si autem diceret, inſtituo Petrum & Paulum, & ſi hęredes non fuerint ſubſtituo Franciſcū; idem quoq; eſſet dicendum. Quoniam licèt nō ſit tam apertum hanc fuiſſe voluntatem teſtatoris, vt apertum eſſet, ſi dixiſſet, ſi neuter aut ſi nec Petrus nec Paulus fuerint hæredes; nihilominus id potius atque in rigore ſignificant verba illa, quam in defectum cuiuſque vocari ſubſtitutum. In hoc tamen euentu non caret probabilitate opinio Baldi & Iaſonis, quos Anton.Gom. 1.tont.var.reſol.c.3.num.vlt.refert ac ſequitur, nempe, ſi ſubſtitutus eſſet cauſa pia, fauore illius, & quia pręſumēdum eſſet eam fuiſſe voluntatem teſtatoris, præferendum eſſe ſubſtitutum. Quod ſi teſtator diſiunctim ſubſtitueret, addendo, ſi vel Petrus vel Paulus non fuerit hæres, ſubſtituo Franciſcum, vel eorū cuiq; ſubſtituo Franciſcum, aut aliud ſimile, tunc locum non haberet ius accreſcendi, ſed præferendus eſſet ſubſtitutus. Ita, iuxta varia iura, Bar. & communis opinio, quam Ant. Gom. nu.citato refert ac ſequitur. Atque in hoc euentu vera ſunt, quæ idem Doctor latè in eodē capite. nu. 26. diſputat, tam quādo ſubſtitutio vulgaris eſt expreſſa, quam quando eſt tacita.

Iuxta hæc mihi non probatur opinio doctiſſimi Ant. à Gama deciſ. 367. Quidam enim teſtator filiæ mentecaptæ exemplariter ſubſtituit duas ſorores filias ipſius teſtatoris. Addidit verò, e ſe caſo for, que as ditas minhas filhas forem fallecidas tēpore mortis mentecaptæ, em tal caſo herdaraõ a dita fazenda os filhos & filhas das ditas minhas filhas. Obijt autem ante mente captam vna ex ſororibus ſobole relicta. Mortua verò mente capta, orta fuit lis inter ſororem ſuperſtitem, quæ contendebat ad ſe pertinere bona omnia mentecaptæ, & inter filiam alterius ſororis defunctæ, q̄ intēdebat ad ſe pertinere portionem matris: eo quòd loco illius fuiſſet à teſtatore ſubſtituta. Pronunciata autē fuit ſententia in fauorem ſororis ſuperſtitis, excluſa conſobrina, eo quòd, vt ex verbis ſubſtitutionis conſtat, conſobrina non vocetur, niſi ſub conditione, quòd copulatiuè ſorores mentecaptæ defunctæ ſint ante mentecaptam. Ant. verò à Gama reuocauit ſeotentiam, cenſuitque conſobrinam, ſtatim mortua matre, vi ſubſtitutionis ſucceſſiſſe in locum illius, ac proinde bona mentecaptæ diuidenda eſſe inter conſobrinam & ſororem defunctæ ſuperſtitem. Potiſſimum ducitur l. Lucius. §. Caio. ff. ad Trebe. vbi, cum duo inſtituti fuiſſent hęredes in portionibus inęqualibus, rogatiq; eſſent reſtituere per mortem ſuam bona, in quibus hęredes erant inſtituti, decernitur, mortuo vno illorum, portionem illius reſtituendam eſſe ſubſtituto fideicōmiſſario, neq; ad id expectandam eſſe mortem vtriuſq; hæredis. Hæc, inquam, Gamæ ſententia non placet, vt neq; alijs ſenatoribus, quibus à Rege iterum examinari proceſſum eſt commiſſum, placuit. Primò, quoniam, vt diſp. 187. dicetur probabilior communiſq; eſt ſententia, conſobrinam nō poſſe exemplariter ſubſtitui, niſi in defectum omnium ſororum ac fratrum mentecaptæ. Secundo, quoniam verba ipſa ſub-

A ſtitutionis ſatis ſonant requiri mortem vtriuſque ſororis, vt earum filij ac filiæ loco ipſarū ſuccedant. Præſertim cum, vt ex verbis ſubſtitutionis conſtat, filij & filiæ non ſubſtituantur vt ſuccedant per ſtipites, ſed per capita, ita vt ſi ex vna ſorore ſuperſtes ſit vnus tantum filius, & ex alia quinq;, bona mentecaptæ diuidenda ſint in ſex portiones æquales inter eos diuidendas. Tertio, quoniam, l. Lucius. §. Caio, nihil definitur huic noſtræ ſententiæ contrarium. Etenim ſeorſim Caius inſtitutus fuerat, in quadam hæreditatis portione, Titia in alia, atque alij in alijs, ſoliq; Caius & Titia iuſſi ſunt poſt ipſorum mortem cuidam tertio reſtituere portiones ſuas: quocirca meritò ibi definitur, portionem vniuſcuiuſq; eorum ſtatim, ac mortuus fuerit, reſtituendam eſſe ſubſtituto, **B** nō expectata morte alterius: quoniam facta ea inſtitutione, perinde fuit teſtatorem Caio & Titiæ dicere, iubeo per mortem veſtram portiones veſtras reſtitui Sempronio, ac ſi dixiſſet, vnicuiq; veſtrum iubeo, vt, cum mortuus fuerit, reſtituat portionem ſuam Sempronio.

DISPVTATIO CLXXXIIII.

De pupillari ſubſtitutione.

HOc loco dicendum erat de militari ſubſtitutione, niſi commodius id fieret dum de compendioſa erit ſermo. Pupillarem ſubſtitutionem in hunc modum diſp. 182. definiuimus. Eſt ſubſtitutio directa & ſimplex, qua teſtator libero impuberi in poteſtate ipſius con**C**ſtituto, neque per mortem ipſius in alterius poteſtatem recaſuro, hæredem ſubſtituit, qui impuberi ipſi ſit hæres.

Vt verò intelligas, quę diſp. citata in hunc locum ex ea definitione explicanda reſeruauimus, obſerua. Vt ſuo loco inferius dicetur, de iure communi in poteſtate aui paterni eſſe filium, nepotem, & cæteros deſcendentes per lineam maſculinam, non obſtante quod coniugati ſint, niſi ex aliquo alio capite ſui iuris efficiantur. Mortuo autem auo, nepotes relabuntur, eſſeque incipiunt in poteſtate patris, vniuerſimque deſcendentes per lineam maſculinam ſemper ſunt in poteſtate ſupremi aſcendentis ſuperſtitis: eo autem mortuo, incipiunt eſſe in poteſtate ſupremi ſuperſtitis in eadem linea. **D** De iure verò huius Regni & Regni Caſtellæ, eo ipſo, quod filius coniugatus eſt, efficitur ſui iuris, amittitque pater poteſtatem, tam in illū, quam in deſcendentes ex illo: modo tamen in regno Caſtellæ talis filius non ſolum coniugatus, ſed etiam velatus more eius regni ſit; alioquin tam ipſe, quam filius qui antequam eſſet velatus ex eo naſceretur, eſſent in poteſtate eiuſdem parentis. In eo tamē regno nepos ex filio coniugato & velato, mortuo patre, non relabitur in poteſtatem aui, ſed manet omnino extra patriā poteſtatem. Idemque eſt in hoc regno, quicquid ordiuationes per errorem in contrariū innuant. Hæc omnia inferius ſuo loco oſtēduntur: interim autem ſupponantur.

Hoc iacto fundamento, idcirco in definitio-

ne

A ne propoſita diximus; eſt ſubſtitutio, qua teſtator libero impuberi in poteſtate ipſius conſtituto hæredem ſubſtituit; quoniam, vt quis ſubſtituere poſſit pupillariter, neceſſe eſt, vt is, cui ſubſtituit, in ipſius ſit poteſtate, vt conſtat. l. 2. ff. de vulg. & pupil. inſt. de pupil. ſubſt. in princ. & l. 5. tit. 5. par. 6. Hac ratione, neq; mater, etiã poſt mortem patris ſubſtituere poteſt filio impuberi pupillariter, neque auiæ, aut aut auus maternus, neque item de iure huius & Caſtellæ regnorum auus paternus: eo quod nepos in nullius horum ſit poteſtate.

Vt pupillaris ſubſtitutio valida ſit, neceſſe eſt, vt tempore mortis eius, qui ſubſtituit, is in poteſtate eius ſit, cui talis ſubſtitutus datur, aut certè ſit poſthumus adhuc vtero clauſus: alioquin ſi vel emancipatione, vel aliqua alia ratione tempore mortis teſtatoris ſub illius non fue- B rit poteſtate, euaneſcit ſubſtitutio. l. cohæredi. §. cum filio. ff. de vulgari & pupill.

Dubium. Vtrum autem neceſſe etiam ſit, vt tempore, quo conditum fuit teſtamentum, ſub teſtatoris fuerit poteſtate. Quamuis rarò eueniet, vt quis prius ſubſtituat alteri pupillariter, quam ille in ipſius ſit poteſtate, Bar. tamen & communior antiquorum ſententia. l. 2. §. ſed ſi extraneum, per textum ibi. ff. de vulgari, & pupilli negant id eſſe neceſſarium. Couar. verò c. Raynutius, §. 5. num. 1. cum multis recentioribus quos refert, affirmat neceſſarium eſſe, ſubſtitutionemque aliter factam eſſe nullã: eo quod id, quod à principio nullum fuit, vtpote cui deerant cõditiones ad validitatem neceſſariæ, ſuperuentu conditionum validum non reddatur. At verò C Emmanuel a Coſta. c. ſi pater. p. 1. verb. habens, nu. 6. fol. 16. quamuis Couar. opinionem iure veriorem eſſe exiſtimet, coneturque cum Couar. ſatisfacere. §. ſed ſi extraneum; ait tamen, Bar. opinionem, vtpote longè magis receptam, in praxi obtinere: quod præſertim verum erit in hoc Luſitaniæ regno, in quo opinionibus Bar. ſtandum eſt in iudicando, quando neque

Deciſio. communem opinionem, neq; Accurſij gloſsã habent in contrarium. Mihi verò videtur Bar. opinio apertiſſimè confirmari ea §. cum filio, citat. Vbi, cum de iure communi tradi ab auo nõ poſſit nepoti ſubſtitutus pupillaris interim dum pater viuit, decernitur, validam eſſe ſubſtitutionem, ſiue tempore, quo auus teſtamentum condidit ac ſubſtituit, nepos per mortem patris tenuerit patris locum, ſiue poſt teſtamen- D tum conditum eum locum tenuerit; euaneſcere tamẽ ſubſtitutionem, ſi tempore mortis aui poteſtatem illius erat egreſſus. Ecce, ſubſtitutio pupillaris facta eo tempore, quo non aderant conditiones vt valida eſſet neceſſariæ, valida pronunciatur ex ſuperuentu neceſſariæ ad id conditionis, ei ſane perſimilis conditioni, de qua Couar. & alij recentiores cum Bar. & antiquioribus controuertunt.

Addita ſunt in definitione pupillaris ſubſtitutionis verba illa; neq; per mortem ipſius in alterius poteſtatem recaſuro: quoniã id pupillarem ſubſtitutionem impedit, vt expreſſe habetur. l. 2. in prin. ff. de vulg. & pupil. & l. 5. tit. 5. p. 9. Quare de iure communi, viuente patre & A auo, neuter poterat ſubſtituere pupillariter impuberi. Non quidem pater, quoniã non in ipſius, ſed in aui erat poteſtate. Non item auus, quoniam per aui mortem, in patris recaſurus erat poteſtatem.

Dubium. Dubium eſt hoc loco, vtrum ab hac parte definitionis, & à præcedente hactenus explicatis, euentus aliquis excipiendus ſit, in quo pupillaris ſubſtitutio locum habeat, etiam quando impubes in alterius eſt poteſtate, aut in alterius recaſurus eſt poteſtatem. Multi, quos Emmanuel à Coſta c. ſi pater, par. 1. verb. pater. fol. 9. à nu. 7. refert, arbitrantes eam eſſe Bar. opinionem, affirmant de iure communi, viuente patre & auo, ſi pater miles ſit, poſſe filio impuberi ſubſtituere pupillariter, non obſtante, quod non in ipſius, ſed in aui poteſtate ſit: ſimiliter- B que ſi auus miles ſit, poſſe ſubſtituere pupillariter nepoti, nihil impediente quod in patris poteſtatem ſit recaſurus. At vero dicunt, eiuſmodi pupillares ſubſtitutiones fieri non poſſe de omnibus bonis, quæ tempore mortis impuberis fuerint illius, vt fieri poſſunt cæteræ pupillares ſubſtitutiones; ſed tãtum de eis bonis, in quibus talis pater aut auus milites eum hæredem inſtituerint. Probant id ex l. cum filiusfamilias. ff. de militari teſtamento, cuius hæc ſunt verba. Cum filiusfamilias deceſſiſſet filio impubere hærede inſtituto, eiq; ſubſtituiſſet in aui poteſtatem manenti, tutoreſq; dediſſet, diui fratres reſcripſerunt, ſubſtitutionem quidem valere, tutoris autem dationem non valere. Quia hæreditati quidem ſuæ miles, qualem velit, ſub- C ſtitutionem facere poteſt: veruntamen alienum ius minuere non poteſt. Hæc ibi. Ex quibus pater, militem patrem ſubſtituere poſſe pupillariter filio ſuo impuberi, non obſtante, quod nõ in ipſius, ſed in aui ſit poteſtate: at verò ſolum id poſſe circa bona, in quibus hæredẽ illum inſtituit, vt ex illis verbis conſtat hæreditati quidem ſuæ; quaſi diceret, non alijs bonis miles in eo euentu, qualẽ velit ſubſtitutionem facere poteſt. Idem eadẽ ratione eſſet de auo milite, eſto nepos recaſurus in patris eſſet poteſtatem.

Copioſe tamen & doctè Emmanuel à Coſta loco citato, à num. 10. cum alijs oſtendit, illam non eſſe ſubſtitutionem pupillarem, ſed militarem directam, qualẽ iuxta militare priuilegiũ efficere eidem filio poſſet, eſto impubes non eſ- D ſet, & qualem poſſet facere cuicunq; extraneo, quem hæredem inſtituiſſet; neq; cõtrarium ſenſiſſe Bartolum, aut colligi ea verbis illius legis, quæ hanc aliam ſubſtitutionem apertè ſignificant, vt illa expendenti erit manifeſtum. Emmanuelem legito.

De iure antiquo, vt ſubſtitutio pupillaris valida eſſet, neceſſe erat filium, cui pupillaris ſubſtitutus daretur, hæredem inſtitui aut exhæredari: alioquin, ſi præteriretur, cum de eodẽ iure antiquo inualidum omnino eſſet tale teſtamentum, inualida quoque erat talis pupillaris ſubſtitutio in eo contenta. Ita habetur. l. 2. in prin. ff. de vulgari & pupil. & §. non ſolum, inſt. de pupil. ſubſt. Quin eſto alius filius præteriretur, & non is, cui ſubſtitutus datur, erat de iure antiquo inualida ſubſtitutio: eo ꝙ ſimiliter

teſta-

teſtamentum erat omnino nullũ. Hodie tamen, poſt authenticum, vt cum de appellat. cognoſcitur. §. ſiue igitur, & §. ſi verò contigerit, & authenticam ex cauſam. C. de liber. præteri. Eſto vel filius alius, vel is ipſe impubes, cui ſubſtitutus datur, ſit præteritus aut exhæredatus non appoſita cauſa ex legitimis ad exhæredandum, quamuis teſtamentum quoad hæredum inſtitutionem ſit nullum, validum tamen eſt quoad legata, fideicommiſſa, libertates, tutorum dationes, & quælibet alia capitula in eo cõtenta, quę legibus ſunt conceſſa, vt habetur. §. ſi verò contigerit, citato; in quibus ſanè directæ etiam ſubſtitutiones comprehenduntur, vt affirmãt Bar. Accurſius, & communis doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Iulius Clarus. §. teſtamentum. q. 54. Emmanuel a Coſta. c. ſi pater. par. 3. verb. cenſendum, à nu. 9. fol. 169. Aluarus Valaſcus conſilio. 54. Greg. Lopez ad l. 20. ver. ſe deſatariam, tit. 5. par. 6. & Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 4. nu. 4. & c. 3. nu. 24.

Obſerua tamen, quando filius eſſet præteritus aut exhæredatus, non inſerta iuxta exhæredationis cauſa, & de nullitate ageret aut querela inofficioſi aduerſus tale teſtamentum, atque obtineret; tũc ſicut ſua ſucceſſione nullę redderentur primæ directæ hæredum inſtitutiones, ita etiam inualidæ fierent vulgares ſubſtitutiones, quæ illarum loco erant ſtatutę, vt bene notant Ant. Gom. cap. 3. citato, num. 24. & Iulius Clarus, quæſt. 54. citata.

Illud etiam obſerua, de iure cõmuni, vt ſubſtitutiones factæ in teſtamento, in quo filius eſt præteritus, aut exhæredatus, validæ ſint, neceſſe eſſe vt in eo teſtaméto aliqs alius hæres ſit inſtitutus: alioquin, ſi nullus omnino eſſet hæres inſtitutus, teſtamentum eſſet prorſus inualidũ, ac proinde neque legata ad non pias cauſas in eo relicta, neque quippiam aliud, quod in eo eſſet ſcriptum, validum eſſet, vt ex dictis diſpu. 175. conſtat, affirmatq; Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 3. nu. 24. & c. 4. num. 4. communiſque doctorum ſententia.

In Luſit.

Quod ad ius huius Luſitaniæ Regni attinet, Aluarus Valaſcus conſilio. 54. citato, cum prius cõſuluiſſet validam eſſe ſubſtitutionem quandam exemplarem, in qua filius mente captus fuerat præteritus, idq; propter diſpoſitionem iuris communis, Bartoliq; ac cõmunem doctorum ſententiam hactenus explicatam; quando tamen conſilium illud typis mandauit, mutauit ſententiam, ductus, quod ordinationes huius Regni li. 4. tit. 70. ſola legata teſtamenti, in quo filius eſt præteritus aut exhæredatus non inſerta iuſta cauſa, valida eſſe pronuncient. Contrarium tamen eſt proculdubio affirmandum cũ Emmanuele à Coſta. c. ſi pater, par. 3. verb. cenſendum, in calce, nu. 17. fol. 575. vbi rectè ait, quod ordinationes eo in loco breuitatis cauſa non expreſſerunt, ex iure communi eſſe ſupplẽdum; ſatiſq; perſpicuè, ni fallimur, id nos diſp. 175. oſtendimus.

In Caſtel.

Quod verò attinet ad ius Regni Caſtellæ. l. 10. tit. 5. p. 6. ſatis perſpicuè cum Azone & Dyno ſancitur, quando teſtamentum quoad hęredum inſtitutionem eſt nullum ob filij præteri- A tionem, aut rumpitur ob exhęredationem nõ inſerta iuſta cauſa, ſubſtitutionem pupillarem in eo factam reddi nullam: atq; ita eam legem intelligit eo loco Greg. Lopez. Quin Couar. c. Raynutius, de teſtamentis. §. 6. num. 3. aduerſus communem opinionem cum duobus illis doctoribus citatis, Baldo, Iaſone, & paucis alijs, contendit, veram eſſe de iure communi. Addit tamen, ſi filius inſtitutus ſit in re certa vnà cum hærede aliquo vniuerſali, quo pacto inſtitutio illa, iuxta ea quæ diſp. 155. dicta ſunt, vim habet legati, validam eſſe ſubſtitutionem pupillarem factam inſtituto eo pacto, vt expreſſe habetur. c. ſi pater, de teſt. lib. 6 ſatiſq; apertum eſt ex ijs, quæ diximus diſp. 177 Etenim, vt ibi oſtẽſum eſt, inſtitutio illa, eſto ſit in re certa, quę minor ſit quam legitima portio, neq; reddit nullũ B teſtamentum, neq; parit querelam inofficioſi aduerſus illud, ſed ſolum actionem ad incrementum vſq; ad integram portionem legitimã. Verum verò in regno Caſtellæ poſt l. 1. tit. 4. li. 5. ord. quæ eſt 1. tit. 4. lib. 5. nouę collectionis, qua ſtatuitur, vt, eſto in teſtamento nullus hęres inſtituatur, valeant nihilominus legata & cętera in eo contenta, ſit valida pupillaris ſubſtitutio facta filio præterito aut indebitè exhæredato. Greg. Lopez anceps eſt, defenditq; non valere. Idem defendit loco citato Couar. tametſi in poſtrema editione ſubiungat, ſe intelligere, vix quenquam à communi doctorum ſententia diſceſſurum, affirmetq; neq; ipſummet eſſe diſceſſurum, ſi in cauſa controuerſa ſententia eſſet ferenda, imò addat, in Granatenſi prætorio C vſu frequenti eſſe receptum, vt l. 1. ordinamenti ac nouæ collectionis in eo ſenſu accipiatur, vt vniuerſum quicquid in teſtamento, in quo hæres non eſt ſcriptus, fuerit repertum, et ſi ſit ſubſtitutio, admittatur modo conſtet eam fuiſſe volũtatem teſtatoris. Emmanuel etiam à Coſta cap. ſi pater. fol. 575. citato, nu. 18. ait, & Azonem, & l. 10. Caſtellæ, loquutos fuiſſe attendendo ad iura antiqua, non verò ad iura authenticorum, legemq; illam ea in parte vim nõ habere poſt l. 1. citatam. Idem omnino ſentit Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 3. nu. 24. & c. 4. nu. 4. dum affirmat, in regno Caſtellæ poſt l. 1. citatã validas eſſe ſubſtitutiones factas in teſtamento, in quo nullus omnino hæres eſt inſtitutus, aut filius eſt præteritus, vel indebitè exhæredatus.

Dubium.

Dubium eſt hoc loco, vtrum filio impubeD ri, qui ante quatuordecimum annum expletũ, malitia vigoreq; naturæ ætatem ſupplente, matrimonium validum contraxit, poſſit fieri à patre valida ſubſtitutio pupillaris; an potius ſubſtitutio valida, ante tale matrimonium contractum effecta, expiret eo ipſo, quod matrimonium illud contrahitur.

Deciſio.

Reſpondendumque eſt, de iure cõmuni validam perſeuerare poſt tale matrimonium contractum, validamq; de nouo poſſe effici ante decimumquartum annum expletum. Etenim de iure communi, neq; per tale matrimonium eximitur filius à patria poteſtate, neq; teſtari poteſt in ea ætate. Ita cum cõmuni doctorum ſententia, quam refert Emmanuel à Coſta. c. ſi pater, par. 1. verb. impuberes, nu. 9. fol. 28. Si tamen filio, qui ita contraxit, an-

te

te decimumquartum annum expletum legitimus filius naſceretur,natiuitas talis filij inualidam redderet ſubſtitutionem pupillarem factam ab auo;niſi is ipſe nepos ab auo eſſet ſubſtitutus pupillariter filio:quoniam in præiudicium nepotis non cenſetur ius conceſſiſſe facultatem auo ſubſtituendi filio pupillariter.Ita colligitur apertè ex l.ex facto. ff. de vulgari & pupil.concinit etiam.l. poſthumo.C.de bonorum poſſe. contra tabul.& affirmat Emmanuel a Coſta ibidē. nu.10.& 11.& communior ſententia,quam refert.Dixi,de iure communi hæc ita habere: quoniam de iure huius regni, cum per legitimum matrimonium filius patriam egrediatur poteſtatem, atq; etiā de iure regni Caſtellæ,ſi coniuges illi eſſent velati, vtiq; expiraret omnino ſubſtitutio pupillaris tali filio ad huc impuberi effecta.

Subſtitutio pupillaris varijs modis expreſſa.

Subſtitutio pupillaris multis modis poteſt eſſe expreſſa.Primò,verbis generalibus.Si enim quis habens filium impuberem ſic dicat,inſtituo filium meum hæredem,eiq; ſubſtituo Antonium,ſubſtitutio eſt expreſſa pupillaris:imo verò ſimul eſt expreſſa vulgaris, ſed verbis generalibus:verbum quippe,ſubſtituo, generale & commune eſt vtriq; ſubſtitutioni, & quando is,cui ita fit, capax eſt vtriuſq; ſubſtitutionis,quia eſt impubes, vtraq; cenſetur facta expreſſe,ſed verbis generalibus.Atq; hinc eſt, quod ſi quis duos habens filios impuberes dicat inſtituo hæredes duos filios meos,eoſque inuicem ſubſtituo, reſultet breuiloqua, ſeu reciproca ſubſtitutio,quæ conſtat quatuor ſubſtitutionibus expreſſis, ſed verbis generalibus, nempe duabus vulgaribus,quibus inuicem vulgariter ſubſtituuntur,& duobus pupillaribus, quibus itidem pupillariter ad inuicem ſubſtituuntur, vt conſtat ex l.iam hoc iure, & l. Lucius.ff. de vulgari & pupillari. l. precibus. C. de impuberum & alijs ſubſtitutionibus, & l.in teſtamento.1. C. de militari teſtamento. Si tamen duo viciſſim ſubſtituerentur illo modo, quorum alter tantum capax eſſet pupillaris ſubſtitutionis,alter non item, vt ſi eſſent duo fratres, quorum vnus eſſet pubes,& alter impubes,tūc ſolum cenſerentur vulgariter adinuicem ſubſtitui, impuberi verò non cenſeretur illis verbis datus ſubſtitutus pupillaris,quia ex verbis illis præſumendum non eſt, patrem inæqualitatem voluiſſe inter eos conſtituere, vt vnus duplici via eſſet ſubſtitutus,alter vna tantum: quare ſi id intendere velit, expreſſioribus verbis debet illud ſignificare.Ita habetur expreſſe.l.quamuis, in vltimis verbis.C.de impuberum & alijs ſub ſtitution.l.iam hoc iure,& l.teſtamento,citatis. In hoc autem poſtremo iure additur, quando à milite impubes filia vnà cum quodam extraneo eſt hęres inſtituta, inuicemque à teſtatore ſunt ſubſtituti, tantum cenſeri factam vulgarē ſubſtitutionem filiæ, niſi cohæres extraneus probet,teſtatorem ex militari priuilegio inten diſſe ſubſtituere etiā ipſi filiam in euentu; quo is ipſe,poſtquam hæres extitiſſet,è vita diſcede ret: quoniam alioquin daretur inæqualitas in ſubſtitutionibus,quæ præſumenda non eſt, quę aliunde non conſtat. Quando autem verbis ſi-

A militer generalibus impuberi compendioſe in hunc modum ſubſtitutus daretur,inſtituo hæredem filium meum, & quocunq; tempore è vita diſceſſerit,ſubſtituo illi Antoniū; ea cōpēdioſa ſubſtitutio comprehenderet quidem ſubſtitutionem pupillarem expreſſam, quæ, ſi ille intra pupillarem ætatem diſcederet, non ſecus excluderet matrem, atq; aliæ expreſſæ pupillares eam(vt mox dicemus) excludunt, & ſimul comprehenderet fideicommiſſariam aut militarem(ſi teſtator miles eſſet)perquam,ſi talis filius extra ætatem pupillarem è vita diſcederet,ſuccederet ſubſtitutus, vt,dum de compendioſa ſubſtitutione ſermo erit,dicetur. Quod autē eiuſmodi expreſſa pupillaris ſubſtitutio, in compendioſa comprehenſa, matrem excluderet,ſicut & aliæ pupillares generalibus verbis expreſſæ,ſatis dilucidè habetur l. precibus. C.de impuberum & alijs ſubſtitutionib. & l. Lucius.ff.de vulg.& pupil.

B

Deinde fit pupillaris ſubſtitutio expreſſa verbis particularibus, quando mentio fit pupillaris ætatis, vt ſi teſtator dicat, inſtituo hęredē filium meum impuberem,& illi ſubſtituo Antonium, vel ſi dicat,inſtituo filium meum, eique impuberi ſubſtituo Antonium. Sicut enim ſi quis dicat,inſtituo meum filium furioſum, eique ſubſtituo Antonium,ſubſtitutio eſt exemplaris,vt habetur.l.ex facto,in prin ff.de vulgari,ita ēt eadē qua loquimur, ſubſtitutio eſt pupillaris,eſtq; expreſſa verbis particularibus.

Tertiò fit pupillaris ſubſtitutio expreſſa verbis ſingularibus,ſi teſtator dicat; inſtituo hæredem filium meum, & ſi ille hæres fuerit, & in pupillari ætate diſceſſerit, ſubſtituo illi Antonium.In his omnibus conſentit Couar.c. Raynutius,de teſtamentis.§.5.nu.4.& §. 4.nu.7. & doctores,quos citat,iuxta varia iura, quæ etiā citat,ſuntq; ex ſe ſatis perſpicua.

C

In vulgari autem ſubſtitutione facta filio impuberi, eſto pupillaris expreſſa nullo eorum modorum, qui explicati ſunt, fiat,intelligitur fieri pupillaris tacita, vt diſputatione præcedēte dictum eſt.Vt ſi quis dicat, inſtituo filiū meū hæredem, & ſi, ille hæres non fuerit, ſic Antonius,aut ſi dicat,ſi hæres eſſe noluerit; aut dicat,ſi hæres eſſe non potuerit,ſubſtituo Antonium: in omnibus enim his vulgaribus ſubſtitutionibus,eſto ex ſolo capite impotentiæ, aut noluntatis ſint factę,intelligitur tacita pupillaris ſubſtitutio, quando contrarium non conſtat de voluntate teſtatoris, vt ibidem dictum eſt:aut quando non fuerit mutua ſubſtitutio, quæ ex altera parte pupillarem tacitam nō poſſet cōprehendere,vt paulo antea in hac diſputatione dictum eſt.E contrario etiam in pupillari ſubſtitutione, quæ nullo modo vulgarem expreſſam habeat adiunctam, intelligitur vulgaris tacita, quando contrarium non cōſtat de voluntate teſtatoris,vt diſputatione præcedente dictum eſt.Si enim quis dicat, inſtituo filiū meum hæredem,& ſi ille hæres fuerit, in pupillariq; ætate diſceſſerit, ſubſtituo illi Antoniū, ſanè talis ſubſtitutio expreſſe ſolum eſt pupillaris:in ea tamen ex præſumpta voluntate teſtatoris intelligitur vulgaris tacita. Si verò teſta-

D

tor

tor dicat, inſtituo filium meum hæredem, & ſi ille in pupillari ętate diſceſſerit, ſubſtituo illi Antonium, Couar. §.5.citat.nu.5. cum Bart. & alijs, meritò cenſet, ſimul eſſe pupillarem expreſſam verbis ſingularib. & vulgarem itidem expreſſam verbis generalibus, ex aliquo capite: quandoquidem ſimul ſtat, illum diſcedere in ętate pupillari, & non eſſe hęredem patri, ſi hæreditatem repudiauerit.

His ita conſtitutis, duo dicenda ſunt. Primũ eſt, quando pupillaris ſubſtitutio eſt expreſſa quouis modo ex ijs, qui explicati ſunt, ſubſtitutus pupillaris, quamuis ſit valde extraneus, excludit matrem ſuperſtitem, etiam quoad legitimam portionem, alioquin in bonis pupilli defuncti matri debitam, à qua filius ipſe, eſto liberam teſtandi facultatem haberet, non poſſet eã excludere: habetque id verum, eſto in bonis pu- B pilli reperiantur bona, quæ ex materna linea acquiſierit. Ita habetur expreſſe, l. precibus, C. de impuberum & alijs ſubſt. iuncta l. ſed & ſi plures, §. ad ſubſtitutos, ff. de vulg. & pupill. Idem habet lex Lucius, eodem tit. l. Papinianus, §. ſed nec impuberis, ff. de inoffic. teſt. l. in teſtamento. 1. C. de militari teſta. l. 12. tit. 5. p. 6. & c. ſi pater, de teſta. lib. 6. vbi cum filij viciſſim eſſent inſtituti pupillariter, eiſque eſſent ſubſtituti pauperes, mortuis illis intra ætatem pupillarem, excluditur omnino mater, & ſuccedunt pauperes pupillariter in omnibus illorum bonis. Idem affirmat communis doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Emmanuel à Coſta, ca. ſi pater, par. 2. verb. ſuperſtite matre, à num. 9. fol. 239. Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 4. nu. 7. & Co- C uar. c. Raynutius, §. 5. nu. 6. & cap cum eſſes, de teſt. nu. 11. Ratio verò huius rei, iuxta l. Papinianus, §. ſed nec impuberis, & l. ſed & ſi plures, §. ad ſubſtitutos citatas, hæc eſt. Quoniam teſtamentum, in quo pupillaris ſubſtitutio continetur, ipſaque pupillaris ſubſtitutio, non eſt diſpoſitio filij, ſed patris: quia ergo pater nõ tenetur inſtituere vxorem hęredem, inde effectum eſt, vt ſicut ius patri ſubſtitutionem pupillarem in filij bonis cõceſſit, ita liberum ei reliquerit præferre vxori in eis bonis quemcunque vellet. Quia ergo de iure naturali debita non eſt matri legitima portio in bonis filij, quando grauiter ea non indiget, ſed hæc omnia ex poſitiuo iure pendent; proculdubio, interim dum ea iuris ciuilis ſanctio. c. ſi pater, de teſt. lib. 6. canonico iure recepta, non mutatur, valida eſt prælatio ſubſtituti pupillaris matri, etiam in foro conſcientię, vt communis doctorum ſententia, quam Emman. à Coſta, Ant. Gom. & Couar. locis cit. referunt & ſequũtur, aduerſus Archidiaconum & paucos alios, affirmat.

Secundum eſt, pupillarem ſubſtitutionem tacitam, quæ ex præſumpta voluntate teſtatoris in vulgari expreſſa includitur, non excludere matrem; quin potius præferendam eſſe ſubſtituto in omnibus vniuerſim pupilli bonis: excludere tamen cæteros pupilli hęredes ab inteſtato, quibus proinde omnibus pręferendus eſt ſubſtitutus. Vti vmque habetur expreſſe, l. vlt. §. vlti. C. de inſtitutionibus & ſubſtitutionib. & l. precibus, C. de impub. & aliis ſubſti. affirmatq;

A communis doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 4. nu. 8. Couar. c. Raynutius, §. 4. n. 6. Emmanuel à Coſta, c. ſi pater, par. 1. verb. pater. nu. 5. ſol. 9. & par. 2. verb. ſuperſtite, nu. 13. ſol. 240.

Obſeruandum tamen eſt, tacitam vulgarem ſubſtitutionem, in pupillari expreſſa comprehenſam, excludere matrem, vt notant gloſ. vlt. l. vlt. C. de inſt. & ſubſt. Ant. Gom. loco citato, nu. 9. & alii. Ratio autem eſt, quoniam ea tacita vulgaris locum non habet, niſi quando filius non eſt hæres, vel quia moritur ante patrẽ, vel quia repudiat hæreditatem, atque adeo cum per eã non ſuccedatur filio, ſed patri teſtatori, in cuius bonis nihil vxori debetur, quando ſubſtitutus ab eo eſt deſignatus, vel alius hæres eſt inſtitutus, conſequens eſt, vt tunc ſubſtitutus matri B pupilli ſit præferendus. Licet autem tacita vulgaris in pupillari comprehenſa excludat pupilli matrem, non tamen excludit teſtatoris matrẽ; quin potius ſi pupillus ante teſtatorem diſcedat, vel diſcedat non adita hæreditate, eamque non tranſmittat, teſtatoris mater eſt præferenda ſubſtituto (niſi ſubſtitutus eſſet ex deſcendentibus teſtatoris) in eoq; euentu teſtator cenſendus eſt ab inteſtato diſceſſiſſe. Ita cum Bart. Alex. & communi doctorum ſententia, Couar. cap. Raynutius, §. 4. num. vltim. & Emmanuel à Coſta, cap. ſi pater, parte 3. verbo, interdum, nume. 97. ſol. 529. & par. 1. verb. ſi vtrumque, nu. 9. ſol. 194.

Obſeruandum etiam eſt, tacitam pupillarem ſubſtitutionem, in vulgari expreſſa comprehenſam, excludere nihilominus matrem, quando C ſufficientes coniecturæ ſunt, eam fuiſſe voluntatem teſtatoris. Ita cum gloſ. l. precibus. verb. omni modo, C. de impub. & aliis ſubſt. affirmat Bar. & communis doctorum ſententia, quam præter alios refert ac ſequitur. Ant. Gom. vbi ſupra, nu. 10. argum. tex. in l. teſtamento, 1. C. de militari teſtamento, in vltimis verbis illius legis, & l. iam hoc iure, ff. de vulgari, illis verbis, ſi voluntas parentis non refragetur. Si enim teſtator extra teſtamentum dixit, voluntatem ſuam eſſe, vt ſi filius hęres non eſſet, bona ſua, non ad vxorem, ſed ad ſubſtitutum deuenirent, vel in odium vxoris ob illius culpam, aut alia de cauſa vulgarem ſubſtitutionem fecit, vel ſi in teſtamento aliquid vxori reliquit, addiditque, vt illo eſſet contenta, neque plus acciperet a ſubſti- D tuto, certè in his euentibus ſubſtitutus præferẽdus eſt matri. Ita Ant. Gom. ibidem argumento aliquorum iurium quæ citat. Præterea, ſi ſubſtitutus erat filius aut nepos teſtatoris, frater aut cõſobrinus pupilli, præferendus eſt matri: quoniam præſumendum eſt, teſtatorem ſobolem ſuam vxori voluiſſe pręferri. Ita Bar. & communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Ant. Gom. ibidem, Emmanuel à Coſta, c. ſi pater, par. 2. verb. ſuperſtite, nu. 10. ſol. 139. & Couarr. in calce, §. 4. citati, argumento quorundam iurium, quæ citãt. Fortaſſe idem eſſet, ſi ſubſtitutus eſſet frater teſtatoris, & multò magis ſi eſſet aliquis de aſcendentibus: pręſumendum namque eſt, idcirco eiuſmodi vulgarem ſubſtitutum eſſe traditum, quia teſtator inten-

dit, vt bona filij, & multò magis ſua propria, deuenirent potius ad ſuos cognatos, quàm ad vxorem & vxoris cognatos, quando ex eadem vxore nullum alium habebat filium, per inaduertentiamque aut ignorantiam non addidiſſe pupillarem ſubſtitutioné expreſſam. Item quando pauperes, aut alia pia cauſa, ſubſtituti ſunt vulgariter, etſi eſt communior Doctorum ſententia, ex eiuſmodi tacita pupillari ſubſtitutum prçferendum eſſe matri; illam referũt & ſequũtur Anto. Gom. num. 10. citato, & Emmanuel a Coſta, ſol. 239. citato, num. 11. Couar. verò, §. 4. citato, num. 6. cum quibuſdam alijs, exiſtimat; ſolum eſſe veram, quando pia cauſa ſubſtituta eſt pro exoneratione conſcientiæ & malè ablatorum. Dicerem tamen, in hoc, & in cæteris euentibus, ſemper iudicis prudentiæ, attentis circunſtantijs omnibus concurrentibus, eſſe relinquendum, vt conijciat, quæ potius fuerit voluntas teſtatoris. In dubio autem mater erit potius præferenda, pro qua non ſolum æquitas pugnat, vt à bonis proprij filij non excludatur, ſed etiam iura citata, a quibus Doctores has omnes exceptiones facere conantur.

Dubium. Dubium eſt hoc loco, ſi à matre fiat pupillaris ſubſtitutio inualida, eò quòd, vt dictum eſt, mater non poſſit pupillariter ſubſtituere, vel à patre fiat ſimiliter inualida filio emancipato aut extra pupillarem ætatem iam conſtituto, vel fiat alicui extraneo, vtrum tunc in eiuſmodi pupillari ſubſtitutione inualida intelligatur tacita vulgaris valida, per quam ita inſtitutus ſuccedat teſtatori, ſi hæres principaliter inſtitutus diſcedat ante teſtatorem, vel repudiet hæreditaté, aut aliqua alia de cauſa non ſit hæres.

Deciſio. Atque in primis dicendum eſt, ſi pupillaris ſubſtitutio inualida in hunc fieret modum; inſtituo hæredem filium meum Petrum, & ſi is intra pupillarem ætatem diſceſſerit, ſubſtituo illi Antoniũ; vtique iuxta ea, quç cum Bar. & Couarr. ſupra dicta ſunt, illa haberet adiunctam vulgarem ex preſſam verbis generalibus: quoniam diſcedere poſſet intra pupillarem ætatem ante teſtatorem, vel non adita hæreditate, aut illa repudiata; quç omnia capita verbis, quibus pupillaris illa ſubſtitutio concepta eſt, comprehenduntur. Atque hoc affirmat Couar. c. Raynutius, §. 5. nu. 5. cum Socino & alijs, quos citat. Dicendum deinde eſt, etſi pupillaris ſubſtitutio inualida in hunc modũ eſſet concepta; inſtituo filium meum hæredem, & ſi is hæres fuerit in pupillarique çtate diſceſſerit, ſubſtituo illi Antonium; in ea intelligi vulgarem ſubſtitutionem validam. Ita Couar. num. 5. citato, Anto. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 3. num. 32. & alij, quos referunt. Præcipua ratio eſt, quoniam vulgaris ſubſtitutio tacita, quæ in pupillari verbis ſingularibus expreſſa comprehenditur, non oritur à pupillari ſubſtitutione, quaſi ab ea tanquam paſſio & affectio illius emanet ac pendeat, ſed ortum habet ex præſumpta voluntate teſtatoris, qui, dum ita pupillariter ſubſtituit, præſumitur maiori cum ratione velle, vt ſi impubes hæres ipſius non extiterit, ſubſtitutus ſibi ſaltem hæres exiſtat: cum ergo eadem ſit præſumptio, quando teſtator, arbitra

A tus ſe validè ſubſtituere pupillariter, inualidè ſubſtituit; conſequens eſt, vt cum ea inualida pupillari ſubſtitutione coniuncta ſit valida vulgaris tacita ſubſtitutio. Lego apud Antonium Gomezium & Couarruuiam alia, quibus conſentiunt, quæ Emmanuel à Coſta, cap. ſi pater, par. 2. verb. teſtatore mortuo, nume. 2. ſol. 199. tradit.

Idem Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 4. num. 6 & Couar. §. 5. citato, nu. 5. ratione 11. cum quibuſdam Accurſij, Gloſſis, Bart. & communi Doctorũ ſententia, affirmant, eandem pupillarem inutilem ac inualidam ſubſtitutionem conuerti in fideicommiſſariam, ſi is, qui ita fuit inſtitutus, hæres extitit; ac proinde, ſi intra pupillarem ætatem è vita diſcedat, hæredes illius teneri reſtituere ſubſtituto bona omnia, quæ ex illo teſtatore ad talem pupillum deuenerunt, deducta duntaxat quarta trebellianica. B Et quamuis Emmanuel a Coſta, cap. ſi pater, par. 3. verb. perſonis, a nume. 9. ſol. 439. multa obijciat, diſſoluereque conetur fundamenta, quibus Gloſſæ & communis opinio nituntur, tandem, nu. 17. ſubiungit, neque in iudicando, neque in conſulendo ab ea opinione eſſe recedẽdum. Longiorem de hac re diſputationem, l. ſi placet, apud tres doctores citatos.

Pater licèt in filij legitima nullum poſſit imponere grauamen, ſi tamen ei ſubſtituat pupillariter, poteſt apponere ſubſtituto grauamen, etiam in legitima quam a patre accipit, & in bonis quæ á matre, aut aliunde, quam à patre, filius habet. Ratio eſt, quoniam pater, ſubſtituendo, conſtituit hæredem filio loco ipſius filij: C ſicut autem filius, inſtituendo eundem ſubſtitutum ſuum hæredem, poterat illi imponere grauamen, etiam in legitima quàm à patre acceperat, & in qua pater non poterat imponere ipſi grauamen; ita pater poteſt imponere ipſi ſubſtituto illud idem grauamen. Hac eadem ratione poteſt pater hæredibus abinteſtato talis filij imponere in eiſdem bonis grauamen, neminem alium filio ſubſtituendo. Sicut autem eo ipſo, quod filius pupillarem ætatem egreditur, expirat ſubſtitutio pupillaris: ita expirat grauamen bonis filij ea ratione illius hæredibus impoſitum. Hæc omnia colliguntur apertè ex l. ſi Titio pecunia (alias incipit, ſi feudum per fideicommiſſum,) §. vltim. iuncta l. quod fideicommiſſum ſequenti, ff. de lega. 1. & affirmant Barto. & D communis Doctorum ſententia, quam Anton. Gomez. 1. tom. variar. reſol. c. 4. nu. 12. refert ac ſequitur.

Subſtitutio pupillaris in primis expirat, ſi ſubſtitutus ante pupillum è vita diſcedat: ſicut & vulgaris expirat, ſi ſubſtitutus ante teſtatorem diſcedat: ius quippe, ſeu ſpes ſubſtituti, ad hçredes ſubſtituti non tráſit, l. ſed ſi plures, ff. de vulgari, & Ant. Gom. c. 4. cit. nu. vlt. & cap. 3. num. 29. Deinde expirat ſtatim ac is, cui ſubſtitutus eſt datus pupillarem egreditur ætatem. Pro ſolo namque tempore pupillaris ætatis eſt ei datus ſubſtitutus, & ſub conditione ſi intra id tempus e vita diſcedat. Ita habetur § maſculo, inſt. de pupillari ſubſt. l. in pupillari, ff. de vulgari & pupil. & l. 10. tit. 5. par. 6. Tertio expirat ſta- Pupillaris quando expirat.

tim

tim: ac filius efficitur ſui iuris, viuente patre A qui ſubſtitutum pupillarem ei tradidit. Vnde, ſi pater teſtamentum condat, in quo filio impuberi pupillariter ſubſtituat, paterque poſtea religionem profiteatur, eo ipſo pupillaris ſubſtitutio expirat, adeo, vt eſto pater è vita ante annos pubertatis filij poſt profeſſionē diſcedat, & filius ſimiliter poſt mortem patris diſcedat ante pubertatis annos, bona filij pertineant ad hęredes ipſius ab inteſtato, non vero ad ſubſtitutum pupillarem. Ita Emmanuel à Coſta c.ſi pater, p.2.a nu.10.fol.203. Ratio eſt, quoniam, vt diſp.14 e.dictum eſt, filius patriam poteſtatem egreditur eo ipſo, quod vel ipſe, vel pater religionem profiteatur. Quando autem filij, aut parentis, vel vtriuſq; captiuitate expiret pupillaris ſubſtitutio, diſputat latè Emmanuel à Coſta ibidem, à nu.13. Quoniam verò raro id eue B nit, ſuperſedendum ab ea diſputatione duxi. Illud dumtaxat admonuerim, fortaſſe illa locum non habere, quando noſtri, qui apud illos detinentur iure, non ſunt captiui propter manifeſtam belli iniuſtitiam ex parte illorum, iuxta ea quæ diſp.35. dubio. 1. ante 4. concluſionem, & diſp.37. atque diſp. 113. dicta ſunt.

Dubium. Dubium eſt, vtrum ſicut adueniente pubertatis tempore, expirat pupillaris ſubſtitutio quouis modo expreſſa: ſic quoque adueniente eodem tēpore, expiret vulgaris ſubſtitutio cū ea coniuncta. Quidam vniuerſim expirare affirmarunt. Bar. verò & cōis ſententia dixeruot, ſi pupillaris ſubſtitutio expreſſe limitata ſit ad tempus pupillaris ætatis, aut ad aliud breuius tempus, tranſacto eo tempore, vnà cum pupil C lari expirare vulgarem cum ea coniunctam. Quod ſi ad nullum tēpus limitata expreſſe ſit, ſed teſtator de filio impubere dixit, inſtituo hęredem filium meum Antonium, eiq; ſubſtituo Petrum, tunc dicunt, adueniente tempore pubertatis extingui ſolam pupillarem, non verò vulgarem; quin potius, ſi ille pubes ante teſtatoris mortem diſcedat, neque pater aliud condat teſtamentum, aut pubes poſt mortem patris repudiata, aut non adita hęreditate, locumque non habente tranſmiſſione, diſcedat, ſuccedit ſubſtitutus in ſolis bonis teſtatoris vi vulgaris ſubſtitutionis in pupillari intellectę, quę nōdum ceſſauit. Idem de mente horum doctorum cenſet Couar. loco ſtatim citando, eſſe ſi teſtator dixit, inſtituo filium meum impuberē, eique ſubſtituo Petrum, nulla mentione facta D de ętate pupillari in qua diſcedat. Ant. tamen Gom. 1. to. var. reſ. nu. 3. & Couar. c. Raynutius. §. 5. nu. 5. cum Gloſſa penul. l. lex Cornelia. ff. de vulgari & pupil. & cum paucis alijs, quos Couar. citat, vniuerſim exiſtimant, vulgarem ſubſtitutionem in pupillari intellectam non expirare, eſto pupillaris expiret pubertate adueniente, aut alio breuiori tempore. Atque hæc ſanè ſententia placet, quam Couarru. vnde- cim egregijs rationibus ſufficienter ... probat, eas, vt breuitati conſu lam, non refero; tas ve- ... rò cuique erit eas ... apud Couar. le ... garo.

DISPVTATIO CLXXXV.

De exemplari ſubſtitutione.

Quidnam exēplaris ſubſtitutio ſit, & qui poſſint illam efficere diſp.182. dictū eſt. Fieri autem poteſt, non ſolum amentibus, ſed etiam ijs, qui ſurdi ac muti ſimul ſunt, ſiue à natiuitate, ſiue poſtea morbo tales effecti fuerint; modo tamen ſcribere neſciant. Quemadmodum enim, qui tales ſunt, neque ſcribere ſciunt, teſtari non poſſunt, niſi vel milites ſint, vel ad pias cauſas teſtentur, vt diſputa. 136. oſtēſum eſt: ita fieri illis poteſt exemplaris ſubſtitutio, vt Bar. & communis Doctorum ſententia, quam Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 6. num. 3. Coua. c. Raynutius, de teſt. §. 6. nu. 1. & Greg. Lopez ad l. 11. tit. 5. par. 6. referunt ac ſequuntur, affirmat argumento textus l. ex facto. ff. de vulgar. & pupil.. Sicut enim quondam priuilegium petebatur ac obtinebatur, etiam ad ſurdis & mutis conficiendum teſtamentū, indeq; ortum habuit l. humanitatis. C. de impu. ac al. ſubſtit. qua abſq; priuilegio id circa amentes cōceſſum eſt: ſic & idē cōceſſum cenſetur circa ſurdos ſimul ac mutos, quādo ſcribere neſciūt vt communis Doctorum ſententia affirmat. Idē affirmat cōis ſnia, quam Doctores citati referunt ac ſequuntur, de prodigiis, qui, vt diſput. 137. oſtenſum eſt, teſtari non poſſunt, neque multum ab amentibus diſtant. Atque propter hos omnes diſp. 182. in definitione ſubſtitutionis exemplaris appoſuimus verba illa, aut ſimili morbo teſtari prohibitis.

Si is, cui exemplaris ſubſtitutio eſt facienda, deſcendentes habeat, neceſſario illi ſunt ſubſtituendi, aut aliquis eorum; inſtitutis reliquis in portionib. eis debitis. Quod ſi deſcēdētibus careat, habeat tñ fratres, aut fratres, hi, aut corū aliquis ſunt ſubſtituendi; neque valida erit ſubſtitutio, ſi alius ſubſtituatur. Deficientibus verò fratribus, fas eſt ſubſtituere quemcunque extraneum. Hæc omnia habētur. l. humanitatis. C. de impub. & alijs ſubſt. §. qua ratione, inſt. de pupil. ſubſt. Poteſt verò fieri eiuſmodi ſubſtitutio filijs illegitimis, quando tamen aſcendentibus, iuxta ea quæ ſuo loco in ſuperioribus explicata ſunt, poſſunt ſuccedere. Atq; hoc eſt qd Anto. Gom. c. 6. citato. nu. 6. vult, & quod affirmat Greg. Lopez Gloſ. 1. ad l. 11. tit. 5. par. 6.

Eſto pater exēplariter ſubſtituat filio, poteſt etiam mater eidem ſubſtituere exemplariter. Subſtitutio autem facta per patrem vim habebit in bonis, quæ filius habuerit ex patre: ſubſtitutio verò facta per matrē obtinebit in bonis quæ habuerit ex patte matris. Si tamen is, cui ſubſtitutus datur, habuerit alia bona propria induſtria, aut alium de acquiſita, dimidium obtinebit ſubſtitutus datus a patre, & alterum dimidium ſubſtitutus datus a matre. ita cum Bar. & communi ſententia Ant. Gom. ibidem. nu. 13. Idem Anton. Gom. num. 6. cum Bar. ait, ſi filius, cui ſubſtitutus datur, deſcendentibus careat, habeat verò fratres matrem nō teneri ſubſtituere fratrem, niſi vterinus ſit, hoc eſt, ex ſe

genitus; & patrem non teneri ſubſtituere fratrem, niſi cõſanguineus ſit, id eſt, ex ſe genitus. Imola tamen refragatur, reſque profectò eſt dubia: quoniam quod neceſſario ſubſtituendus ſit frater, fauor ſanè eſt filij, cui ſubſtitutus eſt tradendus, ne excludantur adeo propinqui hæredes ipſius: non verò parentum; tametſi æquitas poſtulet, vt parẽtum quoq; ratio habeatur. Fortaſſe, iuxta ea quæ diſp. 164. dicta ſunt, ſi is, cui ſubſtitutus eſt tradendus, fratres habeat vtrinq; coniunctos, & alios ex vno tantum latere, vtrinq; coniuncti, aut aliquis eorum, erunt neceſſario ſubſtituendi ab vtroq; parente, excluſis omnibus fratribus ex vno tantum latere coniunctis: quandoquidem, vt diſputatione citata dictum eſt, ſi is, cui ſubſtitutus datur, diſcederet ab inteſtato, ſoli fratres vtrinque coniuncti illi ſuccederent. Quod ſi ſolum habeat fratres ex altero tantum latere coniunctos, tũc, B ſi vterque parens filios etiam habeat ex altero priori matrimonio, quiuis poteſt ſubſtituere ſuos proprios filios, iuxta ea, quæ Bar. & Anto. Gom. affirmant. Et fortaſſe ſubſtitutio aliter facta non valeret; quoniam ſi talis filius ab inteſtato diſcederet, ſoli fratres vterini ei ſuccederent in bonis ex matre profectis, & conſanguinei in bonis, quæ ex patre dimanarunt; vt diſputatione citata oſtenſum eſt. Si verò alter tantum coniugum haberet filios fratres illius ex altero latere coniunctos, exiſtimo vtrumq; parentem non alium poſſe illi ſubſtituere, quam fratres illos, aut aliquem illorum: quoniam illi ſoli ſunt, qui in filij fauorem l. humanitatis citata, neceſſario illi ſubſtitui præcipiuntur. Parẽs C autem, cuius illi non ſunt filij, de ſuis propriis bonis, legitima talis filij excepta, facere poterit quod voluerit, ac proinde in eis bonis poterit illi ſubſtituere, quem voluerit.

Verum mater, quæ ad ſecundas nuptias tranſiuit, poſſit ſubſtituere filio exemplariter, Bar. negat: alij verò affirmant, quos Ant. Gom. 1. to. var. reſ. c. 6. nu. 9. & Greg. Lopez ad l. 11. titu. 5. p. 6 gl. 1. referunt ac ſequuntur; aitq; Greg. Lopez hanc opinionem eſſe indubie veram, ſi mater humaniter atq; honeſtè circa filium teſtata ſit, non verò ſi corrupto animo & qualiter, ſi filius ſanæ mentis eſſet, nullo modo teſtaretur. Placetq; hæc ſententia, quamuis in hoc Luſitaniæ Regno fortè ſtabitur Bar. opinioni; eo quod contraria nondum videatur eſſe communis.

Dubium. Dubium eſt, vtrum ſi is, cui eſt ſubſtituendũ, D tam deſcendentibus, quam fratribus careat, habeat tamen conſobrinum filium fratris defuncti, is neceſſario ſubſtituendus ſit; & eadem ratione vtrum, eſto fratres ſuperſtites habeat, poſſit is conſobrinus filius fratris defuncti præferri in ſubſtitutione. Ant. Gom. titu. 6. cit. in poſtrema editione affirmat in primo euentu neceſſario eſſe ſubſtituẽdum. Tum quia conſobrinus repræſentat patrem ſuum defunctum, iuxta ea quæ diſput. 164. dicta ſunt. Tum etiam propter alias rationes, quas conficit. Negat verò in ſecũ-

Deciſio. do euentu poſſe ſubſtitui. Quod ſi hoc ſecundum, à quo neminem diſcrepare video, verum eſt profectò, eſto in exemplari ſubſtitutione, de qua in calce diſputa. 188. locuti ſumus, verba teſtatoris ſonarent, vt cõſobrina ſtatim mortua matre ſuccederet et cum matertera in bonis mentecaptæ, inualida eſſet talis ſubſtitutio: eo quod interim dum ſoror mentecapta viueret, conſobrina non potuit ſubſtitui, vt ſenatores ibidem relati huic fundamento innitentes aſſeruerunt. Fateor tamen me non videre congruentem rationem, cur filius patrem repræſentet ad effectum, vt neceſſario ſubſtitui debeat deficientibus fratribus mentecapti: non verò vt, interim dum illi viuunt, nõ poſſit eis in ſubſtitutione præferri. Vnde illud etiam primum quod Ant. Gom. affirmat ſuſpectum eſt, & ipſemet affirmat eſſe valde cõtrouerſum inter Doctores ſui temporis, neque ad hanc vſque diẽ, alium ex ſcribentibus legi, præter Anto. Gom. qui ea de re diſputet.

B Dubium etiam eſt, num ſi pater filio ſubſtituat exemplariter, poſſit excludere matrem, et à portione in bonis talis filij alioquin ipſi debita, quemadmodum in ſubſtitutione pupillari diſp. præcedente oſtenſum eſt poſſe id efficere. Dubium. Bar. & communis Doctorum ſententia, quam Coua. c. Raynutius. §. 6. nu. 6. & Greg. Lopez ad l. 11. tit. 5. p. 6. referunt ac ſequuntur, affirmãt: quoniam, inquiunt, ſubſtitutio hæc ad exemplum pupillaris eſt introducta, in qua id pater poteſt. Contrarium cum Bal. & Iaſ. aſſerit Ant. Deciſio. Gom. c. 6. cit. nu. 7. quæ ſane æquior, ac verior ſententia videtur. Iura namq; priuilegium illud in ſola pupillari ſubſtitutione concesserunt patri: & quamuis poſtea exemplarem ſubſtitutionem ad pupillaris exemplum introduxerint, in C multis tamen voluerunt ab illa differre: quippe cõceſſerint matri ſubſtituere exemplariter, fratremq; eius, cui exemplariter eſt ſubſtituendũ, ſtatuerunt præferri neceſſario debere cæteris extraneis, atq; adeo per epicheiam cenſendi ſunt ſtatuiſſe matrem, non ſolũ in legitima ipſi debita, ſed etiã in omnibus filij bonis præferri longe maiori cum ratione debere, cum cæteris extraneis, tum etiam fratribus defuncti: alioquin profectò lex non eſſet æqua, neq; prudẽtibus legiſlatoribus digna. Adde, quod data Bar. ac communi contraria ſententia, dicendum eadem ratione eſſet, quando mater exemplariter ſubſtitueret filio, poſſe excludere patrem illius à portione legitima in bonis filij ex ipſa profectis eidẽ patri debita, in eaq; legitima portione patri neceſſario eſſe præficiendos proprios fi- D lios fratres eius, cui ſubſtitutio fieret; quæ ſanè valde abſurda ſunt. Propter has rationes veram eſſe arbitror Bal. Iaſ. & Ant. Gom. ſententiam: in hoc tamẽ Regno Bar. & communi erit ſtandũ, interim dum hæc alia effecta non fuerint inter recentiores communis ſententia.

Subſtitutio exemplaris, ſi ritè alioquin fiat, valida eſt, eſto filio præterito, aut indebitè exhæredato fiat, idq; non ſolum de iure communi, ſed etiam de iure huius Luſitaniæ Regni, vt diſp. præcedente oſtenſum eſt.

Subſtitutio exemplaris expreſſa verbis generalibus erit, ſi quis, ſciens filium ſuum eſſe mentecaptum, dicat, inſtituo filium meum Petrũ, eiq; Martinum ſubſtituo. l. ex facto, in prin. ff. de vul. & pupil. Bar. & alij, quos Ant. à Gam. de- Exemplaris verbis generalibus.

cit.367.nu.3.& Couar.c.Raynutius, de teſt.§.6.nu.5.referunt ac ſequuntur. Quin ſi quis habẽs duos filios mẽtecaptos dicat, inſtituo duos filios meos, eosq; inuicem ſubſtituo, erit reciproca, ſeu breuiloqua continens verbis generalibus duas vulgares ſubſtitutiones & duas alias exemplares, vt diſp. pręcedẽte circa ſimiles pupillares ſubſtitutiones dictum eſt. Ita cum Bar. & alijs Couar. loco citato. Imo verò, ſi illi filij ſimul ſint impuberes, erunt ſex, duæ vulgares, & duæ pupillares pro tẽpore quo fuerint pupilli; eaq; ratione, ſi quis eorum intra pupillarẽ ætatem poſt patrem obierit, ſubſtitutus excludet matrem, etiam à portione alioquin matri in bonis talis filij debita; & duæ aliæ erunt exẽplares pro reliquo tẽpore. Conſentit An. Gom. cum Bar. & alijs, quos citat. Ait namque, ſi pater filium impuberem ac mentecaptũ hęredem B inſtituat, eique (ſine adiectione, quòd ſi intra tẽpus pupillare diſcedat) ſubſtituat aliquem, talem ſubſtitutionem pro tẽpore pupillaris ętatis eſſe pupillarem, pro reliquo verò eſſe exemplarem, validamq; proinde eſſe talem ſubſtitutionem tempore pupillaris ætatis, eſto talis filius habeat fratres, & ſubſtitutus ſit aliquis extraneus: ſecus autem pro tempore extra pupillare ætatem. Si tamen pater eidem filio in hunc modum ſubſtituat, ſi intra pupillarem ætatem diſceſſerit, ei ſubſtituo Antonium, erit pupillaris ſubſtitutio: non verò ſimul exemplaris pro tempore quo pupillarem ætatem fuerit egreſſus: idque propterea quod conditio illa, ſi intra pupillarem ætatem diſceſſerit, locum non relinquat, vt pro tempore, quo pupillarem ætatem fuerit egreſſus, ſubſtitutio etiam exemplaris intelligatur.

Exemplaris verbis ſpecialibus.

Subſtitutio exemplaris expreſſa ſit verbis ſpecialibus, ſi mentio fiat defectus ob quem conceſſum eſt exemplariter ſubſtituere. Vnde ſi teſtator ſic dicat, filio meo furioſo ſubſtituo Martinum, in primis eſt ſubſtitutio exemplaris expreſſa verbis ſpecialibus. Deinde ſimul eſt vulgaris expreſſa verbis generalibus, qua, ſi is filius mortuus fuerit ante patrem, aut ſanæ mentis effectus repudiauerit paternam hæreditatẽ, vel loco illius, dum in amentia perſeuerat, hęreditas fuerit repudiata, ſuccedit ſubſtitutus. Prætérea ſimul eſt pupillaris verbis generalibus expreſſa, ſi talis filius nondum ad pubertatem peruenit, per quam ſi, ſi is intra pupillarem ætatem, ſiue ſui cõpos effectus, ſiue in amentia perſeuerans è vita diſcedat, ſuccedit illi ſubſtitutus, etiam excluſa matre: ſi verò poſt pupillarẽ ætatem in furore diſcedat, eſt pro eo tempore exemplaris. Ita Bar. & alij, quos Couar. nu.5.cit. refert ac ſequitur. Quod ſi pater prædicto filio impuberi ac furioſo in hunc modum ſubſtituat, ſi filius meus furioſus diſceſſerit in furore, ſubſtituo illi Martinum, continebit quidem ea ſubſtitutio tres ſubſtitutionis ſpecies paulo antea explicatas: attamen quamuis vulgaris, locum habeat, ſi ſanę mentis effectus repudiet hęreditatem, nihilominus duæ aliæ euaneſcent, ſi compos ſui, vel intra pupillarem ætatem, vel extra illam vitam finierit: eo quod vtraque ſub illa conditione facta fuerit, ſi furioſus è vita diſceſ-

A ſerit, quæ impleta non fuit. Ita Couar. ibidem.

Erit deniq; ſubſtitutio exemplaris verbis ſingularibus expreſſa, ſi teſtator ſic dicat, ſi filius meus hæres erit, & in furore diſceſſerit, ſubſtituo illi Martinum. Ea vero ex præſumpta teſtatoris voluntate continet vulgarem tacitam. Simul etiam, ſi talis filius impubes ſit, cõtinet pupillarem expreſſam verbis generalibus: attamẽ coarctatam illa conditione, ſi intra pupillarem ętatem in furore diſceſſerit, vt paulo ante de ſimili exemplari verbis ſpecialibus expreſſa dicebamus. Hæc Couar. loco citato cum Bar. & Alexandro. Vbi cum eiſdem autoribus addit, exemplarem ſubſtitutionem factam ex vno eorum capitũ, ex quibus diximus tradi poſſe ſubſtitutum exemplarem, extendi ad alia. Vt ſubſtitutionem factam ex capite prodigalitatis, extendi B ad caput amentiæ, & è contrario, vt duabus diſputationibus præcedentibus de ſubſtitutione vulgari facta ex vno tantum capite dictum eſt extendi ad alia.

Exemplaris expirat.

Exemplaris ſubſtitutio expirat eo ipſo, quòd is, cui facta eſt ad ſanam redit mentem. l. humanitatis. C. de impuberum & alijs ſubſt. & inſt. de pupil. ſubſt. §. qua ratione. Si tamen poſtquã ad ſanam mentem rediſt teſtamentum non fecit, iterum mentecaptus factus ſit, reconualeſcit exemplaris ſubſtitutio prius facta, eſto, qui exẽplariter ſubſtituit, mortuus fuerit antequam ille ad ſanam mentem redierit. Ita Bar. & Doctores communiter, quos An. Gom. c.6.cit. nu.11. & Couar. § 5.cit. nu.7. referunt ac ſequuntur. Tametſi Coua. non diſplicẽat Zaſij limitatio, vt C id intelligatur, modo non redierit ad amentiã poſt longum tempus à puncto, quo ab ea liberatus fuit. Ant. autem Gom. loco ci. rectè admonet, fieri ei non poſſe exemplarem ſubſtitutionem, qui, dum primò in amentiam incidit, legitimum habebat confectum teſtamentum, ſed illius vltimæ voluntati eſſe ſtandum.

DISPVTATIO CLXXXVI.

De fideicommiſſaria ſubſtitutione.

Qvid ſit fideicõmiſſaria ſubſtitutio, quid fideicommiſſum, quis dicatur fideicommiſſarius, quis item hæres grauatus, diſp.18 explicatum fuit.

Ius Caſtel.

Quamuis de iure Regni Caſtellæ. l. 1.tit.2. D li.5. Ord. quæ hodie eſt prima tit.4. lib.5. nouæ collectionis; validum ſit fideicommiſſum, eſto hæres grauatus è vita hæreditate nõ adita, aut ẽt repudiata, diſcedat: de iure tñ cõi quemadmodum eo ipſo teſtm̃ efficiebatur nullum, quod teſtator illo pacto è vita diſcederet, ita expirabãt fideicõmiſſa, & cętera in eo cõtenta, vt ex dictis in ſuperioribus conſtat, exceptis aliquibus euẽtibus, de quibus dicẽi quando de modis, quibus fideicõmiſſum expiret, ſermo erit. Hac de cauſa, vt hæres grauatus ad adeundã hæreditatem inuitaret, & ſimul ne nomen talis hæredis vacuũ & abſq; fructu eſſet, conceſſũ illi fuit, vt re ſtitutionis tpe detrahere de fideicõmiſſo poſſet quartã Trebellianicã, de qua diſp. ſequẽti dicẽ. Illa eadẽ de cauſa cõceſſum fuit, vt ſi hæres gra-

Ius commune.

uatus adire non vellet hæreditatem, poſſet officio iudicis ad id cogi, vt continuo eam reſtitueret: & vt, ſi coactus eam adiret, amitteret quartam Trebellianicam. Ita habetur. §. ergo, ver. ſed ſi recuſet, & § ſed & id, inſt. de fideicõmiſſarijs hæreditatib. l. præterea. l. recuſare, per totam. l. nam quod §. qui compulſus. ff. ad Trebell. l. non inſtam. C. eodem tit. l. vult. tit. 5. par. 6. & l. vl. ti. 11. p. 6. & affirmat Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 5. nu. 3. & 14. Habent verò hęc locum, etiam quando hæres ab inteſtato codicillo eſt grauatus reſtituere hæreditatem. l. 1. §. hoc autem. l. recuſare. §. meminiſſe. ff. ad Trebel. l. ſi fideicommiſſum. C. eodẽ tit. & §. præterea. inſt. de fideicommiſ. hęreditatib. traditq; An. Gom. ibidem, num. 4. Item, quia vnus fideicommiſſarius grauari poteſt reſtituere fideicommiſſum, vel totum, vel partem alteri, vt habetur. §. eum quoque, inſt. de fideicom. hæred. vtique quando multi ita grauati ſunt, vnuſquiſque eorum, in defectum antecedentium, petere poteſt, vt hæreditatem adeat, ſibique reſtituat. l. cogi. §. ſi ergo. ff. ad Trebel. Ant. Gom. ibidem, nu. 5. Bar. & Angel. quos citat. B

Dubium. Vtrum autem, ſi hæres grauatus, hæreditate adita, nondumq; adueniente tempore, in quo reſtituere eam tenetur, in delictum incidat, ob quod bona illius fiſco abdicantur hæreditas illa illico fideicommiſſario reſtituenda ſit, an verò frui ea debeat fiſcus quouſq;, vel morte hæredis grauati, vel alia ratione tempus reſtitutionis adueniat. Deciſio. Dicendum eſt, ad fiſcũ eo tempore toto attinere. l. Statius Florus. § Cornelio. ff. de iure fiſci, & Lex facto. §. ex facto. ff. ad Trebe. & Greg. Lop. cum Bal. ad l. vlt. tit. 5. p. 6. verb. tanto tiempo. Excipitur, niſi teſtator alienationem prohibuerit ſtatuendo, vt bona in familia remanerent; aut conſtaret voluntatem illius fuiſſe, vt, etiam viuente hærede grauato, aut alia ratione durante tempore, in quo nondum faciẽda erat reſtitutio, non tranſirent ad alium, quã ad fideicommiſſarium. Ita iuxta l. imperator. in prin. cum Bar. & Angel. Greg. Lopez ibidem. C

Si hæres grauatus religionem profiteatur, licet mundo cenſeatur mortuus, vſque ad ipſius tamẽ naturalem mortem, aut quouſq; tempus aliud à teſtatore ad reſtitutionem conſtitutũ adueniat, fideicommiſſarius nõ admittitur. Ita arg. tex. in l. cum pater. §. hæreditatem ff de leg. 3. Greg. Lopez ibidem cum Bar. Idem affirmat Mol. lib. 2. de primog. c. 13. nu. 77. Couar. 1. lib. var. re. c. 19. nu. 7. Emmanuel à Coſta. c. ſi pater. p. 1. verb. ſi abſq; liberis. nu. 62. fol. 169. Caldas de nomina. emph. q. 6. nu. 1. & alij, quos Caldas refert quamuis malè in contrarium citet Emmanuelem à Coſta vbi ſupra, nu. 61. D

Bar, Couar. c. 2. de teſt. nu. 6. Greg. Lopez, & plerique alij, quos Emmanuel à Coſta. nu. 61. cit. refert, & quos Caldas loco citato, nu. 14. refert ac ſequit, meritò id limitandũ cẽſent, niſi minorum religionem profiteatur, adde, aut ſocietatem noſtram. Quoniam neq; religio ipſa, neq; aliquis nomine & loco talis religioſi, quicquam poteſt habere, ſed perinde, quo ad externa bona, reputatur, ac ſi naturaliter eſſet mortuus, vt diſp. 139. & 240. dictum eſt.

A Obſerua tamen, ſi fideicõmiſſi reſtitutio ex teſtatoris præſcripto facienda eſſet ſub conditione pendente in futurum poſt profeſſionem talis religioſi, vel in diem mortis naturalis eiuſdem, vel in aliquod aliud tempus, atq; ex eo, quod conditionis euẽtus expectaretur, accidere poſſet, vt fideicommiſſum reſtituendum eſſet, non ei, cui reſtitutio eſſet facienda, ſi religioſus ille naturaliter moreretur tempore, quo profeſſionem emittit, ſed alicui alteri, tunc expectandũ eſſe tempus mortis naturalis talis religioſi, aut aliud iuxta cõditionem à teſtatore præſcriptã, reſtituendumq; eſſe ei, cui iuxta conditionem à teſtatore præſcriptam venit reſtituendum. Atque hoc eſt, quod Emmanuel à Coſta. nu. 61. cit. velle videtur, in quo non video doctores alios ab eo diſſidere; tametſi in diſpoſitione, B de qua ibi Emmanuel à Coſta loquitur fortaſſe cõtrarium, ac ille exiſtimauit, ſit cenſendum: nẽpe quando pater duos filios inſtituerit æqualiter in re aliqua, de qua libere poſſet teſtari, eoſq; inuicem in portionibus illis ſubſtitueret ſub conditione, vt ſi eorum aliquis ſine liberis diſcederet, portio illius adueniret alteri, & ſi vtrumq; ſine liberis diſcedere contingeret, vtraque portio pauperibus tribueretur. Arbitratur namq; Emmanuel à Coſta, ſi vnius illorum religionem minorũ profiteatur ſuperſtite alio fratre, portionem profitentis nõ eſſe reddendam ſuperſtiti, eſto ſuperſtes liberos habeat, ſed expectandam eſſe mortem naturalem religioſi, vt ſi alter frater ante ipſum diſcedat, eſto liberos relinquat, reſtituatur, non liberis conſobrinis religioſi, ſed pauperibus. Veriſimilius autẽ cre- C do mentẽ teſtatoris in eo euentu fuiſſe, vt portio talis religioſi eo ipſo, quod eam religionẽ profiteretur, traderetur alteri fratri, deueniret que ad filios illius, nepotes teſtatoris, & non ad pauperes: quoniam cenſendum eſt, teſtatori non occurriſſe euentum illum profeſſionis in religione; voluntatemq; illius eſſe, vt in ea portione, tum alter frater, tum etiam filij illius præferrentur pauperibus, in defectumq; vtriusque fratris, ſobolisq; ipſorum, pauperes ſubſtituit.

Vtrum primus hæres grauatus conficere teneatur inuẽtarium, cogiq; ad petitionem fideicommiſſarij ad id debeat, vt tẽpore reſtitutionis rõnem hęreditatis reddat, dicetur diſp. 219.

Eo ipſo, quod hæres grauatus hæreditatem fideicommiſſario modo aliquo ex ſtatim dicẽ- D dis reſtituit, actiones omnes, tam actiuæ, quas hæres, quatenus defuncti hæres, poterat exercere, quam paſſiuæ, quas legatarij, & defuncti creditores poterant aduerſus eundem hæredẽ exercere, tranſeunt ad fideicommiſſarium, etiã defuncti creditoribus inuitis, adeò vt, ſi legatarij, aut creditores defuncti aliquid ab hærede exigant, poſſit excipere, ſeu opponere, ſe iam ad id non teneri, & è contrario, ſi ipſe à defuncti debitoribus quippiam petat, excipere poſſint, ac debeant, non pertinere iam ad ipſum eã actionem. Si tamen apud hæredem grauatum aliquid hęreditatis remaneat, vel quod grauatus non fuerit totam hæreditatem reſtituere, vel quod Trebellianicam detraxerit; tunc diuiduntur actiones, tam actiuæ, quam paſſiuæ, inter ip-

ſum

ſum & fideicommiſſarium pro rata, iuxta hæreditatis portionem, quæ vnumquemq; contingit. Hæc conſtant. inſt. de fideicommiſſarijs hæreditatib. §. reſtituta. §. ſed quia ſtipulationes, & §. ſi quis vna, verſ. ſed illud intereſt, & l. 1. in princ. & §. 1. & l. reſtituta ff. ad Trebel. habentq; locum, etiam quando vnus fideicommiſſarius alteri fideicommiſſario hęreditatem reſtituit. Conſentiunt Antonius Gom. 1. tom. var. reſ. c. 5. nu. 1. 2. & 3. & communis Doctorũ ſententia. Quod ſi hæres, reſtituta iam hæreditate, aliquid creditoribus ſoluat, quod fideicõmiſſarius ſoluere tenebatur, poteſt illud à fideicommiſſario repetere, vt habetur l. 1. C. ad Trebel. Actiones autem cœptæ per hæredem grauatum & alia ſimiliter ab eo cœpta, quouſque hæreditate reſtituta tranſeant in fideicommiſſarium, vide apud Ant. Gom. nu. 2. citato.

Reſtitutio hæreditatis fieri poteſt re; idque non ſolum tradendo res hæreditarias, ſed etiã patiendo vt fideicommiſſarius, vel omnes, vel quaſdam earum poſſideat, dummodo hæres id patiatur mente & animo hæreditatem reſtituendi, & fideicommiſſarius animo eam accipiendi, illas poſſideat; ſecus autem ſi hæres ex alia cauſa putaret fideicommiſſarium poſſidere, niſi poſtea id ratum haberet: nam ſola ratihabitio ſequens ſatis eſſet, vt cenſeretur facta traditio realis hæreditatis. Item ſi aliquis iuſſu hęredis tradiderit hæreditatem, vel poſt illam ita ſine iuſſu traditam hæres id ratum habuerit, cẽſetur facta realis traditio: idque ſiue ipſi fideicommiſſario hæreditas ſit tradita, ſiue alicui, quem ipſe ad id conſtituit. Satis etiam erit, ſi fideicommiſſarius, poſt hæreditatem ſine ipſius commiſſione acceptam, ratum id habeat. Poteſt etiã fieri reſtitutio ſolo verbo, aut per epiſtolam, vel internunciũ: attamen his tribus modis non cenſetur facta realis, ſed verbalis reſtitutio. Hęc habentur l. reſtituta. ff. ad Trebel. ſuntque abſque controuerſia communiter recepta.

Si pupillo reſtituenda ſit hæreditas, ipſimet fieri debet; modo infans non ſit, neq; abſens; ſimulq; interuenire debet autoritas tutoris. Idẽ dicendum eſt, quando pupillus grauatus eſt reſtituere hæreditatem: ipſe namque eam reſtituere debet, interueniente ſimul autoritate tutoris. Ita habetur eadem l. reſtituta. §. vlt. Quod ſi pupillus infans ſit, aut abſens, ſatis eſt ſi tutor reſtituat, aut ſi tutori reſtitutio fiat, vt eodẽ §. vlt. habetur, & l. pen. C. ad Trebel. Quod ſi is, cui facienda eſt reſtitutio, aut qui reſtituere debet, mentecaptus ſit, ſatis eſt ſi curatori ipſius fiat reſtitutio, aut ſi curator reſtituat, vt habetur l. penul. citata.

Si hæres grauatus requiſitus noluerit adire hæreditatem, & vel ante litem conteſtatam, vel poſt, contumaciter ſe abſconderit, vel poſtquã eſt requiſitus è vita diſceſſerit, cenſetur ipſo iure facta reſtitutio hæreditatis. Idem eſt ſi vnus fideicommiſſarius grauatus reſtituere hæreditatem alteri è vita diſcedat; eo namque ipſo cẽſetur facta hæreditatis reſtitutio ſequenti fideicommiſſario. Hæc habentur. l. penul. §. vltim. C. ad Trebellian.

Quouis autem ex his omnibus modis facta

A ſit reſtitutio, non ſolum tranſeunt actiones in fideicommiſſarium, ſed etiam comparat eo ipſo dominium bonorum hæreditatis, eaque de cauſa rei vendicatio illarum ei conceditur. Sicut enim hæres eo ipſo, quod hæreditatẽ adit, comparat dominium rerum hæreditariarum, quarum defunctus erat dominus, etſi illarum nulla ſit ei facta traditio, vt diſp. 3. oſtẽſum eſt: ita fideicommiſſarius eo ipſo, quod hæres, vel ſolo verbo, hæreditatem illi reſtituit, comparat earundem rerum dominiũ. Quando ergo ſit ei realis reſtitutio aliquo ex modis explicatis, ſimul comparat dominium & poſſeſſionẽ, quando verò ſolum ſit ei verbalis reſtitutio, comparat quidem dominium, ſed nondum habet poſſeſſionem. Hæc omnia conſtant ex l. facta. ff. ad Trebel. cuius hæc ſunt verba. Facta in fideicom-
B miſſarium reſtitutione, ſtatim omnes res in bonis fiunt eius, cui reſtituta eſt hęreditas, etſi nõdum earum nactus fuerit poſſeſſionem. Conſentiunt Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 5. nu. 7. & 13. Couar. c. Raynutius, de teſt. §. 10. à nu. 4. & DD. communiter.

Verum autem dominium, quod tunc fideicommiſſarius acquirit, ſit ſolum vtile, ita vt dominium directum perſeueret eum hærede directo. Communior ſententia affirmat, acquirere ſolum vtile, quam ſequitur Ant. Gom. loco cit. nu. 1. Contrarium verò, nempe acquirere etiam directum, aſſeuerat Couar. nu. 4. cit. & duobus ſequentibus, cum Paulo Caſtrenſi, Socino, Ripa, & Carolo Molineo, beneq; id probat. Ac ſanè rationis lumen id ſatis docet, eaq;
C videtur fuiſſe mens teſtatoris, & ſaltem extincto hærede directo, negandum non eſt vtrumque dominium eſſe penes fideicommiſſarium.

DISPVTATIO CLXXXVIII.

De quarta Trebellianica à fideicommiſſis deducenda, & num fructus in ea ſint computandi, & quouſque ſint reſtituendi.

VT in principio diſputationis pręcedentis dictũ eſt, quando hęres, ſiue in integram hæreditatem, ſiue in quotam inſtitutus, grauatuſque vel totum, in quo eſt inſtitutus, vel partem reſtituere, à iudice non coactus hæreditatem adiuit, reſtitutionis tempore detrahere poteſt à fideicommiſſo quãtum ſatis ſit, vt quarta
D pars bonorũ, in quib. fuit inſtitutus, apud ipſũ permaneat; idq; propter rõnes ibidem redditas. Idem efficere poſſunt hæredes ipſius, quando reſtitutio facienda eſt poſt mortem eo pacto grauati. Ita habetur. §. ſed quia hęredes, & ſequentib. inſt. de fideicommiſſarijs hęreditatibus. l. 1. & ſequentib. C. ad ſen. conſ. Trebel. & c. Raynutius, & c. Raynaldus, de teſta. Dixi, ſiue in integram hæreditatem, ſiue in quotam: quia inſtitutus in re certa, aut in quantitate aliqua, ita vt inſtitutio vim legati hẽat, nõ detrahit Trebellianicã. Ita Couar. c. Raynutius, de teſt. §. 1. n. 1 n. & Emmanuel à Coſta. c. ſi pater. p. 2. verb. Trebellianicę à nu. 1 . fol. 80. cum cõmuniori ſñia aduerſus gloſſam in eo capite, quam referunt. Neq; admittit Emmanuel à Coſta excuſa-

 tionem,

tionem, qua Couar. gloſſam excuſat. Quando A
autem teſtator expreſſiſſet, vt hæres in vniuer-
ſam, aut quotam hæredi atis inſtitutus, reten-
ta aliqua re, puta fundo aliquo, aut aliqua de-
terminata quantitate, vt mille v.g. aureorum, re
liquum hæreditatis reſtitueret; ſanè ſi id, vel
integram quartam, vel amplius contineret, ni-
hil inſuper detrahere poſſet atq; in eo euentu
actiones non diuiderentur inter ipſum & fi-
deicommiſſariam pro rata, ſed integræ in fidei
commiſſarium tranſirent; eo quòd id, quod
penes hæredem grauatum maneret, tanquam
legatum reputaretur, ac proinde onus hæredi-
tarium nequaquam ſuſtineret. Ita habetur ex-
preſſe inſtit. de fideicommiſſarijs hæreditatib.
§. ſi quis vna, & l. 1. §. ſi hæres. & §. ſi is. ff. ad Tre
bellian. Quod ſi id ad valorem integræ quartę
non pertingeret, tunc detrahere hęres grauatus B
inſuper poſſet complementum vſq; ad integrã
quartam, & quo ad id ſolum, iuxta ea quę prę-
cedente diſp. dicta ſunt diuiderentur actiones
pro rata inter ipſum & fideicommiſſarium, vt
gloſſa in §. ſi quis vna, & gloſſa in §. ſi hęres, ci-
tato, affirmãt, eſtq; ſatis perſpicuũ. Porro quar
ta Trebellianica, de qua loquimur, licet ortum
habuerit à ſenatuſcõſulto Pegaſiano, quod po
ſterius Trebelliano fuit, quia tamen temporis
progreſſu lex lata fuit, qua reſecata ſunt nõnul-
la ex ſenatuſconſulto Pegaſiano, idque, quod
de quarta fuerat in eo ſtatutum, inſertum fuit
ſtatutis in Senatuſconſulto Trebelliano, reſque
tota fideicommiſſorum ad meliorem formam
reducta fuit, à Trebelliano Senatuſconſulto no
men Trebellianicę accepit, vt inſt. de fideicom C
miſſarijs hęreditatibus pręſertim. §. ſed quia ſti
pulationes, conſtat.

Licet hęres grauatus poſſit tempore reſtitu
tionis deducere quartam Trebellianicam; fidei
commiſſarius tamen, qui cuipiam tertio graua
tus etiam ſit eandem reſtituere hæreditatem,
non poteſt deducere quartam Trebellianicam.
Ita habetur. l. 1. §. deniq;. & §. inde Neratius, &
affirmant gloſſę ibidem. ff. ad Trebell. & l. mu-
lier. §. vult. ff. eodem titul. cuius hęc ſunt verba.
Vt Trebelliano locus ſit, non ſufficit de hęredi
tate rogatũ eſſe, ſed quaſi hęredẽ rogari opor-
tet. Idem cum Bar. & communi ſententia affir-
mat Molin. lib. 1. de primog. c. 17. nu. 30. idque
pręterea confirmat ex l. lex Falcidia. §. nunquã.
ff. ad leg. fal. & ex l. cogi. §. Metianus, & l. ex aſſe.
ff. ad Trebel. Idem aſſerit Emmanuel à Coſta. c. D
ſi pater, p. 2. ver. Trebellianicę, nu. 15. fol. 283.

Obſerua tamen, quòd ſi hęres grauatus libe
ralitatem in fideicommiſſarium exercendo de
trahere Trebellianicam non vellet, tunc fidei-
commiſſarius, tanquam rem ſibi ab hęrede ta-
citè donatam, detrahere illam poſſet, quando
hęreditatem reſtitueret. Ita habetur l. 1. §. inde
Neratius. ff. ad Trebell. & affirmant gloſ. ibidẽ,
Bar. & communis Doctorum ſententia, quam
Molina loco citato, nu. 31. refert ac ſequitur. In
dubio autem, quando hęres integram hęredita
tem reſtituit neq; Trebellianicam deduxit, ait
gloſſa cit. cum Azone, quam Bartol. Alexander,
Paulus à Caſtro, Molina, & Doctores commu-
niter ſequuntur, cenſendum eſſe voluiſſe eam

A donare: tametſi Cumanus & Iaſon cõtrãrium
affirment. Quando autem hæres grauatus per-
ſona eſſet coniuncta fideicommiſſario, aut eſ-
ſent aliæ veriſimiles coniecturę, quod voluiſſet
eam donare, cenſent cum Alexandro & Paulo
Caſtrenſi indubitatam eſſe hanc gloſſæ opinio-
nem Molin. loco cit. & Emmanuel à Coſta c. ſi
pater. p. 2. ver. Trebellianicæ. nu. 30. fol. 297.

Licet conueniant Doctores, hæredem graua
tum, ſi extraneus ſit, in nullo euẽtu poſſe dedu-
cere duas portiones, ſed vel contentum eſſe de
bere re, aut portione, quam teſtator voluit eũ
habere præcipuam, reliquumq; reſtituere, Tre
bellianica minimè inde detracta, vel contentũ
eſſe debere ſola Trebellianica, ita vide licet, vt
vel eam ſolam detrahat, vel, ſi teſtator aliquid
B pręcipuum illum habere voluit, & ſit minus
quam Trebellianica, poſſit iuxta ea quæ hacte-
nus dicta ſunt, petere incrementum vſque ad
integram Trebellianicam; licet inquam, in hoc
conueniant DD. controuertunt tamen, vtrum Quæſtio.
ſi filius, aut alius deſcendens, cui legitima por-
tio debita ſit in bonis teſtatoris, grauetur hęre-
ditatem reſtituere, poſſit vltra ſuam legitimam
portionem, in qua teſtator nullum potuit ei im
ponere grauamen, detrahere de reliquo Trebel
lianicam: an potius contentus eſſe debeat, vel
ſola legitima ſua portione, vel ſola Trebelliani-
ca, ſi fortè maior ſit, quam legitima de iure cõ-
muni, aut alicuius alterius Regni illi debita.

Pręteremiſſis verò alijs opinionibus, dicen- Deciſio.
dum eſt cum gloſſa. c. Raynutius, de teſ. gloſ. l.
quamquam. C. ad l. falci. Bar. Panor. & communi
C doctorum ſententia, quam referunt & ſequun
tur Ant. Gom. ad l. 3. Taur. nu. 82. Couar. c. Ray-
nutius, de teſt. §. 11. nu. 5. Mol. lib. 1. de primog.
c. 17. nu. 4. & Emmanuel à Coſta. c. ſi pater, p. 2.
verb. abſq; deductione. nu. 3. & 4. fol. 254. ſi ta- Ius commune.
lis filius purè ac ſimpliciter ſit grauatus, ita vt
ſtatim ſit reſtitutio facienda ſolum poſſe detra
here vnam portionem, vel legitimam, vel Tre-
bellianicam, quam ipſe maluerit. Si verò graua
tus ſit ſub conditione, putà ſi ſine liberis deceſ
ſerit, aut quauis alia, aut grauatus ſit reſtitue-
re non ſtatim, ſed a certo die, videlicet mortis,
aut quocunq; alio, ita vt portiones non ſimul
ſint neceſſario extrahendæ, poſſe detrahere
duas; vnam, legitimam ſibi debitã ſtatim à mor
te teſtatoris; alteram, Trebellianicam tempore
reſtitutionis, de reliquo hæreditatis. Atq; in eũ
D modum conciliãt, c. Raynutius, & c. Raynaldus
de teſt. deductio vtriuſq; portionis apertiſſimè
definitur cũ quibuſdam iuris ciuilis legibus, q̃
alterã portionẽ deducendã ſtatuunt. Affirmant
verò Doctores citati ita in praxi receptũ vbiq;
eſſe in tribunalib⁹. An verò id locũ habeat in his
Luſitaniæ & Caſtellæ Regni, ſubijcietur ſtatim.

Vtrum deductio vtriuſque portionis locum Dubium.
etiam habeat in aſcendentibus grauatis ſub cõ
ditione, aut in diem reſtituere hæreditatem.
Communior Doctorum ſententia, quam Co-
uar. loco cit. nu. 6. Moli. vbi ſupra, nu. 5. & Em-
manuel à Coſta. c. ſi pater. par. 3. verb. priuare
non poſſe, nu. 36. fol. 557. referunt ac ſequun-
tur affirmat habere locum: quoniam nulla
poteſt reddi ſufficiens diuerſitatis ratio; quip-

pecum

pecum eodem modo debita ſit portio aſcendentibus in bonis deſcendentiũ, quo deſcendẽtibus in aſcendentium bonis eſt debita. Contrariam tamen opinionem aſſeruerunt Ant. Gom. ad.l 3. Tau. nu. 85. & quidam alij, quos Doctores citati referunt: eò quòd c. Raynutius, & c. Raynaldus, ſolùm de deſcendentibus loquantur. Hæc poſterior opinio ſuaderi ex eo poteſt, quòd quanuis nullus ſit textus iuris ciuilis, qui cum diſpoſitione iuris canonici modò explicato intellecta pugnet, vt Emmanuel à Coſta. c. ſi pater, par. 2. verb. abſq; deductione, à nu. 11. ſatis ingenioſè oſtendit; nihilominùs cõmunior Doctorum ſnia, vt idem autor ſufficienter probat, eſt, ſecluſa diſpoſitione iuris ciuilis, neq; in deſcendentibus ſub conditione, aut in diem reſtituere grauatis, locum habere deductionẽ duplicis portionis. Quo fit, vt diſpoſitio iuris canonici, cùm de ſolis deſcẽdentibus loquatur, extendenda non videatur ad aſcendentes.

Deciſio. Arbitror tñ recedendum non eſſe à communi opinione, quod etiam Emmanuel à Coſta, nu. 36. cit. affirmat. Etenim diſpoſitio iuris canonici huic fundamento innititur, q vtraq; portio ſit debita, nec ſimul ſit deducenda: quod ſanè locum ſimili modo habet in aſcendentibus ſub conditione, aut in diem grauatis; quarè diſpoſitio illa, ſeu iuris ciuilis interpretatio, in vtriſque eſt intelligenda, præſertim cùm ius canonicũ locis citatis eã non arctauerit ad deſcendentes, ſed, euentu & materia in deſcendentibus oblata, id lata ſententia pronunciauit; idem in aſcendentibus ſimiliter facturum, ſi oblata materia id pullularet, eò quòd eadem eſſet prorſus ratio.

Quæſtio. Vtrum aũt, quæ dicta ſunt de quarta Trebellianica deducenda vltra portionem legitimam qñ aſcendens aut deſcendens, cui legitima debetur, grauatus in diem aut ſub conditione eſt hęreditatem reſtituere, intelligenda ſimiliter ſint de falcidia, quando ijſdem hæredibus iniunctũ in diẽ, aut ſub cõditione eſt, ſoluere legata, aut fideicommiſſa aliqua particularia. Multi, quos Couar. c. Raynutius, de teſt. §. 11. nu. 7. & Greg. Lopez, ad l. 1. tit. 11. par. 6. referunt ac ſequuntur, id negant: qm nuſquam id ſancitum cõperitur. Contrariũ verò aſſeuerãt pleriq; alij, quos Molin. lib. 1. de primog. cap. 17. nu. 6. & Emmanuel à Coſta, c. ſi pater, par. 2. verb. abſq; deductione, nu. 10. fol. 256. referunt ac ſequuntur. Tum quia vr̃ eſſe eadem ratio. Tum etiam qm̃ ſancita de falcidia, in iure & à Doctoribus conſtituta cenſentur de Trebellianica, & è contrario, vt perſpicuis exemplis Emmanuel à Coſta oſtendit.

Deciſio. Quamuis autẽ lectoris erit optio, quęnam harũ duarum opinionum verior ſit; illud admonuerim, admiſſa poſteriori ſnia, rarò habere locum deductionem falcidiæ vltra legitimam. Tum quia non eſt ita frequens legata relinqui in diem, aut ſub conditione, vt eſt relinqui fideicommiſſa vniuerſalia. Tum etiam quia rarò eiuſmodi legata in diem, aut ſub conditione ita relinquuntur, vt hæredi, vltra ſuam legitimã, nõ remaneat quarta hæreditatis pars, facta computatione eius, quod vltra legitimã ipſi remaneat cum ſolis legatis in diem, aut ſub A conditione: quando autem hæredi remanet quarta pars hæreditatis, locum non habet detractio falcidiæ, vt ſuo loco videbimus.

Quorundã limitatio. Quod dictum eſt de detractione Trebellianicæ, aut etiam falcidiæ, vltra legitimam, quando hæres grauatus eſt in diem, aut ſub conditione, limitandum cenſet Baldus, quẽ ſequuntur Couar. c. Raynutius, de teſt. §. 11. nu. 6. & pauci alij, dummodò portio legitima hæredibus debita non ſit dimidium hæreditatis, vt eſt de iure communi quando filij ſunt quinq; aut plures, vt ſupra ſuo loco dictum eſt, vel non ſit pluſquàm dimidium, vt eſt de iure Luſitaniæ, & Caſtellæ regnorum. Huius rei non aliam rationem reddunt hi autores, niſi quia alioquin maiorem hæreditatis partem obtineret hæres grauatus, q̃ fideicommiſſarius honoratus; quod B reputãt abſurdũ.

Refellitur. Contrarium cum gloſſa in auth. de hæredib. & falcidia. §. ſi quis autem nõ adimplens, verb. auferri, in fine. Bar. & Bald. ſibi contrario, & pleriſq; alijs, meritò affirmãt Molin. lib. 1. de primog. c. 17. nu. 7. & Emmanuel à Coſta. c. ſi pater, par. 2. ver. abſque deductione, nu. 9. Quoniam plus hęreditatis eſt tertia pars, quando eſt vnus tantùm filius, quàm dimidiũ hęreditatis, ſi diuidatur in quinq;, aut octo filios. Et quoniam licèt daremus rationem illam ſufficientem eſſe vt legiſlatores moueret ad id ita limitandum atq; ſtatuendum, interim tamẽ dum non comperitur ſancitum, ſtãdum procul dubio eſt poſteriori ſententiæ.

Ius Caſtel. Quod ſi Baldi & Couar. ſententia proximè impugnata vera eſſet, ſanè neq; in hoc Luſitaniæ neq; in Caſtellę regno locum haberet C deductio Trebellianicæ aut falcidię vltra legitimam. Ex alio tamen capite Emmanuel à Coſta, loco cit. nu. 22. Mol. loco cit. nu. 8. Greg. Lopez, ad l. 12. tit. 5. par. 6. gloſ. vlt. & Burgos de Pace, ad l. 3. Tauri, nu. 971. aſſeuerant communi praxi in regno Caſtellæ eſſe obſeruatum, vt vltra legitimam, neq; falcidia, neq; Trebellianica deducatur: quia videlicet in eo regno libera omnino diſpoſitio deſcendentibus de tertio ſuorũ bonorum relicta eſt, & aſcendentibus de quinto, atq; inter liberos ſimul etiam de tertio, vt conſtat ex. l. 9. tit. 5. lib. 3. fori, & ex. l. 17. & 27. Tauri, quæ ſunt hodie, prima, & 11. tit. 6. lib. 5. nouæ collect. iunctis legibus intermedijs: quòd ſi vel aſcendentes, vel deſcendentes vltra ſuas legitimas portiones detrahere poſſent falcidiam aut D Trebellianicam, vtiq; non relinqueretur eis libera diſpoſitio de tertio & quinto.

Ius Luſit. Emmanuel à Coſta loco citato, à nu. 19. cùm oſtendiſſet, ſtando in ſola diſpoſitione iuris ciuilis, communiorem eſſe ſniam Doctorum & gloſſarum deducendam non eſſe Trebellianicã aut falcidiam vltra legitimam, docet nefas eſſe iudicibus Luſitanis, occurrente euentu, in quo res hæc in litem vocetur, ferre ſententiam pro vna aut altera parte, ſed ad Regem eſſe recurrendum, iuxta ordinationẽ huius Regni, lib. 2. tit. 5. §. vlt. quæ ſic habet. Se aconteceſſe caſo, o qual naon foſſe materia de peccado, e naon foſſe determinado por lei do Reino, nem eſtillo de noſſa corte, nem cuſtume de noſſos Reinos, nem lei imperial, è foſſe determinado pellos

textos

textos dos canones pur hun modo, e pellas groſas e doutores das leis pur outro modo, mandamos que tal caſo ſeja remetido à nos, e guardeſſe ſobre ello noſſa determinaçann. Addit verò Emmanuel à Coſta, Regem potiùs ſtatuere debere, vt vna tantum portio deducatur. Tum quia id poſtulat æquitas, cùm tam ingens portio legitima de iure huius Regni aſcẽdentibus, & deſcendentibus ſit conceſſa. Tum etiam, quia id conſonatius eſt teſtatorum voluntati. Tum denique quoniam ordinationes huius Regni liberam diſpoſitionem de tertio ſuorum bonorum relinquunt eiuſmodi teſtatoribus, non minus quàm iura Regni Caſtellæ diſpoſitionem de quinto aut tertio eiſdem relinquant; & quoniam id habet conſuetudo regni adeò vicini. Ego adderem, neceſſe non eſſe recurrere ad Regem, quoniam ſi in re adeò quotidiana non ſit conſuetudo, vt vltra portionem legitimam Trebellianica aut ſalcida deducatur, vtiq; cõſuetudine eſt receptum, vt non deducatur, ac proinde neceſſe non eſt recurrere ad Regem, ſed cõſuetudini præſcriptę erit ſtandum: arbitrorque conſuetudinem eſſe, vt non deducatur.

Fruct' ex hęreditate percepti.

Quod ad fructus hęreditatis attinet, quando computandi ſint in quartam Trebellianicam, & quouſq; reſtituendi ſint, aut non, diſtinguendum eſt. Quoniam ſi viuente adhuc teſtatore fuerunt collecti, dubitandum non eſt eſſe partes hæreditatis, non ſecus atq; aliæ res einſdem hæreditatis mobiles, ac proinde reſtituendos eſſe deducta quarta. Si verò tempore mortis teſtatoris erant pendentes, vt ſunt ſata, ſegetes, & poma ex arboribus pendentia, reputantur tanquam partes hæreditatis, veniontq́, proinde reſtituendi ſicut cętere hæreditatis bona. Ita Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. cap. 5. in calce, nu. 15. Couar. cum Alexand. & alijs, quos refert. c. Raynutius de teſtam. §. 1 ? in calce, nu. 9. & conſentit. l. in lege ſalcidia. 2. ff. ad l. fal.

Si fructus percepti ſunt poſt mortem teſtatoris, ſed ante aditam hæreditatem per hæredem grauatum, accreſcunt hæreditati, ac proinde veniunt reſtituendi deducta ex eis, ſicut ex reliqua hæreditate, quarta Trebellianica. l. ita tamen. §. 1. ff. ad Trebell. gloſ. 2. l. in fideicommiſſariam, ff. eodem tit. & communis Doctorum ſententia, quam Emmanuel a Coſta, c. ſi pater, par. 3. verb. obliqua, nu. 48. ſol. 470. refert ac ſequitur. Quamuis enim hæres adita hæreditate ita dominium comparet illius, vt retrotrahatur dominij acquiſitio à puncto mortis teſtatoris, nihilominus id non eſt in præiudicium fideicommiſſarij, quaſi fructus, qui hæreditati ante ipsã aditam ceſſerunt, non veniant fideicommiſſario reſtituendi, vt rectè Emmanuel à Coſta obſeruat. Ant. Gom. nu. 15. cit. limitandum hoc voluit, vt ſolum intelligeretur quando hæres coactus adiuit hæreditatem; ſecus autem quando ſponte illam adiuit. Attamen contrarium affirmant DD. communiter, & abſq; illa reſtrictione gloſſæ & iura loqountur, neq; l. mulier. §. ſi hæres. ff. ad Trebell. cui Ant. Gom. innititur, talem reſtrictionem innuit.

Melius Emmanuel a Coſta loco cit. num. 50. cum cõi Doctorum ſententia, quam refert, id limitandum cenſet, niſi hæres grauatus comparatione teſtatoris erat ſuus hæres. Cùm. n. ſuus hęres ante aditam hæreditatem dominiũ illius cõparet, imò dominiũ teſtatoris cenſeatur in eo morte teſtatoris continuatũ, vt diſp. 180. oſtenſum eſt, vtiq; quemadmodũ à puncto mortis teſtatoris dominus hæreditatis fuit cum libera facultate illam repudiandi, ita perinde de fructibus hæreditatis eſt cenſendum, ac ſi à pũcto mortis teſtatoris hæreditatem adijſſet.

Quod attinet ad fructus perceptos poſt hæreditatẽ aditã, aut ab hærede ſuo à morte teſtatoris, ſciendum eſt, quoſdam dici perceptos iudicio teſtatoris, quoſdam non itẽ. Qñ. n. teſtator hæredem grauauit reſtituere hæreditatẽ à certo die, vt per mortem ipſius hæredis, aut ab aliquo alio tempore, vel ſub conditione, tunc fructus percepti ante aduentum illius temporis, aut conditionis, dicuntur percepti iudicio teſtatoris. Fructus verò percepti poſt illud tempus, aut ab hærede, qui purè grauatus eſt reſtituere abſque præfinitione alicuius temporis aut conditionis, dicuntur percepti ſine iudicio teſtatoris.

Quando fructus iudicio teſtatoris percepti ſunt ab hęrede grauato, computat illos in quartam Trebellianicam, quam extrahere debet, tum de hæreditate, tum etiam de fructibus ipſis. Quòd ſi fructus ad quartam non pertingant, extrahit inſuper vſq; ad integram quartam: ſi verò quartam excedant, non reſtituit, ſed ſibi reſeruat tale fructuum incrementum. Ita habetur l. in fideicõmiſſariam. §. planè, & §. quoties, & apertiùs l. mulier. §. ſi hæres, verſ. alia cauſa. ff. ad Trebell. & affirmant gloſ. in l. iubemus, verb. hæreditarijs. C. ad Trebell. Ant. Gom. nu. 15. citato, & Molina lib. 2. de primog. c. 17. nu. 32. & doctores communiter.

Excipitur, niſi teſtator expreſsè præcepit reſtitui fructus: nam tunc, ſiue iudicio teſtatoris percepti ſint, ſiue non, integri ſunt reſtituendi, deducta ſolùm quarta fructuum & hæreditatis. l. in fideicommiſſariam, & l. Baſiſta. ff. ad Trebellianum. Idem eſt ſi tacitè præcepit fructus reſtitui; vt ſi teſtator dilationem temporis, in quo hæreditas eſſet reſtituenda, appoſuerit, non in gratiam hæredis, ſed fideicommiſſarij. Ita habetur. l. ſi ita relictum. §. Pegaſius. ff. de le. 2. & l. in fideicommiſſi. §. cùm Pollidius. ff. de vſuris, & affirmant gloſ. 1. l. in fideicommiſſariam citata, & Ant. Gom. nu. 13. citato. De hac re diſputatione ſequenti redibit ſermo.

Si fructus percepti non ſunt iudicio teſtatoris, tunc ſi negligentia, aut abſentia fideicommiſſarij, qui hæreditatis reſtitutionem non petiuit, ab hærede ſunt percepti, vtiq; neq; illos reſtituit, neq; computat in quartam, ſed habet illos ſibi præcipuos, inſuperq; Trebellianicam ex hæreditate deducit. l. mulier. §. ſi hæres. ff. ad Trebell. gloſ. 1. l. in fideicommiſſariam, iuncto text. ibi. ff. eodem tit. gloſ. l. iubemus, verb. hæreditarij. C. eodem tit. Ant. Gom. nu. 15. cit. & doctores cõmuniter. Ratio eſt, quoniam cùm hæres ante reſtitutionem dominus ſit hęreditatis, vtiq; ſuos facit fructus illius, niſi in mora & culpa ſit hęreditatem non reſtituendo.

Exci-

Excipiendũ tamen eſt, niſi fideicommiſſum relictum ſit Eccleſiæ, ciuitati, in redemptionem captiuorum, aut alicui alteri pio loco. Cùm. n. à puncto, in quo reſtituendum venit, dominiũ illius tranſeat abſq; traditione in Eccleſiam, ciuitatem, &c. quibus eſt relictum, iuxta. l. vt inter diuinũ. C. de ſacroſanctis Eccleſijs, & diſp. 3. à nobis dictum eſt, vtiq; fructus ab eo puncto percepti pertinent ad fideicommiſſariam Eccleſiam, ciuitatem, aut pium locum, non verò ad hæredem grauatum, eſto non petantur, aut abſens ſit Eccleſia. Quòd ſi hoc voluerunt Benedictus Capra, Ripa, & Alciatus ab Emmanuele à Coſta, cap. ſi pater, par. 2. verb. ipſis pauperibus, nu. 9. fol. 329. relati, immeritò profectò eos reprehendit.

Excipiedum etiam eſt, niſi fideicommiſſum reſtituendum ſit minori viginti quinq; annis: nam adueniente tempore reſtitutionis, cenſetur eſſe in mora hæres grauatus priuilegio minoris: eſto reſtitutio non petatur, arg. l. minorũ. C. in quibus cauſis in integrũ reſtitu. l. Titia, Seio. §. vſuras. ff. de leg. 2. & habetur. l. 3. §. 1. verſ. idem dicendum. ff. de adimend. legat. & affirmat cum Alex. Emmanuel à Coſta vbi ſupra, nu. 9. quarè iuxta ea, quæ. §. ſequenti ſubijciemus, ab eo puncto fructus, fideicommiſſi pertinent ad fideicommiſſarium. Atq; ex hoc cap. vult ibidem Emmanuel à Coſta idem dicendũ eſſe quando fideicommiſſum Eccleſiæ, aut pauperibus fuit relictum, vt ait gloſa communiter recepta. §. ex maleficijs, verb. in iudicium, inſt. de actionibus.

Si hæres grauatus in mora ſit reſtituendi hæreditatem, tunc a pũcto, quo in mora eſſe incipit, tenetur computare fructus in quartam, & ſi quid ſuperſit, tenetur illud reſtituere. l. in fideicommiſſariam. ff. ad Trebellia. gloſ. 1. ibi. & gloſ. l. iubemus, verb. hæreditarijs. C. eodem titu. Ant. Gom. nu. 15. cit. & doctores communiter. Ex eiuſmodi autem fructibus arbitror non eſſe deducendam trebellianicam.

Eo ipſo, quòd reſtitutio hæreditatis eſt facta; etiam ſi ſolo verbo facta ſit, imò etiam ſi ipſo iure abſq; verbo ſit facta, io tribus illis euentibus iuxta. l. penul. C. ad Trebell. diſp. præcedente explicatis, fructus deinceps percepti pertinent ad fideicommiſſarium. Ratio eſt manifeſta, quoniam eo ipſo dominium rerum hęreditarium tranſiuit in fideicommiſſarium. Ita Ant. Gom. nu. 15. citato, Emmanuel à Coſta cũ Bart. cap. ſi pater, par. 2. verb. ipſis pauperibus, nu. 9 fol. 329.

Quæ hactenus dicta ſunt de fructibus reſtituendis, aut computandis in quartam trebellianicam, intelligenda ſunt, niſi hæres grauatus de liberis fuerit primi gradus, hoc eſt, de ijs deſcẽdentibus teſtatoris, quibus portio legitima in bonis teſtatoris debita ſit. Si namq; de liberis ſit primi gradus, eſto grauetur reſtituere hæreditatem alijs liberis, & eſto teſtator præcipiat vt fructus reſtituat, neq; illos retineat, pertinẽt integri fructus hæreditatis ad ipſum, neq; illos computare tenetur in quartam Trebellianicã, quam inſuper poteſt deducere. Ita habetur expreſsè. l. iubemus. C. ad Trebell. & affirmat com-

Liberi primi gradus qui.

A munis ſententia, quam referunt & ſequuntur, Couar. c. Raynutius, de teſt. §. 11. nu. 4. & 8. Anton. Gom. ad l. 3. Tauri, nu. 83. & Molina lib. 1. de primog. c. 17. nu. 32. A die tamen, quo talis hæres in mora eſſet reſtituendi hęreditatem, reſtituere tenetur fructus deinceps perceptos, vt Couar. ibidem, & communis Doctorum ſententia affirmat.

Quæſtio.

Dubium eſt, num teſtator prohibere poſſit Trebellianicę deductionem, ita vt hæres grauatus abſq; talis portionis deductione teneatur hæreditatem reſtituere. Gloſſa in authent. ſed cùm teſtator, in verb. ceſſat. C. ad legem fal. quã nonnulli alij ſequuntur, negat prohiberi poſſe Trebellianicæ deductionem. Contrarium cum additione ad eandem gloſſam, & cùm gloſſa in authenti. de hæredib. & falcid. §. ſi verò ex-

Deciſio.

B preſſim, ver. ſubſtitutit, affirmat communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Couarru. c. Raynaldus, de teſt. §. 3. num. 6. Ant. Gom. 1. tom. variar. reſol. c 5. nu. 11. Molin. lib. 1. de primog. cap. 17. nu. 11. Greg. Lopez, ad l. 6. tit. 11. par. 6. Emmanuel à Coſta, cap. ſi pater, par. 2. verb. Trebellianicæ, nu. 12. ſol. 278. & Iulius Clarus. 3. lib. ſent. §. teſtamentum, quæſ. 62. Ratio eſt, quoniam licèt quondam, tam de iure digeſtorum, quàm Codicis, nec falcidiam, nec Trebellianicam prohibere poſſet; hodie tamen de iure authenticorum fas eſt falcidiam prohibere, vt conſtat ex authentica, ſed cum teſtator. C. ad. l. fal. & ex auth. de hęredib. & falcid. §. ſi verò expreſſim: quarè cùm in iure falcidia & Trebellianica æquiparentur, adeò vt

C Trebellianica ſæpe nomine falcidiæ ſignificetur; conſequens eſt, vt eo ipſo, quòd falcidiæ prohibitio teſtatoribus eſt conceſſa, Trebellianicæ prohibitio conceſſa quoq; cenſeatur. Affirmant verò Couar. & Iulius Clarus locis citatis, ſatis eſſe ſi codicillo prohibeatur, neq; opus eſſe prohiberi teſtamento.

Vtrum verò ſatis ſit tacita prohibitio vel falcidiæ, vel Trebellianicæ. Multi meritò negant, quoniam id videtur doceri cap. Raynutius, de teſt. Pręterea, auth. ſed cùm teſtator, & authen. de hęredibus, & falcidia, ſolùm conceduut expreſſam prohibitionem, idq; quando conſcius eſt teſtator quantitatis ſui patrimonij: quæ ſciẽtia, vt Gloſſa ibi & Doctores communiter affirmant, ſemper præſumitur: quarè cùm ante ea iura nefas eſſet falcidiam aut Trebellianicam

D prohiberi, non plus cẽſendum eſt conceſſum, quàm prædictis authenticis eſt expreſſum. Nihilominus concedendum erit, ſatis eſſe ſi ſit expreſſa verbis generalibus, quæ id ſatis innuant, ita vt de teſtatoris mente dubitandum non ſit. Ita cum Bar. & plerifq; alijs affirmat Molina li. 1. de primog. c. 17. nu. 15. conſentitque Iulius Clarus vbi ſupra cum multis alijs quos citat. Multi verò alij, qui refragantur, & quos Moli. & Iulius Clar. referunt, exponi poſſunt, quãdo verba non ſunt adeò expreſſa, vt ex eis teſtatoris mens plenè intelligatur.

Quæſtio.

Vtrum autem parens filijs primi gradus prohibere poſſit deductionem Trebellianicæ. Adeò diuiſi ſunt Doctores, vt difficile ſit iudicare, quęnam ſit communior opinio. Multi, quos

præ-

præter alios referunt & ſequuntur Couar.cap. Raynutius,de teſt.§.3.1.nu.7. & Iulius Clarus, 3.lib.ſent.§.teſt. q.63. cenſent, prohiberi non poſſe. Potiſſimum eorum fundamentum ſunt verba illa.l.iubemus.C.ad Trebel. vbi cùm ſermo eſſet de fideicômiſſaria ſubſtitutione, qua quibuſdam filiorum filij alij ſubſtituerentur, ſubiungitur.Iubemus vt omnibus modis retenta quarta pro autoritate Trebelliani, non per imputationem redituum (licèt hoc teſtator rogauerit vel iuſſerit) ſed de ipſis rebus hæreditarijs dodrâs (ideſt,reliquæ octo vnciæ,quæ ſunt tres aliæ partes hæreditatis) reſtituatur.Ex quibus verbis conſtat, neq; quartam Trebellianicã prohiberi poſſe liberis primi gradus, neq; eis iniungi poſſe, vt fructus perceptos in ea computent. Licèt autem in authen. ſed cum teſtator. C. ad legem fal. & in auth. de hæredib. & fal.§.ſi verò expreſſim,facta poſteà fuerit poteſtas prohibendi falcidiam,atq; adeò etiam Trebellianicam;cùm tamen, inquiunt autores huius opinionis, nulla mentio facta ſit,vt id locũ habeat, etiã ſi grauati ſint liberi primi gradus; conſequens eſt, vt nullatenus cenſendum ſit derogatum eſſe legi iubemus,citatæ. Idq; præſertim, ait Couar. amplectendum eſt in fauorem filiorum.

Contrariam ſententiam, nempe filijs etiam primi grádus interdici poſſe deductionẽ Trebellianicæ, aſſerunt multi alij, quos, præter alios,referunt & ſequuntur Molina lib. 1. de primog.c.17.nu.12.& Emmanuel à Coſta,c.ſi pater,par.2.verb.Trebellianicæ,à nu.12.fol.278. quæ ſanè nobis eſt amplectenda. Etenim ſi res expendatur, lex iubemus non ſtatuit, vt pater prohibere non poſſit filijs primi gradus deductionem Trebellianicæ, ſed id ſupponens tanquam quippiam eo tempore omnibus hæredibus grauatis commune, ſolum ſtatuit, vt tales filij non teneantur computare in ea fructus perceptos,eſto pater id iubeat: quarè cùm poſteà de iure autenticorum facta fuerit poteſtas, teſtatoribus prohibendi deductionem Trebellianicæ,atque adeò ſublatum id ſit,quod tempore legis, iubemus, commune erat omnibus hæredibus grauatis;conſequens eſt, vt hodie non minus filijs primi gradus prohiberi poſſit deductio Trebellianicæ, quàm quibuſcunque alijs hæredibus grauatis.Adde, eſto lege iubemus,peculiariter fuiſſet ſtatutum, vt filijs primi gradus prohiberi non poſſit deductio Trebellianicæ,cùm poſteà de iure authenticorum abſolutè & abſque vlla reſtrictione fuerit facta poteſtas illam prohibendi, debere cenſeri derogatum ea in parte legi iubemus. Neq; in lege iubemus locum habet peculiaris fauor filiorum, vt Emmanuel à Coſta loco citato,rectè admonet.Etenim ibi ſermo eſt, quãdo filij primi gradus alijs filijs eiuſdem gradus ſubſtituuntur:inter eos autem, qui æquales ſunt, eodemq; gaudent priuilegio, locum non habet peculiaris fauor quorundam comparatione aliorum.Legi autem.6.tit.1.par.6.quæ opinioni Couaræ fauere videbatur, ſatis facit Molina loco cit. Idem Molina & Emmanuel à Coſta locis citatis rectè admonent,poſitis iuribus & conſuetudinibus huius regni & Caſtellæ, vt neq; aſcendentes neq; deſcendentes deducere poſſint falcidiam aut Trebellianicam vltra legitimam, ſed teſtatores liberè omnino diſponere poſſint de tertio, aut quinto ſuorum bonorum,vt ſupra dictum eſt, ſuperfluam in his regnis eſſe eiuſmodi controuerſiam.

Vtrum ex fideicommiſſo ad rem piã deduci poſſit Trebellianica.Licèt gloſa,cap.ſi pater, de teſt.lib.6.& quidã alij deduci poſſe affirmauerint;contraria tamen ſñia communis eſt & amplectenda, quam referũt ac ſequuntur Couar. c.Raynaldus,de teſt.§.3.nu.7.Ant.Gom.1.tom. var.reſolut.cap.5.in calce, num.15. & Emmanuel à Coſta,ca.ſi pater,par.2.verb. Trebellianicæ,nu.21.fol.288. Ratio eſt,quoniam de legatis pijs falcidia non deducitur,vt conſtat ex authentica ſimiliter.C.ad l.falcidiam,& ex authêtico de eccleſiaſticis titulis, §. ſi autem hæres: quod autem in falcidia ſancitum eſt,eo ipſo in Trebellianica cenſetur conſtitutum,vt ſupra dictum eſt. Excipit Emmanuel à Coſta loco citato,num.13.cum communi doctorum ſententia quam refert (tametſi nonnulli refragentur) quando hæres eſſet etiam pia cauſa:tunc enim, & à legatis piæ cauſæ relictis detrahere poſſet falcidiam,& à fideicommiſſis piæ etiam cauſæ relictis deducere poſſet Trebellianicam, argumento textus,in l.ſed & milites,in prin.ff.de excuſationib.tutor.

A fideicommiſſo ita relicto, vt alienari non poſſit,ſed permaneat apud certos ſucceſſores, detrahi nõ poteſt Trebellianica.Probatur,quoniam,vt habetur in auth.ſed & in ea re.C.ad l. falcid.& in auth.vt ſponſalia largitas.§.vlt.a legato ſimiliter relicto detrahi non poteſt falcidia:diſpoſitio autem circa falcidiæ prohibitionem vim etiam habet circa Trebellianicæ inhibitionem, vt dictum eſt. Conſentiunt Molina lib.1.de primog.c.17.nu.18. Greg.Lop.ad l.6. tit.1.par.6. & communior doctorum ſententia,quam referunt.

Vtrum autem quemadmodum, ſi hæres inuentarium non conficiat, detrahere non poteſt falcidiam à legatis: ita etiam, ſi hæres grauatus non conficiat inuentarium, detrahere non poſſit Trebellianicam,diſput.219. examinabitur.

DISPVTATIO CLXXXVIII.

Quæ ab hærede grauato ſint fideicommiſſario reſtituenda, & num ſepulchrorum & patronatus iura ad fideicommiſſarium pertineant.

FRuctus hæreditatis, aut eius portionis, quàm hæres grauatus eſt reſtituere, quouſq; fideicommiſſario reſtituendi ſint, aut nõ, diſpu. præcedente occaſione Trebellianicæ eſt explicatum.

Vtrum, ſi quis vnà cum alijs ſit hæres inſtitutus,& grauatus ſit partem ſuam alteri reſtituere,illiq; in cohæredum defectum aliquid accreſcat, teneatur reſtituere non ſolùm partem, in qua fuit inſtitutus & grauatus,ſed etiam incrementum

mentum illud. Reſpondendum eſt affirmanter A cum Ant.Gom.1.tom.var.reſol.cap.5.num.19. Bar.& communi Doctorum ſentẽtia. Ratio eſt, quoniam incrementum illud accreſcit portioni,& non perſonæ in ea inſtitutæ, niſi ratione ipſius portionis, eaque de cauſa concomitatur portionẽ ipſam, afficiturq; eo ipſo grauamine ipſius portionis, argumento tex.in l.ſi totam.ff. de acquir.hæred.l.ſi in teſtamẽto.ff. de vulgari, & l.ſi Titio, verſ.vlt.ff.de vſufructu.

Quando teſtator grauauit hęredem reſtituere per mortem talis hæredis, quod ex hæreditate ſupereſſet; ſi dixit, quicquid ex hæreditate ſupererit, tunc etiam fructus hæreditatis non cõſumpti, quia videlicet vel in ſe, vel in aliquo alio, ꝙ ex illis ſit acquiſitum, exiſtunt, ſunt reſtituendi.l.in fideicommiſſi. §.nõnunquam.ff.de vſuris,& l.Baliſta.ff.ad Trebel. B Si verò ſolùm dixit, vt reſtitueret quod ſupereſſet ex hæreditate, non tenetur reſtituere fructus, ſed ſolùm quod ex hæreditate ſuperfuerit. Ita gloſſa & Bar.l.Titius.ff.ad Trebel. Ratio eſt, quoniam fructus iudicio teſtatoris percepti (de quorum numero ſunt ij, de quibus loquimur) reſtituendi non ſunt, vt diſputatione præcedente dictum eſt, niſi quando conſtat de contraria voluntate teſtatoris: vt verò ex iuribus citatis eſt manifeſtum, ſatis conſtare cenſetur, quando teſtator dixit, quicquid, aut id omne quod ex hæreditate ſuperfuerit, aut perceperit; non verò quando illis alijs verbis vſus eſt.

De iure antiquo, quando quis reſtituere pręcipiebatur, quod tempore mortis ipſius ex hæreditate ſupereſſet, ſi quid vltra fructus cõſum C ptum ex hæreditate reperiebatur, eiuſmodi diſtinctio fiebat. Quoniam vel conſumptum erat mala fide, hoc eſt, gratia minuendi fideicõmiſſum; & tunc reſarciendum erat ex alijs bonis hæredis ita grauati: vel conſumptum erat bona fide; & tunc ſi talis hæres aliunde habebat bona, pro rata quantitatis hæreditatis & eorũ bonorum, diuidendum erat id, quod ex hæreditate erat cõſumptum, idq; ſolum erat reſarciendũ, quod tanquã conſumptum ex alijs bonis hęredis erat cenſendum. Ita hſ.l.Titius.ff. ad Trebel.& l.in fideicommiſſi.§.nonnunquã.ff.de vſuris. Hodie verò authen.contra rogatus.C. ad Trebel.ſancitum eſt, vt hæres illo pacto grauatus reſeruare fideicõmiſſario teneatur, ſaltem quartam hæreditatis partem & reliquas tres poſſit conſumere. Quòd ſi, poſt tres legitimè D conſumptas, indiguerit etiam quarta, ſolũ poſſit eam conſumere dotis cauſa, vel donationis propter nuptias, vel in redemptionem captiuorum (intellige hæc oĩa comparatione eorũ, qui ad ipſum ſpectant) vel ad propria alimenta: Quòd ſi tempore mortis talis hęredis grauati integra hæreditas perſeueraret, teneretur illam reſtituere deducta Trebellianica, vt cum Bar.& alijs Ant.Gom.1.tom.var.reſ.c.5.nu. 16. affirmat. Idem arbitror eſſe, ſi dolo, gratia ſolũ minuendi fideicommiſſum, illa alienaſſet.

In quocunq; alio fideicommiſſo, ſi quid hęreditatis reſtituendæ pereat, tenetur hęres grauatus de dolo & lata culpa, non verò de leuiſſima aut leui.l.mulier.§.ſed enim.ff.ad Trebel.

A Dubium eſt, vtrum quando teſtator grauauit hæredem poſt aliquod tempus, nempe poſt mortem talis hæredis, aut quoduis aliud, reſtituere hæreditatem, partus ancillarum ab adita hæreditate vſq; ad tale tempus pertineant ad hæredem grauatum, atq; adeò ad ſucceſſores ipſius; an verò ad fideicommiſſarium. Cum.n. partus ancillarum, vt diſp.7. ac alibi oſtenſum eſt, inter fructus non computentur, ſanè conſequens eſſe videtur, vt licèt fructus medij illius temporis (iuxta ea quæ hac & præcedente diſput. dicta ſunt) ad hęredẽ grauatum pertineãt, vtpote iudicio teſtatoris, nullaq; tacita aut expreſſa exiſtente prohibitione, ab eo percepti, nihilominus partus ancillarum ad eũ non pertineant, ſed fideicommiſſario ſint reſtituendi. Quæſtio.

Hac de re, vt Ant.à Gama deciſ.183.refert, ma- Deciſio.
B gna concertatio fuit in hoc Luſitaniæ regno, tãdemq; pronunciatum fuit, pertinere ad hæredẽ grauatũ atq; ad ſucceſſores illius, non verò ad fideicommiſſarium. Primo, quia ita colligitur ex.l.Paulus.ff.ad l.falcid. vbi hæc verba habentur. Idem reſpondi, partus ancillarum ante diem fideicommiſſi (intellige, reſtituendi) editos ad hęredem eius, qui rogatus eſt, pertinere: eoſq; in quartam & quartę fructus cõputandos. Optimè verò oſtendit Gama, eſſe perperã quis interpretari illum textum vellet de fideicommiſſo particulari, idem ex eo textu, argumento à minori ad maius, probari in fideicommiſſo vniuerſali. Idem etiam colligitur, ex.l.vxorem.§.ſorori. ff.de leg.3. quæ de fideicommiſſo particulari ancillarum loquitur. Ratio
C verò vtriuſq; iuris eſt, quoniam quando in fideicommiſſo, ſiue vniuerſali, ſiue particulari, dilatio reſtituendi gratia hęredis grauati apponitur, cenſetur teſtator velle, vt toto eo tempore fructus & emolumenta fideicommiſſi pertineant ad hęredem eo pacto grauatum: idemq; cenſet eſſe gloſſa.l. cùm ex filio. ff. de vulgari, quando dilatio tam gratia hęredis, quam fideicommiſſarij apponitur, eamq; commendant Alex.& Ripa: negari verò nequit partus ancillarum, non ſolùm emolumenta, ſed & fructus, late ſumpto vocabulo, eſſe ancillarum, quę reſtitui præcipiuntur, vt iuxta gloſam.l.ex diuerſo. ff.de rei vendica.cum Bart. Panor.& alijs notat Gãma loco citat. Secundò, quia idem etiam videtur apertè deciſum.l. Paulus.ff.de vſuris, vbi habetur, quòd ſi quis grauatus ſit reſtitue-
D re fideicommiſſum ſiue vniuerſale ſiue particulare ancillarum poſt mortem ſuam, reditu deducto; partus ancillarum inter medij temporis percepti ante morã pertinent ad hęredem, non verò ad fideicommiſſarium. Atq; ſuffragatur ratio, quoniam partus illi in hęreditate non continebantur, ſed erant emolumenta ex hęreditate: cùm ergo tempore, quo editi ſunt, hęres fuerit dominus ancillarum, non verò fideicommiſſarius, cedunt hęredi tãquam domino tunc, & non fideicommiſſario. His accedit, hãc eſſe Accurſij opinionem.l. Paulus.C.ad.l.Falci. & aliis iuribus, eſſeq; communiorem doctorum ſententiam, vt Alex.à Gama relatus, ait: quarè in hoc regno illi erit ſtandum in iudicãdo. Quo pacto ſatisfiat iuribus, quę contrariũ

ſon are

ſonare videtur,lege,ſi placet,apud Ant.à Gam. A loco citato.

Quando aliqui inſtituti ſunt hęredes in portionib.inæqualibus,grauatuſq; aliquis eſt portionem ſuam reſtituere reliquis,tunc reſtituẽdum illis eſt fideicõmiſſum,non per portiones æquales,ſed iuxta proportionem portionis ad portionẽ in qua vnuſquiſq; inſtitutus eſt, niſi aliunde conſtet,aliã fuiſſe voluntatem teſtatoris.Ita habetur.l.quoties.ff.ad Trebel.& alijs iuribus,quæ Ant.Gom.vbi ſupra,nu.20.citat.

Iura ſepulchri. Etiã ſi hæres grauatus fuiſſet reſtituere integram hæreditatem,reſtituere non tenetur iura ſepulchrorum,quæ erant defuncti,ſed permanent apud ipſum, nec tranſeunt in fideicõmiſſarium.Ita hſ.l. quia perinde.§.reſtituta.ff. ad Trebell.cuius hæc ſunt verba.Reſtituta hæreditate,iura ſepulchrorũ apud hærede permanẽt. B

Quæ familiaria, & quæ hæreditaria. Quo loco obſerua ,vt habetur.l.familiaria , cũ ſequenti.ff. de religioſis & ſumptibus funerũ, inter iura ſepulchrorũ illi dici familiaria, quæ quis ſibi & familię ſuę ſumpſit.Atq; in eiuſmodi ſepulchra illi ſoli & omnes habent ius ſepulturæ,qui ſunt de familia,ut proinde ſi vel hæres grauatus, vel fideicommiſſarius de familia ſint illius,qui primò tale ius ſepulchri ſibi vendicauit,ius habent ſepulchri in eo loco;ſin minus illud non habent:neq; de eiuſmodi iure ſepulchrorũ eſt nobis ſermo hoc loco. Alia vero, dicuntur iura ſepulchrorum hæreditaria, illa videlicet, quæ quis ſibi & heredibus ſuis vendicauit: atq; de eiuſmodi iuribus ſepulchrorũ eſt ſermo in iure illo citato , & in alijs ſimilib. Lege,ſi places,Molinam lib.1.de primog.c.24. C à nu.35.vbi pulchrè hæc explicat,& quid inter ſit inter ſepulchrum, ius ſepulchri,& ius inferendi mortuum aliquem in ſepulchrum.Ratio autem deciſionis.§.reſtituta, citati,vt idem Molina ibidem,nu.32.rectè ait, hæc eſt.Quoniam iure ſancitum eſt,vt ius ſepulchri non ad aliũ tranſire poſſit, q̃ ad hæredem,etiam extraneũ; tameſi ius inferendi mortuum in ſepulchrum, legari aut concedi cuiuis alteri poſſit.Ita habetur.l.ius ſepulchri. C. de religioſis & ſumptibus funerum,cuius hęc ſunt verba. Ius ſepulchri hæreditarij ad extraneos etiam hæredes, non etiam ad alium quemquam, qui non eſt hæres,tranſire poteſt. Quia ergo fideicommiſſarius hæres non eſt, hæres autem grauatus, etiam hæreditate reſtituta, hæres dicitur,ac eſt; inde eſt , quòd iura ſepulchrorum defuncti a- D. pud eum maneant, nec tranſeant in fideicommiſſarium,vt.§.reſtituta,ſancitum eſt,affirmatque communis doctorum ſnia.Ex hoc eodem fundamento proficiſcitur deciſio textus in.l. ſi quis ſuit.ff. de relig.& ſumptib.funer. vbi hſ. quòd ſi quis hæres fuit,ab eoq; tanquam indigno ablata ſit hæreditas, iura tamen ſepulchrorũ apud ipſum maneant,nec tranſeant ad fiſcũ.

Quæſtio. Ius patronatus. Virum autem ſicut iura ſepulchrorum non tranſeunt in fideicommiſſarium, ſed remanent apud hæredem grauatum, ſic etiam ius patronatus Eccleſiaſticum, hoc eſt, præſentandi, aut eligendi ad beneficium Eccleſiaſticũ,non tranſeat in fideicommiſſarium , ſed maneat apud hæredem grauatũ.Affirmãt gloſſa,Bar.& l.quia perinde.§.reſtituta.ff. ad Trebel.& communis doctorum ſententia, quam referunt ac ſequuntur Ant.Gom.1.tom.var.reſ.c.5.nu.29.Couar. c.Raynutius,de teſt.§.9.nu.8.& lib. 2. var.reſ. c.18.nu.8.& Emman.à Coſta.c.ſi pater,par. 2. in verb.Trebellianica, nu.4.fol.272. Molina tũ, Deciſio. poſt Ludouicũ Romanũ,cõtrarium aſſeuerat, lib.1.de primog.c.24.lateq;, & meo iudicio , ſufficienter id probat.In hoc tamen regno, interim dum hæc Molinæ ſnia communis effecta non fuerit,ſententiæ gloſæ, Bart.ac communi ſtabitur in iudicando.Si dominus vitam cõceſſerit locus magis oportunus in progreſſu huius ſecundæ ſecundę ad diſputandum latius hac de re ſe ſe nobis offeret.

DISPVTATIO CLXXXIX.

Fideicommiſſum quando expiret.

Fideicommiſſaria ſubſtitutio expirat ac nulla redditur,ſi hęres grauatus ante hęreditatem aditam è vita diſcedat.l.ille à quo.§.ſi teſtamento, in fine.ff.ad Trebel.gloſ.Bart. & DD. communiter ibi.l.non iuſtam.C. eodẽ tit. Ant. Go.1.to.var.reſ.c.5.nu.8. & Emmanuel à Coſta c.ſi pater,p.1.verb.ſi abſq; liberis,num.55.fol. 157.& p.2.verb.abſq; deductione,n.27.fol.263.

Primò excipitur , niſi hęres grauatus diſcedat poſtq̃ coactus, iuſſuſve eſt hæreditatem adire;tunc.n.hęres,ad quem hęreditas deuenit, reſtituere cogitur fideicommiſſum. l. nõ iuſtã, citata,& notant glo. §. ſi ex teſtamento, citato, Ant.Gom.vbi ſupra, & doctores communiter.

Secũdò excipitur,ſi hęres grauatus iure ſuitatis,ſanguinis , aut deliberandi hæreditatem ad ipſius hæredes,iuxta ea quę diſp.180. dicta ſunt, tranſmittat:tunc.n.illi hęreditatem adire coguntur,ac fideicommiſſario reſtituere fideicommiſſum. Ita cum Bar.Ant.Gom.vbi ſupra, argum.textus in.l.eam quam.C. de fideicomiſſis,& affirmat Emmanuel a Coſta cũ alijs,quos citat,verbo abſq; deductione,cit.nu.27.qñ hęres vi ſuitatis hęreditatem tranſmittit, colligiturq; ex.l.ita tamen.§. ſi pater.ff.ad Trebel. eademq; eſt prorſus ratio quando ex quocunq; alio capite tranſmiſſio fit hereditatis non aditę.

Tertiò excipitur,qũ in teſtamento,in quo hęres grauatus fuit, appoſita fuit clauſula codicillaris:tunc.n.hęredes,ad quos in defectum hęredis grauati hęreditas deuenerit,etiam ſi ab inteſtato hęredes ſint,grauati cenſentur reſtitueręe fideicommiſſum, iuxta.l.Scæuola. ff.ad Trebel.& ea quę diſp.132.latè explicata ſunt.

Ius Caſt. In Regno verò Caſtellę voluerſim fideicommiſſum non expirat pp hęreditatem non aditam, ſed quicunq; hęredes,etiam ab inteſtato, ſucceſſerint,reſtituere teneantur fideicõmiſſum, vt.l.1.tit.2.ſi.5.Ordinat.ſancitum eſt. Hodie vero eſt.l.1.tit.4.lib.5.nouę collectionis.

Si fideicommiſſarius è vita ante teſtatorem diſcedat,dubitandũ non eſt expirare fideicommiſſum,neq; trãſmitti ad hęredes fideicõmiſſarij.Si verò fideicõmiſſarius è vita poſt teſtatorẽ diſcedat, ſed anteq̃ tẽpus adueniat,in quo ſibi fideicõmiſſum ex teſtatoris præſcripto erat reſtituen-

ſtituendum, vtrum tunc ad ipſius hæredes tranſmittat ius, quod ad fideicommiſſum habebat, an verò morte ipſius expiret. Breuiter diſtinguendum eſt. Si namque hæres ſub conditione grauatus eſt reſtituere fideicommiſſum, aut in diem incertum, ita vt, iuxta ea quæ diſput. 156. dicta ſunt, conditionem efficiant; tunc ſi fideicommiſſarius e vita diſcedat ante diem illum, vel conditionem impletam, expirat ius fideicommiſſarii, neque illud tranſmittit ad hæredes. Si verò è vita diſcedat poſt diem, aut conditionem impletam, illud tranſmittit. Quod ſi hæres ſine vlla conditione fuit grauatus reſtituere, aut in diem certum; tunc fideicommiſſarius tranſmittit ius, quod habebat, ad ipſius hæredes, idq; ſiue è vita diſcedat antequàm hæres grauatus hæreditatem adierit, ſiue poſt. Hæc omnia conſtat ex l. vnica, §. cum igitur, §. in nouiſſimo, & §. ſin autem, C. de caducis tollendis. Et ex aliis iurib. eaque affirmant Doctores communiter, quos Couar. c. Raynald de teſt. §. 1. nu. 2. & Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 5. nu. 9. & in calce. 14. referunt ac ſequuntur. Lege etiã Ant. à Gama, deciſ. 16. nu. 1. & 2. Idem de tranſmiſſione legatorum dictum eſt, diſp. 181. concl. 1. & 2.

Vt verò exactius intelligas quando legatum aut fideicommiſſum, in diem relictum tranſmittatur, diſcedente legatario, aut fideicommiſſario ante eum diem, & quando non tranſmittatur, expendendum eſt, tum ex verbis teſtatoris tum ex cæteris circumſtantiis concurrentibus, num dies ad executionem ſolum ac reſtitutionem ſtatutus ſit, an vero tanquam conditio, ne pe quòd ſi dies ille extiterit, reſtituatur, executioque fiat, ſin minus pertineat ad hæredem. In priori namque euentu legatum, aut fideicommiſſum, tranſmittitur: quoniam dies non cenſetur appoſitus tanquam conditio. In poſteriori verò non tranſmittitur: eò quòd legatarius, aut fideicommiſſarius diſceſſerit ante impletam conditionem.

Siue autem tempus appoſitum ſit ex parte hæredis, ſiue ex parte fideicommiſſarii, aut legatarii, ſi appoſitum ſit verbum, quod principaliter ſignificat conditionem, diſpoſitio cenſetur conditionalis neque legatum aut fideicommiſſum tranſmittitur; vt ſi dicatur, reſtitues hæreditatem poſt tuam mortem Petro, ſi tunc ſuperſtes fuerit; aut dicatur, reſtitues Petro ſi peruenerit ad vigeſimum annum: quarè ſi exiſtente priori diſpoſitione Petrus è vita diſcedat ante hæredem grauatum, non tranſmittit fideicommiſſum; ſi verò exiſtente diſpoſitione poſteriori diſcedat ante vigeſimum annum, ſimiliter nõ tranſmittit fideicommiſſum, vt ex ſe eſt manifeſtum, & conſtat ex l. ſi ſeruus liber, ff. de ſtatu liberis, & l. quibus diebus, §. quidam Titio, ff. de conditionib. & demonſtr. atque affirmant Bart. & alii, quos Anton. Gom. 1. tom. var. reſolu. cap. 5. num. 26. refert ac ſequitur. Excipitur, niſi legatum ſit libertatis fauore namque libertatis non cenſetur conditionale, vt conſtat ex l. ſi ſeruus liber citata.

Si verò tempus appoſitum ſit ex parte fideicommiſſarii aut legatarii, adiũcto verbo, quod licet principaliter ſignificet tempus, vim tamen

A poteſt habere conditionis, vt ſunt verba, cùm, quando, & alia eiuſmodi, tunc coniecturis eſt iudicandum ex verbis teſtatoris, & ex circunſtantiis concurrentibus, an diſpoſitio vim habeat conditionis, ac proinde, ſi fideicommiſſarius aut legatarius ante eum diem diſcedat, expiret legatum aut fideicommiſſum, neque illud ad ipſius hæredes tranſmittat; an potius tempus ad ſolam executionem ſit præſcriptum. Et quidem ſi fideicommiſſum vel legatum primo abſolutè relinquatur, vt ſi dicatur, lego Titio centum, aut illi hæreditatem reſtitues, & poſtea addatur, hæc accipiet quando ad talem ætatem peruenerit, vel tempore mortis tuæ, aut quando vxorem duxerit, aut aliquid ſimile, vtiq; eiuſmodi diſpoſitio non eſt conditionalis, ac proinde, eſto Titius ante illum diem è vita diſcedat,
B tranſmittit legatum, aut fideicommiſſum ad ipſius hæredes. Ita habetur l. ex his verbis, C. quãdo dies legati cedat. Quando autem non præceſſit diſpoſitio abſoluta, ſed teſtator dixit, dabis Titio centum, vel illi reſtitues hæreditatem quãdo vxorem duxerit, vel quando peruenerit ad vigeſimum annum, locum habent coniecturæ. Et quidem ſi gratia conſulendi legatario aut fideicõmiſſario id ita relictum fuit, vt quia erat filius, aut minor, aut aliunde timor erat, ne fideicommiſſum aut legatum diſſiparet, tranſmittit fideicommiſſum aut legatum ad ipſius hæredes, idemque eſt, quando ſunt aliæ veriſimiles coniecturæ, quòd in bonum fideicommiſſarii aut legatarii id ita relictum fuit. Ita probat, l. Seius Saturninus, ff. ad Trebel. Quin potius ſi gra-
C tia ſolius fideicommiſſarii id eo pacto relictum fuit, & non ſimul conſulendi hæredi grauato, vt interim bonis illis frueretur, ſtatim mortuo fideicommiſſario eſt reſtituendum ante impletum tempus alioquin conſtitutum: quia ceſſat ratio ob quam dilatio illa appoſita fuit. Imò reſtituendum eſt cum fructibus, iuxta ea, quæ diſp. 187. dicta ſunt. Quando autem coniecturæ non ſunt, quòd id ita in bonum fideicommiſſarii, aut legatarii relictum fuerit, cenſenda eſt diſpoſitio conditionalis: quia verba illa, quando, &, cum, licèt tempus principaliter ſignificent, ſimul tamen vim habent conditionis. Quarè, ſi fideicommiſſarius aut legatarius ante illud tempus è vita diſcedat, non tranſmittit legatum, aut fideicomiſſum, ſed expirat omnino. Ita pro
D bant textus in l. ſi cui legetur, §. hoc autem, ff. de lega. 1. tex. in l. ſi Titio, ff. quando dies legati cedat, & tex. in l. ſi ita ſcriptum, ff. de manumiſ. teſtam. in quo ſermo eſt, quando diſpoſitio fit in tempus, quo quidam tertius ad certam quandã ætatem peruenerit. Ab hac regula excipitur, niſi legatum eſſet libertatis: nam tunc fauore libertatis non expiraret illo pacto relictum, vt conſtat ex l. ſi ita ſcriptum citata.

Quando tempus appoſitum eſt ex parte hæredis, & non fideicommiſſarii aut legatarii, adiunctumque eſt verbum, quod principaliter ſignificat tempus, diſpoſitio non cenſetur conditionalis: quarè, ſi ante id tempus diſcedat legatarius aut fideicommiſſarius, tranſmittit legatum, aut fideicommiſſum: expectandum tamen eſt id tempus, vt executio

tio voluntatis teſtatoris fiat. Verbi gratia, ſi teſta- A tor grauauit Petrum, vt per mortem ſuam reſtitueret hæreditatem Ioanni, aut quando Petrus ipſe ad trigeſimum annum peruenerit; vtique ſi Ioannes ante id tempus è vita diſcedat, tranſmittit fideicommiſſum: hæredes tamen ipſius expectare debent, quouſque Petrus in priori caſu è vita diſcedat, & in poſteriori quouſque perueniat ad trigeſimum annum, aut (ſi ante id tẽpus Petrus moriatur) quouſque tantum defluat tempus, quantum deerat, vt ille, ſi præuentus non fuiſſet morte, ad trigeſimum annum deueniret. Ita probat tex. in l. liberis, 2. §. ab hæredib. ff. de alimentis & cibarijs legatis. Lege quoad hæc omnia, Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 5. nu. 26. & doctores quos citat.

B

DISPVTATIO CXC.

Conditio, ſi ſine liberis deceſſerit, quando tacitè appoſita cenſeatur fideicommiſſis & alijs diſpoſitionibus. Aliquid etiam de expreſſa tangitur.

QVandn aliquis aſcendentium grauat quẽpiam ſuorum deſcendentium reſtituere hæreditatem, aut partem hęreditatis poſt ſuam mortem alicui alteri, intelligitur ſub conditione, ſi deſcendens ita grauatus ſine liberis deceſſerit: quoniam, eſto id non exprimat, iuris interpretatione ac diſpoſitione cenſetur id ita intelligere. Quarè ſi hæres ita grauatus cum libero, aut liberis, maſculis, aut fœminis diſcedat, expi- C rat tale fideicommiſſum. Ita ſancitum eſt, l. cum auus, ff. de conditionibus & demonſtrationib. l. cum acutiſſimi, C. de fideicommiſſis, l. generaliter, §. cum autem, C. de inſtitutionib. & ſubſt. & l. 10. tit. 4. par. 6. affirmatque communis Doctorum ſententia.

Sine vlla exceptione dixi; quando aliquis aſcendentium: quoniam id non ſolum habet locum in patre, aut aſcendente per lineam maſculinam comparatione quorumcunque deſcendentium tam maſculorum, quàm fœminarum, vt expreſsè habetur l. cum acutiſſimi, citata, ſed etiam in matre & auia, & quocunq; alio aſcendente per lineam fęmininam, vt affirmant gloſ. 2. l. generaliter, §. cum autem, C. de inſt. & ſubſt. Bar. & communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Ant. Gom. 1. tom. var. re- D ſoln. c. 5. nu. 33. ampliatione 7. Emmanuel a Coſta, cap. ſi pater, par. 1. verbo ſi abſque liberis, num. 5. fol. 139. & Gregorius Lopez ad l. 10. citatam in verbo, Algun teſtador. Et præter alia iura, quæ Emmanuel à Coſta citat, conſentit l. cum acutiſſimi, tum in alijs verbis, tum præſertim in illa ratione eiuſce ſanctionis, quàm reddit; ne ſcilicèt videatur teſtator alienas ſucceſſiones propriæ anteponere; quæ ſanè ratio æquè vim habet ſiue teſtator maſculus ſit, ſiue fęmina.

Addidi; grauet quempiam ſuorum deſcendentium: quoniam eſto quis grauet ſuum aſcendentem reſtituere hæreditatem, partemve, cuidam extraneo, non intelligitur illa tacita condi-

A tio, ſi talis aſcendens ſine liberis deceſſerit. Ita Gloſ. l. ex facto, §. ſi quis rogatus, ff. ad Trebel. Bar. & communis Doctorum ſententia, quam referunt ac ſequuntur Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 5. nu. 35. Emmanuel a Coſta loco cit. nu. 6. & Greg. Lopez vbi ſupra in verb. dos hijns. Hoc verum reputant Bar. & communis opinio, quã Emmanuel à Coſta, & Greg. Lopez locis citatis referunt & ſequuntur, etiam ſi aſcendens reſtituere extraneo grauatus alios aſcendentes habeat, nempe vt in eo euentu non intelligatur ea tacita conditio, ſi is ſine aſcendentibus ſuperſtitibus diſceſſerit. Lõgè autem maiori cum ratione ſi quis fratrem aut aliam perſonam magis remotam, ſibi tamen valde caram, grauet reſtituere hęreditatem alicui, non intelligetur illa conditio, ſi ſine liberis, & multo minus ſi ſine aſcen- B dentibus deceſſerit. Ratio horum omnium eſt, tum quia non ſolet eſſe tanta affectio teſtatoris ad ſuos aſcendentes, vel collaterales, quanta ad ſuam ſobolem, vt præſumendum abſque dubio ſit, etiam in illis euentibus voluiſſe eam conditionem eſſe ſubintelligendam: tum etiam, quoniam hæc non plus ſunt extendenda, quam in iure (cuius eſt id interpretari & ſtatuere) comperta fuerint extenſa.

Emmanuel à Coſta vbi ſupra, nu. 8. fatetur, ſi aſcendens, qui ſupra ſe alium aſcendentem ſuperſtitem hẽt, inſtituat aliquem deſcendentem, eumq; grauet, vt hæreditatẽ, aut partem alicui tertio poſt mortem ſuam reſtituat, non intelligi conditionem illam tacitam, nempe niſi ſuperſtes fuerit talis aſcendens. Addit tamen tanquã C probabilius, ꝙ ſi quis habens filium & nepotẽ, inſtituat nepotem, eumq; grauet reſtituere cuidam tertio, intelligẽdam eſſe tacitam conditionem, niſi pater nepotis, filius talis teſtatoris, fuerit ſuperſtes, quaſi pater grauati, filius teſtatoris, cenſendus ſit tacitè prælatus in fideicommiſſo extraneo fideicommiſſario. Contrarium non dubito eſſe verum. Tum quia, etiam quando quis inſtituit deſcendentem, conſcius quòd talis deſcendens liberos habeat, ſi eum grauet vt reſtituat extraneo, nõ cenſetur ſubintelligenda illa tacita cõditio, ſi ſine liberis deceſſeris, vt ſtatim dicemus, conſentitq; ipſemet Emmanuel à Coſta: eademq; eſt ratio, quãdo auus, conſcius ſe habere filium patrẽ nepotis, nepotem grauat reſtituere cuidam tertio: quoniam eo ipſo cenſetur voluiſſe præferre illum tertium proprio D filio, quem ſciebat ſuperſtitem, poſſeq; ſuperuiuere nepoti, neq; tamen eum excepit. Tum vel maximè, qm̃, vt dictũ eſt, hæc non plus ſunt extendenda, quàm iure comperiatur expreſſum.

Vlterius addidi; poſt mortẽ ſuam: quoniam ſi deſcendens reſtituere grauetur, vel ſtatim, vel poſt certum tempus, ita ꝙ non per mortem, nõ intelligitur conditio illa, ſi ſine liberis deceſſerit. Ita gl. l. cum acutiſſimi, C. de fideicommiſſis. Bar. & communis ſententia, quam referunt & ſequuntur Anto. Gom. 1. tom. variar. reſolu. c. 5. nu. 37. Emmanuel à Coſta vbi ſupra, nume. 12. & Greg. Lopez, l. 10. titu. 4. par. 6. verb. que murieſſe. Huius autem rei hęc eſt ratio, quoniam ſicut teſtator voluit fideicommiſſarium prefer ri in fideicommiſſo hæredi grauato tempore

illo

il!o, quo ſuperaret vſq, ad mortem illius: ita longè maiori cũ ratione velle cenſetur, ut præferatur ſoboli eiuſdem ab eodem tẽpis puncto.

Dubiũ eſt, vtrum tacita illa conditio, ſi ſine liberis deceſſerit, locum habeat, etiam quando vnus deſcendens grauatur reſtituere hæreditatem alteri deſcendenti teſtatoris. Reſpondendumq; eſt, locũ procuIdubio habere, etiã ſi remotior reſtituere grauetur proximiori comparatione teſtatoris, ut conſtat apertè ex l. cum auus. ff. de conditionib. & demonſtr. & ex l 10. tit. 4. p. 6 affirmantq; Bart. & cõmunis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 5. nu. 33. Emmanuel à Coſta c. ſi pater verb. ſi abſque liberis num 1. fol. 137. Couar. de practicis. qq. c. 38. in calce num. 11. & Greg Lopez. l. 10. citata uerb. dexaſſe.

Vtrum ſi aſcendens inſtituat deſcẽdentem, illegitimum quidem, at naturalem, in portione aut in re, in qua (iuxta ea quæ diſp. 166. dicta ſunt) pro diuerſitate iurium diuerſorum regnorum poteſt eum inſtituere, ſed non tenetur, eumq; grauet id alicui per mortem reſtituere, vtrum inquam tunc locum habeat tacita conditio, ſi ſine liberis deceſſerit. Reſpondendum eſt cum Ant. Gom. nu. 33. citato ampliatione. 6. & cum alijs Doctoribus communiter, locum habere, ut habetur expreſsè. l. generaliter. § cum autem. C. de inſtit. & ſubſtit. iuxta Glo. ibidem. Licèt enim textus de filijs ſolum naturalibus (hoc eſt, legitimis) grauatis loquatur, meritò Gloſſa ibi ait, idem intelligendum eſſe de cæteris deſcendentibus ſimiliter grauatis, iuxta l cùm acutiſſimi. C. de fideicommiſſis.

Dubium. An verò in euentibus, in quibus (iuxta ea, quæ diſp. 167. dicta ſunt) pro diuerſitate iuriũ diuerſorum regnorum fas eſt aſcendentibus relinquere aliquid aliquibus ſpurijs, ſi grauentur id reſtituere, locum etiam habeat eadem tacita conditio. Reſpondendum arbitro affirmanter: quoniam ſimiliter præſumendũ eſt, eam eſſe teſtatoris voluntatem circa legitimam ſobolem e tali ſpurio ſuſceptam.

Maius dubium eſt, ſi quis deſcendentem legitimum aut naturalem inſtituat, eumq, grauet per mortem ſuã reſtituere aliquid alicui, hæreſque ita grauatus diſcedat relicto ſolùm deſcendente naturali illegitimo, an talis deſcendens illegitimus excludat ſubſtitutũ virtute tacitæ conditionis, ſi ſine liberis deceſſeris.

Prætermiſſis verò alijs opinionibus, quas referunt Gloſ. vlt. l generaliter. §. cum autem. C. de inſti. & ſubſtit. & Ant. Gomeſ. 1. tom. var. reſ. c 5. num 40. & Emmanuel à Coſta ver. ſi abſque liberis cit. à nu. 34 fol. 149. multi aſſeruerunt, ſi conditio, ſi ſine liberis deceſſeris, ſit expreſſa per teſtatorem, regulariter liberum naturalem excludere ſubſtitutum, iuxta diſpoſitionem. l. ex facto. §. ſi quis rogatus 1. ff. ad Treb. Si verò non ſit à teſtatore expreſſa, ſed ſit tacita à lege intellecta, liberum naturalem non excludere ſubſtitutum, atq; hanc ſententiam amplectitur ibidem Ant. Gom. Communior tamen cum Bart Doctorum ſententia, ut ibidem Ant Gom. fatetur, affirmatque Emmanuel à Coſta cum alijs eſt, nullam ſtatuendam eſſe differentiam, ſiue conditio illa expreſſa à teſtatore, ſiue tacita ſit & à lege intellecta, quam ſequuntur Emmanuel à Coſta vbi ſupra, & Greg. Lopez ad l. 10 tit. 4. par. 6. verb. dexaſſe. eſtq; nobis amplectenda ſequẽti modo explanata.

Lege ex facto. §. ſi quis rogatus. 1. ff. ad Trebell. reiecta Papiniani ſententia, qui aſſerebat filium naturalem uniuerſim efficere ut deficiat conditio, ſi ſine liberis deceſſerit, ac proinde vniuerſim excludere ſubſtitutum, ait Vlpianus; mihi autem, quod ad naturales liberos attinet, voluntatis quæſtio videtur eſſe, de quibus liberis teſtator ſenſerit: ſed hoc ex dignitate & uoluntate & conditione eius, qui fideicommiſſit, accipiendum erit. Quibus verbis, apertè docet, arbitrio prudentis iudicis, aut viri relinquendum eſſe, ut cum teſtator expreſſit conditionem illam, ſi ſinè liberis deceſſerit, ex circunſtantijs concurrentibus, dignitatis, conditionis, & uoluntatis (hæ duæ poſteriores omnem vniuerſim circunſtantiã concurrentem comprehendunt) dijudicet, num filiorum nomine, etiam naturales comprehendere intenderit. Minus enim id præſumendum eſt de teſtatore nobili, aut in dignitate conſtituto, præſertim ſi de liberis ſuæ ſobolis loquatur, quàm de alio: quamuis neque id ſit certa coniectura, ſi ad ſint circunſtantiæ aliæ, quæ contrarium ſuadeant: & minus id præſumendum eſt, ſi fœmina ſub ea conditione grauetur, quam ſi maſculus; eo quòd maius dedecus, multoq; fœdius ſit, fœminam filios naturales habere, quàm virum: in quo euentu plus præſumendum eſt voluntatem teſtatoris fuiſſe, non includere filios naturales talis fœminæ, ſi illa nullos tales habebat, quam ſi teſtatori eſſet notum eam habere iam filios naturales: quamuis hæ etiam certæ coniecturæ non ſint, quæ ex alijs circunſtantijs concurrentibus nõ poſſint elidi: quarè hæc prudentis arbitrio, ſpectatis circunſtantijs omnibus concurrentibus, meritò Vlpianus, Papiniani ſententia reiecta, reliquit: eò quòd certa regula, unde teſtatoris uoluntas iudicetur, non poſſit ſtatui. Idem autem eſt, quando conditio illa non eſt expreſſa, ſed tacita atq; à lege præſumpta.

Quòd ex circunſtantijs relatis certa coniectura voluntatis teſtatoris ſumi non poſſit, teſtatur. l. hæredibus §. vlt ff. ad Treb. ubi cum quidam filiam mentecaptam, cum qua verum matrimonium eſſe non poterat, ac proinde ex qua generari non poterant filij legitimi, hæredem inſtituiſſet, eamque grauaſſet, ut, ſi ſine liberis decederet, cuidam cohæredi hæreditatem reſtitueret, paterque illi maritum (non uerum, cum illa furioſa eſſet) tradidiſſet, & poſt mortem patris filiam genuiſſet, decernitur, eiuſmodi filiam, tametſi illegitimam ex tali filia grauata, excludere ſubſtitutum: quia in eo euentu, concurrentibusq; illis circunſtantijs, perſpicuum erat eam fuiſſe uoluntatem teſtatoris. Idem prætereà teſtatur. l. Lucius. 90. §. Dam. ff de lega. 2. ubi cum teſtatrix quædam Damam Pamphilum ſuos

A ſeruos habentes filiam naturalem ex teſtamento manumiſiſſet, præcipiens filiam quoque manumitti, prædictiſque Damæ & Pamphilo legaſſet fundum eoſq; grauaſſet, ſi ſine liberis decederent, reſtituere fundũ cuidã alteri receſſiſſentque relicta ſola illa filia naturali in ſeruitute genita ſtatuitur illam excludere ſubſtitutum, obtinereq; fideicommiſſum ex teſtamento & voluntate teſtatricis, quæ tam parentes, quàm ipſam manumiſit. Reddit ibidẽ rationem Claudi⁹ iuriſcõſultus quià in eo euentu creditur, appellatione filiorum etiã naturales liberos, id eſt, in ſeruitute ſuſceptos contineri. Hæc ille iuriſconſultus.

Non refragatur noſtræ, communioriq; doctorum ſententiæ. l. generaliter. §. cum autem C. de inſt. & ſubſt. vbi, poſt quàm definitum eſſet, tacitam conditionem, ſi ſine liberis deceſſerit, non ſolum habere locum quãdo filius legitimus inſtituitur & grauatur, ſed etiam quando inſtituitur & grauatur filius naturalis, vt ſupra ex eadem lege explanatum eſt. ſubiungitur Non aliter ſubſtitutione locũ habente, niſi ipſi liberi naturales ita grauati ſine iuſta (id eſt, legitima) ſobole deceſſerint, vt quod inter iuſtos (ideſt, legitimos) liberos ſancitũ eſt, hoc & in naturales filios extendat. r. Quibus verbis definiri videtur, quando conditio eſt tacita & à lege præſumpta, ſolã ſobolẽ legitimã excludere ſubſtitutum ſiue legitimus ſiue naturalis ſit filius, qui inſtitutus grauatuſque eſt, non vero ſobolem naturalem illegitimam. Hoc, in quã, non obſtat, quoniã proculdubio iuriſconſultus illis verbis euertere ac mutare nõ intendit diſpoſitiones. l. ex facto. l. hæredibus, & l. Lucius, paulò ante relatas, neque item cõſtituere diſcrimen inter expreſſam & tacitam conditionem, quod nullum prorſus, eſt; quippe cum vna & eadem omnino ſit tacita & expreſſa conditio, idem prorſus ſignificans, ſoluniq; differunt penes tacitum & expreſsũ. Quia tamen ſoboles non legitima, etiamſi naturalis eſſet, ſubſtitutum non excludebat, niſi ex coniecturis conſtaret eam fuiſſe voluntatem teſtatoris, idcirco Valerianus Imperator in ea lege, ad excludendum ſubſtitutum, legitimam ſobolem exegit, quæ, quando de contraria teſtatoris voluntate non conſtat, omnino neceſſaria eſt: non tamen excludere voluit diſpoſitionem iuris antiquioris explicatam. Atq; hæc eſt vna ex interpretationibus Gloſſæ eo in loco cum Azone.

Emmanuel à Coſta loco citato. nu. 37. ait, in hoc Luſitaniæ regno, in quo filij naturales eius hominis plebei, quem piam vocant, æquè cum legitimis ſuccedunt, eſto homo nobilis eiuſmodi plebeum ſub expreſſa conditione grauet, ſi ſine liberis deceſſerit, filium naturalem illius excludere ſubſtitutum: ſecus autem cenſet de fœmina, eſto filij naturales æque illi ſuccedant cum legitimis. Arbitror tamen multum in vtroque euentu efficere legem huius regni, quæ eiuſmodi filios naturales æquè ſuccedere ſtatuit cum legitimis vtriq; parenti, ut credatur, mentem teſtatoris fuiſſe, vt naturalis in vtroq; euentu excludat ſubſtitutum. Semper tamen habendã erit ratio omnium circunſtantiarum concurrentium, vt prudentis arbitrio conijciatur ac ſtatuatur, quæ fuerit in utroq; euentu teſtatoris mens.

Dubium. Virum filius, ſiue naturalis ſiue ſpurius, ſi legitimatus ſit, excludat ſubſtitutum. Dicendum eſt, ſi naturalis ſit, & per ſubſequens matrimonium legitimatus, eum excludere, niſi de contraria mente inſtituentis fideicommiſſum conſtet. Ratio eſt, quoniam ille eo ipſo cenſetur legitimus, nihil à legitimis differens. Si vero principis reſcripto ſit legitimatus, & non ad petitionem eius, qui fideicommiſſum inſtituit, neq; ex præſumpta illius voluntate, qui libenter vellet vt ſuccederet in eo, ſi eſſet B capax; vtiq; licèt, vt Emmanuel à Coſta. cap. ſi pater verb ſi abſq; liberis, à nu. 49. fol 164. refert, communior ſententia ſit, excludere ſubſtitutum; attamen proculdubio dicẽdum eſt, eum non excludere, iuxta ea quæ in calce diſput. 174. cum Molina dicta ſunt: quin dicendum eſt, neq; valide, neq; licite poſſe principẽ ad eum effectum legitimare eiuſmodi illegitimam: eo ꝙ voluntate ac morte teſtatoris fideicõmiſſarius ius ad fideicõmiſſum acquiſiuerit ex hypotheſi, ꝙ hæres grauatus eos filios non habeat, qui ſecluſa legitimatione ipſum excludant; cui iuri princeps præiudiciũ per legitimationem inferre non põt, ut ibidẽ latè oſtenſum eſt. Adoptiuum aũt filium non excludere fideicõmiſſarium, affirmat C communis Doctorum ſententia, quam Emmanuel à Coſta loco citato à nu. 46. & Greg. Lopez. l. 10. tit. 4. p. 6. in verb. dexaſſe, refert & ſequit.

Quando fideicommiſſum tacitam vel expreſſam cõditionem habet, ſi hæres grauatus ſine liberis deceſſerit, utiq; eſto hæres dũ viueret liberos habuerit, ſi tamen tpe mortis nullum habeat, non expirat fideicommiſſũ, ut ex ſe eſt notiſſimũ, & habetur. l. ex facto. §. ſi quis autem. ff. ad Treb. affirmatq; Ant Gom. c. 5. citato. nu. 41. & Emmanuel à Coſta verb. ſi abſq; liberis cita nu 18. fol. 144. Quòd ſi, vel breuiſſimum tempus, aliquis liberorum ſuperuiuat, expirat omnino fideicõmiſſum. eò quòd conditio ſub qua fuit relictum, impleta non fuerit. Ita habetur, §. ſi quis autem citato, & affirmat cõis doctorum ſententia, D quam referunt & ſequuntur Ant. Gom. num. 41. cita. & Mol. lib. 1. de prig. c. 5. num. 16. ubi cum multis, quos refert rectè ait, ſi princeps alicui militi conceſſit caſtrum ſub cõditione, ꝙ ſi miles ille ſine liberis diſcederet, caſtrum ad principem reuerteretur, mortuo milite cũ liberis, caſtrum nunquã amplius ad principẽ reuerti, eſto filij paulo poſt ſine liberis diſcedant: eò ꝙ, morte militis cum liberis, integrè defecerit conditio à qua pendebat, vt caſtrũ ad principem reuerteretur. Dixi, ſi vel ad breuiſſimũ tempus aliquis liberorũ ſuperuiuat, expirare fideicommiſſum: quoniã, vt Emmanuel à Coſta loco cit à nu. 21. latè oſtendit, nomine liberorum in plurali, etiam vnus deſcendentium intelligitur, ſiue ille maſculus ſit, ſiue fœmina, ut probat varia iura, quæ citat, quibus adde, l. Lucius. 90. §. Dama. ff. de leg. 3.

Si

Si hæres grauatus deceſſit ſine alijs liberis, veruntamen vxorem reliquit prægnantem, ſi poſthumus ita naſcatur vt hæres exiſtat, excludit fideicommiſſarium;aliquin illũ non excludit. Quando autem, vel de iure cõmuni, vel de iure regni Caſtellæ, natus cenſendus ſit vt hæres exiſtat explicatum eſt diſp. 163. Conſentiunt Ant. Gom. nu. 41. cit. & Emmanuel à Coſta vbi ſupra à. nu. 28 fol. 148.

Si cõſtet naufragio, ruina, aut aggreſſione, vel alio infortunio diſceſſiſſe ſimul hæredem grauatum & ipſius liberos, fideicommiſſum non expirat, ſed debetur fideicommiſſario. Ita habetur. l. ex facto. §. ſi quis autem. ff. ad Trebell. Si ſimul moriantur, & non conſtet quis ante quem animam efflauerit, ſi filius erat maſculus & pubes, præſumitur diſceſſiſſe poſt patrem, ac proinde fideicommiſſum expirare: alioquin præſumitur patrem aut matrem ante filium perijſſe. l. qui duos §. vlt. & §. cùm in bello l. cum pubere, & l. ſi mulier. ff. de rebus dubijs, & l. inter ſocerum in princ. ff. de pactis dotalibus, & affirmant Gloſ. §. ſi quis autem citato, & Emmanuel à Coſta. §. cùm in bello citato verb. cum filio à num. 11. fol. 22. tametſi, quando filia pubes eodem infortunio periret cum matre, præſumendum eſſet filiam poſt matrem emiſiſſe animam. Si conſtet parentem, & ſuum deſcendentem perijſſe vnum ante alium, & non conſtet quis eorum ante alium perierit præſumitur parentem ante ſuum deſcendentem fuiſſe mortuum. Ita habetur expreſsè l. ex facto. §. ſi quis autem. ff. ad Treb.

Dubium.

Dubiũ eſt, vtrũ ſi teſtator dicat, inſtituo filium, aut nepotẽ meũ hæredem, & ſi filios nõ habuerit, reſtituat tertium, aut quintum Antonio, conditio, ſi liberos nõ habuerit, idem valet ac conditio, ſi ſine liberis deceſſerit, ita vt eſto dum viueret liberos habuerit, ſi tamen tempore mortis nullum habeat, reſtituere teneatur fideicommiſſum. Et quidem quando de reſtitutione tempore mortis agitur, regulariter intelligendum eſt idem prorſus valere atque conditionem, ſi ſine liberis deceſſerit, vt, quicquid nonnulli dixerint, rectè cum multis alijs affirmat Emmanuel a Coſta c. ſi pater verb. ſi abſque liberis. nu. 19. fol. 141. quoniam ea videtur fuiſſe mens teſtatoris, cui potiùs, quàm verbis in fideicõmiſſis eſt ſtandum, vt habetur. l. hęredes mei. §. cùm ita fuerit. ff. ad Treb. l. pater Seuerinam & l. in conditionibus. ff. de conditionib. & demõſtr. Quando autẽ nõ agitur de tẽpore mortis, vel ex circunſtantijs cõcurrentibus cõiecturę nõ ſint, quòd idem omnino valeat ac conditio ſi ſine liberis deceſſerit, ſtãdum eſt verbis talis conditionis, ac proinde ſi filios aliquando habuit, eſto non tempore mortis, cenſendum eſt impletam fuiſſe conditionem; atque hoc eſt quod habetur. l. cùm vxori. C. quando dies legati cedat, & l. hęredib. in prin. ff. ad Treb.

Dubium.

Dubium eſt, ſi teſtator ſciens aliquem ſuorum deſcendentium liberos habere, eum inſtituat ac grauet reſtituere per mortem ſuam aliquid cuidam tertio, locum habeat tacita illa conditio, ſi ſine liberis deceſſerit. Et, quicquid nõnulli dixerint, aſſerendum eſt cũ cõmuniori doctorũ ſententia quã referũt & ſequuntur Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 5. nu. 56. & Emmanuel a Coſta. c. ſi pater. verb. ſi abſq; liberis. nu. 9 fol. 140. locũ nõ habere. Ratio eſt, quoniam conditio illa ex ſola præſumpta voluntate teſtatoris vim habet; quando autem teſtator ſciens hæredem liberos habere, eũ abſolutè grauauit reſtituere aliquid alicui; cenſetur voluiſſe præferre ſubſtitutum liberis talis hęredis. Id etiam confirmatur, quoniam l. generaliter. §. cùm autẽ. C. de inſt. & ſubſt. tacita cõditio de liberis procreandis intelligitur illis verbis, Nulla liberorum ex his procreandorũ actione habita, & rurſus ſi is, qui ſubſtitutione grauatus eſt, pater efficiatur, & liberos ſuſtulerit.

Dubium.

Si teſtator deſcendentẽ grauauit reſtituere aliquid alicui addita hac expreſſa cõditione ſi ſine liberis maſculis deceſſeris, verũ ſi tũc tempore mortis careat filijs maſculis, & relinquat deſcendentem fęminam, illa excludat fidei cõmiſſariũ. Reſpondendum eſt cũ Bart. & alijs, quos Ant. Gom. ibidẽ. nu. 38. & Greg. Lopez. l. 10. tit. 4. p. 6. verb. dexaſſe, referunt & ſequuntur, non excludere: quoniam eo ipſo, quòd ſolos maſculos expreſſit ſe velle vt eum excluderent, ſatis apertè innuit, non idem velle de fœminis.

Dubium.

Si teſtator in hoc Luſitaniæ regno grauauit filium ſuum, vt nepoti, quem ex eo filio habebat, reſtitueret per mortem ſuam tertium ſuorum bonorũ, aut in regno Caſtellæ tertium & quintum, & ante mortem talis filij naſcantur ex eodem filio alij nepotes vtrum fideicommiſſum diuidendum ſit inter omnes an nepos ille debeat habere integrum fideicommiſſum. Ant. Gom. ibidem cum Paulo Caſtrenſi, Iaſone & alijs, quos refert, reſpondet, ſi is auus tempore, quo ita filiũ grauauit habebat alios nepotes ex eodem filio, vel erat ſpes probabilis, quod illos haberet, ſolũ illum nepotem debere obtinere integrum fideicommiſſum: ſi verò, cùm haberet ſolùm illum nepotem, caſu, & præter ſpem, natus fuerit alius, diuidendum eſſe inter eos fideicommiſſum.

Deciſio.

Ego in hoc euentu cenſerem, prudẽtis arbitrio ex affectu aui ad illum nepotem, et alijſque circunſtantijs iudicandum eſſe, quæ fuerit teſtatoris voluntas.

Dubium.

Dubium eſt, quando quis grauat aliquem reſtituere aliquid alicui ſub expreſſa, aut tacita conditione, ſi ſine liberis deceſſerit, verũ, ſi ſi cum liberis decedat liberi illi vocati cenſeantur a teſtatore ad fideicõmiſſum, illud, ita quòd ſubſtituti fideicommiſſarij ſint hæredis ita grauati quoad ea bona; an vero nõ, ſed eo ipſo hęres grauatus perinde diſponere poſſit de eis bonis, atque de quibuſcunque alijs ſuis bonis, atque adeo poſſit in hoc regno de tertio ſuorum bonorum, ſicut & cæterorum diſponere ad libitum, & in regno Caſtellæ de quinto, & inter liberos ſimul etiam de tertio. Reſpondendumque eſt cum Bart. & communiori doctorum ſententia quã referunt & ſequuntur Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 5. nu. 42. Emmanuel a Coſta. c. ſi pater

verb. ſi abſque liberis, nu. 54. fol. 1[illegible]6 non cenſeri vocatos, ſed patrem perinde de eis, atq; de cæteris [illegible] bonis poſſe diſponere.

Probat id Ant. Gom. cum multis alijs, rum ex. l. ex facto ff. ad Treb. vbi habetur, ſi hæres grauatus reſtituere per mortem ſuam aliquid ſub conditione tacita vel expreſſa, ſi ſine liberis deceſſerit, delictum committat, ob quod deportetur, bonaq; illius confiſcentur, liberos illius, poſt talem deportationem conceptos, non excludere fideicommiſſarium; quoniam, cùm pater tempore conceptionis filiorũ mortuus eſſet ciuiliter, reputantur, ac ſi eos non genuiſſet: quare tunc bona reſtitutioni obnoxia ad fiſcum pertinent interim dum deportatus, viuit: per mortem verò illius tradenda ſunt fideicommiſſario: ſi verò, inquit textus, homo ille filios habebat natos, vel certè conceptos ante deportationem, tunc e[illegible] pirat fideicommiſſum, excluditurque ſubſtitutus: quia homo ille non diſcedit ſine liberis eaque ratio [illegible] rus, fideicommiſſum tunc pertinet plenè ad fiſcũ. Hinc Ant. Gom. optimè colligit, per conditionem, ſi hæres grauatus ſine liberis deceſſerit, nõ cenſeri liberos vocatos ad fideicommiſſum, patrique in eis bonis ſubſtitutos: ſi namque ſubſtituti eſſent, vtique bona illa, nõ ad fiſcum, ſed ad liberos per naturalam mortẽ patris deportati pertinerent; quoniam delictum patris præiudicare non potuit voluntati teſtatoris, neq; filij excludi poſſent à iure ad ea bona ex ſubſtitutione teſtatoris.

Emmanuel à Coſta. c. ſi pater verb. ſi abſque liberis n. 44 fol. 53 ad[illegible], ſi filij poſt deportationem eſſent concepti, & pater principis beneficio in priſtinum ſtatũ eſſet reſtitutus, talesque filij tempore mortis naturalis patris eſſent [illegible] fideicommiſſarium vt apertè colligitur ex. l. intercidit. ff. de cond[illegible] & dem. ſtr. Non tamen [illegible] eſſe dicendum de damnato in metallum, [illegible] alia ratione iuxta ea quæ diſp. 9. dicta ſunt [illegible] ſuo facto pœnæ, maximam ve capitis diminutionẽ paſſo. Quoniã, vt habetur eadem. l. intercidit, per reſtitutionem ſerui pœnæ in priſtinum ſtatum, filij concepti poſt eam pœnam, ſuperſtitesque tempore mortis patris, [illegible] non impediunt fideicommiſſum ſub conditione, ſi hæres grauatus ſine liberis deceſſerit. Idẽ cõfirmat Emmanuel à Coſta ex l. ex facto. § ſi quis grauatus. ff. ad Treb. vbi ſi quis rogatus ſit reſtituere aliquid filijs ſuis vel [illegible] eorum, quem ipſe voluerit, & hæres grauatus deportetur, conceditur illi electio cui [illegible] orũ velit fideicommiſſum deuenire: ſi verò ſeruus pœnæ ſit effectus, talis electio illi denegatur, ac proinde filij per mortem illius ſuccedunt æqualiter in fideicommiſſum.

Emmanuel à Coſta ibidem ait, differentiam hanc totam inter deportatum, & ſeruum pœnæ, ſolùm habere locum, ſi ſeruus pœnæ libertinus erat; ſecus autem ſi erat ingenuus: quoniam ab hominibus ingenuis ſeruitus pœnæ ſublata eſt per auth. ſed hodie, C. de donationib. inter virum & vxorem.

Hoc tamen dictum Emmanuelis à Coſta & multorum late à nobis impugnatum eſt diſp. 9. Illud vero addendum eſt, in quibus euentibus de iure [illegible] Luſitaniæ regni & Caſtellæ [illegible] diſputatione [illegible] eſt, per maximam [illegible] mediam capitis diminutionem non fieri vſumfructum nec regredi ad proprietatem, dicendum ſimiliter eſſe, quando fideicommiſſum relictum eſt ſub tacita aut expreſſa conditione, ſi hæres grauatus ſine liberis deceſſerit, eo ipſo quod hæres liberos tẽpore mortis naturalis habuerit excludi fideicõmiſſariũ, ſiue liberi concepti ſint ante, ſiue poſt damnationem ad maximã aut mediã capitis diminutionẽ iuxta ea quæ diſp. citata dicta ſunt, ac proinde ſi bona talis delinquentis ad fiſcum propter delictum pertineant, fideicommiſſum integrè ad fiſcum pertinere, ſi verò ob delictum, iuxta iura horum regnorum, ad fiſcum non pertineant fideicommiſſum permanere apud delinquentem ita damnatum, & per mortem ipſius pertinere ad eius hæredes ex teſtamento, aut ab inteſtato, iuxta ea quæ eadem diſputatione copioſe dicta ſunt.

Eſto aliquis deſcendentium grauetur per mortem ſuam reſtituere aliquid pauperibus, Eccleſiæ in redemptionem captiuorum monaſterio, aut cuiuis alij piæ cauſæ, ſemper locum habet tacita illa conditio ſi ſine liberis deceſſeris, non ſecus ac ſi fuiſſet expreſſa, ita vt, [illegible] cum liberis decedat filij illius [illegible] piæ cauſæ ſubſtitutæ, ac proinde [illegible] fideicommiſſum. Ita cum communiori Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur, Anton Gom. 1. tom. var. re[illegible] num. 34. Emmanuel à Coſta ca. ſi pater. verb. [illegible] liberis. nu. [illegible]7 fol. 144. & Gregor [illegible] 6. in verb. de aſſe Ratio eſt, [illegible] quia eo ipſo, quod deſcendentem prætulit cauſæ piæ, [illegible] eſt etiam filios illius eidem cauſæ præferre voluiſſe. Tum etiam quoniam [illegible] monaſterium interdum loco [illegible] habeatur comparatione eius, qui bona ſua [illegible] relinquit, vt ſtatim dicemus; nihilominùs, vt hactenus oſtenſum eſt, filij eius hæredis grauati, qui teſtatoris comparatione deſcendens eſt, præferuntur alijs filijs eiuſdem teſtatoris, quibus fideicommiſſum relictum ſit. [illegible] um deinque quoniam [illegible] monaſterium interdum habeatur loco filij [illegible] eſt iuris fictione: [illegible] hæredis grauati præferuntur fictis [illegible] teſtatoris. Doctrinam tamen hanc limitandam [illegible] et Emmanuel à Coſta [illegible] alij quos refert, vt [illegible] præter [illegible] quando teſtator [illegible] ſi reli[illegible] piam cauſam [illegible] ſtitutam ta[illegible] ad exonerandam propriam, aut alicuius alterius conſcientiam [illegible] pia cau[illegible] præ[illegible] filijs hæredis grauati.

Qu[illegible] ſine deſ[illegible] teſtamento [illegible] grauaretur [illegible] per mortem ſuam alicui reſtituere ſub e[illegible] ſi [illegible] liberos [illegible] ſed [illegible] religionem bonorum capacem, fideicommiſſum

expiraret

expiraret,pertineretque omnino ad monaſterium, in quo ille profiteretur: quoniam in eo euentu monaſterium habetur loco filij. Ita habetur expreſsè in auth. de ſanctiſſimis Epiſcop.§ ſed & hoc præſenti, in auth. niſi rogati. C. ad Treb. & c. in præſentia de probationibu ,affirmatq; communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Ant.Gom.nu.34.citato; Molina lib.2.de primog.c 5.nu.29. Emmanuel a Coſta.c.ſi pater verb ſi abſque liberis.nu.64.fol 161.Couar.1.tom var.reſ.c.19.à nu.6.expulſiſque alijs huius ſtatuti rationibus num.11.ſubiungit legitimam eſſe,quòd legislator præſumpſerit teſtatorem æque cum filijs grauati dilexiſſe monaſterium, ac proinde ſi de monaſterio,profeſſioneque in eo ab hærede grauato nuptijs ſpretis, liberiſq; minimè ſuſceptis emittenda, cogitaret,prælaturum ſimiliter ſuiſſe monaſterium fideicõmiſſario. Atq; hinc vult ibidem cum multis alijs, quamuis teſtator his verbis grauaret hæredem, ſi ſine legitimis liberis ac naturalibus ex tuo corpore genitis ex hac vita deceſſeris, reſtitue hæreditatem Antonio tali hærede ſine liberis religonem profitẽte,monaſterium ex præſumpta teſtatoris voluntate præferendum nihilominùs eſſe Antonio.

Hæc verò nonnullis moderationibus reſtringenda ſunt. In primis,ſi teſtator expreſſit velle,vt fidecommiſſarius monaſterio præferretur,aut eã fuiſſe teſtatoris mentẽ aliun de ſufficienter cõſtar,vtique illi eſt ſtandũ:neque dubitandum eſt id licitè, & validè poſſe teſtatorem velle,vt cũ Paulo Caſtrenſi & pleriſq; alijs affirmãt Couar.nu.11.cit & Emmanuel a Coſta,verb ſi abſque liberis cit nu.68.

Deinde,ſi pia aliqua cauſa fuit fideicõmiſſariè ſubſtituta ſub conditione, ſi hæres grauatus ſine filijs deceſſerit, & hæres in monaſterio bonorum capaci profiteatur monaſterium non excludit piam cauſam ſubſtitutam. Ita habetur expreſsè in auth. de ſanctiſſimis Epiſ.§ ſed & hoc præſenti,& in auth.niſi rogati.C ad Treb.& affirmant Gloſ.vlt ca. in præſentia de probat. Emmanuel à Coſta vbi ſupra nu 65.& cõmunis doctorũ ſententia

Ius Caſt. Præterea, ſi teſtator in regno Caſtellæ vnũ filiorũ melioret in tertio(de quo in eo regno põt ſolũ diſponere inter liberos)eumq; grauet, vt, ſi ſine liberis deceſſerit, id reſtituat fratri,aut alteri ex ipſius deſcendentibus, taliſq; filius regionem profiteatur, vtiq; monaſterium nõ excludet fratrem, aut aliũ deſcendentem teſtatoris ſubſtitutum, ut Emmanuel à Coſta loco cita nu.66.rectè obſeruat. Etenim tertium illud ad filiorũ legitimas in eo regno ſpectat,ſuperſtiteq; deſcendente teſtatoris,nefas eſt in eo regno ſubſtituere in illo tertio aliquem aliũ,ut expreſsè habetur.l. 27.Taur. quæ eſt 11 tit.6.lib.5 nouæ collect.

Item quamuis in euentibus, in quibus monaſterium excludit fideicommiſſarium, locũ id habeat,etiam ſi hæres grauatus in articulo mortis ex deuotione,aut gratia eleemoſynã ea ratione monaſterio efficiendi religionem profiteatur, ut cum Felino & alijs affirmant Moli.li.2.de primog.c.5.nu.28 & Ant.Gom. ad l 9.Tauri.nu.58.& 59. nihilominus, ſi id fiat in fraudem fideicommiſſarij, gratia illũ priuandi fideicommiſſo, monaſterium non excludit ſubſtitutum,eſto ualida ſit profeſſio emiſsa,ut cum Pan.Felino & alijs, Doctores citati iuxta quædam iura affirmant.

Multi, quos Emmanuel à Coſta loco cit. nu.63.refert,in ea fuerunt ſententia,quòd ſicut quando teſtator grauat hæredẽ reſtituere aliquid piæ cauſæ,ſi ſine liberis deceſserit, monaſterium non excludit piam cauſam: ita quando grauat reſtituere alteri filio, uel deſcendenti teſtatoris, monaſterium nõ excludat ſubſtitutum, eo quòd præſumendum ſit eam fuiſse voluntatem teſtatoris. Emmanuel tamen à Coſta ibidem. nu 64. cum Decio & alijs potiùs cenſet, monaſterium excludere deſcendentem teſtatoris,eſtque proculdubio ea ſententia nobis amplectenda, non ſolum tanquam conſonantior duobus authenticis citatis,ſed etiam tanquam expreſsè definita. c. in præſentia de probat. ubi monaſterium excludit duos fratres hæredis grauati.

Meritò Emmanuel à Coſta ibidem. nu 67. excipit, niſi fratres mutuò grauentur reſtituere ſibi inuicem,ſi ſine liberis deceſserint, poſtremuſq; eorum,ſi ſine liberis deceſserit, grauetur reſtituere piæ cauſæ,ut ſit. ca ſi pater de teſtamen lib.6 Etenim cum monaſterium piam cauſam, ut oſtenſum eſt,non excludat; & teſtator piæ cauſæ prætulerit alterum fratrem ſuperſtitem;vtique ex præſumpta teſtatoris voluntate, iuriſq; diſpoſitione in duobus authenticis citatis,præſumendum eſt in euentu,quo alter fratrum profeſſus fuerit religionem, monaſterium non excludere alterum fratrem ſuperſtitem, ſicut nec piam cauſam ulterius ſubſtituiam excluderet,ſi alter frater ſine liberis eſſet mortuus ipſeque religionem poſt mortem fratris profiteretur. Idem propter eandem rationem cenſet,quãdo hæres ſub eadem conditione grauatus eſſet reſtituere extraneo,& ſimiliter extraneus piæ cauſæ: vt enim pia cauſa excluderet monaſterium, ita fideicommiſſarius extraneus, qui à teſtatore piæ cauſæ eſſet prælatus, monaſterium excluderet.

In quocunq; autẽ euentu,fideicommiſſum pertinere ad monaſterium interim dum talis religioſus viuit, aut quouſque aliud tẽpus à teſtatore præſcriptum accedat, & quid in eiuſmodi euentibus dicendum ſit, quando hæres grauatus profitetur eã religionem,quæ in religioſi bonis nõ ſuccedit,dictũ eſt diſp.186

Queſtio, Verum aũt quemadmodum quando hæres grauatur ſub expreſsa conditione, ſi ſine liberis deceſserit, neq; ſubſtituitur pia cauſa, monaſterium præfertur ſubſtituto: ita et præfeꝛatur quando grauatur deſcẽdens ſub tacita eadẽ conditione,iuxta.l.cum auus.ff de conditionib.& demonſtr. & alia iura. Glo.ult.l. cum acutiſſimi. C.de fideicomm. affirmat, & hanc opinionem ſequitur, aſseritque eſſe magis cõmunem Ant.Gom.1. tom.var.reſol. c.5 num.34. Emmanuel à Coſta. cap. ſi pater verb. ſi abſque liberis. nu.69. citat eſſe eiuſdem

dem ſententiæ Greg. Lopez.l. 10. tit. 4.p.6. verb.dexaſse. Contrariam ſententiam ſequitur, aſſeueratque eſſe magis communem Emmanuel à Coſta ibidem & num. ſequẽti, pro qua citat.Bart.aitque eam innuere Gloſ.2. in auth. ingreſſi.C.de Sacroſãctis Eccleſijs Huic opinioni ſuffragantur. Primò auth.de ſanctiſſimis Epiſ.§.ſed & hoc præſenti, illis verbis, adiectis conditionibus quibuſcunque ex ijs, quæ ſuperius enumeratæ ſunt, vbi ſtatuit, monaſterium præferri quando aliqua ex conditionibus expreſſis, & in eo.§. connumeratis, fuerit apposita, nõ verò quando nulla fuerit expreſſa. Secundò, quoniam, vt Couuar. 1. var.reſ.c.19.n.6.& poſt eum Emmanuel à Coſta vbi ſupra.n.70. cum Bart. & alij, affirmat, nuſquam in iure reperitur monaſterium haberi loco filij, neque id concedendum eſt, niſi in caſibus à iure expreſſis, in quib. ſucceſſio perinde illi cõceditur ac ſi eſſet filius, vt diſp. 140. dictum eſt, de quorũ numero nõ eſt hic, de quo diſputamus. Tertiò, quoniam quando hæres extraneus nulla adita expreſſa condi-[redacted] grauatur reſtituere hæreditatem alteri extraneo, eſto talis hęres religionem profiteatur, monaſteriũ non excludit fideicommiſſarium, ut eſt notiſſimum, nulluſq; refragatur; eò quod, vt ſupra dictum eſt, in eo euentu locum non habeat tacita conditio, ſi ſine liberis deceſſerit; non eſt autem veriſimile mentem iuris eſſe, vt quando deſcendens ſine expreſsa conditione grauaretur reſtituere alteri deſcendenti, ſi hęres profiteretur religionem, monaſterium excluderet fideicommiſſarium deſcendentẽ teſtatoris idque ex præſumpta teſtatoris voluntate, & quando extraneus grauaretur reſtituere, uel deſcendenti teſtatoris, vel extraneo, ſi hæres religionem profiteretur, monaſterium non excluderet fideicommiſsarium: cùm maior eſse ſoleat teſtatoris affectus ad ſuum deſcendentẽ, quam ad extraneum. Atque his rationib. omnino mihi perſuadeo hanc poſteriorem ſententiam.

Conditio tacita ſi deſcendens grauatus ſine liberis deceſserit, locũ habet nõ ſolùm in fideicommiſſis vniuerſalibus, ſed etiam in legatis fideicommiſſiùe particularibus, ut habetur.l. generaliter. §. cùm autem.C. de inſt. & ſubſtitutionibus. Quin etiam in donationib. D cauſa mortis, ſi deſcẽdẽs donatarius grauetur aliquid cauſa mortis ſibi donatũ poſt mortẽ ſuam alteri reſtituere. Ita cum Gloſ.vlt.C.de donationibus cauſa mortis, & communi Doctorum ſententia Anto.Gom.1.tom.var.reſ.c.5 n.33. Emmanuel a Coſta c.ſi pater. uerb. ſi abſque liberis.n. 14. fol. 143. & Couar. de pract.quęſtionib.c.38 n.12. Ratio eſt, quoniã vt habetur.l.Marcellus §. Paulus, &.l. illud in princ.ff.de mortis cauſa donationibus. donatione cauſa mortis legatis æquiparatæ ſunt; unde.l. illud cita. ſubiungitur; quodcunquè igitur in legatis iuris eſt, id in mortis cauſa donationibus erit accipiendum.

Idem dicendum eſt in donatione inter viuos, quando quis donat deſcendenti tertium ſuorum bonorum, aut aliquid aliud, & eum A grauat, vt poſt mortẽ ſuam id reſtituat alicui alteri: intelligitur enim, ſi ſine liberis deceſſerit. Ita Ant.Gom.c.5.cit.n.vlt. Emmanuel à Coſta & Couar. vbi ſupra, & Greg. Lopez. l. 10.tit.4. part.6.verb.Algun teſtador, idq; colligitur ex.l.generaliter. §. cùm autem. C. de inſt.& ſubſtit.illis verbis, partem eis reliquerit, vel dederit, & ſubſtitutionibus eos ſubiugauerit. Conſentit etiam.l.tale pactum.§.vlt. ff.de pactis. Non verò idem eſt cenſendum in emptione, emphyteuſi, & alijs ſimilibus contractibus, qui lucratiui nõ ſunt, ſed oneroſi cõparatione eius cũ quo immediatè fiunt (quod dico, vt excludã dotẽ, & donationes propter nuptias) vt cum multis alijs Emmanuel à Coſta vbi ſupra num.16 rectè affirmat.

B

DISPVTATIO. CXCI.

Breuiloqua quid.

De breuiloqua, ſeu reciproca ſubſtitutione.

Breuiloqua ſubſtitutio eſt, cõpoſita multorum ad inuicem, ſeu reciprocè, ſubſtitutio. Vnde reciproca etiã ſubſtitutio appellatur. Per particulam, ſubſtitutio compoſita, excluduntur ſimplices ſubſtitutiones. Per particulam verò, multorum ad inuicem, id eſt, reciprocè, excluditur compendioſa ſubſtitutio, de qua diſputatione ſequenti erit ſermo. Etenim breuiloqua à compendioſa, quà tali, in hoc differt, quòd breuiloqua pluralitatẽ ſub- C ſtitutionum, ex parte perſonarum inuicẽ ſubſtitutarum, compendioſa verò ex parte temporum complectitur.

Emmanuel à Coſta.c.ſi pater.p.1.uerb. pater.n.12.&.18.fol.4.cenſet, definitioni addendam eſſe particulam, ſub breuitate, compendioue verborum. Nam, inquit, ſi pater, Petro & Ioãne inſtitutis hæredibus, addat, ſi Petrus mihi hæres nõ ſit, Ioannes ſit hæres, & ſi Ioannes mihi hęres non fuerit, ſit Petrus; erit quidem reciproca ſubſtitutio Petri & Ioannis, facta duabus diſtinctis ac ſeparatis vulgaribus ſubſtitutionibus non tamen dici poterit breuiloqua ſubſtitutio qualis eſſet, ſi eiſdem inſtitutis, verborum cõpedio teſtator addidiſſet, eoſque inuicem ſubſtituo Alijs verò D placet, etiam illam a iam ſub reciproca, ſeu breuiloqua ſubſtitutione, de qua nobis modò eſt ſermo, comprehẽdi. Cùm enim ſermo ſit de compoſitis ſubſtitutionibus, quæ ex multis ſimplicibus coaleſcunt, impertinens eſt vtrum multę illæ ſubſtitutiones compendio verborum, an diffuſa oratione exprimantur; neq; neceſſe eſt nominis ethimologiã rebus omnibus eo ſignificatis adaptari. Vnde Couar.c. Raynutius de teſtam.§.7. in calce nu. ſecundo, reciprocam ſeu breuiloquã expreſſam uerbis ſingularibus eam ſubſtitutionem appellat.

Emmanuel à Coſta.ca.ſi pater. verb. ſi decederet à, nu.7.fol.112. eam expreſſam verbis generalibus pupillarem ſimul & vulgarem ſubſtitutionem, qua quis Petro filio ſuo impuberi ſubſtitueret Ioannẽ, de qua diſp.184.

dictum

dictum eſt, appellat breuiloquam; eò quòd verborum compendio duplicem ſubſtitutionem contineas. Veruntamen, ſi intendat eam eſſe breuiloquam, de qua modò loquimur, & de qua doctores loqui conſueuerunt, profectò admittenda non eſt illius opinio. Breuiloqua namque ſubſtitutio reciproca plurium ſubſtitutorum eſſe debet, qualis illa non eſt, ſed eſt vnius & eiuſdem ſubſtituti duplici via ſubſtitutio; quòd ad breuiloquam ſubſtitutionem, de qua Doctores loquuntur, non eſt ſatis. Neque omnes ſubſtitutionum cōplicationes, quæ inter diſputandum de ſimplicibus explicatæ ſunt, tam quando quędam earum ſunt tacitæ, quàm quando omnes ſunt expreſſæ, neceſſe eſt in diſtinctas ſubſtitutionum compoſitarum ſpecies, ſeu modos diſtinguere, ut de ſingulis, perinde atque de breuiloqua & compendioſa, ſigillatim diſputetur: id enim moleſtiam afferret, artiſque rationē ſuperſtitioſam atque inconcinam redderet: ſed ſatis eſt præcipuos, in quibus plus eſt negotij, eo pacto explicare; reliquos verò obiter, dum alia explanantur, & prout ad ea melius intelligenda expedit, tradere, ut à nobis in ſuperioribus factum eſt.

Quando duo, aut plures, inſtituuntur, adinuicemque ſubſtituuntur, ſi neuter ſit impubes, vel neuter ſit filius, aut ſi ſint perſonæ inæquales, nempe quia vnus eſt pubes & alter impubes, aut quia licèt vterque ſit impubes, vnus eſt filius & alter extraneus, uel quacunque alia ratione, talis breuiloqua ſubſtitutio eſt compoſita ex duabus vulgaribus; non verò includit pupillarem, niſi, altero impubere exiſtente, aliter id teſtator exprimat, ut diſputat. 183. & 184. latè explicatum eſt, copioſeque diſputat Emmanuel à Coſta cap. ſi pater. verb perſonis à num. 2. vſque ad 8. Siue autem perſonæ æquales eſſent, ſiue inæquales, ſi ſubſtitutio mutua obliquè fieret, vt quia inſtituti viciſſim rogarentur, vt, qui prior decederet, portionem ſuam alteri reſtitueret, aut vt in quouis alio euentu alter alteri portionem reſtitueret, talis breuiloqua ſubſtitutio conſtaret duabus fideicommiſſarijs ſubſtitutionibus. Idem eſſet, ſi ſubſtitutiones mutuæ, eò quòd codicillo fierent, aut aliqua alia ratione obliquarentur, iuxta ea quæ diſput. 182. inter explicandam definitionem fideicommiſſariæ ſubſtitutionis, & aliàs ſæpe in ſuperioribus dicta ſunt. Si vterque directè inuicem ſubſtitutorum ſit filius impubes, tunc breuiloqua ſubſtitutio conſtat quatuor expreſſis ſubſtitutionibus, duabus videlicet vulgaribus, quibus inuicem ſubſtituuntur, & duabus pupillaribus, quibus ſimiliter inuicem ſubſtituuntur, ut diſputat. 183. & 184. explicatum eſt. Quin, ſi ſimul eſſent mentecapti, eadem breuiloqua ſubſtitutio conſtaret ſex conſtitutionibus expreſſis, quatuor videlicet explicatis, & duabus alijs exemplaribus, quibus inuicem ſubſtituerentur; ut diſputat. 185. dictum eſt. Imò verò, eſto mente capti non eſſent, ſed ſubſtitutio illa ſimul ſortiretur rationem compendioſæ, ut ſi teſtator diceret, quocunque tempore è uita diſceſſerint, eos inuicem ſubſtituo; contineret ſex ſubſtitutiones, quatuor ſcilicet priori loco explicatas, ſi ante annos pubertatis diſcederent, & duas fideicommiſſarias, quibus, qui prior è vita poſt pubertatem diſcederet, reſtituere grauaretur alteri eam partem, in qua teſtator potuit eos grauare, ut diſputatione ſequenti dicetur. Eademque ratione, ſi ſimul eſſent mente capti, contineret octò ſubſtitutiones, nempe ſex directas, de quibus ſupra dictum fuit, & duas fideicommiſſarias, quibus grauati inuicem reſtituere cenſerentur in euentu, quòd ſani mente extra annos pubertatis è vita diſcederent. Emmanuel à Coſta loco citato fusè contra Paulum Caſtrenſem cum communi Doctorum ſententia oſtendit, caſu, quòd inter perſonas reciprocè & compendiosè hoc modo ſubſtitutas daretur inæqualitas, quia vna eſſet pubes & alia vel aliæ impuberes, locum nō habere pupillarem ex parte impuberum, ſed ſolùm omnes alias. Idemque eſſet de exemplari, ſi unus reciprocè ſubſtitutorum eſſet ſanæ mentis. Hæc diſputationibus citatis iuribus, doctorumq; auctoritate confirmata ſunt: id uerò, quod de breuiloqua quando ad compendioſam extenditur dictum eſt, diſputatione ſequenti fiet manifeſtum, eaq; de cauſa non pluribus hoc loco hæc omnia confirmo. Lege Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 8. & Couar. c. Raynutius de teſt. §. Tametſi Couaruuiæ doctrina §. 9. ſequenti num. 2. corol. 7. ubi aſſerit, reciprocam ſubſtitutionem nunquam continere fideicommiſſariam, niſi codicillis fiat, non placeat. contrarium namque ex dictis eſt manifeſtum, quando ſimul extenditur ad compendioſam ex reciprocis conſtaotem.

Reciproca ſubſtitutio, quoad ſingulas partes ex quib. coaleſcit, eo pacto expirat, quo, dum de ſimplicibus ſubſtitutionibus erat ſermo, dictum eſt eas expirare. *Breuiloqua quando expirat* Obſeruant tamen cum Bart. & communi doctorum ſententia Couar. §. 7. citato num. vlt. & Ant. Gom. c. 8. citato nu. etiam vlt. reciprocam pupillarem ſubſtitutionem non expirare ex parte vnius extremi adhuc impuberis, ex eo quòd expiret ex parte alterius extremi, quod ad pubertatē peruenit. Idemq; cenſendum eſt in alijs ſimilibus reciprocis ſubſtitutionibus, vt ex eo, quòd è duobus amentibus adinuicem exemplariter ſubſtitutis unus ad ſanam mentem redeat, expiretq; proinde ſubſtitutio illi facta, non cenſetur expirare ſubſtitutio facta alteri, qui ſui compos nondum eſt effectus.

L. Titia Seio, §. Seia. ff. de legat. 2. cum quædam teſtatrix legaſſet fundum duobus, eoſq; grauaſſet, ne illud alienarent, ſed qui poſterior eorum è vita diſcederet, illud reſtitueret tribus ſuis hæredibus, aut eis, qui ex illis ſuperſtites eſſent, Paulus Iuriſconſultus reſpondit, eam teſtatricem in eo fideicommiſſo uideri feciſſe duos gradus: vnum, ut is, qui ex duobus legatarijs prior decederet, partem ſuā fundi alteri reſtitueret: alterum verò, ut qui poſterior moreretur, integrum fundum hæredibus reſtitueret.

L. vel ſingulis. ff. de vulgari. & §. vel ſingulis inſt. de pupillari ſubſt. habetur, eum, qui multos filios impuberes habet, poſſe vel ſingulis ſubſtituere, loco ſingulorum teſtamentum conficiendo in quo vnicuique ſubſtitutum conſtituat, vel poſſe ſolùm ſubſtituere ei; qui nouiſſimus eorum impubes deceſſerit, permittendo vt, iuxta legem duodecim tabularum, legitimæ decedentium inter ſuperſtites vſque ad nouiſſimum diuidantur, ſolique nouiſſimo, ad quem tandem tota hæreditas deuenerit, ſubſtitutum pupillarem conſtituendo.

Quæſtio. Occaſione horum iurium Couar. c. Raynutius de teſt. §. 8. diſputat, an, quando aliqui inſtituuntur, eiſve legatum relinquitur, & præcipitur, vt qui vltimus è vita deceſſerit, reſtituat alij, aut alijs, eo ipſo hæredes ita inſtituti, aut legatarij, cenſeantur breuiloqua ſubſtitutione adinuicem ſubſtituti. Nam ex. §. Seia citato pars affirmans colligi videtur: at verò ex duobus alijs iuribus contrarium videtur inferri.

Deciſio. Paucis autem dicendum eſt, quando ex teſtatoris diſpoſitione intelligitur, voluntatem ipſius eſſe, vt qui vltimus è vita deceſſerit, totum legatum, aut totam hæreditatem pluribus relictam, alicui aut aliquibus reſtituat, vt ex diſpoſitione, de qua §. Seia eſt ſermo, ſatis perſpicuè intelligentur, tunc hæredes aut legatarij reciprocè ſeu breuiloquè cenſentur ſubſtituti, erit autem talis reciproca ſubſtitutio, vel fideicommiſſaria, vel pupillaris, vel exemplaris aut etiam vulgaris, prout materia ſubiecta poſtulauerit.

Ab hac regula excipitur, niſi alia via hæreditas tota, aut legatum totum deuentura eſſent ad vltimum, cui in vniuerſam hæreditatem, aut legatum ſubſtitutus datur. Vnde ſi quis hodie, habens ſolos filios impuberes, qui, aſcendentibus careant, in hunc modum teſtetur, inſtituo hæredes tres meos filios, quòd ſi omnes impuberes deceſſerint, eorum vltimo in vniuerſa mea bona, & ſi quę alia tempore mortis ſuę habuerit, & ſubſtituo Petrum fratrem meum; vtique impuberes non cenſentur inuicem ſubſtituti: quoniam ſine vlla ſubſtitutione bona teſtatoris hæreditario iure deuentura erant ad eum, qui impubes vltimo ex hac vita decederet, & cui pupillarem ſubſtitutum exhibuit: atq; hoc eſt, quod habetur. l. vel ſingulis. & §. vel ſingulis citatis. Quòd ſi impuberes illi aſcendentes haberent, qui ſecluſa impuberum mutua pupillari ſubſtōne, hæredes ſingulorum exiſterent, vtique tunc, qui prædicto modo teſtaretur, cenſeretur impuberes illos reciproce ſubſtituere pupillariter, vt excluderetur mater, aut alius aſcendens ab illorum bonis: quoniam alioquin hæreditas tota non deueniret ad vltimum, cui in eam vniuerſam pupillaris ſubſtitutus datur.

Quando aliqui hæredes, aut legatarij, inſtituti ſunt in vniuerſam hæreditatem, aut in fundum, eiſque omnibus ſubſtitutus poſt eorum mortem eſt datus, tunc, niſi ex diſpoſitione apertè cōſtet mentem teſtatoris fuiſſe, vt qui vltimus moreretur totùm reſtitueret, non cenſeretur eſſe reciproca ſubſtitutio inter ita inſtitutos aut legatarios, ſed eo ipſo, quòd quiſque eorum moreretur, pars illius deuolueretur ad ſubſtitutum omnibus datum, adeò, quod eſto teſtator diceret, ut poſt mortem omnium aut vtriuſque hæreditas, aut legatum ad ſubſtitutum deueniret, non cenſetur facta inter eos reciproca ſubſtitutio. Ita colligitur ex. l. vlt. §. filium. ff. de legat. 2. ex. l. Lucius. §. Caio. ff. ad Trebell. & affirmat communis ſententia, quam refert ac ſequitur Couar. §. 8. citato num. 4. Idem etiam confirmat Couar. ex. l. hæredes mei. §. cùm ita. ff. ad Treb. ubi quidam dum filios hæredes inſtituit, eoſque grauauit, ut ſi ſine liberis decederent, ſibi mutuò reſtituerent portiones hæreditatis, & qui ultimus decederet, reſtitueret integram hæreditatem cuidam nepoti teſtatoris; cùm autem vnus deceſſiſſet relicto filio, & alter poſteà ſine filijs eſſet mortuus, dubitabatur, an portio illius reſtituenda eſſet neopti, eò quòd defeciſſe uideretur conditio; quippe cùm teſtator ſtatuiſſet, ut, utroque ſine filijs defuncto, ultimus integram hæreditatem reſtitueret. Reſponſumque eſt, ex præſumpta teſtatoris uoluntate portionem illam eſſe reſtituendam: quoniam qui ſtatuit, ut, utroque ſine liberis decedente, reſtitueretur tota hæreditas, præſumendum eſt uelle, ut ultimo ſolo ſine liberis, decedente, pars illius ſimili modo reſtitueretur. Hæc tamen deciſſio parum profectò doctrinam illam confirmat.

Ab hac ſecunda regula excipitur, niſi ad ſit perſona adeò teſtatori cara, ut veriſſimiliter credendum ſit, voluiſse eam præferri ſubſtituto, ut colligitur ex l. pen. C. de impuberum & alijs ſubſtitutionibus; ubi cùm teſtator, habens duos filios impuberes, dixiſset, ſi vterque impubes deceſserit, ſubſtituo eis Titium, dubitarentque antiqui legiſlatores, an in eo euentu ſtatim, ac quiuis eorum moreretur, pars illius deueniret ad ſubſtitutum, an potius cenſeretur facta reciproca pupillaris ſubſtitutio inter illos, eligitur Sabini ſententia, qui aſſerebat, ex præſumpta teſtatoris voluntate, eò quòd eſsent filij, cenſendos eſse adinuicem ſubſtitutos, nec prius portionem primò decedentis deuenire ad ſubſtitutum, quàm vterq; vitam finiret.

DISPVTATIO CXCII.

De compendioſa ſubſtitutione, & ſimul de militari.

Compendioſa qd. Compendioſa ſubſtitutio eſt, quæ plures quoad diuerſa tempora cōplectitur ſubſtitutiones verbis ſaltem generalibus expreſſas. Per particulam quoad diuerſa tempora, excludit breuiloqua, ſeu reciproca ſubſtitutio, quà talis, quę non quoad diuerſa tēpora, ſed quoad diuerſas perſonas complectitur plures ſubſtitiones, vt diſputatione præcedēte dictū eſt. Per particulā, expreſſas verbis ſaltem generalibus

libus, excluditur ſubſtitutio vulgaris facta pupillo, quæ tacitè comprehendit, annexamve habet pupillarem ex præſumpta teſtatoris voluntate, & ſimiliter pupillaris ſimplex ſubſtitutio, quæ ex eadem præſumpta teſtatoris voluntate annexam habet tacitam vulgarem, vt diſp 183. & 184. oſtenſum eſt.

Emmanuel à Coſta. c. ſi pater. num. 13. fol. 4. ait, ſi, inſtituto filio impubere, quis dicat, quandocunque è vita diſceſſerit, Ioannẽ illi ſubſtituo; eſſe ſubſtitutionem compendioſam: quia verborum compendio pupillarem complectitur, ſi ille ante pubertatem diſcedat, & fideicõmiſſariã, ſi ſine liberis poſt pubertatem moriatur. At vero inquit, ſi dicat, ſi in pupillari ætate vel poſteà diſceſſerit, Ioannem illi ſubſtituo; non eſſe compendioſam, ſed eſſe duas diſtinctas ſubſtitutiones nullo verborum compendio in vnam vnitas. Citat ad id Gloſſam. l. precibus verb. fideicommiſſi, prope finem. C. de impuberum & alijs ſubſtitut. Cæterùm quamuis Gloſsa illa affirmet illas eſse duas ſubſtitutiones, non tamen negat ex illis confici vnam integram compendioſam expreſsam verbis ſingularibus. Vnde, iuxta ea quæ diſputatione præcedente de reciproca dicta ſunt, defendi optimè poteſt, eſse compendioſam, idque præter alios affirmat Greg. Lopez l. 12. tit 5. part. 6. Gloſsa. 1. tametſi id, vnde compendioſę nomen eſt impoſitum, illi nõ cõueniat, ſed alijs, quæ regulariter verborũ compendio fieri ſolent. Cui ſententia Emmanuelis a Coſta placuerit noſtræ definitioni addat particulam, verborum compendio, ac dicat, quæ verborũ compendio plures quoad diuerſa tempora complectitur ſubſtitutiones generalibus ſaltem verbis expreſsas.

Couar. ca. Raynutius de teſt. §. 9. num. 1. ait, diuerſa tempora, quæ compendioſam efficiunt ſubſtitutionem, non eſse alia, quàm pupillaris ætatis & pubertatis. Iuxta eam verò ſententiam excludendum eſset a compendioſa ſubſtitutione, ſi quis inſtituto hærede extraneo aut filio pubere, adderet, quãdocunque è vita diſceſserit, illi ſubſtituo Antonium. Licèt enim hæc ſubſtitutio verborum compendio duas expreſſas complectatur, nempe vulgarem, ſi ante teſtatorem, vel alia ratione hæreditate non adita diſceſserit, & fideicommiſsariam, ſi poſt aditam hæreditatem moriatur; quia tamen id non facit diuerſitas pupillaris ætatis & pubertatis, ſed differentia penes aditam aut non aditam hæreditatem, non comprehenderetur in definitione eo pacto intellecta. De hac ſubſtitutione diſputat Emmanuel à Coſta. c. ſi pater, nu. 13. folio. 4 & quamuis, citato in contrariã partem Curtio Iuniore, addat, quæſtionem videri de nomine, neque eſse circa eam diutiùs immorandum, poſtea tamen verb. habens. nu. 16. fol. 11. compendioſam eam appellat, eſtq; meo iudicio appellanda. Etenim ſicut pubertas & impubertas, quia non poſſunt eidẽ in eſse ſimul, exigunt diuerſa tempora, ideoque ſubſtitutiones compendio in pupillarem, & extra pupillarem ſtatum fa-

A ctæ cenſentur plures per comparationem ad diuerſa tempora: ita cùm vni & eidem hæredi non poſſit ſimul conuenire adijſse & nondùm adijſse hæreditatem, vtique expreſſæ ſubſtitutiones compendio verborum pro vno & altero ſtatu factæ erunt ſimiliter plures per comparationem ad diuerſa tempora, atque adeò ſubſtitutio, quæ eas complectitur verè erit compendioſa.

Couar. loco citato ex eodem cap. vult hanc non eſse compendioſam, ſi filius meus in pupillari ætate diſceſserit, ſubſtituo illi Sempronium; eſto verborum compendio generalibus verbis contineat expreſsè vulgarem, ſi ille in pupillari ætate ante teſtatorem, aut aliter non adita hæreditate diſceſserit, & pupillarem, ſi hæreditate adita pupillus diſceſ- B ſerit. Exiſtimo tamen cum Bald & communiori ſententia, quam idem Couar. ibidem refert, eſse compendioſam, idq; propter eandem rationem, qua præcedentem compendioſam eſse oſtendimus.

Hæc verò ſubſtitutio impuberi filio facta, & longè maiori ratione ſi fuerit facta puberi, aut extraneo; quocunque tempore è vita diſceſserit, rogo illi vt hæreditatem Petro reſtituat; non eſt compendioſa, vt rectè Couar. ibidem, & alij doctores adnotarunt: quoniam propter verba illa, rogo, & reſtitua, quę ſunt obliqua ſolùm eſt ſimplex fideicommiſſaria ſubſtitutio.

Duo obſeruãda ſunt in lucem cæterorum, quæ in hac diſputatione ſunt ſubijcienda. C Vnum eſt, ex illo priuilegio militis, de quo diſput. 182. inter explicandam definitionem militaris ſubſtitutionis dictum eſt, prouenire quòd miles filio impuberi ſubſtituere poſſit cõpendioſè duplici directa ſubſtitutione: vna pupillari, ſicut cæteri: & altera pro tempore extra pupillarem ætatem, per quam directè ſuccedatur in ſolis bonis, quæ a tali milite filio obuenerunt, de qua ſtatim dicemus. Eis autem, qui milites non ſunt, ſolùm eſt datum filijs poſt pubertatem (modo amentes non ſint) atque extraneis, ſubſtituere fideicõmiſſariè, ſeu indirectè.

Alterum eſt, vt cum Bart. Panor. & Couar. diſp. 155. dicebamus, verborum, quibus ſubſtitutio fit, quædam appellari directa, D propria, ac ciuilia, illa videlicet, quæ, ſeruata ſermonis proprietate, ſolùm inſeruiunt directæ ſubſtitutioni, eamque ſolam denotant. Eiuſmodi ſunt verba, ſit hæres, inſtituo, & ſi quæ ſunt huiuſmodi. Vt ſi quis, inſtituto hærede in hunc modum illi ſubſtituat; ſi hæres non fuerit, aut ſine liberis deceſſerit, ſit hæres Petrus, aut inſtituo Petrum. Verba namq; illa, ſit hæres Petrus, aut inſtituo Petrum, in ea ſubſtitutione appoſita, proprietate ſermonis ſeruata, ſolùm ſignificant directam ſubſtitutionem. Quædam verò alia dicuntur indirecta, ſeu obliqua, illa nempe, quę ſolùm inſeruiunt indirectæ, fideicommiſsariæve ſubſtitutioni, eamque denotant. Cuiuſmodi ſunt verba, volo; rogo, mando, vt reſtituat, aut reſtituet hæreditatem, vel partem illius Petro, & alia eiuſmodi. Alia autem commu-

nia

nia nűcupantur, eò quod tam directæ, quam indirectæ ſubſtitutioni aptari poſſint, atque adeò vtramuis ſignificare. Vt ſunt uerba, ſubſtituo, ſuccedat, deueniant bona, moriatur Petro, hoc eſt, in commodum & vtilitatem Petri (quo verbo utitur cap. ſi pater de te[ſt], lib, 6,) hæc namque omnia verba æquè ſubſtitutioni directæ & indirectæ accommodari poſſunt, & vtramuis denotare ac ſignificare, vt ex ſe eſt manifeſtum,

His prænotatis, ſi quis hac verborum forma filio impuberi ſubſtitueret, inſtituo filium meum Petrum eique vulgariter, pupillariter, & fideicommiſſariè ſubſtituo Ioannem; vtique, ſi ante teſtatorem diſcedat, locũ habebit vulgaris ſubſtitutio expreſſa; ſi poſteà ante pubertatem, habebit locum pupillaris; ſi verò poſt pubertatem, obtinebit fideicommiſſaria. Quòd ſi diceret: quocunque tẽpore Petrus diſceſſerit, et omni modo, quo poſſum, ſubſtituo Ioannem; non ſolùm haberent locũ prædictæ omnes ſubſtitutiones, ſed etiam, ſi mente captus eſſet, locum haberet exemplaris, imò ſi teſtator miles eſſet, haberet locum militaris, ita vt ſubſtituto optio daretur, quo horum modorum ſuccedere vellet: quandoquidem omnes comprehenſi eſſent verbis illis teſtatoris. Quia tamẽ teſtatorũ diſpoſitiones nõ ſemper ſunt perſpicuę, multæq; ſunt compendioſæ ſubſtitutiones, de quibus eſt contrauerſia quas ſimplices contineant, ſubijcienda ſunt quæ ſequuntur.

Similes filio impuberi uerbis directis, ſeu ciuilibus in hunc modum ſubſtituat, quandocunque filius meus è vita diſceſſerit, ſit hæres Ioannes; in primis talis cõpendioſa ſubſtitutio comprehendit vulgarem, non ſolùm tacitam, ſed etiam expreſſam verbis generalibus, per quam ſi filius, vel quòd ante patrem mortuus fuerit, vel alia de cauſa hęres non fuerit, Ioannes hæres exiſtet. Deinde fatentur omnes comprehendere pupillarem, per quam, ſi filius hæres extiterit, atque intra pupillarem ætatem mortuus fuerit, Ioannes ſuccedit in omnibus bonis, illius, tam quæ à patre, quam aliunde habuerit, excluderque matrem, etiam in portione legitima matri in bonis talis filij alioquin debita, iuxta ea quę de ſubſtitutione pupillari expreſſa diſputat, 184, dicta ſunt. Pro reliquo autem tempore extra pupillarem ætatem, ſi mater mortua ſit, & talis filius ſine liberis deceſſerit (ſemper namque ea tacita conditio intelligitur quando ſubſtitutio ſit alicui deſcendentium, vt diſp, 190, dictum eſt) fatentur etiam omnes includere directam militarem, per quam ſola bona, quæ ex parte patris tali filio aduenerunt, vna cum fructibus in eis bonis inuentis, ſpectabunt ad Ioannem ſubſtitutum (verũ verò hodie, etiam legitima, quæ filio in eiſdem bonis à patre erat debita ad eum pertineat, dicetur ſtatim) reliqua verò bona filij non item, ſed pertinent ad hæredes ab inteſtato, vel ex teſtamento a tali filio relictis. Ratio eſt, quoniam pro eo tempore non potuit pater circa ea bona ſubſtitutum ei dare. Compendioſam illam ſubſtitutionem continere

A pupillarem, & militarem, directam modo explicato, colligitur apertè ex. l. Centurio. ff. de vulgari, & ex. l, milites etiam, & l, milites ita, ff. de militari teſtam. Id aũt quod de fructib, in eis bonis inuẽtis dictum eſt, habetur. l, Centurio citata, atq; explicabitur inferiùs,

Quando pater miles erat, & militis priuilegio filio impuberi compendioſe uerbis directis ſeu ciuilibus ſubſtituit, taliſq; filius matre ſuperſtite pubes factus mortuus eſt, in hunc modum imperatores Diocletianus & Maximianus. l, precibus uerſ, vlt. C, de impuberum & alijs ſubſtitutionibus matri conſulenti reſponderunt, Sin verò poſt pubertatem mortuus eſt, tunc eius te ſucceſſionem obtinẽte, veluti ex cã fideicõmiſſi, bona, quæ, cùm moreretur patris eius fuerint, à te peti

B poſſunt. Ea uidelicet petẽdo a ſubſtituto uerbis directis tali filio a patre dato. Quibus verbis innuitur, ſubſtitutionem illam poſt pubertatem non eſſe directam militarem, ſed fideicommiſſariam: contra id, quod ſonant. l. Cẽturio, ff. de vulg. & alia iura citata. Verba legis Centurio hæc ſunt. Centurio, filio ſi intrà uigeſimum & quintum ętatis annum ſine liberis è uita diſceſſerit, directo ſubſtituit. Intrà decimum quartum annum, etiam propria bona filij, ſubſtitutus iure communi (militibus uidelicet cum paganis) capiet. Poſt eam autẽ ætatem, ex priuilegio militũ patris duntaxat cum fructibus inuentis in hæreditate,

Circa intellectum, conciliationemque horum iurium, multum uariant iuriſperiti, adeò

C ut Emmanuel à Coſta. c, ſi pater. par. 3. uerbus interdum à num. 45. fol, 503. undecim modos conciliandi exponendique hæc iura afferat. Nos præcipuos duntaxat afferemus,

Stando in ſolo iure communi, quàm plurimi, quos Couar. c. Raynutius de teſtament. §. 9. à num. 6, refert ac ſequitur, aſſeruerunt uniuerſim, quando miles teſtando priuilegio militis gaudet, filioque poſt pubertatem uerbis directis ac ciuilibus ſubſtitutum tradit, ſubſtitutionem eſſe directam militarem, ſiue mater talis filij ſuperſtes ſit, ſiue non, ac proinde, ſi talis filius ſine liberis deceſſerit, ſubſtitutum admittendum eſſe ad omnia bona filij, quæ ex milite teſtatore illi obuenerũt, iuxta. l, Centurio citatam. Quod intelligendum

D eſt, non ſolùm de bonis talis militis caſtrenſibus, ſed uniuerſim de omnibus illius bonis: eò quod priuilegium militis, ad eo pacto hęredibus, quos inſtituerit, directè ſubſtituendum, de omnibus militis bonis intelligatur. Reſpondent vero ad. l, precibus hi Doctores, idcirco imperatores non dixiſſe ea bona peti poſſe a matrę ex cã fideicommiſſi, quoniã re vera ibi nõ fuit fideicõmiſſũ, ſed directa ſubſtitutio; quia tamẽ mater in eo euentu hæres erat filij, ac proinde bona omnia, tã quæ à patre, quàm quæ aliunde filio obuenerant, ad ipſam tanquam ad filij hæredem permixtim deuenerant, dicitur ſubſtitutum perinde petere ab ea poſſe bona, quę fuerunt patris, ac ſi mater illa grauata eſſet ea reſtituere. Neque dictum eſt, poſſe petere patrem eorum bonorum, quaſi mater vel trebellianicam, vel legitimam

timã filij in bonis patris retinere deberet,ſed
dictũ eſt,bona abſolutè quæ fuerunt patris,vt
pote directa militari ſubſtitutione pertinẽtia
ad ſubſtitutum. Certè hæc opinio mihi vera
videtur ſtando in ſolo iure communi.

Couar loco citato num.10. cum Alexan-
dro, Paulo Caſtrenſi, & alijs, cenſet, quam-
uis ante iura authenticorum, & .l.quoniam
in prioribus. C.de inofficioſ teſta. poſſet mi-
les, dum militaris priuilegio teſtabatur, ex-
cludere matrem & aſcendentes alios à legi-
tima filij puberis in bonis talis militis, ſub-
ſtituendo filio in omnibus eis bonis directò
quencumque vellet, vt præter iura citata con
ſtat ex l cùm filius familias.ff. de militari te-
ſtam.nihilominùs poſt authenticum, vt cum
de appellatione cognoſ § aliud quoque capi
tulum,& l quoniam in prioribus,id non poſ
ſe.In authen. quippe citato ſic habetur. ſan-
cimus non licere penitus patri, vel matri fi-
lium.uel filiam. vel cæteros liberos præteri-
re, aut e hæredes in ſuo teſtamento facere,
nec ſi per quamlibet donatione, &c. Penitus
dixit,vſque adeò,vt priuilegium, quod ad id
antea milites habebant, vt conſtat ex.l.vlt.C.
de in fficitest.e cludat Et.l.quoniã in Prio-
ribus,omne grauamen à legitima liberorum
excluditur,irritũque eo ipſo fit. Quæ doctri-
na, ſi vera ſit, vtique probat, non ſolùm ma-
tri. ſi ſuperſtes ſit, ſed ẽt quibuſcunque alijs
hæredibus filij ab inteſtato aut ex teſtamento
deberi legitima in bonis patris tali filio debi
tam,non obſtante quacunque directa militari
ſubſtitutione à patre tali filio facta, vt Greg.
Lopez.l.12.tit part 6. verb. Aut a la madre,
& verb la tercera parte, rectè adnotauit. Soci
nus tamen & ali ,quos Greg.Lopez loco cita
to refert,& in quorum ſententiam propen-
det, & quos ſequit Emmanuel à Coſta loco
citato.nu.51.fol.504 cenſent,licet miles poſt
iura authenticorũ non poſſit exhæredare aut
prçterire filium, poſſe tamen ei directò ſub-
ſtituere in omnibus bonis, quæ ex ipſo pro-
fluxerint, e cluſa matre, & quocunque alio
aſcendente, aut collaterali: ſicut etiam, non
ſolùm miles ſed etiam paganus, poteſt ſub-
ſtituere filio impuberi in omnib. bonis ex-
cluſa matre & alijs aſcendentibus, eſto ex-
hæredare aut præterire illum non poſſit. Atq;
hæc ſententia eſt Bart & communior, neque
uidetur ab ea recedẽdũ, præſertim in hoc Lu
ſitaniæ regno,in quo Bart.opinionib. eſt ſtan
dũ quãdo cõiter nõ rejciũtur neq.eſt textus
cõſuetudo, aut gloſſa Accurlij in cõtrarium.

Gloſſa.l. precibus, verb. fideicommiſſi,
gloſ.vlt.l centurio,glo.cap.ſi pater de teſt.lib.
6.uerb abſque deductione,Azo, & multi alij
conciliant aliter hæc iura. Nempe,vt quando
pubes,cui verbis ciuilibus datus eſt ſubſtitu
tus à patre milite,non habet matrem,ſubſtitu
tio ſit directa, excludatque ſubſtitutus hære-
des talis filij puberis quoad omnia bona,quç
illi obuenerunt ex parte patris,iuxta.l. Cen-
turio: quando vero habet matrem,fauore ma
tris,ac ſimul etiam filij, obliquetur ſubſtitu-
tio,ac fiat fideicommiſſaria,iuxta.l.precibus.
C.de impuberum & alijs ſubſtitutionibus.

A Hæc ſententia proculdubio eſt ſancita in re-
gno Caſtellæ.l. 12.tit.5.part.6. Vult tamẽ lex
illa,quod ſi talis filius ab inteſtato diſcedat,
vltra omnia bona,quç aliunde,quam à patre
habebat,matri adueniat legitima filio in bo-
nis patris militis debita,quæ eo tempore erat
tertium bonorum patris,ſi non habebat alios
cohçredes deſcendẽtes patris; hodie verò in
eo regno ſunt omnia bona prçter quintum:ſi
quid autem vltra legitimam filio ex parte pa-
tres aduenit,id mater reſtituat ſubſtituto, tre
bellianica inde minimè detracta. Quod autẽ
in ea lege ſermo ſit de propria fideicommiſ-
ſaria ſubſtitutione, teſtantur, cum alia, tum
præcipuè,quòd ea de cauſa ea lege ſimul ſta-
tuitur, vt ſepulchra hæreditaria ex parte pa-
B tris adueniant matri,& non ſubſtituto: ſi au-
tem ſubſtitutus eſset hæres directus militis,
& non fideicommiſsarius, vtique, iuxta ea
quæ de eiuſmodi ſepulchris diſp.188 dicta
ſunt, illi etiam aduenirent tanquam hæredi
tempore legis illius in maiori portione bo-
norum talis militis.

Emmanuel à Coſta. cap ſi pater, part. 3.
uerb.interdum,à n.59.fol.508. aliter conci-
liare nititur illa iura Nempe,quòd quando
ſubſtitutio compendioſa,uerbis ciuilibus fa-
cta impuberi, non ſit in forma pupillaris,ſed
miles dicit,quandocunque filius meus diſceſ
ſerit,ſit hæres Ioannes: tunc ſiue ſuperſtes ſit
mater, ſiue defuncta, filio pubere diſceden-
te ſubſtitutio ſit directa militaris,iuxta.l.Cen
C turio,atque adeò ſubſtitutus in omnibus bo-
nis militis excludat matrem & quoſcunque
alios filij hæredes,tam ex teſtamento, quam
ab inteſtato. Quando vero fuit facta in for-
ma pupillaris,quia miles dixit quandocunq;
filius meus deceſserit,ſit illi hæres Ioãnes;tũc
filio diſcedente extra ætatem pupillarem, ſit
ſubſtitutio pro eo tempore fideicommiſsaria
quoad bona,quæ ex milite filius habet idque
ſiue mater ſit hæres talis filij, ſiue non.Ratio,
inquit,eſt quoniam pro tempore extra pupil
larem ætatem,non aliter poteſt ſubſtitutus eſ
ſe hæres filio,& non militi ipſi, vt ſubſtitutio
illa in forma pupillaris ſignificat,niſi filius ro
gatus cenſeatur a patre reſtituere bona, quç
ex ipſa obtinuerit,tali ſubſtituto.Atq; in hoc
euentu cenſet procedere diſpoſitionem legis
D precibus. C.de impub. & alijs ſubſt. aſseue-
rans ſubſtitutionem,de qua in ea lege eſt ſer-
mo,factam fuiſse in forma pupillaris. Prçter
alia autem,quæ aduerſus hanc ſententiam di
ci poterant,ſanè.l.precibus,ſtatim in initio,
apertè ei refragatur.Preces namque,quæ à fç
mina illa oblatæ fuerant imperatoribus con-
tinebant, patrem militem dufunctum cõmu-
nem utrique filium inſtituiſse hæredem, ſecũ
dumque hæredem ſcripſiſse.Reſpondent ue-
rò imperatores, eam explicare debuiſse, an
defunctus vulgarem,vel pupillarem,&c.ſub
ſtitutionem feciſset, & ad ſingula membra,
ad quæ preces ſe poterant extendere, reſpon
dent ſigillatim, Porrò ſi ſubſtitutio eſse po-
terat vulgaris, ſanè talis ſubſtitutus non pote
rat eſse hæres datus filio, ſed ipſimet teſtato-
ri: quarè ex eo textu non conſtat ſubſtitutio-

nem

nem factam fuiſſe in forma pupillaris, quaſi hæres datus eſſet filio: quin potius aperte conſtat, ſubſtitutionem illam non fuiſſe propoſitam in forma pupillaris. Quarè potiùs eligendum cenſeo aliquem ex duob. prioribus modis conciliandi ea iura. Atque in Regno Caſtellæ ſecundus eſt eligendus comodo, quo l. 12. citata eſt ſancitus. Stando uero in ſolo iure communi, potiùs eligerem primum.

Quod ſi miles filio iam puberi verbis ciuilibus quempiam ſubſtituat, dicendo; quandocunque mortuus fuerit, ſit hæres Ioannes; tûc ſubſtitutio catenus erit compendioſa, quatenus comprehédit vulgarem in euentû, quòd filius ante teſtatorem aut repudiata hæreditate moriatur: non verò quatenus comprehendit pupillarem; cùm talis filius pubes iam ſit. In euentû autem quòd filius poſt patrem hæreditate adita ſine liberis moriatur, ſi quidem ſuperſtes non ſit mater, erit directa militaris: ſi verò mater ſit ſuperſtes, recurrit dubium paulò ante examinatum, vtrum cenſenda ſit militaris directa, an verò fideicommiſſaria ſauore matris.

Si miles extraneum aliquem Inſtituat hæredem, eiſdemque verbis illi quempiam ſubſtituat, erit ſubſtitutio compendioſa, comprehendens vulgarem, & directam militarem, ut eſt ſatis perſpicuum.

Qoando miles verbis communibus compendiosè ſubſtituit impuberi, cenſet Bart. l. Centurio, & communior doctorum ſententia, ſubſtitutionem pro tempore ante pubertatem eſſe pupillarem, pro tempore verò pubertatis eſse directã militarem Ratio eſt, quoniam uerbum commune directæ & fideicommiſſariæ ſubſtitutioni poteſt aptari: in dubio autem ſubſtitutio potius eſt cenſenda directam, quam fideicommiſſaria, vt habetur c. ſi pater de teſt. lib. 6, Couar. tamen ca. Raynutius de teſt. §. 9 nu. 13. potiùs cenſet, pro tempore pubertatis eſse fideicómiſſaria ductus eo argumento, quòd licèt miles iure militari cenſeatur teſtari quando diſpoſito non poteſt aliter valere, vt ex l. 3. ff. de teſt. militis cõſtat; attamen quando non conſtat uoluiſſe vti priuilegio militis, & diſpoſitio valere poteſt iure communi ſibi cum paganis, non cenſetur teſtatus iure militari, ſed communi, vt colligitur ex l. in teſtamento. 1. C. de teſtamento milit. quarè cùm ſubſtitutio illa, ſi à pagano, hoc eſt, non milite, fuiſſet facta, proculdubio eſſet pro tempore pubertatis fideicommiſſaria quandoquidem paganus pro eo tempore non poteſt aliter ſubſtituere; conſequens eſt, vt facta à milite ſit etiam fideicómiſſaria. Placet tamen magis opinio Bart. & communis, non ſolùm quoniam in hoc Regno non licèt in iudicando ab ea recedere, & quòd eo ipſo, quòd communior eſt, cæteris parib. ſit probabilior & amplectenda; ſed etiam quòd diſpoſitiones intelligendæ ſint prout congruunt temporibus & perſonis, vt de ſubſtitutionib. habetur expreſſe. ca. ſi pater citato, ad eum ipſum effectum, de quo nûc agimus: circunſtantiæ autem legis in teſtamento citatæ, non poſtulabant, vt præſumeretur, militẽ

A iure militari voluiſſe tunc ſubſtituere, vt textum illum expendenti erit maniſeſtum.

Quando miles ſolis verbis indirectis ſubſtitueret, eſto impuberi ſubſtitueret, & forma effigiem compendioſæ haberet, ſolùm eſſet ſubſtitutio ſimplex fideicõmiſſaria: quoniã, vt ſupra dictũ eſt, verba indirecta non inſeruiunt alij ſubſtitutioni, quà fideicõmiſſariæ.

Refert verò, præter alia, ſubſtitutionẽ factam à milite directam eſſe, aut fideicommiſſariam: quoniam ſi fideicommiſſaria ſit, vtique fructus hæreditatis, qui iudicio teſtatoris percepti non ſunt, pertinent ad hæredem grauatum, & poſt mortem illius ad ipſius hæredes interim dum fideicommiſſum uel abſentia, uel negligentia fideicommiſſarij non

B petitur, vt diſput. 187. oſtenſum eſt: idq; propterea quòd dominium hęreditatis pertinet ad hæredem grauatum, illiuſque ſucceſſores interim dum fideicommiſſum non reſtituitur, & in dominij conſequtiam pertinent etiã fructus. At verò, ſi ſubſtitutio directa ſit militaris, ſine dubio à puncto mortis hæredis, cui talis directus ſubſtitutus eſt datus, fructus pertinent ad ſubſtitutum, qui ab eo puncto militi ſuccedit immediatè, ac proinde eo ipſo, quòd primus hæres è vita diſcedit, militis hęreditas cenſetur iacere iterum, quouſque ſubſtitutus tanquam militis hæres eam adeat; eaq; de cauſa fructus, tum in illa pendentes, tum etiam ex ea percepti medio tempore inter mortem primi hęredis & aditionem per ſubſtitutum factam, accreſcunt hæreditati,

C fiuntque ſubſtituti, hæreditate per eum adita. Atque hoc eſt quod Papinianus docere intendit. l. Centurio. ff. de vulg. illis uerbis. Poſt pubertatem capiet ſubſtitutus ex priuilegio militum bona patris dumtaxat cum fructib. inuentis in hæreditate, vt Emmanuel à Coſta. c. ſi pater. par. 3. verb. obliqua, à nu 43. ſol. 468. reiectis alijs expoſitionibus, ingenioſè ſatis ac doctè oſtendit.

Vt ad paganum, hoc eſt, eum qui non priuilegio militis teſtatur, gradum faciamus, ſi paganus filio impuberi ciuilibus uerbis in hũc modum ſubſtituat: ſit hæres filius meus, & quocunque tempore è uita diſceſſerit, ſit hæres Ioannes; controuertunt doctores, utrũ eiuſmodi ſubſtitutio, pręter vulgarem, atq;

D etiam pupillarem, quæ ab omnibus bonis talis filii excludat matrem, ſi is intra pupillarẽ ætatem e uita diſcedat, comprehendat etiam fideicommiſſariam pro tempore pubertatis: nam paganus ſubſtituere non poteſt directò pro eo tempore. Gloſſa Accurſii vlt. l. Centurio. ff. de vulgari, & multæ aliæ Ciuilis & Canonici iuris, quas referunt Couar. ca. Raynutius de teſt. §. 9. nume 15. & Ant. Gom. 1. tom. uar. reſ. cap. 7, nu. 4. & copioſius Emmanuel à Coſta. c. ſi pater, par. 3. uerb. interdum. num. 72. fol. 518. & communis interpretum iuris ciuilis opinio, de quorum numero eſt Bart. quam referunt ac ſequuntur Couar. & Emmanuel à Coſta locis citatis, negant [illegible] com prehendere, ſed dicunt eo ipſo, [illegible] ille hæreditate adita peruenit ad pubertatem, extingui ſubſtitutionem, bonaque omnia, ab eo

teſta-

teſta ore tali filio relictꝭ, pertinere ad filij hæredes e teſtamento aut ab inteſtato. Ducuntur, quoniam, ut dictum eſt, paganus non poteſt pro eo tempore ſubſtituere directò: verba autem ciuilia, quale eſt illud. ſit hæres, non denotant ac ſignificant fideicommiſſariam, ſed directam ſubſtitutionem. Conſentit l. verbis ciuilibus ff. de vulgari quæ ſic habet. Verbis ciuilibus ſubſtitutionem poſt quatuordecimum annum ætatis fruſtra fieri, conuenit idem autem eſt fruſtra fieri, quod fieri inualide Eadem ſententia eſt aperte definita in regno Caſtellæ. l. 1 tit. 5 part. 6

Excipiunt nihilominùs autores huius ſententiæ nonnullos caſus, in quibus ſubſtitutio illa poſt pubertatem vim fideicommiſſariæ habet. Primus eſt, ſi ſubſtitutio illa ſit facta in codicillo: nam tunc ante pubertatem & poſt pubertatem obliquatur, iuxta ea, quæ diſp. 82. ac alibi dicta ſunt. Idem eſt, ſi facta ſit in teſtamento, ſed appoſita eſt clauſula codicillaris: q tunc poſt pubertatem obliquatur, vt locis citatis dictum eſt, & vtrum que affirmat Ant. Gom. nu 4 citato, & alij quos citat. Secundus eſt, ſi talis ſubſtitutio fieret à matre filio impuberi, vel à patre eidem, ſed emancipato, in quibus euentibus locum non habet pupillaris ſubſtitutio, vt diſp. 84. dictum eſt, aut ſi fieret in eadem forma filio iam puberi: cùm enim tunc parentes aliquam ſubſtitutionem filio intendant facere, neque alia locum habeat; quàm fideicōmiſſaria, cenſetur fideicommiſſariè illi ſubſtituere ita Ant. Gom. nu. 4 cit Conſentit Emmanuel à Coſta c ſi pater verb interdum. nu 94. quando ſubſtitutio fit puberi, citatq; pro eadē ſententia Accurſium, & Azonem. Tertium addunt aliqui, cum quibus Couar §. 9 cit nu. 6. conſentit imo ita habetur expreſsè l. 12. tit. 5. p. 6. quando pater filio impuberi non emancipato ſubſtituit illo modo, ſed dicit, quocunq; tempore ſine liberis diſceſserit, ſit hæres Ioannes: cùm enim conditio illa, ſi ſine liberis deceſſerit, adiecta non ſit pro tempore pupillaris ætatis, in quo nulla eſt veriſimilitudo, quòd filius habebit, ſane conſtat patrem intendiſse illi ſubſtituere etiam pro tempore extra pupillarem ætatem, atque adeò fideicommiſsariè: cū eo tempore locum nō habeat alia ſubſtitutio, quam fideicommiſsaria Quartū cū Angelo, & alijs addit Emmanuel à Coſta c ſi pater verb. interdum. nu. 89. fnl. 121. quando ſub ea forma ſubſtituitur à patre impuberi ad pias cauſas. Vt enim habetur c ſi pater de teſtamentis lib 6. directa ſubſtitutio interdum trahitur ex iuſta cauſa ad fideicommiſsariam: nulla autem iuſtior eſt cauſa ad id efficiendū, & ad præſumendum ea fuiſse teſtatoris voluntatem, quam cauſa pietatis.

Ioannes Andreas. c. ſi pater de teſt. lib. 6 vniuerſim aſseruit, ſubſtitutionem illam pro tempore pubertatis valere vt fideicommiſsariam, quoniam ex forma illa, pro quocunque tempore ſubſtituendi filio impuberi, præſummēdum eſt, patrem etiam pro tempore pubertatis intendiſse illi ſubſtituere neque pro eo tēpore potuit aliter, quam fideicommiſsariè in ſubſtitutionibus autem uoluntati præſumptæ teſtatoris eſt ſtandum; neque iura, quæ contrarium innuunt, ſu poſitiuum teſtatoris voluntati contrarium ſolent re intendunt, ſed ſolam præſumptam uoluntatem teſtatoris ex uerbis, quibus eſt teſtatus, explanare. ... Raynutius de teſtam num 31 quamuis dicat contrariam Bart ſententiam de iuris ſubtilitate eſſe veriorem, ait tamen de æquitate ſententiam Ioannis Andreæ multùm ſibi placere. Eandem amplectitur Ant Gom num 4. citato tanquam ueriorem cum Baldo, Cardinali Ant de Butrio. & alijs, quos citat. tametſi fateatur, contrarium eſse communem, & in regno Caſtellæ definitam. Ad l. verbis ciuilibus, cui autores contrariæ ſententiæ nituntur, reſpondet fruſtra fieri ſubſtitutionem poſt pubertatem uerbis directis, vt valeat tanquam directa, non verò vt valeat tanquam fideicōmiſsaria, quando eſt præſumptio eam fuiſse teſtatoris uoluntatem, Sane in hanc ſententiam propendeo tanquam tutiorem in foro conſcientiæ, in quo præſumptæ teſtatoris volūtati in hoc euentu eſt ſtandum; cùm iura nihil contra uoluntatem teſtatoris præſumptam ſtatuere impendāt, præſumendumque ſemper ſit, quando circunſtantiæ non occurrunt, quæ contrarium ſuadeant, illam fuiſſe uoluntatem teſtatoris Fortaſſe in hoc Luſitaniæ Regno. cum contraria ſit ſententia Accurſij, Bart. & communis, iudices propter ordinationem, ſententiam ferre non audebunt pro opinione Ioannis Andreæ, interim dum communis inter recentiores effecta non fuerit, & multò minùs in Regno Caſtellæ, in quo lex eſt in contrarium.

Si paganus verbis communibus in hunc modum filio impuberi ſubſtituat quocunque tempore filius meus ex hac vita diſcedat, illi ſubſtituo Ioannem, ſuccedat Ioannes, aut moriatur Ioannis; controuertunt etiā Doctores quot, & quæ ſubſtitutiones in eiuſmodi compendioſa ſubſtitutionnes contineantur Atque dubitandum non eſt, contineri vulgarem, ſi filius ante patrem, vel repudiata hæreditate poſt patrem diſcedat. De ſubſtitutionibus autem pro tempore pupillaris & pubertatis ætatis eſt diſsentio: ſuntque de hac re tres ſententiæ, quas Anton. Gom. 1. tom var. reſol. cap 7 num. 6. refert.

Quidam dixerunt, eſse ibi vnicam ſubſtitutionem pupillarem, omninoq; extingui adueniente pubertate, ita vt pro tempore pubertatis nulla omnino ſit ſubſtitutio. Ducuntur, quoniam cùm ſit vnica forma ſubſtitutionis atque vnica determinatio, ſubſtitutio eiuſdem rationis ſub ea intelligi debet, non verò pro vno tempore vnius rationis, & pro alio alterius: & cum verbum ſit cōe indifferens ad directam, & indirectam ſubſtitutionem, potius intelligi debet facta directa, quàm indirecta, iuxta ca. ſi pater de teſtam. lib. 6. quarè cùm tempore pubertatis locum non habeat directa, cenſendum eſt in ea ſubſtitutione ſolùm comprehendi directam pupillarem ac proinde extingui omnino adueniente pubertate.

Alij conſentientes cum prioribus eſse pro vtroque tempore ſubſtitutionem eiuſdem rationis propter illud eorum fundamentum, cenſuerunt eſse fideicommiſſariam pro vtroque tempo-

tẽpore, verbumq; illud commune ex præſum pta uoluntate teſtatoris intelligendum eſse, non de directa, ſed de fideicommiſſaria, vt ſed ſubſtitutio omne tempus complectatur, vt ipſa ſubſtitutionis forma apertè ſignificat. Hanc ſententiam ſequuntur, Gloſſa. l. precibus. C. de impuberum & alijs ſubſtitutionib Gloſſa. l. 3. C. de in offic. teſt. Gloſſa. cap. Raynutius de teſt. Azo, & multi alij.

Alij denique voluerunt, ſubſtitutionem illam comprehendere pupillarem pro tempore ante pubertatem, & fideicommiſſariam pro tẽpore pubertatis Sententiam hanc ſequuntur Gloſ. Accurſij vltim. l. Cẽturio. ff. de uulg. Gloſ. in § qua rõne inſt de pupillari ſubſt. & Gloſ c. ſi pater de teſtam. lib. 6. Ioano. Andr. ibi, quem refert ac ſequitur Panormit. ca. Raynutius de teſtam num. 10. eandem ſequuntur Bar. & communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Anton. Gom. 1. tom. var. reſ. cap 7. num 6. & Couar. ca. Raynutius. § 9. num. 17. Eandem amplectitur Emmanuel. à. Coſta ca. ſi pater, verb. interdũ in calce, num. 91. fol. 518. quin & definita eſt. l. . titul. 5. par. 6. ellq; procuIdubio nobis amplectenda. Primo quoniam verbum commune propter ſuam amplitudinẽ verificari optimè poteſt in diuerſis partibus tẽporis pro diuerſis partibus ſubſtitutioni ſubiectiuis, vt ex ſe eſt manifeſtum: id autem faciendum eſſe, quando temporibus ipſis, perſonis, ac circumſtantij cõcurrentibus congruit, docet apertè cap. ſi pater citatum his verbis; Cùm in ſubſtitutionibus ſemper ſit interpretatio faciẽda dummodò, ſicut in caſu propoſito, earum verbis & perſonis conueniat. Secundò, quoniã idem caput, ſi pater, ſubſtitutionem compendioſam verbis generalibus factã, de qua ibi eſt ſermo, interpretatur de pupillari, quando filius ante pubertatem diſcedit, & caput, Raynutius, de teſtam. ſubſtitutionem compendioſam verbis generalibus, de qua ibi eo eſt ſermo, interpretatur de fideicommiſſaria pro tempore pubertatis: ergo ex his duobus capitibus ſimul ſumptis colligitur apertè noſtra ſententia. Tertiò, quoniam. l. Centurio ff de vulgar. compendioſam ſubſtitutionem à milite factam interpretatur pro diuerſis temporibus ætatis pupillaris & pubertatis de diuerſis ſubſtitutionibus ſpecie diſtinctis, nempe de pupillari, & militari, ut ſupra dictum eſt quare abſurdum non eſt eadem ſubſtitutionem compendioſam verbo communi factam interpretari pro diuerſis temporibus de pupillari & fideicommiſſaria, prout temporibus ipſis congruit.

Quod ſi paganus verbis indirectis in hunc modum impuberi ſubſtituat; inſtituo filium meum hæredem, & quocunque tempore e vita diſceſſerit, reſtituat hæreditatem Ioanni, fatentur omnes, iuxta. l. cohæredi. . cum filiæ. ff. de vulgari eſſe ſolùm fideicommiſſariam, tam pro tempore ætatis pupillaris, quàm pubertatis, ut referunt ac ſequuntur Couar. 9. citato num. 18. & Antonius Gom. vbi ſupra nu 5. Quin cõmunis Doctorum ſententia, quam ijdem Doctores referunt & ſequuntur, aſſeuerat non includere vulgarẽ. Id ſupra dictũ eſt, ſi eiſdẽ verbis filio impuberi ſubſtitutio ſit facta à milite,

A DISPVTATIO CXCIII.

Legatum et fideicommiſſum particulare quid ſit.

Egimus hactenus de hæreditatibus, hæredibuſque, tam primarijs, quam ſecundarijs. Nunc dicendum eſt de legatis, & fideicommiſſis particularibus: quę tum in teſtamentis, tanquam partes eorum integrantes minus præcipuæ, tum etiam in codicillis, ut diſp. 124 dictum eſt, fieri poſſunt.

Iam hodie fideicommiſſum particulare ſolũ in hoc a legato preſsè ſumpto differt, quòd quando verba teſtatoris diriguntur ad legatarium, vt ſi dicat, lego aut relinquo. Petro hoc

B vel illud, dicitur legatum: quando verò teſtator dirigit ea uerba ad hæredem, aut hæredes, vel etiam ad legatarium, quibus rogat aut præcipit, vt hoc, vel illud dent Petro, aut cuiuis alteri dicitur particulare fideicommiſſum. In effectu autem legatum & fideicommiſſum particulare omnino æquantur, ſublataque eſt inter vtrumque omnis differentia, vt habetur. §. ſed non vſque inſt. de legatis. l. 1. ff. de legatis. 1. & alijs iurib. Quare quæ de legatis dicenda ſunt, ſimiliter de fideicommiſſis particularibus ſunt intelligenda, quæ nomine legatorum deinceps comprehendemus.

Legatum interdũ ſumitur pro legandi actu: interdum vero pro materia, & re quæ legatur. Sumptum in priori ſignificatione in hunc modum inſt. de legatis. . 1. & l. legatum. ff de legat. 2 definitur. Eſt donatio quædam à defuncto re-

C licta, & ab hærede præſtanda [illegible]

Legati definitio.

tè, vel immediate, vt comprehendatur fideicõmiſſum particulare. quod legatarius [illegible] alicui alteri dare. Porro in hac de[illegible]tione donatio ſumitur late, pro omni gratuita datione, ſiue inter uiuos ſiue per vltimam voluntatem. Per particulam ab herede præſtanda, [illegible] gratuita hæredis inſtitutio: hęres enim non accipit ab alio hærede, ſed imm[illegible] à teſtatore. Per eandem particulam, [illegible] præcedente, à defuncto relicta, [illegible] legatum a donatione inter viuos, q[illegible] in vita don[illegible], firmaque & rata [illegible] [illegible] Itemque à donatione cauſa mortis, quæ [illegible] ab hærede, ſed uiuente [illegible] atore præ[illegible]atur, tametſi [illegible]

D ſtatoris mortem non confirmetur. [illegible] umus etiam ſic definire legatum [illegible] ultimæ uoluntas, qua liberaliter d[illegible]nctus rem particularem hoc eſt, id quod [illegible] hæreditas non habet (ut fideicommiſſum uniuerſale [illegible]) alicui ab hærede præ[illegible]andam re[illegible]quit. [illegible] liberaliter, quoniam [illegible] [illegible] conſcientia [illegible], non eſt [illegible] legatum, [illegible] tũ [illegible] [illegible].

Quod ſi in teſtamento aut cod[illegible]o alicui relinquatur legatum, [illegible] poſtea te[illegible]or [illegible] rem legatario tradat [illegible] ait [illegible] non [illegible] reſol[illegible] teſtator [illegible] cuer [illegible] rem illam tradat, non exprimendo [illegible] ex cauſa præcedentis le[illegible] eam tra[illegible]re, tra[illegible] in donationem inter viuo[illegible] [illegible] poſſe d[illegible] reuocari [illegible] exprimat. aut intel[illegible] r eam ualere tanquam præcedens legatum, aut cum

qui

quibuſdam alijs quos citat, tranſire quidē dominium in accipientem, ſed retinere adhuc naturam legatis poſſeque teſtatorem illud reuocare. Exiſtimo tamen potiùs tranſire in donationem cauſa mortis, neque retinere naturam legati cùm viuente teſtatore tranſierit dominium in accipientem, neque res illa ſit in iam præſtanda ab hærede ex teſtamento aut ab inteſtato, quæ ſanè aliena ſunt a natura legati, vt ex definitionibus traditis conſtat. Quod autē reuocari poſſit interim dum teſtator viuit, cōmune eſt donationibus cauſa mortis cum legatis.

DISPVTATIO CXCIIII.

Dominium rei legatæ, incrementum, & fructus illius, quando ad legatarium pertineant: cui item pereat, & an legatarius poſſit propria autoritate eam vſurpare.

QVoniam quando res ipſius teſtatori certa & determinata in ſingulari legata eſt pure, hoc eſt, non ſub conditione pendente in futurum, neque ut tradatur in diem aliquem futurum, dominium illius à morte teſtatoris cenſetur tranſijſſe in legatarium eo ipſo, quod per hæredem adita eſt hæreditas, vt diſp. 3 & 181. oſtenſum eſt; inde efficitur ut, legatario debeatur cum fructibus omnibus, quos tempore mortis teſtatoris in ſe habebat, & cū cæteris, qui ex illa poſteà percepti ſunt. Ratio eſt, quoniā fructus dominium rei, cuius ſunt fructus, comitantur. Sententiam hanc, præter rationem redditam, ſuadent. l. a Titio ff. de furtis, iuxta gloſ. vlt. ibi, & l. ſi tibi homo. §. cùm ſeruos, iuncta gloſ. ibi in uerb. aditæ hæreditatis ff de leg. 1. & affirmat gloſ. l. quod ſeruus. ff. de legat. 2. gloſ. inſt. de legatis. §. ſi peculium, Bar. & Doctores, quos refert ac ſequitur Anto. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 11. nu. 5. & 22. Contrarium tamē affirmat gloſ. in l Hærenius. 1. ff. de vſuris, gloſ. in l. vlt. C. de vſuris, & fructibus legatorum, & communior Doctorum ſententia, innuuntque l. nihil. §. vlt. ff. de leg. 1 l quod ſeruus. ff. de lege. 2. & alia iura. Niſi velis ea exponere, vt exponunt priores gloſſæ citatæ, nempe quòd intelligantur, re ipſa, ſecus autem iuris fictione, ſecundum quam, quemadmodùm dominium rei legatæ cenſetur tranſijſſe in legatarium à morte teſtatoris, ita fructus eiuſdem rei, qui dominiū comitantur, ab eodem mortis puncto iuris fictione ad eundem pertinere cenſeantur legatarium. Communiorem ſententiam definire etiam videtur. l. 37. titul. 9. part. 6. idque affirmat Gregorius Lopez ibidem, tametſi poſteà controuertat, num in eo Regno poſt. l. 1. titul. 2. lib. 5. Ordina. quæ eſt. 1. titul. 4. lib. 5. nouæ collectionis, eiuſmodi fructus pertineant ad legatarium à morte teſtatoris, eò quod in eo Regno post eam legem neceſſe non ſit hæredem, ſiue is ex teſtamento ſit ſiue abinteſtato, adire hæreditatem, ut legata ſint valida, vt de iure communi eſt neceſſe, eratque in Regno Caſtellæ tempore illius legis. 37. citatæ, relinquitque Greg. id alijs definiendum. Qui communiorem opinionem voluerit amplecti, dicere nihilominùs debet, quādo hæres fuit in mora adeundi hæreditatem, fructus deberi a tempore talis moræ. Item quando teſtator ſeminauit agrū, quem legauit, fructus ſeminum pertinere vna cum agro ad legatarium. Has, & quaſdam alias limitationes cum Alexādro, & alijs, adhibet Greg. Lopez cōmuniori opinioni. Qui verò Bart. opinionem veram exiſtimauerit, quæ nobis rationi ac iuris principijs conſonantior videtur, excipere debet euentus, in quibus dictum in calce diſput 181. eſt, dominium legati, non a puncto mortis teſtatoris, ſed à puncto aditæ hæreditatis tranſire in legatarium: cum enim fructus dominium comitentur, vtique qui medio tempore fuerunt, percepti, non ad legatarium, ſed ad hæreditatem, atque adeo ratione hæreditatis ad hæredem pertinebunt.

Ius Caſte.

Fructus, qui ex eiuſmodi rebus a teſtatore miniſtriſve illius ante ipſius mortem poſt teſtamentum conditum fuerint percepti, hæreditati, atque adeò hæredi cedunt. Excipitur, quando contrarium de teſtatoris mente conſtat, vt ſi rem legauit cum omnibus fructibus & emolumentis illius. Ita probat l. Lucius. 1. iuncta gloſ. ibi, in verb. commodis. ff de. leg. 2. & affirmant Bart. & alij, quos Ant. Gom. num 5. cit. refert ac ſequitur.

Excipitur prçtereà, niſi fructus eiuſmodi ſint, vt rei legatæ accreſcant, unumque cum illa efficiant: tunc enim, etiam ſi poſt teſtamentum conditum, & ante mortem teſtatoris oriantur, ſi tamen à re legata non ſeparentur, ſed vnum quid cum ea efficiant, pertinent ad legatarium, vt ſi grex alicui legatur, capita, quæ uiuente teſtatore naſcuntur & à grege non ſeparantur, pertinent ad legatarium, & non ad hæredē. Quin uniuerſim ſi legato aliquid viuente teſtatore accreſcat, etiam ſi non ſit fructus legati, pertinet ad legatarium: ſicut è contrario, ſi aliquid decreſcat, perit legatario, neque tenetur hæres ſoluere illi æſtimationem: ut ſi grex legetur alicui, eumque augeat teſtator emendo noua pecora, aut alia ratione, incrementum pertinet ad legatarium: ſicut ſi uendat, donet, aut occidat partem gregis, vel caſu fortuito pereat tanta pars, ut vnum, aut alterum tantum pecus maneat, nec gregis iam rationem retineat, totum detrimentum ſpectat ad legatarium, ſolumque illi eſt tradendum, quod per mortem teſtatoris, aut adita hęreditate ſuperfuerit. Ita habetur. §. ſi grex inſtitut. de legatis. l grege, & l ſi grege. ff. de lega. 1. l. equis. ff. de vſuris. Quòd ſi teſtator gregem ſuum leget, in quo alliquod, aut aliqua ſint pecora aliena, nō cēſetur legaſſe pecora aliena permixta, ſed ſola ſua pecora. Ita cum alijs, quos refert, probat ſufficienter Antonius Gom. 1. tom. var. reſol. c. 11. num. 22.

Similiter ſi peculium aliquod legetur, & illud uiuente teſtatore accreſcat, aut decreſcat, incrementum, aut decrementum pertinet ad legatarium §. ſi peculium, inſtit. de legat. l. peculium in princ ff. de leg 2. l denique. §. vltim. ff. de peculio legato. Eodem modo, ſi familia ſeruorum legetur, vel uniuerſa vel ſeruorum vrbanorum, aut ruſticorū, ſi quid illi accreſcat, aut decreſcat, commodum, aut detrimentum

cedit

cedit legatario l. peculium in princ. citat. Quæ A autem nomine ſeruorum ruſticorum & vrbanorum ſint, intelligendi, habetur l. ſeruis vrbanis, ff. de leg. 3. Et quòd, ſeruorum nomine, maſculi, & fœminæ intelligantur: nomine vero, ancillarum, ſolæ fœminæ, habetur l. ſeruis legatis. ff. eodem titulo.

Item ſi fundus legatus ſit, & vel alluuione, vel alia ratione ei aliquid accreſcat, vt quia teſtator partem proximã emit, illiq; eam adiecit, vel ex proximo ſuo prædio illũ auxit, ita q̃ rẽ, quã adiecit, non poſſedit tanquã prædiũ à præcedente diſtinctum, incrementum poſt teſtatoris mortem pertinet ad legatarium: ſicut & decrementum eiſdem modis teſtatore viuente factum, legatarij damno accideret. Idem eſt, ſi domui legatæ columnas marmoreas, aut partem B aliam augeret; vel ſi ſtatuæ legatæ brachium addiret argenteum, vel quiduis aliud, quod ſtatuæ eſſet inſertum, aut aliquid ab ea detraheret, & ita de cæteris rebus legatis. l. ſi ex toto in princ. & l quod in rerum. §. ſi quis poſt. ff. de leg. 1. l. cùm fundus. ff. de. leg. 2, l. ſi ſtatuam. ff de auro & argento legato. §. ædibus inſt. de leg. l. 37 tit. 9. p. 6. Couar. de pract. quæſt ca. 2. longã texit diſputationem, quando fundus aliquis à pluribus pro indiuiſo poſſidebatur, vtrum ſi tunc vnus leget fundum illum, aut partem pro indiuiſo, quę ad ipſum ſpectabat, & poſtea vel toti fundo aliquid accreſcat, vel vnus pro indiuiſo poſſidentium emat ab alio partem illius, incrementum illud pertineat ad legatarium. Couar. leg. to.

C Si tamen quis rem legatam, aut partẽ illius, alienauerit, tunc ſi donatione mere liberali, hoc eſt, nulla vrgente neceſſitate, id efficeret, ademiſſe, ſeu reuocaſſe cenſetur legatũ quo ad id, quod ita alienatum eſt, niſi legatarius contrariam fuiſſe teſtatoris voluntatem ſufficienter probaret. l. rem legatam ff. de adimen. legatis Habetq; id uerũ, etiam ſi donatio nulla ſit, ut conſtat ex l. legatum ſub conditione. §. ult. ff. de adimen. leg. & affirmat gl. 1. §. ſi rem ſuam inſt. de leg. Si uerò rem legatam, aut partem illius titulo oneroſo alienauit, ut uẽditione aut permutatione; tunc, ſi nulla neceſſitate impellente id effecit, cenſetur reuocaſſe legatum, niſi legatarius contrarium probet. Ita colligitur ex l. fideicommiſſa quocunque §. ſi rem. ff de leg. 3. et l. rem legatam, ff de adim eo. legat. & affir- D mant gloſ. 1. §. ſi rem ſuam. inſt de legatis, & gloſ. l. qui poſt. verb dedit. C. de legatis. Porrò in iis euentibus, in quibus donatione vel contractu oneroſo ad emptum cenſetur legatum, etiam ſi teſtator rem, quam ita alienauit, poſteà emat aut alia ratione dominium illius acquirat, non reuiuiſcit legatum. Ita habetur l. cum ſeruus ff. de adimendis leg. & l. qui res. §. areã ff. de ſolutionibus. Quando autem teſtator neceſſitate compulſus rem legatam, aut partem illius vẽdidit, aut alia ratione alienauit, vt quia niſi venderet, res erat peritura, aut quia neceſſe tunc id erat ad prouidẽdum familiæ, vel alia ratione, non cenſetur reuocaſſe legatum, niſi id hęredes ſufficienter probent, Idemque eſt, ſi neceſſitate compulſus ſiue ſecus, rem legatam pignori, aut hypotheca ſubiecit. ita habetur. l. fideicommiſſa. §. ſi rem. ff de leg. 3. l. ſi rem A legatam ff. de adimend s leg §. ſi rem ſuam inſtit de leg. & l. qui poſt. C. de leg. atque iuxta hæc intelligenda eſt. l. ſi ex toto in princ. ff. de leg. 2.

Iuxta hactenus dicta, ſi quis alicui leget fundum, & poſteà in eo plãtet vineam, oliuetum, aut aliquid aliud, cedunt plantę legatario. l. 37. titul. 9 part 6. Eodem modo, ſi vineam aut oliuetum leget, & poſtea plantas deſtruat, plantæ pereunt legatario. Si quis item leget & aream, & poſteà in ea ædificet domum, ea domus, tanquam incrementum in area factum, pertinet ad legatarium, niſi de contraria voluntate teſtatoris conſtet l ſeruum filij. §. ſi areę ff. de leg 1. Si tamen area eſſet aliena, &, iuxta ea quæ in ſe- B quentibus dicenda ſunt, legata eſſet atque a domino areæ eſſet domus in ea ædificata, non uerò à teſtatore tunc talis domus non pertineret ad legatarium ſed ſolùm areæ pretium ſoluendum illi eſſet ab hæredibus teſtatoris. Si tamen poſteà deſtrueretur domus, in eo ſenſu deberetur legatario area, quod hæredes tenerentur eam emere, atque illi dare, alioquin tenerẽtur dare pretium iuxta ea, quæ in ſequentibus dicenda ſunt Ita cũ Bart, & alijs Antonius Gom. 1. tom. variar reſol c. 12 num. 6. intelligit. l ſi chorus § area legata ff. de legat. 3. quæ alioquin priori definitioni repugnaret. Conſentit cum hac expoſitione. l qui res § aream. ff. de ſolutionib vbi hoc ipſum definitur, quando alicui promiſſa eſt area aliena, & dominus illius domum in ea ædificauit.

C Quando domus legata fuit, viuenteque teſtatore fuit exuſta, aut quauis alia ratione deſtructa, area debetur legatario. l ſi grege in fine ff. legat 1. Si tamẽ domus, quæ legata fuit, paulatim a teſtatore fuit refecta, etiam ſi nihil prorſus materiei antiquæ domus remaneat, domus debetur legatario, quia per refectionis continuationem ſemper fuit eadẽ numero domus. Ita habetur. l ſi ita §. ſi domus. ff de legat. 1. conſentit. l. qui res §. aream. ff de ſolutionib. Vbi habetur, quòd ſi quis promiſit nauim alienam, & dominus eam eo animo diſſoluat, ut iterũ ex eiſdem tabulis eam conſtruat, tenetur, qui illam promiſit, eam iterum conſtructam emere, & tradere illi, cui eam promiſit: ſecus autẽ ſi dominus alio cõſilio illam diſſipaſſet, & po- D ſteà mutato conſilio, ex eiſdem tabulis eadẽ conſtrueret; quoniam eo ipſo quod animo eã iterum non conſtruendi deſtructa fuit, extincta fuit obligatio, quæ iterum non conſurgit. Quòd ſi quis domum legauit, exuſtaque aut deſtructa fuit omnino, & poſtea teſtator aliã domum in eadem area conſtruxit, cẽſetur omnino extinctum primum legatum, ita vt neque domus de nouo extructa, neq; area ab hæredibus teſtatoris debeatur legatario, niſi de contraria teſtatoris uoluntate, aliunde conſtet. Ita habetur §. ſi domus citat, & cõſentit in his omnib. Ant Gom. 1. tom var. reſol. c. 12. nu 41.

Cum hactenus dictis coniunctum eſt dicamus, ſi res teſtatoris certa & determinata in indiuiduo legata ſit, eaque poſt mortẽ teſtatori (impleta iã conditione, ſi ſub conditione relicta fuit) neq, dolo, neq, lata, neq; leui culpa

hæredis

hæredis interueniente, pereat, tūc perire legatario; ſed ad eum pertinere, quæ remanent ex tali re; vt, ſi ſit bos, pertinere corium & carnes illius. Ratio eſt, quoniam ab eo puncto res illa cœpit eſſe legatarij: res autem domino perit; ſed conſequitur dominium eorum, quæ ex illa permanent, eſto alterius rationis atque ſpeciei ſint, ac fuerint, dū erant in re legata, iuxta. l. ſolùm §. meum eſt. ff. de rei vendicatione, cuius hæc ſunt verba; Meum eſt, quod ex re mea ſupereſt, cuius vendicandi ius habeo; & l. ſi ſeruus furtiuus. §. boue. ff de condictio furtiua. Di i, neque interueniente dolo, neque lata, neque leui culpa hæredis: quoniam cùm hæres adita hæreditate ſoluere teneatur legata ex onere ſibi à teſtatore iniuncto, contractuſque aut quaſi contractus ille cedat ſimul in commodum hæredis, qui hæreditatis commodum reportat, & legatarij, utique, iuxta communem regulam, tenetur de culpa leui, non verò de leuiſſima, ut in materia de contractibus videbimus: atque hoc eſt, quod in re propoſita definiunt. l. non amplius. §. t. & l. cum res. §. itaq; ſi Stichus, & §. culpa autem, iuncta prima ſolutione Gloſſæ ibi uerb. dilig. ff. de legat 1. & apertius. l ſi ſeruus legatus. §. cùm quod, eod. titul. ubi additur, quòd ſi quid alicui legetur cum onere, ut id alteri reſtituat, ita, quòd nullum commodum reportet ex teſtamento, ſolū tenetur de dolo, atque adeò de lata culpa, quæ dolo æquiparatur; nō verò de culpa, leui ſcilicet.

Si verò res eodem pacto legata pereat uiuente adhuc teſtatore, tunc licet ſimiliter pereat legatario; ſi tamen partes illius maneant, ſintq; eiuſdem rationis cum ipſiſmet dum erāt in ſuo toto (cuiuſmodi ſunt area, & quæ remanent deſtructa domo, ut parietes, qui erecti manſerunt, & lapides ac ligna partium quæ corruerunt) debentur legatario tanquam res, quæ in ipſo toto illi erant legatæ, vt ex ſe eſt manifeſtum, & confirmant iura, quibus ſupra oſtendimus aream deberi legatario, quando de contraria uoluntate teſtatoris non conſtat. At uero, ſi, quod remanet ex re legata, non eſt eiuſdem rationis, atque erat in toto, ut cadauer animalis legati, & partes illius, propter diſtinctam formam ſubſtantialem, quæ, expulſa anima ſenſitiua, de nouo illis aduenit; tunc, quod ita remanſit non debetur legatario, neq; partes illius. Ratio eſt, quoniam totum legatum cū omnibus partibus illud integrantibus perijt, antequam legatarius dominium illius conſequeretur. Ita habetur expreſsè. l. mortuo boue in prin. ff. de leg. 2. affirmantq; hæc omnia gloſſa ibi Bar. & alij Doctores, quos Ant. Gom. t. tom. var. reſ. c. 15. nu. 16. & 41. refert ac ſequitur.

Vt ad fructus rei legatæ redeamus, quando res propria teſtatoris determinata in indiuiduo in diem certum legata eſt, tunc ſi dies in gratiam hęredis fuit appoſitus, fructus medij temporis pertinent ad hæredem; quia ea præſumitur fuiſſe voluntas teſtatoris: ſi verò fuit appoſitus in gratiā ſolius legatarij, quia puer erat, ne legatum conſumaret, pertinent ad legatarium, iuxta l. ſi ita relictum. §. Pegaſius. ff. de leg. 2 & l. in fideicommiſſi. § cum Pollidius. ff. de vſuris, affirmantque glo l. ex his uerbis. ff.

A quando dies legati cedat, Syluester verb. legatum. 1. nu 6. & Doctores communiter, conſentiuntq; ſimiliter ea, quę de fideicommiſſis diſp. 187 & 188. dicta ſunt. Obſerua tamen, cùm dominium eiuſmodi legati, eò quod conditionale non ſit, à tempore aditæ hæreditatis, aut mortis teſtatoris in vtroque euentu ad legatarium pertineat, eaq; ratione in vtroq. euentu ad hæredem legatarij trāſmittatur, vt diſput. 181. cōclus. 1. oſtenſum eſt; ſanè ſi poſt teſtatoris mortem in vtrouis euentu pereat, peribit legatario; ea tamen, quæ ex illo remanſerint, ad eundem legatarium pertinebunt, iuxta ea, quæ de alijs legatis rei in ſingulari determinatæ proximè dicta ſunt.

Quando res legata non eſt propria teſtato-
B ris, aut non eſt certa, & determinata in indiuiduo, ſed in ſpecie aut genere, vel eſt quota bonorum defuncti, tunc ſolùm debentur fructus illius legatario à tempore, quo hæres eſt in mora illa tradendi. Ratio eſt, quoniam, vt diſputatione 3. & 181 dictum eſt, tempore antecedente dominium talis legati non pertinebat ad legatarium, ſed ad hæredem, aut hæredes, neq; uſq; ad illud tempus culpam commiſerunt, illamve iniuriam legatario fecerunt, legatum ei non tradendo, vt ratione iniuriæ ad reſtitutionem fructuum tenerentur: ergo fructus illius temporis non pertinent ad legatarium, ſed ad hæredes. l. ſi quis bonorum. ff. de leg. 1. Conſentit. l. ult. C. de uſur. & fructib. legatorum, & affirmant Bar. & alij, quos Anton. Gom. 1. tom uar. reſol. c. 12. nu. 22. refert ac ſe-
C quitur. Quòd ſi res propria teſtatoris, & determinata in ſingulari ſub conditione legetur, nō debentur fructus, niſi à puncto conditionis impletæ: quoniam ante illud punctum non tranſit dominium rei illius in legatarium, eſto hæreditas ſit adita. Cautè dixi ſupra, uel eſt quota bonorum defuncti: quoniam ſi legatū ſit quotæ hæreditatis, talis legatarius nihil differt ab hærede, ut diſp. 204. dicetur, ubi iterum ſermo redibit de legato quotæ bonorū defuncti.

Soluere rem legatam indeterminatam in indiuiduo, pertinet ad hæredes pro rata portionū, in quibus fuerint inſtituti, niſi aliud ex uerbis teſtatoris colligatur. Quo fit, ut ſi eorum aliquis impotens ad ſoluendum reddatur, cæteri non teneantur ſoluere portionem illius.
D Ita habetur. l legatorum. ff. de leg 2. & affirmāt Bart. & Doctores communiter, quos refert, & ſequitur Ant Gom. c. 12. cit nu. 17.

Quando dominium legati, iuxta hactenus dicta, tranſiuit in legatarium, conceditur legatario, non ſolùm actio perſonalis ad illud exigendam, & hypothecaria in bona omnia, quæ fuerunt teſtatoris, ut ex eis ſoluatur ad quaſcuoque manus ea bona deuenerint, ſed etiam rei uendicatio. l. 1. C. communia de legatis, iuncta gloſſa ibi in uerbo perſonalem, inſtitut. de legat. §. noſtra autem, iuncta etiam glo. ibidem, uerb. per in rem. Quando uero dominium non tranſit in legatarium, ſolùm duæ priores actiones illi conceduntur, ut ex duobus iuribus citatis, & alijs conſtat, affirmatque communis Doctorum ſententia, quā referunt & ſequuntur Couar. c. Raynutius de

teſt.ſ.10.n.2.& Ant.Gom.j.to.var.reſ.c.12.n.7.

Si legatarius propria auctoritate occupet rē ſibi legatā, aut partem illius, incidit in pœnam amittēdi hæredi id, quod ita acceperit, eſto nulla interueniat vis. l. nō eſt dubiū. C. de leg. Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 12. nu. 10 arbitratur hoc habere locū, ſi occupetur poſt hæreditatē per hæredem aditam: ſi namque ante aditam vſurpetur, ſolùm putat habere locum interdictum quorum legatorū, nempe vt cogatur illam reddere, vt poſtea eandem ab hærede petat, iuxta l. 1. § rediguntur. ff. quorum legatorum; quæ fuit ſententia Azonis, vt Gloſſa in prima ſolutione ibidem refert. Credo tamen legem, non eſt dubium, vim etiam habere, eſto hæreditas non ſit adita, eò quòd vniuerſim ſine vlla reſtrictione loquatur; ſicut etiam interdictum illud vniuerſim ſine reſtrictione, quo nondum adita eſset hæreditas, loquebatur, tenebaturq; tunc, qui poſt hæreditatem aditā aliquid vſurpabat, illud reſtituere, vt ab hærede illud ipſū peteret: quarè l. non eſt dubium, pœnam vltra illud interdictum uniuerſim addidit, ut gloſsa citata, iuxta aliorum ſententiam, ſubiungit.

Dictum eſt, propria auctoritate: quoniam ſi ex teſtatoris facultate id efficiat, in nullam incidit pœnam, neq; tenetur id hæredi reſtituere, ut ait Glo. l. Titia cum teſtamento. § Lucius verb. non ſic interpretandam. ff. de leg. 2. & affirmant Bart. & communis ſententia, quā Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 12, nu. 10, refert ac ſequitur, argum. tex. in l. creditores iuncta gl. ibi. C. de pignorib. & in l. ſi ex ſtipulatione. ff. de acq. poſs. Habetq; id uerum, etiam ſi ex tacita teſtatoris uoluntate id efficiat. Vnde, quando teſtamenti executor facultatem habet ad bona defuncti occupanda, iuxta ea quæ diſputatione ſequenti dicēda ſunt, ſi legatum à teſtatore ſibi relictum occupet, in nullam incidit pœnā: quoniam ſicut teſtator conceſsiſse illi cenſetur auctoritatem ad occupandum bona ipſius, ut quoad alia impleat teſtamentum, ita cenſetur conceſſiſse, ut vſurpet rem ſibi legatam. Ita Ant. Gom. ibid. cum Bal. & alijs, quos citat.

DISPVTATIO CXCV.

Legare quis, & cui poſſit. Quæ communitatis facta cenſeantur. Quando legata debeantur, & a quo, atq; vbi peti poſſint.

LEgare ſolus is, & omnis poteſt, qui poteſt teſtari. l. 2. ff de legat. 1. l. 1. tit. 9 p. 6. & affirmat communis Doctorum ſententia. Etenim legata teſtamento, aut codicillo relinqui poſſunt: is autem omnis, & ſolus codicillum facere poteſt, qui poteſt teſtari, ut conſtat ex l. diuus. §. codicillos. ff. de iure codicillorum, & ex l. 1 in princ. ff. de leg. 3. Quis autem teſtari poſſit, aut non poſſit, dictum eſt à diſp. 136.

Legata ijs omnibus, & ſolis poſſunt relinqui, qui hæredes inſtitui poſſunt. §. legari. inſtit. de leg. l. 1. tit. 9. part. 6. qui autem hæredes inſtitui poſſint, diſp. nu. 154. dictum eſt. Sicut autem ibi oſtenſum eſt communitates, ut Eccleſias, conuentus, ciuitates, vicos, & collegia hæredes inſtitui poſſe, ſic etiam legata eiſdem poſſunt relinqui. Quin ſi aliquid in publicam vtilitatem ciuitatis, oppidi, &c. relictum ſit, ut in cibos pauperum talis ciuitatis, ad erudiendos pueros, ad maritandas orphanas, pro monaſterio, vel hoſpitali in eo conſtruendo, aut pro alia cauſa publica, competit tali communitati actio perſonalis, vel etiam realis, ut id in ipſius publicam utilitatem executioni mandetur: in defectum tamen eorum, quibus cura executionem curandi peculiariter à teſtatore iniuncta ſit, aut eorum in quorum peculiare commodum legatum relictum ſit, verbi gratia, ſi legatum cōtineat, ut religioſis talis ordinis conſtruatur in ea ciuitate monaſterium, primùm competit ea actio religioſis illis, & in eorum defectum, aut ſimul etiam cum illis ciuitati, quatenus in vtrorumq; commodum, & bonum tale legatum eſt relictum. Ita colligitur apertè ex l. ſi quid relictum, & l. ciuitatibus in prin. ff. de leg. 1. facit etiam tex. in l. ſi quis à filio. §. vlt. & in l. ſi hæres. 1 §. vlt. ff. eod. tit. Idem probant multa alia iura, quæ Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 12. nu. 6. citat, & affirmant Bart. & communis Doctorum ſententia, quam refert ac ſequitur.

A regula propoſita excipiuntur fratres minores, qui neque in communi poſsunt hæredes inſtitui, iuxta ipſorum regulam: eò quòd neq; in communi ſint dominij rei alicuius capaces, ut habetur Clement. exiui de paradiſo. §. cupientes de uerb ſign. Eorum tamen communitatibus poſſunt legata in eleemoſynas relinqui, dummodò non ſint in tanta quantitate, ut uideatur factum in fraudem, quaſi ſub legati forma videatur hæreditas eis relinqui, vt in eadem Clemen. & § ſubiungitur. Domibus autem noſtris profeſſis, quæ dominij bonorum mobilium capaces ſunt, non ſolùm legata, ſed etiam hæreditas à Chriſti fidelibus in eleemoſynam relinqui poteſt: bona tamen immobilia, quorum dominium eædem domus habere non poſſunt, vendi debent cum primum id fieri potuerit, ut ex pretio congrua ſuſtentatio capiatur.

Spurijs, qui hæredes eſse non poſsunt, quamuis aliquid, in alimenta competentia, poſſit a parentibus legari; id tamen non tam eſt legatum, quàm alimenta ipſis ex bonis parentum debita, & æs alienum parentum. Vnde, ſi legatum competentia alimenta excedat, aut ſpurius aliunde habeat vnde competenter ſuſtentetur, in exteriori & in conſcientiæ foro eſt inualidum quoad exceſsum. Ita Gram. deciſ. 143. nu 5. Eſt igitur regula à nobis propoſita, iuribuſque confirmata, regulariter intelligenda, vt Sylueſt. verb. legatum. 2. §. 2. rectè adnotauit.

Si legatarius tempore conditi teſtamenti aut codicilli incapax legati ſit, & tempore mortis teſtatoris capax illius reddatur, validum eſt tale legatum l. ſeruus eius. ff de acquirend. hæred. iuncta. l. ſi mihi & tibi. §. regula. ff. de leg. 1. l ſi cognatis. ff. de reb. dub. & l. 1. tit. 9. par. 6. & alijs iuribus; quæ ibidem Gloſſa vlt. Greg Lopez citat.

Legata de iure communi, niſi pia ſint, adeò non debentur ante aditam hæreditatem, vt ſi teſta- Ius commune.

teſtamento relicta ſint, & hæredes in eo ſtatuti eam non adeant, aut ſaltem aliquis eorum, nulla reddantur, eſto poſteà hęredes ab inteſtato eandem adeant, ut diſp. 181. dictum eſt. Excipiuntur tamen nonnulli euentus ibidem cōmemorati, in quibus debentur adita per hæredes ab inteſtato. Ratio autem cur ius ſtatuerit, vt legata ante hæreditatem aditam non deberentur, fuit: quoniam hæreditas, dum eſt iacens, repræſentat defunctum, qui legata non debet, neq; interim eſt perſona à qua peti poſſint, & aduerſus quam ea de re agi poſſit in iudicio: hæres autem, dum hæreditatem adit, quaſi contrahere cenſetur cū creditoribus & legatarijs defuncti ſe aſtringendo ad onera hæreditatis ſubeunda. l. apud Iulianum. §. ſi pupillus ff quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur, & §. hæres inſt. de oblig. quæ ex quaſi contract. Vt tamen eadem diſp. dictum eſt, in Regno Caſtell. l. 1. tit. 2. lib. 5. Ordin. quæ eſt. l. 1. tit. 4. lib. 5. nouæ collect. ſtatutum eſt, ut legata debeantur, eſto neque hæredes ab inteſtato hęreditatem nolint adire. Prius tamen admonendi erunt hæredes, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, ut hæreditatem adeant: quòd ſi in mora fuerint, dandus a iudice erit curator bonis defuncti, & tūc legatarij petent legata, creditoreſq; alij debita ſua, competetque legatarijs, non ſolùm perſonalis actio, ſed & hypothecaria, atque rei vendicatio, non ſecus ac ſi hæredes adijſſent hæreditatem, ut Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 12. nu. 21. ſufficienter probat.

Ius Caſte.

Ait à Grama. deciſ. 248. quod id, quod cum Couar. Bart. Panor. & alijs diſp. 181. diximus, affirmat, legata pia non deberi ante aditam hæreditatem. Ait namq; hoc communius eſſe receptum, refertq; in cauſa, in qua duo coniuges ſe mutuò conſtituerant vſuſfructuarios, ſtatuerantq;, vt poſt mortem vltimi confraternitas miſericordiæ per quinquēnium frueretur eis bonis, cùm orta fuiſſet controuerſia, an quinquennium illud computandum eſſet a morte vltimi coniugis, an potius ab hæreditate adita per hæredes talis vltimi coniugis, & non ſolū iudex primæ inſtantiæ pronunciaſſet computandum eſſe à morte vltimi coniugis, ſed etiã in ſecunda inſtantia ſenatores cauſarum ciuilium, eandem ſententiam confirmaſſent, ipſum tamen cum quibuſdam alijs ex ſupremis ſenatoribus, tametſi alijs eiuſdem ordinis refragantibus, contrariam ſententiam pronunciaſſe, nempe computandum eſſe ab hæreditate adita, & non à morte vltimi coniugis; eò quod communior ſententia ſit, neque legata pia deberi ante aditam hæreditatem. Hoc tamen non obſtante, potius cum Bart. & alijs ſentirem: non ſolùm quoniam Carolus ...... & alij, quos Couar. refert, Bart. opinionem cenſent communius eſſe receptam, & in hoc Luſitaniæ Regno Bart. opinionibus, quando communiter non reprobantur, & neque conſuetudo, neque textus expreſſus, neque Accurſij Gloſſa ſunt in contrarium, eſt ſtandum in iudicando; ſed etiam quoniam in legatis pijs ſtandum non eſt diſpoſitionibus iuris ciuilis, ſed ſolùm naturali iuri, vt diſputationes. 134. & alias ſæpe oſtenſum eſt: attento autem ſolo

A iure naturali nullus dixerit, legatum illud piū in eo euentu non deberi à morte vltimi teſtatoris, pręſertim cùm verba, quibus relictū fuit, apertè ſignificent eam fuiſſe voluntatem teſtatoris. Adde, quemadmodū quando legata fuit res propria teſtatoris determinata in ſingulari, dominium illius fictione iuris cenſetur tranſijſſe in legatarium à morte teſtatoris, eaque ratione diſputatione præcedente dictum eſt, fructus illius à morte teſtatoris pertinere ad legatarium: ita cum in re propoſita vſusfructus certus in ſingulari bonorum omnium illorum defunctorum ſit relictus, vtiq; adita hæreditate vſusfructus ipſe, & non ſolum ius ad illum, cenſetur acquiſitus confraternitati illi à morte teſtatoris vltimi, atq; adeò fructus ex eis bonis

B à morte teſtatoris percepti, illorumve æſtimatio, confraternitati illi debetur. Legata ab hæredibus peti debent ab executoribus autem, quando ſunt conſtituti uniuerſales diſtributores bonorum omnium defuncti in pauperes, aut in alia pia opera; aut quando quis ſuam animam conſtituit hæredem, præcipiens vt bona ſua per executorem aliquem diſtribuantur in pia aliqua opera, eſto ſimul ſtatuat legata aliqua profana. Quando autem hæres aliquis eſſet conſtitutus, relictuſq; ſimul eſſet aliquis alius, qui executor eſſet quorundam legatorū, is petere teneretur ab hærede bona vnde legata impleret, & ad id illum cogere: propria autem auctoritate non poſſet quicquam accipere, niſi peculiariter ad id facta eſſet poteſtas per teſtatorem.

Legata à quo petẽda.

C Habent verò hæc omnia locū, non ſolùm quãdo à teſtatore conſtitutum executori eſt aliquod præmium, ſed etiam quãdo ſine præmio executor munus acceptauit. Dato etiam curatore per iudicem bonis defuncti, quando mora hæredum, aut legitima alia cauſa id poſtularet, peti poſſent legata, miniſterio talis curatoris iudiciſq; auctoritate ſoluenda. In his conuenire ferè videtur Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 12. nu. 12. argum. tex. in l. ſi a pluribus. ff. de leg. 1. in l. alio. ff. de alimen. & cib. legat. atq. aliorum iurium quæ citat.

Vltimo dicendum eſt, vbi legatum peti in iudicio poſſit, & ubi ſolui debeat. Quod ad primum attinet, vniuerſim legatū peti poteſt vbi hæreditas, aut maior hæreditatis pars exiſtit. l. vnica. C. ubi fideicommiſſum peti poſſit l. ſi fi-

Vbi poſſint peti.

D deicommiſſum in princip. ff de iudic. Item ubi hæres habet domicilium. l. ſi fideicommiſſum citata. §. pen. Quando autem legatum fuit res determinata in ſingulari, tūc, ſiue actione reali ſiue perſonali agatur, ultra illa duo loca peti etiam poteſt ubi talis res exiſtit. l. quod legatur ff. de iudicijs, & l. cùm res. §. ſed ſi res. ff de legat. 1. daturque optio legatario ubi ex his locis petere malit; conſentiuntque Gloſſæ his duobus iuribus citatis. Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 12. num. vlt. & Doctores communiter. Non dubito, quando res, eſto legata non ſit determinata in indiuiduo, pręſtanda tamen eſt ex teſtatoris uoluntate in certo loco, ut ſi teſtator legauit tot menſuras tritici ex aceruo quem habebat in certo loco, vel vini ex tali dolio, vel aliunde conſtat voluntatem teſtatoris eſſe vt legatum ſoluatur in alio loco, peti etiã

poſse in loco ubi eſt ſoluendum, eſto ibi nec ſit maior pars hæreditatis, nec teſtator habeat domicilium; quin expreſſè id videtur doceri. l. ſi fideicommiſſum. ff. de iudicijs, & cõſonat. l. ſed & ſi. §. ſi liberis eodem titulo.

Vbi ſoluẽda.

Quod ad ſecundum attinet, quando de teſtatoris voluntate conſtat vbi legatũ ſoluendum ſit, vt quia ex talis horreo, vel ex tali cella vinaria iuſſit tradi legatario tot menſuras tritici aut vini, ibi eſt ſoluẽdum. l. quod legatur. §. præterea. ff. de iudicijs, & l. cum res. §. ſed ſi id. ff. de leg. 1. Idem eſt ſi ex aliqua alia circunſtantia, aut expreſſiori teſtatoris voluntate conſtat vbi ſoluendum ſit. l. ſed & ſi § ſi libertis ff. de iudicijs, & l. cum res. §. ſed ſi res, ff. de leg. 1. Quando autem aliter de teſtatoris voluntate non conſtat, ſi legetur res teſtatoris determinata in indiuiduo, quamuis alibi à legatario petatur, ibi tamen ſoluenda eſt, vbi illa exiſtit, neq; tenetur hæres illam aſportare ac ſoluere in loco, vbi petitur, etiam ſi legatarius dicat ſe ſoluturum expenſas, vt gloſſa. 3. l. quod legatur ff de iudicijs ait: quemadmodum ſi legatarius petat, vt ſoluatur in loco vbi illa exiſtit, non poteſt hæres excipere, ſeu opponere, alibi eſſe maiorem partem hæreditatis, eaque ratione alibi eſse ſoluendam. l. quod legatur, & l. ſed & ſi. § ſi ea res. ff. de iudicijs, & l. cũ res §. ſed ſi res, iuncta gloſ a ibi. ff. de leg. 1. Quod ſi res ita legata culpa teſtatoris alibi tranſlata ſit (quę nomine doli interdum iure ſignificatur cùm tamen latius, quàm dolus preſſe ſumptus pateat) tunc ſoluere eam tenetur vbi petitur, aut æſtimationem illius, vel certè ſumptibus hæredis transferenda eſt, vbi ſoluenda erat, niſi vel ex mora notabile detrimentum ſequatur legatario, vel ex magnitudine ſumptuum & difficultate ęquitas poſtularet, vt legatarius contentus eſset æſtimatione; quæ ſane fieri in eo euentu deberet, non ſolùm in mediocri, ſed etiam in rigoroſo pretio. Idem dicendum eſt, ſi legata fuit res aliena determinata in ſingulari, & culpa hæredis, qui, quo tempore debuit, non curauit eam emere, alio tranſlata eſt. Si autem ſiue hæredis culpa in vtrouis caſu res aliò eſt tranſlata, non tenetur illam ſoluere niſi vbi illa eſt: niſi fortè legatarius velit, ut ſuis ſumptibus transferatur in locum ubi erat ſoluenda Hæc habentur. l. cum res. § ſed ſi alibi, iuncta glo. in uerb. tranſtulit, & §. itaque ſi Stichus. ff. de leg. 1. l. quod legatur in princ. & §. ſi autem. ff de iudicijs. l. ſi res, & l. niſi. ff. de rei vendicat. & l. ſi hæreditas. §. c. iuncta glo. ibi in uerb. planè: ubi vide, ſi res reſtituenda ſit mancipium, quis teneatur cibare illud uſq; ad locum, in quo eſt reſtituendum. Quando autem res legata determinata non eſt in indiuiduo, ſolui debet ubi petitur. l. quòd ſi res. §. præterea. ff. de iudicijs, & l. cum res. §. ſed ſi id. ff. de leg. 1. Circa hactenus dicta obſerua, ſi hæres ſoluere alibi incipiat, quam iuxta hactenus dicta tenebatur, aut conſentiat ſe alibi ſoluturũ, tum nihil in contrarium poſſe deinceps excipere, ſed vbi cœpit, aut ubi conſenſit, tenetur ſoluere. l. ſi fideicommiſſum. §. vlt. & l. quamuis. ff. de iudic.

DISPVTATIO. CXCVI.

Legatum de re hæredis, aut alterius, aut in qua teſtator non habet plenum ius, vel qua poſſideri non poteſt a legatario, quouſque valeat.

SI teſtator leget rem hæredis, ſiue ignoret ſuam aut hæredis eſſe, ſiue non, ualidum eſt tale legatum, teneturq. hęres eam rem legatario ſoluere: non tamen tranſit dominium in legatarium ante traditionem, ut diſput. 194. dictum eſt. Ita habetur. l. unum ex familia. §. ſi rem. ff. de leg. 2. l. ſi quis inquilinos. §. c. ff. de leg. 1. l. hæres. ff. qui & à quib. §. non ſolum inſt. de legatis, & l. 10. tit. 9. par. 6. & affirmat communis doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur. Ant Gom. 1. tom. var. reſ. c. 11. num. 14. Couar c. filius noſter. nu. 3. de teſt. & Greg. Lopez ad l. 10. citatam. Couar. addit, idem eſſe ſi teſtator leget rem reſtitutioni hæredi ſubiectam, modò vinculata non ſit, prohibitave alienari: nam tunc ſolum tenetur tradere legatario æſtimationem. Addit etiam, ſupradicta intelligenda eſſe, modò hæres pluſquam in legitima ſibi debita ſit inſtitutus: ratione namq; ſolius legitimæ nullum grauamen imponi ei poteſt, iuxta l. quoniam in prioribus. C. de inoffi. teſta. vt ex ſe eſt notiſſimum.

Si autem teſtator plures inſtituat hęredes, & rem unius illorum leget, is, cuius res illa erat, ſolùm tenetur ſoluere partem illius pro rata portionis, in qua eſt inſtitutus: reliqui verò hæredes tenentur contribuere æſtimationẽ reliquarum partium, vt res integra legatario ſoluatur, ut habetur. l. ſi tibi homo. §. ſi fundus. ff. de legat. 1. Id verò, quod ad reliquas partes attinet, quarum æſtimationem ſoluere tenentur hęredes, quorum res illa non eſt, intelligendum eſt, modo teſtator ſciuerit rem eſſe alienam, & legatarius eam ſcientiam probet, iuxta ea quæ ſtatim ſubijcienda ſunt alioquin illi nihil talis legati ſoluere tenentur. Verum autem tunc hæres, cuius res illa eſt propria, ſoluere teneatur integrum legatum, an verò ſolam eã partem, quam teneretur ſoluere, ſi alij contribuerent. Bart. & communior doctorum ſententia. §. ſi fundus citato affirmat teneri ſoluere totum. Mihi multò magis cum Iaſone & Anton. Gom. loco citato placet, teneri ſoluere partẽ: quoniam ignorantia illa teſtatoris non poteſt hunc hæredem facere deterioris conditionis, quam fuiſſet, ſi in teſtatore adfuiſſet ſcientia, quòd res illa eſſet aliena.

Quod autem hæres ſoluere teneatur legatũ factum de re ipſius hæredis, etiam quando teſtator credebat rem illam, non hæredis, ſed ſuã eſse, fundatur in præſumptione, quæ ius præſumit, etiam ſi ſciret hæredis eſse, eam nihilominus legaturum, cum facile ſoleant teſtatores hæredes ſuos grauare, neque, ut tale legatum impleat, opus ſit eos redimere rem legatam. Ita habetur. l. unũ ex familia. §. ſi rẽ. ff. de leg. 2.

Quando teſtator legauit rem, quę neque ipſius, neq; hæredis erat, tunc, ſi teſtator ſciebat alienã eſſe, tenetur hæres eã emere, & tradere legatario. Si aũt dñs rei non uelit eã uendere,

aut

A aut non niſi maiori pretio, quàm ſit iuſtum, tenetur hæres ſoluere legatario æſtimationem illius rei, prout boni & prudentes arbitrati fuerint eá valere. Quòd ſi teſtator ignorauit alienam eſſe, inualidum cenſetur legatum, niſi legatarius ſit perſona coniuncta teſtatori, ut ſi ſit vxor, aut propinquus: nam tunc validum eſt legatum, quia præſumitur, quòd ſi teſtator sciuiſſet eſſe alienam, uel eam nihilominus legaſſet, uel tantundem ex alijs ſuis bonis. Porro ad legatarium ſpectat probare teſtatorem ſciuiſſe rem eſse alienam, non verò pertinet ad hæredem probare id teſtatorem ignoraſſe. Hæc habentur. l. cum rem alienam, iuncta glo. ibid. C. de legatis. l. non dubium. § vlt. & l. ſi concubinam. § vlt. ff. de leg. 3. §. non ſolùm inſtit. de
B legatis, & l. 10. tit. 9 par. 6. Ant. Gom. 2. tom. var. reſol. c. 12. num. 3. Couar. c. filius noſter. nu. 1. & 4. de teſt. & Greg. Lopez ad l. 10. citatam.

Nomine, propinquorũ, intelligit Ant. Gom. loco citato cum alijs quos citat, coniunctos vſque ad decimum gradum. Melius tamen gl. l. cum alienam. C. de legat. ait, ad prudentis iudicis arbitrio eſſe relinquendum ſpectatis alijs circumſtantijs cócurrentibus, ut conijciat quando, ſi teſtator ſciuiſſet rem eſſe alienam, uerisimiliter, vel tantundem de alijs ſuis bonis eidẽ relinqueret, vel grauaret hæredem rem emere, aut æſtimationem legatario tradere, conſonantque. l. prædia & l. uoluntas. C. de fideicom. Quare neque limitatio, quam Couar. ca. filius noſter citato num. 4. cum alijs, quos citat adhibendam cenſet, quando legatum de re, quam
C teſtator ſuam eſſe putabat, propinquis relinquitur, mihi placet, ſi vniuerſim illam intelligat. Ait namq;, ſi teſtator rem, quam propinquis legauit, credebat titulo aliquo particulari ſuam eſſe, qui tamen titulus iam ceſſauerat, teſtatore id ignorante, aut non attendente, legatum expirare, iuxta l. Sticho ad finem. ff. de auro & argento leg. iuncta Gloſſa ibi & glo. ult. in l. domus. §. 1. ff. de leg. 1. quoniam, inquiunt, in eo euentu non cenſetur illam legare, niſi ex hypotheſi, quòd eo titulo ſua perſeueraret. Hęc, inquam, limitatio vniuerſim intellecta ſanè non placet: quoniam teſtatorem ſcire, quo titulo particulari rem acquiſiuerit, certe per accidens eſt, ut inde colligere poſſimus mentem teſtatoris fuiſſe in euentu, quòd ſua non
D eſſet, voluntatem ipſius eſſe, ut legatum ſit nullum: neque hæc generalis regula ex eo textu colligitur, ubi ex circunſtantijs, cum quibus id in eo euentu erat cõiunctum, id meritò prudentum arbitrio definitum eſt, nulla ſtatuta regula. Quin dico, cùm hæc omnia, hæc hactenus dicta ſunt, quando teſtator, ignorans rem ſuã non eſſe, illã legauit, ex ſola iuris præſumptione definita ſint, contrariumq; vim habeat, non ſolùm in conſcientię, ſed etiã in exteriori foro, ſi in exteriori foro ex circunſtantijs, ſit contrarium præſumendum, ſemper iudicis arbitrio eſſe relinquendum, ut ſi ex circunſtantijs contrarium ſine dubio præſumat, pro ea parte ſententiam pronunciet: in dubio tamen, iuris præſumptioni in vtroq; foro erit ſtandũ. Porrò teſtatorem fuiſſe valde amicum legatarij, aut legatum eſſe ad pias cauſas, coniecturæ ſunt, vt credatur, eſto teſtator ignoret rẽ, quã legabat, non eſſe ſuam uoluntatẽ tamen ſuam eſſe, ut tantundem de alijs ſuis bonis illi tradatur, ut præter Antonium Gom. cum alijs quos citat, affirmat Greg. Lopez ad l. 10 citatam.

Quando libertas eſt legata alicui, eſto teſtator crediderit eum, cui illam legauit, eſſe ſuum mancipium, & poſteà comperiatur eſse alterius, validum eſt legatum fauore libertatis, & tenetur hæres emere mancipium illud, & tradere illi libertatem. Ita habetur l. Paulus. ff. de fideicommiſſ. libert. & l. quidam ita §. ult. ff. ad Treb. Arbitror tamen, quando præſumptio eſſet teſtatorem non conceſſurum illi libertatẽ, ſi ſciuiſſet alienum eſſe, neq; intendiſse grauare hæredem, ut de alijs ſuis bonis illud redimeret, in conſcientiæ, imò & in exteriori foro, non teneri illud redimere, non obſtante fauore libertatis, quæ nulli alteri contra ipſius voluntatem inferre poteſt præiudicium in ſuis bonis. Quin in dubio, quænam fuerit teſtatoris uoluntas, arbitror hæredem in conſcientiæ foro non teneri illud redimere: quoniam in dubio melior eſt conditio hæredis poſſidentis bona defuncti, vt non teneatur emere tali mancipio libertatem.

Controuertunt Doctores, utrum quę hactenus circa ſolutionem legati à teſtatore de re aliena relicti iuxta ius ciuile dicta ſunt, cõſentiant cum iure canonico & lege Dei. Etenim Gregorius Nonus. c. filius noſter de teſt. quod ex epiſtol. 4. lib. 7. indictione prima deſumptum eſt, in hunc modũ cuidam Epiſcopo ſcribit. Filius noſter. F. conqueſtus eſt, quod quondam pater ſuus aliqua Eccleſiæ ueſtræ ſepulturę ſuæ gratia iuris alieni reliquit. Et quidem leges ſęculi hoc habent, vt hæres ad ſoluendũ cogatur, ſi actor eius rem legauerit alienam: ſed quia lege Dei, nõ autem lege huius ſęculi, viuimus, valde mihi videtur iniuſtum, ut res tibi legatæ, quæ cuiuſdã Eccleſię eſſe perhibentur, à te retineantur, qui aliena reſtituere debuiſti. Hęc ibi. Quibus reprobari videtur lex ciuilis, legique diuinę doceri videtur cõtraria. Quæſtio

Prætermiſsa expoſitione Gl. c. ſi Epiſcopus. 12. q. 5. & alijs, quas Couar. ad idem ca. nu. 5. & Greg. Lopez ad l. 10. tit. 9. p. 6. referunt, ſanè ſi epiſtola D. Greg. legatur, ſequens intelligetur eſse ſenſus illius capitis. Cum, inter alia legata gratia ſepulturæ eſsent calix & mancipium quoddã cuiuſdã alterius Eccleſiæ, quidamque Epiſcopus magnę auctoritatis affirmaret, duas illas res eſſe illius alterius Eccleſię, quę illas tanquã ſuas petebat, & Epiſcopus Eccleſię, cui gratia ſepulturæ erant legatæ, nollet eas reſtituere Eccleſiæ illas petenti, obtendens hæredẽ teneri eas ſoluere, neq; curaret teſtimonium alterius Epiſcopi, qui teſtificabatur eſſe Eccleſiæ illas petentis, filiuſq; teſtatoris cõquereretur apud B. Gregoriũ, Epiſcopum illum non velle illas reddere Eccleſiæ, cuius erant, & quæ illas petebat, patremq; vix cõpetentem ſuſtentationem ſibi reliquiſſe, ut ipſe teneretur æſtimationem illarum ſoluere; interdictumque ab eodem Gregorio eſſet prælatos gratia ſepulturæ quicquam accipere: in primis beatus Gregorius improperat Epiſcopo illi, quòd cùm ex Deciſio.

lege Dei, quam potiſſimum ante mentis oculos
habere debebat, conſtaret ipſum teneri illas re-
ſtituere Eccleſiæ cuius erant, ſub obtentu illius
alterius legis humanæ, quæ nihil in contrariũ
ſtatuebat, neque validè ſtatuere poterat, reti-
neret res illas, præſertim Epiſcopo tantæ au-
ctoritati atteſtante dominium earum ad alte-
ram Eccleſiam pertinere. Quod ad legem ve-
rò humanam attinet, tacitè in ſequentibus in
ea epiſtola oſtendit, illa nihil impediente, hæ-
redem illum non teneri in eo euentu ſoluere
æſtimationem rerum ita legatarum, Primo,
quoniam teſtator viro reliquerat competentem
ſuſtentationem tali filio: quarè, inquit beatus
Gregorius, neq; legatum cuiuſdam alterius rei
propriæ teſtatoris (de qua ibi fit mentio) ac-
cipere debuiſti in tantum filiorum detrimen-
tum, quibus competens ſuſtentatio non rema-
nebat, nedùm exigere inſuper æſtimationem
rerum alienarum intuitu ſepulturæ ab eodem
teſtatore legatarum. Secundò, quoniam, ut
ſubiungit, ab ipſomet beato Gregorio ſtatutũ
erat, ut pro facultate ſepeliendi corpus in Ec-
cleſia nihil omnino acciperetur. Ecce, non dã-
nat beatus Gregorius diſpoſitionem iuris ciui-
lis, ſed vult in eo euentu non habere locum,
perperamq; obtentu illius Epiſcopum illum
non impleuiſſe, quod lex diuina præcipiebat,
ne ſcilicet proprio domino res ſua denegare-
tur illam petenti. Ac ſanè in ea epiſtola ſermo
eſt de re aliena legata, quam teſtator optimè
ſciebat alienam eſſe, in quo euentu nullus ne-
gare poterat, hæredem teneri ſoluere æſtima-
tionem, niſi adeſſent aliæ circunſtantiæ, quas B.
Gregorius tangit, quæq; hæredem excuſabant.
Quando teſtator legauit rem, in qua ſolùm
habebat partem dominij, aut ius aliquod, etiã
ſi illud eſſet ius pignoris, aut ex contractu lo-
cationis, ſolum cenſetur legaſſe, quod habebat
in illa re, non verò etiam æſtimationem eius,
quod in ea re non habebat. l. ſerui electione. §
pen. & vlt. l. ſi domus §. ult. ff. de leg. 1. Vnde in-
ferunt Bar. & alij, poſſe quempiam legare mã-
cipium, uel aliquid aliud quod in hoſtium ſit
poteſtate, propter ius, quod ad eam rem vel
in ea re habet, quod transferre cenſetur in le-
gatarium. Vſq; adeò traditam doctrinam ve-
ram exiſtimant Couar cap. filius noſter de teſt.
num 2. Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 12. nu. 15.
& communis doctorum ſententia quam refe-
runt, ut ſi quis leget alicui rem, in qua ſolùm
habet ius quod morte teſtatoris finitur, ut vſũ-
fructum, ſolùm cenſeatur legare tale ius, eſto
legatũ nullius proinde ſit effectus, & eſto lega-
tarius perſona ſit coniuncta. Ita probat text. in
l. uxor patrui, C. de legatis, & affirmat gl. ibid.
l. quod in rerum. § 1. ff. de leg. 1. & l. Sticho. ff.
de vſufruct. legat. Meritò cum Alex. hoc limi-
tat Couar. niſi teſtator addiderit, uelle ut om-
nia, quæ in ſuo teſtamento continentur, effe-
ctum conſequantur; aut niſi legatarium ita in-
ſtitutum grauet aliquid aliud efficere: nam tunc
præſumitur velle, ut hæres rẽ legatario emat,
aut æſtimationem illius ei ſoluat. Idem non
immeritò cum Bar. & alijs ſentiunt Ant. Gom.
vbi ſupra & Syl. verb. legatum num. 2. ſi teſta-
tor dixiſſet, lego totam rem talem Petro.

A Si teſtator rem hæredis, in qua teſtator par-
tem dominij, aut directum dominium habe-
bat, alicui ſimpliciter leget, cenſetur rem totã
legare: ſecus autem ſi leget rem, in qua hæres
ſeruitutem aliam habebat; nam cenſetur illam
legare eidem ſeruituti ſubiectam. l. cùm filius.
§. dominus. ff. de legat. 2. Bart. ibi & communis
doctorum ſententia, quam Couar. c. filius no-
ſter de teſt. num. 3. refert ac ſequitur. Cum Bar.
& Iaſone excipit in primo euentu Couar. ſi
teſtator diceret, lego Petro talem rem meam:
dicendo namque meam, id ſolum de ea re cen-
ſetur uelle legare, quod ſuum eſt; non uerò
quod pertinet ad ſuum hæredem. Conſentit
Greg. Lopez ad l. 10. tit. 9 p. 6.
Quod ad vltimum eorum attinet, quę in hac
B diſputatione propoſita ſunt, breuiter dicendũ
eſt. Quod à legatario poſſideri non poteſt,
quia vel iure naturæ poſſideri ab eo eſt prohi-
bitum, vel iure humano, ita ut nunquam fa-
cultas illud poſſidendi concedatur, ſi legetur,
eſt eo ipſo nullum legatum, neq; hæres tene-
tur ſoluere illius æſtimationem. l. apud Iulia-
num (alias idem Iulianus.) §. vlt. ff. de leg. 1. Si
verò comparari poteſt facultas, licèt difficilè,
vt ab eo poſſideatur, vt ſi illi legetur res Eccle-
ſiæ, quæ licet prohibita ſit alienari, poteſt ta-
men alienari adhibitis certis ſolemnitatibus,
aut ſi ei legetur res pupilli, aut aliquid ſimile,
validum eſt legatum, vt eodem § citato habe-
tur, & alijs iuribus, affirmantq; Couar. & alij
quos refert cap. filius noſter de teſt. nu. 5. Qua-
re tenetur tunc hæres curare vt rem illam emat
C ac tradat legatario; quòd ſi obtinere illam nõ
potuerit tenetur ſoluere illi æſtimationem. Si
autem legetur res, quæ licèt ab alijs poſſideri
poſſit, à legatario tamen non poteſt, vel pro-
pter vitium corporis, uel propter conditionẽ
ſtatus, vt quia eſt mancipium, prohibitumque
eſt mancipia illud poſſidere, vel alia ſimili de
cauſa, tunc, ſi teſtator impedimentum nouit, &
nihilominus legauit, debetur æſtimatio, niſi
fortè ſit res, quam fas ſit legatario ipſi vende-
re: nam tunc arbitror tradendam illi eſſe, vt eã
vendat, & comparet æſtimationem. l. filiusfa-
milias. § ſi quid alicui, ff. de leg. 1. l. mortuo. §
1. ff. de leg. 2. & l. fideicommiſſa. § ſi ſeruus. ff.
de leg 3. Si verò teſtator ignorauit vitium, &
coniecturæ non ſunt, quòd eſto illud ſciuiſſet,
D nihilominus idem legatum eidem reliquiſſet;
tunc præſumendum eſt, quod ſi vitium ſciuiſſet,
nõ reliquiſſet illi tale legatum, ac proinde neq;
legatum in eo euentu, neq; æſtimatio illi de-
betur, ut habetur l. fideicõmiſſa. § ſi ſeruo alie-
no ff. de leg 3. & affirmant Gloſſæ iuribus cita-
tis, atque conſentit Molin. lib. 1. de primog. ca.
13. à num. 84.

DISPVTATIO CXCVII.

*Incertitudo legatarij, aut error in nomine il-
lius, quando reddat nullum legatum.*

De iure ciuili quando alicui aliquid lega-
tur, incertumque eſt quis ſit is lega-
tarius, quia multi eodem nomine uocan-
tur, & ſunt æque coniuncti teſtatori amici-
tia,

tia, vel conſanguinitate, & denique non eſt vnde deprehendatur, cui illorum potius intenderit relinquere id legatum, extinguitur nullumve redditur tale legatum. Idem eſt, quando duobus teſtator legauerat, reuocatq; legatum vnius illorum, neq; cõſtat cui legatum adimat: cenſetur namq; legatum vtriq; ademptum: habentq; hæc verum, etiam in legato libertatis. Hæc omnia conſtant ex l. ſi fuerit (alias habet, ſi ita fuerit) & ex l. ſi quis pluribus. ff. de rebus dub ex l. 3. §. ſi quis duobus. ff. de adimen. legar. ex l. duo ſunt Titij. ff de teſtamentaria tutel. & ex l 9 tit. 9. p. 6. allegatur etiam l. ſi quis ſeruũ. § ſi inter duos. ff de lega. 2. & conſentiunt Couar. c. indicante de teſt. nu. 1. Gram. deciſ. 378. num. 2. & Greg Lopez ad l. 9. citatam. Quando autem coniecturæ ſunt, quis ex illis pluribus ſit, cui teſtator legatum relinquere intenderit, vt quia erat magis dilectus, & familiarior teſtatori, aut erat magis coniunctus conſanguinitate, aut affinitate, vel aliæ ſimiles, illi eſt tradendum, ut Gram. & Greg Lope cum alijs meritò affirmant, conſonatq; l. ſi fuerit citata.

Licèt autem id ita iure ciuili cõſtitutum ſit, videaturque receptum, certè in conſcientiæ foro, imò & in exteriori, contrarium arbitror eſſe iudicandum, videlicet legatum eſſe validũ, diuidẽdumque eſſe inter legatarios, de quibus eſt dubium, cui teſtator intenderit illud relinquere. aut ſi dixit, ei, qui prius aſcenderit capitolium, aut qui prius monumentum conſtruxerit, relinquo centum, & duo ſimul capitolium aſcenderunt, aut monumentum conſtruxerunt (quæ ſunt exempla, in quibus l. ſi fuerit citata; propter eandem rationem, contrarium ſtatuit) diuidẽndum eſſe inter vtrumq;. Ducor, quoniam leges ciuiles non ſtatuunt id in pœnam, ſed quia iuriſconſulti, quorum ſunt iura iſta, rei naturam id habere ſunt arbitrati, ut conſtat ex ipſiſmet iuribus citatis, præſertim ex l. ſi fuerit. ff. de reb dub. vbi Vlpianus, commemoratis euentibus, de quibus nobis eſt modò controuerſia, ait; & verius eſt, in his omnibus, etiam legata, & libertates impediri; quaſi tanquam probabilius, natura ipſa rei ſpectata, id aſſerat, & non quaſi poſitiuo iure inuertere, mutareq; uelit, quod habet natura rei. Itemque ex l duo ſunt ff. de teſtam. tutel vbi Paulus iuriſconſultus ait. Is datus eſt, quem dare ſe teſtator ſenſit Si id non apparet, non ius deficit, ſed probatio. Igitur neuter eſt. Hæc ille, quibus uerbis aperte ſignificauit, ius alteri eorum verè competere, ſed propter ſolum defectum probationis neutrum admitti. At profectò, ſi ſolùm rei natura ſpectemus, nudumve naturale ius conſulamus, nulli poteſt eſſe dubiu, hæredem debere legatum illud, ut l. duo ſunt apertè docet, nullumque eſſe titulum vnde hæres contra teſtatoris voluntatem poſſit illud ſibi vendicare: quare, cùm conſtet vni è duobus, aut tribus determinatis deberi, vtiq; inter illos pro quantitate dubij erit diuidendum, ſicut in cæteris rebus, de quibus conſtat deberi vni è duobus, aut tribus determinatis, ignoratur vero quis eorum is ſit, faciendum eſſe aſſeruant paſſim Doctores, noſq; ſæpe in hoc opere definiuimus: quoniam in eo euentu illa eſt præſumpta illo-

A rum trium voluntas, & vnuſquiſq; eorum, ut ſe exponit periculo amittendi ea via reliquas partes, ſi res ad ſe pertinebat; ſic etiam, ſi ſua non erat, lucratur partem, quæ ad ſe non pertinebat. Adde, quando conſtat rem deberi, & ignoratur cui, reſtitutionem eſſe faciendam ſaltem pauperibus pro anima illius, cuius ea res eſt. Iam verò in euentu illo, quando legatum relinquitur ei, qui prior capitolium aſcẽderit, aut qui prior monumentum conſtruxerit, potius cenſendum eſt voluntatem teſtatoris fuiſſe, quòd quando duo ſimul id effecerint, inter eos diuidatur, quàm quòd amittant omnino legatum, & cedat hæredi: præſertim cùm comparatiuum illud, prius, potius exponendum tunc ſit negatiuè, id eſt, ante quem nullus aſcende-
B rit, quàm poſitiuè, hoc eſt, qui ante omnes alios aſcenderit; vnde vtrique debetur, inter eos æqualiter diuidendum, ut æquitas rationiſque lumen ſatis præſcribunt. Concinit cum hac noſtra ſententia, qua aſſerimus hæredem debere re ipſa legatum, nec poſſe ſibi illud retinere. l ſi quis ſeruum. §. ſi inter duos. ff de leg. 2. ubi Paulus Iuriſconſultus apertè innuit, quando ignoratur ad quem e duobus legatũ pertineat, teneri illud ſoluere, ſed ad ipſum ſpectare eligere. cui, ex contendentibus ad ſe pertinere, illud ſoluat. Et quamuis in hoc ſecundo, iuxta hactenus dicta, erret, quoniam diuidendum eſt inter vtrumque, certe primum in ſe eſt uerisſimum, naturalique iuri conſentaneum.

Quando legatum eſt pium, & eſt dubium,
C cui ex pluribus ſit relictum, affirmant Panorm. cap. indicante de teſt. num 4. Couar. ibidem nu. 2. iunctis ijs, quæ capite præcedente dixerant, & doctores communiter cum gloſſa ibidem, non reddi nullum, nihil impediente diſpoſitione iuris ciuilis paulò antea relata. Id quod confirmat authenticum de eccleſiaſ. tit. §. ſi quis in nomine, vbi habetur. Si quis in Dei honorem hæreditatem, aut legatum reliquerit, neq; expreſſerit cui loco ſit applicandum, applicandum eſſe Eccleſiæ, in qua ille habebat domicilium, id eſt, ſuæ parochiæ. Item ſi quis Eccleſiam alicuius ſancti hæredem inſtituerit, aut ei legatum reliquerit, & in eo loco inueniantur multę Eccleſię illius ſancti, neque expreſſit cui, applicetur pauperiori. Meritò tamen Panor. & Couar. locis citatis affirmant contrarium,
D quando coniecturæ ſunt, cui earum uoluit teſtator relinquere uel quia vna erat intra parochiam teſtatoris, vel quia frequentius in illa ſolebat orare; aut habebat in ea ſuum ſepulchrum; aut ſine alio addito conſueuit eam ſignificare, cæteras uerò cum addito, aut aliæ ſimiles ſunt coniecturæ: tunc enim illi eſt tribuẽdum, etiam ſi ditior ſit, idemque nos ſupra diximus de legatis non pijs, eaque ratione Panor. loco citato ait, quando ruſtici relinquunt aliquid Eccleſiæ, non explicando cui, deberi parochiali teſtatoris. Quando verò omnino non conſtat, cui illarum teſtator intenderit legatum illud relinquere, multi affirmant, Epiſcopum tribuere id poſſe cui illarum Eccleſiarum voluerit, argumento text in l. ſi quis ſeruum. §. ſi inter duos. ff. de legat. 2. cuius definitionem paulò anteà quoad hoc improbauimus.

A banimus. Barbat. cuius opinionem loco citato refert atque approbat Couar. argumento text. cap. cùm quis. §. cùm ab eo de ſepult. lib. 6. ait, diuidendum eſſe inter eas Eccleſias; id quod nos ſupra circa legata non pia definiuimus. Amplectenda tamen eſt opinio gloſſę ſupra citata, tribuendum id eſſe Eccleſiæ pauperiori, quando vna eſt pauperior alia: id namq; aperte definit authenticum citatum. Quando autem Eccleſiæ illæ eſſent æque diuites, tunc placet opinio Bart. & Couar. In eodem authentico ſubiungitur, ſi in ciuitate, in qua teſtator habebat domicilium, nō inueniatur Eccleſia eius nominis, inueniatur verò in territorio, illi applicetur. Si verò neque in territorio reperiatur, applicetur parochiæ teſtatoris. Si conſtat B quem legatarium teſtator intenderet ſignificare, eſto erret in nomine, cognomine, aut agnomine illius, validum eſt legatum. §. ſi quis inſt. de leg. & l. 9. tit. 9 par. 6.

DISPVTATIO CXCVIII.

Si legatur res vna ex inæqualibus quoad ualorem, quando ſit validum legatum, & ad quem ſpectet electio ex illis rebus.

HIs de rebus iam multa ac varia cōdita ſunt iura, adeoq; variant iuriſperiti, vt difficilis ſit huius quæſtionis deciſſio. Quæ ſequuntur maiorem videntur probabilitatem habere.

Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 12. num. 32. poſt Panor. cap. indicante de teſt. & alios ait: Quan- C do legatum eſt in genere generaliſſimo, aut ſub alterno, rei alicuius indeterminatæ, vt ſi quis dicat, detur res, aut animal Petro, legatum eſſe nullum; quia conferendo feſtucam, aut muſcā, eſſet impletum legatum, argumento tex. in l. ita ſtipulatus. ff. de uerb. obligat. Quamuis autem rarò eueniat eo pacto fieri legatum, poſſetque proinde ſermo de hac re omitti; ſi tamen legaret pecus, nō eſſet inutile legatum: cùm tamen apud iuriſperitos, pecus ſit genus ſubalternū, eo quòd plures ſpecies infimas ſub ſe contineat; ſpeciem autem infimam appellent genus infimum, indiuiduum verò, ſpecies ab eis nuncupetur. Deinde in ſimilibus euentibus, ſi conſtaret mentem teſtatoris aliud eſſe, vt ſi ſolùm habeat arméta, & de animalibus, quæ poſſidet, D intelligat, implendum eſt legatum iuxta teſtatoris mentem; non verò iuxta Mathematicum ſolùm aut Dialecticum rigorem.

Quòd ſi teſtator legauit rem in ſpecie infima, ſed indeterminatam, aut rem alicuius amplioris ambitus, qui tamen ſolùm cōtineat ſpecies utiles legatario, ut eſt pecus, diſtinguendum eſt. Quoniam ſi ſit res, quæ a natura ipſa certos terminos, ac fines habet, ut eſt ſeruus, equus, bos, & quoduis aliud animal, tunc, ſi teſtator in bonis ſuis huiuſmodi rem, aut res reliquit, optio pertinet ad legatarium; ſed eligere non poteſt optimam ex illis, aut ſeruum à quo pendet adminiſtratio cęterorum bonorum, niſi teſtator expreſſim id conceſſerit, neque tamen tenetur eligere infimam, aut ex infimis, ſed poteſt eligere mediocrem, quam uoluerit. ut ſi teſtator habeat multos ſeruos, aut boues, & le- A gauit ſeruum vnum indeterminatè, aut bouem vnum, non poteſt eligere optimum, ſed ex mediocribus, quem uoluerit. Ita habetur. l. legato generaliter. l. ſi ſeruus legatus §. cùm homo. ff. de leg. 1. l. hęredes eius. § ſi incerto. ff. familię erciſcun. §. ſi generaliter, inſtit. de legatis, & l. ſi quis argentum. §. ſimilique modo. ff. de donationib. & affirmat Gloſſæ iuribus citatis. Idem habetur. l. 23. tit. 9 part. 6. ubi additur, quòd ſi teſtator habebat vnum tantùm ſeruum, & legauit ſeruum indeterminatè, cenſetur legaſſe eū, quem habebat, uel alium æquè bonum: quoniam legatum cenſetur eſſe de bonis teſtatoris, ſi talia bona habebat. l. ſi domus in princ. ff. de leg. 1. l. 3. & ibi Bar. ff. de tritico, vino, uel oleo legato, & l. ſi quis argentum. §. ſimiliq; modo. B ff. de donat. Per hoc autem, quòd teſtator, habens unum ſeruum, illum non expreſſit, cenſetur liberum hæredi relinquere, ut alium loco illius ſoluat, id quod etiam cedit quodammodò in fauorem ipſius mancipij: eò quòd potius eliget habere dominum hæredem uniuerſalem prioris heri, quàm legatarium.

Tradita regula limitatur primò, niſi teſtator duas tantùm res habeat ſpeciei illius, cuius indiuiduum indeterminatum legauit: nam quando è duabus tantùm rebus electio eſt facienda, poteſt legatarius eligere meliorem, atq; adeò optimam. l. qui duos. ff. de legat. 1. Bal. & Greg. Lopez ad l. 23. citatam.

Secundò limitatur, ſi executio legati de re indeterminata committatur hæredi, ut ſi teſtator dixit, dabitur Petro mācipiū vnum, aut equus C vnus: nam tunc electio pertinet ad hæredem, & non ad legatarium. l. ſi ita relictum. §. ult. ff. de leg. 2. & l. qui concubinam. §. 1. ff. de leg. 3. Ant. Gom. 1 tom. var. reſol. c. 12. num. 32. Bart. & alij, quos Greg. Lopez ad l. 23. citatam refert ac ſequitur. Quando autem uerba legati ad legatarium ipſum diriguntur, ut ſi teſtator dicat, lego, aut relīnquo Petro vnum mancipium, aut bouem unum, electio pertinet ad legatarium. l. planè. §. ſi ita. ff. de leg. 1. & l. Lucio. ff. de leg. 2.

Tertiò limitatur, niſi teſtator rem determinatam in indiuiduo legauit, ſed dubium eſt, quæ nam illa ſit: nam tunc electio pertinet ad hæredem: quoniam id potius eſt declaratio, quàm electio. l. legato generaliter §. 1. & l. ſi qs a filio. §. ſi quis plures, & gl. ibi. ff. de legat. 1. & D Greg. Lopez vbi ſupra.

Si uerò teſtator legauit indiuiduum indeterminatum, quod terminos habet a natura, neq; tamen tale indiuiduum reliquit in ſuis bonis, tunc licet hæres nec teneatur emere, ac dare optimum, neque ſatisfaciat dando vtile, ſed teneatur dare mediocre, non ad legatarium, ſed ad hæredem pertinet electio. l. huiuſmodi. §. ſi cui homo, iuncta gl. ibi, & glo. in l. legato generaliter ff. de leg. 1. & l. 23. tit. 9. part. 6. Anton. Gom. & Greg. Lopez; cum Bart. ubi ſupra. Excipitur, niſi teſtator electionem reliquerit legatario: nam tunc ipſe eligit. l. Titia teſtamento. §. 1. ff. de auro & arg. leg.

Quando teſtator legauit rem indeterminatam in indiuiduo, ſed quæ terminum, ac finem habet, non a natura, ſed arte: & induſtria humana, ut habent domus, ſcutella, ueſtis, ta-

tua,

tua, & tunc ſi immobilis ſit, ac prædium vrbanum, vt domus, & teſtator plures illus ſpeciei, ſeu rationis reliquit, hęres eligit, quam ex eis vult, ac tradit legatario. Quod ſi teſtator vnam tantum reliquit, ea eſt illi tradenda. Si vero nullam, legatum eſt inutile, neque hęres tenetur domum emere, ac tradere legatario, aut valorem illius l. ſi domus in princ ff. de legat. 1. & l. 23. titul. 9. part. 6. quæ exprimit, quòd ſi teſtator vnam ſolam domum reliquit, illa eſt tradenda. Hanc eandem regulam affirmant Bartol. & communi Doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Antonius Gomez. tom. variar. reſolu. cap. 12. num. 32. & Gregor Lopez ad legem citatam. Qui cum quibuſdã alijs excipit, quando teſtator legauit domũ quã legatarius eligeret: tunc enim validum eſt legatum, etiam ſi teſtator nullam relinquat domum. Idem erit ſi teſtator legauit domum & pręcepit vt illi emeretur, vt ex ſe eſt notiſſimum: quoniam tunc conſtat noluiſſe deludere legatarium.

Ant. Gom loco citato. cum Bart. & multis alijs quos refert, cenſet, ſi teſtator legauit prædium ruſticum, ſeu fundum indeterminatè, tũc ſiue prædia ruſtica relinqueret, ſiue non, inualidum eſſe legatum: eo quòd prædium ſiue fundus ad arbitrium cuiuſque cõſtitui poſſit cuiuſuis exiguæ quantitatis. Placet tamen contraria ſententia, cum multis alijs quos refert, & quorum ſententiam ſequitur Gregor. Lopez ad l. 23. citatam. Etenim legatum intelligitur de prędijs, quę teſtator reliquit, quorum ſingula tempore teſtatoris habebant determinatam ac definitam quantitatem, quam mutare non poteſt hæres vt legatum reddat inutile, tametſi ex prædijs teſtatore relictis eligere poſſit infimũ, & ſi teſtator nullum reliquit. inutile ſit legatum, vt de legato domus paulò antea dictũ eſt.

Si res legata indeterminatè, arteque & induſtria humana terminos habens, mobilis ſit, vt ſcutella, veſtis, ſtatua, &c. tunc, ſi teſtator multas reliquit, illius generis, aut ſpeciei ad hæredem pertinet electio, ſatisfacitque ſoluendo minimam, quando aliud non colligitur ex verbis teſtatoris: idemque eſt de cæteris rebus mobilibus legatis indeterminatè l. ſi ita ſcriptum in fine. l. legato generaliter. §. vltimo. l. apud Iulianũ (aliàs, idem Iulianus). §. Seio, quę de fundis loquitur. ff. de leg. 1. l. ſi ita relictum §. vlt. ff. de leg 2. l. nummis. ff. de leg 3. & l. ſemper in obſcuris. ff. de reg iuris.

Vtrum verò idem ſit in legatis pijs, an potiùs pretioſior ac melior res ex ijs, quę a teſtatore ſunt relictę, cenſeatur legata. Communior Bartol. Panor. & complurium aliorum doctorum ſententia affirmat, cenſeri legatam pretioſiorem A qua ſententia Couar. cap. indicante de teſtamentis num. 5. ait recedendum non eſſe in iudicãdo, eò quòd communis ſit: tametſi dicat, in ſe ſpectatam eſſe valde dubiam Ducuntur autores huius ſententiæ. l. Titiani teſtamento. §. Seia. ff de auro & argento legato, cuius hęc ſunt verba. Ab hęredibus meis volo, iubeoque fieri ſignum Dei ex libris centum in illa ſacra æde Quæſitum eſt, cùm in eo templo non niſi aurea, aut argentea tantum ſint dona,

A hæredes Seię vtrum ex auro, an ex argento ſignum ponere compellendi ſint, an, æreum. Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponerẽtur, argẽtum ponendum. Paldu tamen nouellus, Decius, & alij, quos Couar. & Greg Lopez locis citatis referunt. exiſtimant, etiam in legatis pijs cẽſeri legatam rem minimi pretij: quæ ſententia vera atque amplectenda videtur, non ſolũ quia exceptio non eſt admittenda, niſi ſufficienter probetur, ſed etiam quoniam contrarium probant. Primo, textus ille, cui contraria opinio nititur Etenim non iubet ſolui auream, ſed argenteam. De ærea autem definitio facienda non fuit; eò quod, cum in eo templo æreæ non eſſent, cõſtabat uoluntatem teſtatoris non eſſe, vt ærea collocaretur: legata namque iuxta
B conſuetudinem loci intelligenda ſunt. l. nummis. ff. de leg. 3. Verum ex tamen alios codices habere, quæſitum eſt: cùm in eo templo non niſi argentea aut ærea tantum ſint dona, &c Iuxta quam lectionem videntur locuti autores cõtrariæ opinionis. Secundò, quoniam ca. ex parte de cenſib. votum ſoluendi Diuo Iacobo & eius miniſtris vnam tritici menſuram, intelligitur de minima menſura, & non de maxima, niſi vniuerſalis conſuetudo contrarium interpretetur. Neque ſatisfacit Couaruuiæ reſponſio, quòd videlicet intelligatur ex benigna Romani Pontificis interpretatione, ne perſonæ Eccleſiaſticæ inhiare videantur lucris temporalibus tanquam exactores. Si namque in foro conſciẽtiæ illi ſoluere tenebantur maiorem menſurã, non conſulebatur eorum conſcientijs, quarum
C bono potiſſimum prouidere debebat Summus Pontifex. Tertiò, quoniam in dubio melior eſt conditio poſſidentis, ſiue debitum pium ſit ſiue non: quando autem legatum eſt de re in indiuiduo incerta, hæres eſt dominus ac poſſeſſor bonorum omniũ defuncti, etiam illius legati quod ſoluere debet, ac proinde ſoluere non tenetur, niſi ſolùm illum valorem, quem conſtat teſtatorem voluiſſe legare, non vero incrementum quod non conſtat intendiſſe legare.

Quando autem teſtator non reliquit in bonis ſuis rem mobilem habentem terminos arte & induſtria humana, quam indeterminatam in indiuiduo legauit, volunt multi cum gloſ. l. quod in rerum. §. vlt. ff. de leg. 1. legatum eſſe. inutile, vt de domo, & alijs prædijs dictum eſt.
D Paulus tamen Caſtrenſis, a Greg. Lopez ad l. 23. citatam relatus, arbitratur rigidam admodùm eſſe eam opinionem, contrariamque eſſe amplectendam. Id quod mihi profectò placet: quoniam in mãcipijs, animalibus, & alijs, reb. mobilib. ſimiliter legatis, validum eſt legatum etiam ſi teſtator nihil tale reliquerit in bonis ſuis, vt ſupra dictum, eſt cur ergo non erit idẽ dicendum in rebus mobilibus quæ humano arte & induſtria certum terminum habent? Hoc ipſum confirmat. l. Titia teſtamento. §. 1. ff. de auro & argento legato, vbi ita idem eſt legatum de eiuſmodi rebus, teneturque hęres eas emere & tradere legatario.

Quando legantur res, quæ in numero, pondere, aut menſura conſiſtunt, vt tot amphoræ vini, tot tritici menſuræ, tot laræ, aut ceræ pondera, ſi teſtator eiuſmodi res inter bona

ſua reliquit, de illis cenſetur legaſſe, vt conſtat ex l. 3. in principio. ff. de tritico, vino, & oleo legato. Optio tamen pertinet ad hæredem poteritque ſoluere ea, quæ fuerint minoris valoris, vt probãt iura, quibus idem probauimus quando res legata habet terminos arte & induſtria humana. Excipitur, niſi teſtator optionem conceſſerit legatario, vt patet. l. 2. ff. de tritico, vino, & oleo legato. Quando autem teſtator tales res nõ reliquit in bonis ſuis, tenetur hæres eas emere, & tradere legatario, vt l. 3. in prin. ff. de tritico, vino, & oleo legato liquet. Quando autem legaſſet certum pecuniarum numerum, neque ex verbis legati conſtaret de cuius valoris pecunijs intelligeret, conijciendum id eſſet ex vſu loquẽdi teſtatoris, ex loci, in quo verſatus eſt, conſuetudine ex legatarij dignitate, dilectione, & neceſſitudine, atque ex antecedentibus, & ſequentibus in eodem teſtamento, aut codicillo. Si enim in præcedente, aut ſequenti aliqua clauſula pro pecunia certi valoris ſumpta eſt, cenſendum eſt in eadẽ ſignificatione eã ſumpſiſſe. Hæc habentur expreſſe l. ſi ſeruus plurium. §. vlt. ff. de legat. 1. & affirmat ea Anto. Gom. ca. 12. cit. num. 29. Quod ſi neque ex aliqua ex ijs circunſtantijs, neque ex aliquibus earum, quicquam, ſemoto dubio, colligi poſſit, ſolùm tenetur legatarius ſoluere minimum talis pecuniæ valorem, vt ex hactenus dictis eſt manifeſtum & affirmat Gl. §. ult. citat.

Tria circa hactenus dicta admonuerim. Primum eſt. Quando alicui cõpetit electio rei legatæ, facta ſemel electione, et ſi nõdũ poſſeſſionem rei legatæ acquiſierit, non poſſe pœnitere, & relicta ea re accipere aliam. & l. ſerui electione in princ. ff. de legat. 1. l. apud Aufidium. ff. de optione vel electione legata & l. 25. tit. 9. p. 6. Excipitur, quãdo optio eſſet nulla: nam tunc de nouo poſſet eligere, vt ſi legatarius eligeret ante aditam hæreditatem. l. optione legata. ff. de optione legata, vel ſi, cùm optionẽ haberet ex ſeruis teſtatoris, eligeret ſeruũ alienum, vel hominem liberum, vel ſi cum tot amphoræ vini, quas eligeret eſſent ei legatæ, ipſe eligeret acetum, arbitrans eſſe vinum l. 2. ff. eodem titul. aut ſi, cum ex ſcyphis electionem haberet, non omnes illi eſſent oſtenſi, eaque de cauſa aliquem elegiſſet, quem non fuiſſet electurus. l. 4. ff. eod. titul. Item ſi ex ſeruis multis electio ad ipſum ſpectaret, vnumque repudiaret, cùm tamen nondum compleſſet electionem, poſſet illum eundem eligere. l. hominem. ff. eod. titul. Minor etiam viginti quinque annis conceditur reſtitutio in integrum, ſi ſine dolo rem deteriorem elegit l. Et ſi ff. de minoribus, & gloſ. l. apud Aufidium. ff. de optione legata. Quãdo electio commiſſa non eſt legatario ſed cuidam tertio, vt eligat legatario, tunc quacunque ex cauſa ille intra annum non elegerit, elapſo anno, electio deuoluitur ad legatarium l. ult. § ſed & ſi C. cõmu. de leg & l. 25. tit. 9. p. 6.

Secundum eſt. Quando, iuxta hactenus dicta, ſi teſtator reliquit in bonis ſuis rẽ indeterminatè legatam, ſoluenda eſt de ipſiſmet bonis teſtatoris, tunc ſi res omnes illius generis, quas teſtator reliquit pereant, legatum perire legatario: quoniam hæres ſolum de illis rebus tenebatur ſoluere. Ita Antonius Gom. & alij quos refert 1. tom. var. reſol. c. 12. nu. 32.

Tertiũ eſt. Si teſtator reliquit tres res vnius generis, ſeu ſpeciei, vt tres lances, vnam maiorem, aliam minorem, & aliam minimam & dicat, relinquo minorem meam lancem Petro, debet illi mediam. Ita habetur. l. qui lancem. ff. de auro & argento legato. Obſerua tamen, ſi quis Hiſpano ſermone diceret, relinquo minorem meam talem rem, intelligendum eſſe, de minima, quoniã Hiſpana phraſis id ſignificat, & legata intelligenda ſunt iuxta loquendi morem cuiuſque loci.

Dubium eſt, ſi quis habeat duas res eiuſdem rationis, ſed inæquales quoad valorem, & vnã earum indeterminatam leget vni, & aliam ſimiliter indeterminatam leget alteri, quis eorum accipere debeat pretioſiorem. Prætermiſſisq; alijs modis ſatisfaciendi huic difficultati, quos Antonius Gom. capit. 12. citato nu. 18 tradit, placet cum eodem autore, Bar. & cõmuni ſententia dicamus, eũ, qui primo loco conſtitutus eſt legatarius debere eligere potiorẽ. Primò, quia eo ipſe vr magis dilectus ac præferẽdus, arg. tex. l. quoties ff. de vſufructu, vbi habetur, quod ſi Titio, & Meuio alternis annis relictus ſit vſusfructus alicuius rei, dici poteſt. Priùs fuiſſe legatum Titio, & deinde Meuio, ac proinde Titium debere frui primo anno. Secundò, quoniam quando legatur alicui alterum è duobus, electio pertinet ad legatarium, vt ſupra dictum eſt ex. l. qui duos. ff. de leg. prima. quarè ad eum, qui primò legatarius eſt cõſtitutus, pertinet electio. Tertiò, quoniam id colligitur ex. l. ſi ita legatum in prin. ff. de leg. 1. vbi habetur, quod ſi quis ita legauit, Seio decem ſeruos do, præter eos decẽ, quos Titio legaui, Titius eligit decem, & ſi qui remanſerint, Seius ſolùm accipit decem, aut pauciores, ſi pauciores remanſerint, inutileque eſt legatum, ſi nulli remanſerint.

Dubium.

Diſceſsio.

DISPVTATIO. CXCIX.

Quando res eadem pluribus legatur, ſingulis in ſolidum, quid & quouſque illis debeatur: Item, quando res determinata alicui legatur, et ad alia legata non ſuperſunt bona defuncti, an ille præferatur, et an legatum pro parte poſſit acceptari.

QVando res determinata in indiuiduo pluribus coniunctim legatur, vt ſi teſtator dicat, lego talem rem Petro & Paulo, tunc diuidenda eſt æqualiter inter eos. Quòd ſi coniunctim duobus legetur, & alteri diſiunctim ab illis, vt ſi dicat, lego hanc rem duobus filijs Petri, & filio Ioannis, tunc filius Ioannis obtinebit dimidium, & aliud dimidium diuidetur æqualiter inter filios Petri. Si uerò omnino diuiſim eadem res determinata in ſingulari duobus, aut pluribus legetur, videndum eſt num teſtator, legando vltimo illam rem, diſcedere voluerit a priori, vel priorib. legatis. Et quidem, ſi id ſufficienter conſtet, nihil debetur prioribus legatarijs, etiam ſi vltimus incapax ſit illius legati. Quòd ſi ſufficienter cõſtet, voluiſſe

voluiſſe ſingulis legare in ſolidum rem illam, tunc vni danda erit res ipſa, alteri verò loco rei æſtimatio illius: electio tamen, num rem, an æſtimationẽ accipere debeat, erit illius, qui priùs legatum petierit, litemque fuerit conteſtatus. Hæc habentur l. ſi pluribus, & l. planè in prin. iunctis Gloſsis ibi. ff. de leg. 1. & l. qui duos §. vlt. ff. de leg. 2. & l. ſi res mihi. ff. de leg 3.

Admonetur tamen l. Tiriæ textores. §. vlt. & l. filiusfamilias. §. vlt. ff. de leg. 1. quòd ſi res illa, etiam poſtquàm legatario illam primò petenti tradita eſt, ſine culpa hæredis pereat, antequàm legatum ab alio legatario petatur, neq; æſtimationẽ teneri illi ſoluere. Ratio eſt, quoniam ipſamet res determinata in ſingulari eſt, quæ vnicuique illorum & legata eſt, & debetur; æſtimatio verò non debetur, niſi quatenus nequit res illa dari integra vtrique prout legata eſt; poſſetq; hæres redimere eandem rem à legatario, qui illam acceperat, etiam ſi caſu fortuito eſſet deteriorata, legeq. minoris æſtimationis effecta, & ſatisfaceret dando eam illi, quandoquidem ea ipſa determinata in ſingulari fuit illi legata: quarè cùm, quando res, quæ determinata in ſingulari legata est, perit, legatario pereat; conſequens eſt, vt hæres neque æſtimationem in eo euentu ſoluere teneatur. Idem colligitur ex l. is qui ex ſtipulatu. ff. de actionib. & oblig. Lege Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 12. num. 31 Hæc quod attinet ad primum eorum; quę propoſita ſunt.

Quod verò attinet ad ſecundum l. quærebatur. ff. ad l. falcidiam, diſponi videtur, non ſolùm quando aliquid indeterminatum in indiuiduo legatum eſt, & ſi illud integrè ſolueretur, neque remaueret vnde integra alia legata ſoluerentur, neque hæredi quarta pars bonorum defuncti deducto tunc ære alieno, bona remanentia diuidenda eſſe in quatuor partes æquales, quartamque falcidiam pertinere ad hæredem; reliqua autem bona diuidenda eſſe inter legatarios pro rata, ſeu iuxta proportionem valoris legati, quod vnicuique relictum eſt, ad valorem legatorum, quæ alijs ſunt relicta: ſed etiam hoc ipſum eſſe faciendum, quando aliquid determinatum in indiuiduo alicui eſt relictum. Conſentiunt l. ſi quis teſtamẽto §. vlt. ff. de leg 1. l. mortuo. §. vlt. ff. de leg. 2. & l. ſi ita ſcriptum in prin. ff de liber. & poſt. affirmatque doctores. quos Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 12. nu. 34. refert ac ſequitur; tametſi pauci refragentur, quando aliquid determinatum in ſingulari fuit alicui legatum, aſſerentes in illo toto præferri debere alijs legatariis.

Quod ad tertium attinet, vna & eadem res legata non poteſt a legatario pro parte acceptari, & pro parte repudiari, ſed vel integram, prout ſibi legata fuit, debet acceptare, vel integram repudiare, l. legatarius in prin. ff. de leg. 1. l. 4. 5. & 6. & l. ſi cui res. ff. de legat. 2. Vnde quia grex legatus una res eſt in ratione gregis, tametſi per aggregationem, non poteſt legatarius acceptare partem gregis, quędamùe illius capita, & alia repudiare, vt habetur, l. 6. citata. Quin ſi legatarius partè legati acceptet, neq, expreſsè reliquum repudiet, ratione par gis cenſetur totum acceptare. l. ſi cui res citata,

A & l. ſi ex aſſe. ff de acquirend. hæred Diuerſarũ autem rerum legatarum, ita vt diuerſa efficiãt legata, poteſt legatarius vnam acceptare, & aliam aut alias repudiare. l. 4. & 5. ff. de leg. 2. Si tamen una earum legaretur cum onere uerbi gratia, ſi eſſet mãcipium, ut illud manumitteret, non poſſet hæres rem alteram acceptare, & mancipium repudiare ad effectum, vt ex mãcipio non ſolueret falcidiam, ſed nihilominus teneretur ex reliqua re legata, quam acceptaret, ſoluere falcidiam vtriuſque legati, vt habetur l. 5. citata.

Dictum eſt ſupra, legatarium integram rem legatam, prout ſibi legata fuit, debere acceptare, quoniam ſi res aliqua, vnà cum alio, aut aliis, ſibi relicta fuit, aliique partes ſuas repudient, quanuis hæ accreſcant legatario, qui par-
B tem ſuam non repudiat, poterit tamen acceptare partem quæ ſibi relicta fuit, & repudiare incrementũ, quod ex aliorum repudiatione ſibi accreſcit. Ita habetur. l. vnica. §. vbi autem, & ſequenti. C. de caducis tollend. & affirmat Gloſſa l. 4. ff. de leg. 2.

Licèt legatarius rem ſibi legatam non poſſit pro parte acceptare & pro parte repudiare, vt dictum eſt, ſi tamen moriatur antequam legatum acceptet aut repudiet, relinquatq; multos hæredes, vnuſquiſque illorum poterit acceptare ſolùm partem, quæ in eo legato ad ſe pertinet, eſto alii hæredes partes ſuas repudient. Ita habetur expreſſe l. legatarius in prin. ff. de leg. 1. Ratio eſt, quoniam legatũ, & actio
C ad illud obtinendum, diuiduntur inter hæredes legatarij, ideoque vnuſquiſque poteſt acceptare, quod ſibi debetur, nihil curando vtrũ alij repudient partes ſuas, vel non. Vt tamen bene Ant. Gom. 1. tom. var reſol. cap. 12. num. 33 notat, vnuſquiſque acceptare non poterit partem partis, quę, loco defuncti ſibi debetur, & aliam repudiare: quoniam in tota ea parte repræſentat legatarius defunctum, eaque de cauſa ſicut legatarius ipſe defunctus non poterat acceptare partè & repudiare aliam, ita neq; ipſe id poteſt in parte, in qua illum pręſentat.

Quanuis, quę dicta ſunt ſic, ſe habeant in legatis, nihilominus in hęreditate adeò nefas eſt hæredibus pro parte hæredes eſſe, & pro parte hæreditatem repudiare, vt ſi multi hæredes inſtitui ſint, & quidam eorum repudient hære-
D ditatem, reliqui, quod ipſis ex tali repudiatione accreſcit, non poſſint repudiare acceptando ſolum atque adeundo partes, in quibus ipſi hęredes inſtituti ſunt, ſed tenentur vel totam hæreditatem cum eo incremento acceptare, vel totam repudiare. Ita habetur. l. vnica §. his ita, & §. ſequenti. C. de caducis tollendi, Ratio eſt, quoniam hæredes repreſentant integrè perſonam defuncti ſubeuntque onera omnia illius, ac proinde non poſſunt partem hęreditatis acceptare, & partem repudiare, niſi ex creditorũ beneplacito, vt Gloſſa ibidem in verb. abſurdum rectè ait Præterea eſto quis ſigilatim ac diuiſim hæres inſtitutus ſit in diuerſis hęreditatis partibus, non poteſt quoad quaſdam earum acceptare & adire hæreditatem, & quoad alias repudiare, niſi teſtator miles eſſet, idque hæredi permitteret iuxta priuilegium ſuum, quo

dico-

diſcedere pôt pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus. Item ſi quis vnà cum filio impubere quempiam hæredem inſtituat, filioque pupillariter eundem ſubſtituat, non poteſt ille inſtitutus acceptare hæreditatem talis teſtatoris, & repudiare pupillarem ſubſtitutionem, hæreditatemue, quæ per mortem talis impuberis ad ipſum ſpectat, ſed vniuerſim, vel omnia debet acceptare, vel omnia repudiare, vtrunque expreſſe diſponitur. l. quidam elogio. C. de iure deliberan. Lege Anton. Gom. num. 33. citato, & Doctores quos citat.

Illud etiam in hac diſputatione eſt addendum, ſi ſint multa, quorum quædam habeant aliquid adiunctum, & alia ex illis non vt ex ancillis quædam habeant liberos, & quædam nõ, ex mancipijs quædam habeant peculium, & alia non, & ex annulis quidam habeant gēmas inſertas, alij nõ; tunc, ſi teſtator leget res illius generis, & addat adiunctum, illud, videndum eſt, an illud addat ad limitandum, vt ſi dicat lego ancillas meas quæ, habent liberos; vel potiùs ad augendum legatum, vt ſi dicat, lego ancillas meas cũ liberis ſuis, mancipia cũ pecul.js annulos cum gemmis in eis inſertis: in priori namque euentu ſolum ex illo genere cẽſetur legare, quę habent adiunctum illud: in poſteriori vero, tam ea quæ habent adiunctum illud, ſimulque adiunctum ipſum, quam etiam quæ illo carent, vt ex ſe eſt notiſſimum, & habetur. l. ſi cui ſerui in prin. ff. de leg. 1. l. cùm unum. ff. de trit. uino & oleo legato, & l. ſi quis legauerit ff. de auro & argento legato, affirmãtque Doctores, quos Anton. Gom. 1. tom. var. reſol. cap. 12. num. 30. refert ac ſequitur.

DISPVTATIO CC.

De legato rei, quæ nondum exiſtit, de legato cum onere, & de legato vxori, aut creditori relicto.

RES quæ nondùm exiſtit, eſſe tamen ſperatur, legari optime poteſt, vt partus ancillæ, vel alterius animalis, fructus prædij, & his ſimilia. l. quod in rerum in prin. ff. de leg. 1. l. etiam. ff. de leg. 3. l. 3. §. vlt. ff. de conditionib. & demonſt. l. legatum. §. vini. ff. ad aonuis legat. & §. ea quoque inſtitut. de leg.

Eiuſmodi tamen legatum habet tacitam atque innatam conditionem, ſi talis res in rerum natura extiterit, vt ex ſe eſt manifeſtum, & habetur. l. 1. §. vlt. ff. de cond. & demonſt. Quemadmodùm autem quando conditio eſt expreſſa, impedit ne, dum conditio pendet, obligatio oriatur, vt patet. l. cedere diem. ff. de verb. ſig. ita conditio tacita idem habet, vt Gloſ. l. item quia verb. mal. petitur. ff. de pactis, Bart. & Doctores communiter, quos Ant. Gom. 1. tom. var reſ. c. 12. n. 24. refert ac ſequitur, rectè affirmat.

Tacita autem eiuſmodi conditio, non impedit tranſmiſſionem legati, de qua diſput. 151. dictum eſt; quemadmodùm eam impedit conditio expreſſa, vt ibidem dictum eſt. De hac re eſt textus expreſſus. l. cùm illud. §. vlt. ff. quando dies legati cedat, & l. conditiones extrinſecùs. ff. de condit. & demonſt. & affirmant Gloſſæ ibidem, & Glo. l. item quia, paulo ante citata,

A & communis Doctorum ſententia, quam ſequitur Ant. Gom. num. 2... cit. to. Hæc quod ad primum eorum attinet, quæ propoſita ſunt.

Quod vero attinet ad ſecundũ, quando legatum aliquod cum onere aliquo alicui relinquitur, vt quòd ea e quid efficiat, aut ſoluat tantũ hæredi, aut alicui alteri, non plus cenſetur ei legatum, quam ſit valor legati deducta ab eo eſtimatione oneris illius, idque vt vlteriùs oneretur, reſtituendo fideicommiſſum particulare ex tali legato illi iniunctum, vel ſoluendo ex eo legato gabellam, ſeu tributum, ſi lege alicuius loci, vt ex legatis ſoluatur, ſtatutum ſit, aut aliquid aliud efficiendo. Ita habetur. l. non amplius in prin. & l. ciuitatib. §. vlt. ff. de legat. 1. l. imperator in prin. ff. de leg. 2. faciunt. l. ſed ſi B hoc. §. 1. ff. de condit. & demonſt & l. quantitas. ff. ad l. fal. & affirmant Gloſſę duobus iuribus primo loco citatis. Bar. & communis Doctorũ ſententia, quam Ant. Gom. 1. tom var reſ. c. 12. n. 25. refert ac ſequitur. Imò qui honoratus nõ eſt per teſtatorem, ita vt hæres ab eo inſtitutus ſit, aut legatarius, vel commodum aliquod ei in teſtamento aut codicillo relinquat, non poteſt à tali teſtatore onerari, etiãſi maximo alio beneficio aut cõmodo ab eo ſit affectus, quod pecuniarum non ſit, ſeu bonorum externorum ipſius teſtatoris: vt qui manumiſſus eſt, grauari non poteſt, vt aliquid reddat alicui. l. planè. 2. §. vlt. ff. de leg. 1. neque is, cui debitum remittitur. l. ſi mulier. ff. de leg. 3. & communis Doctorũm ſententia, quam Ant. Gom. c. 12. citato nu. 53. refert ac ſequitur.

C Quod ad tertium attinet, diſtinguẽdum eſt. Quoniam uel matrimonium inter eiuſmodi cõiuges ualidum fuit, uel non, ueruntamen fuit in facie Eccleſiæ bona fide, ſaltem ex parte alterius eorum, contractum. In hoc poſteriori euentu ſi maritus conſcius impedimenti aliquid legauit uxori, quæ bona fide contraxit & perſeuerauit in matrimonio, ualidum eſt legatum; illudque uxor ſibi acquirit, neque poteſt fiſcus id ab ea auferre. Ita Emmanuel à Coſta. c. ſi pater part. 1. uerb. uxor num. 5. fol. 32. & communis Doctorum ſententia, arg. tex. in l. ult. ff. de leg. 1. l. præfectus. ff. de ritu nup. l. 2. §. per contrarium. ff. de ijs quibus ut indig. & l. 50. tit. 14. part. 5. Conſentit Gloſſa uerb fiſco l. qui contra C. de inceſt. nupt.

Quæſtio.

D Vtrum autem idem dicẽdum ſit de eo, quod talis mulier ab eodem marito donatione inter uiuos, aut alio contractu accepit. Gloſ. l. qui cõtra citata, in prima reſponſionem ex ijs, quas tradit affirmat, quio idem affirmat de dote, aut quauis aliare, quam maritus, qui bona fide contraheret, acciperet ab vxore, quæ conſcia impedimenti matrimonium contraxiſſet: amitteret namque eam marito in pœnam delicti commiſſi, neque vendicare ſibi fiſcus eam poſſe. Eandẽ opinionem ſecutus fuit Azo, eamque approbat Albericus, quin & ſancita eſt in regnu Caſtellæ. l. 0. tit 54. p. 5.

Communis opin.

Contrariam opinionem, nempe quòd licèt mulier, quæ inualidè contraxit, accidere ex teſtamento a marito poſſit, neuter tamen donatione aut alio cõtractu inter viuos potuit quicquam ab altero coniunge accipere, & ſi quid acci-

accipiat, fiſcum poſſe illud repetere ac ſibi vendicare, affirmat eadem Gloſ. l. qui contra citata in ſecunda reſponſione. Couar. in Epitome ad 4. decretalium part. 2. c. 7. §. 1. nu. 8. in prima editione, & communis ſententia doctorum, quam ipſe & Emmanuel a Coſta loco citato referunt, idque confirmant ex l. qui contra C. de inceſt. nupt. & ex l. cùm hic ſtatus. §. vltim. ff. de donatio. inter virum & vxorem. Couaru. autem in prima editione vſque adeò, ſtando in iure cõmuni, ſibi perſuaſit hanc opinionem, vt contrariam l. 5. Caſtellæ ſanctionem à Cæſareo iure diſcrepare aſſeruerit. Greg. autem Lopez ad eandem legem. 5. verb. tenido, recenſens hanc controuerſiam, ita ſecundam hanc opinionem refert, quaſi diſcrimen cõſtituat inter contractũ dotis & quęuis alium onerosum ex vna parte, & legatum ac donationem inter viuos ex alia, dicatque mulierẽ bona fide contrahentem poſſe accipere à marito, qui conſcius impedimenti contraxit, tã ex teſtamento quam donatione, neutrum verò accipere poſſe ab altero contractu oneroſo, ſed fiſcum exigere poſſe, quod eo pacto fuerit acceptum: cùm, tamen, vt Emmanuel à Coſta in calce num. 5. citati rectè ait, id, quod nos paulò antea retulimus, ſit Gloſſæ communiorique Doctorum ſententia. *(Confirmatur.)* **A**

B

Emmanuel a Coſta loco cit. nu. 6. ſanctionẽ legis Caſtellæ, primamque gloſſæ reſponſionẽ veram eſſe exiſtimat de iure communi, nempe quãdo vnus cõiugũ bona fide contraxit & perſeuerauit in matrimonio, poſſe accipere ab altero, qui mala fide cõtraxit, nõ ſolum ex teſtamento ſed donatione inter viuos & ex contractu oneroſo neq; fiſcum poſſe illud repetere: atque in eandẽ ſententiã propendet Couar. in vltima editione, rationibus Emmanuelis a Coſta, quę citat, permotus, neq; id profectò quicquam de eximia eius eruditione apud doctos & prudentes minuit, quin potius index eſt candoris animi illius, ſinceritatis ac rectitudinis; multoque commendabiliorem illum efficit, atque ęgregiam exiſtimationem, quam de illius probitate atquẽ doctrina merito omnes habent non, modicum auget. Ducitur Emmanuel a Coſta quoniam non eſt textus iuris communis, qui refragetur, neque reddi poteſt legitima ratio, cur a coniuge, qui bona fide cõtraxit, extrahi debeat & applicari fiſco, quod coniux, qui mala fide contraxit, illi dedit; aut cur potius extrahendum ab eo ſit, quod donatione inter viuos aut oneroſo contractu accepit, & tradendum ſit fiſco, quam quod per vltimam voluntatem accepit; id quod Fulgoſius etiam ad notauit: quãdo autẽ legitima differentiæ ratio tradi non poteſt, validum eſt argumentum de contractibus ad vltimas volũtates, & è contrario l. ſeruum filij. §. cum qui chyrographum ff. de leg. 1. & inſt. de leg. Fuſia canina tollenda. *(Deciſio.)* **C** **D**

Ad l. qui contra. C. de inceſtis nuptijs, cui contraria opinio nititur, dicendum, eſt loqui quando nuptiæ prohibitæ, & quæ de iure ciuili erant nullæ, ſcienter a maiorib. viginti quinque annis celebratę erant, aut, poſt quam ad eam ætatem peruenerunt, matrimonium continuo non dirmerunt: tunc enim, quod vnus *(Ad confirmat.)*

coniugum ab altero, vel donatione, vel contractu acceperat, amittebat fiſco. Secus autem ſi non affectato, ſed iuſto errore Impedimenti cõtraxerant: tunc enim, qui bona fide eo pacto cõtrahebat, nihil omnino amittebat, vt legem illam intuẽti eſt manifeſtum: quare lex illa à nobis pugnat. Interim etiam dum aliquis eorum minor erat viginti quinque annis, eſto mala fide contraxiſſet, nihil tale amittebat, dummodò intra illam ętatem ſeparationem ab eo coniugio efficeret. Similiter ad l. cum hic ſtatus. §. vlt. ff. de donat. inter virum & vxorem dicendum eſt, locum habere quando matrimonium cum mala fide erat contractum: tunc enim donatio inter viuos amittebatur fiſco. *(Argumentum.)*

Hinc iam non leue oritur dubium aduerſus hactenus dicta. Etenim quando contrahebatur matrimonium, de quo illis iuribus eſt ſermo, donatio erat nulla, eamque occupabat fiſcus: & tamen licèt, quod maritus per vltimam voluntatem à muliere accipiebat, eſſet ſimiliter nullum, occuparetq; id fiſcus; quod tamen mulier per vltimam voluntatem à marito capiebat, validum erat, mulierque retinebat, neque repetere poterat fiſcus, vt conſtat e: l. vlt. ff. de leg. 1. l. 2. §. per contrarium ff. de ijs quibus vt indig. & l. præfectus. ff. de ritu nup. ergo falſo affirmauimus, idem eſſe de acceptis per donationem aut cõtractũ, & de acceptis ex teſtamento.

Ad hoc argumentum dicendum eſt, nos ſupra fuiſſe locutos, quando is qui accipit, bona fide contraxit: diſpoſitionem autem horum iurium eſſe, quando matrimonium abſque bona fide vtrinque contra præſcriptum legum eſt, cõtractum, neque in his iuribus ſermo eſt de omni vniuerſim matrimonio prohibito & nullo (quod magnopere animaduertendum eſt) ſed ſolum de matrimonijs in bonum fœminarum prohibitis, atque iure ciuili nullis; quæ tamen hodie iure canonico valida ſũt. Erat quippe tutori aut curatori, illuſque filio vſque adeò prohibitum contrahere cum minori ſub illius tutela aut cura commiſſa, vt matrimonium eſſet nullum, niſi vel viuente patre puellæ pręceſsiſſent inter eos ſponſalia, vel pater in teſtamento exoptaret tale matrimonium, vel poſt redditam a tutore aut curatore rationem adminiſtrationis, illa vigeſimum quintum annum expleſſet, ut ex iuribus citatis conſtat, iuncta l. ſi patris. C. de interdicto matrimonio. Item adminiſtratori Reipublicæ prohibitum erat durante adminiſtratione ducere uxorem ex loco, in quo ille iuriſdictionem habebat, ut ex iuribus citatis liquet, atque hæc omnia in fauorem fœminarum, ne deciperentur ac ſe ducerentur, erat conſtituta. In his tantùm euentibus merito ſtatuerunt iura, de quibus in argumento propoſito eſt ſermo, ut quoniam id in fęminarum fauore introductum, illæ nihil amitterent, quod per ultimam uoluntatem ab eis uiris, acciperent quoniam id ſolùm accipiebant in tempus diſſoluti iam matrimonij: ut uerò tam ipſæ quam uiri amitterent, quod ab uxoribus per ultimam uoluntatem acquirent, & ea omnia occuparet fiſcus. Quarè, quando matrimonium eſt nullum propter, impedimentum iure canonico introductum, cum eiuſmo- *(Soluitur.)*

di

di impedimẽtum in cõmune omnium bonum introductum ſit, ſanè ſi quid vteruis coniugum mala fide contrahans acceperit ab altero, id fiſco amittitur, ſiue contractu aut donatione, ſiue per vltimam volũtatem id acceperit; quandoquidem ex iuris diſpoſitione indignus eſt, qui id retineat. Intellige, quando reſtituendum non eſt hæredibus dantis, iuxta ea quæ proximè ſubiungo.

Quando ab eo, qui bona fide contraxit & in ea perſeuerat, aliquid relictum aut datum eſt ei, qui mala fide contraxit, communior Bart. & aliorum ſententia, quam, Emmanuel a Coſta loco citato num. 10. refert, eſt, inualidum eſſe, ad fiſcumque pertinere, iuxta. l. vxori maritus. ff. de vſufructu legato. Merito tamen Emmanuel à Coſta cum alijs, quos citat, & cui Couar. in Epit part. 2. c 7. § 1. num 8. conſentit, affirmat inualidum quidem eſſe, quia præſumendum eſt teſtatorem non relicturum illi tale legatum, ſi de mala fide ex parte illius eſſet conſcius, neque volũtatem ipſius eſſe, vt illud retineat: attamen non pertinere ad fiſcum, ſed ad hæredes talis teſtatoris: atque id ſane eſt, quod l. vxori maritus intendit, vt Emmanuel à Coſta loco citato recte oſtendit. Si namque legatum illud fiſco deberetur; validum quidem eſſet, neque hæredibus defuncti competeret actio ad illud repetendum. eo, quod ad illos non pertineat agere partes fiſci: ex ſuppoſitione autem, quòd validũ eſſet, & quod legatarius eo eſſet indignus, competeret fiſco repetitio: contrariũ autem horum duorum innuitur aperte l. vxori maritus citata, cui autores contrariæ ſententiæ innituntur.

Quando vterque coniugum bona fide contraxiſſet & perſeueraſset in matrimonio, vult Emmanuel a Coſta loco citato nume. 18. ſi quid ab uno eorum eſset alteri legatum, eſse ſimiliter inualidum legatum, pertinereque ad hæredes teſtatoris, à quo eſset relictum. Arbitror tamen tunc ex circunſtantijs concurrentibus conijciendum eſse, quæ nã in eo euentu eſset mens teſtatoris, potiuſque eſt inclinandũ uelle, vt nihilominus alter coniux retineat legatum ſibi relictum: quandoquidem nulla fuit culpa ex parte illius, & tam lõga inter vtrumq; fuit conſuetudo ac ſocietas, ex qua fortè liberos legitimos ex matrimonio bona fide, in Eccleſiæ facie celebrato reliquerunt. Hæc quando matrimonium inualidum fuit.

Quæſtio. Quando verò fuit validum, imprimis dubitant doctores, vtrum ſi maritus vxori legatum reliquit, & mortua priori vxore ducat ſecundam, eaq; ſuperſtite maritus è uita diſcedat, debeatur legatum, ſecundæ vxori. an verò, iuxta. l. vnicam. § pro ſecundo. C. de caducis tollẽdis, reddatur caducum & inualidum tanquam relictum priori tantum uxori, quæ ante teſtatorem uita diſceſſit. Et quidem, ſi in teſtamento

Deciſio. nomen proprium prioris uxoris expreſſiſset, puta Bertæ, conſtat ea defuncta ante teſtatorẽ, inualidum reddi, neque deberi ſecundę uxori. Si uerò expreſsum non fuit nomẽ proprium, ſed ſub nomine uxoris relictum fuit legatum, diſtinguendum eſt. Quoniam ſi teſtamentum fuit conditum ducta iam priori uxore, utique

A cenſendum eſt eam ſolam eo nomine uoluiſse ſignificare, niſi coniecturæ ſint, quæ contrariũ perſuadeant, ac proinde ea defuncta ante teſtatorem iudicandum eſt redditum eſse caducum & inualidum, nec deberi ſecundæ uxori. Ita Doctores. quos referunt & ſequuntur Couar. c. requiſiſti de teſtam num. 3. & Emmanuel à Coſta cap ſi pater part. 1. uerb. legauit. nu. 9. fol. 86. argumento tex in l. ſi quid earum. § ult. in fine. ff de leg. 3 cuius hæc ſunt uerba. Quæ prioris uxoris cauſa parata ſunt, ita poſteriori debentur, ſi ei aſſignata ſunt: quia non eſt ita de poſteriori uxore cogitatum cum pararetur, & argumento tex. in l. boues. § hoc ſermone, ff. de uerb. ſign. Si uero teſtamentum fuit conditum ante ullam ductam uxorem. legatum debe

B tur cuicunq; uxori poſt teſtatorem ſuperſtiti. Ita cum Alexandrò & alij, Couar. & Emmanuel à Coſta locis citatis.

Reliqua. quæ de legato ab uno coniuge alteri facto dicenda ſunt. perſpicuitatis cauſa, & quoniam res ipſa id ita fieri efflagitat, cum diſputatione de legato a debitore creditori facto ſunt coniungenda. Sciendum autem eſt, debitũ interdum oriri ex voluntate, pacto, aut quaſi contractu debitoris, vel ex facto aliquo, vt ſi damnum dedit: interdum verò ex legis diſpoſitione Huius poſterioris generis eſt debitum, quo pater tenetur tradere filiæ dotẽ, & quo in bonis aſcendentiũ debentur deſcendẽtib. legitimæ portiones, aut e contra aſcendẽtibus in bonis deſcendentium: huiuſmodi itaq; omnia

C debita ex legis, iuriſue diſpoſitione oriuntur 1. Concl.

Hoc iacto fundamento ſit prima concluſio.. Quando debitum non oritur ex iuris deſpoſitione, ſed aliunde, legatum a debitore factum creditori, nõ compẽſatur cũ debito, ſed creditor accipit illud integrũ, & inſuper exigit debitum: quando aliunde non conſtat teſtatorem in compenſationem debiti illud reliquiſſe. Ita cũ communi Doctorum ſententia Couar. c. officij de teſt. num. 2. Ant Gom. 1. tom. var reſ. c. 12. num. 27. & Emmanuel à Coſta, c. ſi. pater. part. 1. verb legauit x num. 7 fol. 88. idque probant textus in l. creditorem, & in l. Lucius in prin. ff. de leg. 2. & in l creditor. C. de legat. idem probat tex. in l. vnica § ſciendum. C. de rei vxor. actio vbi habetur, legatum à marito vxori relictum non eſſe compenſandum cum dote, ſed

D vxorem habere illud præcipuum vltra dotem, Quia enim maritus vxori debet dotem ex contractu inter vtrunque celebrato, & non præciſe ex legis diſpoſitione, tale legatum compenſandum non eſt ex dote, quando non conſtat teſtatorem id intendiſſe Hac eadem ratione, ſi hæres grauatus erat reſtituere alicui fideicommiſſum aliquod, & eiuſmodi hæres legatum fideicommiſſario relinquat, vel illum cum alijs hæredem ſuum inſtituat, ſane, quia fideicommiſſum illi debebat, non ex legis diſpoſitione, ſed ex uoluntate primi teſtatoris habet præcipuũ legatum, neq; illud compenſat in fideicõmiſſum, inſtitutuſque hęres cu alijs, ſolũ cõpẽſat in fideicommiſſo, quod iuxta portionem hęreditatis, in qua eſt inſtitutus, ad ipſum ſpectare, reſtituere talis fideicommiſsi, ſi non ipſe, ſed quidam tertius eſſet fideicommiſſarius, vt habetur

habetur expreſſè l. Lucius citata. Ab hac concluſione cum Aretino, Iaſone, & alijs, meritò excipit Couar. loco citato, quando teſtator in conſcientię foro debitor erat alicui quantitatis alicuius, quam in exteriori foro cogi non poterat ſoluere, eidemque ad exonerandam cõſcientiam legatum facit: præſumendum namque tunc eſt, velle eo legato debitum compenſare.

2 Concl. Secunda concl. Quando debitum oritur ex iuris diſpoſitione, legatum tali creditori, aut quaſi creditori factum cenſetur factum in recompenſationem debiti, niſi aliud de teſtatoris mente conſtet. Hanc affirmant doctores communiter, quos Couar. Ant. Gom. & Emmanuel à Coſta locis citatis referunt & ſequuntur, eâque probat auth. præterea. C. vnde vir & vxor, vbi quoniam mulieri, quæ ſine dote nupſit, ſi aliunde non habeat vnde commode ſuſtentetur, conceditur ex iuris diſpoſitione quarta pars bonorum mariti, iuxta ea quæ diſput. 104. concluſione 10 dicta ſunt, ſtatuitur, ut, ſi maritus quippiam ei leget, id compenſare debeat in quartam illam. Probat etiam l. ſi cùm dotem. §. ſi pater. ff. ſoluto matri. vbi quando à patre dos filiæ debetur, quoniam obligatio tradendi illi dotem, interim dum ſub illius eſt poteſtate, ex legis diſpoſitione proficiſcitur, ſtatuitur, vt ſi quid pater tali filiæ leget, computandum ſit in dotem, quam illi tradere tenetur. Probant præterea l. quoniam nouella, & l. omni modo. C. de inofficioſ. teſtam. vbi data in dotem aut donationẽ propter nuptias, vel relicta à parẽte in legato, computant filius aut filia in legitimam portionem ipſis ex parentis bonis debitam. Probat quoque l. etiam. §. ſi debita. ff. de bonis liber. vbi ſi quid libertus patrono legat, computatur in portione ex iuris diſpoſitione in bonis talis liberti patrono debita. Quia enim lex eiuſmodi debitoribus onus ſine ipſorum voluntate iniungebat, voluit, vt legatis compẽſare cenſerentur talia onera, quando non conſtaret contrariam fuiſſe eorum voluntatem. Vt autẽ Couar. loco citato cum Ancharrano, Paulo Caſtrenſi, & Aymone rectè ait, locum id habet, non ſolùm ſi legata relicta ſint à primis debitoribus eiuſmodi onerum, ſed etiam ſi ab ipſorum hæredibus illis ipſis ſint relicta, quibus loco defuncti talia onera adhuc debentur. Quod autem de legatis dictum eſt, ſimiliter eſt intelligendum in donationibus cauſa mortis l. etiam. §. ſi debita. ff. de bonis libertorum. Non vero in donationibus inter viuos: quoniam hæc non compenſantur cum ijs, quę ex legis præſcripto debentur, niſi animo vt cõpenſentur facta ſint. §. ſi debita citato, & l. ſi verò. §. cęterùm. ff. eodem titul atque affirmat Couar. loco citato num. 9.

Obiectio. Si quis aduerſus ſecundam concluſionem obijciat cap. de officij de teſtam. ubi cùm de iure communi Epiſcopo debeatur certa portio de relictis à teſtatoribus monaſterijs aut parœcijs, in quibus ſepeliuntur, vt infra, cùm de ſepultura eorum ſermo fuerit, dicetur, quidamque teſtator legatum reliquiſſet Epiſcopo, quod illam ęquabat, & multa alia reliquiſſet monaſterio aut parœciæ in qua fuit ſepultus, interrogatus Innocentius tertius, vtrum non obſtante eo legato poſſet Epiſcopus exigere à monaſterio vel parœcia portionem, aliquin ipſi debitã ex relictis monaſterio, aut parœciæ, reſpondit. Si abſolutè & ſine expreſſione, quòd id compenſaret in portione ipſi debita, tale legatum fuit relictum Epiſcopo, poſſe vlterius exigere portionem illam. Vbi vides, legatum non compenſari cum portione ex iuris diſpoſitione Epiſcopo debita. Solutio. Ad hanc obiectionem Panormit. ad idem cap. num. 4 Couar. num. 3. & Doctores communiter reſpondent, non pugnare cum cõcluſione propoſita: eò quòd portio illa non ſit debita Epiſcopo à teſtatore, qui tale legatum ei reliquit, ſed ab Eccleſia, aut monaſterio, tametſi occaſione bonorum, quæ idem teſtator Eccleſiæ, aut monaſterio reliquit: concluſio autem propoſita intelligenda ſit de legato, quod relinquitur à teſtatore, qui eidem legatario ex iuris diſpoſitione aliquid debebat.

Quæſtio. Cùm derelictis Eccleſiæ aut monaſterio ſepulturæ quarta debeatur Eccleſiæ parochiali defuncti, vt infra, dum de ſepultura ſermo erit, dicetur, dubium eſt, vtrum ſi talis defunctus legatum reliquit ſuæ parochiæ, compenſandum ſit in quarta, quæ derelictis Eccleſiæ, aut monaſterio ſepulturæ, tali parochiæ debetur. Card. Anchar. Barba & alij cenſent compenſandum non eſſe, ſed parochiam vltra illud recipere debere integram portionem, eò quòd ab Eccleſia ſepulturæ, & nõ à teſtatore, ea portio debeatur. Atque hanc opinionem ſtatuit l. 5. tit. 13. p. 1. Contraria ſententia eſt Panor. c. officij de teſt. n. 5. & communis Doctorum, quos Couar ad idem c. num. 6 & Greg. Lopez ad l. citatam referunt. Decisio. Et quanuis Couar. priorem ſententiam veriorem reputet, idemque aſſerat Greg. Lopez quando legatum non attingit ad integram portionem parochiæ debitam, communiorem tamen ſententiam non dubito eſſe veram, nempe tale legatum compenſandum eſſe, neque deberi parochię niſi incrementum vſque ad integram portionem Ducor. quoniam, vt conſtat ex c. 1. 2 & 4. de ſepul. teſtator ipſe eſt, qui ratione ſacramentorum & ſubſidij ſpiritualis, quod à propria parochia accepit, relinquere ei tenetur quartam partem eorum, quæ loco ſepulturę relinquere aut legare voluerit, neque Eccleſia ſepulturæ tenetur eam illi ſoluere, niſi in defunctum teſtatoris, qui id non fecerit; atque hac ratione in Salmanticenſi Epiſcopatu, ut Couar. refert, & alijs in locis conſtitutũ eſt vt hæres defuncti quartam reſeruet Eccleſię parochiali, vt porè à defuncto, atque adeò ab hærede ipſo, qui defuncti perſonam repræſentat, debitam, alioquin ſoluere illam cogatur de ſuis proprijs bonis: quia ergo defunctus ipſe ex iuris præſcripto relinquere tenebatur portionem illam propriæ parochiæ; conſequens eſt, vt iuxta ſecundam concluſionem propoſitam, legatum à teſtatore propriæ parochię relictum compenſari debeat in quarta, quam in teſtatoris defunctum ſepulturæ locus ſoluere tenetur parochiæ defuncti. Atque hoc eſt egregium Panor. fundamentum, quod Couar. non ſatis videtur attendiſſe.

Quæſtio. Dubium eſt, vtrum ſi maritus aliquid leget vxo-

tom.var.reſ c 12.num.39 & apud Greg. Lopez ad l. 11.citatam.

Quod ad ſecundam partem attinet,ſi eadem res in ſingulari determinata legetur vni & eidem pluries ab eodem teſtatore,ſemel tantum debetur,eſto primò legata ſit in teſtamento, & ſecundò in codicillo l planè. 1.§.1. iuncta glo. ibi,& l.ſi tibi homo.§ 1.ff.de lega.1.l.Meuius. §.duobus,& §.eum.ff.de lega 2.& l.45. titul.9. part 6.

Si tamen eadem à pluribus (quorum alter non ſit hæres alterius ; nam tunc ſemel tantum deberetur,iuxta l ſi mihi Sempronius. ff. de legatis primo,) in diuerſis eorum teſtamentis eidem legetur, tunc ſi legatarius ab vno conſequatur primo rem ipſam tutò, ita vt extrahi ab eo lite non poſſit, poſteà neque æſtimationem poteſt petere ab alio: ſi tamen prius conſequatur ab vno æſtimationem, petere poterit ab alio rem ipſam. Ita habetur. § ſi res aliena,& §. ſi cui fundus inſtit. de legat.l planè. 1.§. 1. iuncta gloſſ. ibi. l. non quocunque & l.ſi ſeruus legatus.§.1. iuncta etiam glo.ibi.ff de legat primo, & l 44.tit. 9.par.6. Idem diſpoſitum eſt, ſi quis duos inſtituat hæredes, & vnumquemque eorum grauet, ut in ſolidum rem aliquam determinatam in ſingulari tradat alicui legatario: ſi enim legatarius prius ab vno accipiat æſtimationem, poterit ab alio petere rem legatam: ſi tamen prius ab vno accipiat rem legatam,petere non poterit ab alio æſtimationem. Ita habetur. l. quid ergo.§.1. ff. de legat.1. Horum omnium redditur hæc ratio iuribus citatis. Quoniam in vnum & eundem hominem, comparatione eiuſdem rei, duæ cauſæ lucratiuæ ſimul concurrere non poſſunt,ita vt poſtquàm ſemel ex cauſa lucratiua, puta donatione aut legato, etiam obtinuerit, iterum illi ab alio debeatur: ſecus autem quando illam obtinuit ex cauſa oneroſa, vt ex emptione aut permutatione: quoniam tunc poterit eam iterum petere aut æſtimationem loco illius. In his tamen omnibus, quando conſtaret fuiſſe aliam mentem teſtatoris,non ſolum in conſcientiæ,ſed etiam in exteriori foro illi eſſet ſtandum, poſt habitis eiuſmodi iuris ciuilis ſubtilitatibus ab ethnicis iuriſconſultis ad rei naturam in his omnibus iuxta moralem philoſophiam definiendam excogitatis.

Quando bis, aut ſæpius, eadem quantitas vel res in indiuiduo indeterminata vni & eidem legata eſt in eodem teſtamento,ſemel tantum debetur, niſi legatarius coniecturis, aut aliunde ſufficienter probet contrariam fuiſſe teſtatoris voluntatem. l. planè. 1. §. ſed ſi non corpus,iuxta glo.ibi. & §. ſed ſi pondus. ff.de leg.1.l.45.tit.9.par 6.& l.centum ff.de adimendis leg.iuncta glo. ibi, vbi habetur, quòd ſi in eodẽ codicillo primò relinquatur aliqua ſumma purè,& poſteà ſub conditione, aut primò maior,& poſteà minor, vel è contrario,præſumitur reuocatum prius legatum per ſecundũ, ſolique ſecundo eſſe ſtandum. Idem probat l. qui bis ff.de verb.oblig.cuius hæc ſunt uerba. Qui bis idem promittit,ipſo iure amplius,quã ſemel,non tenetur.

A Quando verò eadem quantitas aut res indeterminata in indiuiduo relinquitur in diuerſis teſtamentis aut codicillis, aut in codicillo & teſtamento, tunc cenſentur diuerſa legata, & omnia debentur, niſi hæres ſufficienter probet contrariam fuiſſe teſtatoris voluntatem. Idem maiori cum ratione eſt quando relinquitur diuerſa quantitas, ſiue maior in priori inſtrumento relinquatur, & minor in poſteriori,ſiue è contrario. Idem etiam eſt ſi in vno inſtrumento aliqua quanitas relinquatur purè, & in alio ſub conditione; quia duæ quantitates debentur, una purè, & alia ſub conditione: aut ſi eadem quantitas relinquatur facta alia variatione in legato quoad qualitatem, tempus, &c. Hæc omnia conſtant ex l. B quinquaginta.ff.de probationibus, & ex l.45. tit.9.p.9.& l.centum.ff de adimen. lega iuncta glo.ibi.

Excipitur ab hac regula, niſi propter aliquã cauſam,ad aliquemve finem, prius in vno teſtamento aut codicillo teſtator legauit aliquã quantitatem,& poſtea in alio aliam, ut ad alimenta, aut ad aliquid aliud: nam tunc receſſum cenſetur à priori diſpoſitione, ſolumque debetur poſterior quantitas. l. libertis quos.ff. de alimen. & cibar.lega & l.2.§ Mela.ff de dote prælegata. Excipitur præterea, niſi inſtrumenta, in quibus diuerſa quantitas eidem legata eſt, facta fuerint ſimul,ſed quia voluit teſtator diuerſa inſtrumenta eiuſdem ultimæ uoluntatis, ut vnum ſecum haberet, & alterum C relinqueret in aliquo loco, uel alia ratione: nam tunc ſolùm debetur minor quantitas; eò quòd hæres in poſſeſſione ſit bonorum defuncti, ſitque debitor legatorum, & in dubio ſit melior conditio poſſidentis. l. Sempronius. ff. de legatis ſecundo. Merito autem Ant Gom. primo tom.variar.reſol.cap.12.num 38.& 58. cum Bart. & alijs hoc intelligit, niſi unum inſtrumentum eſſet regiſtrum, & aliud tranſumptum: quoniam tunc regiſtro eſſet ſtandum, etiamſi in illo contineretur maior quantitas. Idem Anton. Gomez cum alijs, quos citat, ibidem vult, etiam quando diuerſa quantitas relinquitur in eodem teſtamento, aut vna & eadem pluries variata, quia ſemel purè, & iterum ſub conditione, aut quouis alio mo D do quoad qualitatem vel tempus, &c. deberi vtrunque legatum. Cæterum, vt diximus, contrarium affirmat Gloſſ.iuncta textui.l.centum. ff. de adimend. legat. Vniuerſim autem, quando circa aliquid horum omnium conſtat aliam fuiſſe teſtatoris uoluntatem, illi eſt ſtandum, non ſolùm in conſcientiæ, ſed in exteriori foro: quoniam eiuſmodi iuriſconſultorum definitiones ſolùm ſunt ad explicandum, quæ nam præſumenda ſit teſtatoris uoluntas, quando de ea aliunde non conſtat.

Quod ad tertiam partem attinet,ſi legatarius rem ſibi legatam comparet titulo lucratiuo, puta donatione, ab hærede, uel ab aliquo tertio,cuius illa erat,& qui eam ſibi legauit, tunc expirat illud aliud legatũ,ita vt neq; æſtimationẽ illius poſſit petere,iuxta ea quæ in ſecunda parte diſputationis huius dicta ſunt: eò quòd

in vnum & eundem hominem, comparatione eiuſdem rei, duę cauſæ lucratiuę concurrere ſimul non poſſint, iuxta iura ibidem citata. Ita Ant Gom. 1. tom. var. reſol. cap. 12. in calce numeri. 38.

Si verò legatarius rem legatam comparauit titulo oneroſo, nempe emptione, permutatione, aut alio, tunc ſi res legata non erat teſtatoris, eamque comparauit vel à uero domino, uel ab aliquo tertio, ſiue uiuente adhuc teſtatore, ſiue illo defuncto, & ſiue ſciēs eam ſibi ab eo fuiſſe legatam, ſiue ignorans, non expirat legatū, ſed petere poterit æſtimationem illius, idque ſiue purè ſibi eſſet relictum, ſiue ſub conditione. l. planè. 1. § quòd ſi rem, & l. ſi à ſubſtituto in prin. ff. de legat. 1. & affirmant Bart. & Doctores communiter, quos loco ci- B tato num. 35. Ant. Gom. refert ac ſequitur.

Si autem res legata erat teſtatoris, legataq; erat in diem, aut ſub cōditione, & eam legatarius titulo oneroſo comparauit ab hęrede, tunc adueniente die, aut impleta conditione, petere poterit ęſtimationem, ſiue illam comparauerit ſciens ſibi eſſe legatam, ſiue id ignorans, & ſiue eam comparauerit viuente adhuc teſtatore, ſiue illo defuncto Ita probat textus in l. ſi à ſubſtituto citata. & affirmant Gloſſ. ibi & Doctores communiter, quos Anton. Gom num. citato ſequitur. Probant etiam. l. 4. ff. ad l. Falcid. & alia iura.

Si autem res legata erat teſtatoris, legataque erat purè, & legatarius, ignorans ſibi eſſe legatam, eam titulo oneroſo acquiſiuit ab hærede, C petere poteſt ab eo ęſtimationem. l. huiuſmodi § ſi ſeruum. ff. de leg. 1. & Doctores ibi communiter. Si autem ſciens ſibi eſſe legatam emit illam ab hęrede aut à teſtatore ſiue viuente adhuc teſtatore ſiue poſt illius mortem, expirat tale legatū: quia eo ipſo legatarius cenſetur illi renunciaſſe, argumento tex. in l. illud. ff. de acquir. hæred. & in l. titius In prin. ff. quib. mod. pig. vel hypot. affirmantque Bart. & Doctores communiter, quos Ant. Gom. num. citato refert ac ſequitur.

DISPVTATIO CCII.

Legatum omnium mobilium, an nomina debitorum contineat. Legatum omnium, quæ continentur certo loco, an comprehendat pecuniam et nomina debitorum ibi reperta, nec nō res, quæ poſteà inferuntur. Et legatum apotheca pannorum, an pannos, vel domum, vel vtrunque contineat. Et obiter de legato lana ac ligni. D

VT diſputationis propoſitæ duæ priores partes melius intelligantur, ſciendum eſt. Nomine quidem, bonorum, comprehendi non ſolum mobilia & immobilia bona, ſed & iura & actiones, vt conſtat. l. nam quid. §. vlt. & l. ſi legatus. ff. ad Treb. atque alijs iuribus, quę, præter alios, Arius Pinel. in rub. de bonis mater. part. 1. à num. 2 citat: attamen nomine, bonorum mobilium atque immobilium, ſimpliciter ac propriè loquendo iura & actio- A nes non comprehendi, ſed conſtituere tertium bonorum genus ab eis diſtinctum, vt conſtat ex l. à Diuo Pio. §. in venditione. ff. de re iudicata, & l. quam Tuberionis. §. peculio. ff. de peculio. Bona namque mobilia ſunt corpora, quæ de loco ad locum transferri poſſunt, qualia non ſunt iura & actiones, etiam ad res mobiles: bona uerò immobilia, propriè loquendo, ſunt corpora res ve corporeę, quæ certum ſitum & locum habent, neque de illo ad alium transferri poſſunt, qualia non ſunt iura & actiones, quæ ſitum ac locum, quo ambiantur ac contineantur, non habent. Ita communis doctorum ſententia, quam referunt & ſequuntur Couar. cap. relatum. 2. de teſtam. num. 1. & 2. var. reſol. cap. 2. num. 3. Emmanuel à Coſta. B cap. ſi pater part. 1. verb. bonis ſuis à num. 1. fol. 60. & Arius Pinel. in Rubr. de bon. mater. part. 1, num. 24. Quò fit, ut plus contineatur, ſi quis damnetur pœna amiſſionis omnium ſuorum bonorum, quàm ſi addatur, mobilium & immobilium; & plus, ſi dicatur quempiam ſubijcere hypothecæ omnia bona ſua, quam ſi addatur, mobilia & immobilia: quoniam facta ea additione, non comprehenduntur iura & actiones, quæ in illis prioribus verbis vnà cum mobilibus & immobilibus bonis cōprehendebantur, vt Arius Pinel. loco citato à num. 25. rectè admonuit. Meritò tamen idem auctor, num. 28. ſubiungit, quando ſententia ferretur ad executionem legis ſtatuentis pœnam amiſſionis omnium vniuerſim bonorum, C vt quando aduerſus hæreticos, aut eos, qui crimen lęſæ maieſtatis humanæ commiſerunt, pronunciaretur ſententia amiſſionis omnium ſuorum bonorum, eſto adderetur, mobilium & immobilium intelligi etiam iura & actiones: quoniam iudicis potiùs menti, iuriſque diſpoſitioni, quàm verborum rigori, eſt ſtandum.

Quando aliquis eſſet inſtitutus hęres in aliquibus determinatis bonis, nulluſq; cum eo eſſet inſtitutus, tunc per ius accreſcendi cenſetur inſtitutus in omnibus vniuerſim bonis teſtatoris, etiam in iuribus & actionibus, vt ex dictis diſput. 155. eſt manifeſtum; atque id eſt, quod colligitur ex l. 1. §. ſi ex ſundo. ff. de hæred. inſtituend. Vnde immeritò ex illo textu D colligunt aliqui, in bonis mobilibus & immobilibus comprehendi iura & actionis. Quin potius ſi duo inſtituantur hęredes, vnus bonorum mobilium, & alius immobilium, aut vnus in certis aliquibus bonis corporalibus, & alius in reliquis tam mobilibus quàm immobilibus, adhuc iura & actiones, nominave debitorum, diuidenda ſunt inter vtrumque eo modo quo diſp. 155. explicatum eſt, vt Emmanuel a Coſta loco citato num. 25. & ſequentibus rectè oſtendit.

Panorm. c. nulli de reb. eccleſ. non alienand. num. 9. & 10. rectè ait, quando iura & actiones non neceſſariò veniunt computanda inter bona mobilia & immobilia, conſtituere tertium genus bonorum ab vtroq; diſtinctum, vt dictum eſt. Quando verò neceſſariò veniunt computanda, quia loquens quis manifeſtè de toto patrimonio nomine mobilium & immobilium

bilium illud adæquatè diuiſit ac comprehendit,tunc iura & actiones ad res mobiles, computanda eſſe cum bonis mobilibus;iura autem & actiones ad res immobiles,numeranda eſſe cum rebus immobilibus,iuxta gl.in authen.de reb. Eccle.non alien.§.1.& Bart.l.poteſt populus. ff. de auctor. tut. quos Emmanuel à Coſta loco cit.num.13. ſequitur, affirmant eam eſſe communem opinionem.

Quòd nomine, mobilium & immobilium bonorum, comprehendi hodie ſæpe debeant iura & actiones propter communem loquendi vſum,plus videtur extendere Couar.cap. relatum.2.de teſt.io calce num.primi, quàm hactenus ex communi doctorum ſententia dictuoi ſit: non tamen recederem a communi ſententia,quàm Emmanuel à Coſta & Arius Pinellus referunt atque amplectuntur.

His ita conſtitutis, quod ad primam diſputationis propoſitæ partem attinet, iam facilè patet in legato bonorum omnium mobilium non comprehendi iura & actiones, etiam ad res mobiles,atque adeò nec debitorum nomina; ſed pertinere ad hæredes, niſi aliter de eis teſtator diſpoſuerit. Ratio eſt, quoniam noo ſunt bona mobilia,ſed ſuot tertium bonorum genus à mobilibus & immobilibus diſtinctũ; id quod ex ſtatim dicendis magis perſpicuum fiet. Pecunia autem comprehenditur: quia re vera booum mobile eſt. Ita Emmanuel à Coſta loco citato.num.11.& 12.& alij,qnos citat, neq; ea de re eſt dubitandum.

Quòd attinet ad ſecundam partem,dicendũ eſt. In legato eorum, ſeo bonorum,quæ certo loco continentur, etiam ſi dicatur omnium quæ ibi continentur, non comprehendi iura & actiones, etiam ſi inſtrumenta talium iuriũ & actionum ibi contineantur. Ita Emmanuel à Coſta.cap.ſi pater.par.1. verb. bonis à nu. 6. fol.62. Aries Pinel.in rub. de bonis mater. par. 2.à num.10.Aluar. Valeſ.1.rom.conſul.59.con ſul.num.vlt.& cõi doctorum ſententia, quam referunt. Id habetur apertè. l. Caius in princ. ff.de leg 2.l.vxorem. §.legauerat.verſ. quæſitũ eſt.l.quæſitum eſt. §.ſ.l.prædijs.§.pater filiæ,& l.ſi mihi in princ.& §.vlt. ff.de leg.3.l. ſi fideicommiſſum. § contractum. ff. de iudicijs, illis verbis;cùm non loci ſit æs alienum l.quæſitum eſt.§.pen.l.Papinianus.ff.de fundo inſtructo,& alijs iuribus.

Obiectio. Verùm obijciet aliquis. Chirographa, ſeu inſtrumenta, quibus actiones & iura contineotur,reuera res mobiles ſunt,verèque certo loco continentur: ergo in legato rerum, ſeu bonorum omnium,quæ in domo aliqua,aut alio determinato loco continentur,comprehendentur eiuſmodi inſtrumenta,ſi ibi ſint. Tunc ſic, legato Chirographo, aut inſtrumento, in quo debitum aut quodcunque ius vel obligatio cõtinetur,cenſetur legatum tale debitum,ius,aut obligatio, vt conſtat ex l. ſeruum filij. §. eum qui chirographo.ff.de leg.1. & ex l.qui chirographum.ff.de legat.3.& ex alijs iuribus: ergo in legato rerum aut bonorum omnium, quæ certo loco continentur,comprehenduntur iura & actiones,quæ in inſtrumentis ibi repertis continentur.

Emmanuel à Coſta loco citato à oom. 7. vt huic obiectioni ſatisfaciat reijcit communem rationem,quæ reddi ſolet,cur in legato bonorum,quæ certo loco continentur,non comprehendantur,debita iura,& actiones,eſto chirographa & inſtrumenta eorum illo in loco contineantur, nempe quia debita, iura,& actiones incorporalia ſunt, ac proinde nullo loco continentur. Rationem hanc idcirco Emmanuel à Coſta reijcit, quoniam, inquit, iuriſconſultus in l.Caius citata, noo tam de actionibus & iuribus fuit locutus,quæ nullo loco continentur,quàm de nominibus creditorum, hoc eſt, ſcripturis & inſtrumentis eorum, quæ debitorum nomina ex eo dicuntur, quòd fieri antiquitus conſueuerint adhibitis nominibus ſub quadam forma,quæ hodie non eſt in vſu,vt habetur inſt.de literarum obligationibus in prin. at verò, inquit, iuriſconſultus ea in lege non negat,quin potius affirmat, eiuſmodi ſcripturas & inſtrumenta eo in loco contineri. Legitimam rationem cum Dyno, Alberico,& Imola ait eſſe, quoniam quando legatur domus & omnia quæ io ea continentur, ſolùm cenſentur legata, quæ ibi ſunt gratia perpetui vſus; non verò quæ caſu ibi ſunt, vel ad tempus; vt conſtat ex l. ſi ita legatum ff de leg.3. quarè, cũ debitorum nomina,ſeu eiuſmodi chirographa aut inſtrumenta, non ſint eo in loco vt perpetuò ibi ſint, ſed donec exactio fiat à debitoribus;cooſequens eſt, vt non comprehendantur in legato earum rerum, quæ eo in loco continentur.

Hac eadem ratione, neq; pecunia, quæ eo in loco continetur,niſi ibi ſit perpetuò tanquã theſaurus,& non ad negotiationẽ vel ad ſumptus,cenſetur comprehenſa in legato omniũ, quæ in aliquo loco continentur, vt habetur expreſsè.l.ſi ita legatum.l.vxorem. §legauerat verſ.item quæſitum eſt.l.quæſitum eſt. §. Meui.l.ſi chorus.§.1.l.prædijs.§.pater filiæ, & l.ſi mihi.§.vlt.ff.de leg.3. atque alijs iuribus, affirmantque ibidem Gloſſæ & Emmanuel à Coſta loco citato nu.10 atq; alij Doctores.

Refellitur. Licèt autem ratio hæc Emmanuelis à Coſta oon omnino ſit contemnenda, mihi ſaoè noo probatur. Iuxta eam namque chirographa, ſeu ſcripturæ; quæ in eo loco continenter ut perpetuò ibi ſeruarentur, quia in illis continetur ius perpetuum ad annuos redditus, aut aliquod aliud ius quod in perpetuum duraret, cenſerentur legata, & cum eis ius illud perpetuum: quod tamen oeq; ipſe Emmanuel à Coſta concedet.

Dicendum igitur arbitror, rationem, quæ à doctoribus communiter redditur, eſſe optimã, ſi rectè intelligatur. Chirographa namque eiuſmodive ſcripta inſtrumenta, duobus modis ſpectari poſſunt. Vno, quatenus papyrus atq; ſcripta quæda ſunt, quo pacto certo quodam loco continentur, ſed nullius pretij valoriſve ſunt, aut certe perexigui; neque illorum ita ſpectatorum ratio habetur in legatis. Altero, quoad iura & actiones, quæ ex illis probantur, exigiq; poſsunt: atq; ratione eiuſmodi iuriũ, ſeu quoad eiuſmodi iura, quæ verè bona ſunt multo pretio æſtimabilia, non eſſe io loco; ac

ac proinde neque comprehendi legato eorum omnium quæ, in certo aliquo loco continetur.

Ad obiectionem. Ad obiectionem propoſitam dicendum eſt, chirographa atque inſtrumenta, quibus actiones & iura tanquam inſtrumentis vnde probantur continentur, eſſet quidem bona mobilia, & contineri loco quatenus papyrus & ſcripturæ quædam ſunt, ſed ea ratione nullius eſſe momenti; atque de eis ita ſpectatis l.Caius, & alijs innui eſſe in loco legati: non uero ratione actionum & iurium, quę ex illis probantur: quarè, ſi de eis hoc de modo ſpectatis ſit ſermo (quo pacto antecedens inſtituto inſeruiret) neganda eſt prima conſequentia. Ad id verò, quod vltiùs ſubſumitur, dicendum eſt, legato chirographo in ſingulari, aut ſub nomine chirohraphi vel inſtrumenti, cenſeri legatum ius, quod illo continetur; quoniam non eſt aliud quod in eo euentu pręſumi poſsit teſtatorem legare voluiſſe, eoque pacto intelligi iura illa, quæ citantur. At vero neqi inſtrumenta ipſa, nec iura & actiones in eis contenta, cēſeri legata nomine eorum, quæ in aliquo loco continentur, quando aliquid aliud in eo cōtinetur, pro quo vero ac validum poſsit cenſeri tale legatum, vt Gloſſæ. l Caius, & alijs iuribus citatis rectè diſtinguunt, atque propoſitæ obiectioni tacitè reſpondent.

Illud eſt obſeruandum, ſi quis ita legaſſet, Petro relinquo quæ in tali capſa aut loco continentur; neque in eo aliud reperiretur, quàm chirographa aut pecuniæ; id cenſeri legatum: quoniam tunc, ne nullum dicamus eſſe legatum, id credēdum eſt teſtatorem voluiſſe legare vt iuxta. l. ſi quando. ff de lega. 1. l. quoties. 2. ff de rebus dubijs, aiunt Emmanuel à Coſta vbi. ſupra num. 7. & Aries Pinel. in rub. de bonis mater. part. 1. nu. 12. Idemque non ſolum in conſcientiæ, ſed in exteriori ſoro dicendum eſt, quando aliunde conſtat, nomine eorum, quæ in aliquo loco continentur, teſtatorem chirographa etiam, creditorumue nomina intellixiſſe, vt patet. ex l. quæſitum eſt. §. Meui. ff. de leg. 3. & ex alijs iuribus. Si item aliquis legaſſet, quæ in aliquo loco continentur, & addidiſſet, cum debitis & creditis, aut cum menſa vel calendario ſeu libro rationum ac debitorum, non eſt dubium cenſeri etiam legata debitorum nomina iuxta. l. cum pater. §. menſæ. ff. de leg. 2. & affirmant Gloſſ. l. Caius in prin. ff. eod. titul. Bart. & alij, quos Aluar. Val. conſul. 59. refert ac ſequitur.

Quando legatum id omne eſt, quod aliquo loco continentur, tunc ſi aliquid caſu ibi illatum ſit, aut inde abſit, neque auget, neque minuit legatum. l. ſi ita legatum, ff. de legat. 3. Quod ſi teſtator legauerit id omne, quod tempore mortis ſuæ in aliquo loco repertum fuerit, tūc ſi quid induſtria legatarii, aut aliter contra præſumptam teſtatoris voluntatem illatum ſit, non debetur, ſed pertinet ad hæredes. l. ſi ita legetur in prin. ff. de leg. 2. l. nomen. §. 1. ff. de leg. 2. & l. penul. §. vlt. ff. de auro & argento legato. Quod verò iuſſu, aut conſenſu expreſſo, vel tacito, aut præſumpto teſtatoris illatum fuerit, id totum debetur legatario. §. vlt. citato. Si quid contra teſtatoris voluntatem ablatum fuerit in legatarii præiudicium, manifeſtum eſt id etiam legatario deberi. Quādo teſtator legat veſtem ſuam alicui uel equum ſuum, aut aliquid ſimile, id ſolùm legare cenſetur, quod ſuum eſt tēpore, quo teſtamentum condit, non vero quod ſuum poſteà erit. Vnde, ſi de nouo conficiat ſibi ueſtem, aut emat equum, non cenſetur id comprehenſum in eo legato. l. ſi ita legatum. ff. de auro & arg legato. His de rebus Ant. Gom. 2. tom. uar. reſ. c. 12. num. 49. & 50.

Quod ad poſtremam diſputationis partem attinet, Aluarus Val conſul. 59. citata. diſtinguit. Quoniam vel teſtator dominus erat apothecæ, in qua panni continentur, vel non: In primo euentu ait, ſolam domum cenſeri legatam: quoniam verbum illud, pannorum, potiùs cenſetur adiectum ad demonſtrandum apothecam (quemadmodū. l. qui tabernas, iū cta gloſ. ibi. ff. de contrah. empt. tabernæ argentariæ intelliguntur; in quibus venditur argentum) quam ad intendendum legare pannos apothecæ. In ſecundo verò euentu ait, cenſeri legatos pannos, ſumpto continenti pro re contenta idque vt legatum aliquid operetur: quando enim commodè fieri poteſt interpretari debemus legatum ita, vt aliquid operetur. l. ſi quando. ff. de leg. 1. & l. quoties. 2. ff de reb. dubiis: potiuſque cenſendū eſt intendiſſe legere, quod ſuum eſt quā quod eſt alienū, quando de vtrouis intelligi non abſurde poteſt legatum; vt in re propoſita euenit. refertq; Aluar ſe obtinuiſſe in hac cauſa. Quando tamen ex circunſtātiis, modoque alioquin teſtatoris, aliud intelligeretur, tam in conſcientiæ, quam in exteriori foro, teſtatoris voluntati eſſet ſtandum.

In calce huius diſputationis addendum eſt, in legato lanę contineri, quæ ſeparata eſt à corpore animalis, etiā ſi corio ab animali ſeparato adhæreat: quin & ratione lanæ corium eodem legato contineri. Item comprehendi lanā, etiam ſi redacta ſit iam in ſtamen, modò tela non ſit iam confecta, & modo lana non ſit iam tincta. In legato autem lini, comprehenditur etiam tela, & linum tinctum. Hæc habentur. l. ſi cui lana. ff. de leg. 3. & affirmant Bartol. & alii, quos Ant. Gom. vbi ſupra num. 55. refert ac ſequitur. Crediderim tamen, hæc ſancita tunc fuiſſe iuxta loquendi morem ea tempeſtate latino idiomatè; hodie vero in vnaquaque regione conſuetudini loquendi eius loci eſt ſtandum, præſumpteque teſtatoris voluntati: in dubio autem ad hærendum eſt diſpoſitioni legis, ſi cui lana.

DISPVTATIO CCIIII.

An in legato vſusfructus, aut rerum certi generis, vel quæ in aliquo loco continentur, venalia etiam comprehendantur.

Diſputatio hæc cum præcedente eſt coniūcta Eam vero cum Couar. 2. var. reſ. c. 5. nonnullis concluſionibus expediemus.

Prima eſt legatum vſusfructus rerum omnium teſtatoris, comprehendit vſumfructū ēt rerum venalium. Ita colligitur ex l quoties. 1 Cond.
§. vlt.

§.vlt. ff.de vſufructu, & cum Bar. & alijs affir-
mat Couar.c.5.citato num.1.Vniuerſalis enim
ea locutio, quicquid in ſubſtantia teſtatoris
continetur comprehendit: notum autem eſt,
etiam res venales ad ipſius ſubſtantiam perti-
nere. Idem aduerſus Deciũ cenſet eſſe Couar.
cum Bart. eſſo legatum ſit indefinitum rerum
omnium, vt ſi teſtor dicat, lego vſumfructum
bonorum meorum Petro. Ratio eſt, quoniam
indefinita in re propoſita æquipollet vniuer-
ſali, vt num.3.ante §.primo ſiquidẽ, ſubiungit.

Secunda concluſio legatum rerum certi
generis, aut generum, vt lanę frumenti vel ſer
uorum teſtatoris, etiamſi adiectum ſit vniuer-
ſale ſignũ, & teſtator dicat, lego Petro omnes
ſeruos meos aut omne frumentum, & omnem
meam lanam; non comprehendit venalia eiuſ-
dem generis. Vt ſi teſtator habet quatuor ſer-
uos ſui obſequij, & multos alios venales mer-
cimonij gratia, ſolùm illos quatuor compre-
hendit legatum illud. Ita Couar. num.1.citato
cum Bart.Alex.& alijs, idq; probat. l.ſeruos.§.
vlt.ff.de leg.3.cuius hæc ſunt verba. Eum, qui
venalitiariam vitam exercebat, puto ſuorum
numero non facilè contineri velle huiuſmodi
mancipia, niſi euidens voluntas fuerit, etiam
de his ſentientis. Nam quos quis ideo compa-
rauit, ut illico diſtraheret, mercis magis loco,
quàm ſuorum habuiſſe credendum eſt. Eſto
autem teſtator ſeruum ſuum alteri in pignus
dediſſet, vel operas illius alteri locaſſet, non
proinde deſineret eſſe ipſius ſeruus, ac proinde
in eo locato comprehenderetur, ut eadem.l.ha
betur. Eadem concluſio probatur ex l pedicu-
lis.§.item cùm quæreretur.ff.de auro & argen.
leg. vbi cùm teſtatrix cuidam in hunc modum
legaſſet; habeto ornamentum meum omne
muliebre cum auro, & ſi quę alia muliebria
apparuerint; illaq; mercaturam exerceret, ha-
beretq; venalia alia, quæ ad muliebre ornamẽ-
tum pertinerent, reſpondit Paulus Iuriſconſul
tus, non videri id legatum, quod negotiandi
cauſa venale proponi ſoleret, niſi de eo quoq;
ſenſiſſe, is, qui petit, probet.

3. Concl. Tertia concluſ. In legato rerum, quæ certo
loco continentur, non comprehenduntur res
venales, quæ ibi fuerint repertæ. Ita cum Bar.
& alijs Couar. loco citato num.3.eamque con
cluſionem probat l.Generali.§.vxori.ff.de vſu-
fructu legato; cuius hæc ſunt verba. Vxori ma
ritus vſumfructum domuum & omnium rerũ,
quæ in his domibus erant excepto argento, le-
gauerat: item vſumfructum fundorum & ſali-
narum. Quæſitum eſt, an lanæ cuiuſq; coloris
mercis cauſa paratæ, item purpuræ, quæ in do-
mibus erant, uſusfructus ei deberetur. Reſpon
dit, excepto argento & ijs, quę mercis cauſa
comparata ſunt, cæterorum omnium vſumfru-
ctum habere legatariam. Et quod ad ſalinas
attinet, ſubiungit. De ijs legandis, quæ venalia
ibi eſſent, non ſenſiſſe teſtatorem. Eandem cõ-
cluſionem probat.l.pediculis.§.item cùm quę-
reretur.ff.de auro arg. leg.l.ex facto propone-
batur. §.rerum autem Italicarum. ff. de hæred.
inſt.& l.debitor.ff.de pignor.

Secunda nihilominus & tertia concluſio in-
telligendæ ſunt, niſi expreſſa aut tacita teſtato-
A ris voluntas ſuaſerit comprehendere in eiuſ-
modi legatis etiam venialia illius generis, aut
quę in eo loco reperirentur: id quod ſatis aper
te docetur verbis ex l.ſeruos, & ex l.pediculis,
ſupra relatis, & affirmant Couar. nu.3.citato,
& doctores quos citat.

Vnde cum Accurſio & alijs, quos citat, in-
fert. Primò, ſi quis dicat, lego Petro frumentũ,
aut lanam, quæ in tali loco habeo, neque ibi
tempore legati habeat niſi venale frumentum,
aut lanam venalem, hęc ipſa cenſeri legaſſe:
quoniam ea creditur fuiſſe voluntas teſtatoris;
ne legatum ſit nullum, ut colligitur ex l.ſi quã-
do.ff.de leg 1.& l.quoties.2. ff.de reb.dub.

Secundò cum Bar. & pleriſq; alijs infert, ſi
teſtator dicat, lego Petro frumentũ, quod quo-
B cunq; modo in tali loco habeo comprehende-
re etiam uenale, verbum namque illud, quod
quocunque modo habeo, ſignificat ſe loqui
etiam de veniali, argum glo in ſimili, Clem.1.
de ſententia & re iudicata verb quauis.

Tertiò, cum Decio & Panor infert, quando
teſtator legauit exiſtentia in certo loco; illa au
tem erant fructus ex prædijs percepti, qui tan-
quam ſuperflui erant vendendi, non tamen ibi
erant negotiationis cauſa, ex teſtatoris mente
comprehendi in eo legato: quoniam id præſu-
mendum eſt eo legato intendiſſe.

Quartò cum eodem Decio & alijs inferẽ, ſi
quis ita dicat, lego Petro omnia, quę in tali lo
co habeo, præter venalem lanam ibi repertam
comprehendi cætera omnia venalia inibi exi-
C ſtentia, præter lanam. Ratio eſt, quoniam ex-
ceptio non eſt niſi de comprehenſis in regula:
cùm ergo teſtator lanam venalem exceperit à
tali legato, coniectura manifeſta eſt, nomine,
inibi exiſtentium, cõprehendere voluiſſe etiã
venalia, iuxta text.in l.quæſitum § denique. ff.
de fundo inſtruc. & alia iura quæ Couar. vbi
ſupra num.6.cita.

Vt verò ſubiectionem bonorum hypothecę 4. Concl.
cum legato conferamus.4.cõcluſio eſt. Non ſo
lùm ſi quis obliget, ſubijciatur hypothecę om
nia ſua bona, ſubiecta etiam cenſentur vena-
lia, ſed etiã ſi ſubijciat omnia alicuius generis,
puta omne frumentum, aut lanam, cenſentur
ſubiecta venalia eiuſdem generis, dummodò
reſtrictio non fiat ad bona alicuius loci. Habet
que hoc verum, non ſolũ ſi hypotheca expreſ-
D ſa ſit, ſed etiam ſi ſit tacita. Ita cum Bart. Alex.&
alijs affirmat Couar. cap.5.citato.num.2.iuxta
l.cũ tabernam in prin.& §.vlt.ff.de pignorib.
Ratio huius diſcriminis inter legatum rerum
certi generis, & hypothecam rerum ſimiliter
certi generis, eſt, quoniam in legato agitur de
prçiudicio maximo hæredum, in hypotheca
verò ſolum intenditur vt creditor, quod ſibi
debetur, obtineat.

Quinta concluſio. In hypotheca, ſiue tacita 5. Concl.
ſiue expreſſa, rerum certo loco contentarum
non includuntur venales, neque cęterę ad tem
pus ſolum ibi exiſtentes, niſi aliud de mentẽ
contrahentium conſtet. l.debitor.ff de pigno-
ribus, & l.certi iuris, iuncta gloſ. ibi. C.de lo-
cato, Couar.loco citato.num.2.& in calce.nu.
9.& doctores quos citat.

DISPVTATIO CCIIII.

Delegato quota hereditatis, aut bonorum, et in quibus bonis ſit ſoluendum.

DIſcrimen eſt inter legatum quotæ hæreditatis, & quotæ bonorum teſtatoris; quòd illud vim habet inſtitutionis hæredis vniuerſalis vnà cum alijs hæredibus. Quarè ad talem legatarium tranſeunt onera defuncti pro rata portionis ſibi relictæ, ac proinde actiuæ actiones, quæ defuncto competebant, & paſſiuę, quæ aduerſus illum poterant exerceri, accipereque debet quotam illam ex ipſiſmet bonis defuncti, perinde atque cæteri hæredes, neque illi ſatisfit, ſi ſola æſtimatio ei offeratur. l. ſi quis ſeruum. §. vlt. ff. de leg 2. l. 1. in princ & l. mulier. §. vlt. ff. ad Trebell. & affirmant Molin, lib. 1. de primogen. cap. 10. num. 7. Ant. Gom. 1. tom. variar. reſol cap. 12. num. 21. & doctores quos citat.

B

Legatum autem quotæ bonorum eſt propriſſimè legatum, & de iure communi in optione hæredum eſt, uel ſoluere ſolam ęſtimationem, uel tradere quotam illam ex ipſiſmet bonis defuncti, modò tamen ſine detrimento diuidi poſſint, alioquin coguntur ſoluere æſtimationem. Quòd ſi circa valorem inter hæredes & legatarium non cōueniat, iudex illos componet. ita habetur. l. non amplius. §. vlt. ff. de leg. 1. & affirmat communis doctorum ſententia, quam Ant. Gom. num. 21. citato, & l. 20. Tauri num. 2. & 3. refert ac ſequitur. Quod autem dominium eiuſmodi legati ante traditionem ad legatarium non pertineat, & à quo tēpore fructus talis legati ad eum ſpectent, dictum eſt diſp. 194. Ad eiuſmodi etiam legatarium onera defuncti non tranſeunt, ac proinde neque actiuæ neq; paſſiuæ actiones, ſed creditores ab hæredibus petere debent debita defuncti. Nomine namq; bonorum defuncti, intelliguntur ea, quę ſuperſunt deducto ęre alieno. l. ſubſignatum. § bona. ff. de verb. ſignif. & de ijs, quæ ita ſuperſunt, cenſetur legata quota legatario; eſtq. illi ſoluēda: quòd ſi poſteà alia debita appareant, creditores petunt illa ab hæredibus, ſed hæredes exigunt ab eiuſmodi legatario, quod plus, quàm ei debebatur, ideò accepit, quia eiuſmodi debita ignorabantur. Quemadmodum autem in hæreditate includitur æs alienum, ita etiam in quota hæreditatis quota æris alieni defuncti includitur. Diſcrimen hoc inter quotam bonorum, & quotam hæreditatis, probant. l. cùm autem, iuncto §. vlt. legis antecedentis. ff. de leg. 2. & l. 1. C. ſi cert. pet. affirmantq; Molina. 1. lib. de primog. cap. 10. num. 8. Ant Gom. num. 21. citato, & l. 20. Tauri. num. 2. & 3. & communis Doctorum ſententia quam referunt.

C

D

Ius Caſtel. In Regno Caſtellæ. l. 19. Tauri, quæ eſt 3. tit. 6. lib. 5. nouæ collectionis, ſancitum eſt, ut parens, qui quempiam deſcendentium meliorauerit in tertio & quinto ſuorum bonorum, poſſit ſibi deligere rem certam, vel partem certam ſuorum bonorum, in qua talis melioratus id obtineat: dummodò, quod ita elegerit, non excedat valorem talis tertij & quinti: non tamen permittitur parenti eo pacto melioranti, vt committat alteri electionem illam rei certę, aut partis bonorum, in qua melioratus tertiū illud & quintum debeat accipere.

A

L. 20. Tauri, quæ eſt. 4. tit. 6. citati, conſtitutū eſt, vt quando parens meliorauerit in tertio, aut etiam in quinto, quempiam deſcendentiū, vel in ſolo quinto aliquem extraneum, hæredes teneantur illud ſoluere aut in re, aut parte hæreditatis, quam teſtator iuxta legem pręcedentem, ad id ſibi delegerit, vel, ſi nihil delegit, in parte bonorum defuncti; neque ſatisfaciant, ſi æſtimationem offerant. Excipitur, niſi teſtatoris bona eiuſmodi ſint, vt ſine detrimento diuidi nequeant: nam tunc hæredibus conceditur, vt in pecunia poſſint ſoluere ęſtimationem.

B

L. item 21. quæ eſt. 5. tit. 6. cit. deſcendenti in tertio & quinto meliorato conceditur, ut repudiare poſſit hæreditatem aſcendentis, qui eum meliorauit, & acceptare prædictam meliorationem, ita tamen vt priùs ſoluantur debita omnia defuncti, quæ tempore partitionis bonorum apparuerint, detracta a tali tertio & quinto pro rata portione eorum debitorum, & ut, ſi quæ alia poſtea comparuerint, teneatur de eo tertio & quinto pro rata ea ſoluere, non ſecus ac ſi hæres eſſet inſtitutus; idque ſiue obtinuerit tertium & quintum in re certa à teſtatore deſignata, ſiue in parte bonorum defuncti.

C

Couar. 2. var. reſ. c. 2. nu. 2. cùm alijs doctoribus Hiſpanis quos citat, rectè affirmat, eiuſmodi meliorationem in tertio & quinto legatum eſſe, ſeu prælatum, quando eo pacto melioratus ſimul eſt hęres cum alijs in reliquis bonis defuncti: quia enim, præter portionem in qua hæres cum alijs inſtituitur, accipere id debet, meritò prælegatum dicitur. Conſentiunt Ant Gom. 1. tom. var reſ c. 12 num. 21. & Molina lib. 1 de primog. c. 10. à nu 13 atq; pręter ea quæ hactenus dicta ſunt, id confirmant verba illa. l. 21. Tauri: non ſecus ac ſi hæres eſſet inſtitutus; quibus apertè docetur meliorationem illam non eſſe hæredis inſtitutionem, ſed legatum, aut prælegatum.

D

Quando ergo melioratur quis in tertio, aut in quinto bonorum defuncti, quòd ſoluendū id ſit de bonis ipſis defuncti, & non in æſtimatione ad arbitrium hęredum, imò & quòd eligere poſſit teſtator rem, aut partem ſuorum bonorum, in qua melioratus id debeat obtinere, ſiue deſcendens ſit teſtatoris, ſiue extraneus, utique in Regno Caſtellæ diſpoſitio eſt corrigens ius commune.

Quod melioratus in tertio & in quinto repudiare poſſit hæreditatē, & accipere ita prælegatum, conſonum eſt iuri cō. l. qui filiabus. §. vlt. & l. ſeq. ff. de leg. 1. vbi ſtatuitur, hęredem, cui aliquid prælegatum eſt, poſſe accipere integrum legatum, & repudiare hæreditatem. Idem diſponitur. l. 2. tit. 9. par. 6. & alijs iuribus, quæ Greg. Lopez ibidem citat.

Quòd vero melioratus non ſecus teneatur ſoluere pro rata debita defuncti, quæ poſt bonorum partitionem apparuerint, quàm ſi in tertio & quinto eſſet hęres inſtitutus, affirmant

Couar.

Couar. loco citato & alij, quos tã ipſe, quàm Molina lib. 1. de primog. cap. 10. nu 13. citant, correctionem eſſe eius iuris communis, iuxta quod diximus ſupra creditores exigere non poſſe debita à legatario in quota bonorũ, ſed ab hæredibus, hæredes verò petere à tali legatario poſſe, quod de eo debito in quota bonorum ipſi perſoluta accepit. Obſerua tamen quatenus hac lege ſtatuitur, vt ita melioratus ſoluere teneatur pro rata debita quæ comparuerint, non eſſe correctionem iuris cõmunis quin potius ſtando in ſolo iure communi eo pacto id eſſe faciendum vt Greg Lopez l. 2. citata rectè adnotauit. Etenim cum de iure communi legitimæ deſcendentium aut aſcendẽtiũ nullum imponi poſſit grauamen; & legitima ſit quota bonorum defuncti, quæ deducto ære alieno, vel de iure communi, vel de iure particularium Regnorum ſtatuta eſt; ſanè quãuis quando legata ſeu meliorationes non pertingunt ad totam quantitatem, de qua liberè poterat defunctus diſponere onus ſoluẽdi ęs alienum ſolis hæredibus incumbat, aut ijs, qui loco hæredum habentur, quando tamen legata aut meliorationes id omne complectuntur, de quo teſtator liberè poterat diſponere, vt eſt in Regno Caſtellę inter deſcendentes tertium & quintum, & inter extraneos ſolùm quintum quando teſtator habet deſcendẽtes, & quando eis caret & habet aſcendentes ſolũ tertium; & in hoc Luſitanię Regno eſt ſolum tertium, ſiue teſtator deſcendentes habeat, ſiue ſolum aſcendentes, vtique ſi quæ debita poſt partitionem bonorum compareant, tenentur eiuſmodi meliorati, ſeu legatarij, ſtando in ſolo iure communi, cõtribuere pro rata ad illorum ſolutionem; alioquin hæredes manerent grauati in portionibus legitimis ipſis debitis, quod ius commune non patitur. Atq; ab his non diſſentit Couar nu. 2. cit. ſi attente legatur. Molina loco cit. aduerſus Couar. & multos alios Hiſpanos Doctores contendit, non eſſe ſenſum legis illius. 21. Tauri, quod melioratus in tertio & quinto eo modo teneatur pro rata ſoluere debita, quæ poſt partitionem apparuerint, quo tenentur hæredes, quaſi in melioratos trãſeant actiones paſſiuæ, poſſintq; immediatè conueniri à creditoribus, ſicut conueniri poſſunt hæredes, ſitq; proinde lex illa correctio iuris cõmunis: ſed ſenſum illius eſſe, quod in effectu, ita teneantur pro rata ſoluere, ac ſi eſſent hæredes, non tamen creditoribus, quibus aduerſus eiuſmodi melioratos nulla competit actio, ſed hæredibus ipſis, iuxta ea, quæ de iure cõmuni dicta ſunt. Atq; hæc ſentẽtia placet. Tum quia correctio iuris cõis, quoad fieri poſſit, non eſt admittenda. Tum etiam, quoniam lex illa ſic habet. Sean obligados los tales majorados alas pagar pro rata, como ſi fuſſen herederos en la dicha mejoria; quæ verba optime patiuntur ſenſum illum. Tum deniq; propter multa alia, quæ apud eum auctorem legere licebit. Admonet tamen ille, tutius eſſe in eo Regno creditores actionem intentare aduerſus hæredes, & melioratos ſimul, ne, ſi aduerſus ſolos hæredes illam intentent, ſuccumbant quoad portionẽ, quam meliorati ſoluere tenentur, propter opi-

A nionum varietatem: præſertim cùm ille alius intellectus illius legis communior apud Doctores Hiſpanos huc vſque fuerit.

Dubium circa prædicta eſt, ſi quis melioret aliquem in tertio & quinto, aut in tertio, uel in quinto, atq; eligat rem aliquam, in qua id obtineri debeat, illaq; non pertingat ad valorẽ talis quotæ, vtrum meliorato ſoluendum ſit decrementum. Et quidem quando quis in hunc modum diſponeret, lego filio meo talem fundum, aut eum in tali fundo melioro, eumque fundum in tertio & quinto meorum bonorum aſſumo, non deberetur illi decrementum: quoniam in ſolo eo fundo cenſeretur melioratus; non verò in tertio & quinto. Verumtamen tũc non teneretur contribuere ad debita defuncti, B niſi quando legatum illud vnà cum reliquis, quæ idem teſtator relinqueret, impedimento eſſent ne, ſi debita omnia ſoluerentur, hæredes defraudarentur in ſuis legitimis portionibus. Ita Molina. . lib. de primog. c. 10. nu. 14. & Couar. num 2. citato. **Dubium.** **Deciſio.**

Quando verò teſtator diceret melioro filiũ meum in tertio & in quinto, idq; obtineat in tali fundo, aut talibus meis bonis; ait Anton. Gom. l. 17. Tauri. num. 14. iuncta l. 19. nu. 3. non deberi decrementũ, arg. tex. in l. ſi quis ſeruũ. § ſi quis ita legauerit. ff. de leg. 2. & aliorum iuriũ, quæ citat. Contrarium tamen affirmant Ciſuentes, quæ Ant ipſe Gom. citat, & Moli. nu. 14. citato, qui hanc cõem eſſe ait Doctorũ opinionem: eamq; cenſeo amplectendam. Quo- C niam id non eſt reſtrictio legati ad eum ſolum fundum, ſed eſt oſtenſio, & electio, in qua re ſolui debeat, quæve bona complecti debeat. Prætereà, quia eam probant l. quidã teſtamento in princip. ff de leg. 1. & alia iura. quæ Ant. Gom. citat, & quibus ſane non ſatisfacit. Qui namq; ſub forma, de qua diſputamus, meliorat, vtiq; poſt perfectam meliorationem in tertio & quinto, ad executionem actus, atque iuxta facultatem ad eligendum, in qua re melioratio ſolui debeat, aſſumit eum fundum, aut bona alia: Ant. autem Gom. ait, ea iura eſſe intelligenda, quando hoc eodem pacto fit legatum. Iura verò, quibus Ant Gom. nititur, ſolũ loquuntur quãdo legatum fit de aliquibus certis bonis, ex quibus præciſè ſoluatur, quoniã tunc ad ea duntaxat bona cenſetur reſtrictum D legatum, vt quando præcipit dari decem menſuras tritici, aut uini, ex ijs, quæ in tali loco habet ſi namq; eo in loco ſolùm habeat quinq;, debentur tantùm quinque ibi repertæ, non verũ aliæ quinque quæ ibi deſunt.

Iuxta hanc noſtram ſententiam dicendum eſt, eſto ante teſtatoris mortem res illa pereat, in qua tertium & quintum ita legatum aſſumpſit, ſoluendum eſſe ex bonis remanentibus tertium & quintum, tanquam id, quod præcipuè legatum fuit: contrarium autem iuxta ſuã ſententiam affirmat ibidem Ant. Gom. Iuxta eandem noſtram ſentẽtiam dicendum eſt, eſto teſtator titulo lucratiuo alienet rem, quam elegit in ſolutionem tertij & quinti legati, non cenſeri reuocatum legatum: quoniã legatũ nõ erat res illa ita electa, ſed tertiũ ipſum & quintum bonorũ tempore mortis, quod tertium & quin-

quintum remanent. Contrarium uoluit Ant. Gom. iuxta ſuam opinionem. l. 19. Taur. num. vlt. in euentibus, in quibus diſp. 194. §. ſi tamen quis, nos diximus per alienationem rei legatę factam à teſtatore cenſeri reuocatum legatum.

Quando autem bona, quę teſtator elegit, vt in eis tertium & quintum ſolueretur, excedūt valorem talis tertij & quinti, conueniunt omnes detrahendum ex illis eſſe incrementum, ſi commodè partiri poſſint, alioquin ſoluendum eſſe legatum, vel ex alijs defuncti bonis, ſi quæ ſuperſint, uel ſoluendam eſſe æſtimationem iuxta diſpoſitionem. l. 20. Tauri relatæ.

Dubium. Dubium deinde eſt, vtrum quādo filius, aut filia, caret deſcendentibus, ſed habet aſcendentes, & prælegat vni eorum tertium ſuorum bonorum, poſſit eligere rem certam, aut bona aliqua certa, in quibus ſit ſoluendum. Ratio dubitandi eſt, quoniam leges Tauri relatæ ſolùm loquuntur quando teſtator habet deſcendentes. Ant. Gom. l. 19. Tauri nu. 3. cum Ciſuentes affirmat, poſſe eligere: quoniam diſpoſita circa deſcendentes, diſpoſita ſimiliter cenſentur circa aſcendentes, niſi contrarium exprimatur. An verò, ſi deſcendens idem legare velit cuidam extraneo, poſſit ſimiliter eligere rem aut bona, ex quibus ei ſoluatur. Ant. Gom. ibidem num 4. negat. Si tamen, quando teſtator habet deſcendentes, & legat quintum cuidam extraneo, poteſt ſibi deligere, in quo ſit ei ſoluendum, vt l. 20. Tauri innuere uidetur, non uideo cur id negari debeat de tertio relicto extraneo, quando teſtator ſolum habet aſcendentes. Saltem ſicut ex l. 20. conſtat quintum ſoluendum eſſe extraneo de bonis teſtatoris, & non quoad æſtimationem ſolùm, eſto teſtator filios habens id non exprimat: ita idem dicendum erit de tertio ab eo alicui extraneo legato, qui aſcendentes habet.

Couar. nu. 2. cit. cenſet, neque in prælegato tertij facta aſcendēti, neque in legato quinti facto extraneo, locū habere legē. 21. Tau quatenus diſponit, creditores poſſe immediatè cōuenire melioratū. Nos autem cū Molina paulò antea diximus, neque in filio, cui prælegatum fuerit tertium, & quintum. id locum habere, neque eam fuiſſe legiſlatoris mentem ea in lege.

Dubium. Dubium etiam eſt, vtrum ſi quis, deſcendētibus & aſcendentibus carens, leget quotam aliquam ſuorum bonorum alicui, ſit ei in Regno Caſtellę ſoluenda de bonis teſtatoris, an optio ſit penes hæredes ſoluere potiùs æſtimationē iuxta diſpoſitionem iuris cōmunis. Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 12. nu. 21. ait, ex paritate aut maioritate rationis, etiam in eo euentu ſublatam in eo Regno eſſe optionem hæredibus, ſoluendumque eſſe legatum de bonis ipſis defuncti, eum legito.

Quod ad hoc Luſitaniæ Regnum attinet, Emmanuel à Coſta. §. & quid ſi tantū in princ. à nu. 46. cenſet, tertium bonorū relinqui poſſe non ſolùm titulo legati, ſed etiam hæredis, tametſi Caldas de nominat. emphy. q. 11. nu. 17 licet id non reprobet, affirmet cenſeri relictum titulo legati. Siue ergo titulo inſtitutionis, ſiue legati quotæ hæreditatis relinquatur, ſiue dicatur, relinquo tertiam meam Petro, vtique de bonis ipſis defuncti eſt ſoluendum, & non quoad ęſtimationem tantùm: imò credo, etiam cum dicitur, relinquo tertium meorum bonorum Petro, conſuetudine eſſe receptum, vt de bonis ipſis defuncti ſoluatur. Vtrum verò teſtatore ligere poſſit, ac deſignare rem certam, in qua dicat ſe ſumere tertium ſuorum bonorum, audio conſuetudine eſſe receptum, præſertim quando ex tertio maioratus aut capellæ, quas in hoc Regno vocant, inſtituuntur. Imò verò Gram. deciſ. 214. refert iudicatum eſſe, ut etiam quando teſtator in tertium ſuorum bonorum elegit prædium longè maioris valoris, cui onus aliquod miſſarum alligauit, neq; inuentum fuit aliquod eiuſdem teſtatoris, in quod onus illud potuerit traſferri, onus illud comitaretur prædium illud maioris valoris, vſq; ad ualorem tertij defuncti præcisè.

DISPVTATIO CCV.

Quotuplex ex ſit legatum, & de legato puro, & in diem.

LEgatorum quædam ſunt pura, quædam in diem, quædam ſub conditione, quædam ſub modo, quædam ſub demonſtratione, & quædam ſub cauſa: atque de ſingulis eſt conſequenter dicendum.

Legatum purum. Legatum tūc dicitur purum, quando ſit ſimpliciter, non adiecto die, aut tempore futuro in quo ſit ſoluendum, neq, appoſita conditione, modo, demonſtratione, aut cauſa. Tametſi aliquando latius ſumatur, vt diſtinguitur à legato ſub conditione pendente in futurum, quę vim & obligationem legati in incertum conditionis euentum ſuſpendit, ut conſtat ex l hæres meus in princip. ff de condit. & demonſtr. vbi legatum in diem purum appellatur. Quando euidens non eſt legatum non eſſe purum, purum eſt cenſendum: eaq; de cauſa aduerſario tunc incumbit onus probandi non eſſe purum, ut cum alijs affirmat Anton. Gom. 1. tom. var. reſol. c. 12. num. 57. conſonatque. l. 1. ff. de condit. & demonſtr.

Legatum in diem. Legatum in diem tunc dicitur, quando aliquid legatur ſoluendum in diem, aut tempus futurum poſt mortē teſtatoris, modò talis dies aut tempus certum ſit: alioquin, ſi dies incertus ſit, legatum eſt conditionale, vt habetur. l dies incertus ff. de condi. & demonſt. cuius hęc ſunt verba. Dies incertus conditione in teſtamento facit. Idem conſtat ex alijs iuribus mox citādis.

Quando dies eſt certus, etiam ſi longiſſimè à morte teſtatoris diſtet, efficit legatum in diem tranſmittitque proinde illud legatarius ad ipſius hæredes, ſi poſt teſtatoris mortē, ſed ante eum diem è vita diſcedat iuxta ea quæ diſp. 181. dicta ſunt. Ita habetur expreſſe. l. ſi dies appoſita, & l. ſi poſt diem. ff. quando dies legati cedat, & alijs iuribus citandis. Vt ſi teſtator dicat; tradatur Petro tantum, decem, viginti aut triginta annis poſt mortem meam, vel in aliū certum diem; utique ſi Petrus poſt teſtatorem moriatur, ſed ante aduentum eius diei, tranſmittit eiuſmodi legatum ad ipſius hęredes, vt conſtat ex l. Sempronius in princ. ff. de vſufruc.

leg.

leg.& ex l.31. tit.9.par.6. Ratio eſt, quoniam ſtatim, atque adita fuit hæreditas, ceſſit dies legati illius, ipſiq; fuit debitum, ut ſtatim dicemus, ſed ſoluendum in die à teſtatore conſtituto. Idem eſt ſi teſtator dicat, lego Petro centum in diem, quo è vita diſceſſerit: quia enim eo ipſo, quod legatarius teſtatori ſuperuiuat, certum omnino eſt futurũ eum diem, licet incertum ſit, quando ſit futurus, legatum eſt in diem, ac proinde tranſmittit illud legatarius ad hæredes. Ita habetur.l.1.§.cùm dies,& multò apertius. l.hæres meus in princ ff.de condit. & demonſtr.

Quòd ſi teſtator hæredi dicat in die, qua morieris, tradantur Petro centum, dies eſt incertus, legatumq; proinde eſt cõditionale: quoniam dies mortis hæredis eſt incertus, quando erit, fieriq; poteſt, ut legatarius ante eum diem poſt teſtatorem moriatur, habetque proinde legatum illud eam implicitam conditionem, ſi Petrus tibi ſuperuixerit, in die mortis tuæ tradantur illi centum: quarè ſi Petrus moriatur quidem poſt teſtatorem, ſed ante hęredem, expirat eiuſmodi legatum, neq. illud tranſmittit, ſed pertinet ad teſtatoris hæredem Ita habetur expreſse.l.1.§.dies autem,& l.hæres meus. §.hæres.ff de condi. & demonſt. Dies ſimiliter incertus eſt, ſi teſtator dicat, lego Petro centum in die quo Ioannes obtinuerit Epiſcopatum, vel filia mea nupſerit, uel naues ex India venerint,& his ſimilia: quia enim fieri poterit, vt hæc nunquã eueniant, aut vt legatarius prius, quàm eueniant, moriatur, utiq; legata ſunt cõditionalia, ac proinde ſi legatarius ante aduentum eiuſmodi dierum e uita poſt teſtatorem diſcedat, non tranſmittit legatum, ſed pertinet ad hęredẽ, vt habetur.l.ſi dies appoſita ff.quando dies legati cedat. Item dies incertus eſt, ſi teſtator dicat; lego Petro centum eum ad pubertatem peruenerit, aut cùm deuenerit ad vigeſimum quintum annum: quoniam fieri poteſt, ut ad eam ætatem non perueniat: quarè ſi poſt teſtatorem, ſed ante eam ætatẽ moriatur, non tranſmittit legatum Ita habetur expreſse. l ſi dies appoſita, & l. ſi Titio. ff. quando dies legati cedet.l.ſi cui legetur. §.hoc autem. ff. de leg.1 & l.31 tit 9. par. 6. quarè miror Sylueſt. verb.legatum.1.contrarium affirmare.

Si tamen dies hoc vltimo modo incertus, appoſitus eſſet in ſolam gratiam legatarij,& non ſimul hęredis, tunc ſanè legatum ſtatim cederet, legatariuſque, ſi ante eum diem poſt teſtatorem è vita diſcederet, tranſmitteret illud ad ipſius hæredes, argum tex. in l ſi ita relictum. § Pegaſius.ff.de lega 2.& l in fideicommiſſi. §. cùm Pollidius. ff.de vſuris, & argumento eorum, quę de fructibus fideicommiſſi ſimiliter relicti diſput.187.dicta ſunt. Exemplum eſſet, ſi quis conſobrinæ legaret centum, quæ idcirco iuberet illi tradi quando nuberet, ne antea illa diſſiparet,& non in gratiam hæredis.

Quando quippiam legatum eſt in diem certum, ſtatim adita hæreditate cedit dies legati, ut ex l.vnica.§.cum igitur. C de caduc. toll. & ex alijs iuribus citatis conſtat. Cedere autem intelligitur, non ſolùm vt tranſmittatur, ſed etiam vt ſit eo ipſo debitum: quoniam eo ipſo contraxit hęres obligationem illud ſoluendi, ſed in diem a teſtatore conſtitutum, vt aduerſus glo.vlt.§.cùm igitur citato, affirmant Bart. & communis Doctorum ſententia, quam Ant. Gom.1. tom.var. reſol c.12. num.57. refert ac ſequitur,& conſtat ex l.1.§.cum dies. ff.de condit.& demonſt.l.ſi poſt diem, & l ſi dies appoſita.ff quando dies legati cedat Quarè, ſi ante illum diem petatur non tenetur quidem hæres illud ſoluere, veruntamen id non eſt, quia id nondum debet, ſed quoniam habet exceptionem, quod nondum aduenerit tempus à teſtatore ad ſolutionem præſcriptum. Si tamen ante eum diem illud ſoluat, non poteſt illud repetere, quaſi indebitum, quemadmodum poſſet ſi ſub conditione eſſet relictum, ſoluiſſetq; nondum impleta conditione. Integrum prætereà eſt hæredi, etiam in vitis legatarijs, ſoluere illis tale legatum ante aduentum diei à teſtatore præſtituti: quoniam in gratiam hæredis præſtitutum eſt. Id tamen locum non haberet, ſi dies eſſet incertus, aut aliter ſub conditione legatũ fuiſſet relictum. Hæc omnia conſtant ex l. 1. §.cum dies, iuncta glo ibid ff. de condit.& demonſt.ex l.ſtipulatio iſta.§.inter incertam, iuncta gl ibi.ff.de verb.oblig.& ex l. quod in diẽ. ff.de ſolutionib.

Quando tamen aliquid in diem certum legatum eſt, dominium talis rei, etiam ſi illa certa ac deſignata in ſingulari ſit, ac propria teſtatoris, non tranſit in legatarium antequàm is dies adueniat, niſi hæres ſua ſponte antea illã ſoluat. Ita colligitur aperte ex l Sempronius in princ.ff.de vſufruct.leg & affirmant Bart.& communis Doctorum ſententia, quam Anton. Gom.nu.57.citato refert ac ſequitur, dictumque eſt diſput.191.

DISPVTATIO CCVI.

Quid & quotuplex ſit conditio, quando implenda, & quod legatum, aut hæredis inſtitutio proprie ſub conditione dicatur.

VT ad legatum ſub conditione accedamus, & ſimul, iuxta ea, quæ in calce diſp.157. dicta ſunt, de hæredis inſtitutione ſub conditione dicamus, explicandum prius eſt, quid & quotuplex ſit conditio. Conditio, quod ad legata, hæredum inſtitutiones, donationes, ſeu promiſſiones, contractus,& alias diſpoſitiones attinet, duobus modis ſumitur. Vno preſsè, pro ſola conditione de futuro cõtingenti, quæ proinde in vtramuis partem euenire poteſt. Altero latè, ut comprehendit non ſolùm hanc, & quamcunque aliam de futuro, ſed etiam conditiones omnes de præſenti,& de præterito, ſiue ſint contingentes, ſiue neceſſariæ, aut etiam impoſſibiles. Sumpta priori modo, definitur à Syluestro uerb.conditio in princ.à Soto in 4. diſt.29.quęſt.2.art.1.& ab alijs, Eſt diſpoſitionis (id eſt, actus, quo quis legando, promittendo, contrahendo, &c. diſponit) ſuſpenſio ex incerto futuro euentu appoſito. Vt ſi quis dicat, lego, aut dono tibi centum, ſi Bertam duxeris vxorem, aut ſi naues tali anno ex India vene-

Conditio dupliciter vſurpatur.

Conditio preſsè qd.

uenerint: tale quippe legatum, aut donatio, ſuſpenditur, vt vim non habeat, neque naſcatur obligatio, niſi dependenter à conditione, euentuue illo incerto futuro Quo fit, vt ex eiuſmodi conditionalibus diſpoſitionibus, eſto inter uiuos ſint, aut teſtatorum morte confirmatæ, ſolum in ſpe oriatur obligatio, ac debitum, interim dum conditio, euentuſq; in certus pẽdet, vt inſt. de verb. oblig. § ex conditionali, habetur. Definitiones alias conditionis ita ſumptæ aſſerunt Anto. Gom. 1. to. variar. reſol. c. 12. nu. 59 Sylueſt. & loco citato. Atq; hæc eſt frequentior, & magis propria conditionis acceptio, vt patet. l. inſtitutin. ff. de condit. & inſtitutionib. & l. itaque ff. ſi certum petatur, quibus in locis ſola hæc affirmatur eſſe conditio, reliquæ verò cõditiones eſſe negatur, conſet. t l. 2. ti. 4. par. 6. B

Conditio latè quid.

Conditionem poſteriori modo acceptam (quæ vſurpatio propria etiam eſt) ſic poſſumus definire. Eſt adiectio diſpoſitioni dependentię, vt ſit, obligatẽue incipiat, ex aliquo pręſenti, præterito, aut futuro Vt ſi quis dicat, lego, aut dono tibi decem, ſi Rex modo viuit, aut ſi naues ex India anno præterito venerunt Cõditio ex primi ſolet perdictionem, ſi, aut per aliam æquiualentem, vt ſi quis dicat, vendo, tibi hanc rem viginti aureis, niſi alius intrà menſem plus dederit: eiuſmodi namq: contractus conditionalis eſt, pendens ex eo, quod alius intra menſem non offerat maius pretium. Dies pręterea incertus conditionem efficit, vt diſput pręcedente explicatum eſt.

Conditio de præſenti, & de præterito.

Conditio latè ſumpta diuiditur primo, in conditionem de præterito, de præſenti, & de futuro Conditiones de præſenti, aut præterito non ſuſpendunt hæredis inſtitutionem, legatum, aut quamuis alia diſpoſitionẽ, ſed ſi ita ſe habent a parte rei, validæ ſtatim ſunt tales diſpoſitiones, eſto ingnoretur an cõditiones ita ſe habeant: quod ſi conditiones aliter ſe habent ſtatim diſpoſitiones ſint inualidę, eſto ſimiliter ignoretur, an conditiones aliter ſe habeant. Atque hac de cauſa conditiones de præſenti, aut de præterito, neque propriſſime ſunt conditiones, vt dictum eſt, neque propter illas, hæredis inſtitutio, legatum, aut quæuis alia diſpoſitio deſinunt eſſe pura. Quare, quę de legato puro, aut in diem diſputatione pręcedẽte dicta ſunt, locum etiam habent in legato facto ſub conditione de præſenti, aut de præterito, ſi conditio ita ſe habet à parte rei; alioquin legatũ eſt nullum omino. Hæc conſtant ex l. cum in ſecũdo ff. de iniuſto rupto l. cum ad præſens, & duab. ſequentibus. ff. ſi certum petatur, quarum hæc. ſunt verba. Cum ad præſens tempus conditio confertur, ſtipulatio non ſuſpenditur. Et ſi conditio vera ſit, ſtipulatio tenet, quãuis tenere cõtrahentes ignorent. veluti ſi Rex Parthorum viuit, centum date ſpondes; Eadem ſunt & cũ in præteritum condirio confertur. Itaque tunc poteſtatem conditionis obtinet, cum in futurum confertur. Hæc ibi. Idem conſtat ex l. conditin in præteritum ff. de verb. oblig l inſtitutio talis. §. vlt. ff. de condit. & inſtitu. §. conditionis inſtit. de verb. oblig & l. 2. ti. 4. par. 6. affimatque communis Doctorum ſententia, quam præter alios, Ant. Gom. 1. tom. variar. reſol. c. 12. num. A 64. refert ac ſequitur. Sola autem conditio dẽ futuro, neqne tamen omnis, ſed quæ indifferẽs eſt vt ſit, aut non ſit ſuſpendit inſtitutionem, legatum, & quamcunque aliam diſpoſitionẽ, cui apponitur, & habet propriſſime, ac preſsè rationem conditionis, vt ex iuribus citatis conſtat.

Conditio impoſſibilis.

Rurſus condirio latè ſumpta diuiditur, in impoſſibilẽ, & poſſibilem Impoſſibilis autem quædam eſt talis, quia rei natura eſſe non poteſt, vt ſi digito cęlum tetigeris, ſi montem aureum dederis: quædam vero, qnia licet reipſa exiſtere poſſit, ius tamen illam non permittit: qua ratione de iure dicitur impoſſibilis, non tamen de facto. Eiuſmodi ſunt omnes, quæ cum iure aliquo ſiue naturali, ſiue poſitiuo pugnãt; vt ſi cũ conſanguinea contrahas, ſi patri egenti neceſſaria non tribuas, ſi veſtibus, aut armis contra iura humana vtaris, ſi aliquid quod indecorum, fœdumque eſt efficias. B Tales pręterea ſunt, ſi nihil boni conditio contineat, impedimentoque ſit operi caritatis, aut virtutis; vt ſi dicatur, ſi captiuum non redimas, ſi eleemoſynam nõ facias. Si tamen apponeret quis conditionem, quæ bonum aliquod contineret, eſto impedimento eſſet maiori bono, non cenſeretur impoſſibilis de iure; vt ſi quis diceret, lego centũ Petro, ſi ducat Mariam vxorem, valida, ſeu a iure permiſſa, cenſeretur talis conditio: quoniam licèt ducere Mariam vxorem impedimento ſit cœlibatui, bonum tamen in ſe eſt. Hæc omnia conſtant ex l. conditiones quæ, & l. conditiones contra ff. de conditionibus & inſtitutioni. ex l. C 3. tit 4. p. 6. & ex alijs iuribus.

Cum conditionibus de iure impoſſibilibus computantur, quæ a iure remittuntur, neque vim habere permittuntur, vt eſt, ſi quis quempiam hærede inſtituat, eiue aliquid leget, aut cauſa mortis donet, ſub conditione vt iuret ſe aliquid daturum, aut facturum: talis namque iuramenti conditio remittitur, nec vim habet: tametſi hæres, legatarius, aut donatarius id prius opere implere teneatur, ad quod ſub iuramento præcipiebatur ſe aſtringere, quam hæreditatem, legatum, aut donationem obtineat. Ita habetur. l quæ ſub conditione. ff. de conditionibus & inſtit. l. hæc ſcriptura in princ. ff. de condit. & demonſt. & l. 6. tit. 4. p. 6. Duo tamen caſus excipiuntur, in quibus conditio aſtringendi ſe ſub iuramento ad aliquid faciendum vim D in vltimis voluntatibus habet. Primus eſt, ſi libertas alicui relinquatur ſub conditione, ſi aliquis ad aliquid implendum iuramẽto ſe aſtringat. Secundus eſt: ſi communitati aliquid relinquatur ſub conditione vt ſub iuramento ſe ad aliquid aſtringat Præterea conditio vt aliquis prius iuret quippiam præſens. aut præteritum, valida uniuerſim eſt in vltimis voluntatibus. Quæ omnia ex iuribus citatis, & alijs, quæ Gregor. Lopez ibidem citat, ſunt manifeſta.

1. Conclu.

His circa conditionem impoſſibilem explicatis, duę ſtatuendæ ſunt concluſiones. prima eſt. Stando in ſolo iure naturali, neqne ultima uoluntas, neque donatio, contractus aut quæuis alias diſpoſitio vim habet, niſi impleta cõditione, ſub qua eſt facta, ſiue illa de præſenti ſit: aut de præterito ſiue de futuro, & ſiue ſit impoſsibilis, ſiue poſsibilis de facto aut de iure,

quan-

quando animus diſponentis fuit, non aliter uelle ut diſpoſitio ualeret, quàm ſub illa conditione. Ita Medina de rebus reſtituend quæſt. 23. communiter receptus. Probatur, quoniam diſpoſitio quæcunque, qua aliquis gratuitò aut onerose quippiam confert, aut ad aliquid ſe aſtringit, ut uim habeat, pendet, ſtando in ſolo iure naturali, à libera uoluntate ita diſponentis: ergo ſi diſponit ſub conditione, quæcunque ea ſit, neque uult ut aliter diſpoſitio uim habeat quam dependenter ab exiſtentia talis conditionis, maxime ſi id exprimat, utique, ſtãdo in ſolo iure naturali, non aliter uim habebit diſpoſitio, quam impleta conditione. Confirmatur ex natura ipſa conditionis, quæ ſi ſit de ſuturo contingenti, e natura ſua ſuſpendit diſpoſitionem, quo ad vim, ita ut ex illa nullà ſit obligatio niſi, inſpe vt dictum eſt: ſi verò ſit de præſenti, aut de præterito, vel etiam de futuro determinato ad alteram contradictionis partem, licèt non ſuſpendat diſpoſitionem, conditione, tamen non ita habente, diſpoſitio continuo eſt nulla, ut dictum etiam eſt, & adhuc magis, explicabitur: ergo ſtando in ſolo iure naturali, ſpectatiſue ſolis naturis rerum, nulla diſpoſitio ſub conditione ſacta uim habet, niſi conditio quæcunque ea ſit, exiſtat. quando is ſuit animus ita diſponentis. Hinc colliges regulam illam; conditio de ſacto, aut de iure impoſsibilis non uitiat diſpoſitionem, habeturùe pro non adiecta; ſolum habere locum in ijs diſpoſitionibus, in quibus iure poſitiuo id ita ſancitum eſt, neque plus eſſe extendendum, quàm poſitiuo iure conſtitutum reperiatur.

2. Conclu. Secunda concluſio. In vltimis voluntatibus, vt in hæredis inſtitutione fideicommiſſo, legato, & donatione cauſa mortis, conditio impoſſibilis ſiue de ſacto, ſiue de iure talis ſit, nõ vitiat diſpoſitionẽ, ſed habetur pro non adiecta. l. 1. l. ſi qui ita. l. ſi quis ita inſtitutus. l. quæ ſub conditione. l. conditiones quæ, & l conditiones contra. ff. de conditionib. inſtitu. l. cùm in ſecundo, in fine. ff. de iniuſtituto rupto. l. ſi Mæuia ff. de hęredib. inſt. l. obtinuit. ff de conditionib. & demonſt l. ſi poſt diem. ff. quando dies legati cedat. §. impoſsibilis, inſt de hęredib. inſt. & l. 3. tit. 4 p. 6. Hoc autem ſtatutum eſt fauore vltimæ voluntatis, atque ad tollendas lites, & quoniam mortuo teſtatore non remanet quis explicare poſsit, quæ fuerit ipſius voluntas. Si tamen impleta fuit conditio de iure impoſsibilis, id non vitiat hæredis inſtitutionem, legatum, aut aliam vltimam uoluntatem ſub ea factam, ut colligitur ex l reprehendenda C. de inſtitu. & ſubſtitut. Quando tamen teſtatori aliquid diſpoſuit ſub conditione impoſsibili, quam poſsibilem credebat, uitiatur diſpoſitio. l. ſeruo manumiſſo. ff. de condictione indebiti, & Doctores, ib., Greg Lopez ad l. 3. citatam, & Ant. Gom. 1. tom. variar reſol. c. 12. nu. 63.

Gloſ §. impoſsibilis inſtitu. de hæredib inſtitu. aſſeruit, conditionẽ impoſsibilem de ſacto vitiare vltimam voluntatem, adhibuitque exẽplum, vt ſi quis dicat, ſi montem aureum dederis, lego tibi hoc, vel illud. Eandem ſententiam

A ſecuti ſunt conditores partitarum. l. 4. tit. 4. p. 6. adhibito eodem exemplo de monte aureo, qui arte conficiatur. Eandem ſententiam ſequuntur Bart. & alii, quos Molina. 2. de primog. cap. 12. num 37. refert ac ſequitur. Contrarium tamen proculdubio eſt dicendum cum Emmanuele a Coſta, de ſelectis conditionib. libr. 1. cap. 8. num. 9. & multis alijs, quos refert: id namque probat apertè. l. ſi Meuia. ff. de hæredib. inſtit. vbi habetur, ſi quis hæredem inſtituat ſub conditione, ſi filia mea uiuet, iſque numquam habuerit filiam, validam eſſe inſtitutionem, eò quòd impoſsibilis ſit ea conditio eo ipſo, quod numquam filiam habuerit, habeaturque pro nõ appoſita. Idẽ multò apertius, probat. l. ſi quis ita inſtitutus. ff. de conditionib. inſtit. cuius hæc ſunt verba. B Cum quis ita inſtitutus ſit, ſi monumentum poſt mortem teſtatoris in triduo proximo mortuis eius feciſſet, cùm monumentum in triduo perfici non poſſit, dicendum erit, conditionem euaneſcere, quaſi impoſſibilem. Ecce conditio de ſacto impoſsibilis, habetur pro non adiecta. In hoc tamen euentu rectè Gloſſa ibidem ait, teneri nihilominus hæredem monumentum conficere, licet non intrà illud tempus: quia vtrunque in conditione, ad quam aſtringebatur, continebatur, & quanuis confectio in tam paruo tempore ſit impoſsibilis, non tamen confectio illa conſentit. l. hæc ſcriptura in princip. ff. de conſtit & demonſt. & l ſi mihi & tibi. §. Proculus. ff. de leg. 1. Quando autem vltima eſſet voluntas ſub conditione dandi, aut faciendi id, quod alius facere, aut C dare poſſet, tunc eſt per accidens inſtitutus id dare aut efficere non poſſet, valida eſſet conditio, ac proinde vitiaretur talis vltima voluntas. Hęc de conditione impoſsibili.

Poſsibilis conditio diuiditur, in neceſſariã, ſeu ad alteram contradictionis partem determinatam, & in contingentem, qualis eſt ſola ea de futuro conditio, quæ in neutram contradictionis partem eſt determinata. Prioris conditionis exempla ſunt, vt ſi ſol cras orietur, inſtituo te hęredem; ſi moriar, tantum Petro lego. Atque hæc conditio: eſto de ſuturo ſit, neque vltimam voluntatem, neque quancunque aliam diſpoſitionẽ ſuſpendit, vt de conditionibus de præſenti, & de præterito dictum eſt, quin potiùs impleta cenſetur, eum ſemper vera ſit. D l. nam ſi, iuncta præcedente, & ſequente. ff. de condict. indeb. l. ſi pupillus. § qui ſub conditione. ff de nouationib. cuius hęc ſunt verba. Qui ſub conditione ſtipulatur, quæ omnino extura eſt, purè videtur ſtipulari. l. in illa ſtipulatione ſi calendis. ff. de verbor. obligat. §. conditiones inſtit eodem titul. & l. 8. titul. 4. part 6.

Conditio poſſibilis ad alterã contradictionis partẽ determinata.

Conditio contingens, quæ ſola ſuſpendit diſpoſitionem ſi ſub ea fiat, diuiditur in poteſtatiuam, caſualem, & mixtam. Poteſtatiua, vt in calce diſput. 177. dicebamus, eſt cuius impletio à ſola voluntate eius, cui imponitur, pendet, vt ſi teſtator quempiam inſtituerit ſub conditione, ſi hæres eſſe voluerit, ſi ſeruum, qui ipſius eſt hæredis, manumittat, ſi decem det, aut adeat, aliquẽ locum, quem facilè, & ſine periculo, quod ſortuito euentu impediatur,

Conditio poteſtatiua quæ.

adire

adire poteſt.l.ſuus quoque §. puto. ff. de hære dibus. inſtit.l. 7.titul.4.part.6. & alijs iuribus, quæ Gregor. Lopez ibidem, & Ant.Gom.1. tom.var.reſ.cap.12.num 60.citant. Neque placet conditionem poteſtatiuam metiendam ex eo eſſe, quod res, quam dare, aut facere præcipitur, parua; aut facilis admodum in ſe ſit, vt Ant.Gom.ibidem & alij, quos Greg.Lopez refert, aſſerere videntur; ſed potiùs, vt Gregor. Lopez rectè ait, conſentiũtque iura citata, penes facultatem, & poteſtatem eius, cui præcipitur Si namque id facere, aut præſtare poteſt ſine dependentia, moraliter loquendo; quod aliunde impediatur, eſto res magna ſit, conditio dicitur poteſtatiua comparatione illius: ſi verò eam præſtare non poteſt, erit mixta, eſto alioquin facilis in ſe comparatione alterius ſit Caſualis conditio eſt, quæ omnino non eſt in poteſtate eius, cui imponitur; vt ſi naues ex India venerint, lego centum Petro, aut eum hæredem inſtituo. Mixta autem eſt quæ partim aliunde, partim verò à poteſtate eius, cui imponitur, pendet; vt ſi quis dicat, inſtituo Petrum, ſi Bertam duxerit vxorem, aut ſi ex India uenerit.l.8.& 9.titul. 4.part. 6. l.ſuus quoque.§. puto. ff.de hered.inſtit. l.ſi pater.C de inſt. & ſubſt l.unica,§.ſin autem.C.de caducis tollend. & alijs iuribus. Vtrum autem filij ſiue ſui, ſiue non ſui, inſtitui poſſint ſub aliqua harum conditionum, & utrum circa legitimam uim habeat grauamen cuiuſcumque harum trium cõditionum, in calce diſputationis. 177.dictũ eſt,

Caſualis conditio quæ. Mixta quæ.

Conditiones caſuales, aut mixtę, ſatis eſt ſi poſt mortẽ teſtatoris, uel in uita eiuſdem, ſed poſt teſtamentum factum impleantur, ut hęredis inſtitutio, uel legatum ſub eis factum ualida ſint.l.2.& l hæc conditio.2.ff. de condition. & demonſt. Idem eſt ſi ignorante id teſtatore, implerę erant ante confectum teſtamentum: non autem ſi teſtatore id ſciente: quoniam tũc cenſetur voluiſſe, vt iterum conditio impleretur.l.ſi ita ſcriptũ ſit.§.ſi pater.ff.de leg.2.l. hæc conditio §.vltim.& l.ſequenti. ff. de conditio. & demonſt. & Ant. Gom. 1.tom.variar. reſol. c.12.num.61.& 68. Poteſtatiua verò conditio impleri debet poſt mortem teſtatoris, neque ſatis eſt, ſi in vita illius, etiam poſt confectum teſtamentum, impleatur.l.2.& l.ſi iam facta §.vlt. ff.de conditionibus & demonſtr. Excipitur, ſi conditio non ſit iterabilis, qualis eſt ſerui manumiſſio: nam eo ipſo, quod ſemel viuente teſtatore eſt impleta, cẽſetũ impoſſibilis vt iterũ impleatur, atque adeò habetur pro non adiecta.l.quæ ſub conditione.§. quoties.ff. de condition.& demonſt. Bart. & communis Doctorum ſententia, quam Ant.Gom locis citatis refert, ac ſequitur.

Quando conditio eſt poteſtatiua, neque eſt præfixum tempus, intra quod debeat impleri, ſatis eſt ſi hæres ſub ea inſtitutus illam interim dum viuit ad impleat l. ſuus quoque in princ. ff.de hæredibus inſt. affirmatque Greg. Lopez. l. 7.titul.4.par.6. Si tamen legatum ſub poteſtatiua conditione ſit factum, tenetur legatarius quam primum poſt teſtatoris mortem commodè potuerit ea implere, alioquin expuat legatum.l.hæc conditio.2.ff.de conditionibus. & demonſt. & Greg. Lopez loco citato Qui cum Baldo ait, quando conditio poteſtatiua conſiſtit in dando, neq; hęres, aut legatarius cõpos eſt ſui, ſatis eſſe ſi per alium impleatur.

Quando aliquis ſub poteſtatiua conditione negatiua inſtitutus eſt hæres, aut legatum ei eſt relictum, vt ſi capitolium non aſcenderis. ſi caſtitatem ſeruaueris, &c. quoniam regulariter eiuſmodi conditiones nõ poſſunt eſſe integrè implectæ, niſi finita vita hæredis, aut legatarij, conſtitutum eſt, vt hæres, aut legatarius, quod ſibi eo pacto eſſet relictum, continuò poſt mortẽ teſtatoris obtineret, præſtita cautione, quod eo ipſo, quod conditionem tranſgrederetur, reſtitueret hæreditatem, aut legatum, cum omnibus fructibus à principio inde perceptis: quoniam Mutius hanc cautionem introduxit, cautio Mutiana appellata eſt. Ita habetur.l. Mutianæ.l hæres meus.§.qui poſt Mutianá, & §.quãuis.ff.de conditionibus & demonſt.l.cum filius § qui Mutiana.ff. de leg 2 l.7.tit.4.p.6. & alijs iuribus. Si tamen libertas alicui eſſet conceſſa ſub eiuſmodi negatiua conditione, nec cautio præſtari poſſit, ſtatim, ac conditionem primò tranſgredi poſſet, nec tranſgrederetur, libertatem conſequeretur, idq; ſauore libertatis, iuxta.l.libertas.§.1.ff.dè manumiſſis teſtamento. Et idem cum Bar.Greg.Lopez.l.7.citata dicit eſſe in quibuſcũque alijs legatis pijs in quibus cautio præſtari non poſſet: quoniam legata pia habent priuilegia libertatis. Si etiam quis propter paupertatem præſtare non poſſet cautionẽ de legato non pio, aut hæreditate ſub eiuſmodi conditione ſibi relictis, ſatis eſſet iuratoria cautio, argumento tex.in auth cui relictum. C.de in dicta uiduitate tollenda, vt cum Baldo Greg. Lopez ibidem ait.

Mutiana cautio.

Quando legatum, aut hæreditas relicta ſunt ſub conditione, quæ in alterius commodum tẽdit, ſi per eum ſteterit, in cuius commodum tẽdit, habetur pro impleta, conſequiturque legatarius legatum, aut hæres hæreditatem. Vt ſi dictum ſit, inſtituo te hæredem, aut lego tibi centum, ſi Bertam duxeris vxorem, per eamque ſteterit voleutere illam ducere, aut illa moriente, cum, tu non tardaueris accipere illam vxorẽ: conſequeris hæreditatem, aut legatum, ſecus autem ſit tu moriaris antequàm adueniat tempus ducendi illam vxorem, quoniam tunc, cũ ante impletam conditionem e vita diſcedas, amittis hæreditatem aut legatum ſub eo conditione relictum. Aliud exemplum eſt, ſi legatum aut hæreditas tibi relinquat, ſi Stichũ redimas, illeque moriatur antequam tu ſis in mora, aut fugam arripiat cõſequeris legatum aut hęreditatem: quoniam per Stichum ſtetit, aut alium, quominus illum redimeres, & non per te. Hæc patent ex l.iure ciuili.ff.de conditionibus & demonſt.l.ſi poſt diem.§.item ſi qua conditio. ff. quando dies legati cedat.l.1.iuncta glol.ibi.C. de inſtitu.& ſubſtitu.l.ſi ea.C.conditionibus inſertis.l.14.titul. 4.p. & ex alijs iuribus.

Conditio tacita.

Poſtremo, conditio diuiditur in expręſſam, & tacitam a iure ſubintellectam, vt quãdo partus ancillæ, aut fructus rei alicuius relinquuntur: intelligitur enim, ſi naſcantur: quandò hæres aut legatarius aliquis relinquitur, intelligitur,

tur, ſi noluerit; quando filius grauatur aliquid A reſtituere, intelligitur, ſine liberis deceſſerit: & aliæ ſimiles ſunt conditiones tacita de quib. quædam in ſuperioribus explicatę ſunt; de alijs proprijs in locis dicetur.

DISPVTATIO CCVII.

De conditionibus in vltimis diſpoſitionibus, ſi non nupſerit, ſi caſtè vixerit, ſi contraxerit matrimoniũ, aut ſi ingrediatur monaſterium.

Conditio. nu[n]quam nubendi.

QVondam conditio nunquam nubendi, legatis, aut inſtitutionibus appoſita, pro nõ adiecta in matrimonij fauorem habebatur, vt Reſpublica augeretur, atq; ad alia incommoda vitanda, idque ſiue viduę, ſiue nõ B viduæ eſſet appoſita. Vnde talis heres, aut legatarius, integram hæreditatem, aut legatum ſtatim mortuo teſtatore accipiebat, & nihilominus contrahere poterat matrimonium. l. ſed ſi hoc. §. vltim. cum duabus ſequentibus ff. de cõditionibus & de monſtra. & l. Titiæ, ff. eod. titul. cuius hæc ſunt verba. Titiæ. ſi non nupſerit, ducenta, ſi nupſerit, centum legauit. Si nupſerit mulier, ducenta petet. Ratio autem eſt, quoniam conditio illa, ſi non nupſerit, habetur pro non appoſita. Dictum, eſt conditio nunquam nubendi: quoniam ſi eſſet conditio non nubendi alicui, aut aliquibus particularibus, ita vt moraliter loquendo, ſpectatiſque circunſtantijs cõcurrentibus, liberum ei relinqueretur re ipſa nubere, & filios procreare, eiuſmodi conditio valida erat. C Intellige tamen, niſi per modũ pœnæ auferretur legatum, aut hęreditas ab aliqua ſi cum aliquo contraheret: nam tunc inualida eſſet eo cõditio appoſita in modum pęnæ, vt habetur. l Titio centum. §. Titio centum ff de conditionibus & demonſt. Similiter ſi apponeretur conditio, vt aliqua ad certum tempus nõ nuberet. v. g. viduæ quouſque filij prioris matrimonij ad annos pubertatis deueniſſent, valida erat conditio. Tam hoc, quã, quod paulò ante dictum eſt, habetur. l. ſed ſi hoc. §. vlt. & duabus ſequentibus citatis.

In hoc tamen Regno, referente Ant. à Grama. deciſ. 314. iudicatum eſt, cum mater legatũ filio reliquiſſet ſub conditione, ſi de licentia patris contraheret matrimonium, filiuſque abſq. D patris licentia contraxiſſet, validum nihilominus fuiſſe tale legatum: quoniam conditio, ſi arbitratu Titij nupſeris, habetur pro non appoſita, tanquam impeditiua matrimonij. l. cum tale. §. reſcriptum eſt (alias, ſi arbitratu) & l. filię in princ. ff. de conditionibus & demonſt. & l. turpia. §. 1. ff. de legat. 1. illa vero conditio, ſi arbitratu patris matrimonium contraxeris, huic æquipollet.

Poſtea de iure authenticorum ſancitum eſt, vt conditio nunquam nubendi, ſiue à coniuge defuncto, ſiue ab aliquo extraneo, viduę appoſita, vim haberet. Quo fit, vt ſi hodie hæreditas, aut legatum ſub ea conditione alicui relicta, ſint, ne tranſeat ad ſecundas nuptias, ſi ſecundo nubat, eo ipſo illa amittat, teneaturque ea reſtituere cum fructibus omnibus ex eis perceptis: quarè mortuo teſtatore, non aliter tradenda illi ſunt; A quam præſtita prius cautione Muciana, quod ſi ad ſecundas nuptias tranſierit, illa reſtituet cum fructibus perceptis iuxta ea quæ diſputatione præcedente dicta ſunt. Ita habetur expreſſe in authent. cui relictum. C. de indicta viduitate tollenda, & in auth de nuptijs. §. quę vero, & præter alios affirmat Mol 2. lib. de primog c. 12. nu. 21. In reliquis autem, quæ nunquam nupſerunt retinet adhuc ſuam vim ius antiquum, nempe vt conditio, ſi nunquam nubant, habeatur pro non appoſita, idque ſiue virgines ſint ſiue non: eo quod de iure authenticorum ſolum de uiduis contrarium ſit ſancitum.

Quę hictenus in hac diſput. dicta ſunt, eodem etiam modo intelligenda ſunt in maſculis, quibus aliquid relictum ſit ſub conditione, vt B matrimonium nunquam contrahant. Si namque conditio ſit, vt ad ſecundas nuptias non tranſeant, valida eſt conditio, ſiue ab vxore ſiue ab aliquo extraneo ſit eis appoſita, vt ex authenticis citatis conſtat, & affirmant gloſ ibi & Doctores cõmuniter Si vero conditio ſit, ut nunquam primo contrahant, habetur pro non adiecta, ut patet. l. ultim. C. de indicta uiduitate tollenda.

Conditio. contrahendi cum aliqua.

Si hæreditas aut legatum relicta ſint ſub conditione, ſi quis cum aliqua cõtrahat, aut ſi cum nulla alia quã cũ aliqua cõtrahat, aut ſi aliqua alicui nupſerit, valida eſt talis conditio: quia neque proles, neque matrimonium ſimpliciter inhibentur, licitumque eſt ſpe præmij ad contrahendũ cũ aliquo aut cũ aliqua inuitare l Titio C cẽtũ. §. Titio. cẽtũ. ff. de cõd & demon. Intelligẽdum tamen hoc eſt, modo cum illa licite atque honeſtè contrahere poſſit alioquin inualida eſſet conditio, quoniam perinde eſſet ac ſi nuptiæ ei omnino prohiberentur: imo durior eſſet talis conditio; eo quod non ſolum prohiberetur contrahere cum cæteris alijs, ſed etiã illicitè aut inhoneſte contrahere præciperetur, quod de iure eſt impletu impoſsibile, vt diſputatione pręcedente dictum eſt. Ita habetur expreſſe. l. cũ ita. ff. de condit. & demonſt. Quod ſi is, cum quo contrahere aſtrictus eſt, moriatur, aut contrahere non velit, ipſo, qui ſub ea conditione eſt aſtrictus, non exiſtente in mora, habetur conditio pro impleta, vt diſputatione pręcedente dictum eſt.

Conditio. ſi religionem ingrediatur.

D Si hæreditas aut legatum alicui relinquatur ſub conditione, ſi religionem ingrediatur, valida eſt talis conditio, quicquid Bart. in contrarium dixerit. Ita Couar. 1. tom. variar. reſolut. cap. 19 num. 10. Anton. Gomez. 1. tom. var. reſol. c. 12. num. 78. Paulus Caſtr. & alij quos citant, concinitque cap. 2. de condionib. appoſit. Ratio eſt, quoniam fas eſt ſpe præmii allicere ad tantum bonum multique erunt, qui ad id, & nõ ad aliud, velint adiuuare; per accidenſque eſt, quod religionis ingreſſus impediat contrahere matrimonium, neque præſumendum eſt, iura, etiam hanc conditionem, in matrimonij fauorem voluiſse annullare Idem dicerem, ſi legatum relinquetur ſub conditione, ſi legatarius ſacerdos eſſe vellet.

Conditio. ſi caſte vixerit.

Dubium eſt, ſi alicui viduæ hæreditas aut legatum relinquatur ſub ea conditione. ſi caſte vixerit, illaque trãſeat ad ſecundas nuptias,

an

A an amittat legatum. Angelus & plerique alij, quos referunt Couar. in Epit. part. 2 c. 3. §. 9. num. 12. Ant. Gom. ad leg. 16. Tauri, num. 9. & Sylueſter verb. legatum. 1. q. 5. in hunc modum diſtinguunt. Si ea conditio a marito, aut à conſanguineo mariti ſit appoſita, amittit legatum quoniá præſumendum eſt eos nomine, caſtæ vitę, intelligere, non tranſire ad ſecundas nuptias. Si verò appoſita ſit à quocunque alio, ēt ſi ille pater, aut alius conſanguineus ſit talis viduæ, non amittit legatum: quia ſimpliciter loquendo, quæ ad ſecundas aut tertias nuptias tranſit, caſte viuit, neque præſumendū eſt eiuſmodi teſtatores intendiſſe prohibere tranſitum ad ſecundas nuptias. Atque hæc videtur communior ſententia doctorum, in quam inclinat Couar. loco citato & quā ſequitur Ant. B Gomez. Bart. vero & alij cenſent, etiam ſi conditio illa à marito ſit appoſita, non amittere legatum: quoniam reuera caſte viuit, quæ ad ſecundas nuptias tranſit. Mihi placet opinio Sylueſtri loco citato; nempe coniecturis, tam in conſcientiæ, quàm in exteriori foro, eſſe iudicandum, quæ fuerit mens teſtatoris, illique eſſe ſtandum. Attendendamque patriæ conſuetudinem, videlicet quid homines illis verbis in ſimili euentu ſignificare ſoleāt, item qualitatem teſtatoris, nempe an maritus fuerit, qui ſobolē ex ea muliere reliquerit cui proinde tam ratione ſui, quam ſobolis triſtis eſſe ſolet talis tranſitus, atque alijs circunſtantijs. In dubio autem exiſtimo auferendum ab eo non eſſe legatum aut hæreditatem. Tum quia reuera caſte viuit, C quæ tranſit ad ſecundas nuptias, in dubio autē à proprietate uerborum non eſt recedendum. Tum etiam quoniam illa poſſidet: in dubio aūt melior eſt conditio poſſidentes. Atque de ſe ipſo teſtator, ſi aliud uoluit, conqueratur, qui mentem ſuam aliter non expreſſerit.

Quæſtio.

Dubium deinde eſt, ſi quis in hunc modum legatum relinquat: ſi Titia nupſerit, relinquo illi ducenta; ſi uero religionem fuerit ingreſſa relinquo ei centum, utrum Titiæ religionem ingredienti danda ſint ducenta, quaſi conditio, ſi nupſerit, quatenus retrahere poteſt ab ingreſſu religionis, habenda ſit pro non adiecta; an uero danda ei ſint ſolum centum.

Bart. & alij.

Bart. & poſt eum Panor. c. in præſentia de probationibus a numero. 42. Sylueſt. uerb. legatum. 1. q. 9 & uerb. hæreditas. 4. q. ult. Medina D de rebus reſtituend. q. 23. &, ut uidetur, communior iuriſperitorum ſententia affirmant dan da ei eſſe ducenta.

Ducuntur primo.

Ducuntur primò, ex authentico de ſanctiſſimis Epiſcopis. §. ſed & hæc & ex authentica niſi rogati. C. ad Trebel. quibus in locis ſancitum eſt, ſi aliquid donatum aut legatum ſit ſub nuptiarum conditione, aut liberorum, & donatarius, aut legatarius, abſque nuptijs, ac liberis religionem ingrediatur, conditiones illas habendas eſſe pro non appoſitis, ác proinde bona ſub eis relicta, monaſterio aduenire: unde apertò conſtat, conditionem nuptiarum habendam eſſe pro non appoſita per comparationem ad ingreſſum religionis.

Secundo.

Secundò, quoniam ſi cui legentur ducenta, ſi non nupſerit, & centum ſi nupſerit, debētur A ei ducenta, ſi nubat, vt ſupra ex l. Titiæ. ff. de cōditionib. & demonſtr. relatum eſt; idque quoniam in fauorem matrimonij conditio illa, ſi non nupſerit, habetur pro non appoſita: ergo longè maiori cum ratione, ſi alicui legentur ducenta ſi nupſerit, & centum ſi ingrediatur religionem, debebuntur ei ducenta, ſi religionem fuerit ingreſſa, quaſi in fauorē matrimonij ſpiritualis conditio illa, ſi nupſerit carnaliter, habenda ſit pro non appoſita.

Contraria ſententia.

Couaruuias autem. 1. lib. variar. reſolut. c. 19. à num. 7. vſque ad 11. cum multis alijs quos citat, non infirmis rationibus in contraria eſt ſententia. Nempe, ſi religionem ingrediatur, deberi illi ſolum centum. conditionemque illam, ſi nupſerit, nō habendā pro non appoſita.

1. Conclu.

B Vt de hac re dicam quod ſentio, ſit prima cōcluſio. Si ſimpliciter ſub conditione nuptiarum quippiam alicui, vel donetur, vel legetur, illo religionem ingrediente, debetur totum monaſterio. In hac conueniunt omnes, eſtque apertè ſancita duobus authēticis citatis. Etenim, quia de eo, qui ita donauit, aut legauit, præſumendum non eſt, quod ſi tunc ingreſſus religionis ipſi occurreret, intenderet ea conditione excluderet talem ingreſſum, iuſtiſſime in fauorem religionē, atque ad tollendas difficultates, ſcrupulos, ac lites, prædictis authenticis ſancitum eſt. vt quęcunq; quaſi habitualis eſſet tūc voluntas eo pacto donatis, aut legātis, conditio illa nuptiarum haberetur pro non appoſita, comparatiōne ingreſſus religionis.

2. Conclu.

Secunda concluſio. Quamuis turpe, viroque C Chriſtiano, indignum ſit, conditionem aliquā apponere animo retrahendi atque auocandi aliquem à ſtatu religionis; nihilominus abſq; vlla turpitudine, intuitu alicuius boni finis, poteſt quis excludere eam, aut eum a participatione alicuius commodi temporalis, qui religionem ingrediatur. Prior pars nota eſt, eamque affirmant Panormit. & Couar. locis citatis Poſterior vero facile probatur, quoniam animaduertens quis filiam maiori diuitiarum copia indigere, vt pro ſui ſtatus conditione nubat, quā vt religionem ingrediatur, ſane abſque vlla turpitudine, quin prudenter, poterit ei plus relinquere in euentu, quo nubere, & minus in euentu, quo ad Chriſti paupertatem ſectandam, cōtemptumque mundi, & perfectionem ample- D ctandam, religionem ingredi velit. Hac eadem ratione licitē, ac prudenter ſolent homines, dū maioratus ad proprias familias, earūque ſplēdorem conſeruandum inſtituunt, excludere ab illorum participatione, non ſolum eos, qui religionem profitentur, ſed etiam eos, qui clerici fiunt, vt Couar. loco citato, Molina lib. 2. de primogen. capit. 12. num. 4. & alij quos referunt, rectē affirmant, & oſtendunt.

3 Conclu.

Tertia concluſio. Licet Bart. & communior opinio ſua probabilitate non careat mihi longe probabilior eſt Couar. Baldi, & aliorū: tum propter ea, quæ circa ſecundam concluſionem proximè, dicta ſunt tum etiam, quoniam, vt diſputatione præcedente dictum eſt, ſtando in ſolo iure naturali, voluntati, ac conditionibus teſtatoris, ac donatoris ſtandum eſt: licèt autem de iure poſitiuo conditio, perpetuo non con-

trahendi

trahendi matrimonium, habeatur pro non appoſita; in re tamen, de qua modo agimus, nihil tale ſancitum reperimus.

Illud obſerua reijciendam eſſe Medinæ opinionem quæſt. 23. citata, qui aſſerit, non obſtãte diſpoſitione iuris poſitiui in contrarium, cõditionem de non contrahendo, non habendam eſſe pro non appoſita, quando conſtaret, contrariam fuiſse voluntatem teſtatoris. Etenim pro bono publico legiſlatores ſtatuere potuerunt, vt, quicquid in contrarium teſtator vellet, talis conditio haberetur pro non appoſita, idque abſque vllo dubio ſtatuere intenderunt.

Ad primũ in contrarium,

Ad primum eorum, quibus autores contrariæ ſententiæ ducebantur, dicendum eſt authẽtica illa non loqui quando teſtator, aut donator expreſsè excluſit monaſterium, ſed ſolùm quando ſimpliciter aliquid legauit, aut donauit ſub conditione nuptiarum, aut liberorum: quoniam tunc præſumendum eſt eam fuiſse voluntatem talis teſtatoris, aut donatoris, vt circa primam concluſionem explicatum eſt.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum, conceſſo antecedente, neganda eſt conſequentia. Primò, quoniam licèt eſſet æqualis aut maior ratio, vt id ita ſtatueretur, interim tamen dum conſtitutum non eſt, ſtandum eſt iuri naturali, voluntaſque teſtatoris ac donatoris ſeruanda eſt. Secundò, quoniã non eſt par ratio vt ſtatuatur. Et n. nõ poſſe quempiam deferre ſecum multa bona ad monaſterium, non auocat ab ingreſſu religionis: non habere tamen in coniugio tot bona, quot haberet ſi perſeueraret in cælibatu, auocat à contrahendo matrimonio.

DISPVTATIO CCVIII.

Modus quid, & de vltima diſpoſitione ſub modo facta.

Modus quid.

MOdus eſt veluti lex quædam, ſeu, grauamen aut moderamen diſpoſitioni in futurum appoſitum minimè eam ſuſpendens. Eo tamen non ſeruato, reuocari interdum poteſt diſpoſitio, imò eo ipſo manet interdum reuocata. Verbi. g. Modus eſt, ſi quis dicat; lego Petro domus meas ea lege, vt eas non alienet; lego Petro fundum meum, ut mihi ſepulchrum ædificet, vel ut alimenta pręſtet tali, uel vt quotannis tot ſacra pro anima mea celebrari faciat; aut lego tali mulieri centum, vt nubat: eiuſmodi namque diſpoſitiones eo ipſo, quod teſtator e vita diſcedit, uim habẽt antequam grauamina illa impleatur: grauamina autem illa ſunt modi legatis illi impoſiti, qui à legatariis ſunt implendi. Ant. Gom. 1. tom var. reſol. c. 12. num. 60. cum Bart. & alijs ait, ſi teſtator tacitè vel expreſſè voluit, vt legatarius, cui aliquid ſub modo eſt relictum, priùs modum impleret, quam legatum acciperet, ſtandum eſt teſtatoris uoluntati.

Inter modum & conditionem preſsè ſumptam, hoc eſt diſcrimen, ut notauit gloſ. c. verum de condionib appoſitis, & notant Doctores communiter. Quod quamuis vtrumque ſit in futurum, conditio tamen ſuſpendit diſpoſitionem, ut uim non habeat quouſque conditio impleatur, atque dependenter vt impleatur: modus autem diſpoſitionem non ſuſpendit, ſed uim habet antequam modus impleatur. Atque hinc in legatis (& ſuo etiam modo in hæreditate) oritur aliud diſcrimen, quod legatum ſub conditione non tranſmittitur ad hæredes, ſi legatarius ante impletam conditionem e vita diſcedat, vt ſæpe in ſuperioribus oſtenſum eſt: legatum verò ſub modo tranſmittitur quando modus per hęredem ſicut per legatarium, impleri poteſt, teneturque hæres modum implere. l. a teſtatore, iuncta gloſ. ibi. ff. de conditionib. & demonſtrationib. gloſ. in verb. hæredi, iuncto text. ibi. l. ſi poſt diem. ff. quando dies legati cedat, Bart & communis Doctorum ſententia, quam Ant Gom. 1. tom. var. reſol c. 12. num 61 refert. ac ſequitur.

Modus per particulam, vt, & alias æquiualenter, ſolet explicari. Eſt tamen ammaduertendum: interdum nomine conditionis ſignificari modum: conſueuit namque dici, dono, aut lego tibi hoc ea conditione, ut illud non alienes, aut ut templum ædifices, quibus verbis nomine, conditionis modum ſignificamus. Atque in ea ſignificatione ſumitur conditio. c. verum de conditionib. appoſitis, ut glo. ibi, & Doctores communiter adnotarunt.

Iuxta diſcrimen primum inter diſpoſitionem ſub conditione, & ſub modo traditum, Molin. lib. 2. de primog. c. 12 num. 4. & c. 15. à num. 28. cum Bart. & communi Doctorum ſententia quam refert, rectè ait; in diſpoſitionibus, in quibus verbum conditio ponitur, aut aliquid æquiualens, ut ſi dicatur, dummodò hunc faciat aut, illud attendendum eſſe, an id apponatur, vt fiat poſt diſpoſitionem completam, & tunc non habere uim conditionis: ſed modi: quoniam de ratione conditionis eſt ſuſpendere diſpoſitionem; modus verò illam non ſuſpendit: quando autem aliquid fit, potiùs attendendum eſt ad mentem eius, qui facit, atque ad id quod reipſa fit, quàm ad verba, quibus id explicatur. Vnde ſi aliquis in ciuem admittatur, dummodò, aut ea conditione, vt tributa, ſicut cæteri, ſoluat, aliaque ciuium onera ſubeat, certè illud non eſt conditio, ſed modus, ac proinde licet, poſtquàm eo pacto admiſſus eſt, non ſoluat, compelli quidem poterit vt ſoluat, quod eſt implere modum ſub quo in ciuẽ eſt admiſſus, non tamen ideò deſinit eſſe ciuis, & multò minùs dicendum eſt nunquam fuiſse ciuem. Similiter, quando maioratus inſtituitur ea conditione, ut ſucceſſores in illo nihil de bonis illis alienent, aut aliquid faciant, vel impleant id quidem non eſt conditio, ſed modus. Hæc colliguntur apertè ex l. Męuia. ff. de manumiſsis teſtamento, & l. Caius. ff. de manumiſſionib.

Quando autem verbum, conditio, aut dummodo, vel aliud æquiualens, appoſitum eſt vt diſpoſitio vim habere incipiat, tunc potius habet rationem conditionis, quam modi, atque in dubio conditio eſt præſumendum, & non modus. l. à teſtatore. ff de conditionibus & demonſt. conſonat. l. qui hęredi. §. vltim. iuncta gloſ. vlt. ff eod. titul. & affirmãt Doctores, quos referunt, & ſequuntur Molina. c. 12. num. 62.

Hinc

hnc alio nō exiſtente in mora adimplendi modum, tunc modus habetur pro impleto, validaq; eſt diſpoſitio ſine impletione talis modi, vt diſp. 206. de ſimili conditione dictum eſt. Præter iura ibi citata habetur hoc expreſsè.l.j. C. de ijs quæ ſub modo. Lege alia iura, quæ gl.vlt.ibi citat.

Modus impoſſibilis tam de facto, quàm de iure, hoc eſt, turpis, habetur pro non appoſitus in vltima voluntate, vt de conditione impoſſibili atque illicita, diſp.206.dictum eſt. Ita Gregor.Lopez.l.3.tit.4. par.6. verb. por tal condicion, & Molina lib.2 de primogenijs.c.15. nu. 41.& communis opinio quam refert. Imò, vt rectè Molina cum Accurſio, & communi doctorum ſententia quam citat, ait, cum modus diſpoſitionem non ſuſpendat, ſed eam præſupponat perfectam & validam, ſi modus impoſſibilis aut turpis donationi aut alteri contractui apponatur, illum non vitiat, ſed habetur pro non adiecto: quod non ſimiliter eſt dicendum de conditione impoſſibili aut turpi donationi aut alteri contractui adiecta, vt in materia de donationibus videbimus.

Vt autem conſtet quando donatio, legatum, aut alia ſimilis diſpoſitio facta ſub modo licito ac poſſibili, modo non ſubſecuto, valida ſit, aut non, breuiter diſtinguendum eſt. Quoniam vel modus expreſſus, aut donatione, uel legato intentus, ſolùm ſe habuit tanquam cauſa motiua ad donandum aut legandum, ita videlicet, quòd licèt donans aut legans intentione illius donauerit, non tamen intendit inducere obligationem donatario aut legatario ad illum, ſed ſolùm intendit ad modum implendum eum allicere, illive media conferre, vt poſſit modum executioni mandare; vel reuera modus non ſe habuit ſolùm vt cauſa motiua ad donandum, vel legandum, ſed diſponens intendit inducere obligationem ad eum implendum. Id quod poteſt adhuc eſſe altero duorum modorum. Vno, ita vt licèt voluerit legatarium aut donatarium teneri ad eum implendum, non tamen alligauerit donationem illi oneri implendo, quaſi, ſi non impleretur, eſſet nulla, reuocatque eo ipſo cenſeretur. Altero verò, ita vt donationē oneri implendo alligauerit, nec voluerit aliter donare, aut donationem valere, quàm ſi modus impleretur, ac proinde voluerit quidem donationem eſſe puram, attamen reſoluendam ſub cōditione, quòd eo ipſo, quòd modus non impleretur, cēſeretur, atq; efficeretur nulla: eo modo quo iuriſcōſultus.l.2 ff.de in diem adiectione, ſi in hunc modum venditio fiat; vendo tibi hāc rem centum aureis ea lege, vt, ſi intrà menſem alius plus pretij mihi offerat, recedamus à venditione, explicat venditionem eſſe quidem puram, ac proinde fructus medij temporis pertinere ad emptorem, illoq; medio tempore emptorem vſu capere, quia reuera res ita empta medio illo tempore fuit illius, neq; contractus fuit ſuſpenſus; attamē eo ipſo, quòd alius intra menſem plus pretij offerat, reſolui ac reuocari.

Quo loco obſerua, non eſſe eandem rationem, quòd ſi eiuſmodi emptor lucretur fructus medij temporis, legatarius quoq, aut donatarius lucretur fructus medij temporis rei ſub

A modo ſibi hoc vltimo pacto legatæ: quod neſcio an ſatis Molin. 2.lib.de primog.c.12.num. 19.aduerterit. Etenim cum venditio cōtractus ſit oneroſus, reſq; illa medio tempore, antequā vēditio oblatione maioris pretij reſolueretur, fuerit emptoris, ipſiq; proinde tunc perijſſet & non venditori, fructus vtique ad emptorem pertinere debent, velit nolit venditor, præſertim cùm eo tempore venditor pretio ſit potitus: at verò quando diſpoſitio eſt merè gratuita, ut ſunt legatum, & donatio, iure optimo diſponens poteſt uelle, ut in euentu quo modus non fuerit ſeruatus, cenſeatur diſpoſitio quaſi à principio fuerit omnino nulla, legatariusq;, aut donatarius, rem reſtituere teneatur cum omnibus fructibus ex ea perceptis, non obſtan-

B te quòd vſque ad illud inſtans veri fuerint illius domini: quarè voluntati diſponentis erit hac in parte ſtandum.

Quia ergo hoc ex volūtate diſponentis pendet, colligo, quando donatio, aut legatum ſub modo alligantur oneri modum implendi, ita quòd modo non ſeruato inualida ſit donatio, aut legatum, id poſſe eſſe dupliciter, prout fuerit uoluntas diſponentis. Primò ita, ut eo ipſo, quod contraueniatur modo, donatio, aut legatum deinceps non valeant; & tunc fructus medij temporis pertinent ad legatarium, aut donatarium, ſolumque amittit rem ipſam donatam, aut legatam. Secundò ita, vt eo ipſo, quòd contraueniatur modo, donatio, aut legatum ita reuocentur, quaſi à principio facta nō fuerint;

C & tunc legatarius, aut donatarius reſtituere tenetur rem cū fructibus à principio perceptis, atque de vtroque cauere tenebatur antequàm res ei traderetur.

Habemus igitur explicatos quatuor modos, quibus aliquid donari, legari, aut alio pacto relinqui poteſt ſub modo, vt dijudicari poſſit quando, modo non ſubſecuto, non conſurgat obligatio, aut conſurgat rem reſtituendi, & quouſque. Et quoniam hi quatuor modi à diſponentis voluntate pendent, ſanè quando diſponens ſufficienter verbis, aut ſcripto expreſſit quęnam hac in parte fuerit ipſius voluntas, illi ita expreſsè eſt ſtandum. Quando autem eam non ita expreſſit, coniecturis, arbitrio prudentis, ſpectata rei natura, & ſpectatis cæteris circunſtantijs concurrentibus, eſt iudicanda,

D neque poteſt melior, certiorve alia regula ſtatui.

Vlpianus.l.1.§.vlt.ff.de donationib.tradit ferè regulam à nobis propoſitam ad iudicādum quando, modo non ſubſecuto, conſurgat obligatio reſtituendi, & quando non. Sic enim ait. Titio decem donaui ea conditione, vt inde Stichum ſibi emeret, quæro, cùm homo, antequàm emeretur, mortuus ſit, an aliqua actio ne decem repetā. Reſpondeo, Facti magis, quàm iuris quæſtio eſt. Nam ſi Titio decem in hoc dedi, ut Stichum emeret, aliter non donaturus (id eſt, nolens ut donatio valeret) mortuo Sticho, condictione repetam. Si verò alius quoque donaturus Titio decem, deinde quia interim Stichum emere propoſuerit, dixerim in hoc ei dare, vt Stichum emeret, cauſa magis donationis, quàm conditio dandæ pecuniæ æſti-

mari debebit, & mortuo ſticho pecunia apud Tirium remanebit. Et l. 3. ſubiungit idē Vlpianus. Generaliter hoc in his donationibus definiendum eſt, multū intereſſe, cauſa donandi fuerit, an conditio. Si cauſa fuerit, ceſſare repetitionem: ſi conditio repetitioni locum fore. Hactenus Vlpianus.

Quādo primo ex quatuor modis explicatis quis donauit, aut legauit, nō ſolùm valida ſunt donatio, aut legatum, modo non ſubſecuto, ſed etiam nulla conſurgit obligatio modum ſeruandi, ac proinde donatarius, aut legatarius cauere non tenentur de modo ſeruando, iuxta iura, quæ hac de ſupra citata ſunt. Si quis igitur centum alicui leget, aut donet, vt fundum emat, ſolùm intendens tribuere illi vnde id poſſit facere, non verò inducere obligationē vt faciat, accipiens pecuniam, poteſt licitè nō emere fundum, ſed eam aliter impendere. B Idem eſt ſi legauit, aut donauit vt Stichum emeret, iuxta Vlpiani exemplum paulò ante explicatum.

Quo loco obiter eſt notandū, ſi quis alicui leget, aut donet fundum ad alimenta: nō ſolum vſum, aut fructus cenſeri illi legata, ſed proprietatem etiam ipſam. l. 4. in principio. ff. de aliment. & cibarijs leg. l penultim. § vltim. in fine. ff. eodem titul. Molina lib. 1. de primogen. c. 19. nu. 9. Grama. deciſ. 92. nu. 1. & Doctores quos citant. Quin ſi quis donet, aut leget alicui fundum ad vſum, cenſetur proprietatem cum uſu legaſſe: quoniā verbū illud, ad vſum, finem, ad quem, ſeu ob quem fundus legetur, C aut donetur, ſignificat. l. donationes in concubinam. §. ſpecies ff de donationib. gloſ. ibidem, Molina vbi ſupra num. 8. & alij communiter.

Si quis item leget alicui centū, vt nubat, non intendens obligationem inducere vt nubat, ſed ſolū credens eā nubere velle adiutoriumq; illi ad nubendum præſtare intendens (quod regulariter eſt prǽſumendum, quando aliunde contrarium non conſtat validum eſt legatum, etiamſi illa nunquam nubat, neque peccat legatum accipiens animo nunquam nubendi. Quin eſto teſtator prǽcipiat, vt pecunia illi nō tradatur, niſi tempore nuptiarum, ductus ne illam diſſipet, aut in alia re illam conſumat; ſi illa monaſterium ingrediatur, tradenda eſt ſine D dubio monaſterio, vt ſancitum eſt in authen. de ſanctiſſimis Epiſcopis. §. ſed & hæc, & in authen. niſi rogati. C. ad Trebel & affirmat communis doctorum ſententia, etiam quando ſub expreſſa conditione nuptiarum relictum eſſet tale legatum, nedùm in caſu de quo modo diſputamus. Quoniam, vt in calce diſputationis præcedentis concluſione prima dictum eſt, ius præſumit teſtatorem de ingreſſu religionis non cogitaſſe quando conditionem nuptiarum appoſuit, eamque fuiſſe præſumptam illius voluntatem, ſi de ea re tunc interrogaretur. Deinde in caſu, de quo nunc diſputamus, ſi, deueniente illa fœmina ad ætatem in qua nubere deberet, eligat potiùs perpetuum cœlibatum, & coniecturæ ſint, quòd ſeriò eum ſtatum amplectatur, in eoque perſeuerabit, tradenda eſt ei pecunia (præſertim ſi prælati A autoritas accedat) vt ex ea in meliori illo ſtatu viuat: quandoquidem id intento & voluntati teſtatoris non repugnat. Confirmari hoc poteſt ex cap. verum de conditionib. appoſitis, vbi (vt ſtatim videbimus) Eccleſia interpretatur, quando de contraria teſtantis aut donantis voluntate non conſtat, animum conferentis Eccleſiæ aliquid ſub modo non eſſe, vt ex eo, quòd Eccleſia modum non ſeruet, amittat rem ſibi collatam, idemque longe maiori cum ratione dicendum eſt in re de qua diſputamus: cùm præſumendum non ſit teſtatorem in eo euentu intendiſſe, vt pecunia illa nō inſeruiret ad tutò eligendum meliorem ſtatum; cùm pia cauſa id ſit. Porrò in hoc euentu, de quo diſputamus, ſi mulier illa è vita diſcedat antequam B matrimonium contrahat, tranſmitti legatum illud ad ipſius hæredes.

Multa ſunt iura, quæ legatum dotis, aut in dotem aſſeuerant eſſe conditionale, ſeu potiùs ſub modo, hoc eſt, purum reſoluendum ſub conditione, iuxta ea quæ in tertio & quarto ex modis à nobis explicatis dicta ſunt, ac proinde ſi mulier ſine nuptijs è vita diſcedat, pertinere ad hǽredem, neq; mulierē illud tranſmittere ad ſuos hæredes, vel de eo poſſe diſponere: eò quòd hæredes illius implere non poſſint modum, qui erat onus perſonale legatarij. De numero horum iurium eſt. l. Titio centum. §. Titio genero. verſ. ante nuptias. ff. de conditionib. & demonſt. Id tamen omnes intelligunt, quando ex coniecturi, non eſt præſumendum aliam fuiſſe voluntatem teſtatoris, C vt affirmat gloſ l. ſi ego in prin. ff. de iu. dotium iuxta Vlpiani diſtinctionem. l. 1. & 3. ff. de donationib. a nobis paulò ante relatam. De hac re longam habes diſputationem apud Couar. de teſta. cap. 3 num. 11. & Emmanuelem à Coſta lib. 2. de conditionib. c 22. Neque Couar. in euentu, de quo paulò ante diſputauimus, à nobis diſſentit, vt patet. nu. 11. citato a verſ. ſecundò apparet. Exempla donationum propria;, quæ circa hunc primum modum addi potererant, commodius dicentur quando de donatione ſub modo ſuo loco fuerit ſermo.

Quādo ſecundo ex quatuor modis explicatis quis legauit, aut aliter diſpoſuit, valida eſt diſpoſitio modo non ſubſecuto, attamen tenetur legatarius, aut quicunque alius, cui ſub D modo facta eſt ea diſpoſitio, modum implere, tum in exteriori, tum in conſcientiæ foro, ſub reatu culpæ vel venialis vel mortalis iuxta materiam ſubiectam ac prǽiudicium tertijs. Tenetur inſuper in exteriori foro cauere de modo implendo ſi id ab eo exigatur. Exempla & iura quǽ hæc probant, ſupra allata ſunt. Inter exēpla computari poteſt, quando quis in ciuem ea lege eſt amiſſus, vt tributa ſoluat, & alia ciuium onera ſubeat. Licèt enim ea non ſubeundo non deſinat eſſe ciuis, peccat tamen, cogiq; ad ea ſubeunda poteſt & debet, & ſi pertinax fuerit, in pǽna priuilegio multari poteſt.

Ad hunc etiam ſecundum modum ſpectat, quoties aliquid ſub modo legatum aut datum eſt Eccleſiæ, vel in aliam piam cauſam, animo obligandi ad modum implendum, neque legans aut donans expreſſit, ſe ita donare, vt ſi

modus

modus non ſeruetur. donatio cenſeatur reuocata, ac nulla ſit Præſumitur namque donãtem ſub modo ad piã cauſam non intẽdiſſe, vt modo non ſeruato, donatio reuocaretur, quando id non expreſſit. Ita definitum eſt, cap. verum de conditionibus appoſitis. Quo loco cum Medina de rebus reſt quæſt. 24. eſt obſeruandum, legem illam fundari in præſumptione: quarè quando intelligitur contrariam fuiſſe intentionem teſtatoris aut, donantis, eſto eam non expreſſerit, illi ſtandum eſt in foro conſcientiæ, ac proinde eo ipſo, quod modo contrauenitur, nulla expectata ſententia, reuocatur nullaue efficitur donatio, aut legatum. Neque enim lex, quæ in præſumptionẽ fundatur, vim habet in foro conſcientiæ, quando de cõtrario præſumptionis conſtat. Neque item liberalis donatio maiores vires habet, quàm fuerit donantis intentio.

Dubium. Quod ad tertium, & quartum modum ex ſupra explicatis attinet, ſolum, eſt quod examinemus, an quando aliquid legatum, aut donatum eſt Eccleſiæ ſub modo, expreſſumque eſt, quod eo ipſo, quod modus non ſeruetur, donatio aut legatum cenſeantur reuocata, ſatis ſit prælatum contrauenire modo, vt Eccleſia rem illam amittat. Vt ſi aliquid donatum ſit ſub mòdo, quod eo ipſo, quod alienatum fuerit, cenſeatur reuocata donatio, ſatis ſit prælatum illud alienare, ſine conſenſu capituli.

Deciſſio. Ad quod reſpondendum eſt cum Panormitan. cap. verũ citato, & Doctoribus communiter, id non ſatis eſſe. Ratio eſt, quoniam res illa iam erat acquiſita Eccleſiæ: licet autem ſolus prælatus poſſit nocere Eccleſiæ in acquirendis non tamen in acquiſitis, vt gloſſa communiter recepta. c. vlt. 16. q. 6 affirmat Quando tamen res eſſet talis, quam, iuxta religionis ſtatuta, & priuilegia, ſolus prælatus poſſet alienare, aut interueniret autoritas, quæ iuxta eadem priuilegia ad id ſufficeret, tunc non dubito donationem, aut legatum cenſeri reuocata. Quando etiam aliquid donatum, aut legatum eſſet ſub cõditione proprie ſumpta, quæ proinde donationem aut legatum ſuſpenderet, tunc ſatis eſſet prælatum tranſgredi cõditionem, ut donatio, aut legatum inualida redderentur: eo quod talis res nondum monaſterio, aut Eccleſiæ eſſet acquiſita, ſolusque prælatus in acquirendis poſſit eis nocere.

DISPVTATIO CCIX.

Cauſa quid. & num gratuita ob cauſam per vltimam voluntatem, aut inter viuos diſpoſitio, cauſa non ſubſiſtente, valida ſit.

Cauſa quid. CAuſa, quod ad rem præſentem attinet, eſt id propter quod, tanquam præſens, aut præteritum, diſpoſitio fit. Vt ſi eleemoſynam des propter paupertatem, aut vitæ ſanctitatem, quam in alio arbitraris, ea paupertas, aut vitæ ſanctitas eſt cauſa talis donationis ſeu eleemoſynæ; ſi leges, aut dones propter obſequia tibi, aut patri exhibita, eiuſmodi obſequia vera, aut à te credita, cauſa ſunt talis legati, aut donationis. Dictum eſt, cauſam eſſe id, propter quod tanquam præſens aut præteritũ diſpoſitio fit: quoniam ſi ſit quippiam futurũ ob quod tanquam ob finem intentum diſpoſitio fiat, reſultat modus, & non cauſa vt de ea nunc loquimur. Dare namque vt quippiã fiat, eſt modum diſpoſitioni imponere. Cauſa ſignificari ſolet per verba, quia, quoniam, ideò, &c.

In hac diſputatione, vt ex titulo propoſito conſtat, ſermo nobis eſt, de quacunque gratuita ob cauſam diſpoſitione, ſiue ſit per vltimam uoluntatem, atque adeo hæredis inſtitutio, legatum, aut donatio cauſa mortis, ſiue ſit donatio inter uiuos, etiam ſi exhibitione non ſit cõſummata, ſed ſit nuda promiſſio: quoniam, quod ad forum conſcientiæ attinet, de omnibus eadem eſt ratio. Primò autem dicemus quid in conſcientiæ foro cenſendum ſit: deinde vero quid in exteriori.

Sit ergo hæc concluſio. Quando aliquid gratuitò ita collatum eſt ob cauſam exiſtimatam, nec tamen ſubſiſtentem, quod re vera actualis, aut quaſi habitualis animus cõferẽtis eſt, ſecluſa ea cã non cõferre, collatio in foro cõſciẽtiæ eſt nulla, ſiue conferens expreſſerit velle ut non exiſtente ea cauſa collatio ſit nulla, ſiue non. Hæc eſt Ioannis Medinæ de reb reſt. quæſt. 24. Nauar. in manual. c. 18. nu. 6. Syl-ueſt. verb. pactum. q. 4. & multorum aliorum. Et quanuis Couar. de ſola donatione inter viuos loquatur, eſt tamen eadem ratio de vltima voluntate. Quo loco obſerua, concluſionem noſtram eſſe indubitatam, non ſolum in conſcientia, ſed etiam in exteriori foro, ſiue diſpoſitio ſit inter uiuos, ſiue per ultimam uolũtatem, quando collator expreſſit uelle ut cauſa non ſubſiſtente, collatio ſit nulla: eſt enim diſpoſitio ſub expreſſa conditione de præſenti, aut de præterito licita, conditione non exiſtente; quæ proculdubio, etiam in exteriori foro, reddit diſpoſitionem nullã, iuxta ea, quæ diſput. 206. dicta ſunt. Quando autem collator id non expreſſit intelligitur tamen eum fuiſſe actualem aut quaſi habitualem ipſius animum probatur concluſio. Primo, quoniam talis diſpoſitio uirtute ex diſponentis intentione eſt conditionalis, ſi cauſa ſubſiſtat; quandoquidem, vt ſupponimus, conferentis animus eſt non conferre, ſi cauſa non ſubſiſtat, & donatio gratuitaue collatio, maiores uires non habeat, quàm iuxta donatis animum, atque intentionem: ergo cauſa non ſubſiſtente, inualida in foro conſcientiæ, eſt talis diſpoſitio. Secundò, quoniam eiuſmodi gratuitus collator donat ex errore, quo ſecluſo non uult donare: ergo donat inuoluntariè, eo modo quo ignorãtia cauſa eſt inuoluntarij ac proinde talis collatio eſt nulla: quandoquidem, ut datio liberalis ualida ſit, eſſe debet uoluntaria omnino, neque ſufficit eſſe uoluntariam mixte: hac enim ſola ratione ſolutio uſuræ inualida eſt nec trãsfert dominiũ in uſurariu, ut ſuo loco uidebimus.

Hoc loco duo obſerua. Primum eſt, aliud eſſe conferentem in ea eſſe diſpoſitione, quod ſi ſciret cauſam, ob quam confert, non ſubſiſtere, reuera non cõferret: aliud uero eſſe in ea diſpoſitione, quod ſi ſciret cauſam nõ ſubſiſtere, uelle collationem nullam eſſe. Hoc ſecun-

A dum inualidam facit gratuitam collationem, atque de eiuſmodi diſpoſitione ſermo nobis eſt in concluſione propoſita. Primum verò nõ ſemper facit gratuitã diſpoſitionem inualidã. Multi quippe ſunt, qui, ſi ſcirent cauſam, à qua ad cõferendum mouentur, vel falſam eſſe, vel non eſſe tantam, quantam exiſtimant, re vera non conferrent, quod conferunt, & tamen, poſtquàm ſemel contulerunt, animum nõ habent vt inualida ſit diſpoſitio: atq; in hoc euentu in vtroque foro eſt valida. In promiſſione autem, quoniam præſumendum non eſt, promittentis animum eſſe intendere ſe obligare adimplendum quod promittit, non ſubſiſtente cauſa, à qua ad promittendum fuit permotus, vtique non ſubſiſtentia talis cauſæ regulariter inualidam reddit promiſſionem. B

Secundũ eſt, quando cauſę, quę ad gratuitò diſponendum impullerunt, verę ſunt, quanuis aliquid aliud diſponentem latuerit, quod ſi ſciret, non ſolum non ita diſponeret, ſed etiam vellet, vt nulla eſſet talis diſpoſitio, vtique valida eſt. Quarè ſi quis motus ex ſola paupertate alicuius illi aliquid donet, elemoſynamve faciat, eſto ipſum latuerint circunſtantiæ aliquæ, vt eſſe infidelem, aut perditum moribus, quas ſi ſciret, non ſolum non donaſſet, ſed etiã vellet, vt donatio à ſe facta nulla omnino eſſet, valida eſt diſpoſitio; eò quòd motus nõ fuerit ad donandum ex oppoſitis eorum, quæ ipſum latebant, quęq; à donando retraxiſſet, ſed ex paupertate, quæ vere ſubſiſtebat. Cùm enim donatio illa, comparatione eorum quæ donantem impullerunt cauſave donationis fuerunt, C ſimpliciter fuerit voluntaria, dominijq; tranſlatiua, neque, vt diſpoſitio aliqua ualida ſit, neceſſe ſit diſponentem omnia vniuerſim penetrare, quæ ipſum a tali diſpoſitione retrahere poterant; alioquin nullus, ferè qui gratuita diſpoſitione aliquid acciperet, tutus eſſet in conſcientia, eò quòd iuſtè timere poſſet, circunſtantiam aliquam, vel circa ipſius mores, vel circa aliquid aliud, diſponentem latuiſſe, quã ſi ſciret, animum haberet non diſponendi eo pacto; vtique affirmandum eſt validam eſſe talem diſpoſitionem, videnturque conſentire Medina quæſt. 24. citata. §. ſequitur, Scotus in 4. diſt. 15. quæſt. 2. art. 3. & cæteri Doctores. Rationem redditam in hunc etiam modum D poſſumus explicare. Voluntas gratuito diſponentis nititur ijs, quibus ad eo pacto diſponendum ducitur, illiſque ſuppoſitis diſpoſitio eſt volita, atque adeò voluntaria, eaque de cauſa, ſi falſa ſint, tantum ea diſpoſitio habet de inuoluntario admixto, quantum voluntas eam diſpoſitionem reſpueret, ſi contraria ſcientia adeſſet. Quo fit, vt ſi donans in ea tunc eſſet diſpoſitione, quòd ſi ſciret, ea, quibus ducitur, falſa eſſe, vellet diſpoſitionem nullã eſſe, diſpoſitio ſit nulla. Quando autem ignorantia eſt circunſtantiarum quarum contrarijs voluntas non nititur ac ducitur ad eo pacto diſponendum, tunc ſicut contraria ad eam diſpoſitionem non concurrerunt, neq; illius fuerunt cauſa, ita neque ea ignoratio eiuſmodi circunſtantijs, quæ diſponentem retrahent à diſpoſitione, reddunt illam inuoluntariam, eſtque pro-

A inde valida. Hæc quod ad forum conſcientię attinet.

Quod ad forum ſpectat exteriorem iure ciuili. l. quoties in prin. ff. de hęredib. inſtituend. & l. 12. tit. 3 p. 6. ſancitum eſt, ſi teſtator erret in perſona hæredis, quẽ inſtituere intendebat, vt ſi credens eum hominem, quem præſentem habebat, eſſe ſuum patronum aut fratrem, cum tamen eſſet homo longe diuerſus, dicat, inſtituo meum hæredem hunc meum patronum, aut hunc meum fratrem, inualidam eſſe inſtitutionem, & neque hæredem eſſe illum pręſentem, quem credebat ſuum patronum aut fratrem, neque item patronum ipſum aut fratrem, quem inſtituere intendebat; eò quòd te ipſa non fuerit ſcriptus in eo teſtamento hæres; ſed hæreditatem pertinere ad hæredes ab B inteſtato. Idemque de iure ciuili ſancitum eſt, ſi legatum ſimili modo relinquatur. Licet autem in exteriori foro, atque apud iuriſperitos hæc videantur recepta: credo tamen, non ſolùm in conſcientiæ, ſed etiam in exteriori foro contrarium debere cenſeri, nempe hæreditatẽ aut legatum ei deberi, cui teſtator relinquere illis verbis id intendit quemque eiſdem verbis ſufficienter exprimere ac ſignificare ſuum hæredem arbitratus eſt. Ducor, non ſolùm quia lumen rationis id perſpicuè docet, ſtandoque in ſolo iure naturæ nullus id negare audebit, ſed etiam rationibus, quibus diſput. 197. aliud ſimile oſtendi, quas neceſſe non eſt hoc loco repetere.

Iam ſupra dictum eſt, qñ teſtator ductus fal C ſa cã quempiã hæredem inſtituit, aut legatum illi reliquit, ſi expreſſit in euentu, quòd talis cauſa non ita haberet, uelle ut inſtitutio aut legatum nulla eſſent, eſſe abſque vlla controuerſia nulla. Quando verò id non expreſſit, in primis, vt diſp. 135. ex parte dictum, eſt ciuili iure ſancitum eſt, ſi quis credens aliquem eſſe ſuum filium eum hæredem inſtituat, alioquin minimè eum inſtituturus (quod regulariter eſt præſumendum) inualidam eſſe inſtitutionem, hæreditatemque proinde ad hæredes ab inteſtato pertinere. l. ſi pater. C. de hæredib. inſtituend. & l. neque profeſſio. C. de teſtament. Idem eſt, ſi credens eſſe ſuum fratrẽ illum inſtituat, arg. tex. in l. nec apud peregrinos C. de hæredib inſt. & l. quoties in prin. ff. D eod. tit. Hoc ipſum Ant. Gom. ad. l. 24. Tauri. num. 1. verſ. 10. extendit, ſi credens eſſe filium adoptiuum, uel legitimatum, aut quemcunque alium ſibi coniunctum ac conſanguineũ, illum inſtituat. Item eodem ciuilili iure ſancitum eſt, ſi quis priùs hæredem aliquem inſtituit, & poſteà audiens mortuum eſſe, eo errore deceptus, condat ſecundum teſtamentum in quo alium hæredem inſtituat, ſi poſt mortem teſtatoris conſtet eum, qui primò hęres inſtitutus eſt, uiuum fuiſſe, inualidam eſſe poſteriorem inſtitutionem; eò quòd facta fuerit ob cauſam illam falſam ueram exiſtimatam, ualidamque priorem eſſe inſtitutionem. Ita habetur l. ult. ff de hæredib. inſtituen. ubi Bart. ſummarium ſi habet. Falſa cauſa uitiat inſtitutionem. Idem habetur. l. 21. tit. 3. part. 6. In hoc tamen euentu, & uniuerſim quando

inualida

A inualida eſt inſtitutio, quia falſa erat cauſa ob quã fuit facta, valida ſunt legata, vt ex l. vl. ff. de hæredib. inſtitut. conſtat, & affirmat Ant. Gom. loco citato. Quando tamen inualidum eſt teſtamentum, quia parens eum filium præteriuit, qui poſt teſtamentum conditum eſt natus, vel quem pater mortuum credebat, quouſque inualida ſint legata tam de iure huius Luſitaniæ regni, quam de iure communi explicatum eſt diſp. 175. § intelligendum præterea.

Ius Caſt. Lex Caſtellæ citata vult, quando inſtitutio in poſteriori teſtamento eſt nulla, quia inſtitutus in priori teſtamento mortuus credebatur, valere legata in vtroque teſtamento relicta: & idem affirmat Anton. Gom. in calce. nu. 1. citati. quoniam de legatis, inquit prioris teſtamenti non eſt dubitandum valere: lex autem ult. ff. de hæredibus inſtituendis id ſupponens, B ſolum ſtatuit valere legata relicta in poſteriori teſtamento. Arbitror tamen coniecturis prudentis arbitrio ex circunſtantijs concurrentibus eſſe iudicandum, quæ, & quot legata vtriuſque teſtamenti, iuxta teſtatoris mentem, cẽſenda ſint uim habere. Si namque primus hæres inſtitutus erat filius, eaque de cauſa credendum ſit patrem pauca legata in primo teſtamẽto reliquiſſe, poſtea verò, quia in ſecundo teſtamento extraneum inſtituebat, auxiſſe multum legata certè filius cogendus non eſt implere legata ſecundi teſtamenti niſi, fortè aliquid, uel aliqua, de quibus coniectura veriſimilis ſit ex circunſtantijs poſt primum teſtamento ſuperuenientibus teſtatorem ſimiliter ea relicturum. Si item teſtator multum uariauit in legatis, & legata utriuſque teſtamenti tot ſint, vt veriſimile non ſit teſtatoris voluntatem fuiſſe, C vt utraque implerentur, ea ſola implenda ſunt, quę credendum eſt teſtatorem voluiſſe, ut in eo euentu implerentur.

Quod ad legata attinet, ſi abſque dubio conſtet teſtatoris voluntatem fuiſse, cauſa non ſubſiſtente, non velle ut legatum eſſer validum, iure ciuili inualidum cenſetur, etiam in foro exteriori. l. cum tale. §. falſam. 1. ff. de cõditionib. & demonſt. l. 1. C. de falſa cauſa adiecta legato, & l. ſi cùm te C. de pactis. & affirmant. Greg. Lopez. l. 19. Gloſ. vlt. & l. 20. tit. 9 p. 6. Ant. Gom. t. tom. var. reſ. c. 12 nu. 66. & Doctores quos citant. In dubio tamen de iure ciuili præſumitur animum teſtatoris fuiſse, ut legatum valeret, D etiamſi cauſa non ſubſiſteret, atq; ad hæredem ſpectat probare contrarium. Vnde ſi quis dicat, lego Petro centũ, quæ illi debeo, aut quia negotia mea geſsit, legatũ eſt validũ cõpelleturq; hæres illud ſoluere, eſto neq; teſtator centũ Petro debeat, neque Petrus teſtatoris negotia geſſerit, niſi uel teſtator expreſſerit ſub cõditione talis cauſæ legare, vel niſi hæres probet animũ teſtatoris fuiſse non uelle legare cauſa non ſubſiſtente, aut certe legatarius ipſe, re conſcientiæ aut iuramento ipſius relicta, confiteretur eam fuiſse teſtatoris volũtatẽ. Ita habetur expreſse. §. longè inſtitut. de legat. l. de monſtratio falſa. §. quod autem, & l. cum tale. §. falſam. 1. ff. de conditionib. & demonſtrat. l. legaui. § vltim. ff. de liberatione legata. l. ſi ſit §. 1 ff. de leg. 1. l. Titia § Caius ff. de legat. 2. l. in ſumma. §. id

A quoque. ff. de condict. indebit. l. 2. 3. & vltim. C. de falſ. cauſ. adiect. legat. & l. 19. & 20. titul. 9. part. 6. Ant. Gom. ubi ſupra ait, ſatis eſse, ut legatum nullum pronuncietur, ſi hæres præſumptiuè probet, teſtatorem non fuiſse legaturum ſi ſciret cauſa non ſubſiſtere, vt ſi teſtator dixit, lego Petro centum, quia eſt meus filius, aut conſanguineus, & neque filius, neque conſanguineus ſit, arg. l. ſi parer & l. nec apud peregrinos. C. de hæredib. inſti. Cõſentit Bart. l. demonſtratio falſa in princ nu. 7. ff. conditionib. & demonſt. Iura tamen citata in præſumptione fundatur, quòd ea fuerit teſtatoris mẽs.

DISPVTATIO CCX.

B *Accepta in eleemoſynam ob paupertatem, ſanctitatem, aut aliam cauſam fictam, obnoxia ne ſint reſtitutioni, & cui ſit facienda. Idem de acceptis conferente ea principe ob ementitia ſeruitia, aut aliam cauſam confictam.*

VTraque quęſtio propoſita ex ijs, quæ diſputatione præcedente dicta ſunt, dirimenda eſt: eaque de cauſa vtraque hoc loco à nobis examinatur. Quod ad priorem attinet, videlicet, vtrum qui ſimulata paupertate, ſanctitatę infirmitate, aut alia ſimili cauſa eleemoſynas à populo accipiunt, quas alioquin illis non daret, teneantur eas reſtituere, multum variant Doctores, de quorum numero ſunt Altiſiodorenſis lib 4 c de reſtitutione. Alexan. Alẽ- C ſis. 4. p q. 86. memb. 3. Adria. de reſt. quæſt. 15. quæ incipit, conſequenter quæro utrum indiſtinctè, &c. Medina de reb. reſt. quæſt. 24. Scot. in 4. d 15. q. 2 art. 3. Nauar. in manu. c. 17. num. 107. Caiet. in ſumma. verb. reſt. ad finem, Sot. 9. de iuſtitia. q. 7 art. 3. ad 4. quibuſdam ſeueriùs, & alijs minùs ſeuerè de hac re loquentibus.

Deciſio quæſtionis prioris. Noſtra autem deciſio, iuxta dicta diſputatione præcedente, ſit. Quando dantes eleemoſynas ob cauſas illas creditas, ita eas dant, quod, ſuppoſita petentium fictione, actualis aut quaſi habitualis animus eſt, eas non donare, accipientes tenentur illas reſtituere: alioquin reſtituere non tenentur, etiamſi dantes in ea quaſi habituali diſpoſitione, dum eas dederunt, eſſent, quòd, ſi fictionem ſcirent, nullo modo D eas darent. Porrò plurimi ſunt, qui licèt non darent, ſi fictionem ſcirent; poſito tamen, quòd dederunt, attentaque parua quantitate, quam quiſque dat, volunt validam eſse donationem: præſertim ſi accipiens diues non ſit, ac ſaltem poſtquàm eleemoſyna eſt conſumpta, iſque, qui accipit, non eſt ſoluendo, nolunt eum ad reſtitutionem teneri: maxime cum ipſi idem meritum habuerint apud Deum, ac ſi cauſa, ob quam eleemoſynam dederunt, ementita non fuiſset. Ab hac regula, vt a me eſt propoſita ac explicata, neminem video diſsentire, facilque perſpicua eſt ex dictis diſputatione præcedente. Eleemoſyna namque, de qua in priori parte eſt, ſermo virtute eſt conditionalis, deficiente conditione, ac proinde inualida eſt donatio. Præterea, non habet tantum voluntarij, quantum neceſſa-

rium eſt, vt donatio valida ſit. Ea verò eleemoſyna, de qua ſermo eſt in poſteriori parte regulę, ſufficienter eſt volũtaria, vt ſit valida: quãdo quidem actualis, vel quaſi habitualis donantis animus fuit, vt non obſtante fictione valida eſſet donatio. Quando etiam à principio non fuit talis donatio, ſed poſt eleemoſynam conſumptam, attenta paupertate eius, qui accipit, præſumendum non eſt dantem velle vt, qui accipit, reſtituere teneatur, quaſi cõdonatur tunc eleemoſyna ex præſumpta voluntate eius, qui dedit, validaque efficitur ad effectum, vt accipiens reſtituere non teneatur.

Quando autem animus, dantium ita eleemoſynam, ſit vt donatio non valeat, atque adeò quando accipientes reſtituere teneantur, aut non, nulla poteſt ſtatui certa regula, ſed in euentibus particularibus, expectatis circumſtantijs concurrentibus, iudicandum eſt. Quo enim fictio cauſæ maior fuerit ac fędior: quam dantes plus ſolent execrari, minoreſque aliæ cauſæ veræ fuerint ex parte accipientium ad illam accipiendum aut retinendum, ſeu non reſtituendum poſtquàm fuerit accepta, eò pluriũ vel etiam omnium, credendum eſt quaſi habitualem animum eſſe, vt donatio ſit nulla. atq; vt accipiẽs reſtituere teneatur: quò verò fictio minor, minuſq; fœda fuerit, & plures ac maiores aliæ cauſæ veræ fuerint ad eleemoſynam petendum, aut retinendũ poſtquàm fuerit accepta, eo pauciores, aut etiam nullos, credẽdũ eſt habere quaſi habitualem animum vt reſtituere teneatur. Item attendenda eſt quantitas eleemoſynę, quã quiſque dedit vtrũ ſit parua, an magna & inconſueta: ſi enim magna & inconſueta ſit, plus credendum eſt animum dantis eſſe, vt accipiens, reſtituere teneatur. Reſpiciendum quoque eſt ad generoſitatem dãtis quò enim benignior ac munificentior fuerit, eò minus credendum eſt velle, vt accipiens reſtituere teneatur. His & alijs circumſtantijs expenſis, iudicandum eſt, an accipiens totum, aut partem reſtituere teneatur. Et quidem ſi res dubia ſit, non eſt melior cõditio eius, qui fraude ac dolo eleemoſynas extorſit, eſſo ipſe poſſideat. Tum quia fraus & dolus nulli debent patrocinari. Tum etiam quia non cœpit bona fide poſſidere. Quo fit vt in dubio ad reſtitutionem aliquam pro dubij quantitate ſit aſtringendus.

Cui reſtitutio facienda.

An verò eiuſmodi reſtitutio faciẽda ſit danti, quando conſtat quis is ſit, an verò pauperibus aut in alijs pijs operibus ſit inſumenda. Adria. Medin. Caiet. Nauar. & deniq; cõmunior ſententia affirmat, nõ eſſe faciendam danti. Ducuntur, quoniã eleemoſyna illa intuitu Dei facta eſt, iſque, qui illam dedit, meritum & ſatisfactionem eſt conſecutus: quarè tanquam pecunia, quę iam eſt Chriſti, neque dominium illius tranſijt in accipientem, reſtituenda eſt pauperibus, aut in alijs pijs operibus eſt inſumenda.

Sotus verò loco citato, & alij affirmãt, faciẽdam eſſe danti; eò quòd dominium illius, neq; in Chriſtum neque in quenquam alium tranſierit, ſed permanſerit in dante: neque enim dantis voluntas fuit conferre illã Chriſto, ſed ei amore Chriſti, cui illã dedit: cùm ergo habuerit voluntatem virtute conditio natam dandi illi in particulari. & nulli alij, neque conditio ſub qua dedit, ſubſtiterit; conſequens eſt, vt dominiũ ac ius rei ita datæ permanſerit apud dantem, ac proinde vt ei in rigore, ſi ipſe velit ſit facienda reſtitutio.

Hæc opinio in rigore mihi placet. Quia tamen regulariter nõ cognoſcentur, qui eleemoſynas ita dederunt, pręſertim ſi multi & in parua quantitate eas dederunt, difficileque admodum, & cum modico cuiuſque emolumento fieri illis poteſt reſtitutio, atque de ſingulis eſt præſumendum, quemadmodũ amore Chriſti id dederunt, ita voluntatem eorum eſſe, vt amore eiuſdẽ Chriſti inter pauperes diſtribuatur, regulariter facienda erit pauperibus, aut in alijs pijs operibus erit inſumenda. Si tamen aliquis quantitatem magnam dediſſet conueniri que poſſet, interrogandus eſſet, quid de ſua portione fieri vellet, ſuadenduſq. eſſet, vt pauperibus diſtribuerẽt aut in alijs pijs operibus inſumeretur.

Deciſi poſterioris quęſtionis

Quod ad ſecundam quæſtionem propoſitã attinet, breuiter iuxta eadẽ principia ſimiliter dicendum eſt. Quando princeps, dum ita confert, in ea actuali, aut quaſi habituali diſpoſitione eſt, quòd vult collationẽ nullam eſſe, poſito cauſam, ob quã confert, eſſe falſã, obtinentem teneri reſtituere, quæ ita accepit, nec non fructus inde perceptos, niſi prudentis arbitrio aliquid retinere debeat ob muneris adminiſtrationem, ſi, quod ita accepit officium aliquod ſit. Si autem princeps, dum ita contulit, in ea quaſi habituali diſpoſitione erat, quod ſi ſciret cauſam falſam eſſe: non conferret quidem, attamen, ex quo ſemel cõfert, vult collationem validam eſſe, peccare quidem obtinentem eo pacto, non tamen teneri ad reſtitutionem. In dubio autem reſtituere tenetur, vel obtinere veniam à principe eò quod non cœperit bona fide poſſidere, ſed cum fraude & dolo. Porrò obtinere munera, tenecas quas vocant, & alia à principe ob cauſas ementitas, ſatis frequens eſt in hoc regno.

DISPVTATIO CCXI,

Demonſtratio quid. Et num falſa demonſtratio gratuitam diſpoſitionem vitiet.

Demõſtratio quid.

Demonſtratio, quod ad rem pręſentem attinet, eſt appoſitio ſigni, accidentiſve alicuius ex parte eius, de quo diſponitur aut cui, vel cum quo diſpoſitio ſit. Vt ſi quis dicat; dono, aut lego Petro centum, quæ habeo in tali loco; lego Petro centum, quæ illi debeo. lego illi tale prædium, quod eſt tanti valoris, aut quantitatis: ſigna, aut accidentia illa, quæ habeo in tali loco, quæ illi debeo, quod eſt tanti valoris, aut quantitatis, dicuntur demonſtrationes rei, de qua diſponitur. Si quis item dicat; dono, aut lego Petro, filio, aut conſanguineo meo, aut qui habitat in tali loco, domo vel habet prædium iuxta meum, aut qui mea negotia geſſit: ſigna hæ omnia Petri, nempe quòd ſit filius, conſanguineus, &c. dicuntur

cuntur

cuntur demonſtrationes eius, cui diſpoſitio fit. Si item quis dicat contraho tecum, quæ es dies, pulchra, nobilis aut virgo: hæc omnia accidentia aut ſigna dicuntur demonſtrationes eius cum qua diſpoſitio, ſeu contractus fit. Hinc conſtat, vnum & idem accidens: vt ſunt illud, quæ illi debeo, qui negotia mea geſsit, quę es virgo, nobilis, &c poſſe indifferenter eſſe demonſtrationem, aut cauſam eiuſdem diſpoſitionis, ſi uel per modum demonſtrationis, uel per modum cauſæ ſignificetur.

Quando conſtat de re, de qua quis gratuitò intendit diſponere, & de perſona, cui diſpoſitio fit eſto diſponens in demonſtratione erret, valida regulariter eſt diſpoſitio in foro exteriori. l. demonſtratio falſa, in prin. l. quibus diebus. §. qui dotalem, & l. cùm tale. §. vlt. in fine. ff. de conditionib. & demonſtr. §. huic proxima, iuncto. §. præcedente, inſt. de leg.

Excipitur in euentibus, in quibus diſp. 209. dictum eſt falſam cauſam vitiare gratuitam diſpoſitionem, nempe ſi conſtet voluntatem diſponentis fuiſſe, diſpoſitionem eſſe nullam ſi demonſtratio falſa eſſet; & in quibus id ius præſumis, cauſaque per modum demonſtrationis ſignificatur, ut quia dixit, lego Petro filio meo, aut conſanguineo meo centum: ſi enim teſtator credebat filium eſse, aut conſanguineum, & talis non erat nulla eſt diſpoſitio iuris præſumptione. Vide iura, quibus diſp. 209. hæc oſtenſa ſunt, atque hoc ipſum affirmat Bart. de tali falſa demonſtratione l. demonſtratio falſa in prin. num. 7. 8. & 9. & §. vlt. num. 14. ff. de conditionib. & demonſtr.

Excipitur præterea, quando res, quæ demonſtratur, non exiſtit, vt ſi teſtator dicat, dono, aut lego Petro pecuniam, quam habeo in tali loco: ſi enim nulla ibi reperiatur, inualida eſt diſpoſitio. l. 1. § vlt. verſ. ſed & ſi dotem. ff. de dote præleg. Si verò dicat, lego Petro centum, quæ habeo in tali loco, ibique ſolum reperiantur quinquaginta, valet ſolum quoad quinquaginta, quę ibi reperiuntur. l. ſi ſeruus legatus. §. qui quinque. ff. de leg. 1. Hac eadem ratione, ſi quis dicat, lego Petro decem, quæ mihi Ioânes debet, ſi Ioannes illa non debeat, inualidum eſt legatum: eo quòd, quæ ibi demonſtrantur, nullo modo ſint, ſolumque teſtator legaſse videtur ius, quod ad illa habebat, quodque in rerum natura non erat, neque hęres ad aliud tenetur, quam ad transferendâ in legatarium actionem, ſi qua ſibi ad debitum illud ratione defuncti competebat. Eadem etiam ratione, ſi quis leget Petro centum, quæ teſtatori ipſi debebat, ſi nihil illi debebat, inualidum eſt legatum: quoniam ſolum cenſetur legaſse liberationē à tali debito, quæ nulla eſſe poteſt, quando nô erat debitum. Hæc conſtant. l. ſi ſic. §. 1. ff de leg. 1. & l. legaui. ff. de liberat. legat. eaque affirmat Bart. l. demonſtratio falſa in prin. num. 4. ff. de condit. & demonſtr.

Si tamen quis leget alicui, vt teſtatoris ſumptibus fiat ei ædificium inſtar alterius, quod teſtator nominat; neque reperiatur ædificium, quod teſtator nominauit, quamuis inualidû ea ratione ſit legatum, quia vbi exemplar deeſt, deſiſtere etiam debet, quod inſtar illius fieri debet, arbitrio tamen boni viri, iudice compellente hęredem fieri debet ædificium, vt teſtatoris voluntas impleatur. l. in teſtamento 1. ff. de conditionib. & demon. & Anton. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 12. in calce. nu. 61.

Quod ad forum conſcientiæ attinet, quando eſt demonſtratio, & de voluntate teſtatoris conſtat, illi ſtandum eſt: alioquin ſequenda erit iuris ciuilis diſpoſitio, quæ in præſumptione fundatur.

DISPVTATIO CCXII.

De reuocatione legatorum.

Legatum in primis reuocatur expreſſa teſtatoris voluntate, etiam ſi ſolo nutu exprimatur: vt enim legatum ſolo nutu factum validum eſt, vt diſp. 127. oſtenſum eſt, ita etiam illius reuocatio. Poteſt verò expreſsa legati reuocatio fieri, uel teſtamento, uel codicillo. l. & in Epiſtola. C. de fideicommiſsis. §. vnico inſtu. de ademptione legatorum. l. 39. titul. 9. part. 6. Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 17. num. 56. & Doctores communiter. Et poteſt fieri tam purè, quam ſub conditione. l. datum. C. de legat. Quæ verò ſolemnitas neceſſaria eſt vt legatum ſit validum, eadem requiritur ut expreſsa legati reuocatio valida ſit. §. ex eo inſtit. quib. mod. teſta. infirmetur. § vnico inſt. de adempt. legat. gloſsa recepta. l. fideicommiſsum. C. de fideicommiſsis, Doctores quos Molina lib. 1. de primog. c. 9. nu. 56. refert ac ſequitur.

Quando legatum aliquod delectum reperitur in teſtamento ſeu cancellatum, cenſetur reuocatum ſi per teſtatorem, aut de mandato illius fuit deletum: ſecus autem ſi eo inſcio ſit deletum. l. 1. §. ſed & ſi, & §. ſed conſulto, & l. proximè. ff de ijs quæ in teſtament. delent.

Quando res legata pereat, aut decreſcat legatario, quando item alienatione rei legatæ facta per teſtatorem tacitè cenſeatur teſtator reuocaſse legatum, dictum eſt diſp. 194. Quando item legata nulla reddantur, vel quod legatarius ante teſtatorem, vel ante impletam conditionem moriatur, aut quòd hæreditas adita non ſit atque in alijs euentibus, dictum eſt diſp. 181. 19 . 196. 201. 205. 206. & alijs.

Tacitè verò ex præſumpta teſtatoris voluntate cenſetur reuocatum legatum, ſi capitales graueſue alię inimicitiæ ortæ ſint inter teſtatorem & legatarium; ſecus ſi leues. l. 3. §. ult. ff. de adimend. legat. & l. ſi inimicitiæ. ff. de ijs quibus vt indig. & affirmânt Ant. Gom. vbi ſupra & Doctores communiter. Si tamen teſtator & legatarius in amicitiam redierint, reconualeſcit legatum. l. 4. ff. de adimend legat. Ant. Gom vbi ſupra. Molina libro 1. de primog. cap. 9 numero 42. Emmanuel à Coſta. . & quid ſi tantum part. 3. num. 180. Bart. & communis ſententia, quam referunt. Si verò non redierint in amicitiam, & teſtator, cum inimicitias, iniuriamque ſibi illatam ſciuerit potueritque reuocare legatum, illud non reuocauerit, vtrum tunc reuocatum maneat. Reſpondendum eſt cum Molina libro primo. de primogen. cap. 9. numero 42.

Bart. & alijs quos citat, manere reuocatú, etiam ſi teſtator poſt eas inimicitias codicillum confecerit, neque in eo legatum illud reuocauerit neque etiam confirmauerit. Ita probat apertè. l filio §. Seia. ff. de adimend. legat. Quia tamen lex hæc in præſumptione fundatur, locum non habet in foro cõſcientiæ ſi conſtet contrariam fuiſſe teſtatoris voluntatem, imò neque in exteriori, ſi in eodem idem ſufficienter conſtet.

Si item legatarius teſtatore viuente grauem iniuriam illi irroget verbo, aut facto grauemve accuſationem, aut damnum attentet aduerſus illum, iuxta ea quæ de cauſis exhæredationis diſp. 176. & 178. dicta ſunt, cenſetur tacitè reuocatum legatum, vt probant l. filio. §. Seia ff. de adimend. leg. & l ſi inimicitiæ. ff. de ij quibus vt indig. Atque in his euentibus legatum pertinet, nõ ad fiſcum ſed ad hæredes teſtatoris, vt habetur. §. Seia & l ſi inimicitiæ citatis.

Illud verò cum Molina lib j. de primog. c. 9. nu. 57. Couar. in Rubr. de teſta. p. 2. nu. 2. obſeruãdum eſt. Reuocationem tacitam legat nõ exigere probationem tantam, quantá exigit legati inſtitutio; ſed probari ſufficienter duobus teſtibus omni exceptione maioribus.

Si legatarius teſtari, aut reuocare teſtamentum prohibeat teſtatori, amittit legatum fiſco tanquam eo indignus, ut di p. 135. & diſp. 176. cauſa e hæredationis. 9. oſtenſum eſt. Quo loco legere licebit alia, quæ hac de re dicta ſunt.

Si legatarius poſt teſtatoris mortem grauẽ iniuriam teſtatori faciat, ut carnaliter agnoſcẽdo vxorem illius viduam, aut aliam ſimilem iniuriam, tanquam indignus amittit legatum. Ita Molina loco citato num. 44. Ant. Gom. 1. tom. var. reſol. cap. 12. num. 56. & Doctores quos citant, probariq; poteſt ex l. 1. & l. ſi inimicitiæ in fine. ff. de ijs quib. ut indig. Cùm autem id in pœnam ſtatutum ſit, non debetur ante latam ſententiam, ut in calce diſp. 178. dictum eſt. Lege quæ tota ea diſputatione dicta ſunt.

Quando aliquis conſtitutus eſſet legatarius adhibita promiſſione quòd legatum, aut partẽ illius, reſtitueret filio illegitimo teſtatoris, amittit illud etiam fiſco, ut diſp. 173. §. ſextus eſt, & diſp. 169. concl. 4. & 5. oſtenſum eſt. Eſt quippe eadem ratio de hærede, & legatario eo pacto inſtitutus.

DISPVTATIO CCXIII.

Falcidia quid, & quando à legatis detrahi poſſit.

TRactatus hic de legatis diſputatione de falcidia, quæ ex eis interdum detrahitur, eſt abſoluendus. Quando hæres aut hæredes de numero ſunt deſcendentium aut aſcendentium tunc non obſtantibus legatis à defuncto relictis, accipere poſſunt de bonis illius ſuas integras portiones legitimas, de quibus teſtator aliter diſponere non potuit: hæ autem, ut ex dictis diſp. 158. & 159. conſtat, ut minimum ſunt tertium bonorum defuncti, & de iure Luſitaniæ & Caſtellæ regnorum longè plus. De reliquo verò ſoluenda ſunt legata; integra quidam, ſi ad id ſufficiat; ſin minus pro rata, ita

A videlicet, ut iuxta proportionem legati ad legatum diſtribuatur inter legatarios, quod de bonis defuncti ſuperfuerit, detractis legitimis. Quo fit, ut in eo euentu, neque neceſſaria ſit, neque locum habeat falcidia, ſaltem de conſuetudine Luſitaniæ & Caſtellæ regnorum, ut diſp. 187. oſtenſum eſt.

Quando autem non exiſtunt hæredes de numero deſcendentium aut aſcendentium, ſed alius uel alij, quibus legitima portio non eſt debita, hæredes ſunt inſtituti, uel per codicillum hæredes ab inteſtato præcipiuntur legata aliqua ſoluere, ſtatuit ius, tum in defuncti bonum, ut uoluntas ipſius impleretur, legataque irrita non remanerent, ſi hæres adire nollet hæreditatem; tum etiam
B ne nomen & inſtitutio hæredis vana eſſent, atque ob alias cauſas; vt eiuſmodi hæredes, non obſtantibus legatis, retinere poſſent quartam bonorum defuncti partem, ita vt ſi hæreditas tota legatis eſſet exhauſta, detrahere poſſent de legatis quartam partem: ſi verò hæredibus aliquid remaneret, ſed nõ integra quarta pars detrahere pro rata poſsẽt à legatis, quod deeſſet, vt ipſis quarta pars bonorum defuncti remaneret. Quod ſi quarta pars aut aliquid amplius ipſis remaneret, tenerentur ſoluere legata integra. Quod itaque eiuſmodi hæredes detrahere poſſunt à legatis, ut integra quarta pars bonorum defuncti ipſis remaneat, appellatur falcidia: eò quod l. falcidia, à Falco quodam huius remedii inuentore, introductũ hoc fit. Hęc patent inſt. de leg. falcidia, & C. ac. ff ad
C l. falcid.

Quoniam in Regno Caſtellæ, vt legata debeantur, ſoluendaque ſint, neque neceſſe eſt hæredem inſtitui, neque inſtitutum hæreditatem adire ut habetur. l. 1. titul. 2. lib. 5. ordina. quæ eſt. l. 1. titul. 4. lib. 5. nouæ collect. uoluit Ant. Gom. 1. tom. uar. reſ. c. 12. num. 12. hodie in eo regno non habere locum falcidiam. Contrariũ tamen meritò affirmat Molina lib. 1. de primog. c. 17. à num. 9. cum Padilla, & Burgos de pace. Licèt enim ſequatur, eum qui adire noluerit hæreditatem, detrahere illam non poſſe à legatis, quæ valida nihilominus in eo regno manent; non tamen ſequitur, hæredem inſtitutum aut ab inteſtato non poſse illam detrahere, quádo ipſis non remanet quarta ſaltem pars bono-
D rum defuncti.

Quãdo multi inſtituti ſunt hæredes, omneſque indiſtinctè tenentur legata ſoluere, omnes ſimul obtinere poſsunt quartum cum minimũ bonorum defuncti; quod ſi aliquid deſit, detrahere poſsunt à legatis ſupplementum quartaque illa pars inter illos eſt diuidenda iuxta proportionem partis hæreditatis ad partem in qua quiſque eorum inſtitutus eſt. Quòd ſi vnus eorum ſolus grauatus ſit ſoluere legatum aut legata, tunc à parte hæreditatis ſibi relicta, cõputatis ſimul legatis quæ ſoluere eſt grauatus, reſeruare ſibi poteſt quartam partem, detrahẽdo pro rata à legatis, quod neceſsarium fuerit ad complementum eiuſmodi quartæ partis. Ita habetur inſt. de leg. fal. §. & cum.

Licet hæredes computare teneantur in quartam falcidiam id omne, quod ipſis titulo inſti-

tutionis

tutionis hæredum à defuncto relictum eſt, ſi tamen titulo le ati aliquid eis reliquit, computare id non tenentur, ſed accipere poſſunt complementum uſq; ad quartam, detrahendo illud pro rata à legatis tam ſibi, quàm alijs relictis, in quo Trebellianica differt a Falcidia: hæres quippe grauatus computare tenetur in quartã Trebellianicam id omne, quod ex teſtamento defuncti ipſi aducoit, ſiue legatũ ſit, ſiue quoduis aliud, etiam fructus, modo diſputa. 187. explicato. Diſcrimen hoc inter has duas quartas habetur expreſſè. l. in quartam. ff. ad l. facid. & tradunt illud Gloſ. c. Raynutius de teſt. Panor. ibi. nu. 16. Sylueſt. verb. legitima §. 2. Doctores communiter.

Quarta falcidia detrahit ab hæredibus ſpectata quantitate bonorũ defuncti tempore mortis illius, ita quòd ſi poſteà hæreditas, vel ex ancillarum, aut pecorũ partu, vel ex induſtria ſeruorum, aut ex alijs fructibus creſcat, tale B incrementum pertinet vltra quartã ad hæredes, ſicut & decrementũ ſi caſu aliquo accideret, pertinet etiam ad eoſdem hæredes, & non ad legatarios. Quo fit, vt ſicut incrementum bonorum hæreditatis poſt mortem teſtatoris in cauſa non eſt, ut hæredes minus de legatis detrahære poſſint ita neque decrementum in cauſa ſit, vt plus poſsint detrahere. Ita habetur. § quantitas inſt. de leg. falcidia. Quando fructus legati cedant legatario, aut legatum, ſi pereat, legatario, pereat, ſupra varijs in locis explicatum eſt, illique euentus excipiendi ſunt à regula proximè tradita ut Gloſ. ad eundem. §. adnotauit. Quo C autem pacto falcidia ſit deducenda, paulò inferius explicabitur.

Falcidia non ſolum detrahitur à legatis, ſed etiam à donatione cauſa mortis. l. cum pater. §. earum. ff. de leg. 2. l. 1. §. ſi quis ex mortis. ff. quorum legat. l. ſi ex mortis cauſa, & l. ſi quis quadringentorũ. C ad l falcid atque l. 2. C. de donat. cauſa mortis, affirmatque Ant. Gom. 2. tom. var. reſ. c. 4. nu. 17. illato. 3. Couar. in Rub. de teſt. p. 3. nu. 20. Molina lib. 1. de primog. c. 12. nu. 9. & communis ſententia, quam referunt. Couar tamen loco citato vult, tunc ſolum ex donatione cauſa mortis deduci poſſe falcidiam, quando facta eſt teſtamento ſeu codicillo: ſecus autem ſi extra teſtamentum & codicillum fiat. Loca tamen citata apertè ſonant ab ea vniuerſim detrahi poſſe falcidiam, atque de ea vniuer D ſim Doctores ſequuntur. Neque. l donationes quas pater. §. penult. C. de donat. inter vir. & uxo. cui Couar. nititur, ſententiam eius probat, ſed ſolum donationem cauſa mortis ſine inſinuatione vltra ſummam, quamuis ſine inſinuatione poteſt donare, inualidam eſſe quoad exceſſum, niſi confirmetur codicillo aut teſtamento: tunc enim, quia cenſetur legatum morte teſtatoris confirmatum, valet quoad exceſſum, abſque vlla inſinuatione.

Communis etiam Doctorum ſententia, Bart, & aliorum, quos Molina loco citato. nu. 10. refert ac ſequitur, aſſeuerat, ab alijs etiam donationibus, quæ non niſi morte donantis confirmantur, de quarum numero eſt donatio viri facta vxori, & è contra, ut ſuo loco uidebimus, detrahi etiam falcidiam, quatenus illa ex par- A te naturam ſapiunt vltimæ voluntatis. Id probat ſufficienter. l. in donationib. C. ad l falcid. & affirmat Gloſ. in auth. ex teſtamento verb. datorum C. de collationib.

In ſequentibus euentibus detrahi nequit falcidia à legatis, & eadem ratione neque à donationibus quæ donantis morte confirmantur. Primus eſt, quando teſtator, non ignarus modi ſeu uirium ſui patrimonij, expreſſe prohibuit falcidiam detrahi. Ita habetur in authent. ſed cum teſtator. C. ad l. falcid. & in auth de hæred. & falcidia. §. hinc nobis, uerſi. ſi verò expreſſim. In dubio autem, an teſtator ignorauerit modum, ſeu vires ſui patrimonij, præſumitur eas agnouiſſe, vt Gloſ ibid. & doctores communiter affirmant. Quanta autem eſſe debeat expreſsio prohibitionis, B dictum eſt diſp. 187. dum hoc ipſum de Trebellianica diſputauimus. *Falcidia non detrahitur. Primo.*

Secundus quando legata ſunt ad pias cauſas. auth. ſimiliter. C. ad l. falcid & in authen. de Eccleſiaſticis titulis. § ſi autem hæres, Couar. Ant. Gom. & Emmanuel à Coſta locis diſp. 187. citatis, vbi idem de Trebellianica dictum eſt. Hoc tamen limit ant Panor. c in præſentia de probationib. nu. 37. & c cum cauſa de prob. nu. 2. Syl. verb. legitima q. 9. Emmanuel a Coſta. c. ſi pater part. 2. verb. Trebellianica. nu. 13. cum Bart. & communi doctorum ſententia, præterquam ſi hæredis inſtitutio ſit etiam ad pias cauſas, vt ſi ſit Eccleſia aliqua, pauperes, aut monaſterium: quoniam tunc eiuſmodi hæredes detrahere poſſunt à legatis pijs falcidiam, arg. tex. in l. ſed & ſi milites in prin. ff de excuſationib. tuto. C Quando namque duo circa eandem rem æquali gaudent priuilegio, ceſſat priuilegium vtriuſque & ſtatur iuri communi. Quo autem pacto ſit id intelligendum, explicat Panor. cum Bart. locis citatis. *Secundò.*

Tertius, quando res aliqua ita legatur, vt in perpetuum alienari non poſsit, auth ſed in ea re. C. ad l falcid. & in auth. vt ſponſalitia largitas. §. vlt. & affirmant Molina lib. 1. de primog. c. 17 nu. 18. Greg. Lopez. ad. l. 6. tit. 11. p. 6. & communis ſententia. *Tertiò.*

Quartus, quando ſeruis libertas, aut aliquid in eorum libertatem, legatur, inſt. de leg. falci. §. vlt. & l. Papinianus. § quarta autem. ff. de inofficioſ. teſtamen. Hic tamen euentus in ſecundo comprehenditur. *Quartò.*

D Quintus de iure codicis erat in teſtamento militis, cuius legata abſq; falcidiæ detractione erant ſoluenda, ut ex l. in teſtamento. C. ad l. falcid. conſtat. Id tamen in auth. de hæredib. & falcid. §. vlt. ſublatum eſt, ut ibi notat Bartol. affirmans eſſe communem opinionem, & poſt eum Syluest. uerb. legitima. q. 9. *Quintò.*

Sextus, quando hæres inuentarium non cõfecit intra tempus & iuxta formam à iure præſcriptam: tunc enim non ſolùm prohibetur ſalcidiam detrahere, ſed etiam, eſto vires hæreditatis excedant, iubetur ſoluere integra legata. Ita habetur in auth de hæredib. & falcid. §. ſancimus & §. ſi verò non fecerit, in authen. ſed cum teſtator. C. ad l. falcid & l ult. §. ſin autẽ. C. de iure delib. quibus in locis inuentarij forma iure cõi præſcribitur. Lege quæ in calce diſp. 177. de hac re diximus. & Doc. quos citauimus *Sextò.*

Septi-

Septimo. Septimus, ſi, a poſtquam iudice fuerit admonitus, intra annum teſtatoris voluntatem non mandauerit executioni: elapſo namque anno, non ſolum amittit ius detrahendi falcidiam, ſed ſpoliari etiam poteſt hęreditate tota & cō modo illius, excepta legitima portione, ſi de numero eorum hęredum ſit, quibus portio in bonis illis omnino ſit debita. Hęc omnia habētur in auth. de hæredibus & falcid. §. his igitur; & duobus ſequentibus. Vbi etiam diſponitur, qui & quo ordine vocandi ſint in hæreditatem defuncti loco illius, vt defuncti voluntatem impleant. Eadem innuūtur in auth. ſed cum teſtator. C. ad l. falcid. & habentur. c. Raynaldus de teſt. ad finem, eaque affirmant Gloſ. ibi in uerb. legitimum, & Syluest. loco cit. Obſerua tamen; legem hanc totam eſſe pœnalem, neque habere locum niſi poſt latam ſententiam, qua propter negligentia hæres ſpolietur his omnibus

Octauo. Octauus, quando hæres, ſciens quantitatem hæreditatis, a principio quibuſdam ex legatarijs ſoluit integra legata: tunc enim non conceditur ei detrahere à reliquis falcidiā, aut illam repetere ab eis, quibus ſoluit, eſto iuris ignorantia eam ſoluiſſet: ſi tamen ignorantia facti illam ſoluiſſet, quia videlicet arbitrabatur hæreditatem eſſe maiorem, vel quia, poſt legata integra ſoluta, apparuerunt alia debita, ex quibus conſtare cępit hæreditatem eſſe minorem, fas eſſet tunc repetere falcidiam ab eis, quibus legata integra ſoluit, eāque detrahere de legatis nondum ſolutis. Ita habetur in authentico de hæredibus & falcid. §. non autem, & l. error, & in authen. ſed cum teſtator. C. ad l. falcid. Bartol. vero. §. non autem citato merito ait, ſi quis alicui vel aliquibus in ipſorum gratiam peculiarē remiſiſſe falcidiam, id non impedire quo minus poſſit eam detrahere à reliquis legatis. Quæ circa hunc octauum euentum addi poterant, paulò inferius ſubijcientur.

Nono. Nonus, quando hæres ſurripuit, aut negauit aliquid de bonis hæreditatis. Quamuis enim. l. ult. §. licentia. C. de iure deliberandi, ſolum dupli pęna puniretur, & l. hæreditatum §. ſi quis. ff. ad l. falcid. prohiberetur detrahere de ea re falcidiam; hodie tamen in authen. de hæredib. & falcid. §. hinc nobis, verſ. ſancimus, & verſ. ſi uero non ut gloſſæ & Bart. ibi exponunt, prohibentur de omnibus uniuerſim legatis falcidiam detrahere.

Decimo. Decimus, quando alicui legatur inſtrumentum ſeu ſcriptura de re, cuius legatarius iam erat dominus, vt ex l. prædiorum. C. ad l. falcidiam conſtat.

Falcidia, vt habetur. §. vlt. inſt de lege falcid. in hunc modum eſt deducenda De bonis omnibus, quæ defunctus reliquit, primum extrahitur æs totum alienum nempe debita omnia, idque totum, quod in foro conſcientię reſtituere tenetur [illegible] horum cum illius bonis eſt annume[illegible]um Deinde e[illegible]trahitur expenſa fu[illegible] eodem. §. conſtat, & ex alijs iuribus

Ius Caſtel. quæ inferiùs ſuo loco, dum de ſepultura diſputabitur, citabimus [illegible] regno tamen Caſtellæ, quando defunctus habet deſcendentes, legitimos, funeris impenſa extrahitur, non de tota hæreditate, ſed de quinto defuncti una cum cæteris legatis, quę defunctus reliquit, vt habetur l. 30. Tauri, eaque de re loco citato redibit ſermo Vlterius, vt colligitur ex l. vlt §. in compenſatione C. de iure deliberandi, & affirmat. l. 2. tit. 11 part. 6. extrahitur quicquid hæredes in teſtamenti inſinuatione, in conficiendo inuentario inſupſerunt, aut ratione hæreditatis quouis alio modo neceſſario expenderunt. Inſuper extrahuntur ſeruorum manumiſſiones. Quibus omnibus extractis, ſi legata reliqua, tam de quibus fas eſt falcidiam detrahere, quā de quibus id nefas eſt, excedant quantitatem hæreditatis, tunc ab omnibus ſimul ſumptis detrahitur pro rata exceſſus, vt cum Alberico notat Syluest. verb legitima. q. 10. & conſonat. § vlt. inſt de leg. falcid. Poſtea vero detrahuntur legata omnia à quib. nefas eſt demere falcidiam. Sumpto verò reliquo bonorum defuncti, ab eo detrahitur quarta pars hæredibus ipſis, quæ falcidia nuncupatur: reſiduum autem diſtribuitur pro rata inter legatarios iuxta proportionem legati ad legatum. Ita cum Bart. Syl. ueſt. loco citato.

Quæſtio. Circa ea, quæ in octauo euentu, in quo non licet detrahere falcidiam, dicta ſunt, dubitant doctores, vtrum quādo hęres facti ignorantia ſoluit integrum legatum, in quo caſu dictum eſt poſſe repetere falcidiam, utrum in quā, tūc legatarius poſſit in foro conſcientiæ eam retinere Et quidem Antonius à Butrio, quem Panor. cap. quia plerique de immunit. Eccleſia. nu. 15. refert. & quem Medina de rebus reſt. q. 23. ſequitur, aſſeuerat quando verisimile eſt teſtatoris voluntatem fuiſse, vt legatarius integrū acciperet legatum quia videlicet teſtator rudis erat, nihilq; de falcidia ſciebat, legatarium non teneri reſtituere falcidiam ſibi facti ignorantia perſolutam: quoniam in conſcientiæ foro teſtatoris uoluntati eſt ſtandum, non uero ciuilibus legibus, quæ in exteriori tantū foro vim habent. Quando autem, inquit, verisimile eſſet teſtatoris uoluntatem fuiſſe, vt hæres falcidiam detraheret, quod pręſumendum eſt quando teſtator ius, vireſque ſui patrimonij ſciebat; tunc ſiue iuris ſiue facti ignorantia integrum legatum hæres perſoluiſſet, teneri legatarium falcidiam reſtituere. In eadem ſententia videtur fuiſſe Innocentius, quem Panor. loco citato etiam refert.

Deciſio. Affirmandum nihilominus eſt cum Panor. loco. citato nu. 16. & 17. Bart. Bald. & plerisq; alijs, iura in octauo illo euentu citata locum habere, non ſolum in exteriori, ſed etiam in interiori foro, ac proinde in euentibus, in quib. ibi dictum eſt fas eſſe hæredi falcidiam repetere, legatarium teneri illam reſtituere, eſto hęres eam non petat, ſi intelligat ſe contra hæredis uoluntatem illam retinere. Ducor, quoniā ciuiles leges poſſunt in bonam Reipublicæ adminiſtrationem falcidiam ſtatuere contra defuncti voluntatem: cum ergo illam ſtatuerint contra tacitam ac præſumptam defuncti voluntatem, ut ex authen. de hæredibus, & falcidia. § hinc nobis in prin. conſtat, iureque canonico contra eandem tacitam ac præſumptā defuncti uoluntatem approbetur, ut c. Raynaldus de teſtatam. in fine expreſſe habetur, conſequens

ſequens eſt. vt eiuſmodi leges vim in foro con ſcientiæ habeãt, etiam quando contrariam præ ſumitur fuiſſe defuncti voluntatem: alioquin iniquæ profectò eſſent eiuſmodi leges, lethalia que peccata fouerent, quod non ſolum de canonico, ſed neque de ciuili iure eſt præſumendum. Quemadmodum autem de iure ciuili cõ tra tacitam teſtatoris voluntatem falcidia eſt introducta: ita eodem iure excipi potuerunt euẽtus ſupra enumerati. Quo fit, vt in illis, præſertim quando per modum diſpoſitionis, & non in pœnam ſunt excepti detrahi in foro cõſcientiæ non poſſit falcidia.

Maius dubium eſt in ſexto, ſeptimo, & nono euentibus ſupra commemoratis, in quibus in pœnam prohibetur hæres detrahere falcidiam vtrum detrahere illã poſſit interim dum nõ eſt, qui contraueniant, atque exigat pœnam illam ſtatutam, præſertim cum detractio illa non ſit in eo poſita, quod hæres aliquid ab alio accipiat, ſed in, eo quod ipſe aliquid ſibi referuet eorum quæ poſſidet, & tenetur alteri ſoluere; regulariter autem nullus tenetur pœnam ſubire antequam pœna exigatur atque feratur ſententia, præſertim quando ſubire pœnam eſt aliquid ſoluere. Propter hanc rationem non dubito, hæredem in illis euentibus poſſe detrahere falcidiam, interim dum legatarius non cõ trauenit, ſententiaque non fertur. Cõfirmatur, quoniam illi euẽtibus in pœnam præcipitur ſoluere interdum integra legata vltra vires hæreditatis: nullus autem affirmabit, hæredem teneri in foro conſcientiæ ſoluere ante latam ſententiam aliquid vltra vires hæreditatis. Imò uero ſi nulla præceſſit culpa, quia videlicet inuincibili ignorantia trãſgreſſus eſt legem, eſto in exteriori foro cogatur pœnam ſoluere, in conſcientiæ foro nequaquam ſoluere illam tenetur eaque de cauſa, ſi ſine ſcandalo poſſit tunc vitare pœnæ ſolutionem, aut poſt eam ſolutam, accipere competentem compenſationem, poterit licite id efficere.

DISPVTATIO CCXIIII.

De loco, in quo defunctus eſt ſepeliendus, deque ſepulturæ electione, & quod ob debita nefas ſit impedire defuncti ſepulturam.

Explicatus hucuſque vltimis uoluntatibus, dicendum eſt de ſepultura defuncti, inuẽtario bonorum, & tutela, aut curatione minorum, quos reliquerit, quæ bonorum partitionem antecedere ſolent: deinde de partitione dicemus, ac poſtremo de teſtamentorum executione.

Præmittendum eſt cum Molina lib. 1. de primog. c. 24. a num. 35. id, quod in calce diſputat. 188. ex parte diximus. Nẽpe, ſi preſſe ſit loquẽ dũ, aliud eſſe ſepulcrũ, aliud ius ſepulcri, aliud ius mortuum inferendi in ſepulcrum.

Sepulcrum eſt quippiam religioſum, quod in nullius bonis, atque extra hominum eſt commerciuñ, ac proinde, neque acquiri, neque poſſideri à quoquam poteſt. l. quanquam in princ. ff. de aqua pluuia arcẽda, illis verbis; Fuit enim dominus cum opus faceret, quaſi

A conſtructo, rationemq; ſepulcri loco illo iam habente, dominium illius amittat. Et apertius. l. ſepulcrum C. de religioſis, & ſumptibus funer. & § nullius autem, & §. religioſum inſt. de rerum diuiſ.

De iure ciuili, antequam corpus mortuum in locum aliquem inferatur, talis locus rationem non habet ſepulcri, ſociue religioſi, tamet ſi monumenti rationem poſſit habere, ſi monumentum in eo eſſet conſtitutum: quarè dominus loci dominium ac poſſeſſionem illius non amittebat. Eo tamen ipſo, quod corpus mortuum loci domino ſciente nec repugnante, in eum locum animo vt perpetuò remaneret inferebatur, rationem ſortiebatur ſepulchri, fiebat que religioſus locus, atque adeo dominium, &

B poſſeſſio illius ammittebatur. Dictum eſt, loci domino ſciente nec repugnante: quoniam ſi ignoraſſet inferri, vel repugnaſſet, neque locus religioſus efficiebatur, neque amittebatur poſſeſſio aut dominium illius. Hæc omnia habentur. l. 2. & l. ſepulchrum, iuncta Glo. ibi. C. de relig. & ſumpt funer. & §. religioſum inſt. de rerum diuiſ. Hodie tamen de iure canonico id non ſuffic t, vt locus rationem habeat ſepulcri ac loci religioſi; ſed neceſſe eſt Epiſcopi autoritate, aut priuilegio ſummi Pontificis ad eũ uſum eſſe deputatum, vt colligitur ex c ad hæc de religioſis domib. & affirmant Glo. c. in Eccleſiaſtico, uerb terram. 13. q. 2. additio Glo. §. re ligioſũ inſt. de rerũ diuiſ. Greg Lopez. l. 1. tit. 13. par. 1. uerb. Vender. Molina loco citato nu.

C 38. & communis Doctorum ſententia quam re fert. Hinc, reiecta quorundam opinione, colligit Greg. Lopez, & Molina, eſto in loco aliquo ſepultus ſit quiſpiam, ſi tamen ab Epiſcopo deputatus ad ſepulturam non erat, uendi poſſe: ſicut poſſunt vendi loca, vt in illis Eccleſiæ fiant, vel cæmeteriæ.

Ius ſepulchri eſt, quod quis habet ut in ſepulcro, capella, aut alio ſimili loco ipſe, & quos ipſe voluerit, nullusque alius ſepeliantur l. familiaria iuncta l. ſequenti. ff. de religioſis & ſumptibus funer. l. ius ſepulchri. C eod. tit Eiuſmodi autem ius comparabatur quis, ſi in ſuo proprio loco ſepulchrum condebat. Multis uero alijs modis hodie comparatur, dum eiuſmodi iura ab ijs, qui ad id facultatem ha-

D bent, conceduntur, ſiue religioſi ſint, illudque concedant in proprijs Eccleſijs, capellis, aut cœmeterijs, ſiue Epiſcopi autoritate aut eorum, quibus id commiſſum eſt, concedantur in alijs locis. Interdũ autem ius ſepulchri cum ſepulchro confunditur, eaque ratione, qui ius ſepul chri habet, dominus ſepulchri, minus propriè appellatur, vt Molina loco citato nu. 36. adnotauit, eaque loquendi forma Hiſpano ſermone familiaris eſt. *Ius ſepulchri quid.*

Ius ſepulchri, quoddam familiare, quoddã hæreditarium nuncupatur. Familiare dicitur, quod quis ſibi familiæque ſuæ conſtituit. Inter dum vero multi fratres, aut conſanguinei, vel amici, ius ſepulchri ſuis omnibus familijs in aliquo loco conſtituunt. Quando autem ius eſt familiare, non ſolum ijs, qui tunc ſunt de familia, hoc eſt, maritus vxor, & filij vtriuſque ſexus, ius ſepulturæ habent in eo loco, atque *Familiare quod.*

familiæ,

familiæ per lineam maſculinam, quæ inde in perpetuum multiplicabuntur, ſed etiam hęredes cuiuſque illorum, etiam ſi extranei ſint & in quacunque portione licèt minima, ſint inſtituti, atque familiæ hæredum, quæ in poſterum multiplicabuntur. Hęc omnia habétur l. familiaria, & l. ſequ. ti. ff. de relig. & ſumptib. fune. l. ſi ſepulchrum, & l. ius ſepulchri. C. eod. tit. Non tamen eiuſmodi ius ſe extendit ad affines aut cognatos, qui non ſunt de familia, niſi hęredes ab ijs, qui ſunt de familia, inſtituantur. l. ius familiarium. C. eod. tit.

Hæreditariu quod.

Ius ſepulchri hæreditarium eſt, quod quis ſibi, hæredibuſque ſuis conſtituit. Quarè hoc ius non ſe extendit ad familiares, niſi hæredes ſint: extēdit tamē ſe ad extraneos, modo hæredes ſint. l. familiaria, & l. ſequenti. ff. de relig. & ſumpt. funer & l. ius familiare. C eod. tit.

Ius ſepulchri, ſiue familiare ſiue hæreditarium ſit, legari non poteſt. l. monumenta C. de lega. vbi nomine, monumenti, ſepulchrum, ius vè ſepulchri intelligitur, iuxta. l. ſi ſepulchrum. C. de relig. & ſumptibus. funer. & affirmat Molina loco citato. nu. 37. Ratio autem, cur legari non poteſt, eſt, quoniam ſolum ſe poteſt extendere ad familiares & hæredes, vt dictum eſt. In calce diſput. 188. oſtendimus, ſepulchrorum iura non pertinere ad fideicommiſſarium, etiā ſi vniuerſæ ſit hæreditatis, ſed perſeuerare cū hærede directo, & familiaribus, atque hæredibus illius. Itemque quando alicui ob delictum vniuerſa bona confiſcantur, ius ſepulchrorum non confiſcari, nec proinde pertinere ad fiſcum.

Ius mortuū inferẽdi in ſepulchrū quid.

Ius mortuum inferendi in ſepulchrum eſt, quod quis acquirit, vt ſe ipſum, aut alios in ſepulchro alieno ſepeliat, aut in ſepulcro, quod remanet Eccleſiæ aut monaſterij cum poteſtate concedendi ibi ſimile ius, aut ſepulturam alijs. Differt ergo eiuſmodi ius à iure ſepulchri, tanquam pars integri iuris à pleno iure, & tanquam ius vtendi particulariter aliqua re a pleno iure illius rei. Ius mortuum inferendi in ſepulchrum legari poteſt ab habente ius ſepulchri l. monumenta. C. de legatis, & tradit Molina. nu. 37. citato Eadem etiam ratione cōcedi poteſt ab eo dum viuit. Molina loco citato affirmat etiam hæredem, aut ſucceſſorem in iure ſepulchri, concedere poſſe ius inferendi mortuum in idem ſepulchrum, atque id innui videtur. l. vel quę pater. ff de relig. & ſumpt. funer. Id tamen verum exiſtimo, quando qui concedit, habet ſolus ius talis ſepulchri, aut eſt caput omnium, qui illud habent: ſecus autem ſi multæ familię æque illud haberent: quoniam qui eſt de vna familia hæreſue illius, non poteſt in præiudicium aliorum concedere ius inferendi mortuum in illud ſepulchrum.

Quando cæmeterium eſt commune omnibus de paræſcia aut hoſpitali, nulluſque peculiariter habet ibi locum deputatum ad ſepulturam, promiſcue vnuſquiſque, de tali paręſcia, aut hoſpitali ſepeliri poteſt in qua ſepultura illius loci voluerit. Eſſe tamen alicubi ſolent, qui ſingulis defunctis ſepulturam eo in loco deſignent.

His poſitis, dicendum eſt. Vnumquemque, dum viuit, poſſe ſibi eligere ſepulturam extra ſuam parœſciam, & extra locum vbi ius ſepulturæ familiare, uel hæreditarium habet, ét ſi locus, quem eligit, minus religioſus ſit, hoc eſt, in quominus celebrentur ſacrificia & diuina officia, quàm in ſua parœſcia aut in loco, vbi ius ſepulchri habebat, dummodo tamen religioſus ſit, id eſt deſtinatus ad ſepulturam modo ſupra explicato, ibique ſepultura illi ab eo concedatur, ad quem ſpectat illam concedere. Primum patet ex ca. 1. & per totum de ſepulturis, & lib. 6. eod titul. Secundum verò, nempe quod eam eligere poſſit, etiam ſi locus ſit minus regioſus, habetur expreſſe c cum quis. §. vlt. de ſepulturis. lib 6. tameſi, vt ibidem dicitur, iura quædam antiqua ſtatuere videantur oppoſitum.

Pater eligere poteſt filio impuberi ſepulturam, niſi conſuetudo loci ſit in contrarium. Idem videtur dicendum de matre, defuncto aut abſente patre. Filijs verò extra annos pubertatis eligere non poſſunt parentes ſepulturam: quin potius filij ipſi abſque parentis conſenſu eam poſſunt ſibi eligere. Hæc omnia habentur. c. licet de ſepulturis lib. 6. & c. vxor. §. vlt extra eod. titul.

Religioſi, cum propriæ renunciauerint voluntati, eligere ſibi nequeunt ſepulturam; ſed in proprijs monaſterijs, & in loco a ſuperioribus, aut iuxta ſtatuta deſignato, ſunt ſepeliendi, ſi intra monaſteria moriantur, aut ad illa poſſint commode aſportari. Prælati tamē pñt eis eligere ſepulturam. Quod ſi religioſi longe à monaſterijs diſtent, neque adſit prælatus, qui de ſepultura aliquid pręſcribat eligere ſibi poſſunt ſepulturam vbi uoluerint Hæc habentur. c. vlt. de ſepultur. lib. 6.

Si quis è vita ſepultura non electa diſcedat, in ſepulchro ſuorum maiorem, ſi commodè fieri poſſit, debet ſepeliri: ſin minus in ſua paræſcia. Quod ſi in duabus æque ſunt ei miniſtrata ſacramenta, diuiniſque interfuit officijs, in illa eſt ſepeliendus quæ præuenerit. Si autem neutra præuenerit, paræſciæ inuicem ea in parte component, aut prælati iudicio ſtabunt. Quòd ſi aſcendentes alij in vno iaceant ſepulchro, & pater aliud ſibi delegit, arbitror filium in ſepulchro patris eſſe ſepeliendum, eſto pater ſuperſtes adhuc ſit, vt de vxore comparatione ſepulchri mariti videbimus ſtatim, affirmantque Doctores communiter. Si tamen pater caſu aliquo iaceat in ſepulchro diuerſo à ſuorum maiorum ſepulchro, tunc filius in ſepulchro aliorum maiorum ſepeliendus eſt In his omnibus conſentiunt Panor. c. 1. de ſepul. nu. 5 & alii.

Sicut vir eligere ſibi poteſt ſepulturam, ita vxor. c. de vxore, de ſepultur. Si tamen eam nō eligit, in viri ſepultura eſt ſepelienda, niſi ab eo per diuortium ſit ſeparata. Quod ſi nupſit multis, in ſepultura ultimi viri eſt ſepelienda, eſto uir ignobilior ea fuerit, & eſto longo tēpore poſt uirum è uita diſcedat, reuerſaque ſit domum patris. ca is qui, §. ult. de ſpult. lib. 6. & Doctores communiter.

Quandoquis non habet maiorum ſepulchrum, domiciliumque habet in uno tātum loco, eſto in alio, ubi ad tempus reſidebat, è uita

diſcedat,

A
diſcedat, quia uidelicet ibi prædia habebat, aut alia de cauſa, ſi ſepulturam alibi nō elegit, ſepeliendus eſt in paræſcia ubi proprium habet domicilium, ſi commodè aſportari poteſt, & non ubi mortuus eſt. c. is qui, in prin. de ſepul. lib. 6.

In noſtra ſocietate, in prædicatorum ordine, & in alijs, qui eodem graudent priuilegio, ſa nuli monaſterij, qui non electa ſepultura ex hac uita decedunt, in eodem monaſterio ſepeliri poſſunt tanquam in propria poræſcia, ut ex priuilegijs nobis, & prædicatorum ordini conceſſis conſtat.

Peregrini & aduenæ, qui ſepultura non electa è uita migrant, ſepeliuntur in paræſcia in qua moriuntur: iuxta aliorum uero ſententiam in templo maximo. Panor. ca. 1. de ſe-
B
pult. Quo fit, ut hac in parte conſuetudini loci ſit ſtandum.

Illi, qui ad modum ſcholaſticorum, in loco aliquo, fixo ibi ad tempus domicilio, commorantur: eam habent pro paræſcia, in qua commorantur: quarè ſicut in illa tenentur recipere ſacramenta, ita in ea ſepeliri debent, niſi aliam eligant ſepulturam.

Conſuetudo eſt in Eborenſi ciuitate, quod quando multi ſub eodem tecto in eadem paręſcia habitant, ita ut diuerſas ſamilias efficiat, vel vt vnuſquiſque proprijs ſumptibus viuat, eo modo quo in eadem domo degere ſolent
C
multi ſcholaſtici, tunc ſiue naturales ſiue aduenæ ſint(ut ſunt ſcholaſtici, & qui ex regione, quæ eſt inter Durium & Minum, in eadem ciuitate commorari aſſolent in eadem domo, atque alij, qui dum ibi ſe commoratur, ſimiliter degere ſolent) paræſcia eligit unum eorum in ſuum parochianum, reliqui verò ad templum maximum ſpectant ut illi decimas perſoluant, atque hos maninhos in ea ciuitate vocant. Audio tamen paræſcias obtinuiſſe ſententiam aduerſus templum maximum, vt ſicut eorum decimis potitur, ita teneatur ſacramenta illis adminiſtrare.

Propter ſeditiones & ſcandala, quæ inde ſolent oriri, vniuerſis religioſis & clericis ſecularibus cuiuſcunque ſtatus in virtute ſanctæ
D
obedientiæ & comminationis interitus æterni, atque adeo ſub culpa lethali, præcipitur, vt nullus eorum quenquam inducat ad vouendū, aut iuramento ſe aſtringendum, aut quacunq; alia ratione fide data promittendum, quod in eorum Eccleſijs eliget ſepulturam, aut iam electam non mutabit: ſi uerò aliter fuerit attentatum, electio eſt nulla eoque pacto eligens nullatenus in Eccleſia electa poteſt ſepeliri, neque aliam poteſt ſibi eligere ſepulturam, ſed ſepeliendus, eſt in Eccleſia, in qua de iure erat ſepeliendus, ſi nullam elegiſſet. Quod ſi religioſi aut clerici, qui ad eam electionem illos induxerunt, in proprijs Eccleſijs aut cęmeterijs pię ſumpſerint eos ſepelire, reſtituere præcipiuntur corpora, ſi petantur, & inſuper omnia, quæ occaſione ſepulturæ ad ipſos peruenerunt, idque intrà dies decem. Quod ſi intrà id tempus illud non præſtiterint, eo ipſo Eccleſia aut cæmeterium, vbi tale corpus fuerit ſepultum, ſubiacet interdicto, quouſque omnia integrè reſti-

A
tuant. Ita habetur cap. 1. de ſepult. lib. 6.

Ius ſepeliendi, iuxta Panor. cap. certificari de ſepult. num. 8. Innocen. & alios, quos citat, de iure communi conuenit Eccleſijs populum habentibus, quales ſunt parœſciæ. Quemadmodum enim earum eſt ſacramenta miniſtrare, celebrare diuina officia, atque Dei verbum proponere populo, qui ad ipſas ſpectat, vt Clementina dudum. §. verum de ſepult. habetur: ſic etiam ad eaſdem ſpectat, ſepelire corpora eiuſdem populi, potirique oblationibus, & commodo temporali inde prouenięte, concinitque cap. 1. 13. quæſt. prima. Cæteri verò, ut ſunt religioſi, ſolum id habent ex priuilegio. Ius autem libere ſepeliendi, primò conceſſum fuit prędicatoribus ac minoribus, deinde
B
vero Auguſtinianis, & Carmelitis, vt Panor. loco citato ait, poſtea vero extenſum eſt ad alios. Concedere autem eiuſmodi priuilegium vniuerſim in tota Eccleſia, ad ſolum ſummum Pōtificem ſpectat: loco autem citato probat Panorm. Epiſcopos ex cauſa, accedenteque conſenſu capituli, poſſe intra ſuas diœceſes illud concedere.

Illud obſerua, ſi religioſi, qui priuilegium liberè in ſuis Eccleſijs aut monaſteriis ſepeliendi habent, cum parocho aut clero alicuius loci paciſcantur, quod eo priuilegio in toto aut in parte non vtentur, aſtrictos eſſe ſeruare tale pactum: eò quòd vi illius proprio priuilegio
C
renunciauerint. Ita habetur. cap. 1. de pactis lib. 6. Et cap. vlt. eiuſdem tituli, ſtatuitur, vt pacta quæcumque cum Epiſcopis, capitulis, aut clero celebrata de conſenſu ſuperioris & capituli Monaſterii, etiam ſi non interuenerit autoritas generalis aut prouincialis, firma & ualida ſint: reuocaturque religioſorum priuilegium in contrarium ad tollenda ſcandala & alia mala, quę ex eo priuilegio oriebantur.

Quod ad vltimum eorum, quæ propoſita ſunt, attinet. l. vlt. C. de ſepulchro violato, & duabus authenticis ibi ſubiunctis, & in authen. vt defuncti ſeu funera, in prin &. §. ſancimus igitur, & §. ſi vero, & in authen. vt cum de appell. cogn. §. meminimus, ſtatuitur, vt nefas ſit propter debita defuncti ſepulturam, aut eius
D
exequias impediri, ſub pœna quinquaginta librarum auri, &, ſi delinquens ſoluendo non ſit, vt luat corpore iudicis arbitrio, & inſuper ſub pœna, vt qui ita deliquerit, ipſo iure amittat actionem, quam ad tale debitum habebat. & tertiam partem bonorum Quin, vt in principio diſputationis. 216. ſubijciemus, hæredes, conſanguinei, & affines defuncti, nec non fideiuſſores, moleſtari prohibet, aut in iudicium vocari, aut quicquam ab eis exigere ratione debitorum defuncti, intra nouem dies à morte talis defuncti.

DISPVTATIO CCXV.

De quarta funeralium Epiſcopo, & parochiali Eccleſiæ debitis, & de luctuoſa, quam vocant.

Quarta aut portio Epiſcoporum.

De iure communi Epiſcopis de omnibus relictis per vltimam voluntatem Monaſteriis, Eccleſiis, & aliis piis locis ipſis ſubiectis,

ctis, itemque de oblationibus omnibus funeralibus, debetur certa portio, quæ diuerſis temporibus fuit diuerſa; aliquando tertia pars, aliquando quarta, & aliquando dimidium, vt conſtat cap. de his, cap. antiquos, cap. decernimus. 10. quæſt. 1. & aliis iuribus, Lege inter alios. Panor. cap. requiſiſti, de teſt. à num. 15. Hinc effectum eſt, vt pro regionum varietate vſus obtinuerit, vt in aliquibus haberent tertiam, in aliquibus quartam, in aliquibus dimidium, & in aliquibus plus, uel minus, vt patet cap. officij, & cap. requiſiſti de teſt. ſtandumque in his eſt conſuetudini cuiuſque regionis, vt habetur. c. certificari de ſepult. In dubio autẽ quanta pars in aliqua regione debeatur, cenſẽdum eſt deberi quartam: quoniã in dubio minor pars eſt eligenda: hæc autem eſt minor, quæ in iure reperitur expreſſa Præterea, quia hæc pars eſt, de qua ſermo eſt frequentior in iure, eaque de cauſa vſus obtinuit, vt appellaretur quarta Epiſcopo debita. De ea verò aliquid diximus diſput. 200. à §. ſi quis aduerſus ſecundam concluſionem, &c.

De iis autem, quæ monaſteriis, Eccleſiis, & aliis piis locis donantur in vita, nihil debetur Epiſcopis, niſi in fraudem donata ſint in vita, vt Epiſcopi portione ſua priuentur, vt cum Gloſ. c. 1. de ſtatu regul. probat copioſe ac ſufficienter Panorm. c. requiſiſti de teſt. nu. 17.

Ibidem num. vlt. quærit Panor. quantam portionem habebit epiſcopus de donatis in vita, aut per vltimam voluntatem Eccleſiæ cathedrali relictis. Optimè verò reſpondet, vbi fuerit conſuetudo aliqua ea in parte illi eẽ ſtandum: ceſſante verò conſuetudine, eodem modo, in eadẽ portione diſtribuẽda eſſe ea bona, in qua decimæ, & reliqua eiuſdem Eccleſiæ bona inter ipſum & alios deſtribui ſolent: eo namque ipſo, quod per donationem aut vltimam voluntatem fiunt bona illius Eccleſiæ, deſtribuenda perinde ſunt, atque cætera eiuſdem Eccleſiæ bona: idem affirmat Couar. ibid. num. 9. Obſerua tamen, ſi ad aliquid peculiare donata aut relicta eſsent putà ad ornamenta, aut aliud conficiendum, in his ſolùm eſſe expendenda, iuxta teſtatoris aut donantis voluntatem.

Præter quartam Epiſcopis debitam de eodem iure, communi, quando parochianus in áliena paræſcia, monaſterio, aut alio pio loco ſepelitur, parǫſciæ, cuius erat parochianus, debetur certa portio de omnibus, quæ in vltima voluntate relinquerit tali monaſterio, Eccleſię, vel pio alii loco ſepulturæ, ſiue illud in modum legati, ſiue inſtituendo hæredem talem locum relinquat, vl Panor. c. 1. de ſepult. num. 7. probat ſufficienter. Eadem præterea portio debetur Eccleſiæ parochiali de omnibus oblationibus & commodis funeris, vſque adeò vt ſi quis, morbo iam affectus, religionem ingrediatur, in ea quæ ex eo morbo è vita diſcedat, Eccleſię parochiali ſua portio debeatur de bonis, quæ ea via monaſterio obuenerunt, ut habetur. cap. de his, de ſepult. ſecus autem ſi ſanus eſset ingreſsus, vt ibidem ſubiungitur. De donatis vero in vita loco ſepulturæ non habet paræſcia portionem, niſi in fraudem paræſciæ, vt ſua portione priuaretur, eſſent donata. Ita colligitur ex c. de his citato, affirmatque ibi. Panor. & c. 1. citato num. 7. Dicta toto hoc §. conſtant ex c. 1. & per totum, de ſepultur. & lib. 6. eod. titul. atque Clement. dudum verſ. verum de ſepult.

Eiuſmodi portio à diuerſis ſummis pontificibus conſtituta fuit diuerſa, a quodam vt eſſet dimidium, ab alio ut eſset pars tertia, & ab alio ut eſſet quarta, vt habetur. c. certificari de ſepult. eaque de cauſa conſuetudini cuiuſque regionis hac in parte eſt ſtandum, vt ibidem ſubiungitur. Frequentiùs tamen ſolet eſſe quarta, atque idcirco quarta Eccleſiæ parochiali debita conſueuit appellari. Gloſ. Clement dudum verſ. verum citato, quam Panormit. ſequitur. c. de his num. 9. de ſepult. affirmat, declaratum fuiſſe parochialem Eccleſia interdicere poſſe hęredi, aut fideicommiſſario defuncti, ne Eccleſiæ ſepulturæ portionem ipſi debitæ ſolueret, ſed ſibi, alioquin ipſe de ſuis bonis illam ſolueret. Rationem huius rei reddidimus diſp. 200. loco citato, retulimuſque e. Couar. in diœceſi Salmanticenſi ſtatutum eſſe, vt ſi hæres, aut fideicommiſſarius, quartam paræſciæ debitam loco ſepulturæ ſoluat, cogatur ipſe nihilominùs eam ſoluere paræſciæ defuncti.

Iuxta hactenus dicta, quando aliquis ſepelitur extra ſuam paræſciam, in Eccleſia, aut monaſterio non exempto, tunc Epiſcopus ſuperior Eccleſiæ, in qua talis ſepelitur, extrahit de funeralibus, & aliis Eccleſiæ illi relictis, ſuam quartam, & Eccleſia parochialis aliam. Dubiũ tamen eſt, quæ illarum priùs ſit extrahenda. Panorm. c certificari de ſepult. num. 11. quem. Couar. c vlt. de teſt. num. vlt. ſequitur, recte ait, primo loco extrahendam eſſe quartam Eccleſiæ parochialis, a qua rurſus Epiſcopus, tali parochiali Eccleſię ſuperior, extrahet ſuam quartam. Deinde uerò, a reliquo remanente Eccleſiæ ſepulturæ. Epiſcopus illi ſuperior, ſiue ſit idem Epiſcopus ſiue diuerſus, extrahet ſuam quartam.

Dubium eſt, utrum conſuetudo poſsit tollere omnino eiuſmodi quartas, ita ut nihil Epiſcopo, aut paræſciæ debeatur. Quicquid autẽ nonnulli aſſeruerint, dicendum eſt cum Panorm c. certificari de ſepult. à num. 4 quem ſequuntur Sylueſt. uerb. canonica num. 2. & alii, cùm iure expreſſum interdum ſit, ut ſoluatur dimidium, interdum ut ſoluatur pars tertia, & interdum quarta, ad præſcribendum intra totam hanc latitudinem, ſatis eſſe conſuetudinem decem annorum abſque titulo; eo quòd talis præſcriptio non ſit contra ius, ſed præter ius, ut Gloſ. c. ult. de ſepult. lib. 6 affirmat. Ad prçſcribendum autem extra illam latitudinem, ita ut ſolùm infra quartam, aut nihil omnino ſit ſoluendum, cum agatur de præſcriptione contra Eccleſiam, neceſſaria eſt conſuetudo quadraginta annorum cum titulo, aut tanti temporis de cuius initio non ſit memoria ſine titulo; eò quòd eiuſmodi tẽpus titulo ęquipolleat. Quòd ſi non ageretur de preſcriptione aduerſus aliquem, ſed de ſola legis abolitione, ſatis eſſet conſuetudo quadraginta annorum abſque titulo: atque hec eſt, quæ propriè appellatur conſuetudo, ad quam neceſſarius

non eſt

non eſt titulus, vt vim legis tollat.

Obſeruandum hoc loco eſt, nonnulla excipi.c.vlt. de teſt. ex quibus neque Epiſcopo, neque parochiali Eccleſiæ debetur quarta, nempe legata Eccleſijs, aut pijs locis, pro fabrica, ornamentis, cereis, luminaribus, anniuerſario ſeptimo, vigeſimo, aut trigeſimo die, & pro alijs ad cultum, diuinũ perpetuum; modò non legẽtur in fraudem, vt Epiſcopus aut parœ̨ſcia ſua portione priuentur. Item cap. in noſtra de ſepultur. excipiuntur equi, & arma legata in ſubſidium terræ ſanctæ, de quibus noo detrahitur quarta.

Obſeruant Panor. c. vlt. de ſepult. nu. vlt. Couar. ibidem. nu. 7. & doctores communiter, fratres prædica: ores, minores, & cæteros, qui priuilegio mendicaotium gaudent, teneri ſoluere quartam Eccleſiæ parochiali, etiam de eiuſmodi legatis priuilegiatis: quia ita fuit expreſſe conſtitutum in Clement. dudum ſepult. §. uerum, vbi ſimul ſtatutum fuit, vt nihil aliud tenerentur ſoluere, quam quartam parœſcia Syl ueſt. verb. Canonica in vltimis verbis ait Sixtũ Pontificem maximum poſteà illis conceſſiſſe, vt ſolum tenerentur ſoluere quartam de ijs, quæ funus concomitantur, hoc eſt, de oblationibus diei funeris, non verò de aliquo alio. Idẽ refert Couar. loco citato. nu. 6. uſu eẽ receptũ ac ſeruari ex Cardinali. § verum citato. Panor. prætereà nu. 7. citato cum Hoſtienſi affirmat, conſuetudine eſſe receptum, etiam quando aliquis in aliena parœſcia ſepelitur, Eccleſiam ſepulturæ, non teneri ſoluere quartam de oblationibus factis poſt diem ſepulturæ, ſed ſolum de ijs, quæ in die ſepulturæ fiunt. Quoniam, quæ dicta ſunt, conſuetudine ſunt recepta, Cõcilium Trid. ſeſſ. 25. de reformatione. c. 13. ſolum fecit mentionem de quarta funeralium, dum ſtatuit, vt in quibus locis ante annos quadraginta cathedrali aut parochiali Eccleſiæ ſolita erat perſolui, eſto poſteà ex quocunq; priuilegio monaſterijs hoſpitalibus, aut quibuſcunque alijs pijs locis ſit conceſſa, ſolueretur integro iure & in eadem portione, in qua ſolui conſueuerat.

His iuxta commune ius paucis explicatis, dicendum eſt quid in Eborenſi Archiepiſcopatu ſit tenendum Idem credo eſſe in Olyſſiponenſi, & alijs huius Luſita. regni diœ̨ceſibus.

Quarta Epiſcopo debita omnino in eo expirauit. Eſt tamen conſuetudo in hoc Archiepiſcopatu, vt, quando obit aliquis, qui beneficium habebat curatum, Archiepiſcopus de bonis illius mobilib. accipiat rem vnam, quam ex omnibus malnerit, vel mancipium, uel mulam, vel aliam quam prææclegerit. Idemque eſt, quando è vita diſcedit dignitas aliqua Eccleſię cathedralis, cuius beneficium, habet annexam Eccleſiam aliquam curatam. Eandem conſuetudinem ad plures beneficiarios extenſam vigere audio in alijs diœceſibus huius regni. Couar. c. cum officij de teſt. ſimilis conſuetudinis meminit aliquarum Eccleſiarum; multaq; hac de re diximus ſupra diſp. 147. à. §. antequam cætera, cum Nauarro de ſpolijs clericorum, vbi etiam diximus rem, quæ ita accipitur, appellari in hoc regno Luctuoſam. Couar. loco citato ait, aliquibus in Eccleſijs conſuetudinem eſſe, vt non ſolum de bonis habentis beneficium accipiat Epiſcopus rem aliquam, ſed etiam de bonis laicorum defunctorum. Imo refert, vſu aliquibus in locis eſſe receptum, vt parochus de bonis defuncti rem aliquam accipiat, ſtandumque in quocunque loco erit conſuetudini ibi receptæ. Illud tamen admonuerim, vbi conſuetudo viget vt vel Epiſcopus, vel parochus rem aliquam accipiat de bonis cuiuſcunque defuncti, ſiue is clericus, ſiue laicus ſit, eam rem vim non habere ſpolij, modo diſp. 147. cum Nauarro explicato, ſed eleemoſynæ, atque ſubſidij in competentem miniſtrorum Eccleſiæ ſuſtentationem, perinde atque decimæ & primitiæ.

Quod ad parochialem quartam attinet, aduerte. Vſu eſſe receptum, vt religioſi de ſolis funeralibus oblationibus diei funeris ſoluant parœſciæ defuncti quartam, & neque de legatis, neque de oblationibus aliorum dierum, neque de aliqua alia re eam ſoluant. Prætereà cõſuetudine in hac Eborenſi ciuitate eſt receptũ, ut vna parœſcia nihil ſoluat alteri de oblationibus diei funeris. Extra hanc autem ciuitatẽ audio aliquibus in locis Eccleſiam ſepulturæ per ſoluere parœ̨ſciæ cuius defunctus erat parochianus, dimidium oblationum diei funeris & exequiarum menſis, & anni, atque propter ea loca latam eſſe conſtitutionem huius Archiepiſcopatus tit. 14. c. 45. E quando, quę hoc ſignificat. In vnoquoque ergo loco ſtandũ eſt conſuetudini ibi receptę. Illud poſtremo eſt animaduertendum, quando aliquis duo habet domicilia (id eſt, loca fixa ad habitandum) in duabus parœſcijs, ſi æquè in utroque habitet, atque in vtraque parœſcia recipiat ſacramenta, aut interſit diuinis, tunc ſi in tertio aliquo loco ſepeliatur, quartam diuidendam eſſe inter vtraque parœſciam. Ita habetur. c. cum quis de ſepulturis lib. 6. Lege Panor. c. 1. nu. 3. & c. in noſtra. nu. 10. de ſepult.

DISPVTATIO CCXVI.

De commodis hereditatem adeuntis non petito tempore ad deliberandum, inuentariumque conficientis, & de incõmodis illud non cõficientis, aut tempus ad deliberandum efflagitantis.

HAc, & tribus diſputationibus ſequentibus, dicendum eſt de inuentario. Vt autem in calce diſp. 214. dicebamus, intra nouem dies à morte defuncti nemini fas eſt ratione illius inquietare hæredes, vxorem, aut quencunque propinquum, affinem, vel fideiuſſorem defuncti, quicquam ab illis exigendo, aut admonitionem aliquam illis offerendo, vel in iudicium quoquomodo illos uocando: quod ſi aliquid eiuſmodi efficiant, totum eo ipſo irritum eſt & inane: nouem nãque illi dies ad luctũ eis conceduntur. Ita habetur in auth. ut cùm de appell. cognoſ. §. hæc autem, uerſ. ſancimus itaque, & in auth. ſed neque. C. de ſepulchro uiolato. Excipe, niſi periculum aliquod circa defuncti bona immineret malitia hæredum, aut alicuius ex commemoratis in illis auth.

tunc

tunc enim, probato prius coram iudice tali periculo, fas eſt illos inquietare; attamen ſolum, quantum ſit ſatis, vt periculo ſubueniatur. Intrà illos ergo nouem dies, neque tenentur conficere inuentarium bonorum, neque minoribus à defuncto relictis conſtituere, tutores, aut curatores neque bonorum partitioni intendere, aut aliquid aliud efficere. Neſcio ergo vnde Syluest. verb. inuentarium; & dictio narium iuris eodem verb. aſſeruerint, hęredes teneri conficere inuentarium intrà tres dies à morte defuncti, nullo citato iure, quod id ſtatuat. Puto vtrobique eſſe mendum, & loco triginta ſcriptum fuiſſe tres.

Quanuis ordo poſtulare videbatur, vt à forma inuentarij ordiremur, commodius tamen id in diſp. 218. reſeruabimus, Atque, vt, quæ dicenda ſunt, melius intelligantur, obſeruandum eſt, quondam, non ſolum de iure digeſtorum, ſed etiam Codicis, hęrede adeundo hęreditatem teneri ſatisfacere omnibus creditoribus defuncti, etiam vltra vires hæreditatis, atque adeò de bonis proprijs quando bona defuncti, non ſufficerent. l. ſi te bonis. C. de iure delib. l. quæ dotis. ff. ſolut. matri. & vtrobique Gloſſæ, & l. quia poterat. ff. ad Treb. Ratio erat, quoniam hæres repræſentat defuncti perſonã, quin & vna perſona cum illo cenſetur, auth. de iure iurando à moriente præſtito in principio, cuius hæc ſunt verba; cum vtique noſtris videtur legibus vnam quodammodò eſſe perſonã hæredis, & eius qui in eum tranſmittit hæreditatem. Lege alia iura, quæ Gloſ. ibidem citat. Ea itaq; ratione de iure antiquo eo ipſo, quod hæreditatem adibat, ex quaſi contractu cenſebatur ſe ipſum obligare ad debita omnia defuncti, poteratque; pro eis incarcerari, cogique, etiam de ſuis propriis bonis ea ſoluere, non ſecus atque defunctus ipſe, ſi ſuperſtes eſſet, incarcerari poterat; & quia tantũ onus hæreditatem adeundo ſubibat, concedebatur ei tempus ad deliberandũ, an ſibi eſſet expediens illã adire, poteratque exigere, vt, inſtrumenta omnia defuncti, & bona quæ reliquerat, ſibi oſtenderentur. De eodem tamen antiquo iure nõ tenebatur legatariis vltra vires hæreditatis. l. 1. §. is qui quadringenta. ff. ad Treb. l. ſi vniuerſę. C de legatis. Gloſ. l. ſi re bonis C. de iure delib. & Gloſ. l. quæ dotis. ff. ſoluto matri. Ratio eſt, tum quia teſtator legare non poteſt ultra vires patrimonij arg. textus. l. ſi vniuerſæ. C. de legatis, & eadem ratione neque vltra patrimonii vires donare cauſa mortis, arg. l. 1. §. 1. iũcta Gloſ. in verb. legatis. ff. ſi quid in fraudem patroni. Tum etiam quoniam creditores certant de dãno proprio, ſi debita ipſis non ſoluantur: legatarii vero de lucro ſolo. Atque hanc rationem reddit. l. 1. §. ſi is qui quadringenta. ff. ad Treb. & fauet. l. vlt. §. penult. C. de codicillis. Lege inter alios Greg. Lopez. l. 10. tit. 6. p. 6. verb. Las mandas, & Aluarum Valaſ. conſult. 52. num. 1. tom. 1. Poſteà, vt referetur. l. vlt. in prin. C. de iure deliberandi, conceſſum fuit, vt ſi poſt hæreditatem aditam repentinum aliquod, & inopinatum debitum orietur defuncti, ad illud non teneretur hæres vltra vires hæreditatis. Prætereà, vt milites vniuerſim ſolùm teneren-

tur creditoribus defuncti iuxta vires hæreditatis: eò quòd arma magis, quàm iura, ſcire milites ſacratiſsimus legiſlator exiſtimauit.

Nouiſsimè eadem. l. vlt. C. de iure deliberandi, quæ ſequuntur hac de re ſancita ſunt. Quando aliquis hæres eſt, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento, & ſiue in totam, ſiue in partem hæreditatis, certuſque eſt hęreditatem pleniſſimè ſufficere, tum debitis defuncti, tum etiam legatis ſoluendis, inuentario non indiget, poteritque ſine eo hereditatem adire, eiùe ſe immiſcere, attamen tunc tenetur inſolidum creditoribus, adeò, vt ſi caſu aliquo pręter ſpem eueniat, vt de bonis defuncti debita aliqua ſolui nequeant, teneatur de ſuis bonis abſoluere. Similiter ſiquis, cum hæreditatem non adierit, eiùe ſe non immiſcuerit, intrà tres menſes à die, qua nouit ſe eſſe inſtitutum hęredem, illam repudiet, etiam ſi inuentarium non confecerit, nullum onus ob illam ſubibit, carebitq; omni lucro illius. Ita habetur l. vlt. cit. §. cum igitur, & §. ſimilique modo.

Si hæres prorogationem temporis ad deliberandum, neque à iudice, neque à Principe (iuxta ea quæ à infra dicenda ſunt) petiuit, inuentariumque conficiendo (iuxta formam diſput. 218. tradendã) hęreditatem adiuit, eiùe ſe immiſcuit, ſequentia commoda conſequitur. Cõmoda quæ conſequitur in uentarium conficiens.

Primum neque creditoribus defuncti, neque legatarijs tenetur vltra vires hęreditatis. Primum.

Secundum, põt detrahere à legatis falcidiã, ſi ſibi nõ ſuperſit quarta pars bonorũ defuncti. Secundũ.

Tertium, ſi ſatisfaciat creditoribus primò venientibus aut etiam legata ſoluat legatariis primò venientibus, nec ſuperſint bona defuncti ex quibus aliis creditoribus poſteriùs uenientibus ſatisfiat, ad nihil ipſe illis tenetur, neque illi poſſunt ipſum, aut eos inquietare, qui bona hæreditatis ab eo emerunt, vt ex pretio legatariis, aut creditoribus ſoluat. Eiuſmodi tamen creditoribus poſterius venientibus conceditur actio aduerſus legatarios, vt ab eis repetant, ſi, quod ipſis erat ſoluendum, illi acceperunt, eodemq; modo conceditur eis actio aduerſus illos alios creditores, ſi ipſi vel ob anteriorem hypothecam, vel aliqua alia ratione, iuxta ea quæ in progreſſu huius operis dicendo ſunt, illis erant præponendi. Hæc omnia habentur. l. vltima citata. §. & ſi præfatam, & tribus ſequentibus. Tertium.

Dubium eſt, quid ſi hæres ſciebat vires hæreditatis non ſufficere ad ſoluendum creditoribus & legatarijs, & nihilominùs ſoluit legata, aut ſciebat, nõ ſufficere omnib. creditorib. & proptereà ſciebat eos, qui priùs acceſſerunt. poſt ponendos eſſe alijs creditoribus, tenebitur ne tunc poſtertoribus creditoribus; Gloſſæ in verbo ſufficiant, Bartolus & communior Doctorum ſententia, quam Aluarus Valaſcus conſult. 52. num. 38. & Gregorius Lopez. l. 7 titul. 6. part. 6. in verb. Que las deudas, referunt, affirmat teneri. Atque in hoc euẽtu ea opinio mihi omnino placet: quoniam l. ultim. C. de iure delib. noluit fauere dolo, pręberéque anſam quicquam, ſiniſtrum efficiendi. Quando autem hęres bona fide, ignoranterq; ſoluiſſet, nemini dubium eſſe poteſt, hæredem Dubium. Deciſio.

ad

ad nihil teneri creditoribus: quoniam ſaltem in eo euentu intelligenda eſt diſpoſitio legis ultimæ C.de iure delib. quæ illum tam copioſè ab omni onere eximit. Quãdo verò res hæredi eſſet poteſt controuerſia multiſque Aluaruz Valaſ num.cit.contendit, in puncto iuris probabiliſſimum eſſe nõ teneri: ait tamen, in praxi quando ſoſpicio eſt, eſſe alios creditores, nullum hæredem ſoluere primò venient.bus, niſi præſtita cautione, quòd reſtituent eis, iuxta l. dolo. ff.ad l. falcid. quę ſic habet Dolo carere non videtur, ſi iam mora quis controuerſia hęreditatis, legata ſine cautionibus der Obſerua tamen, ſi inuentariũ iuxta formã tradendã, cõficiat hæres, cùm ex teſtamẽto de legatis omnibus conſtet, citandique ſint ad inuentariũ conficiendum, non ſolùm legatarij, ſed etiã creditores omnes, ſaltem per proclamationes publicas, quando ſuſpicio eſt eſſe creditores aliquos incognitos, raro hæredem futurum in dubio, an bona hæreditatis ſufficiant omnibus, & an ſuperuenturi ſint creditores aliqui, qui alijs ſint præponendi: Obſerua deinde, eum creditoribus ſuperuenientibus ius ſuum integrum reſeruetur aduerſus legatarios, & creditores, qui ſolutionem acceperint, cautionem, quam hæres ante ſolutionem exigat, non nisi tum creditoribus ſuperuenientibus inſeruire, niſi vt in euentu, quòd legatarij, & creditores illi ſolutionem bona fide conſumpſiſſent, neq; ex ea effecti eſſent locupletiores, tenerentur integram illam reddere creditoribus, qui ſuperuenirent.

Quartum. Quartum cõmodũ, ſi hęres inuentariũ cõficiat, cõmemorat. Aluar Valaſ conſul. 52.nu.39. cum Porcellino. Bar. & alijs, quos citat quod eſto legatarijs, aut creditoribus debeatur certa quantitas, & non res determinata in indiuiduo quę ſit in rebus hęreditarijs. ſi deſit pecunia in hęreditate, nec reperiatur emptor, qui res hęreditarias ea lege emere velit, vt hęres illi de euictione non teneatur, põt cogere legatarios, & creditores, vt inſolutum accipiant res ipſas hæreditatis. Atque hic caſus excipitur a regula illa l.2.§.1 ff ſi certum petatur; aliud pro alio, inuito creditore, ſolui non poteſt. Doctrinam hanc colligunt hi Doctores ex l.vlt.ſin verò hæredes. C.de iure delib. Attamẽ ſi textus ille rectè expendatur, nihil tale inde colligitur. Ex tota autem illa lege, quę hęredem cõficientem inuentarium omnino indemnem ſeruare vult, ne vltra vires hæreditatis ad quicquã teneatur ea doctrina colligitur in vno dumtaxat euẽtu, nempe quando hæres aliter non ſeruaretur indemnis. Quarè quãdo in hęreditate ſupereſſent alia bona, ex quibus ſatisfieri poſſet emptori, ſi res ab eo euinceretur, non poſſet cogere creditores, vt aliud pro alio acciperent. Quando item nihil omnino ſupereſſet, attamen, uel creditores omnes, & legatarij, uel aliqui eorum, onus in ſe ſuſciperent ſatisfaciendi emptori, ſi res euinceretur, aut emptor ipſe contentus eſſet, vt ad creditores & legatarios recurreret loco hæredis pro euictione, quatenus ipſi refundere tenentur, quod in eo euentu euinceretur, eò quòd plus accepiſſent quàm de bonis defuncti accipere debebant, cogere

A nõ poſſet creditores vt aliud pro alio acciperẽt.

Quintum. Quintum commodum eſt, quòd quondam, ſi aliquid hæreditatis caſu poſt mortem teſtatoris periba, id ſanè hæredi peribat, & non creditoribus, imò neque legatarijs, ut habetur l.in ratione 2.in prin. ff ad leg.falcid.& §. quantitas inſtit.de leg.falc.hodie verò, ſi conficiat inuentarium, atque ſine ipſius culpa pereat, neque creditoribus, neque legatarijs tenetur, niſi iuxtà vires bonorum hæreditatis remanentium; eò quòd iuxta l.vlt. C.de iure deliberandi, indemnis omnino remanere debeat. Conſentiunt Bart & alij, quos Aluar. Valaſ. conſul.52. refert ac ſequitur, licèt non ita perſpicuè rem hanc explicent.

Sextum. Sextum commodum eſt, quòd ſi inuentariũ B conficiat, deducit impenſam funeris, & quod inſumpſit in infinuatione teſtamenti, & in confectione inuentarij, atq; in alijs rebus neceſſarijs hæreditati; idque tum vt de reliquo ſolùm hæreditatis ſatisfaciat creditoribus, & ſoluat legata: tum etiam, ut, ſi deductis eiuſmodi expenſis & per ſoluto ære alieno, de reliquo nõ remaneat ſibi quarta pars ſolutis legatis, detrahere ab illis poſſit falcidiam. Ita habetur. l. vlt.§.in computatione.C de iure delib. Quondam autem, ad deducendam falcidiam, ſolùm permittebatur ei deducere impenſam funeris & pretia mancipiorum manumiſſorum, vt habetur l.1.§.vlt ff ad l.falcid.& §.cùm autem ratio, inſtit de lege falcid. Item quondam hæres vniuerſim tenebatur ad debita, etiam de proprijs bonis, atque hodie ſimiliter tenetur ad le C gata omnia nulla detracta falcidia, ſi inuentarium non conficiat, ut dicemus. Quod de expenſis commemoratis dictum eſt, extendunt quidam, quos Aluar Valaſ.conſul.cit. nu.43. refert ac ſequitur, ad expenſas ab hærede factas in infirmitate teſtatoris. Quod ſi de bonis defuncti factæ ſint, non in poteſt eſſe dubium: ſi verò de bonis hæredis, nec factæ ſint animo donandi deducendę etiam hodie ſunt, ſi inuentarium conficit perinde atque alia debita, vt mox ſubiungemus. Quando autem expenſæ aliquæ ex hactenus commemoratis extraordinariæ eſſent, probandæ ſunt, ut habetur §. in computatione citato, idque teſtibus, aut inſtrumentis, vel, vt ibidem Gloſſa ſubiungit, interdum proprio iuramento.

Septimũ. D Septimum commodum eſt, quòd ſi inuentarium conſecit, non extinguuntur, nec confunduntur actiones, quas ipſe habebat aduerſus eum, in cuius bonis ſuccedit, quin potius perinde ſoluenda ſunt ei debita de bonis defuncti, atque alijs creditoribus; non tamen habet prærogatiuam, vt præponatur alijs creditoribus. Deducto vero toto ære alieno, ſi de reliquo, ſolutis legatis, non remaneat ipſi quarta pars, detrahere poteſt à legatis falcidiam. Hæc habentur l.ult.§.ſi uerò ipſe. C.de iure delib.

Vt commodum octauum intelligas, obſerua. Hæredem contradicere non poſſe factum eius, in cuius bonis ſuccedit, eſto in præiudicium talis hæredis factum illud cedat: ut ſi uendidit rem hæredis, non poteſt hæres illã exigere, ſed repellitur doli exceptione. Intelligendum ſi eſt, non poſſe contradicere in totum, ſi in tota

hæreditate ſuecedat:at uerò,ſi quota hæredita-
tis ſuccedat,ut in dimidio,aut io tertia,vel quar
ta parte, quoniam in ſola ea portione repræ-
ſentat defunctum, & in reliquis cenſetur ex-
traneus, ſolum prohibetur contrauenire facto
illi in dimidio, tertia, aut quarta parte rei il-
lius,prout fuerit quota hæreditatis,in qua ſuc-
cedit reliquum uerò exigere poterit, aut uen-
dicare. Ita habetur expreſse.l.cum a matre. C.
de rei uendic.& alijs iuribus,quæ gl. ibi citat,
iuxta regulam,ex qua perſona.ff.de reg. iuris,
quæ ſic habet. Ex qua perſona quis lucrum ca-
pit,eius factum præſtare debet.

Hinc eiuſmodi oritur dubium, Cum uendi-
tio,qua pater uendit bonum aduentitium filij,
non ſolum pro hibita illi ſit, ſed ſit etiam ipſo
iure nulla,poſſitque filius eam ab emptore uen
Quæſtio. dicare,ſiue is ſciens,ſiue ignorans eam emerit,
ut habetur l. 1. C. de bonis mater. & alijs iuri-
bus; quæritur, utrum ſi pater uendidit prædiũ
aduentitium filij, & filius poſteà confecto in-
uentario in ea ſolum portione hæreditatis hæ-
res illi extitit,quæ erat legitima ipſi debita,poſ
ſit talis filius integre contrauenire facto patris,
prædiumque ſuum integrè vendicare, an verò
in tanta quota prædij poſſit exceptione repelli,
in quanta hæreditatis qnota ipſe hæres extitit,
juxta l. cùm a matre citatam Similiter ſi in
quota,ſuam legitimam portionem excedente,
hæres extitit, num ſolius incrementi ſupra ſuã
legitimam portionem ſit habenda ratio, vt iu-
dicetur in quanta prædij portione poſſit exce-
ptione repelli,an verò totius quotę,in qua ex-
titit hæres. Et quid quando hæreditati ſucceſ-
ſit non confecto inuentario.

Cõmunis ſententia. Communis Doctorum ſententia eſt,quando
quis confecto inuentario hęres parenti extitit,
habendam eſſe rationem etiam portionis legi-
timæ,vt vniuerſim iuxta portionem quotæ in-
tegræ hæreditatis,in qua hæres extitit, repelli
in eadem proportione exceptione poſſit ab æ-
quali quota fuodi uenditi. Ita glo. vlt.l. cum a
matre. C de rei vendi.& Doctores cõmuniter,
quos referunt ac ſequuntur Couar, cap. 1. de
teſt.num. 13. Molina 4.lib. de primog. cap. 1.a
nu.23.& Aluarus Valaſ. conſult.69. In eadem
ſententia videntur fuiſſe, qui leges partitarum
Caſtellæ condiderunt; fauet enim quam maxi-
mè huic ſententiæ.l.24.titul. 13. par.5. tametſi
D quemadmodum lex illa in quibuſdam alijs re-
ducenda eſt ad terminos iuris communis, ut
ab eo, & à communi Doctorum ſententia non
diſſentiat, ita & in hoc (ſi quæ dicemus vera
ſunt iuxta ius commune) intelligi etiã debeat.

Potiſſimum hi Doctores ducũtur, quoniam
ſi filius prædium euincat ab emptore,talis em-
ptor manet creditor comparatione patris, bo-
norumq; paternorum,quæ illi tenentur de eui
ctione: creditor autem præfertur legitimæ fi-
lij: quoniam filius non maiorem legitimam in
bonis patris habet, quàm ſit portio, quæ ip-
ſum contingit, deducto prius ex eiſdem bonis
toto alieno ære: quare, ſi filius prædium euin-
cat, tenetur ipſe emptori de euictione tanquã
hęres patris:is autem, qui de euictione rei ali-
cuius tenetur, repellitur ab eadem vendicãda,
ut habetur l,vendicantẽ. ff.de euictionib, Vnde
A gloſſa colligit hanc regulã; Quem de euictio-
ne tenet actio,eundẽ agentẽ repellit exceptio.

Argum. primum. Ducuntur præterea duobus iuribus ſupra
citatis,& alijs ſimilibus quę abſolutè ſtatuunt,
ſi filius in tota hæreditate ſit hæres, remoueri
vniuerſim à vendicando tali prædio: ſi uerò in
quota, remoueri a quota prędij in eadem pro-
portione,non excipiendo ab ea quota, in qua
eſt hæres,legitimam portionem, quæ talem fi-
lium contingit.

Quod ſi his Doctoribus obijcias. l. quoniã
in prioribus. C.de inoffic.teſtam.ubi prohibe-
tur onus, vel grauamen apponi legitimæ, ſta-
tuiturq; eſſe ipſo iure nullum; ſi apponatur.
Reſpondent, id intelligendum eſſe, de onere
legatorum,& aliorum grauaminum,non verò
B de onere creditorum,quale eſt illud.

Secundũ. Excipit Aluar Valaſc.conſult.69.nu.8. cum
Iacobino de S.Georgio,a communi opinione,
ſi pater alienauit prędium filij titulo lucratiuo,
nempe donatione: nam tũc vendicare illud in-
tegrum poteſt, ſalua ſua portione legitima

Molina quoq;.c.1.cit nu.27.excipit, ſi filius
non ſit inſtitutus in quota hæreditatis, ſed in
quota bonorum, ſeu in legitima, tanquam in
quota bonorum,aut ſi ſit inſtitutus in re certa,
vnà cum cohærede vniuerſali aliorum bono-
rum:quoniam tunc,cum inſtitutio illa vim ha-
beat legati, & non inſtitutionis hæredis, neq;
ad eo pacto inſtitutum tranſeant actiones acti-
uæ,& paſſiuæ defuncti, ut diſput.204. late ex-
plicatum eſt,uendicare poterit ab emptore in-
C tegrum ſuum prędium,neque ipſe emptori te-
netur de euictione,ſed hæredes vniuerſales il-
li tenentur.

Meritò autem conſtituunt Doctores diſcri-
men, inter eum hæredem inſtitutum in quota
hæreditatis,qui confecit inuentarium,& eum,
qui inuentarium non confecit; quòd ſi quota
prædij alienati à parente cui ſuccedunt,maio-
ris ualoris ſit,quam quota hæreditatis,ut ſi to-
ta hæreditas æſtimetur oonaginta aureis, &
prædium tercentis, & vnuſquiſq; eorum inſti-
tutus ſit in tertio hæreditatis,utique poſt l.vlt.
C.de iure delib. is, qui inuentarium confecit,
non repelletur exceptione à tertia parte præ-
dij,quæ æſtimatur centum aureis, ſed ſolum a
portione æſtimationis triginta aureorum, quæ
eſt portio prędij æqualis ualoris cum tertio hę
D reditatis,in quo fuit inſtitutus: is verò,qui in-
uentarium non confecit, repelletur ab integra
tertia parte prædij. Ratio aũt eſt, quoniam.l.
vlt.C.de iure delib. ſtatuit, ut is,qui inuenta-
rium confecit,ſeruaretur omnino indemnis &
neq; creditoribus defuncti,neq. legatarijs tene
retur,niſi iuxta iures (hoc eſt, ualorem) hære-
ditatis: ſi autem exceptione repelleretur ab in-
tegra tertia parte, pateretur detrimẽtum in
ſuis proprijs bonis. Atque illud eſt octauum
commodum,quod conſequitur is, qui inuen-
tarium confecit, nempe quod quando quota
Octauum cõmodum conficien tis inuentarium. rei à parente venditę eſt maioris ualoris,quam
quota hæreditatis, non repellitur exceptione
ab æquali quota quoad proportionem rei,quę
alienata eſt a parente,ſed ab æquali quantitate
eiuſdem rei quo ad valorem. Ita poſt gl. cùm
à matre. C.de rei vendit. cõis ac vera ſententia,
quam

quam inter alios referunt, & ſequuntur Molina lib.4.de primog.c. 1.nu.34. & Pinellus.l.3. C.de bonis mater.par.3.in calce nu. 79. Cùm autem, quando quota rei venditæ eſt longè minoris valoris,quam quota hæreditatis,vt ſi prædium æſtimetur nonagiota aureis,& hæreditas tribus mille, hæres,qui inuentarium non confecit, ſolùm repellatur exceptione à tertia parte prædij,eſto tertia pars hæreditatis ſit valoris mille aureorum, quia non habetur ratio valoris, ſed æqualis quotæ quoad proportionem, vt perſpicuè patet.l.cum a matre.C.de rei vendit.& affirmat communis ſententia, quam Pinellus nu.79.citato,verſ.eadem concluſio, refert ac ſequitur; ſanè in ſimili euentu neq; hæres,qui inuentarium confeciſſet, repelleretur, niſi à tertia parte prædij vendicanda, quia non debet eſſe deterioris conditionis,quàm is, qui inuentarium non confecit, & quia ex natura rei,iuriſq; diſpoſitione,ad nihil aliud tenetur, eò quòd ſicut non repræſentat defunctum, niſi in tertia hæreditatis parte,ita neq; tenet ad onera defuncti, niſi quo ad tertiam partem,& quoad reliquas cenſetur extraneus,vt ſupradictū eſt: quarè priuilegium.l.vlt. C.de iure delib. quòd conſeruetur indemnis, nec teneatur ultra vires hæreditatis,ac proinde quòd ſi quota illa excedat quoad valorem portionem hæreditatis, nō teneatur, niſi iuxta valorem quotæ, non debet operari,vt quando minor eſt quoad valorem, ad plus teneatur, quàm ſi non confeciſſet inuentarium: quoniam in ſolum ipſius commodum,non verò in vllum eiuſdem detrimentum eiuſmodi priuilegium eſt illi conceſſum. Vnde miror Aluarum Valaſ. conſult.55. in calce nu. 45.contrarium aduerſus Pinellum vbi ſup. nu. 80.verſ.aliud etiam memoratu,affirmare.

Quamuis,ut dictum eſt, communis Doctorum ſententia ſit, quòd filius (cui pater prædium aduentitium vendidit) inuentarium confecit, habendam etiam eſſe rationem portionis legitimæ,ut vniuerſim iuxta proportionem quotæ integræ hæreditatis,in qua hæres extitit,repelli exceptione poſſit à vendicanda æquali quota fundi,mihi tamen contraria ſententia omnino videtur vera,& amplectenda,cum glo.l.ult. §.in computatione C.de iure delib. Bart.l.2.C. ſi quid in fraud.patro.& l.filiusfamilias §.cum pater.ff.de leg. 1. Angelo,Cumano, & Pinello. l.1.C.de bonis mater.par.3.nu.80. nempe ſi filius in ſola ſua legitima portione patri ſuccedat,poſſe integrum prædium vendicare:ſi verò ſuccedat plus quàm in legitima, idque cum alijs deſcendentibus eiuſdem defuncti, quibus ſimiliter portio legitima debeatur, detractis omnibus legitimis,iuxta proportionem incrementi ſui ad incrementa aliorum,poſſe repelli exceptione ab æquali quota prædij, niſi portio prædij excedat in valore incrementum, in quo ipſe ſuccedit: nam tunc ſolùm repelletur à portione æquali in valore cum eo incremento,iuxta ea quæ paulò antedicta ſunt. Quòd ſi ſuccedat cum hærede aut hæredibus extraneis, ſolùm repelletur a quota prędij iuxta proportionem incrementi ipſius ultra ſuam legitimā portionem,ad portiones integras hæreditatis, quas alij conſequuntur; eò quod nihil earum ſit illis alijs debitum, ſicut ipſi debetur ſua legitima portio.

Comunis ſententia improbatur.

Eam mihi perſuadeo, non ſolùm quoniam, vt Aluarus Valaſc.conſult.69.nu.7.fatetur,contraria eſt valde rigoroſa, & quæ filijs magnum affert incommodum,ſed etiam. Primò, quoniam l.cum à matre. C. de rei uendic. lata fuit à Diocletiano & Maximiano Auguſtis, & regula,ex qua perſona. ff.de reg. iur. multò antea fuerat condita: hęc autem,& alia iura,quibus Doctores contrariæ ſententiæ nituntur, longo tempore poſteà a Iuſtiniano. l.quoniam in prioribus.C.de inoffic.teſtam.coarctata atq; abrogata ſunt, quatenus id cederet in grauamen legitimarum filiorum: quarè, quod ad legitimam filiorum attinet,nullam hodie vim habent,neq; vllus eſt, qui cum probabilitatis ſpecie negare poſſit,in grauamen legitimæ filij eſſe,quod ſuccedere non poſſit in portione,quę, deducto toto ære alieno,ipſi ex præſcripto legis in bonis patris debetur, quin repelli exceptione poſſit à vendicatione æqualis quota prędij,quod iniuſta, ac nulla venditione pater ei vendidit. Neque ex legitima reſponſio Aluar. Valaſc.num.7.citato, quòd filio debetur legitima ſine onere legatorum & aliorum grauaminum,non verò ſine onere creditorum. Quoniam iuxta hanc noſtram ſententiam, filius nō vult ſuam legitimam ſine onere creditorum. Quin potius vult, vt ſi quid bona defuncti debent emptori prædij,uel propter euictionem, vel quacunque alia ratione, id totum prius de bonis patris extrahatur, ipſeq; cum cæteris hęredibus de eiſdem bonis id ſoluat, & de reliquo legitima portio,quæ ipſi debetur, ſibi tribuatur, atque relinquatur liber, ut integrum ſuum prædium ſibi vendicet:quis autem dubitet, grauamen legitimæ eſſe, hoc ei non permitti,ſed cogi,ut ſi eam portionem habere velit, repellatur ab æquali prædij quota vendicanda? Præſertim cum Iuſtinianus. l. cum in prioribus, inter grauamina computet conditionem quamcunque, dilationem, moram, modum, & quicquid minuit ius, aut actionem ad talem legitimam, omniaque perinde ipſo iure tollat, ac ſi non eſſent appoſita. Sic enim ait. Vt ſi conditionibus, aut aliqua diſpoſitione,moram,uel modum, uel aliud grauamen introducente, eorum iura, qui ad memoratam actionem uocantur, minuta eſſe uideantur, ipſa conditio,uel diſpoſitio, moram, vel quodcunq; onus introducens, tollatur, & ita res procedat,quaſi nihil eorum additū eſſet.

Poſſumus confirmare hanc rationem, quoniam Doctores, quos impugnauimus,propter l.Iuſtiniani ultimam.C.de iure deliber. meritò limitant.l.cum à matre, & alia iura, quibus nituntur, ut quando quota prædij excederet in ualore quotam hæreditatis, hæres qui inuentarium confecit, non repellatur a uendicanda integra quota,ſed ſolum à uendicanda portione æquali in ualore cū quota hæreditatis, idq; ne contra.l.ult. C.de iure deliber. grauetur ultra uires hæreditatis: cur ergo propter. l.quoniam in prioribus einſdem Iuſtiniani, non limitant eadem iura,ut non intelligantur quoad portionem legitimam, ne ſimiliter hæres ſuſtineat

ſtineat in ea grauamen, cùm longè apertius. l. quoniam in prioribus abrogauerit eaſdem leges, quatenus inde ſequeretur hæredem teneri ea ratione creditoribus ultra vires hęreditatis?

Secundò eandem ſententiam mihi perſuadeo, quoniam hæredi conficienti inuentarium perinde ſaluæ manent actiones, quas habebat aduerſus eum, cui ſuccedit, atque cæteris creditoribus eiuſdem defuncti, ut habetur. l. ult §. ſi verò. C. de iure delib. & ſupra dictum eſt, non obſtante, quòd ipſe ſit hæres, atq; adeò debitor cæteris creditoribus defuncti, de eiſdem defuncti bonis iuxta eorundem bonorum vires; dũmodò tamen eodẽ modo, quo cæteri creditores, ipſe admittatur, iuxta actiones, quas aduerſus defunctum habuerit: multò ergo magis, ſi inuentarium confecit, integræ illi manebunt actiones aduerſus quemcunque tertium, non obſtante quòd inde tertio actio reſultet aduerſus defunctum, atq adeò aduerſus ipſummet hæredem iuxta vires bonorum defuncti: ſed ſi pater, cui ſuccedit, ſuperſtes eſſet, poſſet talis filius vendicare ab emptore integrum ſuum prædium, vt eſt notiſſimum, & Doctores contrariæ ſententiæ admittũt: ergo eſto defunctus ſit, poterit illud vendicare, ſalua emptori manente actione de euictione aduerſus bona defuncti, atq. adeò aduerſus hæredem iuxta vires hęreditatis defuncti, eſto inde ſequatur minui ſuam portionem legitimam: neque ratio vlla poſtulat, ut poſt l. quoniam in prioribus, quæ prohibuit grauamen imponi legitimæ, eaque in parte coarctauit, & abrogauit antiquiores leges, iuxta portionem legitimæ repellatur à vendicatione æqualis quotæ prædij, ſed ſolùm ſi ultra legitimam hæres extiterit in incremento aliquo, repellatur iuxta eaſdem antiquiores leges à quota prædij ęquali in proportione tali incremento; dummodò quoad valorem non excedat incrementum illud; alioquin iuxta priuilegium. l. vlt. C. de iure delib. ſolùm excludetur à portione prędij æqualis valoris cum eo incremento, ut dictum eſt.

Confirmat hanc rationem, quòd actio aduerſus emptorem ortum habuit ab actione, quam filius hęres habebat aduerſus patrem circa prædium ſuum aduentitium, atque ab actu iniuſto patris, quo illud alienauit, lege prohibente ac annullante talem alienationem: ergo ſi confecto inuentario actiones filij aduerſus patrem defunctum integræ manent, multò magis integra manebit hęc aduerſus emptorẽ ex iniquo patris actu.

Nec uerò probandum eſt, quod Aluar. Valaſ. conſul. 69. ou. 7. ait, nempe contrariam ſententiam ſeruãdam eſſe in hoc Luſitaniæ Regno, quia magis communis, iuxta ordinationes lib. 3. tit. 5. Etenim in eo titulo non præcipitur ut ſtetur communioribus opinionibus, ſed ut quando non fuerit lex in contrarium, ſtetur Gloſſis Accurſij, niſi fuerit communis opinio in contrarium, & vt, ſi gloſſa Accurſij defuerit, ſtetur opinionibus Bartoli, niſi fuerit ſimiliter communis opinio in contrarium: at neq; in his duobus euentibus præcipitur, vt ſtetur communibus opinionibus, ſed ſolùm relinquitur liberum, ut non iudicetur iuxta gl. Accurſij, aut

A iuxta opinionem Bart. in re autem, de qua nũc agimus, certè pro noſtra opinione videtur eſſe textus apertus. l. quoniam in prioribus, quæ eã ſtatuit, & derogat contrarijs antiquioribus legibus. Prętereà non ſolùm Bartolus eam affirmat, ſed etiam gloſſa Accurſij. l. vlt. §. in computatione. C. de iure deliber. multiſque exiſtimãt non refragari illam Gloſſam. l. cum à matre C. de rei uendic.

Ad primum argumentum communis opinionis cõcedendum eſt, ſi filius prædium euincat, emptorem manere creditorem patris, bonorumq; patris. Concedendum item eſt, creditorem præferri legitimæ filij, atq; adeò ſi filius confecto inuentario prædium euincat, teneri de euictione emptori, tanquam hæredem patris; attamen teneri ſolùm quo ad bona, quæ B fuerunt patris, atq; iuxta vires duntaxat eorũ, vt dictum eſt. Quando autem ſubſumitur, eum, qui tenetur de euictione alicuius rei, repelli ab eadem vendicanda, dicendum eſt, verum id eſſe, ſi ſubeat vnam & eandem perſonam, quatenus de euictione tenetur, & quatenus vult illam uendicare: in quo ſolo euentu loquitur lex uendicantẽ. ff. de euict. ut patet textum illũ intuenti: eodemq; modo intelligenda eſt regula illa, quam gl. ex eo textu colligit. Falſum autẽ eſſe, ſi ſubeat diuerſas perſonas, vt in re propoſita ſubit: hæres quippe tenetur de euictione, præcisè quatenus repræſentat perſonam defuncti, & quoad ſola bona defuncti, ſi inuentariũ confecit, vt explicatum eſt, ac proinde quo ad ſola bona defuncti tenetur pati diminutionem C eorum, etiam cum imminutione ſuæ propriæ legitimæ, quantum ſatis ſit, ut ex ſua parte emptori de euictione ſatisfaciat: at uerò vendicat ſuum prædium, non quatenus hæres eſt, perſonamq; defuncti ſubit, ſed quatenus priuata perſona eſt, cui actio ad recuperationem ſui prædij competit, tum aduerſus defunctum, tum etiã aduerſus emptorem. Ex his patet immeritò Molinam 4. lib. de primog. cap. 1. num. 26. aſſeruiſſe, legi uendicantem in eo argumento adductæ non poſſe adhiberi congruum reſponſum, quo argumento illi ſatisfiat.

Ad primũ argumentum.

Ad ſecundum argumentum ex dictis manifeſta eſt reſponſio. Oſtenſum quippe eſt, iura illa per l. quoniam in prioribus fuiſſe à Iuſtiniano reuocata quoad legitimas portiones tã D deſcendentium, quam aſcendentium. Quarè, quæ dicta ſunt, ęquè uim habent, ſi deſcendens defunctus, in cuius bonis aſcendens ſuccedit, rem aliquã aſcendentis eo inuito alienauerat.

Ad ſecundum.

Circa limitationem, quam Molina cõi opinioni adhibuit, obſerua. Filium Inſtitutum in quota bonorum, ſeu in legitima tanquam in quota bonorum, ſi prædiũ ſuũ à defuncto alienatum integrè uendicare uellet, ut integre uendicare poſſe Molina concedit, nõ minùs teneri pati diminutionem in ſua quota bonorum, ſeu in ſua legitima, quàm ſi in eadem tanquam in hæreditatis quota fuiſſet inſtitutus, emptorq. ageret ſimiliter de euictione, ut diſp. 204. latè oſtendimus: quod ſanè noſtram aduerſus Molinam confirmat ſententiam. Verum tamen eſt, quod, vt ibidem dicebamus, emptori daretur immediatè actio de euictone aduerſus ſolos hęredes

redes vniuerſales; eis tamen rurſus cõpeteret actio aduerſus ita inſtitutum in legitima tanquam in quota bonorum, ſi illam rem ab eis accepiſſet, vt pro quantitate portionis bonorũ quam accepit, contribueret, quod emptori pro euictione eſſet debitũ, eo quòd ab ea portione ſicut à cęteris, deducendum ſit tales æs alienũ defuncti. Lege quæ ibidem copioſe dicta ſunt.

Quæſtio. Dubiũ eſt, in euentu, in quo, iuxta hactenus dicta, filius repellitur à vendicãda parte rei venditæ à patre, eiq; conceditur reliquum vendicare, an talis filius petere poſſit a Iudice, vt emptorem compellat ei uendere iuſto pretio partem, quam uendicare nõ poteſt. Pinellus. l. 1. C. de bonis mater par. 3. in calce nu. 80. affirmat id iudicẽ pręcipere debere, non ſolum ſi maior pars maneat apud filiũ, ſed etiã ſi dimidia, aut etiam minor pars tantum apud eũ maneat; idque quia res facilè redit ad priſtinũ ſtatum, & argumento iurium, quæ citat. Aluarus autem Valaſcus conſil. 69. numer. 17 negat, quando res eſſet diuidua; ſecus autem, quando eſſet indiuidua, propter iura & fundamenta, quæ adducit Copioſius ſic dicerem. Si res eſſet

Deciſio. diuidua, neutrum cogendum eſſe vendere alteri, ſed rem eſſe diuidendam: quia vterque ad id habet ius, & propter iura, quæ Aluarus Valaſ. citat. Si autem ſit indiuidua, vt domus, mancipium Emphyteuſis. &c. & filius dimidium, aut plus habeat; filius eſt præferendus propter dominium rei, quod nondum amiſit, & propter alia, quibus Pinellus nititur. Si verò ſolùm habeat minorem partem, credo cogendum eſſe eam vendere emptori, propter maiorem portionem, quam in ea re habet. Aluarus Valaſ. ait, ſe vidiſſe a grauiſſimis Senatoribus iudicatum, vt emphyteuſis in filio potius quam in emptore incapitaretur. Arbitror tamen in eo euentu, filium ſaltem æqualem partem potuiſſe ab emptore vendicare, eaque de cauſa meritò id fuiſſe iudicatum.

Occaſione copioſius explicandi quid. l. vlt. C. de iure deliber. diſponat, quando quis, non petito tempore ad deliberandum, cõfectoque inuentario, hęreditatem adit, diximus quę hactenus explicata ſunt. Nũc vero quid eadẽ lex in duobus alijs euentib. ſtatuat proſequamur.

Inuentarium non cõficiens. Quando quis, non poſtulato tempore ad deliberandum, hæreditatẽ, adit, neq; inuentariũ conficit intrà tempus, & iuxta formam lege præſcriptam, ſtatuit eadem lex vlt. vt integrè perſoluat creditoribus, & legatarijs defuncti, etiam vltra vires hæreditatis, neque detrahat à legatis falcidiam, atque adeò vt nullo ex priuilegijs conficientis inuentarium perfruatur. Ita habetur. l. vlt. §. ſin verò poſt quàm. C. de iure deliber. iuncto auth. de hæredib. & falci. § ſi verò confecerit. Et quanuis. l. vltim. §. vltim. C. de iure deliberandi exciperentur milites, vt eſto inuentarium non conficerent, aut tempus ad deliberandum poſtularent, non tenerentur creditoribus, & legatarijs vltra vires hæreditatis, poſteà tamen in auth. de hæredib. & falcid ad finem. §. quia verò duplex, id abrogatum fuit: quare hodie etiam milites, & quicunque alij tenentur vltra vires hæreditatis, ſi inuentarium non conficiant.

Quando autem hęres tempus poſtulat ad deliberandũ, imprimis ſtatuitur, vt à principe concedi nõ poſſit, niſi vnus annus, à Iudicibus verò, tantũ nouem menſes, & vtrunuis ſemel tantum, & vt, ſi amplius fuerit conceſſum, ſit nulla talis conceſſio. Ita habetur. l. vltim. §. & hæc quidem. C. de iure deliberandi. Quare ſi hodie ſine expreſſa huius legis derogatione fuerit à Principe maius tempus cõceſſum, erit irritum, & inane. *Tẽpus ad deliberandum.*

Deinde ſancitur, vt ſi tempus poſtulauerit & obtinuerit ad deliberandum, neq; intrà illud expreſsè eam repudiauerit, cenſeatur illã adijſſe. Præterea, ſiue hoc modo, ſiue expreſsè illã intrà id tempus adierit, ſtatuitur, vt ſi confecerit inuẽtarium, teneatur creditoribus, etiam ultra vires hæreditatis, ſi luere debita: poſſit tamen à legatis detrahere falcidiam, ſi ipſi, deducto toto ære alieno, de reliquo non remaneat quarta pars ſolutis integrè legatis. Eademq; ratione, ſi deducto toto ære alieno nihil omnino remaneat, nihil tenebitur ſoluere legatarijs. Quòd ſi inuentarium non confecerit, teneatur ſoluere debita, & legata integra, neq. detrahere poſſit à legatis falcidiam. Si autem intra tempus ad deliberandum ei datum hæreditatem repudiauerit, neq inuentarium antea confecerit, tenetur reſtituere res hæreditarias (intellige, ſi eas occupauerat) vel creditoribus (ſi non ſit, qui hęres eſſe velit) vel hæredibus, ſtaturq. iura vero eorum, qui eas recipere debent, quo ad earum quantitatem, vt ſi iurent plures fuiſſe, aut tantæ, uel tantæ quantitatis, eas in eo numero, & quantitate teneatur reſtituere, facta per iudicẽ taxatione circa earum valorem. Porrò ſtari ita iuramento eorum, qui illas debent recipere, appellant iura, & Doctores, dari iuramentum in litem. Hæc omnia habentur. l. vlt. §. ſin autem hoc. C. de iure delib iuncto auth. de hæredib. & falcid §. hinc nobis, & §. ſin verò non fecerit. Circa iuramentum autem in litem in prædicto euentu lege inter alios Couar. c. t. de teſt. num. 17. *Iuramentum in litem quid.*

DISPVTATIO CCXVII.

Vtrum hæres inuentarium non conficiens, aut tempus ad deliberandum poſtulans, teneatur in foro conſcientiæ vltra vires hæreditatis, & quid de Eccleſia, & quibuſdam alijs in foro exteriori.

IN complementũ diſputationis præcedentis ab vltimo eorũ, quæ propoſita ſunt, eſt incipiendum. Docẽt uerò Doctores communiter, quos Greg. Lòpez. l. 5. tit 6. p. 6. gl. 1. Couar. c. 1. de teſt. nu. 14. & Aluar. Valaſ conſul. 52. nu. 46. referunt, & ſequuntur, eos ſucceſſores vniuerſales, qui hæredes non ſunt, eſto inuentarium nõ cõficiant, nequaquã teneri creditoribus, aut interdũ aliquibus legatarijs, ultra uires hæreditatis. Eiuſmodi ſunt, executores hæreditarij, qui vicem tenẽt hæredũ, ut ſi quis in hæredẽ animã ſuã relinquat, præſcribens teſtamento in quæ opera pia velit ſua bona inſumi, nonnullaque legata, ſiue pia, ſiue non pia relinquens, inſtituendo ſimul vniuerſalem ſuę vltimę volunta- *Succeſſores vniuerſales, qui hæredes non ſunt, qui.*

A tis executorem, ſeu teſtamentarium aut teſtamentarios. Tales etiã ſunt vſuſructuarius vniuerſalis bonorum relictus a defuncto; pater, qui iure peculij occupat bona filij familias; monaſterium occupans bona ingredictis religionem propter ingreſſum; fiſcus occupans bona eius, cui propter delictum confiſcantur; aut occupans bona vacantia diſcedentis ab inteſtato ſine coniuge & conſanguineo vſque ad decimum gradum, quia in eo euentu non ſuccedit titulo hæredis; atque ille, cui, libertatum conſeruandarum cauſa, addicuntur bona defuncti: ſi enim defunctus libertates aliquas uel teſtamento, vel codicillo aliquibus reliquit, neque ſit hæres ex teſtamento, aut ab inteſtato, qui hæreditatem velit adire, ne libertates illæ pereant, conſtitutum eſt, vt ſi quis, præſtita ſufficiente cautione, petat bona defuncti, ut de illis creditoribus ſatisfaciat, expleatq; voluntatem defuncti, eaq. ratione libertates vim habeant, illi addicantur, vt habetur inſt. de eo, cui liber. cauſ. & alijs iuribus. Ratio autem cur hi omnes, eſto inuentarium non cõficiant, vltra vires hæreditatis non teneantur, eſt. Quoniam non ſunt hæredes: diſpoſitio aũt præcedente diſputione explicata, eſt iuris poſitiui, ſupra id, qđ ſtando in ſolo iure naturali ratio ipſa rei poſtulabat: quarè, cùm de ſolis hęredibus ſit lata, extendenda ad eos non eſt, qui hæredes nõ ſunt.

Quæſtio. De eccleſia, aut alia cauſa pia, ſi hæres inſtituatur, neque inuentarium conficiat, dubitant Doctores, num in ſoro exteriori ultra vires teneatur hæreditatis. Bar. l. 1. C. de ſacroſ. eccleſ. Baldus, & multi alij, quos Aluar. Valaſ. conſul. 52. nu. 47. & Couar c. 1. de teſt. nu. 14. referunt, negant teneri. Potiſſimum eorum fundamentũ eſt, quoniam in eccleſia locum non habet præſumptio, quòd occultauerit aliquid de bonis defuncti: lex autem ſtatuens, vt hæres inuentarium non conficiens teneatur vltra vires hæreditatis, fundatur in præſumptione, quòd aliquid occultauerit: aut certè ratio motiua condendi eam legem fuit, ne bona occultarentur, quæ ratio ceſſat in eccleſia: quarè per epicheiam præſumendum eſt, legislatorem illam non comprehenſurum, ſi occurriſſet, eſtq; in ſe ſatis æqua hæc opinio, à qua ait Aluar. Valaſc. recedendum non eſt in hoc Luſitaniæ Regno in iudicando, iuxta ordina. lib. 2. tit. 5. eo quòd opinio Bart. ſit.

Deciſio. Contrariam ſententiam affirmãt gloſſa cap. 1. de teſt. & multi alij, quos Doctores citati referunt. Eam meo iudicio efficaciter confirmat auth. de hæredib. & falcid. Cùm enim l. vlt. §. vlt. C. de iure deliber. excepti eſſent ſoli milites, vt, eſto inuentarium non conficerent, ultra vires hæreditatis non tenerentur, in eo auth §. quia verò duplex, his verbis id reuocatum eſt. Hęc omnia obtinere ſimiliter, & in nõ ſcriptis teſtamentis, & in omni vltima voluntate ſancimus; & in omni perſona, ſiue priuata, ſiue militari, ſiue ſacerdotali, ſiue imperiali, ſiue alterius cuiuslibet: communem namque omnibus hominibus hanc legem ponimus. Ecce, neque Sacerdotalem perſonam (vbi Epiſcopi etiam comprehenduntur) neq. imperialem, ac proinde neq. fiſcum titulo hæredis ſuccedẽtem, excepit, eſto ſuſpicio fraudis in eis perſonis non eſſet: adiecitq., ſiue alterius cuiuslibet, ut omnem vniuerſim perſonam, aut perſonas cõprehenderet. Et paulò antea. §. pupillis autem, comprehendit etiam minores omnes, eſto pupilli ſint, dicens, remanere eis duplex ſubſidium, nempe reſtitutionis in integrum, & actionis cõtra negligentes curatores, qui eis de damno ſubſecuto tenentur, eò quòd non confecerint inuentarium. Expediebat verò pupillos comprehendi: quoniam ij, qui negotium ipſorum agerent, poterant aliquid ſurripere, & occulrare. Et eodem modo poterunt id efficere, qui eccleſiæ, aut cauſæ piæ negotiũ egerint: quare eccleſia etiam comprehẽdetur, habebitq. ſubſidium reſtitutionis in integri. Eandem ſenten-

B tiam confirmat, ꝙ ante legem vlt. C. de iure deliber. omnes vniuerſim hæredes eo ipſo, quòd hęreditatem adibant, tenebantur ad omnia debita defuncti, etiam vltra vires hęreditatis, idq. ex quaſi contractu, quem iuris diſpoſitione cõficere cenſebantur, quo ſe ad id aſtringebant, vt diſput præcedente dictum eſt, conſentitque communis Doctorum ſentẽtia: cùm ergo. l. vlt. C. de iure deliber. ſolùm excepti ſint, qui inuentarium conficerent, & tempus ad deliberandum non exigerent, ſoliſque militibus conceſſum ſit priuilegium, vt, eſto inuentarium non conficerent, vltra vires hæreditatis non tenerentur, id verò in auth de hæred. & falcid. reuocatum ſit: conſequens eſt, ut eccleſia hæres exiſtens, neq; inuentarium conficiens, in antiquo iure remaneat, ac proinde, vt ex quaſi contractu teneatur creditoribus defuncti, etiam vltra vires hæreditatis. Quia ergo hæc adeò perſpicua ſunt in iure, concedendum non eſt vllã

C in hoc Luſitaniæ Regno eſſe obligationem ferendi ſententiam iuxta opinionem Bart. ut Aluar. Valaſ. voluit. Præſertim cùm, quod ad creditores attinet, noſtra ſit cõis doctorum ſententia, vt patet, ſi auctoribus qui pro noſtra ſententia citantur, adiungas doctores, quos Couar. pro limitatione, de qua mox eſt ſermo, citat.

Couar. nu. 14. citato. noſtram ſentẽtiam amplectitur. Cenſet tamen, cum multis alijs quos citat, limitandam eſſe, vt locum habeat comparatione creditorum defuncti dumtaxat: ſecus autem comparatione legatariorum. Quoniam

D de antiquo iure hæres ſolis creditoribus tenebatur ultra vires hæreditatis: lex autem vlt. C. de iure delib. & auth. de hæredib. & falcid. addiderunt, quod ſi hæres inuentarium non conficeret, teneretur etiam legatarijs vltra vires hęreditatis, idque ex præſumptione, quòd ſurripuerit aut occultauerit de bonis hæreditarijs: quarè, cùm præſumptio hęc locum oon habeat in eccleſia, neque diſpoſitio harum legum locum io ea habere debet quoad legatarios. Grego. Lopez ad l. 10. tit. 6. par 6. valde dubius eſt, an limitatio hæc admittenda ſit, multaque in contrarium obijcit.

Dicendum verò arbitror, duo illa iura non fundari in ſola præſumptione, ſed ſimul ét in pœnam negligentiæ conficiendi inuentarium, traſgrediendiq; diſpoſitionem illam, cuius obſeruatio valde eſt neceſſaria ad fraudes vitãdas id ſtatuiſſe. Atque hoc non obſcurè indicant,

verba

verba illa l.vlt.§.ſin verò poſt quàm.C.de iure deliberãdi;nec legis noſtrę beneficio perfruantur, quam contemnendam eſſe cenſuerunt. Et multò apertius uerba illa auth. de hæredib. & falcid.§.ſi uerò non ſecerit; Dabit, inquit, pœnam exactio ſuæ malignitatis, cur tranſcenderit leges, ex quibus cautè omnia agens, nihil poterat damnificari,&c. Vnde idem auth § pupillus,& §.quia uerò duplex, uerbis illis ſupra relatis, de omni uniuerſim perſona loquitur, etiam ſi clericus,Epiſcopus, aut Imperator ſit, comparatione, non ſolùm creditorum defuncti, ſed etiam legatariorum, vt authenticum illud intuenti erit perſpicuum; cum tamen in Imperatore, Epiſcopo,& alijs clericis, locum non habeat præſumptio, quòd de rebus hæreditarijs aliquid ſurripuerint aut occultauerint. B Confirmat Greg. Lopez ubi ſupra, iura illa nõ fundari in præſumptione. Primò, ex authen. ipſo de hæredib.& falcid.§.ſancimus,illis verbis; Per ea quæ fortè ſurripiunt aut malignantur:cùm enim dicat, fortè,vult idem eſſe, eſto nec ſurripiant nec malignentur. Vnde illa ſolum eſt una ex cauſis motiuis & impulſiuis ad condendam legem. Deinde ex §. ſi uerò non fecerit illis uerbis; licèt puræ ſubſtantiæ morientis tranſcendat menſuram legatorum datio,ſtatimque ſubiungitur, id in pœnam ſtatui ob legem non ſeruatam.

Iuxta hæc ergo dicendum arbitror, quòd cum comparatione legatariorum hæc in pœnam quoq; ſtatuta ſint,ſanè neque in Eccleſia, neq; in quocunq; alio hærede locum habent C ante latam ſententiam. Prætereà cùm,ubi nulla eſt culpa,locum non habeat pœna,etiam in exteriori ſoro,ſi in eo conſtet nullam fuiſſe culpam; vtique quando uel in Eccleſia,quoad cõmunitatem & miniſtros ad id deputatos,uel in quocunq; alio hęrede nulla interueniſſet culpa, quoniam ex probabili ignorantia legis vel in aduertentia omiſſa eſſet confectio inuentarij, aut ſolemnitas in eo requiſita,neque in ſoro exteriori teneretur legatarijs ultra vires hæreditatis:ſecus autem ſi in Eccleſia hęrede inſtituta,quoad cõmunitatem vel ipſius miniſtros, culpa interueniſſet,vel in quocunq; alio hærede: aut ſi rationabilis cauſa in aliquo miniſtrorum eſſet ſuſpicandi de eo, quòd aliquid occultaſſet aut ſurripuiſſet.

Quæſtio. D Quod attinet ad primum eorum, quæ in titulo huius diſputationis propoſita ſunt, communior doctorum ſententia eſt, hæredem non Cõmunis opinio. conficientem inuentarium, neque legatarijs, neq; creditoribus teneri ultra vires hæreditatis. Eodemque modo hæredem poſtulantem tempus ad deliberandum,inuentariumq; conficientem, non teneri creditoribus in eodem conſcientiæ foro ultra uires hæreditatis. Ita Panor.c.1.de ſolutionib.nu.4. Ant. Gom.ad l. 3. Tauri num.121.Bart. Hoſtienſis, & plerique alij,quos Ant.Gom.ubi ſupra,Couar.cap.1.de teſt.num.16.& Greg.Lopez ad l.10 tit.6.par.6. referunt.

Hanc ſententiam probant, quoniam iura, quæ ſtatuunt vt eiuſmodi hæredes teneantur Argumentum. vltra vires hæreditatis, fundantur in præſumptione, quòd ſurripuerint aut occultauerint

A dè rebus hęreditarijs; id quod ſatis innuit authenticum de hæredib.& falcid. §.hinc nobis, verſ. ſancimus illis uerbis; Per ea quæ fortè ſurripiunt;eamq; præſumptionẽ uoluerunt eſſe iuris & de iure, aduerſus quam non admitteretur probatio, ſed ſola confeſſio creditoris aut legatarij,quia inter erat nihil eſſe ablatum: in foro autem conſcientię,quando de veritate conſtat,locum non habet præſumptio. Vnde conſequenter hi auctores volunt, creditorem, aut legatarium, qui ſibi perſuadet, hæredem ſoluere aliquid vltra uires hęreditatis, lethaliter peccare id exigendo, & adiudicatum accipiendo, teneriq; ad reſtitutionem illius, omniũmque damnorum ea de cauſa hęredi illatorum; hæredemque poſſe ſacere occultam de B his omnibus compenſationem.

Confirmant ſuam ſententiam ex cap. quamquam de uſur. lib.6. ubi apertè innuitur, hæredes ſolùm iuxta vires hæreditatis teneri ſoluere malè parta à defuncto per vſuras. Confirmatio.

Paul.Caſtrenſis & alij,quos Couar.& Greg. Lopez ibidem citant, in cõtraria omnino ſunt ſententia:quoniam,inquiunt,lex illa non in ſola præſumptione fundatur, ſed ad euitanda ea incommoda, quæ facilè poterant inde oriri, iuſtè fuit ita lata: lex autem iuſta obligat in ſoro conſcientiæ.

Couar.nu.16. citato cum Aretino, quod ad legatarios attinet, omnino amplectitur communem opinionem. Quod ad creditores verò ſpectat,ab ea diſſentit,aſſeritq; cum Paulo Caſtrenſi & alijs,hæredem in foro conſcientiæ il- C lis teneri vltra vires hæreditatis. Cum Couar. conſentit Aluar. Valaſc conſult. 52. num. 33. Greg. vero Lopez quamuis multum propendeat in opinionem Pauli Caſtrenſis,etiam quo ad legatarios, tandem anceps eſt, an omnino Couar. & alijs ſit adhærendum.

Quod hac de re ſentiam, ſequentes concluſiones explicabunt. Prima eſt. Hæredes in- 1. Concl. uentarium non conficientes,aut tempus ad deliberandum efflagitantes,etiã in foro conſcientiæ,tenentur creditoribus vltra vires hæreditatis, nulla omnino expectata ſententia. In hac concluſione diſſentimus a communiori opinione Doctorum cum Couar. Aluaro Valaſ. Greg.Lopez,& Doctoribus,quos citant. Probatur, quoniam, vt diſputatione præcedente D dictum eſt, conſentiuntque Doctores omnes, ante l.vlt. C.de iure delibêr. hæredes hoc ipſo, quòd hæreditatem adibant,ſiue conficerent inuentarium, ſiue non, tenebantur ex quaſi contractu creditoribus omnibus, etiam vltra vires hæreditatis, idque in foro conſcientiæ, nulla expectata ſententia: quoniam diſpoſitio illa neque in præſumptione vlla fundabatur, neq; in pœnam id ſtatuebat,ſed in bonum publicũ, atque ad vitandas lites,& fraudes volebat, vt, qui hæreditatem adiret, tacitè eo ipſo ad id ſe aſtringeret,onuſque illud ſubiret, æqualiter ſe exponendo commodo aut periculo hæreditatis,eaque de cauſa concedebatur illi tempus ad deliberandum:ſed l.vlt.C.de iure delib. ſolùm ab eo onere eximit eos, qui & inuentarium conficerent & tempus non peterent ad deliberaudum,reliquos verò apertiſſime ſub onere le

gum antiquiorum reliquit, neque eſt ius aliquod, quod poſteà eos exemerit: ergo, qui inuentarium non conficiunt, aut tempus petunt ad deliberandum, tenentur hodie creditoribus in foro conſcientiæ vltra vires hæreditatis. Solùm eſt, quòd pcnbemus. l. vlt C. de iure delib. eos ſolos exemiſſe, reliquos verò ſub antiquo onere reliquiſſe. Id quod profectò perſpicuè patet, tum ex tota lege, tum præcipuè ex ijs, quæ ſequuntur. In primis ex §. cum igitur hæreditas, vbi dicitur, eum, qui certã habet ſpem copioſiſſimam eſſe hęreditatem ad omnia onera ſoluenda, poſſe ſtatim illa adire ſine tempore ad deliberandum, & ſine inuentario: veruntamen integrè manere ſuppoſitum creditòribus, vt illucuſque ante illam legem fuerat. Deinde ex §. ſin verò poſtquam, vbi, commemoratis. §. præcedentibus commodis, quæ ea lex eis concedebat, qui inuentarium conficerent, de eis, qui hæreditatem adirent, neque Inuentarium conficerent, ibi dicitur. Debitis hæreditarijs in ſolidum teneantur, nec legis noſtrę beneficio perfruantur, quam contemnendam eſſe cenſuerint. Vbi vides, maniſeſtè excipi à beneficio, & priuilegio illius legis, & relinqui in antiqua diſpoſitione. Idem quoque perſpicuè patet ex. §. ſin autem, quo in loco, poſtulantes tempus ad deliberandum, & inuentariũ conficientes, ſequentibus verbis docet excipi à priuilegio huius legis, & manere in diſpoſitione iuris antiqui. Cùm enim, inquit, gemini tramites inuenti ſint, vnus quidem ex antiquioribus, qui deliberationem dedit, alter autem nouus a noſtro numine repertus, per quẽ adeuntes ſine damno conſeruantur; electionem ei damus, vel noſtram conſtitutionem eligere, & beneficium eius ſentire, vel ſi eam aſpernandam exiſtimauerit, & ad deliberationis auxilium conuolauerit, eius effectum habere, & ſi non intrà datum tempus recuſauerit hęreditatem, omnibus in ſolidùm debitis hæreditarijs teneatur, & non ſecundùm modum patrimonij, ſed etiam ſi ex exiguus ſit cenſus, tamen quaſi hæredem eum in totum obligari, & ſibi imputet, qui pro nouo beneficio vetus elegerit grauamen. Hæc ibi. Ex quibus luce clarius conſtat, hunc excipi à beneficio huius legis, & relinqui in mera diſpoſitione antiqui iuris.

2. Concl.

Secunda concluſio. Hæres inuentarium nõ conficiens, non tenetur ante latam ſententiam legatarijs vltra vires hæreditatis. Lata autem ſententia illis in foro conſcientiæ ultra vires hęreditatis tenetur; modò tamen in culpa fuerint inuentarium non conficiendo. Prima pars, in qua à communiori ſententia & à Couar. non diſſentimus, probatur: quoniam; vt diſputatione præcedente dictũ eſt, hæredes ante. l. vlt. C. de iure deliberandi, nõ tenebâtur legatarijs vltra vires hęreditatis, eò quòd legatum ex liberalitate teſtatoris, & non ex vllo debito emanet, eaque de cauſa, ſicut teſtator ad legatum non tenebatur, ita neque hæredes, qui defuncti perſonam repræſentant ad illud ſoluendum tenebantur, niſi iuxta vires hæreditatis: authenticum autem de hæredib. & falcid. in pœnam ad fraudes vitandas ſtatuit, vt ſi hæres inuentarium non conficeret, teneretur legatarijs vltra vires hæreditatis, vt ſupra oſtēſum eſt: quarè, cùm pœna ante latam ſententiam non debeatur, conſequens eſt, vt prima pars noſtræ concluſionis vera ſit.

In ſecunda verò parte à Couar. & alijs, qui cum illo cõſentiunt, diſſidemus: notiſſimaque eſt ea pars, poſito quòd in pœnam iniunctum ſit hæredi, vt ſi inuentarium non conficiat, teneatur legatarijs vltra vires hæreditatis: id quod nos ſupra ſatis perſpicuè oſtendimus: Couaruuias autem arbitratus cùm communi ſententia ſolũ ex præſumptione, quòd de bonis hæreditatis eſſet occultatum aut ablatum, id fuiſſe ſtatutum, in eam iuit ſententiam, vt, etiam poſt condemnationem, hæres in foro conſcientiæ nõ teneretur legatarijs vltra vires hæreditatis, legatarioſque, ſi quid ita acciperẽt conſcij, id tribui ultra vires hæreditatis, teneri in eodem conſcientiæ foro illud reſtituere.

Ad argu. cōmunis opinionis.

Ad argumenta contrariæ opinionis, quatenus cum his duabus concluſionibus pugnant, ita reſpondendum eſt. Negandum eſt iura illa fundari in præſumptione, ut ſatis oſtenſum eſt. Neque id probant uerba illa quæ referuntur: quoniam ſolùm exprimunt vnam è cauſis motiuis cur lex illa pœnalis in bonum commune meritò ſtatuta ſit, ut ſatis eſt explicatum.

Ad confirmat.

Ad confirmationem dicendum eſt, idcirco eo capite innui hæredes teneri ſolùm reſtituere iuxta vires hæreditatis, quoniam ſupponitur confectum fuiſſe inuentarium, ut regulariter fieri conſueuit, iureque eſt ſtatutum ut fiat.

DISPVTATIO CCXVIII.

De forma inuentarij.

Inuentarium quādo incipiendum.

IN inuentario conficiendo ſequens forma ſeruari debet. In primis hæres, ſiue is ex teſtamento ſit ſiue ab inteſtato, tenetur intrà triginta dies incipere inuentarium, ut habetur l. vlt. §. ſin autem dubius, C. de iure deliberan. Dubium tamen eſt, unde hi dies incipere debeant ſupputari. Quidam dixerunt à puncto delatæ hæreditatis, hoc eſt, à morte eius in cuius bonis ſucceditur. Salycetus, Fulgoſus, & alij dixerunt, ſupputandos eſſe à puncto ſcientiæ, quòd delata ipſi eſſet hæreditas. Atque huius ſententiæ eſt gloſſa in authen. ſed cum teſtator, in uerb. ſtatutum. C. ad l. Falcid. Eandem innuit gloſſa in auth. de hæred. & Falcid. §. ſancimus verb. tempora. Quin hoc mihi videtur apertiſſimè eſſe ſtatutum l. vlt. C de iure deliber. neque expectandum eſſe hæreditatis aditionem, ut dies illi computari incipiant, ut Bart. & alij, quos referemus, affirmant. Primò, quoniam in §. ſin autem dubius, ſic ſcriptum legimus. Vt intra triginta dies poſt apertas tabulas, uel poſtquam nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam ſibi ab inteſtato hæreditatem cognouerit, numerandos, exordium capiat inuentarium. Ecce, à ſcientia aperturæ teſtamenti in quo hæres eſt ſcriptus, aut à ſcientia delatæ ſibi ab inteſtato hæreditatis dixit connumerandos. Et idem habetur l. 5. tit. 6. par. 6. cuius hæc ſunt verba. Y deuen comen-

car

car à hazer eſte inuentario à treynta dias dende que ſupieren que ſon herederos del finado. Secundo, quoniam idem innuitur. §. fin vero poſtquam, dicitur enim; ſi poſtquam adirent, inuentarium facere diſtulerint, & datum iam à nobis tempus ad inuentarij confectionem efflu erit, vbi effluxunt trium menſium, aut anni, ſupputandū innuitur, nō ab aditione ſed à principio eadem lege dato nēpe à puncto ſciētiæ hæreditatem eis eſſe delatam. Tertio, qm. §. fin aūt hoc, ſic habetur. Sin aūt hoc; aliquis fecerit (.i. tēpus ad deliberandum petierit) & inuentarium conſcripſerit: neceſſe eſt enim omnimodo (id eſt, ſiue hæreditatem poſſe à adeat, ſiue non) deliberantem inuentariū cum omni ſubtilitate facere, &c. Et infra dicitur, quod ſi poſt deliberationem recuſauerit (hæreditatē ſcilicet) inuentario minimè conſcripto, tunc res hæreditarias crediroribus, aut ijs, qui ad hæreditatem vocātur legibus, reddere compellatur, quantitate earum ſacramento, accipientiū manifeſtanda Ecce, inuentarium conficere debet hæres, eſto tempus ad deliberādum petat, poſteaque hereditatem recuſet; alioquin ſi illud facere omiſerit, iuratur aduerſus eum in litem. Gloſſa tamē l vlt. §. fin autē dubius uerb. delatam, & gloſ. verb. conſummationem. C. de iure delibera. dicunt, dum dicitur, à tempore ſcientię, ſupplendum eſſe, & aditæ hæreditatis, & in eadem ſententia ſunt Bart. & communis Doctorum ſententia, quam referunt, & ſequuntur Greg. Lopez ad l. 5. tit. 6. p. 6. & Aluar. Valaſ. conſul. 52. num. 5. Cenſet tamen Bartol. limitandam eſſe, niſi hæres malitioſè differat adire hæreditatem: nam tunc computandi erūt à die ſcientiæ. Atque Aluar. Valaſ. ſē vidiſſe iudicatum iuxta eum ſententiam. Conueniuntue ro Doctores tam huius, quam præcedentis ſententiæ, ſi adſit legitimum impedimentum conficiendi inuentarium, vt quia hęres erat abſens vel in vincula coniectus, aut morbo laborabat, aut aliud ſimile, triginta dies non incipere ſupputari, niſi à tempore quo ceſſat impedimentum. Ego potius eligerem priorem ſententiam (etiam in hoc Luſitaniæ Regno) quia video eſſe apertam in iure: hæc vero alia non defenditur, niſi peregrinis, & uiolentis, expoſitionis, quibus noua conditio ſuppletur. Et quoniam nullum illius video ſolidum fundamentum. Dicere uamque hæredem inſtitutum, aut abinteſtato, non eſſe ſimpliciter hæredem ante aditā hæreditatem, vt ſubſcribere debeat in inuentario, ſicut l. vlt. C. de iure delib. ſubſcribere præcipitur, nihil ſane cogit. Tum quia autores contrariæ opinionis fatentur, ſi malitia hæreditatem non adeat, ſupputari dies illos à puncto ſcientiæ; & tamen neque tunc hæres eſt. Tum vel maxime, quoniam lex, vt inuentarium valida ſit, conficique omnino debeat, contenta eſt, vt, illo imperfecto modo ſit hæres, puniatque illum, ſi tempus ad deliberandum petiuit, & recuſat hæreditatem, nec inuentarium intra tempus a lege præſcriptum confecit, vt l. vlt. C. de iure deliber. apertiſſimè conſtat.

Dubium. Dubium eſt, quid ſi hæres inuentarium non incepit intrà triginta dies à tempore ſcientiæ, aut hæreditatis aditæ, ſed tamen illud abſoluit

A intrà tempus datum ad illud abſoluendum, cenſebiturne inuentarium confeciſſe, vt potiri poſſit commodis inuentarium conficientis; Ioan. Andre. & quidam alij negant: quoniam non eſt ſeruata forma ad illud conficiendum. l. vlt. C. de iure deliber. data Bart. Cin. & alij, quos Greg. Lopez ad l. 5. tit. 6. p. 6. & Aluar. Valaſ. conſul. 52. nu. 8. referunt, ac ſequuntur, affirmant validum eſſe, & hāc affirmant Aluar. Valaſ. eſſe communem ſententiam. Eam vero confirmant. Tum quia illa cenſetur omiſſio leuis ſolemnitatis, quæ actum non uitiat, iuxta l. prima. §. vltim. ff. de ventre inſpiciendo. Tum etiam, quoniam potius eſt attendendum ad effectum, & ad mentem legis, quam ad eius verba. Deciſio.

B Secundum, in conficiendo inuentario obſeruandum, eſt, vt intrà ſexaginta alios dies perficiatur. Si tamen res defuncti, vel maxima earum pars diſtant à loco, in quo ſunt hæredes, confici debet intrà annum à morte teſtatoris ſupputandum, poſſuntque tunc inſtitui procuratoris ab hæredibus, qui illud conficiant vice ipſorum. Ita habetur l. vlt §. ſin autem dubius, & §. ſin autem à locis. C. de iure deliber. Lex tamen Caſtellæ. 5. tit. 6. p. 6. quando res diſtant, concedit annum ultra tres menſes, ſeu vltra nonaginta dies, qui conceduntur, quando res nō diſtant, & ita videtur conſuetudine in eo Regno receptum, ut conſtat ex practica Gabriel. Monteroſo tract. 7 fol. 172. in princip. practicę de los inuentarios. Inuentarium quando abſoluendum.

C Verum autem iudex abreuiare, aut prorogare poſſit tempus hoc datum à lege. Aluarus. Valaſ. loco citato. nu. 9. ait quanuis Iudex facultatem habeat à iure abreuiandi terminos lege præſcriptos adiudicandum, vt habetur l. 2. ff. de re iudicata: contrarium tamen ex Odofre. & Baldo in re propoſita eſſe magis receptū, quoniam huiuſmodi actus non eſt expediēdus per iudicem, ſed per partem, cui terminus eiuſmodi à lege conceditur, ac præſcribitur. Vnde ait, in hoc Luſitano Regno ſolere recurri, non ad iudicem, ſed ad Regem, vt diſpenſet in tempore prorogatione ad conficiendum inuentariū ex aliquibus iuſtis cauſis, etiam ſi minores interueniant ſubiungitque ſe vidiſſe non ſemel fuiſſe à Rege diſpenſatum.

D Intrà tempus datum à iure ad inuentarium cōficiendum, neque creditores, neque legatarij exigere quicquam poſſunt ab hæredibus, vel illos in iudicium uocare, aut quicquam uſurpare, uel moleſtiam ullam inſerre. Id tamen tēpus non computatur hæredibus, ut pręſcribere poſſint aduerſus creditores. Hęc omnia habentur. l. ult. §. donec tamen. C. de iure deliber. & l. 7 titul. 6. par. 6 Notant autem ibi gloſſa & Greg. Lopez. l. 7. citata, atque Doctores communiter iuxta uaria iura, quę citant, uniuerſim quando quis à iure eſt impeditus ne agat & exigat, tempus illud non computari ad preſcribendum aduerſus ipſum. Additio ad Gloſſam citatam præterea notat cum Bartolo, licet hæredes conueniri non poſſint a creditoribus defuncti intra tempus ad inuentarij confectionem datum; hæredes tamen intra idem tempus conuenire poſſe debitores defuncti

Circa

Circa hæc tamen duo præcedentia requiſita in inuentarij confectione obſerua. De iure huius Luſitaniç Regni, quando defuncto patre manent filij aut nepotes minores, qui hæredes ſint iudicem intrà menſem à morte talis patris teneri conficere inuentarium. Si vero mater moriatur ſuperſtite patre aut auo paternò, iudex tenetur præcipere illis, vt intrà menſem à morte talis matris illud conficiant, adhibito eis iuramento, quod legitimè illud efficient. Similiter ſi quis alius è vita diſcedat, per cuius mortem hæredes minores aliqui exiſtant, tenetur ſimiliter à die, à quo id ſciuit, præcipere vt intrà menſem fiat ſimiliter inuentarium. Eſto autem iudex nihil præcipiat, eo ipſo, quod aliquis parentum è vita diſcedit relictis deſcendentibus minoribus, qui hæredes ſint B ipſius tenetur parens ſuperſtes, aut auus, ſi vterque parens defunctus ſit, conficere inuentarium intrà duos menſes à morte talis parentis, idque coram tabellione iudicis orphanorum, acceptoque iuramento à iudice orphanorum, quòd legitimè illud efficiet. Quòd ſi quicquã horum prætermittat, ipſo facto incidit in pœnam, vt nunquam hęres eſſe poſſit in bonis talium minorũ, &, ſi pater ſit, aut auus paternus, amittat vſumfructum in bonis talium minorum. Quamuis, quod de vſufructu aui ibi diſpoſitum eſt, per oſcitantiam conditorum legum illarum ſit, ſcriptum, eò quòd in hoc Regno auus non habeat vſumfructum in bonis nepotum, ut inferius vtrunque copioſius dicetur. Item mater aut auus eo ipſo amittit tutelã C & curam talium minorum. Ita habetur primò libro Ordin, tit. 67. §. 3. 4. & 6. Obſerua tamen, quòd quia lex iſta pœnali eſt, locum non habet in foro conſcientiæ ante latam ſententiam, eſto in ea dicatur ipſo facto: lata tamen ſententia retrotrahentur ad tempus commiſſi delicti ad effectum amiſſionis vſusfructus, & ſucceſſionis in bonis talium minorum.

Inuẽtario adeſſe debet notarius aut tabellio.

Tertium, in confectione inuentarij requiſitum, eſt, vt adſit Notarius, ſeu Tabellio. Ita habetur. l. vlt. §. ſin autem dubius. C. de iure deliber. Quamuis autem ibi de Tabellionibus in plurali mentio fiat, gloſſa tamen ibi, & gloſ. in Auth. de hæredib. & Falcid. §. ſãcimus, verb. Tabullaris, dicunt, apponi plurale pro ſingulari, & l. 5. tit. 6. part. 6. de Tabellione in ſingulari loquitur. Verumtamen in caſu, ut ſubiun- D git gloſ. illa prior, neceſſarius eſt alius Tabellio, qui interſit ſubſcriptioni, nempe quando hæres ſubſcribere neſcit; aut non poteſt, vt dicetur. Debet tamen intereſſe unus atque idem Tabellio a principio vſque ad finem inuentarij, ut bene ait gloſſa in Authentico de hæredibus & Falcid. §. ſancimus, verb. inuentarium, Aluar. Valaſ. Conſul. 52. num. 24. innuere videtur, iuxta praxim huius Luſitani Regni hoc vltimum non eſſe neceſſarium: ait namque iuxta eam ſufficere, ut ſolus hæres per ſe conficiat inuentarium, atque illud ſubſcribat, & poſteà tradat Tabellioni adhibito iuramento, eoque pacto ſatisfacere obligationi inuentarij; iuuarique beneficio & vtilitatibus illius.

Citari debent creditores & legatarij.

Quartum eſt, ut citentur creditores omnes & legatarij. Quamuis autem non ſit textus ex- A preſſus, qui id probet de creditoribus, in Authentico tamen de hæredib. & Falcid. §. ſancimus, id ex expreſſe ſtatuitur de legatarijs: atque argumento à minori ad maius id colligũt ex eodem textu gloſſa ibidem, verb. fideicommiſſarios. gloſ. l. vlt. §. ſin autem dubius. verb. cæterorum. C. de iure deliber. & gloſ. in authentica ſed cùm teſtator, verb. legatariorum, C. ad l. Falcid. & Doctores communiter. Si namque legatarij, cùm de commodo tantùm ipſorum agatur, citandi ſunt, multo magis citandi erunt creditores, de quorum detrimento vitando agitur.

Quia ad inuentarij confectionem citatio legatariorũ & creditorum requiritur, voluerunt aliqui, quos Aluar. Valaſ. Conſul. 52. num. 28. B refert, neceſſarium eſſe vt inuentarium fieret coram iudice. Cõis tamen opinio, quam ille ſequitur, contrarium affirmat. Poteſt namque citatio fieri demandato iudicis, quin inuentario conficiendo ipſe aſſiſtat. Præterea authenticum de hæredib. & Falcid. §. ſancimus, non iubet legatarios citari, ſed vocari; quod fieri poteſt per Tabellionem ad petitionem hæredum vt Paulus Caſtrenſis ait. Aluar. Valaſ. ibidem ait, iuxta praxim huius Regni non requiri præſentiam, iudicis ſed dumtaxat iudicem præſtare iuramentum hæredi ſuper inuentario conficiendi. Obſerua tamen, quando defunctus filios minores viginti annis reliquerit, de iure huius Regni iudici orphanorum incũbere intrà menſem, a die obitus conficere inuẽtarium; iuxta ea, quę ſupra dicta ſunt.

C Quando hæredes certi ſunt hæreditatem debita omnia defuncti & legata longo interuallo excedere, iam diſp. 216. ex l. vlt. C. de iur. delib dictum eſt, neque inuentarium eſſe neceſſarium, nedùm obſeruationem ſolemnitatum illius. Quando verò res poteſt eſſe dubia, expedit ſeruentur, ut hęredes tuti ſint, ne de ſuo ſoluere teneantur ac cogantur, quod debitis, & legatis ſatisfaciendis defuerit. Et quod ad citationem legatariorum, & creditorum in hoc euentu attinet, ſi certum eſt, qui nam illi omnes ſint, neque abſentes ſint a ciuitate, in qua ſunt hæredes, & fieri debet inuentarium, ait gloſſa in auth. de hæredib. & falcid. §. ſancimus, verb. ſi uero abſunt, tunc ſinguli in particulari ſunt citandi, ut per ſe, uel per procurato- D res ſuos interſint, aut certè citandi ſunt; qui partes ipſorum agunt, vt tutores, aut curatores, uel maritus, ſignificato illis loco, & tempore in quo fieri debet inuentarium neque ſufficit citatio generalis, ut affirmat communis ſententia, quam Aluar. Valaſ. vbi ſupra nu. 21. refert. Quòd ſi aliqui eiuſmodi legatariorum, aut creditorum qui certi ſunt, abſint, tunc loco illorum adhibendi ſunt tres teſtes fide digni in eadem ciuitate, aut oppido, & bonę op[illegible]onis, & qui bòna habeant ſufficientia, [illegible]ere poſſint, ſi ſimilium aliquid fieri [illegible]erint. Hæc habentur §. ſancimus citato, & l. 5. tit. 6. p. 6 quę addit, ſimiliter adhibendos eſſe tres illos teſtes, quando aliqui, qui præſentes ſunt, & citati fuerint, non interfuerint; idemque affirmauit Azo. Addit aliam teſtes cognoſcere debere hęredes. Hoc tamen licèt dicat. l. vlt. C. de iu-

re

A re deliber. non tamen intelligit, niſi quando hęres neſcit, aut non poteſt ſubſcribere, & ſubſcribit alius tabellio pro eo coram tribus teſtibus. Vtrum autem, ſi aliqui de creditoribus, & legatarijs præſentibus citentur, & alij non, validum ſit inuentarium comparatione eorum, qui præſentes ſunt. Angelus negauit. Probabilius tamen cum Bald. & Bart. eſt contrarium, quod amplecti videtur Aluar Valaſ. nu. 21. citato. Quando dubium eſſe poteſt, an bona defuncti ſufficiant oneribus ſatisfaciẽdis, certumque eſt, aut uerisimile defunctum reliquiſſe debita & creditores, ignoraturque qui nam ij ſint, citandi ſunt per publicas proclamationes, quæ voce pręconis fiunt per plateas, & loca ad id cõſueta. Ita cum Bart. & Bald. Maranta de ordine iudiciorum. p 6. c de citatione. n. 98. & Docto- B res communiter. Gaſpar. Monteroſ. tract. 7. tit. in practica de los inuentarios, ait, interdum fieri innentarium ſine iudicis autoritate miniſterio tabellionis, interdum verò iudicis autoritate, præuijſque tribus publicis præconijs, habereque hnc modo longe maiores vires, lateq; tradit formã, qua hoc pacto inuentariũ in Regno Caſtellæ fiat. Aluar. Valaſ vbi ſupra. nu. 22. ait. Hodie praxis huius Regni omnes iſtas ſcrupuloſitates relegauit: quia nõ requirit citationem, non ſolum legatariorum ſed neq; creditorum: & hoc forſan, quia liberum manet illis re ſarguere inuentarium tanquam diminutum, vel alias, & ideò excuſatur hodie illorum citatio in confectione. Hæc ille. Et loquitur, ẽt de citatione particulare, quando conſtat quis ſit legatarius, aut creditor. Fortaſſe tamen quã- C do hæreditas debitis multis manifeſte eſſet implicata, ſiue creditores eſſent certi, ſiue incerti, inuentariumque hæres conficeret non ſeruata forma tradita in iure, & à nobis quo ad citationem explicata, cogeretur in hoc Regno ſatisfacere debitis, & legatis vltra vires hęreditatis: præſertim quando perſpicuum non eſſet, nihil fuiſſe occultatum, nullamque interueniſſe fraudem. Cæterum hoc peritioribus in praxi iudicandum relinquo.

Luſitanæ praxis.

Inuentarij aliud requiſitum.

Quintum requiſitum eſt, vt hæres in capite inuentarij propria manu ſignum Crucis ſcribat. Ita habetur. l. vlt. §. ſin autem dubius C. de iure deliber. & l. 5. titul. 6. p. 6. quę addit, vt tabellio ſic incipiat ſcribere En el nõbre de Dios Padre, Hijo, y Spiritu Sancto, Et quamuis qui- D dam aſſeruerint, omiſſionem huiuſmodi ſolemnitatum reddere nullum inuentarium, eo quod ad formam lege pręſcriptam pertineãt: communior tamen opinio Bart. & aliorum, quos Greg. Lopez ad. l. citatã, & Aluar. Valaſ. conſul. 52. nu. 26. referunt ac ſequuntur, contrarium meritò affirmant: quoniam eſt ad modum leuis illa omiſſio, & de re, quę nullum omnino præiudicium afferre poteſt: quando autẽ ſolemnitas eſt talis, etiam ſi formæ ſeruandæ inſeratur, omiſſio illius non cenſetur vitiare actum. Et ſaltem conſuetudine iã hodie in hoc Regno, & in Regno Caſtellę introductum eſt, ut eiuſmodi omiſſio non vitiet inuentarium. Vnde Gaſpar Monterroſo, dum tradit formam conficiendi inſtrumentum inuentarij, eius ſolemnitatis non meminit.

A Sextum eſt, vt in eo ſcribantur res omnes mobiles, & immobiles. Ita habetur. l. vlt. §. ſin autem dubius. C. de iure deliber. & l. 5. titul. 6. par 6. Intra ea autem ſcribenda ſunt nomina debitorum, & inſtrumenta defuncti: quoniam de numero ſunt rerum, ac bonorum illius. Ita Greg. Lopez ad l. 5. citatam, & Aluar. Valaſ. conſult. 5. nu 1. Vtrum autem in eo neceſſario ſcribenda etiam ſint depoſita apud defunctum, & ei commodata. Multi affirmant, quos ibidem Aluar. Valaſ. refert. Contrarium verò videtur de rigore verum: eo quod non ſint de numero rerum hæreditarium. Conſulit tamen Aluar. Valaſ. vt ſcribatur, ſed cum declaratione, quod depoſita, aut commodata ſint, & ita affirmat conſueuiſſe fieri. Quando autem defunctus re- B liquit filios minores viginti quinque annis, lib. 1. ord. huius Luſitaniæ. regni. tit. 67. §. 3. præcipitur iudici orphanorum, vt in inuentario ſcribi faciat omnia hactenus enumerata eo modo, quo ſcribenda eſſe dictum eſt, & etiam vt in eodem inuentario ſcribantur debita omnia defuncti. Fructus & acceſſiones hæreditati poſt mortem defuncti ſcribi etiam debent in inuẽtario, vt cum alijs, quos citat, ſubiungit Aluar. Valeſ. & ita ait conſuetudine eſſe receptum.

Requiſitũ aliud. Ius Luſi

Quod ſi hæredes aliquid de hæreditate ſurripiant aut celẽt, puniuntur pœna dupli, quod quantitati hęreditatis accreſcat. Ita habetur. l. vlt. §. licentia. C. de iure de lib. Hæc autem pœna, ſi textus ille rectè expendatur, non tam in bonum aliorum hæredum, qui in ea culpa non C fuerint, eſt ſtatuta, quam in bonum creditorũ & legatariorum, vt plura ſint bona hæreditatis vnde integrè debita & legata melius ſolui poſſint. Quarè ex eiuſmodi occultatione bonorũ hęreditatis non redditur nullum inuentarium quaſi non fuiſſet confectum: tunc enim locum non haberet ea pęna; quando quidem, ea ſecluſa, tenerentur hęredes ſatisfacere debita & legata, etiam vltra vires hæreditatis: quod memoriæ eſt commendandum.

De iure huius Luſitaniæ regni. lib 1. ord. titulo 67. §. 8. ſtatuitur, quãdo minores aliqui ſunt hæredes, inuentariumque de mandato iudicis conficitur in euentibus ſupra explicatis, ſi à matre aut patre ſuperſtite, aut ab aliquo alio; qui inuentariũ facere præcipiatur, aliquid fuerit ſubnegatũ, neq; inuentario ſcriptum, amit- D tat illud totum, vt integrum ſit ſolum taliũ minorũ, & in ſuper ſoluat eiſdem minoribus duplum æſtimationis eius, quod ita fuerit ſubnegatum, eſto qui rem illam ſubnegauit, nihil iuris ad rem ita ſubnegatam habuerit, & prætere a vt puniatur pœna periuri.

Grama. deci. 148. arbitratur, ſi ſint aliqui cohæredes cum minoribus, eiuſmodi pœnam applicandam ſimul eſſe cohæredibus qui non deliquerunt, non obſtante diſpoſitione illa ordinationis huius regni. Ducitur, quoniam pœna illa de iure communi. §. licentia citato, impoſita etiam erat, applicandaque erat omnibus hæredibus: ordinatio vero eo pacto eſt locuta, quia frequentius accidit vt in illo euentu applicetur ſolis minorib. & quoniã collocata fuit in titulo vbi de minoribus & iudice orphanorum agebatur. Contrarium tamen iudico eſſe

verum

verum eum collega alio, à cuius opinione ipſe ait ſe diſcedere. Tum quia ordinatio manifeſtè id ſonat, violentaque eſt expoſitio, atque rationes, quas reddit, minus efficaces ſunt. Tũ præcipuè, quoniam de iure communi ſolum ſtatuebatur vt accreſceret hæreditati, vt plus eſſet vnde debita & legata defuncti ſoluerentur, atque adeò incommodum ſolum legatariorũ & creditorum ſancita videtur, ſupponiturque, culpam ab hæredibus omnibus, ſiue vnus eſſet, ſiue plures, commiſſam eſſe: neque ſatisfactis integrè creditoribus & legatariis, hæredes, qui culpam commiſerant, excludebantur ab eo, quod hæreditati ea ratione accreuiſſet: in ordinatione autem huius regni, qui culpam commiſit, omnino excluditur à participio, tũ rei quam occultauit, tum pœnæ dupli, quam cogitur ſoluere. Illud affirmarem, ea omnia bona accreſcere hæreditati ad effectum, vt ex tota hæreditate ſatisfiat integrè creditoribus & legatariis iuxta diſpoſitionem iuris communis. Si tamen ex hæreditate, detractis illis omnibus, integrè ſatisfieri poteſt creditoribus, & inſuper legatariis, obtinentibus deſcendentibus defunctis ſuas integras legitimas portiones, tunc pœna dupli applicanda eſt ſolis minoribus, atque id etiam rei occultatæ, quod occultanti obuenire debebat, vt ordinationes huius regni perſpicuè ſtatuunt; a reliquo autem excludendi non ſunt cohęredes maiores, qui in culpa non fuerunt: quando quidem id omne ſimiliter fuiſſent conſecuturi, ſi res illa ſcripta fuiſset in inuentario.

Ex hactenus dictis patet quid dicendum ſit ad caſum quotidianum in hoc Luſitaniæ regno in confeſsionibus, de quo ſæpe interrogant confeſarij. Viduę, quibus liberi remanſerunt ex marito defuncto, præſertim ſi diuites non ſint, dum inuentarium conficiunt, celare ſolent aliqua contra iuſiurandum, quod eis adhibetur: interrogant vero confeſsarij, quid in eo euentu ſit faciendum. Dico, quamuis lethaliter peccent, tum peccato periurij, tum etiam iniuſtitiæ, ſi res ſint notabilis quantitatis, neque eas reſeruent, vt cum filijs licitè illas inſumant, ita vt inde nullum filiis detrimentum in ſuis bonis eueniat; nihilominus inuentarium eſſe validum, neque ad pœnas teneri ante latam ſententiam. Quod ſi, ſine detrimento ſuæ famæ, & ſine periculo, ne periurii, aliiſque pœnis afficiãtur, res illas manifeſtare poſſent vt inuentario ſcriberentur, ad id eſſent cogendę præſertim ſi ſe iuramento aſtrinxerunt, quod ſi quid poſteà ipſis occurreret, quod in inuentario ſcriptum non eſſet, id manifeſtarent. Quia tamen hoc ſine magno ſuo periculo & detrimẽto ordinariè præſtare non poſſunt; curare debent confeſarii, vt nullum inde detrimentum ſequatur minoribus, ſed id reſarciant, vel cum minoribus ipſis id inſumendo, ita ut tantumdem deſumptibus neceſſario ex bonis eorundem minorũ faciendis compenſent, vel alia via prouideatur, vt nullum omnino detrimentum inde minoribus proueniat. Quo loco obſerua, ordinationes huius Regni lib. 1. tit. 67. §. 3. diſponere, quod ſi res inuentario ſcriptæ mobile ſint, quę in ſuſtentationem minorum inſumantur, aut quas minores illis vtendo (vt ſi veſtes, aut ſimiles res ſint) atterant, matrem, aut quemuis aliũ ipſorum tutorem, vel curatorem, non teneri illas reſtituere, niſi quales fuerint repertæ tempore, quo, ſui iam iuris illis effectis, bona ſua eis ſint reſtituenda.

Quando aliqua bona hæreditatis poſteà reperiuntur, quæ ſcripta non fuerunt in inuentario, præſumitur dolo non fuiſſe ſcripta, ac proinde punitur hęres, qui illa non ſcripſit pœnis ſupra explicatis, niſi ſufficienter probet ex ignorantia, aut iuſto errore eas non ſcripſiſſe. Si tamen proteſtatus fuit quod ſi quæ aliæ res poſteà apparerent, illas manifeſtaret, atque ſcribi faceret, quamuis aliqui reclament, Aluar. Valaſ. conſul. 52. nu. 16. cum multis alij affirmat, tunc non pręſumi dolum, pœnamque euadere, & Grama. deciſ. 148. refert ita in hoc Regno fuiſſe iudicatum in quodam particulari euentu. Excipitur, niſi de dolo conſtet aut vehementer pręſumatur, ut ſi diu, poſtquam ſciuit res eſſe hæreditarias, illas non manifeſtauit neque ſcribi fecit.

Dubium.

Si aliquid in inuentario per errorem fuit ſcriptum tanquam res hęreditatis, cum tamen id hęreditatem non pertineret, vtrum iudicandum ſit pertinere ad hæreditatem, neque in contrarium audiatur hæres, qui illud per errorem ſcripſit.

Deciſio.

Dicendum eſt, ſi eſt res alicuius tertij, audiri illum, & ſi id ſufficienter probet, illi reddi. Si verò ſit hæredis, voluerunt aliqui non audiri, ſed præſumptione iuris & de iure cenſeri eſſe hęreditatis, eaque de cauſa non admitti probationem in contrarium, argumento textus in l. vlt. §. ſin autem. C. arbitrium tutelæ, vbi habetur, quod ſi tutor, aut curator aliquid ſuum ſcripſit tanquam eſſet minoris in inuentario publice facto, non auditur poſteà, ſed pręſumptione iuris & de iure cenſetur eſſe minoris. Meritò tamen Aluar. Valaſ. loco citato nu. 12. contrarium affirmat: quoniã lex illa exorbitans eſt neque ex ſimilitudine extendẽda eſt ad alium caſum, eaque de ca ſolum id habet locũ in tutore, & curatore, qui publicè inuentarium ita de bonis minoris confecit.

Dubium.

Vtrum autem neceſſe ſit ſcribi in inuentario æſtimationem rerum hæreditariarum. Quidam affirmarunt. Contrarium tamen cum aliis, quos citat, meritò aſſerit Aluar. Valaſ. conſ. 52. num. 23. quoniam non eſt textus qui id aſſerat: nam. l. vlt. §. ſin autem dubius. C. de iure deliber. ſtatuit quidem debere ſcribi quantitatem rerum hęreditariarum, quando multæ numero ſunt, vel in pondere, numero, aut menſura conſiſtunt, non vero æſtimationem. Atque ita ait Aluar. Valaſ. ſeruari in praxi. Obſerua tamen, quando hæredes ſunt minores orphani, ordin. huius Regni, lib. 1. tit. 67. §. 3 præcipere, vt ſtatim fiat partitio bonorum, & ut in inuentario rerum, quæ orphanos minores contingunt, non ſolum ſcribatur numerus rerum, ſed etiam æſtimatio earum.

Poſtremũ requiſitũ.

Poſtremum requiſitum eſt, vt hęres in calce inuentarii ſubſcribat, aſſerendo res omnes hęreditatis eſſe ſcriptas, nulloque dolo, ſeu malignitate fuiſſe vſum, aut uſurum in futurũ. Quod ſi ſubſcribere neſciat, aut non poſsit, ad

hibert

hiberi debet alius tabellio, qui loco illius ſubſcribat. Ita habetur. l. vlt. § fin autẽ dubius. C. de iure del ber. Quãdo autẽ res ſunt in loco diſtãti, eaq; de cauſa inuentariũ fit per procuratorẽ hæredis, ſatis eſt ſi procurator ille ſubſcribat, vt multi, quos Greg. Lopez ad l. 5. tit. 6 p. 6. & Aluar. Valaſ. cõſul. 52 referẽt ac ſequũtur, affirmãt. ſatis conſonẽ ad l vl t. ſinautem à locis. C. de iure deliber. Greg Lopez loco citato, ſe credere non eſſe in vſu in Regno Caſtellæ euiſmo di ſubſcriptionem ſub ea forma, & ita vt adhibeatur alius tabellio. ſi hæres ſubſcribere nequeat. Neque Gaſpar Monterroſo in practica conficiendi inſtrumentum inuentarij huius ſolemnitatis meminit. Idem loco etiam citato affirmant Aluar. Valaſ. eſſe in hoc Luſitaniæ regno, ſed ſatis eſſe, inquit, ſi hæres ſuo ſigno proprio modo in hoc regno conſueto, ſe ſubſcribat. Et lib. 1. ord. tit. 67. §. 6 quando hæredes ſunt minores orphani, ſolum præcipitur, vt is, qui conficit inuentarium, ſe ſubſcribat. Deniq; omnes tam circa hanc, quam circa cæteras ſolennitates ad inuentarium requiſitas conueniunt, ſtandum eſſe conſuetudini euiuſque loci: quoniam hæc omnia ſtatuto, aut conſuetudine aboleri poſſunt. Lege Doctores, quos Aluar. Valaſ. loco cit. num 32. ad hoc citat.

Quãdo multi ſunt hæredes, omnes in ſimul tenentur conficere inuentarium: niſi, ad vitandam moleſtiam, & expenſas, vni eorum id cõmittant, argumento. l. ſi quis. ff de. edend. Ita Aluar Valaſ. conſul. 52. nu. 34. & alij quos citat.

Eſto inuentarium modo hactenus explicato fuerit confectum, poſſunt creditores & legatarii, ſi arbitrentur maiorem eſſe hæreditatem id probare, tum alijs vijs, ſi quæ innotuerint, tum etiam iuramento hæredum, tum denique tormento mancipijs familiæ adhibito vt id detegant, ſi ind cia ſint maiorem eſſe hæreditatem. Ita habetur. l. vltim. §. licentia C. de iure delib. & in auth. de hæredibus & falcid. §. ſi vero abſunt.

DISPVTATIO CCXIX.

Vtrum teſtatore mittere poſſit hæredi inuentarij confectionem. Qui item alij conficere teneantur inuẽtariũ. Et num eis poſſit remitti.

Teſtator remittere non poteſt hæredi inuẽtarij confectionem comparatione creditorum. Quod ſi remittat, eſt nulla remiſſio, & tenetur nihilominus illis hæres vltra vires hæreditatis, ſi inuẽtarium non conficiat. Ita communis opinio, quam referunt & ſequũtur Couar. c. 1. de teſt nu. 17. Iulius Clarius. 3. lib. ſent. §. teſtam. quæ. 66. & Aluar. Valaſ. conſul. 52. nu. 33. Ratio autem eſt, quoniam teſtator nullum præiudicium afferre poteſt ſuis creditoribus. neq; diſpoſitione ſua poteſt reddere deteriorem eorum cauſam. Comparatione vero legatariorũ, quin & fideicommiſſariorum vniuerſalium, remittere poteſt confectionem inuentarii, ita vt, eſto poſt talem remiſſionem illud non conficiat, non teneatur ſoluere legata vltra vires hæreditatis, & poſſit ab eis detrahere falcidiam, & quartã trebellianicam à fideicommiſ-

A ſio vniuerſali Ita, quicquid aliqui contrarium dixerint, communis opinio, quam referunt & ſequuntur Couar. & Iulius Clarus locis cit. & Mol. lib. 1. de primog. c. 25. nu. 1. Quoniam cũ teſtator omnibus his liberaliter ſua bona relinquat, nullam iniuriam illis facit, eximendo ab eo onere hæredem, neque eſt ius quod id impediat.

Vtrum autem hæres comparatione fideicõmiſſarij vniuerſalis teneatur conficere inuentarium, & ſi id non efficiat, incidat in pœnas. l. vlt. C. de iure deliber. & in auth. de hæred. & falcid. ſtatutas. In primis reſpõdet, id teneri conficere, vt Molina lib. 1. de primog. c. 25. nu. 1. & 7 cum communi doctorum ſententia affirmat. Id tamen l. vlt. C de iure delib. & auth. de hæredibus & falcid. non præcipiunt: quoniam, vt dicemus, ſolum loquuntur comparatione creditorum & legatariorum ac fideicommiſſariorum particularium. Neque item id probant Gloſſæ, quas citat: quoniam ſimiliter non loquuntur de fideicommiſſarijs vniuerſalibus, vt eas legenti eſt manifeſtum. Veruntamen id perſuadet legitima ratio: quoniam eum rationem de hæreditate reddere teneatur eiuſmodi fideicommiſſario tempore, quo per ſe vel per ſuos hæredes eam reſtituerit, vtique ad petitionem illius cogi poteſt, & debet, vt quando illam occupat, inuentarium conficiat, vel poſteà, ſi id eo tempore non confecit. Id prætereà confirmat multa, quæ Pinel l 1. p. 2. nu. 22. & 23. C. de bonis mat pulchrè adducit Dubium.

B

Quod ad pœnas attinet, cum deducto ære alieno, & perſolutis legatis, reſtituere præcipiatur vel totam hæreditatem, vel quotam illius, reſeruata ſibi quarta trebellianica, niſi alioquin quarta pars ipſi remaneat, vtique locum non habet, quod in pœnam, vltra vires hæreditatis, fideicommiſſum vniuerſale reſtituat. Ac ſane ſi verba & intentum. l vlt C de iure delib. & auth. de hæredibus & falcid. expendantur, comperietur, ſolum eſſe ſermonem de hærede comparatione creditorum, legatariorum, & fideicommiſſariorum particularium, qui de numero legatariorum ſunt; non vero cõparatione fideicommiſſariorum vniuerſalium.

C

Quidam, quos Molina loco cit. nu. 5. refert, voluerunt, ſi hæres inuentarium non conficiat, concedi fideicommiſſario vniuerſali iurari in litem aduerſus eum, ducti l. vlt. § fin autẽ hoc, verſ. quod ſi poſt. C. de iure delib. Attamen lex illa ſolum id concedit creditoribus, & hæredibus, qui loco illius hæreditati ſuccedunt; idq; ſolum quando hæres inuentarium non conficit, petieratque prorogationem temporis ad deliberandum, & hæreditatem repudiauit; pœna autem extendi nequit vltra caſus à iure expreſſos. Ita Molina nu. 5. cita. eum Cumano & alijs tametſi nõn ita ex actam rationem reddant. Quod ſi quis argumentetur. Tutor, qui ſine iuſta cauſa inuentarium non conficit, cenſetur dolo id non confeciſſe, iuraturque aduerſus cũ in litem, vt habetur l. tutor. in prin. ff. de admini. tutor: ergo idem erit in hærede comparatione fideicommiſſarij. Neganda erit conſequentia cum Molina loco citato nu. 9. & pleriſque alijs, quos refert: quonia id in pœnã tutori ſtatu-

D

ſtatutum eſt in fauorem minorum, neque pœna illa extendenda eſt ad caſum à iure non expreſſum. Præſertim cum, vt Mol. ibidem ſubiungit, longe diuerſa ſit ratio in tutore & in hærede comparatione fideicômiſſarii. Eſt tamen animaduertendum, quòd, ſi poſtulante fideicommiſſario, iudex, vel hæredi, uel alteri fideicommiſſario anteriori, adquem fideicommiſſum deueniſſet, præcepiſſet conficere inuentarium, iſque non paruiſſet, tunc ob eiuſmodi contumaciam, fideicommiſſario concederetur iurare in litem, idemque eſſet in quocunque alio euentu, in quo iudex cuius alteri præciperet inuentarium facere, iſque non paruiſſet. Ita Molina ibidem num. 20. iuxta illa verba l. 1. ff. de in litem, iurando; cum verò dolus; aut contumacia non reſtituentis, vel non exhibentis punitur, quanti in litem iurauerat alter, &c.

Quæſtio

Vtrum autem, ſi hæres grauatus inuentariũ non conficiat, detrahere in pœnam non poſſit trebellianicam, ſicut detrahere à legatis nõ poteſt falcidiam. Couar. de teſt. ca. Raynutius. §. 1 t. num. 1. & Moli. lib. 1. de primog c. t 7. nu. vlt. cum pleriſque aliis cenſent, detrahere eam non poſſe: quoniam, quæ de falcida in iure ſancita ſunt, eo ipſo conſtituta cenſentur de trebellianica, & è contrario, vt dum de fideicommiſſis habitus eſt ſermo, dictum eſt.

Deciſio.

Contrarium affirmat Ant. Gom. 1. tom. var. reſ. c. 3. nu. 12. cum Bart. & multis aliis, nempe detrahere nihilominùs poſſe trebellianicam. Quoniam quòd hæres non conficiens inuentarium detrahere non poſſit falcidiam ſtatutum fuit in pœnam ut ſupra dictum eſt, neque iura, quæ id ſtatuunt, loquuntur de fideicommiſſariis vniuerſalibus, ſed de particularibus, ut dictum eſt, qui legatarii reipſa ſunt, pœnæ autem extendendæ non ſunt vltra caſus iure expreſſos. Et quoniam non erat eadem ratio, ut idem ſtatueretur de fideicommiſſariis vniuerſalibus, propter ea, quæ hactenus dicta ſunt. Ex his duabus ſententiis hæc poſterior videtur probabilior. Tum quia benignior. Tum etiam, quoniam regula, cui autores contrariæ ſententiæ nituntur, intelligenda eſt, quoad diſpoſitiones, quæ pœnæ non ſunt: in pœnalibus autem diſpoſitionibus illa alia regula ſemper præualere debet, quòd e tendenda pœna non ſit vltra caſus iure expreſſos. Atque in hoc Luſitaniæ regno poſteriori ſententiæ ſtabitur in iudicando, eò quod Bart. ſit neque Gloſſa vlla Accurſii ſit, quæ contrarium doceat.

Quæ de hærede comparatione fideicommiſſarij dicta ſunt, vtrum inuentarium conficere teneatur, & utrum ſi illud non conficiat, incurrat pœnas iure ſtatutas contra hæredem comparatione legatariorum & creditorum inuentarium non conficientem, & an teſtator remittere ſi poſſit inuentarij confectionem, intelligẽda ſimiliter ſunt de ſucceſſore primo in maioratu ex teſtamento inſtituto comparatione ſequentis neq; inuẽtarium conficiente: quoniam eſt par ratio, ut latè cum alijs tradit Molina. c. 28. citato

Succeſſor primus in maioratu.

Quando hæres grauatur inuentarium non cõfecit, ſuccedítque fideicommiſſarius, antequam creditoribus & legatarijs ſit ſatisfactum, tenetur inuentarium conficere: alioquin ſatisfacere tenetur ultra uires hæreditatis creditoribus & legatariis. Ratio eſt, quoniam licèt hæres non ſit, loco tamen hæredis habetur, eaque de cauſa, quod hæres præſtare tenebatur, nec præſtit tenetur ipſe ſub eiſdem pœnis efficere. Ita cum Bart. & pleriſque aliis, quos citat. Molina lib 1. de primog. c. 28. nu. 6.

De uſufructuario non legali (qualis eſt omnis alius a patre, qui vſumfructu m habet bonorum aduentitiorum filii familias) diximus diſput. 7. quas cautiones præſtare teneatur.

Dubium.

Dubium eſt, vtrum conficere teneatur inuentariũ rerum, quarum habet uſumfructum. Cùm tex. l. 1. § rectè. ff. vſufructuar. quenad. caueat, dicat, rectè facient dominus & uſufructuarius ſi in ſcriptis redigant res fruendas, Gloſ ibidem ait, conſilium eſſe, ut fiat. Pinel l. 1. p 2. num. 22. C. de bonis mater. reiiciendam cenſet eiuſmodi Gloſſam, multiſque contendit vſufructuarium teneri conficere inuentarium ex eo capite, quod teneatur reddere rationem proprietario, & quod ex inuentario nullum detrimentum ipſi, aut proprietario ſequatur.

Deciſio.

Exiſtimo dicendum eſſe, in hoc ſenſu non teneri, quòd ſi illud non conficiat, præſertim proprietario non poſtulante, in nullam incidit pœnam, neque aduerſus eum in litem poteſt iurari: & fortè non aliud voluit Gloſſa illa, atque hoc ſolũ eſt, quod textus ille innuit. In eo uerò ſenſu teneri, quod cum rationem reddere teneatur rerum, quas fruendas accipit, ſi id proprietarius poſtulet, omnino conficere illud teneatur, præſumptioque ſit de dolo, ſi renuat. Quod ſi iudicis accedat præceptum, neq. opere id impleat, in litem iurare poſſet proprietarius aduerſus illum iuxta ea, quæ ex l. 2 ff. de in litem iurando ſupra dicta ſunt, in aliaſque pœnas incidet, ſi iudex eas illi ſtatuerit. Atque hoc eſt, quod probat Pinel ubi ſupra, Moli. lib. 1. de primog. c. 28 nu. 8. & 9 & DD. communiter.

Quæſtio.

Dubium eſt, vtrum teſtator remittere poſſit vſufructuario, quem ex teſtamento relinquit, inuentarii cõfectionem Iaſ. Alex & communis ſententia negat, quam referunt & ſequuntur Pinel. l. 1. part. 2. num. 76. C. de bon. mater. & Iulius Clarus. tertio. libro ſentent. §. teſtamentum quæſtio 66. Id vero probant, quoniam, vt diſp. 7. ex l. 1. C. de vſufructu, & l. penult. C. vt in poſſ. leg. oſtenſum eſt, remittere nõ poteſt cautionem de reſtituendis rebus quibus fruitur, & alias de quibus diſp ut. 7. dictum eſt: ergo neque remittere poteſt confectionem inuentarii de eiſd in rebus, quod cautionem antecedere debet, neceſſariumque eſt, vt, quod cautione pollicetur, opere exequatur. Molina tamen lib. 1. de primog. cap. 28. nu. 15. & pauci alii, quos Pinel. loco citato refert, cenſent poſſe à teſtatore remitti uſufructuario inuentarii confectionem. Quoniam, inquiunt, lex illa, quæ ſtatuit remitti eidem non poſſe cautionem, exorbitans eſt vt Pinellus etiam confitetur: quarè cùm de inuentario nihil dicat extendenda non eſt ad inuentiarum Præterim cum inuentarij confectio remitti poſſit hæredi comparatione legatariorum, & fideicommiſſa-

miſſariorum,& tutori, vt ſupra uiſum eſt; ne-
que minus his occaſio delinquendi ex tali re-
miſſione præbeatur, quã vſufructuario; quæ
eſt cauſa, quam aduerſarij reddunt,cur vſufru
ctuario remitti non poſſit.Veruntamen Molina
loco citato addit, eſto teſtator hæredi, tutori,
aut vſufructuario inuentarij confectionem re
mittat,ad petitionem nihilominus eorum,qui-
bus rationem reddere debẽt,& quorum ita in-
tereſt,cogi poſſe facere deſcriptionem eiuſmo
di rerum,idque iudicem præcipere poſſe & de
bere; ſi autem iuſſus renuat,iurari poſſe aduer
ſum eum in litem, vt ſupra dictum eſt:atq; ibi-
dem,& c.1 ‹.nu.33. diuerſum quid eſſe inuẽta
rium ab eiuſmodi deſcriptione.

Deciſio. Ego ſub aliorum iudicio dicerem, ſolum hę
redem comparatione creditorum & legatariũ
teneri conficere inuentarium ſub forma & cũ
ſolemnitatibus quæ l.vlt.C.de iure delib.& in
auth.de hæredib.& falcid.traduntur: non vero
comparatione aliorum.Item quibuſdam præ-
cipi in iure vt inuentarium conficiant, nullo
id efflagitãte,& ſub certo modo & forma aut
tempore, vt hæredibus & tutoribus. Atque
horum comparatione dicerem,habere locum
eam quęſtionem,num remitti eis poſſit obliga
tio illa, quæ à iure ipſis eſt iniũcta. Et,quod ad
hæredem attinet,reſpondimus,teſtatorem cõ-
paratione creditorum non poſſe eam remitte-
re,ſecus vero comparatione legatariorũ.Quod
vero attinet ad tutorem, à iure eſt expreſſum,
quando à teſtatore remitti poſſit. Huiuſmodi
aũt remiſſiones licèt proſint, vt interim dum
illi,quibus rationem reddere tenentur, & quo
rum intereſt,id non poſtulant,immunes à pœ-
na ſint inuẽtarium non cõficiendo,& inſuper,
vt dum id efflagitant, non teneantur illud effi-
cere in ea forma & cũ eo rigore, quo alioquin
iuris diſpoſitione illud efficere tenebantur: ni-
hilominus immunes eos non reddunt, vt, ef-
flagitantibus ijs, quorum intereſt, deſcriptio-
nem facere non teneantur eorum bonorũ,quo
rũ reddere debent rationem,& vt talem eã fa
ciant,quæ fidem in iudicio efficiat,ſecuroſque
eos reddat, quorum intereſt: imo vero, ſi id
tunc conficere renuant, ſuſpectos ſe ipſos de
dolo reddent; accedẽteque iudicis mandato, ſi
non pareant puniri poſſunt & debent,iuxta ea
quę hactenus dicta ſunt.Verum autem eiuſmo
di deſcriptio inuentarium appellanda ſit, quæ
ſtio eſt de vocabulo,negandumque non eſt,ſę
pe inuentarium nuncupari. Quoad reliquos
vero, quibus in iure iniunctum non eſt, vt in
uentarium efficiant de quorum numero eſt vſu
fructuarius, locum non habet quęſtio, vtrum
remitti eis a teſtatore poſſit inuentarij cõfectio
quoniam remiſſio ſupponit onus iniunctum.
Atque de his omnibus vniuerſim dico,in nul-
lam incidere pœnam,ſi, interim dũ id illi, quo
rum intereſt,non efflagitant,deſcriptionẽ non
conficiant:quando vero id illi efflagitant,idem
dicendum eſt,quod proximè de ijs eſt dictum,
quibus inuentarij confectio,ad quam alioquin
tenebantur, facta eſt remiſſio. Atque hoc fortè
eſt,quod Molina locis citatis voluit, licet non
plenè ſe ipſum explicauerit, & quod Docto-
rum ſententias,alioquin diſſidentes,magna ex

A parte in concordiam reducit, & denique quod
omnino cum praxi conſentit,iuraque cõciliat.

Quæſtio. Hinc melius diſſoluetur illa quæſtio, an pa-
ter vſufructuarius in bonis aduẽtitijs filij,con-
ficere teneatur eorum inuẽtarium, vt filio poſt
patris mortem, aut cum in hoc Luſitaniæ & in
Caſtellæ regnis factus fuerit ſui iuris,reſtituan
tur. Communis doctorum ſententia negat,quá
Pinel.l.1.p.2.nu.21.C.de bonis mater.refert,eá
que colligunt doctores ex l cum oportet §.nõ
autem,illis verbis neque ratiocinia ei ſuper ad
miniſtratione inferre.C.de iur.delib.Si enim fi
lius rationem adminiſtrationis eorum bono-
rum exigere non poteſt à patre, vtique neque
pater inuentarium eorum tenetur conficere.
Pinellus tamen ibidem. nu. 23. & in auth. niſi
B trincenale.nu.6.cum quibuſdam alijs quos ci-
tat,affirmat,conficere teneri inuentarium: quo
niam id nullum pręiudicium affert patri, &
quoniam licèt filius de iure communi,interim
dum pater viuit,nõ poſſit exigere à patre ratio
nem adminiſtrationis, ea tamen bona redden
da ſunt poſt mortem patri,quod vt fiat,neceſſe
Deciſio. eſt reddacta ſint in inuentarium. Noſtra autem
ſententia eſt, in iure iniunctum non eſſe patri
vt inuentarium conficiat,eo pacto quo hæredi
& tutori id eſt iniunctum: nihilominus quan-
do, vel ex partitione bonorum illius, cui talis
filius ſuccedit, vel aliunde non conſtat,quę bo
na aduentitia talis filij acceperit pater ad fruẽ
dum,in foro conſcientiæ teneri partem facere
talem eorum deſcriptionem, vt poſt mortem
C ſuam conſtet, quæ nam ea fuerint,vt filio tra-
dantur. Et in foro exteriori ad id poſſe & de-
bere compelli, filio id poſtulante, aut iudice
ex ſuo officio id illi præcipiente. Atque hoc ſo
lum eſt,quod Pinellus loco citato voluiſſe vi-
detur,in eumque modum illud intelligit,eiuſ-
que ſententiam approbat Molina lib.1.de pri-
mog.cap.15.num.33. De iure tamen huius Lu-
ſitaniæ, Regni lib. 1. ord. tit. 67. §. 6. quando
vxor ex hac vita diſcedit, remanentque filij
minores, pater intra duos menſes à morte vxo
ris conficere tenetur inuentarium coram tabel
lione iudicis orphanorum, accepto prius à
iudice orphanorum iuramento: alioquin amit
tit vſumfructum eorum bonorum, inciditque
que in alias pœnas, vt diſputatione pręceden
te dictum eſt. De inuentario tutoris paulò poſt
D dicetur.

Verum prælatus facere teneatur inuentariũ
de bonis ſuę Eccleſiæ. Multi, quos Couar.c.1.
de teſt.num. 9. refert affirmant: quoniam, in-
quiunt, ęquiparatur tutori, qui inuentarium
conficere tenetur de bonis pupilli. Panor. &
alij,in quorum ſententiam Couar. videtur pro
pendere,negant: quoniã id nullibi in iure eſt
cautum. Obſerua tamen, in meliorem conſer
uationem rerum Eccleſiaſticarum. l 6. titul. 2.
lib. 1 nouæ collect. in Regno Caſtellæ prælatis
& abbatibus præcipi, vt coram capitulo illud
efficiant,cum primum in Epiſcopatum, aut ab
batiam præficiuntur præſcribiturque quartum
rerum illud debant efficere.

DISPVTATIO CCXX.

De tutore et curatore, & quotuplex vterq; ſit.

INterim dum aliquis ſub patria eſt poteſtate, eſto defuncta, ſit mater, aut aliunde bona habeat aduenticia, neque tutor neque curator locum habet comparatione illius, vt patet inſt. de tutelis in prin. & l. vlt. in prin. C. de curat. furioſi: vbi habetur, etiam ſi furioſus caſtrenſe habeat peculium, ſi tamen ſub patria ſit poteſtate, curatore non indigere, ſed patrem adminiſtrare tunc etiam peculium illius Caſtrenſe.

De iure communi ſupremus aſcendens per lineam maſculinam, qui fuerit ſuperſtes, habet ſub ſua poteſtate omnes ſuos deſcendentes, nempe filios, nepotes, pronepotes, &c. eſtque B vſufructuarius in omnibus eorum bonis aduētitijs, illaque adminiſtrat. Prauo autem defuncto, ſi ſuperſtes ſit auus per lineam maſculinam poſteri illius per lineam etiam maſculinam, reincidunt in ipſius poteſtatem, Hoc etiā defuncto, pater ſuperſtes habet ſub ſua poteſtate omnes ſuos filios, eſtque ſimiliter vſufructuarius atque adminiſtrator bonorum aduentitiorum talium filiorum.

Ius Luſitanorum & Caſtellæ. De iure verò Luſitaniæ & Caſtellæ Regnorum eo ipſo, quòd aliquis vxorē ducit, deſinit eſſe ſub patria poteſtate, eaque de cauſa ſoli filij comparationes patris dicuntur eſſe ſub patria poteſtate, ſoluſque pater eſt vſufructuarius & adminiſtrator bonorum aduētitiorū eiuſcemodi filiorum, ut hæc omnia, cùm de patria poteſtate fuerit ſermo, oſtendentur. Quamuis aūt C ordin. Luſitaniæ lib. 1. tit. 67. §. 6. & 31. apertè dicant filios & nepotes per lineam maſculinam eſse ſub poteſtate aui, & auum eſſe vſufructuarium in ipſorum bonis; id tamen per inaduertentiam eorum, qui ordinationes tempore Regis Emmanuelis condiderunt, cenſetur ſeriptum dum non attenderunt, diſpoſitionem illam iuris communis locum non habere poſt legem illam aliam Luſitaniam, qua coniungati exempti ſunt à patria poteſtate, auoque viuente proprios filios ſub ſua habent poteſtate: quarè diſpoſitio illa numquam fuit vſu recepta in hoc Regno, audioque in noua legum recognitione, quæ Iuſſu Philippi Catholici Regis paratur, correctam eam eſſe. Hinc conſtat in hoc D Regno, & in Regno Caſtellæ, ſtatim mortuo patræ, qui filios minores reliquit, locum habere tutorem aut curatorem, eſto auus paternus ſuperſtes ſit. Quin & patre ſuperſtite locum habet tutor, ſi filius impubes ſit emancipatus, vt habetur inſt. de fiduciaria tutel. §. 1. & alijs iuribus, quæ Gloſ. ibi citat.

Tutor cui datur. Prẹter alia, hoc inter tutorem & curatorem eſt diſcrimen. Quod tutor datur tantum impuberi, hoc eſt maſculo vſque ad quatuordecimum annum expletum, & fœminæ vſque ad duodecimum ſimiliter expletum, ut habetur inſt. quibus mod. tutel. finiatur, in princip. & §. noſtra autem Mageſtas. Et datur ei, qui neque ſub patria poteſtate ſit, neque ſit mancipium, ut patet inſt. de tutel. in princip. & §. eſt autem tutela, iuxta Gloſ. ibi in verb.

A libero, & l. [illegible] 6. part. 6. interim enim, dum quis eſt mancipium, plus iuris habet dominus in eo & in omnibus, quæ ad illum ſpectant, quàm pater habebat in ſuum filium familias. Si tamen controuerſia de libertate illius oriatur, atq; impubes ſit, dari ei tutor poteſt: quia quoad hoc pro libero tunc habetur: lata autem ſententia, quòd mancipium ſit, reputatur ac ſi nunquam tutor eſſet ei datus. Ita habetur l. ſi qui. ff. de tutorib. & curatorib datis ab his, & l. 1. C. qui dare tutores poſſunt. Lex tamen Caſtellæ citata velle uidetur, in hoc euentu ſolum poſſe dari pupillo curatorem: veruntamen illud aliud ſonant iura citata. Prætereà tutor datur impuberi, etiā inuito. l. nec non. ff. de tutorib. & curato. Et datur principaliter perſonæ, quia tenetur curare educationem atque inſtitutionem B illius tametſi neceſſe non ſit vt in eadem domo habitet cum eo; ſecūdario tamen datur etiam bonis illius, non comparatione vnius tantum rei aut negotij, ſed vniuerſim comparatione oīum. Hæc habētur inſt. de tutelis. §. eſt autem, iuncta Gloſ. ibi in verb. data, & §. tutores item certæ inſt. qui teſta. tutor dari poſsūt, & §. datus inſt. de executionib. tuto. l. cum plures. §. cum tutor. ff. ad adminiſt. tutor. l. certarum, duabus ſequentibus. ff. de teſtament. tutel. & l. 1. titul. 16. part. 6. Si tamē detur tutor rerum omnium impuberis exiſtentium in aliqua prouincia, ut rerum exiſtentium in Africa, aut in Syria, ualida eſt tutoris inſtitutio, vt ſubiungitur. l. ſi tamen tutor. ff. de teſta. tutel. & affirmat Gloſ. §. certę inſt. qui teſt. tutor. dari C poſſit. Hinc eſt quòd tutores, quaſi tuitores, atque defenſores impuberum dicantur, vt habetur inſt. de tutel. §. tutores.

Curator uerò datur minoribus cum iam puberes ſunt hoc eſt cum maſculi decimum quartum annum compleuerunt, & fœminæ duodecimum: & datur illis uſque ad viceſimum quintum expletum, vt habetur inſt. de curatorib. in princ. & l. 13. tit. 16. part. 6. Non tamen datur inuito. §. item inuiti inſt. de cur. & l. 3. Caſtellę citata, vbi Greg. Lopez cum Panor. ait, quod ſi curatorem ſuſcipiāt, coguntur eſſe ſub illo vſque ad viceſimum quintum annum expletum. Quando verò curatorem non habent vallent acta per illos, ſed ſi læſi ſint reſtituuntur in integrum, vt diſputat. 224. dicetur; atque D hoc pacto intelligitur. l. 1. §. vlt. ff. de minorib. vt exponit Gloſ. §. item inuiti inſt. de curatorib. Quòd ſi minor litem intentet, aut ab alio lis aduerſus eum intentetur, cogitur curatorem ad eam litem ſumere, vt habetur. §. item inuiti, & l. 13. citatis neque enim minor viginti quinque annis idoneus cenſetur, vt in eo fundari & ſubſiſtere poſsit iudicium ſine tutoris aut curatoris vel patris conſenſu. l. 1. & 2. C. qui legiti. perſ. ſtandi in iudicio habeant. iuncta. l. vltim. in princ. verſ. neceſsitate per officium, & Gloſ. ibi. C. de bonis quæ liberis.

Excipitur in cauſis ſpiritualibus, vt in matrimonio, beneficio, & alijs, nec non in cauſis de rebus annexis ſpiritualibus: in his enim maior quatuordecim annis, & fœmina duodecimum annum excedēs, ſiue filius familias, ſit ſiue non poteſt

poteſt ſine curatoris aut patris conſenſu agere reſpondere tam per ſe, quam per procuratorem quem conſtituere valet. Si uerò impubes ſit,& ſeptimum annum excedat.licèt per ſe ſolum neque agere neque reſpondere poſsit, poteſt tamen cum tutore aut cum curatore, quem ad eas cauſas dare ei poteſt Epiſcopus aut eius vicarius(& eadem ratione legatus,aut nuncius (poteſt etiam eas exercere per procuratorem, quem ipſe cum autoritate Epiſcopi aut Vicarij(vel legati,aut nuncij)poteſt conſtituere.Iudex etiam à ſede apoſtolica de legatus, & ſub delegatus ab hoc,poteſt ad cauſas duntaxat ita delegatas tradere illi curatorem, aut autoritatem ei conferre ad procuratorem eligendum. Hæc omnia habentur.c.vlt.de iudicijs lib.6.

Curator ad certam cauſam aut rem dari poteſt,vt habetur.§.item inuiti citato,in quo à tutore differt Obſerua tamen de iure huius Luſitaniæ regni lib. 1.ord.titul.67.§. 17.iudici orphanorum pręcipi,vt intrà menſem, à die quo minor orphanus remanſit,teneatnr illi tradere tutorem aut curatorem, etiamſi non petatur: videturque ſtatui,vt etiam inuitis, curator tradatur,vt ex ipſomet.§ patet, & ex antecedentibus & ſequentibus in eo titulo.

Curator præcipuè datnr rebus minoris.l.in copnlādis.C.de nuptijs: minus autē præcipuè perſonę,vt ait Gloſ.§.certę inſt.qui teſt.tuto.dari poſſunt,eaq:de cauſa curator irrita non pōt reddere vota pſonalia minoris,ſicut tutor pōt.

Curator prætereà datur maiori viginti quinque annis,etiam inuito, ſi furioſus,ſit aut mente captus,vel prodigus, interim dum eiuſmodi affectus perſeuerant. §.furioſi inſt. de curator.l.13.titul.16.part.6.& lib.1.ord.huius Reg. titul.67.à. §.37.Surdis item & mutis atque ijs, qui perpetuò morbo laborant,quia rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt.inſt.loco citato pręcipiuntur dari curatores. Quando item tutor pupilli legitimè eſt impeditus, ita ut ad tempus curam habere non poſsit illius, datur pupillo curator ad tempus loco tutoris, vt habetur.§. interdum,& duobus ſequentib inſt.de curatoribus & l.13.citata.Poteſt in eiſdem euentibus dari eis tutor, qui ſimiliter expiret ceſſante impedimento in alio. Et Greg.Lopez.l.12.cit.cū alijs, quos citat, ait conſultius eſſe ſi ita fiat. Cæteris maioribus viginti quinque annis nullus in Regno Caſtellæ, præter ſolum Regem, poteſt concedere eis curatorem, vt habetur.l. 14.tit.5.lib.2.nouæ collect.

Tutores teſtamentarij.

Tutorum, quidam dicuntur teſtamentarij, alij legitimi, & alij datiui. Teſtamentarii ſunt, qui ex teſtamento ab iis, qui ad id priuilegium à iure habent, relinquuntur, aut etiam ex codicillo,vt utrunque habetur. l.3. ff.de teſta.tutel.iuncta Gloſſa ibi. Atque hi, ſi conditiones ad id requiſita habeant, cæteris omnibus pręferuntur, etiam matri pupilli, vt habetur in auth.matri & auiæ. C.quando mulier tutelæ officio, & in auth de hæredib. ab inteſtato. §. ex his, & inſt.de legitima agnatorum tutela in princ. Item non tenentur dare fideiuſſorem, vt cęteri tutores tenentur, inſt.de ſatiſdatione tutor.§.1.lib.1.ord Luſitanarum tit.67 §.20.& alijs iuribus.

A quo datur.

De iure communi ſupremo aſcendentium per lineam maſculinā,ut proauo. aut auo,cōcedebatur relinquere deſcendentibus quos in ſua poteſtate habebat tutorem ex teſtamento, dummodo. talis deſcendens recaſurus non eſſet in poteſtatem patris, aut aui, ſuperſtitis: nam tunc locum non habebat tutor. Ita habetur inſt.de tutelis. §.permiſſum eſt,& ſequentibus, & l.1. ff.de teſta.tutel. De iure verò Lnſitaniæ & Caſtellę Regnorum, quia ſolus pater in poteſtate ſua habet filios ſuos, ex aſcendentibus ſolus pater relinquere poteſt ex teſtamento tutorem filijs, ſi impuberes atque in ipſius ſint poteſtate, inſt.de tutelis. §.permiſſum eſt.l.1.ff.de teſta. tutel.& l.3.tit. 16.p.6. & aliis iuribus. Poteſtque poſthumis etiam filiis tutorem ex teſtamento relinquere. §.cùm autem inſt.de tutel.l.1. ff.de teſt. tutel. & l. 3. citata. Qui filiis & filiabus ſuis tutorem dedit, cenſetur etiam poſthumo & poſthumæ tutorem dediſſe; eò quod nomine filiorum poſthumi etiam comprehendantur. Qui liberis tutores de iure communi dabat, nepotibus etiam & pronepotibus tradidiſſe cenſebatur.Secus autem ſi filiis:nam filiorum nomine,nepotes non comprehenduntur. Qui verò poſthumis tutorem dabat, non ſolum filiis, ſed etiam cęteris inferioribus poſthumis dediſſe non, dubitabatur. §.ſi quis inſt. qui teſt. tut.dar.poſſ. Vbi notat Gloſſa, nomen filii etiā filias comprehendere, vt habetur. l.ſi ita ſcriptum in princ.ff de leg.1.l.ſi quis ita. ff.de teſt. tutel.concinunt etiam. l.qui duos, & l.ſeruis legatis. ff.de leg.3.Filio etiam exhæredato poteſt pater dare tutorem ex teſtamento. l pater. ff.de teſt. tutel.& l.de creationibus. C.de Epiſcop.audi. Eſto autem tutor filio à patre in minus ſolemni teſtamento detur, confirmandus eſt à iudice, neque ſatis dare tenetur. l.qui à patre. ff.de confirmando tutore, & affirmant Doctores cōmuniter,quos ſequitur Ant.Gom. 2.tom.var.reſ.c.14.num.16.

Filijs etiam naturalibus, eſto in ipſorum nō ſint poteſtate,poteſt pater ex teſtamento relinquere tutorem,ſi licitè aliquid eis ex teſtamento relinquat,aut inter viuos, vel cauſa mortis licite aliquid eis donauit. Talis tamen tutor confirmari à iudice debet ſine ſatiſdatione & inquiſitione an locuplex ſit. Ita habetur. l. vlt. C.de confirmādo tutore,& l.8.titul.16.part. 6. conſentiunt ord. Luſitanæ libr 1 titul.67.§. 21. Quod ſi nihil illi relinquat,aut dederit,non poteſt ei dare tutorem. l. naturali in princ. ff. de confirm.tuto.

Filio emācipato tutor dari poteſt à patre:eſt tamē confirmādus à iudice, ſed ſine ſatiſdatione & inquiſitione an locuples ſit l.1 ff.de cōfir. tuto.& §.vlt inſt.de tutel.Idem eſt,ſi a patre filio in teſtamento inualido tutor relinquatur, vt habetur.l.qui à patre,iūcta l.1.ff.de cōfirm. tutor quoniā approbatio & iudiciū patris ſufficit ſequendūque eſt,inſt. de ſatiſdatione.tuto. §.1.& l.de creationibus.C.de Epiſcop.audi.

Si filius careat patre, eūque mater pluſquā in legitima ipſi debita hęredem inſtituat,atque eidem tutorem relinquat,tenetur iudex eū approbare ſine vlla ſatiſdatione & inquiſitione

A ratione illius: præponentur tamen maſculi tanquam magis idonei, niſi eorum aliquis ſit impeditus, & fortaſſe paternus auus præponetur materno; tametſi hoc mihi certũ nõ ſit, ſed forte, qui pupillo fuerit magis idoneus, præferetur alteri, aut vterque ſimul erit tutor, vt de collateralibus mox ſubijcio.

Deficientibus aſcẽdentibus, colaterales propinqui maſculi, qui proximiores pupillo fuerint in gradu, ſiue agnati ſint, hoc eſt, propinqui per lineam maſculinam, ſiue cognati, id eſt propinqui per lineam femineam, & ſiue ſint vnus ſiue multi (modo tamen idonei ad id ſint, neque legitimam habeant excuſationem) omnes ſunt tutores illius. Quando tamen propter multitudinem expediens non eſt vt omnes bo- B na pupilli adminiſtrent, conuenire coram iudice debent, vt unus ex eis eligatur, vel plures, qui ea omnium loco adminiſtrent, & tutores ſint: periculo tamen tutelę omnes manent ſubiecti, bonaque omnium tacitè manent hypothecata pupillo pro ea adminiſtratione. Ita habetur in authentico de hæredibus abinteſt. §. ex his, autem authentica, ſicut. C. de legit. tutel. l. ſi plures. ff de legitimis tutoribus & l. 9. & 11. titul. 16. part. 6. Vbi Greg Lopez ait, ſi tutores cõueniant quis, aut qui adminiſtrare debeant, illos eſſe eligendos, quod ſi expediens ſit vt vnus adminiſtret quædam bona, & alius alia, id etiam faciendum eſſe, ſi vero diſcordẽt, ad iudicem pertinere electionem. In cæteris conſentiunt Ordi. Luſitanæ lib. j. titul. 67. §. 22. C ſed iudici iniungunt, vt ex propinquis proximioribus in gradu cum pupillo, qui in eo loco fuerint vbi pupillus habet ſua bona, vnum eligat, quem ad id idoniorem iudicauerit, atque eum cogat tutorem illius eſſe, & vt nunquam eum eligat, qui ſufficientia bona non habeat ad ſatisfaciendum pupillo, dum extiterit alius, qui ad id ſufficientia bona habeat. Item. §. 26. ſubiungitur, priuandum eſſe ſucceſſione in bonis tali pupilli eum cõſanguineum propinquiorem in gradu, qui tutelam recuſauerit: modo tamen pupillus ante pubertatem e vita diſcedat; ſecus autem ſi pubes factus moriatur.

Patronus eſt etiam tutor legitimus comparatione pupilli liberti: quoniam, vt diſp. D 160. oſtenſum eſt, illi ſuccedit ab inteſtato. Excipitur; niſi patronus ſit fæmina, aut minor viginti quinque annis, aut habeat impedimentum aliud quominus tutor eſſe poſſit. Ita habetur inſt. de legitima patronorum tutela, & ff. de ligitimis tutoribus. l. j. & ſequentibus & l. 10. tit. 16. p. 6. Intellige tamen patronũ non præferri tutela matri, aut auiæ, & multo minus auo materno, aut etiam paterno de iure Regni Caſtellę & conſuetudine huius Luſitaniæ regni ſi liberi ſint, vt ex parte aſſeritur & innuitur. l. 10. citata. Hi enim omnes, quemadmodum in ſucceſſione ita, & tutella pręferuntur cæteris legitimis tutoribus, non uero teſtamentarijs. Si uero pater ſuperſtes eſſet, aut etiam auus, de iure communi, cum, puer ſub ipſorum eſſet poteſtate, locum non haberet tutela. Hæc de legitimi tutoribus.

Quando nullus eſt tutor teſtamentarius,

A vel non aduenit tempus, in quo incipere poteſt eſſe tutor, ut ſi ex certo die ſit datus, aut ſub conditione quæ adhuc pendet, vel habet impedimentum; neque item eſt tutor legitimus, aut habet impedimentum, vel iuſtam excuſationem (de quibus poſteà) vel omnino nõ vult, & eſto mater aut auia ſuperſtites ſint, nolunt tamen ſuſcipere tutelam; tunc ad iudicem ſpectat eligere tutorem idoneum pupillo eumque ad id, ſi opus, fuerit, cogere atque eiuſmodi tutor, ita à iudice electus, appellatur in iure tutor datiuus, vt conſtat inſtitut. de Attiliano tutore per totum titulum. l. j. & ſequentibus. ff. de tutor. & curat. datis ab his. l. 12. titul. 16. part. 6. & libr. 1. Luſitan. ord. titul. 67. §. 33. Datiuus tutor.

B Porro ad iudicem domicilij patris pupilli ſpectat tradere ei tutorem, etſi pupillus abſens ſit. Itemque ad iudicem loci unde pater trahit origenem, aut vbi filius natus eſt, ſi ibi pater tunc domicilium habebat: & quando loca hæc ſunt diuerſa, ad diuerſaſque pertinent iuriſdictiones, tunc tutor, qui rite ab aliquo horum iudiciũ datus fuerit, præualet: quia eſt verus tutor, & interim dum aliquis vere eſt tutor, locum non habet alius tutor, vt recte cũ aliis notauit Greg. Lop. l. 12 cit. verb. de lanteono. Hæc omnia patent. ex l. vnica, iuncta gloſ. ibi. C. vbi petantur tutores & l. filios, & l. origine. C. municipibus lib. 10. ex l. 1. ff ad municipales, vbi additur, eum, qui ex incerto patre natus eſt, matre ſortiri municipium, atq. adeo C locum originis matris eſſe ſpectandum, atque ex l. 12. cit. Verum autem iudex, loci, in quo pupillus habet maiorem partem ſuarum facultatem, poſſit etiam tradere illi tutorem. l. vnica C. vbi petantur tutores affirmare videtur, idẽ affirmat. l. 12. Caſtellæ citata, & concinit. l. pupillo. ff. de tutori. & curatori. datis ab his, quæ ait, ſi pupillus facultates habeat Romæ, & Prouincia, iudicem Romanum poſſe ei dare tutorem facultatum, quæ Romæ ſunt, & iudicem Prouinciæ poſſe ei dare alium facultatum, quę ſunt in Prouincia. Bart tamẽ & alii, quos Gre. Lopez. l. 12. citata. verb. la maior parte de ſus bienes refert, negant, niſi ibi etiã habeat domicilium, atque in hac ſentẽtia videtur eſſe Ant. Gom. 2. tom. var. reſolut. c. 14. num. 17. Sed Paulus Caſtrenſis ait, eo ipſo, quod quis in D aliquo loco habet maiorem partem ſuorum bonorum, cẽſeri ibi etiam habere domicilium: poteſt autem quis habere domicilium ſimul in diſtinctis locis, vt patet l. aſſumptio. §. penult. ff. ad municipio. Fortaſſe Luſitana lex li. 1. Ordinat. tit. 67. §. 28. non repugnat. Etenim quãuis ſtatuat, vt ſi pupillus in alio loco habeat aliqua bona, iudex domicilii pupilli, aut vnde habuit originem, qui illi tutorem tradidit, iudicẽ illius alterius loci ex parte Regi admoneat vt curatorem det ibi illis bonis iuxta Bartoli opinionem, non tamen loquitur quando ibi haberet maiorum partem ſuorum bonorum, vt patet ex illo verbo. Algunos bens.

Si mater, aut quicunque alius, qui ſuccedere debet pupillo, intra annum a morte patris tutorem illi non petat, pupilluſque ante

pubertatem è uita diſcedat, amittit omnem hæreditatem, quã ab inteſtato aut ex ſubſtitutione per mortem talis pupilli obtinere debebat Ita habetur. l. ſciant. C. de legitis. hæredibus l. matris. l cum a matribus, & l. matres. C. qui petant totores. l. 1. & 2. ff. eod. titul. l. 2. §. ſi mater. ff. ad Tertul & l. 12 tit. 16. part 6. Curatorem tamen petere non tenentur puberi, ſed ſolum pupillo, quando tutor eſt impeditus l. 1. & 2. ff. qui petant tutores, juncta. l. curator, & l. in omnem ff. de tutoribus & cura. datis ab his, & l matris. C. qui petant tutores. Leges tamen hæ pœnales ſunt eaq; de cauſa non obligant, niſi poſt latam ſententiam. Quando propinqui tutorẽ nõ pet t pupillo, vicini & amici & quiuis alius de populo poteſt illi petere tutorem. l. 2. ff. qui petant tutores & l. 12. titu. 16. part. 6. Imo & iudex nullo petente debet ex officio ſuo tutorem illi dare.

Curatores quis.

Curator non datur ex teſtamento, ſicut datur tutor. Ratio videtur eſſe, quia, curator, vt ſupra dictum eſt, non datur inuito. Si tamen curator detur teſtamento ab ijs, qui tutorem poſſunt dare, iudex debet illum confirmare. Hæc omnia habentur inſt. de curatoribus. §. 1. & l. 16. part. 6. vbi Greg. Lopez. diſputat, an quando a patre relictus eſt curator filio, ita cõfirmandus ſit à iudice, vt filius teneatur illum ſuſcipere, etiam inuitus Et quamuis Baldus neget, alij affirmãt, quos refert & ſequitur Greg. Lopez ibi, fauetque lex illa. Atque hi Doctores intelligunt, curatorem datium non debere dari puberi inuito, ſecus autem de teſtamentario. De iure vero Luſitano, puberi, vſque ad vigeſimum quintum annum expletum dari debet curator, etiamſi ille repugnet & inuitus ſit. Eaque omnia, quæ de tutore teſtamentario, legitimo, & datiuo dicta ſunt, ſimiliter habent locum in curatore, neque curator teſtamentarius ſatiſdare tenetur. Ita diſpoſitum eſt lib. j. ord. tit. 67. §. 17. 20. 21. 22. & ſequentibus, & §. 86.

Mentecaptis, prodigis, & alijs de quibus ſupra dictum eſt, non ſolum ſi puberes ſint, qui vigeſimum quintum annum non excedant, ſed etiam ſi illum ſuperent, etiam inuitis, traditur curator, vt ſupra dictum eſt: neque locum hẽt curator, datiuus, ſi adſit idoneus legitimus. Quod ſi talis, cui tradendus ſit curator, coniugatus ſit, vxor illius, ſi ad id ſit idonea, cæteris eſt pręferenda. Alioquin pater præfertur cæteris omnibus; & poſt patrem, auus; poſt hos, filius, ſi uigeſimum quintum annum expleuit; alioquin frater, qui non ſolum prædictæ ętatis ſit, ſed etiam ſeorſum in propria domo viuat; alioquin propinquus maſculus proximior in gradu, atque in propinquorum defectum, locum habet curator datiuus. Ita habetur. li. j Ord. tit. 67. 2. §. 37. vbi alia, quæ ad hoc ſpectant, diſponuntur. Conſonant. §. furioſi, juncta gl. ibi, inſt de curatoribus & l. de creationibus C de Epiſcopal. audi. vbi dicitur, ſi pater furioſo curatorem relinquerit, illum eſſe præferendum cæteris. Id tamen non impedit, quod ſi talis filius in Luſitania, aut Caſtella per matrimoniũ erat emancipatus, vxor ad id idonea non ſit cæteris præferenda. In eadem lege A additur, poſt curatorem teſtamentarium locũ habere legitimum, hoc eſt conſanguineũ proximiorem in gradu, & deficiente legitimo, adhibendum eſſe curatorem datiuum. Quæ omnia diſponentur, etiam l. vlt. §. ſed cum antiquitas. C. de curatore furioſi.

DISPVTATIO CCXXI.

Qui tutores & curatores eſſe non poſſunt.

SEruus eſſe non poteſt tutor neque curator, etiamſi ex teſtamento tutor relinquatur, niſi forte ſub cõditione relinqueretur, ſi ad libertatem deueniret: tunc enim impleta conditione tutor eſſe poſſet, inſtituta qui teſtamento tuto. dari poſſint. §. ſeruus autem, & lib. j. ord. B Luſit. titul. 67. §. 20. Quod ſi quis proprium ſeruum tutorem teſtamento relinqueret, eo ipſo cenſeretur libertatem illi donare. Niſi per errorem, credens illum non eſſe ſuum mancipium tutorem eum relinqueret: tunc enim neque libertatem conſequeretur, neque tutor eſſe poſſet: tametſi nunquam error in eo euentu ſit pręſumendus, niſi de eo aperte conſtet. Hæc dicta ex parte à nobis ſunt diſp. 154. & habentur. §. ſed & ſeruus inſt. qui teſt. tut. dar. poſſunt. l. quęro. § Lucius. ff de teſt. tut. l j in princ C de neceſſar. ſeru. hæred. inſtit. & l 7. titul. 16. part. 6. Si tamen ſeruus ita a domino in tutorẽ datus minor ſit viginti quinque annis, conſequitur quidem libertatem hæreditate adita, ſed non incipit eſſe tutor, niſi cum fuerit viginti quin- C que annorum, vt habetur. l. Lucius, & l. 7. citatis.

Mulier tutor eſſe non poteſt. l. tutela, & l. ult. ff. de tutel. Iure noſtro. ff. de teſtamentar. tutel. l. 1. C. quãdo mul. tuto. offi. & l. 4. titul. 16. part 6. Excipiuntur, mater & auia, vt diſputatione præcedente dictum eſt.

Mutus tutor eſſe nõ poteſt, neque etiam ſurdus. l. j. §. vlt. & l. ult. ff. de tutel. l. vlt. §. ult. ff. de legit tutor. & l. 4. titul. 16. part. 6. Intelligẽdum tamen eſt, de ſurdo qui omnino non audit: ſecus de eo qui difficile audit, ut notant Gloſ l. j. citata, & Greg. Lopez vbi ſupra. Idem eſt de cęco qui omnino viſu eſt priuatus. l. luminibus C. qui dare tutores poſſunt l. j. C. qui morbo ſe excuſ. lib. 10. & l. 14. tit. 16. par. 6. Atque omnia D hoc. §. dicta confirmantur. l. vnica. C. qui morb. ſe excuſ. Quod ſi aliquod ex his impedimentis ſuperueniat, remouet tutorem ab officio, ut habetur. l. poſt ſuſceptam. ff. de excuſationibus tutorum, vbi etiam commemoratur cæcitas ſuperueniens: quæ maiori cum ratione, ſi a principio adfuiſſet, impediret ſuſceptionem tutelæ. Intelligendum tamen eſt de omnimoda vtriuſque oculi cæcitate, vt Gloſ ibi ait.

Qui compos ſui non eſt, aut minor viginti quinque annis, etiamſi ex teſtamento tutores dati ſint, tutores eſſe non poſſunt. Quando tamen furioſus ad mentem ſanam redierit, aut minor ad perfectam ætatem deuenerit, ſi teſtamento tutores dati ſunt, incipere debent exercere munus ipſis iniunctum. §. furioſus inſt. qui teſta. tutor. dar. poſſ. l. furioſus. ff. de tutel. l. ſi

hære-

hæreditas.§.ſi furioſus,& l quæro. l.Lucius.ff. de teſt.tute.

Quod de furioſo dictum eſt dicendum ſimiliter eſt de prodigo:cùm enim ei curator dandus ſit, vt diſputatione præcedente dictum eſt, vtique interim dum prodigus fuerit neque vt tutor, neque vt curator adminiſtrare poterit res aliorum: furioſo namq; in factis ſuis æqui paratur.l.is qui & diuus Pius.ff.de tutoribus & curatoribus.Vnde.l. 4.titul. 16 part.6.& lib.1. Luſit.ord.tit.§.20.expreſsè ſancitum eſt,ut nec tutor nec curator eſſe poſſit.Idem dic.de ceteris, de quib. diſputatione præcedente dictum eſt, dandum illi eſſe curatorem poſt vigeſimũ quintum annum expletum.

Dubium. Vtrum verò mater, quæ minor fuerit viginti quinque annis tutrix eſſe poſsit filiorum. Non video textum,qui id definiat. Gregor.Lopez. l. 4.citata verb. madre. remittit addicta Bart Suſpicor tamen tam in hoc quàm in Caſtellæ Regnis conſuetudinem eſſe, vt ad tutelam admittantur, & Montorroſo in practica fol.169.pag.1.affirmat admitti, etiamſi minores ſint viginti annis. Vtrum verò curatrix eſſe poſsit mariti inſani aut prodigi, lex Luſitana lib. 1.titul 67.§.38.ſolum diſponit, tradendam vxori eſſe curam, ſi honeſte viuat & ad id ſufficienti iudicio polleat.

Item qui infamis eſt,tutor, aut curator eſse non poteſt,vt habetur lib.1.Luſit.ord.titul. 67. §.20.Lex autem. 4.Caſtellæ citata ait, eum,qui malis moribus eſt affectus, tutorem aut curatorem eſſe non poſſe,id quod fortè accuratiùs explicat.l.ſuſpectum.ff de ſuſpecto tutoreque, ſic habet. Suſpectum tutorem eum putamus, qui moribus talis eſt,vt ſuſpectus ſit(intellige, ad id muneris.) Vnde ſubiungitur. Si tutor fide lis ſit,quamuis ſit pauper ea, de cauſa non eſſe remouendum à tutela. Lex autem tutor.§.ſi autem ipſe ff.eod.tit.ſtatuit, eum, qui in vna tutela malè ſegeſsit,ſuſpectum eſſe vt adminiſtret aliam,ac proinde ab ea repellendum, aut non admittendum.

Religioſus tutor aut curator eſſe non poteſt authen.de ſanctiſſ Epiſc.§ Deo autem amabiles, authen presbyteros. 3.C.de Epiſcopis & cleri.l.14.tit.16.part. 6 & lib. 1.Luſit.ord.tit. 67.§.20 conſentiunt cap monachi.2.16.quæſt. j.&c. vnicũ de Syndico. Nec eſt audienda glo. cap vlt.86.diſt.quæ cum primò conſentiat,poſteà ſubiungit, per illud caput corrigi authentica citata,quaſi monachus, aut Epiſcopus ſuſcipere poſsit,ſi non teſtamentariam,aut datiuam certè legitimam tutelam, eo modo quo de clericis ſtatim dicemus.

Epiſcopus etiam tutor aut curator eſſe non poteſt, niſi miſerabilium perſonarum,quarum bona perirent,niſi ipſe ſuccurreret, authenticis,& l.14 citatis,iuncto.c.vlt.86.d.

Clerici in ſacris ordinibus conſtituit tutores & curatores eſſe non poſſunt teſtamentaria aut datiua tutela legitima verò, quãdo proximiores ſunt in gradu pupillo, eſſe poſſunt, ſed non tenentur. Ita habetur auth.de ſanctiſſ. Epiſc.§.Deo autem amabiles, authen.presbyteros 3 C.de Epiſcopis, & cler. & l.14.tit.16. part.6.Cap.antè vlt.88 d loquitur de teſtamẽ-

A taria aut datiua tutela. Intrà quatuor autem menſes à morte parentis pupilli accedere debent ad iudicem,& ſignificare ſe velle eam tutellam ſuſcipere, vt habetur auth & l. 14.cit. Fas etiam eſt clericis tutores aut curatores eſſe miſerabilium perſonarum in euentu, in quo dictũ eſt id licere Epiſcopis, vt habetur.c.vlt. 86.d.& cap.t.88.diſt.

Qui minori debet,aut etiam furioſo, mente capto,aut prodigo, tutor uel curator illius eſſe non poteſt.Idem eſt de eo, cui minor aliquid debet.Ita habetur in auth minores.C.qui dare tutores poſſ. & copioſiùs in authen. vt hi qui obligatas ſe habere, in prin.& §. j.& ſequentib.& l. 14.tit. 16.part. 6. Vtrum autem

B hæc iura locum habeant quãdo debitum eſt paruæ quantitatis. Gloſſæ ibi affirmant locum non habere, idem cenſent Bartol. & alij quos Greg. Lopez.l. 14.citata refert ac ſequitur, argumento text.in l ſi quis in pignore.§. ſedet ſi quis. ff.de pig. action. l.non tantùm in princ. ff.de execut.tuto. & aliorum iurium. Quæ autem quantitas parua cenſenda ſit, iudicis arbitrio, ſpectatis circunſtantijs concurrentibus, eſt iudicandum. Baldus cenſet hoc limitandum, niſi debitum eſſet contrauerſum,hiſue eſſet intentata:nam tunc, eſto quantitas eſſet parua, admittendus non eſſet ad tutelam. Quamuis autem debitum magnæ ſit quantitatis, mater, & auia,à tutela & cura filiorum & nepotum non repelluntur, vt expreſsè habetur in auth. ad hæc. C.quando mu

C lier tut.& affirmant glo.cit. Idem erit de patre, & de auis tã paterno,quàm materno, vt Greg. Lopez loco citato ait doctores communiter affirmare. Quòd ſi filius tutoris, aut curatoris debitor aut creditor eſſet comparatione minoris,& pater vſumfructum haberet in bonis talis filij, non admitteretur ad tutelam aut curam. Secus autem ſi vſufructuarius non eſſet, vt cum Angelo, Greg. Lopez loco citato rectè affirmat. Vtrum autem prædicta locum habeant,etiam in teſtamentario tutore, an ſolùm in legitimo & datiuo.Speculator, & plerique alij aſſeruerunt locum non habere in teſtamentario tutore: eò quòd fides illius & diligentia à teſtatore probata ſit ideoque à ſatiſdatione excuſatur, vt habetur inſt. de ſatiſ-

D datione tuto. §. 1.& alijs iuribus diſput.præcedente citatis atque hoc ipſum ſancitum eſt in regno Caſtellæ. l. 14.citata. Id tamen Bart. & alij, quos ibidem Greg. Lopez refert ac ſequitur, limitandum cenſet, vt ſolùm procedat, quando teſtator ſciens,eum, quem teſtamento tutorem aut curatorem reliquit creditorem aut debitorem eſse comparatione talis minoris,illum relinquit;ſecus autem quando id ignorabat. Quamuis vero multi voluerint eiuſmodi ſcientiam patris conſtare debere ex verbis ſui teſtamenti, Greg.tamen Lopez cum alijs, quos refert, meritò arbitratur, ſatis eſse ſi aliunde ſufficienter id conſtet: crederem tamen quando,non ſufficienter conſtaret, præſumendum eſse patrem id ignoraſse. Gloſſæ vero Accurſij in vtroq. authentico cenſent,etiã teſtamentariũ tutorem & curatorẽ eſſe repellendũ, ſi debitor aut creditor ſit mino-

ris Quoniam,inquunt,diſpoſitio horum authé A
ticorum facta eſt poſt iura, quibus innituntur
doctores contrariæ opinionis,iuraque illa ſo-
lum diſponunt,ut in teſtamentario tutore non
requiratur ſatiſdatio, nihil uero de re propoſi
ta diſponunt Et quoniam auth.ſed hæc citata,
ſolum excipit matrem & auiam, ut dictum eſt.
Fortè in hoc Luſitaniæ regno ſtabitur huic
opinioni gloſarum, quæ authentici eſt conſo
na,& communiter non reprobatur.

Quod ſi,poſt quam aliquis tutor eſt aut cu
rator, debitor aut creditor efficiatur minoris,
quia videlicet ſuccedit in hæreditate debito-
ris aut creditoris minoris, uel aliqua alia ratio
ne,tunc debet ei adiungi alius tutor aut cura-
tor,& ita perſeuerabit tutor aut curator cum
hoc al o adiuncto. Ita habetur in authenticis B
citatis. Si tñ efficeretur debitor minoris, quia
malè aliquid adminiſtraſſet,aut quia de ſuo ali
quid ſoluiſſet loco minoris,tunc non daretur
ei coadiutor, vt Gloſ.authẽtica minoris verb.
creditor affirmat.

Quod ſi is, qui tutor aut curator eſſe debet,
ſe excuſet,affirmando ſe debitorem aut credi-
torem eſſe talis minoris,non continuò fides ei
adhibetur ut à munere ſuſcipiendo excuſetur,
ſed tenetur id probare, aut iuramento id corã
iudice affirmare quando probatio alia pro,aut
contra, non occurrit. Si vero a principio ta-
ceat,munuſque ſuſcipiat,amittit in pœnam de
bitum, quo minor illi tenebatur. Si autem
ipſe minori erat aſtrictus, non admittitur ſolu
tio alia, quam reddendo minori illud idem, C
quod ei debebat. Item interim dum tutelam
aut curam habet, non poteſt recipere ceſſionẽ,
quæ in ipſum fiat, debiti alicuius,quo minor
alicui teneatur,alioquin,& ipſe amittit ceſſio-
nem,& ei,qui ceſſit,non relinquitur ius ad re-
cuperandum ſuum debitum.Hæc omnia habẽ
tur duobus authenticis,citatis:cum vero pœ-
næ ſint,locum in foro conſcientiæ ante latam
ſententiam non habent.

Qui Regi eſt obligatus, quod prædia, vel
alios illius reditus conductos habeat, ita vt bo
na ipſius Regi tacitè ſint obligata, eſſe non po
teſt tutor,aut curator.l.vel cum fiſco.ff.de con
firmando tuto.l.vlt. C.qui dare tuto. poſſ & l.
14.titu.16. part 6.Neque repugnat l.coloni.
C.de excuſationibus tutor.quæ ait, conducto-
res prædij ad fiſcum pertinentis non excuſari D
à tutela:quoniam intelligitur, quando non re-
maneret obligatus fiſco: alioquin contradice-
ret.l.vel cum fiſco citatę. lege gloſſas iuribus
citatis,& Greg. Lopez vbi ſupra.

Miles, qui arma geſtat, atque in militia eſt
occupatus, tutor eſſe non poteſt,etiamſi velit.
inſt de excuſationibus.tuto.§.item in milite.l.
militiæ.C.qui dare tuto.poſſunt,& l.14.citata.
Additur.l.militiæ citata.ſi tutelam adminiſtret
non teneri actione tutelæ,ſed ſolum negotio-
rum geſtorum.

Qui, poſtquam pater tutorem illum dedit,
graues inimicitias cum patre exercuit, nec re
conciliati inter ſe fuerunt,in tutorem non eſt
admittendus. l. in confirmando. ff. de confirm.
tutor.Ordinationes Luſitaniæ lib.1.titul 67. §.
30.addunt,neq; eum,qui minori eſt inimicus.

A Item maritus curator eſſe non poteſt pro-
priæ vxoris minoris.§.ijdem reſcripſerũt,iun
cta Gloſ.ibi,inſtitu.de excuſ.tuto.l.maritus.C.
qui dare tutor.poſſ.l.7.titul.17.p 6.& alijs iuri
bus. Hæc tamen hodie locum non habent in
hoc & Caſtellę. Regno Tum quia uxores per
matrimonium manent emancipatæ, atque ſui
iuris, vt curatore non indigeant. Tum etiam
quoniam quando in vtroque Regno contra-
hunt contractu arrharum & dotis, maritus, ha
bet adminiſtrationem omnium vniuerſim bo-
norum vtriuſque coniugis, & quando in hoc
Regno contrahunt contractu medietatis, om-
nia vniuerſim bona efficiuntur communia, &
ſolus maritus eſt adminiſtrator.

Qui morbo perpetuo laborat,ita vt rectè ad
B miniſtrare non poſſit bona minoris, aut quo-
cunque alio ſimili perpetuo impedimento eſt
impeditus,nec curator eſſe poteſt.§. item pro-
pter aduerſam inſti. de excuſ. tuto.l. vnica. C.
qui morbo ſe excuſ.& apertius.l. 14. titul. 16.
part.6.& lib.1.ord.Luſitanarum titul 67.§. 20.
Diſputatione ſequenti adijcientur alij, qui de
iure huius Regni tutores & curatores eſſe non
poſſunt.

DISPVTATIO CCXXII.

Qui a munere tutoris & curatoris excuſentur.

QVI habet quinque filius eſto, aliquis eo
rum emancipatus ſit, excuſatur à ſuſci-
C pienda tutella aut cura minoris. Filij
tamen debent eſſe omnes legitimi, & non ſuf-
ficit ſi ſint naturales, aut adoptiui. Qui tamen
adoptiuus eſt,computatur in numero filiorum
patris naturalis, vt ipſum excuſet. Debent etiã
omnes eſſe iam nati & ſuperſtites, niſi aliquis
in acie pungnãdo cum hoſtibus interfectus ſit:
nam hic per gloriam viuere reputatur ut pa-
trem excuſet,inſt.de excuſ.toto.in princ l.2.ff.
de uacatione munerum.l.2.§.remittitur,iuncta
l. bello amiſſi.ff.de eod.tit.l.2 tit.17. part. 6.&
li 1.ord.Luſitanariũ tit.67. §.31.Ordinationes
eædẽ ſuff cere dicũt,ſi miles in expeditione mo
riatur:de iure tamẽ cõmuni & regni Caſtellæ
neceſſe eſt, ut pugnando cũ hoſtibus moriatur
vt patet l.bello amiſſi,& inſt.locis citatis De iu
D re cõmuni auus,qui inter filios,& nepotes ſeu
neptes filiorum maſculorum iam defunctorũ
haberet quinque libero (omnibus nepotibus
& neptibus cuiuſque filij defuncti computatis
pro vno tantũ libero) excuſat à tutela.Ita habe
tur inſt de excuſat.tuto.§.itẽ nepotes,& l.2.§.
remittũtur.ff.eod tit. Idẽ uelle uidentur Luſit.
ord.§.31.citato.rẽ hãc aliquantulũ extẽdendo
id tñ per inaduertẽtiã uidetur ſtatutũ, quaſi de
iure Luſitano nepotes per mortẽ patris,imo &
matris,reinciderent in poteſtatẽ aui, ẽt mater-
ni, eo pacto quo alia in eod.tit.diximus ſupra
per incuriã eſſe dicta,quę uſu recepta nõ ſunt.

Qui res adminiſtrat regis, eſto ad fiſcum
ipſius pertineant (in his computant Luſita-
næ ordinationes,ueedores da fazenda, tiſou-
reiros, contadores,almoxariſes, redeiros,eſ-
criuaens dos ditos officios) item tabelarij re-
gis,

gis, & miniſtri iuſtitiæ (in his eædem ordinationes computant, deſembargadores, ouidores, procuradores dos feitos, ou da iuſtitica del Rei, & miniſtros omnes deputatos, ut ante hos & ante paulo commemoratos inſeruiant, videlicet, procuradores, eſcriuaens, porteiros, carcereiros, computant etiam iuizes, è vereadores cuiuſcunque ciuitatis, aut opidi) hi omnes à tutela, & cura minorum excuſantur inſt. de excuſ. tuto. §. item diuus, & §. qui poteſtatem. l. athletæ in prin. l. non tantum. §. ſane, & l. adminiſtrantes in princ. ff eod tit l. 2. tit. 17. part. 6. & lib. 1. Luſit. ord. tit. 67. §. 23. Iudices tamen (& vereadores in hoc regno) licet excuſentur à tutela de nouo ſuſpicienda, non tamé à iam antea ſuſcepta. §. & qui poteſtatem. §. ſanè. l. adminiſtrantes l. 2. & § 32. citatis. Qui tamen mitteretur vt vſque ad principis beneplacitum iudex eſſet in diuerſo loco ab eo, in quo habet tutelam aut curam, cenſetur in perpetuum mitti, eo quod certum tempus illi non præſcribatur, eaque de cauſa excuſaretur omnino à tutela iam ſuſcepta. l. iuriſperitos in princ. ff. de excuſ. tuto. & lib. 1. Luſit. ord. tit. 67. §. 32.

Qui Reipublicæ cauſa abſunt, in hoc ſenſu à tutela & cura excuſantur, quod interim conſtituitur alius, qui curam gerat. Quando tamè redierint, tenentur iterum tutelam aut curam ſtatim ſuſcipere. Per annum tamen excuſantur ne aliam de nouo ſuſcipiant, niſi ipſi propria ſponte voluerint. §. itè qui Reipublicæ inſt. de excuſ. tut. l. non ſolū. ff. eo. tit & l. 2. tit. 17. p. 6.

Quondam, vt habetur inſt de excuſat. tuto. §. item propter litem, & ff. eod. tit. l. propter litè, & l. 2. tit. 17 p. 6. tutor aut curator propter litem, quam cum minore haberet, non poterat excuſari à tutela, vel cura, niſi ea eſſet de omnib. bonis minoris aut de maiori illorū parte: hodie tamen quid de iure authenticorū ſit dicendum diſputatione præcedente eſt explicatum.

Si quis habeat tres tutelas, quæ oneroſæ ſint, & non idcirco leues, quia faciles, vel quia aliqua earum intrà ſemeſtre finitur, excuſatur, à quarta, niſi illas effectaſſet: nam tunc à quarta, non excuſaretur. Finita autem aliqua trium, non excuſatur à noua ſuſcipienda. Porrò numerus tutelarum non attenditur penes numerum pupillorum, quorum eſt tutor: ſi enim multi pupilli indiuiſum habeant patrimoniū, eò quod ſint fratres, vel alia de cauſa, vnica illorum omnium cenſetur eſſe tutela. Hęc habentur inſt. de excuſant. tutorū. §. item tria, iuncta gloſ. ibi. l. tria onera. l. non tantum in prin. l. ſi is qui. §. vlt. ff. eod. tit. & l. 2. tit. 17. part. 6.

Item propter paupertatem excuſatur quis à tutela & cura alterius, ſi tota ſua induſtria ac tempore indigeat ad ſeipſum competenter ſuſtentandum. §. ſed & propter paupertatem. inſt. de excuſ. tutorum, & l. 2 tit. 17. part. 6. Quin de iure Luſitano propter paupertatem excluditur quis à tutela lib. 1. ord. tit. 67. §. 20.

Qui ita morbo laborat, vt commodè ſua bona curare non poſſit, à tutela & cura excuſatur interim dum morbo laborat. Ita habetur lib. 1. Luſit. ord. tit. 67. §. 34. l. 2 tit. 17. part. 6. §. item propter aduerſam, inſt. de excuſ. tuto. & alijs iuribus. Quando autem morbus excludat omnino, dictum eſt in calce diſputationis præcedentis.

Qui neque ſcribere neque legere ſcit, excuſatur à tutela, & cura, niſi adeò ſolers ſit, vt nihilominùs rationem illius ſufficienter reddere poſſit. l. 2 cit l. athletę. §. vlt ff de excuſ. tuto. & §. ſimiliter. eum inſt. eod. tit iuncta gloſ. ibi.

Quando capitales inimicitiæ fuerunt inter tutorem aut curatorem, & patrem minoris, ut quia alter alteri pœnam ſanguinis accuſatione intentauit, aut deiectionis ab ſtatu, vel notabilis infamiæ, vel vitæ illius inſidiatus eſt, diſtinguendum eſt. Quoniam vel ante mortem patris minoris redierunt in amicitiam, & tunc neque locum habet excluſio à tutela vel cura, neque admittitur ex eo capite excuſatio: uel non redierunt, & tunc, aut poſt patris teſtamentum conditum, in quo tutor relictus eſt, fuerunt tales inimicitiæ, & excluditur tutor à tutela, vt diſputatione pręcedente dictum eſt, neque ad datiuam aut legitimam eſt admittendus quando ſpectatis circunſtantijs concurrentibus, timendum eſt, ne odio parentis damnum aliquod minori inferat. Quando vero, uel tutela præſumitur teſtamento relicta in odium tutoris, vt debito & negotijs tutor implicetur; vel propter malum, quod pater minoris intentauit aduerſus tutorem aut curatorem, indignus effectus eſt vt hic curam filiorum illius ſuſcipiat, quia vel capitales inimicitias cum hoc exercuit, vel hunc in ſeruitutem redigere eſt conatus, conceditur huic, ut, ſi uelit, à tutela & cura ſe excuſet non tamen eſt ab ea excludendus. Atque hoc modo in concordiam reducenda ſunt varia iura, de quorum numero ſunt, inſt. de excuſat. tuto §. item propter inimicitias. §. inimicitię, & § item is. l. athletæ. §. dat remiſſionem. ff. eod titul. l. 2. titul. 17. part. 6. & §. 20. titul. 67. lib. 1. Luſitanar. ord.

Qui excedit ſeptuageſimum annum, poteſt ſe excuſare à tutela & cura aliorum. Qui verò ad vigeſimum quintum annum non peruenit, ad eam non poteſt admitti, ut diſput. pręcedente dictum etiam eſt. Additur in Luſitanis ordinationibus hoc locum habere, etiam ſi is veniam ætatis à rege eſſet adeptus, bonaque ſua propria adminiſtraret. Hęc habentur. §. item maior inſt. de excuſat. tuto. l. 2. iuncta. l. 1. titu. 17. part. 6 lib. 1. Luſit. ord. titul. 67. §. 33.

De iure Regni Caſtellæ nobilis in curia regis degens, aut in alio determinato loco de mādato Regis, aut in publicam vtilitatem, excuſare ſe poteſt à tutela & cura. l. 3. titul. 17. part. 6. Ius Caſt. & Luſit.

In Luſitano regno nobilis ex genere, aut caualeiro, excuſantur ſimiliter lib. 1. ord. tit. 67. §. 35. Hæ autem diſpoſitiones, quicquid Greg. Lopez. ad l. 3. citatam dicat, diuerſæ ſunt à diſpoſitione de milite, de qua diſputatione præcedente dictum eſt.

Excuſari poſſunt à tutela & cura, qui docent grāmaticam, rethoricam, dialecticam, philoſophiam, & medicinam, vel hanc poſtremam artem exercent. Hæc tamen intelliguntur, modo exerceantur in propria patria, aut in aliquo

loco de mandato Regis. Hinc vult Greg. Lopez ſi id e erceant in publica vniuerſiate, cenſeri ibi docere de mandato Regi, quoniam regia autoritate conſtituitur vniuerſitas. Hæc habentur. §. item Romæ, iūcta Gloſ. ibi. inſt. de excuſ. tuto. l. ſi duas. §. grammatici. l. ſed & reprobari, §. amplius. ff. eod. tit. & l. 3. titul. 17. part. 6. Qui tamen in quauis diſciplina eminentes ſunt vbi cunque doceant, excuſantur à tutela & cura, vt habetur dicto §. amplius.

Ius Luſit. De iure Luſitano ſancitum eſt, Doctores in iure ciuili aut canonico, vel medicina, modo creati ſint in vniuerſitate aliqua adhibito examine, non ſolum excuſari à tutela & cura, ſed etiam ad eā nullatenus eſſe admittendos. Ita habetur li. 1 titul. 67. §. 35. Vbi aditur, vniuerſim. qui repellitur a tutella aut cura, nō propterea excludendum eſſe à ſucceſſione in bonis talis minoris, quandoquidem ſine ſua culpa tutores aut curatores eſſe prohibentur.

Qui tutor alicuius fuit, excuſatur à cura illius ſuſcipienda cum ad pubertatem peruenerit, adeo ut ſi teſtamento tutor, & poſteà curator eiuſdem minoris eodem teſtamento datus ſit, cogi ad curam non poſſit. §. qui tutelam eſt inſt de excuſ. tuto. & l 3. tit. 17. part. 6.

Lib 1. Luſitanar. ordin. tit. 67. §. 31. habetur. eū, qui priuilegio excuſatur à tutela, niſi aliud exprimatur, intelligendum eſſe de ſola datiua aut teſtamentaria tutela, ſecus de legitima.

Ius Caſt. In regno uero Caſtellæ. l. 21. tit. 4. lib 6. nouę collect. reuocantur omnes exemptiones cōceſſæ & concedendæ ijs, quos in eo Regno pecheros vocant, vt tutores aut curatores nō ſint, cum quibuſcunque clauſulis fuiſſent conceſſæ aut de nouo concederentur

Datus in tutorem aut curatorem, ſiue teſtamentarius ſiue legitimus aut datiuus ſit, ſi excuſationem, quam opponat, habet, debet illam proponere coram iudice intra quinquaginta dies à puncto, quo datum ſe eſſe in tutorē aut curatorem cognouit, dummodo vltra centum milliaria nō diſtet à loco in quo tutor aut curator datus eſt. Quod ſi vltra centum milliaria diſtet, tunc pro quibuſcunque, viginti milliaribus, quibus plus diſtat, additur, vltra quinquaginta dies, vnus dies, & inſuper adduntur triginta dies alij: ita vt ſi diſtet centum viginti milliaribus, habeat ad proponendam excuſationem octoginta vnum dies, ſi vero diſtet centum quadraginta milliaribus, habeat octoginta duos dies, & ita conſequenter: cauſa tamen tota intra quatuor menſes a die, quo ſe datum in tutorem nouit, debet terminari: ſi vero iudex, examinatis excuſationibus, iniquam ſententiam tulerit, licitum eſt ab ea ſententia appellare. Hæc omnia habentur. §. qui excuſare, juncta gloſ ibi, inſt. de excuſ. tutorum. l. ſcire, per totam legem. l. quinquaginta. C. eod. tit. & l. 4. tit. 17. part, 6. Quando tamen tutor aliquis datus eſſet à certo die, aut ſub conditione, dies ſupputari debent à die impletæ conditionis. l. penult. §. procedit citato. Si datus in tutorem, aut curatorem plures excuſationes habeat, eſto in probatione alicuius, aut aliquarum deficiat, ſatis eſt ſi vel vnam probet: ea tamen propoſita eſſe debet intra tempus iure datum ad proponendūm, ſiue ſimul cum alijs eam proponat, ſiue poſteà. §. qui autem, iuncta gloſ. ibi, inſt. de excuſ. tutor. Qui falſis excuſationibus à tutella vel cura ſuerit liberatus, cogi poteſt munus ſuſcipere. §. vlt. inſt. de excuſ tutorum.

DISPVTATIO CCXXIII.

De ſatisdatione & iuramento tutorum & curatorum, & de inuentario.

Tutores & curatores ſatiſdant rem minoris ſaluam fore, hoc eſt, integrè eſſe reſtituendam, nullumque detrimētum bonis minoris culpa aut negligentia tutoris, aut curatoris vel in illis adminiſtrandis, vel in acquirendis ac defendendis obuenturum. alioquin fideiuſſorem in defectum tutoris, aut curatoris integre minoris ſatisfacturum. Ita habetur inſt. de ſatiſdatione tuto. in princ. iuncta gloſ. ibi verb. ſatiſdant.

Excipitur, quando tutores aut curatores teſtamento dati ſunt: nam neque ſatiſdant, neque eis in neceſſaria eſt iudicis inquiſitio, vt habetur inſt. de ſatiſdat tuto. §. 1. atque alijs iuribus, & nos late expoſuimus diſput. 220. dum de teſtamentario tutore diximus. Vbi etiam diximus, quando mater poſt patris mortem filio tutorem teſtamento relinquit, quouſque neceſſaria ſit, aut non ſit, iudicis inquiſitio ante approbationem, eiuſmodique tutorem non ſatiſdare.

De iure etiam communi excipitur, quando tutores dati ſunt præuia inquiſitione facta à iudice, quod idonei omnino ſint: nam hi etiam non ſatiſdant. Ita habetur. §. item ex inquiſitione inſt. de ſatiſdatione tutor. Quamuis autem gloſſæ iuris communis in authentico. vt hi qui oblig ſe. § vlt. verbo. eget & l. 1 C. de tuto. qui non ſatiſdant, contrariæ inter ſe ſint, an indiſtinctè hodie datiui tutores & curatores, ſiue cum inquiſitione, ſiue ſine illa dati ſint, ſatiſdent; Gregorius tamen Lopez. l. 9. titul. 6. part. 6. verb. fiadores, ait, id regno Caſtellę conſuetudine eſſe receptum, ut omnes ſatiſdent: quoniam in inquiſitione ſeruari non ſolet ea ſolemnitas, quæ de iure communi, iuxta. §. ſed hoc iure inſt. de Attil. tuto. quondam ſeruabatur. De iure Luſitano ſtatim dicetur. Conſuetudo Caſtellæ.

Legitimi tutores & curatores præſtare tenentur fideiuſſorem, etiam mater & auia minoris. l. legitimos in prin. ff. de legitimis tuto. & l. 9. tit. 16. par. 6. Excipitur patronus comparatione liberti, qui non ſatiſdat, niſi ſit perſona uulgaris, vel inhoneſta, ut habetur. l. legitimos citata, & affirmat gloſſa §. item ex inquiſitione uerb. idonei inſt. de ſatiſdat. tuto. Non ſolum autem legitimi tutores & curatores, ſed etiam datiui, ſi dati non ſint præuia inquiſitione, ſatiſdant, ut habetur. l. 1. & ſequentibus. C. de tutore, qui non ſatiſdat, & inſt. de ſatiſdat. tutor. in princ. & duobus §§. ſequentibus. Imo & cōſuetudine Regni Caſtellæ, uniuerſim datiui ſatiſdant, ut dictum eſt. Tutores uero & curatores, qui ſatiſdare tenentur,

nentur, ſi anteq uàm ſatiſdent, aliquid alienent, vel contractum faciant, aut ſententia in cauſa minoris contra eos detur, omnia ipſo iure ſunt nulla. Ita habetur l. 3. & vlt. C. de tutore qui non ſatiſdat.

Iu. Luſit. Di iure tamen Luſitano mater, auia, & aui minoris, tunc ſolum ſatiſdare tenentur, quando non habent ſufficientia bona immobilia vnde ſatisfacere poſſint ſi quid detrimenti bonis minoris ſua culpa, aut negligentia obueniret. Ita habetur lib. 1 ord. tit. 67. §. 22. Alij etiam legitimi tunc ſolum tenentur præſtare fideiuſſorem, qſi non hñt competentia bona immobilia unde perſolui ſufficienter poſſit minoribus, ſi quod detrimentum culpa aut negligentia illorum minori acciderit. Quin eſto propinquus minoris competenria bona non habeat unde ſatisfaciat, ſi tamẽ quæſiuit fideiuſſorem, & non inuenit admittitur ad tutelam aut curá, dummodò coram iudice ſub iureiurando affirmet, ſe quæſiuiſſe fideiuſſorem, nec inueniſſe; & dummodò de illo opinio babeatur, quòd fideliter & diligenter bona minoris adminiſtrabit. Interim tamen dum alius propinquus minoris inuenitur, qui competentia bona habeat vnde ſatisfaciat, admittendus non eſt ſine ſatiſdatione ille alius, eſto proximior ſit in gradu minori. Hæc omnia habentur tit. citato. §. 24. De tutoribus & curatoribus datiuis nihil hac in parte eo titulo dicitur: credo tamen, quando competentia bona immobilia habent vnde ſatisfaciant, non cogi, ut fideiuſſorem præſtent.

De iure etiam communi quado furioſo aut mente capto datur curator, remittitur ſatiſdatio, ſi ſufficientia habeat bona vnde ſatisfaciat, vt habetur l. de creatione. §. ſit autem. C. de epiſcop aud ubi gloſſa ait, ſpeciale eſſe in furioſo & mente capto. Idem ſancitur. l. vlt. & ſi quidem curator. C de curatore furioſi.

Illud etiam eſt obſeruandum, in euentibus omnibus, in quibus explicatum eſt ſatiſdationem eſſe præſtandam, ſi is, cui eam exigere incumbit, illam non recipiat, aut recipiat minus idoneam, concedi minori, mente capto, aut prodigo, actionem aduerſus illum, quantum ipſis intereat idoneam ſuiſſe receptam. Ita habetur inſt. de ſatiſdat. tut. §. 5. ſciendum autem.

Vniuerſim bona tutoris & curatoris tacitè ſunt hypothecata minori à puncto tutelæ aut curæ ſuſceptæ, ita ut ad quemcunque deuenerint, poſſit illa minor extrahere, ut ſibi ſatisfiat. Ita habetur l. pro officio. C. de adminiſtr. tut. l. de creationibus. C. de epiſcop. audientia. l. ult. §. & inuentario. C de curat. furioſ. auth. de hæredib. ab inteſt. §. ſin autem plurimi, & l. vlt. tit. 16. part. 6. Gregor. Lopez in calce illius legis vult, bona quoque fideiuſſoris, & hæredum tutoris aut curatoris, eſſe etiam tacitè hypothecata minori: id tamen non probant iura citata, neque lex illa Caſtellæ. Quoniam uerba illa, y todus ſus bienes, referri poſſunt ad ſolum tutorem aut curatorem, & non ad fideiuſſores aut hæredes tutoris. Atque hic uidetur eſſe legitimus ſenſus illius legis. Saltem ſi hęres tutoris inuentarium bonorum defuncti confecit, bona hæredis propria libera omnino manebunt ob tutelam à defuncto ſuſceptam, alioquin onus ſubiret ex hęreditate adita cum inuentario, contra. l. vlt. C. de iure deliber.

Iuramentum tutoris, & curatoris. Prętereà tutores & curatores iurare tenentur, ſe munera tutoris aut curatoris rectè executuros, atque defenſuros bona & perſonam minoris, confecturoſque inuentarium, & redituros ſuo tempore rationem ei, ad quem de iure pertinebit. Ita habetur in authen. ut hi qui oblig ſe haber §. ult. l. in creatione. C. de epiſcop. aud. l. ult. §. & ſi quidem parens, & in auth. ibi ſubiuncta. C. de curatore furioſi, vbi dicitur, vniuerſim habere verum in omni curatore (tute lige & tutore) ſiue ſit minoris, ſiue maioris, ſed mente capti, prodigi &c. ſit, & l. 9. tit. 16. par 6. In ordinationibus verò Luſitanis lib. 1. tit. 67. §. 24. tutori quidem & curatori legitimo, de numero collateralium, præcipitur adhibere iuramentum prædictum; nihil tamen tale. §. 22. iniungitur matri & auiæ, cæteriſque aſcendentibus: attamen ſtabitur conſuetudini, quam ignoro. Fortaſſe ſicut de datiuis tutoribus & curatoribus nihil tale dicitur, & nihilominus ſeruabitur ius commune: ita mater & auia, quin & teſtamẽtarij tutores & curatores, iuxta ius commune, iurare cogentur, eſto nihil tale in ordinationibus dicatur. Modus autem, quo inſtrumenta tutelæ & curæ in Regno Caſtellæ fieri debeant, præſcribitur. l. 94. & 95. tit. 18. par. 3. & latius traditur à Gaſpare Monterroſo in practica tract. 7. fol. 170.

Inuentarium conficere tenentur. Tutores & curatores mox atque tutelam vel curam ſuſcipiunt minoris, aut mẽte capti, vel prodigi, conficere debent inuentarium bonorum. l. tutores. 2. C. de admin. tut. l. 15. titul. 16. part. 6. & alijs iuribus. Id autem quod dicitur, mox, intelligendum eſt, niſi neceſſaria & iuſta cauſa impedierit, ut habetur l tutor. qui repertorium. ff. de adminiſtr. tut. & affirmant Gloſſ. l. tutores citata & Doctores communiter: quarè intelligendum eſt, cùm primum commodè moraliter loquendo potuerint: fieri autem debet coram publico tabellione, ut habetur l. tutores citata. ubi gloſſa affirmat, ſatis eſſe ſit unus, & id diſponit l. 15. Caſtellæ citata: debent tamen adhiberi teſtes.

Vtrum autem fieri debeat coram iudice gl. l. tutores citata uerb publicarum, affirmat: quoniam, vt habetur l. chirographis in princ. ff. de adminiſt. tut. ex inuentario conueniri poſſunt debitores, ſi aliæ ſcripturæ perijſſent: id autem verum non eſſet, niſi factum eſſet in præſentia iudicis, & de verbo ad uerbum tranſcriptæ eſſent ſcripturę in inuentario, vt patet in authen. vt ſponſal. largitas. §. & hoc inſuper, iuncta gl. j. ibi, & affirmat glo. l. chirographis citata. Bar. verò. l. tutores citata, quem refert & ſequitur Grego. Lopez l. 15. tit. 16. par. 6. uerb. con otorgamiento del Iuez, ait, quod ad tutorem, aut curatorem attinet, ſatis eſſe ſi inuentarium fiat extra iudicium coram tabellione,: vt verò fidẽ faciat contra debitores minoris, neceſſe eſt, ut in præſentia iudicis fiat. Credo tamen neque Ius Caſtellæ & Luſitania. in hoc, neque in Caſtellæ Regno eſſe in vſu vt fiat in præſentia iudicis, ſed, antequàm inuentarium fiat, comparet coram iudice is, qui tutor, aut curator futurus eſt, & pręſtat cautionẽ in euentibus, de quibus ſupra dictum eſt, & ſimul

mul iudex ſuſcipit ab eo iuramentum circa ea omnia, quæ ſupra commemorata ſunt, de quorum numero eſt, quòd inuentarium conficiet, idque fideliter; & tunc decernit illi iudex, atq; iniungit tutelam, aut curam, autoritatem & poteſtatem ad illam exercendam ei tribuens: poſteà verò cum tabellione coram teſtibus tutor ipſe, aut curator conficit inuentarium. Atq; hoc eſt, quod. l. 15. citata vult, cùm iubet, vt fiat inuentarium, con otorgamiento del juez dellugar, & quod apertè ſonant. l 94. 95. & 99. titul. 18. part 3. dum præſcribunt formam inſtrumétorum tutelæ, quam Gaſpar Môterroſo loco citato tradit. In hoc autem Luſitaniæ Regno diſputatione. 218. cum Aluaro Valaſcon dictum eſt, vſum non habere, vt inuentarium coram iudice fiat; tametſi ſi iuramentum, quòd debitè fiat, coram iudice præſtetur: & lib. 1. Ordin. tit. 67. §. 17. ſolùm præcipitur, ut inuentarium tutoris, ac curatoris, fiat coram tabellione Iudicis orphanarum. Eiuſmodi autem inuentarium tranſcribendum regulariter eſt ex eo, quod fieri debet de bonis defuncti, cui minor ſuccedit, de quo ſupra, dum de inuentario hæredis diſputauimus, dictum eſt, quo pacto de iure huius Regni fieri debeat, & quæ in eo ſint ſcribenda. Lib. autem j. Ordinat. tit. 67. in calce. §. 3. præcipitur, ut in eo ſcribantur quidem inſtrumenta ſingula, quæ ea de re ſint, & à quo miniſtro publico, & quo tempore facta ſint; at verò non tranſcribantur.

Vtrum autem tutori, aut curatori, remitti per teſtatorem poſſit confectio inuentarij. Reſpondendum eſt, poſſe remitti, ut expreſsè habetur. l. ult. §. illo. C. arbitrium tutel. Ait tamen Couar. 2. variar. reſol. cap. 14. num 4. cum Bar. & communi Doctorum ſententia quam citat, poſſe nihilominus iudicem illi iniungere ut inuentarium conficiat, ſi id expedire iudicauerit ad rectam bonorum adminiſtrationem, iuxta l. utilitatem. ff. de confirmando tutore. Imò verò cum Ilerdenſi Epiſcopo non affirmat, inualidam eſſe talem remiſſionem, confectionis inuentarij quo ad portiones legitimas in bonis parentum minoribus debitas, ut eſſet ſi teſtator nihil ultra portiones legitimas illis relinquit.

Tutores & curatores nihil efficere poſſunt ante inuentarium confectum. Excipitur, niſi id, quod egerint, dilationem non patiatur, atq; adeò neceſſitas cogat id efficere ante inuentarium perfectum. Vtrumque habetur l. tutor qui repertorium in princip. ff. de adminiſt. tut. Excipitur prætereà, niſi teſtator confectionem inuentarij illi remiſerit, vt habetur l. vlt. § vlt. C. arbit. tutel. Vbi vides teſtatorem remittere poſſe tutori, aut curatori confectionem inuentarij. Quòd ſi ſine iuſta cauſa, excepiſque his euentibus, res adminiſtrent antequàm inuentarium conficiant, præſumitur dolo eos inuentarium non cófeciſſe, & tenentur minori quantum ſua intererat inuentarium eſſe confectum, atque aduerſus eos iuratur in litem ab eo, qui rationem adminiſtrationis ab illis exigit, ſiue ſit alius tutor, aut curator, ſiue minor iam omnino ſui iuris effectus, ſiue quicunque alius, qui in eis bonis ſuccedit, aut rationem exigere debet. Ita habetur l. tutor qui repertorium in principio, iuncta gloſ. ibi. ff. de adminiſt. tut. Prætereà tanquam ſuſpecti remouentur à tutela, aut cura, & efficiuntur infames, atque in uincula conijciuntur, niſi ſint in aliqua dignitate conſtituti; eò quòd hac pœna ſoli humiliores afficiuntur. Hæc omnia habentur. l. vlt. §. vlt. C. arbitri. tutel. l. 3. §. tutores. ff. de ſuſpecto tut. & l. 15. tit. 16. & l. j. tit. 18. par. 6.

Ex prædictis duobus. §. §. præcedentibus liquet, falſam eſſe opinionem Bar. l. legitimos in princ. ff. de legit. tut. aſſerentis inuentarium ſubſequi non debere decretum iudicis, quo quis tutor, aut curator decernatur, eique auctoritas ad munus exercendum tribuatur; ſed vel debere precedere, vel eſſe ſimul. Si namque ante inuentarium efficere poteſt, quæ dilationem non patiuntur, ſi item remouetur à tutela & cura tanquam ſuſpectus, alijsq; pœnis afficitur, ſi munus adminiſtret. manifeſtum eſt ante inuentarium præcedere decretum iudicis, quo quis tutor aut curator conſtituitur. Conſentit. l. tutores. 2. C. de adminiſt. tut. quæ ſic habet. Tutores, vel curatores mox, cum fuerint ordinati, inuentarium ſolenniter facere curabunt. Ordinationem eorum, quæ ſanè iudicis decreto fit, præcedere dixit confectionem inuentarij; atq; ita ait Greg. Lopez l. 15. tit. 16. par. 6. glo. j. ſeruari in praxi. Bartolum verò fefellit, quòd non attenderit, aliud eſſe prohibere tutori & curatori ne exequatur munus ante confectum inuentarium, niſi iuſta cauſa excuſet, aut teſtator remiſerit confectionem inuentarij, quod fit. l. vlt. §. vlt. C. de arbitrium tutel. aliud verò habere munus & auctoritatem ex iudicis decreto, quod eadem lege non prohibetur ante inuentarij confectionem, vt Bartolus non rectè exiſtimat.

Quæ autem in inuentario ſcribenda ſint, traditur. l. tutores. 2. C. de adminiſtratione tutor. & l 15, tit. 16. par. 6. Vt verò ſummatim, copioſiuſque id dicam, ea ſcribenda ſunt, ſiue de iure communi, ſiue de iure Luſitano, quæ diſput. 218. explicata ſunt ſcribi debere in inuentario defuncti, quando hæredes ſunt aliqui minores. Quòd ſi tutor, aut curator, etiam mentecapti, aut prodigi, quicquam in inuentario cóſcripſerit tanquam illius, cuius tutor, aut curator eſt, tunc præſumptio eſt iuris & de iure ad eundem pertinere, neque admittitur probatio in contrarium: ſecus autem ſi extra inuentarium id dixiſſet, confeſſus ve fuiſſet. l. vlt. in princip & §. ſin autem. C. arbit. tutel. Quòd ſi poſt ſcriptum inuentarium aliquid adueniat minori, aut mentecapto, vel per vltimam voluntatem, vel quocunque alio titulo, inuentario eſt addendum l. ult. §. tali itaque. C de curator. furioſi, ſcripto die, in quo additur, ut ait glo. l. tutor qui repertorium in principio verb. repertorium. ff. de adminiſtratio tutor. Fieri autem debet inuentarium ab eodem tabellione, ſed non vno die, vt de inuentario defuncti ſupra dictum eſt. Additio verò poſt inuentariũ perfectum, de qua. l. vlt. citata, fieri poteſt per alium tabellionem.

DISPV-

DISPVTATIO CCXXIIII.

De adminiſtratione tutorum & curatorum, atque de emolumento, ſeu præmio ipſis propoſito.

His opere impletis, quæ diſputatione præcedente explicata ſunt, conſequens eſt, vt tutor, aut curator munus ſuum exequatur. Eiuſmodi autem munus ſe extendit ad perſonas minorum, ad illorum bona, & ad eorundem cauſas.

Cura perſonæ minoris.

Quod ad perſonas attinet, licèt cura perſonæ plus ad tutorem, quam ad curatorem ſpectet, ad vtrumque tamen pertinet, ut diſputatione 220 dictum eſt. Conſentit l. conſilio in principio. ff de curat. furioſ. atq; quo ad educationem & alimenta habetur expreſsè l. ius alimentorum. ff. vbi pupillus educari debeat.

Quando teſtator diſpoſuit, vbi uellet educari minorem, quamuis ratio ſit habenda eiuſmodi diſpoſitionis; iudex tamen aliud ſtatuere poteſt & debet, ſi id magis minori expedire iudicauerit. Ita habetur expreſsè. l. j in princ. ff. vbi pupil educ deb. & l. Quintus Mutius. ff. de ann. leg. vbi redditur ratio, quia hoc ad auctoritatem ſolùm teſtatoris pertinet: in diſpoſitionibus autem ad ſolam auctoritatem pertinentibus, iudex ſtatuere poteſt contrarium, ſi proſpexerit id magis expedire.

Si mater ſuperſtes ſit, neque ad ſecundas nuptias tranſiuit, regulariter nullibi commodius iudicandum eſt educari poſſe minorem, quàm apud matrem, ut habetur l. j. C. ubi pupil. edu. debeat: quare illi tradi debet, ut habetur lib. j. Ordin. Luſitanorum tit. 67. §. 9. & l. 19. tit. 16. par. 6. niſi circunſtantiæ ſint, quæ aliud ſuadeant, vt ſi illa prauos habeat mores, aut aliunde periculum ſpirituale, aut corporale minoris ex educatione matris timeatur.

In Ordin Luſitanis §. 9. citato. conſonè ad l. nec filium C. de patria poteſt. & glo. vltim. cap. cùm haberet de eo, qui duxit in matr. ſtatuitur matrem gratis teneri educare infantem quo ad lac duntaxat, quouſque infans ſit trium annorum, reliqua verò, non ſolùm in illo triennio, ſed etiam poſteà, quouſque minor dignus ſit mercede aliqua pro ſuis obſequijs, inſumenda eſſe de bonis minoris: niſi minor bonis careat: nam tunc mater tenetur illum educare gratis, de ſuis bonis. Quando uerò mater eius eſt conditionis, ut lac ipſa præbere non ſoleat filijs, aut legitimum ad id habet impedimentũ, quod cum nutrice illo triennio expèditur, per ſoluitur de bonis minoris, ut ibidem ſubiungitur.

Quando mater tranſit ad ſecundas nuptias, extrahendus eſt minor de illius & vitrici educatione, ut habetur iuribus citatis: quoniam ſuſpecti eo ipſo ſunt ualde comparatione minoris. Excipitur, niſi, ſpectatis circunſtantijs concurrentibus, nullibi iudicetur poſſe educari melius, ceſſetque ſuſpicio: hæc enim ſemper arbitrio iudicis committenda ſunt, ut cum Bald. & Alb. Gregor. Lopez. l. 19. cit. glo. penul. rectè ait.

Quando neque mater, neque aui minoris A ſunt ſuperſtites, ad iudicem eligere ſpectat vbi, & apud quem educari debeat, ſpectatis qualitatibus omnium, quoad propinquitatem cum minore, affectum ad illum, mores, & reliqua omnia. Attendi etiam peculiariter debet ne ex eo, quod minori quis ab inteſtato ſuccedat, periculum minori immineat, ſuſpiciove talis periculi ſit: tunc enim alius meritò huic præferri debet, cui minor ad educationem tradatur. Hæc omnia habentur. l. j. & 2. C. ubi pupil. edu. deb. l. j & penult. ff. eodem tit. & l. 19. tit. 16. par. 6. Lege autem pen. ff. ubi pupill. edu. debeat, peculiariter admonetur, vitandam eſſe educationem apud eos, ubi pudicitiæ minorum, ſiue mares ſint, ſiue fœminæ, inſidiabitur: quod eſſet, ait glo. ſi ad impudicam vitam eos inducerent.

B Quando minores eiuſmodi ſunt, vt, attenta qualitate parentum & ſua, viuere debeant ex obſequijs præſtitis alijs, uel ex opificio, lib. j. Ordination. Luſitanarum tit. 67. à §. 11. uſque ad 16. iuncta l. j. tit 19. par. j. legum extrauag. præſcribitur iudicibus orphanorum, ut ad ſeruiendum, uel ad officia addiſcendum alijs eos tradant, cum primum ad id idonei aliquo modo fuerint, uel apud matrem, aut alium conſanguineum, à quo educabantur, eos ſimili modo relinquant, ut ibi hæc ipſa competenti mercede prȩſtent, atque ita alienis ſumptibus, ſuaque opera, & labore, quo ad fieri poſſit, viuant, aut etiam aliquid inſuper lucrentur; niſi fortè ad tempus aliquid etiam de bonis minoris contribuere oportuerit, ut illos in mechanica arte C inſtruant, atque ſuſtentent.

Quando verò minores tales non ſunt, ut ex opificio, aut obſequijs alijs prȩſtitis, viuere debeant, ad iudicem ſpectat, attenta quantitate patrimonij, & qualitate eorum, cæteriſq. circunſtantijs concurrentibus, taxare illis portionem aliquam ad alimenta quotannis. l. quod plerunque in princip C. de alimentis pupillo prȩſt. l. 3. ff ubi pupil. educari debeat. l. 20. tit. 16 par. 6. & lib. j. Luſitan. Ordinat. tit. 67. §. 15. iuncta l. 2. §. 8. tit. 19 par j. l. extrauag. Quamuis autem pater in teſtamento eam illis taxaſſet, ſi tamen exceſſiua eſſet, attenta quantitate patrimonij & alijs circunſtantijs, maximè ſi de nouo aliquȩ ſuperueniſſent, ad iudicem ſpectat eam moderari: quin, ſi tutor, aut curator, D iudice non adito, irrationabiliter illam ita expenderet, cogeretur de ſuo ſoluere, quod meritò fuiſſet detrahendum: Imo verò, eſto iudex eſſet, qui maiorem quantitatem, quàm par eſſet, pro alimentis decreuiſſet, ſi tamen tutor aut curator illum, vel quando eam decernebat, vel poſteà non admonuit, immodicam eſſe, cogetur de ſuo ſoluere exceſſum: quoniam, ſi illum admonuiſſet, uel eam non decreuiſſet, vel minuiſſet poſt quam eſſet decreta. Hæc habentur l. 2. & 3. §. ult. ff. ubi pupil edu. debeat.

Admonetur uerò l. 3. ff eod. tit. Ita moderatè alimenta à iudice eſſe decernenda, vt non omnes reditus patrimonij minoris in eis inſumantur, ſed ſemper aliquid ſuperſit, quo patrimonium augeatur. Lex Caſtellȩ. 20. tit. 16. par. 6. idem ſtatuit, ſed quaſi exponens legem tertiam citatam, meritò addit, ſi cômodè ita fieri poſ-

ſit

ſit: alioquin reditus omnes expendi poſſunt. Vtrum autem, ſi reditus annui non ſufficiant, fas ſit pro alimentis minoris patrimonium minuere. Albericus, à Gregor. Lopez. l. 20. citata relatus, ait, doctos quoſdam viros cenſuiſſe, nequaquam id eſſe faciendum, ſed potius tutorem, aut curatorem, debere permittere minorem mendicare. Meritò tamen ipſe, & Greg. Lopez affirmant, quando arbitrio prudentis, attentis circunſtantijs concurrentibus, iudicatur ita minori expedire, fas eſſe minuere patrimonium in ſimilibus, aut alijs ſumptibus: id namque expreſsè ſtatuitur. l. 3. in princip. ff. de contraria vtili act. tutel.

Eſto iudex alimenta non taxet, ſed tutor, aut curator, ſuo proprio iudicio ea minori tribuat, vel quia videt non expedire ut patrimonij quantitas intelligatur, aut alia iuſta ratione, imò eſto per incuriam accedendi ad iudicem id efficiat, perſoluendum nihilominus ipſi eſt; quod in alimentis debitè expendiſſe conſtiterit, aut vir prudens fuerit arbitratus. Ita habetur l. vlt. C. de alimen. pupil. præſt. l. 2. ff. ubi pupil. educa. deb. & l. 20. tit. 16. par 6.

Porrò ad alimenta ſpectant, non ſolùm uictus & ueſtitus proprius, totiuſque familiæ ipſius (ſi talis ſit minor, qui familiam habere debeat) reliquique ſumptus familiæ moderati pro qualitate minoris, & quantitate patrimonij, modo ſupra explicato, ſed etiam mercedes præceptorum, ut legere, & ſcribere diſcat, eaque omnia, quæ cum ipſius perſona congruūt: item neceſſaria ad honeſtas recreationes, & ad moderatas eleemoſynas, donationes, & liberalitates, quæ talem minorem deceant: ſemper tamen ad eam ſummam peruenire non debent, quam ipſe, ſi omnino ſui iuris eſſet maior iam viginti quinque annis effectus, licitè poſſet efficere. Tutor etiam ipſe, nomine pupilli, mittere ea munera alijs poterit, quæ, ut mittantur, iudicauerit pupillo expedire; qualia ſunt conſueta, & quę ex honeſtate dimitti non poſſunt. Secus de inconſuetis, quæ ſalua honeſtate demitti poſſunt: quoniam hæc tutor ſua auctoritate præſtare non poteſt. Hæc habentur l. 3. §. cum tutor, iuncta glo. ibi, & iuncta l. 4. ſequenti §. ult. ff de adminiſt. tut. l. Attilius (aliàs Aquilius.) ff. de donat. l. 2. 3. & 4. ff. ubi pupil. educa. debeat. & l. 16. tit. 16. par. 6.

Cura circa bona minoris.

Quod ad minorum bona attinet, tenetur tutor, aut curator, illa adminiſtrare ea cura & diligentia, quàm pater familias bona fide ſuis proprijs rebus præſtare debet. l. à tutoribus in principio. ff. de adminiſtratione tutorum. Vnde reficere debet ædes, & cætera, quæ ad ſui conſeruationem refectione indigent. Quòd ſi frumentum idcirco pluuia periret, quòd horrea refici non curaſſet, teneretur ſoluere damnum, argumento l. 2 C. de conditis in publicis horris, & ita de alijs, rebus, quæ ſua negligentia perirent. Tenetur etiam facere colere prædia, aut ea locare, prout expedire iudicauerit, & tenet̃ greges nutrire. Quo pacto in hoc Luſitaniæ Regno. & q̃ locādæ ſint, aut culturæ reſeruandæ, hr̃ lib. 1. ord. tit. 67. §. 19.

Ea mobilia, quæ commodè ſeruari nō poſſunt, vt veſtes attritas, iumenta minori non

A neceſſaria, triticum, vinum, & oleum, atque his ſimilia, poteſt ſine iudicis decreto vendere, permutare, atque alienare. l. lex quæ, & l. vltim. §. vltim. C. de adminiſtratione tutorum. l. vltim. C. quando decreto opus non eſt, atque alijs iuribus. Vendere, autem tenetur eiuſmodi res congruo tempore, neque tandiu expectare quouſque pereant; alioquin ſuo damno pereunt. l. tutor qui repertorium §. ſi tutor. ff. de adminiſt. tutorum. Iuxta Bartolum verò, & Salicetum, conſentaneè ad l vlt. §. vlt. C. de adminiſtr. tut. quos Gregorius Lopez. l. 16. titul. 16. par. 6. glo. vlt. refert ac ſequitur, non tenetur mittere triticum, & res alias, in alium locũ, vbi plus valeant, ut ibi vendantur, ſed ſatis eſt eas vendere vbi exiſtunt: neque tenetur expe-

B ctare tempus, in quo nimio pretio vendantur; præſertim cùm, ſi ob multam moram corrumpantur, & pereant, tutoris aut curatoris periculo pereant; ſed ſatis eſt ſi pretio ordinario in loco ubi ſunt vendantur. Ait tamen Gregorius Lopez, vtile eſſe, vt dies, in quo res venduntur, ſcribatur; alioquin pretio, quo plus valuerunt eo menſe, aut anno, in quo venduntur, illi ſupputabuntur, ſi non conſtet quo die illius menſis, aut quo menſe illius anni venditæ ſint.

Res minoris, ſiue tales ſint, quæ ſine iudicis decreto vendi poſſint, ſiue non (de quibus ſtatim dicetur) emere non poteſt tutor, aut curator, neq; perſona illi ſubiecta, qualis eſt filius, aut vxor; alioquin emptio eſt ipſo iure nulla, & punitur ſolutione quadrupli. l. non licet, &

C l. ſi in emptione. §. vltim. ff. de contrahend. emptio. & l. 23. titul. 11. lib 5. nouæ collectio. legum caſtellæ, iuncta l. 4. tit. 5. par. 5. lib. autẽ. 1. Ordinat. Luſitaniæ tit. 67. §. 55. idem diſponitur, & inſuper pręcipitur, ut nunquam eiuſmodi bona obtinere poſſint ex alio, in cuius dominium deuenerint, niſi titulo ſucceſſionis; & hæc omnia ſub pœna, vt tantundem nouies ſoluatur. Idem ſub eadem pœna, & alijs grauioribus, prohibetur iudicibus orphanorum, & tabellionibus eorundem iudicum, nec non ao contador dos reſiduos eodem titulo. §. 12. & 13. Puto autem plus iuſto ſcrupuloſam eſſe controuerſiam, de qua Grama. deciſ. 217. an, qui aliquando fuit tutor, aut curator minoris, poſſit ab eo, iam ætatis vigintiquinque annorũ effecto, emere aliquid. De qua re contrariæ

D latæ ſunt ſententiæ in hoc Luſitanię Regno, modò pro vna parte, modo pro alia. Dico enim cum Grama. ibidem, ſolùm prohiberi emere bona minoris, quæ, dum ipſi tutores, aut curatores erant, venduntur, aut hæc ipſa vllo tempore poſteà alio titulo, quàm ſucceſſionis, obtinere, propter præſumptionem quòd iniquè conſenſerint in alienatione, atq; ad occationẽ iniquè aliquid agendi omnino auferendum: at verò neque mentem legiſlatorum fuiſſe, neque verba ordinationis ſignificare, vt quando ipſi tutores, aut curatores eſſe deſierint, non poſſint emere bona eorum, quorum curã geſſerunt, non ſolùm ſi illi fuerint iam effecti viginti quinque annorum, ſed etiam ſi minores adhuc ſint, alijque curam illorum gerant: eſſet enim lex omnino irrationabilis, quæ id ſtatueret. Hi autem tutores, quibus id circo admi-

ſtratio

niſtratio tutelæ decreta a iudice non eſt, quoniam idonei reperti non ſunt, emere poſſunt bona minoris perinde atque alij extranei. l. tutores, quibus. ff. de auctoritat. tutor. Tutor, qui adminiſtrat, emere poteſt bona minoris auctoritate iudicis. Item quando multi ſunt tutores, aut curatores, eiuſdem minoris, vnus poteſt emere cum auctoritate alterius. l. 4. & 5. in principio, & § pen & vlt. ff de auctor. tut. & l. 4. tit. 5. par. 5. Eam uerò derogatam non eſſe per l. 23. tit. 11. lib. 5. nouæ collectio. affirmat ibidem Gregorius Lopez. In hoc autem Luſitaniæ Regno neutrum habet locum: quoniam, vt ſupradictum eſt, ſemper iudex eligere debet ex conſanguineis minoris vnum tantum tutorem, aut curatorem. Et quoniam lib. 1. Ordinat. tit. 67. §. 55. expreſsè ſtatuitur, ut tutor, ac curator neque ex facultate iudicis emere poſſint bona minoris.

Dubium. De iure communi controuerſum eſt, vtrum eſto tutor, & curator emere non poſſit bona minoris per interpoſitam perſonam ſeu occultè, quod præſumitur eſſe mala fide; poſſit tamé palam emere per ſe ipſum propria auctoritate. Lex cùm ipſe. C. de contrah. empt. affirmare videtur, atque inter alias expoſitiones, gloſſę ibi, & glo. l. ſi in emptione. §. vlt. ff. eodem tit. vna eſt, licitè ac valide id efficere poſſe; quam ſententiam amplectuntur Bartol. l. pupillus. §. vlt. ff. de auctoritate tutorum, Salycetus & alij,

Deciſſio. quos ſequitur Gregor. Lopez. l. 4. citata. Alia expoſitio earundem Gloſſarum eſt. l. cùm ipſe, ſolùm intelligendam eſſe, quando ſunt plures tutores, & unus auctoritate alterius emit palá, non verò per interpoſitam perſonam: nam túc in eo euentu inualida eſt venditio, ut expreſsè habetur l. pupillus §. penult. & vlt. ff. de auctoritate tutorum, & l. non exiſtimo. ff de adminiſtra tutorum. Atque in hanc ſententiam propendeo: quoniam regula iuris eſt, tutorem nó poſſe eſſe auctorem, vt ipſe à minore emat, ut habetur l. 3. 5. & alijs ff. de auctoritate tutorum. Quicquid autem ſit de iure communi, de iure

Ius Caſtel. & Luſita. tamen Regni Caſtellæ l. 23. tit. 11. lib. 5. nouæ collect. & de iure Luſitano. §. 55. citato inualida eſt talis venditio, vt expreſsè his iuribus diſponitur.

Pecunia in bonis minoris reperta, & quæ venditione fructuum, & aliarum rerum mobilium, quas ſeruare non expedit, comparata fuerit, aut ex venditione rerum immobilium ſuperfuerit, in vtilitatem minoris còuerti debet, emendo ex illa prædia vtilia minori. l. tutores. 2. C. de adminiſtratio. tutor l. ita autem, & l. tutor qui repertorium. §. ſi poſt. ff. eodem titulo.

Ius Luſit. In hoc autem Luſitaniæ Regno, iudici orphanorum præcipitur, vt id tutores & curatores executioni mandare curent. Præſcribitur etiá quæ prædia potius, quam alia, emi debeant.

De iure communi quando prędia congrua, quæ emerentur, non inueniebantur, præcipiebantur tutores tradere pecunias minorum ad vſuras. l. tutores citata, & multis alijs iurib. Et quamis poſteà in authentico, vt hi qui oblig. ſe §. quoniam autem permiſſum fuerit pecuniam minoris deponere & aſſeruare, quando prædia, quæ emerentur, non inueniebantur, & minor reditus ſufficientes habebat unde, ſine patrimonij conſumptione, ſuſtentaretur; quando tamen reditus ſufficientes non habebat, tantum pecuniæ tutor, aut curator, tradere ad vſuram cogebatur, ut ex vſuris suppleretur unde cógrue ſuſtentari poſſe. Quamuis hæc, inquam, de iure communi ſtatuta fuerint, quia tamen vſuræ iure naturali & Diuino, ut ſuo loco oſtendemus, illicitæ ſunt, nefas profectò eſt, etiam ad pupilli ſubſtétationem, pecunias illius tradere ad vſuram, cum onere reſtituendi, quod ita acquiſitum eſſet. Quarè meritò Luſitana lex lib. 3. Ordin. tit. 67. §. 19. id fieri prohibuit ſub pœna, ut qui ad vſuram eá pecuniam traderet, vſurariorum pœnas ſubiret, & nihilominus capitale minoris ſaluum atque integrum remaneret.

Quando ergo prædia non occurrerint, quæ emantur, tenetur tutor, aut curator, pecuniam minoris tradere in honeſtum, ac ſecurum lucrum, ut Bart. Panormitanus, & Doctores alij, quos Couar. 3. variar. reſolu. cap. 1. nu. 3. refert ac ſequitur, affirmant; alioquin tenebitur minori ad intereſſe, quantum æſtimabitur, quod ea via minor lucrari licitè poterat. Ait verò Couaruuias in prouincijs, ubi frequenter eſt emptio annuorum reddituum, ſaltem cum pacto de retrouendendo, ut frequentiſſima eſt in Regno Caſtellæ, non excuſari tutorem, ſi ad eiuſmodi lucrum occurrens pecuniam non tradat: ius namque ad eiuſmodi annuum lucrum cum rebus immobilibus computatur, prædijſque æquiparatur. In locis autem, in quibus id non eſt frequens, ut in Luſitania, affirmant Doctores citati, tradendam eſſe mercatori, aut alteri ſimili ad licitam, & tutam negotiationé, de qua ſit mentio, & approbatur capite per veſtras, de donat. inter virum & uxorem. Atque

Ius Luſit. ita fieri conſueuit olim in hoc Luſitaniæ Regno, ſatque præſcribitur modus, quo tradenda erat, lib. 3 Ordina. tit. 67. à §. 49. Poſteà verò par. 3. legum extrauagan. tit. 19. l. 2. depoſitam eam præſcribitur, vna cum gemmis & rebus alijs aureis & argenteis minoris, in arca publica ad id deputata, nec inde extrahi, niſi ut ſuo tempore reddatur, vel ut inde prædia, aut annui reditus minori emantur, vel congrua ſuſtentatio illi tradatur, debitave illius ſoluantur: atq; hoc ipſum hodie ſeruatur, conſentaneè ad authenticum vt hi qui obligat. ſe §. quoniam autem. Fortaſſe ob difficultates, & pericula pecuniæ, quæ experiebantur, quando ad negotiationem tradebatur, hoc ita conſtitutum fuit.

Minoris quæ bona ſine iudicis decreto alienari non poſſint. Res immobiles minoris, & quæ cum immobilibus computantur, ut ius ad annuos reditus, alienari non poſſunt ſine decreto iudicis, quo oblata ac probata prius corá illo legitima cauſa, vt id fiat, decernit vt vendantur, aut alio modo alienentur: còtractuſque, & alienatio aliter facta, ſunt ipſo iure nulla, neque iudex delegare poteſt, ut cauſa per aliú cognoſcatur decretumque per alium fiat. l. 2. ff. de officio eius, cui eſt mandata, & C. l. 3. & ſequentibus, præſertim l. magis puto. §. nó paſſim, & ſequentibus. ff. de reb. eorum qui ſub tutel. l. ob æs alienum. C. de præd minor. l. 3. §. Seuerus. ff. de ſuſpecto tutor. l. 60. tit. 18. par. 3. ubi docetur forma, qua

ſcri-

ſcripcura alienationis fieri debeat l.4.tit.5.par.5.& l.18.titulo 16.par.6. & alijs iuribus, quæ Gregorius Lopez ibidem, & Anton. Gomea. 2.tom.variar.reſol.cap.14.nu.13. citant. Idem eſt de rebus mobilibus pretioſis, ut de gemmis, vaſis aureis & argenteis, gregibus, mancipijs, & alijs ſimilibus, ut habetur l. lea quæ. C. de adminiſt.tut.

Quamuis de iure communi, ut Gregor. Lopez.l.60.citata refert, controuerſum eſſet, an, vltra prædictas ſolemnitates, eiuſmodi res uendi deberent in publica ſubaſtatione; lex tamen illa 60.ſtatuit ut prius, quàm venditio perficiatur, triginta diebus in publica ſubaſtatione vendenda proponantur. Quod potiſſimum intelligit Gregor. Lopea de rebus immobilibus, tutumq; eſſe addit, ſi idem in mobilibus pretioſis ſeruetur.

Cauſę legitimæ, ob quas decerni poteſt, ut eiuſmodi res minorum vendantur, ſunt. In primis, ſi urgeat æs alienum, quod aliunde commodè ſolui non poſſit. l. ob æs alienum. C. de prædijs minor.l.in princip.l.magis puto. §. nō paſſim ff de rebus eorum qui, &c.l.18 titul.16. par.6.& alijs iuribus. Deinde, ſi minor ali nō poſſit aliunde, aut redimi, vel ab alio diſcrimine eripi, argum.l ſancimus.j. C.de ſacroſanct. eccleſ glo.l ob æs alienum citata, Bart. l.magis puto, & alij. Idem vult glo. citata eſſe ob redemptionem, aut famem valde coniunctorum minori. Idem meritò affirmant. l.60. & l.4. Caſtellæ citatæ, quoties id plus expedire minori comperietur, quàm contrarium. Vt ſi vnū prædium vendatur, vt ematur aliud vtilius, vel permutetur cum utiliori, ſuperogata aliqua pecunia, atque ob ſimiles cauſas, quę iudicis prudentis arbitrio ſufficientes cenſeantur. Ad dotandam etiam ſororem pauperem ex eodem patre natam, poſſunt etiam vendi res minoris. l.lea quæ §.j C.de adminiſtr.tut.l.cùm plures. § cùm tutor.ff.eodem tit.& l.13.tit.16.parte 6. Secus autem ſi ſit ex eadem matre, ſed ex alio patre, ut expreſsè habetur §. cùm pater citato. Licèt enim optimè faciat frater, qui uterinam ſornrem pauperem dotauerit, ad id tamen non tenetur: quoniam dotare filiam, potius ad patrem, quàm ad matrem ſpectat, eaque de cauſa liberalitas illa minori, cùm ad legitimam ætatem peruenerit, eſt relinquenda, nefaſque eſt tutori, aut curatori illam efficere, ut §. citato expreſsè habetur. Et quamuis frater teneatur alimenta prebere ei ſorori vterinæ, quæ aliunde ſuſtentari non poteſt, poſſitque proinde, ac debeat tutor, aut curator ea illi de bonis minoris præſtare, ut habetur l. qui filium. ff. vbi pupillus educari debeat; non tamen poteſt eidem dotem dare de bonis minoris: quoniam minor ipſe, non tenetur eidem dotem dare, ſed optimè faciet ſi, cùm ad legitimam ætatem deuenerit, eam illi det, ac proinde tutor, & curator tenentur eam liberalitatem ei relinquere. Neque ualet hæc conſequentia; tenetur quis alimenta prę̨ſtare alicui puellæ, ſi aliunde ea non habeat, ergo tenetur illam dotare quantū ſatis ſit, ut perpetuò ſe alat: quoniam longè plus eſt dotem dare, quam per partes alimenta illi præbere. Hæc tamen conſequentia valet; tenetur quis alimenta puellæ præſtare, ergo poteſt eam dotare, ita ut ex dote perpetuò ali poſſit. Hinc intelliges, patrem, non ſolùm filiæ naturali, ſed etiam ſpuriæ ex ſacrilegio genitæ, teneri quidem alimenta præbere, & poſſe eam dotare, non tamen ad hoc ſecundum teneri: & eodem modo fratrem vterinum teneri alere ſororem, poſſeque illam dotare, ſi adminiſtrationem ſuorum bonorum habeat; non tamen teneri hoc ſecundum efficere: atque hęc eſt communior Doctorum ſententia, quā Gregorius Lopez.l.18.citata refert, apud quem longiorem diſputationem legere hac de re licebit.

Quando bona minoris ex decreto iudicis alienanda ſunt, à mobilibus erit incipiendum, eaque priùs diſtrahenda erunt, quæ minus vtilia minori ſunt. Ex rebus mobilibus, quoad fieri poterit, ea mancipia, quæ longo tempore fuerunt in domo defuncti, cui minor ſuccedit, alienanda non ſunt. Ex immobilibus ſimiliter domus, in qua pater mortuus eſt, minorque fuit nutritus, tunc diſtrahenda eſt, quando omnino aliud fieri non poſſit. Vtrumque habetur.l. lea quæ. C. de adminiſtrat. tutor.& l.18.titul.16.part.6.

Etiam ſi minor aliquis veniā ętatis obtineat inualida eſt tamen alienatio ab eo facta bonorum ſuorum immobilium ſine iudicis decreto etiam ſi rem immobilem ſubijciat ſolum hypothecę, vt habetur.l. penultima. C. de ijs qui veniam ætatis impetra. Secus autem, de alienatione eorum bonorum mobilium, quæ, niſi veniam ætatis obtinuiſſet, iudicis decreto indigebant, vt gloſſa ibidem affirmat: quoniam lea illa ſolum loquitur, de alienatione bonorum immobilium.

Veniæ ætatis quid, & cui concedenda.

Quo loco obſerua, de iure cōi.l.2. C.de ijs, qui veniam ætat.impetr.ſancitum eſſe, à Principe concedi poſſe veniam ętatis minoribus, hoc eſt, vt ad adminiſtrationem ſuorum bonorum perinde reputentur, ac ſi viginti quinque eſſent annorum: at verò ſtatutum eſſe, vt non cōcedatur maſculis niſi poſtquàm vigeſimum annum expleuerint, & fœminis poſtquam impleuerint decimum octauum, & niſi moribus, eoque iudicio præditi iudicent, vt idonei ad ea adminiſtranda cenſeantur, & tam ætas, quàm reliqua coram iudice idoneis teſtibus comprobentur, comparente maſculo per ſeipſum coram iudice, & fęmina per ſuum procuratorem. Qui autem veniā ætatis hoc modo à Principe conſequitur, ita maior reputatur, vt valida ſint, quæ poſteà geſſerit, neque illi beneficium reſtitutionis in integrum deinceps, concedatur, vt habetur.l.j.C.de ijs, qui veniam ęta. impet. Si tamen ante veniam ætatis obtentam in aliquo fuiſſent læſi, quadriennium, quod poſt vigeſimum quintum annum incæpiſſet illis currere, ut beneficium reſtitutionis in integrum petere poſſent, incipit eis currere à die, qua veniam ætatis impetrarunt. Si tamen bonum immobile poſt ueniam obtentam uſque ad vigeſimum quintum annum expletum ſine iudicis decreto alienarunt, tunc inualida eſt talis alienatio, non ſecus ac ſi veniam ætatis non obtinuiſſent, ut ex l. penultima eiuſdem tituli

rela-

relatum eſt. In his omnibus conueniunt Luſitaniæ Ordinationes libro j.tit.67.§.64.&65. (Ius Luſit.) Additur tamen, idem eſſe de minore, qui cum facultate iudicis orphanorum contraxit matrimonium, & decimum octauum annum expleuit. Tam enim huic, quam ei, qui veniam ætatis modo ſupra explicato obtinuit, tradere debet iudex orphanorum ſua bona, perinde ac ſi vigeſimum quintum annum expleuiſſent, validaque ſunt, quæ deinceps geſſerint, eo modo, quo explicatum eſt. Statuitur verò.§.64 citato, ut literæ veniæ ætatis ab alio non concedantur, quàm, pellos deſembargadores do pazo, & vt, ſi ab alio ſint conceſſæ, ipſo iure ſint nullæ. De eiſdem literis videtur eſſe ſermo lib j. tit.3.§.vlt.ubi idem ſtatuitur, ſed appellantur, cartas de emancipazaon, ſumpta mancipatione pro venia ætatis, vt multi volunt: emancipatio namque à quocunque iudice concedi poteſt, vt dum de patria poteſtate ſermo fuerit, dicetur: venia autem ætatis à ſolo Principe cõceditur. Illud addendum eſt, de iure communi.l.vlt.C.de ijs, qui veni.ætat. impetr. ſtatui, præſertim in ſubſtitutionibus, tam directis, quàm fideicommiſſarijs, & vniuerſim in quacunq; alia diſpoſitione, aut conſtitutione, ſi dicatur, ut aliquid detur alicui, aut fiat aliquid quando aliquis fuerit legitimæ ætatis; intelligendum id eſſe, de ætate viginti quinque annorum, neque ſatis eſſe ſi is ueniam ætatis obtineat.

Decreto iudicis indiget minor, nõ ſolùm vt alienet rem immobilem de ſuo patrimonio, ſed etiam vt illam remittat, renunciet, & deſinat acquirere, quando iam ipſo iure eſt ſibi acquiſitum dominium, vel habet ius ad illam: vnde remiſſio legati, aut fideicommiſſi de re immobili ſine decreto iudicis eſt nulla. l. magis puto.§.fundum. ff. de reb.eorum,& l.ſi ad reſoluendam. C de prędijs mino. & affirmant Antonius Gomez. 2. tom. variarum reſolutio. capit.14.num.14. Gregorius Lopez.l.18.titul. 16 p.6.& communis Doctorum ſententia, quã referunt: in fauorem quippe minorum etiam renunciare, aut non acquirere rem immobilem eis ſine iudicis decreto permiſſum non eſt. Quando autem actio, aut debitum eſſe alternatiuè de re immobili, aut certa pecunia, prout debitor magis vellet; tunc, ſi minor in alterum id cedat, ſine iudicis decreto ab euentu, quid ſoluere volet debitor, pendet vtrum talis ceſſio valida ſit, an non, vt cum Bart. & alij affirmat Gregorius Lopez loco citato. Si tamen remitteret debitori ſine iudicis decreto, credo valida eſſe remiſſio: quoniam in poteſtate debitoris eſt eligere, ſoluere potiùs rem mobilem, vt remiſſionem validam efficiat.

Iudicis decretum ad omnem alienationem latè ſumptam rei immobilis (prout eam explicabimus dum de alienatione rerum Eccleſiaſticarum ſermo fuerit) neceſſarium eſt, etiam ad hypothecam.l.penult.C.de ijs, qui veni ætat. impetr.& l.ſi pupillorũ.§ ſi pupillus. ff.de reb. eorum,& affirmant Greg.Lopez. l.4. tit.5.par. 5, verbo enagenar las coſas. Ant. Gom. nu.14. citato,& alij Doctores communiter. Item ad emphyteuſim, & conſtitutionem vſusfructus in proprio prædio, aut alienãdum vſumfructũ minoris conſtitutum in alieno prædio, & ita de quauis alia ſeruitute reali.l.ſed ſi pecunia.§. ſi ius,& ſequentibus.ff de reb eorum, & l. ult. C. de reb. alien. non alienan. Simili modo ad tranſactionem circa rem immobilem. l.non ſolùm.C.de prædijs minor.l.cum ij.§.tranſactiones. ff. de tranſact. & affirmat cõis Doctorum ſententia, quam Ant. Gom. nu.14. citato refert ac ſequitur. Si tamen tranſactio fieret, ita ut res immobilis apud minorem maneret, ipſe verò pecuniam ſolueret, valida eſſet trãſactio ſine iudicis decreto. Qua ratione autem fieri nõ poteſt tranſactio circa rem immobilem ſine iudicis decreto, eadem neq; compromiſſum: quia eſt ueluti tranſactio. Vtrumque affirmant Bart. & alij, quos Ant. Gom. ibidem num. 15. refert ac ſequitur.

Quando pater, aut teſtator iuſſit teſtamento, aut codicillo, ut bonum immobile minoris hæredis ſine iudicis decreto poſſet alienari, valida eſt alienatio ſine tali decreto. Ita habetur expreſsè.l.1.in princip. & l. magis puto. ff. de rebus eorum l.tutelam.C.de adminiſt.tutor. & l.1. C.quando decreto opus non eſt. Habetq; hoc verum, etiam ſi teſtamento minus ſolemni tradita ſit ea facultas: quia ſicut tutor datus à patre in teſtamento minus ſolemni confirmandus eſt, excuſaturque à ſatiſdatione, ut habetur l.qui à patre. ff. de confirmando tutore, eò quòd paternum teſtimonium ſufficiat: ita hac in parte ſufficit paterna uoluntas, & teſtimonium, eſto minus ſolemni teſtamento ſint expreſſa; atque de hac etiam voluntate ita expreſsa intelligenda eſt.l.vlt.C.de reb. alien. nõ alienan. conſentiunt Bar.& alij Doctores, quos Ant.Gom.2.tom.variar.reſol.c.14.num.16 refert ac ſequitur.

(Dubium.) Dubium eſt, in euentibus, in quibus explicatum eſt, ut alienatio boni minoris valida ſit, neceſſarium eſſe iudicis decretum, quis iudex interponere debeat ſuam auctoritatem & decretum, vtrum iudex loci originis, an loci domicilij minoris (iuxta ea quæ diſputat. 220. explicata ſunt) an potius iudex loci ubi res alienanda eſt ſita. (Deciſio.) Dicendum eſt, ſi tutor, aut curator datus à Iudice loci domicilij, aut originis, vniuerſalis ſit, quia de omnibus bonis minoris datus eſt, iuxta ea quæ diſputatione citata, explicata ſunt, indifferenter pertinere interponere decretum ad Iudicem loci originis, aut domicilij, & ad Iudicem loci, in quo res eſt ſita,&, quicunque interponat, ſufficit. Quòd ſufficiat decretum Iudicis loci originis, aut domicilij, habetur expreſsè. l. magis puto §.illud quæri. ff. de rebus eorum. Quòd uerò ſpectet etiam ad Iudicem loci, in quo res eſt ſita, eſt textus expreſſus.l.ſi prædiũ.C.de præd. minor. Conſentit communis Doctorum ſententia, quam Ant Gom.2.tom.variar.reſol.cap. 14.nu.17.refert, ac ſequitur.

(Minorum cauſa.) Vt ad minorum cauſas accedamus. Pupillus, dum infans eſt, id eſt, minor ſeptem annis, ut habetur l.ſi infanti in princ.C.de iure delib. nihil efficere põt, quo vel ipſe alteri obliget, vel ſibi alterum obliget: ſed quicquid validum in ea ætate fieri debet in contractibus, aut litibus

mino-

A minoris,ſiue illũ defendendo,ſiue pro illo agẽdo,à ſolo tutore fieri debet: quia in ea ætate mente capto æquiparatur, eó quòd non cenſeatur vſum rationis habere. Idem de eo,qui infantiæ eſt proximus, hoc eſt qui non peruenit ad decimum annum cum dimidio, ſi maſculus ſit,aut ad nonũ cũ dimidio, ſi ſit fœmina(quando namque infra pubertatem,eã ætatem excedunt,dicuntur pubertati proximi) eſt dicendum niſi, quod benigna iuris interpretatione, qui infantiæ proximi ſunt, & longè maiori cum ratione ſi ad pubertatem accedãt, ſine tutoris interuentu obligare in ſuum commodum actu ſuo alios poſſunt. Ita habetur.§. pupillus,iũcta gloſa ibi inſt.de inutilib. ſtipul. & alijs iuribus,quæ mox citabimus.

B Pupillus pubertati proximus quemlibet ex prædictis actibus cum autoritate tutoris poteſt validè efficere,quo alteri obligetur,non verò ſine tutoris autoritate: vt autem ſibi alterũ obliget, validus eſt actus pupilli ſine tutoris autoritate: atque hac de cauſa claudicat ſæpe contractus inter pupillum & maiorem, & vt iuriſperiti dicunt: quia ſine tutoris autoritate poteſt pupillus ſuam conditionem meliorem efficere,non verò deteriorem.Ita habetur inſt. de autor tuto in prin.& § pupilus inſt.de inutilib.ſtipul.& §.nunc admonendi, vſque ad finem tituli, inſt.quib. alienare licet vel non l. contra iuris in prin. ff de pactis. l.in negotijs, & l.pupillus.ff.de reg iuris.l.1.C.de autoritate præſtanda.l.neque tutoris.C.de contrah.ſtipulat.l.4.tit.11.part.5.&l.17.tit. 16.p. 6.atque affirmant Greg.Lopez vtrobique,& Ant.Gom. C 2.tom.var.reſ.cap.14.num.j.& doctores communiter. Hæc eadem intelligenda ſimiliter ſũt de eo prodigo,cui bonorum adminiſtratio eſt interdicta,traditusque eſt ei curator, vt habetur.l.5.tit.11.part.5.& alijs iuribus, quę Greg. Lopez.ibi citat.

In contractibus ex quibus obligatio mutua oriri ſolet,vt in emptionibus, venditionibus, locationibus,conductionibus, &c.ſi à pupillo celebrentur ſine tutoris autoritate, in hoc ſenſu alter pupillo manet obligatus, cũm tamen pupillus obligatus ei uiciſsim non ſit, quòd pupillo integrum eſt non velle ſtare contractui,alter autem, ſi pupillus ſtare etiam velit, recedere non poteſt à contractu: atque hoc eſt quod habetur,inſt.de auto.tutor. §.vnde in ijs D cauſis,& alijs iuribus.Quarè,ſi contractus neutra ex parte ſit adimpletus, non tenetur alter implere contractum, niſi pupillus adimplere etiam velit, ſed repellitur pupillus doli mali exceptione,vt patet.l.ſi id quod.§.vlt. ff.de reſcind.vend.quin & exigere alter poteſt ac debet vt accedat autoritas tutoris, & decretum iudicis, quãdo,quod ex parte minoris eó contractu alienatur,iudicis decreto ad validitatem indiget,antequàm ipſe ex ſua parte contractũ adimpleat. Quando uerò contractus ex parte eius, qui cum pupillo contraxit, eſt ad impletus,ſi res,quam pupillo tradidit,integra ſit,cogere poterit,ut ſibi illa reſtituatur ac reſcindatur contractus, uel tutoris autoritas accedat, aut ſimul etiam iudicis decretum,ut cõtractus utrinque ratus ac firmus ſit,idque ſiue iam pupillus,ex ſua parte contractum impleuerit,ſiue non.Si autem res,quam pupillo tradidit,integra non permanet, uelitque pupillus recedere a contractu repetereque quod dedit,aut æſtimationem illius, ſi res pupillo data conſumpta ſit tunc datur imprimis ciuilis actio aduerſus pupillũ ut reddat quantũ ex re illi uiciſsim collata locuplex factus eſt, ut ſi domus locata ei fuit quantum ex uſu illius fuit locuplex effectus, & ita de cæteris rebus.Si quid etiam ex ea re dolo pupilli perijt, datur etiam ciuilis actio aduerſus eum,vt illud ſoluat, Verumque habetur.l.1.§.an in pupillum. ff. depoſiti.l.vnica. §.ult. C.de reputationib.l.ſi furioſus. ff.de actionib.& obligationib l.3.§.pupillus,iuncta gloſ. ibi.ff de negot geſt. l. 3.in prin. iuncta gloſ. ibi.ff.commodati.l.5.in prin. ff.de autoritate.tuto.& l.pupillum ff.de reg.iuris.. Quando uero pupillus, uel infans eſt, uel infantiæ proximus, de dolo non tenetur,quia dolus in eo non præſumitur:idemque eſt de furioſo,& quocunque alio mente capto;ſed ſolùm tenentur quantum ex re alterius facti ſunt locupletiores.Ita habetur,argumento à contrario ſenſu. l.pupillum. ff.de reg. iuris, & apertiùs.l. quod infans. ff.de rei uendicatione. l.furioſus. & l.pupillus.ff.de actionibus.& obligat.Atque hac eadem ratione hi omnes, non ſolùm ciuiliter, ſed etiam naturaliter non cenſentur ex ſuo actu aut contractu obligati, ſolumque tenentur quatenus,ex re alterius facti fuerint locupletiores, ut ex iuribus citatis colligitur,& affirmant gl.inſignis l. pupillus.ff.de reg.iuris. & doctores communiter.

Quamuis autem ex contractu ſine tutoris autoritate celebrato, aut ex minori culpa,quã ſit dolus,non detur aduerſum pupillum pubertati proximum ciuilis actio,atque adeò ciuiliter non maneat obligatus, vt dictum eſt; manet tamen obligatus naturaliter, ut habetur.l. cùm illud.§.hæres. ff quando dies legati cedat. l.ſi eius pupilli in prin.ff.ad Trebel.l.1.§.vlt.ff. de nouat,& alijs iuribus.Excipiunt gloſsa illa inſignis.l.pupillus.ff.de regul.iuris, & quædã aliæ,quando pupillus contraxit cum tutore ſine autoritate alterius tutoris: nam tunc neque naturaliter illi tenetur, iuxta.l.5.in princip ff. de autor tutor.niſi pupillus inde factus eſſet locupletior, quia tunc non ſolum naturaliter, ſed etiam ciuiliter eidem teneretur quantum factus eſſet locupletior, vt eadem.l.5.ſubiungitur; eademque ratione ſi dolo eam rem deſtruxiſſet, aut alienaſſet. Quia ergo quando quis tenetur ſolùm naturaliter,ſi fideiuſſorem dedit,tenetur fideiiuſſor ciuiliter;inde euenit, quod ſi pupillus ſine tutoris autoritate, cõtraxit,ac fideiuſsorẽ dedit,cõcedatur ciuilis actio aduerſus fideiuſſorem,licet non aduerſus pupillum.Ita habetur.l.Marcellus. ff.de fideiuſſor.& l.vlt §.ſi verò. ff.de iureiura. Prætereà, quia quando quis tenetur ſolum naturaliter,licèt aduerſus eum non datur ciuilis actio, admittitur tamẽ vt alius debitum ſibi naturaliter cõpenſet cum ciuili & naturali,quod is eidem debet;hinc prouenit, quod quando pupillus, iuxta,hactenus dicta, aliquid debet ſolum naturaliter,quia videlicet neque ex re alterius fa

ctus

ctus eſt locupletior, neq; per dolum eã deſtru
xit aut alienauit, ſed culpa ad dolũ non pertin
gente, quamuis aduerſum eum nõ concedatur
actio, ſit tamen pupillus, quod ſibi debetur, pe
tat, repellatur exceptione, quòd debitor com-
penſare velit debitum ciuile cũ naturali, quod
pupillus ei debet. Ita habetur l. 3. §. pupillus. ff.
de negot. geſt. & l. etiam quod ff. de compenſ.
Gloſ. tamen. §. pupillus citato ait pupillo per
beneficium reſtitutionis in integrum concedi,
non ſolum impedire compenſationem eiuſ-
modi, ſed etiam, ſi facta iam ſit, aut ipſe ſoluit,
quod ſolum naturaliter eo pacto debebat, re-
petitionem eius, quod ita ſolutum aut compen
ſatum erat: vt habetur. l. interdum, iuncta gloſ.
ibi. ff. de condictione indebi. l. illud in princ. ff.
de minorib. & l. indebito. C. ſi aduerſus ſolut.

B Ex hactenus dictis intelliges, quę diſponun
tur inſt. quib. alien. vel non. In primis nam-
que. §. nunc admonendi, diſponitur, pupillum
nihil poſſe alienare ſine auctoritate tutoris:
quod gloſ. rectè intelligit, etiam quoad poſſeſ-
ſionem. Inde verò colligitur, ſi pupillus ſine tu
toris auctoritate mutuo det pecuniam, quo-
niam contractus eſt nullus, non transferre do-
minium, eaque de cauſa, ſi pecunia exiſtat,
poſſe vendicari de poteſtate cuiuſque, apud
quem fuerit reperta: ſi vero non reperiatur,
dari actionem aduerſus mutuatarium, vt il-
lam reddat.

Paragrapho at ex cõtrario, diſponitur, ſi de-
bitor ſoluat pupillo ſine tutoris, & iudicis au-
toritate, non liberari à debito, ſed teneri iterũ
C ſoluere, niſi pecunia, aut res, quam ſoluit, ſalua
ſit, aut ex illa tantundem factus ſit locupletior:
quantum enim ex illa ſaluum manet, aut pu-
pillus factus eſt locupletior, tantum non tene-
tur iterum ſoluere, etiam ſi ſine iudicis & tu-
toris autoritate ſoluerit. Si namque pupillus,
aut tutor loco illius, ſolutionem repetat, doli
mali exceptio repellitur. Quòd ſi ſoluit cum
tutoris & iudicis autoritate (aut ſolius iudicis,
vt multi, volunt de quorum numero eſt gloſ.
§. citato) etiam ſi pupillus male expenderit, aut
furto ab eo fuerit ablatum, manet debitor om-
nino ſecurus, neque pupillo conceditur ad-
uerſus eum reſtitutio in integrum. Si verò ſol-
uat cum ſola tutoris, ſed ſine iudicis autoritate,
& rem ſolutam pupillus male conſumpſit, aut
D furto ſuit ab eo, ablata, liberatur quidem à de-
bito, ſed conceditur pupillo reſtitutio in inte-
grum aduerſus debitorem. Excide, quando ſo-
lutio eſt reditum agrorum vel annuę penſionis
(quæ, vt aliqui volunt, neque ſit pluriũ quam
duorum annorũ ſimul, neque excedat valorem
centum ſolidorum) nam cum ſola tutoris auto
ritate omnino liberat, neq, pupillo reſtitutio
in integum aduerſus eum conceditur, vt habe-
tur. l. ſancimus. 1. & l. conſtitutionẽ. C. de ad-
miniſt. tuto. Prædicta omnia habentur. § at ex
cõtrario citato, & l. 1. C. ſi aduerſus ſolutionẽ,
atque ſummatim traduntur à glo. vlt. vtrobiq;.

Paragrapho vlt. inſt. eod. tit. ſubiungitur, ſo-
lutionem factam à pupillo ſine tutoris autori-
tate inualidã eſſe, neq; id, quod ita ſoluit, fieri
accipientis: quod intellige, etiamſi, quod ita ſol
uit, debitum ſit, non ſolũ naturaliter, ſed etiã

A ciuiliter. Ratio eſt, quia non habet ius ad ſol-
uendũ ſine tutoris autoritate; eaq; de cauſa vẽ
dicari põt ſi nõ ſit conſumptũ. Meritò ibi ob-
ſeruat gl. ſi res de numero ſit earũ, quæ ſine iu
dicis decreto alienari nõ poſſunt inualidã eſſe
ſolutionem, nec dominium transferre, niſi ſi-
mul facta ſit interpoſito iudicis decreto.

Hæc ſunt, quæ de pupillorum contractibus
pactis, & cauſis valde implexè, & ſparſim tra-
duntur in iure, & gloſſis eius. Ea pro noſtra te-
nuitate qua diligentia potuimus collegimus,
atque explanauimus. Remanet verò circa illa
ſcrupulus, ex cuius diſſolutione vtilem fortaſ-
ſe doctrinam trademus ad praxim cõfeſſionũ.
Commodius verò id fiet, ſi prius de eiſdem fa
ctis iam puberibus dixerimus.

B Ea omnia, quæ hactenus de pupillis puber- Minores puberes.
tati proximis dicta ſunt, ſimiliter habẽt locũ,
atque intelligenda ſunt de eiſdem puberibus
iam factis, dum minores viginti quinque annis
ſunt, ſi tamen curatorem habeant. Quòd ſi cu-
ratore careant, alienationes & pacta ab eis fa-
cta circa eas res ipſorum, quæ iudicis decreto
nõ indigent vt alienentur, valida ſunt. Quæ ve
rò facta fuerit circa res, quę decreto indigent,
valida ſimiliter ſunt, ſi iudicis decretum inter-
uenit: ſecus autem ſi interpoſitum nõ fuit. Sem
per tamen minor in integrum reſtituitur, ſi ſit
læſus, ſiue cum autoritate curatoris id ſecerit,
ſiue non, aut quia illam non præſtitit, aut quia
curatorem non habebat. Hęc omnia habentur.
l. ſi curatorem. C. de in integrum reſtitutione. l.
C s. C. de autorit. prę̃ſt. l. neque tutor. C. de con-
trah. ſtipul. l. obligari. ff. de act. & oblig. 4. ti. 1 s.
part. 5. gloſ. l. pupillus. ff. de regulis iuris, & alię
alijs iuribus citatis, & communis doctorũ ſen
tentia, quam inter alios refert & ſequitur Ant.
Gom 2. tom. var. reſ. c. 14. num. 1.

In iudicio autem, non ſecus atque in pupil-
lis, inualida vniuerſim ſunt quæ ſine curatoris
autoritate egerint, ſi in ipſorum cedant incom
modum: ſecus verò ſi in ſuum commodum eue
niant: atque hac de cauſa, neque ad lites earum
rerũ, quas ſine decreto iudicis poſſunt alienare
admitti ſolent ſine curatore, ſaltem ad eam li-
tem, diſp. 220. dictum eſt. Vbi etiam explicatũ
eſt, quid dicendum ſit in cauſis ſpiritualibus,
aut de rebus annexis ſpiritualib. Vide quę ibi
dicta ſunt. Eſto autem curatoris interueniat au
D toritas, ſi minor iudicis ſententia ſit læſus con
ceditur ei reſtitutio in integrum. Ita habetur. l.
cum & minores. C. ſi aduerſus rem iudicatam
iuncta. l. nõ eo minus. C. de procuratorib. cap.
conſtitutus, iuncta gl. pen. ibi, de in integr. reſt.
l. acta. §. vlt. & l. contra pupillum. ff de re iudi. l.
1. & 2. C. qui legitimam perſon. &c. & l. clarũ.
C. de autorit. præſtanda, & affirmat gl. l. pupil-
lus. ff. de reg iuris. Excipitur tamen l. vlt. C. quis
legit. perſon. quando minor agit de ſola poſſeſ
ſione recuperanda, & non de proprietate: nam
tunc valet iudiciũ factũ ſine autoritate tutoris
aut curatoris: cæterũ minor reſtituit, ſi ſit lęſus.

Porrò tutoris aut curatoris autoritas, ſiue in
pactis, ſiue in iudicio, pręſtari debet ſtatim in
ipſo negotio ſimul cum minoris, & non ex in-
teruallo longi temporis anteà; alioquin acta
nullam vim habebunt. §. penult. iuncta gloſ.

ibi,inſt.de autor.tutò.l.obligari.§.tutor,iuncta etiam gloſ.ibi.ff.eod.tit. l. ſi id quod. ff. de reſcindend.vend.& l.ſi quis mihi.§.iuſsũ, iuncta gloſ.ibi.ff.de acquir.hæred. Debet etiam præſtare autoritatem per ſe ipſum,& non per nuncium,aut per eipiſtolam; alioquin acta ſimiliter nulla erunt.l.obligari.§.tutor, & §.penult. inſtit.de auctorit.tutorum citatis,& l.17. titul. 16.par.6.

Dubium graue.

Scrupulus, qui circa hactenus dicta remanet, talis eſt. Si minor pubertati proximus, aut pubes curatorem habens, contrahens aut paciſcens ſine tutoris aut curatoris auctoritate,obligatus manet naturaliter, vt ſupra ex iure ciuili oſtenſum eſt;conſequens eſt, vt in foro conſcientiæ ſub lethali culpa (ſi materia ad eam ſufficiens ſit) teneatur pactum ex ſua parte adimplere; eò quòd naturalis obligatio vim habeat in foro conſcientiæ. Inde uerò ulterius ſequitur,iniquas eſſe ciuiles,leges quæ auxilium dant,ut minores id non impleant,ut pote quæ peccata & iniuſtitias fouent. Sequitur prætereà, falſum eſſe minorem, dum mutuo dat,aut ſoluit,quod non ſolùm naturaliter,ſed etiam ciuiliter debebat, non transferre dominium; ac proinde corruunt, quæ ex inſt. quib. alien licet aut non,ſupra relata ſunt.

Deciſio.

Ad hæc omnia ita reſpondendum eſt. In primis, quod ad hoc vltimum attinet, dicendum eſt. Cùm ciuili iure introductum ſit, ut non ſolis pactis, ſed accedente ſimul traditione, transferatur dominium;intelligendum id eſſe, de traditione eodem iure ciuili ad id habilitalis autem non eſt,quam minor, curatorem habens, ſine auctoritate tutoris aut curatoris facit,vt pote quæ ad eum effectum iuribus citatis nulla ſit effecta. Atque hinc fit, ut non ſolùm quando debitum eſt ſolùm naturale, ſed etiam quando ſimul eſt ciuile,ſolutio & traditio minoris ſine tutoris aut curatoris auctoritate dominium non transferat.

Quod ad reliqua attinet, dicendum eſt. Ita minorem obligari naturaliter, ut iuris ciuilis diſpoſitione (canonico etiam iure approbata) fas illi ſit debitum naturale elidere ac nullum reddere, vtendo aduerſus illud priuilegio reſtitutionis in integrum, meritò ob ſuã ætatem ſibi in Republica commune bonum conceſſo: ſicut etiam idem ius ciuile impediuit, ne ex cõtractu minoris cum ſuo tutore aut curatore debitum naturale oriretur, vt ſupra dictum eſt. Quia ergo ius ciuile,vt ſupra oſtenſum eſt,nõ ſolum ſtatuit, vt minor, antequam ſolueret, quod naturaliter tantum deberet,ſe tueri poſſet beneficio reſtitutionis caſſumque proinde reddere tale debitum, ita vt in effectu non teneretur illud ſoluere etiam, ſi is, cui debetur,vellet in eo compenſare aliud ſuum debitum ciuile & naturale,ſed etiam poſtquam ſoluiſſet, poſſe illud repetere vtendo eodẽ beneficio reſtitutionis in integrum; inde prouenit, quòd ciuiles leges, quæ ea ratione debitum ciuile ex pactis minorum ſine autoritate tutorum,aut curatorum impediunt, actionemque proinde aduerſus illo negant, neque iniuſtitias, neque peccata foueant,ſed bono communi conſulant.

A Ex dictis infero,ſaltem quando contractus cum pupillo pubertati proximo, aut cum pubere curatorem habente oneroſus eſt, vt ſunt ludus,emptio venditio,locatio, &c. nullaque in tali cõtractu in ſe ſpectato fuit inæqualitas, dolus,aut iniuſtitia, adultum ad nullam reſtitutionem teneri minori in foro conſcientiæ, non ſolum quando alienatio ex parte minoris per ludum,aut alium contractum facta fuit cum tacita, aut præſumpta tutoris, aut curatoris voluntate, quia videlicet pecuniam illi concedit ad ſimiles ſumptus, ſed etiam quãdo ſine autoritate tutoris,aut curatoris fuit facta. Hoc tamen ſecundum intelligo, interim dum minor,aut tutor,vel curator loco illius,id non repetit vtendo beneficio reſtitutionis in integrum.
B Ratio eſt,quoniam licèt minor tali contractu,traditione,aut ſolutione, dominium nõ tranſtulerit,vt dictũ eſt; id tamen debitum eſt naturaliter accipienti de iuſtitia, interim dum tale debitum beneficio reſtitutionis in integrum non eliditur, ac extinguitur: quia ſicut minor obligauit ſibi de iuſtitia illum, qui ſecum luſit,aut alium contractum celebrauit, ita vt poſſit illum cogere ſtare contractui, neque minor teneatur illi reſtituere, quod ab eo eſt lucratus,aut ex alio cõtractu,in ſe iuſto, acquiſiuit;ſic viciſſim minor manet eidem de iuſtitia obligatus naturaliter, quamuis non ciuiliter: vt autem quis non teneatur reſtituere alteri, quod conſcio illo obtinet, ſatis eſt, quod de iuſtitia ſibi ſit debitum,neq; ab illo repetatur,
C vtendo ad id priuilegio,quo gaudet. Qui enim dicat,ſi minor curatorem habens pallium, aut prædium iuſto pretio, autoritate propria, ab aliquo emit, factaque ſit vtrinque traditio, teneri hunc pretium iuſtè acceptum idcirco reſtituere,quòd traditio habilis non fuerit ad trãſferendum dominium; cùm tamen minor non teneatur reſtituere prædium,aut pallium;quin potiùs cogere poſſit aduerſarium inuitũ ſtare contractui? Neque enim ſolum dominium eſt, quod deobligat a reſtitutione, ſed etiam ius accipiendi ac retinendi, quod quis obtinet. Doctrina hæc à moleſtia non modica liberat cõfeſſarios, nõ iniungendi reſtituendi onus in foro conſcientiæ eis qui cum pupillis,aut puberibus curatorem habentibus, luſerunt, aut alium iuſtum contractum celebrarunt, inte-
D rim dum in foro exteriori minor a contractu non diſcedit. Sicut etiam minori, ſi quid ea via obtinuit,aut lucratus eſt neque in conſcientiæ neque in exteriori foro incumbit reſtituendi onus, vt iura ciuilia præſcribunt, non ſecus, quàm ſi vterque maior eſſet,& omnino ſui iuris. Hæc ſane,quæ a nobis hactenus dicta ſunt, non videntur, quantũ ſat eſt,expendiſſe Coua. c.quamuis pactum part.2.§.4.nu.10.& Anton. Gom.ad l.3.Tauri num.124.

Tutoria, ac curatoris pręmiũ in Luſitania.

In hoc Luſitaniæ Regno tutori ac curatori, ſiue teſtamentarius ſit, ſiue legitimus, aut datiuus, in præmium adminiſtrationis cõceditur vigeſima pars redituum bonorũ omnium minorum,itemque lucri, ſi quod pecunia illius comparatum ſit(quod hodie, vt ſupra dictum eſt locum non habet) non tamen accipere quicquam poteſt de ſtipendio,quod obſequijs

ſuis minor alijs inſeruiendo acquirit. Si tamen
vigeſima pars redituum bonorũ minoris ſum-
mam quinquaginta millium æreum numorũ,
quos reas vocant, exceſſerit, pertinet exceſſus
ad minorem ipſum. Quod ſi tutor, aut cura-
tor teſtamentarius ſit, teſtatorque aliquid eis
reliquit, in ipſorum optione eſt, vel id accipe-
re, vel vigeſimam redituum partem. In Regno
Caſtellæ, ait Gaſpar Monterroſ. in ſua practica
Præmium in Caſtel. tract. 7. fol. 169. pag 2. ſtatutam eſſe in præmiũ
tutoribus & curatoribus decimam partem re-
dituum bonorum minoris.

DISPVTATIO CCXXV.

Quando tutela, aut cura finiatur, & qui tan-
quam ſuſpectis ab illa ſit remouenda.

TVtela in primis finitur, ſtatim ac pupillus
aut pupilla, ad annos pubertatis perue-
nit, inſt. quib. mod. tutel finiatur in princ. l. 12.
& l. 21. tit. 16 par. 6. Quin tutor ſtatim, ac pu-
pillus ad pubertatem peruenit, tenetur illum
admonere, ut curatorem petat. l ita autem. §.
ſi tutor. ff. de adminiſtr. tut. Si verò tutor quic-
quam adminiſtret poſtquam pupillus ad pu-
bertatem peruenit, fideiuſſor non tenetur ad
ea, quæ iam tunc adminiſtrauerit. l. Lucius ti-
tius. §. Paulus. ff. de adminiſtr. tuto. Bart. quem
refert ac ſequitur Gregorius Lopez. l. 12. ci-
tata.

Deinde finitur tutela, ſi impubes arrogetur,
deportetur, uel in ſeruitutem redigatur, inſtit.
quib. mod. tut. fin. §. item finitur, & l. 21. tit. 16.
parte 6.

Item morte vel pupilli, uel tutoris, & capi-
tis diminutione tutoris, per quam libertatem
aut ciuitatem amittat, hoc eſt, maxima uel me-
dia, amittitur tutela. Similiter etiam maxima,
media, aut minima capitis diminutione pupil-
li, ideſt, per arrogationem illius, tutela finitur,
inſt. quib. mod. tutel. finiatur. §. ſimili modo, &
§. ſed & capitis, & l. 21. citata.

Præterea, ſi tutela ſub conditione, aut ad cer
tum tempus data ſit, vt in teſtamentaria fieri ali
quando conſueuit, adueniente conditione, aut
finito tempore, finitur tutela, inſtit. eod. tit. §.
ſed & ſi, & §. præterea, & l. 21. citata. De iure
Ius Luſit. Luſitano, quando tutor aut curator eſt datiuus,
ſolùm durat adminiſtratio biennio à die, qua
adminiſtrare cæperint, niſi tutor ipſe, aut cura-
tor progredi vlterius voluerit: tunc enim, ſi re-
ctè illucuſq; adminiſtrauit, neque cauſa adue-
niat cur remoueri debeat, relinqui illi poteſt
adminiſtratio. Ita habetur lib. 1. ord. tit. 67. §.
29. 30. & 36. Idem diſponitur de quocunque
curatore dato mẽte capto, aut prodigo, modò
non ſit vxor, aut aſcendens comparatione men
te capti aut prodigi, ut habetur §. 46.

Finitur etiam tutela aut cura, ſi tutores, aut
curatores legitima cauſa ſe excuſent, tutelam-
que, aut curam relinquant, iuxta ea quæ diſpu.
222. dicta ſunt, aut ſi tanquam ſuſpecti maliq;
adminiſtratores a tutela aut cura remouean-
tur. §. vlt inſtitut. quib. mod. tutel. finiatur, & l.
vlt. tit. 16. part. 6. Quacunque autem ex cauſa

A tutela aut cura finiatur, rationem integram ad-
miniſtrationis reddere tenentur, reſtituere bo
na omnia minoris, uel ipſi, ſui iuris omnino
effecto, uel ſucceſſori illius, uel ei, qui in tute-
la aut cura ſuccedit, ſuntq; bona omnia tutoris
aut curatoris tacitè hypothecata pro reſtituen
dis integrè bonis minoris.

Suſpectus tutor aut curator in primis is, qui Suſpectus tutor & curator.
talibus moribus eſt affectus, ut præſumendum
meritò ſit, eum infideliter bona minoris ad-
miniſtraturum, aut minorem ipſum prauis mo
ribus infecturum ac peruerſurum. Quòd ſi
quis in aliqua alia tutela aut cura talem ſe præ
buit, aut, modo ſtatim explicando, alimenta mi
nori negauit, ſuſpectus eſt habendus ad nouã
tutelam aut curam ſuſcipiendam. Porrò, qui
B ante tutelam aut curam ſuſceptam ſuſpectus
agnoſcitur, ad illam non eſt admittendus: ad-
miſſus uerò, ab ea eſt repellendus, etiam ſi fi-
deiuſſores idoneos offerat: quoniam ſatiſda-
tio prauum illius animum non mutuat. Sola
autem paupertas neminem ſuſpectum tutorẽ,
aut curatorem efficit. Hæc omnia habentur
inſtit. de ſuſpectis tutoribus. §. ſuſpectus, & §.
penultimo & vltimo l. ſuſpectum. l. ſuſpectus,
& l. quia ſatiſdatio. ff eodem tit. l. ſi creditores.
ff. de priuileg credito. & l. 1. tit. 18. part. 6. Qui
verò ob ſegnitiem, ruſticitatem, inertiam,
aut ſimplicitatem, a tutela aut cura meritò re-
mouetur, aut ad eam tanquam ineptus non
admittitur, non appellatur ſuſpectus, ſed
ineptus ad tale munus, neque infamiam ex
remotione ab eo incurrit. l. 3. §. vlt. ff. de ſuſpec.
C tutor.

Quando propter inimicitias repellendus ſit
quis à tutela aut cura, tam ſuſcipienda, quàm
ſuſpecta, explicatum eſt diſputatione. 221. &
222. Adde l. 3. §. ſi tutor. ff. de ſuſpect. tutorib.
vbi ſubiſigitur, generaliter ſi qua alia iuſta cau
ſa prætorem mouerit cur non debeat in tutela
uerſari, reijcere eum debebit. Vbi vides, iudi-
cis arbitrio relinqui iudicare, verum quæuis
alia cauſa iuſta ſit, vt ad tutelam aut curã quis
non admittatur, uel admiſſus remoueatur.
Quarè licèt. §. citatus de inimicitia cum patre
minoris loquatur, aut iudicis arbitrium ſpe-
ctat iudicare, verum in aliquo euẽtu ex aliqui-
bus circunſtantijs ſufficiat inimicitia cum fra-
tre: atq; hoc eſt quod vult l. 1. titul. 18. par. 6. ut
D Greg. Lopez ibidem exponit.

Tutor aut curator, qui coram iudice nega-
uit minorem habere bona vnde alimenta ei
præſtare poſſit, ſi comperiatur mendacium di-
xiſſe, remouetur tanquam ſuſpectus; quin &
puniri debet. Remouetur etiam tanquam ſu-
ſpectus, ſi quæſitus à iudice, ut alimenta mino-
ri decernantur, copiam ſui non facit. Hæc ha-
bentur §. ſi quis tutor, & §. ſed ſi quis, inſti. de
ſuſpect. tut. l. 3. §. tutor. ff. eodem tit. & l. 1. titul.
18. par. 6.

Tutor, aut curator, qui inuentarium non cõ
ficit, quando ea de cauſa ſuſpectus ſit haben-
dus, remoueriq; proinde poſſit à tutela, aut cu-
ra, diſp 223. dictum eſt.

Tutor, aut curator qui non defendit pupil-
lum in iudicio, aut bona illius, etiam, quando
ita neceſſe eſt, actionẽ pro eo ciuilem, aut cri-

minalem intentando, ſuſpectus habetur, remo A ueriq; poteſt à tutela, aut cura. l. vltim. in princ. C. de adminiſtr. tutor. & l. 1. titul. 18. part. 6.

Tutores & curatores, etiam ſi teſtamentarij ſint, remouendi ſunt a tutela aut cura, ſi ſuſpecti ſint. §. & quidem oẽs. Inſtit. de ſuſpect. tut. l. 1. § oſtenſũ, & l. 3. §. non tantùm. ff. eodẽ titul. quæ meminit etiã curatoris furioſi ac prodigi. Idem diſponit. l. 2. titul. 18. par. 6. Si autem patronus tutor, aut curator ſit liberti ſui, ſuſpectuſq; habeatur, accuſari & remoueri põt, ſed nõ incidit ea de cauſa in infamiam, & id circo in ſententia exprimi non dẽt cãcur remoueatur; conſilium etiam eſt, vt curator pupillo ſimul cum illo tradatur, inſtit. §. citato, & l. 1. §. oſtenſum, iuncta. l. ſi tutor. ff de ſuſpectis tutorib.

B De crimine ſuſpecti tutoris aut, curatoris poteſt quiuis de populo accuſarè, non ſolum maſculus, ſed etiam fœmina; modò, ſi neceſsitudine aliqua minori coniuncta non ſit, iudex ſentiat, eam ex pietate moueri, non verò appetitu accedendi ad hominum cetus, l. 1. §. conſequens. ff de ſuſpectis tutorib. l. pietatis. C. eodẽ titul. § conſequens. inſtitut. eodem titul & l. 2. titul. 18 part 6. Excipitur, libertus, qui ad accuſationem ſui patroni nõ admittitur. l. 3. §. liberti. ff. ſuſpect, tutorib. Popillus quidem accuſare non poteſt de ſuſpecto ſuum tutorem; pubes verò admittitur ad accuſationem ſui curatoris, modò de conſilio ſuorum cognatorum id efficiat l. pietatis. C. de ſuſp. tutor. §. impuberes, inſtituta eodem titulo. & l. 2. titul. 18, part 6. Iudex etiam ex officio ſuo quacunque ratione C cognoſcat tutorem, aut curatorem non bene ſuum munus adminiſtraret, ſuſpectumde eſſe, poteſt ac debet illũ remouere, nullo id petente l. 3. § prætereà, ff. de ſuſpectib. tuto. & l. 3. titul. 18. parte. 6.

Eo ipſo, quòd tutor aut curator de ſuſpecto eſt accuſatus, liſque eſt conteſtata, tradi a iudice debet minori curator, qui interim dum lis pendet, curam minoris ac bonorum illius habeat, priorque tutor aut curator ab adminiſtratione eſt ſuſpendendus. §. ſi quis autem. inſt. de ſuſp. tutor. l. eum quem. C. eod titul. & l. 3. titul. 18. part. 6 Neque valida eſt ſolutio facta tutori aut curatori, poſtquàm lis de ſuſpecto aduerſus eum fuerit conteſtata. l, quòd ſi fortè. §. 1, ff. de ſolut.

D Si tutor aut curator remoueatur è tutela aut cura, quod aliquid dolo commiſerit aduerſus minorem, eo ipſo efficitur infamis: ſecus autem ſi propter ſolam culpam leuem, aut leuiſſimam, imo etiam ſi ob latam culpam fuerit remotus, nõ efficitur infamis. §. ſuſpectus autem remotus inſtitut. de ſuſpect, tuto. l, 3. §. vltim. & l. ſequenti. ff. eodem titul. l. vltim. C. eodem titul & l. 4. titul. 18, par. 6. Si cauſæ in accuſatione apponantur, ex illis cenſetur remotus, niſi aliud ſententia dicat, l. autem in princip. ff. de ſuſpect tutor. & Greg Lopez. l. 4. citata Hactenus dicta ſimiliter habere locum in tutorib. & curatorib. præter alia iura, habetur. l. in poſtulãdis. C. de ſuſpect. tuto. & l, 4. citata.

A DISPVTATIO CCXXVI.

De qua bonorum partitione futurus ſit ſermo, & quæ ante illam explicanda ſint.

COnſequenter, iuxta ea quæ initio diſputation 214. dicta ſunt, de bonorum defuncti partitione eſt agendum. Quoniã verò, quando matrimonium morte alterius coniugis diſſoluitur, prima bonorum partitio ſit inter coniugem ſuperſtitem & hęredes defuncti, de hac primo loco erat differendum, Quia tamen, vt meliùs explicetur, multa neceſſe eſt priùs dicere de contractu ſocietatis bonorum inter eos, commodiùs de illa diſputabimus, dum de B contractu ſocietatis ſermo fuerit. Nunc de partitione bonorum cuiuſq; defuncti inter ipſius hæredes, ſiue illi ex teſtamento, ſiue abinteſtato hæredes ſint, dicamus. Potiſsimum verò ſermo erit de partitione inter deſcendentes defuncti quoniam hæc maiorem difficultatem continet, eaque explanata, cæteræ facilè intelligentur. Explicabitur autem, quę vnuſquiſque eorũ ad collationem cum alijs adducere teneatur, aut nõ teneatur. Vt verò hoc meliùs prę̈ſtemus, neceſſe eſt priùs dicamus de patria poteſtate, & de varijs bonorum generibus.

DISPVTATIO CCXXII.

De patria poteſtate, & ſimul de arrogatione & adoptione.

C DE iure ciuili Romanorum introducta eſt patria poteſtas quoad effectus illius diſputatione ſequenti explicandos, vt habetur inſt. de patria poteſtate. §. ius autem. Qui verò ſub patria, eſt poteſtate, filius familias appellatur comparatione eius parentis ſub cuius poteſtate eſt. Interdum etiam a iure dicitur eſſe in ſacris paternis. l. ſi viua mater. C. de bonis mater. & alijs iuribus. Lege inter alios Pinellum in Rub part. 2. num. 4. C. de bonis mater.

De iure communi ſupremus aſcendentium maſculus, qui ſuperſtes eſt, habet in ſua poteſtate deſcendentes ſuos omnes per lineam maſculinam, ſiue maſculi ſiue fœminæ illi ſint, & ſiue ſint coniugati ſiue ſoluti, modò tamen le- D gitimi ſint, omneſque proinde ſunt filij familias comparatione illius, eſto vigeſimum quintum ætatis annum excedant: quoniam diuerſum quid eſt, eſſe quempiam minorem, & eſſe filium familias. Hæc habentur inſt. de patria poteſt. in prin. & §. qui igitur iuncta gl. ibi. l. patri datur. & l. ſic eueniet. ff. ad l. Iul. de adult. §. permiſſum eſt, & duobus ſequentib inſt. de tutela. § ſi verò, iuncta gloſ. ibi, inſt de adoptionib. §. ſed & ſi pater, & §. illud autem inſtit. quib. mod. ius patriæ poteſt. ſoluat. l. 1. & ſequentib tit. 17 part. 4. Filiæ igitur, & nepotes ex filio, & pronepotes ex nepote filio filiæ, ſunt de iure communi in poteſtate ſupremi aſcendentis ſuperſtitis: quia omnes per lineã maſculinam deſcendunt. Comparatione vero matris, aut auiæ vel, pauiæ, ſiue auiæ aut proauiæ ſint ex parte matris ſiue patris, nullus dicitur

In quo, & quorũ comparatione communi iure reſideat.

eſſe

eſſe filius familias, aut in ipſarum poteſtate, (A) eſto nullus alius aſcendens ſuperſtes ſit idemq; eſt comparatione aui, aut proaui materni: quoniam comparatione eorum nepotes & pronepotes deſcendunt per lineam fœmininam. Ita habetur inſt. de patria poteſt. § qui igitur. l. 2. tit 17. part. 4. cap. vlt. de conuerſ. infidelium, & alijs iuribus.

Ex eo vero, quòd aliquis deſcendentium patriam egrediebatur poteſtatem per emancipationem, aut alia ratione deſcendentes huius per lineam maſculinā, qui tempore talis emancipationis erant nati, aut ſolùm concepti, non manebant ſub huius poteſtate, ſed ſub poteſtate ſupremi aſcendentis ſuperſtitis: illi verò, qui poſt eam emancipationem concipiebantur, manebant ſub huius poteſtate, extra po- (B) teſtatem ſupremi aſcendentis. Ita habetur. §. illud autem inſt. quib. mod. ius patriæ poteſt. ſol. conſentit l. liberum. ff. de adoptionib. quæ ait, integrum eſſet ſupremo aſcendentium ſuperſtiti emancipare filium, & relinquere ſub ſua poteſtate nepotē & pronepotē aut emancipare nepotem & pronepotē, & relinquere in ſua poteſtate filium. Conſentit præterea. l. ſi met ibi. ff. de capt. & poſtlimi. reuerſ.

Mortuo ſupremo aſcendentium, qui deſcenderunt ſimiliter per lineam maſculinam ex proximo aſcendente ſuperſtite, reincidebant in ipſius poteſtatem, eſſeque proinde incipiebant filij familias comparatione illius. Vt mortuo proauo, & ſuperſtite auo, filij & nepotes talis aui incipiebant eſſe ſub poteſtate ipſius; & (C) mortuo auo & proauo, pater incipiebat habere proprios filios ſub ſua poteſtate. Ita habet §. nepotibus verò, & §. ſequenti. inſt. de tutel.

Ius Caſt. & Luſit.

De iure verò Luſitano & Caſtellæ quoniam per matrimonium tam vxor, quam maritus, patriam egrediuntur poteſtatem ſuique iuris efficiuntur, diſp. 229. dicetur, filij ſolùm ſunt in poteſtate patris, non verò aliorum aſcendentium (niſi illis in adoptionem tradantur, vt poſtea dicetur) neque per mortem patris relabuntur in aui paterni poteſtatem, etiam in Luſitania, quicquid per errorem Ordinationes dixerint, vt ſupra diſp. 210 dictum eſt. Quo fit, vt pleraque ex ijs quæ dicta ſunt, locum in his regnis non habeant.

Illegitimus ſub patria poteſtate nō eſt.

Dictū eſt ſupra, modò tamen legitimi ſint: quoniam illegitimus, etiam ſi naturalis ſit, non (D) eſt ſub patris poteſtate de iure horum regnorum, neque de iure communi ſub poteſtate ſupremi aſcendentis per lineam maſculinam. Ita habetur inſt. de patr. poteſt. in prin. & l. 2. tit. 17 part. 4.

Excipitur, niſi legitimatus ſit per ſubſequēs matrimonium: nam tunc in patris (& de iure communi, ſupremi aſcendentis ſuperſtitis) tranſit poteſtatem, inſt. de nup. §. vlt. & alijs iuribus. Neque ad id iam hodie neceſſarium eſt, quòd fuerit genitus ex concubina vnica domi retenta, aut quòd inſtrumenta dotalia fuerint confecta iuxta diſpoſitionem illius iuris & aliorum ciuilium, vt diſp. 172. oſtenſum eſt.

De iure antiquo excipiebatur etiā, quando filius naturalis per oblationem curiæ legitimabatur. §. aliquando autem, inſtitut de nuptijs.

Legitimati ſub patria ſunt poteſtate.

(A) Hodie verò legitimati per reſcriptum Principis, etiam ſi ſpurij ſint, modò tamen in legitimationem tandem conſentiant, in parentis tranſeunt poteſtatem, vt habetur in authētico quibus mod natur. effi. ſui. §. generaliter, & cū Couar. 2. part. epit cap. 3. §. 8. nu . & alijs diximus diſput. 173 quibus adde Pinel. l. 1. part. 1. nu. 59. C. de bonis mater. & pleroſque alios, quos citat: ſecus autem cum eiſdem autoribus addidimus rem habere in diſpenſatis.

Arrogatio quid.

In poteſtatem alterius tranſit etiam quis interdum per adoptionem, qua ab eo in liberum recipitur, à quo per carnalem propagationem non deſcendit. Quod vt intelligatur, obſeruandum eſt. Adoptionem eſſe duplicem. Quædam eſt, qua is qui filius familias non eſt, vel quia (B) aſcendentes per lineam maſculinam non habet, vel quia per emancipationem, aut alia ratione egreſſus eſt eorum poteſtatem ab aliquo adoptatur. Atq; eiuſmodi adoptatio peculiari nomine arrogatio nuncupatur. Ita habetur. §. 1. inſt. de adoption. l. 1. & 3. ff. eo. tit. l. 7. tit. 7. & l. 1. titul 16. par. 4.

Vt autem valida ſit, fieri debet à ſupremo Principe, aut ex ipſius delegatione per peculiare reſcriptum l. 2. l. arrogationes, & l. in adoptionem. C. de adoptionib. §. Imperatoris autoritate, iuncta gloſ. ibi, inſtit. eodem titul l. 2. ff. eod. titul. l. 7. titul. 7. & l. 1. titul. 16. part. 4. Debet etiam fieri Principe, aut eo, cui per reſcriptum rem delegat, interrogante arrogatorem, vtrum velit recipere in filium, nepotem, aut pronepotem arrogandum, & ſimiliter interrogante (C) arrogandum, an id fieri patiatur, & vtroque annuente: atque hinc eiuſmodi adoptio arrogationis nomen accepit, eò quòd fieri debeat rogando vtrumque an ita fieri velit. 2. l. ff. de adopt l. 7. titu. 7. & l. tit. 1. 16. part. 4. alioquin arrogatio eſt inualida.

Quia ergo neceſſe eſt vt arrogādus expreſsè cōſentiat, vt arrogatio valida ſit, hinc eſt, quòd infans nullo modo arrogari poteſt; tametſi adoptari poſſit ſpecie alia adoptionis. l. in adoptionibus, iuncta Gloſ. ibi, & l. etiam infantem, iuncta gloſ. ibi. ff. de adoptionibus, & l. 4. titul. 16. part. 4. conſentiuntque alia iura ſupra citata. Qui verò impubes eſt ſeptimumque annum excedit, arrogari poteſt, ſed præterquàm, quòd fieri debet à ſolo Principe, aut (D) ex delegatione illius per reſcriptum, fieri etiā debet præcedente cauſæ cognitione per iudicem, inquirendum namque eſt num filios habeat. Qui namque filios habet, aut ſpem illos habendi, quia ſeſagenarius non eſt, neque ob morbum aut alia ratione impeditus ad eos habendum, potiùs generationi filiorum, quam arrogationi aliorum, vacare debet, præſertim cum inde patrimonium minuetur legitimis filijs, minuſque obtinebit arrogandus ex bonis illius. l. ſi pater familias. §. in arrogationibus, & l. nec ei. §. præterea. ff de adoptionibus, & l. 4. titul. 16. part. 4. vbi Gregorius Lopez omnino, propter iura citata, arbitratur eum, qui liberos habet, aut ſpem illorū arrogare nō poſſe, & videtur intelligere, etiā puberem: iura tamen citata, ſi rectè expendantur, ſolum ſtatuere videntur, vt inter alias circunſtantias id

 attendatur,

attendatur, vt circunſtantijs omnibus expenſis iudicetur, oum minori arrogatio expediat: regulariterque, qui liberos habuerit, aut ſpem illorum ab arrogandis alienis erit repellendus. Is tamen, qui liberos habet, adoptare poteſt filium alienum, vt colligitur apertè ex l. qui in adoptionem, verſicul ſed filiæ meæ, & ex l ſi is qui nepotem. ff. de adoptionibus, & loco citato Gregorius Lopez affirmat. Item inquirere debet iudex, oum arrogatorem moueat pia affectio ad arrogandũ, aut ſuſpicio ſit ſiniſtræ alicuius intentionis: & num conſuoctus ſit arrogando· inde enim pia affectio & cõmodum arrogandi præſumitur: præterea quibus moribus ſit prædicus, & qualis famæ ſit, quas itẽ facultates habeat, & quales pupillus, ut iodem etiam iudicetur, oum arrogatio pupillo expediat. Denique cæteræ concurrentes cirunſtantiæ expendedæ ſunt in cauſæ cognitione: quin & l. 2. C. de adoptionibus exigi ſimul videtur, teſtimonium coram iudice propinquorum impuberis, qui iudicent arrogationem illi vtilem eſſe. Hæc omnia habentur l. nec ei. ff. de adop. §. cũ impubes, inſt. eo. tit. & l. 4. tit. 16. p. 4.

Præterea, ut arrogatio valida ſit, arrogator tenetur coram tabellione, fideiuſſores dare, ſi impubes ante pubertatem è vita diſceſſerit, ſe omnia bona illius reſtituturum eis, ad quos aduenirent, ſi ille arrogatus non fuiſſet. Ita habetur inſtit. de adoptionibus. §. cum autem impubes, verſic & cum quibuſdam l. nec ei, in fine, & quatuor ſequentibus. ff. eodem titulo l. 2. C. eodem titulo, & l. 4. titul. 16. par. 4. Eo tamen ipſo, quod impubes ad pubertatem venit, ceſſat obligatio fideiuſſorem, ut glo, iuribus citatis affirmant, atq, ex ipſis iuribus apertè colligitur. Quo autem pacto fieri debeat inſtrumentum arrogationis, habetur l. 92. tit. 18. par. 3. & latius apud Gaſp. Monter. in pract. tract. 7. fol. 194.

Qui arrogatur, eo ipſo lo poteſtatem arrogatoris tranſit, cum effectibus omnibus patriæ poteſtatis. Quin, ſi ipſe liberos in ſua poteſtate habeat, aut ei poſtea naſcantur, in poteſtatem arrogatoris eo ipſo tranſeunt, tanquam arrogatoris nepotes: quod locum habet etiam in liberis ab arrogato arrogatis. §. illud proprium inſtit de adopt. l 3. §. vlt. & l. ſi paterfamilias io princ ff. eodem tit. & l. 7. tit. 16. par. 4. Licitum etiam eſt arrogare aut adoptare in locũ nepotis aut pronepotis aliquem, etiam ſi is, qui adoptat, filium non habeat, poteſtque quis filium alienum adoptare in locum nepotis, & nepotem io locum filij § licet autem, & §. & tam filium inſt. de adopt

Arrogator extrahere non poteſt arrogatum à ſua poteſtate eum emancipando, arrogationemq; diſſolueodo, niſi ex iuſta cauſa, legitimeque coram iudice probata. Quales ſunt duę tantum. Vna, ſi arrogatus talem iniuriam arrogatori faciat, quæ ad reuocandam donationem ſufficiens ſit, iuxta ea quæ ſuo loco dicemus. Altera eſt, ſi quis arrogatum ſub ea conditione hæredem inſtituat, ſi arrogator eum emancipauerit, ex ſua ve poteſtate extraxerit. Ita habetur ioſt. de adopt. §. cum autem impubes verſ. item non aliter. iuncta glo. ibi, & l. 7.

A. tit. 16. par. 4. Atq; in hoc euentu nihil illi relinquere tenetur arrogator, ſed ſolùm tenetur ei tradere omnia booa illius, quæ à principio & progreſſu temporis accepit, deducto vſufructu, queio arrogator ratione patriæ poteſtatis ex eis bonis ſibi acquiſiuit. Ita habetur inſtit. loco citato, & in gl. ibi ſecundùm primum intellectum, quem uerè textus ibi facit, & multò apertius. l. vlt. ff. ſi quid in fraudem patro. Sanciuitque. l. 7. tit. 16. par. 4 atque amplectuntur Bar. & alij, quos Greg. Lopez ibidem refert ac ſequitur. Quòd ſi arrogator, dum viueret, ſine iuſta cauſa eum emancipauit, uel io morte, ſine iuſta etiam cauſa, exhæredauit aut præteriuit, ultra bona, quæ in toto progreſſu temporis ex arrogato accepit, tenetur de omnibus ſuis bo-
B nis quartam partem illi relinquere: ſi verò eam noo reliquerit, hæredes ipſius tenentur eam ſoluere. Ita habetur. §. cum autem impubes verſ. ſed & ſi decedens, inſt. de adopt. l. ult. ff ſi quid io fraud patro. & l. 8. tit. 16. par. 4. Qoin ſi arrogatus poſt arrogationem è vita diſcedat, ooodum quarta ei ſoluta, tranſmittit illam ad hæredes l. ſi arrogator. ff. de adoptiooib. & l. 1. §. ſi impuberi. ff. de collat. bonorum. Arrogator verò non poteſt impuberi arrogato ſubſtituere, niſi in ſola quarta, quam illi vt mioimum relinquere tenetur, neque poteſt illi io ea imponere grauamen fideiconimiſſi poſt ætatem pupillarem: ſecus autem in alijs bonis, ſi quæ ultra quartam illi relinqueret. l. ſi arrogator citata. Quando autem arrogator ſine legitima cau-
C ſa filium emancipaſſet, atq. ab inteſtato diſceſſiſſet, credo filius arrogatus nihil aliud haberet in bonis illius. quàm quartam, idq, ſiue arrogatus impubes eſſet, ſiue pubes, iuxta ea quę mox dicam: idq; de impubere cooſirmat apertè. l. 1. §. ſi impuberi. ff de coll. bonorum.

Quando arrogator alios filios naturales, ac legitimos habebat, iam ſupra dictum eſt, concedendum non eſſe a principe, vt quemquam arrogeṭ. imò oeq, ſi ſpem habeat filiorum. Quòd ſi ſciens & prudens princeps illum filios, aut ſpem filiorum habere (alioquin ſubreptitia eſſet cenſenda cooceſſio) arrogationem alicuius concedat, ait gl. inſt. de adop. verſ. vlt. cit. cui cõſentiunt communiter doctores, quos Greg. Lopez l. 7. citata ſequitur, ita quartam deberi, dũmodò ea de cauſa oon plus obtineat, quàm fi-
D lij legitimi: alioquio ſolùm ſuccederet cum filijs legitimis, ac ſi de numero eorum eſſet, conſonat. l. 2 §. hæreditas, & §. parui refert. ff. de ſuis & leg hæred & ioſt de leg. agno, ſuc §. per adoptionem. Liberi autem arrogati excluduot aſcendentes arrogatoris. l. 2. §. liberi. ff. ad Tertull. Quod de quarta dictum eſt, ſimiliter eſt intelligendum, ſi arrogatus pubes ſit. Ab inteſtato verò quicuoque filius arrogatus ſuccedit in omoibus bonis arrogantis tanquam hæres ſuus, vt patet inſtit. de hæredit. quæ ab inteſt. deferuntur. §. inteſtatorem verſi. oec interest. Quòd ſi arrogans alios filios legitimos, aut arrogatos habeat, arrogatus ſuccedit æqualiter cum illis, ut ex l. 2. & ex §. per adoptionem citatis patet. Excipitur in Regno Caſtellæ, iuxta l. 22. lib. 4. fori, in hoc & in præcedenti euentu, quando arrogatori naſcuntur Ius Caſt.

filij

filij legitimi poſt arrogationẽ factã: nam tunc arrogator ſolũ poteſt ei relinquere de quinto ſuorum bonorum, quod voluerit; non verò poteſt præiudicare legitimis filiorum legitimorũ eas minuendo, vt tribuat arrogato. Ita Greg. Lopez. l. 7. cit. Excipitur præterea, niſi ab arrogatore ante mortem fuiſſet emancipatus: tunc enim non ſuccedit arrogatori ab inteſtato, ſed habetur tanquam extraneus comparatione illius, vt habetur inſt. de exhæred lib §. adoptiui & inſt. de hæredit quæ ab inteſt. deſer. §. at ij, & §. minus. Quòd ſi pater naturalis ſuperſtes adhuc ſit quando ab arrogatore emancipaſ, tunc ſuccedit patri naturali cum alijs liberis nõ ſecus, ac ſi nũquã fuiſſet arrogatus. §. at ij citato. Veruntamen tunc, ſi emancipatus fuit aut exhæredatus ab arrogatore ſine iuſta cauſa, ad collationem cũ fratribus naturalibus tenetur adducere quartam, quæ de bonis arrogatoris per mortem illius ipſi debetur, vt habetur. l. 1. §. ſi impuberi. ff. de collat. bonorum. Si verò naturalis pater moriatur perſeuerante arrogatione, filius arrogatus non ſuccedit ei cum alijs fratribus, ſed ſolum arrogatori, in cuius poteſtate eſt. Idem etiam eſt, ſi poſtquam pater naturalis mortuus eſt, emancipetur ab arrogatore: nam tunc, ſi cũ iuſta cauſa emancipetur neutri ſuccedit: ſi verò ſine cauſa iuſta emancipetur aut exhæredetur, ſolum obtinet quartam in bonis arrogatoris. Hęc habentur inſt de hæredit. quæ ab inteſt. deferuntur. §. at ij & §. eadem hæc, verſ. eos verò, & confirmantur. l. penult §. vlt. C. de adoptionibus. Illud tamen eſt obſeruandum, quamuis, qui arrogati perſeuerant, aut poſt mortem patris naturalis ab arrogatore emancipantur, nõ ſuccedant patri naturali diſcedenti ab inteſtato taquam liberi; ſuccedere tamen ei, quaſi cognatos: quarè licet, ſi parens ille naturalis hæredes ſuos habeaſ, ſiue legitimos ſiue emãcipatos, aut filios naturales emancipatos, nullique alteri arrogatos, hunc omnino excludant ab hæreditate; ſi tamen hic inter cæteros agnatos proximior ſit in gradu, vt quia eſt filius, aut nepos aui naturalis, qui filios non habeat, ſuccedit tali parenti ab inteſtato tanquam agnatus proximior in gradu. Ita habetur inſt. de hæredit. quæ ab inteſt. deſer. §. admonendi. Parens tamen non tenetur quicquam ex teſtamento illi relinquere, ſed licitè poſt illum præterire. Illud poſtremò eſt obſeruandum, filium arrogatũ aut adoptatum, etiam ab auo aut proauo materno, aut etiam interdum paterno, iuxta ea quæ mox dicenda ſunt, non amittere iura materna comparatione matris naturalis, ſed perinde ſuccedere illi ex teſtamento & ab inteſtato, & dicere poſſe nullum teſtamentum illius, ſi ab ea exhæredetur aut prætereatur, ac ſi a nullo altero eſſet arrogatus aut adoptatus, vt patet ea l. pen. §. neque enim C. de adopt. illis verbis. Quis enim materna iura poſſet abolere (adoptione ſcilicet) cùm videbatur & ex antiquo iure patrem quidem habere adoptiuum, matrem autẽ eam, quam natura cognoſcit? Ratio autem eſt, quæ eiſdem verbis tangitur, quia videlicet fœminæ neque arrogare, neque adoptare permittitur, vt poſtea dicemus. Quòd ſi vir quempiam arroget aut adoptet, vxor illius non mater agnata illi, ſed tanquam nouerca, ut habetur l. qui in adoptionem. ff. de adoptionib. quia ergo arrogatus, aut adoptatus, eodem modo comparatione matris naturalis manet, egreditur verò interdum poteſtatem patris naturalis, & tranſit in poteſtatem arrogatoris, & interdum in poteſtatem adoptantis, vt dicetur, inde euenit, quòd quamuis ius ſuccedendi patri naturali interdum per arrogationem aut adoptionem varietur, ius tamen ſuccedendi matri naturali inuariatum maneat.

Adoptio preſsè.

Alia eſt adoptionis ſpecies, quæ nomen cõmune retinet, appellaturq; adoptio preſsè. Ea verò eſt, quando filius familias ab alio in liberum recipitur, a quo immediatè non eſt carnaliter genitus. Satis autem eſt ſi fiat coram iudice loci. Ita habetur §. 1. inſt. de adopt. l. 1. & 2. tit. 16. par. 4. Differt ergo, præter alia, inter arrogationem & hanc adoptionem, quod hæc eſt filij familias, ille verò eius, qui extra patriã erat poteſtatem, vt ſupra dictum eſt.

In adoptione preſsè ſumpta requiritur, & cõſenſus patrisfamilias, & etiam filij adoptandi: ſed ſatis eſt, ſi ſit tacitus filij adoptadi, quia videlicet non contradicit. l. in adoptionibus. ff. de adoptionib. l. vlt. C. eod. tit. & l. 1. tit. 16. par. 4. Meritò excipitur, niſi filius taceret metu, vel nimia reuerentia, vt cum Baldo, Panor. & alijs affirmat Greg. Lopez l. 1. citata. Quin, ſi filius familias infans ſit, ſatis eſt præſumptus conſenſus illius, conſentiente expreſsè patre familias. l. etiam infantem. ff de adoptionib.

Quãdo is, qui hoc pacto adoptat, extraneus eſt, hoc eſt, non de numero aſcendentium adoptandi, tunc adoptatus non tranſit in poteſtatem adoptantis, ſed manet in poteſtate patris naturalis, qui illum in adoptionem dedit, neque adoptans quicquam comparat in bonis adoptati. Integrum eſt etiam adoptanti diſſoluere quocunque tempore voluerit adoptionem, eaque diſſoluta, neq; ex teſtamento, neque ab inteſtato illi ſuccedit filius adoptatiuus. Quòd ſi adoptans è vita diſcedat, adoptione non diſſoluta, tunc nihil ex teſtamento tenetur relinquere filio adoptiuo: ſi verò diſcedat ab inteſtato, ſuccedit illi (non verò alijs cognatis illius) filius adoptiuus in omnibus illius bonis, ſi nullum alium liberum habeat, nec naturalem, nec adoptiuum, alioquin ſuccedit illi æqualiter cum alijs liberis. Quia ergo filius ita adoptatus in poteſtate manet patris naturalis, ita illi ſuccedit, ac ſi ab extraneo non eſſet adoptatus. Quòd ſi pater naturalis eum exhęredet aut prætereat, dicere poteſt teſtamentum eius nullum, non ſecus ac ſi adoptatus non eſſet, ſiue pater naturalis durante adoptione, ſiue iam diſſoluta, è vita diſcedat. Hæc omnia habentur. §. ſed hodie inſtit. de adoptionib §. ſed hæc omnia inſtitu. de hæredit. quæ ab inteſt. deſer. l. penultim. in princip. & §. quia igitur, & §. ſed ne, ac reliquis ſequentibus. C. de adopt. iuncta l. ſi parens. C. de ſuis & leg hæred. & l. 8. & 9. tit. 6. par. 4.

Ius Caſt.

In Regno tamen Caſtellę ait Gregor. Lopez. l. 8. citata glo. vlt. ſi pater adoptiuus filios habeat naturales, adoptiuum non ſuccedere cum

illis ab inteſtato, ſed patrem adoptiuum poſſe ſolum illi relinquere ex ſuo quinto, quod voluerit in ſuo teſtamento, iuxta l. 5. tit. 6. & l. 9. tit. 5. lib 3. fori, & l. 1. tit. 22. lib. 4. fori: non tamen habeo ad manum librum ubi tenerem illarum legum expendere poſſim.

Adoptatus ab aſcẽdente.

Quando autem is, qui adoptat, auus aut pro auus eſt maternus adoptati, vel etiã paternus, ſi nepos aut pronepos extra illorum erat poteſtatem, ſolùmque erat in poteſtate patris, quia conceptus quando pater erat iam extra poteſtatem aui aut proaui, iuxta ea quæ ſupra dicta ſunt, id quod ſemper habet locum de iure Luſitano & Caſtellæ, eo quòd per matrimoniũ pater egrediatur poteſtatem ſuorum aſcendentium. Quando, inquam, is, qui adoptat, auus aut proauus eſt in prædictis euentibus, tunc adoptatus tranſit omnino in illorum poteſtatem, egrediturque poteſtatem patris, ſolùmq; patri adoptiuo ſuccedit tam ex teſtamento, quam ab inteſtato: non verò patri naturali, niſi tanquam agnatus ab inteſtato, eo modo quo de filio arrogato dictum eſt: neque dicere poteſt nullum teſtamentum patris naturalis, etſi in eo prætereatur aut exhæredetur; ſed ſolùm poterit dicere nullum teſtamẽtum patris adoptiui, hoc eſt, aui aut proaui, qui illum adoptauit. Quòd ſi talis pater adoptiuus alios liberos habeat naturales aut adoptiuos, una cum illis ſuccedit æqualiter: integrum tamen ſemper eſt patri adoptiuo eiuſmodi filium emancipare, atque eo ipſo egreditur poteſtatem illius, neq; plus iuris habet ad bona illius, quã ſi nunquam ab eo fuiſſet adoptatus. Si tamen pater naturalis ſuperſtes tunc ſit, reincidit in illius poteſtatem, perindeque illi ſuccedit, ac ſi nunquam traditus ab eo fuiſſet in adoptionẽ. Hęc omnia habentur l. pen. §. ſi verò pater. C. de adoptionib. iuncta l. pen. ff. eodem tit. & l. ſi ſibi parens. C. de ſuis & legit. hæredib. §. ſed hodie verſ. ſi uerò pater inſt. de adoptioni. §. ſed ea omnia inſtit. de hæredit. quæ ab inteſt. deferunt. & l. 8. & vlt. tit. 16. p. 4.

Quando autem auus aut proauus poſt mortem patris naturalis emancipaſſet filium quem adoptauit, paterque naturalis ita de bonis ſuis diſpoſuiſſet, vt ad alios deuenirent, glo. l. pen. citata §. ſi uerò pater verb. reuerti. C. de adoptionib. varias opiniones refert, ad quid auus tunc teneretur. Et quidem quando talis nepos aut pronepos auo aut proauo loco patris defuncti non ſuccederet neceſſariò, probabilius videtur, talem emancipatum manere excluſum ab vtraq; hæreditate, iuſq; eo in euentu non prouidiſſe, præſumens, aſcendentem ita coniunctum nunquam id effecturum, niſi in euentu, in quo talis emancipatus adeo eſſet ingratus, ut dignus omnino eſſet, qui exhæredaretur.

Greg. Lopez l. 8. tit. 16 par. 4. gloſ. ult. iuxta eam legem vult, nepotem ita adoptatum, etiã ſi non emancipetur, ſolum ſuccedere patri adoptiuo ab inteſtato in Regno Caſtellæ: ex teſtamento uerò patrem adoptiuum nihil teneri illi relinquere, ſi velit. Prætereà l. ult. eiuſdem tituli vult, iuxta iura fori ſupra citata, quando eſſent alij deſcendentes legitimi proximiores

A in gradu, qui illum excluderent, ſolũ de quinto ſuorum bonorum auum aut proauum adoptantem poſſe illi relinquere quod voluerit; non tamen poſſe minuere legitimas eorum. Quin ait, etiam de iure communi ſuccurri, nõ ſolum deſcendentibus, ſed etiam aſcendentibus legitimis, remedio querelæ inofficioſæ donationis, quando ex adoptione aut ex arrogatione alicuius ſequebatur imminutio legitimarum deſcendentium aut aſcẽdentium, citatque pro hac ſententia Angelum & quoſdam alios. Hoc tamen non credo eſſe uerum: quoniam ſunt aperta iura ciuilia, quæ illis præiudicare poſſe, non ſolum in arrogatione, ſed etiã in adoptione, ſtatuunt, ut ſunt l. ſi te parens. C. de ſuis & legit hæred. & l. 2. § liberi. ff. ad Tertul. B Qui aliquem arrogauit, aut ita adoptauit, vt in ipſius tranſiret poteſtatem, tradere poteſt alteri in adoptionem eum, quem ſic arrogauit aut adoptauit. §. in plurimis inſtitutio. de adoptionibus.

Adoptari & arrogari poſſunt, nõ ſolum maſculi, ſed etiam fœminæ. §. 1. inſt. de adopt. l. 2. §. imperio, & l. nam & fœminæ. ff. eod tit. Adoptare uerò aut arrogare non poſſunt fœminæ, niſi ex priuilegio & reſcripto principis ad ſolatium liberorum in bello amiſſorum, aut in vtilitate & commodo publico. l. mulierem. C. de adopt. §. fœminę inſt. eod. tit. & l. 2. titul. 16. par. 4. Quamuis autem fœmina alienum filiũ aut filiam arroget, non tranſeunt in ipſarum poteſtatem, ut notat glo. l. mulierem, & §. fœ-C minæ citatis. Cum enim proprios filios legitimos non habeant in ſua poteſtate, ut §. fœminæ citato dicitur, multò minus habebunt alios arrogatos aut adoptatos.

Adoptare quis poteſt.

Vt quis adoptare aut arrogare alium poſſit, eſſe debet ſui iuris, & inſuper excedere debet arrogandum aut adoptandum decem & octo annis § minorem inſt. de adopt. & l. 2. tit. 16. p. 4. Si vero quis plures adoptet, ſatis eſt ſi unumquemque eorum decem & octo annis excedit; ut glo. ibidem ait.

Qui generare non poſſunt, ſi à natura tales ſint neque adoptare, neque arrogare poſſunt. Qui uerò ex accidenti generare non poſſunt, quia morbo, aut alia rõne genitalia aut vtrunque teſticulum amiſerunt (qui ſpadones dicũtur) aut maleficio impediti ſunt, arrogare & D adoptare poſſunt. §. ſed & illud inſt. de adopt. l. 2. verſ. illud utriuſque. ff. eo. tit. l. 2. & 3. tit. 16. par. 4. Vnde quia initiati ordinibus ſacris, non a natura generare impediti ſunt, ſed ex ſuperueniente caſtitatis uoto, adoptare poſſunt, ut bene cum Panor. affirmat Syl. uerb. adopt. nu. 5. quicquid cum alijs Greg. Lopez. l. 2. cit. in contrarium dicat.

Libertum alienum neq; arrogare neq; adoptare quis poteſt: ſecus autem ſuum proprium libertum. l. pater familias. §. ult. in fi. iuncta gl. ibi, & iuribus quæ eadẽ gloſſa citat ff. de adop. & l. 4. tit. 16. par. 5. Longe autem maiori cum ratione adoptare nemo poteſt ſeruum alienũ. Quòd ſi ſuum proprium adoptet, eo ipſo liber efficitur. § ult. inſt. de adopt.

Tutor aut curator arrogare non poteſt eum, cuius tutelam aut curã adminiſtrauit, niſi poſt

quam

quam ille fuerit vigintiquinque annorum, aut niſi ex priuilegio Principis. l. nec ei, in prin iú ćta. l. oonnunquam. ff. de adop. & l. 6. tit 6. part. 4. Excipitur, oiſi tutor aut curator iam reddidiſſet rationem integram ſuæ adminiſtrationis, atque à tutela & cura ceſſaſſet, vt cum Bart. affirmat Greg. Lopez. l. 6. citata, conſentitque. l. nec ei citata, dum eiuſce prohibitionis hanc rationem dedit, ne fortè eum ideò arroget, ne ratiooes reddat.

DISPVTATIO CCXXV.

De effectibus patriæ poteſtatis.

EXplicauimus diſputatione præcedēte, qui, & quorum comparatione, dicantur eſſe ſub patria poteſtate. Nuoc de effectibus patriæ poteſtatis eſt dicendum. Eos commemorat Glo. §. ius autem inſt. de patria poteſtate. Præcipui ſuot, qui ſequuntur.

Primus effectus patriæ poteſtatis. Primus, quondam quicquid filius acquirebat, prçter caſtrenſia bona aut quaſi caſtrenſia, pleno iure acquirebat patri in cuius poteſtate erat, ſiue is oaturalis parens, ſiue adoptiuus eſſet. Hodie verò profectitia bona ſimiliter pertinent ad patrem, de aduentitiis autem ſolùm obtinet adminiſtrationem & vſumfructum: domioium verò pertinet ad filium, de qua re dicemus copioſè, ſi priùs, quæ bona aduentitia dicantur, inferiùs expoſuerimus.

Secūdus. Secundus pater neceſsitate & egeſtate illū cogente quam aliter euadere noo poſsit, poteſt vendere filium, qui io ipſius eſt poteſtate; id quod latè expoſuimos diſp. 33. explicando tertium titulum, quo quis licitè in ſeruitutem redigitur. Hoc tamen exteodendum non cenſeo ad patrem, qui per arrogationem aut adoptionem, filium habet in poteſtate. Prætereà reijciendum eſt, quod lex Caſtellæ. 8. tit. 17. p. 4. & Greg. Lopez cum ea ibidem addit.

Lex Caſt. improbatur. Nempe, licitum eſſe patri, qui Caſtrum ſibi à rege commiſſum habet interſicere & comedere filium, ne ob ipſius famen caſtrum ab hoſtibus capiatur, & ne ipſe pereat. Id namque intrinſece malum eſt; cum naturali iure & quinto præcepto decalogi pugnans, atq; adeò illicitum & iniuſtum: neque mala ſunt vnquā facienda, vt damoa præſertim temporalia, vitentur, aut vt eueniant bona.

Tertius. Tertius, ſi filius familias, ſine conſenſu patris io cuius poteſtate eſt, alicui ſeruit, aut ab aliquo detinetur, poterit pater eum ad ſe reducere, interdićto de liberis exhibendis aut educendis. Eodem etiam modo iudicis autoritate poteſt ad ſe reuocare filium familias fugitiuum, qui ſibi obedire non vult. Excipitur, oiſi à matre detineatur, quādo plus expedit apud illam eſſe; vt ſi ſit tempore, quo lactatur, aut ob patris nequitiam, vel ſæuitiam l. 1. & ſequentibus. ff. & C. de liber. exibend. & l. 10. titulo. 17. part. 4. Hæc verò oon ſimiliter locum habēt comparatione parentis, io cuius poteſtate ooo eſt filius: præſertim ſi extra illius tutelam ac curam ſit. De iure communi, quando filia, quæ ſub patris perſeuerabat poteſtate, coniugata erat, non poterat illam petere à coniuge, niſi

A vt moderatè illam propria poteſtate ob exceſſus in patrem commiſſos puoiret: quin potiùs maritus eam à patre ſibi exiberi, vt ſecum cohabitaret, poterat afflagitare, idemque hodie poteſt l. 1. §. vltim. & l. 2. ff. de libert. exhibit. & l. vltim. C. eod. titulo Dixi, de iure communi: quoniam de iure Luſitano. & Caſtellę per matrimonium patriam egreditur poteſtatem.

Quartus. Quartus, neque filius familias poteſt contendere in iudicio cum eo in cuius poteſtate eſt, niſi de caſtrenſi aut quaſi caſtrenſi peculio, neque ſimiliter is, in cuius poteſtate eſt, poteſt cum filiofamilias contendere, niſi de eodem peculio. l. lis nulla. ff. de iudicijs. l. actiones. ff. de actionib. l. ſi quis vxori. §. ſed ſi filius. ff. de furtis. l. ſi dubitetur. §. vltim. in fine. ff. de fidei-

B iuſſor. iuncta. l. cùm oportet io princ. verſ. eodem ſeruando C. de boois quæ lib. vbi, quod de pecolio caſtrenſi ſancitum eſt, ad quaſi caſtrenſe docetur extendi. l. 11. titul. 17. part. 4. & l. 2. tit. 2. part. 3.

Quidam alij caſus excipiuntur, in quibus cootendere poſſunt adiouicem in iudicio. Vt ſi agatur de filij ſtatu, vtrum ſub patria ſit poteſtate, aut non l. 1. C. de patria poteſt. l. 2. titul. 2. part. 3. & Gloſ. l. lis nulla citata. Item ſi filius alimenta, quibus indiget, petat à patre, aut pater ſimiliter à filio de caſtrenſi aut quaſi caſtrēſi peculio. l. ſi quis à liberis in princ. ff. de liber. agnoſ. l. 2 citata & Gloſ. citata. Item in euentibus, in quibus diſput. ſequenti dicemus filium cogere poſſe patrem vt eum de patria educat poteſtate, contendere poteſt filiusfamilias cū

C patre. l. 2. citata Gloſ. Item ſi pater. dilapidet bona aduentitia alij, eſto dolo id non efficiat, contendere poteſt filius in iudicio, vt ab adminiſtratione eorum remoueatur, & vel ſibi, ſi maior ſit, tradantur, uel inſtituatur curator aliquis eorū bonorum, qui illa tutò adminiſtret. l. imperator ff. ad Trebell. Bart. & alij ibi. l. vlt. §. minores. C. ſententiam paſsis, & l. 2. & Gloſ. citatis. Atque in hoc euentu amittit pater vsūfructum in eiuſmodi bonis aduentitiis filii, ſolumque, ſi indigeat, tradenda ſunt illi alimenta ex fructibus, vt ſatis innuunt l. imperator & l. 2. citatæ, & Gregor. Lopez eum Paulo Caſtrēſi ibi affirmat.

Vtrum autem quando pater ſine iuſta cauſa alienat bonum immobile aduentitium filij,

D poſſit filius cōtendere cum patre in iudicio, & id impedire. Bart. l. imperator, negat: quoniam filio ſatis eſt conſultum in hoc euētu, eo quod poſt mortem poſſit illud vendicare de manu emptoris, aut alterios, ad cuius poteſtatem deuenerit, iuxta l. 1. C. de bonis mat. & alia iura, & cū, ob reuerētiā paternā, à ratiocinijs & cautionibus filio præſtandis pater excuſetur l. vlt. §. ſin autem oon habeat. C. de bonis quæ liberis. Merito tamē Greg. Lopez. l. 2. cit. cum Paulo Caſtrenſi excipit, ſi pater bona immobilia filijfamilias alienet potentiori, à quo difficilè poſtea vendicabuntur, vel ei, qui illa deteriorabit: aut de patris dolo conſtet.

Prçterea poteſt filiusfamilias contendere cum eo, in cuius poteſtate eſt, ſi talis filius agat nomine alieno, & noo proprio, vt ſi agat tanquam tutor, curator, aut procurator alterius.

Ita

Ita Gloſſa recepta. l.lis nulla.ff. de iodicijs, argumenro.l.quæſitum eſt.ff. de in ius vocando. Id tamen intelligendum eſt, ſi agat in commodũ illius,cuius nomine agit: lecus vero ſi quis ei ceſſiſſet actionem aduerſus patrem familias, ageretque iam io ſuum proprium commodum: nam tunc non conceditur ei actio,vt habetur.l actiones.ff.de actionibus & cum Gloſ. l.ſi pater. verb. filius tuus.ff. de iure dotium, Paulo Caſtrenſi & alijs,affirmat Greg.Lopez.l. 2.tit.2.part.3.Gloſ.1.

Filius,ſiue legitimus ſiue illegitimus ſit, nullum ex ſuis aſcendentibus, extra quorum poteſtatem ſit, ſiue maſculis ſiue fæminis, poteſt in ius vocare,niſi petita & obtenta prius facultate,à iudice. In quib. autem euentibus concedi debeat,& in quibus non,ad quintum tractatum ſpectat explanatio. Hæc habentur. l.4. & ſequentibus.ff.de in ius vocando.l. vlt.C. eod. tit.l.3.tit.2.p 3.& l.11.tit.17. p.4.

De iure canonico ait Gloſ c quæritur. 2.q.7. & gloſ,in verb.regulariter.c. vlt. de iudicijs li. 6. filium agere poſſe indifferenter contra patrem. Melius tamen Panor.c.non eſt de ſponſalibus,num.1.& 2.iuxta caput illud, & cap. vlt. de iudicijs lib.6.ait,id ſolum eſſe verum,quando agitur de ſpiritualibus, aut de annexis ſpiritualibus,vt de reddenda vxore marito, quæ à mariti patre iniuſtè detineatur,aut de reditibus Eccleſiaſticis filio à patre reſtituendis, aut de euendo patre à peccato: in quibus tantum euentibus intelligendum eſt cap. quæritur citatum, quod eſt diui Auguſt.in alijs autem euétibus non eſt diſcrimen inter ius Pontificum & Cæſareum.

Filius familias, etiamſi vigeſimum quintum annum excedat,neque intentare aduerſus aliũ poteſt actionem ſine cõſenſu eius, in cuius poteſtate eſt; neque alius aduerſus illum, niſi cõſcio & uocato & eo, ſub cuius poteſtate eſt. Qui tamen, ſi filius familias ad aliquid tenetur à iudice cogitur, uel illũ defendere, uel ſuum præſtare cõſenſum,vt aduerſus filium agatur. Ita habetur. l. ultim. in princ. iuncta Gloſ. ibi uerb. imponenda. C. de bonis quæ liber. & c. ult.§.ult.iuncta Gloſ.ibi uerb.regulariter,de iudi. li.6.l 7 titul.2.part 3.& l.11.titul.17. p.4.

Hoc vero non eſt intelligendum, quando lis eſt de bonis Caſtrenſibus aut quaſi Caſtrenſibus filij:quoniam ſicut circa eiuſmodi bona eſſe poteſt lis inter patrem & filium,multo magis eſſe poteſt ſine conſenſu patris inter filium & quencunque alium,eo quod horum bonorum comparatione filius quaſi pater familias reputetur.l.1.§.vlt.iuncta.l.2.& Gloſ.ibi. ff. ad maced.Neque item intelligendum eſt, quando lis eſt de bonis profectitijs,circa quæ ad ſolum patrem pertinet lis, ac defenſio, vtpote cuius ſunt ea bona pleno iure. l.cum oportet. C. de bonis quæ lib.Neque item quando lis eſt de ijs bonis aduentitiis, quorum cõparatione pater habet uſumfructum: quoniam eorum adminiſtratio,lis, atque defenſio ad ſolum patrem ſimiliter pertinet. tamenſi filii etiam relinquitur conſenſus, ſi infantiam excedat.l. vlt.§. vbi autem.C de bonis quæ liberis.Eſt ergo id intelligendum, quando vſusfructus eorum bonorum pertinet ad filium aut pater vſumfructum ei reliquit: tunc enim adminiſtratio pertinet ad filium,ſed lites neque intentare, neque defendere poteſt ſine autoritate & conſenſu patris.Ita Gloſ.cit.& doctores communiter. Obſerua,quamuis alienationes factæ a filio familias de bonis aduetitijs,quorum vſusfructus & adminiſtratio pertinet ad patrem, validæ non ſint,niſi fuerint factæ de conſenſu patris,vt diſput.261.oſtendemus,nihilominus filium familias teneri de contractibus factis poſt pubertatem etiam ſi ſine patris conſenſu ſint facti,vt ibidem dicetur.

Vtrum vero intelligendum etiam id ſit in aliis actionibus,tam ciuilibus quam criminalibus,quæ & filio familias,& aduerſus filium familias quondam de iure digeſtorum, etiam ſine autoritate & conſenſu patris competebant, iuxta.l.filiusfamilias.ff.de actionib. l noxiali, & duabus ſeq.ff.de noxalibus actionib. & §. vltim.inſtitut.eo. titul.ita vt correctum id ſit. l. vlt.C.de bonis quę lib.Gloſ.ibi id controuertit,atque ſecurius hoc eſſe: atque hanc ſententiam amplectitur Gregor Lopez.l.7.citata.conſonantque lex illa,& l.11.titul.17.part. 4. quæ vniuerſim loquuntur.Credo tamen, ſi pater admonitus accedere non vellet, ut autoritatem, & conſenſum præberet,filiumque,ſi uellet,defenderet,ualida eſſent,quæ ſine tali autoritate & conſenſu fierent.Obſerua tamen,de iure digeſtorum ſolum quaſdam actiones concedi filio familias aduerſus alios,non uero omnes,ut conſtat ex l.ſi longius §.ult.iuncta Gloſ. ult.ibi ff.de iudiciis.

A regula tradita excipitur. Primo, ſi lis ſit de re ſpirituali, ut de matrimonio, beneficio, aut alia ſimili,uel ſit de re annexa ſpirituali, ut de fructib. beneficii tunc enim, ſi filius pubes iam eſt,conſenſus patris non requiritur, ut expreſſe habetur.c.ult.§.ult.de iudiciis lib 6.ſi tamen filius impubes eſſet, nec patris accederet conſenſus aut defenſio,dandus illi eſſet curator ad litẽ,modo diſputat.220. explicato, aut autoritate iudicis, modo etiam ibi explicato, procuratorem loco ſui deberet conſtituere.

Excipitur ſecundo, ſi filius nomine & commodo alieno agat:ſicut enim in hoc euentu agere poteſt cum eo, in cuius poteſtate eſt, ut ſupra eſt explicatum,multo magis ſine patris autoritate & conſenſu agere poteſt cum quocunque alio, Gloſ.c.ult.§. ult. de iudicijs lib.6.& Gloſ.l.ult.C.de bonis quæ lib.Concinit.c.qui generaliter.§.1.de procurat.lib.6.ubi definitur, filiumfamilias ſine patris conſenſu conſtitui poſſe procuratorem, non ſolum ad negotia,ſed etiam ad iudicia:ut tamen ad iudicia conſtituatur, neceſſe eſt uigeſimum quintũ annum excedat, ut §. ult. ibid. ſubiungitur.

Tertio excipitur, ſi filiusfamilias longe diſtat ab eo,in cuius poteſtate eſt,ut quia ſtudiorum,aut alia de cauſa,diſtat à patre, uel pater in locum diſceſſit longinquum: tunc enim fas eſt, & filio agere aduerſus extraneum, & extraneum aduerſus talem,filium ſine patris autoritate & conſenſu.l ſi longius.§.1.ff.de iudic. l.7.titu.2.part.3.& l.ultim.titul.17.part.4.Si tameo filius uigeſimum quintum annum non excedit

cedit

cedit, dandus eſt ei curator ad litem. Ita habetur. l. 7. & l. vlt. citatis, & affirmat Gloſ. vlt. cit. argumẽto. l. clarum. C. de autoritate præſtãda.

Quintus effectus patriæ poteſtatis traditur ab aliquibus, filium teneri alere patrem, ſi aliunde commodè ali non poſsit: ſicut è contrario, pater alere tenetur filium, quando filius de ſuo, aut aliunde commodè ali non poteſt. Gloſſa tamen §. ius autem inſt. de patria poteſtate, rectè ait, hunc non eſſe effectum patriæ poteſtatis. Quoniam vuinerſim parentes alere tenẽtur illo pacto liberos, ſiue ſub illorum ſint poteſtate ſiue non, & ſiue legitimi ſint, ſiue naturales, & liberi viciſsim alere ſimili modo tenentur parentes, vt habetur. l. ſi quis à liberis, & ſequentib. ff. de liberis agnoſcendis l. vltim. §. ipſum autem. C. de bonis quæ lib. l. 1. & ſequentib. ff. de liber. agnoſcendis l. vltim. §. ipſum autem C. de bonis quæ lib. l. 1. & ſequentib. C. de alien liber. l. 1. & ſequentib. titul. 19. part. 4. authentico quibus mod. natu. effi. ſui §. ſi quis igitur habens, authent. ex complexu. C. de inceſtis, nuptijs, authentica licet. C. de natu. lib & l. filia tua. C. de patria poteſt ubi idem de filia ſtatuitur comparatione parentum. Habet autem id verum, etiamſi filia coniugata ſit. Tum quia matrimonij contractus impedire nequit mutuum hoc debitum inter parentes & liberos. Tum etiam, quoniam eiuſmodi onus, mutuumque priuilegium, æquè conuenit viro comparatione ſuorum aſcendentium, & vxori comparatione eorum, qui vxori aſcendentes ſunt. Quarè etiam inuito marito & occulte, quando, ſi palam faceret, iurgium inter ipſos eſſet, poſſet eiuſmodi debitum exoluere. Si tamen multi eſſent deſcendentes in eodem gradu, qui ad alimenta præſtanda tenentur, eaque præſtare poſſent, filia refragante coniuge ſolum poſſet ſoluere partẽ, quæ ipſam contingit, non verò quas alij ſoluere tenentur, eſto ſua nequitia ſoluere eas nolint.

Quæ de filiis legitimis & naturalib. comparatione aſcendentium dicta ſunt circa alimenta neceſſaria præſtanda, licèt de iure cæſareo locum non habeant in ſpurijs comparatione patris & aſcendentium per lineam paternam, ut ex authenticis citatis conſtat, ſolumque habeant locum comparatione matris, & aſcendẽtium per lineam maternam, vt habetur. l. ſi quia à liberis. §. idem in liberis. ff. de lib. agnoſ. & l. 5. titul. 19. part. 4. hodie tamen poſt cap. cum haberet, de eo qui dux. in mat. quam poll. per adult locum habet etiam comparatione patris & aſcendentium per lineam paternam, non ſolum in Eccleſiaſtico, ſed etiam in ſeculari foro, eſtque ſancitum de iure Luſitano & Caſtellæ, vt diſputat. 168. oſtenſum eſt, ubi copioſè explicata ſunt, quæ de eiuſmodi alimentis præſtandis, ſiue legitimi ſiue illegitimi ſint, quibus præſtari debent, dici poterant.

Pauca tamen hoc loco adijciam. Primum eſt. Si uel aſcendens, à quo alimenta petuntur neget eum, qui petit, ſuum eſſe deſcẽdentem, vel è contrario, deſcẽdens neget petentem ſuũ eſſe aſcendentem, tunc iudicem ſummariè cognoſcere debere, an vnus ex altero deſcendat, vt, comperto ea via ſummaria deſcendere, ali- A menta ſoluere deſcernat: poſteà verò latiùs examinatur cauſa, neque decretum illud, vt alimenta ſoluantur, cauſæ exactiùs examinandæ vllum præiudicium affert. Antequam autem, ſaltem ita ſummariè rem examinando, agnoſcatur, vnum ex altero deſcendere, non eſt præcipiendum vt alimenta ſoluantur, niſi is, qui ea petit, in poſseſſione ſit illa recipiendi. Hæc omnia habentur. l ſi quis a liberis. §. ſi uel parens ff. de lib. agnoſ. & l. vltim. titul. 19. p. 4. quæ traddit ſummariam cognitionem fieri debere per inquiſitionem ea de re factam à iudice ex ſuo officio.

Secundum eſt Conſtante matrimonio, nec interueniente diuortio, filius à patre & matre de communibus bonis eſſe alimentandos: ſemper tamen dos & bona paraphernalia vxoris B ſalua debent manere ſi contractu arrharum & doctis contraxerunt. Si verò diuuortio ſit factum, aut matrimonium per mortem viri ſit diſſolutum, mater ſolùm uſque ad ætatem trium annorum tenetur lacte filiũ alere, modo diſput. 168, explicato reliquæ verò expenſę, tam eius temporis quam ſequentis, fiunt à patre, vel de bonis, quæ filius ex patre, aut aliunde habuerit. Quando verò filius nul la bona habuerit, vel facto diuortio pater adeò pauper fuerit, vt non poſsit illum alere, tenetur mater de ſuis proprijs bonis illum alere. Quo fit, ut ante omnes pater teneatur filios alere, poſt eum mater, in defunctu verò matris aſcendentes proximiores in gradu. Ita, conſentaneè ad iura cæſarea quæ diſput. 168, citauimus, habetur lib. 1. Luſit. ord. C titul. 67. §. 9. & lib. 4. titul. 68. Mirandum verò eſt, in hoc Luſitaniæ regno (vbi, ſi vxores contrahant contractu arrharum & dotis, lucra ſunt illis communia cum viris, ſi verò contractu medietatis, omnia vniuerſim bona ſunt illis cũ viris communia) vſque adeò exemptas fuiſſe ab alimentis filijs præſtandis, vt nullos omnino ſumptus ea in re facere teneantur, niſi quã do vir omnino non poteſt, & filij aliunde non habent vnde alantur. Idem vero ſtatutum eſſe de iure communi. l. ſi quis à liberis. § ſi mater, ff. de liber. agnoſ. non adeò erat mirãdum: quoniam neque fructus dotis & reliqua lucra erãt vxori cum viro communia, ſed integra pertinebant ad ſolum virum. Titulo autem. 68 citato additur, ſi uel nutrices filiorum ſint, vel cura- D trices, aliquidque de ſuo cum filijs impendant, eſto nihil proteſtentur, poſſe illud exigere à filijs, ſi filij habent bona vnde ſoluant; ſecus autem ſi nec bona filiorum adminiſtrent, nec repetitionem proteſtẽtur; quia tunc cenſentur donare niſi filij diuites eſſent, ipſæ verò pauperes, & quod inſumerent, eſſet notabilis quãtitatis, quam propter conditionem & uires patrimonij filiorum expenderent: quoniam tunc poſſent illud repetere, eſto proteſtatio nulla præceſsiſſet.

Tertium eſt. Poſt patrem & matrem, qui proximiores fuerint in gradu, deſcendentibus, quemadmodum ipſi ſului eis ſuccedunt, ita ipſos ſolos teneri eis alimenta pręſtare, & è contrario, deſcendentes aſcendẽtibus propter eandem rationem. Quando tamen proximiores impotentes eſſent ad illa præſtanda, tenerentur,

A ſtur, qui poſt eos proximiores ſunt, ea præſtare. Hoc tamen de iure communi hanc patitur limitationem, quod nepotibus ſi legitimi ſint, ſoli aſcendentibus per lineam paternam tenētur alimenta præſtare, non vero aſcendentes per lineam maternam, niſi in defectum aſcendentium per lineam paternā, vt vtrunq; habetur: l. penult. ff. de liber. agnos. Ratio eſt, quoniam nepotes de eodem iure communi ſunt in poteſtate auorum & proauorum paternorum, ad eoſque pertinet vſusfructus & adminiſtratio bonorum talium nepotum, non vero ſunt in poteſtate auorum maternorum. Eademque ratione nepotes per lineam maternam nō tenentur præſtare alimenta auis aut proauis maternis, niſi in defectum aliorum nepotum, qui ex ipſis per lineam maſculinam deſcendāt. B Verum vero idem dicendum ſit de iure Luſitano & Caſtellæ. Propendeo in partem quæ negat. Ducor, quoniam de iure horum regnorum ceſſat ratio, propter quam de iure communi id merito fuit ſtatutum, nempe quia nepotes erant in poteſtate auorum per lineam paternū, etiam ſuperſtite patre: cum autem filij per matrimonium egrediātur patriam poteſtatem de iure horum regnorum, & per conſequens nepotes & pronepotes nunquam ſint in poteſtate auorum & proauorum, auique materni, tam maſculi quam fœminæ, æquè & ſimul ſuccedāt nepotibus de iure horum regnorum cum auis paternis; recta ratio conſequenter poſtulat, vt æquè teneantur eos alere, & æquè etiam ipſi ali debeant à nepotibus, ſiue, tales nepotes per lineam maſculinam, ſiue per fœmininam deſcē- C dant. Atque hoc planè ſonat apertè lex. 4. titul. 19. part. 4. tametſi Gregor. Lopez ibidem limitandam eam cenſeat iuxta. l. penult. ff. de liber. agnoſ. fortè non attendens, hodie in his regnis ceſſare rationem propter quam lex illa ita lata fuit.

Quartum eſt. Nomine alimentorum non intelligi debita, ſi quæ vel deſcendens, vel aſcendens cōtrahat: neque enim, qui alimenta præbere tenetur, ſoluere eiuſmodi debita cogitur. l. ſi quis a liberis. §. parens. ff. de liber. agnoſ. l. 2. titul. 19. part. 4. l. 1. & l. filius familias. C. ne filius pro patre. Eadem ratione, ſi filius familias delictum committit, & pœna aliqua condénetur, non tenetur pater eam ſoluere, neque de legitima, quæ filio in bonis patris debetur, ne- D que de alimentis, quæ pater tenetur ei præſtare. Ita cum Speculatore, Panor. c. 2. de delictis puerorum. nu. 3. Greg. Lopez. l. citata. De peculio tamen filij, aut ſi quid ex delicto filii in rem patris eſſet verſum, tenetur pater debitū, aut pœnas filii ſoluere, vt iidem Doctores rectè admonent.

Quintum eſt. Quæ de aſcendentibus & deſcendentibus quoad alimenta præſtanda dicta ſunt, ſimiliter habere locum in libertis comparatione patronorum, ſi egeant, & è contra in patronis comparatione libertorum. Tenetur vero liberti, etiā filios patroni imo & matrem & patrem patroni alere, ſi neque aſcendentes neque deſcendentes habeant à quibus alantur. l. ſi quis à liberis. § ſolent iudices, & l. vlt. ff de liber. agnoſ. Patronus non aliter tenetur alere

A libertum egentem, niſi ſi cōſeruare velit ius patroni, quod habet erga illum: eo namque ipſo, quod, admonitus vt alat quando ratio id poſtulat, id præſtare non uult, amittit omnino ius patroni, quod in illum habebat. Libertus autem, ſi admonitus patronum non alat, iterum tanquā ingratus redigitur in ſeruitutem patroni, poteſtque ab eo vendi, vt etiam de pretio dominus alatur. Vtrunque habetur. l. alimenta. ff. de liber. agnoſ.

Vtrum frater fratri, aut ſorori inopi, & quæ aliunde ali non poteſt, teneatur præbere alimenta. Gloſ. l. ſi quis à liberis, verb. iuſte, & Bart. affirmant teneri, etiam ſi frater, aut ſoror; ſit ſolum naturalis, eamque ſententiam amplectitur Greg. Lopez. l. 4. tit. 19. part. 4. & tanquam opinio gloſæ & Bartol. vim habebit in B hoc Luſitaniæ regno in foro contentioſo. Res tamen hæc mihi non eſt certa.

Illud poſtremò circa hunc quintum effectum eſt addendum. Quamuis, vt dictum eſt, comparatione patris naturalis effectus non ſit patriæ poteſtatis, eſſe tamen comparatione eius patris, in cuius poteſtatem quis per arrogationem aut adoptionem venit: is namque alimenta tenetur præſtare filio adoptiuo, non ſecus, ac ſi filius eius eſſet naturalis, cæteraq; onera patris naturalis in eum tranſeunt. Quando quis ab extraneo eſt adoptatus, cum Fabro. Angelo, & alijs, vult Greg. Lopez. l. 9. tit. 16. p. 4. in duobus euentibus patrem adoptiuum teneri illum alere interim dum adoptio durat. Primus, ſi adoptatus apud illum operetur. Se- C cundus, ſi pater naturalis egeat, nec poſſit eum commodè ſuſtentare.

Sextum effectum patriæ poteſtatis quidam commemorant, patrem poſſe filium familias punire moderatè pro quantitate delicti, atque intra limites paternæ correctionis: ſecus autē pœna atroci, ſi delictum tanta pœna eſſet dignū: hanc namque infligere non poteſt pater, ſed ſolus iudex, vt habetur. l. vnica. §. vlt. C. de emēdatione propinquorum. l. 3. & 4. C. de patria poteſt, & alijs iuribus. Quæ autē pœna atrox dicenda ſit, vt ad eam ius patris familias, neque in filios, neque in ſeruos ſeſe extendat, explicabitur tractatu. 3. ſequenti. Sextus effectus.

Hic tamen effectus, licet patribus etiam per arrogationem & adoptionem conueniat com- D paratione liberorum, qui ſunt ſub eorum Poteſtate (niſi ordinibus ſacri ſint initiati, vt ſtatim dicemus) etiam conuenit in reliquos. qui de ſua familia ſunt, ſiue liberi ſint, ſiue ſerui; conuenit etiam matribus familias, imo & ſenioribus alijs propinquis comparatione minorum, vt fratribus, prout recta ratio decere atque expedire attentis circunſtantijs ætatis vtriuſq; & omnibus alijs concurrentibus præſcripſerit, aut nouerint voluntatem eſſe patris aut matris familias domus, vt patet. l. vnica. C. de emendatione propinque conſentitque cap. cum voluntate. §. vlt. de ſent. ex communi. Neque arbitror commodiorem regulam poſſe tradi ad iudicandum quando liceat vnum propinquum ſeniorem punire alium pro ſuis exceſſibus ad illius correctionem, quàm quæ à nobis proximè eſt tradita. Hi autem omnes, & qui-

cunque

cunque ex munere ſuo punire poſſunt aliquos (A) vt præceptores, pedagogi, & cæteri gubernatio ni domus, aut miniſterio alicui præfecti, in quo conſuetum eſt punire ſibi eo modo ſubditos, eſto quos puniunt, in minoribus ordinib. ſint conſtituti, non incurrunt excommunicationem, ut habetur c. 1. cap. ex tenore. cap cum uo luntate. §. ult. de ſen excommunicationis Secus autem eſt; initiati eſſent ſacris ordinibus: nam propter indecentiam quæ eſt, vt huiuſmodi à laico puniatur, tam pater familia, quam quicunque alius miniſter laicus excommunicationem incurreret, ſi quem quam horum puniret, vt cum gloſ. cap. cum voluntate, affirmat Panor. ibi, colligens id ex eo textu argumento à cõtrario ſenſu Inde vero vlterius infert ſacros ordines eximere à patria poteſtate ad effectum (B) vt filius puniri non poſſit à patre correctione paterna. Eandem ſententiam affirmant Felin. Hoſtienſis, Antonl. de Butrio, Zabarela ibi, Angelus verb. e commu. 5. caſu. 1. §. 10. & alij, in eandemque propendet Sotus. 5. de iuſt. quæſt. 2. art. 2. tametſi dubius Quo fit, vt mirandum ſit Nauarrum in Manu. cap. 27. num. 82. citato ſolo Panor. pro ſententia quę ait, patrem punire non poſſe filium familias in ordinibus ſacris conſtitutum, aſſerete contrariam eſſe communem in dicto cap. cum in uoluntate, quam ipſe cum Syluestro ſequitur. Tractatu autem ſequẽti, dum de percuſſione Eccleſiaſtici ſermo fuerit, oſtendemus, Panormitani & aliorum ſententiam ueram eſſe.

Illud obiter hoc loco dicam, nullum uideri (C) peccatum, ſi ſeniores ſeculares, qui propinqui aliquorum non ſunt, interdum moderatè puniant pueros & alios ſimiles pro exceſſibus ſuis, quando ipſorum propinqui, illiue, quorum curæ ſubduntur, præſentes non ſunt, qui id præſtẽt, atq; ratio tũc præſcribat, ut id per eos fiat: præſertim ſi veriſimiliter credant, eos ad quos punitio alioquin ſpectat ratum id habituros. Concinit cap. cum uoluntate, citat quod non dãnat ſacerdotes ſeniores, qui deuotionis zelo pueros uel adoleſcentes in minoribus ordinabus conſtitutos, qui diuinum turbant officium, puniũt. Adde, quod cum parui iuuenum exceſſus ad poteſtatem publicam non deferantur, neque audiretur, quin potius irrideretur, qui ad iudicium tales exceſſus deferret, forte, qui eis e ceſſib. eſſet offenſus, poſſet (D) de eiuſmodi pueris & iuuenibus ſumere moderatam & competentem uindictam, quando intelligeret eos, ad quos cura illorum ſpectat, id non eſſe executioni mandaturos, aut non eſſet facilis ad illos aditus, ut de eiuſmodi exceſſibus certiores fierent: exiſtimoque poſſe hoc efficere, eſto intelligerent non, futurum illis gratum, ut ita punirentur: eſſent namque irrationabiliter inuiti. Hæc autem non ſunt multum extendenda, neque eis eſſet utendum, quã do inde rixæ & ſcandala timerentur.

Septimus effectus.

Septimum effectum patriæ poteſtatis cenſet Pinel. in Rub. C. de bonis mater. par. 2, à nu. 36. connumerandum, quod, qui ſub patria eſt poteſtate, ſit ſuus hæres comparatione eius in cuius poteſtate eſt. Quamuis autem ius ſuitatis a patria poteſtate deſcẽdat; diſputat. tamẽ 179.

(A) oſtendimus, neque omnibus, qui ſub patria poteſtate ſunt conuenire, neque omnes, qui patriam egrediuntur poteſtatem illud amittere. Ibidem autem, & diſput. 280. diximus, quæ de iſto effectu potuerant hoc loco dici.

DISPVTATIO CCXXIX.

Quot modis a patria poteſtate quis liberetur.

Primus modus.

Dicendum nunc eſt de modis, quibus filij familias à patria poteſtate liberantur. Primus de iure communi eſt, quando mortuo eo, in cuius poteſtate erat, non manet infra illum alius aſcendens per lineam maſculiam comparatione talis filij familias in cuius poteſtatẽ (B) recidat. Ita habetur inſt. quib. mod. ius patr. poteſt. ſoluat. § hi vero qui in poteſtate, & l. 1. tit. 18. part. 4. Dixi, de iure communi: quoniam cum de iure Luſitano & Caſtellæ, vt ſæpe hactenus dictum eſt, filius in ſolius patris poteſtate ſit, non vero auorum, neque per mortem patris in illorum recidat poteſtatem; ſanè per ſolam mortem patris liberatur à patria poteſtate. Idemque eſt de iure communi & horum regnorum, ſi moriatur pater, à quo arrogatus, aut ita adoptatus erat, vt in eorum tranſiret poteſtatem, iuxta ea, quæ diſp. 227. dicta ſunt: per mortem quippe illius patriam egredietur poteſtatem, neque in cuiuſquam alterius poteſtatem reincidet.

Ius Luſit. & Caſt.

Secundus.

Secundus, per mortem ciuilem eius in cuius (C) poteſtate erat, eo pacto quo de naturali morte, tam de iure communi, quam horum regnorũ in præcedente modo explicatum eſt, nempe ſi ad metalla condemnetur, aut in inſulam deportetur in perpetuum, modo antiquitus conſueto cum amiſſione omnium ſuorum bonorum. Licet autem olim eo ipſo, quod quis deportabatur, cenſebantur adempta ei omnia bona; hodie tamen, niſi in ſententia exprimatur, eſto in perpetuum in inſulam relegetur, nõ cenſentur ei adempta. vt Greg. Lopez. l. 2. citanda cum Baldo, iuxta authenticam bona damnatorum. C, de bonis damnatorum, ait & conſtat de iure Luſitano & Caſtellæ eſto ad mortem damnetur quis, ex ijs quæ diximus diſp 9. Idẽ eſt ſi filius ad horum aliquid damnetur: egre(D)dietur namq; eo ipſo patriã poteſtatẽ. Quando autem vel pater vel filius aliquo horũ duorum modorum eſt damnatus, ſi indulgentia principis reſtituatur, eo ipſo filius in poteſtatẽ patris regreditur. Per hoc autem, quod vel filius, uel pater relegetur, ẽt ſi in inſulam relegatus ſit, modo tamen non cum amiſſione omniũ ſuorum bonorum, non cenſetur mori ciuiliter ac proinde filius non egreditur patriam poteſtatem. Hæc omnia habentur inſt quibus mod. ius patr poteſt. ſolu. § cum autem, & tribus ſequentibus, & l 2. & 3. titul 18 p. 4.

De proſcriptis, ſeu banitis, qui Hiſpanè encartados dicuntur, ait Gloſ. inſt. loco citato verb. retinent, ſi habitatio in propria patria ſit illis interdicta cum amiſſione omnium ſuorũ bonorum, connumerandos eſſe cum deportatis, cenſerique mortuos ciuiliter, ac proinde

filium

filium in eo euentu egredi patriam poteſtatem. Si verò non tanto rigore nec tanta pœna ſint baniti, ſeu proſcripti, computari cum relegatis nec filium egredi patriã poteſtatem. Hæc Gloſſæ ſententia ſancita eſt hodie in Regno Caſtellæ l. 4. titu. 18. part. 4. Tametſi additio in margine ad Gloſſam citatam, Angelus ibi, & Greg. Lopez ad l. 4. citatam aſſerant, de iure communi frequentiorem Doctorum ſententiam eſſe, banitos computari vniuerſim cum relegatis, & nunquam cum deportatis.

Vt diximus diſp. 9. præter damnatum ad metalla, ſerui pœnæ efficiuntur, qui beſtijs ſubijciuntur, qui ad mortem naturalem damnatur, item libertus qui ob ingratitudinem in patronum commiſſam iterum in ſeruitutem redigitur, & qui maior viginti quinque annis, ut pretio potiatur, patitur ſe vendi. At verò in quocunque horum euentuum, ſiue filius ſit, ſiue pater, qui ita ſeruus pœnæ efficitur filius patriam egreditur poteſtatem, vt habetur inſt. quib. mod. ius patr. poteſt. ſol. §. pœnę ſeruus.

Tertius modus eſt per hæreſim patris. A pũcto namque in quo pater in hæreſim incidit, eſto crimen occultum ſit, ſententiaque nondùm ſit lata, filius liberatur a patria poteſtate, vt habetur cap. 2. §. vlt. de hæret. lib. 6. Vnde, ſi bona patris ob tale crimen confiſcentur, vſusfructus, quem, pater in bonis aduentitijs filij habebat pertinet ad filium, & non ad fiſcum, vt cum Iacobo Simancas diſp. 9. citata dictum eſt. Idem Iacobus Simancas ait, ſi filius familias in crimen hæreſeos incidat & damnetur, egredi patriam poteſtatem: quoniam per eam condemnationem maximam aut mediam capitis diminutionem incurrit. Nos diſp. citata diximus, non improbabile eſſe illam egredi à pũcto criminis commiſſi: quoniam per quod delictum patris filius egreditur patriam poteſtatem, per idem, ſi à filio committantur, eandem egreditur, argumento tex. in §. cùm autẽ is, ver. pari ratione, inſt. quib. mod. ius patriæ poteſt ſol. Adiecimus tamen, patrem ante ſuã propriam mortem naturalem non amittere vſumfructum, quem ante condemnationem aut delictum filij in bonis illius aduentitijs, habebat, contra atque Iacobus Simancas exiſtimabat: deſinere tamen comparare vſumfructũ in bonis, quę talis filius, poſtquàm ita patriam fuerit egreſſus poteſtatem, acquiſierit. Lege ibi fundamentum, cui ad hoc aſſerendum fuimus innixi.

Quartus eſt, ſi pater ſciens contrahat inceſtas nuptias, hoc eſt cum conſanguinea uel affine in gradu prohibito & abſque diſpenſatione (lex Caſtellæ citanda addit, uel cum religioſa) eo enim ipſo liberi prioris matrimonii (& de iure communi deſcendentes ex eis) egrediũtur patriam poteſtatem, vt habetur in authentica, inceſtas. C. de inceſtis nuptijs. §. 1. & l. 6. tit. 18. part. 4 Vt pœna hæc incurratur, ait Couar. in Epit. part. 1. cap. 6. §. 8. num 20. neceſſe eſſe, tales inceſtas nuptias conſummatas eſſe per copulam carnalem.

Quintus, ſi pater ab hoſtibus capiatur, eorũque ſeruus efficiatur, in hoc ſenſu patria poteſtas ſuſpenditur, quod ſi pater à captiuitate nõ liberetur, ſed captiuus moriatur, filius cenſetur ſui iuris, atque vſufructuarius ſuorum bonorum à die, quo pater in ſeruitutem eſt redactus: ſi verò à captiuitate liberetur gaudet talis pater priuilegio poſtliminij; atque adeò filius cenſetur fuiſſe ſemper ſub patria poteſtati. Idem eſt, ſi filius in captiuitatem redigatur: eo enim ipſo patria poteſtas ſuſpenditur, ita vt ſi à captiuitate liberetur, cenſeatur nũquam fuiſſe egreſſus à patria poteſtate: ſi verò in captiuitate è vita diſcedat, cenſeatur egreſſus patriam poteſtatem à puncto captiuitatis. Ita habetur inſt. quib. mod. ius patr. poteſt. ſoluatur. §. ſi ab hoſtibus, & aliis iuribus, quę gloſ. ibi. citat. Arbitror tamen patriam poteſtatem non ſuſpendi per hoc, quod filius aut pater ab hoſtibus capiatur, quando bellum ex parte hoſtiũ eſt iniuſtum: quandoquidem tunc ille non eſt mancipium, eò quòd hoſtes non comparent dominium illius, iuxta ea quæ diſp. 35. dubio. 1. ante. 4. concluſionem diſp. 37. & 118. dicta ſunt.

Sextus, ſi quis in Epiſcopũ eligatur: eo enim ipſo patriam egreditur poteſtatem, authentica ſed Epiſcopalis dignitas. C. de Epiſ. & cler. in authentico conſtituit quæ de dignitate. §. vlt. cap. per venerabilem in princ. qui filij ſint legit. c. ſi ſeruus. 54 d. & l. 14. tit. 18. part. 4. ſatiſque eſt ſola electio in Epiſcopum, vt quis patriam poteſtatem egrediatur, eſto nondùm Epiſcopatum adminiſtret, vt ex iuribus citatis conſtat. Idem, cum gloſ. in extrauag. de præben. inter communes verb. ſublimitatem (quam tamẽ hactenus nõ inuenio) & cũ alijs, quos citat, ait Couar. eſſe in Cardinali. c. quia nos. num. 5. de teſt. Ex eo autem, quod Cardinales à conſilio ſint ſummo Pontifici, videntur potiri eo priuilegio: ſicut vt ſtatim dicemus, eo priuilegio gaudent patritij, hoc eſt, qui à conſilijs ſunt Imperatori aut regi. Per ſacros autem ordines, etiam ſi presbyteratus ſint, nõ egreditur filius patriam poteſtatem vt conſtat ex auth. præsbyteros. 1. C. de Epiſc. & cler. vbi filiis familias conceditur, vt bona, quæ poſt clericatum acquiſierint; quaſi Caſtrenſia ſint, & vt teſtari de eis poſsint, etiam ſi ſub parentum ſint poteſtate, Quid clarius dici poterat? Idem innuitur. c. per uenerabilem in prin. qui filij ſint legit. Conſtat prætereà, quoniam non datur ius, quod illos eximat, imò eo ipſo, quòd Epiſcopali dignitati conceditur vt à patria poteſtate eximat, manifeſtum eſt, inferiores gradus Eccleſię ab ea non eximere. Hoc ipſum aduerſus quaſdam gloſas affirmant Panor. cùm alibi, tũ. c. in decorum. num. vlt. de ætat. & quali. & ord. præfi. Couar. c. quia nos de teſt. nu. 5. & alij.

Septimus, ſi uel pater religionem profiteatur, vel filius, egreditur talis filius patriam poteſtatem, vt diſp. 140. dictum eſt.

Octauus, per ſequentes dignitates. Per patritiam, qua quis in conſiliarum, & quaſi regis aut imperatoris patrem eligitur. Et per conſularem. Atque ut, qui has dignitates obtinent, patriam egrediantur poteſtatem, ſatis eſt ſola electio ad illas, vt de Epiſcopali dignitate dictum eſt. Ita habetur auth. conſt. quæ de dign.

in

in princ. auth. ſed Epiſcopalis dignitas. C.de Epiſcop.& cleric.& l.vlt.C.de decurionib. lib. 10.Per dignitatem verò præfecti prætoris, & alias(quæ vnà cum duabus præcedentibus cōmemorantur uſque ad duodecim. l.vlt. C.de decurionib. lib. 10.iunctis authenticis citatis, & l.7.& ſequentib.titul.18.part.4.) non egrediebantur patriam poteſtatem, qui illas obtinent per ſolam electionem, niſi accederet adminiſtratio:per omnes tamen, & etiam per Epiſcopalem,non ſolum perſonæ, ſed etiam bona egrediebantur patriam poteſtatem, ita vt vſusfructus non pertineret ad patrem, ut habetur. l.vlt. citata, nobiſcunque conſentit Gregor Lopez.l.15.tit.18.p.4.verb.retener para ſi citatque pro eadem ſententia Gloſſam cōſonè ad tex.ibi,in auth.de conſt.quæ de digni, verb.donans,& Ioan.de platea. Quarè probanda non eſt opinio Ant. Gom.ad l. 48.Tauri in calce num.6.qui contrarium affirmat.Per omnes etiam egrediebantur ſolum quoad ea,quę ipſis erant oneroſa, patribus vero cedebant in emolumentum:non vero quoad ea, quæ in emolumentum filiorum cedebant, vt erat eſſe hæredes ſuos comparatione parentum, & alia eiuſmodi, vt colligitur ex auth. conſt. quæ de de dig.§.illud quoque,& cum Baldo, conſone ad quaſdam gloſſas,notat Greg.Lopez.l.7.cita & conſentiunt Bart.& alij quos Couar.c. quia nos de teſt.nu.5.refert ac ſequitur.Quæ autem dignitates reſpondeant in Hiſpanijs duodecim dignitatibus,quæ l.vlt.C. de decurionibus lib. 10. commemorantur, explicantur.l.7. citata & & ſeptem ſequentibus. Hoc loco obſerua, tempore inſtitutionum Iuſtiniani, ſolam patriciam dignitatem liberaſſe à patria poteſtate, non vero conſularem & reliquas, vt habetur. §.filiusfamilias inſt.quib. mod.ius pat.poteſt. ſol. Poſteà uero iurib. citatis extēſū id fuit ad Epiſcopatū, & vndecim illas alias dignitates.

Nonus. Nonus,per emancipationem, qua, tam pater quam filio comparentib. coram iudice ordinario,filius emancipatur à patre, hoc eſt, ab eius poteſtate de communi cōſenſu tam patris quam filij eximitur. Ad emancipandum autem filium infantem,Ideſt,qui ad ſeptenium nō peruenit,aut filium maiorem ſeptenio abſentem, principis reſcriptum eſt neceſſarium,quod pater iudici ordinario debet oſtendere,Prætereà quādo poſteà filius aduenerit, ratā corā iudice ordinario habere debet emancipationē. Quod ſi filius emancipatus ad pubertatem non peruenit,pater eo ipſo,quod eum emancipat,conſequitur eius tutelam, vt etiam diximus diſp. 220.Hæc omnia habentur.§.prætereà inſt.quibus mod.ius part.poteſt.ſol.l.non modo.l.penult.& l.vlt.C.de emancip.liber.& l.15. & 16. titu.18.part.4.Forma autem,qua fieri debet inſtrumentū emancipationis in Regno Caſtellę habetur.l.93.titul.18.part.3.Et apud Monterroſo in practica tract.7.fol.196.

Pater autem,qui filium emancipat, quaſi in præmium beneficij emancipationis retinet ſibi vſumfructum patris dimidiæ bonorum aduentitiorum talis filij,niſi illam filio dimittat.l. cū oportet.§.cum autē. C.de bonis quæ lib.§.hoc autem inſt. per quas perſon. nobis. acqui.& l. 15.titul.18.part.3. Intelligitur verò de *bonis* quæ ad filium tempore emancipationis pertinebant,ſecus autem de ijs, quæ poſt emancipationem acquirit:nam vſusfuctus totus horum bonorū ad ſolum filiū ſpectat, vt cum Alexād. affirmat Ant.Gom.ad.l 48.Tauri num.6.vbi rectè ait.Si poſt emancipationem filius matrimonium contrahat in Regno Caſtellæ, patrem continuò amittere partem illam,quam ob emācipationem fas illi erat retinere:idquod ſatis innuit.l.48.Tauri.In hoc tamen Luſitanię Regno eo ipſo, quod filium pater emancipat, vniuerſim amittit totum vſumfructum, quem in bonis talis filij habebat, vt patet lib 4.ord. titul.78.§.2.

Pater regulariter cogi non poteſt vt emancipet filium,etiamſi adoptiuus ſit,neque filius vt ſe permittat emancipari, ſed liber vtriuſque conſenſus apud iudicem eſt neceſſarius, vt ſupradictum eſt. l.nec auus C.de emancip.lib. §. vlt.inſt. quibus mod. ius part. poteſt.ſol. auth. quibus mod. natur.effi.ſui. §. generaliter, & l. 17.tit.18.part.4.

In ſequentibus tamen euentibus,quos colligit gl.vlt.§.vlt.inſt. quib. mod.ius patr.poteſ. ſol.& tradit.l.18.tit.18 part.4 cogi poteſt pater emancipare filium,tametſi neque in his ipſis poteſt filius inuitus emancipari à patre,vt cum varijs Gloſſis Bart.& alij, affirmat ibidem Gregor.Lopez.Primus eſt,ſi filium inhumaniter & crudeliter tractet,etiam ſi id ſit notabiliter excedendo pœnam, qua filius pro ſui exceſſibus eſt dignus.l.vlt.ff.ſi a pater quis manumiſſus fuerit.Secūdus,ſi filias ad peccata carnalia pertrahat.l.ſi lenones iūcta gl.ibi.C.de Epiſcop.audi. & l.ult.C.de ſpectacu. li.11.Tertius,ſi alicui relictū eſſet legat ſub conditione aut modo,vt filiū emanciparet: tunc eo ipſo,qđ legatū aut hæreditatem eo pacto relictam acceptaret, teneretur filium emancipare.l. ſi cui legatum.ff. conditionibus & demonſtra. Quartus, ſi quis adoptet ſuum priuignum, & priuignus pubes factus intelligat eam adoptionem ſibi non expedire,tunc cauſa cognita per iudicem, compertoque minori non expedire, cogitur illum emancipare.nonnunquam, & ſ.ſequenti.ff. de adopt.Idē eſt de quocunque alio minore viginti quinque annis,qui arrogetur vel adoptetur, poteſt enim petere reſtitutionem in integrū,ſi id ſibi minimè expedire comperetit, reponeturque in priſtinum ſtatum. l.3. §. ſi minor. ff. de minor. Quod ſi filius legatum acceptet ſibi ſub conditione relictum, vt ſe emancipari permittat,illudque acceptet, cogi poteſt vt patiatur id fieri. Ex quib. cauſis etiā filius poteſt exhæredari,poteſt etiam inuitus emancipari Vtrumque affirmat additio ad gloſ.§.vlt inſt.quibus.mod.ius part.poteſt ſol.

Poſt emancipationem libera patris voluntate factam,ſi filius ingratus ſit patri, verbo vel opere iniuria eum afficiendo, reuocari poteſt emancipatio, redigique iterum poteſt filius in patriam poteſtatem : ſicut & quæuis alia donatio reuocari poteſt per ſimilem ingratitudinē. Ita habetur.l.vlt.tit.18.p.4.Cōtra uero ait Gre. Lopez. ibidem,cum alijs quos citat, ſi non fuit emancipatus patris voluntate: tunc enim per

ingra-

ſeruit,vt ſunt pecunia,& alia huiuſmodi, prę- A ſumendum eſt non fuiſſe donatum intuitu mi litiæ, atque adeò ad caſtrenſe peculium, non ſpectare.

Bart.in tractatu de duobus fratrib. num. 9. quem Syluest.verb.peculium. 1.q.5.& 7.& alij ſequuntur, ait. Si mater, aut aliquis alius filio familias donet aut relinquat aliquid dicens, velle,vt illi ſit in caſtrenſe peculium, ſi id,ſpectatis circunſtantijs concurrentibus,natura rei non patiatur, non eſſe quidem peculium caſtrenſe, vt habetur expreſſe.l. ſi fortè.ff.de caſtrenſ.peculio; attamen ita eſſe bonum aduentitium,vt vſusfructus pertineat ad filium,& nó ad patrem: quoniam tacitè videtur donatum ſub conditione, vt vſusfructus non pertineat ad patrem de quare diximus diſp. 8. B

Inter caſtrenſia (aut fortè quaſi caſtrenſia) bona computantur, quę in ſeruitio & palatio Regis acquiruntur, vt patet.l.vnica. C. de caſtrenſ.palatino.pecul.libr. 12.& l. 6. titul. 17. part.4. vbi inter alias ſignificationes vocabuli caſtrum,vna commemoratur Regis palatum, eaque de cauſa, quæ ibi acquiruntur, inter caſtrenſia,aut quaſi caſtrenſia computantur, & l. vnica citata de eiuſmodi bonis ait,vt caſtrenſe peculiũ habere præcipimus.Hinc Anton.Gom. ad l.29. Tauri nu.10.ait, quod filijs datur à parentibus,vt in Regis ſeruitio inſumatur, computari in Caſtrenſi peculio, non ſecus atque quę eiſdem ad ſumptus in bello donantur. Cõſentiunt ord.Luſitanę lib.4.tit.77.§.6.& 7.quę ea de cauſa ſtatuunt, filium non teneri afferre C ad partitionem cum fratribus,quæ cum eo parentes inſumpſerunt in palatio Regis, Reginæ

Sus,Lusit. Principis, vel alterius filiorum Regis. Id tamen limitant,modo tamen filius,dum id à patre illi eſt donatum, & dum illud in palatio inſumpſit, coniugatus nõ eſſet alioquin tenetur adducere id ad partitionem Præterea modò illud totum inſumpſerit dum fuit in palatio ſeu ſeruitio regis: ſi enim aliquid inconſumptum inde reduxerit, tenetur illud conferre, quale repertum fuerit tempore collationis: aut ſi id vendidit, vel alienauit, tenetur adducere ad partitionem æſtimationem, quam id habebat tempore,quo illud reduxit. Vbi vides ordinationes eodem modo loqui de ijs,quę à parentibus filio dantur ad ſumptus in bello, & D in palatio regis.

Licet filius familias ex eo,quòd miles ſit, patriam non egrediatur poteſtatem,vt habetur §. filius familias inſt. quib.mod.ius patr. poteſt. ſol.& l.2.& 3.C. de caſtrẽſi pecul.lib.12. nihilominus peculium caſtrenſe ita ad illum pertinet quoad proprietatem, vſumfructũ pleniſſimam adminiſtrationem ac liberam diſpoſitionem,tam ex teſtamento, quàm quouis alio modo, ac ſi pater familias eſſet,nihilque proinde in eo dependet à patre.l.miles præcipua. §.actionem,& l.ſequenti.l.ex nota, & l. pater qui dat.ff.de caſtrenſ.pecul.l.2.& 5. C. eod.tit. & l.6. tit.17. p. 4. atq; alijs iuribus quæ diſp. 228. in 4. effectu patriæ poteſtatis citauimus. Intellige tamen,dummodò talis, filiusfamilias pubes ſit:alioquin neque de peculio caſtrenſi teſtari poteſt,vt habetur.l.vlt.C. de teſtamento

A militis; & eadem ratione neque donare, aut alio modo alienare:tũ propter ea, quibus lex eadem ducitur, vt ei deneget teſtamenti confectionem:tum etiam quoniam difficilius conceditur alienatio inter viuos, quàm teſtamẽti confectio.Imò verò,neque de conſenſu patris poteſt quicquam alienare, vt habetur.§.pupillus,in fine,inſt.de inutil.ſtipul.cùm tamen,ſi tutorem haberet,de illius conſenſu & autoritate poſſet alienare, cuius rei diſp. 261. rationem reddemus.

Si de bonis caſtrenſibus aliquid ematur, caſtrenſe bonum efficitur .l. 1. C. de pecul. caſtr. lib. 12. Idem etiam dicit eſſe Bart de alijs peculijs,nempe, ſi quid ex pecunia eorum ematur, pertinere ad peculium, vnde erat illa pecunia. Addo,ſi quid filius familias ludendo, aut ne- B gotiando cum peculio caſtrenſi lucretur, ad caſtrenſe peculium pertinere: id namque includit libera de illo adminiſtratio, & ſicut damnum peculio cederet, ita & commodum cedere ei debet. Confirmatur ex l. pater militi. §. ſi ſeruus. ff. de caſtrenſ. pecul. vbi habetur. Si ſeruus caſtrenſe peculium filij ſpectet,aliquidque acquirat,cedere illud caſtrenſi peculio.Idem de quaſi caſtrenſi peculio dicendum eſt,nempe ſi filius, cuius eſt,ludendo aut negotiando bonis quaſi caſtrenſibus peculij quippiam lucretur, cedere quaſi caſtrenſi peculio.Conſentit Nauar. c. ſtatuimus. nu.68.

DISPVTATIO CCXXXI.

C *Quæ bona quaſi caſtrenſia ſint, & vtrum exhæredatio aut præteritio in eis caſtrenſibus bonis valida ſit.*

Bona quaſi caſtrenſia ea ſunt, quæ cum caſtrenſia non ſint, priuilegium caſtrenſiũ eatenus ſaltem habent,quòd iure pleno,etiam quoad vſumfructum & adminiſtrationem, ad filium familias ſpectant.l.cũ oportet in princ. C.de bon. quæ lib.authen præsbyteros 1.C. de Epiſcop & cleric.& l.vlt C.de inoff. teſt. Intellige,modò pubes ſit,vt de caſtrenſibus bonis diſputatione præcedente dictum eſt. Cum autem,quòd bona aliqua eiuſmodi priuilegiũ habeant,ex principum voluntate,legumve diſpoſitione pendeat, explicandum eſt, quibus D rebus ſit conceſſum.

Quaſi caſtrenſia bona in primis ſunt quæ acquiruntur ex officio publico,vt aduocati l aduocati. C. de aduoc. diuer.iudicũ tabellionis, iudicis,medici,profeſſoris alicuius ex ſeptẽ artibus liberalibus,& longè maiori cum ratione ſcientiæ alicuius ſuperioris,vt Theologiæ, Iuris Pontificij,Cęſarei,aut medicinę,aut ex quauis alia adminiſtratione publica, propter quã publicum ſtipendium ſit ſtatutum: vt ſi ad vtilitatem publicam ſtatutum eſſet ſtipendium ei qui equitare,aut arma exercere doceret iuuẽtutem,aut alicui alteri ſimili muneri. Ita colligitur ex.l.vlt.C. de inofficioſ. teſt. & habetur expreſſius. l. 2. titul. 2. part.3. Lege Nauar. in Manu. capit. 17. numero 142. & Syluest. verb.peculium. quæſtione prima. Quo loco rectè Syluester obſeruat; quamuis lapicidis,

Exhęreda uo aut pręterito eodem modo non licet in caſtrenſi aut quaſi caſtrenſi peculio, quo in alijs.

cauſa.C.de liber.præter ac alibi, & communis doctorum ſententia, quam Couar. c. quia nos. de teſt.nu.6.& Greg.Lopez.l.6.tit.17.par.4.referunt. Nempe, poſt iura authenticorum teſtamentum filijfamilias, aut militis, poſſe dici nullum aut ſubiacere querelæ inofficioſi, eo modo, quo diſp.172.explicatum eſt, ſi aſcendenté vel deſcendentem prætereat aut immeritò exhæredet, idq; eſto in eo de caſtrenſi aut quaſi caſtrenſi peculio teſtetur. Atq; hæc ſententia omnino placet; quæ probatur ex authentico, vt cùm de appel.cognoſ.§. aliud quoq; capitulũ, ubi ita habetur. Sancimus non licere penitus (id eſt, abſq; vlla exceptione) præterire uel exhęredare, &c. Item ex eodem authentico.§. ſiue igitur.verſ.ſancimus, vbi ſtatuitur, ſi filij de ijs bonis, in quibus habent teſtandi facultatem, parentes prætereant, aut exhæredent, teſtamentũ eſſe nullum, ſubiacereq; querelæ: cùm autem, vt Bart.ait, ſolum habeant facultatem teſtandi de caſtrenſi aut quaſi caſtrenſi peculio quando filijfamilias ſunt, conſequens eſt, ut teſtamentũ de his bonis illa de cauſa nullum ſit, aut querelæ ſubiaceat, ut in eo authentico diſponitur. Probatur etiam ex authentica presbyteros. 1. C.de epiſcop.& cleric.ubi ſtatuitur, bona, quæ acquirunt poſt clericatum, quaſi caſtrenſia eſſe, & eſto in poteſtate parentum ſint, poſſe de eis teſtari, modò, ſi liberos habent, aut, eis deficientibus, parentes, legitimam ferant portionem. Idem confirmat.l.Tauri.6.vbi ſtatuitur, vt aſcendentes ſuccedant deſcendentibus, ſi careant deſcendentibus, in omnibus bonis cuiuſcunque qualitatis ſint, id eſt, ſiue ſint aduentitij, ſiue caſtrenſis, aut quaſi caſtrenſis peculij.

Ad ſecundum Panor fundamentũ.

Ad primũ

Secundum ergo fundamentum, cui Panormitanus nitebatur vt aſſereret, teſtamẽtum clerici hodie, propter præteritionem aut exhæredationem in eo factam, non poſſe dici nullum, neque querelæ ſubiacere, euerſum eſt. Primũ vero nullius profectò eſt momenti, quicquid Couar.loco citato ex Baldo referat. Etenim in eo.capite, clericum liberè poſſe teſtari de bonis aliunde, quàm ex eccleſia acquiſitis, idem ſignificat, quod non habere ad id prohibitionem, ut habet ad teſtandum de bonis ex eccleſia, hoc eſt, ex beneficio eccleſiaſtico acquiſitis, iuxta ea quæ, dum de clericorum teſtamentis ſupra agebamus, late explicata ſunt.

DISPVTATIO CCXXXII.

Aduentitia bona quæ ſint, & quouſque vſusfructus & adminiſtratio eorum ad patremfamilias pertineat.

ADuentitia bona preſsè, & ut à cæteris peculijs diſtinguuntur, ea ſunt, quæ nec caſtrenſia nec quaſi caſtrenſia, nec profecta ab eo parente ſunt, cuius comparatione bona aduentitia filij dicuntur, nec proximè ac principaliter intuitu talis parentis ab aliquo ſunt ei collata. Quo fit, ut quæcunque bona filius ſua induſtria, labore, aut fortuna acquirit, uel aliunde, quam a patre, uel intuitu patris, ei cõferuntur, uel hæreditario iure ad eum perueniunt, aduentitia bona ipſius, ſpectati comparatione talis patris, dicantur; modo tamen caſtrenſia aut quaſi caſtrenſia bona non ſint. Vnde, quod à matre aut auis maternis ad eum peruenit, aduentitium bonum ipſius dicitur, ſi comparatione patris ſpectetur. Idem eſt, ſi ab auis paternis in hoc Luſitaniæ Regno aliquid de tertio ſuorum bonorum ſit ei relictum, uel in Regno Caſtellæ de tertio & quinto. Simili modo, ſi idem filius ſpectetur comparatione matris, quæ illi adueniunt aliunde, quàm à matre, aut proximè & principaliter intuitu matris, iuxta ea quæ diſputatione ſequente explicanda ſunt, dicuntur bona aduentitia eiuſdem comparatione matris; dummodo caſtrenſia aut quaſi caſtrenſia bona non ſint. Ita colligitur apertè ex l.cum oportet, & l.quęcunque. C.de bonis quæ lib ex §. igitur verſic. quod autem.inſtitur.per quas perſo. nob. acq. & ex l.5.titul.17.par.4.Conſentiunt Luſit. Ordi.lib.4.tit.78.§.2.& affirmant Doctores communiter, dilucidiuſque reddetur ex diſputationibus ſequentibus.

Dominium bonorum aduentitiorum filij ad ipſum filium ſpectat, adminiſtratio vero & vſusfructus eorum pertinet ad patremfamilias, qui de iure cõmuni erat ſupremus aſcendentium per lineam maſculinam ſuperſtites: de iure vero Luſitano & Caſtel.eſt ſolus pater, vt diſput.120. & alijs ſequentibus dictum eſt. Neque de Luſitano iure, quicquid per inaduertentiam ordinationes lib.1.tit.67. ſtatuant, per patris mortem reincidit filius in aui paterni poteſtatem, neque pertinet ad illum adminiſtratio & uſusfructus eorum bonorum, ſed ad filium, ut diſputationibus citatis dictum eſt. Quòd dominium horum bonorum iam nunc ad filium ſpectet, adminiſtratio uerò, & vſusfructus ad patrem familias, patet ex l. cum oportet, & authenticis in ea inſertis, ex l. cum non ſolum. C. de bonis quæ liber. ex §. igitur verſ.quid autem, inſtit. per quas perſon.nobis acqnir. ex l.5. titul.17.par.4. atque ex alijs iuribus, & conſentiunt Doctores omnes. Excipitur tamen caſus diſput.8.à nobis explicati, in quibus vſusfructus bonorum aduentitiorũ filijfamilias, non ad patrem, ſed ad filium ipſum ſpectat, eos illo in loco uide. Mortuo autem patre, etiamſi mater ſuperſtes ſit, aut alij aſcendentes, uſusfructus eiuſce bonorum pertinet ad filium, & non ad matrem, aut ad quemquam alium aſcendentium: quoniam, quòd vſusfructus ad patrem familias ſpectet, effectus eſt patriæ poteſtatis, ac proinde ſeſe extendit etiam ad patrem per arrogationem, aut adoptionem, quando adoptatus in adoptantis tranſit poteſtatem, ut ſupra, cùm de patria poteſtate ſermo eſt habitus, explanatum eſt, non uerò ad aliquem alium.

Circa eiuſmodi autem vſumfructum, quem paterfamilias habet in bonis filij aduentitijs, referenda ſunt quæ varijs in locis de eo ſunt dicta, breuiterque, addenda ſunt, ſi quę ſuperſunt.

Quando filius dum ſub patria erat poteſtate à uita diſcedit, vſusfructus, quem pater in bonis ipſius habebat, perſeuerat apud patrẽ toto tempore, quo ſuperuixerit, nõ obſtante quòd

morte filij deſierit patria poteſtas, & quòd dominium eorum bonorum, aut partis, ad aliquem alium pertineat, vt de vſufructu, quem habebat pater in bonis, quæ filiusfamilias clericus ante ordines ſacros acquiſierat, diximus diſput. 138. Hinc conſequitur, quando aliqui matrimonium celebrarunt cõtractu arrharum & dotis, ſi filiusfamilias, in cuius bonis aduentitijs pater erat vſufructuarius, è vita diſcedat, quamuis dimidium eorum bonorum quoad proprietatem iure hæreditario deueniat ad matrem, & dimidium ad patrem, integrum tamẽ vſumfructum eorum omnium bonorum pertinere ad patrem toto tempore, quo pater poſt mortem vxoris ſuperuixerit. Interim verò dum conſtat matrimonium, ſi ex illo bona ſuperlucrata accreſcant, cùm morte uxoris inter virum & hæredes vxoris de iure Regni Caſtellæ, & de conſuetudine Luſitani, ſint diuidenda, quodam modo in vtrumque ſpectat. Quando verò matrimonium celebratum fuit contractu medietatis, ceſſat hic effectus: quoniam eo ipſo, quod filius moritur ante matrem & patrem, bona talis filij, in quæ parentes ſuccedunt, fiũt communia vtriuſq; coniugis, vſusfructuſque cum proprietate omnino conſolidatur, atque per mortem alterius eorum æqualiter ſunt diuidenda inter coniugem ſuperſtitem, & hæredes defuncti. Quod autem interim dum pater viuit vſusfructus, quem habebat in bonis filijfamilias defuncti, ſecum perſeueret quouſque ipſe moriatur, eſto dominium eorum bonorum, aut partis eorum, ad alium pertineat, habetur expreſsè. l. vlt. §. ſin verò defuncta. C. ad Tertullianum. l. ult. in fi. C. communia de ſucceſ. l. 3. & 4. C. de bon quæ lib in auth. de hæredib ab inteſt. § 1. iuncta gl. ibi, & alijs iuribus, affirmantq; aliæ gloſſæ, Bart. & communis Doctorum ſententia, quam refert ac ſequitur Ant. Gom. ad l. 6. Tauri, num. 11. & 12. & ad l. 48. Tauri num. 5.

Ius Luſit.

Hunc eundem effectum meritò Anto. Gom. num. 11. 12. citatis in Regno Caſtellæ extendit ad auum paternum, quando filius coniugatus mortuus eſt relicta ſobole antequam more illius Regni velaretur: cùm enim per matrimonium eo regno filius non egrediatur patriam poteſtatem, niſi poſtquam eſt velatus, atq. adeò ueque pater amittat vſumfructum in bonis aduentitijs illius, ut in calce diſp. 229. dictum eſt; vtiq; ſi talis filius moriatur, ſoboles ſuccedet quidem in bonis ipſius; attamen vſufructus, quem pater in eiſdem bonis habebat, apud ipſum perſeuerabit toto tempore, quo vixerit. Quamuis autem nepotes ſub ipſius maneant poteſtate, eo quòd pater dum viueret nunquã eam ſit egreſſus, & ſi contigerit eos matrimonium contrahere ac velari, eiuſdem poteſtatẽ egrediantur, ac proinde auus amittat vſumfructum in ijs bonis ipſorũ aduentitijs, quæ aliunde, quàm ex ſuo patre, eis aduenerunt, in bonis tamen aduentitijs patris perſeuerabat vſusfructus apud auum interim dum fuerit ſuperſtes: quoniam eiuſmodi vſumfructũ habebat auus, non ſolùm in titulo, quòd nepotes ſub ipſius eſſent poteſtate, ſed etiã quod fuerint filij ſui, qui mortuus eſt in eius perſeuerans poteſtate:

Ius Caſtel.

ut autem apud patrẽ perſeueret, ſatis eſt vnus ex his duobus titulis.

Ab effectu tamen explicato iure optimo excipit Ant Gom. l. 6. citata nu. 13. 14. & 15. in Regno Caſtellæ, quando filiusfamilias, iuxta iura eiuſdẽ Regni poſt pubertatis annos diſponit de tertio ſuorum bonorum pro anima ſua, aut relinquendo illud, vel partem illius, matri, aut cuicunque extraneo. Ve enim ſufficienter probat, vſusfructus horum bonorũ, quando filius de illis in teſtamento diſponit, non pertinet ad patrem poſt mortem talis filij: quoniam ea videtur mens legiſlatoris, qui diſpoſitionem de eo tertio conceſſit, & id ſonant iure Regni Caſtellæ, vt Ant. Gom doctè expendit.

Ab eodem effectu excipitur, ſi pater vſumfructum habeat in bonis maioratus filiofamilias per lineam maternam, aut in his Regnis ab auis paternis, aut aliunde aduentitijs; idemque eſt in quibuſcunque alijs bonis aduentitijs obnoxijs vt alteri reſtituantur: mortuo namque filio, qui erat in poteſtate patris, aut adueniente tempore reſtitutionis, non ſolùm proprietas, ſed etiam vſusfructus tranſit in ſucceſſorẽ, ac proinde extinguitur in patre, vt Anto. Gom. ad l. 48. Tauri, in calce nu. 4. rectè affirmat. Ratio autem eſt, quoniam id pendet ex inſtituentis voluntate, neq; pater vſumfructum eorum bonorum habet, niſi dum ad filium ſpectare debebant. Porro vſumfructum eiuſmodi bonorũ aduentitiorum filij familias pertinere ad patrẽ interim dum filius uiuit, neq; per matrimoniũ, aut emancipationem, vel dignitatem Epiſcopi, aut aliam ex commemoratis diſput. 229. non egreditur patriam poteſtatem, probat optimè Ant. Gom ad l. 48. Tauri nu. 3. & 4.

Diſputatione 9. diximus, per ſolum egreſſum filij à patria poteſtate, amittere quidem patrem vſumfructum bonorum, quæ deinceps talis filius acquiſiuit, non tamen eorum, quæ iam antea filius acquiſierat, & quorum vſumfructũ habebat pater ante talem egreſſum: nam hic vſque ad mortem patris in eo perſeuerat, exceptis caſibus à iure expreſſis. Videlicet de iure communi, quando pater filium emancipat: tũc enim ſolùm retinet dimidium vſusfructus eorum bonorum, & alterum dimidium pertinet ad filium. De iure tamen Luſitano amittit pater totum vſumfructum, ut diſputatione 9. citat. & diſput. 229. dictum eſt. Item quando filius egreditur patriam poteſtatem propter aliquam dignitatem ex ijs, quæ diſputatio. 229. commemorata ſunt, amittit pater eo ipſo totũ vſumfructum, vt diſputationibus citatis dictũ eſt. Prætereà eum etiam de iure Luſitano & Caſtellæ amittit eo ipſo, quòd filius matrimonium contrahit, vt eiſdem diſputationibus dictum eſt. In reliquis verò euentibus cum patre perſeuerat vſque ad mortem ſuam, ut patet: quoniam per mortem filij extinguitur quidem patria poteſtas, vſusfructus tamen perſeuerat apud patrem uſque ad ipſius mortem, vt paulò ante oſtenſum eſt, & affirmat communis Doctorum ſententia. Ex hoc eodẽ fundamento diſputatione 9. citata diximus cũ pleriſque alijs, per profeſſionem patris non redire vſumfructum ad filium, ſed commo-

ditatem

ditatem illins pertinere ad monaſterium interim dum pater viuit. Ex eodem fundamento diſputatione. 140. diximus cum multis alijs, per filij profeſſionem patrem non amittere vſumfructum, quem ante eam habebat in bonis talis filij. Et diſputatione. 9. diximus, per hæreſim filij, Atque damnationem & confiſcationem bonorum propter illam, patrem non amittere vſumfructum, quem antea habebat in bonis talis filij, ſed à morte patris eiuſmodi vſumfructum pertinere ad fiſcum, & conſolidari cum proprietate. Eadem diſputatione. 9. latè explicanimus quouſque pater propter delictum proprium, & capitis diminutionem amittat vſumfructum, quem in bonis filij habebat, & quando pertineat ad fiſcum, & quando ad filium reuertatur. Simul etiam ibi de aliis vſibus fructibus explicamus, quouſque propter delictum, capitiſque diminutionem vſufructuarij amittantur, & quando ad fiſcum pertineant, quando vero cum proprietate conſolidentur, & quid dicendum, quando bona ſunt maioratus, aut grauata vt alicui alteri reſtituantur.

Patrem nõ teneri ad eam ſatiſdationem circa bona filij, in quæ habet vſumfructum, ad quam, iuxta ea quæ diſp. 7. dicta ſunt, alij vſufructuarij tenentur, explicatũ eſt diſput. 8. itẽque ad quos ſumptus vlt a alios vſufructuarios teneatur. Quatenus autem conficere teneatur aut non teneatur inuentariũ de rebus, quibus fruitur, vt filio poſteà ratio reddatur. diſp. 219. explicatum eſt.

DISPVTATIO CCXXXIII.

Quæ bona profectitia ſint.

EA bona profectitia dicuntur, quæ neque ſunt caſtrenſia, neque quaſi caſtrenſia, & de bonis eius parentis aduenerunt, comparatione cuius profectitia dicuntur, aut certè proxime, & principaliter eius intuitu donata ſunt. Ita colligitur ex. §. igitur verſiculo ſancitũ eſt, inſtituto per quas perſon. nob. acquir. ex l. cum oportet, in principio iuncta Gloſ. ibi in uerbo ex illius ſubſtantia. C. de bonis quæ lib. ex l. 5. titul. 17. part. 4. & ex libros 4. Luſitan. Ordinat. titul. 77. §. 22. & titul. 78. in principio.

Huiuſmodi autem bona regulariter, tam quo ad dominium, quam quoad vſumfructum eſſe ſolent parentis à quo profecta ſunt, vt ex iuribus citatis conſtat. Dixi, regulariter: quoniam quod filio à parentibus datur in patrimonium, vt ſacro ſuſcipiat ordines, quod item filiæ datur in dotem, aut filio donatur ad nuptias licet à parentibus profiſcatur, & eatenus cum profectitiis bonis ſit connumerandum, quòd poſtea ad partitionem cum reliquis fratribus ſit afferendum, dominium tamen pertinet ad filium, aut filiam, fructuſque inde percepti vſq; ad mortem parentis, qui ea bona dedit, ad filiũ aut filiam ſpectant, neq; ad partitionem ſunt adducendi. Si quid etiam ita validè à parente filio donetur, vt ad partitionem adducere il-

A lud non teneatur, & neque caſtrenſe aut quaſi caſtrenſe bonum talis filii efficiatur, tunc erit aduentitium Verum autem aliquid talè ſit, ex ſequentibus patebit, illudq; à bonis profectitijs ex priuilegio eſt excipiendum.

In explanatione bonorum profectitiorum idcirco dictum eſt, quæ neq; ſunt caſtrenſia neq; quaſi caſtrenſia: quoniam quæ à parentibus proficiſcuntur, ſi, iuxta dicta diſputatione. 230. & 231. caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia efficiantur, profectitia bona non ſunt, neq; ad partitionem ſunt adducenda. Eiuſmodi ſunt mobilia, quæ donantur filio eunti in bellũ, aut in ſeruitium & palatium regis, vt ea ibi inſumat (quouſque autem hæc de iure Luſitano caſtrenſia efficiantur, diſp. 230. dictum eſt) & ſunt

B libri, qui aduocato donantur, aut cuicunque alij literato, qui abſolutis ſtudijs, quæ didicit, exercet, aut in procinctu eſt vt ea exerceat, & alia eiuſmodi, vt ex diſput. 231. patet.

Additum in eadem explicatione eſt; aut proximè & principaliter eius intuitu donata ſunt: quoniam quod intuitu parentis principaliter ac proxime donatur, profectitium bonum eſt; ad eumq; parentem quoad dominium, & fructus pertinet, vt colligitur ex. §. igitur verſi. ſancitum eſt, illis uerbis; quod ex patris occaſione profectum eſt; inſtit. per quas perſ. nob. acquir. & ex l. 5. tit. 17. part. 4. & affirmant glo. citata, & Bart. l. cum oportet, in prin. C. de bon. quę liber. Sylueſ. uerb. pecul. 1. q. 1. & q. 15. & alii, conſonantq. l. aditio. §. vlt. ff. de acquir. hęred. l. ſed ſi plures. §. in arrogato, in fine. ff. de

C vulg. & pupil. l. profectitia, in princ. ff. de iure dot & alia iura. Quod tamen remote & minus principaliter intuitu patris donatum eſt propter filii obſequia, aut ob gratiam, quam ſibi filius apud donatorem conciliauit, ita vt liberalitas in filium dirigatur, non profectitium, ſed aduentitium bonum eſt cenſendum, eſto ad donandum patris intuitus fuerit cooperatus. Ita Bar. l. cum oportet citata num. 4. Silueſt. q. 1. & 15. citatis, & alij, conſentitque. l. Socium qui in eo §. vltim. ff. pro ſocio. In dubio autem, an aliquid donatum relictumve filio ſit intuitu ipſius, an patris, coniecturis eſt id expendendum. De qua re lege Bartolum in tract. de duobus fratribus num 7. & 8. Si autem, expenſis coniecturis omnibus, res ſit dubia, ortum-

D que dubium fuit poſtquam filius bona fide cępit rem tãquam ſuam poſſidere; tunc, quoniã in dubio melior eſt conditio poſſidentis, ad ſolum filium ſpectat. Si vero, vel cum dubio poſſidere cœpit, vel nondum pater, & filius tanquam rem propriam alicuius ipſorum cæpit eam poſsidere; tunc pro dubij quantitate inter ipſos eſt diuidenda, iuxta ea quæ in hoc opere ſæpe dicta ſunt, & in progreſſu illius dicentur.

Obſeruandum tamen eſt, de iure huius Luſitaniæ Regni, ſi à Rege, vel à quocunque alio (qui aſcendens eius non ſit, in cuius coniugium donatur) quippiam in coniugium alicuius donatum, aut promiſſum ſit, eſto patri, aut auo donetur in coniugium filij, aut filiæ, vel nepotis, aut neptis, aut alterius deſcendentis, & eſto donetur patre

talis patris, aut aui, atque ad ipſorum petitionem, nihilominns cenſeri bonum aduentitium deſcendentis, in cuius coniugiū donatur (quin & quaſi caſtrenſe, ſi à Rege, Regina, aut Principe dnnetur) & non profectitium, neque eiuſmodi deſcendentem teneri accipere id in ſuam legitimam portionem, aut adducere illud ad partitionem cum alijs fratribus, niſi à donatore, quando id donauit aut promiſit, fuerit expreſſum uelle, ut ad partitionem id adducat. Ita ſancitum eſt. 4. lib. Ordinat. titul. 77. §. 8. & 9.

Ibidem §. 10. ſequenti ſancitur, quando ad petitionem parentum aut auorum, vel de illorum conſenſu, Rex in aliquem filiorum aut nepotum transfert bona aliqua, quæ illi à Rege habebant de iure, aut ad ipſorum vitam, vel teneam, ut uocant, quam ad vitam habebant, vel vſque ad Regis beneplacitum, tales filios, aut nepotes nnn teneri computare ea in ſuam legitimam, aut adducere ea, vel æſlimatinnem eorum, ad partitionem cum alijs deſcendentibus, ſed habere ea ſibi præcipua.

Antonius Gom. ad l. 48. Taur. num. 4. cum Aretino contendit, de iure etiam communi, quando aliquid a Rege, vel Regina donatur alicui filiofamilias, ſiue ad cōiugium, ſiue quacunque alia ratione, eſlo patris intuitu dnnetur, pertinere integrè ad filium tanquàm bonū illius, quaſi Caſtrenſe: lege apud illum iura & rationes, quibus nititur.

DISPVTATIO CCXXXIIII.

Profectitium ne, an aduentitium bonum ſit, quod filius ſua induſtria bonis parentis lucratur, & quid de acquiſitis opificio in parentis domo, dum ab eo alitur.

DVo propoſita dubia coniuncta ſunt cum duabus præcedentibus diſputationibus: vtrumque uerò permixtim expediemus. Quod ad primum attinet, gloſſ. l. cum oportet, verb. ex eius ſubſtantia C. de bon. quæ lib. Azo, Speculator, Syluest. uerb. peculium 1. q. 12. & alij, quos Syluest. & Doctores citandi referunt, aſſeuerant totum illud lucrum, nihil impediente quòd ſimul à filij induſtria emanet, profectitium eſſe, ac proinde ad ſolum patrem pertinere, adducendumque à filio eſſe ad partitionem, ſi quid illius retineat. Hæc ſententia videtur definita in Regno Caſtellæ. l. 5. titul. 17. par. 4. ſic enim habet. La primera manera de ganancia es aquello que los hijos ganan con los bienes de los padres: y tal gauancia como eſta llaman en latin, profectitium peculium. Ca quanto quier que ganan deſta manera, o pnr razon de ſus padres, todo es de los padres que los tienen en ſu poder. Porrò verba illa, o por razon de ſus padres, non ſunt reſtrictio, & interpretatio verborum præcedentium, ut perperam conatur eo loco illa inducere Gregor. Lopez, vt à ſententia mox referenda lex illa non diſſentiat: appoſita namque ſunt ad includenda donata proximè & principaliter intuitu patris, modo diſputatione præcedente

Gloſſæ, & multorū opinio.

Ius Caſt.

A explicato. Prętereà uerba illa diſiunctiuè cum præcedentibus apponuntur in ea lege ad tradendum diſtinctum caput, vnde bona profectitia etiam ſunt. Idemq́; quod l. 5. citata, diſponitur l. 3. tit. 15. par. 6. vbi non apponitur ſecundum membrum. l. quinta adhibitum. De iure Luſitano mox dicemus.

Bar. uerò in tractatu de duob. fratrib. in princip & l. 1. §. nec caſtrenſe nu. 5. ff. de colla. & l. cùm oportet citata, Nauar. in Manual. cap. 17. num. 144. 148. & 161. Ant. Gom. ad l. 29. Taur. num. 24. & communior Doctorum ſententia, quam ipſe & Greg. Lopez. l. 5. cit. referunt, cenſent bona, quæ filius ſua induſtria, & bonis patris acquirit, eſſe quidem profectitia quatenus bonis patris acquiruntur: at verò eſſe aduentitia & propria filij quoad proprietatem, quatenus à ſua induſtria emanant. Vnde Ant. Gnm. in hunc modum diſtinguit. Aut lucrum, quod filius bonis patris acquirit, emanat ſolùm à pecunia & bonis patris, aut ſolùm ab induſtria filij, quia videlicet eiuſmodi bona ex ſe non erant fructifera, nec pater eis erat negotiaturus, neque iubet filium illis negotiari, ſed filius ſuo periculo clam, aut ſciente & permittente patre eis negotiatur, vel emanat partim à patre, & bonis patris, & partim ab induſtria filij. In primo euentu ait, totum lucrum eſſe patris. In ſecundo dicit totum eſſe filij. In tertio autem, partim eſſe profectitium, & partim aduentitium, pertinereque proinde ad patrem in ea portione, quæ bonis patris eſt tribuenda, ad filium verò in ea, quæ tribuenda eſt ipſius induſtriæ. Penſata namque quantitate & qualitate bonorum patris, & quantitate, ac qualitate laboris, atque induſtriæ filij, cæteriſque omnibus circunſtantijs concurrentibus, arbitrio prudentis eſt cenſendum, quanta portio lucri tribuenda ſit bonis patris, & quanta induſtriæ filij, eo modo, quo in contractu ſocietatis fit, quando vnus apponit capitale, & alius induſtriam. In dubio autem, an alicui plus lucri ſit tribuendum, medietas cenſenda eſt aduentitia, & propria filij, & altera medietas profectitia, & patris propria. Atque hoc eſt, quod cæteri Doctores citati volunt. Ducuntur hi Doctores. Quoniam de iure communi, vt conſtat ex dictis duabus diſputationibus præcedentibus, quod prouenit ex induſtria filij aduentitium eſt, & quod ex bonis patris, eſt profectitium. Nauarrus, & Antonius Gnmez. locis citatis, & plerique alij ex auctoribus huius opinionis addunt, quando filius ita ſua induſtria adminiſtrat pecuniam, aut alia bona patris, ut cnmmnda omnia & damna ſint patris (id, quod regulariter fieri ſolet) poſſe eiuſmodi filium poſt mortem patris exigere ſtipendium laboris & induſtriæ appoſitæ, quantum tribuendum fuiſſet extraneo, qui eadem bona ſimiliter adminiſtraſſet: habereque eiuſmodi ſtipendium præcipuum vltra ſuos fratres, qui non ita laboraſſent, neque adminiſtraſſent bona patris. Hoc cenſet Nauarrus limitandum, modò is filius tacitè, uel expreſsè poteſtatus eſſet, ſe eo animo bona illa adminiſtrare, ut competens accipiat ſtipendium: alioquin cenſeretur

Bartol. & cōmunior ſententia.

B C D

tetur amore, & gratitudine filiali id feciſſe, atque adeo gratis, argumento l. Neſſenius. ff. de negot. geſt. neque in exteriori foro quicquam ei adiudicaretur: imò neque in cõſcientiæ foro poſſet quicquam accipere, ſi ex liberalitate & gratitudine patri debita id feciſſet.

Vt, quod hac de re ſentio, proferam, in primis obſeruo. Quæſtionem hanc definitam eſſe de iure Luſitano lib. 4. Ordinat. titulo. 77. §. 22. vbi ſancitum eſt. Si filius, qui cum altero, aut vtroque parente commoratur, & de bonis eorum ſuſtentatur, quippiam ſua induſtria, & labore bonis parentum lucretur, id totum pertinere ad parentes, & poſt mortem illorum adducendum eſſe ad partitionem cum alijs fratribus, idque ſiue talis filius, qui eſt id ita lucratus, ſolutus ſit, ſiue coniugatus: idemque habetur titul. 78. in principio. Quo loco obſerua, Ordinationem ſtatuere totum, quod eo modo eſt acquiſitum, pertinere ad parentem aut parentes, & non partem, quæ præciſe reſpondet bonis parentum, totumque eſſe ſimiliter afferendum ad partitionem. Quarè minor Gram. deciſ. 110. num. 37. circa litem in hoc regno motam obiter retuliſſe Bart. & aliorum ſententiam, quaſi illa vim in hoc Regno haberet, nulla mentione facta de ordinatione proximè relata, neque ullo ad eam adhibito reſponſo, aut interpretatione, ita vt ſuſpicio ſit memoria tũc illi excidiſſe.

Deciſio.

Ius Luſit.

Cum autem ordinatio illa duo ad id neceſſaria dicat; vnum, vt bonis parentum id lucretur alterum, vt de bonis parentum ſuſtenteretur; ex ea ordinatione argumento à contrario ſenſu colligo, ſi talis filius non ſuſtentaretur de bonis parẽtum, poſſe petere de eo lucrõ, quod ipſius labori & induſtriæ reſponderet, ſi quaſi contracta cum parentibus ſocietate bona illa de eorum conſenſu adminiſtraſſet: ſi autem ita ea adminiſtraſſet, vt commoda omnia, & damna parentibus cederent, poſſet quaſi actione negotiorum geſtorum petere competens, ſtipendium ſui laboris & induſtriæ, niſi ex gratitudine, & filiali amore gratis bona illa adminiſtraſſet. Quod ſi pecuniam, vel ſibi à parentibus cõmodatam, vel clam de eorum bonis acceptam, adminiſtraſſet; tunc damnum omne, & lucrũ ad ipſum ſolũ ſpectaret, neq; teneretur reſtituere parẽtib. niſi pecuniã ipſam, & dãnum, ſi quod, priuando eos vſu ſuæ pecuniæ, illis intuliſſet; tamẽ ſi peccaſſet clam eam accipiendo, atque inuitis parentibus illa vtendo. Si verò parentes in fraudem aliorum filiorum mutuo eam illi dediſſent, vt ditiorem illum cæteris efficerent, eaq; de cauſa lucro aliquo ex vſu illius pecuniæ ſeipſos priuaſſent; credo fratres agere poſſent aduerſus illum, vt adduceret ad partitionem quantum ſua eorum intererat, mutuo pecuniam illam non eſſe traditam; aut cogere, vt pater in tertio ſuorum bonorum in Luſitania, aut in tertio & quinto in Caſtella, intereſſe illud acciperet, perinde ac alias donationes alicui filiorum collatas.

In eadem ordinatione ſtatuitur, ſi eiuſmodi filius, qui cum altero aut vtroque parentum commoratur, & alitur de bonis eorum, labore ſuo proprio, aut quacũque alia ratione quip-

A piam lucretur, ita quod id non lucretur bonis parentum, comparare illud ſibi quoad proprietatem, nec teneri adducere id ad partitionem cum alijs fratribus.

Hinc colligo, ſi filius alicuius opificis labore proprio quicquam lucretur in domo patris ac ex tali lucro aliquid inſcio patre ad ludum, aut ad aliquid aliud retineat, non teneri id reſtituere, aut adducere poſteà ad partitionem cum alijs fratribus, præſertim ſi tantum parenti, cuius bonis ſuſtentatur, relinquat, quantum inſumit in eo alendo. Hoc vero addo, quoniam quando filius, propria habet bona vnde poſſit ſuſtentari, non tenetur parens de ſuis proprijs bonis eum ſuſtentare; ſed poteſt præbere ei alimenta de bonis ipſius filij. Quãuis autem pater, ſi plus inſumat in filij ſuſtentatione, quam ſit ea pars lucri, quam filius ei relinquit, poſſit de iuſtitiæ rigore exigere à filio de eo, quod ſubtrahit, incrementum vſque ad integram ſuſtentationem, & filius peccet, inſcio, & inuito patre, non relinquendo illi integram ſuſtentationem, quin & pater de iuſtitiæ rigore velle poſſit, vt poſt ſuam mortem reſtituat, adducatque ad partitionem cum alijs fratribus quod de integra ſuſtentatione ſubtrahit: poteſt tamen id ei remittere, raroque inuenietur pater, qui ad eam reſtitutionem aſtringere velit filium. Atque hac de cauſa regulariter in confeſſionibus iniungendum non erit tali filio, ut poſt mortem patris id fratribus reſtituat.

C Illud admonuerim, quando filius, qui cum patre commoratur, atque ab eo ſuſtentatur, plus ſuo labore, & artificio lucratur, quam ſit id, quod pater cum eo inſumit, ſi nihil ſit proteſtatus, ſed permiſerit patrem, aut matrem totum lucrum accipere, cenſeri ex gratitudine & amore filiali id condonaſſe, ac proinde neque poſſe poſtea id repetere a patre aut matre, neque exigere ab eorum hæredibus: atque ita credo in more eſſe poſitum in hoc & in aliis Regnis.

Quod ad ius Caſtellæ, & commune attinet, certè Caſtellæ ius cum Luſitano conſentire videtur, vt ſupra relatum, oſtenſumque eſt. Quamuis autem Gregorius Lopez ibidem, & alii ita legem Caſtellæ velint exponere, vt cũ D Bartoli opinione conſentiat; eam tamen, & ius commune ita intelligit Gregorius Lopez cum aliis quos refert, ut quando filius nomine, atque in commodum, & damnum patris negotiatur, totum lucrum profectitium ſit, ad ſolumque patrem pertineat, neque filius exigere poſſit ſtipendium ſui laboris, & induſtriæ: quare cùm regulariter filii, qui cum parentibus commorantur, & de eorum bonis ſuſtentantur, hoc pacto adminiſtrent bona parentum, illiſque negotientur, ſane nobiſcum conueniunt. Quòd autem in praxi locum non habeat, etiam ſtando in ſolo iure communi, eiuſmodi filium poſſe exigere poſteà ſtipendium laboris ſui & induſtriæ, ut Antonius Gomez. Nauar. & alii uolebant, probatur. Primò, quia quando illud exigere vellet, pater, aut hæredes illius, inde ſubtrahere poſſent integram illius ſuſtentationem

Ius Caſtellæ & commune.

nem toto eo tempore victus, veſtitus, habitationis, ac cæterarum rerum, quando quidem, interim dum filius habet, vnde ſuſtentetur, nõ tenetur pater tradere illa alimenta de ſuis bonis; quando filius, ita ſe gerere vult erga patrẽ, ut ſtipendium adminiſtrationis bonorum ab eo exigat, æquum etiam eſt, vt pater ſuſtentare eum non velit, niſi de ſtipendio, quod illi pro ea adminiſtratione debet, atque hanc præſumẽdum eſt fuiſſe voluntatem, quaſi habitualem patris interim dum vixit, quando ſtipendum petetur à fratribus poſt illius mortem. Secundo, quia quando filius non eſſet poteſtatus ſe non adminiſtrare ea bona gratis: cenſeretur id feciſſe ex gratitudine, & amore filiali atque adeo gratis, exigereque non poſſet ſtipendiũ. Quod ſi viuente patre id poteſtaretur, pater eum repelleret ab adminiſtratione, raroque inuenietur filius, qui id patri audeat poteſtari. Tertio, quoniam quando præſens eſt is, cuius negotiũ geritur, exiſtimareque poteſt gratis id ſibi præſtari, admittenda non eſt negotiorum geſtorũ actio, niſi is coram eo, cuius negotia gerit, proteſtetur ſe id gratis non facere: fortaſſe namq; is alius contentus nõ erit, vt negotia ſua ita gerātur; & in re propoſita, vel pater familias potius per ſe ipſum negotium, geret, quàm ſtipendium ea de cauſa ſoluat, vel vtetur ad id alio filio, aut conſanguineo. Adde, filium negotia patris gerendo dexteritatem comparare in rebus adminiſtrandis, beneficiumque proinde patris eſſe, quod adminiſtrationem illi concedat, ne otioſus ſit, & vt talem dexteritatem cõparet: ea enim ratione facilius vxorem maiori cum dote inueniet, meliuſque poſtea ſciet ſua propria bona in domo & familia propria adminiſtrare, quando fuerit ſui iuris: vnde æquũ non eſt, vt inſuper ſtipendium tanquam mercenarius aliquis à patre ea de cauſa poſtulet. His accedit, filium, ut Syluest. quæſt. 12. citata bene obſeruat, dum ſub patria eſt poteſtate, præſertim ſi ſub eodem tecto cum patre commoretur, atque ab eo ſuſtentetur, obedientiam illi debere, tum, ad alia, tum vt adminiſtret bona patris, quando fuerit ei iniunctum; quemadmodum autem non poteſt filius ſtipendium petere à patre pro alijs obſequijs ex ipſius obedientia ei impenſis; ita neque pro hoc. Accedit præterea, legem hanc omnibus vniuerſim filijs poſitam, vt quicquid bonis patris lucrẽtur, interim dum eum eo commorantur & ab eo ſuſtentantur, id totum profectitium ſit & conferendum, & lites ac iurgia inter illos tollere, qualemque omnibus eſſe; vt enim induſtria, & labor vnius, cui pater adminiſtrationẽ committit, alijs prodeſſe poteſt, ita labor, & induſtria cuiuſq; aliorum, cui idem damnari poterat, potuiſſet prodeſſe huic, aut re ipſa proderit, ſi poſtquam hic domum patris ſi egreſſus, aut aliqua de cauſa impeditus, alius bona patris in omnium commodum adminiſtret.

Illud obſeruandum eſt, ſi filius, dum cum patre commoratur, & ab eo ſuſtentatur, pecuniam, aut rem aliam infructiferam patris, vt triticum vinum, &c. ſuo nomine, atque in ſuum damnum & commodum, & non patris, adminiſtret, ut ſi clam id accepit à patre, aut pater id mutuo ei dedit; tunc lucrum totum, ſicut & damnum, ad filium pertinere, non ſolum ſtando in ſolo iure communi, ſed etiam in iure Luſitano & Caſtellæ, tenerique ſolum reſtituere patri, quod ab eo ita accepit, & ſi quod damnũ illi ex priuatione iniuſta vſus taliũ rerũ ſubſecutum ſit: aut ſi in fraudem aliorum filiorum pater ea bona filio mutuo dedit, teneri fratribus reſtituere quantum ſua illorum interrerat talia bona non eſſe mutuo ei data; aut patrem teneri accipere æſtimationem intereſſe illius in portione, de qua liberè poterat diſponere, vt ſupra de ijs, quæ filius, qui de patris bonis non aleretur, ſimili modo lucraretur, hæc omnia dicta ſunt. Ratio autem eſt, quoniam in hoc euentu filius non adminiſtrat eiuſmodi bona, ut bona patris, neque ullo modo periculo patris, ſed ſuo ſolum periculo: quemadmodum autem periculum ad ipſum ſolum ſpectat, ita dẽt ſpectare cõmodũ. Ordinatio uero Luſitana loquitur, quando filius, qui cum patre commoratur, & bonis illius ſuſtentatur, adminiſtrat bona patris, ex præſcripto & voluntate patris, ac proinde vt bona patris, ita ut ſi aliquod damnum contingat, cedat patri, vt fieri ordinarie ſolet.

Vtrum autem pater, tam de iure communi, quam Luſitano, facere poſſit remuneratoriam donationem filio, qui ſua induſtria & labore adminiſtrando bona patris multa illi eſt lucratus, aut qui in domo patris ſuo opificio multa illa acquiſiuit, ita vt eiuſmodi filius præcipuã habeat talem donationem, neque eam ad partitionem adducere teneatur cum alijs fratribus, dicetur inferius diſputatione. 244. cum examinabimus, quas donationes parentum teneatur filius adducere ad partitionem.

DISPVTATIO CCXXXV.

De impenſa funeris, deductione æris alieni, alimentis familiæ, atque patronibus alijs, quæ non ſunt bonorum defuncti inter ipſius deſcendentes.

VT ad bonorum partitionem accedamus, defuncto aliquo, aperiri debet ipſius teſtamentum, ſi id condidit, ut ex eo intelligatur, ubi ſepeliendus ſit, & quid in ipſius funere, & exequijs, ultra id, quod proximè ſubiungã, fieri uelit, & num aliquos ſui teſtamenti executores relinquat.

Vniuerſim autem, ſiue defunctus ſolutus ſit, ſiue coniugatus, qui alterum coniugem ſuperſtitem relinquat, & ſiue teſtatus, ſiue inteſtatus è vita diſcedat, primũ, quod ex toto ſuo patrimonio, ac bonis deducendum eſt, impenſa eſt funeris. Nomine autem huius impenſæ intelligo, quod pro ipſius qualitate & diuitijs, pro numero filiorum, pro quantitate debitorum, quæ relinquit, & pro alijs omnibus circũſtantijs concurrentibus, recta ratio præſcripſerit faciendum, conſuetumquo fuerit expendi, in lugubribus familiæ veſtibus, cereis, foſſione, ac aptatione ſepulchri, in aſportatione corporis ex loco valde diſtanti) ſi tamen recta ratio poſtularet, vt inde aſportaretur) officijs, ſacrificijs, oblationibus atque his ſimilibus fieri aſſuetis

Funeris impenſa.

ſuetis vſque ad corpus completè humatum. Quòd ſi veſperi ſepeliatur comprehendi etiam ſacrum, & oblationes ſequentis diei, cæteroſque ſumptus ad id fieri conſuetus. Porrò de iure communi hæc tota funeris impenſa cum ære alieno defuncti computatur, atque adeò de bonis, quę defunctus reliquit, vnà cũ ære alieno eſt ante omnia detrahenda, & reliquum diuidendum eſt in legitimas deſcendentium, aut aſcendentium, & in id, de quo liberè teſtari potuit defunctus, neque in hoc Luſitanię Regno ſumere tenetur defunctus eam impenſam in tertio ſuorum bonorum. Hæc colligitur apertè ex l.1.§ vlt. ff ad l.falcid. ex l.vlt. §.in computatione. C de iure delib. ex l.ſi quis ſepulchris. §.penult. & vlt. & l.at ſi quis. ff.de religioſ.& ſumpt.funer. ex l. 12.tit. 13. part. 1. & ex alijs iuribus, quæ Greg.Lopez ibi, Ant.Gom.ad l. 30.Taur. & Couar. e Raynaldus de teſt.c.3. nu.2.citant, concorſque eſt communis Doctorum ſententia.

Conſentit in his Grama. deciſ. 308.nu.1. 2.& 5.tametſi veſtes lugubres familiæ de tertio bonorum defuncti dicat deducendas. Cui non conſentio, ſi ſermo ſit de veſtibus diei funeris moderatis attenta qualitate defuncti, vt iura citata ſatis conſentiunt, & doctores communiter affirmant. Id quod confirmari poteſt, quoniam eiuſmodi veſtes non ſolùm ad defuncti, ſed ẽt ad hęredũ, ac filiorũ honorem ſpectant. Fingea utem defunctum nihil de eiuſmodi veſtibus diſpoſuiſſe in ſuo teſtamento, certè eiuſmodi moderatæ veſtes inter legata defuncti cõnumerari non debent, & ideò non eſt quòd in tertio defuncti computentur, ſed vel omittendæ erunt, quod nullus dicet, vel de bonis communibus defuncti ſunt ante omnia extrahendæ, vt doctores communiter affirmant, iuraque citata ſonãt, vel filij & hæredes ingratitudinem & obſequium patris, atque in proprium ipſorum honorem de portionibus, quę ipſos contingunt, facere eas debent, quod rigidum ipſis eſſet minuſque cum iuribus citatis & communi doctorum ſententia conſentiens.

Imò verò illud addendum eſt, eiuſmodi impenſam totam explicatam creditoribus, ærique alieno eſſe præferendam, vt conſtat ex l.penul. ff.de religioſ. & ſumptib. funer. etiam ſi creditores expreſſas habeant hypothecas. vt Greg Lopez & Ant.Gom.locis citatis, alijſque doctores, quos referunt, affirmãt. Nefas item omnino eſt creditoribus, propter defuncti debita, ſepulturam corporis illius aut exequias impedire, inciduntque in pœnas grauiſsimas, ſi id attentent, vt in calce diſput.214 oſtenſum eſt. Prohibitum etiam illis eſt, intra nouem dies à morte defuncti, moleſtare hæredes aut conſanguineos ob debita defuncti illaque ab illis in iudicio exigere, vt ibidem, & in principio diſput.216. dictum eſt.

In foro tamen conſcientię, ſi defunctus ante mortem ſciret bona ipſius non ſufficere ad eiuſmodi totam funeris impenſam explicatam, & ad ſatisfaciendum creditoribus, arbitror præcipere teneretur, vt de impenſa corpori & animæ ipſius, alioquin debita, quantum fieri poſsit detrahęretur, vt debita ſoluantur, & quantum creditores velle arbitrabitur: ita tamen, vt corpus ſine luminaribus aliquibus & comitatu crucis & ſacerdotũ non deferatur ad tumulum: aliterque exiſtimo abſolui illum non poſſe: ad idemque tenerentur hęredes, aut executores teſtamenti, eſto defunctus id non pręcepiſſet: neque enim æquitas patitur, vt vltra ſumptus, qui habita ratione perſonæ & circunſtantiarum concurrentiũ omnino excuſari non poſsũt, & quos Chriſtiana caritas exigit vt creditores, etiam cum ipſorum iactura, patiantur, maiores alij fiant in ſepultura debitoris, quã do bona ipſius debitis ſoluendis non ſufficiunt, inuitique ſunt creditores. Neque vllũ dedecus defuncto, eſt quin potiùs honor, cũ aliorum ædificatione coniunctus, vt de ſumptibus corpori & animæ ipſius alioquin debitis, id omne, quod aliquo modo excuſari poſſit, minuat, vt debita ſoluat, & creditoribus ſatisfaciat.

Ex dictis de funeris impenſa intelliges id, quod dici conſueuit, nempe legata pro anima defuncti detrahẽda eſſe de tertio, de quo liberè poteſt diſponere, quando aſcendentes aut etiam deſcendentes in hoc Luſitaniæ regno habet, intelligendum eſſe, tum de legatis, quæ teſtator fieri iuſsit poſt corpus completè humatum, tum etiam de ijs, quæ in funere fieri præcepit vltra ea, quæ explicata ſunt.

In hoc eodem regno, conſentaneè ad ius commune & ad æquitatem, vſu & conſuetudine receptum eſt, vt impenſa funeris vnius coniugis, quando alter ſuperſtes manet, extrahatur de bonis communibus vtriuſque cõiugis, quando matrimonium contractu medietatis bonorum celebratum eſt, & de lucris communibus, quando celebratum eſt cõtractu arrharũ & dotis. Societatis enim prioris contractus, communioque illa bonorum ita ut inde educantur expenſæ vtrique coniugùm neceſſarię intelligitur etiam quoad expenſas funeris, quouſque corpus integrè tumuletur. In poſteriori vero contractu, ſocietas, & communio in lucris idem etiam poſtulant, quando bona ſunt ſuperlucrata, ſolumque quod ſuperfuerit ex is facta funeris expenſa eius, qui prior obierit diuidendum eſt inter ſuperſtitem & hæredes defuncti. Quando autem non ſunt bona ſuperlucrata, dos cenſetur data pro alimentis uxoris expenſis cum ea faciendis quouſque corpus tumuletur, ſi ipſa prior moriatur. Si verò vir præmoriatur, uxor accipit integram dotem, & reliqua quæ ad ipſam ſpectanr, totumque bonorum decrementum ad virum, hæredeſque illius ſpectat.

In regno autem Caſtellæ. l. 30. Tauri, quæ eſt.13.titul.6. lib.5. nouæ collect. ſancitum eſt, vt funeris impenſa ordinaria, vnà cum cæteris legatis, deducantur de ſolo quinto, non vero de toto aceruo bonorum defuncti, etiam ſi teſtator contrarium pręcipuat

Cùm

A Cum autem quintum bonorum defuncti ſolū in eo Regno habeat locum, quando defunctus deſcendentes relinquit, dubium eſt, verum quādo aſcendentes ſuccedunt, eiuſmodi impēſa deducenda ſit vnà cū cæteris legatis de tertio bonorum, an de omnibus defuncti bonis, iuxta diſpoſitionem iuris communis. Couar. cap. Raynaldus citat. §. 3. num. 2. cenſet, extrahendam eſſe de tertio. Placet tamen opinio Ant. Gom l. 30. citata extrahendam eſſe de omnib. bonis defuncti. Ratio eſt, tum quia lege illa ſolum fit exceptio à iure communi, quādo defunctus de ſolo quinto poteſt libere diſponere, atque adeò quando relinquit deſcendētes: quarè in reliquis ſtandum eſt iure communi. Tum etiam, quoniam legitimæ deſcendentium magis fauorabilis ſunt, quàm aſcendentium: B eo quod parentes debeant filijs theſaurizare, nō vero, è contrario filij parentibus; eaque de cauſa, ne deſcendentium legitimæ minuerentur, id in eo Regno ſtatutum ſit Iuxta eam autem legem, quando vnus, coniugatorum è vita diſcedit altero ſuperſtite, eiuſmodi impenſa ordinaria funeris non extrahitur de communibus lucris vtriuſque coniugis, præſertim ſi deſcendentes habeant, ſed de ſolo quinto bonorum, quæ ad defunctū ſpectant. Et de ſola portione bonorum, quæ defunctum contingit, quando liberos non relinquit. Conſuetudinem vero quo ad hoc ſecundum cum ab eo Regno diſſem, ignoro.

Sepulto defuncto, tranſactiſque nouem diebus conceſſis hæredibus & conſanguineis ad luctum, aut etiam intrà illos, ſi ipſis ita placuerit, confici incipit inuētarium, ſi neceſſe ſit, aut C placuerit illud conficere: atque minoribus conſtituuntur tutores, aut curatores, ſi pater ſit, qui eſt defunctus.

Ius Luſit. Quando autem, vno coniugum ſuperſtite, alter è uita diſceſſit, familia) niſi ſuperſtes coniux in mora ſit tradēdi partitionem) ali in hoc Luſitaniæ Regno conſueuit de communibus bonis, quouſque partitiones finiuntur, & coniux ſuperſtes ſuam accipit partem, de qua viuat atq; ſuſtētet, quos ad ſe ſuſtentare ſpectat. Tametſi de communib. familiis ſtatim, vel temporis progreſſu, etiam antequam partitio incipiat, aut fiuiatur, ſoleat diſponi prout expedire iudicatur, vt ſumptus minuantur.

De iure eiuſdem Regni, quando matrimonium contractu medietatis fuit celebratum, ſi D vir præmoriatur; vxor manet in poſſeſſione bonorum omnium vtrique communium tanquā familiæ caput, atque ab ea hæredes mariti accipere debent partitionem bonorū: ſicut ſi vxor præmoriatur, maritus manet in poſſeſſione eorundem bonorum tanquam familiæ caput, ab eoque hæredes vxoris accipere debent partitionem. Eorum autem bonorū, quæ præcipua ad eorum alterum ſpectant, quia videlicet vinculata ſunt, aut alia ratione, non manet in poſſeſſione ſupe. ſtes, ſi ad alterū ſpectent. Excipitur, niſi aliqua melioramenta in aliquo eorum bonorum ſint communia utrique, aut partem pretij alicuius eorum obtinere debeat coniux ſuperſtes: nam retinet poſſeſſionem illius. Præterea, ſi bona aliqua eiuſmodi obA ligata ei ſint, autoritate eius, ad quem dominium eorum ſpectat, poſſeſſionem etiam eorum retinet Hæc omnia habentur lib. 4. Ordin. tit. 7. §. 1. & 2.

Ius cōmune & Caſtellæ. De iure communi (in quo ſolum inuenitur contractus arrharum & dotis) atque in Regno Caſtellæ, ſi uxor ſuperuiuat, hęredes uiri manent tanquā familiæ caput, ut ab ipſis uxor accipere debeat dotem, & cætera quæ ad eam ſpectant: interim tamen, dum non ſoluuntur, manet in domo, in qua erat cū uiro, unà cum omnibus intrà ipſam repertis. Idem eſt in hoc Ius Luſit. regno, ueruntamen manet in poſſeſſione bonorum communium qualia ſunt omnia ſuperlucrata, ut habetur titul. 7. citato. §. 4. Aliquando vero in contractu matrimonij in pactū in hoc B regno deducitur, ut ſi uir præmoriatur, uxor maneat in poſſeſſione bonorū tanquam caput familiæ, & ut ab ea hæredes uiri accipiant partitionem: atque in eo euentu ſeruandum eſt, quod in pactum fuerit deductum. Cæterum de his omnibus, & quo nā pacto diuiſio bonorū fieri debeat inter coniugem ſuperſtitem, & hæredes defuncti, dicetur copioſe, cum de contractu ſocietatis ſermo fuerit.

Si capitale uxoris, quæ arrharum & dotis contractu matrimonium celebrauit, excipias (nam hoc ante omnia alia viri debita eſt regulariter extrahendum, ut ſuo loco dicetur) illud uniuerſim in omni partitione bonorum eſt dicendum. Ante omnia extrahendum eſſe totum ęs alienum; in eo comprehendendo ſtipendia ſeruorum uſque ad mortem teſtatoris: id enim C ad communia bona diuidenda nō ſpectat. Præterea extrahenda ſunt impenſa ordinaria funeris, eo modo, quo explicatum eſt. Inſuper extrahi debent, quæ in inſinuatione teſtamenti, in inuentario conficiendo, & in hæreditate, ſeu bonis conſeruandis fuerunt neceſſaria inſumi, & his ſimilia, vt l. vlt. § in computatione. C. de iure deliberandi habetur; nec non quæ in familiæ ſumptibus uſq; ad partitionem, pacto quo explicatum eſt, fuerit inſumptum; & tunc ad partitionem eſt accedendum.

Quando autem nec deſcendentes nec aſcendentes defuncti ſunt, nulla eſt difficultas circa modum, quo bona inter hæredes diuidenda ſint, ſiue teſtatus, ſiue inteſtatus defunctus diſceſſerit. Modica etiam eſt, quando ſolum ſunt D aſcendētes, quoniam de ſolo tertio diſponere potuit defunctus, tam in hoc, quàm in Caſtellæ regno, indeque detrahenda ſunt legata omnia tam pia, quam non pia, defuncti: reliquum verò inter proximiores aſcendentes in gradu eſt diuidendum: neque quæ in uita à defuncto ſunt ritè donata, adducenda ſunt ad partitionem, etiam ſi alicui aſcendentium donata ſint. Denique ſi quę difficultas circa eiuſmodi partitionem e plicāda foret, intelligetur ex ijs, quæ de partitione bonorum defuncti circa deſcendentes dicenda ſunt. Quare nō eſt quod de hac re plura hoc loco addamus.

DISPVTATIO CCXXXVI.

De partitione bonorum inter deſcendentes, & qualiter tertium defuncti in Luſitania, & tertium & quintum in Caſtella, ſint accipienda.

SI defunctus deſcendentes legitimos relinquat, ſumẽda ſunt bona oĩa quę ad ipſum ſpectant, (facta prius diuiſione cũ coniuge ſuperſtite, ſi eum ſuperſtitem relinquat) atque inde detrahenda in primis ſunt ea omnia, quæ diſputatione præcedente explicatum eſt extahi debere

Ius Luſit. Deinde vero, ſi is defunctus teſtatus diſceſſit, reliquus bonorum aceruus diuidendus in hoc regno eſt in tres partes. Atque ex vna earum, de qua liberè teſtator potuit diſponere, extrahenda ſoluendaque ſunt legata omnia defuncti, tam pia quam non pia. Si quid vero ſuperfuerit, atque in eo vel deſcendentium aliquem, vel quempiam extraneum hęredem inſtituit (quamuis comparatione deſcendentis, cui legitima etiam debetur, rationem prælegati habeat, vt diſ 204. dictum eſt) illi eſt tribuẽdum. ſi autem de illo non diſpoſuit, cedit reliquis duabus bonorum partibus, vt vnà cum eis inter deſcendentes diuidatur. Quòd ſi legata omnia tertium illud excedant inualida ſunt quoad incrementum, vtpote inofficioſa, deſcendentium legitimas contingentia, ac minuẽtia Quare a ſingulis legatis pro rata incrementum illud eſt minuendum: niſi defunctus ſtatuerit, vt quędam illorum, poſt alia integrè impleta, mandarentur executioni: nam tunc, ſi nihil de tertio ſuperfuerit illis alijs impletis, inualida ſunt poſteriora legata: ſi vero ſuperfuerit, diuidendum prorata erit inter ea, niſi illorum quædam ſtatuerit præferri alijs: ſemper namque, quod de tertio bonorum ſuperfuerit, inſumendum prius eſt in legatis, quæ teſtator preferri voluit. Quando autem defunctus inteſtatus diſceſſit, de toto aceruo bonorum facienda ſunt omnia, quæ ęquitas poſtulat, ut & pro defuncti anima atque in honorem illius fiant: reliquum vero inter hæredes eſt ęqualiter diuidendum.

Ius Caſtel. Quod de tertio in hoc Luſitanię regno dictum eſt, eſt ſimiliter intelligendum de quinto in regno Caſtellæ: de quo ſolo parens, quãdo liberos relinquit, poteſt diſponere in eo regno ad quæcunque voluerit, vt diſp. 158 dictũ eſt. Præter quintum, poteſt etiam parens diſponere de tertio in eo regno, ſed inter ſolos deſcẽdentes, eſto nepotes aut pronepotes ſint, & eſto illis portio legitima debita non ſit, ſi eorum patres, aut aui adhuc uiuant, ut eadem diſputatione dictum eſt: ubi ſubiecimus, quæ grauamina & uincula poſſint tertio & quinto imponere. Diſput etiam 204. multa de hoc tertio & quinto dicta ſunt, nec non de tertio in hoc Luſitaniæ regno, tam circa deſcendentes, quàm circa aſcendentes, & extraneos, & de tertio in regno Caſtellæ comparatione aſcendentium: quę omnia non paruo onere hoc loco nos leuant.

Illud obſerua, quamuis quoad legitimas deſcendentium in regno Caſtellæ parum referat, ſiue quintum extrahatur de bonis defuncti ante tertium, ſiue poſt tertium; multum tamen referre quoad quantitatem ipſam quinti, vt de illo diſponere poſſit teſtator pro anima ſua, ad quæcunque alia uoluerit, uel, ſi quendam filiorum melioret in tertio, & alium in quinto. Et enim, ſi bona defuncti in quindecim partes diuidas, defunctuſque habeat quindecim millia aureorum, ſiue prius extrahas quintum, hoc eſt, tria millia aureorum, & poſteà ex duodecim remanẽtibus extrahas tertium, id eſt, quatuor millia aureorum, ſiue prius extrahas tertium, hoc eſt, quinque millia aureorum, & poſteà, ex decem millibus remanentibus, extrahas quintum, id eſt duo millia aureorum, ſemper extrahis ſeptem in tertium & quintum, & remanent octo in portiones legitimas omnino debitas deſcendentibus. Veruntamen, ſi ante tertium extrahatur quintum, continet tria millia aureorum, & tertium quatuor: ſi uero poſt tertium extrahatur quintum, cõtinet duo millia, & tertium quinque millia. Porrò extrahendum eſſe quintum ante tertium, quamuis ſatis ex ſe erat perſpicuum, eò quod ſiue in tertio uellet meliorare deſcendentes, ſiue non, ſemper integrum quintum ei concedebatur, ut diſponere de eo poſſet pro anima ſua, aut ad quęcunque uellet; ſancitum tamen eſt in Regno Caſtellę l. ducentiſima decima quarta ſtyli, ut quintũ priori locò extrahatur, idqꝫ refertur in calce titul. 6. lib. 5. nouæ collect.

Tertiũ & quintum, quo modo extrahẽda.

Dubium tamen eſt, an tertium in Luſitania, & tertium & quintum in Caſtella, intelligenda ſint de bonis tantum, quæ reperta fuerint defuncti, tempore mortis, computando in eis ea etiam quæ illi debentur, excludẽdoque ſi quid dedit filiabus in dotem, aut donauit filijs ad nuptias, eò quod nihil horum ſit iam defuncti tempore mortis; an verò in aceruo bonorum, de quo eiuſmodi portiones ſunt extrahendæ, computanda ſint nõ ſolum bona defuncti, ſed etiam vniuerſim ea, quæ deſcendentes adducere tenentur ad partitionem, ſi cum cæteris portionem habere velint in bonis defuncti; aut eſto non velint, vt videatur, an, quod ipſi in uita defuncti acceperunt, inofficioſum cæteris ſit, portioneſque legitimas ipſis debitas minuat.

Dicendumque eſt, extrahendas eſſe ſolum de bonis, quę reperta fuerint eſſe defuncti tempore mortis: quoniam ea ſola dicuntur patrimonium, hæreditas, & bona illius: nõ uero de dotibus, & donationib. validi. ab ipſo in vita collatis: quoniam dominium horum bonorum in alios eſt iam trãſlatum, neque tempore mortis ad ipſum ſpectat, vt de illis, aut parte eorũ, diſponere iam tunc poſſit. Præter iura communia, quæ adhoc probandum citat Grama deciſ. 318. num. 10. ita colligitur apertè ex l. 23. & l. 25. Taur. quæ ſunt. 7. & 9 titul. 6. lib. 5. nouæ collectio. Ait vere idẽ Grama. deciſ. 33. prę uia conſultatione iuſſu regis facta, conſtitutum, cõfirmatumque idem à Rege in hoc Luſitaniæ Regno fuiſſe, lataſque poſteà fuiſſe multas ea de re ſententias.

Hinc infero, ſi pater, qui nouem millia aureorum

nata ſunt alijs, vt iudicetur, quæ inofficioſe donata, aut relicta aliis ſint, & quid defunctus in tertio ſuorum bonorum in Luſitania, & in quinto, aut etiam tertio, accipere debeat in regno Caſtellæ: id quod iura citato etiã probant & affirmant Ant. Gom. nu. cit. & doctores alij quos citat.

Nonnulla obſerua. Primũ eſt, ſi priori illi filię ſolum eſſent dati in dotem quatuor mille quingenti aurei, temporeque mortis patris remanerent tres mille quingenti, & pater de tertio ſuo modo explicato diſpoſuiſſet; tũc adimplenda eſſent legata, tã pro anima, quã reliqua ex quingentis aureis ſui tertij, de quibus ſolis potuit diſponere; filiabus retinentibus ſuas integras dotes, & filio ſuam dumtaxat retinente legitimam portionem.

Secundũ eſt, in eodẽ exemplo, ſi eo tẽpore, quo dedit priori filiæ quinque mille aureos in dotẽ, & poſteriori quatuor, habebat duodecim mille aureos: poſtea vero adeo imminuta ſint bona ipſius, vt tempore mortis ſolum reliquerit mille aureos, aut ſolos quingentos, vel etiam minus, eodem modo filias illas ſe poſſe tueri aduerſus fratrem. Imo vero, ſi filijs maſculis datum aut promiſſum id eſſet ad nuptias poſſent ſe eodem modo tueri aduerſus alios fratres, aut ſorores. Ratio eſt, quoniam in fauorem matrimonij de iure Luſitano lib 4. ord. tit. 77. §. 4. ſancitum eſt, vt filius aut filia, cui id datum aut promiſſum eſt, eligere poſſit valorẽ bonorũ patris aut matris, vel tempore quo datum, aut promiſſum eſt, vel tempore mortis patris aut matris, vt accipere id poſſet in ſuam legitimam portionem, & in eo tertij bonorum patris, aut matris, de quibus poterant tunc diſponere, prout talis filius, aut filia maluerit, ad effectum vt, quod ipſi datum, vel promiſſum eſt, non cenſeatur inofficioſum alijs fratribus & ſororibus. Secus autem res habet in alijs, quæ à parentibus dantur, aut promittuntur filijs, etiam ſi id ſit in patrimonium ad ſacros ordines ſuſpiciendos, aut ſi filiabus dentur ad ingrediendam religionem. Idem omnino ſancitum eſt in Regno Caſtellę quoad legitimas, & tertium & quintum, de quibus diſponere poſſunt parentes in eo Regno; habentque ſimiliter hactenus dicta vim in eo Regno circa tertium & quintum, ſicut in hoc circa tertium, vt patet ex l. 29. Tauri, quæ eſt 3. titu. 8 lib 5. nouæ collect. iunctis. l. 17. 22. & 23. Tau. quæ ſunt 1. 6. & 7. titul 6. lib. 5. eiuſdem collect. Hęc omnia ſicut dilucidiora ex dicendis fient, ſic, etiã non modicam lucem illis intelligendis afferent, onereque in illis explicandis nos leuabunt.

DISPVTATIO CCXXXVII.

Collatio quid, quorum bonorum eſſe debeat, & comparatione quorum ſucceſſorum.

Collationis definitio.

COllationem vt de ea nunc eſt ſermo, in hunc modum poſſumus definire. Eſt allatio in communem bonorum parentis defuncti aceruum, ex quo legitima debetur, eo-

A rum profectitiorum, bonorum, quæ afferentis affecta erant, ut cum alijs, tanquam hæres in eo ſuccedat.

Pro explicatione huius definitionis totiuſque materiæ, atque vt varia iura intelligantur, obſeruandum eſt. Collationem ſolum habere locum comparatione bonorum aſcẽdentis, ex quibus legitima portio ei debetur, qui ad collationẽ aliquid afferre debet. Quõdam autem, vt patet l. 1. & ſequentibus. ff. de collationibus ſtatutum erat, vt ſoli filij emancipati, ſi legitimam habere vellent in bonis parentis ab inteſtato defuncti, afferrent ad cõem aceruũ, quę à parente, dum viueret, in ipſos erãt profecta, ſiue in dotẽ, ſiue in donatione propter nuptias, ſiue aliqua alia rõne, vt vna cũ reliquo aceruo

B inter ipſos, & liberos non emancipatos diuideretur, atque ita ſeruaretur æqualitas. Quarè tunc collatio ſolum habebat locum in liberis emancipatis, & quando parens ab inteſtato diſcederet. Poſtea vero ſtatutum fuit, vt omnes vniuerſim liberi afferre tenerentur, quę profecta in ipſos eſſent à parente, ſiue maſculo ſiue fęmina, cui ab inteſtato ſuccedere vellent, ut patet. l. ut à liberis, & ſequen. C de collation. Quando autem parens teſtatus diſcedebat, non tenebantur afferre ad communem aceruum, quæ ab eo parente in ipſos erant profecta, ipſorumque effecta: quoniam cenſebatur parens velle, vt id vltra ſuam legitimam portionem haberent. Quod ſi inofficioſum id alijs fratribus erat, quia minuebat legitimas ipſis in omnibus vniuerſim bonis parentis debitas, com-

C putatis ijs cum aceruo, quem tempore mortis relinquebat, quæ in eos profecta erant, atque ipſorũ erant effecta, eo modo quo diſput. præcedente exemplis explicatum eſt; tunc cogebãtur id reſarcire, quouſque vnicuique liberorũ integræ portiones legitimæ relinquerẽtur. Nouiſſime vero iure authenticorum, vt patet authent, ex teſtamento. C. de collationibus, & plenius in auth. de triẽt. & ſemiſ. §. illud quoq; ſãcitum fuit vt eſto parens teſtatus diſcederet, niſi expreſſe ſignificaret velle, vt aliquis liberorũ nõ conferret, quæ in ipſum eſſent profecta, ſed haberet illa præcipua, tenerentur omnes, ſi portionem cum alijs habere vellent, afferre ea omnia ad communem aceruum, quæ ſi is parens inteſtatus diceſſiſſet, ad eum forent

Conferre qui teneantur.

D afferenda.

In definitione collationis dictum eſt; eſt allatio in communem bonorum parentis defuncti aceruum: quoniam collatio ſolum eſt liberorum ad communia bona à parente relicta, ut probant tex. in l vt à liberis. C. de collat. & alia iura, affirmãtque communis Doctorum ſententia, quam referunt & ſequũtur Gregor Lopez ad. l. 2. titul. 15. p. 6. gl. pen. & Ant. Gom. ad l. 29. Tauri nu. 9. atq; 31. Nomine autem parentis, intellige, etiam per arrogationem & adoptionem, quando filio adoptiuo legitima portio in eius bonis debetur, iuxta ea quæ ſupra, cum de adoptione habitus eſt ſermo, dicta ſunt. Talis enim filius, ſi ab inteſtato, aut ex teſtamento ſuccedere debet cũ alijs naturalibus, aut adoptiuis liberis in bonis parentis adoptiui, conferre in communem aceruum

uum tenetur, quę ex illo profecta in eum ſunt. A Ita Ant. Gom. nu. 6. citato cum Bart. & alijs, iuxta. l. 1. §. is quoque. ff. de collatione bonorum, & l. 2. ff. de collat. dotis. Filij etiam illegitimi, & legitimati, in euentibus, in quibus ſuis locis explicatum eſt deberi eis legitimas in bonis parentum, tenentur etiam conferre.

Collatio habet locum inter ſolos deſcẽdẽtes, quibus debetur legitima.

Additum eſt in definitione; ex quo legitima debetur: quoniam, vt coferre quis teneatur in aceruum bonorum defuncti, non ſatis eſt eum deſcendentem eſſe defuncti, ſed etiam requiritur, vt ex eo aceruo legitima portio ei debeatur. Vnde ſi, vna cum filio inſtituto in ſua legitima portione, nepos ex eodem filio inſtituatur in omnib. aliis bonis aui, mortuo auo, locum non habet collatio; quia tali nepoti nõ B debetur legitima in bonis aui. Si item inſtituto filio in ſua legitima portione, duo nepotes ex illo inſtituuntur in reliquis bonis, locum non habet collatio: ſed ſi quid in dotem aut ad nuptias datum eſſet ab auo vni nepotum, non tenetur illud conferre, vt una cum incremento bonorum aui, quæ detracta integra legitima patris reperirentur, diuidẽda eſſent inter vtrũq; nepotẽ iuxta teſtamentum aui, talis etiam dos, aut donatio propter non diuideretur inter vtrumque, ſed eam præcipuam & integram retinere deberet is nepos, cui ab auo in vita eſſet donata. Si item pater inſtitueret filium in ſua legitima portione, & vna cum eo patrem ſuum, auum talis nepotis, inſtitueret in reliquis omnibus ſuis bonis, locum non ha C beret collatio: quoniam exiſtente deſcendente teſtatoris, nulla portio legitima deberetur aſcendenti. Quarè ſi teſtator dediſſet filio ad nuptias quinque mille aureos, aut filiæ in dotem, tunc integros illos ſibi retineret, & ex bonis, quæ teſtatoris tempore mortis reperientur, acciperet integram ſuam legitimam, hoc eſt, duas partes, & in regno Caſtellę quatuor: auus uero acciperet reliquum, indeque teneretur ſoluere legata teſtatoris. Idem eſt, ſi cum filio inſtituatur collateralis aliquis defuncti, aut alius magis extraneus, vt colligitur ex l. vlt. §. ſi autem. C. communia vtriuſque iudi. ex l. 2. tit. 15. part. 6. Atque hæc omnia ita cũ Bald. Paulo Caſtrenſi, Alex. & alijs tradit Ant. Gom. loco citato nu. 7. corol. 10. & in calce. nu 9. tametſi nõ D tot exemplis rem hanc illuſtret.

E contra vero, ſi mortuo patre ante auum paternum, aut mortua matre ante auum maternum, nepos ſuccedere debeat auo per ſtipitem una cum patruis, aut cum alijs nepotibus; ſane cum eiuſmodi nepoti debeatur portio legitima in bonis aui, dubium non eſt, ſi hæres eſſe velit tali auo, teneri conferre, tum quod pater aut mater acceperunt, & conferre tenerentur, ſi viuerent, hæredeſque eſſe vellent, tum etiam quod ipſe ab eodem auo poſt mortem talis patris aut matris ſimiliter accipiſſet; imo quod ante mortẽ patris accipiſſet immediatè ab auo, ſi patris intuitu eſſet ei collatum; ſecus ſi intuitu ipſius nepotis, vt Ant. Gom ad l. 29. Tauri. num. vlt. rectè affirmat, conſentiuntque ordinationes Luſitanæ lib. 4. tit. 79. in fine. Primum horum habetur, l. ſi nepotes. ff. de collat. bonor. & A multo copioſius. l. illam. C. de collationibus affirmatque Ant. Gom. l. 29. Taur. num. 6. corol. 8. Secundum vero aſſeuerat idem autor. num. 7. ſequenti cum multis alijs quos refert, argumẽto. l. quoniam nouella. C. de inoffic. teſt. & l. vt à liberis. C. de collat. conſentiuntque apertè ordinationes Luſitanæ lib. 4. tit. 79. in prin. Quo loco obſerua, ſi ſoli nepotes, ex eodem patre aut matre defunctis, ſuccedant auo, teneri ſolum conferre hoc ſecundum, non vero primum.

Aſcendentes deſcendentibus ſuccedentes nõ conferunt.

Quando aſcendentes pares in gradu ſuccedunt deſcendentibus, qui liberis carent, licèt in bonis talium deſcendentium portio legitima eis debeatur, locum tamen non habet collatio; ſiue ipſi ſoli ſuccedãt, ſiue ſimul cum collatera B li defuncti, aut alio extraneo, quem defunctus in reliquis ſuis bonis, præter legitimas aſcendentium. ſimul cum eis hæredem inſtitueret. Ita Greg. Lop. l. 2. tit. 15. p. 6. & Anto. Gom. loco citato cum Bart. & communi doctorum ſententia, quam referunt. Ratio eſt, quoniam iura ſolum reperiuntur inſtituiſſe collationem in liberis comparatione aſcendentium, & propter rationes alias egregias, quas Ant. Gom. ibidem proſequitur. Neque ergo eiuſmodi parentes afferre tenerentur ad collationem, quæ à defuncto donata ipſis eſſent in vita, neque item alij, qui cum ipſis eſſent inſtituti afferre tenerentur ſimiliter ipſius donata. Si tamen parentum legitimis inofficioſæ eſſent donationes alijs factæ, vt quia eſſent exceſſiuę pro ratione eius C qui illius efficit, ac circunſtantiarum concurrentium, & exceſſus, unà cum eo, in quo extraneum hæredem ſimul inſtituit, contingeret legitimus parentibus debitas, tunc locum non haberet talis inſtitutio, quo ad quantitatem ſolum, quæ parentum legitimas contingeret, vt rectè affirmat gl. in authentico de immenſ. donat. §. 1.

Deinde additum in definitione eſt, eorum profectitiorum bonorum, quæ afferentis effecta erant. Horum primum, idcirco eſt appoſitum: quoniam ſola profectitia bona ſunt conferenda: Caſtrenſe namque peculium & quaſi caſtrenſe, eum pleno iure ad filium pertineant non conferuntur, vt habetur. l. 1. §. nec caſtrẽſe ff. de collatione bonorum. Hodie etiam, vna cũ caſtrenſi & quaſi caſtrenſi, aduentitium quoad D proprietatem confertur: quia ad filium etiam ſpectat, vt ſancitum eſt. l. vlt. C. de collationib. & l. 5. tit. 15. part. 6. Vnde neque vſumfructum bonorum aduentitiorum, in euentibus in quibus ad filium ſpectat, aut tacitè vel expreſſe à patre ei condonatur aut relinquitur, non tenetur filius cõferre: quia ad filium pleno iure ſpectat, & inter aduẽtitia bona computatur. Neq; tenetur pater in Luſitania accipere illud in ſuũ tertium, aut in Caſtella in tertium & quintũ, vt diſp. 8. copioſè eſt explicatum.

Obiectio.

Quod ſi aduerſus hanc doctrinam obijcias, data filijs à parentibus ad bellum, vel ad ſumptus in palatio Regis, teneri filium coniugatũ de iure Luſitano conferre, & non coniugatum conferre teneri, quę inde ei ſuperfuerunt, vt diſputatione. 230. explicatum eſt. Reſpondendũ eſt, bona illa, quatenus conferei præcipiuntur,

inter

inter profectitia computari in Luſitania, non vero inter caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia.

Satisfi. Idem diſp. 231. dictum à nobis eſt de ijs, quę in patrimonium ad ſacros ordines ſuſcipiendos à parentibus filijs donantur. Licet enim dominiũ, vſusfructus, & adminiſtratio ad filium pertineant; profectitia tamen bona in ſe ſunt, quæ proinde conferenda veniunt: non ſecus ac data ad ingrediendum religionem, aut in dotem filiæ, aut in donationem propter nuptias filio, profectitia bona ſunt, & conferuntur; cum tamen neque dominiũ, neq; vſusfructus, aut adminiſtratio eorum, ad patrem pertineat.

Secundũ, nempe; quæ afferẽtis effecta erãt, idcirco fuit adiectum: quoniam quandiu bona profectitia ad defunctum ſpectabant, eiũe erãt debita, locum in eis non habet collatio preſſe B ſumpta, de qua nunc loquimur; ſed aceruo ipſi bonorum defuncti ſunt omnino debita, eaque de cauſa, eſto filius, qui horum aliquid poſſidet, aut debet aceruo, abſtinere velit ab hæreditate paterna, tenetur nihilominus id ſoluere ac reddere aceruo, vt inter hæredes diuidatur tanquam defuncti bonum eis omnibus commune, vt habetur. l. filiæ licet. §. iuncta gloſ. ibi in verb. non poſſint. C. de collationibus & l. certum, iuncta gloſ. t. ibi. C. famil. erciſ. & affirmat communis doctorum ſententia, quã Ant. Gom. ad. l. 29. Taur. nu. 1. & 31. refert ac ſequitur. Solum ergo ſunt conferenda, quæ à parente defuncto ita ſunt profecta, vt effecta fuerint conferentis, aut eius, qui loco filij ſuccedit, vt ſunt dos, donatio propter nuptias, data in patrimonium ad ſacros ordines ſuſcipiendos, data ad ingreſſum religionis monaſterio, quod loco religioſi parenti defuncto ſuccedit, & his ſimilia, de quib. diſputationib. ſequentibus erit ſermo. Ita probant varia iura, quæ Ant. Gom. num. 1. citato refert, & affirmat communis Doctorum ſententia, quam etiam refert ac ſequitur. Eiuſmodi autem res conferre non tenetur is, cuius ſunt effecta, ſi illis contentis eſſe velit, neque partem in bonis defuncti cum alijs deſcendentibus habere velit. Quamuis autem res quæ aceruo bonorum defuncti debentur, propriè, vt dictum eſt, non conferantur, nos tamé ſequentibus diſputationibus de ijs etiam rebus dicemus, dum de aliquibus rebus in paticulari diſputabimus, num ad partitionem ſint afferendæ, vel non.

Additum poſtremo in definitione fuit; vt cũ aliis tanquam hæres in eo ſuccedat. In primis, quia ſi ab aceruo & hæreditate defuncti abſtinere velit, cõtentus iis, quę in vita de bonis defuncti in ipſum profecta ſunt, non tenetur ea conferre. Poterit tamen petere, ſi quid inſuper in dotem, aut ad nuptias, vel alia ſimili cauſa à tali parente fuit ei promiſſum, niſi promiſſio & ante donata inofficioſa ſint aliis deſcendentibus, propterea quod ipſorum legitimas contingant: nam quoad id, in quo inofficioſa fuerint, non poterit ea exigere. Hæc habentur. l. penul. & l. vlt. ff de collat. dotis, iuncto authentico de immenſis donationibus. §. 30. & probant. l. 2. §. ſi tres. ff. de collat. bono. & l. ex cauſa donationis. C. famil. erciſ. atque affirmant Bar. & communis Doctorum ſententia, quam Ant.

A Gom. l. 29. Tauri. nu. 32. refert a ſequitur.

Deinde additum id etiam eſt, quoniam ſi parens defunctus titulo legati aliquid, in vltima volũtate ei relinquat, poteſt illud petere & obtinere de aceruo bonorum defuncti, neque tamen tenetur conferre, quæ in vita à tali parente in ipſum erant profecta, ſed ſolum ſi tanquã hæres vniuerſalis cum aliis deſcendentibus ex teſtamento, aut ab inteſtato ſuccedere velit. Ita probant l. à patre, & l. filiam. ſecunda. C. de collationibus. & l. ſi pater ff. de collation. dotis, atque cum aliis, quos refert, affirmat Ant. Gom. ad. l. 29 Tauri, nu. 4. & 31. iunctis. 3. & 5. Ratio cur quando relinquitur legatum (idem eſt de donatione cauſa mortis) deſcendens legatarius conferre non teneatur, quæ, in vita profecta à defuncto in ipſum erant, hæc eſt. B Quoniam licet quando dos, aut legitima portio, vel aliquid aliud ex præſcripto & diſpoſitione legis erat debitum, ſi quid ab hoc pacto debitore legetur ei, cui id debet, cenſetur id legare vt cũ tali debito compenſetur, vt diſp. 200. oſtenſum eſt: quando tamen nihil tale debitum eſt, quia erat ſolutum, vel quia legatarius à tali debito vult abſtinere, locum non habet compenſatio: quarè legatarius in euentu, de quo agimus, neque conferre tenetur, quæ à defuncto in dotem, vel in quoduis aliud in ipſum erant profecta, neque tenetur abſtinere à legato ſibi relicto. Ratio vero cur, quando is, cui legitima portio debita eſt in aceruo defuncti, ſi ſuccedere tanquam hæres, ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato, in illo aceruo vnà cum alijs deſcen- C dentibus velit, teneatur cõferre, quę in vita ab eo defuncto in ipſum erant profecta, eſt. Quoniam quando legitima portio debita eſt deſcẽdenti in bonis alicuius, ſi quid is in dotem, ad nuptias, in patrimonium ad ordines ſuſcipiendos, aut ad religionem profitendã vel ad aliud ſimile, de eis bonis illi in uita det, pręſumitur id dare in compenſationem legitimę eidem debitæ; eaque de cauſa, niſi aliud de teſtatoris voluntate conſtet, ſi titulo hæredis velit ſuccedere, vt vel ſolam legitimam, vel maius quàm legitimam, in quo hæres ſit inſtitutus, accipiat, tenetur conferre, quę in vita teſtatoris de illius bonis in eum erant profecta. Ita Anton. Gom. num. 3. & 5. citatis, iuncto. num. 31. cum multis alijs quos citat; atq; id apertè ſonant iura.

D Ex hoc eodem fundamento proficiſcitur quod ſi deſcendens inſtitutus fuit à defuncto minus, quam in legitima ipſi debita, agereque velit ad complementum, teneatur computare, ſi quid eorum, quæ cõnumerata ſunt, ipſi à defuncto in vita erat donatum. Quod ſi id integram legitimam expleat, nihil petere in complementum poteſt. Si verò non expleat, ſolum exigere poteſt, quod, computatis, quæ ſibi in uita fuerant donata, ad complementum defuerit, argumento textus. l. quoniam nulla. C. de inoffi. teſta. iuncta. l. vt a liberis. C. de collationibus & habetur. l. omni modo. §. imputari, & l. ſi quando. §. & generaliter. C. de inofficioſ. teſt. affirmãt que communis Doctorum ſentẽtia, quam Ant. Gom. ad l. 29. Tauri nu. 38. refert ac ſequitur.

Ex eodem quoque fundamento prouenit, quòd ſi defunctus dotem dederat, aut aliud ex com-

commemoratis donauerat in vita, atque in eo ſolo iuſtituit hæredem filiam aut,filium, qui id acceperat,valida ſit inſlitutio. Quod ſi id integram e›pleat legitimam ipſi, debitam, nihil amplius poteſt petere: ſi vero non expleat,agere ſolum poteſt ad complementũ. Ita Gloſ. vlt. l.3.§.ſed verum.ff.de minorib.& communis doctorum ſententia ibi,quam Ant.Gom.ad.l. 29. Tauri.nu. 38.ſequitur.

Item ex eodem fundamento proficitur, quod ſi filius hæres vniuerſalis inſtituatur, ſed grauetur reſtituere hæreditatem alteri licet detrahere inde poſſit legitimam,portionẽ ſibi debitam,in qua nullum potuit apponi grauamẽ; teneatur tamen in ea computare, ſi quid eorũ, quæ commemorata ſunt, fuit ipſi a defuncto datum in vita. Ita Ant.Gom.vbi ſupra cum Paulo Caſtenſi iuxta varia iura, quę citat:ſequitur que id manifeſte ex dictis.

Poſtremò ex eodem fundamẽto,iunctis ijs, quę de legatis paulo anteà dixeram, ſequitur. ſi quid parens ita filio in vita donauit, vt non, niſi parentis morte,iuxta ea quæ dicenda ſunt, confirmetur ,aut legatum illi relinquat, eumque exhęredet,aut prætereat,teneatur eiuſmodi ét donationes ac legata computare in ſuam legitimam portionem. Ita Bart. & communis Doctorum ſententia,quam Anton Gom. num. 38. citato refert ac ſequitur, iuxta varia iura quę citat,Ratio eſt,quoniã donationes,quę nõ niſi morte donatis confirmantur, reuocari ab eo poſſunt, dum viuit,vim habent legati, vt patet.l.in donationibus.C.ad l falcid. vide etiam gl. & Docto.quos Molina lib.1. de primo g.c. 22.nu.9 & ſequentibus citat: legata autem,vt ſupra dictum eſt,& copioſius diſp.200. eſt explicatum, computantur in eo debito, quod ex legis præſcripto debetur, quale eſt legitima portio à parente debita filio.

Porrò compenſatio in legitima in his euẽtibus explicatis locum habet,etiamſi filius cum extraneis ſuccedat in bonis parentis defuncti, vt An.Gom.loco.citato num.39.rectè ait. At vero collatio, vt dictum eſt, ſolum habet locum comparatione aliorum deſcendentium defuncti, quibus legitima portio in bonis illius debetur.

Sicut filij computant in legitima ſibi à parentibus debita ea omnia,quæ hactenus explicata ſunt: ita nepotes,defunctis parentibus, cũ per ſtipitem ſuccedant auis in legitimis ſibi deinceps debitis,repræſentandoque perſonas ſuorum parentum , ſanè computare debent, tum quæ parentes,acciperant,tum etiam,quæ ipſis, ab auo data ſunt. Ita cum Bar.& cõiori Doctorum ſententia, Ant.Gom.vbi ſupra num.40.& colligitur aperte ex ex.l.quoniam nouella C. de inofficio teſt.conſentiuntque Luſitaniæ ordinationes lib.4 tit.79.in prin.

De ijs,quæ ab auo paterno donata ſunt nepoti aut nepti viuente parte,vel ab auo materno viuente matre, diſtinguendũ eſt cũ Bar. & communi Doctorũ ſententia,quam Ant.Gom. ad.l.29.Taur.nu.vlt.& Grama. deciſ.34 referunt & ſequuntur. Si enim ab auo data ſunt nepoti non intuitu patris,ſed ipſius nepotis;tunc ſi pater eiuſmodi nepotis auo ſuccedat, neque

A tenetur adducere id ad collationem, neque illud computare in ſuam legitimam portionem. Ita colligitur ex l.auus.ff de iure dotium. Si vero contemplatione patris datum eſt nepoti; tunc pater tenetur afferre id ad collationem. & computare in ſua legitima portione, tanquam ſi ipſimet eēt datum. Nepos ét, ſuccedendo poſteà patri cum alijs fratribus,tenetur adducere id ad collationem & computare in ſuã legitimam portionem,quę in bonis talis patris ipſi debetur,vt expreſſe vtronque aſſeritur lib. 4.Luſitan.ordin.titul.79.§.1.& colligitur ex. l. dotem dedit (aliàs incipit,dedit dotem) ff.dé collation. bon ex.l. profectitia ff. de iure dotium, atque ex alijs iuribus. In dubio ait Ant. Gom.loco citato,præſumendum eſſe fuiſſe da-

B tum intuitu nepotis,& non patris,aut matris,ſi datum ſit ab auo materno,eaque de cauſa non eſſe conferendum. Contrarium autem affirmãt Grama. & alij,nempe cenſendũ eſſe datum intuitu patris, eaque ratione eſſe conferendum; idque ſatis probant l.profectitia.ff.de iure dotium,l.dotem dedit.ff.de collat. bon l.ſed & ſi plures.§.in arrogato.ff de vulgari,& pupill. & alia iura atque apertè innuunt Luſitan. ordin. §.1. citato. quarè recedendum non eſt ab hac ſententia; tametſi duo illa priora iura ſolum loquantur de auo paterno,qui de iure communi nepotes habebat in ſua poteſtate,ac proinde ad ipſum ſpectabat nepotes (de quibus ibi eſt ſermo) dotare nomine filij.

Decſſione 34.citata controuerſia hæc examinatur Auus maternus odio proſequebatur fi- *Contrauerſia.*

C liam diuitem, ex qua neptem habebat; perſeuerante autem odio cum matre, neptem dotauit,duo addens. Vnum,vt ſi neptis ipſo viuente è vita diſcederet,dos ad ipſum reuerteretur. Alterum. vt nepte ſuperſtite,filia teneretur in ſuam portionem legitimam computare dotem nepti datam. Vtrunque vero in odium matris, uidetur adiectum. Diſcedente autem è vita auo lis orta eſt inter matrem ,& quendam fratrem. filium eiuſdem aui defuncti , an mater ad collationem adducere teneretur dotem datam nepoti , computareque eam in ſuam legitimam portionem. Et cum lata fuiſſet ſententia, eſſe conſerendam, res iterum examinata fuit à regijs ſenatoribus , eiſque diſſidentibus, confirmata ſententia fuit eo :quod exiſtente paritate

D ſuffragiorum,pręualeat iudicatum antea fuiſſe in ſauorem vnius patris.

Certe æquitas huius ſententiæ ſatis dubiaſe mihi offert. Etenim dos illa non videtur data nepti intuitu matris,hoc eſt, in gratiam matris ſeu ad liberandam matrem ab onere dotandi filiam,efficiendique in matris bonum, quod illa facere non poterat,vel nõ tã facile ac plenè; ſed in bonum & fauorem ſolius neptis videtur dotata, atque in matris odium videtur iniunctum,vt & in ſuam legitimam portionem teneretur dotem accipere,& vt,ſi neptis ante auum moreretur, dos,non ad matrem, ſed ad auum reuerteretur :quando autem conſtat,dotem datam eſſe nepti intuitu ipſius neptis , & non matris, iniquum ,inualidumque eſt grauamen, vt mater teneatur eam accipere in ſuam legitimam portionem,vt rectè aduocatus matris ar- *Deciſio.*

gumen-

gumentabatur. Neque à volnntate donantis A pendèt, vt donatio conferatur, aut non conferatur, niſi quando de numero earum eſt, quæ filio aut filiæ facta eſt, quia videlicet, vel ipſi in ſe, vel ipſius intuitu eſt facta; id quod non videtur attendiſſe ſapientiſſimus Grama. Porrò grauamen vtrunque, exiſtente aperto odio matris, effigiem non habet expreſſionis voluntatis, alioquin dubię, cuius intuitu intenderit neptem dotare; ſed potius eſt effectus odij filiæ. Neque habet locum interpretatio, ſeu expreſſio cuius intuitu dotare intenderit, niſi quádo de intuitu poteſt eſſe dubium; quod locũ non habet in re propoſita, in qua conſtat, ſolum cõmodum nepeis intendiſſe, nullum vero matris. Præterea, quando ſuſpectus quis eſt, ſtandũ nõ eſt interpretationi, quã ipſe de ſuo intento ac B volũtate effecerit; pſertim ſi manifeſta indicia ſint, contrarium intendiſſe, atque in odium id ita interpretari ac ſignificare. Lege alia, quæ in confirmationem huius partis in ea deciſione doctè afferuntur. Neque huic noſtrę ſententiæ rafragatur Luſit. ordin. lib. 4. tit 79 §. 1. dum ſtatuit, vt quando nepoti aut nepti ſimile quid datum eſt, pater aut mater, filius aut filia talis aui teneatur id adducere ad collationem cum alijs fratribus, filijs eiuſdem aui; & dum hæc ratio eius ſtatuti redditur, Capois a doacaõ foi feita pello auo ao neto per contemplacaon de ſeu pay ou may, ſe eſſe pay ou may quer entrar à eranca do auo com ſeu irmaon, traga a collacaon tudo aquillo que per ſua contemplacon foi dado pello auo a ſeu filho ou filha. Non, in C quam, ordinatio hæc noſtræ refragatur ſententiæ: quoniam ſolum habet locum, quando contemplatione filij facta eſt donatio nepoti; id quod ſemper præſumitur, niſi aliunde ſufficiẽtes ſint coniecturæ in contrarium: ex eademq; ordinatione apertiſsimè, argumento à contrario ſenſu, colligitur eſſe affirmandum contrarium, quando non intuitu filij, ſed ipſius nepotis facta eſt donatio, vt in re, de qua diſputamus, eſt facta: neque credendum eſt ordinationem illã contrariari voluiſſe leg. auus. ff. de iure dotium, & communi diſtinctioni ac doctrinæ Bart. & aliorum.

Neque item noſtræ ſententiæ refragatur. §. 8. iuncto. 9. ſequẽti. 4. lib ord. titul. 77. vt Grama. obijcit, vbi in matrimonij fauorem ſtatuitur, vt ſi uel à Rege, vel à quocunque alio (qui tñ de numero aſcendentium non ſit) quicquam D in dotẽ, aut ad nuptias detur filio aut filię alicuius, etiam ſi patri ad id detur, vel filio intuitu patris, non afferatur ad collationem, ſed talis filius aut filia habeat id præcipuum. Excipitur tamen, niſi donans expreſſerit, velle vt conferatur. Hinc colligit Grama, pari ratione, eſto aliquid ab auo detur nepti intuitu ipſius neptis, & non filię, atque adeo quod ex ſe non erat conferibile, ſi tamen auus expreſsit velle vt cõferatur, computetque id filia in ſuam legitimã portionem, eſſe conferendum. Eſt tamen diſpar admodum ratio: id enim, quod priori illo modo erat datũ, vel patri vel intuitu patris, ad nuptias filij vel filiæ, ex ſe & ex iuris cõmunis diſpoſitione erat conferendum, fuit vero de iure Luſitano in matrimonij fauorem exceptum eaque de cauſa mirum non eſt, ſi donatori facta fuerit poteſtas, vt, ſi nihilominus exprimere vellet ſe ea lege dare vt conſerretur, retineretque naturam, quam ſecluſo iure Luſitano e ſe habebat, id poſſet efficere, eamque naturam eo ipſo retineret: nunquam tamen ius conceſsit, vt in parente eſſent poteſtas efficiendi, vt filius conſerre id teneretur, quod ex ſe, iuriſque diſpoſitione, non erat conſeribile: & ſaltem interim dũ expreſsè id à iure nõ fuerit conceſſum in euẽtu aliquo particulari, parens non habet eam poteſtatem: in iure autem expreſſum non reperimus, vt parens in re, de qua diſputamus, poſsit conſeribile efficere, quod ex ſe, iuriſque diſpoſitione conferibile non eſt.

Vtrum autem, quæ filius parenti donauit in vita, teneatur parens compenſare in portione legitima ipſi in bonis filij debita. Paulus à monte Pico, ab Anton. Gom. ad l. 29. Tauri nu. 39 relatus, affirmat. Quoniam cum filius, cui legitima in bonis patris plus debetur, quàm patri in bonis filij, compenſare in ea teneatur donata ſibi à patre, longè maiori cum ratione tenebitur pater. Ant. verò Gom. ibidem & num. 9. negat: quoniam, cum filius patri ſuperuicturus cenſeatur, non præſumitur donare patri in partem legitimæ illi in bonis ipſius debitæ: ſicut pater præſumitur eo modo donare filio, eo quod moriturus exiſtimetur ante filium. Probabiliorem exiſtimo hanc Ant. Gom. ſentẽtiam, pręſertim quoniam filius donare non ſolet patri ob cauſam, ſed abſolutè & ſimpliciter in donationibus autẽ ſimpliciter non ſolet de iure communi habere locum collatio filij, vt inferius dicetur. Illud tamen admonuerim, ſi quid filius legaret, aut mortis cauſa donaret patri, quem præteriret aut exhæredaret, vel inſtitueret minus quam in portione legitima illi debita, tunc cenſeri velle, vt in legitima ex præſcripto legis ei debita computet rem ita legatã aut donatam, iuxta ea quæ ſupra dicta ſunt.

Quæſtio.

Deciſio.

DISPVTATIO CCXXXVIII.

Donata a parentibus ob cauſam, vt in dotẽ, ad nuptias, ad ingrediendum religionem, & ordines ſuſcipiendos, an adducenda ſint ad collationem; & quid de veſtibus, & ſumptu in conuiuio nuptiarum.

DVplex genus donationum parentum in filio diſtinguitur. Primum appellant donationũ ob cauſam, nempe quádo aliquid donatur filio ad aliquid neceſſarium, vtile illi, pium. Vt quando filiæ donatur in dotem, aut filio ad nuptias matrimoniumve contrahendum. Quæ donatio quamuis hodie in legibus Tauri, & à multis donatio propter nuptias nuncupetur, longè tamen diuerſa eſt ab ea, de qua in iure cęſareo eſt ſermo, vt in materia de donationibus manifeſtũ fiet. Talis etiam donatio eſt, quando donatur filio in patrimonium ad ordines ſuſcipiendos, filiæ ad ingrediendam religionem, vtique vt à captiuitate redimatur, aut a vinculis eruatur, ad peregrinandum, vt munus aut dignitatem

Donatio ob cauſã quid.

Nn tem

tem conſequatur, & aliæ ſimiles. Secundum
genus dicitur ſimplicium donationum, videli-
cet quando aliquid merè liberaliter donatur,
Donatio ſimplex quid. ita quod præcipua cauſa motiua non eſt neceſ
ſitas filij, aut emolumentum, quod vult eum
conſequi, ſed præcipua cauſa eſt exercere in
eum eam liberalitatē, ſiue moueatur ex pecu-
liari affectione & amore, quo illum proſequi-
tur, ſiue ex obſequiis ab illo ſuſceptis, ſiue pre
cibus alicuius, aut alia ſimili motiua ac impul-
ſiua cauſa, ad exercendū in eo talē liberalitatē.

Quod ad primum genus donationum atti-
net, cōueniunt Doctores communiter, eas eſ-
ſe reguraritet adducendas ad collationem, aſ-
ſumendaſque in legitimam portionem, niſi pa
rens exprimat contrarium, aſſumereque eas ve
lit in portione, de qua ipſe poteſt liberè diſpo
nere, iuxta ea quæ ex auth. ex teſtamento C. de
collationib. & ex auth. de triente & ſemiſſe. ſ.
illud quoque diſputatione præcedente dicta
ſunt. Ita gloſ auth. citata, Ant. Gom ad l. 29.
Tauri. nu. 12. Couar. c. Raynal. de teſt § 2 n. 7. &
8. Greg Lopez ad l. 4. tit. 15. p. 6. gloſ. penult. &
alii Doctores communiter. Hanc ſententiam
probat Ant. Gom. ex auth. ex teſtamento cit.
quatenus ait, ex teſtamento & ab inteſtato ceſ
ſat dotis & aliorum datorum collatio ita demū
ſi parens hoc deſignauerint; unde argumento
à contrario ſenſu, non ceſſat, ſed conferuntur,
quando parens non expreſſit ut non conferren
tur. Cum uero textus dicat, dotis & aliorū da-
torum, intelligit ſimilium doti, atque adeò ob
cauſam, ut Gloſ ibi exponit: dictio enim, &, co
pullatiua eſt ſimilium. Deinde eandem ſenten-
tiam probat ex. l. 1. ff. de donationibus iuncta. l.
cum multæ §. ſancimus itaque. C. de donationi-
bus ante nuptias, ex quibus duobus iuribus cō
ſtat, donationes ob cauſam non ſimpliciter do
nationes appellari; quod in cauſa eſt, ut deſcē
dentes conferre eas teneantur, quando de uo-
luntate donantis aliud non conſtat. Poſtremò
eādem probat ex l. illud. §. penult. & vlt. C. de
collationibus. ubi habetur. ſimplices donatio-
nes non conferri, niſi quando alius deſcenden-
tium cōferre deberet donationem ob cauſam:
ne enim tūc inæqualitas tāta inter deſcendētes
cōſurgeret, ſtatuitur, ut ſimplex etiam donatio
conferatur. Idem probat. l. 3 & 4. tit. 15. p. 6. Ve-
rum de ſimplici donatione, an, hodie ſit confe-
renda, dicetur inferius.

De dote filiæ data aut promiſſa conſentiunt
omnes conferendam eſſe, ſumendamque in le
gitimam talis filiæ portionem. Excipe, niſi pa-
rentes, qui filiam dotarunt, exprimerēt, ſe uel-
le integram dotem accipere in portionem, de
qua libere poſsunt diſponere: tunc enim nihil
dotis teneretur filia conferre, & nihilominus
ex reliquis bonis parentum, acciperet integrā
legitimam portionem, uel ſi quid amplius ex
eiſdem bonis, detracta dote, ipſam cōtingeret.
Si tamen dos excederet portionem, de qua pa-
rentes poterant diſponere, eſsetque proinde
inoffîcioſa alijs deſcendentibus, adducere te-
neretur incrementum illud ad cōmunem acer-
uū, ut inter oēs diuideretur, Coua. c Raynaldus
de teſtam. §. 2. in calce. nu. ult refert quandam
Caroli Quinti pragmaticam, & eſt. l. 1. titul. 4.

A libr. 5. nouæ collection. qua anno 1534. prohi-
buit, ne in regno Caſtellæ filiæ à parentibus ti Ius Caſt.
tulo meliorationis dotari poſſent: quare in eo
regno filia habere non poteſt dotem ſibi præci
puam, ſed computare neceſsario eam debet in
ſuam legitimam portionem.

Cum audis, filiam teneri conferre dotem ſi-
bi datam aut promiſsam, intelligendum id eſt,
ſi partem habere velit in hæreditate paterna. Si
namque contenta eſse vult ſua dote & alijs à
parentibus in vita ſibi donatis, non tenetur il-
lam conferre, vt duabus diſputationibus præ-
cedentibus dictum eſt, & habetur. lib 4. ord. Lu
ſit. titul. 77. §. 4. & l. 29 Tauri, quæ eſt. 3. titul. 8.
lib. 5. nouæ collect. idque eſto excedat portio-
nem, quæ ipſum contingeret: quoniam incre-
B mentum cenſentur parētes illi in Luſitania do
naſse de tertio ſuorum, bonorum, eſto id non
expreſserint, & in Caſtella de tertio & quinto:
neque eſt valida diſpoſitio, quā de eodem ter-
tio aut quinto parentes fecerint deinceps, ut
habetur. §. 4. cit. & l. 26. Tauri, quæ eſt. 10. tit. 6.
lib. 5. nouæ collect. Quod ſi id totum excede-
ret legitimā portionem, & id de tertio, aut de
tertio & quinto bonorum parentum, de quo
tunc diſponere poterant, ita vt inofficioſum eſ
ſet alijs, teneretur quidem reſtituere aceruo
bonorum defuncti exceſſum illum, vt inter re-
liquos heredes diuideretur; veruntamen quo-
ad ſolam dotem idque quod ad nuptias eſſet
ei donatum, integrum ipſi eſſet eligere, vt quan
titas bonorum parentum ſumeretur, vel quan-
C do id ipſi datum aut promiſſum eſt, vel tem-
pore mortis eorum, prout ipſi eſſet commo-
dius; non verò quoad cæteras donationes, vt di
ſput. 236. dictū eſt, & habetur lib. 4. Luſit ord.
tit. 77. §. 4. & l. 29. Tauri, quæ eſt. 3. titul. 8. lib.
5. nouæ collect.

Quando autem filia potius eligeret habere
partem in hæreditate parentum, adducereque
ad communem partitionem dotem, & ſi quid
aliud ipſi à parentibus in vita eſſet donatū. In
primis tunc in Luſitania, ſi parentes contractu
medietatis bonorum celebraſſent matrimo-
nium, tempore mortis vnius eorum teneretur
adducere dimidium dotis & ceterarum rerū,
quæ à parentibus ipſi eſſent donata; & tempo-
re mortis alterius, reliquum dimidium, vt ha-
betur libr. 4. ord. titul. 78. §. 2. Si vero parentes
D in hoc eodem, aut in alio regno matrimonium
celebraſsent contractu artharum & dotis, ſtan
dum eſſet diſpoſitioni iuris communis, vt §. 2.
citato habetur; ea vero diſpoſitio explicabitur
dum de contractu ſocietatis fuerit ſermo atq;
iuxta eā idē vt plurimum fit Deinde ea filia ſo
lum poſset tunc obtinere de hæreditate. defun
cti æqualē portionem cū reliquis cohæredib.
eſto longè maius eſſet quod ipſa ad cōmunem
partitionē afferret, neque præ cæteris cohære- Ius Luſit.
dib. meliorata cenſetur vlla bonorū defuncti
parte. Prætereà de iure Luſitano, ſi bona aliqua
immobilia, ſiue æſtimata ſiue in æſtimata, tradi
ta illi a parētib. eſſent, atq; apud ſe ea haberet,
teneretur tunc adducere ad cōmunem partitio
nē tā illa, quā fructus omnes eorū perceptos à
tēpore mortis parētis, in cuius hæreditate vult
partem habere, vſq; ad tempus partitionis, at-
que.

que, prçter ius Luſitanum infra citandũ, cõſentit in hoc. l. filius. §. vlt. iuncta gloſ. ibi. ff. de collat. dot Si vero ea nõ haberet tempore mortis talis parẽtis, teneretur adducere ad partitionẽ ſolã æſtimationẽ eorũ tempore, quo illi à parẽte tradita ſunt. Præterea, ſi bona illa apud ſe haberet, ſuaque induſtria plantando vel ædificando, aut alia quacunque ratione meliora ea in quarta valoris parte reddidiſſet, habita ratione temporis in quo ea accepit; tunc integrũ ipſi eſſet, vel adducere ad partitionem æſtimationẽ eorum, quo tempore tradita ei ſunt, vel adducere bona ipſa, exigereque, quod ſua induſtria plus valent. Si vero tẽpore, quo ea habuit, deteriora reddita eſsẽt in quarta valoris parte, habita rõne tẽporis in quo ei tradita ſunt; tũc in poteſtate eſt cohæredũ, vel cogere eã vt ad cõmunem partitionem illa adducat, & inſup ſoluat, quod minus valent, vel cogere, vt integrã eorũ æſtimationẽ tempore, quo ei tradita ſunt afferat eaq; ſibi retineat. Quod attinet ad bona mobilia in dotem ei data, aut à parentibus donata, ſtatuitur, vt ſiue æſtimata, ſiue in æſtimata ei tradita ſint, teneatur ea ipſa adducere ad cõmunem partitionem qualia apud ſe reperta fuerint, cũ fructib. ſi qui inde a tempore mortis parentis, in cuius hæreditate vult partem habere, fuerint percepti. Quod ſi tempore mortis eius parentis alienata aut conſumpta fuerint, teneatur adducere, vel çſtimationem eorũ, quo tempore ei tradita fuere, vel alia eiuſdem qualitatis, æqualiſq; valoris. Hæc oĩa habentur. lib. 4. ord. tit 77 §. 1. 11. 12. & 13. Quanuis autem Ant. Gom. ad l. 29. Taur nu. 13. cõſentire videatur, res eſſe adducendas ad partitionem prout repertæ fuerint tempore mortis parentis, quando traditæ nõ ſunt filiæ æſtimatç, ſuffragarique videãtur l. ita demũ. C. de collat. & l cũ emancipati. §. de illis. ff. de collat. bonorũ, negat tamen quãdo traditæ eſſent æſtimatç: quia tũc inquit, ſiue valor earũ creſcat, ſiue deſcreſcat, æſtimatio, quç facta fuit quando fuerũt traditæ, eſt adducenda, ad partitionem, & non res datç. Verũ tamen doctrina hæc, vt ex proximè dictis conſtat, locum non habet in hoc Luſitaniæ regno.

Quæ dicta ſunt de datis in dotem filiæ, intelligenda ſimiliter ſunt de datis aut promiſſis à parentibus filijs maſculis ad contrahendum matrimonium, & de vtriſque permixtim atque indifferenter loquuntur iura Luſitaniæ & Caſtellç citata. Pragmatica tamen illa Caroli. V. locum non habet circa eiuſmodi donationes; eo quòd ſolum loquatur de dote filiarum quarè, ſi parentes exprimerent, velle vt ita donata haberet prçcipua aliquis filiorum, non teneretur ea adducere ad partitionem; ſed tunc computanda eſſent parentibus in tertio, aut etiam in quinto ſuorum bonorum, ſi tertium ad id non ſufficeret.

Grama. deciſ. 140. num. 3. & deciſ. 164. ait, ſi certa nummorum ſumma, aut aliquid aliud annuatim ſoluendum, promiſſum eſſet filio vxorem ducenti ad alimenta, ſuſtinendave onera matrimonij interim dum parentes viuerent, illeque integrum ſuum patrimonium de bonis eorum non acciperet, habere illa prçcipua, nec teneri adducere ea ad partitionem, imò neque

A patrem teneri ſumere illa in tertium ſuorum bonorum, ſicque iudicatum ſæpe eſſe in hoc Luſitani regno. Ac ſanè placet hæc ſententia, dummodo in fraudem non ſit factum, vt aliquid præcipuum tali filio in aliorum præiudicium donetur, ſed quia re vera is filius ea ſumma ad alimenta ſuæ familiæ pro cõditione ſua & vxoris indiget, çquitaſque poſtulat, vt id parentes etiam contribuant vnà cum reditibus ex dote & bonis vxoris, & dummodo, ſi parentes bona immobilia redditũum æqualium ad matrimonium contrahendum ſtatim ei donarent, inofficioſa nõ eſſe talis donatio alijs fratribus: neque enim parentes in præiudicium aliorum filiorum tale matrimonium poſſunt filio quærere, vt neceſſe ipſis ſit tantum ei donare,
B vt legitime aliorum minuatur, ac proinde neque in alimenta ad onera eiuſmodi matrimonij ſuſtinenda tantum poſſunt quotannis ei dare, quantum quotannis illi redderent immobilia bona inofficioſæ donationis ad nuptias. Quod autem ea ſententia hoc pacto intellecta veriſſima ſit, probatur. Tum quia parentes competentia alimenta tribuere poſſunt filio, etiam coniugato, ita vt is nequaquam adducere ea teneatur ad partitionem poſt mortem patris. Tũ vel maximè, quoniam ſicut donare illi poterãt ad nuptias tot bona immobilia, ex quibus reditus æquales haberet; neque tamen poſt mortẽ parentum tenetur adducere ad partitionem reditus ſeu fructus, quos ex eis bonis dum parentes viuerent percepiſſet, ſed ſolũ bona ipſa immobilia, qualia tempore mortis eſſent, reper-
C ta, vt dictum eſt; idque propterea quod eiuſmodi reditus vicem alimentorum retineant ad ſuſtinenda onera matrimonij: ita ꝑmittere illi ac donare poſſunt ad alimenta ſuſtinendaq; cũ vxore matrimonij onera, æqualem pecuniæ ſummã quotannis, interim dũ viuerent, ſoluendam loco bonorum immobilium, quæ poterant ſtatim ei donare.

Cum donatis filio ad nuptias computatur, ſi pater aut mater ipſius det nurui, ſponſç ſeu vxori talis filij, torquem aureum, veſtes, vel alia ornamenta iuxta patriæ conſuetudinem, aut aliud quippiam: datur namque contemplatione filii, & cum donatione ad nuptias cõputatur, eſtoque proinde conferendum in morte parentis, de cuius bonis id profluxit, iuxta l.
D vt à liberis l. illam, & l. illud C. de collationibus & l. quoniam nouella. C. de inofficioſ. teſtam. affirmatque Ant Gom. ad l. 29. Tauri. nu. 13. & 25. Vnde ſicut de iure Luſitano filius alia mobilia, quæ ipſi à parentibus donantur, tenetur adducere ad partitionem, qualia tempore mortis parentis reperta fuerint, vel, ſi conſumpta aut alienata ſint, eorum æſtimationem tempore quo ei fuerunt tradita, uel alia eiuſdem qualitatis & ualoris: ita etiam hæc, quæ cõtemplatione ipſius data ſunt ſponſæ. Ant. Gom nu. 25. citato ait, ſi extent, deterioraque facta ſint, iuxta ius commune atq, in Regno Caſtellæ, teneri adducere ad partitionem æſtimationẽ eorum; quia filius videtur factus locupletior. Ac certè id ſatis æquũ videtur, ſtandumq; in eo regno erit conſuetudini, quã ignoro De veſtibus vero & ornamentis à ſuis proprijs parentibus

ſponſæ datis dicendum eſt, omnia computanda eſse in dote ei promiſſa, prętér ſimplices veſtes quotidianas, quib ipſa vti conſueuerat: nā hæ cum alimentis, ipſi à parētibus collatis vſq; ad matrimonium contractum, ſunt computandæ.

De expenſis à parentibus factis in cōuiuio & feſtiuitate nuptiarum filij, aut filiæ, dicendū eſt, aſſerendas non eſſe ad partitionem: quia ad partes, honoremq; parētum ſpectat id efficere. Ita ſancitum eſt. 4. libr. Luſitan. ord titul. 77. §. 3. & iuxta ius commune affirmant Antò. Gom. ad l. 29. Tauri. num. 15. Bart. in tractatu de duobus fratribus & l. 1. § nec caſtrenſe. ff. de collat. bonor. Baldus & alij, quibus cum Nauar. in Manu. c 17. num. 165. conſentit; tametſi dicat, ſecus eſſe, ſi pater fecit eos ſumptus animo computandi eos in legitima talis filij: credo tamen non audietur, etiam ſtando in ſolo iure communi. Hoc loco obſerua, neque patrem teneri computare hos ſumptus in portione, de qua libere poteſt diſponere. Tum quia ęqua eſt ſors omnium filiorum ea in parte; quandoquidem, ſi ad nuptias ſuperſtitibus parentibus perueniant, cum ſingulis fiant huiuſmodi ſumptus. Tum vel maximè quoniam hi parentum ſumptus da competentem ac rationabilem administrationem ſuorum bonorum ſpectant: ſumptus autem, quos pater rationabiliter facit ſua bona adminiſtrando, non tenetur ſumere in portione, de qua liberè poteſt diſponere. Idem propter hanc eandem rationem dicendum eſt de ſumptibus, quos parentes faciūt in primo ſacro ſuorum filiorum, aut in conuiuio quando filia religionem profitetur, imo etiam quando filius ad gradum doctoratus promouetur. & in aliis ſimilibus euentibus, quando filius ſub patria eſt poteſtate & a parentibus alitur, neq; ipſe habet propria bona vnde eos faciat: ſi namque propria habeat bona, poterit pater velle, vt, etiam conuiuium nuptiarum, fiat de eis bonis: ſicut & ſuſtentationem totam antequām vxorem ducat poterit ei de eiſdem bonis præbere.

Quod dictum eſt de datis à parentibus filiis ad nuptias, dicendum ſimiliter eſt de datis ad ingrediendam religionem: eſt enim donatum ob cauſam, nempè ad ſtatum rationemque viuendi ei in perpetuum tradendum in Chriſti obſequium, ſumendumque Chriſtum in peculiarem ſponſum. Ita cum Bart. & communi Doctorum ſententia Ant. Gom ad l. 29. Taur. nu. 13. Quare conferendum eſt, quod ita fuerit datum: non tamen habet priuilegium illud, quod de iure Luſitano & Caſtellę habent donata ad nuptias, nempe vt ad iudicandum, an inofficioſum id ſit aliis hæredibus, optio accipienti detur, ſtare velit valori, quem bona parentū tempore mortis habent, an potius quando eſt datū: id enim priuilegium eſt conceſſum ſolum in fauorem matrimonii carnalis ad maiora illius onera in temporalibus ſuſtinenda.

Idem omnino dicendum eſt de patrimonio à parentibus filio dato ad ſacros ordines ſuſcipiendo, quicquid habet, Aymo & Ant. Gom. ad l. 29 Tauri num. 21. in contrarium dixerint (de qua re aliquid addetur in calce diſp. 241.) vt bene Couar. c. Raynaldus de teſt. §. 1. nu. 7.

A ait: eſt enim propter cauſam conſtituendi filium in eo ſtatu atque ad alimenta, vt in eo ſtatu non abiecte & indecore viuat, ab Eccleſia ſtatutum. Quarè conferre non tenetur reditus vſque ad mortem parentum ex eo patrimonio perceptos, ſicut de dote, & donatione ad nuptias dictum eſt, & vniuerſim de donationibus parentum in filios ſtatuunt ordin. Luſitanę loco citato: ſed ſolum conferre tenetur patrimoniū ipſum, quale tunc extiterit, vel æſtimationem temporis, quo receptum fuit, ſi quid periit aut alienatum ex eo eſt. Quanuis poſt diſpoſitionem Concilii Triden. ſeſſ. 21. c. 2. de reformatione, inualida ſit alienatio illius, niſi prius clericus, da quem ſpectat, beneficium obtineat Eccleſiaſticum.

B Illud vniuerſim circa donatione ob cauſam parentum in filios dicendum eſt, nō indegere inſinuatione, vt validæ ſint, cuiuſcunque illæ ſint quantitatis. Ratio eſt, tum quod ob cauſam ſint factæ, ac proinde non ſint ſtricte & preſsè donationes: cum etiam quòd ſint conferendæ, ut cum Gloſſa. l. Aquilius Regulus. ff. de donat. Baldo, & aliis affirmat Grama. deciſ. 163. num. 3.

DISPVTATIO CCXXXIX.

Sumptus, quos pater cum filio in ſtudio fecit, aut in re alia addiſcenda, & libri ab eo illi dati, an ſint conferendi.

C QVod pater cum filio familias inſumit in ſtudiis, non tenetur filius afferre ad partitionem cum aliis fratribus. Ita habetūr. 4. lib Luſit. ord. titul. 77. §. 5. Vbi idem diſponitur de eo, quod cum ipſo inſumit in quacunque alia re perdiſcenda, etiā ſi ſit ars ſaltandi, aut mechanica: talis enim ſumpus inter alimenta, quæ pater filio præſtat, ſunt computandi; eaque de cauſa nullibi ſunt conferenda. Idem ſtatutum eſt in Regno Caſtellæ. l. 5. titul. 15. part. 6. & l. 3. titul. 4. part. 5. de impenſis cum filio factis in aliqua ſcientia perdiſcenda, quæ longe maiores eſſe ſolent, quam quæ fiunt in mechanica arte addiſcenda. Redditur vero. l. 5. citata ratio huius priuilegij circa hanc donationem ob cauſam: quoniam ſtudia & ſcientiæ in
D commune Reipublicæ bonum cedunt. Conſentit. l quæ pater. 2. ff. famil erciſ.

Limitant tamēn hoc Bar. in tractatu de duobus fratribus nu. 16. & l. 1. §. nec caſtrenſe nu. 8. ff. de collat bonorum. Syluestr. verb. pecul. 2. quæſt. 8. Nauar. in Manual cap 17. nu. 160. Ant. Gom. ad l. 29. Taur. nu. 16. Gregor. Lopez. ad l. 5. citatam & alij, præterquam ſi pater habeat bona alia propria filij, vt caſtrenſia, quaſi caſtrēſia, vel aduentitia ex parte matris aut aliunde: quoniam tunc, in dubio, cenſetur, eum ſuſtentare de bonis illius; eo quod pater non teneatur de ſuis præſtare alimenta filio, quando filius habet propria. Conſentiunt. l. vlt. ff. de petition. hæred. & l. Neſenius. ff. de neg. geſt. Si tamen pater dotem filię promitteret, aut filio donationem ad nuptias, in matrimonii fauorem præſumeretur de ſuo promittere,

mittere, iuxta l. vltim. C. de dotis promiſſione. Obſerua tamen, poſſe nihilominus parentes de ſuis bonis alere filium in ſtudijs, eſto filius habeat propria; neque teneri ea alimenta computare in portione, de qua liber. poſſunt diſponere: quoniam alimenta filiorum ad ordinariam ac competentem adminiſtrationem ſuorũ bonorum ſpectant, quæ proinde de toto aceruo bonorum poſſunt inſumere, faſque eſt parentibus ſplendidiorem, maioremque ſuſtentationem, in veſtitu, cibo, equitatu, famulis, & alijs eiuſmodi rebus, tradere vni filiorum, quàm alijs, modo id metas rationis, attentis circunſtãtijs omnibus concurrentibus, nõ excedat; conſentitque Nauar. nu. 160. citato. Accedit alimenta, quæ filijs in ſtudijs præſtantur, priuilegiata eſſe, adeò vt ad quaſi caſtrenſia bona pertinere videantur: eo quod ſcientiæ in commune Reipublicę bonum cedant.

Bart. limitationem propoſitam intelligit, quando pater habebat bona filij in pecunia numerata, quaſi non cenſeatur feciſſe ſumptus in ſtudiis de bonis filii, ſed de ſuis propriis, ſi filius non habebat pecuniam, ſed alia bona. Merito tamen Ant. Gom. loco cit. id intelligit, etiã de aliis bonis Tum quia ratio præſumptionis, quod voluerit facere eos ſumptus de bonis filii, ſolum ſit, quod filius habeat vnde fieri poſſint, & vnde compenſari id poſſit aliis fratribus. Tum etiam quoniam. l. vlt. ff. de petit. hæred. indiſtinctè loquitur de quibuſcunque bonis filii, imò loquitur de hæreditate, quam filius acquiſierat: hæreditas aũt cõplectitur non ſolas pecunias, ſed ẽt cętera bona mobilia & immobilia: eodemq; modo indiſtinctè loquitur l. Neſenius. ff. de neg. geſt.

Quod hactenus conſtituimus, nempe expenſas factas cum filio in ſtudiis non eſſe conferendas quando filius non habebat propria bona, cenſet Anton. Gom. loco citato eſſe limitandũ; niſi pater eſſet proteſtatus, cõputandas eas fore in legitima talis filii, aut de eiuſmodi illius animo aliunde conſtaret; ut quia in libro rationum ſcribebat, quæ ad filiũ mittebat, aut aliunde: tunc enim, ait, filium teneri computare in ſua legitima, quod plus pater in ſtudiis cum eo inſumpſiſſet, quàm domi fuiſſet inſumpturus. Addit, quàm domi fuiſſet inſumpturus: quoniam pater gratis tenetur præſtare filio ordinaria alimenta, quando filius ea aliunde nõ habet. Cum hac limitatione conſentit apertè. l. quæ pater. 2. ff. famil. erciſ. tametſi de ſolo filio emancipato loquatur. Credo tamen, ſaltem de iure Luſitano & Caſtellæ, niſi pater expreſſe filio proteſtaretur, ſe non velle illum mittere ad ſtudia, aut non velle contioere ſumptus in ſtudijs, niſi ipſe tale incrementum compenſare vellit in ſua legitima portione, ita quod velut quidam contractus, conſentiente in eo filio, inter patrem & filium interueniret, nõ teneretur filius computare incrementum illud in ſua legitima portione. Iura namque horum Regnorum, quæ citauimus, abſolute ſtatuunt, vt id non computetur: quare non eſt, quod inſcio, expreſſeque non conſentiente filio, propter ſolum animum patris id ei legitima portione computetur. Quin; ſi propter eiuſmodi expreſſum contractum id filio eſſet computandum, non poſſet tunc pater non continuare sũptus in ſtudiis cum filio eo quòd in filij iniuriam & detrimentum id cederet, qui ſumptus antea factos computare teneretur in ſua legitima portione cum paruo, aut nullo emolumento, niſi ſtudia abſolueret.

Dubium.

Dubium eſt, ſi filius operã literis dedit per aliquot annos, num pater teneatur eum ſuſtentare in ſtudijs quouſque ea abſoluat: & num mortuo patre, cohæredes teneantur eum ſuſtẽtare de bonis communibus. Atque ad vtrunq; dubium merito reſpondent Doctores negatiuè: inter alios refert ac ſequitur Anton. Gom. ad l. 29. num. 18. Quod intellige, ſi de patre ſit ſermo, quando non interueniſſet pactum, de quo paulo ante dictum eſt. Sũptus tamẽ, quos filius ante mortẽ feciſſet, & ſoluti non eſſent, de aceruo toto bonorum patris eſsent, ſoluendi vnà cum reliquo ære alieno: eo quod debita eſsent patris.

Deciſſio.

Quod ad libros attinet, Bar. in tract. de duobus fratr. num. 15. & §. nec caſtrenſe citato nu. 2. Nauar. in Manu. c. 17. nu. 159. & alij, in hunc modum diſtinguunt. Si libri filio quidem erãt empti, ſed nondum erant traditi tempore mortis patris, aut certe nondum erat ei facta donatio & ab eo acceptata, tunc, ſiue filius eſſet iam Doctor, ſuaque abſoluiſſet ſtudia, ſiue non, pertinent ad patrem, ſuntque inter hæredes diuidendi: eò quod nondum conſummata fuiſſet donatio. Si verò traditi erant iam filio, & filius erat Doctor aut licentiatus in ea facultate vel abſoluerat ſtudia, ita vt in procinctu iam eſſet, vt, quæ didicerat, exerceret, vel ea iam exercebat, pertinent integrè ad filiũ, nec tenetur eos adducere ad partitionem cum alijs fratribus: quoniam, vt diſput. 231. dictum eſt, ſunt bona illius quaſi caſtrenſia: atque in hoc euentu intelligenda eſt l. 5. titul. 15. part. 7. quæ id ſtatuit. Quod ſi ſtudia nondùm abſoluerat, afferendi ſunt ad partitionem, quales tempore mortis patris fuerint reperti, ita vt, ſi minus valeant, quàm quando filio dati ſunt, quod minus valent, computetur inter expenſas cum eo filio in ſtudio factas, vel certe in detrimentum bonorum patris cedat, cuius fuit dominium eorũ librorũ vſque ad ſuam mortem: ſi verò plus valeant, incrementum illud accreſcat bonis patris, atque adeò hæredibus, & non filio. Ant. vero Gom. ad l. 29. Taur. nu. 17. vult, ſemper, quãdo filio ſunt traditi, ſpectare pleno iure ad filium tanquam bona ipſius quaſi caſtrenſia, ac proinde adducendos non eſſe ad partitionem: atque id primo aſpectu ſonare videtur l. 5. cit. Veruntamen, quod dictum eſt, affirmant doctores communiter, & eſt rationi magis conſentaneum. Neque enim parentes tradere intendunt filijs libros dum in ſtudijs ſunt, ſtatim ipſorũ efficiantur, ſed vt habeant illos ad vſum, ſicut & cætera ſupellectilia, quæ illis tradunt: quarè dominium horum omnium apud patrem perſeuerat, ſuntq; proinde bona profectitia nõdum donata. Adde, eſto eſſent donata, donationem eſſe ob cauſam, ac proinde abſque dubio conferendam.

DISPVTATIO CCXL. A

Quæ expenderint parentes in peregrinatione filij familias, pro illius delicto, inruendo eo à captiuitate, aut vinculis, conferendan è ſint.

ILlud vniuerſim circa hæc omnia eſt dicendum Quando parentes haberent bona propria filij caſtrenſia, quaſi caſtrenſia, aut aduentitia, vnde hæc omnia fieri poſſent, cenſenda eſſent facta à parentibus de bonis filij, vt diſputatione præcedente deſumptibus factis cum eo in ſtudio dictũ eſt, ac proinde, quod ita inſumptum eſſet, teneretur filius adducere ad partitionem cum alijs fratribus poſt mortem parentem. B

Quando filius bona propria nõ habet, quod pater cum eo in pia aliqua peregrinatione inſumit, non tenetur filius aſſerre ad partitionem vt habetur. 4 lib. Luſitanarũ. ord. tit 77. §. 5. Idẽ eſſet ſi ad venationem, aut honeſtam aliam recreationem, vt ad haſtiludium, aliosve ſimiles publicos ludos pro qualitate perſonæ cum eo inſumeret: quoniã hæc omnia ad alimenta, cõpetentemque filij ſuſtentationem ſpectant Cũ vero etiam cadant ſub competentẽ adminiſtrationem bonorum parentum, neque parentes tenentur ea aſſumere in portione, de qualibere poſſunt diſponere.

Item, quod pater cum eo inſumpſit, vt illum à captiuitate redimeret, aut vt eum à vinculis, vel a delicto liberaret, pœnam pro illo ſoluendo, aut cum aliquo pro delicto tranſigendo, vel in impenſis litis, & alijs eiuſmodi, non tenetur filius adducere ad partitionem. Ita habetur. 4. lib. Luſita ord. tit. 77. §. 6. Idem dicendum eſt de iure communi, vt affirmant Sylueſt. verb pecul. 2. q. 14. Nauar. in Manu. cap. 17. nu. 165. & latius Anto. Gom ad l. 29. Taur. num. 19 & 20. poſt Bart. in l. Sthicus. ff. de pecul. legat conſentit etiam l liber captus. C. de captiuis & poſtlimi. reuerſ. Ratio horum omnium eſt, quoniam parentes ex pietate paterna præſumuntur hæc feciſſe animo condonandi, & id poſtulat competens adminiſtratio ſuorum bonorum, exigitque neceſſitas filij, imò eo ipſo, quod filius ad eum ſtatum deuenit, quodam modo ad filij alimenta ſpectant. Quare, neque etiam parentes tenentur id accipere in partem D ſuorum bonorum, de qualibere poſſunt diſponere. Si tamen conſtat parentum animum fuiſſe, vt id filius in ſuam legitimam portionem acciperet, tunc ait Bartol. & conſentiunt cæteri, teneretur filius id in ea computare; idque ſatis apertè colligitur ex l. liber captus. C. de capt. & poſtlimi. reuer. Rectè etiã Bar. addit, ſi quid horum parens in vita non ſoluit, ſoluendum poſt mortem non eſſe de bonis communibus, ſed de ſola legitima talis filij. Hoc tamen intelligerem, niſi pater in vita ſe aſtrinxiſſet alicui ea ſoluere, morteque præuentus non ſoluiſset: tunc enim, cum pater in vita debitum illud in ſe ſuſcepiſset, ad æs ipſius alienum ſpectaret, quod, proinde de communibus bonis eſset ſoluendum.

A

DISPVTATIO CCXLI.

Vtrum militia, ſeu officium, aut dignitas, quam pater filio emit, aut dedit, eiuſve æſtimatio, conferenda ſint; itemque quod pater inſumpſit vt filius gradum, beneficium, ordines, aut aliud ſimile obtineret; & quid de re emphyteutica.

MIlitia, in re propoſita, appellatur à iure, dignitas, aut publicum officium, ex quo annuatim, aut alijs temporibus, emolumentum aliquod percipitur, vt patet. l. Lucius. 2. ff. de leg. 2. & alijs iuribus, quæ ad hoc Anton. Gom. ad l. 29. Taur. num. 21. citat, aut, vt gloſ. 1. l. omnimodo. §. imputari. C. de inoffi. teſt. ait, Militia eſt reditus, aut officiũ vnde reditus prouenit. Militia quid.

B Illud etiam vniuerſim dicendum eſt, ſi filius bona propria habeat, ſumptus, quos ad oĩa quæ propoſita ſunt, pater effecerit cẽſeri factos ex bonis talis filij, aut vt ex illis cõpenſentur, iuxta ea quæ initio diſputationis præcedentis dicta ſunt.

Circa ea, quæ in titulo propoſita ſunt, Gloſſa citata Bar. l. 1. §. nec caſtrenſe. ff de collat bonorum, Ant. Gom. ad l 29. Taur num. 21. & 22. Couar. 3. lib. var reſol. c. 19 nu. 4. & 5. & pleriq; alij quos citant, in hunc modum diſtinguunt. Vel id, de quo agitur, vendibile eſt, ſaltẽ quia licentia dari conſueuit vt vendatur, aut tranſmiſſibile ad hæredes, vel neque vendibile eſt, neque ad hæredes tranſmiſſibile. In priori illo C euentu, nempe quando vendibile aut tranſmiſſibile ad hæredes eſt, dicunt, ſi militia, officium aut dignitas data ſint a parentibus filio, ſaltem quia precibus intuituque parentum ab aliquo ei collata ſunt, conferendam eſſe æſtimationẽ illius, quantum valet tempore mortis parentũ. Conſentit Grama decif. 29 num. 2. & 6. Si vero non hæc ipſa a parentib. filio data ſint ſed pecunia, aut aliquid aliud, quo ea filius cum ſequatur; tunc non æſtimationem militiæ, officij, aut dignitatis eſſe conferendã, ſed pecuniã, aut valorẽ illius alterius rei, quæ a parentibus eſt data cõferenda eſſe tẽpore mortis parentũ, vt cũ Iaſone recte Ant. Gom nu. 22. citato ait Hæc probantur, tum ex l. omnimodo. §. imputari C. de inoffi. teſt. illis uerbis; eo quod talis ſit D militia ut uendatur, uel mortuo militãte certa pecunia ad eius hæredes perueniat. Tum etiam ex l. illud in princ. C. de collat.

Ab hac regula, iuxta ea quæ in calce diſputat. 233. dicta ſunt, excipiendum in hoc Luſitaniæ Regno eſt, quando militia, officium, aut aliud ſimile, à Rege, aut à quocunque alio precibus, & intuitu parentum filio aut filiæ, imò & parentibus, vt ſit filio, aut filiæ in coniugium, datur: tunc enim habet id præcipuum talis filius aut filia, tanquam bonum aduentitium, imò vero tanquam quaſi caſtrenſe, ſi a Rege, Regina, aut principe ita donetur, vt ibidem dictum eſt; neque tenetur illud, aut æſtimationẽ illius, conferre. Idem uidetur eſſe, ſi ad portionem parentũ, vel de illorum cõſenſu, Rex tráſferat aliquid eiuſmodi à parentibus in liberos, etiã id non ſit ad coniugium, ut ex 4. lib. ord. tit. Ius Luſit.

tit.77.§. 10. ibidem dictum eſt: tametſi, quia ibi ſolum eſt ſermo de rebus regis de iuro, vel ad vitam, & detentis, quas vocant, id aliqui extendere non audeant ad officia, & his ſimilia: quod tamen probare non videtur Grama. deciſ. 29. in calce num. 3.

Circa hæc obſerua, placere mihi opinionem Gamæ ibidem num. 40. Nempe, quando parens in hoc Luſitaniæ Regno officium, vel filio emiſſet, vel ſibi, ſed à rege obtineret, vt ad filium illum, dum ipſe viueret transferret, teneri filium conferre æſtimationem officij: eſto expirare debuiſſet per mortem patris; ſaltem quãtum æſtimatum fuerit tranſlatum eſſe quoad tẽpus illud, quo pater à tẽpore trãſlationis ſuper victurus ſperabatur; & conſonant quę in ſimili euẽtu de reb. emphyteuticis emptis à patre B ſtatuuntur lib. 4. Luſit. ord. titul. 77. §. 32. & duobus ſequentibus. Ratio eſt, quoniam cum officium illud, quoad id tẽporis, emptũ ſit pecunia patris, tranſlatio illa, licèt facta conceſſione regis, nõ tã eſt donatio regis, quã patris de bonis proprijs patris, & nõ regis; tametſi exigentib. ad tranſlationem, regis autoritate: ea autem, q̃ ex Luſitanis ordinationib. ſupra relata ſunt, locum habent in bonis regis, quę ab eo per donationẽ in parentes emanarunt, non verò in bonis, quæ pater propria pecunia emiſſet. ſi. n. pater teneã alicuius, permittente rege, emiſſet, vtique filius teneretur illam adducere ad partitionẽ cũ fratrib. eſto rex ad patris partitionẽ cõcederet, vt in uita ſua ad filiũ eã transferret.

Illud etiam obſerua, quãdo officiũ per mortem patris erat expiraturum, & pater, aut filius à rege dono obtinet, vt poſt mortẽ patris ipſe in eo ſuccedat, nihil in hoc Luſitaniæ regno C teneri adducere ad partitionem ea de cauſa cum fratribus, etiam ſi patris intuitu ſit à rege conceſſum: quoniam illud eſt donatio regis de bonis, quę ſoli illius diſpoſitioni ſubiacent. Stando autem in ſolo iure communi, memento eorũ, quæ in calce diſputat. 233. ex Anton. Gom. & Aretino retulimus.

Illud vlterius eſt obſeruandum, quando rex officium aliquod conceſſiſſet parentibus in dotem alicuius filiæ, vt ſæpe fieri ſolet in hoc Luſitaniæ regno, ſiue immdiate ita eſſet cõceſſum ſiue conceſſum eſſet patri, vt poſt mortem ſuã transiret ad filiam, aut ad vnam filiarum, quam uellet, vel cum facultate, ut dum uiueret, illud D transferret, dummodo tamen pater id non emiſſet; tunc filiam quidem, aut generum per mortẽ patris, nihil omnino ea de cauſa teneri conferre, vt ex dictis patet, iudicatumq; refert Grama. deciſ. 114. attamen ſi filia contractu arrharum & dotis in hoc regno nuberet, officium debere dari genero in dotem talis filiæ ęſtimatum certa pecuniæ quantitate, ut ſi filia præmoreretur, aut conceſſio eſſet ea lege, ut morte generi expiraret, dos non euaneſceret, ſed reuerteretur, quo ad ęſtimationem uſque ad illud tempus, ad vxorem, aut filios ex ea ſuperſtites, ut fieri ſolet in hoc regno, ſanctumq; fuit in euentu, de quo deciſ. illa. 114. erat controuerſia. Quod uero æſtimatio illa locum habeat comparatione dotis filiæ, ſanè non eſt in cauſa, ut filia, uel gener loco filiæ, conferre teneatur eandem æſtimationẽ officij à rege filiæ A donati, aut ut computare eam teneatur in legitimam portionem talis filiæ. Atque hoc planè eſt legitimum fundamentum, unde ſententia, in ea deciſione lata æquiſſima fuit.

Couar. lib. 3. uar. reſ. cap. 19. a num. 4. recte probat, quando matrimonium contractu arrharum & dotis fuit celebratum, ſi maritus cõſtante matrimonio emat officium uendibile aut transferibile ad hæredes, ut eſt regimento, quod in regno Caſtellæ uocant, & alia eiuſmodi, eſto uxor, capax nõ ſit illius, ſed ſoli maſculi, nihilominus ſi uxoris morte matrimoniũ diſſoluatur, & reperiantur bona ſuperlucrata, cum illis computandam eſſe æſtimationem officij illius, ut dimidiam partem eius æſtimationis accipiant hæredes uxoris, ſicut de aliis bo- B nis ſuperlucratis. Quod ſi, præter officium illud, non ſint bona ſuperlucrata, æſtimationem illius adiungendam, eſſe aceruo omnium bonorum, vt detractis prius, quæ ad ſingulos coniuges tanq̃ propria ſpectãt, uideatur an aliquid ſuperlucratum ſuperſit, cuius medietas ad hæredes vxoris pertineat. Idem eſſet, eſto officiũ ita à marito emptum nec vendibile nec transferibile eſſet, & vxor ante virum e vita diſcederet: æſtimatio enim illius tempore mortis talis vxoris, quo ad tempus quod vir ſperatur vlterius victurus, adducendum ſimiliter eſt ad partitionem inter virum & hæredes vxoris. Idem quoque dicendum eſt in hoc Luſitaniæ regno, ſiue officium ita emptum à marito vendibile aut transferibile ſit ad hæres, ſiue non, C quando matrimonium contactu meditatis bonorum fuit celebratum: æſtimandum namque eſt quantum officium illud tempore mortis vxoris valeat, æſtimatioque illa adiungenda eſt cętero aceruo bonorum communium viro cum hæredibus vxoris, vt in duas partes æquales inter maritum & hæredes vxoris diuidatur; conſentiuntque ea, quæ in ſimili euentu circa bona emphyteutica empta à marito de communibus bonis ſancita ſunt. 4. lib. ord. tit. 77. §. 33. & 34. Quando autem officium emptũ transferibile eſſet ad hæredes, tunc ſiue matrimoniũ celebratum eſſet contractu medietatis ſiue arrharum & dotis, morte vtriuſuis coniugatorum eſſet æſtimandum quantum tunc valeret, æſtimatioque coniũgenda eſſet reliquo bo- D norum aceruo, vt inter ſuperſtitem, & hæredes defuncti diuideretur. Quòd ſi pater eſſet, qui moreretur, filius, ad quem officium tranſiret, accipere illud teneretur in ſuam legitimã portionẽ, aut in id, in quo inſuper à parentibus eſſet melioratus, teneretur q. ſoluere cohæredib. portiones, quas in eo, ſicut in cæteris bonis defuncti, haberent. Conſentiunt cum his omnib. ea quę de emphyteuſi li. 4. ord. tit. 77. §. 32. 33. & 34 ſancita ſunt.

Quod ad poſteriorem euentum attinet, nẽpe quando militia, officium gradus, beneficiũ, vel quid aliud ſimile, nec vendibile, nec transferibile ad hæredes eſt, conueniunt gloſ. Bart. Ant. Gom. & alij doctores circa priorem euentum citati, neque illud, neque æſtimationem illius, neque ſumptus, ſi quos parentes in acquirendo illo filio familias fecerint, teneri filium con-

conferre, ant computare in ſuam legitimam
portionem, ſed habere id præcipuum. Ita pro-
bat.l.omnimodo.§.imputari.C.de inoffi.teſt.ar
gumento à contrario ſenſu: ſolum enim ſta-
tuit, filium debere computare in ſuam legiti-
mam portionem militiam, ſi vendibilis ſit, aut
ad hæredes transferibilis vnde, ſi neutrum ei
competat, computari non debet. Probat etiam.
l.1.§.ſed an id.ff de collat. bonor, quæ de eiuſ
modi militia ſeu dignitate agens, ſic habet. Sed
an id, quod dignitatis nomine à patre datum
eſt, vel debetur, conferre quis in commune co
gatur, videamus. Et Papinianus ait, non eſſe co
gendum: hoc enim propter onera dignitatis
præcipuum, haberi oportere, ſed ſi adhuc de-
beatur, hoc ſic interpretandum eſt, vt non ſo-
lum oneretur is, qui dignitatem meruit, ſed
commune ſit omnium hæredum onus hoc de-
bitum. Vbi vides, ſi quid pater, vt filio talem
dignitatem acquireret, ante mortẽ alicui pro-
miſerat, nec ſoluit, ſoluendum eſſe poſt mor-
tem de cõmunibus bonis patris, nõ vero de ſo
la legitima eius filij, cui dignitas acquiſita eſt.

Hinc patet, cum gradus doctoratus, & alij
literarij, beneficia Eccleſiaſtica, comendę mili-
tares, ſacri ordines, & his ſimilia, neque vendi,
neq; tranſmitti ad hærodes poſſint, non teneri
filium quicquam propter illa conferre, etiam
ſumptus, quos parentes in illis eis comparan-
dis fecerunt; niſi forte parentes cũ filijs prius
conueniſſent, ſe ea lege illos facere, vt vel illos
poſteà de hȩredib. ſoluãt, vel in ſuam legitimã
portionem eos computent, eo pacto, quo dua-
bus diſputationibus præcedentibus in alijs ſi-
milibus euentibus dictum eſt.

Ex hoc corolario Anton. Gom ad l.29. Taur,
num.21. colligir, ſi parentes ſundum, aut alia
bona filio dederunr in patrimonium, ad cuius
titulum ſacros ordines ſuſciperet, non teneri
filiũ ea bona adducere ad partitionem cũ alijs
fratribus, aut ſumere ea in ſuam legitimã por-
tionem, ſed habere illa præcipua. Eſt tamen col
lectio nulla, & aſſertio improbabilis, iuxta ea
quæ cum Couar. c. Rainaldus de teſt.§.2.num.
9.diſput.238.& duabus alijs prȩcedentibus di
cta ſunt. Si namque id Epiſcopo daretur pro or
dinibus conſerendis, legitima eſſet collectio:
at cum non detur niſi filio, vt cum ipſo poſt
ſuſceptos ordines perſeueret ad congruam ip-
ſius in eo ſtatu ſuſtentationem, ſitque vt condi-
tio in eo prærequiſita, ſine qua Eccleſia ſtatuit,
vt ordines ſecularibus hominibus nõ conferre
rentur, ſane collectio eſt nulla: perinde nam-
que hæc bona ſe habent in filio, atque dos in fi
lia, aut donatio ad nuptias in filijs coniugaris.

De emphyteuſi quando, & quouſque confe
renda ſit, aut non, commodiùs dicetur, dum de
contractu emphyteuſis ſermo fuerit.

DISPVTATIO CCXLIII.

Conferre ne teneatur filius, quæ de bonis patris male conſumpſit.

NAuar. in Manu.c.17.num.164. Sylueſt.
verb pecul.2.q.9. Anton. Gom. ad l.29.
Taur. num.25. Bart. & alij, quos citant; aſ-
firmant, quę filius de bonis patris occultè acce

A pit, aut de ijs, quæ ſibi ab eo tradita erant in ſu-
ſtentationem in ſtudio, aut quouis alio modo,
male conſumpſit in ludo, cũ meretricibus, aut
alia ratione, teneri adducere ea ad partitionem
cum fratribus & computare in portione, quæ
ipſum contingit. Nauar. ibidem num.156. exci
pit cum D. Antonio 2.part.tit.1.c.15.§.2.niſi
pater dum vixerat, illa ei condonaſſet.

Poterit tamẽ quis in hunc modum obijcere.
Cùm filius, ſaltem de iure Luſitano, vt diſputa-
tione ſequenti videbimus, adducere teneatur
ad partitionem, quæ ſibi à patre fuerunt dona-
ta, condonatio illa patris nihil filio proderit,
quominus teneatur ad partitionem adducere,
quę de bonis patris male conſumpſit.

Vt verò hæc, quæ quotidiana ſunt, ex actiùs
B percipiantur, dico in primis. Quando filius nõ
maiorem quantitatem inſumpſit, quam pater
contentus eſſet vt in ſui ſuſtentationem & ho-
neſtas recreationes inſumeret, ad nullam reſti-
tutionem, aut compenſationẽ, tenetur, ſi quid
intra illam ſummam inordinatè & contra vo-
lũtatem patris in ludo, cum meretricibus, aut
alio modo conſumpſit. Sotus.4.de iuſt.q.5.art.
2.& alij prudenter arbritrantur, eum filium,
qui quotannis centũ aureos accipit à patre in
ſuam ſuſtentationem, regulariter poſſe quo-
tannis in ſumere quatuor aut quinque aureos
in eleemoſynis, donationibus, & honeſtis re-
creationibus. Ratio autem quarè filius quan-
do illam ſummam non excedit, reſtituere non
teneatur, quod inordinate inſumit, eſt, quo-
C niã pater inuitus non eſt quoad ſumptus, ſed
quoad modum, & quoad obiecta circa quæ in
ſumpſit, & filius quaſi commutat in hos ſum-
ptus alios honeſtos, quos ſine reſtitutionis one
re efficere poterat. Addo, neque meretricem,
aut qui ludo eſt id lucratus, reſtituere teneri,
quando pater certam pecuniæ ſummam tradit
filio ad ſumptus, quam liberum ei reliquit in
ſumere; modò nihil amplius peteret. Aut quan
do pater eius eſt ingenij, vt quamuis omnino
non vellit, vt filius eo pacto id inſumeret, ni-
hilominus, poſtquàm eſt inſumptum, reſtitu-
tionem non exigat; id quod de pluribus pa-
rentibus eſt exiſtimandum, quando ſumma
non eſt magna: præſertim cum intelligant,
ſe non religioſis, ſed iuuenibus ſecularibus
committere diſpoſitionem ſuæ pecuniæ ad
D ipſorum ſumptus & ſuſtentationem, ſciant-
que pro humana fragilitate non aliter eſſe
eam regulariter adminiſtraturos. Quando
tamen voluntas patris omnino eſſet, vt filius
ea via dominium non transferret, & vt, qui ac-
ciperet, reſtitueret; tunc accipiens reſtitue-
re teneretur.

Deinde dico, non ſemper, quando filius ita
in ordinatè aliquid contra voluntatem patris
inſumit vt lethaliter peccet tranſgrediendo
eo pacto patris voluntatem, teneri adducere
illud ad portionem cum alijs fratribus. Ra-
tio eſt quoniam raro inuenitur pater, qui, ſi
quod ita inſumitur, non ualde excedat, uelit
vt filius poſt mortem ſuam ad partitionem id
adducere teneatur, ſufficitq; ea tacita ac pręſũ
pta volũtas patris, vt adducere illud non tenea-
tur. Neq; obſtat, quod filius adducere teneatur ad

parti-

partitionem donata à patre: quoniam id non
eſt intelligendum de ijs, quæ inter alimenta
poſſunt computari, de quorum numero ſunt
ea, de quibus diſputamus: pater namque pro
arbitratu dare poteſt maiora alimenta, quoad
victum, veſtitū equitatum, ſeruos recreationē
donationes, & id genus alia, vni filiorum, quā
alijs condonareque tacitè aut expreſsè poteſt
filijs multa per interualla, quorum neque ſin-
gula, neq; omnia ſimul ſumpta habita ratione
intercapedinis temporis, exceſſiua ſint. Quan-
do ergo quis accedit ad confeſſionem, qui ſi-
milia contra voluntatem patris conſumpſit, ſi
exorbitantia atque inconſueta non ſint, inter-
rogandus eſt, an certus ſit, patris voluntatem
non eſſe, vt poſt mortem ſuam teneatur ea ad-
ducere ad partitionem cum fratribus. Quòd
ſi affirmanter reſpondeat, arbitror nihil illi eſ-
ſe iniungendum: ſi verò dubitet, aut credat pa-
trem velle vt ea adducat, reſtituere eſt cogen-
dus, aut obtinere à patre veniam; niſi confeſſa-
rius ſua prudentia iudicet, illum decipi. Solent
enim, qui vigeſimum tertium, aut vigeſimum
quintum ætatis annum non attigerunt præſer-
tim ſi timidi ſint, & parentes ſeueri in vitijs fi-
liorum prudenter obiurgandis neq; multum
ſint liberales, ſed potius tenaces & parci, lon-
ge aliter de parentibus hac in parte concipere
quàm rei veritas habet. Quando verò ſumma
inordinatè inſumpta tanta eſſet, vt, attenta qua
litate parentum & filij, omnino excederet ali-
mentorum fines: tunc, eſto conſtaret patrem,
quantum ex ſe eſt, liberè id remittere; filius
tamen cogendus eſſet adducere exceſſum ad
partitionem: niſi pater in portionem, de qua li
bere poteſt diſponere, id acciperet; aut niſi fra
tres tantundem inordinate inſumpſiſſent: nam
tunc locus eſſet compenſationi.

DISPVTATIO CCXLIII.

Vtrum donationes ſimplices parentum in filios adducendæ ſint ad partitionem.

Ius commune.

OBſeruandum eſt, de iure communi dona-
tionem ſimplicem patris ad eum filium,
qui ſub ipſius eſt poteſtate inualidam eſſe, niſi
à patre ſit ei facta traditio. Præterea, eſto tra-
ditio ſit ei facta, integrum eſſet patri illam re-
uocare interim dum viuit: quòd ſi eam non re
uocet, morte patris confirmari, fierique vali-
dam omnino, atque retrotrahi ad tempus in
quo facta fuit, vt, vnà cum re donata, fructus
etiam inde percepti ad eum filium ſpectent.
Modò, ſi ei facta ſine inſinuatione fuit, non ex
cedat quantitatem, quam ſine inſinuatione per
miſſum eſt donare: alioquin per ſolam mortē
patris non confirmatur quoad exceſſum, niſi
tempore mortis expreſſe pater donationem cō
firmaret: nam tunc valeret, etiam quoad exceſ-
ſum, non quidem vi donationis, ſed legati,
quod inſinuationem non exigit, vt, in quacun-
que quantitate factum, validum ſit. Hæc pa-
tent ex l. donationes. 1. iuncta gloſ. ibi in verb.
referatur. C. de donat. inter virum & vxorem,
ex l. 2. iuncta gl. in verb. familiæ. C. de inoffic.
donatio. l. cum rebus. C. de donationib. l. 4. tit.

A 16. part. 6. & alijs iuribus, & affirmant. Ant.
Gom. 2. tom. var. reſ. cap. 4. in fine, & ad. l. 17.
Tauri. num. 8. & ad. l. 29. num. 26. Couar. cap.
Raynaldus de teſt. §. 2. num. 6 Greg. Lopez ad. l.
4. citatam, Nauar. in Manual. cap. 17. nu. 146.
iuncto. 149. & alij doctores communiter.

Si tamen donatio ſimplex, facta à patre filio
in eius poteſtate conſtituto, confirmaretur iu-
ramento, valida ſtatim eſſet, eſto nulla facta eſ-
ſet traditio: quoniam, cum mala & prohibita
non ſit, ſed ſolum reddita nulla iure poſitiuo,
vires ex iuramento aſſumeret, iuxta ea quæ
diſp. 149. & 150. dicta ſunt. Excipe in hoc Lu-
ſitaniæ regno, niſi à regno obtenta eſſet facul-
tas vt ea donatio iuramento confirmaretur,
iuxta ea quæ diſp. 149. citata dicta etiam ſunt.
B Donatio præterea vſusfructus in bonis aduen
titijs eius filij, cui vſusfructus condonatur, va
lida etiam eſt, vt diſput. 8. oſtenſum eſt. Item
donatio bonorum mobilium filio proficiſ-
ſcenti in bellum, aut vt inſumat in aula &
ſeruitio regis, ſtatim valet; bonaque illa ca-
ſtrenſia efficiuntur, vt diſp. 130. dictum eſt. Ta-
metſi in hoc Luſitaniæ regno teneatur reſti-
tuere patri, quæ ſuperfuerint, vt ibidem dictū
eſt. Præterea libri, qui donantur illi, qui in pro
cinctu eſt vt facultatem, quam didicit, exerceat,
aut aliquid aliud ad exercitium eius facultatis
conducens: hæc enim quaſi caſtrenſia bona il-
lius efficiuntur, vt diſp. 231. explicatum eſt. De
his tamen quaſi caſtrenſibus bonis dubium eſ-
ſe non poteſt, quin filius, neque conferre, neq;
C cōputare ea in ſua legitima teneatur; atq; eiuſ-
modi donationes potius cū donationibus ob
cauſam, quā cum ſimplicibus, de quibus modò
eſt nobis ſermo, ſunt computandæ.

De eodem iure communi, donatio ſimplex
facta à patre filio emancipato, aut à matre, vel
auis maternis, aut auia paterna (idem erit ho-
die in hoc Luſitaniæ regno ab auo paterno) fi-
lio ſiue emancipato, ſiue nō emancipato, valet
ſtatim, etiamſi facta ei non ſit traditio. Ita ha-
betur. l. cum de bonis, & l. cum res. C. de donat.
Idem probant. l donationes. 1. C. de donat. in-
ter virum & vxorem, & l. 2. C. de inoffi. dona-
tion. & affirmant Anton. Gom. 2. tom. var. reſ.
c. 4. in fine, & ad. l. 17. Tauri. num. 8. & ad. 29.
nu. 16. & alij Doctores communiter. Ratio au-
D tem eſt, quoniam ſub nullius horum eſt po-
teſtates quod erat in cauſa, vt donatio patris
ad filium ſub poteſtate ipſius conſtitutum in-
ualida eſſet, niſi & facta eſſet traditio, & patris
morte cōfirmaretur. Obſerua tamen, ſi donatio
ſimplex facta filio à parente ſub cuius pote-
ſtate non eſt, inſinuata non ſit, ſummamque ex
cedat, quæ ſine inſinuatione donari poteſt, in-
ualidam eſſe quoad exceſſum, ſicut & aliæ fa-
ctæ extraneis.

De eodem iure communi, donatio ſimplex
facta à patre filio emancipato conferenda eſt,
vt habetur. l. vt à liberis in fin. C. de collationib.
illis verbis. Emancipatis videlicet liberis vtriuſ
que ſexus pro tempore præcedentium legum,
ea quæ in ipſa emancipatione à parentibus
ſuis (vt fieri aſſolet) conſequūt, vel poſt eman-
cipationem ab eiſdem acquiſierint, & collatu-
ris. Idem aperte habetur. l. 4. titul. 15. part. 6.

argu-

argumento à contrario ſenſu, & affirmant Bart & communis Doctorum ſententia, quam referunt ac ſequuntur Greg. Lopez ibi, & Ant. Gom. ad l. 29. Taur. nu 26.

De eodem iure communi, donatio ſimplex facta à patre filio ſub ipſius poteſtate exiſtenti, ſiue ſtatim valeat, ſiue patris morte confirmetur, non eſt cõferenda, atque adeò nec aſſumenda in legitima ipſius portione. Duo caſus excipiuntur Primus eſt, quando pater ſtatuit vt conferretur. Modò id ſtatuerit quãdo donabat aut antequam donatio confirmaretur, reddereturque irreuocabilis: ſecus autem ſi poſtquã iam eſſet firma & irreuocabilis: nam tunc præceptum non obligaret. Secundus, quando alius filius conferre tenetur donationem ob cauſam, aut aliam ſimplicem: tunc enim, ne daretur ea inæqualitas teneretur his alius conferre ſimplicem donationem ſibi facta, niſi alteri remitteret obligationem conferendi donationem, quam ſine tali remiſſione conferre teneretur. Si tamen ille alter filius ſolum teneretur conferre donationem aliquã ob cauſam, huic verò duplex, donatio à patre eſſet facta, vna ſimplex, & alia ob cauſam, ſatis ſi hic conferret ſolum donationem ob cauſam, ſatis eſſet nam, eo dato, ſeruaretur æqualitas Hęc omnia patent ex l. illud. §. penult. & §. vltim. iuncta Gloſ. vltim. C. de colla. & ex l. 4 titul. 15. par. 6. affirmentque communis Doctorum ſententia, quam Gregor. Lopez ibi, & Anton. Gom. ad. l. 29. Taur. num 26. referunt ac ſequuntur Neque fortè refragatur Couar. c. Raynaldus de teſt. §. 2. nu 6. qui obſcure loquitur, affirmatque eam donationem factam filio familias, quæ patris morte confirmatur, conferendam quidem non eſſe, at vero imputandam eſſe filio in legitimã portionem. Loqui namque videtur, quando pater minus legitima portione ei reliquit, idque ad effectum, vt agere non poſſit querela, inofficioſi teſtamenti aduerſus patrem· neque iura, quæ ad hoc confirmandum citat, id ſufficienter probant. Præterea, violenta ſatis expoſitione interpretari conatur. l. 4. Caſtellæ citatam, quæ de collatione agit, affirmatque talem filium debere habere eam donationem præcipuam (exceptis duobus illis caſibus ſupra explicatis) & accipere portionem integram ipſum in bonis patris defuncti contingentem. Melius Gregor. Lopez ad l. 3. tit. 4. par. 5. in uerb. En ſu parte, ait, eam legem tertiã, quę ſtatuit, donationem factam filioſamilias à patre eſſe inualidam, tenerique talem filium adducere illam ad partitionem, computareq. eam in ſuam portionem, conciliandam eſſe cum l. 4. tit. 15. par. 6. & cum l. illud. C. de collationib. ut intelligatur ſolùm in illis duobus caſibus, in quibus hæ duæ leges id faciendum præcipiunt, nempe quando pater id ſtatuit, & quando aliquis alius filiorum adducere teneretur ad partitionem donationem ob cauſam, aut aliquam aliam: eodemque modo intelligendos eſſe Bart. & quoſdam alios, qui idem interdum ſonant, quod lex illa tertia Caſtellæ.

De eodem iure communi, donatio ſimplex facta à matre, ab auis maternis, aut ab auia paterna, conferenda non eſt, niſi in duobus illis A caſibus, nempe quando parens, qui donauit, id præcepit, aut quando aliquis alius cohæredum conferre tenetur donationem factam ſibi ab eodem parente ob cauſam. Ita habetur. l. illud. §. pen & §. vlt. C. de collationib. & affirmat communis Doctorum ſententia, quam ſequuntur Ant. Gom. ad l. 29. Taur. num. 26. & Grego. Lopez ad l. 4. tit. 15. par. 6. glo. j. Rationem autem cur eiuſmodi donationes conferendæ non ſint, cùm tamen adducendæ ad partitionem ſint, quæ à patre filio emancipato ſunt factæ, reddit, poſt Ant. Gomez loco citato. Circa hactenus dicta de collatione harum omnium ſimplicium donationum, lege gloſſam vlt. in auth. ex teſtamento, iunctis additionibus omnibus illius gloſſæ. C. de collationib. & comperies, B tandem gloſſam, iunctis additionibus, in his omnibus nobiſcum conſentire. Hæc ſunt, quæ de iure communi ſparſim, ſatiſque inuolutè, de ſimplicibus donationibus, earumq; collatione conſtituta ſunt.

Ius Luſit.

Quod ad ius Luſitanum attinet, nihil innouatum uideo quoad ualiditatem eiuſmodi donationum. Quoad collationem autem, lib. 4. ordin tit. 77. §. j. ſancitum eſt, ut omnia uniuerſim donata a parentibus afferantur ad partitionem cum fratribus, etiamſi donationes ſimplices ſint, atque ita vſu eſt receptum. Excipitur, uſusfructus condonatus filioſamilias: nam lex illa intelligenda eſt, de donatis ex bonis proprijs parentum. Excipitur præterea, ſi quid eo ipſo, quòd donatum eſt, efficiatur caſtrenſe aut C quaſi caſtrenſe bonum filiorum, ut ex eiſdem ordinationibus conſtat, & ſuis locis eſt explicatum. Si verò aliquid à parentibus filijs eſſet donatum, quod, conditione parentum & filiorum attenta, modicum quid eſſet, neque limites egrederetur donationem, quas ad parentes pro adminiſtratione ſuorum bonorum facere ſpectat, id ſanè conferendum non eſt, neque parentes in tertio, de quo liberè poſſunt diſponere, tenentur id accipere, ut & ratio præſcribit, & vſus obtinet.

Quod etiam parentes filijs, etiam coniugatis, egentibus ad alimenta moderatè dant, conferendum non eſt: quoniam potius eſt perſolutio debiti, quo parentes in eo euentu liberis tenentur, & è contra liberi parentibus, ut ſupra ſuo loco dictum eſt, quàm donatio neq; D parentes tenentur id ſumere in tertio ſuorum bonorum.

Quod ad ius Caſtellæ attinet, hodie poſt. l. 17. Taur. quæ eſt. l. j. tit. 6. lib. 5. nouæ collectionis, iuncta l. 26. Tauri. quæ eſt. l. 10. tit 6. citato, ſi de ualiditate donationis ſit ſermo, omnis donatio ſimplex facta filio, ſiue in poteſtate, ſiue emancipato, & ſiue à patre, ſiue à matre, aut ab alijs aſcendentibus, valida eſt, eſto non ſit facta traditio: attamen tunc reuocari poteſt pro libito vſque ad mortem parentis, qui illam fecit. Si uerò ſit facta traditio, etiam per ſolam clauſulam conſtituti, eſt omnino irreuocabilis & firma. Vnde corrigitur ius commune. In primis, quia donatio facta à patre filiofamiliàs ſine traditione, valida eſt, ut confirmetur morte patris; cuius contrarium iure communi erat diſpoſitum. Deinde, quia donatio facta eidem

filio

filio coniuncta cum traditione ſtatim eſt firma & irreuocabilis; cuius contrarium diſpoſitum erat de iure communi. Tertiò, quia donatio facta filio emancipato. aut à matre vel ab alijs aſcendentibus ſine traditione, ſtatim erat firma & irreuocabilis de iure cõmuni: de iure autem Regni Caſtellæ ſemper eſt reuocabilis vſque ad mortem donantis In his conueniunt Greg. Lopez ad l 3 tit 4. part 5. verb. Nonaldria, & Ciſuetes ac Palacios Ruuias, citati ab Anto. Gom ad l. 17. Taur. nu. 9. Ant autem Gom. ibidem & ad l. 29 in calce num. 30 contrarium affirmat, nempe quoad validitatem donationũ, nihil in Regno Caſtellæ eſſe innouatum. Sed placet prior ſententia, quã apertè ſonant iura citata. Argumentatur Ant. Gomez quòd ex hac ſententia ſequeretur, legatum relictum à patre filio aut filiæ, ſecuta traditione, non poſſe reuocari, cum etiam de legatis prædictæ leges Caſtellę loquantur: quod tamen eſt falſum; cũ legatum ſemper retineat rationem vltimæ voluntatis, quæ ante mortem poteſt reuocari. Dicendum tamen eſt lege. 17 dum ſermo fit de traditione, quæ meliorationem irreuocabilem efficit, aperte traditionem contingi eum ſolo cõtractu inter viuos, neque lex illa vult idem eſſe in vltima voluntate.

Argum.

Diſſoluitur.

Quod attinet, vtrum ſimplex donatio conſerenda ſit dicendum eſt. Donationem omne ſimplicem de iure Regni Caſtellæ, ſiue per vltimã voluntatem, ſiue contractu inter viuos alicui filiorum, aut deſcendentium ſit facta, cenſeri eo ipſo meliorationẽ in tertio & quinto, eſto à teſtatore, aut donante non exprimatur, ac proinde non eſſe conferendam nec computandam in legitimam, ſed eum, cui facta eſt, habere illam præcipuam. Quod ſi tertium & quintum excedat, incrementum computandũ eſſe in legitima Si vero excedat legitimam, & tertium ac quintum, tunc quo ad incrementũ eſſe inofficioſam & inualida. Ita habetur. l. 26. Taur. & affirmant. Ant. Gom ad l. 29. Taur. in calce. nu. 2 . & nu. 30. Couar. c. Raynaldus. de teſta. §. 2 nu. vlt. & Gregor. Lopez ad l 3. titul. 4. part. 5. verb. En ſu parte Quod ſi obijcias legem. 29. Tauri, quæ ſtatuit, filios, ſi partem in hęreditate defuncti habere velint, teneri adducere ad partitionem dotem donationẽ propter nuptias, & alias donationes, quas ab eo parente acceperant; vbi apertè innuitur, omnes vniuerſim donationes conferendas eſſe computandaſq; in legitima. Reſpondent optimè Ant. Gom. & Couar. locis citatis, ibi ſermonem eſſe de alijs donationibus ob cauſam, quales erant dos, & donatio propter nuptias, non vero de ſimplicibus donationibus, de quibus. l. 26. eſt ſermo, ſicque duo illa iura optimè inter ſe conſentire.

Obiectio.

Diluitur.

DISPVTATIO CCXLIIII.

Remuneratoria donatio parentum ad liberos an ſit conferenda.

SErmo eſt de donatione pro obſequijs & induſtria, non quidem ordinaria, ſed extraordinaria alicuius filiorum, quæ multum vtilis parenti fuit, & pro liberalibus donis alicuius ſimiliter filiorum, qui vel opificio in domo patris multa lucratus eſt, quæ iuxta dicta diſputat. 234. poterat ſibi accipere & patri reliquit, vel alia via dono illi tribuit. Quando autem eiuſmodi omnia benemerita æqualia in filijs omnibus eſſent, locum non haberet remuneratoria donatio, quam vnus filiorum præcipuam ea de cauſa in bonis patris haberet.

Bart in tract de duobus fratrib. & l. 1 §. nec caſtrenſe ff. de collat. bonorũ, Nauar. in Manu. c 17. num. 144. & quatuor ſequentib. Sylueſ. verb pecul. 3. q. 19. & latus verb. donatio 2. q. 7. pronũciato. 13. Ant. Gom. ad l. 29. Taur. nu. 33. Couar. c. cum inofficijs de teſt. num. 11. & alij quos referunt, in ea ſunt ſententia, ut dicant, filium non teneri eam donationem conferre, ſed habere illam præcipuam. Quod Nauar. intelligit, etiam de donatione a parẽte facta cuicunque filiorum pro quocunque labore, induſtria & obſequio, quæ pluſquam alij filij ipſi exhiberet, iuxta ea quę diſput. 234. ea illius mẽte retulimus, & quibus non acquieuimus.

Ducuntur hi autores, quoniam eiuſmodi remuneratoria donatio non eſt ſimpliciter donatio, eò quòd ſit de re ex gratitudinis virtute, moralique honeſtate debita, eaque de cauſa cõputanda, nõ ſit cum alijs donationibus, de quibus controuerſia eſt, an cõferendæ ſint, nec ne: quippe per eam vnus filiorũ præ alijs obtineat quod ſibi a parente modo prędicto erat debitum. Si tamen donatione rita excederet, tunc quoad exceſſum non eſſet remuneratoria, vt de ea nunc loquimur. Quãuis enim gratum hominẽ deceat remunerare vltra obſequia & beneficia ſibi impenſa, nõ tamen id facere poteſt ad effectum, vt prędiudicet legitimis aliorum filiorum.

Quando conſtat de meritis facta filio à parente cenſetur remuneratoria quando verò de eis non conſtat, affirmant Doctores citati ſtandum nõ eſſe iuramento parentis, quo iuret merita præceſſiſſe, eaque de cauſa donare niſi merita probentur: eò quòd agatur de præiudicio fratrũ. Si tamen donatario conſtaret de meritis id ſufficeret in conſcientiæ foro, vt reſtituere non teneretur ita donatum, aut vt efficere poſſet occultam compenſationem.

Pinellus. l. 1. de bonis mater. par. 3. à nu. 59. præſertim, num. 62. corol. 11. cenſet, non ſatis eſſe debitum ea honeſtate morali, ſed neceſſarium eſſe debitum ciuile & ex iuſtitia, vt hoc & priuilegia alia, quæ Doctores communiter ſolent ei tribuere, cõpetant donationi remuneratorię: vnde conferendam eam cenſet. Id cõfirmat, quoniam filij reddere nõ poſſunt parentibus obſequia & beneficia æqualia ijs, quę parentibus debent: quarè neq; ex gratitudine parentes eis tenentur.

Pinelli ſententia.

Eam confirmat.

Non eſt tamen recedendum ab illa alia ſententia, quam Pinellus communem fatetur. Vnde negandum eſt, vt illam præcipuam filius habeat, non ſatis eſſe verum debitum ea honeſtate morali ac gratitudine. Ad confirmationẽ dicendum eſt, quemadmodũ nihil impediente beneficio longe maiori vitæ & aliorum bonorum, quę filij a parentibus receperunt, eſſe poteſt

Refellitur

Ad confirmat.

A eſt interdum debitum ciuile atque ex iuſtitia,
quo parens filio teneatur vt ſi vſurpet vſum-
fructū bonorum aduentitiorum filij, quando
ad filium, & non ad patrē, ſpectat, & in multis
alijs euentibus: ita poſſe eſſe debitum ex grati-
tudine & boneſtate morali, præſertim, quo ra-
tio pollulet, vt potiùs vni, quàm alteri exhibea-
tur, ſaltem quia meritis vnius debetur talis re-
tributio, & nō alterius: eo modo quo licet Deo
retribuare non poſſimus tātum obſequij quan
tū ipſi debemus, meritis tamē noſtris debita eſt
retributio vitę æternæ, & quādo nobis cōfer-
tur, accipimus quod nobis eſt debitum.

Dubium tamen, eſt, vtrum quāuis remunera-
toria eiuſmodi donatio patris ad filium confe-
renda non ſit, ſed filius præcipuè eam habere
debeat vltra ſuam legitimam, ſit nihilominus
B extrahenda de ſola portione patris, de qua po-
teſt libere diſponere, an vero de toto bono-
rum aceruo, ita vt legitimæ filiorum minuan-
tur ea de cauſa, & parens in hoc Luſitaniæ re-
gno diſponere poſſit de toto tertio, & in re-
gno Caſtellę de toto tertio & quinto. Couar.
loco citato arbitratur, quando non interuenit
debitum ex iuſtitia deducendam eſſe, nō de to
to aceruo, ſed de tertio & quinto defuncti. Cō
firmat id ex gloſ. vlt. authentica, vnde ſi parens.
C. de inoffi teſtam. quæ ait; propter donationes
minuendas non eſſe portiones legitimas filio-
rum. Gloſſa tamen illa quæ à Doctoribus cita-
tur etiam in contrariam ſententiam, neutri
parti fauet: quia in ea nullus eſt ſermo de do-
natione remuneratoria. Dicendum verò eſt
C cum communi Doctorum ſentētia deducendas
eſſe de toto aceruo tanquā æs alienum ſiue in-
ter viuos fiant, ſiue per vltimam voluntatem.

Sententię hactenus definitæ non refragātur
ordinatione Luſitaniæ lib. 4. tit. 77. §. 1. quate-
nus ſtatuunt, donationes omnes ibi ſermo eſt
de proprijs donationibus, non verò de impro
prijs, quales ſunt, quę ob merita vni filiorum
debentur præ alijs; in quibus neque reuocatio
propter ingratitudinem habet locum, neq; in-
ſinuatio eſt neceſſaria, vt Doctores communi-
ter affirmant, & alio loco dicetur.

DISPVTATIO CCXLV.

*Nonnulla in complementum tractatus de par
titione bonorum.*

D De iure Luſitano lib. 4. ordi. tit. 77. §. 14. ſta-
tuitur. Si quis parentum, aut quicunque
alius, hæreditatem obtineat, ex qua partitio ali
cui alteri tradi debeat iſque, cui partitio eſt tra
denda illum alium citet, & coram iudice petat,
vt partitione ſibi tradat: citatus verò id recuſet
eò quòd fratrum aliquis, aut cohęredum ab-
ſens ſit, nec citò ſit venturus, nec poſſit vocari,
vt per ſe, vel alium ad partitionem accedat,
tunc iudicem teneri adire locum vbi hæredi-
tas eſt ſita, aut eò aliquem deſtinare, qui tan-
tam portionem hæreditatis petenti partitio-
nem tradat, quantam exiſtimatur fore illi ob-
uenturam, vt eam colat, & ea potiatur interim
dum partitio non fit. Hunc verò tempore par-
titionis habere ſibi præcipuos omnes fructus

A inde perceptos, ſolumque teneri adducere ad
partitionē id, quod de hæreditate ſibi fuit tra-
ditū. Quòd ſi id notabiliter meliorauit, teneri
cohæredem, aut cohæredes, ęqualem meliora-
tionē in bonis reliquis adducere ad partitionē
aut illi perſoluere portiones talis melioratio-
nis, quæ ipſos contingunt.

Quando aliquis fratrum, aut cohęredum eſt
abſens in loco certo, vbi citari & admoneri po
teſt, vt per ſe, vel per alium ad partitionem ac-
cedat, eſto alij partitionem petant: non debet
eam exhibere is, qui in poſſeſſione eſt bonorū
defuncti, quouſque ille alius admoneatur ac
citetur, congruoque tempore expectetur; attā-
men vnicuique præſentium tradi debet portio
fructuum hæreditatis, quæ ad ipſum ſpectat,
iuxta proportionem partis hæreditatis, quę
B vnumquemque contingit; atque in eadem
proportione perſoluet, vnuſquiſque partem
expenſarum, aut ex fructibus ipſis, prius quam
diuidantur, extrahetur. Portionem verò fru-
ctuum quę ad abſentem ſpectat, ſeruabit illi is,
qui in poſſeſſione eſt bonorum. Hæc habentur
titul. 77. citato. §. & 17.

Quando partitio coram iudice petitur, atq;
vel is, qui eſt in poſſeſſione bonorum defuncti
in mora eſt illam tradendi, vel aliquis eorum
eam accipiendi, ſaltem quia, cum abſens ſit, ci-
tatus & expectatus eſt tpe congruo, & neque
per ſe neq; per alium ad partitionem acceſſit;
tunc reliquis, in modū pignoris, tradendę ſunt
portiones, quæ vnumquemq. contingunt, ne-
que hi poſtea fructus inde perceptos afferre te-
C nentur ad partitionem, ſed habent illos pręci-
puos, eſto alius poſteà velit, vt iterum partitio
fiat. Ita habetur loco citato. §. 16.

Quando res aliquę non poſſunt commodè
diuidi in partes, ſiue illæ mobiles ſint, vt man-
cipium, equus, & ſimiles, ſiue immobiles, vt
molendinum, domus, & alia eiuſmodi (cū qui-
bus computa, quæ non ſine earum notabili ia-
ctura diuidi poſſunt, vt eſt interdū vinea, iuxta.
l. 10. titul. 15. part. 6. iunctis, quæ cum alijs ibi.
Greg Lopez. in ver. cata o viña, notat) ita inter
cohæredes, aut ſocios, ſunt diuidendæ, vt,
compenſatione quarundam rerum cum alijs
de communi ipſorum conſenſu, vnuſquiſque
portionem, quę ipſum contingit, de bonis illis
communibus accipiat. Quòd ſi in re aliqua,
D aut in aliquibus rebus, omnino non conue-
nerint; deuenitur ad licitationem, vt qui plus
pretij pro illa obtulerit, ſiue is ſit de numero
cohæredum, ſiue aliquis extraneus, eam acci-
piat, pretiumque inter cohæredes diuidatur. Si
verò, qui partem maiorem in ea re habet, ęqua
le pretium offerat, ita vt non ſit, qui plus pro
ea dare velit; tunc ipſe ratione maioris partis,
quam in ea habet, præfertur alijs, vt cum Bal-
do & alijs, notat Greg. Lopez. l. citata. Quòd
ſi nec ſic ad exitum perduci poſſit partitio,
neque aliter cohæredes inter ſe conueniant; de
iure Luſitano lib 4. ord. tit. 77. §. 18. ſtatuitur, Ius Luſit.
vt ea res locetur, & penſio, quę pro ea quotā-
nis ſoluetur, inter cohæredes diuidatur. De iu- Ius commune.
re tamen cōmuni. §. quædam actiones inſti. de
actionibus. & §. familię erciſcun. inſtit. de offi.
iud. l. litem labeo, & l. antepenul. ff. famil. erciſ,
& l. 10.

& l.10.titu.15.p. 9. atque alijs iuribus iuncta gloſſa l.2.verb.partitionibus.C.quãdo,& quibus lib 10.præcipitur iudici, vt, cui melius ex cohęredibus cenſuerit, adiudicet eam rem, eique præſcribat quantum pretij cuique ex cohæredibus ſoluere debeat. Denique ei conceditur, vt difficultates, quæ circa partitionem occurrerint, ſuo iudicio dirimat, prout commodius iudicauerit, cohæredeſque parere cogat. Quin eidem conceditur, vt ſi in confinijs prædiorum ruſticorum aliquid corrigi, aut mutari iudicauerit, ad perſpicuitatem maiorem, difficultateſque in poſterum tollendas, id efficiat, adiudicando vni partem prædij alterius, eique præcipiẽdo, vt in pecunia alteri ſoluat, quantum id æſtimabatur. Ita habetur. l. 2. 3.& 4 ff.finium regundorum.& l.10 citata.

Quando morte vnius parentum, ſuperſtite altero, remanent multi filij defuncti, quorum aliquis ad vigeſimum quintum annum nõ peruenit, reliq. q maiores fuerint, partiri poterũt bona cum parente ſuperſtite, tam ſuo, quam minoris, aut minorum nomine, modò tamen iudicis orphanorum autoritas ad id accedat. Poſtquam verò ita facta fuerit partitio cum parente ſuperſtite, iudex præſcribit, qui loco minoris partitionem cum fratribus maioribus efficiat, validaque erit partitio eo pacto confecta. Ita de iure Luſitano ſancitum eſt titulo 77.citato.§.19.

Quando matrimonium medietatis contractu fuit celebratum, & defuncto marito, vxor ſuperſtes manet, ſi antequàm filijs mariti, aut alijs illius hæredibus, partitionem bonorum tradat, fructibus aut pecunia hæreditatis aliquid emat aut lucretur, tenetur id totum, vnà cum hæreditate & fructibus remanentibus, adducere ad partitionem, eſto illa ante talem partitionem ad ſecundas tranſierit nuptias. Si tamẽ filij, aut alij hæredes mariti potius voluerint, vt ad partitionem afferat hæreditatem & fructus omnes inde perceptos, ſeu eorum ęſtimationem, atque os renouos, quos vocant, bonorum hæreditatis, optio eſt penes ipſos, vt vel hęc, vel empta & lucrata cogatur adducere. Idem eſt, ſi defuncta uxore, & ſuperſtitibus filijs ſolius vxoris, & nõ mariti, aut alijs hæredibus vxoris, maritus ante partitionẽ fructib. & pecunia hęreditatis aliquid emat aut lucret. Quando namq; ſuperſtites eſſent filij cõmunes vtriuſque coniugis, tunc id locum non habet: quoniam vſusfructus bonorum, quę ex matre ad tales filios ſpectant, pertinet ad patrem. Hæc omnia habent lib.4.ord.tit.77.§.20.& 21.

Quando qui partitionem bonorum tradere tenetur, in poſſeſſione eſt eorum, ſiue is filius ſit, ſiue alter coniugum, quouſque audiri non debeat antequã partitionem incipiat & abſoluat, & quouſque alij, qui in poſſeſſione non ſunt, debeant audire, lege titu.77. citat. à §. 13. vſque ad 28.

Si quæ priuilegia, aut ſcripturę alię omnibus, aut pluribus hęredibus cõmunia, reperta fuerint in bonis defuncti, & defunctus vni hęredum ea prælegauit, is obtinere ea debet: ſed priùs quam illa accipiat, tradere debet publicum tranſumptum alijs hęredibus petentibus

A inſuper tenetur præſtare cautionem, ſe editurum ac prodíturum originale in iudicium aut extraiudicium, quoties cuique hæredum opus fuerit. l.Pomponius in princ.& §.1.ff.famil.erciſ.& l.8.titul.15.p.6. Hac eadẽ ratione, ſi ſeruum, qui negotia teſtatoris gerebat, alicui legaſſet, non prius legatario eſſet tradendus, quàm rationem omniũ integram reddidiſſet, vt habetur duobus iuribus citatis. Quòd ſi priuilegia, & aliæ ſcripturæ hæredibus communes, nulli eorum eſſent prælegata; tunc is illa obtinere debet, qui in maiori bonorum parte fuerit hæres inſtitutus, præſtito ſimiliter tranſumpto cæteris cohæredibus id petentibus, & cautione ſe originale editurum quoties illo indiguerint. Ita habetur. l. ſi quæ ſunt cautiones.
B ff.famil.erciſ.& l. 7.titul.15.p.6. Si uerò nullus in maiori portione ſit hæres inſtitutus, quam alij, tunc is, qui honoratior, attentiſque omnibus circunſtantijs, aptior ad id fuerit, debet illa ſimiliter obtinere: modò tamen mulier non ſit: nam hęc ſemper eſt poſtponenda. Ita habetur. l.7.citata.& conſentit. l. procurator, iuncta gloſ.& doctoribus ibi.C.de edendo. Ex eo autem, quòd peracto iam negotio alius aptior multò efficiatur, non ſunt eiuſmodi ſcripturæ ab eo auferendæ, cui priùs erant traditæ, aut à ſuis hæredibus. Secus autem ſi indignus omnino fiat qui illas cuſtodiat, ut cum Baldo & alijs notat Grego.Lopez. l. 7. citata. Quòd ſi nullus hæredum in maiori portione hæreditatis ſit inſtitutus, neque notabiliter cæteris aptior
C iudicetur, vt illas cuſtodiat, tũc ſortiri inter ſe debent, quis poſſidere eas debeat, vel de communi conſenſu tradendæ ſunt cuidam tertio, qui earum ſit depoſitarius, aut certè deponi debent in monaſterio aliquo, aut in alia æde ſacra. Ita habetur. l. ſi quæ. ff. famil. erciſ. & l.7 citata.

Facta bonorũ partitione inter hæredes ſiue iudicis autoritate facta ſit, ſiue ad eum accedatur vt autoritate ſua illam confirmet, iudex præcipere debet, vt ſibi mutuò caueãt, quòd, ſi quid euincatur, reliqui hæredes teneantur de euictione, reducendo ad æqualitatem partitionem perinde atque ſi illud repertum nunquam fuiſſet inter bona defuncti. Ita habetur. l. hæredes.§.vlt. verſ.item curet. ff. famil. erciſ.
D & l.9.tit.15.p 6. Quamuis autem ea cautio præſtita non ſit, adhuc agetur ſimiliter de euictione, vt habet expreſſe. l. ſi familię.C.famil.erciſ. & notant gloſſæ ibi & gloſ.uerſ.item, cur citato, Azo.& Gregor.Lopez, Doctoreſque communiter. Si tamen hæredes conuenirent, ut nullus reliquis de euictione teneretur, ſanè tunc, quia pactum, & commodum, ac damnum omnibus eſſent æquale, de euictione non teneretur, ut habetur expreſſe. l. ſi familiæ citata, & affirmant gloſſæ citatæ, & Doctores communiter. Quando à teſtatore, uel dum uiueret, uel in teſtamento, diuiſa eſſet hæreditas, quis quæ bona inde accipere deberet, tunc nullus hæredum teneretur alteri de euictione. l.cũ pater. §.euictis.ff.de legat.2. & l.9.titul.15.part. 6. & affirmat gloſ.l.ſi familiæ.C. famil.erciſ. Excipitur, niſi, quod euinceretur, minueret legitimã portionem tali hęredi debitã: diſpoſitio namq;

teſta-

teſtatoris impedire nequit quominus quiuis hæredum integram legitimam portionem ſibi debitã in illius bonis recipiat. Excipitur etiam, niſi conſtaret contrariam fuiſſe voluntatem teſtatoris, argumento textus in l. ſi cogitatione. C. familię erciſ. cõſentitque in his Gregor. Lopez. l. 9. citata cum Bart. & alijs quos citat.

Si bonorum partitio facta fuerint in præſentia fratrum, aut hæredum omnium, eo ipſo, quod abſoluta eſt, atque ab omnib. ſubſcripta non poteſt deinceps reuocari, eſto eorum aliquis aduerſus illam velit opponere. Excipitur, niſi opponat ſe deceptum fuiſſe vltra dimidiũ iuſti pretij, idque prius probet, perinde atque in contractu emptionis ac venditionis, vel in quouis alio. Excipitur etiam, niſi hæredum aliquis intra annum, poſtquam ſic abſoluta fuit, opponat ac probet, ſe læſum fuiſſe in ſexta parte quantitatis, quam habere debebat, eò quod error interuenerit in ea efficienda, factaque aliter fuerit, ac facienda erat: tunc enim partitio reuocetur. Ita habetur. 4. lib. Luſit. Ordinat. titul. 77. §. 29. & 30. Quo loco obſerua l. ſi ſoror. C. de coll. ſtatui, vt ſi error in partitione bonorum interuenerit, eo quod aliquid ad partitionẽ ab aliquo hæredum nõn fuit allatum, quod tamen foret adducendum, læſum eo pacto poſſe iudicem audire iudicemque teneri iubere, vt id aceruo bonorum defuncti adiungatur partemque accipiat, qui fuit læſus. Hoc vero forte non repugnat diſpoſitioni Luſitanarum Ordinationum: quoniam, quod hoc ita fiat, non reuocat partitionem prius factam.

Poſtremo obſerua, quando aliquis hæredũ minor erat tempore, quo partitio fuit abſoluta, ſi ſe læſum inueniat, poſſe illam diſſoluere vſque ad vigeſimum nonum ſuæ ætatis annum per beneficium reſtitutionis in integrũ. Ita, iuxta ius cõmune, diſponitur titul. 77. citato. §. 1.

DISPVTATIO CCXLVI.

De poſſeſſione hæredi tradenda, & quouſque reſtituere teneatur, ſi comperiatur, non ipſum, ſed alium legitimum fuiſſe hæredem.

EO ipſo, quod hæres coram iudice competẽti teſtm̃ defuncti oſtendit, in quo hæres inſtitutus eſt, ſi teſtamentum nullum vitiũ manifeſtum contineat, hæreſque petat ſibi tradi poſſeſſionem bonorum defuncti; mitti continuò debet in poſſeſſionem bonorũ omnium, quæ defunctus tempore ſuæ mortis, poſſidebat eſto alius quicũque in eorundem bonorum ſit poſſeſſione; niſi tanto tempore bona fide ea poſſediſſet, quantum ad illa præſcribenda eſſet neceſſarium. Neque refert, ſi poſſeſſor, aut quicunque alius, quicquam opponat, quo oſtendat, vel ita inſtitutum hæredem non eſſe, vel ea bona ad ſe pertinere, niſi incontinenti ac ſummariè ſufficienter id probet: ſi enim res indagine, longoque examine indigeat, hæres ſcriptus mittendus eſt in poſſeſſionem, id tamẽ non tollit opponenti, quin poſteà actionem intentet aduerſus hæredem inſtitutum. Ita habetur. l. vltim. juncta. l. 2. C. de edicto D. Adriani

A tollend. & l. 1. & 2. titul. 14. p. 6. Quod ſi ſimul aliud teſtamentum eiſdem defuncti oſtendatur in quo ſimiliter nullum pateat vitium, neque conſtet, quod eorum fuerit poſterius confectum; tunc neutrum cenſetur validum, vt affirmat Gloſ. l. vlt. citata, & alibi à nobis dictum eſt, ac proinde ſuccedunt hęredes ab inteſtato.

Simili modo quando quis ab inteſtato diſceſſiſſet, ſi is, de quo conſtat legitimum eſſe hæredem ab inteſtato, coram iudice competente poſſeſſionem bonorum defuncti petat, mittendus continuo in poſſeſſionem iudicis officio, eſt, niſi ſummariè & incontinenti ſufficienter alius probet, bona illa ad illũ nõ pertinere. Lege Greg. Lopez l. 2. cit gl. 1. Quando autem multi ad iudicem accedunt, qui vel ab inteſtato, vel ex teſtamento omnes ius ad ea bona ha-
B bent, vel ſe habere ęque oſtẽdunt, tunc omnes in poſſeſſionem ſunt mittendi.

Quando aliquis impubes in bonis patris, aut aui paterni, ab inteſtato ſuccederet, petenteque illo, aut alio loco illius, poſſeſſionem eorum bonorum, ei opponeretur, vel non eſſe filium illius, vel eſſe mancipium, ac proinde ea bona ad ipſum non pertinere, tunc iudex ſummariè cognoſcere debet de eo, quod illi opponitur. Si autem, ſaltem veriſimili aliqua coniectura, inuenerit, eum filium eſſe defuncti, aut mancipium non eſſe, mittere continuò illum debet in poſſeſſionem eorum bonorum: modò tamen fideiuſſorem det, ſe ea bona reſtituturum, ſi cõtrarium probetur: alioquin in poſſeſſionem mittuntur pupillus & opponens.
C Quamuis autem integrum ſemper opponenti maneat, probare poſteà, quod aduerſus illum intendebat, vt cauſa diligentius examinetur, ſententiaque ea de re feratur; nihilominus ea quæſtio, examenque illius differtur quouſque impubes ille ad pubertatem perueniat: niſi tamen impubes, aut qui illius curam gerit, potius velit, vt ſtatim cauſa examinetur; vt ſi id vtilius ſit pupillo, quia forte facilius tunc, quã poſteà probabitur pupilli intentũ, aut aliqua alia ratione. Eiuſmodi autẽ miſſio pupilli poſſeſſionem, atque priuilegium, vt de illius ſtatu non agatur ante pubertatem, carboniana appellantur, à Carbone prætore, qui ea introduxit. Hæc habentur. l. 1. 3 & per totum ff. de Carboniano edicto. l. 1. & 2. C. eod. titul. 7. tit. 22. par.
D 3. & l. 2 titul. 14. p. 6. Conceditur vero pupillo hoc priuilegium, ſi, dum id aduerſus eum opponitur, contentus ſit ſola poſſeſſione. Si namque ſimul petat proprietatem, tunc antequam in poſſeſſionem mittatur, examinanda eſt cauſa ſtatus, qui illi opponitur, vt patet. l. 3. §. miſſum. ff. de Carb. edict. l. 1. C. eod. tit. & l. 2. tit. 14. par. 6.

Hoc idem priuilegium conceditur, ſi mater grauida maneat, & nomine ventris petat poſſeſſionem bonorum: eſto namque illi opponatur, filium eſſe adulterinum, aut illam non fuiſſe legitimam defuncti vxorem, ſi tamen iudex veriſimilem aliquam coniecturam inueniat, illum legitimum eſſe filium defuncti, licet incertam, mittere debet matrem lucro filij in bonorum poſſeſſionem. l. 3. §. ſi mater. ff. de Carb. edicto. l. 7. titul. 22. p. 3. & l. 1. §. ſi

ea, & ſ. & generaliter. ff. de ventre in poſſe. mittendo.

Porrò pupillus ali debet de eiuſmodi bonis & eſto poſteà probetur non eſſe filium talis defuncti, non tenetur reſtituere bona ita conſumpta, niſi ſimul probetur malitioſè id fuiſſe aſſertum. l. vlt. iuncta glo ibi. C. de carb. edict. l. qui de inofficioſo. ff de inoffi. teſt. l. 7. titulo 22. par. 3. l. 2. titul. 14 par. 6. & alijs iuribus.

Vtrum autem, ſi pupillus fuit à parente hæres inſtitutus, locum habeat priuilegiũ carboniani edicti. l. ex. 1 §. Pōponius, & l. cũ ſine. ff. de carb. edict. negare videntur Affirmat tamen l. 2 tit. 14. p. 6. Quod intelligendũ eſt ſaltẽ quo ad dilationem controuerſiæ de ſtatu vſque ad pubertatem, ſi quis aduerſus eum obijciat, nō eſſe filium, vt patet ex l. 3. §. quanuis, & ex l. de bonis. ff. de carbo edicto. Quod locum habet, etiam quando negatur filius matris, cui ab inteſtato, vel ex teſtamento vult ſuccedere, aut quando negatur frater eius cui ab inteſtato vult ſuccedere, vt habetur expreſsè. l de bonis citata, & conſentiunt Bart. & alij quos Greg. Lopez. l. 2. cit. refert ac ſequitur. Verùm iuris periti hęc latius perſequantur. Hactenus de primo eorum, quę propoſita ſunt.

Quod verò attinet ad ſecundum, ſupponendum in primis eſt, fructus hęreditatis ſiue ante eam aditam ſint ex illa percepti; ſiue poſt, ad hæreditatem pertinere, eamque augere, vt habetur l item veniunt. §. fructus. l. illud quoque. §. prædo. ff. de petit. hęred.

Hoc ita conſtituto, quando comperitur, non eũ qui in hęreditatis poſſeſſionem miſſus eſt, ſed quendam alium legitimum eſſe hęredem defuncti, diſtinguendũ eſt. Quoniam vel prior ille bona fide poſſedit, vel mala.

Hæreditatis quonſque ob indebito poſſeſſore reſtituendi.

In priori euentu, tam in conſcientiæ quam in exteriori foro, ſolum tenetur reſtituere id, quod ex fructibus perceptis extat, & quantum ex conſumptis factus eſt locupletior, quia videlicet propter illos plus habet in bonis, quam re ipſa tunc haberet, ſi hæreditatem non poſſediſſet. Idem dicendum eſt de bonis ipſis hæreditatis, ſolum videlicet teneri ad id, quod ex illa extat, & quod ex rebus conſumptis factus ſit locupletior, idque ſiue illam & fructus illius conſumpſerit dilapidando ea, ac luxurioſè & perditè viuendo, ſiue quouis alio modo. Ita habetur expreſsè. l. ſed & ſi lege. §. conſuluit, & § quod autem. l. illud quoque. § in bonæ fidei. ff. de petit. hæred. l. 1. & 2. C. eod. titul. & l. 4. titul. 14. part 6. Ratio autẽ eſt, quoniam ad illa, quæ non extant, & ex quibus factus non eſt locupletior, eſto illa dilapidauerit ac perditè conſumpſerit, neque tenetur ratione rei acceptæ, neque ratione, iniuſtæ acceptionis, eò quod non peccauerit contra iuſtitiam aduerſus legitimũ hęredem, excuſante illum ignorantia probabili.

Si tamen ille primus illegitimus hæres, credens ad ſe delatam eſſe hæreditatem, antequã poſſeſſionem illius occuparet, latius res ſuas cōtemplatione talis hæreditatis expendit tũc, quod ita de rebus ſuis plus expendit, quam alioqui foret expenſurus, non poteſt detrahere dę hæreditate, cuius poſſeſſionem poſterius occupauit. Quoniam licèt occaſione hæreditatis illa expenderit, non tamen cenſetur ea de hæreditate, ſed de ſuis proprijs bonis expendiſſe Ita habetur. l. ſed & ſi lege. §. ſi quis re. ff. de petit. hæred.

Ex eo, quòd is, qui bona fide hæreditatẽ poſſidebat, vel ex illa vel ex fructibus illius multa donauerit, donatarioſque ſibi ex gratitudine ad remunerandum obligauerit, non cenſetur factus locupletior. Si tamen ipſi aliquid ea de cauſa redonetur cenſetur in eo factus locupletior: quoniam, cenſetur quaſi permutatio vnius pro alio. Ita habetur. l. ſed, & ſi lege. §. conſuluit. ff. de petit hæred. Hac ratione, ſi poſt reſtitutum legitimo hæredi reſiduum hæreditatis, aliquid antiquo poſſeſſori remuneretur reſtituendum eſt legitimo hæredi, tanquam fructus, effectuſve bonorum hæreditatis, in quo antiquus poſſeſſor maneret ex hæreditate locupletior. Quòd ſi res ex hæreditate, aut ex fructibus hæreditatis donata, adhuc exiſtat, vendicare illam poteſt legitimus hæres, tanquam rem ad ſe pertinentem. Exigere etiam poteſt, ſi quis inde factus ſit donatarius locupletior. Si tamen, qui bona fide hæreditatem poſſidebat, bona etiam fide aliquid inde vendidit, & alius bona fide id emit; tunc pretium ſuccedit in hęreditate loco rei venditæ. l. quòd ſi in diem. §. vlt l ſi & rem & pretium, & l. ſed & ſi lege. ff. de petit. hæred. Attamen ſi legitimus hæres velit, vt, qui vendidit, redimat rem venditam, tenetur is id efficere pretio æquali, quod pro ea accepit, ſi tale pretium adhuc in hæreditate exiſtat, aut etiam minori, ſi poſſit minori eam redimere: non tamen tenetur de ſuo quicquam amplius dare, vt illam redimat. Ita habetur. l. 5. tit. 14. part. 6. Vtrum autem empto reſtituere teneatur rem emptam legitimo hæredi illam vendicare volenti, & quouſq; aduerſus illum tueri ſe poſſit exceptione, lege ibidem apud Greg. Lopez.

Qui bona fide poſſidebat, reſtituere tenetur legitimo hæredi, tum res omnes hæreditarias, quæ tempore litis conteſtatæ extabant, tum etiam fructus omnes tunc, & deinceps exiſtentes, & ſi quid etiam tunc factus fuerat locupletior, vel ex rebus hæreditarijs, vel ex fructibus illucuſq; conſumptis: quoniam ab eo puncto non cenſetur poſſeſſor bonæ fidei, aut certè abſtinere debuit à rebus hæreditarijs & fructibus illius conſumendis, quouſq; exitus controuerſiæ motæ cerneretur, vel ſi quid tunc inde conſumere volebat, exiſtimans bona illa ad ſe pertinere, ſuo periculo debebat illud conſumere. Si tempore etiam latæ ſententię in aliquo alio factus ſit locupletior, id etiam reſtituere debet. Ita habetur. l. ſi à domino. §. quo tempore, iuncta Gloſ. ibi. ff de petit. hæred. & definit. l. 4 tit. 14. par. 6. iuxta opinionem illius Gloſſæ, vt ibidem Greg. Lopez adnotauit, & habetur. l. ſed & ſi lege. §. ſi ante litem, iuncta. l. ſi quo tempore. ff. de petit. hæred. tenenturque tam ipſe, quàm hæres ipſius, ad ea omnia à tempore litis conteſtatæ, quin & ad fructus, ſi quos commodè inde poterant percipere, & ſua negligentia aut culpa non perceperunt. Eodemque modo tenentur ad res eiuſmodi hæreditarias, & fructus,

fructus, earum emptores, qui poſt litem conteſtatem eas ſcienter emerunt, aut alio titulo acceperunt. l. 1. & 2. C. de petit. hæred. Si quid tamen cauſa fortuito & vniuerſim abſque culpa poſſidentis, vel ex fructibus, vel ex bonis hæreditarijs poſt litem conteſtatam pereat, ad id non tenetur: quoniam, quod ea ratione perit, non poſſidenti, qui abſque culpa tunc non ſoluit, ſed domino perit. l. illud in princ. ff. de petit. hęred. & l. 6. titul. 14. part. 6.

Fructuum nomine quid.

Quando autem res cum fructibus ex ea perceptis eſt reſtituenda ſiue a bonę, ſiue à malæ fidei poſſeſſore, nomine fructuum intelligitur, quod remanet deductis expenſis omnibus factis, tum antequàm colligantur, tum in illis colligendis, tum denique in eiſdem conſeruandis; inter quas etiam computatur iuſtum pręmium pro labore & induſtria appoſita. Ita habetur expreſsè. l. ſi à domino. §. vlt. ff de petit hęred. l. fundus qui. ff. famil erciſ. l. 4. titul. 14. p. 6. & alijs iuribus, affirmatque communis Doctorum, ſententia, quam referunt & ſequuntur Greg Lopez ibi, & Couar. 1. var. reſ. c. 3. nu. 3. A decimis verò prędialibus, deducēdis ex fructibus perceptis, ſumptus nō deducuntur, ſed integræ pertinent ad Eccleſiam. Quando item quis prædia locat alicui cum pacto, vt certam fructuum quotam ſoluat, non deducuntur ſumptus ex fructibus: quoniam ibi quaſi ſocietas, initur, vt vnus prædia tribuat, alius verò ſumptus & induſtriam, & fructus omnes perceptos inter ſe diuidant. Ita Doctores, quos Greg. Lopez ibidem refert ac ſequitur.

Poſtremò circa eiuſmodi bonæ fidei poſſeſſorem hæreditatis obſerua, hæreditatem, bonaque ipſius, neq; ab eo, qui eam poſſidet pro hærede, hoc eſt, tanquam hęres, neq; ab eo, qui eam nudè poſſidet tanquam tentor illius, qui pro poſſeſſore in iure appellatur; præſcribi, aduerſus petentem illa tāquam legitimum hæredem, ſpatio longi temporis, id eſt, decem annorum inter præſentes, & viginti inter abſentes, ſed ſpatio duntaxat triginta annorum, vt habetur. l. hęreditatem. C. in quibus non objicitur longi temporis præſcriptio, juncta l. hæreditatis. C. de petitione hęreditatis, & alijs iuribus. Nihilominus, qui illam, vel bonum aliquod illius, poſſidet alio titulo, nempe emptionis, donationis, vel aliquo alio, quia videlicet bona fide id emit, aut dono accepit, vel quouis alio titulo à poſſeſſore illius præſcribit, quod eo titulo poſſidet, aduerſus legitimum hęredem id petentem, tempore cōſueto, nempe, ſi ſit bonum mobile, ſpatio trium annorum ſi verò immobile ſpatio decem annorū inter præſentes, & viginti inter abſentes, vt patet ex iuribus citatis, & ex alijs. Excipit Gloſſa l. hæreditatem citata, quādo is, qui hęreditatem vendidit, non comparet, & quando illam vendidit modico pretio, & quando fiſcus eam vendidit, & quando emens, ſciebat ad alium pertinere, aut emit ab eo, quem ſciebat non poſſe vendere, ac proinde inualidam eſſe emptionem, vt ſi emit à furioſo: in his enim euentibus non præſcribitur tempore conſueto aduerſus legitimum hæredem eam petentem, vt habetur l. nec vllam. §. omnibus & l. etiam §. quid ſi quis, & §. ſi quis ſciens. ff. de petit. hęredit. Eadem Gloſſa addit, quando is, qui pro hęrede poſſidet, iuſto errore credidit ſe eſſe hæredem, præſcribere aduerſus legitimum hæredem totam hęreditatem, & bona illius immobilia, decēnio inter præſentes, & ſpatio viginti annorum inter abſentes: bona verò mobilia trieunio; atq; hoc planè eſt, quod definit. l. vlt. titul 14. p. 6. adhibens exemplum, quando inſtitutus erat hæres legitimo aliquo priori teſtamento, totoq; illo tempore poſſedit ignorans teſtamētum illud reuocatum eſſe per aliud poſterius etiam legitimum. Hac tamen in re iuriſperiti variant. Lege Greg. Lopez ibid.

Hoc loco ſolùm locuti ſumus quouſq; poſſidens bona fide pro hęrede, ſeu tanquam hæres, reſtituere teneatur hęreditatē & fructus illius legitimo hæredi, qui poſteà comparuerit. Quouſque autem poſſidens alijs titulis particularibus vt emptionis, permutationis, &c. reſtituere teneat fructus perceptos ex re aliena ita poſſeſſa domino illius, alibi in hoc ſecundo tractatu de iuſtitia dicetur commodius.

Qui hęreditatem mala fide poſſedit, ſciēs ad alium pertinere, tenetur integram eam reſtituere cum omnibus fructibus, non ſolum qui percepti ſunt, ſiue extent ſiue conſumpti ſint, & ſiue ex illius ſit factus locupletior ſiue non, ſed etiā quos percipere potuit, & ſua negligentia aut culpa non percepit. Idem dicendum eſt de eo, qui mala fide aliquid inde emit, aut alio modo accepit: ſemper tamen deducendæ ſunt expenſæ in bonis illis factæ, & in fructibus colligendis & conſeruandis, vt ſupra dictum eſt ita habetur. l. ſed ea lege. §. quod autem. § de eo, & §. ſi autē. l. ſi à domino. §. vltim. l. illud §. prędo. ff. petit. hæred. l. 2. C. eo. titul. & l. 4. titul. 4. part. 6.

Quod, ſi poſt litem aduerſus, eum conteſtatam, caſu fortuito & abſque ſua culpa bona aliqua hęreditatis perirent, teneretur illa reſtituere. l. illud in princ. ff de petit. hæred. & l. 6 titul. 16. part. 6. ſecus ſi ante litem conteſtatam & abſq; ſua culpa, vt ibidem ſubiungitur. Quarè quando certum eſt ſimili modo illud apud legitimum hæredem periturum, credo in foro cōſcientiæ reſtituere id non teneretur ante latam ſententiam, eſto poſt litem cōteſtatam periret: quoniam id in pœnam, & propter præſumptionem videtur ſtatutum, de qua re alibi latiùs dicendum eſt.

Quod eiuſmodi malæ fidei poſſeſſor de rebus hæreditarijs vendidit, tenetur, ſi extet, & legitimus hęres id potius, velit, quàm pretium pro eo acceptum, illud redimere, & reſtituere, eſto longè maiori pretio ſit id redempturus, quam illud vendiderit, poteſtque legitimus hęres, id ab emptore vendicare, cui venditor tenebitur de euictione. Si verò non extet, aut deterius factum ſit, tenetur illi de integro pretio, quantum in litem fuerit iuratum illud valere. l. ſi poſſeſſor. §. vlt. ff. de petit. hæred. & l. 5. tit. 14. part 6. Lege iura alia, quæ Greg. Lopez l. 5. & 6. ad hæc omnia citat.

DISPV-

DISPVTATIO CCXLVII.

De executoribus teſtamentorum, & qui ad id eligi poſſint.

SVpereſt rem hanc totam vltimarum voluntatem explanatione executionis teſtamentorum concludamus. Teſtamentorum executores Hiſpanè, teſtamenteros appellamus, varijſque alijs nominibus, quę.l.1.tit.10.p.6.traduntur, conſueuerunt etiam nuncupari.

Quando à teſtatore nullus conſtituitur executor ſui teſtamenti, ad hæredes ſpectat illud executioni mãdare, vt colligitur apertè ex cap. 3.& notant ibi Couar.nu.8.& Panor.nu.4.& ex cap.ſi hæredes, obſeruatque ibi Panor. nu. 1.de teſtamentis.

Excipitur, quando aliquid relinquitur in redemptionem captiuorum: ſi enim teſtator non expreſſit per quem fieri debeat redemptio. Epiſcopus, aut eius vicarius, accipere debet, quod ita legatum eſt, ad ipſoſque, & non ad hæredes, ſpectat adimplere tale legatum, etiam ſi teſtator pręceperit vt Epiſcopus ea in re ſe nõ intromittat. ita habetur.l.nulli, iuncta authentica licèt teſtator, & l.ſi quis ad declinandam. C.de Epiſcop.& cleri. & plenius in authentico de Eccleſiaſticis titulis.§.ſi quis autem pro redemptione. Lex nulli citata, ait ſpectare hoc ita exequi ad Epiſcopum vnde teſtator eſt ortus. Credo, vt gloſ. ibidem ait, id promiſcuè poſſe etiam exequi Epiſcopum domicilij teſtatoris, etiã ſi aliunde ſit oriundus: imò hunc Epiſcopum eſſe præferendum, ſi in loco domicilij habeat maiorem partem ſuorum bonorum. Atque hoc velle videtur authenticũ citatum quod de Epiſcopo loci loquitur, & de Epiſcopo domicilij meminit in principio.§.citato. Præterea l.ſi quis ad declinandum, de Epiſcopo domicilij loquitur. Lex Caſtellæ.5.tit.10. part.6. id etiam ait ſpectare ad Epiſcopum vbi teſtator habet maiorem partem ſuorum bonorum, eſto neque inde ſit oriundus, neque ibi habeat domicilium. Quando autem ignoratur aut ambiguum eſt, vbi teſtator haberet domicilium, & vnde eſſet oriundus, tunc ad Epiſcopum territorij, vbi ille mortuus eſt, id exequi ſpectat, vt habetur.l.nulli & l.5.citatis. Epiſcopus, qui id ita acciperet & exequi mandaret, itemque notorius & alij illius officiales, nihil inde etiã in pretium ſui laboris & induſtriæ, poſſunt accipere, ſed tenentur ea omnia pręſtare gratis, vt l.nulli.l.ſi quis ad declinandam, & l.5.citatis habetur. Item cùm hoc à poteſtate laica in cõmune bonum ſit Epiſcopis conceſſum, illis iniungi potuit, reque ipſa iniunctum fuit, vt iudici ciuitatis, aut prouinciæ, cuius ſunt Epiſcopi, manifeſtent, quæ bona, & à quo, & quo die ad id præſtandum acceperint, vt iudex illa in inuentario ſcribat. Item, vt anno elapſo, eidem iudici reddant rationem, quot captiui eis bonis, & quanta pecunia vnuſquiſque eorum, redempti ſint. Ita habetur.l.nulli, & l.5.citatis. Greg.Lopez ibi refert, Paulum Caſtrẽſem l.nulli aſſerere, iam hodie Epiſcopos ſoli Deo reddere eius rei rationem, eò quod.l.ſi quis ad declinandam, nihil tale eis præcipiatur. Meritò tamen Greg Lopez contrarium affirmat: quoniam ſatis eſt l.nulli id eis iniungi, neque contrarium iuribus alijs ſtatui: atque hoc confirmant.l.5.Caſtellæ, quæ poſt. l. ſi quis ad declinandam, lata eſt, idem, quod.l. nulli, ea de re ſtatui.

Verum autem idẽ ſit in relictis ad alias pias cauſas, nempe vt, ſi teſtator non expreſſerit à quo id executioni mandari debeat, tradi hæreditas aut legatum ad id relicta Epiſcopo debeant, vt id executioni mandet. Bart. in auth. cit. affirmat, Panor. verò.nu.4 cita. ſolum id habere locum exiſtimat, in relictis ad alimenta & eleemoſynas pauperum. Atque hæc opinio placet: quoniam de his tantum in auth.cit. diſponitur, vt. quando teſtator non diſpoſuit quis id exequi deberet, & in quos pauperes eſſet diſtribuendum, traderetur epiſcopo loci vbi teſtator habuit domicilium, epiſcopuſque ea diſtribueret inter pauperes ciuitatis aut loci, vbi teſtator habuit domicilium, idemque diſponitur.l.ſi quis ad declinandam citata.

Verum verò quando teſtator præcipit, vt pro male ablatis reſtitutio aliqua fiat, executio huius reſtitutionis ſpectet ad hæredes, ſi nullum executorem nominauit, & ad executores, ſi quos teſtator nominauit, an verò ad Epiſcopum. Dicendum eſt, ſi aliunde non conſtat eiuſmodi reſtitutionem deberi niſi ex diſpoſitione & teſtamento defuncti, ad hæredes, aut executores teſtamentarios, & non ad Epiſcopum, ſpectare mandare illam executioni. Quando verò res delata eſſet ad iudicium, aut aliunde manifeſtum eſſet defunctum illam debere, non ſolum poſſet ordinarius rationem exigere an executioni eſſet mandata, & curare vt mandaretur, perinde atque in reliquis legatis pijs, ſed etiam quando executores eſſent ſuſpecti, poſſet illis præcipere, vt in ipſius præſentia, aut ſuorum miniſtrorum, reſtitutio fieret, & interdum exigere. poſſet ab illis pecunias, aut res alias reſtituendas, vt ipſe per ſe, aut per ſuos miniſtros eas reſtitueret. Hac ratione.c.cum ſit, de iudæis, ſtatuitur, vt ſecũdum diocęſani prouidentiam cogantur iudæi, qui munus publicum inter Chriſtianos miniſtrauerint, in pauperum Chriſtianorum vſus diſtribuere, quicquid ex tali munere lucrati ſint. Et c.quanquã, de vſuris lib.6.præcipitur, vt non prius concedatur ſepultura corpori publici vſurarii, quàm illi, quibus iniunxit vt male parta per vſuras reſtituerent, id opere pręſtent; aut ſi abſentes, ſint ij, quibus reſtitutio eſſet facienda, tradant illud ordinario, vel ipſius vicario, aut parocho coram aliquibus fide dignis, vt reſtitutio tutò fiat. Hinc verò, vt rectè admonent Ioã. Medina de reſt.q.3.cauſa.10.§. eſto igitur, & Couar.c.3.de teſt.num.8. perperam colligunt nonnulli, executionem reſtitutionis male ablatorum ſemper fieri debere per Epiſcopum: ſatis namque in foro exteriori erit, ſi epiſcopo ſufficienter conſtet reſtitutionem integre eſſe factam.

Executores varij cõſtituuntur

Executores teſtamenti interdum conſtituuntur à teſtatore vnus, aut plures ex hæredibus; atque ad eos ſpectat, quæ in teſtamento ſunt diſpoſita executioni mandare. Interdum verò

hæredibus adiungitur aliquis extraneus, qui vnà cum illis ea executioni mandet. Atq; interdum vnus, aut plures, extra hęredes ſtatuuntur, qui ſoli id munus ſubeant, idq; quandoq; aliquo præmio aut legato ea de cauſa eis relicto, & quandoq; nullo omnino propoſito eis præmio.

Particulares qui. Item executorum, quidam dicuntur vniuerſales, & quidã particulares. Particulares ſunt, quando aliquis inſtitutus eſt hęres, vel ſuccedit ab inteſtato, & cõſtituitur aliquis, qui cætera, quæ in teſtamẽto aut codicillo ſtatuta ſunt mãdet executioni: eo namque pacto ad exequendum teſtamentum, aut codicillum conſtitutus, executor particularis dicitur. *Vniuerſalis qui.* Vniuerſalis autem dicitur, quando nullus in particulari, præter animam defuncti, hęres ſtatuitur, & conſtituitur aliquis qui voluntatem defuncti executioni mandet. Vt ſi quis teſtetur ad pias cauſas, eſto legata aliqua non pia ſimul relinquat, & vel propriam animam hæredem inſtituat, vel pauperes, aut captiuos vt redimantur, aut aliud ſimile, nullos vel pauperes, vel captiuos ſingulares deſignando, atque aliquem, vel aliquos conſtituat, qui ea omnia executioni mandent: eiuſmodi namq; executores vniuerſales nuncupantur.

Executores qui eſſe poſſunt. Executores teſtamentorum eſſe poſſunt, nõ ſolùm laici, ſed etiam clerici & religioſi. Ita colligitur apertè ex ca. tua nobis de teſt. & conſentiũt Doctores cõmuniter. Cùm enim adimplere defunctorum voluntates inter pia opera ſuo modo cõputetur, ad tot perſonas munus hoc extenſum fuit.

Religioſus tamen, eſto ab aliquo executor ſui teſtamenti conſtitutus ſit, non tamen poteſt tale munus ſubire, niſi petita prius & obtenta à ſuo ſuperiori licentia. Ita habetur c. religioſos, in princ. de teſt. libr. 6. & Clement. vnica eod. titul. Quod ſi non obtenta eiuſmodi licentia aliquid exequantur, totum irritum eſt & inualidum, iuxta veriorem & conſonantiorem duobus iuribus citatis ſententiam, quam ſequuntur Couar. c. tua nobis de teſt. num. 2. & Sylu. verb. teſtamentum. 2. q. 2. Poteſt verò cõfirmari. Tũc quia executor, niſi munus velit acceptare, executor non eſt, vt ſequenti diſputatione dicetur: cùm autem religioſus velle, ac nolle non habeat, niſi dependenter à ſuo ſuperiore; atque. cap. religioſus citato hæc cauſa reddatur, cur, niſi obtenta prius à ſuperiore facultate, executor eſſe non poſsit; conſequens profectò eſt, vt acceptatio ipſius, non cõcurrente beneplacito ſuperioris, nulla omnino ſit. Tum etiam ex l. non dubium. C. de legibus, quæ nullũ eſſe dicit, quod iure reſiſtẽte ac prohibente fit, eſto lex, quæ id prohibet, non ſubiungat, vt ſit nullum. Superior autem ſupremus monaſterij, vt prior, Guardianus, aut Rector, quando ſuis ſubditis facultatem dare poteſt ad id munus exequendum, eſſe poteſt executor non petita facultate à prouinciali, aut alio ſibi ſuperiori, quãdo ſuperior ad id eum nõ aſtringit. Ita Syluest. loco citato. Ratio eſt, quoniam ſuperior monaſterij, quas facultates & diſpenſationes poteſt aliis concedere, eiſdem etiam poteſt ſecum vti, quando aliud in ea religione

A non eſt ſtatutum, vt alio loco dicetur. Noſtri autem meminerint, quid circa hoc munus non obeundum, 6. part. conſt. c. 3. §. 7. ſancitum ſit.

Gloſſa Clement. vnica de teſtam. verb. obtẽta, & cum ea Syluest. vbi ſupra aiunt, ſuperiorem, etiam re non integra, reuocare poſſe ſubdito facultatem, quam illi dedit, vt executor eſſet alicuius teſtamenti, ad effectum, vt ſubditus progredi vlteriùs in executione non poſſit: malè tamen facere, ſi ſine legitima cauſa eã facultatem reuocet.

Si religioſi de ſuorum ſuperiorum licentia munus hoc ſuſcipiant, tenentur reddere rationem ordinarijs locorũ ſuſceptæ executionis, eſto alioquin exempti ſint, aut etiã prælati religionis; ordinarijque ipſi tenentur eam ab eis B exigere. Si autem eos deliquiſſe compererint, punire illos præcipiuntur. Ita ſancitum eſt Clement. vnica de teſt.

Illud eſt obſeruandum, fratribus minoribus eſſe omnino interdictum executores eſſe teſtamentorum; tametſi præbere poſsint conſilium circa teſtamentorum executionem. Ita habetur Clement. Exiui de paradiſo. §. verùm etiam, de verb. ſignificat. Quarè, vt Couar. c. tua nobis de teſt. num. 1. & Doctores communiter affirmant, teſtatores præcipere in ſuis teſtamentis executoribus poſſunt, vt in rebus exequendis, atq; in deſtribuendis iis, quæ deſtribuere præcipiunt, conſilium ab eiuſmodi fratribus petant; tametſi, illis auditis, non teneantur tale conſilium ſequi. Couar. ibidem cum Bart. & alijs affirmat, poſſe teſtatores iniungere executoribus, C vt non aliis deſtribuant aliqua, quàm iis, quos eiuſmodi fratres elegerint: quin poſſe in ſuis teſtamentis fratribus committere minoribus, vt ipſi executores eligant, fratreſq; tunc poſſe illos eligere. Contrarium primi horum affirmant Gloſ. Clement. citata in verb. dixit, & multi alii, quos Couar. ipſe refert, & longè magis affirmarent contrarium ſecundi. Atque hãc opinionem ſequitur Syluest. verb. teſt. 2. q. 22 pronunciato 7. & multi alii, quos refert: quæ ſane nobis placet. Quoniam contrarium eſſet in fraudem legis; eo quòd aſtringere executores, vt tenerentur ſequi conſilium fratrum minorum in rebus diſtribuendis, eſſet in effectu facere fratres ipſos executores, tametſi miniſterio aliorum; neque id cum iure citato, & D cum duritate ea in parte ſui inſtituti quadrat.

Fœmina eſſe poteſt executor teſtamenti, vt colligitur ex c. 3. de teſt. & conſtat l. à filio, in princ. ff. de alimentis legat. Bart. & communis opinio, quã Couar. c. hæc nobis, de teſt. num. 3 refert ac ſequitur.

Quòd ſi à priore coniuge executrix ſit ſtatuta, non amittit ex eo munus, quòd ad ſecundas nuptias tranſeat. Ita Bart. & alii, quos Couar. ibidem citat ac ſequitur. Si quis tamen, habens fratres & ſorores, dicat, relinquo executores meos fratres, nomine, fratrum, intelliguntur ſoli maſculi, eò quòd ſorores minus idoneę ad id munus ſint. Ita cùm Bart. & Iaſone, Couar. ibidem. Exciperem, niſi vnum tantùm fratrem maſculum haberet: nam tunc nomine, fratrum, in plurali, ſorores etiam cenſerentur comprehenſæ.

Minor

Minor viginti quinque annis, modò decimũ ſeptimum annum excedat, eſſe poteſt teſtamenti executor. c. qui generaliter. §. vl. de procurat. lib. 6. & l. 19. tit. 5. part. 3. quibus in iuribus ſtatuitur, illam ætatem ſufficere, vt quis procurator ſit ad negotia; tametſi ad procurandum in iudicio neceſſe ſit, vt ſit viginti quinque annorum. Conſentiunt Couar. vbi ſupra nu. 4. Syluest. verb. teſt. 2. q. 1. pronun. 2. & Doctores quos citant. Gloſ. c. religioſus in princ. de teſt. lib. 6 affirmat, id vſu eſſe receptum.

DISPVTATIO CCXLVIII.

Validum ne ſit teſtamentum, in quo hæres non inſtituitur, et executor vniuerſalis relinquitur: & num executores ad munus ſuſcipiendum poſſint compelli, & quouſque agere poſſint.

DVbium primo loco propoſitum locum habet de iure cõmuni, atque Luſiano, iuxta quæ iura teſtamentum, in quo hęres non inſtituitur, eſt eo ipſo nullum. Et quidem quando teſtamentum conditum eſſet ad pias cauſas, in quo vel anima defuncti hęres eſſet inſtituta, vel pauperes Chriſti, aut captiui redimendi, non explicando qui, vel deſignatæ eſſent cauſæ piæ, in quas diſtribuerentur bona defuncti, nullo inſtituto hærede, concedunt Doctores communiter validum eſſe tale teſtamentum, in quo, ad ea omnia exequenda, aliquis aut aliqui executores vniuerſales ſolent conſtitui: quę omnia manifeſta ſunt ex ijs, quæ diſ. 134. ſunt definita.

Tota autem cõtrouerſia eſt, quãdo teſtamentum non eſt conditum ad pias cauſas. Et quidem conſultatione. 64. refert Aluarus Valaſ. in hoc Luſitaniæ regno pronunciatum à Curiæ prætore in quadam eiuſmodi cauſa fuiſſe, validum eſſe tale teſtamentum, executoreſque vniuerſales habere vicem hæredum, idque à ſenatu fuiſſe confirmatum. Ipſe verò rectè affirmat, contrariam eſſe communem Doctorum ſententiam, quam refert, meritoque aſſeuerat, contra ius fuiſſe iudicatũ: & nihilominus ſubiungit, eodem pacto debere deinceps particulares iudices in Luſitania iudicare. Hoc tamen vltimum eius dictum non probo: quoniam ſententia vna contra ius & communem Doctorum ſentẽtiam reliquos iudices ad eodem modo iudicandum non aſtringit. Adde, Gamam deciſ. 196. referre, contrarium ab inferiori ſenatu in quadam cã fuiſſe iudicatum, confirmatumq; à ſupremo ſenatu, cui potiùs erit ſtãdũ.

Executoris munus ſuſcipere nullus cogitur.

Quod attinet ad ſecundum eorum quę propoſita ſunt, dicendum eſt. Conſtitutum ad teſtamentum exequendum compelli non poſſe, vt munus ſuſcipiat & teſtamentum exequatur, ẽt ſi executio ſit ad ſolas pias cauſas. Ita colligitur apertè ex c. a. Ioannes de teſt. affirmantque ibi Gloſ. in verb. mandatum, Panor. & Coua. ibid. vterque nu. 3. Syl. verb. teſtamentum 2. q. 3 pronun. 1. & Doctores communiter. Si tamen ſemel munus expreſsè aut tacitè acceptet, exercendo eius muneri actum, aut alia ratione, cogi tunc poteſt, vt munus proſequatur, vt ex eodem textu colligitur, & affirmant Docto-

A res citati. Ex eo autem, quòd quis ſciat ſe in aliquo teſtamenio executorem eſſe conſtitutum, & taceat, non cenſetur munus acceptaſſe, vt bene loco citato ait Panorm. & communis Doctorum ſententia, quam ibidem Couar. nu. 4 refert ac ſequitur. Vbi cum Baldo, & alijs affirmat, ſecus eſſe, ſi executor propinquus ſit teſtatoris, aut amicus: ſi enim in præſentia conſtitutus taceat, cenſetur munus acceptaſſe. Illum legito.

Quando verò res per ordinariũ ex ſuo munere mandanda eſſet executioni, delegare id poſſet cuius ſuorum ſubditorum, illumque cogere, vt id executioni mandaret. Ita Panor. & Couar. loco citato & alij, iuxta. l. vnicam. C. qui pro ſua iuriſdictione, iuncta Gl. ibi in verb. reſediſſent, & c. paſtoralis de offi. de legat. Prælatus etiam religioſorum cogere poteſt religioſum ſibi ſubditũ, vt acceptet & exequatur munus executoris teſtamenti ſibi ab aliquo relictum, vt cum Card. affirmat Couar. num. 3. citato. Ratio eſt, quoniam religioſus parere tenetur ſuo prælato in licitis & honeſtis quale eſt hoc, niſi cirunſtantia aliqua id illicitum, aut nociuum religioſo reddat.

Executor, ſi munus nõ acceptet, amittit pręmium, legatum, & quodcunque aliud emolumentum, quod ex eo teſtamẽto ſibi proueniebat, præter legitimam ſuam portionem, ſi ipſi debita erat in bonis talis defuncti, vt patet in auth. de hęred. & falcid. §. ſi quis autem ĩ auth. de Eccleſiaſt. titul. §. ſi autem qui hoc. l. ſi quis ſepulchrum. §. funus. ff. de relig. & ſumpt funer. l. vlt. ff. de confirmat. tut. l. poſt legatum. §. amittere. ff. de ijs quibus vt indig. & alijs iuribus, affirmantque Couar. num. 3. citato & alij quos citat. Obſerua tamen, id, quod teſtator executori in præmium relinqueret & quaſi ſub modo & conditione, ſi munus, exerceret, amitteret executor eo ipſo, quòd munus recuſaret. Quod tamen abſolutè tanquam legatum, fideicommiſſum, aut hæreditatem illi relinqueret, non amitteret ante latam ſententiam. Ratio eſt quoniam iura citata, quę ſtatuunt, vt hęredes, legatarij, & fideicommiſſarij amittant commodum, quod ex teſtamento eis prouenit, niſi defuncti voluntatem exequantur, id vtique ſtatuunt in pœnam: pœnam autem ante latam ſententiam non tenetur reus exequi. Itacum Angelo & Paulo Caſtrẽſi affirmat additio in margine ad Gloſ. in auth. de hærede. & falcid citato verb. auferri.

Quod non in pręmium, & quaſi ſub modo aut conditione eſſet relictum, amitteretur, vel ſubſtituto, ſi eſſet ſubſtitutus relictus, vel alijs hęredibus pro rata, vt patet ex auth. de hæred. & falci §. citato. Eodem etiam modo amitteretur, quod relictum eſſet in præmium, quando vnus tantum eſſet conſtitutus executor, & is recuſaret munus ſibi iniunctum. Idem eſt, quando multi eſſent conſtituti executores, & omnes ſimul munus recuſarent; tenerenturque tunc hęredes exequi teſtamentum.

Quando verò multis relictum eſſet aliquid in præmium, & aliquis, aut aliqui eorum obijſſent, vel munus ſuſcipere recuſarent, vtrũ pars pręmij, quę ipſo deberet contingere, cedat

hæredibus, an alijs executoribus. Aluar. Valaſ. A
conſul.46.& alij, quos citat, meritò affirmant,
cedere alijs executoribus. Tum arg.tex.in l.vni
ca.§.vbi autem.C.de caducis tollendo, præſer-
tim illis verbis. Cùm verò quidam voluerint,
quidam noluerint, volentibus ſolum modò id
totum cedere. Tum etiam, quia ſicut deminuto
onere deminuitur portio, iuxta varia iura: ita
accreſcente onere exequendi teſtamentum pro
pter defectum vnius executoris, debet alijs ac-
creſcere portio præmij.

Obſerua autem, morte vnius executorum te
ſtamenti, munus, illius non tranſire ad ipſius
hęredem, ſed expirare: eo quòd induſtria illius
in ſingulari cenſeatur electa. Ita colligitur aper
tè ex c.religioſus.§.vlt. de teſtam.lib. 6. & af-
firmat gl ibi verb mortuo. Quod intelligen- B
dum eſt, niſi teſtator aliud expreſſerit, vt Gloſ.
ibi ſubiungit.

Quando multi cōſtituti ſunt executores ali
cuius teſtamenti, ſi quidam eorum mortui, ſint
aut; in remotis agant, aut cōcurrere non velint
ad teſtamenti executionem, cęteri, etiamſi vnus
tantum ſit, procedere poſſunt ad executionem
teſtamenti; niſi teſtator contrarium expreſſerit.
Ita habetur. c.religioſus. §. vlt. de teſt. lib. 6.
Vbi gloſſa, quam Sylueſt.verb.teſtamentum. 2.
q.5.pronun.1.& alij ſequuntur, ait, ſit quis eo-
rum ſit in loco propinquo, & admonitus, intrà
terminum præſcriptum non aduenerint reli-
quos procedere poſſe ad executionem.

Executores quouſque agãt.

Quod ad vltimū eorū, quę propoſita ſunt,
attinet, executores agere poſſunt ad inſtitutio C
nem aut legata pia implenda, tum aduerſus hę
redes, tum, etiam aduerſus quoſcunque alios
bonorum defuncti poſſeſſores. Ita Panor. c.
Ioannes citato.nu.4.Couar.nu.5.& Sylu. verb.
teſtamentum. 2. q. 5. pronun. 2. affirmantque
Panor.& Couar.hanc eſſe communem Docto
rum ſententia, in cuius confirmationem citant,
l.nulli,& l.ſi quis ad declinandam. C. de Epi-
ſcopis & clericis: illa tamen prior ſolùm loqui
tur quando inſtitutio aut legatum eſt in redem
ptionem captiuorum; hæc verò poſterior idē
extendit ad inſtitutionem aut legata, in cibum
& eleemoſynam pauperum. Couar. citat etiam
l. alio.ff.de alimentis,& cibar.legatis. Licèt au
tem.l.illa ſolum loquatur de alimentis legatis,
idem tñ eſt in reliquis cauſis pijs: quoniam, vt D
gloſ.ibidem ait, intuitu, quòd cauſa pia ſit, pro
nūciatur id eo loco: vnde.l.4.tit.10.p.6.meritò
vniuerſim idem ſtatuitur de omni legatio piot
quarè nulla ratione eſt ab hac ſnia recedendū.

Quando executio non eſt ad cauſam piam,
diſtinguēdum eſt Quoniam vel executor non
eſt merus executor, ſed partē habet in eo; quod
eſt executioni mandandum, quia videlicet eſt
legatum ſibi, aut ſibi cum alio relictum, vel ab-
ſolutè, vel tanqnam præmium executionis, aut
ſaltem quia ſibi eſt relictum vt illud integrum
cuidam alteri reſtituat, non tanquam miniſtro
duntaxat, ſed tanquam legatario grauato re-
ſtituere, quo caſu, ſi fideicommiſſarius præ-
moriatur, legatum cedit, non hæredi, ſed eiuſ-
modi legatario: tunc agere poteſt aduerſus hę-
redes, aut poſſeſſores hæreditatis, ſicut etiam
quicunq. alius legatarius agere poteſt aduer-
A ſus hæredes ac poſſeſſores bonorum defuncti,
vt ſoluant legatum ſibi à teſtatore relictum. Ita
habetur.l.ſi Titio aut Seio, & l.ſi quis Titio,
in princ.vbi Bart.ff.de leg. 2. l. ſi legatarius.ff.
de legat.3 & l. 4. titul. 10. part. 6. & affirmant
Gregor.Lopez ibi, Panorm.cap. Ioannes cita-
to num.4.Couar.num.5.Syluest. verb.teſtamen
tum.2. quæſt. 5. pronunc.2. & alij quos refe-
runt. Quando autem eſt merus executor,
ita vt nihil rei executioni mandandæ ad ipſum
ſpectet, agere non poteſt aduerſus hæredes
aut poſſeſſores bonorum defuncti, vt pa-
tet. l. Lucius. §. Mæuia. ff ad Trebel. & l. 4.
titul.10. part 6. affirmantque Panorm. Couar.
& Syluest. locis citatis, & alij quos referunt.
Excipitur, niſi id expreſsè à teſtatore ſit con-
B ceſſum, vt habetur. l. 4. citata, affirmatque
communis Doctorum ſententia, quam re-
ferunt & ſequuntur Gregor. Lopez ibi &
Couar. num. citato. Ait verò Greg. Lopez
hodie vt plurimum hanc poteſtatem à teſta-
toribus ſolere executoribus concedi. Inte-
rim etiam dum hæredes non reſiſterent, man-
dare poſſunt executioni ſibi iniuncta à te-
ſtatore, mittereque legatarios in poſſeſſio-
nem rerum ipſis à teſtatoribus relictarum,
atque hoc eſt, quod ſtatui videtur. l. 2. titul.
10. part. 6. Eſto autem neque à teſtatoribus
conceſſa eſſet expreſsè eis ea poteſtas, hæ-
redeſque reſiſterent, poſſent nihilominùs im-
plorare officium iudicis; iſque ex ſuo mu-
nere præcipere tenetur hæredibus, vt tra-
C dant, quæ neceſſaria ſunt, vt defuncti vo-
luntas executioni mandetur, vt habetur. l.
Quintus Mucius in fine. ff.de annuis legatis, &
l.hęreditas.ff.de petit.hęreditatis, affirmantque
Doctores citati.

Vtrum autem executores propria autorita-
te vendere poſſint bona defuncti, vt eius vo-
luntatem impleant. Dicendum eſt, ſi vniuerſa-
les ſint eo modo, quo diſputatione præceden-
te explicatum eſt, poſſe, vt patet. l. nulli. C. de
Epiſcop.& cleri. Si verò particulares ſint, id nō
poſſe.l.alio.ff de cib.& aliment. leg. affirmant-
que Panor.cap.Ioan.de teſt. & Couar. vterque
nu.6.Syluest. vbi ſupra pronunc. vlt.& Docto-
res communiter. Obſeruat ibi Couar. cum alijs
quos citat, ſi quas expenſas executores fa-
ciant in exigendis rebus ad voluntatem defun-
D cti exequendam, de bonis defuncti poſſe illas
petere.

Poſtremò obſeruandum eſt, de iure Luſitano
lib.2.ord, tit.35.§. 6. & in conſtitutionibus hu-
ius Edotenſis Archiepiſcopatus tit.2 t.cap. 2.
inhibitū eſſe executoribus teſtamentorum, ne
per ſe, vel per interpoſitam perſonam, ſibi,
aut cuiquam alteri, quippiam emant, vel obti-
neant de bonis à teſtatore relictis, etiā ſi bona
in publica ſubaſtatione iudicis autoritate vē-
dantur, emptioq; nulla eo ipſo reddit, & bona
ita empta aut obtenta reliquis defuncti bonis
reſtituātur, & inſup in ordinationibus ſtatuit,
vt teſtamentarius ſoluere cogatur duplum va
loris illius, quod defuncti bonis accreſcat. Et
in conſtitutionibus Archiepiſcopatus, vt amit-
tat præmium omne ſibi à teſtatore propter mu
nus executoris relictum.

DISPV-

DISPVTATIO CCXLIX.

An executoribus ac prelatis liceat à teſtatoris voluntate diſcedere.

QVando teſtatoris voluntas impleri poteſt, irrationabiliſque atqne illicita non eſt, eſto aliud longè vtilius, in quo bona expendi poſſint ſeſe offerat, nefas eſt executoribus à teſtatorum voluntate diſcedere, vt patet cap. tua nobis de teſta. & alijs iuribus. Id quod ratio ipſa perſuadet: integum namqne vnicuique eſt ſua, pront voluerit, licitè expendere, neq; priuatus, qniſqnam poteſt ea in parte vllum ei prę iudicinm inferre.

Dubium.

Dubinm tamen eſt, vtrum ſi teſtator prçcipiat, vt poſt ſex menſes, verbi gratia, tantum pecnniæ diſtribuatur pauperibus, fas ſit executoribus prçuenire diem illum Bart.l.cum pater. §.filia. ff.de leg.2.iuxta textum ibi, negat, & in eadem ſententia, ſunt multi alij, quos Couar.c. tua nobis de teſt.nu.5.citat. Ducuntur prçter legem citatam, quia id cedit in præiudicium pauperum, qui poſt ſex illos menſes, futuri ſunt.

Bart. & quorundã opinio. Fundamẽtum.

Deciſio.

Placet tamen nobis ſententia Decij, Panor. & aliorum, quos Couar. ibidem refert ac ſequitur. Nempe, quando coniecturæ non ſunt voluntatem teſtatoris fuiſſe, vt dies ille non præueniretur (vt ſi in aliquorum commodum, aut aliqua alia de cauſa volui, vt dies ille expectaretur) fas eſſe diem illum præuenire. Primò, quoniam id cedit in maius, commodum animę defúcti, cui citius operibus illis bonis ſubuenitur. Secundò, quoniam id melius in ſe eſt. Tertiò, quoniam quando contrarinm aliunde non conſtat, præſumendum eſt eam eſſet teſtatoris voluntatem, tempuſque illud deſtinatum ab ipſo eſſe, non tanquam terminum, quem non liceret prçnenire, ſed tanquam terminum, poſt quod nullam moram voluit permittere. Confirmatur ex l. poſt mortem. C. de fideicommiſſ. vbi rogatus aliquid poſt mortem ſuã reſtituere, poteſt id reſtituere ante mortem.

Ad fundamẽtum in contrarium.

Ad fundamentum contrariæ opinionis negandum eſt, id cedere in præiudicium talium pauperum; quoniam cum teſtator, vt ſupponimus, non intenderit bono illorum conſulere, neque intenderit eos alijs præferri, aut debere illos expectari, nullum præiudicium ea in parte illis fit, vtpote qui nullũ ius, vt contrarium fieret haberent. Ad l.cũ pater §. à filia, dicendũ eſt, ibi teſtatnrem filiæ reliquiſſe prædia intuituque vt melius ex filijs talis filię, nepotibusqne teſtatoris, electio fieret, præcepiſſe, vt tempore mortis ſuæ ea reſtitueret, cui vcler ſuorum filiorum, eaq; de cauſa ibi definiri, electionem factã à filia ante ſuam mortem, non quidẽ eſſe inualidã, ſed poſſe reuocari, ſi tẽpore mortis melior alia electio ipſi occurreret.

Quæſtio

Verum autem, vel executores interueniente Epiſcopi autoritate, vel Epiſcopus accedente executorum conſenſu, diſcedere poſſint a diſpoſitione & volũtate teſtatoris quod is ad vnũ vſum reliquit, conuertendo in alium, ſaltem ſi melior, is ſit. Et quidem quando id qnod teſtator præcepit, fieri nequit, dicetur ſtatim.

Deciſſio.

A Quando verò fieri poteſt, atque irrationabile & illicitum non eſt, neque conſtat præſumptam eſſe voluntatem defuncti, vt eo pacto cõmutetur, reſpondendum eſt. Commutari non poſſe, ſed teſtatoris voluntatẽ eo pacto, quo ipſe præcepit, eſſe excutioni mandandam. Etenim diſpoſitiones defunctorum rationabili ex cauſa commutare, proprium eſt ſummi Pontificis, vt Clemens Quintus, approbante Concilio Vienenſi Clement. quia contingit de religioſis domib. his verbis ait. Cũ ea quæ ad certum vſum largitione ſunt deſtinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium) ſalua Sedis Apoſtolicæ autoritate) conuerti. Dixi, rationabili ex cauſa: quoniam, vt Concilium. Trid. ſeſſ. 22.c.6. de reformatione declarauit, neque B ab Apoſtolica Sede fieri debent, niſi ex iuſta & neceſſaria cauſa. Eodem modo proprium eſt ſupremorum principum ſecularium (eademquc ratione iuris ciuilis, quod à ſupremo principe vim habet) eaſdem vltimas voluntates, rationabili ex cauſa commutare, ut habetur l. legatam, iuncta l.1. eiuſdem tituli. ff. de adminiſtratione rerum ad ciuit. pertinent. Quo fit, vt inferior Summo Pontifice, aut ſupremo principe ſeculari, id efficere non poſſit, etiam ſi res integra adhuc ſit, vt Panorm. capit. tua nobis de teſtam. num. 4. & Couar. num 7. cum alijs, quos citat, affirmant: quicquid, quando res adhuc eſt integra, nonnulli in contrariũ aſſeruerint. Couar ibidem, cum quibuſdam alijs contendit, pecuniam à teſtatore in vnum vſum C non ita neceſſarium, relictam poſſe Epiſcopum conuertere in alium pium vſum Reipublicæ ac religioni Chriſtianę valde neceſſariũ cui ſine maxima difficultate non poſſit aliunde ſubueniri. Quod probat ex l. penult. ff de operib. publicis. Is tamen textus id ſanè non probat, ſed potius contrarium.

Illud hoc loco obſeruandũ eſt, à Conc Trid. c.6. citato, ſancitum eſſe, vt quando commutatio alicuius vltimę volnntatis à Sede Apoſtolica fuerit obtenta, non prius, executioni mandetur, quàm epiſcopus loci tãquam Sedis Apoſtolicæ delegatus ſummariè & extra iudicialiter cognoſcat, nihil in precibus, tacita veritate, vel ſuggeſta falſitate, fuiſſe narratum. In conſtitutionibus verò huius Edorenſis Archiepiſcopatus titul. 21. cap. 8. pronunciantur D nullę executiones aliter factæ, ſtatuiturqne pœna dno mille æreum nummorum quos reas vocant, dimidium Cameræ Archiepiſcopali, & dimidinm accuſanti.

Quando aliqnid à teſtatore legatum eſt ad aliquid pium efficiendum, neque iuxta teſtatoris præſcriptum poteſt impleri, non propterea legatum eſt inualidum, quaſi cedat hæredi, ſed arbitrio executorum & Epiſcopi conuertendum eſt in aliquid aliud; ita tamen, vt quoad fieri poſſit, voluntas, teſtatoris ſeruetur. Vnde ſi præcipitur ædificari monaſterium, aut Eccleſiam in aliquo loco ibique ædificari non poſſit, arbitrio ſimul Epiſcopi & execntorum eligendus eſt alius locus. Ita colligitur ex c.3. de teſt. & affirmant Panor. ibi nu 6. & Coua. nn. 9. & alij Doctores cõmuniter. Idẽ, colligitur ex l. legatum. ff. de vſufruct. legat. vbi habetur, ſi

A quis legauit prædium alicui ciuitati ad faciendum quotannis in ipſius memoriam ſpectaculum in ea, taleque ſpectaculum prohibitum ſit in ea ciuitate, legatum non cedere hæredib. ſed arbitrio hæredum ac primorum ciuitatis conuertendum eſſe in rem aliam licitam, quæ in defuncti memoriam cedat. Idem affirmat Bart ibi ſubiungitque eodem modo ſi pecunia ad aliquid pium legetur, neque ad id ſufficiat, debere conuerti arbitrio Epiſcopi & executorum in aliud pium opus. Si tamen ſufficiat, nõ aliter poſſe conuerti, niſi accedente autoritate ſummi Pontificis, cõſentitque in vtroque cum Bart. Panormit. num. 6. citato. Hoc ipſum confirmant, quæ ex authẽtico de Eccleſiaſt. titul. §. ſi quis in nomine, retulimus in calce diſp. 197. B & quę ibidem dicta ſunt, quando legatum piũ eſt in certum cui loco pio ſit relictum: neque enim redditur nullum, ſed applicãdum eo modo eſt, quo ibi fuit explicatum.

Dubium. Deciſio. Dubium eſt, ſi teſtator reliquit ducentos aureos vt diſtribueretur pro malè ablatis, & ſolum reperiantur centum malè ablata, vtrum alia centum cedant hęredi, an vero inſumenda ſint in aliquo opere pio. Panor. c. tua nobis, num. 7. Couar. c. 3. de teſt. num. 9. cum Baldo, & alijs quos citant, cenſent conuertenda eſſe in opus pium. Quoniam præſumendum eſt teſtatorem fuiſſe veritum, ſe in illis omnibus grauatam habere conſcientiam, atq; adeò mentẽ illius fuiſſe, vt ea oĩa inſumerentur pro exoneranda ipſius conſcientia. Quanuis autem hoc C placeat, ſi tamen teſtator dixiſſet, ducenta, quę ex libro mearum rationum comperientur me debere, reſtituantur illis, quibus ea me debere comperietur; atque ex libro rationum ſolum reperiretur debere centum, certè tũc moralis certitudo eſſet, teſtatorem fuiſſe deceptũ aut oblitum, ac proinde incrementum cederet hæredibus. Quo fit, vt hæc regula poſſit ſtatui, ſi ſpectatis circunſtantijs omnibus concurrentibus, dubium ſit, an plura debeat, incremẽtum erit inſumendum in operibus pijs: ſi vero non ſit dubium, ſed certum, non plura debere, neque veriſimilitudo, ex circunſtantijs cõcurrentibus, ſit ad maiorem cautelam voluiſſe vt omnia reſtituerentur, tunc incrementum cedit hæredibus.

Idem ait eſſe Couaruuias, ſi pro malè abla- D tis teſtator reliquiſſet mille vt conficeretur monaſterium, aut Eccleſia talis formæ, eaque confecta, remanerent centum: nam tunc illa centum conuertenda eſſent in vtilitatem illius Eccleſiæ aut monaſterij. Secus vero credit eſſe, ſi ex deuotione relinqueret mille, vt conficeretur monaſterium illud talis formæ, aut Eccleſia: quoniam centum, quæ ſupereſſent, cederent hæredibus, eo quod ſatisfactum iam eſſet voluntati teſtatoris. Contrarium tamen eſt mihi longè veriſimilius. Cum enim ea tota ſumma relicta ſit, vt in eo opere inſumatur, præſumendum eſt teſtatorem voluiſſe, vt ſi quid ſupereſſet, conuerteretur potius in vtilitatem eiuſdem monaſterij aut Eccleſiæ, quàm vt hæredibus cederet. Adde, in dubio, eſſe piam cauſam inclinandum. Si tamen teſtator diceret, præcipio vt fiat monaſterium aut Eccleſia talis, formæ, idque executioni mandetur ex mille aureis, quos habeo in tali loco, tunc, quia ſolum monaſterium aut Eccleſia formæ illius videtur legaſſe, non vero pecuniam, niſi quantum ad id ſufficeret, credo incrementum cederet hæredibus.

Dubium. Deciſio. Dubium eſt, ſi teſtator reliquiſſet ducenta pro certa quadam puella maritanda, illaque moreretur antequã nuberet, vtrũ pecunia illa cederet hæredibus teſtatoris, an hæredibus puellæ, vel potius conuertenda eſſet in aliud opus pium. Dicendumque eſt, ſi id teſtator reliquit tanquam pium opus, atq; in animæ ſuæ bonum, veruntamen elegit potius illam, quàm quancunque aliam, vel quod illa eſſet nota, vel alia ſimili de cauſa; tunc, eſto illa ante teſtatorem moreretur, non cederet legatum illud hęredib. defuncti, ſed ex illo alia eſſet nuptui tradẽda, iuxta ea quæ hactenus dicta ſunt: quoniam ſemper, quando pium opus à teſtatore relictum impleri non poteſt, conuertendum eſt in aliud teſtatoris menti quam maximè conſentaneum. Vt tamen diſputat. 208. dictum eſt, ex circunſtantijs omnibus cõcurrentibus cõiecturis eſt iudicandum, num mens teſtatoris fuerit relinquere fœminæ illi ea ducenta ſub conditione propriè dicta, ſi nubat; an ſolum tanquam modum, non intendendo obligare ad nuptias, ſed ſolùm intuitu earum, & boni talis fœminæ, tribuere medium vt eſſe poſſent, vel potius intendendo obligare ad nuptias, ita vt ſi non ſequantur, pecuniam amittat. In primo euentu, quando ſcilicet ſub ea conditione propriè dicta relicta ſunt, tunc legatum non debetur hæredibus puellæ: quoniam ante conditionem impletam, neq; puellę neq; hęredibus illius erat debitum. Quarè, ſi teſtator reliquit legatum illud tanquam opus pium atque in bonum animæ ſuæ, ex illis ducentis, nuptui eſt tradenda alia ſimilis puella. Si vero non reliquit illud tanquam legatum pium, ſed in bonum duntaxat puellæ, pertinet ad hæredes teſtatoris. In ſecundo vero euentu, quando ſcilicet reliquit legatum illud ſub modo, non intendendo obligare ad illum, ſed ſolum tribuere medium quo poſſe executioni mandari; tunc pertinet ad hæredes puellæ, eſto illud puellæ reliquerit tãquam opus piũ in eleemoſynam, & eſto cauerit, vt illi non traderetur ante nuptias, ne ea bona in alijs rebus conſumeret: eo enim ipſo, quod teſtator è vita diſceſſit puella illa comparauit dominium talis legati, aut ius ad illud plenum ac abſolutum ab omni conditione, & onere, tameſi ex teſtatoris præſcriptio in alterius manu vſque ad nuptiarum tempus aſſeruaretur tanquam in depoſito quarè tráſmittit illud puella ad ipſius hęredes. In tertio autem euentu, quando videlicet intendit inducere obligationem modi nuptiarũ, ita vt ſi puella, morte etiam præuenta, non nuberet, legatum, amitteret; tunc diſtinguendum eſt. Quoniam ſi tanquam pium opus id ei reliquit, conuertendum eſt in aliud ſimile opus pium. Si vero non tanquam pium opus illud reliquit, pertinet ad hæredes defuncti. In dubio tamen ſemper in fauorem piæ cauſæ eſt inclinandum, præſumendumque eſt tan-

quam

quam legatum pium fuiſſe relictum. Lege, quæ de hac re copioſius diſput. 208. ſunt explicata.

DISPVTATIO CCL.

Rationem exigere executionis teſtamentorum, executoreſque cogere vt defuncti voluntatem adimpleant, ad quos iudices ſpectet.

IVxta diſpoſitionem iuris communis, tam ad Epiſcopos, eorumque vicarios, quam ad ſeculares principes, iudiceſque ab eis deſtinatos, ſpectar cura & compulſio, vt defunctorum uoluntates executioni mandentur, rationem ab hæredibus, aliſque executoribus teſtamento-
B
rum, exigendo, & ſi opus fuerit, illos ab adminiſtratione remouendo, ac pœnis competentibus puniendo. Et quidem, quod ad Epiſcopos, eorumque vicarios, præſertim quando diſpoſitiones ſunt ad pias cauſas, id pertineat, manifeſtum eſt ex. c. 3. c. ſi hæredes. c. tua nobis, & c. Ioann. de teſt. & ex Concil. Trid. ſeſſ. 22 cap. 8. de reform. vbi ſimul conceditur Epiſcopis, etiam tanquam Sedis Apoſtolicæ delegatis, ius viſitandi hoſpitaliam & collegia quæcunque ac confraternitates laicorum, etiam quas ſcholas, ſiue quocunque alio nomine, vocant (non tamen quæ ſub regum immediata protectione ſunt, ſiue eorum licentia) eleemoſynas montis pietatis & caritatis, & pia loca omnia, quocunque nomine nuncupentur, etiam ſi prædi-
C
ctorum locorum cura ad laicos pertineat, atque eadem pia loca exemptionis priuilegio ſint munita; ac vt omnia, quæ ad Dei cultum, aut animarum ſalutem, ſeu pauperes ſuſtentandos instituta ſunt, ipſi ex officio ſuo, iuxta ſacrorum canonum ſtatuta, cognoſcant, & exequantur, non obſtantibus quacunque conſuetudine, etiam immemoriabili, priuilegio, aut ſtatuto. Hactenus Concilium ibi. Conſonant præterea auth de Eccleſiaſt. tit. §. ſi quis ædificationem, & l. 7. tit. 10. p. 6. Quod vero ad iudices quoque ſeculares ſpectet cura & compulſio, vt vltimæ defunctorum voluntates executioni mãdentur, etiam quando diſpoſitiones ſunt ad pias cauſas, conſtat ex auth. de Eccleſiaſt. tit. §. ſi quis ędificationem, & ex l hæredi-
D
tas. ff de pet hæredit. quibus in iuribus ea cura promiſcue iudicibus ſecularibus & Eccleſiaſticis conceditur. Quo fit, vt res hęc mixti ſit fori, ſitque proinde locus pręuentioni, ita vt ad eum iudicem cauſæ cognitio pertineat, qui prius ea de re cognoſcere inceperit. Ita affirmant Luſitaniæ ord. lib. 2. tit. 35. §. 4. & Conſt. huius Eborẽſis Archiepiſcopatus tit. 21. c. 4. & conſentiunt Greg. Lopez ad l. 7. citatam, Panorm. c. ſi hæres de teſt. num. 3. Couar. ibid. nu. 1. & allj.

In hoc tamen Luſitaniæ Regno, ad diſſenſiones & incommoda vitanda, de communi principium & prælatorum conſenſu ſancitum eſt, ne ſit quidem locus præuentioni, veruntamen, ut intra annum & menſem; de iure eiuſdem Regni executoribus conceſſum ad defunctorum vltimas uoluntates executioni man-
A
dandas, itemque intrà tempus à teſtatoribus ad hoc ipſum executionibus conceſſum, vel ſi à principe tempus illis ſit prorogatum, citato facta à ſecularibus vel ab eccleſiaſticis miniſtris, ſit nulla ad effectum, vt ratione illius præuenta iuriſdictio cenſeatur, eaque de cauſa poſſit nihilominus tranſacto eo tempore iuriſdictio ab alio præueniri. Itemque, ut ſi executor intra annum & menſem ſua ſponte uelit rationem reddere, quia uidelicet defuncti uoluntatem mandauit iã executioni, teneatur eam reddere coram miniſtro ſeculari & Eccleſiaſtico ſimul, & ut aliter reddita, ſit, eo ipſo nulla. Præterea, ut quando coram utroque iudice ratio redditur, inſtrumentum iudicis, quo pronunciatur integre uoluntatem defuncti mandatam
B
fuiſſe executioni, alternatim fiat, unius quidẽ teſtamenti, à tabellione iudicis Eccleſiaſtici, alterius uero, à tabellione iudicis ſecularis. Hæc habentur lib. 2. ord. titul. 35. §. 4. & in conſt. huius Eborenſis Archiepiſcopatus titul. 21. c 4. In ordinationibus. §. 6. additur, ut ſi executores, tranſacto tempore illis ad executionem conceſſo, ſe abſconderint, neque in ſuis domibus ſuerint reperti, dum miniſtri publici eos citare uolunt, ualida ſit citatio facta coram uxoribus, familiaribus, aut vicini eorum.

Quando capellæ aut hoſpitalia autoritate & de conſenſu pręlatorum ſunt inſtituta, idque vel ex inſtitutione ipſa conſtat, vel alium de ſufficienter probatur, etiamſi à laicis inſtituta ſint, viſitatio, & prouiſio eorum, exigereque ab adminiſtratoribus rationem, & compellere vt
C
iuxta inſtitutorum voluntatem omnia fiant, pertinet ad ſolos pręlatos, eorumque vicarios, non vero ad iudices ſeculares: quoniam eo ipſo, quæ eo pacto inſtituta ſunt, cenſentur res ſacrę. Idem eſt quando, licet autoritate prælatorum inſtituta non ſint, adminiſtratores tamen ſunt perſonę Eccleſiaſticæ. In utroque etiam euentu, ſi expediat vt aduerſus perſonã ſecularem lis aliqua in bonum hoſpitalis, aut capellę, intentetur, aut vt debitum ab ea exigatur, compellere poſſunt prælati adminiſtratores, vt, id intentent ac exequantur. Lis tamẽ per agi debet coram iudice ſeculari, eo quod actor ſequatur forum rei. Hæc habentur lib. 2. ord. titul. 35. § 40. & 41.

Item. l. 2. tit. 16. p. 1. legum extrauagantium
D
ſancitum eſt, quãdo prælati, aut eorum viſitatores, compererint aliqua onera, quæ nondũ ſint impleta, in capellis, hoſpitalibus, aut confraternitatibus, quas viſitarint, vt ſi ea de re certiores faciant, aos prouedores e contadores dos reſiduos, hi, ſi ita rem habere compererint, teneantur cogere adminiſtratores, ut rem executioni mandent, ut diſpoſitio Concilij Tridentini, de qua ſupra habitus eſt ſermo, commodius ac citus ad effectum perducatur.

Dubitant Doctores, utrũ etiam quando di- Dubium.
ſpoſitio non eſt ad pias cauſas, cura, ut illa executioni mandetur, ad Epiſcopum & eius uicarium pertineat, intentata etiam coram ipſis actione aduerſus executores aut hæredes ab eo cui à teſtatore, aliquid relictũ eſt. Licet autem Deciſio.
quidam negent, quando hæres ac executor laicus eſt, eo quod actio forum rei ſequatur, gloſa ta-

ſa tamen.c.ſi hæres de teſt.quam ſequũtur Panor.ibi nu.7.& in relect.cap.cum eſſes de teſt. nu.32.Hoſt.c.Ioan.eod.tit.Couar.cap ſi hæres citato. nu. 5. Syluest. verb. teſt. 2. q.8.& multi alij quos citant,contrarium affirmant. Ducuntur,quoniam adimpletio voluntatis defuncti, in ipſius defuncti bonum, Epiſcopis ex officio ſuo eſt commiſſa,etiam quando nõ eſt ad pias cauſas,vt ex multis iuribus oſtendit Panor.& perſpicuè affirmat.l.7.tit.10.p 6.quare,in conſequentiam,pertinet etiam ad prælatum,quando aduerſus executorem aut hæredem laicum intentatur actio, efficere, vt ea via, in defuncti bonum, ipſius volũtas executioni. Atque hæc opinio vt, cõmunior, & magis pia,placet,cui conſentiunt Luſitanæ ord.tit.cit. quatenus ſtatuunt,curam,vt defuncti voluntas executioni mandetur, promiſcuè pertinere ad prælatum & ad iudices ſeculares, tametſi. §.40.nonnulla reſtrictio fieri videatur ad ſolas cauſas pias.

Couar.nu.3.cit.cum.gloſ.in eod.c.& multis alijs, merito aduerſus Imolam & quoſdam alios affirmant, inſinuationem nihilominus teſtamenti, quando teſtator erat laicus,etiã ſi hæres aut executor eccleſiaſticus, ſit fieri debere coram iudice ſeculari,& non coram eccleſiaſtico. Quando vero teſtator eſſet eccleſiaſticus, debere fieri coram iudice eccleſiaſtico. Denique quando compertum eſſet,teſtamentum laici eſſe ſolum ad pias cauſas, poſſe inſinuationem promiſcue fieri coram iudice eccleſiaſtico vel ſeculari.

Duo obſeruanda, ſunt. Primum eſt, quæ de Epiſcopis & eorum vicarijs dicta ſunt, & diſputatione ſequenti dicentur,circa iuriſdictione & curam ac compulſionem, vt defunctorum voluntas impleatur,competere etiam ijs, qui quaſi Epiſcopalem iuriſdictionem habent, vt ſunt multi Abbates ex priuilegio aut præſcriptione,& eſt capitulum ſede vacante. Ita cum Panor. cap. Ioannes de teſt.num.2. Couar.ibid.nu.7 & 3.& cõis doctorum ſententia.

Secundum eſt, quãdo hæredes, aut alij executores ſunt in mora mandandi executioni voluntatem defuncti, ad quemuis de populo ſpectare admonere prælatos & iudices ſeculares, ab eiſque exigere, vt executioni mandetur. Ita habetur in auth. de eccleſiaſt.tit.§. ſi autem qui hoc facere. l. nulli, in fine. C. de Epiſc.& cleri.& l.7.tit.10.p 6. Quæ vniuerſim loquitur, etiam de non pia diſpoſione defuncti. Lege Couar. cap. ſi hæres de teſt.nu. 2. & Greg. Lopez l. 7. cit.

DISPVTATIO CCLI.

Intra quod tempus hæredes & executores voluntatem defuncti implere teneantur.

QVando teſtator ipſe expreſsit intrà quantum tempus volebat ſuam adimpleri voluntatem,intrà illud eſt implenda,ſi fieri ita poſsit:neque ante id elapſum poſſunt iudices ſeculares vel eccleſiaſtici ratione exigere ab hæredibus aut alijs executoribus, ad impleuerintne defuncti voluntatem; neque

A compellere eos poſſunt, vt intrà breuius tẽpus illã adimpleant. Ita habetur li.2.Luſit. ord. tit. 35.§.1.& in conſt.huius Eborenſis Archiepiſ. tit.21.cap.1.& l.6.tit.10.part. 6. Conſentiunt Greg. Lopez ibi Panor.cap.3.de teſt. num. 10. Couar.ibid.num.1.Syluest. verb.teſtamentum. 2.q.6.& doctores communiter. Ordinationes, & conſtitu.locis citatis addunt, quãdo teſtator dixit, ſi executores id implere non potuerint intra primum annum impleant intrà ſecundũ, & ſi in ſecundo implere non poſſint, impleant in tertio, teneri coram iudicibus probare, ſe non potuiſſe illam implere intrà primum annum, & tunc concedetur eis ſecundus,aut etiã tertius, alioquin incidunt in pœnas ſtatutas nõ implentibus voluntatem defuncti tempore de

B bito, de quibus mox dicetur. Doctores etiam citati obſeruant, tempus à defuncto præſcriptum, vt vltima ipſius uoluntas impleatur intelligendum eſſe, à die ſcientiæ executorum atque aditæ hæreditatis, eſto teſtator dixerit à die mortis ſuæ. Quod probant argumento tex. in l.ſtatu liberos. §.ſi quis hæredi.ff. de ſtatu liber.& in l.vlt.§.ſi autẽ dubius, iuncta gloſ. ibi. C. de iure deliber. Idem affirmant intelligendum eſſe de tempore dato à iure,aut à Cõſtitut.Synodalibus. ad implendam defuncti uoluntatem, eſto ſolum meminerint temporis à morte defuncti.

Quando à teſtatore non fuit præſcriptum tempus ad executionem ſuæ voluntatis, tunc executores tenentur legata pia mandare exe-

C cutioni intrà ſex menſes numeratos a die inſinuationis teſtamenti (intellige, ac ſcientiæ executorum) idque ſub pœna reddendi illa cum fructibus omnibus & emolumentis, quæ a die mortis defuncti poterant ex eis percipi. Ita habetur in auth.de eccleſiaſt.tit.§. ſi autem hæres, verſ ſi autem legatum. Quod ſi ſemel, atque iterum admoniti per Epiſcopum, aut ipſius Vicarium vel nuncium publicum, ea diſtulerint mandare executioni, incidunt in eandem pœnam, & inſuper priuantur commodis omnibus teſtamento ipſis relictis. Ita habetur in eod auth.§.ſi quis autem pro redemptione.verſ.ſi autem qui hoc,& affirmant Panor c. 3.de teſt.nu.10.& 11.Couar.ibid. nu 6. Idem Panor. cap. ſi hæres de teſt. & Couar. ibid. uterque.nu.5.Syluest. verb. teſt. 2.q 6 & Do-

D ctores communiter.Panor.num.11. cit.& Syluest. ubi ſupra. q. 8. addunt, in hoc ultimo euentu, ultra pœnas prædictas, executionem teſtamenti eo ipſo deuolui ad Epiſcopum, conſonant uerſ. ſi autem qui hoc, citatum, & l. ult. titul. 10. p. 6. Vltra hæc omnia, ſi poſt binam adminiſtrationem executionem differant vſque ad latam ſententiam, condemnari inſuper poſſunt,ut ſoluãt legatum duplum, ut colligitur ex.§ ex maleficijs,uerſ.item mixta, inſt. de actionibus & aſſerunt Panor. & Couar. num.5. cit. Syl.uerb. teſt. 2. q.6. & alij quos citant.

Quando à teſtatore nullum tempus præſcriptum eſt, vt ultima ipſius uoluntas executioni mandetur, ſi executores intrà annum poſt admonitionem per iudicem,aut alium ex iudicis decreto ipſis factam,ut teſtatoris impleant uolunta-

luntatem eſt, nō adimpleuerint, ſiue talis volūtas ad pias cauſas ſit, ſiue nō, in pœnā incedunt amiſſionis muneris executorum, & inſuper amittendi quicquid a teſtatore ipſis fuit relictum, præter ſuam legitimam portionem, ſi ipſis in bonis defuncti erat debita, vt quia erāt deſcendentes, vel aſcendentes, deficientibus deſcendentibus, aut quia erant patroni. Ita habetur in authentica hoc amplius. C. de fideicommiſ. & dilucidius ac melius in authen. de hæred. & falcid. §. ſi quis autem non amplius, & § vlt. verſ. non autem excipimus.

Dubium. Dubium tamen eſt, ad quem in eo euentu deuoluatur munus exequendi defuncti uoluntatem, & cui applicandum ſit emolumentum, quod prior ille executor amittit. *Deciſſio.* Dicendumque eſt, ſi teſtator ſibi de executore prouidit in euentu, quod executor ab eo deſignatus eſſet negligens, tunc is ſuccedit in executione, vt affirmant Panor. & Couar. c. tua nobis de teſt. vterque nu. 6. idem Couar. c. 3. de teſt. nu. 2. Syluest. verb. teſt. 2. q. 8. pronunc. 4. multi alij, quos Couar. citat. Eademque ratione, ſi teſtator de emolumento executori relicto in euentu negligentiæ illius quicquam diſpoſuiſſet, ſtandum eſſet diſpoſitioni teſtatoris. Quin, vt Sylu. loco cit. q. 11. probè obſeruat, ſi teſtator de ſuis proprijs bonis aliquid diſponeret in modu pœnæ executori ſi eſſet negligens, vt v. g. ſi intrà tantum tempus non ſolueret alicui legatum aliquod, vt ſolueret ei duplam, teneretur executor in foro conſcientiæ nulla ſpectata ſententia eam pœnam ſoluere: quoniam teſtator de ſuis proprijs bonis diſponere pro ſuo arbitrio poteſt, apponendo grauamen, quod voluerit, & quod vim habeat in foro conſcientiæ, nulla expectata ſententia. Si uero teſtator de excutore non prouidit in euentu negligentiæ executoris ab ipſo deſignati; neque expreſſit cui eſſet applicandum emolumentum illi relictum; tunc, ſi diſpoſitio ſit ad pias cauſas, Epiſcopus ſuccedit in executione, & commodum priori executori relictum applicandum eſt pijs cauſis, vt patet ex auth. de eccleſiaſt. tit. §. ſi autem qui hoc, & ex l. nulli. C. de epiſc. & cler. & conſentiunt multa ex capitibus ſupra citatis. Si autem diſpoſitio non ſit ad pias cauſas, tunc iuxta opinionem, quam cum Panor. & alijs diſput. præcedente ſumus ſecuti, nempe curam, vt hæc executioni mandentur, ſpectare non ſolum ad iudices ſeculares, ſed etiam ad Epiſcopos & eorum vicarios, executio deuoluitur ad Epiſcopum, ſi eccleſiaſticus iudex præueniat, depnnatque executorem. Ita Panorm. in relect. c. cum eſſes de teſt. nu. 33. & c. ſi hæres eod. tit. num. 7. & DD. quos ſupra citauimus. Atque emolumentum relictum priori executori, diſtribuetur tunc in pias cauſas, id quod diſponūt Conſt. huius Eborenſis Archiepiſcopatus tit. 21. c. 1. Si vero ſecularis iudex præueniat, deponatq. executorem, tūc de iure cōmuni ſuccedunt, in executione, primo hæredes alij, ſi qui in eo teſtamento ſunt ſcripti; his vero deficientibus, aut nolentibus adire hæreditatem, ſuccedunt fideicommiſſarij, aut legatarij, & ita quidem alij ordine quodam, vt patet in authentica hoc amplius. C de fideicommiſ. & in authentico de hæred. & falcid. citato, illiſque accreſcit emolumentum, quod à priori executore aufertur. *Ius Luſit.* De iure autem Luſitano, executio deuoluitur ad miniſtros publicos, vt habetur lib. 2 Ordin. titul. 35. §. 11. & ſequentibus, & emolumentum executori relictum applicatur in redemptionem captiuorum, tradendumque eſt miniſtro, quem Mampoſtero dos captiuos appellant, vt ibid. §. 12. habetur.

Obſeruandum tamen hoc loco eſt, iam hodie neceſſariam non eſſe admonitionem per iudicem Eccleſiaſticum, imo neque per ſecularem in hoc Luſitano Regno. Ratio eſt, quoniā in conſtitutionibus Epiſcoporum conſueuit ferri lex, vt ſi executores intra annum teſtatoris voluntatem nō adimpleant, eo ipſo abſque alia admonitione amittant, tum munus executoris, tum etiam emolumentum teſtamēto ipſis relictum. In hoc autem regno, tam in conſtitutionibus Epiſcoporum, quàm lib. 2. ord. tit. 35. §. 2. ſancitum eſt, ut eo ipſo, quod executores intrà annum & menſem à morte teſtatoris voluntatem illius non impleuerint, amittāt munus executoris, & priuentur legato ac commodo aut præmio ipſis à teſtatore relicto. Atque in conſtitutionibus huius Eborenſis Archiepiſcopatus tit. 21. c. 1. inſuper additur pœna excommunicationis, non quidem latæ ſententiæ, ſed ferendæ. In ordinationibus tit. cit. §. 3. habetur, eſto executores poſt annum impletum voluntatem teſtatoris adimpleant, modò tamen integrè eam antequam citentur compleuerint, executioni mandari non poſſe aduerſus illos prædictas pœnas.

Illud etiam eſt obſeruandum, eſto quis in prædictas incidat pœnas, non teneri tamen eas exequi aduerſus ſeipſum, ſed poſſe expectare vt ſententia condemnatoria prius feratur nihil impediente, quod in aliquibus ex iurib. in quibus ſtatuuntur, dicatur, quod in eas incidant ipſo, iure, aut ipſo facto. Ita aduerſus multos alios Couar c. ſi hæredes de teſt. nu. 8. & alij quos citat, habeturque expreſſe. l. vlt. tit. 16. p. 6. ſatiſq. perſpicuum eſt ex ijs quæ diſp. 95. & 96. dicta ſunt.

Dubium. Dubium eſt, ſi executores impedimentum habeant ad executioni mandandam defuncti uoluntatem, vtrum tempus, in quo ita fuerint impediti, computandum ſit in partem temporis ad defuncti voluntatem implendam ipſis conceſſi. *Deciſſio.* Quicquid autem quidam in contrarium aſſeruerint, dicendum eſt, computandum illis non eſſe. Ita Panor. in relect. c. cum eſſes de teſt nu. 34. Couar. c. 3. de teſt. n. 4. & alij quos citat. Licet enim quando tempus datur merè in fauore alicuius, tempus impedimenti computari ſoleat in partem temporis dati; ſecus tamen res habet, quando ita datur in fauorem vnius, vt ſimul cedat ad conuincendam ac puniendam negligentiam eius, cui datur, vt in re propoſita cernitur. Hoc tamen limitat Couar. loco cit. niſi impedimentum eſſet perpetuum, aut ad longiſſimum tempus in executore, & non ita eſſet in alijs: tunc enim, ad pœnam euadendam, teneretur adire iudicem, & petere alium executorem loco ſui, aut ſignificare illi ſuum impe-

impedimentum. Atque hac de cauſa iure optimo in conſtitutionibus huius Archiepiſcopatus.c.1. cit.ſancitum eſt, vt ſi executori ſuperueniat aliquod impedimentum, teneatur ſignificare id prælato, aut ipſius vicario. alioquin tempus impedimenti computetur illi in partem temporis ad executionem eidem conceſſi. Idem habetur in ordi.tit 35.cit.§.2.Vbi excipitur, niſi adhibita competenti diligentia per executorem, obtinere non potuit priùs bona defuncti, vel quòd litigioſa eſſent, vel quòd ab alio poſſiderentur: tale namque tempus illi nō computatur in partem temporis conceſſi, eſto quando eiuſmodi aderat impedimentum id iudici non manifeſtauerit.

Dubium. Dubium deinde eſt, ſi teſtator prohibeat rationem exigi ab executore à ſe deſignato, an nihilominus poſſint ac debeant iudices Eccleſiaſtici & ſeculares eam ab illo exigere modo hactenus explicato. Deciſſio. Reſpondendumque eſt, poſſe ac debere eam exigere. Ita habetur in auth. de Eccleſ. tit. §. ſi autem pro redemptione, in auth. licèt. C. de Epiſ. & cleri. c. tua nobis de teſt. lib. 2. ord. tit. 21. c. 1. conſentiunt gloſ. Panor. & Couar. cap. tua nobis de teſt. vterque nu. 6. Syluest. verb. teſt. 2. q. 8. pronunc. 5. & doctores cōmuniter. Ratio verò eſt, quoniam exigere eiuſmodi rationem eſt munus publicæ poteſtatis in reipublicæ commune bonum introductum, quod teſtator non poteſt impedire, præſertim cùm eiuſmodi impedimentum præberet occaſionem peccatis.

Dubium. Dubium prætereà eſt, ſi teſtator præcipiat, vt executio ad Epiſcopum non deuoluatur, num ad eum nihilominus deuoluatur in euentu, quòd executor teſtamentarius negligens ſit, aut exequi nō poſſit defuncti voluntatem. Reſpondendumque eſt, non deuolui quidem, ſi teſtator de alio executore ſibi in eo euentu prouidit: Deciſſio. atq; hoc eſt quod Panor. & alij volunt loco citato. Cæterū ſi teſtator de nullo alio executore ſibi in eo loco prouidit, tūc deuolui ad iudicem Eccleſiaſticum, aut ſecularem, eo modo quo ſupra explicatum eſt. Ratio eſt, quoniam id à iure in eo euentu illi conceditur, nec poteſt teſtator tollere ius. Cōſentiunt. gloſ. Panor. Couar. & Syluest. locis citatis.

Illud hoc loco obſerua, etiam quando is cui aliquid teſtamento eſt relictum, id nō exigeret, poſſe iudicem ac debere ex officio ſuo cōpellere executorem vt id ſoluat, ſi ſit in mora. Hac ratione, licet fratres minores petere in iudicio non poſſint, quæ ipſis per vltima voluntatem relinquūtur; iudex tamen ſciens illa eis eſſe debita, compellit ex officio ſuo hęredes aut executores, vt ea illis ſoluant, ſolentque minores fratres habere ad hoc ſindicum deputatum, qui iudicem de eiuſmodi admoneat rebus, vt Panormit c. 3. de teſt nu. 5. ait. Idemque omnino dicendum eſt, de relictis domibus profeſſis noſtrę ſocietatis.

Dubium. Dubium item eſt, vtrum ante annū, & in legatis pijs ante completos ſex menſes a teſtamenti inſinuatione, poſſit iudex pręcipere ac cogere executores, vt teſtatoris voluntatē executioni mandent. Deciſſio. Reſpondendumque eſt cum Panor. c. ſi hęredes de teſt. nu. 4. & 5. cum Couar. ibid. nu. 4. & alijs, poſſe. Etenim quādo nullum eſt legitimū impedimentum, quod hæres aut executor poſſint obtendere, vel circa inuentarij confectionem, vel circa aliquid aliud, cogere eos poteſt iudex, vt cum primum potuerint defuncti voluntatem exequantur, idq; cenſuris eccleſiaſticis, aut eis interdicendo bonorum defuncti adminiſtrationem, vt colligitē ex. c. ſi hæredes citato. & probant. l. cum res. ff. de leg. j. quę ſtatuit, ſi res legata propria erat teſtatoris, & hæres copiam illius habet, teneri eā ſtatim abſq; vlla mora ſoluere; & l. ſi domus. §. in pecunia. ff. eo. tit. quæ habet, ſi pecunia legata ſit, debere ſolui intrà breue tempus: idem probat. l. 6. tit. 10 part. 6. quæ docet, quàm primum executores potuerint, teneri mandare executioni voluntatem defuncti. Quæ autem ſupra dicta ſunt de ſpatio ſex menſium in legatis pijs ant anni in reliquis, vel anni & menſis de iure Luſitano, intelligenda ſunt ad effectum, vt executores puniantur pœnis amiſſionis muneris & alijs ſupra commemoratis, atque vt exigi ab eis ratio poſſit, nū integrè defuncti voluntatem impleuerint. Quo loco obſerua, executores peccare poſſe lethaliter differendo abſque, nulla cauſa per tempus notabile exequi defuncti volūtatem, idque tum aduerſus eos, quibus bona defuncti ſunt debita contra quorum voluntatem iniuſte ea bona detinentur, eorumque vſu priuantur: tum etiam aduerſus defunctum ipſum, quoad eleemoſynas, ſuffragia, & alia legata pia: eorum quippe executio licet defunctorum merita non augeat, ſatisfactionem tamen pro peccatis eorum operatur, atque adeò in cauſa eſt vt citiùs à purgatorij pœnis eruantur, diuinoque ſruatur conſpectu. Vt rectè tamen Syluest. verb teſt. 2. q. 9 adnotauit, reſtitutio eorum, ad quæ defunctus tenebatur, & quam facere præcepit, neque ad defuncti meritum neque ad ſatisfactionem ſpectat. Quo fit, vt executor eā differēdo non tam peccet in defuncti detrimentum, quam eorum, quibus ea bona debentur, quique iniuſtè priuantur vſu rerum ipſis debitarum.

In authentico de eccleſiaſt. tit. §. ſi quis ædificationē, ſtatuitur, vt quando defunctus præcepit ędificari Eccleſiam, executores teneantur illam complere intra quinquennium, quando vero hoſpitale aut aliam ſimilem domum, teneantur intrà annum. Hoſtienſis, & quidam alij arbitrantur, ius hoc, quoad horum primum, abrogatum eſſe. c. 3. de teſt. vbi ſtatuitur, executores teneri ędificare monaſterium intrà annum à die monitionis factę per Epiſcopū, longeque maior cum ratione tenebuntur intra tempus ędificare Eccleſiam, quę facilius, quàm monaſterium, conſtrui vt plurimum poteſt. Panorm. tamen c 3 citato, nu. 9. Couar. ibid. nu. 6, & alij rectiùs affirmant, caput illud intelligendum eſſe quoad ædificij inceptionem, nō verò quoad conſummationem, niſi commode intrà annum poſſit abſolui. Tempus namque complementi cuiuſque ędificij a defuncto iuſſi ædificari, iudicis arbitrio pro qualitate & quantitate operis, alijſque circūſtantijs concurrentibus eſt ſtatuendum. Atque hoc ipſum innuit authenticum citatum, dum in eo ſubiungitur, ſi hoſpi-

tale

tale intrà annum cõpleri non poſſit, executores teneri emere, aut, locare domum, In qua exerceantur miſericordiæ opera, quæ teſtator in eo exercere precepit.

Dubium.

Poſtremum dubium in hac materia eſt, ſi teſtator reliquit quempiam, non quidem executorem, ſed electorem pauperum, quibus aliquid ſit diſtribuendum, aut puellarum orphanarum, quæ nuptui ſint tradendæ, vel altérius ſimilis rei, is verò intra annum, aut ſex menſes, eligere negligat, vtrum eo tempore elapſo, ius eligendi tranſeat ad Epiſcopũ. Bart. & poſt eũ Panormit. cap. 3. de teſtam. nu. 12. & alij negant tranſire. Ducuntur, quoniam, qui eligere neglexit, non erat executor, ſed elector: iura autem ſolum loquuntur de executore; dum eum munere priuant, ſi intrà tempus lege præſcriptum defuncti voluntatem executioni mandare negigat.

Deciſſio.

Contrariam ſententiã affirmant Syluest. verb. teſt. 2. q. 8. pronunc. 2. Couar. c. 3. citato, nu. 7. & communior doctorum ſentẽtia, quam Couar. citat; eſtq; nobis amplectenda, eò quòd vtrobiq; ſit eadem ratio, electioque in eo euentu quaſi pars quædam ſit executionis ad eam prærequiſita. Quo ſit, vt iura, quæ ſtatuunt, executionem deuolui ad Epiſcopum per negligẽtiam executorum intrà annum, aut menſes, idẽ intelligere cenſeantur de eiuſmodi electione.

Illud poſtremò eſt admonendum, in Concil. Trid. ſeſſ. 22. c. 9. de reformat. ſequentem legem fuiſſe latam. Adminiſtratores, tam Eccleſiſtici, quàm laici, fabricę cuiuſcunque Eccleſiæ etiam cathedralis, hoſpitalis confraternitatis, eleemoſynæ, mõtis pietatis & quoruncunq; priorũ locorum ſingulis annis tenẽtur reddere rõnem adminiſtrationis ordinario, conſuetudinibus, & priuilegijs quibuſcunque in contrarium ſublatis, niſi ſecus fortè in inſtitutione & ordinatione talis eccleſiæ ſeu fabricæ expreſſe cautum eſſet. Quòd ſi ex conſuetudine, aut priuilegio, aut ex conſtitutione aliqua loci, alijs ad id deputatis ratio reddenda eſſet, tunc cum his adhibeatur etiã ordinarius, & aliter factæ liberationes dictis adminiſtratoribus minimè ſuffragentur. Hæc ibi. Quibus ad laudem Dei omnipotentis, Patris & Filij & Spiritus ſancti, nec non intemeratæ Virginis Mariæ, vltimis voluntatibus, totique huic primo tomo de Iuſtitia finem impo- nimus.

F I N I S.